

C⁷⁰⁰⁷

Ille 4276

HISTORIARUM
POLONIAE
MAGNIFICENTIAE LITHUANIAE
SCRIPTORUM
COLLECTIO MAGNA

DE REBUS HISTORICIS
ET LITTERARIIS
BIBLIOTHECA ZALUSIANA
EDITIONE ALBERTI WILHELMI DE KOLBE
VIZIERS DE KOLBE

PRIMUM

VARSAVIAE

HISTORIARUM
POLONIÆ

ET
MAGNI DUCATUS LITHUANIÆ

SCRIPTORUM

QUOTQUOT AB INITIO REIPUBLICÆ POLONÆ AD NOSTRA
VSQUE TEMPORA EXTANT OMNIUM

COLLECTIO MAGNA

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA

OB EXEMPLARIUM RARITATEM

INTERVM TYPIS EXSCRIPTORVM

SUPPEDITANTE CELEBERRIMA

BIBLIOTHECA ZALUSCIANA

EDIDIT VARIAS ANNOTATIONES ADIECIT AC PRÆFATUS EST

LAUR. MIZLERUS DE KOLOF

REGNI POLONIÆ HISTORIOGRAPHUS, IN SERENISS. REGIS POLON. AULA
CONSILIARIUS ET MEDICUS

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO

TOMUS PRIMUS

CONTINENS SCRIPTORES TOPOGRAPHICOS

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO

VARSAVIÆ

SUMPTIBUS TYPOGRAPHIÆ MIZLERIANÆ
ANNO MDCCLXI.

SERENISSIMO PRINCIPI

AC

DOMINO

CAROLO

CHRISTIANO

PRINCIPI POLONIARUM

REGIO

DUCI CURLANDIÆ

AC

SEMIGALLIÆ

RELIQUA

DOMINO SUO LONGE INDULGENTISSIMO

FELICITATEM PERPETUAM.

Ms 1061629

SERENISSIME
PRINCEPS REGIE,

DOMINE LONGE INDULGENTISSIME

 Reges Principesque omnibus temporibus in florem incrementumque scientiarum artiumque, in regnis suis principatibusque incubuerunt, maxime nempe eas ad felicitatem subditorum suorum facere, nulli dubitantes. Ea re in erigendis Academiis, gymnasiisque illustribus sumptus posuere fere immensos, præmiisque etiam ingenia inuitare excellentia operam dederunt. Hæc tam magna in genus humanum a Regibus Principibusque profecta beneficia, tantum per aliquot sæcula profecerunt, ut docti viri recentiores, nunc veteres etiam, qui maxime litteras excoluerunt, anteire, matheſi

matheſi in primis, phyſica, æconomia, hiftoriaque, videantur. Hiftoria autem maxime eſt illa litterarum ſciẽtia, in qua & Reges Principesque animos habere occupatos non dubitarunt, quia dominantibus, iisque, qui illis a conſiliis ſunt, ſalutaria ſemper ſuppeditat conſilia.

Cum igitur nunc primum historiarum Poloniæ scripto-
rum totum in lucem ederem, haud a re alienum videbatur;
TIBI, Serenissime Princeps Regie, eum dicere, TUÆque
committere clientelæ, qui primus nunc in regno, post Sere-
nissimum Regem, Patrem TVVM, & Dominum meum
longe indulgentissimum, omnium oculos in TE conuertis cle-
mentię plenus. TVA etiam interesse videtur, Serenissime
Princeps Regie, ut scientię in Polonia magis magisque floreat,
historiaque colatur, qui magnorum Polonię Regum & fili-
us & nepos dignissimus, paternarum virtutum hæres felicissi-
mus, omnibusque ad imperium virtutibus ornatus, multa Po-
lonię beneficia præstanda promittis. Nil magis igitur tantę
glorię Principi tota Polonia optat, quam firmam semper in po-
sterum sanitatem, ut ea omnia, quę boni omnes ardentem o-
ptant & prævident, impleantur. Ad extremum TVÆ, Se-
renissime Princeps Regie, gratiæ, me meosque qualescunque
labores, summa submissione etiam atque etiam commendo, qui
maiori felicitate uti haud possim, quam si mea litteris Po-
loniæ dicata studia tantum valeant, ut gratia TVA & cli-
entela, Serenissime Princeps Regie, censear non indignus.
Sic voti compos summo obsequio fidelitateque emoriar,

SERENISSIME REGIE PRINCEPS
CELSITUDINIS TUÆ REGIÆ

Seruus longe obsequentissimus.
Laur. Mizlerus de Kolof.

PRIVILEGIUM
SERENISSIMI AC POTENTISSIMI
REGIS POLONIARUM

AUGUSTUS III. Dei gratia, Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kiioviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae Czerniechoviaeque. Nec non hereditarius Dux Saxoniae & Princeps Elector.

Significamus præsentibus litteris Nostreis, quorum interest, vniuersis & singulis. Cum generosus *Laurentius Mizlerus de Kolof*, Philosoph. & Medicinæ Doctor, in Aula Nostre Consiliarius et Medicus, Historiarum Poloniæ et magni Ducatus Lithuaniae Scriptorum, quotquot ab initio reipublicæ Poloniæ ad nostra vsque tempora extant, omnium, collectionem magnam, variis ex tomis consistentem, in scientiarum in Polonia incrementum typis impressam, euulgare in animum induxerit, Nobisque submisit supplicauerit, vt evitando damna, quibus eum, tam exteri, quam indigenæ typographi & bibliopoli afficerent possent, reimpressionem huius operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam translationi, ad certum temporis spatium inhibere dignemur: Nos præfata supplicationi, vti iustæ, benigne annuentes, omnibus & singulis in regno & dominiis Nostreis existentibus typographis & bibliopolis mandamus, serio inhibentes, ne præfata historiarum Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniae Scriptorum collectio magna, absque consensu generosi auctoris quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non compendia inde confici curare, intra spatium viginti annorum audeant, sub poena mille aureorum Hungaricorum, cuius summæ dimidia pars auctori ad refarcienda damna, si casus existat, altera pars dimidia, ad bona opera secundum iudicium fori competentis adiudicanda, reimpressum vero hocce opus in quacunque extra regnum typographia confiscationi irreuocabili omnium exemplarium, si talia in regno & dominiis Nostreis inuenientur, subesse, & præfato auctori extradi debere declaramus. In quorum fidem præsentibus manu Nostra subscriptas, Sigillo Regni muniri iussimus. Datum Vrschovæ die XXVI. mensis Maji, anno Domini MDCCLV. regni vero Nostri XXII. anno.

AUGUSTUS REX

Locus Sigilli
Regni Maioris

Cancellariatu Illustrissimi & Excellentissimi Domini IOANNIS, Comitis in Koniskie & Bialaczow a Malachowice MALACHOWSKI, supremi regni Cancellarii, Ostrolecensis &c. Capitanei sigillatum.

ADALBERTUS RAKOWSKI
S. Reg. Mai. & Sigilli Maioris Regni
Secretarius.

PRAEFATIO

Historiarum Poloniae Scriptorum, quotquot ab initio reipublicae ad nostra usque tempora extant omnium, collectionis magnae tomum primum ob oculos tuos ponere, lector beneuole, minime dubitauit. Iam ante aliquot annos hoc opus edere in publicum laborauit, & certe citius prodisset, nisi praesens in Germania bellum, exitiosum sane, difficile durissimumque, impedimento mihi fuisset, cuius calamitates in Poloniae etiam redundant, quibusque ii maxime, quibus cum Saxonia usus est, afficiuntur. Sed cepto semel opere, progredi, quamuis lentis passibus, oportebat. Primo tandem nunc tomo absoluto & secundo iam iterum typis exscripti cepto, promissum facio, singulis sex mensibus tomum vnum, finito scilicet infelici praesente bello, proditurum. Volumen hoc primum omnes Poloniae scriptores topographicos continere debuit, sed eorum numerum id minime potuit capere, ea re & tomo secundus eos, qui supersint, suppediet, in tomo autem tertio ipsa incipiet historia Polona, qui varias ob causas scriptores genealogicos, quos absolutis topographicis edere promisi, ad calcem operis reuicere debuerim. De utilitate huius Poloniae thesauri historici multa facere verba, nihil ad me attinet, in sinu autem gaudebo, si commodis tuis, lector beneuole, feruire possit. Haud enim a re esse multis videbatur, historiarum scriptores omnes, regni tam inclyti, tam late patenti, & post varias fortunae variae vicissitudines ad hunc usque diem libertatem conseruantis, vnum in corpus secundum temporum ordinem redigere, eosque digestos correctosque locupletissimis indicibus ornare, ut iis commodius litterati vti possint. Huc usque enim indices locupletissimi in omnibus nostris historiarum Poloniae scriptoribus plane deficiunt, qui tamen nerui scriptorum esse videntur. Paucorum enim est tam magna perlegere volumina, sed multorum, ea, quorum intelligentia ac cognitione indigeant, inuestigare, atque adeo variorum vna de re scriptorum sententias perscrutari, ut eo magis veritas elucescat. Quod si vero historiarum scriptores indicibus locupletissimis careant, non nisi magno temporis dispendio id efficias. Si igitur amplius nihil in hoc historiarum Poloniae scriptorum corpore, praeter indicem locupletissimum, praestitum fuisset, sufficere iam nobis posset, historiam Poloniam cum per id videamus, quod antea nondum fuit, ad omnium usum accommodatam. Sed plura sunt, quibus de historiarum Polonorum amatoribus bene mereri operam dedimus. Tanta nempe fuit optimorum scriptorum raritas exemplariumque penuria, ut eos, vel nusquam, vel summa cum difficultate, magnoque pretio redemptos comparare potueris. Exemplo sunt: *Crasinii Polonia*, *Swieciński topographia Masouiae*, *Ogerii iter Polonicum*, reliqua. Nunc vero quarta pretii parte, quod Crasinii Polonia constabat, integrum hoc volumen cum eadem Crasinii Polonia emitur. Sed verum ut fatear, hoc magnum in Poloniae historicorum amatores collatum beneficium minime ad me, sed ad magnum illud Poloniae decus, virum illum, qui ad litterarum cognitionem attinet, plane incomparabilem, illustrissimum comitem *Josephum Andream Zaluscium*, Episcopum Kiouensem, pertinet, qui singulari ad instaurandas in patria litteras studio libentissime scriptores omnes ad usum nobis concessit: Et litteratissimum etiam nostrum *Ianocium*, Canonicum Kiouensem, & Bibliothecae Zalusciae praefectum, laudare debeo, qui me in quaerendis suppedietandisque his scriptoribus, secundum veterem, qui inter nos intercedit, usum, plurimum adiuuit. Bibliothecae celeberrimae ergo Zalusciae maxime debetur haec collectio magna, mihi sumtus & labor. Hunc quod attinet, typis nunc fuisse iterum exscriptos. De annotationibus meis, quas sparsim adieci, quibusque lectorem, nisi opus videbatur, morari nolui, tuum est iudicare. Mei autem officii est, cum litteratis usu iam venerit, ut scriptorum conditiones qualita-

qualitatesque ex praefatione cognoscere laborent, scriptores nunc omnes, qui hoc in volumine contineantur, breuiter recensere.

Primum occurrit *POMPONII MELAE descriptio Sarmatiae*. Vnicum, quantum nempe caput, *Mela* lib. III. scripsit, de moribus & finibus veteris Sarmatiae, in quod *Ioachim Vadianus*, ex nobili familia de Watt, in Helvetia oriundus, utique commentatus est. Notitia vera autem ad explicandam veterem Sarmatiam instructus non fuit, & melius de Salisfodinis in Polonia, quam de Sarmatia veteri dixit. Pauca sunt, quae *Mela* de veteri Sarmatia scripsit, pauciora quae *Vadianus* adiecit, sed hic varia, illo tempore de Polonia memoria digna, nobis reliquit, quae legere & scire iuuat. Ad haec varias adieci annotationes, quae ad rem facere possint. Curavi ut accuratius etiam scriptores imprimerentur, quam in corpore *Pistoriano* historiae Polonae, in quo scriptores Poloni plurimi ex officina *Henrici petrina* Basileae anno 1582. magna incuria typis sunt exscripti, & eiusmodi fœda errata occurrunt, quae sensum plane inuertant. De mala orthographia & barbara nil dicam, alioquin errores computares innumerabiles.

II. *Aeneas Silvius*, summus Pontifex Romanus, *Pius II* huius nominis, post adeptum Pontificatum, dictus, de *Polonia*, *Lithuania* & *Prussia*. Grauis est hic auctor & vir magnus, qui multa scripsit, quae vero de Polonia & Lithuania memoriae prodidit, & pauca sunt, & exigui momenti. Aperte falsis etiam historiam Poloniam interpolauit, verbi gratia, *GUILLIELMUM ducem Austriae*, *HEDWIGEM* reginam in matrimonium accepisse, & *Polonia praefectum fuisse: ex secunda uxore VLADISLAUM IAGELLONEM* duos suscepisse filios nonagenarium: *Casimirum Iagellonidem* *Boleslao Suidrigelloni* successisse: reliqua, quae omnia in annotationibus refutauimus.

III. *Erasmi Stellæ*, Libanothani, libri II. de antiquitatibus *Borussiae*. Hic auctor, medicinae doctor, varia non contemnenda de antiqua Borussia memoriae prodidit, sed imperiosus nimium & audax mihi videtur, qui omnia, quae ipse ignorauit, pro fabulis haberi velit. De succino non male differuit, ex Borussiae vero antiquitatibus, parum accurate scriptis, apparet, *Erasmum Stellam*, non tam veritatem profunde scrutari, quam se potius magistro ordinis Teutonici, aliisque, quorum interfuit, commendare voluisse. Plura sibi, quam scriptorem modestum decet, sumit, & audacter mentitus est, ne dicam stilum, saepius parum Latinum, plebis interdum sermonem sapere, quo pertinet barbara locutio, *nasum continere*, in praefatione adhibita. Praeconceptam etiam animi opinionem prodidit, quando scripsit: *ut aduersus quoscunque aliter de Borussia sentientes, ceu pro aris & focis dimicaturus sit, ultima potius peripiti certus, quam ignauiter cessurus.*

IV. *Matthiae Striykovii*, canonici Miednicensis in Samogitia, *descriptio Sarmatiae Europaeae*. Inter scriptores de Polonia topographicos merito *Striykowski* optimus censetur, qui non solum vir rectus doctissimusque, sed & simul diligentissimus fuit. Memorare iuuat, *Guagninum* hanc Sarmatiam Europaeam suo nomine edidisse, & quam plurimi, si non omnes, litterati in ea huc usque fuisse sententia, *Guagninum* Sarmatiae Europaeae verum esse auctorem, id quod tamen omnino falsum, & *Striykovium* dictum librum exarasse, extra omne dubium positum est. Haec lector beneuolus recte ex duobus illis capitibus, quae de *Guagnino* & *Striykovio*, infra ad Sarmatiam Europaeam adieci, intelliget. *Striykovii* vero librum quod attinet, non mirandum, eum multis de locis plane nil dixisse, cum tractu temporis multa fuerint mutata, & haec vrbium Poloniae descriptio secundum tempora illa diiudicanda sit. Et quamuis nunc multa ad hunc librum adieci possint, *Striykovius* tamen inter geographos Polonos vtilissimus semper erit, quia non solum recentissimam, sed & antiquam geographiam Poloniam scire iuuat. Quod super est, negare non possumus, nimium fuisse *Striykovium* breuem, qui fere non alia, praeter ciuitates maiores, annotauit loca, quam ubi iudicia, causaeque nobilium aguntur, vel singularia quaedam, tum ex historia ciuili, tum naturali, annotanda obueniunt.

V. *Martini Cromeri* *Polonia, sive de situ, populis, moribus, magistratibus, & republica*

republica regni Polonici, libri II. Neminem, qui historia Polona doctus, fugit, Cromerum scriptorum, quod geographiam attinet, principem putari, neque a veritate abhorret, eum suo tempore præ cæteris bene scripsisse, sed nostris temporibus multa, quæ illius tempore vera fuere, sunt obsoleta, quædam etiam falsa. Hæc in notis adiectionibus correxi. Dixit Cromerus: *conferendi nobilitatis potestatem solus habet princeps*, sed vilegium, seu constitutionum sequentium, hæc regum Poloniarum prærogativa, qua adhuc Sigismundus Augustus fruebatur, abolita fuit, & respublica sola in comitiis congregata, una cum Serenissimo rege plebeiis iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis Poloni, quod *indigenatum* vocant, ob merita in rempublicam nunc distribuit. Serenissimus quidem Rex Polonus, tanquam Monarcha, & marchiones, nobilesque creat, sed illi non iuribus Polonorum nobilium gaudent, neque ea re bona nobilia iure hæreditario possidere, neque publicis officiis fungi possunt. Sequentia insuper sunt etiam adnotanda: pag. 136. scripsit: *novis creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam nouo non licet*. Vbi autem statutum illud inueniatur, minime meminit. Hoc quidem scimus ex legibus publicis, novis creatis nobilibus non licere officiis publicis fungi, ad tertiam usque generationem, ut pacta, sic dicta conuenta, loquuntur, sed si bona etiam, terrestria appellata, possidere non possent, in quo ius nobilitatis in Polonia consistit principale, tunc ignobilibus haud essent meliores. Sed hæc de re in Polonia nemo dubitat, & nescio, quo casu, vel qua ratione, litteratissimo Cromero hæc verba exciderunt. Deinde hæc sententia: *habent nobiles Poloni in subditos suos vitæ necisque potestatem*, omnino etiam sunt sub incudem reuocanda, si ius clarum cum abusu iuris haud confundi debeat. Nobilis, qui subditum suum, vel ira incensus, vel alia ex causa interimit, non quidem capite plectitur, sed pecuniam, pænæ loco, soluere debet, si interemti consanguinei dicam ei scribant, id quod plerumque ex inopia intermittitur, & sic eiusmodi homicida immunis. Hoc neminem iuris Poloni gnarum fugit. Quod si vero subditus cuiusdam nobilis tale crimen commiserit, ut vita priuari debeat, dominus nullo modo sua auctoritate id iubere potest, sed ad castrum, seu præfecturæ iudicium, vel aliud forum, ius gladii exercens, eiusmodi maleficum extradere debet, ut secundum leges damnetur ac puniatur, si vero secus faciat, lege & iure Polono pœnam soluere debet. Hoc idem nemo negat. Inde igitur infero: quod si nobilis Polonus, subditum suum interimens, qui capite plecti vel meruit, vel non meruit, semper tamen secundum ius Polonum pœna pecuniæ afficiatur, tunc certe nobiles domini in subditos vitæ necisque potestatem non habent, & optimus Cromerus allucinatus est. Loquitur etiam de Officialibus regni, qui sunt: succamerarius, gladiifer, pocillator, siue pincerna, mensæ structor, quem incisorem vocant, dapifer, magister culinae, & hoc dilemma adiicit: *aut iidem sunt terrestres Cracoviensis satrapia, aut ea sola de omnibus nullos habet*. Sed facile respondetur, non esse eosdem terrestres Cracoviensis satrapia Officials cum Officialibus regni, quia hi soli in coronatione regum, & vasalli solenni in feudum inauguratione, &c. officiis suis publice funguntur. Cracoviensis vero palatinatus, seu satrapia, suos habet Officials terrestres, qui, si Rex in palatinatu Cracoviensi commoraretur, tunc Officiales terrestres Satrapia Cracoviensis idem, iubente Rege, facerent, exceptis actibus solennibus, quod alii Officials terrestres in palatinatu Masovia, vel alio. Clare igitur sunt Officials regni ab officialibus terrestribus Cracoviensibus distincti, clarius autem a Rege distinguuntur. Illi enim plerumque ordine aquilæ albæ insigniuntur, honoris signo, quo tantum senatores regni affici solent. Iudicium sex civitatum, de quo auctor disserit, nostris temporibus obsoletum est, & supremus regni Cancellarius in omnibus civitatum causis, si ad eum prouocetur, Regis nomine iudicat sine ulteriori prouocatione, excepta unica vrbe Culma, quæ in causis suis non ad Cancellarium, sed ad episcopum suum, prouocat. Tandem auctor dicit: *in Prussia neque a bonis terrestribus plebei arcentur*. Hoc nunc non ita se habet. Plebei enim & rustici in Prussia Polona, bona nobilium emere & possidere non possunt. Sed notandum, vocem *plebei* in Polonia ambiguum esse.

Multi

Multi enim sibi persuadent, omnes eos, qui non sunt nobiles, esse rusticos, & ordo civilis in Polonia, non re vera, sed usu loquendi, obsoleuit. Cum igitur magistratus civitatum, qui bona terrestria possident, maxime sint ex ordine civili desumpti, male illi plebei appellantur. Quidam enim, ut Torunensis, Gedanensis, Elbingensis, ad status reipublicæ in Prussia pertinent. Et hoc in causa fuisse videatur, quod Cromerus alioquin acutissimus, minus accurate scripserit.

VI. *Descriptio Sarmatarum Asiana & Europææ, & eorum, quæ in eis continentur*, auctore MATTHIA a MIECHOW, artium & medicinæ doctore, Canonico Cracoviensi.

Multa quæ Sarmatiam attinent, vilia dixit Miechovius, & quidem in libro I. de vtraque Sarmatia in genere, de ortu & aduentu Tartarorum, de crudeli vastatione Poloniae & Hungariae per Tartaros; quomodo Innocentius Papa IV. legatum misit ad Chanum Tartarorum, ne Christianos persequeretur, & quomodo fidem Machometi suscepit, de moribus Tartarorum & de contentis in terrâ eorum; de finibus & metis Tartarorum Zavolhensium: de genealogia imperatorum trans Volham incolentium, quod gentes Scythæ inquietæ sint & semper rapaces; quæ gens, quæque natio habitat in Scythia, quæ nunc Tartaria vocatur, de Gothis, de Alanis, Vandalis & Suevis, de Iuhris, de Turcis, de familia Tartarorum Vlanorum, siue Precopensium, de Tartaris Kosanensibus & Tartaris Nohaiensibus.

In libro II. disserit de Russia, de amplitudine & contentis magni ducatus Lithuaniae, de Moschovia, de regionibus Scythiæ, Perm, Baskird, Iuhra, & Correlæ, per ducem Moschoviæ subiugatis. Hæc sunt, quæ Miechovius memoriæ prodidit, stilo minus Latino, varios intermiscens barbarismos ac solecismos. Historia tamen, si superstitionem tollas, minime contemnenda, quamvis haud recte semper digesta. Sapius enim sine necessitate de montibus Hyperboreis & Ripheis, nec non de piscibus ex mari scandentibus, Moris dictis, & aliis de rebus quibusdam loquitur, quasi oblitus esset ea, quæ ante dixit. Errores typographicos in exemplari, apud Hallerum Cracoviæ anno 1521. viuentem auctorem, impresso, occurrentes, sedulo correxi, nec non illos, qui in editione Pistoriana, ex ignorantia Poloni idiomatis, sapius obveniunt, quorum satis magnus sit numerus.

VII. Sigismundus liber Baro in Herberstein de Lithuania. Descriptio hæc Lithuaniae ex commentariis rerum Moscoviticarum excerpta est. Duæ quidem sunt tantum plagulae cum dimidia, quæ Herbersteinus de Lithuania exaravit, sed accurate & singularia quædam scripsit, quæ legisse neminem pœnerebit. Notandum Polonos Herbersteinum accusasse, quod primus Moschoviæ duci, legatus in aula eius, regium titulum dedisset, eumque contra regem Polonum excitasset, sed in scripto ad Henr. Glareanum, se defendit, & integritatem domus Austriacæ erga Poloniam monstravit. Vide Boeclerum de rebus XVI. sæculi p. 518.

VIII. De Sarmatia commentariolus HARTMANNI SCHEDELI medicinæ Doctoris. Hunc commentariolum continet liber *Chronicorum*, qui Norimbergæ anno 1443 prodit. Quamvis pauca de Sarmatia dixerit Schedelius, de Vladislao tamen prole, de Sancto Stanislao, Episcopo Cracoviensi, & de Cracovia, haud contemnenda retulit.

IX. STANISLAI SARNICII descriptio veteris & novæ Poloniae, cum diuisione eiusdem veteris & novæ. Adiecta est vera & exquisita Russiae inferioris descriptio, iuxta reuisionem commissariorum regionum. Et Livonia iuxta hodoeporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia. Geographiam Poloniam, ut ante sæculum cum dimidio se habebat, nemo forte exactius tractavit Sarnicio, qui accurate satis de situ & ambitu veteris Sarmatiæ, eiusque diuisione, secundum veterum sententiam, disseruit, quamvis ipsius etymologias, seu nominum propriorum explicationes, non omnes probemus. Adiecit Sarnicius indicem locorum ordine alphabetico, qui octo plagulas continens, maximam operis partem facit, & in quo longitudo latitudoque vnius cuiusque loci semper adscripta est. Situs & ambitus Livoniæ, provinciarumque ad flumen Dunam sitarum, separatim in fine operis adpositus est.

X. *Iacobi Prilufi de provinciis Polonicis, & quibusdam regum diplomatis tractatus.* Iacobus Prilufius tempore Sigismundi Augusti, Poloniae Regis, floruit, orator, poeta & iure consultus insignis, terrae Cracoviensis notarius & aedilis, vir suo tempore longe eruditissimus, Orichovii, Tricesii & Kochanovii familiaris & amicus. Hic Prilufi tractatus, ex statutorum libris ab illo publicatis exscriptus, etiam ab omnibus inter geographicos & a nobis etiam numeretur, plura tamen hoc in opere, quae historiam & publica litterarum monumenta, quam geographiam attinent, continentur. Invenimus enim hic unionem magni ducatus Lithuaniae cum regno Poloniae in Hrodlo anno 1413. factam, item documentum, quomodo Praelati Lithuaniae incorporant se regno Poloniae, ac regi Poloniae se subiiciunt, quem una cum Polonos eligent. Sequitur Vladislai III. Regis Poloniae, confirmatio iurium ac privilegiorum Sigismundo, magno duci Lithuaniae super ducatu magno per d. olim Vladislauum suum genitorem eidem Sigismundo concessa, deinde procerum Lithuaniae confirmatio veteris societatis magni ducatus, adiuncti regno Poloniae, facta anno 1499. Obuenit porro de capta & repetenda Smolensco Sigismundi ad imperatorem fragmentum epistolae. Articulus II sequentia continet: de regni ducatibus ad ferenda onera uniendis: terra Drohicensis iuri Polonico adscribenda, item Bielscensis tractus eidem iuri Polonico adscribendus. Sequuntur deinde omnia fere documenta, quae ad historiam Prussiae pertinent, tempore, quo magistri ordinis Teutonici eam possidebant.

XI. *IOANNIS CRASSINII Polonia ad Serenissimum Henricum Valesum Poloniae Regem.* Poloniam hanc Crassinii quod attinet, phoenix est librorum, & nullibi in Polonia conspicitur. Non nisi tria exemplaria in vita sua vidit, Illustrissimus Episcopus Kiouiensis, Zaluscus comes, nempe in bibliotheca Ottoboniana & Casanatenfi Romae, & Krasniana in Nowawies in Polonia, praeter duo, quae antea possidebat, exemplaria, quorumque alterum bibliothecae regiae Dresdensi fuit donatum, alterum a Celsissimo pie defuncto episcopo Cracoviensi in bibliotheca sumtum Zalusciana, & nescio quo in loco, perditum fuit. Nunc vero iterum extat hac in bibliotheca huius libri exemplar vnicum, in Gallia nuper emum. Non parum igitur mihi molestiae creauit libri huius raritas, quem certe hoc in tomo edere non potuissem, nisi singulari ex gratia & iussu illustrissimi comitis de Brühl, primi Serenissimi Regis Poloniarum, Electoris Saxoniae, ministri fidelissimi, qui litteris Musisque nunquam defuit, libri huius exemplum scriptum manu per litteratissimum Hen. Ionath. Clodium, Sereniss. Regi a bibliotheca & epistolis secretioribus, obtinuisset, qui id prius legit atque correxit.

Fuere quidam, qui Crassinium huius libelli esse auctorem negarunt, quorum quidem princeps est Thuanus, lib. I. commentariorum de vita sua p. 17. edit. Londinensis, qui id ex ore Sigonii accepisse perhibet, quam ob causam etiam in catalogo bibliothecae Thuanae, part. I. p. 430. iuxta inscriptionem huius libri. *Io. Crassinii Polonia. Bonon. 1574.* haec verba adscripta sunt: (*Carolus Sigonius auctor est*). Thuanum, virum fide dignum, alii sequuti, idem scripserunt, ut Placcius, Deckherr, alique, quos praetereo. Sed his omnibus non obstantibus certum esse videtur, Crassinium, non Sigonium libelli huius verum esse auctorem. Hoc facile nunc probamus, & maximum, ex ipsa ad Henricum Valesum, Poloniae regem, Crassinii dedicatione, sumimus argumentum, dicentis: *quae causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgente potissimum CAROLO SIGONIO, praefectore meo, non inuitus susceperim.* Quis esset tam durus, ne dicam audax, ut Crassinium aperti mendacii in dedicatione ad regem, viuentem Sigonio, insinularet, quem sibi auctorem, ut hunc libellum scripserit, fuisse, clare dicit. Certe plus fidei meretur Crassinius ipse, qui se auctorem libri coram rege coram praefectore proficitur, quam Thuanus, qui audita dicit, & male rem, de qua statim dicemus, intellexit. Deinde verisimile minime videtur, Sigonium, quamuis litteratissimum, tam exactam rerum Polonarum cognitionem habuisse. Sed Crassinius ea, quae deficiebant, potuit suppeditare. Potuit & scribere, vsus tam diu tanto praefectore. Quando igitur Crassinius & voluit & potuit scribere, & se scripsisse dixit, cur iniuria Crassinii hunc libellum,

libellum, Sigonio tribuamus, qui se nunquam illius auctorem dixit. Muratorius, sagax ille & diligens rei litterariae scriptor, in vita Caroli Sigonii, operibus eius praefixa, ne verbum quidem hac de re dicit, mentionem faciens libri Zamosci, de senatu Romano, qui Sigonio etiam attribuitur, quae de re tamen Muratorius doctissimus dubitat, haec adiiciens verba: *mihi Italica eruditio nihil ministrat, unde ista aut confirmetur, aut falsi arguantur.* Nullus dubito, Sigonium victimam ad Crassinii discipuli sui, Poloniam addidi se limam, qui, cum ei ad scribendum hunc librum auctor fuerit, sine dubio tanquam suator & praefector, opus prius vidit, legit, correxit. Hoc Thuanus ex eo sciuit, qui ob id libellum Sigonio praefectore, non Crassinio discipulo, male tribuit. Quaeso autem, quinam est libri auctor, illene, qui omnia conquirat, elaborat, & digerit, vel ille, qui deinde legit, & quaedam limat? Thuani igitur testimonium non tam suspectum, quam male dictum, mihi videtur. Ea quae praeter ceteris lima critica indigeant, videat lector beneuolus in notis ad calcem Crassinii Poloniae adiectis.

XII. *Simonis Starovolskii Polonia cum praefatione Hermanni Conringii.* Simon Starovolscius inter Polonos polygraphorum princeps, haud contemnendus quondam in Sarmatia scriptor, & vir in rebus litteratis Polonis quam optime versatus, quamquam non semper adeo accuratus. Communi laborauit polygraphorum vitio, qui multa scribentes non omnia recte digerant, de cetero de litteris in Polonia praclare meritis. Starovolskii vero Poloniam quod attinet, inter omnes eius libros censetur optimus, quamuis nunc quaedam sint mutata. Iam non illa Livonia pars ad Poloniam pertinet, quae Regis Vladislai IV. tempore pertinuit. Iam non tres Polonia habet clientes fiduciarios, quos *Vasallas* vulgo dicunt, sed tantum vnicum, Curlandiae ducem, nunc serenissimum Carolum, AUGUSTI III. indulgentissimi patris filium dignissimum. Quae vero Starovolskii de ingeniis Polonorum, de victu & vestitu, de nobilitatis prerogativa, de legibus & statutis, de opibus, militia & viribus Poloniae, & bona & mala, & qua sinceritate, dixit, ea ad veritatem dicta sunt omnia, adeo, ut quam plurima & nunc vera sint, & verendum, ne omnia vera maneant in posterum.

XIII. *ANDREAE SWIECICKI, descriptio topographica ducatus Masoviae.* Haec topographia, eleganter scripta, multa memoria digna continet, neque vilis est scriptorum topographicorum, qui melius, quam Swiecicki de Masovia, scripserit. Sed ita rara fuit editio typis exscripta, ut nemo fere litteratorum eam viderit, quae tandem in bibliotheca illustrissimi supremi regni Mareschalei, Bielskii comitis, fuit inuenta, & mecum gratiose communicata.

XIV. *Regni Poloniae magnique ducatus Lithuaniae, omniumque regionum iuri Polonico subiectarum nouissima descriptio, studio ANDREAE CELLARII, Gymnasti Hornani Rectoris.* Auctor diligentissime omnia, quae variis ex auctoribus ad recte describendam Poloniam facerent, conquisiuit, in ordinem redegit digestisque, fontes etiam, ex quibus hauserit, fideliter semper indicauit. Ideo Andrea Cellarii regni Poloniae descriptio praecedentes omnes facile & accurate & soliditate antecellit.

XV. *Polonia defensa contra IOANNEM BARCLAIUM, ubi occasione ista, de regno gentisque Polonia multa narrantur, haecenus literis non tradita.* Auctor huius libri elegantissimi est Lucas comes Opalinski, ex antiqua prosapia oriundus, qui fuit primum succamerarius Polnaniensis, deinde Mareschalcus curiae regni, tempore Regis Ioannis Casimiri. Patrem habuit Petrum Opalinum, Palatinum Polnaniensem, matrem Sophiam Kostzankam, Christophori Kostkae, praefecti Biecenensis, filiam. Doctissimus fuit Poloniae Mecenass auctor noster, variarum Europae linguarum, atque adeo Graecae & Hebraicae gnarus. Multas adolescens Europae visitauit Academias, & cum eruditissimorum virorum, tum optimorum librorum accuratorem acquirens notitiam. Sagax etiam fuit ac prudens regni minister regi suo semper fidelis, mortuus anno 1662. Ex uxore Isabella Teczyska, Ioannis Palatini Cracoviensis filia, progeniuit filios, Stanislaum gubernatorem nouae ciuitatis, & Ioannem, regni pocillatorem, filiamque vnicam, Sophiam, quae Stanislaus Lubomirski, Mareschalcus regni, nupsit. Neminem certe poenitebit, & doctissimum & eleganter Latine scriptum hunc librum, qui multa & vera & memoria digna in se continet, perlegisse.

XVI. *CAROLI OGERII iter Polonicum, sive Borussiae.* Carolus Ogerius fuit Parisius causarum patronus in sic dicto Parlamento, deinde legato Gallico comiti d' Avaux, ab epistolis. Natus Parisiis anno 1595. Litteris operam dedit Bituricii & Valentiae in Delphinatu. Ephemerides legationis Domini sui in Sueciam, Daniam & Poloniam confecit, quae Lutetiae Parisiorum apud Petrum le Perit anno 1656. prodierunt. Lectu dignissimus vtilissimisque liber est, simulque rarissimus, ex quo iter hoc Polonicum denuo typis exscriptum.

Ogerius non magnopere curauit Latinitatem, magisque res quam verba ponderans haud eleganter scripsit Latine, quod ei viro pragmatico, & Gallo iter facienti, facile quidem ignoscendum. Nescio vero, utrum hoc ei condonandum, quod tam multa itineri suo, plane nauid necessaria, atque adeo nugae, quibusdam in locis, admiscuerit, nisi forte pro domestico, suoque tantum vsu, ephemerides illas conscripserit. Parum enim refert posteros scire, quibus diebus litteras ad fratrem amicosque in Gallia exararit, siue ab iis acceperit, vel quo tempore lecto surrexerit, atque ambulatum sit expatiatus. Cui bono deinde fuit, Cirenbergii historiolas, vel potius nugae, referre, ad quas credendas nullus vnquam physicus verus inducetur, qui melius naturae leges cognoscit, quam omnes eiusmodi fabularum narratores.

XVII. *De fluuio Memela Lithuaniae, qui cura & industria clarissimi viri Domini Nicolai Tarlo, nauibus permeabilis factus est.* Carmen elegiacum Auctore Adamo Schroetbero.

XVIII. *Regni Poloniae Salinarum Vielicensium descriptio carmine elegiaco, auctore eodem.*

XIX. *De Salinis Cracovianis Observatio, auctore Iodoco Willichio, Refelliano.* Haec vltima tria scripta, eleganter satis exarata, quamuis ex professo topographiam non tractent, ad rem tamen faciunt, variaque & scitu & lectu digna in se continent.

Ad extremum rogo lectorem beneuolum, ut errata typographica, quorum nonnulla me inscio post correctionem incuria typothetae irrepererint, & qui bonique faciat. Scribebam Varaviae, prid. Id. Dec. A. MDCCLX.

CONSPPECTUS

TOMI PRIMI.

- I. POMPONII MELÆ *Descriptio Sarmatiae* pag. 1. 1684. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

POMPONII

POMPONII MELÆ

LIB. III. CAP. IV.
DESCRIPTIO SARMATIAE.

SARMATIA INTUS QUAM AD MARE LATIOR (b), ABIIS QUÆ SEQUUNTUR, VISULA (c) AMNE DISCRETA, QUÆ RETRO ABIT VSQUE AD ISTRUM (d) FLUMEN IMMITTIT, GENS HABITU, ARMISQUE (e) PARTHICÆ PROXIMA, VERUM VT COELI ASPERIORIS, ITA INGENII, NON SE VIRIBUS (f) TENET, ET NESTATIS (g) QUIDEM SEDIBUS, VT INVITAVERE PABULA, VT CÆDENS, ET SEQUENS HOSTIS EXIGIT, ITA RES OPESQUE SECUM TRAHENS, SEMPER CASTRA HABITAT: BELLATRIX, LIBERA, INDOMITA, ET VSQVE EO IMMANIS ATQUE ATROX, VT FEMINAE ETIAM CUM VIRIS BELLA INEANT, ATQUE VT HABILES SINT, NATIS STATIM DEXTRA ADVIRTUR MAMMA, VT INDE EXPEDITA IN ICTVS MANU, QUÆ EXVIRITVR, VIRILE FIAT PECTUS: ARCVS TENDERE, EQUITARE, (h) VENARI, PVELLARIA PENSATA SVNT: FERIRE HOSTEM ADVLTARVM STIPENDIUM EST, ADEO VT NON PERCVSSISSE PRO FLAGITIO HABEATVR, SITQUE EIS POENÆ VIRGINITAS (i).

IOACHIMI VADIANI COMMENTARIOLUS IN POMPONII MELÆ DE SARMATIA.

SARMATIA) Quemadmodum Ptol. scribit, lib. 3. a septentrione oceano Sarmatico, & parte terræ in arctos incognitæ terminatur, ab occasu Istula, ab ortu confinibus Chersonesi Tauricæ, 1) ipsaque Maotide, & Tanai 2) ad vsque Rhiphæos, 3) & ignota, quæ supra eos sunt, a meridie Carpathiis montibus. Huius iusta pars hodie Polonia dicta, a planitie videlicet terræ, quam ipsi vernacula lingua *Pole* etiamnum vocant. Orientale eius latus in 2. lib. principio, pro virili explicuimus. Reliqua sequi calamo non pigeret, nisi hodie reddissent plerique, inter quos vel diligentissime Raphael Volaterranus. Coloni planee Germania profecti videntur: nam cum Boiemis lingua communicant, & sunt, cum vitæ sinceritate, tum morum candore, mansuetiores, quam vt Scythici sanguinis esse, qui nunc habitant, quispiam existimet. Vtque in Germania, vetusta ferocitas, ita Germanorum in Polonia Scythica feritas hodie incognita est. Regem habent: is erat, dum hæc scribebam, SIGISMUNDVS CASIMIRI

1) Chersonesus Taurica inter pontum Euxinum (mare nigrum) & Maotidem paludem (mare Asovienſe) ſita, a Tauris, Scythia Europæ populis, Taurica appellata.
2) Tanais Scythiæ fluvius, Aſiam dividens, ab Europa, a ſeptentrione in meridiem flu-

ens, paulo tamen orientaliſ per Scythas & Sarmatas in Maotim deſluens. Tanais hodie Don fluvius dicitur.
3) Rhiphei ſunt montes ſeptentrionales Scythiæ, de quibus hic ſermo, Rhiphei vero montes in Arcadia, teſte SERVIO.

Sigismundus
Poloniae rexPoloni religi-
osi.
Antistites Sar-
matici.Ianus Thurzo
praeful Vra-
slaviensis.
Ianus Konar-
ski

Vistula.

Dantiscum.

Ioan. Danti-
scus.

SIMIRI filius, princeps saeculorum dignus memoria. Est enim & bello (vt paucis ambiam) & pace insignis, tanta formae praestantia, vt dignam regno maiestatem, vel sola videntibus offerat. Huius mater, longe Lampido 4) illam Lacedaemoniam vincens, regis vxor, regis filia, neptisque, regis soror, & sex regum pientissima parens, vt alibi sumus testati, extitit. Gens ipsa Christiana religione insignis, optimorum antistitum hodie custodia incolumis. Quos inter, quos equidem nouerim, ERASMUS est VITELLIUS, praeful Plocensis, IANUS LUBRANSKI, Posnaniensis, MATTHIAS DREVICIUS, Vladislaviensis, IOANNES KONARSKI, Cracoviensis, & candidissimi animi PETRUS TOMICIUS, Premisliensis, viri in vniuersum, cum seorsum litteratissimi, & nullis non doctrinis dediti, tum studioforum amantissimi & magni patroni. Id quod in praefulis Christianis non naturae solum, sed etiam gratiae munus esse videtur. Noui enim plerosque, vel aestimatissimos, quibus magis curae est, quid habeant, quam quid sciant: nec, quam docti adsint, sed quam compiti ministrent, respiciunt. Porro & altissimo in otio socordes ab opibus & avaritiae studio spectari volunt, quibusuis veteribus tyrannis inde glubendis pauperibus sauiiores, immitioresque. A quibus longe & vere *dis diu paotw*, quod aiunt, illi dissentiant. Inter quos nomino cum honoris praefatione Silesiorum IANUM THURZONEM, Vratislaviensem, & Morauorum STANISLA-UM fratrem suum, Olomucensem (episcopos) genere, doctrina, virtutibus magnos, eoque mihi commendabiles vel maxime, quod hic IANUM DUBRAVIUM 5) inter multos, ille GASPARUM VRSINUM 6) amplectitur, viros, vt ipsa indicant studiorum suorum vel nunc edita monumenta, doctrina, elegantiaque praestantes. De Iano Konarski iure consulto inter insignes regios oratores clarissimo, quid sentiendum sit, ipsa me humanitas sua, simul & eruditio monuit: fatius vero est, modestum videri me suarum laudum praconem, si minus, quam fert animus, hoc in loco retulero, quam affectatae laudis suspitione premi, dummodo fatear nihil esse, quod adeo de me merito viro non debeam.

b Latiores) Nam ab Istulae fontibus ad Tanaim, circumque Euxinum versus, multo erat Melae temporibus spaciosior, quam in ora septentrionalis litoris, cuius magna ignorata pars fuit.

c Vistula) Mira nominis variatio: nam Vistula, Iustula, Iustilia, Istula, Vistula vocatur. Oritur in Carpathiis, qua in Iazyges 7) & Marcomannos 8) Polonia imminet: in Codanum 9) egreditur non vno ostio, & amplissimo, antequam Dantiscum attingat, alueo, vbi mira piscium copia. Dantiscum clarum & opulentum aduectis mercibus oppidum, aere ob vicina, quae palustri humore madent, nonnihil insalubri, memorabile vero aetate nostra IOANNIS DANTISCI nomine, iureconsulti, poetae & SIGISMUNDI, Poloniae regis, (quod fidei suae & eruditioni debebatur) secretarii.

d Ad

4) Lampido Lacedaemonia mulier, quae regis filia fuit, & regis vxor & regis mater. Plin. lib. 7. cap. 41.

5) IOANNES DUBRAVIUS, fuit deinde episcopus Olomucensis, natione Bohemus, qui historiam Bohemiae libris XXXIII. comprehensam, scripsit, nec non commentarium in psalm. V. & librum de piscinis. mortuus a. VI. Sept. a. 1553.

6) GASPAR VRSINUS, cognomine Velius fuit illis temporibus orator & poeta in Silesia Schwidnici natus celeberrimus, regni Bohemiae historiographus, nec non FERDINANDI confiliarius & orator, eiusque filii MAXIMILIANI II. praeceptor. Prater elegias, sylvas, epigram.

7) Iazyges, populi fuerunt sapienter habitationes mutantes, ab oriente Daciam, ab occasu & Austro Germaniae partem, a septentrione Sarmatiam occupantes. Transylvaniam nunc ex parte illam regionem inhabitant.

8) Marcomanni, Germaniae populi, Hercyniae sylvae quondam accolae. Hodie Moravi dicuntur.

9) Codanus sinus proprie est ille, quem Dani Schagerack dicunt, sed Vadianus hic codanum pro mari Baltico accipit.

d Ad Istrum.) Ideo Ptol. non Istula tantum, sed & montibus, qui in Iazyges imminet, & Germaniae parte, terminari ait.

e Armis) Hodie quoque equitatu maxime praestant, habentque qui arcubus, antiquo gentis more, vtantur.

f Vrbibus) Clarissimae sunt hodie Cracouia & Posnania inter plurimas. (maxime nunc Varavia) At maiores multo in Lithuania, & ea ora, quae in Tauricam Chersonesum, & Euxinum spectat, sitae: inter quas eminet Vilna praecipue, tum & Orscha arx munitissima, Kyow, Ruthenorum metropolis, & in Podolia caeteris munita Camieniec, quam Latine, c b situm loci, *saxeam* cognominant. Quod si quis ad terrarum, regnique amplitudinem respicit, non erit adeo celebris oppidis Polonia. Constat autem ampliorem esse, quam tota sit trans Pyrenaeos Hispania.

Poloniae ma-
gnitudo.

g Nestatis) Omnia haec abolita migratione, vt credo, gentium. Similia his libro primo, de Amazonibus, & secundo libro de Scythiarum feminis retulit. Id magis miremur, cur totus is tractus in Scythiam vsque adeo apibus abundet, vt ceras, mellisque nusquam maior copia sit. Nec artem ibi expectant, nec industria iuuari volunt, sibi met aluearia intra roborum excauata latera construunt, adeo vt grauissimas hiemes iuxta facile ferant. Est haec terra plane suis praedita floribus, & per aestiua nullos magis sol aspicit, quando longissimus est dies, qui animali ad labores nato, breuibz vmbis operam intercipit.

Sarmatia api-
bus abundat.

h Equitare) Scribit libro octauo Plinius, Sarmatas equos habere tolerantissimos laborum, quos cum iter acturi sunt, inedia pridie praeparant, exiguum tantum potum impertientes, atque ita per centena millia & quinquaginta, 10) continuo cursu euntibus insident. Iidem & Scythicarum gentium more herbariis quibusdam succis corpora tinxerunt, fuitque adeo agrestis victus, vt pulte alerentur farinae crudae, equino, vel sanguine, vel lacte, admixto.

Durant crudelitatis reliquiae in Tartaris, qui pars quidem Sarmatarum sunt, sed & Scythicis immanes moribus. Vaga illa gens, & incertis contenta sedibus, nec aliud lucri, quam quod praeda adiicit, incursibus maxime noxia, profundis & trucibus oculis, ac fere caecis, turbinato cranio, & circum tempora capite preffo. Plerosque nuper Cracouiae, & haud ita pridem aliquot Viennae in ipsis catenis vidimus: ac nescio, an viderit Apollinaris 11) qui de iisdem, Sidonius. tum vere, tum eleganter in panegyri ad Anthemium AUGUSTUM sic refert: *Iacet sub axe vrsae gens animis, membrisque minax, ita vultibus ipsis infantum suus horror inest, consurgit in arcum massa rotunda caput, geminis sub fronte caernis. Visus adest oculis albertibus, acta cerebri in cameram vix ad refugos lux peruenit orbes.* 12) Horum semper iustum numerum, qui diuersum opus faciant, compeditos, & ergastularios habent in arces sua Cracouiana Rex SIGISMUNDUS: equina his carne non est cibus alius gratior. Certa fides, si equum vtunque morbidum in-
Tartari hip-
pophagi.

dica-

10) Centena & quinquaginta millia, nempe passuum, nouem faciunt cum dimidio miliaria Germanica, & haud a veritate abhorrete videtur, esse quosdam Tartarorum equos, cursu subactos, non vero alios omnes, qui tale itineris spatium continuo cursu absolunt, neque negandum, generatim eos, gentium aliorum fere omnium equos, velocitate patientia & duritie superare, ac longe post se relinquere.

11) Apollinaris. Varii fuerunt Apollinares, Sidonius vero praeter ceteris celebris, primo dux belli contra Gothos, deinde episcopus Claromontanus Arvernorum, Lugduni in Gallia natus. Li-

beros ex Papiamilla coniuge, filia Auri consulis, ante episcopatum susceptos, reliquit. Poeta clarus, sed ob adfectatum tumorem, in Latinitatis causa, scriptor intestabilis, quamvis ratione rerum haud contemnendus. Tandem in numerum sanctorum relatus. Floruit circa finem saec. V. Extant Sidonii Apollinaris epistolae & carmina, quorum optima editio Parisina a. 1652 cum notis Iac. Sirmondi & Soc. Iesu. & sumptibus Sebast. & Gabrielis Cramoisy.

12) Vadianus hic non accurate posuit Sidonii Apollinaris de Tartaris versus, qui in panegyrico

A2

dicaueris, rem egisti gratias dignam, accunt, cadauerofum extrahunt, suoque in carnario euiscerant, carnibusque partim assis, partim elixis, grandi in fornice focus circumfidentes hiantem exsaturant voluptatem. Cum Cracoviae essem, leonem catulum, qui in aula tum forte mortuus erat, euiscerabant, celebrique deuorabant conuiuio, adstantibus etiam nobis & feritatem demirantibus, ridiculo nutu, ut comissemur, inuitatis. Equorum ossibus mire expolitis, & faberrime efformatis manubria scuticarum praemununt, intus visenda arte cultros, ceu in vaginam condentes, quorum itinere pro Tartarorum more possit esse usus. Equidem cum Cracovia Bochniam visum abissem salinas, & Ioannis Boneri, salinarum praefecti, beneficentia in arcem Bochnianam hospitio receptus essem, a Iano de Oleschinsky, Damiani domino, qui, tum Boneri vicem gerebat, viro & virtutibus, & litteris iuxta claro, humanissime tractatus, inter caetera mihi homo Scythia ostendebatur, praeterquam quod agreste Sarmaticum fidibus ludebat, ad nocturnas tantum vigilias natus: qui nec minis, nec verberibus ab esu demortuorum felium, canumque deterreri potuit, clanculum vel ecceno cadaueribus, quibus vesceretur, raptis, assisque.

i Virginitas.) Cogitur enim esse virgo, si nullum occiderit. Est ergo poena, cum sit maxime honorificum, id manu consequutam femellam, ut nubere possit. Nihil horum hodie usu venit, praeter miram in plerisque Sarmatis equitandi agilitatem. Vulgare est, medio in cursu ex equo in equum insulare, idque sine mora, sine casus metu. Quod ipsum anno abhinc tertio in Pannoniae claro oppido Posonio, cum illuc ad VLADISLAUM, Vngariae regem, frater SIGISMUNDUS venisset, spectaculi gratia (nam nostri mirabantur) iterum, iterumque exhibuerunt ut mihi retulit Victor Campus Viennensis, iure consultus clarissimus, & dignus omni fide homo, qui tum cum Caesareis oratoribus Posonium profectus, crebris illis ludis interfuit. Cornelius Tacitus auctor grauissimus in his maxime, quae ad Christianorum historiam nihil attinent, libro historiae XVII. equitatum Sarmaticum commendans. Mirum, inquit, dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos, nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum: ubi per turmas aduenere, vix illa acies obstiterit.

Liber autem hoc in loco, quoniam dignissima res est, nec aliena proposito, utpote de terrae insignibus locis commentantibus nobis, salifodinas Sarmaticas orbi patefacere, praesertim quod hanc admirandum naturae fecunditatem a scriptoribus, quos equidem viderim, Latinis, aut historiae penuria, aut certe experientiae inopia, siue (quod suspicor) raris alibi gentium salinis, copia magnitudine Sarmaticis illis respondentibus, neglectius traditam videam. Nec vero facile, aut Arabum Carras 13) illas, iuxta quas e salis frustis, ut Plinius tradit, aqua ferruminatis, aedificia exstruuntur: aut Oromenum Indiae mon-

quem Roma dixit Anthemio Augusto bis confabli, Carmine II. p. 296. edit. Sirmondi, huius sunt tenoris:

Albus hyperboreis Tanais qua vallibus actus
Riphaea de caute cadit, iacet axe sub vrsae
Gens animis membrisque minax: ita vultibus ipsis
Infantum suus horror inest, confurgit in arcum
Massa rotunda caput: geminis sub fronte caernis
Visus adest oculis absentibus: acta cerebri
In cameram vix ad refugos lux peruenit orbes,
Non tamen & clausos. Nam fornice non spatiofo,
Magna vident spatia, & maioris luminis usum
Perspicua in puteis compennant puncta profundis.
Tum ne per malas excresecat fistula duplex
Obtundit teneras circumdata fascia nares;

Ut galeis cedant. Sic propter praelia natos
Maternus deformat amor, quia tenia genarum
Non interiecto fit latior area naso.
Cetera pars est pulchra viris. Stant pectora vasta
Insignes humeri, succineta sub ilibus alius.
Forma quidem pediti media est, proceras sed extat
Si cernas equites, sic longi saepe putantur,
Si sedeant. Vix matre carens, ut constitit, infans
Mox praebet dorsum sonipes: cognata reare
Membra viris, ita semper equo ceu fixus adharet
Rektor.

13) CARRAE ciuitas Mesopotamiae trans Edeßam Arabia, ubi muros domosque ex massis salis fecerunt, aqua ferruminantes.

tem, e quo salis glebae lapicidarum more caeduntur, quantum scriptorum lectione consequi animus potest, valde mirabitur, qui Sarmatiae aut Bochniam, aut Veliscum vidit. Duobus in locis caeditur metallicus atque fossilis, oppidis utrobique ob mortaliū frequentiam, & operum magnitudinem, enatis. Horum propius Veliscum vocant, a Cracovia, passibus, plus minus, octomillibus, alterum Bochniam 30. maximum millibus distans cum arce perelegante, a salinarum praefecto, quem sua lingua Zupparium vocant, habitata.

Velisci situs aequus in septentrione, ad meridiem & ortum molli affurgit cliuo altiusque atque altius: proinde montanis extantibus, agri, quemadmodum & Bochniae, iuxta fere steriles sunt. Intra oppidulum prope sacram aedem vno hiatu, quem ipsi Schibum nominant, in illa tenebrarum regna descenditur. Fossa ipsa vndique praecipit, roboribus in quadratum fere contignatis altissime demittitur, fune praegrandi e machina pendente, quo glebae salis, quas Bancas ipsi appellant, ex variis cauernis ad eius fauces deuolutae, tandem in lucem, extrahuntur. Qui descendunt, restibus ex subere, ima in parte craticulae in modum contextis, & grandem illum ad funem nexis, insident, manibus sese retinentes, atque altero crure ad funem applicito, quo minus, qui ita pender, vacillet. Bini frequenter iunctis lateribus peniles intromittuntur, ita tamen, ut septeni atque enim octeni ordine appensi, demittantur: stupentibus autem & inexpertis, antea peritii rerum fossores intermiscuntur, qui altera in manu lucernam gestantes, pede alterutro funem immani altitudine fluctuantem regunt, ne, in compacta quadrato robora si impingat, leuissime sedentes excutiat, enecetque casu. Cum ad fundum peruentum est, ocyssime sese primi explicant, funemque diuersum in cuniculum trahentes, sequentibus consistendi relinquunt locum.

Hic primus per puteum, qualem diximus, introitus, est tantae altitudinis, ut subitus stantibus nullus vnquam cerni dies queat, & omnis desuper clamantium vox euanida sit, nec quicquam eo modo ab his, illius significari queat. Stipulas accensas & carbones deliciunt, qui superne adstant, illis inuicem funem magno nixu crispantibus, aut grandi malleo contignata robora in imo quatentibus, talem impetum pedibus magis, quam auribus horum excipientibus. Hic mutuus signorum modus est. Aduenis non raro, qui descendere aut nolunt, aut non audent, putei altitudo indicatur straminis succenso fasciculo, iniectioneque, visu sequentibus eum qui adstant, hoc modo altitudinis parte deprehensa. Nec facile periculum in igne fuerit, udis semper primarum faucium roboribus. Velisci uno tantum puteo (ita vocare liber) descenditur, Bochniae pluribus: sed vno tamen frequentissime demissis operariis, ex aliis interim salis micis extractis: & Bochnia quidem profunda, & vndique decliui planicie iacet, Velisco, ut dixi, prominente. In huius fodinis anteniora omnia sunt visu. Nam vix usquam periculosus timidus etiam & insuetis intus gradus est, & in latera abeuntes cuniculi ita panduntur, ut erectus queas incedere. Bochniae in profundum omnia abeunt, altissime subsidentibus fossis, graduque, insuetis praesertim, periculosissimo. Ab puteorum lateribus scalae demissae tenuibus ferramentis, faniculisque roboribus annectuntur, exilibus subitus proceribus nixae, & operariorum frequentia detrita plerumque, a quibus, pro fossarum specie abeuntibus, crebro flectendus sit gradus, idque immani subitus altitudine, quae quidem ab ignaris primum sine metu descenditur, lucernis proxima tantum illuminantibus, non etiam profundum aperientibus. Magno vero metu ascenditur cogitantibus praesertim, quantum inanis altitudinis subsit, quamque pendulo

Veliscum.

Banca salis.

Puteorum altitudo.

Bochnia.

Scala.

pendulo nitantur gradu, qui vadunt. Equidem ut de me dicam, non raro terram marique cum timuerim mihi, haud leuibus in periculis versatus, nunquam tamen frequentius, praesentiusque de morte cogitavi, quam cum naturae noscendarum opum cupiditate victus, in Bochnianum illud barathrum descendissem: de quo etiamnum ita cogito, ut incolumem me omnia vidisse gaudeam, non amplius, quacunque occasione oblata, visurus.

Salinae Veliscenses.

Velisci, cum demissi essemus per primum puteum, vario ac perplexo, & vere quosuis labyrinthos vincente cuniculorum ambitu, in antra non parum spaciola ducebamur: camerae appellat Sarmata, e quarum lateribus ingentes micæ ferreis cuneis, malleisque caedebantur. Vix autem fidem cepit, quantum omnia salis politissima mundicie resplendescant. Ac Velisci quidem, quo magis in latera cuniculos adigunt, eo salem salsiorem, mundiorumque deprehendunt, profunditate fere sterili, aut micis certe ob intermixtam glaream impuris. Rarissime vero (idque in fodinis metallicis Carinthiae obseruavi) in his usu venit, ut ligneis columnis, aut fornibus compaginatis tellus, ne fidat oprimatue operarios, suspendatur. Solidæ sunt perinde effossis salis rupibus cryptæ; nec temere unquam inde periculum euenit, sicut nec vapor usquam noxius, aut fumus pestilens strangulat. Solo casu quotannis sunt, qui pereunt, fractis interdum scalis; ac non raro glebis prægrandibus, dum attrahuntur, & rumpitur funis, miserabili clade recidentibus. Porro & primo in descensu periculum est praesens, si funiculi siue restes, quibus insidere solent demittendi, disrumpantur. Operariis merces soluitur, non a tempore, quod in his cauernis nullum est, sed operis modo aestimatione facta. Instituta quoque ad eam rem regula, & in salis (mirum) glebis virium & laboris indicia insunt: hoc modo dispar salarium recipientibus, nec unquam desideria eludentibus qui cadunt. Cumque nullæ sint illis lucis & tenebrarum vices, sic ut nec vigiliarum, nec somni modus ullus existat, semper laboratur, operam tamen, per vices fortuitas, distributa: primi graues micæ forma quadrata, sed oblongiori excidant, mox sint, qui demolientes, per multiplices eos cuniculos sub introitum primi putei trahant; ut tandem in lucem attollantur, quibus ab opere vacantibus, postremi succedunt, qui tenui mercede puluerem salis conuertunt, & fragmenta legunt, in veteres & exhaustas ea fossas coniicientes, aut in factitii salis usus extrahentes, humeris portantes, & certatim sub ipsa puteorum trahentes ora, ut attracta demum edantur. Ad hanc autem operam & iuuentus conducitur, cum illa non nisi a robustissimis perficiatur.

Operum vices.

Vena fontales.

Fontales venas Veliscenses fodinae passim habent, cæterum modice scaritantes, quas canalibus e cryptarum ambagibus commodum in puteum corruatas mox doliis attollunt, coquantque harenosi salis iniectionis fragmentis. Velisci enim & Bochnia non tam fossitii salis quam factitii copia est. Ille solidis erupibus cæsus paulo est amarior recens, mox cum aere superno inuaditur, extractus dulcescit, fitque optimus. Hic paulo salior aqua, ut dixi, ex fragmentis extractis coquitur, grandi subiecto igne, velut in Germania, Galliaeque locis pluribus. Bochniani micæ, statim, ut editæ sunt, probant, puræ sint nec ne, glareæ siue argillæ venis interturbatas confestim in frusta, ut coquantur, findentes. Puriores integras vendunt, non pondere, sed magnitudine tantum aestimata. Mirum autem adeo facile frangi salem, cum nostro ab aere humescere cæperit: rursus, dum in cauernis est, leuiorem & duriusculum esse, extractum ingrauescere maxime 14.)

ALBERTUS noster ex terreo combusto, crassoque, & aqueo commixto,

ac

14) Idem dixit, vel alii fidem habuit, celeberrimus medicus Lipsiensis ET TMVLLERUS. Negavit D. Dobelius, Varavia hanc ob causam Cracoviam profectus, quique rem istam examinando,

gavit D. Dobelius, Varavia hanc ob causam Cracoviam profectus, quique rem istam examinando,

ac terræ frigiditate congelato, salem natura calidum, & siccum constare autumat: porosum vero esse, & hiare rimis subtilibus, unde coniectura sit minime audax, leuem esse salem, dum sicco in aere trahitur, mox nostro, qui humidior est, per hiantes poros hausto, grauiorem fieri, ac facile frangi posse, quoniam laxior, molliorque factus sit. Plinius Lib. XXX. cap. VII. prodidisse ait quosdam, leuissimum intra specus suos salem esse, qui in lucem vniuersam prolatus vix credibili pondere ingrauescat. Cuius euidentem causam putauit esse a cuniculorum madido spiritu sic adiunante molientes, ut aquæ solent, in quibus grauiora pondera facile mouentur. Mihi certe prior causa magis arridet, qui sum expertus siccum, calidum, acutum, & perquam subtilem in his fodinis aerem esse, ut suadent obambulantes, & nudi etiam Cyclopum more laborantes Bochnia, ocreatis tantum, & braccis pudibunda velatis, qui fodiunt. Micæ, cum ad supremi putei fauces peruenere, appensæ funi iumentis extrahuntur, prægrandem rotam anhelò & in circum reducto gyranibus cursu. Et Velisci quidem leuiori opera omnia constant, Bochnia magnus in extrahendo labor est, cum quod multis in locis extrahitur, tum etiam quod ex altissimis fossis, interim per cuniculos trahitur, interim machinis subtus fabrefactis attollitur, donec hac & illac vario flexu per cryptas prouolutus, & sexies minimum subtetraneis illis machinis sublatus, demum ad supremi introitus fauces conuoluitur, ut claram in lucem attollatur. Cumque Velisci fossæ sint præter cameras, alicubi octodecim scalarum altitudine, quarum nulla breuior sit octo cubitis, multis interim longioribus: constat Bochnia, præter primarum faucium immanem profunditatem, in altissimam fossam octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiore, innumera salis excisa copia. Scalarum numeravit Ludouicus Decius noster, Regi Sarmatiae a secretis, & IANO BONERO Salinarum præfecto, a rationibus, amcenissimi ingenii, & eximia doctrinae homo, mihi sane nonnullo metu perturbatori, tum & alia demirato, quorum gratia veneram, id ipsum obseruare non dabatur. Bochnianæ glebæ puriores, salioresque existimantur. Utrobique per reliqui salis rupes venæ quædam videntur pellucidæ, & cristalli modo nitidæ salis gemmæ, ut recentiores cognominant, cuius præcipuus est in medicinis usus, apparent & venæ extincto carboni nigriori similes, quarum materiam aurei pondere contritam, & modico vino sumptam aluum soluere aiebant. Sal qui coquitur, visendæ magnitudinis patinis ex ære, ferroue factis non sane profundis, nec crassis admodum, infunditur, ubi aquis, flammæque vi bullientibus, concretus & fidens sal, postquam incanduit, extrahitur. Quod Plinius intellexit, quando scripsit, in Gallia, Germanique ardentibus lignis aquam salinam infundi. Et libro tredecimo Tacitus in Hermunduris salem prouenire ait, non, ut apud alias gentes, eluue maris, arescente vnda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis elementis igne atque aquis concreta, &c. Et hic quidem, quamuis in metallico illo siue fossili acutior paulo, saliorque esse solet, parum tamen a nativo sale abest acuminis vi. Mirum vero inter tot secundæ naturæ miranda opera spectaculum, tanta altitudine solidos salis demitti montes: & cuniculis in tanta spatia adactis, ad lucernarum lumina moles subterraneas excavari. Nullus illic dies, velut Cimmerii olim 15) nulla vox, sed umbræ tantum sine cælo. Porro & adeo altum silentium inest, ubi ab opere vacatur, ut manes inesse loco credas. Velisci non raro ingentium sese templorum specie camerae offerunt, immanibus

Plinius.

Bochniana salina operosior.

Bochnia salina altitudo.

Ludouicus Decius.

Salis gemmæ.

Salis facticii ratio. Plinius.

Tacitus.

Salis in Sarmatia montes.

utroque in casu, eandem se inuenisse salium frustorum, intra & subter terram, gravitatem, perhibuit. Verisimile esse videtur, salem extractum, ex ea, quam recte in sequentibus VADIANUS explicat, causa, parum ingrauescere, haud vero, ut idem dicit, maxime D. Dobelius forte non fa-

tis magnam, ad instituendum hoc experimentum, salis quantitatem accepit, vel libra etiam, prout in eiusmodi experientis omnino opus, non satis accurata fuit.

15) Cimmerii montes supra Albaniam, secundum Plinium, & cimmeria tenebra proverbio ce-

Glebarum fa-
lis pondus.Magnum e Sa-
linis vestigal.Rudolphus
AgricolaIoannes de O-
leschuncky.Ioannes Do-
nerus.

bus salis columnis extantibus, quibus superiora solido, & ipsa concreta, sale, cui fornices quidem sustinendis montibus enati imminet, grauissimo sese pondere admirabili quadam operariorum industria librante. Bochnia mille quintentorum pondus Germanicorum graues micæ extractas vidimus: hæc autem Romana pondus tria millia æquant. Aiebant interdum maiores cædi, neque id difficile creditu æstimantibus, salis illic non glebas tantum, sed montes etiam esse. Ex ingenti vero illo Sarmatiae thesauro maius eius regni principi vestigal est, quam plerisque esse ex auri, aut argenti fecundissimis fodinis possit. Etiam si hoc, quicquid est emolumentum, vix æstimandis sumptibus constat. Illud non præterierim, in multis Sarmatiae locis copiae salis euidentia vestigia spectari, in quibus tamen fodere, lege cauente, prohibentur, qui adhabitant, ne rei precium euilescat, & detrimentum emolumento maius fiat. Veliscensem fodinam quatuor plus minus horis bona parte collustrauimus, comitantibus nos Rudolpho nostro Agricola, 16) Benedicto Vadiano fratre, & adolescentibus duobus Cracouianis Seneciorum familiae, spectatissimæ indolis, qui vna se in horrendam illam altitudinem demisere. Solus Agricola, cui caput est natura vertiginosum, & ex studiis debile, nullusque omnino ad scandendum incautus animus, tantisper donec extraheremur, & nostro redderemur cælo, nos opperiebatur. Bochnia iidem fere nobiscum descenderunt, ducente nos & singula diligenter commonstrante Ioanne de Oleschuncky, Damiani domino, viro præter humanitatem, candidissimos mores, imaginibus etiam & litterarum peritia claro. Cui pro singulari beneuolentia & liberalitate sua, non satis videbatur in hominem peregre adueniam collatum officii, quod vna periculosa vectura demissus in fodinas esset, quod omnia indicasset, & exposuisset, nisi sexta fere hora demum reductum, cum fessum, squalidumque cerneret, & lauandum curaret, & apparatus prandio in regia arcæ exciperet, toto sodalicio nostro biduano hospitio incredibili humanitate tractato. Porro ne is quidem beneficentiae finis erat, postridie nos in villam suam Damianam deduxit, fertili agro ad piscosam ripam extructam, & vndique amenissimo nemore clausam, in qua, iucunda deambulatione facta, rursus elegantissimo & plane saluari prandio, non tam ferculorum apparatu, quam morum & facilitatis suæ comitate, mirifice exhilarauit: additis mox, qui nos compendiaris itineribus Cracoviam reducerent. Quidni autem fatear, summam beneficentiae me Ioanni Bonero debere salinae vtriusque præfecto? qui simul ac ituros nos Bochniam intellexit (iam enim Veliscum videramus) litteris actutum præmissis, ut his modis cum vniuerso sodalicio exciperemur, curauit. Est hic vir grauissimus, prudentissimusque, auctoritate & gratia nullis sane in SIGISMUNDI regis aula cedens, præter ea exterorum (ad Rhenum enim natus est) primus, qui tantis fortunæ ornamentis, tantaque dignitate apud Sarmatiae principis inclauerit. Ac de salis quidem fodinis Sarmaticis hactenus.

AENEAS

lebrantur pro densissima caligine. Ideo OVIDIUS somni sedem ibi collocauit. *Libro Metamorphoseon.*

*Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cauius, ignaui domus & penetrata somni.*

16) Duo fuere Rudolphi Agricola, alter orator, poeta & musicus clarissimus, natione Belga, mortuus a. 1485. XXV. Octobris, alter iunior cuius Vadianus hic facit mentionem, quique gratulationem ad SIGISMUNDUM ab HERBERSTEIN, a Moschis reuersum, scripsit.

17) Exre esse in eorum usum videtur, Vadiani hic adicere breue vitæ curriculum, quos forte id in Lexico eruditorum Ioacheriano, euoluere tædet, vel Germanicam linguam haud callent. Ortus a parentibus nobilibus de Watt in Heluetia,

in sano Sti Galli a. 1484, die XXVIII Novemb. ubi pater eius erat in magistratu. Omnis generis scientias magna excoluit diligentia, Viennæ duces Cuspiniano, ubi deinde liberales artes ipse docuit, a Maximiliano I. a. 1514. corona poetica redimitus. Iter per Vngariam, Poloniam & Italiam instituit, quo absoluto Viennam a. 1517. rediit, medicinae Doctor factus. Sequenti vero anno, sapiente lue pestifera, in patriam rediit, cui ciuitas Sti Galli statim salarium pependit, ac paulo post magistratum dedit, quo facto a. 1526. consul electus. Mortuus a. 1551. die VI Aprilis. Scripta eius hic commentariolus, *epitome Africa Asia & Europa, sibiolia in Lib. II. Plinii, consilium contra pestem, liber de poetica & carminis ratione, poemata &c.*

II.

AENEAS SILVIUS, 18) SUMMUS PONTIFEX

ROMANUS, PIUS II HUIUS NOMINIS POST

ADEPTUM PONTIFICATUM DICTUS, DE POLONIA, LITHVANIA ET PRUSSIA SIVE BORUSSIA.

De Polonia regione vasta, quod in ea domus luto & macerie componantur, equi siluestres inueniantur. De Vladislao cum regno baptismum suscipiente, deque Frederico Brandenburgensi & Alberto Bauaro regnum quolibet proseruantem.

POLONIA vasta regio est, quæ Silesiæ ad occidentem proximat, Hungaris, Lithuanis, ac Prutenis contermina: hic Cracovia est præcipua regni ciuitas, in qua liberalium artium schola floret. SUBIGNEUS huic vrbi præfuit episcopus, litterarum doctrina, & morum suauitate insignis, a quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana elegantia conditas, cui ob singulares virtutes romana ecclesia insignia cardinalatus honoris rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniae præter Cracoviam parum nitidæ. 19) Ex maceria domus ferme omnes componunt, pleraque luto linunt: 20) plaga regionis nemorosa est, potus genti cereuisia, ex tritico atque lupulo factus. Vini rarissimus usus, nec vineæ cultura cognita, 21) ager Cereris ferax, multa genti armenta, multa ferarum venatio, equum siluestrem præter cornua ceruo similem edunt, feros boues venantur, quos priusci vros vocauerunt. Pisces ac volucres abundant, argenti, auri, inops terra. 22) Vestigalia regni parua. Regnum in quatuor partes diuisere maiores: has cum per circulum anni rex ambiuit, quælibet pars tribus mensibus regem accuriam pascit: quibus exactis, ad alteram partem fit transitus. Statuta sunt, quæ præstare provinciales oportet. Si manserit vltra præfinitum tempus Rex, suo viuere sumptu cogitur. Cum rex gentis patrum nostrorum tempestate obiisset, relictam filiam Guilielmus dux Austriæ in matrimonium accepit, illique regno præfectus est. 23) Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislauum ex Lithuania vocare

Sbigneus
Cardinalis.Guilielmus
Dux Austriæ.

uere

18) AENEAS SILVIUS BARTHOLOMÆUS PICCOLOMINEUS, vnus ante alios pontifices Romanos eruditissimus, vir magnus, *Corfiniani* in Italia a. 1405. die 18 Octobris natus, patre nobili Silio, matre Victoria usus. Ob summam ingenium atque eruditionem ad amplissimos ascendit honores, episcopus Senensis & S.R.E. purpuratus creatus. Imperatoris Frederici III. a ferebris & legationibus fuit, laurea poetica ab eo donatus. Tandem summus pontifex electus XIII. calend. Sept. A. MCCCCLVIII. Mortuus Anconæ a. 1464. XVIII. calend. Sept. ætatis suæ nono & quinquagesimo, ex quo vero pontificatum inierat sexto anno. Vitam magni huius pontificis scripserunt, *Plarinus*, vel Bartholomæus de Sacchi, *Io. Srella*, sacerdos Veneris, *Io. Tricemius*, abbas Spanheimensis, *Anthonius Campanus* episcopus Aretinus, qui præ his accurate eam exarauit. In consilio Basiliensi, summum pontificem consilio subesse affirmavit, summus vero pontifex sacelus contrarium defendit. Ideo dictum fuit: *quod Aeneas probauit, Pius damnauit*. Multa eaque varia opera scripsit, quæ a. 1571. Basileæ, ex officina Henrici petrina prodierunt, vno volumine comprehensa, neque tamen omnia. Nam *P. Raym. Duellius* hi-

storiam eius Gothicam ex manu scripto edidit a. 1730. Quæ hic a *Pio II.* de Polonia scripta legis, ea de eiusdem historia rerum ubique gestarum locorumque descriptione deprompta sunt, & historiae de Europa capita XXV—XXIX efficiunt.

19.) Illis nempe temporibus, nostris vero, ut in aliis, sic etiam ratione architectura: mutata Poloniae facies.

20.) Hoc ita nunc intelligendum, ut in pagis Poloniae rusticorum tuguria ex ligno, ubi autem id deficit, ut in Russia, ex macerie constructa sint. Ceteroquin pulcherrima ædificia, domus, palatia, arces, & in Polonia extant, in ciuitatibus non solum, sed etiam ruri.

21.) Quondam vineæ cultura in Podolia & Volhynia, Russia etiam circa Leopolim, aliisque in locis cognita fuit. vid. *historia naturalis* P. RZA-CZYNSKI.

22.) Hoc falsum. Terra enim haud inops auri argentique, quorum copia haud exigua in montibus Carpathis abscondita, hæc vero metalla, ex iis non eruntur, quia sereniss. res publica Polona id nondum esse sua esse duxit.

23.) Mirum est, tam grauem auctorem, historiam Poloniam aperte falsis interposuisse, & de au-

C

Vladislaus
Iagello ex
gentili fit
Christianus.

Fredericus II.
Marchio Bran-
deburgensis.

Albertus dux
Bavariæ.

uere, eiectoque Guiljelmo, coniugem eius & regnum nouo regi tradidere. Gen-
tilis fuerat Vladislaus & idola coluerat, sed baptismum cum regno suscipere
non recusauit. Conuersus ad Christum, religiosum principem gessit.
Multos ex Lituanis ad Euangelium traxit, pontificales ecclesias nonnul-
las erexit. Episcopos magno honore profectus est. Inter equitandum, quo-
tiescunque turres templorum inspexit, detracto pileo caput inclinauit, Deum,
qui coleretur in ecclesia, veneratus. Cum Tartaris, regni limites infestantibus,
feliciter dimicauit, Prutenos maximo bello vicit, de quo inter res Prutenicas
memorabimus. Ex priori coniuge prolem non fustulit, cum qua matrimoni-
um haud legitimum fuit. Ex secundo iam ferme nonagenario duo nati sunt
filii, 24) Vladislaus, & Casimirus, is Lithuaniam ducatum consecutus est, prior pa-
tri, regno Poloniae succedens, ad Hungariam quoque regnum accersitus, in bel-
lo Turcorum (ut alibi narratum est) cecidit. Quare cognita, solliciti Poloniae
procures de successore, Fredericum (II.) marchionem Brandenburgensem, qui
pueritiam in regno transegerat, linguamque gentis & mores tenebat, ut re-
gnum acciperet, rogauerunt. Responsum datum est: Casimirum, Lithuaniae du-
cem, qui frater esset defuncti, heredem extare. Sciscitari eius animum o-
porteret, cui fraternum, paternumque regnum cupienti, impedimentum af-
ferre a dignitate sua, Fredericus non duceret: pari moderatione & Albertus
Bavariæ dux, erga Ladislaum, Alberti filium vsus est: qui Bohemiae regnum
sibi oblatum recusauit. **FREDERICUS** quoque Imperator, & ab Hungaris, & a
Bohemis ad hereditatem Ladislai vocatus, nunquam audire sustinuit, quod
patruelli præiudicium faceret. Ingens laus nostræ ætatis, & magnum decus
Germanici nominis, quamuis non arbigio, esse aliquos, qui non tam iustitiæ,
quam ignitiæ tradunt, alienis regnis quempiam abstinere. Ego quod boni
speciem habet, non laudare non possum. **CASIMIRUS** autem, etsi difficile
a Lituanis dimitteretur, qui suum ad se principem retinere cupiebant, in Po-
loniam veniens, pacificam regni gubernationem accepit: nec diu postea so-
rorem Ladislai regis duxit uxorem. Multa ei aduersus fratres Teutonicos,
qui sanctæ Mariæ appellantur, bella fuere, de quibus in rebus Prutenis referemus.

*De Lithuania regione, Vitoldo viro facile sanguinario in ea regnante, de soli ad
transitum aestiuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate, & quæ super sa-
crorum diuersitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarravit.*

Vitoldus
tyrannus.

Lituania & ipsa late patens regio Polonis ad orientem connexa est, palu-
stris ferme omnis ac nemorosa. Vitoldus huic præfuit, Vladislai frater, qui
relicto deorum cultu, cum regno Poloniae Christi sacramentum accepit. Ma-
gnum Vitoldi nomen sua tempestate fuit, quem subditi adeo timuerunt, ut
iussi laqueo se suspendere, parere potius, quam in principis indignationem incidere
vulnerint: detrectantes imperium infutos vsina pelle viuentibus vsis (quos

dito tantum, satis negligenter quædam scripisse.
LUDOVICUS, Polonia & Hungaria Rex, du-
as reliquit principes, *Mariam & Hedvigem*, illa
Sigismundi, Marchionis Brandenburgensis vxor,
hæc vero *Guiljelmo*, Austriae duci, tantum de-
sponsa, nunquam vero huius coniux fuit. *Guiljel-*
mus igitur neque regno præfectus, neque ex illo
eiectus, sed ex arce Cracouiensi, ubi iam nuptia-
rum causa præfens fuerat, eiectus a proceribus
Polonis fuit. Vid. KOJALOWICZ hist. Lith.

24) Et hoc falsum. Nam quarta coniunx **VLA-**
DISLAI IAGELLONIS, *SOPHIA*, Kiiouien-

sium ducis **ANDRÆ & VITOLDI** sororis filia,
primum peperit filium *Vladislaum* regi nondum
octogenario, 1425. Quatuor matrimonia *Vladi-*
slai Iagellonis fuisse etiam legitima omnia. Pri-
ma enim coniux fuit *Hedvigis* regina, secunda *An-*
na, Hungaria, Cilia comitis filia, Poloniae regis *Casi-*
miri neptis, a. 1400. Tertia *Elisabetta Pilecia*, vidua
Gradoysci equitis, anno 1416. Quartam nunc di-
ctam anno 1421. in matrimonium accepit. vid. *Ko-*
jálówiczy historia Lithuaniae.

eam ob causam nutriebat) dilaniandos obiecit, crudelibusque aliis affe-
cit suppliciis. Equitans arcum semper tensum gestauit. Si quem conspicatus
est aliter incedere, quam voluit, confestim sagitta confodit, multos quoque per
ludum interemit. *Sanguinarius carnifex*, ut esset inter populares & ipsum prin-
cipem, certum faciei discrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id ubi non
successit (facilius enim ceruicis quam barba iacturam Lithuani ferebant) tonsus
ipse mentum & caput prodit, capitale interminatus, si quis prouincialium pilos
faciei capite suo deponeret. Rex a *Sigismundo Caesare* Lithuanorum appellatus,
prius obiit, quam legati diadema ferentes se conuenirent. Successor **SUIDRI-**
GELLO vsam nutriuit, quæ sueta ex manibus eius panem accipere, sæpe in sil-
uas vagabatur. Redeunti vsque ad thalamum principis, ostia quæque pate-
bant. Ibi conficere ac pulsare pedibus ostium, cum fames affuit, consuevit,
cui princeps aperiens cibum præbuit. Conspirauere nobiles aliquot adole-
scentes aduersus principem, atque vsæ modum secuti, sumptis armis cubi-
culi principalis ianuam conficauere. Credit **Suidrigello** vsam adesse, osti-
umque aperuit, ibique mox ab insidiantibus confossus interiit. Prouinciæ
deinde gubernatio ad **Casimirum** peruenit. 25) Ad Lithuanos æstiuo tempore
difficilis transitus est, palustribus aquis cuncta ferme obsidentibus, hiems præ-
bet aditum astrictis gelulacunis. Mercatores super glaciem ac niuem iter faciunt,
plurimum dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via: meatus (sicut
in mari) siderum cursus ostendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequen-
tes villæ. Opes apud eos, præcipue animales pelles, quibus nostra ætas *Zi-*
bellinis, *Hermelinisque* nomina indidit. Vtus pecuniæ ignotus, locum eius pel-
les obtinent: viliores cupri atque argenti vices implent, pro auro signato pre-
tiosiores. Matronæ nobiles publice concubinos habent, permittentibus vi-
ris, quos *matrimonii adiutores* vocant. 26) Viris turpe est ad legitimam coniugem
pellicem adiungere. Soluuntur tamen facile matrimonia mutuo consensu, & i-
terum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis est, quod siluestres
in siluis apes conficiunt. Vini rarissimus vsus & panis nigerrimus. Armenta vi-
ctum præbent multo lacte vrentibus. Sermo gentis Sclauonicus est: latissima
est enim hæc lingua, & in varias diuisa sectas. Ex Sclauis enim alii Roma-
nam ecclesiam sequuntur, ut *Dalmatæ*, *Croatini*, *Carni* ac *Poloni*. Alii Græci Sclauorum se-
corum sequuntur errores, ut *Bulgari*, *Rutheni*, & multi ex *Lituanis*. Alii
proprias hæreses inuenere, ut *Bohemi*, & *Morau*, & *Bosnienses*, quorum ma-
gna pars *Manichæorum* imitatur insaniam. Alii gentili adhuc cæcitare te-
nentur, quemadmodum multi ex *Lituanis* idola colentes. Horum magna
pars æuo nostro ad Christum conuersa est, postquam **Vladislaus** ex ea gente
Poloniae regnum accepit. Noui ego **Hieronymum Pragensem**, sacris litteris
apprime eruditum, vitæ munditia & facundia singulari clarum, qui annos su-
pra viginti in eremo *Camalduensi*, in *Apennino Hetrusco* penitentiam egit,
hic (oriente apud *Bohemos Hussitarum* hæresi) fugiens postiferum virus, in
Poloniam transiit. 27) Vbi acceptis litteris ab **Vladislao** rege commendatiuiis,

Sclauorum se-
ctæ

Hieronymus
Pragensis ere-
mita.

præ

25) Et hic *Siluius* in historia Lithuana allucina-
tus est. *Boleslaus* enim *Suidrigellonem*, non *Casi-*
mirum in administranda Lithuania, sed *Sigismun-*
du *Kieystiades* est sequutus, hunc demum
Casimirum II. *Iagellonides*. Neque *Suidrigello*,
sed *Sigismundus* tyrannus, vsa illa delectatus, &
ob adhibitas varias in Lithuanos crudelitates, a
proceribus interfectus a. 1440.

26) Valde de hac *Siluii* narratione dubitamus,

qui, ut monstratum fuit, in rebus Polonis ac Li-
thuanis plane est incuriosus. Quæ de Lithuano-
rum moribus scripsit, ea omnia nunc longe aliter.

27) *Hieronymus Pragensis*, alioquin *Hierony-*
mus Faulsch dictus, Hussitarum sectator, in con-
cilio Constantiensi damnatus, inque rogum imposi-
tus a. 1416. XXX. Maii. Hieronymus vero *Pr-*
agensis, cuius hic facit mentionem *Siluius*, alius est,
quippe qui in concilio Basiliensi a. 1431 præfens fuit.

C2

Status religi-
onis in Lith-
uania Vitoldi
tempore.

prædicaturus Euangelium Christi, ad Vitoldum principem in Lituaniam pene-
travit, multosque populos, Vitoldi favore fretus, ad salutiferam Dei Christi
fidem convertit. Venitque tandem ad synodum Basiliensem, vocatus a Iuli-
ano sancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur, narravit hic multa
de Lituanis, quæ pæne incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta,
nec movebat, ut crederem, libuit adire hominem, atque ab eius ore lata co-
gnoscere. Comites mei fuerunt Nicolaus Castellanus, qui tum Cardinalis Iuli-
ani domum regebat, Bartholomæus Lutimianus, Archiepiscopi Mediolanensis
scriba, & Petrus Noxetanus, Cardinalis Firmiani secretarius, viri graues & do-
cti, hominem in cella sua trans Rhenum apud Carthusienses convenimus, cu-
ius hæc narratio fuit: Primi, quos adii, ex Lituanis serpentes colebant, paterfa-
milias suum quisque in angulo domus serpentem habuit, cui cibum dedit, ac
sacrificium fecit in feno iacenti: hos Hieronymus iussit omnes interfici, & in
foro adductos publice cremari. Inter quos vnus inuentus est maior ceteris,
quem sæpe admotus ignis consumere nullo pacto valuit. Post hos gentem
reperit, quæ sacrum colebat ignem, eumque perpetuum appellabat. Sacer-
dotes templi materiam, ne deficeret, ministrabant, hos super vita ægrotantium
amici consulebant: illi noctu ad ignem accedebant, mane vero consulentibus
responsa dantes, umbram ægroti apud ignem sacrum se vidisse aiebant.
Quæ cum se calefaceret, signa vel mortis, vel vitæ ostentasset, victurum ægro-
tum facies ostensa igni, contra si dorsum ostentasset, moriturum portendit. Te-
stari igitur & rebus suis consulere suadebant, delusionem hanc esse Hierony-
mus ostendit, persuaso populo, deleto templo, ignem dissipauit, Christianos
mores induxit. Profectus intorsus aliam gentem reperit, quæ solem colebat,
& malleum ferreum raræ magnitudinis, singulari cultu venerabatur. Interroga-
ti sacerdotes, quid ea sibi veneratio veller? responderunt: olim pluribus men-
sibus non fuisse visum solem, quem rex potentissimus captum reclusisset in car-
cere munitissimæ turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse soli, ingentique
malleo perfregisse turrin, solemque liberatum hominibus restituisse. Di-
gnum itaque veneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent.
Risit eorum simplicitatem Hieronymus, inanemque fabulam esse, monstra-
uit. Solem vero, & lunam, & stellas creatas esse ostendit, quibus maxime De-
us ornavit cælos, & ad utilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Po-
stremo alios populos adiit, qui siluas dæmonibus consecratas venerabantur,
& inter alias vnam cultu digniorem putauerunt. Prædicauit huic genti pluri-
bus diebus, fidei nostræ aperiens sacramenta, deinceps, ut siluam succideret im-
peravit; ubi populus cum securibus affuit, nemo erat, qui sacrum lignum ferro
contingere auderet. Prior itaque Hieronymus assumpta bipenni excellen-
tem quandam arborem detincauit. Tum secuta multitudo alacri certamine, alii
ferris, alii dolabris, alii securibus siluam deiiciebant. Ventum erat, ad medium ne-
moris, ubi quercum vetustissimam, & ante omnes arbores religione sacram, &
quam potissime sedem esse putabant, percutere aliquandiu nullus præsumsit. Po-
stremo, ut est alter altero audacior, increpans quidam socios, qui lignum, rem in-
sensatam, percutere formidarent, eleuata bipenni magno ictu cum arborem ce-
dere arbitraretur, tibiā suā percussit, atque in terram semianimis cecidit.
Attonita circum turba flere, conqueri, Hieronymum accusare, qui sacram Dei
domum violari suasset, neque iam quisquam erat, qui ferrum exercere au-
deret. Tum Hieronymus illusiones dæmonum esse affirmans, quæ deceptæ ple-

plebis oculos fascinarent, surgere, quem cecidisse vulneratum diximus,
imperavit, & nulla in parte læsum ostendit, & mox ad arborem adacto fer-
ro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore prostravit, to-
tumque nemus succidit. Erant in ea regione plures siluæ pari religione sa-
cræ, ad quas dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens nume-
rus plorans atque ciulans, VITOLDUM adit, sacrum lucum succisum queri-
tur, & domum Dei adentam, in qua diuinam opem petere consueissent, in-
de pluuias, inde soles obtinuisse, nescire iam quo in loco Deum quærant,
cui domicilium abstulerint: esse aliquos minores lucos, in quibus dii coli
soleant, eos quoque delere Hieronymum velle, qui noua quædam sacra in-
troducens, patrium morem extirperet: rogare igitur atque obtestari, ne maio-
rum religionum loca & cærimoniae auferri sinat. Sequuntur & viri muli-
eres, nec se ferre posse nouum cultum asserunt. Relinquere potius terram
& patrios lares, quam religionem a maioribus acceptam, dicunt. Motus
ea re Vitoldus, veritusque populorum tumultum, Christo potius, quam sibi,
deesse plebem, voluit. Reuocatisque litteris, quas præfidibus prouincia-
rum dederat, iubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decede-
re iussit. Hæc nobis Hieronymus constanti vultu nihil hæsitans, ac periur-
amentum affirmavit: dignum fidei & grauitas sermonis, & doctrina ostendit,
& viri religio. Nos, quæ accepimus, immutata retulimus, veri pericu-
lum non assumimus, persuasi tamen, & nos, & comites, ab eo recessimus.

Vitoldus Hie-
ronymum ex
Lituania iu-
bet exire.

De Ruthenis, & quomodo principatum apud eos assequuntur.

Rutheni, quos appellare *Rosanos* STRABO videtur, Lituanis contermini
sunt, gens barbara, incompta, apud quam opulentam ecclesiam ob-
tinuit ISIDORUS Cardinalis Sabinensis. In hac gente ciuitatem permaxi-
mam esse tradunt Nouogardiam appellatam, ad quam Teutonici mercatores
magnolabore perueniunt. Magnas ibi esse opes fama est, & multum argen-
ti, pellesque pretiosas, vendentesque atque ementes ponderato argento, non
signato vtuntur. Lapis in medio fori quadratus est, quem qui ascendere po-
tuerit, neque deiectus fuerit, principatum vrbis assequitur. Pro ea re in ar-
mis dimicant, sæpeque vna die plures conscendisse ferunt, vnde sæpe seditio-
nes in populo emerferunt.

Strabo.

Isidorus ca-
dinalis

De Liuania semiferos in vna sui parte continente.

Liuania deinceps Christianarum vltima prouinciarum ad septentrionem
Ruthenis iungitur, Tartari eam sæpe incurrunt. In qua, nostra ætate,
magnas acceperunt strages fratres Teutonici, qui beatæ Mariæ vocantur,
hanc armis quæsiuere, & Christi sacra suscipere coegerunt, cum esset antea
gentilis & idola coleret. Eam alluit ab occidenti mare Balthicum, quod
plerique veterum oceanum esse putauerunt, nondum septentrio (ut hodie)
cognitus Græcis atque Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partem no-
stro generi aperuit, quæ fortissimis gentibus deterfa barbaris, mitioris vitæ cul-
tum ostendit. Baltheus sinus adeo late patet, ut incomptæ magnitudinis
apud aliquos esse videatur. Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod
Germanicum appellari potest. Nam & Germaniæ magnam partem alluit.
Ostium eius in occidenti est, non longe a Chersoneso Cimbrica, quam Daci-
am hodie vocant. Excurrens autem in orientem, in septentrionem pandi-
tur, insulasque magnas ambit: occidentale litus, Noruegi occupant. Ad se-
pten-

Livonia.

Samogetæ.

ptentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent, signis tantum & nutibus commutari merces ferunt. Meridionale litus Saxonibus ac Prutenis traditur: orientale (vt diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Prussiam paruam terram esse ferunt, vnius ferme diei latam itinere, quam Massagetæ colunt 28) gens neque gentilis, neque vere Christiana, Polonorum imperio parens, atque hinc regnum Poloniae ad mare protenditur, & Baltheum, quem diximus, finum.

De Prutenis, & quomodo fidem Christianam a Teutonicis fratribus sanctæ Mariæ sumferint.

Redeunti Liuonia in Germaniam, per litus Balthei maris, post Massagetæ (Samogitæ potius) Pruteni sese obiciunt, qui ripas vtrasque Vistelæ amnis accolunt: is est Sarmatiæ ac Germaniæ terminus, qui exoriens in montibus, qui Poloniam, Hungariamque dirimunt, partem Poloniae irrigat. Prussiam vero, quam longa est, percurrit, ab oppido Torunio vsque Gedanum, quo in loco Baltheum influit. Hunc fluuium alii Vistelam, vt diximus, quibus ætatis nostræ sermo congruit, alii Istulam, quidam Istulam vocauere. Quod vltra fluuium est, Sarmatici iuris fuit: quod citra, Germanici, ad orientem ac meridiem Masouitæ Polonique rura colunt: occidentem Saxones occupant, aquilonem Balthei maris excipit litus. Frumentiferax regio est, aquis irrigua & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amenam efficiunt. Pecorum ingens vis, multa venatio, piscario diues. Vlmigeros olim hanc terram incoluisse IORDANVS 29) tradidit, quo tempore Gothi ab insula Scandinavia in continentem descendere. Qui (vt ille ait) Vlmigerorum terras inuasere, Ptolemæus autem Amasobios & Alanos, Venedos, ac Githones penes Istulam fluuium habitare affirmat. Barbara hæc gens & idolorum cultrix, vsque ad FREDERICVM Imperatorem, eius nominis secundum, fuit. Sub eius vero imperio, cum amississent Christiani Ptolemaidem, Syriæ ciuitatem, fratres Teutones, quos sanctæ Mariæ diximus appellari, inde fugati in Germaniam rediere, viri nobiles & rei militaris periti, qui, ne per otium marcerent, Fredericum accedentes, Prussiam, Germaniæ conterminam, Christi cultum spernere dixerunt: sæpe illius gentis homines in Saxones, ceterosque vicinos excurrere, ingentem vim pecorum atque hominum abigere, esse in animo sibi compescere barbaram gentem: annuat tantum Imperator, provinciamque fratribus perpetuo iure possidendam tradat, si eam armis acquirant. Iam enim Masouia duces, qui eius se terræ dominos affirmabant, ius suum fratribus concesserant. Grata oblatio FREDERICO fuit, qui collaudato proposito, quas voluere fratres, sub aurea bulla litteras concessit. Illi sumtis armis breui tempore, quicquid Prutenici iuris citra Vistelam fuit, occupauere. Exin tranato fluuiio, vetustam & late patulam quercum, in castelli modum erectis propugnaculis, iuxta ripam munierunt, ibi collocato præsidio vteriores Prutenos vexare ceperunt. Pugnatum est sæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiae fuga-

28) Fortasse ÆNEAS SILVIUS Samogetæ vel Samogitæ scribere voluit. Nam inter Prussiam & Livoniam non aliæ gentes, nisi Semigalli & Samogetæ habitant. Massagetæ vero populi Scythici in Asia vltra mare Caspium, orientem versus, trans Araxem. Sed & alii scriptores, loco Samogetæ, Massagetæ, dixere, id, quod incuria tribuendum esse videtur.

29) Iordanus, vel, vt alii aliquoties scribunt, GORDANUS, ille est, qui de rebus Gothicis & de regnorum successione scripsit, natione Gothus, primum Gothorum regis in Italia a secretis, deinde, vt fertur, episcopus Rauennæ, tempore imperatoris IUSTINIANI.

Fridericus imperator.

Fratribus Teutonicis litteras concessit.

tæ ac deletæ sunt: bellum pluribus annis productum est. Ad extremum fortuna, fratrum imperio aridens, omnem eis Prussiam subiecit. Victæ barbaræ nationes, iugum subiere. Ex illo tempore lingua Teutonica introducta est & cultus Christi gentibus imperatus. Ecclesiæ quoque pontificales erectæ, trans Vistelam Pomelanensis, Culmenensis, & Varmienensis, ad quam, defuncto FRANCISCO episcopo, paruitatem nostram postulauere canonici CALIXVS Pont. Max. eam nobis, annuente senatu Apostolico, commendauit. Quæ vna est illis in partibus iure suo vtens, nec subiecta fratribus, reliquos episcopos religionis habitum gestare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuisse, nobile oppidum ædificatum est, quod Mariæburgum vocant, & arx nobilis atque amplissima: hic sedes magni magistri, qui cunctis fratribus præest Prussiam incolentibus. Sunt alii duo in eadem religione magistri, alter Liuoniam regit, alter conuentus Alemanniæ gubernat. Teutones huius religionis inuentores fuere, ac propterea nemo recipitur ad eam, nisi Teutonicis nobilibus ortus parentibus, & cui propositum sit pro tuendo Christi Euangelio, aduersus saluiferæ crucis inimicos armis depugnare: ob eam rem vestimentis albis vtuntur nigra cruce insuta. Barbam omnes nutriunt, exceptis, qui sacris altaribus seruiunt. Pro canonicis horis dominicam orationem vsurpant, neque litteras discunt. Magnæ his opes, nec minor potentia, quam regibus: & sæpe cum Polonis de regni limitibus, acceptis atque illatis cladibus, contendere nec, totis viribus, belli fortunam experiri, recusarunt. cum VLADISLAO, CASIMIRI, qui modo regnat, patre, contraxerant ambæ partes validissimas atque ingentes copias. Polonis Lithuani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat VITOLDVS. Teutonici fratres ex tota Germania vires concinerant: postquam prope, ad viginti ferme stadia, vterque confedit exercitus, spe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magister caduceatorem, qui bellum regi denunciarer & duos enses, in quibus staret victoria, misit: facta potestate, vt, quem vellet, hostis eligeret, alterum sibi remitti iussit. Accepit VLADISLAUS alacer nuncium, donatoque caduceatore vno retento gladio, remisit alterum. Mox iussi milites arma induere, bellicque signum datum, quadraginta millia equitum in ambobus castris fuisse, proditum inuenio. VLADISLAUS Tartaros ac Lithuanos primum inire certamen iussit. Ex Polonis subsidiarias acies elegit. Contra Prutenus auxilia in postremis habuit: florentem ordinis sui militiam in exercitus fronte collocavit. Commisso prælio inermes quodam modo Tartari ac Lithuani magna strage cæsi sunt. Vrgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat, atrox pugna super cadauera occisorum edebatur. Nec tam vulnerare Prutenus alacer, quam vulnera recipere Tartarus videbatur: protractum est diu certamen, peracta ingens occisio, Lithuani, Tartarique, veluti pecudes, mactabantur. At cum nouus semper hostis emergeret, defessi, tanta cæde peracta, Teutones, versare ferrum vix poterant & iam remissius pugnabant. Quod vbi VLADISLAUS animaduertit, tum primum Polonorum aciem validam ac ferro rigentem immittit: fit subita irruptio, instauraturque prælium: non tulere Teutones recentis agminis impetum, impar pugna recentis ac fatigati militis fuit: oritur mox fuga ex parte fratrum, ferit terga Polonus. Magister ordinis vbi suos cedere videt, nec iam vllam in auxilium spem esse animaduertit, cum lecta militum manu hosti sese obiectans occiditur: fit scædior fuga, nec prius Teutonicus fugere, quam Polonus persequi destitit.

Æneas Silvius
eligitur episcopus Varmienensis.

Mariæburgum

Prælium acre,
ad Tannen-
berg & Grün-
wald a. 1410.

stuit. Perierunt in eo bello ex parte fratrum multa hominum millia, inter quos viri primarii, quos vocant *Commendatores*, equestre dignitate insignes, cum ipso Magistro, circiter DC. Nec Polonis incruenta victoria cessit, Tartaris ac Lithuanis magna ex parte cæsis. Bellum hoc, anno trecentesimo decimo supra millesimum fuit post Christi saluatoris ortum. Prussia, fortunam regis secuta, omnis, excepto Bargomariæ, ad victorem defecit. Sed interueniente SIGISMUNDO Cæsare, pax inter fratres & Polonum constituta est: percussum fœdus, pecunia Polono data. Prussia reddita fratribus, nec deinde, vsque ad FREDERICI tempora, qui modo imperat, in possessione agri sui turbata religio est. Sub eius vero imperio cum populares graue sibi iugum fratrum existimarent, fœdus inter se iniere, in hunc ferme modum: vt quindecim viri singulis certis in locis conuenirent, qui prouincialium querelas aduersus fratres audirent, nec sinerent quempiam indigne vexari. Ex his quatuor ex religione viros assumi voluere, quatuor ex prælatis ecclesiarum, parique numero ex nobilibus ac ciuitatibus, hisque parere omnes voluere. Per idem tempus diuisa inter se religio fuit: alii magnum magistrum sequebantur, alii quosdam commendatores, qui Magistri regimen improbabant. Magister, vt populares sibi alliceret, fœdus ipsum inconsulto fratrum conuentu approbauit. FREDERICUS quoque Imperator eidem fœderi robur adiecit, cautione tamen inserta, ne per suas litteras ius religionis læderetur. Mortuo, deinde magistro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locum suffecto, NICOLAUS Pont. Max. legatum misit, qui prouinciam Prusiæ inspiceret. Cognitoque rerum statu, quantum legatus retulit, popularium fœdus damnauit: vtque ab eo discederent, anathema interminatus, acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum sententia perseverantibus, ex consensu partium, lis ad FREDERICUM Imperatorem deducta est. A quo rursus causa cognita, damnato eorum fœdere, iussu Pruteni sunt ad obedientiam fratrum redire: qui eam prouinciam e manibus infidelium suis armis vindicassent, multoque sanguine coemissent. Qua re ciuitatibus nunciata, mox arma in fratres populariter recepta sunt. Ex quibus plures capti atque occisi, castella eorum euerfa, arces a fundamentis eiectione, quinquaginta & quinque oppida in eam rebellionem conspirauere. Sed cum non satis rem suam contra religionem sine externa ope tutam putarent, CASIMIRUM Poloniæ regem sibi dominum asciuerunt, deuotum fratribus sanguinem, qui fortunam patriæ eius experti fuissent. Ille cum exercitu prouinciam ingressus dedentes sese ciuitates in potestatem accepit, cum quo fratres diu, varia victoria, dimicarunt. Plures fuere congressus, inter quos memorabilior, qui apud Conitium oppidum habitus est. Duo de viginti millia Polonorum obsidionem in eo loco tenebant, in quibus & rex ipse CASIMIRUS fuit. Oppugnabat oppidum dies noctesque machinis admotis. RUDOLPHVS princeps Sagoriæ, ex Sclesiae ducibus, tum religionis ductabat exercitum, qui laturus obsessis opem, cum septem millibus militum aggredi regem non dubitauit. Commissum est prælium in conspectu oppidanorum summa vtrinque contentione atque ardore, cæsis hinc atque inde compluribus. Cum suos referre pedem Rudolphus animaduertit, increpans ignauiam fugientium, interminatusque necem, aciem sistit. Et progressus in medium cum recenti pugnatorum manu, acre certamen instaurat: hos sternit, illos confodit: fit subita rerum mutatio. Vrgente Rudolpho, cedit Polonus. Rursumque Casimirus suos retinet, pugnaeque seipsum miscet, & tanquam ex integro pertinaci contentione certatur.

Fœdus Prutenorum contra fratres Teutonicos

Pruteni Casimirus Pol. regem, in dominum asciunt.

Prælium ad Conitium.

tur. Occiditur in pugna Rudolphus, Rex vero equo deiicitur, meliores ex vtraque parte occumbunt. Postremo cæsum credentes Poloni suum regem, desperata victoria, fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, vix ex clade ereptus est. Rudolphus morte sua victoriam religioni peperit. Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur, ex Teutonibus quoque non pauci periere. Post eam cladem, res Polonica nutare apud Prutenos cepit, eo inclinantibus populis, quo belli fortuna quaeritur. Stat tamen adhuc anceps exitus, & alterius Martis iudicium moratur. Ferunt, inter hos fratres olim, mortuo Magistro, cum de successione ageretur, vnum fuisse, qui rogatus eligere quem putaret religioni vtiliorem, se ipsum elegisse, dicentem: nolle deierare. Scire se cogitationes suas, aliorum corda ignorare. Si magistratus sibi committatur, non dubitare, quin reipublicæ bene consultum eat. Mortis eius verbis reliquos administrationem illi credidisse, quæ saluberrima deinde fuerit.

Rudolphus magister cadit.

III

ERASMI STELLÆ 30) LIBANOTHANI LIBRI II.

DE ANTIQVITATIBUS BORUSSIÆ.

AD ILLUSTRISSIMUM PRINCIPEM FEDERICUM SACROSANCTÆ MILITIÆ ORDINIS DIVÆ VIRGINIS TEVTONICORVM PROTOMAGISTRVM, SAXONIÆ DUCEM, THURINGIÆ LANDGRAVIUM, AC MARCHIONEM MISNIÆ, ERASMI STELLÆ LIBANOTHANI ANTIQVITATES BORUSSIÆ PRÆFATIO.

Eti vereor, FEDERICÆ princeps, res Borussicas altius & a prima origine repetiturus, antiquitatem in his, quæ vsque eo latuit, velut ex cauea in scenam theatrumque producturus, multorum risus, ronchos & cachinnos, demumque explosionem magis quam applausum legentis turbae me incursum, tum quod id fecum ferat antiquitas, ceu Aristoteles in problematis perhibet, vt res anilibus fabulis similimas narrare videatur, tum quod res Borussicæ diuturna barbarie, sine ullis litterarum monumentis, quasi perpetuis tenebris mancipatae, & in ipsa lethe demersae pene obriguissæ existimantur, adeoque concretæ, vt etiam phæbeo calore agitatae vix incallescere possint, quo iterum lucem, solemque admittant. Verum dum hi blaterones Tuam celsitudinem istius ludi agonothetam in orchestra conspexerint, sub cuius umbraculis me in hanc scenam prodissæ pernoscant, forte ne lingulae, infrenique ore ate sapientissimo principe iudicentur, maledictis temperabunt, simul nasum continebunt. Quod si nec reueriti tuam maiestatem, effrenataque lingua verbis non aequis desuant, malignitatis quoque aculeos haud recondere velint, imo blaterare malint, nihil est, quo perhorrescere oppido possim, vt captam scenam inturbem. Ronchiscent hi nasutuli, obstreant, clament, arguant, criminentur, exhibent denique, dum modo tibi plausibilis, lepida ac iucunda nostra actitatio visa fuerit. Antigeneidas olim musicae artis peritissimus, cum discipulo in arte probe instituto, populo tamen non admodum grato, in scenam progressus, cunctis audientibus dixisse fertur: Mihi cane & Musis, quia videlicet ars bene capta, quanquam populi lenocinio destituitur, iusta tamen comprobatione non exiit. Sed vt tandem his respondeam, qui longe petitas historias calumniantur, ceu minus fidei illis insit, caecutientibus id forsitan euenit & nocturnis oculis, sed penes clare cernentes plus dignitatis antiquitati inesse, nemo sanæ mentis ambigit. Ne quoque res Borussicas, ceu sempiternis tenebris obno-

Antigeneidas.

30) Erasmus Stella, Med. D. Lipsiæ natus, ubi pater eius fellas conficiebat. Anno 1513. Zwicaviæ urbis in Saxonia, quæ Cygnea, a nonnullis Latine dicitur, consul electus fuit, a quo

se vero magistratu abdicauit, vt eo melius medicinæ vacaret. Præter has antiquitates scripsit etiam librum de Gemmis.

E

Orpheus.

Industria vis.

obnoxias & minime ad solem lucemque ex caliginoso vetustatis recessu redituras, possint argumentari, meminerint saltem, quae de Hercule feruntur, qui cerberum tripitem ab inferis, solemque hunc nostrum ac calorem ferre coegisse dicitur, Threiciū & vatem raptam sibi Eurydicem ex Tartareis sedibus diuina sua suauiloquentia eduxisse. Ob id nec inficias eant locutulei, res Borussicas, quantumcunque umbra vetustatis contectas ac rubigine obductas, imo in abditissimos recessus actas, curiosa indagazione non posse non restitui, ex noctisque caliganti nebula eximi, ac claritate dei illustrari, ornarique: quum haec ipsa indagatio, puta industria, unica ab omnibus esse asseritur, cui nihil inaccessum, nihil occultum relictum sit. Haec res quomodo libet obstruas, & in penetrabilibus reconditas, elicit, exprimit ac promit. Haec caelum petit, & subterranea regna subintrat, maria scrutatur, oculis subicit, quidquid usquam latet, sepultumque est. Illa ipsa Homerum caecum plus Argo, mille oculos habente, videre dedit. Haec Zeuxim Helenam, nunquam a se visam, tanta venustate depingere docuit, ut eius forma digna iudicaretur, propter quam tantum laboris subiisset Graecia, & alta Pergama ruerent. Haec Phidiam statuariū dignissimum, simulacrum Iouis exprimentem, eo usque euexit, ut diuinitatis effigiem e caelo mutuatus diceretur. Haec eadem fores antiquitatum Borussiae, vestibus e cardine semotis, ut paterent, effecit, extraque latebras, quicquid de his obuallatum fuerat, produxit. Haec adminiculatrice ex imo lethaei fluminis caeno hae ipsae conquestae, erataeque sunt, & utcunque a sordibus deterfae, sese ceu postliminio reuersae, tuis luminibus, conspectuique, Illustrissime princeps, primum ostentantes, te ut felicem moderatorem suum salutant, ut patrem patriae venerantur: & quicquid usquam in secundiore sortem, faciemque splendidiorem commutatam, ceu sermē singula aspexerint, id totum tibi, sacraeque sanctae militiae, cuius tu magister, imo Dictator perpetuus extas, tribuunt. Quod si sunt, qui Te circumstant, & has ineffigatas, rudesque Borussiae imagines toruis luminibus respexerint, abigendasque duxerint, quod sine cultu ornatori, & paene inuestes in hunc augustissimum confessum productae sunt, his responsum sit: Feminam probam pigmenta, fucumque non decere, nec orationem fidem habituram vngenta usque adeo redolere. Logographis id tribuimus, ut quodcunque suauius quam verius narrent. Nos in his commentariolis sine fraude, omni apparatu orationis seposito, Borussiae antiquitates exposuimus: ut si qui futuri sint, cultiori sermone res Borussicas describere volentes, hinc sumere possint, quod ornatum iri tantopere velint. Nuda namque haec oratio facile, quem quis imponet, cultum perferet. Ut autem fidem sine scoria habituri sint, hi nostri commentarioli, vetustate & carie oppleti, ipsos ex praeclarissimis rerum scriptoribus elucubratos esse fidem facio, Plinio scilicet, Solino, Pomponio Mela, Cornelio Tacito, Strabone, Ptolemaeo: ex neotericis Iordano, qui primus res Gothorum litteris mandauit, nostro Alberto Magno, qui has inuisit & peragravit, Otbone Freisingensi episcopo, qui quinque Imperatorum Rom. res gestas luculenter scripsit, Helmodo Lubecensi presbytero, qui res Sclauorum haud ineleganter prosequutus est, Borussicasque simul attigit, Blondo Feroliuensi, Aenea Siluio, & praeter hos, quicquid annales Borussiae usquam vetustatis habuere, praerique etiam per acceptionem. Nam apud Valerium Maximum locus est, quo res suo saeculo cognitae, & absque litterarum monumentis conseruatas, manare ad posteros indicantur, sola scilicet traditione patrum. Id genus disciplinae Hebraeis etiam vltatissimum est. Huiusmodi innixis fulcimentis, commentariolos nostros non temere edi posse arbitratus. Ne autem manus nostras excedentes absque patrocinio vagabundi errent, ipsos nomini tuo illustrissimo dedicandos duxi, tum quod neminem magis rerum Borussiae cognitio deceat, quam Borussiae principem, tum quod pari tutela hac nostra aetate ac prisca Borussia fruatur. Quum igitur, princeps illustrissime simul & inuidissime, a curis publicis feriatus fueris, frequenti quoque Veterum quibus inhias, lectione satiatas magis quam lassatus, etiam domestica peculiaria-

que

que inuisas legasque: subinde agnosces in his Borussiae praeter veteres eius limites, varios ipsius cultores: crebro enim illinc migratum est, aliquorum maiore numero cogente, moresque vetustiores: quos si ad praesentes accommodabis, non obscure lucebit, quanta sunt quae sacrosancta militia Teutonicorum in Borussia egerit. Optimo enim iure gloriari poteris, eam quam patres regionem barbaram, incultam, asperam, idolatram, fedam ac rerum omnium inopem acceperant, illam ipsam splendidam, cultam, ciuilem, opulentam, humanam, & quod maximum est, Christianam redderunt & reliquerunt. O felix nimium Borussia, si sua norit bona illo principatu. Facile demum, illustrissime princeps, deprehendes, quam iusto Dei iudicio Borussia ad Germanorum redierit incolatam: quum Germaniae & pars sit, & Germanis a rerum exordio debita, inhabitata, luculentissimorum scriptorum testimonio. Cur, me iudice, indigne iterum a quibuscunque aliis gentibus inhabitatur, administratur? Ego autem hanc scribendi prouinciam, non tam mea sponte, quam iussu venerandi antistitis Iobi Pomesaniensis, a nullo antea tentatam, accipi, ut meo Marte aduersus quoscunque aliter de Borussiae finibus & populo sentientibus, ceu pro aris & focis dimicaturus sim, vltima potius perpeti certus, quam ignauiter cessurus. Te igitur, principem inuidissimum & ad arma progenitum, pro tua virtute rogo, ne desistas auxilia ferre tam pio ac iusto bello, ut iunctis viribus omnem colluuiem barbarorum ex his tuis finibus eliminemus. Nullum enim apud me dubium vertitur, si tuo Marte agendum erit, facile hanc oram ex manibus iniuste occupantium vindicabimus. Quod breui futurum, modo fata snant, tuae auitaeque virtutes ac genitoris tui praeclara facinora admonent. Nunc ad institutum pergamus.

ERASMI STELLÆ LIBANOTHANI DE BORUSSIAE

ANTIQUITATIBUS LIBER PRIMUS

BORUSSIA vltima Germaniae ora, a Vistula amne, quem ad occidentem terminum habet, incipiens, sinusque Baltici maris, qui septentrionale litus eius ambiunt, percurrens, orientalem solem ab Alanis 31) excipiens, montibus Hamaxobiis 32) australe latus eius obtegentibus, a quibus continuis filuarum iugis disternitur. Fuit haec terra diuersis habitata cultoribus. Nam ut GORDIANUS Gothus scribit, nuper Hulmigerii Germani eam Hulmigerii tenuere, a quibus aliquandiu Hulmigeria dicta: hodieque ea pars, quae Vistulae accolit Culmigeria pro Hulmigeria vocitatur. Sed hiper Gothos quam primum ex Scandinavia in continentem descendissent, inde pulsi, eam, ut is ait, occupauere. Ptolemaeus autem verustiores incolas recensens, Gothones, Venedos, Stagnanos & Sargatios, Sudinosque his locis insedisce scribit, quibus Gelidanos, simulque Gillones, Vacnos, & Charinos, quos ipse Charionas nominat, addit, finesque ad Hamaxobios usque protendisse indicat. Ad Vistulam vero pauciores sedisse conmonstrat: nam Finnos cum Venedis, & Sulones duntaxat hanc oram habitasse, ait. Hos autem populos nullo alio quodam communi nomine dignatur: forte quia non vnus populus, nec in vnum

30) Alani a Scythiae fluuio Alano, ita dicuntur, secundum Plinium. Iuxta hos erant Troxolani, seu Roxolani. Ammianus scribit, Alanos dici, quos prisci Masagetes dixerunt. Iulius Capitolinus Alanos in parte Daciae collocat. Ptolemaeus in ea Scythiae parte, quae est intra Inaum montem, qui pars Caucasi & Tauri. Nec de Sarmatico transiit Alanus equo Marcialis.

32) Hamaxobii montes, a populis Sarmatiae in Europa Hamaxobiis, seu Hamaxobitis, dicti, quia pro sedibus plaustra habebant. Graecis enim hamaxa, plaustrum dicitur. Non a veritate aberrare videntur ii, qui eos esse credunt, quos hodie, alibi sitos, Poloni Moscovitas, corrupto vocabulo, nominant.

vnum concessit nomen. Verum Cornelius Tacitus diligentius hæc loca conquirere, ipsa Germaniæ prorsus adscribit: quanquam promiscue Sarmatis, Germanisque populis habitata asseueret. Venedos enim Germanis connumerandos censet, quod & domos fingunt & scuta gestant, peditum vsu ac pernicitate gaudent. Quæ omnia diuersa Sarmatis exstiter, in plaustris solummodo ac equis viuentibus: quanquam & ipsi ex Sarmatarum moribus traxerant, quod vicinos latrocinio infestarent. Quicquid enim inter Peucinos, quos quidam Basternas dixere, siluarum ac montium erigitur, latrocinio pererrauere. Erant autem Peucini & Basternæ, vt Plinius testatur, contermini Dacis, sermone, cultu, sede ac domicilio Germanos referentes, multa tamen fœditate Sarmatarum contacti: nam & connubiis promiscuis utebantur, & procures eorum pari forde ac plebs torpebat. 33) In dubium Tacitus vertit, Sarmatisne an Germanis adscribantur: verum hæc loca hodie Poloniæ adscribuntur. Plinius tamen ipsos Germanis connumerat: cui & Varii & Gothones Germani sunt, ex Vindelicorum genere. 34) Vltimo autem regionem Borussii intrauerunt, populi, qui Ptolomæo teste, ad Riphæos montes, vbi in septentrionem fufius excurrunt, nec longe qua Tanais ex eis erumpit, sedes habuere, qui infelicitate sua conciu (perpetuis namque niuib, algoribusque illic terra riget, ad omneque nature ministerium damnata est) ad nouas sedes capeffendas patriam egressi in hæc loca delapsi sunt: quæ tum soli fertilitate, tum pascuorum, lacuumque amenitate, ipsis quum primum placuere, nec vltra progressi sunt, hic sedes vnanimi consensu sibi desumentes, vtque sibi ac posteris perpetuo essent duraturæ, terram vocabulo gentilitio Borussiam appellauere, quæ vsque hodie vnius litteræ suppressione Brussia vulgo dicitur. Hæc est vera huius gentis origo. Et ceterum, quicquid dicitur, perinde ac anilem fabulam habendum esse cenfeo. 35) Facit istius rei fidem permaximam, quod vsque hodie populi ad Riphæos habitantes, eodem parique sermone, quo hi, vtuntur. Borussii vero sedibus formati, terram cultoribus vacuam (Gothi enim populariter eam excessere) nullo repugnante facile occupauerunt, circa eam portionem quæ ad Vistulam est. Hæc adhuc a paucissimis Germanis tenebatur. Propagantes igitur sese a Chrono flumine vsque in contingentiam Hulmigerorum: quæ nuncupatio, post pulsos per Gothos veteres colonos, e medio oræ huic regioni accommodari ceperat, nomine suo breui ceterorum hic habitantium nomina obfuscauere: quod forte euenit, quia Borussii conterminis gentibus, puta Germanis, notiores exstiter, vel quod multitudine suorum, amplaque ac spatiosa oræ occupatione, ipsos etiam indigenas superarunt. Terrarum namque limites pro nutu potentiorum sæpe numero nomina sortiuntur, duratque hodie ea nuncupatio, quod, qui ex Germanis, vel Vistulam, vel illic maris tractum accolunt, Borussii vocentur, qui tamen cum illis ipsis præter cælum commune habeant nihil, iustiusque Borussienfes nuncupandi forent. Terram hanc Borussii vndiquaque fecundam longe lateque incolentes, ipsam tamen

Borussia.

33) De Basternis, seu Bastarnis, iam Strabo dixit, vt sint Europæ in Sarmatia populi, fere ex Germanis originem ducentes, plures in vicis nationesque diuifi. Qui vero Peucen, Istri insulam, habitant, dicti Peucini.

34) Vindelicia regio Germaniæ, Rhetiam habens ab occasu, Noricum ab ortu, ab illa Lyco, ab hoc Æno flumio, diremta, a septentrione Danubio terminata, a meridie Alpibus supra Italiam extensis. Huius regionis incolæ diceban-

tur Vindelici. Videre Rheni bella sub Alpibus Drusum gerentem & Vindelici.

Horatius.

35) Imperiosus nimium & audax mihi Erasimus Stella videtur, qui omnia, quæ ipse ignorauit, pro fabulis haberi velit. Melius nostris temporibus Borussæ antiquitates illustratæ sunt, vt in sequentibus videbimus. Sed ista omnia, nam multa sunt, hic adicere, non conuenit.

minime excoluere, vel ob ignorationem rei rusticæ, vel ne, bonitate soli deprehenfa, & ipsi finitimorum metui obnoxii fierent, indeque eliminarentur, vel quod victum e terræ nascentibus nondum nouere: carnibus namque ferinis, & quidem crudis pro cibo, lacteque pro potu, vefcebantur: quandoque etiam sanguine equino mixto, & eo vsque ad ebrietatem. Domus non fingeant, sed specubus & arborum subere (vnde etiam SUBARIA dicta comperitur) ab imbribus, & algoribus sese ac infantes protexere. Nulla eis sacra aliquandiu fiere: tandem in eam deducti insaniam, vt serpentes, ferasque & arbores religiose colerent, ceu de his in subsequenribus dicemus. Non leges, non magistratus nouere: tantum cuique licuit, quantum audebat: nihil a feris vita illorum distabat. Erga tamen naufragos, & maris tempestate iactatos, humaniores & illis ipsis vndiquaque auxilio fuere: in reliquis mira fœditas ac fœda paupertas: nam eis nec arma, nec ferrum fuerant. Si quando ad prælia inter se concurrerent, sudibus præuulsis & perticis utebantur. Non autem multi effluxere anni, quum Germani Hulmigeriam incolentes, resumtis viribus (nam per Gothos multum attriti fuerant) accitisque trans Vistulam sociis, qui amne linitibus transiisso eis confedentes, & iunctis viribus contra Borussios bella parabant, penitiora quoque regionis ingressi, quotquot Borussiorum offenderant, aut in seruitutem acceperant, aut retrocedere coegerant, breuique sese, suosque a metu barbarorum asseruere. Borussii vero, quæ a Germanis finitimis tutiores forent, cum Sudinis, qui vltra Chroni fluenta sedes habebant, eiusque regionis aborigine creduntur, societatem iniere, qui tum virtute, & potentia plurimum pollebant. Est autem Chronus flumius, qui hodie Pregulus dicitur, quem in finibus Borussii ortum, brumalem versus, multi lacus eodem ferme loco mutuo influentes efficiunt: qui Borussios a Samiis primum, vt Strabonis nomine vtat, deinde a Sudinis determinat, populis, etiam Romanis armis tentatis magis quam victis: a Druso enim Germani, testante Plinio, classibus oppugnati sunt: qui primus Romanorum ducum septentrionalem oceanum ingressus est, & post eum a DOMITIANO Cæsare, in expeditione, quam contra Sarmatas, quod legionem cum legato necarent, instituit, ob succinum, quod abundantius barbari illic inter maris eiectionia, soli omnium gentium exceper, bello petiti sunt, sed se magna eius rei, propter quam peti se senserant, copia, succini scilicet, redimentes, illacessire mansere. Sed hic de succino obiter dicamus: abundat enim eo hæc ora, quæ quasi peninsula est, ob sinuosos flexus maris, terramque spatiosè in freta excurrentem, in quam vi tempestatum id ipsum aduehitur: id olim a Germanis Glessum dictum est, vt eruditi scriptum reliquere. Inde Glessaria regio ipsa a Romana militia nuncupata, & ab aliis Subaria a subere, quum patrio nomine Sudinia vocetur: ab eruditis vero Austrasia. Succinum etiam Sual-

Subaria.

Anarchia.

Chronus flumius hodie Pregulus.

Glessaria Subaria. Sudinia.

Succini generatio.

F

cari-

Cornelius.
Tacitus.

carique eam Cedron, cedri genere siluosam, inde & in petras defluere. CORNELIUS TACITUS Aësthyorum gentem, qui dextro Suionici maris alluuntur, ipsum legere inter vada, ac cetera maris electia ipso litore, asserit: 36) quod & hodie fieri cernimus. Quidam nostri tempore experti, ipsum e limo quorundam montium, sole excalescente, fluere existimant, in herbidoque solo atque algido, quod his montibus subest, indurari: oceano illic efferuescente inde rapi, in proximaque litora expelli. Indicium istius esse, quod ipsum aliquando ex solido eruitur, quod & ipsi vidimus: quanquam cerea mollitie, & pæne lentam sit, ob id ipsum mari denuo immergunt, cuius rigore lapidescit. Hanc vero opinionem neque omnino adstruere, neque refellere, in animo est. Quod autem hos montes nominatim non edunt, mihi suspicionem incertitudinis facit. PLINIUS vero, naturæ fidissimus interpret, GERMANICI Cæsaris, classibus bellum, ut dictum est, in septentrionali oceano, gerentis experientia innixus, tradit succinum gigni in insulis septentrionalis oceani, ipsumque nasci, defluente medulla ex pinei generis arboribus (ceu enim resina in cerasis, ita & in pinis humoris abundantia erumpit) densarique rigore maris, eo intumescere ex insulis rapi, certoque litore expelli: ita inuolutum herbis, ut ex his pendere videatur, solo expui: succum vero arboris esse, ipsumque primum liquidum distillare, argumento sunt quædam intus lucentia, ut formicæ, aut apes, etiam lacertæ, ceteraque id genus, quæ adhæsisse musteo non est dubium, indurescente vero humore inclusas remanere. Pineæ autem arboris indicium est pineus in attritu odor, & quod accensum tædæ modo fragrat. Rude est, informeque ac glebæ simillimum, dum ex aquis excipitur, corticibus ac aliis rebus sibi inhærentibus: ob id diu incognitum barbaris, inter maris quisquilias iacebat. Germani id ipsum primum nouisse traduntur, in Pannoniamque ad Carnutum oppidum aduexisse, inde Veneti ipsum accipientes, primum rem feminæ fecere, mox proximi Pannoniæ circa Adriaticum mare, Transpadanique, quorum agrestes feminæ monilium vice, & decoris gratia succinum gestauere. Hinc natam fabulam de Pado, omnibus notam, credimus. Eius esse genera quam plurima constat: candida, sed odoris præstantissimi sunt, quibus diu minus pretium erat: hac uero tempestate & fulua & cerea, mercede præstant: ex fuluis etiam translucens amplior erat auctoritas, præterquam, si nimio ardore flagent: imaginem enim igneam, non ignem inesse placet. Summa laus Phalernis tum fuit, a vini colore dictis, molli fulgore conspicuis: id ab aliquibus Chryseletrum dici comperimus, quasi coloris aurei: rapacissimum id est igneum, & si iuxta fuerit, celerrime ardescens. Sunt in quibus decocti mellis lenitas placet. DOMITIUS NERO Romanus Imperator, capillos coniugis suæ POPPÆ in hoc nomen adoptauerat, ipsos quodam carminis succinos appellando. Ex eo tertius hic color a matronis expeti cæpit in capillis. Dum quoque is gladiatorum munus Populo Rom. exhibiturus esset, Iuliano quodam equite Rom. id curante, ad ipsum comparandum misso, qui, hæc litora peragrauit, vidit, ac commercia tentauit, tantam copiam Romam inuexit, ut

Domitius
Nero.

Poppæ.

36) Videatur Cor. Tacitus in libello de moribus Germanorum circa finem, edit. Plantiniana p. 451. ubi hæc verba leguntur: dextro suenici maris litore Aësthyorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusque Sueuorum, lingua Britanica propior. Soli omnium succinum, quod ipsi glebum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quæ natura quæque ratio gignat, ut barbaris, quæsitum compertumue. Diu quin

etiam inter cetera electamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsi in nullo usu, rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quadam, atque etiam volucra animalia plerumque interlucens, quæ implicata humore, mox indurescente materia, cluduntur.

retia in venatione publice edita eo nodarentur, armaque & librilla totusque simul diei vnus apparatus e succino esset: visa tunc fuit gleba tredecim librarum. Solinus tamen refert, id succinum, a rege Germaniæ, Neroni dono datum: cui sententiæ magis accedo. Tanta fuit eius, ut eruditi scriptum reliquere, in deliciis taxatio, ut hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum, vigentiumque pretia superaret. Quumque in aliis ad luxuriam quæsitis ostentatio & vsus placeret, ceu in Corinthiis, æs, auro argentoque mixtum, in calatis ars & ingenium: vniones quod capite, gemmæ quod digitis, circumferuntur. In succino, ut Plinius inquit, tantum deliciarum conscientia, luxuriaque experta est. Est vsus eius multiplex in medicina: nam ab infantibus pro amuleto gestatur: contra lymphationes & noctis metus, cuiusque ætati prodest: vrinæ difficultatibus potum, alligatumque, quod chryseletrum vocant, collo alligatum mederi febribus Callistratus prodidit. Tritum cum melle ac rosaceo aurium vitis prodest, & si cum Attice 37) teratur, oculorum caliginem remouet. Stomachi etiam vitis, vel per se, farina eius sumta, vel cum massiche ex aqua pota, medetur, quod de candidis maxime crediderim. Tonsillis quoque resistere creditur, & faucium vitis: ob id mulieres Padanæ ipsum circa colla longo sæculo gestauere, vario genere aquarum, secundum illos, infestante guttura ac carnes vicinas: quod hodie Turcarum equestres copiæ in equis suis obseruant. Neotericorum pariter experientia ad ciendos partus candida operari depromit: notissimum id Germaniæ mulieribus. Calculos quoque vesicæ & renum, eo poto, elidi, euocarique, quam plurimi testantur. Venena, pestilentemque aerem eius odore fugari compertum est, distillationes quoque sisti: vulneratis, si in potu sumserint, prodest: malagmatis ob id etiam assumuntur. Verum & hoc notum fieri oportet. Succinum quocunque libeat colore tingi, hædorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam ipsum conchylio infici tradunt. Quæ vero translucida sunt, ad gemmas adulterandas magnam habent vicinitatem, & maxime ad amethystos. Politur succinum adipe suis lactantis incoctum. Ramenta eius oleo addita dilucidius ac diutius flagrant, quam lini medulla. Notissimum cuique est, quod attritu digitorum caloris vi accepta attrahunt ad se paleas & folia arida, ut magnes ferrum. Visum esse, quidam retulere, quod æris, etiam ferri laminas attraxerit. Ego glebam vidi, cui ferrum quasi adnatum inhæserat, quod vi sua forte attraxerat. Multi tentauerunt succinum flexile ac ductile reddere, sed nequiequam cessit, mirum, quum nimia humida & succulenta prodeant, uti indicauimus. Hæc tumuluarie de succino, Sudinorum opibus, dicta sint, propter quas sæpenumero ab exteris genibus bello petiti. Sensere namque præter Romana arma & Saxonum, Angliam occupantium, oppugnationem, a quibus se terra & mari impigre defenserunt. Habuere enim uero hipopuli, ut de moribus eorum aliquid transeunter dicam, regulos suos, quorum legibus obtemperabant: agrosque colere & commercia nouere. Vestium cultus apud eos fuit, ut mares lanea, feminæ lineæ tunica uterentur, circulosque ex ære vel orichalco collo circumdarent. Auribus etiam crotalia suspenderunt, rem friuolam, quod tamen neque hodie desitum. Domos in villarum modum extructas inhabitauere, uicosque, ac sine muro & vallo omnia, quod forte ab externis, ipsos commercii gratia aduentibus, didicere: alioquin alienum a Sarmatis. Sed ut ad Borussios repedemus, societatem cum Sudinis eos iniisse diximus, ob Germanorum finitimorum metum. Nec a Sudinis aspernati sunt: verum eorum

Succini phar-
maca.Sudinorum
mores.

37) Attice est Celsæ Ochra, Germanice Berggels.

Sudinæ
animalia
Vri.

Bifontes.

Equi
feri.

Alces.

eorum potentia adiuti, & contra quosuis conterminos populos tutiores facti, aliquandiu in sua fœditate degerunt: de qua posthac. Nunc de ceteris Borussiaribus editis prosequamur. Generat & terra hæc feras multiungas, eas etiam nec ali bi cognitās. Præter enim vrsos, apros, ceruos, quibus abundat, vros excellenti vi & velocitate profert, qui vastitate corporis parum infra elephantum sunt, eaque ferocitate, vt neque homini, neque feræ, si quam conspicati fuerint, parcant. Cornutumque id animal est: eius cornuum magnitudo tanta visa est, vt vrnas binas vnus capius cornua, vt Plinius testatur, impleuerint. Barbari ex his potant, argenteo circulo parte, qua labris admouetur, circumducto. Sunt enim caua & in mucronem demum concreta. Alii pila his præfixa cuspidant. Romani in laminas ea secabant: vt lumen, quod his includebant, latius funde- rent, ipsisque pro lychnuchis ac laternis vsi sunt. Qui sese venatione eo- rum exercent, si plurimos interfecere, relatis in publicum cornibus, quæ te- stimonio sunt, magnam laudem adipiscuntur. Soliti erant antiquitus caueis, ad hoc ex opera factis, eos capere, captosque iugulare, forte quod ea tem- pestate ferro caruere: sed eo mortis genere, feram tam insignem, posterioris ætatis iuuenes præcipuæ virtutis & audaciæ, interire indignum censentes, ob id canibus ipsos insequi placuit, venabulisque cominus ac enimus petere, arboribus sese robustioribus semper condentes, ne & ipsi a fera rursus impe- rerentur, quæ cornibus arbori insertis, vindictæ auida, inhæret, donec in- sequentium telis saucia concidat: tali morte feram dignantur atrocissimam. Fera hæc sub mento villos longiusculos habet in arunci speciem, ceteris tau- ro persimilis exiit. C. Caligula Romanus Imperator, primus Romæ vros in arena ostendit, quos tum imperitum vulgus bubalos falso credidit. Gignit hæc terra & bifontes iubatos, qui e bouum siluestrium genere sunt, sed no- stra ætate admodum infrequentes. Aiunt hos solidipedes, maribusque ac feminis iuxta iubas cornua, eadem vtrique forma & magnitudo, colore quo- que & specie haud dissimiles tauro sunt. Aliqui ex horum genere vnicornes perhibentur: quod verum sit, nec ne, incertum habeo. Plinius tamen Indicos boues siluestres vnicornes, tricornesque esse, scripsit, ob id non in- congruens videtur, eos & alio loco nasci, verum esse alterius generis a bizonte suspicandum est. Tale forte est cornu, quod hodie in archiuo protomagistri integrum custoditur, ac monocerotis asseritur, quum nigrum illud sit, hoc vero luteum conspicitur. Sunt & in ea regione greges ferorum equorum, quos Græcia non vidit, nec Romanus, quapropter alio vocabulo nominari non possunt. Hi cicuribus equis omnino similes extant, præterquam quod dorso molliori sunt, ob id nec vsui apti. Dicuntque ipsos nequaquam man- suescere posse. Carnibus eorum incolæ etiam hodie vescuntur, quas non insua- ues asserunt. Gignit & alces (quos falso siluestres afinos quidam autumant, quum hos Asia tantum ac Africa procreet) specie media inter ceruinam & iumentum, nisi quantum aurium proceritas, ipsaque ceruix distinguit, magnitu- dine inter camelum & ceruum: maribus in superciliis cornua nascuntur, quæ quotannis amittunt, latiora quam ceruis, ramosa tamen & per totum concre- ta ac solida: vngulæ bifidæ, coloreque ceruum imitatur: venatorem e longin- quo sentit: animal certe simplex, & quod plus latebris, quam fugæ fidat. Si vi canum vrgetur, magis in canes se calce, quam cornibus ruetur: in locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus edit suos, formidinis eius ar- gumentum esse aiunt, quod rarerer solitarius, in armento multum appareat. Vngulis eius comitalem morbum, & iam spumantem abigi, creditum est, si cu- te at-

cute attingitur. Allucinati sunt, qui alcem nullo suffraginum flexu dixerunt, neque quietis causa procumbentem, verum accliuem arbori somnum cape- re, quæ ad infidias a venatore incisa, feram vna affligit ac concidit. Quod & pascendo retrogreditur ob superius labrum prægrande, quasi progrediendo pasci nequeat: quæ singula non de alce, sed de machlin fera, illi haud dissimi- li, quam Scandauiam mittere aliqui prodidere, dicta sunt. Habet & siluas in- cæduas, vnde vis ingens lignorum, & ad naualem vsum & domesticum con- uehitur, teretumque arborum, ad malos nauium accommodam, quæ inde in remotissimas oras deferuntur: habent & siluæ præter id suas diuitias, vnde quasi sponte compendium non modicum incolis prouenit, apum, scilicet, in- gentem multitudinem, quarum alueos ceu natiuos, intra arbores ad hoc ca- uas, cernere est: ex quibus tanta mellis, & ceræ copia prouenit, vt Germaniæ, Britanniaque, ac ceteris adiacentibus insulis, commode harum rerum vsum sup- peditet. Nec apiarii, arte vel industria, examina illic curant: nullis enim fa- torum floribus, aut herbis ipsa inuitant, nec, si longius euolent, reuocant: e frondibus & siluestribus floribus succum contrahunt, quo opera conficiunt sua, quæ compendii ingentis argumento sunt. Præter illa & pelles quasdam non ignobiles mittunt hæc siluæ, quæ vestium ambitui principum hominum subduntur. Lectorum etiam stragula ex his consuunt, prætioque ingenti vendunt: has olim pelles ouini velleris commutatione mercatores ab incolis receperunt. Gaynos barbari vocant ea animalia, Germani, martes, e. n. u. stela- rum siluestrium genere, ab aliquibus historiam naturalem commentantibus, esse scribuntur. Piscationes quoque diuersis in locis non incommodas ex- hibet: nam pisces omnis generis, tum ex lacubus, tum ex æstuante mari illic prendunt, ceu pſittas, soleas, lingulas, rumbos, troscullas, mullos, asellos, sal- mones, marinos canes, & id genus alios, anguillas præter ceteros numerosiores: nec de his incolæ vescuntur, nisi quod sole, aereque ficcatur, tostumque sit. Sed ad alia pergamus. Hæc ad loci situm, ac terrarum prouentum, vti anti- quitas possedit, tradita sint.

ERASMI STELLÆ LIBANOTHANI DE VETVSTA

TIBUS BORUSSIÆ
LIBER II

Tempore quo Valentinianus Romanis imperauit, 38) Alani, populi septen- trionales, Borussis contermini, contra Romanum imperium arma fumen- tes, post diutinas in imperii fines excursions, a Sicambriis 39) compresſi sunt, quo bello Sicambri sibi, & posteris libertatem pepererunt. Alanorum, qui cædi supererant, pars per imperii terminos delapsa, Hispanias vsque perue- nit, vbi se Gothiis, illic belligerantibus, iunxerant, qui tandem sedibus ibidem sumptis, se confusaneo duarum gentium vocabulo, Gothialanos appellauere, quasi Gothorum, & Alanorum sedes. Pars vero imbecillior, quæ domi re- manserat, accæde patrata patriam repedauerat, exuta præcipue iuuentutis manu, sibi non satis in sedibus propriis fidens, cum vxoribus & filiis, omni- que seruitiorum multitudine, ad Borussios conterminos secessit: supellectilem

Sicambri.

38) Duo fuere imperatores VALENTINIA- NI pater & filius, circa finem sæculi quarti, post Christum natum, regnantes.

39) Sicambri, Germaniæ populi, Menapiis fi- nitimi, vtramque Rheni ripam incolentes, ii cre-

duntur, quos hodie *Guldrenses* vocamus, quan- quam videntur olim latiores fuisse Sicambrorum, quam hodie sint *Guldrensum*, termini. *Me- n. pii* fuere, qui nunc *Iuliacenses* sub duce Cle- uensi, dicuntur.

tum omnem secum in carris ac plaustris trahens, tum etiam pecora, quorum prouentu hæc gens plurimum victitat, vniuersa ac sese Borussiorum fidei, & tutelæ commiserat. Nec ipsi a Borussis repulsi, quod eorum multitudine adaucti, facilius quibusuis populis resistere posse credebant, etiam tum magis Germanos formidabant, qui penitiorem Vistulæ ripam accolebant, ipsosque sæpiusculæ a suis, quæ possederant locis, disturbarunt. Concesserunt itaque Alanis cohabitandi ius, qui rursus Borussis mulierum suarum coitus permiscere. Connubia enim nullahabere, sed ut quisque in mulierem incidit, ea ad Venerem uti licebat: quare breui in eam multitudinem coaluere, ut quoscunque contingentes populos superarent. Ex ea tandem multitudine ceperunt inter sese angustia finium premi: utcunque enim placuerat, ac commodum quisque ratus, tantum terræ sibi, equisque desumerat: unde rixis variis inter sese dissidere ceperant, quæ plerumque cædibus transigebantur: id populum hunc agrestem intra se discordem, in eo concordem fecit, ut de rege sibi constituendo conuentus agere ceperint: ubi pro ruditate populi varia vndiquaque ea de re dicta, agitataque sunt. Viduutus Alanus, qui ceteris & dignitate & vigore animi præstabat (magna enim seruitiorum classe abundabat, unde etiam sibi in alienis terris auctoritatem non modicam acquisiuit) inquit: *Ni, o Borussii, apibus nostris hebetiores essetis, de hoc, quod inter vos agitis, dissidium nullum esset: has enim regem habere videtis, cuius imperatis obtemperant, qui opera eorum dirigit, singulas ad labores idoneos deputando, qui & inobedientes castigat, inertesque foris aluearia propelli iubet, cuius hortatu omnes in labore perdurant, operaque sua perficiunt: vos, qui hæc indies videtis, illas sequamini duces, & regem vobis constituite, eiusque voluntati obsequimini. Ille rixas inter vos dirimat, caedes ulciscatur, furta puniat, innocentiam tueatur: is solus in omnes sine ulla exceptione ius dicendi, potestatemque habeat.* Eius dictis cuncti, ingenti sublato clamore, assenserunt. An ergo nobis eris Biotterus? quod ipsorum lingua apum regem significat. Is nec vocem aspernatus omnium ore rex salutatus est. Miranda mortalibus gloriæ cupiditas, qua humilis quisque se dignum fastigio regio existimat. Is usque in eum diem pari fœditate, qua ceteri, humi vitam trahens, vnica populi exclamatione, tam rudis, & inculti, regem agere cepit. Nec ei regius animus defuit. Nam quam primum a plebe maiestate regia secretus fuerat, non alio animum applicuit, quam ut apum ducem imitaretur. Quare in primis palantem populum certis finibus, instar examinum, inclusit, quæ peculiaribus alueariis labores suos perficiant. Operaque agrestia exercenda monuit, & prout loci situs admittebat peragenda, puta, ut hi terram colerent, sementaque spargerent, ac arbores conferrent, illi vero apum compendio insisterent: alios pecori, alios piscationi deputans: legesque condidit, quibus futuris finium angustis prouiderè se credidit. In primis, ne quispiam paterfamilias plures partus aleret, nec etiam seruitia, quam pro laboribus suis explendis sibi sufficerent, ceteros aut venundaret, aut necaret: ne quis paterfamilias partus inutiles, mancosque, cœu ad labores inefficaces, educaret: utque filio parentem senectâ oppressum, vel imbecillitate virium labores nonferentem, impune strangulare fas esset, utque pueri non adeo incerto patre nascerentur, coitum promiscuum prohibuit, & sub connubii specie instituit, ut quotquot & quamcunque paterfamilias puellam suscipiendam prolis gratia iniret, siue ex seruitiis peculiaribus, vel alienis foret, siue ex liberis, eam secum suo detineret tugurio, aleretque. Alieni tamen iuris puellam non nisi pretio, quasi ære emptam, a quocunque deduci, pro prole procreanda, inhibuit. Adulteria tamen non vsque adeo prohibuit, sed

Viduutus.
Alanus.

Primus Bo-
russiorum rex.

Leges & mo-
res antiquo-
rum Borussio-
rum.

abigendos mœchos potestate castigauit. Quo autem populum hunc ferocem ad vitam produceret mansuetiorem, comestiones frequentes, & publicas instituit, quibus feros hominum animos demulctos iri credidit: nec in eo allucinatus est. Nam breui ad eam deuenire molliem, ut eos, quocunque vellet, perduceret: hinc hospitalitatem maxime colendam esse statuit, quia ipsa amicitia firmissime glutinarentur. Porum ex aqua & melle concinnare docuit, qui Latine mulsam dici potest, quo in comestationibus, & publicis & priuatis uti concessit: cuius dulcore mirum in modum barbari delectati facile ad enervationem peruenere. Ad religionem autem se vertens, sacerdotes a Sudinis, sociis populis, accersuit, qui, insana superstitione contaminati, eos immunda quæque animalia, ut serpentes, colubros, perinde ac deorum famulos, nuntiosque, religiose colere docuerunt, quos intra domos nutriebant, eisque, ut diis penatibus, litabant. Deos in siluis ac lucis habitare dixerunt, illis, ut æminis ibidem ut placarentur, immolandum esse: ab his solem, pluuiasque expetendas fore. Sacra eorum aditu aduenarum pollui, nec aliter, quam humana victima expiari, constanter crediderunt. Feras omnes, alcem præcipue, has siluas incolentes, ut deorum seruos, venerandas esse monuerunt, id eoque ab eis abstinendum. Solem & lunam, deos omnium primos, crediderunt, tonitrua, fulgetrasque ex consensu gentium adorabant, tempestates auertendas, citandasque precationibus dixerunt. Hirco in sacrificiis uti sunt, ob fecundam animalis istius naturam: nam ad coniunctionem sexuum maxime defertur, sine qua generatio est nulla in animantibus. Præcellentes arbores, ut robora, quercus, deos inhabitare dixerunt, ex quibus sciscitantibus responsa reddi audiebantur: ob id nec huiusmodi arbores cædebant: sed religiose, ut numinum domos, colebant. In eo numero & sambucum, & plerasque alias habuerunt. Statuit & dies natalitios, & funera, pari modo celebranda, mutuis, scilicet, comestationibus, & computationibus, tam lusu, & cantu, absque mœrore cum summa hilaritate & gaudio: utque alterius vitæ spem præseferrent, illo saltem ostenderunt, quod exutos spiritu, armatos, vestitosque ac magna supellectilis parte circumposita humarunt. Quo more usque nunc sepeliuntur, addito etiam potu melleo, aut ex frumentis facto, in testaceis vasis. In funebre epulo, partem obsonii, potusque, vita defuncti manibus libarunt, hodieque libant, pudendo illic Christianorum præsulum dedecore. His & ceteris, populo illo instituto, religioneque firmata, Viduutus hanc oram prudenter, & quietissime rexit, nullis excursionibus in vicinos populos permissis, nec aliqua rursus ab eis perpeffus incommoda. Eo vita defuncto filios quatuor sibi superstites reliquit, qui inter se de imperio dissidentes, gentem iam paci diutina assuetam, ad prælia mutua suscitabant. Concurrerant ergo inter se multis præliis: sed senior natu, quia ex matre Alana progenitus, solus Alanorum suffultus auxiliis, Borussisque exosus, fratribus, qui multitudine abundabant, cedere cogitur. Post multas igitur cædes ex utraque parte commissas, eum statuere dissensionis finem, ut senior natu Viduuti filius & a matre Alana prognatus, cum suis Alanis retrogrederetur, auitaque loca repeteret, his ut posset, dominaretur. Terram vero Borussiam, fratribus tribus ex matre Borussica, ac in solo Borussico natis, relinqueret. Accepit conditionem hanc *Litalalanus*, ita enim senior natu iuuenis nuncupabatur, Borussiam egressus magno suorum numero. Et quum supra modum aucti essent, pristinas sedes, quas vacuas inuenerunt, facile implerunt. Ab hoc quoque eorum duce in posterum, qui prius Alani dicebantur, Litalalani dicti sunt, nunc hodie vulgo Lithuani nuncupantur. Qui in Borussia remansere, ter-

Sacra eorum
a Sudinis ac-
cepta.

Litalalanus.

Pomesanus.
Galingus.
Natangius.

ram secundum capita diuiserunt, *Pomesanus*, qui ex his ætate præcallebat, forte eam occupauit oræ portionem, quæ Hulmigeriæ propinquior est, tam a Germanis habitata, a quibus Borussii magis formidabant. Sed quoniam Pomesanus strenuus manu uideretur ac animo feroci, multitudinisque admodum studiosus, hanc magis tutari eum posse confidebant, & ex ipso hæc portio posthac *Pomesania* dicta. Alter Viduuti filius *Galingus* nominatus: huic terra, quæ nunc Galingia nuncupatur obuenit, a quo & terra nomen sortita est. Tertius vero *Natangius* Natangiam terram a se nominauit, & obtinuit. Hæ sunt tres primæ terræ Borussiarum portiones. Nati vero eorum & nati natorum, iterum paternas diuidentes possessiones aliam atque aliam varietatem nominum inducere, ut hi Barti, alii Naoderitæ dicerentur: & qui hodie uerustatis vestigium retinentes Varnienses a Varnitis dicuntur. Eo pacto Viduuti filii inter se imperio diuiso, pro sua quisque libidine, deposito regio nomine, quam tenuit portionem, administravit, subinde inter se dissidentes: in hoc tamen concordare fuere, ut aduersus quosque suos vicinos, præcipue Polonos & Germanos excursions facerent, ac eos latrocinii infestarent. Sæpe prædam ingentem hominum, pecudumque ab eis abigentes: & dum ipsi rursus insequerentur, sese & prædam in intimis silvarum latibulis occultauerunt, quod insequentes, ne insidiis circumuenirentur, retinuit. Ex huiusmodi deprædatione, quia ducibus non tenuis quæstus, plebi etiam victus obtigit, agriculturam, & alia agrestia opera, quæ sub Viduuto exercenda sumserant, breui interimisere, aut eatenus exercebant, quatenus necessum visum est. Ducti lucri cupiditate ad pristinos mores, latrociniaque quam breui reuertentes, Germani tandem consulentes in medium, vocatis in auxilium Sueciæ regulis: ii in Oceano Germanico siti sunt, a Latinis *Sitiones* dicti, qui *Ganipoti* cognominabantur, quod & ipsi Germani essent, & re bellica, tum terra, tum mari plurimum pollerent: qui eis auxiliares copias classibus traduxere, pluribus annis cum Borussis belligerantes: quo multis trucidatis atque caesis, eos ad deditionem compulere. Est usque hodie oppidulum ad Vistulam cum arce situm, quod *Suetza* vocatur, ubi hi, qui ex Suetza venerant, castra sua posuerunt, quod postea in eam munitionem, quam videmus, per Teutonicos fratres extructum est, ex quo Borussios repellentes identidem impugnarunt. Nouem regulos id confecisse bellum annales habent: sed qua tempestate, aut quamdiu durauerit, nec an simul, an sibi inuicem succedentes, id bellum gessere, an etiam Borussios ad tributum pendendum coegere, nihil reliqui est, donec ad tempora *Henrici primi*, patris magni *Othonis* ventum est. Ea tempestate barbara gens iterum latrocinio finitimos impetens per *Hugonem* cognomine *Botyrum*, alias *Bructerum*, ex Saxonia natum: tum principem Germanorum, Vistulam ex utraque ripa accolentium, quas aliqui *Bructeros* fuisse autumant, seditionibus ex natali solo pulsos, in hæc loca deuenisse: ab eius gentis principe, qui illic (ut dictum est) imperitabat, Borussi compressi sunt, adeoque viribus exuti, ut pacem longissimam seruarent: permansere namque quieti ad tempus *Othonis* imperatoris Romani. Sub id tempus Borussiorum ferocia recusa est, viribusque adeo contrita, ut omnino ab incursionibus cessarent. *S. Adalbertus* natione Bohemus, sed in Saxonia enutritus, ac episcopus Pragensis, in Borussiam commigravit, ac gentem hanc a suis erroribus reuocare conatus est: sed a Sudinis, dum sacra perageret, interficitur, corpusque dissectum ante volatilia proicitur: quod eius hospes colligens, mox reintegravit, & ipsum cophino trans amnem ad Polonos detulit, ac pro auro tanti ponderis (sed quoniam exiguum diuina ordinatione pendebat) vendidit.

Hugo
Bructerus.

S. Adalbertus
a Sudinis inter-
ficietur.

dit. *Boleslaus* Poloniæ princeps ipsum in insigni loco ac tumulo conseruauit. Qui multis clarens miraculis, a Datho pontifice maximo consecratur. Dies eius martyrii octauo Calendas Maias ab ecclesia celebratur. Tempore quo *Conradus* secundus Romano præfuit imperio, Borussii cum Polonis conspirarunt, qui tunc ab imperio Romano, cui iam diu subiecti erant, 40) descinderant, ducemque eorum *Boleslaum* cum coniuge sua *Gertrude*, *Leopoldi* Austriæ Marchionis filia, pepulere. Tributum quoque quingentarum librarum argenti, ærario publico quotannis debitum, inferre recusantes, rati Borussii Polonorum auxilio facilius Germanos finitimos ad internecionem caesuros. Durante autem hac Polonorum rebellionē, usque ad *Federici* cognomento Barbarossæ tempora, qui copiis per Oderum fluuium traiectis, Poloniam ingressus vrbes, quas repugnantes inuenit, expugnat, & diripit: arcem *Glogam* eum subuertisse annales habent: singula igne, ferroque deuastans: copias, quas obuiam habuit ex Borussis, *Bossalanis*, *Tartaris* ac Polonis ingentis multitudinis, minimo negotio fudit, Poloni in solâ deditione præsidium esse arbitrati, Borussii in fuga salutem quæsierunt, quos imperator insequutus, multis caesis, multis captis, ultra Vistulam compulit. Coacti tum fuissent Cæsaris ferre iugum, ni alio tenus imperii negotiis auocatus fuisset. Huic expeditioni *Ludovicus*, Thuringorum princeps, ferrei cognomentum sortitus, non solum interfuit, sed & præfuit: quippe qui duobus millibus equitum, & magno peditum numero, sese Cæsari iunxerat. Polonis siquidem ad deditionem coactis, *Boleslaos*que restituto, ac tributo duorum millium librarum argenti, fisco imperiali, & quatuor ab ærario publice pendendum imposito, Germanos, qui ultra, citraque Vistulam habitabant, virtuti ab incursionibus barbarorum permanerent, *Massobiorum* duci, qui Cæsari consanguinitate iunctus fuerat, in tutelam contulit, quod fidelis Romano imperio semper fuisset, & ex antiquissima Germanorum Saxonum domo duceret originem. Non multum temporis effluxit, ubi Borussii infesto agmine finitimos periere. Primum *Massobios*, sic quoque hac ætate vocitantur, qui sese pecunia, vestibusque multoties redemerant, subinde Germanos vicinos, qui se diu armis, quamuis ægre defenderant. Tandem inuocantes fidem *Conradi* ducis, cui a Cæsare commissi erant, *CONRADUS* quoties Borussis acie occurrat, fugatur, cæditur, ac castris exiuit. Ob id de domestica potentia desperans, auxilium *Celestini* Pont. Rom. (quod imperator *Henricus*, qui *Federico* successerat, cum magnis copiis in Asiam profectus fuerat) implorat. *Celestinus* ergo Pontifex, ut rebus afflictis succurreret, Christianum ordinis *Cisterciensis* monachum, in episcopum Borussiarum designat. Qui ad *Conradum* primum veniens, communicato cum eo consilio, quo gentem tam ferocem ab incursionibus in Christianos prohibere, simulque ad fidei veritatem inducere posset. Accitum fuere ex *Liunia* fratres, milites Christi cognominati, qui una cum Christiano præfule Borussios aggressi sunt: is in virtute verbi Domini, hi bello & armis, sed omnia nequicquam. Nam semen sacratissimum, quod præsul spargeret, cecidit in terram sterilem, & absque fructu exaruit. Fratres si quos ad deditionem receperant, cum primum opportunitate habita rebellauerunt, quos in præfidiis collocarant obruncantes, & quam breui spatio se-

Boleslaus S.
Adalberti cor-
pus in Poloni-
am deducit.

Ludovicus
ferreus.

Conradus
dux Massobiarum.

Celestinus
summus pontifex.
Christianus
episcopus Bo-
russiarum.

40) Stat hic Erasmus Stella a mendacio contraxerunt. Nullo enim vnquam tempore Poloni Romano imperio subiecti fuerunt. Et quia auctor sine ulla probatione, nulloque adiecto do-

cumento, id tantum leuiter affirmat, simpliciter etiam tantum hic contradico. Ipsa autem in sequentibus historia Polonia euidenter falsitatem confirmabit.

se a servitute, quam imposuerant & præsul & fratres, vindicarunt. Tandem Christiano præsule nihil proficiente, fratribus partim occisis, partim fugatis, quum & barbari longo tempore inquietissimi fuissent, ere fore arbitrati sunt, pacem quam perpetuum bellum amplecti. Fit itaque pax ex utraque parte, necessaria magis, quam honesta. Interea catholici suasu præsulis, per Poloniam ac Hulmigeriam aedes sacras vicatim restituerunt, cœnobîa vtriusque sexus extruunt, quæ pro sua pietate calicibus, libris, & aliis apparatus ecclesiasticis ornant atque dirant: antistites vndeque, ut possunt, ecclesiis præficiunt. Fuit summum Christianis a barbarorum populationibus otium. Id populum fidelem in meliorem spem erexit: quare magis atque magis rem diuinam ampliandam duxit. Sed cuncta barbari rupto fœdere turbant: fœda enim populatione in fines Christianorum effunduntur, longe lateque per Poloniam, & Massobiam grassantes, omnia prædari cœperant. Deinde incensis villis, agrisque vastatis, sacrariis omnibus spoliatis atque dirutis: amplius enim ducentis aedibus sacris periisse ignibus legimus: oppida insuper, & cœnobîa deuastarunt, quibus singulis euersis & direptis, ingentem vim prædæ, tum hominum, tum pecudum, ac tantam omnis generis suppellectilem, quantam nunquam ante, abegerunt. CONRADUS quum se imparem contra hostem tam ferocem, ac multitudine superiorem vidisset, se ultra annum in terram Coianorum, qui olim Onomani, hodie Cumani dicti, recepit: dum interim in Asiana expeditione Ptolemæis, vel ut alii dicunt, Aconæ oppugnatur, ordo militaris Teutonicorum fratrum domus hospitalis, beatæ Mariæ in Hierusalem humilibus initiis ortum sumxit. Per cuius fortissima pectora demum omnis hæc pestis ex Christianorum finibus explosa est, Borussiaque ad fidei præcepta colla rigida submittere Christiano iugo coacta est.

Borussi
Poloniam de-
stant.

AD INVICTISSIMUM PRINCIPEM FEDERICUM

Erasmii Stellæ Libanotheni distichon.

Da Federice tuo genio, foueatur & auro

Hic liber, & rabido qui volet ore latret.

Ad eundem FEDERICUM, Principem invictissimum

Erasmii Stellæ elegiacum.

Diuitias FEDERICÆ tuas hic collige Princeps
Quas habet arctoi Brussaica terra poli: (tum
Scilicet Heliadum lachrymas Phaetonta queren-
Audax quod patrios flectere tentat equos,
Par nec erat loris, placuit tamen ire sub axe
Aetherea, atque genus testificare deum,
Nescius ipse viæ perdit conamine vires,
Mox ruit e curru lapsus in alta freti.
Hunc iuuat æternis lachrymis fleuisse lorores,
Sed pius in lenta succina fetus abit.
Has fert undisonis Thetys tibi fluctibus, illum
Testantes casum, ruptaque lora ducis.
Munera clara deum variis quæ vultibus ornat,
Mille gerens formas Proteus ille senex.

Hinc quædam radiant, auroque simillima fuluo,
Et Lunæ niueam sunt imitata bigam.
Lacteus est alius candor, croceo igne coruscus,
Hyblæi retinent mellis, & illa decus.
Indiæ opes superant hæc, & Gangerica dona,
Et quod mollis Arabs, Scythiis habet rapax.
Terra nutrit siluas, sunt hæc stabula alta ferarum,
Siue, velis vros, siue bifonta magis.
Hic nusquam notus, bene tortus nascitur alces,
Atque feri armenta conspiciuntur equi.
Quique sua pelle est gratus vestire gainus
Membra virum, rigidum pellit & inde gelu.
Hæc vbi legisti, Stellæ FEDERICÆ memento,
Brussaica qui cunctis gesta legenda dedit.

ALEXAN-

41) Ex his Borussia antiquitatibus, parum accurate scriptis, apparet *Erasmum Stellam*, non tam veritatem profunde scrutari, quam se magistro potius ordinis Teutonicæ, aliisque, quorum interfuit, commendare voluisse. Plura sibi, quam scriptorem modestum decent, sumit, & audacter mentitus est, ne dicam stilum, sapius parum

Latinum, plebis interdum sermonem sapere, quo pertinet barbara locutio, *nasum continere*, in præfatione adhibita. Præconceptam etiam animi opinionem prodidit, quando scripsit: *aduersus quoscunque aliter de Borussia sentientes, ceu pro aris & focis dimicaturus sit, ultima potius perpeti certus, quam ignaviter cessurus.*

ALEXANDRI GVAGNINI VERONENSIS 42) PRAEFATIO IN DESCRIPTIONEM SARMATIAE EUROPAEAE ET TOTIUS

POLONIAE, LITHVANIAE, LIVONIAE, ETC.

AD SERENISSIMUM AC POTENTISSIMUM PRINCIPEM

STEPHANUM DEI GRATIA POLONIAE REGEM, MAGNUM

DUCEM LITHVANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASOVIAE, SAMO-

GITIAE, KIOVIAE, VOLHINIAE, POMERANIAE, LIVONIAE,

ac vniuersæ Sarmatiae Europaeae Monarcham, Dominumque &c.

nec non Transylvaniae Dominum.

Cum iam annos complures in istis regionibus versarer operamque meam qualemcumque in re militari huic Reipublicae præstarem, STEPHANE REX SERE-

42) Alexander Guagninus, palatii Lateranensis eques auratus, Italus, strenuus miles in Polonia, Livonia, Moldavia, & bello Moschouitico varios per annos fuit, militum tribunus & propugnaculorum Witebsk & Polocz gubernator, iure indigenatus tempore SIGISMUNDI AUGUSTI donatus. Cum laudem virtutis bellicae haberet, voluit & in republica litteraria inclarescere, quamvis minime fuerit vir litteratus. Ad colligendam hanc laudem singulari audacia ductus, MATTHIAE STRYKOWSKI commilitonis sui litteratissimi, quique Witebsci simul sub eius imperio erat, librum de Sarmatia furripuit, suisque sumptibus & nomine Cracouiae imprimi iussit, eo tempore, quo verus auctor STRYKOWSKI absens & cum legato Polono, comite ANDREA TARNOWSKI ad Turcarum imperatorem, Constantinopolim præfectus fuisset.

Credidit forte Guagninus firmiter, verum auctorem in Europam non rediturum, vel etiam de Strykowski morte fama fuit, qui vix mihi persuadere possum, ut sine tali re circumstante Guagninus tam audax plagium litterarium committere, atque adeo alienum laborem, tanquam suum, Regi suo dedicare potuerit. Cum vero Strykowski redux opus suum, sub Guagnini nomine impressum, vidit, non potuit non isto machari, & publice testatus est, suum opus esse, in testimonium STANISLAVUM PACIVM, Palatinum Witebscensem, totamque circumiacentem nobilitatem, quibus sapienter hoc de opere, cum id scriberet, loquutus fuit. Hoc etiam fuit in causa, ut privilegium, historiae eius Lithuanæ, Polono idiomate scriptæ, præfixum, a rege Stephano d. XIV. Jul. a. 1580 obtinuerit, in quo clavis verbis, liber de Sarmatia Europæa verò auctori Strykowski addicitur. In eadem historia Lithuanæ, vitam suam Strykowski, verbis Polonis scriptam, narrat, dicens in nota marginali, Italum quendam, Guagninum nempe, Sarmatiam Europæam suam fecisse, suoque nomine edidisse, qui tamen neque legere sciret, eumque *perfricta fronte* hominem appellat. Ad hæc Guagninus nil respondit, neque tanquam illiteratus, facti conscientia damnatus, respondere potuit. *Hartknochius* primus Guagninum in suspicionem plagii vocavit, quia extraneus haud exacte linguam Poloniam, omnino ad eiusmodi opus conficiendum necessariam, calleret, id quod, ut mihi videtur, non est argumentum. Sunt enim quidam in Polonia & nunc extranei, qui non solum bene linguam Poloniam didicerunt, sed etiam de rebus Polonis exactissimam habent notitiam, &

si non alia essent de Guagnini plagio argumenta, certe Hartknochii minus probabile, fidem non faceret. *David Braunius* vero, in libro de *scriptorum Poloniae virtutibus & vitiis* p. 37, id melius explanavit, dicens: *exteri omnes Guagninum pro vero auctore agnoscunt & sequuntur, quia Strykovium, Polonice tantum editum, non habent, nec legunt.* In hunc autem errorem, ut Guagninus auctor Sarmatiae habeatur Europæae, extraneos ad vnum omnes fortasse *Starovolscius*, in e-logiis suis induxit, scriptor, cui non adeo facile fides habenda, quia nimium incuriosus elogia sua corrogavit, ideoque sapissime allucinatus est. Sed extranei hoc errore facile carere potuissent, si bene animaduertissent, male Starovolscium hoc opus p. 88. edit. Venet. Strykovio primum, & p. 187, idem opus iterum Guagnino adscribere, id quod Braunius citato loco primus annotavit, his verbis: *Polonicos historicos miror, præferunt Starovolscium, qui, cum Strykovio hinc Sarmatiae Europæae descriptionem d'esse adscripta, nihilominus Guagnino tribuit Chronicon Poloniae cum additione (in Polonica eiusdem versione Baskomski) geographica descriptionis populorum septentrionalium.* Atqui vero hæc Starovolscii circumlocutione, nihil aliud, quam hæc descriptio Sarmatiae Europæae intelligi potest, cuius pars erat Chronicon, a Guagnino scorsim Cracouiae 1578 Latine, postea vero a. 1601 Polonice a Passouio utraque, nempe Chronicon & descriptio geographica populorum septentrionalium, secundum anteriorem editionem Spirensis Latine, de suæ edita. Porro Braunius ibidem bene dixit: *qui de descriptionem hanc Europæam cum chronico Strykovski confert, vnius auctoris collectanea esse animaduertit.* Veritate igitur ducti debuimus Sarmatiam Europæam manibus Strykowski, summi historiarum scriptoris, vindicare, Guagnino autem dedicationem tantum relinquere, quam forte & Strykowski scripsit, Guagninus vero mutatis rebus quibusdam circumstantibus, ad celandum plagium, aptari iussit. Articuli igitur illi, de Guagnino, variis in Lexicis, verbi gratia, Moreriano, Bayliano, nec non Joëcheriano, aliisque, a veritate desciscentes, obliterandi sunt in posterum omnes. Quod superest, Guagninus, laude sua militari non defraudandus, litteras tamen quod attinet, elogium Augustini Columnæ vericulis expressum, a Starovolscio exhibitum, non meruit, potius summum plagii, quod vniquam in republica litteraria commissum fuerit, reliquit exemplum. Mortuus Cracouiae a. 1614, ætatis anno septuagesimo sexto.

SERENISSIME, cum saepe alias, tum maxime Lithuania armis, belloque a magno Moschorum Duce infesta & oppressa, ubi egoarci Vitebsko praefectus eram, quod munus iniunctum, qua potui industria, peregi, sicut & data mea fides, & Reipublicae dignitas, & loci ipsius necessitas (est enim arx Moschis contermina) postulare videbatur, longa tandem consuetudine linguam, mores, leges Polonorum edoctus sum, situmque regionum totius Sarmatiae Europae, cum magna ex parte propria experientia exploratum habui, & saepissime subieci oculis meis. Quare nactus ego occasionem temporis, dum a duro Marte respirarem, quaedam scitu non indigna de moribus, legibus, initio, incremento, rebus gestis imperii Polonici, populorumque Sarmatiam intolentium, denique de situ, dispositioneque regionum earum omnium, quas in se Sarmatiae orbis complexus est, militari stylo conscribere non dubitavi. Hoc enim pacto, maiorem animi mei affectum Reipublicae huic nobilissimae testari non possem: quam si pro eius gloria, ne dicam salute, non modo si res & usus postulaverit, vitam, qua nihil est, nec esse potest, post animae salutem, homini charius, profunderem, sed etiam eandem, si modo per ingenii vires liceat, etsi hinc quidpiam ad eius dignitatem accedere queat, ornarem, laudesque eius celebrarem. Nam si patrio solo, quod me genuit & conspectu huius splendidissimae lucis ornavit, plurimum natura debeo, profecto & huic Reipublicae, quae supra naturae dona plurimum mihi adiecit, utilitatis, dignitatis, et ornamenti, quae me aduenam in suum recepit gremium, receptum complexa est, complexumque ciuem suum agnoscit, tantum ut debeam necesse est, quantum nemo alius suae patriae se debere profiteri potest, & profecto licet multi sint singularis, & immensae in eam pietatis ac fidei, concedam tamen nemini, in adeundis pro eius gloria, forti & constanti animo, omnibus periculis, si non tanta cum gloria & utilitate, quantam ceteros posse ei suis periculis praestare facile patior, tamen animi affectu & propensissima voluntate, vinci me a quoquam nunquam concedam. Id cum semper praestare volo, tum & nunc his meis commentariis, quibus Sarmatiae Europae nomen indidi, huiusce animi erga eam mei minime obscuram significationem declarare volui. Verum quo patrono lucem cognoscere debet, cum non satis mihi constaret, praesertim cum in ea nuncupanda id spectandum esse existimarem, quod spectari a sapientissimis quibusque solet, labores non sine summo iudicio ita nuncupantibus, ut & his, quibus offerantur, convenientissimi sint, eosque delectent, & ipsi apud eos amorem mereantur, gratiamque referant: male enim collati labores et munera, tam pereunt, quam quod maxime: ecce tandem sese offert **SERENISSIMA** Maestas tua, cui iure hic meus qualiscunque debetur labor: nam & ab homine militari profectus, tibi potissimum, qui ab ineunte aetate, arti militari operam dedisti: & gradatim ob tuam virtutem bellicam in magnum honorum fastigium conscendisti, iure optimo consecrari debuit, & de rebus Sarmatiae conscriptus, tibi non inutilis, & non iniunctus fore visus est, tum quod diuina providentia Sarmatiae constitutus es Monarcha, tum quod hoc gubernaculum tibi oblatum non leuem difficultatem cum molestia coniunctam facessere videtur, maxime cum in eo sit tanta perturbatio, tanta varietas nationum, linguarum, legum, morum, & aliarum rerum, ut ad ea omnia recte componenda, sapientia, virtuteque summa, quae a deo Opt. Max. ornatus & instructus, opus sit.

At nostra haec Sarmatia, quam meis sumtibus sub praelum mittere curavi, tuo que nomini Augustissimo consecratam esse volui, magna ex parte te ea difficultate leuare, & ab hac molestia vindicare potest. Cognosces enim ex ea subditorum tuorum mores, ac studia diuersa, quae non nisi longo tempore, diurnaue conuersatione cognosci possent. Inferes tandem oculos in regiones tuas amplissimas, atque quibus haec abundant, quibus egeant, animaduertes, municipiorum, arciumque situm, dispositionem, & si aliqua munitione, & propugnaculis, ad propulsandos hostium

veloces ac feroces incursus desiderent, considerabis. Insuper exploratas habebis vicinas regiones, ac vicinarum, tam Christiani, quam barbari nominis, gentium, mores, religionem, & in rebus gerendis denique consuetudines; cognosces. Ex quibus aliarum tu studia in te tuo candore, & benevolentia conuertere debes, aliarum vero superbas, ferocientesque vires, ad effrenatam insolentiam; si modo saluam & integram tuam gloriam, simul ac imperium hoc conseruare vis, ut armis retundas necesse est, talemque te eis praebes, qualem te esse eorum animi, & mores exposcent. Ne autem parum emolumentum, adferre tibi posse, hanc tuarum regionum cognitionem putes, o Rex, scies sane optime, minus apte illum Monarcham dici, cui mores, consuetudo ac facies tota suae Monarchiae cognita non fuerit, & qui eam mente non intueatur, nec in oculis circumferat suis. Neque feliciter illum posse bellum in illis locis exercere unquam, quarum situm cognitum non habeat. Hinc illud est, quod a sapientibus quibusque praecipitur, principibus viris longinquam necessariam esse peregrinationem, illosque demum felices rerumque gerendarum non ignaros esse, qui mores multorum hominum ac vrbes considerarunt, sin minus vero tute longius euagari, & e patria diutius aberrare propter varia pericula possunt, tamen ne tanto bono fraudentur, tabulis geographicis, & cosmographicis a prudentissimis hominibus prouisum est, ut ea quae oculis subiicere nequeant, saltem animo, & cogitatione complectantur, & cum hoste in ignotis regionibus decertaturi, ex tabulis ea cognoscant, quae nulla alia ratione tam facile cognosci possent. Quare & Alexander Macedo, qui virtute, et rebus gestis Magni nomen meruit, conferturus manum cum hoste in loco ignoto, prius eum sibi in tabula depingi voluit, ut ita ex eius consideratione cognosceret, quid sibi cauendum, quid adiciendum esset. Et Romani Imperatores, totius domitores orbis, pugnaturi in aliqua regione, antequam bellum decerneretur, prius pictam intuiti sunt, quod et ingruente Gallico tumultu fecisse eos, Italianque pictam praebuisse, testis est V. ro. Idem varii multi clarissimi Imperatores, non sine summo nominis sui splendore, et in rebus gerendis felici ac prospero successu, fecere, quos ego miles apud te Imperatorem strenuum recensendos minime puto. Id unum dico, te posse hic regionum situm, legesque et mores gentium, animo perustrare, tam tuo imperio subiectarum, quam externarum, illarum praecipue cum quibus tibi res aliquando futura sit, utpote Moschouitarum mores, expeditionesque domesticas ac bellicas, ac ditiones amplissimas, tum Tartarorum hordas siue nationes campestrium potentissimas. In primis vero originem, incrementum imperii Polonorum, vitas Principum, praelia, disciplinas, studiose et explicate descripta, considerabis, et quomodo illi Herculei Sarmatae, quorum tu successor es, has sedes non sine sudore, et sanguine occupauerint, quid illi, quid item alii ab alijs prognati, alius post alium, tam in toga, quam in armis gesserint. Videbis illos non ut barbaros, sed clarissimos, et regia dignitate ornatos imperatores, suis rebus praeclare gestis, Heroum, qui admirationi toti orbi fuere, nomen et gloriam adaequasse. Nam saepius non modo pro salute patriae, sed etiam totius Europae, alijs regnis interim (proh dolor) domesticis, et ciuibus armis sese mutuo infestantibus, immensi ferocitati hostis communis sese opposuerunt, eiusque impetum effrenatissimum armis retulerunt, non dico quoties illi Tartarorum influentes in Europam copias represserunt, semper enim et assidue in excubiis aduersus eos fuere: non commemoro saepius victas, et profligatas ab eis Turcicas legiones, non Moschorum exercitus caesos, non alios, tam patriae quam toti Europae infestos hostes, victos sub iugum missos, et aut ad colendam perpetuam pacem, et amicitiam, aut ad tributa persoluenda compulso, quae illorum fama, cum per totum orbem increfceret, vicinas gentes permouit, ut pleraeque earum a tyrannis oppressae, hos solos putarent dignissimos, quorum fidei ac patrocinio fortunas, libertatem, ac denique salutem tuto committere possent. Testatur id Bohemia, quae per

riculosis temporibus regibus Polonis toties sese ultro submitit: fatetur & Vngariae nobilissimum, & vere olim aureum regnum, quod sua sceptris, & fascibus ad reges Polonos detulit, & a sua ceruice saepius eorum armis reiectam fuisse ferocem Turcicam securim agnoscit. Praedicat id ipsum Silesia, Moravia, Valachia cum sua Moldavia, & aliae Christianae gentes, quibus iura indixerunt felicissime Poloni, non commemoro, quam multoties rem Christianam, contra Turcas acie, & milite iuuerit Polonus. Silentio praetereo, saepius a vicinis contra seditiosorum ciuium conspirationem, a Polono impetratum patrocinium: ne plura dicam, tanta illis Heroibus inerat moderatio, virtus, & tantus, tanque excellens animus, ut & parcere subiectis & debellare superbos optime nossent, & saepius ad se delata imperia repudianda, saepius eadem sibi infesta, armis moderanda, & comprimenda esse putarent, ut ita non imperandi libidine, sed gloriae & immortalitatis studio, quicquid agerent, agere viderentur. Cognosces hic Lechos, & Lituanos fortissimos, qui sanguine suo Sarmatiam hanc posteris amplissimam reddiderunt patriam: superiorum enim eius gentis principum famae fortuna inuidit, ita ut nullae res eorum ad nostram memoriam deuenirent. Videbis demum Cracos, industrios armis, & pace, Piasos strenuos, Leshones bellicosos ac sobrios, Boleslaos fortes, & in rebus gerendis promptissimos, e quorum longo ordine Boleslaum retorti oris alterum Herculem, cuius virtus in latissima Sarmatia contineri, nec altissimis montibus, ac peruafo mari concludi potuit. Ille enim strenue gestis in Sarmatia rebus, & domita Moravia, Bohemia, Roxolania, Pomerania, Henrico Romanorum Imperatore, fines Poloniae infestante, pulso ac profligato, & plusquam quadragies felicissime cum hoste collatis signis, eadem signa in Daniam usque forti, & prompta manu intulit, ibique impressis Poloniae virtutis vestigiis, regibusque illius regni tributo imposito, domum felix rediit. Cognosces Casmiros Reges pios & iustos, religionisque amantissimos, tandem Vladislaos Turcarum horrendas pestes, & acerbissima fata, Iagiellones magnanimos, sceptris regnorum ultro se offerentium, Bohemiae, Vngariae, Suetiae, Daniae, Noruegiae, Gothlandiae, repudiantes, infesta autem reprimenter, vim vi, arma armis, a capite, a fortunis, saluteque suorum propulantes. Hi legibus, religione, pulcherrimarum artium cognitione, domesticam disciplinam cum militari cumularunt, Lituaniam, Ducatum nobilissimum cum regno coniunxerunt, Samogitiam, & alias gentes immanissimas, ab illa barbara feritate, & impietate gentili, ad humanitatem, & veram cognitionem Dei reuocarunt. His colla sua dedit vincienda Moldauus, praebuit ex se triumphos Germanus, miseris Prutenus porrexit manus, procubuit ad pedes Lituus, Moschus se victum saepe professus est, saepiusque succubuerunt in acie Scythae. Et hic est ordo ac series praecipuorum in hac republica Principum, quorum nomen, & gloria perpetua in terris recolitur, cum summa quadam venerationis memoria: animae autem eorum exantlatis plurimis pro patria, & Christi nomine laboribus, gratissima in illis supremis domibus fruuntur mercede, & gaudent. Hos tu unus omnes, & victoriarum multitudine, et gloriae splendore, iustitia, fortitudine, omnibusque virtutibus, quae olim in eis erant conspicuae, facile superabis, si eos tibi ad tuendum, et imitandum proposueris, maxime cum etiam tibi non desint magnarum virtutum domesticarum, tuaeque gentis Hungariae regum, clarissima exempla, quae tuum indies animum exagitant, ad consequendum illum orbem virtutum, quem illi domines sustinuerunt, et ad comparandam gloriam cum immortalitate coniunctam, qua illi uniuersum orbem impleuerunt, et vere impleuerunt. Atque ne ex multis regibus Pannoniae aliquot commemorem, et proferam, uno contentus ero: Matthia scilicet Huniade, cuius semper memoria apud Hungaros est iucundissima, gratissima et celebrissima, sic ut illi talem Regem hodie a Deo Opt. Maximo sibi dari et excitari cuperent, cum quo si te conferam, velim ut aequo animo accipias, et ab eo proficisci puteris, qui dotes illius celeberrimi Matthiae in te elucere videat, ac optet nomen tuum sic longe,

longe, lateque patere. Quis mediocriter versatus in historiis ignorat, Matthiam mirabili fato ad gubernacula regni Hungarici euectum? cuius tam praeclara indoles fuit, ut ateneris adhibitus ad optima studia litterarum, artiumque multarum didicerit semina, mirabili celeritate atque auiditate. Ideoque acerrimi iudicii viri palam dicebant, se in hoc puero regiam fortunam, & virtutem deprehendere. Merito sane idem praedicari potest, REX STEPHANE, de te. Nam ut miro quodam modo, & incredibili, primum post obitum Iohannis Sigismundi electi Regis Hungariae, & Principis Transylvaniae, electus es in principem: sic non minori cum admiratione propter tuas virtutes, ab ordinibus regni Poloniae, maxime pacis amantibus, creatus es in Regem. In adolescentia tua studia doctrinae ita amasti, ut inter Reges Europae, liceat mihi hoc libere dicere, fremant quicunque voluerint, unus sis, qui de rebus grauiissimis differere possis docte ac bene Latine: ac etiam in primis illis tuis annis ita in duris militiae laboribus tyrocinium fecisti, ut optimi militis famam inter tuos sis consequutus: & gradatim ad maximos honores perueneris, dignusque sis iudicatus non modo Transylvaniae principatu, sed etiam hoc Sarmatiae amplissimo, & potentissimo regno. Ex quo videre licet, non tam pulchrum esse nasci ex regibus regem, nisi is regis virtutibus ornatus, quam virtute sua iudicari dignum fastigio regio. Denique ineptam esse hanc vocem iudicandum est: litteras principem effeminatum reddere. Quo fit, ut hodie multos principes inuenias, litteris, & doctrina nulla excultos: at doctrina non solum optimum principem, sed & ad res gerendas ac bellicas aptissimum efficit. Est enim utroque tempore, tam pacis quam belli, doctrina principi pernecessaria. Quid amplius? Matthias detestatus est auaritiam, luxum & alia scelera suorum, veluti, iniustitiam, et libidines vagas, omnisque religionis et summi magistratus contemptum, quae mala Pannoniae fatale attraxerunt excidium. At tu, REX prudentissime, an non saepius tam priuatim, quam publice, factum gentis Sarmaticae reprehendisti, laxamque disciplinam, et auream plane suam libertatem, in licentiam perniciosam transformantem iure dictas esse materiam certissimam ruinae Reipublicae, ni mature pareant bene consulentibus? Apud claudianum singularis laus est Theodosii, quod non fuerit suspicax. Matthias Rex ille Hungariae immortalitate dignus, non facile admittebat calumnias eorum, qui familiares suos in odium ipsi adducere conabantur. Sic etiam audimus calumniatores, et falsos delatores apud te nullum locum habere, penitus arceri, adituque tuo excludi. Denique ut Matthiam litterati amarent, et post funera multis laudibus extulerunt: ita non dubitamus, quin docti tuas virtutes admirabuntur, et litterarum monumentis mandabunt. Nam re vera ea, quae habere solet grauisimus Princeps, ab omni leuitate abhorrens, in te etiam Deus contulit. Verum hic me continebo, ne in os te laudare videar, et adulatoris crimen mihi impingatur a multis, quibus hoc responsum volo: Regem dotibus regalibus condecoratum, et insignem, satis laudari non posse, nec clam nec palam: cum huiusmodi Princeps sit imago Dei graphice suis coloribus depicta.

Itaque hanc nostram Sarmatiam tuo nomini dicatam, et consecratam offero, supplexque cum summa reuerentia oro, ut hunc in ea cudenda meum laborem, et animi promptitudinem Maiestas tua non aspernetur: sed eam clementer ac placide suscipiat, neque simul ac meos conatus in iuuanda et ornanda hac republica, sua excellenti auctoritate iuuare, prouehere, atque tueri velit. Seruet te tandem REX potentissime, Deus Regum auctor, et conseruator, diutissime incolumem, quo augeas rem christianam, confirmes tuum regnum, hostesque istius regni immanissimos compeas ac coercas: imo vero de illis triumphes: et sic fato tuo fungens omnes optimi ciues te praedicent, ac ipsa posteritas, tuam sapientiam, atque fidem, quae est dictorum, factorumque constantia et veritas, et denique magnanimitatem tuam cum iustitia coniunctam, admiretur, colat atque amet. Cracouiae 20 die Iunii, 1578.

Tuae Sacrae Regiae MAIESTATIS

obseruantissimus Alexander Guagninus
Eques auratus, militumque praefectus.

SARMATIAE EUROPAE DESCRIPTIO
IN QVA EST TOTIUS POLONIAE, LITVANIAE, LIVONIAE,
PRUSSIAE, &c. CHOROGRAPHIA, DILIGENTISSIME SCRIP-
PTA ET EXPLICATA

MATTHIA STRYKOWSKI, OSOSTEVICIO 43)

Equite Polono, Canonico Miednicensi in Samogitia.

SAVROMATIAE EUROPAE SITUS.

SAVROMATIAE Europæ gentes, regionumque, quas complectitur, situm, descripturus: operæ pretium me facturum, & rem non iniucundam lectori existimaui: si in primis Europæ ipsius fines, quibus ab Asia, & Africa determinatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab EURO-

43) **MATTHIAS STRYKOWSKI**, *Osolevicius*, nobilis Polonus, ab oppidulo *Osolew*, in Palatinatu Lancienfi, familia Strykoviana illo tempore sede, ita dictus, natus anno instauratae salutis 1647. Puer quinque annorum, in lacum delapsus & ferius extractus, habitus pro mortuo fuit, & iam superferetruum ad templum, ad humanum corpus, allatus, forti campanarum sonitu quasi excitatus reuiuiscere cum summa adstantium admiratione cepit, sed ne verbum quidem intra integram hebdomadam locutus. Litterarum deinde fundamenta iecit Brzezina, ubi parum absuit, quin a campana sonantis ictu, decimum quartum annum agens perierit, qui fuit in causa, ut per totam vitam difficillime loqueretur, faciliusque, ut ipse in vita sua ait, aliquot vericulos scripsit, quam duo verba dixit. Postea in academia Cracoviensi litteris Latinis Græcisque & philosophiæ operam dedit, magna cum diligentia, Lipsiæ etiam studiorum causa morabatur, & Germaniam peragratus, omni doctrina atque optimarum artium studiis eruditus, gloriam in litteris haud vulgarem consequutus, exteris etiam claris viris, *GVLIELMO BUDAEO*, *PAULO MANUTIO*, *FRANCISCO ROBERTELLO*, *IACOBO CARPENTARIO*, innotuit. In patriam redux, stipendia Witebsii, tempore Henrici regis, sub titulo quodam, ut Strykovius in præfatione ad historiam Lithuanam ait, hoc est, *Guagnino*, per tres annos meruit, ubi horis succisius Sarmatiæ Europæ descriptionem exaravit, quam, ut supra probauimus, *Guagninus* surripuit, suoque nomine edidit, *quamvis*, (sunt verba Strykovii Latina, in præf. histor. Lithuanæ p. 6.) *Deum opt. max. appello, ne primis quidem Heliconis fontibus labra adquererit*. Iuber porro Strykovius id experimento compere, & querere ex eo, unde origo gentis alicuius deriuetur, ac quomodo gesta principum, situs provinciarum & locorum ibidem contentorum intelligantur. In hac eadem historia Lithuanæ, Lib. VI. cap. XIII. p. 277. iterum Strykovius de Sarmatia Europæ sequentia verba Latina, Polono idiomati intermiscuit. *labor meus abortivum in immatura edenda prole passus est. Illius etenim nostri laboris, cui resem Deum opt. max. contra conscientiam meam appello, frustru, per quandam Italum, & eundem pedum in*

Witebska præfectum, frustratus sum, qui quamvis ipse ne primis quidem musarum fontibus labra adquererit, & prorsus litterarum expertus fuerit, præfati libri exemplar, ut populari satietetur aura, sub nomine suo, quibusdam verbis & sententiis (ut ipsius inuictio inae appareret,) facile immutatis, imprimendum dedit. Et sic nos non nobis.

Pagina sequente hac se Strykovius lenit consolatione: non dubito fore, ut auctor fruatur debito & plus quam iuste promerito honore, quando tempus veritatis parens eam ipsam veritatem e tenebris in lucem educet. Ille vero, qui id scire esse dicit, in quo non laboravit, neque ingenium eius ad id aptum, ut respondeat, si ex eo querant, quomodo hoc vel illud intelligendum, confunderetur, & sic suo iudicio forex peribit. Hæc omnia, & quæ supra attulimus, satis probant, STRYKOVIVM, non Guagninum, Sarmatiæ Europæ esse auctorem.

Tempore interregni post discessum **HENRICI VALESII** a. 1574. cum præclaro nobili Polono **ANDREA TARANOWSKI** (alii dicunt **ANDREA TARNOWSKI**, legato ad portam Ottomanicam, qua de re non certus sum) magnam Asiæ partem peragravit, & sæpius etiam in vitam venit discrimen. Multa in hoc itinere antiquitatis monumenta perlustravit, varia etiam secundum geometriæ & cosmographiæ regulas delineavit. Omnia, quæ vidit, audiuit atque intellexit, in commentaria, ut ipse profertur, reuoluit, quæ Cracoviæ, sub inscriptione: *de libertate Poloniae & magni ducatus Lithuaniae* &c. impressa fuere. Sed hæc commentaria, quod dolendum, iam nusquam, ut multa alia Strykovii scripta, inueniuntur. Ex Tarcia in Poloniam reuersus, ab episcopo Samogitiæ *Melchior* canonicus Miednicensis creatus fuit. Historiam deinde Lithuanæ, Regiomonti anno 1682. typis exscriptam, edidit, opus præstantissimum & in historia Lithuanæ vnicum. *David Braunius*, accuratus, sed seuerus scriptorum Polonorum censor, hæc in laudem Strykovii, (de scriptor. Polon. virtut. & vitiis p. 36) scripsit: *multis antiquitatum monumentis perlustratis, præter extraneos historicos Græcos, Latinos, & Germanos, Turcorumque annales euolutos, ex manuscriptis chroniciis Lituanicis numero XII, Prutenicis No. V.*

Litua-

PA. Agenoris Regis Lybiæ & Syriæ 44) filia, denominationem traxit, cuius insigni pulchritudine subiter (ut Poetæ fabulantur) captus, nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens, in bouem niueum sese transfigurauit, in litoreque maris viridifero, ubi virgines ceteræ cum Europa Reginula ludebant, armentis bouum sese interuinxit. Europa vitulum præ omnibus pulcherrimum videns tergo eius insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam, dicitur eam transtulisse. Porro Europam ab oriente Tanais fluius celeberrimus differtinat, a meridie mare mediterraneum, a septentrione Anglicus siue Britannicus oceanus, ab occidente vero, oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi ceteris duabus, utpote Asia, & Africa, minima est, 45) sed ad habitandum habilior, conuenientiorque & moderatior: nam neque calida, torridaue, nec etiam frigida nimis; ideo habitatoribus copiosior, frequentior, pleniorque est, exceptis regionibus septentrionalibus

Europæ deno-
minatio ab Eu-
ropa Ageno-
ris Regis filia.

Europæ termi-
ni.

Ljvonicis No. IV. Polonicis No. V. Kioviensibus No. IV. Rusfici compluribus, denique Moschovicis, Bulgaricis & Slavonicis aliquot, integro septennio, (hoc est, ab a. 1575. ad a. 1582.), labore maximo, **CHRONICON Lituanicum**, Polonicum, Russicum, Prussicum, Livonicum, Samogiticum & Moschovicicum, lingua Polonica composuit, typisque, Regiomontani a. 1582. quousque historias deduxit, cum privilegio regis Siepiani publicavit. Quo labore magnam laudem meruit, quia ante eum nemo, tot documentis antiquitatis præsertim a saculo ex quo fides Consilii simul cum notitia scribenda Russos illustravit, tam amplam de gentibus illis a grece ausus fuit historiam pauci vero, & in his Baro ab Herberstein, attigerunt. Ideo dignissimum hic auctor, quem *Albertus Wytuk Kōiatomice* perpetuo compendio quantum ad historiam Lituanicam pertinet, nuda Latinitate vertit. Et quia hoc Strykovii *Chronicon* nunquam post hanc primam editionem recusum est, incuria Polonis sueta, idcirco possessores eius rarissimum est & charissimum.

STRYKOWSKI etiam archidiaconus (fortasse Samogitiæ) fuit, si Starovolscio credere fas est, qui in elogio p. 88. edit. Vener. id affirmat his verbis: a Samogitiæ episcopo canonice dignitate & archidiaconi munere ornatus fuit, atque regi **AUGUSTO** in Lithuania tum commoranti, ubi conscriptas stilo eleganti res Polonicas Lituanicæque (hoc non de historia Lithuanæ intelligendum, quæ illo tempore nondum fuit edita) in quo præcipue laboravit, in primis gratus, ab eoque sanctioribus illis reconditarum rerum notis, quibus fere regnorum arcana comitti solent, præfectus, in eodem studio aratrem consumpsit. Mirandum autem Strykovium de archidiaconi munere & de præfectura illa, ne verbum quidem in historia sua Lithuanæ, in quo sæpius de se loquitur, dixisse. Faceto deinde etiam atque elegantior floruit ingenio **STRYKOWSKI** ob idque **IOANNI CHODKIEVICIO**, exercitus Lithuanæ duci secundo, charus, teste Starovolscio in Sarmatiæ bellatoribus N. CV. p. 133. edit. Vratisl. cuius de hoc sequentia verba: *qui (Chodkievicius) tamen ad seuitiam natus videretur, appropinquo consorcio eruditorem virorum afficiebatur, præcipue Strykovii archidiaconi Samogitiæ, quod vir ille & facetus esset, & loco ac tem-*

pori optime inservire sciret, iocisque atque salubus animum eius oblectaret. Hæc adhuc de **STRYKOVIO**, quo quidem superfedere vellem, annotare cum dolore debeo, nempe quod non adeo bonastetit fortuna. Audiamus ipsum in dedicatione historiae Lithuanæ ad regem **STEPHANVM BATHOREVM**, quiritantem: *voluntari, inquit, adduct sum, quo minus illa in lucem prodiret, illud ostendit quæ maxime, quod Aulo Gellio noctes æticas scribenti, & quod diuino Nasomæ in ingratitude suæ ætatis conquerenti, cum etiam illud de me ingenue (rumpanitur licet illa*

obaro, dicere audeam:
 Ingenio poteram flammæ volitare per arces
 Menili: &c. Sed
 Invia virtuti nulla est via
 Ipsa quidem virtus precium sibi,
 Fortuna securâ nitet, nec fascibus ullis
 Erigitur &c.

Qua ego etiam duce, nulla unquam comitatus fortuna, quæ perpetuum virtuti bellum indixit, Sere-nissime Rex, duobus fere lustris dies noctesque, Gelliano labore excubando, probabilibus auctoribus vni-atque conquisitis, hanc totius Sarmatiæ, Slavoniarum, Poloniarum, Lituanorum, Samogitarum, Ruscorum, Volbinorum, & ceterarum totius imperii tui nationum historiam propria industria & inuentione ad hæc usque tempora descripsi, nonaque luce, quam nunquam antea, densissimis & plus quam Cimmeriis tenebris involuta vidit, nullis sumptibus parcendo donavi. Mira res est, ut cæca fortuna semper tyrannidem in homines virtuti deditos exerceat, tam verum est, ut virtus omni tempore laudetur & algeat. Non fugit cordatos politicos, vnicum exemplum eximia virtutis atque eruditionis haud remuneratæ, plus ad opprimenda optima ingenia, quam decem exempla virtutis mediocri remuneratæ, ad ea excitanda, facere, neque minus tamen sapius in historia eius modi exempla pessima obveniunt. Cetera, quæ Strykovium attinent, & quæ ætate, quo anno, & ubi mortuus, ignoro, hoc legisse memini, immaturam eum mortem obiisse.

44) Agenor secundum alios fuit Phœnicum Rex, Beli regis filius, cuius pater *Didus*.

45) *Miror* Strykovium Americæ non fecisse mentionem, quæ quarta orbis terrarum pars, illo tempore iam fuit nota.

nalibus, oceano glaciali contiguus: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus & viuendi consuetudine incolarum, vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate, cœlique & aeris temperie, Asiæ & Africæ, quamuis longe amplioribus, facile antepositur. Ducentis quadraginta quinque miliaribus Germanicis in latitudinem patet, a mari Aegæo, siue Ionio, ad oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem vero septingentis sexaginta miliaribus extenditur, a Portugallia videlicet, regno Hispaniæ, ad Tanaim vsque fluium, qui Sarmatiam ab Asia determinat. Inchoatur autem Europa ab oriente a fluio Tanai, a meridie vero ab Aegæo mari Græciæ.

Quot miliaribus pateat Europa.

Intellige hic milliana Polonica, siue Germanica, quæ Italica 5. & Moschouitica totidem complectuntur.

Sauromatia duplex

Montes Carpati dicuntur.

Sauromatia Europæ finis, finesque.

Celebriores fluii Sarmatiæ Europæ.

46) In hac parte orbis tertia SAVROMATIA regio amplissima, multas nationes, re magna eiusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica in vteriori, orientaliue ripa Tanais, & Vuolga fluiorum, quam incolunt Tartari, siue Scythæ Zauuolhenfes, & plures alii, in *Hordas*, id est, tribus certas, diuisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius coloni sunt Poloni, Rusi, siue Ruteni Litvani, Masouitæ, Pruteni, Pomerani, Liouones, Moschouitæ, Gothi, Alani, Valachi, & Tartari, qui in hac ripa Tanais fluii occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab oriente Tanais fluius, palusque Mæotis ab Asia dislimitat, ab occidente vero Vistula, vel secundum quosdam, Odera fluius, a meridie montibus Hungaricis, BESKID gentilitate dictis, terminatur, ab æquinoctio mari Germanico, siue Sarmatico fines suos a Germania dirimit.

Ptolemæus vero Lib. 3. cap. 5. Sarmatiam Europæam, a septentrione, oceano Sarmatico terminari scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque Egroneland terræ incognitæ, vltra Noruegiæ regnum longe patentis, ab occasu Vistula fluius & parte Germaniæ, quæ est inter caput ipsius, & montes Sarmatarum. A meridie Iazigis, metanastis, 47) quæ est gens Hungarica, ab oriente, Isthmo ea mambiri refert, a Carcinio fluio per Bicen paludem, & latere paludis Mæotidis vsque ad Tanaim fluium, in provincia Resanensi Moschouitæ fontes habentem: hic autem fluius Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Australi deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, *Tatris* siue BESKID vulgo appellatur, Sarmatia Europæa finitur: denique per Valachiam, Moldaniamque ad Boristhenis vsque ostia, vbi in pontum ingenti aquarum colluue, influit, & per litora ponti ad Carcinium vsque fluium ex montibus Circassorum quinque montanorum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundum Ptolemæi, Cosmographorum principis, opinionem, qui etiam hos fluiuos ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistula, qui & Vandalus, Istula siue Iustula variis nominibus apud veteres enunciat, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaque & Polonia, Masouia, Prussia præterlapsus, multis fluiuis exhaustis, apud Gedanum, Prusiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum, siue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluius insignis in Russia, non longe a

46) Longitudinem & latitudinem Europæ quod attinet, Striukouius hic corrigendus, qui male Europæ terminos metitus est. Latitudinem enim Europæ a mari Aegæo, siue archipelago, non vsque ad oceanum Hybernicum, quæ distantia, 400. non 245. vt Striukouius ait, miliaria Germanica efficit, sed ab insula Græciæ, Candia, ad oceanum septentrionalem, iuxta Laponiam Danicam, metimur, quæ locorum distantia ex 560 miliaribus Germanicis consistit. Longitudo deinde non a Tanai fluio, qui nunc *Don* audit, sed ab Obii ostio in Moschouia ad Algarbiæ fines in Portugallia patet, quæ 780 miliaria Germanica in se continet, cum distantia a Tanai fluio ad Portugalliam non 760, secundum Striukouium, sed tantum 600 miliaria Germanica efficiat. Qui vero longitudinem ac latitudi-

nem superficiæ alicuius metiri velit, illas, quæ maximæ sint, vt geometriæ tironibus notum, accipere debet. Europæ igitur longitudo & latitudo maximæ sunt eæ, de quibus nunc diximus, secundum nouissimam ac præ ceteris omnibus accurate delineatam Europæ tabulam geographicam celeberrimi quondam hac in scientia, viri *Io. Martii. Haffii* in academia Vitebergensi professoris matheseos. Quod super est, Europæ recte inchoatur ab oriente a fluio Tanai, sed a meridie melius dicitur ab insula Candia, a septentrione ab Obii ostio & Laponia Danica, ab occidente a Portugallia.

47) *Metanastæ*, Græcum vocabulum, sunt populi, qui solum vertentes alio commigrant.

rouu oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prusiæ percurrentes, post Vistulæ ostia ad septentrionem reflectendo, in Germanicum quoque mare (quod Cronium inde forte dicitur) influit, vulgo NIEMEN appellatur. RUBON quoque fluius, qui *Dzwina* vulgo, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Moschouiciæ fontes suos habet, & magna parte Russiæ, Lituaniæ, & Liouoniæ præterlapsus in prædictum mare, a Riga, Liouoniæ metropoli, duobus miliaribus, amplissimis ostiis, postquam centum triginta miliaria Polonica a fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. TERNUTIS quoque & CHERSINUS fluiui, secundum Ptolemæum ex Riphæis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *Narcw* & *Bug* vulgo dici videntur. Præter ea Sarmatia Europæa multos alios fluiuos celeberrimos habet, vt pote Borysthenem, *Dniepr* vulgo dictum, in Pontum Euxinum influentem, HYPANIN, qui hodie Bog (non Bug, qui Vistulæ commiscetur) dicitur, TYRAN, qui Dniefter, proprie a *tirando* Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Dismam, Seripetum, Slucam, Naruam in Liouonia, & alios complures navigabiles fluiuos, quos recensere longum esset. Hoc itaque in imperio Sarmatico, cuius modo limites ex Ptolemæo, & nostra propria experientia descripsimus, Rex Poloniæ a maioribus suis, belli vel pacis iure acquisito, rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ Regis potentissimi, & inuictissimi monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsylvaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi incipit Ducatus Teslinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluium, & vsque ad Marchiam Brandenburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad litus oceani Germanici, sinumque Codanum, siue Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liouoniæque amplissimum dominium, ad Phinlandiam vsque, vltimam fere orbis regionem, Suecorum Regi subiectam, orientem versus per multas regiones Russiæ ad Moschorum Principis imperium vsque extenditur. A Germanico vero Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campestria deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu vltra Borysthenem procedendo, deinde Ponto Euxino per campos Podolienses, & per Moldauos ac Valachos redeundo Iazigis, metanastis, vel Transylvanis, & Hungaris, montibusque, qui hodie Scepusienses dicuntur, a meridie imperium monarchæ Poloniæ disjungitur.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumpta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam *sauros* Græcis viperam, *omma* vero oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

Sauromatiæ vtriusque denominationis.

DEDUCTIO ET ORIGO ANTIQVAE, BELLICOSAEQVE gentis Sauromaticæ, quæ ex Polonia ortum genusque suum ducunt.

DEductionem, originemque Polonorum, eorundem gesta secundum ordinem descripturus: paucis obiter lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet. Consequens enim est, vt antiquissimæ gentis Sauromaticæ, siue Slauiæ originem & mores præcos, alius erit. Liqueat aperte ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est; IAPHET filium natu maximum NOHÆ, post illud totius mundi diluuium, orientem, & septentrionem versus in Europa & in Asia minori, primum confedisse, illicoque, cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei, cum Etymon nominis, dilationem significantis, tum fausta NOHÆ parentis imprecatio, portendebant. Sic etiam NOHA ille Patriarcha præfigurans necessarie futu-

Iaphet Nohæ Patriarchæ filius, vbi confederit post diluuium. Etymon Iapheti.

Noha filius
singulis singu-
la munia obe-
unda deman-
dat.

Ora, labora
rege, protege.
Iapheti poste-
ritas.

Gomer Iaphe-
ti filius.

Tuifco Gome-
ri filius.

Berosi testimo-
nium.

Crantii opinio

Plinii de Sar-
matis assertio

Sauromatae vn-
de dicti.

turam esse trinam conditionem vitæ humanæ, filiis suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse, & demandasse fertur, ut unusquisque suæ vocationi prædefinite corresponderet, in hæc verba: Tu Semora, velut sacerdos, munus diuinum obiens: CHAM labora, agros colens, & artes mechanicas exercens: tu IAPHET rege, & protege velut Rex & miles, arma exerce, ceterosque certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum, ad testamentum Nohæ hæc vsque in tempora durare videmus: vna quæque etenim natio ex illius filiis propagata, suam vocationem ex quadam prædestinatione, & paterna imprecatione exercet. Posterius igitur Iapheti, cum maiorem orbis terrarum partem in Europa, Asiaque minore occupauerant, testamento patris sui, & faustæ imprecationi Nohæ Patriarchæ correspondentes, statim ad arma exercenda animum adiecerunt, & innumeratam gentem temporis successu, sub Duce GOMERO, Iapheti filio, in orientali vbi Armenia, & septentrionali plaga, excreuerunt, ad Bosphorumque Mæotidis paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes ostiaque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem, & prælaturam sub qua ceteri regantur, necessariam esse considerantes ad TVISKONEM siue ASCENAM, Gomeri filium, imperium derulerunt, qui, Berosi teste, latissime a fontibus Tanais ad Rhenum vsque fluvium Germaniæ imperauit. Hunc Tuifconem, prædictus Berosus Historiographus, Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorum esse, asserit, quo testimonio satis recte probaretur Sarmatas, siue Slaunos, cum Germanis vnum esse, cum ab eodem auctore, & propagatore processerint. CRANTIUS quoque rationatur, Polonos Bohemosque Germanis congenèros esse, eo quod frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vsus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vtantur. Quæ ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosque esse: nam hæc quoque linguæ, idemque habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vsu esse cæperunt, & Latina lingua omnes fere nationes vincunt. Non recte igitur Crantius hic ratiocinari videtur: si enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademque cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ, siue Slaunicæ linguæ apud Sarmatas vsus ortus esset? quæ hæc gentes passim, & vulgariter, vtpote innata, vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ a Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certe Germani non sunt, sed ab iis Vandalo, siue Vistula fluuii, ad ortum solis vergente dirimuntur, cui sententiæ probati antiquitatis indagatores, Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus astipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum, redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuque prompta, & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenue, audacissimeque gestæ abunde testantur: toti enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde a Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine a *Sauros*, quod est vipera, & *omus*, oculus, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens, regionesque eorum quas incolunt, Sauromatæ nomen retinent. Hi postea tempore succedente, & in dies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se, progeniem que paulo archiores esse, a Tanais fluuii ostiis, & paludibus Mæotidis meridiem versus vterius processerunt, per regionesque propinquas, Daciam, Rusiam, Lituaniam, Borussia

Borussia, quæ nunc Prussia dicitur, Livoniamque longe lateque diffusi sunt. Quorum maior pars in has provincias campestris, quæ hodie a Polonis coluntur, commigravit, fluuiique Vistulæ, quæ antiquis Vandalus dicebatur, vtrasque ripas occupauerunt, et statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam, velut aduenæ, contraxerunt, propter communem prædam, ac rapinas, cum adhuc minime assueti essent sudore proprio, vel agricultura, artificisque victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam, & Pomeraniam exercebant, provinciasque maritimas assiduè excursionibus diuexabant, & mare Balticum, siue Germanicum propter res sibi necessarias, acquirendas, piratarum more, remigiis tentabant.

Quando vero & qua occasione hæc migratio Sauromatarum a fontibus, ostiisque Tanais fluuii, & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id constare possit, ignotum est. Si enim litterarum cultura æque ac res militaris apud Sauromatas tunc temporis floruisse, certiora de suo in hæc loca aduentu aliisque rebus præclare gestis, monumenta reliquissent, sed ipsi animose, viriliterque agere, & bella exercere, quam eleganter & ornate scribere maluerunt. Sabellicus tamen et Herodotus scribunt, Sauromatas & Cymbros a Lydorum rege ALIATE ex Asia eiectiones esse. Quidam etiam opinantur, eos vi a Gothis expulsos, sedibus patriis emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte ac voluntate, siue fato quodam impulsos, siue opum alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque vero soli Sauromatæ, sed et alia quædam gentes, ipsis conterminæ, sedibus patriis relictis, in alias terras cultiores migrantes transferunt, inter hos Cimmerici, siue Cymbri, Gothæ, Daci, Sueui, siue Tuifcones, & Sacæ, qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam, in hæc vsque tempora, Sarmatis sunt contermini. Neque vero vniuersam gentem illinc se simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab aliis loca colerent, quod hodierni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluuium degentes, aperte testantur, vtpote Tartari campestris, qui longo tractu iuxta Tanaim fluuium & paludes Mæotidis, Pontumque Euxinum viuunt. Hi enim a veteribus Sarmatis, moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ, qui ad Vistulam fluuium confederant, cum Teutonibus, commilitonibus suis, omnes provincias circumiacentes, & colonias frequentibus diuexationibus depopulatas, ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerunt. Agros enim non colebant, sed paratis & raptis vivebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam causata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus, vterius, inquires fertiliores provincias, processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & a fluuii Vandalo, nunc Vistula dicto, quem accolebant, Vandalitæ, Sarmatarum nomine abolito, appellati sunt. Primo itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt, Constantini magni temporibus, eamque XL annis, expulsis primis eius incolis, occupatam tenuerunt. Deinde, Hungaricis historiographis testantibus, a Gothis illinc eiectiones, & expulsæ sunt. Polonorum vero annales testantur, Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos, per Stillicum, ducem suum, in Italiam, quam armis crudeliter peruastarunt. Postea in Hispaniam cum eodem duce suo Stillico commigrarunt, ex Hispaniis vero per mare Herculeum nauigantes, in Africam deuenerunt.

Sarmatarum
prima commi-
gratio.

Sarmatæ ad Vi-
stulam fluuium
venerunt, &
cum Teutoni-
bus amicitiam
contraxerunt.

Sauromatæ o-
lim litterarum
ignari, bellis
armisque assidue
studentes.

Sabellici & He-
rodoti opinio
de Sarmatis.

Causa aduen-
tus in hæc loca
Sarmatarum.

Sarmatarum
cum Teutoni-
bus a Vistula
fluuii, a quo
Vandalitæ dicti,
in Pannoniam
commigratio.

Vandalitarum
in Italiam Hi-
spaniamque e-
ruptio.

Vandalitæ in
Africa.

Slauorum
commutatio
metamorpho-
sisque.

Roxolani cum
Mithridate
Pontirege bel-
labant.

Sarmatis nulla
olim gens bel-
licofior.

reginos mores commutarint. Bulgari enim, Bosnae, Rascii, Dalma-
tae cum Turcis & Hungaris, Burgundii, Mysii, Pomerani & Sile-
sii cum Germanis: Lithuani, Ruteni, Masouiae cum Polonis, Istrii, Carniolani,
Carinthii cum Italis sentiunt. Atamen omnes hi, quamuis inter peregrinas
gentes diffusi, disperisque sunt patrio idiomate Slauonico, diuerso modo licet,
vtuntur. Plurima & praecleara gesta hi Sauromatae exercebant, praecipue ve-
ro cum Roxolani, quorum posterius nunc Rutheni, siue Russi dicuntur, strenue
cum Mithridate, Rege Parthorum & Ponti belligerarent, qui has regiones, quas
hodie Turca, possidebant. Cum Romanis quoque & ceteris finitimis regibus
longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter vivebant, litterasque
ignorabant, ideo etiam praeterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem
transmittere flocci pendebant. Porro qui diligentius rem ipsam considerare
velit, nullam gentem olim Sarmatis bellicosiores extitisse videbit: hi enim
omnes miseras bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus, facile susti-
nebant, & propter nomen aeternum nulla vetustate abolitum, vitam flocci pen-
dentes, mortis impauidi, variis periculis opponebant, de quorum insigni for-
titudine, audacique animo, Ovidius ille Naso, e Roma ad Pontum in regnum
Tauricae relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in haec
verba: Lib. I. de Ponto, elegia II ad Maximum.

Hofibus in mediis interque pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui morti sauo geminent, vt vulnere causas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita moenia lustrat,
More lupi clausas circumuehit oves.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaque vix firma submouet arma fera.

Ad eundem in eadem elegia.

Aut quid Sauromatae faciant, quid Isages acres,
Cultraque Orestae Taurica terra Deae.
Quaeque aliae gentes vbi frigore constitit ists
Durameant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma, nec Aufonii militis arma timer.

Antiquorum
Slauorum siue
Sauromatarum
mores.

Rex in Polonia
non nascitur.
Expositio in
bellam anti-
quorum Sarmata-
rum.

Ex hoc igitur testimonio Ovidii, Sarmatas bellicosos, imperioque Romano mi-
nime subactos esse, apparet, cum dicit: *nec te pulcherrima curat Roma.*
Porro quae de antiquissimis eius gentis moribus & institutis proferri possint, haec
ferunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatae siue Slauones, &
qui in Polonia, Russiaeque regionibus postea sedes habuerunt, eorum posterius
prisca illa Slauonica lingua, quae Sarmatis Ruthenisque gemina est. Regem aut
principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis
ex suis fortissimum quemque, & factis illustribus spectatum, ducem sibi elige-
bant, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quam ipsum bellum, cuius ge-
niti dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis Rex non nascitur, sed con-
sensu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli
virum proficiscebantur, arcubusque, francis, & lanceis oblongioribus uteban-
tur. Vxores secum ducebant, quae incantationum, magicarumque artium gna-
rae, auguriis & vaticiniis operam nauabant, de praetiorumque euentibus scien-
ter praesagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quique id fecisset, ei
nullus

Dant animos arcus illis plenaeque pharetrae,
Quamque libet longis cursibus aptus equus.
Quodque sitim didicere diu tolerare, famemque
Quodque sequens nullas hostis habebit aquas.

Ad Atticum lib. II eleg. VII

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe
Sed tamen hi nostris ingemuere malis.

Idem ad Vestalem eleg. VII Lib. IV

Ipsae vides onerata ferocem vt ducat Iazix
Per medias Istriae plaustro bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub aduice toxica ferro,
Ac telum causas mortis habere duas.

nullus ad suos reditus patebat, neque grauiorem ullam turpitudinem aut igno-
miniam nouerant. Summa apud eos dignitas erat, post electos belli duces,
equitum, quos ab ornamentis auratos vocamus, ad quam nemini aditus pa-
tebat, nisi qui virtute bellica, factisque in hostem patris, id assequeretur.
Martem, Lunam, Solem, aliosque vanae religionis Deos adorabant, eosque
diuersis & certis locis colere, et sacra ipsis facere solebant: de animarum ta-
men immortalitate recte sentiebant. Sepulturae eorum erant in siluis et agris,
tumulosque, aggestis lapidibus, vestientes eminenter muniebant, quod genus
in Russiae regionibus passim adhuc visuntur. Nonnulli quoque more Roma-
no cadauera cremare, cineresque collectos in urnas recondere solebant, in
victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinque compa-
rabant. Nihil proprium absque arcu, framea & lancea possidebant. Vesti-
bus vilibus, ex coriis ferarum, pellibusque utebantur, ad talos demissis. The-
sauros, possessiones, praedia, vestesque pretiosas non comparabant. Causas
omnes & controuersias publico in loco, Marte iudice, armis dirimebant. Haec
plane sunt, quae de antiquissimis Sarmaticae, Slauonicaeque gentis, institutis &
moribus extant, quorum potissima pars in hunc usque diem apud posteros
eorum quibusdam in locis viget.

Fuga in bello
Sauromatis tur-
pissima.
Equitum mili-
tumque apud
Sarmatas anti-
quos dignitas.
Idola Sarmata-
rum.
Sepulturae.

Viſus.
Commercia.
Possessiones.
Arma.

Vestitus.
Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALA- TINATIBVS ET PROVINCIIS

Ciuitatibusque, & arcibus principalibus
compendiosa descriptio.

AVCTORE MATTHIA STRYKOWSKI

REGNUM Poloniae in Sarmatia Europaea amplissimum & nobilissimum, Fines regni Po-
loniae.
Ab oriente nonnihil in septentrionem reflectendo, Masouiae, Lithuaniae-
que contiguum est. A septentrione Prussiae, marique Germanico, siue Ve-
nedico, adhæret. A meridie & oriente simul, Russia, Podolia, Valachiaque,
& montibus Hungariae, Beskid dictis, terminatur: ab occidente Silesia, Saxo-
niaque & Albi fluuius, fines suos terminat.
Porro Polonia bipartita est, maior et minor. Maior ideo dicitur, quod in
ea Lechus auctor Polonorum inprimis confederit, ibidemque Gnesnam ciui-
tatem, regni sedem, fundauerit. Sed postea sedes regia Cacouiam, mino-
ris Poloniae metropolim, translata est, vbi in hunc usque diem perseuerat, at-
que hanc ob causam minor Polonia maiori antepositur, quam in primis de-
scribendam aggrediemur.

Polonia du-
plex.

CRACOVIENSIS TERRA

CRACOVIA vrbs celeberrima, minoris Poloniae metropolis, in planicie infi-
gniter ad Vistulam fluuium nauigabilem, quo merces omnis generis Ge-
danum, emporium Prussiae, deportantur, condita, muro duplici, valloque inexcus-
so, & fossa muro praecincta, cingitur. Arx vero in scopulo eminenti Vauel dicto, ad
eundem fluuium sita, sede Regum Poloniae, vbi coronantur & sepeliuntur, ce-
lebris, gymnasioque & vniuersitate clara. Eidem aliae tres ciuitates Clepardia, Stra-
domia, Casimiria, contiguae adhærent, hanc Rudawka amnis, illas vero Vistu-
la fluuius interfuit. Porro Cracouienses aduocato supremo carent, ea de causa,
M quod

Aduocatus Cra-
coui.

Palatinus &
castellanus.

quod anno Domini 1312, regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cra-
couiensis, Germanus, auctorem se perfidiæ, in deditione vrbis, Boleslao, Du-
ci Opoliensi, præbuerit, qui postea perfidiæ dignas pœnas, cum suis complici-
bus dedit. Ab hoc tempore Rex ipse prætura Cracouiensi potitur. Castel-
lanus quoque Cracouiensis Palatinum in senatus confessu, accubitu locoque
superat: nam cum Boleslaus Krziouisti, Rex Poloniae bellicosissimus, a Ru-
renis dolo circumuentus esset, Palatinus, honore postposito, cum maiori
parte exercitus aufugit, Rege in medio hostium relicto. Ab hocque tem-
pore Castellanus primas obinet, in ceteris vero illius regni prouinciis palati-
nus castellanum dignitate antecellit.

CIVITATES PALATINATVS sive territorii Cracouiensis: (48)

Hæ ciuitates præcipuæ, vbi iudicia, causæque nobilium disceptantur, con-
tinentur in palatinatu Cracouiensi, quibus capitanei, iudices, & alii, regia
munia obeuntes, præfunt:

BIECZ ciuitas muro circumdata, in planicie sita, eam Rapa fluuius per-
terfluit, in quo spumæ, ex quibus sulphur conficitur, colliguntur, a Cracouia,
quindecim milliaribus, abest.

WOYNICZ ciuitas lignea ad Dunaiecz fluuium sita, a Cracouia nonem
milliaribus distat.

SANDECZ ciuitas murata in planicie condita: quam Dunaiecz fluuius
præterlabitur, a Cracouia vndecim milliaribus distat.

LELOVIA ciuitas murata, in colle sita, arcem inferius conditam habet,
quam Biala fluuius alluit, a Cracouia vndecim milliaribus abest.

KZYAZ ciuitas lignea, a Cracouia milliaribus septem distat.

PROSZOWICE ciuitas lignea in planicie sita, in qua curia regia ad Soze-
niauam fluuium condita est, Cracouia quatuor milliaribus distat, in qua conuen-
tiones terrestres nobilium celebrari solent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in
terra Cracouiensi, sed hic nisi eorum, in quibus terrestria officia celebrantur,
mentionem facimus.

In eadem terra Cracouiensi tres sunt fodinæ insignes, quæ magnis prouen-
tibus thesaurum Regium adaugent. Prima in Olkussia quinque milliaribus a Cra-
couia, ubi plumbi copia, argentumque effoditur. Secunda in Bochnia ci-
uitate, quæ quinque milliaribus a Cracouia distat, vbi sal glaciei simile perspicuum
grandibus massis effoditur. Tertia in Wieliczka duobus milliaribus a Cracouia,
vbi etiam sal glaciale, sed vilius Bochnensi, copiose effoditur. (49)

Fodinæ in Ol-
kussia Bochnia
& Wieliczka.

(48) Meum non est, impuram Strykowi
spalim obuientem Latinitatem corrigere,
quando vero dixit, ciuitates districtuales in terra
Cracouiensi, loco: ciuitates præcipuæ Cracouiensis
territorii, seu palatinatus, quo verbo in Polonia,
quamuis minus Latino, vti omnino debemus,
tunc nullo modo hanc barbaram vocem distri-
ctuales, quam reieci, digerere potui. Sed de
eiusmodi minutis in posterum ne verbum qui-
dem dicam.

(49) Nimium fuit brevis Strykowi, in
enarrandis palatinatus Cracouiensis ciuitatibus
præcipuis. Ideo catalogum omnium locorum
hic adiciam.

Alwernia, in siluis & montibus sita. Est ibi
monasterium, sive collegium, sodalium S. Ber-
nardi.

Babia gora, hoc est, mons vetularum, non
longe a Lanckorona abest, præ ceteris monti-
bus Carpatibus altissimus. In cacumine eius est
fons, *oculus maris* dictus, quia immensa alti-
tudinis. Multa ibi reperiuntur herba, mercu-
rius viuis, & aqua salubres.

Bielany, vel mons argenteus. Est ibi mo-
nasterium Carthusiorum a Nicolao Wolfcio,
supremo regni Mareschalco, institutum, & a
republica per const. a. 1667. approbatum. Hic
mons est iuxta Vistulam.

SENATVS PRINCIPALIS palatinatus Cracouiensis.

Episcopus
Castellanus
Palatinus

Cracouiensis.

Castellanus

Sandecensis (50)
Woynicensis
Byecensis
Olwecimensis

VEXIL.

Cierna, in medio sita sita, habet ecclesiam
lapideam, & eremitæ ibi habitant. In montibus
Czernensibus inuenitur marmor & alabastrer, con-
ditus hic locus a Tenczyniis.

Czestochowa, oppidulum celebre, ob adia-
centem clarum montem, in cuius vertice ecclesia &
monasterium eremitarum S. Pauli eremita, con-
ditum a Boleslao, ducem Opoliensi. In templo
huius monasterii asseruatur imago S. Mariæ, a
S. Luca picta, quam ob causam ex tota Polonia
multi homines religionis causa clarum montem
inuisant, qui merito appellatur Polonorum Lo-
cus.

Cachow, oppidulum muro septum. Ibi con-
feruntur acta ad ditionem huius tractus perti-
nentia.

Czorszyn habet arcem & capiteum sine iu-
risdictione. A. 1631. rebellis *Napierski* cum
Cofacis hunc locum occupauit, qui deinde palo
fuit transfixus.

Dobczyce, oppidulum, habet arcem & capita-
neum, seu præfectum sine iurisdictione.

Dzierzkow, pagus, ad præpositum Cracoui-
ensem pertinens, celebris in Polonia, ob imagi-
nem S. Mariæ, quam *Mieszkowski* a Cofacis
recepit, a. 1664.

Graybow, habet præfectum sine iurisdictione.
Ibi etiam reperitur aqua virtute ampliandi gut-
tur prædita.

Hebdow, iuxta Vistulam, ibi abbatia canonico-
rum regular. S. Norberti, & templum magni-
ficum.

Jedrzeiow, oppidum, vbi abbatia & mona-
sterium Cisterciensium, a *Gryfio* a. 1140. con-
ditum. B. Kadlubko, episcopus Cracouiensis &
celebris historiarum Poloniae scriptor, ibi tumu-
latus.

Inbramowice, est ibi monasterium religiosarum.

Kasimierz, oppidum, quam proxime Cracoui-
am, vbi monasterium canonicor. reg. S. Au-
gustini, proxime vero Casimiriam est mons *Skil-
ka* dictus, in quo monasterium S. Pauli ere-
mitæ, & templum de nouo conditum, in quo
locus & altare ostenditur, iuxta quod S. Sta-
nislauus, episcopus Cracouiensis, fuit trucidatus.
Die ante coronationem omnis Rex Poloniae viam
huc in montem, ex arce Cracouiensi, in publico
sacri ordinis processu, conficere debet. Proxime
Casimiriam oppidulum est Iudæorum peculi-
are, id quod, & Casimiria, quasi suburbia Cra-
couiæ efficiunt.

Kalwaria, est ibi monasterium sodalium S.
Bernardi, a *Zelzydeu* conditum.

Kromolow, oppidulum, ibi fons, a quo *War-
za* fluuius originem ducit.

Lanckorona, ibi præfectus sine iurisdictione &
arx in alto monte, a rege *Casimiro* magno, mu-
ro septa, ex qua *Stephanus Batorus Maximilia-
num* deiecit.

Lelow, habet arcem & præfectum sine iuris-
dictione. Acta sic dicta terrestria ibi confer-
untur. Sodales S. Francisci collegium etiam
ibi habent.

Lipowiec, cum arce episcopi Cracouiensis &
turri, carcere sacerdotum.

Lobzow, post hortos oppidanorum palatium
regium est.

Miechow, sunt ibi canonici regulares S. se-
pulchri a. 1162 a *Laxa*, ex familia *Gryforum*, in-
stituti.

Mogila, est ibi abbatia Cisterciensium, iux-
ta amnem *Dlubniam*.

Mysow, oppidum iuxta *Wartam*. Sunt ibi
canonici regular. S. Augustini.

Mislenice, iuxta amnem *Rabam* oppidulum,
ad *Castellanatum* Cracouiensem pertinens.

Niepolonice, cum arce regia.

Nowy Targ, oppidum, in montibus prope fines
Hungariæ, habet præfectum sine iurisdictione.

Olbrom, oppidulum, vbi præfectus sine iuris-
dictione, & canonici regular. S. Augustini.

Olkusz, oppidum, vbi monasterium S. Au-
gustini, celebre anrea ob metalla & argenti
& plumbi, quæ ibi effodiuntur. Nunc & oppidum
& metallorum fodinæ in peius ruunt.

Olszyn, vbi arx & præfectus sine iurisdictione,
iuxta *Wartam*.

Oycow, habet arcem & præfectum sine iuris-
dictione.

Pieskowa Skala, habet arcem ad Wielopolsci-
os comites pertinentem.

Pilica, habet ecclesiam collegiatam cum canonici-
is, & arcem. Amnis *Pilica* hic ex stagno ortum
ducit.

Promnik, est ibi palatium episcopi Cracouiensis
iuxta amnem eiusdem nominis, locus hic celebris,
ob prælium, in quo *Zamoiscius Maximilianus*, ar-
chiducem Austriae, post electionem *Sigismundi*
III. superauit.

Rudawa, gaudet ecclesia sic dicta parochiali.
Marmor ibi varii coloris reperitur.

Skala, oppidulum, ad monasterium S. An-
dree pertinens. Marmor ibi etiam inuenitur.

Skalmierz, oppidulum, cum ecclesia collegiata
canonicorum, ad vicarios cathedræ Cracouiensi-
is pertinens.

Stranigski, ibi sunt religiosi S. Benedicti a
Gryfio, castellano Cracouiensi a. 1253. conditum.

Szczercz, oppidulum, habet præfectum sine
iurisdictione & abbatiam Cisterciensium, a *Gry-
fio*, palatino cracou. a. 1234 institutam.

Tenczyn, arx in alto monte, ad Czartoryscios
principes pertinens. Reperiuntur ibi & cuprum
& carbones fossiles.

Tyniec iuxta Vistulam, celebris ibi est bba-
tia Tynieccensis, sub directione Bened. minorum,
a rege *Casimiro* I instituta, ad quam quinque

VEXILLVM TERRESTRE BELLICVM AQVILA
alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea
protensa, insignitur.

Ducatus Zatorienſis & Oſwiecimienſis
In eadem terra Cracouiienſi duo ducatus continentur, qui iure naturali in diuionem regni ceſſerunt, Zatorienſis & Oſwiecimienſis. 51)

OSWIECIM, ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planicie ſita, arcem quoque ligneam, argilla circumlinitam, habet, quam fluuius quidam præterlabitur, VII. mil. a Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, insignitur.

ZATOR, ciuitas lignea cum arce, cuius vexillum aquila laſurini coloris, Z, in pectore geſtante, insignitur.

Huius ducatus Zatorienſis Princeps, a Spirkowe Miſkowski, equite Polono, dolore occiſus eſt, ab hoc tempore in regni Poloniae diuionem ceſſit.

SANDOMIRIENSIS TERRA, (52)

SANDOMIRIA, ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Viſtulam fluuium condita, a Cracouia XX miliaribus diſtat. Arcem muratam, a meridie Viſtulam præterfluam, habet. Hæ ciuitates præcipue ad eam pertinent.

CHENCINY, ciuitas in loco plano ſita, arx vero murata in eminenti ſcopulo condita eſt, a Cracouia XIII miliaribus abeſt. Fodinis laſuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN, ciuitas noua lignea, arcem muratam ad Viſlok fluuium ſitam habet, quam vndique paludes circumdederunt.

WISLICA, ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroque circumdata inter lutofas paludes in ſcopulo ſita, in quibus ingens colluies repilium omnis generis graſſatur.

PILZNO ciuitas lignea ad Viſlok fluuium ſita.

OPOCZNO ciuitas murata in planicie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

RADOMIA ciuitas muro valloque circumſepta, in planicie ſita.

oppida & centum pagi pertinent.

Winica, eſt ibi monaſterium Carmelitarum diſcalceat. & magnificum principum Sanguiſcorum palatium.

Wodzislaw, oppidulum Lanckoronorum, cum eccleſia murata.

Xiqz, ibi conſeruantur acta hanc diuionem concernentia, pertinet ad marchiones Pinczouienſes. Sunt ibi etiam S. Auguſtini ſodales.

Zakliczyn, ad illuſtriſſimam Tarlorum gentem pertinens, habet arcem & monaſterium R. P. Reſormatorum.

Zarki, oppidum Meciſſiorum, a Iudæis maxime habitatum.

Zarnopiec, habet arcem & præfectum ſine iuriſdictione.

Hæ ſpeciminis loco tantum ad palatinatum Cracouiienſem adieci, vt lector videat, quam multa alia ſint oppida locaque memoria digna, a Strycouio nimium breui, omiſſa. Ceteros vero quod attinet palatinatus, omnino ab omni additione abſtinebo, quia non conuenit, multa, quæ infra aliis in ſcripturis geographicis obuenient, hic præripere.

50) Nunc caſtellanus Sandecenſis non præcedit Woynicenſem, qui caſtellanus eſt maior, & ſenator iella gaudens, (Krzesłowi) minores autem caſtellani ſunt Sandecenſis, Biecenſis & Oſwiecimienſis. Forte non a re erit hic adieci officiales palatinatus Cracouiienſis, hoc eſt, eos, qui

muneribus publicis in palatinatu funguntur, ſecundum ordinem ibi ſæctum, qui ſunt ſequentes:

Succamerarius (Podkomorzy)

Capitaneus (Staroſta)

Vexillifer (Chorąży)

Index terreſtris (Sędzia ziemſki)

Dapiſter (Stolnik)

Pocillator (Podczafzy)

Subiudex (Podſedek)

Subdapiſter (Podſtoli)

Pincerna (Czelnik)

Venator (Lowczy)

Præco exercitus (Woyſki)

Scriba terreſtris (Piſarz ziemſki)

Enſifer. (Miecznik)

Theſaurarius. (Skarbnik)

51) Quid hoc ſibi velit, tractus Oſwiecimienſem

& Zatorienſem iure naturali in diuionem regni

ceſſiſſe, difficile eſt intellectu, neque recte dictum.

Hi ducatus antea ad Sileſiam pertinebant, ſed Ven-

ceſlaus princeps Oſwiecimienſis, Caſimiro IV, &

& Ioannes Zatorienſis, Ioanni Alberto, Pol. re-

gibus, ſe ſubdiderunt, quo facto, familia eorum

maſcula extincta, regnante Sigismundo Auguſto

a. 1564, hi ducatus cum Poloniae regno vnum

in corpus fuere redacti.

52) Latine quidem dictum Sandomiriienſis terra pro

Sandomiriienſis palatinatus, ſed non recte ſecun-

dum vſum receptum, iam nullo modo Latinitatis

POLANIEC ciuitas lignea, inter colles conſtructa. (53)

ZAWICHOST ciuitas lignea ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in vltiori Viſtulæ ripa habet.

ZARNOW oppidum ligneam.

MALOGOSZCZ ciuitas lignea. (54)

SENATORES TERRAE SANDOMIRIENSIS.

Palatinus & Caſtellanus Sandomiriienſis.

Caſtellani minores	Vislicenſis.
	Radomiienſis.
	Zawichostenſis.
	Zarnouiienſis.
	Malogostenſis.
	Polanecenſis.
	Czechouiienſis (55)

Vexillum terreſtre geſtat pro ſtemmate, clipeum diuiſum, in vna medieta-
te lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum laſurini coloris, tribus
ordinibus ſtellarum, insignitur.

LVBLINENSIS TERRA. (56)

LVBLIN ciuitas murata, foſſa, ſtagnisque ingentibus circumdata. Arx in
colle eminentiori ad ſtagnum amplum condita, muro validiſſimo, foſſaque
profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinae, quatuor heb-
domadas durantes, celebrantur. Primo pro feſto Pentecoſtes. Secundo pro
feriis Apoſtolorum Simonis & Iudæ. Tertio pro feſto purificationis Mariæ. Ad
eas ex remotiſſimis regionibus negotiatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani,
Moſchouitæ, Lithuani, & ceteri ex circumiacentibus regionibus conuenire ſolent.
Iudæi maximam ſuburbiorum partem occupant, ibique ſynagogam habent præ-
cipuam. Arcem Byſtrzyca fluuius alluit. Diſtat autem Lublina a Sandomiria
XIV miliaribus, a Cracouia XXXVI, a Vilna LXX, a Varſavia XXIV. (57) Hæ
ciuitates ſunt terræ Lublinenſis:

VRZENDOW, ciuitas lignea ampla ad ſtagnum ſita, a Lublina VII. miliaribus.

LVLOW ciuitas lignea in planitie ſita, ex vna parte palude lutofa, ex alia val-
lo munitur, a Lublina XIV. miliaribus abeſt, tractum ſatis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planicie ad ſtagnum ingens ſita, a Lublina IX
miliaribus abeſt.

N

CASI-

cauſa corrigendum. Aliud enim in Polonia ſigni-
ficat palatinatus, aliud terra, ſeu tractus. Palatina-
tus enim quiſque iterum in terras ſeu tractus diui-
ditur: v. g. Palatinatus Cracouiienſis in octo terras
ſeu tractus, in Cracouiienſem peculiarem, Sacerzy-
cenſem, Proſouienſem, Xieſcenſem, Lelouienſem,
Sandecenſem, Czechouiienſem, & Biecenſem. Sando-
mirienſis vero palatinatus in ſeptem tractus, vel
terras iterum diſpartitur, nempe Sandomiriienſem
peculiarem, Radomiienſem, Stenzyenſem, Wiſlicen-
ſem, Chencinenſem, Opochnenſem, Pilkuienſem.
53) Male in editione Piſtoriana eſt typis ex-
ſcriptum Polaniec pro Polaniec.

54) Opatow oppidum, ideo notandum, quia nunc
comitiola palatinatus Sandomiriienſis ibi celebrantur.

55) Caſtellanus Czechouiienſis ſuit omiſſus.

56) Palatinatus Lublinenſis iterum diuiditur in
terram Lublinenſem peculiarem, Lukouiienſem, &
Vrzendouiienſem, quarum vnaquæque officialibus
terreſtribus gaudet, præter eos, quos eodem numero
& ordine ac palatinatus Cracouiienſis, habet Palati-
natus Lublinenſis.

57) Lublini ſupremum regni iudicium exerce-
tur, quando Petricouia ceſſat.

CASIMIRIA ciuitas lignea, inter scopulos ad Vistulam condita, quæ tempore exundationis Vistulæ media fere aquis obruitur, a Lublina VII milliaribus distat. Senatores duos præcipuos terra Lublinensis habet, Palatinum videlicet & Castellanium.

Vexillum terrestre ceruo albo, in collo coronam gestante, in campo rubeo, insignitur.

DE TERRIS TRACTIBVSQVE
maioris Poloniae.

POSNANIA ciuitas insignis, maioris Poloniae metropolis, ad Vartam, fluiuium nauigabilem, & Prosnam amnem, inter colles condita, muro duplici, fossaque profunda cingitur, ædes in ea pulcherrimæ, insigniterque ex lapidibus scælis constructæ. Arx murata in eminentiori colle, inter Vartam & Prosnam fluuios, sita. In vltiori ripa Vartæ suburbia sunt amplissima, stagno ingenti, paludibusque circumdata, quæ frequenter cum circum adiacentibus exundatione Vartæ, obruuntur, adeo, vt aliquando solummodo summitates ædificiorum ex aquis appareant: ipsaque ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro, plateisque passim nauigetur, sed tamen hæc exundationes duobus, tribusue interdum, diebus grassantur. Nundinæ in Posnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadragesimæ, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro festo D. Ioannis Baptistæ, quinque hebdomadis durantes. Tertiæ pro festo S. Michaelis, quæ quinque integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES IN TERRA
Posnaniensi (58)

KOSCIAN ciuitas in planicie inter paludes lutosas sita, duplici muro, valloque & fossa munitur, a Posnania VII milliaribus distat.

MIEDZYRZECZE, ciuitas lignea in planicie inter flumina paludesque lutosas (vnde & nomen habet) sita, finitima Silesiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natara & opportunitate loci munitissimam, muro, valloque inexcusso & fossis profundis circumseptam habet, nullo modo expugnari sese, nisi fame, patitur. Eam Duces Germaniæ aliquot annis graui obsidione præmebant: attamen re infecta cum dedecore discedere coacti sunt, a Posnania XV milliaribus distat.

OSTRESOW, ciuitas lignea finitima Silesiæ, in planicie latissima sita, quam siluæ vndique circumdederunt.

WSCHOW, ciuitas murata, in planicie sita, a Posnania XI milliaribus abest.

SREMSK, Præmecz, Rogozno, ciuitates lignæ, ad officium Posnaniense pertinentes, in quibus iudicia terrestria celebrantur.

SENA-

58) Palatinus Posnaniensis habet suos officiales terrestres, prout palatinus Cracouiensis, præfectus vero cum iurisdictione est generalis maioris Poloniae, hoc est, ille præfectus, qui septem in locis ius dicit. Quamquam enim lege prohibitum, vt præfectus duas præfecturas cum iurisdictione tenere haud possit, duo tamen, vi legum, præfecti sunt, dicti *Generales* (nempe præfecti) *maioris & minoris Poloniae*. Maioris Poloniae nunc illustrissimus comes *Georgius Muiszech*, curiæ regni Mareschalcus, qui cum iurisdictione in palatinatibus maioris Poloniae, Pol-

nanienfi & Kalisieni, præfectus est Posnaniensis, Kalisieni, Gnetnensis, Kcynensis, Kosciensis, Koninsensis et Pyzdrensis. Minoris vero Poloniae præfectus generalis est, illustrissimus comes *Carolus Myszkowski*, coronæ vexillifer, qui non solum Cracouiæ, sed & in tractibus Prosnouensi, Lelouienfi & Xienfensi, ius dicit. Palatinus Posnaniensis diuiditur iterum in quatuor tractus, nempe *Posnaniensem* peculiarem, terram *Wschouensem*, *Koscianensem* & *Walecensem*.

SENATORES TERRAE POSNANIENSIS.

Episcopus	Posnaniensis.	Miedzirzecensis	Castellani. minores.
Palatinus		Rogosienfis	
Castellanus		Sremcensis	
		Præmecenfis	
		Krzywinfensis	
		Santocenfis. (59)	

Vexillum terræ Posnaniensis aquila alba cum expansis ad volandum alis insignitur.

CALISIENSIS TERRA. (60)

CALISZ ciuitas muro circumdata inter paludes sita, quam Proсна fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ restant, per Crucigeros Prussienfes desolatæ. Hæc ciuitates sunt palatinatus Calisienfis:

GNESNA, ciuitas muro circumdata, in planicie inter lacus, collesque sita, archiepiscopali sede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Polonia a Lecho, auctore Polonorum, condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibique Princeps Poloniae *Boleslaus Chabri* ab *Othone* Rom. Imp. regium diadema accepit, quo huc vsque reges Poloniae vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia cathedralis metropolitana, in qua corpus diui *Adalberti*, episcopi Pragensis, depositum est. Distat autem a Calisz XIV milliaribus, a Posnania VII. In ea nundinæ insignes, præcipue vero pro festo S. Adalberti celebrantur.

PYZDRY, ciuitas murata in planicie ad fluiuium Vartam inter siluas sita, a Calis IX milliaribus distat.

NAKLO, ciuitas lignea ad fluiuium Noteliam, ex Goplo lacu emergentem. Arx murata inter lutosas paludes sita,

LAND, ciuitas ad Vartam fluiuium, a Gnesna IIII. milliaribus abest.

KONIN, ciuitas murata, Vartaque fluuiio, vna cum arce, in gyrum circumducta, & nisi pontibus ad eam peruenitur. VIII milliaribus a Calisia abest.

SLVPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisque munita, ad Vartam.

KOLO ciuitas lignea circumseptæ, Vartaque fluuiio in gyrum vna cum arce aliquoties circumluitur. VIII milliaribus a Calisia distat.

SENATORES PRAECIPVI TERRAE
Calisienfis.

Archiepiscopus Gnesnensis.	Landensis	Castellani minores.
Palatinus Calisienfis	Nakylcensis	
Castellanus Calisienfis	Biechouienfis	
Castellanus Gnesnensis (61)	Camenenfis	

Vexillum terrestre capite Bifontis, inter cornua coronam auream gestantis, per naresque circulum aureum habentis, in campo in modum latrunculorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

N2

SIRA-

59) Castellani minores palatinatus Posnaniensis, alio, ac nunc sunt, ordine positi a *Strycouio* fuere, duos vero vltimos nunc adiecimus.

60) Palatinatus Kalisienfis iterum diuiditur in sex tractus, nempe: *Kalisiensem* peculiarem, *Koninsensem*, *Pyzdrensem*, *Gnesnensem*, *Kcynensem*, *Nakylensem*. Officiales sic dictos terrestres eos-

dem habet, ac palatinatus Cracouiensis.

61) Ordinem Senatorum palatinatus Kalisienfis iterum correximus. Castellanus enim *Gnesnensis* inter castellanos minores fuit relatus, qui Senator sella gaudens, *Landensis* vltimo loco positus fuit, qui inter minores primus est. *Biechouiensem* addidimus.

SIRADIENSIS TERRA. (62)

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta in planicie sita. Arx murata ad Vartam fluuium condita. Hæc Prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secundoque genitis Regum Poloniae attributa erat. Hæ ciuitates sunt præcipuæ:

WARTA, ciuitas ampla ad eiusdem nominis fluuium sita. (63)

VIELVNIA, ciuitas muro forti, propugnaculisque & fossa profunda circumferta, eam vna cum arce Prosa fluuius præterlabitur. (64)

SZADEK, ciuitas lignea in planicie ad stagnum sita, a Siradia V milliaribus abest.

PETRICOVIA, ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia, communi approbatione omnium Regum Senatorumque Poloniae, celebrari constitutum est. In suburbio curia Regia & turris, in qua causæ iudiciales celebrantur, sita est, quam fossa profunda ambit. Curia quoque episcoporum, procerumque Poloniae frequentes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatem curia ex lignis leuigatis insigniter sub nemore amenissimo ingenti sumptu extructa est, quam Rex cum omni comitatu suo, tempore comitiorum, propter salubriorem auram incolit, Bugey appellata. (65)

ROSPRZA, ciuitas lignea in planicie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegiis concessum habent, cæra rubea in obsignandis litteris vii, cum id in illis prouinciis nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri, præfectis concedatur. Id vero inde promouerunt, cum Prutheni, cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancienses a Pruthenis, crucigeribus, superati, vexillum sui palatinatus amiserunt, quibus Siradienses in auxilium venientes, vexillum ab hostibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS TERRAE.

Palatinus	} Siradiensis	Rospirienfis	} Castellani.
Castellanus		Spicimirienfis	
		Konariensis Siradiensis (66)	
		Vielunensis	

Vexillum terrestre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo lasurino insignitur.

Vielunensis quoque tractus suum vexillum proprium habet, agnum Dei cum vexillo cruce insignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA. (67)

(62) Palatinatus Siradiensis iterum in quatuor tractus diuiditur, nempe: *Siradiensem* peculiarem, *Seadkouensem*, *Petricouensem*, & *Radomensem*. Officiales huius palatinatus sunt ordine iisdem, ac in palatinatu Cracouiensi, præterquam, quod duo sint vexilliferi.

(63) *Warta* ciuitas in palatinatu Siradiensi sita, quam auctor inter ciuitates palatinatus Kalishensis recensuit.

(64) Notandum terram Vielunensem, belli quidem tempore, quando nobilitas arma capit, subesse iurisdictioni palatini Siradiensis, alias vero separatim gubernatur, & habet omnes officiales terrestres, vt palatinatus Cracouiensis. Diuiditur hæc terra iterum in duos tractus, nempe *Vielunensem*, peculiarem, & *Osireuouensem*, qui tractus etiam officialibus gaudent terrestribus, per constitut. a.

1736 creatis, exceptis tamen succamerario & iudicibus terrestribus.

(65) Petricouia iam non comitia regni, sed tantum Varlauiæ & Grodne in Lithuania, celebrantur. Sed regni, vt dicitur, tribunal, seu iudicium regni supremum, ibi exercetur a festo S. *Francisci* die, ad diem sabbati palmarum.

(66) Castellanus *Konariensis Siradiensis* fuit omisus.

(67) Palatinatus Lanciencis iterum diuiditur in quatuor tractus, nempe *Lanciensem* peculiarem, *Bresniensem*, *Orlouiensem* & *Inowlodensem*. Officiales terrestres habet eosdem ac palatinatus Cracouiensis. Præter eos tractus *Inowlodensis*, per constitut. a 1726. & tractus *Bresnienfis*, per constitut. 1736 suos etiam habent officiales terrestres, exceptis tamen succamerario & iudicibus terrestribus.

LANCICIA, ciuitas muro, fosque obducta, in planitie vndique paludibus lutosia circumdata. Arx murata in scopulo, fosque profunda extructa, eam Bura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa *Kosciol* dicta, ecclesia cathedralis ex lapidibus sectis constructa est, satisque sumptuose prouisa.

ORLOVIA, ciuitas lignea, ex vna partium fluuiio lutofo & peramplo, ex altera lacunis palustrosis munitur. IV milliaribus a Lancicia distat. In eodem tractu ciuitas *Piatek* inter lutosas paludes sita, cereuisia boni saporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

BRESINIA, ciuitas lignea satis ampla, inter stagna sita, a Lancicia VII milliaribus abest.

KONARZEW, **INOWLODZ**, **BIECHOW**, & aliæ multæ, plurimæque ciuitates & oppida lignea ad Lanciciensem iurisdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ LANCICIENSIS

Palatinus	} Lanciciensis	Bresnienfis	} Castellani
Castellanus		Inowlodienfis	
		Konariensis Lanciciensis	minores (68)

Vexillum terrestre medietate aquilæ & leonis nigri, aurea corona insigniti, exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLADISLAVIÆ TERRA (69)

VLADISLAVIA, ciuitas ampla, sede episcopali clara, inter stagna ad Vistulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte palustrosa est, siluæque in ea rarissimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA, ciuitas murata, in planicie sita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Vistulam fluuium deportantur, alluit, a Vladislauia VI milliaribus distat.

Senatores quatuor terra Vladislauensis habet, palatinum & castellanum, [nec non Bidgostiensem & Konariensem Cuiaviensem, castellanos minores.]

BRESTENSIS TERRA (70)

BRESTIA, ciuitas murata, propugnaculis, vallo, fosque munita, in planitie inter lutosas paludes condita. Ciuitates præcipuæ sunt:

RADZIEIOW, ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem sita.

CRUSPHICIA, ciuitas lignea, antiquitus condita, & prima post Gnesnam. Arx murata ad lacum ingentem, **GOPLO** dictum, sita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniae deuorauerant, prout latius in gestis regum Poloniae dicemus. In hac ciuitate sedes regia olim habebatur, sed postea Cracoviam translata est.

KOWALOW, oppidum ligneum in locis palustrosis conditum.

SENATORES TERRÆ BRESTENSIS

[Episcopus Cuiaviæ]	} Brestensis	Cruswicensis	} Castellani
Palatinus		Cowalouienfis	
Castellanus		minores.	

(68) Castellani minores peruerso fuere positi ordine, & Biechoviensis additus, qui ad palatinatum Kalishensem referendus.

(69) Palatinatus Vladislaviensis a Polonis appellatur *Inowroclaviensis*, & vrbs principalis *Inowroclaw*, Latine *Vladislavia*. Diuiditur hic palatinatus iterum in duos tractus, *Vladislaviensem* peculiarem, & *Bydgoskiensem*. Officiales palatinatus sunt iidem ac in Cracouiensi palatinatu.

(70) Hic Palatinatus semper dicitur *Brestensis Cuiaviensis*, quia est alius *Brestensis* in Lithuania. Diuiditur iterum in tres tractus, nempe *Brestensem Cuiaviensem* peculiarem, *Kruswicensem* & *Kowalensem*. In enarrandis huius palatinatus senatoribus episcopus Cuiaviensis fuit omisus. Officiales numerantur iidem, ac in palatinatu Cracouiensi.

Cuiavi-

Cuiavienſis terræ vexillum, quo Vladislavienſis & Breſtenſis Palatinus inſimul vitur, aquilæ rubæ, leoniſque nigri medietate, in campo aureo, excepto quod non habet coronam auream.

RAVENſIS TERRA. (71)

RAVA, ciuitas lignea in planicie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Ravam fluuium habet.

SOCHAZOVIA, ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx vero in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Blura præterlabitur.

GOSTININ, ciuitas lignea in planicie inter paludes lutoſas, arx in ſcopulo murata, foſſaque paludibus obducta.

GAMBIN, ciuitas lignea ampla, in planicie ſita. Senatores [quatuor] principales habet terra Ravenſis, Palatinum & Caſtellanum Ravenſem, Sochazouienſem, & Goſtinenſem, [Caſtellanos minores.] Vexillum terreſtre aquila nigra in campo rubeo, litera, R, in pectore inſignitur.

PLOCENſIS TERRA. (72)

PLOCKO ciuitas murata, ad Viſtulam fluuium condita, ſede episcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti ſitam habet.

BIELſKO, ciuitas lignea, in planicie ſita, a Plocko II milliaribus abeſt.

RACIAZ, ciuitas lignea, inter lutoſas paludes, a Plocko VIII mil. diſtat.

SIEPCZ, ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, a Plocko mil. V diſtat.

SRENSKO, ciuitas lignea in planicie ſita, arx murata inter ſtagna, paludisque ingentes, a Plocko milliaribus X abeſt.

MLAWA, ciuitas lignea, Prusiæ finitima, eam eiſdem nominis fluuius præterlabitur, a Plocko XI milliaribus diſtat.

PLONſKO, oppidum ligneum, a Plocko XI milliaribus,

RADZANOW, ciuitas lignea ad Vkra fluuium ſita, arx murata in ſcopulo inter lacunas paluſtroſas, a Plocko VIII milliaribus diſtat.

SENATORES TERRAE PLOCENſIS.

Episcopus	} Plocenſis.	Racionſenſis	} Caſtellani	
Palatinus		Siepreſis		minores.
Caſtellanus				

Vexillum terræ Plocenſis, Ravenſi ſimile, niſi quod aquila, P, litera, in pectore inſignitur.

DOBRINENſIS TERRA. (73)

DOBRINIA, ciuitas lignea ſeptis circumdata, in ſcopulo ad Viſtulam ſita, arx a crucigeris demolita.

SLONſK, ciuitas lignea, in planicie ad Viſtulam, a Dobrinia II. mil. abeſt.

RIPIN, oppidum ligneum, in planicie ad Odlekam fluuium conditum, a Dobrinia V milliaribus abeſt.

GORZNO,

71) Palatinus Ravenſis in tres iterum diſpartitur terras, *Ravenſem* peculiarem, *Sochazouienſem*, & *Goſtinenſem*, quarum vnaquæque officialibus ſuis terreſtribus, iſdem, ac palatinus Cracouienſis gaudet.

72) Palatinus Plocenſis iterum diuiditur in *Plocenſem* peculiarem, *Racionſenſem*, *Plonſenſem* tractus, & terram *Zawſcreſenſem*. Officiales eoſdem habet, ac palatinus Cracouienſis. Terra vero *Zawſcreſenſis* peculiare ſuos habet officiales terreſtres, vi conſtit. a. 1726, exceptis Suc-

cameratio & iudicibus terreſtribus.

73) Terra Dobrinenſis non eſt palatinatus, & apparet nunc, *Strycovium* haud bene dixiſſe promiſſe terram pro palatinatu. Separatim gubernatur, & hanc ob cauſam etiam comitiola *Lipna* celebrat, non *Radzietovia*, ubi palatinatus Vladislavienſis & Cuiavienſis Breſtenſis conuentus ſuos ſimul inſtituunt. Officiales vero terreſtres eoſdem habet ac palatinus Cracouienſis. Diuiditur iterum in tres tractus, *Dobrienſem* peculiarem, *Rypinenſem* & *Lipnenſem*.

GORZNO, ciuitas lignea, inter ſiluas in colle, vallo foſſaque aquis repleta obducta, a Dobrinia VI milliaribus abeſt.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris, Prusiensibus, frequenter diglabantur.

Tres Senatores præcipuos terra Dobrinenſis habet: Caſtellanum Dobrienſem, Ripinenſem & Slonſcenſem.

Vexillum terræ Dobrinenſis caput humanum cornutum duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo geſtat.

DVCATVS MASOVIÆ. (74)

MASOVIA regio ampliſſima, Poloniæ coniuncta, Prusiæ a ſeptentrione, Lithuaniam ab oriente, & Ruſſiam nonnihil in meridiem reſſectendo, in vicinia habet. Quondam ſui iuris principes habebat, ſecundoque genitis Regum Poloniæ attributa erat, ſed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, IOANNE & STANISLAO Ducibus, vniciſ regionis hæredibus, ducatus Maſouiæ in ius Regis Poloniæ ceſſit. Incolæ eodem idioma, niſi ſibilis quibuſdam differenti, habituque, moribus & religione cum Poloniſ vtuntur. Viri ſunt ſtrenui & bellicoſi, in Martemque cruennum proni.

Hæ præcipuæ ciuitates Maſouiæ numerantur:

VARSAVIÆ TRACTVS

VARSAVIA, ciuitas inſignis murata, totius Maſouiæ metropolis, duplici muro, foſſaque obducta, in planicie ad Viſtulam condita, arx quoque murata ciuitati contigua, Viſtulæ impendet. Pons ibi ampliſſimus ligneus ingenti ſumptu in Viſtula fabricatur. (75)

CZERSKO, ciuitas lignea in planicie, ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in ſcopulo eminenti conſpicuam habet, a Varſavia V milliaribus abeſt.

WYSSOGROD, ciuitas lignea, in planicie ad Viſtulam, arx in colle murata, a Varſavia XII milliaribus diſtat.

ZAKROCZIM, ciuitas lignea ad Viſtulam fluuium, arx in colle murata, VIII milliaribus a Varſavia abeſt.

CIECHANOW, ciuitas in planicie ſita, valloque circumſepta, arx inter lutoſas paludes, foſſa profunda munitur, a Varſavia XII milliaribus abeſt.

CZERWINSK, ciuitas lignea ampla, arcem & monaſterium Auguſtinorum adiunctum habet.

PVLTVSK, ciuitas murata, ad Narew fluuium, vna cum arce, ſita.

ROZAN, ciuitas in planicie, arx vero in ſcopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA, ciuitas ampla lignea, in planicie ad Piliczam fluuium ſita, a Varſavia VIII milliaribus,

BLONIE, ciuitas lignea ampla a Varſavia III milliaribus,

TARCZIN, ciuitas lignea, a Varſavia V milliaribus abeſt.

GRODZYEC, ciuitas lignea, a Varſavia milliaribus VII a Tarcin II. diſtat.

PRASNIS, ciuitas ampla, lapideis ædificiis ornata.

LOMZA ciuitas ampla ad Narew fluuium nauigabilem ſita, in ea ædificia pulcherrima murata, a Varſavia XX milliaribus diſtat.

O2

SENA-

(74) Iam Maſovia non ducatus, ſed Palatinatus dicitur, qui in decem terras diuiditur, *Varſavienſem*, *Czerſcenſem*, *Wyſſogrodenſem*, *Zakrocimienſem*, *Ciechanouienſem*, *Narenſem*, *Lomzenſem*, *Rozanenſem* & *Lipnenſem*, quarum vnaquæque eoſdem habet officiales terreſtres, ac palatinatus

Cracouienſis.

(75) *Varſavia*, neque ſimplici muro omni ex parte, neque foſſa obducta. Pons etiam, quamuis pro commercio valde neceſſarius, in Viſtula haud videtur noſtris temporibus.

SENATORES PRIMARI DVCATVS

Masouia.

Palatinus, Masouiae Generalis, [& castellanus Czerfcensis]

Varfauensis	} Castellani minores.
Wiscensis	
Wyfogrodienfis	
Zakrocimenfis	
Ciechanouienfis	
Livenfis.	

Vexillum Masouiae aquila alba cum expansis ad volandum alis in campo rubeo insignitur.

LIVENSIS TERRA. (76)

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

WENGROW opidum ligneum, a Liwo medio milliari distans.

WIZNA ciuitas in planicie ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta.

NVR, ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiusdem nominis sita.

CAMENYEC, ciuitas lignea in planicie ad Bog fluuium, a Liwo VIII. mil. sita. Senatores hos duos praecipuos terra Livenfis habet, Livensem & Wiznensem Castellanos.

Vexillum terrestris aquilae medietate rubeae, & vrsi albi coronati insignitur.

PODLASSIAE TERRA. (77)

PODLASSIA regio ampla, Masouiae ab occidente, Lithuaniae ab oriente contigua, olim sub potestate & imperio Lithuanorum erat, sed nunc anno Domini 1569. per Sigismundum Augustum, Regem Poloniae, ad Magnum Ducem Lithuaniae, Regnumque Poloniae adiuncta & appropriata est. Incolae eius Masouitae, Rutheni, atque Poloni. Haec ciuitates praecipuae in ea sunt:

BIELSKO, ciuitas lignea amplissima Podlassiae principalis, ad Byala fluuium sita, Lithuaniae contermina. Arx lignea fulminis ictu in praesentia Regis incensa, penitusque exusta est, a Narew IV. milliariibus abest.

BRANSKO, ciuitas lignea ad Nur fluuium, a Bielsko III. mil. sita, in ea curia iudicialis, in qua causae nobilium disceptantur.

SVRAS, ciuitas lignea inter colles ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta, a Bielsko III. milliariibus distat.

TYKOCIN, ciuitas lignea in planicie ad Narew fluuium sita. Arx naturaliter & opportunitate loci munitissima, propugnaculis, valloque forti proportionaliter circumsepta, Narewque fluuii & paludibus circumdata, ut ad eam nusquam aditus pateat, machinis, tormentisque bellicis bene prouisa. Thesaurus enim Regis in ea asseruatur. Rex Sigismundus Augustus eam magnis impensis restaurari fecit, monetaque ibidem cuditur, a Bielsko X. milliariibus distat, a Vilna XLII.

KNYZYN, ciuitas lignea a Tikocin II. mil. in planicie inter stagna, siluas, paludesque lutas sita, ibidem curia regia extracta est. Hortus quoque regius amplissimus, vario genere animalium, piscinisque diuersis refertus.

(76) Livenfis terra, pertinet, ut diximus, ad palatinatum Varfauensem, & haud recte fuit separatim posita. Sic & ordo Senatorum fuit peruersus, quem correximus.

(77) Palatinatus Podlassiae, seu Podlachiae, iterum diuiditur in tres terras, Drohicinensem, Mielnicensem & Bielscensem, quarum vnaquaeque eisdem habet officiales terrestres, ut palatinatus Cracouienfis.

Venationes enim illic omnium ferarum copiose exercentur. XII milliariibus a Bielsko distat.

NAREW, ciuitas lignea, inter siluas ad fluuium eiusdem nominis, a Bielsko IV. milliariibus, condita.

WASILKOW, oppidum ligneum, ad Narew fluuium, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW, ciuitas noua amplissima, a Rege Sigismundo Augusto, a quo & nomen habet, fundata. XX milliariibus a Bielsko distat.

DROHICINENSIS TERRA (78)

DROHICIN, ciuitas lignea, ad Bug fluuium condita, in colle curiam regiam, in qua causae nobilium disceptantur, habet, a Bielsko ciuitate X. milliariibus, a Varfavia XXX distat.

MIELNIK, oppidum ligneum ad Bug fluuium conditum, arx vero in colle eminenti, a Drohicin V. milliariibus.

LOSICZE, ciuitas lignea ad stagnum amplissimum sita, a Drohicin III. milliariibus.

MORDI, oppidum ligneum in planitie ad stagnum situm, a Drohicin V. mil. Ex his duobus tractibus Podlassiae, Bielscensi & Drohicinensi, pro expeditione bellica viginti milia nobilium statuntur. Huius terrae duo sunt praecipui senatores palatinus & castellanus. Vexillum terrestris Podlassiae bicornis, crocei coloris, stemmate magni ducatus Lithuaniae, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente, equo insidente, ex alia vero parte aquilam albam in campo rubeo gestat, postquam regno Poloniae est inserta. Similiter Bielscensis & Drohicinensis tractuum vexilla vnicornia insigniuntur.

DE TERRIS ET TRACTIBVS RVSSIAE

Regno Poloniae insertis.

De gentis Roxolanorum, siue Ruthenorum, vel Russorum origine, varii varia sentiunt, quos Sauromatas, Slauonesque ex posteritate Iapheti, prout latius in deductione Sarmatarum, Polonorumque diximus, constat esse. Quidam eos a fusco gentis colore Russos dici autumant, alii a disseminatione, siue dispersione, *Rozseia* enim Slauis disseminationem significat, quod melius ad veritatem quadrat, cum totam Sarmatiam Europaeam, & Asiaticam partem occuparent, ab oceanoque glaciali ad mediterraneum usque mare & sinum Adriaticum, a Pontoque Euxino ad Balticum oceanum usque eorum coloniae extenduntur, unde & Graecis Sporii, id est, dispersi, dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint incertum est, cum litterarum prorsus ignari essent, donec anno Domini 796. Michael Cuiropalatus, Imperator Constantinopolitanus characteres ad scribendum Bulgaris misisset, quos etiam Rutheni omnes susceperunt, & ab hoc tempore illa, quae poterant ante & post gesta recordari, litteris mandabant. Regionibus Russiae duo praecipui Principes praesunt, utpote magnus Dux Moschouiae, qui se Imperatorem totius Russiae appellat [& nunc etiam ab omnibus fere Europae regibus talis salutatur] plures enim in ea Ducatus possidet. Secundus Rex Poloniae, qui etiam Magno Ducatui Lithuaniae praest, Russiae ducatus Lithuaniae insertos, utpote Vitebscensem, Kiiouensem, Mscislaviensem, et c. possidet, quos vna cum Lithuania descripsimus.

Nunc ceteras regiones Russiae, Poloniae adherentes, cum praecipuis ciuitatibus describemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias suas habent, proceresque equites fere omnes Poloni sunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, utpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agrestibus, qui Graecorum dogmata

P

in religione

(78) Drohicinensis terra est pars palatinatus Podlachiae, neque nunc palatinum & castella-

religione sequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moschouia: descriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALICIENSIS TERRA. (79)

LEOPOLIS, ciuitas insignis, Russiae, Polono Regi subiecta, metropolis, a Leone Russorum Principe condita, duplici muro, propugnaculisque fortissimis vallo & fossa profunda, tormentisque & supellectili bellica expeditissime prouisa. Arx vna in ciuitate, alia vero in eminentissimo scopulo ciuitati impendente munitissime condita est, cuius aspectus decem miliaria patet. Emporio, sedequae archiepiscopali clara, metropolitanus quoque Russiae ibidem sedem suam retinet. Ecclesiae in ea Romanae & Graecorum obedientiae plurimae. Armeni quoque ibidem basilicam suae religionis, antistitemque & sacerdotes habent.

HALICIA, ciuitas lignea amplissima antiquitus condita, vna ex ducatibus Russiae: Eam a Moldania Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Nester vulgo dictus, praeterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates praecipuas Leopoliensis & Haliciensis terra complectitur, qui sunt sequentes:

ZIDACZEW, in Pokutia, ciuitas lignea, in planicie ad Striy fluuium sita. Arx in colle eminenti vallo circumsepta.

GRODEK, ciuitas circumsepta, vna cum arce in planitie stagnis circumuallata, a Leopoli IV miliaribus.

BVSKO, ciuitas, inter lutosas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, sita, quod merces variae ex Volhynia in Vistulam deportantur, a Leopoli V miliaribus distat.

STRY, ciuitas lignea, ad fluuium eiusdem nominis condita.

WIZNA, ciuitas in planitie inter paludes ad fluuium sui nominis extructa.

SNIA TIN, ciuitas lignea, septis circumdata, confinis Moldaviae, cum Prud fluuius praeterlabitur, a Leopoli XII miliaribus distat.

COLOMIA, ciuitas lignea, sub monte ad Prud fluuium sita, ibidem sal decoquitur.

ROHATIN, ciuitas lignea, septis circumdata in planitie, eam Rohatinka fluuius praeterlabitur. Arcem inter stagna & paludes in collo sitam habet, a Leopoli X miliaribus distat.

DOLINIA, oppidum ligneum inter colles situm.

LVBAZOW, ciuitas lignea, in planitie sita, castrum inter paludes stagnantes conditum.

SENATORES PRAECIPVI HARVM TERRARVM.

Archiepiscopus Leopoliensis	[Premisliensis]	
[Episcopus Premisliensis]	Haliciensis	} Castellani minores
[Episcopus Chelmenis]	Sanocensis	
Palatinus Russiae	Chelmenis	
Castellanus Leopoliensis		

Vexillum Leopoliensis terrae, leonem fuluum coronatum, petram ascendentem, in campo laurino gestat.

Haliciense vero vexillum monedulam coronatam cum expansis alis, in campo rubeo pro stemmate gestat.

BELZEN.

(79) Inscriptio palatinatus Russiae conuenisset, ac palatinatus Cracouiensis numerat officiales terrestres. Terra Premisliensis de nouo diuiditur in tractum Premisliensem peculiarem & Praevoracensem, & terra Chelmenis in Chelmenensem peculiarem & Krasnoslaviensem.

BELZENSIS TERRA. (80)

BELZ, ciuitas lignea, ampla in planitie sita. Arcem ligneam lutosas paludibus late stagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica sagitta attingit.

SOKAL, ciuitas circumsepta in planitie ad Bug fluuium sita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVYESOW, oppidum cum castro in colle situm.

HRODLO, ciuitas stipitibus praecutis circumsepta, arcem in colle Bugo praeterfluam habet.

GRABOWIEC, ciuitas lignea in planitie sita, arx in colle eminentissimo natura & opportunitate loci munitissima, accessuque ardua.

TYSSOWICE, ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Senatores praecipuos duos terra Belzensis habet, palatinum videlicet & castellanum. Vexillum terrestre griphonem album coronatum, in campo rubeo pro stemmate gestat.

CHELMENSIS TERRA. (81)

CHELM, ciuitas septis circumdata, sede episcopali clara, arx in eminentiori colle sita, lignea, argilla oblitata, quatuor miliaria prospectus illius patet.

CRASNOSTAW, ciuitas murata ad stagnum amplissimum sita, arx in planitie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis praeterlabitur, a Lublina VII miliaribus. In ea capitaneus generalis regius residet.

RATNO, ciuitas lignea ampla inter paludes latissime stagnantes sita, a Chelmiaque XXIV fere miliaribus pontibus stratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminenti ad Perepetum fluuium nauigabilem, condita, quam Tur fluuius alia ex parte, paludesque lutosae muniunt, accessusque omni ex parte difficilis.

LIBOWLIA, ciuitas ad Bug fluuium sita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales, episcopum videlicet & castellanum, terra Chelmenis habet.

Vexillum terrestre vrso albo inter tres arbores in campo aureo gradiente, insignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA, ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem sita, sede episcopali clara. Arx in colle in vltiori ripa eiusdem fluuii condita, propugnaculisque apprime munitissima. Ibidem hortus ingens omni genere ferarum refertus.

SAMBOR, ciuitas septis circumdata ad Tyram fluuium, vna cum arce, sita, Hungariae finitima.

DROHOBYCZ, ciuitas stipitibus praecutis in planitie munita, salis fodinis clara.

SANOK, ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK, ciuitas in colle muro circumdata, ad Mlecza fluuium sita.

KROSNO, ciuitas murata lasiolda fluuii circumdata. Vislok vero fluuius eam mediam interfluit. Ibidem medio milliari Camieniec, arx in eminenti scopulo murata, natura & opportunitate loci & propugnaculis munita.

Pz

Vexil-

(80) Palatinatus Belzensis iterum in quatuor tractus diuiditur, nempe Belzensem peculiarem, Grabowiecensem, Horodelensem & Buscensem. Officiales terrestres palatinatus Belzensis sunt ordine & numero eodem ac palatinatus Cracouiensis, quibus iisdem & tractus Grabowiecensis, Horodel-

senis & Buscensis gaudent, exceptis Succame-

rariis & iudicibus terrestribus.

(81) Chelmenis terra est tractus pertinens ad palatinatum Russiae sic & Premisliensis terra, qui tractus haud separatim ponendi, sed ad dictum Palatinatum Russiae referendi sunt.

Vexillum terrestre aquilam auream bicipitem coronatam in campo lasurino pro stemmate gestat.

PODOLIAE REGIO. (82)

PODOLIA, regio amplissima, Moldaviae & Valachiae a meridie finitima est, ab oriente vero vastissima campestris desolata, ad Tanaim fluuium paludesque Meotidis, & Pontum Euxinum usque, Tartarosque Praecopenses habet. Omnium rerum ex terra nascentium fertilissima, adeo, ut colonus, quamuis quomodocunque in agrum semen iniecerit, centuplum fructum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeo ut bouis cornua vix e gramine appareant: terra tamen dura & petrosa nimis, adeo ut bissonos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes testantur. Mellis silvae passim abundantissimae, stipitibus enim cauatis ubique mel roscidum depromitur. Armentis, gregibusque & feris omnis generis redundans. Ea n antiquitus Alani, Goti, Getae, Cumani, Polowcii, & Roxolani incolebant. Circassorum reliquiae adhuc extant, ad Boristhenem fluuium.

Has ciuitates praecipuas arcesque haec regio complectitur, quae dicuntur:

CAMIENIEC, ciuitas Moldaviae finitima, diuinaque fere manu inter arduas cliuosasque rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoque natura & opportunitate loci rupe petrosa, undique cincta, quam vna cum ciuitate Smotricz fluuius praeterlabitur, fossaque profundissima naturali cingitur.

Arx ipsa muro propugnaculisque munita. Ciuitatem vero rupes altissima, saxosa, accessuque ardua, inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, ut minime aedium, quamuis eminentiorum, appareant. Saepius ab ea Tartari, Valachii & Turcae, cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. A Chocimia, Moldaviae arce duobus miliaribus distat.

BAR, ciuitas septis circumdata, in planitie, a Bona, Ioannis Sfortiae, ducis Mediolani, filia, Sigismundi Regis Poloniae, coniuge, condita, quam a Baro patriae appellauit. Arx in colle murata, paludibus late stagnantibus circumdata.

MYEDZIBOSZ, ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissime stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, a Tartaris saepissime infestatur.

BREZANIA, oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA, ciuitas sub monte altissimo sita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK, ciuitas lignea stipitibus circummunita, arx lignea in planitie ad Bog fluuium, Herodoto Hypanis dictum, sita, a Camieniec XX miliaribus.

BRASLAW, ciuitas & arx lignea, vallo, fossaque circummunita, eam Bog fluuius praeterlabitur.

VINNICZA, ciuitas lignea vna cum arce vallo circumsepta, ad Bog fluuium sita. Hae duae arces, praeter ceteras, tractusque amplissimos, qui pro palatinatibus computantur, a Tartaris Praecopensibus saepissime infestantur. Vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, stemmate magni ducatus Lithuaniae insignitum habent. (83)

SWINIGROD, arx cum ciuitate lignea in campestribus sita, ibidem munitiones sunt plurimae in campestribus desolatis sitae, contra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem ultra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circassorum & Canowciorum reliquiae, longo tractu ad Boristhenem extant in campestribus desolatis, quae

(82) Palatinus Podoliae in tres iterum diuiditur tractus, Camenecensem, Laticzeuensem & Czernowogrodensem. Officiales terrestres eosdem habet ac palatinus Cracouiensis.

(83) Braslavia & Vinnica, ciuitates, non perti-

nent ad palatinatum Podoliae, sed ad palatinatum Braclauensem, de quo, ut & de Volhynia, Kiovia & Czernichouia palatinatibus, Strykowiensis nil dixit, sed ad Lithuaniae reulit.

quae ducentis miliaribus Polonicis nullis siluis collibusue & munitionibus conspicua, ad Tanaim paludesque Meotidis, & Pontum Euxinum, Tartarosque Praecopenses, & Crimscenses usque, extenduntur.

Senatores Podoliae praecipuos tres dumtaxat habet, episcopum Camenecensem, palatinum, Podoliae generalem, & castellanum Camenecensem. Vexillum terrestre solem stellis duodenis, in campo albo circumdatum, pro stemmate gestat.

LECTORI

Ne te tua opinio fallat, lector candide, me hic uniuersum regnum Poloniae absolute descripsisse. Ego enim hic prouincias principales, quae olim pro ducatibus habebantur, nunc vero in palatinatus redactae sunt, descripsi, ciuitatesque & arces praecipuas regias, in quibus causae iudiciales nobilium celebrantur, enumeravi. Hae vero prouinciae, plurimas frequentissimasque ciuitates, arces & oppida, tam regis, quam nobilium, procerum, episcoporumque complectuntur. In singulis autem terris & ciuitatibus praecipuis, superius enumeratis, administratores causarum iudicialium, a rege substituuntur: utpote capitanei generales, qui vices regias supplent, iudex & subiudex, notarius, subcamerarius, camerarius terrestris. Hi omnes causas nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibusue causis, quae ad regis edictum in comitia generalia relegantur. (84) Sunt quoque in Poloniae regno comitatus plurimi, utpote comitatus in Tarnow, in Gorka, in Tenczin, in Melsin, in Sidlowiec, & id genus alii.

REGNI POLONIAE MAGNIQUE DVCATVS LITHVANIAE

REGIS CVM SENATORIEVS SVIS IN SENATV ORDO.

POLONIAE regnum in Sarmatia Europa, ut diximus, amplissimum, potentissimumque, cum aliis multis praclaris rebus, tum modo gubernationis a ceteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facile prolabantur. In Polonia autem, ut reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragiis eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntariis superbissimos quosque superantes. Soli enim Poloniae principes inuictissimi reperiuntur, qui ex solis voluntariis nobilibus, ducentorum militum, quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum & omni genere armorum promptissimum, sine ullis stipendiis contra hostem educere possunt. Nobilitas namque vniuersa, omnibus soluta vectigalibus, bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarii milites non sufficerent, de suis propriis gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. (85)

Ita cum sit potentissimus rex Poloniae, tamen secundum legum & senatus praescripta, viuere tenetur, sique regnum amplissimum, regio imperio, regia vero maiestas & potestas vicissim senatus & nobilium libertate temperatur, intra aequitatisque terminos, omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si Rex quandoque ab officio suo deflesteret, & publicas libertates suorum opprimere

(84) Nunc autem, cum supremum regni iudicium, seu regni tribunal, studio magni illius Io. Zamoisicii, tempore Stephani regis, a. 1578. fundatum fuerit, omnes nobilium causae, quae in iudiciis inferioribus diiudicari non possunt, in hoc summo iudicio dirimuntur, neque ad comitia

ablegantur, nisi causa singularis & magni momenti sit.

(85) Quae Strykowiensis hic de exercitu Poloniae dicit, correctione omnino opus habent, sed ab ea de industria abstineo.

primere aspiraret, auctoritate senatoria, qui ad hoc attendendum iuramento sunt obligati, prohibetur, & ita Rex Poloniae grauissimis senatorum consiliis nititur.

Senatores vero ipsi & vniuersi equites, vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro salute & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis, penes quem est summa & maxima iuris dicendi auctoritas, ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni senatores, sunt archiepiscopi & episcopi, propter reuerendam ecclesiastici ordinis auctoritatem, & opes, quibus affluunt, præstantissimas. Hi in senatu vtrumque regis latus circumfident. Archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniae imperio, Gnesnensis, regni primas, & legatus natus, Romani pontificis vicem in Polonia tenens, qui a verusta superiorum temporum memoria, coronandi ius habet. In Russia vero nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes metropolitana Cracouia translata est, anno Domini MLXXV, incuria Lamperti Zulæ, sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim non secus ac principes maximi, omnium rerum copia excellentes, in tota Poloniae monarchia reperiuntur, Cracouienfis minoris, Poseniensis maioris Poloniarum, Vladislauienfis, qui & Cuiaviae, Pomeraniaeque, Vilnensis Lithuaniae, Plocensis Masouiae, Varmienfis, Culmenfis, Prussiae, Premisliensis, Luceorienfis, Chelmenfis, Kiouienfis, Russiae, Samogitia, vltimus Camenecensis. (86)

Hi ordine omnes Regi assident, nisi quod Poseniensis cum Vladislauienfi, antiquam dignitatis litem teneat, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri privilegio Castellanus Cracouienfis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini, quorum maior Cracouienfis & Vilnensis, palatinis vero quidam, Castellani præcipue, intermixti. Tunc demum alii Castellani maiores, quos recensere longum esset, ordine loca sua occupant, qui non castris, vt ipsa vocis etymologia sonat, sed minoribus prouinciis senatorio iure, & nomine regio præfunt, extraque ipsam auctoritatem, dignitatemque (quæ post Palatinos) paruum sui officii quæstum reportant, quamuis illius, qui præfunt prouinciæ, domini appellantur, nihil enim præter reipublicæ (quod vere Senatorum est) commoda quærunt. (87)

Castel-

(86) Quia Strykowski neque omnes episcopos, neque recto ordine enumerauit, syllabum eorum, qui hodie sunt, a. 1759, additis pro posteritate nominibus, hic adiciam:

Archiepiscopus Gnesnensis, regni & M.D.L. Primas & princeps primus, Celsissimus Dominus
ADAMVS KOMOROWSKI
Archiepiscopus Leopoliensis, illustrissimus ac Reuerendissimus VLADISLAVS LVBIENSKI
Episcopus Cracouienfis, Celsissimus princeps Andreas Stanislaus Kostka ZALVSKI.
Cuiavienfis, Illustrissimus ac Reuerendiss. Antonius Sebastianus DEMBOWSKI
Posenienfis, Celsissimus princeps Theodorus CZARTORYISKI.
Vilnensis, Illustrissimus ac Reuerendiss. Michael Ioannes ZIENKOWICZ.
Plocensis, Iosephus SZEMBKE
Varmienfis, Celsissimus S.R.I. princeps Adamus Stanislaus GRABOWSKI.
Luceorienfis, Illustrissimus ac Reuerendiss. Antonius WOŁŁOWICZ
Premisliensis, Venceslaus SIERAKOWSKI
Samogitia, Antonius TYSKIEWICZ.
Culmenfis, Adalbertus LESKI.
Chelmenfis, Valentinus WENZYK
Kiouienfis, Cezarianus SOLTYSKI.
Camenecensis nominatus Hieronymus SZEPTYCKI
Livonia, Antonius OSTROWSKI.
Smolenscia, Georgius ab Eklow HILZEN

(87) Non adeo longum fuisset, omnes regni Poloniae & M. D. Lithuaniae senatores recensere. En omnium senatorum nostris temporibus viuentium catalogum:

Celsissimus Castellanus Cracouienfis Stanislaus PONIATOWSKI

Castellanos, Archimarschalci, Marschalique, supremi totius Regni officarii, sequuntur, qui sunt Poloniae & Lithuaniae de vtroque imperio bini, terrestres videli-

Illustrissimus atque Excellentissimus palatinus Cracouienfis Io. Clemens BRANICKI, exercitus regni Poloniae dux supremus.

Illustriss. atque Excellentiss. palatinus Poseniensis, Stanislaus POTOCKI.

Celsissimus palatinus Vilnensis Michael Casimirus princeps RADZIVIL, exerc. M.D.L. dux supremus.

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Sandomiriensis, Ioannes WIELOPOLSKI.

castellanus Vilnensis Michael MASSALSKI, Lithuaniae dux campestris.

palatinus Calissiensis, Augustus DZIALINSKI.

palatinus Trocensis Alexander POCEY

palatinus Siradiensis Casimirus DĄBSKI

castellanus Trocensis Thadeus OGINSKI

palatinus Lancienfis Iosephus WALEWSKI

praefectus Samogitiae

palatinus Brestensis Cuiavienfis Antonius DĄBSKI

palatinus Kiouienfis Franciscus Salefus POTOCKI

palatinus Vladislauienfis Andreas ZAMOYSKI

palatinus Russiae, Augustus Alexander princeps CZARTORYISKI

palatinus Volhyniae Iosephus OSSOLINSKI

palatinus Podoliae Venceslaus RZEWUSKI, regni dux campestris.

palatinus Smolenscia, Petrus SAPIEHA.

Celsissimus palatinus Lublinensis Antonius princeps LVBOMIRSKI

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Polocensis Alexander SAPIEHA

palatinus Belzenfis Antonius POTOCKI

Celsissimus palatinus Novogrodensis Iosephus Alexander princeps IABLONOWSKI

Illustriss. atque excellentiss. palatinus Vitebscensis Iosephus de Wayna SOLLOHVB

palatinus Masouiae Casimirus RUDZIENSKI

palatinus Podlachiae Michael RZEWUSKI

palatinus Ravenfis Casimirus GRANOWSKI

palatinus Brestensis Lithuaniae Carolus SAPIEHA

palatinus Culmenfis Sigismundus KRETKOWSKI

palatinus Mscislauienfis Ignatius SAPIEHA

palatinus Marienburgensis Michael CZAPSKI

Celsissimus palatinus Braclauensis Ioannes princeps IABLONOWSKI, Capitaneus Czehrinenfis, Marechalus campi exercitus caesarei.

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Pomeraniae Iacobus NARZYMSKI

palatinus Minscensis Ioannes HILZEN

palatinus Livoniae Franciscus SZEMBKE.

palatinus Czernichovia Petrus MIĄCZYNSKI

CASTELLANI MAIORES

Castellanus Poseniensis Illustriss. atque Excellentiss. Carolus GRVDZINSKI

Sandomiriensis, Michael SOLTYSKI

Calissiensis, Albertus MIASKOWSKI

woynicensis, Franciscus CZERNY

Gnesnensis, Rochus ZBIJEWSKI.

Siradiensis, Iosephus LASSOCKI.

Lancienfis, Iosephus PAC.

Samogitia, Paulus DĄBSKI.

Brestensis Cuiavienfis, Nicodemus Casimirus WORONICZ

Kiouienfis, Andreas MOSZCZENSKI.

Vladislauienfis, Michael LOS.

Leopoliensis, Michael LEDOCHOWSKI

Volhynia, N. HUMIECKI

Camenecensis, Stanislaus BURZYNSKI.

Smolenscia, Victor WERESZCZYNSKI.

Lublinensis, Constant. Ludovicus PLATTER

Polocensis, Iosephus KOMOROWSKI.

Belzenfis, Ioannes CHREBOWICZ

Novogrodensis, Ignatius ZBOINSKI.

Plocensis, Simon SYRUC.

Vitebscensis, Idorus GRZYBOWSKI.

Czerlensis, Antonius MIĄCZYNSKI

Podlachia, Antonius MIĄCZYNSKI

videlicet, & curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulae, & omnium conventionum tranquillitatem inter proceres, & aulicos regios partiti ardes urbium, Regi quocunque eunti, baculos erectos singuli praefertunt, & ut quisque officio

Castellanus Rauenfis Illustriss. atque Excellentiss.	<i>Felix TRZCINSKI.</i>
.. Breitenfis Lith.	<i>Andreas ABRAMOWICZ.</i>
.. Culmenfis	<i>Thomas GRABCEWSKI.</i>
.. Mscislauensis	<i>Ioannes ZABIELLO.</i>
.. Elbingensis	<i>Stanislaus SKORZEWSKI.</i>
.. Bracławensis	<i>Petrus BRANICKI.</i>
.. Gedanensis	<i>Ioannes GRABOWSKI.</i>
.. Minscensis	<i>Michael JUDYCKI.</i>
.. Livoniae	<i>Ioannes SZCZYT.</i>
.. Czerniechovia	<i>Ioannes CIESZKOWSKI.</i>

CASTELLANI MINORES

Castellanus Sandecensis illustrissimus	<i>Petrus WODZICKI.</i>
.. Miedzyrfensis	<i>Ignatius TWARDOWSKI.</i>
.. Vislicensis	<i>Rochus JABLONOWSKI.</i>
.. Biecenfis	<i>Nicolaus TRZEBINSKI.</i>
.. Rogosinensis	<i>Maximilianus MOLSKI.</i>
.. Radomienfis	<i>Ioannes POTKANSKI.</i>
.. Zawichostensis	<i>Alexander RÖMER.</i>
.. Landensis	<i>Michael MIASKOWSKI.</i>
.. Zarnovienfis	<i>Iacobus SZEPKOWSKI.</i>
.. Sremenfis	<i>Hieronymus KOLACZKOWSKI.</i>
.. Malogostensis	<i>Stanislaus RYBNIEWSKI.</i>
.. Vielunensis	<i>Franciscus GALECKI.</i>
.. Premislenfis	<i>Antonius MORSKI.</i>
.. Halicenfis	<i>Antonius ROZWADOWSKI.</i>
.. Sanocensis	<i>Georgius BYKOWSKI.</i>
.. Chelmenfis	<i>Ignatius KOMOROWSKI.</i>
.. Dobrinensis	<i>Adam TRZCINSKI.</i>
.. Polaniecensis	<i>Alexander CZYŻOWSKI.</i>
.. Premientensis	<i>Ioannes TWORZYANSKI.</i>
.. Krywinensis	<i>Franciscus WILKONSKI.</i>
.. Czechowienfis	<i>Augustinus LUBIENIECKI.</i>
.. Nakiellensis	<i>Antonius GAJEWSKI.</i>
.. Rospiersensis	<i>Eduardus GARCZYNSKI.</i>
.. Biechovienfis	<i>Antonius ZAKRZEWSKI.</i>
.. Bydgoszczensis	<i>Michael BLESZYNSKI.</i>
.. Bresnensis	<i>Sigismundus DOBINSKI.</i>
.. Krulwicensis	<i>Ioannes GLEBOCKI.</i>
.. Ofwiecimienfis	<i>Gabriel SIERAKOWSKI.</i>
.. Kamienensis	<i>Stanislaus KOSSAKOWSKI.</i>
.. Spicimirienfis	<i>Ioanne MACZYNSKI.</i>
.. Inowlodienfis	<i>Boguslaus USTRZYCKI.</i>
.. Kowalenfis	<i>Albertus DĄBSKI.</i>
.. Santocensis	<i>Martianus MALCZEWSKI.</i>
.. Sochaczewienfis	<i>Caspar SUFFCZYNSKI.</i>
.. Varlaviensis	<i>Martianus SOLTYK.</i>
.. Gostynensis	<i>Io. Stanislaus OSSOLINSKI.</i>
.. Wizscensis	<i>Io. CZARNECKI.</i>
.. Racionensis	<i>Valentinus NISZCZYCKI.</i>
.. Sierpseensis	<i>Valerianus Adam WESSEL.</i>
.. Wyfogrodensis	<i>Bartholom. GIZYCKI.</i>
.. Rypincensis	<i>Stanisl. BIEGANOWSKI.</i>
.. Zakrocimienfis	<i>Antonius KRASINSKI.</i>
.. Ciechanovienfis	<i>Vladislaus GRZEGORZEWSKI.</i>
.. Livenfis	<i>Ignatius CIESZKOWSKI.</i>
.. Slonscensis	<i>Wielbimus MIR.</i>
.. Lubaczewienfis	<i>Petrus TARLO.</i>
.. Konariensis Siradiensis	<i>Valentin. ANKWICZ.</i>
.. Konariensis Lancienfis	<i>Petrus KARCZEWSKI.</i>
.. Konariensis Cuiavienfis	<i>Sebastianus WYŻYCKI.</i>

officio suo apud Regem fungatur, provident. In senatus consessu omnia animadvertunt: quod si supremi Marschalci abfuerint, curiales eorum officium adimplent. Cancellarii, & Vicecancellarii Marschalcos ordine sequuntur, utriusque gentis, qui sunt similiter bini, & bina sigilla. (88)

Horum officium est privilegia, immunitates, prerogativas a Rege alieni dadas, literas similiter regias conscribere, scriptas Regi oblatas pronunciant, quibus a Rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litterae ac privilegia in magni Lituaniae ducatus cancellaria Ruthenicis characteribus absoluntur. (89)

Apud Polonos vero Latine, cuius linguae sunt peritissimi, omnes causae describuntur. Praecipua quoque est dignitas in Senatu summorum, generaliumque militiae Ducum, quorum in Polonia unus, in Lituaniae magno ducatu secundus, rerum potantur, penes hos summa omnium exercituum imperii sita est, in qua auctoritate regia plenipotenter utuntur. Hos denique campiductores de utroque imperio singuli, qui sunt campestris militiae duces. Est etiam summus maioris Poloniae praefectus, siue generalis, similiter Samogitiae & terrarum Russiae praefecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optime meriti a rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem, provinciarum de utroque imperio officiales, utpote iudices, qui causas nobilium munere regio diiudicant, pinearnae, succamerarii, dapiferi, secretarii, vexilliferi, scribae, tribuni militum, exactores, thesaurarii, & ceteri, qui singuli singula officia in provinciis assignatis exequuntur, & pariter cum iudicibus provincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini, siue *Roki*, vulgo dicuntur, exercent. Ensis quoque regni, & vexillifer curiae regiae, qui curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam auctoritatis frustrantur honore ipsi Secretarii scribaeque, siue protonotarii regii. Insuper cubiculi, stabuli, culinaeque magistri, suis dignitatibus in senatus consilio gaudent. (90)

R

Civi.

(88) MINISTRI STATUS

Regni Poloniae & M.D. Lithuaniae.

Marschalcus regni supremus, Illustrissimus atque Excellentiss. Dom.	<i>Franciscus BIELINSKI.</i>
Marschalcus Lithuaniae supremus,	<i>Ignatius OGINSKI.</i>
Cancellarius regni supremus,	<i>Ioannes MALACHOWSKI.</i>
Cancellarius Lithuaniae supremus, Celsissimus	<i>Fridericus Michael princeps CZARTORYISKI.</i>
Procancellarius regni Illustrissimus atque Reverendissimus Dom.	<i>Michael WODZICKI.</i>
Procancellarius Lithuaniae Illustrissimus atque Excellentiss. Dom.	<i>Michael Antonius SAPIEHA.</i>
Theaurarius regni supremus,	<i>Carolus comes Odrowaz SEDLNICKI.</i>
Theaurarius Lithuaniae supremus,	<i>Georgius comes FLEMMING.</i>
Marschalcus curiae regni	<i>Georgius MNISZECH.</i>
Marschalcus curiae Lithuaniae Celsissimus Dom.	<i>Ianissus princeps SANGVSZKO.</i>
(89) Hoc nostris temporibus obsoletum. In Lithuania enim nunc, ut in Polonia, omnia privilegia, vel Latino, vel Polono idiomate exarantur.	
(90) Regni & M.D. Lithuaniae cubiculi, stabuli, culinaeque magistri, ceterique regni & M.D. Lith. officiales omnes, pertinent ad ordinem equestrem, neque in senatu assident. Sunt autem, recte ordine & numero posito, sequentes:	
Secretarius magnus regni, Illustrissimus ac Reverendiss.	<i>Adamus KRASINSKI.</i> Canonicus Gnesnensis.
.. Lithuan.	<i>Io. LOPACINSKI.</i> Scholasticus cathed. Vilenfis.
Referendarius regni ecclesiast.	<i>Joseph. Andreas ZALVSKI.</i> Abbas Wochocensis.
.. Lith. ecclesiast.	<i>Ignatius MASSALSKI.</i> Praeposit. cathed. Vilenfis.
Referendarius regni secularis, Illustrissimus & Excellentiss.	<i>Albertus SIEMINSKI.</i>
.. Lith. secularis,	<i>Antonius PRZEDZIECKI.</i>
Subcamerarius regni	<i>Casimirus PONIATOWSKI.</i>
.. Lithuania	<i>Ioannes MNISZECH.</i>
Theaurarius curiae regni	<i>Antonius KOSSOWSKI.</i>
.. Lithuania	<i>Josephus MASSALSKI.</i>
Vexillifer magnus regni	<i>Carolus Gonzaga z Wielopolskich MYSZKOWSKI.</i>
.. Lithuania	<i>Celsissimus Dominus Hieronymus princeps RADZIVIL.</i>

Ciuitatum, oppidorum, arcium regiarum, prouinciarumque praefecti, referendarii, supplices libellos, & subditorum quærelas, ad regem & senatum deferentes, summusque regis secretarius, & referendarius, salinarum fodinarum, & metallorum praefecti, non ignobili certe dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum, & ciuitatum praecipuarum, ab vniuersis ordinibus, de singulis prouinciis, nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. (91) Equites quoque & patricii viri iuuenes, virtutibus & genere praestantes aulici, qui in aula regia seruientes, in praestandis quotidianis seruitiis regi operam nant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularii, siue veredarii, qui cum epistolis regis per omnes prouincias amandati velocissime discurrent. Demum stipendiarii, & satellites, siue collaterones, regiae vitae custodes, postremum auctoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ, eadem est perpetua & constans tuenda publicæ libertatis & propagandi imperii, voluntas. In senatu cum de republica deliberant libere, & sæpius acerrime sententias dicunt, regem imprudenter regnantem obiurgant, atque vno

consen-

Ensis regni Celsissimus Dom. *Antonius princeps LVBOMIRSKI*
 Lithuan. Celsissimus Dom. *Carolus princeps RADZIWIL*
 Praefectus stabuli supremus regni Illustrissimus atque Excellentissimus *Hieronymus WIELOPOLSKI*
 Lithuan. Celsissimus Dom. *Vlricus princeps RADZIWIL*
 Praefectus culinæ supremus regni Illustriss. atque Excellentiss. *Bernardus GOZDZKI*
 Lithuan.
 Dapifer regni *Josephus PODOSKI*
 Lithuan. *Augustus MOCZYNSKI*
 Pincerna regni *Stanislaus PONIATOWSKI*
 Lithuan. *Felix CZACKI*
 Structor regni *Ioannes MASSALSKI*
 Lithuan. Celsissimus *Adamus MALACHOWSKI*
 Subdapifer regni *Stanislaus princeps RADZIWIL*
 Lithuan. Illustriss. atque Excellentiss. *Stanislaus princeps LVBOMIRSKI*
 Subpincerna regni *Ioannes RZEWUSKI*
 Lithuan. *Eustachius POTOCKI*
 Venator regni Celsissimus *Gervasius Ludouicus OSKIERKO*
 Lithuan. Illustriss. atque Excellentiss. *Stanislaus Kojka princeps SZARTORYISKI*
 Notarius supremus regni ecclesiasticus Illustriss. & Reuerendiss. *Ignatius LANIEWSKI*
 Notarii supremi Lithuania Illustriss. Reuerendiss. atque Excellentiss. I) *Antonius PAC*. II) *Thomas Ignatius ZIENKOWICZ*, Suffraganeus Russiæ albæ. III) *Josephus SOSNOWSKI* IV) *Ioannes IVDICKI*
 Geometra generalis Lithuania illustr. atque excellent. *Josephus BYFAL*, Notarius castrensis. Grodzienfis
 Tribunus Lithuania *Adam MIKOSZA*

OFFICIALES BELlici

Regni & M. D. Lithuaniae

Notarius campestris regni illustriss. atque excellentiss. *Franciscus RZEWUSKI*
 Lithuan. *Michael OGINSKI*
 Primi pili dux regni celsissimus *Stanislaus princeps LVBOMIRSKI*
 Lithuania illustriss. atque excellent. *Ludouicus POCEY*
 Metator regni *Procopius LIPSKI*
 Lithuania *Leonardus POCEY*
 Praefectus rei tormentaræ supremus regni Illustriss. atque Excellentissimus Dominus *Henricus comes ab Ocieszyno BRUHL*
 Lithuania *Antonius de Woyna SOLLOHVB*

OFFICIALES CVRIALES

Regni & M. D. Lithuaniae

Vexillifer curiæ regni illustriss. atque excellentiss. *Adamus MNISZECH*
 Lithuania *Ioannes Comes KRASICKI*
 Praefectus stabuli regni secundus *Josephus SZCZANIECKI*
 Lith. secundus *Michael SLIZIEN*
 Venator curiæ regni *Antonius BIELSKI*
 Lithuania Celsissimus princeps *Alexander Iosephus SULKOWSKI*
 Praefectus curiæ Lithuania illustriss. atque excellent. *Franciscus PILSYDSKI*
 (91) Illo tantum tempore, quando ordinis equestris legati, in comitiis, cum senatoribus ad constituendas nouas leges, vel antiquas confirmandas, congregantur.

consensu sanctissima maiorum instituta, & communis patriæ sanctissimas leges, ad extremum vitæ defendunt.

Capitanei generales in minori Polonia XXXX, in maiori XXX, in ducatu Masouiae XII, quæ officia nulla successione, sed ex regis gratia in bene meritos de republica conferuntur. Hi enim prouinciis praesunt, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali iudicant, omnesque prouentus regios exigunt, & in thesaurum referunt. (92)

R2

Regno

(92) Praefecti cum iurisdictione, hoc est, prouinciarum gubernatores, qui ius gladii, regis auctoritate exercent, sunt in Polonia & Lithuania nunc sequentes:
 Praefectus Wschowensis perillustis atque excellent.

Walecensis	N. WESSEL
Nakielsensis	Henricus GOLTZ
Siradiensis	Andreas MALACHOWSKI
Piotricoviensis	Rochus KOSSOWSKI
Vielunensis	Paulus MOSTOWSKI
Offreslouiensis	Adalbertus MENCINSKI
Lancienfis	Antonius STADNICKI
Bresten. Cuiauiensis	Marcbas LVSZEWSKI
Radzieioviensis	Theodorus MOSZCZENSKI
Predecensis	Antonius ZAKRZEWSKI
Kowalensis	Stephanus KOSSOWSKI
Kruswicensis	Andreas KRET KOWSKI
Vladislauiensis	Franciscus NIEMOJIEWSKI
Bobrownicensis	Ludouicus DOMBSKI
Bydgosstensis	Michael PODOSKI
Plocensis	Ignatius GALECKI
Czerseensis	Stephanus DEMBOWSKI
Varlaviensis	Ioannes ROSTWOROWSKI
Wisecensis & Wonlocensis	Fridericus comes BRUHL
Wislogrodensis	Ioannes ROSTKOWSKI
Zakrocimensis	Marcbas SZYMANOWSKI
Ciechanouiensis	Josephus MLOCKI
Lomzenfis	Andreas MOKRANOWSKI
Rozanensis	Adalbertus PRZYIEMSKI
Livenfis	Andreas RENARD
Nurensis	Josephus KARCZEWSKI
Ravenfis	Thomas OSSOLINSKI
Sochaczewiensis	Franciscus LANCKORONSKI
Gostynensis	Valerianus LVSZEWSKI
Kowalensis illustrissimus atque Excellentiss.	Antonius LASOCKI
Kisposensis	Sigismundus KRET KOWSKI, palat. Chel.
Skarzewensis	Michael CZAPSKI, palat. Mariab.
Cracouiensis	Iacobus NARZYMSKI, palat. Pomer.
Sandecensis perillustis atque Excellent.	Carolus MYSZKOWSKI, gener. minor. Pol.
Biecenfis Celsissimus	Stanislaus MALACHOWSKI
Ofwiecimensis perillustis atque Excellent.	Franciscus princeps LVBOMIRSKI
Sandomiriensis illustriss. atque Excellentiss.	Petrus MALACHOWSKI
Radomienfis	Josephus OSSOLINSKI pal. Volh.
Chencinenfis perillustis atque Excellent.	Casmirus GRANOWSKI pal. Rav.
Opoczynensis	Michael RYDZIENSKI
Neopolienfis	Nicolaus MALACHOWSKI
Stenzycensis	Stanislaus KRASINSKI
Lublinensis	Albertus GRABINSKI
Lukouiensis	Ioannes ZAMOYSKI
Drohicensis	Franciscus NOWOSIELSKI
Mielnicensis	Alexander OSSOLINSKI
Brancensis	Alexander BUTTLER
Leopoliensis Celsissimus	Marcbas STARZYNSKI
Premisliensis illustriss. atque Excell.	Carolus princeps RADZIWIL Enfi f. Lith.
Sanocensis perillustis atque Excellent.	Stanislaus PONIATOWSKI Dapif. Lith.
Zydaczewiensis	Josephus MNISZECH
Haliciensis illustriss. atque Excellentiss.	Vladislau LVSZEWSKI
Trembowoliensis perillustis atque Excellent.	Ioannes MNISZECH Subcam. Lith.
Chelmenfis illustriss. atque Excellentiss.	Michael POTOCKI
Krasnostawienfis perillustis atque Excellent.	Venceslaus RZEWUSKI pal. Podol. dux camp. R.
	Felicianus POTOCKI

Regno Poloniae saluberrima aura fauet, omniumque rerum ex terra nascentium fertilissima est, cuius vbertatem ceterae regiones transmarinae assatim persentiant, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduehitur. Pecoribus quoque omnis generis, venationibusque abundat, ita ut Saxonia, ceteraque gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolae habitum variarum diuersarumque nationum more gestant: praecipue vero Italicum, Hispanicum, Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alii Germanico, Turcico, Moscouitico, Bohemicoque more vestiuntur: diuersas enim & remotissimas prouincias peragrant, unde varios mores in patriam inferunt. (93)

Viri sunt excellentissima industria praediti, variarumque gentium idiomatica callent: in primis vero linguae Latinae peritissimi, quae, ut Hungari, maiori ex parte, in ciuitatibus & pagis passim vtiuntur, idque omnibus ac pauperibus peculiare est, quod in primis pueros litteris imbuendos, apprimeque ad consuetudinem se-

decim

Praefectus Belfensis illustriss. atque Excellentiss.	Salsus POTOCKI palatinus Kiovia.
Bulscensis Celsissimus	Antonius princeps IABLONOWSKI
Grabowiecensis perillustis atque excel.	Marianus POTOCKI
Horodellensis	Alexius SIERCZYNSKI
Camionecensis Celsissimus Augustus princeps CZARTORYSKI Gener. ter. Podol. Pal. Rusiae.	
Zytomiriensis perillustis atque excellent.	Ioannes ILINSKI
Owruensis	Franciscus ZAGORSKI
Luceoriensis Celsissimus Stanislaus princeps CZARTORYSKI Venator regni.	
Vlodzimiriensis perillustis atque excellent.	Franciscus LEDOCHOWSKI
Kremienecensis Celsissimus Iosephus princeps SANGUSKO.	
Winnicensis perillustis atque Excellent.	Iosephus CZOSNOWSKI
Czerniechouiensis, simul palatinus, illustrissimus	Petrus MICZYNSKI
Novogrodensis	Felix CZACKI Pocillat. R.

PRÆFECTI CVM IVRISDICTIONE
M. D. Lithuaniae

Praefectus Vilnensis simul palatinus, Celsissimus	Michael Dux RADZIWIL, dux exerc. supr. Lith.
Olzmiensis, perillustis atque Excellent.	Andreas OGINSKI
Lidentis	Ignatius SCYPION.
Wilkomirienis	Benedictus TYZENHAUZ.
Bracławensis	Iosephus HILZEN.
Trocensis, simul palatinus illustrissimus	Alexander POCEY.
Kowinensis	Simon SYRUC, Cast. Viteps.
Grodziniensis	Iosephus MASSALSKI, thesaur. cur. Lith.
Vpitscensis perillustis atque Excellent.	Stanislaus PUZYNA.
Samogitia	
Smolenscensis simul palatinus, illustrissimus	Petrus SAPIEHA.
Staroduboviensis perillustis atque Excellent.	Christophor. ZAWISZA
Polocensis, simul palatinus, illustrissimus	Alexander SAPIEHA
Novogrodensis simul Palatinus Celsissimus	Iosephus princeps IABLONOWSKI.
Slonimensis perillustis atque Excellent.	Antonius SADOWSKI.
Wolkowiscensis illustrissimus	Ioannes MASSALSKI, Pocillator Lith.
Vitepscensis simul Palatinus illustrissimus	Iosephus de WOYNA SOLLOHVB
Orzaniensis perillustis atque Excellent.	Ioan. CHLEWICKI JOZEFOWICZ
Brzescianensis illustrissimus Iosephus Comes	FLEMMING thesaur. supr. M. D. Lith.
Pinicensis	Michael OGINSKI, Notar. Lith.
Mscislaviensis perillustis atque Excellent.	Nicolaus LOPACINSKI.
Minscensis	Iosephus IWANOWICZ
Mozyrscensis	Antonius OSKIERKO.
Rzeczyscensis Celsissimus	Albertus princeps RADZIWIL.
Livonia illustrissimus	Constantinus PLATTER Cast. P.

(93) Poloni nostris temporibus duobus tantum vestium formis vtiuntur, orientali nempe, siue habitu longo, ad talos usque, & breui, Germanorum vel Gallorum more, qui apud eos maxime in usu est, qui exteris prouincias peragrarunt.

sedecim, plusue annorum, in pulueribus scholasticis committunt, sumibus pro magistris minime indulgendo: unde linguam Latinam omnes fere congrue callent, idque ea de re maxime observatum crediderim, quod vulgaribus litteris, vel scripturis, in sacris ac profanis rebus, nunquam vtiuntur, omnesque leges tam ciuiles, quam nobilium, ac villanorum, & ipsa cancellaria regni ac castrensis, Latinis litteris omnia expedit, atque ideo factum est, ut passim docti omnes euaderent. (94) Habent praeter ea Poloni & Litvani linguae Latinae inflectionem propriam, & perfectissimam, ut Latinarum diuisionum proprie ad iustum accentum, expressio nemque secundum litteras ipsas, quadam cum gratia, & dulcedine inflectere, ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium fere gentium studia vicisse videtur, quod rarus esset, qui Latinas litteras non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac passim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hispanicumque, extra vulgare suum Sarmaticum idioma, nesciret. (95) Equites in ornamentis equorum, armorum, vestibusque praesumptuosius plurimum delectantur. Campestri praelio alacrius hostem quemlibet paruis & magnis copiis adoriuntur. Castra artificiose collocant, curibus in gyrum arte dispositis, adeo, ut in illis tuti, non aliter atque in arce firmissima, includantur. Viri sunt bellicosi, strenui, hostisque, quamuis validissimi, impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more vtiuntur, clypeosque, qui totum hominem equo insidentem tegunt, & hastas oblongas gestant, pluresque inter eos tanta animositate reperiuntur, ut vnus alium, quamuis toto exercitu suorum profligato, ad mortem usque non deseruerit, sed vterque strenue dimicando honeste occumbere, quam turpiter fugere mauult: prout in Moldauia duobus fratribus germanis, STRVSOVICII dictis, euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta comilitonibus, inscii in multitudinem Valachiorum inciderunt, a quibus vndique circumuenti, in primo congressu vnus occubuit, alter vero strenue dimicando euasit: sed caedis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quamuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius occumbere, quam euadere maluit. MELSTINVS quoque, cum VITOLDVS, dux Lithuaniae, multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus in confertissimas hostium acies sese coniecit, multisque hostium truncatis, tam diu strenue dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deiiceretur, a MCCCXCVII, ut latius patet in Lithuaniae ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id vero illic maxime non solum inter fratres, sed & inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnae in Lithuania, me praesente, euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alii armata manu occurrunt, ubi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius vero illius captus caedisque damnatus, in locum decollandi postmodum ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus caedis, qui profugerat, accurrens dixit: finite hunc innocentem abire, ego enim hanc caedem perpetravi, ita-

S

(94) Ob puram putam Latinae linguae cognitionem certe nemo doctus euadit. Vniuersi enim rerum cognitio, earumque nexus & usus, doctos tantum facit homines, minime lingua, quaecunque sit, vel Latina, vel Graeca, vel Gallica, reliqua. Quis enim diceret, populum Romanum, vel Graecum, doctum ideo fuisse, quia harum linguarum cognitionem habuerit exactam. Lingua quidem Latina nunc eruditorum est idioma, ideoque elatus eruditionis, non vero ipsa eruditio. Sed nemo tamen inficias

ibit, ut ii, qui Latine, lectione veterum, discant, non simul & varia ad veram eruditionem pertinentia comprehendant.

(95) Nostris temporibus tres maxime in Polonia florent linguae exoticae, Gallica, Germanica, Italica, & Gallica quidem apud proceres & aulicos, Germanica apud mercatores & artifices, Italica inter sacerdotes maxime in usu est, quamuis & primi sapissime has tres linguas simul calleant.

itaque ille genua flectens a spiculatore decollatus est, innocens vero liberatus. (96)

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias, a magnatibus illatas, non patiuntur, nam quamvis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quam maximum magnatem debellare potest: non solum enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti, variisque periculis obiciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui sibi pauperem vulgum nobilium ducunt: in Lituania contra nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui.

Accidit in Polonia, me præsentem, quod quidam magnæ auctoritatis vir, DOM. IOANNES LVBOMIRSKI, thesaurarius regius supremus, capitaneus Lancienensis, & Radomienensis, castellanus Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, MIKOLAJEWSKI dictos, iniuria affecerit, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, in frustra dissecarunt. Cumque hic nobilis, aut honore priuandus, aut capite plectendus, pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens, citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique, honore integro, ex sententia regis decollatus est. Quod si huic genti nimia commensationes, & diuitiarum plusquam liberales profusiones, inebriationes, non obfuerint, omnes fere gentes innata virtute, & ingeniis heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, prout illis mos est, bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamvis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maxime in conuiuiis celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripuntur. Cum enim vnus alteri pro sanitate præbuit, non solum poculum vitreum, sed & ligneum vel figulinum, capiti allidit, tandem postridie surgens infirmitate correptus vinum incusat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliserat. Multi quoque inter eos, præcipue in ducatu Masouia, reperiuntur, qui sese alterutrum bibere vi compellant, dicentes, aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato: interim vero alius arma, quam poculum, quod natura recusat, alacrius eligit.

Aulicorum ministrorum, famulorumque tantas vniuersi Sarmatæ, præsertim Poloni, Masouia, Lituani, & Ruteni, fouent turmas, vt nunquam sperares, eos educari posse, qui nullum aliud officium agunt, nisi dominum aliquo migrantem, comitari, vel aliquo amandati manus iniunctum obire, a ceteris seruitiis prorsus liberi, immunesque. Mechanicum opus nobilis, famulo ingenuo, quamvis pauperrimo, obire non patitur, nec demandat: quod si aliquis minus discretus famulo negotium minus honestum mechanicumue iniunxerit, rusticum sibi ad id muneri inueniendum oportere, se vero honesto seruitio minime abdicaturum, respondit. Et ideo nobiles nobilibus, paresque genere ac virtutibus, paribus plerumque inseruiunt, cum honesta ac nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium consuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpe inserui putant, quod mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit, obire coguntur. Apud Sarmatas vero, qui melius bibit pro sanitate domini, ille melior censetur minister, & postquam dominus mensæ accubuerit, & ministri domestici statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres, quatuorue mensas occupabunt, quibus liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres famulos sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero a tergo stanti, in quadra laute porrigit.

Aulicus quilibet famulos aliquot & pueros habere solet, & illi famuli alios famulos, pueri pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes

(96) Si hoc ita, vt Strykowiuss narrat, factum esset, nescio quam saperet barbariem. Qui enim magistratus hominem sine inquisitione, sine decreto, in momento temporis capite plecti potest? Posset et mania correptus accurrere sequere nocentem profiteri. Forte aliter res se habuit, quam auctor scripsit.

mnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerumque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt, peracto prandio, vel cena, saturati inclinatis de more gentis coram domino genibus, capitibusque adaperitis, quo volunt, discurrunt, & quandoque triduo, quatridduo, vel integra hebdomada, dominus seruum in tabernis vel in comitiis occupatum, non videbit: raro tamen, vbi fuerit, interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerumque liberaliter huiusmodi remuneratur.

Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis, & famulis, salaria, siue stipendia, secundum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, perfolueret, adstantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus, qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi, ceteris famulis salaria expectantibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quod nemini seruiens stipendium expectaret, episcopus illum interrogat, cuiam inseruiret, & quid negotii obiret? qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alii strenuus adimpleo. Qualenam sit seruitium, episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die laute ad mensam tuam comedo, & bibo, cui episcopus subridens stipendium perfoluit. (97)

Nobiles legibus castrensis & terrestribus, a regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arcu prouinciaeque præest, hosque terminos castrenses apellant. Ad terrestres vero terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex, quatuor inter vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi a iudice terrestri, vices regias adimplente, iudicantur. Ciues vero in ciuitatibus, imperatoris legibus, quas Magdeburgenses apellant, vtuntur.

Atque hæc nobis de regno Polonia breuiter dicta sufficiant, quod multis de causis toti reipublicæ Christianæ vtilissimum est, a gentibusque variis crudelissimis, Tartaris & Turcis videlicet, munitissimum propugnaculum, Germaniæ præsertim regionibus.

PROVINCIA RVM SEV PALATINATVVM

LITHVANIAE, CIVITATVMQVE PRÆCIPVARVM DESCRIPTIO.

LITVANIA ab oriente Russiæ, Moschouia Duci subiectæ, contermina est, ab occidente Podlasia, Masouia, Poloniaeque & Prussiæ, nonnihil in septentrionem reflectendo adheret, a septentrione Livonia, Samogitiaque, a meridie Podolia, Volhyniaque, Russiæ regionibus, adiacet. Porro Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus, regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & VITOLDI, magni Ducis, temporibus, a Ponto Euxino Tauricaque Chersoneso, ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandia, Liouones & Prutenos versus, fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem magnus ducatus Lituaniae in palatinatus & tractus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus ac Polonia, diuisus est. Hi vero tractus & palatinatus pro ducatibus, vt quondam temporibus plurimorum ducum erat, computari possunt, & vnusquisque palatinatus suum vexillum, quo in bello vitur, habet. Eundem quoque colorem & signum omnes tractus, siue prouinciae, qui in eodem palatinatu continentur, in vexillis

S2

(97) Tempora mutantur & nos mutamur in illis. neque computationes nunc tam crebro celebrantur in Polonia, multo minus ebrii remunerantur.

xillis suis representant, nisi quod palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, tractus vero minus, simpliciter, protensum cum vno cornu.

Primo itaque vexillum magni ducatus Lituaniæ peculiare, & quadriangulare, ad differentiam cæterorum, sexaginta vlnas sericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumque super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis: ex altera vero parte vexilli pro insigni, imaginem Diuæ virginis Mariæ in sole cum puero habet.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate magni ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diui Stanislai episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATVS VILNENSIS (98)

VILNA vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ intra colles ad confluxum Vilnæ, a quo nomen habet, & Vilnæ fluminum sita, muroque circumducta, ipsa quoque murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarum vna inferior, (hæcque ampla, & sumptuosissime extructa) altera superior, in colle eminentissimo condita: eas enim ex vna parte Vilna, ex oriente fluens, ex altera Vilia, fluvii, ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porro Vilna, quæ nomen vrbi dedit, minor est: Vilia vero est amplior, & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, deportantur. (99) In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Rutenorum ritus, magnis sumptibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuo Stanislao dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam in Basilica Rutenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita, retinet. Porro in toto Lituaniæ magno ducatu, quinque sunt Romanæ obedientiæ episcopatus, vtpote Vilnensis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucensis, & Ianouiensis. (100) Septem præter ea præposituræ, siue Parochiæ insigniores, a Vladislao Iagielone, qui primus Lituanos baptisauit fundatæ, & dotatæ, vtpote Vuilkomiriensis, Misogolienensis, Nemencienensis, Mednicensis, Kreuenensis, Obolcensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui supradictis episcopis Lituaniæ præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet Ruthenici vero ritus in Lituania, & Russiæ, Polono Regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus, Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi vero,

(96) Palatinatus Vilnensis diuiditur iterum in quinque tractus, Vilnensem particularem, Osmianensem, Lidensem, Wilkomiriensem, & Braclauiensem. Officiales vero terrestres in Lituania, alio ordine & numero, quam in Polonia, vi constitut. a. 1676, positi, nempe sequenti:

Mareschaleus provincialis	Marszałek powiatowy
Subcamerarius	Podkomorzy
Capitaneus	Starosta
Iudex castrensis	Sędzia Grodzki
Notarius castrensis	Pisarz Grodzki
Pocillator	Podczasz
Pincerna	Cześnik
Præfectus castri	Horodniczy
Thesaurarius	Skatbnik
Venator	Lowczy
Ensiser	Miecznik
Præfectus stabuli	Koniusz
M. tator castrorum	Obozny
Præfectus vigilum	Straznik

Structor mensæ Kracyz
Præfectus pontium Mostowniczy
Aedilis Budowniczy
Tribunus (Cimon) Vilnensis officialibus etiam terrestribus annumerandus. Mareschalei provinciales in his tantum sunt tractibus, Osmianensi, Lideni, Wilkomiriensi, Braclauensi, Grodzniensi, Kominensi, Vpiriensi, Starodubowiensi, Slonimensi, Wolkowyskiensi, Orsanensi, Pinsensi, Motzyrskiensi, & Rzeczyckiensi.

(99) Hoc quidem nunc non fit, quia commercium Vilnæ magis antea, quam nostris temporibus, floruit, sed fieri tamen posset, ut merces Vilna Gedanum & Rigam nauibus aduehantur, nempe per fluuios Viliam, Niemen, lacum Curlandia, & iuxta oras maris Baltici Gedanum & Rigam.

(100) Nunc non est episcopus Ianouiensis, qui vero sint ceteri Romanæ obedientiæ in Lituania episcopi, ex catalogo Senatorum, supra no. 86 dato, apparet.

quos Vladicas Rutheni appellant, hi sunt, Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinsensis, Kiouiensis, Præmisliensisque, & Leopoliensis, qui etiam Metropolitæ titulo vtitur: horum mores, habitum, religionem in Moschouix descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilnensis palatinatus vexillum rubeum est, & bicorni XXXV vlnas telæ sericeæ continens, ex vna parte in campo albo magni ducatus insigne gestat, ex altera columnarum antiquæ gentis stemmate insignitur.

In hoc palatinatu tres sunt ingentes tractus, siue provinciæ, Osmianensis, Bratislaviensis, & Vilkomiriensis, horum quilibet proprium vexillum, quo nobilitas provincialis in bello vtitur, habet.

OSMIANA, oppidum ligneum a Vilna VII miliaribus abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia, & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate magni ducatus in campo albo insignitum gestat.

VILKOMIRIA, oppidum ligneum ad Swienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua causæ nobilium disceptantur. Crucigeros Prussienfes exusta sunt in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad XXV miliaria patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaelis imagine insignitum refert.

BRATISLAVIA, ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas tractus Bratislaviensis, cum stemmate magni ducatus in bello vtitur. A Vilna XX miliaribus distat. BRAZNIA ARX murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, a Bratislavia II miliaribus distat.

DRISWIAT arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, a Bratislavia V miliaribus.

LIDA, oppidum ligneum provinciale, arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, tractus Lidenfis. Vexillum quoque lasurini coloris in bello gestat.

PALATINATVS TROCENSIS.

TROKI, ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinæ apparent, quondam circumdata, sed a Crucigeris Prussienfisbus communitione deuastata. A Vilna sex miliaribus distat, arcem habet in lacu, satis opportunitate & natura loci munitam, ad quam nisi nauibus peruenitur. In ea olim sedes Ducum Lituaniæ erat, postea in Vilnam translata. Est quoque aliud oppidum eiusdem nominis, quatuor a Vilna miliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius nouæ Troki dicitur. In hoc palatinatu quatuor sunt ingentes tractus, Grodnensis, Cownensis, Lidenfis, & Vpiensis. (101)

GRODNO, ciuitas lignea, arcem muratam in scopulo sitam habet, quam Nemmen, siue Cronon fluuius celebris, & nauigabilis præterfluit, vna cum ciuitate. Eo merces Gedanum ex regionibus Lituaniæ, nauibus deferuntur. Territorium Grodnense satis amplum est, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo

(101) Palatinatus Trocensis diuiditur iterum in quatuor tractus, Trocensem peculiarem, Grodzinensem, Kovinensem & Vpiensem. Tractus vero Lidenfis pertinet ad palatinatum Vilnensem. Lida ci-

uitas fuit etiam a plagario Guagnino inter ciuitates huius palatinatus recensita, quam ad palatinatum Vilnensem, ubi sita est, reieci. Officiales terrestres eosdem habet ac palatinatus Vilnensis.

lo lasurini coloris vnicorni correspondens palatinali, stemmate magni ducatus insignito vitur.

COWNO, ciuitas lignea insignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideæ, ad confluxum *Nemenis* & *Viliae*, fluviorum nauigabilium, sita; arcem muratam antiquitus in scopulo conditam habet. Vexillum quoque lasurini coloris in bello nobilitas provincialis gestat.

VPITA, ciuitas lignea provincialis, tractum amplissimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo ceteris sui palatinatus tractibus simili in bello vitur.

Vexillum palatinatus Trocensis bicornè, XXXV vltas telæ sericeæ lasurini coloris continet, stemmate magni ducatus in campo rubeo insignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

MINSKO, ciuitas lignea amplissima, arx ex roboribus extracta, natura & opportunitate loci munitissima, fossa profunda circumducta, eam fluuius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillum huius palatinatus purpurei coloris bicornè stemmate magni ducatus in campo albo insignitur. Tractus quoque eius Recensis, quem vnum complectitur, simile vexillum, sed vnicorne gestat. (102)

MOZYR, ciuitas provincialis ampla lignea ad fluuium *Perepetum* condita, qui duodecim miliaribus supra *Kiouiam*, hausto fluuiio piscoso, *Tur* dicto, *Boristenem* insuit, a *Kiouia* xxx miliaribus *Polonicis* distat, a *Bobraniko* totidem, a *Mohilow* viginti, ab *Orsza* xxvi. Vexillo *Mozyrensis* tractus viridi, prout suus palatinatus, vitur.

RZECZYCA, ciuitas sui tractus principalis, iuxta *Boristenem*, arcem habet.

KEIDANOW, arx cum oppido a *Vilna* XXV miliaribus.

RADOSKOWICE, castrum cum ciuitate. Hic *Rex Poloniae Sigismundus Augustus* copias armatas numerosas centum millia superantes recensuit. Anno Domini 1568.

BORISSOW, ciuitas lignea, arx ex roboribus extracta, munitissimaque propugnaculis, parietibus quaternis, intrinsecus terra, lapidibusque impleta firmata, fluuiio *Beresina* opportune circumducta. A *Vilna* XL miliaribus distat. Vexillo provinciali caret, sed in ea milites præsidarii, contra incursum *Moschorum* continuo asseruantur, ad eam enim *Moschus* fines suas pertinere contendit.

LOHOISKO, ciuitas cum arce lignea, a *Borissow* VIII miliaribus distat.

SWISLOCZ, castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

BOBROISKO, arx cum ciuitate, ad *Beresinam* fluuium.

OWRVCZKO, arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles *Russi* titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PALATINATVS.

NOVOGRODEK, ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum *Lithuaniae* attributa erat, nunc in palatinatum redacta est. Vexillum bicornè rubei

(102) Palatinatus *Minscensis* dispartitur iterum in tres tractus, *Minscensem* peculiarem, *Mozyrensem*, & *Rzeczyensem*. Officiales terrestres eosdem habent hi tractus, ac palatinatus *Vilnensis*, exceptis tribunis. *Mareschalco* tamen, qui ad vitæ tempora sangit officio, vtitur tractus *Rzeczyensis*.

rubei coloris stemmate magni ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Tractus duos *Slonimensem*, & *Volkouiscensem* complectitur. (103)

SLONIM, ciuitas, & munitio lignea, olim secundo genitorum magnorum *Ducum Lithuaniae* erat, & pro ducatu cum suo territorio computabatur, postea in provinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate magni ducatus insignito provincialis nobilitas vitur.

WOLKOVISKO, ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi causæ nobilium discipantur. Vexillum quoque rubeum, *Slonimensi* simile, habet.

MSCIBOW, oppidum, & arx lignea in stagno, natura loci munita, planicie circumdante, a *Volkowisko* II miliaribus.

Oppida plurima hic *Novogrodenfis*, tam regia, quam nobilium, cum suis tractibus prædictis, complectitur.

PALATINATVS BRESTIENSIS.

PRESTIA, ciuitas ampla lignea, in finibus *Lithuaniae* sita, contermina *Podlasiæ*. Arcem ligneam sibi adiunctam habet, natura, opportunitateque loci munitam, & duobus fluuiis, quorum vnus *Muchawiecz*, alter vero *Bug* vocatur, opportune circumdatam.

Vexillum bicornè lasurini coloris, in campo rubeo stemmate magni ducatus insignitum gestat, vnum duntaxat, amplissimum tamen tractum, *Pinscensem* videlicet, complectitur. (104)

PINSKO, ciuitas lignea satis ampla, ad fluuium *Perepetum* sita, qui multis oppidis *Russiae* præterlapsis, in *Boristenem* fluuium amplissimum defertur.

Hæc ciuitas cum suo territorio quondam inter principatus *Russiae* computabatur, & a *Gedimino* magno *Lithuaniae* Duce subacta, secundo genitorum principum *Lithuaniae* erat, nunc in provinciam est redacta. Nobilitas vexillo lasurini coloris, stemmate magni ducatus insignito, vitur.

PEREPETWS, arx & ciuitas ad fluuium eiusdem nominis sita.

BOLEWSKO, arx, & ciuitas ad *Huberczia* fluuium.

VOLINIA REGIO.

VOLINIA, inter ceteros *Russiae* principatus, gentem bellicosiores habet. Est autem regio amplissima, frugum omnigenarum abundans, siluis ferigenis, stagnisque piscosis referta, ad magnum ducatum *Lithuaniae* pertinebat, sed nunc regio *Poloniae* adiuncta est. Hi vero populi a *Volga* fluuiio amplissimo, qui *Moschovitas* a *Tartaris* determinat, prout in deductione *Polonorum* latius dictum est, in hanc regionem venerunt, quam a suo nomine, (*Volgari* enim a *Volga* dicebantur) *Volgariam*, postea successu temporis, *Voliniam* nuncupauerunt. Viri sunt strenui, & bellicosi, *Ruthenico* idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres tractus, siue provincias, hæc regio diuiditur, *Lucensem*, *Vlodimirensem* & *Cremenecensem*. Vexillum huius regionis bellicum principale bicornè est, purpurei coloris, in campo albo stemmate magni ducatus *Lithuaniae* insignitum. Provincialia quoque vexilla eundem colorem, & stem-

(103) Palatinatus *Novogrodenfis*, non duos, sed tres tractus complectitur, nempe præter *Slonimensem* & *Volkouiscensem*, etiam *Novogrodensem* peculiarem.

(104) In duos tractus diuiditur palatinatus *Bre-*

stensis, *Brestensem* peculiarem, & *Pinscensem*.
(105) *Olewsko* ciuitas, sita in palatinatu *Brestensi* *Lithuaniae*, & *Owruce*, ac *Zyromir*, sitæ in palatinatu *Kioviensi*, male ad palatinatum *Volyniae* fuerit reiectæ. Qua de causa in locis suis reposui.

& stemma referunt, nisi quod unicornia sunt simpliciter protensa.

LVEZKO, ciuitas lignea, sede episcopali Ruthenorum, & Romanæ obedi-
entiae clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WLODIMERIA, oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam, ad paludes
sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENIEC, ciuitas ampla lignea, castrum quoque ligneum, argilla circum-
linitum habet.

Hæ autem ciuitates provinciales complura oppida, & munitiones ad se per-
tinentes complectuntur.

CHABNO, arx, & oppidum ad Vllam fluvium situm.

KOREC, arx, & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio compu-
tabatur.

KAMIENIEC, munitio, in colle sita.

ZBARASZ, arx, & ciuitas olim sui iuris erat, cum suo territorio, & pro ducatu
nunc etiam computatur, pluresque nobiles & domini huius regionis, ducum
titulo a suis ciuitatibus utuntur.

PALATINATVS KIOVIENSIS.

KIOVIA, vetustissima, amplissimaque vrbs ligneis septis circumdata, olim to-
tius Russiæ metropolis, ad fluvium celeberrimum Boristhenem sita, a Vilna cen-
tum viginti miliaribus Polonicis distat. Eam quondam magnificam, & plane
regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruinae, & monumenta, quæ sex miliaribus patent,
inducant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus, & collibus ecclesiarum,
monasteriorumque, & ædificiorum desolatorum vestigia. Præter ista cauernæ
quædam subterraneæ vastissimæ, longo tractu subtus terras extensæ, quas qui-
dem octuaginta miliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua sepulcra,
corporaque illustrium quorundam Russiæ virorum, (quamvis antiquitus posita)
carie tantum consumpta, integra tamen apparent: præcipue vero duorum quo-
rundam principum cadauera, in vestibus gentili more, prout viui ambulant,
integra, veluti recens posita, apparent. Sicque insepulta in specu iacent,
quæ peregrinis a monachis Ruthenici ritus ostenduntur. Iuxta hanc urbem arx satis
munita, ex roboribus, & lapidibus, terraque ad Boristhenem constructa est. Por-
ro Kiouiensis tractus amplissimus est, quinquaginta miliaribus Polonicis, plusve
patens, olim sui iuris principem habebat: nunc in palatinatus formam redacta
est. A Kiouia in meridiem reflectendo, *Circass* ciuitas lignea ad Boristhenem sita
occurrit, eius incolæ *Circassi* dicuntur, longoque tractu, iuxta Boristhenem de-
gunt. Rutheni sunt, alii tamen ab his, qui ad Pontum Euxinum in montibus ha-
bitant, viri bellicosi, & strenui, cum Tartaris Præcopensibus, sibi in vicino
adherentibus, frequenter belligerant, in provinciasque eorum excurrunt, & præ-
das, iumenta videlicet, abigunt: distat autem ciuitas *Circass* a Kiouia viginti quin-
que miliaribus Polonicis. Supra *Circassos* septem miliaribus per Boristhenem
ascendendo, *Kaniw* oppidum viris bellicosis circumquaque habitantibus cla-
rum occurrit, XVII miliaribus a Kiouia abest. Infra *Circassos*, & *Kaniouienses*
nullæ habitationes Christianorum sunt. Campestria enim desolata colonis
vacua, ipsis solummodo feris domicilium præbentia, quadraginta miliaribus ad
Oczakow usque castrum & ciuitatem, in ostiis Boristhenis sitam, patent. In *Oczakow*
autem ciuitate, & circumquaque in campesribus Tartari *Præcopenses* de-
gunt: ipsa vero ciuitas cum arce Turcicis præfidiis (quamvis Tartari eam inco-
lant).

lant) tenetur, & hucusque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus, erat, sed ad
rem vnde digressus sum, redeo.

Kiouiensis palatinatus vexillum bellicum viride bicornè, stemmate magni du-
catus in campo rubeo: ex alia vero parte vrso in campo albo insignitum, ge-
stat. Tractum vnum dumtaxat, Moserensem, amplissimum tamen, habet. (106)

ZYDOMIERZ, ciuitas tractus sui principalis, vbi est præfectus cum iurisdictione.

BIALA CERKIEW, ciuitas munita, vbi est præfectura sine iurisdictione.

OWRVCZE, castrum, & ciuitas ampla in colle.

MSCISLAVIENSIS PALATINATVS.

MSCISLAVIA, ciuitas lignea, ad fluvium Sosam dictum sita, arcem quoque
Mex roboribus apprime munitam habet. In ipsis finibus Moschouæ iacet,
ideo præfidiarii milites in ea continuo asseruantur. Vexillum huius palatina-
tus crocei coloris est, magni ducatus stemmate in campo rubeo insignitum
provincialibus ciuitatibus caret: plurima tamen oppida, & arces complectitur,
quondam sui iuris principem habebat, sed nunc in provinciae formam redacta
est. (107)

Nunc castra ad Boristhenem sita breuiter recensibimus.

DOMBROWNA prima arx a Moschouæ finibus ad Boristhenem, cum oppi-
do sita, a Smolensko decem quatuor miliaribus abest, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Vitebsciensi palatinatu describemus.

KOPYSZ castrum cum oppido ad Boristhenem, ab Orsha quatuor milli-
aribus distat.

SKLOW, arx cum ciuitate ad Boristhenem, a Kopisz duobus miliaribus
distat, pro comitatu computatur. Vnde se illustris ac magnificus Dominus IOAN-
NES CHODKIEWICZ comitem scribit.

MOHILOW, arx cum ciuitate ad Boristhenem sita, sex miliaribus a Sklow.

BYCHOW, castrum cum oppido ad Boristhenem situm, a Mohilow duo-
decim miliaribus.

RECZYCZA, arx cum oppido ad Boristhenem sita.

STRISSIN, arx cum ciuitate ad Boristhenem.

LYBETZ, arx ad Boristhenem sita.

VISZEHOROD, arx ad Boristhenem, a Kiouia tribus miliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VITEBLIENSIS PALATINATVS

VITEBSK, ciuitas satis ampla lignea, ad DZWINAM fluvium insignem, & navi-
gabilem, quo merces omnigena Rigam, Liouoniæ metropolim, deportan-
tur, sita. Arces duas amplissimas, natura & opportunitate loci munitissimas
habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine
V referens

(106) Hoc falsum est. Nam tractus Moseren-
sis plane non pertinet ad palatinatum Kiouiensem,
sed, ut supra dictum, ad palatinatum Minsensem.
Kiouiensis vero palatinatus dispartitur in tres ite-
rum provincias seu tractus, nempe *Kiouiensem* pe-
culiare, *Zydomiriensem* & *Owruensem*. Hic
etiam de ciuitate *Moser*, tanquam ad palatinatum
Kiouiensem pertineret, dictum fuit, quæ cum in
palatinatu Minsensi sita sit, suo loco posui. Omis-
sa

autem palatinatus Kiouiae ciuitates, *Zydomierz* &
Biala Cerkiew adieci. Hæc confusio non *Stry-
covio* auctori, sed *Guagnino* plagiario, tribuenda.
(107) Hic palatinatus non iterum alios in tractus
dispartitur, et præter *Mscislaw*, *Mohilow*, adhuc an-
notanda *Pychow* noua, *Wrakalabow* antiqua, *Wra-
kalabow* noua, et oppidula *Lupulow*, *Radziwilo-
wo*, *Hieronimow*.

referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus implevis, supellicilique bellica, tormentis, & bombardis apprimè munita. Eas vna cum ciuitate ab oriente fluuius *Dzwinà* opportune præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte *Viczba* fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniæ est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum: in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea Moschouitæ cum suo ingenti damno fugati, repulsique sunt. Quatuor in ea præfecti, siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorum ego numero sub Guagnino, quincenariæ cohortis miles eram. (108) A *Vilnà* octuaginta miliaribus distat: quondam sui iuris principem habebat, & pro ducatu computabatur, nunc in palatina tum redacta est. Vexillum viridis coloris bicornè, stemmate magni ducatus in campo albo insignitum gestat. Tractum, siue prouinciam vnā duntaxat complectitur, *Orshensem* videlicet. (109)

ORSHA, ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera *Boristhene* fluuiio alluitur, arcem munitam & muratam sibi adiunctam habet, quam ab vna parte *Boristhenes*, ab altera *Orshicza* fluuius (qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, a *Vitebska* xviii miliaribus abest. Vexillo viridi, prout suus palatinatus, in bello vitur.

SVRAS castrum inter *Dunam*, *Casplam*, & *Surascam* situm, a *Vitebska* octo miliaribus superius orientem, ad Moschouiam versus procedendo. Tandem occidentem versus a *Vitebska* xiv miliaribus abest.

SVSZA, arx Moschorum ad lacum eiusdem nominis. Moschouitis Copia dicitur.

SIENNO, arx cum oppido a *Czafniki* sex miliaribus distat.

STRYZOW, munitio ad lacum ingentem sita.

PALATINATVS POLOCENSIS

POLOCZKO olim ciuitas lignea amplissima, stipitibus, septisque lignèis circumdata, ad *Dzwinam* fluuium condita, arcem ligneam natura & opportunitate loci munitissimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte *Dzwinà*, ab altera *Polota*, a qua ciuitas nomen sortitur, præterfluit. Milites in ea præfidiarii a Rege Poloniæ frequenter asseruabantur, ciues & mercatores in ea ditissimi erant, sed anno Domini 1562 *Ioannes Basilades* magnus Dux Moschouicæ, eam vi, tormentis bellicis admotis, strenua oppugnatione: obsidium vero indiligenti, & oscitanti defensione, in ditionem suam redegit, Polonisque præfidiariis libere dimissis, Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolas, ceterosque qui illuc, velut ad asylum, confugerant, in Moschouiam vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri, & argenti illinc asportauit. Hæc ciuitas cum arce, et suo territorio, Moschouicæ principis in ditione permanebat, vsque ad an. 1579. Mense Aug. quo tem-

(108) Scriptum erat: in quorum ego numero cum patre meo *Ambrosio Guagnino* quincenariæ cohortis decem annis præfectus eram, quæ intrusa plagiaris verba corrigenda duxi.

(109) Palatinatus *Vitebscensis* diuiditur in duos tractus *Vitebscensem* peculiarem & *Orshensem*. Hic palatinatus præ ceteris accurate descriptus, forte putatur, quia & verus auctor & plagarius per aliquot annos in eo versati fuerunt, vnde cogni-

tionem locorum abunde capere potuissent, quod quidem, *Strycovium* quod attinet, facile credo, sed mirum est, in hoc ipso palatinatu præ ceteris plagiarium loca confudisse. Nam loca *Vla*, *Turowla*, *Czafniki*, *Leplo*, *Ciotcza*, *Krasne*, *Woroniec*, sunt sita in palatinatu *Polocensi* omnia, non in palatinatu *Vitebscensi*, in quo fuere recensita a *Guagnino*, qua de causa ex palatinatu *Vitebscensi* in *Polocensem* transfuli.

pore *STEPH. BATOREUS*, Rex Poloniæ, vt postea dicitur, cum toto territorio recuperauit. Habebat olim sui iuris principem, & pro ducatu amplissimo computabatur. Vexillum purpurei coloris stemmate magni ducatus insignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ Regi Poloniæ magno Duci *Lithuaniæ* subest, in bello gestat.

VSACZA, munitio ad fluuium eiusdem nominis, & *Dunam* sita, a *Poloczka* tribus miliaribus distat.

DISNA, arx ampla, vallo forti, & inexcusso circumdata, rebusque bellicis apprimè munita, *Disna*, & *Duna* fluuiis opportune circumluitur: ciuitas quoque inter eosdem fluuios vallo, stipitibusque præacutis, a *Poloczka* sex, a *Vilnà* quadraginta miliaribus distat.

DRISSA, arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & *Dunam*, sex miliaribus a *Disna* sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & *Dunam*, a *Drissa* sex miliaribus abest.

VLA, arx in conflictu *Vlæ* (a qua nomen habet) & *Dunæ* fluuiorum, a Moschouitis olim fundata, possessaque, & a nostris sæpius, frustra tamen, tentata: postea a duce Romano *Sanguskowicz* inopinata irruptione capta, exustaque, & e nostris instaurata.

CZASNIKI, castrum et oppidum ligneum ad *Vlam* fluuium situm, a *Susza* quatuor miliaribus abest.

TVROWLA, castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis, & *Dunam* munitissime sita: a *Poloczka* tribus miliaribus abest.

CIOTCZA, munitio ad lacum eiusdem nominis.

KRASNE, arx Moschouitica a *Ciotcza* vno milliari sita.

WORONIEC, castrum cum oppido ad *Vsaczam* fluuium situm, a *Poloczka* tribus miliaribus distat.

LEPLO, arx & ciuitas bene munita, in lacu quasi peninsula condita, a *Czafniki* septem miliaribus abest.

Ab hac arce *Liunionæ* fines & arces ad *Dunam* sitæ, incipiunt, quas suo loco descripsimus. *Lituaniæ* quoque & *Samogitiæ* ditio in occidentali ripa *Dunæ* iacet. *Samogitiā* itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitæque consuetudine, & idiomate *Lituaniæ* similis est, eiusdemque principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

Samogitia regio satis ampla, proxima *Lithuaniæ*, a septentrione *Liunionæ* contermina est, marique *Baltea*, siue *Germanico*, ab occidente, nonnihil in septentrionem reflectendo adiacet: *Prussiam* quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiæ, quam nobiliam complures sunt. Huic regioni præfectus, siue capitaneus supremus, a Rege Poloniæ, magno Duce *Lituaniæ*, præponitur, neque temere is, nisi grauissimas ob causas officio mouetur: sed quoad viuit, perpetuo manet. Episcopum habet *Romanæ* obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis iisque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet: ad ignem vero paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumentaue & totam supellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine villo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt, & strenui homines, & ad bellum prompti

prompti, loriceis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide venatorum videntur, equos adeo paruos habent, ut vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris utuntur. Terram non ferro, sed ligno proscindunt, quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax, & non arenosa sit. Araturi ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, secum portare solent, scilicet ut vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis, quo provinciales graviore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat: cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes quadam coeli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem ferro vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in causa esse putabat. Præfectus eorum vulgi seditionem timens amoto ferro suo, eos more antiquo agros colere permisit.

Mos arandi agros. Prouincia hæc nemoribus, silisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius, nobiliusue, quodque minus cereæ habeat, albumque sit, quam in Samogitia reperitur, siluæque illic summas diuitias ferunt: ex stipitibus enim cauatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes idolatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus lacertarum instar pedibus, nigro, obesoque corpore, Giuolitos patria lingua dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt, eosque domo lustrata certis diebus ad oppositum cibum proprepentes, cum tota familia quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam circumstantes venerantur. Quod si aduersi illis quid acciderit, serpentem deum domesticum male acceptum, ac non saturatum esse credunt.

Samogitiæ sit. uæ. Mel. Accidit hoc nuper in Lithuania, sex a Vilna miliaribus, in pago quodam iuxta ciuitatem Troki, quod quidam Christianus ab eiusmodi serpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cum ad verum Christi cultum multo labore adduxisset, utque serpentem, quem colebat, occideret, persuasisset, aliquanto post, cum ad visendas apes suas eo reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore atres tenus miserabilem in modum diducto, offendit, tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti, deo domestico, manus nefarias iniecerat, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque gratiora, si ad prioris ritus suos non rediret, eum pati oportere. Est etiam quatuor a Vilna miliaribus *Lauariski*, villa regia, in qua a multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamuis non in Samogitia, sed in Lithuania gesta sunt, pro exemplo tantum adduxi.

Samogitiæ idolatræ. Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddam, solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris collectis frugibus, quotannis celebrat, hoc modo: Ad locum conuiuio, epulisque sacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis, & seruis conueniunt, mensam foeno superfsternunt, desuper panes apponunt, & ex utraque panis parte duo cereuisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum, & porcā, gallum, & gallinā, & cetera domestica iumenta, ex ordine mares, & femellas. Hæc mactant gentili more ad sacrificandum hoc modo: In primis augur, siue incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur: deinde omnes, qui adsunt, iumentum per caput, pedesque baculis verberant: postea tergum, ventrem, & cetera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, o *Ziemiennik* deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno, incolumes, & omnibus abundantes conseruare dignatus es: nunc vero te rogamus,

ut

ut nos quoque hoc anno præsentī fouere, tueri, ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuscumque defendere digneris. Postea carnes iumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab unoquoque ferculo antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram, omnesque angulos domus proiciunt, dicentes: Hæc tibi *Ziemiennik*, nostra holocausta suscipe, & comede benignus, omnesque tunc temporis lautissime solenniter, & opipare epulantur. Hic vero ritus gentilis, & in Lithuania, Russiaque ab agrestibus, quibusdam in locis obseruatur. Mare quod Samogitiam alluit Balteum, a quibusdam Germanicum, ab aliis Prutenicum dicitur, sinus Balticus proprie nuncupatur. Interluit enim Cimbricam Chersonesum, quæ Germanis Iutland, Latinis Iulia vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Liuiam, Curlandiam, regionesque quasdam Moschorum Principis, Sueciam, Finlandiam, Daniāque circumluit. Huius regionis Samogitiæ, Rex Polonus, magnus Dux Lithuaniae titulo utitur. Vexillum album bicornem stemmate magni ducatus Lithuaniae, in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolae regionis, omnibus fere cum Lituaniis vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate paucula differentia interiecta, utuntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituānorum orationem dirigemus.

Lithuania admodum siluosa est, prout et Samogitia, paludes, lacusque ingentes et amplissimos in quibusdam locis maris formam referentes, habet. Præter ea multos fluuios nauigabiles, quorum alii orientem versus, utpote Bog, (Herodoto Hispanis dictus) Perepetus, Tur, Swislocz, et Beresina, in Boristhenem, vulgo Dniepr dictum, exonerantur. Boristhenes vero pluribus fluuiis haustus in orientem, tandem in meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabatur. Alii vero Cronon vulgo Niemen dictus, Vilia, Karew, Bug, in occidentem nonnihil in septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum iuxta Gedanum, celeberrimum emporium Prussiae, exonerantur. Dzwina autem, Ptolomæo Rubon, ex Moschouia ortus, a Riga duobus miliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lithuania omnis generis parua sunt, gens misera, maxime in villis, et pagis, graui seruitute oppressa: nam ut quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingressus, impune quiduis facere, res ad vitæ usum necessarias capere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quauis de causa, ad dominos suos absque muneribus aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad præfectos, et officiales relegantur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, et vnumquodque verbum iudicis in Lithuania, aurum est. Coloni quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant, dies vero lunæ priuato labori conceditur, atque ut plurimum diebus dominicis (nulla enim diuorum festa agrestes obseruant) quoduis opus absoluunt: agriculturam exercent, segetes, prataque metunt, tritulant, et id genus alia. Hoc vero et in Russia peculiare est, quod si interrogaueris, quare Dominico die laboras? respondere solent: Nonne et die Dominico comedere oportet. Imperatam pecuniam quotannis ter, quaterque pro defendendis regni finibus pendunt, a dominis quoque tributis adinuicem grauius onerantur, pane atro et vilissimo siligine vna cum spicis commolita utuntur: molendina, siue pistrina manualia agrestes in pagis trina, quinaue domi habent, eisque ad commolendas fruges utuntur, dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem quandam concutunt edere solent, dicentes: melior, hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt: id vero est tam viris, quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque

Mare Samogiticum.

Fluuii Lithuaniae.

Tributis Lithuaniae.

Molendina Lituānorum.

X

quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirum quendam, et dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente, inflat.

Omnes fere Lituani, et Samogitae, Lituonesque vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, et cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutum videbis, coturnosque ex tiliae libro, vel ex pellibus iumentorum, vna cum fetis detractis conficiunt. Currus leues absque villo ferri ministerio conficiunt, et omnia compangunt arboreis gomphis, et ligna coacta vicem ferri complent. Rotasque ex vno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine, vel pice nunquam linunt currus, et quando multi insimul vehuntur, mirus quidam concentus quaerulorum axium longe auditur, vnde versus:

*Neque linunt Rutheni quaerulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium, stridulus axis habet.
Auditur veniens longe crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe vocare soles.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facile inuenies ferrato haerentia clauo
Plaustra, facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.*

Frumenta omnis generis, primo in calidissima casa, fumo exsiccant, et postea in horreo coram extracto excutunt.

ARANDI, SEMINANDIQUE MODVS IN RVSSIA ALBA MOSCHOVIAE CONFINI, ET IN MAGNO DVCATV LITVANIAE.

Agrorum
praeparatio.

In primis agros hoc modo praeparant: circa festum diuorum Petri et Pauli, in aestate, ad festum vsque assumptionis Mariae, nemora, myricesque excindere solent, quam excisionem arborum vulgariter *Lada* appellant, eam si nemus densum fuerit, stramine supersternunt, per hiememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum, sole torrido aliquot diebus ingruente, illam prostrationem praedictam arborum, stramine supposito, superstratoque succendunt, et in cinerem comburunt: vbi vero terra non combureretur, illic nihil fere nasceretur, ideo ligna incombusta congerunt, in struemque composita, denuo succendant, sicque in illa terra combusta et inculta, collectis dumtaxat carbonibus, et titionibus superfluis, triticum feminant primo, et supra sementem, vno equo iuncto aratro arant, et occant, in Russia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus arare solent, tantaque ibi fecunditas dictu incredibilis subsequitur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo et hordeum feminatur, metitur, et colligitur, nisi quod crassiora nemora pro hordeo excinduntur, quod pinguiorem terram, magisque triticum, exigit. In huiusmodi autem agris per annos sex, vel octo, fimo stercoreque non superposito, feminare solent.

Arborum
circumsectio.

Quod si arbores nimis altae, et crassae in ea silua, vbi feminaturi sint, essent: vt pote pinus, fraxini, robora, et id genus aliae, eas non succidunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne solem agro praeiperent. Rusticus vero vnus omnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo: instrumentum enim

enim ad id factum, quasi sedile, ad stapedae similitudinem secundum proportionem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens a puero, fune alio ab arbore ad arborem, facile transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studio praeparatum, quo arbori appropinquatus, firmiter eam apprehendit, quam a vertice ad radicem vsque circumsecat, et frondes illas eodem modo supradicto aestate redeunte, succendit, et feminat.

Siliginem postea feminant hiemalem, super haec culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam feminare incipiunt circa festum assumptionis Mariae, XV. Augusti, quod si segnus agricola non absoluerit seminationem, ad aliud festum natiuitatis Mariae differt, in quatuor hebdomadas, sequente VIII. Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hiemalem appellant: Vere enim redeunte aliam, aestiualem vocatam, feminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in praedicta prostratione, succisioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto feminant: eadem aestate hordeum solummodo demetunt, siliginem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hiemem durare sinunt, quae sequente aestate adeo fecundissime, densissimeque excrescit, vt equo vix eam densitatem penetrare possis, et ex vno grano triginta, plusue spicae pullulare in tantam altitudinem solent, vt vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Ruteni vno equo iuncto aratro, proscindere solent, terra enim per se nimis facilis est.

Mirus semi-
nandi modus

Hic autem ordo in seminandis frumentis, in tota fere Sarmatia obseruatur: primo post festum Paschae triticum feminant, postea siliginem aestiualem dictam, ab aestuali seminatione, vulgariter *Iarczyc* appellatur, ad differentiam hiemalis siliginis, quae (vt diximus) pro festo assumptionis Mariae feminatur ad hiemem futuram, vnde vulgariter *Ozimina* dicitur. Ex hac, si aestate feminaretur, nihil prorsus nasceretur, et contra si aestualis ad hiemem pro hiemali feminaretur (quamuis sibi grano similes essent, et eiusdem quasi naturae viderentur) nulli vsum esset, et in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque aestiualem circa festum Paschae feminant, secundum agri possibilitatem, praeparationemque, Poloni, Lituani, et Ruteni nigri, cum Masouitis, et Prutenis, propter solisque beneficium, et regiones temperatiores priori seminatione, longe antecedunt, Rutenos albos, et Moschouitas in septentrione degentes, qui ob intemperiem aeris posterius his omnibus feminare coguntur, at tamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirum est, quod siliginem feminantes aestiualem, post Paschatis festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem aestate, vt decet maturam, quasi per octo dumtaxat hebdomadas demetunt, colligunt, et recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti feminant, vulgariter *Groch* dicta, quae ad longum vsum exsiccata reseruant.

Auenam, et hordeum post Pentecostes festum feminant, quae vulgariter *Owies* dicitur. Hordeum *Ieczmiem* appellant.

Cicer vndecim post Pascha hebdomadis elapsis ante diui Petri festum feminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis et Lituaniis dicitur.

Rapae circa diui Ioannis Baptistae ferias feminantur. Et omnia eadem aestate seminata colliguntur, triturantur, triturataque in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminandum depromptum, in decem, aliquando in octo hebdom-

hebdomadis secundum solis clementiam ad penam, unde exiuit, reuertatur, agricolae suo centuplum fructum referens.

Recondendi frumenti Polonorum mos. Poloni omnes, Rutheni nigri, (quorum metropolis Leopoli est) Masouitae, Silesii, Pruteni, et Lituani quidam, in horrea, et acervos magnos recondunt frumenta, et aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, sexcentosue acervos, quasi turres quadriangulares eminentes reperies, ad quindecim, plusve interdum annos reconditi frumenti plenos.

Lituani, et Moschouitae quomodo recondunt frumenta. Sed Rutheni albi, Moschouitaeque omnes, et Lituani statim de agro in penam frumenta defalcata, et triturrata congerunt, et recondunt, quidam in cauernis subterraneis, in abditis silvarum, studio ad id effosis, et intus bene cum corticibus arborum adaptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salvas, et id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque, et praecipuam suppellectilem recondere solent, praesertim belli tempore, uti miseri coloni securi sint ab incurfu hostili frequenti, et rapinis suorum militum.

Supplicii sumendi modus. Hoc autem apud eos in villis praecipue obseruatur, si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso, iubente Domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere, etiam si recusauerit, minis, verberibusque exagitatus cogitur. Atque haec nobis de Lituaniis sufficiant. Hic tibi, lector candide, sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono Regi cum vniuersis suis prouinciis subest, plurima sunt oppida, et castra tam regia, quam nobilium, ecclesiasticorumque, quae hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo prouinciales, insignioresque ciuitates, et arces, quae olim pro ducatibus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt praeter ea complures duces particulares in Lituania, comitatusque, ex quibus Slucensis ducatus celeberrimus est. Princeps enim illius, quamuis Regi Polono magno Lituaniae Duci subest, et ad quaeuis mandata Regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu, qui XXX. miliaribus Polonicis in longitudinem patet, integre potitur, et thesauro priuato cum Italiae, Germaniaeque quibusvis principibus magnis, facile adaequari potest. Sunt quoque duces alii plurimi insignes, quorum respectu magnus ducatus Lituaniae dicitur, ex illis primas obtinent, illustres, et magnifici Domini Radiuiloni, Dominus NICOLAUS RADIVILVS, in Bierze, et Dubingii Dux, lumen patriae, et alter Cicerone, Hectorque Lituaniae, palatinus Vilnensis, et illustris heros NICOLAUS CHRISTOPHORVS RADIVILVS, Dux in Olika, et Nieswiez, comes in Szidlowiec, marschalcus curiae dignissimus, fraterque suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, GEORGII nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros Dominus IOANNES CHODKIEWICVS, comes in Sklow et Mysz, castellanus Vilnensis, archimarschalcus magni ducatus Lituaniae, exercituumque imperator et gubernator Lituoniae, ac capitaneus Samogitiae generalis, virtutum speculum insigne, Martisque et Mineruae alumnus. Insuper multos alios heroum antiquorum, quorumuis dignitatem adaequantur duces, et viros insignes Lituaniae celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere, ut difficile ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

Slucsko in Russia ciuitas, et ducatus.

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS Lituaniae in comitiis generalibus constituti, a supremoque et generali copiarum imperatore fortissimo, et heroe perpetua memoria dignissimo, Illustri Domino GREGORIO CHODKIEWICIO, Castellano Vilnensi confirmati, et militibus imperati.

BENEVOLO

LECTORI BENEVOLO S. P. D. AVCTOR

Hic quoque, lector candide, leges militares in comitiis generalibus magni ducatus Lithuaniae solenniter constitutas, tibi ut potuimus, summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu vero hos nostros sudores boni consule, maiora accepturus. (110)

OMNIS qui se obligauerit seruitio Sacrae Regiae Maestatis, debet in eo ad tempus praescriptum perseuerare. Si vero longius seruitium militare indictum, protrahumque fuerit: miles autem seruire amplius nolens in primo trimestri non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis trimestris adimplere tenebitur.

II. In alterius armis nemo audeat seruire, sub poena amissionis honoris.

III. Si quis e castris discesserit, seruitio non finito, nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius vero capitis poena puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, praesertim non habentem litteras a campiductore, siue Rotmagistro suo, iuste ab eo factum censetur.

IV. Lites, discordiasque milites in alterutrum seminare non audeant, sub graui poena.

V. Quod si aliquis ex militibus, praecipue vero pedestribus, arma sua stipendiarum, quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiae destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor, vterque suspensionis poena puniatur.

VI. Quicumque in Campiductorem, siue Rotmagistrum suum, decurionemue, vel etiam seruum in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis poena plectatur.

VII. Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demandatam obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate Campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiae ordinariae ad illum peruenerint.

VIII. Quicumque vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, poena honoris et capitis puniatur.

IX. Quicumque pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicuius suae necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei, excubisue obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter, oscitanterque obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem Campiductori oblatus fuerit, capitis poena puniatur, honoreque priuetur.

X. Si quis in custodiam campestrum destinatus, siue ex muro cum hoste colloquutus fuerit, sine voluntate Campiductoris, conuictus testimonio, pro eiusmodi facinore capitis poena puniatur.

XI. Si aliquis miles ex thesauro Sacrae Regiae Maestatis, tam de tormentis puluerem globosue, quam de aliis bonis Sacrae Regiae Maestatis aliquid in usum suum uertere ausus fuerit, sine quauis misericordia, turpi et vituperoso mortis genere puniatur.

XII. Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiam habuerit, talis, omni misericordia semota, in quatuor partes dilaniatur.

XIII. Quicumque tempore necessitatis, siue conflictus, a vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi causam alicui praebuerit, caput & honorem amittit: similiter, qui tempore periculi non conseruerit manus cum hoste, puniatur.

XIV. Si aliquis temerarie in terram hostilem irruerit, vel occasionem hostibus dederit, sine voluntate Campiductoris, caput amittit.

XV. Tempore nominis dati (quod Polonice *Hasto* dicitur) unusquisque miles in ordine suo pacifice permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis poena puniatur.

Y

XVI

no) Leges belli in scriptore topographico legere, in eas reuocare, cum ab auctore fuerint operi suo infuerum quid mihi videtur. Meum autem non erat, fert: id quod ei, tanquam militi, condonandum.

xvi. Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores, et strepitus in castris aliquis facere audeat sub graui poena.

xvii. Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

xviii. Tabernæ et nocturnæ comestiones prohibita et vetita tunc temporis sint, sub graui poena.

xix. Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub poena suspensionis: quod si aliquid acceperit præter victum, quod vnius grossi pretio constaret, sine quauis misericordia iuguletur.

xx. Nemo militum victus acquirendi causa absque seruo Campiductoris in villas audeat discurre, neue alicui iniuria inferatur sub poena graui.

xxi. Hominem alienigenam, aduenam et ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub graui poena.

xxii. Seruitorem alterius commilitonis, siue Decurionis, nullis ad se persuasionebus et promissis allicere audeat, sub graui poena.

xxiii. Nemo militum equos stipendarios curris iungat, neque causa necessitatis priuata, quamuis opportuna illis vi, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

xxiv. Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensionis poena esto.

xxv. Si quis in viam publicam mercandi, præripiendique victus causa, extra castra abierit, turpe ob lucrum, grauiter puniatur.

xxvi. De emptione & venditione cibi, & potus, Campiductor æstimationem faciat.

xxvii. Quicumque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus priuetur: similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

xxviii. Satellites a campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub graui poena. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub poena honoris.

xxix. Militum præfecti sub poena honoris tenentur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis vero siue ciuitatis, cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia Campiductoris, sub graui poena.

xxx. Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem, fidei suæ, concreditam ad vltimum usque periculum vitæ, tradere præsumat, sub honoris et capitis poena.

xxxi. Decuriones, commilitonesque, si Rotmagister, (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere enituerit, illum captum Campiductori præsentare tenentur.

xxxii. Rotmagister, siue militum præfectus, ad refectationem, et occlusionem portarum castrorum, quotidie præsens tenetur adesse, neminique castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenentur.

xxxiii. Nemo in castrum intromittatur, nisi certa notitia de illo haberetur, cuius sit, et ob quam causam venerit, & si iustam causam dixerit, solus in castrum absque famulis intromittatur, qui absque Campiductoris licentia intromitti non possunt.

xxxiv. Quicumque militum maxime autem pedestrium depredationis causa in terram hostilem friuolus abierit, talis poena capitis puniatur.

xxxv. Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis poena esto.

xxxvi. Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custodiæ aduentum non expectando abierit temerarie, caput amittit.

xxxvii.

xxxvii. Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idque muneris temerarie per ebrietatem, alearumque lusum neglexerit, caput et honorem amittit.

xxxviii. Ne Rotmagistri, commilitonesque extra arcem discedant, militesque suos ad quamuis legationem negotiorum suorum destinare non audeant sine licentia campiductoris, maxime vero campiductore ibidem præsentem, sub graui poena.

xxxix. Rem forte inuentam, nemo apud se pernoctare sinat, sed Rotmagistro, siue Campiductori eam indicet, sub poena paribuli.

xxxx. Quicumque militum absque armis, ad quæ stipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.

xxxxi. Nemo rixas, motusque aliquos in arce exercere audeat, sub poena atroci, quod si quis aliquem vulnerauerit caput, & pro friuola gladii extractione, manum amittit.

xxxxii. Ad quamuis iustam emendationem arcis, maxime obsidionis tempore, nemo militum eorum, qui in ea præsidia agentes manent, propter seipsos laborare detractant.

xxxxiii. Rotmagistri et decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantque, quomodo unusquisque in acie, legitime, ordinateque stare, et armis suis competentibus commode vi possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.

xxxxiv. Commilitones, siue decuriones honeste sese obseruent erga Rotmagistrum suum, non solummodo manu, verum etiam verbis, similiter et Rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberandoque, sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumque eum iudicet et puniat, rebellem vero Campiductori indicet.

xxxxv. Quod si quis commilitonum, sociorumque, siue ipse vices gerens, articulos supra scriptos, honoris et capitis poena præmunitos, iuste et legitime non obseruauerit eum Rotmagister suus, Campiductori sub fideiussione, et nobilitatis honore, ordinate transmittat.

PRUSSIAE CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS,

omniumque Magistrorum Crucigerorum Teutonici ordinis,

iuxta seriem compendiosa descriptio.

DE PRUSSIAE DEDVCTIONE

doctorum opiniones.

Præclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos princeps celeberrimus, Aeneas Syluius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis chronicis, quod Prussia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda sit, & hoc non sine causa: nam populus qui hanc regionem primo incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boemius scribit, ab ortu solis in hanc regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gotos, Venedosque sue Vandalitas commigrasse. Matthias vero Miechouiensis, Polonorum Chronographiae scriptor, lib. 2. cap. 8. refert, Regem Bithiniae Prussam nomine, Hannibale Carthaginensi admonitum, ut Romanis bellum inferret, quod cum ille suscepisset, male ei cessit. Longe enim plus Romani totius orbis Domini, quam Prussia Rex Bithiniae copiis valebant, quocirca ab illis adeo cum vniuerso exercitu profligatus est, ut Bithiniam regionem propriam relinquere cogere-
tur, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam a suo nomine Prussia appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouiensis, multos Romanos in terram istam propter atrociora bella, exorta, migrasse, seque partim in Prussiam, partim in Lithuaniam, Liouoniamque

Y2

&

Erasmi Stella opinio. & Samogitiam diffudisse. Erasmus vero Stella asserit in hanc regionem gentes quosdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen, domicilium habuerunt. *Sebastiani Brand opinio.* Sebastianus autem Brand Germanorum Chronographiae scriptor, sic de Prutenis, eorumque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulae, siue Vandalo fluuiio, qui Poloniam a Germania determinat, hic fluit ex Silesia, Poloniae minori & Masouia praeterlapso per Prussiam Gedanum vsque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Fines Prussiae. Ab aequinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit, ab occidente Pomerania, & mare Balticum, siue Germanicum, ab ortu solis Lithuania, a meridie Poloniae regno, & Maschouiae Ducatui contermina est, a septentrione Curlandia, Liouoniaque terminatur. Regio est fertilissima frugum, pecorisque abundans, incoluerunt illam, maxime autem iuxta Vistulam fluuium Vlmigau, Alani, Amaxobii, Gotique, ut testis est locupletissimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immundos spiritus, & profanas creaturas adorauerunt, vsque ad tempora Frederici Caesaris huius nominis II, cuius consensu & approbatione Teutonici ordinis Crucigeris, qui primo Mariani vel Pauperiani nuncupabantur, perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216. de his filius Chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum, eorumque origine legi possunt. Poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiae suae videri.

PRISCA ANTIQVORVM PRVTENO RVM

religio

Ab eodem Brutenio Prussiae appellatum quidam autumant. Anno Domini D III. gentilibus Prutenis, siue Vlmigatis, rex quidam Bruteno dictus, imperauit, qui cum iustos annos ætatis consecutus esset, regnum sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quocirca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri scepro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit, Kirie Kiriejto, quasi dicas proximus noster Dominus.

Kirie Kiriejto nomina, Graecorum ex Bithinia idiomate personant. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sane & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ, a Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, Kirie Kiriejto dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si quis autem inuisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola viderentur, a quercu semoueabant. Quercus hæc tripartita fuit inter ceteras filuas quercinas delectissima, in loco, ubi nunc oppidum Heligenbeil, id est, sancta

Ritus religionis Prussorum. securis, constructum est, sita erat, ex vna parte Prutenorum Deum, qui Petuno, id est, fulmen dicebatur, habebant: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die, nocteque perpetuo ardebat, & nunquam extinguebatur, quod si negligentia ministrorum ad hoc officium præstandum deputatorum ignem extinguere contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera

Petuno idolum. parte collocatum erat Patrimpo idolum, cuius cultus erat in serpente viuo retinendo, qui lacte, ut eo commodius vineret, alebatur. Tertia ex parte Dæmoniacum idolum Patelo nomine, situm fuit, huius honor, in retinendo alius cuius mortui hominis capite consistebat. Habuerunt præterea alios multos Deos quos adorabant, cultuque diuino prosequabantur, semper tamen inter quæceta holocausta eis offerre solebant, & quot fere res habebant, tot præfides & deos constituebant. Fuit igitur Deus singularis Vurschayto gentilibus dictus, quem

Patrimpo idolum. *Patelo idolum.* *Vurschayto idolum.*

quem magno honore venerabantur, & pro lare, siue deo domestico super omnia mobilia, iumentaue, utpote equos, boues, oves, capras, fies, &c. eum idolum præponebant. Alter Deus fuit Sneybrato dictus, hunc super anseres, gallinas, anates, columbas, pauones, &c. constituebant. Tertium deum domesticum, Gurcho dictum habebant, is omnibus esculentis, cibariisque præponebatur.

Præter ea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus & omnibus pæne creaturis, diuinum honorem deferabant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam scripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret, hominem homini per litteras animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hospitales aduenis se exhibebant.

DIVISIO PRUSSIAE IN XII. DVCATVS.

Anno diuinæ incarnationis CCCLXXIII. Vedenuto princeps Prussiae, (qui Bruteno fratri voluntarie scepra deponenti successit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Culmo, & Lituo. Cumque iam Vedenuto princeps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiae inter filios diuisit, Seymonemque natu maiorem summæ rerum præfecit. Atque ita Prussia in XII. ducatus, secundum filiorum principis Vedenuti numerum diuisa est, & unusquisque a suo principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem cum sua dispositione, castrisque & ciuitatibus, annorumque numero, quando videlicet a Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

SVDAVIA DVCATVS I.

Primus & præcipuus Prussiae ducatus Sudavia olim erat, qui a Sudo Vedenuti filio principe suo, nomen sortitus est. Hic ducatus omnes alios & præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocumque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & procures totius Prussiae priscorum tempore sedes suas habebant, nunc autem paludibus & siluis maximis obsitus scater, nec vllum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Luptauenfi territorio, rota enim est deuastata a Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam et infidelitatem. Distinguit Sudauiam a Sambia regione palus quidam, a ducatu vero Nadrauiensi fluuius Lawo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

Sambia nunc Samland appellata, regio Prussiae a principe Saymo nomen accepit. Haec priori cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere viderur, poterant enim ex illa 4000. equitum & 4000. peditum congregari. A Natangiæ regione fluuius Pregel dicto determinatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht	vnaquæque earum condita anno Domini	1256
Kneibach		1380
Regiomontum, cum caastro et antiqua, ut illi appellant, ciuitate		1260

Fischusia	condita an- no Domini	1269
Lechster		1289
Mumelburgia		1279

Girmauia, Rudauia, Neuhusia, Vuargia, Ceilgarbia, Bobetia, Lubtauia, Schaccia, Chremetia, Valdouia, Tyremburgia, Bonundia, Rositta, Caymen.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quae omnes a Crucigeris bene muratae & fossis cinctae extiterunt, nunc quaedam arces in curias iudiciales redactae sunt, quarumdam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS III.

Natangia regio a principe Natango nomen ducit, quae a Bartia regione, flumine, Alla nominato, secernitur, a Pomesania Passaria fluuio, determinatur. Regio est optima, arces et ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptae sunt, habet, sunt nempe

Valdouia ciuitas	conditae sunt anno Do- mini	1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creuzburg ciuitas cum arce		1253.
Heiligenbeil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas		1312.
Schuppenbeil ciuitas		1319.
Brandenburg oppidum cum ar-		1362.
Balga arx (ce)		1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA IIII.

Regio Nadrouia a principe Nadro denominata est, eam a Natangia fluuius Pregel determinat, a Slayonia Nara amne distinguitur. Haec maiori ex parte a fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiae eius & vestigia reperiuntur, cauae & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

Slauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, a principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte a Lithuanis, Crucigerisque depopulata est, eam a Lithuania Memula fluuius determinat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta	His annis incarnationis diuinæ a Crucigeris fratribus constructae sunt	1253.
Tilla		1289.
Renum		1276.
Liccouia		1273.
Salauia		1385.
Labia		1258.
Tapia		1255.
Vintburgia		1409.
Christouerder		1253.
Boyria		1338.
Cestia		1185.

Norbeitia

Norbeitia	His annis incarnationis diuinæ, a Crucigeris fratribus constructae sunt	1381.
Vonsdorfa		1391.
Angerburgia		1412.
Dringofortia		1403.

BARTONIA DVCATVS VI.

Bartonia a Barto principe nominis etimologiam ducit, cum Lithuanis & Moschouitis terminis disceptat, a Lithuania 70. stagnis & solitudine, a Galindia vero flumine quodam finitur, nunc magna ex parte a Lithuanis & Crucigeris peruastrata est. Arces cum oppidis, a Crucigeris erectae in ea sunt.

Nordemburga	His annis haemunitio- nes a Crucigeris erectae sunt	1505.
Iohansburga		1268.
Gurburga		1259.
Insterburga		1342.
Richtenerder		1396.
Bartonia		1265.
Rhenum		1375.

GALINDIA REGIO VII.

Haec regio a Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Masouiae flua ingens a meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, ut successu temporis, populus in ea progenitus, locum non haberet. Vnde praepositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, ut nullam feminei sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cum minus obseruatam animaduertent, mamillas Grande faci-
feminis, ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus sum-
mae tristitiae, & miseriae causa fuit. Erat autem in illa regione mulier quaedam au-
toritate nomine & potentia clara, quae pro prophetissa habebatur: oracula enim
interrogantibus dabat. Huic cum mulieres calamitates suas exposuerunt, prophe-
tissa illa, miserae sortis femineae condolens, dolos quibus viros circumueniret, & pe-
peratum facinus vlsceretur, expiaretque, indagare, cogitareque coepit, conuoca-
tisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiae, monuit eos, ut Chri-
stianis bellum, sine vllo armorum genere (euentus enim rerum praedicere solita e-
rat) quam celerrime inferrent, hanc enim voluntatem deorum esse, serio affirmabat,
quibus Galindi auditis, sine vlla mora (certum enim esse credebant) iuuenes, se-
nesque valida manu inermes in Polonorum & Masouiorum Christianorum prouin-
cias, cum impetu excurrunt, nactaque ingenti hominum, & iumentorum praeda, runt,
ad sua proficiscuntur. Interim vero captorum Christianorum aliquot aufugiunt,
continuoque reliquis Christianis nuntiant, quomodo Galindi sine armis iterum e-
ruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos affecutos, maxima, cru-
entaque strage profligant, praedamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes
hostes in regionem vsque eorum persequuntur, quam armis & igne euertunt, reli-
quias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Se-
quuntur ciuitates & munitiones Galindiae.

Ortelburgum castellum	Anni instaurationis eorum	1266.
Rastemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidum		1238.
Passenhumia oppidum		1388.
Dreschlouia arx & oppidum		1338.
Lucia castellum		1348.
Lacemburgia oppidum		1349.

Z2

VAR.

VARMIA REGIO VIII.

Varmia, siue Vuerlandia regio, a Warmo principe nomen sortita est, a Pomesania provincia stagno, & flumine Passaria discernitur, a Natangia paruis quibusdam fluuiis, hae arces cum ciuitatibus in ea numerantur.

Ressel arx & ciuitas	His annis sunt extractae	1337.
Seeburg arx		1348.
Bichoffstein ciuitas		1325.
Wartembergia ciuitas		1325.
Allenstein arx & ciuitas		1367.
Melsatia arx & ciuitas		1326.
Heilsberga arx & ciuitas		1220.
Wormeditum arx & ciuitas		1316.
Gustadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PROVINCIA IX.

Hogkerlandia siue Pomesania, a principis nomine Hogo appellata est, eam a Natangia, Passaria fluuius separat, a Pomesania duo fluuii Melsink & Drasen appellati, haeque arces cum oppidis in ea reperiuntur.

Brandenburgum castrum & oppidum	} His annis extracta sunt	1 2 5 8.
Frauenburgum oppidum		1 2 7 9.
Tolkiemit oppidum		1 3 6 5.
Mulhusia castellum		1 3 6 5.
Scharponia praedium		1 3 6 5.
Elbingense castrum constructum est anno 1 2 3 7.		
Ciuitas vero ipsa Elbinga celebris & populosa, emporio clara, instaurata est anno 1 2 3 9.		

CVLMENSIS DVCATVS X.

Culmia regio Prussiae, a Culmo principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania Vistula fluuiio fecernitur, a Pomesania flumine Ossa, a Michlouia vero & Dobrinia, territorii Drebnicz fluuiio, fines suos dirimit. Hae ciuitates & munitiones in ea numerantur.

Culmina ciuitas ampla	Erectae sunt annis hisce	1223.
Ventslauia arx		1215.
Aldusia castrum		1238.
Graudentz arx & ciuitas		1299.
Gugeleburga ciuitas		1230.
Schonse arx cum ciuitate		1305.
Strasburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarckt ciuitas		1325.
Rogosna arx		1293.
Colmensee ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate amplissima, emporio clara ad Vistulam condita		1235.

Papai

Papauia arx	Erectae sunt annis hisce	1375.
Frideck arx		1331.
Lipno arx		1319.
Lesna ciuitas		1328.
Golba arx & ciuitas		1300.
Luben arx cum ciuitate		1233.
Reden ciuitas cum arce		1233.
Birgela arx		1305.
Lauterburgia arx		1301.

POMESANIA PROVINCIA XI.

Pomesania a Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drasno, Drobnicz, Vuessera, multae in ea praeclarae arces & ciuitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga ciuitas ampla, anno Domini M. CCC. II. extracta est, arx vero anno M. CC. LXXXII. a fratribus Teutonicis erecta, sub magistro ordinis Hartmanno, comite Heldrouiensis, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata, Regis Poloniae praesidiis tenetur.

Neutichia oppidum	Hae ciuitates cum suis munitionibus his annis extractae sunt.	1329.
Stum arx cum ciuitate		1249.
Christburga arx & ciuitas		1258.
Preusmarck arx		1329.
Salfeld ciuitas		1328.
Merinek arx cum ciuitate		1290.
Holand arx & ciuitas		1329.
Lubistadia ciuitas		1302.
Osterrode arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cum ciuitate		1289.
Marienuerder arx cum ciuitate		1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonemberg arx		1319.
Rosenburga ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cum arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA XII.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodniam & Drebnicz fluuios iacet. Huius causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem praeter vnam ciuitatem Strasburgam, & tres munitiones, Berklii, Dorunik, & Michlouiam habet.

Pomeraniae regionem amplissimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniae regionum descriptione, infra latius indicabimus. De qua multa

A a

ta

Dantiscum.

ra bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs Gedanum, siue Dantiscum appellata, a mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimum in ea totius Pomeraniae, & Prussiae emporium est, regi Poloniae subiecta, anno Domini M.CC.LXXXV. translata. (111)

Crucigeri in Prussiam veniunt.

Pruteni gentiles barbarie indomita rigentes, peruersi & infideles erant, vnas creaturas quaslibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam conuerti patiebantur. Idiomate proprio a Liunico non dissimili utebantur, Polonis & Masouitis tributarii erant, sed frequenter nata occasione iugum excutiebant, ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini M. CCXI. Conradus, Masouiae princeps, ex Regibus Polonorum genus ducens, a Prutenis gentilibus saepius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum huius nominis II. legatos destinavit, implorans auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, a Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Prussiam xx millia misit, quibus princeps Masouiae Culmensis terram in primis donauit, cum arce Dobrineni, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamque subiugatam insimul partirentur. Hic quaedam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subieciimus.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEVTONICI ORDINIS.

Expediit Christianorum in terram sanctam.

Anno Domini MCLXXXVIII. cum Balduinus Rex Christianus Hierosolymis regnaret, Saraceni & barbari ex arce nomine Prolomaida, Latine Aconae, Germanice Acris dicta, variis excursionibus sanctam terram infestare solebant. Quam ob rem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit a Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, et in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, pia peregrinationis causa, in terram sanctam profecti sunt. Horum numerus erat D. partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniae, qui omnes in vnam nauem congregati, Aconam vsque peruenierunt, vbi per integrum annum cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnauerunt, in oppugnatione multi Christianorum telis barbarorum laeserant, vnde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cum neminem in terra aliena, qui subleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis praecipui, octo boni & pii viri Teutones, qui cum viderent Christianos tam misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Postea Xenodochium, siue hospitale, sub titulo Beatae Virginis Mariae, Aconae erexerunt, primusque Xenodochi praefectus Henricus de Vualpot electus est, ex Germania oriundus, hic maximam diligentiam, in fouendis infirmis et egenis adhibuit, vltimum diem Aconae peregit, ibidemque sepultus est, anno Domini MCLXXXX. Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, et Xenodochium, pro pauperibus, et pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconensi laesi erant, extruxit, sub titulo Beatae Virginis Mariae.

Hospitale beatæ Mariæ Virginis.

Tandem anno MCLXXXI. Clemens Papa huius nominis III. hunc ordinem confirmavit, et titulum dedit fratribus Teutonicis, Xenodochii Hierosolymitani Beatae Virginis Mariae. Præterea D. Augustini, regulam illis seruandam imposuit, stemmateque eum cruce nigra eos insigniuit.

Postea

(111) Nostris temporibus nunc Prussia diuiditur in Prussiam Brandeburgicam, & Polonicam. Prussia vero Polonica diuiditur in tres provincias seu circulos, Sambiensem, Natangiensem & Hogkertandiam. Sambienfis provincia Slaudoniam, Nadrouiam, Samlandiam, Narangienfem, Na-

Postea patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutoni i ordinis a Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde, ex vtraque parte crucem nigr. m. ha-
bente ornauit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt XXIV. fratres laici, & VII. sacerdotes. His, lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbam tondebat, & super saccum stramine impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Habitus Crucigerorum i eutonicorum.

Secundus, HENRICO de WALPOT, primo magistro Xenodochii Hierosolymitani, OTTO de KARPEN nobilis Germanus, in magisterio successit, anno Domini MCC. sub Imperatore Romanorum Philippo, huius nominis II. & Innocentio III. summo Pontifice. Hic in humilitate, & cordis simplicitate, Deo & fratribus seruauit. Sexto anno officium absoluit, Aconaeque sepultus est.

Tertius ordinis magister HERMANNVS BART Olsacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum Imperatorum XXII. anno MCC.VI. praefuit officio IV. annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconaeque sepultus est.

Quartus HERMANNVS a SALZEN, nobilis Misnensis, Friderici secundi, Imperatoris, & Innocentii III. Pontificis, temporibus, anno Domini MCC.X. electus est. Hic omnium præclarissima priuilegia ordini a Pontifice, et Friderico secundo, Cæsare, consecutus est. Nam cum similitudines, et odia inter Pontificem Romanum, et Fridericum Cæsarem exorta essent, ille huiusmodi cladem prudentia sua e medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Thuringensis habitum suscepit, duo millia, nobiles et auratos equites Germanos in ordine habuit, quos XXX. continuus annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis a Saracenis Hierosolyma pulsus, Prussia concessa est, Regum Poloniae, Conradique Ducis Masouiae, et Imperatoris Friderici II. concessu. Quorum XX. millia in Prussiam venerunt, Prussosque gentiles auxilio Polonorum, ex Poloni & Masouiae Prussiam Crucigeris concedunt.

Quintus magister CONRADVS, Thuringorum et Cathorum Landgrauus, sub Gregorio IX. Pontifice, et Friderico II. Imperatore anno MCCXL. electus est, habitum Marienburgae, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, et viris eximii, ac prudentibus, cum Prussis gentibus, multa bella gessit, magnoque labore fines regionum ordinis dilatavit, et, si quæ ruinam minarentur, illas refarciens optime conseruauit. Postea e viuis excessit, Marienburgae sepultus.

Sextus ordinis magister POPPO ab OSTERNAU electus est, Conradi IV. Imperatoris, et Innocentii IV. Pontificis temporibus, anno MCCLII. Multa præclara bella cum Prutenis, Liunionensibus, et Swantopolo, duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiae duce, sanctæ Hedwigis marito, a Tartaris, totam fere Sarmatiam vasti nubes, interemptus est, a Christianis vero Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tempore Regiomontum constructum est.

Septimus magister, IOANNES SANGERHUSENSIS, officium suscepit tempore Vilhelmi Comitis Flandriae, Romani Imperatoris et Urbani IV. Pontificis, anno MCCLXIII. Infidelium Prutenorum, vires mirabiliter diminuit, ordoque eo praesidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Toruniae fundauit, Brandenburgae quoque ciuitas cum arce, eius temporibus adificata est, anno Domini MCCLXVI. Tapia quoque munitio erecta. Annis XII. praefuit, Treueris sepultus est.

Octauus magister, HARTMANNUS, Comes Heldringensis constituitur, sub Rudolpho

Aa 2

dolpho Imperatore Habsburgensi comite, et Gregorio X. Pontifice, anno Domini MCCLXXV. vir pius & industrius extitit, Nadraunam, Sudaviamque, regiones Prussiae, debellavit, cum ceterisque finitimi longas acies tenuit. Eo praesidente, anno MCCLXXIX, Menia civitas adificata est. Anno vero Domini MCCLXXXI, Marienburgense castrum erectum est. Venetiis ultimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus magister BURCHARDUS a SWENDEN, sub Rudolpho Caesare & Pontifice Martino IV. electus est, anno MCCLXXXIII. Eo praesidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea VII. annis in officio expleis, magistratu se abdicavit, mortuus est Rhodii, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus magister, CONRADUS de FEUCHTWANGEN, munus magistratus suscepit, sub Rudolpho Imperatore & Nicolao IV. Pontifice, anno MCCLXXXV. Eo praesidente ordo multum profecit, VII. annis fratres in officio continuunt. Pragae Bohemiae metropoli spiritum exhalavit, Trebniciaeque sepultus est.

Vndecimus magister GOTTFRIDUS, Comes de HOHENLOH electus est, sub Caesare Adolpho XXVIII. Germanorum Imperatore, & Pontifice Bonifacio VIII. anno Domini MCCLXXXVII. Hic Venetia cum multis fratribus in Prussiam profectus est, decem annis officium gessit. Postea comitis celebratis, magistrum resignavit, in Germaniamque profectus, e viuis excessit.

Duodecimus magister SIGERIDUS de FEUCHTWANGEN, anno MCCCVII. creatus est, Alberti Imp. Austriae Ducis, & Clementis V. Pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiae castrum Marienburgam transfudit: nam in terra sancta, Venetiis, Napoli, & in Anglia sedes suas, & praecara aedificia propter quasdam similitudines amiserant. Duobus annis officio praefuit, Marienburgae mortuus est.

Decimus tertius magister, CAROLUS BEFFART susceptus est, sub Henrico VII. Imp. & Clemente V. Pontifice, anno MCCCIX. erat insignis vir prudens, & industrius. Anno Domini MCCCXII. eo praesidente, Memula arx, in Curlandia regione Prussiae, fundata est, ad propulsandos Lithuanorum incursum. Tandem praedictus magister a Pontifice Romano citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, ut in adversariorum caput redundaret. Romaeque discedens, in itinere, Viennae morbo oppressus expiravit, ibique tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassavit, ut omnia frumenta, penuria hominum, in agris manerent.

Decimus quartus magister VERNERUS Vrselensis, temporibus Ludovici IV. Caesaris & Ioannis XXII. Pontificis, suscepit officium suum, anno MCCCXXII. ordini cum summa laude praefuit, cito post interemptus est, a fratre ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia S. Elisabeth, cum ex vespertinis precibus egrederetur.

Decimus quintus magister RUDOLPHUS, Dux Brunsvicensis, sub Ludovico IV. Caesare, & Ioanne XXII. Pontifice magistratus cellitudinem suscepit, anno MCCCXXV. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum divinum summo opere compulsi, largeque illis omnia ministravit, ideo eos liberalitate obediens sibi effecit. Iustitiam magnopere administravit.

Decimus sextus magister DITRICHUS, Comes Altemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludovici IV. Imperatoris & Ioannis XXII. Pontificis, anno Domini MCCCXXIX. eloquentia validus, auctoritate gravis, iustitiaeque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatae Mariae Virginis Marienburgae extruxit, Torunia obiit, translatus Marienburgam, in templo S. Annae sepultus est.

Decimus septimus magister RUDOLPHUS, Dux Saxoniae, Ludovici IV. Impera-

peratoris, ac Benedicti duodecimi Pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini MCCCXXXIX. Hic anno Domini MCCCXLI. magnas copias Lithuani Prussiae conscripsit, Neumarcouiamque oppugnavit. Interim vero Lithuani Prussiam insulam vastant. traserunt, eamque fere totam igne, & caedibus consumserunt, multos captivos abducentes, quae causa illi tantum moerorem attulisse creditur, ut mente captus, ab officioque depositus, praeter moerore vitam terminavit. In Marienuerder civitate sepultus est.

Decimus octavus magister HENRICUS Dismariensis, Clementis VI. Pontificis tempore, officii dignitatem consecutus est, VI annos in regendo ordine consumpsit, cum Lithuanis & Ruthenis bellum egregium, in die Purificationis beatae Mariae gessit, auxilioque divino 10000. inimicorum prostravit. E viuis postea decessit, Marienburgaeque humatus est. Hic virginum coenobium, LEBENICH dictum, Regiomonti erexit.

Decimus nonus magister HENRICUS Kniprodiensis, Carolo IV. Caesare & Clemente VI. pontifice imperantibus, ad dignitatem magistratus accessit, anno MCCCXLVIII. Eo praesidente ordo doctis viris abundavit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis XXXI officio praefuit: Marienburgae vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigessimus magister CONRADUS ZOLNER, temporibus Venceslai Imperatoris Romani, & Urbani VI. Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini MCCCCLXXIX. Multa egregia bella & facinora contra gentiles, Lithuanos, & Samogitas, temporibus Keystuti, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigilonis ducum Lithuaniae gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit, Marienburgae naturae debitum persolvit.

Vigessimus primus CONRADUS VALENBODENSIS, Venceslai Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus magistratus oblatum suscepit, anno MCCC.LXXXVIII. Vehemens, & iracundus extitit, totis viribus bello incumberebat, monachos, sacerdotes, & omnes Ecclesiasticos furore percitus, odio persequabatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno MCCCCLXXXI. fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lithuanis Niemen dictum, ad arcem Cownensem in Lithuaniam navibus, terraque peruenierant, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Newerder, Riteuerder, & Meremburg appellatas, ex his Crucigeri Lithuanis, magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigessimus secundus magister CONRADUS DE IUNGINGEN, ad munus obeundum vocatus est, Venceslao Imperatore & Bonifacio IX. Pontifice praesidentibus. Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque observantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus, eum multa pati oportebat. Annis XII. officio praefuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburgae in D. Annae templo humatus est.

Vigessimus tertius magister VLRICUS DE IUNGINGEN, Conradi frater, Rupertus Caesare, & Gregorio XII. Pontifice, munia obeuntibus, officium suscepit anno MCCCIV. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodum observavit, consanguineos odio persequabatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cum Lithuanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo Rex Poloniae, & Lithuaniae magnus dux Vitoldus, cruento Crucigeri proelio profligavit, ubi & ipse cum plurimis commendatoribus, quorum CC. recensentur, cecidit. Dux quoque Stetinenfis & Olesnicensis, Kerschdorfque, dux exercitus Crucigerorum, a Polonis capti: V millia Crucigerorum a Polonis caesi sunt.

sunt. Lithuanorum tamen in castris Polonorum militantium VII. millia trucidata, fugataque in primo conflictu.

Vigésimus quartus magister HENRICUS comes PLAUENSIS, sub Sigismundo Imp. & Ioanne XXIII. Pontifice electus est. Hic volebat vicisci iniuriam, quæ a Polonis Crucigeris illata erat, sed ante quam quicquam inciperet, ab officio deiectus est, & Engelsburgæ in carceres coniectus, deinde ad Leksteg missus, ubi VII. anno in vinculis peracto, satis concessit, sepultus Marienburgæ.

Vigésimus quintus MICHAEL STERNBERGENSIS, imperatoriae culinæ magister, Sigismundo Imp. sceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Rom. Pont. ordini præpositus est, anno Domini MCCCCX. Primo anno cum suscepisset officium, Iagielo Rex Poloniæ, & Violdus Dux Lithuaniae, Osterrodam, Helsburgensemque episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgam ciuitates, depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Nouem annis ordinis curam gessit: postea, ut deponeretur, precibus obtinuit, Gedani vitam finiuit, Marienburgæ vero sepultus est.

Vigésimus sextus PAULUS RUSDORFIENSIS, Sigismundi Imp. & Martini V. Pont. tempore, magisterii celsitudinem consecutus est, anno Domini MCCCC. XIX. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Prussiæ ad Regem Poloniæ Casimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excusserunt, officium IX. annis hic magister retinuit, mortuus tandem, Marienburgæque sepultus.

Vigésimus septimus CONRADUS ab ERLINGSHAUSEN, Alberti II. Rom. Imp. tempore officium suscepit, anno MCCCCXXXVIII. Hic a bello, quoad uixit abstinuit, nimio dolore ob fratrum peruersitatem consumptus est, Marienburgæ mortuus, ibidemque sepultus.

Vigésimus octauus LUDOVICUS ab ERLINGSHAUSEN, sub Cæsare Friderico huius nominis III. fratres regere coepit anno MCCCCCL. Huius tempore Prussia ab ordine desciait, ad regemque Poloniæ Casimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis prædarii, Marienburgam regi anno Domini MCCCCLVII pro summa 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis castris & ciuitatibus. Postea Rex Poloniæ capta arce Choynicze, pacem cum Crucigeris iniit, atque ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta est, pro qua Poloni CL. annis perpetuo cum Crucigeris belligerabant.

Vigésimus nonus HENRICUS RHEVS, comes Plauensis, dignitatem magisterii affectus est, sub Friderico huius nominis III. Imp. anno Domini MCCCCXLVII. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali ecclesia terræ mandatus est.

Trigésimus magister HENRICUS comes RICHTENBERGENSIS, anno MCCCC. LXX. officium suscepit, præsentibus Friderico III. Imperatore, & Sixto Pontifice huius nominis IV. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Prussiæ captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis VII. præfuit, Regiomonti sepultus est, huius tempore bellum sacerdotum in Germania fuit.

Trigésimus primus MARTINUS TRUCHSES Vetschhausensis, sub Friderico III. Imperatore, & Sixto IV. Pontifice ordini præfectus est, XII. annis præfuit, Casimiro Regi Poloniæ, obedientiam præstitit, Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est.

Trigésimus secundus IOANNES de TIEFEN ex Heluetia, celebri familia oriundus, Friderico sceptrum tenente, & Innocentio VIII. Pontifice presidente, ordinem in tutelam suscepit, anno MCCCCLXXXIX. Eodem anno Poloniæ Regi, iuramentum præstitit. Postea eidem Regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatus.

Poloni cum Lithuanis Prussiam vastant.

Ad Polonos Pruteni deficiunt Crucigeri spernentes

Pruteni Crucigerorum iugum excutunt Marienburgam venditur.

Bellum sacerdotum.

Trigésimus tertius FRIDERICUS Dux Saxoniae, Thuringorum & Hermundurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris, & Alexandri VI. Pontificis temporibus, anno Domini MCCCCCLXXXVIII. In festo D. Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam Regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de causa a Polonis sæpius infestatus, in patriam suam Hermanduriam profectus, ubi XII. annis extra ordinis fines exactis, mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus Rex Poloniæ e viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

Trigésimus quartus ALBERTUS Marchio Brandeburgensis, Casimiri Regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulii Pontificis temporibus, ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini MDXII. Sigismundo Regi Poloniæ, auunculo suo, iuramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus munivit, ut se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod iuramento se obstringere regi noluisse.

GESTA HVIVS MAGISTRI TEMPORE PRÆCIPUA.

Anno Domini MDXIX. in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno MDXX Albertus Marchio, die festo circumcisionis Christi, Braunsbergam inopinate occupauit. Eodem anno, Mehlsak, Milimlyn, regi traditæ sunt, cum aliis plurimis ciuitatibus, castrisque. Quadagesimali tempore, mense Aprili, copiæ Regis, Oland, ciuitatem & arcem sub magistro, ceperunt, eodem anno Brandeburga arx & ciuitas a Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini MDXX. Vuolsangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis, decem millibus peditum, IV. millia equitum coniungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopique monte, (ut vulgo vocant) ciuitate imminente, IV. millia globorum tormentorum bellicorum, in ciuitatem, frustra tamen, exonerauit, nullum enim hominem læsit, sibi vero ingens damnum in tormentis & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnum præstantissimum, in mille frustra consumsum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium, Crucigerorum milites afflicti erant, ut multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea vero Poloniæ Rex, in subsidium Gedanensibus XII. millia equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum a Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captiuos abduxerunt, multi etiam a Cassubis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschouiam & Stargardum arces occupauit. Choynicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea ceteræ ciuitates & arces vltro se Regi Poloniæ obtulerunt, & milites ordinis vna cum Crucigeris ex Prussia sunt eiectiones.

Anno Domini MDXXV. die VIII. Aprilis, Prussia, quam primum religiosi, Crucigeri videlicet, tenuerunt, in mundanam politiam & principatum sæcularem cessit. Albertus enim Marchio Brandeburgensis in ordine XXXIV. & vltimus magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, regem sibi per inter-nuncios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiamque veniens iuramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Maiestate regis ad id fabricata, in medio foro Cracouiensi sedenti, regalibusque induto, præstitit multis principibus præsentibus. Ibique prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex, principem sæcularem, equitemque (ut vocant) auratum creauit. Terrasque omnes Prussiæ

certis sub conditionibus, eidem vt feudali, clientique, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finem ordo ille, vt vocant Teutonicorum Crucigerorum, in Prussia habuit anno Domini MDXXVI. ALBERTO Prussiae Duci, soror Regis Daniae, in matrimonium data est, ex qua suscepit filium ALBERTUM FRIDERICUM hodiernum Ducem Prussiae, qui etiam post mortem patris, Regi Poloniae iuramentum, homagiumque solenniter praestitit, nunc quo ordine, & quibus ceremoniis hoc iuramentum praestitum sit, quoniam ipse praesens rerum spectator fui, breuiter dicam.

Mos homagiorum regni Polonici. Vestitus solennis Regis Polonae.

Anno Domini MDLXIX. mense Iulio, in comitiis regni generalibus, Lublini celebratis, ALBERTUS FRIDERICUS Marchio Brandenburgensis, ALBERTI Ducis Prussiae praedicti filius, patri in principatu succedens, iuramentum Regi Poloniae praestitit, hoc modo: decima nona die Iulii, amplissimum suggestum (siue maiestas, vt dicitur, regia) rectum sericeis, & stragulis, tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuose erigitur, vbi Rex sessurus esset. Concursum sit ad forum immensae hominum multitudinis, opplentur viae, omnesque plateae, quacunque ingressus erat, satagit pro se quisque, vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim Maiestas Regia ex arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti, & splendida Senatorum, Procerumque vniuersi regni corona, praecedentibus principibus, viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcherrimum & amplissimum album, nouo Duci, de more, cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, Cancellarii regni filius, praeferebat, postea Rex in domum quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique ornatu regali induitur, sandaliis videlicet aureis, alba Dalmatica, & Chlamyde, siue Pluuiali ex panno aureo confecta, et corona regia aurea gemmis, lapidibusque pretiosis concinne, affabreque ornata, chirothecas quoque annulis, gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta Maiestas regia ornamentis regalibus de modo dicta illa in suggestum procedit, media inter Reuerendissimos Dominum IACOBUM VCHANSKI, archiepiscopum Gnesnensem, Primatem Regni, ac Dominum PARNIEWSKI episcopum Cracouiensem, praecedentibus, et subsequenter contiguae primarius dominis, consiliariis, Spiritualibusque, gladium euaginatam ancipitem ANDREAS ZBOROWSKI gladiator (vt dicitur) Regni, praeferebat: poimunt aureum cruce insignitum PETRUS ZBOROWSKI, Palatinus Sendomiriensis portabat, sceptrum STANISLAUS MYSZKOWSKI, Palatinus Cracouiensis, anteferebat. Cum itaque Sacra Regia Maiestas in folio sedit, quatuor Germani proceres Prussiae, nomine Ducis sui, supplices venerunt, et genibus flexis vnus eorum orationem facundo lepore, ad S. R. M. recitauit: oratione finita, Regia Maiestas quatuor consiliarios cum illis quatuor Germanis ad Ducem Prussiae accersendum misit. Veniens itaque Illustrissimus Princeps ALBERTUS FRIDERICUS, disertissima facundia, orationem fecit ad S. R. M. singularem fidem, supplicitatem, et subiectionem testantem. Responsum est postea ipsi Principi, consiliariisque eius Latini verbis, nomine Regis: S. reg. Maiest. tam ipsum principem, quam omnes subditos et optimates eius, omni fauore, et gratia complecti, defendereque velle. His finitis accessit princeps ad solium, et pedes regios genu flexo cum summa reuerentia accepit, accepitque de Sacrae Regiae Maiestatis manibus vexillum album insignitum aquila nigra, cum litteris S. et A. colligatis in pectore, cum institutione ore regio facta his verbis: Nos SIGISMUNDUS AUGUSTUS Rex annuentes vestris, et vestrorum subditorum precibus, tradimus, et concedimus illustriati tuae, prout parenti tuo Illustrissimo tradideramus, in feudum terras, ciuitates, oppida, et arces in Prussia, et ad eas illustritatem tuam investimus, per huius vexilli traditionem, ac institutum ex gratia, et benignitate nostra, qua illustritatem tuam, vt nepotem nostrum charissimum complectimur, speramusque, quod eius

Verba Regis ad Ducem Prussiae.

eius beneficentiae nostrae, et memor, et grata, fidelisque illustritas tua sit futura. Deinde princeps Prussiae caudam vexilli tenens, super libro Euangeliorum in haec verba iuramentum praestitit.

Ego ALBERTUS FRIDERICUS, Marchio Brandenburgensis in Prussia, Stetinenfis, Iuramentum Pomeraniae, Sclauorum, Cassubiorum Dux, Princeps Rugiae, & Burggrauis Norimbergensis, promitto & iuro, quod Serenissimo Principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto, Regi Poloniae inuictissimo, Magno Duci Lituaniae, Russiaeque, ac omnium terrarum Prussiae Domino, & Haeredi, sicut meo naturali, haereditarioque Domino, & eius Sacrae Maiestatis haeredibus, & successoribus Regibus, & Regno Poloniae, ero fidelis & dominum praecavebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vasallum, feudalemque pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc sanctum Dei Euangelium.

Accepto huiusmodi iuramento Maiestas Regia, gladium ancipitem, a gladiatore regni, Domino Andrea Zborowski accepit, nouumque ducem ter praecinxit, inclinatum de more dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime. Postea ei torquem auream, regio munere non indignam, imposuit. Mox omnis ordinis nobiles, qui ad equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more praecinctus fui) praecincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, Duceque Prussiae cum suis praecedente, in arcem rediit.

Haec autem Prussiae regio, plerisque sinuosis flexibus est vbiq; amoena, & opportunis portibus maris Baltici, maxime commoda, vrbium illustrium oppidorum, arciumque frequentia, & opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terrae v-Prussiae. bertate, supra modum claret. Pecoris omnigeni inestimabili copia, piscationibus, venationibusque, & siluis fructuosissimis, aerisque temperie, cum amoenitate coniuncta, praedita est, & postquam fidem Christianam Prussia suscepit, LXXII. arces Ciuitates in Prussia. praecipuas, & LXII. ciuitates principales habuit, a Crucigeris domus Teutonice erectas, quarum numerus nunc temporis successu, plurimum creuit: multae enim & frequentes ciuitates ac oppida, munitionesque, tam a Polonis, quam Crucigeris vario Marte vtriusque decertantibus, extractae sunt. Longitudo eius ex Aquilone in Austrum, a Torunia vrbe, confini Masouiae, vsque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo miliaribus extenditur. In latitudinem vero quinquaginta miliaribus, Lituanos, & Masouitas contingens, patet.

Flumina praecipua, & principalia, in Prussia duodecim reperiuntur, Istula siue Flumina Prussiae. Vistula, quae Silesiam, Poloniam, Masouiam, & Prussiam praeterlabitur, similiterque Cronon, siue Niemen ex Lituania decurrens, Nogat, Elbinga, Vuesera, Passaria, Alla, Pregel, Ossa, Drebnicz, Lica, Lauia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus praecipue externis cognita. Lacubus plurimis, aliquando septem miliaribus Polonicis parentibus, piscibusque omnis generis exundantibus, vndique scatet. Gummi quoque genus lucidissimum, quod succinum, siue GLESSUM, vulgariter Burstin, vocatur, in litore maris Baltici copiose colligitur. Cum autem Prussia, vt copiose superius descripsimus, barbarorum colonia antiquitus fuerit, Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas, barbaris penitus fere extirpatis, deduxerunt, nuncque tam Polonis, quam Germanis equibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiae, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui cum Liouonibus, & Lituaniis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porro nulla in vniuerso Poloniae Regis dominio, regio reperitur, quae tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, et oppidis, vt Prussia, abundet.

Haec autem Prussiae regio amplissima, omniumque fructuum tam ex terra, quam Prussia duplex. C c aqua

aqua nascentium abundantissima, duplex est, ducalis, et regalis: nam Dux, gratia Regis Poloniae, in suis ciuitatibus, et arcibus integre rerum potitur, ut vassallus, et Regiomontum feudalibus, ac beneficiis regni. Regiomontique, quae est ciuitas maritima, sedem suam habet, in qua est collegium communis studii, ab Alberto praefato, primo ex magistro duce creato, fundatum. Est autem Regius mons emporio clara ciuitas, ad eam enim merces ex septentrionis regionibus copiose apportantur. In hanc sedem suam magistri transfulerunt, Marienburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussiae propugnaculo, quae cum se expugnari non pateretur, Casimiro Regi Poloniae (ut diximus) pro certa stipendiorum militibus ordinis persolutione dedita, in ea assidue milites praesidarii a Rege Poloniae asseruantur, victu et omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, ut sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiae (id est, illarum arcium, et ciuitatum, quas Rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, equis possidet) caput, et metropolis, a Gedanense septem milliis distat. Plurimas nobles ciuitates, et arces, quas superius enumerauimus, Prussia complectitur.

Episcopatus Prussiae. Episcopatus vero quatuor catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat: Varmiensem, Culmensem, Sambiensem, et Pomesaniensem, nunc Sambiensem Varmiensem, Pomesaniensem autem Culmensem adiuncti. Varmiensem episcopatum, qui est praecipuus, Reuerendissimus Dominus Stanislaus Hosius, Polonus, Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalis dignissimus, singulari pietate, et vitae sanctitate, ac doctrina coelesti, scriptis diuinis coruscans, administrat, qui malleus haereticorum indefessus, et catholicae ecclesiae propugnator strenuus iure censendus est. Culmensem episcopatum, Reuerendissimus Dominus N. Kostka, virtutum, et doctrinae speculum insigne. Nunc de Pomerania regione amplissima dicendum nobis occurrit, quae etiam Polonorum, armis antiquitus perdomita, imperio pareat. Nam Gades Boleslaus Rex bellicosissimus anno Domini MIII, Russiae principibus debellatis, strenuè Marte contulis, perpetuum victoriae monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Boristene fluuio collocauit. Deinde anno Domini MVIII Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, Chersonesumque Cimbricam, quae hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suae subiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim solo aequauit, partim suis Polonis muniuit, gentemque vniuersam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam, armis coegit, & ut sempiterna memoria victoriae felicissimae apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossaque fluuiis, columnas aereas inclytus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam, Christianis infestissimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIAE.

POMERANIA regio amplissima, ab Holsatia ad Liuoniam vsque, longo tractu iuxta mare Germanicum, extenditur, unde & nomen habet. POMORZE enim Slaus mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Slaus, antiquitus confederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has praecipuas ciuitates a mari procul sitas complectitur, Stetinum, unde ducatus Stetinensis dicitur, Neugardiam, Laumburgam, Stargardiam, Belgardiam, Camenetiā, Publīnam, Grisenbergam, & alias complures. Quae vero mari impendunt, sunt Colberg, Camin, Coslin, Gripswald, Sunt, Puczka, Reuecol, Hechel, &c. Iulium in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Polonicum Prutenis gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decerrabant, nunc titulo eius Rex Poloniae, qui in ea maiori ex parte rerum potitur, Duxque Prussiae, feudalibus Regis Poloniae, vniuntur.

GEDA-

GEDANVM, siue Dantiscum, huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis a mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula praeterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniae, & Prussiae celeberrimum emporium est: ex vltimarum enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suecia, Dania, & Nordwegia, naues ad eam appellant. Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, Poloniaeque variae merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur: praecipue vero filiginis, & frumenti, ingens copia ex supra nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniae subiecta est, Castellumque a Rege praefectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa, qua naues maximae intra moenia veniant. Burggrauus cum proconsulibus, & consulibus regio nomine, ciuitatem administrant. Cives omnes fere Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita ut Gedanum aedificiorum pulcherrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulaeque opportunitate, incolarum & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumentorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum aenearum numero, cum praecipuis Europae urbibus, meo iudicio, conferenda sit. Praetorium maximo sumtu, eoque regio exaedificata cum superba turri, aedesque sacrae, cum priuatis, ingenti auri pondere, artificiose erectae, Geldaque, publicum vrbs palatium, ac horologium diuinis fere manibus elaboratum, cuius campanae mirabilem quandam, & suauissimum concentum edunt, secundum artificis voluntatem, et temporis convenientiam, omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis, militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniae aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatam manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat, similem Prussiae, quam supra expressimus.

ELBINGA ciuitas insignis non procul a littore maris magnificentissime, et sumtuose extructa, splendidis ciuium opibus, et mercatorum diuitum frequentia clarum, spectabilemque se reddit. Eius titulo Rex Poloniae, scribens se Dominum terrae Elbingensis, maxime in priuilegiis, vtitur. Tractum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque haec de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIAE TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDIS, SIVE PRAEFECTVRIS, ETC. SVCCINCTA DESCRIPTIO.

Addita est quoque brevis narratio, quomodo haec regio in ius Inuictissimi Regis Poloniae Sigis mundi Augusti, Magni Ducis Lituaniae, cesserit, & quo pacto a Moschorum Principe, & Sueciae Rege, diminuta fuerit.

LIVONIA, siue Lieflandia, regio amplissima, ab oriente Russiae, Moschorum Principi subiectae, contigua est, Neruaque fluuius nauigabilis, (in cuius vltimaque ripa, duae arces eiusdem nominis, vni Liuonensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitae sunt) imperium Moschouiticum, a Liuoniensi, dislimitabat. Sed hodiernus Moschorum monarcha, IOANNES BASILIDES, Derpt, insigni vrbe episcopali, cum sibi adiacente prouincia occupata, vltius fines suos (prout inferius dicitur) promouit. A septentrione cum Sueciae regno, et Finlandiae ducatu fines suos, sinu maris Baltici determinat: ab occidente mari Baltico (quod Germanicum, et Prutenicum appellatur) contermina est: a meridie Samogitiae, et Lituaniae, nonnihilque in occidentem vergens, Prussiae adheret. Nonaginta milliis Germanicis in longitudinem, et quinquaginta in latitudinem, cum sinu maris

Cc 2

ris

ris Baltici adiacenti, extenditur. Sed nunc bellis sæuientibus, pluribus in locis vastata, & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro ducatibus computari possunt, horum singula cum suis ciuitatibus, & castris succincte describere curabo. Sed primo quomodo, & quando regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Fridericus Imperator.
Germani in
Liuoniam ve-
niunt.

Meinardus pi-
us vir, primus
in Liuoniam
venit.

Meinardus Li-
uones in fide
Christi instru-
xit.

Meinardus E-
piscopus crea-
tur Liuoniae
primus.

Totum pene orbem terrarum post maximum illud vniuersæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude seductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum, & falforum Deorum cultu, vanaque superstitione commutasse, constat. Quidam enim mortuos homines propter merita beneficia, & egregia gesta, cultu diuino venerabantur. Alii malignos dæmones, ementitis miraculis, & prodigiis, hominum oculis sese insinuantibus, adorabant. Denique belluis atque serpentibus, & sculptis, pictisque arte humana simulacris, gloriam veri Dei exhibebant. Donec Iesu Christi, veri Dei, hominisque benignitas, & Euangelii eius claritas post multa sæcula, quasi lux clarissima, mundo coelitus affulgens, has terras, terribilesque tenebras discussit. Sed regiones septentrionales, et omnes gentes ad aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui, diuini subiugatae fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, et crudelitatem populi. Romani etiam, et Græci, qui primo fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum est, vt Liuonia cum ceteris, ad aquilonem vergentibus regionibus, nouissime omnium, sacro baptismi fonte lauata fuerit. Demum Friderici primi ex Ducibus Germaniæ, Romanorum Imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania per mare Balticum in Liuoniam appulerunt, et gentis barbaræ, simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum, et rei familiaris iusto negligentior: melle enim expresso, quo maxime regio abundat, cæram velut alias quisquilias, et purgamenta domibus euerrebant. Postea succedente quaestu, et mercatoribus occidentalibus, eo loci confluentibus, sacerdotes paulatim se illis immiscere, adiungereque, piæ peregrinationis causa, coeperunt, vt mercatoribus, videlicet thesauros Liuonum acquirere, ipsi animas gentis Christo, per verbum saluterum lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate vir quidam Meinardus nomine in Lubeca ciuitate celeberrima, pietate, et sanctimonia vitæ insignis, hic vna cum mercatoribus conscensa naui, in Liuoniam, anno partæ per Christum salutis, millesimo, ducentesimo, traiecit, et conspiciens in tam insigni, et prematura messe, nullos operarios extare, continuo ibi vnius famuli conuictu contentus, ætatem transigere constituit. Casamque sibi ex arbutis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, et tædio superato, habita iam mutui conuictus, et contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionis, et rerum diuinarum eos admonere coepit, sensimque a vano idolorum cultu, ad christianæ fidei obseruantiam adducere, auspicanteque Deo, et pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescente numero, multorumque animis, vt fit, rei nouæ, et inusitatæ religionis studio, flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multo post MEINARDUS a Bremensi archiepiscopo, in Liuoniae episcopum consecratur, qui in messe Christi strenui operarii munus adimplens, rem christianam multum adauxit, et magnam gentis partem ad Christum conuertit, postea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti BERTOLDUS Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei christianæ, vna cum peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam, ex Germania confluerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum

rum aciem proiectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacre militiæ deuouerunt, ordinisque fratrum Teutonicorum habitu suscepto, ensiferos fratres sese nuncupauerunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque barbarorum vis vndique inualesceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Prussia se coniunxerunt. Cum enim audiissent, quod ordo Teutonicus Cruciferorum in tota Germania proficeret, Volquinus, Præpositus eorum, a quinto in ordine, magistro Prusiæ, Conrado, olim comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini MCCXXXIV, suffragiisque eiusdem magistri Prusiæ Conradi, Gregorius summus Pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique & præcipue apud infideles Prutenos, Liouonesque proclamari, quod ordo fratrum a gladio in Liuonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico a gladio Liouonenses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tempore magistri Prusiæ, a Liouonensibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgensis, magistri Prusiæ, qui anno Domini supra millesimum, quingentesimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liouonenses data, præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatem paulo post per insolentiam suam amiserunt. Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicitur, redegit. Sed ad rem accedo, Liouonenses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hætenus rerum in Liuonia potiti sunt, magistrumque sibi elegerunt, qui cum commendatoribus, seu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præter hunc in Liuonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliæ, Curlandiæ Reualiaque, episcopi. Hi sua munia strenue, & magnifice, vt principes, obibant, sed anno Domini MDLVIII, Moschorum Dux, Derpta, siue Terpatu, insigni vrbe episcopali, potitus, episcopatum Derptensem penitus aboleuit. Rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem cum omnibus arcibus, & ciuitatibus (rerum enim in Liuonia potitus) tenet. Reualensem episcopatum, Sueciæ Rex, vrbe Reualia capta, administrat, Oselensem episcopatum, & Habselensem frater Regis Daniæ, Magnus nomine, vna cum insula Oselia possidet. Ordinis Teutonici magister, vna cum suis commendatoribus, plurima oppida, & arces munitas possidebat, & primo quidem ordinis magister, & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigan urbem, metropolim regionis, occupabant, mox etiam vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis viuunt, cudebat. Verbat. Hic iam ordine dominii, & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hic iam ordine territoria, arces, & ciuitates, tam magistro ordinis, quam episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc vero sunt territoria, siue prouinciæ, in Liouonensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Curlandia, Semigallia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geruenlandiaque.

LEITLANDIA SIVE RIGENSIS PROVINCIA.

LEITLANDIA regio Liouoniae præcipuas has arces, & ciuitates Regi Poloniæ subiectas habet.

RIGA vrbs celeberrima, totius Liouoniae metropolis, muro fortissimo, propugnaculisque, & turribus densis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque in xcusso tribus ordinibus tormentorum, vndique munita, fossis duabus ex vtriusque vallis parte, circumducta, & stipitibus acutis circumsepta, rebus bellicis, tormentis,

Goſthardus Ketler. tis, & commeatu copioſo, militibusque ſtipendiariis, pacis, & belli tempore bene prouifa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus neceſſariis prouifa, ſibi adiunctam habet, in qua olim magiſtri ſedem ſuam habebant, eam nunc Goſthardus Ketler Dux Curlandiæ, Regis Poloniæ feudalibus, nomine regio adminiſtrat, in ciuitatem tamen ipſam, ſus nullum habet. Adminiſtratorem enim, ſive Capitaneum aliquem ciues ſibi dominari (libertatem afferentes) non patiuntur, ſed obedientiam, & tributa Regi Poloniæ, fideliter exhibent, ipſique ciuilibus legibus urbem adminiſtrant. Hanc urbem fluuius Dwina ampliſſimus, ex Seueria regione Ruſſiæ, Moſchouitæ duci ſubiecta, ortus) vna cum arce alluit, & duobus a Riga miliaribus in mare ampliſſimis oſtiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de vltamarinis regionibus, vtpote Suecia, Dania, Holſatia, & ceteris remotis prouinciis, appellant. Ex Ruſſia quoque, & Lithuania, cineres, aſſeres, ligna caſa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cetera importantur. Magnūque hac in vrbe, & celeberrimum eſt emporium: quamuis enim duobus miliaribus a mari diſtat, naues tamen omnigenæ, facillime de mari, ſub ipſa moenia urbis veniunt, & redeunt.

He vero arces, ciuitates, & præfecturæ, capitaneatusque in hac Leitlandia, ſive Rigen Prouincia, continentur, videlicet:

DYNAMUNT, arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in oſtiis Dwinae fluuii, duobus a Riga miliaribus ſita, præſidiisque Polonicis munita, in ea omnes naues ex vltamarinis regionibus, ad Rigam venientes, merces indicare, teloniaque perſoluere coguntur.

BLOKAVS munitio, inter Rigam, & Dunamunt, ad Dwinam condita, in ea quoque omnes naues excutuntur. Hæ autem duæ arces Rigenſibus maxime inuiſæ ſunt.

KIRCHOLM arx murata, ad Dwinam fluuium, duobus miliaribus a Riga ſita, in orientem procedendo.

Hæ quoque arces Dwinae impendunt

VXVL arx deſolata, curia tamen in ea, vbi præfectus manet, extructa, a Kirchholm duobus miliaribus abeſt. Crudelem illic quondam conſlictum, & hominum ſtragem inſignem, cumulus oſſium ingens congeſtus reſtat.

LENVARD arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dwinam ſita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad Dwinam munita, Moſchouitæque ab ea aliquoties repulſi ſunt, quatuor miliaribus a Lenuard abeſt.

NITAW, Seſuegen, Georgenburg, Leuuborg, Roſſiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratæ ſine ciuitatibus.

DVNEBURG arx ad Dwinam munitiſſimè ſita, commendator, ſive palatinus, ei olim magiſtri nomine præſidebat.

SEGEVOLT arx, & ciuitas, olim ordinis Maſchalci primi, a magiſtro, propria erat, cum ceteris ad eam pertinentibus, videlicet, Leuburg, Nitaw, Georgenburg, et Choen caſtris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas, et caſtrum. Hermes arx, quatuor miliaribus a Pernauia, et Felin.

Has ſupradictas omnes arces, et ciuitates, cum ſuis palatinatibus, et præfecturis, inuictiſſimus Rex Poloniæ poſſidet, excepto Marienburga caſtro, quod Moſchouitæ princeps occupauit. Adzel autem, et Rodempus a Moſchouitis exuſtæ, et deſolatæ ſunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

In eodem territorio Rigenſi, Rex quoque Poloniæ omnes arces, et ciuitates, capitaneatus, et præfecturas archiepiscopales poſſidet.

KOKEN.

KOKENHAUS arx, & ciuitas, natura, & opportunitate loci munitiſſima, ad Dwinam fluuium ſita, ceterarum archiepiscopi arcium, principalis.

VXVL, Lenward, ſupra nominatæ arces, Kreuburg, Landon, Seſuegen, Schanzberg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vanſel, Dalen, Iencel, Treyden.

SMILTEN arx a Moſchouitis deſolata, Cremon caſtrum olim Capituli metropolitane eccleſiæ Rigenſis.

SANCEL arx apprimè munitiſſima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigenſem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & ciuitates enumeratæ Regi Poloniæ ſubſunt.

Arces nobilium in prædicto archiepiscopatu hæ ſunt, Nochroſen, Roſenberg, Mayn, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elner, & Berſen. Earum Domini Polono Regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, ſive Terpatum, ſive Derbet, inſignis vrbs episcopalis, & arx in colle munitiſſima, vrbi impendens. Hæc anno Domini MDLVIII. ab exercitu Moſchorum Ducis, violenta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia, capta eſt. Hæ vero arces ad hunc episcopatum pertinebant: Falkenau caſtrum, & monaſterium inſigne, Neuhaus, XVIII miliaribus a Derpt ſita, Ruthenis contermina, Werbek, Oldentorn, Kirinpe. Nobilium arces in hoc episcopatu quatuor præcipuæ erant, videlicet, Olſen, Kanelicht, Raden, Regental, omnesque a Moſchorum duce cum episcopatu ſubiugatæ ſunt.

EPISCOPATVS HABSELENSIS & OSELENSIS.

VESTLANDIÆ pars ad Habſeleſem episcopatum cum ſuis arcibus, & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ Rex vna cum regione poſſidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua eſt eccleſia cathedralis, eam Rex Sueciæ vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam Dux Curlandiæ GOTARDUS KETLER a Suecorum impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, ſed poſtea ab eiſdem capta eſt.

LEHAL caſtrum, & ciuitas, in qua eſt inſigne virginum monaſterium, nunc præſidiis Suecorum tenetur.

FIEKEL & Felix arces a Moſchouitis exuſtæ, & deſolatæ ſunt.

VERDER arx munitiſſima ad fluuium Zundam ſita, ab ipſis Crucigeris Liouoniſibus deſtructa, & demolita eſt.

OSELIA Inſula in mari Germanico aliquot a littore miliaribus ſita eſt, ad Oſeleſem episcopatum pertinebat, arces, & ciuitates quas munitiſſimas habet, eas Cruciferi Regi Dantiæ prodiderunt, quas nunc Magnus, eiſdem regis Dantiæ frater, poſſidet, episcopatusque titulo vitur. Harum arcium vna Arensburg, altera Sonenburg appellatur.

CURLANDIA REGIO.

Hæc regio in Liuania ſita a ſeptentrione, maris Baltici ſinu, ab occidente vero, vbi Pruſſiam contingit, pelago, qui Curlandicus appellatur, alluitur: a meridie

ridie Samogitiæ confinis est, Regique Poloniæ subest, sed eam Gotardus Ketler, Regis gratia, & benignitate tenet, tituloque eius vitur. Has ciuitates, & arces complectitur, quæ sunt:

VINDA, arx cum ciuitate, & palatinatu, Polonis kiess dicitur, in ea Magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis prædiis tenetur, administrante illustri, & magnifico Domino IOANNE CHODKIEWICZ, Generali Samogitiæ, & supremo gubernatore Liuniæ ac magno Marschaleo magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx, & ciuitas cum tractu amplo.

GRUBIN, & Candaf arces cum præfecturis ditissimis.

TWCZKOM, Sabel, Durbin, Shruden, Frauemburg, Alswangen, arces. Neuburg castrum in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septem arces continet, quas Magnus, Regis Daniæ frater, possidet, episcopatusque titulum sibi usurpat, hisque nominibus, hæ arces nominantur, Edwalen, Pilthen, Hasenpot, Angermunde, Dondangen, Neuhaus, & Ambothen.

SEMIGALLIA DVCATVS.

Hic ducatus Curlandiæ adheret, a meridie Lituaniæ continuus est, hasque arces continet, Soleburg, arx & præfectura, Basemborg, Doblin, Mittau, arces cum tractionibus, ciuitates nullas habent, totumque territorium, vna cum arcibus enumeratis, Curlandiæ Dux prædictus Regis Poloniæ gratia, & benignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

ESTLANDIÆ, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ a septentrione adiacet: hæ arces præcipuæ cum ciuitatibus, & præfecturis numerantur:

FELIN, arx et ciuitas munitissima, vna cum ultimo Magistro Liuniæ, VIL-

HELMO FURSTEMBERG, feudali Regis Poloniæ, a propriis militibus stipendiariis Germanis, Moschorum Duci dolose prodita est. Ciuitas ipsa exusta: arx vero prædiis Moschotiticis munita, vnaque cum tractu, siue palatinatu, Moschorum Duci subest: Magister vero in ea captus, in Moschouiam abductus, in vinculis spiritum exhalauit. Atque hunc extremum exitum Magistri Liunienses habuere.

LAIS et Talkofen arces, a Moscho quoque occupatæ sunt.

TARNEST, siue Taurus, arx munitissima, prædiis Moschouiticis prouisa, a Lituaniæ Duce exercitus, illustri et magnifico Domino NICOLAO RADZIWIL, Palatino Vilnensi, pulueribus tormentariis suppositis eiecta, et cum Moschouitis, a vi et impetu pulueris volantibus, euersa est. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata, et exusta, Lituani quibusdam Moschorum abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce desolata relicta, et non occupata, nec munita (quæ facile instaurari potuit) cum spoliis, tormentisque, et cetera suppellectili bellica ablata, discesserunt, anno Domini MDLXI. Iulii vltima.

OPERPAL arcem exercitus Regis Poloniæ exussit, & desolauit,

Has autem in hoc ducatu arces Rex Poloniæ possidet:

KARKIS, Helmet, Rugen, Pernauam arcem insignem, et munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc a Sueciæ Rege primum occupata erat, sed postea a Polonis inopinata capta in ditionem regis Poloniæ cessit.

V I R.

VIRLANDIA.

TERRITORIUM hoc Liuniæ inter orientalem, et septentrionalem plagam situm, a septentrione Baltici maris sinu terminatur, ab oriente Nerua fluuius celebri ex lacu Peiibas emergenti, et in mare Balticum ingredienti, alluitur. A meridie Estlandiæ, ab occasu Hariæ contermina est, et octo miliaribus in longitudinem, a Nerua fluuius ad Reualiam vsque extenditur, hasque arces complectitur, quæ sunt: NERVA arx, et ciuitas insignis, munitissimaque, ad fluuium eiusdem nominis sita. Ex aduerso in altera ripa arcem a Moscho erectam Iuanogorod dictam nien habet, atque fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens, Moschorum et Liuniæ imperium olim dislimitabat.

TOLSBURG arx ad sinum maris Baltici inter Neruam, et Reualiam ciuitates æquali distantia sita.

WEISENBURG arx, et capitaneatus.

BERCHOLM olim arx Episcopi Reualiensis erat. As quoque et Est, duæ arces nobilium Liuniæ, vna Roberti a Gilsen, alia Bernardi de Taube.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HARIA iuxta mare Sueciæ sita, in longitudinem sedecim miliaribus, et octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæque territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt:

REVALIA, vrbs celebris cum arce munitissima ad sinum maris Baltici condita est. Sede episcopali clara, sub Rege Poloniæ, a Sueciæ Regis exercitu occupata. Monetam Reualiensis propriam quadriangularem cudunt. Reualiensis episcopus arces aliquot sibi subiectas possidebat, in ciuitatem tamen nullum ius, imperium, ue habebat, sed Magister ordinis eam administrabat.

BADIS castrum, et monasterium insigne, Sueci inopinata irruptione coeperunt.

REGFEVR arx olim episcopi Reualiensis, a Moschorum Duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GERVENLANDIA regio mari adiacens, septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti, et ceterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictam, principalem, cum pagis et curiis compluribus nobilium habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suecorum Rex occupauit, Bialy kamien, id est, albis lapis, Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liuniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liunica tribus fere linguis (non multum tamen a se differentibus) vitur, ad Lituanicumque idioma, magna ex parte alludunt, barbarie, & moribus incultis rigent, Lituani & Samogiti, ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque, ut plurimum, cinericio, ad Germanicum habitum alludenti, vtuntur, ex tilia libro more Lituorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel ex iumentorum pellibus, vna cum fetis detractis. Feminæ sexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel ut quidam volunt Cyreneorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbei, cupri, & electri exornant, indusia quoque, circa collum præcipue, annulis, intertexturisque variis ornant.

Liunum
greſtium habi-
tus, mores &
idioma.

Mulierum Li-
uonicarum ha-
bitus.

Ee

Cri-

Crinibus passis, mulieres vetulae, & virgines omnes promiscue incedunt, capitis ornamenta quaedam, mire ex globulis quibusdam confecta, ad similitudinem vitulorum gemmarumque, varii coloris gestant. Omnes fere matronae sagae, & incantatrices peritissimae sunt, artibus magicis supra modum deditae. Pane vilissimo, tererrimoque, & cibariis simplicissimis vtuntur. Frumenta omnis generis vituranda, excutiendaque, perinde vt Lituani, primo in calidissima casa, ad id praeparata, fumo exsiccant, & postea in horreo, coram extructo, excutunt. In ollis figuratae artis nusquam, nisi in lebetibus aeris, cupreisue, in pagis, & ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argilleam aliquo, per totam Litoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis vtitur. Et quamuis miserrima gens fuerit, supra modum tamen calida, fallax, tumida, atrox, & ad caedes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, ceterosque extraneos Regi Poloniae militantes (extra Germanos, quorum sub iugo olim fuerunt) maxime inuident, eosque depradatores, & comestores bonorum, fundique sui calamitatem appellant, & vbi possunt quosunque milites astu circumuentos, incautos opprimunt. Vni, vel duobus viris transitus difficilis est, praecipue si apud agrestes pernoctauerint: nam somno oppressos, magna ex parte trucidant, suffocantque. Diuersoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias, & praedia viatores diuertere, ibidemque pernoctare solent. Tempia quoque rarissime, nisi in arcibus visuntur.

Ciues, & nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus, & idiome vtuntur. Femineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis, gerit. Vitas mulieres in capitis non gerunt, sed contritos crines (quos maxime nutriunt, vel ad id praeparatos adaptant) tam matronae, quam virgines capiti circumnectunt. Pileos siue biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, gestant: quaedam vero palliis cum velamine, velut recto, frontem, & caput regente, vtuntur.

Sponsa cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omnisque virginalis, & matronarum chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine praet, & sequitur. Cereuisia ex hordeo, & lupulo passim in pagis, & ciuitatibus gustu amarissima, maxime differentia ceterarum regionum cereuisia, vtuntur: attamen gens illa, & omnes Germani, regionis incolae, hunc potum suauiter praebibunt.

Siliginis, & frumenti Litonia diues est, adeo vt exterarum quoque transmarinae nationes, Lubeca, Amsterdam, Hollandia, Dania, Sueciaque eius vbertatem praesentiant, ad quas grandi copia frumenta e Litonia deportantur. In Litoniam quoque ipsam ex Russiae, Lituaniaeque regionibus, fluuius Dwina, & Nerua, siligo, & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus, & iumentis domesticis omnis generis abundat, lacubus, fluuiisque piscosis, & siluis ad venationem idoneis repleta, in quibus habet, vrsos, alces, vulpes, lincei, martes, castores, et omnis generis animalia. Lepores in Litonia mutant aestate, et hyeme colorem, perinde vt Heluetiis in alpinis, hyeme sunt albi, et aestate cinericei. Inferunt et Moschouitae pelles vrsarum albas in Litoniam, quas ex frigidissimis septentrionalibus regionibus, maxime ex Dwina prouincia, oceano glaciale, adhærenti, acquirunt. Religiosissima gens Litonica post susceptam Christianam fidem, Romanae ecclesiae ritum ardentem obseruans erat, Domini etiam ordinis Teutonici, et ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque et habitu cultum decentem, obseruabant. Diuorum delubra, pietate, et pulchritudine decorabant, quae hodie a Lituaniis, pene demolita, et desolata videntur, ditionemque suam ab omni incurfu barbarorum strenue summa

Vitus Litoni-
um miserrimi-
mus.

Peruersitas Li-
tonum.

Ciues, & no-
biles in Lito-
nia Germani
Matronarum
Rigenium ha-
bitus.

Litonia ferax

Religio Lito-
num.

summa cum laude, vindicabant, omnia denique illis ex voto (benignitate diuina propter religionis antiquae obseruantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, a finibus suis sepiissime summa cum victoria propulsa-
bant, prout ex his duobus praclaris, et victoriosissimis certaminibus (quos mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Anno, quo lux diuina, humana in specie coelitus mundo afflavit, MCCCLXXXI, magnus Moschouiae Dux, Litoniensium castrum Neuhaus, in prouincia Derpten-
sis, acerrime oppugnabat, cui oppugnationi, ipse sua persona, cum trecentis milibus armatorum intererat. Demum post diuinam, & acrem obsidionem, cre-
basque irruptiones, moenia, & propugnacula diruta, labefacere coeptabant: ob-
fessi etiam defatigati, et viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi, & tutelae, humiliter sese submitunt, ipse etiam praefectus arcis, nocte Veneris di-
em antecedente, in somnis ante aram quandam postratus, flagranti corde ora-
bat, vt DEUS, in tam deplorato rerum statu, sibi, suisque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obsidionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras no-
ctis discendente, cum Moschouiae certam iam arcis expugnationem, sibi promitte-
rent, praefectus ille a precibus exsurgit, arcuque arrepto, telum cum cuspi-
de praecurata, a fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschouiticum iacu-
latur, et aspirante conatibus Deo ipsius magni principis cor, lethaliter transfigit,
concurrunt trepidi Moschouitae, dominumque exanimatum leuant, & cum magno
vlulatu deplorantes funestissimum casum Domini sui, relictis, & arrepto cadauere
in Moschouiam fuga sibi consulentes, pergunt, Litones ex arce sese proprien-
tes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, siluas, & pagos, palantes, asse-
cutos trucidant, obruunt, telisque transfigunt, & videntes mirabili, memorabili-
que modo numinis auspicio, se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam,
Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt, solebatque in eo templo cul-
tus diuinus, magna pietate, & deuotione peragi: Sed postea anno Domini MDLI.
Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspicie-
batur: arcus tamen praedictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno
Domini MDLVIII. IOANNES BASILADES, modernus Dux Moschouiae, eandem,
arce positus, religionem Lutheranam quoque immutauit.

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum, praedium Litones contra Mos-
chouiae Ducem gesserunt anno MD, sub ordinis Teutonici Magistro, Domino
Voltero a Plettenberg, qui, cum Moschis bellum indicere statuisset, publica ieiunia
& solennes Litanias, secundum morem ecclesiae, instituit: nondum enim eos Lu-
therana doctrina catholicismo transuersos egerat, menseque Septembri paulo post
natiuitatem Mariae virginis, exercitum ordinat. Rigenis quoque archiepiscopus
mille Germanos equites adducit, Terpatensis episcopus quingentos, Reuali-
ensis, & Habselensis iidem quingentos simul, ita vt Magister Litonicus septem
haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium
qui populi sunt Litoniae, in regione, quae Curlandia dicitur. Hoc cum exer-
citu Magister, Russiam finitimam Moschouiae Ducis innadit, arcesque, & oppida
quaedam expugnat, inde ipso exaltationis sanctae crucis die, ad urbem Pscouiam
exercitum ducit, iuxta hanc sita est planities, duorum milliarium latitudine pa-
tens, in quam deuenit, obuiam et procedit Moschouiticus exercitus, centum
millia armatorum, in duodecim acies distributus, continens. His adiun-
ctae erant Tartarorum copiae barbarie feroces, triginta millia conficientes. Ita-
que Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo
aduersus tantum exercitum, barbarie, & armis formidabilem procedendum vi-
deret, nihil de victoria spe remittens, aleam belli tentare constituit, & animis suo-
rum

Moschus Neu-
haus in Lito-
nia oppugnat.

Insignis victo-
ria, Moscho-
rum Duce oc-
cisa.

Volter Plet-
tenberg Magi-
ster Litoniae.

Litones Mo-
schouiam inua-
dunt.

rum confirmatis, classicum canere iussit. Moschouitæ quoque ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare, & tympanulas, quas paruas singuli præfectorum habere solent, pulsare coeperunt. Magister Teutonicus, globos tormentarios, sclopetariosque, velut crebra, continuaque tonitrua, in Tartaros con-
torquet. Tandem maximo clamore, strepitu, armorumque corruscatione, vtrin-

que concurrunt, Tartari, & Moschouitæ arcibus, & sagittis assueti, densissimo, creberrimoque telorum iactu, æthera obumbrant, quæ tamen emissa ærem irrita verberabant. Tartari ubi prælio a Teutonicis fusi, fugatique fuere, duodecim

Moschorum acies, centum millia conficientes, viribus, animisque recentes, succedunt. Teutones cæsis Tartaris, ubi bellum recrudescere sentiunt, quanto maiorem hostium vim prioribus succedere vident, tanto maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cum fremitu cæsim, punctimque, vergente iam ad vesperam die, configunt. Ex Moschouitis, qui su-

pererant, fuga sibi consulentes in Pscouiam se recipiunt: prælio itaque dirempto, compertum est ex Teutonicis, vnum dumtaxat desideratum, compluresque, sed non lethaliter vulneratos: Moschouitarum vero, & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera passim prostrata iacerent: tri-

ginta vero millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sane triumphus, & sempiterna memoria dignum, singularis virtutis, & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum Dux BASILIUS IOANNIS audiens, cum summo stupore admiratus, tantum exercitum, tam exiguo, rursus cæsum, & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias, confestim firmavit, Ruthenique, & Moschouitæ ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis, et victoriosissimis duobus, Liouonum cum Moschouitis præliis, (quantumuis multa varii euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) Muratio reliquisset, quod Liouonenses, ordoque Teutonicus, priusquam a catholicismo desisterent, manu diuina, contra quosuis incursus hostium propugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, et ceteris fortunis, copiose affluabant. Vbi in Liouonia, fa-

vero Lutherana dogmata amplecti anno Domini MDXXXVII. coeperunt, pietatem, et religionem autam cum omnibus virtutibus vna excusserunt. Postea variis et diuersis plagis, omnes passim grauissime afflicti sunt, adeo vt vniuersa elementa, in vindictam eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis, quæ omnium frugum, et fructuum, leguminumque feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam, lacusque olim piscosi nullos pisces dabant: aer quondam saluberrimus hominum salutem a Deo concessus, in venenum, et contagium conuersus erat. Igne etiam, et ferro Moschouitæ vniuersam Derptensem provinciam crudeliter vastabant. Sed Teutonici fratres nobiles, et ciues, huius afflictionis culpam, et numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO, ET CIVILI LIVONIENSIVM

bello, et causa expeditionis Regis Poloniae contra Magi-

strum Liouonensem.

Magister Liouoniae cum omnibus Teutonici ordinis fratribus, et equestri ordine, post Lutheranismum susceptum, Archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem Archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandenburgensium genus ducebat, frater ALBERTI Marchionis Brandenburgensis, olim Magistri Teutonici ordinis, et postea Ducis in Prussia, neposque Regis Poloniae.

Magister itaque comitiis generalibus celebratis, conclusit, et constituit Archiepiscopum bello appetendum esse, in quod totus ordo, et nobiles cum omnium suffra-

suffragiis consenserunt. Episcopus Terpatensis Hermannus, vt erat inconstantis animi, facile ad oppugnandum archiepiscopum indutus est. Reualiensis etiam, & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facile in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liouonia in Rigensem archiepiscopum, hostiliter conspirauit. Anno itaque MDLVII. paulo post natalem diui Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonici magister, VILHELMUS FURSTEMBERG, exercitum cum commendatoribus conscribit, tres quoque episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicque instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem provinciam hostiliter inuadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim sustinere, & propulsare nequiquam posset. In arcem itaque Kokenhusen natura loci munitissimam, in edita rupe constructam, cum suis profugit. Magister vero eum cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis, machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neque validi hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames, & inedia obfessos ad deditonem compulsi: octauo itaque obsidionis die, portis adaperitis, archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici magister archiepiscopum, non vt vnius provinciae, & vrbis Rigensis consortem, non vt claræ prosapiae Brandenburgensium Marchionum principem, non vt præfulem, & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis, & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus, & pagis mulctatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Poloniae SIGISMUNDUS AUGUSTUS, ubi id ab ordinis Marschalco (quem magister bonis omnibus spoliatum, eo quod bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat, expulerat) rescisisset, tanti principis nepotis sui, seruilem captiuitatem agre tulit, reique indignitate commotus, episcopum quendam in Liouoniam ad magistrum ordinis, hac in causa destinauit. Qui, cum multis rationibus, de liberando archiepiscopo nomine Regis, coram magistro ageret, magister neque excarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque legatus re infecta ad Regem reuertitur. Rex Poloniae, vt operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliariis, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liouoniam. Rex Poloniae haud diu moram trahens, infestis signis in Liouoniam contendit, equitum simul, & peditum armorum, virorumque electissimorum centena millia, cum tormentis, amplissimaque bellica suppellectili procedunt, ordinis magister vniuersos, quos habebat præfectos, & commendatores Regi opponit. Episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Habselensis, copias suas eidem coniungunt. Itaque ordinis magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia, & sex peditum vexilla bene armata. Præterea etiam agrestium aliquot millia Liouonum. Sed magister, Polonorum validissima, lectissimaque manu conspecta, victoriæ spem prorsus abiicit, legatumque ad Regem, qui præsens in armis erat, ocius destinauit, prælium deprecando, & pacem humillime efflagitando. Rex clementer, et benigne respondit, nisi viduas, pupillos, orphanos, et inopes, innocentisque colonos misereretur, nullo pacto pacem se cum magistro initurum, sed vt magister ordinis agnoscat (inquit) me sanguinis, aut belli sumentem non esse, ipse si pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum spatium accedat, principemque, et archiepiscopum Rigensem vna adducat: dein pacis, et concordiae rationem inibimus.

Teutonicus magister hoc responso, confestim archiepiscopum, Ff

Conspiratio
aduersus Ar-
chiepiscopum.

Archiepi-
scopus cedit.
Kokenhau-
sen cum Ar-
chiepiscopo
capitur.

Legatus Re-
gis Poloniae
in Liouoniam.

Causa belli
Liouonici.

Rex Polo-
niae armata
manu in Li-
ouoniam con-
tendit.
Magister Li-
ouoniae pacem
efflagitat.

pum, qui non longe aberat, custodia liberari, et e vinculis educi iubet, ambo itaque trecentis equitibus inermibus, stipati, ad Regem veniunt. Ibi cum vltro, citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magister ordinis archiepiscopum in pristinum statum restitueret, omneque damnum, et detrimentum eidem illatum resarciret. Præter ea Regi Poloniae stipendia in milites erogata persolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones: attamen magister metu grauioris periculi urgente, consensit et secundum pacta omnia præstitit. Postea archiepiscopo prædicto, e viuis decedente, Rex omnes arces, ciuitatesque, pagos, et curias, ad archiepiscopatum pertinentes, iure propinquitatis in Liuania occupauit. Magistro quoque prædicto, a Moschouitis in arce Felin per prodicionem militum suorum capto, et in Moschouia in vinculis mortuo, tota Liuania cum suis prouinciis in ius Regis Poloniae cessit. Atque hic vltimus magister ordinis, Wilhelmus Furstemberg, magisterium, Teutonicorumque fratrum Crucigerorum in Liuania, ordinem terminauit, absoluit, finemque extremum imposuit. (112)

TABVLA ET SVMMA ARCIVM, CASTRORVMQUE LIVONIAE, CVIVS DOMINIO SINGVLÆ SUBSINT, EXCEPTIS GVRIS, PRÆDIIS, PRÆFECTURIS.

Regis Poloniae arces in Liuania, et ciuitates.	1 Dunamunt	14 Kircholm	26 Lewborg	38 Cremon
	2 Blokhaus	15 Vxul	27 Sossiten	39 Sancel
	3 Riga	16 Lenuard	28 Ludsen	40 Dalen
	4 Karxhaus	17 Ascherad	29 Luden	41 Wansel
	5 Helmet	18 Kokenhaus	30 Landon	42 Salis
	6 Rugen	19 Zelborg	31 Schanzborg	43 Nochröfen
	7 Pernaua	20 Kreczborg	32 Filac vel Ma-	44 Rossenbek
	8 Ermes	21 Dunenborg	ienhausen	45 Maian
	9 Burtmich	22 Rodenpeus	33 Serben	46 Pierkiel
	10 Wolmer	23 Nitaw	34 Konnenburg	47 Roppe
	11 Aries	24 Sefuegen	35 Smilten	48 Nabbe
	12 Segenuol	25 Georgen-	36 Lemzel	49 Erle
	13 Neuenhul	borg	37 Treiden	50 Bersen
Ducis Curlandiae feudaliter et vassal- li Regis Poloniae arces.	1 Selebörg	5 Neuburg	9 Durbin	13 Goldingen
	2 Bassenburg	6 Frauenburg	10 Heubrin	14 Sabel
	3 Doblin	7 Schroden	11 Alfängen	15 Candaw
	4 Mittaw	8 Hasenpot	12 Vuinda	16 Tuczum
Ducis Moscho- uia castra.	1 Derpt	8 Holsen	14 Tarnest	20 Tolsburg
	2 Falkenaw	9 Kanelicht	15 Talckosen	21 Vuesenbourg
	3 Werpech	10 Raden	16 Fegfeur	22 Berchölm
	4 Kirempa	11 Lais	17 Nerua	23 Als
	5 Ollentorn	12 Operpal	18 Iwanogorod	24 Est
	6 Neuhaus	13 Felin	19 Neuburg	25 Cunktal
	7 Odenpel			
Regis Sueciae ar- ces	1 Reuel	5 Leal	1 Arnsburg	6 Hasempot
	2 Vuitenstein	6 Ficzel	2 Sonenburg	7 Angermunde
	3 Badis	7 Verder	3 Lode	8 Dendangen
	4 Hapsel	8 Foelix	4 Piltan	9 Neuhaus
			5 Edualen	10 Samboten.

(112) Prussia, Liuania & Curlandiam quod attinet, quanta, nostris temporibus earum facies mutata! Longum esset, omnia, vt nunc se habent, enumerare. Sufficit antiquam harum regionum historiam, & quomodo illis temporibus se res habuerunt, ex Stryckowio aliquo modo cognoscere.

POLONIA, SIVE DE SITV, POPVLIS, MORIBVS, MAGISTRATIBVS, ET REPUBLICA REGNI POLONICI LIBRI II.

AUCTORE MARTINO CROMERO,

COADIUTORE, AC DESIGNATO EPISCOPO VARMIENSI. (113.)

Ante complures annos, post editum ante opus id, quod de origine & rebus gestis Polonorum conscripsi, cum essem in aula & ministerio D. Sigismundi Augusti Regis, opere præcium me facturum esse existimaui, si de situ quoque & natura terræ Poloniae, & de mo-

(113) MARTINUS CROMERUS, ex parentibus quidem ignobilibus, honestis tamen, maxime ad dignitatem & gloriam Poloniae, in oppido BIECZ, in submontana minoris Poloniae regione, anno circiter 1512. natus. Hoc & STAROVOLSCUS in elogiis C. Poloniae scriptorum his verbis innuit: Tantam ciuibz suis splendore proprio claritatem attulit, quantum ante se Bieczensibus, & post, usque in bodiernum nemo. Qui eo magis suspiciendus est, quod nullo maiorum splendore commendatus, suis dumtaxat meritis, ad supremum in Polonia senatoria dignitatis culmen peruenit, quo, nemini de legibus nostris aditus parer, nisi equestri ordine natis, oppidanis vero, & mercatoribus diuissimis quamuis, omnino est oclusus, quod hi tales pro plebe reputentur omnes. Vnde si quisquam eorum ita inclauerit virtute, vt ipsam propter ipsum, non commodum aliquod, aut spem amaret, dignisque ex eo, altiore loco in republica videatur, primum balibeo equestri donatum inscribunt albo nobilitatis, tandem ad munia reipublicæ & honores sensim admittunt. Dicit quidem ipse Cromerus infra in hoc libro, se a patre nobili, ex domo PIERZCHALA & OSMOROG, & matre ex familia IASTRZEMBIECIUM natum esse, sed hoc a veritate aberrare, historia testatur. Tota enim Prussia, viuo Cromero, nobilitatem innatam ei negauit, quam documentis, si fuissent, refutare potuisset. Deinde in hoc libro dixit: Sigismundum Augustum regem se suosque fratres stemmate donasse, quo haud opus nobili nato fuisset. Idem dicunt STANISLAI STOSLAWII versus, in elogiis Starovolskii adiecti.

Natus in obscura Bieczensi plebe Cromerus, Cur proprium vincat quæris honore genus &c. Ipse demum Cromerus in epistola nuncupatoria ad STEPHANUM BATORUM regem, his verbis asfirmare videtur: cum me vniuersa reipublica, te fauore & auctore, legibus & moribus, quæ ad summos honores capeffendos & senatoriam dignitatem obitare videbantur, soluit. Nescio igitur, cur magnus Cromerus nobilitatem maiorum suorum simulatit, cum longe maior pro eo sit gloria, quod propria virtute primus familiae suæ nobilis fuerit, quam si ex antiquissima oriundus fuisset prosapia. Iactis primum litterarum in schola priuata fundamentis, in academia Cracouensi altioribus disciplinis operam dedit, in disciplinam a parentibus, IO. de CASIMIRIA, viro studio eloquentiae sapientiaeque noto traditus, & in illius sinu indulgentiaeque educatus, qui secundo, postquam auditor eius esse, coepit, anno, prima philosophiae laurea a. 1530. donatus, auctore Starovolskio in dictis elogiis. In Italia etiam Bononiae litteras excoluit, redux autem in Poloniam PETRO GAMRATO, tunc episcopo Cracouensi, ab epistolis fuit. Mortuo Gamrato, regis Secretarius & canonicus Cracouensis factus. Ob magnas ingenii dotes, Augusto atque Henrico, Pol. regibus, gratus, & ad varia reipublicæ negotia adnotus. Gedani enim & Elbingæ anno 1549. regis Augusti nomine, cum ciues sacra-

V.

LIBRI II.

AUCTORE MARTINO CROMERO,

COADIUTORE, AC DESIGNATO EPISCOPO VARMIENSI. (113.)

Ante complures annos, post editum ante opus id, quod de origine & rebus gestis Polonorum conscripsi, cum essem in aula & ministerio D. Sigismundi Augusti Regis, opere præcium me facturum esse existimaui, si de situ quoque & natura terræ Poloniae, & de mo-

(113) MARTINUS CROMERUS, ex parentibus quidem ignobilibus, honestis tamen, maxime ad dignitatem & gloriam Poloniae, in oppido BIECZ, in submontana minoris Poloniae regione, anno circiter 1512. natus. Hoc & STAROVOLSCUS in elogiis C. Poloniae scriptorum his verbis innuit: Tantam ciuibz suis splendore proprio claritatem attulit, quantum ante se Bieczensibus, & post, usque in bodiernum nemo. Qui eo magis suspiciendus est, quod nullo maiorum splendore commendatus, suis dumtaxat meritis, ad supremum in Polonia senatoria dignitatis culmen peruenit, quo, nemini de legibus nostris aditus parer, nisi equestri ordine natis, oppidanis vero, & mercatoribus diuissimis quamuis, omnino est oclusus, quod hi tales pro plebe reputentur omnes. Vnde si quisquam eorum ita inclauerit virtute, vt ipsam propter ipsum, non commodum aliquod, aut spem amaret, dignisque ex eo, altiore loco in republica videatur, primum balibeo equestri donatum inscribunt albo nobilitatis, tandem ad munia reipublicæ & honores sensim admittunt. Dicit quidem ipse Cromerus infra in hoc libro, se a patre nobili, ex domo PIERZCHALA & OSMOROG, & matre ex familia IASTRZEMBIECIUM natum esse, sed hoc a veritate aberrare, historia testatur. Tota enim Prussia, viuo Cromero, nobilitatem innatam ei negauit, quam documentis, si fuissent, refutare potuisset. Deinde in hoc libro dixit: Sigismundum Augustum regem se suosque fratres stemmate donasse, quo haud opus nobili nato fuisset. Idem dicunt STANISLAI STOSLAWII versus, in elogiis Starovolskii adiecti.

Natus in obscura Bieczensi plebe Cromerus, Cur proprium vincat quæris honore genus &c. Ipse demum Cromerus in epistola nuncupatoria ad STEPHANUM BATORUM regem, his verbis asfirmare videtur: cum me vniuersa reipublica, te fauore & auctore, legibus & moribus, quæ ad summos honores capeffendos & senatoriam dignitatem obitare videbantur, soluit. Nescio igitur, cur magnus Cromerus nobilitatem maiorum suorum simulatit, cum longe maior pro eo sit gloria, quod propria virtute primus familiae suæ nobilis fuerit, quam si ex antiquissima oriundus fuisset prosapia. Iactis primum litterarum in schola priuata fundamentis, in academia Cracouensi altioribus disciplinis operam dedit, in disciplinam a parentibus, IO. de CASIMIRIA, viro studio eloquentiae sapientiaeque noto traditus, & in illius sinu indulgentiaeque educatus, qui secundo, postquam auditor eius esse, coepit, anno, prima philosophiae laurea a. 1530. donatus, auctore Starovolskio in dictis elogiis. In Italia etiam Bononiae litteras excoluit, redux autem in Poloniam PETRO GAMRATO, tunc episcopo Cracouensi, ab epistolis fuit. Mortuo Gamrato, regis Secretarius & canonicus Cracouensis factus. Ob magnas ingenii dotes, Augusto atque Henrico, Pol. regibus, gratus, & ad varia reipublicæ negotia adnotus. Gedani enim & Elbingæ anno 1549. regis Augusti nomine, cum ciues sacra-

ribus, magistratibus, atque omni Republ. gentis aliquid conscriberem, quod quasi clavis foret ad annales illos nostrates facilius intelligendos. Et orsus quidem sum opus, multis nominibus perdifficile. Sed abstractus ab eo eiusdem regis iussis ad obeundas subinde peregre legationes: Et in aula optimi Imperatoris Ferdinandi in septimum annum commoratus, intermisi, ad suam quidem ductum, sed rude & impositum, nec satis fortassis exquisitè conscriptum: Cum amicis tamen aliquot, quale tunc erat, communicavi. Quamvis autem postea plus a publicis functionibus otii nactus essem, non resumpsi tamen id in manus, siue tædio ac desidia quadam senili, siue aliis curis ac muneribus ecclesiasticis impeditus: cogitabamque id quasi abortivum foetum intra domesticos parietes sepelire. Sed aliter Stanislaus Carnouio Episcopo Vladislavienſi, viro non solum iuris prudentia, verum etiam elegantiore litteratura, theologia, pietate, & omni virtute ornatissimo meique amantissimo visum est. Nam ante annum tertium cum Henrico Valesio (quem non sine præfatione honoris nomino) Francisci Francorum regis filius, tunc Andegavienſium dux, nunc autem post obitum Caroli fratris Rex Francorum, magno ordinum Regni Polonici & annexarum ei provinciarum consensu, liberisque suffragiis rex creatus esset, & ad suscipiendum id regnum adveniret, suavit & persuasit mihi CARNOVIVS (cuius ego iudicio plurimum tribuo) ut opus id ipsi offerrem. Fore enim ei gratissimum, & venienti ad oras & gentes sibi incognitas, apud eos populos, quibus præstaturus esset, in eorumque republica peregrinaretur. Obsecraui: resuscitavi opus abortivum: resumpsi in manus. Recognovi, quoad brevitatis temporis, quo rex advenit, & negotia muneris mei ecclesiastici patiebantur. Et cum enim ipse Regi obviam prodire commode non possem, obtulit ei munusculum meum ipse Carnouius, qui tunc eum in finibus regni nomine universæ Poloniæ publice salutabat, & faustum adventum ipsi gratulabatur. Ex illo autem exemplari castigatissimo descriptum est postea, nescio a quo (nec scio an a pluribus deinceps) opusculum. Quod nactus Vechelus, typographus Francofurtensis, ut erat descriptum, ita excudit: nempe mendosissime, non solum propriis & vernaculis hominum, locorum, & magistratuum nominibus, ab imperito quopiam Polonice lingue, sed etiam Latinis verbis ab illiterato prorsus scriptore depravatis atque corruptis, ita ut a nemine intelligi, a me vero vix agnosci posset. Præfatio tamen loquebatur quasi per coniecturam, a me id conscriptum esse. Cuius ita excusi exemplum cum mihi fuisset exhibitum, puduit me magnopere, non tam meo, quam patriæ meæ nomine, cui tam mala opera navata esset: & quo opere illustrari ea deberet, non sine infamia quasi traduceretur. Misertum est etiam eorum, qui id lecturi essent non sine iactura temporis & molestia, & pro thesauro, ut est in proverbio, carbones reperturi. Et cupiebant id Vechelus, & aliquot alii typographi castigatius recudere. Proinde non existimaui mihi committendum esse, quin examinationi cum meæ, tum patriæ meæ consulerem, ac tibi, optime lector, iuxta, gratificarer. Edidi itaque de nouo exemplar, ita, ut tunc Regi oblatum est, castigatum. Admonendus autem mihi es, candide lector: ne requiras in tali opere puritatem & elegantiam sermonis Latini. Neque enim in eo ab usitatis vulgo verbis, & nominibus vernaculis temere discendum fuit, si non quasi per somnium, sed hypar, ut græco verbo utar, id intelligendum, deque eo conferendum est. Nonnulla quidem alia, sat scio, requires, nimirum de principe provincia Lithuania & Lituanis: de Prussis etiam & Prussia, ducali præsertim: itemque de Liuania, Volynia, Polesſia, & magna parte Podolia, cuius metropolis est Kiouia: quæ provinciae cum quodam tempore (Liuania excepta) a Polonia fere abalienatae fuissent, quemadmodum suo loco a nobis memoratum est, nuper adeo post conscriptum hoc opus in ditionem Polonorum reuenerunt. Requires & ea fortassis, quæ proximis aliquot superioribus annis publice in comitiis Polonicis acta & constituta sunt. Sed ea partim non huius sunt operis: partim huius quidem modo sunt, tunc autem non fuerunt, cum id a nobis elaboraretur, vel certis de causis a me omiſſa, & aliis scriptoribus, qui exactius ea noſſent, & conscribere possent, relicta sunt. Supplere autem nunc ea, quæ non iniuste desiderari possunt, aetas, & munus mihi impositum prohibent. Non deerunt, spero, qui florentes annis et ingenii, emundioribus iudiciis, et stylo elegantiori præditi, maiore cura ac diligentia non solum illa residua perquirent, persequentur, et attexent, verum etiam hæc nostra ornabunt. Tu lector amice, quæ dantur, et qualia dantur, boni consules. Vale. Ex arce nostra Heilsbergensi, prid. Non. Ianuarii. MDLXXVI.

POLO.

MARTINI CROMERI

POLONIAE

LIBER PRIOR.

DE SITV POLONIÆ, ET GENTE POLONA.

N iis libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Slaui-
cam, & Sarmaticam: Quæ quodam tempore e Sarmatia pro-
gressa, transmissa Vistula flumine, in iis Germaniæ locis, ^{Polonorum origo.}
quæ prius Venedi & Vandali tenuerant, confederit, finesque do-
micilii & imperii sui versus occasum & septentrionem longe, ^{Poloniæ priores fines.}
lateque protulerit, ita ut a Sarmaticis montibus in septentrionem quidem secundum
vtramque fere eius fluminis ripam, in occasum vero secundum dorsum Herciniæ
silvæ, quo Bohemia clauditur, atque inde porro secundum Albim fluvium, ad eius
ipsius, atque adeo usque ad Visurgis seu Vesperæ ostia, & sinum Venedicum siue Bal-
theum, quicquid terrarum est, eius gentis ditione teneretur. Ac universè quidem
eos populos Slaui, seu Slauios sese dixisse: Afinitim vero cum Venedis seu
Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum ^{Populorum nomina.}
nominibus appellatos esse: peculiariter vero, eos, qui versus occasum Germanis
erant viciniore, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, siue Lutzitios, Vinu-
los, Ranos, Vilzōs, Rugios, Vetalabos, Retareos, Licicauicos, Heueldos, Vuloinos
etiam: quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse. Quos
omnes Slauiæ nationis atque lingue fuisse, & partim domesticis satraparum ac
ducum defectionibus & factionibus, partim armis in finitimorum Saxonum, &
Germanorum ditionem, nomenque postea transisse, memoriæ proditum est. Po-
lonorum autem nomen vernaculum, an commune fuerit horum omnium, an pe-
culiare vnius cuiusdam populi: & vetustumne, an recentius, non liquet. ^{Polonorum nomen.}
Ante septingentos quidem annos, nusquam in annalibus vllis externis id inuenio. Nec
vnum eius etymon memoratur, quemadmodum alibi ostendimus. Nonnulli e-
nim a Lecho, seu Lacho duce, Polachos, quasi posteritatem Lachi, dictos esse: A-
lii vero a campestri planitie, quam incolunt, vel a venationibus, quibus impensi-
tus delectantur, Polacos & Polanos, mutataque vna littera Polonos, & ab iis re-
gionem Poloniam appellari volunt. Eius autem non iidem semper fines fuere. ^{Poloniæ fines acciti & prole-}
Nam Russiæ permagnam partem cum Podolia subactam, & Prusiæ nonnullam, & ti.
Polesſensem tractum barbaris Iazigibus siue Iazuingis ademptum quodam tempore,
Poloni suo adiecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum a me popu-
lorum occidentalium detrimenta, posteriori tempore Silesia fere omnis Polonis
fese

Gg

se subduxit, & Pomeraniae, Cassubiaeque reliquae magna pars detracta est. De-
cesserat & Russia Podoliaeque pars magna, & Volynia, & Polessensis tractus. Cul-
menis quoque ac Dobrinum, & Masouia fere. Sed haec provinciae his duobus, non
amplius, seculis recuperatae sunt: Recuperata est etiam nonnulla pars Silesiae & Cas-
subiae, Pomeraniaeque, ea, quae nunc Prussiam continet. Rursus tamen Lithu-
ani, securis foedere & societate ipsorum Polonis, Polessensem tractum fere omnem,
& Volyniam, & magnam partem finitimae ei Russiae & Podoliae, aorum nostro-
rum memoria, regibus vel fauentibus, vel coniuuentibus, ad se reuocarunt, quem-
admodum suo loco exposuimus. Sed ii populi nuper adeo extremo regni SIGIS-
MVNDI AUGUSTI tempore, cum hoc opus nos ad finem perduxissemus, relictis
Lithuanis, ultro in ius & ditionem Polonorum aequo foedere prorsus venerunt.
Quin & Lithuani ipsi, exemplum secuti, sese cum Polonis, renouato et ampliato
antiquo foedere, coniunxere. Instituta tamen sua, & magistratus, et iurisdictio-
nem peculiarem retinere. Ceterum nos quemadmodum illa superius recensita
Poloniae detrimenta in hac descriptione praeteruimus, ita modo commemoratas
accessiones cuiuspiam alius operi referuamus, aliis iam distenti studiis, et occupa-
tionibus. Nec Liouoniam attingimus, cuius a vicinis principibus misere discer-
ptae maxima pars ante paucos annos in ditionem eiusdem regis venit. Ne Prussiam
quidem ducalem exactius describemus. Licet enim ea iustis armis repressa
ac domita, ex foedere maiestatem regis Poloni a centum amplius annis comiter
agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta et leges Polonorum accepit. Sed
deletis pene praeiis Prussis, a Germanici sanguinis hominibus habitatur et regitur,
ea parte excepta, quae finitima est Masouiae, quae a Polonis colitur antiquitus, et
Polonici fere iuris olim fuit. Nec citerioris autem Pomeraniae partem eam, in
qua est oppidum Lemburgum, et arx Bythouia, complectemur, propterea, quod
ea beneficio regum superiorum in ius ducum vltioris Pomeraniae transiit. Quo
nomine sunt tamen et ipsi beneficiarii regis Poloni, iurantque ritu solenni in
verba eius, quemadmodum et dux in Prussia, et ante eum, nostra memoria crea-
tum, Magistri cum primoribus ordinis Crucigerorum, seu Teutonicorum S. Ma-
riae militum, cum eius provinciae dominarentur, iurabant. Valachiam quoque
praetermittimus: quae fuit et ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum
Polonorum, sed suis legibus, sua lingua, suisque ducibus vtens, qui *VOIEVODA*
seu palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis, et Moldauicus,
quorum hic a nostratibus peculiariter Valachiae Palatinus dicitur: ille vero Multa-
nicus. Verum extitit postea tertius Bessarabicus ad Pontum Euxinum, diuiso in-
ter fratres principatu Moldauico. Ac Bessarabia quidem iam pridem subacta
est a Turcis: Reliquarum autem duarum palatini & ipsi iam dediti sunt eius-
dem generis, patrum, aorum, et proaorum nostrorum memoria in verba regum
Polonorum, nonnumquam Vngaricorum quoque, et ipsi iurare soliti. Nunc igitur
Polonia, quae quidem vno regno et iure continetur, quatenus a nobis descri-
bitur, secundum longitudinem terrae habitabilis, e sententia geographorum, et in
primis secundum delineationem amici mei, VENCESLAI GRODECII, a tricesimo o-
ctauo gradu ad quinquagesimum secundum, vel tertium (incerti sunt enim in illa
solitudine Scythica fines eius) ab occasu aestiuo versus ortum hibernum obliqua
protenditur, amplius quam per ducenta milliaria Polonica: quorum vnumquod-
que quatuor Italica in se continet. Tametsi Russica et Podolica sunt aliquanto lon-
giora. Quin certis litterarum monumentis doceri potest, Ociacouiam arcem ad osti-
um Boristhenis LIV. gradu longitudinis sitam, aliquando in ditione Polonorum re-
gum fuisse. Latitudo autem Poloniae, qua maxime orientalis, et qua occidentalis
est, centum & triginta plus minus milliariorum est. Et occidentalis quidem habet
inam poli elevationem quinquaginta duorum, summam LIV. graduum, et XL. fere
minu-

Lithuani se
cum Polonis
coniunxere.
Quatenus de-
scribitur hic
Polonia.

Prussia ducalis
Hist. lib. 27.

Lemburgum
& Bythouia.
Pomeraniae du-
ces Vasalli re-
gis Poloniae.
Pruss. dux &
magistri Vasal-
li Polonorum.

Valachia &
partes eius.
Hist. lib. 15.
Bessarabia.
Hist. lib. 3.
Valachiam in
clientela Po-
lonorum.

Poloniae situs
geographicus
Longitudo.
Milliaria Po-
lonica & Rus-
sica.
Latitudo Polo-
niae.

minutorum: orientalis vero summam quidem LI. ferme, inam autem XLIX. gra-
dum. Pocucensis tamen Russiae tractus a quadagesimo octauo incipit. Ceterum in
medio, qua latissime centum amplius milliariis patet Polonia, et cum in meridiem
paululum recuruatur, tum in septentrionem magis ad mare Baltheum seu Venedi-
cum, et secundum extremam oram Masouiae dorso prominet, inam quidem poli
elevationem habet in ora Scepusii quadraginta nouem gradus, summam vero in
litore maris, et in Puscensi ora quinque ferme, et quinquaginta: vt figura eius
intensi arcus speciem prae se ferat: cuius neruus paululum reductus, ad meridiem
et occasum hibernum quadantenus spectet, exterior vero curuatura in septentrio-
nem, et ortum aestiuum obuersa sit. Quod si quis nouas accessiones Polessiae,
& ei confinis Russiae, Volyniae, Podoliae, et Liouoniae, Prussiamque ducalem, et Lithua-
niam cum sua Samogitia, et Russia alba Moschis finitima (quae omnia iam vno
regno continentur) annumeret, multo longius et latius versus orientem solem, &
septentrionem ea patebit. Ad Nieprum enim sitae sunt arces & oppida, Kiouia,
Canouia, et Circaisi, vltra LIV. gradum longitudinis. Prussiae vero ducalis et Sa-
mogitiae latus septentrionale quinquagesimum sextum, finitimae autem Russiae al-
bae LVII. gradum latitudinis attingit. Porro continens his Liouonia, quatenus cum
duce nouo Curonensi, siue Curlandico (qui partem eius nonnullam obtinet) re-
gis Poloni Maiestatem agnoscit, LXI. gradum excedit. Atque ita longitudo re-
gni Polonici a finibus Marchiae Brandenburgensis ad Nieprum ducta recta linea
non minus CCXL. milliaria complectitur, si XV. milliaria vni gradui respondent:
Latitudo vero ab ora Pocucensi ad Pernauiam Liouoniae ducenta plus minus. Cingi-
tur autem Polonia, sicut eam nunc circumscribimus, ab occidente sole incipienti-
bus, Marchia Brandenburgensi, et Pomerania vltiore: A septentrione mari Vene-
dico et Sarmatico: Cuius aduersa littora tenent Sueones siue Sueci. Inde Prussia du-
cali, eique continente Lithuania in ortum aestiuum fere vergente. Hinc porro cam-
pestribus Scytharum siue Tartarorum solitudinibus prorsus orientalibus, et flexa
in Euronothum Bialogrodeni Turcarum ora. Inde vero plane australi Valachia
siue Moldauia: Deinceps Vngaria, et in Africum et occasum hibernum obuersa
Silesia Boemicae ditionis, ad Marchiam pertinente. Et a Silesia quidem, et
Marchia, et Pomerania vltiore, et Lithuania palustres densaeque siluae eam fe-
re dirimunt: mare a Suecia: ab Vngaria vero siluestrium montium cacumina:
itemque ab occidentali parte Moldauiae. Nam a reliqua Moldauia, quae, in or-
tum et ad Pontum vergit, Niester fluuius eam et finitimam ei Podoliam diuidit:
Idemque, nisi fallor, limes est eius ipsius Podoliae cum Bialogrodeni Turcarum
ora, vt Nieper et Pontus, Euxini sinus cum Tartaris Ociacouiensibus: Aut certe
cum vtrisque incertus is est, vt diximus, propter vastitatem, et solitudinem. E
qua solitudine pensitant tamen opilioes Turcici regi Polono vectigal pascuorum
nomine. Prussia vero ducalis sic est implicata regiae (hoc enim nomine a du-
cali seiuungenda est) difficulter vt queant distingui. A Masouia siluae eam di-
rimunt.

Partes insigniores Poloniae sunt, maior et minor Polonia, Russia, et Prussia
regia, Podolia, Masouia, et Cuiavia. Quae et ipsae deinde satrapiis, vel, vt vul-
go loquuntur, palatinatibus, ac territoriis fere distinctae sunt. Maior Polonia du-
as satrapias, nimirum Posnanensem, et Calissensem complexa, occidentalis est, Si-
lesiam, Marchiam, Pomeraniamque vltiorem meridionali, occiduo, et Arctoo
latere attingens. Magis autem ad occidentem vergit Posnanensis satrapia, Ca-
lissensis contra ad ortum et septentrionem: qua parte sunt Paluci, Craina, et Cas-
subia, tractus terrae non contemnendi. Minor Polonia orientalis est, Cracoui-
ensi, Sendomiriensi, et quae huius pars quondam fuit, Lublinensi satrapiis defini-
ta, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumeratae, versus aquilonem et ortum aestiuum
sitis

Figura.

Poloniae regni
amplitudo.

Curonensis
dux.

Finitimi Pola-
niae populi.

Limites.

Poloniae par-
tes & satrapi-
ae.
Maior Polo-
nia, Posnan-
ensis & Calis-
sensis satrapi-
ae, Paluci, Craina,
Cassubia.
Minor Polo-
nia.

Cracouiensis
Sendomiriensis
& Lubli-
nensis satra-
piæ. Sciricius
& submonta-
nus tractus.
Polesse seu
Podlaffe.

Silesia-
Polonica
ditionis

Scepusium.

Hist. li. 5. & 17

Siradiensis,
Lenciciensis,
& Rauensis sa-
trapiæ & Ma-
ioris & mino-
ris Poloniae
appellatione
quæ continen-
tur.
Cuiavia.
Brestensis,
& Inowladisla-
vien. satrapæ
Dobrinum.
Masouia.

Prussia regia.

Culmensis, Ma-
riæburgensis,
& Pomeraniae sa-
trapiæ.

Varmia.

sitis. Quæ a septentrione Masouiae et Polesse tractui, qui dudum Lithuanicæ ditionis erat, ab ortu Russiæ, a meridie vero Vngariæ, & Silesiæ finitima est. Sunt autem satrapiae Cracouiensis partes, tractus Sciricius, & submontanus, vterque Scepusio & Vngariæ finitimus. Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracouiæ vicinior est: Submontanus vero Russiæ & Sendomiriensi satrapiae iungitur. Lublinensis item satrapiae pars est Polesse reliquum, quod a Lithuanis detractum non fuit, vtrumque a siluis ita dictum verius, quam Podlaffe dialecto Russica, quasi Poloniæ finitimum. Nisi quis forte Podlaffe Polonis subiectum interpretari malit. Silesiæ pars, ea, quæ adhuc est Polonicæ ditionis, sic implicata est Cracouiensi satrapiae, vt ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullam habet, sed in Cracouiensi fere censetur. Habet autem tria territoria, Osuencimense, Zatorienfe, & Seuerienfe, quorum duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc praefecturae regiae sunt: Seuerienfe est in ditione episcopi Cracouiensis. Meridionale & occidentale latus eius ipsius Silesiæ: cetera tenet Silesia Boëmicæ ditionis, nempe Cessinensis, & huius pars quondam Pelcienensis, Ratiboriensis, item & Opoliensis principatus, sive ducatus, vt vocant. Ab ortu vero hiberno Scepusiensem tractum vix et modice ea attingit. Est autem Scepusium non exiguus tractus, olim cum Polonici iuris esset, ad Vngaricum traductus, de quo alibi suis locis attigimus. Deinde vero nonnulla pars eius, cum tredecim oppidis & arce Liblio, siue Lubowlia, rursus Polono regi certo pacto ab Vngaricis regibus addita est, atque etiam nunc ab eius praefecto, & eius nomine administratur, Cracouiensi satrapiae, tractuique Sciricio versus meridiem adiacens.

Inter minorem vero & maiorem Poloniam, primarias totius Poloniæ partes, intermediae sunt satrapiae, Siradiensis, Lenciciensis, & Rauensis, nullam commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem et Silesiam, Lenciciensis & Rauensis ad septentrionem vergunt, Masouiamque attingunt. Harum autem occidentalior est Lenciciensis. Nonnunquam eae tres vna cum Cuiavia, imo & Masouia, maiori Poloniæ, sicut Russiæ & Podolia minori, accensentur. Cuiavia vero ab ortu Masouiae & Rauensi satrapiae, a meridie Lanciciensi & Califfiensi iungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, quæ magis ad ortum, & meridiem vergit, atque Inuuladislauensem, siue Iunivuladislauensem, quæ magis est occidua et septentrionalis. Cuius non exigua pars est Dobrinum, vltra Vistulam, ab oppido sic dictum, latere orientali confine Masouiae: septentrionali vero Prussiæ. Masouia quoque eodem latere Prussiam, orientali Lithuaniam & Polesse tractum, & versus ortum hibernum Poloniam minorem, eiusque satrapiam Sendomiriensem, meridionali vero Rauensem attingit. Duabus satrapiis distincta, Plocensi nimirum, quæ occidentalis est, et ea quæ peculiariter Masouiae nomen retinet, propterea quod diutius ductum suorum (de Polonorum principum stirpe oriundorum) dominatu segregata, postrema omnium nostra memoria defecta ducibus, ex pactis, & iure feudi, vt vocant, Poloniæ redintegrata est. Quæ quidem orientalis est. Rauensis quoque satrapia quondam pars Masouiae fuit, suosque duces habuit, sicut & Plocensis, et pleraque omnes. Prussia regia praeter meridionale latus, quod iam est expositum, ab occasu vltiorem Pomeraniam confinem habet. A septentrione sinu Baltheo, seu Venedico, siue Codano: ab ortu Prussia ducali cingitur. Tribus autem satrapiis distincta est, Culmensis, Marieburgensis, & Pomeranica, quarum hæc occidentalis est. Reliquæ duæ Vistula flumine ab illa diremptæ, orientales. Ex his autem Culmensis ad meridiem spectat, Marieburgensis vero ad septentrionem. Varmia & ipsa pars est Prussiæ regiae, ad aquilonem, seu Euroaquilonem vergens, ducali fere vndique cincta, et ab ea quodam tempore maiorem in modum accisa: Marieburgensem quoque satra-

satrapiam contingit: Nec in vlla satrapia censetur subiecta episcopo suo, & sacro ecclesiæ eius collegio, Regis Poloni Maiestatem agnoscentibus. Michalouienfe autem territorium est in satrapia Culmensi, Masouiae ac Dobrino finitimum, olim pars Masouiae. Ducalis Prussiæ (vt eam quoque, quo magis perspicua sit hæc Poloniæ descriptio, hic obiter attingamus) praeter regiam Prussiam, limes est a septentrione mare Sarmaticum cum lacu Curoniensi, & ora Liuoniae: Ab ortu Samogitia, ceteraque Lithuania: A meridie vero Masouia. Satrapiam ea nullam habet: praefecturas permultas. Olim Prussia, priusquam sub iugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter diuisa fuit. Fuit autem ea decem regionibus siue tractibus descripta: videlicet Pomesaniensi, in quo est Marieburgum, Christiburgum, Quinzinum siue Marieuerderum: Pogesaniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Ermínio siue Varmieni, qui retinet etiam nunc in lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland vocatur: Natangino, vbi est Balga, Brandenburgum, Cruciburgum: Sambienfi, in quo sunt mons regius siue Koenigsberga & Lochstere: Nadrauenfi, quo Tapelauica, Insterburgum, & Vondorfia continentur: Salauenfi, in quo est Ragneta & Labia: Sudino, qui & ipse nomen suum retinet, et ad aquilonem, ortumque aestiuum inter vtrumque Habum et mare longe prominet: Bartheno, quo Rastenburgum, Barthesteinum, et Resla siue Reselia continentur: & Salindo, qui nescio an is sit, in quo Galindas populos ponit Ptolemæus. In his Sudinus tractus fuit primarius, opibus & viribus maxime pollens, ita vt sex millia equitum, peditum etiam ingentem numerum conficeret. Ceterorum quilibet minimum ter mille equites, peditum vero decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro, Germanica lingua scripto, legimus. Ceterum Culmensis tractus et Pomerania, Poloniæ, non Prussiæ, partes fuere. Sed nos cetera prosequamur. Russiæ, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniæ iungitur. A septentrione Russiam albam, et Volyniam habet: Ab Austro Vngariam, eiusque populum Ceculos, et nonnullam Moldauiæ partem attingit, eo tractu terræ, qui Pocuce appellatur. Nam cetera Moldauiæ siue Valachia, quæ Podoliæ quoque iungitur, magis est orientalis Russiæ. Continet Russiæ duas satrapias, nempe Belsensem, quæ ad Volyniam et Lithuaniam vergit, et eam, quæ peculiariter Russica et Leopoliensis dicitur, australem magis et orientalem: Nisi quod Chelmenfis tractus eius non exiguus ad septentrionem, etiam vltra Belsensem prominet, et Polesiæ finitimus est. Reliquum autem orientale latus eiusdem Russiæ, ac totius Polonici regni claudit Podolia, ab aquilone et euro albæ Russiæ, a cetero ortu vastis campis Tartaricis atque Turcicis, vt diximus, a meridie vero Moldauiæ continens: Totaque vna satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russiæ, tam ea, quæ nunc Poloniæ pars est, quam ea, quæ est in ditione Lithuanorum et Moschorum, suos habuit duces, quemadmodum luculentius ostendimus in historia, quorum stirps cum late propagata esset, partim ipsa sese intestinis dissidiis atque ciuilibus bellis confecit, partim a Polovuciis, qui Gothi fuisse videntur, ac Tartaris extirpata, partim Polonorum et Lithuanorum adiuncta est imperio, partim in nomen et ius de se ortorum Moschorum transiit. Extant etiam nunc permulti, ducalis nomen, sed plerique nudum propemodum et inane, retinentes: Inter Polonos vero nulla ducum superest memoria. Hi nunc sunt Poloniæ, quatenus hic eam descripsimus, fines: hæc partes. Est autem regio tota fere plana et aprica, maxime qua ad occidentem solem et septentrionem vergit, et quæ penitus orientalis est Podolia, ac vel nomine ipso decliuitatem præ se fert, vicinorum Moldauiæ, Russiæ et Vngariæ montanorum intuitu. Minor Polonia itidem atque Russiæ, quo propius accedit ad fines Vngariæ, hoc magis montana est, et siluestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta et meliore gleba. Tameris in medietate quoque Sendomiriensis

Michaloui-
ensis tractus.
Prussia ducalis
Prussiæ vetus
diuisio.

Russia Regia,
siue rubra.

Podolia.

Russi duces.
Hist. Pol. lib.
3. Polovucii
Gothi.

Solum Poloni-
cum quale.
Polonia vnde
dicta.

fatrapia aliqua ex parte leniter montosa seu verius cliuosa est. Prussia pleraque omnis, excepta Marieburgensi fatrapia, qua ad Habum et mare vergit, collibus molliter et ad fertilitatem, amoenitatemque commode distincta est. Itemque pars nonnulla Cuiaviae. Montes Sarmatici, qui Poloniam et Russiam ab Vngaria dirimunt, ardui et siluestres, non ignoti sunt etiam veteribus geographis et historicis: et in his celebris est in primis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocamus: Alii Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellari, externis ignoti sunt. In medietullo vero minoris Poloniae Lyscius est, quasi tu dicas caluum, siue caluastrum, in quo monasterium est S. Crucis nomine, lignoque celebre: et Vauelus, arce Cracouiensi, quam suo ipsius nomine nobilior, et is, in quo situm est Cienstochouiense monasterium, quem clarum montem Latine monachi, ni fallor, appellauere. Siluestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eone autem tempore, ex quo habitari coepit, antepostea pestium, bellorumque incommodis eo redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filique eius Sigismundi Augusti, optimorum et mitissimorum, sapientiumque regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, et pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc siluarum copia. Neque enim ea penitus exciduntur et extirpantur, partim propter pasqua et mellificia, partim propter aedificiorum materiam, et ligna mitigando frigori vilia ac necessaria, partim etiam propter saxosi, vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem siluae pleraque piceae, quernae, faginae, & abiegnae: Ac piceae quidem fere in planis & arenosis locis, abiegnae & faginae in montanis, quernae in vtrisque, sed vberiore gleba praeditis. Multae sunt etiam in planis iuxta ac montanis locis mixtum omni genere arborum refertae, & pascuis opimae. Ex his abietes, tiliae, piceae, quercus, apum alueariis grauidae sunt, materiamque aedificiis nauium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, vt & taxi, & terebinthi, suppeditant. Quercus & fagi etiam pastum vberem porcis, ferisque praebent: Omnes autem focorum, & fornacum, furnorumque ignibus alimenta subministrant. Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, vt radicitus arescant arbores, & aqua ex editiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem concreseat. Lacus quidem & paludes, & flumina duobus, tribusue mensibus hibernis, nonnumquam autem vel in quintum, ac sextum vsque glacie concreta, non modo pedibus, verum etiam equibus & curribus ac plaustris, quamuis oneratis, multis simul, longo spacio peruia & secunda praebent itinera. Equidem quodam tempore vltima die mensis Martii Vistulam in Masouia per firmam adhuc glaciem cum curru & quadrigis, & aliquot equitum comitatu transui. Hac etiam praeterita hieme in Prussia glacialis piscatio in lacubus post initium Nouembris coepta, durauit per totum Martium: gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem coeli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam praesertim, & in suburbanis Cracouiensibus, Sendomiriensibus, Varfauiensibus, Torunensibus, Elbingensibus item, Frauenburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus a Vistula, totoque tractu submontano atque Sciriciensi. In quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas, & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum vuae in minore Polonia esui quidem non insuauis sunt, praesertim si aestas et autumnus temperiem suam seruent: sed vinum inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Aliquanto suauius et copiosius exprimitur apud Crosnam, Silesiae in finibus maioris Poloniae. Apud Toruniam quoque in Prussia vineae coli coepere non infeliciter, vt audio. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbas et flores omnis generis, et alias hortenses Italiae delicias, palatorumque lenocinia

Montes Poloniae.

Vbertas.

Siluar.

Frigoris et gelu vis.

Pomaria.

Vineae.

cinia, si adhibeatur cultura diligentior, et a gelu custodia. Nec metalla, fossilia-Metalla, que defunt in montanis: plumbi quidem intermixto argento apud Ilcussum, Slawcouiam, Chranouiam et Nouagoram, oppida fatrapiae Cracouiensis, et in finibus Silesiae: Argenti viui apud Tustanum in Russia: Aeris et lazurii, et plumbi item apud Chencinos: Ferri plurimis in locis siluestribus: Nitri apud Visiciam et alibi: Salis apud Bochnam et Veliscam in fatrapia Cracouiensi, et apud Haliciam, Colomeiam, Solum (quod quidem a sale nomen habet) et aliis compluribus in locis Russiae. Ac in Russia quidem id ex aqua, ex profundis puteis hausta, decoquitur, et partim in modum farinae, vel niuis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur. In tractu vero Cracouiensi, partim lapidea duritie solidum instar ingentium saxorum, et rupium in subterraneis specubus, alte lateque excauatis, et villas, templa, oppidaque superaedificata sustentibus, ferro excinditur, comminutumque deinde, et mola tritum, ad vsus hominum accommodatur, partim et ipsum ex aqua iniectis lapidei salis frustulis et quisquiliis, quae a secantibus abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa liuidus est fere, ac luto respersus. Candidum, et in modum crystalli pellucidum, rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero despumatis ffordibus candidissimum redditur, niui non dissimile. Fertur in salinis Bochnensibus reperiri quiddam pici concretae simile, quod vocant carbunculum, quod tritum & epotum soluat aluum. Ibidem exaudiuntur nonnumquam canum, gallorum, & aliorum animalium assimilatae voces in profundissimis specubus: idque mali & incommodi alicuius imminentis portentum vulgo habetur. In maiore quoque Polonia apud Pincum salinae sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Osuencimensis territorii & Scepusii aquae salinae, vnde salinem coctum vidimus regi exhibitum. Salinae tamen nullae sunt. Porro in dePodolia fertis Podoliae, et Boristheni vicinis locis lacus est, cuius aqua, sereno et ardente sole, in solidum salem concreuit, ita vt homines cum iumentis et curribus in eo, tanquam in glacie, versentur, sectumque in frusta arbitrato suo auehant. Quam primum autem pluit, soluitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezzum vero siue Beciam oppidum in submontana regione, vitreolum effodi, ac in viridem, lapideamque duritiem decoqui nuper coepit: *copperwasser*, hoc est, Vitreolum, aeris aquam Germani, et nostrates item appellant. Antiquitus autem id conficitur ad aeris metalla in Scepusio. Marmor quoque et alabastrum quibusdam locis effodiuntur. Est in maiore Polonia prope Sremum oppidum collis, vbi (res incredibilis, sed a multis confirmatur) ollae, amphorae, cacabi, et aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, et sub terra effodiuntur mollia, in aërem autem prolata durescunt. Vidi vnum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prussiam alluente colligitur succinum, (ambram etiam externi vocant) quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obuiam euntes paruis retibus excipiunt et extrahunt, molle primum, sed mox in aëre durescit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis a mari remotioribus id reperitur: vt in Pissia episcopi Varmiensis, modicum tamen. Quin et in editioribus locis fossa altius humo fertur inueniri. Spumane maris concreta id sit, an succus et gummi arboris, an quidpiam aliud, non est huius loci disputare. Est sane leue et pellucidum, estque fuluum et candidum: candido maius pretium. Ferunt, si incendatur, odor eius venenata necari. Visantur in nonnullis frustulis formicae, culices et alia insecta, non arte, sed vel opificio naturae, vel fortuitis casibus inclusa.

Salinae.

Lacus salis in Podolia.

Vitreolum.

Olla sponte nascentes.

Succinum.

Fluuii.

Odra.

Nieper.

Berezina.

Vistula.

Zulaua.

Flumina Vistulam influentia. Vrbes oppida et arces ad Vistulam sitae.

Donaiecius.

Poprutosanus.

Varta.

Notessius.

secundum Poloniae limitem, perque Marchiam ac Pomeraniam vltiorem permeans, infra Sternum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniae tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Russiam albam, eique confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacouiam, munitionem Tartaricam, sese exonerat, ortus in Moschouia. Boristhenes is est veteribus Graecis et Latinis, omnium scriptorum consensu, praeter Bernardum Vaponium. Qui similitudine nominis, vt credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab aestiuo occasu influit, minor eo et ignobilior. Vistula in Cessinenfi ora e Sarmaticis montibus exoritur, versus aestiuum occasum et septentrionem primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde a Sendomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varfauia vero rursus ad occasum aequinoctialem, et mox aestiuum flexus, Masouiam interluit: Dobrinumque a reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiae fines attingit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eam diuidit. Supra Marieburgum autem in duos alueos praetis aggeribus obiectis sectus, insulam insignem et fertilem, quam Zulauam maiorem vocant nostri, efficit, et nomen amittit. Ac sinister quidem alueus, qui maior est, Leniuuca, dexter vero Nogatus vocatur, quorum hic in Habum, partim in mare infra Gedanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu XLI. latitudinis vero LIV. Fontes autem Vistulae sunt longitudinis iudem XLI. gradu, latitudinis XLIX. minut. XX. Fluens autem amplius centum miliarium Polonicorum spacio Vistula, Solam, Premsam, Scauam, Rabam, Donaiecium, Vislocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Vieprum, Pilciam receptis Dreucica et Volboria, Bsuram, Naruam cum Bugo, Drenanciam, Berdam, Ossam & Motlauiam, minora flumina, excipit, & Ofuencinum, Zatoriam, Cracouiam, Cazimiriam, Sendomiriam, Varfauiam, Wysslegrodum, Ploscum, Vladislauiam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Quizinum, Nouum, Gneuum siue Meuum, Marieburgum, Derfauiam, et Gedanum, vrbes & oppida non ignobilia, praeterfluit. Arces item Liponeciam, Tineciam et Mogilam, monasteria, Nepolomice, Corcinum, Zaichostum, Soleciam, Secechouiam & Ceruencum, monasteria, Zacrocinum, Vissegradum, Sochaciouiam, Dobrinum, Bobrownicos, Racianzum, Sluzouiam, Dybouiam, Niesouiam, Starigradum, siue Althausum, & Suece, & adhaerentes eis vicos alluit. Donaiecius (quod nomen paruum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis iugis, non longe a Vistulae fontibus paulo orientior exortus, per Scepusium & submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Mussinam et Melfinum arces & Sandeciam oppidum, vbi Popruto augetur, praeterlapsus, non longe ab Opatouecio vico Vistulae miscetur. Sanus e Biesciadis iugis longitudinis gradu XLIV. latitudinis XLVIII. minut. XXX. nascens, et versus septentrionem et occasum aestiuum profuens, posteaquam Liescum, Sobenum, Sanocum, Brozouiam, Praemisliam, Radimnum, Iaroslauiam, Lezeistum, Russiae arces & oppida praetergressus est, Vislocumque, alium a Visloca, et viarios minores fluuios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum longitud. gradu XLIV. fere, latitudine L. minut. XXX Vistulam et ipse subit. Varta apud Cromolouiam, satrapiae Cracouiensis oppidum, ortus, longitudinis gradu XL. minut. L. latitudinis gradu L. minut. XX. per Siradiensem satrapiam, & maiorem Poloniam versus occasum aestiuum fere decurrit, Olstinum, Censitochouiam, Mestouiam Siradiam, Vartam, Vneouiam, Colum, Coninum, Pyldros, Sremum, Curnicum, Posniam vrbes, Obornicos, Stobnicum, Varoncos, Siracouiam, Mezichodum, oppida et vicos cum adiunctis arcibus, et Landisbergam veteris Marchiae praeterfluens, Nyrumque, Vuresniam, Velinam, Prosniam, Ofram, & Notessium minores fluuios excipiens. Et apud Cosrinum oppidum in Odram, e Silesia occurrentem, influit, longitud. gradu XXXVII. latitud. LII. minut. L. Notessius vero apud Crusuiciam Cuiaviae oppidum e Goplo lacu existens, et ipse

ipse per maiorem Poloniam versus occasum hibernum means, Pacossum ambit, Labissinum, Naclum, Pilam, Vise, Drenumque arces & oppida praeterlabitur. Nester, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Russia e Sarmaticis iugis non longe e Tybisci & Sani fontibus ortus, initio versus aquilonem profluit, deinde ad ortum conuersus, Bistriciam, Lipam, Seretum Russicum, alium a Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vsciam, & Moraquam ignobiliora flumina absorbet, & Zidaciouiam, Haliciam, Cessibiefos, Ceruonum, Chocinum Valachiae & alia quaedam oppida praeterlapsus, infra Pocuce Podoliam a Valachia longo spacio diuidit: ad extremum deflexo nonnihil in meridiem alueo, super Bialogrodum urbem Scythicam, siue Turcicam, quae & Moncastrum dicitur, in Pontum Euxinum, siue continentem ei Obidovum lacum influit, longitud. grad. LIII. latitud. XLVII. minut. XXX. Bugus in Russia & ipse non longe ab Olesco oppido, longitud. grad. XLVI. latitud. XLIX. exoritur, & primum in occasum, mox in septentrionem secundum occidentale latus Volyniae tendens, postremo ad occasum reflexus, vbi Possenssem tractum (receptis Rata, et Muchauecio fluuiis) emensus est, & Buscum, Grodecum, Grodlum, Lubomliam Russica, Brestequ, Ianouiam, Melnicum, Drohiczum, Possensia, & Cameneciam Masouiticam oppida praetergressus est, apud Serocium vicum longitud. grad. XLIII. latitud. LII. minut. XL. Naruae a septentrione & ortu aestiuo e Lithuania profluente aegre miscetur, nigrorem suum retinens aliquamdiu: Nec multo inferius victor Narua apud Nouidvorum oppidum Vistulam subit. Est autem peculiaris Naruae natura, sicut & Dlugossus annotauit, quod non fert venenosa animalia, vsque adeo, vt serpentes, qui nauibus Bugo delatis adhaeserint, edito sibilo refugiant, cum primum aquam eius fluminis atigerint. Pripetius in Chelmensi tractu e palude non longe a Lubomlia existens longitud. gradu XLVII. latitud. L. praeter occiduum & septentrionale latus Volyniae diuersus a Bugo per Russiam albam longo spacio versus orientem solem progreditur, et cum nonnullis aliis, tum Styro, Turo, Slucio, Suislocio, grandibus fluuiis auctus, Nieprum siue Boristhenem supra Kiouiam subit, longitud. grad. LI. latitud. LIII. fere. Bohus autem, siue Bogus e palude ortus in finibus Podoliae long. grad. XLIX. latitud. XLIX. minut. XXX. itidem per Russiam albam meridionalior longo terrarum tractu ad ortum tendit: ad extremum deflexo in meridiem cursu, & ipse in Boristhenem non longe ab ostiis eius long. grad. LV. lat. XLVIII. sese exonerat. Prutus e iugo montium Sarmaticorum long. grad. XLVI. minut. L. latitud. XLVII. minut. XXX. versus aquilonem in Pocuce delapsus, et Colomeiam, Sniatinumque praeterlapsus, inde per Valachiam siue Moldauiam primum orientalis, deinde australis versus Bulgariam in Danubium decurrit, long. grad. LII. lat. XLV. In Prussia vero Alla siue Alna, & Passaria, non longis inter se spatiis orti, versus septentrionem fluunt: Et Passaria quidem infra Olstinetium, siue Hochsteinum (vt vocant Germani) Passaria, ducale oppidum existens, Morango, Libstadiam, Brunsbergam, & Heligebeila oppidis praeteritis, Habum lacum subit, long. gradu XLII. minut. XXX. latitud. LIV. Alla vero supra Allesteinum S. Collegii Varmiensis arcem et oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, praeteritis Vartemberga, Gutestadia, Heilsbergam, siue Allesbergam Varmiensibus, & Bartheisteino, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgo ducalibus oppidis, apud Velam Praegolae, ab ortu hiberno per ducalam Prussiam decurren, miscetur, & cum eo infra Koenigsbergam, hoc est, Regium montem, urbem longitud. grad. XLIII. latitud. LIV. Habo lacu recipitur. Dreuantia vero non ita longo ab iis intervallo oriens, diuersoque meatu versus austrum fluens supra Toruniam a Vistula excipitur. Atque haec de fluminibus, nunc sufficiant. Lacubus piscosis in primis abundat Prussia. In his nominatissimus est Habus, cuius modo mentionem fecimus: quem etiam recens mare vulgo vocant. Ad quindecim miliaria in longitudinem inter Gedanum et Regium montem vrbes

Nester siue Tyras.

Bugus.

Narua venenosus carens.

Pripetius.

Bohus.

Prutus.

Passaria.

Alla.

Praegola.

Dreuantia.

Neringa insula secundum mare patens, & ab eo angusta insula, quæ Neringa appellatur, diffusus, in latitudinem vero duo milliaria plus minus. Ac Elbingam quidem urbem non longo spacio adspicit, eique portum efficit, eiusdem nominis flumine navigabili influente. Tolkemitam vero, Frauenbergam, cui basilica Varmienfis in modum arcis munita impender, Balgam, Brandenburgum, & Fishausum oppida & arces alluit, receptisque, ut dixi, Vistula et Prægola, & aliis minoribus fluminibus, apud Lochstete arcem mari miscetur. Hoc aliquanto amplior lacus alter est eodem nomine, cognomento Curonienfis, in Prussia ducali, in quo sunt ostia Nemenis fluvii (Memelam vocant Germani) per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos et mare peninsula est, quæ et ipsa Neringa, sed Curonienfis appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos est Drusus siue Drausenius lacus in Marieburgensi satrapia, unde Elbinga fluvius profuit: Partecinus, Lubnus, Reufina, & Vicininus in Culmensi: in Pomeranica vero Sturzonagaci, quasi quis stratum vel factum aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochouiam, ac Tucholiam oppida, septem milliariam spacio longus, quinque latus: Vnde Berda fluvius per Crempscum, Lubonum, et Charficouum, minores lacus, in Vistulam influit infra Bydgostiam. Nec ignobiliores his sunt Vsdice, Lubscus, & Ossiecinius in eodem tractu: Alii minores. Sunt et in Varmienfi ditione non pauci. Præcipui vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Pissia, Blanke, quasi albus, Sinfer, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cosnicus, Obelus, Marangus, & alii complures. Sunt et in ducali Prussia multi & grandes, quos omittimus. Habet & maior Polonia & Cuiavia nonnullos, piscososque, in quibus Goplus princeps est, quinque milliaria patens in longum, semis in latum: Secundum hunc sunt Blendnus, Pouizus, Slesinus, Sanus, Piednicia, Niezamyslus, Voniesca, Lomunice, Pcievus, Lubstrous Dravus, Noblun, Tulangus, Ielen, et Lednicia, in cuius insula Gnesnensis basilica initio condita fuisse, indeque propter difficilem aditum, in eum, in quo nunc est, locum translata esse putatur, quemadmodum Dlugoffus memorat. In Cuiavia vero Tur, Lancus, Bielscus, Lubotinus, Orle, Berdovus, Borinovus, Creuianta: Et in Dobrinenfi tractu Gorznus, Mocoous, & Scampscus, minores aliquanto superioribus. Pro lacubus minor Polonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent arte manumque factas permultas & grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinensis maxime & Chelmenfis tractus. E quibus Biale, hoc est, albus, per antiphrasim sic dictus, prætereundus non est, cuius aqua Aprili & Maio mensibus fuscus reddit lavantes: Pisces autem pinguiissimos profert, qui brasmi, a nostratibus autem Clescii vocantur. Est et in Belsensi lacus Crinice, non amplius, verum profundus. De quo illud memorabile annotavit item Duglossus, quod certis temporibus, altero vel tertio quoque anno, cum mugitu fluctus attollens exhauritur prope ad fundum usque, aquis vicini montis cavernas subeuntibus: atque ibi tunc facileprehenduntur pisces in aqua vadabili. Post dies aliquot ea refluit. In ceteris lacubus, atque etiam in maioribus piscinis & fluminibus hiberno tempore commodiores fere sunt piscationes, quam æstate, pertusa certis intervallis glacie, retique per maius foramen in aquam immisso: quod longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumque opera longo spacio in diversum tractum, coeuntibus rursus piscatoribus alio foramine piscibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis. Vtrobique enim sunt lupi, siue lucei, prasmi, perca, rhombi (si modo sic appellandi sunt ii, quos nos Carassios dicimus) sumi, sendacii, cirtæ, a deliciis, ni fallor, apud Germanos nomen sortitæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpiones, quos reginas vocant Itali, Latini cyprinos, quemadmodum vult IOANNES DUBRAVIUS, Olomucensis episcopus. Tamen minus frequentes, hi sunt in lacubus, quam in piscinis: In quas paruuli tanquam in viuaria studiose inclu-

includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos suluizas & sielatas nostrates, Germani Marenas vocant. Piscis est dulcis & sapidus, haleci similis: Fluvia- tiles vero sunt cum iisdem fere omnes, tum delicati in primis, truta, barbo siue mullus (paruenam vocant) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque dicitur, alofa, siue borbocha, cuius iecur potissimum est in deliciis, a nostratibus mientus vocatur: Itemque Lipien, sliz, berzana, vcleia, iasdez, et quæ bialariba, hoc est, albus piscis a nostratibus appellatur: quibus Latina nomina dare non habemus. Quanquam quid vetat Alberti Magni, & aliorum scriptorum, qui eiusmodi res persecuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus ad Latinum sonum conformatis appellare? Quod in superioribus quoque nonnullis factum est. Cancris et anguillis abundans in primis Nida fluvius, Pincioniam, Visliciam, & novam civitatem præterfluens. Anguillis etiam et stincis Habus, et alii nonnulli lacus Prusfici. Marinis piscibus non admodum abundat ea regio. Nobiles autem præcipue sunt haleces, quos haringas Germani vocant, quorum sale conditorum maximus est vulgo usus in tota Polonia, atque adeo in Lithuania quoque Boëmia, Silesia, Moravia et Vngaria. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia pauciprehenduntur: A Cymbrica autem Cherfoneso et Scandia, et ex oceano Germanico plurimi et optimi naubus eo importantur. Pomuchlæ non defunt, neque passeræ. Salmonem siue esocem, et sturionem inter marinofne, an fluviales numerem, nescio, utrobique quidemprehenduntur: Sed e mari sursum fluminis capsis collocatis capiuntur. Tanto sunt autem suavioræ, quanto longius a mari et Habo recesserint. Quin vniuersæ pisces ii, qui in fluviiis iuxta ac lacubus et mari viciant, sapidiore sunt in fluviiis, quam in mari, vel lacubus capti. Non est hic prætereunda aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio riuus ex arduis montibus profluens, cuius guttæ in lapideam duritiem concreverunt, ita ut ex iis sponte existant fulera sustentantia canales, quibus riuus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons siue lacus pestilentem aquam & vaporem emittens, cuius non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aues necantur. Sunt etiam nonnulli in locis Poloniæ scaturigines tepidarum aquarum, sulphuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies et vlcera hominum et iumentorum curantur. Sed nos ab aquis et aquatilibus ad terrestres animantes transeamus. E ferarum animantium genere fert hæc regio copiam leporum, dorcarum, sciurorum: cuniculorum quoque alicubi: Ceruorum etiam, et aprorum, et vrsorum, et lupbrum nonnullis in locis. In primis autem Nepolomicensis et Radomienfis saltus nobiles sunt ceruorum venationibus. Et horum autem, et onagrorum atque bisontium Prussia ducalis, eique finitima Masovia ferax est, et in primis Podolia: vbi agminatim in campis non modo hæ feræ, verum etiam feri equi pascuntur. Est autem bisons prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis et introrsus leniter incuruis cornibus nigris armata, quibus equum cum sessore correptum in sublime identidem iactat, & arbores mediocri crassitudine euertit. Magnitudinis eius illud quoque est argumentum, quod in capite eius inter cornua, duo imo tres etiam homines possunt confidere. Habet villosum et hispidum corium, et sub mento palearia. Caro eius sale condita in deliciis est magnatibus et principibus, cornu sonorum, & ob id venatoribus in usu est: Zubrum seu Zambrum vocant nostrates: Imo et Græci recentiores: Onager vero Los appellatur. Alcem hanc esse volunt, de qua scribunt Plinius, et nonnulli alii ex veteribus. Fera est longis cruribus, et auribus, aliquanto maior equo, colore cæsius et fusco, mas capite cornuto, cuius vngula posteriorum crurum, si autumnii initio, spiranti adhuc defecentur, expeditur, comitali præsertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loca Vngariæ finitima. Ceterum Vri, hoc est, boues siluestres, quos nos Thuros dici-

Pisces fluvia- tiles.

Halecum copia. Salmones & Sturiones.

Aquarum mira natura.

Thermæ.

Fera.

Bifons siue Zubr.

Onager et Alce, Los.

Capreæ. Vrus siue Thur.

Panthera.

Martes.

Castoris natura.

Vrforum vola.

Bifontium venatio.

Vrforum venatio.

dicimus, in solis Masouiticis siluis apud Vyskiticos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptae sunt humano esui: Cultui vero pelles subministrat panthera, siue is est lupus ceruarius (Ris appellatur a nostratibus) maculosus ventre et pedibus: quae partes maxime in precio sunt. Martes, siue Mardures, quas cunas dicimus, vulpes, lupi, Rosomaci, Lutrae, item et castores amphibia. Atque horum, castorum, inquam, caudae etiam inter delicatos cibos, et pro piscibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum et lacuum, cameris compluribus aliis super alias distinctum, ac secundum incrementum aquae domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispidam, sed mollem: unde fimbriae fiunt exornandis vestibus hibernis et pileis. Vrforum quoque volae cum digitis esitantur: pelles etiam stragulae vestis usum praebent. Quin & amicare his famulos coeperunt ii, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, et sciuri cultui iuxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum, vel cuniculorum magnitudine, in caernis degentia, varias et maculosas pelles habentia, quae et ipsae ad vestitum, et pallia feminarum expetuntur. Crzecicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania propter vastitatem siluestrem. De bifontium venatione scire operae precium est, quod in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittariis ordine in gyrum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisque equis refugiant. Efferata autem illa ictu et vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius. Quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore et vulneribus concidat. In siluis vero ii deprehensi opportuno aliquo loco deiectu arborum a rusticis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quam singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extructa ex tempore principi & magnatibus ac feminis cauea siue tabulato editori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepitu et clamore, admissaque canum fera excitata e vepretis in medium propellitur. Quae a venatore post arborem latente, ut cuique maxime appropinquaret, venabulo petitur efferataque ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quam ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominentibus. Vrget interim semel adactum in praecordia ferrum venator, sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem gyranti: nec desunt canes grandiores moribus adiuuantes, donec ea exanimata, vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportune intulerit, aut a fera etiam correptus, & proculcatus fuerit, aliquis e vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maxime efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur, & conficitur. Linguae eius contactus vitatur, quia longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingat. Est enim ea scabra. Vrsi vero, quamuis praegrandes, & iam viui capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul accurrentibus, & ligneis furcis caput, pedesque feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, ut se commouere nequeat, & aueritur. Vnde post, ubi libitum est, ad spectaculum, & urbanam, vel campestre venationem emittitur. Sic autem colligatur, ut vno tractu funis ex arca prominentis soluiatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum vrsio praegrandi commissum, qui ex intervallo accurrens obuerso tergo calcibus vrsium peribat, et refugiebat, vrsio ad stipitem, laxiore tamen fune alligato. Sed alia persequamur. De iumentorum genere bobus, & equis abundat Polonia: camelis, a-

finis

sinis, & mulis caret. Aliunde ii nonnunquam adducuntur, sed non durant. Ouium item, et caprarum ferax est: auium quoque magnam habet copiam. Praeter alia, nempe gallos gallinaceos, domesticos iuxta ac Indicos (qui nuper a deo inuecti sunt) anseres, anates, & columbas, in delitiis hæ sunt: Pygargus, quem quidam Bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix a terra euolet, pauo, grus cygnus, perdix, bonasa, coturnix, sturnus siue starnus, & quæ Cietrzew, & Cieciorca, et Glussetz, quasi furdaster, a nostratibus vocantur. Et ut rapaces aquilas, falcones, accipitres, miluios, vultures, nisos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque aucularum aptarum esui ingens est copia. In his nobilis imprimis ea, quæ in solis fere Louiciensibus campis cum niue existit ac disparerit auicula, passere non multo maior: quam a niue Sniegulam vocamus. Turdus rarior est, itemque Pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando Latinum non habemus. Auis est siluestris, gallina non multo minor, in campis Russicis et Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum esus spasimum inducit. Ex auibis maiores atque teneriores sub hiemis initium gregatim auolant, vereque nouo redeunt: nonnullæ minores, velut hirundines, et Cypseli, implicitis inter se pedibus et alis, conglobatae in lacus, paludes, et piscinas sese immergunt, ac vere nouo emergunt, et explicantes sese euolant. Hiberno quidem tempore retibus extractæ a piscantibus sine vlllo sensu, et motu, et ad ignem admotæ, vel in hypocautis calidis positæ, reuiuiscunt, et euolant, sed statim læsæ frigore, vel ignis calore, atque vapore insolito emoriuntur. Ceteræ hiemis tolerantiores in siluis, vel circum domos, et villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, vbertate, et omni descriptione Poloniae.

Genti Polonæ sicut originem, ita & linguam communem esse cum Boëmis, Russis, Moschis, Croatis, Morauis, Silesiis, Cassubis, Bulgaris, Rasciis, Serbis, Illyris, & vniuerso nomine Slauiico, seu Venedico, alibi exposuimus. Tamen dialectis ea tam varia est, ut nonnulli ex his populis ægre, & vix se inuicem intelligant. Ceterum ab aliis omnibus linguis ea prorsus diuersa est. Nisi quod multa instrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia, & communem vitam pertinentium vocabula, a finitimis, & priscis, ni fallor, incolis Germanis mutata est. Sunt hodieque non modo mercatores, & opifices Germani multi sparsim in urbibus habitantes, verum oppida pene tota, & pagi pleni vrentium lingua Germanica in submontana regione, eique finitimis Russia, & Scepusio, itemque in extrema ora maioris Poloniae, deductis eo, sicut & in Silesiam, & in Prussiam, quodam tempore Germanorum coloniis, & multis de plebe compendii sui causa subinde immigrantibus. Quin & equestres quædam familiae antiquitus e Germania ducunt originem, cuius rei argumento sunt stemmata, siue insignia, & eorum nomina. Sed iam ii, atque etiam oppidani, & pagani diuturnitate temporis ac domicilii, et connubiis magna ex parte in Polonos transferunt. Libenter autem et Poloni propter multum usum, et commercia cum Germanis condiscunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinam, propter sacrorum ritus, et sacerdotia, scribendique usum, qui vulgatissimus fuit antiquitus hac lingua, cum in priuatis scripturis, et epistolis, tum in actis publicis, ac diplomatibus, mandatis, edictis, decretisque principum, et omnium iudicium, et magistratuum. Estque etiam nunc, aliquando tamen minus in usu. Nostras enim lingua neque tam copiosa est, quam aliæ, neque scriptu, lectuque facilis. Sed Prussiae incolæ, cum maxima ex parte Germani, aut e Germanis oriundi sint, in conscribendis actis iudiciorum Germanica lingua magis vtuntur vulgo, mixtim Polonica, et Germanica loquentes. Prisci Prussi, quorum pertenuis adhuc extant reliquæ, peculiarem habuerunt, habentque ab vtraque penitus diuersam. In Russia, meridionali praesertim, iam fere vltior est Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis

Kk

pro-

Animalia domestica. Aues.

Sniegula. Pardua. Coturnices Russicæ. Auicula diuina.

Lingua Polonica.

Hist. Pol. lib. I.

Germanicæ. Lingua vltus.

Latina lingua vltus.

Armeni.
Hebraei.

Polonorum
habitandi ra-
tio.
Vrbs Craco-
uia

Cazimiria.
Stradomia.
Rudaua.
Cleparia.

Academia
Cracouiensis.

Lublinum.

Adam. Cona-
rius episc. Po-
nanienfis.

propter vbertatem soli, et militiam aduersus Tartaros libenter ibi figentibus do-
milia. Sunt etiam in Russia, Podoliaque Armeni, mercaturam exercentes: He-
braei vero longe frequentiores, etiam in cetera Polonia, praeter Prussiam, sparsim
oppida, et vicos incolentes. Vtrique sua lingua vtuntur: sed et Polonica, vel Rus-
sica: Hebraei vero passim et Germanica. Penetrarunt et Itali mercatores atque
opifices in vrbes primarias, nostra fere memoria. Estque nonnullus eius linguae
vltus etiam apud Polonos elegantiores. Libenter enim ii peregrinantur in Italia.
Pagis autem, et vicis potissimum, atque etiam oppidis gens Polona antiquitus ha-
bitat: quibus fere castella, et arces adiunctae sunt, dominorum, et praefectorum
domicilia. Vrbes munitas atque cultas non multas habet. Princeps est Craco-
uia in minore Polonia, regum et regni domicilium: quae cum aedificiorum priua-
torum iuxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad vi-
ctum, cultumque corporis pertinentium, et mercium exoticarum copia, emporio,
et elegantia facile primum locum obtinet, et cum clavis Germaniae, Italiaeque vr-
bibus certat. Germanis autem mercatoribus abundat antiquitus, neque caret Ita-
lis. Habet opportunitatem Vistulae fluminis, quo pisces, ligna, et omnis aedificiorum
materia, et alia quaedam e vicina Silesia importantur. Nonnulla etiam cum alio,
tum in Prussiam deportantur, et inde merces exoticae reportantur. Habet item
suburbana ampla, et frequentia, et cum hortis atque pomariis delicatis, tum vicia-
riis piscium, et praediis culta, ac temperie coeli amoena. Adiuncta sunt ei duo
oppida: a meridie quidem Cazimiria, ponte ligneo iuncta interlabente Vistula. Est
tamen intermedius vrbi, et ponti continens viculus, cui nomen est Stradomia.
Quem flexus Vistulae tria latera ambientis, et influentis eum Rudauae occurfus fa-
cit insulam. A septentrione vero pomariis vrbis continens est Cleparia, non ta-
men cincta moenibus, vt est Cazimiria. Habet et arcem peramplam Cracouia, a
latere australi in colle seu rupe, Vistulae, et Stradomiae imminens, moenibus, tur-
ribusque munitam, et magnificis regiae ac basilicae, in qua sedes est episcopi, duo-
rumque praeter ea delubrorum, et aliarum priuatarum domuum aedificiis exornata.
Regiam quidem Sigismundus rex senior, nostra memoria in eam, quae nunc
visitur, formam, amplitudinem, et splendorem, redegit. Habet Academiam quo-
que omnium disciplinarum atque doctrinae studiis, et professione florentem. Olim
tamen, quam nunc honestis disciplinis, et frequentia praefectorum iuxta ac studio-
rum, florentiorem, cum principes viri ornamentis patriae magis fauerent, ac stu-
derent, necdum vel Lutheranismum infectae, vel ferro Turcico diuexatae, et fere
subactae essent gentes finitimae. Sita est autem vrbs ea non procul a finibus Sile-
siae, Vngariae, et Russiae, longitudinis quidem gradu XLII. latitudinis vero L. Se-
cundum hanc sunt haud ignobilia oppida in eadem minore Polonia ac dioecesi
Cracouensi, Lublinum, tricesimo sexto milliario versus ortum aestiuum, longitudi-
nis XLV. fere, latitud. amplius LI. gradu: non spaciosum quidem, sed bene ex-
aedificatum, & externarum gentium Christianarum iuxta ac barbararum, emporio
nobile: deinde Sendomiria, Sandecia, Tarnouia, Biezzum, siue Becia, Vislicia
Ilcussum, & Osuencinum in Silesia. In maiore Polonia Posnania vrbs est, aemula
Cracouiae, quinquaginta milliariis ab ea distans, longitudinis quidem gradu XXXIX.
lat. vero LII. min. XXX. iudem commerciis, & emporio Germanorum exculta,
quae & ipsa Academiam, opera, & sumptibus Ioannis Lubrantii episcopi nostra
aetate fundatam, sed a successoribus eius neglectam, habet. Nunc tamen ea, cura
& munificentia episcopi Adami Conarii, instauratur. Habet & arcem, & basilica-
cam, sedemque episcopi cum oppidis Srodca, & Valisseuo, interlabente Varta
flumine disiectam. Secundum hanc sunt oppida Calissia, Gnesna, vetustate, &
Archiepiscopi sede basilicaque nobilis, Vichouua, quam Frauenstadium Germani
vocant

vocant, Costenum, & Slupcia episcopi. In Russia Leopoldis longitud. grad. fe-
re XLVI. latitud. XLIX. sita, quinquagesimo a Cracouia milliario. Vrbs est sa-
tis munita, duas arces adiunctas habens, emporio, ciuiumque elegantia, & huma-
nitate florens, ac sede alterius Archiepiscopi, & duorum episcoporum, nempe Ar-
menici atque Russici, non ignobilis. Sunt etiam oppida Præmisia, & Crofna:
quorum Præmisia arce munita, & duobus episcopis, Latino, siue Catholico, &
Russico cohonestata est. Chelma quoque iudem duos habet episcopos: sed pro-
pter oppidi, seu vici immuniti infrequentiam, Tarraricasque excursions, catholici
episcopi cathedra Crasnostauiam translata est. In Podolia Camenecia est, vrbs
cum arce, natura loci, manumque permunita, triginta milliariis bene longis distans
a Leopoli versus ortum hibernum, longitudinis gradu XLIX. fere, latitudinis ve-
ro XLVIII. minut. XXX. Habetque & ipsa suum episcopum. In Masouia Varfa-
uia est, longitud. XLIII. lat. LII. grad. & minut. XX. pari fere spacio, hoc est,
quadraginta milliariis, a Cracouia, & Posnania. Deinde Plofsum basilica nobile,
& episcopo, eiusque episcopi oppidum Pultonia cum arce, & Lomza. In Cui-
uia sunt, Breste, & Vladislauia, sedes, & oppidum episcopi, cum arce, quam STANI-
SLAVS CARNCOVIVS episcopus nuper splendidiorem, & magis habitabilem reddidit.
In Prussia vero Gedanum, siue Dantiscum, octogesimo fere a Cracouia milliario,
a Posnania vero quadragesimo, a mari vno fere: longitud. quidem gradu XLI.
minut. XXX. lat. vero LIV. minut. XX. vrbs est a tribus oppidis coagmentata,
portu, navalibus, & horreis nobilis: copia, & varietate mercimoniorum partim ma-
ritimorum, ex toto occidente, & septentrione, partim terrestrium ex diuersis mun-
di partibus, & fluminalium, maxime Vistulae praeterlabentis opportunitate abun-
dans: munitione firma, ciuium, & conuenarum industria ac diligentia culta. Quae
anno superiori, dum opus hoc primum editur, rebellis facta, virtute, & dexterita-
te fortissimi regis Stephani post insignem cladem, & diuturnam obsidionem cle-
menter in deditionem redacta est. Gedano proxima dignitate nunc est Torunia,
viginti quatuor milliariis introrsum versus Posnaniam, & Cracouiam ab eo distans,
& in ripa Vistulae sita, longit. grad. XLI. lat. XXXII. duobusque oppidis distincta.
Olim emporio, et omnibus rebus florentior. Sed Gedani incrementa eam non
paruis detrimentis affecere, et infrequentem reddidere. Quod ipsa iudem Cul-
ma prius vsu venerat: quae ciuitas ea dignatione fuit antiquitus, vt ab ea cetera
omnis Prussia atque etiam Masouia pleraque ius peteret: quod inde etiamnum Cul-
mense dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum litterarum studia.
Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: cumque superiori tempo-
re in diuisione regia fuisset, nunc parit episcopo, qui inde nomen habet. Tame-
si cathedra eius est in oppido Culmensi, vno milliario inde distante. Elbinga
etiam Prussiae est gemina, permunita, et copiosa: nisi, quod eius quoque luminibus, vt
ita dicam, officiant, ab altera parte Gedanum, ab altera Regius mons, siue Koenigs-
berga, vicinæ, et maiore commoditate portuum copiosae vrbes. Est autem Re-
gius mons, ducalis Prussiae caput, tribus oppidis, et arce magnifica, nostraque me-
moriam etiam basilica, et sede episcopi Sambienfis insignis: terrestri quidem itinere
decem octo milliariis, per Habum vero aliquanto minore intervallo, a Gedano
distans, long. gradu XLIII. latitud. LIV. minut. L. Prægola flumen oppida interse-
cat, et vno fere milliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis fre-
quens est admodum vtrique Prussia, et quidem nec incultis, nec immunitis. In
regia, primum est Marieburgum, cum ipsum per se moenibus, turribusque per-
munitum, tum arce amplissima, et munitissima nobile, situm ad Negatum brachium
Vistulae, sexto ab vrbe Gedano milliario. Propter adiacentis autem insulae, cuius
mentionem supra fecimus, vbertatem glebae, pagorumque frequentiam, et cultum,
copiosum, et frequens. Ea vero insula in palustri olim restagnantis Vistulae solo
operi-

Leopolis.

Præmisia.

Chelma.

Camenecia.

Varfauia.

Plofsum.

Vladislauia.

Gedanum, siue
Dantiscum.

Torunia.

Culma.

Ius Culmenfe.

Elbinga

Regius mons.
siue Koenigs-
berga.

Marieburgum

operibus, et præalti ac firmi aggeris obiecta, ad utrumque fluminis brachium effecta, magno hominum labore non sine periculo ab inundatione defensatur. Maior ea vocatur. Minor autem appellatur, continens ei ad occidentale Lenivucæ latus, et ad Morlauiam, Gedanumque pertinens planities: et ipsa palustris olim. Nunc autem fossarum ductibus excolta, et facta compascua. Marieburgo non multum vlla recedit Allesberga, siue Heilsberga, episcopi Varmiensis domicilium. Cathedralis enim supra Fraumbergam est, quemadmodum superius attigimus. Initio vero, Brunsbergæ ea fuit collocata. Quod ipsum quoque oppidum geminum, permunitum, frequens & copiosum est, ita ut inter primarias vrbes Prussiæ numerari queat. Quam nuper vir amplissimus STANISLAUS HOSIUS, S. R. E. Cardinalis et Varmiensis Episcopus, vna cum sacro eius ipsius ecclesiæ collegio studiis litterarum atque doctrinæ nobiliorem reddidit, nobis adiutoribus, & in religione catholica conseruat, collegio religioso eorum hominum, qui de societate Iesu vocantur, in ea collocato. His oppidis non multum cedunt Gutesstadiæ, Allesteinum, Resla, siue Reselia, Vormita, Melsacum, Vartemberga, Seburgum in eodem tractu ac dioecesi Varmiensis. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarda, siue Starigrodum, Nouum, Gneum, Derlauia. In reliqua Prussia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubauia, Razinum, & inter hæc interiectum ducale, Quizinum, quod Germani Marieuerder vocant, non ita pridem sedes Pomersaniensis episcopi: cuius dioecesis insulam quoque maiorem, & Stunense territorium complectebatur: nunc ea caret episcopo. Hæc omnia oppida, & ipsa per se moenibus cincta sunt, & fere arces validas, & bene exadificatas, sed verustas adiunctas habent. In cetera quoque Polonia non infrequentia sunt oppida (aut si vicos appellare malimus) pleraque sine vllis moenibus, nec nisi ligneis ædificiis, præter templa, & castella, siue arces adiunctas. Sunt item arces in editioribus locis, & rupibus extructæ, nullis adiunctis oppidis: Melsinum, Tencinum, Landiscorona, Ogrodenecia, Lipouecia, Olsinum, Pilcia, Sorstenum, Soben, Oecium, Vishice. Sunt & monasteria ad munitionem pariter, et commoditatem habitatorum exadificata, & vicis, pagisue non longe distantibus frequentata: Tinecense, Mogilense, Miechouiense, Andreouiense, Brescense, Sciriciense, Stananticense, Coprivunicense, siue Pocrivunicense, Lyssacense, Cienstochouiense, Vitouienense, Suleouiense, Landense, Lubinense, Cervenense, Paradisense, Mogilnense, Tremesnense, Secechouiense, Vangrouecense: & Sarnouiense, Pelplinense, Oliuense, Zucouiense in Prussia. Pagi plerique omnes ad lacus, riuos, & flumina siti sunt, sparsim duplici, ut plurimum, ordine, dissectis agrestium domiciliis. In his casæ sunt ligneæ, vel luteæ, humiles, pleraque omnes stramentis, nonnullæ asserculis intectæ, præter prædia, domosque dominorum, quæ ampliores sunt, & cultiores. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani minus inculte habitant: oppidani vero cultius etiam lateritiis fere domibus, interiectu trabium firmatis, & ad omnem commoditatem instructis: quæ tamen pleraque stramentis tectæ sunt: nonnullæ lateritiis regulis. Vrbes longe sunt cultiores, nisi quod habent domos angustiores. Ceteræ vero Poloniæ vrbes primariæ laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori ætate lateribus, & lapidibus elegantius ædificare coepissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: nec in vrbibus modo, sed etiam villis lautius habitare student, Italorum fere opificum opera, & industria. Hypocaustorum permagnus est vsus maiore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam, & Prussiæ partem quandam: vbi agrestes per hibernum tempus accenso in medio domicilii foco, cum pecudibus, iumentis, ac ceteris animalibus, et auibus domesticis in sordibus, foetore, atque fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt, sicut et in Samogitia, et aliis ad septentrionem vergentibus regionibus. Quanquam hypocausta quoque, agrestium dumtaxat, pleraque fumosa

Heilsberga.
Fraumberga.
Brunsbergæ.
Stanislaus
Hosius, Cardi-
nalis. Oppida
Prussiæ.

Pomersaniensis
Episcopatus.

Arces Poloniæ

Monasteria.

Pagi

Vrbes quales.

Hypocausta.

fumosa sunt, (ut quæ furnis ad coquendos cibos et panes intus extructis calorem excipiant, & fumariis magna ex parte careant.) Et anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ouicularum quoque, capellarum, vitellorum, ac fucularum, propter hibernum gelu, admissu, et receptu sordida. Balnearum item excalearum frequens est Polonis vsus, æstate iuxta ac hieme, ad abluenda, & leuanda sudore corpora. In quibus mares seorsum lauant a feminis. Vestium genus neque vnum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati, et generi hominum. Exoticis delectantur plurimi. Feminae passim cum alio cultu vario, tum viro- rum amictulis vtuntur. Quanquam id nouum est. Reticulis tamen, aut lineis velis siue flammeis eæ capita integunt. Puellæ antiquitus nuda capita fertis aureis, gemmatis, vel sericeis vel floreis, vel herbaceis redimitæ progrediuntur in propatulum. Sed nunc eæ, atque etiam matronæ pileis sericeis, pellibus suffultis, iidem ac mares fere tectæ incedunt. Victus genti antiquitus vulgo, et in plebe, agresti præsertim et vicana, succidia, lactariis, pisciculis, oleribusque potissimum constat. Nunc multi veruecina quoque, et vitulina, et bubula carne vicitant: quarum carni- um fora in pagis quoque apud templa, et paroecias festis diebus instituuntur. Urbanis, atque nobilitati victus est dapilior: et iam lautior etiam, mensæque cum altilibus, tum feris animalibus, auibusque, et piscibus lautis instructæ: in quibus permagnus est aromatum, neque exiguius sacchari et aliorum exoticorum condimen- torum vsus: nec oleribus exquisitis eæ carent. Nec desunt bellaria, aliæque lauriæ cum domi natæ, tum exoticæ. Triticeï panis, viniqve vsus non ita pridem inoleuit apud elegantiores. Nunc quidem utroque multum vtitur etiam vulgus in conui- uiis: vino quoque præsertim in minore Polonia, vicina Vngariæ, et Moraviæ. Nec obstat pretium. Ceterum filiginei panis, et cereuisiæ promiscuus est vsus in to- ta Polonia. Fit autem cereuisia in Prussia quidem ex hordeo, in cetera vero Polo- nia etiam et tritico minutatim molito, seu confracto, et aqua decocto cum lupu- lo. Admisceatur nonnunquam tritico filigo, vel spelta, vel auena. Mel quoque iidem cum lupulo aqua decoctum in frequenti vsu est: Russis præsertim, et Podo- liis, apud quos permagna est apum, et mellis optimi ex dictamo, et aliis bene o- lentibus herbis ac floribus collecti copia. Nec Prussis, et Masouiis mel deest: qui et ipsi iidem id decoquunt. Medonem vulgo vocant. Solet autem is condi- ri Varlauiæ peculiariter succo e cerasis, rubiue malis expresso, aut aromatis: et pro ratione condimentorum, Kerstrangi, Malinici, ac Troinici nomen accipit. Color hominum fere candidus est: capillus flauus, vel magis albicans: statura me- diocris, aut mediocrem paulo excedens, habitudo corporum succulentæ. Nisi quod feminis, et maxime puellis nobilioribus, vrbansque studium est, ut se red- dant curatura iunceas, quemadmodum inquit ille. Alioqui formæ atque teneri- tudinis non magna ab iis adhibetur cura. Fucare autem faciẽ, et capillos tinge- re, indecorum habetur. Sed est in viris iuxta ac feminis naturalis quædam for- mæ bonitas, ingenuo rubore tincta. Ingenia Polonorum sunt aperta, et candida, et falli, quam fallere, magis apta: non tam irritabilia, quam placabilia: minime pro- terna aut pertinacia: imo valde tractabilia, si commode ac placide tractentur. Exemplis autem in primis ii commouentur: et sunt principibus, et magistratibus suis satis morigeri. Ad comitatem, ciuitatem, benignitatem, et hospitalitatem prompti, ita ut ignotos, et externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiam inui- tent, et omni officio prosequantur: et non modo ad conuiuium atque familiarita- tem quorumlibet faciles, verum etiam ad mores, et imitationem eorum, cum qui- bus viuunt, externorum præsertim, flexibiles. Iuuentutis laxior est paulo et ne- glectior educatio. Sed ea naturæ bonitate compensatur. Ad scholas quidem, et magistros mittere mares liberos, et Latinis litteris teneram ætatulam imbuere, om- nibus pauperibus, nobilitati ac plebi, oppidanæ præsertim, studium est. Multi

Balnea.

Vestitus.

Victus ratio.

Cereuisia.

Medo, sua
qua multa.

Corporum ha-
bitudo.
Terentius.

Ingenia, et
mores Pol.

Hospitalitas,
& ciuitas.

Peregrinationes Polonorum.

Studia Polonorum.

Aristoteles.

Doctrinae studia.

Academia Cracouensis.

pædagogos domi alunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiatur tam multos vulgo, cum quibus Latine tamen loqui possit. Puellæ quoque nobiles, et vrbanae, vel domi, vel in monasteriis vernacula, imo et Latina lingua legere, et scribere discunt: adultiores puellæ quidem rei familiaris, culinariae præsertim et pecuariae curandæ, lanificioque seu linificio potius, atque texturæ, et acu pingendi arti manus admouent: mares vero agriculturæ, vel opificio cuiuspiam, vel mercaturæ, vel magistratum, et procerum, sacerdotumue opulentiorum ministeriis, et affectationi sese addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degunt, eosque in re familiari curanda subleuant, ac decedentibus eis, patresfamilias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispendiorum reifamilias negligentes, egestatisque, et omnium, quæ peregrinantes consequuntur, incommodorum tolerantes. Externa enim magis, quam domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas peruenerint, cupide, et facile discunt. Quin etiam in victu, cultuque corporis, & moribus noui aliquid peregre afferre student, indeque elegantia laudem quærunt. Quod iam ad opiniones quoque de religione proferpsit. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: sed alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam vt noui aliquid ipsi excogitent, et excellere magnopere vlla re studeant. Id adeo fit, siue quod vni alicui arti, & studio non libenter sese addicunt, multa sed nosse cupiunt: siue incuria, segnitie, laborisque fugitatione, quæ plerisque in rebus peculiaris est huic genti: præsertim quod homines, ad quorum vsum fere liberalia iuxta ac mechanica studia referuntur, mediocritate contenti, exquisitam artificum, et operum præstantiam non magnopere requirunt: seu denique quod ditiores otio, delitiisque sese dedunt, relicta tenuioribus ingenii, & industriae exercitatione: hos vero, cum sit difficile, vt ait Philosophus, egentem bene operari, præfidiis vitæ comparandis distineri, et alienis non nunquam ab ingenio suo studiis et negotiis implicari necesse est. Atque vbi, quod satis est, compararint, & ipsi ferme superiorum similes euadunt, vel rei familiaris tuendæ cura, litiumque anfractibus, vel potentiorum consecratione distrahuntur, idque siue ambitionis stimulis incitati, siue quo se, suosque certo aliquo præsidio ab aliorum iniuriis, & contumeliis vindicent. Nescio enim quomodo fit, vt ad vitæ commodæ, & ornamenta non modo comparanda, sed etiam tuenda non satis præsidii sit, hac nostra præsertim ætate, in solis animi, & ingenii bonis, & in legibus ac iure communi. Non tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quam ad studia doctrinæ. Nisi forte illas contempnere potius, quam assequi nequiere. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & vtiuntur etiam nunc non paucis. Bonarum litterarum atque doctrinæ studia accuratius consecrantur, in primis ii, qui his præfidiis ex humilitate, sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adiiciunt. Seueriores autem disciplinas ad nostra vsque tempora potissimum consecrati sunt Poloni. Non defuere nobis sane superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici, & philosophi, atque etiam theologi, ii præsertim, qui vocantur scholastici, cum instituta Cracouiae ante centum septuaginta annos Academia, magistri eius generis Lutetia, Pragaque acciti, admirationi essent vulgo, & primoribus, atque ipsis etiam regibus. Humanitatis, & linguarum eruditæ studia diu neglecta iacere: nec solum apud maiores nostros, verum & alibi, fatali quadam temporum conditione. Proinde non erat, vnde nostrates ea discerent post acceptas cum religione Christiana literas, & cultum vitæ mitioris. Quo factum est, vt illi quoque, qui tunc docti habebantur, & erant, nihil propemodum literis mandarent, nec in publicum sibi edendum esse ducerent, si quid forte exercitandi sui, aliorumque docendorum causa conscripsissent.

Neque

Neque sane expedita erat edendi ratio, cum careret Polonia typographis. Ita doctorum virorum memoria cum ipsis pariter extincta est. Nunc certe postea quam animaduersum est, in pretio esse linguarum, eloquentiæ, humanitatisque studia, cupide ea quoque nostrates amplexi sunt, sed ad vsum ciuilem, & vulgarem magis, quam ad gloriam. Non defuere tamen nostra hac ætate, neque nunc desunt in studiis humanitatis, & eloquentiæ, tum in omni genere doctrinæ magni quidam, & excellentes viri, qui cum commoda vitæ honestissimis disciplinis, & gloriæ, siue vtilitati publicæ posthabuissent, eo euaserunt, vt admirationi sint, si non suis, certe externis, incorruptius iudicantibus. Sed eos recensere nunc necesse non est. Nec medicinam posthabent, posteaquam ea, vulgatis, delicatioris & laxioris victus ratione, morbis, in pretio esse coepit. In aliis minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad commodam, & ornamenta vitæ comparanda. Non est enim nouum, plurimos mortales hunc finem studiis, laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit Poëta quidam: *sæpe pater dixit, studium quid inutile tentas?* Rem porro familiarem diligentius curare non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum, splendoremque consecrari coepimus. Sed in ea minor est vulgo parta tuendi ac dispensandi, quam acquirendi diligentia. Maiores quidem nostri comparandis diuitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura, & labore, vnde in diem propemodum, si non laute, non dure quidem certe, nec parce cum suis viuerent. Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum, minus erat litium: minus iurgiorum atque cædium: minus fraudum, & periuriorum. Maior autem erat fratrum, & agnatorum, cognatorum, affiniumque inter ipsos concordia, & beneuolentia. Maior non modo parentum, sed etiam quorumvis natu grandiorum reuerentia. Perrara finium regundorum iudicia, herciscundæ vero familiæ nulla propemodum. Ceterorum enim cognatorum, aut vicinorum natu maiorum interuentu, et intercessione componebatur, si quid vlla de re exortum erat controuersia, quod ipsi inter se vicini, vel necessarii transigere familiariter nequiuissent. Res militaris quoniam cum instituto gentis, tum temporum quadam conditione in honore fuit superioribus atque adeo omnibus fere seculis, existeret multi virtute bellica præstantes viri, maxime nostra memoria, non ita pridem extincti. Et quamuis in diuturna pace, et otio, extant etiam nunc nonnulli. Nec emarcuit vulgo in Polonis vigor ille animorum, laudisque bellicæ studium, si qua se vsquam offerat idonea virtutis exercendæ occasio. Meditationem et exercitationem, viri sapientes requirunt. Idque ideo fortasse, quia desunt virtuti sua præmia et quod ignauo otio, et conuiuiis plusculum indulgetur. Ad hæc autem, et festas epulas contineant plerumque vicini, et necessarii inter se ad vnum aliquem, viri soli, vel pariter cum feminis. Nec turpe habetur, puellas quoque interesse, et earum colloquia, conuiuiâ choreasque a iuuenibus frequentari, parentibus earum, cognatisue natu maioribus præsentibus. Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in eiusmodi conuiuiis similitates, et inimicitia abolentur, et vel dissolutæ, vel nantes amicitia redintegrantur. Quanquam intemperantioribus computationibus interdum cruentæ quoque pugnae inter conuiuias amicos, et necessarios accendantur, iurgis plerumque inter viliora seruitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa a poculis arcentur. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui curæ non est, vt seruitia conuiuiarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiores enim sunt hæc regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulæ, prolixioribusque conuiuiis, et computationibus, ita vt multi eum solum ducant fructum laborum atque diuitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares computationes ad æquales haustus non solum in conuiuiis, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus computandi causa conuenire solet: eoque prouecta est hæc licentia, vt quod profestis

L12

festis

Ouidius. Rei familiaris cura.

Temporum diuersa ratio.

Controuersiarum translationes. Rei militaris studium.

Computationum commoda, & in commoda.

Luxus Polonorum.

festis diebus partum est, festo die potando fere prodigatur. Atque inde fit, proserpente potandi etiam profestis diebus, & otii consuetudine, et inertia, ut angustiore re familiari utantur multi: praesertim cum nemini curae sit, quid priuatus quisque gerat negotii, unde et quomodo sese sustentet: et fructuosa sit autem dominis, et magistratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua, et tributorum, et vectigalium publicorum iuxta, ac priuatorum portio e cauponis corrogatur. Exolefcit tamen sensim apud honoratiores illa ad aequales haustus potandi consuetudo, eorum studio, qui apud eas gentes, quae humanitatem studiosius colunt, peregrinati sunt. Sed lauitia in victu, potuque magis ac magis indies inolefcit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate, ac pretio maior luxur exstitit. Nec solum exoticis pannis, et pellibus, verum etiam serico, et purpura vestiri, et argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inoleuit, inferioribus quibusque, praestantium genere, honore, vel facultatibus exempla, cupide amplectentibus, nullis autem legibus sumptuariis modum in victu, cultuque corporis cuiquam ordini, aut homini praescribentibus. Quo planiora autem, et absolutiora sint omnia, quae de gente Polona persequimur, ordines, et genera hominum describamus: quae descriptio reipublicae quoque fundamenta continebit.

Ordines, & status hominum. Distinguitur populus Polonus partim ex religione sumpto vitae instituto. Ac genere quidem in equestrem ordinem, siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: religionis autem instituto in sacrum, et profanum ordinem. Liceat autem nobis eum, qui sanorum atque sacrorum administrationem non habet, profanum appellare, vulgo ecclesiasticum et laicum, vel spiritualem et saecularem, statum, & ordinem vocitant. De his posterius: nunc de nobilitate, et plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defensionem ceterae multitudinis, regionisque segregata est. Atque inde qui sunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere ab equestri militia, cui sunt obnoxii, a Latine loquentibus, et scribentibus appellantur: vernacula autem lingua, Schlachta, a generis nobilitate, mutuato, nisi fallor, a Germanis vocabulo, (quasi *Geschlechter*) vocantur, et Ziemianie, quasi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigenae, a terra, et agris, quos fere colunt, et habitant antiquitus, haereditarios, pretioque, seu principis beneficio partos. Habet autem nobilitas, multas et magnas praerogatiuas, quae partim regum, et principum munificentia firmatae sunt, partim moribus, et institutis inualuere: quae magna ex parte sparsim, opportunis locis, huic, et historico operi a nobis insertae sunt. Regi quidem ea soli fere subiecta est. Iudicatur tamen ad praescriptum legum, et a magistratibus regni, et regis, quemadmodum posteriore libro ostendemus. E ceteris, priuatis praesertim, nemo nobilitatem cum agris, et pagis, subiectam habet, nisi forte in Russia antiquitus, et prisco ducum gentis iure. Habet etiam Cracouiensis episcopus in Seueriensis diuisione: habet et Varmienensis, eiusque ipsius ecclesiae collegium: quin et Plocensis praepositus: et alii fortasse. Licet tamen homini nobili, siue equiti sculteriam, ut vulgo vocant, siue aduocati, in bonis alienis paganis iuxta ac oppidanis voluntate domini obtinere: (de sculteris autem, et aduocatis posteriore libro dicemus) Licet etiam priuati conditione in urbem, vel oppidum cuiuslibet commigrare, saluis personae suae praerogatiuis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere censetur, et meritis, adiuncto vitae instituto. Habentur enim nobiles, quorum maiores, aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allecli, militiaeque adscripti, et gentilicio signo donati sunt, quique ipsi haec meruere virtute sua. Sed praestabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem nobilem patre simul, et matre nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio. Quanquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamuis nobilibus, et illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis praerogatiuis fruuntur. Conferen-

Ordines, & status hominum.

Nobilitas. Milites, & equites.

Ziemianie.

Nobilitatis praerogatiuae.

Nobiles qui.

Nothi.

ferendi porro huius decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet princeps, idque vel suo ipsius iudicio, et beneficio facit, vel interveniente testimonio, et quasi adoptione clarorum, et principum alicuius familiae virorum, stemma, et gentem suam cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. (114.) Eiusmodi tamen creatis nobilibus obtinere, et possidere bona terrestria statuto quodam modo non licet. Sed posteritas eorum pari cum aliis natis equibus iure esse incipit. Amittitur porro nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, et atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, et abdicatur quodammodo, si quis de seris militiae et agriculturae studiis, sordidum quaestum faciat arte mechanica, vel tenuiore, et minoribus mensuris ac ponderibus vteute mercatura, et cauponaria. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: nec est vllum in ea patriorum, comitumue discrimen, exaequata quodam tempore omnium conditione. Nuper adeo paucis quibusdam, parentum vel ipsorummer amplitudine atque meritis, et principum beneficio, comitum decus denuo partum est. Ducum, qui peculiares haberent dominatus, vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quam id, quod a BOLESŁAO KRIVOVSTO principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos diuississet. Verum id iam defecit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habentque etiamnum ii, qui ducum Lithuanicae ditionis fuere, aut sunt etiamnum, et Volynii. Neque enim subactis, vel in deditionem acceptis ea praerogatiua adempta fuit. De Prussorum, et Curonien- sum ducibus post attingemus. Multae sunt nobilitatis Polonae gentes, et quasi tribus, non locis, et regionibus, verum sionis quibusdam gentiliis, quae arma, et insignia vocant, eorumque appellationibus distinctae, quae singulae rursus multas stirpes, et familias cognominibus, et agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, LELIVIORVM gens, cuius signum est, noua luna superne stellam inter cornua continens in caelestino scuto, TARNOVIAM, PILECIAM, MELSTINIAM et alias nonnullas honestas, et amplas familias comprehendit. Signa vero gentilicia, siue insignia, parum a rebus, quarum sunt notae, quemadmodum TOPORVM ab ascia, partim ab euentu, ut LELITIORVM a visceribus transfixis, appellationem habent: plurimorum ratio obscura est. Nisi forte a primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis, et pagis, quibus dominabantur, equites: sed vndelibet sumpta, aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam, vel commutato patrimonio, recte transmittabant. Qualia supersunt etiamnunc multa cum alibi, tum in submontano, Scirciensi tractu, et in Russia. Ut sunt HERBORTH, DVNIN, IORDAN, GLADIS, PE- NIANSCVS, PIRSCHALA, OMITA, FAKVREIVS, et alia eiusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum, et pagorum nominibus deflexa paululum per denominationem in ski, siue ki voce appellari. Ea vero deflexio, vel adiectio syllabae a Latine loquentibus et scribentibus in ius commutatur, ita, ut a Choina Choinski, et pro eo Latine Choinius, a Crasne Crasinski, et pro eo Crasinius, a Lasco Lascki appelletur. Ceterum pro eo non Lascius, sed Lasceus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis, et externorum auribus inseruiens. Idem veteres historicos Graecos, et Latinos in barbaris nominibus factitasse animaduertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adiectione, arcis, vel oppidi vel pagi nomen, unde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum praepositione de, vel a, vel ab, vel in, cognominis loco vsurpatur.

Nobilitas a quo, & quomodo conleatur.

Nobilitatis amissio.

Nobilitas a qualis.

Comites. Duces.

Gentes & familiae nobiles unde appellatae sunt.

Cognomina nobilitatis unde, et qualia.

(114) Vilegum, seu constitutionum sequentium, vocant, ob merita in rempublicam, nunc distribuit. haec regum Poloniarum praerogatiua, qua adhuc SIGISMUNDVS AVGVSTVS fruebatur, abolita fuit. Serenissimus quidem rex Polonus, tanquam monarcha, & Marchiones, comites, nobilesque creat, sed Et respublica sola in comitiis congregata, una cum illi non iuribus nobilium Polonorum gaudent, neque serenissimo rege plebeis iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis Poloni, quod indigenarum blicis in republica officiis fungi possunt.

tur, a magnatibus præsertim et clarioribus: ita, ut verbi gratia, in Tencin, veta Gorca, vel de Felstin, quis appelletur: Obseruaturque in his vulgo discrimen quoddam, non magis a Polonis, quam a Germanis, et Boëmis, qui iidem vtuntur huiuscemodi appellationibus. In enim præpositionem iis fere attribuunt, qui domini sunt locorum: ceteras, etiam iis, qui inde dumtaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant, vbi pedem figant. Gentiliorum autem signum, quæ, quidem querendo inuestigare potuimus, appellationes hæc sunt: In quibus enumerandis ordinem primarum litterarum, et vernaculæ linguæ sonum seruabimus.

Signa, siue in
figura nobili-
tatis Poloniz.

ABRAM, siue VALDORFF: AMADEI: BIALINA: BIBERSTEIN: BODVIA: BOGORIA: BOITZA: BROG: BOZESTADO: BUINCIA, siue BUINCZA: BYDINY: CIOLEKE: COPACINA COVMIA: CIELANTCOVIA: CORVITZ, siue BIES: CHOLEVA: COTTITZ: CORAB: CORCIAK, siue CORCZAK: DAMBROVA: DAMBROVA altera: DEMBNO: DOLIVA: DOLENGA: DRZEVICZA: DRUZINA: DRIIA: DZIEGSSA: GODZCIEMBA: GOSDOVA: GRABIA: GRIPH, quod et SVLEBODA: GRZYMA: GRZYMA: HABDANC: HERBVRTHOVA: HELM: IANINA: IASTRZEMBIEC: HELITA, siue KOSLAROG: IEDNOROZEC: IVNOSSA: KORSEOC: KERDEI: LABENTZ: LARISSA: LELIVA: EYADA: LEVART siue LEOPARDVS: LODZIA: LZAVIA: LIS, quod & MYKZA: MOZETA: MORSKICOT: MANDROSTCA: NALENCZ: NIESOBIA: NIECZVIA: NOVINA OLIVA: OSMAROG: ODROVVANZ: OSTOIA: ORLIA: QLOBOG: OVADA: OXA: PILAVA: PIRZCHALA: POVALIA, siue OGON: POBOZE: POGONIA, POLYCOSIA, PRAYVDA, POMIAN, PRZEGINIA: PRVS, PRVS alterum: quod & NAVILKI: PROSNIA: RAVA: RADVAN: ROZA: ROGALA: RVCHABA: ROLIA: SCHELIGA: SLEPOVVRON: SOCOLIA: SERVICPTVR: SCHILDE: STARICON, STARZA, quod & OSSORIA: STRZEMEN: STRZEGOMIA, STERNBERG, SRENAVÁ, SVLIMA, SVVIRCZEK, SIROCOMLIA: SCHVMBERG, siue COTEITZA, SVVINCA, TARNAVA, TOPOR, TOPACZ, TRZASKI, TRAMBY, VARNIA, VIENIAYA, VVCZELIE, VIERVSSOVA, VENZIK, VADVVA, VIERZINKOVA ZABAVA: ZADORA, siue PLOMIEN, ZAGROBIA. Duorum nomina non tenemus, ea sunt albæ aquilæ anterior pars dimidia a capite cauda tenus, erecta, cum duabus stellis a tergo: & quinque rosæ albæ in quincuncem collocatæ. Vnde simul & ex gente Iastrzembeia ego maternum genus duco, pater vero meus e Pirzchalia, et Osinarogia. Nihil autem vetat his nostrum quoque adiungere, quo me vna cum fratribus meis, & omni posteritate nostra optimus Rex Sigismundus Augustus ornauit, dimidiam aquilam pectore tenus, naturali colore, extensis alis, laurea corolla circum collum redimitam in rubro scuto impartitus. Cui Ferdinandus Rom. Imperator electus, immortalis memoria dignissimus, cum legatione apud eum eiusdem regis nomine in septimum annumungeret, gentilitium Austriacæ familiæ suæ stemma, rubram in albo scuto teniam per transversum ductam subdidit, & duo nigra Imperialis aquilæ capita galeæ coronatæ superposuit. Cur autem minus liceat cuipiam a se parto, quam ab aliis relicto decore gaudere? Et hætenus quidem de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum sit. Signa, origines, familiasque describere, longum, & operosum esset, ne dicam infinitum.

(115) Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisque villa, vel castello, vel arce, rem familiarem operis, & laboribus adscriptitiorum suorum, vel mercenariorum curans, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemque venatione, & aucupio non modo sustentans sese cum domesticis suis familiis, verum etiam honestas diuitias comparans vendendis iis, qui supersunt vsui domestico, quæque desunt inde vicissim comparandis. Matres autem familias, & puellæ nobiles lanificium, & linum, cannabimque, & rem pecuariam tractantes

Feminarum
studia.

(115) Hac de re scripserunt OKOLSKI, PAPROCKI, et NIESIECKI, nuper etiam celsissimus princeps TABLONOVIVS, palatinus Novogrodenis, qui, cognitionem genealogiæ et heraldicæ Polono-

rum quod attinet, haud parem habet in regno. Cumulum ad Niesiecki opus addidit celebris in academia Zamoscensi professor DUNCZEWSKI.

non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiari, & fructibus eius supersunt vsui domestico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illustrioribus, et senatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pedissequarum opera peragunt. Iter facientes, femina quidem carpentis, vehiculis, aut curribus vehuntur: mares vero vel iisdem, vel equis potius pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus honorificum vulgo habetur: nisi paupertas necessitatem imponat. Iam autem lautiores, & elegantiores de nobilitate in urbibus domicilia figere, villis, & rusticis prædiis relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxta ac feminam affectis maribus, feminam vero etiam puellis pedissequis stipari, honorificum habetur. Et in eum vsum alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum: idque simili figura, et colore vestium, non sine sumptu, et luxu vestiri vsitatum est. Aluntur et equi complures. Equitantem enim aut vehementem herum famuli honoratiores, non nisi per urbem, vel ad suburbana pedestres affectantur. Ac senatores quidem primarii, pedestres iuxta ac equestres, mediis fere inter, affectas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus: cetera vero turba cum pueris subsequente. In cetera nobilitate affectæ omnes heros sequuntur. Matronas autem, et puellas nobiles mares quidem antecedunt, femina subsequuntur, præter filias, et quæ in filiarum loco habentur, et sorores puellas, quæ secundum anteambulones proximè matrem, vel sororem præcedunt. Spectatur autem in famulis, et pedissequis, cum vsus ad ministeria, tum statura, forma, elegantia, et genus. Nec deest copia equestrium, ac nobilium iuuenum, qui vel studio ciuitatis, prudentiæque vsu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, vel præsidii contra vim potentiorum sibi, suisque comparandi causa, non modo in magnatum, et episcoporum, sacerdotumque ac doctorum clientelas, verum etiam in parium ac tenuiorum, inferiorumque nonnunquam, eorum præsertim, qui magistratus gerunt, aut aliquo sunt numero in aula principis, aut opibus, industria, eruditione, gratiæ populari valent, affectationem, et ministerium, parua, vel nulla mercede, a parentibus, et propinquis traduntur, vel ipsi sese addicunt. Duratque ea seruitus, quoad vtrique, hero, inquam, et seruo, siue clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum, et amicorum liberos pio quodam, et honesto iuuentutis educandæ studio vltro sibi in familiaritatem, & ministerium adsciscunt. Ad eundem modum, et femina feminis famulantur. Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc seruitutis, sed liberale, et sociabile: nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cuius parentibus ipse seruierit: honestaque habetur hæc iuuentutis equestris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam inæqualibus fortunis continens: Et multos ex humili loco ac tenui fortuna non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates, et opes, ipsorum virtus, herorumque beneficentia prouehit: idque maxime conciliandis luculentis coniugiis vel sacerdotiis. Honestatis magna semper a nobilitate ratio habita est. Fraudem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum et infame semper habitum est, atque etiam nunc habetur, quamvis in maiore, quam olim, habendi studio et licentia. Quod si quid eiusmodi in probri loco cuiquam obiciatur, præsertim ab eiusdem ordinis viro, non tam legibus et magistratuum iudicio, et auctoritate, quam ferro, manuque vindicatur. Dissimulare quidem probrosum habetur. Locum tamen ratio ducitur. Plebeiis minor est cura dignitatis, atque pompasæ ambitionis, exceptis vrbis feminis, quæ et ipsæ bene cultæ, et vna aut altera pedissequa comitatæ incedere student: vita autem laboriosior, et sollicitior, tam mulierum quam virorum, nullo fere sexus discrimine, nisi quod femina opificia non exercent, neque vecturam, neque negotiandi gratia peregrinantur. Vicina tamen opida intra fines regni adeunt, domique negotiantur. In iudicio standi ius non habent

Comitatus,

Famuli et Pedissequæ.

Nobilitatis studia.

Plebs.

plebei qui.

Vrbanorum
et agrestium
discrimen.

Religio, et pie-
tas Polono-
rum.

Hæreses in Po-
lonia.

Prussorum re-
ligio.

Masouiorum
religio.

bent. In plebe autem numerantur, quicunque nobiles, siue equites, non sunt, siue sint agricolæ, olitores, apiarii, et pecuarii, siue opifices, et operarii, siue caupones, propolæ, vectores, et mercatores, et siue in agris, quemadmodum superius at-
tigimus, pagis atque vicis vitam degant, siue in oppidis, et vrbibus. Ac vi-
bes quidem, et oppida a mercatoribus, opificibus, et propolis habitantur. Vici
autem, et pagi, et suburbana prædia ab aratoribus, olitoribus, pecuariis, et api-
ariis. Caupones vero, molitores, operarii, vectores, iumentorumque locatores,
vtrouique sunt. Sunt autem aliquanto meliore, et liberiore conditione vrbanii,
et oppidani, quam agrestes. Ac censum quidem annuum vtrique dominis suis
pensitant, verum agrestes, et vicani plerique omnes, operas præter ea gratuitas
ad colendos eorum agros, et alios vsus domesticos, non solum manuaras, ve-
rum etiam cum iumentis ipsi, per se, vel per mercenarios, et operarios suos
præstant. Nec alio cuiquam commigrare, inconsulto domino, licet ita vt vide-
antur esse glebæ adscripti, nec multum a seruis differant, præsertim vt nunc
sunt tempora. Cmiecie, seu Cmetones vulgo vocantur. His autem deteriore
conditione sunt hortulani, qui hortos colunt. Vtrique chonoi appellantur,
quam appellationem, velut probrosam, non fert nobilitas. Habent sane in eos
domini vitæ necisque potestatem: præter eos, qui ab ineunte ætate litterarum stu-
diis, sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe vrbanâ non desunt, qui rem
lautiorem per famulos, et vicarios administrantes, ipsi otio, honestioribus studiis,
vel delitiis vacant. Multi lautius, et sumptuosius viuunt, atque inde crescit
rerum pretia, et non pauci ex iis ad egestatem rediguntur. Et hæc quidem
de nobilitate, et plebe. Iam de sacro, siue ecclesiastico ordine. Quod vt plani-
us fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polonia
gens, abiecto semel impio demonum cultu, sexcentis amplius annis constanter
retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens, et impatiens ante
nostram ætatem. Nuper nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Beren-
gariana seu Calviniana labe a mercatoribus, et bonarum litterarum studiosis iu-
uenibus, leuitate animorum, et curioso studio nouitatis inductis, peregre inuecta,
multorum animos infecit. Quod olim etiam de Hussitica, et Viclefica, extremis
Vladislai Iagiellonis Regis, et primis filiorum eius Vladislai, et Casimiri tempo-
ribus (cum horum iuxta ac illius ætas contemneretur) vsu venire coeperat. Sed
principum, et episcoporum virtute, auctoritate, studio, ac diligentia, ceterorum-
que procerum pietate, grauitate, et constantia malum altius radices agere permis-
sum non est. Itaque retinuerunt ii tunc cum prisca religione etiam dignitatem,
auctoritatemque suam, et rempublicam. Quæ, qui nunc viuunt, vitam posteris
etiam suis relinquunt. Iam autem non solum ille, quas dudum memorauimus, verum eti-
am Picardorum, Anabaptistarum, Arianorum, Pneumatomachorum, Trideitarum,
Photinianorum, Ebionitarum, Recutitorum, et nescio quæ non pestes, prohi-
nemas, Poloniam, laxatis semel licentiæ habenis, agminatim inuadunt, et prætextu, seu
verius ab vsu libertatis, præeuntibus nonnullis de nobilitate, sibi quisque religio-
nis magister, atque adeo rex, et rex esse incipit. Sed hæc alibi prolixius deplora-
uimus. Prussi aliquanto posterius Christo nomina dedere: citius autem, et ci-
pidius Lutheranum dogma amplexi sunt, vrbanii præsertim, et qui sunt Germa-
nici sanguinis, propter mercatorum, et opificum Germanorum frequentiam, et
commercia, et lectionem librorum importatorum e Germania. Quum enim ea
colluies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ iugum
excussisset, a magistratibus, siue timore, siue peruersa animi inductione, et ob in-
iurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, imo redem-
ptis etiam, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur, et incita-
tur. Multi tamen adhuc pia maiorum instituta retinent, præsertim vbi magistra-
tus

Russorum reli-
gio, & schisma.
Latini.

Armenii.

Sacer ecclesia-
sticus ordo.

Pl-beii arce-
tur a nonnullis
honoribus ec-
clesiasticis.

Sacri ordinis
distinctio.

Res numaria.

Moneta.

tus officium suum faciunt, alienum non vsurpant. Masouii tenaciores antiquæ re-
ligionis, & pietatis, a profanis nouationibus ferme abhorrent. Abhorrent eti-
am Russi. Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio religionis magistros ha-
buere, & cum iis a nobis, hoc est, a Romanæ, & catholicæ ecclesiæ consensu
sefe per sacrilegum schisma præcidunt tanta perrinacia, vt nihil commune habere
velint cum Latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu diuino publice Latina
lingua vtimur, & cum sapientissimis, & sanctissimis, maioribus ipsorum Græ-
corum iuxta ac nostris summam Romani Pontificis dignitatem, & auctoritatem
in vniuerso christianorum populorum coetu agnoscimus. Nec in multis præter
ea a nobis ii dissentiant: & quidem ritibus, & institutis ecclesiasticis magis, quam
dogmatibus religionis. Vulgant autem diuortia, quamuis leui de causa. Pluri-
mi tamen ex iis, ex quo tempore Polonorum diuisione tenentur, ad nos, & Roma-
næ ecclesiæ societatem, & instituta transferunt, eodemque cum ceteris Polonis
iure sunt. Armeni oppida quædam Russiæ, Podoliæque incolentes, suis & ipsi Armenii
ritibus, suæque lingua in sacris vtuntur. Non abhorrent ii tamen, sicut accepi-
mus, a Romana ecclesiâ, et Romano Pontifice, quin principatum eius in vniuer-
sa Christi ecclesiâ agnoscunt. Hebrei vero, quibus aliunde pulsus, Russiæ, & Iudæi.
Lithuaniam, ac totius fere Poloniæ oppida referta sunt, suam retinent religionem,
nisi forte superstitio, vel impietas ea potius dici debet. Feruntur etiam Tartari
Ceremissi in vno aut altero oppido Podoliæ suis vti ritibus, & impietate Maho-
metana, quemadmodum & in Lithuania, quorum in delubro apud Trocos nihil
præter pileum turbinatum, qualibus vulgo ea gens vtitur, in suggesto editiore po-
situm ante multos annos aspeximus. Sed mittamus barbaros incolas, cum falsis
suis religionibus, & ad institutum nostrum reuertamur. Tam apud Russos igitur,
& Armenos, quam apud Polonos, qui Christi Dei, ac magistri institutis conueni-
enter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni,
sacrisque peculiariter moderantur, & inseruiunt, non genere, sed eorum, penes
quos eius rei potestas est antiquitus, & iam inde ab temporibus Apostolicis (epi-
scoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione, siue consecratione a
cetera omni multitudine distinctus: quem sacrum, & ecclesiasticum, & spirituale in
dici supra memorauimus. In quo non modo episcopi, & sacerdotes, verum
etiam ceteri sacrorum administræ, monachi, monachæque censentur, a plebeio iux-
ta ac equestri ordine allekti. Vtrisque enim antiquitus iam inde ab initio pa-
ruit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum, aut auorum nostrorum memo-
ria ab episcopalibus non tam functionibus, quam sedibus, & primariis quarun-
dam opulentiorum basilicarum, siue ecclesiarum, vt vulgo vocant, cathedralium
honoribus, quæ prælaturæ, & canonicatus dicuntur, plebei (theologis, iurecon-
sultis, & Medicis aliquot exceptis) excludi coepere. Quod iam ad abba-
tias quoque & monasteria (vbi ex professo mundana omnia abdicantur) induci-
tur. Secernitur etiam sacer ordo vestitu, & cultu corporis a cetera multitudine.
Sed & inter se non modo a ceteris sacerdotibus episcopi, & ab vtrisque mona-
chi, verum etiam ipsæ inter se monachorum, & monacharum sectæ, partim figu-
ra, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ, quo-
niam communia sunt Polonis cum ceteris Christianis populis, persequi hic pro-
lixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Poloni-
cæ rationem paucis concludamus. In magna rerum omnium copia, vt fit, ma-
ior aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti, & auri, rei-
que numariæ penuria, præsertim cum auri, & argenti metalla nulla extarent, &
minus nota essent nostris maioribus transmarina mercimonia. Neque proprium
habebant numum Poloni, sed externis, & maxime Boëmicis vsi sunt aliquandiu.
Coepit deinde ante ducentos, ni fallor, annos, a Casimiro magno rege, æs, & ar-
gentum

Aureus. argentum signari ad exemplum Boëmorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundi Augusti pater, nostra memoria signavit, bonitate, & pondere Vngaricorum. Tamen Alexandri quoque, fratris eius, aureum numum vidimus. Sic autem crevit iam auri pretium, ut prope duplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit aurorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum & crebriorem auri usum, exportationemque ad externos, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc quinquagesima secunda, vel tertia, imo iam quarta, & quinta pars aurei Vngarici, sexagenæ, siue copæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima, fertonis duodecima, scoti vero dimidia. Sic vulgo dicuntur pondera, siue genera, quibus pecuniam numeramus, & computamus. Sunt & minores grosso numi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicum, sed iam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obulus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent grossi, & mediantes. Argentei vero sunt trigrossus, ac segrossus hic quidem sex, ille vero tribus grossis estimatione par. Utrumque primus signavit Rex Sigismundus senior: sed iam pauci extant. Exportantur enim, & constantur ab avaris Indæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permagnus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monete, quæ pro mercibus venditæ importatur. (116) Magna sunt enim nunc, si unquam alias, Polonis variarum rerum cum ceteris gentibus commercia: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem in primis, frugo, triticum, hordeum, avena, & alia legumina, linum, lupulus, coria boum, sebum, alute, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, assæres, ceteraque materies fabricandis navibus, & ornandis domibus apta. Cerevisia quoque & herba quedam tingendis lanæ, & serico idonea. Iam vero & boum, veruecum, & equorum permagna vis non modo finitimis, verum etiam remotioribus populis suppeditatur. Ac equi partim propter pernicietatem, & laboris, incommodorumque tolerantiam, partim propter molliorem incessum a remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem vicissim aliunde panni non modo sericei, & aurei, sed etiam lanei, lineique subtiliores, aulea, tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud Polonos licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Margaritæ item, & gemmæ, & pelles, fabellinæ, pantherinæ siue lupicervariæ, hermelinæ, madurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ferarum, quarum maiorem copiam producant interiores septentrionis, orientisque silvæ. Husiones quoque siue Mariani, & haleces, & alia salsamenta, & vento, vel sole durati pisces marini. Ad hæc argentum, æs, orichalcum, & chalybs, cum facta, tum infecta. Boum etiam copiam auget vber pascuis Valachia, siue Moldavia, & Bessarabia: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria et Moravia. Ex Austria, Rhetia, Slauonia, Italia, Creta, et Græcia importantur etiam, sed pauciora. Gedanum autem Renensæ, et Gallicum, et Hispania.

(116.) Longe alia nostris temporibus in Polonia rei numariz facies est, alii numi, aliusque eorum valor. Nunc in usu maxime sunt aurei numi, quos ducatos dicunt, & omnes alii, ut Ludovici, Frederici aurei, non nisi inter mercatores raro obveniunt. Valet autem Vngaricus numus, octodecim florenos Polonos, seu quatuordecim tynfones, & octo grossos. Argenteam monetam quod attinet, tynfones, sextarii, semisextarii, grossi & solidi nunc sunt circumforanei. Præter hæc & Germanici & Russici, imperiales, floreni Germanici, illorumque

duas, quatuor & octo partes efficientes numi videntur. Tres solidi, faciunt grossum, ambo ex eodem conflati. Tynfones, sextarii & semisextarii, sunt argentei, admixto ære, tynfo valet triginta octo grossos Polonicos, & sextarius est tertia tynfonis pars, qui valet duodecim grossos & duos solidos, florenus vero triginta grossos Polonos. Florenus & grossus igitur Polonicus Cromeri tempore, ad eos, quibus nunc utimur, se habent v. 4. ad 1, vel quater superabant nostros.

spaniense, Canariense quoque, et Creticum navibus aduehitur. Porro aromata et varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ una cum vino, et pannis aureis ac sericeis gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente, et occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum, et importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum accolis sinus Venedici, et oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgenfibus, Holsaciis, Danis, Frisiis, Hollandis, Brabantis, et aliis Belgis, Gallis, Liunionibus, Moschis, Sueonibus, siue Suecis, Noruegiis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam et Lusitanis: itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: terrestria vero cum Germanis, Moravis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldavis, Moschis, Armenis, atque Turcis. Sed iam hunc librum claudamus, altero reipublicæ Polonæ rationem descripturi. Ac primum quidem de magistratibus, et muneribus publicis persequemur: deinde vero iudiciorum, comitiorum, et belli rationem explicabimus, sic tamen, utrobique ut Prussos ad calcem operis, vitandæ perplexitatis causa, referemus.

Populicū
quibus com-
mercia sunt Po-
lonis.

POLONIÆ MARTINI CROMERI LIBER ALTER.

DE REPUBLICA ET MAGISTRATIBVS POLONORVM.

DE tribus primis, & simplicibus rerum publicarum formis, quæ vel unius, vel paucorum imperio, vel multorum, omniumque quadam æquabilitate iuris continentur, unius principatum Poloni semper, præter duos quædam tempora, de quibus in historia memoravimus, amplexi sunt, bonis plebique, & moderatis, & a tyrannide alienis usi principibus. Fuitque contenta Polonia principis, siue ducis nomine & imperio, donec OTTO III. eius nominis Imperator Rom. BOLESLAUM cognomento CHOBURUM (Chabrum vulgo vocant) paulo post susceptam religionem Christianam: hoc est, anno post Christum natum millesimo, & primo, regio diademate, & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum Regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, principes Polonorum regio nomine abstinerunt. Deinde vero anno Christi MCCLXXXV. reuocatum, & renouatum id in Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plebique liberis liberi populi suffragiis delatum, cum antea Poloni externum principem non habuissent. Ac neque ex alia familia per quadringentos amplius annos, quam ex ea, quæ a Piaslo duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione IAGELLONIA magnorum ducum Lithuania progenies. Non hereditario tamen, sed electionis iure. Fuit autem initio liberior dominatus principis: & nulla propemodum legibus adstrictus infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ, necisque omnium potestatem habens. Post susceptam vero publice religionem Christianam, temperari ea coepit primum piis monitis, atque doctrina episcoporum, & sacerdotum (quibus nunc præclara scilicet refertur gratia, tunc permagna erat eorum dignatio, & auctoritas) ac ceterorum Christianorum populorum imitatione, & moribus. Deinde vero bellatricis nobilitatis me-

Monarchiam
Poloni ample-
ctuntur.

Hist. Pol. lib. 2.
Regni Poloniæ
origo.
Hist. lib. 3.

Hist. lib. 5.
Regni resum-
ptio.
Hist. lib. 11.

Hist. lib. 14.
& 15.
Principis po-
testas.

Regis electio.

Iusiurandum
Regis.

Coronatio.

Reginæ coro-
natio.Vectigalia
principis.
Poradline siue
rastrale tribu-
tum.Grossi Pragen-
ses siue lati.

ritis, & obsequiis, fortassis autem & contentionibus multa de suo iure remittentibus, & indulgentibus equestri ordini regibus, & principibus. Nunc sane angustis finibus regia potestas in sacrum, & equestrem ordinem, & vtrique subiectos homines atque bona, circumscripta est: ac in sacerdotes quidem iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus iuris habet. De equitis vero capite, & fama, non nisi in comitiis cum senatu iudicat, certis aliquot causis exceptis. Senatu autem inconsulto neque bellum cuiquam facit, neque foedus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia noua instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem villam maiorem ad rempublicam pertinentem statuit, aut facit. Porro leges nouas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam signare, successorum sibi designare, ne cum senatu quidem potest absque consensu ceteræ nobilitatis, siue equestris, & militaris ordinis. De quo fere magistratus etiam publici, et senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipublicæ. Itaque nunc regnum, et respublica Polonorum a veteri Lacedæmoniorum, vel huius temporis Venetorum reipublicæ ratione non multum differt. Ius creandi Regis penes senatum est, de quo paulo post dicemus. Atque id etiam equester ordo sibi vindicare coepit, ita ut tum demum in eo ratum sit senatus iudicium, si assentiatur cetera nobilitas. Non temere tamen disceditur a stirpe regia mascula, si qua extat. A nouo rege iusiurandum exigitur in hanc sententiam: Quod secundum leges, et instituta maiorum regnaturus sit, et suum cuique ordini, et homini ius, priuilegiumque, et beneficium, a prioribus collatum, saluum conseruaturus, neque de regni finibus, et bonis quicquam diminuturus, quin amissa etiam ab aliis pro virili sua recuperaturus. Vicissim autem senatus omnis in verba eius iurat. Inauguratur autem (si tamen hoc verbo uti fas est) olim quidem in Gnesensi, nunc vero in Cracouiensi basilica ritu solenni Christianorum ab archiepiscopo Gnesensi sacris operante, ac duobus proximis episcopis: vinctusque inter scapulas sacro oleo ante aram maximam, ubi etiam sacrosanctam eucharistiam venerabundus accipit, et corona aurea redimitus, accepto in dextram sceptrum, et in leuam poma aureis, in editiore folio ex tempore preparato collocatur, omnibusque rite peractis coronatus in regiam reducit. Postridie pompa itidem solenni coronatus in forum vrbis equo vehitur, senatoribus equestribus, episcopis quidem pone sequentibus: profanis vero antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pommum, et sceptrum, et strictum gladium proxime ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum sublime cum iis pedester conscendit, et in editiori folio collocatur. Sedentem senatus paulo inferior ordine circumfidet. Deinde assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursumque residens, eius contactu siue leni ictu inter scapulas cuiusque, nobiles et equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autem et oppidani magistratus in verba noui regis iurant. Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, et festis epulis indulgetur. Nec multo diuersa est reginæ inaugurationis: quæ sit præsentem, deducente, et postulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipse quoque coronatus cum simili pompa. Sed non iuratur in verba reginæ, nec ei defertur vlla potestas aut iurisdictio. Vectigalia principis aliquanto luculentiora et ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pen-
sitabant enim ei omnes agrestes et adscriptitii quotannis tributum *poradline*, quod nos *rastrale* dicere possumus (regale etiam vocatur) in iugerum, seu laneum et mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, et quidem latos siue Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem et pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus, quam nunc est. Pen-
sitabant et alias quasdam cum

cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, auenarias, et aliarum rerum pensiones: nec modo agricolæ, sed et oppidani: Quin et equites siue milites non penitus immunes erant. Et iumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant, et canes cum venatoribus eius alere necesse habebant. Ne monastica quidem et alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis, quorum appellationes videre licet in vetustis principum diplomatis: Nempe *przewod, powos, stroza, stan, powolowe, targowe, Croua, podwody, Voginia, Narzas, sep, podworowe, Opolie*. Liberæ autem principi erant vbique piscationes atque venationes: Aliis non erant, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque peculiari principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorum principi dependebantur. Quæ cum ita essent, cumque permagna esset rerum omnium ad victum pertinentium vtilitas, & necdum maritima cum externis populis commercia extitissent, aut vulgata essent, non distrahebantur fruges, & alii fructus prædiorum principis, quæque ex pensionibus in cellam eius comportata erant, neque ad vnum aliquem totius regni locum (quod non sine graui agrestium pressura futurum erat) conuehebantur: sed in præfecturis asseruebantur. Cumque ad officium principis pertinere existimaretur, non desidem & vni alicui loco affixum hæere, sed obire omne regnum, & fines eius tueri, & omnium vñibus sese exponere, querimonias afflictorum audire, ius dicere, tenuiores a potentiorum iniuriis vindicare, quoquo is venerat cum equitatu & comitatu suo aulico, eius præfecturæ fructibus & prouentibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusue esset, siue quoad horrea, cellæque sufficerent, seu denique descriptis, cuique præfecto pro ratione præfecturæ, & prouentuum, certis temporum spatiis. Atque hoc illud est, quod scriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante nostram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polonus egestatis causa regnum suum obire perpetuo necesse habeat, quo a suis hominibus quasi precario sustentetur. Ceterum postea cum principes vel certo se loco continere, vel bellis distenti peregre diutius abesse coepissent, distrahi coepere fructus prædiorum, qui præfectorum cum sua cuiusque familia moderatis vñibus superessent. Remissæ sunt deinde principum beneficentia sacro & equestri ordini, & vtriusque adscriptitiis & subditis pleræque omnes pensiones & onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici ordinis homines nihil regi pensitare necesse habent. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso, siue laneo (quæ idem sunt) pagano, & eo quidem solo, quem adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus coluntur, itemque suburbanis & scultetorum (de quibus post attingemus) agri, ab ea quoque pensione immunes sunt. Nec subseruiunt quidem principi sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani, præterquam ad arces tempore belli reficiendas, atque etiam nouas, si id e senatusconsulto fiat, condendas. Non ita pridem abbates & præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ stationes vulgo dicuntur, regi denuo pensitare coeperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos principis agros, subuectiones, & pensiones quasdam frumentarias reuocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab iniuriis improborum. His autem exceptis, soli præfecturarum adscriptitii in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem principis sustinent: quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiam e metallis mediocre vectigal. In iis autem conductuarum operarum usus est: quarum impena deducta, reliquum cedit principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissima sunt salinæ. Sed habet in iis equester ordo hanc prærogatiuam, ut in usum suum domesticum statis anni temporibus aliquanto minoris emat sale, quam ceteri homines. E teloniis quoque mercium

Pensionum
priscarum no-
mina.Princeps Po-
loniam obibatError quorum-
dam scripto-
rum.Vectigalium
imminutio.Cmetones.
Rastrale siue
regale tribu-
tum.Operæ subdi-
torum sacer-
dotalium, e-
questrium.
Stationes.

Metalla.

Nobilitatis
prærogatiua
in salinis.

Telonia.
Telonium ve-
tus & nouum

Alienationes
regi interdi-
cta. Alexan-
dri R. statu-
tum.

Impensa Prin-
cipis

Leges Polo-
norum.

Consilarii fi-
ue Senatores
regni.

Senatorum
genera & nu-
merus.
Archiepiscopi
Episcopi.
Senatorum
numerus &

& vectorum prouenit vectigal principi. Ceterorum hominum nemo ius ullum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem regis indulgentiam: idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium, & aggerum. Ceterum nulum a traiectu fluminum in suo cuique solo instituere licet. Duplex autem est telonium: vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur, qui intra fines regni negotiantur. Nouum vero maius aliquanto, quod bouum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exterar oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus et equester ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boues emptos suo pabulo et frumento per hiemem aluerit, perinde habetur, ac si domi eius nati sint. Publice quoque ciuitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. De nouo fuit superiori tempore controuersia inter equestrem ordinem atque regem. Hæc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: quæ distrahare, aut addicere cuiquam iure hæreditario rex, Alexandri regis lege, prohibetur. Atque ea lex neglecta post, et ante paucos annos acerbius reuocata, multos conturbauit, & non exiguos motus excitauit: qui nondum prorsus sopiti sunt. Extra ordinem nihil a quoquam, nisi forte a Iudæis, regi pensatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, doctes, et elocationes filiarum, arcium præsidia, et facta tecta, viarum publicarum refectiones, machinas, et apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac de republica et in alios usus impendit: inde et senatoribus fere, ac magistratibus publicis, et nonnullis sacerdotibus certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate et beneficentia principum attributi, partim, accepto in usus necessarios pretio, venditi. Et hactenus quidem de principe siue rege, ac vectigalibus ei is. Iam de legibus. Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus: nec vllæ extant antiquiores iis, quas Casimirus magnus rex condidit: quæ sane paucæ sunt: nec multæ iis a successoribus eius adiectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi senioris, et regnante filio eius, Sigismundo Augusto, magis ac magis exarsit, et longius progressus est pruritus et libido nouarum legum condendarum, et antiquorum mutandarum. Quo fit, vt propemodum exoleant: nouæ autem vix, aut ne vix quidem inoleant: sed vtræque, hæc quidem nouitate, illæ vero, vetustate sua, in contemptum vulgo veniant, maxima reipublicæ perniciæ. Earum autem condendarum potestas est simul penes regem, senatum, et nuntios nobilitatis, nec nisi in comitiis. Statuta regni vocantur. Priscis temporibus viua lex erat Rex, siue princeps: qui cum vnus in tam amplo regno omnia neque præstare, neque prouidere, ac ne iudiciorum quidem difficultates recte explicare posse videretur, et lubricus autem, procliuisque ad tyrannidem gradus in summa potestate esse soleat, adhibiti sunt ei senatores siue consilarii, qui et consilia actionesque eius ad salutem reipublicæ, et iudicia ad iustitiæ et æquitatis trutinam dirigerent, et monitis, consiliisque salubribus, quasi viuus quibusdam legibus pro re nata cum animo eius informarent, tum potestatem modificarentur. Hic est senatus regius, multo amplior modo, quam olim, certo hominum numero constans, quos senatores et consilarios regni appellamus. Qui non nisi iurati ad hoc collegium, et ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus, quoad viuit quisque, certis annexum honoribus et magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in senatu antiquitus, archiepiscopi duo, septem episcopi, palatini quindecim, castellani quinque et sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in maiore Polonia, Leopoliensis in Russia, Episcopi vero, Cracouiensis in minore, Posnaniensis in ma-

iore

iore Polonia. Vladislauensis in Cuiavia et Pomerania, qui tamen iam a certo tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masouia. In Russia Præmisliensis, et Chelmenensis: Camenecensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc a nobis enumerati sunt, eum perpetuo seruant in senatu, dicendaque sententia, et in publicis celebritatibus. De Prussicis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici et Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi Vladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Præmisliensis, et Chelmenensis: qui vnâ cum sectatoribus suis, et aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione Lithuanica, a Kiouienfi metropoli, et a Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem et initiationes attinet, dependent. Habent et Armeni suum episcopum. Sed neque hic, neque Russici, pertinent ad regium consilium. Superioribus sæculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniæ, Vratislauensis quoque et Lubusensis episcopi, et Camenensis, in senatu sua loca habebant, atque etiam nunc duo priores in prouincia Gnesnensi censentur. Et nostra memoria habuit vterque certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopatus in ducum Pomeraniæ, Lubusensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, Vratislauensis in regum Boemiæ ditione est. Secundum episcopos in senatu sunt palatini hoc ordine: Cracouiensis & Posnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes loca & suffragia: Deinde Sandomiriensis, Calissiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, Vladislauensis, siue Iunivladislauensis, Leopoliensis siue Russiæ, Podoliæ, Lublinensis, Belsensis, Plocensis, Masouia, & Rauensis: Castellani, Cracouiensis, Voiniciensis, Sandecensis, & Biecenensis in satrapia siue Palatinatu Cracouiensi, Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sremensis, Præmentensis, Criuiniensis, & Santocensis in Posnaniensi, Sandomiriensis, Visliciensis, Radomiensis, Zauichostensis, Zarnouiensis, Malogostensis, Polanecensis, Cechouiensis in Sandomiriensi: Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechouiensis, Camenensis, in Calissiensis, Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis et Conariensis in Siradiensi: Lenciciensis, Brezinenensis, Inouulodensis, & Conariensis alius in Lenciciensi: In Brestensi, Brestensis, Crusuiciensis, et Coualiensis: In Iunivladislauensi, Iunivladislauensis, Bydgostiensis, et Conariensis item alius, itemque Dobrinensis, Ripinensis, et Slonensis in terra Dobrinensi: In Russia, Leopoliensis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, et Chelmenensis: In Podolia vnus Camenecensis: In Lublinensi item Lublinensis: In Belsensi Belsensis: In Plocensi Plocensis, Racianzensis et Siepercensis: In Masouia Cyrenensis, Vizenensis, Varfauiensis, Visslegrodensis, Zacrociensis, Ciechanouiensis, et Liuenensis: In Rauensi Rauensis, Sochaciouiensis, et Gostinensis. In Silesia vnus Osuencimensis, Palatinum ea non habet. Ex his castellanis, qui primi in vnaquaque satrapia modo a nobis enumerati sunt, eum inter se seruant ordinem, quo palatinos recensuimus, excepto Cracouiensi, qui ex quodam tempore palatinos omnes loco suffragioque anteit. Voiniciensis item et huic proximus Gnesnensis prærogatiua quadam inter Calissensem et Siradiensem castellanos interiecti sunt. Ceterorum hic esse legitimus ordo existimatur, vt Rauensi, qui superiorum extremus est, proximus sit Sandecensis: deinde Medirecensis, Visliciensis, Biecenensis, Rogosnensis, Radomiensis, Zauichostensis, Landensis, Sremensis, Zarnouiensis, Malogostensis, Velunensis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenensis, Dobrinensis, Polanecensis, Præmentensis, Criuiniensis, Cechouiensis, Naclensis, Rospirensis, Biechouiensis, Osuencimensis, Brezinenensis, Crusuiciensis, Bydgostiensis, Camenensis, Spicimiriensis, Inouulodensis, Coualiensis, Santocensis, Sochaciouiensis, Gostinensis, Vizenensis, Varfauiensis, Racianzensis, Siepercensis, Visslegrodensis, Ripinensis, Zacrociensis, Ciechanouiensis, Liuenensis, Slonensis: extremi tres Conarienses: in quibus primum locum is, qui est in Siradiensi satrapia, medium qui in Lenciciensi, vltimum qui in Inouuladislauensi, obtinet. Sunt item

O o 2

in

ordo recentior ad calcem operis adscriptus est.

Russorum episcopi.

Palatini.

Castellano-
rum ordo.
Voiniciensis &
Gnesnensis. Ca-
stellanorum
loca.

Magistratus
pertinentes ad
consilium pu-
blicum.

Consiliario-
rum numerus.
Diuisio.

Secretarii.

Referendarii.

Consilii con-
uocandi ratio.

Senatorum
communis of-
ficia.

Archiepisco-
pus Gnesen-
sis legatus na-
tus.
Primas.

Palatini offi-
cium.

in senatu magistratus quidam et administri principis, quos officiales regni vocant, nempe Marefcallus, siue Marefcalcus, qui magnus dicitur, Cancellarius, Procancelarius, siue Vicecancellarius, ac Thesaurarius. Est etiam vnus de magistratibus aulicis, seu curiae: putantur etiam duo praefecti seu capitanei, nempe maioris Poloniae, et Cracouiensis, ad consilium peruenire. Sed perraro vsu venit, vt ii non aliquo alio honore senatorio praediti sint. Horum autem omnium magistratuum loca et suffragia in consilio sunt secundum castellanos, eo, quo hic a nobis conscripti sunt ordine. Nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur: quod fit plerumque. Hoc igitur est consilium publicum apud Polonos, et senatus regius siue regni, sex et nonaginta consiliariis constans: quorum alii vocantur maiores, alii minores consiliarii. Sunt autem maiores, archiepiscopi, episcopi, palatini, primarii aliquot satrapiarum castellani vsque ad Siradiensem foras, ceteri omnes minores: qui postea in consilium adhiberi coeperunt: et excluduntur nonnunquam a consiliis secretioribus. In hoc senatu censentur etiam Prussici consiliarii. Verum de his et omni republica Prussica separatim postea persequemur. Accessere nuper (postea quam haec nos conscripsimus) et Lithuanici cum antiqui, tum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adiecit. Eos quoque alii loco reseruabimus. Porro Secretarii admittuntur quidem et ipsi iurati in senatum, sed vt auditores modo, et quasi seminarium quoddam senatus: neque locum habent in consensu consiliariorum, neque dictionem sententiae. Ex his autem vnus primi siue maioris Secretarii nomen et honorem obtinet, de quo plura paulo post. Duo referendarii, siue supplicum libellorum magistri sunt. Putantur et succamerarii adiuturi habere ad locum habendi senatus, claudendi et aperiendi ostii causa, idque in suo tantum quisque territorio. Iam et senatorum, primariorum praesertim, filios adolentescentes admitti in senatum non inusitatum est. Quamquam solent et ii sacramento adigi in numero secretariorum, quo liberius intersint consiliis. Conuocantur autem senatores a principe ad consilium, praesentes quidem quoties opus est: qui vero longius absunt, non nisi arduis de causis, vtpote ad comitia, vel celebritatis alicuius gratia nimirum ad nuptias principis, seu liberorum eius, aut si quis socius et obnoxius regno dux in verba principis iuraturus sit. Cum iis vero, qui adsunt, princeps pro re nata consultat. Nisi forte res grauior ac difficilior incidat, quae plurimum consilio et consensu sit explicanda, velut de indicendis comitiis. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, maiores praesertim. Atque haec de genere, numero, ordine et officio senatorum, siue consiliariorum regni suffecerint, si vnum illud addiderimus, quod subseruiunt ii quoque principi et reipublicae quoties opus est, domi quidem in iudiciis cum aliis, tum recuperatoriis, quas commissiones vulgo vocamus, foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publice cum dignitate peragendum est. Cum autem ii certis magistratibus et honoribus praediti sint, habent etiam praeter commune senatorium munus, curamque totius reipublicae peculiaris officia pro diuersitate magistratuum siue honorum attributa. Ac archiepiscopi quidem et episcopi officia quae sint, nemini Christiano incognitum est, nec vllum ii peculiare habent in Polonia, praeter ceteris nationibus: nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Max. legatione fungitur, et legatus natus sedis apostolicae appellatur. Quo nomine ampliorem habet iurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quod est antiquo gentis instituto, et praerogatiua primas regni, et princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, conuocandi senatum, senatusque consulta definiendi et edicendi, absente rege, et regno vacante. Palatini munera sunt, esse ductorem copiarum suae satrapiae in expeditionibus bellicis indeque nomen habet

habet lingua vernacula, vt Voieuoda dicatur, quasi dux belli, siue copiarum. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub imperatoribus non obscurum erat nomen, honosque comitum palatinorum. Porro in pace palatini est, in sua cuiusque satrapia conuentus nobilitatis instituere, iisque, & iudiciis praesidere: pretia rebus venalibus praeter tempus comitiorum & belli imponere: ponderum & mensurarum curam gerere. Iudaeorum quoque patrocinium & iudicia ad palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt palatinorum, ductoresque & praesides nobilitatis sub suo quisque palatino. Appellantur autem Castellani etiam vernacula lingua, mutuato a Latinis vocabulo, a castellis siue oppidis, eorumque territoriis, quae singuli singula habent attributa: non quod dominatum, iurisdictionem, aut curationem in eis habent, sed legationem tantum bellicam, cuius modo fecimus mentionem: plerique etiam certos redditus anniuersarios: indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, vt Voiniciensis, vel Sremensis, vel alius cuiuspiam loci Castellanus vocetur. Vocantur etiam per sepe nomine vernaculo domini, loci appellatione in ki vel ski syllabam deflexa, verbi gratia, pan Poshanski, pan Ploski. Solus autem Cracouiensis Castellanus, praeter nomen & redditus, nihil habet commune cum aliis: Sed liberum is honorem habet, absque villo prorsus munere, praeter commune senatorium. Tam palatinum autem, quam Castellatum, lege esse non licet quenquam in ea satrapia, in qua nullum proprium habet fundum, seu bona terrestria. Vocanturque ii vtrique vulgo communi vocabulo dignitarii, quasi dignitate & honore praediti, addito fere satrapiae, seu terrae nomine. Magistratus vero siue officiales regni ab officiis & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur ad vniuersam rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Nam peculiaris eorum nomina superius iam indicauimus: quibus singulis regni nomen adiungitur, vt, verbi gratia, Marefcalcus, & Cancellarius regni dicatur, eodemque modo ceteri. Officia vero singulorum haec sunt. Marefcalcus quidem magister aulae regiae, & administer consilii publici, penes quem ius est conuocandi senatum iussu regis, vel primatis, praestandi silentium & audientiam, faciendi potestatem dicendae sententiae, legatos externos introducendi, eiciendi e consilio eos, qui ad id non pertinent, pronuntiandi decreta regiae in causis infamiae capitalibus, promulgandi ad populum senatus consulta, moderandi pompis publicis, hospites illustres suscipiendi, compefendi motus inquietorum atque turbulentorum, non modo circum senatum & in publico, sed etiam in priuatis principis coenaculis & habitaculis, animaduertendi in delicta, quae in loco & oppido domicilii siue hospitii regii, vel comitiorum admittuntur, denique in comitiis & in comitatu regio diuersoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus pretia: vnde etiam vestigal seu tributum forale ipsi prouenit. Marefcalci etiam in aulicum regis comitatum & ministros mensae regiae, aliorumque munerum aulicorum (profanos praesertim) iurisdictioni, censura, et animaduersione: eoque gestat is in publicis conuentibus, et regi in propatulum prodeunti praefert erectum sceptrum ligneum, siue baculum. Cancellarius et Vicecancellarius, nominibus et loco distincti, sed potestate et munere exaequati, diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, et aliis scripturis regis conscribendis atque signandis, quaeque ad eum mittuntur accipiendis, et legendis praesunt. Itaque in potestate sua habent signa regiae, Cancellarius quidem maius, Vicecancellarius vero minus. Auctoritas eorum eo vsque patet, vt multa inconsulto principe signare: quae vero contra leges esse videntur, iubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, et quibus de rebus consilium haberi debet, in senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaeque & comitialia placita ac decreta litteris mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam incognitores priuatarum querimoniarum, & prouocationum ab vrbani et oppidanis, praefectorumque iudiciis,

Voieuoda.

Castellani of-
ficio & no-
men.

Castellani
Cracouiensis
praerogatiua.
De palatinis
& castellanis
lex.
Dignitarii.
Officiales siue
magistratus
regni.

Marefcalci re-
gni officia.

Cancellarii &
Vicecancellarii
officia.

diciis, ad regium tribunal deuolutorum: Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis, cerimoniisque ecclesiasticis moderantur: is praesertim, qui est de sacro ordine. Lege enim, quamuis non antiqua, alterutrum ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli fere sacerdotes eo munere fungerentur. Sunt autem ii proxima expectatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cum episcopatu, exceptis Praemisliensi, Culmensi, Chelmeni, & Camenecensi, neque profano, siue seculari, cum villo palatino vel Castellania, retinere munus hoc licet, praeter peculiarem indulgentiam, aut conuentionem: Est autem vltatum, vt de Vicecancellario fiat Cancellarius propter loci & sententiae dicendae praerogatiuam. Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim promus & condus thesauri regii, symbolorum siue insignium regni, quae sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius, supellectilis & redituum regiorum, scripturarumque et monumentorum publicorum: auctor et moderator quorumvis quaestorum, curatorum, atque dispensatorum principis, & rationum reddendarum exactor, monetariae officinae magister, stipendiorum tam militarium, quam aulicorum solutor: reddendae principi rationi obnoxius. De Marescalco curiae, et praefectis, referendariis, & secretariis dicemus postea. Numerantur etiam inter magistratus et officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis et supremus exercituum regni capitaneus, alter campi ductor, seu campestris capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum principem, & vicarius principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies instruit, dat signum pugnae & receptus, comitatus & annonae curam in bello gerit, praetia rebus venalibus imponit, ponderibusque et mensuris earum modum statuit, & in delinquentes animaduertit. Campestris vero, huius est quasi vicarius, a principe datus, excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, et mercenariis militibus, illo praesertim altero absente, praestit. Neuter tamen in senatu locum habet: quin temporarii esse perhibentur, neque inter magistratus regni habitus superioribus temporibus. Longe minus autem alii quidam, qui et ipsi nostra fere memoria pro magistratibus regni haberi & appellari coepere. Neque tamen in senatu locum habent, neque functionem vllam ad vniuersum regnum pertinentem. Ii vero sunt, gladifer, pocillator siue pincerna, structor mensae, quem incisorem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinae, qui dapibus apparandis et cocis regis praestit. Et certe aut iidem sunt terrestres Cracouiensis satrapiae, aut ea sola de omnibus nullo habet. Itaque nos quoque de sententia peritiorum inter terrestres honores et magistratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terrestres honores & magistratus, qui non vniuersi regni, sed terrarum atque satrapiarum sunt peculiare. Officia terrestria vulgo appellantur: & his qui praedicti sunt, officiales terrestres. Sunt autem ii, succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, subpincerna, incisor, subdapifer, dapifer, tribunus, iudex, subiudex, notarius, thesaurarius, venator, agafo, siue equorum curator. Habentque certas suas functiones, siue curationes antiquitus in sua quisque satrapia siue tractu, ac terra, vt vulgo loquuntur: quarum quaelibet olim, discripto in multos dominatus regno, suum ducem habuit. Eius autem hi fuerunt administri peculiare. Nunc magna pars solum nomen nudumque honorem retinent. Quales sunt gladiferi, pincernae, incisores, dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quod in extraordinariis iudiciis, quas commissiones vocant, regis mandatis subseruiunt, et in colloquiis assident. Tametsi etiam nunc ii peculiaribus suis muneribus fungi recte posse existimantur in suo quisque tractu, a quo denominationem habet, quoties eum princeps addit: nempe vt gladifer Posnaniensis, in Posnaniensi satrapia, gladium ipsi praefert in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor siue structor mensam apponat: dapifer dapes inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo praecedat,

Thesaurarii
officium
Regni sym-
bola.

Duces exerci-
tus siue capita-
nei.

Magistratus
quidam alii.

Officiales
seu magistra-
tus terrestres.

Gladifer.
Pincerna.
Incisor, siue
structor.
Dapifer.
Subdapifer.

cedat, subpincerna potus curam gerat, thesaurarius condus ac promus pecuniae sit ac suppellestilis eius. Ceteri sane funguntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum praefert exercitui suae satrapiae: tribunus custos est arcis in suo quisque tractu, durante bello: itaque vacationem habet militiae: venator venationibus et siluis praestit: agafo, equitio siue armento equorum, iudex causis et controuersis priuatis nobilitatis disceptandis et iudicandis praesidet, vna cum subiudice: qui eius est socius, non vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est et actuarius iudicii: sed habet ipse quoque in iudiciis ius dicendae sententiae, consuetudine magis, quam legum praescripto. Ceterum succamerarius (vt eius partes postremo loco explicemus, licet honore omnibus his anteeat) olim fortassis praefuit cubiculo et cubiculariis principis in sua quisque terra: nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terrestrium praestit: quem itidem atque iudicem, subiudicem, et notarium iuratum esse oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios, et ipsos iuratos in singulis territoriis singulos, qui camerarii vocantur, siue cubicularii, propter ea fortassis, quod antiquitus ministri cubuli principis ad id munus legabantur a succamerario. Nunc is eos sibi legit arbitrato suo ex equestri ordine eiusdem territorii, et iureiurando addigit, mutatque quoties vult. Cracouiensis succamerarius praeter ceteris ea praerogatiua praeditus est, vt salinarum eius ipsius tractus arbiter sit et inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Ceterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracouiensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem et notarium habet singulos: Posnaniensis ceteros quidem habet itidem singulos: succamerarios vero, iudices, subiudices et notarios binos. Habet enim hoc terra Vuscouensis peculiare, quae a Polonia quodam tempore seiuncta fuit. Sendomiriensis satrapia ceteros quidem et ipsa singulos habet, praeter tribunum, quem etiam Prissouiense territorium, non ita pridem, suum habere coepit. Calissiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis structore et subdapifero caret: gladiferum, pincernam, dapiferum, habet singulos: succamerarios, vexilliferos, iudices, et notarios binos. Habet enim hos Velunense territorium suos, ex quo tempore auulsum fuit a Polonia, sicut arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, maior et minor. Lenciciensis gladiferum, structorem, et subdapiferum non habet, ceteros habet singulos. Itemque Brestensis. Inouladislauensis vero gladiferum vnum habet, structorem et subdapiferum nullum: reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinensis terra peculiarem succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem et notarium. Russia quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudices, et notarios: nempe Leopoliensem, Praemisliensem, Sanocensem Haliciensem, & Chelmemensem: gladiferum, structorem, subdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: reliquos vero singulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecensem atque Trebovulensem. Lublinensis satrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos, ceteros binos. Lucouiense enim territorium peculiare habet succamerarium, tribunum, iudicem, subiudicem, & notarium. Belsensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicem, subiudicem, & notarium habet singulos, ceteros non habet. Plocensis succamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunum singulos, iudicem vero et subiudicem, notarios binos (habet enim hos Zaucrensis territorium suos) structore ac subdapifero ea satrapia caret: Rauensis vero structore item & gladifero: subdapiferum vnum habet: reliquos autem ternos, territoriis distinctos, videlicet Rauensem, Gostinensem, & Sochaciouensem. Masouia iudices habet vndecim, totidem quot territoria: nimirum Cynrensem, Viznensem, Varlauiensem, Nurensem, Vyslogrodensem, Zacro-

Subpincerna.
Thesaurarius.
Vexillifer.
Tribunus.
Venator.
Agafo.
Iudex.
Subiudex.

Notarius siue
scriba.
Succamerari-
us.

Camerarii.

Succamerarius
Cracouiensis.
Officiales Cra-
couiensis satra-
pia.

Posnaniensis.

Sendomiri-
ensis.

Calissiensis.
Siradiensis.

Lenciciensis.
Brestensis, Ino-
vuladislauien-
sis.

Russica.

Podolica.

Lublinensis.

Belsensis.
Plocensis.

Rauensis.

Capitanei siue
praefecti.

Cracouiensis
praefecti priui-
legium.
Magnus pro-
curator arcis
Cracouiensis.
Maioris Polo-
niae generalis
Capitaneus.
De praefectu-
ris leges.

Vicecapitane-
us.

Iudex castren-
sis.

Notarius ca-
strensis.
Praefectura to-
tius Poloniae

cimensem, Ciechanouiensem, Lomzenssem, Ostrolencensem siue Zembrouiensem, Rozanensem, & Liuensem: subiudices & notarios totidem: succamerarios vno minus: Zembrouiensem enim territorium eo caret: Pincernas atque dapiferos octo-
nos. Rozanensem enim et Liuensem, atque idem Zembrouiensem territoria hos non habent: vexilliferum ne Lomzenssem quidem: subdapiferum autem neque haec ipsa, neque Nurensem, neque Visslegrodensem: Porro subpincernas et thesaurarios totidem, quot subdapiferos habet Masouia, nempe quinque: subpincernam item Rauensis sa-
trapia habet: Brestensis vero thesaurarium: ceterae omnes neutrum: magistrum culinariae nulla praeter Cracouiensem, si modo non regni is est. Agasonem nulla, praeter Russiam: venatores, solae Cracouiensis, Posnaniensis, Siradiensis atque Len-
ciciensis, singulos: Sandomiriensis vero & Masouitica binos. Haec quidem Viznen-
sem & Lomzenssem: Illa vero Sandomiriensem & Radomiensem. Habent & Osuie-
cimensis et Zatoriensis terrae suos iudices singulos: habet etiam Seueriensis ab episco-
po. Ceterorum terrestrium magistratuum nullum habet Silesia, praefectis siue capita-
neis exceptis, de quibus iam dicendum est. Capitaneus, quem praefectum recte dixe-
rimus, addito nomine arcis, cui praest, custos ac defensor non solum arcis regiae, verum etiam pacis atque tranquillitatis publicae in sua quisque praefectura, quam a vi tutam debet praestare & vindicare, & furibus, latronibusque repurgare. Ita-
que iurisdictionem, coercionemque habet late patentem, non modo in agrestes et oppidanos, verum etiam in equestris ordinis homines: qua de re accuratius suo loco tractabimus. Adhaec omnium aliorum iudicum, ecclesiasticorum iuxta ac profano-
rum sententias ad extremum executioni mandat, si executores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curam commodorum et reddituum principis, qui ex re fami-
liari, ac sensibus & censionibus oppidanorum & agrestium proueniunt. Et omnino arces, et villae, seu rustica praedia cum suis fartis tectis, et oppida, pagique principis, in
ditione praefectorum sunt. Solus omnium Cracouiensis praefectus licet amplissimam iurisdictionem habeat, tamen fartorum tectorum arcis, et reddituum principis curam non habet. Est enim magnus procurator eius arcis, qui vtrumque hoc onus su-
stinet. Nam Posnaniensis praefectus licet maiores etiam praerogatiuas et iurisdic-
tionem in tota maiore Polonia obtineat, atque ob id generalis maioris Poloniae capitaneus vocetur: curat tamen facta tecta arcis Posnaniensis dumtaxat, et redditus regios eiusdem territorii. Cetera enim territoria iurisdictioni eius subiecta, ha-
bent fere suos curatores, quos etiam minus proprie praefectos appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem praefectum esse equestris ordinis, agros et fundos proprios in ea ipsa praefectura, cui praeficitur, habentem. Neque externo autem, neque regio, vel ducali genere orto, conferri praefecturam fas est. Nec duas cui-
quam habere licet: ac ne vnam quidem, primariam dumtaxat et iurisdictione praedi-
tam, cum primaria castellaniam vel palatinatum eiusdem satrapiae, Posnaniensem et Cracouiensem exceptis: in quibus non idem ius est. Ne Silesiae quidem cadunt sub hanc legem. Habet praefectus quilibet suum vicarium, quem Vicecapitaneum vel Burgrabium vulgo vocant. Nos subpraefectum fortassis non inepte dixerimus, penes quem est vicaria praefecturae totius potestas, et rerum iudicarum executio. Habet et alterum administrum statorum, ac certis temporibus peragi solitorum iu-
diciorum, quem iudicem castrensem dicunt. Vtrumque arbitratu suo creat et ab-
dicat: sed vtrumque iuratum itidem, atque ipsum praefectum, et ex equestri ordi-
ne esse, certaue bona terrestria in ea ipsa praefectura habere oportet. Nec eun-
dem iudicem et subpraefectum, terrestremque et castrensem esse fas est. Habet i-
tem praefectura quaeque actuarium iuratum, quem notarium castrensem nominat. Non sunt autem satrapiis, verum arcibus ac territoriis fere, quae districtus vocan-
tur, distinctae praefecturae: nonnullae etiam complura territoria in se complectuntur. Sunt vero haec totius Poloniae praefecturae: in maiore quidem Polonia vnica genera-
lis,

lis, Posnaniensem, Costensem, Varschouensem Calissensem, Gneinensem, Pysdrensem, Coni-
nensem, Kcinensem, et Naclensem territoria complexa: in minore autem Cracouiensis, quae praeter primarium, alia tria territoria, videlicet Prossouiensem, Xianzensem, et Lelouiensem in se continet. Praeter eam sunt, Sandecensis et Biecenensis praefecturae cum iurisdictione. In Sandomiriensi vero satrapia sunt: Sandomiriensis, Radomien-
sis (Stenzicensem quoque territorium dudum complexa) quod iam peculiarem praefectum habet. Corcinen-
sis, quae et nouae ciuitatis dicitur, Chencinen-
sis, Opo-
cinen-
sis, Pilsnensis. In Lublinensi eiusdem nominis praefectura est, et Lucouien-
sis. In Siradiensi Siradiensis, quae et Schadcouien-
sis quoque et Radomscensem et Petricouien-
sis territoria annexa habet: Velunensis irem et Ostressouien-
sis. In Len-
ciciensi vnica est, tria habens territoria, nimirum Lenciciensem, Brezinensem, et Or-
louien-
sem. In Cuiaua Brestensis, Crusiucensem item et Coualien-
sem, et Praedecensem territoria adiuncta habens: Iunivuladislauien-
sis cum annexo Bydgostien-
sis territorio: et Bobrovunien-
sis, Dobrinensem, Ripinensem et Lipnensem territoria complexa. In Russia Leopoliensis, Praemisliensis, Sanocensis, Halicien-
sis, Cheimen-
sis, et Cra-
snostauien-
sis. In Podolia Camenecensis atque Trebovulien-
sis. In Belsensi satra-
pia, Belsensis, Buscensis, Grodlensis, et Grabenecensis. In Plocensi vnica cum tribus aliis territoriis, Zayucrensi, Mlauensi, Srenensi siue Srenscen i. In Maso-
uia Cynrensis, Viznensis, Variu-
ien-
sis, cui Nurensem quoque territorium parer, Viss-
legroden-
sis, Zacroci-
mensis, Ciechanouiensis, Lomzensis, Rozanensis (in qua est et Macouien-
sis territorium) et Liuen-
sis. In Rauensi vero satrapia tres praefecturae sunt, Rauensis, Gostinensis, et Sochaciouien-
sis. In Silesia sunt Osuicimen-
sis et Zatoriensis. Praeter has praefecturas sunt et aliae de superioribus fere detra-
ctae, quae peculiariter, quamuis minus Latine, tenentur, earumque praefecti tenu-
tarii vulgo vocantur: qui partim non habent sua territoria, partim habent, verum sine vlla iurisdictione in nobilitatem. Nam ea est penes veros praefectos, quibus
eae tenentur, voluntate regia, propter vilitatem, vel aliqua alia de causa, detractae sunt. Sunt autem ii tenentarii curatores modo regionum praediorum atque reddituum, et ca-
stellorum, plebisque subiectae, non dissimili conditione magni procuratoris arcis Cra-
copien-
sis. In iis leges eae, quae de praefecturis dudum commemoratae sunt, locum non habent. Omnium autem praefectarum redditus partim ex agricultura, & re pecua-
ria, partim e molis frumentareis & siluis, partim e censibus, et pensionibus agre-
stium et oppidanorum proueniunt, et vel certo pacto praefectis locantur a principe, vel eorum fidei committuntur, ita vt rationibus reddendis obnoxii sint. Condo-
nuitatum est, eas praefectis, quae iurisdictione carent, quaeque non sunt primariae annis de capite deducatur. Quod cum in desuetudinem abiisset superiori tempo-
re, comitiorum decreto nunc renouatum est. In iis vero praefecturis, quae iurisdic-
tionem habent, si vsus reipublicae oppignorationem requirat, etiam assensu sena-
tus comitali opus est. Sola Sandomiriensis priuilegio quodam neque oppignora-
ri, neque locari perpetua locatione potest. (117) Habent et episcopi, et procures,

Praefectura si-
ne iurisdic-
tione huc tenetur

Praefectura-
rum redditus &
administratio.

Sandomiriensis
praefectura
priuilegium.

(117) Qui notionem de praefecturis cum iurisdic-
tione & sine iurisdictione, exactam habere velit, legat libellum de praefecturis Poloniae & M. D. Lit. celebris D. Dunczewski, in academia Zamoscensi Astronomiae professoris, quem lingua Polona edidit, cuius inscriptio: *Traktat o Szarostwach*, nuper iterum typis exscriptum Varsaviae litteris Mizlerianis. In hoc scripto omnia, quae de praefecturis scire conuenit, ex regni legibus accurate enarrantur, addita historia, iuribusque singularibus vnus cuiusque praefecturae. Ibi inuenitur etiam accuratus syllabus omnium praefectarum in regno & Lithua-

Qq

nia, ordine alphabetico. Quae Cromerus dixit, ad hoc faciunt, vt sciamus, qualis illius temporibus, regni Poloniae fuerit status, quod quidem vtile ac necessarium est, sed nobis iam ad discendum hodiernum statum omni ex parte haud sufficit. Sed quae desiderari possint, ea iam in *Strycovii* Sarmatia supra addidi, numerum & ordinem, senatorum regni & Lithuaniae, statu & belli ministrorum, praefectorum & officialium terrestrium quod attinet. Ideo in Cromero eandem repetere rem, superuacaneum mihi videbatur.

præfetti alii atque equites locupletiores nonnulli arces et præfectos suos: sed hoc nomine principi præter regios nequaquam obnoxios. Habet arx Cracouiensis peculiariter decem custodes, qui Burgrabii Cracouienses. Burgrabii, sumpto a Germanis vocabulo, appellantur, sine vlla potestate, præfetti auctoritati obnoxios: qui pacis iuxta ac belli tempore nocturnas, atque etiam diurnas, quando opus est, excubias per se, vel per administratos suos seruant: habentque militia vacationem: et eo nomine ambitur id munus a multis, et a rege conferitur. Salinae et alia metalla habent suos curatores & administratos iuratos, & rationibus reddendis obnoxios. Præest autem salinis Bochnensibus & Veliscensibus, earumque administris & operis vnus salinator, quem Zupparium Cracouiensem vocant. Russicis item vnus, quem Russicum appellant. Est & honorata hæc vtraque curatio. Sed neque in regni, neque in curiæ, neque in terrestribus magistratibus numeratur: quemadmodum neque telonæ, siue quæstores teloniorum, neque tributorum atque exactionum publicarum exactores. Et ii vero vtrique rationibus reddendis obnoxii sunt. Telonæ quidem, si non redemerint telonia: quod faciunt plerumque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratum coniicere libuit, propterea quod eorum curationes ad præfectorum officia nonnihil accedunt. Scribam quoque siue notarium thesauri regii nihil vetat his adiacere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adiungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestrum vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum. Sunt etiam a terrestribus magistratibus non multum diuersa ministeria quædam in aula principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administris terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognominis) quotidianis ministeriis in aula principis funguntur, fidemque suam principi ad suam quisque ministerium iureiurando obstringunt. Sunt autem ii: marescalcus, thesaurarius, seu vicethesaurarius, succamerarius, referendarii duo, pincerna, strator mensæ, subdapifer, dapifer, magister culinæ, & præfectus curruum. Nuper etiam his accessere, vexillifer, ac ductor aulicæ militiæ. Qui omnes addito nomine curiæ, a superioribus magistratibus & officialibus cognominibus suis distinguuntur: nempe vt marescalcus curiæ, thesaurarius curiæ, atque eodem modo alii dicantur. Nec scio an & secretarii in hunc ordinem referri debeant, licet nulum peculiare certumque munus attributum habeant, sed ad nutum principis præsto sint, in obeundis eius nomine legationibus, in scriptionibus & lectionibus publicarum & regiarum scripturarum, in acciendis ac deducendis ad regem, vel in senatum illustribus hospibus & legatis principum, in exquirendis & referendis sententiis ægrotorum, & a consilio absentium primariorum senatorum, in recognoscendis pro principe locis, factis, & causis controuersis, regionum præsertim hominum & administrorum inter ipsos, vel cum magistratibus suis, & si qua sunt alia honesta, & cum dignitate coniuncta ministeria. Numerus eorum certus non est. In his eminet vnus, qui appellatur primus seu maior secretarius. Is absentium cancellariæ præsidium vicem supplet in aula & comitatu principis: Nec tamen, vt illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica, quam epistolas, ipso præsentem signat. Quod si is quoque absit, peragit ea quispiam de ceteris secretariis, quem princeps iusserit. Habet autem primus quoque secretarius secundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogatiuam capeffendi honores publicos & magistratus, qui vacauerint, in arbitrio tamen regio positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres et aulicos, excepto Marescalco. Marescalcus curiæ, absente marescalco regni, agit omnia, quæ illius muneris sunt: a præsentem etiam socius adhiberi solet ac debet ad ea, quæ sunt maioris momenti peragenda, præfertque cum eo pariter principi erectum sceptrum. Thesaurarius item thesaurarii regni absentis vicem gerit, adhibeturque et ipse a præsentem ad pleraque omnia. Succamerarius, est magister

Telonæ.
Exactores tributorum.

Notarius thesauri.
Scriba castrensis.
Officia curiæ.

Secretarium officia.

Primi secretarii officium.

Marescalci curiæ.
Thesaurarii curiæ.
Succamerarii.

gister cubiculi atque cubiculariorum, puerorum, aliorumque domesticorum principis administrorum, sub cuius potestate est suppellex ad lectum et cubiculum principis cultumque corporis pertinet. Ianitoribus quoque idem præest. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, et querimoniis hominum audiendis, cancellariæque, vt verbo legis vtamur, referendis præstant. Quin etiam in litibus vrbis disceptandis præsto sunt eidem cancellariæ, eiusque permisso exponunt regi cum consilio causas et controuersias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogare coeperunt in regis iudiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductores copiarum, magistri stabuli, magistri culinæ, et præfecti curruum, quæ sint officia, ipsa eorum nomina satis ostendunt. Ceterorum munera iam sunt explicata in terrestribus officiis et curationibus. Eadem enim sunt horum, atque illorum: sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuique satrapia sue terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: minus illa, interioris cubiculi seruatoris, curatoris lecti, atque dispensatoris. Ceterum stipendiarii & aulici principis equites, concionatores, & sacrifici, quamuis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: multo minus stipatores, siue satellites, cubiculariique, & pueri: sed perpetui sunt administris principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quouis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur sacris quotidie præsentem rege. Canunt etiam festis diebus, benedictionesque & gratiarum actiones ritu Christiano ad mensam eius peragunt. Concionator sacris concionibus fungitur. Aulici vero (sic enim vocantur) equites, equis stipendia merent, præsidii, honorisque regii causa, & equestrem eum, vel curulem, equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est atque splendidus, nobili iuuentute constans. In qua sunt complures magistratibus & officiis non modo aulicis, verum etiam terrestribus præditi. Ei vero Marescalci moderantur. Ceteri ministri non habent necesse equos alere. Itaque pedestres prodeuntem in publicum principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, vt equites quoque aulici pedestres equestrem principem antecendant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regis, vel oppidatum suppeditatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his stipatores, præsidii causa sunt circum principem: quod tamen recens est in Polonia: sed auget maiestatem principis. Cubicularii & pueri præsto sunt ad quauis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris vltus est in acciendis in senatum & ad regem consiliariis, & perferendis quoquo versus, litteris, mandatis, edictisque regis. Quam ad rem oppidatum & vicatum eis, mandato principis, equi subministrantur: quæ subuediones, & lingua vernacula *podwoda* vocantur. Cursum publicum Latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt, stipatores prælongis securibus, more peditum Germanorum armati latera eius cingunt: cubicularii vero cum pueris subsequuntur: sed ita, vt & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularii, puerique, episcopis ac secretariis, ecclesiastici ordinis, proxima principi loca, honoris causa, concedant: nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum proceribus antecedunt: Reginam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio vniuersæ aulæ & comitatus regii. Mitto enim cantores, abaci custodem, mapparium, canum venaticorum curatores, dimensorum distributores, ianitores, tibicines, tubicines opifices, & alia viliora ministeria: quæ magna est turba, & sumptibus principis alitur. Et quoniam omnia persequimur, volumus quidem certe, habet etiam regina suum comitatum, nec modo puellarum & matronarum, quæ in gynæceo sunt, sed etiam puerorum, cubiculariorum, & aulicorum, in his peculiares administratos, siue officiales. In primis magistrum curiæ, qui omnibus præest, Reginamque prodeuntem cum sceptro, antecedit: & magistram curiæ matronam gynæceo moderantem

Referendari-
orum.

Alia ministeria
aulica.

Aulici equites

Stipatores siue
satellites.
Cubicularii et
pueri.

Cursum publicum
seu podwoda.

Viliora ministeria.

Reginæ comitatus.

Magister curiae.
Cancellarius
sive secretarius.
Administratrix
reginae.

Ecclesiastici
honores &
magistratus.

Ecclesiastici
ordinis dignitas.

Plebs Polona

Plebei magistratus.
Sculptus sive
aduocatus hereditarius.
Aduocatus iudicialis.
Scabini.
Consoles, sive
decuriones.

Magister civium.
Magistri contuberniorum.

Aediles.

rantem: Deinde cancellarium, vel secretarium: cuius sunt munera, litteras nomine reginae conscribere, & signare, legere, & compellanibus eam responsa dare. Quod quidem nescio, an cum magistro curiae commune habeat. Est autem & hic discrimen inter cancellarium & secretarium, quod hic non gestat signum reginae, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet regina etiam thesaurarium suum, & pincernam sive pocillatorem, & structorem mensae, & subdapiferum, & dapiferum, & culinae ac stabuli magistros singulos: itemque dispensatorem, abaci custodem, mapparium, & ianitores eodem, quo regii sunt, honoris discrimine: quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes a rege praebentur. Indidem ipsius quoque reginae mensa instruitur, res vestiaria, mundus muliebris, & iumenta comparantur. Quod si ea regi superstes sit, vidua de suo, ac de fructibus & redditibus eorum bonorum, quae rex ipsi dotis ac donationis, propter nuptias, nomine, de amplissimi consilii sententia attribuerit, sese cum vniuerso comitatu suo deinceps sustentat. Atque haec de magistratibus regni, terrestribus, & aulicis nobis decursa sunt. De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus, quales sunt secundum archiepiscopos & episcopos, suffraganeorum, abbatum, praepositorum, decanorum, archidiaconorum, scholasticorum, cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum, ministrorum, priorum, custodum sive guardianorum, poenitentiariorum, parochorum, quos etiam plebanos vocant, non est operae pretium hic nos persequi: ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conuentualium, vicariorum, psalterum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos praeter ceteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rempublicam pertinent, archiepiscopis et episcopis exceptis, & si quibus forte praeterea peculiariter quaedam reipublicae munera, quorum superius mentionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacerdotibus habetur, solo sacerdotii nomine: maior etiam olim habebatur, id quod e vetustioribus litterarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ii episcoporum & archiepiscoporum potestati & iurisdictioni subiecti sunt, praeter, si qui pontificis maximi, cuius eximia potestas est, auctoritate exempti sunt. Plebes urbanae, & agrestes, partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotibus attributae sunt. Reguntur autem a suis quaeque dominis, eorumque praefectis ac procuratoribus, ex aequo & bono, siue ex arbitrio magis, quam certis legibus. Quamquam non carent tamen suo quaeque iure: quod non est vnius modi, quemadmodum posterius ostendemus. Praeter dominos autem, eorumque praefectos & procuratores, habet plebs quaeque oppidatam, vicariam, & pagatam suos magistratus. Ac in pagis quidem sculterum, siue aduocatum hereditarium vocant, qui est quasi deductor ac defensor coloniae: qui vel ipse per se, vel per vicarium suum, quem & ipsum aduocatum, seu iudicalem, vocant, cum adiunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellantur iudices, siue assessores iudicii) ius dicit. In ciuitatibus autem et oppidis & vicis praeter hos, sunt etiam consules. Ita vocamus eos, qui et veteribus decuriones appellantur: pene quos est ciuitatis cuiusque gubernatio et custodia: in delinquentes animaduersio: publicorum commodorum administratio, curaque aedificiorum et sartorum tectorum publicorum. Inter eos autem vnus praesidet magister civium, quem vulgo proconsulem vocitant, qui eos, quoties opus est, conuocat, et in consilium adhibet. Nam leuiores sine illis ipse gerit. Consul non idem est vbique numerus. Habent item singulae opificum societates et contubernia in qualibet ciuitate et oppido suos magistros, et his adiunctos aliquot seniores. In maioribus vrbibus sunt etiam aediles vnus et alter de numero decurionum delecti, pecuniae publicae quaestores, et sartorum tectorum curatores. In oppidis vero et vicis communiter haec a decurionibus curantur.

Hos

Hos magistratus in oppidis praesertim, iuratos esse oportet, praeter aduocatos hereditarios. Nullos autem communes magistratus pagi inter se, neque ciuitates habent. Haec de plebeis magistratibus. Creandorum magistratum, et honorum mandandorum in Polonia non vna est ratio. Olim episcopi ex praescripto sacrorum canonum a collegiis primariorum sacerdotum, quae capitula cathedralium ecclesiarum vulgo nominant, legebantur: nunc princeps, vmbatili quadam electione illis relicta, aut ne relicta quidem, solus arbitratu suo edit episcopum, et pontifici maximo commendat, (quod fiebat etiam a collegiis) ut eius auctoritate approbetur, praeficiatur, et ab aliis episcopis consecratur. Coeperunt autem sic editi siue nominati indulgentia, vel conuientia quadam, admitti ad consilia publica, priusquam approbentur a pontifice: non item ad functiones sacras, et iurisdictionem ecclesiasticam, et administrationem bonorum. Sed a morte episcopi collegium sacrum, distributis inter se curationibus, bona vacantia administrat: excepta Gnesnensi dioecesi, quae peculiarem habet oeconomum, etiam viuente archiepiscopo. Ius autem dicit in ea, iuxta ac in aliis dioecesium vacante sede, vnus aliquis, quem collegium administratorem temporarium renunciauerit. Abbatum et praepositorum eligendorum ius collegia monachorum hactenus retinere: sed iam vix reuerent, ab episcopis primum, deinde a regibus etiam labefactatum et violatum. Ad electionem quidem certe regius assensus, et episcopi auctoritas accedat oportet. Ceterum in sodalitiis et conuentibus fratrum mendicantium neutrum horum requiritur. Ne in inferioribus quidem et quali vicariis locupletiorum monasteriorum curationibus, quas fere praepositorum vel prioratus vocant. Praelati et canonici ecclesiarum cathedralium, partim a pontifice maxime, partim ab ipsarum episcopis alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in vnaquaque ecclesia praelatorum, et nonnullorum canonicorum edendorum, siue commendandorum, et, ut vulgo loquuntur, praesentandorum ius regi concessum est, pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem ius etiam priuatis quibusdam, praesertim episcoporum curatoribus, in aliis quibusdam sacerdotibus. In paroeciis vero & aliis minoribus sacerdotibus visitatum et legitimum est, ut ius edendi sit penes eos, unde profecta est dotatio cuiusque sacerdotii, vel in quorum bonis id, prouentusque eius sit sunt, sic tamen, ut penes episcopum sit approbatio editi, et reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, diiudicatio. Quod de illis quoque, qui a rege, vel alio quopiam profano commendantur, siue praesentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni visitato iuri pontificio nomine collatores etiam vulgo, qui ius hoc edendi, siue praesentandi habent: quibus inuitis obtrudi sacerdotem siue beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi si sese indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimum vni eo neglexerint. Obtruso poena est proscriptio. Quae sic obiter, et praeter institutum promodum hic nobis perstricta sunt. Ad proprios reipublicae Polonae magistratus reuertamur. Palatinos et castellanos, et reliquum omnem senatum regni, princeps legit, et iureiurando obstringit sibi et regno siue reipublicae. Idem confert praefecturas, ceterosque omnes magistratus, honores et ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, ut non nisi in comitiis renuncientur. In iudice vero & subiudice, & scriba siue notario terrestribus, ita est adstricta legibus potestas principis, ut nobilitas eius satrapiae siue territorii, cuius iudex, vel scriba decessit, conuentu instituto, auctore & praeside palatino, quatuor patresfamilias equites eligat: de quibus princeps vnum, quem vult, in locum vacantem surrogat. Abrogari vero magistratus, aut honor vilis nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis, ciuitatisue, siue nobilitatis & bonae famae amissionem: aut si quis alium magistratum, honoremue adeptus sit, quem cum priori retinere iure non possit. Ipse se quisque abdicare ar-

Rr

bitratu

Magistratum
creandorum
ratio.
Episcoporum
electio
Nominatio.

Oeconomus
Gnesnensis.
Administrator.

Abbatum electio.

Sacerdotum
collatio.

Senatus & magistratum
electorium
creandorum
ratio.

Iudicis, subiudicis, & notarii electio.

Magistratus & honores perpetui.

bitratu suo potest. Præfectura, & metallorum, teloniorumque curatione princeps amovere quemlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate cauerit, ut ad certum tempus, vel quoad vixerit, amoveri nequeat. Aulico item magistratu & ministerio amovere quemque regi licet. Non temere tamen id facit, nec fere sine nota ignominia: nisi lex iubeat. Exactores tributorum annui fere creantur a rege, vel comitali placito. Plebeios magistratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipsi sibi ciues & oppidani legunt, præter Cracouiam, ubi palatinus ius legendi senatus habet, abrogandi non habet: nec nisi morte, aut maxima mediae capitis diminutione honorisque, amittitur: ex omni etiam numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, palatinus rebus gerendis præficit, quos præfidentes vocant: de quibus certo ordine singuli sunt magistri ciuium in sex hebdomadas. Nec multum diuersa est ratio consulum in aliis quibusdam ciuitatibus et oppidis: nisi quod præfecti in sua quisque diuisione oppido vnum aut alterum legendi facultatem habent. Cazimiræ, Clepariæ, et Prossoniæ, magnus procurator arcis Cracouiensis, cum in legendis consulis, tum in aliis rebus præfecti vicem obtinet. Idem aduocatum et scabinos iuris supremi Theutonici, siue Magdeburgensis legit. Ceteros autem scabinos, ipsi consules siue decuriones in sua quique ciuitate et oppido legunt, et sacramento adigunt. Cracouiæ aduocatum quoque iudicalem. Ceterum scultetus siue aduocatus hereditarius in quouis oppido, vico atque pago, semel a domino constitutus magistratum hunc, obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, reiue publicæ ad expeditionem bellicam, etiam ad hæredes transmittit. Quin et in externum transferre assentiente domino potest. Est tamen ius fasque domino amovere scultetum, et aduocatum hereditarium contumacem aut inutilem, persolato ipsi pretio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum æstimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme et priuatione dignum is commiserit. Quo quidem iure multi sic abuti coepere ad augenda commoda sua, ut scultetis et aduocatis hereditariis sine vlla culpa eieceris prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adiunxerint, iudiciis vero iudiciales aduocatos arbitratu suo præficiant. Reditus magistratuum regni exigui, terrestrium vero et aulicorum nulli fere sunt. Ne urbānorum quidem & oppidanorum, & agrestium vlli fere certi sunt. Honorem Poloni satis amplum et luculentum virtutis et honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerumque consecrantur. Sunt tamen certæ mercedes, et quasi sportulæ, quæ iudicibus iudiciorumque administris penduntur a litigantibus. Primores aliquot palatini et castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris et prædiis, partim e salinis, vel teloniis, siue aliis quibusdam pensionibus a principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode et cum dignitate viuere, et senatoria munera laute sustinere, verum etiam inferioris ordinis sacerdotes, socios et administratos suos recreare ac tuere, et omnem cultum diuinum cum dignitate administrare, et egenis denique liberaliter subuenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, et aliis quibusdam pensionibus, postea vel cumulatatas, vel commutatas: indeque cum aliis quibuslibet sacrorum administris, tum parocis, prælati, et canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent et luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, et territoria, partim præcorum itidem principum et regum, partim priuatorum munificentia adiecta. Ne abbatum quidem, ac ceterorum sacerdotum, primariorum præsertim, quos prælatos vocant, et monasteriorum, atque etiam parocorum piis et honestis vsibus male prospexit similis pietas et beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates,

Plebeiorum magistratum creatio.
Cracouiensis consulum creatio.

Iudicium iuris supremi creatio.
Scultetus siue aduocatus hereditarius.

Reditus magistratuum.

Episcoporum, & aliorum sacerdotum reditus.

Præcorum Polonorum diuini cultus augendi studium.

tes, et sacerdotes successoribus et posteris suis permultum addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliunde bona, censuque sacerdotis adiungendo, templorumque splendorem, ædificiorum atque donariorum, omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum diuinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis maiorum legibus ac principum benignitate immunia sunt a plerisque omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisque rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas inuaditur longe maiore auaritiæ, rapacitatisque infamia, quam egestatis releuatione. Atque id tentatur etiam (proh nefas) placito & auctoritate comitiorum publica, qua refrenari potius talis priuatorum hominum temeritas & iniustitia deberet: ut fuit refrenata antiquioribus constitutionibus & magistratuum seueritate laudabiliter iuxta ac vtiliter. O tempora: o mores. Nos ad institutum nostrum reuertamur. Multi tamen e sacro ordine nullos habent certos reditus: sed partim episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, partim ceteræ multitudinis quotidiana beneficentia, & quasi stipe, vitam sustentant. Quales fere sunt etiam ii, qui vocantur mendicantium conuentus, siue collegia. Sed nos honorum & magistratuum omni ferme ratione explicata, ad iudicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus ceteri quoque homines, nobiles pariter ac plebei obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumue sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his aduersantur de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, foenore, sacerdotiorum cauponatione, quam simoniam vulgo vocant: itemque de decimis, & fundis, & quibusuis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cæde, vi, & iniuria sacris iniuncto homini, reiue, aut loco sacro, seu sacerdoti fundo illata. Ad hæc de iure patrocini siue patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum iure quæuis controuersia, item quæ de iure matrimonii et natalium, et de miserabilium, egentiumque personarum iniuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta, oriuntur. Testamentaria causa profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, et ad piam causam, ut vulgo loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumue ministris, aut egenis: quæ causa propria est ecclesiastici iudicii. Est autem iudiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualibus, cancellarii, et officiales: inter quos vnus, qui est primarius, generalis appellatur: ceteri foranei. Ab episcopis, eorumque vices gerentibus prouocatio est ad archiepiscopos: et ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi archiepiscopo. Idque eo nomine, quod ille est legatus perpetuus, siue, ut vulgo loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad eius prouinciam hi episcopi: Cracouiensis, Vladislauiensis, Posnaniensis, et Plocensis in Polonia: Vratislaviensis in Silesia Boëmiciæ diuisionis: Lubussensis in Marchia Brandeburgensi, Vilsnensis in Lithuania: et Medniciensis in Samogitia: olim Culmensis quoque in Prussia, et Camenensis in Pomerania sub eo fuere. Sed auulsi sunt postea. Ad Leopoliensem vero, Præmisliensis, Chelmenensis, Camenecensis, Lucensis, siue Luceoriensis, atque Kiouiensis. Extrema tandem prouocatio est ad pontificem maximum, antiquissimo Christianæ religionis instituto. Omnes autem iudices ecclesiastici iudicant, siue adeo iudicare debent, e præscripto ecclesiasticorum et pontificiorum canonum: et præter diras siue censuras, et interdicia ecclesiastica, habent

Benignitas dei impio.

Iudicia.
Ecclesiastica iudicia.

Ecclesiastici fori causa.

Iudices ecclesiastici.

Archiepiscopi Gnesnensis iurisdictione.

Executio rerum iudicarum ab ecclesiasticis iudicibus.

Terrestria iudicia.

Iudiciorum terrestrium loca.

Terrestria iudicia causae. Succamerarii iudicium.

Commissaria iudicia.

bent ius quoddam coercendi fontes, in sui quidem ordinis homines laxius, in profanos autem restrictius, ita ut contra hos ad executionem rerum iudicarum, urbanorum, ac terrestrium magistratum opem ad extremum implorare necesse habeant. Nec ii iure eis deesse possunt, aut debent. Habent & profani inter se nobiles iuxta ac plebei sui iudicia: quibus sacris initiatum aut sacerdotio praeditum praesse non licet. Ac nobilitas quidem terrestribus iudiciis peculiariter subest: quae a iudice, subiudice et notario terrestribus exercentur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, alibi vero singulis mensibus: nisi forte iudex, subiudex, aut notarius desit: aut bellica expeditio, vel comitia, colloquia (de quibus paulo post dicemus) interueniant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis, non terrestria modo, sed et alia. Sunt autem in qualibet satrapia, siue palatinatu, certa oppida, in quibus ius hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona, agrosque habenti. Nec euocari quemquam e suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatum ab hac prerogativa recesserit. Ceterum qui nulla habet bona terrestria, conueniri hoc iure non potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, et adscriptitii alieni profugi, cæsi, vel vulnerati: aut si villo alio, quam sacerdotii nomine, bona terrestria possideat: oppida vero ac territoria iudicaria hæc sunt: in Cracouiensi quidem satrapia Cracouiensis arx, Prossouia, Xianzum, Lelouia, Biezzum, Cichouia, in quo oppido et Sandecense territorium iudicatur: in Posnaniensi, Posnania, Costenum, et Vuschovia: in Sandomiriensi, Sandomiria, Radomia, Opocinum, Chencini, Vislicia, Pilsna: in Calissensi, Calissia, Gnezna, Pyzdri, Coninum, Keina, Naclum. In Siradiensi, Siradia, Schadcouia, Petricouia, Radomsci. Item Velunia, et Ostressouia: in Lenciciensi, Lencicia, Brezini, et Orlouia: in Brestensi, Breste, Crusuicia, Couale, et Prædecia: in Inouladistauensi, eiusdem nominis oppidum, et Bydgostia. Itemque Dobrinum, Ripinum, et Linum: in Russica, Leopoldis, Præmisia, Sanocum, Halitia, et Chelma: in Podolica, Camenecia, ac Treboouia: in Lublinensi, Lublinum, et Lucouia: in Belsensi, Belsum, Buscum, Grodlum: in Plocensi, Ploscum, Plonscum, Bielscum, Razianzum, Zawacze, Mlawia ac Srenscum: in Masouia, Cyrscum, Vizna, Varfauia, Nur, Vissegradum, Zacrocinum, Ciechanouia, Lomza, Zembrouia, Rozanum, et Liua: in Rauenfi, Raua, Gostinum, et Sochaciouia. In Silesia vero Osuencimensi, et Zatorienfi territoria suos vtrunque peculiare habet iudices, qui cum delectis de nobilitate, ius dicunt, præfecto præidente. Ad eundem modum, et Seueriensis episcopi Cracouiensis dictio suum habet. Olim in Silesia ipsi duces in sua quisque ditione iudiciis præsidebant. His iudiciis disceptantur pleraque omnes causae nobilitatis priuatae ac ciuiles, quemadmodum loquuntur iureconsulti, ac ciuilitè institutæ. Regundorum finium controuersia hoc ipso quidem iudicio primum disceptatur inter equites, vel, inter equitem et sacerdotem. Sed ad extremum ad succamerarium terrestrem remittitur: qui in rem præsentem veniens, ipse per se, vel per vicarium suum camerarium illius territorii eam definit, certisque metis atque signis fines controuersos designat. Atque hæc est vnica succamerariorum iurisdictio. Ceterum si cum regis bonis equiti sit controuersia, non apud terrestre, et succamerarii iudicium ea disceptatur. Sed princeps equite postulante edit recuperatores aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus, siue officialibus eius satrapiae, in qua est controuersia: quos commissarios appellamus. Inter quos etiam succamerarius esse solet: qui in rem præsentem venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus, et ager cum regio controuersos fines habeat: nisi quod episcopus quoque eius dioeceseos editis a principe recuperatoribus vnum, aut alterum de suis adiungit. Eademque ratio est petendi recuperatores a principe in causa heriscundæ familiæ, siue diuidundæ hereditatis inter fratres, et propinquos. Quamquam hoc iudicium etiam præfectus exercere potest. Criminales vero

vero causae de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata, alienis ædibus illata, ad præfectorum, siue capitaneorum in sua cuiusque præfectura iudicium pertinent. Ciuiles item, quæcunque aduersus eos equites instituuntur, qui certos agros, et bona terrestria nulla habent, et qui, licet habeant, obligatione tamen sua ei foro obnoxios sese fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris initiato homini damnum, vel iniuriam intulerunt, aut alienum adscriptitium detinent, aut, obstaculis denique liberam fluminis navigationem impediuerunt, aut si quis executionem rei iudicatæ prohibeat. Dicit autem ius præfectus in arce, aut alio loco publico suæ quisque præfecturae sexta quaque septimana per se ipse, vel per vicarium suum iudicem castrensem. Atque hæc sunt iudicii castrensis causae. Officii vero sunt, rerum iudicarum executio: viduarum de bonis dotalibus eiectarum, et aliorum spoliatorum restitutio: itemque in deprehensos in scelere, et recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam non reddat domino repetenti. Ad hæc in turbatores conuentuum, et iudiciorum, et qui veritis armis vtuntur: in tolerantibus censuras ecclesiasticas ultra annum: in iniustos teloniorum exactores, et in sacerdotes, qui iuri patronatus profanorum hominum derogant, aut profanos præter ius ad forum ecclesiasticum euocant, animaduersio. In quibus causis quouis tempore cuius quærenti præsto esse debet præfecti auctoritas per se ipsum, vel per subpræfectum suum: cuius iurisdictio ad causas officii pertinet, si præfectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectosprehendendi, reosque iudicandi, et supplicio afficiendi ius habet præfectus, et subpræfectus eius. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controuersiae, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, et ex causæ, quæ infamiae, confiscationis bonorum, vel capitis poenam (præter eas, quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de cæde equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus is in comitiis demum cum senatu cognoscit. Præter, si maleficio in loco domicilii principis ipsius, et sub aspectu eius patratum sit: tunc enim, si auctor recenti, et calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur, absque citatione princeps eum ipse per se, vel per mareschalcum iudicat. De personalibus vero causis ciuilibus, aut ciuilitè institutis, quæ alioqui ad forum terrestre, vel castrense pertinent, princeps iudem quouis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, consiliariis citatum iudicat. Quæ citatio curialis, et post curiam vocatur. Sed eius usus ita restrictus est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regionum terminorum nomen habet. Vbi etiam in præfectos, & administratos suorum bonorum, et reddituum, quod ad munera eorum attinet, quicumque, & vndeunque ii sint, princeps ipse sibi, instigatore, ut vocant, officii petente, & cuius postulanti ius dicit: ac de prouocationibus quoque ab officio castrensi ad se delatis cognoscit. Iniustus tributis publicis exactor etiam apud episcopum, palatinum, vel castellanum loci recte conuenitur. Belli autem, & expeditionis publicæ tempore, cum silent omnia supra memorata fora, penes principem est ius omne, & iudicium eorum, quæ in castris, & in ipsa expeditione flagitiose aut scelerate admittuntur. De iniuriis quidem, damnisque datis in expeditione bellica palatini, vel castellani cuius quærenti contra suæ quisque satrapiae, vel territorii homines, ius dicunt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porro iudiciis nobilitatis prouocatio est ad principem: nisi quod ex, quæ sunt a terrestribus iudiciis, in colloquiis fere prius disceptantur. Appellatur autem colloquium, peculiare palatini cum dignitariis, ut vocant, ac terrestribus magistratibus iudicium, quod semel quotannis autumnii tempore in qualibet satrapia, siue palatinatu exerceri debet, prouocationem a terrestribus, &

capitaneorum, seu præfectorum iurisdictio.

Castrense iudicium & officium.

Regii iudicii causa.

Citatio post curiam. Regii termini.

Exactores iniusti ubi conueniuntur. Iurisdictio bellica.

Appellationes seu prouocationes. Colloquia, & generales termini.

Silesiorum
prouocatio-
nes.

Iudiciorum
comperen-
dinatio.

Appellatio.
Motio.

De prouoca-
tionibus ubi
cognoscatur.

Referendarii,
iudex, subiu-
dex, & nota-
rii terrestres
in iudiciis re-
gis.
Duellum siue
singulare cer-
tamen.

Statuta regni,
& Masouio-
rum.

castrensis eiusdem satrapiae iudiciis disceptandarum causa. Quod etiam ter-
minos generales vocant. Vbi & alienationes, & obligationes bonorum terrestrium
recte fiunt. Ab hoc iudem ad regem est prouocatio. Silesii soli colloquiorum
usum non habent, neque principem, sed vicinorum duorum, triumue principatu-
um iudicia appellant, in eisque acquiescunt. Verum id quoque iam exoleuit,
pleraque omni nobilitate in ius terrestre Polonicum sese transferente. Fuit ali-
quando in comitiis facta mentio instituendae in Polonia nouae iudicum decuriae,
quae de omnibus prouocationibus absque prouocatione cognosceret, quale est in
Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit, summam iudiciorum cui-
quam, praeter principem, concedere. Quo fit, ut principe plurimis, & variis
iudiciis distento, et aliis multis, et grauibz tam ampli regni negotiis distracto,
lites in multos annos comperendinentur, non sine dolore, et querimonia multo-
rum, praesertim augefcente indies cupiditate hominum, nullaue aut exigua cer-
te temere litiganti, et prouocanti, et iniusto iudici, poena imminente. Vnde ca-
pitales existunt inter necessarios quoque, et cognatos inimicitiae, caedes innume-
rabiles patrantur, coactisque hominibus, et iustis prope exercitiis nonnunquam
configitur, dum offensus longa iudicii comperendinatione, armis ius suum quis-
que persequi ac tueri contendit. Sed ad prouocationes redeamus, earum duplex
est ratio. Est enim appellatio, qua inter litigantes solos disceptatur, iustitiae, an
iniuste iudicatum sit. Motio vero est, in qua iudex a quo prouocatum est, necesse
habet tueri sententiam suam, ut si iniqua, et legibus aduersa fuerit, ipse pudes-
cat, mulseturque. Quod tamen iam ferme exoleuit. Vtrobique autem regio,
vel colloquiorum iudicio iniustum decretum rescinditur, vel corrigitur, vniuersa-
que causa disceptatur ac diiudicatur, etiamsi ab interlocutoria prouocatum sit.
Tamen non temere admittitur eiusmodi prouocatio. Cognitionum quoque prin-
cipis de prouocationibus non vna est ratio. Nam de iis, quae fiunt a colloquiis,
non nisi in comitiis cum frequenti senatu cognoscit. Ad eundem modum de iis
etiam, quae fiunt a terrestribz iudiciis. Nam de iis quoque recte a rege cogno-
scitur in comitiis, si prius ea instituantur, quam colloquia. Itaque indiscrimina-
tim prouocari solet ad colloquia, vel ad comitia. De ceteris vero prouocationi-
bus, quae fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoscit is cum iis consilia-
riis, quos ad manum habet, quouis tempore et loco: sed tamen intra fines re-
gni modo. Foris enim nemo equitum sistere se principi necesse habet vlla ex
causa, exceptis fiscalibus. Tam in comitiis autem, quam extra ea in iudiciis re-
gis abhibentur in consilium etiam supplicum libellorum magistri, siue Referen-
darii: itemque iudex, subiudex, et notarius eius satrapiae siue territorii, in quo iu-
dicium exercetur, praeter, cum de prouocatione ab ipsorum iudicio facta cogno-
scitur. Habentque ii postremi omnium dictionem sententiae. Atque his fere fo-
ris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, et
a religionis Christianae institutis alienus, prouocandi aduersarium ad singulare cer-
tamen, et ferro vsque ad necem, vel deditionem de iure, et iniuria, veroque & falso
decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen nostra memoria se-
mel tantum a Sigismundo rege seriore admissum est. Cum autem liberrimus sit
nobilitati Poloniae armorum usus, ad iudicium tamen terrestre, & castrense, & ad
comitia nemini armato venire licuit antiquitus: nunc ea lex propemodum obsoleuit.
Ecce autem, dum nos hoc opus, typographo alteram editionem parante, reco-
gnoscamus, prodiit in lucem noua forma supremorum iudiciorum, in proxime
praeteritis comitiis Varfauiensibus promulgata, et edita. Iudicatur autem nobili-
tas suis legibus, quae paucae sunt, & constitutiones, vel statuta regni vocantur (ta-
meti Masouii peculiaria habent) vel moribus, vel ex aequo, & bono, siue adeo
iudicum opinione. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res

in

in simili causa a principe iudicata. Permagnum item, ne dicam nimiam, iusiuran-
dum. Magnus est etiam vsus praconum, quos ministeriales terrestres appel-
lant, magnaue eis fides habetur, iidem ac tabellionibus in iure ciuili Romano,
& pontificio. Sed sunt ii fere illiterati, plebei, & rustici homines, palatini, vel
delegati cuiuspiam regii arbitrio, nec semper exquisito delectu creati. Verum
in omni fere functione sua vnum, aut alterum equitem testem adhibeant oportet.
Actori nulla est poena, si causa cadat, vel eam non prosequatur: ac ne litis qui-
dem impensas reus soluit. Reus condemnatus, si iudicatum non soluat, multa-
tur, & pignorat. Condemnatur autem actori in ciuili causa, quanticumque is li-
tem iureiurando interposito aestimauerit. Licet tamen iudici ante iusiurandum
eius aestimationem moderari. Si non paruerit rei iudicatae, reus condemnatur in
duplum: quod perlucrum appellant: prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si
duplum ad certam diem non exoluerit, praefecti regii eius territorii, in quo reus
bona, vel domicilium habet, opem actor implorat. Ex decreto autem praefecti
bona rei possidenda ei traduntur, adiecta certa multa, quod vadium vocant, si is
prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur multa: sin tertium, triplicatur, quae
vadia duplicata, & triplicata appellantur. Quae tamen sublata iam sunt. Et post
interpositum vnum vadium, reus si pergat esse contumax, proscribitur. Proscri-
ptus vero, si vi sese nihilominus, suaeque tueatur, cuncta illius praefecturae nobili-
tas contra eum armatur. Ac ipse quidem prehenditur: bona vero eius a praefe-
cto possidentur, donec de rebus eorum, non modo iudicatum, sed multae etiam,
& vadia soluantur. Indicta vero causa, hoc est, non citatum, neque conuictum
equitem, qui modo agri aliquid habeat, prehendere nulli magistratui, ac ne prin-
cipi quidem licet, praeter furem a seruis poenae inter conscios, & complices ter edi-
tum, aut in maleficio quouis deprehensum, aut qui satis dare nolit, vel non possit.
Praefecto remissiori in executione rei iudicatae poena est, abrogatio praefecturae: nisi
forte eam oppignoratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipsi a prin-
cipe irrogatur, dextrahenda de summa eius capitali, quoties officium suum non fe-
cerit. Oppidanis vero, & plebeis magistratibus equitem etiam, in scelere depre-
hensum, sine praefecti auctoritate iudicare omnino fas non est. Sed sufficiant haec
nunc de iudiciis nobilitatis. Neque enim omnem iudiciorum rationem, & for-
mam persequi hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria iudicia, in pagis
quidem simplicissima, quae vel ab aduocatis iudicariis, & scabinis, vel a scultetis,
vel a praefectis, siue dominis, eorumue procuratoribus, & administris, sine strepi-
tu, & figura iudicii exercentur. In vrbibus vero, & oppidis exactiora sunt: qui-
bus equites quoque, qui in iis domicilia, & ius ciuitatis habent, sunt obnoxii in
causis ciuilibus dumtaxat. Ea vero partim penes aduocatum, & scabinos, & par-
tim penes decuriones, siue consules, & magistratum ciuium sunt, partim etiam pe-
nes magistros contuberniorum. Consules ac magistri contuberniorum sine strepi-
tu, & figura iudicii iudicant, hi quidem singuli cum adiunctis sibi primoribus, si-
ue senioribus de leuioribus causis, sui quisque generis opificum. Consules vero
de quibusvis proprietatis modo, & possessionis rerum soli, & hereditatis, item-
que capitalibus atque sanguinariis exceptis: quae ad scabinorum & aduocati iudi-
cium peculiariter pertinent. Parui momenti causas etiam magister ciuium solus
cognoscit. A quo iudem, atque a magistris contuberniorum, ad confessum con-
sulum est prouocatio. Ab his porro ad Regem. Inoleuit tamen multis in locis
mos, ut prius praefectus, vel qui praefecti loco est, appelletur, atque inde demum ad
Regem prouocetur. Idque de regis modo oppidis intelligendum est. Nam quae
alii cuiuspiam subsunt, in iis prouocationes fiunt ad eorum dominos. Ab iisque sine
prouocatione iudicantur. Sed si quis aduersus eum, qui ipsi non subest, iniuste
iudicauerit, siue per vicarium, & procuratorem suum, vocari potest eo nomine

§§ 2

in ius

Res iudicata.

Præco siue mi-
nisterialis ter-
restris.

Executio re-
rum iudicata-
rum.

Nobilium pre-
henfio.

Capitanei ne-
gligentis poe-
na.

Plebis iudicia.
Rusticana.
Vrbana.

Magistrorum
contubernio-
rum iudicia.
Consulum iu-
risdictio.
Scabinorum
iudicia.
Nobilitatis, &
sacerdotum
oppida non
subsunt iuris-
dictioni regiae

in ius, cui est obnoxius. Porro episcoporum, & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim, & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini cum aduocato iurati praesident) accuratior seruatur processus iudiciarius. Exerceturque id fere inter conciuēs quinto decimo quoque die, nisi is festus sit. Externis vero, & hospitibus postulantibus, quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter statis anni temporibus, ob grauiores causas, magistro ciuium praesidente, exercetur. A iurato autem iudicio legitima est prouocatio ad aliud quoddam iudicium primum vrbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani, & agrestes fere vtuntur. Neque enim iisdem ii cum nobilitate legibus tenentur. Ac in Masouia quidem, vbi ius Culmense viget, ad Varšauensem, vel Plocensem, hinc porro olim quidem ad Culmensē, nunc autem ad Torunensem in Prussia magistratum, atque inde demum ad Regem prouocatur. In ceteris vero partibus Poloniae, vbi iuris Teutonici Magdeburgensis vltus est, olim ad Magdeburgensem ciuitatem prouocabatur. Sed Casimirus magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracouiensi instituit, quod iuris supremi Teutonici, siue Magdeburgensis appellauit. In quo aduocatus cum septem scabinis, magno procuratore eiusdem arcis praesidente, non tamen iudicante, iudicant de prouocationibus, quae fiunt a iuratis quarumvis ciuitatum, & oppidorum iudiciis. Inde vero prouocatio est ad aliud iudicium, quod sex ciuitatum dicitur. In quo eiusdem Casimiri instituto binii certorum oppidorum decuriones, siue consules, Cracouiam conuenientes, in arce ius dicunt sine prouocatione. De quo in historia fufius persecuti sumus. Cognoscit autem princeps de prouocationibus iis, quae ab vrbis, & rusticis iudiciis veniunt, & omnino de controuersis plebeiū suae ditionis, atque etiam de querimoniis aduersus praefectos suos, vbi liber, etiam extra regnum, & cum quibus vult consiliariis. Saepē etiam consiliariis, & referendariis, aut secretariis earum cognitionem delegat, sed ita, vt ipse tamen ad extremum iis referentibus statum controuersiae, decernat: praesertim si causa ad equitem pertineat. Soli Cracouienses ciues hoc praediti sunt privilegio, quod a senatu vrbano non nisi ad principem est prouocatio, & quod eius, itemque Cazimiriensis, & Clepariensis ciuitatum causae ab eo non nisi Cracouiae iudicantur. De quo disceptare non est huius loci. Habent & sculteti, siue aduocati hereditarii pagorum, & oppidorum nonnullis in locis inter se peculiaria iudicia. A quibus item ad ius supremum Teuthonicum, & inde ad sex ciuitates, vel ad principem prouocatur. Iure autem suo quisque iudicatur, praeter quod causae caedis, & vulnere Polonico tantum iure iudicantur: quo reus actoris iureiurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, caedem capitis fuit supplicio. Post interpositam vero viginti quatuor horarum moram, ad certam, & lege constitutam capitis aestimationem damnatur: quae diuersa est equitis ac plebei. Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis, & haeredibus caesi cedit multa: pro equestri vero, solis liberis, & haeredibus exoluitur. Equiti tamen pro equitis caede vltra multam, poena est etiam carcer annuus. Sed Masouiorum legibus carceris poena soluitur is, qui profugus annum totum exulauerit. Ceterum plebeio equitem interfecisse capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnere certae sunt aestimationes. Fit autem contemptu harum poenarum, & capiendae ex multa pecuniae, vt crebrescant magis indies iurgia, caedesque. Executio rerum iudicatarum contra oppidanos, & vrbanos penes magistratum est in sua quemque ciuitate, aut si is negligat, domini, vel praefecti auxilium imploratur. Et haecenus quidem de iudiciis. Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter con-

Prouocatio-
num & legum
ratio, quibus
oppidani vtun-
tur.

Culmense ius.

Magdebur-
gense.
Iudicium iu-
ris supremi
Teutonici

Sex ciuitatum
iudicium.
Hist. lib. 12.
de prouocati-
onibus ab vr-
banis iudiciis
vbi princeps
cognoscit.
Cracouiensis
privilegium.
Scultetorum
iudicia.
Homicidii iu-
dicium & poe-
na.

Executio vr-
banorum iu-
diciorum.

Comitiorum
ratio.

consultationes de republica & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memorauimus, ea potissimum forma reipublicae placuisset, in qua penes vnum quidem esset iudiciorum, & rerum omnium in bello, & in pace, summa, sed vt is rerum agendarum, & iudicandarum consilia cum compluribus consiliariis communicaret: hi porro cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei suae familiaris, ad latus principis assidui esse non possent, placuit, vt ii ad certum locum, & diem conuocarentur a principe, ad exercenda cum ipso iudicia, consiliaque de republica capienda. Haec sunt comitia publica: quae etiam generales regni conuentus vocant. Qui olim, simplicioribus, & melioribus saeculis, bidui, vel tridui spatio peragebantur. Augescentibus deinde iudiciis, & rebus agendis, extrahi coepere in longius tempus comitia: sic tamen, vt pro re noua, & insolita annotarit Ioannes Dlugossus, in nonum diem ea extracta esse. Atque haec fuit vetustorum comitiorum ratio. Posteriori tempore, hoc est, auctum fere nostrorum memoria, cum vniuersa nobilitate, & vna de omnibus ciuitate Cracouiensi communicata sunt comitia: coeperuntque adhiberi legati nobilitatis, siue, vt vulgo loquuntur, nuntii terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & ciuitatis Cracouiensis, principio quidem vnam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus. Nempe sciendi in bellum tributum causa. Deinde vero, cum siue incuria principum, siue consiliariorum conuiuentia, multa, quae ad salutem, & amplitudinem reipublicae pertinebant, negligi, & nobilitatis praerogativae minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republica accedere coeperunt, non vt consilarii, sed vt monitores principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & praerogatiuarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sane, & salutare in primis genti Polonae (si eo recte vtatur) institutum, & ad optime constitutarum olim rerum publicarum Romanae, & Lacedaemoniae mores accedens. Quarum in altera ephori, in altera tribuni plebis principum, et potentium libidini, inertique, et inuili administrationi reipublicae obiecti erant. Nunc igitur sine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius a rege nobilitati conuentus, quos vocant particulares, ad certos dies, certaue oppida. Maioribus quidem Polonis, hoc est, Posnaniensis, et Calissiensis satrapiarum equitibus Srodami: Cracouiensi vero satrapiae Prossouiam: Sendomiriensi Radomiam: Siradiensi Schadcouiam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conuentum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiauii Radeouiam: Dobrinenfes tamen separatim Ripini conueniunt: Russis Vismam, praeter Chelmenfes, qui et ipsi Chelmae suam habent: Podoliis Cameneciam: Lublinensi satrapiae Lublinum: Belsensi Belsum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masouii Varšauiam, Rauensi nobilitati Rauam: Sochacouiensi Sochacouiam: Gossiniensi Gambinum. His igitur locis (nisi iusta causa obster) nobilitas cum consiliariis, & magistratibus terrestribus, siue vt vulgo loquuntur, cum dignitariis, & officialibus eiusdem satrapiae, vel tractus ad templum conuenit, & implorata sacro publico ope diuini numinis, legationem regiam audit, vbi, quando, et quibus de causis opus sit haberi comitia: deinde praeventibus consiliariis legatos suos, siue nuncios deligit, eisque vel peculiaria dat mandata ad comitia, vel vniuersae potestatem facit curandi ea, quaecunque in commune a republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui priuatum habet negotium, et litem in comitiis. Finitur nunciorum potestas vniciis comitiis. Nec idem sane est in omnibus satrapiis eorum numerus: verum pro numero territoriorum esse debere existimatur. Nunciis ita creatis in particularibus conuentibus, mox instituuntur alii conuentus, quos generales vocant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quae etiam noua ciuitas nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracouiensem, Sendomiri-

Comitia vetu-
sta.

Nuntii terre-
stres.

Conuentus
particulares.

Conuentus
generales.

Tt

ensis,

ensis, Russicæ, Podolicæ, Belsensis, et Lublinensis satrapiarum, ad illum vero reliquarum proceres, et nuncii recens creati, ac de nobilitate, qui volunt, constituta iidem a principe die, conueniunt, auditisque iterum mandatis regiis, mandata nobilitatis, & quæ postulat vsus reipublicæ inter se conferunt. Atque inde itur ad maiora comitia. Quo vbi conuentum est, re sacra solenni iidem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi princeps, & consiliariis in corona confidentibus, adstantibusque pene secretariis, & nunciis, Cancellarius, vel Pro-cancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in commune consuli operæ precium sit. Deinde consiliiarii, ab archiepiscopis, et episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuncii, petita a rege venia, secedunt in aliud conclaue, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reuersique siue eadem, siue alia die, per vnum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidue requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, vt sua quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ principis nomine propositæ fuere, sed etiam, si quid aliud ipsis in mentem venit, de reipublica postulant, vel admonent. Id vero si est eiusmodi, vt consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ a senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitalis, & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque, aut sacri ordinis prerogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refragari placito principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam Rex, donec inter nuncios, & senatores, maioremue eorum partem conueniat. Sed hoc iam aliter modificatum est. Cetera autem consilia de reipublica, quæ legibus diserte excepta non sunt, nec prerogatiuis nobilitatis præiudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum iudicia quoque cum eo solo exercet, minimum biduo, vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiorum. Sed interdum ea delectis aliquot e senatu delegat. Atque ii quotidie fere, festis diebus exceptis, iudicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad regem prouocatur. Atque ii statum controuersie cuiusque, decretumque suum in consessu reliqui senatus exponunt. Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter sacrum, & militarem, siue equestrem ordinem controuersiarum arbitrium atque transactio penes Regem est. Comitia quotannis, nisi quid forte impediatur, institui vsitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus vel rarius, vel crebrius, instituantur. Crebrius quidem vt id fiat, requirit iudiciorum, & prouocationum disceptandarum multitudo. Tametsi extrahuntur ea nonnunquam in quartum, & quintum, ac sextum fere mensem. Locus certus comitiis habendis olim nullus erat. Sed vbi principi collibuerat, etiam sub dio, & in territoriis, ea peragebantur. Postea lege in vnum conclusa sunt oppidum, in vmbilico fere, & meditullio totius Poloniæ situm Petricouiam. Sed iam ea inde noua lege in gratiam Lithuanorum Varſauiam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituere. Nec illud prætermittendum est: quod initio comitiorum nunciis nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Ceterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: sed ea vix vnquam a rege exiguntur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quæ synodi Græco, sed Latinis non inusitato nomine, appellantur. Quarum causas & vniuersam rationem e iure pontificio petat, qui volet. Hic illud modo annotandum est, quod licet archiepiscopus Leopoliensis suam habeat prouinciā a Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & focii, vel (vt vocant) suffraganei eius episcopi, Gnesnensis

Comitia regni.

Iudicia comitalia.

Controuersiarum inter ecclesiasticum, & equestrem ordinem arbitrat Rex.

Comitiorum locus.

Synodi sacerdotum. Gnesnensis archiepiscopi prerogatiua.

snensis archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in prouocationibus, & iudiciis, tum in synodis, ad quas ab illo euocantur. Est autem ius, mosque, Petricouia, Lencicia aut Louicia prouincialem synodum tertio quoque anno, nisi res maiorem celeritatem, aliumue locum episcoporum consensu postulet, institui, & adhiberi in consilium abbates, & præpositos monasteriorum, et collegiorum sacrorum primariorum (quæ capitula cathedralia vocantur) legatos binos, vel singulos dumtaxat. Sed nos a synodis, et comitiis ad bellum transeamus. Id autem in hac gente a nobilitate geri vsitatum, & legitimum est antiquitus: quæ cuncta equestris militat, quemadmodum antea diximus, idque pro modo bonorum, & redituum facere debet. Sed cum nulla publice instituta sit bonorum aestimatio, modus hic fidei cuiusque creditus, labente in deterius disciplina, & fide, arbitrarius factus est, non sine reipublicæ totius incommodo, & iniuria. Arbitrarium est, et genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non possunt, pedestres militant. Sculteti quoque, siue aduocati hæreditarii, & quicunque fundos terrestres hæreditarios habent, non sunt immunes a militia. Mulctatur autem agris, & bonis omnibus, si quis paterfamilias a bello abfuerit, aut filium adultum, fratremue, qui ipse separata bona, & militandi necessitatem non habeat, pro se non miserit. Ceterum pupillis impuberibus, ægrotis, senio confectis, & viduis per necessarios, & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus regni sitarum, vicarii ceterorum præfectorum iurisdictionem habentium, Vicecapitanei, & Burggrauii, et qui reipublicæ causa absunt. Habet item ordo cunctus ecclesiasticus, præter eos sacerdotes, qui bona terrestria hæreditario, seu alio quouis, quam sacerdotiorum iure, et nomine obtinent. Euocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimissis quoquoersus per præfecturas litteris signo regio consignatis: quæ deinde in perica resti alligatæ (vnde restium nomen acceperunt) a præconibus, siue ministerialibus terrestribus ad dignitarios, et officiales, siue magistratus, prioresque nobilitatis cuiusque præfecturæ, sublimes, et conspicuæ circumferuntur, et in foris vrbium, et oppidorum alta voce publicantur. Ter autem id fieri oportet interpolatis quaternis septimanis: nisi decrero comitali tempus id accidatur, binæque restes coniungantur. Post tertias demum restes domo se quisque mouet ad suæ satrapie conuentum ad certum locum, certamque diem indictum. Inde porro auctore ac ductore palatino, cum sui quisque territorii castellano, ad constitutum a principe prope fines regni locum pacati prociscuntur. Verum hoc quoque, vt alia nonnulla recte a maioribus instituta, augescere indies equitum licentia, conuiuentiaque magistratuum, in desuetudinem abiit, magno non modo sacerdotialium, verum etiam regionum, et ipsius nobilitatis prædiorum, et adscriptiorum, incommodo, damnoque. Necesse autem habet princeps equestris ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ii extra fines regni acceperint, exoluere. Captum vero hostem, nobilem præsertim, is qui cepit, principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam, vt hæ copię diuidantur a principe de sententia amplissimi consilii, ac ceteris quidem aduersus hostem proficiscentibus, vnus aut alterius satrapie nobilitas, vel plurius, si opus sit, ad præsidium eius oræ, vnde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio: hoc robur militiæ, in equitatu situm. Hæ sunt opes, et vires gentis: hæ copię, externis pene incredibiles, et cum quibusuis maximarum gentium opibus ac diuitiis comparandæ: quibus olim principes Poloni res magnas, et præclaras gesserunt, non domi modo illata bella propulsando, sed foris etiam hostes vlciscendo, fines imperii longe, lateque proferendo, et amicis atque sociis succurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obsequio nobilitatis, eamque crebrorum ac diuturnorum, minime

Belli gerendi ratio.

Poena non militantium. Militiæ immunitatem qui habeat.

Restes, seu restium literæ.

Bellicæ leges.

Bellica expeditione non indicitur sine comitiis. Nobilitatis officium. Oppidanorum munia in bello nimeque necessariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum est, intra hos ducentos annos, ut ne liceat regi bellum facere sine comitiis, et assensu amplissimi consilii: et ut nobilitas fines quidem regni quoties, et ubi opus est, absque ullo stipendio tueri necesse habeat, non sine priacipe tamen, præterquam in interregno. Ceterum extra fines ne ad ullam militiam educi possit inuita, nisi acceptis a rege in quemlibet hastatum equitem quinque marcis, quod perinde est hoc tempore, ac quinque coronati Gallici, vel Italici. Peditatus nullus est fere apud Polonos præter mercenarium, si quem princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani currus commeatu onustos cum peditibus. Verum is peditatus non multus est, sternendis, muniendisque viis, quam armis tractandis, accommodatior. In extrema tamen necessitate, & grauiori bello, enocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque, & agrestes decimum quunque peditem decreto comitali armant & expediunt. Cum autem lentior sit expeditio hæc vniuersa, & nonnunquam ciuibus, & amicis magis, quam hostibus incommodare soleat, excogitata est ratio conducendi militis mercenarii pedestris, & equestris ad subitarias Tartarorum, & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior, & promptior. Quæ copiarum pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribunisque militaribus ab alterutro duce exercitus longe laxiori potestate, & seueriore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autem stipendium trimestre in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Per exiguum id sane est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum, pastumque pertinentium copia, & vilitate, longe leuius etiam precium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriæ, studiumque bellicæ virtutis, & gloria, & spes adipiscendorum publicorum honorum magis, quam vlla merces iuuentutem, multitudinem & otio abundantem, ad facienda stipendia excitaret. In hoc vero stipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agrestibus ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati subiectis, imperato, quo illi non inuiti agrorum, domorumque suarum vexationem redimunt: si modo redimunt, mercenariorum etiam militum, non contentorum stipendiis suis, licentia, & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum, nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstinente. Id autem tributum ex agris quidem in laneum seu mansum (certus agri modus is est) ex oppidis iuxta ac in pagis pensatur. Pendunt & molitores de molerrinis quiddam: & sculteti siue aduocati de suis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adscriptitios, & plebei, qui neque domos, neque agros habent, et arte aliqua, vel opera sua, victitant. Doctores, magistri, et scholastici, et qui litterarum, doctrinæque studiis vacant, immunes sunt. Est et aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi vniuersæ, exceptis scholasticis, imperatum. Quod, quia de singulis capitibus, pendebatur, capitale dictum est. Imponit nonnunquam et ipsa sibi nobilitas cum rege, et proceribus tributum de agris, vel de censibus suis pensandum, si usus et necessitas postulet. Non nisi in comitiis autem hæc tributa sciuntur ac decernuntur, et quidem consentientibus consiliariis pariter, et nunciis terrestribus. Ceterum ecclesiasticus ordo vna cum bonis, et hominibus suis iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ, non modo militiæ perpetuam, sicuti superius attigimus, vacationem, sed tributum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori tempore oppidanos, et agrestes suos tributis, quæ ceteris imperantur, vltro reipublicæ gratia subiecit. Nunc iam pro lege habetur, ut quoties regiis et equitum subditis tributum imperatur, nec hi exortes sint. Pensant ipsi etiam nonnunquam sacerdotes cum episcopis rogati,

rogati, urgente necessitate, & charitate patriæ suadente, de suis sacerdotiis certam reddituum suorum portionem. Quam pensionem contributionem appellant. Eius vero decernendæ ius est penes synodum provincialem, exigendæ vero penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque dioecesi mandauerit. Superiorum autem illorum tributum, quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerumque regis arbitratu, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia, per satrapias compluribus imponitur. Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispenfatio penes regem fere, & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen et ipsa aliis comitiarum decreto mandatur. Nuper adeo excogitata est noua ratio comparandæ in defensionem regni, militemque mercenarium pecuniæ. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem reddituum regionum in eum usum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Rauenfi constitutum, deponitur. Atque hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, de vniuersa reipublica Polonica in medium afferremus. Si quid præter ea requiritur, e recentioribus comitalibus constitutionibus peratur. Prussia Regia nobis reliqua est, quæ, quamuis eodem cum Polonis regno contineatur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia, et comitia, arariumque, et belli gerendi rationem a reliqua Polonia diuersam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit, si de ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prusiæ, quæ nunc ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo deuictis barbaris populis sub iugum Christi missa est, simul cum episcopis suis Sambienfi, et Pomesanienfi ad nostra vsque tempora ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hierosolymitanæ dixerunt, paruit. Cuius ordinis præses magister generalis, socii vero administrationis, et præfecti territoriorum præceptores, et commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis, et sociis, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, vna cum episcopis in verba regis Poloni iurarunt, et aliquandiu maiestatem eius comiter conseruauerunt. Sed cum id deinde aliquoties, et ad extremum nostra memoria, Alberto Marchione Brandenburgensi magistro, viro excelsi animi, et rei militaris perito, auctore, detrectassent, Sigismundus rex senior, ut se et posteros suos illa perpetua defectionum, bellorumque molestia liberaret, et Poloniæ, Lithuanicæque tranquillitatem maiorem præstaret, fractis iis bello, et ad necessitatem deditionis redactis, & partim decedentibus e Prussia, partim habitu, & religione abiecta manentibus, illum ipsum Albertum, sororis suæ filium, singulari clementia pro magistro Ducem in Prussia iussit esse, hæreditariumque principatum ipsi cum fratribus, et posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut ii in verba regis Poloni, ritu solenni iurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties et ubi usus postularer, ei militarent: & in senatu regni locum haberent iidem, ac magister habuisset. Exant pacta conuenta. Ex eo igitur tempore pars illa Prusiæ ampla, et copiosa, quarumque episcoporum suppressione auctior, sub duce esse coepit, summam omnium rerum potestatem, regi ramen Polono obnoxiam, habente, et arbitratu suo consiliarios sibi legente, et præfecturas, magistratusque mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de ducali Prussia. Regia vero, ex quo a Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (vnde fere detracta erat) ante centum annos sese recepit, recepta ea quidem est a Polonis in societatem iuris, & reipublicæ, sed leges tamen suas, et instituta a Teuthonicis fere hausta, vel post subactos, & ferme extirpatos prius, & barbaros Prussos, deductione coloniarum e Germania importata, reinuit. Consilium quoque a senatu regni seiuinctum obtinuit. Habuit etiam initio suum gubernatorem, a rege datum. Sed postea suppressus est hic magistratus. Regiam autem

Quarta regionum redditum.

De Prussia.

Ducalis Prussia.

Albertus Marchio Dux in Prussia.

Prussia feudalis facta.

Regia Prussia reipublica.

Hist. lib. 27.

Leges Prussorum.

Culmense ius.

Lubecense.
Magdeburgense, & Samicum.
Regiæ constitutiones.Stanislaus Carnicius episcopus Vladislauensis.
Vestigialia regia Pruslica.
Nascentia in Prussia.
Prussorum commercia.Prussorum vi-
uenditatio.Nobilitas, &
plebs Pruslica.

appellamus, quæ Regi Polonorum immediate (vt vulgari verbo vtar) subiecta est. Cuius partes primariæ sunt, Culmensis, Marieburgensis, & Pomerania citerior. His annumeratur etiam Varmiensis episcopa. Quæ licet episcopo suo, et collegio sacro, siue capitulo, prorsus immediate subiecta sit, nec omnia cum superioribus eius patribus habeat communia, quemadmodum paulo post explicabimus, non segregat tamen sese a regia, privilegiis suis vtens, fruens. Vtitur autem omnis ferme Prussia, ducalis iuxta ac regia, iure municipali, quod Culmense vocatur. Quod tamen non satis certum est in hanc vsque diem. Eruiat quidem e tenebris, et colligitur, sed nondum in lucem prodit. Solæ Elbingensis, Brunsbergensis, et Fraumburgensis ciuitates, Lubecense amplexæ sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam vtrumque id paucis capitibus continetur, in ceteris recurritur ad Saxonicum, et Magdeburgense: indeque etiam ad Romanum, quibus de rebus neque Culmensi, aut Lubecensi, neque Magdeburgensi, et Saxónico iure, neque plebiscitis ciuitatum, aut constitutionibus regiis, cautum est. Dedit enim constitutiones, et leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiæ regiæ, partim Gedanensi ciuitati peculiariter. Easque auxit optimus eius filius Sigismundus Augustus, cum in ea vrbe esset, anno post Christum natum MDLII. Quibus conscribendis nos adiuimus. Non ita pridem etiam cum idem rex comitali decreto clarissimos, et prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem, et Gedanensem ciuitates, corrigendorum quorundam erratorum, & abusuum causâ, cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis atque temporibus accommodatas. Quas nuper is, qui fuit princeps eius legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carnicius, Vladislauensis episcopus, in lucem edidit. Vestigialia regia non ampla sunt in Prussia: eaque proueniunt potissimum e ciuitatum pensionibus, agris, et prædiis insularis, et præfecturis: quarum tamen pleræque donationibus, venditionibus et hypothecis in impendia bellorum superioribus temporibus accisæ, aut prorsus alienatæ sunt. Quod iudem aliis quoque vestigialibus, in ciuitatum ius translatis, factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam regis scitis, vel decretis, superiori tempore compensabantur. Metallorum ea regio ferax non est: fruges non maligne profert, et linum, et lupulum: easque merces trans mare mittit. Mittit et materiam fabricandis nauibus, et vasis, exornandisque domibus aptam, et ceram, et cinerem, et bubula coria, imo et carnes. Sed hæc ei fere suppeditat Russia, Samogitia, et Lithuania: quin et frugum, et aliarum rerum ad victum pertinentium maiorem copiam eadem regiones, et Masouia, ceteraque Polonia ratibus, et nauibus fluuiatilibus, subministrant. Accipit autem ea vicissim transmarinis commerciis vina, oleum, aromata, saccharum, sal, et alia condimenta mensarum, telam item et pannos, laneos iuxta ac sericeos, et quas præter ea mittit Lusitania, et India diues, cupedias: eaque omnia Polonis, et Lithuanis Prussia transmittit. Hinc est vulgo simul, et nobilitati res lautior, vestitusque et habitatio cultior. In victu quidem frugalitas prisca adhuc ferme retinetur. Vtinam computationes essent moderatiores. Sed est id commune vitium septentrionalium populorum. Eæ tamen computationes Prussis hordeacea cereuisia crassiore ferme peraguntur. Vini non magnus est vsus. Distinguuntur Prussi, itidem ac Poloni, sacro, et profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulo meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate iure, et iisdem legibus vtitur, prærogatiuis modo quibusdam inferior: per quas tamen plebei neque a bonis terrestribus, neque ab honoribus, et magistratibus, neque a sacerdotiis, neque a consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta, et frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque vna cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua reipublicæ et concordie gratia. Sacerdotibus iustus honos habetur, a catholi-

a catholicis præsertim. Monachi, et monachæ, cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiamnunc propemodum vacua, et ruinosa, aliquot exceptis: quæ sane infrequentia sunt, et incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus episcopis, tribus palatinis, totidem castellanis, totidem succamerariis, et tribus primariis ciuitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini consules, legati siue nuncii, pro singulis habentur, et alternis dicunt sententias. Episcopi sunt, princeps senatus, et moderator, Varmiensis, in qua episcopa me Pius, eius nominis quintus, Pontifex max. vltro petente D. Sigismundo Augusto Rege, amplissimo Cardinali Stanislao Hosio (ipso libentissime assentiente) ante sex annos coadiutorem (vt vocant) dedit, successoremque designauit, et collegium sacrum acceptauit. Sed reuertamur ad institutum. Est ergo princeps senatus Prussici Varmiensis episcopus: huic proximus Culmensis, qui olim eum anteibat. Quorum hic, Teuthonum Crucigerorum opera, quodam tempore de Gnesnensi prouincia detractus, Rigeni addictus fuit, vehementer accisus redditibus, et episcopa, ecclesiæque in ditionem ordinis ipsius redacta: ille vero, Varmiensis inquam, initio quidem Rigenis archiepiscopi metropolitancam auctoritatem agnouit. Nunc vero multis annis in nulla prouincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano pontifici: magistri, et ordinis dominatum nunquam agnouit, amicitiam, et societatem, cum et ipse plerumque Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo, et ecclesiæ suæ. Ad regnum vero Poloniae post reliquam Prussiam peculiaribus pactis, cum rege Casimiro initis, sese adiunxit. Vladislauensis episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in dioecesi ipsius est, indeque Pomeraniæ quoque episcopi titulum is vsurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Marieburgensis, qui ante hac Elbingensis dictus fuit, et Pomeranicus: castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gedanensis: Succamerarii itidem atque palatini. Ciuitates, Torunensis, Elbingensis, et Gedanensis, in singulis satrapiis, siue palatinatibus singulæ, eundem ordinem seruantes inter se in consilio, quem sui palatini. Hoc est concilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prusiæ vocant, quos et ipsos more aliorum iuratos esse oportet. Varmiensis tamen episcopus diuersam ab aliis iurandi rationem, & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso presente: sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis, ad id delegatis, in arce Marieburgensi, præeunte verba aliquo episcopo, iurat. Ciuitatum delegati iniurati ad consilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abusum, nescio. Habent autem consiliarii Prussici sua loca, et ius dicendæ sententiæ in amplissimo totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos, post auctum Lithuanorum accessione senatum, aliqua ex parte variata sunt, ita tamen, vt nihilominus episcopi inter episcopos, palatini inter palatinos, castellani inter castellanos, confideant. Ad calcem operis huius ea singula secundum nouam constitutionem comitalem inter alios notata sunt. Palatinorum iurisdictio, & auctoritas in Prussia maior est, quam in cetera Polonia. Penes eos sunt multæ, et supplicia delinquentium, rerumque iudicatarum executio. Tranquillitatem quoque publicam in agris, & extra vrbes ii præstant. Castellani, et succamerarii eodem sunt iure, quo in Polonia. De episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, capitaneos, gladiferos, iudices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est, qui pecuniam omnem, et rationes a præfectis, & administris regionum bonorum, et prouentuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, vel ipse administrat, vel thesaurario regni tradit. Olim is oeconomus fuit, seu procurator Marieburgensis.

Ordo ecclesiasticus in Prussia.

Senatus, siue consilium Prusiæ.

Varmiensis, & Culmensis episcopi.

Vladislauensis etiam Pomeraniæ episcopus.

Varmiensis episcopi iuramentum.

Consiliarii Prusiæ ad senatum Regni pertinent.

Palatinorum potestas. Magistratus Prussici.

Thesaurarius.

Gladiferi.
Iudices.
Pomerania
territoria.
Præfecti.

Marieburgen-
sis præfectus.

Ioannes Cost-
ka palatinus
Sendomiren-
sis.
Præfectura
Prussiae.

Varmien-
sis
dioeceseos ius
& prærogativa

Gladiferos singulos habent Culmenfis, et Pomeranicae satrapiae. Iudices nouem sunt. In Culmenfi quidem, & Marieburgenfi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quod territoria. Sunt autem ea, Slochouienfe, Tucholienfe, Suecenfe, Derfauienfe, Zucouienfe, Pufcenfe, et Mirachouienfe. Habentque singuli iudices in consilio scabinos iuratos aliquot. Præfecti arcium, et redituum regionum in sua quisque præfectura curam, et administrationem habent. Iurisdictionem nullam ferme habent, præsertim in nobilitatem, neque in oppidanos amplam: in agrestes ampliorem. Solus Marieburgenfis, neque redituum regionum curam gerit, neque in agrestes iurisdictionem habet: arcis modo præest, eiusque præsidio: quod perpetuum est. Ceterum constitutione quadam, ampliores is ceteris præfectis, et magistratibus prærogatiuas habet, velut generalis locum tenens regis in Prussia. Redituum vero, et subditorum, et factorum rectorum eius ipsius arcis curationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiae præfectura Marieburgenfis est: cui Polonus antiquitus præficitur. Nunc primus de Prussis, e Polonia tamen oriundus, ei præest vir vigilantissimus, & omni genere virtutum ornatissimus, mihiq; amicissimus, Ioannes Costka, nuper palatinus Sendomiriensis a rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem satrapia sunt hæ præfecturæ, Stumenfis, Gneuenfis Nouenfis, & Stargardenfis, siue Starigrodenfis. In Culmenfi Brodnicensis, Grudentina, Radinenfis, Golubensis, Rogoznenfis, Brathianensis, Conualienfis, Copriuenfis: in Pomeranica, Slochouienfis, Suecenfis, Tucholienfis, Derfauienfis, & Pufcenfis. Torunensem vero, Elbingensem, & Gedanensem præfecturas, ciuitates ipse sibi regia indulgentia et ex pacto vendicarunt, et per magistratus urbanos administrant. Episcopi cum collegiis suis suos, & ipsi habent arcium atque territoriorum præfectos, & burggrauios, suosque iudices, & aduocatos, & oppidanos magistratus. Habent & cancellarios, & officiales suos in causis ecclesiasticis vterque episcopus. Habent enim vtramque iurisdictionem, & amplissimam potestatem in suis. Varmienfis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: vno autem, & non interpolato ambitu, in modum principatus, bona certis finibus peculiari-ter circumscripta, & arcibus atque oppidis exulta habet: eaque sic diuisa, ut duas partes episcopus, tertiam collegium siue capitulum obtineat. In his vtrique subiectam nobilitatem habent, & liberam iurisdictionem, ab omni regionum magistratu iurisdictione exemptam. Præter ea pertinet etiam Elbingensis ciuitas cum suo territorio ad Varmiensem dioecesim: quamuis iam aliquandiu hæretica labe infecta conuientibus regibus, & suffragantibus nonnullis magistratibus, ab ecclesiastica episcopi iurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoque terra, & Natangia ante CC. annos eiusdem episcopi iurisdictioni subiectæ fuisse, & supra sex millia mansorum tunc episcopo Varmienfi per fraudem, & iniuriam Cruciferorum detracta esse memorantur. Subditi episcopi, & collegii Varmienfis eodem, quo ceteri Prussi iure municipali vtuntur. Sed habent etiam peculiaria, inter se autem communia, instituta: quæ *Landsordnung*, hoc est, terræ constitutiones, vocant. Conuentus etiam communes habent. Ad eos autem nobilitas, ciuitates, & sculteri cum liberis (de quibus postea dicemus) euocati, pro se quique binos, vel plures etiam e singulis territoriis procuratores, siue legatos mittunt, iis de rebus, quæ in consultationem veniunt, cum episcopo, & legatis collegii constituturos. Ceterum ea nobilitas omnis, & aduocatus, & ciuitates, præter iusiurandum, quo partim in episcopi, partim in sacri collegii verba iurant, nouo quoque regi, ac deinde decimo quoque anno ei ipsi ex pacto si-dem suam obstringunt. Tamen de X. anno in desuetudinem abiit, sublata causa, hoc est, pacis prorsus rebus Prussicis, & extirpato ordine Teuthonice militiæ. Iurant etiam sacerdotes quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur:

pri-

primarii tamen, qui prælati, & Canonici cathedrales appellantur, intra mensem, posteaquam in id collegium cooptati sunt. Eos autem pontifex quidem maximus creat, collegium vero vna cum Episcopo eligit alternis mensibus: excepto Prapósito, qui a Rege editur, siue præsentatur, ab Episcopo præficitur. Sed neque is, neque ceteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, siue capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmenfis Ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli a ceteris vna cum episcopo cooptantur. Ipse autem episcopus a solo rege designatur, a pontifice maximo creatur. Ceterum Varmienfis ex pacto recentior e quatuor canonicis indigenis a rege propositis, vnus ab eius ipsius Ecclesiæ collegio deligitur: deinde hic quoque a pontifice renunciatur, & confirmatur. Ac tum demum sacris pontificalibus ad præscriptum ecclesiasticorum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque, itidem ac in Polonia, a Rege creantur: iudex tamen ex aliquot a Palatino cum dignitariis, & cætera nobilitate de confessu scabinorum delectis, ab eo editur: Scabini soli a palatino cum ceteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Prussici magistratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Ciuitates a decurionibus, seu consulibus, & quidem Germanicæ linguæ, & sanguinis (Polonos enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiscendas admittunt) reguntur: quorum non idem vbique certus tamen est numerus. Et ipsi ius habent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus, eoque maiore sunt dignatione, & autoritate, quando volunt, & obsequentiorem habent plebem. His præsent magistri ciuium a decurionibus, ac de numero ipsorum delecti, & ipsi, itidem atque decuriones perpetui, in primariis quidem urbibus quaterni, in cæteris vero oppidis bini, per vices annum gerentes magistratum. Habent item singulæ ciuitates iuratos iudices, siue scabinos, qui a decurionibus, siue consulibus leguntur: & ipsi autem perpetui sunt, nisi forte in numerum consulum cooptentur. Neque enim eundem consulem, & scabinum esse licet, præter Elbingam, & Brunsbergam: vbi pars consulum loco scabinorum iudicia exercet. Ceterum vnus e consulibus eis præficitur, quem sculterum, vel iudicem vocant. Primariæ tres ciuitates etiam præfectos habent singulos, ut dudum memorauimus, quos vocant Burggrauios, & eos quidem annuos fere. Qui tranquillitatis urbanæ, ac totius territorii curam gerunt, causasque priuatarum iniuriarum, & sanguinarias iudicant, & pro iis multas irrogant. Hunc solum Magistratum rex in ciuitatibus creat, sed nonnisi vnum e sex, vel octo e numero consulum eiusdem ciuitatis ab ipso collegio delectis, iidem autem consules ex omni ciuium numero, Gdani quidem centum viros, alibi vero pauciores deligunt, qui sint capita multitudinis, & quasi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam consilia de re publica, & ex iis cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis, propter externorum omnis generis hominum frequentiam, ne quando in seditionem erumpant, ut nonnunquam factum est. Iudicia nobilitatis iudices terrestres cum suis scabinis, præsent palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiæ tamen causa, & status controversia, itidem ac in Polonia, ad regis iudicium pertinet. A terrestribus iudiciis prouocatio est ad consiliarios Prussiae: inde vero ad Regem. In oppidis vero iudiciaria potestas fere omnis est penes consules, exceptis paucis causis, quarum mentionem dudum fecimus, & si quæ sunt aliæ ad Burggrauios, vel palatinos pertinentes: sed eam ipsi consules, quod ad priuatorum hominum inter ipsos controversias attinet, cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus, communicant. Ab eo vero iudicio in primariis quidem ciuitatibus ad consules ciuitatis cuiusque in cæteris autem oppidis ad consilium totius Prussiae: inde porro vtrinque ad regem prouocatur. Rex vero de quibusvis prouocationibus vbilibet, & cum quibus vult, cognoscit. Plerumque etiam

Canonico-
rum & Præla-
torum Varmi-
ensium crea-
tio.

Episcoporum
Prussiae defi-
gnatio.

Magistratu-
um Prussico-
rum confere-
ndum ius.

Ciuitatum
Prussicarum
magistratus, &
administratio.

Magistri ci-
uium.
Scabini.

Sculterus:
Burggrauii
ciuitatum.

Capita multi-
tudinis.

Iudiciorum
ratio.

Iudicia urbana

Prouocatio-
num ratio.

Commissa-
ria iudicia.Comitia
Prussica.

Nuncii.

Tributum
apud Prussos
accisa.Varmien-
sium libertas.Portus Prus-
sicae.Belli ratio
apud Prussos.Liberi in
Prussia.

etiam cognitionem delegat Cancellariis, & iureconsultis. Alioquin priuatum ne-
minem e Prussia regi euocare licet, exceptis iis causis, quæ sunt fisci, & iudicii
regii propriae. Magistratus terrestres iuxta ac vrbanos euocat de iis dumtaxat,
quæ in magistratu perperam & præter officium suum egerint: vel, si mavult, con-
siliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam veliisdem,
vel quibus vult, causas fisci sui, finium regundorum cum suis bonis, ac diuidendæ
inter fratres, & cognatos hæreditatis. Quasuis item alias ab aliis ordinariis iu-
dicibus per prouocationem ad se deuolutas. Comitia bis quotannis habentur in
Prussia statis temporibus, Maio quidem Mense Marieburgi, Septembri autem ex-
tremo Grudenti. Ex iustis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In iis
comitiis a consiliariis de Republica in commune consultatur, siue vltro, siue ex
præscripto regio: de prouocationibus terrestrium, & oppidanorum iudiciorum co-
gnoscitur: & omnino iudicia vel a rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur.
Cum ducalibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam Elbingæ ex
fædere, vel Marieburgi, constituta certa die, conuentus habentur, & consultatio-
nes delegibus, & aliis rebus communibus, & controuersis. Non ita pridem in
Prussia quoque nuncii nobilitatis, & minorum ciuitatum in comitiis adhiberi cæ-
perunt, tributis sciscendi causa: cuius decernendi potestatem neque rex, neque
consiliarii soli vsurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo miti cæ-
perunt. Sciscitur autem cereuissarium tributum plerumque in vsus publicos, vel in
gratiam regis: vocaturque id vulgo cisa, vel accisa. Nonnunquam etiam de
censibus, agris, domibus, bonis, & facultatibus, æstimatione facta, certa portio
pensitanda decernitur. Varmienfis Episcopi subditi nihil habent negotii cum co-
mitiis. Solus iis interest, & præest Episcopus, ac deinde de iis, quæ ibi consti-
tuta sunt, ad peculiarem conuentum suorum refert: de tributo præsertim. Nec
temere ii dissentire solent ab Episcopi sui, & conuentus Prussici sententia. Nihil
tamen verat, ipsos quoque arbitratu suo, autoritate Episcopi, & Capituli præeun-
te, peculiare leges, & vt vocant, ordinationes sibi condere, tributumque scisce-
re. Quin etiam magistratus primariarum ciuitatum non raro imperant ciuibus
suis tributum peculiare, & operas, aliaque onera in vsus publicos vrbium suarum,
adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia, Regia quidem Gda-
nensem, & Elbingensem: quorum hic in Habum lacum, ille recta in mare pro-
currit: ducalis vero Regiomontanum, siue Kœnixbergensem, qua Prægola fluui-
us in Habum influit. Atque hic quidem cum portoriis, & omni iurisdictione,
& impendiis in ducis, duo vero reliqui in ipsarum ciuitatum, quibus adiacent, &
magistratus potestate sunt. Verum is tamen, magistratus inquam, sine permissu,
vel mandato regio claudendi, & aperiendi portus potestatem non habet. Quod
de tributo quoque decernendo iidem nuper constitutum est. Quod ad bellum
attinet, si qua vis hostilis ingruat, Prussicæ domesticis, communibusque plebis cum
nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cum proceribus equestribus
militat, Sculteri item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab ope-
ris, & laboribus, quos rustici dominis suis præstant, gratuitam immunitatem
habent, mediū quodammodo inter nobiles, & rusticanos agricolas: ferunt tamen
nonnulla onera extra ordinem) ciuitates equitatum atque peditatum suppeditant:
rusticani peditatum tantum. Hæc ante institutam coadunationem (quæ nec dum
maturuisse videtur) de Prussia, & in vniuersum de Polonia nobis σαφεσέρον quod
aiunt, καὶ ἀναφέρετον sunt exposita. Quæ cum ciuibus nostris, tum externis, non
ingrata fore speramus. Sic autem fiet, vt minus peregrinentur in historia nostra. (118)

(118) Neminem, qui historia Polona doctus, fugit, Cromerum scriptorem, quod geographiam attinet, principem putari, neque a veritate abhorret, eum suo tempore præ ceteris bene scripsisse, sed no-
stris temporibus multa, quæ illius temporibus vera fuere, sunt obsoleta, quædam etiam falsa.

Dixit Cromerus: conferendi nobilitatis potesta-
tem solus habet princeps, sed vi legum, seu consti-
tutionum sequentium, hæc regum Poloniarum præ-
rogatiua, quæ adhuc SIGISMUNDVS AVGVSTVS
fruebatur, abolita fuit, & respublica sola, in comi-
tiis congregata, vna cum serenissimo rege plebeii

O Peræ precium nobis visum est, coronidis loco hic adicere nomenclaturas, &
ordinem amplissimi Senatus Regii, quemadmodum in comitiis Lublinsen-
sibus ante quatuor annos constitutus est, & nonnihil ab antiquo (quem priori libro
recensuimus) mutatus, posteaquam Lithuani sese cum Polonis penitus coniun-
xere, & in vnum Reipublicæ corpus coaluere. Qui tamen ordo non tam accu-
rate in confesso, quam in dicendis sententiis, & ferendis suffragiis feruatur.

SENATORVM REGNI POLONIÆ CVM CONIUNCTIS EI DITIONIBUS
DIGNITATES, ET ORDO, SECUNDUM CONSTITVTIONEM COMITIALEM
LUBLINENSEM, ANNO M. D. LXIX. EDITAM.

Archiepiscopi duo.	Vladislauiensis.	Culmensis.
Gnesnensis.	Vilnensis.	Chelmensis.
Leopolensis.	Posnaniensis.) alternatim.	Kiouiensis.
	Plocensis.	Cameneccensis.
	Varmienfis.)	
Episcopi 13.	Luceorienfis.) alternatim.	Nunc Lituanicæ.
	Præmisliensis.	Smolensicæ.
Cracouiensis.	Samogitiæ, siue Mednicensis.	

Palatini

X x 2

iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis
Poloni, quod indigenarum vocant, ob merita in
republicam, nunc distribuit. Serenissimus quidem
Rex Polonus, tanquam Monarcha, & marchiones,
comites, nobilesque creat, sed illi non iuribus Po-
lonorum gaudent, neque bona nobilia iure hære-
ditario possidere, neque publicis in republica offici-
is, fungi possunt.

Insuper sequentia sunt adnotanda: pag. 137.
nouis creatis nobilibus obtinere & possidere bona ter-
restria statuto quodam nouo non licet. Vbi autem
statutum illud inueniatur, minime meminit. Hoc
quidem scimus ex legibus publicis, nouis creatis
nobilibus non licere officiis publicis fungi, ad terti-
am vsque generationem, vt pacta, sic dicta, conuen-
ta, serenissimi Regis nostri, patris patris, AVGV-
STI III. loquuntur, sed si bona terrestria etiam possi-
dere non possent, in quo ius nobilitatis in Polonia
consistit principale, tunc ignobilibus haud essent
meliores. Sed hac de re in Polonia nemo nunc
dubitatur, & nescio quo casu, vel qua ratione, litte-
ratissimo Cromero hæc verba exciderunt.

Pag. 140. hæc verba: habent nobiles Poloni in
subditos suos vitæ necisque potestatem, omnino eti-
am sunt sub incudem reuocanda, si ius clarum cum
abusu iuris haud confundi debeat. Nobilis, qui sub-
ditum suum, vel ira incensus, vel alia ex causa, in-
terimit, non quidem capite plectitur, sed pecuni-
am, poenæ loco, soluere debet, si interemti con-
sanguinei dicam ei scribant, id quod plerumque ex
inopia interimitur, & sic eiusmodi homicida im-
munis. Hoc neminem iuris Poloni gnarum fugit.
Quod si vero subditus cuiusdam nobilis tale crimen
commiserit, vt vita priuari debeat, dominus nullo
modo sua auctoritate id iubere potest, sed ad ca-
strum, seu præfecturæ iudicium, vel aliud forum
ius gladii exercens, eiusmodi maleficum extradere
debet, vt secundum leges damnetur ac puniatur, si
vero secus faciat, lege & iure Polono poenam sol-
uere debet. Hoc idem nemo negat. Inde igitur in-
fero: quod si nobilis Polonus, subditum suum inter-
rimens, qui capite plecti vel meruit, vel non meruit,
semper tamen secundum ius Polonum poena pecu-
niæ afficitur, tunc certe nobiles domini in subdi-

tos, vitæ necisque potestatem non habent, & opti-
mus CROMERVS allucinatus est.

P. 150. loquitur CROMERVS de officialibus
regni, qui sunt: gladifer, pocillator, siue Pincerna,
mensæ structor, quem incisorem vocant, dapifer,
subdapifer, magister culinæ, & hoc dilemma ad-
iicit: aut iidem sunt terrestres Cracouiensis satra-
piæ, aut ea sola de omnibus nullos habet. Sed fa-
cile respondetur, non esse eosdem terrestres Cra-
couiensis satrapie officiales regni, quia hi soli in
coronatione regum, & vasallorum solenni in feu-
dum inauguratione, officiis suis publice funguntur,
Cracouiensis vero palatinatus, seu satrapia, suos ha-
bet officiales terrestres. Si enim Rex in palatina-
tu Cracouiensi commoraretur, tunc officiales ter-
restres satrapie Cracouiensis idem, iubente Rege,
facerent, exceptis actibus solennibus, quod alii offi-
ciales terrestres in palatinatu Masouia, vel alio. Clare
igitur sunt officiales regni ab officialibus Cracouiensi-
bus distincti, clarius autem a rege distinguuntur, illi
enim plerumque ordine aquilæ albæ insigniuntur, ho-
noris signo, quo tantum senatores regni affici solent.

Iudicium sex ciuitatum, de quo auctor p. 164.
differit, nostris temporibus obsoletum est, & su-
premus regni cancellarius in omnibus ciuitatum
causis, si ad eum prouocetur, iudicat sine vltio-
re prouocatione, excepta vnica vrbe Culma, quæ
in causis suis non ad cancellarium, sed episcopum,
prouocat.

P. 170. tandem auctor dicit: in Prussia ne-
que a bonis terrestribus plebei arcentur. Hoc non
nunc ita se habet. Plebei enim & rustici in Prussia
Polona, bona nobilium emere & possidere non
possunt. Sed notandum, vocem plebei in Polo-
nia ambiguum esse. Multi enim sibi persuadent,
omnes eos, qui non sint nobiles, esse rusticos, &
ordo ciuili in Polonia, non re vera, sed vsu lo-
quendi, quasi exoleuit. Cum igitur magistratus
ciuitatum, qui bona terrestria possident, maxime
sint ex ordine ciuili desumpti, male illi plebei ap-
pellantur. Quidam enim, vt Torunenſis, Geda-
nenſis, Elbingensis, ad status reipublicæ pertinent.
Et hoc in causa fuisse videtur, quod Cromerus, alio-
quin acutissimus, minus accurate scripserit.

Palatini cum quibusdam aliis ex-
imiis inter eos interfectis 35.

Castellani Cracouienfis.	Siradiensis.	Polanecensis.
Cracouienfis.	Lencicienfis.	Pramentensis.
Posnaniensis.	Samogitiz.	Criuiensis.
Palat. Vilnenfis.	Brestensis.	Czechouienfis.
Sendomirienfis.	Kiouiensis.	Nacensis.
Cast. Vilnenfis.	Iuniwladislauienfis.	Rospirenfis.
Califfienfis.	Leopoliensis.	Biechouienfis.
Palat. Trocensis.	Volynensis.	Bydgostienfis.
Siradiensis.	Camenecensis.	Brezinensis.
Cast. Trocensis.	Smolenscensis.	Crufuicenis.
Palat. Lencicienfis.	Lublinensis.	Oluienzimienfis.
Capitaneus Samogitiz.	Polocensis.	Camienensis.
Brestensis.	Belfensis.	Spicimiriensis.
Kiouiensis.	Nouogrodensis.	Inowlodensis.
Iuniwladislauienfis.	Plocensis.	Coualensis.
Ruffia.	Vitepscensis.	Santocensis.
Volynensis.	Czernensis.	Sohaciouienfis.
Podolia.	Polefensis, siue Podlaffenfis.	Varfauienfis.
Smolenscensis.	Rauenfis.	Gostinensis.
Lublinensis.	Brefcienfis.	Vifnenfis.
Polocensis.	Culmenfis.	Raciaznenfis.
Belfensis.	Mscislauienfis.	Sieprencensis.
Nouogrodensis.	Elbigenfis.	Viflogrodensis.
Plocensis.	Braslauiensis.	Ripinensis.
Vitepscensis.	Gdanensis.	Sakroczimienfis.
Mafouia.	Minfcensis.	Ciechanouienfis.
Polefensis, siue Podlaffenfis.		Liuensis.
Rauenfis.		Slonenfis.
Brefcienfis.		Lubaciouienfis.
Culmenfis.		Conariensis in Siradienfi Palatinatu.
Mscislauienfis.		Conariensis in Lencicienfi.
Marieburgensis.		Conariensis in Iuniwladislauienfi.
Braslauiensis.		
Pomeraniz.		
Minfcensis.		

Castellani minores 99.

Officiales Curiz 10.

Marescalcus Regni Poloniae.
Marescalcus Lithuaniae.
Cancellarius Poloniae.
Cancellarius Lithuaniae.
Vicecancellarius Poloniae.
Vicecancellarius Lithuaniae.
Thesaurarius Poloniae.
Thesaurarius Lithuaniae.
Marescalcus Curiz Poloniae.
Marescalcus Curiz Lithuaniae.

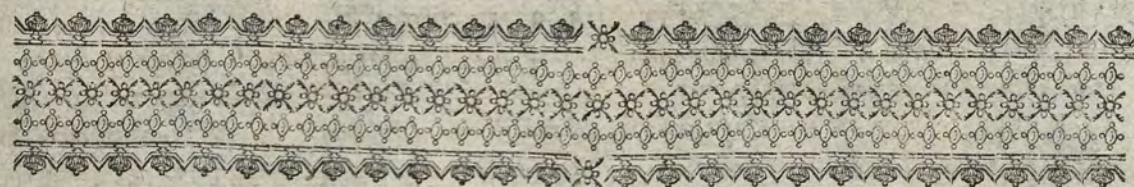
Castellani maiores 30.

Posnaniensis.
Sendomirienfis.
Califfienfis.
Voinicienfis.

Finis librorum II. Martini Cromeri, de Situ, populis, moribus, Magistratibus, & Republica regni Polonici.

MATHIAE

V. DESCRIPTIO SARMATIA RVM

ASIANÆ & EUROPIANÆ

ET EORVM, QUÆ IN EIS CONTINENTUR.

AUCTORE

MATTHIA a MIECHOW

ARTIVM ET MEDICINAE DOCTORE, CANONICO CRACOVIENSI.

Sola sub occiduo virtus manet orbe perennis,

Omnia mortali cetera sorte cadunt.

Reuerendissimo Patri Domino Domino
STANISLAO TVRSONI,

Antistiti Olomucensi, Matthias de Miechow, artium & medicinæ
Doctor, canonicus Cracouienfis salutem plurimam dicit.

Ignissime præsul, plures scriptorum orbem terrarum lucubrationibus suis & elucidationibus exararunt. Sarmatias vero tanquam incognitas præteruolunt & dimiserunt. Qui autem aliquidpiam de ipsis posteris scriptis carminibus relinquere curarunt, indistincte, & antiquitate premente, tanquam in media nocte obscure dixerunt. Et quod intolerabilius est, multa ficta & fabulas, nunquam adaptandas

Yy
(119) MATTHIAS de MIECHOW, medicus illis temporibus & doctissimus & clarissimus. Natus circiter an. 1456. honestis parentibus in oppido religiosorum militum sepulcri Domini, MIECHOW. Puer liberaliter institutus, & Cracouiz publico in gymnasio peripatetica philosophia imbutus, physicis potissimum delectabatur. Primum gradum in artibus a. 1476. promeruit, & triennio post magisterii dignitatem. Naturæ genio obsecutus, ad medicinæ sefe artem sic applicuit, ut in omnibus pane Italiae & Germaniæ academiis publice in disputationibus ingenii acumen exhiberet, domumque reuersus patrem sibi ea in professione vix vllam in tota Polonia, superiorem certe neminem repererit. Igitur ob nominis celebritatem a SIGISMUNDO I. rege Pol. medicus adscitus. Aulicæ tandem vitæ pertractus, sacris sese deuouit, atque canonica dignitate ab eodem rege auctus. Cumque & astrologus insignis esset, & regia liberalitate rem satis lautam possideret, censum, pro astrologo atque medico, in academia fouendis, pignus gratitudinis pro egregia institutione, perpetuum fundauit, crexitque scholas pro erudienda iuuentute priuatas, cum ad ades S. Annæ, S. Floriani S. Stephani, SS. omnium, in vrbe, tum etiam in patria sua, municipio Miechouienfi. Item domus hospitales aliquot & Xenodochia refecit, bibliothecam in Rupella apud fratres Pauli primi eremitarum, sumtu ingenti excitauit, & domui professorum maiori in academia Cracouienfi, quos inter ipse olim mansit, pro libraria atque horologio instaurando, plurima tabulis testamenti legauit. Obiit a. MDXXXIII. vid. Starouolscii elogium edit. Venet. p. 106. Scripta eius sunt
I. De sanitate conseruanda libellus.
II. Descriptio Sarmatarum. Cracouiz a. 1521. apud Ioan. Haller. in 4.
III. Chronica Polonorum, a prima propagatione & ortu Polonorum, usque ad annum Christi M.D. II. II.

das superaddiderunt. Quemadmodum est: quod ultra Sarmatias, ad oceanum septentrionalem essent campi Elysi, aura temperatissima, vita placidissima & perpetua, omni amoenitate plena. At ubi multorum sæculorum decursu senium tædiosum incolis displiceret, ex ripis in oceanum sese deicerent, sponte submersuri, tædium confectæ senectutis sic euasuri. Præter ea posuerunt illic terræ nascentia ambrosia, prædulci & odore suauis, incolas tanquam in paradiso confortantia: & aurum, quod lætificat cor hominis, sine numero & mensura inuentum iri. Gryphes aues horridas & rapaces, homines, cum equis exacerbantes atque in aëra leuantes & deferentes, aurum effodi atque asportari prohibentes. Et amplius, aiunt illic astra, solem, lunam, & ceteras stellas perpetuo girantes & lucentes, dies temperatissimas ac voluptuosissimas conficere. Quod in toto confictum est, & in rei veritate illic aut alibi nequaquam reperitur. Ponunt & hodierni scriptores Tartarorum gentem terribilem, in campis Sarmatiæ Asiaticæ degentem esse æternam, a sæculis in hanc diem in Scythia persistentem, cum tamen sit gens noua & aduentitia, a partibus orientis sedibus mutatis, paulo plus trecentis annis in Sarmatiam Asiæ ingressa, & antea non cognita, prout in initio huius opusculi dicam. Sed & nobis Hyperboreos & Ripheos in orbe terrarum nominatissimos, in illis regionibus septentrionis affirmauerunt, & ex eius non minus famosa erupisse flumina, per cosmographos & vates celebres scripta atque decantata, Tanaim, Boristhenem maiorem & minorem, Volhamque maximum fluminum declararunt. Quod cum alienum sit a vero, non abs re (experientia docente, quæ est magistra dicibilium) confutandum & reiciendum est, tanquam profanum & sine experientia promulgatum. Scimus quidem & visu cognoscimus, præfata flumina tria, magna siquidem, Boristhenem, Tanaim et Volham, ex Moschouia oriri et desfluere: minorem vero Boristhenem (quem Aristoteles HIPANIS, alias minorem Boristhenem) appellat, ex Russia superiori cepisse, et in maiorem Boristhenem decurrere et ei commisceri. Montes autem Hyperboreos, Ripheos et Alanos nuncupatos, illic non existere, certo certius scimus et videmus: et iam prædictos fluuios, ex terra plana consurrexisse ac emerisse conspiciamus. Quare ut hæc, et complura alia in Sarmatiis contenta, tuæ, doctissime præsul, amplitudini vera veraciter enarrerem, subsequens opusculum de duabus Sarmatiis, ab antiquioribus minus cognitis nominibus, quibus temporibus nostris nominantur, tibi domino et patrono meo semper colendissimo, scribere breuiscule, ut res postulabit, ad incitandum alios, qui maiora nouerunt, et elegantiori stilo scribere facile poterunt, curabo. Utque sicut plaga meridionalis cum gentibus adiacentibus oceano usque ad Indiam, per regem Portugalliæ patefacta est: sic plaga septentrionalis cum gentibus oceano septentrionis imminuentibus et versus orientem spectantibus, per militiam et bella regis Poloniæ aperta, mundo pateat et clarescat. Vale, decus meum, præsul dignissime.

CAPVT

LIBER PRIMVS DE SARMATIA ASIANA

CAPVT I.

De duabus Sarmatiis in genere.

Antiquiores duas Sarmatias posuerunt, vnam in Europa, alteram in Asia, sibi inuicem cohærentes & contiguas. In Europiana sunt regiones Rufforum, seu Rutenorum, Lithuanorum, Moschorum et eis adiacentes, ab occidente flumine Vislæ, et ab oriente Tanai, inclusæ: harum regionum gentes olim Getæ nuncupabantur. In Asiatica vero Sarmatia nunc commorantur et degunt plura genera Tartarorum, a flumine Don, seu Tanai, ab occidente, vsque ad mare Caspium ab oriente contenta. Horum imperia, genealogiæ, ritus et mores, latitudoque terrarum, flumina et circumcirca adiacentia in subscribendis explanabuntur.

CAPVT II.

De ortu & aduentu Tartarorum.

Anno Domini M. CCXI. apparuit grandis cometes in diebus mensis Maii, octodecim diebus durans, et supra Poloucos, Tanaim ac Russiam gyrans, caudamque in occasum porrigens, et aduentum Tartarorum significans: vnde sequenti anno gens Tartarorum, in illam diem ignota, occiso, ut fertur, proprio rege Dauid, de submontibus Indiæ, conflictisque pluribus nationibus septentrionalis ad Poloucos venit. Polouci siquidem fuerunt gentes secundum latus septentrionale Euxini maris commanentes, ultra paludes Mæotidis, alii Gothos appellant. Polouci autem lingua Rutenorum sonant et interpretantur venatici seu rapaces, quia sæpenumero inuadentes eos spoliabant, et bona ipsorum rapiabant atque abducebant, quemadmodum et Tartari hisce temporibus faciunt. Itaque Tartari ingredientibus, terras Poloucorum, postularunt hi per legatum ipsos principes Rutenorum, ut vniuersis copiis & potentiis se adiuuarent, quoniam par exitium et discrimen eos, sicut et Poloucos expectaret. Superuenerunt autem et Tartarorum nuntii, denuntiantes ducibus Russiæ, ne immiscerent sese bello et adiutorio Poloucorum, sed potius exterminium eorum, tanquam aduersariorum, procurarent. Russiæ vero immaturo vti consilio, nuntiis Tartarorum comprehensis et occisis, perrexerunt cum exercitu Poloucis in adiutorium, terramque. Videlicet Mscislaus Romanowicz cum militia Kiouienfi, Mscislaus Mscislawicz cum militia Haliciensi. Item ceteri duces Russiæ Vlodimir Rurikowicz: duces Cirneouienfes et duces Smolnenses. Iunctique exercitui omnium Poloucorum peruenerunt in Protokolce, et abinde singuli ascensis equis, venerunt duodecim statuiis ad fluuium Kalcza, ubi iam Tartari castra metati fuerunt, et illico, respirandi spatio non dato, Tartari in eos irruerunt, et contritis ac diffugientibus Poloucis acies Rutenorum disiciuntur, plurimaque cæde peracta, bini duces Mscislaus Kiouienfis et Cirneouienfis captiuantur. Reliqui fugientes (abominabile dictu) a Poloucis sociis, per quorum terram fugam maturabant, trucidabantur. Equites quoque propter equos, pedites propter vestes, occidebantur, et in aquis suffocabantur. In illa ergo die Ruteni in pessimum, horrendumque inciderunt periculum, quale in terris Russiæ nunquam auditum est, eaque prima clades exitiit, quam Ruteni a Tartariis pertulerunt. Mscislaus autem Mscislawicz Haliciensis dux, dum ad naues fugiendo peruenisset, superatis fluuiis persecutionem Tartarorum veritus, naues abrumpi præcepit, abindeque fugax in Halicz pauore & trepidatione plenus peruenit. Vlodimirus autem Rurikowicz fuga & ipse saluatus in Kiow perueniens, sedem accepit Kiouiensem. Alia vero omnis multitudo Rutenorum, dum ad naues fugiendo peruenisset, et eas abruptas offendisset, in

Tartari terram Susdalarum, Smolnensem & Cirneuiensem regiones deuastant.

moerorem versa, dum vndas tranare non posset, fame contabescens illic consumpta est, præter paucos duces et aliquos eorum milites, qui in lembis fluvios traiecerunt. Præter ea anno domini millesimo, ducentesimo, vigesimo octauo, in maxima multitudine Tartari Russiam ingredientibus, vniuersam terram Rzesensem vastauerunt, ducem occiderunt, senes et impuberes necauerunt, reliquam multitudinem in captiuitatem abduxerunt, castra incenderunt. Iterum hieme eiusdem anni venerunt Tartari in terram Susdalarum, et ea vniuersa vastata, ducem Georgium et filios eius, pluresque alios Susdalarum principes, interfecerunt, castrum Rostow incenderunt, captiuos et prædam pro libito abduxerunt. Sequenti quoque anno in Smolnensem et Cirneuiensem regiones venientes, eas crudelissima cæde, nulli ætati parentes, peruastrauerunt, castra et fortalitia, ex quibus duces et milites præ timore fugerant, incenderunt, et onusti captiuorum multitudine in terras suas redierunt.

CAPVT III.

De crudeli vastatione Poloniae & Hungariae per Tartaros.

Kiow metropolis Russiæ, a Tartaris funditus deletur.

Peta dux Tartarorum.

Vlodimirus, palatinus Cracouiensis in Tartaros irruit.

Post prædicta, Tartarorum horrenda vastatio ex ordine narrationis subnestenda est. Anno domini millesimo, ducentesimo, quadragesimo primo, Tartari in Russiam venerunt, et Kiow amplissimam urbem et metropolim Rutenorum magnifice constructam funditus deleuerunt. Habuit siquidem præfata vrbs portas et turres firmiter ædificatas, et aliquarum portarum tecta deaurata et splendentia, habuit et vsque nunc habet, metropolitanum de ritu Rutenorum seu Græcorum, plurimis Vladicis et episcopis a Danubio per Moldauiam, Valachiam, Russiam, & Moskouiam præsentem, in Kionia iam post destructionem non residentem. Habuit insuper ecclesias supra trecentas ornatissimas, quarum aliquæ in campis inter vepres et arbuta in hanc diem permanent, et stant desolatæ, pro latibulis ferarum: ex quibus binæ ecclesiæ, videlicet sanctæ Mariæ et sancti Michaëlis, aliquas laminas tecti adhuc tenent deauratas, quas Tartari prædatum venientes, et insipientes *altim bassina* vocant: id est, aureum caput habentes, quia partem tecti deaurati habent. Hac vero tempestate in monte, vbi olim castrum Kiouiense stabat, Lithuani domini illius loci, fortalitium amplum de roboribus et lignis extruxerunt et tenent. Itaque tota Russiæ cum sua metropoli et Podolia omniuaque pessundata, Bathus, Tartarorum imperator, volens Hungariam ingredi, misit ducem, Petam nomine, cum magno exercitu vastatum Poloniam. A iunt Poloni, Bathum regem Tartarorum, Poloniam, Silesiam, Morauiam vastasse: verior tamen historia eorum, sicut et chronica Hungarorum referunt, Bathum non fuisse in Polonia, sed duces ipsius, qui trucidatis tyrannis et principibus Rutenorum, receptaque præda, in oppidis Lublin et Zavichost, vicinisque eorum, reduxerunt eam in Russiam, festinanterque redeuntes, expugnauerunt Sandomiriam cum castro. Illicque occiderunt abbatem Pokrzywnicensis cum fratribus eius, et magnum numerum vtriusque sexus nobilium et ignobilium virorum ac matronarum, ad conseruandum vitam Sandomiriæ collectorum. Inde exeuntes per Visliciam, in Skarbimiriam venerunt, et reuertebantur prædam deducturi in Russiam. Dumque statua tenerent ad fluuium Czarna, apud villam, quæ maior Thurtko vocatur, irruit in eos Vlodimirus, Cracouiensis palatinus, cum militibus Cracouiensibus. Vbi inter pugnandum omnis captiuorum multitudo diffugiens, in propinquas silvas se recepit: superari tamen sunt pauci a multis, Vlodimirus palatinus Cracouiensis cum suis a Tartaris. Verum strage suorum percussus Tartari, per siluam Stremech in Russiam recesserunt, et in supplementum accersitis plurimis Tartaris cum fremitu et ira in Poloniam redierunt. Et quia

maxi-

maximum exercitum habuerunt, ad Sandomiriam peruenientes, bifariam diuiserunt eum, minoremque exercitum in Lanciciam, Siradiam & Kuiauiam destinarunt cum principe Cadano, quem Poloni Kaydanum nuncupant, qui nullo obice apparente vastauerunt crudelissime illos tractus caedibus atque igne. Maior autem exercitus Tartarorum, cuius ductor fuit Peta, Tartarorum princeps, versus Cracouiam iuit, omnem oram transitui propinquam, cæde et incendio peruastrans. Occurrunt ergo ei in villa Chmelik, prope oppidum Szydlow, Vlodimirus, palatinus, Clemens, castellanus Cracouiensis, Pacoslaus palatinus, Iacobus Raciborowicz, castellanus Sandomiriensis, cum nobilibus et militibus Cracouiensibus et Sandomiriensibus. Et facta confictu cum vna turma Tartarorum, ipsaque attrita pedem referente, et ad alteram præstantiorem turmam sese diuertente, Poloni certamine priori fessi, pauci a plurimis aduerso pectore confossi ceciderunt: reliqui vero in fugam conuersi, per itinera nota euaserunt. Ceciderunt in eo confictu desiderati Christianus Sulkowicz de Niedwiedz, Nicolaus Witowicz, Albertus Stamporicz, Zementa, Grambina, Sulislaus, milites strenui, et alii plures validi. Ex quorum strage tantus paupor irrepsit, vt alii in alias regiones fugerent: agrestes vero cum pignoribus et pecoribus in paludes et siluas et in inuia se conderent. Sed et Boleslaus Pudicus, dux Cracouiæ et Sandomiriæ, cum Grzimislawamatre, et Kinga, coniuge sua, primum versus Hungariam in castrum Pieninide, prope oppidum Sandecz, postea vero in Morauiam ad monasterium Cisterciense effugit. Tartari autem post cladem apud Chmelik peractam, Cracouiam in die cinerum peruenerunt, et eam vacuum hominibus inuenientes (omnes siquidem in abdita diffugerant) in ecclesias et domus incendio sauiuerunt. Ecclesiam vero sancti Andreæ tunc extra muros Cracouienses extantem, vallantes oppugnabant, expugnare tamen non valuerunt, quoniam pluribus Polonis magna vi et fortitudine se et sua illic defendentibus, irrito coepto recesserunt, et in Vratislauiam perrexerunt, quam similiter, vt Cracouiam, non solum desertam habitatoribus, sed et conflagram habitationibus reperientes. Ciues enim Vratislauienses paupore consternati, fere omnibus relictis, pretiosioribus dumtaxat festine raptis, fugam inierunt: quod gentes ducis Henrici de arce videntes descenderunt, et opes cum victualibus in arcem inducentes, urbem cum tectis eius flammis exusserunt, et Tartari in vrbe nil reperientes, castrum vallarunt, et post aliquot dies obsidionem soluentes (vt aiunt, orationibus et lacrimis Ceslai prioris ordinis Prædicatorum et fratrum eius in castrum admissorum depulsi,) recesserunt. Interimque feria secunda paschæ Tartaris, qui Cuiauiam vastauerunt, superuenientibus, simul iuncti in Legniciam profecti sunt. Dux etenim Henricus secundus, sanctæ Hedwigis filius, per illud tempus ibi collegerat gentes et armigeros, tam nobiles quam agrestes maioris Poloniæ et Silesiæ. Aduenerant et principes cum suis militibus Miecislaus Kasimirides dux Opoliensis, Boleslaus filius Depoldi, marchionis Morauiae expulsi, qui Sepiolka cognominatus est, et Pompo de Hosterno, magister cruciferorum de Prussia cum fratribus sui ordinis, insuper & cruce signati plures. Cumque ex oppido Legnicensi duceret agmina, & ea obequitaret, lapis de summitate ecclesiæ beatæ Mariæ decidit, parumque absuit, quin caput ducis Henrici diripuerit, quod re vera infaustum omen fuit. Suburbana itaque oppidi Legnicensis prætergressus, quatuor acies instruxit & ordinauit. Primam de cruce signatis voluntariis, et de auri fossoribus oppidi Goltberg, aliisque peregrinis militibus: hanc Boleslaus Sepiolka, filius marchionis Morauiae, ducebat. Altera acies fuit militum Cracouiensium & maioris Poloniæ, hanc Sulislaus frater Vlodimiri, olim palatinus Cracouiensis, circa Chmelik occisi, ductauit. Tertiā aciem gubernauit Miecislaus dux Opoliensis, in qua erant milites Opolienses, & Pompo magister Prussiae cum fratribus & milicia sua. Quartam aciem ipsemet dux

Polonorum clades.

Boleslaus Pudicus in Morauiam fugit.

Tartari Vratislauiam veniunt

Henricus, Miecislaus, Boleslaus, Pompo de Hosterno, contra Tartaros dimicant.

Zz

Hen-

Henricus, ex præstantioribus militibus Silesiæ, & maioris Poloniæ, ac pretio conductis militibus, rexit. Toudem erant Tartarorum agmina, sed robore & frequentia pugnatorum præstantiora, ita, ut vnum agmen eorum omnia Polonorum agmina excederet. In campo igitur qui bonus campus dicitur, porrecto, & in omnes partes lato, vterque exercitus, quinto idus Aprilis, alias feria secunda post octauas paschæ, conuenit. Primumque cruce signatorum & aurifossorum exercitus cum Tartaris magno impetu congressus, velut teneræ ariste a grandine percussæ, a sagittis Tartariis obrutus est. Deinde duo agmina sub gubernatione Sulislai militis, & Miecislai ducis Opoliensis, consistentia, pugnare cum tribus Tartarorum agminibus ingressi, validam in Tartaris stragem ediderunt, ita ut pedem referrent, & fugam inirent. Quidam autem celerrimo cursu circa vtrumque exercitum discurrens, terribili voce clamauit: Biegaycie, biegaycie, quod sonat, fugite, fugite, Polonis terrorem incutiens. Quam vocem Miecislus dux Opoliensis audiens, deserto prælio fugit, & secum magnam partem militum traxit. Quod videns dux Henricus, ingemiscens dixit: Gorzëy się nam stało, id est, peius & moleste nobis accidit: inducensque suam quartam aciem fortissimorum militum, tres Tartarorum a duabus aciebus Polonorum dissectas, prostrauit, & in fugam conuertit. Quarta autem acies Tartarorum, & maior omnium, cum suo duce Peta superueniens, horribili impetu bellum intulit, & bellum acerrimum inter virosque durauit, magnaque ex parte Tartaris cæsis, & in fugam spectantibus, quidam Tartarorum vexillifer valde magnum ferens vexillum, in quo chi, littera Græca, depicta erat, talis X, & in summitate hastilis imago terribilissimi & nigerrimi coloris cum barba proluxa, coepit incantando fortiter caput imaginis quater, ex quo illico fumus & nebula horrendi & intolerabilis foetoris in Polonos diffusa est, ut pæne exanimati, & inuoluntarii ad bellum redderentur. (120) Clamore itaque horrendo eleuato, in Polonos Tartaricus exercitus conuersus, acies eorum, quæ interim integræ erant, dirupit, & eas magna strage affecit. In qua dux Boleslaus filius marchionis Morauiae, dictus Siepiolka, & Pompo magister cruciferorum de Prussia, cum multis insignibus militibus, necati sunt. Dux vero Henricus corona a Tartaris circumfusus est, ut a tergo & fronte caderetur, iamque suis omnibus vna pugnantibus prostratis, ad extremum circa eum non nisi quatuor milites versabantur. SULISLAUS, frater olim VLADIMIRI, palatini Cracouiensis, CLEMENS palatinus Glogouiensis, CONRADUS KONRATOWICZ, & IOANNES IWANOWICZ, qui, quanta potuerunt vi & conatu, principem Henricum ex prælio educentes, ad fugiendum disponebant: sed ducis equus sauciatus subsistebar. Tartari igitur, ne HENRICUS euaderet, veloci cursu consecutum cum tribus præfatis militibus, quarto Ioanne Iwanowicz ab eis segregato, vallauerunt, cum quibus aliquanto tempore decertabat: Ioannes vero Iwanowicz equum recentem a ROCISLAO aulico ducali receptum, penetratis hostium cuneis, duci administravit. Quo ascenso dux sequebatur Ioannem Iwanowicz, viam per medios hostes ei parantem. Ipsoque in cursu vulnerato, & euadente, dux HENRICUS intercipitur, & tertio circumuallatur: dumque audacissime contra Tartaros dimicaret, & manu sinistra eleuata, Tartarum sibi obuium feriret, ab altero Tartaro lancea sub ascella transfixus, ex equo, demisso brachio, moribundus defluxit: quem Tartari ingenti strepitu inconditarum vocum facto capiunt, & extra locum certaminis, quantum esset geminatus balistæ iactus, protractum, framea caput absciderunt, corpusque insignibus omnibus despoliatum nudum reliquerunt. Occisa est in eo prælio multitudo nobilium Poloniæ, inter quos clari & insignes fuerunt SULISLAUS, frater Vladimiri, palatini

Miecislus dux
Opoliensis fu-
git.

Siepiolka &
Pompo in præ-
lio contra Tar-
taros cadunt.

Henricus dux
transfigitur a
Tartaro.

Nobilium Po-
lonorum stra-
ges.

(120) Eiusmodi fabulæ, ex physica superstitione significare debuerit, minime quidem historias inquinatum atque ignorantum depromptæ, ad quas pertinet re deberent: sed in historia, antiqua præsertim Po- & cometa supra dictus, qui Tartarorum aduentum si- lona, persepe obueniunt.

palatini Cracouiensis, CLEMENS, palatinus Glogouiensis, CONRADUS KONRATOWICZ, STEPHANUS de VIRBNA, & ANDREAS filius eius, CLEMENS, filius ANDRÆ de Pelcznica, THOMAS PIOTKOWICZ, PETRUS KUSSA & ceteri. Corpus ducis Henrici post cladem in sexto digito sinistri pedis vix cognitum, & repertum per Annam coniugem eius, in medio chori ecclesiæ sancti Iacobi apud fratres minores Vratislaviæ sepultum est. Pomponis vero magistri Prusiæ, & militum insigniorum supra expressorum, in eodem monasterio sancti Iacobi Vratislaviæ corpora tumulata sunt. Boleslai autem filii Marchionis Morauiae funus in Lubens, in choro conuersorum humatum est, super cetera corpora fidelium in loco prælii sepulta, ecclesia in hanc diem durans constructa est. Maxima victoria de duce Henrico & Polonis Tartari potiti, lectis spoliis unicuique interemptorum vnam auriculam absciderunt, & nouem saccos grandes, ad sciendum numerum occisorum, repleuerunt. Ducis autem Henrici capite in longiori hasta erecto ad castrum Legnicense (oppidum enim metu Tartarorum exustum fuerat) applicuerunt, mandantes, ut duce eorum occiso, castrum eis aperirent. Castrensibus conuenienter respondentibus, quod pro vno duce occiso plures duces filios occisi haberent. Illi vero circa Legnicz, vastatis & incensis villis, in Othmuchow se receperunt, vbi quindecim diebus statua continuando omnem regionem vastauerunt. Exinde Ratiboriensem oram adeuntes, in BOLESISKO octo diebus commorati, in Morauiam secesserunt, & Venceslao rege Bohemiæ in castris se continente, eam plus quam vno mense incendiis & cædibus vastauerunt. Tandem ab OLOMUNO septem castris in Hungariam perueniunt, & maiori hordæ ipsius BATHI, quæ Hungariam intrauerat, sese confo- ciauerunt.

Henricus &
Pompo Vratis-
laviæ cumulan-
tur.

Tartari nouem
saccos auriculis
castrorum re-
plent.

Tartari in Mo-
rauiam & tan-
dem in Hunga-
riam perueni-
unt.

CAPVT IV.

De cruenta vastatione Hungariæ per Bathi Imperatorem Tartarorum.

BATHI, vastata & ad nihilum redacta Russia, Hungariam cum quinquies centum millibus ingredi contendebar. Resistentem ergo inter montes Sarmaticos, & in clausa dicta Russiæ introitum prohibentem, comitem palatinum Hungariæ, a BELA, quarto rege Hungariæ, cum gentibus missum, præfatus Bathi obruit & expugnauit, festinanterque exurendo & villas, ad Ticiam fluium qui vulgariter CIS A appellatur, ex montibus Sarmaticis versus meridiem in Danubium fluentem, peruenit. Et exinde gentes Tartarorum excurrentes, Vatiæ cum sua cathedrali ecclesia vastauerunt & incenderunt. Ad Pest quoque, vbi rex Bela quartus exercitum contra Tartaros colligebat, ibant & redibant, aliquando appropinquando, nonnunquam vero fugiendo, prout est mos pugnandi Tartaris. Quumque copiosum exercitum, tam ex nobilibus, quam spiritualibus rex Bela coadunauerat, aduersus Tartaros procedens ad fluium Ticiam applicuit, & castra metatus est, adhibitaque custodia mille armatorum ad pontem, putabat Tartaros non transire fluium, quoniam altus est, limosus multum, & impermeabilis. Tartari autem qui multo maiores fluuios transierant, inuento vado Ticiam noctu transitarunt, & in auro- ra exercitum Hungarorum cum Bela rege eorum vndique circumdederunt, missisque densis, & quasi infinitis sagittis, velut quum grando nebulosus ac densus cum fragore descendit, Hungaros perturbauerunt, multos occidendo, plurimos vero vulnerando. Hungari ergo veluti impræparati, & absque ordine contraueniens cedebant. Quod alii videntes, meticulose clam discedebant & fugiebant. Tartari vero tanquam astuti, sinebant eos per medium sui transire. Vnde COLOMANNUS frater regis, sic & rex BELA quartus, tanquam ignoti, euaserunt. Reliquos vero conclusos Tartari crudelissime ad vnum necauerunt. Inter quos spirituales maiores ceciderunt, Matthias Strigoniensis archiepiscopus, Vgolinus Colocensis archi-

Bathi Hungari-
am ingreditur.

Tartari Ticiam
fluuium trans-
natare & Be-
lam regem su-
gant.

episcopus, Georgius, episcopus Lauriensis, Reynaldus, episcopus Transiluanienſis & eccleſiæ Nitrienſis episcopus, Nicolaus Scibiniens ſis præpoſitus, Vicecancellarius regis, Eradius archidiaconus Bachienſis, magiſter Albertus, Strigoniens ſis archidiaconus. De aliis autem ſecularibus nobilibus & ignobilibus fere infiniti occiſi ſunt: & qui fugerant conſecuti in viis necati iacuerunt. In Peſt etiam multi plebei collecti in ore gladii ſuperuenientibus Tartariſ perierunt. Rex autem Bela quartus propere fugit ad metas Auſtriæ, vbi captus & detentus fuit per ducem Auſtriæ, tandem dimiſſus ad reginam coniugem ſuam perueniens, ſeceſſit in Sclauoniam, illic uſque ad perſequentem Cadani commoratus. Vaſtata itaque Hungaria ex vna parte Danubii, in hieme proxima, gelato Danubio, in partem alteram penetrauerunt, et ſedes inter Iaurinum et Strigonium fixerunt, vbi in hanc diem foſſe et tumuli habitationis eorum cernuntur. Ex quo loco præſatam trans Danubium regionem ſpoliis, incendiis et occiſionibus crudeliſſime affligerunt. Quumque in Tartariam ſecedere proponerent, diuiſo exercitu princeps Cadan aduerſus regem Belam in Sclauoniam diuerſit. A cuius facie terriſtus rex, ad mare, tandem ad Polam ciuitatem fugit. Cadan autem, quemadmodum cum Bathi conſtituerat, pertranſiſit et vaſtatis Boſna, Serua et Bulgaria, ſubſiſit circa Danubium, donec iorda Imperatoris Bathi ſuperueniret. At Bathi poſt diſceſſum Cadani vallauit et expugnauit Strigonium urbem, illa tempeſtate nobilem, cuius incolæ erant varii mercatores, Almani, Gallici et Italici: et quia theſauros, quos Tartari expetebant, in terra ſuffoderant et occulerant, idcirco omnes necauerunt, nulli ſexui, nullique ætati parcentes: deſtructaque Strigonia, ſecus Danubium tranſeuntes ad exercitum principis Cadani operientem et expectantem perueniunt. Tandem iuxta paludes Mæotidis, via priori, in Tartariam abierunt. Tempus autem quo Tartari Hungariam affligerunt, et multimode vaſtauerunt, erat fere biennium.

CAPVT V.

Quomodo Innocentius papa quartus miſit ad Cham Tartarorum, ne Chriſtianos perſequeretur, & quomodo Cham fidem Mahometi ſuſceperit.

Diſcedentibus Tartariſ tota Europa contremuit, et principes Chriſtianorum timore percuſſi, ne redirent, conſulebant inuicem. Innocentius quoque papa quartus ex conſilio Lugdunenſis, fratrem Aſcelinum ordinis prædicatorum cum pluribus fratribus, eiſdem et aliorum ordinum, ad eos miſit, anno domini MCCXLVI, qui per Almanniam & Bohemiam in Vratiſlauiam venit, exceptusque & veneratus eſt a Boleslao, Sileſiæ & Vratiſlaviæ ducem. Exinde tranſiens ad Lanciciam peruenit, a Conrado ducem Maſouiæ, cum ſuis reſcolleſtus & hoſpiratus. Dehinc ad Cracouiam deductus, a Boleslao pudico, genitriceque eiſ Grzimislaua, & a Prandotha, ordinario loci, benigne ſuſcepti & habiti ſunt, pluribus pellibus ſubtilibus prouiſi, ſupra id quod proprio ære potuerunt emere, quoniam principes Tartarorum ſine munere adire neſas eſt. Tulit autem fortuna, vt eſſet apud Boleslaum pudicum principem Cracouiæ atque Sandomiriæ, Vaſilko, princeps Ruſſiæ, nepos matris ſuæ: huic itaque commendati, in Ruſſiam per ipſum deducti ſunt: ad Kiouiam vero venientes, equos acquiſiuerunt pro conditione terrarum Tartarorum valentes, qui pedibus aquam & pabulum ſub niuibz ſibi quaererent. Tandem ex Kiow procedentes, plures duces Tartarorum pertranſierunt, donec ad Cham ſeu imperatorem Tartarorum applicuerunt. A quo, legatione domini Papæ Innocentii quarti expoſita, poſtulauerunt, vt deum vniuerſorum agnoſceret, atque coleret, & eum quem miſit Ieſum Chriſtum, vtque gentem Chriſtianam crudeli nece, quemadmodum fecit in Polonia, Hungaria & Morauia, non perderet. Et accepto reſponſo, quod Cham per quinquennium gentem Chriſtianam

Aſcelinus legatus Innocentii IV. ad Tartaros.

poſtulatam legari a Chano Tartarorum. Chani reſponſum.

nam non inuaderet, per eandem viam ad dominum apoſtolicum cum litteris imperatoris Tartarorum redierunt. Habes in ſpeculo hiſtoriali Vincentii libro XXXII. hanc hiſtoriam, quam caute legas neceſſe eſt, quoniam in aliquibus ſuperſtitioſa eſt. Poſt diſceſſum legatorum Chriſtianorum ſuperueniunt legati Saracenorum, perſuadentes Tartariſ, vt ſectam & fidem Mahumeti acceptarent, tanquam faciliorem & tolerabiliorem, voluptatibus plenam, virisque belligeris competentiorem, Chriſtianorum autem religionem conſutando dicebant eſſe otioſorum, imbecillium, & idololatrarum imagines colentium: Saracenorum vero legem multis vtilitatibus atque voluptatibus reſertam, & ceterarum religionum vi & armis expugnatricem, vt ſuperbos debellaret, humiliatis vero tributum conſtitueret. Placuit barbaris & ipſi primum imperatori Bathi, & omnibus Tartariſ, tanquam viris cordatis, audacibus & ſenſualibus, perſuaſio Saracenorum, ideo illam & non alteram ſuſceperunt. Et quum dicant: Eiſſa Rocholla, id eſt, Ieſus eſt ſpiritus domini: Mahumet vero Roſſola, id eſt, Mahumet eſt iuſtitia dei, noluerunt ſpiritus dei Ieſum benediſtum, ſpiritualiter viuere docentem, acceptare: ſed iuſtitiam dei, hoc eſt, Mahumet carnaliter & tanquam beſtiam ſenſualem in ſpurcitiis volutantem, ab omnipotenti deo iuſte in lacu pœnarum die ac nocte cruciandam, amplexati ſunt. Itaque ex tunc velut & nunc Mahumetum venerantes ſequuntur. Pentateucho Moysiſ obediunt, circumciduntur, & legalia obſeruant, campanis carent: ſed quotidie: lahi illo illoloh, quod in Latino ſonat: non eſt DEVS niſi vnus DEVS, clamant. Ingenue ſe profitentur Iſmaëlitas, quia de Iſmaël ortos: Chriſtianos vero dzincis, id eſt, paganos, & gaur, id eſt, infideles, & ſine religione appellant. Celebrant velut alii Saraceni, tria in anno feſta, primum kuiram, id eſt, oblationis paſcha, in memoriam oblationis Iſaac, quando Abraam multarum gentium pater præcepto dei ipſum necare & offerre propoſuerat. In iſto feſto offerunt arietes, aues, alites &c. Aliud feſtum colunt pro animabus, tunc viſitant ſepulchra ſuorum maiorum, operibus miſericordiæ inſiſtunt, & alunt pauperes. Tertium feſtum agunt pro ſe ſuæque ſalute. Pro primo feſto rite peragendo triginta diebus ieiunant, pro altero vno menſe, pro tertio duodecim diebus.

CAPVT VI.

De moribus Tartarorum, & de contentis in terra eorum.

Tartari ſunt homines, vt frequenter, ſtaturæ mediæ, peſtore, & ſcapulis amplis, facie lati, naſo ſimi, colore terri & deformes, robuſti viribus & fortes, famem, frigus & æſtum facile patientes: equitatu ab ineunte ætate & arte ſagittandi gaudentes. Omnia ſua ſecum ducunt, vagi & inſtabiles loco, cum vxoribus pueris atque pecoribus in campis degunt. Ciuitates, villas & domos non habent, illudentesque Chriſtianis adinuicem dicunt: non moreris in vno loco, ne tanquam Chriſtianus foeteres, & ſub te cacares. Pro hieme ad releuandum a frigore, ad mare Caſpium diuertunt, quoniam illic ratione maris temperiem aëris inueniunt. Ad æſtatem in ſuam regionem redeunt. Aliqui eorum vnā porcam, duas, treſue in longum, per iugera tria, quatuor & vltra, ſulcant, arant, & milio ſeminant, inde cibos & bairam, id eſt, paſtas faciunt. Non habent frumentum, nec aliquod aliud legumen, pecora & pecudes plurimas tenent, præcipue caballos & caballas pro equitatu & victu valentes. Incidunt & vulnerant equos, cruoremque & per ſe, & cum milio vorant: carnes pecudum, pecorum & equorum comedunt etiam ſemicrudas. Caballos pridie, tum ſponte, tum morbo mortuos, exciſos, loco remoto, perlubenter comedunt. Bibunt aquam, lac, & cereuiſiam ex milio coctam. Aquam Turci & Tartari vocant Su: interdum Tartari dicunt Suha, id eſt, aqua. Cereuiſiam autem miliarem ſeu ex milio factam, buzam nominant, eandem Ruteni

Aaa

Bracha

Vincentii hiſtoria fabuloſa.

Tartari ſectam Mahometanam ſuſcipiunt.

Tartarorum mos viuendi.

Araka lac sublimatum.

Bracha vocant. Laudant lac, præsertim *komiz*, id est acetosum, eo quod stomachum eorum confortet, & medicinam purgatiuam faciat. In conuiuio & cum hospitibus aduenisque bibunt Araka, quod est, lac sublimatum, quod mirabiliter & cito inebriat. Non furantur, neque fures inter se patiuntur, rapto tamen viuere, vicinos spoliando, pericundum & deificum est apud eos. Non sunt artificia inter eos, nec pecuniæ, sed res pro rebus commutant. Verum in horda Zauolhensi, incepterunt aspros, id est, argenteos obolos Turcorum, accipere & tenere. In horda vero Precopenſi ducatos acceptant. In horda Nohaiska res pro rebus dant, vafri & perfidi sunt exteris, sibi inuicem vero & suis omnibus fidelissimi. Indumenta sæpenumero ex filiro & lana alba grosse & plane facta gerunt. Oponcze plurimum diligunt, in expressione huius nominis præponunt litteram, i, ioponcze, & non oponcze nuncupantes, & est, pallium album spissum inconfutile pro imbribus & flauis bene utile. Terra eorum plana & absque montibus, absque lignis & arboribus, graminibus dumtaxat abundans. Vias non habent, neque nauigia, sed per dies iter suum computant, vt terra Zauolhensium Tartarorum citissimæ equitationis, a flumine Volha ad mare Caspium est quasi triginta dierum. Equitant vna die viginti milliaria magna Germanica, pedibus non gradiuntur, nec itinerant. Ferae apud eos reperiuntur, cerui, damæ, dorcades & swak, quod est animal quantitatis ouis, in terris aliis non visum, lana griseum, duo parua cornua habens, cursu velocissimum, & esus carniū eius suauissimus. Et dum grex swak in aliquo campo inter gramina conspicitur, Cham seu imperator Tartarorum cum suorum multitudine equestres vadunt, & omniūque circumdant in altissimis graminibus dilitescentes. Dumque tympanis incipiunt sonare, tunc swak tanquam metu percussæ, rapidissime hinc atque illinc ab vna parte circumstantium ad alteram procurunt, & iterum atque iterum decursando vadunt, vsque quo fatigati deficiant, tunc irruentibus Tartaris cum clamore occiduntur.

CAPVT VII.

De finibus & metis Tartarorum Zauolhensium.

Tartari criniti.

Don fluius.

Claudatur terra Cham & Tartarorum Zauolhensium ab ortu solis mari Caspio, seu Hircano. A septentrione campis longissime, latissimeque protensis. Ab occasu fluminibus Tanai & Volha. A meridie partim mari Euxino seu Ponto, partim altissimis montibus Iberiæ & Albanie. Mare Caspium vocant Ruteni Chwalenskie morze: & est mare non ab oceano, sed a fluminibus illic desluentibus congestum. Fluant multa ac magna flumina in aluearium illius maris, de ripis altis impetuose & quasi per saltum ex alto in medium decidentibus, & iuxta ripas sub ipsas transeuntibus iter præbentibus. Vnde fit, vt ibi in æstate a Persis & Medis refrigerium quærat: & in hieme ratione euaporationum temperies constat. Iuxta illud mare & post ad orientem, vt Ruteni proferunt, sunt Tartari criniti, quos Tartari Calmuchos & paganos nuncupant, quoniam ritum Mahumeticum non colunt, nec crines capitis abradunt, quemadmodum Tartari omnes radunt, præter adolescentes, qui rasa coma binos radios crinium ab aure dextra, & alium a sinistra vsque in brachia prominentes, in signum innubilitatis aut virginittis relinquunt. Ab occasu sunt flumina Tanais & Volha. Tanaim Tartari Don appellant, qui secundum fontes suos ex ducatu Rzesſensi a duce Moschouie occupato, versus septentrionem fluit. Post flectitur in meridiem, & tribus ostiis paludes Mæotidis ingreditur: imo ipse paludes Mæotidis causat. Sunt iam circa Tanaim arbores, pomæque & alii fructus: sunt & mellificia quercina nonnulla, & pauciora de pino. Inde est quod Tartari sanctum Don dicunt: quia iuxta illum, victum ex fructibus, melle & piscibus reperiunt. Volha fluius, Tartarice

tarice Edel nuncupatus, ex Moschouia profluit, ex fontibus septentrionalioribus Edel fluius et occidentalioribus, quam Tanais: qui, quum ad septentrionem fluat, longo Tanaim circumiens interuallo, deflectitur in orientem & meridiem, & viginti quinque ostiis, seu fluminibus, in mare Euxinum delabitur. Distat Tanais a Volha quinque hebdomadarum itinere, ad minus veloci cursu trium hebdomadarum equitatione, vel plus. Et est Volha triplo maior, quam Don. Viginti quinque autem partitiones, seu particularia flumina ipsius Volhæ sunt magna: minora autem ex eis sunt tanta, quantus Tyberis Romæ, aut Visla post Cracouiam. Sunt multum piscosi præfati fluius, ita vt framea Tartari, ceterique transeuntes, in ripa stando pisces cum aqua decurrentes secant & tollant. Est iuxta hos fluius Tanaim & Volham air, id est, calamus aromaticus, qui & *brostworce* dicitur. In maxima copia ibidem rhapsoticum, quod Tartari nominant *czynirewent*, crescit: & czynirewent nomen est Persicum. Item kuczylabuka, vel vt alii exprimit kilczabuha: & in Latino sonat oculus cornicis: & est multæ calefactionis. De ortu horum fluminum Don & Edel, quum de Moschouia tractauero, clarius dicam. Quoties autem Tartari Zauolhenses in terras nostras spoliatum vadunt, et per hæc et alia flumina absque nauigio, alligatis sarcinis desuper, coniugibusque et pueris in dorsis equorum sedentibus, ipsimet caudas caballorum tenentes, transnātant, et rapinas, crudelitatesque plurimas inferunt. Ad meridiem versus mare Caspium sunt montes Iberiæ et Albanie, quos Ruteni a gente Piecihorski Czircaczy, quasi quinque montani Circassi, vocant. Inter illos siquidem montes sunt Gazarorum gentes, quas, vt vestra Morauica legenda depromit, sanctus Cirullus et Metudius fratres, per Michaëlem imperatorem Constantinopolitanum missi, ad fidem Christi conuerterunt, et vsque nunc fidem & ritum Græcorum profitentur: sunt homines bellicosi, in tota Asia et Aegypto acceptabiles. Apud hos Tartari Zauolhenses tela comparant. Verum hac ætate Græci illas gentes Abgazari et Abgazeli nominant, et vicinæ iuxta illos sunt gentes Circassi et Mengrelli, omnes de ritu Græco per beatum Cirullum in fidem Christi reductæ. Inde sanctus Cirullus rediens ex mari Euxino seu Pontico (in quo omnipotens DEVS mirabilis et gloriosus in sanctis suis, desiderat habitaculum et ecclesiam marmoream per manus angelorum, sancto Clementi structam, quam singulis annis in festo sancti Clementis et septem diebus, mari recedente et siccat, secum circumfusi incolæ aggrediebantur, sanctum dei venerando, colendo et extollendo) sustulit corpus sancti Clementis, & in Morauiam prædicaturus Christum dominum, secum tulit et asportauit. Deinde Romam euocatus, et per papam Nicolaum citatus, prædictum corpus sancti Clementis Romam detulit, et in ecclesia sancti Clementis honorifice deposuit. Ipse Cirullus cum Metudio fratre in eadem basilica beati Clementis Romæ sepulti: sed non reperta ossa illorum, quantum libet summe desiderata in eadem basilica quæsitæ. Ex montibus Circassorum (Piecihorski) seu quinque montium fluit magnus fluius Tyrk in Tartarico nuncupatus, rapidissimo cursu lapides secum voluens, & multos pisces, in mare Caspium defluit. Post hunc ex eisdem montibus fluius Coban, minor quam Tyrk, in prænominatum mare Caspium descendit.

CAPVT VIII.

De genealogia imperatorum trans Volham incolentium.

Quatuor sunt hordæ Tartarorum, totidem imperatores eorumdem, scilicet horda Zauolhensium, horda Precopenſium, horda Cofanensium, & quarta horda Nohacensium, quintamque addunt, quæ imperatorem non tenet, & nuncupant eam Kozackam: de his inferius dicitur. Horda in Tartarico multitudinem significat. Principalis ergo horda est Czahadaiorum siue Zauolhensium, quæ

Aaa 2

Tak

Tartarorum hordæ.

Horda Zauolhensium.

Tak Xi, id est, capitalem hordam, vel homines principales & liberos, sese nominat, rum quia nulli subicitur, tum quia ab ipsa cetera hordæ propagatæ sunt. Ob hoc et Moscovitæ magnam hordam Zauolhensium hordam appellant. Inde etiam imperator eorum *IR TLI XI* lingua ipsorum, hoc est, liber homo dicitur. Dicitur et *VLUCHAM*, quod sonat magnus dominus, siue magnus imperator: *VLU* enim magnus, *CHAM* vero dominus et imperator est. Eundem aliqui magnum canem dixerunt, et male interpretati sunt: quia *VLucham* non significat magnum canem: *cham* etenim cum aspiratione dominum et imperatorem: et *cam* sine aspiratione cruorem, et nunquam canem, sermone Tartarorum designat. Produunt itaque et referunt Tartari, quod quædam vidua concepit et peperit filium nomine *CINGKIS*, et quum filii ipsius tanquam adulteram necare voluerunt, finxit et excusauit se non ab homine, sed a radiis solis concepisse. Cui figmento filii credentes matrem liberam dimiserunt. Natus ergo *Cingos* vel *Cingkis*, homo fortis humilis, creuit in virum magnum et fortem: et is fuit primus propagator et sator imperatorum *Czahadaio- rum* seu *Zauolhensium*. Huius filius fuit *IOKUCHAM*, gentilis et paganus. *Iokucham* genuit *ZAÏNCHAM* tertium imperatorem, qui in orbe terrarum, et maxime in Polonia, Hungaria et Russia dicitur *BATHI*. Iste destruxit Gothiam et Russiam, et vastauit Poloniam, Silesiam, Morauiam et Hungariam, prout a principio dictum est. Idem *Bathi* fuit gentilis primum: tandem sectam Mahumeri peruersus cum Tartaris suscepit, quam in hanc diem tenent et sequuntur. Quartus imperator ex *Bathi* genitus fuit *TEMIR KUTLU*, et interpretatur ex Tartarico, felix ferrum: *TEMIR* felix, et *KUTLU* ferrum: erat siquidem felix et bellicosus. Iste est ille *Tamerlanes*, in historiis celebratus, qui totam Asiam vastauit, et vsque ad Aegyptum pertransiit. Iste imperatorem Turcorum *Pesaitem* primum conflixit, et captiuatum catenis aureis alligauit, et post in breui dimisit. Iste habuit exercitum duodecies centena millia. Fuit et alius princeps Tartarorum eo tempore. *Aksak Kutlu*, quod in Latino sonat claudus, vel claudum ferrum: quoniam claudus erat, sed ferox. Is multa bella feliciter gessit, et ciuitatem magnam in terra *Czahadai*, id est Tartarorum *Zauolhensium*, nomine *Kumumedczar* expugnando desertauit, et in solitudinem redegit. Stant domus illius ciuitatis muratæ vacuæ, et ecclesiæ olim Gothorum trecentæ in ritum Mahumeticum et Mesquitas absque habitatoribus redactæ. In castro illius ciuitatis sit sepultura imperatorum *Zauolhensium*. Quintus imperator ex *Temir Kutlu* progenitus fuit *TEMIR CZAR*. Iste dicitur, per *Vitoldum* ducem Lithuanie et *Vladislaum* regem Poloniae in auxilium contra cruciferos Prussie euocatus fortiter pugnans ferro occubuisse. Sextus imperator ex *Temirczar* genitus fuit *MACHMET CZAR*. Ex isto genitus est *ACHMET CZAR* septimus imperator, et *ACHMET* sermone Tartarorum exponitur componibilis. *Achmet* genuit *SZIACHMET* octauum imperatorem. *Sziachmet* sonat quasi religiosus *achmet*: et Tartari cognominant ipsum *Szachmet*, quod est martyrisatus *Achmet*: quia per Lithuanos captus detinetur, in *Kowno* incarceratus. Iste euocatus per *Albertum* regem Poloniae, et per *Alexandrum* magnum ducem Lithuanie in solatium contra *Mendligeri* imperatorem *Precopensium* Tartarorum. Anno domini millesimo quingentesimo, venit sub hiemem cum sexaginta millibus pugnatorum: mulieres vero et pueri fuerunt supra centum millia: et quia hiems fuit horrida, intensique frigoris, coniunx eius per imperatorem *Precopensem* clam vocata, frigus et inediam non ferens, in *Przekop* a *Sziachmet* marito suo cum magna parte exercitus fugit. Itaque *Sziachmet* militibus diminutus, et intensissimo frigore pressus, per *Mendligeri* *Precopensem* oppugnatus, disiecto eius exercitu confictus est, et cum trecentis equis versus *Baiazetem* Turcorum imperatorem fugit. Quumque in *Bialigrod*, quod sonat, album castrum, iuxta mare Ponticum peruenisset, intellexit se captiuandum mandato imperatoris *Baiazet*: idcirco præpeti cursu retro cum

Vlucham

Tartarorum
Catalogus im-
peratorum.
Cingkis
Ioku Cham.
Zaincham, vel
Bathi.

Temir Kutlu.

Temir czar.

Machmet czar
Achmet czar.
Sziachmet.

quin-

quinquaginta equis fugit, et in campos prope *Kiouiam* euasit. Capitaneus vero *Kiouensis* per exploratores de ipso certior redditus, circumdedit eum cum suis et captiuauit, in *Vilnamque* *Lithuanis* misit, vnde aliquoties fugerat, et consequutus, comprehensus et reductus est. *Alexandro* autem rege Poloniae et magno duce *Lithuanie* conuentionem generalem in *Brzesze* *Rutenorum* agente, aduenit mandato eius *Sziachmet* ex *Vilna*, et magnifice per regem *Alexandrum* ad vnum milliare obuiam sibi euntem susceptus est: deinceps in *Radom* per *Polonos*, vt reduceretur in *Tartariam* trans *Volham*, conductis aliquot millibus armatorum leuis armaturæ, decretum est: et vt comperentior reductio, et a suis laudabilior susceptio fieret, præmiserunt *Kazak Soltan* fratrem germanum *Sziachmet*: qui trans *Volham* peruenit, et cum *Albugerim czar*, patruo *Sziachmet*, in *Czahadai*, terra eorum connata, moratur. *Sziachmet* vero pro expeditione armatorum in *Lithuaniam* transiens, ad suggestionem *Mendligeri* *Precopensis* imperatoris captiuatus est denuo per *Lithuanos*, et in *Cowno*, quod est castrum iuxta mare *Balteum*, detrusus ac incarceratus est, vere *Szachmet*, id est martyrisatus, a suis nuncupatus.

Sziachmet li-
beratur a Po-
lonis & de-
nuo captiuatur
a Lithuanis.

CAPVT IX.

Quod gentes Scythiæ inquieta sint & semper rapaces.

NON possunt Tartari in quiete viuere, quin semper vicinos impetant ac inuadant, prædamque ex spoliis hominum ac pecorum abigant et reportent, et hoc commune est omnibus hordis Tartarorum, ab exordio et ingressu eorum in hanc diem: vnde pauca pro multis annotabo. Anno domini millesimo, ducentesimo, quinquagesimo quarto, ingens Tartarorum exercitus ex multis legionibus conflatus, et per gentes *Rutenorum* atque *Lithuanorum* adauctus, cum ducibus Tartarorum *Nogay* et *Thelebuga*, post festum sancti *Andree* in terram *Sandomiriensem* aduenit, transiensque per glacies induratas fluminis *Vislæ*, tam ciuitatem, quam ecclesiâs eius incendit, castrumque, in quod vniuersa *Sandomiriensium* regio cum vxoribus, pignoribus, ac fortunis confugerat, cinxit, et illud nocte et interdum expugnauit: sed quum non præualuisset, duces Russiae *VASILKO* et *LEO*, filii *Danielis* regis Russiae, dolose suaserunt homagium et subiectionem præstituros propter securitatem, quod *Sandomirienses* fecerunt. Tartari autem fide violata clamore valido et concursu inuecti in castrum, omnes crudelibus suppliciis truculentissime enecauerunt, fluxitque sanguis occisorum de colle arcis, tanquam quidam riuus in *Vislam*. Alios vero homines occidere fastidientes, tanquam gregem cummulatos in *Vislam* impulerunt et submerferunt, effusque e *Sandomiria* Tartari, ductum præbentibus *Rutenis*, in *Cracouiam* venientes, et eam vacuam habitatoribus reperientes, in testa et valetudinarios seuierunt, tribusque mensibus grassati, nullam resistantiam passi, onusti præda in *Tartariam* reuersi sunt. Præter ea apud *Cracouiam* puer natus vix semestris (mirabile dictu) articulata vore Tartaros venturos et *Polonorum* capita præcisuros prædixit. Cunctis trementibus interrogatus, an ipse etiam Tartarorum aduentum timeret, respondit, plurimum sese timere, quum inter alios suum caput essent præcisuri. Et ecce sub intensissimis frigoribus et densissimis niuibz ferocissima gens Tartarorum famem sedatura, ducibus *Nogay* et *Thelebuga*, primum in *Lublinenses* et *Masouia*, et post in *Sandomiriensium*, *Siradiensium* et *Cracouiensium* oras, in numero locustarum venit. A castro et ciuitate *Sandomiriensium*, cum ignominia et strage, militibus, qui in præsidio erant, strenue tutantibus repulsi, plures ecclesiâs, monasteria et munitiones obtinuerunt et incenderunt. Ad *Cracouiam* autem in vigilia natiuitatis Christi applicantes, et eam expugnare adorsi aliquot insignes eorum amiserunt, vlulatuque edito ab ea discesserunt, et depopulationem cum spoliis longius extenderunt. Dux *LESCO* niger de viribus suorum militum diffidens, in *Hungariam* cum *Griffina* sua coniuge secessit.

Tartarorum
perfidia fau-
tia.

Prodigium.

Bbb

cessit.

Dux Ieseo in
Hungariam
fugit.

Devastationes
Tartarorum.

Polowci signi-
ficat rapaces.

Stellarum in-
fluxus in Tar-
taros.

cessit. Et Tartari grassantes ad alpes Pannonias et ad Silesiam perueniunt. Ter-
ris itaque prædictis spoliatis, sacerdotibus, lactantibus, et senibus trucidatis, cum
ingenti præda hominum ac pecorum abscesserunt, quam apud Vladimiriā Rus-
siae partientes, viginti vnum millia de virginibus dumtaxat nondum nuptis compu-
tauerunt: ex quo multitudo ceterorum virorum et feminarum poterit aestimari.
Eodem fere tempore Tartari per Cumanos inducti, Hungariam cædibus, et spo-
liis usque ad Pest vastauerunt: et in ea ab octaua epiphaniarum usque ad festum
paschæ commorati sunt. Item eo anno Tartari imperium Constantinopolitanum
inuaferunt, et pluribus hominibus trucidatis, multa loca desertauerunt. Vnde ex
his liquet, quod Tartari nunquam sine spoliis viuunt, et quod vicinas gentes tur-
bant et inuadunt, veluti istis annis Tartari Precopenses sæpenumero Valachiam,
Russiam, Lithuaniam et Moschouiam affligunt. Tartari vero Nohaienses et Co-
sanenses Moschouiam inuadunt, et spoliis atque cædibus implent.

CAPVT X.

Quæ gens, quæque natio habitat in Scythia, quæ nunc Tartaria vocatur.

Q Uum sint trecenti et sex anni, quod Tartari ingressi occupauerunt Sarmatiam
Asiaticam seu Scythiam, pulsaret forsā quæpiam dubitatio, quænam gen-
tes inhabitarent præfatam Sarmatiam Asiaticam, et nunc, et prædictis temporibus
Scythiam appellatam. Ad hoc ex præcedentibus facile est secundum histo-
rias respondere, quoniam Gothi illas terras tempore aduentus et ingressionis
Tartarorum incoluerunt, a vicinis Polowci nuncupati, quod sermone Slaue-
rum, Rutenorum et Moscouitarum rapaces et spoliatores sonat: quia tunc Go-
thi, quemadmodum nunc Tartari, tanquam canes venatici, vicinas inuadentes na-
tiones molestabant ac spoliabant. Sed altius exordiendo dicamus, quod secun-
dum Ptolemæum Pheludianum in secundo quadripartiti, angulus aquilonis sep-
tentrionalis, ubi nunc resident Tartari, est de partitione trianguli signorum sep-
tentrionalium æreorum: dominaturque in eo Saturnus cum signo aquarii, qui
reddat præfatum angulum ferocem et horrendum, secundum incolas eius: sic enim
inquit idem Ptolemæus: qui in confinibus terrarum Sarmatiæ et terræ Ascardæ
conuersantur, Aquario et Saturno assimulantur: vnde maioris sunt crudelitatis,
qualitatesque animarum suarum ferocissimæ. Hæc ille. Malignæ siquidem est in-
fluentiæ ille falcifer Saturnus, et humano generi infestissimus, suis contrariis qua-
litatibus frigiditatis et siccitatis semper contrarius. Ex illo ergo angulo confur-
rexerunt et usque in hanc diem insurgunt nationes rigidae et crudeles, humanum
genus perturbantes, secundum quod Ieremias primo capitulo dixit: ab Aquilo-
ne pandetur omne malum, super omnes habitatores terræ. Quod si cui place-
ret examinare, manifestissimum et verum, quia diuinum oraculum, apparebit.
Ibi enim historiæ, et Ptolemæus in loco præallegato, tradunt, mulieres, quæ Ama-
zones dicuntur, habitasse, illis temporibus terror mundi: nam fragilitate sexus
abiecta, plures terras vexauerunt, Asiamque minorem occupauerunt, et Ephesum
famosam urbem construxerunt. His deletis et exterminatis successerunt aliæ na-
tiones, Scythæ communiter nuncupatæ, orbi terrarum vt plurimum molestæ. Tan-
dem superuenerunt Gothi, qui et Geræ vocantur, quorum captiui, a Græcis, et
comicis eorum Getæ, a Dacia Davi et Daci, tanquam sclauī et serui, tenti et
nuncupati fuerunt. (121) Hi longo tempore possederunt illas terras, ciuitatesque et

(121) Suspicio est, Miechouium, vt multi exteri, cre-
didisse, vocem SCLAVUM, seruum denotare, quod o-
mnino falsum est. Male enim dicitur, quamuis vsu iam
probatum, SCLAVUS, SCLAVONIA, pro quibus, vt an-
tiquitus scripserunt, recte dicitur: SLAVUS, SLAVO-
NIA. Significat autem SLAVUS in lingua Slauonica
non seruum, sed virum celebrem. SLAWA enim idem
est, ac gloria, fama. Astrologicam vero Miechoui cre-
dulitatem, quasi vires, e Saturno in Tartaros influentes,

illorum ferociam nutrent, hic refutare vix operæ pre-
tium esse videtur. Quis enim haud intelligit, ignoran-
tiam agriculturæ, commercii defectum, vitam desidiam
& vagabundam, egestatem, & malam a maioribus ser-
uatam consuetudinem, rapiendi in Tartaris cupiditatem
& crudelitatem, minime demissas e coelo vires, excita-
re. Sed qui persuadere sibi potest, puerum semestrem
articulata voce Tartaros venturos prædixisse, ille facil-
lus stellarum in corpora hæc inferiora influxum credet.

castra mutauerunt: præda tamen, vt semper, vixerunt, donec ex Iuhra a finibus septen-
trionalis Scythiæ superuenerunt Iuhri, qui postea Hugui, deinde Hungari sunt di-
cti. Hi Gothos sui multitudine prefferunt & expulerunt. Ciuitates tamen &
quædam castra non obtinuerunt. Gothi pulsi alienas sedes intrauerunt: primum
que Alanos, Roxolanos, Rutenos et Vandalos eiecerunt: tandem iuxta mare Pon-
ti commorati, Bulgariam, Thraciam, et imperium Constantinopolitanum inuase-
runt, quos Zeno imperator perhorrescens et suspectos habens, ad Italiam libe-
randam de manibus Odoacri Eruli misit, prout infra dicetur. Vandali vero &
Alani vagi, a Constantino Magno sedem perierunt, et pro mansione Pannonias
acceperunt. De his specialiter inferius tangetur. Iuhri autem multiplicati per
flumina magna transeuntes, vt fertur, per venatores ceruam sequentes ducti et
animati, terras Russorum intrauerunt, et Pannoniam propere aggressi sunt: præ-
ficientesque eis Attilam in ducem, fere toti Europæ molesti fuerunt. Deinceps
Gothi qui super remanserant, pace oblata multiplicati sunt, et Tartaros inuaso-
res, imo et exterminatores, prout in principio huius operis diximus, acceperunt.
Hæc summarie de habitatoribus Sarmatiæ Asiaticæ dicta sunt. In sequentibus
autem amplius et particularius dicetur.

Gothi alienas
sedes intrant.

Vandali & A-
lani in Panno-
niam veniunt.

CAPVT XI.

De Gothis.

G Othi de Scythia pulsi partim in Taurica insula, et iuxta eam, iuxtaque mare
Ponti commorati sunt: partim vero cum Ragaso rege eorum plus quam
ducenta millia Italiam inuaferunt, et quum Roma tremere, et tantam potenti-
am expauesceret, multitudo eorum in aspero montis Fesulani iugo, inedia con-
sumpta est, captusque et in vincula coniectus est Ragasus rex, exercitus vero eius
tanquam pecudes dissectus, trucidatus, et venundatus est. Hi autem, qui circa
Tauricam et Pontum sederunt, bifariam diuisi sunt, et qui cum duce Alarico ad
occasum in Italiam et Galliam profecti sunt, Visigothi, id est, occidentales Go-
thi, vocati sunt. Qui vero cum principe Frigiderno in locis suis ad mare Pon-
ti permanserunt, Ostrogothi, hoc est, orientales Gothi, sunt appellati. Exinde aper-
tum et manifestum est, vnde Ostrogothi et Visigothi dicti sunt. Patet etiam,
quod Gothi sub rege Daciæ in Gothia degentes, friuole et inepte eis nomina
Ostrogothorum et Visigothorum appropriant, quum non de ipsis, sed de his, quos
diximus, circa Pontum et Mysiam commorantibus, et illis ad Gallias transeun-
tibus, orientales et occidentales Gothi primum et vere dictum sit. Illi autem in Gothia
in septentrione ad oceanum in terra algidissima, haud in oriente, degunt, maleque
et absurde aliena nomina eis usurpant. De hoc vide Paulum Diaconum libro deci-
mo sexto, capite secundo. Orientales quoque Gothi Mysiam et Thraciam, ce-
terasque Constantinopolitani imperii prouincias ingressi sunt, quos imperator ex-
pauescens, et ab imperio Constantinopolitano semouere cupiens, cum Theodo-
rico rege eorum ad liberandam Italiam contra Odoacrum misit. Hi per Sere-
mium et Pannoniam gradientes, quum prope Aquilegiā circa fluiuium Sontium
se suæque iumenta reficerent et pabularent, Odoacrum, cum grandi exercitu ve-
nientem, et eis oppugnationem inferentem, fuderunt. Qui fugiens Romain per-
uenit, et quia clausas ei portas reperit, retrocedendo ad Rauennam cucurrit, quem
Theodoricus obsidione cinxit, et post triennium, cum eo compositione facta, dolo
occidit, totique Italiæ dominatus est. Qui autem reges Gothorum in Italia,
Gallia, et Hispania fuerunt, facile ex historicis colliges: quoniam de his non
est mihi intentio principalis scribendi. Iuhris autem siue Hungaris, de Sarmat-
ia Asiana in Pannoniam abeuntibus, reliquiæ Gothorum auctæ et multiplicatæ
sunt, quas Tartari ab oriente superuenientes in toto deleuerunt: sed et ciuitates,
castraque

Gothorum rex
Ragasus in vin-
cula conicitur.

Qui Ostrogo-
thi qui Visigo-
thi dicti sunt.

Paulus Diaconus.
lib. XVI.
cap. 2.

Theodoricus
Odoacrum do-
lo occidit.

castraque demoliti sunt, ut solum in Taurica insula residui reperirentur. Verum Ianuenses ex Italia Theodosiam seu Caffam urbem famosam in Taurica insula sub ipsis obtinuerunt, et coloniam fecerunt. Tandem Tartari de familia Vlanorum, de quibus infra dicitur, per portam septentrionalem insulam ingressi, totam cum oppidis, pagis et campis occupauerunt, ducibus de Mankup, qui generis et linguæ Gothorum fuerunt, dumtaxat castrum Mankup retinentibus. Postremo Mahomet octauus imperator Turcorum, auctus moderni Selambeci imperatoris, Tauricam insulam comprehendit, Caffam expugnauit, Tartaros Precopeneses, seu Vlanos, cum tota Cherroneso homagiales sibi fecit, et ultra insulam ad septentrionem, castrum Azow in ripa Tanais incastellauit, et in hunc diem Turci tenent. Binos quoque duces et fratres de Mankup, vnicos Gothici generis ac linguæ Gothorum, ad spem gregis Gothorum prolificandorum, gladio percussit et castrum Mankup possedit. Sicque Gothi penitus, tam circa Sarmatias, quam in Italia, Hispania, & Gallia extincti sunt, nec eorum genealogia amplius comparet.

CAPVT XII.

De Alanis, Vandalis & Sueuis.

Alani fuere gentes in Alania, regione Sarmatiæ Europiæ, flumini Tanai contiguæ et conterminæ: et est regio plana, sine montibus, paucas sinuositates et colles habens: caret colonis et habitatoribus, quoniam ab inuasoribus electi et dispersi, in alienis prouinciis consumpti et extincti sunt. Stant campi Alaniæ late profusi, tam Alanis quam aduenis possessoribus orbat ac deserti: dumtaxat interdum Kazaci eam pertranseunt, quærentes, ut moris eorum est, quem deuorent. Kazak Tartaricum nomen est, Kozak vero Rutenicum, valens in lingua Latina ferulem, stipendiarium, grassatorem seu reytaronem: spoliis enim viuunt, nulli subiecti, gregatim latissimos et vacuos campos, tres, sex, decem, viginti, sexaginta &c. numero percurrentes. Crescit in illa terra calamus aromaticus vberissime, tartariskie Ziele a Polonis, nomine a Tartaris mutuato, nuncupatus: quoniam non longe a Tartarorum regione crescit et multiplicatur. Ast Vandali sunt et fuerunt populi Germaniæ, ut suis traditionibus celebrant Plinius, Suetonius Tranquillus, et Cornelius Tacitus, secus flumen Vandalum, a regina eorum, in libamen et sacrificium diis suis pro victoria ex inimicis adepta, sponte in ipso submersa, appellatum. Hoc flumen Istula et Visla vocatur. Ut autem de Vandalis completior historia referatur, accipiendum est, quod Slani ex Iauan, filio Iaphet, per Helisam procreati sunt. Noë siquidem genuit Sem, Cham, et Iaphet, Iaphet vero Iauan, quarto genitum et fratres eius. Iauan iuxta mare Ionium et Aegæum Græcos edidit et multiplicauit, simul et Helladicos seu Aeolios, Slauosque per filium suum Helisam propagauit: a Iauan enim Ionium mare dictum est: Hebrei quoque Ionios et Græcos lingua eorum Iauan vocitant. Hæc est sententia Iosephi de filiis Noë. Slaui itaque mox post Græcos ad occidentem terras possederunt, Seruiam, Russiam, Dalmatiam, Mysiam, Bulgariam, Bosniam, Croaciam, Pannoniam, et Slauoniam. Fuerunt autem principes Lech et Czech bini fratres, Iauan nepotes, de femore Helisæ descendentes, Croaciam ac Slauoniam per Crupam fluium rapidum et velocem determinatas, sorte cum cognatione et familiis eorum inhabitantes, regiam, locumque principalem suæ residentie in Psaro castro ac villagio eius nominis tenentes: villa vsque in hodiernum diem cum suo nomine Psari permanet, ad fluentia Crupæ, plures inhabitatores et colonos, nostro æuo etiam linguæ Slauonici habens. Castrum vero demolitum solas ruinas et fundamenta arcis demonstrat. Quum autem ex multiplicatione hominum et genealogiarum, Dalmatia, Croatia et Slauonia eas non comprehenderet, sæpenumero iurgia et cædes inter fratres, principes et cognatos pullulabant. Quapropter præfati duces Lech et Czech vitando pessima facinora, parricidia et mortes hominum,

animo

animo concordi et consilio salubri, collectis rebus et gentibus eorum, per familias et colonias cum tota suppellectile, quantulacunque tunc habebatur, relictis sedibus nativis, ad occidentales diuerterunt regiones exploratum ire et percontari nouas sedes. Sciebant namque orientales meridionalesque regiones colonis et habitatoribus occupatas atque referas: et idcirco frustra eas aggrediendas et quærendas. Profecti itaque peruenere in Morauiam et Bohemiam, et lustrata vniuersa illa regione, vasta quidem et nondum culta, perspecta et aura eius salubri, et gleba fertili, fixerant tentoria in monte, qui Rzip dicitur: coepitque Czech frater minor, loci amoenitate delectatus, a maiori natu germano suo Lech plurimis instantiis petere terras Morauie et Bohemie in hæreditatem suam, posterorumque suorum perpetuandas et populandas: Lech autem ad obeundam et nutriendam beneuolentiam fraternam, consensit votis, petitionibusque Czech, et valedicens processit cum suis versus orientem et septentrionem, dedeniensque in terras incultas, a nemine vnquam habitatas, Silesiæ et maioris Poloniæ, suos suaque omnia exposuit et firmavit: multiplicatque Lechitæ, qui et Poloni, in his locis maioris Poloniæ et Silesiæ, creuerunt, Deo volente, in maximo numero, et impleuerunt Vandaliam, id est, Poloniam, iuxta flumen Vandalum, qui nunc Visla nominatur. Impleuerunt Pomeraniam, Cassubiam, et totam regionem secus mare Germanicum, ubi nunc est Marchia, Lubek et Rostok vsque ad Vestphalam, sortitique sunt varias nominationes secundum varietatem locorum quæ inhabitantur: & hi, qui penes fluium Sueuum, nunc in Teuthonico Spre, seu Sprewa dictum, commorati sunt, Sueui nuncupati: & alii iuxta eos Burgundi, a casis, & acerbis, quos lingua sua Polonica Brogi vocant, appellati sunt: sicque de reliquis, Drzewianie, & Trawianie, a copia lignorum, & graminum nomina perceperunt. Tempore autem imperatoris Augusti, ut refert Bergomensis in supplemento, Burgundorum octuaginta millia ex septentrione venientes, ripas Rheni infederunt, quos Drusus, & Tiberius, nepotes Octauiani, ut refert Paulus Orosius, expulerunt, & repedare in connatas sedes compulerunt. Tandem Drusus Rhenum, & Albim fluuios transeundo pugnavit, (Albis fluuius est per Bohemiam, & Misniam vsque in mare Germanicum decurrens, Labia in Bohemico nuncupatus) & in Sueuos, & Burgundos incidit, quibuscum cruentissimam pugnam egit cum victoria. Sed victor Drusus in eodem prælio per ferocissimam Sueuorum gentem necatus occubuit, & in Moguntiam relatus sepultus quieuit. Exinde Cæsar Octavianus, ut mitescerent sub minori cælo, Sueuos, ut inquit Suetonius Tranquillus, traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit: ubi vrbs Augusta in honorem imperatoris Augusti structa est: qui translati in hanc diem Sueui a priori patria, & Vindelici a linguagio Vindelicorum atque Slaui, nominantur, ipsaque vrbs Augusta, Vindelicorum Augusta dicitur. Hæc referunt præfatus Suetonius Tranquillus, & Martinus in sua Martiniana parte secunda, sub descriptione Cæsaris Augusti: tamen si Sueui de prouincia eorum cis mare Germanicum sita educti fuerunt, alii tamen Poloni, Vindelici, & Slaui subintrauerunt, & illam regionem repleuerunt. Vnde tempore Valentiniani imperatoris, ut dicit Orosius, & Bergomensis in supplemento, Burgundi iterum ex septentrione de terra Vindelicorum surgentes, ad Rhodanum fluuium pertransierunt, & quia pacifice illas terras coluerunt, a vicinis eorum intacti, Burgundiam ex suo nomine vocatam constituerunt. Sed Vindelicos circa Lubek, Rostok, Mekelsburg, & fluuium Sueuum, imperatores Henrici, tanquam gentiles, Christum colere nolentes, expugnauerunt: sicque ad extremum Henricus tertius, deuictis prædictis gentibus, Teuthonicos in eorum loca induxit, & locauit. Refert quoque historia Henrici tertii, quod quatuor reges Vindelicorum, capti, diebus festis, & diebus coronationis suæ, lebetes, & caldaria in ignominiam eorum ad coquinam eius ferebant. Et verum quidem est, quod

Ccc

vsque

Gothi exterminantur.

Quid Kozak significet.

Vandalorum origo.

Fratrū principum Lech & Czech habitationes.

Lech & Czech nouas sedes quærant.

Czech in Bohemia manet.

Lech in maiori Polonia sedem figit.

Paulus Orosius.

Vindelici & Sueui translati.

vsque in hodiernam diem perdurant Vindelici, seu Slauī in illis locis circa Lubek Rostok, Misnam, & Marchiam, non in vrbibus, sed in pagis, et villagiis, præcipue hi, qui Sarbi, et Vindæ vocantur. Permanent, et nomina Polonorum atque Vindelicorum prisca in nominatione locorum, castrorum, et ciuitatum. Nam Lubek, Rostok, Mekelsburg, etc. nomina sunt Polonica.

CAPVT XIII.

Continuatio, de Vandalis, Alanis, & Sueuis.

Alani Pannoniam intrauerunt.

Moneta cum effigie Adriani imperatoris in Polonia inuenitur.

Modigifilus. Gundericus. Genfericus.

Genfericus Carthaginem capit.

Honorici crudelitas.

Guntamundus.

Hildericus.

Expulsi Alani e suis sedibus ad Vandalos declinauerunt, et simul Pannoniam intrauerunt, ipsamque quasi sexaginta annis inhabitauerunt: postea rempublicam Romanorum inuadentes Gallias afflixerunt: et exinde, vt referunt historici, ad Vandaliam seu Poloniam redierunt, et vsque ad tempora Stiliconis commorati sunt: intuleruntque, vt ex quibusdam signis conicio, immensam multitudinem argenteorum, cum figura, et effigie Adriani imperatoris, prout titulus, et superscriptio ostendit. Quam monetam in hanc diem est reperire apud Polonos secus decursus aquarum, et alluua pluuiarum, et in campis in cultura agrorum, vocantque eam rucolæ denarios sancti Ioannis Baptistæ, propter expressam imaginem capitis, et colli ad similitudinem capitis sancti Ioannis in disco. Tempore autem Honorii imperatoris, Stilicon comes Romanus, cupiens filio suo Eucherio apicem, et culmen imperii conquirere, Vandalos, Sueuos, Alanos, et Quados concitauit ad arma, et ad perturbandum dominium Romanorum. Qui in Gallis debacchantes, diuina, et humana pessunderunt, atque destruxerunt. Deinde Gothi cedentes Hispanias penetrauerunt, et nunc has, nunc illas terribili mente afflixerunt. Deinceps ad Africam occupandam per Bonifacium principem Romanum euocati transierunt, et illam ferro, et igni vastantes conquiliuerunt. Primo itaque anno Gratiani, puta anno Domini tricentesimo, octuagesimo primo, et deinceps super Vandalos de regno Poloniæ exeuntes regnauit Modigifilus annis triginta. Post hunc filius eius Gundericus in Hispaniis annis sedecim: hic capta Hupalii, quum manus in ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, a demone correptus interit: cui Genfericus frater successit, vt refert Paulus Diaconus, ab Hispaniis ad Africam transiens, cunctam penè Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime deuastauit, fidem catholicam impietate Ariana infectus subuerit, episcopos profligauit. Sub hoc turbine, teste eodem Paulo diacono, et Possidonio, beatus Augustinus episcopus Hipponensis, ne suæ ciuitatis ruinam cerneret, expletis annis vitæ suæ septuaginta sex, migravit ad Christum. Deinde Genfericus Carthaginem inuadit, atque capit cum validissimo exercitu: ex Africa aduectus Romam spoliatur, multa millia captiuorum cum regina Eudoxia, et duabus filiabus in Carthaginem duxit, quam Trasamundo filio suo in matrimonium copulauit: Campaniam et Appuliam flammis consumpsit, Capuam, et Nolam pari ruina strauit. Inter has procellas vir piissimus Paulinus Nolanæ vrbis episcopus, pro cuiusdam viduæ filio sese in seruitutem tradidit. Regnauit Genfericus annis quadraginta octo. Eo mortuo successit Honoricus filius eius, qui effugatis amplius quam CCC. XXXIV. catholicis episcopis, & ecclesiis eorum clausis, plebem variis suppliciis affecit, & quidem innumeris manus & linguas abscidit: illis tamen expeditissime loquentibus, vt refert beatus Gregorius, in tertio libro dialogorum, & Paulus Diaconus in gestis Romanorum. Tandem iudicio Dei percussus, scatens veribus miserabiliter expirauit. Post hunc Guntamundus nouem annis regnauit. Post quem Trasamundus, qui ducentos, & viginti episcopos in Sardinia exilio relegauit. Deinde anno Domini quingentesimo vigesimo, regnauit Hildericus filius eius ex Eudoxia, filia Valentiniani Imperatoris a Genferico captiuata, genitus. Hunc pater Trasamundus ad mortem veniens, sacramenti nodis astrinxit, ne vnquam

quam in regno suo catholicis consulere. Qui mox patre mortuo, antequam regnum susceperet, omnes catholicos ab exiliis iussit reuocare, & episcopis ecclesias reformare. Regnauit annis octo. Hunc Gilimer perimens, annis quinque post eum regnauit, qui tantæ crudelitatis fuit, vt nec parentibus parceret. Tandem Belisarius patrius a Iustiniano Imperatore missus est ad Africam, qui magnas copias Vandalorum fudit, regemque eorum Gilimerum viuum capiens catena argentea vinctum Iustiniano Constantinopolim misit. Sic Vandalorum regnum in Africa destructum est. Habes ex prædictis, quod Vandali, Sueui, & Burgundi fuerunt de regno Poloniæ, a locis Poloniæ, quæ inhabitauerunt, appellationem et nomina sortiti, linguam et sermonem Polonicum profiteres et loquentes. Habes secundo, quod præfati populi Vandali, Sueui et Burgundi, Germani, & non Sarmatæ, neque Scythæ fuerunt. Ideo Sigisbertus Vincentius in speculo historiali, & ceteri antiquiores, inconcinne, & iniuste Scythas fuisse scripserunt. Collige tertio, quod prædictæ gentes non de Scandia insula, sed de Polonia oriundi, partem Europæ occidentalem, & Africam perturbauerunt. Vnde non recte antiquiores dixerunt eos Scythas ex Scandia insula, quum Scythia proprie sit post Tanaim in Asia ad orientem: Scandia vero, siue Scandinauia fuit, & est, ad occasum solis, post mare Germanicum in septentrione, Daniæ coherens, quam rex Daniæ possidet multis millibus pastuum a Scythia distans. Valde ergo indistincte ac impertinenter, iam dictæ gentes, Alanique, Gothi, & Hugui ab inexpertis de Scandia dicuntur exiisse, quum in ea nunquam fuerint, nec eam penetrauerunt, aut contigerunt. Collige quarto, quod Poloni, & Bohemi, Sueui, & omnia genera Slauorum, post diluuium in hanc ætatem, in suis sedibus, & connatis regnis permanent, & non aliunde superuenerunt, vt refert chronica Polonorum et chronica Bohemorum. Et Tacitus Cornelius affirmat in libello de situ et populis Germaniæ, inquit: *ipso Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hospitibus mixtos.* Nec est verum, quod falsus est Blondus (salua venia tanti historici, in aliis doctissime scribentis, & modernorum, sequaciumque eorum) quod Slauī, a Tanai, & Bosphoro ascenderunt in Illyricum, Dalmatiam, & Croatiam. Lech quoque, & Czech, principes Polonorum, & Bohemorum ad occidentem diuertunt, & terras Vandalorum, post egressum ipsorum in Gallias, intrauerunt, quum Slauī in ipsorum prouinciis, & principes Lech, & Czech in Polonia, & Bohemia, a diluio in nostram ætatem permanerent, permanent, & Deo fauente, permanebunt. Verum tamen Ruteni cum suis principibus ascenderunt eo tempore, & aliis, de Russia, & Bosphoro in Illyricum, & Croatiam, & spolia referebant pingua, nec illic permanerunt. Etiam exeunt de Vandalia, seu Polonia armigeri sexaginta millia, nonnunquam centum millia ad oppugnandum hostes, nec per hoc desertatur regnum Polonorum, quum ciues, mercatores, & coloni agrorum in oppidis, & villagiis intacti permanent, absque desolatione, & sic quod non sint loca ingrediendi, & occupandi exteris: sicut fuit, & tempore Honorii Cæsaris, quando Vandali, pugnatore duntaxat, exiuerant in Gallias. Et adhuc inquit historici, quod regressi Vandali, (qui primum Gallias affligebant) sedes eorum in Vandalia inhabitauerunt: ergo alii ipsas non occupauerunt. Collige quinto, quod linguagium Slauorum amplissimum est, & diffusum, plurimas terras, & prouincias possidens, velut sunt Seruii, Mysii, Rascii, seu Bulgari, Bosneses, Turco hac tempestate subiugati, deinde velut sunt Dalmatæ, Croatæ, Pannonii, Slauī, Carni, Bohemi, Morauī, Silesitæ, Poloni maiores, & minores, Masouitæ, Pomerani, Cassubitæ, Sarbi, Ruteni, Moscouitæ: hi omnes Slauī, et Vindelici sunt, per ampla regna inhabitantes. Sed et Lithuani iam slauonifant: Nugardi quoque et Ple-scouenses, Smolenses, et Ohulci. Vide chronicas eorum, et cosmographias.

Gilimer.

Vandalorum regnum in Africa destruitur.

Blondus refutat.

Lingua Slauorum latissima.

Collige sexto, quod cis mare Germanicum Poloni, Sueui, et Burgundi, consumpti, et exterminati sunt, per Henricos imperatores, dumtaxat Sarbis, et Vindis, seu Vindelicis, adhuc manentibus, vt expressum est supra.

CAPVT XIII.

De Iuhris.

Iuhris de Iuhra, terra Scythiæ septentrionalissima, et frigidissima, iuxta oceanum septentrionis, a Moschouia, ciuitate Moschorum ad orientem, et septentrionem quingentis miliaribus magnis Germanicis distante, ascenderunt, et uenerunt per terram planam ad meridiem in regionem Gothorum in Scythia, ubi nunc Tartari Zahadaïenses, seu Zauolhenses degunt, presseruntque sui multitudine, et eiecerunt Gothos de Gothia in Sarmatiam. Quunque coaluissent, et pane in infinitum multiplicati fuissent, audientes a venatoribus, qui ceruam sequentes transierant flumina Volhæ, et Tanais, quod esset terra Sarmatarum Europæ fertilior, et auræ mitioris, coaceruatim præfata flumina transnantes, Sarmatas, et Rutenos conflixerunt, Gothosque insequentes cum eis in Mysia, et Thracia bellarunt, et eos superarunt: intrantesque Pannoniam, solo, vino, et regionis uertute delectati, mansionem in ea fixerunt: Maternum, et Detricum, capitaneos Romanorum, cum eorum gentibus aggressi conflixerunt, et Materno occiso Detricum in fugam verterunt: præter ea regem elegerunt, et supra se constituerunt virum uasum, animosum, et strenuum, Attilam nuncupatum, quem Hungari suo idiomate Ethele vocant. Is aduocatis, et recensitis multis regibus, et gentibus, Gallias ingressus, eas tyranniter, et crudeliter, vastauit. Et quum ad campos Catalaunibus, cum Theodorico rege Gothorum, multisque aliis gentibus aduersus eum accelerabat. Quo comperto Attila aruspices de victoria consuluit, qui inspectis extis superatum iri, inferioremque ipsum in illo bello fore dixerunt, adificientes, quod maior de inimicis occideretur: putabatque Attila, quod Aetius supremus dux partis aduersæ caderet, aliquo modo de morte ipsius gaudens (terribilis enim uisa est ei potentia Aetii) acies ordinauit, et instruxit, cauteque ad uesperum, non in meridie, tubas canere iussit, et congregari. Vbi numerosissimus populus cæsus est, et Theodoricus rex Gothorum, non Aetius, quod Attila optabar, cecidit, et occubuit. Attila uidens se victum, se et suos inter currus in medium castrorum recepit, nox enim aderat, præcepitque e sellis equitum in struem congestis focum accendere, ut si impeteretur, præcipitaret sese in ignem, et arderet potius, quam in manus hostium deueniret. Altera autem die Thorismundus filius Theodorici Regis Gothorum, ultum iri cupiens necem genitoris, contra Attilam acies instruebat. Aetius uero suspectam habens potentiam Gothorum, tanquam et Huguorum, persuasit Thorismundo, ut omiſſa pugna ad possidendum solium paternum properaret, ne frater eius regnum præoccuparet: quo permotus discessit, Aetiusque et omnis exercitus ipsius solutus recessit. Tunc Attila exhilaratus, spes iniquas ultionis coquebat, et e loco secedens, urbem Remensem obsedit, et expugnauit, sanctumque Nicasium, eiusdem urbis præfulem, cum sorore eius Eutropia et omnibus ciuibz trucidauit. Ad Treas autem quum accessisset, occurrit ei pontifex sanctus Lupus, et percontando dixit: Tu quis es? cui ille: Attila sum (inquit) flagellum iræ Dei. Et Lupus, arrepto freno equi eius, introduxit eum cum suo exercitu in ciuitatem, dicens: Bene ueneris, flagellum iræ Dei. Ille autem cum suis cæcitate percussus, ut aiunt, pertransiit urbem in partem alteram pacificus. Mulier autem pauperrima habens decem filias, timore percussa de suburbio fugiebat, filiam postremo editam, et in bimatu natam, in sindone

Iuhri Pannoniam intrant.

Attila Gallias ingreditur.

Theodoricus rex Gothorum in pugna contra Attilam occubuit.

Attila S. Nicasium trucidat.

ad collum ligatam gestabat, duasque minores puellulas in iumento, quod ante se pellebat, portabat: reliquæ filiæ circumcirca matrem gradiebantur, et ambulabant. Hanc quum bellatores Attilæ conſequuti sunt, filiæ eius territæ, ad matrem concurrerunt. Mater autem stupida, et sui incompas, uiso fluuio properanter currebat, uolens se præcipitare, et in fluuio submergere. Sed milites eam inſequuti in ripa fluuii rapuerunt, et cum filiabus ad Attilam perduxerunt, quæ supplex ad terram procidens gratiam precabatur. Cui Attila misertus, datis pluribus nummis, et uerbis, liberam cum prole sua dimisit, et aliis, qui cum ea adducti fuerunt, propter ipsam pepercit. Deinceps Attila in Germaniam descendit, castraque, oppida, et villas eius vastabat, donec audiret, quod Aetius, et Gothi denuo nouum militem contra eum pararent, quo permotus ad Pannoniam abſcessit, et renouato exercitu uir uitiuus in Italiam per Stiriam, et Carinthiam properabat. Ab exploratoribus autem certior redditus, quod Aetius, et innumerae gentes in radicibus alpium opperirentur eum, declinauit, et diuertit ad Dalmatiam, et Histriam, euerſisque notabilibus urbibus, iuxta mare Adriaticum ad Aquilegiam uenit, et eam per triennium obsedit. Et cum uictualia obſessoribus etiam in longinquo defecissent, militesque præ inedia contra eum murmurarent, coepit iterum obequitare urbem, prospiciens qua parte impeteret eam, et dirumperet: uiditque auem, quæ ciconia uocatur, pullum suum e summitate arcis rostro in propinquum arundinetum portare, sic consequenter et alium: et exclamans dixit, auem præſciam futurorum, nosse urbem perditum iri, ideo fugere, et inualeſcens contra ciuitatem cepit eam, et more tyrannico omnes, quos in ea reperit, in ore gladii trucidauit. Eo tempore urbs magnifica, et præpotens Venetiarum, ob metum Attilæ, extructa est. Progrediens autem ad Lombardiam Attila, crudeliter afflixit, et vastauit eam. Quumque ad Rauennam uenisset, aduolauit Leo Papa, obnix, et humiliter supplicans, ut a vastatione urbis Romæ, et totius Italiæ superfederet, et cessaret, quod et fecit. Et dum pugnatore eius admirantes ad inuicem replicarent, quod Attila neminem timeret, nisi bina animalia, lupum, et leonem, de pontificibus, propter quos genti eorum pepercit, parabolam ſumentes: respondit Attila: maturum uirum clericali habitu indutum iuxta leonem cum gladio bis acuto ſtetisse, et vibrato gladio mortem ei comminasse, nisi pacem redderet, petiorem exaudiendo. Abſcessit itaque, et in Pannoniam rediit. Celebransque nuptias cum una pulcherrima uirgine, multum uini hauſit, et in nocte inter cubandum apoplexia ſuffocatus, centum et uiginti quatuor annis ætatis expleis interiit, et sanguis per nares, et os ipsius fluxit. Illa nocte Marcianus imperator in Constantinopoli per ſomnium uidit Attilæ arcum fractum: arcubz enim gens Iuhrorum potissime utebatur. Defuncto autem Attila, inſurrexerunt inter Hungaros diſſenſiones, digladiationes, et ſtrages, ita ut plures eorum occiſi perirent, reliquos cum Chaba, filio Attilæ, rex Gepedarum, et alij, olim Attilæ ſubiecti, de Pannonia expulerunt, qui in Gothiam per paludes Mæotidas tranſierunt, tria uero millia ex eis inter eundem de Pannonia ſegregauerunt ſe ab eis, et in Tranſſyluania manſerunt, et ne a uicinis impeterentur, Siculos, in uulgari eorum Czakle, ſe nominauerunt. Qui autem trans Mæotidas, et mare Euxinum penetrauerunt, ſæpe numero remiſcentes fertilitatis, abundantiaque panis, et uini ipsius Pannoniæ, ſuis poſteris diſſerebant, et narrabant, utque in Pannoniam redirent, hortabantur. Factumque eſt, ut poſt mortem Attilæ anno tricenteſimo primo, recensitis pugnatorebus ducentis, et ſedecim millibus, uiam patrum eorum ingreſſi, iuxta paludes Mæotidis per Sarmatiam, in Pannoniam peruenerint, temporibus Conſtanti imperatoris quinti, et Zachariæ Papæ, uidelicet anno Domini ſeptingenteſimo quadrageſimo quarto. Primumque in Iazyges aſcenderunt, et illic ſeptem capitaneos elegerunt, unicuique eorum, propter inſultum inimicorum, triginta millia

Attila in Germaniam deſcendit, deinde in Italiam properat.

Attila Aquilegiam deuastat.

Leo papa Attilam precatur, ne Romam deuastaret.

Attila in Pannoniam redit.

Attilæ mors.

Chaba, filius Attilæ, ex Pannonia eiicitur.

Iuhri parum
terræ, aquæ
& herbæ a rege
Swyatoplug
petunt.

Iuhri Pannoni-
os profligant,
& rex eorum
Swyatoplug in
Danubio perit.

Mors piscis.

De montibus
Riphæis & Hy-
perboreis fa-
bulosis.
Origo Tanais
& Volhæ.

pugnatorum consignantes: et ut melius ab hostibus tuerentur, septem castra, cuique capitaneo vnum assignando, rude et grôsse de terra fecerunt, et crexerunt, a quibus septem castris in hanc diem septemcastrensis dicitur. Præter ea miserunt exploratum ire Pannoniam quendam e suis militibus *Cusid* appellatum. Is offensus, & reperto Rege Pannoniæ Swyatoplug nomine: (Slauis hic erat: nam & tota Pannonia terra Slauorum fuit, licet Romani eis capitaneos, & armigeros extraneos præficerent,) ipsum nomine Iuhrorum aduenarum præsalutando, equum album cum sella, & freno deauratis obtulit, & parum terræ, aquæ, & herbæ ab eo postulauit: quod rex Swyatoplug concessit: æstimabat enim agricolas fore, tanquam hospites aliquidpiam terræ pro cultura exposcere: ideo subridens, ait habeant, quantum volunt. *Cusid* ergo lagenam terræ, alteram aquæ Danubii, tertiam graminis reportauit, & quæ egit, suis exposuit. Iuhri cognoscentes Pannoniam terram feracem, & optimam esse, nomine primi præfecti Arpad nuncupati, Swyatoplug intimauerunt, ut peramplius in terra eorum, pro equo albo, sella, et freno deauratis empta, non maneret. Is sero intelligens bellum ei imminere, exercitum coadunabat. Iuhri autem festine accelerantes ad regem prope Danubium venerunt, & facta pugna Pannonios cum rege eorum prosligauerunt. Rex quoque Swyatoplug a facie eorum fugiens in Danubium incidit, & aquis vehementibus absorptus perit. At Iuhri Slauos incolas Pannoniæ trucidarunt, terramque eorum in hanc horam possiderunt, Slauis undique in finibus Pannoniæ remanentibus, & inhabitantibus. Accipe primo, quod Iuhri a Iuhra, regione Scythiæ, de qua oriundi exiuerunt, vocati sunt, & vsque in nostra tempora a Bohemis, Polonis, & Slauis, Iuhri appellantur, ab aliis autem Hugui, tandem & Hungari dicti sunt. Accipe secundo, quod idem linguagium, & loquela pronuntiatioque acuta, sunt Iuhrorum in Hungaria, & illorum, qui in Scythia abundantesque in omnibus. Iuhri autem in Scythia vsque adhuc idololatæ sunt, & agrestes. Accipe tertio, quod Iuhra septentrionalissima est absque altissimis & inaccessibilibus montibus, nec tantis, ut sunt alpes iuxta Italiam, neque sicut montes Sarmatici. Non recte ergo quidam historici tradiderunt, dicentes: Huguos exisse de prouincia eorum, de montibus maximis, & inaccessibilibus. Enim vero sunt montes in Iuhra cum densis siluis patentes, & bene permeabiles, quantitatis mediæ, & altitudinis, petrosi, & saxosi, quales sunt per totum septentrionem in fine terræ, iuxta oceanum septentrionis. Et scias, quod ex oceano septentrionis quidam pisces, idiomate Moscouitarum *Mors* nuncupati, in summitate montis, mari adiacentis, scandunt, & dentem fricando se in ascendendo appendunt, de culmine montis deorsum in partem alteram prolabantur, & cadunt, quos Iuhri, & ceteri incolæ septentrionis capiunt, dentes eorum, qui ponderosissimæ sunt grauitatis, in Moschouiam mittunt, & post ad Turcos, & Tartaros, de quibus manubria, & tenacula ensium, framearum, & cultellorum faciunt, ut impetuosiores ictus grauitate adiuuante impellant. Accipe quarto, quod montes Riphæi, & Hyperborei non sunt in rerum natura, non in Scythia, non in Moschouia, nec vsquam locorum: & quum fere omnes Cosmographi asserant, Tanaim, Edel seu Volham, Dzwina, & magnos fluuios ex prædictis montibus effluere, conficta conficte, & potius fabulosa in experti scripsere. Fluit Tanais, Volha, & maxima flumina, ex Moschouia, de terra plana, coenosa, & nemorosa, nullis montibus obsita, prout de Moschouia, quum peruentum fuerit, dicam. Reuerendissime domine præful, hic est baratrum profundissimum propter clarissimos scriptores, montes Riphæos & Hyperboreos ponentes. A quorum contradictione veritas ipsa me tueatur, & defendat, pro omnibus argutis rationibus experientiam rerum opponendo, ut, qui non credit, videat, et experiatur, quod ita

ita est, quemadmodum dixi. Accipe quinto, quod Iuhri, in Iuhra Scythiæ, non colunt, agros non seminant, non habent panem, vinum aut cereuisiam, degunt miserrime in siluis, et foueis subterraneis, piscibus vescendo, & ferarum, quarum copiam habent, & aquam bibunt, pellibus induuntur ex diuersis animalibus, in vnum consuendo, pellem lupi, cerui, vulpis, martis, &c. Misera ergo regio est sub polo arctico, ut dixit Hippocrates in lib. de regionibus, aëre, & aqua. Subiecti sunt duci Moschouia, & pendunt pro tributo pelles sabellorum, scismorum, & similibus, quoniam aliis donatiuis carent. Accipe sexto, quod aliqui famosi cosmographi, & historici in illo angulo ad mare septentrionis temperatissimas regiones confinxerunt, in quibus propter temperiem, & auram placidissimam beate, & diutissime viuunt, donec tædio affecti, de montibus sese in oceanum præcipitent. Hoc totum fabulosum est: qualis etenim beatitudo sit, non habere panem, merum, & cetera delectabilia? qualis temperies est, continuum frigus, quo illic est pati? In solstitio hiemali perpetuam, & continuam noctem sentire? In solstitio vero æstiuo, permanentes & parum tepentes soles videre? sed hæc omitto. Accipe septimo, quod in Iuhra, & locis septentrionis non effoditur aurum, argentum, nec aliæ minæræ. Nec correspondent fabulæ, quod illinc essent gryphes, & magnæ aues prohibentes fodere, & efferre aurum. Vnde secundum hoc dico, contrarium auctoribus antiquis, quod gryphes non sunt in rei veritate, in illa parte septentrionis, nec in aliis partibus orbis. Assertur autem ad nos auis quædam rapina vinens, quantitatis aquilæ, sed alis, & cauda prolixioribus, quam aquila, in similitudinem accipitris, & vocant eam Moschouitæ Krzczot, nostri vero homines vocant ipsam Bialozor, quasi albicans splendor, quia subalba est secundum ventrem. Hanc omnes rapaces aues, accipitres, falcones, & ceteræ rapto viuentes in tantum metuunt, quod inspecta ea tremunt, & cadunt, & extinguuntur. Accipe octauo, quod in septentrione post Gothiam, Sueciam, Finlandiam, Iuhram, & post mare Caspium, non sunt monstroli homines, scilicet monoculi, bicipites, canina capita habentes, &c. sunt nobis similes, rare, sparsim, & ab inuicem distantes, pauci numero habitantes, colore, ut frequenter, liuidi, propter frigus liuiditatem corporibus eorum imprimens. Hæc vera sunt, & qui scripsit, verum scripsit, & scimus, quia verum est testimonium eius.

CAPVT XV.

De Turcis.

Hæcenus diximus de quibusdam nationibus ante aduentum Tartarorum, Sarmatiam Asianam, seu Scythiam, per tempora et tempora inhabitantibus, scilicet de Amazonibus, de Scythiis, de Gothiis, & Iuhris, seu Huguis. Consequenter dicemus de validis gentibus ex Tartaris Czahadaiensibus originaliter disseminatis, quales sunt Turci, Vlani, seu Tartari Precopenses, & Tartari Cosanenses: item Tartari Nohaienses. Et primo de Turcis pauca dicamus. Post aduentum Tartarorum ex oriente, in terram Gothorum, quam ipsi Czahadaienses vocant, anno quasi nonagesimo, quidam miles magni Cham, nomine Otumannus, fortis humilis, & fortuna tunc obscurus, viribus tamen corporis robustus, & audax, propter certas, ut ei videbatur iniurias, e Tartariis in quadraginta equis secedens, coepit occulte in Cappadocia montes, & aditus opportunos occupare, & ex opportunitate loci & temporis prædas agere: ad quem plurimi grassatores, ut fit in huiusmodi genere hominum, confluxerunt, & coaluerunt vehementer, ita ut, quod prius occultis insidiis egit, palam et pari Marte tunc coeperit oppida, ciuitates, & gentes inuadere, & occupare. Et quia non reperit resistentes, ipse celer, manu audax, & dexteritate fortunatus, per terrores, comminationes, & per aliqua-

Iuhrorum in
Scythia mis-
era vita.

Error Cosmo-
graphorum.

Otomannus a
quo Turci im-
peratores Oru-
manni.

Turci origi-
nem ducunt
e Tartaris.

Archanes.

Ammurates.

Pesaites.

Alpinus.

Mahumetes.

Ammurates
secundus.

Mahumetes
Constantino-
polim capit.

rum ciuitatum direptiones, occupauit, & possedit Cappadociam, Pontum, Bythiniam, Asiam minorem, Pamphiliam, & Ciliciam. Itaque ex ipsa familia Otumannorum, siue Turcorum, originem duxit, quia ab aquilone panderat omne malum super vniuersam terram. Quod autem Turci propago et soboles sint Tartarorum, identitas morum, loquelæ, & pugnandi demonstrat. Nam habitum, modumque equitandi, & curte infedendi, sagittis quoque, & arcubus pugnandi eundem habuerunt, & nunc ut plures habent cum Tartaris. Sermonem etiam & linguagium Tartarorum connatum habent: non differt loquela Tartarus, et Turcus, nisi modice, velut exemplariter diceretur, sicut Italus, & Hispanus, vel Polonus, & Bohemus. Otumanno ex humanis rapto, filius eius Archanes, secundus rex Turcorum, successit, audacia, & ambitione patri haud absimilis, sed disciplina rei familiaris longe peritior: quo factum est, ut dominium, & imperium a patre coeptum, suapte industria auxerit, & conseruauerit. Deinde tertius rex subsecutus est filius Archanis, nomine Ammurates, hic Græcis dissidentibus, & imperatore Trapesuntino, & Constantino, de imperio certantibus, in adiutorium per Trapesuntinum imperatorem pretio euocatus, & in Thraciam per Hellespontum traiectus, vafer & astutus euentum belli prorogauit, atque protraxit, donec Græcis, viribus & diuitiis, fractis, & eneruatis, occasione habita, in eos arma verit, & Thraciam occupauit. Eo defuncto Pesaites quartus rex filius surrexit, qui rerum maximarum cupidus, Macedoniam, Thessaliam, Phocidem, Boeotiam, Atticam sui iuris effecit. Bulgarosque, et Illyricos assiduis excursionibus debilitauit, et suburbia egregiæ vrbis Constantinopolitanæ spoliavit, et ciuitatem obsidione atque fame in tantum excruciauit, ut imperator Constantinopolitanus in Italiam, et Galliam auxilia mendicaturus profectus sit. Sed Deo disponente, Temir Kutlu magnus Cham Tartarorum, quem historici Tamerlanem dixerunt, affligendo, et tanquam fulgur Asiam petranseundo, incidit in Pesaitem præparatum, et occurrentem ei, quem profligauit, et captiuatum catenis aureis alligauit, et abduxit, breuique dimisit, qui paulo post obiit. Post hunc quintus rex Alpinus appellatus regnauit. Aduersus istum Sigismundus Hungariæ, et Bohemiæ rex ac Romanorum imperator copiosum duxit exercitum. Collatisque signis, tumultuose fusus castra reliquit, et paruo nauigio vix per Danubium turpem sibi inuenit salutem. Amplius sextus in ordine rex Turcorum Mahumetes tributa grauiam imposuit, excursionibusque fines sui imperii dilatauit: præter ea sublato Mahumete morte, filius eius Ammurates secundus regnauit, hic Thessalonicam urbem illustrem euerit, Cyprum, et Aetoliam subegit, Tribalos, Illyricos, et Hungaros vastauit: Vladislaum, Poloniæ et Hungariæ regem, in primis feliciter pugnantem, vltimo congressu ad lacum Varnensem, Ioanne Huniad cum Hungaris e prælio secedentibus, superauit, et misere cum suis occidit, elatusque victoria, Peloponnesum vi cepit, et muros Isthmi Corinthiaci funditus deiecit: vita denique functus, Mahumetem filium octauum regem reliquit, qui Constantinopolim anno M. CCCC. LIII. die vltimo Maii, post obsidionis quartum, et quinquagesimum diem, summa vi, et extrema oppugnatione cepit. Peram subinde, opulentissimum oppidum, per deditionem demolitis muris accepit, Bulgariæque, et Rascia positus, Smyderow magnificum castrum Rasciæ, supra Danubium situm, adeptus est, et ex eo Dalmatiam, et Croatiam in solitudinem redegit, Stiriam quoque, et Austriam penetrauit. Deinde Nigropontum sub Venetis expugnauit, Theodosiam, nunc Cassam nuncupatam, in Taurica insula, Ianuensium coloniam, vna cum præfata insula expugnauit, et comprehendit, binosque principes de castro Mankup, (ut fertur) postremas Gothorum reliquias, gladio percussit, et Mendligeri imperatorem Tartarorum in predicta Chersoneso Taurica, sui iuris fecit: Moldauiam, et Valachiam vastauit, et cum Venetis fed-

cim

cim annis continuis pugnavit, cum Husakassan, rege Persarum, similiter continuum bellum gessit, sæpe victus, nonnunquam et ipse victor fuit. Obiit prima die Maii, anno Domini millesimo, quadringentesimo, octuagesimo primo, in Constantinopoli sepultus. Pro ipso Turci Baiffetum filium eius ad imperium assumpserunt. Zeliabus vero, minor natu filius Mahumeti, indignatus ad Soldanum Aegypti recurrens, & exercitum comparans, cum Baiffeto infeliciter pugnavit, et ad Rhodienses fugit, quem magister ordinis Rhodiensis captiuum in Franciam misit, et postea Alexandro Papæ sexto obtulit. Ludouicus autem rex Galliarum ad Apuliam consequendam per Romam transiens, Zeliabum a Domino Papa per contractum accepit, et inter eundem, veneno, an fatigatione itineris, incertum est, extinxit. Expugnauit autem Baiffetus nonus rex Turcorum, Ciliam, et Album castrum in Moldauia. Modon quoque insulam, et urbem eiusdem nominis, sub Venetis, vi et obsidione conquisiuit. Cum Sophi rege Persarum sæpe pugnavit, et quasi semper succubuit. Dum autem senuisset, filius ipsius Selimbasseg, quem nostri homines Selembeg vocant, imperium sub eo arripuit, et Baiffetus ad insulam, in qua nutritus erat, deductus breui occubuit. Decimus rex Turcorum Selembeg modernus surrepto imperio, fratres suos necauit, et extinxit: deinde minax Christianis, præcipue Pannoniæ, bellum inferre proposuit. DEVS autem omnipotens excelsio suo iudicio aduersus eum Sophi, regem Persarum, concitauit, et aliquot præliis confictum superare concessit. Postea Selinus, qui & Selemberg, Syriam expugnauit, & Aegyptum ingressus, Alkair maximam urbem apprehendit, & Soldanum dominum Aegypti occidit. Tribus autem imperatoribus postremo dictis, Constantinopolis, sedes imperii, quondam secunda Roma dicta, domicilium assiduam factum est, ita ut a circumstitis incolis, præsertim a Slauis, non Byzantium, nec Constantinopolis, sed Czarow dom, id est, domus Cæsarum diceretur, & est Constantinopolis triquetra figuræ, duobus angulis mari adiacens, tertio campos prospectans: eius ambitus decem et octo miliaria Italica continet, non habet grandia palatia, nisi thermas, & scholas philosophantium magnifice nouiter structas: templum vero sanctæ Sophiæ, hoc est, sapientiæ Dei, qui est Christus, vera sophia patris, egregie olim ædificatum, per Mahumetem imperatorem secundum Turcorum deiectum est, & stabulum ferarum factum. Roma vero Italiæ rotundæ figuræ, ambitu murorum triginta duo miliaria continet, fere duplo ambitu Constantinopolis excedens, et habet septem colles, et palatia prætiosa.

Baiffetus.

Zeliabus capti-
uatur.

Selembeg.

Comparatio
Constantino-
polis cum
Roma.

C A P V T XVI.

De familia Tartarorum Vlanorum, siue Precopensem.

Altera soboles, et genealogia, ex Tartaris Zauolhensibus deriuata, est Tartarorum Vlanorum, ab Vlano, inuasore insulæ Tauricæ cognominata. Vlanus puella est, et virgo, et quia Vlanus de virgine, et puella genitus est, sine legitimo thoro, Vlanus nuncupatus est, suisque posteris in Chersoneso Taurica nomen indidit. Etiam virgines imprægnari, et concipere absque viro apud Mahumeritas nullum miraculum est, quum apud ipsos hoc sæpius contingat, et prædicetur. Est autem Tauricana insula inter paludes Mæotidas, longitudinis viginti quatuor miliarium: latitudinis vero quindecim miliarium, habet tres ciuitates, Solat, Kirkel, Cassam: et duo castra, Mankup, et Azow. Solat Tartari appellant Chrim, et Cæsarem Precopensem, exinde Chrimensem imperatorem vocant: et ciuitas illa domus exiles habet, et est deserta pro maiori parte. Alia ciuitas minor est Kirkel, et supra eam in rupe alta est castrum ex lignis, et argilla factum. In hac rupe (ut fertur) draco commorabatur, et trucidabat homines, et iumenta, propter quem incolæ fugientes, habitationes propinquas vacuas reliquerunt, et quia

Quid sit Vla-
nus

Descriptio
Chersonesi
Tauricæ.

Solat seu
Chrim & Kir-
kel ciuitates.

quia Græci, et Itali insulam inhabitantes, gloriosam Dei genitricem Mariam precati sunt, ut eos a dracone liberaret, viderunt successu temporis candelam ardentem intra rupem: inciderunt ergo, et secuerunt gradus ascendendi in rupe: et peruenientes ad candelam ardentem, imaginem sanctissimæ Mariæ conspexerunt, coram qua lumen arsit, draconemque desubtus per medium ruptum iacentem. Egerunt itaque gratias de tam miranda liberatione, et draconem, in frustra sectum, proiecerunt extra rupem, et quia incolæ glorificantes beatam virginem ad imaginem eius ascendebant veneratum, Acigeri, Cæsar Precopensis, contra fratres suos pugnans, exemplo eorum motus, supplicavit beatæ virgini Mariæ, ut eum adiunaret, votum vouens, quod virginem benedictam remuneraret. Nam Mahumetici venerantur beatam Mariam, profitentes eam virginem absque thoro virili, magnum prophetam Iesum benedictum concepisse, et peperisse. Quumque adiutus superaret suos æmulos, binos equos, quos habuit meliores, vendidit, et exinde cera empta, maxima duo lumina, siue candelas fecit, et ante imaginem coram ardere quotannis iussit, quod in hanc usque diem per subsequentes imperatores continuatur. Tertia ciuitas est vrbs Theodosia, nunc Caffa dicta, quam expugnauit sub Ianuensibus Mahumetes secundus, imperator Turcorum: castrum vero Mankup, quod est versus occasum a Caffa, præfatus Turcus Mahumetes vi accipiens, binos fratres principes, et dominos castri Mankup, ut dicitur, reliquias vltimas Gothorum, gladio occidit. Azow quoque castrum circa ostia fluminis Tanais situm incastellauit, et Turci vsque nunc tenent. Tartari vero Vlani ab ingressu insulæ in campestribus eius, ut est innata consuetudo Tartarorum, degunt, et extra insulam iidem campestris Sarmatiæ Europiæ iuxta paludes Mæotidas ad mare Ponti vsque ad Album castrum occupando possident. Ingressumque in insulam, seu introitum, ad occasum solis fecerunt aggerem de terra longitudinis vnus miliaris, in modum pontis stementes, rudem tamen, et semiplenum, ita ut aquæ maris in aliquibus locis aggerem pertranseant. Insula ergo antiquitus Taurica dicebatur, nunc vero Przekop, quod sonat fossatum, quoniam aquæ circumdederunt eam, et protegunt, tanquam fossata aquis plena, ciuitates: sed hæc hæcenus. Videamus deinceps genealogiam. Post Vlanum in Taurica regnauit Tachtamis Czar, qui vna cum Vitoldo duce Lithuanie, contra fratrem suum Temir Kutlu Czar imperatorem Zauolhensem pugnavit, et superatus est. Ex Tachtamis Czar filius eius Szydachmet Czar regnare voluit: sed Adzikerei Czar expulit eum, et ipsemet pro eo regnauit. Szydachmet autem pro auxilio in Lithuaniam perrexit, et captiuatus per Lithuanos cum vxore, et filiis, in castro Kowno incarceratus est, ibi cum coniuge, et filiis mortuus in diebus Casimiri tertii Regis Poloniæ, et magni ducis Lithuanie. Defuncto Adzikerei Czar, quia septem filios reliquerat, senior filius Haider nominatus obtinuit imperium. Mendligeri vero vnus ex præfatis filiis ad imperatorem Turcorum confugit, et accepto subsidio, et vxore a Turco, dispersit et eiecit Haider, et Iamurci cum aliis fratribus. Hi ad Iwan Vasilowicz Moschoniæ ducem fugerunt, qui suscepit eos, et ducatum Cofanensem eis donauit. Ex Mendligeri Czar nouem filii nati sunt, primus Machmet Kerei, alter Achmet Kerei, tertius Machmet Kerei, quartus Bethi Kerei, et est submersus, dum prædam ageret per fluvium in Valachia, anno Domini M. D. X. Quintus Burnas Kerei, sextus Mubarek Kerei, septimus Sadech Kerei, octauus, et noni nomina non teneo. Nunc pro patre suo regnat Machmet Kerei Czar. Et scias quod, licet Tartari Precopenses magis ciuiles, mitioresque ratione auræ sexti climatis, quod inhabitant, deberent esse, tamen non deseruerunt præscam suam lupinam rapacitatem, et ferinam crudelitatem, sicut bestiales, qui campos, et siluas inhabitant, et non ciuitates, nec villas. Inuadunt enim singulis annis, vastant, et deprædantur Russiam, Lithuaniam, Valachiam, Poloniam, & quandoque Moschouiam.

CAPVT

Theodosia
nunc Caffa.

Azow.

Insula Taurica,
nunc Przekop.Mendligeri
filii.

De Tartaris Kofanensibus, & Tartaris Nohaiensibus.

Tertia horda Tartarorum Kofanensium nuncupata est sic, a castro Kofan supra flumen Volhæ circa metas Moschouie situm, penes quod commorantur. Et exiuerunt de principali horda omnium Tartarorum, videlicet de Tartaris Czahadaiensibus siue Zauolhensibus, sicut et ceteri Tartari omnes. Habet autem prædicta Cofanensis horda quasi duodecim millia pugnatorum: in necessitate autem, quando aduocant alios Tartaros, ad triginta millia bellatorum constituunt. Istorum principes, et facta eorum, genealogiaque non scribuntur, quoniam homagiales sunt ducis Moschouie, et pendent ex arbitrio eius in viuendo, in bellando, & duces sibi eligendo: Idcirco quod de Moschorum principe dicitur, de ipsis poterit accipi, et adaptari. Quarta horda recens, et noua, vltimo ex Tartaris Zauolhensibus orta, est Occasorum, siue Tartarorum Nohaiensium. Nam postquam Occas insignis seruus, et miles magni Cham, habens triginta filios, occisus est, filii secesserunt a capitali horda Zauolhensium, et iuxta castrum Sarai degere coeperunt, ante hunc annum Christi, millesimum, quingentesimum, decimum septimum, circiter septuaginta annos, vel paulo minus, subitoque in immensum creuerunt, in tantum, ut hac tempestate numerosissima, et maxima surrexerit horda ipsorum. Isti sunt septentrionales, et frigidiores omnium Tartarorum, Moschouie a parte orientali adiacentes, et sæpenumero eam inuadentes atque spoliantes. Dominantur inter eos filii, et nepotes Occas. Non habent pecuniam, nec monetam, sed res pro rebus vendunt, puta pro seruis, pro filiis, pro pecoribus, et iumentis.

MATTHIÆ A MIECHOW DE SARMATIA EUROPEA LIBER II.

CAPVT I.

De Russia, de tractibus eius, de abundantia & contentis in ea.

Postquam diximus de Sarmatia Asiæ, quæ Scythia vocitatur, restat dicere de Sarmatia Europea, et in ea primum occurrit Russia, olim Roxolania dicta. Latus eius orientale adiacet flumini Tanai, & paludibus Mæotidis, secernentibus Asiam ab Europa. Priscis autem sæculis Alani habitauerunt ad flumen Tanais: deinde iuxta illos ad meridiem Roxolani. Hæ autem gentes in toto delere perierunt, campique latissime patentis spectantur deserti, solis feris, et Cofacis, seu prædonibus peruii, prout supra dictum est. Post hos supersunt reliquæ Circassorum versus meridiem, et sunt gentes ferocissimæ, et bellicosissimæ, genere, et lingua Ruteni. Deinde est castrum Oczarcow nuncupatum, quod imperator Tartarorum Precopensum extruxit, in dominio Lithuanorum, et post, quasi duobus miliaris ab Oczarcow in meridiem sequitur, Dzassow, et fuit castrum, quod ante tempora nostra demolitum est: A Dzassow in Byaligrod, quod Turci occuparunt, sunt sex miliaria. Sequitur Podolia ad occasum, Moldauie & Valachie contermina ad meridiem: ad orientem.

Eee2

orien-

Fertilitas
terræ.

orientem vero campis Tartarorum, & Tauricæ insulæ. Hæc est terrarum fertilissima, Cererisque, & mellis feracissima. Nam agro rude culto, & parum inuerso atque exarato, frumentoque superfeminato, tribus annis sponte frumentum germinat, ita tamen, quod colligendo tempore mellis segetem, aliquidpiam granorum permittatur, in terram decidere, ad surgendam ex eis frumentum in anno sequenti, sine cultura, & sine agri aratura. Gramen quoque, & pascua tam cito ac vberime fundit, & prodit, vt perticam in tribus diebus supercrescendo contegat, & aratrum in locis graminosis derelictum in paulo pluribus diebus, graminibus sepiat, & cooperiat. Examina vero apum non solum in mellificiis, & arboribus cauatis mellificant, verum in ripis, & terra sponte mella reponunt. Contingitque sæpe numero, vt examina apum superuenientia, & priores apes exterminantia, ruricolæ aduolantia agmina apum trucidant, aut in aquis mergant, vt quæ præfuerunt, hæreditarie milificarent, & manerent. Postea ad montes Sarmaticos habitat genus Rutenorum, quibus præfident nobiles Polonorum. In Kolomia, in Zydazow, in Sniatin, in Rohatin, in Busco, &c. Sub eisdem montibus sunt tractus Haliciensis, olim Gallicia dictus, & Premisliensis, et inter montes Sarmaticos tractus Sanocensis. In medium Russiæ tendendo, est Leopoliensis terra, et vrbs in ea bene munita eodem nomine nuncupata: habens duo castra, superum, & inferum, & est metropolis Russiæ. In septentrionem sunt tractus Chelmenfis, Luceorienfis & Belzenfis, terraque in medio iacens. Clauditur autem Russiæ a meridie Sarmaticis montibus, et flumine Tyras, quem incolæ Niestr appellant. Ab oriente finitur Tanai, & Mæotidibus, Tauricaque insula. A septentrione Lithuania, ab occasu vero Polonia. Ex Moschouia autem aduenit Borysthenes, ab incolis Dniepr nuncupatus, famosus fluuius, per Lithuaniam, & Russiam currens, & sub Smolensco, & sub Kiow labens, in hunc ab occasu circa Chmielnik oppidum consurgens, Bog non exiguus fluuius illabatur: & quum emensus esset Borysthenes, quasi trecenta miliaria Germanica, in mare Ponti cadit. Amplius terra Russiæ quum sit fertilis, abundat melle, et medone, potu ex melle facto, adducitur et vinum ex Pannonia, et vinum ex Moldauia atque Valachia, quibus adiacet: sed et vinum ex Græcia, et est forte: etiam cereuisiam ad nutum habet. Abundat equis, bobus, et ouium gregibus, abundat cera in maxima copia, abundat pellibus martium, scismorum, vulpium, et bouum. Abundat fluminibus, quibus irrigatur, et aquis pisculentis, ita vt, vbi aqua iuuenitur, et pisces in ipsa reperiantur: non impiscantur stagna, et piscinæ Russorum, sed vbicunque aquæ reperiantur, illic et pisces de rore cæli (vt aiunt) demittuntur, absque hominum cura, et impiscatione: suntque in tractu Leopoliensi luci magni, et laudabiles, et in partes tanquam in laminas diuisibiles. Abundat Russiæ calamo aromatico in terris versus Tanaim, et paludes Mæotidas. Item rhapsodico in eisdem terris, et in Lithuania, sic et pluribus herbis, ac radicibus alibi non visis. Abundat tota terra Russiæ granis tinctorum, quæ copiosissime excrescunt: et quum priscis temporibus ad Genuam, et Florentiam, vrbes Italicas, importarentur, nunc vix aliquid de eisdem colligitur, fereque in toto frustrata, et non collecta pereunt. In tractu Chelmenfi rami pini arboris defæti, et in terra iacentes, in anno aut in duobus in saxa, et silices vertuntur: estque ibi creta, seu terra alba, in copia, quæ ad nos ducitur. Est et sal, quod in lacu Kaczibeio temporibus siccis colligitur, et quia prope est Oczarkow castrum Tartarorum, intercipiuntur, et captiuantur interdum per Tartaros ductores salis vna cum plaustris ducentis, quandoque et trecentis. In terra quoque Premisliensi, et in Drohobicz sal coctum, et in bolos ac portiones collectum reponitur. Præter ea in Russiæ sunt plures sectæ: est enim religio Christiana, Romano pontifici subiecta, et illa regit, et præualer, quanquam sit exigua numero. Est altera secta Ruthenorum amplior, quæ ritum

Ruteni sub
testate Polono-
rum.
Leopolis.Tyras seu
Niestr.Fertilitas
Russiæ.Ligna lapide-
scencia.Sal in lacu Ka-
czibeio.Russitarum re-
ligio.Mercatores
Armeni.Ritus Armeno-
rum.Rutenorum
metropolita-
nus.

Isidorus.

Ritus Rutheno-
rum.

Ephimera.

tum Græcorum insectatur, totam Russiam adimplens. Est tertia secta Iudæorum non vsurariorum, velut fit in terris Christianorum, sed laboratorum, agricolarum, et magnorum mercatorum, præfidentque, vt sæpe teloneis, et exactionibus publicis. Est quarta secta Armenorum, præcipue in ciuitate Camenecensi, et Leopoliensi. Hi sunt mercatores peritissimi, ad Cassam, Constantinopolim, ad Alexandriam Aegypti, ad Alkairam, et partes Indiæ penetrantes, et merces afferentes. Ruteni habitu, et ecclesiasticis officiis Græcos insequuntur, habentque proprias litteras, et abecedarium, instar et proximum Græcis. Hebræi similiter Hebræorum litteris vtuntur, et disciplinis, verum etiam artes liberales, Astronomiam, et medicinam perscrutantur. Armeni suo ritu gaudent, et litteris. Inter sanctos colunt plus Thaddæum apostolum, asserentes, quod eos conuerterit, et fidem Christi docuerit. Deinde et Bartholomæum sanctum Dei apostolum venerantur, per quem multos articulos, vt asserunt, de fide acceperunt: habent magnifica, et plurimum decora ecclesiastica apparamenta, planetas, et ornatus non scissos, sed omniquaque rotundos, libros, calices, et ceteram Christianorum veteranorum splendidam suppellectilem. Quod autem ad spirituales præfides, et pastores Christianorum, archipræsul est Leopoliensis, metropolitanus Russorum, et Lithuanorum, habens sub sua diuisione Kiowiensem, Camenecensem, Premisliensem, Chelmensem, Luceoriensem, et Mednicensem episcopos. Rutenorum metropolitanus est Kiowiensis, quæ olim metropolis Russiæ fuit: habet subiectos Vladicas, et episcopos de ritu Græco in Moldauia, et Valachia vsque ad flumen Histri, seu Danubii, vnum in Russiæ Chelmensem, alterum in dominio Lithuanorum Vladimiriensem, siue Brestensem, tertium Pinsci seu Mrowsci, quartum Polocensem, quintum Lucensem, sextum Smolnensem, et passim omnes alios Vladicas ac episcopos in terris Moschorum, et in septentrionem sub iurisdictione Moschorum protensorum. Isidorus, metropolitanus olim Kiouiensem, lingua et doctrina Græcus peritissimus, tempore Eugenii Papæ quarti ad concilium Florentinum, in centum equis iuerat, et vniõne ecclesiæ Romanæ percepta, in Russiam redierat: hunc Moschouitæ obedientiam Romanam eis prædicantem spoliauerunt, et in necem extremam impulerunt. Sequuntur Ruteni doctores et theologos Græcorum, præcipue Basilium Nazianzenum eorum sermone Bogoslaw nuncupant, quod in Latino sonat, laudans deum. Acceptant, et nostrum sanctum Gregorium Papam Romanum, præcipue in libris moralium, quem translatum legunt, et lingua eorum Biesiednik, quod valet concionantem, persuadentem, vel prædicantem, vocant. In ecclesiis Rutenorum lingua Seruiorum, quæ est Slauonica, diuina celebrant, legunt, et cantant, in ecclesiis Armenorum, Armeno sermone, in synagogis Iudæorum lingua Hebræa orant. Christiani autem, ritu Romano, Latino sermone cantant, orant, et legunt. Et scias quod in fluminibus Russiæ, et Lithuania, præcipue in Boristhene, et Bog, qui dicitur Hypanis, tempore æstatis multiplicantur ephimera, et sunt vermes, et volatilia alata, quaternis, interdum senis alis oriuntur, et generantur mane, currunt super aquas, et volant super ripas circa meridiem: in occasu autem solis extinguuntur. De his loquitur Aristoteles primo de historiis animalium, et in problematibus, et medici de febre ephimera.

CAPVT II.

De Lithuania, & Samagithia.

Magnus ducatus Lithuania est regio latissima, in ea sunt plures duces Lithuania, et Russiæ: vnus autem præfex, et monarcha, cui ceteri omnes subsunt, magnus dux Lithuania vulgo nuncupatus. Aiunt autem verustiores, et antiquitatum relatores, quod quidam Italici propter Romanorum dissensiones deferentes

Itali veniunt
in Lithuaniam.

Vilna a duce
Vilio conditur.

Vithenen dux
Lithuanorum
Russiæ princi-
pes sibi sub-
iicit.

Olgerdus ma-
gnus dux Li-
thuanie, pater
Iagiellensis.

Keystut pater
Vitoldi, in car-
cere a Iagiello-
ne occiditur.

Lithuani fidem
Christianam su-
scipiunt.

ferentes Italiam ingressi sunt terras Lithuanie, et nomen patrie, Italia, genti ve-
ro Itali indiderunt: quæ per posteros terra Litalia, et gens Litali, littera præ-
posita, coepit nuncupari. Ruteni autem, et Poloni, eorum vicini, maiorem im-
mutationem facientes, vsque in hodiernam diem terram Lithuaniam, gentes ve-
ro Lithuanos appellant. Hi primum condiderunt oppidum Vilno, elevationis
poli quinquaginta septem graduum, et ex nomine ducis Vili, quo cum illas re-
giones ingressi sunt, Vilno vocauerunt, fluminibus quoque circa ipsum fluenti-
bus Vilia, et Vilna, ex eiusdem ducis nomine, indiderunt nomina. Samagithiam
autem de suo sermone sic nominarunt, quod lingua eorum, terra inferior sonat.
Aliqui autem ignari historiae, a lituo, quod est cornu, et tuba venatorum, eo
quod regio illa plures venationes exercent, Lithuaniam appellari voluerunt, quod
ad effectum, non ad historiae originem spectat. Hæc gens Lithuanorum annis
superioribus adeo obscura, contempta, et vilis apud Rutenos fuit, ut principes
Kiouieneses ab ea sola perizomata, et subera ob egestatem, et soli natini sterili-
tatem in signum tantummodo subiectionis exigerent: donec Vithenen, dux Lithua-
norum, rebellionem primam contra Rutenos inducens, et seipsum ducem inter
populares constituens, astu principes Russiæ aggressus conflixit, sensimque adeo
crevit viribus, ut iugo principibus Russiæ iniecto, etiam in tributa eos redige-
ret sibi pendenda, quæ per plures ætates Rutenis ipse penderat. Posterique Vi-
thenen succedentes furtiuis, lupinis, et subitis incursionibus finitimas gentes Rus-
siæ, Prussiae, Masoniæ, et Poloniæ inuadebant, et diripiebant: donec fratres cru-
ciferi Teuthonici ordinis beate Mariæ per Conradum ducem Masoniæ aduocati,
& in auxilium assumpti, Prussia vi, & continuis armis conquesta, Samagithas,
& Lithuanos aggressi, debellare, et opprimere pluribus oppugnationibus coepe-
runt, tandem, donec ad Olgerdum, & Keystutum duces Lithuanie successiue pe-
nuerunt. Fuit autem Olgerdus magnus dux Lithuanie, cuius filius erat Iagiello,
postea baptizatus, & Vladislaus nominatus, in regem Poloniæ coronatus. Frater
autem ipsius Olgerdi fuit Keystut, maximus expugnator, & persecutor Chri-
stianorum, qui inter pugnandum cum cruciferis Teuthonicis in Prussia ter captus,
terque astu, & mira euasione contra voluntatem cruciferorum liberatus e vin-
culis fugerat. Huius Keystut filius fuerat Vitawdus, seu Vitoldus, mactæ virtu-
tis princeps: Iagello autem, qui postea, & Vladislaus, sub treugis pacis capti-
uando Keystut, & filium eius Vitawdum, Keystut in carcere occidit: Vitaw-
dum vero in vincula coniecit. Tandem a cruciferis, & Christianorum exerci-
tibus sæpenumero Iagello pressus, deo miserante ad Polonos declinauit, fideque
Christiana cum fratribus suis, quos octo in numero habuit, vnda baptismatis
ablatus, & in Regem Poloniæ coronatus, Hedwigim, filiam Ludouici, Hungariæ
& Poloniæ regis, illustrissimam, ac speciosissimam in consortem accepit, anno Chri-
sti millesimo tricentesimo, octuagesimo sexto, die Iouis, quarta decima mensis
Februarii, quæ fuit sancti Valentini. Coepitque præfatus rex Vladislaus secun-
dum promissâ vigilare, & instare, ut gentem Lithuanicam a tenebris erroris ac
idololatria expurgaret, assumptis quoque secum, Bodzanta archiepiscopo Gne-
zensi, & pluribus viris ecclesiasticis atque religiosis, item reginâ Hedwigi, Se-
mouito, et Ioanne Masoniæ, Conrado Olesnicensi ducibus, et complurimis baro-
nibus, anno Domini millesimo, Conrado Olesnicensi ducibus, et complurimis baro-
nibus, anno Domini millesimo, octuagesimo septimo, in Lithuaniam
intrauit, & baptismum suscipere Lithuanos procurauit. Colebant autem ab
origine Lithuani numina, ignem, siluas, aspides, & serpentes: ignem, qui per
sacerdotem lingua eorum zincz nuncupatum, subiectis lignis adolebatur: siluas
autem, et lucos sacrosanctos, & habitacula deorum putabant: aspides vero atque
serpentes in singulis domibus, velut deos penates, nutriebant, & venerabantur.
Rex itaque Vladislaus ignem sacrum putatum in ciuitate Vilnensi, barbaris in-
specta-

spectantibus, extingui, templum, & aram in quibus fiebat hostiarum immolatio, di-
rumpi, siluas vero succidi, & confringi, serpentes quoque necari præcepit, bar-
baris stentibus deorum suorum falsorum exterminium, contra regem autem nec
missitare audentibus, mirantibus quoque, quod Poloni sacrorum violatores ignis
siluarum & serpentum intacti, illæsi que a diis eorum, secus quam ipsimet quoties
violabant, fuerunt. Exterminatis itaque idolis, gens Lithuanorum per aliquot
dies de articulis fidei, & oratione dominica per sacerdotes Polonos, magis tamen
per regem Vladislaum, qui linguam gentis nouerat, edocebatur, & sacra bap-
tismatis vnda renascebatur: largiente pio rege Vladislao singulis ex popularium
numero post susceptum baptismum, ex panno, de Polonia adducto, nouas vestes: qua
prouda liberalitate effecit, ut natio illa rudis, & pannosa, lineis in eam diem
contenta, fama huiusmodi liberalitatis vulgata, pro consequendis laneis, caterua-
tim ad suscipiendum baptismum ex omni regione accederet: & quoniam labor e-
rat immensus vnumquemque credentium baptizare singillatim, mandante rege
multitudo sequestrabatur in turmas, & cuneos, & vniuersis de qualibet turmarum
benedicta aqua sufficienter conspersis, cuiuslibet turmæ, & vniuersis, qui in ea con-
stituerant, nomen vñitatum Petrus, secundæ Paulus, tertiæ Ioannes, &c. feminis per
turmas diuisis, Catherina, Margareta, &c. iuxta numerum turmarum imponebatur,
militaribus tamen specialis impendebatur baptismus. Fundauit insuper rex Vla-
dislaus in Vilna ecclesiam cathedralem, sub titulo sancti Stanislai patroni Polonorum,
principalemque aram in loco, vbi ignis, qui falso perpetuus credebatur, constituit,
ut error gentilis fieret cunctis patentior. Constituit etiam in eadem ecclesia Vil-
nensi episcopum virum spectatæ virtutis, Andream Vasilo, natione Polonum, genere
nobilem, de domo accipitrum, professione fratrem ordinis minorum, olim Elizabethæ
reginæ Hungariæ confessorum, et prædicatorem insignem, episcopum Cretensem.
Eodem quoque Vladislao rege instante, Samagithia fidem Christi, & baptismum susce-
pit. Ad cognoscendam autem naturam prouinciæ, & gentis illius, animaduerte, quod
regio Samagithia est septentrionalis, & gelida, Lithuanie, Liuoniæ, & Prussiae con-
termina, siluis, collibus, & fluminibus circumseptâ, in hos tractus distincta, scilicet,
Iragola, Miedniki, Chrosse, Rosena, Vidoki, Vielunia, Kelthini, Czethra. Gen-
tes regionis proceræ, & altæ staturæ, agrestes, & incultæ, paucæ & castigatæ vi-
tæ viuentes, sitim aqua sedare solitæ, raro cereuisia, aut medone: auri, argenti,
æris, ferri, vini, illa tempestate expertes, & ignaræ: apud quos licitum erat vxo-
rem accipere. Nullus illic ædificiorum nobilium, sed tantummodo tugurii vnius v-
sus: ventrem distentum & porrectum: extrema vero habens coarctata, ex ligno, &
culmo structura, largius ab imo sensim operis incremento ædificium in arcibus cogi-
tur, in carinæ, seu galeæ maximæ similitudinem elaborata, in cacumine fenestra
vna superne lumen reddens, subter quam focus, & cibos parabiles coquens, &
frigus, quo regio pro maiori anni parte constricta est, repellens. In ea domo se,
vxores, pignora, seruos, ancillas, pecus, armentum, frumentum, & omnem su-
pellectilem condunt: gens ad diuinationes, & auguria procliuis. Præcipuum nu-
men Samagithicum erat ignis, quem sacrosanctum, & perpetuum putabant, qui in
monus altissimi iugo super fluuium Newiasa sito, assidua lignorum appositione, a
sacrorum sacerdote alebatur. Accedens itaque Vladislaus rex turrin, in qua con-
sistebat, incendit, & ignem disiecit, & extinxit. Succidit deinde per milites suos
Polonicos siluas, quas non secus, quam sanctas, & deorum habitacula Samagit-
iæ (iuxta illud poeticum: habitauerunt dii quoque siluas) venerabantur, in eam ca-
liginem mentis prolapsi, quod & siluæ præfata, & aues, færaeque in illis consi-
stentes, sanctæ forent, & quicquid in illas ingrederetur, ut sanctum deberet cen-
seri, violanti quoque nemus, feras, vel alites, manus aut pedes, dæmonum arte,
curuabantur

Lithuani ba-
ptizantur tur-
matim.

Iagello ecclesi-
am cathedra-
lem Vilnæ
fundat.

Samagithia seu
Samagithia reli-
gionem Chri-
stianam susci-
pit.

Vladislaus rex
iple ignem sa-
crum ex trin-
guit

Mortuorum
parentatio-
nes.

Primus Mie-
dnicensis epi-
scopus Mat-
thias natione
Germanus.

Vladislaus ce-
dit Lithuaniam
& Samogitiam
Vitoldo, fratri
patrueli.

Exercitus Vi-
toldi a Tarta-
ris deletur.

curuabantur. Maxima itaque barbaros tenebat admiratio, quod Polonorum milites nemus ritu eorum sanctum excidentis, nulla læsio, qualem ipsi in se frequentius experti erant, sequeretur. Habebant præter ea in siluis præfatis focos, in familias, & domos distinctos, in quibus omnibus charorum, & familiarium cadauera cum equis, sellis, et vestimentis potioribus incendebant. Locabant etiam ad focos huiusmodi ex subere facta sedilia, in quibus escas ex pasta in casei modum præparatas deponebant, medonemque focis infundebant, ea credulitate illusi, quod mortuorum suorum animæ, quorum illic combusta fuerant corpora, nocte venirent, escaque se exsatiarent. Insuper prima Octobris die, maxima per Samagittas in siluis præfatis celebritas agebatur, et ex omni regione vniuersus vtriusque sexus conueniens illuc populus, cibos, et potus quilibet iuxta suæ conditionis qualificationem deferrebat, quibus aliquot diebus epulati diis suis falsis præcipue Deo, lingua eorum appellato Perkuno, id est, tonitru, ad focos quisque suos offerebat libamina. Rex itaque Vladislaus primum eos pater noster, deinde symbolum docuit, quoniam nullus sacerdotum linguam Samagitticam nouerat, et vnda baptismatis ablui iussit. Vnus autem ex maioribus Samagittarum pro omnibus respondit: Ex quo, inquit, serenissime Rex, dii nostri veluti inertes, et languidi a Deo Polonorum deleti sunt, deos nostros, sacra eorum deserimus, et Deo tuo atque Polonorum fortiori adhæremus: sicque baptisati sunt. Rex autem in Miednicki cathedralem ecclesiam sub honore, et titulo sanctorum martyrum Alexandri Theodori, et Euanthii, in aliis autem locis ecclesias parochiales fundauit, et illis dotem sufficientem consignauit, et inscripsit. Mednicensis ecclesiæ primus episcopus Matthias origine Almanus, in Vilna tamen natus, eo quod linguam Lithuanicam, et Samagitticam norat, præfectus est, et consecratus. Contigit autem in prima plantatione, dum Samagittæ per magistrum Nicolaum Vezik, fratrem ordinis prædicatorum regium prædicatorem per interpretem instruerentur de fide, creatione mundi, et lapsu primi hominis Adæ, vnus Samagittarum sufferre sermonem prædicantis non valens, in hæc verba prorumpit: Mentitur, inquit, illustissime Rex, iste sacerdos, asserit mundum creatum esse, quum sit homo non longæuæ ætatis: sunt etenim inter nos plures annorum numero seniores eo, centenarium supergressi, qui creationem nullam recordantur: sed solem, et lunam, ceteraque sydera semper eisdem motibus luxisse, referunt. Rex autem Vladislaus iubens eum silere, declarauit, magistrum Vezik creationem mundi non asseruisse, in diebus suis incepisse, sed longe ante, puta ante sex millia annorum, et paulo plus, ordinatione diuina prouenisse. Contulit autem rex Vladislaus magnum ducatum Lithuanie, et Samagittie Alexandro Vitoldo fratri suo patrueli: is quia acer, et animosus erat pugnando, adiecit Lithuanie ducatum Pskow, quem Pleseouiam appellant. Deinde alterum ducatum Nouogrodiensem, qui Nugardia agnominatur. Tertium ducatum Smolnensem suo dominio apposuit. Factaque in circuitu pace, in orientem penetrauit, et incidens in hordam Tartarorum, multitudinem eorum in Lithuaniam appulit, ac in certo territorio Lithuanie locauit, vsque in hac diem permanentem. Congestoque fortiori exercitu, iterum in Tartariam perexit, et superatis fluminibus, in planitiem diffuse porrectam circa flumen Vorzskla, quarta decima die Augusti peruenit. Ibi occurrente ei imperatore Zauolheni Temir Kutlu, quem scriptores Tamerlanem nuncupant, cum infinita ac innumerabili Tartarorum multitudine, de treugis, et pace vtrinque tractabant: concordia tamen nequaquam a Tartaris acceptabatur. Vitoldus igitur a suis persuasus cum custodibus corporis sui retrorsum abiit, et in Lithuaniam fugitiue rediit: exercitus vero ipse ab infinita multitudine Tartarorum obrutus, in toto deletus est. Præter ea Sigismundus rex Romanorum iaciendo inter Vitoldum, et Vladislaum, fratrem eius regem Poloniae, fomitem discordiarum, coronam

ronam Vitoldo promisit, et in regem Lithuanorum sublimari persuasit: verum quum afferretur corona per loca tutiora Marchie, et Prussiae, nobiles maioris Poloniae sese opposuerunt, et cum exploratoribus in custodia permanendo, in loco, qui Turzagora vocatur, legatos imperatoris Romanorum opperiebantur.

Illi vero rem infectam cognoscentes, terrore perculsi retrocesserunt. Vitoldus autem de hoc certior factus præ tristitia, ab anthrace inter scapulos orto, vitam cum principatu finiuit, anno Domini millesimo, quadringentesimo, trigesimo. Post mortem Vitoldi Vladislaus Iagello rex Poloniae, Switrigellum fratrem suum, in ducem Lithuaniae, annulo suo inuestiuit, et substituit: qui immemor beneficii, contra Vladislaum Iagellonem tumultuauit, et bella gessit, propter quod rex Vladislaus Principi Sigismundo de Starodup suggessit, commisitque, vt ducatum Lithuaniae sub Switrigello surriperet. Apparente igitur comete exili supra illum ducatum, dux Sigismundus de Starodup Switrigellum expulit, et ducatum magnum Lithuaniae possedit. Hunc Sigismundum, Iwan dux Czartorienfis, genere, et secta Rutenus, post aliquot dies occidit. Ingrediebatur siquidem ex consuetudine vrsa ad tabernaculum ducis Sigismundi. Ruteni itaque, more vrsæ ostium tabernaculi fricabant, et mouebant: quo audito dux Sigismundus vrsam aduenisse putando, ostia aperuit, & a Rutenis vulneribus concisus occubuit. Aeneas de Picolomini scripsit, non hunc Sigismundum, sed Vitoldum, sicut præmissum est, per suos in forma vrsæ delusum, fuisse interfectum. Sed inficis relatoribus credidit, & erronee scripsit, quemadmodum simili errore ductus, plurima de Lithuanis, plurima & de Polonis conficta litteris tradidit. Posterique historiographi errantem erronee sequentes, ipsius Aeneæ absurditates & loca, atque mores illarum nationum, nunquam visa, aliter quam fuerunt, & quam sunt, tanquam vere litteris demandare non erubuerunt: quum experientia præteritorum atque præsentium ipsam & ipsos inexpertos, & aliter, quam res habeat, scribentes, redarguat. Successit duci Sigismundo de Starodup, Casimirus, Vladislai Iagellonis tertius natus, in magno ducatu Lithuaniae, quem fere quinquaginta annis gubernauit, sub cuius extremis & vltimis annis, Iwan dux Moschorum, auulsit, & sibi appropriauit ducatum Nouogrodiensem, alias Nugardiam seu Nouogrodiam nuncupatum. Post Casimirum in Lithuania dominatus est Alexander, filius eius quarto genitus, cuius temporibus præfatus Iwan, dux Moschorum, principatum Mozaisensem, longitudinis septuaginta, latitudinis totidem milliaria, & castra quadraginta subripuit. Alexandro vita functo, Sigismundus modernus in magno ducatu Lithuaniae susceptus est, sub cuius dominio Vassilo, Moschonæ dux, & principatum Pleskow, quem Plescouiam appellant, & ducatum Smolnensem, expugnauit & possedit.

CAPVT III.

De amplitudine & contentis magni ducatus Lithuaniae.

Amplitudo magni ducatus Lithuaniae est talis: a mari Balteo, seu Prutenico, ad Vilnam, capitalem ciuitatem Lithuaniae, sexaginta milliaria, a Riga vero ad Vilnam recto itinere septuaginta milliaria: eundo vero super Poloczko, vt communiter vadunt, erunt a Riga in Vilnam centum milliaria. Deinde a Vilna in Kiow sunt centum milliaria. A Kiow vsque ad confluentiam, vbi iunguntur flumini Dniepr & Bog, quos Græci Boristenem, maiorem & minorem appellant, sunt decem diæ, quæ faciunt septuaginta milliaria. Ibi steterat castrum Dzassow, quod destructum est, & ibi est finis domini Lithuanorum, quum prius protendebatur ad Byaligrod, quod Latini Album castrum nuncupant, & ipsum Turci expugnant & possident: circumcirca vero Tartari in campis degunt. Ista est computatio versus meridiem, quinimo verius dicam inter orientem & meridiem. Iterum

Ggg

ex transuerso

Imperator mit-
tit Vitoldo co-
ronam.

Vitoldus mori-
tur.

Switrigellus
dux Lithuaniae.

Expellitur a Si-
gismundo de
Starodup, qui
occiditur.

Errores Aeneæ
de Picolomini.

Casimirus suc-
cedit Sigis-
mundo de Sta-
rodup.

Alexander
dux Lithu-
aniae

Longitudines
inter Vilnam,
Kiow, Rigan.

Vilnæ ciuitatis
descriptio.

Commercium
Nouogrodensium.

Iwan Nouo-
grodensium
thesauros in
Moschouiam
abducit.

Mos Nouo-
grodensium
condemnan-
di ficiarios.

Descriptio ci-
uitatis Nouo-
grod.

Descriptio Ple-
scouia.

ex transuerso computando, a Parczow & metis Lithuaniae in Vilnam sunt octuaginta milliaria: sed a Cracouia per eandem viam, vsque in Vilnam, sunt centum & viginti milliaria. A Vilna in Smolensco centum milliaria, a Smolensco in Moschouiam, ciuitatem Moschorum, centum milliaria, & sunt milliaria Germanica magna. Prima autem & capitalis ciuitas in Lithuania est Vilna, et est tanta, quanta Cracouia, cum Casimiria, Clepardia, & omnibus suburbiis: verum domus non sunt coherentes, sicut in nostris ciuitatibus, sed vt saepe mediant horti & pomaria: habet Vilna bina castra murata, superum in monte, & inferum in basso. Nouogrod vero, quam Latini Nugardiam vel Nouogardiam vocant, fuit de possessione magni ducatus Lithuaniae, per ducem Vitoldum armis conquisita, & est Nouogrod in amplitudine paulo maior, quam Roma, in ambitu continet triginta duo milliaria Italica, quæ faciunt sex milliaria Germanica, & duo milliaria Italica supersunt. Nouogrod autem continet integra septem milliaria, alias triginta quinque milliaria Italica. Item Nouogrod lignea habet ædificia, Roma vero murata. Distat Nouogrod a mari Balteo duobus, vel quasi tribus milliariis. Et fuerunt, adhucque sunt, in ea ditissimi mercatores: in tantum, quod apud quemlibet mercatorem iuxta refectorium est Krancz, id est, reseruaculum loco testudinis, in quod argentum, aurum & res pretiosæ conquisitæ proiciebantur absque numero. Vnde Iwan, quod sonat Ioannes, princeps Moschorum, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, surripiendo Nouogrod, de manibus Casimiri, magni ducis Lithuaniae, huiusmodi thesauros Nouogrodensium exhaustit, & trecentos currus ad summum implendo, dumtaxat de auro, argento & vnionibus pretiosis, in Moschouiam abduxit. Et quia in eadem Nouogrod perniciofa consuetudo inoleuerat ficiariorum & raptorum, saepeque, aliquo reo inuento vel designato, pulsabatur campana prætorii, vbi centum senatores, tanquam iudices, sedebant, omnes more illius patriæ barbam protensam nutriendes: vulgus autem audito sono campanæ, concurrebat de tota ciuitate, ita quod quilibet hospes duos acciperet lapides sub brachio, & filii hospitum similiter. Quumque reus per senatores condemnaretur, lapidibus adstantes obruebant, & interficiebant eum, tumultuoseque ad domum condemnati currentes, diripiebant omnia bona occisi, & area domus postea vendebatur, & pecunia exinde pro republica confiscabatur. Idcirco Iwan, dux Moschorum præfatus, apprehensa & possessa Nouogrod, in quinque famosioribus plateis quinque capitaneos cum armigeris constituit, ad sedandum & prohibendum solitos tumultus, inuasiones & spolia. Est in Nouogrod castrum Deczen nuncupatum, in eo principalis ecclesia est sanctæ Sophiæ, id est, saluatoris, & est tecta aureis laminis splendentibus, suntque in eadem Nouogrod septem monasteria Czyrnkorum, id est, nigrorum monachorum de regula sancti Basilii, & distant a se inuicem fere vel prope per medium milliare. In primo monasterio b. Mariæ virginis sunt mille monachi, in altero sancti Georgii septingenti, in tertio sexcenti, in quarto quadringenti: sic consequenter in aliis monasteriis. Sunt & ecclesiæ sanctorum plurimæ, & solius sancti Nicolai, quem Rutheni inter alios sanctos plus colunt: ecclesiæ sunt tot, quot sunt dies in anno. Habet eleuationem poli Nouogrod sexaginta sex graduum, & in æstate, circa solstitium æstiuale, post occasum solis apparet lux cæli vsque in ortum solis, vt artifices, sartores, sutores, & ceteri mechanici suere & laborare possint. Post Nugardiam ad septentrionem est Suecia & Finlandia, vsque in oceanum septentrionis. Pskow vrbs notabilis murata & magna, minor tamen quam Nouogrod, adiacet Moschouia & Lithuania, hanc Latini, Pleseouiam appellant. Inhabitatores ipsius omnes sunt lingua & ritu Rutheni, barbam non radunt, & crines capitis non tondunt, habitum vero in toto deferunt Alemannicum. Habet terra Pleseouia triginta castra murata, & sunt versus Liunioniam, & non sunt tam bona castra in Moscho-

uia,

uia, neque in Lithuania. Tota autem terra Pleseouia sexaginta milliaria in longitudine, & quadraginta in latitudine continet. VASSILO modernus princeps Moschouia per compositionem & traditionem seniorum adeptus est, & possidet Pskow, deposuitque campanam, ad cuius pulsus tota ciuitas confluebat, & iniuriantes opprimebat. Contra pactum quoque & promissa sua abegit Vladicam, id est, episcopum loci, & plures nobiles ac ciues Pleseouia, & locauit in ciuitate Moskwa, et in aliis locis Moschouia. Deinde versus orientem est Poloczko, castrum & ciuitas magna, & pertinet ad ducatum Smolensem, possidet eam magnus dux Lithuaniae. Post hanc ad orientem est Smolensco, castrum & ciuitas ex roboribus structa, & fossis profundis munita, ipsa autem terra, seu ducatus Smolensco, continet in longum sexaginta aut septuaginta milliaria Germanica. Præter ea linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Iaczwingorum, vt horum, qui circa castrum Drohiczin inhabitant, & pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum & Samagitharum. Tertium Prutenicum. Quartum in Lothwa, seu Lothihola, id est, Liouonia, circa fluuium Dzwina, & Rigam ciuitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, vnus tamen non plene alterum intelligit, nisi currens & qui vagus est per illas terras. Habuit hoc linguagium quadripartitum tempore idolatriæ pontificem maximum vnum, quem Criue appellabant, morantem in ciuitate Romoua, a Roma dicta, quoniam hoc linguagium de Italia iactat sese aduenisse, & habet nonnulla vocabula Italica in suo sermone. De isto Criue, & ciuitate Romouæ in legenda sancti Adalberti pontificis & martyris legitur. Et scias, quod in Prussia iam pauci proferunt Prutenicum, subintravit siquidem lingua Polonorum & Alemannorum: sic & in Lothwa pauci villani profitentur hanc linguam, quia subintravit Alemannicum. In Samagithia autem, quæ est longitudinis quinquaginta milliariarum, & in Lithuania, quæ in longum triginta milliaria continet, in villis Lithuanicum loquuntur, & in magna parte Polonicum profitentur: nam & sermone Polonico sacerdotes eis prædicant in ecclesiis. Insuper scito, quod hoc linguagium quadripartitum totum est de obedientia et fide Romanæ ecclesiæ, in aliis autem prouinciis circumiacentibus, vt in Nouogrod, in Pleseouia, in Poloczko, in Smolensco, et in meridiem, vsque post Kiow, Rutheni sunt omnes, et Ruthenicum seu Slauonicum loquuntur, ritumque Græcorum obseruant, et obedientiam Constantinopolitano patriarchæ præstant. Amplius sunt in ducatu Lithuaniae Tartari circum Vilnam, habent proprias villas: colunt agros more nostro, laborant et vehunt merces, ad mandatumque magni ducis Lithuaniae omnes ad bellum assurgunt, loquuntur Tartaricum et colunt Mahumetum, quia Saracenorum sectam profitentur. Insuper sunt Hebræi in Lithuania, præsertim in ciuitate Troki, hi laborant et mercantur, telonea et officia publica tenent, de vsurisque non viuunt. Post hoc de fluminibus dicamus. A parte orientali dominium Lithuanorum terminant fluuii, Oskol, Iugra, Donicz, id est, paruus Don, et est paruus Tanais, hi et plurimi alii in Tanaim decurrunt. Item ex dominio Lithuanorum post castrum Vesnya, quod dux Moschouia modernus Vassilo occupauit, ortus est Dniepr, seu Borysthenes, ex terra plana lutosa, ex stagnis in densis siluis, et fluit sub Smolensco et sub Kiow, tandem emensis quasi trecentis milliariis Germanicis in mare Ponti incidit. Vilia alius fluuius triginta milliariis ad orientem Vilnæ ciuitatis ortum cepit, et sub castro Vilnensi cum alio fluuio minori, Vilna dicto, (et initium eius duobus milliariis a præfata ciuitate Vilna computatur,) commiscetur, vnaque ad magnum fluuium Niemen influunt. Niemen autem fluuius valde flexuose decurrit, naues deferret et merces: post castrum Kowno in mare Prutenicum cadit. Item Dzwina magnus fluuius fontes habet in Moschouia, et in dominio Lithuanorum, fluit sub castro Virepsk, deinde sub Poloczko: ostia eius circa Rigam ciuitatem Liunionia, vbi in mare cadit, et scias quod quemadmodum in superi-

Poloczko

Smolensco

Dialecti in Lithuania.

Tartari circa Vilnam Mahumetani.

Fluuii Lithuaniae.

perioribus præmissi, tria magna flumina prope se inuicem oriuntur, Dniepr, Dzwina, et Volha: oriuntur, inquam, in locis planis, nemorosis, palustribus, non ex montibus Hyperboreis, non Ripheis, nec aliquibus montibus, qui in natura minime sunt, dumtaxat figmento olim Græcorum, tanquam in rei veritate existerent, gloriose & ampullose prædicati sunt, et quod præfata flumina ex ipsis erumperent ac oriuntur, per sequaces historicos, cosmographos et poetas, in experte descripti, decantatique sunt, quum nusquam compareant: plana siquidem est terra per totum, unde illa orum ducunt. Et Dniepr, qui est Boristhenes, ad meridiem fluit usque in mare Ponti incidens. Dzwina grande flumen ex Moschouia erumpens, ad occasum solis per dominia Lithuanorum, et per Liouoniam labens, iuxta ciuitatem Rigam, in mare Balteum descendit. Volha maximus fluminum etiam ex Moschouia oriens, in septentrionem tendit, reuersusque in orientem, longinque circuit Tanaim: tandem conuersus in meridiem per Scythiam, seu Sarmatiam Asianam, et campos planissimos Tartarorum peruagatus, in viginti quinque flumina magna partiti, mare Fuxinum ingreditur. Distat Tanais a Volha in Tartaria iungere sex hebdomadarum, ad minus tribus aut quatuor velocissime currentibus. Sunt et alia in Lithuania et Moschouia multa flumina et stagna magna: parua vero flumina et riuuli, sine numero, in maiora defluunt, omnia piscosa abundanter, ita quod in illis terris ubi aqua, ibi et pisces: et sunt pisces sapidiore et delectabilioris gustus, quam in regionibus nostris, piscinae et fodinae pro aquis et impiscationibus, tanquam inutiles, illic non fiunt. Amplius in ducatu Lithuanie panis rusticorum nigerrimus est, non cribratus, ex siligine aut hordeo vna cum fursuribus: dominorum vero et potentum panis delectabilis, de pura similagine tritici albissimus pinfitur et habetur. Vino carent, nisi quod aliunde ducitur, præcipue vinum Rhenense, et ex occidentalibus regionibus per mare Germanicum et Balteum adductum, alicubi reperitur, medone et spisso, et tenui, & vario modo cocto abundant, et illo reficiuntur et inebriantur. Cereuillas coquunt diuersimode et ex variis granis, puta frumento, siligine, hordeo, auena, millio, &c. et non sunt sapidae: vulgus autem, ut semper, aquam bibit: oliuæ et fructus dulces ac delicati illic non crescant, algida etenim et frigida est prouincia. Armenta habent omnis generis et feras siluarum, plus quam in orbe Christianorum reperiuntur: saltus, deserta, et siluæ sunt magnæ, decem, aliquando quindecim milliariorum, nonnunquam et viginti quinque milliariorum: ad latera desertorum et siluarum villæ et habitatores inueniuntur, et idcirco, quia magna nemora sunt, magnæ feræ et multæ abundantissime visuntur et capiuntur, vti et boues siluestres, quos lingua ipsorum thuros et zumbrones vocant, onagri, et equi siluestres, cerui, damæ, dorcæ, capreæ, apri, vrsi, martes, sciuri, et cetera genera ferarum. Insuper aues abundant, et ficedulæ, quamuis illic vineæ non sunt, aduolant et impinguntur, atque cum suauitate eduntur. Estque in Lithuania et Moschouia animal voracissimum et inutile, quod alibi non compareret, Rossomaka nominatum. Quantitatis canis, faciei cati, corporis et caudæ vulpis, colore nigrum, cadaueribus vescitur, inuentoque cadauere, in tantum vorat, ut extendatur et infletur tanquam tympanum, repertaque angustia stricta, inter arbores intrat et intrudit se cum violentia premendo, ut violenter comesta violentius egerat, sicque extenuatum denuo cadaueri accurrit, et ad summum impletur, cum vicissitudine expressionis, et ad morticinium reuersionis, donec totum absumat et deuoret. Et forsitan natura tam insatiabile animal in illis regionibus producit, ut homines simili voracitate laborantes redarguat. Quoniam potentes, quum conuiuari coeperint, sedent a meridie in medium noctis, continuo cibo et potu sese opplendo, et a mensa, quoties natura propellit, assurgendo, iterum et iterum vorant usque ad vomitum et amissionem discretionis et sensus, tuncque iuguinis et capitis, quæ sunt discrimina, nesciunt: estque illa consuetudo perniciofa in Lithuania

&

Fluuii
Dniepr,
Dzwina,
Volha.Abundantia
piscium in Li-
thuania.Potus Lithua-
norum.

Feræ.

Aues.

et Moschouia, magis vero et absque rubore in Tartaria. Est etiam in illis terris Lithuania, Moschouia et Tartaria, ab origine consuetudo venditionis hominum: serui namque venduntur a dominis suis tanquam pecora, puerique eorum et uxores: quinimo pauperes homines, libero ventre nati, victu carentes, vendunt filios & filias suas, interdum et semetipsos, ut apud patronos siliquis et grossis cibis saturentur.

CAPVT IV.

De Moschouia.

Moschouia est regio longissima, latissimaque: nam a Smolensco usque ad Moschouiam ciuitatem sunt centum milliaria, a Moschouia ad Volochda centum milliaria. Et Volochda est prouincia, et fluius per ipsam labens eodem nomine vocatur, a Volochda ad Vsczuga centum milliaria, ab Vsczuga ad Viatka centum milliaria: et ista quadringenta milliaria sunt de regione Moschouia, et sermo per totum est Rutenicus seu Slauonicus. Ultra prædicta a Viatka ad regionem Permska centum milliaria, inde ad terram Vahulczka triginta milliaria, et hæc Scythia confinis est. Et istæ prouinciæ subiectæ sunt duci Moschouia, additisque terris ad septentrionem et orientem, ab eodem duci Moschouia possessis, Iuhra et Corela, quæ sunt in Scythia, erunt quingenta milliaria Germanica magna. Verum Moschouia non per milliaria nostra computant, sed per werst: et werst est quinta pars miliaris Germanici. Numerant itaque a ciuitate Moschouia ad Vlodomiriam ciuitatem decem et septem milliaria Germanica: abinde ad Vsczuch quingenta werst: iterum ab Vsczuch ad Iuhram quingenta werst. Intra Moschouiam autem sunt multi ducatus. Est ducatus seu terra Moschouia, de qua triginta millia pugnatorum nobilium ad bellum egrediuntur, agrestium vero sexaginta millia. Est et ducatus seu terra Twerckza, de qua quadraginta millia armatorum nobilium dumtaxat ad bellum prodeunt. In hoc ducatu capitalis ciuitas Twerd nuncupatur, et est ciuitas grandis, de lignis edificata: in ea sunt ecclesiæ lignæ centum et sexaginta: castrum etiam ligneum est, et sunt in ipso nouem oracula seu ecclesiæ: principalis est sancti saluatoris, et illa dumtaxat est murata: sub hac ciuitate et castro amplissimus fluius Volha labitur. Ducatus Chelmcki, de quo septem millia pugnatorum exeunt. Ducatus Zubczowski, de quo quatuor millia armatorum, & ducatus Klincki, de quo duo millia bellatorum prodeunt, ad terram Twerdensen annumerantur. Item ducatus Cubensis triginta milliaria in longum continens. Ducatus Iaroslauensis quadraginta milliaria de terra habens. Ducatus Szuhersiensis viginti milliaria terræ habens. Ducatus Szachouiensis triginta milliaria in longum continens: omnes sunt in milliariis Moschouia in longum computatis. Insuper ducatus Rzezensis, de quo quindecim millia boiatorum, seu nobilitum armatorum, euadunt, et fluius nominatissimus Tanais de ipso oritur. Item ducatus Susdalarum, et plures ei adiacentes desolati et destructi sunt per Tartaros. Est et terra Tartarorum, Kozanska horda nominata, triginta millia pugnatorum producent, principi Moschorum subiecta, in campis iuxta castrum Kozan, (quod dux Moschouia possidet, et alluitur magno fluminie Volha,) degens. Moschouia est ciuitas principalis satis magna, bis maior, quam Florentia Thuscæ, aut bis maior, quam Praga, Bohemæ vrbs. Praga dico, quæ extat, et quam tu vidisti: non Praga, quam quidam nouus historicus fecte astruit longissimam trium dierum itinere ciuitatem, quod fabula est: verum Moschouia lignea est, non murata, plurimas habens plateas, et ubi vna platea finitur, altera non statim incipit, sed campus mediat. Inter domos quoque sepes mediant, ita ut domus sibi inuicem non cohæreant. Nobilium domus sunt maiores, plebeiorum vero humiles. Fluit per

Hhh

medium

Venditio ho-
minum olim
in Lithuania.Ducatus Mos-
chouiaDucatus
Twerckza:Ducatus
Chelmcki, Zub-
czowski, Klin-
cki, Cubensis,
Iaroslauensis,
Szuhersiensis,
Szachouiensis,
Rzezensis, Sus-
dalarum.Moschouia ci-
uitatis descri-
ptio.

medium ciuitatis, et sub castro ipsius fluius, eiusdem nominis cum ciuitate, Moskwa appellatus, et est tantus, quantus Multaua in Praga, aut Arnus in Florentia. Castrum autem, quod est in medio ciuitatis, in plano, est castrum bonum muratum, tantæ amplitudinis, ut Buda in Hungaria, habet tria propugnacula: et cum his turres magnæ simul computatæ sunt, decem et septem, tegulis latericiis tectæ, sed vnus murus: in eo castro ecclesiæ sunt sedecim, tres muratæ, scilicet sanctæ Mariæ, sancti Michaëlis, sancti Nicolai, reliquæ sunt de ligno. Palatium ducis in præfato castro est muratum, ad instar Italicum, nouum, non amplum nec magnum: tres curiæ nobilium sunt muratæ, aliæ domus ligno constructæ, stibæ omnes nigrae. Aliæ ciuitates Moschorum sunt minores, et castra minora, omnia de lignis fabrefacta. Præter ea terra Moschouia plena est boscis ac siluis, aquis quoque, fluminibus, piscibus et feris, quemadmodum Lithuania referta, sed frigidior et septentrionalior, unde pecudes et pecora parua sunt, et mutila, absque cornibus quasi semper, propter frigus: homines vero proceræ, altæ, et robustæ staturæ sunt. Bibunt aquam, medonem, et kwassiecz, id est, fermentatos liquores. Arant et sulcant ligno sine ferramento, et arpicant frondibus arborum supra seminata equis tractis, raroque propter intensam et longa gelua segetes maturescunt, ideo messis & festis frugibus in stubis desiccant, maturant et tritulant. Sæpenumero autem vtuntur calefacientibus aromatibus, sæpe et sublimatis, de aromatibus, de melle, vel alio calefactorio, ita ut et de auena aquam ardentem siue sublimatum faciant et bibant, ad effugandum et repellendum algorem et frigus, alioquin ex frigore congelarent. Carent vino et oleo, et ne inebriantur, princeps terræ prohibet, ne medo aut liquor inebrians in aliqua domo reperiatur, sub priuatione vitæ, nisi bis aut ter in anno ex admissione principis. Monetam habent argentæam puri argenti, *dzingis* nominatam, maiorem et minorem, formæ oblongæ, quadrangularem, non orbicularem, non politam, nec bene planam. Estque terra diues argento, et custodia vndique clausa, ut, nedum serui et captiui, sed et liberi, indigenæ et aduenæ exire absque litteris ducis nequeant, et hæc hæcenus. Flumina in Moschouia sunt plurima, aliqua autem maiora scitu digna enumerabo. Tanais nominatissimus fluius, a Tartaris et Moschouitis Don nuncupatus, fontes et originem habet in Moschouia proprie in ducatu Rzezensi. Consurgit de terra plana, sterili, limosa, paludinea et nemorosa. Quumque ad orientem solis processisset, vsque ad metas Scythiæ et Tartariæ, declinat ad meridiem, et perueniens ad paludes Mæotidas, illic ostia tenet et ingreditur. Est tantus Tanais, quantum dicerem triplicem Tyberim, post Roman in mare Tyrrhenum decurrentem, aut quantum Danubium in duplo circa Budam. Et doctrina astrologorum tenet, quod Tanais sit eius longitudinis, cuius et Nilus fluius Aegypti, puta circa sexaginta gradus longitudinis. Et sicut Nilus a meridie ad mare Alexandriæ descendit, sic Tanais a septentrione in Mæotidas et mare Ponti defluit. Nec piget repetere, quod supra dixi, alia magna flumina, ex Moschouia esse orta, videlicet Dzwina, Volha, et Dniepr seu Borysthenem. Et cum Moschouia sit regio plana, non montosa, prædicta flumina, in distantia non valde longinqua a se inuicem, ex terra plana, nemorosa et paludinea oriuntur, maximusque fluminum ille Volha, in Tartarico dictus Edel, tendens in septentrionem, procedit ducenis milliariis vsque ad Nizni Nouigrod, quod sonat inferius nouum castrum, et est in terra Moschouia: et illic accurrit, et ei coniungitur, magnus fluius ex media Moschouia procedens, Occa cognominatus. Deinde octuaginta milliariis Germanicis Volha sub castrum Kosan, quod dux Moschouia possidet, tandem sub castrum Sarai, quod Tartari tenent, fluit deinceps versus meridiem, viginti quinque fluminibus tantis, ut est Tyberis Romæ, et aliis multo maioribus, influit in mare Euxinum. Accipiat itaque R. P. tua et contra omnes aduersantes tueatur,

Moneta olim
in Moschouia.

Fluius Moscho-
uia.
Tanais.

Dzwina.
Volha.
Dniepr.

Occa.

tueatur, et dicat, quod prælibata flumina non de montibus, nec de radicibus montium, quoniam ibi montes sunt nulli, oriuntur et fluunt. Accipiat secundo, quod montes Hyperborei et Riphæi, de quibus emanasse illa flumina ab aliquibus fabulose scriptum est, nec in Moschouia, neque in aliis partibus septentrionis sunt: recteque dicetur confictos esse, et nusquam existere, nisi forte in libro scripti aut picti, et non in terra reperi, affirmarent. Accipiat tertio, quod in dominio Moschorum, quemadmodum et in terris Turcarum, homines de loco in locum, et de territorio in territorium ad incolendum transferuntur, et alii pro his commutati mittuntur et locantur. Accipiat quarto, in Moschouia vnam linguam et vnum sermonem esse, scilicet Rutenicum, seu Slauonicum, in omnibus satrapiis et principibus, sic quod etiam Ohulei, et qui in Viatka degunt, Ruteni sunt, et Rutenicum loquuntur, vnamque sectam et religionem instar Græcorum tenent, omnesque Vladicæ, id est, episcopi, qui plurimi sunt, patriarchæ Constantinopolitano subsunt, et confirmationem ab ipso postulantes obedientiam promittunt, præter Tartaros Cosanenses, qui ducem Moschorum recognoscentes, Mahumetum vna cum Saracenis venerantur, et linguagium Tartarorum loquuntur: etiam præter alienigenas ad septentrionem in Scythia commorantes, qui sermone et linguis propriis loquuntur, et idola colunt, prout in sequenti capitulo dicetur. Accipiat quinto, quod post terram Viatka nuncupatam, in Scythiam penetrando, iacet magnum idolum Zlota baba, quod interpretatum sonat, aurea anus seu vetula, quod gentes vicinæ colunt et venerantur, nec aliquis in proximo gradiens, aut feras agitando, et in venatione sectando, vacuus et sine oblatione pertransit: quinimo, si munus nobile deest, pellem, aut saltem de veste extractum pilum in offertorium idolo proicit, et inclinando se cum reuerentia pertransit.

Zlota baba
idolum.

CAPVT V.

De regionibus Scythiæ Perm, Baskird, Iuhra & Corela, per ducem Moschouia subiugatis.

Post Moschouiam sunt gentes et regiones, inter septentrionem et orientem in fine Asiæ septentrionalis, quæ proprie Scythia dicitur, principi Moschouia subiectæ, per Iwan ducem Moschouia principaliter subiugatæ, scilicet Perm, Baskird, Cziremissa, Iuhra, Corela. Perm monosyllabum est, inde terra Permsee, bisyllabum Permsea pronunciando: et fuit regio idola colens, quam Iwan dux Moschorum circa annos viginti baptismum percipere coëgit, more Rutenorum seu Græcorum: et posuit eis Vladicam, id est, episcopum, nomine Stephanum, quem barbari, post discessum ducis, viuum excoriarunt et necauerunt, reuersusque dux afflixit eos, et alium denuo præfulem constituit, sub quo tanquam noui Christi-colæ, Rutenorum schisma et ritum profitentes permanent. Aliæ vero regiones præexpressæ in infidelitate et idololatria persistunt. Colunt solem, lunam, stellas, bestias siluarum, et quod eis occurrit: habent propria linguagia et idiomata. In terra Permsea proprium idioma, in terra Baskirdorum proprium, in Iuhra proprium, et in Corela etiam proprium. In his regionibus non arant, non seminant, panes non habent, nec pecunias: feris siluarum, quæ apud eos abundant, vescuntur, et non nisi aquam bibunt: morantur in densis siluis, in tuguriis ex virgulis factis. Et quia siluæ illas terras contexerunt, homines siluestres et ferinos effecerunt. Sunt velut bestię ratione non videntes, vestimenta de lana non habent: pellibus teguntur, rude et grosse consuentes varias pelles insimul, ex lupo, ceruo, vrsio, sabellis et scisnis, et ceteris, prout fors obtulerit. Et quia ipsorum terræ mineras non nouerunt, pro homagio duci Moschouia mineras non pendunt, sed pelles animalium siluestrium, quibus abundant. Proximiores oceano

Incolæ terræ
Permsee ba-
ptisantur.

Homines sine
pane viuunt.

Canis marinus
feu Vor-vol.

septent ionis, vt Iuhri et Coreli, piscantur et capiunt balenas, et vitulos seu canes marinos, quos ipsi *vor vol* appellant, et ex cute eorum parant rhedas, bursas et ceteras, axungiam autem pro impinguatione seruant et vendunt. In Iuhra et Corela sunt aliqui montes mediocris tumoris, non altissimæ eleuationis, prout quidam putauerunt et scripserunt. Supra montes autem oceani, qui mediocres sunt, per totum septentrionem oceano adiacentes, scandunt ex mari pisces *morfs* nuncupati, dente sese supra montem continendo, fricando, et ascensum promouendo: dumque ad summitatem montis peruenierint, ad vltiora gressum promouendo, ad alteram partem montium volutando decidunt. Hos illæ gentes colligendo dentes eorum satis magnos, latos et albos, pondere grauissimos, capiunt, et Moschouitis pendunt atque vendunt: Moschouitæ vero his vtuntur, ad Tartariam quoque et Turciam mittunt, ad parandam manubria gladiatorum, framearum & cultorum, quoniam grauitate sui maiorem ac fortio rem impressionem impingunt et præbent impellentibus, laborantibus, præliantibus, et occidentibus. Et memineris, quod supra dixi, hanc esse illam Iuhram regionem Scythiæ, de qua egressi sunt Iuhri, a posterioribus Hugui et Hungari dicti, qui ad mare Euxinum ascendentes vehementer multiplicati transferunt maxima flumina circa paludes Mæotidas, intraveruntque in Pannoniam, et secundo regressu eam occupauerunt, possederunt, et in hanc diem tenuerunt, suntque eiusdem sermonis et loquelæ præcisæ, nisi quod addiderunt nostri Hungari aliqua vocabula ex Slaunico idiomate, earum rerum, quæ in Scythia et Iuhra non reperiuntur. Verum in Pannonia Iuhri sunt Christianicolæ: in Iuhra vero patres eorum idololatæ, polioresque et cultiores sunt Hungari in Pannonia, omnibus delitiis pleni, (quamuis in toto ferocitatem nondum deposuerunt) quam Iuhri septentrionalissimi in Iuhra, qui in toto siluestres sunt, bestiales, et in frigidissima regione miserrime degentes. Insuper memineris in his regionibus Scythiæ, ad oceanum septentrionis, non esse magna flumina, sed esse quasdam rupes et montes mediocris molis, & non excellentissimæ celsitudinis, inaccessiblelesque, velut aliqui historici antiquiores protulerunt et scripserunt. Potius itaque secundum experientiam dixissent, de nemoribus et densis siluis eos exiisse, quam de inaccessibleibus montibus. (122)

Differentia
Iuhrorum in
Pannonia &
Scythia.

(122) Hæc sunt, quæ MIECHOVIUS memoria prodidit, stilo minus Latino, varios intermiscens barbarismos ac solecismos. Historia tamen, si superfusionem tollas, minime contemnenda, quamuis haud recte semper digesta. Sæpius enim sine necessitate de montibus Hyperboreis & Ripheis, nec non de piscibus ex mari scandentibus, *Morfs* dictis, & aliis de rebus quibusdam, loquitur, quasi oblitus esset ea,

quæ antea dixit. Errores typographicos in exemplari, apud Hallerum Cracouia, anno 1521, viuentem auctore, impresso, sedulo correxi, nec non illos, qui in editione Pistoriana, ex ignorantia Poloni idiomatis, sæpius obueniunt, & longum esset, omnes illos enumerare, cum eorum satis magnus sit numerus. Sufficit mihi, vt lector habeat hic editionem, præ ceteris omnibus correctam.

SIGIS-

VI.
SIGISMUNDUS
LIBER BARO IN HERBERSTEIN, NE YPERG,
ET GUETTENHAG ECT. (123)

DE LITHUANIA.

Lithuania Moscouiæ proxima est, non autem de sola provincia, sed regionibus illi adiacentibus, quæ sub Lithuania nomine comprehenduntur, nunc loquor. Hæc longo tractu ab oppido Circas, quod ad Borysthenem situm est, in Liouoniam vsque protenditur. Porro Circassi, Borysthenis accolæ, Rutheni sunt, alii ab his, quos supra ad Pontum in montibus habitare dixi. His nostra tempestate præficebatur Eustachius Tascowitz, (quem cum Machmergirei

Eustachius
Taskowicz,

rege

(123) SIGISMUNDUS liber baro in HERBERSTEIN, cæsaris minister status, Vippachii in Stiria natus d. XXIII Aug. anni 1486. A puero litteris operam dedit, & Viennæ a. 1502. artium Baccalaureus creatus fuit. Deinde strenue in Hungaria contra Turcas militare coepit a. 1506, tribus annis post legionis moderator factus, eques creatus, & consiliarius imperii aulicus declaratus fuit ab imperatore, simul & catena aurea donatus. Legationibus variis, nempe a. 1516. in Dania & Helvetia, a. 1517. in Polonia & Moschouia, a. 1519. in Hispania functus, iterum in Moschouiam a. 1526. profectus, tandem consiliarius intimus & præles ararii Austriaci a. 1532. fuit constitutus. Cumque quatuor imperatoribus summo cum honore & fructu inseruisset, mortuus anno 1566. Vitam suam ipse descripsit in *commentatione actionum suarum a puero, ad LXXIV. annum.* Viennæ apud Raphaëlem Hôfl halter. 1560. Edidit præter eam *commentarios rerum Moscouiticarum*, in quibus continentur *Russiæ descriptio, varia de religione, chorographia totius imperii Mosci, modus excipiendi & tractandi oratores, itineraria duo in Moschouiam.* Basileæ per Ioan. Oporinum. anno 1549. in fol. in fine huius libri adiectus est, *Pauli IOVII. Nouocomensis, de legatione Basilii Magni principis Moscouiæ, ad Clementem VII. pont. max. liber.*

Descriptio Lithuaniae ex his commentariis excerpta est, quæ pag. 109. huius editionis, inuenitur. Hos commentarios iterum typis exscripsit Ioannes Oporinus Basileæ, mense Augusto a. 1556. in fol. ad quam editionem, præter varias in lignum incisas tabulas, accessit: *de admirandis Hungariæ aquis hypomnemation, Georgio Wernheri auctore.* Hæc omnia iterum, excepto Wernheri de aquis Hungariæ scripto, typis denuo exarauit officina hæredum Andreæ Wecheli, Francofurti a. 1600. sub inscriptione: *rerum Moscouiticarum auctores varii, vnum in corpus nunc primum congesti*, in fol. quo in libro, præter Herbersteinium, Io. Fabri, Alexandri Guagnini, non Gwanini, vt ibi scriptum est, sed verius Matthiæ Striycouii ex Sarmatia, Matthiæ a Miechouia, Tilmanni Bredenbachii, Pauli Oederbornii, Reinoldi Heidensteinii de re-

bus Moscouiticis scripta, & Anglorum nauigatio ad Moscouitas, reperiuntur.

Hi commentarii in Italicam linguam translati fuerunt, & sequenti anno, cum primum Latine prodierunt, Venetiis impressi, anno 1550. sub inscriptione: *Commentarii di Moscouia e Russia, Descrizione del Imperio Moscouitico e de Tartari, Lithuani, &c.* interprete anonymo. Extant aliqua horum commentariorum, non omnia, vt in lexico eruditorum Ioecheriano dicitur, in Io. Bapt. Ramusii collectione *alle Nauigationi & Viaggi* Tom. II. part. II. p. 137.

Iidem commentarii, Germanorum idiomate, interprete Henrico Pantaleone, impressi fuerunt Basileæ apud hæredes Nicolai Brillinger a. 1567. in fol. vna cum PAULI IOVII descriptione Moschouia, HENRICI PANTALEONIS descriptione Lithuania, Polonia, Suecia, Liouonia, Noruegia, Hungaria, Turci imperii & Tartaria, & GEORGII WERNHERI descriptione aquarum Hungariæ. Iterum Germanice cum historia Cromeri Francofurti a. 1576. in fol. In eodem lexico Ioecheri dictum est, *commentationem actionum suarum a puero*, commentariis de rebus Moscouiticis adiectam esse, id quod fieri non potuit, cum tres editiones commentariorum in lucem editæ fuerunt, nempe Basileæ a. 1549. ibid. 1556. & Antwerpia etiam apud Io. Steelsius a. 1557, commentatione nondum impressa, quarta autem editio, eodem anno, quo commentatio dicta, apud hæredes Wecheli prodit. Præter has autem quatuor editiones, nulla forte recentior typis exscripta fuit. Præter hoc dictum in lexico Ioecheriano: *hos commentarios reperiunt etiam in Pistorii scriptoribus rerum Polonicarum*, sed in his nil præter descriptionem Lithuania Tom. I. p. 151, & fragmentum de bello Poloni & Moschi, Tom. III. p. 13, inuenitur. Notandum tandem, Polonos Herbersteinium accusasse, quod primus Moschouia duci, legatus in aula eius, regium titulum dedisset, eumque contra regem Polonum excitasset, sed in scripto ad Henr. Glareanum se defendit, & integritatem domus Austriacæ erga Poloniam monstrauit. Vide BOECLERUM de rebus XVI. sæculi p. 518. & FREDERICI theatrum eruditorum.

rege in Moscouiam vna profectum fuisse, supra dixi) vir belli peritissimus, astutia singulari: qui, cum crebra cum Tartaris commercia haberet, sapius tamen eos fudit, quin & ipsum Moscum, cuius aliquando captiuus fuerat, in magna sæpe pericula adduxit. Eo anno, quo nos Moscouiæ eramus, miro astu Moscos profligauit: dignaque mihi res visa est, quæ hoc loco adscriberetur. Tartaros quosdam habitu Lithuanico in Moscouiam deduxit, in quos, cœu Lithuanos, nullo metu Moscos irruituros sciebat. Ipse dispositis loco opportuno insidiis, Moscos vlciscentes præstolatur. Tartari depopulata parte Seweræ prouinciæ, Lithuaniam versus iter arripiunt: indeque mutato itinere, cum Lithuaniam tenuisse cognouissent, Moscici Lithuanos esse rati, mox vindictæ cupiditate magno impetu in Lithuaniam irruunt: qua vastata, cum præda onusti redirent, ab Eustachio ex insidiis circumuienti, ad vnum omnes cæduntur. Qua re cognita, Moscus oratores ad Poloniæ regem, qui de illata sibi iniuria conquererentur, misit. Quibus rex: suos non intulisse, sed iniuriam vltros esse, respondit. Ita Moscus vtrinque delusus, damnum cum ignominia ferre coactus est.

Infra Circassos nullæ habitationes Christianorum sunt. Ad Borysthenis ostia, Oczakow, castrum & ciuitas, quadraginta milliariibus a Circass, quam Tauricæ rex, non ita diu Poloniæ regi adeptam, possidebat. Hanc nunc Turcis tenet. Ab Oczakow ad Albam, circa ostia Thiræ, quæ veteri nomine dicitur Moncastro, quatuordecim milliariibus, ab Oczakow in Præcop quatuordecim milliariibus. A Circass circa Borysthenem ad Præcop quadraginta milliariibus. Supra Circassos septem milliaria per Borysthenem ascendendo, Cainow oppidum occurrit: a quo decem & octo milliariibus est Chiouia, vetus Russiæ metropolis: quam magnificam & plane regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruinæ, monumentaque, quæ in rudibus visuntur, declarant. Apparent adhuc in vicinis montibus ecclesiarum, monasteriorumque desolatorum vestigia, præter ea cauernæ multæ, in quibus vetustissima sepulcra, corporaque in his nondum absumpta, visuntur. Ab hominibus fide dignis accepi, puellas ibi vltra septimum annum raro castitatem seruare. Rationes varias audiui, quarum nulla mihi satisfacit: quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abducere minime licet. Nam si quis, abducta puella, deprehensus fuerit, & vita, & bonis, nisi principis clementia seruatus fuerit, priuatur. Lex etiam ibidem est, qua externorum mercatorum (si qui ibi forte decesserint) bona, aut regi cedunt, aut eius præfecto: id quod apud Tartaros & Turcas, in Chiouienibus apud se mortuis, obseruatur. Ad Chiouiam monticulus quidam est, per quem mercatoribus via aliquanto difficiliore transeundum est: in cuius ascensu, si forte currus aliqua pars frangatur, res quæ in curru portabantur, fisco vindicantur. Hæc omnia D. Albertus Gastol, Palatinus Vilnensis, regis in Lithuania vicē gerens, mihi retulit. Porro a Chiouia ascendendo per Borysthenem triginta milliariibus, Mosier ad flumini Prepetz, qui duodecim milliariibus super Chiow Borysthenem influit, occurrit. Thur fluius piscosus influit Prepetz, a Mosier autem ad Bobranzko, triginta. Inde ascendendo viginti quinque milliariibus, peruenitur in Mogielew, a qua Orsa sex milliariibus abest. Hæc iam enumerata secundum Borysthenem oppida, quæ omnia in occidentali littore sita sunt, regi Poloniæ, orientali vero, Moscouiæ principi, subiiciuntur: præter Dobrownam, & Mscislaw, quæ Lithuaniae ditioris sunt. Traiecto Borysthene quatuor milliariibus Dobrownam, indeque viginti, Smolensko deuenitur. Ex Orsa nobis iter fuit in Smolensko, & tum Moscouiam vsque.

Borisow oppidum viginti duobus ab Orsa in occidentem milliariibus abest, quod Beresina fluius, qui infra Bobranzko Borysthenem influit, præterlabitur. Est autem Beresina, vt oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolensko. Plane puto hunc Beresinam, id quod etiam vocabuli sonus indicare videtur

Illius strata-gema

Kiow Russiæ metropolis.

Ius Albinagii.

Mosier ciuitas, Bobranzko, Mogielew Orsa.

Borisowo. Beresina fluius.

detur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse. Nam si Ptolemæi descriptionem conspexerimus, Beresina fontibus magis, quam Borysthenes, quem Nieper appellant, conueniet.

Lithuania porro, quos principes habuerit, quando Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Huius gentis res ad Vitoldi vsque tempora, semper florebat. Si bellum aliunde ipsis immineat, suaque aduersus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis, quam ad bellum instructi, magno apparatu veniunt: verum delectu habito, cito dilabuntur. Quod si qui remanserint, hi equis, vestibusque melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducem sequuntur. Caterum magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaque res adeo dedecori non est, vt militiæ præfecti, ducesque publice in conuentibus, castrisque proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quilibet agendi est licentia, vt immodica libertate non vti, sed abuti videantur, principumque bona impignorata possideant: adeo, vt principes in Lithuaniam venientes, suis, ni prouincialium ope subleuentur, vestigalibus ibi viuere non potuerint. Gentis habitus oblongus, arcumque Tartarorum, hastam vero & scutum Hungarico more gerunt, equis bonis, iisdem castratis, sine soleis ferreis, quos mollibus coercere lupatis, vtuntur.

Vilna est caput gentis, ciuitas ampla, intra colles sita, ad confluxum fluminum Velie & Vilnæ. Velia autem fluius aliquot infra Vilnam milliariibus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno, nomine haud ita dissimili, præterlabitur, Prutenosque populos, quondam ordini Teutonicorum subiectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgensis, postea quam se regi Poloniæ subdidit, cruceque & ordine deposito, hæreditarius præest) a Samagitis, eo loci, quo Germanicum mare illabatur, dirimit: vbi est oppidum Mumel. Nam Germani Crononem Mumel, patrio vero vocabulo Nemen appellant. Vilna porro nunc est muro cincta, multa templa, ædesque lapideæ in ea exædificantur, in qua episcopalis sedes est, quam tunc Ioannes, regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate præditus, tenebat, nosque in reditu nostro humaniter excepit. Præter ea parochialis ecclesia, & aliquot monasteria, & præcipuum Franciscanorum de obseruantia coenobium, maximis sumptibus extructum, excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanæ obedientiæ. In Lithuania principatu sunt tres Romanæ obedientiæ episcopatus: Vilnensis scilicet, Samagithiæ, & Chiouienensis. Rutheni vero episcopatus in regno Poloniæ & Lithuania, aut suis incorporatis principatibus, sunt, archiepiscopus Vilnæ nunc degens, Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinski, Chomensis, Praemissiensis. Lithuani melle, cera, cinere, quibus potissimum abundant, quæstum faciunt, quæ magna ab eis copia Gedanum, deinde in Holandiam deferuntur. Picem quoque & asseres ad fabricandas naues, frumentum quoque Lithuania abunde præbet. Sale caret, quod venale ex Britannia habet. Quo tempore Christiernus Daniae regno eiectus, mareque piratis infestum esset, sal non ex Britannia, sed ex Russia portabatur: quo etiamnum vtuntur apud Lithuanos. Nostra tempestate apud Lithuanos duo potissimum viri bellica laude clari fuere: Constantinus Knes Ostroski, & Knes Michael Linzki. Constantinus vt plurimum Tartaros fudit: non occurrendo multitudini prædantium, sed præda onustos sequebatur: cumque redirent ad eum vsque locum, in quo se omni metu solutos, respirandi & quiescendi commodum spatium habere putabant (is locus erat illi notus) cumque eos inuadere constituisset, monuit suos, vt sibi ea nocte cibaria pararent, nam se eis nullam ignis copiam in noctem futuram, esse facturum. Itaque sequenti die

Vilnæ descriptio.

Lithuanæ episcopatus.

Constantinus Ostroski. Michael Linzki.

continuato itinere, cum Tartari, noctu nulla flamma aut fumo apparente, putarent, hostes regressos, aut dilapsos, eoque & equos in pascua dimitterent, mactarent, vorarent, & se somno dederent, Constantinus primo diluculo inuadens, magnis cladibus eos affecit. Knes vero Michael Linzki, qui, cum adolescens adhuc in Germaniam venisset, & apud Albertum Saxoniae ducem, eo tempore in Frisia bellum gerentem strenue se gessisset, ac per omnes militiae gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorum, apud quos adoleuerat, moribus imbutus, in patriam rediisset, apud Alexandrum regem magna auctoritate ac summo loco fuit: adeo, ut rex arduas quasque res ex eius iudicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, ut cum Ioanne Sawersinski, palatino Trocensi, regis causa in dissensionem veniret, ubi compositis tandem rebus, in vita regis omnia quiescentia inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni alta mente repositum odium, nam ex eo priuatus erat palatinatu. Tum ipse & complices, atque amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperii, ab aemulis quibusdam delatus est, & proditor patriae nominatus. Cuius iniuriae Knes Michael impatiens, cum saepe regem appellasset, rogassetque, ut communi iudicio, quo tantum crimen a se depellere posse dicebat, causam inter se & Sawersinski actorem discerneret: cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vladislaum regis fratrem proficiscitur: a quo litteris & oratoribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex admonebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causae suae cognitionem a rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael, tale facinus se aggressurum, regi dixit, quod ipsi sibi aliquando foret moerori. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum litteris mandatisque ad Moschouiae principem mittit. Scripserat autem, si princeps securam, liberamque ad se veniendi copiam, datis in hanc rem litteris, atque addito iuramento, sibi promitteret, eaque res honori, emolumentoque sibi apud principem foret, se castris, quae in Lithuania possideret, aliisque, vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem et dexteritatem cognitam haberet, mirifice exhilaratus, omnia, quae a se Michael peteret, datis, ut volebat, litteris, iuramentoque addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael vlciscendi libidine flagrans, in Ioannem Sawersinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) toto impetu fertur, eumque, ne elabi posset, dispositis circum aedes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obtruncatque: qua re peracta, ad castrum Minsko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Minsko occupatione frustratus, alia subinde castra oppidaque aggressus est. Interea, cum regis in se copias aduenire, seque illi longe imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moschouiam se contulit: ubi a principe honorifice exceptus est, nam Lithuaniam illi parem non habere sciebat. Vnde magam de eo spem conceperat, se eius consilio, opera, industria, vniuersam Lithuaniam posse occupare, qua spe haud prorsus frustratus est. Nam communicatis cum eo consiliis, Smolensko, insignem Lithuaniae principatum, denuo obsedit, & eam viri huius industria magis, quam viribus, cepit. Vnus enim Michael, militibus, qui in praesidio erant, omnem vrbs defendendae spem, sua praesentia ademittit: eosque, & metu, & pollicitationibus, ut castrum proderent, permouit. Quod eo audacius maioreque studio faciebat, quoniam Basilus, si Michael Smolensko quacunq[ue] arte potiri posset, se castrum cum provincia adiacente perpetuo sibi concessurum promiserat. Quibus tamen promissis adeo ille postea non stetit, ut Michael de pactione se appellansem, vana tantum spe lactarer atque illuderet. Qua re vehementer & Michael offensus, nondum abolita

Michael Linzki ad Moscum deficit.

Michael Linzki occidit Sawersinski.

Aufugit in Moschouiam, ad Moscorum principem, qui eum honorifice excipit.

e pectore

e pectore Sigismundi regis memoria, huius gratiam opera amicorum, quos in eius aula tum haberet, se facile consequi posse sperabat, ex suis quendam sibi fidum ad regem mittit, seque, si, quae grauius in se commisisset, condonaret, rediturum, pollicetur. Grata haec legatio regi fuit: nuncioque continuo publicae fidei, quas petebat, litteras dari mandauit. Verum cum Michael litteris regis non prorsus fideret, quod tutius redire posset, a Georgio Pisbeck, & Ioanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea auctoritate apud regem, eiusque consiliarios esse sciebat, ut regem, vel inuitum, possent ad seruandam fidem cogere, similes litteras efflagitauit, impetravitque. Sed cum eius rei nuncius in Moschi custodias incidisset, captusque esset, re patefacta, principique celeriter significata, Michael principis iussu capitur. Eodem tempore nobilis quidam, ex Trepkonum familia, adolescens Polonus, a Sigismundo rege ad Michael Moschouiam missus erat: qui, ut mandata regis commodius exequi posset, perfugam se simulabat. Is quoque haud meliore fortuna usus, a Moschi capitur: et cum perfugam se diceret, neque sibi fides adhiberetur, adeo arcani continens fuit, ut etiam grauius tortus, id non reuelaret. Porro cum Michael captus, in conspectum principis in Smolensko adductus fuisset: perfide, inquit, digna te pro meritis poena afficiam: ad quae ille: perfidiae crimen, quod mihi impingis, non agnosco, nam si tu mihi fidem, promissaque seruasses, fidelissimum me in omnibus seruitorem habuisses. Sed cum te eam flocci facere, meque a te insuper eludi viderem, graue mihi in primis est, ea, quae animo in te conceperam, me exequi non potuisse. Mortem ego semper contemsi, quam vel ea causa libenter subibo, ne vultum tuum, Tyranne, amplius conspiciam. Deinde principis iussu in magnam populi frequentiam in Wisma abductus, ubi supremus belli praefectus, proiectis in medium grauib[us], quibus vincendus erat, catenis: princeps te, inquit, Michael, maxima (ut scis) dum fideliter seruires, gratia prosequeretur. Postquam autem proditione fortis esse voluisti, hoc te secundum merita tua munere donat. Simulque cum dicto catenas illi iniici iubet. Qui, dum ita spectante multitudine catenis constringeretur, ad populum conuersus: ne captiuitatis, inquit, meae falsa apud vos fama spargatur, quid fecerim, curque captus sim, paucis aperiam: ut vel meo exemplo, qualem Principem habeatis, quidque quisque vestrum de eo sperare debeat aut possit, intelligatis. Ita orsus, totius sui in Moschouiam itineris rationem, quaeque Princeps scriptis litteris, addito iuramento, sibi promississet, neque vlla ex parte promissis steterat, referebat. Cumque sua de principe expectatione falsus esset, voluisse denuo in patriam redire: ideo se captum esse. Qua iniuria cum praeter meritum afficeretur, mortem se non magnopere refugere, praesertim cum sciret, communi lege naturae omnibus aequè moriendum esse. Et cum corpore valido, ingenioque ad omnia versatili esset, multum etiam valebat consilio, seriis, iocosisque rebus aequè idoneus, planeque (ut aiunt) omnium horarum vir: quae animi dexteritate multum sibi gratiae, auctoritatisque apud omnes, Germanos praesertim, ubi educatus fuerat, conciliauerat. Tartaros, Alexandro rege imperante, insigni clade profligauerat: neque a Vitoldi morte, Lithuani tam praeclearam a Tartaris victoriam vnquam reportarunt. Hunc Germani, voce Bohemica, Pan Michal vocabant: qui, cum, ut homo Ruthenus, Graecorum in fide ritum ab initio, eoque post obmisso, Romanum sequutus fuisset, quo principis in se iram, indignationemque leniret, mitigaretque, in vinculis denuo Ruthenicum assumpsit. De eius liberatione, nobis in Moschouia existentibus, multi praecleari viri, in primis autem principis coniunx, quae sibi ex fratre neptis erat, apud principem laborabat. Intercedebat pro eo etiam Caesar Maximilianus, litterasque speciales in priore mea legatione ad principem nomine suo dederat: quibus tamen usque adeo nihil effectum est, ut mihi tum nec aditus ad se pateret: imo ne videndi

Vana spe lactatur a principe Moschorum. Vult redire in Poloniam. In carcerem conicitur a principe Moschorum.

Sermo Michaelis Linzki ad principem Moschorum.

Catenis vincitur.

Imperator Maximilianus intercedit pro Michael Linzki.

Kkk

sui

fui copia dabatur. In altera vero legatione, cum forte de liberatione eius tractaretur, saepius a Moscis interrogabar, an hominem nouissem? quibus equidem, quod in rem suam fore putabam, nomen me dumtaxat eius aliquando audiuisse, respondi. Atque Michaël tum liberatus ac dimissus fuit: cuius neptim Princeps, viuentem adhuc priore vxore, cum duxisset, tantam spem in eo ponebat, vt filios suos, illius virtute, a fratribus in regno tutos fore crederet: tutorem denique filiorum suorum testamento instituerat. Mortuo dein Principe, viduam lasciuientem cum identidem increparet, prodicionis crimine ab ea insinulatus, captusque infelix moritur. Qua re parata, non longe post, ipsam quoque ita saeuientem, veneno sublatam: adulterum vero Owtzina dictum, in partes laniatum ac dissectum aiunt.

Volinia, inter Lithuaniae principatus, gentem bellicosiores habet. Lithuania admodum siluosa est. Paludes ingentes, & multos fluuios habet: quorum alii, vt Bog, Prepetz, Thur & Beresina, orientem versus, Borysthenem illabuntur. Alii vero, vt Bug, Cronon, & Narew, septentrionem versus decurrunt. Caelum inclemens, animalia omnis generis parua habet: frumento quidem abundat, sed seges raro ad maturitatem peruenit. Gens misera & graui seruitute oppressa. Nam vt quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingreditur, impune quiduis facere, res ad vitae usum necessarias rapere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare licet. Colonis quauis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non pater, quod si etiam admittantur, ad officiales et praefectos relegantur: qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, constituuntue. Neque vero haec solum tenuium ratio est, sed etiam nobilium, si a proceribus impetrare quidpiam volunt. Audiui a quodam primario officiale apud Regem iuniorem, qui dixit, vnumquodque verbum in Lithuania aurum esse. (124) Regi quotannis imperatam pecuniam pro defendendis regni finibus pendunt. Dominis, praeter censum, hebdomadatim sex dies laborare: parocho denique, ducta, vel mortua vxore, liberis similiter natis, aut vita defunctis, eo, quo consistunt tempore, certam numerare pecuniam coguntur. Tam dura porro seruitute a Vitoldi tempore in hunc usque diem detinentur, vt si quis forte capite damnatus fuerit, de se ipso, iubente Domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere cogatur. Quod si forte facere recusauerit, tum crudeliter casus, atque immaniter excarnificatus, nihilominus suspenditur. Haec saeuissime effectum est, vt si iudex aut praefectus in re praesenti constitutus, reo moram forte nestenti, minatus fuerit, aut solummodo dixerit, festina, dominus irascitur: tum miser grauissima verbera ex-tremescens, laqueo vitam finit.

DE FERIS.

Feras habet Lithuania, praeter eas, quae in Germania reperiuntur, bisontes, vros, alces, quos alii onagros vocant, equos siluestres. Bisontem Lithuanici lingua patria vocant Suber: Germani improprie Auerox, vel Vrox: quod nominis vro conuenit, qui plane bouinam formam habet, cum bisontes specie sint dissimilima. Iubati enim sunt bisontes, & villosi, secundum collum & arcos, barba quadam a mento propendente, pilis muscum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus, & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerumque sic diductis & porrectis, vt intervallum eorum tres homines bene corpulentos insidentes capere possit: cuius rei periculum factum perhibetur a rege Poloniae Sigismundo, huius, qui nunc regnat, Sigismundi Augusti, patre, quem bene habito & firmo corpore.

(124) Sex versus, incipiens a verbis: *gens misera*, usque ad verba *nil boni decernunt*, Stryciouius in Sarmatia Europaea, vt supra p. 81. videre licet, ex Herbersteinio, non laudato auctore, exscripsit verbo tenus, qui & varia alia ex eo hausit. Priori quidem loco Herbersteinius, deinde Stryciouius, recentior auctor, ponendus fuisset, sed, capitibus nonnullis Sarmatiae Europae iam impressis, res non fuit integra.

Descriptio
bisontis.

pore fuisse scimus, duobus aliis se non minoribus sibi adiunctis. Tergum ipsum ceu gibbo quodam attollitur, & priore, & posteriore corporis parte demissiore. Qui venantur bisontes, eos magna vi, agilitate & solertia praeditos esse oportet. Deligitur locus venatui idoneus, in quo sint arbores iustis diremptae spaciis, truncis nec crassis nimis, vt facile circumiri possint: nec paruis, vt ad regendum hominem sufficiant. Ad has arbores singuli venatores disponuntur, atque vbi canibus persequentibus exagitatus bisons eum in locum propellitur, qui primus ex venatoribus sese profert, in eum magno impetu fertur. At is obiectu arboris sese tueretur, & qua potest percutit venabulo feram: quae, ne saepius quidem icta cadit, sed incensa magis ac magis rabie, non tantum cornua, sed etiam linguam vibrat: quam ita scabram & asperam habet, vt venatorem solo vestis eius attactu comprehendat & attrahat: nec ante relinquat, quam occidat. Quod si quis forte circumcurritando & feriendo delassatus respirare cupit, is fera obicit pileum rubrum, in quem & pedibus, & cornibus saeuit. Si vero alteri in idem certamen, non confecta fera, descendere libet, vt fieri necesse est, si salui illinc abire velint: is eam facile in se prouocat, si vel semel sono barbaro Lululu succlamaret.

Vros sola Masouia Lithuaniae contermina habet: quos ibi patrio nomine Thur vocant, nos Germani proprie Vrox, dicimus. Sunt enim vere boues siluestres, nihil a domesticis bobus distantes, nisi quod omnes nigri sunt, & ductum quandam instar lineae ex albo mixtum per dorsum habent. Non est magna horum copia: suntque pagi certi, quibus cura & custodia eorum incumbit: nec fere aliter, quam in viuariis quibusdam seruantur. Miscuntur vaccis domesticis, sed non sine nota. Nam in armentum postea, perinde atque infames, a ceteris vris non admittuntur: & qui ex eiusmodi mixtione nascuntur vituli, non sunt vitales. Sigismundus Augustus rex mihi apud se oratori donauit exenteratum vnum, quem venatores eiectione de armento seminiuum confecerant: recisa tamen pelle, quae frontem regit, quod non temere factum esse credidi: quanquam cur fieri soleret, per incogitantiam quandam non sum percontatus. Hoc certum est, in pretio haberi cingulos ex vri corio factos, & persuasum est vulgo, horum praecinctu parum promoueri. Atque hoc nomine regina Bona, Sigismundi Augusti mater, duos hoc genus cingulos mihi dono dedit: quorum alterum serenissima Domina mea, Romanorum regina, sibi a me donatum, clementi animo accepit.

Quae fera Lithuanis sua lingua Lofs est, eam Germani Elend, quidam Latine alcen vocant: Poloni volunt onagrum, hoc est, asinum agrestem, esse, non respondente forma. Sectas enim ungulas habet: quanquam, & quae solidas haberent, repta sint, sed id perrarum est. Animal est altius ceruo, auribus & naribus prominulis, cornibus a ceruo non nihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. Cursus est velocissimi: non quo cetera animalia modo, sed gradarii instar. Ungulae, tanquam amuletum, contra morbum caducum gestari solent.

In desertis campis circa Borysthenem, Tanaim & Rha, est ovis siluestris, quam Poloni Solhak, Mosci Seigack appellant, magnitudinis capreolae, breuioribus tamen pedibus: cornua in altum porrecta, quibusdam circulis notata, ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt: velocissimi cursus, & altissimum saltuum.

Samagithia proxima Lithuaniae est provincia, in septentrionem ad mare Balticum, quae Prussiam, quatuor milliarium Germanicorum spatio, a Liuania diuiditur: nullo oppido, aut castro munito insignis. Huic ex Lithuania a principe praefectus, quem sua lingua Starosta, quasi seniore, appellant, praeficitur, neque temere is, nisi grauissimas ob causas, officio mouetur: sed quoad viuit, perpetuo manet. Episcopum habet Romano Pontifici subiectum. In Samagithia hoc in primis admirandum occurrit, quod, cum eius regionis homines procera, vt plurimum, statura

Venatio
bisontis.

Vri.

Alce.

Ovis siluestris
seu Solhak.

De Samogithia.

Mos viuendi
in Lithuania.

Mos arandi.

Cultus serpen-
tum olim in Li-
thuania.

Abundantia
mellis in Sa-
mogithia.

statura sint, filios tamen, alios corporis magnitudine excellentes, alios perpusillos, ac plane nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. Samogithæ vestitu vili, eoque ut plurimum cinericio vtuntur. In humilibus casis, iisque oblongioribus vitam ducunt, in quibus ignis in medio conseruatur: ad quem cum paterfamilias sedet, iumenta, totamque domus suæ suppellectilem cernit. Solent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine vilo interstitio pecora habere. Maiores vrorum cornibus pro poculis etiam vtuntur. Audaces sunt homines, & ad bellum prompti: loriceis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide, & eo breuiore, venatorum more, in bello vtuntur. Equos adeo paruos habent, ut vix credibile sit, ad tantos labores eos sufficere posse: quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro, sed ligno proscindunt: quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax, & non arenosa sit, quaque pinus nunquam crescit. Araturi ligna complura, quibus terram subigunt, locoque vomeris vtuntur, secum portare solent: scilicet, ut vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provincie præfectis, quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres adferri fecerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes, aliqua cæli intemperie, expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, præfectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Prouincia hæc nemoribus, siluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatæ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuib; lacertarum instar, pedibus, nigro obæsoque corpore, tritum palmarum longitudinem non excedentes, Giwoites dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt: eosque lustrata domo statis diebus ad appositum cibum properantes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam venerantur. Quod si aduersi quid illis accideret, serpentem, Deum domesticum, male acceptum ac saturatum esse credunt. Cum, priori ex Moschouia itinere rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem forte diuerteram, se eodem, quo ibi eram, anno, ab eiusmodi quodam serpentis cultore aliquot alvearia apum emisse: quem cum oratione sua ad verum Christi cultum adduxisset, utque serpentem, quem colebat, occideret, persuasisset, aliquando post, cum ad visendas apes suas eo reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aurium tenuis miserabilem in modum diducto, offendit. Tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti Deo suo manus nefarias iniecisset, ad piaculum expiandum, luendamque poenam, hac calamitate puniri: multaue grauiora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Hæc quamuis non in Samogithia, sed in Lithuania sunt acta, pro exemplo tamen adduxi. Mel nusquam melius, nobiliusue, quodque minus ceræ habeat, albumque sit, quam in Samogithia, reperiri aiunt.

Mare quod Samogithiam alluit, quodque Baltheum, quidam Germanicum, alii Prutenicum, nonnulli Venericum, Germani vero alludentes Baltheo, Pelts appellant: sinus proprie dicitur, interluit namque Cimbricam Chersonesum, quam hodie Iuchtland, & Sunder Iuchtand Germani: Latini vero, nomine inde pariter sumpto, Iuciam vocant. Alluit & Germaniam, quam Bassam dicunt, incipiendo ab Holfaria, quæ Cimbricam contingit: dein Lubicensem, item Vismariam, & Rostok, Magnopolensium Ducum ciuitates, totumque Pomeraniæ tractum, id quod nomen eius loci indicat. Pomoria enim Sclauonica lingua idem est, ac si diceret, iuxta mare, seu maritimum. Inde Prussiam, cuius metropolis est Gdanum, quod & Gedanum & Dantiscum appellatur, alluit. Porro Ducis Prussiae sedes est, quam Germani regium montem appellant. Eo loci certo anni tempore, succinum

mari

mari innatans, magno hominum periculo, propter subitum maris accessum & recessum aliquando, piscatur. Samogithiam vix IV. miliaribus contingit, atque longo tandem tractu Liuaniam, & eam partem, quam vulgo Churland, Curetos absque dubio vocant, & regiones, quæ Mosco subsunt: Vinlandiam denique, quæ Swetensium diuisionis est, vnde etiam Venedicum nomen originem duxisse arbitrantur, circumluit. Ab altera autem parte Swetiam contingit. Totum autem Daniæ regnum, quod insulis maxime constat, in hoc sinu continetur: exceptis Iucia & Scandia, quæ continenti adherent. Gotlandia quoque insula regno Daniæ subiecta, in hoc sinu est: ex qua plerique, Gothos produsse, putabant: cum tamen longe angustior sit, quam quæ tantam hominum multitudinem capere potuisset. Præter ea si Gothi ex Scandia progressi fuissent, ex Gotlandia in Swetiam, & iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minime consentaneum est) opportuisset eos reuerti. In Gothia insula adhuc Vuisby ciuitatis ruinæ extant, in qua omnium illac præternauigantium lites ac controuersie cognoscantur, ac constituebantur: eo etiam ex longinquis illis maritimis locis causæ ac negotia deferebantur, prouocabanturque.

Liuania prouincia in longitudine secundum mare protenditur. Huius metropolis est Riga, cui Teutonici ordinis magister præest. In ea, præter Rigen-
sium archiepiscopum, Riualienfis & Offiliensis episcopi sunt. Oppida habet complura: præcipue autem ciuitatem Rigam ad fluuium Dwina, non longe ab ostiis: item Reualiam & Derbtensem ciuitates. Reualiam Rutheni Roliwan: Derbt vero Iuryowgorod appellant. Riga nomen suum utraque lingua retinet. Fluuios nauigabiles, Rubonem & Neruam habet. Huius prouinciæ princeps, fratres ordinis, quorum primi Commendatores vocantur, item procures & ciues, Germani fere omnes sunt. Plebs, ut tribus fere linguis vitur, ita in tres ordines, seu tribus, est diuisa. In Liuaniam ex Germaniæ principatibus, Iuliacensi, Geldrensi, & Monasteriensi, quotannis noui & seruitores & milites deducuntur: quorum pars inde mortuorum, alii in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manumissi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeo abundant, firmique sunt, ut hactenus tam regis Poloniæ, quam magni Ducis Moschouiae hostiles & frequentes in agros eorum incursiones fortiter sustinuerint, strenue defenderint.

Anno Domini MDII, mense Septembri, Alexander Poloniæ rex, magnusque Lithuaniae Dux, magistrum Liuanensem Waltherum a Pletenberg, passionibus quibusdam induxit, ut ipse instructo exercitu Moschouiae Ducis prouincias aggrederetur: pollicitus, ubi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu affuturum. Sed enim rex cum ad constitutum tempus, sicuti receperat, non venisset, Mosci cognito hostium aduentu, ingenti multitudine magistro occurrissent, isque cum se desertum videret, neque sine summa turpitudine periculoque retrocedere posset, suos primum pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormentis, strenue hostem aggreditur: primoque impetu Ruthenos dissipat, atque in fugam conuertit. Cum autem pro numero hostium pauciores essent victores, grauioreque armatura præpediti, hostem longius persequi non possent: Mosci re cognita, recuperatis animis, denuo in ordines redeunt, atque Pletenbergii peditum, qui circiter mille quingenti instructa phalange hosti se opposuerunt, aggressi strenue cædunt. In ea pugna præfectus Matthæus Pernauer, cum fratre Henrico, & vexillifero Conrado Schwartz, periit. Huius vexilliferi egregium facinus memoratur, nam cum hostium telis obrutus, confectusque diutius stare non posset, priusquam occumberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum a se reciperet, inclamabat, ad cuius vocem Lucas Hamersterer, qui se ex Braunsuicensibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illico accurrens, ve-

LII

xillum

Liuania de-
scriptio.

Fluuii Rubon
& Nerua.

Bellum & pugna inter Moschos & Waltherum a Pletenberg.

Factum vexil-
liferi Conradi
Schwarz.

xillum ex moribundi manibus capere nitebatur, quem Conradus, siue quod si-
spectam haberet illius fidem, siue quod tanto honore indignum esse arbitraretur,
tradere recusauit. Cuius iniuriæ Lucas impatiens, educto gladio manum Con-
radi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu & den-
tibus mordicus apprehendens, tenet, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arre-
ptis, proditisque peditum copiis, ad Ruthenos deficit. Huius defectione factum
est, ut quadringenti fere pedites ab hostibus misere trucidarentur: reliqua turba
cum equitatu seruatis ordinibus, ad suos incolumes rediere. Huius cladis auctor
Lucas, postea a Moscis captus, atque in Moschouiam missus, in aula principis ali-
quandiu honesto loco fuit. Verum is accepta a Moscis iniuriæ impatiens, ex
Moschouia clam ad Christiernum Daniæ regem postea profugit, a quo tormen-
tis præficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade euaserant, in Daniam
elapsi, illius prodicionem Regi indicassent, nec cum eo vna militare vellent, rex
Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque post regni statu, Iostericus, alias
Gustavus Suetiæ rex, recuperata Stockholm, Lucam ibi inuentum, numero familia-
rium suorum adscribit, & Viburg oppido præficit: vbi cum, nescio cuius crimi-
nis se insimulari cerneret, veritus grauiora, denuo in Moschouiam se recepit: vbi
ego illum honorifice vestitum, inter principis stipendarios vidi.

VIII.

DE SARMATIA COMMENTARIOLUS

HARTMANNI SCHEDEL, (125)

ARTIS MEDICÆ DOCTORIS.

Fines Sarmatiæ

Sarmatia est nimis vasta & ampla regio, sed inculta & in solitudine posita, &
sub rigidissimo æthere iacet. Hæc ex ortu Moschos & Tanain fluuium habet:
A meridie Dacos & Pannonas: ab occidente Bohemos, Morauos, Slesios, & Teu-
tones: a septentrione mare Germanicum & sinum Codanum. Id vero quod re-
gni nomen fortitur, Poloniam vocant. Hæc duo nomina habet. Nam eam
partem terræ, vbi sita est Cracouia, minorem Poloniam nominant: at vbi Poshania
& Gneszna surgit, maiorem nuncupant. A Craco autem primo duce vsque
ad ætatem primi Boleslai, non nisi duces illic imperitabant. Temporibus au-
tem primi Othonis Cæsaris Boleslaus clarissimus dux fuerat. Non is, de quo
in vita diui Stanislai dicemus. Nam ille nepos eius fuit, qui ex monacho, hu-
ius Boleslai filio, natus fuerat. Iste igitur Boleslaus, regem Franciæ & Germa-
nas gentes, victrici manu infestabat. Tandem sub Othone Cæsare tali bello fi-
nem dedit, & foedus cum Germanis & Gallis contraxit. Otho autem Cæsar vi-
dens tantæ principis animi magnitudinem, quam toti Germaniæ & Sarmatiæ no-
tam fecerat, se cum Boleslao duce in Sarmatiam contulit, ut & imperium, & po-
testatem eius planius perspiceret. Quem illustris dux summis honoribus in Po-
shan suscepit. Nam tribus ante urbem millibus passuum, aut longius, sericas la-
nas, muriceasque vestes, auro, argentoque decoratas, per viam, qua Cæsar iturus
erat, prosterni iussit. Et, post ingressionem Cæsaris in urbem Poshan, cuiunque

Magnificentia
Boleslai.

(125) HARTMANNUS SCHEDEL, fuit medicus
& historicus Norimbergæ viuens. Vbi, & quo anno
sit natus, ignoratur, mortuus vero dicta in ciuitate d.
IV. Dec. anni 1485. De peste, aliosque de medici-
na libellos scripsit. Præter ea, *librum Chronicorum*,

hunc commentariolum continentium, reliquit, qui No-
rimbergæ a. 1443. prodiit, in fol. quem librum, *Chro-
nica Norimbergensia* dicta, deinde GEORGIUS AL-
TENS, Germanorum idiomate donauit. Scripsit &
CHRONICON, siue *epitomen dierum mundi fabrica*.

licitum fuerat illa deferre & deportare. Illic magnificis, splendidissimisque con-
uiujs & theatris, ceterisque cærimonijs Cæsarem venerabatur, ut nulla, quam
aurea, illic forent supellectilia: quæ post quoslibet cibos in puteos, quorum fun-
di nemo certus erat, deici ac deperdi iubebat. (126) Multas alias pompas ac muni-
ficentias Cæsari Othoni instaurabat, quæ satis ample Sarmatica historia enarrat.
Iamque videns Cæsar tantæ principis liberalitatem, & mentis sublimitatem, diui-
tiarumque abundantiam, non ab re animo duxit, tantum clarissimum ducem co-
rona regia dignum fore. Eum itaque regali sceptro ac diademate exornauit,
ac ceteris dignitatibus, sedem regiam requirentibus, celebrauit. Ne autem Bo-
leslaus, iam illustris rex, tantæ erga Cæsarem beneficii ingratus videretur, brachi-
um diui Adalberti anustitis, quem Pruteni nefanda morte trucidarunt, pro mu-
nere Cæsari obtulit. Iamque aucto regni imperio vsque ad annos salutis no-
stræ, M. CCCC. aut paulo antea, rex Poloniæ, dum absque prole discessisset,
tandem dux, qui Lithuanis ac Russiæ præsidebat, in regem electus fuit, qui idola
antea coluit. Sed eo tempore, quo illi regium sceptrum deferrebat, Christi-
ana religionem cum omni terra, cui præerat, suscepit. Itaque Lithuanos ac
Russitas ad regnum Sarmatiæ sic adiunxit, ut non, nisi absque certa conditione,
dissolui possint. Is ergo illustrissimus princeps Prutenos, maritimas Germaniæ
gentes, sæuissimo bello sub iugum duxit, ac imperium amplius extendit. Vbi in-
signes vrbes extant Dantiscum & Thuronia. Est & clarissima arx Maricburgum,
cui similis nemio mortalium vidisse fertur, multis variis structuris, moenibus, tur-
ribus ac fossis munita, ut nulli inimicorum tutus sit ad arcem accessus. Ampli-
us imperium ante aliquot annos fuerat: infestante tamén Tartarorum & Turca-
rum perfidissima gente, magnum toti Sarmatiæ damnum illatum est. Nam ter-
ra, quæ post Russiam vadit, quam gens Podoliam vocat, tota exusta & in soli-
tudine posita est: ut & necessitatem peregrinantibus ferre non possit, quamuis
fertillissima sit: ita ut gramina in altitudinem vnus celsi viri excrescant: & api-
bus, & melle tota redolens, ut non satis illis locus sit, vbi mella deferant. Sub
arboribus namque aut virgultis & siluis fauos sic educunt. Hercynium autem
celebratissimum nemus, quo in tota Europa nihil præstantius, Sarmatiam totam
percurrit, & circa Cracouiam saltus suos extendit: per quos ire potest vnusquis-
que vsque in Lithuaniam & Scythiam. Tantis brachijs regionem illam totam
peruagatur, ferarum maximos educens greges. In ea vero siluæ parte, quæ septen-
trionalior est, bisontes fert: quæ ferox ac immanis bellua est, humanum genus
maxime perosa: ad vescendum quidem maxime conueniens: Formam autem
gerit citrini coloris: frontem latam & cornua fert, ut nec venationi satis aptum sit,
nisi maximis, variisque laboribus. Metallum vero nullum, quam plumbum, Sar-
matia fert: non alia, quam Saturni causa: qui terram rigido infestat frigore. (127)
Salis autem maxima copia est, qua ceteræ longinquæ gentes vtuntur. Quod
maximum præstat toti regioni emolumentum: quia nulla regi ipsi maior in toto
regno gaza extat. Nam sub terra exciduntur ingentia salis saxa. Extra terram
autem aliud sal ex aqua decoquitur. Est & Sarmatia ferax & vberima tellus omni
genere fructuum, & quicquid ad pascendum humanum corpus expeit. Nunc
addenda est clarissima proles illustrissimi principis Vladislai, de quo antea dixi-
mus. Is tres (ut quidam ferunt) vxores habuit, ex quibus quos suscepit fi-
lios, quorum vnus natus maior Vladislaus vocabatur, alter Casimirus. Vladi-
slaus autem post mortem patris regio insignitus fuerat imperio. Itaque Hun-
gariæ & Bohemiæ, & Poloniæ regnis præsidebat, vbi clarissima gesta militari

Donatur coro-
na ab impera-
tore Otton e.

Fertilitas
Podoliz.

Hercynium
nemus.

Bisontes.

Vladislai
proles.

(126) Sit fides penes auctorem. Difficile enim
est, credere, Boleslaum tam malum fuisse oecono-
mum, & tam barbare magnificum, prodigumque, ut
tot vasa aurea in puteum deicere & perdere iussit.

(127) Meliorem certe causam medicus, physicis in
rebus, asserere debuisset. Gaudet Sarmatia & auro &
argento in montibus Carpathis, sed non effuditur.

manu faciebat, ac imperium & Christianam religionem amplificabat. Nam regi Turcarum tantum terrarum depopulatus fuerat, ut & ante Constantinopolim castra metaretur: ubi dum seuerissima bella erga Turcas gereret, ac utraque pars crudelissimo conflictu decertaret, Pannonienses, versis tergis, fugam dabant, ac regem cum paucis Sarmatiae copiis in tanta hostium multitudine reliquerunt. Casimirus vero dux, Lithuanis & Russis praerat. Inde, dum casus regis genti notus fuerat, Casimirus per Sarmatias in regem declaratur, qui filiam ducis Austriae, sororem Ladislai, qui regno Bohemiae & Hungariae praesidebat, in uxorem duxit. Ex ea sex suscepit filios & quinque filias. Primogenitus vero Vladislaus vocatur. Hic adhuc iuuenis existens in imperium regni Bohemiae electus fuit, mira quadam animi magnitudine ac optimis consiliis pollens. Ob quod, dum Matthias rex Hungariae decessisset, & regnum Pannoniae adeptus est. Huic erat proximus frater, cui Casimirus, nomen paternum datum fuerat, qui summo ingenio ac prudentia claruit, tandem morbo inualecente perijt. At huic successit illustrissimus princeps Iohannes Albertus, iam futurum toti orbi spectaculum. Is plurima illustria gesta militaria bello apud Tartaros ac ceteras gentes edidit. Post patris autem obitum regno successit, ubi, fauente illi prospera fortuna, regnum virtute sua & optimorum, doctissimorumque virorum consiliis, gubernat. Inclitus vero dux Alexander quartus natus regius est, cui fortitudine & mentis sublimitate parem tota Sarmatia vix tulit. Hunc ob eius constantiam Lithuani post mortem patris in ducem susceperunt, qui & maximum toti Sarmatiae decus esse existimatur. Post hunc sequitur Sigismundus celebris princeps, qui paternam sequitur vestigia. Is multis egregiis gestis claret, si illi aliquid felix factum aspiraret. Celeberrimus autem Fridericus princeps ultimum natorum locum obtinuit, qui, innata animi ingenua virtute, relinquens vanos principum tumultus & inquietam vitam, ad sedem tranquilliorum sese contulit. Unde episcopus Cracouiensis electus ad archiepiscopatum Gneznensem postea deuenit. Hi omnes, clarissimi quinque principes, hanc usque in aetatem, magnifice ac celebrissime vitam ducunt. Inter filias vero quinque, prima nupsit Georgio duci Bavariae: secunda Friderico Marchioni Brandenburgensi. Tertia duci Pomeraniae. At duae reliquae innuptae apud matrem vitam ducunt.

DE SANCTO STANISLAO EPISCOPO

Cracouiensi, Patrono Sarmatiae.

Divus Stanislaus, vir magnae apud Deum auctoritatis, totus Sarmatiae patronus & signifer, natus anno salutis nostrae M. VIII. in rure quod Sceppanowo vocant, nobilibus ac claris parentibus, quorum cura fuit in templis diuino seruitio incumbere, & Deum piis placare precibus. Is dum in iuuentutem deuenisset, patris monitu in celebre gymnasium, Lutetiam, deuenit, ubi optimarum litterarum studiis summam operam dabat: unde multis virtutibus floruit, sacro autem, diuinoque iuri praecipue insistebat: non ea, quae huius aetatis iurisperiti quaestus causa solent, ut maiorum dignitatum honorem adipisceretur: sed ut, si quando locus, statusque, aut conditio sua ferre posset, ut tantum miseris, quantum potentibus, orphano, pupillae iustitiam administraret, & unicuique aequo pondere, quod suum esset, iubente id lege, redderet. Tandem paternas sedes rediens, Cracouiam, inclitam Sarmatiae urbem, deuenit. Illic ob virtutem & scientiam suam canonicali dignitate fungitur. Mortuoque antistite, coelestis numinis providentia in praesulis sedem declaratus fuit. Hunc dum semper optimo ordine statum deferret, curabat sacram religionem ac diuinum cultum amplificare. Empto tandem rure a quodam milite, eoque mortuo, amici illius villam

Virtutes diui
Stanislai.

villam eandem iure hereditario a diuo praesule repetere conabantur. At ille testimonium huius stipulationis, emtionisque proferre non potuit. Nam hi, qui huius rei satis edocti fuerant, propter illorum potentiam latebant. Vir ergo sanctus, orationibus ac ieiuniis incubuit, confususque summi Dei potentia, qua se iam diu munitum cognouerat, accedens ad tumultum defuncti militis, a quo rus illud emerat, & euoluto lapide & arena, pia & deuota oratione Deum obtestabatur, & mortuum illum per quatuor annos in vitam reduxit. Eumque coram tyranno Boleslao, apud quem tale ius agebatur, constituit: adstantibus illic suis aduersariis, ceterisque regni optimatibus: quo se emisse villam aperte demonstrauit: iamque sanus Boleslaus foedo, turpique luxui insistebat, ac omnem in suas gentes perfidiam & tyrannidem exercebat: ac illustres viros, egregiosque ciues nefandis, dirisque suppliciis, excruciebat. Stanislaus vero Christi vates haud longius id ferendum existimabat. Itaque regem intrepidus adiens, ut talibus coepris desineret, illum obiurgabat. At ille magis in dies facinus exercebat. Tandem a praesule in sententiam excommunicationis ponitur, quare tyrannus Boleslaus, ignarus praefurore, quid ageret, dimisit satellites suos, ut praesulem, quocumque esset loco, trucidarent. Eo tempore diuus Stanislaus in sacellum diui Michaelis, quod super rupellam in Casimiri urbem conditum est, deuenerat, gratissimum illic Deo offerens sacrificium: hunc in locum dum ministri regii deuenissent, iamque ter ingredi templum conarentur, ter iterum pulsi, diuina potentia in tergum cadebant. Id postquam ad regias aures deuentum fuisset, magno fremitu rex Boleslaus in sacellum properat: ubi sanctum praesulem iam sacrificia offerentem immani verberare ac seuerissimis ictibus trucidat. Tandem per ministros in frustra partitus, extra urbem deicitur, ut volucres illud vncis, rostris, diuellerent: sed, diuina sic agente providentia, aquilae illic aderant, quae pretiosum corpus in vnum collegerunt, summaque diligentia id seruabant, quousque ciues ipsum maximo, venerandoque ritu in rupella honorifice sepelirent. Tandem in numerum sanctorum relatus, ut praemissum est, in arcem regiam ad templum diui Venceslai deductus, in aurea tumba, multis miraculis corrufcat, quem populus multo thure ac precibus indies veneratur.

Diuus Stanislaus obiurgat regem Boleslaum.

Trucidatur a Boleslao.

DE CRACOVIA VRBE REGIA SARMATIAE.

Cracouiam urbem regiam, inferendam, haud absurdum esse duxi. Nam celebris Germaniae ciuitas est, teste Ptolemaeo optimo, lucidiorique Cosmographo, qui eam Corrodunum appellat. Strabo autem Germaniam definit, quantum Rhenus & Albis in se clauerint. Nos ea causa sane non indignam urbem Sarmatiae fore censemus. Hanc a prima eius origine repetendam satis dignam esse putauimus. Sed ne prolixiori, ambiguaue oratione narrando fabulari videar, breuiter de eius situ quippiam narrare constitui. Cracouia igitur illustris vrbs Sarmatiae, quam Poloniam vocant, ad ripam Istulae, non longe ab eius fontibus sita est. Haec a Craco, primo duce, condita fuisse, & ipsius nomine celebrata esse a multis dicitur. Haec altis primum moenibus cingitur & propugnaculis & cellis turribus: post paruo muro & ob vetustatem ruituro simili. Tandem vallis ac fossis: ut imminentibus hostibus facilius aditus prohibeatur. Haec quaedam piscinarii aquis repletur: quaedam virgultis, frutice, ac graminibus virent. Post aggerem vero, qui valli imminet, amnis non late fluens Rudis dictus, totam ciuitatem circumluit. Hic rotarum orbem agit, qui cererem saxi conterunt & emolliunt. Deductus tandem per subterraneos cuniculos & cannas toti urbi satis vndarum praebet. Portae urbis septem. In ea vero plurimae ac egregiae ciuium domus ac plurima ingentia templa. Praecipuum diuae virginis Mariae in medio

Mmm

vrbs

vrbis extat cum duabus arduis, cellisque turribus. Sunt & illic multa monasteria, vbi multus deuotum, religiosorumque patrum coetus fulget. Ad aedem namque gloriosissimæ Trinitatis, sic vocatam, est celebris ordo prædicatorum. In ea vero sacra æde multæ sanctitatis vir beatus Iacintus, nondum in numerum sanctorum relatus, magnis miraculis redolet, diui Dominici comes: qui adhuc uiuens tres mortuos in vitam reduxit. Ad templum vero sancti Francisci est ordo fratrum minorum non reformatus, ac cetera multa monasteria. Est & templum non longe a porta Istulæ, quod ad sanctam Annam vocant: vbi beatus Cantus, celebris huius vrbis gymnasi doctus, multis miraculis & prodigiis fulget, quamuis nondum in catalogum sanctorum adscriptus sit. Hanc iuxta sacram aedem situm est ingens celebre gymnasium, multis clarissimisque viris pollens, vbi plurimæ ingenue artes recitantur, studium eloquentiæ, poëtices, philosophiæ, ac physices: Astronomicæ tamen studium maxime viret, nec in tota Germania (vt ex multorum relatione satis mihi cognitum est) illò clarior reperitur. Illic iam maxime Phoebus colitur, qui & eorum cruda elimat ingenia ac polita reddit. Has aedes diuus Vladislaus, illustris Sarmatiæ rex, dum ex Prutenorum littorali Sarmatiæ gente saeuissimo conflictu victoriam duxisset (cuius quidem belli plurima clarissima monumenta hanc vsque in ætatem in arce regia, de qua paulo post dicemus supersunt) magnis opulentis extruxit, libertatibus & stipendiis summis celebrauit, nec incolæ vrbis Sarmatico more viuunt, quos crudos & ignauos Sarmatas præci dixerunt. Sunt namque illic clarissimi ciues, virtutibus, prudentia, & comitate insignes, humanitatem & hospitalitatem liberaliter & familiariter erga quosque peregrinos offerentes. Victus illis splendidior, quam ceteris Sarmatis. Ex omni delicato genere cibi, potus illis frequentior est, aqua hordeo & humulo decocta. Is, quantum necessitas ferre potest, si sumitur, profecto nihil naturæ humanæ & ad corpus ipsum alendum conuenientius quicquam reperiri potest. Sub arce vero intra ciuitatem extat & aliud insigne collegium, vbi Academia iuris ac legum pollet. Ad vrbs vero septentrionale latus adiacet paruum oppidum, nullis quidem moenibus cinctum, quod Clepardium vocant. Nihil digni scriptum in ea, quam egregia sacra sedes diui Floriani, strenui Christianæ fidei militis: quam diuus Vladislaus, de quo antea meminimus, canonicatu, ceterisque dignitatibus ac muneribus refecit, & doctoribus, gymnasium artium regentibus, colendam reddidit. Rupes autem ac crepidines nimia altitudine erectæ, sic vt iam coelum sustentare videantur: tandem arenis, congestaque terra obductæ, ingentem collem efficiunt, qui ea parte, quæ in Boream tendit, vrbi imminet, & ex alio latere niuosum Carpathum alte tumentem respicit. Quam collis partem insignis Europæ fluuius, Istula, quondam Germaniæ terminus, alluit: qui ex Carpathi radice, paruo quidem fonte, profiliens, longius magis magisque tumet, ita vt iam vndarum auctus mole, quæ ex Pannonicis montibus sese in eum præcipitant, trabes & ingentia robora, variasque lignorum structuras deferat. Tandem, vbi imbris ac ceteris fluminibus magis tumuerit, rates ac onerarias naues secum ad Germanicum oceanum in sinum Codanum deducit, vbi trino vasto ore spumofus sese euoluens nomina deperdit. In eo autem colle primum est ingens templum in decus diui Venceslai, ducis Bohemiæ, conditum: vbi omnium illustrissimorum virorum monumenta ac sepulturæ extant, multis opibus, variisque artibus exstructæ, marmoreo, alabastroque lapide exsculptæ, quas maximo ritu ac pompa celebrari consuetum est. In medio autem templi extat celebre monumentum, in quo clarissimus Christi miles, diuus Florianus, requiescit. Sunt & in eodem colle duæ sacra ædes, diui Michaëlis & sancti Georgii. Post egregiæ nobilium curiæ ac sedes sacerdotum, qui noctu, dieque templa venerantur. Post primum ingens regia sedes maximis ac variis structuris condita, quæ

S. Hyacinthus

S. Cantus.

Laud academiæ Cracouiensis.

Incolarum Cracouiensium.

S. Florianus

totius regni Capitolium est, vbi tota regni gaza congeritur. Hinc principibus declaratur imperium, nam regalis corona hic maximis custodibus obseruatur. Extra collem autem est monasterium fratrum minorum religiosius ordinem seruans. Nec longe ab eo monasterio extat coenobium sacrarum virginum. Huic ex opposito ad pontem ipsum est insigne hospitale & sacra ædes sanctæ Hedwigis. Ad aliam vero Istulæ ripam extat clara ciuitas (quam Casimirum vocant) iam rege sic vocato condita, quam Istula, vbi sub arce regia se diuiserit, totam circumluit ac pene insulam reddit. Est in ea insigne sanum diuæ virginis Catharinæ, vbi ordo Augustinensium fleret. Tum & templum quod ad sacrosanctum corpus Christi vocant, vbi canonici regulares inhabitant. Ac ceteræ aliæ sacra ædes. Extant & clarissima monumenta vetusti collegii iam insolita, quod illustris regina Hedwigis construxerat. Plurima præclara præter ea in his vrribus a vetustissimis temporibus gesta sunt per illustrissimos reges ac principes. Sed breuitatem imitati finem his imposuisse dignum statuimus.

IX.

STANISLAI SARNICII (128)

DESCRIPTIO VETERIS & NOVÆ
POLONIÆ
CUM DIVISIONE EIUSDEM VETERI
ET NOVA.

Adiecta est vera & exquisita Russiæ inferioris descriptio, iuxta reuisionem Commissariorum Regiorum. Et Liouoniæ iuxta hodoeporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschouia.

AVCTOR ad LECTORES.

*Lechia quidnam sit modo, quæue potentia sceptri,
Lit. Liu. Rus. & Prus. littora quæue tenet:
Scribunt iam multi, quo mente reuoluere possis,
At modo, quo cernas, dat tibi Sarnicius.*

SACRA AC SERENISSIMA
REGIA MAIESTAS

DOMINE DOMINE CLEMENTISSIME.

Umadmodum a Maiestate vestra Regia delectus ac destinatus fui, vt situm inferioris Russiæ eiusque campestris desolata perlustrarem & reuiderem, id sedulo præstiti & feci. De qua re complura cum Maiestate vestra & verbis & scriptis egi, monstrauique omnia, quæ videbantur ad hoc propositum pertinere. Nunc vero vt

(128) STANISLAUS SARNICIUS, eques Polonus, celebris fuit scriptor historiarum, circa finem sæculi XVI, natus Lypsi in Russiæ rubra, ex familia CORVINORUM oriundus, quæ stemmate, SLEPOWRON dicto, utebatur. Scientiis operam dedit Reigiomonti, aliisque in locis, vir suo tempore litteratissimus, de quo STAROVOLSCUS in centum illust. Pol. script. elogiis, hæc memoriæ prodidit: *fuit illi*

magis
varium secundumque ingenium, quod nullis inclusum
spaciis, per omnes fere disciplinas liberius euagaretur,
essetque non vulgare cui nostri decus, si intra professio-
nis litterariæ terminos substitisset, seque totum huius
studii, quibus in primis natus erat, missis sacris litteris,
dedisset. Sectæ Calvinianæ fuit addictus, & sacro in-
ter eos officio functus, Russiæ superintendens fuisse
dicunt, quo se deinde munere abdicauit, & vt eques
vixit.

magis promereret nouis obsequiis gratiam Maiestatis vestrae Regiae, curauit (sumptibus non parcens) ut haec in planiore forma luculentius artificiosusque traderentur, adhibita arte geographica, & praecipis, quae a litteratis hac in parte obseruari solent, ut etiam ab eruditissimis in aliis regnis, cum celebritate & laude Maiestatis vestrae, legi possint. Cumque ipse occupatus essem aliis negotiis arduis, usus sum ea in re opera eruditi & de litteris bene meriti viri, generosi domini Stanislai Sarnicii, amici mei non vulgaris, qui etiam notus est Maiestati vestrae. Nam cum aliquot vicibus, libris in lucem editis, nomen & victorias Maiestatis vestrae, ut par erat, celebrasset, Maiestas vestra Regia eum pro cliente suo accepit, eique se benignissimum fore patronum declarauit, promissa ei gratia Regia, ut ex diplomate ei tradito liquet. Hic ergo, lustrationis meae typo accepto, effecit, ut non modo Russiae, sed etiam totius regni Maiestatis vestrae situs, hoc est Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Liuaniae, & quae paucis ante annis de Moscho Maiestas vestra recuperauit, exacte describeretur: ut uno quasi intuitu, veluti in tabella, a legentibus cerni possit: quam operam spero gratam futuram Maiestati vestrae & Reipublicae non inutilem, praesertim cum a nemine hactenus istud argumentum hoc pacto tractatum sit. Certe praecipuos olim Reges & Imperatores eiusmodi studiis mirifice delectatos fuisse, ac sumptus ad ea promouenda liberalissime suppeditasse, ex historiis constat. Cumque Regia Maiestas tua, haud postremum inter laudatos Reges locum obtineat, non dubium est, eam quoque pro sua ingenta clementia declaraturam, sibi hunc honestum conatum non displicere, neque in liberalibus studiis promouendis sumptibus parcere.

Datum Warsaviae primo Kalendas Mar. 1585.

Sacrae ac Serenissimae Regiae Maiestatis vestrae
Fidelis subditus

Ioannes Siemienius C. L.

vixit, tribunus Crasnostauiensis factus. Rem familiarem eius quod attinet, non adeo bene, quam forte meruit, se habuit, id quod ex dedicatione ad inclitum regni senatum apparet, annalibus suis praefixa, huiusque tenoris: merces decem laborum & oppressio pauperum, utrumque istorum est deestabile apud Deum, & utrumque in peccatis mortalibus & clamantibus ad coelum a theologis reponitur. Si nunc terrae funiculum mihi non praebetis, postea non nisi una in latum, & tribus in longum indigebo. Berozo, Iosepho, historicis, pro merito erga rempublicam, simili quem ego Poloniae praestiti, statua aurea a suis donata fuit, vos mihi cespere terrae non respondebitis? Sed & apud nos Cadubco, Dlugosso, episcopus opulentissimi donati sunt pro historico opere, & vos me exhaustum seruitio, quod reipublica impendi per annos decem, ita consensere patiemini? Starouolsius refert, maximam ei intercessisse cum LEONARDO GORECIO necessitudinem, qui scripsit de bellis Valachicis libellum, & de bello Gedanensium alium, qui una secum & domestica studia pertractauerat, & praecipuas quasuis Europae nationes, velut Achates fidus, peragruerat. Quo anno SARNICIUS mortuus ignoramus, sed id circa finem ipsius saeculi XVI. accidisse, veri simile suspicamus. Non adeo apud suos fuit acceptus, ex odio, sine dubio, religionis. Scripta eius sunt sequentia.

- I. Oratio pro lege electionis ad tres ordines regni: addita est deliberatio de bello Turcico & ratio creandi Papam. in 4. Cracouiae typis Matthiae Wierzbientz. 1575. Dedicauit STEPHANO, Regi Polono.
- II. Synopsis breuissima annalium Polonicorum, qui propediem edentur, ab ASARMOTH, conditore populorum Sarmaticorum, ad LECHUM. in 4. Cracouiae, typis Mat. Wierzbientz. 1582. Dedicauit

uit Stephano Regi.

III. Annales, vel de origine & gestis Polonorum & Lithuanorum libri VIII. ab ASARMOTH, conditore populorum Sarmaticorum, ad LECHUM, & tandem a Lecho ad nostra tempora. in fol. anno 1587. sine mentione loci, sed sine dubio Cracouiae, sumptibus auctoris excussit. Dedicauit regni senatui.

IV. Descriptio veteris & nouae Poloniae &c. quam hic suppeditamus, editore IOAN. SIEMIENIO, seu SIENINSKI, castellano Leopoliensi. in fol. Cracouiae. a. 1585.

V. Merrica Szazetow &c. hoc est: Tabularum, seu Archivum statutorum & privilegiorum regni Poloniae. Tom. I. II. in fol. Cracouiae. a. 1594. Dedicauit SIGISMUNDO III. regi Pol. & plurimis aliis proceribus.

VI. Campiductoria libellus. Mentionem facit huius libri auctor in sua hist. p. 345. Nondum typis exscriptus putatur, sed, ni fallor, Venetiis splendide impressus, liber rarissimus.

VII. Topographia locorum, a Stephano rege, Moschis ademptorum.

VIII. Triumphus regis eiusdem carmine heroico. Hos libros & Starouolsius in elogiis laudat, sed iam vel non extant, vel non impressi fuere.

IX. Historia ecclesiastica, quam citat auctor Lib. VI. cap. VI. suae historiae, similiter nondum impressa, & forte perita est.

De SARNICIO sermo est in praefat. DLUGOSI hist. Pol. edit. 1711. Tom. II. p. 32. in Braunii iudicio & catalog. script. Polon. p. 12. & 40. in catal. Bibl. Ludewigianae Tom. III. p. 1126. in SCHEERER hist. geogr. Polit. IV. 498. in Niebecki de stemmatibus Polonis. IV. 40.

PROOEMIUM AD LECTOREM.

Sicuti theologiae fundamentum sunt scripta prophetica & apostolica, medicinae, Galeni philosophia, ita senatoriae facultatis subiectum, ut vocant, circa quod versatur, est historiae cognitio, & reipublicae bene gerendae scientia, quam complexus est Plato & Aristoteles. Fatentur autem viri togati, se plurimum iuari in gubernandis rebus publicis cognitione historiarum, militares etiam viri non possunt dissimulare, eiusdem summam vim esse in castris totaque militia. Denique, ut praclare Cicero dicebat: ipsa est testis temporum, lux veritatis, magistra vitae, vita memoriae, adderem ego, parens immortalitatis. Nam ipsa efficit, ut morientibus nobis prior nostri pars in terris superuiuat, hoc est, fama bona, immortalitate tincta. Cum igitur vndique sese utilitates huius diuinæ exercitationis offerant, merito apud Reges & Principes in pretio habetur. Iam si historia grata est cunctis, etiam ea, quae ancillantur historiae, hoc est, chorographia & chronologia, merito gratæ esse debent. Et omnino, sicuti Plato neminem admittebat ad suam scholam, qui prius non esset versatus in geometria & arithmetica: ita merito illotis manibus dicitur ad historias accedere, cui prius situs locorum, ubi illae sunt gestae, & ratio temporum, quando nimirum haec acciderunt, non fuerint cognita. Ideo, sicuti commentariis Caesaris, descriptio Germaniae & Galliarum est praefixa, ita ego descripturus res Sarmaticas, eiusdem Sarmatiae typum praemitto, adiuncta supputatione temporum, ut ita lector locorum & temporum cognitione suffultus, ad cognoscendam hanc historiam, rectius praeparatus reddatur, instructiorque ad eam legendam accedat.

Laus & necessitas historiae.

DE SITU ET AMBITU VETERIS SARMATIAE, EIUSQUE DIVISIONE, IUXTA VETERUM SENTENTIAM.

Diuidebant veteres potissimum regiones suas iuxta decursus fluminum, ad quorum ripas degere consueverant, a quibus congregationes & societates hominum, tanquam provincias quasdam, appellare iam dudum consuetudo obtinuerat. Hinc pagorum cognominis origo deducitur. Nam pagus Graecis πᾶν, fons dicitur. Et qui ex vno fonte bibere & iumenta sua adquare solebant, pagani cognominabantur, hoc est, societates hominum iustae magnitudinis, quae ad flumen aliquod & valles cum seruis liberisque, pecoribus & adscriptis, adeoque tota suppellestili domestica, inhabitatum confederant, & non aliter ac corruales necessitudine quadam deuincti, felicia & aduersa perpeti paratissimi erant. Hinc Caesar in commentariis vniuersam Helvetiam in quatuor pagos diuidit, cuius appellationis vsus etiamnum ab eis retinetur, aucto tamen numero pagorum. In duodecim enim pagos posterius seculum, siue regiones, totam illam rempublicam diuidit. Communi igitur mori & consuetudini illius antiqui saeculi innitendo, veteres quoque Sarmatae & Suedi, a fluminibus potioribus & littoribus maris, regionibus suis & provinciis nomina imponere solebant. Vnde Ostrogorthorum, Tirangitarum, Tiffigetorum, & Sueuorum nomina prodierunt. Nam Ostrogorthi populi dicebantur, qui ad Istrum inhabitauerunt. Tirangitae, qui ad Tiram, Tiffigetae ad Tibiscum, Suedi ad Suetum, & sic de ceteris, sicuti mox ex declaratione inferiori patebit. Notitia autem huius historiae mire poterit iuuare lectorem, non modo ad intelligendam hanc, quam tradimus modo, historiam, sed etiam ad exponendos aliarum gentium rerum gestarum commentarios.

Pagorum & paganorum origo.

Nnn

VANDALI

Vandali a flu-
vio Vandalio.
Dicuntur & Vi-
nidæ, Venedi,
Veneti & He-
neti.

VANDALI dicebantur populi, qui habitabant ad flumen Vandalum seu Vistulam. De his dicit Ptolemæus, quod maximam partem Sarmatarum occuparint. Et Procopius similiter eos maxima spatia ad Istulam occupasse affirmat. Vnde & Venedicus sinus a Ptolemæo, & aliis auctoribus, mare ad litus Prutenicum vocatur, eo quod gentes eius linguæ illas regiones etiam tum incolebant. Hi vero populi ab aliis Vinidæ, ab aliis Venedi, Veneti & Heneti nuncupantur, voce quidem nonnihil deflexa, sed re ipsa, ut liquido monstrabimus, una & eadem gens, Vandalica designatur, modo lector iudicium suum paululum suspendat, usque dum ad finem legendo decurrerit.

Marcomani a
flumine Mora-
ua.

MARCOMANI. Etsi autem varie se torquent auctores, nomen Marcomanorum exponentes, tamen liquet hac voce populos illos intelligi, qui ad flumen Moruam habitabant, a quo etiam nomen sibi acquisivisse, sonus ipse indicat. Huius gentis Rex Marobudus celebratur a scriptoribus. Floruit vero iste Cæsaris Augusti temporibus, æmulus Harminii Ducis, quorum uterque ab initio illorum bellorum pro strenuis defensoribus Germaniæ sese gerebant. Et certe, nisi fata obstitissent, terribiles formidabilesque potentiae Romanorum fuissent.

Suevi a fluvio
Sueuo nunc
Sprea.

SVEVI populi, qui ad Sueuum, quem hodie Sprea nominant, habitabant. Flumen hæc oritur ex montibus Sudeti, duobus milliariis a Budisino vrbe Venedorum Germanicorum. Hi populi etsi Germanis adnumerantur, tamen cum Sarmatiæ populis, ob quandam necessitudinem, sese coniungebant, & commilitabant Sarmatis in pugna Carnutana, contra Romanorum Imperatorem, Antonium Pium in finibus Boemicis, quo Marobudus, illo tempore Augusti, sedes suas ex Moravia transfulerat: attestante Suetonio in vita Augusti. Et eo tempore, eaque occasione linguæ nostræ usum voluit plerique, usque ad Albis ripas, translatum fuisse, de qua re vide plura in historia nostra.

Gotthi a fluvio
Gutalo nunc
Odra.

GOTTHI vel Gathones, pagus & provincia Sarmatica habitantium ad Gutalum flumen (sic enim id Plinius vocat.) Ideo Gathones & Gotthi a Gutalo vocantur. Nunc Odra dicitur. Extendebantur coloniae eorum Codanum sinum versus ad occidentem & septentrionem, ubi est Gedanum, quem, inquam, sinum etiam a Gotthis nominatum esse, doctiores & eruditi viri tradunt: sicut ipsa vox indicat. Sed & Bidgostiam, & Gedanum ipsum, a Gotthis etymon suum trahere syllabarum ipsa compositio indicat. Nam Bidgostia, habitationem Gotthorum significat. Ad orientem vero progrediendo, habitatio eorum extendebatur per montes Sarmaticos usque ad orientales Gothos, qui Getæ etiam & Ostrogothi dicebantur. De his tradit Cornelius Tacitus inquit: trans Ligios Gathones regnant. Parebant enim Sarmatis & tributum eis pendebant, ut aperte idem Cornelius tradit. De iis latius lib. 4. historiæ nostræ.

Varini a fluvio
Varta.

VARINI pagus & populi Sarmatiæ, qui ad flumen Vartam, citra & ultra Poniariam, habitabant. Quam autem nomen Varinorum cum nomine Varta, sicut Guthonum cum Gutalo conforme sit, nemo non videt. Sic descriptio situs locorum utriusque gentis, cum descriptionibus veterum, ne pilo disconuenit. Meminit Varinorum Cornelius Tacitus, lib. de moribus Germaniæ: Reudigni, inquit, Varini, & Eudoses, fluminibus aut silvis muniuntur. Et secundum Chronicon Germanorum, Pomeraniam tenere Rugii, Auiones, & Varini: sed Varinos expresse dicit Cornelius flumine muni. Nam Varta flumen cum Prosna speciem insulæ efficit, sic Odra cum eadem Varta.

Avarini ad Nar-
uam fluuium
habitantes.
Cistoboci ad
Bogum flumen

AVARINI populi ad Naruam flumen, quod Istulæ copulatur infra Varfaviam, habitabant. Expositores Cornelii Varmiriam in Prussia, a Varmis esse dicunt, existimant. Differunt ab iis Auares, Vngarorum progenitores.

CISTOBOCI. Cistobocos aliquoties Ptolemæus meminit. Et Cornelii Taciti expositores ad Bogum flumen eos collocant, & ab eo denominatos esse scribunt.

scribunt. Nec remota est compositio a Bug Cistoboci: & *cisto* significat mere vel sincere Boci, id est, ipsissimi. Nec procul eos ab Iglionibus Vilnensibus habitasse tabulæ Ptolemæi monstrant. Plinius autem agnoscit Sarmatas ad Bugi ripas habitasse. Quæ de causa eosdem inter Sarmaticas provincias, seu pagos, collocamus.

TIRANGITÆ pagus vel provincia Sarmatica. Nam Ptolemæus expresse Tirangitas Sarmatas vocat, qui ad Tiram, seu Nestrum flumen, habitabant. Quod autem a tirare, id est, trahere arcum, voce Italica, dictum esse putant quidam, non possum assentiri. Nam ab Ouidio flumen hoc Tiras vocatur, et sæculo illo nondum lingua Latina in Italicam degenerauerat.

Tirangita, ad
Tiram fluuium
seu Nestrum.

TISSIGETAS Ptolemæus populos vocat, qui ad flumen hoc habitabant, quem nostri hactenus Tiffam similiter appellant. Euincitur igitur inde, nostram linguam in usu fuisse illis in locis, illo adhuc sæculo. Neque enim nostrates eam appellationem a Græcis Latinisue hausserunt, sed Latini a nostris.

Tiffigeta ad
Tiffam fluuium.

OSTROGOTTHI provincia Sarmatica, seu pagus habitantium ad Istrium & ostia eius, quem hactenus Vistrum Slavi vocant. Expresse autem Ouidius se exulasse dicit apud Sarmatas. Ergo Thomos, vrbs nobilis exilio poetæ, ad ripam Istri, Sarmatarum colonia fuit, ubi nunc Kilia, Achillis nomen resonans. Et Plinius aperte ostium Istri, quod Calostomum vocant, Sarmatis tribuit. De hac re latius in historia nostra.

Ostrogothi ad
Istrum fluuium.

VISOGOTTOS quos Ptolemæus Gythones vocat, Cornelius etiam, eosdem electrum, quod Glassium vocant, colligere ad Balticum mare, tradit. Proinde commentator præcipuus Cornelii Taciti inquit: Gothini, Gottones, partes sunt Gothicæ gentis, quæ late compleuit latus Balticum, utramque ripam Istulæ. Et prorsus recte mihi videntur exponere, & proprie Visogothos, id est Vistulæ Gothos, sicuti Ostrogothos, Gothos, qui ad Istrium habitabant. Nam expositio illa, Vest & Goth, iam confutata, locum non habet. Quanquam et Vistulæ Gotthi septentrionales quoque sunt, & septentrionales, vel Vestgotthi, possent dici.

Visogotti ad
Vistulam fluuium.

TANAITÆ, qui ad Thanaim flumen Sarmatæ incolebant, sic vocabantur. Sicuti et Renisarmatæ a Berofo, qui viciniore erant Reno, vide historiæ Babylo-nicam.

Tanaitæ ad
Tanaim fluuium.

CYMBRI celebratissimi et antiquissimi erant Sarmatæ, qui ad Cymerium Bosphorum, ubi nunc est Capha Oczakouia, inhabitabant. Horum volunt esse posteritatem illos nostros Cyrkasios. Homerus de Cymeriis subinde meminit. Meminerunt tandem historici Cymbrorum, qui ante Christi aduentum maxima bella in Italia excitant. Vnde nomen Cymbricæ Chersones: sed utrum isti ab illis, an illi ab istis orti sunt, dubium hoc discutitur in hac historia.

Cymbri ad cy-
merium Bos-
phorum.

PEVCINI veteres proprie, ubi nunc est Smolensko, sedes suas habuerunt. Nam Ptolemæus Borysthenem ex Peucinis montibus deriuat. Borysthenes autem oritur non procul a Smolensko, quam sententiam adiuvat et etymon vocis. Nam *πεύκη* pinum Græcis significat, præpinguem resinam. Porro loca illa ubi est Smolensko et Polocko sunt admodum referta pinetis. Quin et Pinsko ad eandem vim denominationis Peucinatorum deuenit. Quod autem insula illa, quæ in ostiis Danubii, Peucen quoque dicta est, inde reor factum esse, quod incolæ Smolensko, Pinsko, et Przypiecz prono flumine Nepr credibile est delatos fuisse usque ad illa loca, ibique colonis deductis sedes suas fixisse. Bernhardus Vapouius existimat eam gentem, quam hodie Piecziniegos vocamus, non remote ab illis locis, esse reliquias veterum Peucinatorum. Alii eos, qui vocantur Pokucie, intelligunt, utramque autem sententiam et situs loci vicinus, et vis cognominis comprobant. Syrmus rex Peucinatorum, qui Alexandri magni temporibus floruit, iis in locis, ubi nunc Besarabia, quos Polonios vocant, imperabat. Nam quia Syrmium, ubi illud concilium postea celebratum fuit, adiacet Danubio, itaque haud difficile ei fuit,

Peucini ad
Smolensko.

prono flumine prouincias illas, quæcunque spectant ad Danubium et ostia eius, imperio suo adicere. Complura ea de re, digna consideratione, libro secundo attulimus.

Bastarnæ vbi
nunc Podgo-
rii.

BASTARNÆ Sarmatica prouincia, vel pagus, in ea parte Poloniae, vbi nunc sunt, qui vocantur Podgorii: sed porrigebantur secundum fines Daciae. Ideo Procopius et alii veteres eos ponunt ad latus Daciae septentrionale. Dacia autem proprie fuit, vbi nunc est Transyluania. Cui rei et Iouius in sua historia astipulatur.

Ligii inter Via-
drum & Bohe-
micos montes.

LIGII prouincia Sarmatica inter Viadrum et Boemicos montes, quos Vandalicos Dion vocat. Ea nimirum Silesiæ pars, vbi est Legnicium oppidum. Ideo Legnicii etymon a denominatione Ligiorum scriptores Germanici deriuant.

Quadi prope
Nissam.

QVADI. Positis terminis Marcomanorum ad flumen Morauam, et Ligiiis populis, infra montes Vandalicos seu Boemicos, vt modo dictum est, quicquid in medio est, Quadis est tribuendum, vbi est Nissa et Ducatus Opoliensis. Non assentior quibusdam expositoribus Cornelii Taciti, qui etiam locum, vbi est Petricouia, quo heroes Polonorum ad comitia veteri instituto confluere solebant, in ipso umbilico Poloniae, Quadis tribuunt. Ita enim Marignis, Gotthis, Ossis, et Buriis, qui Cornelio attestante, terga Marcomanorum et Quadorum claudere debebant, nihil retro spatii relinqueretur. Affirmant autem, Quados cum Iulio Cæsare aliquando conflixisse, quod forsitan contigit tempore Heluetici belli, quibus sese certo foedere copulauerant.

Marigni sub
montibus Sar-
maticis.
Sidonii vbi est
Szydlouiet.

MARSIGNI populi Sarmatici sub montibus Sarmaticis.

SIDONII, hos Ptolemæus ponit, vbi est Szydlovia et Szydlouiet. Nec sono vocis admodum discrepat Szydlovia a Sidoniis. Isti cum Desiderio, Rege Longobardorum, in Italiam ingressi Asidonem urbem, quæ postea Cosse dicta est, fundauerunt. Deleta hæc fuit successu temporis a Carolo magno, cum eam a Saracenis vindicaret, vt Anius Viterbiensis, scriptor Italicus, memoriæ prodidit, vbi expresse hoc Polonis tribuit in commentariis in Berosum.

Ossii ad flumen
Olsam.

OSSI populi Sarmatici, quos Cornelius Tacitus penes Gotthinos ponit, propemodum ad flumen Olsam, quod cum flumine Moraua miscetur. Nec remota est vox Olsa, & Ossa, littera l saltem in s mutata. Est & in finibus Prusiæ Ossa flumen sed forsitan, posterioribus temporibus, bellis detrusi erant ad istum angulum Prusiæ.

Burii extremi
Silesiorum.

BVRII penes Ossios prouincia Sarmatica. Descriptiones situs loci plane conueniunt cum Varka oppido & Varfauia. Et vox Burii & Varka non variant, nisi littera b, in u, vsitato more, conuersa. Ptolemæus sane, in suis tabulis, eodem loco eos reponit. Et Cornelii Taciti præcipuus commentator hoc idem iis verbis innuit: Burii, inquit, extremi sunt Silesiorum, versus Istulam, & porriguntur Toruniam. Meminit etiam Dion historicus Buriorum in historia Traiani: contra quem vna cum Dziurpaneo, Rege Dacorum arma sustulerant. Latius hæc in historia nostra reperies.

Rugii, vbi nunc
Pomerania.

RVGII populi: hos inter Viadri & Vistulæ ostia Ptolemæus collocat, vbi est modo Pomerania. Ostensum est autem Gutalum, seu Viadrum, a Guthonibus seu Gotthis esse dictum, eo quod domini & possessores eius ripæ erant. Cum Rugiani inter vtramque gentem Sarmaticam in medio habitarent, crediderim eos ad supplementum eorum pertinere. Affirmant autem commentatores Cornelii Taciti, Rigenfes in Liuania, ad ostia Rubonis, vel Dunæ, a Rugiis originem suam ducere, esseque eorum colonias. Odoacer princeps bellicosus, vastator Italiæ, sub tempora Gotthorum, ante mille annos dicitur prodiisse ex ea gente. Ideo Dlugosius, historiographus Polonorum, Odoacrum Polonum facit. Siquidem & nunc illæ regiones Pomeraniæ obnoxia sunt Polonis, antea vero prorsus ditioris regum Poloniae erant. Commemoratur tamen in historiis, Rugianos vna

cum

cum Gothis militasse, & Gothis excedentibus ex Italia, etiam Rugii in eorum castris connumerantur. Grammaticus autem historicus eadem de causa, Cassubios etiam ante aduentum Christi eodem in loco, id est, ad littus maris illius Baltici, habitasse affirmat. Sunt autem Cassubii gens stirpis Polonicae.

SCYRI etiam prouincia Sarmatica. Nomen credo hæsit in Scyriciis, qui sub montibus Carpati vltra Cracouiam habitant. Plinius lib. 4. cap. 13. Scyrorum meminit, quidam, inquit, hæc habitari ad Vistulam vsque fluitum a Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris, tradunt. Scyros vna cum Gothis, etiam ex Italia emigrasse memoriæ proditum est.

HIRROS Siradienses crediderim esse.

CAUCHI iidem forsitan, quos Cassubios nostri vocant, aut Cuiatenses.

PACINACES ad Borystenem statuunt. Auctor supplementi Carionis cum Boffinis eosdem esse putat.

ERULLI: Isti quoque ad Istum habitabant. Primi ii religionem Christianam publice amplexi sunt inter eas gentes, vt tradit historia ecclesiastica. De horum leui armatura quædam Iornandes tradit, libro de rebus Geticis. Hi Corales ab Ouidio forsitan vocantur.

GEPIDES pagus Sarmaticus ex stirpe Gotthorum, qui habitauerunt ad Visciam flumen, & cognominati sunt hoc nomine a tarditate ingenii & pigritia, vt Procopius tradit. Habitatunt olim ad Syrmum in Pannonia. Celebratur Rex Gepidarum Ardarichus, cuius opera Athilla, rex Hunnorum, in multis præliis vsus est feliciter, sed postea reliquias exercitus Athillæ deleuit. Vbi Scepusium est, ibi sedes eorum statuunt. Sed quod Gepidarum nomen Lituaniis quidam recentiorum tribuunt, non video, quo pacto id cum sententia veterum quadret. De his latius in ipsa historia. Vbi etiam illa opinio discutitur: an Germani Scepusienses sint reliquiae stirpis Gepidarum. Et Germani, qui degunt in Transyluania, vtrum sint reliquiae Gothicae stirpis, quemadmodum vult auctor supplementi Carionis.

BESSI, Bessorum pars hæsit, vbi sunt montes Biesczady a Bessis cognominati.

DUCLEOTÆ adhuc oppidum est ad radices montium Sarmaticorum de nomine illorum Ducla dictum.

BICEN ipsissimi Sarmatæ erant ad Maoriden, sed colonias eorum transportatas esse, metu bellorum, in illud territorium, vbi est Biecz. Et nomina Bicen & Biecz sunt sibi cognata.

IAZYGES: Ptolemæus triplices gentes in Sarmatia ponit: maximas, minores & mediocres. Inter medias autem Iazygas recenset. Expresse autem Sarmatas vocat Iazyges illos, qui Euxinum versus porrigebantur. Nomen Iazygum significat iugum vel par boum, ab *ἄος βύς* id est, tantum par boum. Videmus enim hætenus, Podlasios, vbi eorum præcipua sedes erant, tam facilem agriculturam habere, vt colonus vnico iugo boum contentus sit, ad exercendum commode agellum suum. Fuerunt alii Iazyges, Metanastæ dicti, eo quod vna cum familiis superatis montibus Carpatiis ad Tibiscum, vbi nunc Vngaria est, commigrarent, ibique sedes suas fixerant. Horum reliquias adhuc extare audio, & loquuntur corrupto sermone Slauonico seu Sarmatico. Et vocantur etiam ab accolis Iazynges.

ASCAULES hic alicubi, vbi est Sochaczouium, Louicium ad flumen Bzura reponuntur. Dicuntur autem Ascaulistæ illi agrestes, qui tibiis cum sacco inflare solent. Musicorum genus vile. Forsan quod locus ille multos tales alebat, quod etiamnum non insolens est in illa prouincia. Et Ptolemæus sæpe agnomina & prænomena loco propriorum nominum ponit, vt Iazyges, Agatyrsi, Ichtiophagi & Anartophracti &c.

ANARTOPHRACTI, id est, inopia panis laborantes. Nam *α* est priuatiua particula

ooo

Scyri sub mon-
tibus Carpathi.

Hirri Siradien-
ses creduntur.
Cauchi Cuiati-
enses.
Pacinaces ad
Borystenem.
Erulli ad Istum

Gepides ad
Visclam flu-
men.

Bessi ad mon-
tes Biesczady.
Ducleotæ ad
montes Sarmati-
cos.
Bicen ad Biecz.

Iazyges in Po-
dlasia.

Ascaules vbi
est Sochaczou-
ium.

Anartophracti
ob inopiam pa-
nis ita dicti.

particula & *ἄρτος* panem denotat. Et verisimile est. Nam inhabitabant illud solum lapidosum arenosumque, quod est inter Podlacios, lazyges, & Istulam. Admodum sterilis est illa prouincia.

Lutii ad Lutomirsko.

LVTII reponuntur, vbi oppidum non ignobile Lutomirsko. Et sonus vocis cognatus est cognomini oppidi.

Burgiones ad Lublinum.

BVRGIONES fere reponuntur vbi est Lublinum, ab iis Burgundiones ortos esse volunt, gentem bellicosam, qui copulati Vandalis, Gallis, superioribusque Germanis mouerunt bella atrocia.

Antæ cum Romanis sentientes.

ANTÆ natione Slavones erant, sed cum Romanis contra suos sentiebant, ideo Antæ, id est contrarii vocabantur.

Borufci ad finem Balticum.

BORVSCI qui & Carbones, primo septentrionem incoluerunt, vicini Moschis, tandem ad finem Balticum progressi confederunt, vbi est ab eis dicta Borussia. Non desunt, qui eos ex Asia huc commigrasse dicant. Notum est in historiis nomen Prussiae, Regis Bytinae.

Hermunduri ad montes Boemicos.

RVSSI & ROXOLANI vicini erant Borufcis.

HERMVNDVRI ad montes Boemicos, ex quibus Albis oritur. Sed Du-
brauius, scriptor Boemorum, lib. 1. conuincit errati Cornelium Tacitum ea in re.

SVDINI in Prussia reponuntur. Ferunt autem eam regionem opulentissimam fuisse, sed iam deletam propemodum ad internecionem a Cruciferis ordinis Theutonici. Iamque maximas siluas enatas, vbi olim degebant.

SCANDIA, de hac insula multa a multis inter veteres auctores referuntur. Ideo malo de ea aliorum sententias referre, quam meum iudicium aliis obtrudere. Iosephus Meletius in Venetorum editione Ptolemæi, in tabula nona Europæ hæc, inquit, regiones: id est, Prussia, Liuania, Lithuania, &c. in tabula Sarmatiæ Europæ ab antiquis (id est historicis & geographis) numerabantur. Et videtur hæc narratio firmo niti fundamento. Nam si in mari Sarmatico innatant & ab eo cinguntur, necessario & ipsæ ad Sarmatias pertinent. Glareanus vero in geographicis: Dothlandia insula, Scania insula, quam hodie Solandiam vocant, at Plinius, inquit, lib. 4. cap. 14. Scandinauiam vocasse videtur, aut saltem vicinam Dania. At enim, ab incolis nominari alterum mundum. De Dania autem sic idem auctor: Daciam Transylvaniam vocant. Est autem longe alia ab ea, quam non recte hodie Daciam vocant, cum sit Dania appellanda, vulgo Dan marckt ad Cymbricam Chersonesum. Meletius vero: Dania sic dicta a Dano Rege, Gothlandia quasi bona terra, Scholandia, id est, amoena terra, Northuegia, id est, septentrionalis terra, Findlandia, id est, pulcherrima terra, Glorandia, id est, virens terra, Istlandia, id est, glacialis terra. Hæc habentur in charta hydrographica. Tile, Scandiæ insularum vltima, septentrionem eundo, a veteribus poetis & scriptoribus vocatur. Et Polonico sermone Tile significat vltimum, vel eatenus, quia vltima terrarum credebatur.

ROMANI sicuti de regionibus orientis, ita de istis septentrionalibus insulis mirabiles fabulas sparferunt in vulgus. Inter quos Cornelius Tacitus ita propinquas dicit coelo, vt ibi iam possint solis labores exaudiri, & stridores rotarum eius. Formas Deorum istic videri, homines monstrosi aspectus, & lapides gemasque preciosas. Hoc vero eo consilio faciebant, vt inde gloriolam apud suum vulgus aucuparentur, se nimirum deuicta ac debellata Germania, adeptos tales terras, quæ iam veluti suburbium coeli viderentur, ob talia et tanta miracula.

DE

DE LIMITIBUS VETERIS SARMATIÆ

Addam hic descriptionem finium Sarmatiæ, iuxta seriem temporum, incipiens a temporibus Augusti Cæsaris.

FLorus lib. 4. cap. 12. scribit, Augustum cum legatis Sarmatarum Getarumque pacem sanxisse, fœdusque percussisse iis conditionibus, ne ripam Danubii transcenderent. Ideo ad Lucillum litteras scripsit, vt aduersus Sarmatas ripam tantum Istri tueretur. Huic sententiæ suffragatur Ouidius. Nam Lucillum laudans inquit: hoc duce ripa Istri tuta fuit. Porro occidentalis limes fuit Albis flumen. Nam Strabo & Suetonius aperte dicunt, Romanos, occupata Germania, Albim noluisse transcendere. Imo Sueuos, qui illa loca occupant, Cæsares transfulerunt ex iis regionibus, ne præberent ansam cum Sarmatis.

Traiani & Adriani temporibus, pontis in Danubio ad Nicopolim erectio, indicat Romanos Danubio imperium suum in Europa finire voluisse, sicuti Euphrate ab ortu, & Nilo a meridie.

Bellum Sarmatarum, Aurelii Antonii cum Sarmatis & Squadis, ad fines Boemiæ, & stationes legionum Romanarum, auctorum scriptis concelebratæ, indicant, qui fuerint tunc fines eorum, pro quibus dimicatum est.

Dion, Seueri temporibus historiam suam scribens, dicit Albim flumen oriri ex montibus Vandalicis, siue Boemicis, qui & Sudeti vocantur. Vandalos autem fuisse populos natione Slauos, viginti argumentis probatur a nobis lib. 4. annalium.

Temporibus Theodosii, cum lites non parue motæ fuissent de finibus inter nostras gentes & Germaniæ Duces, exercitus Saxonici & Turyngici collocati erant inter Albim et Viadrum, ad tuendos limites et arcendas gentes Sarmaticas.

Caroli Magni temporibus, affirmante Blondo, Crantio, Bonifinio, Einhardo, ad Albim flumen præsidia contra Sorabientes collocata fuere. Et hæcenus Sorabi et Vandali incolunt illas regiones ad Albim, qui nostra lingua vtuntur.

Orthonis tertii temporibus Boleslaus Chrobri, Rex Poloniæ, Herculem imitatus, pro gadibus iniecerat tres columnas ad confluentem Albis et Saxe. Ad hæc institutio Marchionatus Saxonie indicat, metas limitum istic tunc fuisse. Nam Brandenburgensis postea, prolatis in septentrionem Germaniæ finibus, institutus fuit.

Henrici tertii temporibus inceptum fuit a Criuousto Rege bellum ad fines Boemicos, et finitum in campo Canino ad Vratislauiam. Cum Boemis enim Poloni tum limites habuerunt ab illa parte, non cum imperio.

Girca tempora Henrici Septimi diuulsæ Poloniæ vires ob dissidia Ducum Boleslaidarum, ansam præbuerunt vicinis Regibus et principibus attrectandi fines eorum. Vnde consequutum est, vt, vndique accisis finibus, limites Poloniæ intra octo cruces hæserint, quas scriptores nostri ita consignant. Prima ad Pakosc, quæ nos a Pomerania diuidit. 2. ad Pys a Prussia. 3. ad Zebrow a Lithuania. 4. ad Podhaice ab orientali Russia. 5. ad Chocim a Valachia. 6. ad Scepusium a vicina ei Vngaria. 7. a Sicow a Silesia. 8. a Zbasin a Marchia. Hæ cruces a nobis in typo Sarmatarum apertius rubro expressæ sunt.

Hæc ita iam admitti possent de vetustioribus limitibus, nisi dissidium illud Ptolemæistarum et Cornelistarum obstaret. Nam sequaces Ptolemæi adducunt auctoritatem ex eo scriptore, vbi dicit: Germaniam terminari ab ortu Istula tenus. Vnde Glareanus non postremus geographorum deceptus, ante triginta annos scribens, Germaniam veterem hic statuit, ad eaque absurda deuenit, vt diceret:

O o o 2

Germaniæ

10.
Sub aduentum
saluatoris.

110.

163.

247.

383.

810.

1000.

1103.

1300.

Diffidium in-
ter sequaces
Ptolemæi &
Cornelii.

Germaniæ, inquit, non postrema pars sub victoriosissimo principe Sigismundo Rege Poloniæ degit, Poloniam ipsam intelligens. Hunc sequutus D. Cromerus adhuc clarius eadem absurda amplificat, affirmans, hic, ubi est minor maiorque Polonia, ante Constantinum Magnum, Germanos habitasse, qui error a me lib. 3. est abunde confutatus.

Nam Cornelius Tacitus, homo Italus, cui melius, quam Ptolemæo Alexandrino, res Sarmaticæ notæ erant, vicinior enim istis regionibus fuit: hic, inquam, auctor, ex professo Germaniæ statum describens, non ausus est dicere Germaniam à Sarmatia Istula diuidi, ut Ptolemæus dixit, sed inquit! Germaniam diuidunt montes Sarmatici et mutuus metus. Forsan enim tum ab utraque gente ita infestis animis de limitibus decertabatur, ut neutra pars libera a metu et formidine, semper hostem sibi collo imminere cum ferro et igne putaret. Et aperte addit, quod illo ipso tempore Sarmatæ tributum imponebant Gotthinis populis, quo eis liceret in regionibus Sarmaticis, quæ ad Boemiam vergunt, ubi est Opaua, montes Tarnouienfes, metalla fodicare & conficere. Vocanturque illa loca a Ptolemæo Sydirorichia.

Nec difficile obseruatu, vndenam Ptolemæo hic error obrepserit. Nam iuxta dictum: Dato vno inconuenienti cetera inconuenientia sequuntur. Quia in tabula descriptionis Germaniæ Istulam vsque ex montibus Boemicis deducit, ideo in limitibus fanciendis errorem commisit. Et regiones quidem a Sarmatis possessas eis non adimit, sed profuente Istulæ aliunde et aliorum deriuans posteritati materiam erroris grauissimi reliquit. Non desunt enim etiam ex nostris, qui populos nostros in suspicionem apud vicinas gentes adducant, ac si has terras, non ut patriam, tanquam legitimi possessores, inhabitarent, sed quod aliunde venientes in alienas possessiones inuolarint. Cum pro fundamento geographico inconuulsibili semper accipiendum sit illud a me toties reperitum pronunciatum: quicquid est inter duo maria Sarmatica, Euxinum, inquam, Balticumque mare, et montes Sarmaticos, id Sarmatiæ nomine censeretur debere. Sic Sarmatia Asiatica cum Europa contigua et confinis semper fuit, etiam Glareano attestante, flumine Tanai tantum eos distinguente. Nota sunt etiam vetusta nomina vrbiū in vicina Germania: Lubecum, Rostokium, Starogardum, Zgorelecium, seu Brandenburgum, quæ prorsus sonum reddunt linguæ Polonicæ. Sic montium Sarmaticorum parte ab altera: Kossice, Liska, Sklane, Tarnaua, Tokai, Igniecz, quæ in memoriam reuocant, qui olim possessores fuerint priscis temporibus illarum regionum. Sed de istis latius in ipso opere annalium.

Ouidius Ponticum mare Sarmaticum vocat. Mare autem quod Daniam & Vismariam alluit, Sarmaticum Oceanus a Ptolemæo nominatur. Sarmatæ autem populi erant, quicumque lingua nostra videntur Sclauonica, licet Veneti interdum eis admiscebantur.

INDEX

INDEX TABULÆ SARMATiarum SIMULQUE VRBIUM, MONTIUM,

FLUUIORUM, SYLVARUM, SOLITUDINVM
ET ALIORUM NOBILIVM LOCORVM, QUORVM SITVM ET DISTANTIAM, SUMPTO
NUMERO LONGITUDINIS ET LATITUDINIS FILO A NUMERO AD NUMERVM
INSTAR CRUCIS AD LATERA TABULÆ DUCTO, ET RITE
APPLICATO, INTERSECTIO INDICABIT.

A

	Latitudo gradus. minuta.	Longitudo gradus. minuta.
ALLA fluius	51.	1.
ANGEBURG	55.	5.
ALLENBURG	55.	5.
ALLENSTEIN	54.	11.

B.

Latitudo. Longitudo.

BALICE 50. 10. 41. 16. quarto lapide a Cracouia, seu vno milliari Polonico. Villa, in qua superbo sumptu aula extructa, e longinquo cernitur. Opus inter miracula reponendum. Estque locus natalis Bonerorum gentis spectatæ nobilitatis, & optime meritæ de republica Polonorum. Insigne gentis, est liliorum flos, vulgo Hiberida dictum. Sunt enim veluti des armes (permitte me sic loqui) regni Galliarum. Nunc est possessor pagi Magnificus D. Nicolaus Firley, Castellanus Biecenfis, paternarum & maternarum virtutum ipsissima imago.

BETIGOLA	56.	10.	47.	6.
BERSARI	56.	8.	44.	4.
BELDE	55.		40.	4.
BUTAV	55.	2.	43.	3.

BRUNSBURG 55. 6. 43. 3. quæ & Varmia dicitur, sita est fluium Prussia.

BRODNICA 54. 43. hæc Germanice Strasborg dicitur.

BIDGOSTIA 54. 2. 53. 10. Ad confluentem flumen Brda cum Istula. A Vladislauia sex milliariibus distat.

BRZEG 51. 12. 39. 10. Vrbs ducalis & colonia Polonorum: sed & ii, qui nunc supersunt principes, de stirpe Piastorum Polonicorum Regum descendere dicuntur.

BRDA fluius	54.	2.	41.	5.
BRESBURG	54.	5.	41.	5.
BRANDEBURG	55.	8.	53.	6.
BOLO fluium	54.	2.	41.	
BRATIM	54.	4.	43.	3.
BEREZIN	55.		51.	1.
BORISSOVO	56.		55.	

Ad flumen Borystenem oppidum est. Existimant autem quidam ab hoc oppido flumen etiam Borystenem nuncupari. Oppidum autem conditum fuit a Borisso quodam duce Russorum. Nec raro contingit flumina ab oppidorum nominibus dici: ut Odra fluius ab oppidi denominatione dictum esse tradunt. Ad hoc oppidum vsque Borisso Moschus fines suos extendi affirmat, contra Lituania Olgerum ducem fines magni ducatus protelasse vsque ad Mozaisko, constanter asseuerat.

BZURA fluius 53. 6. 42. 8. infra Louicium, ubi sunt nobiles bifontum venationes, locus ille & silua vocatur Viskitki.

Ppp

BRZEZINY

BRZEZINY 53. 42. Oppidum amplissimum egregiis artificibus refertum. Et est domicilium spectatae nobilitatis Lassociorum.

BVG fluius 53. 6. 43. 8. Commentatores Cornelli Taciti populos veteres Cistobocas, ab hoc flumine Bug dictos esse, tradunt, eo quod isthic sedes patrias habuisse feruntur. Et vox cognominis Cistobocorum non dissonat a denominatione Bug.

BRZESIE 53. 8. 47. 7. Ciuitas populosa, ad confluentem Bug & Muchauiec in ipso triangulo, triquetram figuram efficiens.

BUCZAC 49. 10. 48. 6. vetustae & clarae gentis colonia Buczaciorum. In ditioe horum ferunt inueniri venas auri, quae veluti ramenta scintillant in aqua riui ex rupe altius scaturientis. Haec postea ab agrestibus excipiebantur percolabanturque, ac ita massa conficiendo auro apta reddebatur, sed multa ignauia quadam negliguntur. Laudatur etiam ab equis generosis, quos magna vbertate greges numerosi quotannis producant ipsi: vnde in prouerbiu abiit: equus Buczaciorum gregis.

BIELSKO	53.	6.	47.	8.
BARYCZ	52.	8.	39.	10.
BOLESLAWICEZ	52.	2.	40.	12.
BRETNICZA	52.	9.	40.	2.

BOCHOTNICA 52. 9. 40. 12. domicilium clarae gentis Samboreciorum.

BOCHOTNICA 52. 9. 40. 12. est arx murata. Haec potest vocari antiquitas. Nam muri eius vetustate conquassati ruinam minantur: propediem collapsura videtur.

BOROVIEC	52.	6.	45.	11.
BIELANY	52.	7.	44.	7.
BODZECIN	51.		44.	8.
BELZYCE	51.	12.	46.	2.
BYCHAVA	51.	10.	48.	3.
BOBOVA	50.	6.	44.	1.

BIECZ 50. 6. 44. 1. Meminit Ptolemaeus & alii vetustiores prouinciae Sarmaticae, quae dicebatur Bicen. Sita fuit ad Euxinum pontum: sed credibile est colonias inde ad eum locum translatas fuisse. Hanc praeterfluit flumen dictum Ropa ex cuius spuma sulfur conficitur.

BESKIDIM 49. 44. Beskir vel Bieschadi ab incolis vocatur. Mons est nobilis, vltra Humianno, ex quo flumen Tiras oritur. Memineruntque veteres eo loci Bessorum populorum.

BRACLAW 50. 10. 52. 8. Arx in qua semper praesidium firmissimum expeditum asseruatur. Vocatur vrbs illa sancti Petri, eo quod imagine diui Petri Apostoli pro insignibus vitur.

BALAKLEI 50. 2. 52. Arcis vestigia in loco procommo. Czapczaklei vero est fluminis nomen.

BOCHNA 50. 11. 43. 5. Salisfodinae praestantissima, quarum sal ideo sali Russico praefertur & marino, quod plus terrestre itatis in se habet, ac propterea magis solidum & magis salsum est. Multi autem ex viris litteratis & etiam illustribus admiratione ducti, demittebant se in illum abyssum salisfodinarum. Et re vera est res stuporis plena, videre illas profunditates & veluti centrum terrae. Inuentum salem eo locorum, acceptum referunt Kunegunda, Boleslai Pudici Regis coniugi, feminae sanctae. Anno salutis 1251. Et quia Vngara fuit, vulgo creditum est, & passim iactatum, reginam illam sal illud minerale ex Vngaria in Poloniam transtulisse, secumque aduexisse.

BIALOGROD 48. 10. 52. 8. Theodosia dicta veteribus. Hanc ad ostia Borystenis

Borystenis iovius ponit, sed erroneam eius opinionem D. Cromerus confutat. Praterit vero Bialogrodum via trita & celebris, quae ducit Oczakouiam. Hac Turci & Scythici negotiatores potissimum commeant, quos illi lingua sua Carabanos vocant. Quando igitur nostri aliqua mancipia interciperi conantur, ut ex eis discant, quidnam hostis machinetur modo, quidam in Turcia Scythiae geratur, tunc ad eam usque viam genus quoddam militum leuissimae armaturae velitationibus aptum, quos Kozakios vocant, progreditur, ac ita ex praetereuntibus rapiunt quos possunt, & ad praefectos suos citato & festinanti cursu reducant, saepius tamen retro, ceruice inflexa, prospectantes, ne quis eorum vestigia signet, & virgendo capiti eorum inuehat. Nam non raro alea secus cadit quam optassent, & saepe ex captiuante fit captiuus. Et interrogati, cur ita temere dubio Marti se exponant, respondere solent: bene est, si, inquit, nihil inde vilitatis percepero, nisi quod iuuenilem aetatem meam eo pacto consolabor contentauiroque, satis est, iuuat. At contentatio illa qualis futura sit, si interim ad manus Scythicas deuenieris, nemo est qui ignorat. Fuit quondam Bialogrodum emporium celebre, & obuium nostris hominibus. Nam temporibus Casimiri Cyprum usque de meabant naues onerarias tritico Podolico plenas. Nunc tantum scandulae, prono flumine ad barbaros demere Bialogrodum solent; idque non sine graui discrimine vitae.

BALNEUM VITOLDI 50. 55. 6. Nunc fons tantum amoenus, vbi miles statua habere & corpus reficere solet. Adest & oratorium ibi gentile dirutum.

PONS VITOLDI 50. 55. non procul a Balneo.

BRZOSTEK	50.	6.	44.	4.
BRZOW	50.	3.	45.	2.
BELZ	50.	3.	45.	2.
BUSKO	50.	11.	47.	6.
BUKACZ	49.	7.	44.	2.
BEBEK	40.	11.	47.	3.
BADEN	45.	3.	44.	1.
BERSTANI	45.	3.	47.	8.
BARDENLAND	51.	43.		

Crux picta confinium significat, lapideam esse audio crucem, et eminet ex aqua.

BRZYLOW 52. 54. ad Borystenem inter Coroszczycow et Kiow.

BAR 50. 50. Arx munitissima ob memoriam Barii, patriae dulcis a regina Poloniae Sforcia Bona, in ipso aditu Scythiae excirata. Semper ibi praesidium forte imponitur, et praefectus datur vir exploratae virtutis. Nunc praefecturam illam administrat summa cum laude Nicolaus Bucacius.

BASILEA RUSSIAE 50. 40. a Basilio Duce Ostroneciorum fundata. Floruit is nostra aetate. Fuitque filius illius Constantini bellatoris.

BACOTA	50.	6.	50.	6.
--------	-----	----	-----	----

BUH fluius 50. 52. Axiacum veteres dixere, quidam Hyppanim esse volunt, innixi, ut aiunt, Herodoti sententiae, sed refragante Ptolemaeo, qui Hyppanim collocat cis Borystenem, Tauricam et Maotiden versus. Oritur paulo supra Miedziboz et paulo infra collem dictum Zbornamogila. Alluit Chmielnik Vinnicam Bracław, et postea incitatus cursu per campos Vrociskia decurrit: Kuczman pontem Vitoldi, tandem citatus per vastam camporum solitudinem ad Euxinum pontum amplo gurgite deuoluitur. Et recte reprehenditur a magnifico viro, Ioanne Sienienio, Castellano Leopoliensi, error quorundam nostrae aetatis chorographorum, qui Bohum hunc incidere in Borystenem sinxerunt. Cum quatuor miliaribus ab ostio Borystenis in Limenium sinum Euxini sese abscondat. Quod autem flumina ista Buh, & Bozek, veteres vocarunt, forsitan quia pro diis amnes prisca homines coluerunt, quum gentes essent.

BIALACERKIEW 51. 53. ad flumen Ros, a Kiouia XV. milliariibus, vel paulo ulterius. Sæpe huc Scythæ visuntur, ut canes spectantes in culinam. Russica milliaria sunt longe maiora quam Polonica. Ideo non mirere, si quantitas circino hic non respondet ubique.

BROD BAZARABSKI, vide Ostrokol.

BOCEK fluuius. 50. 6. 49. 6. Inter confluentem Buch & Bozek, veluti Mesopotamia sedet Miedzyboz, ut etymon ipsum vrbis indicat.

Latitudo. Longitudo.

CRACOVIA 50. 10. 42. 9. olim Carodunum iuxta Ptolemæum dicta. Regia est Polonæ ad confluentem Istulæ & Rudauæ. Et vere Regia. Nam sue loci spectes situm, siue hominum frequentiam diuersarum gentium, siue omnium rerum affluentiam, siue ædificiorum magnificentiam, tanta reperiuntur omnia, ut merito naturam totam vim suam in eum locum effudisse putes. Ibi est sedes episcopalis, ibi Academia celeberrima, argenti fodinæ, salis fodinæ, plumbaria, territoria fertilissima, arces in vicinia muratæ frequentes patent. Superius Zatorium lacubus & copia piscium affluens, inferius Napolomicium abundans pingui ferina, ex montibus etiam Sarmaticis, qui vrbis impendere videntur, varia genera auium afferunt aucupes. Demeationes quoque nauium mercenariorum sursum deorsumque cum sale, ære, plumbo, frumento, vino, cera, vsque ad mare vîtatæ sunt Cracouienfibus. Adherent etiam vrbis alia oppida: Clepardia a septentrione, Casimiria ab orientali plaga. Ac, ut breuius dicam, nullam iam vrbem pergendo septentrionem & orientem Borealem reperies tam augustam, quæ eius splendori & magnificentiæ conferri queat. Huius figuram alii testudini musicali, alii aquilæ expansarum alarum, quod est insigne regni, comparant, ad eam nempe modum: ut arx caput alitis referat, suburbia autem vtrinque adhaerentia alis depansis & caudæ discuneatæ, conferantur.

CZARNKOW 53. 11. 39. 11. antiquissimum & spectabile domicilium & sedes quondam ducalis gentis Czarnkouiorum. Hi primi inter heroes Polonorum erant, qui Christo nomina sua dederunt. Cuius rei insigne vittam baptismalem hæcenus gerunt. De qua re complura leguntur in historia nostra. Vide & infra titulo: Ostrorog

CAMENUM	1.	55.	2.
COSZELIN	39.	4.	53.
CINTERI	53.	6.	43.
CREUESB	55.	7.	43.
CURISCHAFÉ	55.		45.
CORNAND	54.	5.	43.

Locus nobilitatus pugna celebri quadam, in qua ita obstinate a Polonis pugnatum est contra Cruciferos, ut fessis ter spatium respirandi daretur, quod frid Germanice vocatur, & ter ad manus redirent, donec hostis armis oppressus victum se fateretur. Nostri bellum illud Coronouienfem vocant. Vide D. Cromerum lib. 17.

CULSMER	54.	4.	42.	5.
CIECHANOW	54.	2.	44.	5.
CULTRI	54.	7.	49.	7.
CROVE	55.	8.	50.	
CROSNE	50.		44.	
CAMIENIEC	49.	6.	49.	4.

Arx munitissima Valachiam versus, quæ ob id, quod natura loci mirabiliter sit munita rupibus præaltis & flumine Smetricz, solius Dei manu ædificata esse ab incolis prædicatur. De hac tamen ita scriptum est:

Quamuis

Quamuis altis cincta est Camenecia muris,
Si tamen inspicias, huic multa deesse videbis.

CZIZOW 51. 1. 44. 10. Arx murata, elegans, spectatæ profapiæ Czizouiorum.

CHODECZ 55. 40. 7.

CAMIENSKO 52. 4. 41. 2.

CAMIENIEC, alia arx murata firma & pulchra, medio milliari a Crosno.

CZESTOCHOVIA 53. 8. 41. 8. Locus celebris frequentium hominum concursu religionis ergo. Simile aliquid Compostellæ Hispaniæ.

CRASNIK 51. 6. 45. 2.

CHECINY 51. 9. 43. 6. Præfectura nobilis & arx murata in arduo colle. Ibidem aris fodinæ vetustate neglectæ, lapis tamen Lasulus vel color conficitur.

CUROW 55. 5. 45. 2.

CZESSIN 50. 7. 41. 6.

CACZIBEI 48. 55. arx vetustate destructa, ad littus Ouidii lacus. Eratque Polonorum emporium celebre, vbi sal deponebatur marinum. Veteres meminere huius portus ad Euxinum. Plinius vocat Cathizos pomiliones. Vetustas enim credidit homunciones breui statura eo loci belligerare cum gruibus, eaque scriptis mandarunt.

CHELMA 54. 8. 42. 8. In Prussia est ciuitas, creditur esse omnium antiquissima. Vnde ius Chelmenfem seu Culmenfem. Laudatur dimensio vrbis illius, quod plateas fere ad perpendicularum gnomonis rectissimas habeat, & turres ita concinne dispositas, ut turris turri, porta portæ, fere diametraliter opponatur ut e regione vir virum ex fenestra vnus in fenestram alterius prospicere queat.

CASSOVIA 49. 11. 46. 6. Vrbs Vngariæ munitissima & paries fortissimus, quo sustinetur impetus & inundatio Turcorum. Sed apparet fuisse coloniam Slauorum. Quia sita est inter montes, qui ad Sarmatiam pertinebant & Sarmatici vocantur. Denique & nomen Cassouiæ Slauonicæ linguæ olet sonum.

CALISZ 52. 8. 41. 3. Ptolemæus expresse meminit eodem in loco Calis. Est ergo hæc vrbs numeranda inter antiquissima municipia Sarmatarum. Nam Ptolemæus vixit fere centum annis ab aduentu Christi domini, post tempora Traiani Imperatoris.

COMARNO 49. 11. 46. 6.

COZIBELE 49. 5. 47. 7.

CZERVONE 40. 5. 46. 6.

CLEVAN 51. 10. 48. 5.

CHMIELNIK 51. 2. 50. 6. Propugnaculum contra Scythas Bohum versus. Administrat nunc præfecturam illam summa cum laude Iacobus Strus, robore animi & corporis cunctis iamdudum conspicuus, patrisque & auium memoria celebris.

CZARTORISKO 51. 9. 48. 5. ad ostia Styr fluminis.

CZARNOBILUM 52. 53. Significat nomen czarno & bie-lo, id est, album nigrum, albæ & nigræ Russiæ confinium indicans. Sita est propemodum ad Przypiecz, Kiouiam versus.

CRASILOW 50. 50. ad fontem fluminis Horin.

CONSTANTINOW 50. 50. sunt ciuitates Ducis Ostrouecii: Constantinow, Basilea, Krasylow, Kuczmin in finibus Volhiniæ, qua itur Miedzybozum versus, quasi in vno tractu.

CZERNYOSTROW 50. 50.

Q99

CATARACTÆ

CATARACTÆ 51. 55. quindecim milliaribus a Caniow, vide titulo Prohi & Borysthenes.

CAROWGAI 50. 49. Est nobile nemus, & puto illud esse, quod Ptolemaeus vocat nemus Dianæ. Non procul a Sieniaua, non remote hinc oritur flumen Ikawa.

CERKIEW 50. 46. milliaribus septem a Leopoli.

COMIENCZA fluuius 49. 56. Flumen ex aduersa ripa Tehinia, in Tiram illabitur.

CZERNICHOW 59. 12. 48. non procul a Tarnopole ditionis Ducis Ostroviensis.

CZECHOWCE 49. 12. 48. 12. non procul a fontibus fluminis Zbrocz. Fateor autem nonnihil angustiora hic spatia esse, quam ut illam amplitudinem camporum in latum capere queant.

COLOMIA 48. 2. 48. 1. Colomiam dictam esse putant, quasi coloniam, quod credunt olim Romanorum colonias eo deductas fuisse. De qua re consule historiam libro 3. Nisi forte a Colomano rege Haliciensium nuncupata sit. Conficitur ibi sal, cuius nidor ouorum odorem plus satis frixorum & adustorum suauiter redolet. Quod die Veneris ieiunantibus, disputationis occasionem de ciborum delectu præbere solet, dum vesperi ad lumen hilarius conuiuari solent.

CUDNIKOW 51. 4. 45. 12.

CRUPA 51. 9. 50. 6. ibidem flumen Crupa, synonymum illi, quod in Slauonia est, a quo Lechus in Poloniam venisse, vna cum fratre Czecho, dicitur. Et forsitan incolæ loci in Slauoniam penetrantes ex Russia, patriæ dulcis memoria ducti, anni nomen in patria Lechi imposuerunt.

CZERKASY 51. 4. 54. 12. Czirkasy tradunt, reliquias esse veterum Cymbrorum, quos Homerus Cymerios vocat. Nomen certe affine est. Religio apud eos magna ex parte Machometana. Mulieres fere ac viri belli munia apud eos obeunt. Distat a Kiouia iuxta Guagninum XXVII. milliaribus, iuxta vero regios lustratores XXXI.

CUDNIOW 51. 12. 53. 1. ad læuam eundo Kiouia: a Leopoli XVII. milliaribus.

CHORCYCA 50. 54. Insula est in alueo Borysthenis, clara Visniouecii herois oeconomia militari. Ibi enim sedem & firmamentum sui roboris stabilierat. Sita est a Kiouia XLIV. milliaribus, paulo infra ostia fluminis Tismienca.

CZERNIECHOW 51. 55. flumen cis Borysthenem Disna, e regione Kiouia, ad quod sita est arx Moschorum, firmata præsidio: XXX. milliaribus a Kiouia, ut Guagninus refert, lustratores XXIV. ponunt.

CHOCIM 49. 8. 49. 8. Arx fortissima in ipso aditu Valachia, æmula Camenecii, quæ est ditionis Polonorum. Ideo Petrum Valachia Palatinum ferunt solitum dictitasse: aut tu Cameniece Chocimum nostrum, aut Chocimum Cameneciam deglutiet.

CZAPCZAKLEI 50. 2. 52. Flumen est, notius habetur propter vana vestigia munitissimæ arcis Balaklei, quæ, si iusto præsidio muniretur, firmissimum propugnaculum ad impediendos Præcopiensium transitus per Hyppanim esset. Et præsertim, si vicissim ad flumen Russaia in loco illo, excitandæ arcis peridoneo, & a multis celebrato, propugnaculum nouum inædificaretur. Hæc, inquam, duæ arcæ non plus quam XX. milliaribus a se distantes, alia ad Tiram ex opposito Tehinia, alia, ostia versus Hyppanis si bene munirentur, totum tractum illum triangularem ab Oczakouia, tanquam duò parastatæ, id est columnæ ex æquo a se distantes, mirifice tutum redderent, ut consilium lustratorum adscriptum prudentissime suadet. De qua re vide titulo Russaia, Balaklei & Grodzisko. Distat Czapczaklei ab Oczakouia octo milliaribus, aut nouem, ut lustratores idem annotarunt.

CZARNYLAS 49. 12. 50. Alias silua Pieczymegi vocatur. Est etiam Czarnylas pagus Kochanouii, Poëtæ eximii, in Sendomiriensi prouincia.

CHORBOP 51. 3. 48. 5. Ad fontem fluminis Wstecz, non procul a Lucko.

D

DABROVICA 51. 12. 45. 3. Domicilium natale illustrium & magnificorum Firleiorum, Baronum a Dabrouica. Ex ea gente complures palatini, præfecti copiarum, campiductores, castellani & prouinciarum dignitarii prodierunt, quorum fama vbique etiamnum coruscat. Arma Leopardus. Animal hoc ferunt esse robustissimum, vincit hunc tamen viribus Leo, sed rursus ingenio a Leopardo vincitur. Nam ut eum in discrimen adducat, ferunt cuniculum subterraneum parare solitum, quem, quoniam in vestibulo diductiorem latiore, que, in exitu vero angustiore præparare solet: ideo cum a Leone inuaditur ipse, ut qui minor, celeri cursu rapaces ungues Leonis elapsus euadit. Leo vero ira exagitatus cauernam, latius ostium habentem, facile ingreditur, postea vero in exitu strictiore, eluctando hæret, & captiuus retinetur. Hanc ferunt esse naturam Leopardi. Hoc eodem stratagemate eius gentis homines, hostes patriæ debellare solebant, hoc est, viribus & ingenio. Nam fere omnes litterati sunt, ideo etiam litteratis hominibus fauent, & sunt patroni Musarum munificentissimi.

DZIALIN 53. 43. Domicilium & colonia magnificorum & spectatæ nobilitatis Dzialiniorum, quorum aliquot mea ætate in senatu regio cum laude tuebantur suum locum.

DRUZEK 55. 7. 44. 8.

DREZEN 53. 8. 46. 10.

DUBRAVICA 52. 6. 50. 6.

DISLA 58. 7. 10.

DRISMET 56. 11. 51. 1. Grodecus in sua tabula, in Disna & Drisna lapsus est, & fluminis Dunæ situm ignorauit. Quare eo modo, ut hic vides, error hic est corrigendus.

DRUSNO 55. 1. 42. 1. Lacus nobilis ad Elbingam.

DUBKACZ 55. 5. 44.

DRANBORG 54. 3. 39. 7.

DRZWIACA fluuius 54. 3. 42.

DZIALDOW 54. 4. 34. 8. Significat nostra lingua Dzialdow diuisorem. Nam Pruteni limitem hic esse volunt suum, qui a Masouis eos separet.

DABROWNO 54. 4. 43. 8. locus pernobilis pugna illa, quando Poloni de summa rerum duce Moschouio Vimbramo, cuius sol insigne fuit cum cruce signatus, Marte iudice ferro decernebant, ante annos 150. Et tum de Cruciferis octoginta millia prostrata sunt. Locus pugnae, ad eam usque diem ab accolis monstratur. Vocatur hæc ab aliis pugna bellum Grinualdense. Sed pagus iam ille vastatus iacet. In prælio hoc aderat Rex ipse Iagello Vladislans, aderat & Vitoudus frater Regis. Ex cruce signatis occubuit ipse magister ordinis in conflictu, cum toto suo robore militiæ & multis commendatoribus. Duces Germaniæ aliquot capti & ad Regem perducti culpam deprecantes veniam impetrarunt. Signa cohortum cruciferarum descripta habes sigillatim apud Dlugosum historicum.

DZWICH 52. 12. 51. 6.

DLUGOSSOVICE 51. 1. 42. 2.

DUNAIEC fluuius 55. 43. Hunc amnem alii Danastrum, alii Visciam vocant cum Procopio. Nam ex iis locis demanat, id est Scepusio, ubi Gepidæ veteres, Gothica natio, sedes suas habuere præcipuas, teste eodem Procopio.

DUCLA 50. 3. 43. 5. Ptolemæus eo quoque loci ponit Ducleotas populos, voce neutiquam diffona.

DEBICA 50. 2. 44. 6.

DINOW 50. 5. 43. 2.

DUBIECKO 50. 6. 43. 2. Colonia vetusta gentis spectatæ nobilitatis STADNICIORUM, dominorum ab Osmigrod. Horum insigne est amnis Sreniaua. Nam ad hoc flumen ab eorum protauo fusi fugatique erant hostes patriæ. Ideo recte a quodam erudito hæc victoria celebrata fuit hoc distycho:

*Strenuus immanes princeps qui vicerat hostes,
Præsens ad flumen talia signa tulit.*

DEBNO 50. 43. Magnificus Franciscus Veselinus, Camerarius regius illa ditione potitur. Vir heroicis virtutibus conspicuus, & omnibus bonis merito charus. Est aliud Debno in prouincia Sendomiriensi, Sienieniorum colonia vetus. Est & tertium nouiter locatum oppidum a magnifico Castellano Leopoliensi, ad Szidlow.

DUBINKI 58. 4. 50. 5. Domicilium natale Illustrum Ducum Radiuilonum, quorum pater principem locum tenuit inter Senatores magni Ducatus Lituaniæ. Huius duo filii ambo palatini. Nam & Christophorus, Castellanus Trocensis successit, nunc audio, in locum patris, effectusque est palatinus Vilnensis. Huius virtus enituit ante biennium in expeditione Plefcouiana contra Moscho-niæ ducem: vir est acer in armis.

DOBROVODA 50. 9. 40. 6.

DROHOBIEZ 59. 8. 47. 8.

DOLINA 49. 4. 47. 9. Affine est vocabulum cognomini Podolia. Nam tractus hic ad illam vallem est situs, a qua denominatur Podolia. Vites hic possent plantari, & vinum proferrent, quale Cassouia profert. Est enim cum illa ex æquo meridionalis.

DABLIACZ 45. 7. 45. 2.

DOBRZIN 51. 7. 45. 2.

DURISKO 51. 7. 48.

DROHOBUSZ 51. 8. 36. 6.

DUNAIOV 50. 4. 48. 3.

DWIEKLICZUIECZ 49. 10. 49. 10.

DASCHOW 49. 6. 34.

DROMUS ACHILLIS 54. Hic se heros clarissimus exercere solebat.

DUNIAIOV 49. II. 47. 6. Ad confluen-tem Kropiecz & fluminis Lipal.

DZWAN fluuius 49. 51. in Tiram iniecit. Est castellum deser-tum Dubno, 50. 5. 58. Ducis Ostrouienfis habitaculum.

DUBROVICA 52. 51. Supra confluentem Slucza et Mochor flu-minum.

DSLNA fluuius 50. 54. Flumen cis Borystenem e regione Chor-cycæ insulæ.

DAVIDOW 52. 50. in ipso conflente fluminum Przypiecz & Slucza oppidum.

DISNA fluuius e regione Kiouia 51. 55. ad quod duæ arces Moschorum, Czernieiov & Patiuol, tantummodo 24. miliaribus a Kiow distant.

E.

ELBINGA 52. 4. 42. 5. Vrbs nobilissima in Prus-sia, commendatur, quod sit munita natura loci & altitudine murorum: sed ma-gis a fide & obsequiis, voluntate denique propensa erga Reges Poloniae, etiam in aduersis

in aduersis casibus. Ideo eis, vt sigillum asseruent reipublicæ Pruthenicae concē-ditum est, a Gedano sex miliaribus in altera Istulæ ripa.

F.

FULSTINUM 59. 45. Cognomen est Germanicum. Multa autem nomina Germanica non solum vrbium, sed etiam præcipuorum nobilium, in illa submontana regione reperiuntur. Cuius rei causam alio in loco explicauimus. Est autem Fulstinum domicilium natale antiquæ stirpis Herbortorum, ex quibus nostra ætate tres in senatu regni residebant. Arma gentis sunt tres gladii pomo cuspidibus infixi.

FRIDLAND 55. 5. 43.

FALKENBURG 54. 7. 46.

Ex media Germania huc nomina translata veteribus abolitis.

FILEK 48. 48. Arx Turcica ditionis: credo tantum sex, aut no-uem miliaribus, a Scepuso, finibus Polonicis, distat: tua res agitur, paries cum pro-ximus ardet.

G.

GEDANUM 55. 41. 41. 9. Vrbs nominatissima & ornamentum non postremum regnorum Europæ, ad ostia Istulæ, quæ triginta haustis fluminibus miscetur Baltico freto, sua amplitudine speciem maris efficiens. Per hanc quicquid habet Polonia, Lituania, Masouia, tanquam in oesophagum, Gedanum intrat, & in transmarinas regiones auehitur. Et rursus, quicquid affer-tur ex Germania, Anglia, Gallia, Hispania, Dania, Suecia, per vniuersam Sar-matiam digitis Gedanensium ciuium dispensatur. Laudatur in ea, quod bene mu-nita sit, populosa, diues, commemorantur horologia affabre facta: sed me in eius admirationem magis rapit gubernatio eorum reipublicæ, qua prudentissimus se-natus, tanquam habenis, vniuersam multitudinem regit & in officio retinet. Nec video urbem in regionibus istis, cuius gubernatio sit similior Venetorum reipubli-cæ. Denomine Gedani & eius etymon probatur doctioribus sententia Celtis, quam hoc distycho expresse:

Sed quondam Gedanum Gotthorum nomine dictum:

Hincque finis Codanus nomina clarus habet.

GOLBERGA 55. I. 38. 8.

GUTHSTAT 55. 3. 43. 6.

GERMA

GRANDE FILZ 45. 9. 43. 4.

GWDA fluuius 54. 39.

GRANDCZ 54. 6. 42. 4. Locus celebris ob quandam victoriam Polonorum. Grudziac a nostris vocatur.

GESTEN 54. 10. 42. 5.

GONIŁDZ 54. 7. 46. II. Venationes istic Regum præstantissimæ.

GOSTOMIA 52. 42. amplissima & viris fortibus referta domus & locuples. Refert autem non obscure suo cognomine veterum Gotthorum appel-lationem & sonum, qui nequaquam remote olim abhinc habitabant. Sed de o-rigine Gotthorum accuratam inuestigationem habes lib. 3. annalium nostrorum.

GRIMKI 54. 5. 46. 4.

GRODNO 54. 6. 58. 9.

GRODZISKO 54. 4. 40. 9.

GEBICA 53. 7. 41. 9.

GLIVICE 51. 4. 45. 8.

GRODEK 50. 2. 46. 10.

GORAI 51. 4. 48. 8. Memorabilis facti Demetrii de Goray fit

Rrr

fit mentio in historia Jagellonis, a domino Cromero, & aliis, circa desponsationem Eduigis reginae nuptae Jagelloni.

GRABOW 51. 5. 46. 10.

& nominis etymon indicat. Puto autem hos montes qui a Leopoli Volhyniam usque protenduntur, Peucinos vocari a Ptolemaeo.

GLINIANI 50. 3. 47. 1. quinque miliaribus a Leopoli.

GNEVVM 54. 6. 42. 6. Praefectura est Cemorum. Est autem Cemorum familia, genere & rebus gestis admodum clara & spectabilis. Mea aetate quatuor ex ea gente in senatu regio palatini erant: Achatius, palatinus Pomeraniae, Fabianus alter, palatinus Marienburgensis. Tertius N. Quartus N. Seniore Cemorum ita amavit Albertus, Marchio Brandenburgensis, Dix Prussiae, ut cum renuntiaret professioni Crucifericae, exheretque vestem ritalem, quam ipse magister utebatur, ipsi soli, tanquam amico confederato, eam tradiderit, quam hactenus successores mnemosyni loco asseruant.

GRODEK aliud 49. 7. 48. 3. Ad flumen Hnieziola & Tiram domicilium Herbort de Dziedzilow, viri clarissimi, Succamerarii Kameneensis.

GRODEK tertium 50. 49. In summitate fluminis Smetricz, & vnum ex istis vocatur Slony Grodek.

GORKA 52. 6. 40. 6. Illustrium Comitum a Gorka domicilium, quorum insigne est navis argonautica. Ex ea gente prodierunt complures palatini, campiductores, episcopi, castellani, oratores ad exterarum nationes. Viri roga pariter & armis illustres. Horum nomen in Germania & in aliis exteris nationibus ita clarum est, ut putes istuc natos esse. Linea, ut vocant, istorum, quantum ego scire possum, ex senatoribus, hoc ordine potest recenferi. Lucas primus de Gorka, palatinus Posnaniensis 1340. Lucas secundus de Gorka, palatinus Posnaniensis 1466. Vriel, episcopus Posnaniensis & cancellarius regni 1479. Lucas de Gorka & idem postea episcopus Cuiaviensis, quem ego probe noueram. Nam fui tum alumnus & condiscipulus nepotum huius, filiorum Andreae. Usque sumus praefectore Ioanne Cosmio, viro erudito, qui postea theologus, & a concionibus fuit apud Sigismundum Augustum Regem Poloniae 1542. Tandem Andreas de Gorka, castellanus & capitaneus Posnaniensis generalis. Huius tres filii: Lucas de Gorka palatinus Posnaniensis, frater denique eius Andreas, Castellanus Miediricensis, qui nunc satis concessit. Et Stanislaus, palatinus Posnaniensis, vir absque omni exceptione, omnium ordinum, omniumque statuum iudicio incomparabilis, amator reipublicae ardentissimus, & delictum Polonorum.

GNESNA 53. 7. 41. 5. Prima & antiquissima sedes & regia Poloniae, olim Lemisaletum dicta, ut placet doctioribus. Meo aetate ad eos honores uestus fuit Iacobus Vchanus, cui successit STANISLAUS CARNEVIUS, praefuit diuini pariter & humani iuris peritissimus. Idem locus nobilitatus est sepulchro diui Alberti, & aduentu Othonis tertii Imperatoris Romanorum. Et quod maximum, est: eo loci primo honores regii cum diademate delati sunt Boleslao Chrobri, sacrae memoriae Regi Poloniae, & coronatio istuc prima consummata fuit. Quapropter hoc nomine vicissim honos summus habitus fuit eidem Imperatori.

GLUSSINUM 53. 42. Tempore Regis Lothiconis eo loci bellum acerrimum gestum fuit cum Cruciferis, ductaque fuit istuc fossa septem miliarium cuius adminiculo aliquot millia Polonorum strenue sese aduersus Cruciferos, Iulii Caesaris aduersus Pompeium exemplo, durante Pharsalico bello, defenderunt. Hoc ergo opus merito inter antiquitates referri potest.

HALICZ

H

HALICZ 49. 5. 47. 6. Halicios Galatas alii esse volunt, ad quos beatus Apostolus scripsit, sed hoc non videtur verisimile: nisi forte pars illorum auulsa in istis locis haerit. Sed videtur verisimilius, Gallorum reliquias loco nomen dedisse. Neque enim procul ab illis oris Scordisci confederant, qui Gallica gens erant. Balduinus etiam Gallus, ante ducentos annos imperium orientale occupauerat. Et fieri potest, ut aliqua portio exercitus illius ad eum locum, compendium calamitatum suarum quarendo, confugerit. Sed Haliciorum nomen ante Balduinum inclauerat, ut liquet ex serie historiae Polonicae. Reges Haliciorum coronati hoc ordine enumerantur: Colomanus nimirum, Daniel, deinde rursus Romani filius, qui ad Zaichostum male pugnavit. Leo tandem tertius, conditor urbis Leopoli. Ad augendam vero celebritatem loci Ludouicus, quem nostri Loissum vocant, Rex Poloniae & Vngariae, sedem archiepiscopalem in eadem Halicz erexerat, quae postea Leopolim prudentissimo consilio translata fuit. Praelia etiam complura, ad Halicium gesta, locum celebriorem reddiderunt, maxime vero Criuoustii Regis victoriosissimi clades memorabilis, cuius postea ignominiam Casimirus secundus, victoria de Russis parta, aboleuit. Reperitur ibidem lapis Alabastrinus, pulcher admodum, ita ut nitore suo etiam Phrygium superare videatur. Auehitur inde in Germaniam & alias remotas regiones.

HEILIGAW 56. 5. 45. 4.

HEILAND 55. 7. 41.

HEILSPURG 55. 4. 43. 7.

HAMOSTEIN 59. 10. 40. 5.

HUMIENNO 49. 8. 44. 11.

HYPPANIS fluius 50. 52. Vide titulo Boch.

HODOROW 49. 44. Lacus ibi laudatur.

HNIEZOLA 49. 48. Oritur ad Bauorow & ad Grodek, incidit in Tiram. Trebowla ad hoc flumen sita.

HOLOWNIA villa I

IGNIECZ 50. 5. 44. 5.

IASLISKA 49. 6. 45. 6. Emporium vini Vngarici. Differuntque Iaslika & Iasle.

IUR fluius 34. 38.

IAGIEL 49. 5. 44.

IAZLOVIEC 49. 45. Arx bene murata, Valachiam versus inter flumina Stripa & Hniezola. Et est domicilium natale antiquae stirpis Iazloueciorum, quorum pater nostra aetate palatinus Russiae fuit, oratoremque egit ad Imperatorem Turcorum cum magna laude sua & reipublicae, gentis suae claritatem auxit Iaslouecius, praefectus Sniatinensis, profligato & capto palatino Valachiae. Acciderunt haec anno salutis 1582.

IARMOLNICE villa 50. 50.

ISKAVA fluius 50. 48. Vbi & Dubno.

IKAVA fluius 50. 50. Vbi Sieniaua Sieniauiorum.

IUGRA fluius 54. 43. In Masouia

K

KINSBERG 55. 9. 43. Regium montem Latine vocare solent. Est urbs laudatissima, vel tres simul, ita ut tripolis dici possit. Scribit autem Plinius lib. 4. cap. 1. & meminit insulae Balthiae, quam, inquit, Pytheas nominavit Basyliam. Et Basyliae nomen cum Regiomonte quadrat. Tripolim autem ideo vocare placuit, quia ex tribus oppidis propriis, moenibus, & interlabentibus fluminibus

Rrr2

nibus

Recentius Kinsbergae etymon vide Michouii historiam ubi dicit occasionem dedisse huic

cognomini ar-
cis, aduentum
Orthocari Re-
gis Boemorum

nibus distinctis constat & coaugmentatur, quibus arx impendet amplissima in e-
ditore colle, domicilium haud dubie illustrium virorum indicans. Ibidem est ma-
ris portus minime ignobilis, & Academia celebris, ubi quoque ego tyrocinium
studiorum meorum ieci, sumptus mihi & mensam in arce suppeditante illustrissi-
mo duce Prussiae, Alberto Marchione seniore. Nunc provinciae illius & dux & tu-
tor scriptus est a regno Poloniae Georgius ab Ansbach, scaboles dignissima Re-
gum Polonicorum. Quod factum esse reor, cum ob alias causas, tum ut testa-
tum facerent Poloni, quanti faciant amicitiam principum Germaniae.

KIELMI	56.	8.	47.	7.
KAPURN	53.	10.	43.	8.
KURISCHFERUNK	56.	44.		
KAW	55.	5.	47.	10.
KLANSTEIN	54.	11.	41.	10.
KYSSOW	54.	11.	41.	10.
KORSBORG	54.	11.	43.	2.
KNISZIN	54.		47.	5.
KOLOCZ	53.	11.	40.	
KOSCIAN	53.	2.	40.	2.
KREW	33.	11.	46.	11.
KODEN	53.	7.	47.	8.
KLECKO	53.	7.	50.	1.

ria de Tartaris parta.

KOLMI	53.	6.	51.	8.
KAZIMIRIA	52.	11.	45.	8.
KUROW	52.	2.	45.	5.
KVRNIK	53.	6.	40.	7.

Domicilium Illustris Comi-
tis a Gorka Stanislai, palatini Posnaniensis. Arx est murata ad elegantiam & ad
sustinendum quemvis hostem, cui adharet oppidum. Territorium illud omnibus
praesidiis oeconomicis refertum, horreis, granariis, piscinis, ferinariis, auiariis.
Potestque de Kurnicio illud dici Tullianum. Et dominus domum & domus do-
minum cohonestat.

KUNCZICE 53. 45. Locus natalis familiae clarissimae Mniskorum, qui
patrum memoria ius ciuitatis in regno Poloniae adepti sunt, sed ita feliciter, ut e-
tiam omnibus patriciis adaequantur.

KRZECZOW 52. 43. Ad Bochnam milliari Italico. Praefecturam illam
administrat magnificus Iacintus Mlodzieiowski, thesaurarius aulae regiae, quem
virtus, ingenium, fidesque erga Reges Poloniae ad eos honores euexit & extulit,
cunctis ei bonis fauentibus.

KOZLE	52.	6.	46.	3.
KOZLEGLOVY	51.	2.	40.	8.
KRZEPICE	31.	6.	41.	9.
KROMOLOW	51.	11.	41.	4.
KLOBUCKO	51.	9.	41.	7.
KURZELOW	51.	10.	42.	8.
KRASNISTAW	51.	8.	56.	6.

Vbi Casimirus oeconomi-
cissimus Rex piscinam ingentem condidit, a qua nomen ciuitati inditum est.

KAMIENIUM	51.	12.	47.	2.
KARMIOW	51.	12.	40.	6.
KOZOBABA	30.	4.	42.	4.
KETY	50.	8.	42.	7.

Patria professoris Acade-
miae Cracouiensis, qui ob vitae frugalitatem, modestiam, elemosynas, inter di-
uos est relatus sanctus Cantu vulgo vocatur.

KESCHMERK

KESCHMERK	48.	7.	42.	8.
KIERMESCH	48.	7.	45.	4.
KROPIWNA	53.		51.	

In hoc amne Moschi post cladem
Orszensem demersi sunt.

KOPIL, ciuitas in ducatu Slucensi, sedesque secundo genitorum.

KRZEMIENIEC 50. 9. 54. Arx murata, quam Ianusius episcopus
Posnaniensis erexit firmissimo in loco.

KUROPATWNI	49.	12.	48.	12.
------------	-----	-----	-----	-----

KROPIECZ fluuius 49. 48. Incidit in Tiram ad oppidum Kropiecz.

KUCZMANIA fluui. 50. 5. 50. 6. Vide dictionem szlak. Inci-
dit in Axiacum, seu Buch, inter Vinnica & Braclaw ripa ab altera, L. milliari-
bus a Leopoli & aliquot.

KORSON 51. 3. 53. 9. ciuitas nouiter locata a Stephano pri-
mo, Rege Poloniae, cum munitione firma, ad flumen Ros in ipso transitu Scy-
tharum, seu szlak czarny, ubi cernis literam K. Et pollicentur Regi praesides illi-
us loci, quod non amplius Scythae possunt transire impune per Czarny szlak.
Fuisse etiam olim ibi arcem nobilem, testantur ruinae muri vetustate neglecti.

KRILOW 51. 10. 54. 11. Arx murata in loco valde oppor-
tuno contra Scytharum irruptiones, optime munita ad morem Germanicarum vr-
bium. Huius haeres est Castellana Miediricensis a Thęczin domina, genitrix O-
strogorum.

KIOVIA 51. 10. 54. 12. Sedes antiqua Ducum Russiae.
Et quod olim Romani de septentrionalibus & Indianis monstris & miraculis spar-
ferunt, hoc Russi de prodigiis & herolibus suis, quos Bohatros, id est, semideos
vocant, aliis persuadere conantur. Contumulare autem istos solent in cauernis
rupium, quas in immensum, tanquam cuniculos subterraneos, usque Nouogrodi-
am magnam, fabulantur extendi. Illud tamen pro confesso est, & instar miracu-
li habetur apud peregrinos, qui se eo conferunt, quod a monachis monstrantur
istic corpora principum incorrupta, quae per longa spatia temporum, loci tem-
peramentum quoddam, absque vilo detrimento conseruat. Incolae id ad religio-
nem referunt, & loci sanctitati acceptum tribuunt. In eadem vrbe Armeni, sicuti
Leopoli & Cameneciae, affatim habitant. Distat a Vilna nonaginta milliariibus,
a Leopoli sex supra octoginta. De hac distichon adiciam cuiusdam Poetae e-
ruditi:

Nomen habet magnum spatiosa Kiouia quondam

Cuncta breui imposito, tu milite prospice forti.

KOROSZCZICOW 52. 53. Ad ostia fluuii Fekerow, ubi in Borystenem
incidit. Ad idem flumen est Sytomirz & Cudniow.

KOVALIA	51.	10.	42.	8.
KRASYLOW	50.	12.	49.	5.
KODOMA flu.	50.	6.	50.	6.

Supra lacum pulcherrime bipartitum.
a Kuczman Scythiam versus decem
milliaribus.

KULIKOW	49.	6.	48.	12.
KANOW	50.	8.	54.	10.

Munitio Kozakiis referta ad Bory-
stenem Porohi versus.

KOCHANIE 50. 9. 54. 11. Est locus supra insulam dictam Chorcyca in-
ter cataractas seu Porohi, aliquot milliariibus supra modum amoenus: in quo, si a-
liqua manus militum disponderetur, commode posset semper impediri transitus Tar-
tarorum, qui per vtrumque traiectum Borystenis, Kuczmaniski, inquam, & Krze-
mieniecki, quoties non sentiunt esse in armis Nisouios Kozakos, libere traice-
re solent & infestare nostras regiones. Distat hic locus a Kiouia XL. milliariibus.

Sss

Hac

Hæc omnia ex sententia magnificorum virorum adieci, qui lustrandis illis regionibus a R. M. delecti & destinati erant. Narrant insuper præter illas duas insulas, Thomakowka inquam, et Chorcyca, esse et alias complures desertas in illo flumine, in quibus materies ampla et lignorum copia est, tam ad ædificandas arces, quam ad naues struendas. Cui testimonio suffragatur etiam historia de principibus Kiouiensibus, qui ante quadraginta annos magnos exercitus, et ingentes classes ex iis locis secundo flumine, usque Constantinopolim et ulterius, deducere solebant, ad oppugnandum orientale imperium. Et cauendo, ne hoc amplius fieret, existimo Turcas Scythias eos portus repleuisse, quos etiam ideo suo patrocinio tuentur. Narrant præter ea iidem D. lustratores in suo itinere ad fluvium Ros et Tysmienica et Olszanica, et in aliis fluuiis esse ibidem loca confragosa, &c. ubi arces possent excitari, nec haberet Turca ansam ita conquerendi, sicuti præterdere solet, cum ad Tiram aliquid nostri ædificare instituunt.

L

LUBLINUM 51. 10. 46. 10. Vrbs spectabilis, partim ob loci opportunitatem, partim ob nundinarum celebritatem, quæ tunc in anno ibi fieri solent, et singulis vicibus spatium quatuor septimanarum durant. Confluunt eo negotiatores ex Turcia, Moschouia, Germania, Armeni, Lithuani, Valachi. Eam celebritatem auxerunt iudicia tribunalitia, quæ istic quotannis exercentur. Est autem horum iudiciorum in Polonia auctoritas tanta, ut nec ad Regem, nec ad comitia inde prouocare liceat. Distat Lublinum Cracouia XXXVI. miliaribus, a Sandomiria XIV. Varsovia XXIV. Vilna LXX. A Kasimiria VII. Qui post me eadem recudet, propius in tabula admouebit Kasimiriam Lublino.

LEOPARDIA 52. 2. 46. 9. Domicilium magnum domini Nicolai Firleii ad flumen Veprum, a Lublino tribus miliaribus. Commendatur a politia, artificibus insignibus et schola. Est præter ea locus ille refectus granariis, promptuariis, piscibus, pomariis, hortis delicatis ita exornatus, ut non modo ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem comparatus esse videatur.

LOSZYBYKI 52. 6. 46. 5.

LUKOW 52. 9. 43. 11.

LECZNA 52. 2. 46. 9.

LUBOML 52. 1. 47. 1. Præfectura regni, cui præest vir spectatæ nobilitatis D. Krasinski, meritor castorum regionum.

LANCUD 50. 8. 45. 4.

LEZANSKO 50. 11. 45. 4.

LELOW 51. 7. 42. 4.

LUCZKO 51. 3. 48. 5. duas arces habet. Demeationes nauium e Sluczko ad Luczko commodæ. Et est sedes episcopi Luceorienfis. Sita est ad confluentem fluminum Stir & Wstecz. Præfecturam illam nunc administrat summa cum laude Alexander Prunski, dapifer magni ducatus Lithuaniae, vir magni nominis, ex claro stemmate primariorum Ducum suam originem ducens.

LEOPOLIS 52. 10. 50. 8. vrbs Russiæ primaria Metropolis, muris & vallis optime munita. Arces habet duas, quarum altera eminet in ipsa crepidine montis excelsi. Laudatur a politia, munitionum firmitate in locis opportunis, & apparatu bellico. Est enim illa vrbs veluti propugnaculum, non modo Sarmatiæ ipsius, sed aliarum etiam prouinciarum christianitatis contra Turcorum, Scytharum & aliarum barbaricarum gentium insultus & irruptiones. Est præter ea nutrix variarum religionum. Sedem ibi habet Archiepiscopus ecclesiæ Romanæ, ibidem antistes Armeniorum, qui instituta & ritus Antiochenæ ecclesiæ sequitur. Russorum etiam ecclesiæ complures, qui Constantinopolitanos ritus pro norma habent. Solis Evangelicis ab occulto sydere infesti sunt. Præest nunc sedi archiepiscopali Stanislaus Suliconius, siue morum integritatem, siue solidam eruditionem spectes, vir est omni laude superior.

LACUCHOW

LACUCHOW 51. 9. 46. 6. Spectatæ nobilitatis domicilium Orchouiorum et locus natalis. Tres sunt fratres, viri ad res magnas nati, eorum fater vterinus est Ioannes Sienienius, Leopoliensis Castellanus.

LIPOVIEC 50. 11. 42. 4.

LIPNICA 50. 9. 45. 5.

LESKO 49. 9. 42. 11.

LEUCZA 49. 4. 45. 5.

LUNEBURG 53. 4. 45. 5.

LABETA VOLA 50. 5. 45. 5.

LIPSA Russiæ 51. 5. 45. 5. Patria auctoris libri et solum hereditarium. Series autem progenitorum eius, sic recensetur. Est in Mazouia prouincia Plocensi colonia Sarneciorum, quibus commune est stemma nobiscum, quod Coruinus vocatur, ad eam usque diem. Hi sunt gentiles nostri. Nam propemodum iam centum anni sunt, cum ex regione illa Iacobus Sarnecius aulicus Regius, auus meus, relictis penatibus in eas regiones delatus fuit. Fuit is tum Regi percharus, quod ministerio eius utebatur in legationibus, ad Scytharum principem. Nam linguæ Scythicæ notitiam sibi comparauerat. Et quia tunc bellum Bucouienense contra Valachos parabatur, etiam ille alacriter castra Regis sequebatur. Et cum ad Zarnouecium, ad flumen Prutum, praeclare Regi operam suam probasset, strenueque se gessisset, ferociam Valachorum, qui cum Stephano ripam infederant, non sine graui discrimine reprimens. Rex pro donatio virtutis, pagum ei in Belzensi palatinatu Slepce nuncupatum, et Scultetiam Krczonouiensem, attribuit. Sed non diu ei concessum fuit praemio illo virtutis frui. Nam non ita multo post, siue vulneribus in bello Valachico debilitatus, siue pestilenti aura, ut creditum est, affatus, quæ bello illo durante inualuerat, fatis concessit, relictis in eadem possessione tribus filiis: Andrea nimirum, Stanislao, et Ioanne, quos ex Hedvige Piatkouia coniuge sua nobili femina, suscepit. Horum minimus natus Ioannes, quem iam moriturus baiulabat, sub axillis tenens, pater meus fuit, Andreas vero in finibus Podoliæ Strusiis commilitabat, ubi et filii eius duo ante viginti annos, in campis credo Tehinensibus, pro patria fortiter dimicando aduersa tela pectoribus exceperunt. Tertius vero in Moschouia ad Neuel arcem, sub signis Ioannis Goraii, viri fortis militando, una cum Malicio, perijt. Cum igitur Rex accepisset, auum vitam cum morte commutasse, Ioanni Zamoscio, qui postea a supplicibus libellis, seu Referendarius fuit, tutelam pupillorum commisit, quod munus ille tanto alacrius subiit, quo magis hominem dilexit, compluribusque in rebus, eius obsequiis familiariter utebatur. Itaque vir eximius et bona puerorum interuersa a malignis tutoribus breui vindicauit, et ubi ad ætatem iustam peruenire vxores addixit eis, Andreae cognatam suam Tarmirskā, Ioanni vero agnatam Helizabetam Gorzkowskā, quæ mater mea fuit. Hæc festinanti stylo attingere volui, ne dum aliorum res ad posteritatem transmittito, meis prorsus deesse videar.

LIPA fluuius 49. 12. 47. 12. ad Gologury oritur, et Dunaïow præterlabitur, tandem Tiræ iungitur, e regione Halicz.

LINDAVA flu. 49. 12. 49. 12. in Tiram illabitur infra Camenec octo miliaribus.

LYSSOVA flu. 50. 6. 47. 12. ad Beresteczko flumini Stir vnitur.

LITOWISZ 51. 5. 47. 8. Ad Bug flumen.

LUDINIA flu. 53. 44.

M

MIELEC 55. 2. 44. 6. Vetustæ gentis Gryphiorum domicilium natale, ex quo prodierunt plurimi senatores huius regni, palatini, castellani, campiductores, puto et duces Pomeraniæ veteres. Horum insigne est

Sss2

Gryphus

Gryphus, nostri *Swoboda* more vsitato vocant, id est liberum liberalemque animum, eo quod multas possessiones, ut quidam non inepte exponunt, ecclesiastico ordini contulerit, ut donationes Iaxæ, militis Hierosolymitani, testantur.

MIECHOW 51. 3. 42. 8. Situm huius oppidi simillimum esse ferunt Hierosolymitano territorio. Et credibile est fundatorem oppidi, Gryphium Iaxam, quæsiuisse locum eius instituto aptum, qui similitudine sua memoriam referret pariter et loci celebris templi, et peregrinationis Hierosolymitanæ, qua defunctus huic operi extremam manum imponere voluit. Nunc Andreas Bathori, nepos S. R. M. ibi rerum potitur, qui hoc anno in numerum amplissimi Senatus Cardinalium a Pontifice summo est adlectus. In hoc Illustrissimo Principe aspectus decorus, facies augusta, mores amabiles pollicentur, et fidem faciunt pro eo, nequaquam degeneraturum a patris sui moribus, Serenissimi, inquam, Stephani Regis Poloniæ.

MARUSSA 49. 10. 51. Flumen Podoliæ. Et nota dialectum Cymbricæ linguæ vetustioris. Nam Plinius annotat Cymbros olim mare mortuum Morimarussa vocitasse.

MSTICZOW 51. 5. 43. 12. Natalis locus Plazonum. Gens hæc est nominatissima in Polonia. Suntque contribules & coarmes, ut vocant, Tenczinorum.

MRZYGLOD 51. 5. 43. 12.

MSTOW 51. 9. 42. 2.

MALOGOSC 51. 8. 43. 3.

MONS crucis 51. 12. 44. 6.

Locus celebris ob peregrinationes, quæ voti causa suscipiuntur religionis ergo. Cernitur templum illud & monasterium fere decem milliariis, usque adeo mons in alta rupe eminet. Monstratur ibi, a monachis, peregrinis peculiare atrium, quod vocant illi patria lingua, Rayski dwor. Et si quis ex posteritate Debno, qui illud monasterium fundarunt, turriculam paulo altius monasterio fenestratam excitaret, in qua laterna vel lampas noctu iugiter arderet, certe loco illi maiorem admirationem & sibi perenne nomen pararet. Cerneretur illud lumen existimo per quindecim & amplius milliaria, possetque cum Olympo monte Græciæ conferri.

MACIEIOW 52. 44. Antiquæ & spectatæ nobilitatis domicilium Macieioiuorum. Arma gentis sunt Virulus cornupeta. Decus huius gentis nostro ævo floruit Samuel Macieioiuus, episcopus Craconiensis & cancellarius regni.

MOROVA fluuius 50. 9. 39. 9. Ab eo flumine & regionem ipsam, Morauiam, inquam, dictam esse putant. Patrium solum fuit Marobudi illius principis clarissimi: sed & illo ævo Morauia, non valde absimili voce dicebatur: Martomania. Fuit autem Marobudus ex stirpe Squadorum oriundus, qui Sarmatæ erant. De hoc complura libro tertio historiæ nostræ leguntur.

MOGILA 50. 6. 45. 8. Monasterium insigne vnico tantum milliari a Cracouia Vandæ Reginæ Poloniæ tumulo concelebratum. Aggestum illud cernitur e longinquo a prætereuntibus. Præest nunc illi loco episcopus Camenecensis Martinus Bialobrzelski, theologiæ catholicæ peritissimus, & ad obeunda munia Reipublicæ vir peridoneus.

MONASTERZISKA 49. 47. Fortalitium, seu munitio pulchra & possessio ampla. Fuit quondam patrimonium spectabile magnificorum, qui dicebantur Manastirsczi, quorum posteritas dicuntur esse Iazlouecii. Huius munitiois superioribus temporibus tantum quædam ruinæ eminebant, quæ tamen antiquitas indicabat, istic alicuius magnatis domicilium fuisse. At nunc Ioannes Sienienius, castellanus Leopoliensis, hæres illius diuisionis, suo sumptu impensisque, omnia, quæ erant collapsa, instaurauit: partim muris ab integro in locis opportunis excitatis, partim materia quercus,

Iouis

Iouis arbore, munitiones firmando. Eaque omnia ad vtilitatem Reipublicæ & posteritatis suæ peregit. Tempore enim incurfionum Tartaricarum commode, tanquam ad asylum, quibus indigus ope, eo confugere potest. Est aliud 51. 6. 48. 6. ad Styr flumen Tiram versus.

MARUSSA fluuius vel Marhaska 49. 50.

MOCHOR fluuius 51. 51. Ad Polonne in Slucz flumen incidit.

MORAVICA 51. 49. Ad Iskiew fluuium. Est & pagus ad Cracouiam.

MOGILA zborna 40. 4. 44. 8. vbi Bozek flumen oritur. Est promontorium nobilie ad Miedzibos.

N

NIESWIES 53. 7. 50. 8. Raduilonum Illustrium domicilium natale, de quibus vide infra: titulo Olika. Distat Nieswiczum a Klocko duobus milliariis, a Kopil quinque, quod est situm in Slucensi ducatu. Collegium istic Iesuitarum instituitur. Arx murata bene firma.

NIESWIETA fluuius 56. 4. 56. 1.

NIEPR 56. 4. 56. 1. vel Borysthenes, magnitudine,

Rheno & Danubio confertur. Hic enim quondam naues magnas & classes etiam ingentes sustinere potuit, ut testantur historiæ de Kiouensibus Ducibus Olha & aliis, qui magno apparatu Constantinopolim oppugnare solebant. Oritur paulo ultra Smolenko, & capit in se flumina amplissima, Berezy, Tur, Przypiecz, Stir, Slucz, & alia innumerabilia, ab orientali vero parte, infra Kiouiam, Dilima, Trubiesz, Vday, Zula, Osla, Psial, Somow & Horol. Hi eo ordine aggregati Borystheni, in Euxini ostia ita imperum faciunt, ut sua dulcedine & ipsum mare inficiant, eiusque aquas dulces reddant, teste Ouidio. Vrbes sua vnda fluentes potat, Sklow, Mohilow, Kiow, Czycas, Kaniow. Insulas nobiliores circumfudit: Chorcyca, Thomakowka &c. Commemorantur duo eius nobiliores traiectus, Krzemieniecki, inquam, et Kuczmienski, qua Scythæ illi Barthones, et alii barbari, transuerunt et nunc transire solent. Sed Nisouii Kozaki (milites sic vocantur) late litus illud complexi sunt.

NARKIE ad ostia Lipæ ad Tiram.

NIEMIA flu. 49. 51. 8. prope Russaia fluuium ad Tiram.

NIGRA flua 51. 52. vbi Scythæ latitare solent, inuasuri in regiones nostras.

NIEMOIOWICE 55. 3. 48. 3.

NOGAT fluuius 54. 9. 44. 8. vbi se Istula findit & pars eius Marienburgum tendit, pars vero altera, Gedanum defertur. Sed illa, quæ Marienburgum tendit, Nogat proprie vocatur, ab amne quodam, in cuius meatu detrusa Istula sui propaginem eo cum Nogato transmittit.

NICA 54. 4. 40. 7.

NAKIEL 54. 40.

NAIBURG 54. 7. 42.

NOTES fluuius 54. 7. 42. 7.

NOMOGROD 54. 7. 45. 6.

NIEMIENCZICE 55. 11. 50. 5.

NAREW fluuius 57. 11. 44. 6.

NOVYDWOR 53. 12. 40. 10.

NAMISLOW 52. 3. 40. 5.

NER fluuius 52. 12. 42. 8.

NIESUCHOTCZA 52. 1. 48. 7.

NISSA 51. 5. 39. 5.

NIDA fluuius 50. 2. 42. 12.

NOVYTARG 50. 2. 42. 12.

NIEMEN fluuius.

Ttt

NIEPOLOMICE

NIEPOLOMICE 50. 10. 42. 9. ubi partem Herciniæ silvæ veteres statuebant. Nunc venationes istæ Regum Poloniae delectabiles.

NIESTR 49. 10. 45. 6. oritur ex montibus Sarmaticis, qui vocantur Beskid, & antequam amplo gurgite deuoluitur in Euxinum Pontum, capit in se Podolica flumina nobiliora decem: Lipa, Stripa, Sereth, Podolicum, Zbrucz, Smotricz, Vlicza, Row, Ladawa, Dzwani, Rusana. A meridionali vero parte, flumen Halicenfes, Dolinensēs, & Tarnauatkam, sed quod Ouidius tardum Tyram vocat, non possum demirari. Vel eum nunquam vidit, vel aliud certe Tyram vocat, quam nos hodie vocamus. Constat enim velocitate nostrum Nestrum multa flumina anteire. Nisi forte ex montibus decidens rapidior sit, ubi vero Euxini vndis repercussus, visa maris amplitudine & collata sua paruitate veluti rubore percussus, cursum suum inhibuerit. Nam credibilis est Ouidium Tyram vidisse ibi alicubi, circa maritimos campos, quum ad lacum suum, Vido-uo Iesioro, proficisci volebat.

OLIKA 55. 5. 48. 7. Illustrium principum Radiulorum & Comitum in Szidlow patriâ & locus natalis, a quo etiam duces denominantur. Septem horum mea ætate simul in senatu regni residebant. Tantam opinionem virtutis, prudentiæ, & dexteritatis in rebus agendis DEUS penes eam gentem reliquit. Eo anno, quo hæc scripsimus, hoc est 1584, Georgius Radiulus in numerum amplissimi Senatus Cardinalium est adlectus & inauguratus, ipso Rege assistente & cærimonias quasdam, ut audio, circa inuestituram, ut vocant, per se adiuuante. Primus hic est Cardinalatus in Lituania. Ante vero episcopus tantum Vilnensis & Lituoniæ administrator vocabatur idem Georgius Radiulus.

OLIVA 55. 48. Monasterium celebre ad Gedanum.

ORSENVALL 54. 5. 39. 1. in Pomerania. Aliud est ad Sendomiram.

OSIEK 54. 7. 42. in Pomerania. Aliud est ad Sendomiram. Tertium ad Varisiam Osiecko.

OSSA flu. 54. 5. 42. 7. Erant vero populi Sarmatici Morauiam versus ad flumen, quod dicitur Ossa. Et forsitan ipsum ante vocabatur Ossa, sed successu temporis, litera s in t mutata, Ossa vocari coepit. A quo etiam Oistinek oppidum est dictum. Nam Cornelius Tacitus dicit: Ostii, Barii terga Marcomanorum claudunt. Forsitan ergo pars aliqua gentis illius in Prussia hæret ad flumen Ossa, ubi Chrobrius Rex columnas iniecit. Vnde & pagus vicinus Slupia, id est, columna, dicitur ad Rogozno.

OLSTINEK 54. 8. 45. 6. in Pomerania.

ORSZLICA flu. 54. 4. 44. 2. in Pomerania.

ORTESBURG 54. 11. 44. 5. in Pomerania.

ODZILSKO 54. 11. 55. 7. in Pomerania.

ORSSA 55. 5. 55. 7. Arx, ubi ingenti clade octoginta

millia Moschorum a Polonis Lituaniisque fere deleta fuere, anno 1508.

OLSZNO 55. 7. 38. 45. in Pomerania.

OBORNIKI 53. 9. 40. 4. in Pomerania.

ORCICEL flu. 54. 4. 44. 7. in Pomerania.

OSTROG 51. 5. 50. 4. Sedes & domicilium natale Ducum Ostrogeorum. Et credibile est istuc olim consedissee colonias Ostrogothorum, gentis bellicosæ, cum & scriptores vetustissimi Alaunos, hoc est, Volhinos, Gothos affirmant fuisse. Et Besaraborum vadum, etiam vicinum istuc traiectum per flumen Slucz vocatur. Besarabes autem in veteribus sedibus Gothorum habitant inter Tyram & Istrum, seu Danubium. Denique nomen Ostrogothorum cum Ostrog valde est affine & homonymum. De Constantino Duce Ostrogeos

Ostrogeos, viro nostræ ætatis in rebus bellicis nemini secundo, sæpe mentio in hac nostra historia occurrer. Fuit is pater Constantini huius Basilii, affinis nostri, qui ducta in vxorem filia Comitis Ioannis a Tarnow, Polona, sua amabili sobole vtriusque herois, hoc est, patris & soceri, ita viuam memoriam expressit, ut cum ambo fuerint præfecti summi copiarum, & ambo iamdudum mortui sint, tamen intuitu solo Illustrum iuuenum ita percussi, eorum admonemur, ut non ante triginta annos, sed nudius tertius eos mortuos esse credamus. Sita est Ostrog ad confluentem fluminum Horin & Vilgia. Vrbes eorum ditionis sunt: Ostrog metropolis, Ostrokol, Basilea, Krasylow, Kuczmin, Konstantinow, Dubno. In Polonia vero Tarnow, Tarnopole, Czerniechow, Przeworsk. Ceterarum non bene recordor. Sed audiui quosdam eorum arcēs circiter quinquaginta numerare.

ORCZIK fluius 54. 3. 44. 6. Argentifodinæ & plumbaria, milliaribus quinque Cracouia distant.

OSTROKOL 51. 1. 50. 7. Antiquis Bassarabei vadum vocatum.

OSTROW 51. 9. 46. 2.

OLESZNICA 52. 6. 40. 2.

OBRA fluius 53. 12. 40. 2.

OPOCZNO 53. 5. 43. 4.

OKRZEIA 52. 7. 47. 4.

ORCHOW 52. 7. 43. 51.

OPOLE 51. 8. 44. 4. oppidum spectatæ nobilitatis

Slupiciorum.

OGRODZIELEC 51. 2. 42. 6. Arx Bonerorum murata miræ

elegantie.

OPATOW 51. 8. 43. 7.

OSIEK 51. 4. 44. 6.

OSTROROG 53. 5. 50. 4. Sedes & domicilium natale ve-

tustæ gentis Ostrogororum, ex quibus multi insignes senatores, & etiam ali-

quando gubernatores totius regni extiterunt. Sed illud est peculiare, quod de

illis & Czarnkouiis, Sbasiniis, Samotillis, prædicatur, eos nimirum primos fuisse

inter Polonos ex vicinioribus illi loco, ubi id accidit, qui Christiani sunt facti, seu

nomina sua Christo dederunt, lauacroque baptismi initiati eam gloriam obtinu-

erunt. Cuius rei signum spectabile hætenus pariter & nobilitatis suæ gerunt: vit-

tam nempe baptismalem vno saltem nexu contortam, qualem ii, qui baptismi

initiantur, caput redimiti gestare solebant. Habebant quidem antea illi ali-

ud ducale signum aurum, ad pompam & ostentationem magis comparatum (quo

vitio fastus etiamnum nostra ætas plurimum laborat) sed abnegatio sui & hu-

milis christiana in eis effecit, ut hoc symbolum christianæ mansuetudinis omni-

bus titulis & signis, quantumvis speciosis, anteposuerint.

OSOLIN 51. 3. 44. 5. Arx murata, domicilium natale ge-

nerosæ & antiquæ stirpis, optimæque meritis de republica Polonia Osolinorum.

Habent hi firmiter impressas notitias virtutum, quæ res facit, ut semper eodem

modo agant & æquabilitatem retineant.

ODRY 50. 3. 45. Ad hoc oppidum oritur flumen Odra,

ideo & flumen ab eo denominatur. Fuit sedes olim Gotthorum. Ideo a Pli-

nio Guttallus, a Gotthis, flumen illud appellatur. Iuxta vero Strabonem fines

Gotthorum exporrigebantur vsque ad fines Sueuorum, non longo admodum

intervallo, quod etiam nomen fluminis Sueuius indicat.

ORLOW 53. 4. 41. 7. Oppidum a Lencicio quatuor milliaribus.

Produxit

Produxit hæc domus viros cordatos, nec consilii inopes: iuxta dictum philosophi: militem oportet esse instructum legibus & armis.

OPATOWIEC 50. 12. 43. 7.

OPAVA

50.

9.

40.

7.

A veteribus Sydirorychiæ eo locorum statuebantur, temporibus nimirum Traiani. Ideo Cornelius Tacitus dicit Gothonos illo ævo, pendisse tributum Sarmatis, tanquam possessoribus illarum regionum legitimis, ut eis liceret metalla in illo territorio fodere & præparare. Expresse hæc habentur in libello de situ Germaniæ, paragrapho: *Proh pudor*.

OLESZKO

50.

9.

48.

12.

Sedes quondam ducalis fuit Sienieniorum donatiua, ad quam & Zloczow pertinebat, in monte editiori ex quo fluuius Bug & Stir oritur.

ORAVA flu.

48.

8.

42.

3.

OCZAKOW

49.

54.

Primarium oppidum Scytharum, sed nostrates, Izlouecii & Sienianii, patriam suam istuc fuisse asseuerant. Distatque ab ostiis fluminis Buh aliquot miliaribus.

OSTR fluuius

51.

54.

ab oriente, id est, e regione Kiow in Borystenem se infundens.

OVIDII lacus

54.

49.

inter Hypanium & Tyram, sed vicinior ostiis Tyra. Cernitur ibi murus quidam plumbo compactus, qui in mare medio milliari porrigitur. Dicuntque Vitoudum eo usque in mare equo descendisse, dominium sibi maris Sarmatici vendicans.

OROL flumen ad ostia Borystenis a parte orientali a Taurica.

OLSENICA flumen Borystenis hic ab ea parte.

OBERTIM

49.

5.

48.

7.

non remote a Chotim villa, victoria gloriosissima de Valachis parva concelebrata. Ibi concidit David Sienienius pro patria pugnando, pater huius Ioannis Sienienii, castellani Leopoliensis.

P

PIESKOVA SKALA 51. 2. 42. 3. Domicilium natale peruetustæ gentis Szafraneciorum, ex qua multi senatores, palatini, episcopi, præfecti copiarum, velut ex equo Troiano prodierunt, ut est in proverbio, (nam equus quoque est insigne Szafraneciorum.) Hic ergo equus edidit in lucem homines frugi & utiles Reipublicæ, quarum virtutum typum habes in hoc palatino Sendo, miriensi, Stanislaw Szafranecio, in quo peculiarius memoria senatorum prioris ætatis videtur hæsisse, auctoritatis, inquam, gravitatis cum pari animi probitate. Accessit corporis proceritas, facies decora, supercilium graue.

PRUT fluuius

55.

49.

A duce quodam eius nominis sic dictum. Hic amnis dislimitat Valachiam.

POPRUT fluuius

49.

45.

Ad Saderiam cum Dunaiec seu Dana stro confluit.

POLANIEC

51.

5.

44.

7.

POKRZIWICA

51.

5.

44.

8.

PACZANOW

51.

5.

44.

7.

PIOTRAVIN

51.

8.

44.

9.

Locus hic innotuit historia diui Stanislai. Monstratur ab accolis traiectum eius per Vistulam miraculosum. Monstratur quidem, sed tamen non cernitur, nisi ita credentibus.

PCZINA

50.

9.

41.

9.

Quibusdam Pczina quasi latinum piscina sonat, quod ibi piscium & piscinarum, supra quam credibile est, copia sit magna.

PRECLAW, metropolis quondam Russiæ, & socia Kiouia.

PROCHNICA

50.

45.

PRZEMISL

50.

6.

45.

POTYLICZ

60.

45.

POMORZANY

50.

3.

47.

11.

Domicilium spectabile Magnifici domini, Ioannis de Siennio castellani Leopoliensis. Arx est eximia ad splendorem & ad

& ad propulsandum hostem patriæ instructissima, muratâ, & quidem ex integro, magna cum arte, opera & sumptibus eiusdem M. Domini a Siennio. Fuitque hæc quondam possessio gentis clarissimæ Swinkonum, ex qua stirpe floruit olim archiepiscopus Gnesnensis. Prodierunt & alii successores viri, spectabiles & celebres ex eadem familia.

PLAVIECZ

47.

7.

43.

4.

POLOCK

57.

8.

52.

10.

PODHAICE

49.

11.

48.

5.

POLONNE

51.

53.

5.

in confluite fluminum Slacz.

PINCZOW

51.

5.

43.

6.

Domicilium clarissimæ gentis Olesnieniorum, ex qua familia fuit Zbigneus Cardinalis, ornamentum Poloniæ præclarissimum. Arx in monte altissimo ex lapide secto, et magna ex parte polimito, arte exquisita fabrefacta, testatur, istuc virum magni nominis mansisse. Sunt ibi cellæ vinariæ eius proprietatis, ut vina mediocria, et etiam tenuissima, reddantur eximii saporis ad admirationem palati bibentium. Signum gentis est, quod iam visitato more vocatur: Virgo violata. Hoc idem est signum Sienieniorum. Quia unam gentem esse volunt. De quo plura vide in fine ex professo de insigni Debno.

PIANINI

49.

53.

locus, iudicio senis Bernhadi Pretuicii, peridoneus excitandæ arci cum propugnaculis contra Scytharum, immanissimæ gentis, irruptiones, idque in ipso aditu regionum barbaricarum.

POKUCIE

50.

5.

55

5

Significat autem nostra lingua pokucie poenitentia, eo quod in reatu detentos ad eas regiones Romani in exilium mittebant. Eos nimirum ciues, qui turbulentiores videbantur, aut de prodicione suspecti. Et hoc vocabant relegationem, aut deportationem. Porro exilium grauior erat multa, id quod nostri bannitionem vocant.

PIECZYMEGI silua

49.

8.

53.

Hic sedes suas Peucinos veteres habuisse auctor est Bernardus Vapouius.

POROH

49.

12.

34.

13.

Prog nostra lingua significat limen. Quia ibi sunt angustiae Borystenis ob rupes, quibus coarctatur aqua profluentis, et veluti per limen ex alto decidit cum magno fragore. Ultra hoc limen cum milites Kozaki euadunt, iam se securos putant a Scythis. Veteres talia loca Karadupa a sonitu, qui e longinquo exauditur, vocare solebant. Inueniuntur tales cataractæ et in his magnis fluminibus, Istula, ad Gnew, Rheno ad Baden. For- san DEUS veluti frænum eo modo iniicere eis voluit, ut cursum eorum retardaret, ne abuterentur sua potentia, supra modum arando terram.

POSNANIA

53.

7.

40.

6.

Posna vrbs pulcherrimâ, riuis distincta ad voluptatem, veteribus Stragona dicta: sed nomen mutauit ab illo tempore, quo Imperator, Ortho tertius, cum Rege Poloniæ Chrobri notitiam iniit. Inde Posnania vocata. Aut verius, quod Poloni illo in loco primum notitiam christianæ religionis (quod poznaniem Prawdy vocant) consequuti sunt. Laudatur illa vrbs a politia, amoenitate loci, et morum elegantia: sed verius laudari potest ab eo euentu, quod in illo territorio, ut iam dictum est, primum omnium ad cognitionem Christianæ religionis et abiectionem idololatricorum cultuum peruenire Posnanienses, cum Rege et vicinioribus familiis, Czarnkouis, inquam, Ostrorogis, Zbasiniis, Samotuliisque, qui signa conuersionis suæ, vittam baptismalem, hætenus pro armis circumferunt.

PAKOSC

52.

12.

44.

8.

vbi cruce limes signatur.

PLOCKO

53.

9.

45.

8.

quondam Ducum Mazoniæ sedes.

Arx murata et ciuitas.

PRZEDBORZ

52.

1.

42.

8.

VVV

PIOTRKOW

PIOTRKOW 52. 8. 42. 7. vbi olim heroes Poloniae, causa comitiorum, antiquo instituto conuentus agere solebant.

PLAVIECZ 54. 1. 42. 7.

PABIANICE 52. 9. 49. 8.

PARCOW 52. 4. 48. 6.

PRZYPIECZ flu. 52. 4. 48. 9. Peucinatorum colonia.

PROSOVICE 51. 5. 45. solum fertile et supra modum pingue.

Vnde iocus Sigismundi primi Regis Poloniae desumptus. Cum enim Ioannes a Lasko archiepiscopus Gnesnensis impensus coram eo gloriaretur, se in oppido suo Lasko non modo cathedralem, vel collegiatam, ecclesiam erexisse, sed etiam coemiterium eius terra sacra, Hierosolymis aduecta, confeminasse. Ille subridendo inquit, quid terram sacram? Si fertiles illas arenas Masouiorum reddere voluisti, potius Prosoviensem terram tecum eo deportasses, agrosque illos consperxisses. Tantum Rex solo Prosoviensi tribuebat.

PASCUA Pomarzani 50. 48. In summitate fluminis Kropiecz sita sunt.

PASCUA Zloczouiensia 50. 6. 48. 4. in summitate scaturiginis fluminis Stripa.

PASCUA Oczakouiensia 49. 54. inter Oczakouiam et Ouidii lacum.

PIKOW 51. 2. 51. 9. oppidum.

PLOSKIROW 50. 3. 49. 8.

PROBITO fluuius 50. 8. 52. 8. ad Hypanim.

PISCZAMBOT flu. 50. 9. 53. incidit in Hypanim. Ibi etiam est pons Violdi.

POROMIL 51. 6. 48. ad Styr fluuium.

PODKAMENIE 49. 47. 4.

POLTOW flumen sub Gliniany.

QWIDZIN 54. 10. 42. 7. Vide infra in descriptione veteris Poloniae paragrapho Quadi.

R

RADLOW 53. 40. Locus amoenus & refertus omni genere elegantiarum, ita, vt Luculli hortum putes. Domicilium est magnifici Opa- lenii, supremi Marsalci regni Poloniae & capitanei generalis maioris Poloniae.

RAGNETA 53. 8. 43. 8.

REIN 53. 2. 43. 7.

ROGOZNO 54. 6. 42. 6.

ROZEMBERG 54. 8. 42. 11.

ROZAN 54. 1. 41.

RASTEMBERG 54. 12. 44.

RAIGROD

ROZANKA 54. 4. 49. 7.

RADOMIA 54. 11. 49. 5. Est & flumen ad Gedanum.

RESIZAD 55. 5. 54. 5.

RZEPIN 55. 5. 58. 6.

RACIĄSZ 53. 11. 43. 6.

RADZIMIN 53. 7. 44. 8.

RAVA fluuius 53. 5. 43. 6.

RADOSZYCE 52. 1. 43. 6.

RACIBORZ 50. 11. 40. 12.

RIBNIK 50. 10. 41. 4.

REGIUS mons, vide Kinsberg.

RIMANOW

RIMANOW 50. 2. 44. 7.

RAB flu. Rapo 59. 2. 44. 3.

ROPA fluuius 40. 43. ad Biecz flumen

ROHATYN 49. 10. 47. 6.

RUSSAVA fluuius 49. 51. in Tyram labitur. Libenter haec Russica & Podolica annotamus & curiose perquirimus, quia depopulationes Tartarorum saepe cogunt nos talia perscrutari. Vbi sint, quid agant, quo tendant.

ROW fluuius 50. 51. incidit in Hypanim. Et ad eius scaturiginem in summitate Bar arx munitissima.

RASTAVICA flu. 51. 52. in Hypanim incidit, vbi insignis vir Stanislaus Strus occubuit, pater istorum, fortiter dimicando cum Scythis.

RAKOW 51. 5. 43. 12. Erat quondam siluestris solitudo, dumeta & latibula ferarum, quae ab agnatis suis Gnoieniis idem magnificus Ioannes a Sienco castellanus Leopoliensis redemerat, & siluis extirpatis, molendinis institutis, agris excultis, oppidum excitauit, pulcherrimo nomine ei imposito Rakow, quod significat cancrum, ab insignibus vxoris suae charissimae. Ibidem oppidum ab insignibus suis locauit, vt sempiternum extaret memoriale felicitatis coniugii & amicitiae inter Sienienios & Gnoienios. Ibidem & villas & piscinas complures, & aulas amplas magno sumptu fabrefecit. Et tertium oppidum Stephanow, a nomine Serenissimi regis Poloniae, patroni sui clementissimi, appellatum locauit.

S

SENDOMIRIA 51. 1. 44. 10. Sedes secundo genitorum fuit, cum Reges haereditabant, nascebantur, non eligeantur. Est locus ille supra modum amoenus & delicatus. Vineae istae coluntur. Pomaria vbique patent, ita, vt putes vndique siluas circumstare. Tanta ibi est copia nobilissimarum frugum. Propter ea Casimirus Magnus, & alii reges, eo ad capiendam auram, animi causa progrediebantur. Auxit loci beneficium ciuium ipsorum vrbinitas coniuncta cum aliis oblectamentis. Inuenias ibi praestantissimos medicos, musicos, potus varia genera, & hilarem clerum, piscium, mellis, salmonum, ferinarum, frumenti, & aliarum libentiarum (vt Gellii verbo utar) copiam incredibilem. Administrat praefecturam illam summa cum laude vir magnificus Andreas Firleius, dominus a Dąbro- uica, castellanus Lublinensis.

SEQUA 54. 44.

SUENTA fluuius 56. 45.

SAIKIEMI 56. 6. 47. 4.

SWINTRAVA 56. 4. 50. 8.

SMOLENSKO 56. 11. 56. 4.

SELBGORG 55. 1. 45. 9.

SUD 55. 44. Sud Samogitae, id est septentrionales Samogitae. Insula est retro regium montem. Vel sunt Sudinorum veterum populorum reliquiae, quarum Ptolemaeus subinde meminit.

SZEPENPIL 55. 3. 43.

SOKA 55. 3. 44. 5.

SALAUNI 55. 46. 6. Idem forsan quod Sawlae vocant. Praefectura praedines.

SEIMI 55. 10. 47. 10.

SOMLO 48. 6. 46. 6. Arx est murata in Hungaria, a Sambor XXXVIII. miliaribus, a Kolozuar XI. Estque locus natalis Batororum. Gens haec illustris & vetustissima, ex qua anno salutis 1576. Stephanus primus, Princeps & Palatinus Transylvaniae, Rex Poloniae & Magnus Dux Lituaniae electus.

Vvv 2

electus fuit. Hic aduentu suo turbatas res Sarmatiae pacavit, moeroremque incredibilem Poloniae ob extinctos modo auitos Reges, letitia sui aduentus exhilaravit. Chronologi annotant iam ante Caesaris Augusti tempora Batororum stirpem in Pannonia floruisse. Ita enim Strabo inquit: Pannoniorum gentes sunt: Breucii, Andixecii, Diacones, Pirostae, Mazae, Deficiatae, quibus Bato imperabat. Haec si ita se habent, origine ergo hic Rex non tam Hungarus, quam nostras esset. Nam Hungari nondum pervenerant tum in Pannoniam. Pannonienses autem a nostris Panis, seu Polona nobilitate, non ita multum dissident. Quin immo Cechus & Lechus ad nos venit cum suo comitatu & colonis ex Pannonia. Meminit etiam Iovius Batororum aliquoties, ex quibus proreges Hungariae patrum nostrorum memoria designati sunt.

SLUCKO 53. 52 Sedes Illustrissimorum Ducum Slucensium. Principes isti prodierunt ex eadem stirpe, ex qua Reges Poloniae Hungariae & Boemiae originem suam derivant. Adepti sunt autem maiores horum Ducum, virtute belli pacisque artibus, praerogativas tales & tantas, ut tempore pacis primum locum in senatu, tempore belli dextram manum tenere, tutelaremque salutis Regiae curam habere promeruerint. Potestque eorum stirpis series hoc ordine enumerari. Olgerus, Magnus Dux Lituaniae, primam uxorem Iuliam, seu Vliam, duxit filiam Ducis Vitepskensis Russam, religionis Graecae, ex qua suscepit sex masculos, quorum natus maior fuit Vladimirus, Dux Kiouienfis frater germanus Jagellonis: sed alia matre natus. Ex quo Vladimiro prodiit Alexander, quem Rusi Olelko vocant. Hic fundavit civitatem Slucensem triurbem ad flumen Slucz, ante annos 150. Ex Alexandro Simeon, ex hoc rursus Georgius, qui duxit Thecziniam Comitum feminam leclissimam, ex qua tres suscepit masculos, qui nunc versantur in luce hominum: Georgium, Simeonem & Alexandrum iuniorem, iuvenes heroicis virtutibus suffultos, de quibus usurpari potest illud: Spes altera Romae. Ducatus hic Slucensis haecenus a geographis & chorographis suppressus est, quod ego committere nolui, cum sit magnitudine sua effatu dignus. Terminatur ab oriente Borysthene, a septentrione flumine Niemen, a meridie Pripecio, ab occasu parte magni ducatus Lituaniae. Urbes eius sunt Sluck metropolis, Kopil secundo genitorum, a Slucko quinque miliaribus distans. Turecz 15. Petricouice 24. Volkukala 4. Mohilow 50. ab eadem Slucko distans. Alias brevitatis causa omitto.

SPITKOVICE 50. 10. 41. p. Arx murata. Et est locus nobilis, cum aliis rebus, tum captivitate ducis Henrici Barbari, quem Conradus Masoviorum princeps, ante ducentos annos in ea villa divinae rei vacantem coeperat, & in Masoviam asportaverat. Estque domicilium natale vetustae gentis Miskouiorum, ex qua multi senatores praestantissimi, episcopi, palatini, castellani & etiam campiductores prodierunt. Fulget nunc senectute viridi Petrus Miskovius, Antistes Cracoviensis, columen familiae. Fuit ex eadem gente ante decennium Stanislaus Miskovius de Mirow, Palatinus & capitaneus Cracoviensis, Marienburgensisque, vir heroicus, mihi per familiaris. Dicitur non potest, quam egregiae formae & proceritatis, & ut ex picturis liquet, Scandembergus ipsi simillimus. Merito ergo illud ei competit: Gravior est pulchro veniens de corpore virtus.

SOLDIM	54.	2.	38.	9.
STARIGARD	54.	10.	37.	13.
SLETINUM	34.	10.	37.	11.
STRZELCE	54.	10.	37.	11.
STIEPELBORG	54.	1.	39.	5.
SLUCHOW	54.	5.	41.	3.
SLONINY	54.	5.	41.	3.

SLONINK

SLONINY	54.	2.	49.	7.
SKLOW	54.	4.	55.	7.
SVLEVCE	53.	6.	3.	8.
SWIEBODZYN	53.	5.	39.	4.

SUEVVS fluvius, Sprea nunc dicitur in Marchia. Alii illud flumen ad Budissinum apud Vindas Saxonicos esse volunt, & non bene.

SBASZIN	53.	3.		
STENSZOW	53.	3.	39.	

SQUIDZINIA 55. 8. 30. 7. Solum haec duae appellationes Quidzin & Squidzinum, aliquid commune habent, cum cognomine Quadorum.

SIENNO 51. 44. Habet haec gens peculiare chronicon rerum a suis maioribus gestarum. Compluresque ex iis prodierunt dignissimi senatores, archiepiscopi utriusque sedis, Gnesnensis, inquam, & Leopoliensis, episcopi Cracoviensis cathedrae, Posnaniensis & Cuiauiensis, viri liberales & largitores in opera pietatis, ut testantur etiam nunc insignia illorum, insculpta templis, collegiis, & domui Hierosolymitanae. Quin & dignitas Cardinalatus eis, novus honos in Polonia, attributus fuit, quod antea nemini contigerat. Erant item ex eis multi palatini, castellani, legati ad exterarum nationes, ad concilium Basiliense, & ad imperatorem Turcorum, viri consulares, & quando opus erat, milites strenui. Ideo nunquam a subfelliis ordinis senatorii discessere. Omnium horum nunc memoriam refert Ioannes Sienienius, castellanus Leopoliensis, senator regni dignissimus, & suae familiae hoc tempore maior domus, (permitte me sic loqui.) De cuius meritis erga rempublicam lege in fine epilogum huius libri.

SLUPIA 51. 7. 44. 7. Domicilium Slupicorum natale, a Sendomiria milliari vno. Domus isthic est lignea admirandae structurae, quae declarat, etiam antiqui saeculi homines nequaquam ingenio destitutos fuisse.

SLUPCA	53.	8.	41.	5.
STOBNICA	53.	8.	40.	2.
SOBIEN	49.		45.	
SNIENA	53.	4.	41.	7.
SRZODA	53.	4.	40.	8.

Est et aliud Srzoda, vel Srotka, in suburbio Posnaniensi, vetustum, a quo ius Sredenfe. Vide D. Cromerum. SOBOTA 53. 11. 41. 6. Sobotiorum expresse meminit Ptolemaeus eodem fere loco. Srzoda, ergo & Sobota, antiquissima sunt oppida.

SOCHACZOW	53.	7.	43.	4.
SREMSKO	53.	12.	43.	7.
SBUCZIN	53.	12.	45.	7.
SEDESZOW	53.	7.	48.	
SCHOVA	42.	12.	39.	4.
STRASBORG	p2.	8.	39.	4.
STRZECZE	52.	6.	40.	9.
SIKOW	52.	7.	40.	8.
SIRADIA	52.	6.	40.	6.

ibi facinorosi etiam ex nobilibus in turrim coniciuntur.

SULEIOW	52.	1.	44.	11.
SKRZINNO	52.	1.	44.	11.
SADDECZ	po.	6.	43.	

Monasterium isthic virginum, nobilitatum reginarum, Poloniae viduarum cohabitatione. Huius conditionis & professionis foeminas Alisterias vocant ecclesiastici.

SCZEKARKOW 50. 60 Domicilium Tarlonum, qui iam diu ornameto erant aulae Regiae. Cum Thenciniis sunt coarmes, et quondam etiam gentiles.

Xxx

SOLEC

SOLEC	52.	I.	44.	6.
STEZICA	52.	6.	44.	II.
STANIOW	50.	7.	47.	II.
SLUMNIKI	51.	I.	42.	12.
STAMA				
SKARMIRZ	51.	3.	43.	5.
SLAWKOW	51.	3.	42.	3.
SZIDLOW	51.	6.	43.	II.
Colonia veterum Sidoniorum. Vide ab initio diuisionem veteris Poloniae.				
STRZELCE	51.	7.	40.	
SKALA	51.	I.	42.	6.
Skala locus inclauit bello Mazouiorum Ducum.				
STIR fluius	51.	I.	42.	6.
Stirii populi ultra Viennam, vna cum aliis Slauinis, inde progressi esse creduntur. Creditum est antiquis flumen Stir a Tyra scaturiginem suam trahere, quod expresse pictum extat in tabula Grodecii. Sed errorem hunc detexerunt lustratores regii. Deriuant enim Stir ex montibus ad Olesko, vnde et Bug et alia complura flumina. Quia tamen ab illa regione decurrit, qua Tyra prætermeat, recte Stir, id est, a Tyra demanans, litera s addita, nuncupatur. Ad hoc flumen sita sunt oppida: Czartorisko, Manaster, Peremil, Beresteczko, Strzemil.				
SYTOMIRZ	51.	II.	50.	9.
SKALA alia	50.	3.	48.	7.
SBARASZ	50.	6.	48.	7.
ad Zbrocz fluium. Colonia ducum Sbarasiorum.				
Floret nunc ex gente palatinus Trocensis.				
SIENICA	51.	9.	46.	9.
vbi et pagus Boncza. Etenim pro signo militari hæc gens gerit monocerota, quod Boncza vocatur, more patrio. Floruit ex ea gente, nostro æuo, Nicolaus Sienicius, vir consularis & eloquens, deque republica Polona optime meritis, constantia admirabili. Commemorantur nunc frequenter eius consilia et orationes habitæ ad regem et senatum.				
SZATANOW fere in via qua itur Kamenecia ex Tarnopole. Septem miliaribus inter vtramque urbem sita.				
SIENIAVA	50.	12.	40.	9.
Clarissima colonia Sieniauiorum sedes suas hic habet. Cuius iuuentus veluti murus obiecta contra Tartarorum irruptiones semper sese opponebat. Floruerunt nunc duo palatini Russiæ ex ea gente, pater & filius successiue.				
SCZMIELOW	51.	5.	46.	2.
SCZEBRZESZIN	51.	9.	46.	9.
Iurisdictionis regiæ fuit quondam, sed in donatium cessit Demetrio de Goray.				
STEPAN	50.	6.	50.	9.
SOKAL	51.	3.	41.	8.
a quodam Duce Sokal fundata & denominata.				
STRUMIEN	50.	9.	41.	8.
Riuum significat, eo quod Istula paulo ultra hoc oppidum oriens mediocri alueo istac pererrat.				
SOLA fluius	50.	8.	42.	9.
SKAVINA flu.	50.	8.	42.	9.
Est & oppidum Skauina ibid.				
SZORSTIN	50.	2.	43.	3.
SLUZOW	53.		42.	
SMIGROD	50.	5.	48.	8.
Stadniciorum clarissima colonia & locus natalis. vide. Strzeniaua.				
SEDZISZOW	50.	7.	44.	8.
STRYZOW	50.	7.	44.	8.

SLOCZOW	50	4.	47.	8.
Amplissima hæreditas, ad Olesko quondam pertinebat.				
SAMAIDE	51.	12.	44.	4.
SCANDIA, descriptionem eius vide ab initio.				
SAWRAN flu.	50.	4.	51.	12.
SWINIGROD flu.	50.	4.	55.	6.
Sedes olim Ducum Rus. Vltima præfectura in ipso aditu Valachiæ.				
SNIATYN	40.		49.	
SERET fluius	40.		49.	
SERET	49.		50.	
ciuitas. Aliud Seret Podolicum, ad quod est Zalosce, Czerniechow & Hnieziola. Flumini iungitur infra Trebowla.				
SARNIE pole	50	52.		
sunt campi: Vloczysko vocant.				
SZLAK. Sunt itinera vsitata Scytharum, quibus infestare solent terras Russiæ fertilissimas & etiam Podoliam. Et numerantur tres præcipui: vnus Kuczmien-ski, alter Czarny szlak, tertius Valachicus, quos non piget hic describere. Et certe, si quid laude dignum præstitit magnificus vir Ioannes Sienienius in hac lustratione, istud sane, quod hæc itinera accurate descripsit & depinxit, numero miliariorum adiecto, non modo vtile, sed etiam valde pium opus perfecit. Nam si imperator Antonius Pius, pii nomen meruit, quod libellum confecit quendam, in quo vias descripsit, quæ ducunt Roma ad nationes barbaricas, vt captiui Romanorum illo æuo scirent & nosse possent, qua redeundum sit in patriam, si forte contingeret eis ex manibus hostium sese euoluere: certe non minus encomium meritis est noster Ioannes Sienienius, quod hosce szlak dicticis in iis tabellis expressit. Audimus enim de multis captiuis, qui apud Scythas aut Turcas detinebantur, quod, cum possent se interdum ex catenis ipsorum euoluere, tamen ob solam ignorantiam itinerum reditus in patriam, maluerunt durioris morte seruitutem perferre, quam profugientes ex ergastulis eorum in solitudinibus oberrare, aut a feris deuorari. Porro ex istis descriptionibus lustratorum, quilibet potest sibi notitiam comparare illorum itinerum, vt, si forte domino Deo permittente quidpiam tale ei contingat, scire possit, quo est egressus loco, & quem portum tenere debeat, compendium quærendo suorum malorum.				

Kuczmien'ski szlak.

Primo Leopoli ad Szarawka nota sunt itinera. Ex Szarawka XX. miliaria ad vadum fluminis Kuczmien, a quo etiam hic szlak denominatur. A Kuczmien ad Kodima fluminis vadum X. miliaria, a Kodima ad Sawran IV. miliaria. A Sawran ad Czapezaki X. miliaria. Inde vero Oczakouium VIII. sunt Russica multo maiora quam Polonica. Ideo vni gradui decem miliaria forsan respondebunt. Polonica vero XV. Ista via est compendiosior omnium.

Czarny szlak.

Leopoli Sokalum XII. miliaria, Sokalo Luskum ad Stir XII. miliaria, Lusko ad flumen Horin XI. miliaria, ab Horin ad vadum Slucz per Zaslaw & Polonne X. A Polonne XL. Kiouiam. Eritque a sinistra oppidum Cudniow, a Kiow Kanouum XVI. miliaria. A Kanjow Czerkasium XV. A Czerkasium ad Porohy XII. miliaria. A Porohy ad Tomakowka XI. Inde Torhouistiam VI. Hic iam Scythæ nauigiis dilabi solent per sinum Borysthenis vsque Oczakouium, vel quo lubet.

Szlak Walachicum.

Per Buczac, Skala, Zynkow, & summitates fluminum Vſzyca, Dżwan, Ruſzaſua, inde per Valachiam, aut per campeſtria littoris Tyræ: milliaria in tabula adſcribentur.

De cuſtode tranſituum ſeu ſzlak.

Hiſce tranſitibus vnus ſpeculator, vir nobilis expertæ virtutis, præſicitur, qui vocatur cuſtos trium ſzlak, ſeu viarum tritarum. Hic per ſe & per homines induſtrios, & vitæ ſuæ minime prodigos, vario ingenio nauiter, motus, & machinationes hoſtium, inueſtigat, & vbi reſciuerit de hoſte, præſidibus arcium & duci belli campeſtris renunciat, qui dato ſigno, reſcolleſtis copiis conſeſſim occurrunt, eoſque adoritur. Atque ira Podolii noctes ac dies bello continuo vitam totam tranſigunt. O viros omni genere præmiorum dignos.

SINA VODA 59 10. 54. 5. Eſt reſtagnatio quædam maris ad oſtia Boryſthenis. Hac Scythæ nauigiis ſubuehere ſe ſolent, & tandem in nigra ſilua latitare, donec omnes conueniant. Inde a nigra ſilua dicitur Czarny ſzlak. Mare illud eſt tranquillum & ab iniuriis procellarum tutum, ita, vt etiam in eo folia nimphææ, ſicuti in aliis lacubus paruis, excreſcant, & ſupernarent aquæ: & differt Sina voda a mari mortuo, in quo ſal veluti glacies tenuis ſupra aquam innatat, & eſt admodum ſubtile. Hoc ſitum eſt ad Prékop, vbi illa foſſa a mari cernitur ad mare.

SYLVA nigra 49. 12. 54. 1. ac Gologury.
STARE SIOLO 50. 12. 42. 1.
STRIPA flu. 50. 1. 48. 5. Tyræ verſus tendit, non procul a Podhaice.

SOTHARAB flu. 52. 54. ad quod Sytomyrz in Boryſthenem allabitur.
SMOTRICZ flu. 50. 49. ad hoc eſt Gródek, Kamenec & arx deſerta Smatricz.

SZARAWKA 49. 8. 50. 8. in ſummitate fluminis Vſzyca. Domicilium fuit Bernhardt Pretuic, bellatoris illius clariffimi, qui filium reliquit doribus animi eximius ornatum.

STOLPIEN 50. 8. 47. 6.
STRZEMYL 50. 8. 48. 9. Laſczonum, qui dicuntur Strzemie-lecki. Inclaruit iam diu rebus bellicis dominus loci illius Stanislaus Laſc.

SCZUROVICE 50. 47. 7.
SLUCK fluuius 52. 50. oritur non procul a Czarny Oſtrow, Zborna Mogila verſus.

SULA fluuius 49. 55. e regione Chorcyca inſulæ, in quæm columnas inieciſſe dicitur Rex Chrobry, non procul a cataractis, ſed Zula a Cromero vocatur.

SOMAR fluuius 49. 1. 54. 10. Paulo inferius, quam Sula. Vide infra in Topographia oſtiorum Boryſthenis.

TORVNIA 54. 1. 42. 8. Vrbs celebris in ipſo aditu Prusiæ. Situs Gedani & Elblingæ Toruniæque triquetram figuram efficit, ſed Torunia ſalubritate aëris & decore, primo intuitu duas illas ſuperare videtur. Vnde in prouerbium abiit apud Polonos maiores: Rubes vt Torunia. De eius origine vide hiftoriâ noſtram.

TANG fluuius 56. 9. 45. 6.
TAPIA 55. 7. 44. 8.
TICZINUM 54. 1. 42. 8.

TUR fluuius

TVR flumen 53. 8. 53. 3. Inſigniter piſcoſum.
TVSTAN 46. 49. Oppidum in ipſo limite, Poloniæ & Hungariæ. Propter ea Tuſtan ſignificanter, id eſt, hic ſiſte gradum, appellatur. Exemplo noto a columnis & gadibus freti Herculei. Vnde ſymbolum affigitur: NON PLUS VLTRA.

TYSZOWCE 51. 1. 46. 10.
TANEW fluuius 51. 5. 43. 3. cum Tanai flumine nomen commune habet.

TWARDOSZIN 50. 1. 41. 12.
TUR ſtagnum 51. 42. nobile, vbi Przypiecz flumen ſcaturit, ad pagum Holowno. Ibidem Turia fluuius, vbi Ratno.

TISMIENICA flu. 48. 6. 52. ad Torhouiſtiam in Boryſthenem ſeſe infundens.

TORHOVIſTIA 48. 6. 52. ſignificat noſtra lingua nundinationes, eo quod ibi negotiatorum emporium nobile admodum fuit, dum ſtarent ruſſorum & Græcorum. Eſt & in Valachia aliud Torhouiſtia.

TARNAVATKA fluuius 49. 52.
TISMIEN flumen 48. 6. 52. aliud quam Tiſmienica, nam hoc ad Boryſthenem ad Torhouiſtiam, illud ad Axiacum, vel Hypanim.

TECZIN 50. 12. 42. 12. Domicilium natale illuſtrium Comitum a Thęczinum. Produxit hæc domus viros excelſo & regio animo præditos. Proinde hoc peculiare habet, quod a ducentis annis nunquam a ſubſelliis ſenatoriis reſceſſit, ſed aut palatinorum, aut caſtellanorum munere fungitur. Ludouici Regis temporibus Topororum trecenta vexilla in quadam bellica expeditione cenſa fuiſſe dicuntur. Signum gentis eſt bipennis, quod veteri & recepta conſuetudine STARZA ideo vocatur, quod antiquiſſimum ſit ſignum. Nam quidam eius originem ad tempora Boeſlai Kryuouſty referunt, quidam ad Mieciſlaum uſque, qui primus Chriſto nomen dedit, quidam autem aboriginem ipſorum vnum ex duodecim illis palatinis fuiſſe tradunt. Auctores habeo.

TREBOWLA 49. 12. 48. 7.
TEHINIA 49. 6. 51. 6. Arx ad Bialogrodum, quam hoc anno Kozaki Niſouii acerrime oppugnarunt.

TUBARCZA 48. 6. 52.
TROKI 55. 7. 40. Sedes iſtic fuit Lituaniæ Ducum, ante conditam Vilnam.

TARNOW 50. 6. 44. 11. Domicilium natale illuſtrium Comitum a Tarnow. Multa autem memorabilia temporibus Jagiellonis & Vladislai tertii geſſerunt arauit Tarnouiorum. At Ioannes a Tarnow, noſtra memoria ſuæ famæ ſpendore prædeceſſorum ſuorum lucem ſuperaffe videtur. Hunc hominem Sigismundus Rex tanti fecit, vt poſt illam memorabilem victoriam de Valacho partam ad Obertinum, binorum groſſorum in iugera contributionem publicam ei decreuerit, qui honos antea nemini, quod ſciam, habitus fuit. Antiquitate quidem totum genus humanum adæquatum ſibi eſt. Sed ſi tempus illud reſpicias, quando quiſe tenebris emerſit heroicis factis, Tarnouii Tenciniis hac in parte pares habentur. Attamen Tencinii hoc nomine aliquid ſibi deberi volunt, quod veluti aborigenes ex ſtirpe Polonorum prodierint. Tarnouii autem aliunde huc appulerint. Hanc differentiam quidam ſtatuunt. Non ignoro tamen Stanislaum Orichouium, cui in hoc multa debentur, voluiſſe probatum facere, Leliuam, ſignum Tarnouiorum, hic quoque in Polonia, & ex Polonis originem ſuam traxiſſe.

TOMAKOWKA 49. 54. Inſula eſt in Boryſthene, inter Teſmien flumen & Feſſinum, quod ex nigra ſilua demanat, vbi Niſouii Kozaki, tanquam

Yyy

in arc e

in arce fortissima habitant confidenter. Etymon Thomakowka a Thomas videtur esse nata. Nam Thomitanis forsitan, ubi Ovidius exulabat, obnoxia fuit.

TRHOBIUS fluvius, ibidem e regione Cerkasy est

THLUMACZ 49. 49.

TARNOPOLE 50. 48.

TOHORO flu. 52. 54. ad quod Sytomirz, Cudniow.

TUROBIN 51. 5. 44. 6.

VILNA 55. 9. 49. 6. Vrbs insignis & ampla, Lituaniae metropolis, a Gedimino duce fundata, anno domini MCCCXXI. ad confluentem fluminum pulcherrimorum Vigiliae, & Vilnae, muro vero cincta ab Alexandro Poloniae Rege an. MDV. Haec nobis & Vngaris Boemisque magnam feriem Regum edidit. Vbi nunc est Vilna, Igliones populi a Ptolemaeo collocantur, qui ab Ovidio Gelones picti vocantur, eo quod variegata & polimita veste libenter utebatur ea gens, sicuti nunc septentrionales populi, Moschi, morem veterem retinent. Summae nunc auctoritatis est apud Vilnenses Eustachius Volouicz, non modo hoc nomine, quod sit eorum Castellanus & Cancellarius, sed quod eum propter eximias virtutes & opinionem summae prudentiae instar patris patriae amant & colunt. Non vidit ille Germaniam, nec unquam aspexit Italiam Galliamque, sed tamen & Germani & Itali, & qui modo veniunt in aulam regiam, habent in eo, quod mirentur & suspiciant.

VARMIA 55. 5. 42. II. Vide Braunsberg.

VENEDIE 55. 5. 42. II.

VILKA 53. 6. 47. 6.

VALRZ 54. 5. 39. 10.

YSCIE 54. 40.

VIECBORG 54. 2. 41. 3.

VANDEBURG 54. 4. 46.

VASOSCHE 54. 9. 46. 2.

VOLKOMIRIA 54. 2. 46. II.

VASILISKI 54. 8. 39. II.

VILGIA fluvius 51. 50. ad Ostrog decurrit.

VLANOW 51. 8. 51. 8. Scytharum municipium, quod

Sieniauii fundarunt ad obsequia sua. Nam eis commilitant, ubi datur signum.

VISTULA fluvius, quod & Istula, Vistillus, Vandalus, a veteribus vocatur. Flumen est, valde amoenum, & multos populos, iam ad hos, veluti eleemosynaria materfamilias, consulto diuertens ditat sua opportunitate. Haec mediam Sarmatiam peragrans lambit, & oritur ex montibus Sarmaticis ultra oppidum Skoczow & Bielsko, gradu 40. minuto tertio, 45. 9. & tandem ad septentrionem tendit, arcus figuram efficiens. Antequam autem mari mergitur, capit in re quinquaginta flumina iustae magnitudinis, quorum bona pars est navigabilis, ex quibus duo nobiliora infra Varsoviam sese ei associant: Narva, inquam, & Bug. Et cum insimul veluti peregrinatura ad sinum maris Baltici iter arripiunt, rursus aliquot, ante Gedanum, miliaribus, non secus, ac si lis quaedam inter ea coorta esset, inuicem a sese dirimuntur. Nam unum illorum Elblingam, veluti inuento proprio meatu, quod ante deseruerat, aliud medium petit. Vistula vero ipsa artificiose deducta suo alueo, quem nostri Leniwka vocant, Gedanensium vrbis muros alluens, in mare sese e converso demisso murmure exonerat. Hinc fabula nata est, de dissidio trium Nympharum, quae, cum initio concorditer itinere se se commisissent, tandem ad Gneuum oppidum, ira exitiali inter eas coorta, (nam & Gneuum iram significat patria lingua) amicitiam solvunt, & alienatae a se diuersum diuersae petunt.

VARSAVIA

VARSAVIA 53. 8. 44. 4. Sedes olim et colonia Auariorum populorum creditur fuisse, quod et loci vicinitas, et sonus cognominis indicat. Pons per Istula vastitatem ab Augusto Rege, ante decennium praedmirando genere structurae fabricatus, vrbis admirationem auget. Consilium et institutum aedificanda tantae machinae ex hoc epigrammate aeri inciso, et frontispicio portae affixo, facile patet.

Inscriptio pontis Varsoviensis.

Ne pontem sublicium

Superbo sumptu, atque arte admirabili

A Sigismundo Augusto, Rege inchoatum

Et a se post eius mortem

Consimili opere perfectum,

Repens vicina suburbanorum

Male cautorum rectorum flamma

Nec opinare mere corripere

Corruptumque in favillam redigeret:

ANNA Jagellonia Poloniae Regina

Magnorum regum coniunx, soror, filia,

Hoc lateritio propugnaculi sepimento tutissimo

A fundamentis excitato

Muniendum curavit

Anno Christi DEI nostri MDXXCII.

VRATISLAVIA 53. 5. 39. 6. Vrbs praecleara socii et soror Cracoviae ob continuas negotiationes, et quod colonia Polonorum fuit olim.

VIERUS 52. 4. 40. 12.

VIELUN 52. 2. 40.

VNIETOW 52. 12. 40. 8.

VIAZD 52. 9. 44. 4.

VOLBORZ 52. 8. 42. 8.

VARKA 52. 9. 44. 4. Vbi situm est oppidum Var-

ka, Ptolemaeus Burios populos ponit. Et certe vox etiam ipsa declarat Burios et Varense, B in V, vsitato more verso, non multum a se distare. Varka igitur inter antiquissima municipia Poloniae collocanda, sicuti et Sroda et Sobota.

VRZEDOW 51. 5. 45. 5.

VISLOKA fluvius 51. 1. 44. 2.

VISLOK oppidum 50. 8. 44. 3.

VIAR fluvius 51. 4. 45. 7. cum Vislok confluit ad

Lancud

VISNIA 50. 3. 64. 2. ubi comitia fiunt Russi-

cae nobilitatis.

VAG fluvius 49. 9. 42. 8.

VLDOVE iezioro 51. 6. 50. 6. Russii, Ovidii lacum hunc

fuisse, dum exularet, asseuerant. Est quidem nomen non parua affinitas. At certum est, Ovidium in vrbe Thomitana ad ostia Danubii exulasse: nisi forte reditus annui istius lacus a Romanis, in solatium exilii, ei attributi erant. Nam sal Scythicum ex aqua illius lacus conficitur. Vide lib. 3. Annalium nostrorum.

VILHORA 51. 6. 50. 6.

VISNIOVIC 51. 10. 46. 6. In arduo monte. Et est

colonia nataleque solum Ducum Visnoviecorum, quorum fama et decus bellicarum virtutum implevit Europam, ita, ut vbiuis, etiam in pagis, agrestes cantilenis eos celebrent. Locus ibi monstratur pugnae cum Tartaris et victoriae Polonorum.

Yyy 2

VHROWSKO

VHROWSKO 51. 9. 47. 5. Reius in suo libello huius gentis stirpem a Ducibus priscis Russis deriuat. Quae sententia comprobari potest privilegiis Vrgonis, aborigenis ipsorum, qui fundauit Wladicatum Chelmensem et pleraque alia.

VINNICA 51. 1. 51. II. praefectura in aditu Scythiae.

VISNIC 50. 43. Floruit haec domus supra modum, regnante Sigismundo primo sacrae memoriae Rege, postea, mortuo Ioanne Kmita, labasce-re coepit, sed spes est iterum pristino nitore restituendam, egregii et loco excelso nati iuuenis I. N. Barzii studio, nepotis Thenciniorum ex sorore, qui nunc est domi-nus arcis illius.

VCHANIE 51. 46. Domicilium spectatae nobilitatis. Ex hac gente nostra aetas habuit duos senatores praestantissimos: Arnolphum Vchanium Palatinum Masouiae, et Iacobum Vchanium, Archiepiscopum Gnesnensem regni-que primatem, virum expediti ingenii acerrimumque praerogatiuarum ecclesiasti-carum defensorem.

VYSOKIE 51. 5. 44. 6. Petri Cassouii, senisamoeno ingenio praediti, oppidum. Hic est nunc iudex terrae Lublinensis.

X.

Xiaz 51. 5. 44. 4. Kriuoustii regis temporibus fuit istic du-cum sedes, quod et nomen oppidi Xiaz indicat. Nam lingua nostra patria Xiaze ducem vocamus. Hic captiuum illum ducem Halicensem in Poloniam deportauerat. Vnde tragoedia magna secuta fuit bellorum.

Z.

ZAMOSCIA 51. 6. 46. 7. Domicilium vetustae gentis Sza-riorum, qui nunc Zamoscii dicuntur. Arx fuit vetus in firmissimo loco, et re-fugium ab incurfionibus Tartarorum, patris castellani et auorum memoria. Nunc demum a fundamento muris eductis, propugnaculis institutis, oppidoque nouo adiecto, non minus ad elegantiam, quam ad sustinendos quosuis hostes, ab integro excitata, opera et sumptibus illustris et magnifici domini, Ioannis de Zamoscie. De hac re luculentius testatur inscriptio tabulae marmoris nigri, frontispicio aedi-ficii ibidem affixa, quam ego describendam curauit.

IOANNES DE ZAMOSCIE Regni Poloniae Cancellarius, exercituumque Dux supremus, et Cracouiensis, Mariemburgensis, Belzensis, Cnissinensis, Mediri-censis, Cresouienis Praefectus. Dum bello Serenissimi STEPHANI Regis cum Ioanne, magno Duce Moschorum, pro debita in patriam pietate, nec sumpti-bus, nec laboribus, nec vitae parcat, innati quoque erga patrios lares amo-ris, hoc monumentum excitari curauit.

ZDROIOW 50. 6. 45. Thomae de Zdroihow, Capitanei Pre-misliensis maiorum domicilium natale, qui omnibus bellis Stephani Regis non modo interfuit, sed magna ex parte praefuit, et oratorem egit ad Christianissimum Regem Galliarum, et ad potentissimum Imperatorem Turcorum.

ZALESIE 50. 4. 44. 4.

ZASLAW 51. 3. 49. 9.

ZUKOW 49. 2. 48. 1.

ZELECHOW 55. 45. 5. Locus natalis spectatae stirpis Ciolkonum.

ZARNOW 51. 4. 42. 7.

ZINKOW 50. 50. Arx in Podolia, sed neglecta.

ZBOROW

ZBOROW 51. 4. 44. 4. Zborow arx murata elegans, est-que domicilium natale magnificorum dominorum de Zborow. Produxit haec domus senatores magni nominis nostra aetate, Martinum Zborouium castella-num Cracouiensem, animi & corporis celsitudine virum conspicuum, Petrum Zborouium, filium eius, palatinum Cracouiensem, Ioannem Zborouium, Castella-num Gnesnensem, qui praefectus summus copiarum fuit in pugna Derfauiensis, Andream, Marsalcum curiae. In summa, quotquot ex sororibus eorum prognati sunt, omnes ad magnas res gerendas nati esse videntur, si bellum moueretur, & classicum caneretur contra Christiani nominis hostem.

ZOLKIEW 51. 5. 44. 6. Locus natalis amplissimae stirpis Zol-kieuorum, quorum virtus bellica enituit in bellis Prutenicis, & antea Tartari-cis, Moschouicis. Horum nunc columen Stanislaus Zolkieuus, palatinus Belzen-sis eodem aeuo fuit.

ZYDACZOW 43. 47.

ZARY 50. 10. 41. 7.

ZATOR 50. 10. 40. 5.

ZABNO 50. 12. 43. 10. oppidum.

ZOHAD 49. 7. 44. 2.

ZULA fluius 50. 6. 50. 6. non Sula ad orientalem ripam Bo-rysthenis, ad cuius ostia in confluentem Rex Boleslaus Chobri columnas ferre-as, pro gadibus finium Sarmaticorum, post continuas victorias victor iniecit: ego quoque hic descriptionis huius finem facio.

SITVS ET AMBITVS LIVONIAE PROVINCIAEVMQUE

AD FLVMEN DVNAM SITARVM

a tyrannide & metu tyrannidis Moschi liberatarum, Stephani Regis Poloniae
virtute, felicitate & perseverantia, exercitusque eius.

IVXTA ITINERARIVM EXERCITVS POLONICI REDEVNTIS EX MOSCHOVIA.

A

	Latitudo		Longitudo		
	gradus	minuta	gradus	minuta	
A MOZA flu.	59.	8.	54.	6.	a Derpt lacu Virtiz o-
ritur & defertur ad lacum Peibus, qui Plefcouiam alluit.					
ADSEL	59.	6.	58.	12.	
ALTENTIUM	69.	8.	50.	6.	
ADCHA	60.	10.	52.	10.	
ASZ	61.	4.	51.	6.	ad flumen Ambda.
AMBOT	61.		45.		Portus Findlandiae. Ibidem & Am-
boten, ab eo loco non procul traiectum in Svetiam, cuius maris est 81. millia-					rium distantia.
ASCHERAT	57.	3.	49.	5.	
ADENSKO lacus	62.		56.		septentrionalis ad modum, vnde
Nothburg vicina ei.					
ARENSBOEG	60.		43.		in insula Ossilia.
ARIES	58.	11.	48.	2.	

Zzz

AGATYRSI

AGATYRSI hos populos, veteres prædiuites & beatos, hoc potissimum nomine, censabant, quod solis inter mortales, diuitiis uti, absque inuidia & æmulatione aliorum, datum sit. Hos eo fere loco statuebant, ubi est Kokienhaus, & oppidum Tyrſen, quod appellationem præscam adhuc videtur retinere. Sed & Kokienhaus audio locupletem esse præfecturam.

AMBDE 61. 51. Obseruabis, quod Germani Lubecenses, occupata Liuania, nomina locis indiderunt, petita a regione vicina. Lubecensibus notum est nomen Ambde non procul Lubeco.

B

BERHOLM 61. 5. 51. 5. Arx in Haria, quam rex Suecorum interceptit, non procul a Revel.

BIALY KAMIEN 60. 8. 49. 10. Germani Vitenstein vocant.

BERLE 58. 3. 49. 10. ad scaturiginem fluminis Theidera.

BERLE 59. 6. 48. 10. ad Sedwe profluentem.

BERSON 57. 7. 49. 12. non procul a lacu Ludan.

BAWSKO 56. 6. 47. 6. in summitate fluius Duldera.

BLOKAUS 57. 12. 47. 5. Blokaus propugnaculum ad Rigam nouiter excitatum. Nam Dinamont ab altera est parte, remotius, quam ut nauium cursum ei aculatione assequi possit.

BERSARI in Curlandia.

C

CURLANDIA 56. 46. Nobilissima prouincia & nostra ætate magis dilatata finibus extensis, & in formam prouinciæ a Regibus nostris redacta. Habet mare proprium, quod Curlandicum dicitur, habet & insulam & portum, qui Curisferunk vocatur. Præerat huic Ducatui, Augusti regis temporibus, Gottardus Ketler, cuius opera in bellis Liuonicis utebatur. Commendatur a Polonis a fidelitate, & quod in ea expeditione erga eos officiosus fuit. Huius filius etiam captiuitatem pertulit, dum Pieczary animosus cum nostris oppugnat, & pro honore Regis strenue dimicat. Terminatur autem Curlandia a meridie Samogitia, a septentrione mari Liuonico, sed si addas Semigalliam, quia vtrumque possidet, tum flumine Duna, a Bawsko ad Memel ducta linea.

CORALIA 62. 51. Prouincia quædam diues admodum. Et significat lingua Moschica regiam terram. Nam Korol illi regem vocant. Eant enim sibi Rex Sueciæ vendicat.

CREMON 59. 5. 48. 3.

CASTERHELM 61. 46. ibi est traiectionem in Suetiam ex Finlandia: cuius distantia est 81. miliarium.

D

DUNA flumen 57. 55. nostri vocant Dzwinam, veteres Rubonem appellarunt. Præterlabitur Vitepsko, Polocko. Recentiores scribunt, eam oriri ex Seueria, prouincia Moschorum, fere ex iisdem paludibus, ex quibus assurgit Borysthenes, gradu 56. 57.

DUNEBURG 57. 4. 51. 11. ad Dunam flumen Curlandiam versus.

DUNAMUND 58. 43. 2. Arx in ostiis fluminis Dunæ in ripa septentrionali Ossiliam versus, a Riga duobus miliaribus, propugnaculum fortissimum, cui præsidia Polonica imponuntur, ob maiorem securitatem negotiatorum & ipsius vrbs Rigensis. Lituani Diamem vocant.

DERBT 59. 7. 49. 10. Torpatum latine vocamus. Episcopatus fuit amplissimus. Memini & ipse, in Concillio Tridentino postremo adfuisse episcopum Torpatensem. Capta hæc fuit vrbs a Moscho 1558. sed a nostris 1582, de manu hostium meliore successu vindicata, quam si illa vice, ante viginti

viginti annos post expeditionem Posuolensem, a Cruciferis in manus nostrorum deuenisset. Nunc enim imperium iure conqueri non potest, fines eorum esse attrectatos, cum ex faucibus ipsis hostium bolus hic ereptus sit.

DRISSA 57. 8. 52. 2. Errauit toto coelo auctor tabulæ, in qua depicta est Polonia. Nam situs fluminis Dunæ, istarumque duarum munitionum pugnat cum vera supputatione miliarium, & experientia ipsa. Quare error hic corrigendus est eo modo, ut iam vides.

DULDERA flu. 57. 47. in meditullio ipsius Curlandiæ, supra quod Mittow, vrbs primaria Ducis.

DURBEN 57. 45.

DOBLIN 57. 3. 46.

DAGEDEN 60. 7. 46. infra Haspaliam insula socia Ossiliæ.

DAN 60. 7. 46. inter Ossiliam & Liuoniam parua insula.

E

ESTLANDIA 46. 49. Est prouincia in Liuania, quæ inter sex alias numeratur. In hac Torpatum est situm.

F

FELIN 60. 1. 48. 11. Germanice per W scribitur Welin. Arx est in Estlandia bene munita, in qua Wilhelmus Furstembergus a suis militibus Moscho fraude proditus fuit, & in Moschouian auctus, ubi etiam in vinculis exspirauit.

FALKENHAUS 59. 11. 56. 5.

FEGFEUR 60. 11. 49. 6.

FENENBURG 57. 6. 43. 6.

FINES Samogitiæ, vide Samogitia.

FINES Curlandiæ, vide Curlandia.

FINES Liuoniæ Polonicæ & Suecorum ditionis, est fere parallelus sexagesimus, & occupant fere totum Venedicum sinum ab vtraque ripa.

G

GOTTLANDIA 60. 45. Molotius, geographus Venetorum, exponit esse di-
G tam non a Gothis, sed ex Germanico, quasi dicas optima terra.

GROBIN 56. 6. 46.

GOTTLINGEN 57. 4. 45. 7. ditionis Curlandiæ, sicuti & Grobin.

GERVELANDIA, regio hæc mari adiacet, septem miliaribus in latum & longum.

H

HASPALIA 61. 47. 7. sedes fuit episcopi Haspalensis. Inter hos motus, Magnus, frater Regis Daniæ, eam sibi usurpauerat, titulo episcopatus, sicuti & insulam Ossiliæ. Sed qui insulis illis duabus dominatur, potest in arcum adducere omnes Liuoniæ portus. Ferunt autem Danos libenter insidiari talibus locis, ex quibus propter angustos transitus, nauigantibus nocere possint. Qua etiam ratione sibi plurimum placent, quod veluti ianitores portuum esse volunt. Ferunt autem iam hoc anno illas duas insulas in potestatem nostrorum deuenisse.

HARIA, prouincia vna ex sex ducatibus Liuoniæ. In ea sita est Reuelia, Badis, Feguerge.

HOCHROSEN 59. 11. 49. 1.

HELMET 56. 16. 43. 4.

HERSCHENFORT in Finlandia ex opposito arcis Kolek.

HOCHLAND 61. 53. insula e regione Naruæ in Venedico sinu.

HASSENPOOT 57. 45. in Curlandia.

Zzz 2

IVANOW

IWANOW horod 61. 10. 53. 6. Arx munitissima ex lapide secto excitata, & a nomine ipsius ducis Moschorum nuncupata, æmula Naruæ. Est enim ei opposita, ne qualibet occasione arrepta rebellare queat. Etenim est moris Monarchis, aliquas munitiones talibus urbibus ob certos respectus adiacere, nimirum ut ingredientibus & egredientibus urbem semper habeant, quod vereantur. Eodem consilio Moschus Narua potius hanc arcem erexerat.

IAMMA 61. 7. 54. 9. Arx munitissima ad flumen Plossa aut Iuga, septentrionalior inter omnes Liunionæ arces. Distat ab Ivanow horod XII. miliaribus. Ab hac rursus Polna flumen XXVI. miliaribus extenditur, ad cuius ripam arx Oressék sita est, dislimitatque Sueciam a Moschouia. Nos hic ex altera pagina picturæ consignauimus.

IUGA fluuius 61. 54. a Nouogrodia tendit etiam Naruam versus, & auget Naruensium diuitias.

IURGENBURG 58. 8. 48. 12

K.

KOKENHAUS 57. 4. 49. 6. Vide supra Agatyrsi.

KRISSEBORG 57. 4. 50. 5.

KARKUS 59. 9. 48. 3.

KIES 60. 48. Arx ad quam memorabili clade profligati

sunt Moschi, duce exercitus N. Sapieha Lithuano, non procul a Parnaua in Estlandia. Alii Kies dicunt vocari Wendin. Huius Sapiehae frater Procancellarius est magni Ducatus. Vir, supra ætatem, prudentia & eloquentia admirandus.

KORALIA vide Coralia per C.

KOLEK 61. 8. 50. 9. Arx.

KIRCHHOLM 57. 8. 48. 6.

KLEIN ROP. 59. 8. 48. 3.

KEREMP 59. 6. 50. 10.

KRASNYGRODEK 59. 7. 52. 11.

KAWELECHT 59. 10. 49. 7. significat eme candelam. Et re vera candelis ibi opus est. Ibi enim dies iam hieme noctescunt, & noctes æstate diescunt, propter vicinitatem arctici poli.

KONCKUL 59. 7. 49. 4.

KOPOREIA 61. 12. 55. 12.

L

LEVARD 57. 4. 48. 5. Arx ad flumen Dunam octo miliaribus a Riga

LAIFLANDIA 57. 47. Liunionæ veteris quinque erant præcipui Ducatus: Estlandia, Curlandia cum Semigallia, Virlandia, ubi est Narua, Haria, & Laiflandia, ubi est Riga. Istæ nunc finito bello, anno superiore, in tres palatinatus, veluti tetrarchias, a Serenissimo rege Poloniae, Stephano primo, descriptæ & in ordinem redactæ sunt, legesque eis datæ, locus conuentuum designatus, ubi ius dicitur, deliberationes expediuntur, exemplo Prussiae.

LODE vel Lede 61. 7. 48. 7. non procul a flumine Leal. Pertinebat ad Absalensem episcopatum. Hanc Gottardus Kettler, Dux Curlandiæ, Suerensibus eripuerat, simulque aliquot grandia tormenta ademerat.

LUKI veliki 58. 5. 56. Anno 1581. summa contentione & obstinata militum Polonorum pertinacia expugnata. Magna ubi strages & sanguinis effusio facta fuit, quæ nulla ratione vitari potuit, satis sic irascentibus genti Moschorum, de qua re vide lib. 8. historiæ nostræ.

LOVAT fluuius 58. 56. Præterlabitur Luki, & miscetur lacui Ilmen ad Nouogrodiam.

LUDEN

LUDEN 57. 7. 50. 2. a stagno Luden dictum.

LUDEN lacus 57. 56.

LANDE 57. 3. 49. 8.

LUTZEM 57. 8. 51. 12. ubi Marcus Sobieski Signifer aulae regiae, miles strenuus, cum ad deditionem Moschos, nomine Regis, stando in equo sub moenibus inuitaret, globo venenato petitus ita enorme vulnus retulit, ut malignum contraxerit Erysipelas, seu ignem sacrum.

LANCEL 59. 4. 47. 11.

LAIS 61. 51. 5.

LODE 61. 5. 48.

LIBA 56. 45. 3. Libonis Nauarchi Pompei aduentu clara. Ibidem flumen Liba.

M

MARIENBURG 58. 10. 51. 11.

MOLAN 59. 3. 48. 11.

MARIENHAUS 58. 3. 51. 9.

MYTOW 57. 1. 46. 11. ad flumen Duldera, metropolis Curlandiæ.

N

NOVOGROD 60. 6. 53. 6. Naugardum Germanis dictum.

De situ & eleuatione harum regionum male sentiunt cosmographi, tam Veneri, quam Marienburgenses. Nam eam longe septentrionaliore faciunt, quam distantia locorum & supputatio miliarium exposcit. Inde fit, ut & parallelorum & meridionalium circulorum ambitum eis longe diuersum tribuant. Ego experientiam sequutus sum, prout nobis retulerunt milites, qui exantlatis laboribus militaribus in Moschouia regiones illas peragrarunt. Habui etiam præ oculis picturam & itinerarium supremi ducis copiarum, magnifici domini Ioannis de Zamostia, quam mihi accommodauerat. Et puto me ad veritatem ipsam propius accessisse. Descriptiones Nouogrodia omitto, cum vbique apud auctores occurrant. Alluit eam stagnum nobile Ilmen, quod excipit Louatum flumen. Sic & Iuga flumen.

NITAW 58. 10. 48. 3. arx in Laiflandia.

NARVA 61. 11. 52. 10. Arx & ciuitas nominatissima ad flumen Naruam. Et est emporium celeberrimum, quo Plescouiensis & Nouogrodienfes naues deuehunt mercenarias, & ditant urbem & ipsi ditantur. Eodem, ex toto Venedico sinu deuehuntur merces. Huius ex aduerso arx Ivanow horod, Narua autem per medium interfluit. Est illa nauigatio commoda, tamen duobus miliaribus ab urbe rupes quædam impeditam reddunt nauigationem. Respicit Narua fere ex aduerso Findlandia urbem Wibur. Debitque portus hic Naruensis, confecto bello Moschouitico, cedere in brabium Regi Poloniae. Sed rex Suecorum nolens sibi deesse, anteuertit. Obiciebant nostri, id commissum esse contra æquitatem & contra pacta conuenta, vrgebantque exemplum venatorum, apud quos flagitium est, feram, ab alio exagitam & a canibus defatigatam, intercipere. Sed Suecus quibusdam euasioneibus transitiones illas eludebat. Contra quem rex modestissimus summo iure noluit vii. Dedit hoc affinitati, dedit tranquillitati reipublicæ Christianæ. Res tamen ad senatum relata in aliud tempus discutienda reiicitur.

NEVEL 57. 53. arx.

NEWML 50. 10. 48.

NAIHAUS 59. 48. 4. non remote a Peczory.

NEISCHLOS 58. 8. 52. 8.

Aaaa

NARGEN

NARGEN 61. 49. Insula ad Reuel, quæ indicat suo nomine iter ad Naruam.
 NOTHBURG 62. 56. valde septentrionalis ad Ladensko lacum in Curlandia.
 NEMELOW 57. 46.
 NEISCHLOS 61. 5. 52. II. in ipsis angustis lacus Peibus, ex quibus Narua flumen exoritur.

O

OSSILIA 59. 49. Insula pulcherrima in mari Liunico. Eam cruce signati Danicæ regi prodiderunt, qui potiuntur hac insula, de dominio maris illius præsumunt, & impedire navigationes Liunionis possunt.
 ORESSKO 63. 59. ad flumen Pulno, Koraliæ iuxta.
 Tentata hæc Suecorum armis statim post bellum finitum inter Moschum & Regem. Distat ab Iamno XXVI. milliariibus. Polno flumen disliminat Sueciam & Moschouiam.

OLSEN 59. 6. 50. 10. ad lacum qui manat Peczury.
 OSTROW 59. 52. 4. arx ad flumen Velika, ubi exercitus regius præludium & experimentum fecit virium suarum, antequam Plescouiam obsidione cingeret.

OPOCZKA 59. 53. 5.
 OPERPAL 60. 8. 50. II.

P

PLESKOVIA 60. 8. 51. 8. Descriptiones Plescouiæ ubi que apud auctores occurrunt. Quomodo autem oppugnata a nostris & in angustum redacta lib. 8. historiæ nostræ reperies. Distat a Riga LX. milliariibus & totidem a Polocko, quod & circino probare potes. A Torpato seu Derpt XXI. a Narua XVI.

POLOCK 57. 9. 52. II. regia quondam principum Russiæ.
 POLNO flu. 63. 56. ad hoc Oresskum est situm.
 PSKOWKA flu. 60. 52. urbem ipsam Pskow permeat. Castra regia ad eundem profluentem metata erant.

PARNAVA noua 60. 9. 48. 2. ad littus fluminis Vbra. Cis vero flumen Haspaliam versus Stara Parnaua cernitur.

PEMBURG 57. 10. 57. 10.
 PEBALGEN 58. 1. 56. 10.
 PECZURY 60. 3. 51. 9. Monasterium insigne.
 PORCHOW 60. 5. 53. II.
 PIRKUL 69. 5. 48. 9.
 PEIBUS lacus 61. 52. ex quo Narua demanat statim post Pleskouiam.

PROCLUD 61. 49. in isthmo Findlandiæ e regione Reuel.
 PADES 61. 8. 48. II.
 PILTEN 57. 8. 45. II. ad Vindæ fluminis ripam a Danis adhuc possidetur, sed liberatur.

PLEN 55. 7. 46. 3.
 PARNAVA flu. 60. 48.

R

RIGA 57. 5. 47. 7. Vrbs amplissima opulentissima. que, metropolis Liunionis. Huius altitudinem fere eandem cum Gedano geographus Venerorum facit, quem errorem correxi, & littus Liunicum paulo altius assurgere feci. Constat enim urbem Vilnensem cum Gedano eandem latitudinis

latitudinis rationem habere. At Vilna Rigam euntes via septentrionali quadraginta milliaria emetiuntur, quæ duos gradus efficiunt & paulo plus. Itaque duobus gradibus Rigam cum suo littore assurgere feci. Hæc vrbs per hos motus bellicos, viginti & aliquot annos varios casus fortunæ experta est, & miris modis, iam a Regibus insularibus, iam a Moschis, petita est, tandem liberata gratias agere debet Regi Poloniæ, quod eam respirare fecit, & portum ei a Vitepsko usque per octoginta milliaria patefecit. Situs eius, & stagnationes maris in maiore spacio, ut melius cerni queant, adiecimus.

REVEL 61. 8. 49. 8. Vrbs amplissima, post Rigam secundo loco habitata a Sueuorum Rege prærepta. Sed Venedicus sinus (ut nomen ipsum indicat) non nisi Venedos, id est, Slauonicæ linguæ populos, pro veris & legitimis habuit hæredibus.

RUM insula 61. 8. 49. 8.

RODENPAS 58. 3. 48. 8.

ROP 58. II. 48. 10.

ROZEMBERG 59. 2. 48. 10.

RINGEN 59. 7. 48. 4.

ROMITEN 57. 8. 50. II. ad lacum Ludan.

RANDEN 59. 9. 49. 4. ad lacum Virtffer.

REXHEIM 62. 51. id est, domus regis, & Moschi vocant stagnum illud, Coraliæ, quod idem significat.

RIMACH 64. 6. 58.

S

SEMIGALLIA 56. 6. 49. 6. Regio, quæ Lithuanicæ a meridie, Curlandiæ vero a septentrione, contigua est, non procul a Vilna: sed Duci Curlandiæ attributa est.

SAMOGITIA 55. 45. Terminatur ab ortu, linea ducta a Katino ad Banko, ab occasu littore maris ad Memel & Libam, a meridie flumine Nemem, & tandem mare versus decurrit cum profluente Tang, a septentrione Curlandiæ. Malui more Strabonis circumscribere fines harum regionum, quam typum ipsum frequentibus lineis deformare.

SAVOLOCIE 58. 8. 54. 12. Munitio in firmissimo loco paludibus et lacubus undique septa, sed a nostris (duce magnifico Ioanne Zamoscio) Rhodiorum militum artibus oppugnata & defatigata ægre salutem impetravit.

SERBEN 58. 4. 49. 9. Serborum nomen notum est, qui aut hic in vicinia ad Venedicum sinum olim confederant, aut cum Lubecensibus illi Venedi & Sorabi transferant, qui in Saxonia hactenus habitant, & nomen eorum in eo oppido hæsit.

SACEL 57. 7. 49. 7.

SEGENVULT 57. 12. 48. 9.

SUEIN 57. 12. 49. 5.

SEDUE fluuius 59. 48.

SEXUEGEN 58. 1. 50. 1.

SANGRAC 59. 5. 49. 10. Existimo in fauorem Gratiani Pontificis oppido nomen impositum, qui aut fundauit, aut auxit ordinem istum.

SIEBIESZ 55. 2. 53. 4.

SALAS 59. 6. 47. 12.

SELGAR 61. 4. 52. 12. Insula cum oppido in lacu Peibus innatat veluti Rhodis. Iam vides totam Liunionem stagnis & fluminibus marisque portibus ita repletam esse, ut putes Veneriam riuis distinctam.

S. BRIGITTA 61. 6. 50. 4. Diva Brigittæ nomen celebre est.
 SRUNDEN 57. 1. 45. Ad Vinden.
 SABEL 57. 45. Ad Vinden.
 SENEBORG 60. 46. Ad Offiliam insulam.
 SOKOL 57. 53. aliquot miliaribus a Polocko, duce belli Me-
 letio expugnata. Ibi Seremet, Moschorum Dux nominatissimus captus, plurimi
 bellatores eius cæsi & trucidati, roburque Magni Ducis concidit. Missi erant
 isti ad ferenda subsidia Polocenibus.

T

TREIDEN 58. II. 48. 7. Civitas ad fluvium Treidera.
 TRICATEN 58. II. 49. 10.
 TREIDERA flu. 58. 49.
 TYRSEN 58. 50. 3. Oppidum in quo veterum populo-
 rum Agatyrforum, qui hic habitabant, nomen hæsit, non remote a Kokienhaus.
 TAURUS 59. 10. 48. 10. arx firma.
 TOLZBORG 61. 8. 51. 5. In Chersoneso quadam Venedi-
 ci sinus vrbs inter Reuel & Naruam.
 TUCCUM 57. 5. 46. II.
 TOROPEC 58. 56. vbi Signifer regius, Marcus Sobieski, den-
 sa nube sagittarum petitus, aliquot in lumbis, plura ex penula pendentia tela ad
 exercitum reportavit. Situs arcis est ultra Luki veliki.

V

VITEPSKO 57. 4. 55. 1. Si bene observavit D. Guagninus
 distantiam eius ab Orsa, nempe XVIII. miliarium, tunc apposite sic colloca-
 bitur. Est firmissimum municipium duas habens arces, nec ei par habetur in illa
 regione. Quondam Ducum Russiæ fuit sedes.

VIK 60. 46. In insula Offilia vrbs & territorium Vikenlandia diceba-
 tur. Hæc vna cum Haspalia episcopi diuisionis fuit.

VENDIN 58. II. 49. 2. nostri Kles vocant.
 VANZEL 59. 2. 48. 6.
 VOLMIRZ 58. 12. 49. II.
 VALK 59. 6. 49. 3.
 VELIKA flu. 59. 56. Forsan ideo sic vocata, quod sit flumen
 magnum. Nam nostra lingua velika significat magnum. Aut quia non procul ori-
 tur a Veliki Luki.

VORONIECZ 58. 55.
 VELIN seu Felin 60. 49. 9.
 VIRTSCHER 60. 49. lacus nobilis paulo supra Derbt vicinum ar-
 ci Taurus.
 VISKIEL 60. 9. 49. 3. Sita est inter duo flumina, Amora
 & Embde.
 VIRCEBEG 60. 10. 51. 5.
 VEYSESTEIN 60. 9. 49. 9. nostri vocant Bialy kamien.
 VEISEN 60. 3. 50. 9.
 VRANGA 61. 50. insula e regione arcis Kolek.
 VIBOR 62. 50. e regione Koropeia.
 VELIKIE luki 58. 5. 55. vide Luki.
 VINDOW flu. 57. 45. vide dictionem Vendin.

VENEDICUS sinus 61. Est mare mediterraneum inter Liunioniam & Finlandi-
 am, sed geographorum pars magna errat, quod eum in septentrionem nimis
 oblique

oblique dirigunt, cum statim ab Haspalia inflexio eius incipienda, & iuxta paral-
 lelum sexagesimum secundum, orientem versus, debeat extendi. Quod nisi fa-
 ciamus, miliarium veram distantiam amitemus & experientia repugnabimus.
 Ego itinerarium exercitus sequutus sum. Vocatur autem Ptolemæi tempo-
 ribus sinus Venedicus totum mare Prussicum. Totum autem mare inter
 Prussiam, Liunioniam, & Daniam, Oceanus Sarmaticus, a Ptolemæo vocatur, vt
 liquet ex tabula IV. Germaniæ. Nunc tantum Venedici maris, in illo sinu par-
 uo, nomen hæsit. Probatur autem testimonio linguæ totius Germaniæ Vene-
 dos vocari, non modo illos Vinidas, qui in Saxonia habitant, sed etiam illos,
 qui in Slatonia, adeoque omnes, qui lingua Slatonica vtuntur. Quod si ita
 est, constat ergo totum illud Venedicum mare antiquitus possessum fuisse a Ve-
 nedis, hoc est, a Russis, qui a Venedis, seu Henetis, originem suam & appellatio-
 nem deriuant. Et ideo Moschorum Ducem mortuum, eo respectu, bellum mo-
 uisse puto istis regionibus, quod plurimum movebatur veterum geographo-
 rum tam evidenti testimonio. Penes hunc Venedicum sinum Finonicus sinus
 maris proxime statuitur gradu fere 70. Ibi est crux collocata lapidea, vltra vide Olauum
 quam sub capitali poena, a rege Suecorum, progredi peregrinantibus prohibi-
 tum est, nisi prius sumant facultatem ab ipso Rege. Nos quoque hic ad istam
 crucem finem huic chorographiæ faciemus.

X. IACOBI PRILUSII (129)

DE PROVINCIIS POLONICIS, ET QUIBUSDAM
 REGUM DIPLOMATIS TRACTATUS
 EX STATUTORUM LIBRIS AB ILLO PUBLICATIS EXSCRIPTUS.

CAPITULUM I.

De Magno Ducatu Lithuanie.

LITHUANIA, est regio in Sarmatia, quæ ab oriente Scythiam, a me-
 ridie Poloniam minorem, ab occidente Masouiam, a septentrione
 Liunioniam, Samogitiam, & Moschouiam habet. Et licet hic ducatus
 tus ad ducenta fere miliaria Germanica quaquaversum pateat: gens tamen Li-
 thuanorum superioribus annis (æque ac regio multis sui locis sterilis & inculta
 est) obscura & contempta, Ducique Kiotiensi tributaria fuisse, memoratur: donec

Bbbb

VITHENES

(129) IACOBUS PRILUSIUS, tempore Sigis-
 mundi Augusti, Poloniz regis floruit, orator, pœ-
 ta & Iure consultus insignis, terræ Cracouiensis
 notarius & ædilis, vir suo tempore longe erudi-
 tissimus, Orechouii, Tricesii & Kochanovii fami-
 liaris & amicus. Laudatur quidem a STAROVOL-
 SCIO in elogis, ob eruditionem, sed non minus
 etiam vituperatur, quia transfuga, vt ait, e castris ec-
 clesiæ Romanæ fuit. Parochus & pastor antea fuit
 ecclesiæ Mosciensis, teste Starovolscio, qui sequen-
 tia de Prilasio memoria prodidit in elogis: eadem
 qua Orechovius impietate Lutherana imbutus, reli-
 quit velut mercenarius onus ecclesiæ Mosciensis,
 cui parochus & pastor datus præfuit, transiitque ad
 coenobios illos Wissembergenses porcos, vt in coena cum

illis, loco panis vini, hereticis siliquis infarci-
 retur, omni farina cassis. Duceque uxore mu-
 lierosus sacerdos, vicegerentis officium in castro
 Cracov. habita seculari gessit, Kmizæ palatino
 Cracov. magno in Polonia senatori, & litterato-
 rum fautori, ob ingenii præclaras dozes & iu-
 ris patrii peritiam in primis clarus, atque ex
 eo reliquis in Polonia dynastis, tum & ipsi regi
 Augusto familiaris. Scripta eius sunt:

I. Oratio in obitum Sigismundi I.

II. Liber de legatione

III. Statuta ac privilegia regni Polonia omnia
 anno 1553. in fol. 965. pagina

IV. Liber poematum variorum

V. Liber epistolarum familiarium.

VITHENES Dux quidam eorum, sumptis virium incrementis, negaret ei tributum: quin & iugo principibus Russiæ vicissim iniecto, eos ad tributa sibi pendenda addegerit. Nec longo post tempore, IAGELLO, magnus Dux Lithuaniae, circa annum MCCCLXXXVI. Hedwigi, filia Ludouici Hungariæ & Poloniæ Regis, in uxorem ducta, sacro baptismo unctus, Vladislai nomen, vnaque regnum Poloniæ, Baronum regni consensu, accepit. Prætereaque secum fratres quatuor & gentem Lithuanam, contractis eius idolis, lucisque incensis, & exemplo suo, & tunicarum in concursantem pannosam plebem largitione, ad fidem Christi conuertit: fideque neophytos opera Polonorum primis rudimentis doctrinæ Christianæ instruxit: ac insuper Ducatum solum Lithuaniae, Samogitiæ, & Kiouitæ, cum Alexandro Vitouido, aliisque fratribus suis, regno Poloniæ incorporauit, & vniuit perpetuo. Hic primus Lithuanum nomen adeo illustrauit, vt & Polonia ab hoc primum Rege, eiusque successoribus, tam litterarum, quam armorum gloria florere, amplissimique regni nomen habere cœperit. Qualisque & quantus vir fuerit in magistratu declarauit. Habuit autem fratrem Alexandrum Vitouidum in rebus gerendis quasi Thestrum. Hic enim, loco fratris, Lithuanis magnus Dux relictus, adiecit suo, & fratris ducatu ducatum Plefcouiensem, ducatum Nouogrodiensem & ducatum Smolefcensem, qui, an incuria principum, an perfidia præfidiorum, a Moschis intercepti, Lithuanisque detracti sint, scire non possumus: certe qui nostrorum principum velit, haberet satis materiæ ad parandam sibi gloriam, atque adeo nominis immortalitatem, in recuperanda defestrice Silesia, & Pomerania ab vna parte regni, & in repetendis iis ducatibus, quos dicimus a Moschis esse interceptos, parte ab altera: item Oczakouio a Scythiis, nisi quod interdum iniquior etiam pax iustissimo bello est anteferenda.

Alexander ducatus Plefcouiensem, Nouogrodiensem & Smolefcensem Lithuaniae adiungit.

ARTICULUS I.

Magnus Ducatus Lithuaniae, Regnum Poloniae.

Vnio magni ducatus Lithuaniae cum regno Poloniae in HRODLO a. 1413.

IN Nomine D. Amen, ad perpetuam rei memoriam, debitores sumus spiritualis alimonie salutaria illis pocula ministrare, quibus præsidentes temporalium commodorum præstamus suffragia: vt quos ad corporis necessitatem sustentamus, salutis etiam ipsis, quantum nostra sufficit facultas, ministeria porrigamus: ne, dum temporalibus insistimus profectibus, vitæ commoda negligere videamur. Et vnde dona benedictionis, & brauium expectamus sempiternum, inde vitæ detrimenta sentiamus, & præmiis destituti adoptatis nulla laboris nostri commoda consequamur. Expedit perquirere, & debita attendere ratione, vt, dum hominibus impartimur carnis beneficia, meditemur qualiter ipsis coelestia præbeamus alimenta, & quos in hoc sæculo transitoriis rerum condimus copias, illis viam æternæ beatitudinis demonstramus, quatenus & hic nostræ munificentie cognoscant præsidia, & tandem futuræ gloriæ compendia per exercitia directionis nostræ apprehendant, in omnium Salvatore. Proinde nos VLADISLAVS, Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiouiæ, Lithuaniae Princeps supremus, Pomeraniæ, Russiæque Dominus et hæres, &c. Et ALEXANDER, alias Vitouidus, magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Russiæ Dominus, & hæres, &c. Significamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis, præsentibus, & futuris, præsentium noticiam habituris, quomodo terras Lithuaniae, & earum incolas, nostro subditos dominio, in quos liberalitatis nostræ manum extendimus, & profectui ipsorum intendentes, multa frequentia, statum, & conditionem eorum, semper studuimus facere meliorem. Feruenti desiderio cupientes in assumptæ fidei deuotione iugiter solidare, et fundare. Vt ipsos altissimus, quo præstante lumen fidei per nostram operam receperunt, ad laudem, et honorem sui

sui nominis, et eiusdem fidei catholice augmentum gratiæ suæ charismate confirmaret. Cum eos sæpe munificentie nostræ donis refecimus, summopere affectamus spiritualibus gratis refouere, et per quæque legitima studia, et labores id feruentius mancipare. Qui, vt se in fidei constantia commodius exercent, et crescant de virtute in virtutem, iugum seruitutis, quo hætenus fuerunt compediti, et constricti, de ceruice ipsorum deponentes et soluentes, ex innatæ nobis benignitatis clementia, ipsis libertates, immunitates, gratias, exemptiones, et priuilegia dari Catholicis solita, iuxta continentiam articulorum subscriptorum, tenore præsentium concedimus, et largimur. Et primo, quamuis eo tempore, quo almo spiritu inspirante fidei catholice recepta, et cognita claritate, coronam Regni Poloniæ assumpsimus: pro Christianæ religionis incremento, et bono statu, et comodo terrarum nostrarum Lithuaniae prædictarum, ipsas, et cum terris ac dominiis ipsis subiectis, et connexis, præfato Regno nostro Poloniæ appropriauimus, incorporauimus, coniunximus, vniuimus, adiunximus, confoederauimus, de consensu vnanimi nostro, & aliorum fratrum nostrorum, & omnium Baronum, Nobilium, Procerum, & Boyaronum eiusdem terræ Lithuaniae voluntate accedente, & assensu: volentes tamen terras prædictas Lithuaniae propter hostiles insultus, & insidias Cruciferorum & eis adherentium, ac aliorum quorumcunque inimicorum, qui præfatas terras Lithuaniae, & Regnum Poloniæ demoliri nituntur, & in ipsorum destructionem machinantur, in certitudine, securitate, & turela melioribus reponere, et eis perpetuum commodum procurare, easdem terras, quas semper cum pleno dominio, ac iure mero, et mixto, hætenus habuimus, et habemus vsque modo a progenitoribus nostris, et ordine genituræ, tanquam domini legitimi, Baronum, Nobilium, Boyaronum voluntate, ratihabitione, et consensu adhibitis, prædicto Regno Poloniæ iterum incorporamus, inuisceramus, appropriamus, coniungimus, adiungimus, confoederamus, et perpetue annectimus: decernentes, ipsas cum omnibus earum dominiis, terris, ducatibus, principatibus, districtibus, proprietatibus, omni iure mero, et mixto, coronæ Regni Poloniæ perpetuis temporibus irreuocabiliter, et irrefragabiliter esse vnitas. Ceterum omnes Ecclesias terrarum Lithuaniae prædictarum, tam Cathedrales, quam Collegiatas, Parochiales, et Conuentuales, videlicet Vilnenses et ceteras in eis erectas, et erigendas, fundatas, et fundandas, in omnibus ipsarum libertatibus, immunitatibus, priuilegiis, exemptionibus, et consuetudinibus vniuersis conseruamus. Harum serie mediante iuxta consuetudinem Regni Poloniæ, Barones, etiam Nobiles, Boyari terrarum nostrarum Lithuaniae prædictarum, donationibus, priuilegiis, et concessionibus ipsis per nos datis, impartitis, et collatis, duntaxat Catholici, et Romanæ Ecclesiæ subiecti, et quibus clenodia sunt concessa, gaudeant, participant, et fruuntur, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniæ suis potiuntur, et fruuntur. Item Barones, et Nobiles prædicti bona ipsorum paternalia pari iure obtineant, sicut Barones Regni Poloniæ sua noscuntur obtinere, et donationes nostras, super quibus litteras obtineant, a nobis efficaces, et fulciras perpetui roboris firmitate similiter obtinebunt, et liberam habebunt ipsa vendendi, communicandi, alienandi, donandi, et in vsus suos conuertendi facultatem: nostro tamen consensu ad hoc specialiter accedente. Sic tamen, quod ipsa alienando, commutando, vel donando, coram nobis, vel nostris officialibus iuxta consuetudinem Regni Poloniæ, resignabunt. Item post mortem patrum liberi non debent bonis hæreditariis priuari, sed ea cum suis successoribus possidere, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniæ sua possident, et in vsus conuertunt beneplacitos. Similiter uxoribus suis dotalia in bonis, et villis, quas ex successione paterna, vel concessione nostra perpetua habuerint, vel sunt habituri, poterint assignare, prout in Regno Poloniæ assignantur. Filias autem

forores, consanguineas, et affines suas praefati Barones, et Nobiles terrarum Lithuaniae copulare poterint, viris duntaxat Catholicis, et tradere coniugio iuxta beneplacitum suae voluntatis, iuxta consuetudinem Regni Poloniae ab antiquo observatam. His autem libertatum concessionibus non obstantibus, Barones ad constructionem et erectionem castrorum, vias expeditionales facere, et tributa dare iuxta antiquam consuetudinem astringuntur. Hoc specialiter expresso, quod omnes Barones, et Nobiles terrarum Lithuaniae, fidelitatem, et debitam ac Christianam fidei constantiam nobis videlicet VLADISLAVO Regi Poloniae, et ALEXANDRO, alias Vitovundo, magno Duci Lithuaniae, et successoribus nostris tenere debebunt, et servare, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniae suis Regibus tenere soliti sunt, & servare: super quo Barones, Boyarones, & Proceres terrarum Lithuaniae praedicti iuramentum nobis iam praestiterunt, prout clarius in litteris ipsorum, quos cum Baronibus Regni Poloniae sibi inuicem concesserunt, continetur. Pari modo sub fidei sacramento, & sub bonorum suorum amissione, nullis Principibus aut Baronibus, vel aliis cuiuscunque conditionis hominibus, terris Regni Poloniae adversari volentibus, consilia, fauorem, & auxilia ministrabunt, vel praestabunt: sed eos tanquam hostes terrae & dominiorum Lithuanorum totis viribus prosequantur, & ad nullum alium respectum habebunt, nisi ad nos, & ad nostros successores, prout hanc ipsam Barones, et nobiles praedicti pro se & pro suis posteris per fidei sacramentum cautionem praestiterunt, et fecerunt. Item dignitates, sedes, et officia, prout in Regno Poloniae instituta sunt, instituentur, et locabuntur in Vilna scilicet Palatinus, et castellanus Vilnensis, et demum in Troki, et in aliis locis, ubi nobis videbitur expedire, iuxta nostrae beneplacitum voluntatis, perpetuis temporibus duraturis. Et huiusmodi Dignitarii non eligantur, nisi sint fidei Catholicae cultores, et subiecti S. Romanae ecclesiae, nec etiam aliqua officia terrae perpetua, ut sunt dignitates, et castellanatus, etc. nisi Christianae fidei cultoribus conferantur, et ad consilia nostra admittantur, et eis intersint, dum pro bono publico aliqui tractatus celebrantur. Quia saepe disparitas cultus, diversitatem inducit animorum, et consilia patent talibus divulgata, quae traduntur secreta observanda. Item omnes, quibus huiusmodi libertas, et privilegia conceduntur, nunquam nos Vladislaum Regem Poloniae, et Alexandrum Vitovundum, Magnum Ducem Lithuaniae, quo ad usque vixerimus, et nostros successores Reges Poloniae et Duces Lithuaniae, a nobis, et nostris successoribus statuendos, et locandos, deserant, vel recedant ab eisdem, sed sub fide, et honore pariter et onere iuramenti, fideliter, et firmiter nobis, et successoribus nostris adhaerebunt fauoribus, consiliis, et auxiliis, perpetuis temporibus, et in aeternum. Hoc etiam addito, quod praedicti Barones et nobiles, etc. Lithuaniae post mortem Alexandri, alias Vitovundi Magni Ducis moderni, nullum habebunt, aut eligent pro Magno principe, et domino Lithuaniae, nisi quem Rex Poloniae, vel ipsius successores cum consilio Praelatorum, et Baronum Poloniae et terrarum Lithuaniae, duxerint eligendos, statuendos et locandos. Similiter Praelati, Barones, et nobiles Regni Poloniae, Rege Poloniae sine liberis, et successoribus legitimis decedente, Regem, Dominum non debent ipsis eligere sine scitu, et consilio nostro, videlicet Alexandri magni Ducis, Baronumque, et nobilium terrarum Lithuaniae praedictarum, iuxta tenorem, et contenta priorum litterarum. Praeterea praedictis libertatibus, privilegiis, et gratiis tantummodo illi Barones, et nobiles terrae Lithuaniae debent uti, et gaudere, quibus arma, et clenodia nobilium Regni Poloniae sunt concessa, et cultores Christianae Religionis Romanae ecclesiae subiecti, et non schismatici, vel alii infideles. Item omnes litteras, quascunque Regno Poloniae et terris Lithuaniae ante octo, vel septem annos, ac post,

vel

vel circa coronationem nostram concessimus, et dedimus, tenore praesentium confirmamus, ratificamus, approbamus, et robur perpetuum imponimus eisdem, habentes ipsas praesentibus pro insertis. Hoc etiam addito specialiter, et expresso, quod praefati Barones, et nobiles Regni Poloniae et terrarum Lithuaniae, Conventiones, et Parliamenta, quando necesse fuerit, in LUBLIN, vel in PARCZOW, et aliis in locis aptis, de consensu et voluntate nostra, celebrabunt, pro commodo, et utilitate Regni Poloniae et terrarum Lithuaniae praedictarum meliori. Praeterea nos ALEXANDER, alias Vitovodus, de consensu Serenissimi Principis domini VLADISLAVI, Regis Poloniae, fratris nostri charissimi, eligimus ad arma, et clenodia nobilium Regni Poloniae, terrarum nostrarum Lithuaniae nobiles infra scriptos, quos ipsi Regni Poloniae nobiles simul cum omnibus, qui ex eorum stirpe originem suam ducunt, ad fraternitatis, et consanguinitatis consortia receperunt. Et primo nobiles *Leliwa, Monywid*, Palatinum Vilnensem. Item *Zadora*, Palatinum Iavnum Trocensem, *Rawa Minigal*, castellanum Vilnensem, *Lissy, Sunigal*, castellanum Trocensem, *Iastrymbiec*, seu *Lazanky*, alias *Boleschy*, *Nagora* vocatos, *Nemir, Trambki, Hostikonem, Topory, Butrym*. Item *Labencz*, alias *Skrynszy*, *Goligunt, Poraye, Nicolaum Bylymin, Dambno, Korewam, Odrowasz, Vyshegerd, Wadwicz, Petrum Mondigerth, Dria, Nicolaum Tawtigerd, Haddanyecz, Ioannem Gastoldi, Pulkoza, Volczkonem Kukiwa, Grifones Butowdum, Srzeniawa, Iadaldum, Pobodze, Kalonem, Grzymala, Ioannem Rymowidowicz, Zarembo, Gyneth Konczewicz, Pirzchala, Dawxa, Nowina, Nicolaum Boynar, Dzialosza, Volczkonem Kokuthowicz, Kopacz Gedorwoch, Rola Danel, Sirokomla, Iakobum Mingyel, Cattus Marinus, Woyfznar Wilkolowicz, Powala, Georgium Sangaw*. Item *Pomyan, Saka, Doliua, Natczkonem, Starza, Twerbut, Dolga, Monswild, Bogoria, Stanislaum Vissygin, Ianina Woyssym Danczykowicz, Bichawa, Monstold Swinka, Andream Dewknethowicz, Rolda, Minimund Sefnikowicz, Sulima, Bodywil*. Item *Nalecz, Koczhanum, Lodziu, Miczuch, Ielitowe, Gerdud, Korczak, Czuppam, Biala, Moydilonem Czuszolowicz, Wenzyk, Koyczhanum Sukowicz, Ciolek, Ioannem Ewil, Godziemba, Stanislaum Buthowtowicz*. *Osmorog*, alias *Geralth Surgutes de Kyefzlinn, &c.* Quibus quidem armis, clenodiis, et proclamationibus, praedicti nobiles, Proceres, et Boyari terrarum Lithuaniae ex nunc, et in postea perpetuis temporibus vbiliter gaudeant, potiantur, prout ipsi praefati nobiles Regni Poloniae vii, frui consueverunt, et potiri. Ut autem corroboracionis, et cautelae vberioris omnia praemissa accipiant firmitatem, praesentes fecimus Sigillorum nostrorum munimine corroborari, praesentibus, et consentientibus ac ratum habentibus Reuerendis in Christo patribus, Dominis *Nicolao Gnesnensi archiepiscopo, Alberto Cracouiensi, Iohanne Vladislaviensi, Petro Posnaniensi, Iacobo Plocensi, Nicolao Vilnensi, Iohanne electo Leopoliensi Metropolitensi, Matthia Praemisliensi, Michaele Kiouieni, Gregorio Vlodimiriensi, Sbigneo Kameneczensi, electo ecclesiarum episcopis, Chelmenfi, et caeteris ecclesiis vacantibus: Nec non Magnificis, validis, et strenuis Crisino Crac. castellano, Iohanne de Tarnow Cracouiensi, Nicolao de Michalow Sandomiriensi, Sanduogio de Ostrorog Posnaniensi, Matthia de Wasse Calissieni, Iacobo de Koniecpole Siradiensi, Ioanne Ligeza Lanciciensi, Matthia de Labiszyn Brzestensi, Ianussio de Koszyelet Gniewcouieni, Palatinis. Michaele de Bogumilowice Sandomiriensi, Iohanne de Szczekocyn Lublinensi, Dobieslao de Olesznica Voynicensi, Floriano de Rokitnica Vislicensi, Crisino de Kozyeglowy Sandeccensi, Martino de Kolikowo, Gnesnensi, Clemente de Morcsko Radomiensi, Domarath de Kobylany Biecenfi, Mosticio de Stachow Posnaniensi, Ianussio de Wiskow Calissieni, Martino de Kalinow Siradiensi, Petro de Wiojczowa Dobrinenfi, Alberto de Kosciol Brzestensi, Ioanne de Lankosin Lanciciensi, Christino Krusluicensi,*

Cccc

Krassuiciensi, Ioanne de Laczuchow Zauchostensi, Martino de Lubnica Brzezinenfi, Stanislaw Gamrath Polanecensi, Iohanne de Bogumilowice Czechouienfi, Matthia Koth Naclensi, Grottone de Iankowice Malogostensi, Iuano de Obichow Srzemenensi, Ianassio FurmanMiedzyrzecensi, castellanis. Sbigneo de Brzezic Regni Poloniae Marschalco, Petro Szafraniec Succamerario, Martino de Wrocimow Vexillifero Cracouienfi, Paulo de Bogumilowice Cracouienfi, Nicolao de Strzelce Sandomiriensi, Nicolao de Czarnkow Pofnanienfi, Iaka Kalishienfi, Andrea de Ludbranc Cuiauiensi, Petro de Vidawa Siradiensi, Nicolao de Suchodol Lublinensi, Petro de Thur Lanciciensi, ludicibus. Actum in oppido Hrodlo circa flumen Bug in Parlamento, seu congregatione generali, die secunda mensis Octobris, sub anno Domini 1413. datum per manus Reuerendissimi in Christo patris, domini episcopi Cracouienfis supremi Cancellarii Regni Poloniae, nobis sincere dilecti. Scriptum vero per manus Ciolkonis, Canonici Sandomiriensis, secreti nostri Notarii.

PRÆLATI LITHUANIAE INCORPORANT SE REGNO POLONIAE
AC REGI POLONIAE SE SUBIICIUNT, QUEM VNA CUM
POLONIS ELIGENT.

De ducatu magno Lithuaniae ad regnum Poloniae assumpto, 1401. tempore Vladislai Jagellonis & Alexandri Witowdi.

IN nomine Domini Amen. Tunc enim multis errorum, et dubiorum incommodis prudenter occurrimus, cum gesta aetatis nostrae litterarum apicibus, et Sigillorum appensionibus comprehendamus. Proinde nos Praelati, Principes, Barones, Nobiles, terrigenae terrarum Lithuaniae, et Russiae, videlicet Iacobus diuina prouidentia Vilnensi, ecclesiae episcopus, Dux Iuanus Olgimunt cum filiis suis, videlicet Andrea et Semkone, et caeteris, Mungaylo, Gedigoldo fratre, et caeteris, Czupurna Marschalco Semkon Iamunti, Fedorus Leonis cum Iuskone fratre germano, Gaschow cum filio Talmusz, Gineyd cum filio Milus, et caeteris, Kimuth cum filio Dauxha, Strzygoil Karikonis, Gyntolth Astok cum fratre germano Dorgi, Gastolth cum Przeghindo fratre germano, Nemira cum fratribus suis germanis, Szugaylo, Olizae Vessilonis Voinad, Ruschylowicz, Kieffgaylo, & Kumbold Volimontonis cum suis caeteris fratribus germanis, Goligin, Roman Mileykonis cum fratre Volczkone, & caeteris, Voyfchyund cum filio, Radiuilo, Volochko Kavothmonis cum fratribus Butoldmuntigailo, Hanusch Monigerdonis cum fratribus suis, Bovogin Vissigirdonis, Draunti cum Veskone filio, Volczko, vel Vtrwicz, Volczko Konfchowtowicz, Dogirdi Vonyis, Wrdzich cum fratribus, Goligind, Vrydimin Hefchis, Selkowicz, cum cognationibus, & Genealogiis suis: nec non tota vniuersitas omnium & singulorum Nobilium, & terrigenarum praedictarum Lithuaniae & Russiae terrarum, quorum quamuis nomina singulatim hic non sunt expressa, ipsorum tamen consensus ad subscripta adest, ac si pro insertis haberentur. Proinde significamus, quibus expedit vniuersis. Quomodo eo tempore, quo Praelati, Principes, Barones, et Nobiles, et communitas terrigenarum Regni Poloniae diuina cooperante clementia, Serenissimum Principem dominum Vladislaum Regem Poloniae, supremum Ducem Lithuaniae, haeredem Russiae, dominum nostrum gratiosissimum, de gentilitatis erroribus educens in Regem et dominum ipsorum assumpserint: Nos quoque ipsius vestigia sequentes, almi spiritus gratia eruditos ad ipsorum consortium Catholicum inuitantes de tenebris erroris verusti, per assumptionem Sacrae fidei orthodoxae receperint, cum quibus in fide facti vnanimis, et consortes ad perfectionem Catholicorum operum merito, et opportune debemus per concordiam perpetuo adspirare. Pro eo, praedicto domino VLADISLAO Regi Poloniae &c. Et ipsius Coronae, Regno, ac Regnicolis Poloniae, firma fide, et inuiolabili sponsione promissimus, et tenore praesentium promittimus, toto posse, et viribus contra insultus quorumlibet hominum

hominum eis assistere, et eos nullo exquisito coloris furo vnquam deferere, sed ipsos sine dolo, et fraude, scilicet Regem, et Coronam, Regnum et Regnicolas Poloniae et eorum necessitates perpetuo adiuuare, eorumque profectus, utilitates, commoda, et bonum commune peragere, salubri, et fidei dispositione, velut nostrum proprium: quod et ipsi nobis pari modo tenebuntur facere, vice versa. Demum quia praedictus dominus VLADISLAUS Rex &c. Dominus noster graciosus, ex speciali confidentia, magnifico, et praeclaro Principi, domino ALEXANDRO, alias VITOWDO, Duci Lithuaniae, etc. ipsum in partem suae sollicitudinis assumens supremum principatum terrarum earundem Lithuaniae, ceterorumque dominiorum suorum Ducatus dedit, et contulit, et ipsum in eis de manu sua statuit, ad vitae eiusdem domini Ducis VITOWDI terminum vltimum et extremum. Pro quo eundem dominum VLADISLAUM Regem constantiori fiducia prosequi volentes, et prout iustum est, ipsum reddere certiore firma sponsione, et irrenocabili promisso sibi, tenore praesentium promittimus, quod supremus praedictus principatus terrarum Lithuaniae, et ceterorum dominiorum Ducatus vna cum bonis, et ceteris patrimonialibus ad eundem dominum Ducem VITOWDUM pertinentibus, et cum omnibus castris, fortaliis, districtibus, territoriis, et eorum incolis post decessum ipsius ad ipsum dominum VLADISLAUM Regem, ac ad Coronam regni huius Poloniae, iuxta tenorem litterarum, per praedictum dominum Ducem Vitowdum, eidem domino VLADISLAO Regi, et Coronae eius datarum, debent plene et integre deuolui, et redire. Et nos etiam, cum nostris posteris atque successoribus post decessum domini Ducis Vitowdi promittere praedicto domino VLADISLAO Regi, Coronae, et Regno Poloniae adhaerere, subiici, obsequi, et seruire sine dolo, et fraude, toto posse, et viribus tenebimur, et praeter ipsum ad Coronam Regni eiusdem, nunquam nobis alios, vel alium dominum vel dominos, assumemus. Illo etiam non omisso, quod si dominus Vladislaus Rex praedictus (quod DEUS auertat) sine prole decesserit, extunc sine scitu, et consilio eiusdem domini Ducis Vitowdi, et nostro pariter, Principes, Praelati, Barones, Nobiles, et communitas terrigenarum terrarum Regni Poloniae praedicti sibi Regem et dominum non debent eligere, seu locare, cum quibus firmam mutuam, et constantem seruantes assistentiam, in dulcedine fidei, et visceribus JESU Christi perpetuam et irrenocabilem tenebimus vniorem. In quorum omnium fidem et testimonium, euidentiamque plenior pro perpetuo robore Sigilla nostra praesentibus sunt subappensa. Actum, et datum in Vilno ipso, die S. Priscae Virginis et Martyris. Anno Domini 1401.

VLADISLAUS TERTIUS REX POLONIAE CONFIRMATIURA ET
PRIVILEGIA SIGISMUNDO MAGNO DUCI LITHUANIAE SUPER
DUCATU MAGNO PER D. OLIM VLADISLAUM SUUM GENITOREM
EIDEM SIGISMUNDO CONCESSA.

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam, Nos VLADISLAUS tertius, Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiauiarum, Lithuaniae, Princeps supremus, Pomeraniae, Russiaeque Dominus, & haeres, &c. Significamus tenore praesentium, tam praesentibus, quam futuris notitiam habituris: Quod ex quo praeclarus, & Magnus Princeps, dominus SIGISMUNDUS, Dei gratia magnus Dux Lithuaniae, Russiae, &c. patruus noster percharus omnem sinceritatis constantiam erga Regnum Poloniae nostrum, & nostram Regiam praesentiam semper gessit incorrupte, cuius rei nos memores, et pergrati, dignum censuimus sibi proinde eordis puro zelo occurrere, et omnium qua decet gratitudine, hanc fidem,

Cccc 2

&

Vladislaus III. confirmat Lithuaniae ducem SIGISMUNDUM, Petricouiae anno 1438.

et constantiam integram compensare. Vnde ex certa nostra scientia sufficientissima, deliberatione praehabita, animo beneuolo, et voluntate nostra vitronea nostrorum Praelatorum et Baronum salubribus, freti consiliis, ipsi domino SIGISMUNDO Magno Duci, nostro patruo charissimo, iura, litteras, et priuilegia, quae a nobis, et felicitis memoriae genitore nostro, domino Vladislao Rege Poloniae, super Ducatu magno, et quibuscunque bonis et liberratibus, sub quibuscunque datis, et tenoribus existunt, quae hic habere volumus pro insertis, in omnibus earum punctis, conditionibus, positionibus, particulis, et clausulis vniuersis, ratificamus, innouamus, gratificamus, et approbamus, et praesentis scripti patrocinio confirmamus: decernentes, ea robur obtinere perpetuae firmitatis. Promittimus insuper in verbo nostro Regio praesentibus, et spondemus easdem ipsius litteras, iura, et priuilegia, rite et iuste emanata, per omnia rata atque grata habere, et inconcussa iugiter, et inuiolabiliter obseruare, et de eis satisfacere, harum, quibus sigillum nostrae Maiestatis est appensum testimonio litterarum. Datum in oppido Piotrkow, in Parlamento generali, feria tertia proxima post festum S. Luciae Virginis, Anno Domini 1438. praesentibus ibidem Reuerendissimo et Reuerendis in Christo patribus, Dominis Vincentio S. Gnesnensis ecclesiae Archiepiscopo, et Primate, Sbigneo Cracouiensi, Vladislao Vladislauensi, episcopis, et Andrea de Bnin electo confirmato ecclesiae Posnaniensis, ac magnificis nobilibus, et strenuis viris, Ioanne de Cyszkow castellano Cracouiensi, Dobeslao de Sienna Sandomiriensi, Martino de Slawkow Calisfensi, Alberto de Male Lanciensi, Ioanne de Lichni Brestensi, Iarando de Grabye Iunivladislauensi, et Petro Odrousz de Sprowa Leopoliensi, palatinis. Dobrogostio de Szamotuly Posnaniensi, Clemente Watrobka Strzelce Sandomiriensi, Laurentio Zaremba de Kalinowa Siradiensi, castellanis. Iohanne de Olesnica Marschalco, et Andrea de Lubino Thesaurario Regni Poloniae, et aliis Dignitariis, Baronibus, militibus, et nobilibus, testibus circa praemissa. Datum per manus Magnificorum, et Generosorum virorum Inannis de Koniecpole Cancellarii, et Petri Woda de Szczekoczin Vicecancellarii Regni Poloniae, nobis sincere dilectorum.

Ad Relationem Magnifici Ioannis
de Koniecpole R. P. Cancellarii.

TEMPORE IOHANNIS ALBERTI REGIS POLONIAE ET ALEXANDRI
MAGNI DUDIS LITHUANIAE BARONES, ET CONSILIARII

DUCATUS LITHUANIAE CONFIRMANT INSCRIPTIONES PER
antecessores eorum cum regno Poloniae factas.

IN Nomine Domini Amen. Ne gesta aetatis nostrae tempus et verustas aboleret, inuentum est, ut ad memoriam posteritatis litterarum apicibus, et testimonio annotatione deducantur. Proinde nos Praelati, Barones, Nobiles, et vniuersitas Terrigenarum magni ducatus Lithuaniae, videlicet Albertus Vilnensis, Ioannes Luceoriensis, Martinus Mednicensis, ecclesiarum Dei gratia episcopi, Nicolaus Radziwilowicz, Palatinus Vilnensis, et magni ducatus Cancellarius, Dux Alexander Iurgiewicz de Holschani, castellanus Vilnensis et capitaneus Grodnensis, Ioannes Iurgiewicz de Zabrzeze palatinus Trocensis, ac supremus magni ducatus Marschalcus, Stanislaus Ianowicz castellanus Trocensis et capitaneus terrae Samogitarum, Gregorius Parzowicz Polocensis, Gregorius Ofczykowicz Curiae Marschalcus et in Merec, Nicolaus Nicolai Radziwilowicz Pincerna ducalis, et in Bielsko, Iacobus Dowoynowicz Drohicensis, Stanislaus Potraszkowicz Lidensis, Ioannes Lithaor Nouogrodensis, Stanislaus Michaelis Potkowicz Brestensis, Albertus

Procerum Lithuaniae confirmatio veteris societatis magni ducatus, adiuncti regno Poloniae, facta an. 1499.

Albertus Ianowicz Vexillifer Caunensis, Nekrasz Wolothowicz in Belzyca, Petrus Radziwilowicz Succamerarius et in Eysiski, Niemira Grzymalicz Mielnicensis, Nicolaus Iundylowicz in Dubicza, Georgius Montontowicz, Alexander Montigordowicz capitanei, Marschalci, et Tenutarii. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis. Quomodo licet vniones, et foedera, inter haec dominia, videlicet Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithuaniae, terrasque eisdem subiectas, a temporibus longe retroactis, sub rege Poloniae Vladislao, alias Jagello, et sub magno Duce Lithuaniae Alexandro, alias Witowdo inita, et constituta, hucusque inuiolate seruentur. Postquam vero Serenissimi Principes domini nostri gratiosissimi super ipsa dominia in Regem Poloniae Serenissimus dominus IOANNES ALBERTUS, in Magnum vero Ducem Lithuaniae, Serenissimus Dominus ALEXANDER, Domini nostri gratiosissimi, diuina dispositione assumpti sunt, placuit Praelatis, Baronibus, et nobilibus Regni Poloniae, fratribus nostris, similiterque ipsi nobis iam defuncto fecerunt, ut per nostras novas litteras, et inscriptiones antecessorum nostrorum super huiusmodi foederibus confirmaremur. Quarum quidem litterarum verbum de verbo tenor sequitur, et est talis.

In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Sator rerum omnium, cuius oculus penetrat vniuersa, & scientia nunquam exstinguitur, in rebus humanis, quas caducis momentis constat subiacere, ut memoria earum remaneat, apices litterarum alti consilii providentia ordinauit, quarum praesidio, rerum ordinationes, pacta, & tractatus conseruantur. Proinde nos Monivitus palatinus Vilnensis, Iavinis palatinus Trocensis. Mingal Vilnensis, Sungal Trocensis, castellani: Nienir, Ostyk, Butrym, Golognith, Nicolaus Bielim. Corejowa, Vissygert, Petrus Montigerd, Nicolaus Tawtigerd, Ioannes Gastowdy, Wolczko Kulwa, Boszowdus Iudath Ralo, Ioannes Rimowidowicz, Ginenth Konczewicz Doxa, Nicolaus Byemir, Volsko Kochutowicz, Iacobus Mingel, Voyssnar Virkolowicz, Gregorius Sangaw, Saka Naczko, Verbunt Monstewild, Stanislaus Wyzygin, Voysschin Damenkowicz, Monstold, Andreas de Vknietowicz, Munimunt de Sefnikowic, Rodwil, Koczanus, Mieczuch, Gerdud, Czuppa, Woydzilo Koszytowic, Koczanus Sukowic, Ioannes Eywild, Stanislaus Buthowthowic, Surgutes de Reszynki, &c. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis, praesentibus & futuris, praesentium notitiam habituris. Quod, quia Serenissimorum principum dominorum, Vladislai Regis Poloniae &c. & Alexandri, alias Witowdi, magni Ducis Lithuaniae, dominorum nostrorum gratiosissimorum concessione, & indulto, arma quibus uti insolitum fuit nobis, contraria consuetudine obstitentes ad insigniendum nominis, nobilitatisque nostrae, titulum, a Baronibus, nobilibus, & Proceribus suis ordine geniturae contraxerunt, recipimus, & ad gratias, libertates, & immunitates, priuilegia, & exemptiones, & multa alia beneficia, & praerogativas, quae nobis per dictos dominos gratiosos, Vladislum Regem Poloniae, & Alexandrum Magnum Ducem Lithuaniae munifica sunt concessa largitione, & litterarum patrocinio munita, interuentu ipsorum, & studio promoti extitimus, & prouecti, promiseruntque suis patentibus litteris adhuc, qua poterint diligentia, bonum commodum & profectum status nostri, & honoris vbilibet promouere, & nunquam in aduersitatibus nostris, & necessitatibus nostris, nos deserere, sed semper contra omnium inimicorum nostrorum insidias, & insultus, auxiliis & fauoribus suis prosequi, & iuuare: horum intuitu volentes tot beneficiorum merita compensare, & ipsis dignas vices pro eis impendere, ne disparitatis in nobis aut ingratitude contagia, & inaequalitas litterarum cernerentur, vendicare: sed ut semper vnanimis identitas inter nos remaneat, & voluntas animorum sicut idem cultus, & Religio fidei obseruatur, vniuersaliter vniuersi, & singulariter singuli nostris nominibus, ac vice omnium nobilium, Boyaronum, Procerum, & incolarum

Dddd

incolarum terrarum Lithuaniae bona fide in verbo nostro constanti & fideli, omni dolo, fraude & colore amputatis & remotis promittimus, pollicemur, vouemus, spondemus, & iuramenti nostri ministerio strictius nos obligamus, nunquam praefatos Praelatos, Barones, nobiles, & Proceres Regni, & ipsum Regnum Poloniae praedictum in omnibus eorum necessitatibus, et aduersitatibus deferere, sed semper ipsis contra omnium inimicorum eorum insidias, et insultus, consilia, auxilia et fauores fideliter ministrare, et nulli lites, bella, aut guerras praeter scitum, et voluntatem, et consensum, consilium, et requisitionem ipsorum, et eorum successorum indicare, facere, vel mouere, praefatosque dominos, Vladislaum Regem Poloniae et Alexandrum, alias *Vitowdum*, Magnum Ducem Lithuaniae, et eorum successores, Reges Poloniae et Duces magnos Lithuaniae, nullis temporibus deferere, quoquomodo, sed semper, ipsis sine dolo et fraude fideliter adherere omni consilio, auxilio et fauore. Praeterea promittimus, prout supra, quod defuncto praefato Domino Vitowdo, magno Duce Lithuaniae, nunquam eligemus, assumemus, et recipiemus in magnum Ducem Lithuaniae, vel dominum, nisi quem praefatus dominus Vladislaus rex, si vita potuerit longiore, vel eius successores, et Praelati, Barones, nobiles, et Proceres Regni Poloniae duxerint eligendum, statuendum, vel locandum. Et viceuersa Praelati, Barones, et nobiles Regni Poloniae, Rege praefato, quod absit, sine liberis, et successoribus legitimis decedente sine scitu et consilio illustris domini Alexandri, alias Vitowdi Magni Ducis Lithuaniae, si superstes remanserit et nostro, eligere non debebunt. Vt autem corroborationis, et cautelae vberioris omnia praemissa accipiant firmitatem, fecimus sigillorum nostrorum munimine roborari. Actum in oppido Hrodlo circa flumen Bug, in Parlamento, seu congregatione generali, die secunda mensis Octobris, anno Domini MCCCCXIII.

Proinde nos Praelati, Barones, Proceres, et nobiles magni Ducatus Lithuaniae praefati, praecipientes, quia vetustate temporum multa in ambiguitatem, veniunt, per quam, ne quid incommodi veniat, dignum censuimus prouidere, volentes igitur, ne articulus de Electione Serenissimorum dominorum nostrorum, tam Regis Poloniae, quam Magni Ducis Lithuaniae, in praefertis litteris breuitate verborum contextus, aliquid ambiguitatis in posterum inducat: cupientesque praefatos Praelatos, Barones, et Proceres Regni Poloniae in ipso articulo Electionis pares nobis, ut dictum est, efficere, adicientes declaramus: quod defuncto Magno Duce Lithuaniae sine scitu et consilio praelatorum, et Baronum, Procerum, et nobilium Regni Poloniae, fratrum nostrorum, ad electionem Magni Ducis noui non procedemus, sed cum ipsis pariter, si vocati tempore congruo venire voluerint, magnum Ducem, et Dominum eligemus. Pariformiter defuncto Rege Poloniae, praefati Praelati et Barones Magni Ducatus Lithuaniae ad electionem noui Regis non procedent, sed pariter cum Praelatis, et Baronibus Magni Ducatus Lithuaniae, si vocati tempore congruo venire voluerint, Regem et Dominum eligent. Quibus, ita ut praemittitur, stantibus, et in posterum obseruandis, de certa scientia omnium aliorum Praelatorum, Baronum, et Procerum et nobilium magni Ducatus Lithuaniae, fratrum nostrorum, inscriptionem praefertam praedecessorum nostrorum suscipimus, ratificamus et confirmamus per praesentes, obligantes se nostris nominibus ac vice omnium Praelatorum, Baronum, Procerum, et nobilium Magni Ducatus Lithuaniae, bona fide in verbo nostro constanti, et fideli, omni dolo, fraude, et colore, remotis, promittimusque, pollicemur ac vouemus, et nostri iuramenti praestiti onere, et ministerio strictius nos obligamus: ipsam praefertam inscriptionem, cum reformatione declaratione articuli de Electione Serenissimorum dominorum nostrorum, ut praemittitur, in omnibus suis articulis, clausulis, punctis, et sententiis firmatam

firmatam, tenere, perpetuoque et inuiolabiliter obseruare. Et si quae aliae singulares inscriptiones inter nos, Praelatos et Barones magni Ducatus Lithuaniae ac Praelatos, et Barones Regni Poloniae forent, quae communem vtrinque honestatem laederent, quas antecessores nostri non tenuerint, tales nos quoque non recipiemus, neque tenebimus. Vt autem omnia praemissa perpetuae firmitatis robur obtineant, praesentibus litteris Sigilla nostra subappendi iussimus. Datum Vilnae in Conuentione generali, quarta et vigesima mensis Iulii, in vigilia S. Iacobi Apostoli Anno Domini 1499.

DE CAPTA AC REPETENDA SMOLENSCO Sigismundi ad Imperatorem fragmentum epistolae.

Quantum ad res magni ducatus Lithuaniae attinet, quae nos plus iusto exercent, ita scire dignetur Maestas vestra. Arx nostra Smolensko, toties ab hoste nostro, Moschorum Duce armis petita, toties variis artibus, & dolis tentata, cum superioribus annis longe maioribus viribus, maioreque apparatu oppugnaretur: tamen strenue & viriliter se defendebat, in fideque stabilis permanfit. Nunc ignoramus, quo facto, nulla insigni oppugnatione concussa, nulla memorabili clade, vel strage accepta, praeterea frumento, ceterisque rebus ad victum pertinentibus omnifariam abundans, vauissimis tandem pollicitationibus illecta, scelere, & perfidia quorundam, cum militum mercenariorum, tum primorum eiusdem regionis nobilium, portas hosti aperuit, eique sese tradidit. Nos ea re ita, ut decuit, permoti, & paene obstupesciti, implorata diuina ope cum gentibus nostris, quas Dei benignitate, & numero, & virtute non contemnendas habemus, illuc proficiscimur. Iamque in procinctu sumus, fretique diuino auxilio, dabimus operam, ut nostra primum vindicemus, & tandem iniurias illatas ulciscamur.

ARTICULUS II.

De Regni Ducatibus ad ferenda onera vniendis.

Quanquam inter Polonos et ceteras gentes, quae eis vario iure confoederatae sunt, tot mutua beneficia et necessitudines, quasi quaedam sacrosancta vincula intercesserint, et iam ex diuersis quasi populis vniam ciuitatem fecerint, ut participandis aliquibus commodis, vel leuandis communibus oneribus alteras alteris meliore, vel deteriore esse conditione non deceat. Nihilominus praesens rerum facies, et bellorum vis Regno vndiquaque imminentium hortatur, atque exigit, ut omnes Prouinciae, tametsi suis quaelibet iuribus domi censeantur, bello maiore ingruente, communibus viribus hosti eant obuiam: quis enim DEUS sponsor illis erit, ut se saluas et incolumes fore credant, si, quod absit, re male gesta semel a Polonis peccetur in praelio? Annon ab simile proditionis fuerit, societatis necessitudinem, vnionis vincula, atque etiam deditionis officium praese ferre: laborum autem, sumptuum, et periculorum nolle fieri participem? sed vel quasi in portu expectare, quid de pugnantis Mars constituat: vel saltem quasi cum funda stare post principia, euentum periculi expectando? Quod si etiam illa ipsa vnio non intercesserit, at certe satis iusta causa communibus viribus tuendi Regni esse putatur: naturae et Reipublicae consortium: idque interdum fideles Christi, quibus si desit fides erga proximum, frustra etiam nomen eius sine re portant: superstitione etiam nomine socios, re vera autem alienos sese appellant. Quod si haec vel illa prouincia hanc, vel illam libertatem praetendat, neque se teneri ad belli onus dicat, omnino haec libertas quasi Reipublicae insidiosa tempore rescindenda esse videretur, ne, si tum disceptetur de ea, cum iam esset pro summa rerum consilgendum, ad seruitutem

æternam nobis, quod absit, iter aperiat. Si enim Lithuani sponte sua se omnia fere onera tuendi Regni nobiscum diplomatibus suis submiserunt: qua tandem excusatione ipsimet hodie, aliæue gentes vti possunt? quæ vel in solo Polono confederunt, vel Regno sese addixerunt: quo minus hoc faciant, nemo sanus videt. Adde quod nisi illarum quoque nobilitas gladium pro Republica vibret, suasque copias copiis Regni, tanquam membrum capitis adiungat: de dignitate etiam sua ac officio non mediocriter periclitetur, ac excidat, ut iusta causa dari nequeat, propter quam, vel ciuibus socii vel hæredibus aduenæ, vel emptoribus ex contractu, quæsti opem ferre non teneantur, sed contra ociosi et securi in laborantes ac bellantes spectare: vanis tamen titulis militiæ turgere, et prærogatiuis Nobilitatis frui debeant. Si enim Palatinus Transyluaniæ tempore suos exercitus Ludouico Regi Hungariæ, iam contra Turcam in acie ad Moaczouium stanti, et dimicanti coniunxisset: fortassis Rege saluo, ac triumphatore, Hungaria etiamnum incolumis staret: quæ non magis potentia hostium, quam inobedientiâ ciuium nunc discerpta, et in æternam seruitutem, nobis, proh dolor, neque illam iuuantibus, neque delicta nostra illius exemplo emendantibus redacta esse videtur.

REX DUCATUS AD FERENDA ONERA REGNO VNIAT.

SIGISMUNDUS Petricouia 1510.

Cum compertum ab omnibus habeatur, quod VIRTUS VNITA FORTIOR, solidiorque esse consuevit ipsa diuisa: promittimus nos operam daturos, ut Magnum Ducatum Lithuaniæ, terrasque Prussiæ, et alias terras in finibus Regni consistentes ad vnionem redigamus. Et quantum possibile factu erit, onera omnibus communia communiter ferenda, simulque monetam æqualem communiter recipiendam imponemus: præsertim cum conuentum vtriusque dominiis præfatis ad hoc perficiendum constituerimus.

SIMILIS.

Idem SIGISMUNDUS Cracouia 1539.

Cum variis exemplis docemur, vires in vnum collectas multo plus posse, quam dispersas: et videamus, quod VNITA VIRTUS MULTO FORTIOR est, quam diuisa. Id nos, diligentius animo nobiscum reuoluentes cum videamus Regno nostro maiora nunc et grauiora, quam vnquam antea, pericula impendere, quo facilius ea a nostris, nostrorumque ceruicibus propulsare possimus, omnia nos facturos pollicemur, ut, quibus possimus honestis rationibus, Ducatus nostros Lithuaniæ, Zathoriensem, et Oswiecinensem, atque vna terras nostras Prussiæ eo adducamus: ut quum in Regni nostri periculo suum quoque periculum videant, neque hoc ruere possit, quin illæ quoque terræ eodem labefactatæ motu concidant: omnes suas vires cum Regni viribus coniungant. Quo, si potens hostis vim aliquam nobis inferre conetur, coniunctis ANIMIS ET COPIS in vnum collectis, facilius eam arcere possimus.

SIMILIS.

Idem SIGISMUNDUS Cracouia 1543.

Cum subditi nostri Regni Poloniæ ex Comitibus generalibus ante annum Petriconiæ habitis, tam per nuncios, quam per litteras, nobis tum Vilmæ agentibus, a nobis peterent: ut dominium nostrum Magnus Ducatus Lithuaniæ, cum Regno Poloniæ vniretur, tam bello contra communem hostem sustinendo, quam etiam in aliis negotiis et pactis antiquis, vicinæ ac fraternitati hinc inde conseruandæ causa pernecessariis. Et quamuis cum pro ratione postulationis ipsis respondissemus, attamen cum in præsentibus comitiis Regni consultando de perpetua defensione contra potentes hostes vtriusque domini nostri tam Regni, quam ipsius Magni Ducatus Lithuaniæ, cum Consiliariis nostris, et terrarum

nunciis

nunciis longiorem defensionem Regni, nisi annuam constituere non potuimus prætereaque ad Consiliarios Magni Ducatus nostri Lithuaniæ intimauius, ut illi etiam hoc anno consimilem defensionem, cum Regno nostro Poloniæ contra communes hostes in finibus tenerent. Interim autem pollicemur Consiliariis nostris, et nunciis terrarum Regni Poloniæ: quia hoc anno subditos nostros Magni Ducatus Lithuaniæ adducere volumus, ut consimilem defensionem cum Regno Poloniæ contra communem hostem in finibus tenerent. Quod autem ad pacta, seu inscriptiones, et conuentus ipsius Ducatus et Regni communes attinet, in eo nihil certe adhuc facere potuimus. Quandoquidem Consiliarios ipsius Ducatus circa nos non habuimus, attamen hoc responsi Consiliariis nostris, et terrarum nunciis dedimus, quia cum aliquid vtile, dignum et perpetuum in Regno constitueretur: facilius nobis esset apud Consiliarios nostros Magni Ducatus ipsius hoc obtinere, ut illi similiter, causa Reipublicæ suæ et Regni, ad consimiles Constitutiones consentirent: quod cum fieri, pollicemur subditis nostris Regni Poloniæ, quia volumus Consiliarios nostri Magni Ducatus Lithuaniæ ad hoc ducere, ut illi etiam in omni re, non minus sibi, quam Regno vili, in bonoque ordine, et Constitutionibus, ac defensione eisdem conformiter conueniant, iuxta pacta, seu inscriptiones ac priuilegia antiqua inter vtraque dominia facta, et recepta.

AN HÆC VNIO SORTITA SIT SUUM EFFECTUM

TERRA DROHICIENSIS IURI POLONICO ADSCRIBITUR.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ordinationes Regum et principum pro subditorum commodo quomodo libet factæ, ut potissimum firmæ ac stabiles essent, tam literarum munimentis, quam testium fide dignorum annotatione perennari consueuerunt. Proinde nos Sigismundus DEI gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Samogitiæque dominus & hæres. Significamus tenore præsentium, quibus expedit, vniuersis præsentibus & futuris, harum notitiam habituris. Quod licet Nobiles, & Terrigenæ nostri Districtus Drohiciensis de speciali concessione prædecessorum nostrorum huius Magni Ducatus nostri Lithuaniæ Ducum, iure terrestri Polonico, more Nobilium Terrigenarum in regno nostro Poloniæ degentium, gauderent, & vterentur, haberentque desuper literas, & monimenta eorundem prædecessorum nostrorum, videlicet Serenissimorum olim Principum felicitis recordationis, Kasimiri genitoris, & Alexandri germani, nostrorum charissimorum Poloniæ Regum, & huius Ducatus Lithuaniæ Ducum, successiue concessa: quia tamen in eisdem litteris seu Priuilegiis coram nobis ad præsens originaliter productis & exhibitis, multa comperimus articulatum superuacaneè descripta, quæ in libris statutorum regni nostri Poloniæ specificæ, & per expressum continentur, & iuxta nonnulla, quæ in perniciem, iacturam, & oppressionem non modicam eorundem subditorum nostrorum fuisse adiecta: hoc idem ius Polonicum eisdem subditis nostris Nobilibus & Terrigenis priuilegiatis, & non priuilegiatis, hoc est, ius habentibus, & non habentibus, Districtus præfati Drohiciensis præsentibus & futuris, eorumque successoribus, coniunctim & diuisim, de certa scientia & gratia, fauoreque speciali Ducatibus nostris, de nouo iterum dandum & conferendum duximus, damusque & conferimus in omnibus punctis, articulis, & conditionibus prout in libris statutorum regni Poloniæ latius continentur, in eodem Districtu nostro tenentes & obseruantes, omnes & singulos articulos iuri prædicto Polonico ac iustitiæ quomodolibet contrarios, & in literis, & priuilegiis præfatis prædecessorum nostrorum prædictorum, vti præfertur, expressos, & specificatos, oppressionem huius

Eccc

modi

Sigismundus Vilmæ 1516.

modi subditorum nostrorum praefatorum in se continent, & in nihilum rediguntur cassanturque & mortificantur ac extinguuntur perpetuo, & in ævum, tenore praesentium mediante. Præter illum articulum, quo mediante praefati prædecessores nostri Officiales, seu Ministeriales vulgo Lithuanico Dzieczkye nuncupatos, contra ipsos Nobiles, & Terrigenas eiusdem Districtus, nunquam deinceps fore dandos prohibuerant: quos quidem Officiales proxime expressos, nos quoque dandos esse praesentibus prohibemus quomodolibet in futurum: volentes & districte precipientes, ut omnes & singuli Officiales terrestres, & Castrenses Districtus praedicti Drohicienfis pro tempore existentes, quilibet eorum pro suo interesse, Nobiles, & terrigenas nostros praedictos ad cuiuscunque instantiam videlicet, tam Nobilis, quam ignobilis, Rutheni, Iudæi, Armeni, Christiani, & Pagani, citatos, ac literis citationum intercisis, non nisi sermone, & characteribus Latinis iuxta consuetudinem iuris terrestris Polonici conficiendis legitime euocatos, pro causis tam parvis, quam magnis, nullis exclusis, secundum hoc idem ius Polonicum, & ordinationes in libris statutorum regni nostri Poloniae specificè contentas, non aliter, quam nunc & in futurum indicarent temporibus æuiternis. Et quamvis iure ipso Polonico laudabiliter prouisum sit, ut in singulis terris eiusdem regni nostri homines possessionari, et indigenæ ex incolis cuiuslibet terræ, seorsum, et non extraneæ personæ singulis officiorum terrestrium, et Castrensum in casu vacationis praeficiantur in hacenus: pro maiori tamen cautela, et securitate praedictorum subditorum nostrorum Drohicienfium praesenti privilegio nostro id ipsum singulariter instituiamus, et ordinamus, ut in eodem Districtu Drohicienfi huiusmodi Officiales terrestres per liberam electionem indigenarum, et vniuersorum Nobilium conuenienter congregatorum, de iure communi regni fieri solitam, ad eadem officia sua toties, quoties per decessum vacatura, non nisi cum ratihabitione nostra ducale, successorumque nostrorum magni Ducatus Lithuaniae Ducum, Castrenses vero pro arbitrio nostro dumtaxat ex eisdem incolis, et indigenis Districtus praedicti Drohicienfis per nos, et successores nostros Lithuaniae Duces, dummodo vterque ipsorum Officialium Romanae religionis essent, deinceps instituerentur, de omnibus et singulis causis subditorum nostrorum praedictorum coram se legitime exortis, motis, et mouendis, statutis a iure temporibus, modo praemissis cognitari, confirmantur esse. Nihilominus in hoc moribus, et consuetudinibus approbatis, et approbandis, terræ Cracouiensis, tam diu, quoadusque omnes aliæ consuetudines iudiciariae vniuersarum terrarum regni nostri praedicti per nos, vel successores nostros Poloniae Reges, aut eos, quorum interesset, inuicem coequarentur. Casu vero, quo aliquis terrigenarum nostrorum Drohicienfium praedictorum, aut quispiam alius in iudicio terrestri, vel Castrensi Drohicienfi sententiam contra se latam reportauerit: qua mediante crederet sibi quomodolibet praepudicatum iri, ex tunc instituiamus & ordinamus, ut in eiusmodi praepudicio liceat unicuique taliter condemnato, a sententia iudicis, et capitanei nostrorum praedictorum, velut iniqua et erronea, ad nos, et successores nostros Lithuaniae Duces, cum parte sua aduersa legitime appellare, et coram nobis, successoribusque nostris, cum eadem parte aduersa iustitiam suam experiri meliorem, iudici, et capitaneo illæsis, quietisque propterea manentibus, prout in terris Masouiae, et praesertim in terra nostra Plocensi teneri, et obseruari est consuetum. De poenis vero iudicialibus per partes victas legitime luitis, ad sortem nostram, et successorum, Officialiumque nostrorum, & etiam partis vinctis, ex vi perlucrorum vel quomodolibet aliter spectantibus per Officiales nostros Castrenses & Terrestris praesentes, & futuros Drohicienfes exigendis, ac de Kmetonibus eorundem Terrigenarum nostrorum Drohicienfium, fouentur, manu tenentur. Mellificiis quoque, seu apiasteriis ac iniuriariis, & damnis quomodolibet inde secutis, & iustitia

iustitia vicinis, cum subditis Nobilibus & Terrigenarum pro quacunque re ministranda, cuiuscunque ritus vtrinque aut conditionis essent: nec non captiandis, & non euocandis ad quodcunque iudiciorum nostrorum eisdem Terrigenis de proprio eorum Districtu Drohicienfi, pro quibuscunque eorum excessibus, totoque processu iudiciario ac inscriptionibus, & aliis rebus quibuscunque per singulos iudices, & capitaneos nostros Drohicienfes pro tempore existentes, non aliter volumus obseruari, nisi quemadmodum iure ipso Polonico iuxta Constitutiones praedecessorum nostrorum in toto regno nostro hactenus teneri, & obseruari solitum est, ac consuetum. Ordinamus etiam ac instituimus, ut in singulis citationibus literalibus terrestribus Sigillum terrestre Districtus Drohicienfis infra depictum equum sellatum vno homine armato, litterâ S. ad perpetuam rei memoriam nominis nostri praecincto, in se continens, applicaretur, subimprimereturque toties, quoties fuerit opportunum. Quod quidem Sigillum supra descriptum praesenti privilegio nostro ipsi Districtui Drohicienfi & incolis eius pro tempore existentibus, quoad praefatam necessitatem iudiciariam, ac pro armis terrestribus Drohicienfibus de nostræ celsitudinis clementia tribuendum, concedendumque duximus, prout tribuimus, & concedimus, perpetuis temporibus, per eos, quorum interest, obseruandum. Ut itaque praemissa omnia per nos concessa robur obineant perpetuæ firmitatis, praesentes literas nostras scribi, Sigillique nostri magni Ducatus Lithuaniae iussimus, & fecimus appensione communiri. Actum & datum Vilnae, die dominico Lætare, Anno Domini MDXVI. praesentibus ibidem Reuerendo in Christo patre domino Alberto episcopo, ac magnificis, & generosis Nicolao Radziwilowicz palatino Vilnensi & Cancellario, Gregorio Ofczykowicz Trocensi & Mareschalco curiae, Alberto, Gastold Polocanensi, Ioanne Zabrzeziński Nouogrodensi, Palatinis. Andrea Dowonowicz Succamerario, Georgio Hlinicz Capitaneo Brzestensi, Ioanne Sczytowicz, Nicolao Iundyłowicz, & Ioanne Hlebowicz Mareschalcis: ceterisque Dignitariis, & Officialibus curiae nostræ, circa praemissa testibus fide dignis, sincere nobis, & fidelibus nostris dilectis. Datum per manus praefati magnifici Nicolai Radziwilowicz Palatini Vilnensis & magni Ducatus Cancellarii sincere nobis dilecti.

Sigismundus Rex significat.

Relatio eiusdem magnifici Nicolai Radziwilowicz
Palatini Vilnensis & Magni Ducatus
Lithuaniae Cancellarii.

ITEM BIELSCENSIS DISTRICTUS IURI POLONICO ADSCRIBITUR.

IN Nomine Domini Amen. Ad æternam rei memoriam. SIGISMUNDUS AUGUSTUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, totiusque Prussiae, Samogitiae, Masouiae, &c. Dominus, et hæres. Significamus tenore praesentium, quibus expedit, vniuersis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quia cum in hoc conuentu generali ex clementia nostra singulari ad petitiones, supplicationesque vniuersorum Ordinum, magni huius Ducatus nostri, privilegia omnia et singula a maioribus nostris habita, omnium hominum incolarum eiusdem approbauerimus, id quod ex literis, seu diplomate nostro, super iis per nos illis dato et concessis, videre est. Tamen cum esset nobis specialiter supplicatum nomine vniuersæ nobilitatis terræ Bielscensis et territorii eius per quosdam e medio eorum, videlicet Ioannem Myński, & Martinum Wiszeński latbrzyk huc ad praesentem conuentum missos. Quia quamvis habeant privilegium ex concessione Serenissimi olim Alexandri Regis Poloniae, et magni Ducis huius Ducatus nostri Lithuaniae, patris nostri desideratissimi, quibus illis permissam fuerat, ut consuetudinibus, et iure Polonico vterentur, et gauderent, prout et hactenus

Eccc 2

vfi

Sigismundus
Augustus Vil-
nae 1547.

visi sunt, et gaudebant. Sed quia in eiusmodi privilegio essent quaedam, quae a iure, legibus, et consuetudinibus Polonicis discrepant, et diuersa sunt, quare summo studio a nobis orauerunt, ut sublatis exceptionibus eiusmodi omnibus, quae a iure, legibus, et consuetudinibus iuris Polonici, quo ipsi sic utuntur, discrepant, et disconuenirent, potius illis permitteremus, ut in vniuersum, et ut dicitur, totaliter, et plene consuetudinibus, et iuribus Polonicis vterentur ipsi, et eorum posteris perpetuo. Quorum nos supplicationibus clementer annuentes, et inherentes maiorum nostrorum magnorum Ducum Lithuaniae vestigiis, volentesque eosdem obligatiores, et alacriores ad optime de nobis, et Reipublicae huius magni Ducatus nostri Lithuaniae bene merendum facere. Cum vniuerso Senatu nostro decernimus, ut deinceps semper perpetuis temporibus vniuersa Nobilitas et incolae terrae Bielscensis et eius territoriorum, seu Districtuum omnium gaudeant, et utantur iuribus, legibus, et consuetudinibus Polonicis, perinde atque Nobilitas terrae, seu Districtus Drohicensis ex speciali concessione maiorum, seu praedecessorum nostrorum felicitis memoriae magnorum Ducum Lithuaniae ex praerogatiuis ipsis datis, concessis, et legitime emanatis, quas et hic volumus habere pro expressis, hactenus vtitur, et gaudet. Decernentes insuper omnes alios quosunque abusus isthinc contra leges, constitutiones, et iura Polonica hactenus existentes, et siue ex privilegiis aut consuetudine, seu potius desuetudine aliqua, aut improbitate etiam aliquorum Officialium, aut cuiusvis magistratus, siue quacunque alia ratione exceptos, specificatos, vel reseruatos, et introductos, esse tollendos, et abrogandos, prout eosdem et per praesentes tollimus, et abrogamus perpetuo. Volentesque deinceps semper futuris perpetuis temporibus vniuersos et singulos Dignitarios, seu Officiales terrestres, et castrenses et alios quosuis praesentes, et futuros iam constitutos, et in posterum constituendos, non aliter se debere, nec posse gerere erga illorum territoriorum incolas, quam secundum praescriptum iurium, legum, et consuetudinum Polonicarum praesentium, et futurorum, quibus Districtus Drohicensis gaudet. Alioqui si quid in contrarium fuerit in praemissis per quempiam hominum attentatum, id decernimus nullum et inualidum, eiusque modi attentatores, poenis seu multis in iuribus Polonicis constitutis, et contentis, puniendos et multandos semper perpetuo. In quorum omnium fidem, et testimonium praemissorum, sigillum nostrum est appensum. Datum Vilnae in conuentione generali, die vigesima tertia mensis Februarii, Anno Domini MDXLVII. praesentibus Reuerendis in Christo patribus, et magnificis dominis strenuis ac generosis militibus, *Paulo Vilnensi, Georgio Luceorisiensi, Venceslao Mednicensi*, episcopis. *Ioanne Hlebowic palatino Vilnensi cancellarioque nostro, et tenutario in Bobroysko, et Boryssow, Gregorio Osszykowic castellano Vilnensi, tenutario Vpiteni, Ioanne Iuriowicz duce Dubrouicensi palatino Trocensi, tenutario Mohilouienfi, Hieronymo Chodkiewicz, castellano Trocensi, capitaneo Samogitiensi, Nicolao Ioannis Radziuill Marechalco terrestri, tenutario Szawlenfi, Stanislae Dowoyno Polocensi, Alexandro Chodkiewicz Nouogrodensi, Stanislae Petri Kiszka de Czechonowiecz Vitebscensi palatinis. Andrea Sanguskowicz Duce de Kossyr capitaneo Luceorisiensi, Iuano Harnostay Marechalco curiae, et thesaurario terrestri, praefecto Slonimenfi, Nicolao Georgii Radziuill pocillatore, Ioanne Ioannis Radziuill structore mensae, Stanislae Nicolai Kyczgal dapifero, Gregorio Chodkiewicz succamerario, Nicolao Petri Olechnowicz gladifero, Nicolao Andrussowicz praefecto equisonum nostrorum, tenutario Ozenfi, et Perelomenfi, Nicodemo Ioannis a Czechanowiecz Melnicensi, Nicolao Alberti Narbut Kreuenfi et Mozirensi praefectis, Marechalcis, aliisque Officialibus, Dignitariis, ac consiliariis nostris fidelibus nobis sincere dilectis.*

Similiter Districtus Mielnicensis Regno Poloniae incorporatus est: eius tamen privilegii copiam habere non potui.

ARTICULUS

ARTICULUS III.

Lithuaniam a Masouia Commissarii dislimitent.

Prouidentes difficultatibus, et grauinibus subditorum nostrorum Regni, et Magni Ducatus Lithuaniae, quae occasione granicierum inter eadem dominia, et Masouiam, tum inter Magnum Ducatum, et Regnum saepe contingunt, volumus, et decernimus, ut quoties opus fuerit, per nos Commissarii deputentur, et mittantur nostris expensis prouidendi, ad faciendas easdem granicies, et iniurias componendas, occasione illarum, hinc inde exortas, quatenus absque querentium onere iustitia eis ministraretur.

Sigismundus
Cracouiae 1510.

DE EODEM

Dietae, et iudicia antiqua inter Ducatus Lithuaniae, Prussiae, et Masouiae in locis solitis pro omnibus iniuriis subditorum ex vtraque parte fieri debent de cetero, et innouari, iuxta antiquam consuetudinem, et processum terrestres.

CAPITULUM II.

De Ducatu & terris Russiae.

Et vetustis Polonorum annalibus, et linguae similitudine docemur, Lechi a quo Poloni, et Czechii, a quo Bohemi ducunt originem, fratres fuisse Russum, a quo Russia, et Prussum, a quo Prussia sunt appellatae. Tamen ergo vtraque Prouincia, partim stirpe propriorum Ducum deficiente, partim eorum posteris, iure belli subactis, ad corpus Regni Poloniae pertineat, ipsa tamen Russia non minus cum WLADIS. IAGELLONE & ALEXANDRO Virovdo vltimis fere Ducibus Lithuaniae atque suis spontanea ad Regnum accessione, regum Poloniae hereditaria, ac propria esse videtur. Atque ob id ita praeter ceteris ciuitatem Poloniam accepit, eique cohaeruit, et est vnita, ut magis nomine, quam re ipsa a Polonis in communicatione ciuitatis, et vsu iuris distinguatur. Qua de re constitutiones Regni ex illorum consensu confectae videantur. Nam linguam, scripturam, ac religionem ad Archetypum Graecorum adhuc retinent, cum nostri maiores, haec aboriginum communium munimenta hereditaria deferentes, Latinos potius in his omnibus sunt secuti. Nostrae autem et Ruthenicae gentis ad Christum conuersio fere in ea tempora incidit, quibus vniuersalis ecclesia quatuor orbis terrarum partibus definita, ob calicem sacrati cruoris, et uxorem Sacerdotis (quae duo Graeci secundum praecceptum Domini, et Apostoli etiamnum retinent) temeritate Patriarcharum, est, pro dolor, diuisa, atque perniciosissimo exemplo diuisa.

ARTICULUS I.

Russia vno iure cum Regno Poloniae gaudeat.

Item pollicemur, quod omnes terras nostras Regni Poloniae etiam terram Russiae includendo (saluis tamen auentae contributionibus, de quibus nobis ad tempora vitae nostrae sola Russia respondebit) ad vnum ius, et vniam legem communem omnibus terris reducemus, reducimusque, adunamus, et vnimus, tenore praesentium mediante.

Vladislaus
Iagello Cra-
couiae 1433.

RUSSIA OMNIBUS REGNI LIBERTATIBUS FRUATUR.

Ad supplicationem terrarum Russiae volumus, et decernimus, ut de omnibus fugitiuis Statutum Regis Alberti obseruetur: et quod Nobilitas illarum terrarum, sicut in aliis terris Regni a solutione reloneorum, et foralium sit libera, atque exempta, et in aliis eadem gaudeat libertate.

Sigismundus I.
Cracouiae 1507.

Ffff

Alia

Alia ergo omnia Statuta Regni incolis seruientia, Russiæ quoque municipibus seruiant, quæ suis locis videantur.

NUSQUAM NISI IN RUSSIA PIXIDES DEFERANTUR

Sigismundus I.
Brestæ Cuiariæ
1519.

Nemo deinceps tempore pacis, siue eques, siue pedes, pixides breues, quas Russice vocant, deferre audeat: ab hac tamen Constitutione terras Russiæ liberas esse volumus, quæ parata arma contra insultus hostium habere semper solent, et debent.

TERRA BELZENSIS REGNO ADSCRIBITUR.

Casimirus III.
Br zelsiæ 1462.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam acta mundi auita subito detergeret obliuio, nisi ea litterarum soliditas, et testium adnotatio memoriæ commendaret æternæ. Proinde nos KAZIMIRUS Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ Lanciciæ, Cuiariæ, Magnus Dux Lithuaniae, Russiæ, Prussiaeque: nec non Culmensis, Elbingensis, Kunigbergensis et Pomeraniæ hæres, et Dominus. Significamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis et singulis, præsentibus et futuris, horum notitiam habituris. Quomodo recentes, et in animis reuoluentes: quanta puritatis affectione, et fidei integræ constantia, Barones, Milites, Nobiles, Terrigenæ, & Proceres terræ Belzensis sincere, grate, et fideles nostri dilecti, personam et Regnum Maiestatis nostræ venerati sunt, ad nos tanquam Dominum naturalem, hæredem, verum et legitimum, ac indubitatum successorem suum, et ad Coronam Regni nostri Poloniae, a qua transactis temporibus exciderant, viceuersa redierunt, et acceperunt, seque Regno, et Coronæ, tanquam pars suo toti, inuiscerauerunt, vniuerunt, incorporauerunt, et appropriauerunt. Quæ quidem terra Belzensis iusto titulo, iure legitimo hæreditario, et succedaneo, nos et nullum alium contingebat, atque coniungit, et concernit. Horum itaque Terrigenarum Belzensium fidelitatis constantia, zelo dilectionis, maturitate consilii, et sagaci prouidentia, Regali consideratione merito digestis et reuolutis, ac debite pensatis, et intuentes ad eorum statum, honorem, commodum, salubremque profectum, pio et sincero mentis affectu: quemadmodum ex assumptæ dignitatis nostræ debito tenemur, et pro officio sollicitè aspirantes, ipsos in nostram, et successorum nostrorum manutentionem, et protectionem Regni et Coronæ reassumpsimus, incorporauimus, appropriauimus, et vniuimus, tenoreque præsentium reassumimus, incorporamus, annectimus, appropriamus, et vniuis perpetuo, et in æuam. Promittentes ipsos, et eorum quemlibet in omnibus ipsorum iuribus, libertatibus, immunitatibus, gratiis, prærogatiuis, dignitatibus, honoribus, et officiis tenere, et obseruare. Inprimis itaque pro prædicta eorum fidei, et iusta adhesionem, et subiectionem iure defendere, agere, manutenere, et eos euincere, contra quamcunque personam cuiuscunque dignitatis Imperialis, Regalis, aut Ducalis fuerit, aut cuiuscunque status, conditionis et præeminentiæ extiterit, dum per quempiam vexarentur, seu impeterentur, quo modo pro ipsorum huiusmodi adhesionem, similiter ab insultibus, violentiis, bellis et aliis molestiis quibuslibet protegere, defensare, rueri, et realiter ac effectiue opponere, intercedere, et liberare. ITEM terram nostram Belzensem cum ipsius Districtibus Lubacouiensi, Lopaczyensi, Schewloziensi, Grabouieciensi, et Hrodlenfi, saluam et integram, prout fuit, et in hætenus est conseruata, suis limitibus, metis et terminis dudum tentis, obseruabimus, tenereque et obseruare volumus, nullos districtus, aut Villas ab eadem remouentes, alienantes, seu diminuentes. Item omnibus personis, tam ecclesiasticis, quam Sæcularibus ciuitatum, et oppidanis Priuilegia ipsorum per antecessores nostros Reges et Duces data et concessa iusta, legitima, et sufficiens

entia rite, et rationabiliter emanata, ac in nulla sui parte viciata seu suspecta confirmamus, ratificamus et approbamus per præsentem. Vbi vero aliquibus personis forent per voraginem ignis absumpta, seu casu infortunii amissa, et de hoc persufficiens testimonium probatum fuerit, præmissa innouare, atque dare volumus, et spondemus. Item ex quo ex obligatione, et inscriptione pecuniarum capitaneis in aliqua terra inscriptarum sæpius indigenæ eiusdem terræ variis grauuntur modis, oppressionibusque, et molestiis afficiuntur: pollicemur, quo præfatam terram Belzensem in pecuniis nullipiam obligabimus, aut inscribemus vlllo vnquam tempore. Quod si per obliuionem, aut alium casum quemcunque, nos inscribere contingeret, talem inscriptionem præsentibus ex nunc, prout ex tunc cassamus, annullamus, ac nullius roboris esse, et fieri, decernimus per præsentem. Item nullum extraneum, cuiuscunque conditionis existat, in capitaneum terræ Belzensis præficere, et præferre debemus, nisi Terrigenam eiusdem terræ possessionatum. Item volumus omnimode dignitates, honores, officia, in terra Belzensi consistentes, et consistentia æquo modo circa iura et consuetudines ipsorum, quæ et quas temporibus prædecessorum nostrorum Regum, et etiam Ducum obtinebant, conseruare in eodem numero, et permanere. Quas quidem dignitates, et officia, dum vacare contigerit, nulli extraneo, nisi indigenæ bene conseruato illius terræ, in qua dignitas aut officium vacauerit, dabimus, et conferemus. Item quod nulli terrigenæ de terra Belzensi et ipsius Districtibus ad alias terras seu Districtus euocentur, sed penitus iuxta consuetudinem aliarum terrarum Regni nostri iuribus ipsorum, et libertatibus vtantur, et gaudeant. Item conuentiones, colloquia generalia, termini particulares, et iudicia iuxta ritum, et consuetudinem in talibus dudum tentam et obseruatam in terra præfata, quemadmodum in aliis terris Regni nostri debent habere progressum, et processum. Item nullus terrigena possessionatus per nos, aut capitaneos nostros, nisi iure conuictus captiuetur, iuxta Priuilegia aliarum Regni nostri terrarum, et consuetudines. Item omnes et singuli Kmetones Spiritualium et Sæcularium personarum in dicta terra consistentium, de quolibet laneo possesso profesto Sancti Martini singulis annis exactionem, alias *podymne*, per duos grossos monetæ et numeri communiter in Regno currentis, nobis et successoribus nostris dabunt, et exoluent, more terræ Leopoliensis et aliarum Regni nostri terrarum alias autem collectas, et exactiones in Regno nostro insolitas, et inconuertas, etiam si tempore Ducum huiusmodi fuissent in frumentis, bladis, aut auena, vel pecuniis exactæ, vel solutæ, de nostra Regia benignitate cassamus, et annullamus. Item cuiuslibet Terrigenæ nostro limites, et granicies cum bonis nostris Regalibus habere petenti dare tenebimus, ipsas a signis metallibus, et scopulis consuetis distinguendas volumus, iuxta modum aliarum terrarum in Regno obseruatum. Item quandocunque terra nostra Leopoliensis ad bellicam expeditionem se mouerit, aut necessitate incumbente eandem procurauerit, præfata etiam terra nostra Belzensis, seu nobiles et terrigenæ eiusdem cum ipsis Leopoliensibus, quotiescunque fuerit necesse, tenebuntur et debebunt, ac omnino sunt obligati pariter et astricti proficisci, bellicose et transire, et non alias, eo tamen iure et modo, quo terra Leopoliensis ad expeditiones se mouere consuevit, et solita est. Animaduertendum autem præfatos nobiles, terrigenas et Proceres, ad nos tanquam ad Dominum et hæredem ipsorum legitimum affectum habere specialem, horum prætextu, volentes ipsos fauore nostro speciali prosequi, et eorum Kmetones, quos libet, præfatam terram Belzensem inhabitantes ab omnibus et singulis exactionibus, angariis, præangariis, castrorum aedificiis, et pontium laboribus, et reparacionibus, eximimus, absoluiamus, ac liberos et absolutos facimus perpetuo, secundum morem aliarum Regni nostri terrarum. Præterea generaliter et singulariter

Ffff2

omnes

omnes alios articulos, libertates et iura aliis terris Regni nostri data, et concessa, et praesertim terrae nostrae Leopoliensis, si quae hic omissa forent, pro insertis habere volumus, et habemus. Eademque extendimus et referimus ad terram Belzensem. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum praesentibus est appensum Actum in Brzeszye, feria tertia festorum solennis Paschae. Anno Domini MCCCCLXII. Praesentibus Reuerendo patre Domino Ioanne de Brzeszye iuris vtriusque doctore, electo ecclesiae Cracouiensis et Regni Poloniae Vicecancellario, nec non magnificis et generosis, *Petro de Opporow* Lanciciensi, *Nicolao de Koszyelec* Brzestensi palatinis, *Iacobo de Dambno* Regni Poloniae Vicethesaurario, *Nicolao de Borzyslawicze* Zawichostensi, *Sbigneo Bank de Gora* Malogostienfi, castellanis. *Nicolao Spoth de Vola* Sandomiriensi, *Ianussio Kolutzski* Inniwladislauensi, Vexilliferis. *Ioanne de Ostrorog* iuris doctore, *Nicolao de Brudzyewo* Subpincerna Calisiensi, et capitaneo Brestensi, *Iaroslao Brzozoglowy* Subiudice Inniwladislauensi, *Stanislao Marschalcowicz de Brzeszye*, & *Ioanne Synowiecz de Zandowicze* Curiensibus nostris, et aliis pluribus fide dignis testibus ad praemissa. Datum per manus eiusdem Reuerendissimi patris domini *Ioannis de Brzezic* Electi ecclesiae Cracouiensis, Regni Poloniae Vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

*Ad Relationem eiusdem Reuerendissimi patris domini
Ioannis de Brzezic iuris vtriusque doctoris electi
ecclesiae Cracouiensis R. P. Vicecancellarii.*

CAPITULUM III.

De terris, & Ducatu Prussiae.

Quamquam vero Prussiam (a quo Prussiam dici legimus) Lechi auctoris nostrae gentis fratrem fuisse, & eas provincias ita inter sese diuisisse, nihil dubitemus: non minore tamen argumento Prussiam Iuris Polonici semper extitisse; inde apparet, quod longe post Lechi, et post Gracci familiam extinctam, interregnumque Palatinorum, Lesko tertius Dux, et Monarcha Poloniae, ante Piasii etiam tempora viginti & vni filiis suis terras mariumas, nempe Rugiam, Cassubiam, Pomeraniam, Holsatiam, Sgorzelitiam, iam Brandenburgum, Miedzybozen, quae nunc est Meindeburgum, Limam, nunc Lymburgum, Bukowiecz, alias Lubecum, Lukow nunc Meckelburgum, & Prussiam est partitus. Quod quidem & alii omnes Reges Polonorum, et saepe, & libere fecerunt, usque ad tempus, quo Marianis militibus, ex Hispaniis pulsus, ius vtendae illius provinciae dederunt, vt fideliter, contra infideles eis suppetias ferrent. Tamen autem coelum, & solum illi boni cruciferi verterint, ingenium tamen & fidem mutare non poterant: namque pro hostibus hospites, pro externis dominos suos omni genere doli atque fraudis imperere non desierunt: quoad Reges Poloniae perfidiosum illud genus militum, cum secus nulla ratione reuocari ad officium superbi, in fideque constabili perferri potuerunt (vt Hercules Antaeum) multis cladibus attritos, ferro tandem sustulerunt, & ius suum antiquum ac haereditarium in Prussia, abolita nefaria religione, recuperarunt. Et tamen ne D. Sigismundus non aequae pius parcendo subiectis, ac fortis debellando superbos videretur ex conditionibus pacis sponte sua partem ipsius provinciae, Illustri Principi, ac fortissimo viro domino Alberto Marchioni Brandenburgensi, ex sorore nepoti suo, in feudum concessit, simulque pro infelicis religionis titulis, Ducis titulo eundem feliciter insigniuit. Et quoniam feudum, seu beneficium fundum certis cum solennitatibus conferri paulo ante dixi, & solere dari vidimus: ea quae de hoc genere caeremoniarum in commentariis Cancellariae Regiae tradita reperi, huc, vt arbitror, non intempestiue, adicienda esse putavi.

M O S

MOS PRÆSTANDI HOMAGII REGI POLONIAE.

Cum aliquis Princeps Regi praestiturus est homagia, Rex coronatus in solio suae Maiestatis residere, et ad latus suum habere Praelatos, et Barones, consilii Regni sui debet: ad quem Princeps praestiturus homagia cum suis Baronibus, et homagialibus, et vassallis, banderium habens in manibus ad sedem solii regalis venire, et procedere debet eques. Et descendens iuxta solium ex equo suo, atque cum reuerentia ad Regem, coronamque senatus eius accedendo, ista verba in hunc modum proferre, vel saltem in hanc sententiam dicere tenetur: SERENISSIME REX, Ego Serenitati vestrae homagium facio, et praesto cum omnibus terris et hominibus nostris, et peto tuitionem Serenitatis vestrae, et circa iura, et in iure meo ducali, et dignitatibus conservari. Post haec autem sic tacto signo crucis iurare astringitur: CLEMENTISSIME REX, Ego homagium praesto, et promitto sine dolo, et fraude, vestrae Serenitati et Coronae Regni Poloniae, cum omnibus terris et hominibus nostris fidelitatem, et esse fidelis, etc. sic me DEUS adiuvet, et haec sancta Christi crux. Quo facto, Rex ipsum accipere in suam tuitionem, et ista verba ad praestantem homagium dicere debet: Nos accipimus in nostram protectionem, et circa omnes dignitates, et circa omnia iura Ducatus tui, tanquam principem nostrum, relinquimus, ac postea, osculetur eum et recipiat Rex de manibus principis banderium, et illud frangatur, et proiciatur extra sedem. Omnes autem vassalli et homagiales principis homagia facientes, debent etiam post eum transire, usque ad sedem solii regalis, portantes singuli in manibus vexilla parua, seu minora, et eadem etiam, iuramento praestito, post vexillum principis proiectum, ad terram proicere debent. Itaque Banderium principis praecedere, Vassallorum vero sequi ipsum debet. Post hoc autem Rex debet recipere a principe recognitionem facii homagii litteralem, sub sigillo ducali.

PAX ET CONCORDIA INTER VLADISLAUM, REGEM POLONIAE ET CONRADUM DE IUNGINGEN, MAGISTRUM PRUSSIAE, RATIONE FINIUM REGUNDORUM.

IN nomine Sanctae & Indiuiduae Trinitatis, Amen. Frater Conradus de Iungingen, magister generalis Ordinis Beatae MARIAE, hospitalis Ierosolymitani de domo Teutonica: vniuersis praesentibus & futuris, praesentium notitiam habituris, Salutem, & rei gestae ad perpetuam memoriam cognoscere veritatem. Cum auctor pacis, ad vnitatis & pacis spiritum, suis rigorosis mandatis quotidie nos inuitet, dignum arbitramur, vt inueteratae displicentiae, guerrae, & offensae contra Serenissimum Principem & dominum, dominum VLADISLAUM Regem Poloniae, supremum Ducem Lithuaniae, & haeredem Russiae: suosque progenitores, quo ad terras Lithuaniae, & Russiae, per nos, nostrum quoque ordinem, intuitu orthodoxae fidei, diutius exagitatae, in pacem perpetuam, remissionem, & concordiam committantur. Hinc est, quod nos de expresse consensu compreceptorum nostrorum, cum dicto Serenissimo domino Vladislao, anno, die, & loco infra scriptis, certum terminum placitorum concorditer celebravimus: super pace inter nos & terras ordinis nostri ex vna: & supra dictum dominum Regem, et terras suas, videlicet, Lithuaniam, et Russiam, parte ab altera: facienda perpetuo et firmanda, variis praemissis tractatibus, tandem (vt sequitur) concordauimus in hunc modum. Inprimis promissimus, et praesentibus bona fide promittimus, quod ex nunc, et in antea tenebimus pacem inuiolabilem, et concordiam cum supradicto magnifico domino Serenissimo VLADISLAO Rege Poloniae, suis catholicis haeredibus, et successoribus, ac Praelatis et ecclesiis, omnibus quoque terris suis per Lithuaniam et Russiam, terrarumque incolis perpetuis temporibus obseruare.

Gggg

uare. Nec vnquam volumus et debemus aliquam ligam inire, aut facere, contra dictum Vladislaum, suos quoque catholicos successores terrarum Lithuaniae, et Russiae, cum dominiis, aut aliis hominibus, et rancore quolibet postposito: omnes et singulas iniurias nobis, et nostris per se, vel per alios quomodolibet illatas, remittimus penitus, et offensas. Insuper limites, et terminos inter nostras, et dicti domini Regis terras: videlicet, Lithuaniae, et Russiae, distingui fecimus, et modis distinguimus infra scriptis. Inprimis incipiendo in quadam insula, Sawin dicta vulgariter, sita in fluuio dicto Memla, habente in se insulam Romewider. Quae quidem insula tota apud ordinem permanebit temporibus affuturis: ab hinc directe progrediendo ad fluuium dictum Norwesse, in decliuio seu villa continua, sub silua dicta *Heyligenwalt*. Abhinc dictum fluuium sequendo in mediis fluctibus, vsque ad *Vyswilten*, ascendendo abhinc linealiter et directe eundo ad quandam lapidem magnum, dictum *Roda*, iacentem in fluuio dicto A. et *Roda* vulgariter nuncupatum, ab isto lapide, ascendendo super stagnum dictum *Sinarden*, abhinc directe eundo, vsque ad viam vulgariter nuncupatam: *Der Brengelische weg*: abhinc directe vsque in *Nowenriten*: abhinc linealiter procedendo versus finem, seu aciem mericae, dictae vulgariter *Heyde*, ad locum, ubi fons oritur: a dicto fontis ortu procedendo, per directum in solitudinem quandam, communiter *Viltuiffe* dictam: ubi fluuius *Eglosse*, ortum habet, abhinc directe eundo, per medium dictae solitudinis, vsque ad terminos et gades illorum, de *Ploschkow*: et hi omnes termini sui sunt versus Liouiam. Ascendendo vero versus Prussiam, termini subscripti, per dictum ordinem perpetuo, sine quolibet contradictionis obstaculo habebuntur, incipiendo a supradicta insula Sawin, in directum procedendo, vsque ad fluuium dictum *Suppe*, abhinc procedendo ad locum ortus sui: abhinc progrediendo vsque ad fluuium, qui effluit a lacu dicto *Mothensee*, et dicitur communiter *Methensi*: abhinc per descensum fluuii vsque ad fluuium dictum *Beber*, deinde dictum fluuium sequendo vsque in milliare, prope fluuium, qui *Nare* dicitur, et abhinc directe eundo, vsque in dictum fluuium *Nare*. Ceterum pro nobis, nostro ordine, omnibus nostris successoribus, renuntiamus omni imperitione, et iure, quae in praedictis domini Regis Vladislai terris, videlicet Lithuaniae, et Russiae sitis, terminos superius expressos versus dictas terras, habuimus, vel habere videbamur: insuper terrae, et dominia de magno *Nowohroden*, qualitercumque siue per nos, nostrum ordinem, aut supradictum Serenissimum dominum Vladislaum, aut per suos coniunctim, et diuim acquisite fuerint, vel alias qualitercumque ad nostrum ordinem deuenierint, easdem ac eadem dictus Dnus Rex obtinebit: nec vnquam bona fide, quo minus easdem detineat, impediemus: Praeterea volumus, quod homines saepe dicti domini Regis, et suorum successorum in terris Lithuaniae, et Russiae constituti, in omnibus terris ordinis mercari, et negotiari libere valeant: absque teloneis, aliisque exactionibus, quos etiam defendere tenebimur, sicuti nostros, saluis tamen teloneis, ab olim institutis, ac quibuslibet edictis nostris editis, et edendis in terris ordinis, quibus nostri astantur, et dicti domini Regis, suorumque successorum homines per Lithuaniam et Russiam sunt arctati. Item ordine nostro in expeditione communi cum praenominato domino Rege, et suis successoribus: et ipsorum hominibus per Russiam, et Lithuaniam, existente, quotquot ipsi captiuauerint, suos habeant, vt captiuos. Excessus quoque per dicti domini Regis, successorumque suorum homines in praedictis terris, qualitercumque commissos, capitaneus exercitus eorundem, eosdem libere iudicabit. Excessus vero communes per vtriusque exercitus homines commissos, capitanei vtriusque exercitus, simul & communiter iudicabunt. Nullos insuper armigeros, dominos, milites, vassallos, vel alterius cuiuscunque generis homines, etiam si Christi fideles fuerint: in damnum seu praeiudicium, dicti magnifici

magnifici domini Vladislai, aut suorum vnquam per terras nostras scienter ire permittimus: sed impediemus et prohibebimus iuxta posse. Denique omnes proscriptos, seu bannitos, de supradictis terris, praefati domini Regis, non recipiemus ad terras nostras: maxime qui in sui vindictam, homicidia, vel incendia, eiusdem domini Regis, vel suorum successorum hominibus in praemissis terris Lithuaniae comminantur, et Russiae. Praeterea per terras dicti domini Regis, suorumque successorum Catholicorum, videlicet Lithuaniae et Russiae, contra quoscunque nunquam traducemus exercitum, aut traducere per quemcunque faciemus, nisi expresse fuerit de voluntate dicti domini Regis, suorumque successorum: qua obtemperata damnum nequaquam ipsis, ac ipsorum hominibus inferemus. Praeterea promittimus, quod nullos fratres, et consanguineos ipsius domini Regis fugitios, seu alios quoscunque erroneos, per quos dominus Rex, et Regnum Poloniae ac terrae Lithuaniae et Russiae possent molestari, durante pace, debemus ad terras nostras recipere vel fouere. Omnia vero singula praemissa, in articulis praemissis, et eorum quolibet contenta, bona fide promittimus, pro nobis, totoque ordine nostro firmiter ac inuolabiliter obseruare: nec vnquam contraueniemus, aut contraueniri procurabimus per quoscunque, arte, ratione, ingenio, de iure, vel de facto: consilio, vel auxilio, publice vel occulte. In quorum omnium euidentis testimonium, et fidem, de et super omnibus praemissis, praesentes litteras nostri maioris sigilli munimine mandauimus communiri. Datum in fluuio dicta Visla, prope castrum Raczysz dioecesis Vladislauensis, feria quinta proxima ante festum S. Trinitatis, anno MCCCC. IV. Harum rerum testes sunt, Reuerendi in Christo patres, et domini, dominus *Arnoldus* episcopus Culmenis, et dominus *Ioannes* episcopus Pomezaniensis, ac honorabiles, et religiosi viri fratres, ordo, et commendatores.

PAX, ET CONCORDIA PER VLADISLAUM IAGELLONIS, TUNC POLONIAE ET POSTEA HUNGARIAE REGEM IN BRZESCYE CUIAVIAE FACTA, CUM PAULO DE RUSDORF MAGISTRO PRUSSIAE, QUAE FACTA ERAT ANNO DOMINI MCCCCXXXVI. PRESENTIBUS MAGNO DUCE LITHUANIAE SIGISMUNDO, EIVSQUE FILIO MICHAELE. ITEM DUCIBUS STOLPENSI, ET MAZOVIAE, ET UNIVERSIS DE REGNO, ET DE MAGNO DUCATU LITHUANIAE PRELATIS, BARONIBUS ET CONSILIARIIS, IN FINE PACIS SUBSCRIPTIS HUIUS TENORIS:

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Conuenit actus hominum, qui vetustate cadunt, et successu temporis in obliuionem vertuntur, solidis scripturarum, et testium fundamentis commendare, in quorum custodia nullis marcescunt temporibus, sed semper iugis perennationis memoriae incommutabiles seruantur. Proinde nos VLADISLAUS DEI gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Lithuaniae Princeps supremus: Pomeraniae, Russiae, etc. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis, praesentibus et futuris, notitiam praesentium habituris. Quando cum diuini dispensatione consilii, huius regni recepimus gubernacula, ad hoc quoque tamen in terris obtinuimus principatum, vt propensiori cura, et vigilantia nostra, semper studia extendamus, per quae pacis desideranda tranquillitas inter Christi fideles: ex quorum discordia, non solum terrarum, et vrbium, sed prouinciarum atque regnorum resultant excidia, prout in plerisque lugenda, atque calamitosa exempla mortalibus exhibent argumenta: procurari queat, et procurata ab auctore pacis, de throno suae ineffabilis Maiestatis, atque potentiae concludi, et mediis salutaribus stabiliri ac extolli felicibus incrementis.

Et attendendo quod non nisi in pace pacis opifex DEus perfecte coli valeat: et eo nihil in mundo exoptari possit pretiosius, aut desiderabilius concupisci. Hinc est, quod nos non absque interna compassione, et graui cordis amaritudine recensentes, quot et quanta mala ex guerris, et dissensionibus procedant: quotque ex contentionibus, et bellis, si ea mortales agant, odia hominum, non sine etiam animarum, et aeternae salutis dispendiis, ac excidiis ciuitatum, provinciarumque, et terrarum, ac in illis degentium interitus, subsequantur. Diuinus deperit cultus, et sanguinis effusio oritur. Cumque tales discordiae atque bella, non solum se, suosque, sed etiam alios plurimos tractura sunt, verisimiliter in praecipitium et ruinam. Propterea supremis affectibus exoptantes, ut non crescant iurgia, sed iuxta magistrum bonorum omnium charitatem, quae nihil sapit extraneum, nil asperum, nil confusum, imo propria virtute nutrit concordiam, dissociatos iungit, pacem et unitatem consolidat. Ad laudem, et gloriam omnipotentis DEI, et Beatae Mariae virginis gloriose, totiusque hierarchiae caelestis, propagationem fidei, cultum iustitiae, et religionis Christianae salutiferum incrementum: guerras desendas, excidia, displicentias, odia, rancores, et offensas, inter nos Vladislaum Regem Poloniae etc. Sigismundum magnum Ducem Lithuaniae, etc. praedictos, et inclytum Casimirum germanum nostrum, Semouitum, Casimirum, Vladislaum, Boleslaum, Masouie, ac Boguslaum, Stolpensem et Pomeraniae Duces, Regnum Poloniae terrasque nostras magni Ducatus Lithuaniae, Russiae, Masouiae Stolpensem et Voyeudam Moldauiae, et alia dominia nobis subiecta ex vna: et magnificum ac religiosum dominum Paulum de Rusdorf ordinis Beatae Mariae Teuthonicorum Ierosolymitani, et ordinem suum ac terras eiusdem ordinis, Prussiae, Almaniae, Liuaniae, et alias omnes ei subiectas, parte ex altera: nouissime graui offensione, et iactura exortas, per nostrae mentis propositum retrahere decreuimus: et ea, quae durantibus huiusmodi controuersiarum, et guerrarum turbinibus: circa bonum Reipublicae sunt diruta et destructa, per pacis integritatem ad statum cupientes reducere quietum et tranquillum. Cum eisdem, magistro, fratribus et ordine ipsius terris Prussiae, Almaniae, et Liuaniae subditis, et sequacibus eorundem perpetuae pacis, et inuolabilis foederis unionem, elegimus, assumptimus, suscepimus, et iniunimus, eligimusque, suscipimus, assumimus, et iniunimus tenore praesentium mediante, omni tempore perpetuo duraturam. Quam sub fide et honore ac iuramentis corporaliter praestitis, sine dolo et fraude promittimus, vigore praesentium, obseruare, et ut ipsa unio cum tanta deliberatione et maturitate concepta, ad firmum et constantem ordinem iugiter obseruandum reducatur: ipsam per articulos infra scriptos omnino duximus regulandam. Inprimis quod inter nos Regem, Magnum Ducem, et Duces praedictos, Regnum Poloniae, Magnum Ducatum, et terras Lithuaniae et Samogitiae, Russiae, Masouiae, Stolpensis et Voyeudam Moldauiae, et et aliorum dominiorum, et subditorum nostrorum ab vna: et praedictum Magistrum generalem, et Ordinem, terras, et subditos ipsius, tam in Prussia, Almania, quam Liuania et noua Marchia, parte ex altera: omnes dissensiones, controuersias, et damna inter partes hinc inde facta, dimissa, et totaliter sopita debent esse. Nec illorum de caetero aliqua mentio, aut memoria, et signanter in querelis, aut in detractionem partium, coram quibuscunque personis habeatur, aut fiat: sed nec vna partium ad infamiam alterius partis suggeret, consentiet, auxilium dabit, et fauorem publice vel occulte, et quantum in ea parte fuerit, dilationes, et detractones huiusmodi fieri non admittet, sed potius prohibebit. Item quod omnia bona Ecclesiarum, Gnezniensis, Vladislauensis, Plocensis, Poznanienensis, Praelatorum, Abbatum, Monasteriorum, Conuentuum, et aliarum quarumcunque personarum saecularium, et religiosarum, quae sunt

in

in terris ordinis praedicti situata, debent circa iura omnia, tam ecclesiastica, quam saecularia, & omnes antiquas consuetudines, questus, decimas, castra, villas, praedia, curias, & alias utilitates, emolumenta, & prouentus, quibuscunque nominibus nuncupentur, conseruari, nec aliquibus nouis consuetudinibus, seruitiis & oneribus aggrauari. Quodque eadem bona non alienentur, nec pro eorum alienatione instetur per partes sine consensu Praelatorum spiritualium. Omnes autem census, decimas, prouentus, & alias obuentiones qualescunque inter terris ordinis consistentes, quos & quas magister & ordo Reuerendissimis in Christo patribus, dominis, archiepiscopo Gnezniensi, Vladislauensi, & Plocensi, episcopis, aliisque Praelatis saecularibus, & regularibus Regni Poloniae per biennium subleuauerunt, plene & integre restituant, & restitui faciant: medietatem intra hinc et festum Purificationis Mariae, reliquam vero ad festum Paschae proxime affuturum, in ciuitate Torunensi quietationibus de solutione a praefatis Praelatis receptis, & quod bona, & decimae Reuerendissimi patris domini Vladislai episcopi Vladislauensis nouiter, & quorumlibet arrestata relaxentur. Item ut omnis suspicio, & hostilis respectus hinc inde inter nos, & partem magistrum generalem, & ordinis sui in toto euellantur, volumus, quod ligae, confoederationes, & inscriptiones, quaecunque sunt, vel fuerunt inter magistrum generalem, praecceptores per Almanniam, & Liuania, & ordinem ipsorum, Praelatos, Nobiles, ciues & subditos ipsorum, cum Duce Boleslao, alias Swidrigal, Praelatis, Ducibus, Boiaris, & subditis terrarum Lithuaniae, Samogitiae & Russiae factae, debent esse cassae, inanes, irritae, & in nihilum redactae: Ipsique, magister & ordo, Praelati, Nobiles, ciues, & subditi ipsorum, debent praefatum Ducem Swidrygal, deferere, & dimittere perpetuis temporibus, & nunquam eidem, aut alteri cuiuscunque magno Duci Lithuaniae, et Russiae, auxilia & consilia contra nos, & successores nostros, & Regnum nostrum, ac etiam praecclarum principem dominum Sigismundum, magnum Ducem Lithuaniae modernum, magnumque Ducatum Lithuaniae, praestabunt: nec aliquas ligas, suggestiones & confoederationes in damnum nostrum, aut Regni facient in perpetuum cum eisdem: imo nec aliquem alium tenere, et reputare debent pro magno Duce Lithuaniae, et Russiae, nisi qui cum nostro consensu, et regio (quemadmodum praefatus Dux magnus Sigismundus modernus est electus, iuxta dispositionem dudum factam inter Regnum Poloniae et terras Lithuaniae) electus sit, et positus in Ducatum: nec etiam permittent ipsum Swidrygal de terris per terras et dominia ordinis, ipsorum damna aut impedimenta, Regno, coronae nostris, Ducatui magno Lithuaniae, et Ducatibus praedictis inferre, nec ipsum publice, vel occulte per se, vel submissas personas iuuare, aut subleuare quouis modo. Item, ut huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori attentionis firmitate, et robore custodiamus, et seruemus, promittimus, sine dolo et fraude, sub fide, et honore, ac onere praestiti iuramenti, quod ad nullius hominis viuentis requisitionem, inductionem, suggestionem, persuasionem, vel mandatum etiam, quacunque dignitate praefulgeat, Papali, Imperiali, vel Regali, aut cuiuscunque congregationis legitima, personarum ecclesiasticarum, vel saecularium, debemus, vel poterimus contrahere ipsis in parte, vel in toto, expresse, manifeste, vel occulte, per se, vel alium, seu alias quascunque personas submissas spirituales, vel saeculares, neque eas taliter, aut quocunque modo violare: etiamsi modernus Imperator, aut successores sui Imperatores personaliter cum exercitu contra magistrum, et ordinem se mouerent, non debemus ei, nec successores nostri, assistere ope, consilio, auxilio vel fauore. Item quod medius fluuius Drwanca sit limes inter Regnum nostrum, et terras ordinis: nec fiat in fluuiio aliquod molendinum in limitibus, et ripis communibus. Et praecipue in loco Lubicz dicto, in quo alias factum fuerat, sic quod idem fluuius suum antiquum meatum habeat: quodque residuum aggeris vna

Hhhh

cum

cum ponte maneat, sine omni clausura diurna, et nocturna, prostrata publicā, nec nouum ibidem molendinum deinceps erigatur, quo per descensum intrante flumen Visla, iterum descendendo, per Vislam inferius, ipse medius fluuius Visla erit iterum limes inter Regnum Poloniae, et terras magistri, et ordinis Prussiae, cum omnibus suis insulis, piscaturis, iuribus, et obuentibus vniuersis, nullis exclusis penitus, et exceptis: vsquequo ipsa medietas praedicti fluuii Visla tanget locum limitum, quem quondam Serenissimus Princeps dominus Casimirus diuinae memoriae, Rex Poloniae, cum magistro Prussiae, dicto Gusmar, inter terras Bidgostienfes et Pomeraniae, certis literis, et signis notabilibus limitauit, descripsit, et distinxit. Castro Iasyeniec in terris ordinis remanente, ita tamen quod castrum Nyeschowa cum territorio suo, et villis Murzynowo, Orlowo, Nowawies, et aliis villulis, molendinis, et vsibus ad dictum castrum, et territorium, cum omnibus castri, territorii, ac villarum praedictarum borris, siluis, et vtilitatibus: aquis quoque, et earum decursibus cum pleno et totali dominio, ac cum medietate nauigii in flumine Visla, et eius prouentibus, ac in suis piscaturis, iuribus, libertatibus omnibus et singulis ad ipsa spectantibus ab antiquo, nullo penitus alicui prater nos, et coronam Regni Poloniae, iure in eisdem castro et territorio, ac villis reseruato, remaneat circa nos et coronam regni Poloniae perpetuo, et in aeuum. Sic tamen quod nulli subditorum saluo censu debito, et solui consueto, per hanc cessionem in iuribus ipsorum in insulis, et molendinis praedictis generetur, etsi nos in iuribus ipsorum ipsos tolerare noluerimus, extunc licitum sit nobis iuxta antiquam taxam, prout ab antiquo inter se vendere consueuerunt, huiusmodi iura comparare, et soluere, quemadmodum Serenissimus Princeps diuinae memoriae, dominus Vladislaus, genitor noster charissimus, et corona Poloniae, pacifice et quiete tenuit, a tempore concordiae circa locum Melno iacentem, in terris ordinis, inter castra Radzin, et Rogozno, circa flumen Ossa, die sancti Stanislai episcopi, et martyris de mense Septembri factae, vsque ad receptionem, et occupationem eorundem, per magistrum, et ordinem de anno Domini MCCCCXXXI, attentatam. Specialiter addito, et expresso, quod omnibus hominibus, et mercatoribus cum quibuscunque rebus, cuiuscunque generis pretii, vel valoris existant, proficiscentibus liberum sit vendere huiusmodi res, seu merces, absque impedimento, & compulsa, & stare, siue manere cum eis, aut eas in ciuitate Nieszowa locandas conseruare, vel transire cum eis, quo placebit, siue per terram, siue per fluuium Visla, infra, vel supra, vel in Thorun, aut alia loca in terris Ordinis constituta. Item incipiendo ab eo loco, in quo praedicti limites per dominum Kazimirum Regem Poloniae, & magistrum Prussiae facti, & in eorundem literis expressi terminantur, & desinunt, in procedendo ulterius, vsque ad introitum fluminis Nothesz, siue Bierzwennik, obseruabimus istum modum, & ordinem. Quodsi de praedictis limitibus poterint bonae famae tres homines pro parte nostra, & Coronae, & tres pro parte Magistri & Ordinis electi, visis vtriusque partis literis, iuribus, & possessionibus, & aliis legitimis documentis concordare, stabunt limites taliter concordati, ubi autem non possent electi illi homines boni concordare, extunc sortes ab vtraque parte mittantur, quamcunque autem partem fors contigerit, sic emissae pars reliqua, quam fors ipsa non tetigit, debet sex personas, quas placebit de parte praedicta eligere, quae personae sic electae, postquam iuramento corporali limites inter partes praedictas, sic de limitibus discrepantibus firmauerint: limites illi, sic iuramento firmati, pro signis & limitibus inter Regnum Poloniae & nouae Marchiae perpetuo remanebunt. Testes autem illius partis, cui sortes aduenerunt, in processu limitum praedictorum castra, ciuitates partium praedictarum ex hac sortium accessione, non attingent, nec mouebunt, aut pro sua parte aliquantulum vendica-

vendicabunt, sed partes superius expressae, castra, ciuitates ab antiquo tentas, absque impedimento sortium obtinebunt. Ita tamen, quod pons in fluuiio Drowa circa Oheczeth cum libero transitu perpetuo manebit: hoc addito, quod si in parte magistri, seu ordinis cesserit, & in eius structura negligentia commissa fuerit, licitum sit nobis, aut capitaneis nostris, huiusmodi pontem nouum construere & antiquum reformare, quoties fuerit opportunum. Et ne in posterum de huiusmodi personis, & testibus supra scriptis aliqua difficultas oriatur, nos Reuerendissimum in Christo patrem dominum Franciscum, episcopum Varmiensem, & honorabiles, ac religiosum Volff de Saufzen, commendatorem in Ostrode, & strenuum Ioannem de Sayfen pro huiusmodi compositoribus, et honorabilem ac religiosum Conradum de Erbinghausen, Hermannum Reuffop Thorunensem, Henricum Forrothdanensem Proconsules cum superscriptis, episcopo commendatore, & Ioanne, pro testibus in casu, quo fors magistrum, & Ordinem tetigerit, duximus nominandos & eligendos, qui ad faciendum praemissa cum nostris, per magistrum, & Ordinem nominatis et electis, conueniant, nostri in Bydgosiam, ex parte Ordinis in Swece, in crastino Natiuitatis Mariae proxime venturo, aliunde ad huiusmodi limites, sicut praemittitur, distinguendos, ulterius processuri. Postquam autem ventum fuerit per limites praedictos, sic, ut praemittitur, distinctos iuramento, quando limes ille fluuium Notesz, & Bierzwennik insiliet, ipse fluuius Bierzwennik medius erit limes perpetuus inter Regnum Poloniae & terram nouae Marchiae, et iterum ubi Bierzwennik cum Notesz confluit, medius fluuius Notesz erit limes: ita quod Ordo, & subditi eius ipsum flumen ascendendo dimidium milliare, & descendendo similiter medium milliare, ac versus Regnum dimidium milliare, pro pascuis pecorum, & pecudum quorumcunque, ac pro receptione argillae, calcis, lapidum, lignorum, tam pro igne, quam pro aedificiis castri, & oppidi, liberum habeant vsu fructum, & similiter homines, & subditi Regni, & Coronae, dominio, & proprietate apud Regnum nostrum remanentibus. Teloneum autem aquaticum, & terrestre cum ponte & ipsius structura, secundum antiquam consuetudinem, absque ampliori augmento praedicti telonei, apud ordinem remanebunt. Piscaturam etiam praefatus Ordo solus liberam in eodem flumine Bierzwennik, seu Notesz, ascendendo, & descendendo, ut praemittitur, per medium milliare, a ponte qui ducit versus Poloniam obtinebit, eo salvo, quod villa Trzebyeszow in suis limitibus piscandi liberam habeat facultatem. Hoc adiecto, quod in eodem dimidio milliari ascendendo, & descendendo fluuium Bierzwennik, & etiam versus Regnum similiter per medium milliare, aliquod fortalium non erigatur. Item postquam ventum fuerit ad limites per aquam, ubi fluuius Bierzwennik, siue Notesz, taliter procedendo inferius, ut supra dictum est, versus Lanczberg super differentiam, ibidem ex opposito praedicti oppidi consurgente, pars vtraque, videlicet Nos, & magister ac Ordo elegimus nobis pro iudice Reuerendissimum in Christo patrem, dominum Christophorum, episcopum Lubucensem, in quem partes ipsae de alto & de basso compromittent, & ad festum S. Trinitatis proximum ibidem circa Lanczberg adducunt, & productis coram eo iuribus, & probationibus legitimis, in termino, seu terminis competentibus, ab vtraque parte laudum, & pronunciationem, quam vsus consilio sapientum super omnibus differentiis inter Regnum, & oppidum praedictum Lanczberg tulerit, ambae partes huiusmodi sententiam suscipere, laudare, promulgare, & seruare sub fidei puritate tenebuntur. Volumus etiam, & decernimus per praesentes, quod teloneum, & depositum, vulgariter ablata, magister, & Ordo restituere teneatur. Et si aliquis subditorum, de terris, aut dominiis nostris veller ad terras Ordinis ratione incolatus se transferre, licet poterit, & libere recedere, absque quouis impedimento, aut arresto personae, et bona

& bona sua vendere, aut de eis disponere iuxta beneplacitum libere voluntatis, pari modo volumus de bonis in terris magistri & Ordinis ablati seu occupati observari. Item omnes coadiutores, & adhaerentes, qui in favorem nostri, & Regni nostri Poloniae coadiutorum, & subditorum nostrorum, magistrum & Ordinem Prussiae diffidarunt, ab omni impetitione magistri, & Ordinis praedicti sint liberi, & soluti. Item omnes apostatae Ordinis praedicti in regno nostro, & terris Lithuaniae, Samogitarum, Masoviae, Russiae, & Stolpensi & aliis dominiis Regni nostri, & terrarum praedictarum commorantes, ne diutius in suis peccatis tolerantur, de Regno nostro, & dominiis nostris praedictis, per nos, & Officiales nostros exire compellantur, & deinceps hi, & alii in eisdem nullatenus foueantur. Item quod nullus mercator, seu alius homo cuiusunque conditionis existat, aut bona ipsius, propter delictum, seu debitum alterius arrestetur, molestetur, vel turbetur, nec etiam captivetur. Item si vectores, et aurigae bona, seu merces mercatorum, pro pretio ducentes, telonea, seu loca datiarum praeterierint, ipsi duntaxat in rebus, et equis suis propriis puniantur, et quod propterea bona mercatorum non debent occupari, nec detineri. Item silva Babsko, circa Fredeland in Districtu Naklensi impignorata ordini, pro certa summa redimi poterit, per impignorantem, vel per Regnum soluta summa ordini, pro qua extat obligata, et in litteris desuper confectis continetur. Item datio, siue exactio dicta Funthomezol, super qua praeis temporibus et hactenus, controuersia inter magistrum, et ordinem ac mercatores terrarum Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, et Ducatum praedictorum, vertebatur, et pendebat, ex certis causis indecisa, talem ponimus ordinem: quod mercatores Regni, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum, praeter alia quaecunque gravamina, et solutiones imposterum imponendas, quibuscunque nominibus nuncupentur, respondeant ordini de eadem, duntaxat si aliquando contigerit, ipsos cum bonis suis in nauibz propriis navigare ultra mare, ita tamen, quod si ciuitates maritimae libertate, et absolutae via iuris fuerint ab eadem, quod ciues, mercatores, et indigenae Regni, et terrarum Poloniae, Lithuaniae, Masoviae, Russiae, a solutione huiusmodi sint similiter liberi, et excepti, et illa omnia, quae ab eis a tempore, quo praesens pax perpetua est firmata, ratione huiusmodi exactionis sunt recepta, integraliter restituantur per ordinem praedictum mercatoribus Regni, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum viceversa, absque recusatione, et renitentia, qualicunque interruptione, consuetudine, praescriptione, et diuturnitate non obstantibus. Si vero per concordiam extincta fuerit, ad restitutionem receptorum minime teneantur. Aliae autem omnes, et singulae exactiones, quibuscunque vocitentur nominibus, a mercatoribus terrarum, Regno Poloniae, Ducatu magno Lithuaniae, et Ducatibus praedictis subiectarum, ut praefertur indigenis, in terris, magistro, et ordini subiectis, et specialiter exactio quaedam dicta Lobegal, et Fyrken nullatenus de cetero exigatur. Nec nos Rex, Dux magnus Lithuaniae, Duces Masoviae, et Stolpensis, imponemus aliquod nouum teloneum in grauamen, et praeiudicium duntaxat subditorum ordinis praedicti, et si quod nouum est impositum in terris nostris, et Ducatibus praedictis, a tempore concordiae circa locum Melno factae, omnino deponatur, teloneis et depositis antiquis semper saluis. Item cum medietas nauigii circa Thorun supra dicti, cum medietate pecuniarum de ipso prouenientium nobis vigore prius habitae, et praesentis concordiae, in perpetuum haeredibus et successoribus nostris debeat, de collectore pecuniarum ex ipso sic inter nos existit conuentum, ordinatum et conclusum, quod is, qui per nos, et successores nostros, ad ea fuerit deputatus, conueniat cum commendatore Thorunensi pro tempore existenti. Vno anno in oppido Thorun, et alio in Nieschowa, et sic semper vicibus alternatis collectorum huiusmodi singulis

di singulis annis simul constituent, qui sub praestito iuramento pecunias, quas collegerit, diebus dominicis in manus vtriusque praesentet, aequali portione diuidendas, solutis pretiis famulorum, & reparatione nauium de communi. Et si alteri parti ille collector pecuniarum non placuerit, anno elapso tam capitaneus, siue ad ea deputatus, quam commendator, conuenientes, ut supra, alium eligant, quoties fuerit opportunum. Seruitia vero per famulos nauigii praedicti, quae Szarwek appellantur, fieri consueta partibus praedictis, similiter alternatis septimanis, & paribus vicibus impendantur: et tunc pars quaelibet in sua septimana ipsis prouideat de expensis, modo, et forma, sicut hactenus est eis prouisum. Item si aliqui de terris Regni nostri, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum, subditis ordinis iniuriam intulerit, & super eo capitaneus, vel alius Officialis noster requisitus iustitiam non fecerit, extunc pro negligentia huiusmodi ab officio est deponendus, nisi de innocentia sua iuramento proprio et corporali se purgauerit. Similiter ex alia parte, si commendator, vel Officialis ordinis praenominati, in reddenda iustitia in praemissis negligens fuerit, pari modo destituatur: Et nihilominus successor iustitiam teneatur facere expeditam requirenti. Si vero is, qui pro iustitia ratione delicti, vel alias requirit, simplex fuerit terrigena, & iustitiam facere recusaret, aut negligeret, ex tunc damna iustitiam requirenti, per capitaneum, seu commendatorem, de bonis terrigenae praedicti compensentur et soluantur, nisi simili se purgauerit iuramento. Item si per aliquem subditum, indigenam vel aduenam alicuius nostrum, casu et euentu, inscriptioni seu paci huiusmodi perpetuae fuerit in aliquo derogatum et contrauentum, vtpote rapinae, spolia, incendia, vastationes, praedae, vel homicidia, aut aliqua malefactorum genera, in dominiis et terris nostris alterutris patrata fuerint & commissa: propterea pax praedicta cassari, irritari non debet, sed in suo robore, & firmitate permanebit. Nec propter hoc pars, cuius subditus malefictum huiusmodi commiserit, censetur fore deierans seu periurans. Praedicti autem delinquentes et malefactores, pro ipsorum excessibus, per capitaneos seu Officiales vtriusque nostrum iudicialiter puniantur, et ad satisfactionem plenam et debitam arcebuntur & compellentur. Item ut capitanei, palatini, commendatores, officiales seu iudices partis vtriusque ad administrationem iustitiae fortius inducantur, & ne aliqua grauis displicentia inter nos, Regem, Ducem magnum, et Duces praedictos ex vna, magistrum, ordinem et terras subiectas sibi praenominatas & subditos eorundem, parte ex altera, in posterum valeant exoriri, singulis annis, nos, Rex praefatus duos ex commendatoribus, viros boni testimonii et conscientiae in festo Pentecostes, et similiter magister et ordo duos Palatinos, aut alios paris conditionis, in praefato festo de terris nostris praedictis eligant, et sibi, quanto citius poterint, huiusmodi electiones personarum scriptis insinuent. Qui in festo S. Michaelis conuenientes vno anno in Nieschowa, alio in Thorun, et tactis sacrosanctis Euangelis, fauore, timore, et odio exclusis, de iustitia facienda punient iudices ac Officiales in administratione iustitiae remissos et negligentes, et iura municipalia loci delicti partibus laesis facient. Nihilominus iustitiam congruentem, vel partes secundum aequitatem, et bonam iustitiam component, et omnia faciant, quae pro conseruatione huiusmodi iuratae pacis perpetuae viderint expedire. Pari modo inter Samogitiam et Prussiam vno anno in Veluna, et alio in Regnith, inter Lithuaniam et Liouoniam, vno anno in Huspole, et alio in Dymborg alias in Nowyna. Inter nouam Marchiam et maiorem Poloniam, vno anno in Syrakowo alias Czyrk, alio in Drezno: inter terram Dobrinensem et Prussiam, vno anno in Ripyn, & alio in Brodnica, inter terras Masoviae Ducis Vladislai et Prussiam vno anno in Dzoldow, et alio in Mlawe: inter Vysznam et Prussiam, vno anno in Viszna, et alio in Ianusburg: inter terras Ducis Bolkonis et Prussiam, vno anno in Ciechanow, et alio in Nidborg, per omnia volumus et decernimus observari.

Inter Ducatum Stolpensem et Prussiam, vno anno in Stolpem, et alio anno in Rithaw: inter nouam Marchiam et terram Stolpensem, vno anno in Recz, et alio in Sathin, nisi partes de aliis locis fuerint concordēs. Item ne circa limites, displicentiae seu controuersiae suscitari valeant, volumus limites de quiennio in quiennium, vbi opus fuerit, innouare. Item liber sit transitus et via omnibus mercatoribus ac incolis terrarum, et dominiorum ordinis cum suis mercantiis, frumentis cuiuscunque grani, et rebus quibuscunque et cuiuscunque conditionis, vel materiei existant: sine impedimento, vel angaria, per terras et maria, aquas et flumina quocunque ascendendo, in et ad Regnum Poloniae, terras Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, et Russiae: et descendendo per ipsum Regnum atque terras praedictas, ac per ipsa flumina seu aquas, vsque ad maria, et trans mare in nauibus paruis siue magnis, vacuis siue oneratis, in perpetuum, quomodocunque et quocunque voluerint, absque aliquo arresto vel impedimento cuiuscunque, et specialiter oppidanorum in Thorun. Quas quidem merces, frumenta, et res, vt praescriptum est, si praefati mercatores seu incolae ordinis ducentes, vendere aut stare in aliquo locorum, seu ciuitatum ad portum, siue ripam praedictam aquarum siue maris situatorum, seu situatarum voluerint, est & debet esse, in ipsorum arbitrio et voluntate. Si vero vendere noluerint, possunt absque omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit, cum rebus praedictis, vt superius est expressum, teloneis et antiquis depositis, prout supra, saluis. Item omnia damna, iniuriae, displicentiae, impense, et expense Praelatorum, eorumque ecclesiis, et capitulis, ac abbatibus, prioribus, conuentibus, monasteriis, personis ecclesiasticis, secularibus et aliis quibuscunque, per nos, subditos, coadiutores, & adherentes nostros, in terris Prussiae & extra, illata quomodolibet et facta, in omnibus guerris praeteritis, et e contra per saepe dictum magistrum et ordinem, ac exercitus ipsorum, Praelatis in dominiis Regni nostri constitutis, sint sopita, auctoritate praesentium penitus et extincta, ita quod praetextu eorundem per Praelatos ipsos, aut eorum aliquem suis aut ecclesiasticum, capitulorum, conuentuum, siue monasteriorum suorum nominibus, magistro & ordini praedicto, vel aliis supra dictis, quaestio, causa, actio, vel impetio, de iure vel de facto, nullo vnquam tempore moueatur. Item magister et ordo praedicti, tenebuntur nobis ratione concordiae praesentis, dare et soluere nouem millia florenorum cum quingentis hungaricis iusti et boni ponderis, aut eorum valorem in moneta pruthenica bona, noua, medietatem in dominica Laetare, et aliam medietatem in festo S. Martini episcopi in Thorun, proxime affuturis, pro rata cuiuslibet solutionis litteras quittance tenebuntur assignare. Item circa iudicia, mercantias, emendas vel vendendas, et circa victualia comparanda, et telonea antiqua soluenda, rationabilis consuetudo tempore bonae memoriae Vitowdi, magni Ducis Lithuaniae, tenenda, in Lithuania, Samogitia, et Russia inconcussa seruetur, et quantum fieri poterit, iuxta ritum Catholicorum in melius reformetur. Item ne circa hanc concordiam perpetuam aliquid in posterum relinquatur, quod possit mentes et subditos partium praedictarum, tam spirituales quam saeculares, ad lites et odia quacunque prouocare in futurum, causam ecclesiae Vladislauensis et ipsius episcopi, super demolitione domus episcopalis ante oppidum Gdanisk, in praeteritis guerris per oppidanos Gdanenses attentata, quae in curia Romana et Constantiensi ac Basiliensi Conciliis, per annos plurimos pendebat indecisa, duximus de consensu partium, et venerabilis capituli Vladislauensis per medium concordiae sociendam. Ita videlicet, quod magister et ordo pro oppidanis Gdanensibus Reuerendo in Christo patri domino Vladislao, moderno ecclesiae Vladislauensis episcopo, mille ducentos florenos hungaricales boni et iusti ponderis, pro media parte huius-

te huiusmodi summae in festo Carnispruii, & vno stamine Brusliensi boni operis in oppido Thorun, et pro alia media in festo S. Michaelis ibidem proxime affuturo, ratione demolitionis domus praedictae, soluent, et expedient cum effectu, et absque excusatione aliquali. Dominus vero episcopus praedictus et capitulum eius, eosdem oppidanos Gdanenses et ordinem ab impetitione sua debet dimittere absolutos, et causam huiusmodi extinguere, nunquam ipsis de cetero per se et successores suos intentandam. Quam ordinationem praefati dominus episcopus et oppidani publice et solenniter euulgarunt, solutione facta dominus episcopus praefatus cum capitulo suo, super qualibet solutione quierabit sufficientibus litteris magistrum, ordinem, et oppidanos ante dictos. Item magister generalis et ordo omnem exactam et extremam diligentiam faciet, quod magister Almaniae intra vnum annum maius suum sigillum huic concordiae perpetuae appendet, quod si facere noller, sed cum aliquo domino spiritali vel temporali, ratione bonorum ab eodem domino obtentorum, Regi, Regno Poloniae et Ducatibus praemissis, ac eorum subditis bella moueret: extunc magister generalis, et magister seu praepositor Liuaniae, et fratres ordinis per Prussiam et Liouoniam, absque dolo et fraude sub fide et honore praestiti iuramenti, eidem magistro Almaniae: nec non illis dominis, sub quibus consistunt, ac aliis quibuscunque hominibus per se vel alios, publice vel occulte, directe vel indirecte, cum gentibus armorum, pecuniis, armis, aut aliis auxiliis quibuscunque, consilio vel fauore, non debent neque possunt subuenire aliquo excogitato ingenio vel colore, quod si contrarium fecerint, et id legitimis documentis probatum fuerit, quod tunc subditi eorum ab omnibus, homagiis, iuramentis, et subiectionibus liberi et soluti esse debent in hoc casu: donec ad observationem pacis perpetuae reuertentur. Item nos Vladislaus Rex praedictus, oppidum Arnswald alias Choszczno, quod exercitus patris nostri, bonae memoriae, domini Vladislai acquisiuit, et cuius possessionem huc vsque habuimus pacificam, magistro et ordini intra hinc et dominicam Laetare proxime venturam, cum curiis, villis, et aliis omnibus coherentibus, ad praedictum oppidum spectantibus, restituere tenebimur et debemus. Nobiles insuper de Nowawedel et Felkemburg, cum oppidis, castris, et omnibus bonis suis in noua Marchia consistentibus, qui patri nostro praedicto fidelitatem et homagium, exercitu nostro in noua Marchia existente, praestiterant: ad magistrum et ordinem, absoluti primo a nostris homagiis et iuramentis, ratione bonorum praedictorum duntaxat nobis factis, intra hinc et praedictum terminum dominicae Laetare reuertantur. Qualitercunque autem ipsi nobiles et oppidum Arnswald ad possessionem magistrum et ordinis acceperint, siue de manibus nostris aut nostrorum, siue etiam aliis modis quibuscunque, quod per hoc huic articulo satisfacere censeamur, prout tamen, quod magister et ordo eosdem fauorabiliter et benigne recipiant, et de vita ac bonis assecurent: quemadmodum de huiusmodi assecuratione per magistrum et ordinem in festo Purificationis Mariae proximo debet eisdem prouideri, et in castro Raczyanz huiusmodi litterae assecurationis praesentari. Item castrum Nieschowa, cum districtu & medietate nauigii, vt superius est expressum, magister et ordo, intra hinc et dominicam Laetare proximam, ad manus Reuerendi in Christo patris, domini Vladislai episcopi Vladislauensis, nomine nostro debent tradere, restituere, et assignare cum effectu. Item vt haec concordia cum tanta maturitate concepta, abundantiori cautela valeat ab vtraque parte fortius et attentius custodiri: promittimus bona fide, attente, et fideliter in verbo nostro regio, absque dolo et fraude, corporali praestito iuramento, huiusmodi concordiam in omnibus suis articulis, atque punctis obseruare. Et vt propensiori vigilantia ipsius capitula attendantur, decernimus, formam iuramenti sub verbis et tenore

infra scriptis. Ego N. iuro, quod hanc concordiam observabo: nec contraueniam ei, facto, auxilio, consilio, vel fauore: sic me DEus adiuuet, & haec sancta Christi crux. Et quod omnes Reges successores nostri & haeredes, intra annum Coronationis suae, seu suscepti regiminis, similiter Dux magnus Lithuaniae modernus, ad requisitionem alterius partis per nuntios speciale mandatum habentes huiusmodi pacem perpetuam iuramentis firmare & stabilire teneantur. Quodque de decennio in decennium per Praelatos, Duces, Palatinos, commendatores, terrigenas atque ciues, tam nostrarum, quam ordinis partium, & prius non iuratos, debet nouis iuramentis solidari. Item ut pars contra partem metu animaduersionis praesentis ad bella, & praelia non consurgat: Statuimus decernendo, quod nostri Praelati, milites, nobiles, ciues, & tota communitas debeant & teneantur terrarum magistri & ordinis Praelatis, Nobilibus, militibus, ciuibus, & toti communitati dare certas nostras litteras, & pares siue reuersales ab ipsis, sub eadem forma, recipere, quas tam nos, quam praefatus magister & ordo vtriusque subditis nostris, dare promittimus & debemus. Ipsique subditi nostri, subditis magistri & ordinis, & e conuerso subditi ordinis, subditis Regni nostri, dare & praesentare tenebuntur, in dominica Laetare proxime ventura, sub iis vel similibus verbis. Quod si nos vel successores nostri, stante huiusmodi pace perpetua, magistro & terris ordinis vellemus, aut conaremur, huiusmodi guerras, aut bella mouere, non debent nobis subditi nostri consentire, nec in hoc obedire aut parere: quinimo erunt ab omnibus nostris homagiis, iuramentis, & subiectionibus liberi & soluti, donec in hoc casu nos & successores nostri, ad obseruantiam pacis perpetuae reuertemur. Item omnes violationes Treugarum ac pacis, foederum, stipulationum, & contractuum, si quae inter partes praedictas in gueris praerentis accidissent, vigore praesentis concordiae, annullamus, & cassamus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum, quo ad praesens utimur, cum infra scriptorum illustrium ac praecclarorum dominorum, fratrum nostrorum charissimorum, magni Ducis Lithuaniae Praelatorum Ducum, Baronum, militum, procerum, & ciuitatum sigilli, est appensa, videlicet Sigismundi magni Ducis Lithuaniae praedicti, Semouiti, Casimiri, Vladislai, Boleslai, Masouiae, Boguslai Stolpensis, Michaelis praefati domini Sigismundi, magni Ducis Lithuaniae nati, Ducum: nec non Reuerendissimorum ac Reuerendorum in Christo patrum dominorum, Alberti S. Gnesnensis ecclesiae Primatis, & Ioannis Leopoliensis, archiepiscoporum, Sbignei Cracouiensis, Stanislai Posnaniensis, Vladislai Vladislauensis, Stanislai Plocensis, Matthiae Vilnensis, Ioannis Chelmenensis, Pauli Kamenecensis, & Andreae Vladimiriensis, episcoporum, Andreae Vladimirovici, Chebdogoldowicz, Georgii Syemionowicz Russiae Ducum, & magnificorum Nicolai de Michalow Cracouiensis Castellani, Sandiwogii de Ostrorog Posnaniensis, Petri de Pyzkowaskala Cracouiensis, Ioannis de Czyzow Sandomiriensis, Martini de Kalinowa Siradiensis, Ioannis de Lychyn Brestensis, Iarandi de Brudzewo, Iuniwladisl. Otyk Castellani Vilnenses, Dolgerth Vilnensis, Lulusch Trocensis, Ioannis Manzyk de Dabrowa Leopoliensis, Petri Odrowaz Podoliae, Stanislai Graf de Szrensko Plocensis, Ioannis Glowac de Lauzenicze Czynrensis, Pauli de Radzimowo Belzenensis Palatinorum: Martini de Slawsko Posnaniensis, Dobeslai de Siemno Sandomiriensis, Petri de Zirniki Calissiensis, Laurentii Zarzba Siradiensis, Petri de Bnin Gneznenensis, Alberti Maliski Lanciciensis, Floriani de Korythnica Visliciensis, Domarath de Kobylany Lublinensis, Nicolai de Vorzinowo Brestensis, Christini de Kozeglowy Sandecensis, Ioannis de Tenczyn Voynicensis, Przedborii de Koniepole Rospieriensis, Nicolai de Virzbiczko Dobrinensis, Ioannis de Ballicze Radomiensis, Barthossii de Gostyn Naklensis, Martini de Vyrzyska Iuniwladislauensis, Clementis de Strzelce Biecenensis, Vincentii de Szamotuly Miedzyrzecensis, Dobrogostii de Kolna Camenecensis, Przedpelkonis de Kopydowo Landensis, Przybislai Dzik Zarnouien-

sis,

sis, Arsy de Ostrow Zawichostenensis, Pauli de Biskupice Malogostenensis, Alberti de Pakosz Szremensis, Matthiae Brzezinenensis, Ioannis de Kalinowa Sandecensis, Petri de Chelm Polanecensis, Nicolai de Lubstow Kruwicensis, Stanislai de Skarszewo Biechouienensis, Iacobi Przekerza Czechouienensis, Przybislai Koualensis, Nicolai Kiezbassa Bydgosciensis, Iakussii de Strzygi Ripinenensis, Paskonis de Goslawice Konariensis, Ioannis de Vianowo Rogoznenensis, Hriczonis Kyerdeyowicz Leopoliensis, Nicolai de Visznitze Praemisliensis, Petri de Smolice Sanocensis, Michaelis de Buczarz Haliciensis, Ioannis de Olesznica Marschalei: Andreae de Lubino Thesaurarii Regni Poloniae, Andreae de Czechowice Plocensis, Vigandi de Ostrolega Cynrensis, Dobrogostii de Nowydwor Varianiensis, Pauli de Leszno Sochacouiensis, Adae de Rythlo Gostinenensis, Markussii de Poppen Rauensis, Nicolai Maldrzyk de Starogrod Belzenensis, Castellatorum: Petri de Pyzkowa skala Cracouiensis, Petri Kordibog Posnaniensis, Andreae de Zaleszow Sandomiriensis, Dobrogostii de Szamotuly Calissiensis, Clementis Scheliga de Janowice Siradiensis, Stanislai Bielawski Lanciciensis, Andreae Dunin Brestensis, Stanislai Iuniwladislauensis, Volkonis Rokatowicz Leopoliensis, Santhonis de Sennow Praemisliensis, Czurilonis de Stoyancze Haliciensis, Iakussii Kerkeiowicz Kamenecensis, Nicolai Grzymalka Sanocensis, Stanislai Kanymir Chelmenensis, Petri de Kampa Plocensis, Andreae de Radzieiowice Sochacouiensis, Nicolai de Brzozow Gostinenensis, Ioannis Tabasz de Zaluski Rauensis, Succamerariorum: Marciussii de Wroczimowice Cracouiensis, Theodorici de Modzichod Posnaniensis, Stanislai Slanka de Lapszow Sandomiriensis, Nicolai de Pleszow Calissiensis, Zgotha de Monkowo Siradiensis, Ioannis de Oporowo Lanciciensis, Vaskonis de Sluzewo Brestensis, Nicolai de Kozylec Iuniwladislauensis, Derilai de Vysoky Lublinensis, Georgi de Lassodki Dobrinensis, Ioannis de Vinnica Leopoliensis, Iacobi de Zakowice Haliciensis, Andreae Vizga Plocensis, Ioannis de Regiewice Cynrensis, Ioannis Rogala de Vengrynowo Vislogrodenensis, Derilai de Podosye Zakrocimenensis, Vexilliferorum: Pauli de Bogumilowice Cracouiensis, Abrahae de Zbaszyn Posnaniensis, Ioannis de Sprowa Sandomiriensis, Troiani de Lekna Calissiensis, Petri de Widawa Siradiensis, Adae de Thur Lanciciensis, Andreae de Ludbranc Brestensis, Matthiae Figa de Olesznica Iuniwladislauensis, Alexii de Pionniki Dobrinensis, Ioannis Kielcowicz Lublinensis, Stanislai de Davidowo Leopoliensis, Petri de Grochowicz Praemisliensis, Ioannis Kola Haliciensis, Stanislai de Strzegowo Plocensis, Alberti de Chebdzino Cynrensis, Zylandi de Vinnica Vyszogrodenensis, Zemak de Smogorzewo Ciechanouienensis, Sazyni de Szczawino Gostinenensis, Iacobi de Glowno Rauensis, Sazyni de Virzyska Belzenensis, Iudicum: Ioannis Furury Cracouiensis, Bienyakonis de Bandlewo Posnaniensis, Ioannis Powala Sandomiriensis, Sigismundi de Margonino Calissiensis, Stephani de Oporow Lanciciensis, Christini de Kostiol Brestensis, Ioannis Boyhuski Iuniwladislauensis, Demetrii de Chodorow Leopoliensis, Ioannis Mszyrkowski Praemisliensis, Dapiferorum: Iakussii de Kobylany Cracouiensis, Samborii de Malachowo Posnaniensis, Petri de Krzyzanowice Sandomiriensis, Thomkonis de Mirza Siradiensis, Voienfski Brestensis, Kaczkowfski Iuniwladislauensis, Nicolai de Felsen Leopoliensis, Venatorum: Iacobi Klucze Pincernae Siradiensis, Petri Skora Posnaniensis, Bogussii de Kruzwow Calissiensis, Andreae de Brzezze Brestensis, Ioannis de Zimnawoda Leopoliensis, subiudicum: Nicolai de Brzezze Cracouiensis, Raphaelis de Goluthowo Posnaniensis, Iacobi de Baranow Sandomiriensis, Stanislai de Ostrorog Calissiensis, Nicolai Kolucki Iuniwladislauensis, Clementis de Banczyce Lanciciensis, Nicolai de Sarlei Brestensis, Subdapiferorum: Iacobi Lublinensis, Kyelcz Siradiensis, Ioannis de Lassotki Dobrinensis, Iacobi de Malice Leopoliensis, Tribunorum: Stanislai Liganzyc, Spithonis de Melisin, Petri de Kurow, Nicolai de Krolikowo, Przedpelcze Moszczyc de Kosmin, Milai de Milostaw, Iakussii de Tuliskowo, Nicolai de Grandi, Petri de Zawady, Mszuy de Barzew, Iakussii de Vroniawy, Ioannis de Lychlino, Nicolai de Stefzyno, Vincentii de Pniewa, Thomkonis de Sobotha, Tluk de Strykow, Raphaelis de Tarnow, Ioannis de

Kkkk

de

de *Pilcza*, *Skarbkonis de Gora*, *Nicolai de Michow*, Nobilium & Procerum Cracouienſium, Poſnaniienſium, Califfienſium, Leopoliienſium, Plocenſium, Varſauienſium, Stolpenſium & Stargardenſium ciuitatum. Poſtquam autem DEO fauente annos diſcretionis attigerimus, promittimus & ſpondemus iuramentum præſtare, renouare & appendi facere præſentibus Sigillum noſtræ Maieltatis. Actum, in Brzeſcie Vladislauienſis Dioceſis Sabbatho in vigilia Circumciſionis Domini. Anno MCCCCXXXVI. Datum per manus magnifici & venerabilis IOANNIS de KO-
NIECPOLE Cancellarii, & VINCENTII KOTH de DAMBNO Cuſtodis Gneſnenſis Cantoris Cracouiienſis Regni Poloniae Vicecancellarii, ſincere nobis dilectorum.

MAGISTER PRUSSIÆ PROMITTIT PACEM SERVARE CUM REGNO
POLONIÆ PERPETUAM.

Prusiæ magi-
ſter Paulus de
Ruſdorf pa-
cem cum Po-
lonia promit-
tit ſeruare an-
no 1436.

NOS frater PAULUS de RUZSDORFF ordinis beatæ Mariæ, domus Teutonico-
rum Ieroſolimitanorum magiſter generalis: ſignificamus tenore præſen-
tium, quibus expedit vniuerſis, quod nunquam nos, nec ſucceſſores noſtri Sere-
niſſimo Principi & domino, domino VLADISLAO Regi, aut regno ſuo Poloniae
guerras mouebimus, aut bella: ſed pacem perpetuam & concordiam inter præ-
dictum dominum Regem, regnum, & adhærentes ſuos ab vna: Nos, ordinem &
adhærentes noſtros ab altera partibus, de anno domini MCCCCXXXVI. in vi-
gilia Circumciſionis Domini in ciuitate Brzeſcie conceptam & firmatam, cuſtodie-
mus, & ſeruabimus inconeſſe, in omnibus ſuis articulis atque punctis, promit-
tentes, quod ſi nos, vel ſucceſſores noſtri, ſtante huiusmodi pace perpetua, ſu-
pra dicto domino Regi, aut regno Poloniae vellemus aut conaremur huiusmodi
guerras, aut bella mouere, non debent nobis ſubditi noſtri conſentire, nec in
hoc obedire aut parere: quinimo erunt ab omnibus noſtris homagiis, iuramentis
& ſubiectionibus liberi, & ſoluti, donec in hoc caſu nos & ſucceſſores noſtri, ad
obſeruationem pacis perpetuæ reuertemur, quos in huiusmodi caſu abſoluimus
ab omnibus homagiis, promiſſionibus & iuramentis nobis factis, vt præſertur ip-
ſo facto per præſentes. In cuius rei teſtimonium & fidem firmiorem, Sigilli no-
ſtri appenſione præſentes fecimus communiri. Datum in caſtro noſtro Marienburg
ipſa die dominica qua in eccleſia DEI Lætare Ierusalem decantatur. Anno Domini
MCCCCXXXVI.

CONDITIONES PACIS PERPETUÆ IN TERRIS PRUSSIÆ ULTIMO
FACTÆ.

Pax in terris
Prusiæ perpe-
tua anno 1466.
facta.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum inter humanæ
voluntatis deſideria, quæ in aliquid citra DEum, ſinem atque rerum omni-
um opificem, diriguntur, nulla res optabilior, nulla gravior, quemadmodum quo-
tidianis experimur effectibus, nulla denique humano generi æque ſalutaris, neces-
ſaria, incundior, & vtilior, quam pax habeatur, in ortu redemptoris domini no-
ſtri IEſu Chriſti, hominibus bonæ voluntatis denuntiata per angelos, & in reſeſſu
ad patrem coetui apoſtolico, & vniuerſis Apoſtolorum ſequacibus geminata, do-
natione relicta & repromiſſa. Proinde nos CASIMIRUS, Dei gratia Rex Polo-
niae, magnus Dux Lithuaniae ac Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciæ, Cu-
iauiæ, Ruſſiæ, Pruſſiæque, Chelmenſis, Elbingenſis, et Pomeraniæ terrarum Dominus
et hæres. Significamus tenore præſentium quibus expedit vniuerſis, tam præſenti-
bus, quam futuris præſentium notiitiam habituris. Quomodo attendentes, quales
ſint veræ pacis fructus, & quanta belli pericula, qualisque vaſtitas diſcordiam ſub-
ſequatur, ad laudem omnipotentis DEI, & intemeratæ Virginis Mariæ glorioſæ,
totiusque coeleſtis Hierarchiæ propagationem, fidei cultum, iuſtitiae & religionis
Chriſtianæ ſalutiferum incrementum: noſtri quoque regni decus & ſtabilimen-
tum

tum ac guerrarum et litigiorum deſcendis diſcriminibus, & diſſenſionum ac odio-
rum anſraſtibus, diſplicentiis, & ſingulis offenſis, quæ inter nos CASIMIRUM
DEI gratia Poloniae Regem, magnum Ducem Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruſſiæque do-
minum & hæredem, & illuſtres Principes Dominos CASIMIRUM, BOLESLAUM,
CONRADUM, & IANUSSIUM Maſouiæ, & HENRICUM Stolpenſem, Duces: & Reue-
rendum patrem dominum Paulum epiſcopum, eccleſiam & capitulum Varmien-
ſe, STEPHANUM Voieuodam Moldauiæ, regnum Poloniae, terras noſtras, & alia
dominia, nobis & regno noſtro ſubieſta ex vna: & magnificum et religioſum vi-
rum, Dominum fratrem LUDOVICUM de ERlichSHAUSEN magiſtrum generalem,
ordinis beatæ Mariæ Teutonicorum hospitalis Hieroſolymitani, præceptores, com-
mendatores, & ordinem, ac terras eiſdem ordinis, in terris Pruſſiæ, parte ex alte-
ra conſiſtentibus, fuerunt exortæ, animos noſtros ad ſemitas pacis & concordiae
conuertimus: fluctus quoque bellicæ tempeſtatis hætenus inter nos vigentes, ſe-
dandos & abolendos duximus, & ea, quæ durantibus huiusmodi guerris & con-
trouerſiarum turbinibus diruta fuere, deformata, & diſtraſta, per pacis inte-
gritatem ad ſtatum cupientes deducere quietum & tranquillum, per meditatio-
nem, operam, & interuentum Reuerendiſſimi in Chriſto patris domini RUDOLPHI,
epiſcopi Lauantini, ſedis apoſtolice Legati, a ſanctiſſimo domino noſtro PAULO
Papa ad intercipiendum bellum huiusmodi ſpecialiter deſtinati, cum eodem do-
mino LUDOVICO, magiſtro commendatoribus ordinis et fratribus ipſius, terris
Pruſſiæ ſubditis & ſequacibus eorum, perpetuæ pacis & inuiolabilis foederis conclu-
ſionem & conſummationem elegimus, aſſumpſimus, iniuimus, ſuſcepimus, ele-
gimusque, aſſumimus, & inimus, tenore præſentium mediante, omni tempore & per-
petuo duraturam, quam ſub fide, & honore, & iuramentis corporaliter præſtitis
ſine dolo & fraude promittimus vigore præſentium obſeruare. Et vt ipſa PAX &
CONCORDIA cum omni maturitate & deliberatione concepta, ad firmum & con-
ſtantiem ordinem iugiter ſeruandum reducatur, ipſam per articulos infra ſcriptos
duximus regulandam. In primis quod inter Nos Regem, Duces prædictos, Re-
gnum Poloniae eiſque terras, epiſcopum Varmienſem et capitulum, et ſuam eccle-
ſiam Ruſſiæ, et Pruſſiæ, Maſouiæ, Stolpenſis et aliorum dominiorum noſtorum,
ab vna: et prædictum magiſtrum generalem, commendatores, et ordinem, ter-
ras, et ſubditos ipſius in terris Pruſſiæ parte ab altera: omnes controuerſiæ, diſ-
ſenſiones, hoſtilitates, inimiciæ, diſſidationes, infamiæ, et damna inter partes
hinc inde facta, diſmiſſa et totaliter ſopita debent eſſe: nec eorum de cætero ali-
qua mentio, aut memoria, et ſignanter in querelis, aut in detractioe par-
tium, coram quibuſcunque perſonis habeatur, aut fiat in quocunque iudicio eccle-
ſiaſtico, vel ſæculari, vel extra: ſed nec vna partium ad infamiam alterius ſugge-
ret, conſentiet, auxilium dabit vel fauorem per ſe, aut ſubmiſſam perſonam, quouis
quaſiſito colore, publice vel occulte: et quantum in vtraque parte fuerit, delatio nes
et detractioes huiusmodi fieri non admittet, ſed potius prohibebit. Item ad
abolendas omnes diſplicentias, odia, ſimultates, et quaſlibet hoſtilitates, quæ in-
ter LUDOVICIUM magiſtrum, commendatores et ſuum ordinem, ſuosque præde-
ceſſores ab vna: et Nos prædeceſſoresque noſtros Reges Poloniae partibus ab altera:
occasione terrarum Pomeraniæ, Culmenſis, Michalouiienſis, frequentius annis ſi pe-
rioribus vſque ad bellorum grauia diſcrimina conſurgebant: et vt pax firma, uſta-
bilis atque perpetua, non ex ore tantummodo, ſed ex corde, pure, non fiſte, ſin-
cere, non ſimulate, inter Nos Regem, et Regnum Poloniae, Duces, epiſcopum
et capitulum Varmienſe adhærentes, et coadiutores: noſque LUDOVICUM magi-
ſtrum, commendatores, et ordinem prædictos proueniant: terra Culmenſis cum
ſuis caſtris, ciuitatibus, oppidis, et fortaliitibus videlicet Thorun veteri et noua, Byr-
gelaw alias Byrzglowo, Starogrod alias Altheaus, Chelm alias Culmen, Dunſlaw alias
Venczelaw, Lypno alias Leiſe, Kowale alias Schönenſeh, Rogozno alias Roghaufen, Koprzy-
wno

uno alias *Engelsberg*, *Radzin* alias *Reden*, *Grudancz* alias *Graudencz*, *Golub* alias *Golan*, *Papow*, *Brodica* alias *Strasberg*, *Lutberg* alias *Litterberg*, *Brathyan* *Neuenmarkt* alias *No- uosoro*, *Laffen* alias *Lassy*, cum omnibus suis pertinentiis, et villis eorum quæ per- tinebant ad iudicium et banderium Culmenſe, et cum tota terra Michalouiensi nihil excipiendo. Item tota terra Pomeraniæ iuxta antiquos terminos suos, cum vniuerſis caſtris, ciuitatibus, oppidis, & munitionibus, in ea conſiſtentibus, videli- cet *Gdanſk*, *Pwozek* alias *Puczki*, *Lauenborg*, alias *Lemberg*, *Heyle* alias *Hella*, *Liebe* alias *Koszczyn*, *Greb* alias *Grabino*, *Dirſzau* alias *Tczow*, *Mewe* alias *Gniew*, *Stargard*, *Neweburg*, alias *Nowe*, *Swiecie* alias *Swiecz*, *Mosſek* alias *Oſzyk*, *Iaſyeniecz* alias *Ieſſe- nicz*, *Keyſchan*, alias *Kuſchowo*, *Slochau* alias *Slochow*, *Konycz* alias *Choynicza*, *Fredeland*, *Hammerſtein*, *Bewtau* alias *Bythow*, *Thuchel* alias *Tuchola*, *Sobbycz*, *Schoneke* alias *Skarzewo*, *Baldenburg*, & cum Nariâ, fluuiis, aquis, mari, & piſcaturis, quæ ſunt in cauda maris, alias *Hab*, villis, portibus, inſulis, & pertinentiis vniuerſis, ac dominio vniuerſali, directo, & vili, mero & mixto, ad Nos, & Regnum no- ſtrum Poloniæ pertinebunt, & ſpectabunt, pertinere & ſpectare debebunt, dona- tionibus, renuntiationibus ceſſionibus, appropriationibus per Reges, Principes, Prælatos, Barones, Nobiles, ciuitates & ſubditos Regni Poloniæ ex quacunque cauſa vel occasione de terris prædictis, iure, proprietate, & dominio ac titulo ea- rum quomodolibet, & quotieſcunque, etiam iuramento corporali interueniente, in fauorem magiſtri noſtri & ordinis factis, & apoſtolica, imperiali, vel qua- cunque alia firmitate roboratis non obſtantibus quibuſcunque: quas per præſen- tem vnionem & foedus annullamus, caſſamus, abolemus, tollimus, extinguimus, & mortificamus, illiſque perpetuo derogatum eſſe volumus & derogamus. Te- nebiturque Dominus magiſter LUDOUICUS, commendatores, et ordo Teutoni- corum prædicti, ipſis terris Pomeraniæ, Chelmenſis & Michalouiensis et illarum iuri, proprietati, titulo, et dominio quomodolibet et ex quacunque cauſa ſibi & ordini in illis competenti, pro ſe, ſucceſſoribus ſuis & ordine, renuntiatione et ceſſione perpetua, irreuocabili, et ſpontanea de certa et expreſſa ſcientia cedere et renuntiare, ſequi et ordinem ſuum terris præſatis Pomeraniæ, Culmenſis et Michalouiensis in perpetuum abdicare, et omnes inſcriptiones, donationes, re- nuntiationes, ceſſiones, reſignationes, confirmationes, litteras, priuilegia, inſtru- menta, venditiones, emptiones, lauda, arbitria, ſententias, pronuntiationes, mo- numenta et decreta in fauorem magiſtri et ordinis ſuper terris prædictis per ſum- mos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Duces, Marchiones, Comites, et quacunque perſonas eccleſiaſticas vel mundanas cuiuſcunque conditionis, di- gnitatis, præeminentiæ vel tenoris, exiſtant conſectas, decretas, et conſeſſas, caſſa- ſſare, abolire, extinguere, ac mortificare, et illis pro ſe, ſucceſſoribusque ſuis, et ordine non per errorem, coacte aut improuide, ſed libere et ſpontanee, ac de certa ſcientia perpetuo cedere, et renuntiare, et ius omne quod magiſtro et ordini in præſatis terris quomodolibet compete- bat, in Nos et Regnum noſtrum, ſucceſſores- que noſtros Reges Poloniæ perpetuo transferre, et militares, nobiles, vaſallos, ciues, terrigenas et quocunque ſubditos, eccleſiaſticos et ſeculares, terrarum, ciuita- tum, diſtrictuum, et locorum prædictorum ab omni ſua fidelitate, homagio, ſub- iectione, iuramento et qualibet ſponſione, dimittere et abſoluere, et relaxare. Ex- cepto quod piſcaturas in *Hab* a ſine aquæ et piſcaturarum epiſcopi et capituli *Varmienſis*, et ex oppoſito in mari ſaſſo: item partem *Nergia* a dicta aqua et piſcaturis dictæ eccleſiæ *Varmienſis* per tranſuerſum *Nergia* vſque ad dictum mare ſaſſum, et a dicto tranſuerſo per deſcenſum *Nergia* vſque in profundum cum villis *Scheyte*, *Neudorf* ac curia *Mitelhoff* cum iuriſdictione et vilitate at- que ipſum profundum cum piſcatura ſturionum, et teloneo antiquo, dominus magiſter et ordo perpetuo habebunt et poſſidebunt. Quam quidem portionem *Ner- gia* cum prædictis villis et curia de ſpeciali gratia præſato domino magiſtro et ordini

ordini perpetuo conferemus & assignamus. Reſeruata tamen Nobis totali ve- natione ſuper dicta portione *Nergia*, prout & ſuper tota *Nergia* illam nobis reſeruabimus. Hoc etiam adiecto, quod magiſter & ordo nullum caſtrum aut munitionem ſuper dicta portione *Nergia* ſibi donatæ ædificare aut ædifica- ri facere, neque nouum teloneum aut grauamen imponere debeat. Item ex bonis certis reſpectibus nos mouentibus & pro præſentis pacis ſtabilimento ca- ſtrum & ciuitas *Marienburg* cum duabus inſulis magna videlicet, & altera par- ua, quæ dicitur *das Fyſſannyſſe*, *Herwerder*, & cum integritate lacus *Drus- ſen*, & cum ſuis omnibus piſcaturis, piſcationibus, & villis, & cum diſtrictu *Sarchaffaw*, & omnibus aliis attinentiis & villis ſuis, eo tamen excepto, quod villæ *Haldenhoff* & *Alepin*, quæ pertinent ad *Holand* & *Kulchebory* & *Horn- dorff*, quæ vltima ſola militantium eſt, & pertinet ad *Preuſſchenck*, habeant fa- cultatem in lacu *Drufen* piſces pro ſuo beneplacito piſcandi iuxta morem anti- quum. Item caſtrum & oppidum *Sthum*, cum omnibus antiquis ſuis iuribus, co- hærentiis, & pertinentiis vniuerſis. Item ciuitas *Elbing* vtrique vetus & no- ua cum diſtrictu villarum limitibus, & iure, & cum oppido *Tholkmyth*, & eius diſtrictu & ſuo officio ſilvarum & nemorum, alias *Valdaph*, & cum ſex villis *Te- nutæ* & caſtri *Holand*, videlicet *Pylomen*, *Myslothy*, *Berthkoni*, *Kamersdorff*, *Vielkielicz*, & *Przeuſſemeret*, & cum quinque villis, quæ ad oppidum & diſtri- ctum *Molhnuzen* pertinebant, videlicet magna *Staban*, parua *Staban*, *Schone- mor*, *Pomerendorff*, & *Volſſder*. Item oppidum & diſtrictus *Kriſchburg*, alias *Drzgon* cum ſuis libertatibus, militaribus, nobilibus, vaſallis, villis, lacubus, mo- lendino & caſtro. Ita tamen quod demoliatuſ caſtrum & cum pertinentiis eius- dem vniuerſis, incipiendo ab vno latere oppidi prædicti *Kriſchburg*, et deſcen- dendo a flumine *Szroge*, vſque ad lacum *Drufen*. Curia tamen *Doleſſezch* cum ipſius molendino apud nos et ordinem noſtrum remanente. Ab alio vero latere dicti oppidi, aſcendendo et tranſeundo vſque ad ſinales granicies dicti oppidi *Kriſch- burg*, et villæ *Halbenſtadt* mutuo ſe contingentes: eadem villa a ſiniſtris et in ditio- ne noſtra, et ordinis remanente: ab inde vero directius eundo ad eccleſiæ *Po- mezanienſis* fines proximiores, vbi omnia et ſingula ſubdictis ſinibus ad partem caſtri *Marienburg* conſiſtentibus villa *Moyſerburg*, iterum in parte noſtra et ordinis remanente cum curiis, allodiis, et quibuſcunque aliis pertinentiis ad dictum caſtrum *Marienburg* ſpectabunt et pertinebunt. Cetera vero alia omnia et ſingula ad ca- meratum, et generaliter ad diſtrictum *Kriſchburg* vſque in præſens pertinentia pari modo cum oppidis et allodiis militaribus terrigenis, villis, piſcaturis, aquis, ne- moribus, et aliis ſingulis pertinentiis ſpectabunt ad caſtrum noſtrum et ordinis *Preſſemark*, perpetuo et in ætuum, pro prædicto Sereniſſimo domino Rege, et Re- gibus et Regno Poloniæ remanebunt. Ita quod caſtra, ciuitates, oppida, diſtri- ctusque prædicti ex nunc et de cetero vigore præſentis vnionis et foederis ad ius, proprietatem, ſortem, et titulum Regni Poloniæ pertinebunt et ſpectabunt per- tinere, et ſpectare debent perpetuo et in ætuum. Dominus quoque magiſter *Ludouicus*, commendatores, et conuentus prædicti pro ſe et ſuis ſucceſſoribus, caſtris, ciuitatibus, oppidis, inſulis, lacubus, piſcaturis, piſcatoribus, camerati- bus et officiis prædictis et illorum diſtrictibus et villis, perpetua et irreuocabili renuntiatione de certa et expreſſa ſcientia, iuri, quoque forti, proprietati, titulo, et domino quocunque et ex quacunque cauſa domino magiſtro, commendatoribus, officialibus et ordini ſuis in illis competentibus, per ſuas patentes litteras cederet et re- nuntiabit, et omne ius quod eidem domino magiſtro, commendatoribus et ordini ipſius in caſtris, ciuitatibus, oppidis, inſulis, lacubus, piſcaturis, diſtrictibus et villis prædi- ctis quomodolibet competiit, vel competere potuit, in Nos **CASIMIRUM** Regem, ſucceſſores noſtros, Reges et Regnum Poloniæ ſpontaneæ et de certa ſcientia perpetuo tranſtulit et applicauit. Milites quoque nobiles, vaſallos, terrigenas, ci- ues,

ues, et quoslibet subditos ecclesiasticos et seculares praefatorum districtuum, terrarum, ciuitatum, et locorum ab omni fidelitate, iuramento, homagio, subiectione, et qualibet sponfione absoluet, dimittet, et relaxabit. Cetera vero castra, ciuitates, districtus, fortalitia, villas, et dominia in terris Prussiae, tam in terris quam in aquis existentia, videlicet *Konigsberg* castrum cum tribus ciuitatibus: *Item* castra et oppida *Lochstedt*, *Wargien*, *Girman*, *Pobekten*, *Rudau*, *Schoken*, *Kymen*, *Kremitten*, *Valdau*, *Tapyau*, *Tabelauken*, *Narbekten*, *Insterburg*, *Allenburg*, *Wonsdorf*, *Gyrdawen*, *Angirburg*, *Nordenburg*, *Labyau*, *Laukyschen*, *Tylsath*, *Ragnith*, *Rositen*, *Vintheburg*, *Memel*, *Brandenburg*, *Kreweceburg*, *Frideland*, *Barten*, *Leczen*, *Balge*, *Heyligenbeil*, *Synthen*, *Landsberg*, *Preischenlau*, *Bartensteyn*, *Seften*, *Zegensburg*, *Ryn*, *Rastenburg*, *Like*, *Iohansburg*, *Holand*, *Lybestath*, *Molhusen*, *Morung*, *Pasenheim*, *Ortelsburg*, *Osterode*, *Hohensteyn*, *Neydenburg*, *Soldau*, *Ligenburg*, *Deuwezlaw*, *Preussemark*, *Libemole*, et *Salefelth*, et quaecunque alia castra, ciuitates, oppida, districtus, territoria, et villas cum eorum subditis, militibus, terrigenis, et uasallis, aquis, nemoribus, lacubus, et aliis pertinentiis et iuribus vniuersis quibuscunque censeantur nominibus dominus magister, commendatores, conuentus et ordo perpetuo et in aeuum, quiete, et pacifice absque omni nostro et successorum nostrorum Regum et Regni Poloniae impedimento, perturbatione, et molestatione possidebit, et illorum plenum habebit usum et dominium. De quibus quidem castris, ciuitatibus, oppidis, terris, districtibus, villis, militibus, terrigenis, et uasallis, de illorum quoque iure, titulo, proprietate, sorte et dominio, quod nobis et Regno nostro Poloniae quomodolibet et ex quacunque causa competuit, vel competere potuit, Nos CASIMIRUS Rex de certa et expressa scientia pro nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae sponte et deliberato animo praefato domino magistro, successoribus suis magistris, commendatoribus, conuentui et ordini in terris Prussiae, cedimus et renuntiamus, ac omne ius quod nobis successoribus nostris Regibus, et Regno Poloniae exemptione et quibuscunque aliis causis in praefatis castris, ciuitatibus, oppidis, terris, districtibus, villis, militibus, et uasallis quomodolibet competuit, in dominum magistrum, successores suos, commendatores, conuentum, et ordinem per renuntiationem et cessionem perpetuam et irreuocabilem transferimus, et illud ipsis sponte, libere, et de certa scientia applicamus, et omnes milites, uasallos, nobiles, terrigenas, ciues, et quoslibet subditos ecclesiasticos et seculares terrarum et locorum praedictorum ab omni fidelitate, iuramento, subiectione, homagio et qualibet sponfione absoluiamus, dimittimus et praesentium tenore relaxamus. Episcopus insuper et ecclesia Sambiensis cum suis castris, ciuitatibus, oppidis videlicet *Fischhausen*, *Tyremberg*, *Labedau*, *Powden*, *Iurgemburg*, *Zalau*, et *Newenhaus* cum omnibus uasallis, villis, et pertinentiis suis vniuersis subditiōe domini magistri et ordinis sui perpetuo consistet et permanebit. Item ordinamus et statuimus, quod super omnibus piscatoriis Cutle appellatis vulgariter sub praesentia capitanei nostri Marienburgensis et factoris domini magistri ab eo destinandi in castro Marienburg annis singulis in magna feria quinta debeat fieri arendatio, et litterae super omnibus Cutlis sub nostro et domini magistri signetis arendatoribus debeant dari, et medietas pecuniarum ex huiusmodi arenda prouenientium nobis debeat cedere, alterum vero medietas domino magistro et ordini prouenire, iure episcoporum Varniensium et Sambiensium et capitulorum eorundem, ceterarumque personarum et locorum libertatem ex antiquo Cutlorum habentium per omnia saluo. Quibus litteras super Cutlis praefatis et quantitate illorum absque omni pecunia libere volumus concedere. Item ne pax ipsa foedus et vniō tanta maturitate firmata et conclusa possit in posterum humana malignitate infringi, aut aliquibus fallaciis, dolis, et ingeniis violari, Nos quoque CASIMIRUS Rex et successoribus nostri Reges et Regnum Poloniae, Praelati, Principes,

es, Barones, et subditi Regni eiusdem de domino magistro, commendatoribus, et ordine Prussiae, Praelatis, militibus, et subditis suis: dominus quoque magister, successores sui, commendatores, et ordo, Praelati, milites, et subditi sui Prussiae de nobis, et Regno Poloniae, Praelatis, Principibus, Baronibus, et subditis eiusdem plenam confidentiam et securitatem omni hostili respectu in praesens et in posterum deposito teneamus. Nos CASIMIRUS Rex Poloniae praefatum dominum LUDOVICUM magistrum, commendatores suos, et ordinem in Prussia, omnesque eorum successores in nostrum et Regni Poloniae, Principem consiliarium perpetuum: commendatores vero principales, quos dominus magister et successores sui pro tempore duxerint deputandos in consiliarios nostros et Regni Poloniae et in nostram, et Regni Poloniae protectionem, subiectionem, et defensionem perpetuo duraturam assumimus, pollicentes in verbo nostro Regio, et sub fide praestitum iuramenti, pro nobis et nostris successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae, quod nos praefatum magistrum, commendatores, et ordinem, Praelatos, milites, uasallos, et subditos suos in Prussia, eorumque successores, affectione Regia tractabimus, honorabimus, et diligemus, ipsumque dominum magistrum, commendatores, et ordinem, successores Praelatos, milites, nobiles, ciues, subditos et terras eorum, velut Principis consilarii et vnitorum nostrorum in iuribus eorum, libertatibus, priuilegiis, munimentis, et limitibus, quae praesenti vnioni et foederi aut eius articulis et conditionibus non contrariantur, conseruabimus, ab vniuersis quoque hostibus eorum, vexatoribus et impugnatoribus in terris eorum praedictis Prussiae tuebimur et defendemus. Tenebitur quoque dominus Ludouicus magister praefatus et quilibet successor suus in officium magisterii assumptus, et assumendus, post sex menses a die assumptionis in magisterium se nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae personaliter representare, et illic pro se commendatoribus et terris in Prussia, nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae praestare debitae fidelitatis, et de obseruanda praesenti pace, et nunquam petenda absolute seu relaxatione iuramenti, nec ut concessa aut concedenda, iuramentum ac in nostra CASIMIRI Regis, nostrorumque successorum Regum Poloniae sinistra parte primarium habere locum et sessionem. Quem quidem dominum Ludouicum magistrum suosque successores, commendatores, Praelatos, milites, uasallos, conuentum et subditos, terrasque omnes Prussiae ab eis nunc possessas et in posterum possidendas, conquisitas et conquirendas etiam in terris paganorum extra terras Prussiae, Nobis et Regno Poloniae perpetuo connectimus, iungimus, vnimus, et inuisceramus, ea conditione, et respectu, ut praefatus Ludouicus magister, sui successores, commendatores, et conuentus, Praelati, Barones, milites, terrigenae, et personae singulae, tam ecclesiasticae quam saeculares, et omnes eorum terrae atque homines in illis degentes in Prussia sint amplius, et de cetero nobis cum successoribus nostris Regibus et cum Regno Poloniae vnum et indiuiduum corpus, vna gens, vnus populus, in amicitia, foedere, et vnione, nullum alium praeter summum Pontificem, quam Nos CASIMIRUM Regem et successores nostros Reges Poloniae pro suo capite et superiore recognituri: teneantur insuper & sint obligati, Nos successores nostros et Regnum Poloniae siue in prosperis, siue in aduersis nunquam deserere, sed nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae contra omnes hostes et aduersarios nostros et Regni nostri Poloniae more aliorum Principum, Praelatorum, & Baronum Regni assistere, Nosque et Regnum Poloniae in nostris guerris et in aduersitatibus nostris, potentiis, consiliis, auxiliis, et suffragiis opportunis adiuuare. Nec sine nostro et successorum nostrorum Regum Poloniae, Nos quoque et successores nostri Reges Poloniae siue magistri, successorum, Praelatorum, commendatorum, et militum suorum Prussiae, speciali et expresso consilio, voluntate, et consensu, cum quibuscunque personis, quacunque praefulgeant dignitate, celebrabimus, statu-

mus, aut firmabimus aliqua foedera, inscriptiones vel contractus, publice vel occulte, per se vel submissas personas: sed nec dominus magister, commendatores, eorumque successores bella aliqua contra Catholicos sine nostro et successorum nostrorum Regum et Regni Poloniae speciali mouebunt consensu.

FORMA AUTEM IURAMENTI QUA NOS LUDOVICUS MAGISTER ET SUCCESSORES NOSTRI MAGISTRI SERENISSIMO DOMINO CASIMIRO REGI, ET SUCCESSORIBUS SUIS REGIBUS, ET REGNO POLONIAE IURARE TENEBIMUR, TALIS ERIT:

EGO LUDOVICUS magister generalis ordinis sanctae Mariae Teutonicorum, Princeps et consiliarius Regni Poloniae, iuro, quod ab hac hora, et deinceps fidelis ero Serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, et successoribus suis Regibus, et Regno Poloniae, et profectum illorum fideliter procurabo, et negotiis Regis et Regni fideliter consulam, et secreta, quae mihi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam, pacem insuper praesentem in omnibus suis conditionibus et articulis obseruabo et custodiam: sic me DEUS adiuuet, et haec sancta Christi crux. „ Item ut per praesentis pacis unionem et foederis singula odiorum et iuramentorum nubila, possint funditus euelli cum praefato Serenissimo domino CASIMIRO Rege, et Regno suo Poloniae pro bono pacis deuenimus, et illud inter nos concordauimus, quod episcopatus Culmensis ad ecclesiam Gneznensem redeat, a modo et deinceps praefatae Poloniae et Gneznenfis ecclesiae, et ut tanquam principali sit in omnibus obediens et subiecta, de regulari in saecularem, fauore et auctoritate summi Pontificis, ad quod tam nos Ludouicus magister, et commendatores nostri expressum praebuimus et praebemus consensum, transferendi, quae etiam cum sua dioecesi et omnibus castris, ciuitatibus, oppidis, et munitionibus, videlicet, Chelma alias Kulmensch Lubawa alias Lubaw, Kurzatnik alias Kurnik, Varmbrzeszno alias Fredeke. Et omnibus districtibus, nobilibus, vassallis, villis, et pertinentiis vniuersis sub praefati domini CASIMIRI Regis et Regni sui Poloniae consistet perpetua ditione, patrocinio, et defensione. Item concordauimus, quod Varmiensis ecclesia et eius Pontifex pro tempore cum suo venerabili capitulo ex nunc, et de cetero cum omnibus suis castris, ciuitatibus, oppidis, et munitionibus, videlicet, Heilsberg, Brunsberg, Vormdith, Seeburg, Vartemberg, Ressel, Bischofsstein, Allestein, Gekteszkar, Melizak, Frauenburg, et Bischofsburg cum omnibus districtibus, nobilibus, et vassallis, villis, pertinentiis et attinentiis suis praefati domini CASIMIRI Regis et successorum suorum Regum et Regni Poloniae ditione, subiectione et protectione consistant. Et nos Ludouicus magister, nostrique successores, commendatores, et ordo eius ditioni, subiectioni, et protectioni expresse renuntiamus, et omne ius quod nobis in praedicta ecclesia, episcopatu, et capitulo quomodolibet hactenus competebar, in praefatum Serenissimum Regem dominum CASIMIRUM successores suos haeredes Reges et Regnum plenarie transfundimus, transferimus per praesentes. Item concordatum et ordinatum est de speciali nostra Ludouici magistri, commendatorum, et conuentus nostri comprobatione et consensu: quod venerabilis dominus Vincentius Kielbassa consiliarius et secretarius praefati Serenissimi domini Regis CASIMIRI ad ecclesiam praefatam Culmensensem per ipsum dominum CASIMIRUM Regem nominatus, et ad eandem sua intercessione dante domino promouendus ecclesiam, et sedem Pomezaniensis episcopatus, quamuis hactenus in capite et membris regularem in commendam ad vitae suae duntaxat tempora per dispositionem et ordinationem habeat apostolicam, et illam cum suis castris, ciuitatibus, fortalitiis, videlicet Prybuth alias Ressenburg, Quedzyn alias Mariewerder, Biskupice alias Bischofswerder, Kyslnelcz alias Frenstach, Smenber

ber alias Sardzen, & Rossenberg, ceterisque eius districtibus & pertinentiis obineat: ipsamque in spiritualibus & temporalibus administret: ecclesia praedicta Pomezaniensis, remanente nihilominus in suis membris interim regulari, praefato autem Vincentio Kielbassa morte absumpto ad praefatam ecclesiam Pomezaniensem regularis persona nostri ordinis in Pontificem eligeretur, & substitueretur, Sanctissimi domini nostri Papae gratia & fauore accedente, gaudebitque domini Regis protectione, consistens in nostra & ordinis nostri tam religione, quam ditione. Item quoniam post sedatos fluctus bellicae tempestatis nulli magis nos primum conuenit, quam ecclesiis & earum ministris compati, & commisereri, quatenus supremus sedator vberiore firmitate paci conditae infundat, quocirca ordinamus & decernimus & statuimus, quatenus omnia castra, fortalitia, ciuitates, oppida, castella, munitiones, ecclesiarum loca, & villae: & signanter Frauenburg, Vormedith, Vartemberg, Melzak, Lubaw, Rossenburg, Marienwerder, & Schomberg, quomodolibet a nobis & nostris ac praefato domino LUDOVICO magistro, commendatoribus & conuentu suis possessa, occupata, & incastellata, quocunque nomine vocentur, suis Pontificibus, Capitulis, Praelatis, Abbatibus, Monasteriis, & signanter Varmiensibus, Culmensibus, Pomezaniensibus & Sambiensibus episcopis & eorum ecclesiis, tam Cathedralibus, quam conuentualibus Collegiatis, et earum Capitulis, hospitalibus absque aliqua contradictione, diminutione, depactione, solutione, vel arresto, cum omni sua suppellectili, bombardis, ornamentis, & pertinentiis, vniuersis: infra hinc et festum Natiuitatis S. Iohannis Baptistae proximae venturum reddantur viceuersa. Omnes insuper Pontifices, Abbates, Capitula, Praelatos, Praepositos, Canonicos Curatos, & non Curatos, & alios beneficiatos, qui non sunt de ordine praedicto, in eorum loca, iura, libertates, & possessiones, quae & quas ante motam guerram possiderant, restituimus, & tenore praesentium reintegramus: exceptis castris & ciuitatibus praedictis in praedicto festo S. Iohannis Baptistae restituendis. Quod si curati nobis aut domino magistro, aut ciuitatibus vel oppidis ingrati vel suspecti sint, permittatur, quod permutent, aut vicarios idoneos constituent, aut pensionem honestam auctoritate superioris referuandam, dimisso atque renunciato titulo suscipiant. Item omnes captiuos in praesenti guerra per nos CASIMIRUM Regem, Duces Masouiae & Stolpensium, episcopum et capitulum Varmiense, gentes nostras, coadiutores, & adhaerentes captos, siue sint depactati, siue non, ab omni captiuitate & sponfione, vigore praesentis foederis absoluimus, & tenore praesentium relaxamus, quae absolutio & libertas per dominum Ludouicum magistrum, suos praepositos, capitaneos & officiales, nostris & omnium nostrorum coadiutorum, & adhaerentium, & signanter captiuis dominorum Ducum Masouiae & Stolpensium, ac Reuerendi patris domini Pauli episcopi & sui capituli Varmiensis, siue depactatis siue non, quocunque nomine vocentur, nullo excepto, debet praestari, & impendi, nec depactati aut taxati debent obligari ad aliquam solutionem praemissam, quae nondum est soluta, etiam si depactati dedissent pro se de solutione aliquam cautionem. Item ordinamus, & statuimus, quod omnes mercatores, tam Regni nostri Poloniae, principatum, terrarum & dominiorum nostrorum & regni ac episcopatus Varmiensis siue capituli, quam terrarum Prussiae in ditione domini Ludouici magistri & ordinis sui consistentes sint vbique in terris, & in aquis tuti, & nullae eis molestiae inferantur, nec cogantur nisi solitis & veteribus seruatis itineribus & locis ambulare, aut ad aliquam ciuitatem, castrum, & locum sub praetextu cuiuscunque constitutionis vel edicti cum rebus & mercibus suis cuiuscunque materiei existant de cetero applicari, praeterquam in Kinsberg, iuxta conuentionem desuper factam, super qua speciales a nobis litterae emanarunt. Item quoniam per mercatorum industriam, & rerum venalium importationem, Respublica notabile accipere consuevit incrementum, statuendo decernimus & spondemus, quod nulla telonea, deposita, gabellae, foralia, siue

M m m m

quascunque

quascunque alias censurationes locis & personis, in regno nostro, principibus & dominiis nostris & regni nostri, imponemus de nouo, aut imponi permittemus, tam in terris quam in aquis: sed tantummodo utemur impositis. Quod idem dominus magister Ludouicus, successoresque sui, commendatores & conuentus in suis Prussiae terris obseruabunt. Item ut charitatis & vnionis amplior certitudo inter nos CASIMIRUM Regem, successores nostros Reges & Regnum Poloniae, principatus, terras, & dominia nostra, & regni eiusdem subditos & adherentes ab vna, & dominum Ludouicum magistrum, successores suos, commendatores, & ordinem in Prussia ad altera partibus, iugiter & inconcusse perpetuo perseueret: Statuimus et ordinamus, quod deinceps et a modo ad ordinem sanctae Mariae Teuthonicorum praedictum in terris Prussiae consistentem, personae idoneae et ordinis capaces, etiam ex subditis quibuscunque Regni Poloniae et principatum terrarum et dominiorum eius assumantur. Ita tamen quod ultra mediam partem de illis assumere non teneantur: in distribuendis commendariis et officiis ordinis iuxta medietatem dictam, magister & commendatores ad illos bonum respectum habere teneantur. Magister vero eligetur vir magis utilis et idoneus secundum ordinis regulam et instituta. Qui cum sit noster & Regni Poloniae princeps et consiliarius, non debet sine suo demerito, scituque nostro, per commendatores et conuentum a magistratu amoueri. Item ut huiusmodi pacem perpetuam, vnionem et concordiam sub certiori attentione, firmitate et robore custodiamus, promittimus sine dolo et fraude, ac sub onere praestiti iuramenti, quod ad nullius hominis viuentis auctoritatem et potestatem, etiam quacunque dignitate praesulgeat, Papali, Imperiali, Regali, Ducali, aut cuiuscunque congregationis legitime, personarum ecclesiasticarum, aut saecularium, ad impetrandum praesentis pacis, vnionis, foederis, et contractus, in toto vel in parte, expresse, manifeste, vel occulte, per se alium vel alias quascunque personas submissas spirituales vel saeculares, dissolutionem, ruptionem, cassationem, et irrationem, recurremus, aut recursum habere poterimus, aut nos induci, persuaderi, requiri, vel nobis mandari ad violationem praesentis pacis et foederis per aliquam potestatem Papalem, Sinodalem, Imperialem, Regalem, Ducalem, permittemus, neque impetrabimus absolutio- nem et relaxationem iuramenti praestiti, neque utemur impetrata, aut etiam motu proprio concessa, vel concedenda, quod si contrarium fecerimus, censebimur fidefragi & periuri. Item subditi Domini Ludouici magistri ac terrarum praedictarum suarum Prussiae, vndeunque & cuiuscunque gradus, status, & conditionis fuerint, qui causa negociationis, vel alia, ad terras quascunque nostras & regni nostri, principatum & dominiorum praedictorum venerint, per Nos, Principes, Barones, siue subditos extraneos, cuiuscunque status, gradusue fuerint, etiam impediri, conueniri, vel arrestari non debent. Sed in Prussia, si quid actionis habuerint, Actores iuxta terrarum iura municipalia illos conueniant, & querelae huiusmodi sopiantur. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus & contrahens de contractu recenti in loco contractus poterit conueniri, sed si de loco, vbi contraxit, recesserit publice vel occulte, coram iudice suo, conueniatur. Item ordinamus: Quod vbiunque quis reperiat rusticos vel colonos suos, qui propter guerras, aut alias ab eo recesserunt, possit eos repetere, qui & sibi dimitti, & restitui debent, cum eos requisierit. Item quod nullus mercator seu alius homo, cuiuscunque conditionis existat, aut bona ipsius propter delictum, seu debitum alterius arrestentur, molestentur, turbentur, nec etiam captiuentur. Item si vectores, aut aurigae, bona seu merces mercatorum pro precio ducentes, telonea seu datiarum loca praeterierint, ipsi duntaxat in eorum rebus, & equis suis propriis puniantur, & quod praeter ea bona mercatoria non debent occupari, nec detineri. Item si per aliquem subditum aut indigenam alicuius nostrum inscriptioni seu paci perpetuae praesenti fuerit in aliquo derogatum & contrauentum, ve-

pote

pote, si rapinae, spolia, incendia, vastationes, praedae, vel homicidia, vel aliqua maleficiorum genera in terris et dominiis nostris alterutrum perpetrata fuerint et commissa, propter ea praedicta pax, vnio, cassari et irritari non debet, sed in suo robore & firmitate permanebit. Nec propter hoc pars, cuius subditus huiusmodi maleficium commiserit, censebitur fore deierans & periurans. Praedicti autem delinquentes & malefactores pro ipsorum excessibus per capitaneos siue officiales vtriusque nostrum iudicialiter punientur, & ad satisfactionem plenam & debitam arcebuntur & compellentur. Item promittimus tenore praesentium & spondemus in verbo nostro, & sub onere praestiti iuramenti per nos pollicemur, quod (ad occupandum terras, castra, ciuitates, oppida, villas, & quaecunque loca domini Regis, Ducum & episcopi & capituli praedictorum & omnium subditorum suorum sub eorum diuisione consistentium, tam ecclesiasticorum, quam saecularium: Quinimo si aliquo casu per quemcunque hostem aut insidiatorem Regis, Ducum, episcopi, & capituli praedictorum, castrum aliquod, ciuitas vel fortalitium fuerint dolo, fraude, vel violentia intercepta vel occupata, aut aliqua loca incastellata, quod DEUS auferat) nullatenus debeamus aut poterimus castrum, fortalitium, ciuitatem, aut loca sic intercepta, occupata, vel incastellata, etiam si sponte vel vltro- nee illius vel illorum nobis offeratur deditio, quomodolibet & sub quocunque colore suscipere: sed tenebimur & astringemur ad conquisitionem & recuperationem cuiuslibet castri, ciuitatis, & fortalitii in terris Culmensi, Pomeraniae & Prussiae intercepti & occupati, expugnati & incastellati, per nos & nostras potentias, vna cum potentiis Serenissimi domini CASIMIRI Regis, dominorum Ducum, & episcoporum, & terrarum suarum & subditorum praedictorum consurgere, & de manibus hostilibus eripere, ac in potestatem & ditionem Serenissimi domini Regis CASIMIRI, Praelatorum, Principum, & subditorum praedictorum restituere viceuersa tenebimur. Item nos Ludouicus magister commendatores & ordo praedicti, castra & ciuitates Sthum, Nouumforum, Chelm alias Kulmen, antiquum castrum alias Heldennus, Brodnica alias Strosberg, Kryszburg alias Dragon, quae haecenus fuerunt in nostra possessione & ditione, cum vniuersis suis districtibus & pertinentiis, salua dispositione, quo ad Kryszburg superius expressa, praefato Serenissimo domino CASIMIRO Regi & Regno Poloniae, aut eorum factoribus & officialibus dimittere & resignare cum villis, oppidis, cohaerentis, pertinentiis eorum vniuersis, nihil excipiendo, & dictorum castrorum atque ciuitatum praefato Serenissimo domino Regi CASIMIRO & Regno Poloniae, aut eorum factoribus & officialibus intra hinc & festum Natiuitatis S. Ioannis Baptistae proxime venturum effectuale, litterale, & expeditam tradere possessionem, siue autem de manibus nostris et nostrorum, et ex nostra cessione, siue etiam aliis quibuscunque modis praefata castra et ciuitates in manus et potestatem domini CASIMIRI Regis et Regni Poloniae deuenierint, quod & per hoc huic articulo, nos magister, commendatores, conuentus, et ordo censebimur satisfacere. Prouiso et etiam ante omnia saluo, ut Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex Poloniae, praedictos ciues et subditos ciuitatum praedictarum benigne suscipiat, et omnem offensam ex corde illis, nunquam verbo vel facto ipsam reminiscendo, dimittet, et de bonis ac vita illos per speciales suas regias literas, in manibus nostris tradendas, asscurabit. Iura eorum, libertates, et immunitates antiqua et antiquas duntaxat confirmando. Quod idem et nos Ludouicus magister, commendatores et ordo de ciuibus et subditis ciuitatum Holand, Bassenheim, Meydenburg, et Molhyrze facere tenebimur. Quarum etiam ciuitatum Holand, Bassenheim, Meydenburg, Molhyrzen, et cameratum Bordewon, praefatus Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex et Regnum Poloniae, tenebitur nobis magistro, commendatoribus et ordini nostro infra hinc et praedictum festum Natiuitatis S. Ioannis Baptistae liberam, realem, et expeditam dimittere possessionem, exceptis sex villis districtus Holand, et quinque villis op-

Mmm 2

pidi

pidi, et districtus Molhusensis, quæ superius sunt nominatæ. Volumus autem quod omnes venditiones, donationes, alienationes, libertationes, et inscriptiones inde et super oppidis, villis, castris, quæ nos Ludouicus magister commendatores et ordo, dicto domino Serenissimo CASIMIRO Regi prout supra assignare tenemur, huiusmodi guerris durantibus, quouis modo factæ, sint cassæ, irritæ, et nullæ, quas et sic ex nostra certa scientia cassamus, irritamus, et annullamus. Item ordinauimus, quod omnes profugi, spoliati, et exules, militares videlicet nobiles et terrigenæ, tam e Regno Poloniae, Ducatibus, dominiis, et terris præfati Serenissimi Principis CASIMIRI Regis et Regni sui, et episcopatus Varmienensis, quam de terris Prussiae et ordinis prædicti quibuscunque, possint redire ad propria, et de bonis suis dimissis disponere pro beneplacito suæ voluntatis, ad quorum quietam et plenam possessionem tenebimur illos et proximiores illorum admittere & defendere. Non obstante, quod huiusmodi bona eorum per nos aliis quibuscunque personis sint ad vitam, aut ad tempus, vel in perpetuum, obligata, donata, vel inscripta: quas quidem obligationes, donationes, venditiones, et inscriptiones cassamus et irritamus, reuocamus et annullamus, nulliusque roboris esse volumus per præsentem. Tenebimur quoque nos Ludouicus magister, commendatores, et successores nostri, illos habere in gratia et fauore, nec vnquam verbo aut facto eorum reminisci hostilitatis, nec de illis vnquam aliquam sumere vltionem, per nos, vel submissam personam, publice vel occulte, directe et indirecte, aut quouis quæsito colore: quibus etiam plenam damus licentiam de terris et dominiis nostris ad terras Regni, Principatum et dominiorum prædictorum, ratione incolatus se transferre, et bona sua mobilia et immobilia vendere, et commutare, et de eis libere disponere pro suo arbitrio, beneplacito, et voluntate. Ciues etiam vtriusque partis, qui de ciuitatibus vel oppidis expulsi, vel banniti fuerant, aut alias ab eis recesserant, publice vel occulte, debent ad illos, et ad illa ire, et admitti. Bona quoque eorum, quæ ante inchoationem huius dietæ vendita vel donata aliis non sunt, debent eis restitui. Et si ad domos, vel bona vendita aut donata, redditum habere velint, dato pretio per emptorem exposito, aut quod pro donatis per consulum loci taxabitur, restitui debent eisdem, saluo etiam eo, quod possessiones in ædificiis, vel aliis oneribus occasione dictorum dominiorum, vel bonorum exposuerunt, quod similiter iuxta dictamen consulum loci restituere debent, antequam huiusmodi domus ipsis vel bona restituantur. Item vi præsentis pacis, foederis, et vnionis conclusio abundantiori cautela custodiatur, per nos magistrum, commendatores, et ordinem, omnes episcopos, commendatores, vicecommendatores, aduocatos, milites, nobiles et cæteros magistratus et officiales in terris nostris Prussiae obtinentes. Item magistri consulum, consules ciuitatum nostrarum Kunsberg, Knepaw, Lembenicht, Holand, Noyderburg, Passenheim, ac omnes et singuli fratres ordinis militares Prussiae, iurabunt pacem præsentem seruare inuolabiliter, et inconcusse, nec ei controuenire quacunque occasione, nec dispensationem vel relaxationem iuramenti petere, renuntiando omnibus exceptionibus, tam iuris quam facti, maxime quod causa metus, perditionis omnium bonorum, aut absque consensu sedis apostolicæ, cui ordo immediate subest, seu quod non vocatis magistris Alemanniae et Liunioniae, et absque eorum scitu, voluntate, et consensu, et contra statuta et consuetudines ordinis, præsens concordia et vnio celebrata et acceptata sit, et aliis non obstantibus quibuscunque. Item vt huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori tenore, attentiori firmitate et robore in omnibus suis capitulis, conditionibus, articulis atque punctis custodiamus et seruemus: et vt pax ipsa foedus et vnio ab omni suspitionis genere sit circumscripta, pro illius subsistentia et robore adiciamus, quod Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex Poloniae, et nos LUDOVICUS magister, commendatores, conuentus et ordo, per nostros hinc inde factores et procuratores, quos in solidum, et irreuocabiliter præsentium tenore constituimus.

constituimus, venerandum videlicet patrem dominum Iodocum, episcopum Oslensensem, ordinis procuratorem generalem, et magnificum, venerabiles, egregios, nobiles et circumspectos viros, Ioannem de Ostrog, militem, vtriusque iuris doctorem, castellanum Miedzyrzecensem, magistrum Sanduogium Theologiae professorem, Præpositum monasterii Klodatiensis ordinis canonicorum regularium, Antonium de Furluio decretorum doctorem, cameræ apostolicæ clericum, Andream de sancta cruce, Antonium de Kasarellis, sacri palatii apostolicæ aduocatos, Bartholomæum Kielbassa, canonicum Gnezensem, magistrum Henricum Gurnam, decanum ecclesiæ S. Andreae Coloniensis procuratorem causarum, magistrum Fabianum Hanco decretorum doctorem, canonicum maiorem et Scholasticum S. crucis Vratislaviensis ecclesiarum coram summo Pontifice domino nostro sanctissimo Papa confitebimur, profitebimur, recognoscimus, et quilibet nostrum profitebitur, et recognoscet præfatam vnionem, foedus, pacem, et concordiam, nos spontaneæ, libere, sincera voluntate, sine dolo et fraude celebrasse, ordinasse confecisse, & consumasse. Et omnes articulos, capitula, modos, & ordinem, quibus pax ipsa & concordia confecta, consummata, & regulata est, ad præfati Reuerendissimi domini patris Rudolphi episcopi Lauentini, apostolici Legati, exhortationem, persuasionem, & mediationem, & de nostra mente, scitu, voluntate, consensu & beneplacito vtriusque processisse. Instabimusque, petemus, laborabimus, instare, petere, & laborare debemus, & tenebimur, sine dolo & fraude, quatenus summus Pontifex dominus noster, præsentem vnionem, foedus, pacem & concordiam, per interpositionem sui specialis decreti, de certa suæ Sanctitatis scientia emanandi, & per literas apostolicas, siue bullas, in omnibus ipsis articulis, capitulis, modis, ordinationibus, atque punctis acceptet, ratificet, & ad perpetuam rei memoriam confirmet, poenam quoque & censuram, ad quam nos summittimus, adiciat, & apponat in præsentis pacis, vnionis, & foederis violatorem & transgressorem & contrariatorem cum suppletionem defectuum, si qui sunt in præfati foedere, ordinatione, & inscriptione commissi, et cum derogatione statutorum & consuetudinum, Ordinis etiam iuramento firmatorum, aut auctoritate apostolica vel Legatorum eius, vel quacunque alia confirmatorum, quibus fortasse caueretur, quod in magnis & arduis rebus ordinis vocatio et consensus magistrorum Alemanniae et Liunioniae debeat interuenire, ac etiam cum cassatione allegationis metus, quæ per nos magistrum, commendatores, conuentum et ordinem præfati possit, cum ad pacem præsentem conficiendam aduocationem Reuerendissimi domini Rudolphi episcopi Lauentini, Legati apostolici, sponte venerimus, et in singulos tractatus, conditiones, et conclusiones pacis tanquam nobis proficiuos et viles nostrum vltimum præbuerimus consensum. Quam quidem concordiam, vnionem, et foederis perpetui conclusionem, Nos CASIMIRUS Rex præfatus, pro nobis, Regni nostri successoribus, & Ducibus Masoniae & Stolpensi, episcopo, episcopatu, accapitulo Varmienensi, adiutoribus, adherentibus, & subditis nostris, de certa scientia in omnibus eius articulis, conditionibus, atque punctis approbamus, acceptamus & præsentium tenore pro subsistentia perpetua emologamus, saluis aliis, quæ contra præsentis pacis & vnionis ordinationem, eius conditiones, articulos & capitula non sunt, præfati domini Ludouici magistri et sui ordinis iuribus, libertatibus, et priuilegiis. Quæ nos CASIMIRUS Rex præfatus, pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae approbamus et confirmamus. In cuius rei testimonium, nostrum, et præfati Reuerendissimi patris, domini Rudolphi episcopi Lauentini et apostolici Legati, sigilla, cum manus propriae ipsius domini Rudolphi Legati, et notariorum publicorum subscriptione præsentibus sunt appensa. Et Nos Ioannes sanctæ Gnezensis ecclesiæ archiepiscopus et Primas, Regni Poloniae cancellarius, Iacobus Vladislaviensis, Paulus Varmienensis, eadem gratia episcopi: Lucas de Gorka Polnaniensis, Stanislaus de Ostrog

Califfienfis, *Sciborius* de *Bayfen* gubernator Pruffiæ, *Petrus* de *Oporow* Lancicienfis, *Nicolaus* de *Koſcielec* Breſtenfis, *Ioannes* de *Koſcielec* Iuniſladiſlauenfis, *Gabriel* de *Bayfen* Culmenfis, Palatini, *Petrus* de *Szamotuly* Poſnaniensis, *Petrus* de *Gay* Califfienfis, *Ioannes* de *Rytwiany* Regni Poloniae Mareſchalcus, *Otho Machwicz* miles, *Nicolaus Pilawski* Culmenfis, *Petrus* de *Moſchczona* Dobrzyneſis, *Dobrogostius* de *Oſtrorog* Cancellarius Cameneſenſis, *Ioannes* de *Oſtrorog* vtriusque iuris doctor, *Miedzyrzecenſis*, *Sandiuogius* de *Czarnkow* Santhoczenſis Caſtellani, *Sciborius* de *Poniecz* Iudex Poſnaniensis, *Petrus Dunin* de *Prankowicz* Sandomiriensis, et *Michael* de *Laffotki* Lancicienſis, Succamerarii: Promittimus et ſpondemus, quod Sereniſſimus Princeps, dominus noſter gratiſſimus, dominus CASIMIRUS Dei gratia Rex Poloniae, et magnus Dux Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruffiæ, dominus et hæres, et ſui ſucceſſores Reges Poloniae præſentem concordiam et foedus pacis perpetuæ atque coniunctionis, cum illuſtri & magnifico Principe et conſiliario Regni Poloniae, domino Ludouico de Erlichauſen, magiſtro generali ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum hospitalis Ieroſolimitani prædicto initam, conſuſam, affirmatam, cuſtodiet, attendet, obſervabit. Nos quoque Prælati et Barones prædicti cuſtodiemus, attendemus, obſervabimus, et implebimus in omnibus conditionibus, articulis, atque punctis, & in euidentiam præmiſſorum, ſigillorum noſtrorum appenſione, præſentem literam ordinauimus roborari. Actum et datum in Thorun, die ſolis, decima nona Octobris anno domini 1466. Præſentibus venerabilibus, egregiis, ſtrenuis, nobilibus, et ſpectabilibus viris, *Paulo* de *Glouina* Decano Cracouiienſi, *Petro Pniewy* Præpoſito Vladislauienſi canonico, *Iacobo* de *Schadek* decretorum doctore, Præpoſito Premislieniſi, et *Ioanne Dlugofz* canonico Cracouiienſi, *Henrico* de *Oporow* vtriusque iuris doctore, archidiacono Gneſnenſi, *Mathia* de *Raczanz* canonico Vladislauienſi, *Ioanne Winkler* decretorum doctoribus, *Paulo* de *Panczluwice*, *Ioanne Ofman*, clerico Bambergensis dioceſis, licentiatuſ in decretis, *Ioanne Stankonis* medicinae doctore, canonico Vratiſlauenſi, *Bernardo* de *Schomberg* in *Chelm*, *Ioanne Skalkim* in *Frauenburg*, *Georgio Sliwen*, *Przewſchelaw*, capitaneis: *Ioanne Szyling*, *Ioanne Thimonis*, & *Philippo Vayſel* de *Sambia*, et aliis quam plurimis fide dignis teſtibus ad præmiſſa vocatis et rogatis. Et ego *Rudolphus*, Dei gratia epiſcopus Lauentinus, ſacroſanctæ ſedis apoſtolicæ et ſanctiſſimi domini noſtri, domini *Pauli* diuina prouidentia Papæ ſecundi, ad Germaniam Legatus miſſus præſatus, quia præmiſſa omnia tractaui, concordauimus, & dum per partes acceptarentur, emologarentur, & iurarentur, interfui: ideoque pro meliori euidentia ac teſtimonio hic me manu propria ſubſcripſi, huiusmodi concordiam & foedus approbando, atque ratam & gratam habendo, *Lauentinus* epiſcopus manu propria. Et ego *Ioannes Ervich* de *Attendary* clericus Colonienſis dioceſis, apoſtolica & imperiali auctoritatibus Notarius, præſatique Reuerendiſſimi in Chriſto patris & domini domini *Rudolphi* epiſcopi Lauentini & Legati apoſtolicæ, ac coram eo ſcriba. Quia præinſertis concordia & perpetuæ pacis & articulorum & capitulorum in in eadem concordia expreſſorum, publicationi & inſinuationi partium, hinc inde concordia, acceptationi, & emologationi, exceptioni, renuntiationi, promiſſioni & iuramenti præſtationi, omnibusque aliis & ſingulis præmiſſis, dum ſic, ut præmittitur, per præſatum dominum Reuerendiſſimum, dominum *Rudolphum* epiſcopum Lauentinum & Legatum apoſtolicum, ac coram eo, & per Sereniſſimum Principem dominum & dominum CASIMIRUM Regem Poloniae &c. & ſuos ex vna, ac magnificum dominum Ludouicum de Erlichauſen magiſtrum generalem ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, et etiam ſuos, ab altera partibus, agerentur, & fierent, vna cum prænominatis teſtibus præſens interfui. Eaque omnia & ſingula, prout in præſatis concordia & articulis continetur, fieri vidi & audiui. Ideoque præinſertas literas concordia & perpetuæ pacis cum earum articulis & capitulis

capitulis, manu alterius, me aliunde legitime occupato, fideliter ſcriptas, atque conſectas, ſubſcripſi, publicaui, & in hanc publicam formam redegi, ſigno & nomine meis ſolitis & conſuetis, vna cum dicti Reuerendiſſimi domini Legati, magiſtri generalis, & commendatorum prædictorum, ſigillorum appenſionibus, ac cum Notariis inſcriptis ſignaui, in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum rogatus & requiſitus. Et ego *Stanislaus Franke* de *Rakonice* clericus dioceſis Vladislauienſis, publicus imperiali auctoritate Notarius, ut ſupra. Et ego *Paulus Ioannes* de *Befzowa* clericus dioceſis Gneznensis, publicus imperiali auctoritate Notarius &c. ut ſupra.

ORATIO AD DIVUM PAULUM SUMMUM PONTIFICEM, NOMINE

MAIESTATIS REGIÆ PRO RATIFICANDA PACE PERPETUA, ET PRÆSTITA OBEDIENTIA HABITA.

Beatissime pater, & domine gratiſſime, fidelium omnium paſtor & rector, facturus apud tuam Maiestatem, & hunc Reuerendiſſimorum patrum dominorum Cardinalium inſignem cæterum, nomine Sereniſſimi Principis domini CASIMIRI DEI gratia Regis Poloniae, magni Ducis Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruffiæ, domini & hæredis, verba, & iuſſiones tuæ ſanctitati expoſiturus, circumſpiciens: non commoueri, non denique fluctuare animo meo non poſſum, magnopere mecum, reputans, quam maximum, & quam ampliſſimum munus mihi mandatum ſit: quanquam hoc tempus, hæc dies, hic locus, virum quem alium, quam ego ſum, dicendi nempe peritum, deſideret, cui & amplior vbertas ſermonis, & feratior contingit libertas ingenii, mihi etenim hac in eminentiſſima frequentia, hoc in ampliſſimo collegio, apud tuam ſanctitatem, nunquam alias viſam, apud vicarium Chriſti peroranti, mens atque animus contrahit ſtuporem. Quis enim eſt tam ſacundæ atque viuacis memoriae? quis tanta ingenii, ac dicendi polleat facultate, qui in hoc pulcherrimo conſeſſu, & huius frequentia corona, dignitatem & excellentiam tuam metuendo, non fiat hebetior? non fiat obtuſior? et tamen ſciens clementiſſimum, ſagaciſſimum, & erudiſſimum, & verum noſtræ religionis parentem, in ſingulos etiam, fauore propenſiori, ac beneuolentia multa propicium, auſus mihi maximos ſumo, qui me non tantum firmant, ut ſidenti & quieto animo dicam, ſed etiam prouocant, & impellunt, vehementerque cogunt, ut magna & hilari mente aggrediar, apud diuinas aures tuas benigniſſime acceptum iri, quod, quicquid dixerò, conſidens, & quo minus poſſum ingenio, eo magis mihi, & ignorantia meæ parſurum non ignoro a Tua Sanctitate, præſertim cum non meo, ſed præſati Sereniſſimi domini Principis CASIMIRI Regis auctoritate & nomine mihi incumbat dicendum, quem tua Sanctitas, etiam, dum illam minor haberet ſtatus, et deinde in hac ad ſummum ſacerdotium diuina quam humana euectione, ſacra feliciſ recordationis domini Eugenii papæ quarti prædeceſſoris, et auunculi tui imitata veſtigia, peculiari animo fouit, extulit, et dilexit: ac ſuos et Regni profectus ſui et commoda ſingulari ſtudio et cura promouit, et procurauit, ipſeque illuſtriſſimus Princeps dominus CASIMIRUS Rex Poloniae præſatus, quam primum te ad Culmenſis dignitatis apoſtolicæ fauore diuino, et patrum conſcriptorum vniſormi et mirifico conſenſu, diuinis trahentibus meritis cognouit ſublimatum, vniuerſæ primum Reipublicæ Chriſtianæ maximis haſtenus impreſſionibus barbarorum vexatæ, deinde ſuis, et Regni ſui, et dominiorum ſuorum rebus optime ſperare coepit: poſtquam te ſciebat natura, ingenio, atque virtute, et tam optimarum artium ſtudio; quam innocentia excelluiſſe: pro fidei quoque et religionis noſtræ incremento, et populi Chriſtiani libertate vendicanda, magno ſemper animo, magnoque zelo flagraſſe. Quapropter illuſtriſſimus ipſe Rex tantis bonis, et ſuperne tibi collatis, et a natura ingentis in vniuerſum catholicum orbem, in ſuum quoque

quoque Regnum, principatus et dominia redundantibus, et redundaturis, singularissimo zelo velut deuotissimus filius effectus, et per oratorum suorum, ex bonis et necessariis respectibus hactenus missorum sanctitati tuæ publicam obedientiam verbis non præstitit: rebus tamen ipsis, et operibus te coluit, et recognouit, te vicarium vnicum, et indubitatum, summi Dei in terris tenuit, reputauit, et credidit, iustissimis etiam tuis, tam exhortationibus quam mandatis, obedienter paruit. Requisitus, siquidem tuæ sanctitatis literis, et deinde Reuerendissimi in Christo patris, domini Rudolphi, episcopi Lauentini, tuæ sanctitatis ad Germaniam Legati et oratoris sermonibus et literis, quatenus bellum atrox et diuturnum cum magistro et ordine Cruciferorum, ordinis sanctæ Mariæ Theutonicorum hospitalis Ierosolimitani, hactenus continuatum, dirimeret, et sibi a bellorum stridore temperaret (quantuis armis et potentia, fauore hominum, insuper et successuum fortunæ se sciret multo superiorem, et pæne iam victorem) monitis tamen tuæ sanctitatis, et imperio, potius, quam suæ felicitati et successibus deferendum et auscultandum duxit, et ad dietam super plantanda pace, pro die prima Septembris apud Thorun per dictum dominum Rudolphum Legatum in dietam personaliter aduenit: sicque adueniens se in conditiones æquas pertrahi consensit. In cuius quidem pacis ordinatione et tractatu, dominus Rudolphus episcopus Lauentinus, caste, sincere, integre, inter partem vtramque, duobus prope mensibus versatus, fructum est amplissimum suæ missionis consecutus: tantam nimirum de se virtutem, tantam industriam exhibens, quantam in terris omnibus, qui rem hanc facere aggressi, neque videre, potuimus, neque sentire. Talem insuper in pace componenda, talem in dirimendis difficultatibus, talem in dissoluendis nodosis disceptationibus, talem in admonendo, talem in persuadendo gessit, ut parti vtrique gratissima fuerit eius fides, modestia, et integritas. Cuius modestiæ et integritatis signum hoc vel pro maximo documento, tua sanctitas accipiat, quod singula dona, quibus a Serenissimo domino nostro Rege honoratus erat, recipere constantissime recusauit. Et quamuis ab insignibus, et grauibus viris, ad idem a Rege ad illum ea causa destinatis sollicitaretur, ut ex donis ipsis aliqua saltem grata accipere in animum induceret: iterumque atque iterum, ne quidquam vexaretur, aspèrnat, tamen omnia, et expeditionis frequentem instantiam, et petentium dignitatem, repulit. Itaque pater beatissime nomine prædicti illustrissimi Regis nostri, prælatorum, Principum, et omnium subditorum suorum, quos ambitus Regis Polonici continet, maximas tuæ sanctitati, quemadmodum iustum et condignum est, gratias agimus, maiores habemus, quamuis illas satis et ornate agere nullatenus possumus, agit et venerabilis magnificusque vir dominus Ludouicus de Erlichhausen, magister generalis ordinis prædicti, cum Serenissimo Rege domino nostro, et Regno perpetuo foederatus, et vnitus, agunt, et præceptores, subditi que sui, tuo fauore, tuo beneficio in dudum exultantem pacem reduci. Sed neque solum illustrissimus ipse Rex Poloniæ, sui que optimates subditi et procures, prædictusque magister generalis et ordo, verum vniuersæ vicinæ nationes et populi tuæ sanctitati gratias immortales fere gestiunt. Nec est ex tot linguis et populis, qui non probet, qui non laudet, qui miris laudibus non efferat, qui te beato æuo et gloria immarcescibili perfrui non optet: qui populum catholicum maxima lætitia affecisse, et in singulos pacem diffudisse, non dicant, non sentiant: quæ illam generalem studiorum, illam bellorum perniciem sustulit, extinxit, et pacem cunctis desiderabilem æquis conditionibus perfecit: quam perficere sine te, nemo alius potuit. Cum autem virum eum, Pontificem et Legatum, qui iucundissimam pacis amicitiam tua auctoritate et nomine confecit, diiunctissimos populos odiis prope maioribus certantes, quam viribus, ad pulcherrimam et vniiformem identitatem reduxit (quorum solidum glutinum magistri et ordinis oratorum nos concomitantium, nostrisque precationibus fauentium coram testatur conspectus) eum inquam hominem, vel ut verius dicamus,

mus, terrestrem pacis angelum, summa fide, summa probitate, continentia, innocentia, puritate, nobilissimis quoque moribus, partis vtriusque beneuolentiam et existimationem consecutum, tua Sanctitas charum habeat, et sublinem, quemadmodum dignus et meritis est, precamur, decoret, pacemque confectam, pro solidiori illius subsistentia, sua auctoritate, sui que apostolici interpositione decreti approbet, et in singulis suis conditionibus et articulis (id enim pars vtrique deposcit, precatur, et desiderat) suis literis confirmet. Rex autem clarissimus noster, dudumque tibi et sedi apostolicæ dediissimus, præstitam tibi alias obedientiam iterum præstat, et innouat. Teque vnicum, summum Pontificem, vniuersalisque ecclesiæ vicarium indubiatum Iesu Christi, per nos humiles oratores suos profiteatur, et recognoscit. Rogans humiliter et deprecans Sanctitatem tuam, ut ad defensionem catholicorum, exterminium barbarorum, atque in augmentum religionis, quo coepit zelo et studio, intendat, ipsum Regem, Regnum suum, et illustrissimam coniugem suam, natos, Prælatos, Principes, et subditos: singulariter quoque præfatum dominum Ludouicum magistrum et ordinem suum, principatus, et dominia ipsorum habere velis singulariter recommitte, qui se tuæ Sanctitati, omniaque sua, beneuolos et deuotissimos exhibent, tuæ quoque fidei et obedientiæ se submittunt, grato et prono animo facturos singula quæcunque spectare viderint in tuæ sanctitatis et sacrosanctæ vniuersæ ecclesiæ honorem, statum, beneplacitum, et augmentationem: ad laudem indiuiduæ Trinitatis, tuæque beatissimæ Sanctitatis.

Et quauquam Priuilegium Breſtense pacis ex reuerſalibus literis in theſauro exiſtentibus præſenti communi Priuilegio aſcriptum fuerit, continens conditiones dictæ pacis, eas, quæ infra ſcriptæ ſunt: tamen quia ſcribuntur puncta et conditiones in vno, quæ non continentur in altero: idcirco Nos ALEXANDER Rex articulos eiſdem pacis Breſtensis ex Priuilegio Ducatum Maſouiæ ſumptos, in omnem euentum, ac communem ſubditorum noſtrorum inſtructionem decreuimus ſupra ſcriptis adſcribendos ſicut ſequitur.

IN primis per prædictos dominos, Regem et Duces Poloniæ, terras Lithaniæ, Samogitarum, Ruffiæ, Maſouiæ, et Stolpenſis, et alias dominiorum ipſorum, et ſubditos ab vna: et prædictum magistrum generalem et ordinem, terras et ſubditos ipſius, tam in Pruſſia et Alemannia, quam Liuania et noua Marchia, parte ex altera: omnes diſſenſiones, controuerſiæ, et damna inter partes hinc inde facta, dimiſſa, et totaliter ſopita debent eſſe. Ne illorum de cetero aliqua mentio, aut memoria, et ſignanter in querelis, aut in detractioe partium aliqua coram quibuſcunque perſonis habeatur, aut fiat: ſed nec vna partium ad instantiam alterius ſuggeret, conſentiet, auxilium dabit et fauorem publice vel occulte, et quantum in ea parte fuerit, delationes et detractioes huiusmodi fieri non admittat, ſed potius prohibebit. Item quod omnia bona eccleſiarum Gneznenſium, Vladislauenſium, Plocenſium, Poſnaniſium, Prælatorum, Abbatum, monaſteriorum, conuentuum, & aliarum quarumcunque perſonarum ſæcularium et religioſarum, quæ ſunt in terris ordinis ſita, debent circa iura omnia, tam eccleſiaſtica, quam ſæcularia, & omnes antiquas conſuetudines, quæſtus, decimas, caſtra, villas, prædia, curias, & alias vtilitates, emolumenta, & prouentus, quibuſcunque nominibus nuncupentur, conſeruari, nec aliquibus nouis conſuetudinibus, ſeruitiis, & oneribus aggrauari. Quodque eadem bona non alienentur, nec pro eorum alienatione inſtetur per partes, ſine conſenſu Prælatorum ſpeciali. Omnes autem cenſus, decimas, prouentus & alias obuentiones qualescunque, in terris ordinis conſiſtentes, quos & quas magiſter & ordo prædictis Reuerendiſſimis patribus, dominis archiepiſcopo Gneznenſi, Vladislauenſi, Plocenſi, episcopis, aliisque

O o o o

Prælatiſ

Prælaris sæcularibus et regularibus Regni Poloniae per biennium subleuauerat, plene & integre restituant, & restitui faciant: medietatem infra hinc ad festum Purificationis Mariæ, reliquam autem partem ad festum Paschæ proxime nunc venturum in ciuitate Thorunenſi. Item de limitibus Ducum Masouiae hoc statuimus, quia remanere debent circa literas quas habent. Et similiter, qui in literis nostris & ordinis super eisdem limitibus continentur, & ubi in literis limites descripti non fuerint, ad eosdem firmandos præfati Duces suos consiliarios destinare debent, similiter & ordo. Quæ vero partium euidentiori testimonio, vel aliis legitimis probationibus, suos limites probauerit, & suas esse granicies docuerit: hæc remaneat circa ipsas. Et in casu quo utraque partium granicies & limites legitimis probationibus probare non posset, stabit in optione magistri, an velit iurare pro eisdem graniciebus, vel dominum Ducem admittere ad iuramentum pro eisdem. Cum Duce autem Boleslao limites, alias ut prius facti, pro quibus non est discrepantia, renouentur. Item terræ Samogitarum & Sudorum propter bonum pacis debent apud nos & Regnum Poloniae ac Ducatum Lithuaniae sub limitibus superscriptis remanere perpetue & in æuum. Item a fine limitum Ducum Masouiae incipiendo a flumine Lyk, & vado dicto Kamyonibrod, qui iacet in superiori parte eiusdem fluminis Lyk, altius quam isti lacus Brayuo, Thoczylow: & ab illo directe eundo per solitudinem vsque ad locum, qui dicitur Rohoth, ita quod medietas eiusdem lacus remaneat in terris domini Ducis Lithuaniae, & reliqua medietas in terris ordinis, & ab illo lacu directo tramite per desertum vsque ad quandam arcam dictam Mernusk, & a Mernuske eundo directe vsque ad lacum, qui vocatur Dwischiez: ita tamen quod idem lacus remaneat totus in parte ordinis: & ab eo lacu, quo directius iri potest ad ortum seu summitatem fluminis dicti Lepnicza, per eundem fluuium descendendo vsque ad confluencem eius, ubi intrat in fluuium Scheschupa, procedendo per solitudinem vsque ad ripam fluminis Memel, & ex opposito fluminis dicti Swyanta, ubi idem fluuius Swyanta intrat fluuium Memel prædictum: & hoc, quo ad terram Sudorum, tandem per fluuium sursum ascendendo per duo miliaria, & ab illo loco per illum fluuium descendendo, transeundum est per solitudinem, quo directius iri potest vsque ad fluuium Iura: relinquendo fluuium Memel in sinistro latere ubique per duo miliaria, et dictum fluuium Iura ascendendo vnum milliare, a quo loco Iura fluuius deferendus est, & transeat per solitudinem, relinquendo fluuios Memel, & Rusina lacum, qui dicitur Hap, & castrum Memel in Samogitto Klupedo appellatum, vndique a sinistro latere per tria miliaria: & sic transeundum est vsque ad littus maris falfi. Et hæc sunt granicies terræ Samogitarum & Prussiae. Inter Liuoniam vero, Samogitiam, & Russiam, limites sunt incipiendi a flumine dicto Helge, ubi dictus fluuius intrat mare, per eundem fluuium ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samogitiam, Lithuaniam, Russiam ab vna, & Liuoniam ab altera partibus, tentos & obseruatos. Non tamen ad illos limites, qui signati sunt eo tempore, quando ordo terram Samogitarum tenuerat, sed ad illos, qui antiquitus inter terras prædictas sunt seruati. Item datia siue exactio Funtowczól, super quæ priscis temporibus & hætenus controversia inter magistrum & ordinem, ac mercatores terrarum Regni Poloniae vertebatur, & semper pendebat ex certis causis indecisa, talem ponimus ordinem: quod mercatores Regni præter alia quæcunque grauamina & solutiones in posterum imponendas, quibuscunque nominibus censeantur, respondeant ordini de eadem dumtaxat, si quando illos contigerit cum bonis suis in nauibus propriis nauigare ultra mare. Ita tamen, quod si ciuitates maritimæ libertatæ & solutæ via iuris fuerint ab eadem, quod ciues, mercatores, & indigenæ Regni & terrarum Poloniae, Lithuaniae, Masouiae, & Russiæ a solutione quoque huiusmodi sint liberi & exempti. Et illa omnia ab eis, a tempore, quo præfens pax perpetua est firmata, ratione huiusmodi exactiois sunt recepta, integraliter restituentur per ordinem prædictis

prædictis mercatoribus Regni viceuersa, absque recusatione & renitentia: quacunque interruptione, consuetudine, præscriptione, & diuturnitate temporis non obstante: si vero per concordiam extincta fuerit, ad restitutionem receptorum minime teneantur. Aliæ autem omnes & singulæ exactioes, quibuscunque nominibus vocitentur, a mercatoribus, & terrarum Regno Poloniae subiectarum, ut præfertur, indigenis, in terris magistro & ordini subiectis, et specialiter exactio quadam dicta *Lobegalth*, & *Firhen*, nullatenus de cetero imponantur. Item liber sit transitus & via omnibus mercatoribus & incolis Regni Poloniae & terrarum Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, Russiæ, & Stolpenſis, cum suis mercantiis, frumentis cuiuscunque grani, & rebus quibuscunque, & cuiuscunque conditionis vel materiei existant, sine impedimento vel angaria per terras, & maria, aquas, & flumina quæcunque ascendendo, in & ad Regnum Poloniae, terras Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, et Russiæ: & descendendo per terras dominiorum ordinis, & per ipsa flumina seu aquas, vsque ad maria & trans mare in nauibus vacuis siue oneratis, magnis siue paruis, absque aliquo arresto & impedimento ciuitatum seu oppidorum, et specialiter circa Thorun, quocunque et quotiescunque voluerint. Quas quidem merces, frumenta, et res, ut præscriptum est, si præfati mercatores, siue incolæ Regni nostri Poloniae & terrarum superscriptarum, ducentes, vendere aut stare in aliquo locorum seu ciuitatum, ad portum, seu ripam prædictarum aquarum siue maris situatorum, siue situatarum voluerint, est, & debet esse in ipsorum arbitrio & voluntate. Si vero vendere noluerint, possunt absque omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit cum rebus prædictis, ut superius est expressum. Item si aliquando contigerit, quod subditi nostri, tam spirituales, quam sæculares, cuiuscunque conditionis existant, status vel ordinis, volendo pacis perpetuæ præfentis concordie foederibus contraire, vel aliis causis legitimis occasione prædicta emergentibus fortasse indignationem nostram incurrerent, & formidine pænæ ac metus qui cadit, in constantem, recurreret ad magistrum & ordinem, exposita causa metus tenebit magister & ordo talem et taliter ad dominia ordinis fugientem suscipere, et fouere, ipsumque fugientem ad iustitiam exponere, causamque sui recessus coram nostra Maiestate per suas literas vel nuncios allegare: ita quod nos post intimationem magistri et ordinis tenebimur in termino competenti circa limites de parte nostra duos Barones, aut milites, de nostris ponere, et magister de suis totidem: qui taliter ex utraque parte electi, cognita sui recessus causa, debebunt de ipso bonam facere iustitiam, et iuxta merita causæ coram eis introductæ, tali personæ fugienti de pace et securitate per declarationem suam apud nostram regiam Maiestatem cum bonis conditionibus assurationi suæ providere. Ita quod nos propter hoc, contra personam prædictam fugientem, ad aliquam ultionem, parendo declarationi illorum iudicum, electorum, non consurgamus: sed eum pristinis fauoribus, sicut et cæteros subditos complectemur. Item et subditi nostri, et magni Ducis, et terrarum nostrarum prædictarum, vndecunque, et cuiuscunque gradus, status, vel conditionis fuerint: qui causa negotiationis vel alia, ad terras nostras Prussiae, Lithuaniae, vel alias venerint, per nos et subditos nostros, ac extraneos cuiuscunque gradus, status, aut conditionis fuerint, minime impedi, conueniri debent, vel arrestari: sed in Polonia, Lithuania, Masouia, Russia, seu terra Stolpenſi, quid actionis habuerint iuxta terrarum iura municipalia huiusmodi contractionis sopiantur. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus, et contrahens de contractione recenti in loco contractus poterit conueniri. Sed si de loco, ubi contraxit, recesserit, publice vel occulte, coram iudice suo conueniatur. Item si fures, incendiarios, vel alios malefactores quoscunque de dominiis Regni nostri quibuscunque ad Regnum nostrum, Ducatus, et terras nostras prædictas fugere contigerit: extunc terrigenæ et quorum interest, de terris et dominiis

Regni nostri licenter eosdem sine omni impedimento insequi libere ubicunque poterint. Quibus etiam capitanei, tenetarii, terrigenae, indices, officiales, et subditi dominorum nostrorum praefatorum, quicunque super hoc fuerint requisiti, debent praestare auxilia, consilia, et fauores, ut malefici huiusmodi capiantur, captique iuxta iura municipalia Regni nostri legitime puniantur. Et si capi non poterint in Regno & terris nostris, saepe dictis per nos & subditos nostros, ut alias nullatenus sustineantur seu foueantur. Teneanturque utraque pars illis sine fraude & dolo in suis dominiis incolatum prohibere, aut in metis terrarum, quos huiusmodi tangit negotium, exhibere de eis iustitiae complementum. De malefactoribus autem de terris ordinis Prussiae & Lithuaniae ad Regnum nostrum confugientibus similis aequitas habeatur. Item neutra partium debet aliquem, vel aliquos etiam subditos alterius partis in suis dominiis fouere ac tolerare, qui alteri parti, eius subditis, aut subdito diffidare velit, aut velint, ac diffidant, damna irrogant, seu infidelitatem commiserint, vel alias graues inferrent molestias, imo & inimicis parti aduersae adherere possint: eos per terras suas permittere in praedictum & offensam alterius sine dolo & fraude quoquomodo. Item omnes coadiutores & adherentes, qui in fauorem nostri & Regni nostri Poloniae coadiutorum, & subditorum nostrorum, magistro & ordini Prussiae diffidarunt, & ab omni impetitione magistri & ordinis praedicti sint liberi & soluti. Item omnes apostatae ordinis praedicti in Regno nostro, & terris Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, Russiae, & Stolpensis, & aliis dominiis Regni nostri & terrarum praedictarum commorantes, ne diutius in suis peccatis tolerantur: de Regno nostro & dominiis nostris praedictis per nos & officiales nostros exire compellantur, & deinceps ii & alii in eisdem nullatenus foueantur. Item quod nullus mercator seu alius homo cuiuscunque conditionis existat, aut bona ipsius, propter delictum seu debitum alterius arrestetur, vel turbetur, nec etiam captiuetur. Item si vectores & aurigae bona seu merces mercatorum pro pretio ducentes, telonea seu loca datiarum praeterierint, ipsi duntaxat in rebus & equis propriis puniantur. Et quod propterea bona mercatorum non debent occupari, nec detineri. Item illustris princeps dominus *Boguslaus* Dux Stolpensis ab vna, magisterque & ordo praedicti ab altera partibus, ad distinguendum et reformandum limites inter Ducatum Stolpensem praedictum, et terram ordinis in Pomerania nuntios ex utraque mittant in festo Ascensionis domini proxime nunc futuro, ubi dum conuenerint, pars domini Ducis eligeret duas aut tres personas de parte domini magistri et ordinis. Ete conuerso dominus magister et ordo duas aut tres personas similiter de parte Ducis: quae personae sic electae praestito corporali iuramento, visis partium iuribus, literis aut legitimis documentis, differentias huiusmodi, si commode poterint, terminabunt. Si vero non possent, extunc eligent vnum vnanimi consensu pro iudice: qui habendo DEum et iustitiam praese oculis, quaestionem praedictam inter partes iudicialiter, quanto breuius poterit, terminabit. Cuius decisioni partes beneuole obediant et parebunt. Item ut huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori attentionis firmitate et robore custodiamus, et seruemus, promittimus sine dolo et fraude, sub fide et honore, quod ad nullius viuentis hominis requisitionem, inductionem, suggestionem, persuasionem, vel mandatum, etiam quacunque dignitate praefulgeat, papali, imperiali, vel regali, aut cuiuscunque congregationis legitime personarum ecclesiasticarum vel saecularium, debebimus vel poterimus contrauenire ipsis, in toto vel in parte, expresse, manifeste, vel occulte, per se, seu alium, vel alias quascunque personas submissas, spirituales vel saeculares, neque eas taliter, aut quocunque modo alio violare: etiam si imperator personaliter cum exercitu se contra nos, Regnum nostrum, aut magnum Ducatum Lithuaniae moueret. Non debebimus ei, nec successores nostri assistere, ope, consilio, auxilio, vel fauore. Item ut omnia praemissa certiori cautela munita

nita iugiter permaneant, et ut pars contra partem metu animaduersionis praesentis concordiae ad bella, et praelia non confurgat: statuimus decernentes, quod nostri praelati, milites, nobiles, et tota communitas debeat et teneatur terrarum Regni Poloniae praelatis, baronibus, militibus, nobilibus, ciuibus et toti communitati dare certas nostras literas, et pares siue reuersales ab ipsis sub eadem forma recipere, quas tam nos, quam praefatus ordo utrisque subditis nostris dare promittimus, et debemus, ipsique subditi nostri easdem subditis domini magistri et ordinis, et e conuerso subditi ordinis subditis Regni nostri dare et representare tenebuntur in termino sub his, vel similibus verbis: Quod si nos vel successores nostri stante huiusmodi pace perpetua, magistro aut terris ordinis vellemus aut conaremur huiusmodi guerras aut bella mouere, non debent nobis subditi nostri consentire, nec in hoc obedire, aut parere. Immo erunt ab omnibus nostris homagiis, iuramentis, et subiectionibus liberi et soluti, donec in hoc casu nos ad observationem huiusmodi pacis perpetuae reuertemur. Item si aliqua noua dissensiones, displicentiae, damna, sine discordiae inter nos, Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, terras Russiae & Stolpensem ex vna: ac magistrum & ordinem praedictum, tam per Russiam quam Liouoniam, emerferint, vel aliqua partium praesentis concordiae suadente diabolo contrauenire quouis modo praesumpserit. Ex tunc pars laesa alteri tenebitur & debet nunciis aut scriptis huiusmodi iniurias & displicentias seu aliquod praemissorum, significare. Et tandem ambae partes efficere, & procurare sine dolo & fraude, quod consiliarii ipsarum partium ad certos, locum & diem, conueniant competentes, qui huiusmodi displicentias & iniurias secundum Deum & iustitiam, omni fauore & odio postpositis, tractent, cognoscant, terminent, & decident. Item omnes violationes treugarum, pacis, foederis, stipulationum, & contractuum, si quae inter partes praedictas in guerris praedictis accidissent, vigore praesentis concordiae cassamus, & annihilamus.

Finiunt articuli ex Priuilegio Ducatum Masouiae de pace Bresteni sumpti.

SIGILLA PENDENTIA AD LITERAM PACIS PERPETVAE.
SIGILLA PALATINORUM

SIGILLVM	Majestat Regiae.	Cracouiensis.	Lancienfis.
Item Magni Ducis Lithuaniae.	Posnaniensis.	Brestensis.	
SIGILLUM DUCUM Masouiae.	Sandomiriensis.	Vladislauensis.	
Semouiri.	Califfiensis.	Miedzyrzecensis.	
Kasimiri.	Siradiensis.	Vilnensis.	
Vladislai.	Lancienfis.	Trocensis.	
Boleslai.	Brestensis.	Plocensis.	
SIGILLA	Vladislauensis.	Dobrynensis.	
Item quatuor Ducum Lithuaniae.	Vilnensis.	Czyrnenfis.	
Item Boguslai Ducis Stolpensis.	Trocensis.	Varssauensis.	
SIGILLA ARCHIEPISCOPOR.	Plocensis.	Leopoliensis.	
Gnesnensis.	Varssauensis.	Cameneensis Russiae.	
Leopoliensis.	Leopoliensis.	Cameneensis Podoliae.	
SIGILLA EPISCOPORUM	Cameneensis.	Lublinensis.	
Cracouiensis.	Belsensis.	Voyniczenfis.	
Vladislauensis.	SIGILLA CASTRORUM.	Byeczenfis.	
Plocensis.	Posnaniensis.	Radomienfis.	
Posnaniensis.	Sandomiriensis.	Landensis.	
Vilnensis.	Califfiensis.	Rosperienfis.	
SIGILLUM	Gnesnensis.	Brzesinenfis.	
Item Castellani Cracouiensis.	Siradiensis.	Konariensis.	
	Pppp	Rupinenfis	

Rupinensis.
Gostinensis,
Rauenfis.
Szochacouienfis.
Cziechanouienfis
Koualenfis.
Krusciensis.
SIGILLA OFFICIAL:
Mareschalci Regni &
Officialium
Regni Poloniae
SIGILLA SUCCAM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Sandomiriensis.
Calissiensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
Vladislauensis.
Plocensis.
Czyrnenfis.

Varssauensis.
Leopoliensis.
Camenecensis,
SIGILLA VENATOR.
Brzestensis.
Czyrnenfis.
Vladislauensis.
Varssauensis.
SIGILLA GLADI-
FERORUM.
Cracouiensis.
Siradiensis.
Poznaniensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
SIGILLA SUBDAPIFE-
RORUM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Sandomiriensis.
Calissiensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.

Lanciciensis.
Brestensis.
Vladislauensis.
Plocensis.
Czyrnenfis.
Varssouiensis.
Leopoliensis.
Dobrinensis.
SIGILLA SUBPINCER-
NARUM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
SIGILLA OFFICIAL.
CURIAE
Mareschalci
Subcamerarii
Thesaurarii.
Magistri coquinae.
Pincernae
Incisoris
Dapiferi.

LIBER TRANSITUS OMNIBUS MERCATORIBUS & INCOLIS REGNI
POLONIAE ET TERRARUM LITHUANIAE, SAMOGITIAE, MASOVIÆ & RUSSIAE CUM
OMNIBUS MERCANTIBUS PER TERRAS, MARIA, ET TRANS MARE IN PERPETUUM
PER TERRAS CRUCIFERORUM TAM PRUSSIAE, QUAM LIVONIAE PERMITTITUR.

FRATER PAULUS de RUSZDORFF Ordinis beatæ Mariæ domus Teuthonorum Hierosolymitani Magister generalis, significamus tenore præsentium vniuersis. Quomodo inter cetera nostræ sinceritatis et benignitatis studia, quæ ad subditos & subiectos dominiorum Ordinis nostri quadam humanitate libenter gerimus, diebus, noctibusque meditantes in animo fatigamur, ut ipsis tranquillitatis remedia, pacis dulcedinem & requiem procuremus opulentam. Igitur conuenientibus nobis vna cum prælatis & Præceptoribus, ceterisque Ordinis nostri fratribus, ac strenuis militibus, & prouidis ciuibus, fidelibus nostris dilectis infra scriptis, feria sexta in crastino ascensionis Christi & diebus sequentibus, in ripa fluminis Visla, in hæreditate *Nyessoua* Vladislauensis diocesis ex opposito oppidi nostri Thorun ex vna: & Serenissimo Principe, magnificoque domino VLADISLAO Rege Poloniae &c. factæ, & initæ, contentos ipsis articulos præfatæ concordia in nullo penitus contrahentes, sed ipsos magis ac magis approbantes & confirmantes per capitula, distinctiones, & clausulas infra scriptas, declarauimus et elucidauimus, ac tenore præsentium elucidamus. In primis si quidem, quod via libera est, & debet esse, omnibus mercatoribus, & incolis Regni Poloniae & terrarum Lithuaniae, Masouiae, Russiae, & Samogitarum transeuntibus cum eorum mercantiis & rebus quibuscunque per Prussiam & Liuioniam & alias terras ordini subiectas, antiquis tamen teloneis & depositis siue modis deponendi merces consuetudinibus, & obseruantis aliis semper saluis, prout in articulo octauo literæ vniouis, & concordia perpetuæ quæ sic incipit. Item omnes mercatores, &c. est expressum. Item liber sit transitus & via omnibus mercatoribus & incolis Regni Poloniae & terrarum Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, & Russiae cum suis mercantiis, frumentis cuiuscunque grani, & rebus quibuscunque, et conditionis vel

vel materiei existant, sine impedimento, vel angaria, per terras, & maria, aquas & flumina quæcunque ascendendo in & ad Regnum Poloniae, terras Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, & Russiae: & descendendo per terras dominiorum ordinis nostri, ac per ipsa flumina seu aquas vsque ad maria & trans mare, in nauibus magnis siue paruis in perpetuum, quocunque, seu quotiescunque voluerint: quas quidem merces, frumenta, & res, ut scriptum est, si præfati mercatores seu incolæ Regni Poloniae & terrarum supra scriptarum ducentes vendere aut stare in aliquo locorum seu ciuitatum ad portum seu ripam prædictarum aquarum siue maris situatarum, vel situatorum voluerint, est, & debet esse in ipsorum arbitrio & voluntate. Si vero vendere noluerint, possunt absque omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit, cum rebus prædictis, ut superius est expressum. Item de datia, *Pfundtzol* vulgariter dicta, consiliiarii domini Regis prædicti proposuerunt Quomodo prædicta datia sit noua, & deposita fuerat, neque eo tempore extitit, quando pax & concordia est facta & firmata, neque prædicta datia imposita fuit ad longa tempora, sed tantum ad pacificandum mare, eo tempore, quo Regina Daciae *Margaretha* cum *Alberto* Rege Sueciae tenuit guerram. Ex aduerso consiliiarii ordinis nostri dixerunt, quod hoc teloneum *Pfundtzol* fuit ante istam pacem & concordiam perpetuam, nec vnquam fuit depositum, nec articulus in litera concordia positus continetur, quod aliqua telonea deberent deponi: Sed demonstrat, quod nulla noua telonea sunt instituenda: propter quam discrepantiam et dubium sic est conclusum. Quod de cætero prædicta datia *Pfundtzol*, et eius solutio suspendatur, et sit suspensa: nec ad ipsius solutionem mercatores duntaxat et incolæ Regni Poloniae et terrarum prædictarum teneantur, tam diu quousque cognoscatur et discutatur, an secundum dispositionem et tenorem articuli octauo, a capite de quo supra est facta mentio, debeat deponi, quoad mercatores et incolas Regni Poloniae et terrarum prædictarum. Item quod omnes mercatores et incolæ Regni Poloniae et terrarum Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, et Russiae, a solutione cuiusdam pecunie vulgariter *Lobegeld* nuncupatae, quæ a frumento in *Gdansk* recipiebatur, perpetuo sint liberi et exempti, nec ad eius solutionem de cætero teneantur. Item omnes mercatores et incolæ terrarum et dominiorum ordinis nostri in terris Regni Poloniae duntaxat, Dobrinensis Ciuiensis, Lanciciensis, Siradiensis, et in Polonia in ciuitate Gnesnensi tantum, libere possunt pannos vendere, et per vias incedere in foris annalibus ciuitatum seu oppidorum prædictorum: possunt etiam emere et ducere frumenta, pecudes, et pecora ac quascunque alias res in foris septimalibus quibuscunque. Item quod teloneum et depositum vulgariter *Niderloge*, circa Landisberg, et castrum in noua Marchia, quæ dicuntur de nouo imposita, suspendantur: nec a mercatoribus et incolis Regni Poloniae exigantur, seu recipiantur: sed dentur ad fideiussoriam cautionem, tam diu, quousque dominus Rex et nos Magister, ad limitandum granicies inter Poloniam et nouam Marchiam, nostros nuncios transmittemus, et ibidem nos magister et ordo prædicti recepta primitus informatione et impositione nouitatis telonei et depositi prædictorum per dictos nostros nuncios, id quod nouum, et inconsuetum fuerit, deponemus et tollemus. Item de vectura falis, de Prussia per terram Dobrinensem suspensum est, vsque ad responsum domini Regis Poloniae, etc. In quorum omnium testimonium et euentiam plenior, sigillum nostrum præsentibus est appensum, præsentibus et tractantibus reuerendis in Christo patribus et dominis, dominis *Ioanne* Culmensi, *Gerhardo* Pomeraniensi ecclesiarum Episcopis, venerabilibus et generosis ordinis nostri fratribus *Ludwigo* de *Landse* marschalco supremo, *Henrico* Hold supremo hospitalario in Elbingo, *Nicolao* *Iorliez* supremo Trapiario in Kriensburg, *Martino* *Kemerater* in Thorun, *Iodoco* *Hoenkirchen* in Tuchala, commendatoribus.

datoribus. Egregiisque & Religiosis ordinis nostri professis. Actum et datum in ripa fluminis Visla in hæreditate *Neyssowa* Vladislauensis diœcesis, ex opposito oppidi nostri Thorun, feria quarta infra octauas Ascensionis Christi. Anno Domini. 1424.

* * * *

Cum VLADISLAUS Iagello, tandemque CASIMIRUS suus filius, terras Prussiæ per Cruciferos de corpore Regni occupatas, uterque eorum recuperarat, & eas reuiniuit suo corpori Regni, a quo per Ordinem dismembratæ erant, restituendo eas ad corpus Regni, suæ incorporationis. Literas dedit, habenturque in Terris Prussiæ pro Priuilegiis Terræ de quibus infra scripta puncta sunt transumpta: quæ licet sint in Priuilegio incorporationis Terrarum, quod habetur in Thesaurò Regni: tamen quia nonnulla sunt hic quæ in Priuilegio incorporationis non videntur contineri,

Idcirco præsentia puncta scienda sunt propter iustitiam incolarum Prussiæ ad quod communiter se referre consueverunt.

Promittentes insuper pro nobis et hæredibus successoribus nostris. Quod præfatos Barones, nobiles, et ciues, et singulos incolas terrarum nostrarum prædictarum Prussiæ, in iuribus, libertatibus, literis, munimentis eorum, quæ a Principibus Spiritualibus et Sæcularibus, Regibus et dominis terrarum prædictarum obtinent, conseruabimus, fouebimus, defendemus, nec vnquam ea violabimus, aut præuaricabimur, aut violari, aut præuaricari quomodolibet permittemus. Si autem alicui ciuitati, vel priuatæ personæ Priuilegium amissum fuerit, aliud de consilio Consiliariorum terrarum illarum gratiosè dabimus et largiemur: dum modo in hæreditatis et honorum, quorum a nobis petetur literalis innouatio, petens fuerit in pacifica continua et præscriptionem habentem possessione. Vt autem nostræ libertatis, æquitatis, et iustitiæ dexteram in his subiectionis eorum et nostræ acceptionis felicibus dante Domino primitiis sentiant, in vniuersos et quemlibet eorum effusam, et immutatione Principum commutatam etiam et sublatam depræhender oppressionem, datiam, quæ in vulgari fundszol dicitur. Item omnia telonea in aquis, et terra, noua et antiqua obseruantia in terris duntaxat Prussiæ quomodolibet instituta. Item in terra Pomeraniæ exactionem siue datiam, quæ portus alias *Marssard* veteri institutione Ducum Poloniæ vocabatur, Regia munificentia tollimus, abrogamus, deponimus ac solutionem illarum temporibus perpetuis resolvimus, dimittimus, et relaxamus, in nullo vnquam tempore per nos aut successores nostros Reges Poloniæ ex quacunque causa aut occasione instituendam aut imponendam. Item licet magister et ordo occupatione terrarum prædictarum omnia bona et merces quarumcumque materierum, diuina permissione naufragium in mari passorum, velut propria ex naufragio, quasi iuris sui facta occupabant: Nos tamen, qui Rex Catholicus sumus, et sortem huiusmodi et naturali, et diuino iure, sedisque Apostolicæ decreto damnatam, velut crudelem et iniustam execrantes, pollicemur, quod res et bona cuiuscunque ponderis, aut valoris existant, earum personarum quæ maris naufragio periclitabuntur, nunquam per nos aut Officiales nostros velut nostras, aut iuris nostri petemus aut requiremus, sed illas absque aliquali diminutione per eos, quorum ante naufragium fuerunt, aut eorum propinquiore, demonstratione euidenti propinquitate probantibus, colligendas, et in vsu conuertendas beneplacitos decernimus: contrariæ consuetudini aut iuri, vel potius corruptelis, pro nobis, et successoribus nostris renunciando. Nisi forte nullus bonorum huiusmodi existeret iustus hæres et successor, quoniam in casu illo bona ex naufragio habita nostræ potestati volumus subiacere. Item omnes militares nobiles, ciues, et incolas terrarum prædictarum in ius, conditionem, et proprietatem Regni Poloniæ translatos et inuisceratos, hac etiam prosequimur prærogatiua. Quod

Dignitates

Dignitates et officia hæcenus illic consistentia, et in posterum constituenda. Item tenutas ciuitatum et locorum in terris prædictis nulli extraneo aut forensi, sed proprio indigenæ, iuxta obseruantiam aliarum terrarum Regni nostri, confereamus. Item omnes causas notabiles, dictas terras concernentes, cum consiliariorum consilio terrarum prædictarum tractabimus, terminabimus, et definiemus. Item terras prædictas sub nostro regimine et Regni Poloniæ corpore consistentes, in suis antiquis gadibus, limitibus, terminisque conseruabimus, tuebimur, et defendemus, nec terminos et gades terrarum ipsarum in aliquo diminui, vel periclitari, velut Regni nostri partes indiuiduas, vllatenus patiemur. Item cum terræ ipsæ et homines, ipsas incolentes, variis hæcenus legibus siue iuribus, videlicet Maydeburgenfi et Culmenfi Polonicali hæreditario, et Pruthenico, in decidendis quibusuis et eorum quaestionibus et administratione iustitiæ vtebantur: quod etiam illis sub nostro principatu et regimine volumus firmum esse et perenne, ea licentia attributa, vt liceat cui-cunque de vno iure in aliud, sine tamen aliorum præiudicio, quo voluerit, transmigrare. Item cum monetae, iustam fidem ligam, pondusque habentes, cussio, terrarum quamlibet, vehementer, et Nobilitatem fecundet: volumus, vt in quatuor locis terrarum prædictarum, videlicet Thorun, Elbing, Gdansk et Königsberg, duntaxat guerra durante, fidelis et iusta, imaginem nostram et subscriptionem tituli nostri continens, cudatur moneta, præfatorum militarium, ciuium, terrarum prædictarum impensis. Pace autem suffragante et habita, tantum in Thorun et Gdansk, sine præiudicio priuilegii Thorunensis ciuitatis, nostris Regiis cudantur impensis. Prouiso tamen, quod moneta ipsa in pondere et grano, et liga debita nullatenus minuat. Item, quia nobis pro bene gerendis rebus dominiorum in varia sæpe loca a terris prædictis distantia necesse est facere descensum: Ne igitur per nostram absentiam terræ ipsæ aliquod contrahere possent periculum, vel periclitationem, nobiles viros pro illius tuitione & gubernatione, de eorum legalitate, fide, & merito consili, ad nostræ duntaxat beneplacitum voluntatis, ac cum consilio Prælatorum, Consiliariorum, ciuitatum maiorum, prædictæ terræ deputabimus, ad quos in nostri absentia super quolibet defectu & euentu habeatur recursus, prouidentia, prouisione, auctoritate & decreto eorum supplendus, & emendandus. Item mercatoribus terrarum prædictarum Prussiæ, in Regnum, Ducatus, & dominia nostra venientibus hanc prærogatiuam & libertatem de cetero volumus conseruari, vt quoties illos in quacunque loca, ciuitates, & oppida Regni dominiorum nostrorum venire cum mercibus eorum, cuiuscunque speciei vel materiei existant, contingat: licitum eis huiusmodi merces in loca, testudines, & cameras, aut recta (quorum illis libera præstari debet arendatio) deponere, & pro suo arbitrio exponere in venalitate, fratasque omnes versus Hungariam, Russiam, Morauiam, Slesiam, Austriam, Saxoniam, Valachiam, liberas habeant, dispositis tamen teloneis & stratis antiquitus ciuitatum Regni & dominiorum semper saluis. Harum, quibus Sigillum nostrum est appensum, testimonio literarum. Actum Cracouiæ feria quarta cinerum. Anno domini 1454. præsentibus ibidem Reuerendiss. in Christo patribus & Magnificis dominis

Sbigneo, Dei gratia tituli S. Priscæ, Presbytero Cardinali,
& Cracouiensi, *Ioanne* Vladislauensi, *Andrea* Pof-
naniensi, eadem gratia Episcopis. *Iohanne* de
Czyzow Cracouiensi, *Luca* de *Gorka*, &c.

* * *

Q q q q

Iuramen

EGO L. Magister generalis Ordinis Sanctæ Mariæ Virginis Teuthonicorum, Princeps, & Consiliarius Regni Poloniae, iuro, quod ab hac hora & deinceps fidelis ero Serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, & successoribus suis Regibus, & Regno Poloniae, & profectum illorum fideliter procurabo, & negotiis Regis, & Regni fideliter consulam, & secreta, quæ mihi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam: pacem insuper perpetuam in omnibus suis conditionibus & articulis obseruabo & custodiam. Sic me Deus adiuet, & hæc Sancta Christi crux.

*Forma Iuramenti per Consiliarios Terrarum Prussiae,
secundum Ius & necessitatem Terræ.*

Iuro, quod nunquam scienter ero in consilio, auxilio, aut facto in tuam læsionem, iniuriam, aut contumeliam, aut honorem, quem habes, vel habiturus sis, & si contra aliquid audiuerō, pro posse meo, ut non fiat impedimentum, præstabo, aut tibi, quanto citius potero, nunciabo, secreta mihi manifestata sine tua licentia nemini pandam, vel per quod pandatur, faciam. Similiter tibi & Reipublicæ consulam, prout videbitur magis expedire, & nunquam ex persona mea aliquid faciam scienter, quod pertinet ad tuam vel Reipublicæ contumeliam, vel iacturam.

*Forma Iuramenti inscripti, quo Consilarii Terrarum
Prussiae, in medio consilii iurant.*

EGO A. Iuro Serenissimo domino, domino Regi Poloniae &c. & successoribus suis fideliter consulere pro honore & statu suo regali, ac prouentibus suæ Maiestatis, ac pro communi bono terrarum Prussiae & Regni Poloniae, consilium suum secrete tenere, & eum in omnibus præcustodire. Sic me Deus adiuet, & hæc Sancta Christi crux.

*Consules ciuitatum earundem & Terrarum ac Nobilium commu-
nitas in folio Maiestatis iurabunt, forma inscripta.*

EGO N. Iuro. Quod Serenissimo Principi & domino, domino, A. Regi Poloniae etc. et suis legitimis successoribus Regibus, primoque coronatis, fidelis ero, suæque Serenitatis honorem, statum Regium, et commodum Reipublicæ, Coronæ, et Terrarum Prussiae, pro posse meo procurabo, suam Serenitatem de omnibus damnis, quæ sciuerō, auisabo: et ea manifestabo fideliter. Sic me Deus adiuet, et hæc Sancta Christi crux.

Capitanei & Tenetarii Terræ Prussiae sic iurant.

EGO B. Iuro. Quia fidelis ero in Castro Tenetæ meæ, illudque seruabo fideliter Serenissimo Principi et domino, domino etc. Regi Poloniae, et suis legitimis successoribus Regibus Poloniae, tranquillitatem, et securitatem viarum, et iustitiam tuebor, et generali, seu supremo terrarum Prussiae officiali, obediens ero. Sic me Deus adiuet, et hæc Sancta Christi crux.

Iuramentum Burgrauii Gedanensis.

EGO N. Iuro, quia fideliter ius Regium tuebor, et quidquid ad ius et personam Maiestatis Regiæ pertinet, attendam, et attentabo, agam, et procurabo, ut æque bene pauperi, sicut diuiti, iustitia ministretur. Sic me Deus adiuet, et hæc Sancta Christi crux.

Nicolaus

Nicolaus Episcopus Varmiensis cum suo Capitulo facit obedientiam Kazimiro Poloniae Regi, successoresque suos ad eam faciendam Regibus Poloniae pro tempore existentibus astringit, & obligatos facit: Iuramentorumque modum & formam per eos ipsos successores suos Episcopos, prælatosque & Canonicos ac quæcunque personam Ecclesiasticam beneficiatam Ecclesiæ & diocesis Varmiensis circa receptionem beneficii cuiuslibet faciendorum dat & inscribit, contentaque omnia in inscriptione pacis perpetuæ facere promittit.

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos NICOLAUS Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Varmiensis, significamus tenore præsentium, quibus expedit, vniuersis, præsentibus, et futuris, harum notitiam habituris. Quomodo destructioni bonorum subditorumque Ecclesiæ nostræ Varmiensis, quæ per armorum gentes facta est, sitque vsque eo, condolentes, ac ipsos subditos nostros paci reddere optatæ cupientes: Recensentes Episcopatum nostrum & Ecclesiam vigore perpetuæ pacis medio Reuerendissimi in Christo patris, domini Rudolphi, Dei gratia nunc Vratislaviensis, tunc vero Lauantini Episcopi, sacrosanctæ sedis Apostolicæ Legati, inter Serenissimum Principem & dominum, dominum CASIMIRVM Dei gratia Poloniae Regem, Illustrissimum Magnum Ducem Lithuanie, Russiae, Prussiaeque dominum & heredem &c, dominum nostrum gratiosissimum, ex vna: nec non Magnificum & Venerabilem dominum Magistrum generalem ordinis beatæ Mariæ Virginis domus Teuthonicorum, Ierosolimitani in Prussia, partibus ex altera, initæ, ordinatæ, factæ, dispositæ, & celebratæ, literisque ac sigillis atque iuramentis corporalibus, hinc inde per partem vtramque munitæ & obfirmatæ, de corpore inclyti Regni Poloniae existere: cui hucusque restitimus propositum nostrum reuocantes. Præfatum Serenissimum Dominum Regem Poloniae, ac suæ Serenitatis successores Reges Poloniae futuros, pro nobis & successoribus nostris, cum Venerabili Capitulo Ecclesiæ nostræ prædictæ, vigore mandati in certas personas hoc plenarie per ipsum Capitulum dati & concessi, quod in manibus præmemorati Serenissimi domini Regis & suæ Serenitatis Consiliarium reliquimus, recognouimus, recognoscimusque præsentibus, esse dominum & protectorem Ecclesiæ nostræ cum castris, ciuitatibus ac vasallis nostris, gratiaque a sua Serenitate conquistata, innitendo præfatæ pacis perpetuæ dispositioni & ordinationi, & ab ipsa in nullo descendendo, nos Ecclesiam, Capitulum, subditosque nostros, tam spirituales, quam seculares, ad corpus & vnionem præmemorati incliti Poloniae Regni reuocamus, & reducimus, sub articulis infra scriptis. Ad quorum obseruationem firmiorem nos Ecclesiam, Capitulum, et subditos nostros, ac etiam successores, obligamus: eosdem articulos perpetuo seruatuos. Quorum quidem articulorum tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis: Inprimis quod quilibet Episcopus Varmiensis, successor noster futurus, seu alii omnes pro tempore existentes, in perpetuum infra tres menses a die receptionis litterarum Apostolicarum prouisionis Ecclesiæ Varmiensis tenebitur, seu tenebuntur personaliter venire ad præsentiam Regiæ Maiestatis et suorum successorum, dummodo in terris Prussiae essent constituti, aut in illorum absentia, in castrum Marienburg, et ibidem in manibus Episcopi, et non alterius, quem ad hoc sua Celsitudo designauerit, in Ecclesia maiori ad altare summum sub præsentia Palatini Marienburgensis et Capitanei ac etiam Magistrorum ciuium de Thorun, Elbing, et Gdano, præsentium et in futurum existentium, teneantur iuramentum facere, quod et nos Nicolaus fecimus, sub ea, quæ sequitur, forma, et in castrum præfatum descendere sub tempore descripto auisati: Casu vero quo vnus vel plures descriptorum interesse impedirentur, nihilominus in manibus dicti Episcopi coram præsentibus, qui conuenirent, Episcopus, seu Episcopi

Qqqq2

copi

copi in futurum existentes Varmienses iurare tenebuntur in hæc verba: Ego N. Episcopus Varmienſis promitto et iuro, quod ex nunc et in antea fidelis ero Serenissimo domino meo CAZIMIRO, Regi Poloniae, eiusque successoribus Regibus et Regno Poloniae tanquam domino et protectori Ecclesiae meae, ac etiam Capituli: suae Serenitati et Regno assitam, nec non eius successoribus, vi suae Serenitatis Consiliarius, contra quemlibet inimicum, cum quo nullos tractatus, foedera, aut inducias faciam, sine suae Maiestatis consensu, inscriptionemque pacis perpetuae in omnibus capitulis et punctis, ac etiam inscriptionem per meum antecessorem dominum Nicolaum Episcopum Varmiensem cum consensu Capituli factam, inuiolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad suae Serenitatis damnum non reuelabo, omnemque machinationem, quam praticari subodorauero, in praedicium et commodum Regiae Maiestatis, successorum aut Regni, terrarumque et ciuitatum Prussiae, de corpore incliti Regni Poloniae existentium, pro quibus fideliter consulam, praecustodiam tempestiue, et auisabo. Sic me Deus adiuuet, et hæc Sancta dei Euangelia. Casu autem quo aliquis Episcopus Varmienſis, pro tempore existens, iuramentum fidelitatis iuxta formam et tempus praescriptum praestare non curaret, extunc Vasallis et subditis praedictae ecclesiae Varmienſis licebit cum honore, et impune ab obedientia dicti Episcopi, vi iuramenti firmata, resilire, et R. M. vsque quo iurauerit, adherere. Item quod hinc et in perpetuum Vasalli et subditi Ecclesiae Varmienſis, cuiusunque status et conditionis existant, de terris et ciuitatibus, tam nostri Episcopales, quam capitulares, de decennio in decennium iuramentum fidelitatis Regiae M. successoribusque et Regno Poloniae, ac etiam de obseruanda pace perpetua, atque articulis in praesenti inscriptione contentis, renouare tenebuntur, in manibus Consiliarium R. M. ad hoc deputandorum, temporibus perpetuis et æternis. Cuius quidem decennii initium incipiet et transibit a die praestitionis iuramenti per praefatos Vasallos et ceteros subditos Ecclesiae, praescriptae in proximo faciendi. Praeterea submittimus et praesentibus obligamus, nos et successores nostros cum Capitulo Ecclesiae nostrae Varmienſis, quod in futuris electionibus pro tempore existentibus, siue postulationibus Episcoporum dictae Ecclesiae Varmienſis, Capitulares eiusdem R. Maiestati et suis successoribus personam gratam eligere tenebuntur. Item quod quilibet praelatus et canonicus dictae ecclesiae Varmienſis infra vnum mensem a die receptionis suae, siue representationis in ecclesia, alias dum modo possessionem fuerit consecutus, iurare similiter tenebuntur fidelitatem suae Serenitati, et obseruantiam perpetuae pacis iuxta tenorem inferius descriptum, in manibus Episcopi et Capituli Varmienſis, qui suas patentes literas de cuiuslibet canonici seu praelati iuramento, supremo Dignitario R. Maiestatis in Prussia, plenam fidem facere tenebuntur. Cuius quidem iuramenti tenor sequitur in hæc verba: *Ego N. Praelatus vel Canonicus Ecclesiae Varmienſis iuro & promitto, quod ex nunc & in antea fidelis ero Serenissimo Domino meo Domino Cazimiro, Poloniae Regi Illustrissimo, eiusque successoribus Regibus & Regno, tanquam Domino & protectori Ecclesiae Varmienſis, Inscriptionemque pacis perpetuae ac Capitulum, per Dominum Nicolaum Episcopum Varmiensem, de consensu Capituli descriptum, inuiolabiliter tenebo. Sic me Deus adiuuet &c.* Item quod tam Dominus Episcopus, quam Capitulum, pro tempore existentes, Aduocatum, quoties praeficere aut immutare Dominus Episcopus velit siue Capitulum, aut administrator, sede vacante, non alium deputent, nisi pro parte subditorum R. M. eorum etiam qui sub ditione Ecclesiae Varmienſis consistunt. Qui sic deputatus iurare similiter tenebitur Regiae M. modo superius expresse, dum talis hoc ipsum prius non iurasset. Item casu, quo Magister generalis nullo facto iuraret, siue cum Regia Serenitate hinc

hinc diffideret, et ad arma contra eum et ordinem iam ex nunc, vel in futuris temporibus veniretur, aut cum aliis quibuscunque hostibus. Extunc nos NICOLAUS Episcopus tenebimur, et nostri successores tenebuntur, esse auxilio et consilio suae Serenitati toties, quoties opus fuerit, sicut Consiliarius suae Serenitatis, cum castro, ciuitatibus et vasallis, tam nostris episcopalibus, quam Capituli. Ita videlicet, quod sine omni contradictione castra et ciuitates ecclesiae praedictae, gentibus Regiis pateant, et apperiantur, et singulis nos submittimus periculis, nostrique successores se submittent, cum sua Serenitate. Nec tractatus, foedera, vel ligas, aut villas inducias cum hostibus faciemus, ac nostri successores, facient, absque scitu et consensu Reg. Mai. et successorum eius. Item quoties beneficia cum cura, vel sine cura, in dioecesi nostra Varmienſi, vacare contigerit, extunc circa institutionem beneficiarii nos NICOLAUS Episcopus et nostri successores, aut noster, et ipsorum successorum nostrorum Vicarius, tenebimur, seu tenebuntur, siue tenebitur, recipere iuramentum a quolibet eorum de obseruanda pace perpetua, et tenenda fidelitate Reg. Mai. et Regno Poloniae. Postremo et finaliter praesentibus adiicimus, Nosque et successores nostros obligamus, quod subditis, tam nostris episcopalibus, quam capitularibus, omnibus et singulis liceat in causis militaribus, feudalibus, ciuilibus et criminalibus, siue quibuscunque aliis saecularibus ad Regiam Maiest. prouocare, in causa grauaminis, et defectu iustitiae, querulari, et appellare, ad suosque successores, Reges Poloniae, temporibus perpetuis. Obseruato tamen prius ordine prouocationis in causis ciuitatensibus, ad ius Culmense, Lubecense, Maideburgenſe, et ceteris, quibus gaudent, in quibus eis non praediciabitur. Hoc tamen specialiter expresse, quod, quoties aliquem ad R. M. prouocare contigerit, extunc coram nobis Episcopo et successoribus nostris cautionem faciet, quatenus, casu quo appellationem non fuerit profecutus, infra tempus per nos Nicolaum Episcopum et nostros successores iuxta causae et circumstantiarum qualitatem, limitandum, aut in causa succubuerit, penam amissionis causae et solutionis expensarum parti aduersae incurrat. Quae omnia et singula scilicet scripta nos Nicolaus Episcopus Varmienſis praefatus, cum Capitulo, Vasallis, et omnibus subditis nostris, firmiter, illaese, et inconcussa tenere, exequi, et inuiolabiliter perpetuo obseruare promittimus, ac nos, successoresque nostros, et Capitulum nostrum praedictum, cum Vasallis, et subditis Ecclesiae nostrae generaliter vniuersis, tenore praesentium obligamus. In quorum omnium fidem et euident testimonium praemissorum praesentes Literas nostro atque capituli nostri sigillis iussimus et fecimus communiri. Datum in Conuentione Petricouienſi generali, die Iouis quinta decima mensis Iulii alias ipso festo diuisionis Apostolorum, Anno Domini 1479.

ARTICVLVS II.

Posteriores tractatus de pace in Prussia, intra & extra confecta, continet.

Cum autem bellum Prutenicum recruderat, Maximilianus Imperator concordias inter Regem Poloniae & Magistrum Prussiae confirmat: quem etiam ad homagium, Sigismundo Regi Poloniae praestandum, hortatur, simulque Gedanum, ac Elbingum ex banno dimittit.

Viennae 1515.

MAXIMILIANVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper AVGVSTVS, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae &c. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae &c. comes Palatinus &c. tenore praesentium recognoscimus, & profiteamur: quod cum inter alia, quae nobis curae, cordique sunt, summopere cupiamus vera, sincera, atque fraterna vnione ceteris Principibus christianis coniungi, quantum in nobis est; omnes ad sanctae pacis & concordiae foedera reducere, & cohortari: vt tandem concordibus armis & viribus christianis ferocissimi eiusdem nominis hostes debellari, & exterminari possent: vt hinc quieti, tranquillitati, ac stabilitamento vniuersae religionis, ad incrementum & propaginem Christiani nominis consuleretur.

Cumque serenissimus dominus Rex Poloniae, in ea semper voluntate fuerit, vt cum sacra imperiali Maiestate in optima amicitia & beneuolentia fraterna viuat, & maneat: suamque Maiestatem, tanquam fratrem maiorem & consanguineum charissimum, etiam obseruet, ac veneretur: placeat igitur Maiestati nostrae caesareae, vt res & negotia inter eundem serenissimum Poloniae Regem, & Magistrum Prussiae, ac ordinem suum, in ea forma & modo remaneant, quemadmodum extant vtrinque conscripta, & obseruabantur, ab annis retroactis, tempore felicitis memoriae Friderici Imperatoris, & serenissimi domini Regis Casimiri. Nec Magistrum Prussiae, eiusque ordinem subtrahere volumus ab his, quae debent suae Serenitati, & regno Poloniae, & quae praedecessores eius Magistri faciebant, neque auxilium, neque consilium ei praestabimus in damnum & detrimentum suae Serenitatis & regni sui. Item quod ad ciuitates Gedanensem & Elbingensem attinet, quae hactenus bannis & aliis modis, iuri serenissimi Regis & regni Poloniae noxiis, grauabantur, nos ex nunc iam easdem ciuitates ab iisdem bannis absoluiamus, & liberos esse decernimus, ac id ipsum, iudicio camerae nostrae imperialis, literis nostris denunciabimus, mandabimusque, vt easdem ciuitates a praeteritis bannis absolutas dimittat, & in futurum ex quibuscunque causis ad cuiuscunque instantiam nunquam eas au-deat bannire, vel quouis modo infestare: nullumque iudicium contra easdem ciuitates & earum similes, a nostra imperiali iudicii camera deinceps institui, & fieri permittemus. Quos duos articulos nos summa fide promittimus inuiolabiliter obseruare, adimplere, & exequi, neque illis quoquo modo controuenire. Harum testimonio literarum nostrarum, sigilli nostri imperialis munitione roboratarum. Datum in ciuitate nostra Vienne die 22. mensis Iulii. Anno domini 1515.

Fragmentum legationis SIGISMVNDI Regis ad Leonem X Papam, & Carolum V imperatorem de bello Pruthenico, iam vigente.

Ex Thorun
28. Iulii 1520.

In summa S. & M. vestra accipiant. Introductum fuisse ipsum ordinem ad terras Prussiae & loca ac ditionem illam, ei a principibus Poloniae datam, hac conditione, vt se contra vim infidelium, quibus vndique septi erant, iu-uaret: & cum illis vna militaret. Qui firmatis illic rebus suis, & radicibus, bene actis, coepit sensim occupare latius terras ipsorum principum Poloniae, &

illos pro infidelibus armis imperere. Vnde cum multa essent vtrumque acta praemia, multi item tractatus & concordiae secutae, nihil tamen vnquam adeo firmum & certum confici potuit, vt non ordo ipse per omnem occasionem illud infringeret, ac violaret. Ad extremum post ingentem belli molem, quae per serenissimos olim Reges, auum & parentem maiestatis domini mei, & ordinem ipsum agitata fuit, qua tantum impendii fuit factum, tantum sanguinis christiani fufum, quantum nulla ratione possit aestimari: subsecuta fuit solennis concordia, Pauli secundi Summi Pontificis auctoritate, ipsiusque legati, ac aliorum Principum medio. Quam etiam ordo ipse sensim labefactare coepit. De hinc modernus dominus magister nulla de causa totum dis-suit, & irritum fecit. Quocirca hic ordo ad hoc vnum fundatus esse videtur, vbi vbi sit, vt omnia misceat et perturbet. Sed cum illum olim Regna Hispaniae et Angliae, ac nonnullae aliae gentes, vi rem noxiam penitus exterminarunt, nescimus, quo fato nostro sit, vt nos soli, qui pro tota re christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arcemus, nec vnquam ab hoc labore et bello requiescere possumus, hunc obicem domesticae pacis habere, et tantam eius insolentiam perpeti cogamur? ne liceat nobis citra inuidiam, quod licitum est in aliis, hanc calamitatem vel excutere, vel saltem compescere. Verum confidimus virtuti S. et Maiestatis vestrae, quod si nostram et Illustrissimi domini Nepotis nostri coniunctionem et officia cordi habent, si recte statui christiano consultum iri, et eum ab infidelibus defendi cupiunt, cum quibus, vtrunque hic distinemur, milites tamen nostri, quos in illis finibus habemus, assidue et feliciter dimicant, operam et fauorem suum nobis praestabunt, quo tandem hac molestia et impedimento domestico carere, et arma nostra pro commodo rei christianae liberius exercere possemus.

LEO X. P. P. SIGISMVNDI REGIS POLONIAE.

Charissime in Christo fili, salutem et apostolicam Benedictionem. Dilectus filius Ioannes Theobaldus, ciuis Florentinensis, quem, et venerabilem fratrem Zachariam, Episcopum Gardiensem, nuncios nostros alias ad Maiestatem tuam destinauimus, nuper ad nos reuersus, nobis retulit, quo amore & quantam humanitate regia Maiestas tua eos venientes exceperit, ac semper tractauerit, ipsumque deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit. Quod, vt nobis gratum & acceptum fuit, ita valde et supra modum displicuit, ab eodem Ioanne intellexisse, bellum inter te, et dilectum filium Albertum ex Marchionibus Brandenburgensibus, hospitalis domus beatae Mariae in Prussia magnum magistrum, bellum, quod pluribus literis ac monitionibus per dictos et alios nuncios nostros, vtrique vestrum, nostro nomine factis, extinctum vel saltem sedatum, ac sopitum esse credebamus, adeo recrudescente coepisse, vt inde populorum strages & deuastationes, ac innumera scandala, qualia pluribus ab hinc annis acciderunt, magnopere timenda sint, ac formidanda. Et nobis quidem persuademus, Maiestatem tuam ad huiusmodi bellum, ex quo nulla laus vel utilitas sperari, ignominia vero & ingens damnum formidari debet, inuitum, trahi a bellis illis contra infideles et schismaticos, ex quibus maximam et immortalem gloriam sibi comparauerit: non possumus tamen solitam eius mansuetudinem ac bonitatem non desiderare, erga eum praesertim, quem filii loco habere, et cuius iuueniles impetus patientia quadam potius et consilii maturitate delinire deberet, quam vi frangere ac non sine magna rerum prope omnium confusione destruere.

Quamquam si vera sunt, quae nobis nunciantur, et quae vix credere possumus, ipsum v. licet Albertum, non suos tantum, sed complures, alios Ger-

Rrrr2

maniae

maniae populos pro se contra Maieſtatem tuam conuocaffe, ac tantum comparaffe exercitum, vt illi vix reſiſtere poſſis, quin regni tui ciuitates, & loca Tartaris ac Moſcouitis, aliisque infidelibus, & ſchiſmaticis conſinia, ſolitae ac neceſſariis praefidiis, quaſi denudare cogaris, propter quod Maieſtas ipſa tua nonnullam iracundi ac vim vi repellendi cauſam habet. Ac propter ea ipſum *Albertum* per alias noſtras ad pacem, & concordiam cum Maieſtate tua ineundam ſerio monemus. Praeterea ad chariſſimum in Chriſto filium noſtrum CAROLUM Romanorum ac Hiſpaniarum Regem catholicum, in Imperatorem electum, ſcribimus, eum hortantes, vt pro concordia inter vos componenda laborare, eamque per oratores ſuos procurare velit, ac etiam dicto Zachariae Epifcopo & nuncio committimus, vt pro eadem pace componenda noſtro nomine operari atque efficere debeat: ſperamusque omnipotentem Deum ſua clementia permiſurum fore, vt pia deſideria noſtra, non alio quam ad publicam totius chriſtianitatis pacem et quietem, eiusque ſanctae fidei conſeruationem et exaltationem tendentia, felicem fortiantur euentum. Quod autem ad Maieſtatem tuam attinet, te, fili noſter chariſſime, hortamur ac per viſcera miſericordiae Dei noſtri rogamus, vt ſi vlla vnquam in re prudentiam, aequitatem, ac manſuetudinem, tibi a natura inſitas, oſendiſti, nunc illis erga nepotem tuum vti velis: ac ſatis habens regnum tuum defendere, ac tutari: nolis vterius progredi, ac eiſdem *Alberti* fines ingredi temperes, ac abſtineas: non ignarus potiore ac magis regiam virtutem eſſe iniuriarum obliuiſci, quam eas vlciſci velle: ac ex omnibus victoriis nullam maiorem eſſe, quam ſe ipſum vincere. Tua igitur Maieſtas ita ſe geret, vt quemadmodum omnes ſingularem eius virtutem & praecara geſta iure ac merito praedicant, verisque praconiis & laudibus in coelum tollunt, ita etiam eiſdem pietatem et continentiam atque animi moderationem, dignis ac veris laudibus proſequantur. Quod ſi Maieſtas tua, vt ſperamus, fecerit, magno caeteris Principibus exemplo erit: qua ipſi etiam temperantia ac modeſtia vti debeant, et coram Chriſto redemptore noſtro, qui in ligno crucis pendens Deum patrem pro crucifigentibus ſe, rogauit, non paruum ſibi meritum acquirit. Nobis inſuper, qui eam tanquam peculiarem filium noſtrum in viſceribus charitatis ſemper geſimus, rem gratam et nunquam obliuiſcendam faciet. Datum Romae, die 26. Decembris. Anno domini 1521. Pontificatus noſtri anno 8.

AD SIGISMUNDVM LEGATIO ORATOR.
CAROLI V. CAESARIS

Sereniſſime Rex, cum Maieſtas Caſarea non ignoret, quanto ſtudio et amore Maieſtas veſtra quondam feliciſſimae memoriae diuum Caſarem *Maximilianum*, auum ſuum colendiſſimum, ipſamque inclitam domum Auſtriae, ſit proſecuta, non ſine graui animi diſplicentia et perturbatione Maieſtas Caſarea pernicioſum iſtud bellum inter Maieſtatem veſtram, et Albertum Principem, magnum Prussiae magiſtrum nuper exortum accepit: cum ob eius fraternum in maieſtatem veſtram amorem, et eius felicitatem, et proſperitatem haud ſecus atque propriam ſemper exoptat: tum quod magno magiſtro, ſine Principum et totius nobilitatis Germaniae offeſſa, qui illi, atque eius ordini plurimum ſunt affecti: atque ex debito officii ſui penitus deeſſe vix poſſent. Quibus accedit huius belli immanitas atque crudelitas, eo quod inter chriſtianos et eos, qui tam arctiſſimo ſanguinis vinculo coniuncti ſunt, geritur. Nec minus etiam reſpublica chriſtiana ex hoc bello patitur diſpendii ac detrimenti. Quippe cum in occulto non ſit, quam late hinc Moſci et Tartari, illinc Tutcae et Valachi, ampliſſimam Maieſtatis veſtrae ditionem ambiant, eiusque fines contingant, ſubundis faucibus illis perpetuo inhiantes, imma-

niffimae

niffimae atque inſatiabiles beſtiae, omnibus mortalibus inſenſi, ac perpetui Chriſtiani nominis hoſtes, cum quibus quam ſtrenue atque feliciter Maieſtas veſtra ſapenumero ſit congreſſa, iſdemque potentiffimis hoſtibus ſeſe, regniſque ſui vires, veluti totius Chriſtiani orbis antemurale & vnicus propugnator obiecerit, eos non ſine ſuorum ſanguine fuderit, & paruis copiis innumeros illorum exercitus Chriſto duce proſtrauerit & proſtigauerit, tot inſignes Maieſtatis veſtrae victoriae non ſine eius celeberrima fama & nomine atque immortalis gloria late per vniuerſum orbem ſparſa vberius teſtantur: inde ſit, quod talem ac tantum principem de reſpublica Chriſtiana optime meritum a tam honeſtis, & felicibus rerum publicarum ſtudiis atque ſucceſſibus ad priuata atque inſterna bella trahi, hoc eſt, vniuerſorum ſalutem & commodum priuatis contentioneſ turbare atque impediri, Chriſtianorum arma, paulo ante hoſtibus ſuis formidabilia & pernicioſa, nunc inter ſeſe dimicare, & quae prius in hoſtem exercebantur, nunc in fratrem Chriſtianum ſeruare, quis non dolet? quis non deteſtaretur? quis reipublicae Chriſtianae caſum in tanto diſcrimine ſatis deplorare poſſet? arrectis auribus & votis intentus nunc eſt Tartarus veteris cladis a Maieſtate veſtra receptae haud immemor atque vltionis ſubundus, exitum rei cautius obſeruat Moſcus, expectat hoc idem Turca & Valachus, vt conciſis ac debilitatis inſtinctis inter ſe bellis Chriſtianorum viribus, inſula barbarorum ſuorum multitudine & inualidos obruant, & maiore ſpe ac minore ſui periculo penitus excindant.

Hic bellorum Chriſtianorum tam expectatus finis, haec illa inſignis, pro qua certatur gloria, haec tam opima Chriſtianis detracta ſpolia, paulo poſt etiam hoſtibus ſuis praeda futura: quamuis Deus ſua miſericordia (vt precamur) haec mala longius abeſſe faciat. De humanis tamen caſibus humano more loqui aliquando praestat. Nec ſatis probe rebus ſuis conſulunt, qui arridenti fortunae, & potentiae ſuae fiducia freti, ac tutiores ſibi viſi, quoduis periculi contemptores, aduerſantis fortunae impetum (quae dicto citius ſubinde mutatur) non formidant, non obſeruant, non late proſpiciunt. Quod ſaepe cum multorum perniciem bellorum docuere euentus: quorum vt iniuria ſeruida, & ſpe victoriae tumida, ita exitus ſolent eſſe varius & incertiſſimus, haec apud ſe Maieſtate Caſarea alius penſante, & perniciem, quae & priuatis, & publicis rebus ex hoc bello oriri poſſet, accuratius animo verſante, viſum eſt, & pro fraterno ſuo in Maieſtatem veſtram amore, & qua in reipublicam afficitur ſollicitudine, poſteaquam nunc Deo aſpirante imperii coronam & moderationem feliciter ſuſcepiffet, nihil amplius temporis praetermittere, ſed praefenti malo auctoritate ſua interpoſita occurrere, & ad huius belli incendia reſtinguenda omnem curam impendere ſeſe debere, ne recens malum longius ſerpat, & grauior vis belli ingruat. Quandoquidem ſero adhibita remedia nonnunquam ſoleant eſſe difficiliora, & minus vtilia: voluitque eius rei cauſa nos ad Maieſtatem veſtram proſciſci, vt vna cum Sereniſſimis Hungariae & Bohemiae Regis oratoribus etiam ad hunc finem ad Maieſtatem veſtram deſtinatis, negotium iſtud ſuae Caſareae Maieſtatis nomine ſolliciti curaremus, & quantum fieri poſſet, Deo annuente, ad tranquillos exitus, & honeſta media pacis, vel induciarum reduci, ſtuderemus.

Hortatur igitur eam ob rem Maieſtas Caſarea, quo maiore ſtudio poteſt, Serenitatem veſtram, velit ſuae Caſareae Maieſtatis & Reipublicae contemplatione arma deponere, & iis tractatibus locum dare, publicumque commodum ſuo priuato anteporre, vtcunque etiam iuſta forte cauſa ad hoc bellum ſuſcipiendum ſibi videatur prouocata, plus etenim gloriae & laudis apud vniuerſos ſibi pariet, ſi veluti Chriſtianus Princeps, quod nomen etiam vſque nunc immaculatum apud cunctos retinuit, ab iis, quae forte ſibi licere exiſtimat, Reipublicae amore abſtinerit: omnes Maieſtati veſtrae plurimum debebunt, quae omnium commodis ſua poſthabuit. Erit quoque iſtud perpetuum virtutum ſuarum etiam apud poſteros

ssss

monumen-

monumentum, quando honestas conditionibus, inita cum magno magistro pace, ad priora & intermissa bellorum studia contra inimicos fidei reuertetur, in quibus arcendis & subigendis plus ad victoriam procul dubio a Deo auxilii & fauoris a Christianis Principibus est habitura. Talis triumphus Maiestatem vestram adhuc manet, hæc est victoria Maiestate vestra, & tam Christiano Principe digna, quæ non Christianorum, sed eorundem hostium sanguine fuso apud cunctos mortales clara & celebris habeatur, & a Deo, in hac vita felicem Regni moderationem consequatur, & alibi æternis præmiis & perpetua immortalitatis corona donetur. Dabitque Maieestas vestra maiorem ac certiorum Maiestatum Cæsarearum de se spem atque expectationem, quoduis fraternum officium ab ea posse impetrari, quando in hac re, qua nihil optatius nunc habet, honestis ac fraternis votis suis se videbit minime frustratam. Hoc tamen Maiestatum vestrarum, Principi alioquin & pace, & bello clarissimo atque expertissimo, & cui diuina quædam insita est prudentia, omniumque virtutum consummata integritas, a Maiestate Cæsarea Principe adolescente persuaderi forte superuacaneum videri possit: fraternus tamen amor & vehemens in Maiestatem vestram studium diutius filere non potuit, atque sollicita in Rempublicam cogitatio Maiestatem suam Cæsaream impulit, ut ei consilium daret, a quo accipere & petere deberet: atque ea suaderet, quæ non tam existimaret esse ex Maiestatum vestrarum re & dignitate, quam ex totius Reipublicæ Christianæ salute, necessitate, & tranquillitate. Ad hæc, si vi Maiestatum Cæsarearum est firma spes atque expectatio, Maieestas vestra animum applicare & fraternis suæ Cæsareæ Maiestatum exhortationibus acquiescere voluerit: nunc, aut quocunque alio tempore opportuno, quæ ad præsens negotium spectabunt, iuxta commissionem nostram Maiestatum vestrarum latius declarabimus, & exponemus, intellectaque circa hæc Maiestatum vestrarum deliberatione, ad magnum magistrum Prussiæ nos recipiemus: pariter huic Maiestatum Cæsarearum mandata, voluntatem, & in rescindendo hoc bello desiderium declaraturi, & alia iuxta commissionem nostram acturi: sperantes excellentiam suam, & Maiestatum Cæsarearum voluntatem, & honesta media pacis, & induciarum nequaquam speretum.

Quantum vero ad nos attinet, & si cognoscamus hanc rem grauem atque difficillimam ingeniorum nostrorum vires longe excedere, postquam tamen Maiestatum Cæsarearum nobis hanc prouinciam imponere placuit, eo alacriore animo hanc utcumque grauem suscepimus, quo seruitutis nostræ deuotionem Maiestatum vestrarum in hac re ostendere ex animo desideramus. Nihil studii & laboris, quantum ingenium nostrum consequi potest, & negotia ipsa admittent, prætermitturi: quo Maiestatum vestrarum dignitati & commodo quam maxime consulatur. Deum optimum maximum omnibus votis precandis dignetur huic negotio suam misericordiam aspirare, & felicibus auspiciis feliciores tribuere successus, & exitus: ut tandem concordibus armis & animis Christiani Principes inter se conueniant, in exterminium & perniciem hostium sui nominis, atque stabilitum ac incrementum & perpetuam tranquillitatem suæ Reipublicæ Christianæ.

CAROLUS V. Romanus Cæsar ALBERTO Marchioni Brandeburgensi, magistro Cruciferorum in Prussia.

Venerabilis Princeps, consanguinee charissime: cum nos nutu Dei optimi maximi a quo omnia fiunt communibus Principum Electorum suffragiis in Regem Romanorum, futurumque Imperatorem electi simus, nostri officii esse duximus, pacem & concordiam Christianorum Principum procurare: quo facilius concordibus armis atque animis expeditio contra Christiani nominis hostes suscipi posset. Et cum intelligamus inter Serenissimum Regem Poloniae, fratrem nostrum charissimum, & deuotionem tuam super iuramento quodam præstando non nihil

differentiæ

differentiæ adesse: cuperemus plurimum huiusmodi discordiam sedari, præsertim cum edocti fuerimus Cæsaream Maiestatem præclarissimæ memoriæ dominum atque avum nostrum colendissimum ad te quoque super ea re literas dedisse. Quapropter hortamur deuotionem tuam magnopere, ut dicto serenissimo fratri nostro debitum, & præsertim, quod prædecesores tui Regibus Poloniae præstare soliti sint, etiam præstes, & te erga eum ita exhibeas, ut iunctis armis isthic fidei hostibus occurrere, & terrori esse possitis: et si quid forsitan dissidii inter eundem Regem et te remanserit, daturi sumus operam cum primum in Germaniam venerimus, quod dante Deo prope diem futurum speramus, ut huiusmodi inter vos quæstio amice & pro dignitate vtriusque componatur. Quare nobis pollicemur, quod pro tua & fratrum tuorum in nos obseruantia, nobis in hac re satisfacies: quod quidem erga deuotionem tuam vniuersumque istum ordinem benigne & omni gratitudine recognoscemus. Datum &c.

Pax perpetua inter SIGISMUNDUM I. Regem & Regnum Poloniae, & magistrum Prussiæ, eiusque ordinem Crucifericum Cracouiæ 1525. confecta.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam, omnium rerum, quæ sempiternæ sunt futuræ, nulla firmitudo certior excogitari potest, quam ea, quæ sit literarum monumentis prodita ad memoriam posteritatis. Cetera enim facta humana, quantumcunque memorabilia, aliis modis, quam literis, æternitati consecrata, aliquot quidem seculorum decursu durare possunt: quæ vero literarum officio memoriæ mandantur, nunquam intereunt, ipsaque vetustate sunt augustiora. Proinde nos SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, nec non Terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiuiæ, Russiæ, ac omnium Terrarum Prussiæ, Pomeraniæ, &c. dominus & hæres, manifestum facimus vniuersis: quia cum acta essent plurima bella inter prædecesores nostros Reges et Regnum Poloniae, ac magistros et ordinem dictum S. Mariæ Theutonicorum in Prussia: de proprietate ipsarum Terrarum Prussiæ certantes, eaque non penitus extincta inter nos, et illustrem dominum Albertum Marchionem Brandeburgensem et magistrum ipsius ordinis recrudiissent, cum magno Reipublicæ Christianæ incommodo et detrimento: proindeque et summus Pontifex, et Cæsarea Maieestas serenissimusque nepos, dominus LUDOVICUS Hungariæ et Bohemiæ Rex, nos ad ineundas quadriennales inducias et arbitram cognitionem subeundam hortati essent et induxissent: qua demum magnis impedimentis non secuta, et tempore induciarum expirante, venissent ad nos illustres principes dominus Marchio Brandeburgensis, in Silesia Ratiboriensis Iägerndorff: in Prussia Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum, Dux: Burgravius Norembergensis et Princeps Rugiæ. Et FRIDERICUS, Dux Legnicensis et Brigenis ac inferioris Silesiæ capitaneus, necessarii et affines nostri charissimi, de pace et concordia stabili ac firma sedulo agentes. Tandem post multos tractatus et rationes vtrinque expensas ad infra scriptas condiciones et capitula ipsius pacis et concordie deuenimus, omniaque et singula condiximus et vtrinque firmavimus in hunc, qui sequitur, modum:

In nomine Sanctæ et indiuiduæ Trinitatis Amen. Nos GEORGIUS, Dei gratia Marchio Brandeburgensis in Silesia Ratiboriensis Iägerndorff, in Prussia Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum etc. Dux, Burgravius Norembergensis et Princeps Rugiæ. Et nos FRIDERICUS eadem gratia Legnicensis et Brigenis ac inferioris Silesiæ capitaneus, recognoscimus et significamus omnibus et singulis præsentem concordiam seu contractum visuris, audituris, siue lecturis. Quia nos ex infra scriptis sequentibus rationibus, quæ nos tanquam Principes Christianos promouerunt, eandem sequentem concordiam et contractum inter serenissimum

nissimum & excellentissimum principem & dominum, dominum Sigismundum Regem Poloniae & suae Maiestatis haeredes, & successores Reges Regni Poloniae ex vna, & illustrissimum principem & dominum, dominum ALBERTUM Marchionem Brandeburgensem Theutonici ordinis generalem Prussiae magistrum, & eius ordinem militare, terrigenas & ciuitates, ex altera, partibus, concepimus, tractauimus, & composuimus. Et in primis id praecipue ac potissimum considerantes, omnes dissensiones, bella, contentiones, & conflictus inter regiam Maiestatem & dominum magistrum, eiusque terrarum incolas hinc ortas & emanatas esse, eo, quod non vnus princeps hereditarius omnium terrarum Prussiae gubernator hucusque extitisset, dictaque Prussia diuersorum procerum capitibus gubernata esset, vnde terrarum ipsarum incolae perniciosius inter sese bellis & contentionibus digladiabantur, & praelia commouebant: ex quibus magna effusio Christiani sanguinis, damnaque & nocumenta incolis, orphanis, & viduis plurima sunt illata. Similiter considerantes, quod praefatus dominus magister, frater et auunculus ac sororius noster retroactis temporibus, quando officio magisterii fungeret, multifarias fatigas et labores hucusque subiuit apud omnes status Christianorum principum, videlicet summos Pontifices, et Caesarem Maiestatem, sacrum Romanum imperium, et Electores imperii, nec non apud nobilitatem Germaniae, eosdemque omnes sapientius requirendam operam diligentem impendit, sperans eosdem inuigilatu, quo ipsae seditiones et controuersiae ac dissensiones secundum continentiam infra scriptae perpetuae pacis per Serenissimam Maiestatem felices recordationis Casimiri Regis olim, Thorunii confectae, et iuxta compromissum in proximo quadriennio per Caesarem Maiestatis et Regiae Serenitatis Vngariae oratores in praesentia sanctissimi domini Leonis Papae Legati etc. Thorunii factum componerentur et concordarentur, id tamen ex interuenientibus bellorum motibus et ceteris variis admodum arduis negotiis, quibus Caesarea Maiestas et Serenissimus dominus Rex Hungariae haecenus impliciti ac distracti fuerunt, hucusque impeditum et indiscussum permanit: nos tamen considerandam huiusmodi ordinationem optimam fuisse, compromissum paucis diebus ad finem et terminum vltimum deducere statuimus. Nam vbi negotia indiscussa permansissent, formidandum fuit, ne Regia Maiestas et Regnum Poloniae ac magister cum terris Prussiae iterum ad maiores armorum tumultus, praelia, et contentiones ac humani sanguinis effusionem redirent, in damnum et iacturam totius Reipublicae Christianae. Ad praecauendum igitur huiusmodi mala et incommoda, pacisque studio intendentes, quo in futurum perpetua Christiana pax inter Regiam Maiestatem et eiusdem Maiestatis haeredes, successores Regni Poloniae Reges, et inter magistrum Prussiae et eiusdem Terrarum incolas, vtrinque interuenire ac disponi possit: considerantes etiam, quia et nunc Reuerendus dominus Statilius, Praepositus Vespriemensis, Serenissimi Regis Hungariae, domini, domini nostri clementissimi, tanquam dicti compromissi arbitri, internuntius pacis, ac missus orator ad Sacram Maiestatem Regiam Poloniae ac magistrum Prussiae fratrem et auunculum ac sororium nostrum, quo se ad concordiam et ipsum contractum per nos factum beneuole submitterent, et gratiose ac benigne eidem consentirent, rogauit et requisuit: nos tanquam mediatores, reconciliatores pacis, ex supra dictis causis et rationibus sequentes articulos, quos, salubri viae concordiae intendentes, Christianos, decentes, idoneos cognouimus, inter Sacram Maiestatem Regiam, et dominum magistrum, vtriusque accedente consensu, fecimus et disposuimus, et prout infra continetur ordinauimus et confecimus. In primis, quod omnes dissensiones in iis bellis inter Regiam Maiestatem, dominum magistrum, duces Masouiae, episcopos Varmiensis et Culmensis et caeteros omnes, eorumque subditos exortae, per sequentem transactionem in vniuersum sublatae sint, et neutri partium in malo reminiscendo imputari debent. Item, quod loca, castra, et oppida cum omnibus

attinentiis

attinentiis & pertinentiis in his bellis vtrunque alias vtrinque intercepta, cum bombardis maioribus, quemadmodum in prima occupatione arcium & oppidorum inuentae sunt, restitui: bombardae etiam vnales, quas Hokenbuchs vocant, eo pacto, vt penes modernos officiales restabant, similiter reddi debent. Si vero quicquid bombardarum maiorum deesset, debent officiales per iuramenta interrogari, vt mediis eorum iuramentis dicant, quid illic inuenerint. Quod autem bombardas in castro Hollando demolito inuentas attinet, debent sine diminutione ad manus illustri domini Marchionis Alberti restitui.

Præterea debent omnes & singuli ex nobilitate, ciuibus, & colonis, omnis promissionis & iuramenti, quibus praesentibus bellis aut citra alias circa haec tempora a suis ad alienos dominos se contulerunt & obligarunt, liberi & soluti esse, & reputari.

Cæterum quod ad neglecta seruitia attinet, debet a Regia Maiestate & Duce de Prussia, illis, qui ea neglexerint ex gratia condonari, & bona seu possessiones eorum reddi. Cæterum quod liberos eorum attinet, qui condemnati ob perpetratum facinus poenas dederunt, bona immobilia vtrinque reddantur, & patrum facinus honori puerorum nihil noceat: nec apud quempiam in aliquo prauiudicet.

Item debet Regia Maiestas illis de Neumarkt, similiter Marchio Albertus Gilzenburgensibus & Hoenstrinensibus, nec non omnibus ciuitatibus ecclesiasticis & saecularibus, nobilibus, plebeis vtriusque partis subditis, qui ex timore defecerint, parcere & condonare: nullaque indignatione reminisci, nec cuiquam, vt hoc vindicet, permittere: sed ex clementi voluntate, sub vrisque hinc inde sigillis & literis sententiam ferre, quod hoc ipsis & liberis eorum in nullam deonestationem, aut incommodum vergere debeat.

Item quod ad ecclesiasticorum bona & iurisdictionem attinet, debet Dux Prussiae ad requisitionem ecclesiasticorum vnicuique iustitiam, vt Christianum æquum & iustum est, administrare. Cæterum bona redditus & census sub Duce Prussiae sibi episcoporum Varmiensium, vel eosdem ecclesiasticos attinens, debent vicissim ex omni parte restitui. Si vero Dux, vel nobiles sui, curatos, vel alios in ecclesiastica beneficia collocare vellent, qui hominibus Christiane prouiderent, eos episcopus iuxta antiquam consuetudinem instituere ac inuestire debet.

Item si possent domini Pontifices constanter docere, quod ecclesiastici in terris domini Ducis commorantes secus quam Christiani ac contra ordinationem et constitutionem vniuersalis sanctae ecclesiae Christianae se gererent: debet dominus Dux vna cum dominis episcopis iuuare, vt tales debita castigatione emendantur.

Item si quispiam ciuium aut rusticorum duos annos ante proxime gestum bellum vsque huc domino suo se subduxisset, et absque voluntate eius aufugisset, repetiti debent dominis suis sine omni medio restitui, et exinde nulla partium alterutri suos detinere. Qui autem vi ab vtraque parte abacti sunt, ii debent publicis mandati literis ad dominos suos dirigi, seu remitti.

Item debet dominus Albertus Marchio, Regiae Maiestati et Regno Poloniae iuramentum, vt naturali et hereditario domino suo, praestare: et se in posterum erga eius Regiam Maiestatem in omnibus, sicut principem vasallum, erga dominum suum hereditarium de iure decet, obedientem exhibere. Debet præterea Marchio Georgius suo et fratrum nomine vexillum contingere. Debent similiter Marchiones, Casimirus et Ioannes, sigillis et literis suis intra annum huiusmodi contractum agnoscere, et acceptare.

Item debet Regia Maiestas ex aduerso Marchioni Alberto infra scriptas terras, ciuitates, castra, et vicos, videlicet tria oppida et castrum *Konigsberg: Lochsteten, Vargen, Girmau, Pubetten, Rudaw, Schokken, Kaymen, Kremitten, Vuldaw,*

Ttt

daw, Tapiaw, Taplawken, Narbetten, Insterburg, Allenburg, Vensteruw, Gordawen, Angerburg, Mordenburg, Labiau, Laukisten, Tilsith, Ragnet, Rossiten, Vintberg, Mimet, Brandenburg, Kreutzburg, Fredland, Demenaw, Barten, Letzen, Balge, Heylige, Beyhell, Zintten, Landsberg, Preuschewlaw, Bortenskyn, Scheften, Saynsburg, Reynn, Rastenburg, Lick, Iohansburg, Holland, Liebstadt, Mulhausen, Mor-mige, Passenheym, Ortelsburg, Osterode, Hogensteyn, Neidenburg, Soldaw, Ilgen-burg, Schippenheit, Teuschkeylaw, Preuschmark, Lubemul, Salsfeld, Risemburg, Ma-rienwerder, Tirenberg, Labtau, Schonberg, Bouunden, Iorgenburg, Resenburg, Gordensche, Neuhaus, Freyestadt, Solaw, Visehhausen, Bischofswerder, Medenaw, tanquam Duci in Prussia in legitimum et hereditarium feudum conferre, et eius modi infestationis literas ab uno fratre ad alium et eorum heredes, tanquam si, per indiuiso feudo, iuxta tenorem transactionis conficere.

Item si quando memorati quatuor principes et Marchiones, Albertus, Georgius, Casimirus, Ioannes, et eorundem legitimi feudi heredes omnes, sine legiti-mis feudi heredibus decederent, tunc, et non antea, debent suprascriptae terrae Prussiae ad Regiam Maiestatem et Regnum Poloniae hereditariae redire et recede-re. Si vero filiae superessent haec debent ducalis dotis pecunia a Regia Maiestate absolui et prouideri.

Item debet Regia Maiestas Marchionem Albertum, suos heredes, et omnes incolas supra scriptarum Terrarum Prussiae, in eorum priuilegiis huic transactioni et superioritati Regiae Maiestatis non repugnantibus, conseruare: et alias ab ini-qua uolentia defendere et manuteneri.

Item debent tam ordinis quam nobilitatis et ciuitatum praedictarum terra-rum Prussiae mandatarii nuntii pro se, heredibusque et successoribus suis consentire, et inscribere, quod se ipsos, heredesque et successores suos post obitum quatuor praedictorum principum et suorum legitimum feudi haeredum ad Regiam Ma-iestatem et Regnum Poloniae ac ipsius heredes debita fidelitate et subiectione, ut ad eorum naturalem ac hereditarium dominum, et nullum alium, tenere de-beant, et uelint. Ita denique, quod Regia Maiestas suprascriptas terras Prussiae cum aliquo linguam Germanicam callenti, et in eodem Ducatu bene possessionato, qui omnia officia administret, procurare debeat. Et si Maiestas Regia consilia-rios suos deputauerit, quod nobiles et ciuitates, ecclesiastici et saeculares, omnium ordinum Terrarum Prussiae Duci ex Prussia iuramentum praestare debeant, quod tunc ex singulis districtibus duo ex nobilitate, ac ciuitatibus nomine aliorum om-nium, quemadmodum hic praesentes se inscripserunt, literis quoque et sigillis suis huiusmodi concordiam recognoscere debebunt, et quum Principi de Prussia iuramentum praestabunt, quod tunc medio huiusmodi eorum praestito iuramen-to, etiam concordiam se seruatuos promittant.

Item quod Princeps de Prussia primum et proximum locum in consiliis, terrarum comitiis, et publicis conuentibus apud Regiam Maiestatem habere debet.

Item quod Princeps ex Prussia, haeredesque et successores Principes ex prin-cipatu et Terris Prussiae praedictis nihil vendant: uerum si ad hoc ingens uirgeret necessitas, debebunt hoc Regiae Maiestati, tanquam domino suo hereditario an-te unum annum prius denuntiare. Quod si Maiestas sua emere nolle, extunc ipse Princeps vendendi habeat potestatem: regalibus tamen Regiae Maiestatis feu-di et obsequiorum iuribus saluis. Et praeterea, si Dux ipse Prussiae urgente ne-cessitate praemeretur, poterit arces et oppida sua uasallis suis locare et impigno-rare, ut eadem terrae unitae et indiscissae, quemadmodum nunc sunt, permaneant.

Item quod ad obsequium attinet, ex quo Terra Prussiae in magnum detri-mentum peruenit, promittit Regia Maiestas Marchioni Alberto sex annorum liber-tatem se ex gratia daturam. Vbi autem Regia Maiestas et Regnum Poloniae a quibuslibet

quibuslibet, cuiusuis dignitatis aut conditionis illi fuerint, occasione huius trans-actionis et concessionis feudi impugnaretur: extunc Dux in Prussia cum successo-ribus in propria persona una cum omnibus suis subditis pro summis viribus Re-giam Maiestatem etiam intra hoc sex annorum libertatis spatium adiuuare, et illi consulere sit obligatus. Similiter Regia Maiestas & Regnum Poloniae erga Du-cem in Prussia & ipsius terras in hoc casu facere debebit.

Si autem contingeret, quod Regia Maiestas aut Regnum Poloniae, extra hunc contractum ab infidelibus & alias uirgeretur, & Regia Maiestas Poloniae in pro-pria persona cum omnibus suis subditis in castra proficisceretur: tunc Dux in Prus-sia cum successoribus suis obligatus esse debet, Regiam Maiestatem cum centum instructis equis, usque ad terminos Terrarum Prussiae insequi.

Si uero Dux in Prussia a Regia Maiestate ultra fines transire requisitus fue-rit, extunc huiusmodi centum equites instar aliorum Maiestatis suae equestrium militum regis stipendiis militare debebunt. Casu autem, quo Regia Maiestas uirgenti necessitate plures quam centum equites a Duce in Prussia educi desidera-ret, quotquot centenarium numerum exceperint, a tempore exitus domiciliorum suorum, regio stipendio, ut praemissum est, militabunt. Si uero in facultate Ducis ex Prussia non fuerit plures, quam centum equites, educendi, non debet pro-pterea ipsam Maiestas Regia ulterius uirgere.

Item quod ad iurisdictionem inter Regiam Maiestatem & Principem Prussiae attinet, ita obseruandum est, si contingat, quod Regia Maiestas Principem, aut uicissim Princeps ipse Regiam Maiestatem in causis personas utriusque partis concer-nentibus conuenire uellet, debet Maiestas Regia consiliarios suos Marienburgi aut Elbingi collocare, iuramentisque, quibus suae Maiestati obnoxii sunt, absol-uere, & rursus ad iuste iudicandum obligare. Et quicquid tunc a praedictis con-siliariis Regiae Maiestatis & Principis pronunciatum & decretum fuerit, ratum esse debebit, & sine contradictione seruari.

Si uero quispiam de sorte seu conditione principis saecularis, aut ecclesiasti-ci status in Prussia supradictum principem de Prussia super quauis re conuenire praetenderet, debebit Maiestas Regia sex ex consiliariis suis & Princeps in Prussia totidem ex suis ad iudicium, ut praemittitur, obligare, & iuramentis astringere: & quicquid ipsi aequum esse decreuerint, & pronunciauerint, ei utraque pars ac-quiiescere, & sine ulla tergiversatione id ratum habere debebit.

Si autem aliquis, qui de sorte principum non fuerit, contra Ducem in Prussia quampiam actionem instituere uellet, hoc coram uasallis principis facere debet, quos princeps ipse collocare, & ad iudicium obligare tenebitur. Si quis au-tem occasione huiusmodi iudiciorum in casibus principis personam attingentibus sibi iniuriam factam, aut se grauatum existimaret esse, poterit ad consiliarios (quos Regia Maiestas & Dux in Prussia quotannis ad festum Francisci, cum id necessitas exigerit, Marienburgum mittere debebunt) prouocare, qui super ea re cognos-cendi potestatem habere debent. Quod si ibi cognitum fuerit appellationem prouocantis frinolum & illicitam esse, debebit illa pars iudicio decem marcas Pruthenicales pendere, & parti aduersae ad refundendum expensa litis & ad pa-rendum priori sententiae obligata esse.

Vbi uero actiones emergerent, incolas Terrarum Prussiae & eorundem pos-sessiones utrinque contingentes, unusquisque in eo iudicio, ubi bona seu possessio-nes sitae fuerint, aut reus domicilium habuerit, conueniri, & ad extranea iudicia trahi non debet.

Item neutrius partis subditi, nec etiam eorum bona, ex quo in locis, ad quae spectant, iustitia obtineri possit, in alienis iudiciis arrestari, aut detineri debent.

Item quod deinceps omnes incolae terrarum Prussiae utrinque reciproca ui-cissitudine in terra & mari sine impedimento negotiationes exercere, ueteribus

gratis proficisci, & curribus transire, nec non in privilegiis suis hoc casu permitti debent.

Cæterum fora in villis contra fas & antiquam consuetudinem instituta, deinceps ubique aboleri, & in ciuitates, ad quas spectant, reponi debebunt.

Item quod profundum Balgen ad mare recens Habet ubicunque alias profunda, id est, ostia maris fuerint, caput Vislæ, & omnia flumina omnibus Prussiæ incolis, vt in ipsis nauigare & traicere possint, libera sint. Et peregrini mercatores nec in Königsberg, nec Braunsberg, Elbingum, Gdanum, aut in villam aliam ciuitatem proficisci cogantur, sed debent libere, non coacti, prout ipsis placuerit, velificare, & nauigare. Attamen sine antiquorum teloneorum et priuilegiorum detrimento.

Item nulla telonea, depositiones, vel alia grauamina in Terris Prussiæ contra antiquam consuetudinem et priuilegia ab vlla partium institui debent, sed vetera telonea permanere. Si autem ab alterutra partium a tempore transactionis Regis Casimiri telonea essent instituta, ea quoque hinc inde abrogari debent. Si vero successu temporis contingeret, quod Regia Maiestas et similiter Dux in Prussia ad requisitionem vtriusque subditorum suorum alicubi noua telonea aut emporia ad vtilitatem Terrarum Prussiæ instituere destinarent, tunc debet Regia Maiestas Ducem Prussiæ vocare in locum opportunum, et ambæ partes super ea re concordandi et transigendi potestatem habere. Si etiam aurigæ, vel nautæ huiusmodi telonea præterirent, non debent eis bona adimi, sed tantum naues, currusque auferri.

Cæterum quod ad bona naufragantium attinet, debet id cum iisdem secundum veterem introductam consuetudinem, ex quo idem in Zelandia, Holandia et Brabantia consuetum est, etiam obseruari, ita tamen quod a nautis nihil plus extorqueatur.

Item debet vtraque partium aduersus alteram, nunc et deinceps publicarum stratarum prædones, et alios terris perniciem inuehentes, ad receptandum et promouendum abstinere. Sed qui vnius partis professus hostis sit, debet etiam ab altera parte pro eius diffidato hoste et damnificatore censi.

Item quævis partium potestatem habere debet hostes et noxios suos in bonis alterius partis persequendi, et in quibus iudiciis apprehenduntur, in illis sisti, et iuxta ipsorum demerita iustificari debent.

Item Dux in Prussia, præterea Elbingenses Gdanenses et Thorunenses omnem monetam cudere abstineant, ita quod Regia Maiestas intra hinc et festum Pentecostes sequentis anni diem statuatur se ratione huiusmodi monetæ clare concordandi.

Item quod Dux Prussiæ omnibus priuilegiis et iuribus huic contractui repugnantibus, seu ea sint ea a Pontificibus maximis, Imperatoribus, Principibus, vel Regibus Poloniae profecta, nunc et in perpetuum renuntiare, et ea in manus Regiæ Maiestatis consignare debet. Si autem quicquam in eiusmodi priuilegiis contineretur, quod huic transactioni non repugnaret, sed Duci Prussiæ et terris occasione finium, et aliorum iurium et priuilegiorum necessarium esset, debet Regia Maiestas Regia eiusdem tenoris sub literis et sub sigillo Maiestatis suæ ea denuo concedere.

Item quod Regnum Poloniae et Terræ Prussiæ, pro se et eorum successoribus sufficienter se inscribere debent, quod hanc institutam transactionem, in omnibus suis partibus, punctis et articulis, fideliter perpetuo et irrevocabiliter seruare, nec vnquam contrahere aut agere debeant, aut velint: hoc puncto singulariter adiuncto, si casus mortis principum, quos Deus pro suo arbitrio, conseruet, se offerret, quod Terræ Prussiæ Maiestati Regiæ et Regno Poloniae, et nulli alteri adherere debent.

Postremo si quisquam cuiusquam dignitatis aut conditionis existeret, huncque

que contractum impugnare vellent, debent tres Marchiones, quos hæc concordia pariter attingit, vna cum Duce de Prussia cum omnibus, quos ad hoc permouere poterunt, Regiam Maiestatem iuuare, & super hoc respondere.

Huic superscriptæ Christianæ concordie & vnitati, Regia Maiestas Poloniae, & Dux Prussiæ in omnibus articulis, clausulis, conditionibus, punctis, superius expressis, Regiam ac Ducalem dignitatem, Christianamque bonam fidem perpetuo & fideliter interponendo, inuiolabiliter pro se & successu posteritatis eorum hæredibus successores Reges Poloniae & Duces Prussiæ ratam & firmam habere, & obseruare polliciti sunt, ac promiserunt. Pro maiori præfatorum fide & securitate Regia Maiestas, similiter Dux Prussiæ, huiusmodi pactum, concordiam, & vniionem manu eorum propria subscripserunt, & Sigilla ipsorum nostris adhaerentia subappendi fecerunt, & huiusmodi contractus binæ literæ concordationis seu vniionis, sub eodem verborum tenore confectæ, cuilibet parti vnæ præsentatæ sunt. Datum & actum Cracouiæ, Sabbato in vigilia Palmarum, quæ fuit octaua mensis Aprilis. Anno Domini 1525.

Nos itaque SIGISMUNDUS Rex Poloniae, de concilio & consensu Consiliarium nostrorum Regni Poloniae, omnes & singulos memoratos articulos, vt præmittitur, medio Illustrum Principum prænominatorum Georgii Marchionis Brandenburgensis, & Friderici, Ducis Legnicensis, inter nos, & Illustrum dominum Albertum Marchionem Brandenburgensem Magistrum, ac Ordinem eius in Prussia actos, conditos & conclusos in omnibus & singulis eorum punctis, clausulis, continentis, prout iacent, acceptamus, ratificamus, approbamus, laudamus, & confirmamus, ipsosque perpetuum firmitudinis robur obtinere volumus. Promittentes in verbo nostro Regio, ac sub fide boni ac legalis, & ingenui Principis, pro nobis atque successoribus nostris Regibus Poloniae ac Regno, & dominis, & obris, quantum nos & illa concernunt, nos omnia superscripta, in præinsertis literis atque articulis conditis & conclusis expressa, firmiter & inuiolabiliter obseruare, exequi, & adimplere, neque illis quoquomodo contrahere de iure, vel de facto, directe & indirecte, omni dolo & fraude penitus seclusis. In quorum omnium et singulorum fidem, robur, et testimonium præmissorum præsentis literas manu nostra propria subscripsimus, illasque Sigillo nostro Regio & Consiliarium nostrorum sigillis communiri fecimus. Datum Cracouiæ die Dominico Palmarum, Anno Domini 1525. Regni vero nostri anno 19. Præsentibus, &c.

Rex SIGISMUNDUS Terras Prussiæ dat in feudum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Cracouiæ, &c. dominus & hæres, vniuersis et singulis præsentibus & futuris harum seriem inspecturis, manifestum facimus: Quia cum olim multæ & graues controuersie, multaque et reipublicæ Christianæ perniciosissima bella gesta fuissent, inter prædecessores nostros Reges Poloniae, ac Magistros et Ordinem dictum S. Mariæ Teutonicorum, super proprietate in terris Prussiæ, Regibus et regno Poloniae ius suum hæreditarium pro virili tuentibus, Magistris vero ac ordine suis veris ac legitimis hæredibus et dominis parere recusantibus, atque iis tantis controuersis, tantisque bellis eo res deducta fuisset, vt diuino fauore iustitiæ Regni nostri opitulante, et pax confecta, et Magistri ac Ordo, totaque ipsorum diuio in subiectionem et homagium Regibus et Regno Poloniae deuenisset, idque longissimo tempore tentum et obseruatum esset: Successu vero temporis nouæ controuersie de ipsa proprietate, ac demum bellum inter nos Regnumque nostrum, et Illustrum dominum ALBERTUM Marchionem Brandenburgensem, Magistrum generalem ac Ordinem eius, fuscitatum esset, cum maximo Reipublica Christianæ

stianæ incommodo. Proindeque summi Pontifices videlicet LEO decimus, ADRIANUS sextus, et modernus CLEMENS septimus, demum inuictissimus CAROLUS Romanorum Imperator et Hispaniæ Rex catholicus, nec non Serenissimus nepos noster dominus LUDOUICUS, Hungariæ et Bohemiæ Rex, ac plerique Germaniæ Principes, summo studio apud nos egissent de concordia, et pace componenda. Quae denique concordia cum medio illustrium Principum dominorum GEORGII Marchionis Brandenburgensis, in Silesia Ratiboriensis Iägendorff, in Prussia Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum, &c. Ducis Principis Rugiæ ac Burgrabii Nurembergensis, & FRIDERICI Ducis Legnicensis & Brigenfis & Capitanei inferioris Slesiae, tractata & conclusa esset, venissetque ad nos ipse Illustris dominus ALBERTUS, Marchio Brandenburgensis et Magister generalis, cum nonnullis membris Ordinis et subditis suis, plenam et omnimodam facultatem ab Ordine et vniuersis subditis eius habentibus, se nobis vii vero et legitimo hæredi, et domino suo ac terrarum omnium Prussiae subiectentibus, ac easdem terras sibi in feudum dari enixe, et suppliciter, primum eius Consilarii Proceres et subditi, demum ipse Illustris dominus ALBERTUS Marchio a nobis petuissent, declarans se nobis et Reipublicae Regni nostri hoc pacto magis ex usu fieri posse, pacemque firmiorem futuram. Nos rationem habentes in primis utilitatis ipsius Reipublicae christianæ, quæ in tanta infidelium tempestate, non nisi pace et concordia inter se christianorum Principum seruari potest, demum obaudire nolentes, ut postulata Sanctissimi domini nostri Papæ, Cæsareæque et catholici Maiestatis, ac Serenissimi domini nepotis nostri, domini LUDOVICI Hungariæ & Bohemiæ Regis, aliorumque Principum christianorum, qui hactenus omni conatu hanc differentiam & bellum sistere & componere inter nos studuerunt, ac denique gratificari & commodare volentes dicto Illustri Principi Domino ALBERTO Marchioni Brandenburgensi, vii nepoti nostro ex sorore charissimo, eiusque Domui de Onspach, annuimus non grauam precibus eius Illustritatis, & subditorum ipsius, illique & eius veris masculini generis & legitimis feudi hæredibus ex lumbis eius procedentibus, terras, ciuitates, oppida, & arces infra scriptas in perpetuum, & indiuisum feudum dedimus, & concessimus, & ipsam de illis per vexilli nostri traditionem inuestimus, harumque serie literarum damus & concedimus: videlicet arcem Königsberg cum tribus ciuitatibus, item arcem & oppida Lochstete, Vargen, Girmaw, Pubetten, Rudaw, &c. ut in præcedentibus concordiae literis sunt descripta. Cum omnibus & singulis subditis, vasallis, fructibus, dominiis, superioritatibus, libertatibus, & iuribus, vna cum omnibus arcibus, ciuitatibus, foris, villis, mansis, Curiis, molendinis, molendinorum locis, censibus, vectigalibus, redditibus, teloneis, seruitiis, feudis spiritualibus, & secularibus, lacubus, fluminibus, piscationibus, aquis, aquarum decursibus, ferarum lustris, ferarum meatibus, venationibus, syluis, nemoribus, pascuis, pratis, actibus etiam, cum omnibus metallis, quæ modo sunt, seu in futuro fieri possunt, auro, argento, cupro, stanno, plumbo, salinis supra & subter terram, similiter vna cum omnibus & singulis eminentiis, iuribus, & pertinentiis vniuersis, nullis exceptis, sicuti eiusmodi terras priores Magistri generales, & idem Ordo habuere, & vsque ad præsens notissimum bellum gestum usu & fructu tenuerunt, in posterum, perpetue & hæreditarie in commune & indiuisum feudum tenendum, habendum, fruendum, vtendum, & possidendum. Vbi vero ipse Illustris ALBERTUS Marchio & Dux in Prussia, sine legitimis masculis feudi hæredibus, vel eius legitimi masculi, feudi hæredes, non relicta prole virili deficerent, extunc supradictæ terræ, ciuitates, & oppida et arces in omni forma & modo, quemadmodum eas supradictas Illustris ALBERTUS Marchio habuit, ad Illustrem Principem Dominum GEORGIUM Marchionem Brandenburgensem & ipsius legitimos sexus masculini feudi hæredes venire, & deuolui

deuolui debent. Si vero etiam Marchio GEORGIUS sine legitimis feudi hæredibus masculis, vel eius hæredes post eius obitum sine legitimis masculi generis legitimis feudi hæredibus, ex humanis concederent, dictæ terræ, ciuitates, oppida, & arces ad Illustrem Principem Dominum CASIMIRUM & eius masculos feudi hæredes deriuari ac deuolui debent. Si autem prædictus Marchio CASIMIRUS sine prole mascula feudi hærede decederet, aut eius feudi hæredes post ipsius mortem liberos masculos, feudi hæredes, post se non relinquerent: tunc nominatæ terræ, ciuitates, oppida, et arces in Prussia, ad Illustrem Principem Dominum IOANNEM Marchionem Brandenburgensem et eius veros legitimos masculini generis feudi hæredes deuolui debent, ita quod dictæ terræ, ciuitates, oppida, et arces, vbi diuina ordinatione huiusmodi casus futuris temporibus accideret, de fratre in fratrem prædictos et eorum legitimos feudi hæredes masculos cedant, et deuoluantur, sine nostro, hæredumque et successorum nostrorum Regum ac Regni nostri Poloniae impedimento. Ita tamen cum, et quoties se obtulerit eiusmodi casus deuolutionis de vno in alterum, prædictos fratres et eorum legitimos feudi hæredes masculos, debebunt illi, et quisque eorum debebit nobis et successoribus nostris Regibus ac Regno Poloniae, infra tempus debitum ac legitimum debitam subiectionem, et feudi obligationem, ac homagium præstare. Quod si prædicti quatuor fratres de domo Onspach, diuina voluntate sic disponente, sine mascula prole feudi hærede legitima ex lumbis eorum ordine suprascripto procedente, aut eorum huiusmodi proles similiter sine masculo feudi hærede legitimo, ex lumbis eorum procedente, decederet: Tunc omnes et singulae terræ, ciuitates, oppida, bona, et arces suprascriptæ ad nos, et successores nostros Reges et Regnum Poloniae, sine omni impedimento ac contradictione deuolui ac redire debent.

Debebit item ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, eiusque prænominati successores et feudi hæredes, pro hac nostra in se beneficentia nobis et Regno nostro tale obsequium præstare, quod vbi ratione huius concordiae et concessionis feudi a quocunque cuiusvis eminentiæ et conditionis Principe, seu potentatu impeteremur, aut successores nostri impeterentur, tenebitur ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio, aut eius prædicti successores Duces in Prussia, in propria persona nobis et Regno nostro, vbique vna cum omnibus suis adesse. Quod vicissim nos et successores nostri Reges ac Regnum Poloniae in eodem casu facere debebimus et debebunt.

Vbi autem contingeret, quod nos vel successores nostri Regnum Poloniae altera quauis ex causa, tam ab infidelibus, quam ab quocunque alio hoste impeteretur, et ipsi in persona propria ad bellum cum subditis nostris proficisceremur, aut successores nostri proficiscerentur, debebit Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, aut eius prænominati successores Duces in Prussia nobiscum cum centum equitibus armatis proficisci, et intra limites terrarum Prussiae nobis seruire. Quod si educere extra terminos Prussiae illum aut eius successores, nos et successores nostri vellemus, extunc ad eosdem centum equites stipendium tale præbere, quale dari aliis nostris mercenariis equitibus est solitum, tenebimur. Vbi vero nos vel successores nostri vellemus ipsum Dominum ALBERTUM Marchionem aut eius nominatos posteros nobis et successoribus nostris maiori comitatu seruire, debebimus nos et successores nostri iis omnibus militibus, quos ultra centum prædictos conducere posset, mox post egressum a domibus ipsorum stipendium, quod nostris militibus dabitur, illis, quam diu seruiuerint, persolvere. Si autem plures quam centum prædictos equites ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio, aut eius successores Duces in Prussia, educere non possent, non debebimus nos, aut successores nostri, ab illo et eius posteris Ducibus in Prussia plura exigere.

Præterea non debet ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et eius nominati feudi hæredes, successores Duces in Prussia, quicquid ex terris, ciuitatibus, oppidis, arcibus, et bonis prædictis vendere. Verum si ad hoc illum, et eius successores, ingens vrgeret necessitas, tenebitur nobis et successoribus nostris, tanquam dominis suis hæreditariis, ante omnia denunciare. Quod si nos ipsi emere non curauerimus, aut hæredes et successores nostri non curauerint, in hoc casu ipse Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, aut eius legitimi feudi hæredes seu successores, cuicumque voluerint vel potuerint, liberam vendendi habebunt facultatem. Regalibus tamen nostris feudi et obsequiorum iuribus semper saluis remanentibus.

Poterit etiam ipse Dominus Dux in Prussia, et eius feudi hæredes, ubi eos necessitas vrgens premeret, ex bonis suis prædictis, quantum opus foret, impignorare, suis duntaxat subditis et Vassallis, vt eadem bona vnita et indiuisa permaneant. Quae etiam omnia et singula superscripta, et quaecunque alia, quae Vassallus et feudalus Princeps erga suum naturalem Dominum hæreditarium et superiorem dominum præstare ac obseruare tenetur, debet ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, ac eius feudi hæredes legitimi successores, firmiter et inuiolabiliter adimplere. Nosque vicissim illum et successores eius omni gratia et fauore Regio complecti, ac illos in iuribus et immunitatibus ipsorum conseruare, pro nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae pollicemur. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium Sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum Craconiae feria secunda post dominicam Palmarum proxima. Anno Domini 1525. Regni vero nostri anno 19. Præsentibus, etc.

Rex dabit ALBERTO Duci Prussiae 4000. florenorum Rhenensium.

SIGISMUNDUS, etc. Significamus tenore præsentium vniuersis. Quia cum diuino fauore Illustris Princeps Dominus ALBERTUS Marchio Brandenburgensis ac in Prussia Stetinensis, Pomeraniae, Cassubarum, Sclauorum, &c. Dux, Burgravius Nurembergensis et Princeps Rugiae, nepos noster charissimus, post controuersiam ad quam nobiscum deuenerat, tandem ad nos veniens medio Illustris Principum Dominorum GEORGII, Marchionis fratris germani, ac FRIDERICI Ducis Legnicensis sororii sui, se nobis reconciliauerit, magnaque ac euidentia testimonia et indicia de sua erga nos fide ac propensione exhibuerit, volentes eius Illustritatem in terris Prussiae, quas illi in feudum dedimus, et quae bellica facinra magnum detrimentum sunt passae, releuare, ac illum nobis et Regno nostro maiori beneficentia deuincere, dandum et donandum illi duximus annuum stipendium, quatuor millium florenorum Rhenensium in auro, vel pro singulis aureis xxviii. grossos integros monetae et numeri Regni nostri præsentis, harumque serie literarum damus, donamus, et assignamus, ad terminos vitae Illustritati suae, per nos et successores nostros quotannis soluendum, ita videlicet, quod primam ratam anni huius soluere debeamus ad festum S. Michaelis proxime futurum, alteram vero ratam ad festa Paschae anni Domini 1527. et deinceps singulis annis sequentibus ad festa Paschae dictam summam quatuor millium florenorum Rhenensium soluere nos et successores nostros Reges Poloniae submissimus, et præsentibus submittimus, ac obligamus, promittentes in verbo nostro, Regio pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae, quod eam donationem et firmam habebimus, et illi semper, quoad sua Illustritas vixerit, satisfacimus, et successores nostri Reges Poloniae satisficient. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus appensum. Datum Craconiae feria iv. post dominicam Palmarum, quae fuit xii. Aprilis, 1525. Regni nostri 19.

PRIVILEGIUM DUCI PRUSSIAE DATUM.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Craconiae, Sandomiriae, Lanciciae, Cuiaviae, Rusiae, totius Prussiae, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniae, etc. Dominus et haeres, manifestum facimus tenore præsentium. Quia licet quasdam terras nostras hæreditarias in Prussia Illustri Principi Domino ALBERTO, Domino Marchioni Brandenburgensi, & Duci in Prussia, &c. iure feudali concessimus, in earumque possessionem illum per consiliarios nostros induci fecimus, & eius concessionis, ac articulorum, & conditionum inter nos transactarum illi sufficientes nostras literas dedimus, in quibus præter alia, etiam immunitates illi a nobis concessae sunt descriptae, tamen cum contractus, cum illo per nos factus, vellet, vt, si quidpiam in privilegiis illis contineretur, quæ nobis restituit, & quibus renuntiavit, quod huic ipsi contractui & transactioni non repugnaret, sed quod ipsi Duci ex Prussia & terris eius occasione finium et aliorum iurium et privilegiorum necessariorum esset, quod id nos sub literis et sigillo nostro denuo concedamus: Ideo nonnullas infrascriptas prærogatiuas et immunitates prioribus literis contentas eius Illustritati renouandas, addendas, et denuo concedendas duximus, & tenore præsentium concedimus, ita sane, vt ipse Dux ALBERTUS, similiter et hæredes eius, terram concessam ab omni exactione & seruitio, exceptis his quæ nominatim in contractu concordiae expressa sunt, liberam teneat & immunem, & coram nullo alio, si ratione ipsius terrae impeteretur, quam coram nobis, aut successoribus nostris, Regibus Poloniae, respondere teneatur, atque vt liceat eidem, vna et hæredibus suis, per totam terram nunc concessam, ad commodum suum passagia et telonea ordinare, secundum contractus præscriptum, nundinas et fora statuere, monetam cudere pro contractus formula. Talia et alia iura taxare, directuras per terram in fluminibus, et in mari, sicut vtile visum fuerit, stabilire. Denique iurisdictionem, potestatemque illam habeat, et exerceat in terris suis, quam aliquis Princeps Regni nostri melius habere dignoscitur in terra quam habet. Quatenus autem iura concordiae, & contractui, non aduerfetur, vt bonos vsus et consuetudines ponat, assillas faciat, et statuta, quibus omnes eius subditi pace tranquilla gaudeant, et vtantur. Postremo concedendam etiam duximus, et concedimus, tenore præsentium eius Illustritati atque nobilibus, suis omnibus, libertatem ducendi et transuehendi per regnum et dominia nostra, terra vel aqua, omnes et singulas res, quaecunque ad vsu et necessitatem propriam eius Illustritatis atque eorundem nobilium, non autem ad mercaturam exercendam, opportuna et necessaria fore videbuntur, et his pariter omnibus, qui ex alienis prouinciis commigrare vellent, in terram et ditiones eius Illustritatis, equestris duntaxat conditionis seu nobilibus, liberam damus res omnes illorum proprias secum transferendi per Regnum & dominia nostra, absque solutione cuiuslibet telonei, et citra vllum impedimentum, facultatem et prærogatiuam. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus appensum. Actum et datum in ciuitate nostra Marienburgensi sabbato proximo ante festum S. Trinitatis. Anno Domini 1526. Regni vero nostri anno xx. vt supra in literis feudalibus Ducis Pomeraniae.

NOBILITAS CUM CIVITATIBUS APPROBANT CONCORDIAM.

Nos infra scripti ERHARDUS electus Pomesaniensis, FRIDERICUS Dominus de HEYDEK, ordinis Teuthonicorum in Prussia, HENRICUS de KITTLICZ, GEORGIVS de KYMHEIM, nomine Nobilium: NICOLAUS RICHAN, magister ciuium ciuitatis antiquae, CRISTIVS SCHENBERGK, Consul in Kuribhoff nomine maiorum

X x x x

iorum

iorum & minorum ciuitatum in Prussia: palam facimus & recognoscimus, quia cum retroacto tempore multa, grauique bella, inter Serenissimos Poloniae Reges, et inclytos Teuthonici ordinis Magistros magnos, tantis odiis, inueteratisque dissidiis in vtriusque populi, & Polonici & Pruthenici, calamitatem gesta sint, ut parum haecenus profuerint contractus, et pacis foedera summorum Pontificum, Imperatorum, Regum auctoritate semper interposita. Cuius mali origo hinc dimanauit, quod Prussiae terra (nam de eius propinquitate tantopere pugnatum est) rectore hereditario caruit, cum hinc Reges Poloniae, illinc magni Magistri & militaris ordo, ius suum praetenderent, mallerentque armis, quam pia Christiana-naque concordia, negotium transigere. Proindeque peruenit eorum malorum non parua portio ad nostram usque aetatem. Siquidem paucis ab hinc annis, oborto iterum ea de re bello, concurrentibusque, infestis signis, Serenissimo Rege SIGISMUNDO, & Illustrissimo Principe ALBERTO magno Magistro: quanta vastitate vtrique terra affecta sit, ostendunt ipsae ruinae & calamitas miserorum. Sunt vastati agri, abducti coloni, effusus sanguis Christianus, vim passae mulieres, stupratae virgines, prophanatae sacrae aedes: praeterea alia scelera et bellorum incommoda perpetrata, quae etiam audire, ne dum fieri, in populo christiano mens horret. Cuius belli immanitate moti, et miserorum fortunam miserti, summus Pontifex, sacratissima Caesarea Maiestas, Serenissimus Hungariae Bohemiaeque Rex, ad inducias quadriennales vtramque partem piis rationibus flexerunt, eo proposito, ut quadriennio illo induciarum veterem discordiam omnino tollerent, et pacem firmam inter nos finitimas gentes componerent. Erat spes bona nobis, fore, ut aliquando concordia pro discordia veniret. Ceterum cum Christianus orbis vndique bellorum tumultum, variisque perturbationibus vexaretur, factum est, ut tam pium consilium tantorum rectorum rerumpublicarum de concordia statuenda impediretur, quando quidem quadriennium induciarum irritum abiit, ut eius sine pro pace bellum videretur renasci, quod sane ita erat in manifesto, ut aut ipsum noua cum calamitate Christianorum fuisset suscipiendum, aut in contractum Thorunensem, cui titulus est, perpetuae pacis, coniurandum. Quando igitur versaremur inter duo eiusmodi pericula, ut aut arma patriae nostrae intoleranda deinceps forent capeffenda, aut necesse esset consentire in concordiam et praedictum contractum perpetuae pacis, nec in aliam partem se flecti permetteret Serenissimus Rex Poloniae et inclytum eius Regnum: Respexit Deus propicius oculis in pias preces calamitate afflicti populi, deditque ex improviso pios ac prudentes pacis per alium modum procuratores, Illustrissimos Principes et dominos, Dominum GEORGIUM Marchionem Brandenburgensem etc. et Dominum FRIDERICUM, Ducem Legnicensem, etc. quos vetus discordia et periculum redeuntis belli non minus mouit, quam si eorum res ageretur: quum sint vtrique partium sanguine et affinitate coniunctissimi. Hi diuina inspiratione inuenerunt articulos transactionis et pacis cum iustos, tum Christianos. Qui si bona fide custodiantur, non erit amplius timor de periculo renascituri belli.

In primis autem sua providentia curarunt, quo restingeretur fons, unde hactenus tot mala fluxerunt, scilicet, ut habeat terra Prussiae Principem hereditarium, qui iustis de causis superiorem recognoscat Serenissimum Regem Poloniae et inclytum eius Regnum. Quando quidem certis iam indicis et argumentis haud fallacibus iam tandem euidenter cognouimus, fundum et solum terrae Prussiae intra fines, limites, et circulo diuisionis inclyti Regni Poloniae contineri, et concludi. Quando autem nihil potius esse debet Christianis pectoribus, quam cum omnibus, si fieri possit, in primis vero cum vicinis, in pace et tranquillitate vivere, quoque nobis Magister noster Christus, et eius discipuli, tanta cura et studio commendarunt. Volentes accurrimus ad per tam pios Principes ob-

latas

latas pacis condiciones, qua hactenus indigni visi sumus, et nunc diuina commiseratione donamur: idque eo libentius fecimus, quod nos ad eandem transactionem amplectendam clarissimus vir, Dominus IOANNES STATILIUS Praepositus Vesprimiensis, Secretarius & Orator Domini LUDOVICI, Regis Hungariae et Bohemiae, Regis Domini nostri gratiosissimi adhortabatur duplici nomine, tum quod ad percutiendum foedus pacis missus esset, tum quod propositi articuli transactionis iusti ac Christiani a praefato Serenissimo Rege iudicarentur, qui ceu alter summorum arbitrorum concordiae statuendae in quadriennalibus induciis nihil aeque ad se pertinere affirmavit, quam, vel in ipsis induciis, vel post finem earum, inter Principes vtriusque sibi coniunctissimos, & populos vicinos, pacem procurare. Ideo consensimus & consentimus in transactionem & concordiam inter Serenissimum dominum SIGISMUNDUM Regem, & inclytum Regnum Poloniae, ex vna, et Illustrissimum Principem Dominum ALBERTUM, Marchionem Brandenburgensem, &c. haeredes & successores, ex altera partibus, super feudo, iuribus, & proprietate praedictae terrae Prussiae, ac aliis punctis, articulisque per praefatos Illustrissimos Principes Dominum GEORGIUM Marchionem, &c. FRIDERICUM Ducem Legnicensem, pacis mediatores, anno 1525. die nona Aprilis Cracouiae ad nostram petitionem & placitum conceptam, & confectam, ipsamque in omnibus punctis & articulis, proinde ac si inserta hic esset, nostro, constituendum, haeredum, & successorum nomine, laudamus, approbamus, & cum magna hilaritate animique gratitudine suscipimus & amplectimur, pro nobis, praefatis constituentibus haeredibus & successoribus nostris, sincera & Christiana fide, & sub honore nostro, nec non iurisiurandi sacramento firmiter & constanter promittentes, & efficaciter nos obligantes, quando eandem concordiam transactionemque, ut praefertur, in omnibus & singulis articulis & conditionibus fideliter & irrevocabiliter sine fraude & dolo ratam & gratam habere, & perpetuo observare, nec vnquam per nos, aut submissas personas, quouis praetextu siue colore, publice vel occulte ipsi contravenire volumus, nec debemus, renunciantes praeterea omnibus & singulis iuribus & privilegiis, & exceptionibus, quibus eandem concordiam impugnare, & infringere possemus. Porro si Illustrissimus Princeps Dominus ALBERTUS Marchio Brandenburgensis, &c. in Prussia Princeps, &c. quem de voluntate praefati Serenissimi Regis Poloniae SIGISMUNDI, in hereditarium dominum suscepimus, & praesentibus suscipimus, nec non Illustritatis suae veri & legitimi feudi haeredes masculi, & subinde Illustrissimi Principes Domini GEORGIUS, CASIMIRUS, IOANNES, vna cum omnibus suis legitimis feudi haeredibus e vita migraverint, & praefata terra Prussiae ipsis in feudum concessa, iuxta inscriptionem praedictae transactionis ad Serenissimos Reges & Regnum Poloniae deuoluta fuerit: quod nos Serenissimis Regibus eisdem, & Regno Poloniae, cui nos vnanimiter sponte & ex certa scientia, vna cum praedicto Principe nostro, tanquam superiori domino, subiecimus, & ex nunc subiecimus, nec cuiquam alteri adhaerebimus, obediemus, et subiecti erimus. Sed eosdem Serenissimos Reges, et inclytum Regnum, pro dominis nostris, quo ad vtile et directum dominium, merum et mixtum imperium, in perpetua subiectione profitebimur, et recognoscemus. Saluis tamen semper manentibus omnibus et singulis transactionis articulis, quibus in hoc casu terrae Prussiae cautum est. In quorum omnium fidem et robur nos superscripti Oratores, nomine constituentium et nostro, has literas sigillorum nostrorum appensione munuimus. Datum Cracouiae die ix. Aprilis, quae erat dominica Palmarum. Anno Domini 1525.

Xxxx 2

SIGIS.

SIGISMUNDUS I. IOANNI DANTISCO apud Romanum Pontificem
Oratori de pacificatione Prussiae.

Cum induciae cum Magistro Prussiae expirarent, ageretque cum summus Pontifex, tum Caesarea Maiestas, Serenissimusque Dominus Rex Hungariae, nepos noster, apud nos de induciis prorogandis, ad quas subditi nostri consentire nequaquam voluerunt, iudicantes eas bello futuras nociliores, proindeque nos ad prosequendam rem nostram armis institueremus: venit ad nos id sentiens ipse Magister cum Illustribus Marchionibus GEORGIO et FRIDERICO, Duce Legnicensi, transiitque nobiscum coram de tota controuersia: praestito nobis debito suo, et datis illi per nos in feudum terris, quas prius ante bellum nouissimum possedit.

De religione vero nihil inter nos est actum, tum quia interesse nostra non videbatur, tum quod etiam ordinis institutores non fuerimus, tum vero quod fere in tota ditione ordinis prorsus de tota religione catholica sit actum, et deploratum. Proindeque abusi sumus ea conditione deprauati temporis, in rem pacis, cum res aliter transigi nullo pacto potuit.

Proinde, si qui isthic hos actus nostros in re Pruthenica suggillare vellent, habes, quo innocentiam nostram tueri possis. Nam nos ordinis curatores non sumus, sed haereditarium ius nostrum duntaxat semper exegimus: Religio catholica nobis semper cordi fuit, pro qua nequaquam dubitamus vel sanguinem nostrum profundere, tantum abest, ut illi nostra opera vel consensu quicquam esset per hanc transactionem detractum.

CONSTITUTIONES MILITAREMET CIVILEM ORDINEM, TOTAMQUE
PRUSSIAM CONCERNENTES.

SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux, etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis, quia consulere volentes, multiplicibus erroribus et abusus, qui cum in diuinis, tum etiam humanis rebus, inoleuerant in terris et ciuitatibus nostris Prussiae, venimus huc ad easdem terras, omnibus aliis negotiis nostris intermissis, et auspice Domino Deo recte omnia, quae reformatione indigebant, confecimus. Praeter ea etiam ad futurum deinceps bonum regimen, constitutiones et ordinationem opportunam in ipsis terris relinquere operae pretium esse duximus. Proindeque de consilio et consensu omnium Consiliarium et Nunciorum communitatis, tam militaris, quam etiam civilis ordinis, infra scriptas constitutiones edidimus et promulgauimus.

In primis quisque PALATINUS habeat apud se exemplum, seu copiam, privilegii terrarum Prussiae, et illud vnicuique petenti ostendet, et coram eo legi faciet, quod nos manutenere, et secundum ipsius tenorem, dignitates, officia et capitaneatus, solis indigenis conferre dignabimur.

Ceterum cum ius Culmense, quo potissimum Prussia vititur, scripturis saltem authenticis nusquam reperiatur esse sancitum, multaque propterea oriantur incommoda: Venerabiles et egregios deuote nobis dilectos TIDEMANNUM, Gese, Custodem et Canonicum Varmiensensem, MATHIAM SLEWNICZKI, Canonicum Gnezniensem, ACHATIUM FRENUT, Canonicum Varmiensensem, FRANCISCUM SOLDAW, et PHILIPPUM HOLKNER designauimus, ut hoc anno ad calendas Octobris Marienburgi conueniant, et eiusmodi ius cum eius constitutionibus passim colligant diligenter, conscribantque, ut deinde typis excussum et euulgatum ad omnium notitiam perueniat, firmiterque a cunctis obseruetur.

Iudicia

Iudicia autem terrestria in singulis Palatinatibus quotannis bis feruentur, ita, ut in Palatinatu Culmensi primum iudicium feria tertia post dominicam quasi modo geniti, secundum autem feria tertia post Lamperti celebretur. In aliis autem Palatinatibus iuxta veterem consuetudinem celebretur, ex quibus quidem iudiciis terrestribus appellationes ordinarie fiant ad conuentus generales terrarum Prussiae. A conuentibus autem generalibus ad regium tribunal nostrum, donec ab alterutra partium conformes sententias obtinuerit.

Ut autem friuolae et temerariae appellationes nonnihil cohibeantur, quisquis a iudicio terrestri ad conuentum generalem appellauerit, tres marcas in iudicium reponat. Si vero a conuentu generali ad nos appellatum fuerit, sex marcae dependantur, et si appellans coram iudice appellato succubuerit, in usum publicum iudicii, in quo erant repositae, cedant, alioquin parti restituantur.

Nec Palatini iudicent causas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium, et prouocantes ad iudicium terrestre remittant, exceptis causis leuioribus, quae videlicet valorem decem marcarum non excedant. Haec quidem sine strepitu iudicii de simplici & plano ab eis componi possunt. In causis autem sanguinis & de facto recenti deprehensis, indilatam iustitiam ministrent: nec partes contententes ad componendum amice inter se controuersiam cogant, nec exigant villas penas nisi per iudicium decretas. Quarum penarum tertia pars iudicio terrestri, reliquae duae partes Palatino loci cedant.

Palatini & Capitanei citati, tam in iudicio terrestri quam conuentuum publicorum respondere sunt obligati, exceptis actionibus super bonis nostris regalibus emergentibus. Capitanei autem iuxta continentiam privilegii terrarum Prussiae sint indigenae possessionati, ratione quarum possessionum suarum sint iudicio terrestri subiecti.

Statuimus praeterea, ut communibus consiliarium votis Notarius terrestris nobilis possessionatus linguas necessarias callens, & alias, ad hoc officium eligatur, qui, cum iuratus fuerit, exclusis tam ecclesiasticorum Praelatorum, quam ciuitatum ac aliorum, Notarius solus secretorum consiliis et conuentuum publicorum iudiciis intersit. Literas & acta iudicialia diligenter conscribat, ac iura partium in iudicio producta fideliter custodiat.

Ut autem temerariae lites amputentur, commissarios siue iudices delegatos non deputabimus in causis ad iudicium terrestre spectantibus, et minus in eo iam pendentibus, nisi per appellationem ordinariam, de qua superius dictum est, a sententia definitiva seu interlocutoria iam lata ad tribunal nostrum deuolutae fuerint, exceptis causis limitum, bonorum nostrorum regalium: nec iudices delegatos seu commissarios, a quibus semel appellatum est, in eadem causa denuo deputabimus, aut causam ad illos remitemus. Non enim verisimile aut honestum videbatur, quod iudex pristinae suae sententiae retractet, aut aliter iudicet, quam antea iudicauerat.

Conuentus autem publici, seu generales, iuxta proximam ordinationem nostram in Prussia quotannis bis celebrentur. Verno videlicet tempore Dirsaui, ad diem S. Stanislai: tempore autem autumnii in Graudentz ad diem S. Michaelis. Conuentus autem, peculiariter per nos instituendus, locum & diem ex nostro arbitrio sortiatur.

Ad praedictos conuentus omnes causae, tam ex ciuitatibus, quam iudiciis terrestribus, per appellationem deuoluantur, et etiam sine speciali commissione nostra iudicentur. Deinde vero, & non antea, ad supremum tribunal nostrum remittantur parte prouocante: cui ad prosequendum appellationem a iudicibus legitimus terminus praefigatur. Quam appellationem, si intra vnius anni spacium non prosequeretur, prior sententia, iuxta iuris communis dispositionem, in rem transeat iudicatam, & executioni demandetur.

Y y y

Ante

Ante conuentum vero publicum per nos et successores nostros singulariter instituendum, in singulis palatinatibus, Culmensi videlicet, Marienburgensi & Pomeraniae, fiat nobilitatis conuentio particularis, quam secundum morem antiquum Palatini ex singulis districtibus Palatinatus sui ad aliquem locum conuenientem literis suis conuocent: ut nuncii ad huiusmodi conuentum mittendi eligantur. Qui autem vocatus non comparuerit, poenam duarum marcarum perdat. Cuius medietas Palatino eius loci, altera vero medietas aerario publico proueniat.

At cum frustra sententiae ferantur, nisi legitime executioni demandentur, volumus & irrefragabili constitutione sancimus, ut deinceps unusquisque cuiusvis conditionis vel eminentiae fuerit, rei iudicatae sine omni contradictione cum effectu pareat, & obsequatur. Alioqui locorum Palatini nullo alio a nobis mandato expectato, legitimam executionem faciant: adiuncto sibi ubi causae conditio postulauerit, capitaneo et nobilitate illius districtus: aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis nostris vasallis seu nobilibus illius Palatinatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito & amissione feudorum obligatos esse decernimus. Si vero maiori potentia sit opus, negotium ad nos referri volumus: ut opportunis rationibus rebus prouideamus. Palatinos similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis administrandam, iurisiurandum nobis praestitum adigat. Quos etiam si remissiores fuerint, quinquaginta florenorum Hungaricalium poena plecti volumus. Cuius multae medietas parti, cui iustitia denegata est, altera vero medietas aerario publico terrarum Prussiae cedat. Vbi autem quis executioni violenter resistere conuictus fuerit, poena banni, siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione puniatur, ex quibus bonis parti laesae primum fiat satis. Quod reliquum fuerit fisco applicetur.

Statuimus praeterea, ut nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quicuius alius cuiuscunque conditionis existat: personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius ullam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere, praesumat, alioquin super his conuictus, iuxta antiquum plebiscitum terrae Culmensis capitali poena puniatur.

At cum aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio Palatinorum aut terrestri capitur, sub certis poenis in potestatem aut carcerem ciuilem non tradatur: sed in manus Palatinorum. Si quis autem in ciuitate, ubi nulla arx est, capiatur, & autoritate conuentus, Palatinorum, iudicii in carcerem ciuilem conuictus: in potestate eorundem, & non ciuitatis permaneat, fideiussoria tamen cautione a carcere huiusmodi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, alioquin sub poena viginti florenorum Hungaricalium, quorum medietas Palatino, altera parti laesae cedat, absque ulla remissione persoluentur. Nobiles & eorum subditi auctoritate seu potestate ciuili non capiantur, detineantur, aut arrestentur: nec vicissim nobiles auctoritate propria capiant, aut detineant ciues, aut eorum subditos, sed unusquisque coram iudicio suo ordinario conueniatur, & iustitiam requirat.

Praeter ea ne in fluminibus Prussiae praesertim nauigabilibus, & item Fehres, Bree, & Bda, ac etiam Redae in districtu Puczkouensi obstacula fiant, ut tam piscibus quam nauibus & lignis liber transitus permittatur: nisi quis speciale priuilegium super hoc habuerit.

Nobiles autem qui habent priuilegium piscandi in lacubus nostris regiis, & rebus fide dignis probare possunt, se fuisse in possessione piscandi: & quorum vel limites, aut ager stagnis nostris regiis adiacet, his quidem piscatio permitti debet, sed paruis rebus duntaxat ad usum & mensam eorum propriam: non autem ad vendendum. Ea tamen conditione, ut retia Castrensis primos in hyeme habeant tractus, & quod tempore, quando pisces qui Germanice *Bressen*, Polonice

vero

vero *Klesz* vocantur, semen aut foetum emittunt, nulli liberum sit in lacubus nostris Regis piscari: ne huiusmodi piscium foetura in augmentando impediatur.

Praeter ea ut ecclesiastici bona terrestria ecclesiis adscribenda, & approprianda, siue incorporanda, absque speciali consensu nostro a modo, non nisi a suis vasallis emant, nec obsequia nobis ex ipsis debita intereant, pro se vero priuatim illa emere possunt, quae si in vita sua non alienauerint, aut cuiquam non donauerint, ad eorum propinquos & consanguineos deuoluantur.

Similiter, ne ciuis, aut ignobilis quispiam bona terrestria emat. Si vero iam empti possideat, non per conducticias personas, sed proprias, seruitia seu obsequia debita ad bellicam expeditionem de ipsis, sub eorundem amissione, praestet.

Nec omnino liceat a modo rusticis feras in nemoribus venari, nec laqueos in syluis, & agris ponere, canes aut retia venatoria habere, alioqui in potestate dominorum sit, Bombardas, canes, & retia huiusmodi auferre: & pro qualitate excessus mandatum praeparantes in decem marcis pecuniae domino fundi applicandis, toties quoties, punire, exceptis fossis pro luporum captura, quas tamen sine praedicio cuiusvis quilibet cum consensu dominorum suorum habere potest. Simili modo, nec Palatini, Capitanei, aut Nobiles, alter in alterius fundo absque voluntate domini fundi venari, nec in syluis feras domare, aut circuire debet, quod Klopfen vocant, sub amissione retium, equorum, & curruum. Bombardis autem nemo omnino, nec in propriis, nec alienis syluis sub poena centum florenorum Hungaricalium, irremissibiliter soluendorum a modo utatur. Cuius multae medietas nobis, altera aerario publico terrarum Prussiae proueniat.

Volumus item, ut in conuentu generali proximo, per vniuersos Consiliarios harum terrarum omnium, rerum vendibilium aestimatio, & iusti precii constitutio fiat: utque diligentior respectus ad mensuras, & omnia pondera habeatur: ut dolus ac deceptiones malitiae vitari possint.

Item ut Palatini & Capitanei diligenter fines terrarum obseruent, ne praedones & grassatores ingrediendo & egrediendo impune grassentur.

Item ne rustici cum cuspidibus, lanceis, gladiis, aut similibus armis publice aut priuatim incedant, easque deferant, nisi a dominis suis ad venationem vocati fuerint.

Districtius etiam inhibemus, ne Poloni a modo ab opificiis ciuitatum quarumlibet arceantur, sed pari conditione cum Germanis & aliis nationibus admittantur, non obstantibus huiusmodi opificiorum contrariis constitutionibus, sub poena L. florenorum Hungaricalium, qui eos non receperint infligenda: perque loci capitaneum pro fisco regio exigenda.

Ex quo item multorum quaerimoniis accipimus, quosdam officialium nostrorum, praesertim Tuchouenses, praetextu mandati prohibitorii, de iniectione salis peregrini in Poloniam, innocentibus, si quidem finibus terrae appropinquant, sallem adimere. Quod quia iniquum est sub graui indignatione nostra prohibemus, ne de caetero cuiquam adimatur, nisi ultra fines transgresso.

Nobiles praeterea districtus Slochow, instar rusticorum, ut ligna ad arcem ducant, aut alia seruitia rusticalia faciant, cogi nolumus: sed antiquam consuetudinem seruandam esse decernimus.

Ad praeccludendas autem varias hinc inde obloquendi vias, & controuersiarum occasiones, quae solent oriri a ciuitatibus & oppidis contra nobiles & tabernatores, tam saecularium quam spiritualium, qui coquunt, & aliis per tunnas vendunt, cereuissiam: ita ordinatum est, quod nobiles pro utilitate eorum propria coquere libere possunt ipsam cereuissiam, & si quid ex illa eis superabundauerit, id vendet ad suas tabernas, verum negotiationem cereuissiae non exerceant, quod statu eorum foret indignum. Tabernatores vero, qui ultra milliare distant ab

Y y y 2

oppidis

oppidis & rebus ciuitatibus, & qui habent in suis privilegiis facultatem coquendi cereuiciam, coquere illam possunt, quantum ad propinandum in eorum tabernis sufficit, nequaquam tamen per integras vel medias tinnas vendendi ipsam cereuiciam habeant: sub poena decem marcarum toties, quoties huic constitutioni contraxerint soluendam.

Cum etiam mercatores & praesertim peregrini, siue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam pelles, frumenta, lupulum, linum, & alia mercium genera in villis ac pagis clam & publice coemere, & negotiationes illicitas exercere soleant: auctoritate nostra regia firmiter prohibemus, ne id de cetero fiat. Statuentes, ut deinceps subditi dominorum merces, & res suas vendibiles, in proximas ciuitates ducant, & in foro publico venales exhibeant, legitima tamen domino rum suorum cum pellibus ferarum et bestiarum syluestrium habitatione. Alioquin emptoribus equos, & currus, venditoribus autem res venditas a praefectis nostris adimere confiscari volumus.

Mandamus insuper, & ita omnino habere volumus, ut Palatini debitores decimarum aratralium, & quorumvis ecclesiasticorum prouentuum censuras contumaciter sustinentes, ad huiusmodi debitorum solutionem remediis opportunis compellant: ne ecclesiastici prouentibus sibi debitis fraudentur.

Postremo ad tollendam errorem & incommoditatem ex varietate, utilitate, & adulteratione monetae prouenientem, unanimi consilio decretum & constitutum est: ut abolita in Prussia moneta vetere, triplex noua sub nostris & terrarum Prussiae insigniis cudatur: videlicet grossi, solidi, & oboli, siue denarii, ita ut viginti grossi vnam marcam, quadraginta autem grossi, siue duae marcae, florenum Hungaricalem constituant. Tres vero solidi grossum, & sex oboli solidum. Sitque ea moneta in grani valore & aestimatione par Polonicae, & similiter noua cudenda est, aequaliter proportionata: ut scilicet grossus Polonus Pruthenicum aequet, & solidus ternarios duos, obolus vero obolum valeat. Curratque huiusmodi moneta Pruthenica, regio edicto per totum Regnum, Mazouiam, & Lithuaniam, hoc tamen Illustris Prussiae Dux usque ad festum S. Martini proximum in deliberationem accipit.

Quae omnia & singula, ut praemissa sunt, in omnibus suis punctis, conditionibus, & articulis rata & firma esse volentes, de certa nostra scientia & deliberatione, consensuque, tam Consiliariorum nostrorum status virisque, quam etiam Nunciorum omnium terrarum nostrarum Prussiae, statuimus et decernimus robur debite firmitatis habere, debere. Harum testimonio literarum quibus sigillum nostrum est impressum. Actum et datum in ciuitate nostra Gedanensi feria tertia proxima post festum diuisionis beatorum Apostolorum. Anno domini 1526. Regni nostri anno xx.

SIGISMUNDUS REX AD CONSILIARIOS TERRARUM PRUSSIAE

DE DECIMIS EPISCOPO VLADISLAVIENSI PENDENDIS.

Magnifici & generosi sincere nobis dilecti. Accepimus literas vestras, quibus nescimus prolixè ne magis an indigne nobis, cum aduersus decretum nostrum, quod de soluendis decimis domino Episcopo VLADISLAVIENSI anno superiore iuste & aequanimiter tulimus, responderis, idque agitis, docentes, nos quatenus nouum aut desultorium Christianum, de lege gratiae, de sublato sacerdotio Leuitico, de non contribuendo pastoribus, nisi pascant, & aliis tritis iam apostatarum, cantilenis: non temperantes interim ab aculeis in suum Episcopum, et Pastorem. Vnde vehementer miramur, quae est ista noua christiana ratio: Quia per legem gratiae, quae tantum legi iram operanti contradicit: per libertatem Evangelicam, quae solum seruituti peccati opponitur, duplex, idque ingens peccatum aduersus

aduersus diuinas & humanas leges committitis. Alterum non reddendo proximo suo, atque adeo pastori quae sua sunt: alterum literis & decretis Principis sui non parendo. Si per legem gratiae liber est populus a soluendis decimis, quae ministris Dei debentur: eadem lege liber erit a soluendis tributis, quae aliis ordinibus & potestatibus debentur. Nam lege gratiae omnes pariter Christiani in vnam libertatem sunt asciti. Si ob hoc, quod sublatum est sacerdotium Iudeorum, non plus habeant Sacerdotii Christiani sacerdotes, quam id, quod commune est omnibus, neque illis suos prouentus deberi: pari ratione abolito regno Iudaeorum Christiani non plus erunt Reges, quam ceteri Christiani, nam per legem gratiae omnes ex aequo regale sacerdotium esse censentur. Quod si Christiani Principes decimas & prouentus successoribus Apostolorum non recte contulerunt, minus recte Apostolis ipsis primi illi Christiani pretia bonorum suorum omnium conferebant. Si nefas est, Pontificem ob non redditas decimas populum excommunicare, maius erit nefas, quod Apostoli ob negatam pecuniam ecclesiae dicatam, utraque morte condemnabant. Si non pendendum est pastori, nisi pascat, & doceat: non pendendus erit etiam a plebe suus census ordini seu statui militari, nisi militet, & populum Dei tueatur: si denique non sunt validae dotes & privilegia maiorum & antecessorum nostrorum ecclesiis collata, cuius erunt firmitatis illa aliis ordinibus sub paribus signis, pari atramento, & pelle, concessa? atque haec sunt illae euangelicae rationes, quae nunc orbem terrarum seditionibus, tumultibus, periuriis, & sacrilegiis implent.

Graui igitur & molestissimo animo ferimus, quod aduersus decretum nostrum tales literas, talibus impiis dogmatibus confutas, miseritis, quae non solum indigna sunt auribus nostris, & ab vniuersa ecclesia catholica damnata: sed etiam a nobis, & aliis Christianis Principibus publicis edictis vetita. Et proinde denuntiamus vobis hanc immutabilem sententiam, & voluntatem nostram, quod decretum ipsum nostrum iuste & legitime latum nulla ex parte mutaturi, neque dominum Episcopum, & iura ipsius nostro debito patrocinio deserturi sumus.

Et si in ea contumacia perseverare volueritis: nos id, quod ad iustum & christianum Principem attinet, exequimur. Datum Petricouiae decima Ianuarii Anno Domini MDXXVIII.

ARTICVLVS III.

An Dux Prussiae ad electionem Regis Poloniae pertineat? quodque ab eo ad regiam Maiestatem, vel alioquin communes illorum commissarios, appelletur. Praeter ea Regis Maiestas literas publicae fidei aliqua iniuria in Prussia grauius dabit.

RESPONSVM DATVM ORATORIBVS DVCIS DE PRUSSIA SVPER

FACVLTA TE ELIGENDI REGIS.

Quod legatio Illustrissimi domini Ducis Prussiae in primis continebat, de facultate eligendi Regis: super eo negotio expendens Maiestas regia vna cum vniuersis consiliariis suis singularem in se & regnum suum propensionem eius illustritatis, proindeque cupiens illi hac in re ex animo gratificari, reuoluit Maiestas sua ut se facturam receperat, cum iura & privilegia, tum vero acta & consuetudines regni veteres, comperitque adeo diligenter cautum & obseruatum esse omni tempore, ne quis alius excellentioris ordinis praeter consiliarios regni ius eligendi Regis haberet, ut etiam & duces Masouiae, qui principes erant indigenae Regii, & vetustissimi generis, ut denique & filii Regii domini naturales huius regni, post obitum patris neque locum, neque vocem eligendi Regis habere potuerint. Sed et magistri Prussiae, qui homagia Regibus et regno Poloniae praestabant, non solum ut principes, sed etiam ut consiliarii regni, qui pari modo

Z z z z

loca

loca in Senatu habebant, hoc ipsum ius electionis obtinere non potuerunt. Proinde cum illustrissimus dominus Dux Prussiae, ut prudens Princeps, satis intelligat, nihil esse perniciosius in omni republica, quam aliquid aduersus leges & instituta vetera, perpetua serie et usu approbata, committere, neque aliunde grauiores casus et perturbationes oriri, boni consulere dignetur eius illustritas, quod Maiestas regia et vniuersi consiliiarii regni, quam eius illustritati integerrimo animo afficiuntur, non possunt eam rem ut insolitam et institutis regni aduersam concedere. Praesertim cum id in omnibus conuentibus exigant vniuersi regnicolae, ut nihil aduersus iura et morem regni veterem statuatur.

Neque mirum aut indignum videri debet eius illustritati, quod habens locum suum in consiliis, terrarum comitiis, et conuentibus generalibus, ad electionem Regis non pertineat: cum itidem non pertinebant antecessores eius illustritatis, ac Duces Mazouiae, et hic fuit mos et usus in hoc regno ab initio receptus et obseruatus. Sed et in Germania, ubi vigent leges caesareae, non omnes principes ius habent eligendi Caesaris, qui locum suum habent in conuentibus publicis. Similiter in regno Bohemiae, et alibi, quod notius est, quam ut explicari sit opus. Alioquin nisi res esset aduersus iura et instituta regni, quae Maiestas sua noller vlla in parte turbari et labefactari, libentissimo animo Maiestas sua et consiliiarii vniuersi gratificarentur eius illustritati, propter hanc illius erga Maiestatem regiam et regnum eius, quam omnes cognoscunt, propensionem et obseruantiam, neque vilo pacto sibi aliter eius illustritas persuadere dignetur.

A DVCE PRVSSIAE AD REGIAM MAIESTATEM APPELLETVR,

QVAE ETIAM LITERAS PVBLICAE FIDEI DABIT. RESPONSVM
ORATORIBVS DVCS PRVSSIAE IN CONVENTV PETRICOVIAE
DIE X. IANVARII DATVM.

Quod ad appellationes ab illustrissimo domino Duce Prussiae ad Maiestatem regiam interpositas, et interponendas pertinet: nemo vel mediocriter in iure versatus ignorare potest, proprium esse ius vniuscuiusque superioris domini, ut ad ipsum a quouis subiecto et vasallo appelletur. Quippe quod non aliunde magis dominium et subiectio dignoscitur. Cum itaque priuilegium eius illustritati concessum clare testetur, eius illustritatem se cum omnibus conseruare debere erga Maiestatem suam, uti fidelem subditum et vasallum de iure decet, et articuli transactionis satis declarent, Maiestatem suam ea duntaxat priuilegia et immunitates eius illustritatis confirmasse, qui huic transactioni et superioritati Maiestatis suae non repugnarent: neque de appellationibus, quae iure et consequentia propria ad superioritatem pertinent, aliquid est exceptum: nemini dubium esse debet ad Maiestatem suam ius appellandi pertinere, quemadmodum et alia omnia superioritatis iura pertinent, quae non sunt in priuilegio nominatum exenta et excepta. Siquidem sublati appellationibus nullum extaret verae superioritatis vestigium.

Similiter et de dandis a regia Maiestate saluis conductibus intelligi debet, ea enim res non modo conueniens est et iusta, sed etiam pro conseruando communi statu et tranquillitate apprimè necessaria. Ex denegatis enim appellationibus et saluis conductibus a superiori dominio, oriri solent dissidationes, depredationesque communium subditorum, ex quibus et ad bellum peruenitur. Maiestas vero regia neque debet neque vellet vlla in re aduersa eius illustritati ac subdiis eius vnquam deesse. Quare hortatur Maiestas sua eius illustritatem, ut quae propria sunt Maiestatis suae et iuris eius superioris, his eius illustritas non nitatur Maiestatem suam priuare, et transactionem factam, quae satis clara est, istis disceptationibus in alium sensum torquere, et labefactare in praedictum Maiestatis suae et communis boni status detrimentum. Quod

si vique molestum id esse deberet eius illustritati, quod merito esse non debet, neque illam iustae rationes Maiestatis suae permouerent, licet esset cum dispendio iuris et auctoritatis Maiestatis suae, tamen potius quam eius illustritati Maiestas sua displicere in hoc deberet, ita se conseruare dignabitur in causis, tam appellantium, quam etiam qui sub saluis conductibus iustitiam quaerunt, ut est in causis, si quae inter Maiestatem suam et eius illustritatem inciderent, expressum in priuilegio transactionis articulo decimo septimo, qui incipit: *item quod ad iurisdictionem inter Maiestatem regiam & Principem attinet*, &c. deputare videlicet dignabitur consiliarios suos et illos, quo ad eiusmodi actus a iuramento sibi obnoxio absoluet, et iustitiam ministrare praecipiet.

Eos vero iudices cum in causis propriis eius illustritas suscipere non recusabit, in alienis merito refutare non debet.

ARTICVLVS IIII.

SIGISMVNDI REGIS AD ARCHIEPISCOPVM, MAGISTRVM, ET
RELIQVOS ORDINES LIVONIAE LEGATIONIS FRAGMENTVM.

Quia sacra Maiestas sua Reuerendum dominum Iohannem, Archiepiscopum Rigensem, et Episcopum Therbatensem, occasione nonnullarum differentiarum in Liuania exortarum, molestationes nonnullas tanto viro indignas pati accepit, eius Maiestas officii sui esse existimauit, ut, quoniam Rigensis et Terbatensis ecclesiae iam dudum protectione Regum Poloniae ac Lithuaniae Ducum vtuntur, causae atque differentiae ipsius domini Archiepiscopi non deesset, ne quid in eius praedictum atque iniuriam ageretur. Ideoque hos nuncios suos ad dominum Liuaniae Magistrum, et hunc conuentum Maiestas eius misit: qui actionibus iis contra reuerendissimam Paternitatem suam instituendis interessent, referrentque Maiestati suae, quid de ipsa causa et reuerendae dominat. suae statu decerneretur.

AD ARCHIEPISCOPVM LIVONIAE LEGATIONIS FRAGMENTVM.

Nuncii sacrae Maiestatis regiae omnia pro honore et commodo Reuerendissimi domini Archiepiscopi agent, dum modo vicissim dominus Archiepiscopus in his rebus, quibus subditi se grauatos merito conqueruntur, iusto moderamine vtatur: ne Maiestas sua rem videatur postulare indecentem.

CAPITVLVM IIII.

DE INFEVDATIONE CASTRI BYTOW ET CIVITATIS LVNEBURG.

Ad perpetuam rei memoriam. Nos SIGISMVNDVS etc. vniuersis et singulis praesentibus et futuris harum seriem inspecturis manifestum facimus, quia vigentibus olim bellis inter serenissimum felicis memoriae CAZIMIRVM Regem, parentem et praedecessorem nostrum, ac inter ordinem dictum sanctae Mariae Teuthonicorum in Prussia, illustris olim Princeps dominus ERICVS Stetinensis, Pomeraniae, Cassubiae, Vandaliae Dux et Princeps Rugiae, multa in ipsis bellis et controuersis, fauoris, benevolentiae et obsequii sui erga praedictum serenissimum parentem nostrum officia exhibere, et suppetias non vulgares illius Maiestati defunctae aduersus hostes eius praestare solitus erat, ac ob eam causam illi arcem Bytow vna cum oppido ibidem consistente, nec non ciuitatem Lunenburgk cum vniuersis fructibus et prouentibus ad illam pertinentibus, idem serenissimus parens noster ad arbitrium et beneplacitum suum concesserat, ut id literis et aliis monumentis abunde constat. Deinde vero ad eam benevolentiam et coniunctionem, quae inter serenissimos praedecessores nostros et praedictum

prædictum dominum Ducem ERICUM ac posteros eius intercesserat, etiam affinitas et necessitudo accessit, quæ ad hæc vsque tempora mutuis officiis et amore coaluit, ita ut prædictas arces et oppida repetita quidem aliquoties, tamen non grauatum, et nos, et serenissimi fratres ac prædecessores nostri possidere a nominatis Ducibus Pomeraniæ citra iurium regni sui detrimentum ferebant. Cum postremo nos ad has terras nostras Prusiæ venientes inuideret officiosissime illustrissimus Princeps dominus GEORGIUS, Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubici, Vandalici Dux et Princeps Rugiæ, nepos noster ex sorore charissimus, et suam ac illustris fratris sui germani domini Bernimi singularem erga nos propensionem animi et obseruantiam declarauit, remisitque nobis et successoribus nostris de dote illustrissimæ olim dominae Annae, sorori nostræ, a præfato serenissimo domino rege Casimiro patre nostro promissa quatuordecim millia aureorum Hungaricalium: volentes vicissim erga illustriates eorum vberiore amore nostrum testari, et illas, earumque successores nobis ac regno nostro arctiori beneuolentia et coniunctione deuincere, attamen iuribus regni nostri non deesse, illis & earum hæredibus masculis, arces & oppida prædicta Bytow & Lunenburgk cum omnibus, & singulis eorum subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuersis, sicuti illa ad arbitrium et beneplacitum, ut dictum est, serenissimorum prædecessorum nostrorum, et nostrum hactenus usu et fructu tenuerunt, de consilio et consensu dominorum consiliariorum, tam spiritualium, quam secularium regni nostri, tenendo, habendo, fruendo, vtendo, et possidendo, in perpetuum iure feudi pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniæ dedimus, et concessimus, ac illos de iis ipsis arcibus et oppidis Bytow et Lunenburgk inuestiuimus, et tenore præsentium damus et concedimus, illosque et eorum hæredes de ampliori gratia et beneuolentia nostra ab omni iuramento, nec non tributis et exactionibus quibuscunque, nobis et posteris nostris ratione dictarum arcium & oppidorum præstandis, dimittimus, & liberos facimus, pollicemur præterea dictos Principes in prædictis arcibus & eorum pertinentiis, quantum in nobis est, defendere et tueri, tenebuntur tamen & obligati esse debent præfati domini duces, & eorum successores ad singulas successorum nostrorum Regum Poloniæ coronationes vel venire ipsi, vel consiliarios aut officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de præfatis arcibus et oppidis ad regnum nostrum pertinens, ita ut iam dictum est, recognoscent, et literas eius recognitionis et renouationis ipsius feudi, quæ gratis debent illis dari, a nouis regibus accipient. Quo si aliqua legitima causa impediti hoc officium et debitum in coronationibus successorum nostrorum non fecerint, nihil ea neglegentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio breui tempore post coronationem id præstare curauerint. Vbi vero ipsi Principes domini GEORGIUS & BERNIMUS, Duces Pomeraniæ, sine legitimis masculis feudi hæredibus, vel eorum legitimi masculi feudi hæredes non relicta prole virili, decederent, stirpsque & progenies eorum mascula & legitima deficeret, extunc predictæ arces & oppida Bytow & Lunenburgk cum omnibus suis bonis, subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis, pertinentiis vniuersis ac cum pleno iure et possessione citra omnem difficultatem ad nos et posteros nostros Reges Poloniæ redire debebant: salua tamen iurisdictione interim perpetuo prouentibus, decimis seu episcopalibus cum villis, et bonis, piscatoriis ac libertatibus ad reuerendum IOANNEM Episcopum et ecclesiam Vladislauensem ex antiquo pertinentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est præsentibus appensum. Actum et datum in ciuitate nostra Gedanensi, die inuentionis S. Crucis. Anno domini 1526. Regni nostri anno XX.

CAPITVLVM V.

LITERÆ FEUDI ET HOMAGII DUCIS OSZUACIMENSIS ET ZATORIENSIS.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam nos, CASIMIRUS Dei gratia Rex Poloniæ, magnus Dux Lithuanici, Russici, Prusici etc. dominus et hæres, notum facimus per præsentibus nostras literas omnibus & singulis, quibus expedit. Quod veniens ad præsentiam nostram præclarus dominus Venceslaus Dux Oszuacimensis & Zatoriensis &c. frater noster dilectus, cupiens & petens regno nostro vniri & incorporari, literas & priuilegia quorundam Regum Bohemiæ in præsentia nostra posuit & ostendit, quatenus ipsum & ipsius successores in eisdem priuilegiis, & in aliis libertatibus conseruaremus, & confirmaremus, in protectionemque & tuitionem nostram, ac regni nostri reciperemus, prout ipsum, ipsiusque successores, antecessores Reges Bohemiæ tenebant, & tuebantur. Nos vero priuilegiis ipsius visis, & sufficienter examinatis, tanquam iustis & rationi consonis, tum & petitioni ipsius acclinati, attendentes ipsius liberum accessum & unionem ad nos & regnum nostrum, ipsum dominum Venceslaum Ducem Oszuacimensem & Zatorensem in nostram & regni nostri tuitionem & protectionem recepimus et recipimus, ac priuilegia per Reges Bohemiæ sibi & suis antecessoribus data & concessa confirmauimus & confirmamus. Insuper & a iuribus nostris feudalibus, quomodocunque ad nos spectantibus & pertinentibus, a bello, dum & quando expeditio bellica fieret & contingeret, aliarum terrarum regni nostri, a contributione seu dacia omni, in quam terræ regni nostri consentierint ex quacunque causa seu modo, ceterisque seruitiis & grauaminibus quocunque nomine vocantur, seu in futurum vocabuntur, tam de persona, quam de bonis mobilibus & immobilibus liberum fecimus, dimissimus, & in futurum facimus, & dimittimus. Et si quispiam habens bona in prædicto Ducatu ab obedientia domini Ducis Zatoriensis se subtraxerit, & ad nos recurrerit: talem non suspiciemus, neque defendemus, sed remitemus & compellemus eum ad obedientiam domini Ducis Zatoriensis. Et si aliquando aliquis nobilium, aut plebeiorum, de eodem Ducatu Zatorienfi ad nostram vel regni nostri iudicium prouocauerit & appellauerit: sic prouocantem & appellantem non admittimus ad nostram audientiam seu iudicium, sed remitemus, & in futurum mandamus remitti, ad eundem Ducatum Zatorensem, ut ibidem in omni negotio per subditos prædicti domini Ducis iustitia petentibus administretur: & generaliter ipsum dominum Ducem, & ipsius successores, tum & Ducatum Zatorensem, seu dominium, in omnibus iuribus & priuilegiis conseruamus, & in perpetuum volumus conseruari, quæ ab antiquo ad ipsum, et dominium ipsius pertinebant et spectabant. In cuius rei testimonium etc.

LITERÆ SUPER DUCATUM ZATORIENSEM. M.CCCC.LXXXXIV.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam, quoniam humani generis actiones memoria perpetua indigentes plerumque ab hominum notitia dilabuntur, nisi scripturarum seu testium munimine fuerint renouata: Proinde nos IOANNES ALBERTVS Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiaciæ: supremus Dux Lithuanici, Russici, Prusici: nec non Culmensis, Elbingensis et Pomeraniæ dominus et hæres etc. Significamus tenore præsentium quibus expedit vniuersis, præsentibus, et futuris, harum notitiam habituris. Quomodo quamuis a multis iam retroactis annis terra seu Ducatus, vna cum Duce Ducibusque, Zatoriensis cum omnibus eorunde in iuribus, inscriptionibus, et cum omnibus et singulis terrigenis, nec non ciuitate Zathor, aliisque oppidis, et cum castro seu fortalitio eodem nomine Zathor dicto, aliisque omnibus fortalitiis, nec non villis, hæreditatibus, possessionibus,

bus, et omnibus eorundem censibus seu vtilitatibus, fluuiis, siluis, eorumque vñbus tam ducalibus, quam etiam aliorum quorumcunque terrigenarum et subditorum cuiuscunque conditionis existant in toto ambitu dicti Ducatus consistentibus, cum omni iure, proprietate, et dominio, nobis, ditionique nostræ seu Regibus et toti Coronæ Poloniæ pertineant, et Coronæ nostræ præfatæ subiecti, cum omnibus eiusdem Ducatus subditis tam spiritualibus quam sæcularibus. Quam incorporationem, vnionem, confederationem, et subiectionem vetustam, semper ratam, firmamque et inuiolabilem perpetuoque duraturam habuimus, habemus, perpetuoque habere volumus: nihilominus præclarus Dux *Ianusius* eiusdem Ducatus Zatorienfis modernus dominus, hæres, & possessor ex successione suorum parentum Ducum Zatoriensium procedens, vna cum illustri Ducissa domina Barbara consorte sua legitima, easdem veteres inscriptiones, incorporationes, vniones, et subiectiones, constantes et recognoscentes nouis se inscriptionibus, foederibus, ligis, venditionibus, atque subiectionibus pariter cum præfato pleno et integro Ducatu Zatorienfi nobis et omnibus successoribus nostris Regibus et toti Coronæ Poloniæ cum plena potestate et auctoritate, perpetuoque duraturis matura deliberatione et consiliis, quibus intererat, præhabitis voluerunt inscribi, tantoque firmitus incorporari, et subiaci, prout iam nunc se inscribunt, et prout propriis inscriptionibus præfati Ducis *Ianusii*, consortisque suæ præfatæ, nec non omnium terrigenarum pariter et ciuitatenfium præfati Ducis *Ianusii* subiectorum, sufficienter est firmatum et expressum. Proinde vt hæc vnio, incorporatio, inscriptioque præfati Ducis *Ianusii* et consortis suæ, nec non totius Terræ et Ducatus eiusdem venditio, realisque satisfactio per nos sibi facta ad effectum deducatur, sitque solidior & firmitior perpetuo & in æuum, recognoscimus nos apud præfatum Ducem *Ianusium*, tanquam apud verum et indubitatum heredem præfati Ducatus Zatorienfis, et apud illustrem Barbaram consortem suam præfatam, emisit præfatum Ducatum Zatoriensem vna cum castro seu fortalio, et ciuitate tota Zatorienfi, et cum omnibus bonis, possessionibus, villis tam ducalibus quam terrigenarum et subditorum quorumcunque, quicunque seu quæcunque in præfato Ducatu consistunt, emptione, venditioneque perpetua et irrevocabili, perpetuo et in æuum, pro octuaginta millia florenorum Hungaricalium auri veri puri et iusti ponderis. Pro quibus sibi iam plene ex toto satisfacimus realiter et cum effectu: prout ipse Dux *Ianusius* vna cum præfata sua consorte eandem satisfactionem et solutionem propriis litteris et sigillis, consortisque eiusdem vna cum terrigenis et subditis suis fatetur et recognoscit: nosque et futuros successores nostros Reges & Coronam Poloniæ de accepta satisfactione et solutione quitauerunt, et liberos dimiserunt. Et tamen præter hoc, tenore præsentium promittimus, quod nos et successores nostri Reges, et tota Corona Poloniæ pro finali satisfactione præfati Ducis *Ianusii* et consortis suæ præfatæ pro dicto Ducatu Zatorienfi et bonis ad ipsum pertinentibus, debemus, tenemur, tenoreque præsentium pollicemur, et tenebimur, nosque obligamus præfato Ducis *Ianusii*, et dictæ consorti suæ, pro quolibet anno dare et soluere de zuppis nostris Vielicensibus et Bochnensibus ducentas Marcas pecuniæ communis monete et numeri Polonialis, et sedecim bancos salis donatiui, vsque ad extrema tempora vitæ eorum, seu vtriusque, seu ad mortem præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis præfatæ eiusdem. Ita tamen, quod pro quolibet quatuor temporibus singulorum annorum per quinquaginta Marcas, et per quatuor bancos salis, dare eisdem, seu vtrique eorundem, vel alteri eorundem qui supervixerit, præfatas ducentas Marcas, dare et extradere tenemur, et debemus, tenebimurque et debebimus. Et similiter nostri successores Reges, et tota Corona Poloniæ, dare eisdem, vel alteri eorum modo supra scripto soluere et complere tenebuntur. Si vero, quod absit, pro aliquibus quatuor temporibus vsque per vnum integrum annum præfatum censum ducentarum Marcarum, et sedecim bancos salis, prout præmissum est, soluere neglexerimus,

neglexerimus, vel non curauerimus, vel successores nostri neglexerint, vel non curauerint, extunc post cuiuslibet anni integri decursum, post huiusmodi negligentiam sequentem in aliis ducentis Marcis præfato Duci *Ianusio* & suæ consorti succumbemus, & successores nostri succumbent. Post præfatorum vero Ducis *Ianusii* et Barbaræ consortis suæ legitimæ obitum, extunc præfatus Ducatus Zatorienfis cum castro et ciuitate, et cum omnibus terrigenis, omnibusque bonis et subditis, tam spiritualibus quam sæcularibus, cuiuscunque conditionis existant, cum omni iure hæreditario, proprietate et dominio, cum titulo re, iureque venditionis, et emptionis in manus nostras, vel successorum nostrorum Regum, et toti Coronæ Poloniæ perpetua et irrevocabili successione, iureque hereditario perueniet, et deuoluetur. Quem iam exnunc, prout extunc, et extunc prout ex nunc, ipse dux *Ianusius* vna cum consorte sua præfata nobis, Regibusque et toti Coronæ Poloniæ condescendit, et resignat, et ita, sicut præmissum est, condescendunt et resignant. Et præter hoc, præfatus Dux *Ianusius* vna cum consorte sua proprio iuramento corporali, hanc venditionem, emptionemque, nec non inscriptionem et subiectionem, conseruationemque irrevocabilem atque perpetuam iam approbare, confirmare, et roborare effectualiter de facto debet et tenetur, debentque et tenentur. Et similiter Burgravius castri seu fortalicii et omnes terrigenæ, ciuesque Zatorienfes, iurare debent nobis, regibusque et toti Coronæ Poloniæ nunc iam et in posterum, quoties opus fuerit, ad tenendam nobis, regibusque et toti Coronæ Poloniæ fidem seu fidelitatem, et tam præfatus dux *Ianusius* vna cum consorte sua specialibus literis, suis, nec non omnes et singuli terrigenæ eiusdem ducatus Zatorienfis etiam propriis literis inscribere se debent, et propria sigilla ad litteram pargameneam appendere, promittendo obedientiam, fidelitatemque nobis Regibus et toti Coronæ Poloniæ præstandam, & post mortem præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis suæ præfatæ nulli alteri possessionem dicti castri, ciuitatisque Zatorienfis et totius terræ seu ducatus Zatorienfis dare, facere, et resignare, nullique fidem & fidelitatem ac obedientiam præstare et facere, quam nobis Regibus & toti Coronæ Poloniæ debent & tenentur, quilibetque eorum debet, & tenetur. Qui etiam terrigenæ omnes & quilibet eorum debet & tenetur, debentque & tenebuntur, specialiterque pro Burgrabio dicti fortalicii siue castri & ciuitatis Zatorienfis & pro semetipsis, iam nunc, et quoties opus fuerit, seu quoties præfatus Burgravius mutari et institui debebit, etiam viuentis præfati duce *Ianusio*, cauere ei, fideiubere atque corporaliter iurare: quod præfatum castrum fideliter tenebit, et nulli alteri in præfato casu mortis præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis suæ, quam nobis Regibus et toti Coronæ Poloniæ condescendere et resignare debebit, et tenetur. Debet etiam et tenetur præfatus Dux *Ianusius* vna cum præfata consorte sua in vita sua, quamdiu omnipotens Deus eam eis concefferit, nobis nec non Regibus et toti Coronæ Poloniæ in omnibus aduersis assistere, et nos contra omnem inimicum iuuare, vna cum præfatis terrigenis et subditis suis, seu cum toto suo ducatu et eiusdem incolis, quando, et quoties opus fuerit. Nos vero etiam præfatum ducem *Ianusium*, suosque terrigenas & subditos, totumque ducatum tenere et conseruare debemus et tenemur sub nostra terrestri, et totius Regni Poloniæ, tutela: et eum ab omnibus inimicis suis opprimere eum volentibus sibi assistere, & eam pariter et consortem præfatam eiusdem defendere et tueri pollicemur, et tenemur. Volumus etiam, vt in necessitate alicuius disturbance terrestris, vel cuiuscunque guerræ aut intranquillitatis, ipse Dux *Ianusius* in castrum et fortalium, ciuitatemque Zathor gentes nostras immittere debeat libere ad requisitionem nostram, vel nostri capitanei Craconiensis, vt tanto securius ab hostium incurfu ipsum castrum et fines Regni nostri tutius, et in meliori pace conseruare valeant, ad quod etiam faciendum se sua inscriptione vna cum præfata sua

conforte subdiderunt. Ex quo autem praefatae illustri Barbarae consorti domini Ducis Ianussii pro dote et dotalitio suis, quae habebat in praefato Ducatu Zatorienfi sibi inscripta et reformata, per nos et per Coronam nostram seu Regnum Poloniae completis praemissis, est sibi satisfactum. Ex tunc praefata Ducissa Barbara tenebitur, teneturque litteris sui mariti domini Ducis Ianussii, nec non etiam suis propriis praefatam satisfactionem recognoscere, nobisque litteras suae reformationis restituere, et easdem inscriptiones dotis et dotalitii praefatis litteris extinguere et mortificare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Actum Cracoviae, feria tertia ante festum S. Petri ad vincula, anno domini MCCCCLXXXIV. Regni vero nostri anno II. praesentibus magnificis et generosis *Ioanne de Pileza* Russiae, *Dobeslao de Kurozuanki* Lublinensi palatinis, *Petro de Kurozuanki* Thesaurario Regni Poloniae et Cracovienfi capitaneo, *Petro Myszkowski* Vielunenfi et *Nicolao Strzezowski* Sanocensi castellanis, *Stanislao de Chodecz* capitaneo exercituum nostrorum in terris Podoliae, *Andrea Koszyelecki* Bidgostienfi et *Ioanne Dunyn de Viazd*, capitaneis, ceterisque dignitariis, consiliariis, et cubiculariis nostris fide dignis testibus. Datum vero per manus venerabilis *Gregorii de Ludbrancz* Skarbimiriensis et S. Floriani in Kleparz praepositi, Regni nostri vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

VENDITIO DVCATVS OSZVIACZIMENSIS REGI POLONIAE CASIMIRO.

IN nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ne temporum labentium cursus rerum gestarum memoriam secum rapiat, et illos obliuionis errore confundat, mentibus humanis illud diuinitas inspirauit, praestititque remedium ut actiones, ordinationesque humanas per temporis lapsum perituras, et venditionum, emptionumque contractus, ne a posteris reuocentur in dubium, constans apex roboret litterarum, et fides testium iugiter renouet et confirmet. Proinde nos *IANUSSIVS*, Dei gratia Dux et dominus Oszyaczimensis, significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, publiceque recognoscimus et fatemur. Qualiter matura deliberatione cum illustribus fratribus nostris, baronibus et consiliariis nostris praehabita, etiam in optima valetudine constituti, nullo dolo, fraude, aut ingenio seducti, nec per errorem aut improvide, sed de mera et spontanea voluntate Ducatum nostrum et terram nostram Oszyaczimensem, quae portione paterna nobis obuenit, serenissimo Principi et domino, domino CASIMIRO, Dei gratia Regi Poloniae, magno Duci Lithuaniae, haeredi Russiae, et domino Prussiae, Regnoque suo et Coronae Poloniae, pro quinquaginta millibus marcarum latorum grossorum Pragensium, numeri Polonialis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcā computando, (quae quidem quinquaginta millia marcarum grossorum ab eodem domino CASIMIRO Rege et Corona Poloniae nos integraliter et effectualiter in pecunia parata et numerata pro huiusmodi Ducatu tulisse, et leuasse, et percepisse praesentibus recognoscimus, et profiteamur) vendidimus, praesentiumque tenore vendimus, et venditione perpetua, et irrenocabili praefato serenissimo Principi et domino, domino CASIMIRO Regi et Coronae suae Poloniae de illo cedimus, et ipsum resignamus, et inscribimus, cum omnibus et singulis dicti Ducatus et terrae Oszyaczimensis castris, fortaliis, ciuitatibus, oppidis, villis, teloneis, censibus, prouentibus, vtilitatibus, fructibus, seruitiis, homagiis, allodiis, exactionibus, collationibus, iuribus patronatus, culpis, emendis, piscinis, molendinis, lacubus, agris, pratis, siluis, borris, venationibus, aucupationibus, mellificiis, pascuis, rubetis, mericis, flauis, torrentibus, aquarumque quibuslibet decursibus, montibus, fabricis, ferrifodinis, plumbifodinis, auri et argenti, aeris et cuiuslibet metalli fodinis, monetis, iudiciis et bannis, seu inhibitionibus venationum, et pennis

nis inde sequentibus, consuetudine vel de iure vilitatibus, honoribus, conuentionibus, honorantiis, feudis, feudatariis, vassallis, vassallariis, nobilibus, rusticis et plebeis, hominibusque habitantibus, & habituris, cum potestate ibi mercata publica & nundinas celebrandi, faciendi, datias, pedagia, gabellas, & alia omnia onera realia & personalia, ordinaria, extraordinaria, atque mixta, quocunque nomine nuncupentur imponendi, exigendi, & exigi faciendi, cum mero & mixto dominio, supremo & infimo, omnimoda iurisdictione, plena gladii potestate, & exercitiis eorundem, cum vniuersis aliis vtilitatibus, quae ibi haecenus sunt, & in posterum naturaliter, aut industria humana fieri poterunt, quibuscunque nominibus aut cognationibus, vel vocabulis nuncupentur, prout idem Ducatus & terra longe late, & circumferentialiter in basso & plano, in gadibus & limitibus, & terminis est distinctus, cum omni iure ducali, dominioque mero & mixto, supremo & infimo, titulo & proprietate prout eandem terram & Ducatum nos & nostri praedecessores tenuerunt & habuerunt, nihil nobis aut nostris successoribus cuiuscunque domini, iuris, feudi superioris, & proprietatis, tituli, & memoriae in eodem Oszyaczimensi Ducatu quomodolibet reseruando, per dictum ipsum CASIMIRUM Regem & suam Coronam Poloniae, suosque successores Reges Poloniae habendum, tenendum, possidendum, & ad vsus suos beneplacitos conuertendum renuntiantes publice, & per expressum omni iuri, titulo, feudo, dominio, & proprietati, quod haecenus illic habuimus, & progenitores, antecessoresque nostri habuerunt, pure, simpliciter, & de plano, & sine aliqua conditione, ius, titulum, dominium, proprietatem, atque feudum dicti Ducatus et terrae Oszyaczimensis eidem serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, et suae Coronae Poloniae resignantes, absoluentes, omnes et singulos Barones, nobiles, sculteros, ciues, oppidanos, et kmetones, incolas et singulas personas ecclesiasticas et saeculares, quocunque nomine censeantur, aut quacunque dignitate vel conditione perfulgeant praefati Ducatus et terrae Oszyaczimensis a nostra obedientia et feudo, iuramento, et fidelitate, ac obligatione eosdem Barones et nobiles, sculteros; ciues et oppidanos, kmetones et incolas, personasque spirituales et mundanas eiusdem Ducatus, in obedientiam, feudum, et vtilitatem praedicti serenissimi domini, domini CASIMIRI et sui Regni ac Coronae Poloniae subiicimus et supponimus per praesentes. Et ne in posterum dubitari quomodolibet possit, quo iure, titulo, et conditione, castra, ciuitates et oppida, atque villae in dicto Ducatu et terra Oszyaczimensi consistentia, per nos eidem serenissimo domino, domino CASIMIRO Regi et suo Regno ac Coronae Poloniae venditae et resignatae, et subiectae sunt, conditionem eorum pro futura memoria duximus praesentibus exprimendum. In primis quidem fatemur, quod castra principalia Oszyaczimensia et valentes huiusmodi Ducatus, et terrae praedictae cum duabus ciuitatibus seu oppidis, videlicet ipsa Oszyazim cum teloneo et molendinis, et Kanthi cum teloneo et molendinis, nec non villae *Bielany*, *Lauki*, *Babicze*, *Lipnik*, *Osiek*, *Breszye*, *Monowicze*, & *Dwory*, sunt, esseque debent de mera proprietate, titulo atque dominio praefati domini CASIMIRI Regis et sui Regni ac Coronae Poloniae, quoniam cum praefata castra, ciuitates et oppida, telonea atque villae nulli alteri nisi nobis sunt censuales et obnoxiae ac subiectae, praefatus etiam dominus Rex cum omnibus pertinentiis, appendentiis, et emolumentis ea possidebit. Item recognoscimus et publice profiteamur, quod etsi villae *Polanka antiqua*, *Polanka noua*, *Vulofyenicza*, *Poramba*, *Grodzyecz*, *Sparouicze*, *Nidek*, *Vitkouicze*, *Glabouicze*, *Bulouicze*, *Czanicze*, *Malecz*, *Czacuga*, *Nouawysz*, *Rocziny*, *Sbrokowie*, *Brzezinka*, *Rajsko*, *Francyszkowice*, *Przeczysyn*, *Skiedziny*, *Vitkouice*, *Vilamouice*, *Helcznarouice*, *Bynarkow*, *Dzuekoffe*, *Mikluszowice*, *Pissarowice*, *Halcnowo*, *Biertolonice*, *Komorouice*, *Zebra*, *Restwina*, *Rabkowice*, *Starawysz*, *Ianussowice*, *Tharmassy*, et aliae omnes in praedicta terra Oszyaczimensi consistentes per certos terrigenas, et nobiles Ducatus

Bbbb

praedicti

prædicti teneantur et inhabitentur. Quia cum nos et progenitores supremum ius ducale fere in illis omnibus habuimus, caeterosque census, tributa, labores, seruitia, et obuentiones ex illis iure nostro ducali percipiebamus: unde etiam villas prædictas in signum altioris firmitatis cum omnibus censibus, prouentibus et oneribus eisdem domino CASIMIRO Regi et Coronæ Poloniæ resignamus, et eisdem renuntiamus. Item omnes litteras, priuilegia, munimenta, inscriptiones, obligationes, contractus et quascunque scripturas, quas nos vel consanguinei fratres aut successores super dicto Ducatu eiusdem titulo et proprietate, et dominio habuimus, habemus, vel habebimus, quem in derogationem, vel læsuram iuris, proprietatis, tituli et domini præfati domini Regis et sui Regni, ac Coronæ Poloniæ in dicto Ducatu Ofzuyacimensi, et præfenti nostræ resignationis vergenda, vel quomodolibet facienda, et quæ nobis aut fratribus, vel consanguineis nostris possent prodesse, & dicto domino CASIMIRO aut Coronæ Poloniæ obesse annullamus, cassamus, extinguimus, et mortificamus, easdemque nullius decernimus et profitemur roboris vel momenti, suspectasque, et vitiosas declaramus. Item ut huiusmodi nostra venditio et resignatio præfato domino Regi et suo Regno, et Coronæ Poloniæ de dicto Ducatu Ofzuyacimensi facta, iuxta desiderium cordis nostri funiculo multiplici roborata, perpetua, atque pacifica, nullum futuræ litis, inquietationis, aut dubietatis habens respectum perseveret: promittimus, spondemus, nosque verbo ducali circa fidem nostram et honorem sine dolo et fraude catholica promissione astringimus et obligamus, quod venditionem et resignationem nostram de dicto Ducatu et terra Ofzuyacimensi per nos, ut præmittitur, dicto serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi et suo Regno ac Coronæ Poloniæ factam, illustres Principes domini *Venceslaus Zatoriensis, Przemislaus Thoslenis*, germani nostri Duces, omnesque consanguinei nostri affines et proximi gratam, ratam, firmam habebunt, tenebunt, nec in aliquo directe vel indirecte quæsito colore occasione huiusmodi venditionis et resignationis contravenient, aut eam impediunt quouis modo. Nosque prædictum serenissimum Regem et suum Regnum, ac Coronam Poloniæ ab omnibus impedimentis, libus, molestationibus, perturbationibus, infestationibus, offensis et iniuriis, tam a præfatis dominis, *Venceslao et Przemislao*, germanis nostris, quam ab omnibus consanguineis et proximis nostris, et a quacunque persona, cuiuscunque conditionis existat, et quacunque fulgeat dignitate, spirituali siue saeculari, a quibus occasione præfatae nostræ venditionis resignatio et contractus præfati Ducatus et terræ Ofzuyacimensis ipse serenissimus dominus Rex et Regnum ac Corona Poloniæ, læsi, molestati, perturbati, offensi, et impediti fuerint, ipsum dominum serenissimum Regem, suum Regnum et Coronam Poloniæ nos intercedere, et euincere, nullam interponendo præscriptionem iuxta ius nostrum ducale tenebimur, eliberareque sub fide et honore. In cuius rei testimonium sigillum nostrum ducale præsentibus est subappensum. Datum in Gliuice feria secunda ante festum S. Mathiæ Apostoli, anno Domini MCCCCLVII. Præsentibus strenuis, generosis et nobilibus, *Ioanne Saffowski, Zauisza Bohemo, Nicolao de Kamien, Krystek Schelhem de Schothmank, Mislaborio de Orzeffe, Ioanne Karnic de Sambork, Michaële Laskowski, Nicolao Myskowski, Nicolao Saffowski, Ioanne Vuyec de Thonica, Procopio de Suyantostouice, Hinkone Siewatlik de Zast, Ioanne Tiema, Urbano de Kopcouice, Michaële de Zauyerce* notario nostro, et aliis fide dignis testibus circa præmissa.

Nos IANVSSIUS, Dei gratia Dux Ofzuyacimensis, recognoscimus tenore præsentium quibus expedit vniuersis, tam præsentibus quam futuris, notitiam præsentium habituris: Quod a serenissimo Principe domino CASIMIRO Dei gratia Rege Poloniæ, magno Duce Lithuaniae, haerede Russiae, Prussiaeque domino, et a Regno, Coronaque sua Poloniæ quinquaginta millia marcarum lato-

rum

rum grossorum Pragensium numeri Polonialis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcā computando, in vim totalis & integræ solutionis pro terra & Ducatu Ofzuyacimensi, per nos ipsi serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi & Coronæ Poloniæ venditis, recepimus, & de manibus magnificorum & strenuorum ac nobilium dominorum *Ioannis de Czufow* castellani & capitanei Cracouiensis, *Gregorii de Branyca* castellani Radomiensis, *Andræ de Tenczyn*, *Ioannis de Rythwiany* capitanei Sandomiriensis, *Ioannis de Tarnow*, *Ioannis de Melszyn*, & *Grot de Ostrow*, in effectu leuauimus. Unde & eundem serenissimum Principem dominum CASIMIRUM Regem Poloniæ &c. & suum Regnum, Coronam suam Poloniæ, Nos *Ianussius*, Dux prænominatus, quietamus, & absoluiamus, quietatosque & absolutos pronuntiamus per præsentis. Omnesque litteras, & obligationes cuiuscunque existant tenoris, quas præfatus Dominus Rex & suum Regnum, & Corona Poloniæ, aut sui fideiussores nobis super solutionem dictarum quinquaginta millium marcarum latorum grossorum, aut illarum aliqua portione, dederunt, mortificantes, & cassantes præsentium per tenorem, profitentes illas nullius esse efficaciam, roboris, vel momenti, & iam præfatum dominum CASIMIRUM Regem & Coronam Poloniæ nobis occasione emptionis terræ Ofzuyacimensis recognoscimus, & profitemur in aliquo non teneri. In cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum Cracouiæ feria quinta post Cinerum, anno Domini MCCCCLVII.

IVRAMENTVM DVCIS ZATORIENSIS.

EGO I. Dux Zatoriensis iuro, quia fidelis & obediens ero cum omnibus subditis Ducatus mei, & cum Ducatu meo serenissimo Principi domino A. &c. Regi Poloniæ &c. gratiosissimo, & ipsius successoribus Regibus, et Regno, ac Coronæ Poloniæ, pro bono statu Maiestatis Regiæ et Reipublicæ Regni Poloniæ et pro vilitate Maiestatis Regiæ, et Regni consulam, et quæ sentio Maiestatis Regiæ successoribus et Regno Poloniæ nocitura præcustodiam, et pro posse meo auertam, ac omnia fideliter ad partem Maiestatis Regiæ et Regni Poloniæ agam fideliter et obedienter, mandatis Maiestatis Regiæ et successorum suorum parebo, et ea implebo, litteras meas iuxta contractum per olim serenissimum dominum IOANNEM ALBERTVM inter me, et Regnum factum, sub meo et subditorum meorum sigillis dabo Maiestati Regiæ ad thesaurum, Regni, subditosque vniuersos meos ad iurandum iuxta contractum inducam, et iurari, aliaque quæ ex conditione debeo facere, faciam. Sic me Deus adiunget, et hæc sancta Christi crux.

IVRAMENTVM TERRIGENARVM DVCATVS ZATORIENSIS.

EGO P. iuro quia fidelis ero serenissimo Principi et domino, domino ALEXANDRO Dei gratia etc. gratiosissimo et Regno ac Coronæ Poloniæ et post mortem Ducis IANVSSII Zatoriensis domini mei gratiosi, neminem alium, quam ipsum dominum ALEXANDRVM Regem et successores Poloniæ pro domino suscipiam, et me ei subiiciam, ac pro posse meo procurabo omne bonum, et auertam omne malum, quod sciuerō, imminere Regiæ Maiestati, et suo Regno Poloniæ, omniaque faciam fideliter, obedienter, et diligenter, quæ ad subditum bonum et fidelem pertinent. Sic me Deus adiunget, et hæc sancta Christi crux.

CAPITVLVM VI.

DE XIII. CIVITATIBVS SCERVSII.

TAmetsi Reges Poloniæ, et semper fere, contra omnes hostes vicinos in statione excubare oporteat, et solum eorum prouentu metallorum, prouinciis ad meridiem

Bbbbb 2

ridiem et occidentem sitis, sterilius esse videtur: nihilominus CASIMIRUS tertius Rex Poloniae, confectis tot bellis, factis praeter ea aliis tot sumptibus, Regi Hungariae magnam pecuniae vim mutuo dedit: in qua etiam Scepusi XIII. ciuitates iure obligationis ac hypothecae in possessionem accepit. Et quia ad tempus praestitutum aë ei restitutum non est, aliaeque conditiones contractus et inscriptionum in thesauro regio repositarum, expletæ non sunt, Scepusium ipsum poenis ac vadiis in ipsis litteris obligationum contentis et interpositis, tantum immersum, illigatumque habet, ut si redimendum esset, vnius Regni pecuniae ad illud eliberandum vix sufficerent, propter quas obligationis conditiones et nodos, non tantum vsusfructus, qui ex obligatione possessori venit, verum etiam ipse fundus, qui æquiualentia summa ab emptore acquiritur, Regis et Regni Poloniae proprius esse censetur.

CAPITVLVM VII.

DE DVCATV MASOVLÆ.

SIGISMVNDI REGIS AD MASOVIAM LEGATIO.

Res ipsa per se nota est, nec dubitaturum aliquem inter nos arbitror, qui modo mediocriter peritia imbutus sit: quomodo aliquot retro sæculis gens et lingua nostra in has oras et regiones, quas modo incolimus commigrauerit, sedesque hic in his locis fixerit, cumque in infinitam pæne multitudinem coaluisset, omnesque finitimas nationes sibi infensas esse prospexisset, id quod lex naturæ et reliquarum gentium mos suadet, ad vnum omnia deferre constituerat, ut ita vni, qui sit optimus, summa rerum tradita eius imperio pareret. Sic enim et aduersariis resistere, et tranquillius vitam agere se posse existimauerit. Cuius rei argumento sunt, multæ et vetustæ litteræ veterum Regum, et Ducum signis communitatæ, quæ tum per arces, tum vero per templa religiosissime custodiuntur. Satisque constat Meschkonem primum, eundemque piissimum Ducem, et BOLESLAVM primum Poloniae Regem, omnes fere episcopatus istos, qui nedum in Regno Poloniae, sed etiam in finitimis prouinciis habentur, fundauisse, puta archiepiscopatum Gnezensem, episcopatum Cracouiensem, Vladislauensem, Poshniensem, Vratislauensem, Culmensensem, Lubucensem, in Pomerania Caminensem et alios plurimos. Cuius Regis imperio, cum vniuersæ gentes linguae nostræ parerent, incredibile dictum est quam longe, lateque terminos ditionis suæ propagarent: et quanto terrori vicinis nationibus existerent. Tandem vero (ut fere omnibus rebus vsu venit) dum eadem gens nostra in arcem summæ potentiae, decorisque euaserat, ut sunt res humanæ fluxæ, et fragiles, extincto illo ipso, tam prorege, quam Rege in deterius prolabi, et in diuersas factiones, qui Ducatus vocabantur, scindi coepit. Ita quod ex vno, eodemque amplissimo Regno multi Ducatus succreuerant. Demum cum successu temporis homines multitudinis Principum pertæsi essent, sublati e medio multis, iterum res omnis in potestatem vnius, hoc est, Regis, deuenerat.

Tamen Ducatus ipse Masouiae singulari quadam prouidentia diuina vsque in hæc tempora seorsum ab Regno Poloniae auulsus sub imperio Ducum Masouiae vigeat, quatenus stirps mascula non defuerat. Cum vero Deo ita ordinante nuper stirps illa ducalis in Masouia penitus extincta esset, iure naturæ et gentium æquum est, ut membrum a corpore suo iam dudum separatum rursus tandem corpori suo vniretur et sub imperium vnius capitis, hoc est, serenissimi domini domini SIGISMVNDI Regis Poloniae domini nostri gratiosissimi & Coronae regni Poloniae adiungeretur. Quod negotium tentatum quidem est in proxime praeterito Cracouiensi conuentu cum oratoribus Ducatus Masouiae per Regiam Maiestatem, et senatores Regni: sed oratores ipsi Masouiae renitebantur, nec super eisdem rebus aliquid tractare volebant, asserentes se nullam facultatem, vel mandatum super eiusmodi rebus habere ab his qui eos miserunt. Quare Maiestati suæ

suæ supplicauerunt, ut totum hoc negotium vniendi & incorporandi Ducatus Masouiae ad regnum & ducatum ipsum, & ad incolas eius, dimitteret, & conuentum talia tractanda Varfauiæ indiceret. Quod sua Maiestas ex singulari sua clementia effecit, conuentumque hunc Varfauiensem indixit, & agi voluit. Nosque huc ad vos in eo negotio misit, ut vobiscum super eiusmodi rebus ageremus. Cum itaque sua Maiestas regia plane perspiciat indecorum & pæne absurdum esse, si pars suo toto non congruat, suadet & hortatur, imo praecipit, ut cum (Deo volente) iam vnius capitis & corporis membra effecti estis, etiam vni legibus atque institutis vtamini, eis videlicet quibus mater ipsa nostra Polonia, reliquæque terræ Masouiae, puta Plocensis, Gostinensis, Ravensis, Sochaczouiensis, & Belzensis, vtuntur: praecipue quod ad expeditionem militarem & bellicam attinet, cupit sua Maiestas, ut æquo iure & ordine cum vniuersis terris Regni Poloniae subearis, & inuicem super his rebus conferatis, & omnia hæc de quibus supra mentio habita est, in praesentia nostrum constituatis & firmetis.

Id cum effeceritis multum honoris & dignitatis atque commodorum rebus vestris inde accedet, libertatibusque & cæteris summis prerogatiuis, quibus nihil est dulcius, perfruemini: & Regiae Maiestatis domini mei clementissimi gratiam vobis conciliabitis, vobisque ac posteris vestris, tum & bono ac tranquillo statui vestro optime consulitis.

ALIA LEGATIO.

Post dictam gratiam regiam, & literas fidei oblatas, dicendum, satis esse iam declaratum, terras Masouiae vnum esse corpus & vnam hereditatem regni Poloniae, vnam gentem, vnam linguam, vnos dominos ipsorum ab initio semper extitisse: partito vero regno inter Duces, ut alias terras, ita et ducatus, terrasque Masouiae, decedentibus masculis iure feudi ad corpus vnitatem regni denuo rediisse, quæ omnia ex litteris, inscriptionibus, & exemplis ita clare constant, ita in recenti memoria existunt, ut nullis rationibus & argumentis inficiari possint.

Cum itaque placuit diuinæ Maiestati reliquam masculam sobolem Ducum Masouiae ab humanis auferre, & reliquæ terræ Masouiae iure feudi, & iuxta inscriptiones veteres ac recentes in Maiestatem regiam & Regnum Poloniae recidissent: licet Maiestas sua potuisset e vestigio possessionem earundem terrarum accipere, & illis, sicuti reliquis terris & subditis suis, imperare, tamen voluit Maiestas sua, ut decet clementem & benignissimum principem, rem alioquin iam prius transactam iterum placide & æquanimiter transigere. Non enim designata est Maiestas eius primum legationibus benignissimis illos ad debitum ipsorum cohortari, deinde etiam ipsamet ad eos descendere, & iustis rationibus, modisque clementissimis ius suum & debitum illorum ab eis exigere: quibus cum iuste reluctari non potuissent, tandem vniuersi iusiurandum Maiestati suæ & Regno suo Poloniae praestiterunt.

Quamuis autem petissent tum & pariter in contentu Cracouiensi dari sibi in Ducem & dominum illustrissimum Principem SIGISMVNDVM AVGVSTVM, filium Maiestatis suæ charissimum, tamen Maiestas eius id tum illis, & demum in conuentu Cracouiensi denegauit, quod nollet videri is, qui iuribus regni sui quicquam detraheret, quin magis conducere putet, ut filio suo & omnibus subditis suis regnum & dominia vnita, quam scissa & diuisa, relinqueret.

Siquidem Ducatus Masouiae mera est haereditas & corpus Regni Poloniae possessusque est ab initio a praefatis Ducibus iure feudi. Quo quidem iure iam maior pars ipsius ducatus antea successiue ad praedecessores Maiestatis suæ & Regnum Poloniae recidit. Nempe terra Rauensis, terra Sochaczouiensis, terra Gostinensis, terra Plocensis, terra Visnensis, quæ omnes terræ sunt Masouiae, sed eo

Cecce

iure

iure ad regnum deuolutæ, atque id non solum mascula stirpe non deficiente, sed etiam fratribus superstitis paritis inter se bonis, sibi inuicem nunquam succedere potuerunt, eoque minus nunc succedere possent, cum vniuersa stirps mascula defecit. Quod scientes & intelligentes domini Duces nouissime defuncti, obtinuerant a Maiestate sua, eam gratiam magnis precibus & seruitiis suis, quod ipsi duo fratres sibi inuicem succedere potuissent, & concessum illis erat hoc priuilegium a Maiestate sua, non sine magnæ clementiæ testimonio, prout litteræ eo nomine confectæ satis declarant.

ARTICVLVS I.

CONFIRMANTVR IVRA MAZOVITARVM.

Sigismundus
Petricouiz
1529.
Ex statuto
Masouiz.

OMnia iura, priuilegia, donationes, consuetudines, libertates, prærogatiuas, & successiones omnes omnium nobilium, quorumuis subditorum nostrorum in Ducatu Masouiz, tam publice quam priuate, iuste & legitime datæ & emanatæ, in quorum seu quarum extant possessione pacifica, in vita Ducum & dominorum suorum, confirmamus, & in robore conseruamus perpetuo. Similiterque omnia statuta terrestria eiusdem Ducatus, consuetudines & articulos, quo ad iudicia terrestria & castrensia in omnibus causis, controuersis, & rebus quibuscunque in suo ordine antiquo, statuto, tenore, & consuetudine conseruamus & confirmamus, iuxta antiquam eiusdem Ducatus consuetudinem, quibus non debent derogare nouæ consuetudines regni perpetuo.

IVRAMENTVM PRÆSTITVM PER SVBDITOS DVCATVS MASOVIÆ

FERIA QUINTA IN VIGILIA EXALTATIONIS S. CRVCIS MDXXVI.

Iuramentum
Masouitarum.

EGO S. spondeo & iuro, quia serenissimo Principi & domino, domino SIGISMVND, Dei gratia Regi Poloniae, magno Duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, &c. domino meo gratiosissimo, eiusque Maiestatis successoribus Regibus Poloniae fidelis, obsequens, & subiectus ero, ac omne bonum & commodum suæ Maiestatis successorum ipsis Regum et Regni Poloniae procurabo, ac promerebo, et quæ sensero illis nocitura fore præcustodiam, et præcauebo, ac pro posse meo auertam, omniaque fideliter et obsequenter curabo et faciam, quæ ad bonum et fidelem subditum pertinent, ita me Deus adiuuet et sancta Christi crux.

DVCATVS MASOVIÆ MAIORI POLONIÆ ADSCRIBITVR.

Consentimus, vt iste Ducatus adiungatur et adhæreat, sicut et aliæ terræ, terris maioris Poloniae, quando praefertim et Ducum tempore Duces ipsi erant cum terris maioris Poloniae tempore belli. Nec ob aliam causam terra Vischnensis ipsis terris maioris Poloniae sit adiuncta.

RATIO TAMEN ÆQUA MASOVITARVM HABERI NON POTEST AT-

QUE POLONORVM DVANTIBVS CONSTITVTIONIBVS ILLORVM.

Nuntii ex terris Masouiz cum multa a nobis postularent, quæ concedi solent per nos aliis subditis nostris regnum incolentibus, et statutorum communi iure fruuentibus, a nobis hoc responsum tulerunt, quod dum sunt iure et consuetudine ab aliis regni nostri subditis seiuncti, non in omnibus eorum eadem ratio haberi possit, quæ habetur subditorum regni. Sed si aliquando iuribus et consuetudinibus se coequare regni nostri subditis voluerint, quod in eorum arbitrio est positum, tum eorum ratio æqualis cum aliis est futura. Interim autem in eorum moribus, iuribus, priuilegiis, et consuetudinibus, priuilegio nostro confirmatis, illos conseruabimus.

CAPITV-

CAPITVLVM VIII.

REX SIGISMVNDVS DUCI BARENSI AD QUASDAM INSCRIPTIONES
CONSENTIT.

SIGISMVNDVS Dei gratia Rex Poloniae manifestum facimus per præsentis vniuersis. Quia pro necessitudine et amore mutuo, qui nobis est cum illustrissima Principe, domina ISABELLA Mediolani et Bari Ducematre, et socru nostra charissima, illi gratificari volentes, vt in vita sua possit partim de seruis suis, partim etiam de religione et sacricolis bene mereri, et suæ suorumque saluti consulere, tenore præsentium consentimus, vt, quandocunque illi libuerit, possit inter seruos, et ad pia opera, quemadmodum illi melius videbitur, decem millia aureorum in auro ex prouentibus annuis Ducatus Barensis distribuere, vel ad distribuendum inscribere seu obligare. Promittimusque verbo nostro regio pro nobis, et illustrissimo filio nostro SIGISMVND, nos eandem distributionem seu obligationem per eius illustritatem factam, firmam et ratam habituros. In cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est impressum. Datum Cracouiz die IV. Februarii. Anno Domini MDXXIII. Regni vero nostri XVII. SIGISMVNDVS Rex significat.

VNIVERSITATI CIVIVM CIVITATIS BARENSIS ET MODVNENSIS.

Magnifici, nobiles, et egregii, fideles nostri dilecti. Accepimus litteras quibus nobis dolorem vestrum de obitu illustris Ducis Isabellæ, et fidem vestram erga nos declaratis, de qua non aliter nobis persuademus, neque dubitauimus, quin in eo euentu vos ita exhiberetis, vt probos et fideles subditos decet. Nos etiam volumus ea erga vos gratia, & æquanimitate vti, et tales vobis officiales præficere, vt nobis subesse nunquam iure vos poenitere queat.

IOANNI DANTISCO ET LVDOVICO DECIO IOSTO ORATORIBVS SVIS.

Nobiles fideles dilecti, hesterno die allatæ sunt nobis litteræ Iosti ex Bario, quibus significat statum illius, et omnes res recte se habere, nihilque aduersi illic ortum, præter tumultum contra Iosue, qui et ipse tandem est sopitus. Allatæ quoque nobis sunt litteræ a ciuitatibus Barensi et Modunensi, quibus fidem suam erga nos abunde testantur, quam, et aliorum pariter Iostus ipse declarat, prætereaque scribit esse magnas quærimonias omnium subditorum aduersus Iosue, et alios officiales. Proindeque efflagitant, vt cum illis iustitia ministretur, petatur confirmatio iurium et priuilegiorum, petuntur boni et æquanimis officiales. Quocirca omnium prima erit illic cura vestra, vt videlicet compositis et sopitis rebus, si quæ in perturbatione sunt, iustitiam unicuique ministretis, et officiales tales constituatis, quorum probitas et fides spectata est, et populo essent ex sententia. De priuilegiis confirmandis respondimus, nos id facere velle, quod et vos illic eis polliceamini, et transumpta illorum nobis mittatis, quibus visis libenter confirmabimus, quæcunque iusta et honesta fuerint.

CAROLO V. CAESARI.

Serenissime ac excellentissime Princeps. Significatum est nobis nuper ex Mediolano illustrissimum dominum Mediolani Ducem petere decreuisse, vel forte iam petiuisse a Maiestate vestra, vt consilio regni Neapolitano demandare dignetur, quo Ducatum Barensen, ad nos iure legitimæ successionis deuolutum, acciperet in sequestro: in quo idem dominus Dux Mediolani nescimus quid iuris sibi competere asseuerat, et deducere nititur, illustrissimam olim dominam Isabellam de Arragonia Ducem Mediolani et Bari socrum nostram non hæreditario iure,

Ccccc 2

sed

sed duntaxat vitae suae spatio illum possedisse. Nos non dubitamus ius certum et indubitatum penes nos et serenissimam dominam BONAM coniugem nostram esse. Quod quidem non verbis sed litteris, non vnus, sed pluribus, sine controuersia probare poterimus, quorum beneficio post mortem ipsius olim dominae matris et socrus nostrae possessionem illius Ducatus continuauimus, quaque priuari citra insignem iniuriam nostram non possumus. Cum enim ad disquisitionem ventum fuerit, melius diplomata, seu priuilegia nostra, quam nuda verba, vim iuris et iustitiae declarabunt.

LEGATIO SIGISMVNDI REGIS AD CAROLVM V. CAESAREM DATA
STANISLAO BOREK CANONICO CRACOVIENSI.

Cum proximis his mensibus illustrissima domina ISABELLA de Arragonia, Ducis Mediolani et Barri suae serenitatis mater, et socrus, ab hac vita discessisset, relicto iusto et haereditario iure Ducatus Barenfis serenissimae BONAE coniugi serenitatis suae, filiae vero suae, ad capiendamque possessionem ducatus, serenitas sua ipsius serenissimae coniugis nomine, nuntios et procuratores, nulla mora facta, misisset, illique, ea ipsa possessione accepta, et aliquanto tempore continuata, rerum et negotiorum eiusdem ducatus curam et administrationem suscepissent, vicerex vestrae Maiestatis regni Neapolitani eandem possessionem illis ademit, et sequestrem constituit, qui ad diffinitionem eidem ducatu praesert: quasi lis esset sub iudice, cum reuera nulla vnquam fuerit, nec esse possit.

Totum enim ius ipsius ducatus apud serenissimam dominam Reginam est ex legitima successione: cuius vim et seriem ex litterarum et priuilegiorum exemplis, quae mecum attuli, vestra Maiestas probe cognoscat.

Miratur autem vehementer serenissimi domini mei celsitudo, cur et qua ratione tanta iniuria sit ei irrogata: cum totius orbis hominum ius esse peculiare non ignoret, possessionem bonorum nemini nisi ad disquisitionem vocato, iureque victo adimi solere. Si enim illustrissimus dominus Mediolani Dux aliquid iuris haberet, quo sibi persuaderet hunc ipsum ducatum fore suum: aliis modis, quam vi, iustitia sua sibi quaerenda erat.

CAROLO V. CAESARI SIGISMVNDVS PRO RESTITVTO DVCATV
GRATIAS AGIT.

Serenissime ac excellentissime Princeps etc. nuntius noster quem in causa Barenfis ad vestram Maiestatem miseramus tandem rediit: duas res gratissimas afferens: quarum haec potissima est, quod declarauit vestram Maiestatem in ea beneuolentia erga nos permanere, quam nobis ex ea sanguinis coniunctione, quae nobis cum illa intercedit, pollicebamur: est deinde nobis per quam gratum quod vestra Maiestas Ducatum Barensem nobis restituere dignata est, non adeo propter ea commoda, quae illinc habituri sumus, quam quod hi dissidentes animos nostros inuicem videre vellent, qui alienis malis laetari solent. Agimus igitur vestrae Maiestati quas maiores possumus et debemus gratias, relaturi etiam quacunque parte et occasione id facere possumus, ut amori nostro nunquam intermori-turo, sed perpetua serie permansuro ad summam coniunctionem nihil defuturum esse videatur. Caeterum quia is orator noster, qui iam pridem apud vestram Maiestatem fungitur munere, sibi a nobis iniuncto ob eas necessitates, quae subinde se offerunt, adhuc munus ipsum aliquantisper est obiturus, referretque a nobis nonnulla vestrae Maiestati: idcirco rogamus illam plurimum, dignetur eius verbis, quae soler benignitate, aequae ac nostris propriis fidem adhibere. Valeatque felicissime Maiestas vestra et voto suo in omnibus optatis potiatur, nosque habeat commendatos. Datum etc.

EIDEM

EIDEM CAROLO V. CAESARI.

Serenissime ac excellentissime Princeps &c. rediens dudum ad nos a vestra Maiestate nuntius et secretarius noster BORGIVS, declarauit nobis a Maiestate vestra, nos in possessionem Ducatus nostri Barenfis & Principatus Rossani restitui mandauit, & litteras ad eam rem opportunas nobis attulit, de quo officio & amore fraterno Maiestatis vestrae fuimus admodum consolati, & illi e vestigio gratias quas debuimus per litteras nostras egimus: verum facti nunc sumus certiores illinc ab officialibus & procuratoribus nostris, ipsam possessionem nobis vigore litterarum Maiestatis vestrae restitutam denegari, remque praetexta quarundam litterarum aliarum Maiestatis, quae ex diametro sunt contrariae inuestiturae, & aliis litteris nobis concessis in longum produci. Quibus scriptum dicitur (quod admodum nobis mirum videtur) ut nisi vocato prius illustrissimo domino Duce Mediolani, de restituenda nobis possessione nihil fieret: ut hac mora & difficultate inuestitura pariant nobis aliquod incommodum, hi qui & fauorem nobis Maiestatis vestrae inuident, & nostram mutuam coniunctionem, & necessitudinem aegre patiantur. Cum autem & nos vocati non fuimus quando possessio nobis indicta causa adimebatur, qui ad illam legitime successimus, obtinuerimusque insuper inuestituram a Maiestate vestra, facto illi debito homagio, quae concedi non solet nisi possessoribus, vel quibus possessio iure debetur. Proindeque sequestrem cum ipsa inuestitura nequaquam cohaerere potest. Quocirca rogamus etiam atque etiam Maiestatem vestram ut fratrem nostrum honorandissimum, non patiat nos ita & coniunctionem & necessitudinem nostram mutuam apud se per aemulos nostros labefactari, ut etiam illud saltem quod nobis iure optimo debetur, & Maiestas vestra iam semel concessit, & restituendum commisit, consequi nequeamus: iubereque dignetur Maiestas vestra denuo, ut citra istas productiones & difficultates, nobis ipsa possessio bonorum nostrorum reddatur, qua potius, parati erimus coram Maiestate vestra aut eius collateralis consilio, non ipsi solum illustrissimo domino Duci Mediolani, sed etiam unicuique alteri pro iure nostro respondere.

CAROLO V. CAESARI SIGISMVNDVS REX.

Serenissime ac Excellentissime Princeps, fecerunt nos certiores officiales & procuratores nostri, hactenus arcem Barensem non esse nobis restitutam, non possumusque non vehementer mirari, ut cum semel Maiestas vestra Caesarea pro sua aequitate ac in nos animi sui propensione, super inuestituram ipsius arcis Barenfis dederit assensum, & beneplacitum suum, unde sitistud impedimentum, quo minus decretum Maiestatis vestrae Caesarea locum habeat. Propter ea rogamus Maiestatem vestram omni studio, ut tandem possessionem eiusdem arcis Barenfis nobis reddi & libere dimitti faciat, & ut Maiestas vestra Caesarea aures hominibus maleuolis non accommodet, qui inter nos dissidium quaerunt, coniunctionemque ac mutuam beneuolentiam & necessitudinem nostram dirimere contendunt, faciet Maiestas sua, rem sua virtute et nostra in se perpetua obseruantia dignam.

LEGATIONIS AD CAESAREM FRAGMENTVM.

Nuntius noster hoc ager diligenter, ut restituamur in possessionem Ducatus Barenfis, et si Dux Mediolani aut quouis alter praeendit se aliquod ius habere ad Ducatum, ipsum Barensem, cum vocabit nos, aut serenissimam coniugem nostram dominam Reginam in ius, stabimus paratissimi omni iudicio.

Et cum Maiestas Caesarea vult ministrare iustitiam illustrissimo domino FRANCISCO

Dddd

FRANCISCO Duci Mediolani de Ducatu Barenfi, roganda erit, vt similiter administrare velit nobis iustitiam in Ducatu Mediolanensi et in dotibus auiæ serenissimæ coniugis nostræ dominæ Reginæ, hoc est, in ciuitate Cremonensi, quoniam Maiestas sua Reginalis plus iuris habet ad Ducatum Mediolanensem quam habet Dux FRANCISCUS in Ducatu Barenfi. Aequum enim est et valde conueniens, ut cum Maiestas sua Cæsarea, vult ministrare iustitiam in vno, velit etiam ministrare illam, et in alio.

Item excusabit nos nuntius, quod tam diu homagium debitum Cæsareæ Maiestati non præstissemus, nam id non negligentia vlla, sed cum propter longinquitatem itineris tum propter multas occupationes bellicas et curas, quibus ad hoc tempus districti fuimus, facere distulimus. Nunc vero mittimus mandatum sufficiens ad illud præstandum, nam de iure, viuente illustrissima olim matre nostra domina ISABELLA, præstare non atinebat, nec eramus obligati. Iurabitque nuntius homagium nomine reginalis Maiestatis prius, et demum si necessarium erit, iura etiam præstabit nostro nomine postremo. Quamuis autem in vita eiusdem illustrissimæ matris nostræ, populi et vasalli Ducatus nostri Barenfis promiserunt et rogauerunt solenni stipulatione, quod serenissimam dominam Reginam, post mortem et felices dies dictæ illustrissimæ dominæ ISABELLÆ Ducissæ, habituri essent in suam veram et vtilem dominam dicti ducatus ac ciuitatum et terrarum ad illam spectantium, tanquam vnicam legitimam et vniuersalem hæredem illustrissimæ olim dominæ Ducissæ, eique præsentem, recipientem, et stipulanti ad sancta Dei euangelia corporaliter manibus iunctis tacta, sponte iurauerunt, et iuramenta corporalia præstiterunt. Quia tamen id fecerunt absque consensu Cæsareæ et Catholicæ Maiestatis, roganda erit Maiestas sua Cæsarea et Catholica, consentire dignetur et admittere, vt dicti vasalli et populi denuo iuramentum faciant, et promittant modo, quo supra dictæ serenissimæ dominæ Reginæ, quod eam recognoscent veram dominam et patronam dictarum ciuitatum et terrarum, eique de omnibus et quibuscunque fructibus, redditibus, introitibus, et prouentibus illarum respondebunt, et responderi facient secundum iura et constitutiones Regni Neapolitani, sicuti decet vasallos facere et exequi.

Item impetrandæ erunt commissiones efficaces, vt præfecti Cæsareæ Maiestatis non molestant deinceps nos in ducatu ipso Barenfi, sed vt deinceps securum illum semper habeamus ab omni perturbatione.

Item quoniam illustris olim mater nostra moriens, multas donationes et legata fecit testamento suo seruatoribus suis, et aliis multis personis etiam ad vitam illarum, alienando multos prouentus Ducatus nostri Barenfis, quod facere non potuit obstantibus pactionibus et conuentionibus matrimonialibus, quæ inter nos et illam intercesserunt: roganda erit Maiestas Cæsarea ne eiusmodi testamentum et legata approbet, et confirmet, et si forte iam confirmauit et approbavit, ignara existens de iure nostro et pactione prædicta, vt cassare et inuolidam facere priorem suam confirmationem surreptitiæ obtentam, nostra et iustitiæ causa dignetur: prout apparet in capitulis matrimonialibus quæ ostenduntur.

Item petet nuntius noster a Maiestate Cæsarea, quod restitui faciat quatuor pascua montis serici, quæ sunt ablata nomine Maiestatis suæ Cæsareæ, eo prætextu, quod prius ad vsum Maiestatis suæ tenebantur.

Omnia autem supradicta ager nuntius, et tractabit communi consilio et opera cum Ioanne Dantisco nuntio nostro, quem antea ad Maiestatem Cæsaream misimus.

Iustitia autem, quam serenissima coniunx nostra domina Regina habet ad ciuitatem Cremonam, est ista: ea enim ciuitas Cremona data fuit in dotem ab illustrissimo domino Duce PHILIPPO Vicecomite, illustrissimæ dominæ BLANCÆ filię suæ, quæ collocata erat in matrimonium illustrissimo Comiti FRANCISCO SFORCIÆ

proauo

proauo suæ Maiestatis, ex quo connubio nati sunt filii multi, qui omnes habuerunt dominium & prouentus dictæ ciuitatis pro rata parte: ex istis autem successoribus non extat persona aliqua legitima, nisi ipsa Serenissima domina Regina, & Dux FRANCISCUS; propterea medietas est de mera iustitia suæ Maiestatis, imo & plusquam medietas, ea ratione, quod felicitis memoriæ illustrissima domina Isabella Ducissa, suæ Maiestatis mater, fuit filia illustrissimæ dominæ Hyppolitæ Sforcie Ducissæ de Calabria, filię legitimæ dictæ dominæ Blancæ, & ob id dicta serenissima domina Regina, haberet iustitiam & ius in duabus partibus, ex tribus dictæ ciuitatis.

MANDATI FRAGMENTVM

Sed cum illustris dominus Dux Sforcia pro Ducatu Barenfi, ad quem nolum ius habet, nos impetat, nos vero ad Ducatum Mediolani plenum & perfectum ius habeamus, nihilominus tamen pro Ducatu Barenfi respondere non abnuimus, modo rogamus Cæsaream Maiestatem, quam & tu verbis nostris roges, ut cum primum de Ducatu Barenfi nobis lis mouebitur, sua Maiestas vnico atque eodem iudicio, vnoque actionis contextu, causam etiam Ducatus Mediolanensis atque ita & ciuitatis Cremonensis, ad quam etiam ius habemus, diiudicare, determinare, & disfinire iubeat: id nos paribus, vel etiam maioribus officiis & meritis suæ Maiestati rependere semper præsto erimus.

SIGISMVNDVS COMITI DE NASSAU

Illustrissime princeps nobis charissime, facti sumus certiores, illustrissimum principem FRANCISCUM Sforciam velle nos impetere, & in ius vocare pro Ducatu nostro Barenfi, cui nos non abnuimus quidem respondere iure, & iustitiam nostram declarare, verum cum nobis etiam ius comperat ad Ducatum Mediolanensem & ciuitatem Cremonensem, Rogamus plurimum tuam Illustritatem, facere velit operam suam apud Cæsaream Maiestatem, vt cum nobis instituatur actio pro Ducatu Barenfi, committere dignetur Maiestas sua Cæsarea, quo vno eodemque iudicio, pro Ducatu quoque Mediolanensi ac ciuitate Cremonensi, ad quam etiam ius clarum habemus, cognoscatur & definatur: informabit de his & aliis nostris negotiis plenius tuam Illustritatem, orator noster Magnificus Ioannes Dantisus, de mente nostra sufficienter instructus, quem benigne audire, & plenam illi fidem adhibere velit: nos vero vicissim omnibus in rebus, quibuscunque poterimus tuæ Illustritati hanc operam referre curabimus, Datum.

CAPITVLVM IX.

DE SAMOGITIA & POMERANIA.

Si Cosmographi non seorsim Samogitiæ & Pomeraniæ meminisse solerent, diuersumque genus hominum Samogitas a Lithuanis, & Pomeranos a Pruthenis asseuerarent: & nisi præter ea ita rem sese habere ipse quoque audiam: certe ego eas Prouincias, ipsam videlicet Samogitiam sub capitulo de Lithuania, cuius vtiue pars esse præsumitur: & Pomeraniam sub capitulo de Prussia, cui saltem contermina est, reposuissem: ne nimium diligenter prouincias Regni enumerando, vel cymini sector, vt est in proverbio, vel intempestiuus opum Regni ostentator, cautis lectoribus, vt hospitibus delicatis esse videar. Ac proinde iam longe alia scripturienti, pene oblito in memoriam earum prouinciarum recordatio subiit. Vtunque autem illæ prouinciæ, suis Magistratibus ac Iuribus diuisæ, ac descriptæ sint: cum tamen nulla publica literarum monumenta de eis habeam, meminisse potius hic earum prouinciarum, quam ipsa earum Iura, quibus Regno coherent, recensere cogor, hoc unum interea sufficere

Dddd2

arbitratus

arbitratus, si earum alteram Regum Poloniae, alteram autem Ducum Lithuaniae, semper proprias ac tributarias fuisse, & esse, meminero

CAPITVLVM X.

DE MOLDAVIA SIVE VALACHIA

HOMAGIVM PALATINI MOLDAVIAE

Post plures tractatus inter Serenissimum P. & D. D. CASIMIRUM tertium, Regem Poloniae & Barones Poloniae, suae Serenissimae Maest. et Regni nomine ex una, & inter magnificum Ioannem Stephanum Palatinum Moldaviae, armigerosque ipsius, suo & terrae Moldaviae similiter nomine parte ex altera, partim personaliter, partim etiam per Regiae Maestatis nuncios, diebus aliquot ab aduentu ipsius in praesentem diem habitos, dominus Palatinus Moldaviae qui supra, propter defensionem a Poloniae Regno habendam, feria secunda proxima post festum nationis Virginis gloriosae Mariae, ad homagium serenissimo principi Domino CASIMIRO Poloniae Regi etc: inclytaeque suae Polonae Coronae praestandum, se, posteros, & terram suam iuramento ad fidelitatem, subiectionem, & obedientiam perpetuo seruandam, habendam & obstringendam consensit, hora tertiaria, eademque die hora meridiei, vel paulo serius homagium et corporale iuramentum praestitit, iuxta informationem per Maestatem Regiam datam. Primum itaque Maestatem Regiam, cum adhuc ille abesset, solium suum in Corona qua coronatus est, ascendente, ibique in apparatu integro, quem circa coronationem induit, sedente, Maestatis sede septa spiritualibus & saecularibus Praelatis & Summaribus infra scriptis, Stephanus Palatinus a Maestate Regia per magnificos nuncios ad veniendum, faciendumque, ea quae debet, ausatus et conductus cum omnibus suis armigeris, Boiariis, vulgari eorum lingua dictis, eques venit: ad latus vero per vnum suum fidelem habebat, cui Banderium quoque magnum sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldaviae pulchre auro depicta erant, praeferebantur. Sui vero omnes terrigenae bona haereditaria, in Moldavia habentes, et alii omnes Curientes notabiliores, Banderia parua, quilibet suum equum insedendo, manu tenebant. Ipsi, et Regis clangentibus tabis, accedensque ad solium Maestatis Regiae, ex equo descendit, dein Banderium manibus corripuit ac mox cum Banderio versus solium processit, id etiam sui omnes post eum fecere: immediateque solium accedens, flexis suo more genibus et capite prono, Banderium usque ad terram inclinat, similiterque facientibus subditis: tenorem homagii his verbis proferebat, Maestatem Regiam immota sedente, sed stantibus dominis: his verbis in facie Maestatis Regiae.

Clementissime mihi Rex, ego Serenitati Vestrae homagium facio, et praesto cum omnibus terris, et hominibus meis, et peto tuitionem Serenitatis Vestrae, et circa iura, in iureque meo et dignitatibus conservari. Hic adhuc banderium tenuit, pro genu autem flexione, de ritus sui more, capite inclinato, tacto signo crucis sanctae, iurandum fecit corporale, his verbis:

Gratiosissime Rex, ego homagium praesto, et iuro, ac etiam promitto fideliter sine dolo et fraude Vestrae Serenitati, successoribusque Serenitatis Vestrae Regibus, et sacrae Coronae Regni Poloniae, cum omnibus terris, baronibus, et hominibus meis, fidelitatem, esseque fidelis et obediens Serenitati vestrae successoribus, et Coronae Poloniae Regni. Sic me Deus adiuuet, et sancta Christi crux.

Mox iuramento finito, haec respondit Maestas Regia verba, residens in sede Maestatis suae: Nos te et terras tuas in nostram protectionem recipimus, et circa omnes dignitates et iura omnia terrarum tuarum, tanquam Palatinum nostrum relinquimus.

His dictis osculata est eum Maestas Regia.

Osculo

Osculo facto, recepit Banderium Maestas Regia manibus, de Palatini manibus, in manusque Mareschalci Regni illud dedit. Hic primum armigeri omnes Palatini Moldaviae stantes circa solium Maestatis, sua banderia parua e manibus in terram strauerunt, Mareschalcoque Regni praedicto banderium magnum de folio Maestatis, iuxta ac conclusum erat, ad Thesaurum Regium deferente, et parua illa per cubicularios Maestatis Regiae collecta, itidem ad thesauri locum ferebantur seruanda. Noluit quippe Palatinus et armigeri sui consentire, ut intra tractandum diriperentur: quin petiit, ipsorum ut Banderia homagialia honeste seruarentur: propter maioris amicitiae auctoramentum. Quo facto Maestas Regia non longe a se Palatinum tanquam amicum & suum homagiale penes se locavit, & confedentibus illis, armigeri ipsius omnes sub forma iurauerunt tacta cruce.

Nos Barones, Vasalli, & tota terra Moldaviae praestamus homagium nostrum & totius communitatis Terrae Moldaviae nomine, Serenissimo Principi Domino, CASIMIRO & Successoribus Regibus Poloniae & Coronae Regni Poloniae, promittimusque & iuramus omnem fidelitatem, subiectionem, & obedientiam in perpetuum Serenitati Suae, Regno, & Regibus Poloniae. Ita nos Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

Quod quidem iuramentum, quidam eorum manibus cruci apposis, quidam uero expansis supra, fecerunt. Eo facto Regia Maestas omnes Palatini armigeros, uniuersam denique Curiae suae iuuentutem, militiae symbolis insigniuit.

Huius actus Regij & Poloniae Regni, tam notabili celebritati pro ceremonialium more, Reuerendissimi & Reverendi in Christo Patres & Domini, ac Magnifici, Venerabiles, Srenui, Generosi, ac Nobiles interfuerunt: Ioannes Vatropa Archiepiscopus Leopoliensis, qui sancta tenebat ad iuramenta. *Matthias de Stara Lomza* Episcopus Camenecensis, & Ioannes Targouicki Electus Chelmenfis, eidem Suffragantes: *Jacobus de Dembno* Castellanus & Capitaneus Cracouiensis, qui ceruici Regio sacrum imponebat dirigebatque diadema. *Matthias de Bnin* Posnaniensis, *Ioannes Amor de Tarnouu* Cracouiensis, *Spytko de Iaroslauu* Sandomiriensis, qui Sceptrum Regni gerebat, differebantque quippe hi Domini Cracouiensis, & Posnaniensis, Palatini, quod uterque illud ferre nitebatur, alter alteri se praefereundo, unde unanimi consensu Palatino Sandomiriensi Sceptra dedere pro hac uice duntaxat, *Ioannes de Pilca* Russiae generalis, *Jacobus de Buczacz* Podoliae, & *Dobeslaus de Buffouu* Belzensis Palatini, *Raphael de Iaroslauu* Sandomiriensis, qui etiam Regni Mareschalcatum gerebat, *Nicolaus de Kurozuanki* Siradiensis, *Ioannes de Koscielce* Dobrinenfis, *Nicolaus de Zmigrod* Praemisliensis, *Michael de Buczacz* Halicienfis, Castellani: *Creslaus de Kurozuanki* Decanus Gnesnensis, Cancellarius: *Petrus* de eadem *Kurozuanki*, Thesaurarius qui sub hac differentia pomum tenebat, Cancellario ipso homagii & iuramentorum formam atque tenorem pronunciante, *Gregorius de Lubraniec* Praepositus Skarbimirienfis, Vicecancellarius Regni Poloniae: *Stanislaus de Brosno* Mareschalcus, *Ambrosius Pampoufski* incisor Curiae Maestatis Regiae, *Ioannes Podlodoufski* Zarnouienfis, *Ioannes Olefski* Malogostenfis, Castellani: *Nicolaus de Tenczyn* Gladifer, *Ioannes de Tarnouu* Vexillifer Cracouiensis, alique quam plures Nobiles iuuenes, & Regni indigenae fide digni.

CAPITVLVM XI.

DE DVCIATIBVS PRAEDICTIS A REGNO, AB SESEQVE DISLIMITANDIS.

LITVANIAM A MAZOVIA COMMISSARIJ DISLIMITENT.

Proidentibus difficultatibus & grauaminibus subditorum nostrorum Regni & Magni Ducatus Lithuaniae, quae occasione granicierum inter eadem dominia

Sigismundus
Craconiae
1510.

Eeeee

nia

nia & Masouiam, tum inter Magnum Ducatum & Regnum saepe contingunt, nolumus & decernimus, ut quoties opus fuerit, per nos Commissarii deputentur, & mittantur nostris expensis prouidendi, ad faciendas easdem granicies et iniurias componendas, occasione illarum hinc inde exortas, quatenus absque quærentium onerum iustitia eis ministraretur.

DE EODEM.

Sigismundus
Petrie. 1529.

Dietæ & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuaniae, Prussiae & Masouiae, in locis solitis pro omnibus iniuriis & uiolentiis subditorum ex utraque parte fieri debent de caetero, & innouari, iuxta antiquam consuetudinem & processus Terrestres.

DE EODEM.

Sigismundus
Cracoviae
1543.

Commissarios iam nunc ad fines Regni emittemus, qui tam de finium regundorum, quam de aliis causis nomine iniuriarum suscitatis certum aliquid constituerent. Quocirca iam eos nominare, & dare uolumus.

DE EODEM.

Sigismundus
Augustus Pe-
trici. 1550.

Quia tenemur paci & tranquillitati subditorum nostrorum consulere, Commissarios ad dislimitanda dominia Regni nostri a uicinis dominiis, puta Hungariae, Marchiae, Silesiae, Pomeraniae, Lithuaniae, & Prussiae, necnon ad resarcienda damna et iniurias mutuas designauimus: Cui quidem nostro instituto ut quam citissime satis fieri possit, dabimus operam diligentem. Commissarii autem nostri etiam diligenter curabunt, ut pro iis damnis, quæ per communes Commissarios Serenissimi Regis Romanorum, & nostros in Silesitis sunt decreta, hominibus nostris satisfactio iusta & competens impendatur.

X I.

IOANNIS CRASSINII POLONIA.

AD SERENISSIMUM ET POTENTISSIMUM,
HENRICVM PRIMVM VALESIVM,
DEI GRATIA VTRIVSQUE POLONIAE REGEM.

Bononiae, Apud Peregrinum Bonardum, Venia ab Superioribus concessa.

SERENISSIMO PRINCIPI D. HENRICO VALESIO,
DEI GRATIA VTRIVSQUE POLONIAE REGI POTENTIS.

IOANNES CRASSINIUS EQVES POLONVS S. D.

UANTAM, & quam uberem uniuersus terrarum orbis, ex felicissima post hominum memoriam Maiestatis vestrae in Regem Poloniae electione, voluntatem cepit; vel ex eo facile quisque iudicare potest, quod tantæ rei fama accepta; nunc certatim omnes, & de Polonia, & de uniuersa Reip. Polonae administratione, auidissime percontantur. Cum enim expectatissimus

tissimus atque optatissimus nuntius in hæc loca venisset, Maiestatem Vestram mirifico uniuersorum Poloniae ordinum consensu ad regnum euectam, & mox incredibili omnium lætitia regalibus ornamentis affectam esse; non tam singuli amplissimæ dignitatis sublimitatem in ea admirabantur, quam quantum id esset, quod Deus præstantissimis ipsius virtutibus detulisset, diligentissime inuestigabant. Fit enim, ut propter mediocria nostrorum hominum cum Occidentalibus populis commercia, & tanta locorum interualla, non minus illæ gentes, in iudicandis Reipublicæ nostræ negotiis ignorationis, quam vanitatis habeant. Quod cum iam inde, postquam in Italia versari cæpi, ita se habere animaduertissem, non cogitare non potui, quonam pacto, & communi exterarum gentium utilitati consulere, & nobilissimæ Gallorum nationi, quæ nunc incredibili cognoscendarum Polonicarum rerum studio flagrare dicitur, pro virili mea parte gratificari possem. Decebat enim me, qui in imperio Maiestatis Vestrae natus, & Ecclesiasticis honoribus auctus sum, omne meum studium ad excolendam imprimis regiae dignitatis amplitudinem, deinde etiam ad illustrandam patriam (qua nobis nihil carius in vita esse debet) conferre. Quæ causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgente potissimum CAROLO SIGONIO præceptore meo, viro politionum Litterarum in tota Europa facile principe, non inuitus susceperim. Qua in re si quid ingenio aut doctrina assecutus sum, Deo imprimis OP. MAX. cuius auspiciis omnia geruntur, deinde felicibus Maiestatis Vestrae regni primordiis, tunc demum etiam Francisco Crassinio Episcopo Cracouiensi, & Severiensis prouinciæ Duci, patruo meo, qui me ab ineunte ætate mea, in optimis Litterarum disciplinis erudiendum curauit, acceptum refero. Fatior quidem me rem non omnibus absolutam numeris, quod mihi per ætatem non licuit, perfecisse; tamen vel eo potissimum nomine mihi ipsi gratulor: quod hic meus quantuluscunque labor, ad illustrandam Poloniam, nostratium hominum ingenia inflammaturus sit. Ex hoc certe qualicunque meo opere exteri homines intelligent; Maiestatem Vestram, non fabulosi aut obscuri nominis Regem esse, sed qui numerosissimis populis, & amplissimis prouinciis imperet; & pulcherrimam atque latissimam Europæ regionem Sarmatiam, priscis incognitam scriptoribus, iusto dominatu teneat. POLONIAM autem ut in Vestro Clarissimo Nomine publicarem, ve hoc potissimum in causa fuit; quod Polonia regi Polono pulchre conueniat, & quod Maiestas vestra Polonæ gentis nomen, apud exteras nationes, post partam regiam dignitatem mirifice illustrauerit. Precor DEVM, ut quemadmodum Illa singularibus ipsius auspiciis ad summum dignitatis fastigium ascendit, ita etiam eiusdem diuini numinis beneficio felicissime in primis commendati regni gubernacula gerat, deinde etiam ex omnibus, quibus hoc regnum cinctum est, barbaris nationibus, amplissimos triumphos agat Bononiæ. XX. Mensis Maii, Anno salutis humanæ M. D. LXXIII.

MAIESTATIS VESTRAE

Deuotissimus Subditus

IOANNES CRASSINIUS.

IOANNIS

Eeeeea

I O A N N I S

CRASSINII POLONIÆ

L I B. I.

QUIBUS TERMINIS REGNUM POLONIÆ CONTINEATUR.

CAPUT I.

DE Polonia, quæ antiquitus Sarmatia dicta est, scripturi: operæ pretium duximus, non Poloniam tantum, quæ est totius Sarmatiæ Europæ caput, & Regina: sed etiam singulas universæ ditionis Polonicæ provincias, describere. Ac primum omnium constat, Poloniam esse regionem maximam; quæ innumerales, moribusque, ac lingua, differentes inter se gentes, rara quadam felicitate, in unum amplissimi regni corpus, congregavit: vniusque Regis imperio obtemperare coegit. Quæ quidem, nunc in eam amplitudinem excrevit: ut totum illud terrarum intervallum, quod est inter Oderam, & Vistulam, fluviös; & a Vistula ad Borysthenem, a Ponto Euxino, ad mare Balthicum, & ab extremis Lithuanorum finibus, ad Moscorum, & Suecorum usque regna, Regis Poloniæ imperio contineatur. In eo Sarmatiæ Europæ spacio, maximæ & frequentissimæ regiones, Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Masovia, Samogitia, & Livonia, in unum fortunatissimi regni corpus, coaluerunt. De quibus, & si opus est negotii plenum, in disceptationem venire: elaborabimus tamen, & situm harum provinciarum, solique ubertatem, mores gentium atque instituta, Reipublicæ gubernacula, & quare Rex Polonus in eas regiones habeat imperium; exteris hominibus, quorum causa hanc scribendi provinciam suscepimus, demonstrare. Sed nos ad Reginam totius Sarmatiæ Poloniam accedamus. Quidquid autem de Reipublicæ Polonæ gubernaculis diceretur, idem etiam fieri, & in aliis Poloniæ Regno contributis provinciis, intelligendum erit.

DE POLONIA MORIBUS, ET ORIGINE POLONORVM.

CAPUT II.

Polonia, olim Sarmatia, nunc autem novo gentis vocabulo, (a Pole) quod planiciem & venationem quoque sonat, dicta Polonia: eo quod & plana maiori ex parte, & exercendis venationibus aptissima sit, in maiorem, & minorem dividitur Poloniam. Hæc ab occasu habet, maximam omnium Europæ provinciarum Germaniam: a meridie Hungariam, ab exortu solis, Polonia respicit Lituaniam; ad septentriones Prussiam, ad sinum Balthicum sitam. Regio universa, & ubertate agrorum, & multorum magnorum, ac celebrium fluviorum frequentia, & metallorum copia, & hominum atque oppidorum numero, & cultissimis gentis moribus, maxime præstat. Quæ cum sub frigido coelo frequentibus Boreæ flatibus sit exposita, nullam fere in universum vinearum culturam exercet. Quare potus genti communis est cerevisia, ex aqua, tritico, vel hordeo, & lupulo, cocta. Bibitur et optimus medo, qui ex aqua, melle, lupuloque conficitur. Viri nobiles, & ditiores, vino ab exteris Hispanis, Gallisque per Oceanum: ex vicina Hungaria, & Germania plaustris advecto, uruntur. Habitus nationis plerumque oblongus, neque Hungarico, et Dalmatico, valde dissimilis. Color gentis, ut omnium Septentrionalium, albus. Homines vtriusque

sexus

sexus, plerumque procera statura, robusti, & eximia forma præditi. Viri in universum natura fortes, & ad omne genus periculi subeundum, animosi. Ignominiam, quæ etiam nota infamiæ appellatur, publico legum decreto iniustam, veneni instar detestantur. Gens in universum, cultum corporis diligit. Illustres, & nobiliores viri, induuntur sumptuosissime. Vestes quidam sericeas, alii item aureas textiles, margaritis distinctas, pellibusque Zebellinorum, aut Martarum suffultas: pectoralia aurea, vel argentea, ab iugulo umbilico tenus (ita. n. vestium fibulas faciunt: cingulos aureos, aut argenteos inauratos, unionibus figuratos habent. Gladios magni præcii incuruos, quos Persicos acinaces vocare lubet, in aureis, vel argenteis vaginis, recondunt; vaginas & manubria ensium, adamantibus exornant. Equis pretiose phaleratis insident. Equorum colla, et pectora, laminis aureis vel argenteis pellibusque nobilium animalium circumducunt. Sellas, supercilia, caudasque equorum: gemmis distinguunt. Multi, equos variis tingunt coloribus. Est illis splendida supellex domestica, abacus argenteus, sunt & aulæa, infano sumptu comparata. Epulæ miro ordine, incredibilique pompa, inferuntur: convivia non tam edendo, quam cum lectissimis virginibus, & matronis confabulando, in multas horas protrahuntur. Univerſa natio læta admodum, ludis, choreis, et comotationibus, sæpius indulget. Hospites, & extraneos, laute habent: & non sine muneribus, quandoque dimittunt. Gens in universum prudens, & literarum amatrix. Quamobrem, et regionum visendarum causa, multi nobiles, et primores adolescentes, lares paternos deferunt, & magnam secum omnium doctrinarum copiam, et optimarum rerum usum non mediocrem, domum referunt. A Polonia disti sunt Poloni. Polonos autem, Slavicam, seu Slavonicam gentem, constat esse. Slavi, a (slava) quod gloriam, & celebritatem sonat, appellati. Hi ut quidam volunt, imperante Mauritio Imperatore, a Bosphoro Cimmerico, Tanaique fluvio, (qui Europæ et Asiæ terminus est) profecti; Dalmatiam & omnem Illyrici oram, depulsis atque trucidatis Romanorum præfidiis, occupaverunt; Prouincia universa, eorum nomine appellata. Altera Slavorum pars, in Poloniam & magnam Germaniam, divertens: duas maximas gentes, Bohemos, et Polonos, condidit. Sed nobis, Martinum Cromerum, rerum a Polonis gestarum scriptorem illustrem, qui ab his non valde dissentire videtur, sequi libet. Is enim refutatis, non levibus argumentis, aliorum opinionibus, diligens veritatis perscrutator, Slavos ex Russia, quæ vetustis authoribus est Roxolania, non solum in Mæsiam, Daciam, Pannoniam, & universas Illyriorum provincias: sed etiam in Poloniam, quæ tunc forte habitatoribus vacua erat, & in Bohemiam migrasse credit. Sed quibus primum temporibus, aut unde, Slavica gens, in Roxolaniam venerit; et antiquos illos Sarmatas (si qui modo alii fuerunt) deleverit, non constat. Roxolanorum tamen nomen, quod Russorum appellationi convenit, non est incognitum antiquis scriptoribus: Ptolemæus enim, et C. Plinius, Roxolanos populos, in Sarmatia ad latus Mæotidis paludis collocant. Et Cornelius Tacitus, Othonis Sylvii Imperatoris, qui octavus post C. Iulium Cæsarem imperavit, tempora describens: Roxolanos Sarmaticam gentem, cæsis priori hyeme duabus Romanorum cohortibus, magna spe in Mæsiam irrupisse, affirmat. Strabo lib VII. Roxolanos ad aquilonarem regionem spectantes, inter Tanaim, et Borysthenem, pasci scribit. Quando vero Slavinorum populi ex Russia in Poloniam, cæterasque regiones, concesserint: inter autores non convenit. Cum enim barbari essent, rebus potius præclare gerendis, quam memoriæ hominum commendandis, vacarunt. Cromerus tamen vir gravissimus, qui primus omnium, historiæ veram lucem attulisse videtur; eos populos qui nunc Poloni et Bohemi, dicuntur: circiter Attilæ, Hunnorum Regis tempora, vel paulo post progressos e Roxolania, et Sarmatia, ceterasque Slavici generis nationes, vacuas Vandalorum sedes occupasse, et in

FIII

interiorem

interiorem Germaniam arma victorica intulisse putat. Ut ut res se habet, verisimile est, Slavos ex Russia produsse. Qui cum in Poloniam Lecho, in Bohemiam Cecho, ducibus germanis, venissent: primus apud Polonos Lechus, apud Bohemos item Cechus, utriusque gentis per manus tradita opinione, regnasse creditur. Slavicae linguae usus, hodie quam latissime patet. Ut enim Slavica gens, ita et Slavonica lingua, per innumeras fere terrarum orbis regiones, propagata est. Dalmatae itaque, Bosnienses, Servi, Bulgari, Mysii, Rasciani, caeterique Byzantium usque Istri, Carni, Carniolani, Carinthii, Vindae mari Balthico vicini populi, Pomerani, Bohemi, Moravi, Lusacii, Silesii, Roxolani, Moschi, quorum et in Asia, et in Europa, latissimum est imperium: Circasii, Quinque montani ad Pontum habitantes, denique ipsi, de quibus scribimus, Poloni, Slavonicae gentis nomen agnoscunt, Slavicaque lingua, quamvis variantibus inter se aliquantum dialectis, utuntur. Sed et Turcarum genti, familiaris est slavonicus sermo, et in aula Byzantina, gratissimis excipitur auribus. Cuius rei eam esse puto causam, quod Turcarum Rex, Slavinorum regiones fere universas, non invasit modo: verum etiam in suam ditionem penitus redegit. Multi etiam Slavicis nominis nisi sectam professi Mahumetanam; Turcarum Regis stipendia merentur. Sed nos, quos ritus Poloni sequantur, ostendemus.

DE SACRIS POLONORVM RITIBUS, ET RELIGIONE

CHRISTIANA SUSCEPTA.

C A P V T III.

Dutissime olim gens Polona, propter innatam barbariem, et feros mores, annalium Polonicorum testimonio, falsorum Deorum cultum amplexa est, quae tandem anno ab hinc sexcentesimo, repudiatis Iouis, Martis, Plutonis, Cereris, Dianae, Veneris, caeterorumque monstrorum ritibus; auctore Miecislao Duce, Christianorum sacra adscivit. Primus omnium Miecislavus sacro baptismatis fonte ablatus; hunc universa provincia secuta. IOANNES, decimus tertius, Romanae Ecclesiae Pontifex maximus, primos Italici, Gallici, Germanicique generis, Episcopos, in Poloniam misit. Eorum opera, et universa gens, ad Christi fidem accessit, et Miecislavus Dux; propagandae religionis Christianae cupidissimus, plerasque Ecclesias pontificales, non construxit modo, sed etiam amplissimis opibus, dotavit. Ex eo tempore, natio Polona, Apostolicae sedis Romanae, (ex cuius gremio sacrorum ritum accepit) cultrix tenacissima fuit: ita, ut et piissimae religionis cultu, et Christianarum virtutum observantia, antecelleret: nunc prohi dolor, improbiis haereticorum opinionibus, qui proprios sensus, auctoritati patrum praefereunt quadam ex parte servit. Non enim solum omnes fere peregrinas admittit sectas, sed etiam novas sibi, easque ab omni homine Christiano alienissimas, quotidie confingit. Verum ea nunc est, de Henrico - Valesio, Catholico Rege, omnium Christianorum opinio atque fiducia, ut ipse unus sit, qui et labantem religionem Catholicam erigere, et huic fundi nostri calamitati mederi possit. Sed quod prius mihi dicendum erat, illud nunc filere haud possum: nimirum, quod ipsius primi Ducis Christiani temporibus, apud Polonos inoleverat: ut homines nobiles, sacratissimo missae sacrificio adstantes, cum euangelium dicturus sacerdos, prima verba pronuntiaret, gladios mediotenus stringerent: respondent vero ministro rursus reconderent. Incredibilis religiosissimae gentis pietas, constans, et perpetuum tuendae religionis Catholicae studium, ostendebat. De religione hactenus, ad primas Poloniae urbes accedamus.

DE PRIMARIIS

DE PRIMARIIS POLONIAE VRBIBVS.

C A P V T IV.

Antiquissimam omnium Polonicarum urbium Gnesnam, annalium Sarmatarum testimonio, censemus. Ea ab Lecho, primo Polonorum Duce condita, & ab (Gniasdo) quod nidum significat, appellata, principum sedes quam diutissime extitit. Quod si verum est, Polonos Duce Lecho, ex Roxolania in Poloniam migrasse, circiter Attilae Hunnorum regis tempora; consequens erit, ut dicamus etiam, eodem temporis intervallo, hoc est ipso regni sui exordio, Gnesnam, ab eodem aedificatam esse. Hoc certum est, omniumque opinione Polonorum receptum, Gnesnam conditorem habuisse Lechum, & ab (Gniasdo) quod nidum sonat, sumpsisse appellationem. Forte enim in eo loco Lechus, aquilarum nidum reperit. Quare ex eo tempore, Principibus Polonis, alba Aquila erecta, expansis alis, insigne manet. Sed quae nunc potissimum Gnesnae spectatur ecclesia metropolitana, sede Archiepiscopali, & Adalberti martyris sepultura, antecellit. Adalbertus, secundus in ordine, primum Pragensis Episcopus, deinde regnante Miecislao Duce; qui primus Christianis sacris apud Polonos initiatus est: defuncto Roberto, primo eius Ecclesiae antistite, Gnesnensis Archiepiscopus fuit; fidemque Christi in Polonia mirifice propagavit. Qui cum Pruthenos, gentem feram, ad mare Balthicum sedes habentem, ad Christum pellicere conareretur: ab immanissimis barbaris, crudelissimis confectus vulneribus, anno christi, nongentesimo nonagesimo septimo occubuit. Eius corpus a Boleslao Poloniae Duce; qui primus ab Othone Russo, eius nominis tertio, imperatore Romano, Anno post Christum natum, Millesimo primo, in civitate Gnesnensi Rex est appellatus: tanto auri pondere, quantum corpori respondebatur, redemptum. Est autem Archiepiscopus Gnesnensis Legatus natus & totius regni Primas. Sed qua parte post Regem in Polonia est Princeps, subtracto e vivis Rege, munere apud Polonos fungitur regio: mittendarum ad externos legationum, custodiendorum finium & promulgandorum Comitiarum, ius habet: Regem electum pronuntiat, sacro oleo inungit, regioque diademate exornat. Huic primae apud Polonos significandae dignitatis causa, ab magistro Archiepiscopalis curiae, sublati praefertur baculus: manducatorio tympana militaria verberantur. Qui honor cum maximus sit, soli Archiepiscopo Gnesnensi, in tota Polonia, penes Regem habetur. Aula nulla post regiam, praeterquam Archiepiscopalis censetur. Quare caeterorum Episcoporum, & principum familiares: non aulicos, sed famulos vulgo appellamus. Decreta est praeterea communibus totius regni legibus, in eos poena; qui praesente Archiepiscopo, vel caeciderint aliquem, vel gladium strinxerint, vel quod etiam est levius, obscenos sermones miscuerint. Magna quidem & singularia extant, Polonorum Regum, erga universum Ecclesiasticum Ordinem beneficia. Quae si mihi singula percensenda essent; multorum dierum, multorumque voluminum, non unius operis negotium esset. Silere tamen ea non possum, quae in publicos totius regni inserta annales, incomparabilem Cleri dignitatem magnopere augere videntur. Primam itaque Boleslaus primus Rex, hoc in genere laudem sibi vindicet; qui & consecuto regio Diademate; incredibiliter gentis Polonae nomen apud exterarum nationes illustravit; & inter caetera praestantissimae suae uirtutis edita facinora, omnibus in Polonia Sacris hominibus, universa Regibus Polonis praestanda vestigalia, iure sempiterno remisit: & ab omnibus, omnium onerum officiis, immunes declaravit. Henricus Archiepiscopus Gnesnensis, Theodorici Ducis Bernensis filius, qui circiter millesimum ducentimum annum, Gnesnensis

ecclesiae praefuit: opera & auctoritate sua; qua plurimum valebat perfecit; ut Lesci Albi Polonorum monarchae, qui tunc apud Polonos summum obtinebat principatum, atque omnium Ducum, Procerumque Polonorum consensu, & communi totius Poloniae decreto: viri ecclesiastici, una cum omnibus subiectis Ecclesiarum hominibus, ab vniuersa principum, & qui eorum nomine ius dicunt praefectorum, iurisdictione, liberi essent. Vladislaus Jagello, Magnus Lithuaniae Dux, abdicatis sceleratis gentilium ritibus; sacro baptismatis fonte ablutus, & regnum apud Polonos adeptus est. Anno millesimo trecentesimo octuagesimo sexto. Eo demum anno, qui proxime sequutus est; profectus in paternam Lithuaniae regionem, non solum omnem illam gentem Christo Deo dicauit: sed etiam multis extructis sacris aedibus, & diuitiis ecclesiastici ordinis hominibus attributis, omnes Ecclesiarum agros, ab vniuerso onere, & ab omni pensione, & iurisdictione principis, & profanorum, lata lege liberauit. Verum & in Comitibus regni, apud Iedlinam pagum venationibus nobilem, in Polonia celebratis; omnibus Ecclesiis, regionum vectigalium immunitatem, rari & singularis exempli Rex, liberaliter concessit: & superiorum regum beneficio nactam libertatem approbavit, Anno millesimo quadringentesimo trigesimo. Quid dicam de Alexandro, optimo & religiosissimo Rege? qui ut ne Vladislao Jagelloni auctore suo, singulari in Deum pietate, cedere uideretur; vniuersa omnium regum, Ecclesiastico ordini indulta privilegia, in Comitibus regni Lublinsibus, magna sui nominis laude confirmavit anno millesimo quingentesimo sexto. Et cum tunc forte, inter Proceres, & Episcopos, de ratione sedendi in Senatu & de Ecclesiasticis agris, controuerteretur; sanxit, ut Episcopi in senatu vtrumque regis latus tegerent, fundi vero ecclesiarum, ab omni regni militia perpetuam haberent vacationem. Nihil nunc dico, de insignibus ceterorum regum sacratio ordini donatis privilegiis: quae praestantem hanc Cleri auctoritatem, incredibiliter confirmant. Illud tamen praeterire non possum; non minorem fuisse illorum regum in tuenda Ecclesiastica dignitate, quam in attribuendis castellis, vicis, & pagis, (quibus Deo dicari uiri uitam sustentarent) religionem. Quam ob rem, cum Ecclesiastici agri potius totius regni partem occupare censeantur: & Archiepiscopi Gnesensis Primatis, & ceterorum Poloniae antistitem, amplissimas ditiones, ex quibus illis ingens auri pondus quotannis uenit, maximos esse principatus, nemo est rerum Sarmatarum peritus, qui non dixerit. Iacobus Uchanseius, eques Masouius, nunc Ecclesiae Gnesensis, clauum tenet; cuius praestans & egregius tuendae religionis catholicae ardor, & in rebus gerendis prudentia: si unquam alio tempore, in electione Henrici Valesii Regis, magnopere enituit. Ceterum Gnesensis civitas metropolitana, Polonorum principum regia erat. Sed cum Cracus Dux, quem Bernardus Vapouius historiographus Polonorum, circiter Septingentesimum a Christo nato annum, imperasse apud Polonos scribit: Cracoviam, totius septentrionis urbem nobilissimam, ad ripam Vistulae fluminis aedificasset; & publicis atque privatis aedificiis exornasset mirifice, in eam sese, sedemque suam, primus omnium transtulit. Mansit regia principum sedes Cracouiae, ad Popieli senioris, Poloniae monarchae, usque tempora: qui montanae pertaesae regionis, in qua urbs Cracouia sita est, regium tribunal Gnesnam retulit: atque inde paulo post, mutato consilio, Crusuiciam, nunc ignobile opidum transtulit. Sed illud inde quoque, volente Piasio principe, (qui ex infima plebe creatus monarcha, circiter octingentesimum sexagesimum primum annum ad gubernationem Poloniae adscitus est) Gnesnam priscam Lechi Ducis regiam, relatum. Fuit autem ex eo tempore Gnesna, multorum principum, regumque domicilium, & in qua reges solenni ritu inungebantur. Verum Vladislaus cognomento Losicus Rex, relicta Gnesna, sedem regiam, atque ipsa regni insignia, Cracoviam retulit: primusque regum in ea urbe, regio diademate insignitus est. Anno

est anno Christi millesimo trecentesimo vicesimo. Ab eo tempore, urbs Cracouia, regia sedes semper fuit, ad nostra usque tempora. Quae quidem, posteriorum regum sumptibus ad eam amplitudinem uenit: ut cum Italicis, & Germanicis elegantioribus, ceteris: & inter ceteras septentrionales, principem teneat locum. Primum eius urbis ornamentum, pulcherrima totius regni arx, in colle Vauelo ab incolis dicto sita, iudicatur: quae incredibili Sigismundi primi Regis constructa sumptu, non incolarum modo, verum etiam externorum oculos, in admirationem rapit. In arce, aerarium regni, in quo diadema regum, ceteraque regalia insignia, & antiquitatis Poloniae monumenta, custodiuntur, cernitur. In Cathedrali arcis ecclesia, quod olim Gnesna fieri solebat, reges sacrantur. In Ecclesia Stanislai martyris preciosissimis illustratum vnionibus sepulchrum, argenteae diuorum arae, insigne ab incredibili operis artificio, & preciosa suppellectili, Sigismundi primi Regis sacellum, & antiquissima de hostibus capta vexilla, Stanislao dicata spectantur.

In secretiori templi scrinio, sacratissima crucis portio, ab Casimiro magno Rege, ex Roxolanica Leopoliensi praeda; Anno Christi millesimo trecentesimo quadragésimo illata videtur. Sunt et bini clauis, quibus Christus Seruator noster cruci affixus fuit: quorum alterum Otto Rufus Imperator, una cum D. Mauriti lancea, Anno Millesimo primo, Boleslao Regi dono dedit: alterum, Martinus eius nominis quintus, Pontifex maximus, per Latinum Vrsinum Cardinalem, Episcopum Hostiensem, Vladislao primo ex Litwana gente regi, misit Anno millesimo quadringentesimo uigesimo quarto. In eodem templi arario, auri, argenti gemmarumque Massae seruantur. D. Stanislauus, ex nobili apud Polonos Prussorum domo, cognomine Scepanonius, Cracouiensis Episcopus fuit. Qui dum Boleslaum secundum Regem, propter incredibilem feritatem, et detestandas libidines, obiurgat: et ab illicito grassandi et scortandi genere, Ecclesiasticis poenis auertere nititur, scelestissimi tyranni gladio obruncatur: cum vix triennio, Episcopi munere functus esset: Viri Sanctissimi caedes Anno Christi millesimo septuagesimo nono patrata. Hic anno denum Millesimo ducentesimo quinquagesimo tertio, Innocentii quarti Pontificis maximi auctoritate, diuis adscriptus est. Sed augustissima regni civitas Cracouia, tribus oppidis contiguas, Casimira, Cleparia Stradomioque frequentissima efficitur. Casimira Stradomio, et interlabente Vistula fluuio, qui receptis amplius quatuordecim magnis fluminibus, apud Dantiscum urbem in mare Balthicum effunditur; ab Cracouia separatur. Amplissimus pons; ex vna parte migrandi in aliam, facultatem praestat. Casimiriae coniunctus est Harbreorum vicus, qui cum ante in urbe promiscue cum Christianis habitarent: seditionibus coacti popularibus, multis magnis, et elegantibus aedificiis, propinquum Casimiriae locum, compleuerunt. Multae autem sunt in vniuersum nobiles per omnes urbis regiones aedes: sed spatiosissimum, et elegantissimum forum, aedificiorum splendore antecellit. Aedes praetoriae una cum amplissimis, et splendidissimis mercatorum tabernis in ipso fori umbilico conspiciuntur. Sunt et illustria pleraque templa, diuorumque Floriani, et Iacinti reliquiae, illa ornamentum urbis; haec hominum religionem augent. D. Floriani Sacratissima ossa ab Lucio eius nominis tertio Pontifice maximo, Casimirus Poloniae princeps impetrauit. Aegidius Mutinensis Episcopus Legatus, Lucio e rebus humanis erepto, Cracoviam detulit. Iacinctus D. Dominici vitae institutum professus, cum grauissimos pro Sacratissima Christi religione, in Polonia & Roxolania, subiisset labores: Anno Christi millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo, e viuis substractus: post mortem, propter Sanctimoniam actae vitae, & ostensa prodigia, inter sanctos haberi coepit. Urbis Cracouiensis Episcopus, cum propter primariae in Polonia ciuitatis Episcopalem dignitatem, tum vero etiam ob maximas opes, inter Poloniae Episcopos supremum honoris gradum vendicat. Ecclesiae Cathedralis

Prælati & Canonici, in magna sunt apud Polonos dignitatis & facultatum opinione. Nemo enim nisi eques sit ex utroque parente, & nobilitatis suæ insignia sufficientibus testimoniis demonstrauerit, in Collegium Canonorum adscribitur. Instituta sunt nihilominus, aliquot pro candidatis humili loco natis Sacerdotia. Canonicatus omnes, & ut vulgo appellant prælaturas, Summus Pontifex, & Episcopus diuisis inter se temporibus conferunt, primariis aliquot sacerdotiis exceptis, quarum Rex ipse conferendarum potestatem habet. Boleslaus Pudicus, Cracouiensis, & Sendomiriensis prouinciæ Dux, qui cum quinquaginta duos annos, minoribus Polonis inperasset, Anno Christi, Millesimo ducentesimo septuagesimo nono, vitam cum morte commutauit: Episcopum, & ecclesiam Cracouiensem, singularibus exornauit privilegiis. Episcopum quidem ducali iure vii, in vniuersa sua ditione iussit. Et si, postea Sbigneus Olesnicius, Cardinalis, & Episcopus Cracouiensis, Ducatum Seueriensem ab Venceslao Cesinensium Duce, ære priuato comparauit, & ex eo tempore, Episcopi Cracouienses, Duces Seueriæ, appellari cæpti: Sbigneus Cardinalis, uir fuit omni laude, prædicationeque, dignissimus: ut pote qui Ecclesiæ vindex, atque defensor acerrimus, & libertatis Poloniæ auctor apud Reges studiosissimus, extiterit. Obiit autem, Anno Christi Millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto. Omnibus præterea diacæsis Cracouiensis Sacris Ordinibus, eorumque subiectis hominibus, Boleslaus princeps, vectigalia, seruitutis onera, & portoria remisit: & ab omni sua, siueque magistratus iurisdictione liberos declarauit. Prælati item & Canonici Ecclesiæ Cathedralis, senos ex equestri ordine, duodenos de plebe, ab expeditione bellica, ministerii sui causa, liberandi potestatem fecit: minorum vero Collegiorum Canonicis, dimidiam eius numeri partem. Nostra tempestate, ecclesiæ Cracouiensis Episcopatum gerit, Franciscus Crassinius de Crasne, eques Masouius, qui in obeundis Sigismundi Augusti Regis nomine, apud Maximilianum secundum Imperatorem, legationibus; & tractandis maximis Reipub. negociis, summam sibi apud omnes laudem comparauit. Castellanus Cracouiensis, in senatu regni, penes Episcopos est princeps. Palatinus, secundum post eum dignitatis gradum, tenet. Præfectus vrbs, capitalium causarum curam gerit sunt & ciuibus peculiare magistratus, quos consules & proconsules, vocant, qui ex arbitrio Palatini creantur. Est Cracouiæ bonarum artium gymnasium, Vladislai primi Jagellonis Regis liberalitate, circiter Millesimum quadringentesimum primum annum, conditum. Ibi Mathematicarum, Theologiæ, Philosophiæque studia maxime florent. Legum quoque sacrarum cupidos, Pontificum ius docetur. sunt item pleraque Collegia ubi frequentes literarum studiosi degunt: & leuibz sane propter summam annonæ vilitatem, sumptibus. Quare concludendum est, Cracouiam, inter Polonicas vrbes, dignitate, opibus commerciorum & opificiorum varietate, incolarum & externorum numero, rerumque omnium ad victum & cultum corporis pertinentium abundantia, primam esse. Mercatores quidem diuissimi sunt, & cum externis quoque magna negotia habent. Fuit olim Verincus quidam natione Germanus, ciuis Cracouiensis, qui cum Casimirus magnus Rex, Elisabethæ Boguslai Ducis Stetiniensis filia, nepti suæ, quam Carolo quarto Imperatori coniungebat, nuptiarum festos dies celebraret, Imperatorem, Ludouicum Hungariæ, Casimirum Poloniæ Sigismundum Gottorum siue Danorum, Petrum Cypriorum Reges, domi suæ convivio excepit; Regi Polono domino suo plus centum millibus aureorum nummum dono dedit; Cæsarem, cæterosque Reges paulo minoribus affecit muneribus. Annus quo hæc gesta sunt, millesimus tercentesimus sexagesimus tertius post Christum natum fuit. Altera Poloniæ vrbs est Posnania, quam Varta celebris fluuius alluit. Hæc post Cracouiam, & barbararum ædium splendore, atque magnificentia, & mercatorum atque opificum omnis generis numero,

numero, & omnium rerum ad luxum, & usum necessariorum copia, cæteras Poloniæ ciuitates antecellit. Episcopus Posnaniensis, cum magna apud Polonos dignitate, magnas quoque opes coniunctas habet. Hodie Adamus Conarius, eques Polonus, in quo incredibilis uirtus, cum summa nobilitate certat, Episcopi munere fungitur. Palatini Posnaniensis; illustris est in senatu regni auctoritas. Castellanus etiam regni senator censetur. Penes has duas primarias vrbes, cernitur Vladislauia, ad Vistulam fluuium sita; quæ & si superioribus nulla ex parte comparanda videtur, Episcopali tamen Cathedra est insignis. Episcopus Vladislauiensis, qui & Cuiauiensis, & Pomeraniæ nuncupatur; cum sit ex principibus Poloniæ Episcopis, amplissimam habet diocæsin. Dantiscum etiam, vrbs totius aquilonaris regionis nobilissima, & uniuersæ fere Europæ emporium frequentissimum, Vladislauensi Episcopatu continetur. Nunc ad eius Episcopatus gubernacula sedet, Stanislaus Carnouius, equestri apud Polonos, in prouincia Dobrinenfi ortus familia; vir & religione, & illustribus apud externos Reges perfunctis legationibus, clarissimus. Sunt præterea, pleræque nobiles in Polonia ciuitates; quæ etsi vrbum nomen non merentur, Palatinorum tamen, & Castellanos, amplissimæ, & frequentissimæ prouinciæ, ab illis sumunt appellationem. Palatini, lingua patria (Voieuodæ) quod militiæ duces significat; amplioribus regio nomine præfunt prouinciis: Castellani, angustiorum regionum sunt præfecti. Frequentissimi nihilominus passim spectantur pagi, & innumera propemodum Castella, quæ quamvis ex rudi plerumque lignorum materia, sint constructa: habitatoribus tamen, & rebus ad propagandam hominum uitam necessariis, magnopere abundant. Illustres autem rariores esse vrbes, penes principes, & nobiliores uiros, culpa residet. Illi enim non ciuitates regias, (quemadmodum consuetudo apud Italos & Hispanos obtinuit) sed oppida & pagos hæreditarios, (mercatorum esse, & opificum degere in urbibus existimantes) colunt. Visuntur etiam per uniuersam Poloniam innumera fere summisque aucta opibus, religiosorum uiro- rum, & sacrarum uirginum Caenobia. Sed Cisterciensium familia, ædificiorum splendore, & amplissimis præstat facultatibus. Abbates in uniuersum monachorum suffragiis electi: Regio & Episcoporum iudicio confirmantur, habitu religioso uti, & in monasteriis uitam agere, constricti. Arces, si quæ sunt in Polonia, non ad sustinendam diuturnam obsidionem: Sed ad reprimendos tantummodo primos hostium impetus valent. Summæ totius regni uires, non in munitissimis castrorum propugnaculis: sed in validissimis, & expeditissimis nobilium uiro- rum turmis, constitutæ sunt. Quotiescunque enim hostes adesse nunciantur; iustus in vnaquaque Poloniæ prouincia, ex solis nobilibus, ad resistendum, signo dato, conflatu exercitus. Hæc de vrribus Polonicis dicta sunt; superest ut Remp. Poloniam depingamus.

DE REIPUBLICÆ POLONIÆ FORMA.

CAPUT V.

Reipublicæ Poloniæ primordia, mihi in annalibus Polonorum diligentius inuestiganti: eam, iam inde a primis crescentis regni exordiis, imperio principum administratam esse occurrit. Quæ enim de Lecho primo gentis duce, vulgo circumferuntur; non regium, sed potius principis titulum, illi videntur adscribere. Sed quamdiu is apud Polonos regnauerit, quosque liberos reliquerit, & quando ipsius posterii imperauerint; nemo hæc sciam, quod sciam, litterarum monumentis, mandauit. Sublata Lechi prole, unius principis imperium aspernata gens Polona, duodenos ex omni Procerum numero Duces, (quos Palatinos appellauit) delegit; illisque uniuersæ Reipublicæ commisit administrationem. Sed quando hoc factum sit, & quamdiu Palatinorum dominatus manserit, non constat. Hoc tamen certum est, neque hæc Reipublicæ gerendæ ratione, Polonos fuisse contentos. Quamobrem regnandi potestas, iterum ad unum delata est. Cra-

Ggggg 2

cum hunc

cum hunc fuisse, Polonica testatur historia, Cracouiensis vrbs conditorem, quem non nulli Grachum exulem Romanum uolunt esse. Sed falso. Cracus, si Vapouio, historiographo Polono, credimus: circiter septingentesimum a Christo nato annum, ad gubernationem Poloniæ adscitus est. Extincta Craci stirpe, Respub. Polona, denuo ad duodecim Palatinos recidit. Suppresso deinde Palatinorum imperio; Præmislaus, homo plebeius, sed astutus, propter rem contra Hungaros bene gestam: post septingentesimum, quinquagesimum, vel sexagesimum, humanæ salutis annum, omnium suffragiis princeps creatus. Hunc alii atque alii longa temporum serie secuti principes, ad Boleslaum usque ducem, Reipublicæ Poloniæ clauum tenuerunt. Boleslaus primus, ab Othone Ruffo Saxone, eius nominis tertio, Imperatore Romano, abiecta Ducis appellatione, in ciuitate Gnesnensi, Rex, socius, & amicus Romani imperii appellatus est. Anno Christi millesimo primo successerunt Boleslao cæteri Reges, ad Vladislai principis usque tempora; qui post patratam a Boleslao secundo Rege, Stanislai Episcopi necem, Regium neglexit titulum, & princeps appellari uoluit. Eius exemplum secuti alii, Principum titulo contenti fuerunt. Successit tandem Præmislaus, qui resumpta, & renouata, apud Polonos regia dignitate; communibus Procerum, & nobilitatis iudiciis Rex electus; ab Iacobo Archiepiscopo Gnesnensi, coronatus est, Anno millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Cæteri qui in Polonia regnarunt, ad hodiernam usque diem Reges appellati. Quæ cum ita sint, constat Poloniam regnum esse, Regioque gubernari imperio. Sed mihi nunc, de antiquis & recentioribus Rerumpublicarum, et regnorum gubernaculis, cogitanti: uenit in mentem, regiam hanc nostram Rempublicam Poloniam, (quæ non unius ciuitatis continetur manibus, sed per omnes totius regni prouincias, est diffusa) post tot diuersas, multiplicis administrationis rationes, constitutam tandem esse sapientissime. Aristoteles quidem Philosophorum princeps, quatuor Reipublicæ administrandæ formas depingit. Aut enim populus libertatis consecrator, Reipublicæ gubernacula vendicat, uel summa rei, penes paucos est, opum studiosos priuatarum: aut præstat optimatum imperium: uel ad unum Reipublicæ deferatur gubernatio. Gens Polona, nullam peculiarem istius administrationis partem secuta; populum quem plebis nomine complectitur, ab uniuersa rerum publicarum procuratione, abesse iussit. Turpe est enim, ex ignobili plebis faece, creari magistratus: & eos uicissim cernere, ad Reipublicæ gubernacula constitutos: qui & seruiunt quæstui, & in fordidis occupantur opificiis. Accedit, populum neglecta communi utilitate, priuatis rationibus, priuatæque incumbere auaritiæ. Quodenim est omnium, nullius esse existimatur. Plebs item fluxa, & volubili est fide, & nunc in hanc, nunc in alteram partem, facillime traducitur. Quod si superiorum temporum monumenta euoluamus, Romana Respublica terrarum orbis imperatrix, Tribunicis plebis furoribus profligata, cum libertate amplissimi imperii dignitatem amisit. Nihil nunc dico, de proximis patrum nostrorum memoria, rerum publicarum euerfionibus, quas insanissimis plebeiorum consiliis, & superbis cum nobilibus concertationibus, cecidisse manifestum est. Noluerunt etiam Poloni, superiorum Palatinorum admoniti insolentia, paucis hominibus Reipublicæ mandare gubernacula. Sæpe enim usu uenit, ut isti tales despectis imbecillorum uiribus, contra uiros honesta conditione natos grassentur, eorumque facultates appetant. Optimatum in Polonia auctoritas, qui ex patribus & nobilitate constant, regio imperio; Regia potestas uicissim senatus & equestrium hominum libertate temperatur. Quare concludendum tandem est, pulcherrimam hanc Regiam Rempublicam Poloniam tali esse conditione, ut Rex quidem, liberis Patrum, & nobilitatis electus suffragiis, & ab Archiepiscopo Gnesnensi regni Primæ, coronatus, sit omnium princeps, & dominus, qui amplissimi senatus, & clarissimæ nobilitatis, adiutus consiliis, uniuersam totius regni molem sustineat. Nec iniuria,

iniuria. Vertitur enim nimia regum potestas in furorem, gignit libidines, omnium scelerum, omnisque iniustitiæ est seminarium; nisi sapientissimis Senatorum, & nobilitatis animaduersionibus, intra æquitatis terminos contineantur. Sed quia maximæ apud nos sunt Regibus opes, quæ ad opprimendam publicam libertatem, interdum adminicula solent esse non uulgaria: non uestigalia modo, præfecturæque omnes, nobilibus uiris mandantur, sed & uitæ quoque Regiæ custodia nobilitati credita. Illi enim, qui liberis omnium ordinum electus est Rex suffragiis; non ad euerfenda priuilegia, sed ad propagandas immunitates incumbendum est. Secus certe in regnis usu uenire solet hæreditariis; ubi Reges, impune faciendi omnia potestatem habent. Neque ego negauerim, totius terrarum orbis Reges, Dei Optimi Maximi nomine imperare, Deos tamen non esse. Cum itaque, iam inde, a primis Polonorum primordiis; Senatus, & Nobilitas uniuersa Polona, sui muneris admonerent Regem: Rex grauissimorum consiliis uirorum niteretur, illi uicissim Regiæ Maiestatis splendorem reueriti essent, sola ex omnibus regnis Polonia, salua, incolumis, & ab omni iniuria, & detrimento integra, uiuit suis legibus, & cætera dignitatis, & libertatis ornamenta, ad hanc usque diem constantissime retinet. Soli etiam Dei beneficio præter cæteras gentes Poloni, eligendi Regis facultatem habent.

DE ELECTIONE ET CORONATIONE REGIS.

CAPUT VI.

IS qui apud Polonos Reipublicæ gubernacula gerit; non naturæ legibus, quem admodum cæterarum gentium Reges, in paternum & auitum regnum succedit: sed communibus Senatorii, & equestris ordinis suffragiis, publica quoque totius nobilitatis acclamatione, Rex eligitur. Senatores: Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, Castellani, & Supremi Regni officarii, censentur. Equites, siue nobiles, consecutam semel uirtute maiorum nobilitatem, perpetuo hæreditatis iure usurpant. Quod si superiores Reges, continuato plerumque temporum contextu, Rempublicam Poloniam administrarunt; hoc non legibus hæreditariis, quas sibi uendicare prohibentur, sed eorum præstantissimis uirtutibus, & innatis Nobilitati Poloniæ erga Regiam Prolem studiis, adscribendum est. Nati enim paternæ uirtutis hæredes, iudicantur; et quod in parentibus admirari, hoc & de filiis eorum sperare, solemus. Qua quidem constanti totius gentis opinione, Piastorum stirps, quingentorum; Jagellorum familia, ducentorum fere annorum spatio in Polonia regnauit. Electionis certe uniuersa ratio, eam ob causam instituta; ut si qui Reges, aut ab officio deflectere, uel publicas oppugnare libertates uellent; hac saltem lege, & liberorum charitate, in officio continerentur. Quem admodum ergo, olim Romani Imperatores, prætorianorum militum suffragiis, Cæsares appellabantur; ita nunc Rex Polonus, eligitur Senatorum & Nobilitatis iudiciis. Creandi Regis causa, uniuersæ Poloniæ Comitia indicuntur: in comitiis, de subrogando Rege disceptatur. Cæterum longe maiori apparatu, maiori quoque Procerum & Equestrium hominum frequentia ea celebrantur: cum non Regis Poloni filium aut fratrem, sed alium quempiam, eligere contingit. Tunc enim, cum res sit summæ considerationis, Summæque consilii, ingens nobilium uirorum numerus, ad celeberrimi spectaculi famam confluere consuevit. Mos est apud Polonos antiquus, ut cum creandi Regis causa conueniunt; in patentibus potius campis, quam in urbibus, deliberare malint. Erigitur itaque in amplissima planicie Senatui tentorium: Pontifices, Proceres, Equitesque, circumquaque castra locant: firmissimæ præsidii causa, validissimis & numerosissimis militum turmis vallantur. Uniuersa de Rege consultatio; ab invocando Numine Diuino sumit exordium: deinde externorum audiuntur legationes: tandem Regni petito-

Hhhhh

tores

tores appellantur: qui aut extranei principes, vel etiam Regni Proceres, Equitesque esse solent. Datur principibus aliquot Senatoribus, singulorum prædicandi uirtutes prouincia; utilitates, & incommoda explicantur: postremo exquiruntur ab Senatoribus & uniuersa Nobilitate suffragia. Hic est demum apud Polonos legitimus Rex, in quem, uniuersi totius Regni Ordines, consentientibus inter se iudiciis conuenerint. Perfecta electione solenne iusiurandum repetitur ab Oratoribus electi Regis, siqui forte adsunt; Rex ab Archiepiscopo Gnesnensi Regni Primare pronuntiatur; & per Supremos Mareschalcos cunctæ denuntiatur Nobilitati: decretum totius electionis conficitur: & singulorum Procerum sigillis obfirmatur. Hoc ordine, nostra ætate electus est Rex, Henricus Valesius, Andium, Borboniorum, & Aruerniorum Dux; Caroli noni Christianissimi Gallorum Regis frater; cui nemo Christianorum Regum, vel in tuenda religione Catholica studio, vel altitudine ingenii; vel etiam rerum gestarum gloria, conferendus esse uidetur. Postquam vero Rex est apud Polonos declaratus, antiquissima Christianorum Regum consuetudine, sacro oleo ungitur, Regiisque illustratur insignibus. Quam obrem Comitibus denuo promulgatis; singuli ex omnibus Regni prouinciis Pontifices, & Proceres, in urbe Cracouiensi primaria, felici Sarmaticæ gentis domicilio, adesse iubentur: frequentissimi undique Senatores, & splendidissimæ equestrium hominum turmæ, conueniunt. Archiepiscopus Gnesnensis, ab uetusta superiorum temporum memoria, coronandi Regis ius habet. Is ergo Pontificibus, Principibus, & Nobilitatis stipatus corona; adiuuantibus in solennibus cærimoniis Episcopis, assentiente uniuerso Equestri Ordine, in Cathedrali urbis Ecclesia, Regem sacro oleo inungit, Regioque diademate exornat, Sacramento fidei adigit, ita ut libenter iuret, se Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem defensurum, pugnaturum aduersus Sacrosanctæ religionis Catholicæ hostes; leges, libertatem, priuilegia Ecclesiastici, & profani in Polonia Ordinis conseruaturum. Tunc demum Archiepiscopus, Regia Insignia, Regi demanibus tradit. Ensẽ uidelicet, quo irruentem in Poloniam barbarorum colluiem reprimat; Sceptrum, ut religiose subiectis gentibus imperet; Orbem aureum, cum præfixa cruce gemmis distinctum, ut Sarmatiam permultas terrarum orbis Regiones continentem, summa Virtute regat. Postremo Regem in excelsa Regum solio sedere iubet. Atque ita Rex Polonus, legitime primum electus, deinde rite coronatus; ab Archiepiscopo Gnesnensi, qui Romani Pontificis vice fungitur, & ab uniuersa Nobilitate Polona, regnandi potestatem sumit & auctoritatem; & verus, atque legitimus princeps, censetur.

DE REGIA POTESTATE, ET OPIBUS IN POLONIA REGIIS.

CAPVT VII.

Uniuersa Reipublicæ Polonæ ratio huc spectare uidetur, ut Regi apud Polonos, sit constitutis legibus imperandum. Ex quo longe diuersa esse cæterorum gubernacula regnorum, constat. Ibi enim quidquid Regibus placuit, iuris habet uigorem: hic non modo nullam Rex sine Senatus consilio, & Nobilitatis assensu, fert legem: sed & certis legibus obtemperare iubetur. Incredibilis tamen est Regum in Polonia potestas, summusque Regiæ Maiestatis cultus; cum ex præscripta communium Sanctionum forma, regnare iudicantur. Quod enim omnium caput censetur, maxima est penes Reges iuris dicendi auctoritas. Et quamvis nihil in quempiam, sine auctoritate iudicii statuunt acerbius; condonandi tamen multas, & ab legibus patrata nece uindicandi libertatem habent. Eorum est etiam, ad repentinos Reipublicæ casus, hostium urgente periculo, uniuersam Nobilitatem, signo dato, ad arma uocare, & irruentibus inimicorum copiis, sub uexillis opponere: mercenarium militem conscribere, creare

militiæ

militiæ magistros, exauctorare exercitum, & in violatores bellicarum sanctionum animaduertere. Sed omnium potissima est, Regum in creandis magistratibus, & conferendis honoribus facultas. Ut enim a primis exordiar, omnes Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, primosque Ecclesiarum Prælatos, beneficio sedis Apostolicæ, appellant. Palatinos, Castellanos, Mareschalcos, Cancellarios, Procancellarios, Thesaurarios, qui sunt Regni Senatores, ex arbitrio suo faciunt. Gubernatores, Capitaneos, Iudices, cæterosque regionum magistratus, in singulis præficiunt prouinciis: Secretarios, supplicum libellorum Magistros, & reliquam curialium ministrorum turbam, creant: homines plebeios, propter egregia æque in bello ac in pace edita uirtutis facinora, iure nobilitatis ornant: Castella, pagos, vicosque Regales, uiris de Republica benemeritis vtendos concedunt: Proscriptorum, et sine legitimis hæredibus decedentium agros, nobilibus uiris iure sempiterno donant. Omnes demum legationes, leges, litteræ, singula priuilegia, et uniuersa bellorum fæderum, et induciarum negotia, Regio nomine conficiuntur, & regiis sigillis obfirmantur, ita tamen, ut plus in ijs omnibus, tota Reipublicæ uniuersitas, quam Rex ipse, potestatis habeat. Hæc tanta, tamque excellens, Regiæ auctoritatis dignitas non mediocribus quoque opum prædiis, fulta est. Permultæ enim præclarissimæ, in amplissimo maximi atque opulenti Regni Imperio, urbes: frequentissima Regia per omnes prouincias oppida; vici et pagi propemodum infiniti; portoria ex mercatura, locupletissimos census pariunt. Magna quoque pecuniarum uis, ex fortunatissimis salis, (quod admirabili naturæ beneficio, e profundissimis terræ uenis, saxorum in morem eruitur) argenti, plumbique secturis, in Thesaurum Regium quotannis infertur. Certos tamen annuos redditus, et peculiarem nummorum censum describere; nec possum, nec audeo. De hoc dubitandum non est, excreuisse regias opes, ad multa centena aureorum nummorum millia. Sed incredibilis annonæ uilitas, summaque Ecclesiarum, et Nobilitatis priuilegia faciunt: ut minores sint nostris, quam cæteris Regibus census. Ut enim de libertate Ecclesiastici ordinis taceam, Nobilitas uniuersa, omnibus soluta uestigalibus, bellica tantummodo munera: priuatis obire stipendiis, tenetur. Agricoltæ equestrium hominum, vix senos, in singula iugera, solidos; agnoscendæ regiæ potestatis causa pendunt: regia item plebs, moderatum vectigal soluere adstricta. Licet tamen, interdum regibus apud Polonos, ex amplissimi consilii sententia, uniuersis totius regni Ordinibus, imperare tributum, quod quidem in communes, et potissimum bellicos totius Reipublicæ usus, confertur. Verum tamen Rex Polonus, innumerabili uoluntariorum militum fretus equitatu, superat omnium Christianorum Regum, in unum locum congestas opes; superat diuitias. Is enim ex omnibus apud Christianos inuenitur, qui ex solis nobilibus, priuatis sumptibus Regni militiam exercere adstrictis; centum quinquaginta, grauioris et leuioris armaturæ, equitum millia, cogere: et in aciem secum, si res ferat, educere possit. Mirum id cupiam uidebitur. Sed me non inania potius Polonæ gentis præconia, quam commune, et constans totius Sarmatiæ iudicium; quod ex descripta singularum prouinciarum militia constat; scribere mortales credant. Testes hic mihi adesse uolo, homines Italos, Gallos, Hispanosque; qui regiones, Sarmaticas non uiderunt modo, sed etiam ad unguem perlustrarunt. De Germanis, et Hungaris, atque Bohemis, haud loquor: illis enim propter uicinitatem, Regis Poloni uires notissimæ sunt. Hi omnes, uno ore confitebuntur, uera esse quæ scribimus. Verum quidem est, Polonos nobiles, non nisi ad propulsandam hostium uim, intra Sarmatici regni fines, propriis militare stipendiis; quod si ad inferendum, exteris gentibus bellum, ultra Poloniam proficisci iubeantur: singulis ternis mensibus, quinos aureos nummos, stipendium in hastam accipiunt. Hoc itaque inusitato apud cæteras Christiani orbis nationes, bellandi genere; Reges Poloni, et potentissimi, et locupletissimi

Hhhhh 2

llimi

ssimi omnium regum, iudicantur. Quis est enim per Deum immortalem, in toto terrarum orbe Rex, qui non vniuersas Regni opes, in alendis exercitibus, absumat. Soli omnium, Dei beneficio, in Polonia Reges, & instructissimum omni armorum, & nobilium equorum genere, colligere exercitum: & cum quouis potentissimo hoste decertare, sine ullo ærarii sui præsidio valent.

DE SENATV ET MAGISTRATIBUS POLONICIS.

C A P V T V I I I.

Avgustissima est Senatorum regni aqua Polonos dignitas; ut quæ primum post Regem amplitudinis locum uendicare, sine aliqua controuersia concedatur. Sunt autem principes Regni Senatores, Archiepiscopi, & Episcopi, propter admirabilem Ecclesiastici Ordinis Maiestatem, & opes maximas, totius Regni bases: qui in Senatu, vtrumque Regis latus regunt. Secundas Palatini auctoritatis partes usurpant. Hic est antiquissimus in Polonia magistratus; utpote penes quem, sublati olim principibus, summa Reipublicæ administratio, bis fuit. Nunc restricta potestate, & iurisdictione, non Senatores tantum regni, sed etiam amplissimarum regionum præfecti, ac iudices; & quæ in eorum prouinciis conscribitur nobilitas, in bello sunt Duces. Proximi Palatinos sequuntur Castellani, Cracouiensi excepto, qui Palatinos omnes antecedit, & quibusdam aliis, qui Palatinis sunt permixti. Hi non castris, ut etymologia uocis sonat, sed minoribus nomine regio præfunt prouinciis. Cæteri Senatores, Supremi totius Regni Officarii, appellantur. Quorum alii sunt Poloniae, alii Lituaniae Mareschalci; alii item Cancellarii, & Procancellarii, ærarii Præfecti cæteri. Duæ sunt Mareschalcorum classes, Summorum, & Curialium. Ad hos, dicere ius curialibus; delinquentes mulctare, facinorosos afficere suppliciis, curare totius aulae tranquillitatem, partiri inter Proceres & aulicos regios urbium aedes, pertinet: & ut quisque, officio suo apud Regem fungatur, providere. Singuli sublatos incedenti Regi baculos, prætendunt. Sed in publico Regni consilio, supremi Poloniae, & Lituaniae Mareschalci, vtriusque gentis Senatores dicere sententiam, & quos non in Senatum adscriptos animaduenerint, imperant discere. Quod si forte his abesse, contigerit, Curiales Mareschalci, eorum partes exequentur. Bina maiora Poloniae & Lituaniae sigilla, vterque Cancellarius; ambarum nationum Procancellarii, minora seruant. Omnium auctoritas legibus exæquata. Sed Cancellarii & Procancellarii munere; sacerdotes, & Laici, alternis uicibus, in Polonia funguntur. Curant autem regias conscribere epistolas, literas, leges, priuilegia, Senatus consulta, decreta, non modo regio iussu conficiunt: sed etiam obsignant, & ne quid contra leges publicas committatur diligentissime obseruant. Ad eos primum scriptæ Regi epistolæ deferuntur: illi lectis literis Regem conueniunt, & vniuersam earum seriem ex ponunt. Proponunt etiam in Senatu, Regio nomine, consultationum summam: externorum Regum respondent oratoribus: legatos in peregrinas prouincias mittendos, de omnibus legationum capitibus instruunt: Regique in gerendis Reipublicæ gubernaculis, quotidiano consilio opitulantur. Quare cum quis ad supremos & extremos aspirat honores, Cancellariorum, et Procancellariorum, studiis nititur. Omnes regii et Reipublicæ census, tributa, et vectigalia omnia, ærarii Præfectis mandantur. Ad eos annui deferuntur redditus: illi in regios, et Reipublicæ usus partiuntur. Is est potentissimi regni Senatus: ea Senatorum appellatio. In eam uero nunc excrevit magnitudinem, ut non Poloniae tantum, de qua nunc nobis est sermo: sed etiam omnium, quæ in idem Reipublicæ Polonæ abierunt corpus prouinciarum; de quibus postea dicemus: Senatores, amplissimo Senatu contineantur. Duo sunt in vniuerso Regis Poloniae Imperio Archiepiscopi, Gnesnensis Regni

Regni Primas, et Archiepiscopus in Roxolonia regia Leopoliensis. Episcopi in uniuersum tredecim, Cracouiensis, Posnaniensis, Vladislauiensis, Vilnensis, Plocensis, Varmiensis, Præmislensis, Luceoriensis, Culmenis, Samogitiæ, Kiiouiensis, et Camenecensis. Hos ex ueteri priuilegio, Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps; deinde Palatini, et intermixti Palatinis Castellani, tunc demum alii Castellani, et supremi Regni Officarii, continuata ordinis serie succedunt. Omnibus eadem est perpetua et constans tuenda publica libertatis et propagandi Regni uoluntas: in Senatu cum de Republica deliberant, libere, et sæpius acerrime sententias dicunt: Regem imprudentius regnantem obiurgant: atque uno consensu sanctissima maiorum instituta, et vniuersas communis patriæ leges, insuperabiles defendunt. Nec iniuria: omnes enim, ex præcipua, et illustri, totius regni Nobilitate, generis et uirtutum commendatione delecti: exacto fidei sacramento, in Senatum adscribuntur. Ex amplissimis etiam opibus, et copioso militarium uirorum præsidio, præalti in Senatoribus spiritus excitantur. Multi enim centenos nobiles, et inferioris conditionis famulos, totidemque patrios, et ex omni regionum sobole maxime generosos, ac insano sumptu toto terrarum orbe conquistos equos, priuatis sumptibus alunt. Primoribus certe octoginta, et quadraginta, mediocribus duodena, triginta, et dena, posterioribus quaterna, et terna, aureorum numerorum millia, quotannis ueniunt. Quam etiam ob rem tanta sunt apud Regem ueneratione, ut Pontifices dominos, Palatinos, Castellanos maiores, summosque Regni Officiarios, magnificos: minores autem consiliarios, generosos, & fideles in literis appellet. Venientibus ad se, non sine magna oris suauitate, cum grauitate coniuncta, aperire caput, et in proximo discumbendi loco potestatem facere consuevit. Sunt et cætera quoque summæ auctoritatis apud Polonos officia: sed splendidissimus militiæ totius regni Ducis, in exercitu magistratus, penes quem in acie summa rei residet, potissimum excellit. Quare hoc tam illustri honoris gradu, non nisi principes donantur Senatores. Præstant et militiæ Duces, vulgo Campestris appellati. Nobilissimus etiam quisque, maioris Poloniae præfectura, augetur. Summus Regis Secretarius, ad tractanda grauiora regni negotia, in consilium admittitur. Supplicum libellorum Magistri, subditorum querelas ad Regem deferunt. Ciuitatum, et oppidorum Capitanei, salinarum et metallorum præfecti; et dignitate, et opibus antecellunt. Illis capitalium iura negotiorum; his ex metallorum secturis regii census committuntur. Neque ignobilis est Enseri Regni, dignitas. Vexillifer curiæ Regiæ, curiale vexillum in bello defert. Sed ex cæteris quoque regionum officiis, non mediocris nobilibus uiris dignitatis splendor accedit. Sunt autem prouinciarum officarii, Iudices, Pincernæ, Succamerarii, Dapiferi, Vexilliferi, Scribæ, Tribuni militum, et cæteri: qui una cum Iudicibus prouincialibus, qui Nobilitati ius dicunt, particularia exercent iudicia. Omnes Secretarii, commendatam sibi ab Rege et Cancellariis scribendi prouinciam, exequentur. Regii cubiculi, stabuli, culinæque magistri: sua quoque obeunt munera. Nobiles aulici et stipendia regia merentes, in præstandis quotidianæ seruitutis Officiis, Regi operam nauant. Cubicularii, vel potius Veredarii, qui cum Epistolis regiis per omnes regni prouincias discurrent, et satellites Regiæ uitæ custodes, postremas dignitatis partes usurpant. Totus sane Regiæ aulae comitatus, superiorum Regum memoria, M. D. equitibus quandoque etiam binis equitum millibus abundabat. Tantus est enim apud Polonos, seruiendi natius Regibus ardor, tantumque gratificandi studium; ut cum innumeri Regiam, æque in bello, ac in pace, priuatis sumptibus aucupentur gratiam: libenter etiam facultatum suarum iacturam faciant.

DE NOBILITATE

DE NOBILITATE POLONA.

CAPUT IX.

OMnes illustres, & ciuilioris uitæ cultrices nationes: iam inde ab exordio terrarum orbis, pulcherrimum nobilitatis ornamentum, in primo humanæ faelicitatis domicilio collocauerunt. Cum enim aliqui mortalium essent; qui excellenti rerum ab se gestarum gloria cæteris antecellerent, iustaque uirtutibus præmia deberi apud omnes indicarentur; sapientissima uetustas, eos qui in toga aut etiam in bello quidpiam præstitissent egregium, ad excelsum nobilitatis gradum extulit. Et quoniam indignum erat, illustria clarissimorum hominum facinora, una cum eorum uitâ occumbere; diuturnâ constantique omnium fere gentium consuetudine in usum uenit; ut parentum uirtute parua nobilitas, ad legitimos quoque eorum hæredes transmittatur, & optimo sane consilio. Fortes enim plerumque ex fortibus procreantur. Etenim si semen uberi iniectum agro, copiosum reddit fructum, et ex optimis animantibus generosa gignitur soboles: quanto magis id consentaneum est, usruenire in hominibus, ut ex fortibus fortissimi proueniant: & cum sibi præclarissimas maiorum imagines, ob oculos uersari animaduertunt, eorum præstantissimas uirtutes imitari uelint. Nostra quidem tempestate; ut de antiquis Græcis & Romanis taceam; in omnibus Christianarum gentium Regnis, & apud plerasque liberas urbes, summa est antiquæ nobilitatis auctoritas: uiri autem illustres, ac nobili loco orti prima rerum gerendarum uendicant gubernacula; incredibilis est apud Gallos veræ nobilitatis splendor: Germani nobilitatem amplectuntur: Hispani ornamento gaudent nobilitatis: Itali ab Romanis vsque iura nobilitatis deducunt. Sed Venetorum antiquissima post hominum memoriam Respublica, summum dignitatis honorem nobilitati detulit. Ibi enim penes nobiles uniuersæ Reipublicæ, administrandæ cura manet; ex quibus Sapientissimus toto terrarum orbe constat Senatus; qui diuisis mirifico inter se ordine magistratibus & felicissimam, atque ipso situ admirabilem urbem Venetam, & cæteras ditioni Venetæ subiectas prouincias, ualidissimas Classes, & potentissimos exercitus, summa cum laude gubernat. Poloni vero præter cæteras gentes, antiquam, & per manus traditam a maioribus posteritati nobilitatem, Diuini alicuius Numinis instar colunt. Propterea, quod apud illos non nudis tantum modo auorum imaginibus, facultatumque præfidiis; sed etiam legibus ipsis cum libertate coniunctis, uiri nobiles ab ignobili plebis facie distinguantur. Nobilitas quidem uniuersa, Regum principumque auctoritate est introducta. Illi enim plerosque uiros fortes, propter res pro patria præclare gestas, singularibus nobilitatis affecerunt ornamentis: magnum quidpiam, & augustum ducentes, & mutare obscuram popularium conditionem, & ad excelsum principis dignitatem propius accedere. Quare cum quis ab Rege creabatur eques, non insignia modo nactæ nobilitatis (quæ vulgo gentilitia arma appellantur) accipiebat: sed & totius nobilitatis Polonæ legibus, atque immunitatibus donabatur. Signa quidem omnium familiarum nobilium (ne quis priuata auctoritate suis subnixus opibus, in ordinem irreperet equestrem) in archiuo Regni seruantur: priuilegia vero fere uniuersa, uisuntur in publicis totius Regni sanctionibus. Magna sane extant, Polonorum equitum erga nationes Reges merita, summa & incredibilia uirtutis testimonia. Si enim inuestigare uelimus, per quos fuerit olim Respublica Polona fundata, eiusque imperium latissime propagatum: intelligemus nihil apud Polonos post hominum memoriam posse inueniri, ad tuendam Regiam dignitatem opportunum, in quo non sese uniuersæ Nobilitatis studium, omni ex parte effuderit. Et ut multa paucis complectar,

complectar, quidquid Poloniæ ditionis, a Ponto Euxino ad Oceanum Germanicum usque censetur; uera Polonæ Nobilitatis uirtute, maximisque priuatarum opum sumptibus, Regibus Polonis comparatum est. Quamobrem tanta vicissim profecta sunt ab illis, in omnem equestrium hominum Ordinem beneficia, ut uere illud possit affirmari, (procul absit dicto inuidia) nullam esse in toto terrarum orbe nobilitatem, quæ cum hac, & summa uiuendi libertate, & illustribus certare priuilegiis queat. Quid enim primum commemorem, maximam illam, summa Regum indulgentia, & diuturna consuetudine, introductam totius Nobilitatis auctoritatem; qua illi est in subiectam plebem, uitæ necisque concessum ius: popularibus autem iurisdictioni equitum adscriptis, appellandi Regem erepta facultas. Qua quidem equestris ordinis potentia, nihil maius, aut magnificentius excogitari potest. Augustior tamen eorum censetur potestas; qui non oppidanis tantum, & agricolis: sed etiam nobilibus uiris, pari libertate in ditionibus suis ius dicunt. Et in Polonia quidem Cracouiensis, in Masouia Plocensis, in Prussia Varmiensis, Episcopi: Præpositus item Ecclesiæ Plocensis; id sibi iuris uendicant. Et si autem difficile sit, ingenio, copia, facultate, singulas omnium Regum leges, decreta, Senatus consulta omnia, animo complecti: silere tamen non possum singularia Polonæ Nobilitatis priuilegia: ex quibus ueluti fontibus quibusdam, reliqua libertatis equestris capita profluxerunt. Ordinar igitur ab eo potissimum Ludouico maximo Vngarorum, & Polonorum Rege; qui a Polonis propter admirabilem regiae uirtutis opinionem, & rerum gestarum gloriam, ad amplissimi Regni gubernacula adscitus: Regium diadema suscepit. Anno millesimo tercentesimo septuagesimo primo. Is ut sibi Polonos obstringeret beneficiis, multis magnis & illustribus Nobilitatem Polonam donauit immunitatibus. Ac primum quidem vectigalia Regia, Equitibus Polonis omnibus, eorumque subiectis hominibus iure sempiterno remisit. Pensionem Regiam, quæ vulgo rastralis dicitur, agricolis nobilium uirorum, ita diminutam reddidit; ut iam illius nomine non nisi seni in singula iugera solidi, pendantur. Quod cum leuissimum sit tributum, agnoscendæ modo Regiæ Maiestatis gratia numeratur. Tulit etiam legem in gratiam Polonæ Nobilitatis; ne magistratus et præfecturæ omnes extraneis, immo ne quidem incolis, ab illustri Ducum genere ortis, in Polonia mandarentur. Annus, quo hæc Cassouia in Vngaria Polonis Equitibus donata sunt; millesimus tercentesimus septuagesimus quartus, post Christum natum fuit. Quid uero quæso est, quod ad amplificandam equestris Ordinis libertatem magis pertineat? quam quod illi, Vladislai primi ex familia Iagellonum Regis, priuilegiis partum, ad hanc usque diem firmissimum manet. Quid inquam hoc Rege Equites Poloni adepti non sunt? et ad illustrandam eorum dignitatem magnificum, et ad augendam rem familiarem peropportunum. Huius itaque memorabiles illæ extant, latæ in Polonia apud Iedlinam pagum Anno Millesimo tercentesimo tricesimo, ex communi totius Regni consensu sanctiones. Arces et præfecturæ omnes; non extraneis, neque Polonis ex Ducibus ortis; sed nobilibus tantum uiris committantur. Singuli Equites, priuatis sumptibus Regni fines tueantur: quod si extra fines militare iubeantur, quinos aureos nummos, in equum stipendium accipiant. Capti intra Regni limites, Regio aere redimantur; extra fines uero non redimantur modo; verumetiam incommoda uniuersa, quæ ex hoc accepissent, illis farciantur. Qui hostes ab Equitibus capti fuerint, eorum sint serui. Nobilibus subiecti agricolæ ab omnibus vectigalibus immunes sunt. Rastrale tributum, ab illis qui ampliores colunt agros, persoluantur. Equitem Polonum possidentem agros, ne liceat indicta causa in carcerem detrudere, aut supplicio afficere; furibus, prædonicam exercentibus, ædium incendiariis, intersectoribus voluntariis, uirginibus, et matronis uim inferentibus, exceptis. Bona Equitis, ne Rex absque iudicii auctoritate publicare queat.

care queat. Cum de controuersis quibusque causa in iudicio non decisa, uiri nobiles inter se conuenerint: ut ne ab illis mulctæ iudiciariæ Regio nomine exigantur. Sanxit etiam, ut ne quam Rex, nisi ex amplissimi consilii sententia, monetam in Polonia cuderet. Sunt et cæterorum Regum plane regia, erga uniuersam nobilitatem, regiae gratiæ monimenta; sed ea nos breuitatis causa omittenda putamus. Ex his sane, et aliis quoque Regum Nobilitati datis privilegiis, consecutum est; ut in Polonia, uiro nobili splendidius et honorificentius nihil sit. Plebs uniuersa summo Equestrem Ordinem prosequitur honore. Equites autem cum incredibiliter liberalitatis atque munificentiae excellent laudibus numerosam alere familiam, incolas pariter ac extraneos domi habere lautissime, et non sine muneribus quandoque dimittere solent. Multi sunt illis in uniuersum, in oppidis, & pagis haereditariis, in quibus agunt; armentorum, & nobilium equorum greges, venatio piscatioque frequens. Opulentiores, certum uiro- rum, & militarium equorum numerum, ad subitaneos belli casus sustentant. Hæ sunt autem plurimarum illustrium, ac nobilium familiarum uires, eaque potentia: ut cum regnante Ludouico Rege; Anno millesimo tercentesimo septuagesimo septimo, in expeditione contra Roxolanos suscepta, inter Polonos & Ungaros iurgium ortum esset, & res ad arma spectare uideretur; solam Topororum domum, (ex qua nunc Comites Tencinii maxime florent) septem habuisse uexilla, memoriæ proditum sit. Albertus Laschius, Palatinus Siradiensis, Nobilis Polonus, uir nobilitate sanguinis, bellica laude, & rerum gestarum gloria clarissimus; iustum ex Polonis, Huugaris, Germanis, Italis, Hispanis, Gallisque, suis fretus opibus, conscripsit exercitum, Anno millesimo quingentesimo sexagesimo primo: Iacobum Heraclidem Cyprium, cæsis Valachorum copiis, pulsoque gentis Duce Alexandro, non modo introduxit in Moldauiam; sed etiam uniuersam illam nationem in eius uerba iurare coegit. Sed cum ille post modum, non magno interiecto tempore, promissis quibus se Laschio obstrinxerat, non stetisset; & homo externus, gentem alias natura feram, nulliusque fidei, tractaret durius; iusto Dei iudicio, eorum arma in se conuerit & in partes innumeras dilaniatus, mortem subiit turpissimam. Quod si quis quaerat, quæ sint apud Polonos in tanta nobilium multitudine, primariæ & illustres gentes? huic ego ita respondendum puto, illas in Polonia dici clarissimas familias; quæ continuata fere serie, perpetuoque temporum contextu, illustribus Regni magistratibus, ac honoribus, perfundæ sunt. Eas ego nec possum, et si possem percensere nollem. Si enim quispiam in ipso scribendi cursu præteritur, nefas: sin uero ordinis inueritur ratio, odii et obtretationis plenum est. Hoc caput est, innumeras esse nobiles in Polonia familias; quæ et primum nobilitatis domicilium tenent, et magnitudine opum cum Italicis Neapolitanis Ducibus, et Germanicis tenuioribus, certant. Vniuersi nihilominus equites Poloni, pari nobilitatis iure et unius libertatis legibus exæquantur.

DE POLONICA PLEBE.

CAPVT X.

Vniuersa Polona plebs, ex oppidanis constat, et agricolis. Oppidani vrbes, et oppida, agricolæ rura colunt. Sed sunt qui Regiæ, sunt item qui Antistitum, Procerum, Cleri, et Equestrium hominum iurisdictioni parent. Oppidani quidem, quos etiam ciuitatum incolas appellare libet; non præfectos modo, qui illis dominorum nomine ius dicunt: sed etiam peculiare habent magistratus: qui Proconsoles, Consules, et Scabini, vulgo appellantur. Nemo fere ex his inuenitur, qui vel quæstui non seruiat, vel ignobilia non exerceat opificia. Quare alii mercatores, opifices item alii censentur. Habitu cultuque corporis, plebei ab uniuersa Nobilitate distinguuntur; huic debitum ubique honorem deferunt.

Cultissimis

cultissimis sunt præditi moribus, & diuitiis ac præciosa suppellectili, in frequentioribus Regni urbibus magnopere abundant. Vitam quoque lautam propter summam annonæ uilitatem, & rerum ad uictum pertinentium copiam, plerunque agunt. Solebant olim oppidani in Polonia regii, magno facultatum dispendio; ad supremum Magdeburgensis in Germania ciuitatis tribunal, prouocare. Sed eam Polonici nominis indignitatem, primus omnium Casimirus magnus Rex, summo in arce urbis Cracouiensis Saxonico iudicio constituto, optimo consilio deleuit. A quo tamen ad Regem prouocare licet. Verum, quæ plebs regiam agnoscit iurisdictionem; amplioribus libertatis privilegiis, quam quæ Proceribus nobilitatique seruit, munita est. Cum enim præfectus aliquem regius contra ius uiolauit, Regis appellandi facultas est; sed cæteri Principibus, Equitibusque, subiecti homines, extremam, & iniquam quandoque dominorum sententiam amplecti coguntur. Ad hanc tantam tamque duram, introductam antiquitus, miseræ plebs seruitutem, si quando Tyrannicum accedit imperium: cum incredibili laborum, onerum, mulctarumque pondere coniunctum est. Nulli etiam, inuito fundi patrono, ex agro discedere permittitur. Quod si interdum abeundi imperatur potestas: precium seruorum in morem persoluitur. Verum quod magis, & plane impium est; licet domino subiectum sibi hominem, non facultatibus tantum exuere omnibus: sed etiam contra omnia diuina & humana iura, impune afficere supplicio. Quod qui faciunt, & potentia abutuntur, ad miserorum hominum calamitatem, remque suam familiarem, plebi grauissimas iniurias inferendo, amplificanc: non homines, sed belluæ, non iusti patroni, sed crudelissimi Tyranni censendi sunt. Omnibus præterea popularibus, & ignobilibus uiris, & Reipublicæ tenere clauum, & nobilia obire munera, & illustria habere sacerdotia uetatur. Primariæ tamen vrbes, ad communia Reipublicæ Comitia legatos mittunt, quibus etiam de grauioribus negotiis, una cum cæteris totius regni Ordinibus assentiri permittitur.

DE COMITIIS POLONICIS.

CAPVT XI.

Quibus superiora Poloniæ nostræ capita perspecta sunt: non erit etiam conicere difficile; Regem apud Polonos gentem liberam, non suis priuatis, sed publicis patrum & nobilitatis consiliis, totius Regni summa gerere gubernacula; uniuersam omnium magnarum rerum molem sustinere. Quoniam uero omnes fere Senatoria & equestri dignitate, illustres uiri, per singulas amplissimi regni diffusi regiones, uicos & castella sparsim habitant hæreditaria: decretum est, ut cum postularent grauiora Reipublicæ negotia, conuocandi Senatus, & adsciscendæ ad consilium Nobilitatis, penes Regem potestas esset. Quod quidem consultandi institutum, ut olim non ualde dissimili ratione apud Romanos, ita nunc apud Polonos quoque, Comitiorum obtinuit appellationem. Videretur autem Regia Polona Respublica instar alicuius magnæ urbis, quæ non contigua, sed sparsa per agros habeat ædificia, a maioribus nostris instituta esse. Equites enim Poloni, huius maxime Reipublicæ ciues, in omnibus regni Sarmatici regionibus, ædes colunt paternas, magnis locorum spatiis inter se diuisas: sed non secus tanquam unius ciuitatis essent habitatores, vnâ uiuendi consuetudinem, easdem leges, & de communi salute deliberationes habere consueverunt. Ita tunc cum publica uniuersæ Reipublicæ celebrantur Comitia; istius tam uastæ ciuitatis incolæ, & magistratus omnes, in vnum aliquem locum, ueluti forum quoddam, conueniunt. Quomodo autem soleat Rex; Senatui & Equitibus Polonis, indicere Comitia, aperiendum est. Et si enim summa sit penes illum promulgandorum Comitiorum auctoritas: nihil tamen etiam inconsulto

Kkkk

Senatu,

Senatu, de re tanti momenti statuit. Qua propter communicato primum per literas, cum Primoribus regni Consiliariis negotio, epistolæ regiæ vulgo Comitiales appellatæ, Senatoribus, & nobilitatis Officiariis omnibus, mandantur; quibus & de præscripta Comitii vrbe, ac die, & de particularibus, in singulis regni prouinciis agendis conuenticulis, significatur. Mox ad constitutam in omnibus regionibus diem, totius Nobilitatis concilia habentur: legati ex omni equestrium hominum Ordine allegandi ad Comititia, cum potestate deliguntur. Rex ad singulas Palatinorum prouincias, Oratores mittit, qui & consultationum Comititium habendarum summam, & promulgatorum causam Comitiorum, vniuersæ Nobilitati regio nomine exponunt. Quibus perfectis, itur ab Senatoribus, & prouincialibus nobilium legatis, ad constitutam Comitii urbem. Coacto celebri Antistitem, Procerum, & Equestrium nunciorum consilio, prima celebrandis Dei Optimi Maximi sacris dies conceditur, postera frequens in curiam conuenit Senatus: in amplissimo Rex ab omnibus prouinciarum legatis Senatu salutatur: vniuersa deliberationis Comitialis capita iubente Rege recitantur; tunc demum Senatorum audiuntur iudicia; postremo Rex suam omnibus aperire sententiam solet. Vniuersa Comititia in duo scinduntur consilia, alterum Senatus, cui Rex ipse præsidet: legatorum prouincialium Cætus alterum appellatur. Sed quemadmodum Senatores, ita & illi disceptandi de Republica una cum Rege ius habent. Quare vtrique consilio, siue Ordini, deliberationes proponuntur; vtrique de Republica ferunt suffragia; & quemadmodum Senatorum, ita etiam Oratorum Equestrium necessarius in omnibus assensus requiritur. Dignitas quidem Senatoria antiquissima est; Legati vero prouinciarum nouo quodam, & inusitato ante Reipublicæ instituto: regnante Casimiro eius nominis tertio Rege, circiter Milleſimum quadringentesimum sexagesimum octauum annum initium sumpserunt. Cum enim Rex apud Visliciam oppidum, minoris Poloniæ conuentum ageret; vt militibus exolueret Pruthenicis stipendia, vectigal ab omnibus eius regionis Ordinibus petebat. Illi nihil se de re tanti momenti, sine maioris Poloniæ assensu, statuere posse affirmabant. Quare placuit tunc primum, & Regi & Senatui; binos ex omni nobilitate oratores, singularum nomine prouinciarum, ad Comititia Petricouienſia mitti; quibus imperandi vna cum Rege, & vniuerso Senatu moderati tributis potestas esset. Crenit eorum cum tempore auctoritas. Nunc enim, non de vectigalibus tantum, sed etiam de omnibus totius Regni negotiis disceptare solent: nullaque legitima sine illis Comititia habentur. Eos vniuersa Polona Respublica, communis libertatis custodes, apud Regem esse voluit. Et cum olim Regis, & Senatorum, alternis vicibus tibiæ essent, iam & Regem, & Senatum sui muneris admonere; & utriusque mores grandi supercilio notare consueuerunt. Eos ego illorumque laudarem potestatem, ni sibi quandoque (quod ab eorum officio alienissimum est) de religionis quoque Christianæ doctrina, ritibus, ac cæremoniis, differendi prouinciam temere arrogarent. Constat igitur Polonica Comititia vniuersa, ex Rege, Senatoribus, & prouincialibus Equestrium Hominum legatis constata esse. In quibus, cum de summa rerum potissimum agatur, publicæ de amplissimi consilii sententia leges eduntur; communia totius regni ab Rege exercentur iudicia; noui ex arbitrio regio creantur magistratus: bellum si quod faciendum est, constantissimo omnium Ordinum consensu decernitur; sed & externorum quoque Regum de rebus magnis audiuntur legationes, fæderaque & induciæ stabiliuntur. Imperantur etiam nonnunquam, postulante Rege, omnibus totius Regni Ordinibus vectigalia. Omnia denique, quæ ad constituendam, & formandam Rempublicam Polonam pertinent, in Comitiiis regni diligentissime curantur.

DERATIONE

DE RATIONE MILITANDI APVD POLONOS, ET PRÆCIPUIS
POLONORUM EXPEDITIONIBUS.

CAPVT XII.

OMnes optimæ apud singulas terrarum orbis gentes Respublicæ, tunc ab omnibus maxime iudicantur felices, ac beatæ; cum & sapientissimis in pace grauissimorum hominum consiliis, & firmissimis in bello militarium uirorum præfidiis, nituntur. Quod quidem non inepte in hanc, de qua nobis est negotium, Polonam Rempublicam cadere uidetur. Quæ cum Prudentissimum toto terrarum orbe habeat Senatum, cuius Rex ipse caput censetur; fortissimis quoque Equestrium hominum copiis, ab omnibus quibus undique cincta est barbaris nationibus, tutissimam se esse arbitrat. Descripta enim vniuersa imperii Polonici ditio, in triginta fere prouincias, quas Palatinatus vulgo uocant; ita iam inde a primis nascentis regni exordiis constitutum est; ut cum in singulis regionibus, Equitibus Polonis, regio nomine signum belli datum esset; mox Palatinorum qui illis præfunt militaria vexilla sequerentur; Palatini autem omnes collectis in vniuersis prouinciis exercitibus, regi adessent. Solet uero Polona Nobilitas, ad arma euocari hoc modo. Cum vel ad inferendum, vel reprimendum forte bellum, (Wici) summa omnium totius Regni ordinum uoluntate, proficisci Rex decreuit; innumeras fere omnibus Capitaneis, & gubernatoribus epistolas per celeres tabellarios transmittit. Hæ apud omnes uisitato antiquitus uocabulo litteræ restium appellantur. Præfecti eas uicissim cæteris regionum officiariis, & nobilibus vniuersis, vt proximus quisque est mittunt; illi ad alios sine mora transferendas curant; ita vt nemo in tota Polonia eques inueniatur, cui tandem ille reddita, non fuerint. Summa epistolarum hæc est; vt singuli Poloni nobiles, regiis lectis litteris armis, equis & rebus ad continuandam diuturnam militiam bene instructi necessariis, Palatinos copiarum Duces, sequantur; illi deinceps una cum Castellanis, cæterisque militiae præfectis, quorum in omnibus prouinciis habetur copia, regiis sese omnes uexillis coniungant. Consuevit autem nonnunquam singulis, quandoque binis, interdum etiam ternis eiusmodi litteris, bellum in Polonia denunciari. Scilicet oportunitatis, locorum, temporis, & hostium ratione considerata. Grauiſſima est quidem in earum contemptores epistolarum constituta pæna. His itaque uoluntariæ nobilitatis fretus copiis, (quæ si ex vniuersa maximi atque opulenti regni ditio, in unum locum conueniant; centum quinquaginta millium equitum, numerum conficiunt) Rex apud Polonos bellum gerit. Quod si tam numeroso auctus equitatu, in alienas regiones proficisci statuerit; singulis nobilibus uiris, quinos aureos nummos in hastam stipendium soluere cogitur. Multi autem sunt apud Sarmatas optimorum militum præstantissimi ordines. Exercitus quidem fere omnes, ex equitibus & pedum legionibus constare solent. Equites alii splendentibus protecti armis; equos ad statariam pugnam idoneos habentes, quorum anteriora ferreis laminis tegunt, Cataphracti appellantur. Hi primum hastis, deinde duobus gladiis, altero oblongo & quadrato, quo punctim; altero autem incuruo & breui, quo cæsum ferunt; committere prælium consueuerunt. Pixidibus etiam breuibus Germanico, & ferreis clauis Vngarico more, cum opus est rem gerunt. Clypeis quoque corpora tegunt. Alterum leuis armaturæ equitum genus, uisitato apud Polonos, & Vngaros, nomine Vſarorum nuncupatur. Isti loricati galeaticque fere omnes, uelitares hastas, & clypeos Turcarum instituto deferunt. Curuatis ensibus utuntur. Quidam arcubus Scytharum more, nonnulli etiam breuibus sclopetis hostem petunt. Postremum equestris militiae genus, Cofacorum vulgo appellatum, frigoris, inediae, laborisque patientissimum est. Cofaci

Kkkkk2

ad instar

ad instar fere Tartarorum leuissime omnium armantur. Equos perniciosissimos habent, & exercendis minutis praeliis aptissimos. Ephippia equorum in eum usum accommodata; ut se in omnes partes nullo negotio uertere, arcumque stringere queant. Arcubus potissimum pugnam ineunt, & frequentissimo sagittarum imbrey uiros, & equos simul conficiunt. Acinacibus scythicis accinguntur. Hastas quoque breues habent. Magna isti, cum inimicas aggrediuntur regiones, ferro, & flamma omnia miscentes, itinera faciunt. In celeritate, & salus exercitus, & uincendi tota spes collocatur. Deferunt secum in vastis Podolice solitudinibus, in quibus cum Tauricanis Tartaris continenter bellum gerunt, in sacculis quibusdam, panem, carnem suillam falsam, sal mixtum pipere. Præterea unusquisque habet securim, fomitem; ut si quando feram, quarum in illis destitutis, habitatoribus campis ingens est copia, conficere contigerit, tum ignem excutiant, & conditam sale pipereque prædam coquant. Solent etiam Poloni, peditum legiones, in quibus pars sclopetarii, pars etiam sunt hastati, conscribere; & ad longinquum bellum secum deducere. Quibus validus, & numerosus omnis generis tormentorum apparatus, commendatur. Eorum etiam opera uniuerso exercitui itinera sternuntur, extruuntur pontes, atque ipsæ denique vrbes, & arces oppugnantur. Neque inacte inutilis prorsus eorum uirtus iudicatur. Equitatu tamen uniuersi Sarmatæ maxime confidunt; peditatus non tantopere ut apud Italos, & Hispanos æstimatur. Verum ubi totius exercitus uires in unum locum conuenerunt, perpetuo carrorum munimento castra uallantur; portis aliquot ad instar alicuius Ciuitatis adaperitis; in quibus ænearum machinarum magna uis, collocatur. Sarmatæ enim ingentem quadrigarum numerum, quibus homini iumentoque uictus fertur, ad longinquum bellum secum ducere: & in multos dies propter longitudinem itineris, & locorum sterilitatem, comæatum providere consueuerunt. His itaque perpetua serie catenatis, tanquam firmissimis quibusdam propugnaculis castra muniuntur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio. Magnam quoque consecuti sunt bellicæ laudis existimationem; plurimis, & difficillimis expeditionibus. Bohemos enim, Boleslao primo eius nominis, optimo & fortissimo Rege duce; capta eorum metropoli Praga, cæterisque urbibus ad deditionem compulsis, imperio suo parere coegerunt: pulsoque gentis Principe, Boleslao, Vldericum alterum ipsius filium, iure beneficiario præesse uniuersæ prouinciæ, iusserunt. Anno Christi millesimo tertio. Roxolani etiam gens fera, & bellicosa, eiusdem Regis auspiciis, apud Axiacen fluuium memorabili prælio superati; bisque iterum bellum renouantes fusi. Kiiouia, Roxolaniæ regia celeberrima olim vrbs, cuius amplitudinem, splendorem, & elegantiam prope incredibilem, ingentes adhuc ruinæ testantur; admirabili Polonorum uirtute conterrita, in potestatem Regis Poloni concessit, eius uictoriæ ut perpetua extaret apud posteros memoria, tres ferreas columnas, Boleslaus Rex in Borysthene fluuiio collocauit: Anno millesimo octauo. Memorabilis est, & illa fortissimi regis expeditio; qua suscepto aduersus Saxones bello, omnem illam regionem ad Albim, & Salam fluuios, & Chersonesum Cimbricam, quæ hodie Dania uocatur, incredibili celeritate sub Imperium suum subiunctam, potestatis suæ fecit. Vrbes illius prouinciæ maximas, solo æquauit; gentem uniuersam ad accipiendam Christi doctrinam compulit. Postremo fixis, memoriæ causæ, in Salæ ripatribus ferreis columnis, victor cum uictoribus Polonis in Sarmatiam rediit, Anno Millesimo duodecimo. Neque minori uirtute aut felicitate, ferocissima, & Christiano nomini inimicissima Prussorum gens, quæ aliquot ante annis. D. Adalbertum Archiepiscopum Gnesnensem trucidauerat; Polonorum armis subacta. Eius enim ulturus necem Boleslaus rex, cum omnem illam regionem, una cum maximi roboris exercitibus, hostilem in modum peruagatus esset; ad extremum supplicibus Prussis, & tributa soluere promittentibus, pacem dedit: neque aliam pœnam uictor imposuit uictis;

fuit uictis; quam ut repudiato falsorum Deorum cultu, & abiecta superstitione, Christo Deo iniiciantur. Huius uictoriæ monumentum bellator inclutus ferream columnam in Ossa fluuio locauit, anno paulo post millesimum duodecimum. Boleslao secundi Regis, singularem eximiamque virtuten tacitus præterire non possum; qui post susceptum regnum, anno millesimo quinquagesimo octauo, non multo interiecto tempore eosdem Prussos, Polonorum uestigales, iugum Polonicum excutere conantes, non longe ab Ossa fluuiio, insigni prælio deuicit; agros hostium cadaueribus strauit, fluuios eorum sanguine infecit; deuictos in fidem, & clientelam Polonorum recepit. Post confectum Prussicum bellum, fortissimus Rex, ANDREAM Vngarorum regem, ad Tybiscum siue Cyslam amnem (qui e Sarmaticis montibus, qui Hungariam a Polonia diuidunt, ortus in Danubium effunditur) cum maximis Germanorum, & Bohemorum auxiliaribus copiis, ad internecionem profligauit; Belam Vngariæ Ducem, Andreæ Regis fratrem, cuius causa illud bellum susceperat, in paterno, & auito Hungarorum Regum folio liberaliter collocauit. Sed & Roxolanos, Sarmatiæ populos, cum antea quoque sola nominis, & exercitus sui fama fugere coegisset; Kiiouiamque eorum metropolitānam urbem receptam, Iaroslao gentis Duci reddidisset, anno demum millesimo septuagesimo quarto, cum validissimis, & numerosissimis eorum turmis deleuit. Kiiouiam maximam, & frequentissimam totius Sarmatiæ urbem, quæ ab illius fide etiamnum discesserat, diuturna obsidione ad deditionem compulit. Ingrediens autem cum uictore exercitu, in portam urbis ferream, gladium vibrauit: quod proauum item suum fecisse acceperat. Atque ex eo tempore Roxolania, amplissima, & feracissima Europæ regio, Polonorum monarchæ, æternis dignissima laudibus bella, in unum angustū operis volumen concludenda essent; incredibilem apud omnes nationes admirationem excitarent sui. Sed nunc breuior esse cogor. Dicam tamen, id quod ab optimis auctoribus memoriæ proditum est: singularem, & prope incredibilem huius principis uirtute, Henricum quintum Romanorum Imperatorem, apud Vratislauiam, Silesiæ metropolim, acie fuscum, castris etiam exutum esse. Cum enim Henricus Cæsar, uano, & insolenti animo, Poloniam sub imperium suum subiungere meditaretur: iamque aliquot Polonicæ ditionis munitiones occupasset; Boleslaus cum prius præstolando auxiliares suorum copias, uniuersam prælii fortunam detrectasset: ad extremum cum ab Imperatore iniustas sibi, & Polono nomini indecoras pacis conditiones præscribi animaduerteret: collatis signis, cum potentissimo Cæsaris exercitu conflixit, & uictoriam longe memorabilem, deletis hostium copiis ipsoque Cæsare in fugam acto, reportauit, anno Christi millesimo centesimo nono. Locus ubi pugnatum est, caninus campus ad hodiernam usque diem ab incolis appellatur. Germani enim insepulti, canibus cibum præbuerunt. Cum autem ingens ad eum locum canum numerus, ex circumuicina regione, ad deuoranda cæsarum cadauera confluxisset; difficilem uiam paucis hominum comitatu faciebat. Qua propter planities illa, quæ quinque millium passuum interuallo, ab urbe distat Vratislauia; ab Germanis, & Polonis, caninus campus nuncupatur. Nihil nunc dico quomodo Dania, siue Dacia quæ etiam Cimbrica Chersonesus dicitur fortissimi principis auspiciis, atque ipsis uictoribus Polonorum armis sit perdomita. Verum ut omnia planius percipiantur, exordium susceptæ expeditionis, repetendum esse nobis paulo longius uidetur. Erat apud Boleslaum Petrus quidam Comes, illustri apud Danos ortus familia, cuius pater Guilhelmus; summus erat apud Henricum Danorum Regem præpositus regni gubernaculis. Forte autem accidit, ut Henricus Rex scelestissimis fratris Abeli manibus trucidaretur. Scribit Guilhelmus ad Petrum filium, in Poloniam, ut cum aliquanta militum manu quam primum accurrat: gazam regiam, quam tunc in potestate habebat,

te habebat, auferat; ne ab immanissimo parricida raperetur. Petrus quod per se ipse præstare non poterat, non difficulter Boleslao persuasit; ut is propagandæ Polonici nominis gloriæ causa, eam expeditionem suscipere. Classe itaque apud Dantiscum maritimam Prussiæ urbem, comparata; Boleslaus secundâ vsus tempestate, in Daniam delatus est. Expositoque in terram exercitu, cum prius etiam Danorum procerum voluntates sibi conciliasset; vniuersam in suam redegit potestatem: interfectore Henrici regis in turpissimam fugam acto. Et ut singulare victoriosissimi monarchæ, apud exterarum gentes clementiæ extaret monumentum: totam Daniam, quam in manibus habebat, sua sponte Danorum genti reddidit; regisque creandi illi potestatem fecit. Atque ita rebus omnibus ex animi sententia confectis, ingentique thesauro secum ablato, victor in Poloniam reuertitur, anno Christi vicésimo quarto supra millesimum centesimum. Verum, ut ceteros taceam fortissimi Ducis triumphos, (neque enim me Polonorum res gestas, sed potius Poloniæ imaginem quandam scribere profiteor) vnus omnium, qui apud Polonos regnarunt, quadragies septies acie victor Boleslaus, totidem quoque vicibus, de omnibus fere Polonici nominis hostibus triumphauit. Sic ut antiquis Ducibus, Alexandro Asiæ domitori, C. Tullio Cæsari, Pompeio, Anibali, rerum gestarum gloria, non modo exæquandus; verum etiam antefendus esse videatur. Neque mihi hoc loco singularem omniumque sæculorum prædicatione dignissimam, Vladislai Lodici regis virtutem, prætereundam existimo, qui maximas easque virtute bellica præstantes Marianorum militum Prussiensium copias, impari suarum manu, apud Blerum, maioris Poloniæ pagum, deleuit, anno millesimo tercentesimo tricesimo primo. Fuerunt exinde res gestæ, Vladislai primi ex familia Jagelloniorum regis illustres; qui et pietate et virtute bellica insignis, pæclaram ab se maximæ victoriæ memoriam reliquit. Germanos enim Teutonicæ militiæ religionem professos, ingenti pugna victos, cæso in acie VLTRICO, magno religionis magistro, apud Gruneuoldum Prussiæ oppidum, ad internecionem profligauit: quo in prælio quinquaginta hostium millia trucidata esse, capta item quadraginta millia memoriæ proditum est. Annus quo hæc acta sunt millesimus quadringentesimus decimus, post pactum Virginis fuit. Ex ea victoria Prussia fere vniuersa, Prutenicæ militiæ equitibus erepta; in potestatem regis Poloni concessit. Quid ego hic singularem, et prope diuinam Vladislai secundi ex Jagellonum gente, Vngariæ, et Poloniæ regis, virtutem commemorem? qui in ipso iuuenilis ætatis flore Polonorum creatus Rex, ab Hungaris etiam ad regnum adscitus, plurimis, et difficillimis cum Turcis præliis, immortalem sui nominis famam, posteritati consecrauit. Atque in primis (ut reliqua, quæ per Duces, gessit, præteream) in montis Hemi vallibus, cum Amurathis secundi Turcarum regis Duce Carambeio, summa virtute, maximaque Polonorum militum laude confixit; cæsoque Turcarum exercitu, atque ipso Carambeio capto, de hostibus christiani nominis acerrimis, amplissima trophæa Christo Deo dicauit. Hoc in conflictu pedites Poloni, cominus cum Turcis pugnantes, equorumque hostilium inguina breuibz quibusdam contis suffodientes equitibusque ipsis crura præcidentes, bonam suo regi operam nauarunt, anno Christi millesimo quadringentesimo quadragésimo tertio. Fecit posthæc anno proximo subsequente pacem cum Amurathe Vladislao, et quidem grauibz Turcarum genti conditionibus. Dimissus etiam Carambeius, precio quinquaginta millium Ducatorum redemptus. Verum ea pax diuturna non fuit, cum eam Vladislao, in gratiam Ioannis Palæologi, imperatoris Constantinopolitani, Eugenii Pontificis, Philippi Burgundiorum Ducis, et Venetorum violasset. Quamobrem pugnatum est denuo, apud Varnam ciuitatem, antiquitus Dyfionopolim vocatam, cum Amurathe Turcarum Tyranno; maximis Polonorum, et Hungarorum viribus, vbi Rex ipse Vladislao, fortissime dimicans, cum vniuerso quem circa se habebat Poloniæ nobilitatis robore, cecidit: Vngaris vna cum Ioanne Hunniade Matthiæ regis patre, bona ex parte

parte fuga dilapsis. Plures tamen ex Turcis, quam ex nostris eo in prælio occubuerunt. Perpetrata est hæc Christianorum strages anno salutis humanæ millesimo quadringentesimo quadragésimo quarto. Fuit, et longe insignis, Casimiri eius nominis tertii regis, in Silesiam aduersus Matthiam Vngarorum regem suscepta expeditio; non tam vili memorabili parta victoria, propter Polonos proceres Matthiæ regis auro corruptos, quam ingenti copiarum mole. Quæ ex Polonis quidem sexaginta bellatorum millia, ex Boëmis autem qui Vladislao Casimiri filium, regem suum sequebantur, viginti millium numerum constituiebant. Verum hoc bellum pactis inter reges indutis diremptum est circiter millesimum quadringentesimum septuagesimum quartum, ab orbe redempto annum, secuta est exinde memorabilis Ioannis Alberti Regis, aduersus Turcas Christianæ religionis hostes expeditio; et quidem infeliciter, cum parum abfuerit, quin ab Valachis, quos in societatem belli trahebat, fere circumuentus esset. Stephanus enim eius gentis Dux, indigne ferens se ab rege oppugnatum, et provinciam suam fere vniuersam euastatam esse; cum Rex nulla re memorabili contra Turcas gesta, per Bucouinam siluam reuerteretur, ex insidiis regium exercitum maximo affecit incommodo; vbi plerique ex nobilitate Polona desiderati sunt. Habebat autem tunc Rex (annalium Polonicorum testimonio) in exercitu octoginta millia pugnatorum; exceptis lixis, et aurigis, qui dimidium eius numeri conficiebant: carrorum vero, quibus castra vallantur, triginta millia. Quod quidem eo lubentius retulimus, ut ea, quæ de summa regis Poloni potentia dicta sunt, non ex vulgi opinione, sed ex ipsis historiarum monumentis confirmationem habeant: Neque tunc sane totius regni Sarmatici vires in vnum locum coierant. Aberat enim fortissimus levis armaturæ Lituanorum equitatus; desiderabantur magni roboris Prussorum phalanges: Masoniæ etiam paucis exceptis domi se continebant; Liouonienses nondum in potestate regis Poloni erant; qui si Ioannem Albertum secuti fuissent, regius exercitus dubio procul ducentorum armatorum millium numerum superasset. Annus quo Ioannes Albertus rex, cum Valachis infeliciter pugnavit, millesimus quadringentesimus nonagesimus septimus fuit. At Sigismundus primus Poloniæ Rex, rei militaris peritia, magnitudine animi, et felicitate rerum gestarum, veterum imperatorum gloriam æquauit. Basilium enim potentissimum Moschouitarum Ducem, superato Borystene, Duce Constantino Ostrogio, apud Orsam oppidum, cum maximis eius gentis copiis profligauit: ita ut cælorum numerus ad quadraginta fere millia, captorum vero ad quatuor millia perueniret. Accidit autem hæc Moschorum clades, anno Christi millesimo quingentesimo decimo quarto. Huius victoriæ gratia decreta fuerunt, ab Leone decimo, Pontifice optimo maximo, in vrbe Romana supplicationes: publica totius vrbs gratulatione, veluti deuictis cæsisque Romanæ Ecclesiæ hostibus. Neque vero hoc primum aut postremum præstantissimæ suæ virtutis facinus fuit. Scytas enim Roxolaniæ provinciam ferro, et igne vastantes, apud Vilniouecium castellum superauit: Valachos, auxiliaribus Turcarum copiis instructos, Ioanne Tarnouio duce, ad Obertinum deleuit. Moschouitas iterum, capta atque euersa arce Starodupo, ingenti strage deuicit: Prussiam mandata ipsius detrectantem maximo bello perdomuit. Et ut multa paucis complectar, tot sunt huius regis victoriæ, quot regni Poloniæ hostes: tot item triumphi, quot ab eo barbararum gentium deleti exercitus: ita ut Sigismundi beneficio, deletis circumquaque hostibus, tunc primum Polonia exoptatam pacem nacta sit. Postremum fuit nostra memoria illustrium apud Polonos expeditionum opus Sigismundi secundi Augusti regis, susceptum aduersus Liouonienses Cruciferos bellum, quod quidem propter incredibilem regiarum copiarum numerum, (centum enim millia bellatorum in exercitu habere ferebatur) non Polonorum modo, sed etiam externorum oculos, qui eo contemplandi causa confluerant, summa affecit admiratione. Tanta ergo regii exercitus mole, magnus Liouicæ

militiæ magister Firstenbergus conterritus, ad regem in castra venit supplicisque habitu ad genua regis prouolutus, veniam deprecatus est, et se suaque omnia in potestatem regiam vltro dedit. Sed nos longius quam institueramus prouecti sumus; scilicet, vt exteri homines intelligerent, Polonos, et rei militaris peritia, et numero militum, et rerum gestarum gloria omnibus omnium ætatum temporibus semper floruisse.

DE VBERTATE POLONIAE

CAPVT XIII.

Regio Poloniæ in vniuersum plana, et campestris, siluas quoque frequentissimas habet; quibus nihil ad amoenitatem, vel ad vsum potest esse præclarus. Fluvii celebriores, et ad deferendos lintres idonei, Vistula, Odera, Varta, ingentem piscium copiam suppeditant. Salmones, et Sturiones, nobile piscium genus, Vistula præbet. Visuntur passim et crebri lacus, piscatura illustres. Ex piscinis arte hominum effossis, in quibus aggeribus terræ quibusdam aqua continetur; piscium multitudinem ferme incredibilem expiscantur. Vnde magnæ incolis opes. Aquas calidas sanandis corporibus humanis vtilis Polonia non habet. Siluæ venationem ceruorum, aprorum, damarum, vrsorum, luporum, vulpium, castorum, martum, et leporum affatim subministrant. Apes in ipsis arborum cauis, probatissima mella conficiunt. Campi tritici, siliginis, hordei, milii, lini, cannabi, et omnis generis leguminum, admirabilem producant copiam. Ferax est optimorum fructuum; Ficus, amygdala, castaneæ nuges, aurea, citria, et Punica mala, limones, et capparæ desiderantur. Porro quidquid aucupio capitur, et quod ad mensas deliciores expetitur, nihil est quod in Polonia desiderare possis. Turdi, anates, pernice, anseres, cothurnices, grues, leuissimo precio distrahuntur. Capitur quoque auis subnigra puniceis superciliis, quæ incredibili pulparum sapore, Phasianorum excedit dignitatem. Hæc *Plinio*, *erythraon*, Polonis, *Cietrzeu* vocatur. Gallinæ, capones, non minus plebeiorem, quam nobilium virorum epulæ censentur. Maioris minorisque pecoris incredibilem copiam, in exterarum regionum Germaniam, Boëmiam, et Morauiam Polonia mittit. Equorum perniciem greges, propemodum infinitos alit. Eos regio edicto ex prouincia abducere minime licet. Reperiuntur, plumbi, argenti que simul, æris, cupri, optimique ferri secturæ: Sed nullum tota regione gemmarum, vel preciosi lapilli vestigium. Sal candidum, optimique saporis, in profundissimis terræ cauernis, saxorum in morem excinditur. Ex quo magnum regi Polono vectigal. Aurum etsi inueniri posset, negligentia tamen incolarum non eruitur. Habet Polonia præstantissimi generis caruleum colorem, vulgo *Lazurium* vocant, necnon sulphuris, aluminis, vitriolique venas. Vino, oleoque nativo caret, quod ab externis populis petit. Creticum subdulce ex Græcia, partim terrestri itinere per Valachiam, et Roxolaniam: partim etiam per immensum Oceanum eductum Creta per Gaditanas fauces aduehitur. Vites in selectioribus hortorum agris voluptatis gratia plantantur. Cerae mellisque, quod non tam in manufactis agrestium aluearibus, quam in ipsis arborum cauis conficitur, ingens est copia. Frumentum omnis generis, asseres pro fabricandis nauibus, picem, cineres pretiosos, ex quibus selecti fiunt colores, linum, cannabum, lanas, coria animalium, massas cerae ingentes, Poloni, secundo Vistula flumine, Dantiscum quotannis mittunt. Ad eam urbem, quæ ab littore maris Balthici quinque millium passuum distat intervallo; vbi Vistula magnam aquarum molem secum trahens in Oceanum euoluitur; ex remotissimis Lusitaniæ, Galliæ, Flandriæ, Hollandiæ, Angliæ, Scotiæ, Hybernæ, Suetiæ, Noruegiæ, Daniæ, Germaniæque prouinciis mercatores commeare solent. Obseruatum est autem, ducenta, et tercenta

maiora,

maiora, & minora mercatorum nauigia, vno eodemque tempore Dantiscum appulisse. Omnes fere exportandarum frugum gratia potissimum veniunt, quas Polonia ceteraque regni Poloniæ prouinciæ, tot terrarum orbis regionibus abunde suppeditat. Vicissim autem Poloni, ab illis gentibus, aromata omnis generis, saccharum, vuas passas, ficus passas, aurea, citria & Punica mala, Oliuas conditas, Limones, capparas, amygdala, anisum, cumetum, coriandrum, halesces, oleum balenæ, ceteraque eiusmodi: pannos item preciosos, plurimam vestem sericam, nobilesque telas, gemmas quoque, & vniones, aurum denique ipsum signatum accipiunt; quæ omnia tot bona Polonis natura inuidit.

IOANNIS CRASSINII
POLONIAE LIBER II.
DE LITHVANIA

De moribus, origine, & sacris Lithuanorum ritibus.

CAPVT I.

Superiori libro satis, vt arbitror, dictum de Polonia, & vniuersa Reipublicæ Poloniæ administratione. Superest, vt, quemadmodum propositi nostri exigit ratio, de singulis Poloniæ regno contributis prouinciis, differamus. Regio est in Sarmatia Europæa, & singulari vbertate agrorum, & omnium rerum ad tuendam hominum vitam pertinentium opima, Lithuaniae nomine appellata: Moscouitis, Litoniensibus, Roxolanis regibus, Prutenis, Samogitis, & Masouis contermina. Vasta quidem, & campestris, pabulique ferax, sed nemorosa; æstate autem pluribus in locis palustris: Niuibis enim (quod in regionibus frigidis vsu venit) ardore solis colliquatis, & resoluta per omnes campos glacie, agri passim in paludes abeunt. Fluvios illustiores, & ferendis lintribus aptos, Chrononem, Naruam, & Beresinam, in quibus incredibilis est piscium copia, habet. Sunt & vastæ magnitudinis lacus, piscium omnis generis feracissimi. Triticum, siliginem, & omne genus leguminis, vsque ad abundantiam Lithuania producit. Mel, ceram, cinerem faciendis coloribus idoneam, picem, asseres ad fabricandas naues, ipsas denique fruges, secundo flumine Narua, qui in *Vistulam* effunditur, Dantiscum mariumam Prussiæ urbem quotannis mittit. Vitibus Lithuani carent, neque vllam vinearum exercent culturam. Potus genti communis, vt Polonis, birra, atque cereuisia, ex tritico, vel hordeo decocta. Præstantissimus medo ex melle lupuloque coctus, in conuiujs circumfertur. Nobiliores, & opulentiores, vino ab externis accepto vtuntur. Nulla auri, argentiue, vel ignobilioris metalli tota regione vena, ferro excepto. Sale nativo caret, quod ab externis petit. Vno nobilissimarum pellium beneficio, tot negata naturæ iniuria commoda sarcuntur. Martum enim, castorum, Hermelinorum, Aspreolorum, nigrarum, & albarum vulpium, luporum, panterarum vrsorumque pelles, Lithuani in omnem Europam mittunt. Hercinia silua bonam Lithuaniae partem occupat. Ea immanibus feris præter eas, quæ in Germania, Polonia, Italia, Galliaque reperiuntur, plenissima; iubatos bisontes ferocissima taurorum specie, cornibus quandoque sic ductis, vt tres proceræ staturæ viros, eorum intervallum capiat: Alces item ceruina effigie, colore tamen ad albedinem inclinante, & cornibus nonnihil differentibus producit. Alces perniciosissime currunt, verum ad instar equigradarii. Caro bisontis, & alcina, inter deliciores obsonia apud Polonos, & Lithuanos apponitur. Sed ex pellibus alcinis optimi conficiuntur thoraces; quibus Poloni, & Lithuani milites in bello vtuntur. Ungulæ alcinae, si recte, & statis temporibus abscindantur; certissimum aduersus comitalem morbum antidotum præbent. Habet Lithuania equos siluestres, habet & ingentis magnitudinis vrsos; quos ioculatores

M m m m m

latores

latores ab ineunte ætate saltus quosdam, & choreas edoctos per omnem fere aquilonarem regionem circumducunt, lucri gratia. Avium quæ aucupio capiuntur incredibilis est numerus. Gallinæ, capones, anates, anseres, ceteraque ad victum pertinentia exiguo veneunt precio. Maioris, minorisque pecoris summa est copia. Volunt Lithuanos Romanorum exules esse. Neque id omnino fabulosum est, cum eorum lingua, non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas tamen magisque Italicum, aut Hispanicum sermonem, quam Latinum, redolentes. Nonnulli Libonem aliquem Romanum, ad ea littora maris Balthici, quæ ad orientem solem spectant, & Roxolanis finitima sunt, appulisse, & provinciam de suo nomine Liboniam, seu Liuniam appellasse suspicantur. Atque inde dilatatis finibus eosdem Romanos, qui Libonem secuti erant, magis corrupto vocabulo Lithuanos appellatos, alios qui in Prussiam secesserunt antiquum Prussorum nomen retinuisse. Lithuani enim, Liunionenses, & Prutenti, si de antiquis earumque regionum incolis loquendum est, eadem fere lingua utuntur. Nam qui in Prussiam, & Liuniam posteriori tempore colonias deduxerunt Germani, Teutonicum sermonem propagarunt. Quam ob rem valde mihi errasse videntur illi, qui Lithuanos omnes Slaonica lingua uti scripserunt. Verum quidem est, nobiliores Polonicum, & Roxolanicum sermonem usurpare: sed plebs peculiare Lithuanicum idioma habet. Quidam ex eo Lithuanos Romanorum exules esse contendunt, quod Lithuania nomen, paucis immutatis literis appellationi Italiæ non absurde conveniat. Quomocunque res se habet, nos quando hæc Romanorum migratio extiterit, dicere non habemus. Cæterum Lithuani, cultu corporis, genere armorum, ipsis denique moribus, nihil fere a Polonis differunt. Equitatu maxime valent. Vnde magna regi Polono auxilia. Equorum, & hominum tanta multitudo, ut eos posse conficere quadraginta equitum millia ab expertissimis provincialibus acceperimus. Equi eorum elegantes, robusti, & velocissimi habentur. Raro illis est quies, nam continuum fere cum Moscovitis de finibus bellum gerunt. Vnam, & eandem Reipublicæ administrationem, eosdemque cum Polonis magistratus habent. Nobilitas tamen universa, secus atque apud Polonos, Ducum, Comitum, Baronum, Equitumque titulis comprehenditur. Poloni enim præter equestrem dignitatem, ceteras veluti antiquo gentis instituto odii plenas, detestantur. Magnæ proceribus Lithuanis opes, nec desunt qui vel exercitum aliquandiu alere possint. Vnde ridiculum est, quod ab aliquibus memoriæ proditum reperitur; nullum esse apud eam gentem pecuniæ usum. Duces proceresque insignes hodie apud Lithuanos censentur. Dux in primis Slucensis, qui incredibili priuatarum opum apparatu, vel aliquibus Italicis Germanicisque principibus exæquari potest. Duces item ex illustrissima Radiulorum familia; ex qua Sigismundus secundus Augustus Rex, lectissimam feminam Barbaram uxorem duxit. Eius gentis lumen singulari ingenio atque prudentiæ laude, nunc floret, Nicolaus Radiulus, Dux de Olika, iuuenis omnibus belli pacisque artibus apprimè instructus. Magna quoque est clarissimæ Chotkieuiciorum Comitum gentis, apud Lituanos dignitas: in qua comes Ioannes Chotkieuicius, summus magni Ducatus Lithuaniae Marescallus, Samogitiæ provinciae Capitaneus, & amplissimi principatus Liunionici regio nomine gubernator, veluti iubar quoddam universæ Lithuaniae lumen subministrat. Cuius viri tanta est in rebus gerendis dexteritas, tantæ sunt opes, ut haud sciam, an aliquis in amplissimo regni Polonici senatu inueniatur; in quem natura tot ingenii fortunæque bona contulerit. Sed quanto præstantior est Principum, nobiliumque Lithuanorum auctoritas; tanto deteriori plebs universa conditione censetur. Nam ut quisque servorum caterua stipatus, agricolæ alicuius ædes ingreditur: impune quidvis agere, & agricolam ipsum pulsare licet. Colonis ad dominos absque muneribus aditus non patet: domini agricolas, & laboribus quotidia-

nis,

nis, & gravibus torquent exactionibus. Vltimi omnium Europæ gentium, qui repudiato falforum Deorum cultu Christo Deo descripti sint, fuere Lithuani, Vladislai primi Iagellonis regis tempestate, qui cum magni Ducis nomine univèrse imperitaret Lithuaniae, a Polonis ad regnum adscitus, abiectò gentilium ritu, sacro fonte ablutus, univèrsum illam gentem, Christianis sacris sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ more initiari curavit, anno millesimo tercentesimo octogesimo septimo; sed nunc plerique, Roxolani maxime incolæ, introductum olim Græcorum ritum sequuntur, Episcopis eius sectæ obtemperantes, qui ab Constantinopolitano Patriarcha suam petunt confirmationem. Irrepsit etiam in Lithuaniam patrum nostrorum memoria, omnium fere hæresium fex, magno Reipublicæ Christianæ detrimento. Sunt tamen hoc tempore in illa provincia viri religiosi ex societate nominis Iesu, qui vberes in vinea domini quotidie edunt fructus. Eorum enim opera, Lithuania, pertinaces Græcorum opiniones repudiare, & insulsos hæreticorum errores bona ex parte abiurare cepit.

DE NOBILIBUS LITHUANIAE VRBIBUS.

CAPUT II.

Vilna illustrissima in Lithuania vrbs, & totius provinciae metropolis intra colles, ubi Velia, & Vilna flumina miscentur: & descriptione ædificiorum, pulchritudineque & populi frequentia, amplitudine ipsa, singulas quidem Lithuaniae civitates superat, cum ceteris vero nobilioribus septentrionis urbibus, dubio procul potest comparari. Duas arces habet maximis Lithuanorum principum sumptibus constructas, magnitudine operum, & ædificiorum splendore conspicuas. Multa per urbem insignia diuorum templa, plurimæ superbae in singulis civitatis regionibus, procerum, nobilium, civiumque ædes. Est enim & magnorum Ducum, & Episcoporum sedes. Episcopum primus in ea Vladislaus Iagello, Poloniae Rex, instituit, multis Episcopo & univèrso ecclesiastico ordini attributis diuitiis, anno salutis humanae millesimo, tercentesimo octogesimo septimo. Sunt & pleraque religionum virorum cenobia; sed Franciscanorum observantium, omnia eius urbis opera antecellit. Plura in univèrsum Roxolanorum, qui Græcicos ritus sequuntur, quam Romanæ obedientiae templa. Floret hodie Vilna collegium Societatis Iesu omni optimarum disciplinarum genere; ab Valentino eius urbis Episcopo institutum. Doctorum hominum, qui publice bonas literas profitentur, & nobilium scholasticorum ea frequentia, ut non scholam aliquam priuatam, sed florentissimam Academiam dixeris. Est enim ea civitas, multa omnium rerum commoditate insignis. Mercatorum atque opificum omnis generis, & ex omni gente incredibilis numerus. Rerum in foro venalium ea copia, ut vel maximus exercitus non difficulter sustentari queat. Victualia ære veneunt exiguo, si ceterarum regionum sumptus aestimaveris. Palatinus Vilnensis militarium procerum Lituanorum, in senatu regni est princeps. Castellanus inter maiores regni consiliarios numeratur; Praefectus civitati, regio & magni Ducis nomine, praest. Prope Vilnam Tartari, gens Scythica, supra Vacam amnem agros colunt; Mahumethanae superstitionis affectae. Eos Vitoldus Lithuaniae Dux ex media Scythia abducos, cum vxoribus, & pueris, in media Lithuania collocavit: Christianae salutis, millesimo tercentesimo nonagesimo sexto. Vivunt ii suis legibus, & ex aequo cum Lithuanis magni Ducis imperium agnoscunt. Boni sunt patres familias, neque rei militaris ignari. Conscribuntur aliquot ex eorum numero turmae, quibus Rex in bello uti consuevit. Cæterum Lithuania præter Vilnam plerasque non ignobiles habet civitates, & oppida cum castris nobilissima: quæ si mihi singula percurrenda essent, aliud me scribere volumen necessum esset. Ex hoc manifestum est, falsam esse eorum opinionem, qui rara in Lithuania oppida,

Mmmmm2

villarum

villarum incolatum infrequentem scripserunt. Verum quidem est Lithuaniam cultam non esse, ut Italia, Germania, & Polonia, verum tamen non ita omnino destituta est incolis, ut isti volunt. Quare quae olim aut siluis horrida aut paludibus foeda fuit: nunc excisis pluribus in locis nemoribus, exutaque pristina barbarie, ab urbanis, & civilibus habitatoribus excolitur.

QUARE REX POLONUS VSURPAT TITULUM MAGNI
DUCIS LITHUANIAE.

CAPUT III.

Lithuania quos primum Magnos Duces habuerit, & quando Magni Ducatus titulo sit exornata: mihi, ut ingenue fatear, non constat. Dubium est enim, an Lithuanorum Ducum quispiam eam dignitatem propria usurpauerit auctoritate, vel ab alio delatam acceperit. Verisimile est tamen aliquem Lithuaniae Ducem, subiugatis, & in ditionem suam redactis vicinis Ducibus, auctaque potentia, magni ducis titulum arripuisse. Magni ducis enim nomen apud Lithuanos, quasi in alios minores duces potestatem exercentis sonat. Mihi probabile non videtur, Lithuanos olim barbaros, & falsis gentilium ritibus addictos, eam dignitatem ab ullo imperatore vel etiam rege superiori accepisse. Quare non abs re suspicandum erit, similiter Lithuanos, quemadmodum etiam Moschorum duces, subactis vicinis ducibus, magnorum ducum titulum priuata auctoritate usurpasse. Immo & nunc magnus Moschouiae Dux, Imperatoris, & Regis Russiae dignitatem, sibi in literis, quas ad Pontificem, & Imperatorem Romanum scribit, temere vendicat. Praestantissimus autem omnium, qui apud Lithuanos magni ducis nomine imperarunt, fuit Vladislaus Jagiello. Eius praeclearissima stirps, atque propago, ab Gedimino Magno Lithuaniae duce, sumpsit exordium. Eratis Gediminus apud Vitenenem Magnum Lithuanorum Ducem stabuli praefectus, qui interfecto Vitenene hero suo, & legitimam ipsius uxorem, & Lithuanorum dominatum arripuit. Ex uxore multos suscepit liberos. Sed duos maxime insignes, Olgirdum & Chestudum. Chestudus pater fuit Vitoldi, qui post ea Alexander dictus est. Olgirdus procreauit Jagiellonem. Hic est ille Jagiello, magnus Lithuaniae Dux; qui abrogatis idolorum superstitionibus, sacris Christianorum initiatus, Vladislai nomine accepto, et reginam Hedwigem, Ludouici Hungariae Poloniaeque regis filiam, quam Poloni regio diademate ornauerant, et regnum apud Polonos consecutus est; anno salutis humanae, millesimo trecentesimo octogesimo sexto, quarta decima die mensis Februarii. Et ut parem Polonis omnibus, tam praedarii beneficii referret gratiam, post consummatum cum Regina matrimonium, Lithuaniae omnem cum Samogitia, et ea Roxoloniae parte, quae inditione eius erat, Poloniae Regno iure sempiterno adiunxit, et in vnum Regni Polonici corpus redactam, regibus Polonis obnoxiam fecit, quam tamen succedentium temporum interuallo, Vitoldo fratri patrueli, iure beneficiario concessit: accepto ab illo iuramento, quod in fide, et clientela Polonorum regum, semper futurus esset. Anno orbis redempti millesimo trecentesimo nonagesimo secundo. Defuncto Vitoldo duce, Suitrigelo Vladislai regis frater, magnum Lithuaniae ducatum priuato consilio inuasit. Cui Rex armis amoto, Sigismundum alterum fratrem patruelem, subrogauit; qui se in fide, et clientela regis Poloni, ad quem Magni Ducis Lithuaniae titulus, iure spectaret, semper fore iurauit, anno millesimo quadringentesimo tricesimo secundo. Sigismundo magno Lithuanorum duce, conspiratione procerum, propter immoderatum in suos dominatum trucidato; Vladislaus secundus Jagiellonius Poloniae Rex, magnum Lithuaniae ducatum, Casimiro fratri administrandum mandauit, qui pro gubernatore in Lithuaniae profectus, Vlnae Dux magnus, ab Lithuanis acclamatus est; Polonis, qui eum secuti erant, nequidquam

quam reluctantibus, anno millesimo quadringentesimo quadagesimo. Erepto e rebus humanis Vladislao rege, Casimirus non modo apud Lithuanos principatum stabilivit; verum etiam a Polonis Rex electus, regio diademate insignitus est, anno millesimo quadringentesimo quadagesimo septimo. Extincto Casimiro rege, vniuersi Lithuanorum ordines, Alexandrum filium patris morientis mandato, Ducem sibi creauerunt, qui postea prosperiori vsus fortuna, Ioanni Alberto regi, in regnum Poloniae successit, anno millesimo quingentesimo primo. Alexander, Rex Poloniae regnum, & magnum Lithuaniae Ducatum, morte sua Sigismundo fratri reliquit. Sigismundi primi regis regnum, vna cum vniuersa Lithuania, Sigismundus Augustus filius excepit. Qui, cum nostra memoria, magnum Lithuaniae Ducatum, archiori quodam societatis vinculo cum amplissimo Poloniae regno copulare, & antiqua inter Polonos, & Lithuanos pacta renouare cuperet; indictis Lublinum, Roxoloniae ciuitatem, generalibus totius regni comitiis, de amplissimi consilii sententia legem tulit, ut Lithuania deinceps regni Poloniae prouincia: & ex Lithuanis, & Polonis, sub vno rege, vna gens esset. Adde, ut Rex Polonus, vtriusque nationis suffragiis in Polonia eligeretur: & qui in regem Poloniae electus esset, is etiam magni Ducis Lithuaniae titulum, & vniuersam Lithuaniae obtineret. Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest; regem Polonum non immerito magni Ducatus Lithuaniae dominatum usurpare; cum singulari primum Jagielloniorum regum beneficio, qui legitimi Lithuaniae Duces, & haeredes fuerunt; deinde etiam summa, & constanti omnium Lithuaniae ordinum voluntate, in vnum regni Polonici corpus fuerit redactus.

DE ROXOLANIA.

CAPUT IV.

Russia, siue Roxolania, quam Moschouiae Roxolanorum populi *Rossiam* antiquitus appellatam volunt; quasi gentem dispersam vel disseminatam, id quod etiam etymologia vocis sonat; quidquid terrarum est, inter mare Balthicum, Liouoniam, Sueciam, oceanum glaciale, Rha fluium, Maotim Paludem, Pontum Euxinum, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam, & Samogitiam, complectitur. Quae quod amplissimis contineatur finibus; in duas regiones, siue in duo imperia diuiditur. Altera est enim Roxolania, quae Carpathios montes non longe ab vrbe attingit Cracouia, & secundum fluium Tyram, ad Valachorum regionem, ex altera parte ad Borythenem, & Pontum Euxinum porrigitur; & ad vtramque Axiacis fluminis ripam vergit. Altera, quae ultra Borythenem ad Tanaim vsque extenditur, & ab Tanei ad Astrachan nobile emporium, ubi a Medis, Persis, Armenis, Schyris, & Moschouitis nundinae celebrantur. Sita est Astrachan in citeriore Rha fluminis ripa, ad eius fere ostia, scinditur autem Rha fluius, qui & Volga appellatur, non magno interiecto ab illa vrbe spacio, in septuaginta ramos, plurimasque facit insulas totidemque ostiis nauigabilibus, in mare Hyrcanum euoluitur. Quae cum ita sint; prior Roxolania, quam regiam appellare libet, regni Polonici pars censetur, illa vero, quae ultra Borythenem fluium ad mare Caspium, & Persarum vsque regna extenditur, magni Moscouiae Ducis imperio paret. Haec quam regiam vocamus, Leopoliensi, Lublinensi, Bessenfi, nec non Podoliae, Voliniae, Kiouiae, Circassiae, & Podlachiae regionibus comprehenditur. Diues est pecoris, cuius tantam nutrit copiam, ut, veluti Bauaria suae, ita haec boues, & infinitos propemodum ouium greges, multis Europae nationibus abunde suppeditet. Equi Roxolanici pernitate, & elegantia, Hispanicis, & Turcicis vix cedunt; robore autem illos longe superant. Cera, melle, & sale Roxolania in vniuersum abundat. Ex melle optimus decoquitur medo. Vino nativo caret: Habet probati ferri, nec non candidissimi alabastrum venas, cetera desiderantur metalla.

N n n n

Piscium omnis generis incredibilis copia in quibus potissimum incolarum consistunt opes. Lucii, quos etiam lupos appellamus, nullibi plures, aut deliciores. Tota regio fecunda, ita ut semper vilissimo precio fruges, carnes, ceteraque ad victum pertinentia, ibidem veneant. Nobilium animalium pellibus scater. Venatione ferarum nulli prouinciarum cedit. Reperiuntur in vastis Podoliae solitudinibus, bisontes, alces, & equi siluestres; quorum frequentissimi greges, cum noctu ad aquas potandi causa conueniunt; vel maximos exercitus, quos ibi Rex aduersus continuas Tauricanorum Tartarorum praedationes alit, falsa hostilium copiarum imagine decipiunt. Sunt & circa Borysthenem oues siluestres, capreolorum staturam non excedentes, curtioribus tamen pedibus, pernicissimi cursus, & altissimorum saltuum. Cornua in altum porrecta, quibusdam circulis notata conspiciuntur: ex quibus Roxolani transparentia cultellorum manubria eleganter conficiunt. Vniuersa haec Podoliae prouincia, multis nobilibus irrigatur fluminibus; lacus piscosissimos habet: vbertate agrorum omnes totius Europae regiones superat: nemoribus sparsim ornatur amenissimis. Qua tamen Scythiam respicit, magna ex parte habitatoribus caret; ita ut accusanda sit nostrorum hominum negligentia; qui eos sinunt immanibus feris patere campos, ex quibus homines ingenio, ac industria praedii, magnos, & vberes fructus percipere possent. Hodie tota regi Polono subiecta Roxolania ab Roxolanis, antiquissimis eius regionis incolis, & a Polonis, quorum posteriori tempore deductae fuerunt coloniae, excolitur. Roxolani quidem, habitu cultuque corporis, genere armorum, lingua, & moribus, nihil fere ab aliis Slaconicae linguae populis discrepant. Ante sexcentos annos, imperantibus apud Graecos Basilio, & Constantino fratribus, Christianis sacris initiati sunt, eo potissimum tempore, quum Graeci antistites, ab ecclesia Latinorum dissentire ceperunt. Quo fit ut Graecorum olim imbuti superstitionibus, nunc etiam Romanae ecclesiae principatum superbe & pertinaciter negare non vereantur. Obsequuntur suae sectae episcopis, qui ab Constantinopolitano patriarcha, confirmationem petunt. Poloni enim, qui in Roxolania degunt, Latinorum ritum sequuntur, & Latinis episcopis obtemperant. Princeps totius regionis ciuitas Leopoli, ab Leone Duce condita, Archiepiscopum habet Romano Pontifici subiectum. Frequens Turcarum, Graecorum, Armenorum, Scytharumque mercatorum ad eam conuentus. Agris exornatur fecundissimis, qui fruges, cum nobilissimis fructibus, affatim producant. Piscium ea copia, ut inde in omnem fere Sarmatiam, magno incolarum lucro mittantur. Verum ubi Roxolani Moldauos spectant, Camenecium nobilis cum castro ciuitas, & Episcopi Romanae obedientiae sedes; non tam arte hominum, quam singulari naturae beneficio inexpugnabilis efficitur. Est enim in excelsae rupis umbilico constructa, fossas habens profundissimas, non humano excisas artificio, sed ab ipsa rerum omnium parente natura productas. Saxum ingentis magnitudinis, & mœniorum, & propugnaculorum vicem sustinet. Fuit olim Kiouia, nobilissima Roxolanicae gentis metropolis, quam amplissimam, & omni superborum aedificiorum splendore olim exiuisse ornatissimam, ingentes adhuc ruinae, quae in ruderibus visuntur, referunt. At nunc amisso pristino dignitatis splendore, ciuitas est episcopalis cum insigni castro, quam Borysthenes fluuius alluit. Vastae sunt Kiouiensis regionis solitudines; attamen plerisque in locis felicissime excolitur. Palatinus prouinciae Kiouiensis, cum summa in vniuersa regione potestate, magnum quoque in amplissimo regni Poloniae sehatu dignitatis gradum obtinet. Hodie Palatini munere fungitur, Constantinus Ostrogiae Dux, vir et insigni praestantissimarum virtutum laude, et rei militaris peritia illustris: cuius praclarissima stirps, propago, ab antiquissima Kiouiensium Ducum domo; qui olim totius Roxolaniae dominatum habebant, originem ducit. Sed qua Russia Polonis, et Hungaris est propinquior, Praemislia ciuitas cum arce non ignobilis, et

Episcopi

Episcopi sedes conspicitur, quae ab septentrionali latere Sano fluuius, qui ex Sarmaticis montibus, non longe ab fontibus Tybisci oritur, magno incolarum commodo alluitur. Ab ea vrbe, aliquot dierum itinere Lublinum peruenitur, quo loco, stato anni tempore insignes celebrantur nundinae, ad quas ex variis terrarum orbis prouinciis mercatores Moschouitae, Lithuani, Tartari, Liouienfes, Prutheni, Roxolani, Germani, Hungari, Armeni, Turcae, Valachi, atque Ebraei confluere solent. In Volinia frequentissima totius Roxolaniae prouincia, Luceorium vrbs pontificalis cernitur. Ceterae ciuitates parum nitidae. Quare concludendum est, Roxolaniam totius regni Polonici regionem fertilissimam, Russos vero inter omnes Sarmaticas gentes (Polonos excipio) bellicosissimos esse.

QUARE REX POLONUS VENDICAT DUCATUM ROXOLANIAE?

CAPVT V.

Russia quos primum ab omni hominum memoria Duces nata sit, auctores, qui ad nostras peruenerint manus, non memorant. Etenim barbara Roxolanorum gens, ante susceptam Christi fidem characteribus carebat, quibus praeclararum maiorum res gestae, ad posteritatem transmitterentur. Eorum quidam annales, in septentrionali Roxolania, quam nunc Moschouiam appellamus; Ruricum, Sinatum et Truborum fratres; in australi vero, quae modo regni Polonici prouincia censetur, Chium, Sciecum, et Chorevum cum sorore Libeda, circiter octingentesimum sexagesimum primum, ab orbe redempto annum imperare cepisse afferunt. Sed quoniam hos perpetua successione serie sint consecuti, difficile est, in tanta scriptorum inopia, ex obscuritatis tenebris eruere. Hoc tamen ab optimis auctoribus memoriae proditum est, fuisse olim apud Roxolanos viros principes; qui se et Ducum, et Monarcharum, et regum titulis exornauerunt. Colomanus enim, Andreae Hungariae regis frater, cum Haliciam ab Roxolanis, ad principatum expetitus venisset, ab Episcopis, quos in comitatu suo habebat, ritu solenni coronatus, et Rex Salatae siue Haliciae, quae ciuitas est in Roxolania, ad radices Sarmaticorum montium, appellatus est, circiter millesimum ducentesimum annum. Ex quo tempore Vngari reges, etsi postea Russia omni prorsus exciderunt, regni tamen Salatae siue Lodomeriae titulum, semper usurpauerunt. Extincto Colomanno Haliciensium rege, Daniel Romani Roxolanorum Ducis filius, magnam sibi apud eam gentem comparauit potentiam. Et ut maiori esset, et augustiori apud vicinas nationes dignitate; Legatione ad Opiffonem legatum Apostolicum in Poloniam missa, cum promitteret, se ad auctoritatem sedis Romanae accessurum, regium titulum pro se, et vniuersa sua posteritate ab eo impetrauit. Verum ut primum voti compos est factus, promissis quibus se legato pontificio obstrinxerat, non stetit. Ceteri qui apud Roxolanos imperarunt vel Duces, quod aliquem principatum obtinerent, vel Monarchas, quod ceteris principibus praesent, sese appellauerunt. Quo iure autem, vel quomodo Russia, in potestatem Polonorum concesserit explicandum est. Multa saepe memorabilia, Poloni reges cum Roxolanis principibus bella gesserunt. Nam et Boleslaus primus Poloniae Rex, ut supra docuimus, ingentes eorum copias, apud Axiacen fluuium profligauit, et metropolitanam gentis urbem Kiouiam, ad deditionem compulit, anno millesimo octauo. Boleslaus secundus pari fortunae usus beneficio, capta denuo Kiouia (quae ab obsequio Polonorum principum defecerat) Russorum vires vniuersas fregit, anno millesimo septuagesimo quarto. Atque ex eo tempore Roxolania Polonorum facta tributaria, regibus Polonis obnoxia fuit; ita tamen, ut suos eorum indulgentia Duces haberet. Qui discepto post haec in plerasque minorum principum ditiones Polonico imperio, Polonorum iugum pedetentim excusserunt. Sed non diu inulta eorum mansit

N n n n 2

perfidia:

perfidia: Luburtus enim, Gedimini Lithuanorum Ducis filius, ducta in uxorem Vladimiriensem Ducis filia, omnem eum Roxolaniæ tractum, qui Lithuanis finitimus est, in suam redegit potestatem. Donec tandem Casimirus magnus Poloniæ Rex, Roxolaniam australem, & regiam ipsius urbem Leopolim, maiorum suorum negligentia amissam, recuperavit; excepta ea parte, quæ Lithuanicæ ditionis erat, quam illis ex pacto ad biennium intactam reliquit, anno Christi millesimo tercentesimo quadragesimo. Et ut omnem Roxolaniæ omnibus eriperet relucendi occasionem, Russiam subactam ab se in formam provinciam redegit, creatisque Polonorum more magistratibus, Roxolanos omnes in unum regni Poloniæ corpus adscripsit. Ex eo tempore Roxolania australis consilio publico a Polonis nunquam defecit. Ad extremum Vladislaus Iagiello magnus Lithuanicæ Dux a Polonis ad regnum adscitus, non Lithuaniam modo & Samogitiam universam, sed etiam eam Roxolaniæ partem, quam ditione tenebat, regno Poloniæ iure sempiterno contributam regibus Polonis subiecit, anno millesimo tercentesimo octogesimo sexto. Ab eo tempore Roxolania regia, Polonis semper regibus paruit. Et si interdum aliqua eius portio, nonnullis principibus iure beneficiario fuerit concessa. Ita ut cognoscere possimus, qua ratione eius regionis dominatus, ad regem Polonum pertineat.

D PRUSSIA.

CAPVT VI.

Prusia siue Borussia, regio totius regni Polonici florentissima, ab oriente sole Lithuaniam spectat, a meridie Polonis contermina, ab septentrione Lituonienfes, & ab occidente Pomeranos respicit. Mare Balthicum, quod & Venedicum, & Codanum sinum appellant, provinciam alluit. Sinus Balthicus, ex Britannico mari sumit exordium. Eius ostium ad occidentem solem non longe ab Cimbrica Chersoneso, quam hodie Daniæ vocamus, spectatur; sed qua parte contigit Prussiam, plerisque sinuosis flexibus amœnam, & opportunis portibus commodam facit. Non arbitror, quæqua patet Sarmatici regni imperium, regionem aliquam reperiri, quæ cum hac, & illustrium urbium atque oppidorum frequentia, & ingentibus incolarum diuitiis conferri queat. Quod si singularem terræ vbertatem, maioris minorisque pecoris incredibilem copiam, venationem, piscationem, ipsam denique totius regionis summam cum voluptate coniunctam amœnitatem, spectare velis, vix illam aliqua in tota Europa provincia superabit. Succinum antiquis *Glossum* appellatum, in littore maris Balthici, Pruteni legunt. Nulla tota regione vinearum cultura, vinum ab externis importatur. Potus genti communis, ut Polonis, cereuisia. Nulla metallorum sectura, ferro excepto. Cæterum regio hæc, quam nunc Prussiam appellamus, olim ab aliis quam modo populis habitata fuit; qui Prussi siue Borussi, vel etiam Borusci, auctore Erasmo Stella dicti sunt. Ptolomæus Boruscos populos in Sarmatia Europæa ad septentrionem ponit, in ea ora, quam nunc Lituonienfes, & Moschotitæ occupant. Ex quo probabile est, eos aliquando inde profectos, non solum vniuersam illum terrarum tractum, quem nunc Lithuani, & Samogitæ tenent, verum etiam totam eam regionem, quæ penes maris Balthici littus, vsque ad Vistulam, et Oslam fluuios excurrit, in suam ditionem redegisset, et Borussos siue Prussos, parum immutato nomine, appellatos esse. Quæ cum ita sint, constat barbaram Prussorum gentem victricibus primum Polonorum principum armis, deinde etiam ab Germanis Marianæ militiæ adscriptis subactam, et Christianis sacris initiatam; ad extremum etiam totam ferme deletam esse. Extant tamen adhuc exiguae eius nationis reliquiae, in vicis et pagis Varmienfis, et Sambienfis provinciae; quæ in sermone cum Lithuanis et Samogitis mirifice conueniunt. Successerunt in antiquas

antiquas Prussorum sedes, Germani atque Poloni: qui nunc etiam provinciam colunt. Equites Teutonici, Germanorum, Poloni reges, Polonorum colonias in Prussiam deduxerunt. Fratres Teutonicos S. Mariæ militiam professos, ex Syria ab Saracenis electos, **CONRADUS** Masouia ad propulsandam Prussorum vim accersuit, circiter millesimum ducentessimum vicesimum octauum annum. Qui post extirpatam barbaram gentem, multis extructis ambitiosis urbibus, Germanicum sermonem in Prussiam introduxerunt. Magnæ olim erant Teutonicorum equitum opes, neque minor potentia, quam regibus. Multa illis cum Polonis bella intercesserunt. Ad extremum victi, quod se aduersus legitimos Prusiæ patronos, vitio ingritudinis contaminauerant; facultatem suarum iacturam fecerunt. Nostri tempestate Prussia vniuersa, in regiam, & Ducalem diuiditur Prussiam. Hæc regium: illa Ducis imperium sequitur. Dux ipse regis Poloniæ beneficiarius, & ut vulgo appellant, *Vassallus* censetur. Tota regio quatuor quondam episcopalis ecclesiis, utpote Varmienfi, Culmensi, Pomesanienfi, & Sambienfi insignita fuit: nunc ad Varmiensem & Culmensem redacta, Varmienfis ecclesia, iure suo vititur, neque alterius præter quam summi Pontificis Romani, & Poloni regis maiestatem agnoscit. Episcopus in vniuersa fere episcopatus sui dioecesi, ecclesiasticum, & temporarium ius exercet. Episcopalis splendor, summis auctus opibus, senatoria, in amplissimo regni Poloniæ consilio, dignitate exornatur. Hodie Varmiensem episcopatum vendicat Stanislaus Hosius, S. R. E. Cardinalis, & magnus Penitentiarius, princeps post hominum memoriam, ad tuendum sacratissimæ religionis Catholicæ cultum, & ad omnes falsorum dogmatum radices euellendas, atque exscindendas natus; qui & singulari in Deum pietate, & præstantissimis in lucem editis operibus, Poloniæ gentis nomen, apud exterarum nationes, mirifice illustrauit. Hæc, quam nos regiam appellamus Prussiam, Culmensi, Mariæburgensi, Michalouienfi, & Pomeraniæ provinciis continetur. In regione Pomeranica, cuius etiam titulum Rex Polonus usurpat, Dantiscum vrbs, quæ & Gedanum, & Gdanum nuncupatur, inter cæteras Prusiæ ciuitates principatum tenet. Putatur ab Vissimiro principe, ex stirpe Lechi, primi Polonorum Ducis, post deuictos Danos condita. Vnde a Danis Gdanum appellatum. Quæ ciuitas nunc non modo septentrionis, verum etiam totius fere terrarum orbis emporium frequentissimum, iudicatur. Sita est ad radices montium, ab litore maris Balthici quinque millium passuum intervallo; ubi Vistula celeberrimus Sarmatiæ fluuius, in Oceanum euoluitur. Perducta ex mari in urbem fossa, centenarum intra metena subuehendarum nauium, commoditatem subministrat. Propugnaculum in ipso maris portu exadificatum, multis impositis machinis bellicis, armato milite custoditur. Vrbs vniuersa Polonorum regum exornata privilegiis ad eam dignitatem venit; ut hodie descriptione ædificiorum atque pulchritudine, merciorum & opificiorum varietate, incredibili incolarum, & externorum numero, & ingentibus ciuium diuitiis, paucis omnino Europæ ciuitatibus cedat. Cæteras vero Sarmatici regni longe superet. Spectatur in primis primum vrbis fanum, immenso sumptu, tamque admirabili arte constructum; ut paucis in toto terrarum orbe templis conferri possit. Præcipuum clarissimi templi ornamentum, æneum baptisterium, & singulari operis artificio, & incredibili propemodum precio, omnia totius Europæ baptisteria superat. Ædes quoque pratorias maximo auri pondere exadificatas, vna cum superba turri videre licet. Publicum vrbis palatium, quod vulgo *Geldam* appellant, inter illustria numeratur ædificia. Burgabius cum Proconsulibus, et Consulibus ciuitatem regio nomine administrant. Ciues Germani omnes, Teutonica lingua, sed corrupta aliquantum, Flandricæque non dissimili, vtuntur. Magnus Dantiscum externorum mercatorum concursus. Vnde ingentes ciuibus opes. Totus fere septentrio, vna cum vniuersa Gallia, Anglia, Scotia, et Lusitania eo mercatum venit. Vinum Creticum, cæteræque preciosiores

cioliores merces, ex Creta per immensum Oceanum eductæ per Gaditanas fauces, aduehantur. Ciuitatis ea nunc est potentia, ut iustam, quotiescunque necessitas postulare, apparare classem queat. Sed eas potentissimæ urbis vires; si quando ab obsequio Polonorum deficere cogitaret, Rex Polonus, non difficulter comprimere potest. Interdictis enim mercibus, quæ ex vniuersa totius regni Polonici ditione, secundo Vistulæ flumine aduehantur, Dantiscanorum potentia, et opes simul intereunt. Neque enim externi mercatores Dantiscum accederent; ni incredibilis frugum, ceterarumque mercium copia, ex vniuersa Sarmatia suppeditaretur. Habet præter ea Prussia, plures nobiles ciuitates. Ex quibus Elbinga in littore maris, publicarum iuxta, ac priuatarum ædium magnificentia et copiosis ciuium opibus antecellit. Torunia in ripa Vistulæ fluminis, splendidis ciuium ædibus, et mercatorum frequentia spectabilem se reddit. Mariæburgum nobile oppidum, et arx amplissima, magni Magistri Prutenicæ militiæ olim sedes, munitissimum totius Prusiæ propugnaculum: quod cum vi capi nunquam posset, per deditionem in potestatem Casimiri tertii Poloniæ regis concessit. At in Prussia Ducali Regius mons ciuitas maritima, generalis studii domicilium, et principis sedes spectatur. Sigismundus primus Poloniæ Rex, Albertum Marchionem Brandenburgensem, et magnum Teutonicorum equitum in Prussia Magistrum, sororis suæ filium Ducem in Prussia creauit, bonamque regionis portionem ipsi, et fratribus eius Casimiro, et Georgio, in mares dumtaxat liberos, iure hæreditario, in feudum, ut vocant, concessit. Magni magistri appellatio in Ducis nomen, quo omnis deinceps reluctanti occasio tolleretur, commutata. Albertus noua auctus dignitate, Teutonicæ religionis habitum deposuit. Albertus Fridericus filius, qui nunc uiuit, paternum excepit principatum. Sed ut ad vniuersam Prusiam reuertamur, existimo nullam in tota Sarmatia inueniri regionem, quæ simili spacio tantum oppidorum contineat. Sed et quinquaginta nobiliora Prutenorum oppida, Friderici tertii imperatoris temporibus, electis Teutonicis equitibus, in potestatem Casimiri tertii Polonorum regis, ultro venerunt. Ex quo tempore Prussia fere vniuersa Marianorum militum pertæsa tyrannidem, et iniusto Friderici imperatoris offensâ decreto, qui Prutenis omnibus sexcentorum millium florenorum mulctam irrogauerat: et gentem vniuersam, magno ordinis magistro in seruitutem addixerat, ab immanibus et iniustis dominis, ad legitimum Poloniæ regem, publico consilio defecit.

QUAM OB REM REX POLONUS, DUX et DOMINUS TOTIUS

PRUSIÆ CENSETUR.

CAPUT VII.

Russia, quonam pacto in potestatem Polonorum regum concesserit, facile ostendam; si prius, quomodo barbara Prusorum gens, victricibus Polonorum, et Marianorum militum armis sit perdomita, exposuero. Boleslaus primus Poloniæ Rex, ne longius exordium repetamus, et vniuersam Prusiam, Polonis regibus fecit tributariam, et barbaram Prusorum nationem, sacris Christianorum ritibus initiari curauit: circiter millesimum decimum sextum annum. Casimirus etiam primus eius nominis Polonorum Rex, maximas Prusorum copias, quæ Maslao, Masouiæ Tyranno suppetias ferebant, collatis cum hoste signis, ad internecionem profligauit: fractisque totius gentis viribus, debita sibi tributa pendere coëgit, anno salutis humanæ millesimo quadragesimo tertio. Boleslaus Crispus Poloniæ princeps, Prussos sacram Christi fidem, quam abiurauerant, recipere; et ad obsequium Polonorum redire compulit, anno millesimo centesimo sexagesimo quarto. Abiecerunt tamen, non magno post interiecto tempore, Christianam religionem Pruteni; immo et Polonis principibus, succedentium tem-

porum

porum intervallo, obtemperare se velle negarunt. Eos Casimirus Poloniæ princeps, magnis affectos cladibus ad officium reuocauit, et superiorum annorum tributa persolvere coëgit, anno millesimo centesimo nonagesimo quarto. Excusserunt nihilominus post hæc etiam Polonorum principum iugum, et magnis Conradi Masouiæ Ducis ditiones affecerunt incommodis. Qui cum se aduersus continuas barbarorum prædationes, non satis tutum esse arbitraretur; fratres Teutonicos S. Mariæ militiam professos, qui amissa Ptolomaide, Saracenorum armis ex omni Syria pulsi erant, ab vrbe Romana in auxilium euocatos; Culmensi prouincia, et vniuerso illo terrarum spacio, quod inter Vistulam, Mocram, et Deruanciam flumina, continetur, donauit; his conditionibus, ut contra barbaram Prusorum gentem summis viribus, atque conatibus bellum gererent. Vbi vero illam domuissent; Culmensi quidem regionem restituerent; ceteram vero de barbaris captam prouinciam, secum, vel cum posteris suis, ex æquo partirentur. Adde ut cum Polonis aduersus Polonorum hostes essent, maxime autem illis contra barbaros opem ferrent. Quod si aliquando violassent conditiones conuentas beneficia amitterent, et pœnam, quæ ingratum ex iure gentium debetur subirent. Hæc ita tunc inter Conradum Ducem, et fratres Teutonicos, quibus Hermannus de Salza magni magistri nomine præerat, approbante Gregorio nono Pontifice maximo, conuenerunt; circiter millesimum ducentessimum vicesimum octauum post Christum natum annum. Quo tam singulari religiosissimi principis affecti beneficio fratres Teutonici literas quoque sub aurea bulla ab imperatore Friderico, eius nominis secundo, impetrarunt: quibus ille confirmauit vniuerso ordini possessionem prouinciæ Culmensis, et quidquid ille deinceps in Prussia adepturus esset; itemque regionem, quæ est inter Prusiam et nouam Marchiam, quam illi Conradus Masouiæ Dux esset donaturus. Qua quidem in parte magnum mihi errorem commisisse videntur; cum nec Cæsaris illæ ditiones essent, nec imperator ius aliquod in eas prætenderet. Ut primum ergo Prussia, Polonorum beneficio Marianis militibus cessit; viri nobiles, et rei militaris periti nihil prius habuerunt, quam ut exstructis subitariis aliquot propugnaculis, barbaræ Prusorum genti bellum facerent. Pugnatum est aliquandiu summis utrisque viribus: et nunc his nunc illis victoria cessit. Ad extremum fortuna fratribus arrisit, omnemque Teutonico ordini, exstirpata et ad internecionem ferme deleta Prusorum natione, Prusiam subiecit. Post partam bello victoriam, sacra Christi religio, et lingua Germanica introducta. Creuit ex amplissimis opibus, et consecuto totius regionis imperio, Teutonici ordinis potentia. Otium cum summis coniunctum facultatibus, et conuentas fratrum cum Conrado Masouiæ Duce violandi conditiones, et aduersus Polonos Prusiæ patronos belli gerendi occasionem præbuit. Multa Mariani milites cum Polonis regibus bella gesserunt, ita tamen, ut sæpius victi quam victores discesserint. Vno apud Gruneuoldum Prusiæ oppidum prælio, VLADISLAUS IAGELLO Poloniæ Rex, quinquaginta hostium millia cecidit. Tota Prussia excepto Mariæburgo præclarissimæ victoriæ fortunam secuta, quæ tamen post ad Teutonicos equites rediit; satis eam Casimiro tertio Poloniæ regi, Vladislai filio, destinantibus. Cum enim vniuersi Prusorum ordines, iniqua Teutonicorum equitum exagitati tyrannide, iniusto etiam Friderici imperatoris decreto, qui eos magno ordinis Magistro seruatorum in morem addixerat, offensi essent: sex et quinquaginta nobilioribus oppidis, in suam potestatem redactis, electisque impotentibus dominis, Casimiro Poloniæ regi deditionem fecerunt, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto. Rex acceptata deditione, cum exercitu in Prusiam profectus, a Proceribus, Nobilitate, et Ciuitatibus, solenne iusiurandum exegit. Episcopi etiam Prutenici abiecto cultu Teutonico, cum suo quisque sacerdotum collegio, in verba regis iurarunt. Prussia vniuersa, de amplissimi consilii sententia, in vnum regni Polonici corpus adscripta. Vectigalia et portoria Prutenis omnibus remissa.

00002

remissa. Omnes Prussorum ordines magnis aucti privilegiis. Conati sunt nihilominus Teutonici Equites, Prusiam ex manibus Polonorum regum vindicare. Et principio quidem fortuna illis fauere visa est, cum Casimirum regem, iniquitate potius locorum, quam vera virtute victum, cum vniuerso Polonorum exercitu, apud Choiniciam oppidum, in fugam coniecissent, multasque praeterea Prusiae munitiones, ut est varia Martis fortuna, recepissent. Ad extremum tamen fracti victricibus Polonorum armis, pacem cum Casimiro rege fecerunt, anno millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, decima nona die mensis Octobris. Culmensis, Michalouienensis, Mariaeburgensis, et Pomeraniae regiones, Casimiro regi cesserunt. Caetera Prussia, cuius caput est vrbs Regiomontana, Teutonico ordini relicta, his editis legibus; ut Prutenicae militiae Magister et vniuersi Mariani milites, in fide est clientela Polonorum regum semper essent. Magister ordinis, sacramentum fidei regibus Polonis solemniter praestaret et Princeps atque consiliarius regni esset; et in amplissimo regni Poloniae senatu, primum penes regem ad laeuam locum obtineret. Primi Teutonici ordinis Commendatores, ut consilarii regii censerentur. Quidquid Prutenicae militiae Equites barbaris adimerent, in vnum regni Polonici corpus coalesceret, tota Teutonicorum in Prussia religio, nullius in terris praeterquam regis Poloni Maiestatem, salua Pont. Max. auctoritate, agnosceret. Ad professionem ordinis, ut Polonis iuxta, ac Germanis aditus pateret. Cruciferi regi Polono contra quemuis hostem adessent. Magister Teutonici ordinis ne infcio Rege officio priuaretur. Munitiones ex vtraque parte interceptae bona fide redderentur. Quodsi ab aliquo alio tenerentur, ut coniunctis recuperarentur viribus. Donationes, venditiones, et alienationes bonorum, belli tempore damno alterius partis factae, ne vllum robur haberent. Nobilibus profugis, et exulibus, agri adempti restituerentur; plebeis autem hominibus illae tantum, quae ante initium illius pacis venditae non essent. Pro distractis agris liberum esset pecuniam numerare. Perduellionis culpa, ut omnibus ex vtraque parte condonaretur. Culmensis Ecclesia, ut amotis religiosis Cruciferis, ad iurisdictionem metropolitanae ecclesiae Gnesnensis rediret. Vincentius Chelbassa secretarius regius, Culmensis et Pomesanienensis Episcopus esset. Eo e rebus humanis erepto, Pomesanienensis episcopatus Teutonicis equitibus cederet. Agri ecclesiastici, vtrinque suis ecclesiis redderentur. Portoria noua ne imperarentur. Captiui ex vtraque parte dimitterentur. Itinera publica, ut essent libera. Conuentas inter Casimirum Poloniae regem et ordinem Teutonicum pacis leges; ut omnes Episcopi, Duces, Palatini, Castellani, Commendatores, Equites, et ciuitates, iureiurando approbarent. Haec ita tunc, adiectis in violatores pacis penis, conuenerunt. Ex quo tempore Prussia vniuersa, in potestatem, fidem, et clientelam Polonorum redacta, crudelibus bellis finem imposuit. Nata apud Prutenos Dei beneficio tranquillitas, etsi aliquando Teutonicorum equitum leuitate fuerit turbata; ad extremum tamen salua illis, et integra permansit; ad Sigismundi primi Poloniae Regis vsque tempestatem. Quo tempore ALBERTUS Marchio Brandeburgensis, magnus Teutonicorum in Prussia Magister, obtemperare se velle Polono regi negauit. Certatum est aliquandiu, magnis vtrinque conatibus, Germanis principibus Alberti partes fouentibus. Cessit tamen ille Poloni regis potentiae; et repudiato magni magistri officio; Ducis in Prussia titulum et bonam Prusiae portionem, ab Sigismundo Rege iure beneficiario accepit; data fide, quod Polonis regibus dicto audiens futurus esset. Exstincto Alberto Duce, ALBERTUS FRIDERICUS filius, in paternum successit principatum. Qui cum Sigismundo Augusto Poloniae regi defuncto, solemne nostra memoria praestitisset homagium: nunc etiam in potestate Henrici Valefii optimi et fortissimi regis libenter acquiescit. Atque ita Prussia, victricibus primum Polonorum armis subacta, deinde Polonorum beneficio Marianis militibus

militibus concessa, atque illis quodam tempore, quod in legitimos Prusiae patronos reges, arma conuerterant, erepta postea tamen restituta, deinde publico primum, & constanti vniuersorum totius Prusiae ordinum consensu, qui Marianos milites eiecerant, ab Casimiro tertio, Poloniae rege, in deditionem accepta, postremo etiam summa Teutonici in Prussia ordinis voluntate, ad Polonorum regum imperium iure optimo accepit.

DE MASOUIA.

CAPVT VIII.

MASOUIA doctissimorum virorum, & fortissimorum militum, feracissima in Polonia prouincia; cum antea communi totius Poloniae nomine censeretur, tunc primum peculiarem adeptam appellationem, cum Maslaus, Miecislai Polonorum regis pocillator, erepto e rebus humanis rege, circiter millesimum tricesimum quartum annum, ardenteque ciuilibus bellis Polonia, eius regionis dominatum arripuit. Vnde ab Maslao, qui & Masos dictus est, appellata Masouia. Maslaus vero Casimiri primi Poloniae regis virtute, vna cum auxiliaribus Prussorum copiis superatus, tandem etiam ab illis supplicio affectus, vitam cum principatu simul amisit, anno millesimo quadagesimo tertio. Exstincto Maslao Masouia ad amplissimi regni corpus rediit; nomen tamen semel acceptum, ad hanc vsque diem constantissime retinet. Eius prouinciae singulares, quibus a natura exornatur, vbertatis laudes, nihil attinet perferre: cum & seipsam quam commodissime sustentet, & incredibilem frugum, pecoris, caeterarum mercium copiam exteris gentibus transmittat. Illustratur in primis tribus praecipuis Sarmatiae fluminibus, Vistula, Narua, & Bugo, quorum etsi primam sibi Poloni, Lithuani, & Roxolani, vendicant originem, nullibi tamen plenius & spaciosius fluunt, piscibusque & maioribus, & melioribus abundare censentur. Siluae amoenissimae, quae Prusiam spectat, ferarum omnis generis venationem subministrat. Vros sola Masouia habet, quos ibi patrio nomine Turos vocant: qui, cum sint boues siluestres, nihil fere ab domesticis bobus differunt: praeterquam quod omnes nigri sunt, & ductum quendam instar lineae ex albo mixtum per dorsum habent. Cinguli ex eorum coriis facti, cum quibus feminae praecinguntur, partum promouere existimantur. Vrorum custodia, quod paucissimi sint, & in precio habeantur, certis quibusdam vicis atque pagis incumbit. Primaria totius Masouiae vrbs, & metropolis VARSAVIA, ad ripam Vistulae fluminis exaedificata, cum olim Masouiorum Ducum sedes esset, nunc propter insignem maximi fluminis opportunitatem, celebrandis generalibus totius regni comitiis, commodissimum habetur domicilium. Amplissimus totius septentrionis pons, ex trabibus ingentis magnitudinis constructus, in Vistula flumine cernitur, Sigismundi Augusti Poloniae regis opus. PLOSCUM episcopalis ciuitas ad eundem fluuium sita, sede Pontificali, & insigni Canonorum collegio celebris, secundas post Varfauiam dignitatis, & splendoris partes usurpat. Hodie eius vrbs Episcopatum administrat, PETRUS MISCOVIUS eques Polonus, qui ad illustrem praclarissimi generis nobilitatem, praestantissimarum quoque doctrinarum laudem adiunxit. Caeterum Masouiae, quod a propriis olim Ducibus fuerit administrata, Ducatus titulum sortita est. Duces Masouii socii, & beneficiarii Polonorum regum fuerunt. Exstinctis autem patrum nostrorum memoria, Stanislaus & Ioanne Ducibus, quod in illis mascula Masouiorum Ducum stirps defecisset: Sigismundus primus Poloniae Rex, totam Masouiam in formam prouinciae redactam, ex amplissimi Consilii sententia, Poloniae regno iure sempiterno adscripsit. Quam vna cum regno ad Sigismundum Augustum filium transmisit; ille immatura morte praeventus, Masouiae Ducatum, vna cum ceteris regni Poloniae prouinciis Henrico Valefio regi reliquit, qui nunc regnat.

CAPVT IX.

Samogitia, quæ ab vna parte mari Balthico alluitur, regio est Lituanis contermina, Prutenis & Liouonensibus intermedia. Ferax frumenti, & leguminum, sed nulla celebri vrbe, nulloque illustri oppido insignis. Siluis, & nemoribus sparsim exornatur amoenissimis; in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Multa ferarum venatio. Melle candidissimo, optimique saporis, & quod parum admodum ceræ habeat. Gens in vniuersum proceræ staturæ, & bellicosa, plerosque tamen pygmæos, quos vulgo *nanos* vocant, videre licet. Equi totius prouinciæ fere omnes pusilli; frigoris, inediæ, laborisque patientissimi. Eam nationem, falsorum Deorum superstitionibus dicatam, Vladislav Jagello, Poloniae Rex, ad Christum vocauit, circiter millesimum decimum tertium annum. Colebant autem pro Diis, quemadmodum & Litواني, serpentes, eos domi veluti penates nutriebant, & in sceno iacentibus sacra faciebant: immo, & solem, & siluas diuino cultu prosequiebantur. Post introductam sacram Christi fidem, Episcopus ex auctoritate summi Pontificis Romani genti vniuersæ præfatus; prouincia in duodenas paroecias distincta. Capitaneus, qui est ex principibus regni Poloniae senatoribus prouincialibus regionomine ius dicit. Hic est perpetuus apud Samogitas magistratus. Totius autem regionis dominatus eodem quo & magnus Lithuaniae Ducatus iure, ad Regem Polonum pertinet.

DE LIVONIA.

CAPVT X.

Liuonia, extrema Sarmatici regni prouincia, firmissimum olim, ad sustinendam, & propulsandam barbarorum vim, Christiani orbis propugnaculum: ab septentrione finitimos habet Roxolanos, qui hodie Moschouitæ nuncupantur. Moschouitarum nomen recens est, quanquàm, & apud Lucanum de Moschis, Sarmatarum affinitus, mentio fiat, & Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra pontum Euxinum ad orientem solem constituat. Vrbs Moschouia, regioni, & genti simul nomen dedit. Ea est omnium totius aquilonis regionis ciuitatum longe maxima, vtpote quæ secundum Moschi fluminis ripam, ad spacium quinque miliarium extenditur. Aedium in vniuersa vrbe multitudo, quadraginta millium, & mille quingentarum numerum superare creditur. Huius gentis Princeps supra centum & quinquaginta millia equitum ad bellum ducere, & cum Polonis ac Lithuanis de finibus, cum Tartaris autem ad vindicandas eorum continuas incursiones, dimicare consuevit. Ab occidente Liouonia mari Balthico secundum longitudinem alluitur. Mare Balthicum multis illustribus maximisque scatet insulis; ad quas breui navigatione ex Liouonia peruenitur. Ibi Noruegia, ibi etiam Gottia, Gottorum origine illustris, spectantur. Hodie principes Liouonensium vrbes Riga, Riualia, & Torpatum censentur. Riga gentis metropolis, ad ripas Dunæ fluminis, non longe ab ostiis, celeberrimum septentrionis emporium, primas dignitatis, et diuitiarum partes vendicat. Prouincia vniuersa cum singulari terræ vbertate fecunda, et insigni equorum, pecoris, atque nobilium animalium copia præstans; tum vero etiam plerisque illustribus vrbibus potens, optimis portibus commoda, et frequentissimis arcibus munitissima iudicatur. Fluuios nauigabiles, et ferendis lintribus idoneos, Rubonem, et Neruam habet. Eam fratres Teutonici S. Mariæ militiam professi, victricibus subactam armis, sacram Christi fidem suscipere coegerunt; deductisque in prouinciam Germanicæ nationis coloniis, præstantissimis ciuitatibus atque oppidis communitam, tribus eri-

am

am pontificalibus ecclesiis, Rigensi, Riualensi, et Osiliensi mirifice illustrauerunt. Sæpius ab illis cum Moschouitis dimicatum; plerique tamen insignes Teutoniarum habui ex ea gente triumphum enumerantur. Nostra autem memoria cum Sigismundi secundi Augusti, Poloniae Regis, legatum cæcidissent; & Vilhelmum ex Marchionibus Brandeburgensibus, ecclesiæ Rigensis Antistitem, regium affinem, vna cum Christophoro Mechelburgensi Regulo, in vincula coniectos carceribus mancipassent, magni, & vix non extitiosi aduersum se belli occasionem præbuerunt. Eorum enim facinoribus Rex potentissimus, maiorem in modum irritatus, maximo ex Polonis, & Lithuanis collecto exercitu, vicisci iniurias illatas decreuerat. Verum *Vilhelmus Firstenbergus*, magnus Liouonicæ militiæ Magister, cum se tantis Poloni regis copiis, quas tunc maximas, & paratissimas in conspectu hostium habebat, imparem fore sibi persuaderet, imperata potius facere, quam ad vniuersam prælii dimicationem venire maluit. Quamobrem acceptis ab rege conditionibus, non modo Archiepiscopum Rigensem, & Mechelburgensem Ducem liberatos dimisit; verum etiam, quod magis est, ipse cum vniuersa prouincia in fidem & clientelam regiam, quamuis tunc non omnino pleno iure, concessit. Anno autem, qui proxime subsequutus est, cum magnus Moschouicæ Dux Torpatensem in Liouonia vrbem occupasset, & antistitem eius diocesis cepisset, Liouonenses in angustum redacti, annuente Ferdinando Imperatore Romano, toto iure sese regi Polono subiecerunt. Neque ita multo post, magnus Liouonicæ militiæ Magister Firstenbergus, vna cum Felino arce, in qua se imprudenter incluserat, magno Moschouitarum tyranno deditionem fecit. Liouonia, cum propter maximas ab immanissimo hoste illatas clades, tum etiam ob profligatam Catholicam religionem, summis affecta incommodis. Cui, vt aliquod salutare remedium Sigismundus Augustus Rex sapientissimus adferret, & regionis florentissimæ vires sparsas ad neruum aliquem colligeret; GOTTHARDUM KETTERUM nobilem Vestphalum, Curlandiæ et Semigalliæ in Liouonia Ducem creauit, exacto ab eo fidei sacramento, quod in potestate, et clientela Polonorum Regum semper futurus esset. Totius autem Liouoniæ gubernationem IOANNI comiti CHODKIEVICIO viro prudentissimo, et in rebus bellicis exercitatissimo mandauit, ex quo tempore Ducatus ille, qui et amplissimi Regni titulum, propter magnas ciuium opes, et incredibilem maximarum vrbium potentiam meretur, Regis Poloni imperio in hunc vsque diem obtemperauit. (130)

FINIS.

(130) Ante quam de iis, quæ in CRASSINIO emendanda videntur, dicam, haud abs re erit, de ipso prius libelli huius auctore facere sermonem. Sed pauca tantum possumus de vita eius dicere, adminiculis destituti, & si SIMON STAROVOLSCIVS epitaphium eius in monumentis Sarmatarum non conseruasset, tacere fere deberemus. Est vero illud huius tenoris:

IOANNI KRASINSKI a Krasne Cantori, Canonico Crac. et Gnesnen. Regio Secret. ingenio acri, lingua prompta, viro ad omnia summa nato, deque Eccl. Dei optime merito, STANISLAUS a KRASNE, Palatinus Plocen. capitaneus Blonen. Fratri desideratis. monumentum posuit. Obiit Anno Domini M. DC. XII. die XIII. Mensis Aprilis.

Crassinius noster fuit nepos episcopi Cracouensis, qui eum ad excolendas litteras in Italiam ablegauit.

Poloniam hanc CRASSINII quod attinet, phenix est librorum, & nullibi in Polonia conspicitur. Non nisi tria exemplaria in vita sua vidit illustrissimus Episcopus Kiouiensis, *Zaluscius* comes, nempe in bibliotheca *Ortoboniana*, & *Casanatensi* Romæ, & *Krasniana* in *Nowawies* in Polonia, præter duo, quæ antea possidebat, exemplaria, quorumque alterum bibliothecæ regiæ Dresdensi fuit donatum, alterum a cellissimo pie defuncto episcopo Cracouensi e bibliotheca *Zalusiana* sumtum, & nescio quo in loco, perditum fuit. Nunc iterum illustriss. episcopus Kiouiensis possidet exemplar, in Gallia ante aliquot annos emtum, quod vero nondum in Polonia adest. Non parum igitur mihi molestiæ creauit libri huius raritas, qui vix exemplum huius libri scriptum manu obtinere potui, quod tandem litteratissimus HENRICUS IONATHAN CLODIUS, Serenissimo regi Polono Dresdæ a bibliotheca & epistolis secretioribus, suppeditauit, secundum autographum ab eo correctum, cui gratias, ea, quæ par est, humanitate, agere hic debui.

Fuere quidam, qui Crassinium huius libelli esse auctorem negarunt, quorum quidem princeps est

Thuanus,

P P P P P

Thuanus, lib. I. commentariorum de vita sua pag. 17. edit. Londinensis, qui id ex ore SIGONII accepisse perhibet, quam ob causam etiam in catalogo bibliothecae Thuanæ part. I. p. 439. iuxta inscriptionem huius libri: *Ioannis Crassini Polonia Bonon. 1574.* hæc verba adposita sunt: (*Carolus Sigonius auctor est.*) *Thuanum*, virum fide dignum, alii sequuti, idem scripserunt, ut PLACCIUS, DECKHERR, alique, quos prætereo. Sed his omnibus non obstantibus certum esse videtur; *Crassinum* non *Sigonium* libelli huius verum esse auctorem. Hoc facile nunc probamus, & maximum ex ipsa ad *Henricum Valesium*, Poloniae regem, *Crassini* dedicatione sumimus argumentum, dicentis: *quæ causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgete potissimum CAROLO SIGONIO, præceptore meo, non iniurus susceperim.* Quis esset tam durus, ne dicam audax, ut *Crassinum* aperti mendacii in dedicatione ad regem, viuentem *Sigonio*, insinularet, quem sibi auctorem, ut hunc libellum scripserit, fuisse, clare dicit. Certe plus fidei meretur *Crassinus* ipse, qui se auctorem libri coram rege suo, coram præceptore suo, proficitur, quam *Thuanus*, qui audita dicit, & male rem, de qua statim dicemus, intellexit. Deinde verisimile minime videtur, *Sigonium*, quamvis litteratissimum, tam exactam rerum Polonarum cognitionem habuisse. Sed *Crassinus* ea, quæ deficiebant, potuit suppeditare. Potuit certe, qui & scribere potuit, vsus tam diu tanto præceptore. Quando igitur *Crassinus* & voluit & potuit scribere, & se scripsisse dixit, cur iniuria *Crassini* hunc libellum *Sigonio* tribuamus, qui se nunquam illius auctorem dixit. *Muratorius*, sagax illè & diligens rei litterariæ scriptor, in vita *Caroli Sigonii*, operibus eius præfixa, ne verbum quidem hac de re dicit, mentionem faciens libri *Zamosci de Senatu Romano*, qui *Sigonio* etiam attribuitur, qua de re tamen *Muratorius* doctissimus dubitat, hæc adiiciens verba: *mibi Italica eruditio nihil ministrat; unde ista aut confirmantur, aut falsi arguantur.* Nullus dubito, *Sigonium* ultimam ad *Crassini* discipuli sui Poloniam addidisse limam, qui cum ei ad scribendum hunc librum auctor fuerit, sine dubio tanquam persuasor & præceptor opus prius vidit, legit, correxit. Hoc *Thuanus* ex eo sciuit, qui ob id libellum *Sigonio* præceptor, non *Crassinio* discipulo male tribuit. Quæso autem, quinam est libri auctor, illene, qui omnia conquirit, elaborat, & digerit, vel ille, qui deinde legit, & quædam limat? *Thuanus* igitur testimonium non tam suspectum, quam male dictum mihi videtur. Sed de hoc satis.

Præter hunc libellum *Crassinus* scripsit:

II. *Orationem ad senatum & equites Polonos, de electione HENRICI VALESII, Poloniae regis*, septem & decem paginis constantem, & in 4. *Bononiæ apud Peregrinum Bonardum a. 1573.* impressam, quam vidit acutissimus librorum persecutor, illustris. ZALUSCIUS, episcopus Kioviensis, in bibliotheca quatuor nationum, Parisiis.

III. *Vitas Archiepiscoporum Gnesnensium*, manu scriptas auctoris, & in bibliotheca Zalusciana asservatas. Illustris ac Reuerend. Canonicus TANO-CIUS noster dicit quidem in relationibus bibliothecæ Zaluscianæ, part. I. p. 17. *Crassinum* quoque *Commentarios belli Livonici* scripsisse: cum vero nemo eos viderit, vel extare illos probare possit, in medio id relinquo.

Nunc ea, quæ præ ceteris lima critica indigent, adiciemus.

Libro I. cap. IV. p. 392. auctor dicit: *defuncto Roberto, primo eius ecclesiæ antistite, nonne*

Archiepiscopo Gnesnensi. Sed quem fugit, primum archiepiscopum Gnesnensem fuisse VILIBALINUM, secundum HATTONEM, & tertium demum ROBERTUM. vid. *Mizleri Warsbauer Bibliothek* part. 3. p. 177.

Lib. I. Cap. IV. p. 396. *Abbatem in universum monachorum suffragiis electi.* Nostris temporibus hoc obsoletum. Nam Rex nunc in universum omnes abbates nominat, Roma confirmat. Lib. I. Cap. VII. p. 399. *Regis est, mercenarium militem conscribere, exauctorare exercitum.* Hoc ius regium per sic dicta *pacta conventa* subsequenter fuit abolitum. Ibidem pag. 400. *homines plebeios iure nobilitatis ornant, & hoc ius regium nunc abolitum.*

Lib. I. cap. IX. pag. 405. *Albertus Laskius Iacobum Heraclidem Cyprium introduxit in Moldaviam.* LASKIUS non IACOBUM, didascalum dictam, sed fratrem eius Ioannem Heraclidem in occupanda Valachia adiuvit. vid. A. M. Gratiæ de Ioanne Heraclide, Despota Vallachorum principe librorum III, nuper a TANO-CIO nostro, Canonico, ex typographia Mizleriana editos.

Lib. I. cap. X. p. 405. *Universa Polonia plebs ex oppidanis constat & agricolis.* *Crassinus* illa animi præconceptione, ut & nunc multi in Polonia, opinione laboravit, civitatum incolæ omnes pertinere ad plebem, & contra rei naturam, mercatores, opifices, & ingenue natos haud a rusticis distinguit, quod exteris hominibus videtur plane incredibile. Quælis differentia inter mercatorem honoratiorem, qui ingenue natus & bene educatus varias scientias didicit, & nobiliter vivit, & inter nobilem inter rusticos educatum, omniumque scientiarum præter agriculturam, ex usu tantum male cognitam, expertem, qui in pago vitam paræ & rusticorum more agit. Hic tamen qui rustice vivit, est nobilis, & ille qui nobiliter se gerit, rusticus censetur, sed ab illis in Polonia tantum, qui litteras & ignorarent. Sed civitatum incolæ quæstui serviunt, quod est ignobile. Vel nobiles, qui boues, equos, emant, & iterum cum lucro vendunt, quæstui non servant?

Ibid. p. 406. *quod impium est, licet domino subiectum sibi hominem non facultatibus tantum exuere omnibus, sed etiam contra omnia divina & humana iura, impune officere supplicio.* Hoc non licitum esse, in annotatione ad Cromerum p. 175. monstratum, & si verum esset, non prærogativa aut honor, sed summa iniuria esset & pudor, si nobilitas Polonæ contra omnia divina & humana iura impune peccare posset. Persuasum mihi habeo, ut ii, qui Catholicæ genti Polonæ, nationi politæ & generosæ, eiusmodi diabolicam legem attribuunt, summa eam afficiant iniuria, quia eo ipso nobiles Polonos erga divina & naturalia iura rebelles dicunt, omniumque honorum odia in eos excitant. Sed in sinu gaudeo, inclitam Poloniam gentem horrendo hoc crimine, iniuste insinulari.

Ad extremum moneo, varios me in *Crassini* Polonia inuenisse errores, tum quæ Latinitatem, tum quæ orthographiam attinent. Cum absens eram per aliquot hebdomadas impressæ fuere plagule aliquot ab litera E e e e, vsque ad litteram F k k k k. In his si lector errores typographicos inueniat, veniam precor, sed ii iam in litera L l l l l, non obgenient, quam cum sequentibus ipse iterum correxi. *Crassinus* sapius *marzarum*, loco *martum* in gen. pluralis, *Sulmones*, pro *Salmones*, *canabium* pro *canabum*, *erythraæ* pro *erythroaon* &c. dixit, ne dicam plura, quæ emendandi, sed barbaris vocabulis nonnullis Latiniore substituere meum non erat.

SIMONIS

XI.

SIMONIS
STAROVOLSCII
POLONIA

Nunc denuo recognita & aucta accessit tabula geographica & index rerum locupletissimus cum Præfatione

HERMANNI CONRINGII
WOLFERBYTI

Sumptibus Conradi Buronis Anno 1656.

HERMANNUS CONRINGIUS,

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

Vae tibi nunc exhibetur *Starovolskianæ Poloniae* editio, Lector optime, illa expressa quidam est ex ista, quæ ante hosce quatuor annos, cura GEORGI Forsteri, Gedani in Prussia prodiit in lucem; innumeris tamen locis emendatior est, atque ad usum civilem aptior: locupletior quoque saltim ob indicem & mappam, quæ maxime desiderabatur in libello chorographici præcipue argumenti. Auctorem ipsum Polonum esse palam est. Eius viri doctrinam & mores non patiuntur nos ignorare, præter hunc libellum, etiam alia illius nonnulla, Eques præsertim Polonicus, Elogia bellica virtute illustrium Polonorum, & Hecatontas scriptorum Polonicorum: in quibus Latina eloquentia, prudentia, studium libertatis, amor patriæ, odium Protestantium immane, perinde ut Romanensium sacrorum inconspicua veneratio, nusquam paene non elucet.

Hunc libellum initio quidem conscripsit Rege adhuc SIGISMUNDO: at passim interpolavit, quo tempore Polonis rex præfuit Vladislaus, anno circiter seculi huius quadragesimo. Quare interdum multa turbata sunt: utpote, quum rerum status passim mutaverit paucos intra annos: libellus vero nunc Sigismundi, nunc Vladislai tempora referat: & quidem posteriora hæc interdum non expunctis prioribus; auctoris ipsius incuria, an culpa librarii, incertum. Occupatur porro libellus potissimum quidem ex τῇ Χωρογραφίᾳ omnium Polonici regni, quod sane amplissimum est, regionum provinciarumque; idque adeo argumentum ita plene pariter nitideque exsequitur, ut aliorum industriam longe superaverit. Attingit vero etiam alia quam multa, quæ ad rempublicam attinent, non minore felicitate. Nam & præclare sentit saltim de plerisque, & sine furo sententiam promit in publicum; quorum alterum prudentis, alterum generosæ animi. Ipsa sane etiam reipublicæ patriæ vitia usque adeo non dissimulat, ut nisi illa iam tum nimium quantum in universis orbis conscientiam venissent, possit videri peccasse in patriam isthac propalatione. Nec vero arcana civitatis mala fas est nudare: tegenda illa sunt, pallianda, etiam purpurisso nonnunquam fucanda, si res ferat. Quorum nihil tamen patitur historia, nudam quippe veritatem professæ: in iam apertis quoque reipublicæ id conari, ridiculum est. Infestus auctoris in Protestantes animus (quem cui scholæ debeamus, haud temere quem latet) sæpenumero iudicium, cetera satis exquisitum,

Qqqqq

litum, transversum rapit, ac linguam fœda deturpat maledicentia. Quam iniquus sane sit in Rigam Livoniae metropolim, vel ex uno Paulo Piascio discas, etsi & hic Romana sacra amplexus sit, imo suae gentis Episcopum egerit. Non tango hominis ulcera reliqua: quum hoc unum satis ostendat, quam ille in similibus nihil mereatur fidei. Et vero aliis quoque in libris suis, perinde turpi maledicentia in Protestantes iniurius est. Quam intoleranda enim illa sunt conuitia, quibus tanquam gemmis Hecatontadem suam illustravit! dum Lutherum luteanti subulci: Melancthonem, Pomeranum, aliosque, nunc cœnosorum VVitebergenſium porcorum, nunc lutolenti Saxoniorum porcorum gregis, nunc lenonum Saxoniorum, perditorum ac perfidorum hominum, aliisque ex trivio petitis contumeliis inest. Ceterum in omnes Germanos quoque quam sit maligno animo, imo quam contemptum tantum non omnes populos externos prae suis Polonis habeat, vel hic ipse libellus loquitur. Non est tamen, quod illa nos moveant, quo minus auctorem in praeclarorum scriptorum censum recipiamus; imo quo minus hunc libellum annumeremus melioribus rerum publicarum descriptionibus.

Nec vero libellus pretio suo fraudandus est, propter ea quod naevis illis sit deformis; perinde ut nec ideo meretur reici, quoniam reipublicae Polonicae omnia non est persecutus. Nam hoc quidem ipsi commune est cum omnibus rerum publicarum descriptoribus: quorum tamen nonnulli laudem sibi aeternam iure sunt hinc consequuti. Multa scilicet pertinent ad plenam reipublicae alicuius notitiam: id quod libro de civili prudentia pluribus docemus: illorum vero nonnulla non est fas vulgare, alia occultiora sunt, quam ut facile possis assequi: quorum proinde silentium per iniuriam cui veritas vitio. Quintamen longe uberiora & licuisset, & potuisset & debuisset de Polonica reipublica Starovolscius dicere, haut diffitemur: eoque ab omni illi culpa vacuum non pronunciauerimus. Maiore sane industria locum hunc tractavit Martinus Cromerus, vir cum antiquitate comparandus. Vel ideo tamen Starovolscium Cromero ipsi praetuleris, quod hic doceat nos recentissima, quaeque adeo hodie magis ex usu sunt: ille vero ea tradat, quorum pars eximia in defuetudinem iam abiit: ut solent reipublicae pleraeque perpetuo quasi motu agitari, nec unquam stabili pede consistere: etsi eorundem vocabulorum inanis species imprudentibus illudat. Non una vero ratione poterit nunc Starovolscius prodesse in publicum. Nec enim non quivis curiosior desiderabit scire causam lapsus illius, quo nunc concidit, illa haec robustissimis annumerata Polonica reipublica. Illam vero quasi oculis spectandam exhibet hic libellus interim, dum describit vires, opes, militiam & regimen Polonicum. In hunc scilicet modum habentibus sese aliqui civitatis rebus, fieri non potest, ut velsalus ipsa eam conservet: tantum abest, ut non concidat reipublica, si quo graviore malo praeter solitum afficiatur.

Simul itaque isthoc exemplo alii, ad res suas cautius meliusque instituendas, excitari poterunt: ac proinde ex Starovolscio discere omnibus in promptu erit, quae fugienda & vitanda sint sibi rebusque publicis suis, nisi parem cum Polonis fortunam velint experiri. Taceo nunc, quod ipsa Poloniae vicinitas merito saltem omnes illos, qui ad clavum Imperii sedent, ad reipublicae vicinae notitiam inuitet: quum non satis sit ad id, ut civitati alicui exacte consulas, res domesticas novisse; verum ad omnes etiam alias, quibuscum potest commercii aliquid intercedere, sit respiciendum. Quidquid huius sit, neminem lectionis & operae in Starovolscium impensae unquam poenitebit. (131)

(131) SIMON STAROVOLSCIUS inter Polonos polygraphorum princeps, haud contemnendus quondam in Sarmatia scriptor, & vir in rebus literatis Polonis quam optime versatus, quanquam non semper adeo accuratus. Communi laboravit polygraphorum vitio, qui multa scribentes non omnia recte dixerunt, de cetero de literis in Polonia praeclare meritis. Adicio hic breuem SIMONIS STAROVOLSCII, eiusque operum notitiam ex illustrissimi & Reuerendissimi Ios. Andr. comitis Zaluscii, Episcopi Kiouienſis, bibliotheca Scriptorum Polonorum depromptam, huius tenoris:

Simon Starovolscius, ortus est ex perueteri ac praeclara LODZIARUM familia, quae navis piscatoriae gerit insigne. Puer domi omnes eas artes didicit, quibus prima aetas institui atque erudiri solet. Profectus deinde Cracoviam, doctissimis tunc hominibus, & litterarum studiis affluentem, grauioribus disciplinis operam dedit. Relicta vrbe, a IOANSE GOSTOMSCIO, Ordinis Cisterciensis, Abbate Vanchocensi conductus, in eo cœnobio fratres religiosos iuniores, cum philosophiam, tum theologiam edocuit. Exinde a Ioanne CAROLO CHODKIEVICIO, exercitus Lituani imperatore euocatus,

rus, ei fuit a scribendis epistolis, & notandis rebus praeclare gestis. Defuncto eo, Germaniam, Italiam, Galliam & Belgium, capiendae melioris cultiorisque doctrinae causa, perlustravit. Rediit ALEXANDRO KONIECPOLSCIO, castellani Cracovienſis, summiq; copiarum Polonarum ducis, filio, studiorum eius moderator, morumque cultos honorarius fuit additus. Denique sacris initiatus ordinibus, insigne Tarnouienſis ecclesiae sacerdotium obtinuit. Postremo Cracovienſis Canonici dignitatem est adeptus. Summo ingenio fuit, & eleganti eruditione, studioque in rempublicam & religionem plane admirabili. Quocirca a principibus viris, praemiis donatus est, atque in deliciis habitus. Dilectus maxime est a PETRO GEMBICIO, Antistite Cracovienſi, qui CAROLO GUSTAVO, Sueciae Rege Polonum regnum armis occupante, Ecclesiam ibi concreditam, STAROVOLSCII fidei commisit. Res digna memoria est, quam VESPASIANUS a KOCHOW KOCHOWSKI, auctor grauilissimus, in annaliu Poloniae, climactere secundo, p. 57. his refert verbis: Ingressus arcem Cracovienſem CAROLUS, Basilicam quoque D. STANISLAI Cathedralē inuissit, utique videndi curiositate ductus, non religione. Qui manu ducebat, SIMON STAROVOLSKI erat, Canonicus tum Cracovienſis, probum & eruditum caput, spectatu digniora antiquitatis monumenta, Regi exquirenti ostendens, sed praecipue sepulchra Regum Polonorum, cum breui cuiusque eloquio, historiarum ipse peritissimus. Sors, an ordo fecit, ut ad monumentum VLADISLAI LOCTICI veniretur; Hic Rex, inquit STAROVOLSCIUS, ter regno pulsus, iter idem recuperavit, cui CAROLUS: ac CASIMIRUS vester semel exactus, haud amplius recuperare amissum quibit. Tum lenex, seu fatidico spiritu, seu extremo iam senio liber. Quis scit? nam & Deus potens est, & fortuna variabilis. Perstitit responso Rex, curiositati suae, & sermone manu ducentis finem, alio diuertens imposuit; donec peragrat templum capite intecto, & quidquid STAROVOLSCIUS narraret, attentissime auscultans. Mortuus est autem STAROVOLSCIUS Aprilis mense, eius anni, qui fuit post C. N. quingagesimus sextus, supra mille & sexcentos. Patre hoc expatnegyrico, quem FRANCISCUS VOLSCIUS, Ordinis Fratrum minorum reformatorem, in cœnobio Cracovienſi ecclesiastes, STAROVOLSCIO lingua vernacula dixit. Ex quo facile agnosces errorem PETRI HYACINTHI PRUSCII, in elogiis Polonorum, sanctimonia & doctrina illustrium, patri sermone editis, p. 304. mortem STAROVOLSCII in annum MDCLVIII, reicientis; cuius auctoritate deceptus Achates noster, perillustri & admodum Reuerendus IOANNES DANIEL IANOWSKI, in der Nachricht von raren Polnischen Büchern, part. I. 59. eundem annum STAROVOLSCIO fatalem perhibuit. Hic STAROVOLSCIUS complura, variaeque eruditionis volumina reliquit. In Bibliotheca nostra, sequentia servantur.

SERMONE LATINO.

I.

Simonis Starovolsci, de rebus Sigismundi primi, Poloniarum Regis inuictissimi, virtute & auspicio gestis, Libri quatuor. Cracoviae. In Officina Lazari, Matth. Andreouienſis excudebat. Anno 1616. 4. Hicce liber omnium a Starovolscio editorum est rarissimus.

II.

Eucharisticon, Illustrissimo ac Reuerendissimo, Domino, D. Martino Szyzskowski, Episcopo Cracoviae. Qqqqq

covienſi, Duci Seuerienſi, Cancellario Academiae Cracovienſis Amplissimo. A Simone Starovolscio factum dicaturque. In primo Episcopatus sui ingressu. Cracoviae, in Officina Lazari, apud Matthiam Andreouienſem. Anno D. 1617. 4.

III.

Simonis Starovolsci Penu Historicum, seu, de dextra & fructuosa ratione historias legendi, commentarius. Permissu Superiorum. Cum Privilegio. Venetiis. MDCXX. Apud Haeredem Damiani Zenarii. 8. mai. Editio rarissima.

Editio secunda, ab ipso auctore recognita & aucta. Romae, expensis I. Baptista, & Iosephi Corui. Typis Ignatii de Lazari. MDCLIII. Superiorum permissu. 12. Haec editio quoque perrara.

IV.

Simonis Starovolsci mellissimus Bernardus, seu de laudibus & vita mellissui ecclesiae Doctoris. D. Bernardi, Oratio. Cracoviae in Officina Matthiae Andreouienſis, Anno D. 1622. 8. Liber grauilissimus.

V.

Simonis Starovolsci Oratio, in obitum magnanimi Herois, D. Io. Caroli Chodkiewiczii, Comitis in Szklow, Mysza & Bychow, Palatini Vilnensis, Capitanei Derbarensis, Lubolanensis, Velonenſis &c. Supremi Magni Ducatus Lituaniae, & ad bellum Turcicum, Regni Poloniae Exercituum Generalis, nec non terrae Lituoniae Gubernatoris. Cracoviae. In Officina Typogr. Matthiae Andreouienſis, Anno D. 1622. 4.

VI.

Simonis Starovolsci Camaldula Argentini, siue de laudibus inelyti Camaldulensis Ordinis, Ff. Eremitarum prope Cracoviam, in monte argenteo, Orationes IV. Cracoviae. In Officina Typogr. Matthiae Andreouienſis. Anno D. 1623. 4.

Editio secunda. Cui addita est laudatio funebris Nicolai Volſcii, Fundatoris illorum Camaldulensium. Cracoviae. In Officina Francisci Czarii. Anno 1630. 12.

VII.

Simonis Starovolsci, centum Scriptorum Poloniarum Illustrum Elogia & Vitae. Francoforti. Sumptibus Iacobi de Zetter. Anno 1625. 4. Editio admodum rara.

Editio secunda. Permissu Superiorum, & Privilegio. Venetiis M.DCXXVII. Apud Haeredes Damiani Zenarii. 4. mai. Editio optima eaque rarissima.

Editio noua. Vratislaue MDCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Kornium.

VIII.

Simonis Starovolsci: de claris Oratoribus Sarmatiae, Florentiae. Ex Typographia Zenobii Pignorii. Superiorum permissu. 1628. 4.

Editio noua cum praefatione Laur. Mizleri de Kioſ, Regni Poloniae Historiographi & Medici Varſauiensis. Varſaviae A. MDCCLVIII. Ex typographia Mizleriana.

IX.

Simonis Starovolsci Eques Polonus. Venetiis MDCXXVIII. apud Franciscum Baba. 8. mai. Inter rarissimas & rarissima Starovolscii opuscula est numerandus.

X.

Laudatio funebris, pia & felici memoriae Illustris: quondam viri D. Nicolai de Podhayce Wolſki, Supremi Regni Poloniae Marchalci, Crepicensis, Oſtinenſis, Odolanouienſis, atque Rabſinenſis Praefecti. A Simone Starovolscio dedicata. Anno Domini; MDCXXX. Cracoviae, in Officina Typ. Matthiae Andreouienſis.

XI.

In obitum Serenissimi piissimique Principis Sigismundi III. Poloniae & Sueciae magni Regis, SIMONIS

NIS STAROVOLSCII oratio. Antuerpiæ. Ex Officina Plantiniana Balthazaris Moreti. MDCXXXIII. fol. XII.

Simonis Starovolskii, Sarmatæ Bellatores, Colonia Agrippinæ apud Henricum Crithium sub signo Galli. Anno MDCXXXI. 4. Editio perelegans & admodum rara.

Editio noua Wratislaviæ. MDCCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Kornium 4.

Simonis Starovolskii, Declamatio contra oblectatores Poloniæ. Cracouiæ. In Officina Typogr. Mathiæ Andreouienfis. Anno MDCXXXI. 4. Liber rarissimus.

Simonis Starovolskii, Polonia. Coloniae. apud Henricum Crithium. Anno MDCXXXII. 16.

Denuo recognita & aucta. Dantisci. Sumptibus Georgii Försteri, S. R. M. Bibliopolæ, MDCLII. Cum Priuilegio S. R. M. 16.

Tertia Editio. Cui accesserunt Tabulæ Geographicae, & index rerum locupletissimus. Cum Praefatione Hermanni Conringii. Wolferbyti. Sumptibus Conradi Bunonis. Anno MDCLVI. 4. Editio optima eaque rarissima.

Editio noua. Wratislaviæ. MDCCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Forniam 4. Hic liber omnium a Starovolskio editorum, optimus, summaque diligentia & nitide admodum scriptus.

Simonis Starovolskii, Accessus ad iuris vtriusque cognitionem. Diuisus in quatuor breuissimos tractatus: quorum primus est, de iure in communi; secundus de iustitia; tertius de iure ciuili, quartus de iure canonico. Primum Romæ, typis Vaticanis MDCXXXIII. deinde Cracouiæ, typis Mathiæ Andreouienfis. Anno Domini MDCXXXIV. Superiorum permissu. 12. Romana editio rarissima.

Simonis Starovolskii panegyricus, Serenissimo atque potentissimo Principi, Vladislao Sigismundo, ob virtutem omnium votis acclamato Polonorum Regi, ob iura hæreditatis legitimo Suecorum Monarchæ, ob regiam indolem electo magno Moscorum Duci, ob adnatam felicitatem bellicosissimorum in Aquilone populorum, Gothorum, Vandalorum, atque Sarmatarum Imperatori, inclyto, pio, felici, augusto, bono orbis Christiani nato, consecratus. Antuerpiæ, ex Officina Plantiniana Balthazaris Moreti. MDC. XXXIII. fol. Hic panegyricus inuentu difficilissimus.

Simonis Starovolskii, lachrymæ in obitum Serenissimi Alexandri Casimiri, Poloniæ & Sueciæ Principis. Cracouiæ in Officina Mathiæ Andreouienfis. Anno MDCXXXIV. fol.

Simonis Starovolskii, oratio de gloriosa Assumptione augustæ Dei Genitricis Mariæ. Cracouiæ. in Officina Typogr. Mathiæ Andreouienfis. Anno MDCXXXVIII. fol.

Simonis Starovolskii, commentarius in IV. Libros institutionum iuris ciuilis. Cracouiæ. Typis Francisci Casarii. Anno Domini, MDCXXXVIII. 8. Liber rarus.

Elogium funebre magni olim Senatoris, Thomæ Zamolskii Sarii, supremi Regni Poloniæ Cancellarii, Knisensis, Rabstinenfis, Socalienfis, Neoforientis, Præfecti, Cracouiensisque Satrapæ Prætoris. A Simone Starovolskio scriptum, in Officina typographica Academiae Zamosc. imprimebat Andreas Iastrzebski Anno Domini MDCXXXVIII. fol.

XXI.

Simonis Starovolskii, laudatio almae Academiae Cracouiensis. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii S. R. M. Typogr. Anno Domini MDC. XXXIX. fol. Liber rarissimus.

XXII.

Simonis Starovolskii, vestis Mariana, seu oratio, sacrum Regniæ cæli habitum, vulgo scapulare dictum, describens. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDC. XXXX. fol.

Editio secunda. Romæ. Ex Typographia Andreæ Phæi. MDCXLVI. Superiorum permissu. 16.

XXIII.

Simonis Starovolskii, institutorum rei militaris. Libri VIII. Quorum I. Generalem belli descriptionem continet. II. Ducis qualitates, & officia comprehendit. III. Delatum militum, disciplinamque eorum edocet. IV. Classicum sonat, & acies instruit. V. Nauale prælium describit. VI. Solertia Ducum facta ostendit. VII. Subruendarum, atque defendendarum urbium rationes monstrat. VIII. Dubia nonnulla ad militarem prudentiam spectantia resoluit. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXXX. fol. Editio rara.

Editio secunda. Florentiæ. MDCXLVI. Superiorum permissu. Sumptibus Ioannis Baptiste & Iosephi Corni, Bibliopolarum Romæ, 8. Editio rarissima.

XXIV.

Vita & miracula serui Dei, Vincentii Kadlubkensis, Simone Starovolskio scriptore. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLII. 4. Inter rarissima Starovolskii scripta referendum. Kraule in præfat. ad Dlugossi Tom. II. p. 18. vocat librum nuppiam apud nos reperiendum. vid. eiusdem umständliche Bücher Historie. part. II. p. 303. confer etiam Götzens Merkwürdigkeiten der Königl. Biblioth. zu Dresden, Tom. III. p. 136.

XXV.

Magni Antistitis, Iacobi Zadziçii, elogium & vita, a Simone Starovolskio conscripta. Cracouiæ. in Officina typographica, Francisci Casarii. Anno MDCXLIV. 4. Liber rarus.

XXVI.

Simonis Starovolskii, ad Principes christianos, de pace inter se componenda, belloque Turcis inferendo, protrepticon. Prodiit Gedani circa annum MDCXLV. absque vlla anni locique mentione 4. Hec Editio nitidissima & rarissima.

Editio secunda, Viennæ Austriae, typis Matthæi Cosmerouii. Anno MDCLV. 12. Hec editio quoque rara.

XXVII.

Musices practicæ Erotemata. In usum studiose inuentutis, breuiter & accurate collecta, a Simone Starovolskio, ecclesiæ Collegiatæ Tarnouienfis Primicerio. Cracouiæ. Ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno MDCL. 8. Liber rarissimus. Primicerii dignitas significat einen Domsänger, qui in eiusmodi ecclesiis semper canonicus.

XXVIII.

Iubileus, seu Remissa noxarum. Per Simonem Starovolskium, Primicerium Tarnouiensem. Pro poenitentium, ac poenitentiariorum cognitione, enodata. Cracouiæ, in Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini MDCLII. 12. Liber rarus.

XXIX.

Simonis Starovolskii, monita legalia, methodum in vtroque iure studendi præscribentia. Cracouiæ. apud Viduam & Heredes Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. MDCLII. 12.

XXX.

XXX.

Epitome Conciliorum, tam Generalium, quam Prouincialium, in Græca & Latina Ecclesiæ celebratorum, quæcunque reperiri potuerunt. Itemque Vitarum Romanorum Pontificum, Epistolarum, Decretalium & diuersarum Sanctionum eorum. Cum Chronologica & Historica obseruatione. A Simone Starovolskio, Primicerio Tarnouienfi, Libris XXVI. comprehensa. Romæ. MDCLIII. Sumptibus Ioannis Baptiste, & Iosephi Corbi Bibliopolarum. Typis Ignatii de Lazaris. Superiorum permissu. fol. Opus rarissimum.

XXXI.

Simonis Starovolskii, Breuiarium Iuris Pontificii, in usum simplicium Parochorum, Libris septem, simpliciter collectum. Romæ. Sumptibus Io. Baptiste & Iosephi Corbi, Bibliopolarum. Ex Typographia Francisci Monetæ. MDCLIII. Superiorum permissu. 4. Liber rarissimus.

XXXII.

Monumenta Sarmatarum, viam vniuersæ carnis ingressorum. Simone Starovolskio, Primicerio Tarnouienfi, collectore. Cracouiæ. In Officina viduæ & Heredum Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCLV. fol.

XXXIII.

Vitæ Antistitis Cracouiensis, per Simonem Starovolskium, C. C. Primicerium Tarnouiensem, editæ. Additis hexastichis, excellentis olim viri, Christophori Contscii, Philosophiæ Doctoris. Superiorum permissu. Cracouiæ apud Viduam & Heredes Francisci Casarii, S. R. M. Typ. Anno Domini, MDCLV. fol.

SERMONE POLONO

XXXIV.

Epistolarum Turcicarum volumen. Cracouiæ, in Officina typographica Mathiæ Andreouienfis. Anno Domini MDCXVIII. Liber perrarus.

XXXV.

De corrigenda Reipublicæ Polonæ forma, poëma. Impressum Anno Domini MDCXXV. 4.

XXXVI.

De laudibus S. Benedicti, concio. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLI. 4.

XXXVII.

Oratio, in exequiis magni Præfulis, Iacobi Za-

SIMONIS STAROVOLSCII P O L O N I A

Sive status

REGNI POLONIÆ
D E S C R I P T I O.

POLONIA, antiquis Sarmatia Europaea dicta, vti nunc a sapientissimo Rege Sigismundo III. moderatur, octo in vniuersum Prouincias sub vno scepro continet; moribus, legibus, lingua, ex parte differentes: viuendi vere genio, libertatis prærogatiua, capeffendorumque in republica honorum aptitudine, omnes ex æquo pares, & iuribus necessitudinum inter se inuicem adstrictas. Hoc est, Poloniam utramque, Lituaniam, Russiam, Prussiam, Masouiam, Samogitiam, Pomeraniam & Livoniam. De quibus singulis, quamuis & sigillatim & in communi, plurimi viri prudentes, tum nostrates, tum extranei, scripserint; quia tamen assidua est harum sublunarium rerum mutatio, & potentissimorum

Rrrrr

dzik, Episcopi Cracouiensis, Ducis Severiæ, habita. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCLII. 4.

XXXVIII.

Sermones de Sanctis, Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLV. fol.

XXXIX.

Sermones in dies Dominicas. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini MDCXLVIII. fol.

XL.

Sermones, pro diebus, B. Virginis MARIÆ sacris Cracouiæ, ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLIX. fol.

XLI.

De Aula Constantinopolitana relationes. Cracouiæ, ex Officina typographica Francisci Casarii. Anno Domini, MDCXLVII. 4.

Editio secunda, Ex eadem Officina Anno Domini, MDCXLIX. 4.

Tertia editio. Cracouiæ, ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. & illustris. Principis Episcopi Crac. Typographi. Anno MDCXV. 4.

XLII.

Bonus miles. Superiorum permissu. Absque anni & loci mentione. 4. Rarus Liber.

XLIII.

Dissertatio, de exactionibus militaribus. Absque anni & loci mentione. 4. Libellus rarissimus.

XLIV.

Dissertatio, de moneta. Omissa quoque, cum anni, tum loci mentione. 4. Rarissimus Starovolskii scriptis annumeranda.

XLV.

Concilium, de prohibendis populationibus Tartarorum. Prior editio, sine loci & temporis nota, exiit. 4.

Secunda editio, Cracouiæ, typis Adalberti Goeci, excusa est, Anno Domini, MDCLXXI. 4.

XLVI.

De reformandis gentis Polonæ moribus. Opus sæpius excusum. Postrema, eaque optima editio, cura & liberalitate Stanislai Witwicki, Episcopi Posnaniensis, Varsoviæ, ex Typographia Collegii Scholarum piarum prodit. Anno Domini MDCXCII. 4. Est quoque penes nos, eiusdem operis Latina versio, propria, vt opinor, Starovolskii manu scripta, publici tamen iuris nondum facta.

tissimorum quorumvis imperiorum fatalis quaedam hæc conditio, ut singulis fere seculis ac ætatibus accipiant novas inclinationes, aut incrementa: Ideo, qualem nunc patria nostra sortiatur statum; qualesque seruent sub coronam aggregati populi mores & consuetudines inter se; quas vires, quas opes, quod regimen, quam religionem, quos denique vicinos habeant, & quam potentes: hoc speciali libello perstricta, posteris tradere constitui. Ut candidus lector, conseruatam hætenus, prout a maioribus nostris accepimus, imò auctam Sarmatiam nostram videns, non prudentiæ alicui humanæ (ut solent moderni politici) aut potentiæ amplissimi Regni, hoc adscribat, sed diuinæ prorsus benignitati, quæ veros sui cultores, quamvis in faucibus immanissimorum hostium positos, incolumes pro sua misericordia seruat, & a primo gentis auctore Lecho, in hodiernum, liberos atque florentes, nec ullius vnquam iugo pressos, circum vicinis etiam populis, fœderum leges præscribere sinit.

SITUS POLONIÆ.

Regnum *Poloniæ*, cum adiacentibus sibi prouinciis, extenditur in longum, a tricesimo octauo gradu, ad quinquagesimum quartum, ab occasu æstiuo versus ortum hibernum, amplius quam per ducenta quadraginta milliaria Germanica. In latum vero a montibus *Carpathiis*, vsque ad mare *Balticum* seu *Venedicum*, per ducenta plus minus milliaria. Ab occasu cingitur *Marchia Brandenburgensi*, & *Pomerania ulteriore*. A septentrione mari *Venedico* & *Sarmatico*, cuius aduersa littora *Gotthi* atque *Suedi* tenent. Ab ortu *Moscovia*, & campestribus *Scytharum* solitudinibus. A plaga demum Australi, *Valachia*, *Vngaria*, atque *Silesia*. Regio tota fere plana & aprica est, nisi qua ad fines *Vngariæ* accedit, montana & syluestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta, & meliore gleba. Nisi quod in medullio minoris *Poloniæ Caluus mons* supereminet, in quo monasterium est *S. Crucis* nomine, lignoque, in quo Saluator noster pependit, celebre: reliqui colles fere in toto Regno sunt potius, quam montes. Syluestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis *Polonia*; sed nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Et quamvis cœli intemperie nimium laborat; pomaria nihilominus non infrequentia & fructuosa passim habet: in quibus pyrorum, malorum, prunorum, persicorum, ceraforum, & nucum bonitas & varietas certat cum *Vngaricis* & *Italicis*. Sunt & vires pluribus in locis, quarum vix esui quidem non insuauis sunt, præsertim si æstas & autumnus temperiem suam seruent: sed vinum inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Neque negat solum *Polonicum* castaneas, mora, cotonia, ficus, amygdala, crocum, oryzam, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses *Italiæ* delicias, palati nariumque lenocinia. Nec metalla fossiliaque defunt, ut suis locis dicetur, plumbi, ferri, æris, cupri, argenti & auri. Auium quoque & alitum, magnam habet copiam. Itemque iumentorum omnis generis, & ferarum; ceruorum videlicet aprorum, vrsorum, luporum, sciurorum, dorcarum, leporum, onagrorum, bisontium, caprarum, vrorum, pantherarum, mardurum, vulpium, rosomacorum, lutrium & castorum. Similiter piscium diuerforum, quotquot nominari possunt: nam fluuiis, lacubus, piscinis atque stagnis supra modum abundat. Inter fluuios tamen præcipui sunt: *Vistula*, *Donaecius*, *Sanus*, *Nieper*, *Varta*, *Notessius*, *Duna*, *Nemenus*, *Nester*, *Prutus*, *Bugur*, *Bohur*, *Pripetius*, *Narua*, *Dreuantia*, *Beresina*, *Boristhenes*, omnes fere nauigabiles. Sed sigillatim quamlibet prouinciam cum suis qualitatibus videamus.

MAIOR POLONIA.

Tota in vniuersum *Polonia* extenditur in longum per nonaginta milliaria Germanica;

Germanica; incipiens a *Marchia Brandenburgensi* ab occidente, vsque ad *Vistulam* fluuium, qui e *Carpathiis* montibus profluens, *Russiam* a *Polonia* determinat, & quatuor a *Resovia* milliariibus *Sano* illabitur. Latitudinem vero habet 50. milliaria a prædictis montibus *Carpathiis*, vsque ad oppidum *Parcoviæ*, in confinibus *Lituanie* positum. Diuiditurque in maiorem & minorem. MAIOR versus occasum est, tota fere plana & fluuiis irrigua, nisi quod *Cuiaviæ* nonnulla pars clivosa est, collibusque molliter & ad fertilitatem commode distincta. Habet a meridie *Silesiam*; *Marchiam* ab occasu & *Pomeraniam ulteriorem*: *Prussiam* partem & *Masoviam* a septentrione, a quibus *Vistula* determinatur: ab ortu vero minorem *Poloniam*, variis, iisque ignotis terminis diuisam, sed quos inter *Pilcza* fluuius præterlabitur. Tota autem hæc maioris *Poloniæ* amplitudo, in octo satrapias diuiditur: in *Palatinatum* videlicet *Posnaniensem*, (cui & *Wschoviensi* territorium adiungitur) *Calissensem*, *Lanciciensem*, *Junovladislaviensem* (& hæc duæ satrapie vulgo *Cuiavia* dicuntur) *Siradiensem*, *Rauensem* & terram *Vielunensem*.

Prouinciæ metropolis *POSNANIA* est, ad fluuium *Vartam*, longitudinis gradu 39. latitud. 52. sita, a qua & districtus nomen habet, primumque sibi locum inter satrapias vendicat. Vrbs quidem ipsa parua est, sed pulchra satis, & commercii emporioque Germanorum exulta, suburbia amplissima habet; vbi & templum Cathedralium cum collegio Canoniorum, & aula Episcopi, inter paludes situm est; vulgo *Valisouiam* dicunt, quæ instar oppidi locum munitioni aptissimum habet. *Joannes Lubranscius* Episcopus loci, memoria omnium seculorum & laude vir dignissimus, publicum ibi Gymnasium, patrum memoria, erexit, Cracouiensisque Academiæ (quæ semper habita est domicilium omnis sapientiæ, & in qua ipse quoque omni meliori doctrina perpolitus, I. V. lauream promeruerat) Professoribus curandum reliquit. Quod deinceps *Adamus Conarius*, eius successor, augustiori structura exornauit, Comes vero *Rosafseuius* maioribus stipendiis auxit. Vnde quamvis Clerici *Societ. Jesu* in vrbe ipsa habeant suum collegium, in quo studiosam iuuentutem erudiant; floret nihilominus in suburbano *Lubranscianum* Athenæum, certatim eo nobilitate concurrente, ob mathematicas disciplinas, & iuris prælectiones. Florent & in monasteriis studia religiosorum; sed præcipue apud Dominicanos sodales theologia, magno auditorum concursu viger: pietas æque apud omnes.

Septem inde milliariibus *GNESNA* distat, cuius Archiepiscopus ecclesiæ *Poloniæ* Primas est, & Regni totius primus Princeps: olimque vrbs ipsa Regni caput erat, quod nimirum a *Lecho* gentis auctore primum erecta esset, & a regis aui omine auspicio nomen sortiretur. Nidus enim in *Sclauonico*, *gniasdo* dicitur. Cum autem ille in eo loco nidos aquilarum plurimos reperisset, urbem quam inibi condidit, a nidorum multitudine *Gnesnam* appellauit: pro insigni autem militari, aquilam albam assumpsit, quo etiamnum regnum *Poloniæ* vititur. Archiepiscopus igitur *Gnesnensis*, a concilio *Lateranensi*, in spiritualibus vices summi Pontificis gerit, & *Legatus Natur* appellatur: in politicis autem, præcipue interregni tempore, *Proregis* auctoritatem habet. Et prout collegium illius, ob excellentiam suæ Metropolitanæ ecclesiæ, præter aliarum Cathedralium morem, Cancellarium cum dignitate habet, qui munimentorum & libertatis illorum (omnes enim nobiles esse debent, nec ad præbendas admittuntur plebeis orti parentibus, in vilo Capitulo Cathedrali, in tota ferme *Polonia*, nisi certus Doctorum numerus, assignatus ex fundatione,) custos quodammodo est: sic Archiepiscopus ipse, supra dignitatem & prærogatiuam aliorum Antistitum, aulicos, cubicularios pueros, aliosque ministros & satellites, more regio habet, & qui inter eos eminent, Cancellarium specialem, atque Marefchalcum. Quorum ille, iudiciis spiritualibus, quæ ad curiam Archiepiscopi deuoluuntur, cum auctoritate

coritate praeest: hic, cum in publicum Princeps prodit, baculum seu virgam illi praefert, prout Regibus ipsis praeferi in Polonia mos est, & aulam ipsius totam ipse moderatur. In Metropolitana itaque *Gnesnensi* ecclesia, Divi *Adalberti*, Archiepiscopi olim loci illius, honorantur reliquiae, sepulchro in medio templi pulcherrime exstructo; pro quibus asseruandis, serenissimus Rex *Sigismundus III.* tumbam argenteam donavit precii haud contemnendi; cum & antea cistae argenteae inclusae fuissent, sed non ita affabre exstructae. Habetque sane templum illud inestimabilem thesaurum in vasis aureis, argenteis, & gemmatis, quae veteres Principes & Archiepiscopi tabulis legarunt; & nuper defunctus *Henricus Firlei* praeter alia vasa & vestes pretiosas, quas Ecclesiae illi donavit, dedit etiam uiam suam episcopalem, viginti quatuor millibus florenorum aestimata.

Cetera oppida satrapiae *Posnaniensis* sunt, *Costenum*, *Ujchovia*, *Slupcia*, *Pydra*, *Coninum*, *Kcina*, *Kazimiria*, *Nacum*, *Curnicum*, quae & muris exornata sunt, & non infrequentia habentur: reliqua vero omnia sine vllis mœnibus sunt, & nec nisi ligneis aedificiis constant, praeter templa, & castella, siue arces adiunctas, aut monasteria Abbatiarum praepinguum, quale est, *Landense*, *Obrense*, *Lubinense*, *Blesoviense*, *Vongrovecense*, *Paradisense*, *Mogilnense*, *Tremesnense*, *Praemontense*, & reliqua Ordinum mendicantium.

Senatores vero huius satrapiae sunt, Archiepiscopus *Gnesnensis*, Episcopus *Posnaniensis*, Palatinus *Posnaniensis*, & Castellani septem, *Posnaniensis*, *M. direncensis*, *Rogosnensis*, *Stemensis*, *Praemetensis*, *Criviniensis* & *Santocensis*. Sunt & officiales tam terrestres, quam castrenses; Praefectisque civitatum partim cum iuris dictione, partim sine iurisdictione, ut in omnibus regni provinciis habere mos est. *Posnaniensis* nihilominus praefectus prerogativam habet hanc, ut *Generalis* maioris Poloniae dicatur, & in aliquot districtibus suam iurisdictionem exerceat.

CALISSIUM vrbs ad fluvium *Przofna* inter paludes sita: muro latericio, cum turribus, cincta, aliquot religionum monasteria & templum Canonico-rum habet; itemque Collegium *Societatis Jesu* sumptuosissimum, quod *Stanislaus Karnicovius*, Archiepiscopus olim *Gnesnensis*, vir rerum civilium cognitione, cum eruditione eximia, tum prudentia, integritate, aliisque dotibus, in Republ. clarus, suis sumptibus exstruxit, & inibi sepeliri voluit. Regio sicut & tota maior Polonia, frugibus, piscibus & pecoribus abundans est; minoribus oppidis admodum frequens, quorum praecipua sunt, *Stavum*, *Colum*, *Cosminum*, *Dobra*, *Grabovia*, *Opatovecia*, *Plesovia*, *Odolanovia*, cum arce in paludibus sita, & *Chocia*, in qua nuper Reverendissimus Episcopus *Cracoviensis Andreas Lipski*, ecclesiam collegiatam & praepositum insulatum, sumptu ingenti fundavit. Haud procul inde conspicitur *Goluchovia*, arx Comitum a *Lesno*, recentiori architectura exstructa: itemque parte ab alia *Crotosinum*, cum horto pulcherrimo Comitum *Rozrazoviorum*, & oppidum *Borek*, imagine miraculosa *B. Mariae* percelebre; ingens enim e tota Polonia eo hominum deuotorum concursus fieri solet, qui singularem ibi numinis favorem experiuntur. Est & *Olobocum* duobus milliari-bus a *Calisso*, monasterium monialium praedives, & pulchre in modum castelli aedificatum. Habet autem satrapia haec Palatinum proprium, & Castellanos sex, *Calissensem*, *Gnesnensem*, *Landensem*, *Naciensem*, *Biechoviensem* & *Camensem*.

SIRADIA, ad *Vartam* fluvium posita, in quatuor territoria satrapiam suam diuidit; in *Siradiense* videlicet, *Schadkoviense*, *Radomscense*, & *Petricoviense*. Habetque praeter Palatinum, Castellanos quatuor: *Siradiensem*, *Rospireensem*, *Spicimiriensem*, & *Conariensem*: Oppida vero praecipua, *Vidaviam*, *Vartam*, *Pabianice*, *Lascum*, vbi olim *Joannes Lascus* Archiepiscopus *Gnesnensis*, haeres comitatus illius, Praepositum insulatum diuissime fundauerat: auxerunt autem ecclesiae sup-pellectilem, illustres illius fratres, collatis amplissimis donariis. Septem autem milliariibus inde est *Petricovia*, vrbs non inelegans, in qua Regni Tribunal, seu parlamentum,

parlamentum, singulis annis celebratur; & aliquot stadiis inde *Byki*, arx Baro-num eiusdem cognominis, pulcherrime exstructa. Est & Abbatia insignis *Vitroviensis* in proximo: & paulo remotius Italicae architecturae palatium *Crusmense*.

Huic palatinatui adiacet *Terra Vielunensis*, quae proprios magistratus habet & Castellanos; diuiditurque in territoria, *Vielunense* & *Ostreffoviense*; quae aliquot op-pida in se (praecipue *Boleslaviciam* cum arce munitissima) continent, atque pa-gos infinitos. Ipsa vrbs *Velunia* pulchras domus latericias habet, & templum Canonico-rum fabricae antiquae, itemque monasteria aliquot elegantia: sed quae omnia superat illud *Zloczoviense* FF. Minorum de Obseruantia.

RAVENSIS satrapia habet Palatinum & Castellanos tres; (in tot enim terri-toria diuiditur) *Ravensem*, *Sochacioviensem* & *Gostinensem*. Oppida praecipua sunt, *Rava*, ligneis quidem aedificiis constans, sed populata satis, arcem muratam habet, in qua prouentuum e bonis regis solutioni militum, quarta pars depo-nitur: Sic enim Reges superiores voluerunt, ut assidue in *Podolia*, contra bar-barorum excursiones, excubiae fierent. In eadem arce communissime asseruan-tur captivi hostes patriae, si sunt personae honoratiores: qualis nostra aetate ibi fu-it, filius naturalis *Caroli* Regis *Sueciae*, bello *Livonico* cum aliquot legionum praefectis captus; & nuper *Baudisius*, *Gustavi* Regis *Sueciae* militum Tribunus, itemque *Streffius*, *Teuffius*, & alii alarum ductores, bello *Prussico* capti. Colle-gium hic studio-rum frequentissimum *Societatis Jesu* clerici habent. Sed longe populosius est *Lovicium*, residentia Archiepiscopi *Gnesnensis*, quinque milliari-bus *Rava* distans. Nundinae quotannis ibi sunt celebres, vnde cines quoque mercaturae additi. Arx Archiepiscopalis in mediis paludibus sita, pulchra aedi-ficia habet, itidemque Canonici & cines nonnulli: Ecclesia namque collegiata ibi est, satis argento & vestibus sacris diues: similiter monasteria & templa alia. In agro *Lovicensi* nobilium aucularum, quae *Sniegulae* vocantur (quasi *nivales* aues dixeris, ut *Cromerus* auctor est: quod non nisi sub hyemem excipiantur & cum hyeme simul dispereant;) famosa est captura: alibi eas conspici aut capi negant incolae loci illius. *Volboria* quoque Cuiaviensis Episcopi residentia, pa-latium pulchrum ad aquas situm habet, & oppidum ipsum habitatoribus plenum. Est etiam alicuius notae *Gombinum*, *Sochaciovia*, *Gostinimum* (nobilisatum carcere *De-metrii Suisicii* Magni Ducis *Moscoviae*, qui ibi in arce longo tempore asseruabatur, & tandem paedore consumptus vitam exspiravit.) *Squernevia* haud inelegans pa-latium Archiepiscopi *Gnesnensis* continens; *Biala*, *Chelmenis* Antistitis ditio; vnde conspicitur *Radzeiuvia*, eiusdem cognominis Palatini *Lenciciensis* arx pul-cherrima, hortos fontes & pomaria amantissima habens.

Tum *Viasdum* oppidum arcis elegantia conspicuum, quasi ad laeuam *Rauae* ciuitatis positum. *Ravensi* vero satrapiae vicina est LENCICIENSIS, in tria similiter, prout & illa, territoria diuisa, *Lenciciense* videlicet, *Brezinense*, & *Orlouense*. Praeterque Palatinum, quatuor Castellanos habet, qui ad senatum re-gni spectant, *Lenciciensem*, *Brezinensem*, *Inovlodensem* & *Conariensem*. Praecipua districtus vrbs *Lencicia* in paludibus sita, templum Canonico-rum longe extra vr-bem in loco sane inexpugnabili habet, si eum vel levis ars architectonica iuuisset; ipsa nundinis celebris & comitiis nobilitatis illius palatinatus, qui ibi sua iudicia peragunt. Est & *Piontkum* ab vna, atque *Vniciovia* parte ab altera, ciuitates Archiepiscopi *Gnesnensis* non contemnendae, in quarum posteriore, arx ad *Var-tam* affabre facta, conspicitur: in priore autem monasterium FF. S. *Pauli* primi Eremitae.

Sequitur *CULAVIA* in duos Palatinatus diuisa, *Brestensem* nimirum & *Iuniola-dislaviensem*; regio frumenti, pecoris & piscium ferax; lacus etenim innumeros habet, eosque piscosos valde, quos inter praecipuum locum *Goplus* habet, quin-que milliaria patens in longum, semis in latum.

S f f f f

Et

Et BRESTENSIS quidem satrapia unum Palatinum, tres vero Castellanos habet, *Brestensem* videlicet, *Crusviciensem* & *Covaliensem*: territoria autem quatuor, *Brestense*, *Crusviciense*, *Covalien* & *Prædecense*. In *Brestensi*, *Vladislavia* est, sedes & oppidum Episcopi Cuiavienlis & *Pomeraniae*; templum Cathedralē, veteris quidem fabricae, sed varia suppellectili, ac praecipue vasis argenteis ditissimum habens. Circa domus Canoniorum, schola & seminarium; arx vero ipsa ad confluentem *Vistulae* sita, sicut & oppidum; domus latericias complectens. In eodem littore conspicitur *Nisavia*, tota murata, nec valde longe *Raciensum*; arce pulcherrima exornatum; item *Radzicovia*, *Sluzevia*, atque *Breste* ipsum, vallo, muris, & fossa cinctum, latericiisque domibus interiectu trabium exornatum. Regio haec, ferendae segeti habiles campos ostendit, omniumque frugum copiam habet, quae non modo in domesticos usus suppetant, verum etiam *Dantiscum* ad nobilem illum mercatum secundis annibus devehantur.

Eodem modo IVNIVLADISLAVIENSIS satrapia tria territoria complectitur, *Bydgosensem*, *Bobrovnicensem* & *Iunivladislaviensem*, quod statim a *Goplo* lacu & oppido *Crusvicia*, usque ad *Vistulam* & fines *Pomeraniae* extenditur, habetque complura oppida & villas, quamvis ligneas omnes: & praeter *Palatinum*, tres ad consilium regium Castellanos mittit, *Iunivladislaviensem*, *Bydgosensem* & *Conariensem*.

Crusvicia quae ad *Brestensem* palatinum spectat, & in *Iunivladislaviensi* satrapiae finibus posita est, habet templum extra oppidum, *S. Petri*, & quadrato lapide extructum cum collegio XXIV. Canoniorum & arcem latericiam in insula lacus *Goplen*is, in qua olim Regem *Popielium*, divina ultione permittente, mures deuorant, quod plurimos consanguineos suos, regnandi cupiditate, veneno in conuiuio sustulisset.

Bydgosia est ciuitas murata, collegio Clericorum *Societatis Iesu* nobilitata, habetque maximam copiam salmonum; sicut & *Patoftia* rhombum. Sunt & alia ibidem non contemnenda loca, populationesque bonae, vt *Cnievcoia*, *Vratislavia*, *Solecia*, *Dibovia* atque *Strelce*, vbi monialium totius maioris *Poloniae* ditissimum monasterium habetur.

POLONIA MINOR.

TAM in longum, quam in latum, quinquaginta fere milliaria Germanica, MINOR POLONIA habet; & in tres communissime satrapias seu palatinatus diuiditur, *Cracouiensem*, *Sandomiriensem* & *Lublinensem*, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumerati, versus aquilonem & ortum aestiuum sitos. Et a septentrione quidem *Masouiae* atque *Podlachiae* tractui, ab occidente maiori *Poloniae*, ab ortu *Russiae*, a meridie vero *Vngariae* & *Silesiae* finitima est. Quoque propius accedit ad fines *Vngariae*, hoc magis montana est & syluestris: quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta, & meliore gleba. Tamen in medietate quoque *Sandomiriensis* terra, aliqua ex parte leniter montosa, seu verius cliuosa apparet: Vno *Caluo monte* excepto, in quo monasterium *Benedictinorum* est, *S. Crucis* nomine lignoque celebre; tum aliud ad radices eius, duobus milliariis inde *S. Catharinae*, FF. Minorum de obseruantia.

CRACOVIENSIS palatinatus, praeter suos quatuor districtus (*Cracouiensem* videlicet, qui duo territoria complectitur, *Xianzense* & *Prossouiense*; *Lelouiensem*, *Biecen*sem & *Sendecensem*, in quos diuiditur,) etiam tres ducatus in se continet, *Osuecimensem*, *Zatoriensem*, *Seueriensem*, qui partes sunt *Silesiae*, & comitatum *Scepustensem*, qui est pars *Vngariae*, *tredecim* oppida continens, inter quae *Lubovlia* praecipuum locum sibi vendicat, arcem munitissimam, & in ea perpetuas excubias habens; *Podolinicia* quoque collegio piarum scholarum percelebris. Reli-

qui

qui vero omnes huius satrapiae districtus, tres & nonaginta populationes, praeter pagos & villas continent, templis, monasteriis, & castellis exornatas. Ac praeter istas, sunt etiam arces in editoribus locis & rupibus extructae, *Melstinum*, *Rabstinum*, *Tencinum*, *Landiscorona*, *Moravica*, *Xianfia*, *Ogrodenecia*, *Lipovecia*, *Ocieticum*, *Visnice*, *Pilcia*, *Sorstenum*, *Bobrek*, *Spitkovice*, *Soben* & cetera. Sed sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatem habitatorum exaedificata, & vicis pagisue non longe distantibus frequentata, *Tinecense*, *Magilense*, *Bielanense*, *Caluariae*, *Miechouiense*, *Sielecense*, *Visnicense*, *Siriciense*, *Hebdouiense*, *Aluernense*, *Stanantecense*, *Andreouiense*, *Prerouiense*, *Gidlense*, *Mstouiense* & *Czenstochouiense*.

CRACOVIA, caput provinciae & regni totius metropolis, posita longitudinis gradu 42. latitud. 50. quae cum aedificiorum priuatorum iuxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad victum cultumque corporis pertinentia, & mercium exoticarum copia, hominumque frequentia & ciuitate facile cum claris *Germaniae Italiae*que urbibus comparari potest. Habet adiuncta sibi duo oppida, a meridie *Cazimiriam*, a septentrione *Clepardiam*, arcem vero in rupe, quasi mediam, *Vistulae* imminem, ac magnificis aedificiis exornatam. Ibidemque Basilicam *S. Stanislai*, in qua eius sepulchrum nuper a *Martino Szyfthouio* loci Episcopo sumptuosissime restauratum est; cum etiam antea tumibam argenteam multaue aurea vasa cultui diuino sacrata habuerit: sed ea longe auxit piorum Regum e *Iagellonica* prosapia liberalitas, tum *Sigismundi III.* eiusque filii *Vladislai IV.* pietas. *Sigismundusque senior*, praeter donaria alia in crucibus aureis et vestibus gemmatis oblata, argenteum altare, ad *Diui* sepulchrum erexit; eiusque deinde filia, *Anna* Regis *Stephani* vxor, aliud argenteum altare in capella *Annunziatae Virginis*, vbi regum sepultura est, patris sui matris venerata, statuit: tectoque deaurato Oratorium illud condecorauit. Taceo hic tot reliquias *Sanctorum*, auro, argento, gemmisque preciosissimis exornatas; taceo cruces lapidibus et margaritis lucentes, quae tot millibus aureorum aestimantur; taceo mitras episcopales, casulas, et pluuiaria ex ipsissimis gemmis facta; cum haec precium fere omne superent, faciantque eo maiorem stuporem mirantibus, quo magis considerantur et diligentius inspiciuntur. Hoc dicam, quod ditissime etiam in Europa prouisis ecclesiis cum hac nostra commune non est, quod in ea videlicet perpetuo cantetur et nusquam silentium fiat, sacerdotibus in certas classes ob id dispositis, qui per totam noctem psallunt. Cumque centum circiter singulis diebus in ea sacrificia peragantur, octo Missae ordinariae cantantur a sacrorum mystis, et ex eis duae concentibus musicis. Episcopus ipse, *tredecim* ciuitatum dominus est, et ducatus *Seueriensis* supremus princeps. Capitulum, quod 36. Canonis constat, cum reliquis inferioris ordinis sacerdotibus, tantundem in redditibus, quantum et Episcopus, habent. Omitto hic alias quinque ecclesias tam in arce, quam in vrbe sitas, quae proprios Canonicos et Capitula sua habent. Omitto monasteria ditissima, et paroecias vrbs; inter quas principem locum tenet illa in circulo *Cracouiensi*, *Beatae Mariae Virginis*, quae Archipresbyterum insulatum habet, et ob cleri numerositatem, similiter prout et in arce, totis noctibus assidue laudes diuinas concinit.

Venio ad *Academiam*, eruditorum omnis generis fertilissimam officinam, quae totius *Sarmatiae* sidus lucidissimum est, pariter vt olim *Graeciae* oculus *Athenae*. Haec in vniuersum undecim collegia habet. Collegium maius in quo Philosophi, et Collegium Iurisperitorum, in quo eius artis Professores habitant et praelegunt. Medici enim, quia communissime vxorati sunt, extra Collegium manent quisque in domo propria. Bursa Iurisperitorum, seu Collegium *Dlugossianum*, in quo *Astreae* candidati manent. Collegium pauperum seu Bursa *Iagellonica*, Collegium Philosophorum seu Bursa *Noscoviana*, Collegium Hierusalem seu Bursa *Olesniciana*, Collegium *Zisimianum* nouiter erectum, Collegium *Staringilianum*, *Smiescouicianum*,

SSSSS 2

et

et Collegium seu Classis artium humaniorum. His adiungi possunt 14. scholae grammaticae, sparsae per urbem, in quibus alias etiam superiores artes Academiae Magistri docent, sub vno capite Magnifico Academiae Rectore; singulaeque Facultates, certis legibus suos regunt, et studium magna sedulitate dirigunt ita, ut nullus fere ecclesiasticae Polonicae dignitatis ordo sit, in quo non reperiantur, qui in alma hac vniuersitate exercitati non fuerint. Fecit immortalis Deus, ut florentissima Academia gloria, quae tam multorum in se amorem, variis exercitiis ærumnis conuertit, et pietatem excitat, nulla aut fortitudo aut inuidia vi vnquam collabascet.

Sunt et Monasteriis Religiosorum mendicantium studia tam Philosophiae quam Theologiae florentissima, apud Augustinianos in monasterio S. Catharinae, apud Franciscanos, tam conuentuales, quam de obseruantia, apud Carmelitas, Discalceatos in suburbano, apud Ignatianos, ad sanctae Petrum maiorem, apud professos sancti Pauli primi Eremitae, in Rupella, atque alibi apud alios. Sed maxime apud Dominicanos ad aedem SS. Trinitatis, qui antiquitus eruditione simul et vitae integritate excelluerunt, et etiamnum habent praefectores viros omni iudicio doctissimos, et vna verbi DEI praedicatores celeberrimos.

Sed et corpora Sanctorum quiescunt in hac vrbe plurima, ac praecipue quae miraculis clarent, sunt, sancti Stanislai, S. Prandothae, S. Ioan. Grothii in arce, S. Hyacinthi & Ioannis Episcopi apud Sodales Dominicanos, S. Isaiae Confessoris apud Augustinianos Eremitas, S. Stanislai Cazimiriensis apud Canonicos Regulares, S. Simonis Lipnicæ apud Minoritas de Obseruantia, qui omnem ætatem suam, tam in seculari, quam monastica vita, magna puritate et innocentia peregit, ita ut cunctis exemplo esset. Sanctus quoque Ioannes Cantius Academicus, vir vti eximia vitae sanctimonia, sic et praestanti excellens doctrina apud S. Annam quiescit, et cum illo plurimi pietate insignes viri: Antonius Anapachaniae, Rochus Posnaniensis, Simon Halicius, alique plures alibi, morum suauitate, et vitae inculpatæ innocentia celebres: ut Stanislaus Kohoszkza, Bartholomaeus Bonthovius, Ioannes Vielicius, Sebastianus Nucernus; sed principaliter apud S. Marcum, Michael Gedrucus: Reliqui, quorum praeter summam vitae integritatem, doctrina quoque varia et recondita fuit, sunt scripti in libro vitae.

Sunt et Confraternitates piorum hominum in hac vrbe celeberrimae, quae solemnioribus festiuitatibus, iuxta veterem ritum, diuersis coloribus in processionibus vestiuntur, videlicet: Confraternitas Rosarii colore rubro, Confraternitas Misericordiae colore viridi, Confraternitas Scapularis colore coeruleo, Confraternitas compassionis Christi colore nigro, Confraternitas Italarum colore niueo, Confraternitas Corporis Christi colore niueo cum caputis rubris, Confraternitas sanctae Sophiae colore albo nitido, Confraternitas sanctae Annae albo obscuro, Confraternitas sanctae Monicæ colore lazuro etc.

Sed nos, facta obiter religiosae pietatis mentione, quae ad eandem normam in omnibus Poloniae urbibus seruatur, ad reliquam huius nobilissimae satrapiae descriptionem procedamus. Habet itaque illa praeter Episcopum, Castellatum, et Palatinum Cracouiensem alios quatuor Senatores ad consilium Reipublicae pertinentes, Castellatum nimirum Voinicensem, Osuecimensem, Sandecensem et Bieensem; Praeterque alios magistratus terrestres, et castrenses, (quos inter Generalis Praefectus Cracouiensis, est primarius custos ac defensor, non tantum arcis regiae, in qua corona asseruatur, verum etiam pacis atque tranquillitatis publicae: Vnde iurisdictionem habet late patentem, non modo in agrestes et oppidanos, verum etiam in equestri ordinis homines) Magnum Procuratorem Cracouiensem numerat, qui factorum tectorum arcis et redituum Principis curam habet. Arxque ipsa Cracouiensis peculiariter decem custodes habet, qui Burgrabii sumpto a Germanis vocabulo appellantur, pacisque iuxta ac belli tempore, nocturnas atque etiam diurnas,

quando

quando opus est, excubias per se, vel per administratos suos seruant; debentque omnes nobiles esse.

Nec est praetereundum, quod praeter omnibus Regni Poloniae satrapiis, vna Sandomiriensi excepta, huic soli omnia metalla fossiliaque contigit possidere: plumbi & argenti apud Ilcussiam, Slawcoviam, Severiam & Novagoram: æris atque auri ad Novotargum, & in montanis circa Sandeciam: salis metallici, instar ingentium saxorum, apud Bochnam & Veliscam: marmoris omnis coloris, apud Seletiam, Carmelitarum Discalceatorum Eremitorium: nitri apud Visliciam: vitrioli apud Bieciam: cupri & carbonum ad ignem fouendum apud Tencinum: chalybis apud Podoleneciam: ferri vero simplicis & vasorum vitreorum officinas, apud Olsiniam, tum & aliis compluribus in locis.

Quae vniuersa quamuis, sed in submontana regione potissimum, hortis haud incultis, (ut hic de suburbanis Cracouiensibus taceam) & pomariis fructuosissimis referta sunt: in quibus castaneas, mora, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbasque ac flores omnis generis, Italiae delicias reperias. Et in primis CREPICIIIS hortum, ut vulgo dicunt, Italicum cultissimum videbis: itemque palatium laquearibus deauratis, recentis architecturae, tum quoque monasterium & templum Canonicorum regularium, sumptu & cura excellentissimi olim viri, & cuius nomen fama nec vetustate obrui, nec obliuione deleri poterit, Nicolai Volskii, Regni Poloniae supremi Marschalci, exstructum. Et in vicinia Castellum viuarium diuersorum animalium amplissimum, in quo nostris temporibus, praeter castores, capras, damas & danielos, mille sexcentis solum modo cerui ipsi numerabantur. Eiusdem illustrissimi viri studio, & magnificentia CLOBUCII, templum & monasterium, similiter Canonicorum regularium, & palatium penes affabre factum & hortus, ut dicunt, Italicus conspicitur.

Sequitur CZENSTOCHOWIA, oppidum quidem bona cereuisia, quae non tantum per Poloniam, sed etiam per vicinas Imperii Germanici provincias distrahitur, percelebre. Monasterium vero extra oppidum in Claro monte situm, egregieque nunc restauratum & munitum, B. Virginis miraculosa imagine, a S. Luca Evangelista depicta, fere toti Christianitati notam. Solent enim eo, e longissimis partibus Europae, deuoti homines, aut saltem donaria sua mittere, difficultatibus, aliquibus impediti. Hinc thesauros ibi ingentes in gemmis, auro, argento, & vestibus sacris videbis, Religiosorumque inibi degentium, S. Pauli primi Eremitae, frequentiam non contemnendam. In proximo templum S. Apolloniae, & turris conspicitur: atque inde FF. Dominicanorum residentia Gidlensis, itidem B. Virginis imaguncula miraculosa percelebris; vbi & Carthusia nouiter exstructa est.

Ad confluenta deinde Vartae, oppidum Mstovia, Canonicorum regularium, ditio amplissima, qui Praepositum insulatum loco Abbatis habent; & ad manum dextram inter siluas, arx in scopulo eminentissimo Olsinia: Tum procedendo versus ortum aestiuum, S. Annae templum Priouiae, sub cura FF. minorum de obseruantia, piorum hominum assiduis peregrinationibus famosissimum.

Ad fluium vero Pilciam, Novopolia, nidus Koniecpolsiorum cum arce elegantissima, & castellum Potok conspicuum, eiusdem familiae amoenissima possessio.

Lelovia deinde sequitur, territorii caput, & muro vetusto permunita. Hinc Pilcia, Zbaravii Ducis ditio, templum Canonicorum in oppido habens, in monte vero munitissimum propugnaculum, ad praesentem Geometriam dimensum; intus palatium superbissimum, & hortus more Italico excultus.

Inde versus meridiem eundo, primum occurrit Ogrodencica, in scopulo arx DD. Firleorum vetustissima; deinde oppidis aliquot ignobilioribus interiectis Severia caput amplissimi cognominis Ducatus, arcem habet satis munitam in insula vnus latissimi stagni; & aliam Lipoveciae in scopulo eminenti, famosam carceribus

T t t t

bus

bus insolentioris Cleri Dioecesis Cracouiensis. Cum enim Episcopus Cracouien-
sis supremus Princeps sit Ducatus *Severiensis*, qui aliquot oppida continet, *Lipo-*
veciam inter illa, tanquam viciniorem vrbi *Cracouensi*, vbi communissime iudicia
peraguntur, incarcerationis *licentiosus Clericus* antiquitus deputavit.

In eodem Ducatu est *Slauovia*, fodinis argenteis percelebris; ac ob id
multum Episcopis Cracouiensibus amata. Vicina illi *Ilcusia* vrbs regia, itidem
plumbi atque argenti fodinis diues & famosa; ciues habet, vt in luxu plus nimium
superbos, sed ad deuotionem & pietatem nihilominus pronos, & bene moribus
politos; urbem ipsam mœnibus cinctam, & domus pulchre e laterculis factas:
panis hic semper optimus & caro bubula, vt etiam *Cracouiam* ipsam superent, a
qua vix quinque milliariis distat. Quo spacio videbis tot castella, tot mo-
nasteria, totque palatia nobilium, sacerdotum, mercatorum, & in primis *Tenci-*
num, in monte eminentissimo situm, arcem pulcherrimam comitum ab illa co-
gromen suum deriuantium, originem vero a *Lecho* ipso gentis *Polonae* auctore:
deinde ad sinistram *Piescovam* scalam, inter siluas arcem in rupe prærupta sitam:
Itemque *Ociecium*, arcem simili situ gaudentem: Et a tergo quasi *Rabstiniam*, *Ilcus-*
iae imminentem. Versus autem *Cracouiam* procedendo, *Moraviam*, *Balicios*,
Midlucos, palatia pulcherrima, & ante ipsam iam urbem, *Vohiam* castellum ele-
gantissimum, industria *Italorum* opificum exstructum. Tum denique in suburba-
no, *Lobzovia*, palatium sumptuosissimum regium, & hortus vndequeque cul-
tissimus. Ad occidentem vrbs, vno milliari conspicitur in monte eminentissimo
Argentino nuncupato, patrum *Camaldulensium* Eremitorium, prædicti viri excel-
lentissimi *Nicolai Volsii* sumptibus magnificentissime exstructum; vbi est quod
viator miretur, cum sint omnia admodum, iuxta proportionem geometricas in
fabricando obseruata. Medio quasi milliari inde *Tinecium*, Benedictinorum ad
Vistulae præterlabentis littus monasterium, Abbatem quinque ciuitatum, & centum
villarum Dominum habens, qui est perpetuus Canonicus Cracouiensis. Et per-
gendo ad confinia *Silesiae*, palatium *Spitcoviense* ad eiusdem *Vistulae* confluuium oc-
currit: deinde arx *Bobrcensis*, in Ducatu *Osvicemensi*, vt ipsam *Osvicemiam* inter
paludes sitam omittam. Inque Ducatu *Zatorienfi*, palatium *Osvicemense* haud inde-
core permunitum. Similiter in comitatu *Zivcenfi* monasterium Canonicorum
regularium, & palatium pulcherrimum in *Sucha*. Arx deinde *Landiscoronensis* in rupe
excellsa, per tot milliaria vndique conspicitur; tum in ditione illius, *Mons Calva-*
riae, ad Illustri olim viro *Nicolao Zebredovio*, Palatino Cracouienfi appellatus, inque
eius hereditario fundo a viris religiosis, piorum deuotioni locus delectus, obser-
uata omni similitudine situs, cum situ vrbs *Hierosolymitanae*, in qua Christus Do-
minus operatus est salutem nostram. Ergo collibus impositis suis cognominibus
oratoria sparsim per campos pulcherrima extruxit: in monte vero ipso *Calvariae*,
monasterium sumptuosissimum FF. de Obseruantia erexit; impetrata a summo
Pontifice gratia, quo a peregrinantibus ea loca licite visitari possint: Fitque eo
maximus hominum concursus, non e *Polonia* tantum, aut vicinioribus locis, sed
ex *Vngaria*, *Transylvania*, *Silesia*, *Moravia*, aliisque remotioribus populis.

Ab alia parte vrbs *Cracouiensis*, est Abbatia diues, monasteriumque Ci-
sterciensium, satis munitum & pulcherrimum *Claraetumbae* seu *Mogilense*: Et aliud
ex opposito fere, *Vistula* tatummodo superata, *Staniontecense*, Monialium *D. Cla-*
rae: Tum in siluis palatium regium *Niepolomicense*, venationes diuersarum fera-
rum & hortum excultum habens; Et siluis superatis quarto ab vrbe milliari aut
quinto, Præmonstratensium Abbatia *Hebdouiensis*. In submontanam vero regio-
nem vergens *Veliscia*, ciuitas salis metallici fodinis nota per Europam, vex foli-
us *Rhetici* Mathematici celeberrimi descriptione: itemque *Bochnia*, æmula *Veli-*
scae, iisdem fossilibus abundans. Acuius latere dextro versus *Vngariam*,
primo conspicitur *Dobcicia*, ciuitas cum arce: deinde *Sciricium* intra montes, Ci-
sterciensium

sterciensium Abbatia non contemneuda. Et versus ortum in *Visnicia*, Comitibus
Lubomirscii, Cracouiensis Palatini, arx munitissima, & PP. Discalceatorum in vno
monte vicino Eremitorium: vtraque modernæ architecturæ, excellentissimas pictu-
ras diuersaque marmora, & artificiosos in hortis aquæductus continens.

Omitto oppida ignobilia, & veteris fabricæ arces: omitto villas & domus
nobilium affabre factas, cum non in vrribus modo, sed etiam in villis, lauti-
us nunc & quodam modo magnificentius habitare nostri homines studeant; præ-
cipue autem in satrapia *Cracouensi*, quæ & *Germaniae* vicinior aliis est, & Italos
mercatores atque opifices, quorum opera & industria in ædificando vitur, com-
plures semper habet. *Sandecia* itaque in submotana hac regione, ciuitate alias
circumvicinas populationes superat, quæ & Abbatem Præmonstratensium mona-
chorum, & ecclesiam collegiatam habet; & homines Mercurio deditos, non pi-
gros aut agrestes, vt communiter sunt montani omnes, sed politos, industrios,
& negotiis suis intentos. Vrbs muro cincta ad ripam *Dunaiecti*, in loco amœ-
nissimo, quasi vno milliari in prospectu veterem *Sandeciam* habet, vbi moniales
Præmonstratenses diuissimum tota *Polonia* monasterium incolunt. Quinque mil-
liaribus inde *Biecia*, vrbs pulchra & loco munito sita, sui territorii, prout & *San-*
decia, caput; tandem *Tucholia*, *Zmigrodum*, *Dembovecia*, *Ducia*, & *Tarnovia*. Eccle-
sia collegiata marmoribus perpolitis conspicua, tum muris ædificiisque vrbs, atque
extra paulo in monte eminenti arce perinsignis, cui viuarium amplissimum ad-
iunctum, conspicitur. Est hic in suburbano FF. Minorum de obseruantia & mo-
nialium *D. Benedicti* haud inelegans, & in templo Canonicorum, sepultura *Tar-*
noviorum comitum, & *Ioannis* vltimi Ducis *Ostrogii*, varie marmoribus exorna-
ta, & tota sane Phidii opere sculpta.

Ad septentrionem itaque procedendo, inter nobiliora oppida huius pala-
tinatus consentur esse *Opatouecia*, *Coscia*, *Prosovia*, *Miechovia*, militum sepulchri
Christi dirio, qui in ea monasterium multis possessionibus ditatum habent, præ-
posito insulato superiori vtentes. *Xiansa* monasterium Augustinianorum, & pa-
latium marmoribus pulcherrime variegatum, extra septa oppidi habet. *Andreo-*
via Abbatia prædiues, & oppidum non contemnendum. *Scarbimiria* frugum di-
ues, & collegio Canonicorum honorata. *Chroberscum* arx pulchra Marchionis
Miscovii, atque eiusdem ciuitas *Pinczovia*, palatium superbissimum continens, in
quo maxime balneum a poetis celebratur. Terra abundat lapide vno pro fa-
bricis extruendis apto, & agros per totum fertilissimos habet.

Sed iam transeamus in SENDOMIRIENSEM palatinatum, qui in
otto territoria diuiditur, *Sendomirienfe* videlicet, *Radomienfe*, *Stenzicenfè*, *Corcinenfè*,
Vislicienfè, *Chencinenfè*, *Opocinenfè* & *Pilsnensè*. Habetque Senatores ad consili-
um Reipublicæ spectantes numero nouem: *Palatinum* in primis, tandem *Castellanos*
sequentes, *Sendomiriensem*, *Visliciensem*, *Radomiensem*, *Zavichostensem*, *Zarnoviensem*, *Ma-*
logostensem, *Polanecensem* & *Cechouiensem*. Abundat metallis, auri, argenti, æris, &
laurii apud *Kielcios*: plumbi & argenti apud *Chenciniam*: ibidem marmoris ni-
gerrimi & viridis atque rubei apud *Cunoviam*: ferri & chalybis ad *Vonchociam*,
Bodzantinum, *Sydloveciam*, atque alibi passim. Sicut & pomaria fructuosa vbi-
que reperias, sed maxime in suburbanis *Sendomiriae* ipsius & *Zavichosti*, in qui-
bus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, ceraforum, & nucum bonitas
atque varietas certat cum *Vngaricis* & *Italicis*. Sunt & vites, quarum vna non
insuaues sunt, præsertim si æstas & autumnus temperiem suam seruent; sed vi-
num inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Vrbs in scopulo eminenti
posita ad *Vistulam*, prospectum amœnissimum habet, satisque ciues politos for-
titur, cum magna ibi semper nobilium sit frequentia, ob assiduam iurisdictionem
magistratuum prouinciæ ibi residentium. Est quoque ibi & collegium Canoni-
corum locupletissimum & collegium Clericorum *Societatis Jesu* iuuentutem do-

centium, & collegia religionum virorum, & arx regia satis pulchre fabricata, in qua residet *Praefectus*. Secundum illam est OPATOVIA quatuor inde miliaribus distans, in loco fertili & ameno sita; iidemque templo Canonorum, viris religiosis, & populi frequentia urbs insignis, atque munitio *Wazdensis* no- uiter erecta. Radomia territorii sui caput, muro cincta, templum minoritarum inter alia, pulcherrimum habet. Oppidum *Iedlinsko* dictum gymnasium Aca- demicum celebre, et templum affabre exstructum. *Tarlowia* quoque templum inter nouas fabricas magnificentissimum. *Solecia* ad *Vistulam* sita, arcem a Duce olim illustri, *Christophoro Zbarawio* restauratam et recentiori architectura exor- natam, hortoque cultissimo auctam continet. *Ilza* urbs, domibus latericiis elegans, Episcopi Cracouiensis est, ollas pulcherrimas toti *Poloniae* subministrat; cui arx adiuncta veteris quidem fabricae, in loco editiori, sed pro commoditate aulae E- piscopalae satis auguste exstructa. Ad eam pertinet *Cunonia*, marmoribus omnis generis et omnis coloris percelebris. Illi vicina *Nonchocia*, monachorum Ci- sterciensium Abbatia pinguis, aquisque irriguis et hortorum amenitate laeta: Habet in fundo suo lapidem pro fabrica optimum, itemque cotes acuendo fer- ro, qui per totam *Poloniam* distrahuntur. Ferri autem officinae, passim ibi per siluas et montes sparsae reperiuntur, sed praecipue in ditione Episcopi Cracoui- ensis, qui suam residentiam *Bozentini* communissime habere solet: ciuitas est haud inelegans, muro et vallo septa, palatium pulchrum, et hortos Episcopi conti- nens; estque quasi ad radices *Calvimontis*, quo in tota *Polonia* altior non inueni- tur. In iugo ipso, Benedictinorum Abbatia est, celebris ligni S. *Crucis* venerati- one; Populus enim ex tota *Polonia* eo concurrere, et vota sua exsoluere solet, miraculorum quae ibi patrantur fama assidua concitatus. Itidem ad radices mon- tis celebre est monasterium S. *Catharinae*, FF. S. *Francisci* de Obseruantia, pro- ut et alia complura per circuitum sparsa. Et versus occasum procedendo, *Kiel- ciis* (Ecclesia hic collegiata pulchra, et palatium episcopale marmoribus exornatum ad symmetriam *Italicam*) aeris et cupri, lazurique fodinae famosae, Episcopi Cracouiensis sunt: prout *Chencinae* plumbi, argenti, atque marmoris diuersi, tribus miliaribus inde, Regis ipsius. Arx ibi in monte praerupto sita, iuris di- ctionem in totum illum districtum exercet.

Sequitur *Malogostia* titulo *Castellani* nota, aliaque plurima ignobilia oppi- da: inter quae *Sulovia* alicuius nominis est, quod Abbatem Cisterciensium Mo- nachorum habeat, dominum aliquot circumuicinarum ciuitatum. *Dreucia* ca- stro antiquo notabilis, sicut et *Inouodia* ad fluuium *Pilcam* sita: sed utriusque claritatem obscurat *Sidlovecia*, Ducum *Radivillorum* non contemnendus comita- tus, et bonas piscinas, et frequentes ferri fodinas, et siluarum copiam, et pul- chra urbis aedificia habens. Haec in septentrionali parte huius satrapiae, quae quasi pro additamento, *Vistula* superata, districtum *Stenzicensem* habet; in transi- tu vero ipso *Seciechouiensem* Benedictinorum Abbatiam, ad ipsam fluuii ripam sitam; et paulo superius *Ianoveciam*, arcem in editiore ripa haud inelegantem habentem. In *Stenzicensi* vero tractu, arx *Visliscensis*, primum inter omnes nobilium villas locum habet, quoad elegantiam fabricae; reliqua omnia vetusto more, in toto illo territorio aedificata.

Cum itaque per medium quasi palatinum *Sandomiriensem*, a meridie ad septentrionem *Vistula* decurrat, et hanc partem, quae versus occidentem est, per medium etiam mons *Calvus*, ab ortu in occasum secet: enumeratis notabilioribus locis, quae in parte Boreali erant; nunc ea, quae in Austrum vergunt, breuiter percurramus. Ac primum ad montis ipsius radicem *Slupeciam*, Abbatis S. *Crucis* oppidum haud ignobile intueamur; deinde *Lagouiam* Episcopi Cuiuiensis ciui- tatem, ollis conficiendis, quae per *Poloniam* distrahuntur, celebrem.

Hinc sequitur *Racovia*, nidus *Arrianorum*, olim populosa ciuitas satis, et Sy- nagoga

nagoga impiorum, gymnasioque inficiendae verius, quam erudiendae iuuentutis, apud suos sectatores famosa; sed nunc expulsis publico comitiorum decreto bla- sphemiae magistris, tota in Catholicae ecclesiae gremium gratia & assistentia diui- na reuocata, & cura pietateque sanctae memoriae Antistitis *Iacobi Zadziicii* templo magnifico, & circa eam clero religioso, conspicua.

Vicina illi *Sydlovia*, muro vetusto circumdata, & insuper arce itidem muni- ta, Catholica; & quae parte quasi ab una, post multa alia oppida ignobiliora & villas, *Pocriuniciam* Cisterciensium diuissimam Abbatiam habet; parte vero ab alia, arcem *Rytvianensem* comitum *Tencinorum*, & ab illis exstructum in siluis eremito- rium Patrum *Camaldulensium*, sancti *Romualdi* sectatorum.

Est ibidem monasterium, in vicinia FF. *sancti Pauli* primi Eremitae, B. *Sophiae*, quod similiter praedictorum *Camaldulensium* fundator, Illustrissimus comes *Jo. Ten- cinius*, palatinus Cracouiensis, variis pro sua deuotione donariis exornauit. Se- quuntur alia celebriora oppida, *Ofiecum*, *Stasouum*, *Polanecia*, *Paczanovia*, *Stob- nica*, *Olesznica*, *Ossolinum*, palatium elegans, & monasterium Dominicanorum *Climuntouiae*, atque ecclesiam collegiatam cum praeposito insulato habens. *Cor- czynum* territorii caput, arcem loco munito inter aquas habens; & *Vislicia* de- mum, mediis in paludibus sita, ubi templum Canonorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes bene exstructas videbis; tum infinitam multitudinem serpen- tum, aliorumque insectorum passim, sed quae a Pontifice Romano, ut scripturae registratae testantur, excommunicata, incolis minime nocent, transportata vero statim emoriuntur. *Sborovia* arx antiqui operis, est quasi media inter *Visticiam* & *Corcinum*, viuaria animalium amplissima, & piscinas optimas circumcirca habet.

Sed ad trans *Vistulanam* partem huius amplissimae satrapiae transeamus, quae inter oppida *Pisnam* territorii caput numerat, templum pulchrum & organa ce- leberrima habentem. Deinde *Sendisioviā*, *Zarnoveciam*, *Socoloviam*, *Praecla- uiam*, *Zaclicynum* foro pulcherrimo conspicuum, & *Lezaiscum*; tum templo paro- chiali, militum sepulchri Domini, illustre; tum extra oppidum monasterio FF. Minoritarum, ad quod populi vndique deuotionis ergo in *Beatiss. Virginem*, cuius imago ibi miraculosa asseruatur, concurrunt, per omnes circumuicinas pro- uincias celebre. Sunt & arces nobilium in hoc districtu non contemnendae pluri- mae, sed haec tres praecipuae censentur esse, *Rzemienium* munitissimum, *Vieviorka* amoenissima, & *Baranovia* elegantissima. Sed quas nuper ab *Ossolinio* palatino *Sandomiriensi* *Christophoria* elegantissime exstructa superat.

Tertia & vltima pars minoris *Poloniae* LUBLINENSIS satrapia, cui adiu- cta est Terra *Lucouensis*, circiter duo millia domus nobilium habens. Et cum to- ta minor *Polonia* vnum tantum Episcopum Cracouiensem habeat, qui mille octo- decem templa (inter quae tredecim ecclesiae collegiatae sunt) sua iurisdictione com- plectitur, idcirco Lublinensis quoque palatinatus eidem Episcopo subiectus exi- stens, praeter complures ciuitatum Praefectos, & varios magistratus, duos tantum in sua amplitudine Senatores habet, Palatinum & Castellatum Lublinensem. Porro *Lublinum* ipsum long. 45. fere gradu, lat. amplius 51. quamvis non adeo spacio- sum sit, ita bene tamen exaedificatum est, ut vix vlli totius *Sarmatiae* vrbi cesserit, vel amoenitate situs, vel caeli salubritate, vel fecunditate soli, vel aliarum qua- rumlibet rerum vitae degendae conducibilium, aut etiam ad splendorem & luxum pertinentium vbertate. Habet templa & monasteria magnifice exstructa: habet ecclesiam collegiatam: habet collegium Clericorum *Societatis Iesu* frequentissi- mum: habet ter in annum nundinas celeberrimas, ad quas concurrunt Angli, Scoti, Itali, Germani, Moscovitae, Persae, Armeni: habet Parlamentum, seu Iudicia Tribu- nalicia totius *Poloniae*, atque ex eo maximam frequentiam nobilitatis. Secun- dum post eam locum tenet *Cazimiria*, ad *Vistulae* ripam ciuitas pulcherrime exae- dificata, & satis mercatoribus abundans. Reliquae sunt *Opolia*, *Curovia*, *Crasni- cia*,

cia, Levartovia, Vrzendovia Lenczna. Sed inter quæ *Czemiernicos* primo loco adscribemus, ob pulchritudinem palatii, ab egregio olim & excellentis prudentiæ viro *D. Henrico Firleo*, Archiepiscopo Gnesnensi, magnificentissime exstructi: tum ob amoenitatem hortorum. Quamvis & *Dombrovicia*, earundem *DD. Firleorum* arx non inelegans habeatur.

LITVANIA.

Siluestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis *Lituania*, sed a *Sigismundi Senioris* temporibus ad hodiernam vsque diem, optimorum Regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc vbiq;e diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis, hortis, pomariis, abundans: villis, pagis, oppidis, castellis, recentiorisque fabricæ ædificiis, non modo in vrbibus, sed etiam in prædiis referatissima: Fluvios complures, & lacus ingentes, sed piscosos, passim habet. Extenditurque a confinio satrapiae *Lublinensis*, vsque ad terminos *Livoniae* in longum per nonaginta milliaria Germanica, in latum per quadraginta & amplius; a finibus *Prussiae* ab occasu, ad *Albae Russiae*, (quæ ad magnum Ducatum *Lituaniae* spectat) conterminia versus ortum: Et diuiditur communissime in hos tres palatinatus, *Vilnensem*, *Trocensem*, & *Brescianensem*.

VILNENSIS satrapia seu palatinatus, primum in Magno Ducatu *Lituaniae* locum tenet. Habetque Episcopum, (qui se Ducem *Iuanum* scribit) ita late suam iurisdictionem extendentem, vt tota *Lituania* atque *Alba Russia*, quæ tot satrapiis constat, vsque ad confinia *Moscoviae*, non nisi illius *Vicarii* seu *Officiales* sacris Christianis præsent & inuigilent: nullius alterius Diæcesis interuenit. Habet & *Palatinum*, atque *Castellanum*, qui ad *Senatum Regni* spectant; sed *Palatinus* ipse quoque & vrbis *Vilnae Praefectus* est, exercetque iurisdictionem suam in omnes, exceptis magistratibus aliis, qui ibi suam residentiam habent. Nam & *Parlamentum* seu *Tribunal* totius *Lituaniae*, prout cum adiacentibus sibi prouinciis extenditur, ibidem celebrari mos est. Vrbis magnitudine non superat *Cracoviam*; sed quia forum strictius habet, videtur plateas ex eo longiores ducere, a porta nimirum *Rudnicensi* vsque ad arcem inferiorem; vbi templum Cathedrale est, & in eo corpus integrum *S. Cazimiri* Principis *Poloniae*, Fratris Germani *Sigismundi senioris*, Regis olim *Poloniae* sapientissimi, qui eum a *Leone X.* Sanctorum catalogo inscribi curauit. Huic tanquam auro suo serenissimus Rex *Sigismundus*. III. tumbam argenteam nuper, tria millia librarum ponderis habentem, fieri curauit: itemque altare argenteum, capellam marmoris exquisitissimi: campanam ingentem, (similem *Cracouiensi* illi, quæ a *Sigismundo I.* facta, nomen illius retinet) votum, expugnati *Smolensci*, ad quam pulsandam viginti quatuor robusti homines requiruntur: & demum sub titulo & patrocinio illius, basilicam *Italicæ* architecturæ, *Societatis Iesu* Clericis, in medio vrbis foro, magnificentissime erexit. Quæ prædicta *Societas*, Collegium studiosorum a Rege *Stephano* fundatum, in platea *Castrensi* superbe ædificatum, ad *D. Ioannis* templum parochiale possidet, nouitiatum vero in alio loco habet. Collegium istud sub titulo *Vniuersitatis* erectum est a *Gregorio XIII.* anno 1579. vrgente in primis fundatore *Valeriano* Episcopo *Vilnensi*, & *Stephano* Rege, aliisque viris piis; de quo vide *Albertum Koialovici-um*, *Societatis Iesu* Theologum, eiusdem *Vniuersitatis* Procancellarium, in *miscellaneis* rerum, ad statum ecclesiasticum in Magnum Ducatum *Lithaniae* pertinentium. Theologiam hic profitentur sex Professores, septimus linguam sacram: Philosophiam quinque; ius vtrumque quatuor, humaniores litteras septem: Arces in hac vrbe Regia duæ sunt, superior vetusti operis & plane iam desolata: inferior autem proportionatæ geometriæ, & satis pro regio comitatu augusta. Reliquorum nobilium

nobilium palatia minora, sed pulchre fabricata, sicut & ciuium priuatorum domus, qui post illud incendium grande, quo vrbs tota perierat, anno 1610. cum bellum cum *Moschis* haberemus, elegantius lapidibus & laterculis ædificare ceperunt. Sunt hic monasteria complura, tam *Graecorum*, quam *Latinorum*. Erat & synagoga *Calvinistarum*, qui iidem suum gymnasium habebant, peritis ex *Germania* suæ impietatis magistris, (namque vrbs ista plurimos, & opifices & mercatores, *Germanos*, *Scotos*, & *Anglos* habet) Sed itidem decreto comitiorum regni, prout & *Racouiensium Arrianorum* funditus extirpata est. Bombardæ bellicæ æneæ, & sclopeta minora, hic præstantissima conficiuntur, tum alia quoque militum utensilia & arma. Quatuor ab vrbe milliariibus est in siluis *Rudnikum*, aula regia ornatisima & hortus amœnus, & venationes ferarum & viuarum illarum amplissima habens. Inter oppida autem, *Lida* atque *Osmiana*, quæ sunt territoriorum capita, & Ducis *Radiuilli, Bierze*, cum arce munitissima præcipua censentur esse; reliqua fere omnia lignea sunt, & parui momenti.

TROCENSIS satrapia *Palatinum* tantum & *Castellanum* habet, quamvis illi subfit Terra *Grodniensis*, quæ etiam sibi territorium *Volcovicense* adscriptum iacet, & vtraque illarum Magistratus proprios habeat, superetque magnitudine ipsum districtum *Trocensem*: Quia tamen in *Lituania* non est mos *minores Castellanos* creare, prout in *Polonia*, ideo quælibet satrapia duos tantum *Senatores* habet, *Castellanum* & *Palatinum*.

Ciuitas itaque *Trocensis* quatuor a *Vilna* milliariibus distat; estque posita inter paludes inaccessibiles, quæ etiam intensissimo frigore non plane congelantur; & arcem quamvis vetustam, bene tamen munitam habet; tum monasterium *Benedictinorum* satis firmum. Hic in templo parochiali imago *B. Virginis* miraculis clara habetur, quo de longinquo fideles concurrere deuotionis causa solent, diuersaque beneficia & extraordinarias gratias, orantibus, in prædicto loco, aut votum coram illa imagine concipientibus, *DEUS* omnipotens largiri solet.

Grodna autem ad fluvium *Crononem* seu *Memenum* sita, arcem haud inelegantem in loco editiori habet, extructam a Rege *Stephano*, qui ob venationes ferarum maiorum, puta alcium, vrorum, arque vrforum, libentius hic immorabatur. Serenissimus autem Rex *Sigismundus* III. pontem *Memono* imposuit, ligneum quamvis, sed ita affabre factum, vt similem *Polonia* non habeat. Complura hic monasteria sunt, & templum parochiale pulchrum. *Ignatiani* quoque collegium non ita pridem, pro studiosa iuuentute hic erexerunt.

BRESCIENENSIS quoque palatinatus, *Lublinensi* satrapiae vicinus, easdem fere qualitates, quas & reliqui districtus *Poloniae*, possidet; oppida lignea & villas habet, pecoribus & frugibus abundantes, præcipue *Camenciam*, *Cobriniam*, *Ianoviam*, quibus arces impositæ sunt, *Voiniam*, *Rosofiam*, *Vlodavam*, *Bialam*, vbi palatium Ducum *Radiuillorum* pulcherrimum est, & nunc gymnasium publicum erectum, vocatis ex *Academia Cracouiensi* Magistris et Professoribus in omnibus disciplinis peritis.

Reliqua omnia ignobiliora sunt, præter *Brescie* ipsum, quod arcem in scopulo inter *Bugum* & *Muchavicum* fluvios, sitam habet: Itemque palatium regium nouæ architecturæ, extra ciuitatem cum hortis delicatis. Sunt et hic scholæ *Ignatianorum*, monasteriaque religionum virorum non contemnenda. Sed et *Iudaei* hic scholam suam in rota Europa celebrem habent, solentque conuenire eo ex *Italia*, *Germania*, *Moravia*, *Silesia*, non modo studiosorum, sed et promotionum causa, vt *Rabini* post modum fiant, et domum reuersi, synagogas dirigant. *Berezæ* Eremitorium *Carthusianorum* fundauit *Leo Sapieha*, Procancellarius *M. D. Lituaniae*, suntque vicinae aliquot Abbatiae *Ord. S. Basilii* vnitorum.

Pinscensis amplissimus districtus, proprios tam terrestres, quam castrenses magistratus habens, huic satrapiae adiunctus est, sed siluis nimium inumbratus, et paludibus

ludibus immerfus; piscium, mellis, et ferarum copia percelebris, tamen et fruges non maligne proferat, et ceram, sebum, lupulum, in *Silesiam*, atque in *Prussiam Dantiscum* mittat. Habet *Pinscum* oppidum homines industrios, et mercaturæ adeo deditos, ut et in *Moscoviam*, et in *Germaniam* sæpissime cum suis mercibus excurrant. Sed ut plurimum religionis sunt *Graecianae*, Episcopumque proprium habent. Vbi et Ignatianis collegium Dux *Stanislaus Radivillus*, Cancellarius *Litvaniae* erexit.

R V S S I A.

Prout Regni *Poloniae* amplissima *Russiae* regio subiicitur, extenditur in longum ab ora *Pocucensi*, ad confinia *Litvaniae*, per ducenta plus minus milliaria; in latum vero a *Polonia* minori, aut *Litvania*, versus ortum usque ad vastos *Tartarorum* campos, aut *Moscoviam*, per centum viginti. Diuiditurque in *Russiam albam*, quæ ad Magnum Ducatum *Litvaniae* spectat, et in *Russiam rubram*, quæ proprie dicitur *Roxolania*, et ad *Poloniam* pertinet. Nam tertia pars, ultra *Tanaim* et fontes *Borysthenis* posita, dicitur *Russia nigra* ab antiquis, a recentioribus autem vulgo obtinuit, *Moscoviam* appellari; quod totum illud imperium, quacumque latum est, ab vrbe et fluuio *Mosca*, dicatur communiter *Moscovia*: quæ olim *Sarmatia Asiatica* vocabatur. Nostra autem cis *Borysthenica* *Russia*, *Sarmatica Europaea*; et *Polonia* ipsa proprie *Vandalia*. Tota hæc in vniuersum regio, frugum, ferarum, pecoris, piscium et mellis copiam infinitam habet; præsertim in *Podolia*, vbi ex dictamno et aliis bene olentibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. Nobiles audaces sunt et strenui omnes, quin et agrestes ad bellum prompti, lorice, sclopetis, hastis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspede venatorum et pharetra vtuntur.

R V S S I A R V B R A.

Nobilissima hæc prouincia, lacte et melle abundans, ab Austro *Vngariam*, *Moldauiam* et *Bessarabiam* habet; ab Euro *Scythiae* deserta et potentissimum *Moscoviae* Principem, a septentrione *albam Russiam*, *Stiro* et *Pripectio* fluminibus diiunctam, ab occasu vero *minorem Poloniam*, *Visloca* & *Vepro* fluuiis quasi notioribus terminis diuisa. Complectiturque in se septem amplissimas *Satrapias*, *Russiae Palatinatum* in primis, deinceps *Podoliam*, *Volhyniam*, *Belzæ Braslaviae*, *Kioviae*, et terram *Chelmensem*, *Haliciensem*que.

RUSSIAE satrapia habet *Senatores*, *Archiepiscopum Leopoliensem*, *Episcopum Praemislensem*, & *Kioviensem*, *Palatinum Russiae*, & *Castellanos quatuor*, *Leopoliensem*, *Praemislensem*, *Haliciensem*, & *Sanocensem*; quia in totidem etiam *districtus* seu *territoria* diuiditur.

Et *primi* quidem *districtus* primaria vrbs *Leopolis* est, sita longitudinis gradu 46. lat. 49. Habet propugnacula satis firma, et arces duas, habet, ut diximus, sedem *Archiepiscopi Catholici*, & *duorum* Episcoporum, nempe *Armenici*, atque *Russici*. Hæreticos autem nusquam admittit, nec admisit, ob quod maxime a *Sixto V.* laudata fuit, et insignibus illius donata. Viros litteratos permultos habet, libenterque promouet, et amat eo concurrentes, atque ex eo, emporio ciuiumque elegantia et humanitate maxime floret. Ignatiani hic collegium studiosorum habent; sed et *Dominicani*, *Franciscani*, *Carmelitæ*, *Bernardini*, alique studia *Theologica* atque *philosophica* diligentissime tractant. *Humaniorum* vero *artium* gymnasium vrbs, optimos præceptores ex *Academia Cracoviensi* sumit. Nundinae hic brumales, pro festo *S. Agnetis* celebres sunt: solentque eo ex *Vngaria*, *Moldauia*, *Turcia*, atque aliis orbis partibus ditissimi mercatores venire. Cum autem præter fluuios infinitos, habeat *Roxolania* piscinas ingentes, et stagna arte manuque

facta

facta fere innumerabilia, quæ pisces omnis generis pinguißimos proferunt; idcirco illi hyberno tempore sale conditi, (cum omnes recentes comedi, & seruari ob multitudinem non possint) vasis ingentibus, cum ad alias ciuitates, tum maxime nundinarum tempore *Leopolim* conuehantur, atque denum inde per totam *Poloniam* distrahantur. Templum in hac vrbe pulchrum sunt, & vestibis sacris atque vasis argenteis aureisque satis bene ditata. *Societatis Iesu* Clerici, inter reliqua clenodia, casulam gemmis totam atque lapidibus pretiosis variegatam habent, æstimatam aliquot myriades florenorum. Similiter templa alia, multos calices aureos, multaque vestimenta sacerdotalia, margaritis distincta habent: sed præcipue templum cathedrale, mitram episcopalem ingentis precii, gemmis exornatam. FF. vero minores de *Obseruantia*, qui extra vrbis muros sunt, templumque magnificentissimum sibi non ita pridem extruxerunt, inter alias sanctorum reliquias, habent quoque sui instituti Fratrem vnum, ad altare maius sepultum, beatum *Ioannem Duclensem*, miraculis clarum. Qui dum viueret, in diuini verbi prædicatione inexhausti plane laboris erat; Eaque fuit in homine iam inde a primis annis pietas, & innocentissima sanctitas morum, ut priscorum *Anachoretarum* eximium in eo specimen eluceret. Oppida præcipua huius *districtus* sunt, *Gliniani*, *Zloczovia*, *Zborovia*, *Grodzica*, *Komarna*, *Zolkvia*, arcem pulcherrimam, atque hortos amcenos, templumque vario marmore exornatum habens; quamuis & alia ciuitates, cum adiunctis sibi castellis, non sint plane ignobiles, inter quas *Javorisvia*, celebris tepidarum aquarum scaturigine, in pago *Sklo* dicto, ebullienti, vtili valde ad curandos varios hominum morbos; ut libro suo testatur, magnæ experientiæ Medicus, *Sixtus Leopoliensis*.

Secundus satrapiae huius *districtus* est *Praemislensis*; vrbsque ipsa *Praemisia*, arce in scopulo sita, & duobus Episcopis, *Latino* siue *Catholico*, & *Russico* ritus *Graecanici*, cohonestata est. Adhuc & Ordines religiosorum diuersi, præter venerabile *Canonicorum capitulum*. Est & collegium pro studiosa iuuentute *Societatis Iesu* Clericorum: sunt & magistratus diuersi, tam castrenses, quam terrestres: suntque demum ciues mercaturæ dediti plurimi: nundinasque celebres quolibet anno habent. Castella hic passim nobilium munitiora videbis, ob frequentes *Tartarorum* incursiones, muris, & propugnaculis firmata, *Bialoboki*, *Soznica*, *Dombrova*, *Vherce*, *Prochnicum*, *Lastki*; sed quæ inter excellit *Crafcinum*, recentioris fabricæ ad *Sanum* fluuium, palatium, vno aut altero milliari a *Praemisia*. Oppida vero celebriora sunt *Samboria*, pulcherrimum *Minoritarum* monasterium habens: *Fulstina*, *Dombromilia*, *Visnia*, *Zidaczovia*, *Mosciska*, *Dubiecia*, *Canczuga*, *Praurorscia*, *Jaroslavia*, nundinas pro festo assumptionis *B. Mariae Virginis* in toto Regno, *Poloniae* celebriores habens; vbi præter alias merces, e *Perside*, *Constantinopoli*, *Venetis*, *Moscovia*, & *Amstelodamo* apportatas, solent amplius quadraginta milia bouum venalium fieri, & medium tantum equorum. Ignatiani hic collegium studentium habent, domumque residentiae extra urbem; & virgines *Vestales* monasterium regia plane munificentia exstructum: neque arcis fabrica & munitio contemnenda est, quam *Sanus* alluit ab ortu: vrbs autem posita ab occasu. Sequitur *Lancutum*, templis ab egregio viro *Stanislao Lubomirscio*, Palatino *Cracoviensi* magnifice exstructis, tum Palatio magnifico munitioneque fortissima, & hortis amcenis exornatum.

Resovia arce eleganti & monasteriis, nundinis itidem vernalibus pro festo *sancti Alberti* clara; lacticiniorum hic & linteaminum magna fieri solet copia, quod in toto tractu isto *Germanae* gentis homines pagos inhabitent, capti in bello quodam a *Cazimiro* magno Rege *Poloniae*, deductique e *Saxonia* cum liberis & vxoribus, ut eam oram incolerent, ut domicilium proprium: Hi itaque pecorum & lini curam magnam habent, & nundinarum tempore, cum ad alia circumuicina oppida venum comportant, tum maxime *Resoviam* & *Jaroslauiam*.

X x x x

Tertius

Tertius Palatinatus *Russiae* districtus est *Sanocensis*, montibus *Vngariae* vicinus, atque ipsi *Transylvaniae*: ac ob id totus per colles dispositus, excepto qua *Crofnam* protenditur: quæ vrbs in hoc tractu fere principalior, emporium *Vngarorum* habet. Quamvis illi passim merces suas & vina, in oppidis submontanæ regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine ut plurimum aduehant. Quare & ciues hic paulo ditiores aliis, & nundinæ apud illos reliquis vicinæ populationibus longe celebriores. Habet hic quoque *Sodalitas Iesu*, collegium artium humaniorum. *Sanocum* vero ipsum, quamvis territorii caput, multo iam inferior est quoad ciuitatem, & frequentiam habitatorum; arcem tamen in saxo supra *Sanum* fluium sitam non contemnendam habet: sicut & aliæ ciuitates eius tractus, *Brozovia*, *Rimanovia*, *Dinovia*, *Lesko*; quæ indies, ob metum *Tartarorum*, munitiones suas firmiores faciunt.

Quartus *Russiae* satrapiae districtus est *Haliciensis*, montibus *Transylvaniae* ab occasu hyberno, a meridie autem *Moldaviae* faginis siluis cinctus; *Tyra* fluiui rapidissimo e montibus *Carpathiis* orto, versusque *Eurum* in mare *Euxinum* decurrenti, quasi per medium sectus, cuius pars australior, quæ trans *Tyram* est, posita, vulgo *Pocucia* appellatur. Oppida præcipua habet *Haliciam*, a qua denominatur, olim regni *Russici* caput, Rexque proprie *Haliciensis*, non *Russiae* (quia hæc tota in plurimas tetrarchias scissa, proprios duces habebat, sed quos inter primatum & quasi monarchiam *Duces Kiouenses* tenebant,) nuncupabatur; ut latius hac de re historiae: sed nunc ne vestigia quidem priscae illius magnitudinis apparent. Arx est ad *Tyram* sita alicuius notæ, sed oppidum ciues habet subrusticos, agriculturæ non Mercurio deditos. Similiter *Sniatinum*, ad *Prutum* fluiuium situm, quod proprie est *Pocuciae* caput; soletque nundinas semel in annum non incelebres habere, quod *Valachi* emporium ibi suum, tanquam in vicinia faciunt. Unde boum, ceræ, mellis, & equorum generosissimorum copia ingens eo adduci solet. *Colonia* non infrequens ciuitas ob salis cocti copiam, quod inde per totam *Russiam* & *Lituaniam* distrahitur, quarum omnes fere sale carent, nisi hic & in *Praemisiensi* districtu conficitur. Sunt itaque pagi nonnulli apud *Haliciam*, in quibus ex aqua e profundis puteis hausta sal decoquitur, & partim in modum farinae, vel nivis, minutum relinquitur, partim in frustula conformatur, & sic diuiditur; conficiturque pluribus in locis *Russiae* huius satrapiae, nempe apud *Riboticos* in tractu *Praemisiensi*, apud *Dobromiliam*, *Samboriam*, & *Solum*, quod etiam a sale nomen habet. In desertis quoque campis *Vkrainae*, seu *ulterioris Podoliae*, prope *Boristhenem*, est lacus quidam, cuius aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrevit, quo circumiacentes accolæ vtuntur. Sed ad rem nostram. In *Pocucia* nobiliora loca sunt *Martinovia*, *Dolina*, *Strium*, arcem in paludibus sitam habens. Cis *Nestrum* autem aut *Tyram*, *Podocum* arce munita, & templo sodalium Dominicanorum a *Stephano Potocio*, Palatino *Braslauensi*, qui ibidem fato functus quiescit, egregie exornatum. Eiusque successorum oppidum & arx *Monasterziska*, *Vscie*, *Dobrovoda*, aliaque complura castella; inter quæ *Buczavia* arce firma conspicua, itemque *Podhaiecia* muro cincta & propugnaculis, atque in vicinia arx *Zavalovia* non inelegans: tum *Brezanum* ciuitas populosa, & templum pulchrum, & palatium splendidum atque bene firmum habens.

Sequitur deinde *Podolia*, continuus barbarorum incursionibus & præliis famosa; quæ, si optata pace posset ita frui, ut occidentiores *Europæ* populi, certe nec *Italiae*, aut *Vngariae*, soli vbertatem & diuitias inuideret. Habet et marmora diuersa, atque alabastrum in diuersis locis. Diuiditurque in tria quodam modo territoria, *Cameneense*, *Tremboulense*, & *Laticzouense*. *Cameneia* est vrbs cum arce, natura loci manuque permunita, triginta milliariis bene longis distans a *Leopoli*, versus ortum hybernium, longitudinis gradu 49. lat. 48.

Habetque

Habetque & ipsa duos Episcopos, *Catholicum* vnum, & *Armenum* alterum; gens enim hæc lucri causa libentissime in Regno *Poloniae* immoratur, & merces nobis varias, partim e *Perside*, partim e Regnis *Turcae*, præcipue autem equos generosos adducit. Habentque hic, prout & in aliis vrbibus *Russiae* maioribus, suum magistratum seu *Seniores* nationis, qui fidem Regi & *Vrbico* magistratui pro reliquis spondent, & in vitia gentis suæ ipsi animaduertunt. *Societas* quoque *JESV* collegium hic suum habet, & instruit artibus iuuentutem. Secundo ab vrbe lapide, est arx *Potociorum*, *Paniouce* dicta, a *Joanne Potocio*, insigni nostra ætate bellatore, Palatino *Braslauensi*, recenti architectura exstructa, celebris oppugnatione *Turcica*, cum anno 1621. bellum cum illis grauissimum, ad *Chotimiam* in *Valachia* haberemus.

Trembovia vero, *Laticzovia*, *Hufiatinum*, *Barum*, a Regina *Bona*, olim fundatum, vbi etiam *Jesuitæ* pro iuuentute informanda collegium habent, *Czartocovia*, *Janovia*, *Zinkovia*, *Miendzibozia*, *Jesupolis*, *Grodecia*, *Jaslovecia*, *Satanovia*, *Zvanecia*, *Tarnopolia*, *Kitaigrodum*, *Dunaigrodum*, & alia complura, huius Dynastiae oppida, singula fere ob *Scythiae* infestationem, & quasi assidua bella, non male permunita sunt; habentque arces sibi adiunctas firmissimas, & incolas bello natos, Martique deditos. *Senatores* huius satrapiae sunt tres, qui ad Reipublicæ consilium pertinent, *Episcopus Cameneensis*, *Palatinus Podoliae*, & *Castellanus Cameneensis*.

BRASLAVIENSIS palatinatus ultra *Podoliam*, in confinio *Tartarorum* positus, egregias populationes plurimas, atque arces permunitas habet, quas inter eminent, *Morachua*, *Jarosovia*, *Zitomiria*, *Sarogradum*, *Felstinum*, *Chmielnicum*. *Braslavia* ipsa, ad *Bogum* fluiuium sita, atque *Vinnicza* conuentuum nobilitatis, atque iudiciorum deputatus locus; vbi *Societatis Iesu* quoque Clerici, erudiendæ iuuentutis, collegium egregium habent. *Senatores* hic duo, *Palatinus* & *Castellanus*; *Districtusque* satrapiae duo, *Vinnicensis* & *Zitomiriensis*.

Similiter *Tartaris* vicinus est palatinatus *KIOVIENSIS*, sed qui parte ab altera *Moschum* quoque habet, & quasi per medium maximo fluiuiorum *Borysthene* secatur. Vrbs *Kiovia* ampla & populosa satis, olim sedes Ducum suorum, qui toti *Russiae* seu *Sarmatiae*, tam in *Asia*, quam in *Europa* imperabant, *Romanisque* ipsis, ac postea *Graecanicis* imperatoribus graues; cæterum nunc vix ruinæ veteris illius magnitudinis apparent, eæque paucae: omnia tempus rerum edax absumpsit. Est hic Archiepiscopus *Russorum*, omnium quotquot in Regno *Poloniae* *Graecanici* ritus Episcopi sunt, Primas seu Metropolitæ, qui Romano Pontifici obedientiam nunc præstat. Est & Episcopus *Catholici* ritus, qui cum *Palatino* & *Castellano* vrbis, ad *Senatum* Regni pertinet. Tempia hic tam *Russorum* quam *Latinorum* complura, sed quorum vnum Archimandrita, cum monachis suis schismaticis, & rebellibus sedi Apostolicæ, occupat; habetque centum pagos maximos adscriptitios. Sunt hic speluncae naturaliter factæ, in quibus olim corpora Ducum *Kioviensium* reponerantur, hodieque visuntur nonnulla integra, quæ illi pro sanctis venerantur; Extendunturque illæ cryptæ, seu subterraneæ ut ferunt, vsque in *Moschoviam* per aliquod decumas milliarium. Monachi illorum (S. *Basilii* instituti) qui durissimam vitam agunt, intrant eastempore quadragesimali; ibi solitarii pœnitentiam peragunt. Alii vadunt in desertum, cilicio & catenis ferreis induti, interdum vsque in *Scythiam* remotiorem, vbi Evangelium prædicent, & martyrio coronentur: Ignatianorum opera, qui *Kioviae* suum collegium habent, ad ecclesiæ vnitatem reducti. Habentque plurima monasteria in *Russia*, sed quorum alia iam sunt in vnione cum ecclesia *Romana*.

Satrapia hæc late extenditur, tam versus *Euxinum* mare in meridiem, quam versus occidentem & septentrionem, ad *Lituaniam* & *Albae Russiae* confinia: habetque & populata, arcibus adiunctis permunita oppida plurima, præcipua ve-

Xxxxxx2

ro

ro Canioviam, Circassiam, Bohuslaviam, Pereslaviam, Bialocerquam, Stepanoviam, ex arte vallo & fossis munitam, Rastoviamque, Episcopi Kiouienfis residentiam, unde Jesuitae suum collegium Kiouiam transtulerunt. In hac satrapia, & in supradicta Braslaviensi, plebs assiduis bellis exercitata, militares animos gerit, & tam ex oppidis, quam ex pagis, in insulas Borysthenis congregatur, dantque nomina militiae gratis, & se Cosacos vocant, servataque disciplina veteri, partim in Scythiam pedes excurrunt, & praedas inde abigunt, partim in Turciam per mare, aut si quo iussi a Rege fuerint. Fit autem eorum numerus ad quadraginta millia, qui omnes fere in hyberna domo sua abeunt, paucis relictis in custodiam insularum, ne a barbaris occupentur: militantque Reipublicae absque vllis stipendiis, sola praeda contenti. Quo tamen alacriores ad servitia fierent, solet illis Rex semper bello peracto, certam aliquam pecuniae summam, ad reficienda arma donare, quo maiorem numerum exercitus scribant.

Sed reuertendo quasi domum, occidua Kiouiae est VOLINIAE satrapia, quae in duos maximos districtus diuiditur, Cremenecensem & Luceoriensem. Habetque Senatores tres, Palatinum & Castellatum Volhiniae, & Episcopum Luceoriensem, qui cathedram suam cum capitulo in arce vrbis habet; ibidemque Societatis Jesu Clericorum collegium pro studiosis. In vrbe autem ipsa Episcopus Russorum. Nec multum inde procul est ciuitas Volodimiria, in qua itidem Russorum Episcopus sedem suam habet, & iurisdictionem late exercet. Reliquae ciuitates sunt Rubesovia, Socalia, veneratione miraculosae imaginis B. V. M. nobilis; Solet enim eo magnus hominum concursus semper fieri, votorum exsoluendorum causa, procurantibus sacra religiosi viri S. Francisci de obseruantia, quos vulgo Bernardinos dicimus. Hi igitur in insula fluminis Bug, magnificentissimum templum piorum eleemosynis, & monasterium propugnaculis firmum, ob metum hostium, paucis abhinc annis erexerunt, templumque illud totum pulcherrimis picturis, vasis argenteis atque aureis, vestibisque sacris gemmatis, ad stuporem breui tempore exornarunt. Sequitur Czartoriscum, Olecum, Crilovia, ciuitates egregiae & arcibus munitissimis conspicuae. Brodi oppidum a Stanislao Koniecpolscio, Castellano Cracouiensi & exercituum Duce supremo, insigni fortalicio, ecclesia collegiata, & gymnasio publico condecoratum. Vnde non procul Podhorcense palatium, cum hortis & aquae ductibus egregiis, conspicitur. Dux quoque Stanislaus Radivillus, Cancellarius Lithuaniae supremus, in eadem satrapia ciuitatem suam Olicam, arce munitissima, atque elegantissima ecclesia collegiata, suppellectili aurea celeberrima, & Academia bonarum artium illustrem, nostra aetate admodum reddidit, erecto ibidem Praeposito insulato & monte pietatis.

Sequitur Cremenecia, territorii sui caput, arcem in saxo eminentissimo ostentans; deinde Visniovecia, Zaslavia, Constantinovia, Balfica, Dubna, Ostrogium, Zbaravia, quaelibet arcem munitissimam & ornatissimam habens, utpote singulae vetustissimorum Ducum Russorum sedes primariae & lares. Et Ostrogium sane parte ab vna (quamvis remotius paulo) Dormanum, monasterium Russicum pulcherrimum habet, in quo institui S. Basilii monachi, sub proprio Hegumeno, in schismate ab ecclesia Romana viuunt, habentque possessiones amplas: parte ab alia Miedireczum oppidum munitissimum, in quo Franciscanis conuentualibus, ultimus de familia Joannes Dux Ostrogus, Castellanus Cracouiensis, sumptu (ut ita dicam) regio, templum & monasterium extruxit. In vrbe autem ipsa, neptis illius nuper Ignatianae societatis Clericis, collegium pro erudienda iuuentute, & templum magnificentissimum erexit, in quo mariti sui ossa Caroli Chodkiewiczii, viri bellica virtute incomparabilis, cum lachrymis reposuit.

Jam vero BELZENSIS satrapia, Leopoliensi districtui, & terrae Chelmenfi vicina, in meditullio quasi Rubrae Russiae posita, urbem ipsam inter paludes sitam (vbi

(vbi sodales Dominicani templum antiquissimum possident) & ab ea cognominatos duos Senatores habet, Palatinum & Castellatum Belzensem; diuiditurque facile in quatuor territoria, Belzense, Buscense, Grodlense, & Grabouiccenle, in quibus tot oppida & pagi, sed haec praedicta quatuor, ut suorum territoriorum capita sunt, ita & praecipua aliis censentur esse, arcesque sibi munitas adiunctas habent.

Vltimum locum Terra Chelmenfis tenet, inter Lublinensem satrapiam & Lithuaniae confinia posita, Volhyniam, versus ortum, respicit; Vrbsque ipsa Chelma duos Episcopos habet, vnum Catholicum, cuius Cathedra non ita pridem Crasnostaviam translata est: & alterum Russum, qui ibidem manet, & templum suum cathedrale tenet. Igitur in duo territoria diuisa, Chelmense videlicet, & Crasnostavienle; duos quoque Senatores habet, Episcopum, & Castellatum Chelmensem. Oppida praecipua Chelma ipsa, Rozana, Vlodavia, Crasnostavia, ad Veprum fluvium sita, vbi & Cathedra Episcopi, & arx palatiumue recentioris architecturae sunt. Hic Diuae memoriae Archidux Maximilianus, cum ad regnum Poloniae paucorum temeritate vocatus, cum exercitu hostiliter veniret, a Joanne Zamoscio profligatus, captusque asseruabatur sub custodia.

Qui quidem praedictus Zamoscio in vicinia pene statim, urbem Zamoscium in rure suo hereditario, munitissimam fundauit, & munitibus, fossis, vallo atque propugnaculis ex arte praesentis geometriae communiuit; inque ea templum Canonicorum (quorum Decanus insulatus est) pro summa in DEUM pietate, magnificentissime erectum, omnibus requisitis sufficientissime locupletauit. Et ut erat maximus ingeniorum liberalium educator, artiumque omnium & elegantiarum pater, euocatis Cracovia viris doctissimis Academiam instituit; & non Zamoscium modo suum, sed totam etiam Russiam, Musarum splendore illustrauit. Addidit collegium sacerdotum & seminarium clericorum Catharina Ostrogia, Thomae Zamoscii regni cancellarii vxor, auctusque numerus Professorum & Canonicorum egregie.

Circumcirca sunt non contemnenda quoque oppida, ut, Scebrezinum, Turobinum, Tamogrodia, Tomasovia, Ciesovia, aliaque complura; sed omnia fere ad ditionem, Zamoscii spectantia, vbi & hortos cultissimos, & piscinas stagnantes, & diuersorum animalium viuaria, & ferrarias officinas passim videre licet.

Similiter quoque & in Vchanie, vbi illustris olim vir, Nicolaus Danielowicz, Regni thesaurarius, templum magnificentissimum extruxit, & cum preciosissimis aliis donariis, tum argentea suppellectili, insigniter ditauit. Palatium etiam hic visitur superbum, & horti amoenissimi; quod commune est omnibus magnatibus Sarmatiae.

Hic addendam duximus satrapiam Czerniechoviensem ultra Borysthenem positam, quam Vladislaus IV. Moschis ademptam, regno Poloniae adiunxerat, atque praeter ciuitatem Praefectos, duos in ea Senatores, Palatinum videlicet, & Castellatum constituerat, eisque loca in Senatu Regni assignauerat; Catholici ritus compluribus in locis templis excitatis, fundatoque, pro erudienda iuuentute, collegio clericorum Societatis Jesu Novogrodiae. Sed iam ad Albam Russiam procedamus, quia Czerniechoviensis prouincia, proprie Russia Nigra posita censenda est.

R U S S I A A L B A.

Quae Magno Ducatui Lithuaniae adiacet subiaceretque, Russia vulgo dicitur alba; partim quod incolae eum colorem praefereant; partim quod niuibuscampi cooperti diutius quam alibi durent, & inspectantibus omnia alba representent, ut etiam in naturam animalium color iste transeat; siquidem ibi & lupos & vrsos, lepores, vulpes, aliaque, tam domestica, quam siluestria, animalia passim alba videre est, quae nihilominus in aliis, locis nata alium colorem habere solent. Regio est omnium rerum, quae ad victum spectant, feracissima, filiginis, hordei,

Y y y y

PRUSSIA

Prusia quamvis eodem cum Polonis regno contineatur, peculiare tamen consilium publicum, peculiares leges, peculiaria iudicia, comitia, aerarium, ac belli gerendi rationem diuersam antiquitus habet, estque amplissima regio, plerisque sinuosis flexibus vbiq[ue] amena, & opportunis portibus maris Balthici maxime commoda. In latitudinem 50. in longitudinem vero circiter sexaginta miliaribus extenditur. Et ab occasu Pomeraniam, ab Austro Masoviam, Lithuaniam cum Samogitia ab ortu, e septentrione demum mare Balthicum seu Sarmaticum habet; atque vrbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia, opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terræ ipsius vbertate, supra modum claret. Metallorum quidem ferax non est, sed pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusque & siluis fructuosissimis, atque aëris demum temperiæ, cum amenitate coniuncta, prædita est. Merces quas e Polonia, Russia, & Lithuania accipit, maximo suo commodo trans mare mittit; & vicissim in Poloniam importat, quidquid Europa vniuersa, & India diues gignit, omnia fere per commutationem a transmarinis mercatoribus accipiens. Hinc vulgo simul & nobilitati res ibi lautior, quam in reliquis partibus Regni, vestitusque & habitatio cultior; quod totum prisca frugalitas, non modo conseruat, sed etiam indies auget.

Habet autem Prussia præcipua flumina duodecim, Vistulam, quæ Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam præterlabitur, Nemenum, ex Alba Russia, per Lithuaniam & partem Samogitiæ decurrentem, Dereuaniam, Elbingam, Vesperam, Passariam, Allam, Prægelum, Ossam, Drebnicam, Licam & Laviam. Præter ea lacus plurimos, piscibus omnis generis exundantes; in his nominatissimus est Hibus, ad quindecim miliaria in longitudinem, in latitudinem vero duo miliaria plus minus habens: angusta valde insula Neringa a mari disiungitur; vbi succinum siue electrum (ambram etiam externi vocant, quam fluctibus appulsam, ad littora homines nudi obuiam euntes, paruis retibus excipiunt & extrahunt; mollem primum, sed mox in aëre durefcentem, quæ torno deinde ac scalpro varie conformatur) sicut & in omnibus Prusiae littoribus colligitur. Est & alius lacus aliquanto amplior isto, cognomento Curoviensis, sed in Prussia Ducali: reliqui omnes fere minores.

Duplex autem est Prussia, Regia & Ducalis: sic dictæ, quod hæc Ducem Marchionem Brandenburgensem, Regi Poloniae vestigalem, pro Domino agnoscat; illa, directe Regno Poloniae incorporata, neminem pro principe superiore, nisi Regem ipsum veneretur. Et Ducalis sane minoribus oppidis frequens est admodum, & quidem nec incultis, nec immunis, quæ ultra sexaginta numerantur: habetque metropolim Regium montem, vrbem emporio claram, tribusque oppidis & arce magnifica insignem; longitudinis gradu 43. lat. 54. In qua Academiam quoque Albertus, ex Magistro Ordinis Teutonici primus Dux factus, anno 1544 erexit: sed quia hæreticis professoribus regendam commisit, ideo hucusque incognita habetur, nec efflorescit ingenii. Ciues ibi etiam variis sectis infecti, templâ, Lutheri adhuc temporibus, Catholicis erepta, suis prædicatoribus gubernanda dederunt. Quare serenissimus Rex Sigismundus III. cum a Duce illo anno 1621 homagium Varaviae reciperet, legem imposuit, ut Catholicis liberum religionis exercitium maneret. Duxque ipse templum illis a fundamentis erigeret, & omnibus requisitis ornaret, clerumque insuper sufficientissime ditaret. Quod primo statim anno factum est, ut in possessionem venit; alias enim Ducatu ipso priuari debebat, sicut etiam, si subditis suis prouocationes ad Regem, in causis maioribus prohibuisset.

Regia

Regia autem Prussia, tribus satrapiis distincta est, Culmensi, Marieburgensi & Varmienfi. Michaloviense autem territorium est in satrapia Culmensi, quæ ad meridiem spectat. Varmienfi ad Aquilonem, subiecta Episcopo suo, & sacro ecclesiæ eius collegio, Regis Poloni maiestatem agnoscentibus. Media est Marieburgensi, quæ sola fere plana & declivis est. Reliqua Prussia pleraque omnis collibus molliter, & ad fertilitatem amenitatemque, commode distincta est.

CULMA igitur primæ satrapiæ caput, ad Vistulæ ripam sita, pro sua amplitudine infrequens ciuitas est, & Episcopo paræ, qui inde nomen habet: quamvis Cathedra eius sit in oppido Culmensi, vno miliari inde distante. Templâ tamen pulcherrima, preciosisque vestibus sacris ornata habet, inter quæ minimum est illud Monialium, sed omnium, tam quoad possessiones, quam ad vasa sacra ditissimum. Vbi inter vestimenta alia vsui sacrorum dicata, habent quoque casulam, totam adamantibus maximis preciosissimisque exornatam, circumductam autem circumcirca catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta. Huius satrapiæ oppida præcipua sunt: Brodnica, Grudentum, Radinum, Golubia, Rogozna, Brathianum, Covalia, Copriunicza, Lubavia, Episcopi Culmensis, quæ omnia fere mœnibus cincta sunt, & arces validas beneque exædificatas habent. Sed primum locum obtinet Torunia, vrbis in ripa Vistulæ sita, longitudinis gradu 41. latitud. 32. nulli ex vrbibus Germaniæ pulchritudine, munitione & diuitiis cedens. Plurima hic templâ Catholica, & Societatis JESU Clericorum gymnasium non infrequens; sed mercatores communissime & magistratus hæretici sunt, habentque gymnasium suum, in quo humaniora diligentissime tractant; in sacris autem ordinarie controuersias Cardinalis Bellarmini prælegunt. Habent & bibliothecam instructissimam, in qua duæ Ciceronis epistolæ in tabulis cereis scriptæ asseruantur. Prætorium quoque in hac vrbe est elegantissimum, in medio foro situm, quale nullibi videbis; ingressis enim stuporem iniiciunt pauimenta, parietes, laquearia, trabes, ut nihil ad perfectionem architecturæ requiratur.

Secundæ satrapiæ caput est MARIEBURGUM, cum ipsum per se mœnibus turribusque permutum, tum arce amplissima (in qua præcipui ex hostibus captiui communissime asseruantur) & munitissima nobile, situm ad Nogatum brachium Vistulæ, sexto ab vrbe Gedano miliari: propterque adiacentis Zulavæ vbertatem, pagorumque in ea frequentiam & cultum, copiosum satis & frequens. Est autem Zulava insula in palustri olim restagnantis Vistulæ solo, operibus & præalti ac firmi aggeris obiectu effecta, quæ magno hominum labore, & non sine periculo, ab inundatione fluminis defensatur. Est duplex, maior vocatur hæc, quæ Marieburgo adiacet. Minor autem ea, quæ ad Gedanum est, inter alterum eiusdem Vistulæ brachium, & est quidem tota in possessione & libero vsu ciuium Gedanensium, sed antiquitus maior eius pars ecclesiæ parochiali debebatur. Oppida huius satrapiæ sunt primaria, Stuma, Gnievum, Novum, Stargardia, Ornetza, sed præcipue Elbinga, bene permunita & copiosa, splendidisque ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia clara, in qua præter vrbis Consulem, Angli quoque suum magistratum habebant. Fundauerat hic Albertus primus Dux Prusiae Academiam, anno M. D. XLII. sed quia Lutheri discipulis gubernandam commiserat, ideo ignobilis hætenus fuit.

Tertia satrapia est VARMIENSIS episcopatus, seu principatus singularis, habens nobilitatem ab omni regionum magistratuum iurisdictione exemptam, qui iure municipali eodem, quo & ceteri Prussi vtuntur. Primaria vrbs est Heilsberga domicilium Episcopo, (cathedra enim supra Fraumbergam est) munitionibus & propugnaculis bene firma. Deinde Brunsberga ad Pessariam sita, adeo frequens copiosa & permunita, ut inter primarias vrbes Prusiae numerari queat. Collegium Jesuitarum habet a Hosio Cardinali fundatum. His vrbibus non multum cedunt, Gutesstadia, Allestemum, Resla, Vormita, Melsacum, Vatemberga, Sebergum, &

Z z z z z

aliæ

aliae ciuitates, Capitulo directe subiacentes. *Senatus* itaque *Prussiae*, quos *Con-*
siliarios terrarum *Prussiae* vocant, constat duobus Episcopis, *Varmienſi* (qui prin-
ceps & moderator reliquorum est) & *Culmenſi*; Palatinis tribus, *Culmenſi*, *Marie-*
burgenſi, & *Pomeranico* (*Pomerania* liquidem iisdem quibus & *Prussia* legibus v-
nitur, & quasi pro vna prouincia cum *Prussia* computatur, solo titulo *Pomeraniae*
excepto). *Castellanis* tribus, *Culmenſi*, *Elbingenſi*, & *Gedanenſi* (hi supra nominati
octo *Senatores*, ad senatum quoque reipublicae pertinent) & totidem *Subcamera-*
riis, *Culmenſi*, *Marieburgenſi*, & *Pomeranico*; tribusque demum primariis ciuitati-
bus, quarum non mediocris est potentia, *Torunenſi*, *Elbingenſi*, & *Gedanenſi*. Præ-
ter hos autem magistratus, habent *Prussi*, *Theſaurarium*, *Præfectos* arcium, *Gladiſe-*
ros, *Judices* & *Scabinos*; verum ii non pertinent ad consilium. *Palatini* autem,
qui iurisdictionem exercent, maiorem hic in *Prussia* auctoritatem habent, quam
in cetera *Polonia*.

P O M E R A N I A

Pomeraniae nomine generaliter id totum vocatur, quidquid a *Vistula* incipiens,
vsque in *Imbricam*, littori maris *Balthici* adiacet, quod, postquam in *Germa-*
nicae gentis ditionem cessit, cuiuslibet parri, inter fluuios maiores in mare decur-
rentes sita, peculiare nomen, vel ab euentu, vel a loci natura, pro libitu impo-
suerunt. Proprie autem nunc *Pomerania* dicitur ille tractus, qui inter *Oderam*
& *Vistulam* fluuios extenditur ad litus *Balthicum*: cuius partem citeriorem Rex
Poloniae possidet; vterior proprium principem habet, ad Imperium Germanicum
spectantem. Qui tamen nomine olim *Lemburgi* & *Bithoviae*, Regis *Poloni* bene-
ficiarius fuerat, iuraueratque ritu solenni in verba eius, quemadmodum & *Dux*
Prussiae (sed nunc iam ad coronam *Poloniae* rediit, & prouinciae *Prussiae* adscri-
pta est, sub iurisdictione Palatini *Pomeraniae*.) *Regiae Pomeraniae*, quæ iisdem
moribus & legibus cum *Prussia* est, nec nisi titulo solo ab illa differt, & fluuiio
Vistula disiungitur. *Gedanum* vrbs metropolis est, longitudinis gradu 41. lat. 54.
maris *Balthici* emporium celeberrimum, coria & varietate mercimoniorum, par-
tim maritimorum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium, ex diuer-
sis mundi partibus, & fluuiatiliis, maxime *Vistulae* præterlabentis opportunitate
abundans; adeo vt ædificiorum tam priuatorum, quam publicorum pulchritudi-
ne, incolarum & externorum multitudine, ciuium diuitiis, propugnaculorum fir-
mitate, machinarumque & instrumentorum bellicorum numero, cum præcipuis
Europae vrbbus certare possit. Quæ cum hæretica tota sit, *Officialem* tamen seu
Vicarium Episcopi patitur, & coram illo omnes hæretici variarum sectarum causas
disceptant, præsertim in materia matrimonii. Quamuis enim hæc satrapia pro-
prium Episcopum non habeat; in spiritualibus tamen tota subest Episcopo *Vla-*
dislauenſi, seu *Cuiaviae*, qui se etiam Episcopum *Pomeraniae* scribit, & in ea non
contemnendas possessiones habet; etiam in suburbanis *Gedanensibus*, vbi templum
& collegium pro erudienda iuuentute *Ignatiani* habent; *Dominicani* autem, *Car-*
melitæ & *Moniales* in vrbe ipsa, sicut & *Vicarius* Episcopi. *Gymnasium* hic *Lu-*
theranorum celebre est, itemque horologium vrbs affabre elaboratum, & pala-
tium publicum vulgo *Gelda* dictum.

In ipso quoque maris portu, propugnaculum munitissimum exstructum, *Pha-*
rum vocant, & firmo præsidio custoditum, vbi interdum *quingentas* vna die cum
mercibus naues appulas videbis, quæ a præsidariis excutiuntur, & portorium
persoluant. Conebatur huc *Suecus* bello durante irrumpere, sed a regis forti-
ter exceptus, naues aliquot & Admiralem amisit, qui cum sua prætoria igni ex-
ustus fuit; reliquæ fugatæ & submersæ, captæ vero *septem*. Abundat autem ma-
gnopere hæc prouincia, piscibus, frugibus, fructibus & siluis; diuiditurque in
septem

septem territoria, & totidem iudices habet, in *Sluchoviense*, *Tucholiense*, *Succense*,
Derſaviense, *Zukoviense*, *Pucense*, & *Mirachoviense*; Quibus etiam *Craina* & *Cassubia*,
tractus terræ non contemnendi, adiunguntur: in quorum illo priore, Abbatia *Co-*
ronouienſis præpinguis est; in isto præfecturæ aliquot regiae.

Puckum præcipuum oppidum satrapiae, cum arce munitissima ad mare sita,
quam interceperat *Suecus*, vti locum sibi ad inuadendam totam prouinciam val-
de opportunum, sed virtute nostrorum expulsus, multis militibus suis amissis.
Nec multum illi cedit *Sluchovia*, *Stargardia*, *Neimburgum*, *Meva*, *Schoinitia*, *Derſa-*
via, quæ arces sibi adiunctas habent; reliqua non item: nisi quod *Amsterum*,
bello hoc famam aliquam inter cetera sibi paria videtur acquisiuisse, quod in eo
duas *Sueci* legiones, *Komceptus* *Polonici* exercitus Generalis, integras cepe-
rit, armisque & signis spoliatas dimiserit omnes, præter ductores ipsos.

Habet Abbatis quoque hæc prouincia prædiuites, affabreque facta mona-
stera, *Oliuæ*, *Pepliniae*, *Cisterciensium*: *Zarnoviciæ* ad litus maris, & *Zukoviae*,
monialium, & quod vnicum tantum huius ordinis in tota *Prussia* est, prope *Dan-*
tiscum, *Carthusianorum*.

M A S O V I A

In medietate quasi regni *Poloniae* sita est *Masovia*, quatuor satrapiis distincta,
Plocensi nimirum Palatinatu, *Podlachico*, & eo, qui peculiariter *Masoviae* nomen
reinet, atque terra *Dobrinensis*.

DOBRINENSIS occidentalis est, inter *Cuiaviam* & *Prussiam* posita; in-
que tria territoria diuiditur, nempe in *Dobrinense*, *Ripinense*, & *Libnense*, filuas
fructuosas complures habet, & lacubus piscosis in primis abundat: præterque
hæc tria oppida, quæ suorum territoriorum diximus esse capita, nullum aliud cele-
brius habet, nisi illud, quod vulgo *Skompe* vocatur, in quo Minoritæ imaginem
Beatissimæ Virginis miraculosam asseruant, sitque eo magnus populorum concur-
sus, ex circumiacenti vicinia deuotionis ergo. *Gurzano* etiam oppidum Episco-
pi *Plocensis*, (qui in toto illo tractu iurisdictionem suam exercet) est alicuius
momenti, multosque pagos subiectos sibi habet. *Senatores Terræ Dobrinensis*
sunt *Castellani tres*, *Dobrinensis*, *Ripinensis*, & *Slonnenſis*.

Hinc versus ortum procedendo, inter *Vistulam* & *Prussiam* iacet, *Palatina-*
tus Plocensis, qui in quatuor territoria diuiditur, *Plocense*, *Zaucræense*, *Mlavenſe* &
Stenense. Habetque *Senatores* quingue, *Episcopum*, *Palatinum*, & *Castellanum*, *Plo-*
censis: deinde *Ravianensem* & *Sieperensem*, *Castellanos*. Oppida fere omnia igno-
bilia sunt, præter *Sieperciam* (vbi imago miraculosa *Beatissimæ Virginis* habetur,
sitque hominum concursus magnus) & *Plocum* ipsum, basilica nobile & Episco-
po, situm in ripa eminentiore *Vistulae*, vnde prospectus in partes omnes amce-
nissimus, quem eo iucundiores faciunt naues, assidue huc illuc transeuntes, &
pomaria per circuitum vrbs disposita, fructus sapidissimos proferentia. Tem-
pla hic plurima, & bene ditata, præcipue Monialium *S. Mariæ Magdalenæ* in
suburbano, & *Benedictinorum* Abbatia in arce, vbi Basilica quoque ipsa haud
inelegans structuræ, diues argento & clenodiis, inter quæ visitur etiam caput
S. Sigismundi Regis, a Serenissimo Rege *Sigismundo III.* loco illi, (quod nimi-
rum Basilica ipsa sit sub titulo *S. Sigismundi* erecta) non ita pridem donatum,
thecæ auri obryzi inclusum, & plane regali munificentia, gemmis & lapidibus
preciosis exornatum. Capitulum hic fere æquales reditus cum Episcopo habet;
nam Præpositus ipse integrum territorium possidet, estque supremus Dominus
nobilitatis illius, quæ ibi manet. Sicut & Episcopus, *Pultoviensis* territorii supre-
mus est Princeps, nec ab illo datur prouocatio ad Regem: Sed ita nobiles sunt
illius subditi, sicut & Episcopi *Varmienſis*: aut *Cracouiensis*, in Ducatu *Seueriensis*.

Sejuitae hic collegium erudiendae iuuentutis habent; sed et gymnasium castrense, sub cura venerabilis Capituli, qui eo magistros ex Academia *Cracoviae* euocant.

Vrbs ipsa civili populo abundat, qui partim agros & hortos pomiferarum arborum colit, partim mercaturae studet, ad quam gnauiter exercendam loci opportunitas, ipseque inprimis *Vistula* onerariarum nauium capacissimus incolas inuitat. Salmonum hic & silurorum copiosior fit expiscatione prouentus, mens Martio praesertim: Sed & *Trutta* hic ab egregia pulparum pinguedine maxime commendatur.

Sequitur *Masovia* ipsa, quae Episcopum nullum, Palatinum autem Generalem habet, atque Castellanos septem, *Cyrnensem*, *Varsoviensem*, *Visnensem*, *Visogrodensem*, *Zacrocimensem*, *Ciechanoviensem*, & *Livensem*. In spiritualibus autem, partim subest Episcopo *Posnaniensi*, partim *Plocensi*, partim *Luceoriensi*. Et quia ampla provincia est, ideo in duodecim territoria diuiditur, in *Cyrnense*, *Visnense*, *Zembroviense*, *Varsoviense*, *Nurense*, *Visogrodiense*, *Zacrocimense*, *Ciechanoviense*, *Lomzense*, *Rozanense*, *Macoviense* & *Liuense*. Praeterque praedicta oppida, quae suorum territoriorum capita sunt, habet complura alia notabilia multo, ut *Pultoviam*, Episcopi *Plocensis* residentiam, latericiis domibus, & arce in scopulo pulchre exstructa, hortisque ac pomariis amenissimis nobilem, quasi in insula *Narvae* navigabilis fluiui sitam, in qua & *Societatis Jesu* Clerici insigne studium habent, & collegium Canoniorum templum magnificum beneque prouisum. *Czerniensium* vero ad *Vistulam* situm, habet abbatiā Canoniorum regularium diuissimam. Tandem *Minscum*, *Varcam*, *Vengroviā*, *Garvoliniā*que optima cereuisia oppida celeberrima: similiter *Stanislavoviam*, *Brocum*, *Viscoviam*, *Serciczam*, *Lomzam*, collegio *Ignatianorum* insignem; atque demum *Varsoviā* ipsam, centrum Regni *Poloniae*, atque ob id comitorum locum priuilegiatum, ut ex omnibus provinciis aequalis sit commeantibus distantia. Est enim sita longitudinis gradu 43. latit. 52. quadraginta miliaribus a *Cracovia* & *Posnania*. Habetque palatium amplum quadratum, recenter a serenissimo Rege *Sigismundo III.* sumptuosissime exstructum, cum antea tota fere fabrica lignea fuerit: itemque extra urbem aliud, *Viasdoviae*, *Vistulam* prospectans, inter hortos amenissimos. Tempia quoque magnifica habet, inter quae primarium *S. Joannis Baptistae*, Canoniorum secularium, picturis & vestibis sacris preciosis, pro regia maiestate exornatum. In suburbio *Cracoviensi* dicto, versus *Viasdoviam*, est trophaeum victoriae de *Moschis*, capella nimirum, pulchre iussu regio fabricata, in qua repositus quiescit *Jo. Demetrius Suisius*, magnus Dux *Moschorum*, & tot populorum *Asiaticorum*. Imperator, qui captiuus vitam in carcere *Gostiniae* finiuerat; vna cum fratribus duobus.

Sunt & in suburbiis complura procerum palatia, solerti artificum *Italarum* ingenio exstructa, sed quae inter regia villa a *Vladislao IV.* nuper exstructa, interiori elegancia eminet. Tum colossus ille, quem Diuo *Sigismundo III.* patri suo recenter erexit. Habet *Masovia* tota quinque & quadraginta millia equestrium familiarum, quarum si quaelibet vnum saltem virum, equo armisque decenter munitum, praebere, quantus in patriae defensionem exercitus illico fuisset? Et sunt plurimi, ut cuiusque census est, qui possunt integras etiam turmas armare: praeter pedites, quos duplo maiori numero, urbana rusticaque plebs praebere posset. Sola siquidem *Prasniensis* regio septem millia equestrium familiarum perhibetur continere; e quibus nulla tam egens est, quin equitem vnum in publico tumultu armet. Quos inter vetustissima *Romanorum Valeria* familia, corum pro gentiliis insignibus gestat, & fecunda sobole est, ut ad duo millia familiarum prope accedat. Gens pugnacissima, & quae a perdita audacia, mortis contemtrix habetur.

Vltima

Vltima provinciae *Masoviticae* satrapia *PODLACHIA*, in spiritualibus tota Episcopo *Luceoriensi* subiecta; duos tantum Senatores habens, Palatinum & Castellatum *Podlachiae*. Diuiditurque in tres quasi districtus, *Drohiczynensem*, *Mielnicensem*, atque *Bielsensem*; quae etiam tria oppida sunt principaliora, reliqua non item, praeter *Holovaczem*, *Surasiam*, *Visokie* & *Knishnum*. *Ticocinum* quoque oppidum non est postremo censendum, ob elegantiam palatii, inter paludes loco munito exaedificati, architectura recentiore, studio & munificentia illustrissimi viri *Christophori Viesiolovii*, Magni Ducatus *Litvaniae* Curiae *Marischalci*, qui etiam quarto inde milliari, *Bialostocum* castellum pulcherrimum possidet, ubi templum, ad elegantiam modernam cum omni sacro apparatu exstructum conspicitur. Et paulo inde longius, *Supraslum Russorum*, in siluis ditissimum monasterium, in quo *S. Basilii* professi, sub obedientia ecclesiae *Romanae* habitant: sitque eo maximus hominum concursus, miraculis in dies inclarescentibus.

SAMOGITIA

Satrapiam ea nullam habet, sed Praefecturas permultas: summusque eius *Tosparcha*, vulgo *Capitaneus* locum in senatu regni, cum Episcopo & Castellano habet, cum praeter ipsum, nullius urbis aut regionis praefecto, locum habere in Senatu liceat, nisi fuerit aliqua alia dignitate maiore ornatus: puta *Cancellarii*, *Marischalci*, *Palatini*, aut *Castellani*. Regio haec satis ampla & fertilis est, sed siluis tota inumbrata: a septentrione *Livoniae* contermina, marique *Balthico*: ab Occidente *Prussiam Ducalem* in vicinia habet: a meridie & ab ortu *Litvaniae* adiacet. Ciuitates tam Regis, quam nobilium complures habet, sed penitus omnes ligneas; praeter *Counam*, ad *Crononis* seu *Nemeni* litus sitam, collegio *Societatis Jesu*, & monasteriorum celebritate illustris; in qua *Germani* mercatores, superiori aetate lateribus & lapidibus elegantius aedificare ceperunt: nunc reliqui incolae quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt. Sed turba in humilibus casis habitat, quae, ut plurimum ad lacus, rivos, & flumina sita sunt, stramentis aut asserculis intectae: praeter praedia domosque nobilium, quae ampliores sunt & cultiores. Terram non ferro, sed ligno proscindunt, quae tamen non est arenosa, sed tenax & fertilis satis. Equos adeo paruos habent, ut vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello ad trahenda onera, domique in colendis agris utuntur. Episcopum habent *Romanae* obedientiae, qui, ut diximus, cum suo Castellano & Capitaneo ad Senatum Regni pertinet, & cathedram suam atque residentiam *Medniciae* tener. In vicinia vero eius est praepositus insulatus ordinis *S. Augustini*, cruce rubea signatorum, quos non ita pridem, quidam e prosapia Ducum *Gedruicorum*, in rure suo hereditario, adscriptis amplissimis possessionibus fundauit; quod nimirum in ea religione olim auum suum paternum, *Beatum Michaelem* haberet: qui *Cracoviae* in conuentu *S. Marci* multis, cum viueret virtutibus clauit, & non sine sanctitatis opinione in eodem cenobio, ubi strenuum religionis pugilem se praebuit, e viuus sublatus quiescit. Ad cuius tumulum etiam num quoque varia miracula patrantur, DEO sanctorum suorum gloriam in dies augente. Est & collegium *Societatis Jesu* Clericorum, pro studiosa iuuentute a magno illo Heroe *Carolo Chodkievicio*, *Crois* erectum. Qui cum ardentissimus verae pietatis cultor esset, etiam *Cretingae*, ubi sepeliri optabat, *FF. S. Francisci* de obseruantia magnificenissimum monasterium, ad litus maris exstruxit, & diuite suppellectili, in vasis tam argenteis, quam etiam aureis, liberalissime dotauit. Sunt & alia plurima religiosorum virorum frequentia insignia, ut est *Calvariae* conuentus *Dominicanorum*, *Virzholoviae*, *Lincoviae*, *Gitovianis*, *Rosienis*, *Vornis*, *Telsis*, atque alibi.

LIVONIA

Aaa aaa

L I V O N I A.

Ultimo Régno *Poloniae* accessit *Liunia*, seu *Lieslandia*, regio amplissima, fluminis & frumenti perdiues, pecoribus ac iumentis domesticis omnis generis maxime abundans (quæ omnia deinde fluviis *Duina* & *Nerva* ad portus maris, atque inde in *Hollandiam*, *Scotiam* & *Angliam* transmittit) lacubus fluuiisque piscosis, & siluis ad venationem idoneis referta: in quibus habet vrsos, alces, vulpes, lynces, marturos, castores, & omnis generis animalia, quæ ex *Moscovia* veniunt; siquidem eam ab oriente contiguam sibi habet, & *Nerva* tantum fluuiio ab illa separatur. A septentrione cum *Suecia* regno & *Finnlandiae* Ducatu, per maris *Balthici* sinum viciniam gerit: ab occidente nonnihil *Prussiae* adhæret. A meridie vero *Samogitiae* & *Lituaniae* iungitur. Extenditurque in longitudinem nonaginta miliaribus Germanicis, in latitudinem vero quinquaginta. Et diuiditur in octo territoria, *Leitlandiam* videlicet, *Vikelandiam*, *Curlandiam*, *Semigalliam*, *Estlandiam*, *Virlandiam*, *Hariam*, *Gervandiamque*: quæ singula nunc bellis per tot annos sæuientibus cum *Sueco*, atrocissime vastata sunt, & a diuersis principibus possidentur, hoc est, a *Moscho*, *Sueco*, *Dano*, & Rege *Poloniae*, qui præcipuas ibi arces & ciuitates possidet: habetque in ea septem Senatores ad consilium regni generale pertinentes, puta *Palatinum*, *Castellanum* & *Episcopum*, *Vendensem*, *Palatinum* & *Castellanum Parnaviensem*, & *Palatinum* atque *Castellanum Derpatensem*, ac præterea vasallum non contemnendum, Ducem *Curlandiae*, & *Semigalliae*. *Riga* totius provinciae metropolis, quam fluuius *Duina* amplissimus, vna cum arce aluit: vrbs ipsa muro firmissimo, propugnaculisque & turribus densis vndique munita; item, vallo inexcusso, tribus ordinibus tormentorum apto, fossisque duabus ex vtraque parte circumducta, & stipitibus acutis circumseptis: Instrumentisque insuper bellicis, ac tormentis æneis, & comæatu copioso, tum militibus stipendiariis, pacis & belli tempore bene prouisa. Magnum in ea est & celeberrimum emporium: & quamvis duobus miliaribus distet a mari, naues tamen omnigenæ, facillime de mari sub ipsa vrbs mœnia deueniunt & redeunt. Vbi vero fluuius mari illabitur, est arx *Dunamunda* inexpugnabilis, natura opportunitateque loci, duobus a *Riga* miliaribus. In ea omnes naues ex vltimarum regionibus venientes, merces suas indicare, teloniaque persolvere coguntur: iterumque excutuntur in *Blokaus*, munitione sita medio loco inter *Rigam* & *Dunamundam*. Hæc igitur tam diues atque potens vrbs, diuersas hæresium sectas in se continens, moleste ferebat valde, quod piissimus Rex *Societatis Jesu* Clericos illis dedisset, & collegium pro instituenda iuuentute in vrbe fieri iussisset. Similiter quoque *Pernaviae*, *Derpati* & *Vendae*. Quare metuentes sibi, ne cura horum patrum, hæresis ipsorum extirparetur, tempore, quo nos cum *Turca* bello grauissimo in *Valachia* occupati fuimus, concitatis circumuicinis vrbibus ad rebellionem, *Suecum* ad se cum exercitu euocarunt, & vt fautorem ac promotorem suæ religionis portis apertis admiserunt; vnde nobis postea bellum cum ipso difficillimum, non in *Livonia* modo, verum etiam in *Prussia*, simili scelere hæreticis vrbibus eum ad se euocantibus, per annos aliquot durauit. Quod postea induciis diremptum fuit, & *Riga* ipsa cum aliis nonnullis maritimis locis, in *Sueci* potestate mansit. Sunt etiam plurimæ aliæ in hac provincia vrbes & arces optime munitæ, & ex laterculis omnes pæne factæ: inter quas censetur quoque *Kincholmia*, ad *Duinam* fluuium, duobus miliaribus a *Riga* versus orientem sita; ad quam felix olim & piæ memoriæ, Dux exercituum *Lituaniae*, *Carolus Chodkievicius*, cum tribus suorum militum millibus, aggressus Marte aperto *Carolus Sudermanum*, patrem *Gustavi*, sic eum acie vicerat, vt novem millia cæcorum essent, quatuor autem millia captiuorum.

Penes

Penes eundem *Duinam* superius procedendo, est arx *Kokenhausum*, et paulo longius *Volmaria* ciuitas, & castrum; vtraque similiter clade *Suecorum* ingenti nobilitata: ad illam enim septem millia vna die transmarinorum militum cæsa fuisse: ad istam vltra duodecim millia occisa, vix duodecim horis elapsis. Sequitur *Derpatum*, insignis vrbs, & arx in colle munitissima, *Moscoviae* contermina, cuius præfecturam, quod hostis esset in vicinia, ipse prædictus *Chodkievicius* gessit, qui & totius *Livoniae* gubernator fuit. Quamvis alius fuerit provinciae *Derpatensis* *Palatinus*, subditorum defensionem a Rege institutus: sicut & *Vendae* atque *Parnaviae*. Et *Venda* sane vrbs insignis est, & arcem firmissimam habet; vbi Rex *Stephanus*, *Livonia* a *Moscho* recuperata, *Episcopum Catholicum* instituerat, quod tota provincia varias hæreses amplexa, nullum sacerdotem Catholicum haberet. Erat ibi & collegium *Societatis Jesu*, sed pulsi ab hoste in *Lithuaniam* redierunt omnes; *Episcopus* autem in minori *Polonia* abbatiam *Cisterciensium* præpinguem *Sulouiensem*, sustentandi sui honoris causa, a Rege obtinuit. *Parnavia* demum vrbs est egregia ad mare posita, quæ & arcem insignem atque bene munitam habet, ac propterea *Palatinum* gubernandæ regionis habet; quam similiter *Chodkievicius* vi recuperauerat a *Sueco*, cæso in ea firmissimo præsidio; Sed eam iterum nunc *Sueci* habent. Reliquæ populationes & vrbes possidentur a diuersis Principibus: vt *Nerva* cum portu maris & duabus arcibus firmissimis a *Moscho*; Vrbs *Revalia* cum portu a *Sueco*: insula *Oslia* a *Dano*; reliquum quod *Lithuaniae* conterminum est, a Rege *Poloniae*.

Et hæc de provinciis coronæ *Poloniae* subiectis, deque situ & natura earum: nunc breuiter videamus & examinemus *Polonorum* ingenia, opes, vires, atque alia, quibus regnum suum firmant, & tantopore libertatem suam tuentur.

INGENIA POLONORUM.

Ingenia *Polonorum* sunt aperta & candida, vtque *Johannes Boterus* in suis *Relationibus*, inquit, falli, quam fallere magis apta, minimeque propterea aut peritina, sed tractabilia & placida: vnde in primis exemplis commouentur. Sunt autem principibus & magistratibus suis satis morigeri, æque omnium provinciarum populi, & ad comitatem, ciuilitatem, benignitatem, & hospitalitatem prompti, ita, vt ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiam inuitent, & omni officio prosequantur: Et non solum ad conuiuium atque familiaritatem quorumlibet faciles, verum ad mores & imitationem eorum, cum quibus viuunt, externorum præsertim, flexibiles. Teneram ætatulam litteris addiscendis impendunt, vt vernacula & Latina lingua legere & scribere sciant: vnde ne in medio quidem *Latio* tam multos reperias, cum quibus Latine loqui possis, & vbi tam in *Cancellaria* Principis, quam in curiis *Parlamentorum*, inferiorumque omnium iudicum subfelliis causas decidas, & monimenta lingua Latina descripta videas. Adultiores, si plebei sunt, agrorum cultuationi, opificio, aut mercaturæ sese addicunt: nobiles vero, militiæ, sacerdotio, & ministeriis opulentiorum. Vtrique autem libenter peregrinantur, & earum gentium linguas, ad quas perueniunt, cupide & facile discunt. Sunt enim docilia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: sed tamen alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam vt noui aliquid ipsi excogirent, & excellere magnopere vlla re studeant. Nihilominus non defuere nobis insignes *Mathematici*, *Astrologi*, *Dialectici*, *Oratores*, *Poetae*, & *Philosophi*; tum *Medici*, *Jurisconsulti* atque *Theologi*, qui & *Repub.* & *Ecclesiam*, ingeniis suis atque scriptis illustrarunt. Ac supersunt etiamnum clara patriæ suæ lumina, quorum monumenta, quamquam nondum in lucem prodierunt, laude tamen, quam merentur, non carebunt.

In

Aaa aaa 2

In opificiis attamen nostrates minus elaborant, sed externis plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & videntur etiam nunc non paucis.

Rem porro familiarem diligentius curare, non ita pridem incepimus, idque ab extraneis, passim quaestus causa ad nos concurrentibus, concitati: unde velut invidia quadam, parandis diuitiis & avaritiæ totos iam nos in dedimus, ut, quod olim *Senatoris* filiae centum marcarum dos fuerat, nunc simplicis alicuius nobilis filiae (quinimo & mercatoris iam) centum millium florenorum dos esse soleat.

Et non modo præstantiores genere, exoticis pannis & pellibus videntur, verum etiam inferiores & plebei, serico, purpura, & auro vestiuntur: passimque iam equos argento exornari, in vasis argenteis comedere, argento altaria etiam in villis & pagis onerare, argentoque, auro, margaritis & gemmis vestiri mos inoleuit: nec restat aliud, nisi ut aurum & argentum comedamus; cum maiores nostri satis haberent, si ex agris & prædiis suis honeste cum familia viverent, non luxum externorum aut splendorem consectarentur: Unde litium nunc origo & civium assidue discordiæ. Nec rei militaris tanta cura, quanta superioribus seculis existit, cum quisque priuatum commodum sectetur, & cupiditate ductus lucrum, non gloriam, aut famam bonam quaerat. Existere tamen semper, & etiam nostra hac ætate, multi virtute bellica præstantes viri (de quibus sigillatim, prout & de viris eruditis, scripsimus) ut *Moschovitici*, *Livonicis*, *Tartaricis*, *Turcicisque* expeditionibus, atque hoc ultimo bello *Prussico*, videre licuit. Nec emarcuit vulgo in *Polonia* vigor ille animorum, laudisque bellicæ studium, si modo virtuti sua premia non deessent.

VICTUS ET VESTITUS.

Victus genti nostræ dapilior fere omnibus aliis Europæis, atque ita in mensis ditiorum exquisitus, ut potissimum prouentuum suorum partem Magnates, in aromata & vina infumant. Antiquitus siliginei panis, & cerevisiæ ex hordeo aut tritico factæ, promiscuus erat omnibus vsus, & quasi quotidianus: nunc iam non elegantiores tantum, sed vulgus etiam ipsum, pane triticeo, atque vino in conuiuiis vitur; præsertim in urbibus maioribus, & qui viciniore sunt *Hungariæ*. Et plebs quidem vicana, succidia, veruecina, bubula, vitulina, lardo, lactariis, pisciculis, oleribusque potissimum mensam instruere solet, quarum rerum fora in pagis quoque, apud templa & paræcias festis diebus instituuntur. At urbanis et nobilitati multo delicatior victus, mensæque eorum cum altilibus omnigenis, tum feris animalibus, auibusque et piscibus lautis, vsque ad luxum interdum, onerantur, aromatumque diuersorum, saccari, vini, confectionum, et aliorum exoticorum condimentorum, aut bellariorum maximus quotidie vsus. *Russis* tamen et *Lithuanis*, apud quos permagna est apum et mellis copia, mulsam itidem, prout et cerevisia, cum lupulo et aqua decoctum, in frequenti vsu est, *medonem* vulgo vocant.

Vestium vero genus, neque vnum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati et generi hominum: sed prout cuique diuiti, aut pauperi placet. Exoticis tamen delectantur ut plurimum nobiles; milites autem potissimum inuentores sunt. Sic quum bellum nobis cum *Moscho* fuisset, illorum more latas oblongasque togas, pellibus preciosis, mardurinis, Pantherinis, aut zobelinis suffultas, prægrandesque pileos gestauimus. Postea vero quam cum *Turcis* in *Valachia* rem gessimus, equorum ornatus, sagos militares, nonnullasque oblongas, curtas, et astrictas vestes ab illis, atque eorum sociis *Tartaris*, desumpsimus. Mox bello in *Prussiam* contra *Suecum* translato: laxiores caligas coriaceas, pallia atque alia vestium genera, *Germanico* habitui similia, nobis fecimus.

Atque

Atque sic spatio decennii vnus, ter, aut quater habitum vestium nostrarum correximus, aut verius corrupimus permutando: cum statim licentiam militarem sequantur, qui domi mansere, iuniores præsertim, ne dignoscantur, aut certe vilipendantur ab illis, qui alicui expeditioni interfuerunt. Idem sane faciunt et feminae, atque omnes Europæarum matronarum habitus sibi vsurpant, & ad suum patrium accommodant, prout cuique, tam diuiti, quam pauperi, libet. Communissime tamen omnes pannis extraneis, puta *Germanicis*, *Flandricis*, *Gallicis*, *Anglicis*, *Hispanicis*, atque *Italicis* vitur: maxima autem pars sericis diuersorum colorum, & panno aureo. Nec obstat pretium, quod e longinquo ista veniant, cum reperiantur nonnulli, qui interdum *sexaginta* vestibus quam preciosissimis pro sua persona comparatis, etiam famulos suos similibus induant, & potissimum partem bonorum suorum in id ipsum impendant, ut splendide cum suo comitatu vestiantur, tam feminae, quam viri. Ad exornandos siquidem gladios suos, pileos atque equos, non minus preciosis gemmis vitur & auro, quam & filiae, aut vxores ipsorum; quæ clendidiis, torquibus, monilibus, annulis, alioque mundo muliebri nimium delectantur. Et vidimus nonnullas sæpius, nec valde diuites tamen, totam suam vestem gemmis & lapidibus pretiosis, vsque ad talos exornauisse; lex tamen sumptuaria, nescio quo pessimo fato nostro, in comitiis Reipublicæ non præscribitur, cum passim videamus, nimio isto luxu maximas quasvis familias, ad summam deinde egestatem peruenire, cum ingenti opprobrio & dehonestamento maiorum suorum. Et non in vestibus modo hunc nimium luxum, & prodigalitatem quodammodo habemus, sed in ædibus quoque & fabricis ligneis, quæ nihil sunt, nisi rogus apte compositus ad comburendum: in suppellectili varia, in conuiuiis & commensationibus; passimque iam laquearia nunc, & in priuatis domibus auro teguntur: parietesque ædium non proceres modo, aut principes viri, sed mercatores iam & urbana plebs, pretiosissimis aulæis ac tapetibus vestiunt: Nec in urbibus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, *Italarum* fere opificum opera & industria. Iam autem iter facientes, feminae quidem carpentis, rhedis, cisis, aut curribus iunctis *sex* equis vehuntur: mares vero, vel iisdem, vel equis potius. Pedestrem incedere perviam, longiorem præsertim, minus hereticum vulgo habetur. Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxta ac feminam affectis maribus, feminam vero etiam puellis pedissequis stipari moris est. Et in eum vsu alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum, quos simili colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri vitatum est. Plebeiis minor est hæc in parte cura fastus, atque pompæ ambitionis; exceptis urbanis feminis, quæ & ipsæ bene cultæ, & una aut altera pedissequa comitatæ, incedere student.

NOBILITATIS PRÆROGATIVA.

Populus *Polonus* in equestrem ordinem, siue nobilitatem, atque plebem distinguitur primo; deinde in ecclesiasticum & secularem statum. Nobilitas ad regimen atque defensionem patriæ segregata, plebs ad agriculturam, mercaturam, & opificia: ex utrisque autem ad colendum Deum sacerdotes sunt. Nobiles antiquitus vocabantur milites, nunc communissime dicuntur Equites; ab equestri militia, cui sunt obnoxii. Habentque multas & magnas prærogativas, quæ partim *Regum* & principum munificentia firmatæ sunt, partim moribus & institutis inualuere. Censenturque ii tantum nobiles esse, quorum maiores virtutis ergo in eum ordinem affecti, gentilitio signo donati sunt: aut qui nunc ipsi hoc meruere virtute sua, & publico Ordinum Regni consensu, militia a principe sunt adscripti. Præstabilius tamen habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet, legitimo coniunctis matrimonio;

B b b b b b

matrimonio;

matrimonio; quia nothi, nobilibus quamvis & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis praerogatiuis fruuntur. Porro amittitur nobilitas his duobus modis, Principis decreto nimirum, ob admissum dedecus, et atrox aliquod facinus, et fordini quæstus cupiditate; si quis videlicet desertis militiæ et agriculturæ studiis, mercaturam amplectatur, aut cauponationem, artemve aliquam mechanicam, exerceat. Est autem pari dignatione omnis Polonica nobilitas: nec vllum patritiorum, comitumque, aut Ducum discrimen; omnes iure æquali et libertate gaudent: omnes vna simul *Regem* sibi eligunt, leges in comitiis per suos *Tribunos* faciunt, bella vicinis indicunt, fœdera cum illis statuunt, tributa imponunt, eudendæ pecuniæ modum præscribunt, et omnem penitus Reipublicæ administrationem in manibus ipsi habent. *Rex* tantum cum *Senatu* iudiciis et deliberationibus præsidet, et quæ illi concluderint, moderatur, et sua auctoritate pondus addit, nomenque tabulis et titulum Regium præscribit. Item, honores et beneficia distribuit, magistratus creat, et bonos præmiis pro libitu, malos vero pœnis, non nisi cum scitu omnium ordinum regni afficit; ne forte, si ipse vitæ et necis iura teneret, ad tyrannidem prolaberetur. Vnde neminem e nobilitate captiuare potest, etiam crimine perduellionis, nisi iure conuictum: nec captum capite plecti, nisi sententiis *Senatorum* rogatis; qui itidem sunt ex nobilitate delecti, et paribus praerogatiuis cum illis viuunt. Quare multos ex humili loco ac tenui fortuna videbis, non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates et opes, *Regum* beneficentia, ob virtutem prouectos, paucos autem ob scelerum atrocitatem ab illis punitos; quod a nobilitate maxima semper honestatis ratio habeatur, etsi in summa paupertate. Fraudem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum et infame est, et si quid eiusmodi in probri loco cuiquam obiciatur, præsertim ab eiusdem ordinis viro, non tam legibus et magistratuum iudicio, quam ferro manuque vindicatur, cum autem *Rex* causas et actiones nobilium, per appellationes ad iudicium suum deuolutas, expedire ob occupationes, quæ illi semper maximæ non vsquequaque potuisset, consultum illi esse volentes iustitiæ et rebus suis, eam iudiciorum formam, non ita pridem adinuenerunt, quæ alibi *Parlamentorum* est, apud nos *Tribunal* appellatur: quo singulis annis, ex singulis prouinciis, omnium consensu viri e nobilitate præcipua eliguntur, et ad loca iam perpetuo destinata mittuntur, ut causarum differentias secundum leges et statuta decident. Quod cum sit vltimæ instantiæ, prouocatio ab eo non datur, nisi ex paritate sententiarum causa aliqua remittatur ad comitia, *Regi* et *Senatui* discutienda atque determinanda: Cum extra Comitia, *Rex* fisci tantum causas cognoscere potest, aut differentias inter tenentarios in bonis suis regalibus: tum quoque ciuitatum, oppidorumque Regni controuersias, quæ iure *Saxonico* vtuntur. Quod si *Rex* quandoque ab officio suo deflecteret, et vel in iudiciis, vel in aliis rebus ac modis, publicas libertates suorum opprimere aspiraret, auctoritate *Senatoria*, qui ad hoc attentandum iuramento sunt obligati, et per vices in Regia manere tenentur, facile prohibetur: sæpiusque illi acerrime sententias dicunt, cum de republica deliberant, et *Regem* imprudenter regnantem obiurgant, atque sic vno consensu sanctissima maiorum instituta et communis patriæ charissimas leges, ad extremum vitæ defendunt.

LEGES ET STATUTA.

Leges olim Poloni scriptas nullas habuere, sed ab origine imperii, vsque ad *Casimiri Magni* tempora, ius omne in Principis arbitrio erat. Licetque ante eius tempora, et Christiani iam per longam ætatem fuissent, et literarum scientias optime callerent, vt passim in *Senatu* et *Magistratibus*, tam secularibus, quam

spiritualibus

spiritualibus, reperiantur Doctores legum & artium magistri, prout in veteribus monumentis cuique videre licet: Nusquam tamen lex aliqua, aut statutum Principis, scripto promulgabatur, sed moribus tantum & consuetudinibus antiquis regnum administrabatur: lites vero & causæ priuatorum, arbitrio bonorum virorum determinabantur, qui Principis iussu, prouinciarum iudices erant. *Casimirus* itaque *Tertius*, ob prudentem regni administrationem, *Magnus* cognominatus, primus ipse, et nobilibus leges certas scriptas dedit, et vrbicæ plebi, iura a vicinis *Saxonibus* accipere ex facili permisit, quod assiduis supplicationibus *Germanorum*, qui passim tum in *Poloniam* habitatum lucri causa veniebant, sollicitaretur, vt similem patriæ suæ vrbium administrationem haberent, et inter *Sarmatas* iurium ignaros, *Consulum* & *Advocatorum* honore, aduenæ emerent. Atque hinc mos inualuit, vt omnes *Poloniæ* ciuitates, in hodiernum iure *Saxonico* (quod vulgo *Magdeburgense* vocatur, quia ex illa metropoli tum *Saxoniae* vrbe fuit allatum) tum *plebiscitis* quælibet propriis, et *Constitutionibus Regiis* vtantur. Nobiles autem, tam ad regimen politicum, quam ad priuatorum causas determinandas, ius peculiare suum habent; partim a *Regibus* superioribus, qui post *Casimiri Magni* vsque ad ætatem *Sigismundi Augusti* inclusiue regnarunt, vigore legis traditum; quod volumine singulari a viris doctis complexum, *Statutum Regni* vocatur: partim quod recentioribus, et nostris iam temporibus, ipsimet sibi in Comitiis publicis, approbantibus tamen *Regibus* cum *Senatu*, conscripserunt, et vocantur *Constitutiones*. Quæ pro rei et temporis exigentia, sæpius immutantur, abrogantur, aut reassumuntur, omnes ex æquo prouincias regni obligando, licet nonnullæ iura sua pragmatica habeant; præsertim *Lithuania* & *Volhynia*, quæ in decisionibus causarum propria statuta sua obseruant: tum *Prussia* quoque, *Ducalis* iuxta ac *Regia*, quæ omnis ferme iure *municipali* vtitur, quod vulgo *Culmense* vocatur; tribus ciuitatibus exceptis, *Elbinga*, *Brunsb erga* & *Fraumburgo*, quæ ius *Lubecense* amplectæ sunt.

REGIMEN POLITICUM.

Poloniæ regimen est compositum de tribus primis et simplicibus Rerum publicarum formis, quæ vel *vnus*, vel *paucorum* imperio, vel *multorum* omniumve quadam æquabilitate iuris continetur. Habemus siquidem *Regem*, non successionem, sed electione creatum, qui est absolutus executor legum in comitiis factarum. Habemus *Senatum*, e præcipua nobilitate selectum, et ad custodiam earundem legum deputatum. Habemus *Municipales Nuncios* liberis vniuscuiusque prouinciæ suffragiis electos, et ad statuendas in comitiis leges, velut *Tribunos* aliquos designatos, qui et *Regis* potentiam, et *Senatus* nimiam auctoritatem restringunt.

Et sic vnanimi omnium studio, certis sane iisque angustis finibus, regia potestas, in sacrum et equestrem ordinem, et vtrique subiectos homines, atque bona, circumscripta est. Ac in sacerdotes quidem, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ, *Rex* nihil prorsus iuris habet. De equitis vero capite & fama, non nisi in comitiis cum *Senatu* indicat: certis aliquot causis exceptis. *Senatu* vero & *Tribunis* inconsultis, neque bellum cuiquam facit, vti supra diximus, neque fœdus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia ac telonia noua instituit, neque leges nouas scribit, aut monetam signat, neque alienat quicquam de bonis regni, neque transcribit quemquam in ordinem equestrem, neque rem vllam maiorem ad Rempublicam perinentem statuit aut facit. Bene autem ipse *Episcopos* & *Abbat*es nominat, *Palatinos*, & *Castellanos*, *Marchalcos*, *Cancellarios*, *Thesaurarios*, *Ducesque* militiæ creat, reditus coronæ dispensat, & præfecturas distribuit, comitia indicit, magistratusque omnes & iudices eligit. Denique vniuersos

Bbb bbb 2

fos

fos Reipublicæ honores, solus, prout illi placet & lubet, confert: habetque in manu omnes modos remunerandi, beneficioque afficiendi quoscunque voluerit.

Porro *Senatores*, qui *Regi* adhibiti sunt, ut & consilia actionesque eius ad salutem Reipublicæ, & iudicia ad iustitiæ & æquitatis trutinam dirigerent, numerantur ex omnibus provinciis collecti, tam spirituales, quam seculares, centum quinquaginta. Namque tres nouiter addidit *Vladislaus IV*, puta *Episcopum Smolensensem*, *Palatinum & Castellum Czerniechoviensem*, suntque ordinis quadruplicis, *Episcopi*, *Palatini*, *Castellani*, & *Officiales maiores*, qui omnes iurati ad hoc Collegium & ad Consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus, quoad viuit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis: abrogari vero nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis ciuitatisue, siue nobilitatis & bonæ famæ, amissionem: aut si quis alium magistratum honoremue adeptus sit maiorem, quem cum priori tenere iure non possit. Sunt autem *Archiepiscopi* duo, *Gnesnensis* & *Leopolensis*. *Episcopi* quindecim: *Cracoviensis*, *Cuiaviensis*, *Vilnensis*, *Posnaniensis*, *Plocensis*, *Varmiensis*, *Praemislensis*, *Samogitiæ*, *Culmensis*, *Chelmensis*, *Kiouiensis*, *Luceoriensis*, *Cameneensis*, *Vendensis*, atque *Smolensensis* nouiter fundatus. Qui omnes, quo ordine nunc a nobis enumerati sunt, eum perpetuo seruant, in *Senatu* dicendaque sententia, & in publicis celebritatibus. *Palatini* triginta quatuor: *Cracoviensis*, *Posnaniensis*, *Vilnensis*, *Sandomiriensis*, *Calisiensis*, *Trocensis*, *Siradiensis*, *Lenciciensis*, *Brestensis*, *Kiouiensis*, *Inouodislauensis*, *Russæ*, *Volhyniæ*, *Podoliæ*, *Smolensensis*, *Lublinensis*, *Polocensis*, *Betzensis*, *Novogrodensis*, *Plocensis*, *Vitebsensis*, *Massoviæ*, *Podlachiæ*, *Rauensis*, *Bresciensis*, *Culmensis*, *Mscislaviensis*, *Marieburgensis*, *Braslaviensis*, *Pomeraniæ*, *Minsensis*, *Vendensis*, *Derpatensis*, *Parnaviensis*, *Czerniechoviensis*: nouiter a *Vladislao IV*. institutus. *Capitaneus* *Samogitiæ*, qui solus ex omnibus omnium provinciarum & districtuum præfectis, *Senatum* ingreditur. *Castellani*, tam maiores quam minores, numero octuaginta septem: *Cracoviensis* (qui omnes *Palatinos* antecedit, primumque locum post *Episcopos*, inter seculares *Consiliarios* capit) *Vilnensis*, *Trocensis*, *Posnaniensis*, *Sandomiriensis*, *Calisiensis*, *Voinicensis*, *Gnesnensis*, *Siradiensis*, *Lenciciensis*, *Samogitiæ*, *Brestensis*, *Kiouiensis*, *Inouodislauensis*, *Leopolensis*, *Volhyniæ*, *Cameneensis*, *Smolensensis*, *Lublinensis*, *Polocensis*, *Novogrodensis*, *Plocensis*, *Vitebsensis*, *Cernensis*, *Podlachiæ*, *Rauensis*, *Bresciensis*, *Culmensis*, *Mscislaviensis*, *Elbingensis*, *Braslaviensis*, *Gedanensis*, *Minsensis*, atque *Czerniechoviensis*. Et hi dicuntur maiores, quia cum ceteris *Senatoribus*, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, ad omnia etiam secretissima consilia admittuntur. Minores vero non item, & sunt isti: *Sandecensis*, *Medieciensis*, *Vislensis*, *Biscensis*, *Rogoscensis*, *Radomiensis*, *Zawichostensis*, *Landensis*, *Stremensis*, *Zarnoviensis*, *Malogostensis*, *Vielunensis*, *Polanicensis*, *Praemetensis*, *Criuinensis*, *Czechoviensis*, *Nactensis*, *Rospiriensis*, *Biechoviensis*, *Bidgostiensis*, *Braesinensis*, *Crusuiensis*, *Osuecimensis*, *Cameneensis*, *Spicimiriensis*, *Inouodensis*, *Covaliensis*, *Santocensis*, *Sochaczoviensis*, *Varsoviensis*, *Gostinensis*, *Visnensis*, *Raciensis*, *Siepricensis*, *Vislagrodensis*, *Ripinensis*, *Zacrocimensis*, *Ciechanoviensis*, *Livenensis*, *Slonsensis*, *Lubaczoviensis*, *Conariensis* terræ *Siradiensis*, *Vendensis*, *Derpatensis* & *Pernaviensis*, *Conariensis* terræ *Lenciciensis*, *Conariensis* terræ *Cuiaviensis*. Hos sequuntur deinde *Officiales* *Regni* maiores decem: *Marschalcus* *Regni* *Poloniæ* supremus, & *Marschalcus* *Regni* *Curiaë*; *Marschalcus* *Magni Ducatus Lithuaniae* Supremus, & *Marschalcus* *Curiaë* *Magni Ducatus Lithuaniae*. *Cancellarius* *Regni* *Poloniæ*, & *Vice Cancellarius*: *Cancellarius* *Magni Ducatus Lithuaniae* & *Vice Cancellarius*. *Thesaurarius* denique *Regni* *Poloniæ*, et *Thesaurarius* *Magni Ducatus Lithuaniae*.

Palatini dicuntur, veterum Romanorum more, *Duces* *Satrapiarum*; vnde munus quoque eorum apud nos idem est, esse ductores copiarum districtuum suorum, in expeditionibus bellicis. *Castellani* vero a *Castellis*, siue oppidis, quæ singuli

singuli singula habent attributa, sic appellantur: & sunt quasi *legati* *Palatinorum*, ductoresque & *praesides* nobilitatis, sub suo quisque *Palatino*: sunt autem in *Palatinatu* vno aliquando plures *Castellani*.

Officiales demum *regni*, ab officiis & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur, ad vniuersam Rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Sed sunt & alii *officiales* extra ordinem *Senatorium* positi, trifariamque diuisi: alii, qui totius *Regni*, aut *Magni Ducatus Lithuaniae* *officiales* dicuntur, ut exercituum *Generales*, *Referendarii*, *Pocillatores*, *Dapiferi*, *Vexilliferi*, ceterique similes: alii *aulæ Regiæ* *officiales*, ut *Camerarius supremus*, *Praefecti* & *Vicepraefecti* *stabuli*, *Culinae*, *Curium*, *Venatores*, *Secretarii*: & alii denique *districtuum*, seu provinciarum *officiales*, ut *urbium praefecti*, *Judices*, *Gladiferi*, *Quaestores*, *Tribuni*, alique plures, quos *terrestres officiales* nuncupamus, qui certas suas functiones habent, in sua quisque *satrapia*, seu tractu, vel, ut vulgo loquuntur, terra: quarum qualibet olim, discepto in multos dominatus regno, suum Ducem habuit.

Omnes autem isti tales, solius *Regis* arbitrio creantur, & e sola nobilitate, qui deinde ad *Senatorias* dignitates assumuntur: quorum etiam opera *Rex*, prout illi visum fuerit, vitur in legationibus, in commissionibus, in finibus regundis, in contributionum publicarum exactionibus, in militia, & id genus muniis publicis.

Atque ita potentissimus quamvis *Rex Poloniæ* sit, & supremus omnium coronæ subiectarum provinciarum Dominus, tamen secundum legem & *Senatus* præscripta viuere tenetur: Regnumque ipsum amplissimum, licet regio imperio gubernatur, nobilium nihilominus vigilantia & libertate, tam regia maiestas, quam *Senatus* auctoritas quodammodo temperatur, intraque æquitatis terminos omnes ordines regni, cum ipso Rege continentur. Et cum omnibus eadem sit perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperii voluntas: nihilominus regiam maiestatem sic cuncti reuerentur, amant, & honorant, ut iniussu illius nihil penitus in Republica faciant, pro eius autem incolumitate & gloria, vitam ac possessiones priuatas omnes effundere sint parati.

V A S A L L I.

Tres præcipui *vasalli* sunt *Regni Poloniæ*: *Dux Prussiae*, *Dux Curlandiae*, & *Princeps Valachiae*. Duo illi hæretici sunt, tertius iste Schismaticus. Qui omnes etiam si Regem, tanquam regni feudatarii superiorem agnoscant, & honoraria, pensionesque debitas, in signum subiectionis, statis temporibus præsentant; non sunt tamen viua membra regni, ut ceteri incolæ *Poloniæ*: non veniunt ad *Comitia* *Regni*, ut *Principis Consiliarii*: non habent *suffragia* in electione *Regis*: nec partem in *gubernatione* regni: nec pro dominis naturalibus habentur, sed pro extraneis, sicut vere sunt, quia deficiente in illis prole mascula (*Valachia* excepta) principatus illi ad Coronam directe, tanquam membra ad suum corpus, adiunguntur, (vbi nuperrime adiuncta est illa pars *Pomeraniæ*, ratione cuius *Duces Stetineses* homagium *Poloniæ* præstabant.) Vnde subditi ipsorum, nunc etiam in causis grauioribus, ad Regem, tanquam ad supremum Dominum & iudicem recurrunt, nec possunt tyrannide opprimi a suis Principibus. Non item iam *Moldaviæ* seu *Valachiae* populi, quia *Principes* ipsorum *Turcam* potius supremum Dominum recognoscunt, non, ut ante, *Polonum*; cuius modo maiestatem tantum venerantur, & velut potenti vicino, statis temporibus honoraria mittunt. Olim tributum directe persoluebant, & a Rege inuestiti iurabant in verba eius: nunc a *Turca* absolute Principatus insignia, & corporis custodiam habent. Quamvis fœdere æquo inter *Polonos* & *Turcas*, etiam ante bellum *Chotimense* in pacem mutuam sancito, disertis verbis caueretur, ne provinciam illam

Cccccc

illam cuiquam *Turcarum* Imperator vnquam, præter *Poloniae* Regis voluntatem committeret; vtque is, qui eam obtineret, Regi quoque *Poloniae* fidelis esset.

R E L I G I O.

Christianam religionem *Polona* gens, abiecto semel impio dæmonum cultu, *septingentis* circiter iam annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens & impatiens, aorum nostrorum ætate, quando *Hussus* & *Viclusus* virus suum in *Boëmia* diffundebant. Sed postquam *Lutherus*, cum aliis suæ farinae hominibus, patrum nostrum memoria, per totam *Germaniam* zizania disseminauisset, quæ nobis vicina est, & commercia fere quotidiana nobiscum habet; prætextu seu verius abusu libertatis, nescio quæ non pestes *Poloniam* inuaserant, infecerantque mentes hominum nostrorum, vt per annos complures diuersi diuersa de religione sentirent, & quisque se iudicem & interpretem scripturarum putaret. Sed nunc iterum DEO bono fauente, toto in Regno *Poloniae* religio Catholica præcipua est: nec in *Senatum* admitti, aut ad minora subsellia vocari quisquam potest, nisi Romanæ professionis. Et maiores nostri, tantæ pietatis statim a recepta fide fuerunt, vt ecclesiarum Antistites in *Senatu* locum, eumque primum habere voluerint, vt omnibus consiliis adhibiti præsentem, diligenter pro suo munere animaduertent, ne quid in legibus, aut moribus populi contra ecclesiæ sancta peccaretur. Eandemque ob causam etiamnum *Tribunaliciis* iudiciis seu *parlamentis*, minoris ordinis mystas, e singulis cathedralium Capitulorum collegiis, piissimi Reges interesse iusserunt, sanctioribusque curis Regni & scripturis, prisco more, vel maxime tum, cum pertinacissimi hæretici, Antistites e *Senatu* eiicere conarentur, cum maxima potestate præfecerunt, ita, vt & *Cancellarii* & *Procancellarii* munus, alternatis vicibus penes *Episcopos* maneret, Maiorque *Secretarius* Regni semper ex *Ecclesiasticis* esset; frustra reclamantibus aduersariis fidei, qui sub extremam ætatem *Sigismundi Augusti* Regis sapientissimi, & potissimum interregnum tempore, nimium inualuerant: Cæterum diligenti vigilantia sanctissimorum Præsulum, sapientiumque Regum studio (maxime vero pietate Diui *Sigismundi III.*) vix non omnes iam eradicati fuerunt. Verum *Græcanici* ritus homines, in *Russia* & *Lithuania* passim legibus antiquis tolerantur, sicut & *Armeni*: partim Pontifici Romano per obedientiam subiecti, partim non; qui *Episcopos* suos, & complures Abbates habent: & ritibus atque institutis ecclesiasticis magis, quam dogmatibus religionis, a nobis dissentiant. Sunt quoque & *Scythæ Mahometani* in *Lithuania* & *Vollhynia*, qui suos quoque ritus & superstitiones habent; sed qui neminem a fide Catholica auocant, aut malo suo exemplo inficiunt, vt assolent Hæretici. Fides igitur Catholica in toto regno præcipua habetur, magnusque, vt par est, omnibus sacerdotibus honos habetur, solo sacerdotii nomine: & omnes Romanum Pontificem, vt summæ sedis *Episcopum*, vt omnium *Episcoporum* patrem, vt vniuersalis ecclesiæ caput, vt Apostolicum reuerenter agnoscunt.

O P E S.

Neque magnæ, neque contemnendæ sunt opes *Polonorum*, sed tales, vt omnes bellorum expeditiones hætenus suismet redditibus peregerint, sumptusque quosuis maximos in coronationes, nuptias, aut sepulturas Regum suorum, ære proprio exsoluerint, nullius vicini populi auxilio egentes. Et quamuis nonnulli Reges nostri, ob nimiam prodigalitem suam, fœderatorum aut cognatorum Principum pecuniis, ad priuatas suas necessitates aliquando vsi fuerint: nusquam tamen, vel in maximis necessitatibus, Respublica extraneorum emendicabat opem, aut mutuabatur aurum, etiam tum, cum nondum ipsa pecuniam signaret. Olim enim

enim proprium non habebant nummum *Poloni*, sed externis, & maxime *Boëmicis* vsi sunt aliquamdiu, quod metalla minus nota essent nobis. Primus *Cazimirus Magnus* æs & argentum signari iussit, postea tandem sero *Alexander* Rex, *Sigismundusque Senior* aureos nummos cudabant: quorum imitatione Rex Serenissimus modo & argentum, ad exemplum *Germanorum*, & aurum bonitate & pondere *Vngaricorum* signari iubet. Sed viriusque pretium sextuplo fere creuit, quam fuit aorum nostrorum memoria, vt signari cœperat: partim propter luxum & crebriorem auri vsum, exportationemque ad externos: partim propter deteriore reliquam monetam, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Permagis est autem nunc apud nos vsus externæ monetæ, sed aureæ atque argenteæ tantum, quæ pro mercibus vndelibet importatur: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem e *Polonia* filigo, triticum, hordeum, auena, milium, papauer, pultes diuersæ, atque legumina, lana, linum, cannabis, lupulus, coria, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, asseres, cæteraque materies fabricandis nauibus, & ornandis domibus apta. Item sal, cereuisia, vitriolum, nitrum, lazurum, coccus, æs, plumbum, ferrum, cuprum, orichalcum, carbonem terreum, vasa vitrea, equi, boues, verueces, porci, lardum, aliaque innumera, quibus vicini & etiam transmarini populi a nobis indigent. Et a quibus vicissim ad nos importantur panni sericei, aurei, lanei, lineique subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud nos, licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Importantur etiam margaritæ, gemmæ, pelles preciosæ, hufiones seu mariani, haleces, & alia fassamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Ad hæc argentum, aurum, stannum, & chalybs, cum facta, tum infecta: vina demum & aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupedia, sine quibus bene posset stare patria nostra, si ad veterum *Lacedæmoniorum* rigorem ordinata esset. Cum itaque plures merces nostras mittamus extra regnum, quam indigeamus externis, eisque non tam ad necessitatem, quam ad luxum spectantibus, consequens est, vt non penitus inopes dicamur, respectu aliorum Europæorum, qui & mercimoniis, & opificibus diuersis, & metallorum abundantia, & æconomia demum diligenti administratione, multo nos antecedunt.

M I L I T I A.

Quia suis rebus contenti, nusquam bella offensua vicinis populis *Poloni* inferimus, nisi forte prius laceffiti ab illis: idque potius ad vlciscendum iniurias, recuperandumque ablata, quam vt inuadamus possessiones eorum, & dominemur illis. Ideo & militiam quoque nostram, defensionem verius patriæ aptam habemus, quam expugnationem vrbium alienarum, fortissimorumque propugnaculorum, qualibus vicini nostri confinia sua a nobis muniunt: proindeque exercitus nostri maiori ex parte equitatu constant, qui e præcipua nobilitate est, vt in campos apertos excurrant, procedantque obuiam venienti hosti, prius quam ille fines nostros attigerit. Pedites autem paucos habemus, eosque e plebe omnes, non ita ad pugnam, quam ad labores castrenses euocatos, vt nimirum fossas, dum opus, fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant. Quod si vero oppugnationem loci alicuius meditamur, tum e *Germania*, aut *Vngaria*, mercenarios nobis pedites adducimus, qui sunt exercitiores nostris. Equitibus autem semper contenti sumus nostris; qui, si generali edicto ex omnibus prouinciis, ad propugnandam patriam euocati sunt, extra fines regni, vltra quinque miliaria procedere non debent: Si autem procedere necesse sit, tum statim in comitiis, quæ semper bellum præcedere debent, militem stipendiarium decernimus: Qui

quidem, cum e præcipua nobilitate conscribatur, ita in pugnis solet esse animosus, ut in maximis etiam periculis sese non deserat, neque animum despondeat: & ut audaces fortuna iuvare consuevit, validissimos hostium exercitus, exigua suorum manu in campis adoriatur, & sæpissime vincat. Sic sub Diuo Sigismundo I. (ut hic vetustiora omittam) Lesniuvius mille quingentis hastatis, quadraginta millia Moschorum aggressus, in fugam omnes vertit, & novem circiter millia ex illis occidit. Sic Boratinius similiter duobus millibus equitum, tredecim millia Moschorum adortus, miraculosam ex illis victoriam reportavit, septem millia occidit, & tormenta bellica omnia ademit. Camenecius sex millibus suorum, viginti quinque millia Tartarorum in acie prostravit. Tarnovius quatuor millibus viginti duo millia Turcarum atque Valachorum cecidit, & quinquaginta duo tormenta bellica accepit. Sub Augusto autem Rege, Sigismundi filio, Radivillus septem millibus ad Viam, tringinta Moschorum millia deleuit, & arcem ipsam die eadem expugnavit. Et Sapieha quinque millibus Vendam defendit; & viginti quatuor Moschorum atque Livonum millia una acie prostravit. Sub Stephano deinde Rege, Zborovius non integris duobus millibus, totum rebellium Dantiscanorum exercitum, ex transmarinis populis conscriptum, una die deleuit, & præter captivos, ultra octo millia caesorum in acie numeravit. Denique sub auspiciis Dni Sigismundi III. Zamoscius non totis sex millibus, Archiducem Maximilianum, circiter octodecim millia in castris habentem, non tantum devicit, sed & ad deditionem coëgit. Cazigereius Scytham, cum septuaginta millibus in Poloniam tendentem, in campis Cicorae, tribus millibus suorum, ita retudit, ut multis millibus in acie amissis, statim in Tauricam suam rediret. Chodkiewiczus vero, tribus millibus Suecum in Livonia adortus, novem de eius exercitu ad Kircholimiam occidit, quatuor millia captivorum habuit. Similiter tribus millibus equitum Zolkievius octuaginta Moschorum millia inopinato ad Clusniam aggressus, omnes statim in fugam vertit, & tres Germanorum legiones in eodem hostili exercitu captas cum Duce suo, Comite de Pontibus, ad Regem, Smolenscum duxit. Koniecpolscius quoque nuperrime in Prussia quinque equitum cohortibus, novem millia Gustavum ad Stuma habentem, audacter aggressus, caesis ultra mille, in fugam eum turpissimam vertit, & omnia tormenta bellica illius accepit. Et ad Amerstinum in Pomerania, duas eius legiones nactus, manibus non confertis, ad deditionem statim coëgit, cum non ex integro duo millia equitum secum haberet, peditem omnino nullum.

Sic nostri semper hostis quamvis validissimi impavidi; quem campestri prælio, licet exiguis copiis impares, alacriter adoriuntur. Et sunt equites ipsi quasi in quadruplici differentia: pedites in duplici. Ex equitibus, alii sunt gravioris armaturae, & alii levioris: et qui gravioris armaturae dicuntur, alii sunt hastati et vulgo Hussari vocantur, et alii Sclopetis tantum armati, et vocantur Harcabussarii: utrique autem isti, ferreis thoracibus atque galeis sunt vestiti. Leviores deinde armaturae alii sclopetis oblongis, alii autem pharetris et lanceis brevioribus sunt armati: et utrique loriceis induti, atque communi nomine Cosaci appellati. Pedites vero, alii vocantur Haiduci, qui sunt e Polonia, aut Hungaria conscripti: alii Cosaci Zaporovienses, qui e partibus Russiae vicinis Scythiae, ultro nomina dant militiae, et ducem suum proprium disciplinamque castrensem habent. Omnes autem isti, frameis incurvis, seu acinacibus, et sclopetis oblongis in prælio utuntur: nisi quod illi priores uniformi vestium colore a Rege donantur: isti, rudi panno recti, equos singuli fere atque currus habent, quibus deinde castra sua muniunt, et in præliis loco aggeris aut sepimentorum, contra potentiam hostis utuntur, (sed hæc sufficienter in Equite Polono ad Urbanum VIII. Pont. Max. perscriptimus) proque occasione et necessitate, partim in equis, partim pedites pugnant: partim denique naviculis suis conscensis maria peruolant, et Turcae ditiones infestant. Ut igitur omnis fere equitatus noster, præter servos, e nobilitate

nobilitate est, sic totus peditatus e plebe, præter cohortium duces, & præfectos Haiducorum. Nam Cosacorum Zaporoviensium, uti centuriones, & Chiliarchae, sic & Dux ipse, quem e medio sui eligunt, plebeius est; modo artis bellicae peritus sit & fortunatus, alias deponitur statim, & alter illi surrogatur. Quem sequentes, terra & mari Scythas Tauricanos, atque Turcas assidue bello laceffunt, & maximas de illis sæpissime victorias referunt, adeo, ut iam aliquoties Constantinopoli nostra aetate trepidatum fuerit.

V I R E S.

Poloniae vires & numero & natura sunt tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, nullum vero superet: et si ordo, qui est anima rerum, melior apud nos esset, procul dubio nos, cunctos occidentis populos superaremus. Cum enim ad potentiam et firmitatem cuiusque status, requiratur numerositas virorum bellicorum, abundantia comitum, pecuniarum magnitudo, armorum sufficientia, et frequentia munitionum; nullum prorsus ex prædictis conditionibus, debite et convenienter habemus, quamvis singulas, præ aliis gentibus, excellentiori quodam modo possideamus.

Et quantum ad viros bello aptos, et militiae peritos: certum est, Regem Poloniae, posse ducenta equitum millia habere absque ullis stipendiis, et oneribus publici æarii: quorum quilibet sumptu proprio, vel eo nomine, quod nobilis sit, militare tam diu tenetur, donec vel bellum finiatur, vel a Rege in hiberna omnes dimittantur. In tanta igitur nobilium multitudine, quæ præter armorum tractionem, aliam professionem non habet, quid mirum, si duces bellorum aliunde non quæramus? et optimos imperatores internos habeamus? Habituri multo plures & excellentiores, si virtus vnumquemque, non divitiarum, aut vetustas familiarum, ad dignitates et officia Reipublicæ promoveret: sed quia pauperem esse, vitio seculi probrosum est, ideo pauci in magistratibus præstantes, pauci militia clari: Illaque ingens nobilium equitum multitudo, quam diximus, ob malum Reipublicæ regimen, nullatenus simul convenire contra hostem potest; nam aliter nudarentur provinciae, conterminæ potentibus vicinis, quas utique custodire oportet, cum militem in urbibus præsidarium nullibi omnino habeamus, qui imperum superuenientis hostis aliquo modo reprimere posset, præter paucas cohortes in Russia, quæ excubant a Scythiis. Iam autem hostes undique potentes & parum fideles habemus, Turcam, Scytham, Moschum, Suecum, & Germanicam nationem: quæ licet variis fœderibus, & toties iteratis affinitatibus nobiscum iuncta sit, semper tamen Principes eorum inhiant patriæ nostræ, & in omnem occasionem sunt intenti.

Bene tamen potest, relictis ad custodiam provinciarum aliis, centum equitum millia in castris Rex Poloniae habere: ut & Vladislaus olim Jagellonem, contra Prussicos Crucigeros, ad Grunevaldum habuisse legimus, cum nondum coronæ Poloniae, Prussia, Pomerania, Curlandia, Livonia, atque Samogitia, populosissimæ provinciae, iunctæ fuissent. Contra eosdem Teutones, filius eius Cazimirus, præter Russos & Lituanos, ex sola tantum Polonia sexaginta equitum millia ad Chorniciam duxerat. Huius deinde filius Joannes Albertus, octuaginta nobilium millia, ex Polonia & Russia solum, contra Stephanum, Valachiae Principem collegerat. Frater vero illius Sigismundus I. ex provinciis magni Ducatus Lituaniae, quinquaginta duo millia contra Moschum ad Orsam conscripserat, cum Livonia nondum nostri iuris fuissent, & Curlandia, quæ nunc ad Ducatum Lituaniae pertinent. Itemque centum millia ad Leopolim habuerat, cum in Valachiam moverit, nulla satrapia Lituaniae in commilitium evocata, præter aulicos, & voluntarios, qui ultro Regem suum comitabantur. Similiter eius filius Sigismundus Augustus, paucis e Russia

D d d d d

stipendiarius

stipendiariis, cum Duce *Nicolao Melitia* euocatis, quum in *Livoniam* contra *Teutones Marianos*, *Lutheri* hæresim tum amplexos, expeditionem sumpisset, centum & viginti millia armatorum, e sola *Lituania*, eique adnexis satrapiis habuit. Jam autem nostra ætate, octuaginta millia armatorum bello civili ad *Sandomiriam* censebantur, cum nihilominus potior pars regni quiesceret, nec sumerent arma contra Regem prouinciæ, nisi proceres quidam; e quorum ordine pars maior, aut certe sanior, Regi ipsi adhærebat. Et bello nuper cum *Turca* durante, cum *Divus Sigismundus III.* generalem nobilitatis expeditionem edixisset, vix tres aut quatuor satrapiæ ad *Leopolim* conuenerant, & iam numerus ad quinquaginta millia (cum comitatu regio, qui pedites *Germanos* complures secum mercenarios duxerat) ascendebat: quid si omnes regni prouinciæ, vti fuerat imperatum, conuenissent?

Sed in ista multitudo duo desiderantur, quæ in bellis gerendis maxime sunt nociuæ: celeritas nimirum, & obedientia; quia & tardè nobiles sub signa conueniunt, comitiis primo tot hebdomadas celebratis, sine quibus bellum edici non potest: & difficulter ab æconomia sua, vxoribus, atque liberis diuelluntur, vsque tertium edictum expeditionis bellicæ, praua consuetudine expectantes. Cumque iam ad locum designatum conuenerint, tum se vnitos & armatos animaduertentes, aut contra *Regem*, aut contra *Senatum* tumultuantur. Vel etiam interdum Reges ipsi tardius in expeditionem procedunt, & mora tempus elabi vltro patiuntur, ne vel a nobilitate ob malum regimen exagitantur, vel prætensionibus illorum, cum diminutione suorum reddituum, aliquid tribuant. Vnde incommoda ista Respublica prospiciens, stipendiario milite ordinarie bella peragere consuevit: generalem autem nobilitatis expeditionem, in vltimum tantum casum reservauit; vti, si vel tributa non sufficerent, vel hostis ita potens esset, vt ei resistere conscripto milite *Generalis* belli nequireret, tum ad generalem omnium nobilium expeditionem, tanquam ad vltimum remedium confugiendum putarent. Prout nuper præterito bello *Turcico* faciendum censuerunt; cum barbarus sexcentorum fere millium exercitus in nos duceret, *Generalis* militia cum septuaginta millibus stipendiariis, extra limites regni in *Valachiam* præmissus fuerat, vt eum obuius exciperet: Rex autem in consiliis quasi, ad *Leopolim*, nobilitatem conuocabat, quibuscum supperiatum, præmissis exercitui cum filio ire debuerat. Et si tum celerius, vti decretum erat in comitiis, superuenisset, profecto maiores longe progressus belli fecisset, maioremque sibi ac suis gloriam apud posteros parauisset.

Quo autem in eiusmodi expeditiones paratior nobilitas fieret, statutum est iam dudum publico comitiarum decreto, vt prima post *paschatis* festum *Dominica*, in singulis satrapiis lustratio in armis fieret, & quisque *Palatinus* suorum prouincialium nomina in tabulas referret. Quod tamen, æque vt & alia instituta patriæ, aut penitus negligitur, aut certe neglectum peragitur, pœna in delinquentes valde leui assignata.

Sic pedestris quoque militia *Augusti* Regis inuenio, tam ex urbana, quam e pagana plebe delecta, fere iam euauit, & vix aliquot centena tantum numerantur, eaque nullius frugi, qui quindecim millia superare debuerant. Reliqui omnes, avaritia præfeſtorum, censum exsoluere iussi, & rusticis laboribus adscripti, cingulum militare deposuerunt. Stipendiis nihilominus conscriptos, egregie sese in bellis gessisse vidimus; & famem, sitim, æstum, frigus, laboresque castrenses, multo fortiori animo pertulisse obseruauimus, quam aut *Hungari*, aut *Germani*, qui aërem nostrum pati non possunt, & vel diffugiunt, vel moriuntur. Quod si Ordines regni vellent serio curam rei bellicæ iniire, possent absque omni dubio ducenta & amplius, præstantissimorum pedum millia, e pagis & oppidis deligere, quibus vel maximo hosti patriæ pos-

sent

sent facillime resistere. Experimentum habemus in *Cosacis Zaporouienſibus*, qui omnes rustici sunt, e pagis atque oppidis nostris collecti, & nulla literatura præditi: nihilominus tamen in castris suis veterum *Romanorum* disciplinam habent, fortitudineque bellica, & rei militaris peritia, nulli in mundo nationi cedunt. Quibus si e toto regno delecta iuuentus adiungeretur, & sub præfeſtis atque *Chiliarchis* nobilibus, in arte militari exerceretur, nullus penitus in orbe Christiano Monarcha, pares Regi *Poloniæ* vires in suo regno haberet.

De comiteatu vero non est dubitandum, quin tantam in bellis multitudinem Rex *Poloniæ* alere possit, cum sit cuique manifestum, Regnum *Poloniæ* posse alia duo similia regna, prout ipsum est, non modo frugibus, sed & carnibus, & alio campeſtri sustentare. Nihilominus nos *Poloni*, in qualibet expeditione bellica fame laboramus, atque sepiſſime res iam ad finem perductas, propter comiteatum penuriam turpiter deserimus. Quod totum procedit ex socordia præfeſtorum belli, aut potius Reipublicæ Ordinum, qui dum aliquorsum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de comiteatu prouident; sed quod cuique militi fors offert, id rapit transitu, & postea sese cum equis & famulis in castris sustentat. Fame vero oborta, aut morbis passim omnes intereunt, aut nolunt obedire Ducibus suis, & dilabuntur. Quod si vero Respublica primum ibi de comiteatu prouideret, quo exercitus mittere vellet: & comiteatus ille, ob abundantiam rerum omnium, paruo certe constaret, & expeditionem propositam facile ad finem optatum deduceret.

Iam autem quoad pecuniam, parata illa in ærario nusquam reperitur, sed tum demum, cum bellum per comitia edicunt, prouincialibus imponitur, vectigaliaque diuersa bello finiendi sufficiens ientia statuuntur. Sed & hæc ipsa, vel tarde conferuntur, vel non ex integro in ærarium inferuntur, potior pars priuatorum cupiditati cedit. Quæ si paulo ordinatius colligerentur, atque etiam tum, cum bellum nobis nullum est, moderate imponerentur, & asservarentur in promptuariis: profecto & exercitus nostros celerius in hostes educeremus, & militem ipsum obsequentiorem in bellis haberemus; qui, dum avaritia gubernantium stipendia sibi resineri vident, facile in perniciem patriæ coniurant, quod iam sepiſſime sumus experti. Hoc tamen vel maxime Regem *Poloniæ* in bellis iuuat, quod *Proceres Regni*, & quique nobiles ditiores, soleant integras equitum cohortes & alas, sumptu suo proprio, in castra adducere, vel solius patriæ amore. Pauperiores vero plures vna collecti, ducem sibi virum aliquem strenuum eligunt, & vltro sine stipendiis, belli imperatorem sequuntur, ob id ipsam voluntarii appellati. Quod ipsum & *Cosaci Zaporouienſes* faciunt, interdum ad quadraginta millia pugnatorum collecti.

Quod arma autem: Hæc quisque sibi priuatus curat e *Germania*, aut aliqua alia gente vicina portari; quia Rex aut Respublica nullum armamentarium publicum habet. Sunt tamen aliquot in locis repositoria tormentorum maiorum, nuperrime a Serenissimo Rege *Vladislao IV.* instituta. Sed pluræ multo & ordinatiora ciuitates habent: itemque nobiles nonnulli & *Proceres Regni*. Qui, cum bellum edicunt, & ipsi amore patriæ in bellum eunt, & tormenta secum maiora, adhibitis omnibus necessariis conducunt. Rex autem quum nullas munitiones magnas habeat, quas armis providere deberet, quocunque expeditionem sumit, habet facile armorum sufficientiam, aut a ciuitatibus ditioribus, aut e suis armamentariis, quæ sparsim pluribus in locis parua ab antiquo sunt ditata. Cumque & *Polonia* ipsa non sit metallorum indiga, & *Germania* quæ illis maxime abundat, statim in vicinia sit posita, non difficulter paratur, quod belli exigentia postulat, magistris artis fusoriæ, in regno existentibus.

Quantum deinde ad munitiones & fortalitia: candide fatendum est, illa omnino in *Polonia* nulla existere, præter aliquot castella priuatorum: idque spar-

D d d d d 2

sim

sim per prouincias & regnum, ut est *Zamoscium, Lancutum, Zbarasum, Nesuicia, Lachouicia, Medirecia, Dubna*, aliaque minutiones populationes.

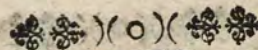
Ceterum tamen facile potuissent excitari plures, si Respublica in id operam suam intendisset, siquidem & lapidis & calcis, & ferramentorum atque lignorum copia ubique maxima, in *Polonia* reperitur. Quum autem non simus cupidi aliena inuadendi, nostra facile vel pectoribus nostris tueri possumus, prout & hactenus tutari sumus, aperto potius Marte cum hoste decertando, quam vel propugnaculis sese includendo. Sic *Germanos* saepius patriam nostram inuadere conantes, pectoribus nostris repulimus. Sic *Turcam* cum tota sua potentia venientem reiecimus. *Moschum* non tantum reudimus, sed totum etiam eius imperium multoties peruastauimus. *Scythas* frequentius *Russiam* incurrentes, notabiliter castigauimus. *Valachiam, Moldauiam, & Bessarabiam* etiam priuati multoties depulati sunt, & Principes illis pro suo arbitrio imposuerunt.

Restat solummodo *Succus*, quem & olim & nuper acie quidem semper deuicimus, eicere prouincia omnino non potuimus; partim quod sociordia quadam, ad expugnandas munitas vrbes non sumus apui; partim quod haereticis illi passim fauentibus domesticos proditores euitare nequeamus: partim quod prouinciis illis sacratorum virorum possessioni semel dicatis, non sit prosperum penitus, profanos homines iterum frui: partim etiam, quod exardescere vitio saeculi, hominum cupiditate, minus publicis rebus modo sumus intenti, quisque nostrum priuato commodo studeat, ex quo procerum assidue discordia, nobilium inobedientia, auiæ suspensiones, Principis contemptus, rerum neglectus passim. Partim denique quod Numinis iræ difficile nos sit contravenire; quæ ob tot scelera publica in patria nostra impunita, hoc, quem minimi semper faciebamus, hoste nos punit, & quasi publica hac castigatione ad resipiscendum benigne impellit. Sed o macro Domini, quo usque non requiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & file! Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis; ut des nobis finem & patientiam: & invocabimus te, & viuemus. (132)

(132.) Quæ a *Starouolski*, ad nostra usque, temporibus, in *Polonia* mutata sunt, vix opus est, ut annotemus, cum & neminem litteratorum ea fugiant, & infra a scriptoribus recentioribus ea ipsa dicantur. Iam non illa *Liuonia* pars ad *Poloniam* pertinet, quæ regis *Vladislai IV.* tempore pertinuit. Iam non tres *Polonia* habet clientelarios, quos *Vassallos* vulgo dicant, sed tantum vnicum, *Carlandiam* ducem, nunc *Serenis-*

simum *CAROLVM, AVGVSTVM III.* indulgentissimi patriæ patris filium dignissimum.

Quæ *Starouolski* de ingenio *Polonorum*, de victu & vestitu, de nobilitatis prærogatiua, de legibus & statutis, de opibus, militia & viribus *Polonia*, & bona & mala, æqua sinceritate, dixit, ea ad veritatem dicta sunt omnia, adeo, ut quæ plurima & nunc vera sint, & verendum, ne omnia vera maneant in posterum.

XII.

ANDREÆ SWIECICKI (133)
Notarii terræ Nurensis
DESCRIPTIO TOPOGRAPHICA
DUCATUS
MASOVIAE.

ILLUSTRISSIMO & REVERENDISSIMO
IN CHRISTO PATRI AC DOMINO DOMINO
STANISLAO LVBIENSKI
DEI & APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA EPISCOPO
PLOCENSI, DOMINO
ATQVE PATRONO COLENDISSIMO.

Escriptionem *Masovia*, quam pater meus, geographorum in hoc seculis vestigia, concinnauerat quondam, & quæ hac usque delituerat in obscuro, nunc primum in lucem profero, ANTISTES ILLUSTRISSIME. Præclarum enim arbitror, banc regionem, quam nullus exterorum hactenus, nostrorum perpauci, idque breuiter admodum attigerint scribendo, (præsertim, cum & vera religionis luce quam pridem illustrata sit, & omnibus virtutum & humani cultus ornamentis floreat, quæque & imperii amplitudine, & rerum omnium affluentia, nulli prouinciarum in hoc regno cedat) non cognitam modo, verum oculis plane subiectam, remotioribus quoque gentibus effecisse. Quod vero in tuo potissimum Nomine adparere eam voluerim, ex decursu sermonis mei colliges, clareque leges. Virtutis atque pietatis vnicum specimen es, sapientiæ laude quam maxime flores, Episcopus præterea es cuius prouinciæ: nonne tibi igitur, tam Heroi præstantissimo, quam alii cuiquam, opus istud offerre æquius est? Multis præterea, quæ prouinciæ hanc, quæ totum *Poloniarum* orbem illustras ornamentis, cumulas beneficiis. In victas siquidem illius res gestas inuicta tua facundia, imo oculi

Eee eee

(133.) *Andreas Swiecicki*, vir doctus, filius suus *Nicolai de Swieice* ex *Anna Nostowska*, sorore episcopi *Plocensis*, *Andree Nostowski*, cuius vitam idem scripsit, quamque filius eius *Sigismundus*, *Varavia* anno 1637. in 4to impressam edidit, hanc autem topographiam *Varavia* anno 1634. imprimi curauit, quæ editio ita rara, ut nemo fere litteratorum eam viderit. Niesiecius in articulo *Swiecicki* dubitat, an ea typis exscripta fuerit, sed extat

hæc editio impressa in Bibliotheca illustrissimi supremi regni *Mareschalci Bielin* comitis. Inter quinque fratres fuit noster *Andreas* quartus, quo vero anno natus, quoque denatus, ignoramus, ut ceteras vitæ eius res circumstantes. Nullus enim scriptorum, præter *Niesiecium*, fecit auctoris nostri mentionem, neque filius *Sigismundus*, ea, quæ vitam patris attinent, memoriæ prodidit.

culi instar, ut qui non ex sermone vel narratione aliorum pendeas, sed ipse omnia habeas comperta, longo usu iis cum interfuisti, tum praefuisti, mandas literarum monumentis, atque persaepe nutantes eius res, subleuas atque sustentas, prudentia Tua & consilio. Quocirca vel hac saltem ratione, patriae communis nomine debitam Tibi gratitudinem testari, non iustum minus quam pium iudicavi. Muebant me quoque in hac parte ornamenta prosapiae Tuae, quae equidem & rara sunt, & nescio, an unquam antebac in Polonia audita. Siquae tamen? ut vetustiora eaque celeberrima etiam, utque pientissimos Parentes Tuos, quibus nil sanctius, devotius, iustius, ne dicam feliciter (tot enim & tam illustrium natorum esse genitores inusitatae prorsus felicitatis est) vidit atque novit patria nostra, praeteream, an rarum & magnum non est? vos quatuor Germanos fratres, simul & semel esse Antistites, idque praecipuos, Te nimirum Plocensem, illum Vladislaviensem, simul esse vobis in senatu collegas, prudentia & auctoritate praecipuos; Alterum deinde de fratribus Tuis insigni praelatura functum, tum etiam utriusque vestrum auspiciis, velut alis duabus suffultum, ad eandem amplitudinem tendere, alterum vitae religiosae suscepisse instituta, ac Jesu Societati dicatum conspicimus. Soror porro germana, Virgo vestalis est. Abbatissa omnibus disciplinis honestis impense imbuta. Rarum certe! Neque haec ideo, ac si essent ignota, commemoro, verum ut agnoscam tanquam divina. Multa quidem alii atque divina, plerumque etiam ultra humanum fastigium de aliis predicare solent, ac in illis admirari; ego quod ad te, in his dumtaxat, quae sunt rara, acquiesco; & quae luce clariora. Ceterum quando quidem provincia haec & divini ingenii Tui monumentis, & divinis istis ornamentis, tum etiam perpetuis beneficiis illustratur, decoratur, cumulatur; æquum itidem est, ut opus hocce, de eadem nempe, quod b. m. pater meus olim concinnauerat, famae, gloriae, sapientiaeque Tuae splendore adornatum in lucem prodeat. Modo illud aura favoris Tui prosequaris, procellas quasvis lioris ab eo propulsaturus. Vale Sitnia IV. Nonar: Junii, anno a partu virginis M.D.CXXXIV.

TUAE ILLUSTRISSIMAE CELSITUDINIS

Obsequentissimus Cliens

SIGISMUNDUS SWIĘCICKI, Auctoris Filius.

SIGI.

SIGISMUNDUS SWIĘCICKI

Auctoris Filius.

Lectori Salutem.

Quæ hoc in opere tenuioribus notis sive literis occurrerint, Lector optime, a me adiecta sunt: non ostentationis alicuius gratia, neque laudis ambitione. Quæ enim laus e re tam exili expectanda est, vel etiam evenire potest? Neque me latet, quam esset impium, paternæ eruditioni atque ingenio, meum præferre velle. Non ea vis animi, illius vel minima quæque sunt mihi eruntque perpetuo gratissima, imo pro sacro sancto. Quid tandem causæ sit (dicet quispiam) quod in his desudarim? Cum pater meus, quæ notabilia videbantur, cmiserit, vel illo superstiti nondum extiterunt, quædam, etsi erant, nunc vero vel nullum vel parvum eorum vestigium appareat: idcirco quædam supplevi, quædam elucidaui, alia reieci consulto, nonnulla obscuriora declaravi succincte paucisque; eorum alia ex gravissimis scriptoribus excerpti, alia sapientum traditione hausi, cætera magistra experientia aliquando consecutus sum. Quemadmodum autem paternæ gloriæ invidere vel quidpiam detrabere, piaculum esse reputo, sic contra, vera prosequi, laudis existimo. Vale.

TOPOGRAPHIA SIVE DESCRIPTIO MASOVIAE

Masovia regio, Polonici regni pars, a meridie & occidente Polonia clauditur, ab oriente Lublinensem oram & IAZYGAS tangit, ab aquilone vero Prussiae vicina est. Fuit Masovia ante Slavorum aduentum inculta & deserta regio, sed postquam Vandali, relicto patrio solo, ad quærendas novas sedes profecti sunt, tum demum vereres Sarmatae ex abstrusis boreæ regionibus progressi, non Masoviam modo, quæ ad utramque vistulæ ripam patet, sed et latos ad occidentem campos, deletis Vandalorum reliquiis insedere. Tempestate Mæstonis Regis, Sarmatia omnis publico consensu, Christianæ religionis instituta suscepit, tum primum nostri homines perspecto vicinarum gentium cultu, apertos latæ Hungariæ agros colere & ædificare cœperunt. Sunt qui existimant, eam gentem, priscis forte MASSAGETAS, ut sentit SARNICIUS lib. I. annalium p. 14. & HAMATOBIOS fuisse, & inde sensim corrupto vocabulo in MASOVIORUM nomen abivisse, sed quo argumento id factum velint, non videmus. Nos certe, qui recentia, ob idque certiora testimonia, quam subtiles coniecturas, sequi malimus, dicimus Masoviam quingentis plus abhinc annis sic vocari cœpisse, eo ipso tempore, quo CASIMIRO monacho in Gallias malignitate RIXÆ matris relegato, Sarmatica gens sine Rege fuit. Fuere enim, qui ambitione superbiaque cæci, comparatis factionibus, regium nomen per interregnum ad se attraherent, & recens adhuc erat duodecim virorum memoria, qui extincto quondam unius principatu, quum Rempublicam auare & insolenter administrassent, oppressa obiter popularium libertate, pro æquitate optimatum, tyrannorum mores inuexerant.

Eee eeez

Ea

Ea dominandi spe illecti nonnulli, occultas primum manus congregare, debiliores partim metu, partim promissis oneratos sibi adsciscere, ad extremum patriam loco prædæ habere. Tyrannorum facile primus fuit MASOS in agro Plocensi clientelis & opibus potens, qui cum redeuntis ab exilio Regis voluntati diffideret, & quæsito impotentibus armis dominatu excludi iniquum arbitraretur, comparato magno exercitu obuiam Regi profectus est. Sed MASOS, qui CASIMIRUM intra religiosorum septa educatum, ut imbellem contemnerat, ubi ad manus ventum, resque cominus geri cæpta est, victus & profligatus, intenta fuga Prussos periiit, quem Prussi amice excepere, & non solum profugo, fugæ receptum, sed valida etiam auxilia ad recuperandum regnum præbuere, quibus acceptis MASOS, & maioribus etiam a barbaris IAZYGIBUS impetratis copiis, quum prædando & hostiliter agendo, CASIMIRUM insolentius laceggeret: ingenti edita strage secundo victus est. Pauci victorum & persequentium Sarmatarum manus evasere. MASOS autem, quum perditis rebus, ad barbaros iterum profugisset, captus abiis, & ignobili supplicio adfectus, perfidiæ pariter & intempestivæ ambitionis pœnas dedit. Exinde regio illa, quam MASOS dominatu complexus erat, Masovia nomen accepit. Mansit Masovia sub imperio Piastidarum, ad patrum usque memoriam. Sed e multis regulis, qui genti præfuere, memorabilis in primis fuit CONRADUS Priscus, qui CASIMIRO CRISPO genitus est, & BOLESŁAI KRZEWOSTI clarissimi bello paceque principis nepos, PIASTI Regis Parentisque iam Poloniae, genus ad nostra fere tempora propagavit. Cum regulorum Sarmatiae opibus esset amplissimus (nam supra Masoviam, Siradiensem, Lanciensem & Kujaviensem imperio tenebat) continenter cum finitimis Prussis bella gessit. Magnæ quoque tum vires Prussorum erant, præter ea regio inaccessa paludibus, impedita silvis, ab omni externa iniuria barbaros tutabatur, quum ipsi notis tramitum diuortis, improrise erumpentes, in omnem Masoviorum agrum ferro & incendiis impune desæuerent. Sed eos tandem CONRADUS virtute CHRISTINI Liligeri, inclyti bello ducis, intra patrias paludes cohibebat. Hic ille est CHRISTINUS, qui auspiciis LESCI & CONRADI fratrum, profligato & cæso ad Zävichostum Romano Roxolanorum bellicosissimo Rege, memorabilem victoriam reportavit, scilicet ut virgente mox invidia, e tantæ felicitatis fastigio præceps daretur: Conradus enim, siue quod tantæ victoriæ decus Christino adscribi ægerime ferret, invidia corruptus, siue Ioannis Andreae sacri viri assentionibus deprauatus, Christinum insontem occidi iussit, mox pœnitentia ductus versoque in consultorem odio, Andream quoque, nihil ipsius dignitatem reveritus, impio & maximo crudeli supplicio, si religionis nomen spectetur, latronum in morem strangulari iussit. Concussit id immanis Tyranni scelus, omnem sacri nominis ordinem, vnoque in primis Petro Gnesnensi Archiepiscopo adnidente, Conradus diris deuotus, totaque ipsius ditione ab sacris cessatum est. Nec eam ignominia notam, Conradus non dubia religione tactus, ad seque ipsum rediens, dissimulanter tulit, & ita Archiepiscopo satisfecit, ut & patrimonii parte spoliatus, & vicinorum Prussorum iniuriis expositus, geminati parricidii pœnas daret. Siquidem Prussi ita deinceps Conrado graues fuere, ut is, quum nec animi per se nec virium satis haberet, ad imploranda auxilia externa confugere cogeretur. Evocavitque subsidio Marianos milites Germanici generis, qui tum a Saracenis Syria undique pulsus, novas & ipsi sedes condendæ coloniae quærebant, sed qui a Conrado acciti agroque Culmensi & Dobrino donati, auxilio Polonis venisse videri volebant: postquam diuturno bello victis subactisque barbaris Prussiam omnem late perdomuissent: ex lato rerum successu in superbiam lapsi, in Polonos ipsos & Masovios infesta arma verterunt, tanta animorum insania, ut quamdiu alternante utrinque fortuna cruentissime certaretur, Polonique ex sociis & beneficiariis hostes actos indignarentur, non nisi cum excidio Mariani nominis, optata pax adfectis fidesque Sarmatiae rebus parari poterit.

Post

Post Conradum inter liberos ipsius Regnum partitur. Casimiro ad veterem Cuiaviae Lanciæq; dominatum, Siradia etiam accessit. Semovitus eâ tantum, quæ peculiariter Masovia nomen retinuit, potitus est. Verum Casimiro inter numerosam sobolem fuit vnus Ladislaus, Casimiri Magni pater, qui vel hoc vno maxime memorandus atque inclytus habetur, quod infestæ fortunæ nunquam cesserit, vnusque rem Polonam prodigiose regulorum multitudini obnoxiam, ob idque distractis viribus labentem, ad vnus nutum, & regimen iterum reuocaverit, egregio quidem auspicio, postquam Casimirus filius & Ludovicus Hungarus ex filia nepos, mox autem Iagello Lithuanus, Ludovici gener, ægre coalescenti imperio accessione fortissimarum gentium, tantum quantum nunc videmus, roboris atque splendoris attulissent. Semovitus alter e Conradi filiis excursionem quadam a Lithuanis oppressus & cæsus periiit. E cuius posteris ii maxime insignes exitere: Semovitus nempe Plocensis atque Ravensis princeps, qui ducta in matrimonium Alexandra, Iagellonis Regis sorore, acceptoque simul dotali iure Belzensis regionis dominatu, multiplici liberorum prouentu felix apparuit.

Filiam vnâ Cimbaream nomine, Ernesto Austrio, Norici Regulo, in matrimonium collocavit, quæ peperit Fridericum tertium Cæsarem, magnorum Regum atque Imperatorum progenitorem. Ex filiis etiam vnus Alexander purpurei galeri honorem promeritus, idem Aquileiensis Patriarcha & Tridentinus Aristes fuit. Alter cui Ladislaus nomen erat, in imperio patri suffectus est, quod reliquis fratribus in celibatu morte absumentis, neminem ipsi paterni dominatus æmulum fortuna excitasset. Ladislaus vero moriens cognominem sibi filium vnum, atque iterum alterum Semovitum reliquit, quos iuuentæ vigore, & multarum virtutum laude florentes, Gothardus Ribinius, homo multis ipsorum beneficiis obstrictus, sed ingenio malo perfidiosoque, conceptis temere quibusdam suspicionibus veneno fustulit. Inde grauis controuersia inter Bolesłai patruelis liberos & reges Poloniae orta est, quam virique decedentium sine prole regulorum hæreditatem ad se pertinere æquo iure æstimarent. Lis eum euentum tulit, ut recepto Belzensi in Russia, Ravensi in Masovia agro, Polonus in Plocensi, haud grauatim iure suo cederet, potitusque est Ioannes, Bolesłai Warsaviensis filius, Plocensium principatu, quem tamen paulo post sine liberis decedens, uti in fati erat, Polono regi reliquit.

Cætera Masovia a Conrado Ioannis fratre ægre retenta. Intentarat enim ipsi quoque litem Ioannes Albertus Rex, quod tribus sine prole Conradi fratribus sublati, secundum beneficiarii iuris formulam, Rex ipse hæres esset. Sed amice deinde res est transacta, quum Conradus recepisset, post mortem suam omnia Regi cessura, excepto Cynensi territorio, in quo duobus Conradi filiis in spem Regni antea susceptis succedendi ius concessum. Ferunt Conradum conspiratione quorundam Procerum suorum circumuentum, tam indignas nomine & auctoritate sua condiciones pacis accepisse. Iam enim Masovii acerbioris Principum suorum dominatus pertæsi, occasionem circumspiciebant, qua feruitutem excuterent, ut tunc opportune accidit. Cum Conradus Radziminium fortem virum, & tum inter Masovios opibus & belli gloria nemini secundum, extum omni fortuna spoliasset, insolenti iniuria perturbatus, ad Albertum, uti supremum Regem confugerat: publicoque in concilio, cum detegendis Conradi vitiis, tum Sarmatiae exaggerandis suis & popularium suorum calamitatibus, ingentem Conrado inuidiam conflauerat. Erat enim Radziminus tum ipsi Regi, tum Principibus Polonorum notus, quod eum virum fortem nuper bello Valachico quingentis Masoviis equitibus profectum cum multo maioribus hostium copiis longe omnium acerrime dimicasse meminerant. Hæc prægrauabant Conradi gratiam, ita, ut

Fff fff

senatus

Divisio inter
Conradi libe-
ros.

Semovitus
Plocensis &
Ravensis Prin-
ceps.

Gothardi Ri-
binii perfidia.

Ioannes Plo-
censium prin-
ceps.

Radziminus
fugit ad Al-
bertum Re-
gem.

senatus consultum feuerissime percriberetur; quo Conradus fraternis ditionibus abstinere iubebatur.

Conradi iracundia erga Albertum.

A maioribus natu accepimus, Conradum cum ipsi legatus regius, senatus consulta recitasset, ut erat iracundia præceps, tacto gladii capulo in hæc verba prorupisse, ut diceret: Albertum imprudenter & inique facere, quod sibi contra mores & instituta omnium gentium, certissimæ hæreditatis iura præriperet, proinde si absque exercitu rem experiri vellent, se optimæ causæ consilium, cui etiam Dii immortales fauere conuenissent, paribus armis & singulari certamine cum ipso depugnaturum, fortuna iudice, non dubii iuris controuersiam nobili victoria, vel generosa saltem morte, finitum: Dictis lachrimas adiecit, dira capiti ipsius atque adeo Jagellonio nomini imprecatus. Hæc tum verba cum risu potius quam indignatione excepta fuere, ut facere mos est iis, qui maledicta eorum obaudiunt, quibuscum iniquius agant. Cæterum Conradus extremum sibi vitæ diem adesse sentiens, conuocatis proceribus, liberos ipsis suos commendauit, singulos obtestatus ut fidem eis constanter seruarent, neque aliunde quærendos Reges arbitrantur, donec superesset stirps sua, cuius mite imperium tot sæculis maiores ipsorum pertulissent; atque ita tranquillo animo sacris Christianis rite procuratus, Osee in vico, ad quem libenter venationum causa secedebat, mortem obiit, in regni liberorumque tutela, Annam uxorem relinquens. Ea fuit illustri loco apud Lithuanos nata, Georgii Rádiuili germana soror, Conradoque iam his viduo, qui e prioribus tam virilibus, quam femininis sterilitate damnatis matrimoniis nullos liberos sustulerat, melioribus auspiciis nupsit, cum binos regiae indolis mares, totidemque puellas insigni fecunditate peperisset. Hæc tum summa æquitate iura reddebat, & virili plane animo ad omnes regni partes intentos oculos habebat, prorsus non poenitendi Regis officium implens, si fera indomitæ gentis ingenia placabilitate potius & mansuetudine, quam truci feueroque imperio regi didicissent. Itaque non diu Masouii muliebri imperio tulere, idque eo magis, quod Annæ pudicissimæ alioquin feminae, intemperantis vulgi dicacitas famam proscindebat, quasi ea Zaleuio inter Masouios proceres subscripæ promissæque comæ, & rosei vultus decore conspicuo, familiaris quam tantæ fortunæ feminam Principem deceret, vteretur. Ideoque facta tumultuaria manu, frustra Deum, atque hominum fidem implorantem, cum impuberibus filiis ipsoque Zaleuio, in arce Masouii obsederunt, fortes viros mulieribus parere, indignum esse, principes suos Regno non matris gynæceo debitos, inconditis vocibus dedi sibi clamitantes, in eo tumultu dum vtrinque missilibus certatur, parum absuit, quin alter e regulis sagitta, in incertum immissa, percuteretur. Mox interuentu quorundam Procerum seditio compressa est, recipiente scilicet, se filios, si ita optimatibus videretur, ad principatus administrationem admissuram, modo ab armis discedatur, & ne ea, quæ ab se bona cum gratia impetranda essent, per vim extorqueantur. Dudum iam antea Alexander Sarmatiæ Rex, benigni clementisque ingenii Princeps, mitigata fraterni decreti acerbitate, & correctis fœderibus, uti magnanimum & liberalem decuit, Stanislao atque Iohanni impuberibus Conradi filiis, iis quibus pater regnasset finibus dominatum permiserat, illum etiam imitatus Sigismundus nouus Rex, veræ virtutis studio omnium, qui tum vbiq; fuere Regum clarissimus, insigni benignitate regulorum opes stabilivit, compositis scilicet per Ioannem Laskium Archi-Episcopum Gnesensem Masouia rebus, demandataque reipublicæ Stanislao maiori natu cura, qui iam maturam administrando Regno indolem præferebat. Erat hic modesto ciuili ingenio, nec tamen Martis spiritus & bellicæ alacritatis expers, ut qui præclarum postea virtutis specimen ediderit, quum copias rebellantis in Prussia Alberti Germanicæ militiæ Magistri, Sigismundi partes secutus, iusta acie ad Piliam profligasset. Sed Ioannes, cætera fratri par & eximius, robore corporis longe præstabat.

Princeps Masouia Conradus Moritur. in Osee.

Anna Conradi vidua.

a Masouiis in arce obseditur.

præstabat. Nemo enim ipso validius ingentem teretem palum, & prægrandia saxa iactare, nemo facilius crassos funes & ferreas equorum soleas rumpere, nemo arcum fortius tendere consueuerat. Ferunt eum duplici spina præditum, lato pectore, & toroso habitu, priscorum Heroum speciem retulisse; nisi submissus & repandus nasus totam iucundi alioqui vultus dignitatem, importuna naturæ iniuria defecderat. Vterque certe domestico familiæ cultu, eruditus mundiciis, ipso denique militari apparatu, magnos reges anteibant, ob idque non iniuria in fastigio maiorum suorum, si perfata licuisset, digni videbantur.

Qua florentium fama excitus Aloysius Pechrius, cognomento Nadersbanus, inter Pannonicos proceres dignitate & opibus clarissimus, affinitatem Ducum Masouia affinitas. cum expetiuit, accepta in matrimonium sorore ipsorum Sophia, præcellentis formæ lectissimisque moribus puella, quam Stanislaus frater honoris causa, in Pannoniam cum numerofo & insigni comitatu deduxit. Eo tempore cum mutationem rerum in Masouia nemo expectaret, repente Principes in ipso ætatis flore, immani sororum inuidia concidere. Dum enim iuuenili procacitate amoribus inseruiunt, & intempestiuis conuiujs atque commensationibus vtuntur, maturatione exitio viam inuenerunt. Prior Stanislaus obiit, subsecutus est eum intra decem & octo menses Ioannes frater, & tabifico confectus morbo interiit.

Coniugia causa mortis.

Duplex inde opinio mortis ipsorum fuit: alii ad vini intemperantiam, quo reguli in conuiuio immoderatus vsu fuissent, causam referebant; alii rem ad inuidiam vertentes, iuuenes robore firmissimos, morbo non facile cessuros fuisse adfirmabant, nisi ad maturandam ipsorum mortem veneni vis accessisset. Desflagrauit postea publica infamia, Catharina quædam, palatini Rauensis filia, quam Conrado Oborio nuptam vidimus, quasi ea, ut acius vreret, ad non dubiam perniciem incautos adolescentes amatoris philtis dementasset, scilicet ut amore victi importunæ mulieri manus darent.

Principes Masouia intereunt.

Habite sunt de suspectis quæstiones, & ex iis Iazdonovius eques securi percussus, & femina Catharina huius familiaris, immanis supplicii pœnam tulit. Sæuitum fuisset & in ipsam Catharinam a furente infestaque plebe, nisi metus Regis disuasisset, cuius sub tutela Catharinæ pater, totaque Rauensis prouincia iam pridem censeretur. Nulla enim gens immoderatus regum suorum interitum tulit, idque eo magis mirum videri poterat, quod qui modo Conrado inueteratæ prudentiæ Principi, ægre dicto audientes erant, adolescentes ipsius filios, velut tum primum exuta feritate tanto amore prosequerentur, postquam clementia, & animi magnitudine, & quod conciliandæ popularis benivolentiæ multum intererat, comitate ipsa Conradum patrem, ut natura subausterum, anteissent. Augebat luctum regiae domus orbitas. Familiam enim supra quadrigentos annos in Masouia rerum potitam, extincta virili stirpe, funditus interiisse videbant. Fuere tum, qui crederent, Catharinam altiore consilio regulos lento veneno peremisse, scilicet ut orbis & sine prole mortuis succedentem Regem detestabili officii genere demereretur, sed id insciente prorsus Rege perpetratum fuisse constat. Quid enim absurdius est? quam credere Sigismundum, tantæ pietatis & iustitiæ Regem, qui oblata a Pannoniis, Bohemis & Danis amplissima Regna cum magna contentiæ laude repudiasset, in mortem infantium regulorum consensisse, scilicet ut necatorum mediocri patrimonio cum perenni infamia potiretur. Cæterum ab excessu Masouiorum Principum Sigismundus Rex pacato agmine adueniens, tumultuantes Masouios vna nominis auctoritate sedauit. Non obscure enim Masouii fauebant Ioanni Odrowonzo, Podoliae tum Palatino, qui nobilitate iuxta & virtute præcellens, sororem Principum natu minorem in matrimonio habebat, ideoque præclara hæreditatis nomine adeundi Principatus iura præferebat. Ægre etiam Masouii peculiari Principum suorum imperio, tot sæculis adfueri, ab eo Rege iura petitori videbantur, qui opulentarum gentium imperio positus, Masouiam

Sigismundus
Rex Masouios
suis moribus
vivere permit-
tit.

Prazmouius
Prorex Maso-
viae.

Descriptio
Masouiae.

Vri Masouiae.

louiam nobilitatem infirmis opibus ægre Procerum nomen sustentantem, vel neglecturus vel contempturus omnino crederetur. Sed Sigismundi Regis ea erat animo infusa aequitas, ea sapientia; ut cunctis se vultu & alloquio exhiberet. Itaque Masouios suis primum legibus & moribus vivere permittit, multa præter ea ad veteres immunitates addit, ut gentis studia redimeret, quando non armis victa, sed antiquissimis fœderum iuribus quæsitâ, humaniter tractanda videretur.

Contenderunt postea Masovii a Sigismundo, ut ipsis Augustum filium etiam tum impuberem Principem daret, sed negatum est, certisque rationibus demonstratum: maxime ipsis expedire eundem ut cum Polonis Regem haberent. Itaque regione in provinciae formam redacta, & Prorex cum imperio relictus, qui genti in absentia Regis ius diceret. Primus hunc magistratum gessit Laurentius Prazmouius, idem Prorex & Palatinus Masouiae, eius porro officii tanta erat auctoritas, ut Regis munia obiret, nec alia sententiæ eius vis, quam si ab ipso Rege lata esset, id graue impositum iugum, Masovios, alioqui per se iam seuerioris dominatus impatientes, & paribus ægre parere solitos, usque adeo male habuit, ut postea sub interregno id magistratus nomen publico in concilio lege lata abolerent, nec iustæ eorum voluntati obuiam a Rege itum est.

Palatinis post Regem præcipua apud gentem dignatio, qui numero tres sunt: Plocensis, Cynrensis qui & Masouiae, & Rauenensis; idem in senatu regio loci & dicendæ sententiæ ordo. Secundum Palatinos proxima Castellatorum auctoritas, nam & ii ad Regis consilium pertinent. Præfecti vero, iudices, prætores, finium regundorum iudices, suis quisque in municipiis iura reddunt: præter eos, qui ad iudicia non pertinent, sed in aula ministerium, ab antiquo instituti fuere: Prægustatores scilicet, dapiferi, & eorum succedanei, deinde vexilliferi, quæstores, venatores, siue aucupiorum administri, ad hæc tribuni & scribæ, officiorum honoratorum nomina sunt, quorum munera percensuisse, ambiciosi, mehercules! ingenii videri posset, quando hæc omnia Martinus Cromerus grauissimus scriptor, incomparabili facundia, atque miro ordine persecutus in sua Polonia descripserit. Regionis itaque situm, oppida, clariores pagos, loca insignia, opes, mores, item & studia gentis describemus, a seuerioribus postulantibus, ut a nobis nimis curiositatis rationem ne exigant, totum enim istud ab ingenio & liberali animo profectum est, postquam ea, quæ cum aliquo saltem legentium voluptate, non indigna cognitu viderentur, omittere patriæ amor non permisit.

Masouia igitur multis in locis numerosa est. Ager ferendæ segeti habiles campos ostendit. Alibi ea soli facies est, ut fertilissimis fundis steriles passim arenae interiaceant, sed ubique tamen vel innata fecunditate, vel accuratiore hominum cultu benigne agri sementem reddunt. Omnium frugum copia est, quæ non modo in domesticos vsus suppetant, verum etiam Dantiscum ad nobilem illum mercatum secundis annibus deuehantur, pecorum omnis generis, & armentorum abunde habet, reliquarum, quæ ad vitam pertinent, rerum usque ad vilitatem summa est copia. Venatio multiplex, sed cerui, alces, bisones, non nisi in Sequana silua reperiuntur, in Hectorea vero silua vrorum ingentium greges inerrant. Id vnus Regibus dicatum est animal: eos enim a quopiam alio occidi proposita capitis pœna, fas non est.

Hoc animal priscis temporibus Germaniæ siluis familiare, nullibi nunc (quod sciam) in tota Europa, nisi in his angustiis, Hercyniæ veteris reliquiis, reperitur.

Magnitudine est multo maiori supra nostros boues, forma non absimili, ceterum agilitatis prope stupendæ, ut etiam finum inter egerendum, priusquam terram attingat, cornibus excipiant ludibundi. Pollutas domesticorum taurorum coitu feminas, odor maribus prodir, quas longe ex armentis abigunt, ut

obiectæ

obiectæ rapacibus feris, viuiati generis pœnam pendant. Tanto autem robore pollent, ut sublatum cornibus equitem facile prosterant. Obseruatum est sapius, vnicum marem vrum, prostratis ac proculcatis lupis aliquot, integram victoriam retulisse. Nihil tam expetitur venatoribus quam media & vilis intorta pars frontis (Polonis *Turzywicher*) præsertim si spiranti adhuc vro excindatur: gestata enim a grauidis caruncula, abortibus resistit & facilem partum procurat. Eandem vim quoque zonis inesse putant, quæ resecto in orbem corio morientibus vis detrahuntur; obuium hominem aut feram, nisi irritentur, transire facile patiuntur, irritati furenter sæuiunt. Nec tamen Cæsarem mendacii arguerim, qui aliter scriptum reliquit, fieri enim potuit, ut animal, in illis vastis Germaniæ solitudinibus educatum, occurrentem hominem insequeretur: Nunc vri angusta inclusi sylua mitescent necessario.]

Regio omnis in tres satrapias diuiditur: Masouiensem, Plocensem et Rauenensem.

Earum priorem, a finibus Poloniæ incipientes, describemus. Constat hæc undecim pagis: Cynisco, Varsauia, Zakroczywo, Wyfogrodia, Ciechanouia, Vistsna, & Litua, quibus Castellani cum imperio præsunt: reliquæ, Lomza, Zambrouia, Rozanum atque Nurium minoribus magistratibus parent.

[Hæc Satrapia longe quam ceteræ potentior est, nam quinque & quadraginta millia equestrium familiarum continet, quarum nulla tam egens est, quæ non vnum saltem virum equo armisque insignem præbeat, aliquæ, ut cuiusque census est, plures, nonnullæ etiam integras turmas armant. Peditem urbana rusticaque plebs præbet.]

Is terræ tractus, qua *Radominia* flumen decurrit, Sandomiriensem provinciam tangit, inde secundum vtramque Vistulae ripam, iam tum in boream retorto alueo tendendis ultra Wyfogrodiam protenditur, mox ignobilibus iuvnis a Plocensi distinctus, Prussia primum, dein Iazygibus ac Lucouis semiRoxolana gente includitur.

Ad Radominiam in ipso Poloniæ aditu *Glovaczovia* iacet, Lezencii Capitonis, conditoris sui memoria celebris, qui bello Dux fortis *Vitoldo* in Asiatica expeditione comes fuit. Arx ipsa Lezennicia non longe abest, natalis illius locus, [Secundam hæc loca claritatem accipiunt a *Ma-* Lezentio fortunæ & animi bonis, longe ornatissimo, hic vris Hierosolimæ ad ipsum Christi servatoris sepulchrum rite persolutis, dum Italiam repeteret, tædio diuturnæ navigationis confectus, ad Zacynthum interijt] Inde cum Piliciam amnem petueris, Bialobriga primum paruum oppidum, postea *Pribisewum* & *Wyszemirzyce*, quæ Abbati Plocensi parent.

Mox *Warka* occurrit ædificiis atque incolis oppidum frequentissimum, totus hic pene ad Piliciam tractus feracibus hortis constat, & vicinis oppidis ingentem vim cucumerum, ceparum, & omnis generis olerum, præbet.

Warka ipsa innumerabiles optimorum opificum familias habet, templa item sex, septimum augustius cum canobio cucullatorum sodalium Dominicani, in quo Troideni et Semouiti Masouiorum principum, Annæque item, quæ Vitoldi soror fuit, sepulchra visuntur. Ab eo loco sex fere millia passuum *Pilicia* amnis pulcherrimus præterlapsus *Ostrolëkam*, pagum, sedem a loci amenitate & musis ipsis dignam & studiis nostris accomodam [huius pagi hæreditas cum *Margaretha Vistellia* auctoris coniuge, charissimæque matre mea, in Swięciciam Domum transferat: nunc vero discordia, an prodigalitate dicam, quorundam fratrum meorum haud scio, in aliam familiam deuenit] multis moletrinarum aggeribus fractus & strangulatus, violentius, quam si libero cursu flueret, in Vistulam prorumpit, & ad multum spatium, innatum aquæ nitorem retinet, donec victus et mole aquarum Vistulae oppressus victoris fluminis colorem induat. At collis, qui pago adiacet, lato magna

Ggg ggg

parte

Diuisio Maso-
viae.

Cynisk.

Glovaczow.

Przybyziew.

Warka

Ostrolëka.

Czerk.

parte anni pabulo viret, manatque ab eo perpetua scaturigine limpidissimus fons Calirhoë, vîbus meis feruens, qui strepente aquula in subiectam paludem effunditur, & inde vti cæco absorptus cuniculo nusquam exitum inuenit. Cyrscum septentriones spectat, nobilissimus quondam Masouiae ciuitatis pagus & antiquorum olim Ducum regia, nunc obscurum oppidum.

Gostin.

Nil in eo admiratione dignum videtur, excepta arce, non tam munitioibus quàm vetustate ipsa admiranda, ea triplici turri a longo interuallo conspicua, sublimi e colle, Vistulam pleno amne descendente, vltioreque in ripa latissimas ostentantem siluas despectat, sub colle vinea est, studio Bonae Reginae plantata & excolta. Ad occidentem solem hortos oppidani habent eximiorum fructuum pro ratione Sarmatici cæli feraces. Introrsus recedit Gostinium nulla re insigne, nisi forte in numero nobilioris artificii ponas, quod incolas habet fere omnes cribrorum egregios opifices, ea partim e fetis equinis in telæ modum detexuntur, partim detractis maceratisque tilliæ corticibus argute plicantur: ad excernendos furfures pistoribus expetita. Penetrant illi difficilimis iuneribus ad Pannonios vsque Mæstos & Triballos, magnoque distractis vilissimæ notæ mercibus, auro dites in patriam redeunt, multa in illis gentibus percunctando & speculando cognita referentes, quæ alias magno exploratorum periculo discerentur.

Grodziec.

Hinc Grodecia VIII. millibus passuum abest, Cracouiensi viæ imposita, lateritiis aliquot ædibus ornata, & templo item non ignobili. Oppidani quod flumine ad exercendam mercaturam carent, vni opificio se populariter dedunt, chordasque subtiles in vsum testudinum, ex tenuioribus arietum intestinis arguta manu conficiunt, quæ demum in remotissimas regiones distrahuntur. Cynense territorium a Rauensi Mogilnica paruis amnis determinat, a Varſauiensi leziora, sed vltra Vistulam aliquando latius patet, vocatur illa regiuncula Poleſe, quod excisis siluis non pridem coli cœperit.

Fluminum
sunt nomina
Mogilnica &
Ieziora.Garuolin.
Latovice.

Oppida habet: Garuolinum, frequens alioqui & optimæ cereuiſiæ prouentu clarum ac Latoidem ad orientem Cyrſco opposita: in quorum circuitu longe lateque fertilissimus patet ager, rigatur duobus amniculis Wilka & Sphydro, qui opportunis locis lacubus excepti, angustisque demum canalibus erumpentes, frumentarias agunt molas, & vario piscium genere abundant. Non procul inde sunt Kozlouia arx cum Parisopoli, piscosissimis vndique stagnis præcincta, & Sebastianoua: quam Sebastianus Branicius Poseniensis Episcopus ab se conditam, de nomine suo appellauit. Magis recedunt Kasseum & Serocinum, neglecti procerum Masouiorum pagi, propior est Cyrſco Kolubella, Sphydro late restagnanti imposita. Miſcum paulo remotius est populosum iis locis oppidum, & duabus nobilium procerum regis memorandum: ab eo distat Laurentinum VIII. mill. pass. & Ofſecy cum in via Cynensi ingenti saltu vndique cinctum. Id nulla re magis est memorabile, quam quod in proximo spectatur viuarium transuersis perticis vndique permunitum: quod antiqui Masouiae principes, immisis eo ceruis & damulis, ad voluptatem instituere: labitur per viuarium riuulus argenteo nitore pellucidus, qui ne frigidissimis quidem anni temporibus in glaciem concreſcit, cum vel maximis æstatis feruoribus gelidus omnino perhibeatur, faciles passim ascensu ripas sitientibus feris ostentans. Pro tenditur hinc ingens silua, quæ ab ingressu Masouiae, secundum Vistulae ripam ad Naruam vsque flumen excurrit: per eam Sphydrus Vistulam petit, nec longe hic abest Karczeuium paucis habitatum incolis. Varſauiam porro a Cyrſco XX. mill. passuum distat, ea est vrbium Masouiae facile princeps, nostro æuo publici Sarmatiae consilii et senatus habendi celebris locus, sita est in excelsa colle qui Vistulae inhærens, vorticosi amnis imperum adesis et euulsis passim cautibus nec quicquam prohibet.

Karczew.
Warszawa.Wawrzyſzew
Ofſeck.Seroczyn
Czerſk.
Swider.
Kolobiel.Kozlow.
Parylow.

incolæ praeiuncti loci natura ipsoque vasti fluminis alueo satis se tutos ab omni hostium iniuria arbitrentur, ab aliis partibus duplici muro et fossa nequaquam profunda cingitur. Suburbia vero habet tanta, ut vrbis magnitudinem longe superent, in iis delicatissimi visuntur hori nobilibus arbutculis ad voluptatem consiti. Inter sacra loca, primas tenet ingens basilica diuo Iohanni Baptista dicata, cum operis mole, tum vetustate admiranda; hæc aliquot collegia sacrorum hominum habet, qui statis vicibus ad peragenda sacra præsto sunt. Sed vnum et delectu virorum, qui ab insigni morum et doctrinae commendatione plerumque cooptantur, et censu caeteris antestat. Sunt et alia sacra loca et cœnobîa, in suburbis nempe, vnum eorum, qui Bernardini Senensis sectam habitu et disciplina profitentur, eius structuræ ampla est moles, et post regiam maxime visenda. Tum etiam cœnobium diuo Georgio sacrum, nec non sodalium Dominicanorum, atque in ipsa vrbe fratrum Eremitarum regulam diui Augustini promittentium. Præterea aliquot insignia templa, quæ prioribus sæculis religiosissimi mortales magnifice condidere. Regia ipsa olim quidem prisco artificio structa, nostra vero a tate primum opera Augusti Regis restaurata. [Nunc vero diui Sigismundi tertii studio, et solerti artificum Italarum ingenio in eam quam videmus faciem euasit.] Eiusdem diui Regis opus est pons super Vistulam subliſius, artificio fruuentis inprimis clarus. [Erat quondam pons per Vistulam subliſius, qui annis superioribus aquarum vasta mole atque perpetuis gurgitibus pene deiectus est, nullumque prorsus eius operis vestigium apparet et conspicitur, præter latericiam portam.] Hanc urbem positurus felicem, quod subuehendis comitatibus opportunissimo loco & in medio Poloniae pariter et Lithuaniae sita videretur, Augustus Rex singulari iudicio delegit, in qua deinceps vniuersæ Sarmatiae comitia indicerentur, nec ipse, dum vixit, libentius vsquam moratus est. [Vti & nunc Augusti exemplum in eo sequi vidimus diuum Sigismundum tertium Regem, quem auitæ virtutis aemulum Sarmatia coluit. Magna hinc opulentiae incrementa Varſauiam accepit, ita ut cum aedificiorum splendore, incolarum diuitiis, & rerum omnium copia floreat, non multis Sarmatiae vrbibus cedat.]

Tarcinum & Blonie oppida, præterea Piaſecinum ad Varſauiam pertinent, hoc IX. millia passuum, illa XX. fere distant, in circuitu Varſauiæ ferendis frugibus aptissimus est ager, & tritici in primis ferax. Sed circum Blonie, lignorum inopia magna est, quod excisis radicibus siluis omnia campi frumentarii occupent. Ab altera Vistulae parte, latius aliquando Varſauiensis praefectura patet. Okuneum mediocrem pagum et Stanislavoviam quoque complexa, id est oppidum frequens, et Stanislao vltimo Masouiorum Duce conditore inclitum. Regionem Ranza mediocris amnis secatur, qui non longe ortus, obliquis cursibus illum terrarum tractum peragrat, multosque passim lacus natura aut humana arte efficiens, Bugum fluium petit. Siluestris non ita pridem ea regio fuit, nunc culta & frugibus fertilis visitur. Liuiam deinde Iazygibus & Lucouis proxima occurrit, oppidum frequentibus incendiis deformatum. Arcem habet natura optimo loco positum, ideoque firmam futuram, si humana industria accederet, ea praefectura non sane ampla est, excepta Liuiam ipsa. Dobre, nihil oppidi nomine dignum reperitur, promiscua nobilitate abundat, quæ multiplicata sobole ob idque diuisis patrimoniis, opibus parum valens, vna spiritus libertate militarique ferocia censetur. Regio a flumine nomen sortita, is est Liuecius: qui ab oriente defluens, et Iazygas alicubi a Masouis separans, minoribus auctus torrentibus, paulo infra Cameneciam Bugo miscetur, Camenecia vero ad Bugum sita, est Nuriensis praefecturae pars, oppidum nec arte nec loci natura munitum. Nurenſis praefectura a Radzymino et Serocia (quæ supra confluentes Bugum et Naruam est) ad Nureuium amnem sexaginta

Tarczyn
Blonie.
Piaſeczno.Okuniew.
Stanisławów.
Racza.

Liw.

Liuecius.

Nurzec.

Radzymin.

Złotoria.

Łętownica.

Nowodwór.

Augustow.
Raigrod.
Goniadz.
Wąsosz.
Radzilow.

ta amplius millibus passuum patet, Nuriouque Camenecia et Ostrouia constat. Sunt & procerum non adeo clari oppida nominis, Radziminum a Varſauia XX. passuum. millia distans, & Camenecia propior Slubouia egentissimus pagus. Incolæ in sterili arena parum agricultura proficiunt, ideoque vni piscaturæ vacant: Lampetrarum mense Martio copiosa piscatio, quæ nullibi alias toto Bugi tractu capiuntur. Plocensis antistes magnam partem regionis tenet. Wyſcouia, & hac insigni templo frequentiaque nobilior Brocum, vtrumque Bugi ripæ impositum; ad hæc Złotoria inter paludes sita, Andreouiamque, Andreæ Cricii optimi Antistitis opus, cum amplissimis possessionibus eius ditionis sunt. Circa Ostrouiam & Nuriū pauca Principi, omnia fere nobilitati parent. Brocus amnis Broculo minori fluuio compluribusque limpidissimis amniculis auctus fertiles campos fecat, vltra quem regiuncula Lantouicia vocatur, agri bonitate prouentuque omnium frugum pernobilis. Episcopi Plocensis bona regionis pars imperium agnoscit, reliqua innumerabiles equitum familiæ tenent. Sylua eo loci olim ingens fuit: sed postquam Iazyges & Lithuani Christiana sacra susceperunt, Masouii Principes pacem a finitimis nacti, in vacua cultoribus loca plures colonias deduxere: nulla Masouia pars incolis frequentior, nobiles tenuissimi census vulgo sunt, mirumque id videri potest, quod exceptis Episcopi possessionibus non temere in tanto hominum numero plebeius occurrat, nobilitas vero, ipsis agrestibus & mancipiis egentior passim apparet, neque latrocinari, prædas ex finitimis agere ipsi probro datur. Pauperrimi homines, quod domi angustares impediatur, plerumque ad externos profecti, ministerio potentiorum se dedunt, & a proceribus, qui vel in optima pace numerosas familias alunt, mediocri stipendio allesti, & militariter instructi, in alas equestres describuntur. Nuriū a Broco XX. mill. pass. totidem Brocum a Camenecia, totidem ab hac Radziminum distat. Sed Nuriū quamuis rustice structum, parum nitidis ædificiis constat, tamen incolarum opibus cæteris præstat. Mercaturam ii nauiter exercent, & in fertilissima regione, vili pretio coemptam annonam nauibus Dantiscum deuehunt. Bugus enim recepto ad Breste Lithuanicum Machaueyo, primo Drohicinum, Iazygum Metropolim, mox Nurecium secum rapiens, Nuriū præterlabitur, & ita sensim retorto in occidentem cursu Naruæ fit proximus, vt nullibi plus duobus & triginta passuum millibus ab eo distet, alicubi dimidio minus, apud Serociam denique confluunt & ad Nouoduorum vna alueo delati, tanta vi ac mole aquarum, obniti contra Vistulæ incumbunt, vt ad Plociam vsque dextimam ripam lambendo, colorem, qui subalter est, retineant. Histibus fluuiis non Masouii solum atque Iazyges, sed Lithuani, Volhinii, Roxolani, & Poloni, remotæ gentes mercaturam fecundissime exercent, & Elbingam Dantiscumque nobilissima totius septentrionis emporia, nauigiis deferuntur. Ab ortu pleiadum, sub brumæ vsque tempora naues vltro citroque commeant. Socii nauales inter se obuii conuiciis certant, & appellantis contumeliose respondent. Secundo cursu remigant, aduerso velificant, subsidentibus ventis & coorta malacia, religato a summis carheis fune, demissisque antennis, in helciis nituntur atque iter peragunt. Secundum Nuriū ad citiorem amnis Selinæ ripam Zembrouia præfectura sequitur, vltiorem Iazyges Belsciani tenent. Zembrouia vti vicinitate, ita hominum studiis, agrique natura Nurenſi est proxima, populosus & ipse pagus, sed in eo non omnia recenseri, nullum est vel famæ vel rerum ipsarum dispendium. Ad septentriones supra Naruam Vistula est, cuius agrum Bebrias fluuius receptis Lyco et Iegrenia nauigabilis, a Iazygibus, qui Augustam nouam urbem, Raygrodiamque et Goniāzum colunt, separat. Regio fertilis, et qua Prussiae vicina est, admodum piscosa, habet Gariū et Thocyloū amplissimas paludes, rigatur Vissa fluuio mediocri, et Iura, tructarum captura apud nos celebrato. Oppida præter Vistulam, cui arx adiecta est, Wąsosz et Radzilouia, ingenia gentis inquieta

et

et factiosa, cætera cum aliis Masouii communia. Lomza ad octo millia pass. inferius ad eandem Naruam sita est, elegans sane oppidum, et post Varſauiam lateritarum ædium structura, ciuium elegantia atque opibus, forumque item rerum venalium nulli vrbium cedens. Regia Lomzæ perampla est, olim Masouia principibus frequentata, nunc præfecti regii sedes, domus prætorialis aliæque publica ædificia exquisite structa, in iis templum diuo Stanislao Kostka dicatum, quod patrum memoria Ioannes Woyslauius sacra nominis vir, magnis sumptibus extruxit.

Ciuium domus magnificæ, cæterum in circuitu mœnia nulla, quod vnum ad summam oppidi dignitatem deest. Hac in vrbe Ioannes Bedricius domi-
Biedrzycki, cilium habet: quem & medendi peritia clarum, & optimarum artium, poeticesque inprimis, in qua excellit, studio insignem, vt Lomzanorum primum admiramur. Est in proximo Lomzæ pagus versus Ostrouiam, qui nobis prætereundus non videtur Cleſcouia: nam habet insigne templum, quod patrum me-
Kleczkow. moria Budinus egregiæ pietatis Presbyter, ceterum per se inops, emendicata stipe construxit, luculenter admodum & magnificentius, quam pro priuata fortuna quis crediderit, templo munio adiecta, turritus scilicet murus, ita vt validæ
Rus & Vrz. arcis speciem repræsentet, ab eaque parte Rhusus & Orus parua flumina, Naruam diuersis itineribus petunt. Sed nos instituti ordinis memores, iterum nos vltra Naruam recipiemus, dicemusque a Lomza duodecim millia pass. distare
Kolno. Coloniam, oppidum in Prussiam vergens, piscium & salsamentorum mercatu notabile. Haud longe hinc abest perampla palus, cui Crusco nomen est, quæ largissime omnibus anni temporibus varios pisces suppeditat. Sed eorum, hyeme præsertim, vberima est captura.

Concreta enim in palude glacies securibus aperitur, & noto artificio immissis retibus tanta piscium vis extrahitur, vt retia interdum rumpantur, hos partim frigore duratos, partim cadis conditos, in salsamentarias totius Masouia tabernas diuendunt.

Coloniam præterlabitur Pyſia amnis piscosus e siluis Prussiae promanans, qui infra Nouogrodum, quod VIII. millia passuum a Lomza distat, in Naruam exoneratur. Eo loci Narua, ingenti effecto flexu, in septentrionem curuatur, attingitque Sequanam siluam Hercyniæ veteris partem, excurrit ea ad Prussos &
Skwa. Samogetas: varii generis feras, ceruos scilicet, bisontes, alces, onagros, & siluestres apros nutrit, reperiuntur & paruæ feles, quarum pelliculæ insigni leuore conspicuæ, ipsas Moschicas & Lithuanicas superant: Nec pantheræ & vrsi desunt, apium autem tota silua ingens est copia, quæ in excauatis arborum truncis passim mellificat. Generosi accipitres & nisi ad aucupium a nobilibus expetiti, eadem in silua suos fetus excludunt, qui nidis implumes detracti, magna aucupum cura & sollicitudine educantur. Volucrum etiam, quos Latini & attagenes vocant, magna est copia. Id siluestrium auicularum genus ab egregia pulparum teneritudine & colore commendatum, vnus tantum procerum mensis infertur. Mediam secatur Homulouia limpidissimus amnis, & quod per inculta & solitudines defluat, maxime piscosus, inter pisces eius omnium consensu tracta nobilissimus habetur. Ostrolęka regium oppidum (e regione cuius Homulouia Naruæ miscetur) distat a Lomza 20. passuum millia. Selunii mox sequuntur vtrique fluminis ripæ inhærentes. Selunum caput gentis est, gens ipsa obscura, neque opibus potens, præpositi Plocensis in profano iure imperium agnoscit. Ad eundem Naruam & Rosanum oppidum frequens, et præfectura, quæ cis et vltra Naruam patet. Introrsus a flumine prægredienti Makouia occurrit, quam præterlapsus
Makow. Oryx piscosus et commodus circumagendis molarum rotis fluuius in Naruam exoneratur. A Makouia Pultouiam XII. millia pass. numerantur. Ea est Episcopi Plocensis vrbs primaria atque domicilium, supra alios eius tractus maxime insignis. Alluit eam Narua sæpe vastus et hybernus aquis prætumidus, ideoque accolis
Orzycz. Pultosk. nociturus,

Hh h hhh

nociturus, nisi hinc leucis, arenosis montibus, illinc ab oppido firmata prægratibus palis multaque materia ripa coercetur. Imminent vrbi colles perpetuo ad Naruæ cursum directi dorso, qui a fano sanctæ Crucis, usque ad villam æstiuo Episcopi secessu amœnitæque nobilem, feracibus hortis vineisque exculti virescunt: ab eaque parte palus, quam Naruæ amnis emissarius implet, vrbis mœnia leni fluctu pulsant. Oppidani cum Gedanensibus commerciorum atque hospitii iura tuentur, vnde illis res familiaris in dies augetur. Collegia sacrorum hominum plura sunt, sicut & delubra: sed duo primaria, vnum eorum qui Canonici appellantur, eos ab insigni eruditione & lectissimis moribus cooptari mos. Alterum Societatis IESU, cui nuper nostra memoria, Andreas Noscouius Episcopus, partis opibus ad normam Christianæ pietatis vti solitus, amplissimam coctolatre domum exædificauit, adiectis redditibus, quæ frugi hominibus satis essent. Eo in gymnasio patres illi publice iuuentutem optimis artibus instituunt, & quod est cum insigni prouincialium commodo, literarum eruditioni Christianæ pietatis disciplinam adiungunt. Canoniorum collegium insigniter ornavit Paulus Glogouius Decanus idem Plocensis, profundæ eruditionis. Græcarumque pariter ac Latinarum excellenti scientia præclarus senex. Magna etiam mihi de Nicolao Swięcicio fratre meo sperare licuit, quem ego iuuenem præstanti doctrina moribusque sacro nomine dignis ornatissimum, vti vnicum vitæ meæ solatium, immatura surreptum morte nuper amisi. Cæterum Noscouius Episcopus, multis aliis substructionibus Pultouiam excoluit. Arcem flammis euersam magna ex parte restaurauit, Marianæ basilicæ adiectis proiectionibus ipsique templi fornibus egregia pictura perornatis, eductaque altius sacra turri, multum decoris addidit. Adiunxit templo delubrum, in quo sibi viuis Mausoleum elegans & sumptuosum condidit, aramque dedicauit, ad quam expiandis mortuorum, placandoque piis manibus, DEO sacra quotannis renouantur. Xenodochium alendis calamitosi & templum Diuæ Virgini Genitrici in subarbio a fundamentis extruxit, censuque et redditibus ditauit, vt præteream aliis in locis piæ ipsius liberalitatis monumenta, nam ea quidem hic recensere propositi nostri non est. Arcem ipsam quis Pontificum condiderit, adhuc indubio est. Sed Erasmus Virellium, Raphaëlem Lescinium, Andream Cricium, et Noscouium, bonam in ea ornanda augendaque operam nauasse constat. Nouissime Petrus Myscouius Italorum artificum ingenio longe elegantiorum reddidit. Sub arce amœnissimos instituit hortos, qui alio sub cælo natus arborum, peregrinarumque herbarum plantas benigne foueant. Eius loci singularis est amœnitas, neque alia in tota prouincia, facile inuenitur. Ad latus hortorum sanum rotundi operis visitur, studio Andree Cricii Episcopi conditum. Ferunt enim eum opere sane perexiguo Pantheon, Agrippæ opus, imitari voluisse, neque pudori sibi dixisse, quod Romani splendoris magnificentiam, si non insanis sumptibus, structuræ certe specie esset æmulatus. A Pultouia planities magna incipit: vnde regioni *pole* nomen inditum, ideo quod parentes et ferendæ segeti aptissimos campos nusquam siluosa ostendat. Ea tribus præfecturis constat, Cechanouia, Zakroczyrnio et Wysogrodia. Cechanouia amplum est oppidum ad Lydiniam flumen, arte lateritia et aliquod publicis ædificiis insigne. Sed hanc incolarum frequentia priuatarumque ædium numero facile superat Prasnyisia, ingens oppidum, foro vendendis bobus clarum, aedes aliquot lateritias habet, reliquæ non adeo nitidæ sunt. Fertilissima regio oppido subiacet, magna omnium rerum, quæ ad victum pertinent vilitas, pisces tantum e proxima Prussia petit. Prasnyisia et Chorellæ et Ianouia Prussiam spectant, neque a Sequana silua longe recedunt. Cechanouia Zaphrenæ regioni prior est. A Pultouia Cechanouiam viginti quatuor millia passuum iter constat, inde ad Prasnyisiam duodecim. Ea præfectura tam populosa est, vt septem millia equestrium familiarum perhibeatur

Prasnyz.

Skwa.

Zawkrze.

beaturn continere, e quibus nulla tam egens est, quin vnum in publico tumultu amet. Romanorum familia, militari secunda sobole, ideoque et numero et viribus factionis pollens, notissima est, ii stirpem ab ipsa vrbe Roma Valeriaque familia, nobilissima agente repetunt, quum ad vetustæ originis argumentum corum in gentiliis insignibus gestent. Reliqui, qui regionem colunt pugnaces etiam et a perdita audacia mortis contemptores habentur. Sed regio in magna frigidi cæli inclementia, qua ad Zaphrenem et Plonscum vergit, lignorum inopia laborat, cædunt enim siluæ nusquam adparent, vasta vndique planities patet. In causa est, quod terra præpingui solo, frugibus idonea ostendat arua, ob idque auaros agricolas ad culturam inuitat, postquam vberimus frugum prouentus omni lignorum copiam præferendus videatur. Circum villas et rura salicæ propagantur, quod id genus arboris frondibus spoliaturum ocysime subinde fructet. Nonnulli colligatis arctius straminum fasciculis furnos calefaciunt. Hinc ad Vistulam contendenti, Sonhocinum occurrit, ignobile aliqui oppidum, inde Nouemiasio viginti millia passuum remota, in qua spectatur templum tumulo Baloslai principis, qui Conradi frater fuit, insigne. A Nouemiasio VIII. mil. pass. Nosellia abest. Oppidum præter templum nil habet memorabile, cuius præpositus Abbat Cernuensis dicto audiens est, inde recto itinere Serocia aditur, vltra quam Wera fluuius in Prussia prorumpens, pernagata Plocensi satrapia, receptisque Plona, Lidinia, et Sona, minoribus fluuiis, ad Pommichouiam (id villæ nomen est) Naruæ violentus miscetur.

[De Narua hoc proditur: serpentes in eo non nasci, et aliunde illatos viuere non posse, vel illico perire, Ioannes Dlugosus author est.]

Masouiorum annium post Naruam et Bugum non postremus et Pilicæ fere æquandus. Zakroczyrnio præcipiti in colle positum, Vistulæ suis et alienis vndis amplissimo imminet, vltior ripa depressior est, quum naturæ quodam miraculo, colles ab ea parte fluminis alluvia longe præruptarum rapium serie cohibentes ante Zakroczyrnio, relicta altera ripa, locum mutarint, et in citiore ardui conspiciantur. Præter templum et vnam priuatam domum, ædes lateritias nullas habet, frequens tamen est, et salis Polonici emporio nobile. Cernuam eodem in colle situm iacet, a Zakroczyrnio octo mil. passuum, monasterium in eo est cucullatorum diui Augustini sectam profitentium. Structura ipsa lateritia et domicilio lauti antistitis non indigna. Abbas cenobii amplis immunitatibus gaudet, et magnis præsulibus par est. Visogrodia inde octo millia pass. distat, arce eleganti clara, collis oppido subiectus vineis passim et amœnissimis hortis excultus est. Præfectura Visogrodenfis modicis inclusa finibus, verum fertilitatis eximia, solum præpingue et hordei maxime ferax, oppida in ea, præter ipsam Visogrodiam et Bodzanouum, nulla sunt. Arcem olim Orsymouia vicus habuit, sed quam ante trecentos annos Mendacus Lithuanorum Rex crudelitate et perfidia infamis, obsidione cinctam solo æquauit. Ad Bodzanouum paruis annis decurrit, qui Masouiensem satrapiam a Plocensi determinat. Plocensis satrapia Dobrino et Prussæ vicina est, ea ciuitas duobus pagis constat. Plocia scilicet ipsa, cui Raciæum, Plonscum, Bielscum, et Sepris adnumeratur, Zaphre, in qua Srenscum, Mlaue et Medyboria censentur. Plonscum a Cechanouia XVI. millia pass. abest, ad Plonam amnem situm: Iudæorum aliquot familias habet, nulla lateritia structura excepto templo insigne. Zaphre magis in septentriones vergit, ea in regione primas tenet. Srenscum egregia arce nobile, quam patrum memoria Felix comes Srenski, palatinus Plocensis virtute et natalibus inclitus, pulcherrime exædificauit, ita quidem, vt procerum nulla regia vel sumtu, vel operis elegantia nobilior tota Masouia visatur, habet et templum decorum sane, in quo sepulchrum magnifici operis spectatur, quod idem Felix comes insigni pietate construxit, auro suo viuacitatis

Romanowie.

nolbi
magis
Plocia
nolbiSchoenau
Naselsko.

Setock.

Zakroczyrnio

Czerwienka

Wyszogrod

Orszymow

Bodzanow

Raciæ
Zawkrze
Ploisk
Srenisk

uacitatis eximiae, eum enim centum et quadraginta annos vixisse constat. Mla-
wa a Srensko mille passus distat, ad Mlauam amniculum condita. Mons in ea a
regione celebris Nefco, vltiora loca Prussia occupat. Exinde Plocensis re-
gio secundum Prussos & Dobrinos in occidentem ad Vistulam vsque procurrit,
nusquam rectis tramitibus exporrecta, in meditullio Rhacijsm est Episcopi Plo-
censis oppidum, dispersa deinde opulentorum, procerum castella, Zelunum, Bie-
zunium, Chamfya, & arx Carnisynum. Praeterea Dobrinum oppidum quod Criscia
familiae paret, protulitque patrum aetate Albertum Criscium elegantis hominem inge-
nii, & maximarum virtutum ornamentis illustrem [atque aetate nostra Fortunatum si-
ue Felicem Criscium, Regni Poloniae supremum Cancellarium, virum Tullia-
na sane facundia nitentem, qui procul dubio laudi atque gloriae natus esse cen-
sebatur.]

Zelun.
Biezun.
Chamfk.
Karnyszyn.
Dobrzyń.

Starorzęby.

Sieprc.

Plock.

Id oppidum & ipsum est nobilissimis hortis peramcenum & in vicinia ha-
bet villam, cui Starorzębii nomen est. Alberti Starorzębii Præmisliensis Epi-
scopi studio mirifice exultam, quæ structura ædificii, & insignium hortorum
deliciis, felices Italiae secessus æmulatur. Sepryc in ipsis Dobrini finibus popu-
losissimum est oppidum, templum habet inter illas gentes religione celeberrimum,
quod remoti populi, votis pro salute susceptis, aut grauibz morbis li-
berati, magna veneratione frequentant. Buliscum a Sierpcio, mille passus abest, ig-
nobilis alioqui pagus.

Cæterum Plocia vetustate ipsa, situs amenitate, religione insignis templi,
ad hæc Episcopi sede, omnes Masouiae vrbes superat. Arduo namque in colle
posita est, cuius radices Vistula ingentem aquarum molem trahens lambit,
pulcherrimamque efficit medio in amne insulam, mœnia antiqua urbem cingunt,
delubra Diuorum plura, cœnobîa Monachorum tria sunt, quartum Virginum
vestalium in suburbio. Arx ceteris vrbs operibus facile antestat, ea est Casi-
miri magni opus: qui, cum sublati sine mascula prole principibus, Plocensem
oram in prouinciæ formam redegressus, arcem paulo ante ligneam, cocto late-
re extruxit, vt ingruentibus Prussis et Lithuanis, qui ligneam aliquoties flam-
mis deleuerant, valida munitio obiceretur, ipsique obiter Masouii in subito
hostium superuentu tutissimum receptum haberent. Basilica in arce amplis-
sima est, diuo Sigismundo Sequanorum regi (cuius calua argenteæ thecæ inclusa
ibi spectatur) dicata, plumbeis laminis tegitur, et gemina turre conspicua for-
mam Vaticani templi refert, templum donariis opulentum, sed maxime Verne-
ri martyris Episcopi, geminaque regum Vladislai nempe Hermanni, & ipsius
filiî Cryuoufii sepultura celebre. Est & aliud templum portae adiectum, Mo-
nachisque sectae Benedictinorum attributum, quibus Abbas opulentus praeest,
Sub arce forum est sacris hominibus habitatum, in eo sunt Episcopi peramplae
ædes, praeterea ipsorum collegarum partim lateritiæ domus, partim lignae, ele-
ganter tamen ad amussim dolatis tignis constructæ. Duo sunt præcipua in vrbe
collegia, vnum sex & triginta, alterum duodecim sacerdotibus constat. Hoc
apud diui Michaëlis, illud apud maximam Basilicam sacra procurat. Viri in ea
pietatis, virtutis & doctrinæ commendatione, partim principis, partim Episcopi
iudicio leguntur, nec tamen temere plebei in eum ordinem irrepunt: nisi, si
qui optimarum artium, imprimis diuinæ Theologiae, Philosophiaeque studiis ex-
culti, nobilitatem ab eximia virtute, ipsis stemmatibus aliquando potiorē, ad
promerendos honores attulissent. [Peculiari ornamento etiam est huius ciuita-
tis, cum Societatis IESU collegium, tum gymnasium celebre, quod aetate nostra
Stanislaus Lubinius, loci istius Episcopus, vir sapientissimus & optimus princeps
(quem feliciter viuētem summa inuēmur cum laetitia) magnifice restaurauit,
luculentis prouentibus auxit, professoribusque non literarum modo, verum pie-
tatis etiam atque virtutis instruxit. Quod maximum, artem musices, quae iam

tot

tot sæculis neglecta penitusque obsoleta erat, instituit, quin etiam ne post-
hac ars tam vilis & necessaria (siquidem musica fida parens inopum, & apud
veteres tanti olim fuit, vt iidem musici & vates & sapientes haberentur) in-
teriret apud nostrates, pacto hoc effecit. Equidem vt alia plurima, & præ-
clara antistitis instius opera, ita & hoc eius hac in parte studium, & insignis
liberalitas in magnis & laudandis rebus ab omnibus numeratur, & reponen-
setur, vt pote quæ & boni publici finem habeant, & a DEO O.M. certa &
vberissima merces iis constituta sit.

Episcopus nullum in vrbe profani iuris imperium, exceptis sacerdotibus,
habet: sed in suburbanis nobiles villas, & remotius in Masouienfi satrapia Dobri-
noque, peramplas præfecturas & laudundia possidet. Vrbs ipsa ciuili populo
abundat, qui partim agros & hortos pomiferarum arborum colit, partim mer-
curatæ studet, ad quam nauiter exercendam, loci opportunitas, ipseque in pri-
mis Vistula onerariam nauium capacissima, incolas inuitat. Id vnum ad sum-
mam vrbs commoditatem deest, quod difficili aquatione vitur, quod ne-
cesse sit urbanam plebem leuandæ firi aliisque vrbibus, in ipso flumine hau-
stam vrceolis aquam in aduersum collem portare. Aqueductus enim nus-
quam tota vrbe reperiuntur, & putei quantumvis alte fossi, arduo in loco arefa-
ctis fontium venis, maligne aquas ministrant. Cæterum illic aliisque in locis
nobilis in amne Vistula est piscatio. Salmonum & silurorum copiosior. Siluri
mense Martio, annis ostia gregatim intrant, & subter glaciem aduerso flumi-
ne ad Sani vsque amnis ingressum (qui supra Sandomiriam est) deferuntur.
Tum vero qui amnem accolunt, defixis toto alueo subicis, relictoque oppor-
tuno ostio, temere inuectos & frustra demum ingenium caudarum flexibus egredi
nitentes, lineis excipulisprehendunt, tanta plerumque copia, vt in frustra sectis,
mercis nomine, proximarum vrbiū piscaria fora repleantur. Post salmonem,
qui principatum Sarmaticorum piscium vno ganeonum consensu obtinet, &
tructam, atque ipsum silurum, proximæ dignationis est piscis argentearum squam-
marum serie pellucidus, & ab egregia pulparum pinguedine commendatus
quem in aliarum regionum fluminibus non facile inueniri dicunt. Plocensis regio
armis atque viris opulenta, omniaque etiam quæ ad victum sunt necessaria
affatim habet. Palatinus genti cum imperio præest, ei tres parent inferiores
præfecti, qui Castellani vocantur, Plocensis, Raciazensis, & Sieprensis. Fora
iudiciaria duo: Plocense & Zauscense. Magnitudo satrapiae plus quam dimidio
Masouienfi minor. At vltra Vistulam Rauensis satrapia pater. Hæc ab occi-
dente Cuiuiam, a meridie maiorem Poloniam, ab oriente Sandomiriensem &
Masouiensem habet, a septentrione ipsa Plocensi clauditur. Ciuitatis Ravae [quæ Rawa.
collegio Societatis IESU cœnobioque diui Augustini regulæ, atque arce, quam
annis nominis quoque eiusdem alluit, præcipue ornatur] tres numerantur pagi,
quorum singulari peculiaris præfectus præest, Rava, Sochaceuia, et Gostininum, to-
tidem in iis Castellani, totidem sunt prætores. Interapedo loci, quæ Gostini-
num inter et Plociam est, XXIV. millia passuum constat, paulo propior huic est
Gabinum, sed Gostininum, excepta arce et templo, quod quidem curiosus ho-
spes aspiciat, nihil habet. In circuitu sunt, Scytino et Glouinum, pauloque remo-
tior Carnosa, singulæ regulorum suorum imperio parentes. Mediam satrapiam
Bzura amnis fecat Rava fluuio auctus; oritur autem in Lenciciensi Polonia, et ad ori-
entem cursum flectit, inde sinuato alueo in aquilonem decurrit, et eregione
Wysegradiae apud Camionum vicum Vistulae miscetur. A Gostinino Louicium
duodecem millia passuum iter constat. Tantundem interualli est Louicium in-
ter et Sochaceuiam. Hæc regulis quondam Masouiae frequentata, illa Archiepi-
scopi regia est. Donauit eam urbem cum peramplo terrarum tractu Archiepi-
scopo Gnesnensi Conradus Priscus, vt pro commisso in Czaplām sacerdotem parri-
cidio

Scytino.
Glouin.
Kiernozie.

Lowica.

cidio, hac liberali munificentia satisfaceret. Louicium non solum eius tractus, sed aliarum etiam lignearum Poloniae urbium maxima est, ad Bzuram amnem sita, qui restagnans et late diffusis per arundinera vorticibus piger, arcem ambit præclaro artificio structam. Condidit eam Scomicyus Bogoria, excoluere mox insequentes antistites, in iis Nicolaus Dzierzgonius fuit, qui pulcherrimas ædes ingens cœnaculum construxit, in quo a Lecho primo Sarmatiæ Rege, ad Sigismundum posteriorem, omnes reges et principes depicti, adiectis breuibus elogiis spectantur. Impositum cœnaculo sacellum turritum, e quo longe lateque in subiacentem regionem prospectus patet. In arcis medio fons est ligneis canalibus perennes aquas ministrans, ad dextram ingressis præclarum palatium videtur, studio atque sumptu Iacobi Vchanii Archiepiscopi inchoatum, nec dum perfectum. Domus oppidanorum ex leui materia sunt, eleganter tamen structæ, et abiegnis scandalis passim intectæ. Aliquot fora sunt et vici ingentes, in maiore circo templum celebre, et erudiendis pueris gymnasium. Est et collegium Canonicorum, delubra aliquot, cœnobita duo, vnum Dominicanum, alterum Bernardini sodalitiū. Laetus eius urbis populus et in aduenas hospitalis: mercaturam strenue exercent oppidani, eoque in nundinas statis anni temporibus remotarum gentium ingens fit concursus. In agro Louiciensi nobilium aucularum (quæ *sniegulæ* vocantur) famosa est captura, eas alibi conspici aut capinegant; [quasi niuales aves dixeris, ut Cromerus auctor est, quod non nisi sub hyemem conspiciantur, et cum hyeme simul dispareant.]

Skierniewice.

Exinde secundum Lanciciensis agri fines progredienti, occurrit Iezouia exiguum castellum, quod Lubinensi (in maiori Polonia) Abbati subiectum est. Interius paulo recedit Louicioque propior est Skiernouicia, et ipsum Archiepiscopi cum luculentis possessionibus oppidum. Procurrit ea parte Rauensis satrapia ad Pylciam amnem, Langonice in extremis regionis finibus orientem spectat. Nouomestia porro altera, cuius mentionem alias fecimus, multo est clarior, peculiarique regulorum imperio gaudet, qui Nouomestii ab oppido appellantur. Meditullium regionis Rana ipsa caput gentis tenet, antiquorum principum regia, distat hæc a Louicia quidem XXIV. millia passuum, XII a Nouomestia, ab amne modico urbinomen, qui mediam perlabitur. Murus circum circa nullus, arx tantum imminet veteris artificii aspectu horrida. Biala (quasi albam dicas) Chelmenis Roxolani anustitis iura agnoscit, non tam amplitudine, aut elegantia, quæ nulla est, quam finitimorum latrocinii apud remotiores Masouios celebrata. Nobiles ii sunt extremæ fortis, sed qui temeritate & audacia ad omne facinus obeundum prompti: ditioribus terrori sunt, & barbara licentia cædibus atque incendiis inter se debachantur. Nec longe inde absunt Pomrozanie, a Mroga torrente nomen sortiti, quorum mores infames & desperata audacia, carminibus vulgi notantur. Apud eos populos, patrum memoria, homicidia ita vulgabantur, ut indecorum omnino putaretur viro nobili & cuique honoratissimo, aliquem saltem suis manibus non peremisse: sed iam & vicinorum commerciis et disciplina legum mansuescunt fera ingenia. Ad occidentem Ranae Bolemuia est, ad quam amniculus Rana lacum efficit satis grandem, quem magni cygnorum greges innatant, ex eo porro lacu erumpens Bzura auget amnem. Hic iam oritur famosa illa Hæstorea silua, vrorum prouentu in orbe nostro clara, pars et ea veteris Herciniæ fuit, per hanc Bolemuia ad Vyshiticos, hinc per Calentinates et Drogunios saltus quos vitreus pererrat amnis, ad Miconouum penetatur. [Paulo supra Miconouum, Radzieiowice occurrit pagus, arcis vetustate elegantiaque, magis virtute et nominis Radzieiowicorum claritate insignis.] Abest Miconouum a Bolemuia XXIV. millia passuum. Inhumani et inhospitales, contra quam cæteris Masoniis mos est, eius sunt pagi incolæ, ita ut illac transeuntes vel in fœda pluuii cœli inclementia, omni-

Bolemow.

Iaktorowka.

Wiskitki.
Mszczonow.
Radzieiowice.

bus diuerforiis exclusi, aut siluam petere, aut sub dio pernoctare, cogantur, quod et mihi aliquando illuc iter facienti accidit. Occurrit hinc Grodziseum, oppidum illud quidem non ita magnum, sed quod insigne erat Thoma Okunio eius loci quondam domino, qui non magis elegantium literarum gloria, quam vitæ integritate et innocentia claruit. At in ipso Cynrensis agri limite, Mogilnica (cui nomen a præterfluente amniculo inditum) sita videtur, rexinis et rudium pannorum opificiis clara. Atque iis fere finibus hodierna Masouia continetur.

Grodzisk.

Mogilnica.

Porro in vniuersum Masouii iisdem cum Polonis moribus pariter ac lingua vtuntur. Nobilibus mos est, multa aduenas comitate excipere, vii quisque est locuples, ita familiæ cultu, seruatorum numero, et conuictus lauticia, præterea omnis generis aucupii, dignitatem generis tueretur, et vix nobilium numero æstimantur, qui vel militaribus equis vel generosis ad venandum canibus carent, qui rei familiari impensius student, pro fordioribus habentur. Conuiuia frequenter ineunt, et omnis generis hilaritate certant, opipare admodum in magna omnium rerum copia epulantur. Variis obsoniis mensa sternitur, nec desunt transmarina gulæ irritamenta. Largius iis perpotare mos est, postquam pro parum ciuili habeatur, qui non cum plausu propinanti respondeat. Cereuisia vulgo in vsu est, huius liquoris difficile dictum est, quantum plebeis conuiuiis absumatur. Sæpe hilaritatem bello finiunt, et leui de causa per remulentiam se- vissime præliantur. Paciores inter festa hilaritatis pocula ad concentum monochordum choreas ducunt. Et est mirificum instrumenti musici genus, pel- lis nempe villosa prægrandi hirco detracta quam vtriculario instante ingentique tibia grauem reboatum edente, ad simplices modulos rusticiores saltant, et quantam libet musici concentus suauitatem, insulso iudicio præ hoc genere contemnunt. Obuii inter se cum multo verborum honore salutant, et licet tene- nues, cultum sibi magnificum exhibent. Nec difficilior, uti omnis contemptus impatientes, in contumelias prorumpunt. Ad virtutis vero et decoris mentionem, periculosa quæque aggrediuntur, in vniuersum enim virtute et, fortibus factis censeari volunt, neque vel ignauissimus virtute se præditum negat. (Mendacium per contumeliam obiectum pugno aut gladio non vindicasse infamia est, itaque vel impudentissime mentientem tolere oportet, si cum ipso digladiari malis) Ad publicas celebritates et ad fora rerum venalium armati conueniunt, et leui occasione bellum cient. Frequentissimus genti sclopetorum vsus. Binos alios et quaternos gestat, sic ubi iurgium et rixa cœpit, sclopetis rem maxime gerunt, unde plurimorum cædes oriuntur. In bellis idem armorum vsus et disciplina, uti et Polonis est. Cultus Turcico non absimilis, nisi quod pro conuoluis capiti integumentis, paruis pileolis Hungarico more vtuntur. Occiput et genas atque adeo barbam, qui militiæ student, e veteri Macedonum instituto radunt, alii barbam ad mentum subtondent, superiore labro, ad terrorem grandibus festis rigente. Calceus lunatus Turcicus in vsu est, quem ferrea altiore solea fulciunt, ut et proceriores appareant, et firmiore vestigio in lubrico nitantur. MASOVIÆ in tot sæculis tres tantum insigniores bello duces nuerat: CHRISTINUM scilicet LILIGERUM, multis victoriis pariter ac funesto vitæ exitu clarum, et IOANNEM SWIERCZOWIUM Sigismundi prioris auspiciis, vna cum collega CONSTANTINO RUTHENO, memorabilem de Moschis victoriam ad Borysthenem adeptum. Tertium ætate nostra STANISLAUM LESNOVOLIUM, qui parua manu maximis Moschorum copiis ad Nouelam admirabili virtute superatis, Leonidæ Spartani veterum Græcorum historiis celebrati, gloriam virtute æquauit; hoc ipso multo felicior, quod incolumi exercitu, victoriæ superstes fuit, atque periti ducis gloriam reportauit.

Cæterum præterquam quod Masouia nobilitas suo pte ingenio ferox, libenter militiæ nomina dat, nunquam vel ductandis peditum ordinibus fortissimi

centuriones, vel ad obeunda minorum ducum munera, acerrimi alarum praefecti, Polono Regi ex hac gente defuere. Pugnae etenim et mortis contemptor populus, bellicam laudem reliquis artibus anteponebat, sed manet tamen et optimis disciplinis suis honor. Latina enim lingua impense delectantur, neque fere est quisquam nobiliorum, qui eam non calleat, ita ut iam quoque usus eius ad agrestes promanet. Iuventus ingenio utique docili, captuque rationis nequaquam barbaro, ubi curam intenderit, valet itaque eruditorum maxima turba est. Plerique apud externos libenter peregrinantur, quo aut liberalibus disciplinis exculsi, aut aliqua non inhonesta cognitione aucti in patriam redeant. Hi ab reliquis suspiciuntur, ipsisque ante alios ad opulenta sacerdotia aditus patet. Nostra fere aetate, qua Latinae literae ab interitu vindicantur, in Masoviam quoque nobiliorum artium cultus penetravit, multa cum laude ipsorum, qui in hac palaestra defudarunt. Quod enim unquam tempus delebit memoriam *Stanislai Grepfi*? quem nos in Academia Cracoviensi linguam Graecam olim profitentem audivimus. Extat eius, praeter Nazianzeni carmina aliquot Latinitate donata, de Syclo in pernobilis argumento libellus, sed multa graviora perfecturus credebatur, nisi eam in medio studiorum cursu, atra bile diuexatum importuna mors sustulisset. Vivunt adhuc, et insigni nominis fama fruuntur, *Jacobus Gorscius*, qui Dialecticae artis praecepta, rescatis barbarorum Sophistarum ineptiis, egregie locupletavit, elaboratoque de periodis subtili libello, artis oratoriae abdita, recteque et distincte loquendi viam, nostris hominibus primus aperuit. Et *Laurentius Goslicus* solerti ingenio et multis legationibus clarus, cuius de optimo senatore elegantem librum Italicis typis excusum videmus. Itemque *Varsoviensis* fratres, *Stanislaus* et *Christophorus*, non magis perantiquae nobilitatis stemmate, quam ipsa eruditionis Latinaeque facundiae laude, incliti, quorum ille versa antea in Latinam linguam Aeliani historia, desumptoque Romae sodalium IESU habitu, idem sanctissimi viri, atque omnium doctissimi nomen tuetur: hic vero multis editis orationibus praeclarum eloquentiae suae specimen dedit. Non iniquo etiam iure *Stanislaum Socolovium* Masovius adnumeramus, qui quidem omnibus Platonis et Ciceronis delibatis myrotheis, ipsisque Aristotelis praeceptis valide instructus, doctissimi Philosophi et Latinissimi oratoris nomen ex Italia reportavit: huius censuram Ecclesiae orientalis, librum de notis verae ecclesiae, et conciones permultas habemus. Nec obscura est fama *Stanislai Illovii*, qui peruagatis Galliae Italiaeque multis Academicis, ad praeclarum eruditionis culmen pervenerit, et *Dionysii Halicarnassei* aliquot lucubratiunculas, Basilique item magni de moribus orationes Latinas fecerit. Atque horum quidem ad aestimandum ingeniorum indolem mentionem obiter fecisse sufficit. Leges porro Masovius et Polonis iam quidem tum, cum haec scriberemus, paucis admodum exceptis, communes, olim utrique populo peculiares fuere. Omnia acta decretaque Latinis literis in publicas tabulas referuntur. Sed in iudiciis potissimum causidici regnant. Hoc pestilentissimum genus hominum, lites ex litibus ferendo Rempublicam mirum in modum adfligit, ut de vita fortunisque civium scdissime licentur, usque eo profecti impudentiae, ut quas prius partes tutati sint, eas conuersis studiis, et maiore redempti pretio, oppugnare non erubescant. Saepe difficultatem actionis in imensum exaggerant, quo ampliore pretio operam vendirent, et quum eruditione omni et virtute prorsus careant, pro Deorum oraculis responsa sua haberi volunt, sed raro admodum iis pacatus vitae exitus inuenitur, quum occisi improbae dicacitatis perfidiaque, ac temere susceptarum inimicitiarum plerumque poenas dent.

Plebeiis vrbes pagosque colunt, mercaturae operam dant, et sedentariis artibus exercentur. Agrestes porro atque adscriptitii ea conditione sunt, ut nobilitati

Litterati Masovii.

nobilitati in capita, fortunas, liberos ipsorum omnia liceant, eos plerique inhumanius tractant, et cum penis leuia delicta acerbè mulctant, tum operas insolentissime exigunt. Feminae nobiles eruditis munditiis et morum exquisita elegantia certant, apud eas pudicitiae maxima laus est, sed tamen iis familiariter iocari, et notos alloqui, choreasque ducere, nequaquam probro datur, quum mariti ipsarum simplicitate quadam, omnia in meliorem partem vertant, neque maligni quidquam de vxorum pudicitia suspicentur. Omnium Masoviorum peculiaris ealauis est, quod in religione ante sexcentos annos suscepta constantissime manent, et cum diuersas orbis partes libenter peragrent, nullam peregrinitatem religionum in patriam inuehant. Catholicae disciplinae placita exacte seruant, magno scilicet suo bono. Quid enim Christianae gentis professione dignius? quam sincerum, et incorruptum. Dei maximi cultum Sacrosanctaeque religionis integrum decus conseruasse. Scilicet ut propitii superi, haec quibus fluxa mortalium indiget vita, benigne largiantur, ut pace optima frui domi, concordiam tueri, foris hostium arma non timere detur, quid optatius? quam si haec qualiacumque, necessaria tamen, perpetuis deinde verae felicitatis bonis cumulentur. (134.)

Et nunc Praefuleo par est in stemmate robur
Harefeon atrox cum ferit ense caput.

(134.) Cum iam plagula quadam huius *Andree Swiencicii* Masoviae topographiae typis fuissent expressae, exemplar illud rarissimum, Varaviae impressum, ex gratia illustissimi supremi regni Maschali, *Francisci Bieleuski*, viri non patris solum, sed omnibus bonis etiam, multisque bene capientis, obtinui. Quae igitur emendanda inueni, omnia ea nunc enarrabo, adiecta prius integra libelli huius inscriptione sequenti: TOPOGRAPHIA, sive MASOVIAE DESCRIPTIO, auctore ANDREA SWIECICKI, Notario territorii Nurensis. Cum licentia superiorum. Varaviae, apud viduam Ioannis Ruffowiski, S. R. M. typographi. Anno Domini 1654. in 4. plag. 7.

In dedicatione ad episcopum Plocensem, *Stanislaum Lubienicium*, virum magnam suo tempore, doctissimumque, linea 26, impressum exemplar princeps, manuscriptum episcopum habet, & in eadem praefat. lin. 9. *Equaniam rauerit*, melius dictum, quam *siqua rauerit*, secundum manuscriptum, quod certe non ex autographo, sed ex exemplari impresso descriptum homo quidam illiteratus, qui non semper intellexit ea quae scripsit, ut variis ex locis male descriptis apparet, verbi gratia, negligens ille scriba circa finem dedicationis exaravit: procellas quasvis liuoris ab eo propostulaturus, loco propulaturus. Sed cum eiusmodi minutis lectoris meos amplius non morabor, qui non possum non hic malam illam in Polonia usitatam consuetudinem vituperare, quod proceres alique, libros scriptos manu, magni saepius pretii, illiteratissimis maxime scribis suisque seruis describendos tradant, quos doctissimi tantum viri exscribere debuissent, si posteritati recte consulere velimus. Hoc in causa est, quod tam multi libri manu male scripti in Polonia inueniantur.

Auctoris filius *Sigismundus* incurrit forte posset accusari, quia in dedicatione episcopum illusterrimum reverendissimumque recte dicens in fine illius adiecit: *ma illustrissima Celsitudinis*; Sciendum vero est, episcopos Plocenses a nobilibus subditisque suis principes appellari, quamvis hoc titulo, neque in republica vrantur, neque is ab aequalibus eis tribuatur.

Ne quid omittam, quod in gloriam inclitae *Lubienorum* familiae venit, de patria semper optime merita, & ex qua hodiernus regni Primas & Archiepiscopus Gnesnensis, *Vladislaus Lubienki*, Mzecnas litteratissimus, & multis ab annis fautor noster singularis, oriundus, adiciam in stemma inclitae *Lubienorum* familiae *Sigism.* Swiencicii epigramma:

Praefata quid sint ceruice insignia tauri

Quid faciat medio vertice mucro ferox?

Colla laboriferi gladio traiecta iuveni

Lubinie signant Martia gesta domus.

Et nunc Praefuleo par est in stemmate robur
Harefeon atrox cum ferit ense caput.

Pag. 497. lin. 9. *Non ea vis animi, illius*, sic interpunge: *Non ea vis animi. Illius*, vel minima quaque, sunt mihi &c. in fine praefationis auctoris auctoris filii, verbum *reputo* in exemplari impresso omisum fuit.

Topographiam quod attinet, varia in ea sunt corrigenda: nempe tempestate *Meslonis* lege *Mesconis*. *Micislaus* enim apud Polonos *Mesico* etiam appellatur, deinde in eadem pagina manu scriptum exemplar seduxit correctorem, ut *Obelo* verba haec *aperos late Hungaria*, haud notant, substituendum enim est: *aperta late Hercynia*. Masovii enim, excitis siluis agros magis colere ceperunt. Post verba: *Sunt qui existimant, eam gentem*, sequentia: *priscis forte Massageras, vii sentit Sarnicius, lib. 2. annal. p. 14.* liberrime inseruit. In exemplari enim impresso scriptum tantum est: eam gentem *Hamaxobios* (non *Hamatobios*) fuisse p. 480. lin. 12. lege *pugna loco strage*.

Ibid. lin. 20. *Piasti Regis* parentisque iam *Poloniarum*, ab indocto scriba verba corrupta sunt, & secundum exemplar impressum legendum: *Piasti, perantiqui Polonorum regis gentes*.

Ibid. lin. 33. legit exemplar impressum *Ioannis Andree*, loco *Andree*. Pag. 481. lin. 4. post verba: *fuit vnus Ladislaus*, secundum exemplar impressum adiiciendum: *cognomento Loktikus*.

Ibid. lin. 15. lege *Cymbarcham nomine*, pro *Cimbarcham nomine*, & lin. 23. atque alterum, pro atque iterum alterum.

Circa finem huius paginae locus in manu scripto corruptus, ex exemplari impresso ita restituendus: *tam enim Masovii acerbioris principum suorum dominatus peracti, occasionem circumspicebant, qua servitutem exciterent: ut tunc opportuna accideret, cum Conradus Radziminianus sortem vrnam, & 2. m. inter Masovios opibus, & belli gloria nunti secunda, excursum omni fortuna proscriptus set. Radziminianus enim insolenti iuria perturbatus &c.* Sensus quidem idem est, ut typis hic supra fuit exscriptum, sed accuratioris causae, interpunctionem auctoris adponere non dubitauimus.

Ibid. p. 481. lin. penult. *equitibus profectum lege equitibus praefectum*.

Pag. 482. l. 33. in arce *Misovii*, lege in arce *Mukovia*. Ibid. lin. penult. *Iusta acie ad Pilam prostrigasse*, exemplar impressum habet *iusta acie ad Pyram prostrigasse*.

Pag. 483. lin. 4. *nisi submissus & repandus nasus*, lege *nisi submissus & repandus nasus*.

Ibid. lin. 9. cognomento *Naderbannus* secundum exemplar impressum, cognomento *Naderbannus*.

Ibid. lin. 21. loco inueni: *robore firmissimos*, exemplar impressum habet *inueni robore firmissimos*.

Kkk kkk

Ibid. lin. 27. loco ex iis *Isidoronius* aques, in exemplari impresso *Iordanovius* legitur.

Pag. 484. lin. 3. ut cunctis se vultu & alloquio exhiberet, lege secundum exemplar impressum ut cunctis se vultu & alloquio comem vellent tamen augusta maiestatis decoro exhiberet.

Ibid. lin. 19. ad verba: *Plocensis, Cyrenensis qui & Masovia, & Rauenensis, idem in Senatu regio loci & dicenda sententia* ordo, hæc annotanda sunt: Palatinus Cyrenensis nunquam dicitur, id quod obsoletum, sed nunc semper Masovia palatinus. In senatu regio Plocensem & Masoviam palatinos sequitur quidem Rauenensis, hac tamen ratione & ordine, ut inter Plocensem & Masoviam palatinos, Virepsensis, & inter Masoviam & Rauenensem palatinos, Podlachiam palatini interpositi sint.

Ibid. lin. 45. Quæ de vris dicuntur, incipiendo a verbis: *hoc animal priscis temporibus Germanie silvis familiare*, usque ad verba: *Nunc vri angustis inclusi silva mirescunt* necessario, ab auctoris filio adiecta sunt, in exemplari impresso characteribus Italicis, scriptas manu literas imitantibus, exscripta, id quod *Sigismundus Swęcicki* in principio statim præfationis his verbis innuit: *quæ hoc in opere tenuioribus notis, siue litteris occurrerint, lector optime, a me adiecta sunt.* Cum vero exemplar impressum in manibus nondum habuisset, nostra in editione ea, quæ a filio adiecta fuerint, iisdem characteribus distinguere non potui, ideo nunc demum id hic annoto. Plagula vero. G g g g g iam secundum exemplar impressum typis iterum fuit subiecta, ideo, quæ a filio auctoris adscripta fuerunt p. 485. iam vncis signis [] includi curavi, ita ut in sequentibus nunc facile sit, filii adiecta a patris verbis distinguere.

P. 439. lin. 6. in exemplari impresso dictum est: *in iis templum duo* ... dicatur, in scripto manu: *templum duo STANISLAO KOSTCÆ* dicatur, quam lectionem, uti veram, retinui.

P. 496. *Stanislaus Grepfi*. Opera pretium videtur, de claro hoc inter literatos in Polonia viro, ceterisque sequentibus, & vitæ compendia & scripta eorum hic adicere. *Stanislaus Grepfi* Nicolai de Bodzecz auditor, multiplex laude nomen suum immortale reddidit. Artium liberalium magister una cum Alberto Vendrogio creatus, a patribus Academiae Cracoviensis in publicam stipem & domum professorum maiorem vocatus fuit anno 1563. Etatis sexto & quadragesimo mortuus, anno salutis MDLXXII, conditusque in æde S. Annæ ad parietem dextrum, addita inscriptione:

Viro Nobili Stanislae Grepfi, in universitate Crac. Publico Professore, Latine, Græce, ac Hebraice peritissimo. Vita & Moribus philosopho, Stanislaus Socolovius, Amico & Collega suo posuit. Ao. Domini MDLXXII.

Scripta eius sunt: (I.) *Duo poemata Gregorii Nazianzeni Theologi; alterum de virtute hominis; alterum de vitæ itineribus, & vanitate rerum huius seculi.* Scholiis explicata per M. Stanislaum Grepsum, Academiae Cracoviensis Professore. Cracoviæ: Lazarus Andreæ excudebat. 1665. in 8. quatuor cum dimid. Plag. In dedicatione ad Cardinalem Hosium appellat, eruditæ suæ diligentie primitias, neque ex hoc libello, profunda eius in Græcis eruditio, quam postea sibi acquisivit, colligi potest. vid. Rever. Dn. Can. Janozki *Nachrichten von der Zaluski*. Bibl. part. IV. p. 212.

II.) *Stanislaus Grepfi de multiplici Siclo & Talento Hebraico.* Item de mensuris Hebraicis, ram aridorum, quam liquidorum. His præmissa est Epistola, de ponderibus & mensuris, quæ apud profanos leguntur auctores, ex Budeo potissimum desumpta. Invenies hic multum ab ætate nostri seculi hominibus incognita. Antverpiæ, ex officina Chri-

stophori Plantini. M.D.LXXIII. in 8. Plagula decem. Ioannes Cochanius sic laudat Grepsum.

Græcum te, an dicam, Grepfi facunde, Latinum Ambigo. sermo ita erat notus uterque tibi. At tu Sarmata eras, sed cuius ob os sua Graii Ora obuehebant, Ausonique sua.

Iacobus Gorscius decimo septimo anno ætatis suæ, primam in Academia Cracov. lauream accepit, & sumpta Magisterii dignitate anno 1551. ad publicam Iurisprudentiæ professionem, summa cum laude accessit, & Doctoris insignibus, Archiepiscopali quoque infula, tempore labente decoratus est. Quanti porro docendi provinciam semper fecerit, ex eo certe apparet, quod laudioribus affluens fortunis, cum quietis iam vivere posset, cathedræ officio & publico docendi iuventutem munere, se non abdicavit, ne ab honesto otio avocatus decisset per zantem suam florenti iuventuti, quam semel informandam suscepisset, teste *Starovolscio* in elogiis. De functo Iacobo curatores testamenti monumentum in Basilica Cracov. posuerunt tali cum subscriptione:

R. Do. IACOBO GORSKI. I. V. D. Archidiacono Gnesnensi Canonico & Archiepiscopali Crac. vniuersitatis Professore, Procancelarioque celeberrimo, ac eiusdem vices Rectori diligentiss. discipulorum copia clariss. Scriptorisque discretissimo, testamenti curatores & amici precati requiem eternam hoc monumentum posuerunt defuncto Anno. M.D.LXXXV. XVII. Iunii.

Scripta eius sunt: I.) *De periodis argumen-meris oratoris libri II.* Iacobi Gorscii. Cracoviæ, ex officina Mathei Siebeneycher Anno Domini 1575. Edit. Secunda in 8. plag. 23.

Elegantissimus hic libellus illustri ac Magnifico Domino, ut tunc temporis scribendi mos erat, *Ioanni Chorkiewicz, Comiti in Sklow & Mylich &c.* Castellano Vilnensi, Archimarscalco Lituaniæ, capitaneo generali Samogitiæ, Livoniæque administratori & exercituum Ducis, dicatus fuit, a Ioanne Wielogorscio, iussu auctoris. Post dedicationem sequitur Iacobi Gorscii ad Petrum Mircovium præfatio.

II.) *Iacobi Gorski de generibus dicendi liber adolescenti dicendi studio opus utile & necessarium.* Cracoviæ apud Matheum Siebeneycher Anno M. D. LIX. in 8. plag. 14.

III.) *Iacobi Gorscii de figuris grammaticis, tum rhetoricis, libri quinque nunc recens editi.* Cracoviæ in officina typographica Mathei Siebeneycher. Anno M. D. LX. in 8. Alphab. 1 plag. 4. Liber hic Abbati Thicnensis Cenobii S. Benedicti, *Ioanni Lowczkowski*, dicatus est, ad quem Gorscius, cum lues pestifera Cracoviam affligeret, fecerat, hosque libros quinque in seculo illo composuit.

IV.) *IACOBI GORSCHII Prælectionum Plocensium liber primus, siue de baptismo recens natorum.* Si quid dictum imprudenter & præter sanctæ Ecclesiæ Romanæ consuetudinem sit, pro non dicto habeatur. Colonia apud Maternum Cholinum M. D. LXXII. cum gratia & privilegio. Cæs. Maiest. in 8. plag. 13. Ut primum Gorscius Plociam se recepit, & in collegio amplissimo Canonicorum versari cepit, nihil eorum, quæ officii sui esse videbantur, prætermittenda se esse voluit. Et quoniam præter munus concionandi & Ecclesiæ officium, cui obeundo eum Episcopus Plocensis, *Petrus Mircovius*, ad quem præfatio huius libri scripta est, præfecerit, publice etiam docendi, ac explanandarum lectionum, statim temporibus, constitutionibus huius ecclesiæ, ei imponeretur officium, libenter hunc suscepit laborem. Inde hæc prælectiones trahunt originem. (b) *IACOBI GORSCHII Prælectionum Plocensium liber secundus, siue de Mediatore.* Colonia apud Maternum Cholinum. M. D. LXXX. cum gratia & privilegio Cæs. Maiest. in 8. plag. 16. Præfatio ad serenissi-

Serenissimum Regem scripta est. (c) *Iacobi Gorscii Prælectionum Plocensium liber tertius, siue de Pastore, cui in calce oratio Stanislae Socolovii de vestitu Hereticorum & fructu hareseon adiecta est: una cum documentis, Parochis & omnibus in munere ecclesiastico versantibus, necessariis.* Cracoviæ, cura & impensis Reverendiss. Do. Str. Carnovii, Cuiavensis Episcopi. In officina Lazari excusus. M. D. LXXX. in 8. Alphab. I. Præfatio dedicatoria ad Stanislaum Carnovium, Cracoviz, e collegio iuriconsultorum anno, 1579. calendis Septembris scripta. (d) *Iacobi Gorscii Prælectionum Plocensium liber quartus, de usu legitimo Sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti sub altera specie, siue reprehensio erroris eorum, qui ecclesiæ Romanæ eo nomine accusant, quod communionem sub specie panis tantum populo dari antiquitus solitam, approbaverit & retineat.* Coloniae apud Maternum Cholinum. M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio Cæs. Maiest. in 8. plag. 18. Præfatio dedicatoria ad Serenissimum Regem Poloniae Annam Jageloniam. V.) *Apologia D. Iacobi Gorscii, pro Academia Cracoviensi, publice in renunciandis novis Magistris dicta.* Anno Dn. M. D. LXXXI. d. 11 mensis Martii. Una cum parænesi ad professores eiusdem Academiae Cracoviensis. Cracoviæ in officina Lazari. A. D. M. D. LXXXI. in 8. Egregiæ hæc orationes Academiae Cracov. illis temporibus statum explicant. VI.) *Iacobi Gorscii dissertationis de Periodis, contra se a Benedico. Herbesto (si diis placet) Neapolitano, editæ, refutatio.* Anno Domini 1562. in 8. plag. 23. Epistola dedicatoria ad Philippum Painevium, Episcopum Cracoviensem, scripta, quem doctissimum Præfulem Gorscius iudicem sibi in causa, quam cum Herbesto de periodis habuit, elegit, parvo poemate per Ioannem Cochanius scripto Gorscii causam probavit, eique victoriam, quam de adversario obtinisset, gratulatus est. Quod hanc Gorscii cum Herbesto de Periodis dissertationem attinet, vide egregie docti *Francisci Richardi Gæzii*, quondam bibliothecæ Varl. sub-bibliothecarii otium Varlavienſe pag. 1. — 21.

VII.) *Dissertatio Laurentii Siradiensis philosophi, super dissertatione periodica Gorscii & Herbesti, in diatriba Antisophistarum Cracoviensium.* Cracoviæ. M. D. LXXII. in 8. plag. 5. Epistolam dedicatorem Gorscius ad generosum iuvenem Nicolaum Iosiemum, Capitaneum Lubolanensem exaravit.

VIII.) *IACOBI GORSCHII pro tremenda & veneranda Trinitate, adversus quem apostatam FRANCISKEN, falso appellatum Christianum, Apologus, siue Antichristianus. Sanctæ Ecclesiæ Romanæ iussu. editum. esto in qua & pro qua militamus.* Coloniae apud Maternum Cholinum Anno M. D. LXXXV. cum gratia & privilegio. Cæs. Maiest. in 8. Alphab. I. plag. 7. Epistola dedicatoria ad Polonium Regem scripta. IX.) *Iacobi Gorscii Dialecticæ artis commentarium libri decem.* Cracoviæ anno 1563. in 8. Alphab. 1. Plag. 18. Amplissimo viro Andreæ Præcelatio, Decano Plocensi, Scholastico Cracoviensi, Custodi Plocensi, doctissimus elegantissimusque hic liber inscriptus est. Gorscii præfationem sequitur Melchioris Rudolphi ad iuvenes litterarum studiosos epistola.

X.) *Iacobi Gorscii Animadversio, siue CRUSIUS in theologos Wirtemberghenses, sua ætate scripta apud Patriarcham Constantinopolitanum iactantibus, & Stanislae Socolovii operam in edenda Ecclesiæ orientalis censura calumniantes.* Opusculum hoc tempore variis hæresibus sectisque misere dissecto, lectu pernecessarium. Coloniae apud Maternum Cholinum. A. M. D. LXXXVI. in 8. plag. 22. Præfatio auctoris ad illustrem Dom. Nicolaum Firleii, Castellani Biecenſem, Regni Poloniae Referendarium ac Cazimiriens. præfectum exarata.

Hæc sunt scripta celeberrimi Gorscii, quæ vidi,

& manibus tractavi, plura autem *Starovolscius*, quamvis confuse, laudat, nempe prælectiones Cracovienses, prælectiones Leopolienses, de quibus nescio, an unquam extiterint. Nulla enim accuratio-ne in enarrandis scriptis *Starovolscius* in elogiis suis vitur. Mentionum enim facit prælectionum Plocensium, & deinde separatim enarrat scripta de usu legitimo eucharistiæ, de pastore, de baptismo, quali diuina essent a prælectionibus illis. Laudantur a *Starovolscio* præter ea, quæ vidimus, amplius sequentes: 1.) *Præmissio adversus infanum dogma Francken, Arriani.* 2.) *Victoria Regis Srephani.* 3.) *Orationes ac præfationes in variis variarum scientiarum scriptores.* 4.) *Præstantissimorum virorum in republica polona, epistola, utro citroque scripta. libris XXX. comprehensa.* *Starovolscius* tandem culpam forte potest, quando de Gorscio scripsit: *crassiore quamvis Masovia aere natus, a puero attamen ita mixtoribus aribus imbutus, quasi Masoviz aër crassior, quam Cracoviz esset.* Quodsi Poloni ex diuersis regni provinciis oriundi, ingeniorum fertilitatem ab aere crassiori desuere velint, quid Itali tandem de Polonis possent dicere, Aër, in corpora, non in animos, si diis placet, influit.

Laurentius Goslicius, Plocnensis Antistes, vir doctissimus ac prudentissimus, eximia Latine dictionis elegantia celebris. Res vitæ circumstantes ex epitaphio in basilica Plocnensi maxime apparent, huius tenoris: „*Illustri & Reverendissimo Domino, Laurentio Goslicki, gente Gric, malio territorii Plocensis, viro pietate singulari, ingenio præstanti, consilio excellenti, candido, aperto, & animoso, eloquentia rara, qui scientiarum insignibus publice decoratus, & ab aliquot Serenissimis Poloniae regibus in pretio & honore habitus, post multa, varia & eximia in re publica merita, & complures in gravissimis & difficillimis regni negotiis pari fide & fidelitate obitas legationes, primo Cameracen. paulo post Chelmen. Ecclesiis utiliter Episcopus præfuit: deinde ad ecclesiam Præmisen. promotus, simul claræ tumbæ monasterium Plocnien. Præfuit, minitruavit. Postremo Ecclesiæ Plocnien. Præfuit, factus, cum eam feliciter sex annis, mensibus circiter quatuor rexisset, demum designato & adscito sibi legitime coadiutore & successore, septuagenario maiori, viuida senectute, gangrena nervorum tactus, in pede dextro sensim occupante ad extrema deductus animam DEO religioso te ad extrema deductus, plenius spem reddidit se commendavit, & pia plenius spem reddidit Ciazini. Anno Domini MDCVII. vltima mensis Octob. Eidem executores cum nepote ex testamento monumentum macti posuere.*

Scripta eius sunt: I.) *Laurentii Grimalii Goslicii de optimo Senatore libri duo: in quibus magistratum officia, civium vita beata, rerum publicæ felicitas explicantur.* „Opus planè aureum, summarum philosophorum & legislatorum doctrinam refertum, omnibus respubl. ite administrare cupientibus, non modo utile, sed apprimè necessarium. Accessit locuples rerum toto opere memorabilium index. Basileæ apud Leonhardum Osenium, impensis Roberti Cambieri. A. cl. Io. XCIII. in 8. plag. 21. Regi Sigismundo Augusto auctor inscripsit elegantissimum hunc librum, quem cum Patavii maneret, exaravit. Scripsit & alium libellum, de optimo viro, nec non orationem pro statu Sacerdotali, varique carmina, quæ scripta videre non potui.

Varsevici fratres clarissimi fuere in Polonia viri. *Stanislaus* societatem Iesu ingressus multa sanctitatis & innocentie vitæ opinione claret. Scripta eius: I.) *Heliodori Ethiopice historia* libri decem, nunc primum e Græco sermone in Latinum translata, Stanislae Warſchewicki Polono inter-

„interprete. Adiectum est etiam Philippi Me-
„lathonis de ipso auctore & hac eiusdem con-
„uersione iudicium. Item locuples rerum ac verborum
„memorabilium index. Nunc demum correctus &
„ad quotidianum usum accommodatus excusat. *Vr-*
„„*ssellus* ex officina typographica *Cornelii Sutorii*. M.
D.C.I. 12. Philippus Melancthon in praefixa ad
Oporinum, Basiliensem ciuem, epistola sic de hoc
libro indicat „Oratio est, nitida, non tamida. Et
„mira est varietas consiliorum, occasionum, euen-
„tuum & adfectuum. & vitæ imagines multas con-
„tinet. Interpres est Stanislaus Eques Polonicus,
„nobilitatem generis, eruditione, virtute, & facundia
„ornans.“ Hic liber iam Antwerpiz apud Martinum
Nutium sub Ciconis M. D. LVI. editus fuit in 12.
Transtulit & Stanislaus in patrum sermonem ex Hi-
spanico *Ludovici Grammatici Ducem peccatorum*.

Christophorus Varsevicus, polyhistor suo tem-
pore merito habitus, totum ætatis cursum in aulis
Megistanum consumsit, ut mirum de illo videatur,
quomodo tot negotiis occupatus potuerit tantam
in dicendo peritiam, in scribendo laborem, in tra-
ctando argumento iudicium acquirere. cum pacatio-
res litteræ turbas hominum maxime iugiant,
quæ ille immixtus, immo numerus, indefatigabili
pæne memoria, et alter quasi Iulius Cæsar, septem
linguas ita calluit, ut singulas nativas diceret. Do-
mi non tantum clarus et illustris fuit, sed singulis
fere principibus Europæ optime notus, quos par-
tim legationis munere functus (erat enim secretari-
us Regius et Canonicus Cracouienſis) partim pru-
dentiz acquirendæ causa peregrinatus, consulto
adiit. Corpus humo mandatum, muum si e elo-
gio ac titulo iacet, qui tamen lucem tam multis vi-
ris, imo toti Sarmatia suo stilo attulit. Sunt verba
Starovolskii in elogio p. 206. edit. Venet.

Gregorius Papa XIII. litteras scripsit ad Varsevi-
cium, testes virtutis eius, eumque hortatur, ut per-
gat pro Christi gloria militare.

Scripta eius sunt: 1) *Christophori Varsevicii* C.
„C. de cognitione sui ipsius libri tres. His accesser-
„runt alia eiusdem, partim antea quoque, partim nun-
„quam alias edita opera: de morte et immortalita-
„te animæ: de factis et dictis Iesu meditationes
„tres: totidemque pro Christi fide et Petri sede
„ad ordines Regni poloniæ Orationes in psalmos
„quos vocant penitentiales, et in Iubilum de nomine
„Iesu D. Bernardi paraphrasis: et B. Mariæ Virginis
„encomium. Adiecta postremo est contra *Nicolaum*
„Regium, Germanum, qui in eius orationes scripserat,
„eiusdem apologia: et pro auita religione retinen-
„da ad *Henricum* Poloniæ Regem oratio. Omnia et
„singula subiunguntur iudicio et auctori Ecclesiæ Or-
„thodoxæ. *Cracoviz*. In officina *Iacobi Siebeneycher*.
„Anno M. D. C. in fol. Alph. 2. plag. 6. Prefatio ad
„summum Pontificem *Clementem* VIII. scripta.

II) „*Christi Varsevicii* C. C. Cæsarum, Regum
„et Principum, unus et eiusdem partim generis et
„nominis, partim etiam imperii ac dominationis, vi-
„rarum parallelarum libri duo. Quod quorum quod-
„que continet versâ pagella monstrabit. Accessit re-
„rum et verborum memorabilium locupletissimus in-
„dex. *Cracoviz* in officina *Iacobi Siebeneycher*.

Anno Domini M. D. C. III. in fol. Alph. I.
Primo libro continentur: vita *Darii* primi, *Da-*
„rii ultimi, Regum Persarum, vita *Augusti Cæsaris*
„*Augusti* ex Italicis, ultimi *Cæsaris*, *Cæsaris* Ro-
„manorum. Vita *Constantini* primi, *Constantini* vl-
„timi, *Cæsaris*, *Constantinopolitani*. Vita *Ca-*
„oli Martelli primi, *Caroli Martelli* ultimi, Re-
„um Francorum. Vita *Berengarii* primi, *Berengarii*
„*Irmini*, Regum Longobardorum. Libro altero conti-
„entur. Vita *Balduini* primi, *Balduini* ultimi, Regum
„*hierosolimitanorum*. Vita *Alphonſi* primi, *Alphonſi*-

„*ultimi*, Regum Arragonicorum et Neapolis. Vita *Ja-*
„gellonis primi, *Jagellonis* ultimi, Regum Polonorum.
Vita *Francisci* primi *Sforziz*, *Francisci* ultimi *Sforziz*,
Ducum *Mediolanensium*. Idem liber *Francisforti* a-
„pud *Wolfgangum Richterum*, sumptibus *Nicolai Stei-*
„*nii*. a. 1604. et apud eundem iterum 1608. prodit.

III) „*Christophori Varsevicii* Turcicæ quatuor-
„decim. His accesserunt opuscula duo R. *Friderici*
„*Cerrioli*. de concilio et consiliariis principis, ex Hi-
„Spanico in Latinum versum unum, et de legato lega-
„tioneque eiusdem Varsevicii alterum. Omnia his
„rebus et temporibus accommodata. *Cracovia* in of-
„ficina *Lazari* A. D. M. D. XCV. in fol. Alph. 1.
„plag. 15 omnes sunt *duerniones* præter *Qq ternio*.
„Sunt orationes, Philippicarum *Ciceronis* instar, qui-
„bus auctor Turcam bello vrgendum foadet. IV.)
„*Christophori Varsevicii Paradoxa*, quæ etiam di-
„uerſis locis & temporibus, semel & iterum prodie-
„runt. *Cracovia* in officina *Lazari* A. D. M. D. XCVII.
„in 4. plag. 19. *Nicolao Zebredovio*, sup. Reg. Mar-
„salcio dedicata. Hic liber antea iam Vilnz a. 1579.
„deinde Pragæ in officina *Michaelis Peterle* A. 1588.
„fuit typis excipit. V.) „*Christi Varsevicii* de op-
„timo statu libertatis libri duo, *Cracoviz* in officina
„*Lazari*. a. D. M. D. XCVIII. in 4. Alph. 1. plag.
„7. *Nicolao Firleo*, Palatino *Cracov.* inscripti sunt.
„VI.) „*Christi Varsevicii* diuersis locis & tem-
„poribus habitæ quædam orationes. Pragæ typis M. *Danielis*
„*Adami* a *Veleslaurina* in 4. plag. 7. Hæ orationes
„habitz ad *Maximilianum* II. Cæarem, in comitiis
„imperii *Ratisponensibus* & ad *Maximilianum* ele-
„ctum *Poloniæ* Regem, nec non ad *Rodolphum* II.
„Cæarem.

VII.) „*Clypeus* *Spiritualis*. Pragæ in officina typo-
„graphica *Ioachimis Schumanni* A. M. D. XCIII. in
„12. plag. 7.

VIII.) „*Christophori Varsevicii*. nobilis Poloni, Re-
„gii oratoris et legati exercitissimi de legationibus
„adeundis luculentissima oratio. Lichæ. typis *Guol-*
„„*gangi Kezelii*. M. D. C. III. in 8. plag. 11. Idem li-
„ber prodit *Dantisci*, sumptibus *Georgii Færsteri*.
„A. 1646. cui adiectus de concilio et consiliariis liber
„in fine accessit *Hippolyti* a *Collibus* Consiliarius, qui
„tres libri iam antea *Rostochii* apud *Christophi*
„*Reusnerum* a. 1597. uno volumine prodierunt. Hæc
„sunt scripta Varsevicii maxima ex parte, quæ vidi,
„deficiunt secundum *Starovolskium*. Liber *Pauli Pa-*
„*ruze*, ex Italicis in Latinum vertit. 2) Libri rerum
„memorabilium. 3) *Elogia* illustrium Poloniæ scrip-
„torum. 4) *modus* acquirendæ diuinæ gratiæ. 5) de
„origine polonorum. 6) de *Victoria* Regis *Stepha-*
„*ni*. 7) de obitu *Anne Austriacæ* Poloniæ Sae-
„cizque Reginz. 8) *Historia* Turcica. 9) de morte *Ru-*
„*dolphii* I. imperat. Roman. 10) de rebus gestis e-
„iusdem. 11) de obitu *Anne Austriacæ* Poloniæ Sae-
„cizque Reginz. 12) *Historia* Turcica. 13) *Conclo-*
„*nes* de Iubilæo et ecclesiæ. 14) de *Laudibus* *Tar-*
„*novii* comitis.

Stanislaus Socolovius, S. Floriani Clepariz præ-
positus et Canonicus Cracouienſis, celeberrimi olim
illius Professoris *Iacobi Gorscii* felix discipulus, præ-
stanti vir ingenio et lingua vtraque egregie doctus.
Varia scripsit, quæ omnia simul edita hæc sub inferi-
ptione: *Stanislaus Socolovius*, Canonici Cracouienſis
apud *Stephanum* L. poloniæ Regem concionatoris,
Opera. *Cracoviz* in Architypographia Regia et ec-
clesiastica *Lazari* edita a. 1597. in fol. cum præfatione
ad *Sigismundum* III. poloniæ Regem. Decem et sep-
tem *Socolovii* scripta, in hoc volumine sunt contenta,
quæ omnia, variasque eorum editiones, inuenies in
Socolovii Peregrino, siue *læsa* virtutis quærela, nu-
per demum a diligentissimo *Christiano Theophilo*
Friesio, ex manuscripto edito, quem vide a pag. 6.
ad 33.

XIII.

XIII.
REGNI POLONIÆ
MAGNIQUE
DUCATUS LITHUANIÆ
OMNIUMQUE REGIONUM IURI POLONICO SUBIECTORUM
NOVISSIMA DESCRIPTIO
STUDIO

ANDRÆ CELLARI, Gymnasil Hornani Reſtoris.

AMSTELODAMI Apud Egidium Janssonium Valckenier,

Anno 1659.

NOBILISSIMO ET ORNATISSIMO IUVENI

D. JACOBO FORESTO

LL. STUDIOSO, FILIO NOBILISSIMI ET AMPLISSIMI VIRI,

D. THEODORI FORESTI J. U. D. & Illustribus Dominis Ordinibus Westfri-
sæ, seu Hollandiæ septentrionalis a Secretis.

Um adhuc in Gymnasio nostro Literario sub institutione mea versareris,
Nobilissime, & Ornatissime Iuuenis, singulare tuum studium, & insignis
sedulitas, ex eruditionis eximiae desiderio tuo nata, in omni genere exer-
citorum, in palæstra literaria vſitatorum, semper emicuerunt. Excitata illa
in Te exemplis eorum, qui Maiores Tui non solum nobilissimi sui generis in-
signia Tibi præculerunt, verum etiam virtutibus, in quibus sola & vera
est nobilitas, pietate, integritate, scientia, & eruditione omnigena præcuerunt. Quem
enim Patrem, hæcenus, Dei gratia, superstitem habes? Quantus vir fuit Patruus
Tuus, quem immatura mors, prohi dolor! salutis Patriæ nostræ inuidit? Quanti vi-
ri Aus tuus Paternus & Maternus, de communi Patria optime meriti, ex quibus ille
inter beatos iam versatur, hic adhuc in veneranda senectute Tibi superstes est: quorum
celeberrima fama Patriæ cancellis se includi non passa ad extremos Orbis terrarum limi-
tes se propagauit. Quanti caeteri Tui Maiores, viri omnium laude, prædicatione, lite-
ris, & monumentis dignissimi? Cunctorum celebritate, incredibili notissimorum præca-
nia & laudes decantandi partes si ego mihi sumerem, vereor, ne potius illas ingenii
mei culpa, ut cum *Horatio* loquar, detererem, quam ut eorum aptus buccinator esse
possem. Horum vestigiis laudatissimis hæcenus a puero insistens magni quid de te pol-
liceris, quod non tantum cum Parente Tuo Nobilissimo tota vestra Familia Forestorum
nomine inclyta expectat: sed etiam ipsa Patria nostra summa expectatione desiderat.
Macte hac virtute, Iuuenis Nobilissime, ac in curriculo, quod ingressus es, eadem sedu-
litate, eodemque studio pergere non desine, ut ad metam speratam perueniens Tuæ Fami-
liæ Nobilissimæ ornamentum conciliare, & Patriæ emolumentum asferre queas. De
cursu autem studiorum Tuorum tam feliciter ad metam optatam properante gratulor &
Tibi, & mihi, qui eorum fundamenta locanti Tibi mea qualicunque opera auxilio fui, &
semper modestiam, diligentiam, ac sedulitatem Tuam amplexus sum, earum nomine nun-
quam non Tibi additus, atque Patri & Auo Tuo, viris Nobilissimis, atque huic quidem
Tui præcursor, de me optime meritis ob insignia sua merita obſtrictus. Animi grati
testem produco hanc Regni Poloniæ descriptionem ex variis auctoribus a me haut exi-
guo labore congestam, quam Tibi tanti Patris Filio, tantorum Auorum Nepoti, & a
tantis Maioribus descendenti progeniei exhibeo, dico, & consecro, ut Tui & Tuorum no-
mine & titulo insignitur, & decoratus in lucem prodeat, ingenti tuo historias et alia eius-
modi legendi desiderio satisfaciatur, et simul testetur magnum de Te bene merendi studium, et
promptissimam voluntatem eius, qui Nobilitatis Tuæ

Hornæ ex Mulſo

XIV. Kal. Sept.

LII 111

Studioſissimus

ANDREAS CELLARIUS. (135)

NOVA DESCRIPTIO REGNI POLONIÆ, ET REGIONUM OMNIUM, QUÆ AD ILLUD PERTINENT.

Fines.

Magnitudo.

Longitudo.

Latitudo.

OLONIÆ REGNUM inter Europæa nulli vastitate & potentia cedens, qua Regionem suam in Boream explicat, ubique Baltici maris fluctibus tunditur: In Occasum vergens Pomeraniæ, Marchionatus Brandenburgensis, Silesiæ, & Moraviæ, Germanicis regionibus contigua est: Meridionalibus extremitatibus Pontum Euxinum, Valachiam, Moldaviam, Transylvaniam, & Vngariam attingit: Orientales, margines Tartariæ, & Moscoviæ finibus claudit. Et hisce finibus magnitudo eius patet, quod a Sarmaticis montibus, & Transylvaniâ vsque ad Ducatum Teschenensem in Silesia, Marchionatum Brandenburgensem, ac Balticum mare excurrens, altero latere cum Moscoviæ finibus descendit, ac ultra Borysthenem fluvium, alias Dnieper, largo tractu se dilatans ad Pontum Euxinum decurrit, extremitatesque suas per Podoliam, Moldaviam, ac Valachiam vsque in Transylvaniam, & Hungariæ comitatum Zipensem deducit. Longitudo eius, secundum *Simonem Starovolsium* a 38. ad 54. gradum inter Occasum æstivum, & Ortum hybernium exporrecta 16. gradus, ac proinde 240. milliaria communia Germanica comprehendit. Latitudo autem a Carpathiis montibus ad mare Balticum vsque ducenta fere milliaria complectitur. *Philippus Brietius* *Parallelis Geographiæ Veteris & Novæ*, longitudinem ab oppido *Schwibussen* in Marchionatus Brandenburgensis finibus ad Smolenskum in Russia sitam urbem producit, eamque extensionem ad maiorem circulum reuocatam 11. gradus cum minutis 30. atque ita milliaria 690. leucas Gallicas 345. Germanicas 172½; Russica Worest seu Werst 910. dare tradit. Latitudinem excurrere ait a Tyræ fluvii, vulgo Dniester, ostiis ad urbem Memel versus Liunioniam, eamque ad maiorem circulum reuocatam dare gradus 10, cum 40. minutis; aut milliaria 640: leucas Gallicas 320: Germanicas 160. Russica Worest 869. circiter. *David Froelichius* *Part. 2. Viatorii lib. 1. c. 11. pag. 317. seq.* Poloniam occupare refert a finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ vsque inter Occasum & Ortum 120. milliaria, nec minus ab ultima Liunioniæ parte, vsque ad fines Hungariæ. Quænam autem milliaria intelligat, Germanica, an Vngarica, quæ grandia sunt, incertum est, eo quod eorum nomen non expresse addit. Longitudo inter Marchionatum Brandenburgensem & Moscoviam 240: Latitudo inter Russiam aut Pokutiæ partem ac Per-nauiam in Liunia 200. circiter milliarium intervallo a plerisque definitur. Milliaria Polonica sunt, quoduis quatuor Italica complectens, quibus Lituanica, Russica

(135) Multi sunt in historia litteraria CELLARIJ eruditione illustres, quorum familiaris nomen antea fuit KELLER, sive KELLNER. Noster ANDRÆAS bene distinguendus a CHRISTOPHORO illo, Critico celeberrimo, & Halæ Saxoniæ eloquentiæ & historiarum professore, nec non collegii politiorum litterarum rectore, qui multa eaque varæ eruditionis edidit scripta. Noster Cellarius autem, celebris etiam historicus, mathematicus, & geographus, fuit gymnasiu Hornani in Hollandia

rector, qui præter hanc regni Poloniæ magnique ducatus Lithuanici descriptionem, quæ anno 1660. idiomate Batavo donata fuit, edidit:

II) *Architecturam militarem* a 1656.

III) *Harmoniam Macrocosmicam, sive Atlantem universalem & novum totius universi creati, cosmographiam generalem & novam exhibentem, Amstelodami anno 1661. in forma regali, quod opus ibidem a. 1708. de novo typis exaratum fuit.*

Russica, & Podolica aliquanto longiora iudicantur. Nos hic Poloniæ integræ descriptionem damus, qualis fuit, antequam externorum invasionibus exposita lacerari cœpit. Hinc longitudo & latitudo dicta, quæ hactenus constrictæ manent, ac manebunt, quamdiu Regnum hoc tum florentissimum, nunc miserrimum, sub onere & persecutione hostili calamitatem suam gemet.

Sarmatiæ Europææ olim haud minima pars fuit variis populis sedem præbens, ut ex sequentibus, quæ hic breviter adducenda, clare patebit. Scytharum nomen commune olim omnibus populis septentrionalibus fuit, obliuione deletum ortis Germanorum & Sarmatarum nominibus. Dicti Sarmatæ, ut quibusdam placet ab *Asarmoth*, filio *Leætan*, nepote *Heberis*; vel a vultu & aspectu terribili seu serpentino; *σαύς* enim lacerta est, *ὄμμα* oculus. Hinc Sauromatæ Græcis, Sarmatæ Latinis appellati: In *Periplo Scylacis* vero *σάρμαται*: *ἱππομόλγοι* quoque ab equis, & *γαλακτοφάγοι* a lacte, quæ voces eorum epitheta fuerunt, ut & aliæ eiusmodi. Sarmatia vero in Europæam, Sarmatia & Asiaticam dividebatur: Illius pars Polonia, in qua *Philippus Cluverius* in *anti-* *qua Germania* & alii locant Barrios, Lygios, Arios, Manimos, Elyfios, Naharualos, Peucinos, & alios populos Germanos, qui postea partim ipsi proprio motu in alias regiones migrarunt, partim etiam a Venedis seu Wendis propriis suis sedibus exacti sunt. Quo autem tempore hi Wendæ, seu Venedi, qui postea per Germaniam sparsi Soraborum, Obotritorum, Lutitiorum, vel Lazitiorum, Ranorum, Vinulorum, Viizorum, Vetalaborum, Retaviorum, Licicauicorum, Helveldorum, & Vulcinorum nominibus innotuerunt, in Poloniam, & regiones vicinas sedes suas transtulerint, certi quid definiri & indicari nequit. *Martinus Cromerus* & *Salomon Neugebauer*, duo *Historici Polonici* arbitrantur, quod Poloni & Bohemi tempore Hunnorum Regis *Attilæ*, circa Christi annum CCCXXX. ex Russia & Sarmatia in has regiones concesserint: Quod ipsis factu facilius fuit, quam si prius in Sclavoniam & Dalmatiam longius disitis, & Romanorum patrociniotatas regiones profecti ex iis demum in has terras contulissent, ut nonnulli coniectere solent. *Auctor Poloniæ defensionis contra Barclaium* Bastranas, ex quibus *Cluverius* perperam Germanos facit, Peucinos & Venedos eas possedisse ait regi ones, quæ Poloniam maiorem, & Borussia complexæ ad Vistulæ ostium, & mare excurrunt, cui inde Venedici sinus appellatio imposita. Illyrios autem, Thraces, Bastranas, Getas, & Sarmatas separatos licet populos, vnius tamen & eiusdem esse originis, & cognationis, ut ipsa eorum lingua communis arguit. Omnes quoque populos inter sinum Adriaticum, Macedoniæ fines, Ægæi maris litora, Propontidem, Mare Euxinum, Caucasum montem, & Caspium mare vsque ad Obium fluvium, ab Albi item amne antiquæ Germaniæ termino, vsque ad Danubii partem olim sedibus suis commoratos ab una eademque origine profectos fuisse, & plerosque, Russos cum primis vstitutam suam linguam retinuisse. Ex nullo enim Historico liquere, quod noui populi se istuc contulerint; ac ideo certum esse, quod populi ibidem hærentes quasi Aborigines sint, & post occupatas primum terras istas sequentes populos ab ipsis descendisse. *Hactenus Author dictus.*

Populi, qui olim Poloniæ regnum inhabitasse dicuntur, sequentes apud scriptores antiquos occurrunt. Æstii Borussia, Liunioniam, & Samogitiam incoluisse feruntur; aliter Hesti, seu Æsti, & Ostiones, quorum vestigia in Esten Liunioniæ tractu, quos in oceani litore *Cassiodorus*, ad Sinum Codanum *Eginhardus* constituit. Apud hos succinum colligi *Theodoricus* in *epistola* scribit. De Succino *Cluverius* *cap. 44. lib. 3. Germaniæ antiquæ*. Eos frumenta & fructus colligere, et supra reliquos Germanos laborare tradit *Tacitus*, his verbis eos Germanis accensens. In Æstiais duo sunt Populi: Scyrri Borussia habitatores, Scyrri *Sidonio*, quorum regio paludibus referta *Ovin* apud *Iornandem* appellatur.

LIIII 2

Olim

Antiqui
populiSarmatia
duplex.Poloni &
Bohemi.Bastranas,
Peucini, Venedi,

Russi.

Succi sum.

Scyrri.

gavensis Poloniæ Rex eligeretur, præter reliquam multitudinem circiter C. milia equitum quatuor milliarius spatio circumcirca urbem quadraginta dies commorantes nullius rei penuria laborauerint.

Flumina.

Flumina diuersa et grandia, varios ac multos pisces alentia, Poloniæ regnum percurrunt, quorum nonnulli septentrionem petunt, alii ad meridiem proni feruntur.

Vistula.

Vistula, *die Weichsel*, famosissimus annis haud procul ab apice extremo Silesiæ cum Moraviæ, Hungariæ, et Poloniæ finibus concurrente, exiens mox diuersorum fluuiolorum aquas collectas secum rapit, pluribusque aliis amnibus in Polonia minore abreptis, Cracouiam regalem sedem, et Sendomiri am præteruehitur; Inde per Varſauiam, ubi urbem *Varſauiam* aluit, in Borussiam descendit, et sub Danisco, vrbe celeberrima in mare Balticum effunditur. Warta et Przofna

Warta, Przofna.

fluuui ex Polonia minore oriundi, in maiore infra Pyſdri urbem lacum coeunt; Ille

retento nomine Notefium, seu Notez amnem ex lacu Goplo in Cuiavia effusum

supra Landspergam in Electoratu Brandeburgensi absorbet, et sub dicto loco supra

Custrinum Viadro, seu Oderæ, semiscet. Bugh fluennum ex Russia rubra per

Bugh.

Volhiniam citeriorem, Lituaniam, Podlachiam, et Mazouiam aquas suas promouet, et supra Viſſegradum in Cuiavia in Vistulam infert. Pregela Borussiae

amnis sub Regiomonte in lacum Frisch Haf, ac in mare Balticum ingreditur. Chronon,

cui hodie Memmel aut Niemen nomen, vndas suas Curonensi lacui deglutiendas tradit: Ex Lituania erumpens sub Cauna vrbe affluentis Vilnae ab vrbe

Vilna descendens amnis, aquas suis adiungit. Duna fluius aquas suas ex Moſcovia aduectas sub vrbe Riga in magnum sinum Liuniæ præcipites agit. Hi

sunt fluuiorum ad septentrionem vndas suas voluentium præcipui: Inter illos, qui ad meridiem proficiuntur, præcipue notæ sunt sequentes. Hierasus ex

Carpathiis montibus per Valachiam delabens in Danubium supra eiusdem ostia

illabitur. Prut hodiernum ipsi nomen est. Tyras hodie Dnieſter, vel Nieſter

ex Carpathiis montibus ortus Russiam Polonicam, Pocutiam, Podoliam et Palatinatum

Bratzlauienſem pererrat, et apud Turcicam urbem Anierman, seu Biello-

grod, in Pontum Euxinum se exonerat. Bog, alius a superiore Bugh, qui se Vi-

ſtulæ miscet, ex Podolia per Bratzlauienſem palatinatum in Boryſthenis ostio a-

quarum mole liberatur. Boryſthenes, hodie Nieper, ex fonte suo emergit prope

pagum Dnieperſko in Moſcouia, a quo ex ortu in occaſum ruens Vietmæam vr-

bem præterit, ac inter Drohobus ac Smolensko curſum suum ad meridiem fle-

ctit, anfractus suos modo in Orientem, modo Occaſum emittens. Multis flu-

minibus secum abreptis citatiſſimo curſu per alueum admodum profundum aquas

ſuas deuoluit, & quinquaginta milliariis sub Kiouia per ſcopulos plures se in-

uicem ſubſequentes (Porohi loco nomen est) tanquam per gradus delabitur.

Postquam ſcopulos euasiſt, in planitie aquam dilatans varias efficit inſulas, Za-

porohi vocatas, Coſacorum, qui inde Zaporohiani dicti, ſedes, ac tandem Bog

fluuii aquis in ostio receptis Ponto Euxino immergitur: Ducenta ipſum millia-

ria currendo conſicere aiunt.

Incolas regni Poloniæ quod atinet, veteres fuere, aut etiamnum eiufdem

poſſeſſores ſunt. De iis ſuperius actum est: de his nunc agendum. Totam re-

gionem potiſſimum incolunt Slaui aut Wendæ, communi nomine Poloni dicti.

Germanorum quoque paſſim per totum regnum copia haud exigua, in primis

vero mercatorum & opificum Vilnae in Lituania, quorum plurimos ipſi Reges

in regnum allexerunt. Imo & oppidula & pagi inueniuntur, præter incolas

Germanos paucos alios habentes. Ii lingua ſua Germanica vtuntur, cum Sile-

ſiaca, & Boruſſica quam proxime conueniente, etiam in montibus, & Ungari-

am verſus, ac in ipſa Russia. *Martinus Cromerus Episcopus & Hiſtoricus Polonus*

lib. 12. fol. 311. refert, quod Germanorum Regis *Casimiri Magni* opera in regnum

deductorum ſedulitas & labor eidem magna incrementa adiecerit, & idem mul-

tis

Incolæ Polo-

niæ.

Poloni. Ger-

mani.

Eorum ſedu-

litas.

tis oppidis & pagis auxerint. Nam parſimonia magis dediti Germani, quam Germanorum Poloni, & in re familiari maiorem diligentiã adhibentes, elegantia quoque & puritati ædium & cæterarum rerum magis ſtudent, quod facile animaduertunt, elegantia. qui per Poloniã iter facientes ad Germanos potius, quam ad Polonos diuertere amant. Imo & clare patet diſcrimen illud ex muris & mœnibus urbium & ædium, a Germanis conſtructarum; Collabuntur enim, poſteaquam a Polonis habitari cœperunt. Hi vero nec a Germanica lingua abhorrent, vtpote qui eidem diſcendæ operam & tempus impendere ſolent. Inter Nobiliũ familias diuerſæ reperiuntur a Germanis ortum trahentes, ipſique Germani Cracouia proprio ſuo iure vtuntur. Præter Germanos & Itali quoque in Polonia commorantur, ſed non ita frequentes. Boruſſorum ſive Pruſſorum veterum, præcipue in Russia, haud pauci adhuc ſedes ſuas habere ſeruntur. In eadem Russia, vt & in Podolia multi Armeni mercatores mercaturam exercere ſolent. Judæorum vero incredibili multitudo per totum regnum occurrunt, qui vt plurimum idioma Germanicum in ſermone uſurpant, & inſignibus priuilegiis & immunitatibus gaudent, olim a *Boleſlao*, Caſiſienſi Duce, donatis, & auctis poſtea a ſupradicto rege *Casimiro*, anno *c10ccc1xx.* ſatis functo. Concubinam alebat hic rex Iudæam, quæ *Eſſera* appellata duos peperit filios, *Nemiram* & *Pelcam*, filiasque aliquot, quas in Iudaica religione ipſi educare licebat. Huius gratia Iudæis Regem adeo propitium reddidit. Præter alias cauſas & nimiam hanc gratiam, qua Iudæi fruebantur, barbaras nationes allexiſſe, vt tot ac tantis inuaſionibus Poloniæ regnum inundaſſent, opinatur *Jodocus Ludouicus Decius, lib. 3. vetuſt. Polon. fol. 114.*

Sicuti autem Poloniæ habitatores variũ ſunt ac diuerſi, ita etiam moribus, ritibus, ac conſuetudinibus diuerſimodis vt ſolent. Vulgus Lithuanicum pigritia & ſocordia deditum ob inſignem ſtupiditatem paſſim male audit. Seruiliſ ingeniũ homines, quo magis ſuſtibus contunduntur, eo maiori amore heros complectuntur. Sunt inter eiſmodi mancipia, in primis ea, quæ Ruſſicam religionem profitentur, quibus dura ſua ſeruitute mortis beneficio liberatis, & bene veſtitis cognati et conſanguinei, cum terræ mandantur, viaticum adiungunt, et literas ad *S. Petrum* ſcriptas, vt ipſis facilior, et promptior ad cælum aditus concilietur. Vnum conclauæ præter varios alios, quibus inſeruit, uſus, etiam homines et beſtias promiſcua habitatione vtentes recipit. Puerperæ triduum aut quatrimum duro ſcamno incumbunt, mox poſtea ſe ad labores conſuetos recipientes. Lautioris conditionis Lithuani in ſcamno pelle uſina veſtito ſomnum capiunt, ac ideo cæteris ſe præferre non dubitant. In mollibus autem lectis dormire dedecori vertitur. Matrimonia leui admodum de cauſa diſſociantur, ac vxoribus præter maritum, et alios adhuc habere, qui marito rerum ſuarum non ſatagenti ſuccurrant, vitio non datur. Sed mariti cum aliis feminis rem habentes, et deprehenſi infamia notantur. Vino obruti liubus et pugnis mutuis ſe inſectantur, ac peregrini alicuius cædem ſexdecim Thalerorum ſolutione redimunt. Moneta vtuntur, quæ *Rublus* nuncupata centum groſſos valet. Capitiſ damnatus ſibi ipſi mortem laqueo, aut quouis alio modo conſciſcere cogitur: Si facere id detrectet, tamdiu ab hero ſuo verberibus cæditur; donec ſibi ipſi manus inferat. De his & aliis Lithuanorum ritibus videatur *Alex. Guagninus de rebus Poloniæ: Olauſ Magnus lib. 3. c. 1. Thom. Lanſius in conſult. de Princip: Georg. Braun in deſcriptione Vilnae: Salomon Neugebauer lib. 1. rer. Polon: Laurentius Muſſerus in Hiſtoriis Poloniæ, & Liſoniæ, &c. Samaitæ vel Samogitæ A. 1386.* poſt C. N. ſamaitæ. fidem Chriſtianam amplexi ſunt, haſtenus tamen idololatria penitus non vacui, vtpote qui adhuc domeſticos illos ſerpentes, *Giuoi itos* ipſis nuncupatos in honore habent. Poloni ſunt bellicoſi pariter & ingeniouſi, ac peregrinationibus variis & longinquis delectantur. Nobilitas ciuilitati ſtudentis libertatis eſt amantiffima, ac ideo de munitorum locorum deſenſione parum ſollicita, cum ſua cor-

Germanorum
Parſimonia,
elegantia.

Itali.

Boruſſi.

Armeni.

Judæi.

Polonorum
mores.

Lithuanorum
ſeruilitas
ingenium.

puerperæ.

Samaitæ.

Poloni belli-
coſi.

Nobiles lin-
guis dediti.

Academia.

Status Ec-
clesiasticus.

Religiones.

Nobiles.

Uno nobili-
tatis titulo o-
mnes gau-
dent.Quos Rex il-
lustres nun-
cupet.

pora regni patrocínio sufficere arbitretur. Nobiles iuxta cum mercatoribus præter vernaculam suam & aliis quoque linguis addiscendis, Germanicæ nimirum, Gallicæ, ac Italicæ, vt & Ungaricæ, ii præsertim, qui in Hungariæ confinibus commorantur, operam nauant. Latine autem linguæ cognoscendæ passim vt plurimum dediti sunt, licet accentum syllabarum non adeo accurate obseruantes minus eleganter, & decore eam pronuncient. Vna porro Academia, Cracouiensis nimirum, in Polonia inueniebatur. Addidit alteram, *Stephano* Rege rerum potente, *Zamoscius* regni Cancellarius magnus, cui in noua sua vrbe *Zamoscia* erectæ de omnium facultatum Professoribus prospexit. Polonia quoque iam Academia sua nobilitatur. De his suis locis dicemus. De ecclesiastico statu, & ecclesiasticis rebus ita *Cromerus lib. 25. rer. Polon. fol. 547. Ab Anno* inquit, *1363. Pontificia auctoritas in Polonia debilitata est, & electioni liberæ vis illata; ita vt ex eo tempore ea sublata, umbra modo eius quædam penes sacra Collegia remaneat, non sine grandi non modo Ecclesiasticæ auctoritatis verum etiam Religionis, & Republicæ iactura.* Eo in loco hæc prolixius tractat. Si necessitas & Rex postulet, etiam ecclesiasticis in bellum eundum est. Variæ Religiones per totum regnum vigent, inter quas Catholica primas obtinet. Nobilium tam ingens est numerus, vt eorum ducenta millia quandoque numerari perhibeant. Rex quoque centum & quinquaginta equitum, tam levis quam grauis armaturæ millia, in bellum educere posse fertur. Hi stipendia non merent, sed propriis sumptibus, postquam tertio mandato mensis vnus spatium conuocati fuerint, Regi aut Regno seruitia bellica præstare coguntur. E contrario Nobiles insignibus immunitatibus & priuilegiis gaudent, sine villa Principum, Baronum, diuitum, aut alius alicuius dignitatis superioris distinctione. Si quis nobilis extra regnum in bello captus, aut alio aliquo damno affectus fuerit, Regis est damnum sarcire, & captiuum redimere. Vno autem titulo nobilitatis Polonicæ, & Lituanicæ, etiam ipsi Duces, Principes, Barones, ac Comites cum cæteris nobilibus comprehenduntur, ac in eodem dignitatis censu habentur, utpote qui peculiarem regni ordinem non faciunt, nec ipsis etiam nobilibus, ac cæteris equestriis ordinis, aut antiquiori stemmate claris hominibus potiores aut superiores æstimantur. Ea de causa *Rodzivilius*, Ducis titulo accepto ab Imperatore Romano, facti rationem reddere coactus est coram Regni ordinibus, *quasi ille morem Republicæ anteuertisset, unde omnis titula Nobilitas exularet, vt Fredro p. 92. dicit.* Titulos tamen, quorum participes facti sunt, retinent, vt patet ex titulo *Georgii Ducis Ossolinii*, Cancellarii Polonici, qui anno 1637. in conuentu Electorum Ratisponæ Imperii Romani Princeps creatus est. Senatores tamen Poloniæ, qui cum Rege suo *Sigismundo* Viennam venerant, cum nonnullis Ducum, aliis Comitum dignitas, a *Maximiliano. I.* Imperatore oblata esset, gratiarum actione humillima honores istos recipere recusarunt, nobilitatis suæ titulo contenti, vt idem *Fredro* tradit.

Regni tamen Mareschallum, vt & supremum Cancellarium, Rex Illustres nuncupat, vt *Piascius* refert. Porro nullum alium ex Senatoribus regni eodem titulo dignatur, quam vnicum Castellatum Cracouiensem, qui inter sæculares Senatores primum locum obtinet. Hanc nobilitatis dignitatem tanti faciunt Poloni, vt ægerrime ignobilibus parentibus natus quis particeps eiusdem reddi queat. Peregrinus, licet nobilibus parentibus prognatus, & antiqua & admodum nobili stemmate oriundus, nonnisi multis & maximis in regnum meritis, ac communi omnium ordinum consensu hanc dignitatem, & eiusdem iura & immunitates consequitur. Spuriis nec nomine, nec insignibus prosapiæ, ex qua prodierunt, vii, nec etiam hæreditatem vllam adire fas est. Cum præter ea plerisque totius regni muneribus nobiles præesse soleant, haud exiguus inde splendor ipsorum ordini conciliatur.

Reliqui

Reliqui incolæ Regni extra nobilium ordinem constituti, vel ciues sunt, ci-
uitates per totum regnum incolentes, vel per pagos, vicos, & rura sparsi. No-
biles & cæteri mercatores, ac ciues in ciuitatibus potioribus diuitias & bona ple-
raque possident: Vulgus reliquum, instar mancipiorum, dura seruitute pressum
miseram vitam degit. Pars a labore non adhorrens parco ac tenui victu, non
sine sudore graui comparato, vitam sustentat. Pars laboris impatiens ad furan-
dum et rapiendum se confert, aliisque illicitis negotiationibus operam navat. *Ca-
sparus Hennebergerus in maiori Prussiae tabula* sequentem narrat historiam. Anno
1583. minister, aut scriba cuiusdam nobilis Poloni in Borussia Regiomonti ad
Martinum Polkeinum diuerterat, qui altera vice reuersus ab eiusdem sui hospitis
uxore summam pecuniæ postulauit, quam priori vice ipsius fidei se concedi-
disse aiebat: quamuis in ea re mendacissimus esset. In carcerem igitur coniec-
tus, ac inde ad iudices adductus, cum seueriore inquisitione se examinandum
videret; tandem confitebatur, in Polonia in more positum esse, si quis pecuniæ
angustis premeretur, nec, vnde illa petenda, sciret, vt aliquem in iudicium vo-
catum pecuniæ concredita reum faceret, & falso aliquo teste conuinceret; vt ita
in carcerem coniectus solito more certis diebus ferrea claua cruribus miserum
in modum verberatis, dolore intolerabili partim, partim captiuitatis tædio vin-
ceretur, et debiti ficti ac mendacis confessione extorta se reum fateretur, ac de
eius solutione cum accusatore transigeret. Machinatione eadem se hic hospitis
sui nummis insidias quidem struxisse, sed testem idoneum nancisci non potuisse,
cuius adiumento hospita suæ innocentiam expugnaret. *Iohannes Dubrauius Ol-
mucensis Episcopus in suis Annalibus Bohemicis* adhuc suo tempore in Polonia
consuetudinem obtinuisset tradit, vt qui alterum furti accusaret, eundem ipse
paubulo affigeret, si idem sibi a fure fieri non veller. Exemplum etiam addu-
cit præcipuæ notæ ciuis cuiusdam Vratislauiensis, qui furem, a quo quingentis
floreis spoliatus fuerat, ipse in crucem agere coactus fuit. Ne tamen infamiæ
notam homini factum hoc coactum inureret, publicis literis ipsi datis, & *Casimi-
rus* Poloniæ, et huius filius *Vladislaus* Vngariæ, et Bohemiæ rex cauerunt. *D. Rex Steph-
Laurentius Mullerus in Polonica sua historia Lit. C.* memoriæ prodit: Regem *Ste-
phanum* postea multis salubribus constitutionibus, et legibus latis antiquas partim
mutasse, partim abrogasse, ac nouas et meliores in earum locum substituisse.
Inter abrogatas & hæc erat, quæ nobilem cædem perpetrantem, & ciuem aut
rusticum aliquem vita, etiam de industria, spoliantem, viginti florenorum Polo-
nicorum solutione facta homicidii absoluebat. Occupauit autem eius locum se-
uerius statutum grauiore pœna homicidiorum illius temporis frequentiam coër-
cens. Porro legem habent Poloni, cuius vigore ex regno proscriptum & capi-
tis diminutum, si in ipso regno deprehendatur, occidere cuilibet impune licet.
Omnes item Magistratus, in quorum ditione deprehenditur, eundem captiuum
facere, & ad meritam pœnam accipiendam custodire, eadem lege tenentur. In
Regis tamen est potestate ipsi literas concedere, aut diploma largiri, cuius be-
neficio ipsi certum in Regno commorandi spatium, quo nemo ipsi molestus esse
audet, permittitur, vt rebus suis consulat. Homicidium multa pecuniaria qui-
dem punitur, cuius summam iudices constituunt, & nominant: Reus tamen in
sædum & profundum carcerem conicitur, vbi ipsi annum vnum ac mensem v-
num cum dimidio commorandum est. Non tamen quemlibet sine vlllo discrimi-
ne multa hæc pecuniaria supplicio capitali liberat. Nam in ipso facto depre-
henso homicidæ, & latrones capitali supplicio afficiuntur. Qui aliquem globo
ex sclopeto emisso occidit, geminam multam soluere, & biennium in carcere
captiuus esse cogitur. *Autor Poloniæ defensionæ p. 80.* Antehac ab omnis generis
tribunalibus ad Regem prouocare licebat. Sed *Stephano Batoreo* regnum admi-
nistrante constituta sunt duo illa Parlamenta, seu tribunalia magna, Petrikouianum
scilicet

Ciues.

Vulgus pro-
miscuum ser-
uitutem ser-
uit.

Historia.

Mirus puni-
endi fures
ritus.Rex Steph-
anus legisla-
tor.Lex in pro-
scriptos.

Homicidii

Prouocatio
ad Regem.
Duo tribu-
nalia magna.

scilicet, pro magna Polonia & Borussia, ac Lublinensē pro minore Polonia, & Russia: vtriusque Iudices in neri suo vnum annum præsunt. Maximi momenti tamen causas, vt & lites ciuitatum, & redditum ad Regem pertinentium occasione ortas, Rex ipse cum senatu regni in comitiis publicis iudicare solet. Germanis Poloni non admodum fauent; vnde & *Paulus Piascius*, Polonus ille Episcopus, in *Chronicis suis* pag. 40. Polonia, inquit, & Slauonia, tota gentis natura, abhorret a studiis & artibus Germanorum, & quicquid venit inde, quale illud sit, præter operas Mechanicas, sibi noxum reputat, & reicit suspectum. Quicunque inter Polonos mentiēdo a veritate defleuit, & mendacii conuincitur, maxima infamia notatur. Quoad cibum, potum, & vestimenta nullæ sunt leges, quæ abusu eorundem & nimiam luxuriam cohibeant. Luxuriosi inde Poloni, & inter peregrinos etiam sumptuosi, laute viuendo, & pretiosis vestibus vtendo multum pecuniæ consumentes. Vt *Starouolscius* narrat, non nobili solum genere nati pellibus preciosis, et pannis magno constantibus se vestiunt, sed et inferioris etiam conditionis homines in ciuitatibus in vestibus holosericis, aliisque eius generis comparandis nullis omnino sumptibus parcunt: Equos argenteis phaleris exornant, ex argenteis vasis cibum capiunt, altaria, etiam in pagorum templis, argento onerant: Imo eo luxuriæ processerunt, vt ipsi corpori argento, auro, margaritis, et lapidibus prætiolis ornamentum conciliare summo opere studeant, et nihil amplius restet, quam vt etiam auro et argento vescantur. Ex hoc fonte luxuriæ tot inter ipsos lites existere, et animositatem, ac fortitudinem consuetam, qua in bello hostes aggredi solebant, euanescere, idem auctor asserit. Porro viuendi lautitiam ansam præbere Magnatibus, et Nobilibus, vt maiorem redditum annuorum partem aromatibus et sumptuosis condimentis ac vino impendant. Inueniuntur, qui interdum sexaginta et amplius vestes pretiosas et magnificas soli suo corpori accommodatas in promptu habent, ac præterea vestitu magnifico ministros suos exornandos curant, maiorem bonorum suorum partem in eiusmodi fastum saepe infuentes, vt cum vxoribus et liberis ornatu fastuoso decorati incedere possint. Tacendi sumptus facti, solius fastus gratia, in domos, et ædificia ex lignis ornate congesta, et a lignorum struibus igni fouendo idoneis parum abludentia. Pedibus multum viæ percurrere indecorum aestimatur, eaque de causa currus et rheda sex equis iunctæ in usum adhibentur: Viri tamen magis equis quam curribus vehi solent. Narrat *Piascius Episcopus Polonus*, cum anno 1589. *Sigismundus* Poloniæ Rex Ordinem Regni permissu ad *Iohannem* Sueciæ Regem patrem suum Revaliæ in Livonia tunc temporis commorantem venisset, Magnates Polonos ipsam comitantes haud exigua ministrorum caterua stipatos fuisse, et inter alios *Christophorum Radziuilium*, Vilensem Palatinum, mille et amplius homines secum in comitatu suo adduxisse. Regis autem *Iohannis* mandato cum inter hospites commeatus diuideretur, ac duo boues *Radziuili* Principis comitatu toti attribuerentur, vnum ex isto comitatu, quod tot hominibus, qui cum principe venerant, duo boues non sufficerent, conquestum esse, ac responsum ab oeconomio regis hoc tulisse, si boues non sufficerent, et capras addendas esse. Inuebat autem, Suecos parsimonie studiosiores quam Polonos esse, ac hos omnibus suis bonis dilapidatis ad incitas saepe redigi. Cæterum vestes nobilium Polonorum quoad interiorem partem pellibus illis pretiosis, quæ martibus Scythicis detractæ, et in usum paratæ sunt, aliisque id genus obduci, et saepe duobus aut tribus Imperialium millibus comparari solent. Portio autem eiusmodi pellis, magnitudine dimidii pedis mensuræ vix respondens, quinquaginta et amplius imperialibus constat, vt *Defensæ Poloniæ* Auctor scribit.

Luxuriosi ergo Poloni et inter peregrinos etiam sumptuosi, laute viuendo, et pretiosis vestimentis vtendo multum pecuniæ consumentes. Ad ebrietatem proui conuiuiis et comotationibus crebris delectantur, ac genio indulgent. Vul-

Poloni Germanis non fauent.

Polonorum luxus.

Lautitia in viuendo.

Ædificia sumptuosa.

Historia de Polonorum prodigalitate & Suecorum parsimonia.

go ipsi solenne est quotidianis ingurgitationibus vinum adustum, aut spiritum vini destillatum haurire; vnde etiam euenire solet, vt ipsi milites in vigiliis agendis remissiores, et in locis fortioribus custodiendis ob ebrietatem negligentiores vitæ & locorum iactura quandoque comotationes suas intempestiuiores luan. Gratulatorios bonæ valetudinis haustus frequentius iterantes, & mero onerati vasis vitreis, ligneis, aut similibus, mutuos capitibus ictus infligunt, & strenue depugnant. Minister aut seruus aliquis licet triduum, quatrimum, aut plures dies ab inuiti heri seruitio abfuerit, si modo in sanitatem heri se pocula euacuasse dixerit, strenuus homo habetur, & nullo negotio veniam impetrat. Rasus & caluo capite in cuius sincipite parum capillorum relictum est, Poloni incedere consueverunt. Ideo autem hoc fieri perhibent, quoniam cepis & allio frequenter vescuntur, vt vaporibus illis grauioribus per capitis poros capillis nullis rector exitus promptior pateat. Alii a Benedictinis hanc consuetudinem profectam, & a Rege *Casimiro* in Poloniam introductam esse dicunt. Cum regium in Poloniæ regno stemma esse desisset, dictus *Casimirus* ex Cluniacensi monasterio Galliarum, in quo Monachus viuebat euocatus, & in Regni solio regio locatus est: qua de re *Casparus Plautius* in *Novi Orbis navigatione* legendus. Excellentis formæ femininus sexus nonnullas quandoque suppeditat ad libidinem proniores, quæ corpus suum vulgare solent. Insignia Regni figuram exhibent aquilæ albæ coronatæ, rostrum aperientis, & patulas alas expandentis.

Vulgus ad ebrietatem procliu.

Cur Poloni caput radant.

Femina.

Polonorum diuitia.

De diuitiis Polonorum, & quidem Magnatum, *Boterus* scribens diuissimos eorum vix viginti quinque millia coronatorum excedentes redditus annuos possidere dicit. Sed eas minus ipsi cognitasse fuisse arguant longe maiores redditus annui, quibus superioribus, & proximis his temporibus ante Suecorum in Poloniam irruptionem Magnates quotannis fruebantur, non enim vnus, & alter, sed plures diuitias ingentes possederunt, & proinde etiam redditibus annuis grandibus abundarunt. *Ianussius* Dux Ostrogienensis, et Castellanus Cracouiensis, vt *Piascius Episcopus* p. 313. indicat, cum sine mascula prole villa, vnicam tantum filiam relinquens anno 1636. ex hac vita excessisset, tantas diuitias reliquas fecit, vt Crassi Romani opulentia famosa ne minimum quidem concessisse iudicatus fuerit. Nam in expeditionibus bellicis diuersas aut plures militum legiones, quales in hodiernis bellis vsitatæ sunt, propriis sumptibus alere solitus est, et testamento ex bonis suis mandauit quotannis alii sexcentos equites armatos contra Russiæ Poloniæ hostes, quod ab illo tempore ex voluntate eius vltima obseruatum esse idem Auctor testatur. Porro numeratæ ipsius pecuniæ erant trecenta aureorum seu Ducatorum Vngaricorum millia, præter alios nummos, margaritas, lapides preciosos, auream et argenteam suppellectilem, et ingentem aliarum rerum copiam, quæ post eius obitum omnia in thesauro eius reperta sunt. Idem auctor pag. 423. sequentia commemorat. Anno 1631. vita functus est *Andreas Lipski* Episcopus Cracouiensis, nongenta Polonicorum florenorum millia, præter suppellectilis pretiosæ, aliorumque bonorum ingentem copiam hæredibus suis reliquit. *Poloniæ defensæ* Auctor pag. 126. & 127. plures in Polonia dicit tot ac tanta auita bona passim in regno possidere, vt coniuncta facile viginti aut triginta milliarum regiones et tractus effectura essent. Haud paucos item reperiri, qui mille pedites, et totidem leuis armaturæ equites, imo et ter aut quater mille Cosakos, aut Dragones ex iis in bellum emittere possint, inter quos rura et campi ipsorum proprii diuisi sunt. Hos ad expeditiones bellicas paratos semper habere dominum, qui in bellum profecturis paucillum stipendii addere soleat. In magna Polonia, in qua res pecuaria maxime vigeat, vnum quendam in villis suis vnius hyemis spatio triginta ouium millia aluisse. Pag. 128. In Russia Polonica moris esse refert, vt subditi singulis septem annis rei

Res pecuaria.

In Russia.

sua.

O O O O O

Piscinae.
Cereuisia.Vinum adu-
stum.Vires regni
Militares.

Quartiani.

Cosaci.

Eorum origo,
& sedes.Duces Osta-
phaus Daskie-
nicius.

suae pecuariae decimas exhibeant; Ex his quendam vna vice decem bouum millia accepisse. Septennii autem morae peractum bona sua ita partitum fuisse, ut singulis annis ipsi plures quam mille boues obtigerint. Ex piscinis annum quoque commodum grande in possessores redundat, licet pisces vili admodum precio veneant. Praeterea nobiles & cereuisia habent coctores qui cereuisiam ex frumento suorum Dominorum coquunt, quae a subditis empta, & vel domi, vel in cauponis bibita reditibus nobilium annuis haud exiguum incrementum adicit. Idem facit & vinum adustum, aut spiritus vini, passim in Polonia ex tritico paratum. Sicut autem ingentes pecuniae saepenumero ingentium profusionum causa solent existere, ita quoque & hic apud Polonos idem contingit, ut pag. 133. Auctor dicitur porro tradit, enumerans ministros, & seruos, quos magnates & nobiles Poloni magno numero alere consueverunt. Mentionem autem facit cuiusdam sibi probe noti, quem singulis annis praeter victum & amictum quinque vel sex Imperialium millia in Mulicae artis peritos Italos insumere ait. Inueniri quoque dicit, qui quotannis centum Dragones, plerosque Germanos, centum Cosacos, & centum Vngaros pedites, quos Haidukos nuncupant, aut custodiae aut fastus gratia sustentare soleant; Ad comitia vero proficiscentes, aut publicis Regni muneribus fungentes comitatum suum triplo aut quadruplo auctiorem reddere. Sunt, qui ducentos, trecentos, aut plures equites secum habeant.

Huius autem regni potentissimae vires militares consistunt in nobilitate, quae vnius mensis spatio per diploma & nuncios ter vocata, & congregata suis propriis sumpibus Regi aut Imperatori militiae praesto esse cogitur. Interdum contingit, ut in vna tantum prouincia nobilitas congregetur, quam congregationem Polonica lingua *Pospolite* vocant. Ex nobilibus Quartiani sunt, qui ex quarta redituum regionum parte sustentati semper & in omni necessitatis casu ad bellum prompti & parati esse debent, ut vocati praeter aliis omnibus sine omni morae constitutione ordo hic militaris profectus, a quarta redituum regionum, qua alitur, parte nomen accepit. In militia igitur Polonica potissimum equitatum constituit nobilitas; cui accedunt Cosaci in armorum exercitio non minus versati & magno hostes suos animo aggredientes: de quibus, ut & reliquis militibus Polonici exercitus, cuius alendi gratia omnes in Regno Poloniae subditi, solis Doctoribus, Magistris, & studiosis exceptis, soluendis vestigalibus & tributis subiecti sunt, *Simonis Starouolski Eques Polonus* consuli potest. Cosaci nomen habere dicuntur a voce Ruthenica *Cozac*, quae militem vagum, & ex raptu viuentem significat. Ex insulis Borysthenis, de quibus supra in huius fluminis descriptione mentio facta est, primum exiisse, & adhuc in iisdem hodie habitacula sua habere feruntur, inde Zaporense, aut Zaporovienfes Cosaci etiamnum nuncupati, qui Graecam religionem profitentes, Turcis Pontum Euxinum accolentibus multum negotii facessunt, ac maximam partem Kiouienfi Episcopo subiecti sunt, libertate tamen sua gaudentes, homines indomiti, mortisque contemptores, ac mori, aut vincere certi, vnde & Cosacorum nomen sibi adscriuerunt. A Rege Poloniae vocatos sine stipendio aliquo ipsi in bello operam nauare oportet. Finito bello dimittuntur pecuniae summa aliqua donati, & ex ipsis praecipui muneribus affecti. Ipsorum initium aut prima mentio incidit in tempora Regis *Sigismundi I.* quo regnante Cosacorum Dux militaris fuit *Ostaphaeus Daskievicius*, ex oppidulo *Ourucko* oriundus. In dictis igitur insulis, quas Borysthenes alueo suo lato includit, populus hic bellicosus commoratur, ex iis Tartaros et Turcas vicinos incurfionibus et depopulationibus suis insensans. In Palatinatibus vero Kiouienfi et Braslauiensi, casas suas, domos, et agros habent. Tartaros ex Polonia aut Moscouia reuertentes ex insidiis obruere, et praeda acquisita iterum spoliare solent. Insulae enim Borysthenis dictae quatuor tantum dierum itinere

ab

ab angustiis Peninsulae Tauricae absunt. Cum *Stephanus* Rex administratione Regni fungeretur, Dux ipsorum militaris fuit celeberrimus, et fortissimus ille heros *Potkova*, qui fidei publicae nimium confusus in Poloniam venit, et ob damnum ingens, quod durante pace Turcis intulerat, magnanimitatem suam vitae iactura luit. Dicitur Rex *Stephanus* Cosacis Castellum *Techimirov* cum tota diocesi in Borysthenis fluminis litore, omnique tractu viginti miliaria Germanica intra Kiouiam complexo inhabitandum concessit, ut ibi ipsorum praefecti sedem suam haberent, et porro armamentarium esset. Ducem militiae summum Rex ipsis praeficiebat, ceteris muneribus militaribus ipsi praeficiebant, quos volebant. Hi cum Duce suo, et praesidio satis firmo in Castro *Techimirov* manebant. Insulae autem Borysthenis bis mille militibus firmabantur, qui excubias ibi agebant, et aditus custodiebant. Ceteris vero omnibus Cosacis hyberno tempore licitum erat in suas domos, et ad bona sua in Polonicis prouinciis se conferre, et res suas curare. Polonorum hostibus plurimum semper obsuere. Etenim prona incurfatione per gramen serpendo inopinata oppressione castra hostium obruere, flumina sine, aut cum vitibus tranare, et armis tergo impositis equorum caudis adherentes natando superare nouerunt. Lintribus suis commeatu requisito oneratis sexaginta imponunt milites, totum pontum Euxinum peruagantur, vrbe curatis sexaginta imponunt milites, et naues ipsis eripiunt; imo ad Bosphorum et pagos Turcarum depopulantur, et naues ipsis eripiunt; imo ad Bosphorum Thraciam ante ipsam regiam Constantinopolim situm se conferre audent. Hoc adeo frequenter superioribus annis facere solebant, ut Imperator Turcicus, qui pacem cum Polonis inuenerat, eius rptionem minaretur, et ipsae incurfiones maiora secum incommoda trahentes Polonis etiam penitus displicerent. Ea de causa exercitus Polonici Imperator summus Dominus *Konieczpolski* publicis Regni sumptibus anno 1637. munimentum extruxit fortissimum *Hudack* (nominatum a tabulae *Dantiscanae* *Kudack* habent) eo in loco, ubi *Samar* in Borysthenem se effundit: ut eo commodius, et melius domari possent, qui iam vehementer cristas erigebant, et potentiores, iam ipsis Polonis insultare incipiebant. Eosdem etiam inter vrbeulas *Morzni*, et *Cumeychi* fudit, et ex praelio *Borovitzium* se recipientes obsedit, ac obsessos domuit. Sed postquam anno 1638. Dux ipsorum militaris *Paulus* *Warsouiae* contra fidem publicam datam capitis supplicio affectus, & ipsis Cosacis omnes immunitates, & priuilegia cum oppidulo *Techitouio* erepta sunt a Regibus Poloniae, maiori cura & sollicitudine rebus suis prospicere inceperunt. Hinc postea *Nicolaus Potocki* Polonicae militiae Imperator summus in expeditione contra ipsos suscepta, apud oppidula *Holtew*, & *Lubniam*, pessime exceptus, & cum exercitu magno damno affectus est. Post illa quieuerunt vsque ad annum 1648. quo *Bogdanus Chmielnicius*, qui *Chmielnicki* vulgo nuncupatus est, insigni contumelia affectus a Praefecto domicilii sui, quod erat *Corsunii*, non solum Cosacos, & totius Russiae Polonicae rusticos omnes ad rebellionem excitauit, sed etiam Tartarorum auxilia sibi adsciuit. Seditio haec ut & incommoda ac damna ab eadem profecta extiterunt ex mera incuria, & imprudentia regionum Praefectorum militiae, qui *Stanislaus Konieczpolski* anno 1646. mortuo successerunt, ut *Piascius* refert. *Chmielnicius* autem, ut *Ioachim* *Pastorius* in *bello Scythico Cosacico* lib. 1. p. 5. & 6. commemorat, non strenuus solummodo, & rei militaris peritissimus fuit inter Cosacos milites, sed etiam in literarum studiis & disciplinis versatus, id quod apud homines istos rarum, & insuetum est. Ex gregario milite Capitaneus, & postea Cosacici exercitus ad Regni Comitum, regemque ipsum Legatus, ac tandem eiusdem Notarius factus est. Exercitus ille nullo certo numero constans superioribus annis ad sex millia militum redactus, & Supremi militiae Polonicae Praefecti imperio subiectus est: Aegre tamen ipsis Cosacis huic constitutioni assentientibus. Rex *Vladislaus IV.* *Chmielnici* aptitudinem, & peritiam animaduertens, eundem Cosacorum

O o o o o o a

corum

Insulae Zaporouianae

Cosacorum numerus.

Doneses Cosaci.

Exeris apud Polonos milites. Tartari.

Vnde venerint.

corum exercitui, quem incrementi haud exigui accessione auxerat, praefecit. Tanto honoris gradu exornatus homo se insolenter extulisse, atque ex contentione in quam cum *Czaplinscio* subpraefecto Koniecpolskiano de finibus agrorum suorum venerat, contumeliaque, qua se affectum putabat, occasionem arripuisse fertur, publico incommodo iniuriam vlciscendi, sicuti, modo diximus, & dictus *Pastorius* prolixiore enarratione refert, ubi insularum Borysthenis etiam meminit his verbis: *Chmielnicius facile socios reperit, quibuscum in solitum Cosacorum receptum profugit, ad Insulas scilicet Zaporouianas, quas Borysthenes quinquaginta miliaribus infra Kiouiam, per obiacentes transversum scopulorum complures gradus (qui in lingua Slavonica Parohi, & inde, qui ultra hos habitant, Cosaci Zaporouiani vocantur) praecipitans, & in multos hinc alveos diuisus efficit: Piscatui quidem, & faciendis in Pontum Euxinum excursibus opportunas, caetera steriles, & inhospitas. Chmielnicius Tartaros, qui tum in camporum desertorum solitudinibus hybernabant, praedae suo more intentos in societatem traxit. Exiguo autem temporis interuallo post Vladislauus Rex de vita decessit, bellum illud graue cum Cosacis fratri suo Casimiro IV. gerendum relinquens.*

A. M. Fredro Cosacorum numerum incertum, eorumque quandoque octo-decim, interdum triginta millia fuisse dicit. Imo *Chmielnicius* ultra ducenta millia diuersis vicibus in campum deduxit, et quidem eo tempore, quo totam Russiam ad rebellionem impulit. In autumnio praeteriti anni 1657. facto functus esse perhibetur, ut et ante ipsum filius *Timotheus*, qui Principis in Moldauia iuniorem natum filiam uxorem duxerat. Sunt praeter commemoratos Cosacos etiam Doneses. Cosaci in Moscouia, denominati a fluuio Don, antiquis Tanai, cuius accolae sunt. Hi praedae inhiantes frequenter naues infestare solent, quae secundo amne Volga in Caspium mare, aut inde eodem aduerso cum mercibus suis in Moscouiam nauigant: Vnde naues illae sibi de praesidiariis militibus, quos Moscouiae Imperator eam in finem alit, sibi prospicere coguntur, ut Donesibus istis Cosacis resistere queant.

Exeris etiam militibus Poloni in expeditionibus suis militaribus vtuntur, Vngaris nimirum, et praecipue Germanis. Imo et Tartaros ipsos, si necessitas postulet, contra hostes suos, ut auxilium ferant, accersere consueuerunt, ut *Piassecius* f. 53. indicat. Sic nuperrime euocati opem tulerunt praesenti huic Regi *Ioanni Casimiro* contra Suecos, et discedentes magnam hominum multitudinem ex Polonia captiuam abduxerunt. Alias Polonorum hostes sunt perpetui, quamquam ea libertate hoc tempore non gaudent, quam ante hac habuerunt, postquam Turcarum Imperator Chersoneium Tauricam in potestatem suam redegit, et Tartaros illos imperio suo subiecit. Anno 1594. Sniatino per Pocuciam transeuntes, ac Haliciam praetereuntes, Carpathiis iugis superatis, Stryium petierunt, et Turcis in Vngaria auxilio fuerunt. Magnus *Chamus*, aut Scythicarum Hordarum, vel Tartarorum Princeps, centum mille et amplius equites Turcis subsidio mittere potest, ut *Fedro* pag. 123. testatur. Mirum tamen est, regionem ipsorum tam angusto spatio circumscriptam tot hominum capacem esse, praecipue si ingens captiuorum, quos singulis annis passim ex vicinis regionibus et terris abripiunt, numerus consideretur. Eos ubi relinquunt, haud immerito quis rogare posset, nisi illud cogitauerit, quod eos procul dubio inter Turcas et Barbaros diuendant. Proderunt autem Tartari circa annum Christi 1211. ex orientalibus illis regionibus ad Hyrcanum mare, et Caucasum montem sitis, occiduas terras petentes. Poloucii primi fuerunt, qui ab ipsis Volgam fluuium transmittentibus pene omnes deleti sunt. Russi quoque ingenti praelio fusi maxima multitudine irruentibus aditum praebuerunt ad Europam, cuius haud exiguum partem occuparunt, ex pluribus tamen locis iterum eieci. *Olgardus* Lituaniae Princeps anno 1331. ex toto illo tractu, qui a Kiouia vsque ad Oczako-

Oczakouiam urbem, et a Putuilo vsque ad ostium fluuii Tanais excurrit, ipsis expulsis arces Tathoviciam, Bialocercuiam, Suinigrodum et alias extorsit. Podoliam quoque ipsorum iugo liberatam inter *Coriathi*, fratris sui, filios distribuit. Tartari enim omnes illos tractus cis et trans Tanaim, quae nunc deserta nuncupantur, in potestatem suam redegerant, Podoliae Baskakos, i. e. praefectos suos praefecerant, ac Volinieneses & Kiouieneses ditiones expilauerant. Anno 1656. proximo Magnus Tartariae Princeps in literis ad *Ioannem Casimirum* Poloniae Regem datis, Crimensium, Precopensium, Petrocensium, Circassensium, Semecensium, Kuperacensium etc. Chanum et Imperatorem se appellauit. An vero ipsi, ut Domino suo, cuncti pareant, iure ac merito dubitari potest. Armis vtuntur Tartari veneno infectis, ut et magicis artibus, quarum ope anno 1575. oppidulum Sieniawam in Podolia tam subito occuparunt, ut custodes et vigiles urbem captam prius senserint, quam ipsos irrupisse animaduernerent; imo parum etiam abfuisse, quin et arcem ipsam in potestatem suam redegerint. Cum Turcis Poloni iam bellum non gerunt, sed pacem colunt, et Legatum suum, non tamen semper, Constantinopoli in aula Turcica habent. De ipsorum militia ita scribit *Piassecius* in An. 1634. pag. 477. *Perpetuum malum Castrorum Polonico-* Polonorum rum, in quibus si sint decem millia bellatorum, ad minus quinquaginta millia calorum, totidemque equorum supervacaneorum possunt numerari: Honestas tamen in eis est maior, quam in ceteris Christianorum castris, quia nulla scorta circumducunt.

Ut vero paucis, quae hactenus de huius gentis moribus prolixè tradita sunt, complectar, inter septentrionales Europaeos Poloni urbanitatem singulari studio colunt, et in honore aliis exhibendo, ac congressibus publicis miram gratitatem tenent, summo honore prosequentes eos, a quibus vicissim honore afficiuntur. Libertatis amantissimi, et morum suorum retinentissimi, ingenio polent ad omnis generis disciplinas maxime idoneo, quibus plerique nobiles dediti sunt. Oblongis vtuntur togis, Turcarum more, et in corpore suo preciosi admodum vestibus exornando nullis sumptibus parcunt. Magnates, Nobiles, ac diuites passim laute admodum, et opipare viuentes cibis lautis et delicatis multum pecuniae impendunt, et magnam aromatum copiam quotannis contumunt. Vulgus promiscuum et rustici mancipia fere sunt, ac dura seruitute sumunt. In condiendis cibis, ut et epulis parum culti, eodem poculo potum hauriunt, et non mantilibus, sed mappa communi digitos abstergunt, summaque inciuilitate cibum capiunt. Pauci reperiuntur, qui Latinam linguam ignorent. Urbes aedificiis sat lautis exornatae: In agris domus frequentes ex lignis, luto et palea. Lingua Slavonica in toto regno vsitata.

Quoad religionem, Ethnici fuere vsque ad tempora Regis *Miecislai*, sub quo Christiani facti sunt, quod ipse caecus oculos receperat. Vnde quotannis certo die pueri statuam in aquas deiiciunt. Diu nobiles sub initium Euangelii gladium ex parte stringebant. Catholico Romana religio vsque ad *Lutheri* aduentum in Regno viguit, quam Episcopi et Iesuitae, quantum in ipsis situm est, hactenus conseruare student. Insinuarunt se et aliae religiones, postquam *Lutherus* Catholicorum dogmata oppugnare cepit. Passim enim Lutherani, Calviniani, Anabaptistae et Sociniani, inueniuntur. Rutheni Graecos, Armeni suos sequuntur ritus. Sic Ecclesiae variis schismatibus laceratae nutrix est Polonia, etiam Iudaeis plurimis referta. Quin et Mahumeranis nonnullis praebere domicilia fertur.

Totius Regni Polonici corpus ex nobilibus, et ignobilibus constans Ecclesiae Polonicae sacrosanctae complectitur, et Seculares, ex quibus Regni Senatus, qui ex omnibus prouinciis eligitur, conflatus, ut in magni momenti negotiis Regni praesto sint. Senatorum quadruplicem ordinem enumerat *Starouolscius*.

P p p p p

I. Duo

Ecclesiastici.

I. Duo Archiepiscopi, Gnesnensis et Leopoliensis. Quindecim Episcopi: Cracouiensis, Cuiaviensis, (*Posnaniensis*), Vilnensis, Plocensis, Varmienensis, Praemisliensis, Samogitienensis, Culmenensis, Chelmenensis, Kiiouiensis, Luceorienensis, Camenecensis, Vendenensis, et Smolenscensis.

Seculares Palatini.

II. Triginta quatuor Vaivodae siue Palatini: Cracouiensis, Posnaniensis, Vilnensis, Sendomiriensis, Calissiensis, Trocensis, Siradiensis, Lanciciensis, Brestensis (*Cuiaviae*), Kiiouiensis, Inovlodislauensis, Russiensis, Volhyniensis, Podoliensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belscensis, Nouogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Massouiensis, Podlachiensis, Rauensis, (*Brestensis Lithuaniae*) Culmenensis, Mscislauensis, Marieburgensis, Braslauenensis, Pomeranus, Minscensis, (Vendenensis, Derpatensis, Parnauensis,) Czerniechouiensis, Capitaneus Samogitiae.

Castellani Maiores.

III. Octoginta quinque Castellani, qui vel maiores sunt, vel minores. Maiores: Cracouiensis, qui cunctos Palatinos antecedit, et proximum post Episcopos locum obinet: Vilnensis, Trocensis, Posnaniensis, Sendomiriensis, Calissiensis, Voinicensis, Gnesnensis, Siradiensis, Lenciciensis, Samogitienensis, Brestensis (*Cuiaviae*), Kiiouiensis, Inovlodislauensis, Leopoliensis, Volhyniensis, Camenecensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belzenensis, Nouogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Cernensis, Podlachiensis, Rauensis, Brestensis (*Lithuaniae*), Culmenensis, Mscislauensis, Elbingensis, Braslauenensis, Gedanensis, Minscensis, (*Livoniae*) et Czerniechouiensis. Maiores hi nuncupantur, quia iuxta cum Episcopis et Palatinis omnibus, etiam maxime arcanis consiliis adhibentur. Minores, qui ad Regni consilia non adhibentur, sunt: Sandecensis, Medirecensis, Visliciensis, Biecenensis, Rogoznensis, Radomienensis, Zauichostenensis, Lendenensis, Streimenensis, Zarnouiensis, Malogostenensis, Vielunensis, Praemisliensis, Halicienensis, Sanocensis, Chelmenensis, Dobrinenensis, Polanecensis, Praementensis, Criuinenensis, Czechouiensis, Naclensis, Rospirienensis, Biechouiensis, Bidgostienensis, Braesinensis, Crusuicensis, Osuicimienensis, Camenecensis, Spicimiriensis, Inovlodensis, Coualensis, Santocensis, Sochaczouiensis, Varsoviensis, Gostinenensis, Vifnensis, Racioncensis, Sieprencensis, Vifogrodensis, Ripinenensis, Zacrociemenensis, Ciechanouiensis, Liuenensis, Sloniscensis, Lubaczouiensis, Conariensis (*Siradiensis*), (*Conariensis*) Lenciciensis (*Conariensis*) Cuiaviensis.

Summis Regni muneribus praefecti.

IV. Summis totius regni muneribus praefecti decem: Regni Poloniae Praefectus summus, & primarius: Summus aulae regiae Magister; summus magni Ducatus Lithuaniae Praefectus; aulae eiusdem Ducatus Magister primarius Regni Poloniae Cancellarius magnus; eiusdem Regni Vicecancellarius; magni Ducatus Lithuaniae Cancellarius; eiusdem Vicecancellarius, Regni Poloniae Thesaurarius, siue Quaestor primarius. Magni Ducatus Lithuaniae Thesaurarius.

Archiepiscopus Gnesnensis.

Ex his munera Regni praecipua gerenibus personis Senatus Regni magnus constat. Senatores quidam centum & quinquaginta numerant, alii plures, alii pauciores. Ad pauciores autem hoc tempore redacti sunt bello praesenti, quod florentissimum hoc Regnum iam oppressit. Auctoritatem & potestatem magnam obtinet Archiepiscopus Gnesnensis, ad quem in ecclesiasticis causis prouocare licet. Ab eo datur prouocatio ad Papam causarum ecclesiasticarum iudicem summum. Perpetuus est Sedis Apostolicae Legatus, cui in publicum prodeunti, aut aulam regiam accedenti a Senatore Regni aliquo crux praefertur, & baculus, signum regiae auctoritatis, qualem summi Poloniae praefecti gerunt. Ipsi in aulam regiam venienti Rex aliquot passus obuiam venit, salutatione sua consueta corpore erecto defungens. Mortui Regis vices gerit, & Senatores ad comitia conuocat, idemque etiam facit, si viuus Rex contra Regni iura & privilegia quid committat, ut *Andreas Maximil. Fredro in gestis populi Poloni sub Rege Henrico Valesio* testatur. Vaivodae siue Palatini suarum diocesium Duces sunt, & belli tempore milibus ex prouinciis, quibus praesunt, coactis imperant. Castellani, a castris aut ciuitatibus suae rectioni concreditae appellationem sortiti, Palatinorum sunt quasi legati, & ductores nobilium degentium in palatinatibus suis

Palatini.

Castellani.

suis, in quorum nonnullis quandoque aliquot Castellani reperiuntur. Inter Regni Praefectos primarios decem Cancellarius magnus summa auctoritate pollet. Cancellariorum autem Poloniae & Lithuaniae magnorum alteruter ex ordine ecclesiastico adsciscatur necesse est. Anno 1646 magni Cancellarii Poloniae munus summa laude gessit Dominus *Ossolinsky*, vir magnae auctoritatis & prudentiae. Ex dictis Senatoribus nonnunquam Archiepiscopi, Episcopi, Palatini & Castellanos praecipui, ceteris exclusis, ad arcana consilia vocantur, si res peragenda arcius silentium postulauerit. Senatui magno in comitiis publicis adiungi solent nuntii terrestres, seu municipales (*Landboten*) ex nobilium ordine in singulis prouinciis, aut Palatinatibus electione libera designati, qui eade causa comitiis interfunt, ut quasi tribuni iura & privilegia Regni et populi tueantur, cum Senatoribus leges ferant, et Senatus ac Regis auctoritati modum excedenti fraenum iniiciant, ut *Starovolsky* & alii tradunt. Potestas haec Democratica initium sumpsit anno 1468. de qua *Cromerus lib. 27. rer. Polon. & Mullerus lit. F. ii.* legi possunt. In Senatu dicto locum sibi et suffragium arrogantes Borussiae et Curlandiae Duces, ut et Valachiae Princeps, quod Regni membra haud minima essent, aliquoties ius illud obtinere tentarunt, sed repulsa tulerunt, pro Vasallis Regni tantum habiti, de quibus *Starovolsky*: *Vasalli tres praecipui, Dux Prussiae, Dux Curlandiae, & Princeps Valachiae: duo illi haeretici, tertius iste schismaticus, qui vero iam potius Turcam supremum suum Dominum agnoscat & Polonum tantum veneratur, & velut potenti vicino, statis temporibus, honoraria mittit.* Comitibus igitur Polonorum publicis semper exclusi fuere. In comitiis dicti senatores cum nunciis municipalibus loca, et suffragia sua habent, et cum Rege de rebus regnum vniuersum concernentibus consultant, et ea decernunt, quae regno commoda, et vtilia fore confidunt. Comitibus vero ipsa plerumque Varaviae in Masouia habentur, quia ciuitas illa fere in medio regno situm suum habet. Tanta vero hominum multitudo eo confluere solet, ut locum in ipsa vrbe non habentes in campis tentoria figere cogantur.

Praeter Senatores & summorum in Regno munerum curatores dictos, plures sunt alii administri minorum munerum, qui in senatum & comitia non admittuntur. Militiae duo sunt praefecti, alter supremus, alter huic adiunctus ut legatus & vicepraefectus. Supremi militiae gubernatoris munere multis annis functus est *Stanislaus Koniecpolsky*, qui anni 1646. mense Martio ex hac vita excessit. Plerumque autem Ministri ceteri triplicis censentur esse generis. Quidam enim totius Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithuaniae Officiales nominantur. Tales sunt summi militiae praefecti, referendarii, pincernae, dapiferi signiferi, quaestores, venationum curatores, stabulorum magistri & similes. Alii in aula Regia functiones suas obeunt; ut summus Camerarius, stabuli praefectus primarius, & secundarius, culinae, curruum, & venationis administri, secretarii &c. Ceteri in prouinciis & ciuitatibus sua munera gerunt; quales sunt ciuitatum gubernatores, qui Polonis Capitanei, Iudices, Eniferi, Quaestores, Notarii, plerumque homines indocti, & multi alii, qui regionis Officiales nuncupantur. Suos ministros & Regina habet, quos Rex, quam diu viuit, alere solet, post ipsius vero mortem Regina ipsa sumptibus ex bonis suis usufructuariis depromptis alit. De Regni ministris *M. Sebastianus Schræterus in historica totius terrarum Orbis descriptione Tom. i. cap. 11. p. 709.* haec pauca breuiter tradit: *Palatini seu Vaivodae, Duces copiarum, suae quisque Satrapiae, in expeditionibus bellicis, & in pace conuentuum, & iudiciorum nobilitatis praesides, & Iudaeorum patroni, ac Iudices existunt. Castellani quasi Legati sunt Palatinorum, Ductoresque ac praesides nobilitatis, sub suo quisque Palatino in suo quisque territorio, ibi nullam alioqui iurisdictionem, dominium, aut curationem, praeter hanc bellicam legationem habet. Capitanei vero sunt arcium, oppidorum, ac reddituum regionum, & custodes pacis, & tranquillitatis publicae, in sua quisque praefectura, latrociniorum, furtorum, aliorumque scelerum vindices, & rerum iudicarum executores. Ideoque iurisdictionem, & coercionem*

coercitionem amplissimam habent. Horum vices gerunt Vicecapitanei, Burgravii vulgo dicti, & iudices castrenses, qui sexta quaque septimana, de certis causis criminalibus, & civilibus etiam adversus nobiles, qui praedia nulla habent, ius dicunt.

Magistratus
in civitatibus
& pagis.

Tribunal
Cracoviense.

Tandem in civitatibus, pagis, & vicis, sunt Magistratus & iudicia ecclesiastica, et politica, inter quae Cracoviense primas tenet. Ante saecula superiora a iudiciis Polonicis, ad Hallense aut Magdeburgense dicasterium in Imperio Romano causas provocando transferre et ultimae Germanorum decisioni subiiciendi mos erat. Sed Casimirus magnus Poloniae Rex morem istum anno 1356. abrogavit, et Tribunalis Polonici sedem in arce Cracoviensi locavit, omnesque causas in posterum appellatione transferendas eo amandavit, ultima tamen provocatione aut tribunali regio subiiciendas, aut commissariis, aut ex civitatibus, eum in finem lectis iudiciis. Tribunal hoc iuris supremi Magdeburgici iudicium nuncupatur, a quo ad sex civitatem, Cracoviae, Sandeciae, Bochnae, Veliciae, Casimiri, et Ilcusi, in minore Polonia sitarum, sed ad nullum aliud tribunal, appellatio dari consuevit; in iis nempe causis et litibus, quae Regni civitates, vicos et pagos concernunt. Exempla et praecedentia hic ut plurimum locum habent, ut et iuramenta, et Ministri regionum, qui Landtdiener, dicuntur.

An Polonia
Imperio Ro-
mano olim
subdita fuerit.

Regnum hoc aliquando subditum fuisse Romano Imperio, ac tributum pendisse plures scriptorum Germanicorum asserere audent, in primis autem Melchior Goldastus Haiminsfeldius lib. 6. de Bohemiae regno cap. 10. qui Poloniae regnum Imperio feudatarium, & clientelare appellat; et expressis his verbis vitur: Regnum Poloniae fuit successivum & hereditarium in Regis familiis, Lechia, Pfastia, & Jagellonia usque ad Sigismundum Augustum regem postremum ex Jagellonia familia. Negant tamen hoc scriptores Polonici, et Regnum Poloniae ius electionis habere contendunt. De Regis potestate limitata, de regia capitulatione, coronatione, regni redditibus, et expensis, belli gerendi constitutionibus, aliisque rebus pluribus, consulantur Cromerus, Neugebauerus, Mullerus, & alii, qui prolixa commemoratione cuncta illa expendant. Hereditariam successionem vehementer quoque oppugnat Andreas de Pilca Corycinius, Vistlicensis Castellanus, in Perspectiva sua politica, ubi docet, quantum Lechi stemma detrimenti Regno Poloniae attulerit centum et quinquaginta annis, quibus hereditaria successione Regni administrationem obtinuit. Quantum item obsuerit Aristocratia, rectio duodecim Palatinorum, ibidem demonstrat.

Status regni

Statum Regni quidam ex Monarchico, temperatum iudicant. Sed si ea, quae hactenus ex auctoribus, et experientia ipsa attulimus, probe examinaverit, minime hallucinabitur, si ex tribus mixtum asseruerit. Rex Monarcha est, sed admodum limitatus, qui beneficia conferendo nobiles suos demereri potest, vexare non potest. Senatus est Aristocraticus, aut aristocraticum quid habet. Nuncii municipales in comitiis, Regis et Senatus potestatem nimiam cohibentes, Democratiae populari patrocinantur.

Regis electio.

In Regis electione demortui filiorum, si qui superstites, ratio habetur, nec facile ii praetereuntur. Viuente tamen patre nunquam successores futuri constituntur. Si Patris in Regno successor minorennis fuerit, Curatores vel Procuratores ipsi adiunguntur, usque ad decimum quintum aetatis annum, ad quem postquam pervenit, tutela liberatus ipse Regni administrationem aggreditur. Cromerus lib. 21. fol. 464. Rege sine filiis decedente, extraneum Regem creare malunt, quam ex nobilitate indigenam aliquem, quod certis rationibus adduci faciunt, licet Indigenas in rebus patriis maiore cognitione praeditos esse, et patriam ipsam arctiore amore, quam peregrinos, complecti sciant. Interea dum Regnum Rege orbum est, Archiepiscopus Gnesnensis eius vices gerit, ut supra diximus. Muneribus tamen Regni vacuis novos ministros praeficere ipsi non licet, cum hoc ad solum Regem pertineat. Consuetudinem porro hanc observant Poloni

loni, ut prius Cracoviae solennes mortui Regis exequias non celebrent, quam Rex novus creatus sit. Post eius electionem defunctus sepelitur, & electus sequente exequias celebratas die coronationis actu inauguratur. Appetente ad electionem destinato tempore toti nobilitati interesse actui illi licet, quandoquidem cum electione longe aliter comparatum est, quam cum comitiis, ad quae ex nobilitate delectorum, qui Nuncii municipales vocantur, numerus aliquis ablegatur. In electione & civitates, Cracovia scilicet, Vilna, & Dantiscum suffragia ferendi potestatem habent. Totus suffragia ferentium cœtus ita diuiditur, ut quisque, etiam ipsi Senatores regni, ad suum palatinum se conferant, & hac ratione secundum ordinem palatinatum suffragia ferantur. Archiepiscopus solus in loco suo manet, utpote qui omnia suffragia concludens suam mentem aperit, ac Regem proclamat, postquam a primario cuiusque palatinatus Senatore suffragia ab omnibus lata ipsi indicata fuerint, & omnes palatinatus coniunctim de suffragiis latis sermones contulerint. His peractis novi Regis legato sui Domini nomine iusiurandum flexis genibus est praestandum, quo Dominum suum conditionibus datis & constitutis, quas Cancellarii Poloniae & Lithuaniae Magni praefigere ipsi solent, statum esse promittere debet. Post iusiurandum praestitum iterata proclamatione, qui electus est, Rex proclamatur. Si in loco praesens fuerit, a Senatoribus & nobilitate adductus in templum deducitur, ubi Archiepiscopus missam celebrat, & post missam celebratam Rex ad altare accedens flexis genibus eodem sacramento, quod legato suo praestitum est, Ordinibus Regni se obligat, utroque Cancellario dicto voce clara praesente, quorum verba pronuntiando Rex sequitur. Interea dum solennis hic actus celebratur, Mareschalli, siue summi aularum Praefecti sceptrum inuversa tenent, eo quod Regi corona nondum imposita est; ob quam causam etiam ipsi Regi neminem gratiosa muneris alicuius collatione honorare, nec regio sigillo uti, aut regio suo munere fungi licet. Nec Cancellariis ipsis sigillum regium usurpare integrum est, qui Regis demortui sigilla, cum exequiis ipsius celebrantur, frangunt, & a novo rege coronato nova sigilla accipiunt. Literae interim ad alios, in primis, quae ad extraneos Principes dantur, titulo & nomine Regis designati scribuntur, ac eiusdem sigillo, quo ante electionem usus est, obsignantur. Cum Vladislaus Princeps Nouembri mense anni 1632. Varsoviae Rex eligeretur, sequente die 3. demortui Regis Sigismundi, & Constantiae posterioris uxoris corpora inde Cracoviam deducta, ibidemque terrae mandata sunt: Rex vero Vladislaus in arcis templo, solenni coronationis celebratione inauguratus est. Post iusiurandum ab ordinibus regi praestitum, etiam regis fratres fidelitatis & obedientiae debite solenni sacramento se ipsi obligarunt, quo deuincti tenebantur, quamdiu bona in Regno possidebant, aut aliud quid habebant, cuius nomine Regi & regno obstructi erant. Ab eodem iureiurando, tamen liber erat Carolus Ferdinandus Vratislaviae in Silesia Episcopus, cui nihil erat in regno, cuius nomine eidem deuinctus fuisset.

Eligendi mo-
dus.

Cum post Regis Sigismundi Augusti ex hac vita discessum novi Regis electio instaret, Russiae & Podoliae palatini & castellani cum tota nobilitate Roxolana Climiani conuentum egerunt. Alii quoque in suis provinciis contra consuetudinem receptam conuentus celebrarunt, tandem tamen omnes Varsoviae confluentes frequentia & multitudine hominum tanta, ut, cum ciuitas tam incredibili numero recipiendo par non esset, in aprico campo tentoria sua erigere, ac more usitato electionem instituere coacti fuerint. Quo tempore regni Senatores, & Archiepiscopus Gnesnensis, prorex, causa auctoritatis medium in castris illis locum tentoriis suis occupauerant. Leges, quae nouo Regi iureiurando confirmandae proponi consueverunt, enumerat Andreas Maximil. Fredro pag. 80. & seqq. gest. Populi Poloni sub Henrico Valesio. Regem coronandi munus Archiepiscopo Gnesnensi incumbit;

Regis Sigis-
mundi Augu-
sti electio.

Cracouia coronationis locus.

Regis potestas limitata.

In quibus valeant.

Principes & Reges Polonie.

cumbit; Cum *Henricus Valesus* clam regnum deseruisset, & Polonorum discordium pars imperatori *Maximiliano*, pars *Stephano Battorio*, Transiluanie palatino regni administrationem obtulissent, hic illum anteuertens Cracouia ab Episcopo *Vladislauensi* coronatus est, quia Archiepiscopus *Gnesnensis* cum iis erat, qui *Cæsarem* elegerant. Cracouia locus est ad Regis & Reginae coronationem destinatus, licet tamen nonnunquam prateriri soleat. Sic *Cecilia Renata* Regis *Vladislai IV.* prior coniux *Varsoviae*, & *Vladislaus*, *Iagellonis* Regis filius, *Posoniae* coronati sunt. Sed *Helenae Alexandri* Regis uxori, & *Iohannis Moscouiae* Ducis filiae, quia Graecae religioni addicta fuit, corona non fuit imposita. Imo reges defunctos ante coronationem sepeliendi consuetudo adeo stricte quoque non obseruatur. Nam Rex *Casimirus M.* anno 1371. post coronationem noui Regis, sumptuosius admodum exequiis terrae mandatus est.

Rex diuersis legibus obstrictus potestatem circumscriptam habet. *Piascius Episcopus*, & *Regni Senator* 378. pag. scribit. Non licere Regi bona nobilium in Regno emere, aut fisco adiudicata sibi reseruare, quod & de militaribus, aut bello acquisitis intelligendum est. Eorundem bonorum emptio Principibus Regia stirpe prognatis etiam non concessa est, ita ut ipsis etiam proximas bonis suis arces & munitiones aere suo comparare integrum non sit. Sic 382. pag. Regem munera & bona regii iuris filiis suis, aut uxori suae, sine Ordinum Regni permissione tribuere posse negat. Imo inconsulto Senatu regni cum nulla femina matrimonium inire ipsi permittitur: Hanc ipsam causam prateriit Rex *Vladislaus*, excusans se Regi Angliae, quod sororis suae, & Electoris Palatini filiam uxorem ducere non potuisset: Qua de re verba haec sunt apud *Piascium* pag. 494. „Angliae Rex aegre fert repulsam filiae Palatini, licet se illi *Vladislaus* excusasset, quod isti, vti a fide Catholica multum alienae, Senatus regni Poloniae totus „Catholicus contradixisset, & Rex lege publica teneatur, ne accipiat uxorem, „nisi consentiente Senatu. „Sic *Fredro* pag. 95. Cum *Sigismundus Augustus* cum incola *Femina priuatas nuptias egerat*, quos motus tunc in Republica vidisti? In comitiis Rex cum vniuersa Nobilitate publica negotia consiliis communicatis tractat. Quicquid decernitur, ipsius nomine executioni mandatur, & sine ipsius voluntate quicquam statui nec solet, nec potest. Summus est rei militaris Imperator. Iudiciorum partem sibi reseruat, partem aulico dicasterio concedit. Munera tam Ecclesiastica quam Politica solas, cui vult, confert, quibus conferendis Episcoporum, & ceterorum Ecclesiasticorum, in quos nihil ipsi iuris est, ut & politicorum fauorem & amicitiam sibi conciliat. Ex muneribus dictis sunt & Starostiae, siue praefecturae, quarum redditus ad vitam conceduntur. Si quis mortem obierit, mox alii Rex idem beneficium largiri consuevit. Nobilium commissi Rex cum regni Senatu iudicat, in magni ponderis casibus ipsius potius commissi, quam multitudinis suffragiorum rationem habens. Si forte contingat, ut moderatae rectionis fines Rex transgrediens contra leges & statuta, quibus iureiurando se deninxit, enorme quid committat, tota nobilitas contra ipsum congregatur, quam congregationem Poloni *Rokosz* nuncupant. Anno 1606. & 7. totam nobilitatem Regi, & Senatoribus quibusdam ipsi adhaerentibus se opposuisse *Piascius* refert. De antiquis harum in hoc Regno regionum gubernatoribus, & rectoribus nihil certi constat.

Lechus est primus, a quo Regni huius gubernationem historici ordiuntur, eamque referunt ad annum a nato Seruatore nostro *Christo* 550. Eius posteris per 150. annos regno praefuisse dicuntur.

Duodecim Palatini posteris *Lechi* successerunt, quorum administratio admodum brevis fuit.

Cracus circa *Christi* annum 700. a Polonis princeps electus Cracouiam condidisse dicitur.

Lechus

Lechus II. *Craci* filius natu minor, qui *Cracum* fratrem natu maiorem in uenatione clam vita spoliavit, & sine liberis diem obiit. A Bohemis quoque Ducem electum fuisse, *Duglossus* & *Vapouius* tradunt.

Venda Craci filia, & *Lechi* II. soror, quae abhorrens a matrimonio conseruandae virginitatis causa in *Vistulam* fluium se precipitem dedit, ut Polonorum historici narrant.

Duodecim Palatini vel Woywodae.

Praemislus siue *Lescus* I. circa annum 760. qui sine liberis diem obiisse dicitur.

Lescus II. anno 804. miro casu ad Principatum euectus.

Lescus III. praecedentis filius, anno 810. cui fuerunt filii 21. omnes nothi, praeter *Popielum* seniore cognomento.

Popielus senior, *Lesci* III. filius, a. 815.

Popielus II. seu iunior, *Popieli Senioris* filius, qui anno 823. cum uxore, & duobus filiis *Lecho*, et *Popiolo*, a muribus deuoratus est.

Piasus ciuis *Crusciensis*, apibus alendis, et agris colendis viuens annos nouendecim principatui praefuit, et anno 861. ex hac vita migravit.

Ziemouitus Piasii filius post triginta duorum annorum rectionem anno 892. vita functus.

Lescus IV. *Ziemouiti* filius, 21. annos Principatui praefuit, ac anno 913. morte abreptus est.

Ziemomislus Lesci IV. filius, 51. annos rectione functus anno 964. exuias mortales deposuit.

Mieslaus, *Miesco*, vel *Mieczislaus* primus Princeps Poloniae Christianus, qui annos 35. gubernauit, et anno 999. ex viuis excessit.

Hi Poloniae Principes fuere: Sequuntur Reges:

I. *Boleslaus* I. cognomento *Chrobri*, seu acer, *Miesclai* filius primus, Poloniae Rex anno 1001. factus, et anno 1025. mortuus, regni clauum tenuit 25. annos.

II. *Mieczislaus Boleslai* filius, 9. annorum rex, anno 1034. ad plures abiit.

III. *Casimirus* I. prioris filius, cum matre *Rixa* regno expulsus, postea Monachus factus, ac in regnum reuocatus, anno 1058. extremum vitae spiritum reddidit.

IV. *Boleslaus* II. cognomento Audax, *Casimiri* I. filius, anno 1079. Episcopum *Stanislaum*, a quo scortationis commissae causa reprehensus fuerat, Cracouiae in templo interfecit, ac in Vngariam aufugit. Sibi ipsi mortem anno 1081. conscuisse dicitur. Quidam alia ratione finem vitae ipsum inuenisse, nonnulli vero Monachum factum in Carinthia exspirasse perhibent.

Sequentes Principes fuerunt.

Polonia ad Principatum redeunte.

I. *Vladislaus* cognomento *Hermannus*, *Casimiri* I. alter filius, et *Boleslai* I. frater, non Regis, sed Principis et haeredis Poloniae titulo vtens, ac vitae huius statione excedens anno 1102. Postquam 20. annos dignitatem regiam gessisset.

II. *Boleslaus* III. cognomine *Criuousus*, vel *Distortus*, magni animi, et multae felicitatis Princeps, qui quinquaginta praeliis, ut memoriae proditum est, semper victor *Henricum V.* Imperatorem a. 1109. in *Vratislaviae* vrbs vicinia superauit, et Germanos graui clade prostravit. Post antorum 36. gubernationem anno 1139. corporeis vinculis solutus est.

III. *Vladislaus* II. *Boleslai* III. filius, *Petro*, *Dano*, vel *Dunino*, *Scrinae* Comitum, quem charissimum habuit, ducissae impulsu, linguam excindendam et oculos effodiendos curauit. Miser hic oculis et lingua orbatus quinque annis post *Vratislaviae* in *Silesia* vitam miseram finiuit. *Vladislaus* cum fratribus suis bellagerens, ac tandem eiectus in Germaniam aufugit, postquam ab anno 1140. usque ad 46. imperauerat.

Q99 9992

IV.

„primas tenebat) has conditiones religionum diuersitatem concernentes, vt et cetera omnia, nomine tuo probassent, Tu, si nos contradixissemus, Rex eligi non potuisses: Imo si iam cuncta non probaueris, etiam Rex Poloniae non eris. „*Andr. Maximil.* *Fredro* pag. 117. Rex autem *Henricus*, vt et sequentes ipsum omnes ceteri Reges, quod *Poloniae defensionis Autor contra Barclaium* pag. 114. testatur, iurando praestito cuiusunque religionis addictorum defensionem se obstinere, se in nullum, quacunque etiam ratione fieri possit, religionis causa adinaduersuros promittentes. XXIV. Ianuarii anni 1574. Poloniae maioris fines attingit, vnde Cracouiam solenni pompa deductus est, vt regis defuncti exequiis interesset et coronaretur. Postea rumor de morte fratris Galliae Regis, qui sine liberis decesserat, percubuit, de quo certior redditus literas, ad regni Senatores datas post se reliquit, ac 18. Iulii, quintoque post coronationem mense, clam nocturno tempore Cracouia discessit, Cracouia Viennam, et Venetias tendens, vnde per Pedemontium in Galliam reuersus est. Discessu hoc per Poloniam divulgato, cum Rex, vt in Poloniam rediret, frustra rogaretur, regni Ordines ad alius regis electionem se contulerunt, in partes tamen duas diuisi, quidam enim suffragiis suis Caesari *Maximiliano II.* Regnum obtulerunt, ceteri *Stephanum Bathorium* Ungarum Regiae functioni praefecerunt.

Henricus rex
clam ex Polo-
nia discedit.

Duo reges
electi.

Bathorius Ca-
sarem praeue-
nit.

Bellum Mo-
scoviticum.

XIII. *Stephanus Bathorius*, Transilvaniae Princeps *Stephani Battor a Somlio* Transilvaniae Vaivodae seu Palatini, et *Annae Telegdi* filiae filius, qui fauore militum, quibus frater eius *Christophorus Battor* praepositus erat, post *Ioannis Sigismundi*, filii Ungariae regis *Ioannis I.* et *Isabellae* Polonae, obitum 21. Maii anno 1571. Transilvaniae Princeps, et *Samuelis Zborowski* ex Polonia proscripti, et tunc temporis in Transilvania commorantis, adiumento, IX. Decembris, anno 1573. Poloniae Rex electus est. Electione intellecta non diu cessans Imperatorem diutius cunctantem praue nit, ac Cracouiae anno 1576. coronatus est. Mox post coronationem arcem Landis coronam (*Landacroon*) Caesaris *Maximiliani* praesidio munitam occupauit, ac Caesarianis paribus passim profligatis, omnes Caesaris fautores ante anni 1576. exitum eo adegit, vt tam Magnates Poloni, quam ipse Archiepiscopus *Gnesnensis*, et ceteri, qui fere omnes, praeter vnum *Vladislauiensem* Episcopum, Caesari fuerant addicti, deserto Caesare, ipsi reconciliarentur. Diuturniore tamen oppositione resisterunt *Stanislaus Czarnociuius*, et *Daniscani*, tandem tamen etiam se submittere coacti, adeo, vt anno 1577. omnia ad tranquillitatem in toto Regno composita fuerint. Anno 1579. Rex *Stephanus* Vlna expeditionem bellicam mouens Russos, siue Moscouitas, bello aggressus est. Hi enim de Lithuania et Kyovia Smolenskum, et Seueriam decerpserant, ac *Sigismundo Augusto* regnante Polotiam urbem cum toto tractu circumiacente Polonis eripuerant. In ea vrbe, quae conditionibus pactis sese dedit, rex monasterium Iesuiticum erexit, totumque tractum, 17 annorum intervallo Moscouitarum iugo pressum, recuperauit. Sequenti anno 1580. Moscouiticam urbem grandem *Wielkoluki* obsedit, ac cum arce ignis adiumento ad deditiorem compulit, licet Moscouitae locum animose et fortiter defenderint, vt plurimum ad munitorum locorum defensiones longe aptiores, quam ad praelia in aperto campo committenda, in quibus nulli sunt. Interim caeteri ipsius Duces vrbe culae et arcis *Vielisae* ad *Donam* fluium sitae, vt et alterius *Vlyatae* cum arce, deditiione potiti sunt. Magnus vero regni cancellarius *Zamoscius* situ validissimam arcem *Nevelam*, vt et alteram *Zabolociam* in potestatem suam redegit. In tertia expeditione anno 1582. suscepta, Ostrouiam Poloni Moscouitis eripuerunt, et *Plescouiam* obsidione cinxerunt. Sed *Antonius Possuinus* a Papa *Gregorio XIII.* missus Regem *Stephanum* et Moscouitas, pace inita, ad concordiam reduxit. Anno 1584. supradictus *Samuel Zborowski* vel *Zborouius*, qui Regi in acquirendo regno opem haud exiguam tulit, ob eandem antehac perpetratam,

et

et noues seditiones, quas contra Regem, et regnum moliebatur, a *Zamoscio* capite plexus est. Calamitatis particeps fuit frater *Georgius Zborowski* in publicis comitiis Varsoviae capitis proscriptione damnatus. Actiones hae in odium haud paruum Regem adduxerunt. Accessit et supplicium *Iwani Podkova* Moldaui, cuius iussu Regis Leopoli capite plexi mortem nemo fere fuit, qui non aegerrime ferret. Haud parum quoque factum hoc Regis famam apud externos celeberrimam minuit, vt *Ioan. Demetr. Solicouius*, *Archiepiscopus Leopoltanus*, in commentario rer. Polon. pag. 105. refert: vbi *Podkovam* illum, ait, tam robusto corpore fuisse, vt equorum soleas ferreas digitis confringere et comminuere potuerit. Idem *Solicouius*, tunc temporis Secretarius Regius, vnus erat ex Polonorum legatis ad *Maximilianum* Caesarem, qui in Bauarico quodam pago, 3. miliaribus Ratisbona distante, detenti, & *Lintiam* in Austriam deducti fuerunt. Occasio id faciendi inde profecta, quod *Ernestus Weyher* Caesareum Legatum *Henricum Kurtzbachium*, qui in Borussia a Caesare ablegatus fuerat, captiuum factum & spoliatum adeo grauiter vulnerauerat, vt de vita periclitatus sit. *Kurtzbachio* vero, qui valetudine pristina recuperata mortis periculum euaserat, a Rege *Stephano* libertati restituto, dicti Legati a *Rudolpho* Caesare (*Maximilianus* interea Ratisbonae a mortalibus morte segregatus erat) *Lintia* quoque dimissi sunt, vt ipse *Solicouius*, pag. 38. seq. narrat. Anno 1586. 13. Decembris Rex *Stephanus* inopinato Epilepsiae morbo, imprudentia Medici neglecto, (*Piasceii* sunt verba pag. 54.) *Grodnae* paucorum dierum spacio abreptus, exequiis, quas communibus Regni sumpibus Ordines celebrarunt, magnificis Cracouiae sepultus est. Honos hic haberi iis solis Regibus solet, qui de totius Regni salute insignibus suis beneficiis optime meriti sunt. Alii vero suis propriis impensis sepeliantur oportet. Annis 10. quibus Regni Poloniae clauum tenuit, laudabili sua gubernatione haud exiguam sibi famam comparauit, grauius bella gessit, & feneratorum disciplina Polonos coeercuit, in primis vero nobiles, qui nimia suarum immunitatum indulgentia freti quandoque exorbitare solebant. Supplicio capitali afficiendum curauit Castellanum quendam haud exiguae auctoritatis virum, qui nobilis cuiusdam a se interfecti, & combusti cineres fursuribus commiscuerat, & porcis comedendos obiecerat. Pari ratione capitis supplicio affici iussit Polonum quendam, ante hospitium, in quod Moscouitae diuerterant, eo quod Moscouitici legati ministro cuidam inter edendum panis arripiendi gratia manum extendenti digitos cultro petulanter, & de industria laeserat. *Chytraeus* in fine lib. 25. Saxon. Vt primum in regnum venit, *Annam* Regis *Sigismundi Augusti* iuniorem sororem, sibi matrimonio iunxit, ex qua nullos liberos suscepit, ita sine prole superstiti ex hac vita migrans, & Polonos electione noua nouis curis intricatos relinquens.

XIV. *Sigismundus III. Iohannis* Sueciae Regis, & *Catharinae Sigismundi Augusti* Regis Poloniae sororis natu maioris, filius natu maximus, anno 1566. in lucem editus. Post Regis *Stephani* obitum *Gnesnensis* Archiepiscopus ordines ad comitia Varsouiam conuocauerat, diem Mensis Iunii 30. anno 1587. ad solennem conuentum constituens. Maxima Senatorum & Nobilium pars suffragiis suis *Sigismundum* nominatum ad Regiam potestatem promouerunt: *Gorcani*, & *Zborouiani* cum *Annibale Capuano*, Nuncio Apostolico, qui haereticis, vt *Piasceii* eos nuncupat, addictus erat, *Maximilianum* Austriae Archiducem, Imperatoris *Rudolphi II.* fratrem, Poloniae Regem creauerant. Hic cum exercitu in Poloniam irruptione facta Cracouiam obsidione circumdedit, & a *Zamoscio* Cancellario Poloniae Magno, inter *Pramnickum* pagum, & *Biskuptum* Cracouiae suburbium magna clade affectus & prostratus, obsidione soluta *Czenstochouam* se recepit. *Sigismundus* post discessum ex Suecia Kal. Decembris Cracouiam venit, ac 27. Decembris eiusdem anni Rex coronatus Regni possessionem sibi vindicauit. *Zamoscius*

Samuel Zbo-
rowski Craco-
uia capite ple-
xus.

& Podkova
Leopoli.

Legati Polo-
norum in Ba-
varia detenti.

Stephani Re-
gis obitus.

Iterum duo
Reges electi.

Maximilianus
a Polonis sulus.

Altera vice fu-
sus, & captus.

Ac tandem li-
bertati pristi-
nae restitutus.

Sigismundi i-
ter in Sueci-
am prius.

Posterius.

Bellum Mo-
scouicum.

Moldavicum.

moscius Cancellarius 15. Ianuarii anno 1588. cum exercitu Polonico *Vieluniae* *Maximilianum* Archiducem cum suis copiis deprehendit, qui subitum & inopinatum aduentum ut declinaret, & paratior ad pugnam esset, Silesiam repetiit. Ac cum & copiis, & tormentorum bellicorum maiorum numero Polonis superior esset, certissimam victoriam sibi pollicens insequentem hostem, cui admodum angustus, & grandibus ac limosis paludibus undique stipatus agger, vix duos aut tres equites iunctos recipiens, transeundus erat, aditu non prohibuit, qui *Byczynam*, (*Pitschen*), quod est Silesiae oppidulum, penetrans 25. Ianuarii *Maximilianum* exercitum praelio aggressus est, ac, Hungaris pugnare detestantibus, in fugam coniecit. Archidux ipse cum nonnullis Magnatibus Poloniae, fautoribus suis, in oppidulum euasit, & cum Polonis dictis deditione captiuus factus, a *Zamoscio* Crasnostauiam deductus, & in arce custodia arcta septus est; Magnifice tamen habitus, & a Cancellario *Zamoscii* in propria sua vrbe habitante lautis & opiparis conuiuiis pluribus exceptus, adeo ut etiam ab ipso ad lustrici patris munus obeundum inuigaretur, cum *Caesius* filius ipsi ex *Griselide* *Batorea* fratris *Regis Stephani* filia natus, sacro baptismatis fonte initiandus esset. Quin ipse Rex *Sigismundus* ipsum Crasnostauiae visitauit, & amico suo alloquio dignatus est, ac tandem *Rudolpho* Caesare intercedente libertati pristinae restituit. Anno 1592. ad finem properante *Iohannes* Sueciae rex, et *Sigismundi* pater satis concessit. Filius uenia aegre a Polonis impetrata, anno 1593. in Sueciam, hereditario iure iam ad se pertinens regnum, profectus, postquam anno 1594. ab *Abrahamo Andrae* Archiepiscopo Lutherano Upsaliae coronationis pompa solenni inauguratus esset, Cracouiam eodem anno rediit. Anno 1598. pridie Kal. Februarii ex hac vita abiit *Anna*, Poloniae et Sueciae regina, post cuius obitum Rex *Sigismundus* alterum in Sueciam suscepit iter, ac Suecis interea ab ipso deficientibus, Calmaria cum sorore sua *Anna* circa finem Octobris discedens, et Dantiscum reuersus ex eo tempore Sueciam sibi ereptam postea nunquam ingressus est. Anno 1600. Poloni cum *Michaele* Moldauiae Voyuoda bellum felici successu gesserunt. Anno 1601. bellum Polonorum, et Suecorum in Liuania initium sumpsit, quod sequentium annorum decursu gestum. Anno 1606. orta est seditio Rokossianorum, seu nobilium se Regi opponentium, quibus tamen Rex superior factus est. Anno 1610. Moscouitae *Basilium Suyki* Magnum Ducem suum Polonis tradiderunt, ac in eius locum *Sigismundi* filium *Vladislaum* substituerunt, quem tamen Pater in Moscouiam mittere recusauit. Hinc Moscouitae sua natura animi abiecti homines, ac ea de causa eo crudeliores, a Polonis iterum descuerunt. Poloni Smolenskum obsidione aggressi sunt. Alter *Demetrius*, qui verum *Demetrium* a Moscouitis quidem laesum, sed tamen viuum periculo ereptum, professus fuerat, a Tartaris satellitibus suis interfectus est, postquam per aliquod tempus Magni Ducis muneri praefuisset, & bellum gessisset cum Moscouitis, quibus anno 1608. *Carolus* Sueciae Rex exercitum sub celeberrimo illo Heroe *Ponto della Gardia* auxilio miserat. Smolensko Poloni anno 1611. potiti sunt: Praesidium vero Polonicum, in arce Moscouiae thesaurum Moscouiae diripuit, ac tandem amissis suorum nonnullis sequente anno se in Poloniam recepit, postquam diu a Moschis in arce ipsius urbis Moscae obseffum fuisset. Anno 1612. *Sigismundus* Rex filium suum in Mosconiam mittere, sed nimis fero, decreuit. Nam interea Moschi dictae arce obsidionem summa contentione promouentes tandem Polonos ad deditionem coegerunt, qui, sicuti diximus, arce pactis conditionibus dedita, in Poloniam reuersi sunt. Mox post arcem recuperatam Moschi *Michaelem Fedorowiczium* Metropolitae Rostociensis filium Ducem elegerunt, ipsique coronam, quae adhuc in arce supererat, imposuerunt. Eodem anno Poloni et Moldauiam amiserunt. Ideo missa legatione Constantinopolim anno 1613. conquesti sunt apud Turcicum Imperatorem, quod *Constantino Mohila* legitimo Principe contra pacta electo,

Stephanus

Stephanus Tomfza Tartarorum auxilio Moldauiae imperitaret. Anno 1616, nonnulli Magnates Poloni proprio instinctu in Moldauiam impetum fecere, ac, Turcis aliquot vicibus superatis, tandem tamen succubere. Inuasionem hanc toti Poloniae Turcicus Imperator imputauit, ac foederis dissolutionem minitatus est, si Poloni ab armis Moldauiae inferendis non desisterent. Sequenti anno 1617 Poloni apud oppidulum *Bussam*, & prope locum eum, ubi *Tyra*, & *Morachua* flumini, aquas suas confociant, castra locarunt, *Stanislaus Zolkueuius* summus militiae Polonicae Praefectus cum *Scanderio Bassa*, Regis ac regni iniussu pactus est, ut nullus in eam regionem miles, qui eam, aut ipsum a Turcis eidem praefectum Voyuodam turbaturus esset, deduceretur. Porro Turcis tradidit arcem *Chocim*, quam Ducis *Hieronymi Mohilii* ex antiqua Principum prosapia, & *Constantini* filii eius nuper occisi, haeredes adhuc in possessione sua habebant; *Nicolao Iuonio* eidem ab haeredibus praeposito, quod praesidium educere iussus non statim mandato dato paruisset, supplicio capitis affecto. Eius quoque permisso *Bersabea*, & *Rascouia*, ad Polonos quosdam Magnates pertinentes, & itinere vnius diei a *Techinia* munimento Turcico distantes, vrbeulae circa *Tyram* fluvium deiectae & solo aequatae sunt a Turcis, dicentibus, quod Cosacorum latibula, & in Turcarum territorio, ac iurisdictione extructae essent. Transactio certe Polonis maxime perniciofa, qua Moldauiae patrocinio, & dominio exuti sunt. Ipsos pariratione & Sueci in Liuania damno haud exiguo affecerunt. Anno 1618. Poloniae Princeps *Vladislaus* Moscuam urbem obsedit, & Cosaci Moscouiae partem haud exigua vastarunt. Moschos electionis iure sibi subiectos Princeps ille dicebat. Moschi se iureiurando, quo se ipsi deuinxerant, iam liberos affirmabant. Definito enim tempore in Moscouiam ipsum non venisse, nec etiam conditionibus ipsi in electione propositis minime satisfecisse. Bellum fixitum induciis quatuordecim annorum, & 6. mensium spacio circumscriptis. Poloni retinuerunt Ducatum *Seueriensem*, *Czerniechouiensem*, et *Novogrodensem*. Anno 1620. *Betlem Gabor* Transilvaniae Princeps, & designatus Rex Vngariae, Turcas in Polonos instigauit, eo quod Cosaci Romano Imperatori suppetias tulerant. Super praenominatus militiae praefectus summus *Zolkueuius* 19. Septembris in Moldauia prope *Cicoram* cum *Skendero Bassa* graui praelio dimicauit, in quo neutra pars altera superior fuisse fertur. Poloni recedentes, ac milliare vnum *Mohilouo* regressi, cum se extra omnem periculi aleam constitutos in summa securitate iam versari arbitrarentur, tumultu inexpectato oborto timor Panicus castra inuasit, ac plurimi se in fugam dederunt. Quo comperto Tartari Polonos opprefferunt, & grauius ceciderunt. *Zolkueuii* occisi corpus dimidii miliaris Moldauici (quae miliaria Germanicis aliquanto longiora sunt) intervallo a *Tyra* fluminis ripa remotum hostes inuenerunt, & caput eidem demptum Constantinopolim miserunt. Sic vitae finem adeptus est admodum senex, virore qui 73. aetatis annum agebat. Legatus aut vice praefectus militiae Polonicae *Stanislaus Koniecpolski* captus *Bialogrodum*, ac postea Constantinopolim deductus, cum *Samuuele Koreckio*, *Luca Zolkueusko*, & *Georgio Farenshachio* nigrae turri inclusus in vinculis tamdiu haesit, donec anno 1623. cum dictis illis captiuitatis suae sociis octoginta mille imperialium solutione redimeretur. Huic summae accesserunt plurima ac diuersa munera & dona, quae inter Turcici Imperatoris aulicos distribuenda erant. Mox post cladem illam Tartari 25. & 26. Septembris Poloniam inuasert, et praeter reliquam praedam 60. circiter currus, nobilium vxoribus et liberis oneratos nacti sunt. Captiuorum, quos abduxerunt, numerus quadringentis hominum millibus definitur, non annumeratis iis, quos incredibili multitudine, aut gladius, aut fames sustulit. Anno 1621. nouus militiae Polonicae praefectus summus *Carolus Chodkieuicius* cum *Stanislaio Lubomirskio* nouum in Moldauiam exercitum contra Turcam adducens, arcem *Chocim*, in fluminis *Tyra* ripa locatam, recupera-

Sss sss

uit,

Bellum cum
Moschis.

Et Inducia.

Bellum cum
Turcis, in quo
Poloni caesi.

Turca a Polo-
nis caesi.

Bellum in Li-
vonia.Stephanus
Chmielecius.Reginæ Con-
stantiæ obitus.Sigismundi re-
gis obitus.

uit, ac praelio cui Princeps *Vladislaus* et Imperator Turcicus ipse *Osmannus* inter-
fuerunt, victor, Turcas Polonorum castris impetu vehementi insulantes, et
fortiter repulsos magna clade affecit. Polonos tamen prelerunt commeatus, et
annonæ penuria, ac morbi in castris exorientes, adeo ut Princeps ipse aeger de-
cumberet, et *Chodkievicius* summus militum Dux in arce dicta Chocim morbo
corruptus anno ætatis 60. vitæ diem ultimum moriendo clauderet. Successit
ipsi modo nominatus *Lubomirskius*, qui Turcas castra Polonica iterato impetu
inuadentes magna clade repressit. Idem Paniowce arcem frustra oppugnauerunt,
ideo sine intermissione obiurgati ab *Osmanno* ipsis inertiam exprobrante, ac tan-
tam inuidiam sibi consensante, ut a Ianitzaris Constantinopoli laqueo vita spolia-
tus fuerit. Tandem 9. Octobris modo dicti anni pax cum Turcis inita his tur-
bis finem imposuit, Turcis & Vayuodæ Moldavia & arx Chocim redditæ sunt.
Interea urbis Rigæ in Liuvonia Sueci deditione potiuntur. Anno 1625. bellum in
Liuvonia & Borussia inchoatum est, sequentis quoque annis regiones illas affligens,
quod anno 1629. induciæ sexennes usque ad Iulium anni 1635. pactæ sopitæ sunt.
Anno 1626 *Stephanus Chmielecius* Cosacorum Dux in Russiæ finibus Tartaros in-
signi victoria prostravit, eosdemque altera apud Burlinoviæ anno 1629. in fa-
gam coniecit. Sed Kioviensis Palatinus modo creatus, anno 30. repentina mor-
te expiravit, heros strenuus & fortis, qui Cosacis suis imperans Tartaros male mul-
tauit. Anno 1631. *Constantia* Regina corporis aliquanto pinguioris femina in
festo corporis Christi, cum publicæ processioni interesset Varsoviæ, pedibus ul-
tra mille passus confecit, & nimio solis ardore maximum calorem contraxit, Medico-
rum accedentem non animadvertentium & frigidam balneum adhibentium ignorantia
ita auctum, ut 10. Iulii expiraverit, summo mane ab *Vrsula Meier* in sinistra visera
num dormiret, in lecto mortua inuenta. Paucis diebus post & *Georgius Zbaranski* Dux,
& Castellanus Cracoviensis, Reginæ dictæ non admodum fauens, cum noctu somnum
caperet, repentina morte extinctus est. Sine liberis decedens prolapia *Zbaran-*
kianæ ultimus fuit, qui licet incontinentius vixerit, ut *Piascius* p. 422. ait, a con-
iugio semper abhorruit, & fratri permittere noluit, ut matrimonium iniret. An-
no 1632. Rex *Sigismundus* monetæ cudendæ ius Ordinibus Regni concessit, quia
ipso tunc temporis regnante numismatum corruptio & adulteratio maxime inua-
luerat. Tandem Kal. Aprilis eiusdem anni, cum ad 66. ætatis annum pervenis-
set, & 45. annos Polonici Regni clauum tenuisset, Varsoviæ e vita abiit. Ani-
mam agens filii *Vladislai*, qui abfuerat, aduentantis capiti manu sua Coronam
Suecicam imposuit. De hoc actu ita scribit *Kobierzickius* pag. 945. *Sigismundus*
extremo colluctans morbo, Varsoviæ Vladislauum, & si voce compellere non posset, pater-
no intuitu oculo, mox gestu, impositaque desuper caput manu, Regni Sueciæ legitimum
haeredem, ac successorem declaravit, adstante Georgio Borasto, viro apprimè erudito,
natione Sueco, inque tabulas publicas eam nuncupationem referentem. Rex hic, ut *Sta-*
nislauus Kobierzicki lib. 1. pag. 3. & 4. tradit, suavis & efficacibus mediis Po-
loniam ad religionem veram (sic Catholico-Romanam vocat) reduxit, mune-
ra publica iis concedens, qui maiorum suorum fidei, & religioni erant addicti;
quo regendi mysterio sine vilo tumultu, hæreses, (ut appellat) partim oppressæ,
& partim pristinum suum statum regno restituit. Nam cum ipso Regni guber-
nationem aggrediente maxima Senatorum pars novæ religioni dedita esset, tan-
tum singulari sua cura effecit, ut moriens duos tantum Palatinos, Calisiensem ni-
mirum, & Belsensem, religionis dictæ propugnatores in Senatu relinqueret.
Ipsi a concionibus aulicis fuit Iesuita *Petrus Skarga*, qui & apud Regem *Stephanum*
eodem munereungebatur. Corpus eius mortuum, & vestitu Regio, quo in
coronatione Reges exornari solent, amictum, in triclinio arcis magnifico appa-
ratu instructo, pomeridianis horis vnicuique conspiciendum exhibebatur. Re-
gni Poloniæ coronam in capite habens dextra sceptrum, & sinistra globum Re-

gni

Sigismundi v-
xores & liberi

Eius vita.

Vladislaus
Moschovici
Imperator
creatus.Moschi ab
Vladislao de-
ficiunt.Polonorum
Tyrannis in
vrbe Moscuæ.

gni tenebat: Sueciæ vero Corona ad latus in pulvinari iacebat. Moscoviæ coro-
nam, quam post regionem illam subactam ex thesauro Moscovitico nactus fuerat,
thesauro Regio adiungi testamento iussit. Duas habuit vxores, & quidem ger-
manas sorores ex familia Austriaca, quarum prior *Anna* mater fuit *Vladislai* IV,
patris in regno successoris 9. Iunii Anno 1595 in lucem editi; posterior *Constantia*
anno 1605. ipsi nupta peperit *Iohannem Casimirum* A. 1609. 21. Martii, qui fratri
Vladislao in Regno successit; *Iohannem Albertum* A. 1612. *Carolus Ferdinandus*
Episcopum Vranslaviensem A. 1613. *Alexandrum Carolum* A. 1614. et *Annam Ca-*
tharinam A. 1619. Prior autem vxor anno 1598. et posterior anno 1631. e vita mi-
gravit, utraque *Caroli* Austriæ Archiducis filia.

XV. *Vladislaus* IV. *Sigismundi* III. & *Annae Austriacæ* filius, in comitiis, in
quibus *Christophorus Radziwilius* Dux, & militiæ in Lituania præfectus summus,
cui reformatæ religioni addicto ceteri omnes religionem Catholicam non pro-
fitentes adhærebant, nuntiorum terrestrium, aut municipalium caput erat, Varso-
viæ 27. Ianuarii anno 1633. electus, & 6. Februarii eiusdem anni Cracoviæ coro-
natus. Eius vitæ descriptio ex *Stanislao Kobierzickio* Castellano Dantiscano excer-
pta, est ut sequitur. Anno 1610. a Moschis magnus Moscoviæ Dux electus est,
ut supra memoravimus. Post *Basilii* horribilis istius Tyranni, ac filii eius *Theo-*
dori obitum, *Demetrius* quidam, Tyranni istius filium mentiens *Marinam* Palati-
ni Sendomiriensis filiam vxorem duxit, ac Polonorum auxilio urbem Moscuam
cum arce in potestatem suam redegit. In huius interfecti locum electione sub-
stituerunt Moschi *Suyscium*, & ob tyrannidem, quam exercuit, Polonis tradido-
runt, apud quos in carcere vitam finiuit. Surrexit alius *Demetrius*, a quibus-
dam Iudeus existimatus, qui etiam verum illum *Demetrium Basilii* filium men-
tiebatur. Huic dicta *Marina* lasciva femina se adiunxit Imperatricis Moscho-
viæ titulum usurpans. Sed Moschi *Vladislauum* IV. *Sigismundi* filium Moscoviæ
Czarum, seu Imperatorem designarunt. *Demetrius* II. autem Calugiam aufugit,
& a *Petro Vrozo* Tartaro, quem ducem & comitem conduxerat, vita orbatus
est. *Marina* ipsa Donenses & Moschovicos Cosacos in Tartaros concitavit. Cæ-
terum ea, quæ supra narrauimus, auctor laudatus paulo aliter refert. Moschi, ex
thesauro antiquo Ducum Moschoviæ aperto, Imperii ornamenta, & alia pretio-
sa multa *Ziolkiewio*, Polonorum præfecto, tradiderunt, numismata nova *Vladislai*
nomine insignita cuderunt, dictum *Basilium Suyscium* ex claustris suis eductum cum
fratribus *Demetrio* & *Ioanne* summo Polonorum præfecto nominato dederunt, ac
Polonicum præsidium in urbem Moscuam admiserunt. Moschis vero *Sigismundo*
Regi duriores conditiones, religionem & alia concernentes, proponenibus, &
Vladislai principis in Moschoviam aduentum vehementer urgentibus, Rex totum
negotium dilatione aliqua moratus est, ac filium in Moschoviam ablegare re-
cusavit. Hinc Moschi noua quædam consilia captare, & ea moliri, quæ Polo-
nis suspecta erant. Ideo *Ziolkiewski* præfecto summo præsidia in vrbe augen-
di, & exercitum Polonicum per arces, Moschuam urbem cingentes, distribuendi
ocasio data. Tandem Poloni, Moscuæ vrbe incensa, cadibus horribilibus in
incolas grassati sunt, adeo, ut hominum millia centum, testante eodem *Authore*
laudato pag. 376. lib. 6. perierint, si eodem numero etiam vxores & liberi Mo-
schorum comprehendantur. Alii vero sexages mille homines numerant. Pa-
triarcha Moschorum in carcerem coniectus ibidem finem vitæ suæ invenit. An-
no 1613. 13. Iunii sequuta est occupatio urbis Smolensko, quæ se Polonis dedit.
In 7. lib. *Author* idem indicat, quo pacto Moschovia se recolligens ad pristinam
libertatem reuersa sit, occasione se recolligendi ipsis oblata a discordia præfecto-
rum exercitus Polonici, ex qua seditiones militum natæ, cum fame horrenda, quæ
Polonorum præfidiarios milites in vrbe Moschuæ rebus a natura humana abhor-
rentibus, & ipsis corporibus & cadaueribus humanis, ciborum loco vii coëgit,

Sss sss 2

vi

Et ex eadem urbe discessus. **Theſaurus Moscoviticus.** **Exercitus Polonici reverſi ſeditio.** **Marina ſupplio afficitur.** **Induciae cum Moſchiſ.** **Polonia auſta.** **Poloni ad bellum Turcicum incitati.** **Vladislai iter in Polonia.**

vt pag. 449. prolixè commemorat. Sequuta eſt anno 1612. arcis Moſchuae cœtis conditionibus traditæ deditio, & Polonorum diſceſſus, in quos Moſchi contra fidem datam crudeliſſimis cœdibus ſeuierunt. Rex *Sigismundus* vt ſtipendia debita exſolueret, theſaurum Moſcoviticum militibus ſeditioſis loco ſolutionis conceſſerat. Conſtabat iſ ex Liouoniæ diuitiis olim Liouonibus ereptis, et vrbis Nouogardiæ magnæ auro et argento, quem *Baſilius Magnus* Moſcouiæ Dux annis ſuperioribus trecentis curribus in urbem Moſcuam aduehendam curauerat. Erant in eo ex puro auro conſlatæ imagines, et menſæ, ingens margaritarum copia, aurea, & argentea vaſa, aureæ cruceſ lapidibus preciſiſ ornata, vnicornua, & aliæ grandes Moſcovitici Imperii diuitiæ & theſauri longo temporis ſpatio congeſti. Nec tamen ſufficiebant tantæ diuitiæ exercitui ſeditioſo, qui poſt Moſcuam amiſſam Poloniæ Regnum inuaſit, & diuerſis in locis depopulatus eſt. Ea de cauſa anno 1613. Varſouiæ comitia celebrare, & pecuniam colligere Rex coactus eſt, qua ſeditioſam ſuorum militum rabiem ſedauit. *Ultra viginti miliones, ſi cenſum in ſingula iugera impoſitum adiicias, acceperè pauci ſeditioſi, inquit Author citatus pag. 468.* Interea temporis Moſchi (quorum fides admodum lubrica, pag. 469.) ab Vladislao deficientes *Michaëlem Federovitzium*, ex antiqua Ducum Moſcouiæ proſapia natum Magni Ducis munere honorarunt, cuius iuſſu Marina vtriuſque *Demetrii* vxor Aſtracani, quo Caluga cum filio fugiens ſe contulerat, commorans laqueo ſuffocata, & filius patibulo affixus eſt. Ita tandem impotent animi, nimitaque dominandi libidine ſagrans ſemina immoderate cupidinis ſuit poenar: pag. 470. ſeq. Anno 1615. Moſchi Smolenſkum obſidione cingentes reiecti ſunt a Poloniſ bellum iſiſ inferentibus, quibus *Vladislauſ* Dux præerat, qui annis 16. 17. & 18. illud ſumma vehementia geſſit, & iſſam urbem Moſcuam obſidione, quanquam fruſtranea, aggreſſus eſt. Moſcouitæ ingenium depopulationum, & damnorum pertæſi, & inducias vſque ad annum 1633. pacti, Smolenſkum, Bialam, Roſlauiam, Drohobuſium, Sierpieriſkum, Trubeckum, Nouogardiā paruiam in Ducatu ſeuerienſi, cum tota ditione ciſ, & trans flumini Dzeiſnam, Czerniechouiā, Monafterſcum & Moroniſkum vrbes & arces Poloniſ conceſſerunt. Poloni vero Moſcovitiſ reſtituerunt Borifſouum, Koſiſkum, Moſaiſcum, Meſcerſcum, Viaſmam, (inter Smolenſkum & Moſcuam urbem ſitam) cum ditionibus ad iſſam pertinentibus, quorum locorum reſtitutio Moſchiſ Starodubi, Poczapouiæ, Poponagoræ, Neuclæ, Siebiezi, Krafni, & Teropezeniſ, ac Vielifienſi ditionibus penſanda fuit. Auſta itaque tunc temporis Polonia multis regionibus inſignibus fines ſuos in longitudine & latitudine ultra centum milliaria explicuit. Inducias autem illas promouerunt Coſaci, qui Moſcouiæ oras ad Occam flumiū ſitas, Calupam urbem, & multa alia loca depulando vaſtauerunt. De Turcico bello in Moldauiā, a quodam Turcarum ſepulchrum appellata, cui tunc temporis præſuit *Cyprianus Gratianus*, Grætiæ in ſtira, vt fertur natus, ſupra mentionem fecimus. Suo maximo incommodo ille ad id bellum incitauit Polonos, qui ſummi ſui Præſeſti militiæ Zolkiewſkii (cuius caput Conſtantinopolim a Turciſ delatum, ac poſtea pecunia redemptum ab iſſius vidua, cum corpore, in ciuitate ab iſſo extructa, terræ mandatum eſt) & ſuorum iactura haud exigua conatus ſuos intempetiſtiſ luerunt.

Post pacem cum Turciſ initam *Vladislauſ* princeps cum Patre Rege anno 1625. in Boruſſiam Golubum ad *Annam* patris ſororem & amitam ſuam, ad quam locus ille cum ditione circumiacente pertinebat, profeſſus eſt, inde Toru-
niam ſe conferens cum Rege Bidgoſti monetariam officinam inſpexit, ac Oſieckum, & Tauchelum, quorum illius iſſe poſſeſſor fuit, alterius Regina *Conſtantia* cum toto regio comitatu, iſſoque Rege diuerſit, qui Grocholini, et Nackeliæ Caſtellaniſ, Vagrovetii ab Abbate, magnifico apparatu excepti in maiori Polonia Gneſnam,

Gneſnam, Poſonium, Curnickum, Radlinum, Coroſinum, Golichouiā, Caliſium inuiſerunt, ac tandem Louitzio Varſouiā reuerſi ſunt.

An. 1624. Princeps *Vladislauſ* peregrinas regiones perluſtrandi cupidus itineri ſe accinxit, Cracouiæ ſe contulit in locum illum, qui in Poloniæ & Sileſiæ finibus Clari Montis nomen habens *Beatæ Virginis* imagine a *S. Luca*, vt *Auſtor* pag. 869. indicat, depicta, & Conſtantinopoli in Poloniā delata nobilitatur. Inde Sileſiam, & Aſtriam tranſiens Viennam venit, vbi Imperator *Ferdinandus II.* iſſe, Aſtriacæ domus antiquum theſaurum, non diuitiſ tantum, ſed variis naturæ, artiſque miraculiſ reſertum, vt *idem* pag. 371. dicit, iſſi oſtendit. Hinc via iſſum ducebat Linium, Salisburgum, Monachium, Auguſtam Vindelicorum, Thonawerdam, Norimbergam, Wurtzburgum, Hanoviam, Francofurtum, Moguntiam, Baccharacum, Conſuentiam, Bonnam, Coloniā, Iuliacum, Aquisgranum, Viſetum, Lovanium, Bruxellas, Antverpiam, & in caſtra Spinolæ, Bredam urbem tunc temporis obſidione cingentiſ, ex quibus Antverpiam & Bruxellas reuerſus eſt. Ex ea urbe porro iter ſuum inſtituenti in via occurrerunt Niuella, Metiſ, Tabernæ Aſſaticæ, Argentoratum, Moſhemium, Sletſtadium, Ruſacum, Enſiſheimum, Briſacum, Baſilea, Solothurnum, et Lucerna, a qua urbe per montem Gothardi Mediolanum, Genuam, Parmam, Modenam, Vrbinum, Riminum, ac Romam perrexit. Roma quoque Anconam, et inde in monaſterium *D. Virginis Lauretanæ* ſe recepit, ibidem *S. Vladislai* imaginem auream donum relinquens. Anno 1625 ſex dierum ſpatio Neapolim profeſſus, et Romam reuerſus, inde 20 Ianuarii diſceſſit, ac per Florentiam, Piſam, Liornum, Venetias, inde vero Græziam in ſtira ſitam, et Viennam rediit. Vienna porro Niſſam in Sileſiam profeſſus, tandem in Poloniā incolumiſ reuerſus eſt. Anno 1632. valetudiniſ curandæ cauſa Egram, in finibus Bohemiæ ad acidulas ſe contulit. Anno 1633. coronatus eſt Rex Poloniæ, vt ſupra memorauimus. Eodem anno ante induciarum finem Moſcouitæ Smolenſcum obſidione circumdederunt, et Lithuanie fines horrenda depopulatione vaſtarunt. Rex *Vladislauſ* cum *Chriſtophoro Radzi-
vilio* exercituſ Lithuanici Imperatore et Palatino Vilnenſi, Moſchorum exercituſ, in quo ſex millia Germanorum militum ſub famoſo illo duce *Alexandro Le-
ſlao* ſtipendia merebant, circumſedit, et poſt aliquot menſium labores et moleſtiā militares eo anguſtiarum redegit, vt gratia a Rege impetrata obſidionem ſoluerit, et infami diſceſſu Moſcouiam repetierit. Germanorum impuſſu factum eſſe ferunt, quibus ſine tecto, ſine igne indefinentibus dimicationibus cum hoſte, fame, et acerba paupertate conflictandum erat, cum tamen Moſchi et aëri iſſi, Germaniſ iniquiori, magiſ aſſueri, et durioriſ, viliſque victuſ, vtpote qui leguminibus, iſſique ſæpe non coctiſ, ſed crudis viuabant, patientioreſ, moleſtiſſimoſ militiæ labores faciliore negotio tolerarent. Glorioſa hac victoria Rex ſine prælio potius ſequentiſ anni menſe Martio ignominioſo abitu Moſchos in patriam remiſit. Iſſos autem Polonoſ comiteatuſ penuria haud parum vexauit, licet initio aduentuſ totuſ ille tractuſ omnia neceſſaria hominibus, et equiſ copioſe ſufficeret. Sed nimia lixarum et calorum multitudo pauciſ diebus ea omnia conſumpſerat, quæ exercitui multo longiuſ tempuſ ſuſtentando paria fuiſſent. Domuncula ligneæ Regi diuerſoriorum præbebant, tuguriola ex ſtramentis, arborumque frondibus contexta militeſ tegebant. Vigiliæ frequentes ſub dio, et in frigore, in quibus viſitandis Rex haud negligens fuit. Interea Turcæ apud Cameneciā Podoliæ vaſtationi operam dantes, vt a Moſchiſ bellum, quod iſſiſ ex Polonia imminebat, diuerterent, a *Koniępolſcio* in Moldauiā reiecti ſunt. Pace autem anno 1634. cum Moſchiſ conſtituta regno plureſ regiones centum milliaria Germanica longum, et quadraginta latum diſtrictum efficientes, Rex acquiſiuit, viginti annorum ſpatio haecenuſ decerptuſ, et ingenuſ ſibi nomen comparauit. Pax quoque, renouata cum Turcarum Imperatore, qui eiſ ruptionem Baſiæ Abaſyo impuſit.

T t t t t

Menſe

Fratrius regis obitus. Mense Decembri ad finem properante diem obiit Regis frater natus minimus *Alexander Carolus*, in quo prae caeteris fratribus summa Heroicarum virtutum specimina emicabant, testante Episcopo *Piascio*, qui ipsum hoc elegio extollit. Paulo post, 30. videlicet Decembris fati quoque rapuit inclementia fratrem alterum *Johannem Albertum* Cardinalem, et Cracouensem Episcopum, qui Patau in Italia e viuis excessit. Anno 1635. Stumdorfii inter Polonos, et Suecos pactae sunt induciae viginti sex annorum, nempe vsque ad 11. Julii an. 1661. de qua *Piascius* p. 480. seq. consulendus. Anno 1637. *Vladislaus* Rex uxorem duxit *Caeciliam Renatam* Imperatoris *Ferdinandi* II. filiam Varsoviae coronatam, ex qua suscepit 1. Aprilis anno 1640. filium *Sigismundum Casimirum*, an. 47. d. 9. Augusti denatum, et filiam anno 43. quae mox extremo die vitam clausit. Regina praegnans anno 1744. die 24. Martii Vilnae in Lithuania in viuis esse desuit. Anno 1642. sororem suam *Annam Catharinam* Rex nuptum locauit *Philippo Wilhelmo* Palatino Neoburgensi, ingentem dotem ipsi adiungens, ut legere est apud *Piascium* pag. 504. Anno 1645. colloquium amicam de religione instituit Toruni in Borussia, cuius acta typis in lucem edita sunt. Eius meminit *Piascius* pag. 507. Eodem anno Ducatus Opoliensis, et Ratiboriensis in Silesia iuris ipsius facti sunt. Anno 1646. die Martii II. Varsoviae nuptias celebrauit cum *Ludovica Maria, Caroli Gonzagae* Ducis Mantuani et Nivernensis filia, quae 15. Iulii postea Cracouiae coronata, dotem septingentes mille coronatos attulisse fertur, (*Gal. Gualdus hist. part. 3. lib. 9. pag. 429.*) et nullos liberos peperit. A Duce *Ossolinio* 10. Martii Varsoviae Latina oratione, quae typis edita lucem vidit, Regis nomine excepta est. Anno 47. Varsoviae in comitiis decreto publico Arrianorum doctrina, ut et Anabaptistarum dogmata per totam Poloniam prohibita, et eorum, qui his erroribus addicti erant, bona fisco publico adjudicata sunt: Vnde inuenti, qui eorum nonnulla precario obtinere moliebantur. *Theatr. Europ. fol. 1371. b.* In eodem *Theatr. fol. 1385. b.* legitur, Arrianos quoque, a confederatione plane exclusos, et Ethnicis annumeratos fuisse. Sequentem mox fol. 1386. iidem narratur, iisdem in comitiis Nobilem quendam Polonum *Schlichtingum* nomine, qui Arrianis addictus libellum contra Catholicos in publicum emiserat, a Senatu Poloniae Magno capitis, famae, et omnium bonorum condemnatum, ac libellum ipsum igne crematum, publice fuisse. Sequentem anno 1648. Rex *Vladislaus Meretzi*, quod oppidulum est Lithuaniae decem ab vrbe Vilna miliaribus distans, febris acuta, quam Medicorum ignorantia antimonio male preparato, et ipsi propinato, auerant 20. Martii finem vitae suae inuenit, postquam 52. annos, 11. menses, et 11. dies vixisset.

Vladislaus obiit.

XVI. *Ioannes Casimirus Vladislai* frater, & *Sigismundi III.* ex Constantia altera uxore filius, anno 1609. 11. (21) Martii Cracouiae natus, anno 1648. 17. Novembris Poloniae Rex designatus, & anno 49. 7. (17) Ianuarii Cracouiae coronatus, etiam iis, qui Catholicae Romanae religioni addicti non erant, religionis suae libertatem, & securitatem iureiurando pollicitus est. Cum enim mox post *Vladislai* Regis obitum Cosaci & Tartari in Poloniae regno horribili depopulatione grassarentur, Catholici & Evangelici publico pacto inter se inito confederationem, qua iuncti erant, in posterum ius perpetuum esse & legis vim habere voluerunt, cuius vigore in futurum Evangelici, aut Protestantes, ut vocant, libero religionis suae exercitio fruerentur, & ecclesias suas ab omnibus turbis & molestiis fartas ac tectas conseruarent, ut ex *Relationis Historicae Francosurtanae* pag. 48. & 49. patet. Anno 1638. *Casimirus* Rex per Galliam iter faciens derectus, ac sequente dimissus anno 43. Romam profectus est, & se Iesuitarum societati adiunxit. Post alterum probationis, ut vocant, annum, cum iam professionem facturus, & se totum Ordini illi mancipaturus esset, Papa *Innocentius X.* ipsum prohibuit, Cardinalem creauit, cui dignitati, pileo Papae remisso, paulo ante fratris *Vladislai* mortem

Casimirus in Gallia detentus.

tem renunciauit. Rex factus fratri suo principi *Carolo Ferdinando* principatus Oppoliensem & Ratiboriensem, defuncto Regi *Vladislao* certis conditionibus pignori datos, concessit, reseruata Euangelicis suae religionis libertate, quam iureiurando firmauerat. Anno 1649. 20. (30) Maii matrimonium iniuit cum relicta fratris vidua *Ludovica Maria*, nuptiasque eodem die Varsoviae celebrauit. Haec anno 1650. 11. (21) Iulii, filiam *Mariam Annam Theresiam*, & anno 52. 9. (19) Ianuarii filium enixa est, qui vterque non diu in viuis fuere. Bella, quae hic Rex cum Magno Moscouiae Duce *Alexio Michaelis*, & *Carolo Gustavo* Sueciae Rege hactenus gerit, in recenti adhuc versantur memoria, de quibus *Ioachim Pastorius de Bello Scythico Cosacico, Relationes historicae, &* alii, qui de hac materia scripserunt, legi possunt.

Atque haec sunt generalia illa totum Poloniae regnum concernentia, quae particularium eiusdem prouinciarum & regionum descriptionibus praemittenda operae precium duximus. Sequitur iam ipsius regni in regiones suas diuisio, & cuiusque particularis descriptio.

SINGULARUM PROVINCiarUM SE REGIONUM IN POLONIAE REGNO PARTICULARES DESCRIPTIONES.

POLONIAE REGNUM a duabus regionibus, minore nimirum, & maiore Polonia exordium cepit. Russiam meridiemalem in potestatem suam redegit *Casimirus Magnus*, postquam cum *Daniele* Ducum Russo- rum progenies in illo ducatu desisset. Eodem *Casimiro* imperante Polonis se subiecit Dux Masouiae, quae vsque ad annum Christi 1526. Principes suos habuit. Lithuaniae Poloniae adiunxit *Jagello* Dux, matrimonio contracto cum *Hedwige* filia *Ludovici* Hungari, Poloniae Regis, ea conditione, ut suas thesauros in Poloniam deferret, & Poloniae diuiones suas adiceret. Ea fuerunt Lithuania, Samogitia, & Russiae Alba pars. *Jagellone* autem regnum administrante, Moldaniae Woywoda, siue Satrapa, ab Hungaris interregni tempore se subducens, in Polonorum clientelam regionem illam traduxit: quo tempore & nobiles Prussi ad Polonos accesserunt, sub *Sigismundo*, demum firmiorem illam coniunctionem perficientes. Prussia siquidem, Imperii Germanici olim membrum, Teutonicis Equitibus, qui ad Christianam religionem incolas conuerterant, Imperatoris *Friderici* II. tempore, obsequium praestabat. Hos dominos suos exoli incolas, anno 1454. Polonorum subiungere dominatum, postquam Equites Teutonicos iniquioribus conditionibus pacem recipere *Casimirus* Rex coegisset. Hic enim Prussiam, quae Regia hodie dicitur, sui iuris fecit, reliquam vero eiusdem partem Magistro Teutonico possidendam concessit, quam sub *Sigismundo*, *Albertus* Marchio Brandenburgicus Dux Prussiae creatus, clientela hereditaria retinuit. Hinc Prussiae in regiam et ducalem diuisio nata. Lithuaniae partem Enfingeris eripere Poloni *Sigismundus Augustus*, *Sigismundi* I. filius, *Gotardum Ketlerum*, Litu-

Regni Poloniae ortus, & progressus.

nici Ordinis ultimum Magistrum Curlandiae et Semigalliae Ducem constituit, ac Poloniae clientem fecit. Olim et Palatinus siue Woiwoda Transilvaniae Regum Polonorum cliens fuit, sicut et Moldaviae ac Bessarabiae Principes. Sed Bessarabia Ottomannici Imperii propria facta, Moldavia, atque Transilvania in eiusdem clientelam receptae sunt.

Polonia
divisio.
Antiqua P
nia.

Polonici igitur Regni diuisio hæc est:
Antiquum Regnum Poloniae complectitur Poloniam minorem, cuius, vt et totius Regni metropolis, et regia sedes est Cracouia: Poloniam maiorem, cum vrbe primaria Posnania: Cuiauiam, cum principe oppido Vladislauiam: Masouiam, et in ea vrben primam Varfauiam: Ruffiam nigram, quae et rubra, et meridionalis, et inferior, cum metropoli Leopoli: et Podoliam, in qua primas tenet oppidum Camienekum.

**Verus Litua-
nia.**

Vetus Lithuania comprehendit Ducatum Lithuaniae et metropolin Vilnam: Ditionem Lithuaniae Russicam, in qua duae vrbes principes, Smolensko, et Novogroda Severiae: Samogitiam, cuius caput Vormatia, Vormis, seu Medniki: Volhiniam, eiusque primariam Luceoriam: Et Podlaffiam cum oppido praecipuo Bielka.

Antiqua
Prussia.

Antiqua Prussia in 12. Ducatus aut provincias, a 12. Regis aut Ducis, *Vedenuti* filiis denominatas, diuisa fuit. 1. et maxime Borealis Schlaunia seu Schlaunia, a *Schlavone*, vbi ciuitas Ragneta ad flumini Memel. 2. Nadrouia a *Nadrone*, vbi nullae vrbes, quia omnes deletae a Fratribus Crucigeris: postea tamen conditum Georgenburgum. 3. Natangia a *Natangone*, in qua Brandeburgum. 5. Sambia ab Ortu Natangiam attingens, sic dicta a *Saymone Vedeneti* primogenito, aliter etiam Samlandia, Weitlandia, Eleffaria, et Austrania, in qua Regiusmons vrbs celebris: In eius litore Succinum colligitur. 5. Bartoniam, Bartenlandia, a *Bartone* cum vrbe cognominis, forte hodie Bartenstein, 6. Sudauia, Sudawa, Podlachiae et Lithuaniae adiacens, a *Sudone*, vbi nullae arces aut vrbes, quas omnes Crucigeri euerterunt. 7. Galindia a *Galindo*, vel *Galindone*, versus Meridiem, vbi nunc Ortelsburgum. 8. Varmia, Ermlandia alias, versus Boream a *Varmone* sic nominata, cuius pars ad Episcopatum Heilspergensensem aut Varmiensem, pars ad Ducatum Prussiae perinet. 9. Hockerlandia vel Pogesania ab *Hoggone*, quae Elbingam urbem habet, & praecedenti adharet. 10. Pomesania a *Pomedzone* cuius oppidum Marienburgum. 11. Culmenfis Ducatus a *Colmo*, vbi Culmia. 12. Michouia seu Michelouia a *Michelone* vbi Strasburgum. Diuisio haec originem suam acceptam fert *Vedenuti*, seu *Vedeneti* filiis 12. inter quos Prussia a patre distributa est.

Noua Prussia

Nova Prussia est vel Ducalis, aut Brandenburgica, in qua Regiomons siue Koninxberga: & Regalis siue Polonica, cuius metropolis Gedanum siue Dan-
tiscum.

Regiones ex
Polonia de-
cerptæ.

Regiones ex Regno Poloniæ decerptæ sunt, Livonia Sueciæ Regibus nunc
subiecta, Transilvania, & Valachia Ottomannici Imperii clientes.

Simon Starovolskius Poloniam distribuit, ut sequitur: Poloniae octo in universum sunt provinciae: Polonia nimirum utraque, Lituania, Russia, Prussia, Masovia, Samogitia, Pomerania, & Livonia; omnes sub uno sceptro contentae, moribus, legibus, lingua ex parte differentes: vivendi vero genio, libertatis praerogativa, capessendorumque in Republica honorum aptitudine, ex aequo pares, et iuribus necessitudinum inter se invicem astrictae. Hunc ordinem in iis sigillatim describendis servabimus.

POLONIA MINOR

**Polonia
Minor.**

POLONIA MINOR ita dicta, vt a minore discernatur, a meridie Hungaricis montibus, ab occasu Silesiae, a Septentrione maiori Polonia, & MAZOVIAE, ac ab

ac ab ortu Podlachiae et Russiae rubrae finitima est, montibusque crebrioribus versus Hungariam assurgens, a reliquarum Poloniae regionum patulis planitiibus se explicantibus natura quasi degenerat. Vistulae et aliorum fluuiorum aquis rigatur, et ex fodinis metallicis Ilkussiae, Slauchouiae, Seueriae, et Nouagorae, plumbum et argentum, ac apud Nouotargum, et in montibus circa Sandecium cum cupro aurum suppeditat: Veliscaae item, et Bochniae salem fossilem, Marmor variorum colorum Soleciae; salem petrae Visliciae, Vitriolum ad Bieciaams cuprum et carbones fossiles proxime Tenzinum, Chalybem Podoleneciae, et ferrum, vitrumque ex fornacibus vitriariis Olisinae et alibi subministrat. Comprehendit autem Palatinatus tres, Cracouiensem nimirum, Sandomiriensem, et Lublinensem, quorum descriptio hic sequitur.

CRACOVIIENSIS PALATINATUS a regia vrbe Cracovia denominatus Silesiam, Hungariam, Poloniam maiorem, et Sandomiriensem palatinatum attingit, ac quatuor grandes dioceses ac tres Ducatus, Osuecimensem nimirum, Zatoriensem, et Seueriensem, Silesiæ Polonicæ partes, continet. Eidem annumerantur 13. municipia cum arce Lublo, vel Lublau, Polonis Luboulia appellata, quam in Comitatu Zipfensi sitam, præsidio perpetuo munitam, et admodum fortem, Hungari pro pecunia mutuo sumpta Polonis anno 1412. pignori dederunt. Præter Palatinum habet etiam Episcopum Cracouiensem, et Castellanos, Cracouiensem, primum inter Senatores sæculares, et proximum post Episcopos in regni Senatu locum obtinentem, Voinicensem, Osuecimensem, Sandecensem, et Biecenensem, aliasque diuerforum magistratuum muneribus fungentes personas. In ea præcipuæ notæ loca et vrbes se habent, vt sequitur:

Cracouia, Cracau, Cracow, non solum minoris, sed etiam totius Poloniae metropolis, sub latitudinis gradu 50. et scrupulo 12. longitudinis autem 42. seu 45. grad. et 30. scrup. ab insulis Canariis remoto, vt alii tradunt, sita, solstitio æstiuo sexdecim horis et dimidia lucem diurnam habet. *Posnania*, 80 a Leopoli sine Lewenbarga Russica, 50. Lublino, et Vratislaui 36. Varsovia 46. Dantisco 40. miliaribus Polonicis distat. Eam describere varii auctores, ex quibus præcipui *Lundorpius lib. 27. Contin. Sleid. pag. 690. Chytræus lib. 28. Saxon. fol. 791. Georgius Braun in Theat. Urbium tom. 6. Fralichius lib. 1. part. 2. Viatorii pag. 310. Thuanus histor. lib. 56.* ex quibus præcipua delibabimus. Communis autem opinio est plerorumque, quibus et *Cromerus lib. 2. rer. Polon. fol. 29. ac Goldastus lib. 3. de Regno Bohemiae cap. 12.* assipulantur, *Cracum* vel *Crocum* Ducem Bohemorum, et *Zechi Lechique* in vtroque, Bohemiae nimirum, et Poloniae Ducatu successorem, in sinistra Vistulae ripa in loco, in quo domicilium habebat, hanc urbem condidisse, et de nomine suo Cracouiam dixisse. Gnesnam enim a *Lecho* extructam, et Regni metropolin, dictus Princeps, quem circa annum 700. regnasse aiunt, reliquisse, sedemque suam hic fixisse fertur. Postea Bohemis urbem Cracouiam subiectam fuisse arbitrat *Goldastus*, et quidem vsque ad illud tempus, quo *Mesco* Poloniae Dux eandem in potestatem suam redegit. Sequitis vero temporibus hunc Cracouiae et Sandomiriae Ducatum minori Poloniae nomine appellari cepisse. Ab hoc exordio admodum tenui, tempus, et Principum, ac Regum incolarum fauor ad tantam dignitatem et magnificentiam urbem hanc promouerunt, vt validis suis muris, turribus, sumptuosis tam publicis, quam priuatis aedificiis, omnium rerum ad corporis vsum, voluptatemque necessariarum copia, et ciuium, incolarumque ornatu, ac ciuilitate cum plerisque Germaniae, Galliae, ac Italiae ciuitatibus certet; Inter Polonicas vero, et, vt *Cromero* placet, omnes eas, quæ in septentrionali plaga reperiuntur, facile primas teneat. *Cracus* e regione urbis et Vistulae in monte Lassotino, alias Renkauka, sepulchrum suum habet, instar montis congestum, quod adhuc hodie haud longe a S. *Benedicti* templo, eodem *Cromero* Episcopo teste, ostenditur. Collis alius haud longo ab urbe

Fodinæ me-
tallicæ.

Cracouiensis
Palatinatus.

Qui authores
eam descri-
pserint.

Eius conditor
Cracus.

Craci Sepul-
chrum.

V V V V V V

Vendae filiae
tumulus.

Aër.

Solum ch-
cumiacens.

Vrbis diuifio.

I. Pars Craco-
uia.II. Pars Cafi-
miria.Cuius condi-
tor Cafimirus
Rex.

vrbe interuallo remotus tumulum continere dicitur *Vendae*, Craci filiae, virginis heroicæ, quæ virginitatis suæ conseruandæ causa de ponte in Vistulam se præcipitauit, vt Poloni scribunt. Hanc tamen narrationem, aliasque plures, vt fabulas meras explodit *Philippus Cluerius lib. 3. antiq. German. cap. 44.* pari ratione et *Hagecius Cracum Lechi* filium fuisse narrans, fabulari videtur *Cromero*, qui Cracouiae foundationem ad annum Christi 700. refert. Eam *Ptolomei* Carrodunum esse *Petrus Appianus* arbitratur. Aëre fruitur admodum salubri, et puro, soloque circumiacente gaudet admodum fertili, frumentique omnis generis, fructuum, auri, argenti, ferri, lapidis Calaminaris, salis, marmoris, Alabastri, simidumque ferace. Vnde & negotiatio celebris & frequens ab incolis, atque mercatoribus Germanis & Italis in ea exercetur. Accedit piscosum flumen Vistula, quod varios incolis pisces, & quidem copiose exhibet. Vinarum, & ex terra profluentium aquarum haud exigua est abundantia. Rundiffa fluuius, quo nomine eum appellat *Speculum Cosmographicum Danielis Cellarii in Theatro Vrbium*, aut Rudaua, vt a vulgo, & *Cromero* appellatur, vrbem circumluit, & per eam ducitur. Ipsam vrbem quidam in tres diuersas partes diuidunt, quarum quæuis suas Curias & peculiaria iudicia habet. Alii in quinque partiuntur: Prima est ipsa vrbs Cracouia sub arce regia, ab vno latere versus meridiem respiciens vrbem Cafimiriam, a qua interlabente Vistula separatur, ei tamen adhærens ponte ligneo, qui amnem sternit, & vtramque vrbem coniungit. Multis cœnobiiis, templis, aliisque ædificiis sacris exornata medium locum occupat S. Mariæ templum primum splendente plumbo tectum, & duabus turribus admodum altis superbiens, quod Archifacerdotem insula, siue mitra sacerdotali ornatum, & copiosum admodum Clerum habet. Ei adiunctum est S. Barbaræ Oratorium, ac porro cernitur S. Trinitatis templum, a quo non longe abest celebre illud prædicatorum monasterium; ostenduntur quoque, Iesuitarum templum, anno 1597. in duorum Apostolorum *Petri & Pauli* honorem extructum, & grandem iudicium ordinis S. *Francisci* templum cum conuentu, in quo sepulta *B. Salomaea Haliciæ* regina, *Boleslai Pudici* Poloniae Ducis soror, quæ templum S. *Andree* in eadem vrbe condidit. Hoc sedilibus insigni artificio confectis, & visu admodum dignis superbit. Proximum est templum omnium Sanctorum, cui illud S. *Iacobi* cum spatiofo Xenodochio, & altero S. Spiritus huic vicino, ac magnis redditibus annuis diuite succedit. Reliqua templa sunt S. *Marci*, iuxta S. *Stephani* cœnobium, S. *Annae*, S. *Ægidii*, S. *Mariæ Magdalene*, & plura alia. In medio foro sacellum admodum vetustum in oculos incurrit, in quo ipsa vrbe vetustiore olim S. *Adalbertus* Polonos Christianam religionem docuit, hodierno autem tempore conciones haberi solent. Porro vrbs hæc nouo quoque templo, nouoque foro decoratur, in quo medio curia litibus & iudiciis publicis inseruit, altissima turri, quadratis lapidibus arrificiose & elegantur constructa se extollens, quæ etiam longe admodum ab vrbe remotis in conspectum cadit. Altera pars Cafimiria, vrbs ad meridiem constituta, Regi *Casimiro Magno* conditori suo nomen suum debet, & nobilitatur templis S. Corporis Christi regularium Canonicorum Ordinis S. *Augustini*, S. *Catharinae*, S. *Stanislai* Martyris, quod in scopulo situm singulis diebus Veneris a populo frequente summa deuotione visitatur, & S. *Laurentii*. *Cromerus lib. 12. fol. 306.* miraculum quoddam extra Cracouiam apud vrbem Bubalo, vel Bauelo contigisse narrat, eoque motum dictum Regem *Casimirum*, vt anno 1374. templum illud Corporis Christi sumptuosum ex lapidibus coctis excitauerit, magnumque postea circa illud spatium muro circumdederit. Ibidem postea vrbem surgentem ab ipso nomen sibi adscripsisse, & Eremitarum Augustinensium cœnobio ab eodem exornatam fuisse. Præterea *fol. 318.* enarrat vrbes, & castella, quibus muros idem Rex circumdedit: Veliciam nimirum, Scauinam, Ilcussum, Lendinum, Lelouiam, Radomiam, Opefsum, Sendomiriam, Visciam,

Academia.

Iudæorum br-
uitas.

Stradomia.

III. Pars Cle-
pardia.Suburbium
Coriariorum.

ciam, Sidlouiam, Vauelniciam, Lublinum, Coninum, Califfiam, Pysdros, Stradomiam, Velunum, Petricouiam, Lencicum, Ploscum, Inuvlodum, Leopolum, Senocum, Crofnam, & Cichovum. Idem Rex in hac noua vrbe Cafimiria anno 1361. Academiam instituit, permissione a Papa *Vrbano V.* impetrata, quam *Iagello* alias *Vladislaus* cum vxore sua *Hedwige*, quæ testamento suo eidem splendida legata contulit, & anno 1399. diem obiit, circa annum 1401. tandem ad perfectionem deduxit. De ea sæpe laudatus *Cromerus lib. 16. fol. 370.* ita scribit: *Per hæc ferme tempora (Anno. 1410.) Academia Cracoviensis, ex testamento Hedwigis Reginae, cumulatione liberalitate Regis condita est; duæ domus, siue Collegia excitata, alterum Philosophis, & Theologicis in platea, quæ Iudæorum tunc, nunc d. Annae nomine nuncupatur; Alterum Iurisconsultis & Medicis, quæ ex vrbe ad arcem itur; ac citique Magistri, & Doctores omnis generis e Pragensi Academia, censuque his in perpetuum attributa Rege & Salinis, & telonio, & adiuncta omnia Sacerdotia ap. D. Floriani, præter Praeposituram, vt vocant. In quo eadem Academia statu anno 1617. versata fuerit, describit ita Georgius Braun in theatro Vrbium. Rector vniuersitatis omnibus personis eidem insertis imperat, ipsaque Vniuersitatis multis, iisque insignibus immunitatibus gaudet. Octo iurisconsulti Collegium suum habent in platea, quæ ad arcem ducit. Theologi & Philosophi duo Collegia possident, in quorum maiore diuersis domiciliis, & insigni Bibliotheca instructo nouemdecim, & minore tredecim Professores erudiendæ iuuentuti operam suam nauant. Medici partim in priuatis, partim in publicis ad Academiam pertinentibus ædibus habitant. Omnibus vero Professoribus stipendia, quæ merent, ex salinis, et vectigalibus soluuntur. Iuuentus autem in Dialectica, Mathesi, Philosophia, Theologia, et Eloquentiæ studio, summa cura et diligentia, exercetur. In Academia *Starouolsius p. 15.* Collegia II. et scholas Grammaticæ 14. per vrbem distributas numerat, omnes Magnifico Academiae Rectori, tanquam vni capiti subiectas. Cafimiria adhæret Iudæorum vrbs, iisdem inclusa mœnibus, in qua tanquam in peculiarem locum compacti Synagogam suam habent, quam maxima copia ex aliis terris Iudæi aduentantes frequentant, vt in religione Iudaica instituantur, et Rabini euadentes, ac domum reuersi suos eandem religionem docere queant. Olim, et ante dicti Regis tempora promiscue cum Cristianis habitare soliti postea in eum locum concesserunt, vt et maiori libertate gauderent, et a vulgi iniuriis se assererent. Palatini patrocinio tuti iudex Christianus præponitur, qui eorum curam gerit, et in ciuilibus negotiis ipsis præest. Inter arcem vel vrbem Cracouiam, ac pontem intercedit Stradomia municipium, in insula, quam efficiunt Vistula & Rudaua fluuii, hic vno, ille tribus eam lateribus alluens. Tempia eius sunt S. *Bernhardi*, S. *Agnæ*, cum virginum sacrarum cœnobio, S. *Hedwigis* cum celebri Xenodochio, decrepitos, aut calamitate aliqua ad paupertatem redactos senes recipiente & S. *Sebastiani* cum simili Xenodochio. Tertia grandis huius Vrbis pars ante Cracouiam versus Septentrionem est Clepardia, nonnullis vrbs, aliis suburbium, nullis mœnibus cinctum, & S. *Floriani* templo nobile, de quo *Cromerus lib. 6. fol. 169.* tradit, quod Poloniae Princeps *Casimirus* a Papa *Lucio III.* impetrauerit S. *Floriani* Martyris reliquias, easque recondiderit in Cracouiae suburbio ad Septentrionem sito, & in vrbis formam postea redacto, ac iam Clepardia nominato, in templum magnifice eum in finem erectum, & insignibus ornamentis sacerdotalibus, ac supellectile sacra admodum pretiosa, collegioque Canonicorum sacerdotali exornatum. Cætera Clepardia templa sunt S. *Simonis*, & *Judæ* cum Xenodochio, S. *Philippi* & *Jacobi*, S. *Valentini*, Xenodochium quoque adiunctum, S. *Nicolai* cum monasterio, ac tandem episcopale palatium. Qua Cracouia proprie dicta occasum spectat, & per sutorum portam exitum Suburbium præbet, suburbio præcincta est a coriariis nomen mutuante, & oculis subiiciente S. *Mariæ in arena*, & S. *Petri* templa, ac Carmelitarum monasterium. Populosum*

Villa Regia.

Arx Regia.

S. Stanislaus.

pulosum superiori seculo, & maximam partem Germanis, qui adhuc proprium suum magistratum, & proprium iudicium ac ius municipale habent, refertum, incendio pessimæ suæ partis iacturam fecit, cum anno 1587. Cracouia cincta esset obsidione ab Archiduce *Maximiliano*, quem Polonorum nonnulli Regem elegerant. In consumptorum incendio ædificiorum locum successerunt hodie ameni, & pulchri horti oculos amenitate sua recreantes, & olerum, fructuum, ac leguminum fertilitate incolis necessaria alimenta sufficientes. Extra hoc Coriariorum suburbium offert se villa regia, aut Palatium regium grande, & domus deliciarum muro septa, amenissimis hortis, & piscinis utilissimis referta, spectabilibusque ædificiis, & rebus pluribus aliis visu dignis affluens, quæ Lobzouia nominari solet. In ea Rex, quando Cracouia commoratur, frequens est, et cum Senatoribus suis de rebus grauib. consilia captat. E regione se in conspectum dant S. *Leonhardi* templum cum monasterio, vicinum Sacellum S. *Emaus* et S. *Margaritæ* templum. Arx regia versus Vistulam fluvium et Stradomiam municipium scopulo aut colli insidet, præcipitio prærupto se ad flumen dictum declinanti, et molli decliuitate ad urbem descendenti. Spatiosa, et vrbi quam arci similior, ac muris, turribus, et propugnaculis probe munita ædificiis splendidissimis, et magnifico S. *Stanislai* templo superbit, quod Sacerdotes totam noctem cantionibus sacris occupatos tenet, et thesaurum præciosissimum, quem suo tempore ibi fuisse *Starouolsius* pag. 14. tradit, et describit, cum Regni privilegiis, regisque ornamentis, sceptro nimirum, coronis, et aliis eiusmodi ad Regnum pertinentibus custodit. Eaque de causa minor Polonia in concessu et conuentu Regni publico maiorem Poloniam antecedit, utpote quæ Regibus domicilium, et sedem præbet. Episcopus Cracouiensis dicti templi caput, et summus in Seueriensis Ducatu Princeps tredecim subiectas vrbes, et 1018. templa possidet, ex quibus 13. Cathedralia numerantur. Capitulum 36. Canonici constans cum cæteris minoribus gentium Sacerdotibus annuorum reddituum largitate eadem, qua Episcopus, fruitur. S. *Stanislaus*, a quo dictum templum nomen accepit, olim hic Episcopus ob reprehensiones crebras, quibus *Boleslai* Regis vitam probrosam perstringere solitus erat, ab ipso sacri cætus communione tandem excluso, 8. Maii anno 1079. in S. *Michaelis* templo, supra Vistulam præcipiti, et arcem intuenti rupi imposito, interfectus, ac anno decimo post in medio templo arcis sepultus est. Sarcophagum eius ex argento puro confectum, argentei angeli sustinent, et fulciunt. *Mieslaum*, *Miescum*, aut *Miecistaum*, primum Poloniæ Ducem Christianum, qui anno 999. vita functus est, pulcherrimum templum arci contiguum condere cepisse, et Archiepiscopali dignitate, postea in Episcopalem mutata, exornasse tradunt. Episcopatum autem *Boleslaus* V. cognomento Pudicus anno 1279. multis beneficiis et immunitatibus donauit, quibus omnibus personis ecclesiasticis ab omnibus vectigalibus aliisque eiusmodi tributis Ducibus Poloniæ soluendis, ut & iudicium & magistratum publicorum, ipsorumque Ducum iurisdictione liberis esse conceditur. Ante illud tempus etiam *Fulco*, vel *Pelca* anno 1207. vita functus, a Papa *Innocentio* III. proximum in confessa publico post Archiepiscopum Gnesnensem locum iam obtinuerat. Huius successor fuit *Vincentius Cadlubecus* cognomento, qui primus Polonorum res gestas literis tradere aggressus est. Ex 23. sacellis, Jagellonicum satis spatiosa magnitudine a *Sigismundo* I. excitatum, & a *Sigismundo* III. cupro deaurato tectum visu dignissimum est. Altare argenteum & ornamenta sacra admodum preciosa ostentat. In templo sacris plerumque operantur 80. circiter personæ, inter quas 30. sunt Canonici, 6. Prælati, & Episcopus iustralis, omnes ex nobilitate electi. Turres eius, ut et arcis plumbum, arcem ipsam, cuprum a cæli, et pluuiarum iniuriis defendit. Arcem redintegravit *Sigismundus* I. Rex, ut versus inscripti testantur, quorum ultimi sunt:

Illum

Illum ne credas, dum momentanea condit

Atria, perpetuam postposuisse domum.

Duplicibus porticibus circumducta conclauium, quibus fere omnibus sententiæ Latinæ aureis literis inscriptæ sunt, elegantia, et pulchritudine mirum in modum se extollit. *Augustinus liber Baro in Moersperg*, *Ordinis S. Johannis Equestris in itinerario suo scripto* refert, sub arce hac grande antrum esse scopulum longe penetrans, & æstiuo tempore admodum frigidum, in cuius introitu vinum & cereuisia promatur. Illius vero incolam Draconem olim vicinis accolis multum damni intulisse, ac tandem a sutore resina, pice, & aliis eiusmodi materiis occisum fuisse, cavernamque illam hætenus antri Draconis nomen retinuisse, nec longe a Vistula abesse. Rex *Sigismundus* III. arcem noua porta, nouis ædificiis, & noua turri urbem spectante, & loco suo insignem defensionem conciliante splendidior reddidit. In templo sapius dicto Poloniæ Reges coronantur, & sepulchra sua habent, inter quæ illud eminet, quod Regi *Stephano Bathorio* extruendum curauit *Ioannes Zamoscius* vir celeberrimus, & Poloniæ Cancellarius Magnus, anno 1604. e mortalium conturbatio ad æternitatem translatus, de quo monumento *Nathan Chytratus*, *Franciscus Swertius in deliciis varior. itiner. p. 805. seq. & pag. 658. seqq. & Lunderpius lib. 26. pag. 661. Cont. Sleid. legendi.* Nonnullorum quoque Episcoporum monumenta in eodem templo cernuntur. Cum Imperator *Otto* III, ut Polonicarum rerum scriptores memoriæ prodiderunt, Poloniæ Ducem *Boleslaum Chrobry* cognominatum ad Regiam dignitatem euexisset, vnum ex clauis, quibus cruci Christus affixus fuit, et S. *Mauritii* lanceam eidem donauit, quæ dona adhuc in episcopali templo videnda exhibentur. In eadem arce præter S. *Stanislai* templum sunt et alia duo, S. *Michaelis* nimirum, et S. *Georgii*, ut et Sacellum sub terra in S. *Vladislai* honorem erectum; Camera item appellationis, et curia prouincialis, atque aulica, ad quas omnes appellationes ex tota prouincia deferuntur. Sanctorum reliquiæ passim per urbem variæ ostenduntur, ut S. *Stanislai* Episcopi Cracouiensis, S. *Brandothæ*, et S. *Joann. Groriti* in arce; S. *Hyacinthi*, et *Ivonis* Episcopi, apud Dominicanos; S. *Isaiæ Confessoris*, apud Eremitas S. *Augustini*; *Stanislai Casimiriensis* apud Canonicos Regulares; S. *Simonis* Lipnicæ apud minoritas obseruantium; S. *Joann. Cantui* Academicum in S. *Annæ* templo etc. Atque hæc de partibus huius vrbs, quæ, ut verbo dicam, potens, et magnifica sequenti elogio decoratur, in sexta parte Theatri Urbium:

Africa quid Tripolin iactas? quid Syria? nidos

Prædonum, terras, qui mare diripiunt.

Sarmatici en Tripolin positam melioribus orbis

Vistula qua Vaelum præterit, auspiciis.

Cur Tripolis? Triplex quid vult distinctio? nempe

Hic homines, hic Rex, hic habitantque Deæ.

Maxima autem ipsi accreuerunt incrementa ab eo tempore, quo Dux *Boleslaus Pudicus* anno 1279. mortuus, ius Saxonicum, aut Magdeburgense, quod Saxonice et Germanice vocatur, et in plerisque Poloniæ ciuitatibus, municipiis, et pagis vsitatum est, ut docet *Cromerus lib. 9. de reb. Polon. fol. 246.* introduxit. Eius successor *Lescus Niger* Poloniæ Dux Germanis solis, ob fidelem sibi contra *Conradum Masouia* Ducem præstitam operam, anno 1285, vrbs rectionem concedidit, qua adhuc *Cromeri* tempore anno 1554. fungebantur, ut ex eius lib. 10. fol. 255. patet. Idem Dux anno 1288. mercatoribus Cracouiensibus, qui anno hunc præcedente Tartaris fortiter resisterant, urbemque maxima fortitudine defenderant, a vectigalibus, et aliis oneribus publicis immunitatem largitus fuit. Cracouia lacus est, in quem proiectus erat digitus S. *Stanislai*, habet is aquas, quæ si in vsu quempiam hauriuntur, noxiæ sunt, at si ad quaslibet ægritudines

X x x x x x

tudines sumuntur, valde profunt, *Johannes Longinus Canonicus Cracoviensis*. Sed hæc de vrbe hac, quam *Andreas de Pilca Corycinius* Grachouiam a *Gracho* conditore denominatam asserit, dicta sufficiant; Plura sciendi cupidos ad Auctores remittimus paucis adiungentes ea, quæ memoratu digna in eadem contigerunt.

Anno 1125. tota incendio conflagrauit. Anno 1234. *Conradus Masouia Dux* ipsam frustra obsedit, ac primus templa profanare armis conatus est, teste *Cronico lib. 8. fol. 201.* Anno 1241. a Tartaris obruta fuit, qui eam ab incolis desertam incenderunt. *S. Andreae* Templum cum duabus turribus a nonnullis pauperibus, & debilibus hominibus, qui in illud fuga se receperant, & Tartaros multos propius accedentes ex superiori parte templi interfecerant, conseruatum est, Tartari vero in Sileciam, Morauiam, & Vngariam properarunt, postea ex Hungarico Cepusio in Poloniam redeuntes, & subito impetu Cracouiam altera vice inuadentes, in qua expilata plures, quam antea, homines trucidarunt. Inde per *Osuecimentem* Ducatum in Vngariam magna præda onusti reuertentes totum triennium ibi comparati sunt. Anno 1260. iterum hanc urbem, in qua nemo erat, qui eam defenderet, occisis prius, quos offenderant, ægrotis, & mendicis, incenderunt, arce excepta, quam incolæ fortiter defenderant. Anno 1287. eam frustra oppugnauere. Anno 1291. in Bohemorum potestatem incidit. Nam *Ducis Lestii Nigri*, qui Germanis tot immunitates concesserat, urbem anno 1285. validioribus munimentis auxerat, & anno 1289. diem obierat, relicta vidua *Gryphina* clandestino nuncio ad *Venceslaum* Bohemiarum Regem, sororis suæ *Kunigundæ* filium misso, ipsi Cracouia & Sandomiria Principatum, quem filius literis sibi a *Lestio* marito suo donatum affirmabat, dono dedit, ut *Cronica lib. 10. fol. 259* tradit. Sed Regno pulsus Rex *Vladislaus Locticus*, Cracouia recuperata, anno 1320. cum vxore sua *Hedwiga* in episcopali templo, tunc temporis restaurato, & ad finem perducto, ab Episcopo *Gnesnensi* coronatus est. Quo tempore Reges coronandi ius, ac ornamenta Regni *Gnesna* Cracouiam translata sunt, & ibidem hætenus manserunt, eo quod hæc vrbs cæteris in Polonia magnitudine, et aliis commoditatibus antecellit. A. 1439. incendium duplex subito exortum magnam urbis partem consumpsit. A. 1462. fere dimidia eius pars versus meridiem, et occasum incendio perijt. A. 1464. Iudæi expilati, et haud pauci ab incolis interfecti sunt. Sequenti anno pars urbis haud exigua cum *S. Francisci* templo, et Stradomia tota, solo *S. Bernardi* templo, et monasterio incolumi manente, incendio conflagrauit. A. 1473. 26. Iulii eandem Stradomiam totam ignis pessundedit. Sequenti die ex sacrarum Virginum cœnobio *S. Andreae* incendium erumpens totam plateam ad arcem ducentem, et vicinam Canonicorum vastauit, arx ipsa ægre seruata est. A. 1494. denuo incendium obortum primo partem urbis portæ nouæ proximam inuasit, inde se per maiorem partem, quæ Septentrionem, et occasum spectat, dilatans templa, ædes omnes, et turrium, murorumque tecta combussit. Post illud tempus Iudæis, qui hætenus per urbem dispersi habitabant, et incendio dicto durante a militibus spoliati fuerant, certus ad *Vistulæ* ripam in vrbe *Casimiria* locus, quem adhuc hodie magno numero inhabitant, assignatus est. Eodem anno in huius urbis platea, quæ *S. Spiritus* nomen gerit, mulier quædam enixa est infantem mortuum, cuius tergo adhærebat serpens viuis mortuum corpus rodens, et exedens. A. 1498. Urbis Cracouia pars septentrionalis turribus, propugnaculis primis, vallo, et fossa firmior reddita, fluuius *Rudava* in urbem deductus est, ac pleraque ædificia mœnibus proxima vterius remota sunt. A. 1504. urbem *Casimiriam* cum turribus et murorum pinnis incendii flamma vastauit, ut et anno 1509. 22. Martii Stradomiam, in qua tamen *S. Hedwigis*, *S. Agnetis*, et *S. Bernardini* templa seruata sunt. A. 1580. 10. Octob. Lutheranos Augustanæ confessioni ad-

Res in Vrbe
Cracouia
gestæ.

Cracouia in
Bohemorum
potestatem
venit.

Et iterum li-
beratur.

Ius Reges co-
ronandi

Incendia di-
uersa.

dictos, viros, feminas, pueros & puellas 1800. numero, in *S. Iohannis* platea, in domo publica *Landhaus* appellata, verbi diuini audiendi causa congregatos, aduersarii obruerunt, haud paucos ex ipsis trucidantes, domum ipsam expilatam demolientes, & maximam tyrannidem exercentes. Quin ædes Lutheranorum ipsas inuasere, & ipsos coegere, ut libros suos traderent, quos combusserunt. Multis quoque ipsorum occisis, Te Deum laudamus canendo, lætitiâ suam ex tot hæreticorum, ut ipsos appellant, interitu ortam Pontificii testati sunt. Idem anno 1591. maximum tumultum contra Euangelicos excitarunt, & ad eam ipsorum sacram bis expugnarunt. Hunc tumultum describunt *Chytraeus lib. 29. Saxon. fol. 825.* & *Sethus Calvisius in op. Chronol. fol. 863.* & *Piascius in Chronicis Polonicis pag. 92.* tradit, quod multi Lutherani, *Annae* Regis *Sigismundi* sororis addictæ Augustanæ Confessionis fauore nitentes se Cracouiam contulerint, ac ibidem Synagogam erexerint, item & aliam dissentientes sibi in religione. Plebem vero noctu Synagogas istas destruxisse & combussisse, ab hæreticis vero postea nunquam restauratas fuisse. A. 1595. 9. Iunii *Vladislaus* Rex in arce Cracouiensi natus est. Noctē autem ipsius natiuitatem præcedente potior palatii regipars urbem aspiciens subito incendio exusta variis de huius regii infantis fortuna prognosticis, ut fieri solet, occasionem præbuit, tempusque ipsum docuit, non solum coniecturas illas Regis huius felicitatem vere auguratas, sed & incendium illud arci Regiæ commodum & vtile fuisse, utpote quod cupro a Cardinali *Georgio Radzivilio* Episcopo Cracouiensi, ex nouis fodinis in Episcopatus sui campis Kielcensibus subministrato testum, & a Rege ipso magnifice restauratum, splendidius surrexit. A. 1606. templum Euangelicorum iterum expugnatum est a Catholicis, qui muros 20. Aprilis deiecerunt, ac mortuos ex sepulchris erutos canibus, & porcis obiecerunt. A. 1645. Nuncii Terrestres postularunt, ut Cracouiensibus incolis conscientiæ, & religionis libertas concederetur, quibus Episcopi Poloniæ responderunt, conscientiæ libertatem Nobilibus tantum, et Regni ministris, non autem plebi promiscuæ concedi posse. Responsio hæc ipsis admodum displicebat, ut *5. pars Theatri Europæi fol. 745. refert.* Proximo anno. 5. 15. Iulii *Anna* Niuernensis Ducissa Cracouia coronata est. A. 1652. in hac vrbe 173000. Christianos, et 20000. Iudæos peste interiisse, ac in ipso regno ultra quadringenta hominum millia gladio et peste consumpta esse aiunt. An. 1656. *Carolus Gustavus* Sueciæ Rex Cracouiam obsidione cinxit, et 16. Septembris *Casimiriam*, cum suburbio Stradomia, cuius maiorem Poloni ipsi deiecerunt, sicut et *Clepardium* suburbium incendio deleuerant, ac 8. 18. Octobris, urbem ipsam Cracouiam deditione cepit. 9. 19. eiusdem mensis præsidium Polonicum ex vrbe discessit, ut *Francosurtenis* relatio verna anni 1656. narrat. *Clepardiam*, et Stradomiam a Præfecto et Polonis incendio vastatas, et hanc cum *Casimiria* 16. Septembris a Suecis, urbem autem ipsam Cracouiam 9. Octobris ab iisdem, qui plerosque suburbiorum exustorum muros demoliti sunt, occupatam esse refert *Augustinus Limnerus*. A Suecis occupatam Poloni aliquot obsidionibus recuperare frustra tentarunt. Anno 56. Regni gladifer 31. Iulii a Suecico urbis Præfecto casus, et ab vrbe depulsus est, ut quædam impressa relatio refert, quæ gladiferi illius nomen reticet, et cœnobii *Tinietz* in *Vistulæ* ripa, ac arcis *Tenczyn* ad *Offolinsium* aulæ *Marescallum* pertinentis, et Cracouia tribus milliaribus distantis mentionem facit. Forsan Gladifer ille est *Michaël Zebrzydovius*, vnus ex primatibus Cracouiensis palatinatus, qui anno 1651. isti muneri præfuit.

Eremitorium, seu cœnobium Monachorum Camaldulensium in alto monte situm, Cracouia vno milliari versus occasum abest.

TINECIUM cœnobium Benedictinorum a præcedente dimidii milliari intervallo

Xxx xxx 2

Pontificii Euangelicos Cracouia male tractant.

Vladislaus natiuitatem præcedens incendium.

Cracouia a Suecis occupata.

uallo semotum, et in præterfluentis Vistulæ ripa sedens Abbatem habet 3. oppidorum, et 100. pagorum possessione gaudentem.

TENCINUM arx pulcherrima in excelso monte situm suum habens in districtu Cracouiensi, & ad *Comites de Tenczyn* pertinens.

SCHEDLITZ pagus Cracouia aliquot milliariibus distans.

FLEUS inter Ilcussum & Cracouiam, a qua duobus milliariibus abest. In hac vrbe multi Iudæi habitant, magnam plumbo mercaturam exercentes.

CLARATUMBA, vel Mogila, aut Mogillo, Cracouia vno milliari semotum cœnobium diues, pulchrum, & munitum, ac Cisterciensis Ordinis Abbati subiectum, quod anno 1473. incendium absumpsit.

PROSZEVICE, Prosonie, ad fluuium Suzeniauam, vbi regium palatium, in quo nobilium conuentus celebrantur.

OPATOVECIA oppidulum prope Vistulam.

SCARBIMIRIA, Skarmiers, Scarbimiers oppidulum 7. milliari. Cracouia distitum, quo Tartari quoque anno 1240. peruenerunt. Frugum diues, Canonicorum collegio honoratur.

COSICIA in vicino tractu oppidulum.

XYAS oppidulum Michouie vicinum, vbi monasterium Augustinianorum, & extra oppidum marmoribus pulcherrime variegatum palatium.

MIECHOWIA, Mechouum, Miechow, Equitum Sepulchri Christi oppidulum cum adhærente ditone, & Cracouia 5. milliarium spacio semotum, in quo ex Gryphorum profapia Eques quidam nomine *Iaxa* Canonicis sepulchri Christi templum & habitationem ædificauit. Anno 1505. nocte 15. Augusti sequuta totum cum cœnobio, & eleganti templo, cuius tectum plumbo obductum erat, incendii flamma consumptum est, quam calamitatem pœnam diuinam fuisse scribit *Matthias a Miechow vel Miechovia, artium & Medicinæ Doctor, ac Canonicus Cracouiensis in Chronicis suis Polonicis anno 1521. Cracouiae in lucem editis cap. ultimo libri 4.*

OGRODENECIA, Ogrodzieniec arx in scopulo, quam Domini de Firley possident.

PILCIA, Piltza oppidulum, & diocesis Ducum Sbarauiorum, vbi Canonicorum collegium, palatium magnificum, amœnissimi horti Italice adornati, arx probe munita in monte cernuntur.

LEOVIA, Lelow vereri muro circumdatum oppidulum, ad decimum milliare Cracouia versus Septentrionem recedens, quod ditoni adiectæ dominatur. In ripa fluuii Bialæ positum, regente *Venceslao* Bohemiæ & Poloniæ rege, anno 1305. mortuo, regno eiectus Rex *Vladislaus Loctius* cum arce adiuncta recuperavit.

MSTOVIA oppidulum Wartæ vel Vartæ fluuiio affidens cum ditone amplissima Canonicorum Regularium, qui præpositum insulatum habent.

OLSTINA arx in scopulo excelso ad dextram Mstouie.

NOVOPOLIA ad Pilciam fluuium in vicino Mstouie tractu, cum castello Potok, vnde profapia Potockiorum, qui se ex eo loco in Russiam contulerunt, denominata, ad Koniecpolscios pertinet.

Cereuisia optima.

CZENSTOCHOWA, Czestochow oppidulum, nobilitatum cocione cereuisiæ optimæ, quæ non solum in Polonia, sed etiam vicinis regionibus Germanicis venditur: Cœnobio item extra illud colli claromonti, Clarenberg, imposito, & celebri imagine S. Mariæ, quam S. Lucas pinxisse fertur, & peregrinationibus sacris magna hominum frequentia visitare solet. Cœnobium ipsum Ordinis S. Pauli Eremitæ insigni thesauro instructum. Sueci A. 1654. obsederunt, frigore coacti obsidionem soluere. Idem sequente 56. anno frustra obsidere moliti sunt. Dominicani Monachi in vicinia Gidlensem commorationem habent, etiam celebre

bre imagine S. Mariæ, multa, vt ipsi dicunt, miracula edente, vbi & Carthusianum domicilium excitatum est. Silesiæ finibus hæc loca sunt proxima.

OLSTYNIA, Olstyn, Olstein, ferrariis et vitriariis officinis abundat: Arx in editissimo scopulo inter siluas se exerit.

BENDZINVM, Bendschinum, oppidulum in via Oppelia Cracouiam ducente Schlaukavia 3. milliariibus semotum est, & apud fluuiolum Brendnitzam se in conspectum dat.

SLAVKAVIA, Slaucouia, Slaukaw, Slaukow, Ilkuffo 2. milliariibus distans oppidulum, quod anno 1455. prædones incenderunt. Plumbi argentum continentis fodinas possidet.

ILKVSZ, Ilcussum, Ilcussia, oppidum regium in via, qua ex Silesiæ oppidis Cracouiam itur, positum, Slaucouia 2. & Cracouia 5. milliariibus abest. Fodinis argentum plumbo mixtum suppeditantibus, pane sapidissimo, & optima carne bubula nobilitatur. In Seuerienti Ducatu situm Episcopi Cracouiensis iurisdictionem agnoscit.

SEVERIA dicti Ducatus caput versus Silesiam, arcem habet insulam in medio lacu admodum lato occupantem, & probe munitam.

CHELM supra Osuicimiam oppidulum.

OSUECIMIA, Osuicimium, Osuieczin, Ducatus Osuicimensis, vel Osuiciensis in Silesia Polonica est metropolis, sedet fere ad fluuium Salam, qui mox in Vistulam cadit, 7. milliarium intervallo Cracouia dissidens, & ligneis ædificiis argilla circumlitis, ligneaque arce instructa Gubernatori non Palatino subiecta, & paludibus cincta est. Cracouia Viennam proficiscentibus transitum præbet, & sale insignem mercaturam exercet. Salis autem lapides illis similes, qui ad ædificiorum structuram adhibentur, viginti ad triginta centenariorum pondere in plateis iacent, tactu duri instar minerarum colore cineritio ad albedinem ducente splendent, vilique precio emuntur, vtpote quorum singulæ eiusmodi moles plerumque 10. II. aut 12. florenis vendi solent. Prope Cracouiam ex fodinis suis eruntur, & passim per Poloniam, aliasque regiones vendendo distribuuntur, vt refert *Augustinus Liber Baro in Moersperg Ordinis S. Iohannis eques in itinere suo manuscripto*. De hoc sale *Cromerus in sua Polonia*: In agro Cracouiensi sal ex terra instar lapidum, similique cum eis duritie excinditur, etiam specubus late excavatis, multæ villæ, aliquot oppida fulcris sustinentur: fulvus est, & quasi luto aspersus. Supradictus fluuius Sala, quem *Bertius in tab. geograph. contractis pag. 447* Solam appellat, ex Morauicis montibus erumpens haud procul ab vrbe in Vistulam se exonerat.

Sal Cracouiensis.

DUCATVS OSUECIMENSIS Silesiæ conterminus, quem cum vrbe Germani, eodem *Bertio* teste Aufschwitz appellant, anno 1454. in Poloniæ Regis possessionem rediit, quanquam *Iohannes Dux Osuicimensis* postea non prius acquieuit, quam pactis renouatis plus pecuniæ acciperet. Quo facto omne suum ius triennio post Regi concessit, vt *Cromerus lib. 22. fol. 503.* docet.

LIPOWITZ, Lipowiecz, Lipouecia oppidulum 5. milliariibus Cracouia seiunctum, in via Viennam tendente occurrit, & in ripa Vistulæ locatum est, cum arce edito scopulo imposita, cui includuntur Cracouienfes Ecclesiastici, quando se male gesserunt.

BOBRSENSIS arx in Ducatu Osuicimensi sita est.

ZATORIENSIS Ducatus sicut & præcedens Osuicimensis, Silesiæ Polonicæ pars est, a Rege *Sigismundo I.* adiectus Poloniæ, vt *P. Bertius in explicat. tab. contr. p. 449.* & *Cromerus in Oratione, quæ in exequiis dicti Regis habita est*, testantur.

ZATOR, Zatoria, Satoria, dicti Ducatus primaria vrbs cum arce, qua Skau-da fluuius Vistulæ miscetur.

Osiense palatium haud indecore munitum, in Silesiæ finibus, & Zatoriensi Ducatu.

Yyy yyy

Ziewitz

Constantia
Regina emit
Ziveensem
Comitatum.

ZIEWITZ oppidulum Silesiæ proximum cum arce, anno 1656. a Suecis occupatum, expilatum, & aliquot locis incensum, ut eiusdem anni *Relatio Francofurtana autumnalis* refert, mentionem quoque faciens oppiduli Seubusch in confinibus Cracouiensibus Iablunckam se extendentibus, cui expilato ignem quoque subiecerunt Sueci, extinctum tamen a Polonis. De Ziewitzio *Piascius* pag. 368. anno 1624. *Constantia* Regina Poloniæ de *Nicolao Komorowski* sexaginta millibus florenorum Polonicorum emit Ziewitensem seu Ziveensem comitatum milliarum 10. longitudine, & 6. latitudine sua complectentem, inter Silesiæ, & Hungariæ fines Moraviæ contiguum, & octo milliaribus Cracovia distitum.

Rokossiani.

ANDREOW, Andreouum, Andreovia oppidulum in Silesiæ & Vngariæ finibus, cum Abbatia, & cœnobio ordinis Cisterciensis, ac septem pagis ad Abbatiam & oppidulum pertinentibus. Opus & fundatio *Ianici* alias *Ianistai* Episcopi Vratislaviensis, ac postea Archiepiscopi Gnesnensis, ut & *Clementis* fratris, utriusque oriundi ex Greifforum prosapia, in equestri ordine admodum celebri. *Cromerus* lib. 6. rer. Polon. fol. 142. Poloniæ Ordines, qui *Stephano Bathoreo* additi erant, anno 1576. mense Ianuario conventum armatum hic celebrarunt. Anno 1607. Nobiles Poloni, siue Rokossiani, ut vocantur, Regi se opposcentes conventum in eodem hoc loco, 28. Martii celebrandum promulgarunt.

Mons Caluarie.

LANDISCORONA, Landscroon, Arx Landiscoronensis, in excelsio scopulo per aliquot millaria inde remotis conspicua, in cuius ditione cernitur mons Caluarie a *Nicolao Zebredovio* Palatino Cracoviensi ita nominatus, ob similitudinem situs, quem similem habet Hierosolymitano monti Caluarie. In dicti montis iugo idem Palatinus erexit sumptuosissimum monasterium FF. de observantia, & oratoria sparsim per campos: Vnde hic locus a magna peregrinorum ex Polonia, & cæteris regnis & regionibus aduentantium multitudine, propter concessam a Pontifice Romano gratiam visitatur. *Albertus Laschi* Siradiensis Palatinus dictam arcem, & tantum milliaribus Cracovia distantem, Archiduci *Maximiliano*, quem Ordinum nonnulli Poloniæ Regem creauerant, eam conservare conatus, a Rege *Stephano* eam dedere coactus est. Eadem Sueci sub *Duglassio* 19. 29. Septembris anni 1655. potiti sunt; recuperata proditiōe a Polonis anno sequente, ut fertur.

Salis fodinz.

VELISCA, Velitzki, Vieliczka, Velicia, salis fodinis celeberrimum oppidulum, Cracovia versus ortum haud longe distans, & non satis tutam, ac periculo carentem habitationem exhibens, ob terram undique effosam, & frequenter cuniculis perterebratam. Anno 1510. sceleratissimus quidam fossor ex cuniculo eiciens fodinis & foraminibus ignem subiecit, cuniculos montis ubique fumo, & fœtore opplentem, ut maxima fossorum a fumo impeditorum, quo minus per visitatam viam euaderent, pars perierint. *Andreas Koscielski* fodinarum præfectus summo terrore percussus, cum neminem videret, qui descendere auderet, ipse summo cum periculo descendit, comitante ipsum *Severino Bethmanno*, consule Cracoviensi, & montium illorum magistro, a quo, cum iam ob fumum ille decidisset, in ima montis profunditate servatus est. Hi duo ignem restinxerunt, & fodinas conservarunt. *Iodocus Ludovicus Decius de Sigismundi I. Regis temporibus* fol. 73. Anno 1644. 16. Decembris maxima calamitate iterum afflictæ sunt hæ salinæ Velicienses salem fossilem suppeditantes, quas *Piascius* pag. 505. vnicum Europæ miraculum nominat. In Bonarouianis fodinis, ita enim eas appellat, pabuli equini aliquantum, ex imprudentia deturbatum deciderat in candellam in infima fodinæ parte ardentem, quæ tam horrendum excitavit incendium, ut fossores, qui in fodinis istis operabantur, cum equis ibi præsentibus suffocarentur. Incendium ipsum adhuc sequente anno 45. durabat, ita ut ob fumum, & fœtorem nemini ad fodinas aditus liber esset, & regium vectigal haud exiguo detrimento

Aliud in iisdem.

Incendium in fodinis.

detrimento afficeretur. An & quando autem illud incendium extinctum sit, nondum mihi innotuit. Fodinis iisdem detrimento aliquod intulisse nuper Suecos aiunt.

BOCHNA, Bochnia, salinis suis quoque celebris vrbs, Cracovia quinque milliaribus semota, quæ eo tempore, quo salis fodinæ illæ innotescere inceperunt, anno videlicet 1252. adhuc pagus erat. Sal his in locis ex profundissimis terræ visceribus erutus, equorum labore extrahitur, maximam partem Crystallo similis, pellucidus admodum, & duritie vix lapidibus cedens, adeo ut sub terra, in excidendo salem, fossores columnas grandes relinquant, urbem cum pagis (quoniam fodinæ sub terra se longe, lateque expandunt) incumbentibus suffulciantes. Ex aqua quoque ex grandi puteo subterraneo exhausta sal albus excoquitur, ut *Cromerus* lib. 9. fol. 223. commemorat. *Bochna & Vieliczka*, inquit *Frælichius*, ob salinas celeberrima oppida, quorum fundamenta instar cuniculorum sunt perfossa, idcirco habitationi minus tuta. De utriusque ciuitatis Salinis consule *P. Bertium*, in *Poloniæ descriptione*, pag. 444. eas prolixè describentem. Anno 1447. Bochna incendio periit. Hodie est vna ex sex vrbibus supremum iudicium regium Cracouiense constituentibus, a quibus nulla appellatio datur.

Sal, qui ex
fodinis erui-
tur.

VISNICA Wicsnietz, arx vnius milliaris intervallo Bochna distans, anno 1643. Palatini *Stanislai Lubomirskii* sedes, 21. Septembris anno 1655. a Rege Sueciæ occupata, ut *Relationes Francofurtana*, & *Lipienensis* referunt. Dicti Palatini sedem fuisse dicit *David Frælichius* pag. 313. *Starovolskius* pag. 22. ita dicit: *Versus ortum in Visnica Comitis Lubomirskii Cracoviensis Palatini arx munitissima, & PP. Discalceatorum in vno monte vicino Eremitorium, utraque modernæ architecturæ, excellentissimas picturas, diversaque marmora, & artificiosos in hortis aquæ ductus continens.*

LOBECIA, ciuitas cum arce.

SCRITIUM, intra montes Cisterciensium Abbatia.

DOPIZICIUM, oppidulum & arx.

CZORSTEIN ad 12. milliæ Cracovia dimota arx insidet excelsio monti, cuius radices fluuius *Donaiecus* lauat. In hisce oris anno 1651. quidam *Napierski*, *Donaiecus* qui *Koska* appellari voluit, seditione mota *Kosacorum* opem expectavit. Sed arce hac, quam occupauerat, industria & auxilio Episcopi Cracouiensis recuperata, supplicio debito facinus luere coactus est.

Donaiecus
fluuius.

SANDECIA ad fluuium *Donaiecum* hic aliud flumen recipientem, quod quidam typus Geographicus *Cropruci*, alias *Proprut*, *Braunii theatrum urbium*, parte 6. ut & *Cromerus* *Bialam* *D. Frælichius* *Vngarus* *Propradam* nominat. *Vngariæ*, & *Carpathiis* montibus vicinia vrbs, probe munita, vicinas civili vsu superans, & mercaturam haud contemnendam exercens, situm habet satis amœnum. Abbatia *Præmonstratensium* Monachorum, & ecclesia collegiata exornatur, & veterem *Sandeciam* vno milliari a se seiunctam aspiciat, ubi *Præmonstratenses* *Moniales* ditissimum tota Polonia monasterium possident. Caput est circumiacentis territorii, olim ad Cracouiensem Episcopum pertinentis, quod Rex *Venceslaus* permutatione facta sui iuris fecit, relicta tamen Episcopo, huic ciuitati, quam novam Rex condiderat, parochum imponendi facultate. Rege *Casimiro III.* regnante *Sbigneus* Cardinalis, & Episcopus Cracouiensis collegium Sacerdotum cum prælatis in hac vrbe, quam Novam Sandeciam *Cromerus* appellat, instituit. In vicinia arx *Lubowlo* se in conspectum dat.

Proprut
fluuius.

Monasterium
ditissimum.

PIENIN arx naturæ beneficium munitissima, vno & quidem arcto admodum aditu aduentantes admittens, & haud multum seiuncta a monasterio Sandeciæ celeberrimo. *Cromerus* lib. 10.

TARNOVIA oppidum ornatum Ecclesia collegiata, marmoribus perpolitum conspicua, muris quoque & ædificiis insigni tutela vitur arcis extra muros edito monti

Comitum
Tarnouiorum
sepultura.

monti impositæ, vbi viuarium amplum admodum feras plures alit. In suburba-
no est FF. Minorum de obseruantia, & Monialium *D. Benedicti* haud inelegans
monasterium, & in templo Canoniorum sepultura Tarnouiorum comitum, ac
Iohannis vltimi Ducis Ostrogii. Anno 1402. *Petrus* Episcopus Cracouiensis, ro-
gatu *Iohannis de Tarnovia* Palatini Sandomiriensis, qui redituum suorum partem
eum in finem destinarat, collegium Sacerdotum in hac vrbe ordinauit, quam 8.
milliaribus Cracouia distitam Sueci anno 1656. occupasse dicuntur.

Sulphur ex
spuma fluiui
excoctum.

BIETZA, Biecia, Bietz, Cracouia 15. & Sandecia 5. miliaribus remota vrbs
pulchra, loco munito sita, & territorii, quo cingitur, caput. In amena plani-
tie positam, & muro circumdatam fluiuius Rapa, ex cuius spuma sulphur excoqui
solet, humectat. Peculiari Castellano Regio parentis solum circumiacens omnis
generis fructuum ferax est, vt ex *sexta parte Theatri Vrbiu Georgii Braunii* liquet.
Nomen vrbs Bietz Hungaricum potius quam Polonicum esse vult *Cromerus*.

Hungarorum
in Poloniam
irruptio.

DEMBOVECIA municipium, aut oppidulum in montanis huius palatinatus
locis Hungariæ fines spectantibus. Hunc districtum Hungari anno 1474. turba-
runt, oppidulum Smigrod noctu occupantes, arcem deditione capientes, &
postea ipsam fossis, ac propugnaculis munientes. Compilata & exusta tunc tem-
poris municipia, seu oppidula Iastum, Brostecum, Colazice, Fristatum, Dembo-
uecia, Ducla, & Pilsna, cuncta diuitiis abundantia, cum 200. circiter pagis, &
ingens incolarum captiuorum numerus in Hungariam abductus est. Mussina ad
Cracouiensem Episcopum pertinens ob defensorum penuriam certis conditio-
nibus se hostibus deditit.

Fines.

SENDOMIRIENSIS PALATINATVS, a Sandomiria capitali sua vrbe denomi-
natus occiduo margine Cracouiensem palatinatum, Septentrionali Poloniam
maiores & Lublinensem Palatinatum, Orientali Russiam rubram, & meridio-
nali eandem, & Cracouiensem Palatinatum partem attingit, ac octo territoria com-
plectitur: Sandomiriense nimirum, Radomienſe, Stenzicense, Corcinenſe, Visli-
cienſe, Chencinenſe, Opocinenſe, et Pilsnense. Ad Conuentum Regni publi-
cum mittit nouem Senatores, ex quibus Palatinus siue Satrapa Sandomiriensis
vnus, et cæteri Castellani, Sandomiriensis videlicet, Vislicienſis, Radomienſis,
Zauichostenſis, Zarnouienſis, Malogostenſis, Polanecenſis. et Cechouienſis. Af-
fluit metallis, auro, argento, ære et lazurio apud Kielcios; plumbo, argento, et
marmore nigro aqua Chenciniam! viridi et rubro apud Cunouiam! Ferro
et chalybe ad Vonchociam, Bodzantinum, Sydloveciam, atque alibi passim.
Pomaria fructuosissima per totam hanc satrapiam se vbique offerunt cernenda,
præcipue in suburbiis Sandomiriæ et Zauichosti, quorum locorum pira, mala,
pruna, persica, & nuges bonitate & varietate Vngaricis, & Italicis neu-
tquam cedunt. Vites hinc inde vuas non insuaves ferunt, calidiore æstate &
autumno adiutæ: Vinum ex ipsis expressum acerbius est.

Sanus fluiuius.

Situs. cives.

Templa.

Arx Regia.

Occupata a
Tartaris.

SENDOMIRIA, Sandomiria huius Satrapiæ Sandomiriensis primaria ciuitas,
qua Sanus fluiuius Vistulæ se iungit, ex editiore colle Vistulam amæno prospectu
inspectat, & 22. miliarium itinere Cracouia distat. Naturæ situs, & artis ope-
ra ipsam validam & fortem reddunt, ciues politi exornant, & nobilium frequen-
tia ob assiduam magistratum provincie in hac vrbe sedem habentium iurisdic-
tionem, mirum in modum decorat. Collegium in ea visitur Canoniorum locu-
pletissimum, & aliud Clericorum Societatis Iesu iuuentutem docentium, ac col-
legia religionum virorum. Propter vrbem duo sunt templa, vnum *S. Iacobi*,
alterum *S. Pauli*, vtrumque arboribus plurimis cinctum, vt in silua situm habe-
re videantur. Ad hæc templa frequentes peregrinationes religionis ergo susci-
piuntur. Arx Regia versus meridiem lapidibus exstructa præcipiti insidet colli, cu-
ius ascensus et descensus admodum difficilis est. Anno 1240. Tartari hanc vr-
bem occuparunt, et sequente anno eandem denuo inuasērunt. Anno 1259.
a Russis

a Russis adiuti eadem potius sunt, arcemque dies ac noctes, sed frustra, oppu-
gnauerunt, donec Russorum astutia tandem ipsam in potestatem suam redege-
runt, multum sanguinis innocentis profundentes, & pulchriores tantum feminas,
& puellas libidinis suæ satiandæ causa conseruantes. Cædendo fessi vulgus pro-
miscuum se gregatim in Vistulam præcipitare coegerunt. In arce laniena homi-
num tanta fuisse tunc fertur, vt cæsum sanguis in Vistulam se effuderit. In cui-
us rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis vltimo Maii festus dies
huius cædis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu,
quibus, ex Papæ *Alexandri IV.* concessione, magnæ indulgentiæ donantur. *Cro-
merus lib. 9. rer. Polon. fol. 232.* Laniena hac tam horrenda perpetrata Tartari ar-
cem incenderunt, ac Cracouiam discesserunt. Sed circa annum 1287. frustra ean-
dem hanc vrbem adorti sunt. Eadem fortuna fuit & Bohemorum, qui eam oppu-
gnantes, & haud exiguo damno affecti re infecta abierunt. *Boreccius* con-
tra in *Annalibus Bohemicis fol. 250.* Sandomirienses haud inuitos in vrbem Bohe-
mos admisisse tradit. Anno 1655. Sueci hanc vrbem Polonis eripuerunt, sequen-
te anno 1656. die Martii 20. recuperatam a Polonis, Suecorum præfectus Iesui-
tarum Collegio ignem subiiciendum curauerat, qui vrbem inuasit, & consum-
psit, vt & postea arcem, in qua vltra mille Poloni occubuisse dicuntur. In con-
clavi quodam arcis Præfectum dictum aiunt funiculum incendiarium reliquisse,
qui puluerem pyrium incendit. Refert hoc impressa quædam relatio mentio-
nem quoque faciens fluminis Rudniki in hac ora, vbi Sueciæ Regem durâ inua-
sione Poloni adorti sunt. Alii contra narrant, Polonos ipsos ædes nonnullas
proxime arcem incendisse, ac in arce ipsa circiter 1200. Polonos vitæ iacturam
fecisse: id quod *Francofurtana Relatio eiusdem anni pag. 17.* confirmat, mentio-
nem quoque faciens arcis Rudnick; inter Iaroslaniam, & Sandomiriam vrbes
sitæ, apud quam Sueci haud exigua clade affecti feruntur.

Laniena horri-
bilis.

Bohemi.

Sueci.

PILCA vel Pilrza fluiuius in confinibus Pilciæ arcis ex Cracouiensi Palatina-
tu oritur, ac Sandomiriensi palatinatu a Polonia maiore separato, aliquot millia-
ribus supra Varsouiam in Vistulam effundit.

NIDA fluiuius vtriusque Palatinatus Sandomiriensis & Cracouiensis terminus
supra Corcinium Vistulæ miscetur.

PILSNA, Pilsno territorii circumiacentis caput, templum pulchrum, & or-
gana celebra habet. In eius districtu sita numerantur oppidula, Sendisouia vi-
delicet, Zarnouecia, Sokolouia, Præclauia Zalcicinum, amplo foro conspicu-
um, & Lezaiscum cum templo parochiali Militum Sepulchri Domini, ac mona-
sterio extra vrbem F.F. Minoritarum, ad quod vndique devotionis ergo ma-
gnus hominum plurimorum est affluxus ob imaginem *B. Virginis*, quæ multa
miracula edere dicitur.

Oppidula in
Pilsnensi tra-
ctu.

RZEMIENIUM arx munitissima in eodem districtu.

VIEVIORKA arx ibidem amœnissima.

CHRISTOPHORIA, arx elegantissima, ab *Ossolinio* Sandomiriensi Satrapa ex-
structa, cui a Sueciæ Rege anno 1556. præfectus erat militiæ dux Essenius.

BARANOVIA pulcherrima arx in Pilsnensi territorio. *Francofurtana Relatio Autu-
mnalis anni 1656.* Baranouiam, vel Baranow vrbem nominat situm inter Iaroslau-
uiam, et Sandomiriam, in cuius vicinia Sueciæ Rex *Sapieham* Polonicæ militiæ
præfectum 24. Martii prælio superauit. Eadem meminit vrbs Bielitzæ apud
Bielauiam Cracouia Iabluncam versus sitæ. Cuncta hæc loca hactenus enumera-
ta inter Sanum et Vistulam situm habent. Sequuntur illa, quæ inter Vistulam et
Piltzam fluiuos intersunt.

Sapieha cæsus
a Suecis.

POCROVNICA Abbatia Cisteriensium ditissima, paulo supra Sandomiriam.

Abbatia ditis-
sima.

RITYIANENSIS arx in dictæ Abbatie vicinia, comitum Tenciniorum.

Zzz zzz

Eremi-

EREMITORIVM Patrum Camaldulensium *S. Romaldi* Sectatorum, in silvis vicinis a Comitibus Tenciniis erectum.

OSSOLINUM palatium habet elegans, et monasterium Dominicanorum Climuntouiae, atque ecclesiam collegiatam cum praeposito infulato.

Oppida di-
versa.

OLESNICA oppidum vicinum, cum sequentibus, Stobnicia, Paczanouia, Polanecia, Stasouio, et Osieco in eadem vicinia hic visuntur, ac oppida satis pulchra sunt.

CORCIN, Corczinum, Corcinium, territorii, quo circumdatur, caput, cum arce in loco munito inter aquas sedens. Quidam nouam ligneam urbem, cum arce lapideo muro cincta in fluvii Visloco ripa, et inter paludes collocant, ut videre est in *Sexta parte Theatri Urbium Georgii Braun. Cromerus anno 1589. mortuus lib. 20. fol. 451.* Corcinum etiam nouam urbem in Polonia vocari ait. Typi Geographici vero hanc urbem inter Sandomiriam et Cracouiam in Vistulae ripa ponunt.

VISLITZA, Vislicia, Wislica, fluuio Nidæ affidens oppidulum supra Corcinium ligneis ædificiis constans, et Cracouia nouem miliaribus distans, quod in scopulo fluminis dicti aquis immerso positum, per angustum aggerem et pontes, qui instrumentis tractoriis leuantur, accedentes admittit. Anno 1134. Ungarus quidam prodidit hanc urbem Russis, qui nocte intempesta occupatam incenderunt, postquam maiorem incolarum partem, sine vilo sexus et ætatis discrimine vita priuauerant: Nobiles vero, et diuites ceteros captiuos abduxerunt. Præmii loco proditori oculos effodiendos, et linguam ac virilia exsecanda curauit Russorum Princeps *Iaropelscus. Cromerus lib. 5. fol. 132.* Anno 1291 Bohemorum in potestatem deditione venit hic locus, mox tamen a Polonis receptus. Postea Poloni *Venceslaus* Bohemiae Regem Poloniae regno præferant, eiecto *Vladislao Lothico*, qui aliquot loca, et inter ea quoque Veliscam cum arce Vislicza recepit, ac *Venceslaus* satis functo Poloniae Regnum receptum retinuit. De hoc loco ita *Starouolscius pag. 28. Vislicia mediis in paludibus sita, ubi videbis templum Canoniorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes bene exstructas, tum infinitam multitudinem serpentum, aliorumque insectilium passim, sed quæ a Pontifice Romano, ut scripturae registratae testantur, excommunicata incolis minime nocent, transportata vero statim emoriuntur.*

Urbs a Russis
capta.

Proditoris
præmium.

Serpentes
non nocent.

SBOROVIA antiqui operis arx, medio situ inter Visliciam et Corcinium viuariis amplissimis, et piscinis opulentissimis abundat.

CHROBERS, Croberscum, pulcherrima arx Vislicia vnus miliaris interuallo seiuncta, conditorem habuit Regem *Boleslaum Chabri* vel *Chabrum* cognominatum: Possessorem vero, *Starouolscio* viuentem, *Marchionem de Misco*, qui et sequentem *Pintzouiam* tenuit.

PINTZOVIA, Pinczow, arcem et pulcherrimum palatium, in quo balneum celebre obtinens oppidum collis ad Nidam fluuium sedentis iugum occupat. *Frælichius pag. 122.* Terra abundat lapide viuo pro fabricis extruendis apto, et agros fertilissimos habet.

SYDLOVIA, Sidlouia, Szydlovia, cauponis Iudaicis scatens oppidulum antiquum, muro vetusto circumdatum et arce munitum, quod Schydlow typus Geographicus, Sidlovum *Cromerus* nuncupat. Haud procul ab eo, nimirum apud pagum Chmelico, 18. Martii anno 1241. Poloni cæsi sunt a Tartaris, qui hac victoria parta illico Cracouiam perierunt. Situs huius loci est in vicinia Vislitzae inter Pintzouiam et Ossolinum proxime silvam haud procul Chencinio se expandentem.

Poloni cæsi a
Tartaris.

RACOVIA in proximo, populosa superioribus annis ciuitas, in qua Arriano-
rum seu Photinianorum Gymnasium, et typographia fuit. Anno 1643. vrbe eiecti.

cti

eti eam Catholicis totam concedere coacti sunt. *Frælichius pag. 323.* Decretum, quo eiecti sunt Arriani et Anabaptistæ ex toto Regno, sub Rege *Vladislao IV.* promulgatum fertur. Vide ea, quæ in dicti Regis vita annotauimus.

CHENTYNY, Chencinæ, Chęciny, Episcopum Cracouiensem possessorem agnoscens oppidulum, plumbi, argenti atque marmoris fodinis famosum, cuius arx scopulo excelso imposita, ut *Frælichius* indicat. *Cromerus* Chencinium quoddam nominat, in quo Regem *Vladislaum* Regni comitia anno 1331. celebrasse ait. Arx prædicta in rupe excelsa et prærupta in totum districtum circumiacentem iurisdictionem exercet.

MALOGOSTIA Castellani titulo nota ciuitas.

SVLOVIA Cisterciensium Monachorum Abbatia aliquot circum vicinis oppidulis dominante nobilis.

SETZENI, Secinium, elegans oppidulum in Cracouiensis palatinatus finibus planitie incumbens, sub arce excelso scopulo immissa, vnde tredecim miliarium iter Cracouiam metitur. Locum celebrem reddunt lapis Lazuli, et argentum, quæ ex fodinis eruuntur. Argenti fodi-
na.

KELCE, Kielce, oppidulum anno 1173. ante *Boleslai Crispi* obitum a *Gedeone Gryphio* Cracouiensi Episcopo cum templo ex quadratis lapidibus constructo excitatum; in ipso vero templo collegium Prælatorum, et Canonicorum cum Vicariis suis ab eodem institutum. *Cromerus lib. 6. pag. 155.* Palatium episcopale marmoribus pulcherrimis exornatur. Aeris, cupri et lapidis lazuli fodinas huius loci, Episcopus Cracouiensis possidet, ut Rex illas, quæ Chencinæ tribus ab his miliaribus distantes reperiuntur. Eodine.

RADOSZYCE oppidulum a priore versus Septentrionem secedens.

OPOCZNO oppidulum Pilcza fluuio haud multum distans.

INOVLODIA ad fluuium Pilcam vel Pilczam vrbecula.

DREVICIA, Drzewitz, antiquo castro notabilis.

STENZICE, trans Vistulam, in dextra fluminis decurrentis ripa, territorii Stenzicensis primaria vrbs.

VISLICENSIS ARX in Stenzicensi tractu, inter omnes nobilium villas locum primum obtinens, structuræ elegantia mirum in modum superbit.

SECIECHOVIENSIS Abbatia in transitu ad ipsum flumen sedet, & Benedic-
norum monachorum commoratio est.

IANOVECIA arx in editiore ripa paulo supra dictam Abbatiam.

SWOLEN in sinistra decurrentis Vistulae ripa oppidulum.

RADOMIA territorii circumiacentis caput, & muro cincta vrbs, templum Minoritarum elegantiae insignis ostentans. Apud hanc anno 1656. captam Suecorum militum præfectus *Rutgerus ab Aschenberg* Polonos cecidit.

IEDLINSKO affabre structo templo, & Gymnasio Academico celebre oppidum.

TARLOVIA cum templo inter nouas structuras magnificentissimo.

SIDLOVECIA, Schydlowiec, oppidum, & caput Comitatus, quem Radivilli possident. Pulchris ædificiis splendens piscinis, ferri fodinis, & silvis abundat. Radzivillorum
Comitatus.
Sidlouecia aliis dicitur.

VONCHOCIA monachorum Cisterciensium Abbatia pinguis, aquisque irriguis, & hortorum amcenitate læta: Lapidés ad ædium structuras optimos & cotes ac-
endo ferro aptissimos ac per totam Poloniam diuendi solitos suppeditat. Ferri
officinae in silvis, & montibus his frequentes, præcipue iis, quæ in ditione sunt
Episcopi Cracouiensis. Lapidés, Co-
tes, Ferrum.

CUNOVIA in episcopi Cracouiensis ditione oppidulum, omnis generis marmo-
ribus famosum. Tartari Tauricani anno 1502. vsque ad Pazanouiam peruenien-
tes

Tartarorum
incursio.

res hunc locum cum Ressoia, Jaroslaia, Radimo, Belfo, Daknicia, Opatouia, & Lagouia expilarunt, & incenderunt. *Cromerus lib. 30.* vbi hæc loca omnia vrbeulas appellat.

ILZA vrbs domibus latericiis elegans, in Episcopi Cracouiensis ditone, cui adiuncta arx antiquæ quidem structuræ in editiore loco, quæ tamen pro commoditate Episcopalis aulæ satis auguste exstructa est. Ollas figulinas artificiose paratas per totam Poloniam distribuit. Isilz arx est & oppidulum Episcopi Cracouiensis apud *Cromerum lib. 8. pag. 206.* quo, vt et ad fluium Camionam Tartari anno 1241. Sandomiriensem palatinum depopulantes excurrerunt, vt auctor laudatus testatur. Cum hac Ilza forsitan eadem est.

SOLECIA in Vistulæ ripa arx, quam Dux *Christophorus Sbaravius* olim restaurauit, operibusque nouis secundum hodiernam architecturam struicis, hortoque cultissimo auxit.

MONS caluus, Kaleberg, ita dictus, quod arboribus destituitur, in tota Polonia altitudine parem non habet, et quasi in Poloniæ minoris meditullio sedet, ad Vistulam excurrens. Mons S. Crucis etiam vocatur a monasterio S. Crucis ipsi insidente.

S. Crucis Abbatia, et monasterium Benedictinorum Monachorum, ligno S. Crucis celebre, in ipso calui Montis iugo, quo ob miraculorum famam maximus ex tota Polonia hominum est concursus.

S. Catharinæ Monasterium, in quo ad radices dicti montis sito F.F. S. *Francisci* de Obseruantia commorantur. Sunt et alia plura hic monasteria per circuitum sparsa.

BOZENTINUM, a *Bozenta*, Cracouiensi Episcopo denominata ciuitas, vt *Cromerus lib. 12.* docet, Cracouiensium Episcoporum frequentissima sedes quasi in calui montis radicibus, vallo et muris se tuetur, palatioque Episcopali, hortisque elegantibus splendet.

LAGOVIA Episcopi Cuiuiensis ciuitas, ollis figulinis, quæ per totam Poloniam distrahuntur, celebris.

SLUPECIA, Slupia, ad Calui montis radicem oppidum abbatis S. Crucis haud ignobile. De sancta hac Cruce inferius Lithuaniae descriptionem consule.

OPATOVIA ad quartum milliare Sandomiria, in loco fertili, et ameno, vrbs insignis templo Canoniorum, viris religiosis, et populi frequentia.

VIAZDENSIS munitio nouiter erecta.

ZAVICHOST, Zauichostum vrbeula duobus infra Sandomiriam milliariibus ad Vistulam ibi aliud flumen recipientem. Anno 1205. hic caesus est a Polonis Russiae Princeps *Romanus*, qui in fuga periit. Huius loci arcem anno 1240. Tartari incendio fecerunt. Poloniae Dux *Boleslaus Pudicus* Monialium S. Clarae Ordinis S. Francisci monasterium hic fundauit, eique 25. pagos donauit, quos anno 1259. Tartari et Russi depopulati sunt.

LUBLINENSIS PALATINATUS, Lublino metropoli nomen debens hinc ab occasu Vistula humectatur, illinc ab ortu Chelmenfi palatinatu clauditur. Meridionalis ipsi terminus est Sandomiriensis palatinatus, et septentrionalis finis Masouia. Adiunctam habens Ludouicensem iurisdictionem circiter bis mille domos, seu sedes nobilium complectitur, ac in iurisdictione ecclesiastica Episcopum Cracouiensem superiorem agnoscit. Hic in vniuersum mille et octodecim templa, inter quæ tredecim Ecclesiæ collegiatæ numerantur, in minore Polonia iure ecclesiastico coërcet. Lublinensis autem hic palatinatus duos tantum ad comitia Regni publica Senatores, Palatinum videlicet, et Castellatum Lublinensem. Præter hos varios in ciuitatibus præfectos, et complures passim magistratus habet. Eum rigat fluius *Wieprz*, quia vrbe Russiae Rubrae *Thomassow* descendens,

et

& Krasnobrodiam, Sezebrzesinam, Krasnostaiam præterlapsus propter Lecznam hunc palatinum ingreditur, & supra Stencice in Vistulam aquas suas immitit.

LUBLINUM huius satrapiae princeps ciuitas, sub 45. fere gradu longitudinis, (aliis 48.) & latitudinis gradu amplius 51. in Polonia minore versus ortum æstiuum, iter Cracouiam 36. Varsouiam 24. Sandomiriam 14. & Vilnam 70. milliariibus metitur. Inter Polonici regni ciuitates præcipui nominis numerata, licet spatium non vsque adeo grandi comprehendatur, cæterarum tamen nulli vel situs amœnitate, vel cœli salubritate, vel soli fecunditate, vel vlla alia re, aut necessitate, aut vitæ humanæ voluptatem & delectationem spectante, cedit. Altis mœnibus, & profundis fossis septa, & sumptuosis ac pulchris ædificiis fulgens, exornatur adhuc plurimum arce in elato colle propter piscinam cubante, & naturæ ac artis adiumento probe admodum munita, ex qua pons in urbem ducit. Sumptuosis ædificiis & altis turribus surgens & regiae aulæ commorationem admodum commodam exhibet, & omnem impetum hostilem defensione sua eludit. Inter vrbs templa spectabile est *B. Virginis Mariae* templum, cum monialium cænobio, cui *S. Brigittae* de triumpho nomen, cuius ordinis monasteria tantum tria in toto Christiano orbe reperiri aiunt. Vnum in regno Sueciæ, alterum hic Lublini, & tertium Dantisci, vt *sexta pars theatri Vrbiū Braunii* tradit. Distinguendum igitur esse inter hunc & *S. Brigittae*, vel *Birgittae*, etiam *S. Salvatoris* appellatum ordinem, cuius cænobium vnum inuenitur Coloniae in Sione, & duo alia in eodem Archiepiscopatu, de quibus *Aegidius Gelenius de magnitud. Colon. lib. 2. synt. 49. legendus*; vbi author laudatus *S. Brigittam* viduam, quæ hunc ordinem fundauit, anno 1373. & filiam eius, *S. Catharinam* adhuc Virginem anno 1381. diem obiisse narrat. Sed adhuc plura eiusmodi cænobia inueniuntur, sicut ex Bauariæ topographia liquet. *Heldvaderus in silua Chronologica circuli Baltici* meminit cænobii Monialium ordinis *S. Brigittae* in Danica Insula Lalandia apud Mariæbo, quo anno 1621. certis de causis dissoluto, moniales dimissæ, & annui redditus cænobii, ad Soranam nobilium in Zelandia scholam destinati sunt. Sed vt ad descriptionem nostram redeamus; templum Conuersionis *S. Pauli* cum monasterio suo est Patrum Bernardinorum; templum *S. Spiritus* lapidibus viuis extructum præpositum suum habet. Collegium Iesuitarum magnificum & fulgens, cum templo *S. Ioannis Baptistae*, admodum antiquo, vtpote conditorem habente *Lesconem Nigrum* Poloniæ Principem, quod ab initio *S. Michaelis* templum appellatum, cum vetustate aliquo modo collapsum esset, vrbs magistratus restaurauit. Altissima turri surgens haud longe a se remotum aspicit *S. Stanislai* templum iunctum monasterio Dominicanorum, in cuius vicinia decliuorem vrbs locum occupante cernitur *S. Adalberti* templum cum Xenodochio: quæ consequitur *S. Nicolai* templum, vt & aliud admodum vetustum, in quo Russi Græcam suam religionem exercere licet. Cerkiew ipsi nomen vulgare est. Curia turri pulchra se attollit in medio foro, in qua æstiuo tempore quinque menses iudiciis totum hunc palatinum concernentibus consumuntur. Haud paruo quoque vrbi huic ornamento sunt in editiore loco magnifice extructum *Marci Sobieski* Lublinensis Palatini palatium, & haud procul inde Xenodochium spatiosa ædificia magno ambitu explicans, vt & priuatorum ciuium Palatium. ædes plurimæ sumptibus & impensis haud exiguis excitatæ. Iudæi multi & frequentes in suburbiis, vt plurimum domicilia sua habentes, Synagogam possident, Iudæi in tota Polonia Iudaicarum synagogarum primariam. Solum urbem ambiens omnis generis fruges & fructus largissimo prouentu subministrat, & quidem bonitatis eius, qua cum aliis iure ac merito certent. Trium mercatum annuorum quisque mensem integrum fere durat. Ad eos accurrunt ex remotissimis etiam terris mercatores, Germani, Græci, Armeni, Arabes, Moschi, Turcæ, Gal-

Aaa aaa a

li,

Lubl'ni distantia a diuersis ciuitatibus.

Qualitates.

Arx.

Templa.

Monasteria Brigittæ.

Curia.

Solam.

Mercatus.

Lignum S. Crucis.

Episcoporum Cracouiensium sedes.

Russiæ et Polonis.

Fines.

Nobilium domus. Episcopi Cracouiensis iurisdictione.

Wieprz fluius.

li, Itali & Angli. Visu dignæ quoque sunt turris aquæ, & papyri seu chartæ confectio. Arcem præterlabitur fluuiolus Bystrzyna, inde in flumen Wieprz dilabens. Habet porro vrbs hæc iudicia tribunalitia totius Poloniæ, atque ex eo maximam nobilium frequentiam. Anno 1205. huius vrbs arcem *Romanus* Russiæ princeps, integrum mensem frustra obsedit. Eam anno 1240. Tartari incendio vastarunt, quam restauratam postea *Daniel* Russorum rex astutia militari in suam potestatem redegit, turrim rotundam validioribus operibus muniens, & toti arci præsidium imponens, quam Russi 57. annos in potestate sua habuisse dicunt, sub rege Poloniæ Venceslao demum a Polonis receptam. Anno 1344. Tartari ab ea obsessa re infecta discesserunt. Anno 1447. vrbes Lublinum, Zenna, Siradia, Bochnia, & Xianzum prope Miechouiam incendio conflagrarunt, vt *Cromerus* *diversis in locis* commemorat. Anno 1606. & sequente incendia ipsam in maxima iterum pericula coniecerunt. Eodem anno nobilitas Polonica se regi, & nonnullis Senatoribus regis partes tuentibus opponens hic conuentum egit, quo successu, *Pisecius in Chronicis suis* docet. Anno 1646. Iesuitarum studiosi in Academia Lublinensi nocturno tempore 19. ædes Iudaicas penitus exspoliarunt, octo homines occiderunt, & 50. vulnerarunt. Missi in urbem a rege nonnulli, qui facinus tantum supplicio debito punirent. *Tom. 5. Theatr. Europ. fol. 1102. a.* Anno 1656. Sueciæ Rex hanc urbem omni præsidio nudatam offendit, eique triginta mille florenos pro incendio vrbs redimendo numerandos imperavit, vt *Francfortana* relatio vernalis eiusdem anni memorie prodit. Rex præsidariis suis militibus impositis eam firmavit, in qua postea Comes *Woldemarus* ex Dania mense Martio diem obiit.

CAZIMIRIA inter scopulos ad Vistulæ ripam pulchre extructa ciuitas, vna ex sex ciuitatibus supremum tribunal regium Cracouiæ constituentibus, a quo ad alium iudicem prouocare non licet. Mercaturæ exercendæ ciues strenuam operam nauant. Hic Sueciæ Rex exercitum suum Vistulam traduxit, & 8. Februarii anno 1656. cum libero Barone *Czarnetzko* apud pagum Wlostawitz feliciter pugnavit.

PIOTRAWIN, Piotrovin, vel Petravin, inter Zauichostum & Cazimiriam Vistulæ affidens, vbi S. *Stanislaus* Cracouiensem Episcopum ferunt ex ordine Equestri Polonum quendam, nomine Petrick, vel Petrus, Piotreck, iam defunctum iterum ad vitam reuocasse, & secum in iudicium adduxisse. *Martinus Cromerus de rebus Poloniæ lib. 4. fol. 89. Mathias de Miechovia in Chron. Polon. lib. 2. cap. 19. fol. 47. seq.* Apud *Cromerum* est aliud Cazimirum, & Samotuli, duæ vrbe culæ Poloniæ nobilium quorundam post obitum Ludouici Vngariæ Regis, durante interregno spoliatæ & expilatæ.

OPOLIA, Carouia, Crasnicia, Levartouia, Vrsendouia, Lenczna, & Czemniernicos cum palatio pulcherrimo, quod *Henricus Firleius*, Archiepiscopus Gnesnensis construxit, reliqua sunt in hoc palatinatu, alicuius notæ loca.

MAIOR POLONIA

MAIOR POLONIA in occidua totius Regni Polonici parte, qua in Boream vergit, Pomerellia, & Pomerania, qua in occasum prona est, electoratu Brandenburgico, & Silesia terminatur. Meridionales eius fines Silesiam & minorem Poloniam respiciunt. Orientales Masouia contigui sunt. Maior dicta, quoniam eam elegit *Lechus* Polonorum Rex primus; qui Gnesnam regiam sedem condidit. Ex fluuiis eam riganibus præcipui sunt tres: Wartha ex Polonia minore aquas educens maiorem mediam secat, & supra Custrinum Oderæ se miscet. Proflua ex finibus Silesiæ egrediens amnis inter Pydry & Posnaniam in Wartham ingreditur. Notez, siue Notefius, ex lacu Goplo

plo emergens supra Landsbergam Warthæ se associat. Plures alios, minoris notæ fluuiolos, & viuos omittimus. Multis igitur aquis rigua hæc prouincia, fere tota planicie lata quaqua versum excurrit, Cuiaviam si excipias, quæ nonnulla parte cliuosa colles molliter surgentes ad fertilitatem commode extollit. Hanc quidam cum maiori Polonia connectunt, alii separant. Nonnulli palatinatus, Vladisluiensem & Brestienssem, cum Dobrinenfi Castellania ipsi assignant. Duos vero Brestensem & Iunovladislaiensem Cuiaviam appellari aliqui volunt. Sunt qui tres palatinatus, Siradiensem, Lanciciensem, & Rauensem ab hac prouincia reuulsos nullius certæ prouinciæ esse putent. *Brietius in Parallelis Geographiæ Vet. & Novæ*, recenset 7. palatinatus, Posnaniensem, in quo Posnania; Calisiensem, in quo Calisia & Gnesna; Siradiensem, in quo Siradia, & Petricouia; Lanciciensem, in quo Lancicia, & Piatecha; Rauensem, in quo Raua; et in Cuiavia Vladislaiensem, in quo Vladislauia, Brestienssem, in quo Brestia; ac Castellaniam vnam Dobrinensem videlicet, in qua Dobrinia. *Stareuolscius*, quem sequemur, in octo satrapias, seu palatinatus partitur Poloniam maiorem. II sunt Posnaniensis cum Vschouienfi territorio, Calisiensis, Lanciciensis, Brestensis, IunoVladislaiensis, (qui duo Cuiaviam efficiunt) Siradiensis, Rauensis, et Vielunensis.

POSNANIENSIS PALATINATUS, Silesia, Marchia Brandenburgensi et Calisiensi satrapia clauditur. Senatores ex ea ad conuentum regni publicum mittuntur Archiepiscopus Gnesnensis, Episcopus Posnaniensis, Palatinus Posnaniensis, et Castellani septem: Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Stemenfis, Præmentensis, et Sontecensis. Officiales quoque sunt tam terrestres, quam castrenses, Præfecti ciuitatum partim cum iurisdictione, partim sine iurisdictione, vt in omnibus regni prouinciis mos est. Posnaniensis præfectus generalis maioris Poloniæ nominatur et in aliquot districtibus iurisdictionem exercet.

POONA, Posnania, Posen non tantum huius satrapia, verum etiam totius Poloniæ maioris metropolis ad Wartham seu Vartham fluuium nauigabilem, et Proflua fluuii aquis auctum, sub gradu longitudinis 39, et latitudinis 52. inter colles amænos sita, ex 50. fere milliarium itinere ab vrbe Cracouia dimota, non prolixo quidem circuitu ambitur, sed pulchritudine sua se merito extollit. Nam duplici muro vallata, et fossa haud exigua profunditatis munita, in auras altitudine sua surgentes ostendit domos, quadratis lapidibus compactas arcemque insulula aquis dictis clausæ insidentem, et trans Wartham admodum spatiosa suburbia ingenti lacu, aut palude cincta, et ideo nonnunquam cum proxime adiacentibus pagis fluuii Warthæ inundationibus adeo obnoxia, vt ædium testa, et fastigia vix ex aqua eminentia ægre conspici queant. Ab incommodo hoc nec ipsa ciuitas satis tuta est, vtpote quæ nonnunquam intra muros eam experitur aquæ crescentis altitudinem, vt forum et plateæ aquis tectæ nauicularum vsu requirant et admittant. Sed vltra duos aut tres dies aquarum effusione tanta non vexatur, cum aquæ recedentes illico post alterum aut tertium diem in alueos consuetos reuertantur. Insigne emporium ciuibus abundat lucrosam mercaturam exercentibus, præcipue mercibus iis, quæ ex Germania in Poloniam, et viceversa ex Polonia in Germaniam mittuntur. Hinc tres mercatus famosos quotannis celebrat, magna mercatorum vndique confluentium frequentia. In primario huius vrbs templo S. Mariæ Magdalene sacro, & eleganti ac alta turri conspicuo, sepulchrum visitur dycis *Micislai*, qui primus in Poloniæ regnum Christianam religionem introduxit, & hoc templum extruxit. In ipsa quoque prædicantium conspicitur monasterium, & extra eam versus ortum in loco perquam amæno templum Cathedralis, seu Episcopale sumptuosa & magnifica structura excitatum, turribusque duabus elegantiam suam augens: Ad cuius dextrum latus in conspectum prodit

Aula Episcopalis inter paludes: ad sinistram autem collegium Lubrantianum, S. *Michaelis* sacellum, et Canonorum, quorum collegium a templo Cathedrali dependet, domicilia. Hucusque fere se exporrigit suburbium Valisouia vulgo appellatum, quod instar oppidi maxime idoneum est, ut muniatur. *Ioannes Lubrantius* loci huius Episcopus publicum hic gymnasium Lubrantianum nominatum erexit, quod *Adamus Conarius* eius successor augustiori structura exornauit, et *Comes Rosrasius* maioribus redditibus auxit. Ob mathematicas disciplinas, et iuris prælectiones insigni studioforum frequentia gaudet. Clerici societatis IESU in ipsa vrbe collegium suum habent, in quo studiosæ iuuentuti erudiendæ operam nauant. In monasteriis religiosorum studia florent, et apud Dominicanos sodales theologia maxime viget. Versus occasum hybernum se conspiciendum offert templum S. Corporis Christi elegantissimum, cui Carmelitæ domicilia sua iunxerunt. Adest quoque ibi FF. Minoritarum, seu minorum de Observantia monasterium. In Borealia ora cernere est S. *Martini* templum parochiale, et in vrbe ipsa monialium Dominicani ordinis monasterium: oculis se quoque subiiciant S. *Stanislai* templum et Iesuitarum collegium ipsi adiunctum. Plateæ latiores, forum amœnum, et curia magnitudine non minus, quam pulchritudine excellens et ædificia singularis elegantiae huic vrbi mirum decus conciliant, et faciunt, ut post Cracouiam ipsi pulchritudinis et magnitudinis primas deferre nemo dubitet: præcipue etiam ob ius stapulæ, quo, ut et aliis pluribus immunitatibus, donata est. Ex Germanicis antiquis Lygii hæc loca olim incoluisse, circa Calisium vero, et in locis Silesiam versus Burii habitasse feruntur. Palatinus Pofnaniensis in eodem cum Cracouiensi honoris gradu locatus est, ad cuius iurisdictionem *Petrus Bertius* refert vrbes, Kosciën interlimosas paludes commorantem, et Pofnania 7. aut 8. milliarium distantia discedentem; Miedzyrzecze, forsan *Meferitz*, Ostresouiam, in planicie inter siluas locatam Wschouiam, Sremick, Pronetz, et Rogetzno. De pluribus aliis de hac vrbe dicendis, consule *Georgium Braunium* parte 6. *Theatri Urbium*. *Casparum Ens* in *delic. Academ.* pag. 293. seq. *Davidem Froelichium* part. 2. lib. 1. pag. 321. De perpetuo fœdere inter Poloniae Regem *Sigismundum III.* et Electorem Brandenburgicum *Sigismundum*, anno 1618. pacto et negotiationem, ac nauigationem in dicto flumine concernente *Ioannem Micraelium* lib. 4. *Pomer.* p. 103. & seq. A. 1038. *Prædislaus Virici* filius, hanc vrbem exspoliavit, et incendit, teste *Cromero*, qui etiam lib. 7. tradit, ducem Poloniae *Micislauum*, qui tertia vice Regni Poloniae administrationem suscepit, anno 1202. diem obiit, et Calisii in terram reconditus est, in hac vrbe Xenodochium pauperibus recipiendis, & sustentandis apud S. *Michaelis* templum erexisse, multis pagis donauisse, & Hierosolymitani Xenodochii fratribus eiusdem curam commisisse. Anno 1606. cum Reformatorum seu Caluinorum templum in hac vrbe, & haud pauca alia in aliis Poloniae locis incendio periissent, nobilitas Polonica Lublini conuentum egit, a quo Polonica lingua *Rokosz* nuncupata nobilibus Rocossianorum nomen ortum, qui a rege postularunt, ut ecclesiasticos in iudicium vocatos se sistere cogeret, Iesuitas regno eiiceret, & religionis libertatem firmaret. *Sethus Caluissius* in opere *Chronol.* fol. 971. a. Idem fol. 880. in appendice huius anni commemorat, quod maxima dictorum nobilium pars apud vrbem Landschutz, cum mercatus annuus instaret, militaris census habendi gratia confluerint, ac mercatoribus pecuniam postulatam soluere negantibus, milites vrbis portas occuparint, & vrbem incendiis vastarint. Lanciciam forsan hoc Landschutzium fuisse ex circumstantiis colligi posset. *Nicolaus Heldvaderus* in *silva Chronologica circuli Balthici* narrat, anno 1607. horrenda bella, & multum sanguinis profusum fuisse, cum Rocossiani (ita enim nobiles appellat) se regi suo opposuissent. Anno 1656. 3. Iunii Styli noui Vratislaui scriptum fuit, Suecos ex hac vrbe Pofnania omnes Iesuitas, monachos, & sacerdotes, paucissimis exceptis, eiicisse, & cuncta subur-

bia

bia cum templis & monasteriis extra vrbem sitis incendio deleuisse. Etenim anno præcedente hanc vrbem cum Calisia Miedzenia, quem locum *Limmerus* ita nuncupat, in potestatem suam redegerant. Anno 57. ad Polonos rediisse Pofnania dicitur.

GNESNA, Gnesin, Gnisen, Archiepiscopalis sedes, Pofonia 7. milliariibus versus ortum æstiuum dimota, planiciem inter stagna, & colles insidet, ac duplici muro cingitur, prima inter Poloniae vrbes ædificata, & olim etiam totius Regni caput, quam princeps *Lechus* in hac ora condidit ac etiam incoluit, id quod *Lechus Gnesinæ* conditor. *Piaſtus* postea quoque fecit. *Lechus* ille, ut *Cromerus* refert, has terras vastas occupatas inter suos distribuit & arces & castella in commodis locis construenda curauit, ac sedem suam fixit in loco quodam a Varcha fluuio 6. milliariibus versus Boream distante, & in planicie inter paludes & stagna constituto, vbi ex crassiss, & nulla dolabra edolatis lignis domicilium necessitati & commorationi, magis quam fastui & voluptati inseruiens sibi erexit, adiunctis plurium hominum ædibus, ut suos semper in promptu secum haberet, vnde ciuitas nata nomen *Gnesinæ* sibi adſciſcens, a voce gniazdo, qua Poloni nidum nominant, denominatione petita ab regia ave, aquila, eo quod talium auium plurimi nidi eodem in loco inuenti fuerint. Hinc & ortum creditur insigne regium, aquila nimirum alba expansis alis corpus erigens, quo signo *Lechus*, & successores ipsius vsi sunt, & adhuc vtuntur. De Archiepiscopo & D. *Adalberti* templo Metropolitano ita loquitur *Starouolscius* p. 5. Archiepiscopus *Gnesnensis* a concilio Lateranensi in spiritualibus vices summi Pontificis gerit, & Legatus natus appellatur: in politicis auctoritas. *tem*, præsertim interregni tempore, proregis auctoritatem habet. Et prout collegium *millius* ob excellentiam suæ Metropolitanæ ecclesiæ, præter aliarum Cathedralium morem, cancellarium cum dignitate habet, qui munimentorum, & libertatis illorum (omnes enim Nobiles esse debent, nec ad præbendas admittuntur plebeis orti parentibus in ullo Capitulo cathedrali, in tota ferme Polonia, nisi certus Doctorum numerus, assignatus ex fundatione) custos quodammodo est. Sic Archiepiscopus ipse, supra dignitatem, & prærogatiuam aliorum antistitum, aulicos, cubicularios pueros, aliosque ministros, & satellites, more regio habet, & qui inter eos eminent, cancellarium specialem, atque *Marschalcum*; quorum ille iudiciis spiritualibus, quæ ad curiam Archiepiscopi devolvuntur, cum auctoritate præest: hic, cum in publicum Princeps prodit, baculum seu virgam illi præfert, prout regibus ipsis præferri in Polonia mos est, & aulam ipsius totam ipse moderatur. In metropolitana itaque *Gnesnensi* Ecclesia D. *Adalberti* Archiepiscopi olim loci illius, honorantur reliquiae, sepulchro in medio templi pulcherrime extructo, pro quibus asseruandis serenissimus Rex *Sigismundus III.* tumbam argenteam donavit, cuius præciis haud contemnendi, cum & antea cistæ argenteæ inclusæ fuissent, sed non ita affabre extructæ. Habetque sane templum illud inæstimabilem thesaurum in vasis aureis, argenteis & gemmatis, quæ veteres Principes, & Archiepiscopi tabulis legarunt; & nuper defunctus *Henricus Firlei*, præter alia vasa, & vestes pretiosas, quas ecclesiæ illi donavit, dedit etiam tiaram suam Episcopalem viginti quatuor millibus florenorum aestimata. Quantum igitur ad Archiepiscopum *Gnesnensem* attinet, magnam certe in tota Polonia auctoritatem obtinet, vtpote qui proximus a rege, interregni tempore regis vices gerit, & omnes lites ecclesiasticas diiudicat, adco ut etiam ab Archiepiscopi *Leopolitani* sententia pronunciata ad ipsum appellare liceat. Sed hac de re in generali descriptione egimus. De *Adalberti* rebus scriptores Germanici & Polonici dissentunt. *Ioachim Cureus* in *Chronicis Silesiacis* parte 1. pag. 40. & seq. memoriæ prodit, quod *Micislauus* Dux Christianus in Polonia primus filium reliquerit, *Boleslaum I.* Poloniae Regem primum, creatum ab Imperatore *Ottone III.* fabulam vero esse dicit, ipsum *Ottone* Cæsarem peregrinationem sacram (quæ tunc temporis inusitatae erant) suscepisse *Gnesnam*, ut S. *Adalberti*, Germanis hætenus incogniti, sepulchrum inuideret; & magnifico apparatu

Bbb bbb b

Fabula.

paratu a *Boleslao* exceptum esse; in cuius tamen potestate non erat eiusmodi factu vii, quem illa tempora ignorabant; quod tamen Polonici scriptores affirmare audent. Illud tamen veritati congruere, quod Germanici scriptores, eodem tempore, & post illud viuentes tradiderunt, Poloniae regnum tunc temporis Imperio Romano Germanico tributum & concessisse & soluisse; quod tamen Polonici scriptores plane inficias eunt. *Adalbertum* autem Episcopum Pragensem narrant a barbaris & immanibus Prussis anno 997. trucidatum, corpusque eius a *Boleslao* ex barbarorum illorum manibus precio dato redemptum, & Gnesnae sepulturae mandatum esse. Diem ipsum, quo *Adalbertus* interfectus est, 23. scilicet Aprilis, per totam Poloniam festum solennitate summa quotannis celebrari, Gnesnae cum primis, quo ad mercatum illo ipso die celebrari solitum magna mercatorum frequentia confluat. Hæc *Cureus*. *Cromerus* vero sequenti narratione rem proponit. Post susceptam religionem Christianam a Polonis Gnesnae erectus est Archiepiscopus, cuius primo Archiepiscopo *Roberto* nomen fuit. Huic successit *Adalbertus*, qui fratrem *Gaudentium*, aut *Razinum* huic muneri præfecit, ipse in Prussiam profectus, ubi prope oppidulum *Fischhausen* in litore 23. Aprilis anno 997. ab Ethnicis barbaris vita spoliatus est. Corporis exuvias postea *Boleslaus* Poloniae Rex primus, cognomento *Chrobry* de Borussia emit, & Gnesnae sepeliendas curauit. Anno 1338. Bohemiae Dux *Praedislavus* Gnesnam nondum satis munitam, & defensoribus destitutam occupauit; Bohemi Pragensis Episcopi *Severi* instinctu templum ingressi omne aurum, & argentum, omnem vestitum sacrum, quinque corpora eremitarum, prope urbem *Casimiriam*, dicti Regis *Boleslai Chrobri* tempore a latronibus occisorum, a pio illo rege huc delata, & *D. Adalberti* a templi ministris clam alicubi defossi loco, dicti *Gaudentii* corpus abstulerunt, & secum Pragam detulerunt, excepto *Christini* vnus ex quinque illis Eremitis corpore, quod dux *Praedislavus* Olomutianis in Moravia concessit. Interim Bohemi, se *Adalberti* reliquias nactos esse dixerunt. Hæc *Cromerus*. Contra *Martinus Borek* in *Bohemicis Chronicis* pag. 97. commemorat, quod cum *Bretislavus* Bohemiae Dux, *Vdalrici* filius, anno 1037, vel 38, Gnesnam occupauisset, Bohemi Divorum *Adalberti*, *Gaudentii*, *Christini*, & aliorum plurium ossa secum auexerint. *Schiksfuchsius* in *Curei Chronicis* auctis lib. 1. cap. 7. scribit, quod Bohemi anno 1038. Poloniam inuaserint, & S. *Adalberti* corpus secum abduxerint, licet Poloni affirmare audent, Bohemos *Adalberti* loco *Gaudentium* nactos esse; hinc magna controuersia litem adhuc maiorem agitare ait. Sunt qui *Venceslao* Bohemiae & Poloniae rege, qui anno 1305. vita functus est, regnante, S. *Adalberti* corpus ex Polonia Pragam deductum esse affirmant. *Procopius Lupacius* in suo *Calendario historico* ad 23. Febru. corpus idem anno 1127. Gnesnae reperiunt fuisse refert. Sed se adhuc S. *Adalberti* corpus in possessione sua habere Poloni asserunt. Narrando pergens *Cromerus* sequentia porro memorat. *Henricus* Gnesnensis Archiepiscopus a. 1219. mortuus, huius loci Archiepiscopus perpetuae legationis munus ab Apostolica sede impetrauit. *Boleslaus Pius* Calissiensis Dux anno 1279. viuis exemptus Monialium S. Clarae monasterium in hac vrbe fundauit. Anno 1331. Teutonici ordinis in Prussia milites hanc urbem exspoliata incenderunt, nec templis, nec monasteriis, nec vllis sacris parcentes. Sed S. *Adalberti* reliquias a templi ministris absconditas reperire non potuerunt. Post *Ludouici* Vngariae & Poloniae Regis obitum Archiepiscopus Gnesnensis, *Masouiae* Ducis partibus adherens, *Hedvigi* regis filiae & haeredi se opposuit. Hinc contigit, vt ipsius et sacerdotum reliquorum domicilia compilata, et ipse magno damno affectus fuerit. Anno 1613. fere tota ciuitas incendio conflagrauit. Thesaurus ille grandis in Metropolitano D. *Alberti* templo, de quo *Starouolskius* meminit, vt in praecedentibus modo dictum est, quo euaserit, et an ante urbis occupationem alio delatus sit, nobis compertum non est. Nisi forsan anno 1613, cum

Poloni Valsali Imperii Romano Germanici. *Adalberti* mors, & sepultura. Dies festus.

Alia narratio de morte *Adalberti*.

Bohemi Gnesnam occupant.

Dereliquis S. *Adalberti* controuersia.

Perpetua Legatio. S. Clarae monasterium.

Thesaurus grandis.

cum haec vrbs mense Aprilis cum dicto templo igne consumpta est, si non totus, attamen maxima eius pars incendio illo perierit. Anno 56. a Polonis recuperata vrbs dicitur.

KLECZKO oppidulum inter Gnesnam et Posnaniam, propter quod ad transitum quendam aqua latior occurrit, et 27. Aprilis anno 1656. conflictu acri certasse Sueci, et Poloni dicuntur.

GOLAN municipium, aut oppidulum Gnesna & Posnania versus Septentrionem discedens, quod Posnania Daniscum ituris transeundum est. Via, quae Posnania Daniscum ducit, duplex est. Proxima per dicta oppidula *Kleczo* & *Golan*, traiectione *Notezio* flumine *Wienzburgum*, *Cronam*, *Schwetzm*, & *Stargardiam* tendit; Altera per pagum *Wobaditzki*, *Gnesnam* &c. petit.

ROGOSZNO supra Posnaniam Castellani *Rogosznensis* sedes.

VONGROVECENSIS Abbatia inter *Golanum* & *Kleczo* vrbeculas sita.

SCHARMEVSEL haud procul a *Goplo* lacu.

ZNENA, *Snena*, *Starouolscii* *Kzina*, forsan inter *Vangrouecium*, & *Scharmeusel*, Archiepiscopi Gnesnensis oppidulum, vt *Solikovius* docet: *Znin*, & *Szina* a nonnullis nominatur. Anno 1331. a Teutonici ordinis militibus incensum & vastatum, anno 1447. incendio quoque deturpatum est.

NACKEL ad *Notezium* flumen, forsan *Nacum* *Starouolsio*.

ZANTOCH, *Santoc*, Castellani habens *Santocensem*, in finibus Marchiae Brandenburgicae supra *Notezii* in *Vartam* flumen effluxum conspicitur.

BLESSEN trans flumen *Wartam* eunti in iisdem finibus occurrit. Abbatia insigni celebris.

MEDIRECIUM, *Meseritz*, Castellani sedes & Electoratu Brandenburgico finitimum oppidum inter duas Abbatis *Blesouiensem* & *Paradisiensem*, anno 1474. a Silesiis Vngariae Regi *Matthiae Corvino*, cum tres reges, hic, *Casimirus* Poloniae, *Vasio*, & *Vladislavus* Bohemiae, ad *Vratislauiam* in Silesia castra sua haberent, adherentibus, subita inuasionem oppressa est. *Borek* in *annal. Bohem.* fol. 580. *Martinus Cromerus* lib. 9. nominat quandam urbem *Medireciam*, cuius arcem *Mediretz* fossis & propugnaculis *Boleslaus* Calissiae dux munire cepit. Munitione hac nondum plane ad finem perducta, anno 1269, *Otho* Marchio Brandenburgensis urbem militibus suis subito inuasit, & incendit: arce vero potiri non potuit. Eodem anno territorium *Lubuffense* in Marchionatu Brandenburgensi depopulatus est. *David Fralichius* pag. 323. lib. 1. part. post. Viatoris, urbem habet in Polonia *Miedzyrzecze*, inter limosas aquas, & paludes, cum arce admodum munita, quae non nisi fame capi potest. Hunc locum ait a Germanis aliquot annis frustra obsessum fuisse. Qui vero Germani illi fuerint, & quo tempore hoc contigerit, tacet. *Petrus Bertius* in *explicat. tab. cont.* p. 439. ad Posnaniensem palatinatum in Polonia maiore refert *Miedzyrzecze* vrbeculam in Silesiae & Marchiae finibus locatam, ac aedificiis ligneis constructam, quam hanc eandem esse omnes circumstantiae arguunt. I. *Demetr. Solikovius* meminit *Medirecii*, quo anno 1574. *Henricus* Poloniae Rex electus, ex Gallia per Marchionatum Brandenburgensem appulit, ibidem summo cum gaudio a Polonis exceptus, & Posnaniam deductus. Ad Oderam locum hunc locando hallucinatur *Solikovius*, cum Poloniae confinia illud flumen non attingant. Hoc in loco se coniunxerunt Suecorum copiae, quas Poloni anno 1656. *Lissa* & *Frauenstadio* exegerant.

PARADISIENSIS Abbatia in vicinia dicti oppiduli.

FRAUSTADIUM, *Frauenstadt*, *Uschouia*, *Wschowa* Polonis, duobus miliaribus a maiore *Glogouia* vrbe Silesiae nota distat. A Germanis excitata Germanos incolas & in toto circumiacente districtu accolae habet. Olim Ducatus Silesiae membrum, contra pactum cum *Iohanne* Bohemiae Rege, anno 1343. occupauit Rex Poloniae *Casimirus II.* cui Silesiae Principes & Ordines, pacis & quietis

Conflictus Suecorum & Polonorum.

Via Posnania Daniscum.

Incendium.

ut & Marchionis Brandenburgensis.

Henrici Regis in Poloniam aduentus.

Germani conditores, & incolae.

Molarum copia.

Incendium.

Lissa ortus.

Cum uxori-
bus & liberis.
Et deploran-
das interitus.Costenum in
Polonorum
potestatem
venit.Friderici
Hassiae Landt-
grauii infau-
sta mors.
Vindicta
sumpta.

& quietis conseruandae causa, hanc urbem concesserunt, ea tamen lege, ut privilegia, et immunitates suas, cum iure eudendi monetam, a Glogouiensibus Ducibus donata, seruaret. Plusquam trecentae molae ventorum flatibus agitari solitae hic numerari dicuntur. *Valerius Herbergerus* author postillae, ipsius nomine editae Euangelicus, in hac urbe concionator fuit, et vixit anno 1474. *Matthiae Corvini* Hungariae Regis copiae per Silesiam et Gurauiese territorium ingruentes, hunc locum occupare frustra tentarunt. Anno 1644. (19.) 29. Iulii exceptis, templo Euangelico, et decem circiter aedificiis, tota incendio conflagrauit. *Relat. Francofurt. autumnalis eiusdem anni.* Anno 1656. cum Lissenses a Polonis tam horrenda tyrannide cruciarentur, ciues depositis armis se Polonis submiserunt, ac ciuitatem suam conseruarunt.

LISSA, cognomento Polonica, pulchrum, & populosum oppidum in Silesia Polonica, vno & dimidio milliari a finibus Silesiacis, atque vno ab oppidulis Storchneft, & Schwetzkau remotum, & in Frauenstadiensi districtu sedens, olim pagus fuit haud magni nominis, qui post grandem affluxum plurimorum ex Silesia, Bohemia, Morauia, & Austria ob religionem exactorum exulum breui temporis spacio surrexit, ut vallo munitur, & ciuibz plurimis abundaret. Exulibus enim illis huius loci Dominus eidem religioni addictus conscientiae libertatem, & religionis exercitium liberum indulserat. Suecis anno 1655. Poloniam inuadentibus in Regis Sueciae potestatem concessit. Anno 1656. cum Suecis fortuna tergum obuerteret, ac Polonicus exercitus districtum hunc inundaret, miseri incolae, licet numerosi, Polonorum tamen Germanis & religioni infensissimorum furor, & tyrannidem extimescentes urbem suam reliquerunt, Senatu primo abeunte, quem reliqui ciues quater mille numero, plerique defensionis & armis apti secuti sunt. Vacuam Poloni ingressi diripuerunt, & igne subiecto pulchris aedificiis exornatam in cineres redegerunt. Sic breui pulchritudine enata populo-
sa ciuitas breuiore momento perijt. Factum hoc 18. Aprilis eiusdem anni, ut refert *Augustinus Limmerus, pag. 15. in relatione Lipsiensi Mercatus S. Michaelis.* Postea relatio alia narrat, quod ciues illi, ductu cuiusdam eiusdem oppidi cauponis *Lucasch* nominati, se collegerint, & finitima oppidula Schwetzkauium, Schultinghimum, & Storchneftum, inuaserint, et diripuerint. Polonis (ob odium forsitan religionis) adhaerentia, et ipsi in urbe vastanda opem ferentia, ac auferentia, quae depopulatio, et incendium reliqua fecerant.

KROBIA, ante hac pagus et diuitis et magnitudine clarus, et consueto nomine Sulcava notus, nunc oppidulum Episcopi Posnaniensis, in silua inter Punitzium et Kobelinum sedem suam habens.

OBRA cum Abbatia Obrensi occiduis Calisiensis satrapiae finibus contermina.

LUBINUM, Lubin, cum Lubinensi Abbatia aut monasterio in Costeni vrbis vicinia.

COSTENUM, Costen, Kosten, in via Frauenstadium, et Glogoviam maiorem, Posnania tendente, ab hac 9. milliariibus secedens oppidulum, olim ad Silesiam pertinuit; quo Poloni anno 1332. deditioe potiti sunt, arcem ipsam vi occupantes, ex quo tempore locus hic inter paludes, piscinas, et lacus admodum commode situs in ipsorum potestate mansit, ut *Cromerus lib. II. fol. 297. docet.* *Cureus* anno 1333. idem factum tradit. *Fridericus Hassiae Landtgravius* ex Castellana Linea, ad Regem Sueciae affinem suum anno 1655. profecturus, 24. Septemb. Styli vet. ante hanc vrbeulam a Polonis praesidiariis globo traiectus est. Sueci eius mortem vindicantes d. II. Octobris eiusdem anni oppidulum expugnatum incendio deleuerunt. Postea loci firmitate allesti eidem, ut et arci, quae adherere dicitur, praesidiarios milites impoferunt, qui Polonis obsidentibus longiore mora multum negotii faceffiuerunt.

MOSCH

MOSCH oppidulum viatoribus Vratislaui Posnam iter facientibus, quatuor ab hac milliariibus, in silua occurrens.

CVRNICVM, Kurnik, oppidulum muro septum, ad amnem Wartam supra Posnam.

SLUPEZA, Slupcia, Episcopi Posnaniensis oppidulum, ad fluvium Wartam Pydry oppido vicinum, quod ordinis Teutonici milites anno 1331. occuparunt, et incenderunt.

PISDRA, Pydry, oppidulum in fluvii Wartae ripa, priori vicinum, quod post tyrannidem in ciues exercitatum, Teutonici ordinis milites anno 1331. diripuerunt, et cum templis igne subiecto consumpserunt. Anno 1656. 13. Maii, *Carolus Gustavus Wrangel* Sueciae militiae Dux hic et in vicinia castra habuit. Suecorum castra.

CONINUM, Conin, Konin, oppidulum vastatum a Teutonici ordinis copiis anno 1331, quae tamen ad lacum Nezamisso, et Glusinum oppidulum a Polonis damno haud exiguo affectae sunt. Inter Pisdry et Kaminum Wartae assidens, eodem flumine ambitur, et non nisi pontibus aditur, ac arce adiuncta se defendit. Anno 1655, Sueciae Rex exercitus partem Rogosno et Gnesna adducens iuxta hoc oppidum alteri parti, quae sub duce *Wittenbergo* praeruerat, iunxit. Eorum exercitus coniuncti.

CALISSIENSIS PALATINATUS, cis et trans Prosnam fluvium inter Posnaniensem versus occasum, et Siradiensem versus ortum, interest. Frugibus, piscibus et pecoribus abundans minora habet oppida quam plurima, et pagos frequentissimos. Magistratus, a quo regitur, constat Palatino vno, et Castellanis sex, qui sunt Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naklensis, Biechowienensis, et Camenenensis. Situs. Qualitas Magistratus.

CALISSIUM, Calissia, Calis, Calisch, Calicz, huius satrapiae primaria vrbis, ipsiusque Palatini sedes, amenum situm, ad Prosnam flumen in hac laeta planicie aquis late luxuriantem, inter paludes explicat, et ex cocilibz lateribus muro, ac turribz constructis vim hostilem arcens, magis naturae, quam arti defensionem suum debet. Ornatur aliquot Religioforum monasteriis, templo canonicorum et Iesuitarum collegio sumptuosissimo, quod *Stanislaus Karnocovius* Gnesnensis Archiepiscopus suis impensis extruendum curauit. In eiusdem templo etiam, ut voluit, sepultus. In templo *S. Pauli* quoque terrae mandatus est *Miecislavus*, tertia vice Regni Poloniae gubernationem aggressus, et anno 1202. fato functus, qui templum illud condidit, ac collegio Canonicorum sacerdotali auxit. Cum vero postea ciuitas et templum in alium locum transferretur, sepulchrum eius sub dio mansit. Anno 1270. vacca hic enixa est vitulum duobus capitibus cainis, ut et dentibus, ac septem pedibus virulinis. Caput maius debito loco extabat, minus caudae principio adhaerebat. Ab huius monstri cadavere carniuora bestiae, et aues abhorrebant. *Cromerus lib. 9. fol. 238.* Anno 1284 *Henricus* Vratislaui Dux occupauit hic arcem a *Sandivogio* praefecto proditam, cum paulo ante vrbis incendio inopinato periisset. Occupationi ansam praebuit *Praemislavus* maioris Poloniae Dux, anno 1295, Rex Poloniae, quae diu regibus caruerat, creatus, qui uxorem *Lucardam* innocentem vita priuauerat, ipse paulo postquam Regium titulum acquisiuerat, Marchionis Brandenburgici insidiis de medio sublatus. In vrbis huius suburbio Xenodochium extruendum curauit. Anno 1306. Lithuani sub *Vitene* Duce suo inopinata occupatione hac vrbe potiti, eam cum proximo oppidulo Stauissino, cui Estassischin nomen in tabulis geographicis, incenderunt. Eandem anno 1331. equites Teutonici, seu Crucigeri, irrita obsidione bis aggressi, hanc exiguo detrimento affecti sunt. Anno 1655. in Sueciae Regis potestatem delapsa, sequente anno ad Regem Poloniae dominum suum rediit, exactis Brandeburgensibus praesidiariis, qui strenue se gerentes, tandem Polonorum potentiae cedere coacti sunt.

LANDA ad Wartam amnem, supra Coninum, Landensis Castellani sedes.

CAMENUM, Kamin, Archiepiscopi Gnesnensis arx et oppidulum, cum Quecissouo vrbeula ipsi, post *Ludovici* Hungariae et Poloniae Regis mortem, ereptum, Camenum ereptum Archiepiscopo Gnesnensi.

C c c c c c

eo

eo quod Masoviae Duci adhaerens *Hedwigi*, dicti Regis filiae, et haeredi se opposuerit. Prius oppidum deditione servatum est, posterius vero vastatum. Supra Landam in Wartae fluminis margine locatum Castellano subiicitur.

COLUM oppidulum, vbi anno 1655. Sueciae Rex exercitum suum Wartham traduxit, eius mentionem fecit *Piascius* in anno 1590.

Statum occupatum & incensum.

STAVUM, Stauus, Stauisium, et intypis Chorographicis Estaffischin, oppidulum inter Wartam et Prosnam fluuios, anno 1306. a *Vitene* Lithuaniae Duce subito occupatum, et ab exercitu Ordinis Teutonici anno 1331. Poloniam vastante ignis subiectione exustum.

PLESOVIA, Pleschow, oppidulum versus Posnaniensis palatinatus fines.

COSMINUM, Koschmin, in iisdem finibus oppidulum.

Andreas Lipski.

CHOCIA, in qua *Andreas Lipski* Episcopus Cracouiensis ecclesiam collegiatam, et Praepositum insulatum sumptu ingenti fundauit.

GULOCHOVIA, Chociae vicina arx, ad comites de *Lesno* pertinens, et recentiore architectura constructa.

CROTOSCHINUM, Crotosinum, Krotoschin, ad latus Chociae alterum, et Posnaniensis Satrapiae fines oppidulum recedens, *Starovolskii* tempore horto pulcherrimo fuit ornatum, et a *Rozazouis* comitibus possidebatur.

BORECK oppidulum imagine miraculosa *B. Mariae* famosum.

ODOLANOVIA cum arce in paludibus sita.

GRABOVIA, Grabau ad Prosnam, siue Prausnam fluuium in via regia, qua Vratislauiam Warsouiam itur.

Monasterium diues.

GLOBOCUM inter Grabouiam, et Calissium, ab hoc duobus milliariis distans monasterium Monialium praediues, et pulchre in modum Castelli aedificatum.

DOBRA, et Opatouecia, oppidula in hoc Palatinatu etiam a *Starovolskio* locantur.

Situs. Diuisio. Gubernatores

SIRADIENSIS PALATINATUS terras vtramque fluenti Warthae ripam obidentes occupat, in quatuor territoria, Siradiense, Schadkouienſe, Radomſcense, et Petriconienſe diuisus. Eum gubernant Palatinus vnus, & Castellani quatuor, Siradiensis, Rospirensis, Spicimirienſis, & Conariensis. Olim Ducatus fuit secundogeniis Regum Poloniae assignatus.

SIRADIA, Siratz, huius satrapiae praecipua vrbs, in qua Palatinus Siradiensis commorari solet, Wartae fluenti ripae apposita, in planicie cum arce sita est. Anno 1290. a Tartaris misere vastata, anno 1292. exusserunt Bohemi, qui arci in paludibus sitae damnum inferre non potuerunt. *Cromerus lib. 10. fol. 261. Boreck in Chron. Bohem. fol. 250.* scribit Bohemos Siradiam occupasse, licet arx paludibus insidens diu se fortiter tutata fuerit. Cum anno 1331. Teutonici Ordinis Equites Poloniam horrendis depopulationibus deuastarent, Siradia, Vneouia, Wartham, Stauus, & Schadecum cum arcibus suis omnes igne consumptae sunt. Siradiam autem hanc ipsam anno 1447. incendium magno detrimento affecit.

Diuersa Siradiae infortunia.

LASCUM oppidum in septentrionali extremitate huius satrapiae, vbi *Ioannes Lasus* Archiepiscopus Gnesnensis, haeres comitatus illius, Praepositum insulatum fundauit. Fratres ipsius, templi suppellectilem multis donariis auxerunt.

Ioannes Lasus.

PABIANICE, oppidulum Lasco vicinum.

SCHADECK aliud in eadem vicinia municipium.

VARTA, Wartha, Wartha, oppidum sic satis grande, & multis elegantibus aedificiis instructum, ad cognominem fluuium, infra Siradiam, quod anno 1331. a Teutonici ordinis militibus cum arce incendio scedatum, postea paulatim restauratum est.

VIDAVIA, a Varta versus ortum inter colles situm oppidulum.

PETRICOVIA,

PETRICOVIA, Peterkau, Siradia 7. milliariibus semota ciuitas, eleganter structa, in qua Regni tribunal, seu Parlamentum singulis annis celebratur, hyberno, vt Lublini aestiuo, tempore, & quidem in suburbio, vbi Regia aula, & turris cernitur. Ob frequentes Episcoporum & Nobilium in hac vrbe conuentus celebratos etiam frequentia ipsorum sunt palatia & domicilia, quanquam superioribus et proximis temporibus, vt *Bertius* ait, frequens comitiorum, et conuentuum celebratio hic desierit: vnde et palatium regium extra urbem in paludoso loco situm, quod ex ligno in nemore admodum ameno constructum, *Bugay* nuncupabatur, collapsum est. Anno 1640. ignis totam urbem exussisse fertur.

BYKE, arx Baronum eiusdem cognominis pulcherrime structa, et aliquot stadiis Petricouia secedens.

Arx pulchra.

VITROVIENSIS Abbatia in proximo se conspiciendam exhibet.

CRUSMENSE Palatium Italica structura excitatum paulo remotius est.

RADOMSKO oppidulum a Petricouia versus occasum hybernum secedens Castellatum Radomſcensem habet.

VIELUNENSIS Terra Silesiam, hunc, ac Cracouiensem palatinatum attingens Castellatum suum, et proprios magistratus agnoscit, ac in territoria duo, Vielunense, et Ostrosouienſe diuiditur. Aliquot oppida, et plures pagos continet.

Diuisio.

VIELUNIA, Velunia, Wielun, pulchris aedificiis ex lateribus compositis structa vrbs, templum Canoniorum antiquae fabricae in conspectum prodit, vt et monasteria aliquot elegantia, inter quae Zloczouienſe FF. Minorum de obseruantia eminet. *Augustinus Limmerus in Relat. Lipsiens. Vernali anno 1656. p. 14. et seq.* commemorat, quod Vieluniae in vrbe ducatu Silesiae finitima Sueci a Polonis oppressi, ac miserrime tractati sint, ac in eadem laniena ciues Evangelici, cum vxoribus, et liberis innocentibus anno 1655. misere perierint; arx vero a Suecis defensa et conseruata fuerit. *Frulichius in Viatorio suo*, Vieluniam dicit urbem esse probe munitam, et arcis validae tutela tutam: sed eius situm non addit. *Francofurtana relatio Autumnalis anni 1656*, Vieluniam admodum forte oppidulum in Ostreszouae minoris Poloniae oppiduli vicinia situm, et a Polonis in cineres redactum affirmat. Aliae eiusdem anni 56. narrationes referunt, idem oppidulum a Ostreszouae praesidiariis militibus Polonicis proditione captum, ac viginti in locis incensum in fauillas, et cineres abiisse.

Euangelici miserrime tractati a Polonis.

Et vrbs incensa.

BOESLAVECIA, Boleslawiec, oppidulum, cum arce valida, ad fines Silesiae, aliquo intervallo infra originem fluuii Prosnae.

Situs.

RAVENSIS PALATINATUS inter Siradiensem et Lenciciensem palatinatum, Piltza flumine a Sendomiriensi minoris Poloniae palatinatu secluditur. Vnus ipsi Palatinus praepositus est, et tres Castellani tribus eiusdem territorii imperantes, Rauensis nimirum, Sochaciouienſis et Gostinenſis.

Magistratus.

RAVA huius satrapiae metropolis, aedificiis ligneis quidem referta, sed incolis abundans, arcem muris clausam habet, in qua prouentuum e bonis regis quarta pars militum solutioni destinata deponitur. Milites illi *Quartiani* inde dicti, et a regibus constituti, vt assiduas in Polonia, contra Barbarorum incursiones, excubias agerent. In eadem arce custodiuntur captiui hostes Regni Poloniae, si maioris nominis et honoris personae fuerint Collegium studioforum in hac vrbe frequens Societatis IESU clerici habent. Ipsa ciuitas annis cognominis fluctibus alluitur.

VIASDUM oppidum arce admodum eleganti se efferens, et ad occasum hybernum a ciuitate Rava dimotum.

Arx elegans.

RAVAMOLITZNO haud procul Rava distans oppidulum.

INOWLOEZ, Novomiaſto, Barſa, et Varca, Piltzae fluuii accumbentia oppidula.

BLONIE, quatuor milliariibus Varſauiam distans ciuitas spatioſo ambitu ligne-

Spacioſa & ligneae ciuitas.

as, et haud magni momenti aedes complectitur. *Adrianus Romanus in theatro Vrbium pag. 260.*

SZACHISCHOVA Sochaciouiae vicinum oppidulum aut municipium, inter Lovicium et Bloniam, in via Vratislavia Varſaviam proficiscenſibus occurrit.

SOCHACIOVIA cum territorio ſuo Sochaciouienſi Caſtellano ſubieſta.

GOMBINUM, Gambin, Cambin, et in nonnullis tabulis Gabin in vicinia præcedentis oppidi.

GOSTINVM, nobilitatum carcere *Demetrii Suiſcii* magni ducis Moſcouiæ, qui hic in arce longo tempore captiuus, et tandem pedore conſumptus vitam amiſit.

LOVICIUM, Lowicz, populosa ciuitas, ad Bſuram fluium, Archiepiſcoporum Gneſnenſium ſedes, quorum arx in mediis paludibus pulchris ædificiis ornatur, vbi & Canonici, & ciues nonnulli aedes ſuas habent. Arcem ex quadratis lapidibus in ameno admodum loco ſtruxit *Iarostaus*, Gneſnenſis Archiepiſcopus, vt & urbem ipſam, quam natura loci ſatis validam arte validiorem reddidit. Latis plateis, grandibus areis & foris, pulchris hortis, templo cathedrali, argento, & ſacris veſtibus diuite, tribus templis parochialibus, & duobus in monaſteriis totidem, & cœnobiiſ aliis exornatur. Nundinas quotannis famoſas celebrat; vnde & ciues mercaturæ additi, et plures opifices, ac artiſices Norimbergæ vrbis incolæ operibus ſuis artiſcioſis æmulantes in ipſa inueniuntur. In agro Lovicienſi, in tota Polonia fertilitate nulli cedente, nobilium auicularum, quæ Sniegulæ, i. e. niuales aues, quod nonniſi ſub hyemem, *Cromero* teſte, capiuntur, aut cum niue veniant, et abeant, nuncupari ſolent, frequens eſt aucupium. Optimi ſunt ſaporis, ac paſſeres magnitudine parum excedunt, et nonniſi in hiſ locis conſpici aut capi feruntur. *Georgius Braun in 6. parte theatri urbium, in huius ciuitatis deſcriptione.* Curia et cæteræ aedes, in quibus iudicia exercentur, ſpectatu quoque dignæ ſunt. Archiepiſcopo, primatum Poloniae ſummo, baculus præfertur, et ad menſam ſedenti tympanis et tubis, præluſitur, qui honos ſolis Regibus exhiberi ſolet. Anno 1655. hanc urbem Sueci occuparunt, ac inde Varſaviam perrexerunt. 2. Aprilis ſequentis anni 56. hunc diſtrictum Poloni inuaſerunt, quo tempore, aut paulo poſt *Iſraelis* Tribuni militaris legio Suecica hic commorans inopinato damno affecta eſt. Nonnulli urbem hanc ad Maſouiam referunt: Nos *Starovolfſcium* ſequuti in hoc palatinatu eam locamus.

VOLBORIA, Cuiaviensis Episcopi ſedes, et oppidum habitatoribus plenum, palatio pulchro ad aquas ſito eminet. Skiernievia haud inelegans Archiepiſcopi Gneſnenſis palatium continet.

BIALA Chelmenſis antiſtitis diſtio, vnde Radzieiovia conſpicitur.

LENCICIENSIS PALATINATUS inter Palatinatus Raueniſem, Siradienſem, Califfienſem, Poſnaniſem, et Cuiaviam ſitum ſuum habens tria territoria, et totidem palatinatus, Lencicienſem, Breſinenſem, et Orlouienſem exhibet: quatuor item Caſtellanos in comitiis regni publicis locum habentes, Lencicienſem videlicet, Brezinenſem, Inovlodenſem, et Conarienſem.

LENCICIA, Lancicia, Lanſchirtz, Landſchutz, Lendſchutz, in paludibus ad amnem Bſuram ameno et plano ſitu locata vrbs muro et foſſa circumieſtis defenditur? Arx eius ſcopulo impoſita eſt, templumque Canonicoꝝ extra urbem ſic ſatis remotum in loco ſedet, quem ars inexpugnabilem reddere poſſet, ſi ad validum naturæ ſitum accederet. Vrbs ipſa nundinis celebris, et comitiis nobilium huius palatinatus in ea celebrari ſolitis, iudiciisque quæ in eadem peraguntur. Anno 1294 *Vitenes* Lithuaniae Dux hanc urbem occupatam, et expilatam incendit. Eum cum præda redeuntem *Casimirus* huius regionis dux prope Sochaciouiam, vel Soſchaczow, Bſuræ flumini adiacens oppidum prælio aggreſſus eſt, et haud exigua clade affectit. Sed nimio ſeruore in aciem mediam plus iuſto

ſto progreſſus, & vita ſpoliatus victoriam Lithuanis ceſſit. Anno 1300. Bohemi hanc urbem in poteſtatem ſuam redegerunt, vt *Borek in Bohem. Chron.* narrat. Anno 1331. Teutonici ordinis equites potiſ ſunt arce, quam incenderunt. Anno 1462. poſt comitia celebrata ciuitas hæc fere tota in cineres incendio redacta eſt. Anno 1473. templum Cathedrale, cum vicinis Archiepiſcopi Gneſnenſis & reliquoꝝ ſacerdotum ædibus, ignis flamma peſſum iuit. Eandem tunc temporis calamitatem expertæ ſunt vrbeculæ Velicia, Goninum, Beſum, Chelma, & monaſterium Mogil. Calamitatem, qua anno 1606. hæc ciuitas afflicta eſt, diſcere eſt ex *Setho Calviſto* fol. 880. Eam in deſcriptione Poſnaniæ ſuperius paucis enarrauiſmus. *Coloniae impreſſa nova 3. Novembris* 1656. commemorant, quod *Casimirus* Poloniae Rex 3. Octobris eiſdem anni hac urbem obſederit, ac 14. occuparit, præſidium vero Suecicum in arcem ſe recipiens eam incenderit, et templo & monialium cœnobio exceptis, tota igne conflagrauerit. Quod item Poloni, inuito rege, omnes incolæ, incendiſ reliquias, Iudæos præcipue, quorum ultra mille perierunt, nulla ſexus aut ætatis habita ratione, trucidauerint, ipſis etiam in vtero materno infantibus non parentes, eo quod lapidibus ſe fortiſſime defenderint. Quod 16 eiſdem menſis Sueci arcem dedentes ſe regis gratiæ & miſericordiæ ſubmiſerint.

VNIEIOVIA in Califfii & Vartæ vrbium vicinia Archiepiſcopi Gneſnenſis oppidum, cum arce architecturæ artiſcioſæ in Vartæ fluii margine ſitum ſuum obtinens. Anno 1331. incendio exutum, ac reſtauratum anno 1376. Cleri Poloni ei conuentum celebrauit.

PIONTEUM eiſdem Archiepiſcopi oppidum ab vna Lanciciæ parte, ſicut præcedens ab altera: Monaſterium habet FF. S. *Pauli* primi Eremitæ. *Pyteck* habent nonnullæ tabulæ Chorographiæ. Forſan vnus & idem locus eſt, quem cereuiſia optima celebrem reddit.

ORLOVIA, Breſinia, Pyteck, Kornazew & Biechow, oppidula a *Bertio* in hac ſatrapia locantur: Breſiniſem Caſtellanatum in eadem habet *Starovolfſcius*, vt modo indicauiſmus.

SEBOTA, Sobata aliis, oppidulum aut municipium prope Bſuram fluium, inter Lanciciam & Lowicium, prope Goſtinitum, & Sichlinum.

CUIAVIA maioris Poloniae pars, palatinatibus Raueniſi, Lancicienſi, Poſnaniſi, Pomerania, Pomerellia & Mazouia circumſcribitur. Regio frumenti, pecoris, et piſcium ferax, et lacubus innumeris iisque admodum piſcoſis ſcatens. Inter hos præcipuus eſt Goplo, vel Goplus lacus, longitudinem ſuum per quinque milliaria exporrigens, et latitudine dimidium milliæ metiens. Duos autem palatinatus comprehendit Breſenſem, et Iuniſladiſlauenſem.

BREſTENSIS PALATINATUS Viſtula, Mazouia termino, Raueniſi, Lancicienſi, et Inniſladiſlauenſi palatinatibus determinatur. Regio agris fertilibus abundans omnium frugum copia affluit, non modo ad domeſticam, verum etiam ea multitudine prouenientium, vt etiam ſecundis annis Dantiſcum deuehantur. Caput eiſ eſt Vladislavia vrbs ad Viſtulam appoſita. Palatinum vnum; tres Caſtellanos, Breſenſem, Cruſuicienſem et Coualiſenſem in comitioꝝ publicoꝝ conſeſſu habet. Territoriis autem quatuor diſtinguitur, quæ ſunt Breſenſe, Cruſuiciſe, Coualiſe, et Prædecenſe.

VLADISLAVIA, Wladislaw, Cuiaviae primaria vrbs, et Episcoporum Cuiaviae et Pomerelliae ſedes, templo cathedrali veteris quidem fabricæ, ſed variæ ſuppelleſtilis ac præcipue vaſoꝝ argenteoꝝ diuite conſpicua. Hoc cingitur Canonicoꝝ ædibus, et ſchola iuuentuti erudiendæ deſtinata. Vrbs ipſa cum arce ripam Viſtulæ in paluſtri loco inſidens, ac ideo lignoꝝ penuria laborans, domus latericias complectitur. Huc anno 1173. *Honoldus Italus* Episcopus episcopalem ſedem Cruſuicia tranſtulit. Poſt annum 1259. Pomerellia dux *Suanto-*

Dd dd dd d

pelcus

Vrbs a Bohemis incensa, duplici incendio fœdacta.

Incolarum Iudæorum calamitas.

Archiepiſcopi Gneſnenſis oppida duo.

Situs. Qualitas. Goplo Lacus.

Situs.

Frugum copia.

Caput. Palatinus & Caſtellani. Territoria.

Templum Situs.

pelus hanc urbem, tunc temporis a *Conrado Masouia* duce possessam, deleuit, et arcem *Nackel* occupatam muniuit: *Micraelius lib. 2, Pomer. pag. 278.* Anno 1328. ordinis Teutonici in Prussia exercitus, *Dobrina* arce capta, *Vistulam* transiit, et primo mox impetu hanc urbem sui iuris factam incendit. Sacerdotum vitæ quidem paritum, sed ipsis mandatum est, ut nulla in posterum ibidem loci ædificia excitarent. Episcopatus tunc præerat *Mathias Golanzius*, *Paluca* cognominatus, *Schlaunici* Burggrauii *Naclensis* filius, ex *Toporum* prosapia, cuius mater vno partu 12. filios enixa fertur, ex quibus omnibus ille solus superstes fuit, cæteris mox post partum vita functis. *Cromerus lib. II. fol. 288.* Postea tamen nouum templum in hac vrbe priori Cathedrali simile sub arce, ut & aliud in *S. Martyris Vitalis* honorem erexit, ac præterea arcem huius vrbs, ut & *Racianzenam* ex lateribus construxit, & muniuit. Sunt autem duo *Racianzi* nomine loca nota, hic in *Cuiavia*, & alter in *Masouia*, sicut *Cromerus lib. 9.* scribit. Sunt qui hanc urbem *Cuiuiam* nominent, regionem cum sua metropoli confundendo hallucinantes. *Bohemos* eandem 1300. etiam occupasse tradit *Boregh in Bohemicis Chronicis.*

NISAVIA muro circumdatum oppidum in margine fluminis *Vistulæ*.

RACIENSVM, *Racianzum*, haud procul *Nisavia* arce pulcherrima superbiens oppidulum.

RADZIEIOVIA *Palatini Lenciciensis* arx pulcherrima, hortis, fontibus, & pomariis amcenissimis decorata.

SLUZEVIA oppidulum.

COWALE, *Cowalow*, oppidulum *Vistulæ* proximum supra *Plotzkouiam*, cui *Coualiensis* castellanus dominatur, ab eo circumiacens territorium, vnum ex quatuor huius palatinatus, *Coualiense* nuncupatum est.

BRESTE huius palatinatus & territorii sui circumiacentis, ac castellanatus a se denominati caput, vallo, mœnibus & fossis circumseptum est oppidum, quod in hunc locum paludibus, & aquis munitiorem translatus est a Teutonico ordine, qui post trimestrem obsidionem antiquum *Breste* anno 1332. deditione acquisitum destruxit.

IVNIVLADISLAVIENSIS PALATINATVS, satrapiis *Brestensi*, *Posnaniensi*, *Pomerania* & *Pomerellia* arcatur. Eius territoria sunt tria, *Bydgostense*, *Bobrovinicense*, & *Iuniuladislauense*, quod postremum statim a *Goplo* lacu & *Crusuicia* vsque ad *Vistulam*, & *Pomeraniæ* fines excurrit, compluribus oppidis & villis, quantumvis ligneis constratum. *Palatino* vni paret, & castellanis tribus, *Iuniuladislauensi*, *Bydgostiensi*, & *Conariensi*.

CRUSVICIA, *Crusphicia*, quam ad *Brestensem* palatinatum spectare, & in *Iuniuladislauensi* satrapiæ finibus sitam esse *Starouolscius* dicit, alii ad hunc palatinatum referunt, accumbit lacui *Goplo*, qua *Notesium* flumen effundit. Templum *S. Petri* cum 24. canonicorum collegio, extra oppidum muris quadrato lapide constructis exsurgit. Arx latericia sedem obtinet in insula eiusdem lacus *Goplenfis*, ex quo mures prodierunt, qui *Poloniæ* Principem *Popelum*, seu *Popielum II.* in eadem arce commorantem deuorant. Nam olim principum habitatio in hoc loco fuit, antequam in alia loca transferretur. *Popielus senior*, *Poloniæ* quoque Princeps, urbem hanc lacui dicto, hic insulam aquis suis ambiens, & paludes efficiens, apposuit. In more positum frequenter habuisse fertur, ut diris se deuouendo sibi imprecatus eam poenam fuere, qua a muribus cum suis deuoraretur. Imprecatio hæc iusto iudicio diuino in filio eius effectum sortita est. Nam *Popielus II.* seu iunior subditorum amore indignus, ac superbia elatus crudelitate principatum sibi conseruare studuit, atque ea de causa regnandi cupiditate inflammatus veneno consanguineos suos in conuiuium sustulit, vnde diuina ultione permittente mures ipsum consumperunt, cum vxore & liberis, quod tempore imperatoris *Ludovici Pii* contigit, ut *Cromerus lib. 2. fol. 38.*

Mathias Golanzius.

12. filii vno partu enixi

Racianzum.

Arces pulcherrimæ.

Coualiense territorium.

Novum & antiquum Breste.

Situs.

Territoria

Palatinus.

Templum.

Arx.

Popielus a muribus deuoratus.

Popieli crudelitas.

2. fol. 38. indicat. Huic assentiuntur & alii scriptores *Polonici*, ut *Guagninus*, *Neugebauerus* & *Herburtus*, qui annum 823. quoque notant, & duos etiam filios vna cum patre deuoratos, *Lechum* & *Popielum* nominant. Post horribilem principis dicti exitum, cuius quidam *Crusuiciensis Cossiconis* filius, qui *Piaſtus* nominatus vitam agelli cuiusdam cultura, & mellificio sustentabat, in eius locum princeps *Poloniæ* surrogatus est. Huic anno 861. fatis functo posteri longa serie vsque ad *Casmirum II.* cognomento magnum in *Poloniæ* principatu & regno gubernando successerunt. Dictus *Piaſtus*, a quo hodierni duces *Lignicenses* & *Briſingenses* in *Silesia* quoque descenderunt, commorationem, & habitationem principum *Poloniæ* *Gneſnam*, in qua *Lechus* sedem suam habere solitus est, reduxit. Post hanc urbem *Gneſnam* *Crusuicia* *Polonicarum* ciuitatum antiquissima censetur, utpote quæ circa annum 1094. admodum populosa adhuc fuit, sed tunc temporis *Vladislai* *Poloniæ* principis, cuius filio notho *Sbigneo* patri bellum inferenti auxilium & opem tulerat, militum victorum depredationi exposita est; quæ calamitas ipsam in statum eum miserum coniecit, in quo *Cromeri* adhuc tempore versabatur.

Piaſtus Princeps Poloniæ factus.

Post Gneſnam Crusuicia antiquissima.

Eius miser status. Crusuiciæ vastatio.

IUNIVLADISLAVIA, *Inowladislaw*, *Inowlocz*, *Cuiuiæ* arx appellatur a *Cromero lib. 9. fol. 230.* qui lib. II. tamen & ciuium huius loci meminit, dicens, quod anno 1332. deditione in potestatem conceſſerint *Teutonici* ordinis, hunc locum *Inowladislawiam* postea firmiorem reddentis, qui etiam circa 1431. *Cuiuiam*, & *Dobrinensem* regionem longe lateque vastauit, ac viginti quatuor ciuitates, inter quas & hæc cum *Wladislawia* et *Nessouia* erat, ac plusquam mille pagos & villas diripuit, & ignis flamma destruxit; *Nessouia* vero arci præsidium imposuit.

NESSOVIA, hodie *Diebaw*, in litore *Vistulæ* e regione *Torunii*, de qua *Cromerus lib. 25.* *Nessouiam* oppidum *Rex* in *Torunensium* gratiam in superiorem *Vistulæ* ripam tranſtulit; domus, quæ in veteris oppidi loco relictae erant, vici speciem præ se ferebant.

BYDGOSTIA ciuitas muro septa, *Iesuitarum* collegio nobilis, & salmonum piscatione celebris.

LESSA ad *Notesium* flumen, in via *Torunium* *Posnania* & *Gneſna* viatores ducente, et ab hac 8. milliariibus, ac *Scharmenselio S.* dimota, vbi ut et in oppidis *Plotzko*, et *Dobrzin*, *Iudæos* *Poloni* pessime tractarunt, qui etiam *Snenæ* viginti regis *Sueciæ* satellites trucidarunt, quod anno 1656. contigit. Eiusdem anni mense Maio *Polonicus* exercitus apud oppidulum *Shimm*, haud longe a flumine *Notessio* distans fuisse, et mox in fugam coniectus esse fertur a *Suecis*, qui inde ad oppidulum *Lappeschynum* ac porro *Torunium* perrexerunt.

Polonorum crudelitas in Iudæos. Poloni in fugam coniecti.

PAKOSTIA, *Pakosch*, ut circumstantiæ arguunt, *Cromeri* est *Pacossum*, oppidulum cum arce ducis *Boltslai Pii*, quod ciuilibus bellis anno 1258. gestis, *Casmirus* *Siradiæ*, *Lenciciæ* et *Cuiuiæ* dux occupauit. *Cromerus lib. 9. fol. 230.* Anno 1656. *Carolus Gustavus Wrangel* Comes *Salmenſis*, regni *Suecici* Viceadmiralis et *Suecicarum* copiarum præfectus summus, 11 Maii anno 1656. in vrbe *castrum* *Pisdry* castra habens, ob pestem ibi grassantem, exercitum inde *Mielſinum*, *Mogilnam*, et *Pakoschum* deduxit. *Pakoscho* autem, quo 15. eiusdem mensis peruenit, *Brombergam* mouit, vbi *Polonos* coëgit, ut arce 17. dicti mensis dedita eius misericordiæ se subiecerint. Relatio *Francofurtana* autumnalis eiusdem anni 56. narrat, *Suecos* 7. Aprilis *Varſavia* *Bloniam*, 8. *Miconouiam*, 9. *Rauam*, 10. *Iezouiam*, ac 12. quatuor milliaria ulterius cum exercitu suo peruenisse, 13. *Louicium* præterisse, 14. *Clodowæ*, 16. *Wrzesuæ*, 17. *Sobiscirniæ*, ac postea *Pakoschiæ* 6. milliariibus *Torunio* distante castra habuisse, et tandem *Torunium* copias suas 18. Aprilis deduxisse.

Exercitus Suecicus.

Suecici exercitus iter.

Monasterium ditillimum.

STRZELCE, vbi *Monialium* est monasterium totius *Poloniæ* maioris ditissimum, ut *Starouolscius* tradit.

Dd dd dd dz

SOLECIA

que Lithuaniam, Samogitiam, Curlandiam, Podlachiam, Nouogrodiam, Masouiam, Pinciam vel Polesiam, Seueriam, & Czernichouiam, quamuis non omnes hæ regiones ad ipsum, sed potissima earum pars ad pupillum *Suintorogum* cuius tutor erat, pertinerent, qui tandem Samogitia sibi concessa contentus esse debuit. Anno 1240. in *Ringoldi* patris locum venit filius *Mendogus*, consanguineorum suorum cæde initium faciens, & nonnisi ex fratre nepotibus *Arduido*, *Vikundo* & *Cieuciwloni* siue *Theophilo* parcens, quos in bellum ire iussit, in eodem prospera quoque fortuna videntes. Etenim *Arduidus* Druciam, & Smolenskiæ partem, *Vikundus* Vitepskiam, & *Theophilus* Polociam acquisierunt, ac Christianorum fauorem ac beneuolentiam acquirendi causa Christianam fidem professi sunt. Hinc bellum natum, & Polociam *Mendogus* irritato conatu obsedit. *Theophilus*, qui a Græca se ad Romanam religionem contulerat, Rigenis Archiepiscopi & *Magni Livoniae Magistri* adiumento patrum *Mendogum* bello aggressus est; sed hic Christianam fidem amplexus, & cum sexcentis præcipuæ notæ ex suis anno 1252. baptizatus, coronam a Papa *Innocentio IV.* missam capiti imposuit. Deserta iterum religione Christiana, regiones Christianorum inuasit, Lublinum in Polonia deleuit, & exussit, ut & arcem Plociam in Masouia, pagosque & oppidula Prusiæ nuper excitata, ac nullius Christiani vitæ pepercit, id quod anno 1260. gestum fertur. Postea impetum fecit in Curlandiam, in finibus Prusiæ arcem Kartzovin obsidio cingens, ac auctus Curlandorum ipsorum viribus, qui a *Magno Magistro Livoniae* ad Lituanos defecerant. Ipse magister ingenti clade prostratus, cum 550 Fratribus crucigeris vitæ iacturam fecit. Arcibus Kartzovin & Heilsburgo combustis, exercitus in Samogitiam & Prusiam deductus vehementer oppugnauit Regiomontem, aut Koningsbergam a Christianis defensam. Interea Prussi religione Christiana deserta a *Magno Magistro* deficientes, passim Christianorum templa deleuerunt, ac suppetias a Cæsare ex Imperio Romano Crucigeris fratribus missas in fugam coniecerunt. His autem erepta oppida Heilsberga, Creutzburga, Koningsberga, & Bartensteinium, ac vastata a rege *Mendogo* anno 1262 Masouia, & bona Cuiuuiæ pars. Anno 63. Parnouiam in Liuania idem destruxit, ac prope Dunamundam cum hostibus conflixit. Temporis breui intervallo post cum duobus suis filiis *Rudio*, & *Repico* in lecto trucidatus interiit, primus & vltimus Lithuanie Rex, omnes suas possessiones cedens *Troynato* sororis filio Samogitiæ duci, eo quod *Mendogi* tertius filius *Volstinicius* Christianæ fidei addictus in monasterio vivebat. *Troynatus* ethnicus Masouia, & Liuania vastatis *Theophilum* supradictum ad se accersuit, ac vitæ spoliavit, eadem iterum spoliatus, cum balneum ingressus vix annum gubernationi præfuisset. In eius locum substituerunt Lituani monachum *Volstinicium* magnum Ducem Lituaniæ, qui de patris morte vindictam sumpsit, & Poloniam, ac Masouiam vastando & depopulando magno detrimento affecit. Hinc ansa data *Boleslao Pudico* Poloniæ principi, ut Iatwiczys, vel Iazyges, Polonorum auxiliares, prælio fuderit, & fere cum nomine deleuerit. Pars ex rusticis ipsorum ad Lituanos fuga elapsi sunt. Pars ad religionem Christianam conuersi Poloni euaserunt. Regio autem, quam incoluerunt, hodie Sublituania, seu Podlachia a Polonis, Russis, & Lituaniis inhabitatur. *Volstinicius* vero adhuc anno 1266. Polonis haud exiguum damnum intulit, ac tandem *Leone* duce Volodimirie inuitatus in Russia ex insidiis vitæ nudatus est. Cum ipso tota *Palaemonis* prosapia intercidit, ac ad *Iuliani Dorprungi* posteros gubernatio rediit, *Suintorogum* supra nominatum *Vitenis* filium puta, quem tutor *Ringoldus* suo patrimonio priuauerat. Nonagesimum septimum iam agens annum, cum Liuania dux magnus fieret, filium habebat vnicum, nepotes & vnicum abnepotem aduultum. Filius *Giermonvus*, sexagenarius fere, ipsi successit, Volhyniæ prouinciæ in Russia depopulatione, *Ciervat* vrbs exstructione, ac bellis in Polonia, Prussia, & Liuania gestis celebris, quem anno 1257. mors abripuit. Successe.

Pupillum suis bonis spoliatus.

Mendogi crudelitas.

Ethnici Christiana religione ladunt. Mendogus apostata.

Crucigerorum clades.

Prussi fidei Christianæ desertores.

Mendogus cum filiis trucidatus.

Troynatus.

Volstinicius.

Iazyges extirpati.

Volstinicii interitus. Suintorogus.

Giermonvus.

Successerunt ipsi filii, maior natu *Giliginus* in Lituania, & minor *Trabo* in Samogitia. Ille anno 1278. mortuus, & filius *Romundus* ipsum intra anni spacium sequutus est. Hic *Trabo* fratris hæres vix annuo spacio Lithuaniam obtinuit, ipsi satis functo surrogatus est aut filius, aut nepos *Narimundus*, qui fratribus sedes suas in Lithuania assignauit, ac minimo eorum Podlachiam, Polonis anno 1281, iterum ereptam concessit. Hic *Troidenus* nomine eiusdem successor interfectus est baculis a sex sicariis rustico vestitu ab ipso ex balneo exeunte aliquid petere simulantibus, & subornatis a Daumundo alio ex fratribus, qui vrbe Plocia potitus a *Troideni* filio *Lauro* rursus occisus est. *Laurus* a Lithuanis ad principatum vocatus, onus illud in se recipere negauit, & commendauit *Vitenem*, Mareschallum *Laurus*. suum, vnum ex posteris *Cæsarini Columnæ*, qui cum *Palaemone*, ut supra diximus, in Lithuaniam venerat. Ipse vero in monasterio vitam suam ad finem perduxit.

Ita *Vitenes* ex Samogitia magnus Dux Lithuanie factus, (quamuis diuersi principes ex priori prosapia superstites essent, & inter eos *Pelussa* in Borussia commorans, & magni Ducis titulo vtens) multa & magna in Polonia & Borussia bella gessit. Hic postquam intellexisset, præcipuos primatum totius Lituaniæ a principe quodam ad nuptias inuitatos esse, eum suis, & aliquot equitibus, quos a Crucigeris fratribus impetrauerat, eo profectus noctu hospites inopinato impetu oppressit, & præter cæteros, septuaginta Lithuanie Primates vitæ priuauit, sponsumque ac sponfam cum toto gynæceo & magna præda secum Koningsbergam auexit. Infausto hoc conuiuium fere omnes magni nominis familie in Lithuania aut perierunt, aut captivæ abductæ sunt, & in vno loco fere tota illa regio compilata est, quandoquidem magnifico & sumptuoso apparatu quisque nuptiis interesse cupiens pretiosissima quæque secum aduexerat. De Crucigeris fratribus alius quidam *Vitenes* Lithuanus vindictam iterum sumpsit, muliebri habitu mulierem mentiens, ac in Prussicam nauem receptus, in qua ab aliis adiutus, omnes, qui in ea erant, Prussos, & Crucigeris fratribus addictos trucidauit. Grauius bella sequuta in Borussia, Polonia & Liuania, in quibus Crucigeri fratres Lithuanis multum quoque negotii facessuere, adeo ut *Vitenes* ob blasphemias suas, ac facinora crudelia, anno 1311. diuinam ultionem senserit, exercitu ipsius a Crucigeris fratribus cæso, ac ipso grauius in capite vulnerato, ita ut ægre cum duobus comitibus elapsus fuerit. Anno 1315. vltima expeditione Prusiam aggressus, cum parum profecisset, Lithuaniam repetiit, ac vitæ huius stationem deseruit, postquam 22. annos Lithuanie rectioni præfuisset.

Filius *Gediminus* successor anno 1316, Tartarorum auxilio vsus Crucigeris fratribus bellum intulit, Russiam adortus, & diuersis victoriis potitus Volyniam occupauit, ac Seueriam intrauit: ut & anno 1322. Liuaniam. Anno 1326. Lithuaniam tulerunt Polonis cum *Woldemaro* Marchione Brandeburgensi bellum gerentibus, sequenti 27. *Olgerdus Gedimini* filius urbem Francfurtum ad Oderam obsidione cinxit. Anno 1329. *Gediminus* in bello cum ordine Teutonico, siue Crucigeris fratribus, qui tunc temporis nuper inuentis, & apud Lituanos innotis sclopetis & puluere pyrio vsi feruntur, globo traiectus, ac in urbem suam Vilnam reductus interiit, moreque ethnico in campo *Suintovoha* rogo impositus et combustus est. Ipsius locum obtinuit filiorum natu minimus *Iauutus*, cui depulso a fratribus Zaslaviensis Ducatus concessus est. *Olgerdus* frater, magnus Dux Lithuanie factus, anno 1330. Borussiam horribili vastatione deturpauit, postea felici successu cum Tartaris bellum gessit, et anno 1332. Moschis deuictis vsque ad urbem ipsam Moscuam penetrauit. Pace cum Moschis inita a *Demetrio*, magno Duce Moschouie, qui Christianus Græcam religionem profitebatur, ouo Paschali variis coloribus picto donatus est. Denique vsque ad obitum suum continuus in Prussia

Eius filii.

Narimundus.

Troidenus.

Laurus.

Vitenes.

Eius res gestæ.

Infausta nuptia.

Vitenis mors.

Gediminus.

Olgerdus.

Gediminus vulneratus & mortuus. Olgerdi res gestæ.

Ovum paschale.

et Polonia bellis impeditus fuit, *Kieftuto* fratre strenuam ipsi semper operam nauante, ac ideo diuersis vicibus captiuo facto.

Iagello.
Olgerdi filii.

Anno 1381. diem obiit in summa senectute constitutus, postquam filium *Iagellonem* sibi charissimum, Ducem magnum Lithuaniae denunciasset. Ceteri ipsius filii ex duabus vxoribus, quarum altera *Viana* Ducis Vitepsiorum filia Christianam religionem profitebatur, fuere sequentes 1. *Volodimirus* Kiiouiae Dux, a quo *Olesko*, *Alexander* Slucensis Dux cum posteris suis oriundus. 2. *Ioannes Zedzevit* Podoliae Dux. 3. *Simon Languinus* Mscislauiensis Dux. 4. *Andreas Wingundus*, a quo Trubecensium Ducum progenies. 5. *Constantinus* Czernichouiae Dux, a quo Czartoriensium Ducum stemma deriuatum. 6. *Theodorus Lubartus* Sanguszkorum pater, & Kouelsiorum ac Koszyciorum ducum origo. 7. *Skirgello*. 8. *Swidrigelo*. 9. *Korybutus* familiae Zbarasciorum et Wisniewieciorum Ducum principum. 10. *Demetrius* Koreciorum ducum pater. 11. *Vigundus*, qui Graecam religionem amplexus, *Basilius*, ac ab ea ad Romanam se conferens *Alexander* nuncupabatur, ac Seueriae et Kiernouiae ducatus possidebat. *Kieystuti* *Olgerdi* fratris sex erant filii. 1. *Vitoldus*. 2. *Patricus*. 3. *Totiuulus*, vel *Theophilus*. 4. *Sigifidus* vel *Sigismundus*. 5. *Andreas* *Waydasus* sive *Harbatus* et 6. *Deugothus*.

Iagellonis
res gestae.

a Kieystuto
capitur, & Vi-
toldi in reces-
sione libera-
tur.
Kieystutum
vita spoliatur.

Iagello Ducatus sui rectionem aggressus *Mariam* sororem *Woidiloni*, vili admodum genere orto, sed sibi percharo nuptum locauerat, quod *Kieystutus* patruus de tota Lithuania optime meritis agerrime tulit. Hunc *Woidilo* vehementer criminatus est apud *Iagellonem*, qui patruum cum liberis vita spoliare constituerat. Verum *Kieystutus* patruus hoc comperiens *Iagellonem* captiuum fecit, et *Woidilonem* patibulo affigi iussit. *Vitoldus* *Iagellonis* optimus amicus *Kieystutum* exorauit, vt *Iagelloni* ex captiuitate dimisso vitam, et duos ducatus, inter quos *Vitepsensis* ad matrem pertinens, cum omni pecunia et thesauro ingenti, quem in arce Vilnensi inuenerat, donauerit. Postea *Iagello* insidiosae in potestatem suam pertractum *Kieystutum* in carcere laqueo suffocari iussit. *Vitoldus* autem *Kieystuti* filius fidelitate *Annae* vxoris suae, cui cum duabus ancillis in carcerem ire licebat, ancillae vestitu ex captiuitate vespertino tempore euasit, et noctu per mœnia dimissus, equo, quem paratum inueniebat, in Masouiam, et porro anno 1383. in Borussia elapsus est, postea Prussorum et Samogitarum ope in Lithuaniam hostiles impetus faciens. Ideo in gratiam cum ipso redire coactus *Iagello*, Grodnam Voconiscum, et Brestiam ipsi concessit, firmaque semper post reconciliationem, amicitia inter vtrumque permansit.

Crux Christi.

Iagello Regi-
nam Poloniae
vxorem ducit.
Baptizatus &
Rex Poloniae
coronatus.

Anno 1384. *Iagello* Masouiam, et Sandomiriam ingressus arcem Zauichosum industria *Radivilii*, equitatu Lithuano imperantis occupauit. Poloniam minorem vastauit, templum Calui montis expilauit, ac partem Crucis Christi inde Vilnam auexit, quod tamen remittere coactus est, eo quod damno affecti fuissent, quicumque illud attigissent, vt *Auctor noster disti libri pag. 381.* refert, qui et pag. 348. de eadem Cruce Christi narrat, quod, cum Lithuani illam post *Casimiri* Poloniae Regis obitum rapuissent, curru, cui imposita fuerat, protrahi non potuerit, atque ea de causa remissa fuerit. Post Poloniae vastationem *Iagello* legatis ad *Hedwigam* Poloniae reginam missis ipsam vxorem expetiuit Polonis petitio haec arripuit, non item reginae, quae tandem tamen consensit. *Iagello* Cracouiam veniens anno 1386. ab Archiepiscopo Gnesnensi baptizatus, *Vladislaus* nominatus et Poloniae Rex coronatus est. Interea eius frater *Andreas* *Vigundus* in Lithuania turbas mouit, et occupata Lukomia arce admodum valida, Druiam, Drissam, et Polociam, haud inuitas in potestatem suam redegit. Sed Lithuani Lukomiam recuperarunt, Mscislauiam obsidione liberarunt, et Polociam receperunt. Transmisso vero ad regem duce *Andrea* *Vigundo* confosso Smolenski duce *Suentostao*, qui Vitepsiam et Orszam vrbes irrita obsidione vexauerat, et totam regionem vastauerat, ac captiuo facto eius filio *Georgio*, tota Russia ad tranquillitatem se recepit.

cepit. *Georgio* paternus Smolensciae principatus restitutus est, postquam iuramentum fidelitatis magno Duci Lithuaniae praestiterat. Post haec rex *Iagello* *Vladislaus* cum regina Vilnam veniens in publicis comitiis Ethnicam idololatriam abrogauit, Vilnae episcopatum erexit, in hominibus ad Christianam religionem conuertendis incredibilem diligentiam adhibuit, totam Lithuaniam visitauit, & subditis suis vernacula lingua sacram scripturam exposuit, quoniam concionatores istius linguae periti in promptu non erant. Vilnam reuersus sororem *Alexandram* nuptum locauit *Semovito* Masouiae duci, ex quo matrimonio prodiit *Cymbarka* Austriae Archiducis *Ernesti* vxor, & Caesaris *FridERICI* mater. Porro primum Lithuaniae consensu, *Skirgelonem* sive *Skirgailum* fratrem, Cracuiæ in baptismo *Casimirum* nominatum, magno ducatu Lithuaniae praefecit, reseruata tamen sibi summa in Lithuaniam potestate, ad quam, ipso regnante, pertinebant Samogitia, Polesia, Podlachia, Vitepsia, Polocia, Smolenskia, Mscislaui, Seueria, Kiiouia, Volinia, & Podolia pars. Haec dictus *Auctor* in prima sua parte de Lithuania commemorat: an secundam partem promissam ediderit, nondum compertum nobis est.

Iagellonis stu-
dium in reli-
gione Christi-
ana Lituanis
inculcanda.

Alexandra
eius soror.

Totam igitur Lithuaniam cum omnibus his regionibus *Iagello*, cum Rex crearetur, aeterno iure regno Poloniae inseruit, *Skirgelo* *Casimirus* autem ducatum magnum Lithuaniae non retinuit, sed depositus eundem cesit *Vitoldo*, *Kieystuti* filio, qui a *Iagellone* defecerat, partes sequutus Crucigerorum fratrum, et magnus dux Lithuaniae constitutus anno 1392. ita tamen, vt *Iagellonis* Vassallus esset: quod post eius cum *Iagellone* rege conciliationem factum est. Aegre hoc tulit *Coributhus* regis frater, Nouogrodensium Seuerianorum Dux, Russiae religioni addictus, quem in Husitico bello Bohemi ducem suum elegisse dicuntur. *Basilius* Moschouiae Dux magnus vxorem duxit filiam *Vitoldi*, cui octogenario ex vita decedenti successit *Suidrigelo*, *Iagellonis* frater, quem expulsus sequutus est *Sigismundus* filius *Kieystuti* et frater *Vitoldi*, anno 1439. a suis occisus: Post eum ducatu huic Lithuaniae magno praefuit *Iagellonis* *Vladislai* filius *Casimirus* III. qui fratri *Vladislao* III. patrem *Iagellonem* anno 1434. mortuum in regno Poloniae sequuto anno 1444. successit, & bellum gessit cum *Sigismundi* antecessoris sui filio *Michaile*, qui anno 1452. ex vita decessit, quo & *Suidrigello* vitam finivit. Post hunc magni duces Lithuaniae fuerunt *Alexander* et *Sigismundus* I, fratres & filii *Casimiri* III. vterque postea Poloniae Rex. Cum *Sigismundo* cessauere magni Duces, quoniam Reges sibi ipsis & titulum et ducatum retinuerunt, et proinde Lithuania a ducebus regi desit.

Vitoldus.

Coributhus.

Ducum Litua-
niae finis.

LITHUANIAE diuisiones diuersae apud Auctores reperiuntur.

Chytraeus lib. 15. Saxoniae fol. 393. seq. Lithuaniam in 10 palatinatus, aut prouincias partitur; Ea sunt Vilnensis, Trocensis, Minscensis, Novogrodensis, Brestensis, Voliniensis, Kiiouiensis, Mscislauiensis, Vitepsiensis, et Polocensis, quarum satrapiarum palatinos, castellanos anno 1569. Rex *Sigismundus* *Augustus* in comitiis Lublinensibus in vnum cum Polonis corpus redegit, et Castellano suum in Senatu Regni publico locum assignauit. Idem *Auctor* etiam Russiae partem descriptione sua complectitur.

Divisio Litua-
niae Chytræ.

Abrahamus *Golniti* in *Geographico Compendio* anno 1463. edito. quatuor tantum enumerat palatinatus; Vilnensem, in quo territoria tria, Osmianense, Braslauense, et Vilkomiriense; Trocensem, in quo quatuor districtus, a quatuor vrbibus suis primariis, Grodno, Kowno, Lida et Vpita, denominati: Mynscensem cum vnico suo territorio Reciciensis: et Nouogrodensem cum suis duobus districtibus Slonimensi, et Wolkowiskensi.

Golniti.

Brietius in *Parallelis Geogr.* tom. 2. part. 1. lib. 5. cap. 3. Lithuaniam antiquam et nouam facit. De Lithuania antiqua. Quidam, inquit, Lithuaniam dictam esse volunt a *Latalano* filio Regis Prussiae, alii denique quasi *la Itala* ab

Brietii.

Antiqua
Lituania.

Nova

Starovolscii.

Episcopi Vil-
nensis iuris-
dictio.

Fines.

Nomen.
fluvii Vilna,
Vilia, Me-
menus.Vilnae ma-
gnitudo.

Arces.

Domunculæ
infinitæ.

Italis sub Attila fugientibus duce quodam *Palamone*; cuius migrationis argumen-
tum multas proferunt voces Latinas in lingua sua indigenæ: Vtrum autem hîc
Gepidæ vixerint, vt Massagetae in Samogitia, ait *Aeneas Sylvius*, eruditi negant.
Continebat olim Lituaniam, Volhiniam, Samogitiam, Podlassium, & Russiæ par-
ticulam. Nouam Lituaniam distinguit in nouem palatinatus, qui sunt 1. Vilnen-
sis, in quo territoria Vilnense, Osmianense, Vilkomirienſe, & Bratislauiense.
2. Trocensis, in quo districtus Trocensis, Grodnensis, Cownensis, Lidenſis, & Vpi-
tienſis. 3. Minscensis. 4. Nouogrodensis cum territoriis suis, Nouogrodensi, Slo-
nimenſi, Volkouicensi, & Neswiſiensi. 5. Bresliensis, & in eo ditiones Bresten-
ſis, & Pinscensis. Hic palatinatus alio nomine Poleſia quoque vocatur. 6. Ki-
ioviensis, in quo Kiioviense, & Moserense territorium. 7. Mſcislauienſis. 8.
Vitepscensis, cum ditionibus Vitepscensi, & Orshensi. 9. Polocensis, ad quam
Ducatus Slucensis pertinet. His adiungit palatinatus duos, Smolenscensem &
Nouogrodensem Moschis ereptos a Polonis.

Starovolscii tres recenset palatinatus, nempe eos, qui semper Lituaniam con-
stituerunt, Vilnensem, Trocensem, & Brescianensem, quam seriem hic sequemur.
Caeteri enim Palatinatus, qui ad Lituaniam postea accesserunt, suis in locis inue-
nientur. Porro in Lithuania celebres sunt *Radziuii*, vel *Radivſii*, Duces; *Olikæ*
Birzæ, & *Nieswieſiæ*, &c. Comites de *Szydłowicz* et *Mir* etc. et *Chod-
kiewiczii*, comites de *Sklow*, et *Miſs*, quorum potentia in hoc ducatu haud exi-
gua est. In rebus Ecclesiæ, et sacrum ordinem concernentibus in Lithuania cap-
ut est Episcopus Vilnensis, qui se ducem *Ivanum* scribit, et cuius iurisdictio tam-
late se extendit, vt nonnisi Vicarii, seu Officiales ipsius, sacris Christianis in Li-
tuania, et Alba Russia vsque ad Moscouiæ confinia praesint et inuigilent, nullius
alterius iurisdictione internueniente.

VILNENSIS PALATINATUS, a Vilna vrbe metropolitana nomen accepit.
Fines eius Liouoniae, Semigalliae, Samogitiae, Trocensi palatinatui, et Albae Rus-
siae contermini sunt. Episcopus, Palatinus, qui etiam vrbis Vilnae praefectus
est, et in omnes iurisdictionem suam exercet, exceptis magistratibus, qui in con-
fessu Parlamenti, seu tribunalis totius Lithuaniae Vilnensis locum habent, et Ca-
stellanus Vilnensis publici totius regni Senatus assessores esse solent.

VILNA huius palatinatus, et magni Ducatus Lithuaniae caput, ac Palatini et
Episcopi sedes, quam Indigenae *Vilna*, Germani *Wilda* vocant. Vilna nomen
ipsi natum a fluuio Vilna, qui apud hanc urbem Viliae fluvii aquas
sibi associat, easque secum abreptas sub Kauna, Samogitiae metropoli, in Neme-
num, seu Memenum, Lituaniis *Niemen*, Germanis Memel, seu Mîmel appella-
tum fluvium, qui Chronon antiquorum esse videtur, cum suis infundit, et cum
ipso in lacum Curonium per diuersa ostia properat. Spatiosa ciuitas magnitudine
quidem Cracouiam non superat, sed aedificiorum splendore et magnificentia mi-
nime ipsi respondet, ex foro angustiore plateas longiores ducens, a porta ni-
mirum Rudnicensi ad arcem inferiorem vsque. Nam duae sunt, inferior et su-
perior, antiqui operis; quae *Starovolscii* tempore deserta iacebant. Suburbia item
vasta, et infinitis casulis referta, vt et ciuitas ipsa spatioso et inordinato ambitu
vt plurimum domunculas viles, humiles, ex ligno compactas, et assulis, aut regu-
lis ligneis rectas complectens. Nullis haec distinctae conclauibus, nullis instructae
culinis, imo nec stabulis, licet pecorum et pecudum copiam grandem alant inco-
lae. Duae, aut vt alii dicunt, aliquor paucae vrbis plateae, in quibus peregrini,
praecipue autem Germani habitant, lapideis et elegantibus aedificiis super-
biunt. Inferior arx, siue palatium regium, Curua appellatum, et ex lateribus ele-
ganter constructum, satis grande spatium comprehendit. Superius, siue castellum
ex iisdem lapidibus structum, ac turribus exornatum editiori loco insidet, ac sub
se habet armamentarium tormentis bellicis maioribus, et omnis generis armis in-
structum.

structum. Inferioris arcis fundamenta locauit Rex *Sigismundus I.* cuius filius *Si-
gismundus Augustus* eandem ad finem perduxit, ac insigni Bibliotheca, omnigenis
et multis libris impleta exornauit. Porro ipsius ciuitatis situs, suburbiorum præ-
cipue, inordinatus est, ob infinitas ex abiegnis trabibus compactas domunculas,
quae transportari, et deferri, quo quis vult, possunt, vt ita in plateis constituendis
nullus certus ordo obseruetur. Nec alicuius momenti munimentis firmata est
ciuitas, non nisi belli tempore portas claudere solita, forsitan incolarum multitudini
et robori confidens, vnde et *Koialowicius pag. 265. Ipsa*, inquit, *incuriosa munitio*
contemptum hostium spirat. Inter aedificia publica primas tenent templa, par-
tim lapideam structuram, partim ligneam ostendentia. Praecipuum ex iis est Ca-
thedrale, seu Episcopale, in S. *Stanislai* honorem erectum, et magnis reditibus
donatum a *Jagellone*, siue *Vladislao* Rege, et consecratum a *Bozenta* Archiepiscopo
Gnesnensi. Primus autem Episcopus Vilnensis fuit *Andreas Vassilo*, nobilis Po-
lonus, quem Rex dictus huic episcopatu praefecit. Episcopus Vilnensis, vt su-
pra diximus, Archiepiscopo Leopolitano subiectus, omnibus imperat Russiæ Epi-
scopis Graecæ religionis addictis, ipse tamen Catholicam religionem amplectens,
quanquam Kiioviensis, Russiæ Metropolitanus professus, hoc iuris in caeteros
Russiæ Episcopos sibi vindicare ante hac non dubitauit. In templo Cathedrali
terrae mandatum est integrum corpus S. *Casimiri* Poloniae principis, fratris ger-
mani *Sigismundi Senioris*, regis Poloniae, qui illum fratrem suum *Casimirum* a Pa-
pa *Leone X.* Sanctorum catalogo inscribi curauit. Huic eidem, tanquam auo suo
materno, Rex *Sigismundus III* tumbam argenteam, ter mille pondo argenti con-
tinentem conficiendam dedit. Altare stemma argenteum, sacellum marmore exqui-
sitissimo ornatum, ac campanam ingentem, Cracouiensi illi (cui nomen *Sigismun-
dus* ab auctore, rege *Sigismundo I.* magnitudine respondentem) quam voto pro-
missam, post urbem Smolensko occupatam redux Vilnam fieri curauit. Ad eam
pulsandam viginti quatuor viri robusti requiruntur. Iesuitae templum habent
magnificum, in medio foro Italica structura excitatum, quod regis *Sigismundi III.*
munificentiae acceptum ferunt. Collegium ipsorum in platea, quae ad arcem
tendit, anno 1579. a Papa *Gregorio XIII.* Vniuersitatis titulo donatum est; de quo
*Albertus Koialowicius Soc. Ies. frater, & eiusdem Vniuersitatis Protocellarius in Miscel-
laneis rerum ad statum Ecclesiasticum in magno Ducatu Lithuaniae pertinentium legen-
dus.* Theologiam profitentur sex Theologi, et septimus Hebraicam linguam; qua-
tuor iurisprudentiam; quinque Philosophiam; et septem literas humaniores. In-
ter monasteria eminet cenobium Bernhardinorum lapidis caesi structura ele-
gantî superbiens. Caetera aedificia publica sunt: Russorum domus, lapidibus
quoque structa, in qua Russi omnis generis pelles pretiosas ex Moschouia allatas
vendere solent; Cancellaria, Germanorum domus, Episcopi domicilium, Palatini
habitatio, curia, & templum Graecorum, in quo Graecæ religionis studiosi suis
ritibus Diuinum cultum exercent. In plateas passim fontes ex vna scaturigine
Germanorum portæ proxima derivati ciuibz aquam, minus tamen bonam, sub-
ministrant. Xenodochia, ac aliæ similes ædes pauperum, & inopia laborantium
sustentationi inferuientes, in hac vrbe adeo grandi & populosa, nullæ inueniun-
tur. Reformati superioribus annis templum, & gymnasium in hac vrbe habue-
runt, iisdem priuati publico decreto comitiorum Regni, licet Graecis monasteria
sua, & templa, cum religionis exercitio libera relicta sint. *Nicolaus Radziuius*,
dux Olikensis, Nieswiecensis, ac Palatinus Vilnensis, qui *Sigismundo Augusto* re-
gi admodum charus & familiaris fuit, & anno Christi 1575. aut 66. vita functus
est, Euangelicis exercitium religionis in palatio suo concessit, & Bibliis ex He-
braica, & Graeca in Polonicam Linguam transferendis & typis exscribendis de-
cem florenorum millia impendit. Quatuor filios reliquit, qui fide, & religione
paterna relicta ad Catholicam sereceperunt. Ii fuere *Christophorus*, *Georgius* Car-
dinalis,

Eius filii. dinalis, *Albertus* (qui anno 1586. *Annam*, *Gothardi Curlandiae Ducis filiam uxorem duxit*) & *Stanislaus*. *Chytracus lib. 21. Saxon. fol. 556. Lunderpius lib. 6. Contin. Sleidani pag. 695.* Dux ille *Christophorus* forsan fuit *Nicolaus Christophorus Radivilus* Dux *Olikæ & Nieswitzii*. S. Imperii Romani Princeps, &c. eques Hierosolymitanus, qui iter suum in terram sanctam aliquot epistolis descripsit, & propriis sumptibus grandem illam Lituaniæ typum geographicum, anno 1613. iterum, sed non admodum accurate impressum, ac postea in minorem formam redactum, conficiendam curavit. Cæterum variæ nationes urbem incolunt, Lituani indigenæ, Poloni, Russi, Moschi, Germani, Tartari &c. qui postremi Mahometica superstitione imbuti ab eo tempore, quo vel victi huc delati, vel intestinis bellis patria expulsi, vel contra Teutonicum ordinem in auxilium acciti, in Lituaniam venerunt, usque ad hodiernum diem agros sibi a *Vitendo* duce magno Lituaniæ circa annum 1396. in fluminis *Vacæ* vel *Wakæ*, haud procul ab urbe præterfluentis vicinia, concessos sedulo cultu curant, curribus suis iter facientibus provehendis operam suam præstant, ex suis legibus viuentes honeste se gerunt, in cæteris vero rebus Regem Poloniæ superiorem agnoscunt. *Cromerus lib. 15. fol. 367.* Regio monte ex Borussia Vilnam iter facientibus, ad tertium milliari ab urbe post horridam siluam, atque altum descensum occurrit vallis repleta pagis et vicis pluribus, ubi Tartari dicti domicilia sua habent, et altero tantum milliari ab urbe absunt. Promiscuum vulgus crassum, unde imperitum, ferum, et pigrum genus hominum, ac ut plurimum mancipia heros suos plurimi facientia, cum primis egregie ab ipsis fructibus dedolata. In casulis suis vilibus, et rara, eaque vilis supellectile instructis homines isti habitant. Parentes, liberi, serui, ancillæ cum iumentis et pecoribus vnum conclaue steridum occupant; puerpera scamno incumbit, tertio, aut quarto die labores suos consuetos repetens. Lectorum passim rarus usus, adeo ut etiam diuites, imo et Nobiles ipsi vrsinæ pelli incumbere non erubescant. Hi pretiosiore vestitu ab aliis distincti etiam ornamentis aureis et argenteis pluribus uti solent. Ciuibus etiam mire placent vxores suæ pulchris vestibus amictæ, et torquibus ac monilibus exornatæ. Lites, duella ac homicidia passim per urbem sunt frequentia; cæci homines non infrequentes. Causa adscribitur fumo, ob caminos fumo emittendo ineptiores, et magnæ cæparum, ac alliorum, quibus visum corruptentibus vesci frequentissime solent, copiæ, quibus accedit et cereuisiæ, medonis atque vini adusti crebra ingurgitatio. Cereuisia est admodum tenuis: Vinum magno precio emitur: pisces cari sunt, quos pauciores fluminis parui suppeditant, et magna hominum multitudo cariores reddit. Medo, siue mulsu optimi saporis, ac reliqua cuncta, quæ vitæ sustentationem concernunt, exiguo precio comparantur. Porro Vilna emporium totius Lituaniæ est celeberrimum negotiatione sua, regiones alias omnigenarum pellium, cinerum clauellatorum, corii, resinæ, picis, ceræ, frumenti, aliarumque mercium participes reddit; mercesque sibi necessarias recipit. In primis autem cum Moschis mercaturam insignem exercent ciues, ut iam taceam omnis generis arma, et alia, quæ ab opificibus in hac urbe frequentibus, Germanis præcipue, conficiuntur. Ad urbem paludibus et vliginosis tractibus circumdatam peregrini hyberno potius, quam alio tempore accedere solent, quia paludes glacie et nive obductæ aduentantes facilius admittunt, ac præterea trahis ubique in istis regionibus itinera celerius conficiuntur. Extra portam, quæ Regis palatium, seu arcem inferiorem aspestat, sita est domus Regum, Regum recreationi destinata, et dimidio ab urbe milliari dimota, cui nomen *Werfupa*, h. e. iuxta aquas, quæ proximæ sunt. In viuario ipsi adiuncto animalia, et feræ plures nutriuntur. Vilnam ab urbe Moscua ducentis milliariibus distare scribit *Olaus Magnus de gentium septentrionalium variis conditionibus &c. lib. 11. cap. 10. fol. 468.* Hactenus urbem descripsimus. Iam de rebus in ea gestis agendum. Anno 1305. *Gediminus* magnus Dux Lituaniæ

tuaniæ hanc urbem inter colles, qua Vilna et Vilna fluminis aquas suas congerunt, vna cum superiore & inferiore arce ædificare incepit; temporis progressu tanta incrementa sumentem, ut hodie ad Cracouiam ipsam magnitudine prope accedat. Anno 1390. *Vitoldus*, siue *Vitoldus*, postea Lituaniæ Dux Magnus, Crucigerorum Fratrum auxilio adiutus, inferiorem arcem in urbe ipsa sitam obsidione cinxit, quam proditores quidam Lituani & Russi incenderunt, ita ut in ea quatuordecim hominum millia pessum iuerint. Superiorem arcem Poloni defensione animosa tutati sunt. Sequenti anno idem *Vitoldus* cum Crucigeris rediit: Sed præfectus urbis *Olesznicius* urbem incendio deleuit, ut hostes in ea commorari non potuerint. Anno 1506. muro quidem, sed non tota, circumdata est. A. 1513. 21. Februarii arx incendio conflagrauit (quodde superiori procul dubio intelligendum) A. 1562. *Iohannes* Finlandiæ Dux, postea Sueciæ Rex, Vilnæ cum *Sigismundi Augusti* Poloniæ Regis sorore *Catharina* nuptias celebrauit. Anno 1571. maxima annonæ charitas, & fames horrenda urbem, & tractus vicinos, ut et totam Russiam vehementer afflixit, adeo ut in hac urbe viginti quinque hominum millia, et in urbe Moscua vna nocte bis mille homines a fame sublati fuerint. Nobilis cuiusdam frumentum tunc temporis in serpentes mutatum fertur. *Thomas Smith in Chronic. Zuicaviensibus pag. 398.* Anno 1578. Rex *Stephanus* deuictis Moschis, ex Moschouia victor rediens, a scholæ discipulis exceptus est, iis triumphum suum celebrans, qui quasi fructus erant suæ scholæ nuper hic institutæ. Nam quamvis *Valerianus* Vilnensis Episcopus Iesuitas in urbem adduxisset, ac ipsis domos, bona, et alia possidenda concessisset, nondum tamen scholæ ipsorum regia confirmatione, et regiis immunitatibus gaudebant, nec etiam Academiae titulo honorabantur, quem a dicto Rege acceptum Papa *Gregorius XIII* anno 1570. confirmavit, ut supra monuimus. *Joan. Demetr. Solikouius pag. 123.* Anno 1581. magna Vilnæ seditio orta est, eo quod Episcopus Lutheranorum, Calvinistarum & Russorum libros igne exussit. Anno 1610. Moschi de clade qua Smolenscii a Polonis affecti fuerant, vindictam sumpturi, urbem obruerunt, ac incenderunt, adeo ut quater mille & septies centum ædes cum inferiore arce, septem templis Catholico Romanis, & tribus reformatis in cineres redactæ fuerint: Regina Poloniæ tunc temporis ægre nauis euasit, pluribus virginibus ex gynæceo ipsius alia nauis submersis. *Sethus Calvisius in appendice huius anni fol. 882. b. qui sequente folio etiam narrat, quod anno 1611. circa mensis Iunii finem Pontificii, Iesuitæ Scargæ instinctu, Protestantium concionem in templo oppresserint, Crofnouicium S. Theol. Doctorem de suggestu in terram præcipitem dederint, ut crus fregerit, & corpore vehementer læsus fuerit, ac scholæ Rectorem, ceterosque ecclesiæ ministros adeo male tractauerint, ut semianimes ex templo domum delati fuerint.* Anno 1644. Vilnenses studiosi maximum tumultum excitarunt, cuius sedandi causa eo missus a Rege Generalis Maior *Ossinshy*, vir Regi admodum charus, cum quadringentis sceloperariis, qui cum pluribus ex suis militibus a furioso studiosorum cœtu interfectus est. *Tom. V. Theatri Europæi, 1. pag. 291. b.* Deploranda tandem est clades nupera, qua Moschi hanc urbem affecerunt, eadem expugnata potius 29. Iulii styli veteris, anno 1655. in qua expugnatione quindecim hominum millia ferro periisse, ac pleraque templa vastata fuisse feruntur. Miseranda incolarum conditio, qui in florentissimo statu versantes, nunc sub barbarorum iugo fero gemitibus indefinentibus miseriam suam deplorant. Urbis huius descriptio etiam inuenitur apud *C. Ens in delic. Apodem. per Germ. p. 303. Frælichium part. 2. Viatorii. lib. 1. pag. 327. seq. Chytracum lib. 15. Saxon. fol. 393. & alios.*

BIERZE, in finibus Lituaniæ, qua Semigalliae contermina est, ad Duces Radziwilios pertinens oppidum, quod inter munitissima Lituaniæ loca primas obtinere fertur. Sedes autem est dictorum Ducum, quorum nonnulli Catholici, alii Reformatae religioni, addicti fuere. Anno 1614. *Mathæus Raderus, Nicolai Radziuili*

In bello cum Crucigeris urbs magno damno afflata.

Iohannis Sueciæ Regis nuptiæ. Fames horrenda.

Academia Vilnensis instituta.

Seditio.

Clades a Moschis illata.

Protestantes a Pontificiis male tractati.

Altera clades a Moschis illata.

Mathæus Raderus.

dzivilii, Olycae & Niesviesii Ducis, S. Rom. Imperii Principis, & Palatini Vilnensis, tribus filiis *Ioanni*, *Georgio*, *Adalberto Venceslao*, & *Christophoro Nicolao*, *Radzivilis*, Viridarium suum Sanctorum inscripsit, et dedicavit. Anno 1625. Sueciae Rex *Gustavus Adolphus* validum hoc oppidum et arcem *Birzam*, Ducis *Christophori Radzivilii* potestati subiectam, obsedit, et deditione cepit, ex eadem sexaginta tormenta bellica maiora *Rigam* mittens pro quibus restitutis *Lituani* *Laudanum* ipsi concesserunt. Anno 1656. quidam Dux *Radzivilius*, *Lituaniae* Cancellarius Magnus, *Gedani*, cum autumnali tempore ibi moraretur, diem obiit. *Bogislaus Radzivilus* tunc temporis apud Sueciae Regem, et Electorem *Brandeburgensem* commorabatur. *RADZIWIŃSKI* haud procul *Birza* distans, in ipsis finibus *Semigalliae* contiguus.

DUBINKY oppidum Ducum *Radziviliorum*, aliquot miliaribus supra *Vilnam* versus septentrionem.

RUDNIKUM, *Rudniki* oppidulum quatuor miliaribus *Vilna* versus Austrum distitum, silvis cinctum, et palatium regium elegantissimum ostentans, ubi et hortus amoenus, ac viuarum feras ad venationem custodientia.

OSMIANA oppidum, et territorii *Osmianensis* caput, ab oppido *Rudnico* recta versus ortum, ad fluvium, quem *Osmianae* tabulae nuncupant.

LIDA primaria districtus sui, quem *Lidenis* territorii nomine participem reddit, ciuitas, quam *Cromerus* arcem duodecim miliaribus *Vilna* seiunctam, ac alio loco, ubi cum *Vilna* et *Troki* circa annum 1433. a *Suitrigellone* exustam dicit, oppidulum nominat. *Frælichius* *Lidam*, *Vilkomiriam*, et *Wolkowiskum*, vel *Volkowiskam*, oppidula esse dicit tribus habentia, in quibus Nobilium causae et lites diiudicentur. *Lida* arcem hodie habet in scopulo sedentem.

RADOMI oppidulum in via *Lublino* *Vilnam* tendente, inter *Volkowiskum* et *Rudnikum*.

TROCENSIS PALATINATUS vnum palatinum et vnum castellanum, in senatu regni publico, Senatores habet. Terra *Grodnenis* cum *Volcouiscensi* territorio huic Palatinatui, quem magnitudine longe superat, subiecta est, ac nihilominus a Magistratibus suis propriis regitur. Ab ortu et septentrione *Vilnensi* palatinatu, ab occasu *Prussia* et *Podlachia*, *Mosouiae* parte, clauditur.

TROCUM, *Troki*, *Trocensis* ciuitas, palatinatus huius caput, quatuor miliaribus *Vilna* distans, et inter paludes inaccessibiles sedens, quae frigore etiam intensissimo non plane congelantur, et fluvium emittunt in *Wiliam*, vel *Viliam* flumen aquas suas exonerantem, cui *Bresala* nomen in typo quodam geographico. Arx ejus satis munita, et parochiale templum famosum est imagine beatae Virginis miraculis clara, secundum *Starovolsium*. Conditor eius est *Gediminus*, Magnus Dux *Lituaniae*, qui ex *Russico* bello reuersus hanc urbem anno 1321. condidit, et *Kiouia* relicta, sedem suam constituit. Postea Magnus Dux *Jagelo* cum patruo *Kieystuto* bellum gerens eam obsedit, et cum arce deditione cepit. Anno 1390. *Vitoldus* ex custodia *Jagellonis* elapsus, et cum *Wladislao* cognato suo, *Lituaniae* Magno Duce bellans, hanc urbem incendit. Anno 1655. eandem *Moschi* penitus delenerunt, et cum caeteris oppidis *Mereczio*, *Breso*, et *Grodna* solo aequarunt. Omnes campi cadaueribus operiti erant. Femininus sexus instar bestiarum in *Moscouiam* abactus est. *Kaunam*, templo parochiali, cuius muros destruere non poterant, excepto, totam demoliti sunt. Sic refert *Augustinus Limerus* in sua *Lipfensi Relatione* novi anni 1656.

MERECIUM, *Merecz*, amenissimi situs oppidum in via, qua viatores *Grodna* *Vilnam* ducuntur, ad confluxum *Meretzii* et *Memeni*, duorum fluminum, limpidissimas aquas vehentium. Loci amenitate vehementer delectatus est Rex *Vladislaus IV*, utpote in quo frequenter commorari solebat, antequam ad Regni gubernationem

bernationem admotus est, Postea quoque frequens ibident, tandem 10. (20.) Maji anno 1648. februi, et lithiasi confectus eodem in loco vitae finem inuenit.

GRODNO, *Grodna*, amplissimae ditionis *Grodnenis* primaria ciuitas, ad fluvium *Memenum*, qui antiquorum *Cronon*, partim in monte, partim in planitie sedem habet. Paucae eius aedes contiguae aliis, et lapidibus structae, caeterae viles et lignae. Ipsa vrbs nec mœnibus, nec propugnaculis, nec turribus custoditur. Arx editiori loco imposita Regibus tutam commorationem praestat. Eius conditor aut restaurator, Rex *Stephanus*, qui alcium, vrorum, et vrforum similibusque ferarum maiorum venatione se oblectans hunc locum frequenter inuisebat. Incolae ad Christum nondum conuersi maximi fuisse Idololatrae. Hodierno tempore, ut *Casp. Ens indelectis Apodemis per Germ. pag. 202. refert*, tria ex lapidibus structa ostendit hoc oppidum templa, quorum vnum *Poloni*, et reliqua duo *Russi*, Graecam religionem profitentes, possident, quorum adhuc duo templa in suburbis, vnum rotundum, et ligneum, alterum ex lateribus compactum, propria sunt: Caetera templa ex ligno composita cernuntur. Campanae non in ipsis templis, sed ante introitum eorum in turri quadam, ex ligneo aedificio surgente, pendent. Arx dicta, domus regia, curia, et equile regium visui digna hic sunt aedificia, praeter quae pauca alia momenti alicuius occurrunt, licet hoc oppidum post *Vilnam* proximum in *Lituania* locum obtineat. Pons ligneus *Memeno* impositus a Rege *Sigismundo III*. adeo affabre factus est, ut similem *Polonia* non habere dicatur. Sunt quoque hic nonnulla cœnobîa, et collegium Iesuitarum. Anno 1283. Teutonicus Ordo, cum post subactam *Prusiam*, et *Lituaniam* adoriri inciperet, hunc tractum *Grodnensem* vastauit, ipsamque *Grodnam*, multo sanguine profuso occupauit, quam tamen *Lituani* recuperarunt, ac *Borussi* postea obsidione irrita anno 1306. cinxerunt, siquidem oppidulo expilato et incenso, obsidionem soluere coacti sunt. Anno 1577. *Stephanus* Rex comitia *Grodnae* celebrauit, quo aduenerunt legati Magni Ducis *Moscouiae*, comitatum mille et ducentorum hominum magnifico et superbo vestitu ornatorum, ac plurima dona preciosa secum adducentes. His in plano campo, iuxta urbem assignatus est locus, in quo tentoria sua erexerunt, ex eo egredi non audentes, nisi *Polono* aliquo comitati. Adfuerunt & *Turcarum*, *Tartarorum*, ac *Valachorum* legati in diuersis locis sub dio a *Polonis* proceribus excepti. Anno 1586. idem Rex hic commoratus, inter suos Aulicos quoque habuit *Scotum Parmensem* celeberrimum illum artificem, qui incendio prope locum in quo commorabatur, 27. Iunii, diurno tempore, oborto, per tectum ascendit, & illud sine aqua, & villa manuum admotione restinxit, ut vir quidam praecipuae notae, qui oculis suis hoc factum aspexit, in itinerario suo annotauit. Anno 1655. *Moschis* has regiones horrenda vastatione pessundantibus, communis calamitas hoc oppidum etiam misere prostravit.

ODZIELSKO inter *Grinky* & *Grodnam*, ab hac 5. miliaribus distat.

VOLCOVISCENSIS, seu *Wolkowiscensis* ditio, *Grodnensem* sequitur, denominata a *Volcouisca*, seu *Wolkowisca* oppidulo, haud procul *Grodna* versus ortum sito: Hæc ut paulo supra monuimus, sub palatinatu *Trocensi* propriis suis magistratibus parat.

BRESCIENENSIS vel *BRESCIENSIS PALATINATUS*, inter *Podlachiam*, *Lublinensem* palatinatum, *Chelmense* territorium, & *Russiam* rubram ac albam interiectus oppida pleraque lignae, & villas plures habet re pecuaria ditatas, & frugibus abundantes. Huic palatinatui adiunctus est *Pinscensis* districtus amplissimus, silvis plurimis obductus, & crebris paludibus immersus, piscibus, & feris abundans, frugibus non destitutus, & mel, ceram, sebum ac lupulum in *Silesiam*, & *Dantiscum* in *Borussiam* mittens. Totus hic districtus etiam alio nomine *Podlesia* vel *Polesia* vocatur. Proprios, tam terrestres, quam castrenses, magistratus habet.

Gg gg gg g 2

BRESTE,

BRESTE, Brestia, Brescia, huius palatinatus vrbs capitalis, cum arce scopulo imposita, qua fluvii Bug & Muchawiecz aquarum consociatione in unum flumen coalescunt, situm suum nacta, paludibus circumcinctibus satis firma est. Extra ciuitatem palatium regium Italica structura ædificatum, & amcenis hortis insigne cernitur. Ipsa vrbs Iesuitarum collegium & nonnulla monasteria ostentat. Iudæorum Synagoga hic totius Europæ famosissima, ad quam ex omnibus Europæ locis & regionibus Iudæi confluunt, tam studiorum quam promotionum causa, adeo ut ex ea, tanquam ex equo Troiano, plurimi prodeant Rabbin, Synagogas patrias domum reuersi regentes. Anno 1182. Poloniae Princeps *Casimirus II.* hanc urbem, cum tota regione circumiacente, post duodecimum obsidionis diem in potestatem suam redegit, ac arcem ex lateribus ipsi imperantem construxit. Anno 1319. *Gediminus M.* Dux Lituaniæ, *Leoni*, Luceorienfium in Russia Duci, eam cum Drohicio, sibi ab ipso ereptam, cum tota regione Luceoria iterum eripuit. Olim & quidem eo tempore, quo *Casimirus* eam occupauit, in Russorum potestate fuit, ad quos postea redierit oportet, cum *Casimirus Magnus* eam denuo receperit, quod ægre ferentes Lituani eam obsederunt, & deditione occuparunt. M. Ducis *Iagellonis* nuptiæ postea hunc locum cum tota Lituania Poloniae regno adiunxerunt. Tenebat eam tunc temporis *Vitoldus* vel *Vitoldus*, *Iagellonis* cognatus, eodem cum Camenecia in Polesia, et Grodna, quod Crucigregorum partes tueretur, priuatus a *Iagellone*, ipsi postmodum dicta loca restituerunt. Post *Vitoldi* decessum et ante *Iagellonis* obitum A. 1434. sequutum, anno nimirum 1433. *Suitrigello*, *Iagellonis* Regis frater, Lituaniam inuasit, et frustra Brestiam obsidione circumdedit. A. 1405. Lituani comitia sua hic celebrarunt.

IANOVIA infra Brestiam ad Bugum amnem.

KAMIENIECZ, Camenecia, ad Ilmam, aliis Lissnam, fluvium, in via, qua Cracouia per Brestiam, ac hinc per Cameneciam Vilnam itur. Quidam ad Podlachiam referunt, sed illa Podlachia alia est, quam quidam in Mazoviam transferunt.

BIALA, Bialla vrbs ad fluuiolum, qui sub vrbe Brestia in Bugum se precipitat. Celebris est palatio Ducum Radivilorum, pulcherrimo, et gymnasio publico, ad quod, cum erigeretur, ex Academia Cracouiensi Professores et Magistri omni disciplinarum periti euocati fuerunt.

ROSOSIA, Rososo, in finibus Lublinensis palatinatus oppidulum.

PARCOV, Parczow, oppidulum in planicie, et territorii Chelmenfis, ad quod quidam referre volunt, finibus, ad lacum quendam, Cracouia Vilnam proficiscentibus in via occurrens, quod procul dubio est Parsouia *Cromeri lib. 22.* ubi aliquot conuentus hic fuisse ait.

COBRINIA, Voinia, et Vlodana in hoc palatinatu adhuc a *Starouolscio* numentur.

BEREZA, Eremitorium Carthusianorum, quod fundauit *Leo Sapieha* Procancelarius M. D. Lituaniæ. Huic vicinæ sunt aliquot Abbatia S. *Basilii*.

PINSKUM, Pinsk, Pinscensis districtus amplissimi præcipua ciuitas mercatoribus abundans, qui per Moscouiam, Germaniam & reliquas Poloniae regiones adiacentes insignem mercaturam exercent, plæræque Græcam fidem amplexi, ac proprium suum Episcopum habentes, quamuis etiam Iesuitæ suum in vrbe collegium habeant. In nupero cum Cosacis bello populosa hæc ciuitas, ciuium prodicione, ut *Pastorius* refert, in Cosacorum manus incidit, a Lituaniis tamen recepta, & ob perfidiam, ac exempli statuendi causa, ferro & igne vastata.

In hac regione diuersi amnes aquas suas ex Russia rubraeductas in *Przypiet*, siue *Pripetum* amnem, sub Pinski vrbe, quisque ordine suo, præcipitant, & totam Polesiam hanc, siue Pinscensem regionem crebris paludibus refertiunt. *Pripetus* ex Polesia oriundus eandem regionem percurrit, & infra Czernobel vrbe, atque supra Kyouiam vndas suas in Borysthenem infundit.

Cola-

COLAINUM in Lithuania arx prima fuit ad Memenum Borussiam versus, anno 1290. occupata ab ordine Teutonico, siue Crucigeris Fratribus, sequente anno Lituani depopulantibus arcem dictam igne delentibus, ac arcem Iunigediam sui iuris facientibus. E contrario Lituani Cuiuiam vastantes anno 1293. oppidulum Skalowitzum in Borussia in cineres redegerunt, arce tamen a Crucigeris conseruata, qui arce Mingedino in Lithuania potius, anno sequente oppidulum Romnove penitus deiecerunt, ac anno 1295. arcem Kimelos ceperunt. Verusta loca hæc, quorum forsitan vix rudera supersunt.

R U S S I A.

RUSSIA est, quicquid terrarum in Europa extra Poloniam & Lithuaniam versus ortum excurrit, & Tartarorum Europæorum finibus occiduis clauditur, longitudinem suam ab ora Pocucensi ad Liouoniæ confinia per ducenta plus minus milliaria, ac latitudinem a Polonia minore versus ortum vsque ad vastos Tartarorum campos, aut Moschouiam per centum & viginti extendens. Diuiditur in Russiam albam, quæ ad magnum Ducatum Lituaniæ spectat, & Russiam rubram, quæ proprie dicitur Roxolania, & ad Poloniam pertinet. Nam tertia pars, vltra Tanaim & fontes Borysthenis posita, dicitur Russia nigra ab antiquis, a recentioribus autem vulgo Moschouia, ab vrbe & fluuio Moscua, quæ olim Sarmatia Asiatica vocabatur. Nostra autem cis Borysthenica Russia, Sarmatia Europæa, & Polonia ipsa proprie Vandalia. Tota hæc in vniuersum regio frugum, ferarum, pecoris, piscium, & mellis copiam infinitam habet, præsertim in Podolia, ubi ex dictamno, & aliis bene olenibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. Nobiles audaces sunt & strenui omnes, quin & agrestes ad bellum prompti, lorice, sclopetis, hastis, aliisque plurimis armis præcipue autem cuspide venatorum, & pharetra vtuntur. Hæc *Starouolscius* in genere de Russia refert. *Golnitzius* scribit, Roxolaniam quam Russiam nigram, ac paruam Rutheniam nuncupat, cis Borysthenem sitam, partim ad Poloniam, partim vero ad magnum Ducatum Lituaniæ pertinere. Polonicam Russiam ab ortu & septentrione partim Lituania Russia, ac imprimis Volhinia & Podolia parte, a meridie Transilvania, ab occasu Polonia minore terminari, ac quinque territoria completi, Haliciense nimirum, Leopoltanum, Præmisiense, Belsense, & Chelmense. Lituanicam vero Russiam ad septentrionem inter Polocensem, & Belsensem, ad ortum inter Smolencensem, Seueriensem ducatus ac Circassios populos interesse, ad meridiem flumine Bugo a Podolia separari, & ad occasum partim minorem Poloniam, partim Masouiam attingere. Comprehendere autem palatinum Brescianensem cum vrbe Brescia ad Bugum fluvium, Volhiniam, palatinatus Kiouiensem, Mcislauiensem, ac Vitebscensem. In *Novo Atlante Iohan. Iansonii* anno 1644. editi sequentia occurrunt. Quicquid terrarum inter mare Balticum, Livoniam, Sueciam, mare glaciale magnum, Volgam, qui & Rha, fluvium, Pontum Euxinum, Poloniam & Lituaniam interpositum est, Roxolaniæ vel Russiæ appellationem obinet, ac parte illa, qua trans Borysthenem vsque ad mare Caspium se extendit, magni Ducis Moschouie imperio subiecta est; parte vero illa cis Borysthenem, territoria Leopoltense, Haliciense, Belsense, Chelmense, & Præmisiense comprehendente, & minorem Poloniam, Masouiam, Lituaniam, & Podoliam attingente, Polonici est iuris, ac ideo Polonica Russia nuncupatur. *Martinus Cromerus lib. 1. de origine & rebus gestis Polonorum* sequentia de Russis tradit: Russorum nomen per Sarmatiam longe lateque se extendit. Omnes enim terras complectitur, quæ inter sinum Venedicum, Liouoniam, Sueciam, mare glaciale, Volgam flumen, paludem Meotidem, Pontum Euxinum, Sarmaticos montes, Poloniam, Lituaniam, & Samogitiam intercurrent. In Russicis Chronicis, quæ per

Antiquæ arces.

Fines. Longitudo & Latitudo.

Diuisio prima

Qualitas.

Incolæ.

Alteræ Diuisio.

Tertia Diuisio.

Russorum origo & res gestæ.

Chronica Russica.

Hh hh hh h

septen-

Roxolani.

Slavorum.
origo.Slavi Germa-
nia partem
occupant.Roxolani
Russi vocati.Russorum
Principes.Bellum inter
fratres.

Izaslaus.

Mescislaus.
Romanus.

Colomanus.

septingentorum annorum seriem usque ad annum 1554. Russorum res enarrant, sequentia extare, ac Russos, postquam Christianam religionem amplexi fuerant, literis paulo ante a Bulgaris inuentis, & Græcorum literas imitantibus, vix vii demum incepisse, & iisdem adhuc vii, ait. Vbi Russi hodierni sedem suam habent, olim Roxolani vel Roxani federunt. Hi, Romano imperatore *Ottone Sylvio* imperante, Mœsiam vicinam invadere ceperunt. Verisimile autem est, Romanorum potentia per Gothos, Hunnos, Vandalos, Alanos, Longobardos, Parthos, Persas & Saracenos fracta, ipsos postea non solum dictam Mœsiam, verum & Daciam, Pannoniam, Dardaniam, Liburniam, Illyricum, Dalmatiam, & Istriam sibi subiecisse. Thraciam autem, & Macedoniam vehementer afflixisse, ac tandem Græcam linguam penitus corrupisse, multisque facinoribus strenuis feliciter editis Slavorum, vel Slavinorum nomen, quod honorem, & gloriam sonat, sibi arrogasse. Sic populus hic late dispersus & incredibili incremento auctus, instar apum multis examinibus, se in terras occasui solis subiectas effudit, (vnde fortassis Germanicum nomen *Wenden* ipsis impositum, quod se ad occasum verterint, cum Germanicum vocabulum *Wenden* vertere significet) atque Germaniæ partem illam, quæ a Vistula usque ad fluvijs Salam, Albim, & Visurgim, ac inter Carpathos montes, Danubium, & mare Germanicum se explicat, occupavit. Nam exhauserant, & vacuas incolis reddiderant terras illas Gothorum, Vandalorum, Alanorum, Burgundorum, & Longobardorum bella continua, & migrationes indefinentes, quibus sua domicilia mutare soliti sunt. Hinc occupatas illas terras Roxolani inter se partiti, alia induerunt nomina, quæ vel a ducibus suis, vel regionum & terrarum occupatarum situ, vel ab antiquis incolis, vel a suis actionibus, habitu, & vestitu, aut aliis circumstantiis mutuati sunt. Cæteri, qui in patria sua manserunt, Roxolanorum vel Roxanorum nomen retinuerunt, quod facile postea in Russorum & Russiæ appellationem abire potuit. Quando autem Russi Sarmatiam incolere ceperint, vnde venerint, et vnde ipsis hoc nomen Russorum obtigerit, *Cromerus* se ignorare fatetur.

Habuerunt vero Russi principes suos quibus parebant. Ex iis fuit *Volodimirus*, qui viuis inter filios suos 12. maximum hunc principatum partitus est, *Visseslao* natu maximo Novogrodiæ, *Stanislao* Smolenskum, *Sudislao* Plescouiam, *Vushevolodo* Volodimiriam, *Posuideo* Volyniam, et sic deinceps cæteris, cuique suam partem concedens. Post patris obitum anno 1001. fratribus bello intestino collisis, *Stopolcus* siue *Suentopolcus*, Kiouiam occupavit, ac fratres *Glebum* et *Borislum*, a Russis postea in Sanctorum numerum relatos, ex insidiis interfecit. A fratre autem *Iaroslao*, *Visseslai* fratris in Novogrodenfi principatu successore, Kiouienfi principatu exutus confugit ad *Boleslaum* Poloniæ Regem, qui Kyovia occupata *Iaroslao* Novogrodum aufugere coëgit. Mentio quoque fit *Izaslai*, principis Russici, qui circa annum 1074. vixisse fertur. Huius filii fuere *Stopolcus*, *Polotzki*, *Vladimirus* Smolenski, et *Iaropolcus* Vissegradî commoratus. Anno 1185. *Mescislaus* Russorum Princeps Halicziensis a suis veneno interfectus est. Ipsum sequutus est *Romanus* Russorum Princeps, ac *Wladimiræ*, et *Halitziæ* dux, qui anno 1205. in prælio cum Polonis occubuit. *Colomanus*, *Andræ* Vngariæ regis filius, dum Russorum principes discordes de Halitziensi principatu contendebant, Polonorum permissu Halitziensem principatum in potestatem suam redegit. Aduenæ et religioni Græcæ non addicti principis potentiam ægre ferentes cæteri Russorum principes, *Mescislaum*, hæreditatis iure Halitziensem principatum sibi arrogantem, in partes suas pertraxerunt, et Polonos cum Vngaris expulerunt. Quæ porro contigerint, *Cromerus* fol. 185. et seq. enarrat. Quamuis autem Hungari in Russia nihil retinuerunt, ipsorum tamen reges se Galatiæ seu Haliciæ, et Lodomeriæ, quam *Cromerus* lib. 7. fol. 186. Vladimiriæ esse arbitrat, reges appellare

appellare soliti sunt. Tunc temporis inter Russos magna potentia eminebat *Daniel*, *Romani* filius, qui per *Opifsonem* Nuncium Apostolicum a Papa obtinuit titulum regium & coronam, quod pollicitus fuerat, cum suis subditis se Romano-Catholicam fidem amplexurum, et Christianas regiones contra Tartaros defensurum esse. Sed promissis non stans Tartaris & Lituani Poloniam bello adorientibus adiumento fuit. Successit ipsi filius *Leo* sine titulo regio, qui circa annum 1280. Russiæ cum imperio præfuit. Anno 1340. Poloniæ Rex *Casimirus I.* vel *magnus* meridionalem Russiam subiugavit, & in Polonicam provinciam redegit, cum mascula dicti *Danielis* stirps iam defuisset. Illam vero Russiæ partem, quæ Lituaniæ contigua, *Lubartus*, *Gedimini* M. Ducis Lituaniæ filius, sibi arrogauerat, quia ducis *Wladimirienfis* filiam uxorem duxerat, & cæteri Russiæ principes, quorum multi, in discordia & paupertate viuentes facili negotio debellari potuerant. Reliqua Russia, in qua Halicia, et Leopoldis sitæ sunt, venit in potestatem *Boleslai* Masouiae principis ex Russica femina nati, quem Russi veneno propinato de medio sustulerunt. Hac occasione *Casimirus Magnus* Poloniæ Rex, qui sibi in Russiam ius arrogabat totam illam regionem, & vrbes omnes, Leopoldi qui sibi in Russiam ius arrogabat totam illam regionem, & vrbes omnes, Leopoldi, *Praemislam*, *Sanocum*, *Haliciam*, *Trebovuliam*, *Lubassoviam*, *Tustanum* et *lim*, *Praemislam*, *Sanocum*, *Haliciam*, *Trebovuliam*, *Lubassoviam*, *Tustanum* et *lim*, cum territoriis *Wladimirienfi*, *Luceorienfi*, *Belsensi*, *Chelmenfi*, & arcibus in *Volinia*, & *Podlasia* Lituaniæ Ducibus affinitibus suis ad tempus concessit. Hoc pacto Russiæ in Polonicam provinciam redactæ palatini, castellani, præfecti, iudices, alique magistratus Polonico more impositi sunt, ut eodem cum Polonis iure Russi vicerentur. His omnibus anno 1349. adhuc accesserunt *Wladimiria*, *Chelma*, *Brescia*, et reliquæ vrbes, quæ nondum subiectæ erant. Russiæ tamen principibus voluntaria deditione se submittentibus rex reliquit ea, quæ possidebant, ac præcipuis tantum locis Polonos præfecit. Hoc tamen Russis in postremis locis modo nominatis, & Lituaniis admodum displicebat, adeo ut Polonis inde excedendum fuerit. Nec Hungaris arridebat, quod idem rex *Podoliae* compos factus fuerat: qui, pacto cum *Ludovico* Hungariæ rege inito, circa annum 1363. amisit illam Russiæ partem recepit. Ipso autem anno 1370. mortuo, *Masouii*, siue *Masuri*, et *Lituani* Polonis aliquot iterum loca ademerunt. Eius tamen successor *Ludovicus* Vngariæ & Poloniæ Rex ea de causa in Russia anno 1376. bellum gessit, post cuius obitum a Lituaniis *Volhiniam* sibi attribuentibus multa loca recuperata fuerunt, quæ tamen matrimonio reginæ *Hedwigis* cum *Iagelone* M. Duce Lituaniæ, & sequentibus transactionibus et pactis diuersis ad Poloniam redierunt, quod supra de Lituaniæ rebus prolixè commemorauimus. Tunc temporis proprio suo Duci *Suentoslao* obediebant Smolenscenses, quibus Lituani, qui cum Polonis *Suentoslao* occiderant, huius filium *Georgium* præfecerunt. Verum hoc postea in Vngariam fuga elapso, et ibidem mortuo, Smolenscensis Ducatus *Magno* Ducatui Lituaniæ adiunctus est. Circa idem tempus Kiouiam tenebat *Russus* quidam dux *Andreas*, cuius filia *Zonca* anno 1422. regi *Vladislao* nupsit. Huius regis filius Rex *Casimirus III.* postmodum anno 1471. Lituaniæ suasti, hunc ducatum in Polonicam provinciam mutauit, licet vltimus Kiouiae dux *Simon Olecovitijs* filium & filiam impuberes relictos regi moribundus commendauerit, ac ipsius ducis frater *Michaël* adhuc in viuis esset. Sequitis temporibus maximam albæ Russiæ partem *Moschi*, *Michaël* *Gliniski* Russi principis cuiusdam prodicione, Russorum ipsorum perfidia adiuti, Lituani & Polonis extorserunt. Solus *Ioannes*, M. Dux *Moschoviae* plus quam 70. arcibus & castellis potitus est, ut *Cromerus* lib. 30. fol. 668. scribit. Eius filius *Basilus*, urbem Smolenscum occupavit, adiutus ab eodem *Gliniski*, cui postea debita mercede prodicionem suam compensavit. Annis vero proximis non solum Russiæ albæ partem maximam, verum etiam ipsam Lituaniæ metropolim *Vilnam* in suam potestatem *Moschi* redegerunt,

Daniel Rus-
sorum Rex.Leo filius.
Russia in Po-
loniam po-
testatem re-
ducta.Boleslaus
Masouiae
Princeps.Ludovicus
Hungariæ &
Poloniæ Rex.Moschi Russiæ
albæ ma-
ximam partem
Podoliciæ eri-
puerunt.

redegerunt, id quod in recenti adhuc hominum memoria versatur. Haec in genere de Russia tota sufficiant: Ad particulares regionum descriptiones nos conferentes *Starovolskii* partitionem sequimur, primo RUSSIAM RUBRAM, postea RUSSIAM ALBAM describendo illustrantes.

RUSSIA RUBRA.

Nomina. RUSSIA RUBRA ab argilla ruffa, aliter nigra, quia silvis oblecta, et meridionalis, si cum Moschouia comparatur, parua item, circumdatur ad austrum Vngaria, Moldavia, ad Eurum Scythiae desertis, et Moschouia, ad Aquilonem alba Russia, a qua Pripetio flumine disiungitur, et ad Zephyrum Polonia minore, a qua Visloca et Vepro fluminibus separatur. Melle, et lacte affluens regio amplissimos palatinatus, Russiae propriae sic dictae, Volhyniae, Belzae, Podoliae, Bratislaviae ac Kiouiae, et terras Chelmensem, et Haliciensem complexu suo comprehendit. Tres posteriores palatinatus, vulgo VKRAINA vno nomine appellati, campos plurimos olim desertos comprehendebant, qui postremorum regum insigni studio et cura, et hominibus et pagis impleti, et multis oppidis ac castellis ac munitionibus firmati sunt, Kiouiensis cumprimis et Braslaviensis, qui vterque magna hominum multitudine repleti hodierno tempore cultissimi inveniuntur.

Fines. RUSSIAE PALATINATUS meridiem spectans Transilvaniae et Walachiae, ortum inspicens eidem Walachiae, Podoliae, Volhyniae et Belfensi palatinatui, septentrionem intuens terrae Chelmenfi, et occasum respiciens, Poloniae minori confinis est. Senatores ad comitia regni publici ablegat Archiepiscopum Leopoliensem, Episcopum Praemisliensem, Episcopum Kiouensem, et castellanos quatuor, Leopoliensem, Praemisliensem, Haliciensem, et Sanocensem. In tot enim territoria seu castellanatus aut districtus diuiditur, qui sunt Leopoliensis, Praemisliensis, Haliciensis, Sanocensis, qui ordine sequuntur.

I. DISTRICTUS LEOPOLIENSIS.

Fines. DISTRICTUS LEOPOLIENSIS septentrionalis terminus est terra Chelmenfis, orientalis palatinatus Belfensis, et Volinia citerior meridionalis districtus, et occidentalis districtus Praemisliensis et Polonia minor.

Pelrew fluuius. LEOPOLIS huius districtus princeps ciuitas, a Germanis *Reussisch Leuenburg*, vel *Lemburg* nominata, inter colles et montes hic quasi conglobatos sub gradu latitud. 49. et longitudinis 46. secundum *Starovolskium*, sub gradu vero latitudinis 49. et scrup. 53. ac longitud. 77. scr. 43. secundum *novissimum Ucrainae typum Dantisci a Wilhelmo Hondio Regio Chalcographo an. 1650.* editum, situm suum habet. Quidam hanc urbem *Ptolomaei* Carrodonum esse, ac Bastarnas ipsam inhabitasse arbitrantur. Populosa et grandis ciuitas ac emporium celebre, Polonis *Lwoŭ* quoque nominatum, accumbit Pelrew fluuiolo, ex montibus circumiacentibus erumpente, et ab occasu versus ortum aquas suas deductas ad Buscum oppidum in Bugum fluuium effundente. Sedes est Archiepiscopi Catholico Romani, et duorum Episcoporum, Russici et Armeni. Archiepiscopo subiecti sunt Episcopi Praemisliensis, Chelmenfis, Camenecensis, Vladimiriensis, Luceoriensis, Cerecensis et Kiouiensis. Arces duae, una intra moenia, altera extra illa in monte edito, ad decimum etiam milliare inde remotis, tempestate sereniore, conspicua, ut et fossa profunda, secundum nonnullos duplex, murusque multis turribus firmatus ipsam ab incurſu hostium tutam praestant. Portis duabus, Cracouiensi versus septentrionem, et Haliciensi meridiem spectante patet. In suburbiis duobus ultra 1500. aedes, et diuersarum Religionum templa inueniri aiunt. Horti in vrbe & extra eam ameni, et vineae nonnullae, vix quotannis 100. dolia vini, non vsque adeo

adeo boni, reddentes. Riuus alii eam, ut et piscinae frequentes cingunt, et cum dicto fluuiolo Pelrew magnam luciorum, carpionum, percarum, gobiorum, et aliorum piscium fluuiatiliu copiam ingentemque suppeditant. Lucii & carpiones sale conspersi Lembergenſes pisces vocantur. Taceo hic ingentem piscium multitudinem, qui sale conditi hyberno tempore vndique ex Russia in ciuitates, ac praecipue in hanc urbem, nundinarum cumprimis tempore, conuehantur, ac postmodum per totam Poloniam distribuuntur. Abundat enim Russia piscinis ingentibus, et stagnis arte manuque factis, quae pisces omnis generis pinguissimos nutriunt, sale condiendos, cum omnes ob multitudinem recentes comedi non possint. Montes vicini marmor, gypſum, et alabastrum pulcherrimum vrbi sufficiunt. In ipsa vrbe templa occurrunt magnifica. Templum cathedrale *B. Virginis* versus meridiem sumptuosa structura superbiens mitram episcopalem ingentis precii gemmis exornatam custodit. Proximum est collegium Canonicorum, cum gymnasio, in quo Professores Cracouia euocati humaniores literas docent. Nam Iesuitae, Franciscani, Carmelitae, Bernardini, alique, studia theologica et philosophica tractant. Templum S. crucis versus ortum adiunctum habet sub arce situm caenobium Minoritarum *S. Francisci*. *Starovolskii* meminit FF. Minorum de obseruantia extra muros, qui sibi magnificentissimum templum extruxerunt, in quo ad altare maius sepulchrum suum habet *Joannes Duclensis*, miraculis clarus, ut ipsi dicunt. An iidem sint Fratres hi et priores, ignoro. In septentrionali urbis plaga monasterium *S. Dominici* cernitur, cui nullum in Polonia praefendum aiunt. Iesuitae collegium habent, et in templo suo casulam custodiunt gemmis totam, atque lapidibus pretiosis variegatam, et aliquot myriades florenorum aestimant. Templa pleraque vestibus sacris, atque vasis argenteis, aureisque abundant. Sic Dominicani, Franciscani, Carmelitae, Bernardini, Iesuitae, et alii sua caenobia in vrbe habent. Iudaei in parte orientali urbis commorantes in duabus synagogis suo more cultui diuino vacant. In eadem parte et nonnulli Russi habitantes pulcherrimum templum lapide a turri exurgens possident. Armenii versus septentrionem etiam grandi & pulchro templo ad peragendum cultum suum diuinum viuunt. Hi, qui linguam loquuntur Turcicae consentaneam, regio decreto, quoad civilem statum cum Catholicis in eodem gradu positi sunt, licet in religione ab ipsis dissentiant. Ita tradit *Solikouius*, olim huius loci Archiepiscopus. Contra nulli ex Protestantibus in hac ciuitate ciuitatis ius conceditur, quibus etiam se vehementer opponunt, qui Graecorum, aut Armeniorum religionem profitentur, aut Iudaeorum synagogae adherent. Imo in ciuium numerum vix alius nisi Catholicus admittitur. Forum urbis amplissimum, in quo omnis generis merces copia ingenti venales prostant. Aduentant autem quotidie magno numero mercatores Germani, Hungari, Moldaui, Armenii, Turcae et Tartari. In primis vero plurimi interesse solent famosis nundinis, quae quotannis pro festo *S. Agnetis* celebrantur. Turcici mercatores plerique ex Graecia oriundi, quotannis 500. dolia plus minus vini Maluatici aduehant. Toti vero Poloniae haec ciuitas de fericeis pannis, holoserico, pretiosis tapetibus, aromatibus, et aliis eiusmodi pretiosis mercibus, ut et cera et melle, prospicere solet. Vinum ex Hungaria et Moldavia allatum magni constat: Ideo ciues medone, aut mulso, quod optimi saporis hic conficitur, contenti sunt. Ad latus fori orientem solem spectans videre est Archiepiscopi eleganti structura se efferens palatium, curia, siue domus iudiciorum, pulchra et alta turri conspicua est, armamentarium grande, et armorum copia instructum: Grandes item et spacioſae aedes, in quibus campanae et tormenta illa maiora bellica ex aere funduntur. Granarium publicum omnis generis frumento refertum. Typographia multorum librorum editione celebris. Incolae ex variis nationibus commixti. Opifices Germani, Itali et Poloni plurimi. Anno 1280. *Lescus Niger* Poloniae Princeps, Russis, Tartaris, et Lituanis, qui

Daniel
Ruffiæ Rex.
Leo filius.

Nominis hu-
ius vrbs
origo.
A Calimiro
vrbs occu-
pata.

Theſaurus
ingens.

Primus Ar-
chiepiſcopus
Leopolienſis.

Senatus
Vrbis.

Coſaci.

Therma.

Exercitus Po-
lonicus.

Bugi fl. Ori-
go.

Poloniam vaſtauerant, denictis Ruſſiam inuaſit, eamque vsque ad hanc urbem vaſtauit. Vixit tunc temporis *Danielis* Regis Ruſſiæ, qui Armenios Leopolum euocaſſe fertur, filius *Leo*, a quo hanc Polonorum impetum fugiente, et in poſt-
riorem Ruſſiam ſe conferente, urbem hanc extructam et denominatam putat *Cro-
merus*. Nominis origo verſimilis eſſe poteſt. Conditorem autem *Leonem* fuiſſe
vrbs, quæ ante ipſum exiſtiſſe ex multis circumſtantiis colligitur, in dubium ve-
nit, vt coniciendum ſit, eum dictam urbem renouaſſe, reſtauraſſe, aut firmiorem red-
diſſe. Anno 1340. *Cafimirus II.* Magnus cognomento eam occupauit, & vtramque
arcem ligneam igne deleuit, ne Ruſſi illis conſiſi ſe ruſus opponerent. Ruſſi ſe deden-
tes Græcæ religionis exercendæ libertatem obtinuerunt. In vtraque arce magna vis
auri, argenti, lapidum pretioſorum, veſtium ſumptuoſarum & magni precii ſupelleſtilis
reperita eſt, vt & Ruſſiæ Ducis theſaurus, in quo duæ cruceſ aureæ plurimis la-
pidibus pretioſis ornatae, & duæ coronæ, ſella, & veſtis erant, plurimo auro, &
lapidibus pretioſis multis diſtentæ. Omnem hunc theſaurum *Cafimirus* in Polo-
niam ſecum auexit; Ex crucibus vero altera, cui fruſtum Crucis *Chriſti* inſertum
fertur, nuperrimis adhuc temporibus in cathedrali templo Cracouiæ oſtende-
batur. Arces dictas poſtea Rex idem de nouo erectas, & lapidibus conſtructas
præſidio Polonico firmavit, quas Lituanianum anno 1350. aggredi non audebant, cir-
cum iacentem tantum regionem ferro & igne vaſtantes. Anno 1361. *Chriſtinus*
equeſtris ordinis, primus Archiepiſcopus Leopoliſis conſecratus eſt in Regis
præſentia ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, vt docet *Cromerus lib. 12. et fol. 330. lib. 13.*
ſibi ipſi contradicens, quod anno 1376. epſcopi loco Archiepiſcopum conſti-
tutum affirmet. Fieri autem poteſt, vt primo Epſcopus anno dicto 1361, ac po-
ſtea, cum plures Epſcopi Romani paſſim in Ruſſia conſtituerentur, Epſcopi Leo-
polienſis loco Archiepiſcopus ordinatus fuerit. Anno 1362. magna famas vr-
bem diuexauit. Anno 1524 Turcæ & Tartari eam fruſtra obſederunt. Rex *Ste-
phanus*, qui anno 1586. mortuus eſt, Senatum in vrbe conſtituit quadraginta Se-
natoribus conſtantem, eique cum magiſtrato Regio de magni momenti rebus
ciuitatem concernentibus, omnium ciuium nomine conſultandi poteſtatem dedit,
In eo viginti ſunt ex mercatoribus & totidem ex opificum numero. Anno 1648.
Chmielnicius Coſacorum Dux trecentis millibus militum hanc urbem
circumdedit. Ciues aliquot dierum deſenſione ſtrenua ſe tutati ſunt. Interea ar-
ce a Coſacis occupata, cum militibus carentes tantæ violentiæ reſiſtere non po-
ſſent, & annona indies ipſis deſſe inciperet, auro & argento ipſum Ducem ſe-
darunt, vt ſoluta obſidione cum exercitu diſceſſerit. Hoc pacto ciuitas ab inte-
ritu imminente conſeruata eſt.

IANOWO oppidum haud procul Leopoli verſus occaſum, inter hanc & Ia-
worow in via, quæ Leopoli Iaſoſlauiam tendit.

IAWOROW in eadem via oppidum inter Ianowo & Iaſoſlauiam.

IAVORISVIA apud *Starouolſcium* celebris thermarum ſcaturigine, in pago
ſclouia dicto ebulliente, vtili ad curandos varios morbos, de qua librum edidit
Sixtus Leopoliſis Medicus. Forſan hæc cum præcedente vna & eadem eſſe
poteſt.

GLINIANI, vel Glinianum oppidum, circa quod anno 1648. Polonicus exer-
citus ſub *Dominico* Duce Oſtrogienſi imperatore ſummo, *Nicolao* Duce Oſtro-
gienſi, & *Alexandro Koniępolſcio*, Regni vexillifero ſummo, contra *Bogdanum*
Chmielnicium congregatus eſt. Poſt mortem *Sigismundi Auguſti* Regis, Ruſſiæ &
Podoliæ Palatini, & Caſtellani, cum tota nobilitate Roxolana hic conuentum ha-
buerunt. Anno 1649. Rex *Cafimirus* etiam huc venit.

BIALYKAMIEN oppidulum ad Bugum flumen, quod hic ex quatuor fluui-
olis aquas ſuas colligit, atque ita originem ſuam ex hoc diſtrictu Leopoliſis
ducit.

SASOW

SASOW ad alterum dictorum fluuiolorum intermediarum ſedens, & a præ-
cedente verſus ortum diſcedens oppidulum.

ZLOCZOWIA, Soloczow a priore verſus meridiem conuerſum, et meridio-
nali ex iſtis fluminibus accumbens oppidulum.

ZBOROVIA, Zeborow, Zborow, in Vkrainæ typo Dantiſcano, oppidum cum
arce ſex circiter milliaribus Zbaraſio, ſive Zbaras in Podolia, quo dictus typus
hunc locum reſert, diſtans. Cum anno 1649. Tartari, et Coſaci Polonorum ca-
ſtra ad Zbaraſium dictum circumſediſſent, Rex *Cafimirus* cum exercitu ſuo Lu-
blino Zborouiam venit, et cum hoſtibus conſlixit, qui decem millia ex ſuis ami-
ſerunt, præter nouem millia ex vulneratis, qui poſtea mortui ſunt, ac pace cum
Rege inita, diſceſſerunt. *Ioachimus Paſtorius* rem ita commemorat. Polonicus
exercitus Zbaraſii, quod oppidulum cum arce Ducum Viſnioveciorum vetuſta
eſt hæreditas, caſtra habebat. Ea mox circumſederunt Tartarorum *Chamus*, et
Coſacorum Dux *Chmielnicius*. Viſniovecius Dux Zbaraſii ſtrenue ſe geſſit, et
Alexander Koniępolſcius Regni vexillifer crebris eruptionibus hoſtes diuexauit, v-
nicus autem Ieſuita *Muchavezius* iaculandi admodum peritus, ducentos plus minus
hoſtes ex arcis porta tranſfixit. Tandem in caſtris fame oborta Poloni carnē e-
quina aliisque cibis, a quibus natura abhorret, veſci cogebantur. Quinta poſt ob-
ſidionem ceptam ſeptimana Rex Zborouiam aduentans cum hoſtibus regium ex-
ercitum adorientibus conſlixit, ac poſtea ad *Chamum* Tartarorum literas dedit, ac
ab ipſo reſponſum accepit, vt et a *Chmielnicio*, qui poſt pacem ſequutam Regi re-
conciliatus, ipſum etiam inuiſit. Abdueto hoſtili exercitu, Rex Glinianum, et
Leopolim reuerſus eſt. Hæc loca eadem cum Starouolſcii locis nominatis eſſe,
et *Ieremiam Michailem de Koributh*, Viſniovecii, et Lubnæ Ducem, Ruſſiæ Palati-
num, et Leopoliſis vrbs præfectum, anno 1651. febri acuta extinctum in illa
egregia edidiſſe, docte ex circumſtantiis peritiſſimus Chorographus *Martinus Zei-
lerus* auguratur.

DANILOW, oppidulum haud longe a finibus Podoliæ inter duo modo dicta
loca.

IEZIERNA oppidum munitum cum arce haud procul a præcedente verſus
meridiem.

GRÓDECIA oppidulum.

COMARNA oppidulum.

ZOLKUIA oppidum cum arce pulcherrima, atque hortis amœnis, temploque
vario marmore exornato.

II. DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS.

DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS ab ortu Leopoliſem, a meridie Sanocenſem
& Halicienſem diſtrictus vicinos habet: Ab occaſu Poloniam minorem & a
ſeptentrione terram Chelmenſem attingit. Caſtellis nobilium munitioribus, mu-
risque & propugnaculis firmioribus, ob frequentes Tartarorum incurſiones, re-
fertus eſt.

PRÆMISLIA huius diſtrictus capitalis ciuitas & duorum Epſcoporum Catho-
lico Romani & Græcanici, ſeu Ruſſici ſedes, in ſolo admodum fertili accumbit Sa-
no fluuiio, ex Carpathis montibus haud procul a Teiſſæ fluminis ſcaturigine erum-
pentis, & prope Sendomiriam in Viſtulam aquas ſuas inuehenti, cuius beneficio
incolæ merces ſuas præcipue verò frumentum, & ſalem, qui hic artiſcioſe co-
quitur, commodè in Poloniam & Pruiſſiam mittere ſolent. Nundinæ enim in hac
vrbe quotannis celebres ſunt, ac mercaturæ ciues dediti ſunt. Regia arx ſupra
urbem editiori loco inſidet, ac validis muris, et turribus munita eſt. In ipſa vrbe
ſe ſpectanda offerunt templum parochiale, Franciſcanorum, Dominicanorum, et
aliorum

li ii ii i 2

Fines.

Sanus fluuius

Arx.

APolonia vrbis
direpta.

Et a Walachis.

Germani mul-
ti circa Præmi-
sliam.

Præmisliæ di-
strictus a Tar-
taris vastatus.

Nundinæ cele-
bres.

Incendium
horrendum.

Damnum in-
gens.

aliorum cœnobia, Iesuitarum collegium, curia sumptuose ædificata. Priuatæ quo-
que ædes passim per urbem pulchris et elegantibus suis structuris ipsi haud exiguum
ornamentum conciliant. Anno 1069. *Boleslaus* Poloniæ Rex diuitem, et omni-
um rerum copia affluentem hanc urbem quarto die obsidionis expugnauit, ac mi-
lilibus diripiendam concessit. Russi in arce aqua destituti, et peste afflicti, eam
tandem dedere coacti sunt, vita sola, et iis seruatis, quæ exportare secum pote-
rant. Anno 1498. *Stephanus* Walachiæ Palatinus eandem urbem diripuit, et igne
vastauit. Hæc calamitas tunc temporis etiam finitimas vrbes, Iaroslauiam, Radi-
minum, Prævorscum, cæteraque huius regionis oppidula, et infinitos pagos, di-
reptionibus et incendiis prostrauit, adeo ut Walachi, Turcæ, et Tartari plus quam
centena hominum millia, prædam incredibilem, et maximam copiam pecorum
ac pecudum secum abduxisse ferantur. *Piascius* ad annum 1599. narrat, quod
plurimi populi Germanici in Moldauia, Kumaria, et Russia Polonica, præcipue
circa Præmisliam, et Sanocum, innumerabiles pagos inhabitent, in bellis capti et
huc translati, qui lingua Germanica vtantur, et moribus antiquis viuunt. Anno
1623. Tartari Radiminum, Suinicum, Lovao, et cætera oppidula ac pagos Præmi-
slia vicinos, Leopolum vsque, incendiis horrendis vastarunt. Præmisliam a Suecis
anno 1656. occupatam falso eiusdem anni relatio quædam sparsit.

IAROSLAVIA, Iaroslau, celebre, amœnum et grande emporium, cuius ar-
cem ab ortu Sanus fluius alluit. Famose in toto regno Poloniæ pro festo As-
sumptionis *B. Mariæ Virginis* hic quotannis nundinæ celebrari solent, vbi e Per-
sida, Constantinopoli, Venetiis, Moschouia, Germania, Hungaria, cæterisque
regionibus finitimis, merces apportatæ venduntur, cum primis vero amplius
quadraginta millia bouum, et medium tantum equorum, ut *Starouolsius* de suo
tempore commemorat. Iesuitæ collegium in vrbe ac extra urbem domicili-
um suum habent: Virgines vero Vestales cœnobium regia plane munificentia
extructum. *Piascius* scribit, singulis in Augusto medio nundinas hic celebrari,
quæ post Francofurtenses proximam celebritatis famam in tota Europa obtine-
ant. Anno 1625. ipso *S. Bartholomæi* die noctu incendium ex quatuor diuer-
sis locis erumpens totam urbem, plurimis ædificiis ligneis refertam, in
cineres redegit, adeo ut plus quam trecenti homines igne perierint, et damnum
mercibus factum decem florenorum millionibus æstimatum fuerit. Vrbs post
incendium ædificiis restaurata a Suecis anno 1656. occupata fertur.

CRASICINUM recentioris fabricæ palatium ad Sanum fluium, vno aut al-
tero milliari a Præmislia.

PRÆVORSIA, Przeworsk oppidulum ad latus Iaroslauia, versus occasum.

PROCHNIKUM castellum munitum inter Iaroslauiam et Præmisliam.

LANCUTUM magnifice structis templis, palatio insigni, munitionibus sic sa-
tis firmis, & amœnis hortis a *Stanislaio Lubomirskio*, palatino Cracoviensi, instru-
ctum, aliis Landhut, Landshut vel Lanzut dicitur. Quædam relatio 24. millia-
ribus Cracouia distare, & a Suecicæ militiæ præfecto *Comite Duglassio* anno
1656. mense Februario vacuum repertum esse ait.

FVLSTINIA, Fulstin & Dombrovia duo oppida vicina, & a Leopoli versus
ortum remota.

BIALOBOKI, Sosnicia, Dombrova, Vherce, Laski, arces sunt, & castella no-
bilitate contra Tartarorum incursiones munita.

VISNIA, Zidaczovia, Moskisk, Dubiecia, Canczuga, sunt huius districtus
oppida.

SAMBORIA pulcherrimum Minoritarum monasterium habens oppidum.

RESOVIA arce eleganti, monasteriis, & nundinis pro festo *S. Alberti* annuis,
nobilitate, lacticiuorum item, & linteaminum affluentia celebris. Torum hunc
tractum incolunt Germani, capti in bello a *Casimiro* magno Poloniæ rege, et e Sa-
xonia

Germani in-
colæ.

anum a Poloniæ proceribus nonnullis Regem electum, Zamoiscius Cancellarius
regni summus cum exercitu suo prostrauit, ipsumque captiuum in huius vrbs
arce detinuit. Exercitu Polonico a Cosacis et Tartaris anno 1647. Zbarauia ob-
fesso, Rex *Johannes Casimirus* 18. Iulii Lublinò Crasnostoviam, inde Taporou-
uam, et Bialocaminum, porro 13. Augusti Zloczewo, siue Seloczouiam, et
Zborouiam 6. milliariibus ab hostium castris absentem, ac vno et dimidio circiter
milliari Ieziorna distantem, castra movit.

ZAMOSCIUM, Zamoście, quam sexta pars Theatri urbium *Georgii Braun*,
& *David Froelichius* in suo Viatorio ad Poloniam minorem, Typus quidam Choro-
graphicus ad nigram Russiam proxime fines Poloniæ minoris, et *Nicolaus Ian-
son* in suis Tabul. Geogr. ad Leopoliensem palatinum referunt, in Chelmenfi
palatinatu rectius locatur. *Georgius Dowza* in suo Itinerario Constantinopolitano,
in dicto theatro urbium citato ad Patrem Dowzam scribit, se Camenecia Leopo-
lim, inde Belzam, vbi Nobilium Russiæ curia iudicialis, ac porro Zamoscium
profectum, a conditore huius nouæ vrbs *Johanne Zamoscio*, supremo regni Po-
loniæ Cancellario, et summo totius exercitus Polonici præfecto, alienæ religio-
ni quidem addicto, humanissime tamen exceptum fuisse. Magni nominis Can-
cellarius hic *Stephanum* Transylvaniæ palatinum, et *Sigismundum III.* Suecum, ad
regnum promouit, ac ex ipsis fundamentis in loco admodum salubri, quem haud
procul a fluente Vepro hæreditarium possidebat, et in planicie admodum a-
mœna hanc urbem plane nouam excitauit, muris, vallis, et propugnaculis mu-
niuit, ac nouum Zamoscium appellauit, ut a veteri Zamoscia distingueretur,
arce nimirum, quæ huic prosapiæ nomen dedit, & ab eodem Cancellario etiam
probe munita, & elegantibus ædificiis iam antehac exornata fuerat. In hac au-
tem noua ciuitate pulchrum & artificiosum, quibus Decanus insulatus præpo-
situs est. Hoc elegantissimis picturis exornatum, & opulentissima supellectile
instructum ingentibus reditibus annuis locuplerauit. Instituit quoque Academi-
am, euocatis Cracouia Theologis, Iurisconsultis, Medicis, ac liberalium artium
Doctoribus eruditissimis, hoc pacto non solum Zamoscium suum, verum etiam
Russiam totam Musarum splendore illustrans. Ciuibz porro insignia priuilegia, &
immunitates fere nobilium immunitatibus æquales largitus est, eosque a vestigalibus,
quæ aliis ciuitatibus imposita sunt, omni tempore immunes & liberos præstitit, præ-
terea iurisdictione sua hæreditaria, qua urbem sibi deuinctam tenebat, voluntaria abdi-
catione se ac omnes suos posteros nudauit, ac eam Regio iudicio supremo, æterna
iuris libertate deuinxit, adeo ut quater singulis annis iudicium tale hic celebre-
tur, ad quod aliæ ciuitates legatos suos mittunt. Est quoque in hac vrbe ab
ipso instituta domus pignorum, siue oppignorationis, vulgo *Mons Pietatis* ap-
pellata, & certa summa pecuniæ locupletata, eum in finem, ut sinistro aliquo
casu ciuibz ad paupertatem redactis, aliisque pauperibus auxilium ferri queat.
Ideo diuersarum, ac variarum nationum homines, Poloni, Græci, Armeni, Hi-
spani, Germani, & Itali magno numero in hanc urbem confluxerunt, ac eam
populosam reddiderunt. Habet templa *S. Thomæ*, *S. Crucis*, Armenium, &
Russicum. Item Collegium, Arcem, Bursam, Geldam, Curiam in foro ma-
iori, & Armamentarium instructissimum: Portas quoque tres; Lublinsensem,
Leopoliensem, & Ienowitzensem. *Johannis Iansonii* novus Atlas eam octo pro-
pugnaculis grandibus firmatum, & vallo admodum crasso, profundisque fossis
cinctam refert. *Catharina Ostrogia*, *Thomæ Zamoscii* in Cancellariatu supremo
successoris paterni vxor, collegio aliud collegium et seminarium adiunxit, ac
Professorum, et Canonicorum numerum auxit. Plurima loca circa hanc urbem
pulchris hortis, piscium diuitibus piscinis, ac officinis ferrariis abundantia repe-
riuntur. *Johannes Zamoscius* post obitum Radiuila vxoris suæ, Regis *Stephani*
fratris *Christophori Bathori* filiam *Christelidam* vxorem duxit, ac post huius ex hac

Expedi-
tio bel-
li Regis Ioan-
nis Casimiri.

Zamoscius Za-
moscii condi-
tor.

Verus Zamo-
scia.

Templum.

Academia.

Immunitates
& priuilegia.

Domus pigno-
rum.

Porta

Catharina
Ostrogia.

Thomas Zamoscus.

Iohannes Zamoscus.

Cofaci Zamoscium frustra obsederunt.

Sueci.

Vepru fl. origo

Regionis qualitas.

Bogus fl. Hypanis antiquorum.

Termini.

Senatores.

Territoria. Incolæ.

Oppida.

Armenii.

Conditores.

vita decessum matrimonio sibi iunxit anno 1592. *Barbaram, Stanislai* Tarnouii Comitis filiam, ex qua *Thomam* filium modo dictum suscepit. Diem suum obiit 3. Iunii anno 1605. cum aliquot diebus iam ætatis annum 63. viuendo superasset. *Thomas* filius et successor 5. Ianuarii anno 1630. vitam finiuit. Quos hæredes reliquerit, nobis non constat. *Johannes Zamoscus* anno 1651. adfuit prælio cum Tartaris et Cofacis commisso. Cofacorum summus Præfectus *Bogdanus Chmielnicius* plus quam totum mensem Zamoscium obsidione graui arctauit, nihil tamen proficiens, ob virilem nobilitatis Russicæ, quæ in hanc urbem securitatis causa confluerat, defensionem, et frigus hybernum, quod ingruerat. Anno 1656. huius loci possessor Suecis eundem tradidisse falso ferebatur, cum Sueci aliquot globis igneis in urbem coniectis mox abiisse constet.

SCEBRRESINUM, Sczebrzesin ad Veprum amnem inter Krasnobrodiam et Krasnostauiam Zamoscio versus ortum distans, ea in sinistro amnis latere sita ciuitas.

KRASNOBRODIA ad idem eiusdem fluenti latus, supra præcedentem ciuitas. THOMASZOWIA ciuitas sita, qua Veprus, siue Wieprz fluuius, ex terra emergit.

LASCZOWKA ciuitas supra Thomafouiam versus meridiem. Loci hæc fere omnia ad Zamosciorum profapiam pertinent.

ROZANA, Ulodauia reliquæ huius Chelmenfis districtus ciuitates, vt et Grabouia, et Tamogrodia.

PODOLIE PALATINATUS indefinentibus Barbarorum incurfibus diuexatus, et multis præliis famosus, cum Italiæ et Vngariæ regionibus paria si non facturus, tamen vbertate et diuitiis ipsis non cessurus esset, si pacem optatam inquietissimorum Barbarorum vicinitas, et rapacitas non inuideret. Marmora diuersorum colorum, et alabastrum diuersis in locis subministrat. Boues, et equi Podolici in longe distitis regionibus diuenditi regionis felicem vbertatem testantur. Bogus fluuius huius palatinatus finis septentrionalis, qui nonnullis Hypanis, aliis Axiacus est antiquorum, in hoc palatinatu, haud procul Basilii Volhyniæ vrbe, paulo supra Czerne Ostro oppidulum ex scaturigine sua erumpit. Hypanis, Bogus *Mercatori* et *Ludovico Decio*, Sarmatiæ Europææ fluuius, inter ostia Borystenis, et Dromum *Achillis* insulam ad Dassouiam urbem, vbi hodie famosa illa Turcarum vrbs Oczakouia, in Pontum Euxinum immergitur. Error hic notandus quorundam, qui hunc Bogum, cum Bugo in Vistulam descendente confundunt. Podeliæ Austrinus limes est Tyras, eam a Walachia et Pocucia distinctans; Occiduus est Haliciens, et Leopoliensis districtus; Septentrionalis Volhynia citerior, et Orientalis Palatinatus Braclaviensis. Senatores ad senatum publicum pertinentes in hoc palatinatu sunt tres; palatinatus Podoliæ, Episcopus Camenecensis, et Castellanus Camenecensis. Diuiditur autem ipse palatinatus in tria territoria; Camenecense, Tremboulense, et Laticouense. Incolæ bello nati, & Marti ac Bellonæ dediti, utpote qui continuis Barbarorum incurfionibus laceffiti prompta semper defensione hostibus resistere coguntur. Complura huius Dynastiæ oppida, ob infestationes creberrimas probe munita sunt, & arcibus præterea firmissimis impetus hostiles elidunt. Armenii frequentes quoque in urbibus passim habitant; Gens lucro deditissima, ac ideo libentissime inherens Poloniæ regionibus, præcipue autem equos generosos adducens. Habent in urbibus Russiæ maioribus suos magistratus, seu seniores nationis, qui fidem Regi & urbico magistratui pro reliquis spondent, & in vitia gentis suæ ipsi animaduertunt.

CAMENECIA, Camenecum, Cameniecz, Kamieniecz, *Camieniecz Podolski*, i. e. Camenecia Podolica, etiam cognominata, Podoliæ totius princeps ciuitas, quam Clepidayam antiquorum esse plurimi ex doctioribus putant, a Dacis

cis ædificata esse creditur, antequam hic sedes suas fixerunt Bastarnæ, qui postea cum Gothis expeditiones bellicas suscipientes Slaus, a quibus hodierni incolæ oriundi, hanc regionem vacuam reliquere. Vide *Romanum* pag. 265. *Frælichium* lib. 3. part. 1. *Viator* pag. 216. seq. vbi dicit, *Camyeniec Podoliæ, diuina fere manu inter arduas, clivofasque rupes condita hinc inexpugnabilis censetur, ac saepius ab ea Tartari, Valachi & Turcae cum ingenti strage & dedecore repulsi sunt. lib. 1. part. 2, pag. 326.* his verbis repetitis addit; *Arx illius etiam rupe petrosa undique cincta est. Cromerus in Oratione funebri Regis Poloniae Sigismundi I. hunc Regem huius loci arcem, & cæteras Leopoli, Sendomiriæ, Corcini, Vlnæ & Cracoviæ restaurasse, & firmiores reddidisse commemorat. Albertus Koialovicius vero tradit, cum Olgardus M. Dux Lituaniæ, Tartaris Podolia expulsis regionem totam inter fratres Coributhi filios partitus esset, hanc ciuitatem munitissimam, & rupi impositam, ac ideo omnium locorum munitorum miraculum dici merentem, in qua non arte aggestum, sed a natura ex rupe eductum & erectum vallum, principibus istis conditoribus suis fundamenta sua prima accepta ferre. Triginta maximis milliaribus versus ortum hybernum Leopoli cum arce sua discedens sub longitud. gradu 49. & latitud. 48. accumbit sinistro lateri fluuioli Smostraye, vel Smotricæ, qui in hac regione iuxta Felstin oriundus, ac Grudecum, & Smotricam præterlapsus Kameneciam descendit, atque porro modicum intervallum emensus Tyræ fluuii aquas suas associat. Duos vrbs habet Episcopos, Catholico-Romanum, & Armenium, ac Iesuitarum collegium iuuentuti docendæ destinatum. Secundo ab vrbe lapide est Panioyce, arx Potociorum a *Ioanne Potocio* Palatino Braclauensi, militaris scientiæ peritissimo viro, architectura recenti constructa, & nobilitata oppugnatione Turcica, cum ad Chetimum in Walachia cum Turcis bellum anno 1621. gereretur. Eo enim anno, vt *Piafcius* narrat, *Osmannus* Turcarum Imperator potentissimo suo equitatu, & Ianizaris Podoliam inuasit, ac Cameneciam perueniens ex proximo monte admirandum hoc opus inspexit, ac quæsiuit, quis locum hunc muniuisset? cui cum responderetur, Deum hoc fecisse: Si Deus, inquit, hunc locum muniuit, videat quoque, quonam pacto eum occupet. Abducto igitur exercitui mandauit, vt castellum Panioyce expugnarent. Conatum suum tandem a Polonorum fortitudine elusum videns, ac discedere coactus, cum continuis conuitiis militibus suis timiditatem suam exprobrasset, tantam sibi inuidiam conflauit, vt ab ipsis Constantinopolim reuersus laqueo suffocatus fuerit. Anno 1633. Turcæ Podoliam invadentes a *Konieczpolscio* in Moldauiam repulsi sunt. Anno 1651. Cofaci ac Tartari, post occupatam proditione Panovecensem illam arcem summo suo damno hanc urbem aggressi sunt. Hinc *Camenezia* unicum aduersus Orientis minas propugnaculum a quodam nuncupata est. De hac obsidione consule *Tractatum Samuelis Babschky de tranquillitate animi A. 1656. impressum*, ex quo patet, quam feliciter hunc locum parua militum manu defenderit vir animosus *Iohannes Georgius a Sabisch & Marschwitz, &c.* Tribunus militum, & admodum nobili Stemmata in Silesia natus, ac obsessus a centum & viginti mille hostibus, qui dicti anni 6. Iunii obsidium incepterunt, & 23. eiusdem mensis soluerunt. Duas tunc temporis hic arces fuisse, vnâ veterem, ac alteram nouam, & huius quidem fossam tribus in locis collapsam idem *Auctor* commemorat. Sequenti mense Decembri eiusdem anni eandem urbem incolæ fere omnes grassatione pestis vehementis amisisse ferunt.*

FELSTINUM munitionibus firmis cinctum oppidum, haud longe a finibus Podoliæ septentrionalibus, qua Smostraye vel Smotrica fluuius ex diuersorum fluuiorum collectione oritur.

GRUDECUM, Grudek, Grodec oppidum cum arce admodum munitum, quod dictus fluuius perfluit.

L1 11 11 12

SMOSTRIC

Restaurator.

Conditores alii.

Situs.

Smotrica fluu.

Panioyce arx.

Osmannus Turcarum Imperator.

Laqueo necatus.

Cofaci & Tartari.

Irrita obsessio.

Pestis.

Niedobur
montes.

SMOSTRIC, Smotrica, ad eius fluenti dextram inter Grudecum & Cameneciam, admodum valide munitus locus, sub quo flumen illud montes Niedobur secat. Hi *Opryskowie* prædonibus etiam nuncupati plane steriles sunt, et fere mediam Podoliam secantes longa et transuersa serie haud procul Camenecia versus ortum profectionem suam incipiunt, et a meridie in septentrionem abeuntes ultra Satanoviam et amnem Sebrovce se extendunt.

Muzza fluv.

MUZZA fluuiolus inter Smotricam et Tornawam fluuium intercedit.

Tornawa
fluvius.

DONAIOVCE munitus locus ad fluuium Tornawam, Smotricam, versus occasum æstiuum, inspectat.

TORNAWA amnis supra Donaiovce oriundus, ac ab eodem, quem sinistro margine lambit, descendens, ad Kitaigrodum onere aquarum a Tyra leuatur.

KITAIGRODUM, Kitaigrod ad Tyram fluuium, qua Tornawam suscipit, oppidum munitionibus validis hostiles impetus depellens.

Ouczica
fluvius

SLUDZIENICZA munimentis validis cinctum oppidulum ad Tyrae defluentis sinistram marginem, vbi Sludzieniczæ fluuioli aquas allabentes absorbet.

OUCZICA fluuius in hac regione a septentrione versus meridiem recta decurrit, ac aquas suas ex tribus riuulis congregat, vbi duo admodum valida munimenta situm suum habent. Medius est inter Sludzieniczam versus occasum, & Pristiscam versus ortum ipsi latus claudentes.

SARAFKA firmum oppidum ad sinistram ripam alterius riuulorum dictorum, qui occasum spectat.

WERBKY iudem validis munitionibus se defendens, & in medio fluuiolorum memoratorum lateri sinistro accumbens oppidum.

ZINKOVIA, Zinkow, infra coitum riuorum istorum munitionibus suis hostiles impetus eludens oppidum.

PROZENSKOWA, vt prius, ad sinistram dicti fluenti latus cum arce sua & firmis munimentis, hostibus se opponit.

KRASNOPOLIA oppidum & arx validissimæ defensionis, cum duobus præcedentibus quasi triangulum constituens, ac inter Ouczicam amnem & Sludzieniczæ scaturiginem in medio sedens.

Bistrissa fluv.

BISTRISSE fluentum, vt cætera omnia, a septentrione in meridiem primum fertur, & in Lyram se infundit; duo munimenta habet Wonkowcze & Kalusium.

WONKOWCZE operibus bellicis firmatum oppidulum, mox ad sinistram latus ex scaturigine sua ebullientis fluuioli cernitur.

KALVSIVM operibus suis munitissimis dextræ eiusdem amnis incumbit ripæ, qua suo & Tyrae, siue Niestro fluuii, aquas suas tradit.

Birbiczen

KYRILOWCZE munimentis suis validis Birbiczeni fluuioli sinistram ripam paulo infra Swen fluuioli accessum occupat.

Ladawa fluv.

LADAWA fluuius quinque oppidis, quorum quodque arcem suam habet, valide munitis, stipatur.

IVLTOKOVIA, Iultowkow, aliquo saltem intervallo infra fluminis originem ad sinistram sedet.

MARIANOVIA succedit inferius in eodem latere sita.

BARKOVIA proxima, inter Marianoviam ac Berlinecziam, medium locum obtinet, ac dextrum fluminis marginem tenet.

BERLINECZIA harum trium sibi proximarum infima ibidem cernitur.

IAROSZOVIA paulo supra Ladawæ in Niestrum exitum sedem suam habet.

MOCHYLOVIA, locus munitis suis operibus sinistro Niestro, siue Tyrae, defensioni operam nauans. Sub eo hic fluuius Podolia relicta Braclaviensem palatinum ingreditur.

xonia cum liberis et vxoribus in hanc oram deducti. Pecorum et linteaminum studiosi lacticinia et linteamina, nundinarum tempore, in vicinis oppidis, et maxime Resovix et Iaroslavix, diuendere solent.

III. DISTRICTUS HALICIENSIS.

DISTRICTUS HALICIENSIS Walachix, et Transiluanix ad meridiem, Podolix ad ortum, Belzensi et Leopoliensi palatinatui ad septentrionem, et Præmisliensi ac Sanocensi ad occasum vicinus est. Secatur autem in duas partes a celerrimi cursus fluuii Tyra, qui Niefter vulgo nuncupatus ex Carpathis montibus vulgo, Carpack, Vngariam, et Russiam diuidentibus oriundus, medio hoc districtu pererrato, Walachiam a palatinatu Podoliensi, et Bratislauiensi seiungit, ac iuxta Turcicam urbem Akiermam, vel Biellogrod in mare nigrum, vel Pontum Euxinum se infert. Pars huius districtus meridionalis ad dextram dicti fluuii decurrentis ripam vulgari nomine pocucia vocatur, et vndique montibus a Walachia, et Transilvania seiungitur.

Fines.

Tyras vel
Niefter fluuius.

Pocucia.

HALICIA, Halitz, magni olim nominis, et primaria regni Haliciensis, non Russix, quæ tota olim in plures ducatus diuisa proprios duces habebat, inter quas primi et quasi monarchiam tenentes erant duces Kiiuenses. Incumbit dextræ ripæ supra dicti fluminis decurrentis, munita, vt et arx ipsa, quamuis nulla antiquæ magnitudinis, et dignitatis vestigia nunc ostendet. Ciues agriculturæ dediti de mercatura exercenda parum laborant. Apud hanc urbem pagi sunt nonnulli, in quibus ex puteis profundis aquam haustam incolæ in sale partim in farinam minutissimam, partim in frusta, aut massas excoquunt. Idem fit in pluribus aliis huius Russicæ satrapix locis, nempe apud Riboticios, Dobrimiliam, Samboriam, et Solum, cui a sale etiam nomen inditum. In desertis quoque campis Vkrainæ, vltioris Podolix, nimirum prope Borysthenem lacus cuiusdam aqua sereno et ardente sole in sale concreuit, quo circumiacentes accolæ vtuntur. Priscis illis temporibus duces suos habuit Halicia, quorum vnus *Mescislaus* filius sororis Poloniæ principis *Casimiri I.* quem Russi anno 1185. veneno interfecerunt, post cuius obitum Hungari dolose Halicia potiti sunt. Sed Poloni arcem recuperatam Russis anno 1188. restituerunt. *Romanus* Haliciæ et Volodomirix dux, cæteris Russix principibus aut eiectis, aut deuictis, postea solus toti Russix imperauit, ac anno 1205. in praelio cum Polonis vitæ iacturam fecit. Post eius obitum *Colomannus*, *Andræ* Vngariæ Regis filius, & maritus *Salomeæ*, sororis *Lesci Albi* Poloniæ ducis, Polonorum conniuentia dotem accepit ducatum Haliciensem, de quo inter Russix principes contentio orta fuerat. Hi tamen, peregrini imperium fastidientes, ac Græcanicæ suæ religionis iacturam metuentes in partes suas pertraxerunt *Mescislaum*, sibi hæreditario iure eundem ducatum arrogantem, ac insigni victoria Vngaros & Polonos prostrauerunt. *Colomannus* in arce Haliciensis diu obsessus, ac tandem fame ac siti ad deditiorem coactus, totum annum cum vxore *Salomea* in captiuitate detentus fuit, donec patris *Andræ* rogatu dimissus fuerit, ea tamen conditione, vt regis *Andræ* filius natu maximus *Mescislai* filiam *Mariam* vxorem duceret, ac *Mescislaus* *Colomanno* post trium annorum decursum Haliciam restitueret. Restituta Halicia *Colomannus* exactus est a *Daniële*, Romani filio, iterum tamen a patre in Haliciæ ducatum repositus, in quo, cum vix triennium pacifice vixisset, aut veneno, aut morbo extinctus Haliciam, belli occasionem Russis reliquit. Ab illo tempore Hungariæ reges, Russiam amissa, sunt vsi titulo regum Galatiæ, vel Haliciæ, vbi *Colomannus* coronatum nonnulli volunt, & Lodomerix (foras Valadimirix ita corrupte nominantes.) Postea hic ducatus in Polonorum potestatem peruenit, vt in generali de Russiæ ducatu narratione supra monuimus. Anno 1353. *Lubartus*

Situs.

Cives.

Sales ex co-
ctio.Haliciæ
Duces.

Colomannus.

bartus Volhyniae dux hanc urbem inopinata oppresione cepit, diripuit, ac incendit.

Urbes cis flumen Tyram reliquæ:

IUROVIA, Iurov, oppidulum munitum haud procul a dicto flumine.

KACZOWICE infra Iuroviam flumini propius admotum oppidum, & munitioibus firmatum.

Tria loca munita.

MARTINOVIA, Martinowa, Martinow, duobus prioribus inferius oppidum munimentis suis sinistrae fluminis dicti ripae incumbens; adeo, ut hic tria loca munita, Haliciam versus, recta quasi linea descendant, ac ultimum ipsi flumini appositum sit.

OUCZE, Vscie *Starovolscio*, infra Haliciam propugnaculis firmatum oppidum ad amnem Tyram.

Kropiecz fluv.

MONASTER, Monasteris, ea *Starovolscio* oppidum munitum in finibus Podoliae, quam auctor laudatus huc refert, *Typus vero Ucrainae Gedani vulgatus* in Podolia locat: In ripa fluvii Kropiecz, vel Kropiecz, qui aliquo spatio infra Vsciam Tyrae, seu Niester fluvio, miscetur.

Lipa fluvius.

PODHAIECIA, Podhaice, muris & propugnaculis se defendens oppidum, in eiusdem fluvii ripa intervallo modico supra praecedens oppidum.

BRZEZANYA, Brezanum, ad fluvium Lipam ex Leopoliensi districtu descendente, & infra Vsciam Tyrae flumini aquas suas affundente, ciuitas populosa, cum templo pulchro & palatio splendido, atque satis firmo.

ZAVALOVIA, Zawalow, arx & oppidum operibus bellicis satis firmis sibi patrocinans, in modo dicti fluminis margine aliquot infra Brezanum miliaribus.

KOVLCEKY arx munita, ad fluvium inde Vsciam decurrentem, et in Tyram se praecipitantem.

KAKOLNICK oppidulum, arce, & aliis munimentis impetui militari resistens, & ripae cuiusdam fluvii inter Zavaloviam et Buczaviam impositum.

Lipa czarne fluvius.

BUCZAVIA, Boczowce oppidum, arce et aliis munimentis septum, & situm, qua Lipaczarne fluvius alium sinistro alvei sui margine recipit, eum secum abreptum infra Haliciam cum vndis suis in Tyram praecipitans.

Fines.

Urbes trans flumen Tyram caeterae:

POCUCIA.

Pars haec Haliciensis tractus, quae inter dextram defluentis Tyrae marginem, et Walachiam versus ortum et meridem, Transilvaniam versus occasum hybernium, districtum Sanocensem versus occasum, ac Praemisliensem versus septentrionem, interest, vulgari nomine *POKUCIA* nominatur, diuersis hinc inde oppidis et arcibus munitis firmata, et fluentis nonnullis rivulisque haud paucis, ex Carpathiis montibus se effundentibus rigata. Praecipuus est Pruth, vel Prutus fluvius, qui ex dictorum montium loco quodam, *Czere Hory* appellato, scaturiens, montibus cincto, defluit, ac Dobrilouiam veniens ab occasu se in ortum flectit, sub Snyatino Czeremoczam fluvium suscipit ex Walachia descendente, & ex duobus fluviois collectum, quorum vni Biale Czeremocze, alteri Czerna Czeremocze, i. e. albo & nigro Czeremocze, nomen est. A fontibus suis usque ad exitum in Prutum, Walachiam & Pocuciam alveo suo diuidit, ac in suarum societatem admittit. *Cromerus*, *Mercator*, & alii, Hierasum antiquorum, & Gerasum *Ammiani* faciunt ex Pruto, quem *Lazius* Seret fluvium interpretatur. Porta *Herodoti*, & Poritus *Ptolomaei*, quoad situm Pruto magis conuenire videntur.

Czeremocze fluvius.

SNIATYNVM, in Pruti sinistro margine, Pocuciae caput, & emporium satis frequens, in quo Walachi plurimos boues, ceræ mellisque copiam, ac nobilissimos equos diuendere solent.

Hierasus.

Boves, ceræ, mel, equi.

ZABLOTOVIA, Zabletow, arx aut locus munitus in eiusdem fluminis ripa sinistra supra Sniatynum.

COLONIA

COLONIA, Kolomey, in eodem latere eiusdem fluvii delabentis, inter Zablotoviam, & Dobriloviam situm habens, ciuitas, in qua excoquitur vis magna salis, Salis copia, qui ubique in Polonia, Russia, & Lituania venalis proflare solet.

DOBRILOVIA, Dobrilow, suprema in dicto margine memorati fluminis sub Carpathi montibus ciuitas munita, quam *Starovolscius* Dobrovedam appellare videtur.

MORCZA oppidum munitum ad amnem Bistris, Dobrilovia versus septentrionem abeunti occurrit. Duo hic vnius nominis flumina se offerunt, utrumque ex Carpathi iugis emergens. Ad horum occidentalius sedet dictum oppidum paulo infra fluvii Sagewæ in sinistram eius marginem introitum.

Bistris fluv.

TICZEMENICZE oppidulum cum arce paulo supra fluvii cuiusdam in fluvium Bistris orientaliorem influxum, qui orientior Bistris occidentaliore supra *Iesupol* se iungens, infra eundem locum & Haliciam Tyrae accedit.

In Tyram fluens.

PLOMACZE oppidulum munitum a praecedente versus ortum paruo spacio remouetur, & ad concursum sedet duorum fluviorum, qui in Tyram vno alveo descendunt.

IESVOPOL, Iesupolis, oppidum munitum cum arce in sinistra Bistris fluenti ripa. Hoc a *Starovolscio* ad Podoliam refertur, cum in Pocucia tamen sedeat.

KALVSZA oppidulum munitioibus firmum ad fluvii cuiusdam Sifeka, fluvioi haud longe remoto, laus sinistram.

WOINLOWIA, Woinlow, oppidum munimentis militaribus circumdatum, & in dextra Sifekæ fluvii, paruo inde spacio in Tyram illabentis, ripa situm.

Sifeka fluvius.

ZARNOWNO in districtus Sanocensis finibus, & fluminis Tyrae dextra ripa situm oppidum, quod munitioibus satis firmis defenditur.

IV. DISTRICTUS SANOCENSIS.

DISTRICTVS SANOCENSIS ad austrum Transilvania, ad eum Haliciens, ad Fines. boream Praemisliensi districtu, & ad zephyrum Polonia minore septus est. Hinc collibus passim obitus, sed versus Crosnam ciuitatem planicie aliqua se explicat.

Qualitas.

SANOCVM huius territorii Sanocensis prima ciuitas, Crosna quidem titulotenus superior, sed ciuitate et ciuium frequentia inferior, arcem tamen haud contemnendam habet, ac Sani fluvii ripae incumbit.

CROSNA in hoc tractu fere principalior vrbs, et emporium ab Vngaris mercatoribus frequenter visitatum. Hi, quamuis passim merces et vina sua in oppidis submontanae regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine ut plurimum aduehant. Hinc ciues hic paulo ditiores, quam in aliis oppidis, ac nundinae longe celebriores esse solent.

Vngari Mer- catores.

RIMANOVIA in Poloniae maioris, et quidem palatinatus Cracouiensis, finibus.

BROZOVIA, Prozzow, oppidum munitum.

DINOVIA ad Sanum etiam firmum oppidum.

LESKO iudem munitioibus se defendens oppidum. De his oppidulis *Starovolscius*; *Indies*, inquit, ob metum Tartarorum munitioes suas firmiores faciunt.

BELZENSIS PALATINATVS terram Chelmensensem etiam complectens, occiduis finibus palatinatus Lublinensis in Polonia minore, meridionalibus Praemisliensi, & Leopoliensi districtibus, orientalibus Volhyniae citeriori, et borealibus Brescianensi palatinatus in Lituania vicinus est. Duos Senatores habet, palatinum et castellanum Belzensensem, ac diuiditur in quatuor territoria, quorum cuiusvis a praecipua sua vrbe nomen impositum est. Ea sunt Belzense, Buscense, Territoria. Chorodlense, & Grabowiecense.

Fines.

Senatores.

Kk kk kk k2

BELZA

BELZA, Belz, primum huius palatinatus oppidum, spacio parvo a Bugi fluminis sinistro latere recedens, ac Palatini & Castellani sedes, munitionibus bellicis satis firmatum. *Cromerus lib. 13. pag. 330.* scribit, quod anno 1376. Vngariæ, et Poloniæ Rex *Ludovicus*, in Russia bellum gerens, Belzum, Chelmam, Graboveciam, et Sevolossium occupaverit.

DOBROFORT oppidulum ad dextrum Bugi fluminis latus.

KAMIONKA ad eisdem fluenti sinistram marginem inter Dobrofort & Buscium.

BUSCIUM, Buscum, territorii Buscensis caput ad Bugi sinistram, qua fluvio-
Polteu fluv. lo Polteu, ab vrbe Leopoli accurrenti, recipiendo se aperit. *Jodocus Ludovicus Decius, Regis Poloniæ Sigismundi I. Secretarius, de vetustatibus Polonorum lib. 3. fol. 113.* commemorat, quod anno 1516. Tartari Russiam maximo damno affecerint, quinquaginta hominum plus minus millia in servitutem abduxerint, & contra morem suum urbem Buscium occupare tentaverint, eo quod forsitan æstivo tempore paludes urbem cingentes exsiccata fuissent, licet conatu irrito post accensa suburbia discedere, & urbem missam facere coacti sint.

OLESCVM, Olesko, oppidulum munitum ad paludem quandam. Morte *Ludovici* Vngariæ & Poloniæ Regis obitu divulgato, arces Russicas, Cremeneciam, Olescum, Grodum, Lopatinum, & Sniatynum, cum suis ditionibus Vngarorum præfectorum prodicione in Lituanorum potestatem incidisse, & Lituanos Volyniam sibi vindicare incepisse, commemorat *Cromerus lib. 14. fol. 337.* Totus hic tractus pluribus silvis vestitus, & diuersis fluuiolis peruius, cum oppidulis sequentibus a *Starovolsio* ad Voliniam, sed a *Dantiscano* *Ukrainæ* typo, iam aliquoties laudato, ad hunc palatinatum refertur.

PODORCE, vel Parnasse, aut Podhorcense palatium, cum hortis, & aquæ ductibus egregiis, Olesco versus ortum parua distantia separatum.

PODKAMIENIE oppidum ad scaturiginem fluuioli cuiusdam, quorum tres hic in hoc tractu confluentes Irwam fluuium in Volyniam dimitunt.

PRENIATYNUM, aliud a priore versus septentrionem Volyniæ fines attingens, et Brody vicinum.

BRODY in palude sedens, et ortui hyberno obuersa extremitate eius marginem tantum attingens oppidum *Stanislaus Koniecpolskius*, Castellanus Cracoviensis, et exercitus Polonici Dux supremus, insigni fortalicio, ecclesia collegiata, et gymnasio publico decoravit.

TOPOROW aliquo intervallo a priore versus occasum seiuncta ciuitas.

TICZOWICZE fortalitium Belzo versus occasum æstiuum distans.

KRILOVIA, Krilow, ciuitas ad Bugi fluuii sinistram latus.

CHELMENSIS Districtus inter Lublinensem satrapiam, et Lituanicæ confinia, Volhyniam versus ortum respicit. In duo territoria diuiditur, Chelmense et Crasnostauianse, ac duos Senatores, Episcopum, et Castellatum Chelmensem ad senatum et comitia regni publica ablegat.

CHELMA, Chelm, huius districtus præcipua ciuitas, duos habet episcopos, vnum Catholico-Romanum, cuius sedes Crasnostauiam translata est, & alterum Russum, qui Chelmæ mansit, ac templum suum cathedrale ibidem retinuit.

DUBNO & Horodlo, Chelma versus ortum remotæ duæ ciuitates, in sinistro Bugi amnis margine, quarum illa inferiorem, hæc superiorem locum obtinet.

TERIATIN, Uchan, Woislawicze, inter Bugum & Veprum amnes vicina oppidula. Uchanicæ *Nicolaus Danielowicz* Regni Poloniæ thesaurarius magnificentissimum templum struxit: ibidem palatium, et horti amenissimi visuntur.

SAWIN, Chelma versus occasum æstiuum dimotum oppidulum.

CRASNOSTAVIA sinistro Vepro affidens ciuitas, ac Chelmenis Episcopi sedes, cum recentioris architecturæ palatio, et arce. Hic Archiducem *Maximilianum*

CZERNIOWICZE duplex fortalitium munitissimum vtrinque fluuium Murac-
Muracwa fluv. wam obsidens. Hic ex silua quadam speciosa inter Mezerof et Bar, ad fluuium Row, sita in hac regione oppida euadens Muracwam, Braclauiensis palatinatus oppidum, descendit, ac inter hoc et Czerniowicum Podoliæ terminus est orientalis. Inde dictum palatinatum mox ingressus, ac Gruskam, Buscamque præterlapsus supra Iampol in Tyram præceps agitur.

FLECZE oppidulum munitum ad latus præcedentis versus occasum paulo infra fontem fluuioli iuxta Mochylouiam in Niesstrum descendens.

SVLIAKI itidem oppidulum munitum Nemiam fluuiolum paulo supra præcedentis exitum in Niesstrum se inferentem.

LVCZINICE simile oppidulum ad prædicti fluuioli scaturiginem sedens.

SZARIGRODVM duplex oppidum vtrinque fluuiolum muniens, et Muracwæ, qua occasum spectat, aliquo intervallo oppositum, vnde fluentum illud paruum porro defluit, infra Czerniowcen Muracwæ flumini se adiungens.

MEZEROF in sinistro latere fluuii Row munitum oppidulum, proxime fines Podoliæ et Braclauiensis palatinatus.

BARUM, Bar, ad idem flumen spacio modico supra Mezerof, in paludibus cum arce sua situm, et conditum a regina *Bona Sfortia Sigismundi I.* vxore, ubi Iesuitæ collegium habent. Sub *Iohannis Casimiri* regis initium, *Korecius & Christophorus Przyemscius*, etiam peregrinis bellis nobilitatus, hanc urbem, vt & Zuechalum & Ostropolinum Cosacis iterum eripuerunt, quorum multa millia vita priuarunt, magnæque præda acquisita hostibus loca illa liberarunt.

ROW fluuius ab occasu in ortum decurrens, ac Barum & Mezerof prætercurrens sub Braclouia in palatinatu Braclauensi Bogi vndis suas aquas admiscet.

ZAR ex silua aliquot milliaribus a finibus Podoliæ orientalibus remota, excedens consimili cursu per Podoliam & Braclauiam in Bogum properat.

CHMIELNIKUM ciuitas, & operibus bellicis, & Bogi flumine circumfluente insulam, in qua collocata est, egregie defenditur.

CONSTANTINOVIA, Constantinowe, ciuitas validis circumfusa munitionibus in dextra Bogi ripa supra Chmielnikum.

LATICZOVIA, Laticzoviensi territorio nomen dans supra cuiusdam fluuioli in Bogum introitum, ac in eius margine dextro propugnaculis ac fossis se defendit.

DERAZNIE munitionibus instructum oppidulum in dicti fluuioli sinistro margine.

MIKUTINCE oppidulum & arx a dicti fluuioli fontibus non longe distans.

MEDZIBORZ, Misdzibozia, fortalitium siue oppidulum munitum in Bogi sinistro latere, supra memorati fluuioli in Bogum influxum.

PLOKYROF in eiusdem fluuii dextro margine supra præcedens oppidulum munimentis firmatum.

CZARNE Ostro, ciuitas ad confluxum duorum fluuiolorum, qui sub ea Bogum, fluuii initium coitione sua faciunt.

SEBROWCE fluuius hinc ad occasum pergentibus occurrit, recto cursu a Borea in Austrum ad Niesstrum festinat.

SATANOVIA primum est oppidum, quod aluei sui sinistro latere attingit.

VSIATINUM alterum est oppidum munitionibus instructum, quod infra prius dextris suis vndis lambit.

SCALA ciuitas & arx munitionibus insigniter firmata postremum locum obtinent, & prædicti fluminis fluctibus dextris lauantur.

ZUANECIA, Zwaniec, ad laeuum Niesstri fluenti marginem, infra modo nominati amnis in Niesstrum introitum, & ad ostium fluuioli cuiusdam ex montibus

Mm mm mm m

Niedobur

Niedobur erumpentis, ac alueum multis pagis vrinque oblitum a Borea in Austrum deducens.

Inter Sebrovce, & Seret flumina intermedius est fluuiolus, qui eodem, quo priores amnes, a septentrione in Austrum cursu fertur, ac in Bogum se infinat, diuersa oppida & loca munita præterfluens.

CHOROSTOW aliquo spacio supra fluuioli memorati originem, Boream versus.

PROBOZINUM dextram, & arx eius sinistram fluuioli ripam modica a scaturigine distantia obsidet.

BORCZOWK paulo a sinistro latere recedens versus ortum, qua fluuiolus alium, aut potius riuulum quendam, cui hic accumbit locus, accipit.

KOROLOKA ad dextram fluuioli ripam.

KRIBECZA itidem paulo a sinistra ripa, vt et Borczowa, versus ortum recedens.

GRUDEK supra eiusdem fluuioli ingressum sinistro insidet margini amnis Tyræ, cui suis operibus validis haud exiguum defensionem præstat. Diuersum est ab illo, quod supra ad Smotricam fluuium in hac eadem regione offendimus. In alterutro horum anno 1434. Rex *Wladislaus II.* antea *Jagello* nominatus diem obiit.

Regis Jagellonis obitus.

Seret fl.

SERET fluuius dicto Grudeko quasi secto in Tyræ se immittit, ac supra Ianouiam ex duobus fluuiolis in vnum amnem coalescens recto alueo ex Borea in meridiem delabitur.

Zbarauensis Ducatus. Polonicus exercitus obsessus.

ZBARAS, Zbarauia, oppidulum et arx, ac caput Ducatus Zbarauensis, ad Visniouiecentis Duces pertinentis, vbi anno 1649. Polonicus exercitus a Cosacis et Tartaris obsessus fuit, vt in Zborouiae in Praemisliensi districtu sitae descriptione prolixius narrauimus. In ipsis Podoliæ finibus borealibus se offerens ad duorum riuulorum Kezizeniam amnem sinistram, qui in Seret fluuium decurrit, efficientium alterum, orienti obuersum sedet.

Kezizenia fl.

TRAMBLOWA, Tremboliensi territorio nomen faciens ciuitas a modo nominato fluuiio Kezizenia, antequam in Seretum descendit, ita secatur, vt munitionum pars cum arce occasum, reliqua vero ortum, inspicit.

Sereti origo.

TARNOPOLIA ad dextri amnis ex Volynia citiorem in Podoliam ingredientis, et sub Tramblova, siue Trembovla cum Kezizenia Seretum efficientis sinistram latus cum sua arce apposita est.

NIKULINCZE infra Tarnopoliam modo indicati amnis dextra tutela est.

SETRUCZE cum arce sua infra Nikulinczam eidem flumini ibidem eandem tutelam præstat.

IANOVIA, et Czartekouia, illa superior, hæc inferior, Sereti dextri fluctibus madefiunt. Illius tamen arx trans flumen ortum versus situm suum habet.

CZERWONOGROD, et Oucze cis Tyræ, vel Niestrum, huius loci tutelæ munitionibus suis præfunt. Hoc oppidulum obsidet ostiolum fluuioli, Tyræ se adiungentis; illud ibidem hoc paulo superius est. Trans flumen e regione huius aliud fortalium in conspectum venit, cuius nomen in typo non inuenio.

IASLOWIECZ, Iaslovecia cum arce a fluuii Stripiecz orientali margine paulum remota, & riuo cuidum apposita.

Stephanus Potocius.

POTOK, Potocum, inter fluuium dictum & fines Podoliæ Haliciensem tractum attingentes, quasi in medio constitutum, arce munita, & templo sodalium Dominicanorum, *Stephanus Potocius*, Braclaviensis palatinus, ibidem post obitum quiescens, exornauit.

BOUCZONZE in dextra ripa fluminis Stripiecz, oppidum arce & munitionibus defensionem aptum.

MONASTER, oppidum & arx Potociorum ad fluuium Kropicze, in Haliciensis districtus finibus.

DOBROVEDA

DOBROVEDA, Dobrowodi, fortalium inter fluuium Stripiecz, & Halicienses fines, quibus propinquior est.

VISNIOVIECZ, oppidulum cum arce ad dextram Stripiecz amnis, Ducum Visniouiecorum possessio.

BRACLAVIENSIS PALATINATUS ab occasu Podolia, a septentrione Volynia & Kiouienfi palatinatu, ab ortu eodem, & a meridie Walachia terminatur. Grandi apice cum Tyræ & finibus Kiouienfibus in meridiem procurrens, non longe ab ostio Tyræ flumini in Euxinum Pontum patente finem inuenit. Multis silvis & quercetis referta, incolarum multitudine, & muniturum locorum copia Podoliæ non respondet. Passim tamen munimentis ad debitam defensionem requisitis securitati suæ consulit.

Fines.

Qualitas.

NIESTER sub Mochilovia accedens alueo suo inter hunc palatinatum & Walachiam longo tractu intercedit, ac tandem, qua Tuccarum & Tartarorum fines consequitur, aliqua saltem ante suum in Pontum Euxinum exitum intercapedine excedit. Bogus, ingressus sub Chmielnico, mediam hanc regionem secatur, quæ a Nouo Koniecpolsco vrbe vsque ad extimos limites inculta & deserta iacet. Licet prolixa explicatione se dilaret, duos tamen Senatores, palatinum puta, & castellanum tantum habet, ac in duo distinguitur territoria, seu districtus binos, Vinnicensem scilicet, ac Zitomiriensem.

Niester.

Bogus.

BRACLAVIA ciuitas duplex, duplicibus quoque circumducta munitionibus, metropolis est in hoc palatinatu, ipsiusque palatini sedes, quam sibi impositam ripa Bogi defluentis dextra sustinet. *Kiernus* Lituaniæ Dux, qui circa annum 1640. Ducatus rectionem inchoauit, hanc urbem occupasse fertur. Eandem cum arce anno 1432. a *Theodoro*, vel *Fedro Ostrogio* Russiæ Duce, et viro bellicoso, qui *Suitrigelloni* Lituaniam hostilibus armis aggresso adhærebat, incensam fuisse scribit *Cromerus*, qui eam Podoliæ adscriptam; postea circa annum 1363. urbem Lituaniæ facit, quod lato sensu intellectum a veritate haud alienum videtur, cum Lituaniæ Principes has regiones subiugauerint.

Kiernus.

Theodoretus Ostrogus.

SAMELOWKA inter Vinniczam, & Zari fluenti in Bogum irruptionem ad dextram Bogi ripam vallis, munitionibus, ac arce sua confedit.

WINNICZA, in eadem, qua præcedens, Bogi ripa, militaribus suis molibus collocata ciuitas, & circumiacentis territorii caput, nobilitatis conuentibus, iudiciorum tribunalibus, & Iesuitarum collegio celebratur. Anno 1630. a Chmielnico Cosacorum Generali occupata est. Postquam enim pacis cum ipsa initæ confirmatione Warfouia in comitiis publicata sedatus esset, ab initio quidem aperta vi abstinuit, sed interea cum Turcis clandestina machinatus est consilia, præcipue contra *Basilium* Moldauiæ principem, ac in eundem Tartaros instigauit. Litem tamen Turcarum intercessio, & *Basilii* filia, *Timotheo Chmielnicii* filio desponsata, diremit. Non tamen ipse *Chmielnicius* interea quieuit, sed omnem lapidem mouit, vt Polonis inferendi belli occasionem quamcunque adipisceretur. Hinc mox anni 1651. exordium Polonos aggressus est. *Nieczaius* vnus ex præfectis eius militaribus in oppugnatione oppiduli Crasna periit: Alter *Bohunus* hanc urbem cum arce in *Chmielnicii* potestatem redegit, recuperatam postea a Regio milite Polono, qui flumen Bogum traiecerat.

Chmielnicius.

Vrbs occupata a Cosacis, recuperata a Polonis.

BRALOUIA molibus suis militaribus sinistram Raw fluuii ripam, inter eiusdem in Bogum immersionem, & Mezerof oppidum Podoliæ, obvallat, pontibusque duobus flumen ibidem latius sternit.

KRASNA duplici structura militari vallatum oppidum, vrinque arctam & oblongam obsidens paludem, quendam fluuiolum Bogo submittentem, medium fere inter flumen & orientales Podoliæ fines locum possidet.

COPIGOWKA moles suas munitas Czylenzay fluuii apposuit.

Czylenzay fluuius.

Mm mm mm m 2

MURACWA

MURACWA duobus fortaliis contiguus sinistro fluente Muracwæ hunc palatinatum & Podoliam diuidenti patrocinatur.

FEKOWCZE eidem fluente inter Muracwam & Czerniowcen adiectum fortaliis paruum.

Tulczinka fl.

TULCZIN ad Tulczinkæ, & alterius fluuioli confluum sedens munitio.

KLEBANIE oppidulum infra Tulczinum ad ostium fluenti parui, e regione introitus fluuioli Tinionowkæ Wislæ, qui uterque hic in Tulczinkam confluunt.

LADICINUM structuras militares insignes opponens hostilibus inuasionibus in apice, quem Tulczinkæ & Bogi confluentia efficit.

Rosawa fluv.

KORMARGRODIA, Thomaspolia, Langrodia, oppidula sunt munita, quorum illa duo, prius superius, posterius inferius, fluuiolo in Rosawam fluentum influenti adiuncta, hoc tertium infra utriusque coniunctionem ipsi Rosawæ affixum est.

GRUSKA oppidulum munitum in Muracwæ dextro margine, proxime orientales Podoliæ terminos.

Busza fluv.

BUSZA molibus suis architectura militari spatiosè constructis, & in duas partes cognomine fluuiolo sectis lateri Muracwæ fluminis sinistro insitit.

IARUGA inde non procul Niestri, aut Tyræ fluminis, ripam dextram munitionibus suis custodit.

IAMPOL inter Iarugam & Kowczeniecz, ad Tyræ sinistram ripam hostium inuasionem remoratur.

KOWCZENIECZ infra Iampol eandem ripam munimentis suis tuetur, ac fluente Rosawa paulo infra eius cum altero coniunctionem secatur.

Kamiencza fluv.

KAMIENCZA idem munimentis suis præstat, qua Kamiencza fluuius a sinistro Niestri margine absorbetur.

Vasta Deserta.

RASKOW vltima prædicti in flumine Niesstro lateris tutela, vltra quam nil nisi vasta deserta occurrunt. Barbarorum incurfionibus obnoxia, eamque ob causam oppidis, pagis, & incolis carentia.

CZACZANIEC munimentum forte ad sinistram latus fluuii cuiusdam ab occasu in ortum proficiscens, & sub vrbe Nowe Koniecpolski, in Bogum se immergens.

NOWE Koniecpolski, i.e. noua ciuitas Koniecpolski, fortaliis postremum insignibus, & validis munitionibus præsidio est flumini Bogo, qua dextro suo margine dictum fluuium sub ea vrbe arripit.

Bercad fluv.

BERCAD fluuium ab occasu in ortum defertur, sex vel septem miliaribus Polonicis supra urbem modo dictam in Bogum se infundens.

NOWOGROD, Obodowka, Balanowka munitionibus firmata oppida ad dictum fluuium, quorum superius & inferius sinistra, medium dextræ ripæ incumbit.

BERCAD his inferius, cognomine flumine secatur, utrumque latus eius quoduis peculiari munimento valido defendens.

ALEXANDROW & Troczeniecz firma sunt loca, quæ fluuiolo cuidam patrocinantur, qui ab occasu in ortum properans inter Bercad fluuii os, & Ladizinum Bogo aquas suas tradit.

VMAN ciuitas antiqua Ladicino quatuordecim vel quindecim miliaribus Polonicis recta versus ortum remota, & in principio desertorum sedens, ubi quercera defluunt, quæ septentrionem versus ubique hunc palatinatum vestiunt.

Quercera.

Sup fluv.

IWANGROD munitio prolixior iuxta fontes fluuioli ab ortu in occasum progredientis, & sub Kuna, fluuii Supi se associantis.

KRYSPOŁ, Leniowka, Bosowka antiqua oppidula fluuiolo accumbentia, qui in Wicz fluuium se exonerat. Primum cum sequente, sinistram, & tertium infimum, dextrum latus obsidet.

SEBASTICKA itidem antiquum oppidulum versus occasum cum tribus præcedentibus trianguli figuram format.

SOKOLOWKA

SOKOLOWKA munitionibus communis locus in eiusdem fluuioli sinistra ripa.

WORONOWKA, Zileke, Sobrik, admodum firma nouis munitionibus oppida ad fluuium dictum Wecz huius palatinatus terminum, quorum medium fluuioli dicti in hoc flumen introitum possidet.

WACHNOGROBLA oppidum antiquum ad initium fluminis Wicz.

MONASTERICZ duplici munitione firmissimum oppidum Wachnogrobla versus meridiem semotum.

SUP fluuius supra Lipowe exoritur, ac ex septentrione in meridiem decurrens diuersis oppidis munitis defenditur, ac infra Ladizinum in Bogum intrat.

KUNA utrumque Supi marginem & os fluuioli obsidet, qui Kubliczio descendit.

KUBLICZUM ad dictum fluuiolum Kunam occasum versus inspicit.

ALZIN, & Kislac, quorum illud Kunæ propius, hoc remotius, sinistram Supi fluuii latus muniunt.

GRUDECK duplici munitione oppidum firmum, infidet utrique ripæ fluuioli Sebastiouka delabens, & aliquot sub hoc oppido miliaribus in Supum se præcipitantis.

KALNIK in dextra Supi ripa munitiones suas validas hostilibus conatibus opponit.

BABIN forte oppidum cum arce ad confluum quatuor riuulorum, qui modico spacio infra illud vno alueo marginem sinistram aliquo spacio supra Kalnik percurrunt.

ELIUS bina munimenta contigua in dextro Bogi latere, qua fluuiolus Piacesna delabens recipitur.

PIACESNE, ad dextram dicti fluuioli plus quam duobus miliaribus a præcedente versus occasum locus probe munitus.

LIPOWE duæ munitiones validæ utrumque Supi intermedii latus claudentes.

SIWOTOVIA, Zibotow, firmissima ciuitas cum arce ad fluuiolum Rosam, qui haud procul a Babin ortus sub hoc loco Braclauenses fines egreditur, & in palatinatu Kyouiensi Ros fluuium ingreditur.

ROS fluuius supra Spicineam ex terra erepens, & sub Poherbicze fines Braclauensis satrapie egressus diuersis anfractibus ab occasu in ortum festinat, & sub Kanovia in Kyouiensi palatinatu aquarum onus in Borystenem deponit.

SPICINEA in Ros fluuii dextro margine haud procul ab ortu eius, oppidum munimentis haud continendis circumvallatum.

POHERWICZE in memorati fluuii sinistra ripa duplex fortaliis contiguum, ac in ipsis huius palatinatus finibus situm.

SBARAZ, & Priluka, duo admodum valida oppida, illud superius, & hoc inferius, utrumque duplici fortaliis fluuiolum intermedium obsidentia. Fluuiolus hic ab ortu in occasum delabens supra Samellowkam in Bogum vndas suas aduectat.

KOKANOW, Kokanovia, munitum oppidulum assidens dextræ ripæ fluuioli, qui infra Prilukam priori fluuiolo associatur.

KIOVIENSIS PALATINATUS regio grandis, pro magnitudine tamen non Borysthenis adeo populosa, iis præsertim in districtibus, qui versus meridiem exporrecti cultores & incolæ desiderant, confinis est Moscouiæ & Tartaris, qua ortum spectat.

Qua vero australi plagæ obrenditur, Borysthenem lato alueo ab Kudack, aliis Hudack, fortaliis admodum munito, in Pontum Euxinum abeuntem, terminum habet; Occasum versus Braclauensi palatinatu, ac Volhynia vltiore, & a septentrione alba Russia terminatur. Borysthenes inter maximos Europæ fluuios numeratus fere mediam secat.

Nn nn nn n

illum

ciuitates.

Incolæ.
Cofaci.Militares eo-
rum actiones.

Religio.

Monachi S.
Basilii.

Senatores.

Sylæ.

Montes.

Situs.

Templa.

illum, qua in occasum prona est, hinc inde pluribus siluis densis constrata est. Ciuitates & oppida quoque habet hinc inde optime munita, quorum potissima pars fluminibus affidet. Incolæ bellis assiduis exercitati militares animos gerunt, & tam ex oppidis, quam pagis, in insulas Borysthenis confluunt. Cofacos se vocant, qui hanc & Braclaiensem satrapiam hyberno tempore colentes, æstiuo tempore in latibula sua, in Borysthenis insulis sita, se recipiunt, quando nulla bella gerunt. Sub proprio suo Generali, seu Præfecto summo stipendia facientes nemini parere volunt, adeo ut Reges Poloniae, licet ipsos subiugare sæpius studerint, nunquam tamen voti compotes fieri potuerint. In militia contenti præda gratis feruiunt, aut etiam pecuniam accipiunt, & aut Turcas inuasionibus suis diuexant, aut Tartaris ex Polonia cum præda redeuntibus eandem extorquent. Poloniae in angustiis constitutæ auxilio sæpius fuerunt, irritati grauius damna intulere, adeo ut nobilitatem Polonicam insensissimam habuerint, præcipue proximis his annis, quibus nobiles vnicum illud egerunt, ut hominum hoc genus penitus extirparent, in cassum tamen laborantes, & sibi ipsis magnum malum accersentes. Quamuis enim aliquoties pessime mulctati fuerint, Tartaris tamen & aliis in auxilium adscitis, Polonos male tractarunt, & ad pacem inuicendam coegerunt. Græcæ religionis studiosi in sacris neminem agnoscunt, nisi Archiepiscopum suæ Patriarcham suum: In cæteris liberi & sui iuris, utpote qui nemini obedientia obnoxii esse volunt, nisi Generali suo, quem ipsi sibi eligant. Quando Poloniae Regibus in militia præsto sunt, cætera aliqua pecuniæ summa donari solent ad arma sua reficienda, quo alacriores & maiori numero postea, ubi opus fuerit, adesse non vereantur. Monachi S. Basilii, qui per totam Russiam frequentes sunt, in hoc palatinatu multa templa & cœnobîa habent, ac Archiepiscopo Russico cum omnibus cæteris Græcæ religionem profitentibus subiecti sunt. Nam huic omnes Episcopi Græci in tota Polonia obsequium præstant. Monachorum dictorum Præpositus centum pagos sub se habere dicitur. Ipsi monachi durissimam vitam agentes speluncas, de quibus mox in sequenti descriptione Kiouia agemus, intrant tempore quadragesimali, ac ibidem solitarii penitentiam agunt. Alii vadunt in desertum, cilicio, & catenis induti, interdum vsque in Tartariam remotiorem, ut Evangelium prædicent, & martyrio coronentur. Multos Græcos ad societatem cum Romana ecclesia reductos *Starouolscius* ait. Quam uniti vero eidem ecclesiæ fuerint, proximi anni satis aperte testantur. In hoc palatinatu vnus est palatinus, & vnus Castellanus, qui cum episcopo Catholico Romano Kiouienſi, Senatui publico Regni, ut Senatores, interesse solent.

KYIOWIA, Kyiow, metropolitana huius palatinatus ciuitas, incolis referta, & spatioſo ambitu cincta sub longitudinem gradus 55. minuit. 26. et latitudinem gradu 50. min. 12. appositæ est dextro margini fluminis Borysthenis, cuius aquæ hic, post Repin fluuii accessum, a pluribus insulis, vrbi versus ortum e regione obiectis, discescunt. Ripa sinistra et opposita, siluarum mox infra Desznæ fluentis affluxum incipientium serie cum ipsa Trethymitrouiam descendente, vestita est. Cum dextra ripa ab vrbe longus ordo montium singulorum se insequentium fluminis decursum stipat, vsque ad Ros fluuii in Borysthenem influxum, ubi sub Kaniouia fluminis aduersi ripam stipant, donec ad Iesitrouiam cursu inflexo Korsum urbem recta petunt. Ipsa ciuitas versus septentrionem ædibus repleta, ac castello et militaribus structuris munita est, cæteram partem versus occasum & meridiem ligneum septum ambit. Orientale latus flumini admotum est. Sedes est palatini, castellani, Archiepiscopi Græci, et Episcopi Catholico-Romani. Vtriusque religionis Græcæ et Latine templa, et cœnobîa, ac collegium Iesuitarum habet. Domicilium olim fuit Kyouienſium principum, qui toti Russiæ, siue Sarmatiæ, tam in Europa, quam in Asia imperitarunt, Romanis ipsis, ac postea Græcanicis Imperatoribus graues. Magnitudinis istius pristinae vix parietinas ostendit,

dit, et ipsas progressu temporis omnium rerum edacis fere penitus absumptas. *D. Laurentius Mullerus, Principis Curlandiae consiliarius in Polonicis suis historiis litera L.* de hac vrbe ita scribit: Magnificam olim & amplam urbem fuisse Kyiouiam loquuntur murorum ruinae fere octo milliarium circuitu eam ambientes, Murorum ruinae. ut & templum in ea splendidum, in quo fornices cernuntur grandes, & in quibusdam eorum cadauera plura incorrupta quidem, sed contractiora, ac si tosta essent, non tamen nigra, cum colorem adhuc humanum ostendant, & ita quemuis spectatorem in admirationem rapiant. Martyres fuisse sibi incolæ persuadent, ad quos nec Tartaros damni inferendi causa accedere potuisse prædicant, licet sæpius hoc facere tentauerint, cum semper, sine vilo humano auxilio, sola diuina pena et animaduersione ab eo loco depulsi fuerint. Cadaver quoddam solum virginis cuiusdam sub arcuum dictorum quodam iacere etiam dicitur, quod sine done, siue linteo subtilissimo, & perspicuo indutum, et longis, ac fuluis capillis exornatum omnis corruptionis adeo expers est, ut omnia membra adhuc videri et tangi possint. Sanctam *Barbaram* esse credunt incolæ, licet historiae eius hoc penitus repugnet, ex qua lecta lector hac dere iudicare poterit. In eodem templo videre est etiam columnas totas ex ære fusas, ut refert *Augustanae Confessionis additus in eadem urbe Pastor, ex nobili Patziorum prosapia in Lituania oriundus*, qui etiam dicit, Kiouia Smolenskum vsque tendere subterraneos meatus, sub ipso fluuio Borysthenæ, ea, quam habet, latitudine, ex fusa materia constructos, qui argumento sunt, quanti labores, et quanti sumptus eiusmodi operi impensi sint, et quanta Kiouia pristina magnificentia fuerit. Meatum istorum conditores extitisse mercatores Itali feruntur. Imo et Genuenses nuper emporium ibidem, ut constituere sibi liceret, petuisse dicuntur. Hæc *Mullerus* de anno 1585. In *Sileſiacis Chronicis Schickſus* narrat liberum Baronem a *Herberstein*, ex annalibus *Moscovicis* memorie prodidisse; olim in Kiouia et paludis Meotidis vicinia Russos habitasse Polonos, i. e. campeſtres homines, nuncupatos, ac patentes et planos Russi. campos incolentes, unde et Polonos originem traxisse *Schickſus* arbitratur. *D. Fralichius lib. 1. part. 2. Viator. p. 329.* montis cuiusdam parui, et Kiouia vicini mentionem fecit, ad quem aditus licet difficilis sit, eos tamen, ait bonorum suorum fisco adiudicatorum iacturam facere, qui eum transeuntes currum frangunt. Idem *Auctor* hanc urbem ad Russiæ regionem Volyniam referens, eius prisca, inquit, amplitudo sese ad sex milliaria extendebat, uti testantur ruinae. *Cavernæ subterraneæ ad 80. milliaria Russica ibi protendi dicuntur. In his plurimæ sepulchra illustrium virorum cum cadaueribus integris ostenduntur peregrinis.* *Martinus Cromerus* circa Christi annum 861. hanc urbem Kiouiam a *Kio*, vel *Kio* principe quodam Russico conditam, et Russici imperii ab illo tempore sedem fuisse tradit. Circa annum 1008. ut idem refert, Russiæ princeps *Volodimirus* imperium suum vastum inter duodecim filios suos paritus est. Domestico bello collisis fratribus ex ipsis vnus *Stopolcus*, vel *Suentopolcus* confugit ad Poloniae Regem *Boleslaum*, qui hanc urbem ingenti hominum multitudine distentam fame ad deditionem coëgit, et thesauro fugitiui principis *Iaroslai*, quem sibi sumpsit, excepto, incolumen *Suentopolco* restituit. Postea idem rex *Boleslaus Chrobri* irritatus contumelia, qua a Russis affectus fuerat, eandem urbem milibus suis deripiendam concessit. Anno 1074. Rex *Boleslaus II. Audax* cognomento, Kiouiam commeatu destitutam occupauit, ac totam hyemem ibi commoratus est, ut potentiam suam in Russia eo magis firmaret, ac sibi iam notis voluptatibus huius ciuitatis eo diutius ac commodius frueretur. Sed idem, quod Hannibali ac Carthagenensibus Capuæ, ipsi etiam hic euenit. Etenim in hac voluptatibus et deliciis omnigenis affluentē, et Græcorum negotiationibus corrupta ciuitate milites eneruati, ac propria sua lasciuia, et vitiis pessundati sunt, ut tot populorum, et huius ipsius vrbs victori longe vilius fuisset, si hoc in loco victus fuisset. Multorum quippe malorum, et calamitatum,

Victoria mul-
torum ma-
lorum causa.

Gediminus.

Finis Kiovi-
ensis princi-
patus.

Literæ ad
Sanctum Pe-
trum scriptæ.

mitatum, quibus Polonia postmodum afflicta, et prostrata fuit, victoriam hanc pō-
tissimam causam extitisse docet *Cromerus lib. 4. fol. 38. Cracoviensis Episcopus Sta-*
nislau anno 1079. ea de causa vitæ suae iacturam fecit; Rex ipse regno profu-
gus nunquam in illud reuersus. Polonia vero vsque ad *Praemistum*, per 215. an-
nos regibus caruit. Anno 1320. *Gediminus* M. Dux Lituan. *Stanislai* Kioviensis
ducis arcem *Owiczam*, vt et *Zitomirum* occupauit. Inde exercitu promotō
Olham Pereslauiensem, *Romanum* Branscensem, et *Leonem* Luceorientem ducem
prælio vicit, ac Kioviā, ex qua *Stanislau* Russorum princeps supremus *Rezani-*
am profugerat, in potestatem suam redegit. Magnus dux *Rusiae* a debellatis
Russis creatus *Voliniam* quoque ac caeteras arcēs, *Kioviae* vicinas, *Bialogrode-*
cum videlicet, *Slepovrotum*, *Kanioviam*, et *Czerkasium*, vt et in *Seueria* *Brans-*
skum, et *Pereslauiam*, suarum regionum primarias vrbes, sibi subiecit. Finis ita
factus *Kioviensi* principatui summo, per 430. dissimili fortuna variisque muta-
tionibus continuato, qui *Polonis*, & *Lituanis* de eo vario euentu contendētibz ve-
rum pōmum *Eridis* fuit. Anno 1415. *Tartari* populosam et grandem hanc vr-
bem direptionibus vastatam deleuerunt, arcemque ipsam delere summo quidem,
sed irritō conatu, tentarunt. Ab illo tempore nunquam pristini nitoris, et anti-
quae magnificentiae compos fieri potuit, quamvis proprios suos principes ha-
buerit vsque ad *Simonem Olelcouium*, post cuius obitum, quanquam filius, ac filia,
imo et frater adhuc superstites essent, *Poloniae* Rex *Lituanorum* instinctu, regio-
nem et urbem *Kioviā* in prouinciam redegit, et penitus *Poloniae* Regno sub-
iecit. *D. Christianus Matthias System. polt. 3. pag. 372. sequentem cuiusdam*
Episcopi Kioviensis ad S. Petrum epistolam legendam exhibet: *Macaria* Dei gratia
Archiepiscopus *Kioviae*, et *Haliciae*, et in tota *Russia*, nostro Domino, et amico
S. Petro, Ianitori Dei omnipotentis. Praecipimus tibi et indicamus tibi, quod
hoc tempore mortuus est minister Dei, et princeps *Fedor, Solodormiszki*, vt ip-
sum recte, et sine omni impedimento, et mora intronittas in regnum Dei. Nos
ipsum soluimus omnibus suis peccatis, et ipsi benedictionem dedimus, tu in his
omnibus tandem nihil transgrediaris, et nihil aliud ipsi fiat, ideo dedimus ipsi
has literas absolutionis. Datae in summo nostro Cōnobio *Kiofa* anno 1541. 30.
Iunii. Superioribus annis *Cosaci* *Kioviā*, vt alias vrbes in potestatem suam re-
dederunt, recuperatas iterum a *Polonis* anno 1651. quo incendium 16. Augusti
excitatum, cum *Radziuius* *Polonici* exercitus imperator ibidem commoraretur,
60. aedes deleuit. Sequenti die ab incendio maiore oborto praeter vulgaria aedi-
ficia, et tabernas insutorum, plusquam ducentae nobilium aedes, et aliquot *La-*
tinorum ac *Graecorum* templa consumpta sunt. *Primarium* templum, cum *Do-*
minicanorum cōnobio incolume mansit.

LOTOWOGROD, oppidulum in extremitate huius palatinatus septentriona-
li ad dexteram *Borysthenis* e regione ostii, per quod fluuius *Sofzæ* e septentrio-
ne in meridiem secundum *Moschouiae* fines decurrens abripitur. Locum no-
bilitat insignis victoria parta a principe *Ianussio Radziuiio* *Litaniae* Generali
praefecto militiae, qui iuxta eum triginta *Cosacorum* millia 31. Iunii anno 1649.
prostrauit, et eorum ducem *Michaëlem Krayczewski* captiuum fecit.

LIBICZ, *Lubecza*, oppidulum ad sinistram *Borysthenis* infra praecedens,
quod *Cosaci* eodem tempore reliquerunt.

CZERNOBLIUM, *Czernobel*, oppidum in pace sedens, quem *Vfza* et *Przy-*
piecz fluuii coniunctione sua efficiunt. Eodem anno victori *Ianussio Radziuiio*
se dedit. *Vfza* ex *Volinia*, *Pripetus*, siue *Przypiecz*, ex albae *Rusiae* territo-
rio *Pinscensi* accidit.

CIECEREF fluuius infra *Czernoblium* *Pripeto* suas vndas aduectat.

KOWAZYW oppidulum haud procul a sinistra dicti fluminis ripa.

KUHAKY oppidum ad eiusdem fluminis eandem ripam.

KORO-

KOROSTESZOW iidem oppidulum ad dicti fluminis dextram, qui ibidem hunc
palatinatum, & *Volhyniam* determinat.

WYZGROD oppidulum munitum & arx in *Borysthenis* ripa dextra, supra in-
fluxum duorum fluminum *Defzæ*, & *Repin*, qua supra *Kyoviam* *Borysthenem*
intranant.

PIECZARY munitus locus infra *Kyoviam*, in cuius vicinia est monasterium
S. Nicolai.

TRACTUS siluestris hic a *Kyovia* & *Borysthenes* versus occasum, & *Volhyniae* *Syluae* prope
fines excurrit, aliquo interuallo a *Borysthenis* dextra, sectus a fluuiio *Repin*, qui
supra *Kyoviam* in *Borysthenem* se immergit.

BIALE *Grudki* oppidum munitum in tractu dicto siluestri dextrae *Repini* flu-
minis ripae impositum.

MONKAROWA, *Koyfowa*, *Boucowa*, in eodem tractu oppida antiqua, vt Antiqua op-
& extra illum *Sosenowski*, quæ quatuor a septentrione in meridiem recta fere
linea abeunt; hoc postremum a *Repini* fluminis ortu haud longe dissidet.

KORLINA, *Cirudec*, *Biale* *Pole*, tria vetusta oppidula in *Volhyniae* finibus a
Borea in *Eurum* recto fere tramite tendentia.

CZARNEGRUDKA antiquum oppidum cis & trans *Repinum*, infra *Onna-* *Onnawa* flu-
wæ influxum. vius.

WASILKOWIA, & *Motowilufka* oppida munita cum arcibus extra dictum
tractum siluestrem versus meridiem ad *Stuham* fluuiolum. *Stuba* fluu.

PIASECKO iidem munitum oppidum & arx ad riuolum inter praecedentia
duo, in fluuiolum nominatum se effluentem.

CHASTOVIA oppidum firmum cum arce ad *Kioviensem* Episcopum perti-
nens, ac diues, quod 24. Augusti anno 1651. a *Cosacis* & ciuibz, *Trylisia* in-
cendium videntibus & aufugientibus, desertum *Poloni* occuparunt. *Dextram-*
Onnawæ fluuii ripam obsidet.

TRYLSIA & *Romanouia* sedent ad *Kaminczam* fluuiam, qui sex vel septem
milliaribus sub priore in *Rossum* fluuium se dat præcipitem. Vtrumque oppi-
dum dextro fluminis margini inhaerens, & vallis & operibus militaribus se ho-
stium conatibus opponunt. Prius infra posterius locatum 24. Augusti anno 1651.
Polonorum Generalis *Przyemsky* violenta inuasionē oppressit, ac in cineres re-
degit. Nec infantibus, nec sequiori sexui, qui plusquam virili defensione *Polonis*
magnum damnum intulit, paritum esse, totumque oppidulum incendio perisse
scribit *Ioach. Pastorius*, qui etiam refert, incendium hoc ciuibz *Chwastouianis*,
& praesidio *Cosacorum* tantum timorem incussisse, vt oppido suo deserto mox
in fugam se dederint, sicut in praecedentibus modo diximus.

TABOROWKA, *Pawoloczia*, & *Carasouia* in sinistro *Rostawicæ* fluuii, *Rosso* *Rostawica* fl.
fluuiio se associantis, margine munitissima oppida, ex quibus *Pawolocia* ad *Iohan-*
nem Zamoseium praefectum *Calussiensis*, cuius in *Zamoseii* urbis descriptione men-
tio facta, pertinuit.

IAROSOF oppidum munitum, *Bereza*, & *Antenouia*, duo antiqua oppida *Rossus* fluu.
inter *Rostawicam*, & *Rossum* fluuios sedent.

BORSZCZOWKA, & *Wolodarka* duo firma loca *Rossi* fluuii sinistrae oræ ac-
cumbentia.

KOZOVIA in dextro *Rossi* margine infra praecedens antiquum oppidum.

TITIOVIA antiquum oppidum ad *Roskam* fluuiolum.

PIATYHOR, & *Lobaczouia* duo antiqua oppidula in fluuioli ad *Rossum* de-
scendentis sinistro margine, quorum illud superius, hoc inferius.

STRZYBOWKA, *Starcice*, iidem duo vetusta oppida, illud ad dextram, hoc
ad sinistram fluuioli *Starcicæ*, qui e regione *Wolodarcæ* oppidi a *Rosso* flumine
deglutitur.

Oo oo oo o

OCSMATOVIA,

OSMATOVIA, & Buki duæ munitiones ad Wicz fluuium, qua Braclaviensem & hunc palatinum dirimit.

Poprosna fl. STAWICZK Poprosnam fluuium munitio firma, vt & Lifianki ad Zgiuli Kilz fluuium ex priore & aliis collectum, vtraque sinistram ripam obtinens.

Maznik fluv. OLSZANCE ad confluxum Maznik fluenti, & cognominis fluuii Vlszance, qui ex silua Maydonowlas defluit & admodum curuo alueo supra Iesietrouiam in Rossum se infundit, munitio validis operibus cincta.

MYEDZYRZYCE, et Iesietrouia, duo oppida munita ad Rosi sinistram, illud inferius, hoc superius.

Conditio. KORSUN in eadem eiusdem fluenti ripa oppidum, a Rege *Stephano* circa annum 1581. conditum, ac postea plurimis operibus bellicis maxime firmatum, quod nobilitatur memorabili clade illa, qua Polonos Cosaci anni 1648. affecerunt.

Polonorum elades. BOGUSLAVIA eandem ripam obtinens oppidum validis operibus bellicis, et arce firmatum.

SENECZA ad Rosi dextram munitio.

LESNICE probe munitum oppidum, situm ad sinistram marginem fluuioli in Rossum incurrentis.

OLSZANKA duplex munitio haud longe a sinistra Rosi ripa cognomine fluuio dirimitur.

ROKITNA simile munimentum duplex eadem fere distantia a dicto margine seiuncta, pari ratione a riualo quodam secatur.

SIEZIAWA ad dextram Rosi, et Koczowa ac Nastacka, in mediterraneis oppida antiqua, et parum, aut nihil munita.

Ruthet fluv. BIALA Cerkiew, Bialocerqua, oppidum firmis operibus circumdatum in sinistra Rosi ora supra ingressum Ruthet fluuioli; quod procul dubio idem esse videtur cum Biala Cerkiew, seu albo Fano, cuius meminit *Iochimus Pastorius*, qui *Chmielnicum* Cosacorum imperatorem anno 1648. apud eam commoratum esse dicit.

Krazne fluv. IARMONOWKA locus munitus in sinistro margine fluuioli Krasne, qui paulo supra oriens, secundum seriem montium dextrum marginem obidentium, decurrit.

TRYPOL arce et militaribus operibus hostilem impetum a se amolens oppidum ad dicti fluuioli dextram, ac paulo supra eius in Borysthenem abiturum.

STAYKI, et Ryslouia similibus operibus se defendentia oppida in dextro Borysthenis margine.

Locus Cosacis datus, & iterum ereptus. TRETHYMIROVIA, vel Tectimirovia, castellum munitum in eodem Borysthenis margine, viginti circiter milliaribus Polonicis, aut quatuordecim vel quindecim Germanicis, Kiouia distans, quod Cosaci a Rege *Stephano* datum est, vt ibi commorarentur, ac armamentarium suum haberent. Possederunt autem hunc locum vsque ad annum 1638. quo ipsis Poloni sub Rege *Vladislao* eundem locum eripuerunt, vnde postea cruentæ clades, tam Polonos, quam Casacos, afflixerunt, et modo hi, modo illi, ciuitatum huius palatinatus potiti sunt.

KANIOVIA, Kaniow munitum oppidum ad Borysthenis dextram supra introitum Rosi fluminis, qua in Borysthenem irruit.

MASLAUSTAW castellum a Kaniouia versus occasum in margine fluuioli, inde in Ros, vel Rossum fluuium labentis, ad cuius fontes Huharlyck oppidulum cernitur.

MOSZNA oppidum munitum ad fluuiolum cognominem, inter quem et Cumichi pagum Cosaci a *Konieczpoljskio* dissipati, sunt, post amissum prælium Borowicam anno 1637. aufugientes, vbi mox obsessi fuere, vt in Borowica sequitur.

BIALOZUR oppidum antiquum ante siluam grandem, a Moszna versus occasum abiens. Plurimi hic sunt tractus siluestres, qui non longo intervallo a Miedzyrzyce ad Rossum flumen initium capientes a septentrione, ad meridiem pergunt, et variis nominibus appellantur.

CZYRKASSY,

CZYRKASSY, oppidum validis munitionibus tectum cum arce in medio, ad dextram Borysthenis, qui hic diuersorum alueorum diuortio aliquot insulas circumfluit.

BOROWICA, Borowicz, oppidum firmum, & paruo intervallo a dextro Borysthenis margine remotum, in quo *Nicolaus Potocki*, militiae Polonicae Subpræfectus Generalis, Cosacos obsedit, & coëgit, vt *Pauluckum* Ducem suum cum aliis quatuor traderent, post promissionem factam, vitam ipsis incolumem fore. Sed his contra fidem a *Potockio* datam Warsouiae anno 1638. capite plexis maximi motus inter Cosacos & Polonos excitati sunt.

BUZIN, & Woronowka duo munita loca ad Borysthenis, Borowica Krilouiam descendens, ripam dextram.

TASZMINUS fluuius a meridie in septentrionem, ac inde iuxta Smilam se incuruans, ab occasu in ortum vergit, & sub Krylouia, Borysthenem ingreditur.

Taszminus fl. SMILA ad sinistram, & Mediowka, atque Czehrinum ad dextram fluminis dicti oppida probe & valide munita.

KRYLOVIA ad sinistram dextri aluei ripam, quem hic Taszminus fluuius facit, supra hoc oppidum natura & arte munitum in duo brachia se diuarcans, insulam efficiens, et duplici ingressu Borystheni se iungens. Prope hanc urbem anno 1625. Polonicae militiae Imperator *Konieczpoljskius* triginta Cosacorum millia ad paludem Curacowo in siluas desertas compulit, quod cum Turcis pacem fregissent, atque ita coëgit, vt Turcas non amplius se aggressuros fidem darent. Ab hoc loco per plura miliaria Borysthenes descendens nullo amplius munito loco, si Krzemieniczuk paulo infra Krylouiam in altero margine locatum exceperis, vsque ad Hudack defenditur.

HUDAK, aliis Kudack, in dextra Borysthenis ora infra Samaræ fluuii sinistram marginem ingredientis accessam, a *Konieczpoljskio* Polonicae militiae Praefecto summo anno 1637. conditum munimentum, ad compescendos et coërcendos Cosacos, ne in mare Euxinum irrumpentes Turcas, lacerando bellum excitarent. Anno 1648. idem a Cosacis occupatum esse fertur.

SAMARA fluuius ex ortu in occasum delatus sinistram Borysthenis latus perfodit, vt et superior ipso alius, quem Worstlo flumen a septentrione in meridiem delatus sequitur, quem versus septentrionem ascendenti sequentia munimenta et fortalitia occurrunt.

KABILAK, qua Kabilak fluuiolus dextrum marginem secatur.

PULTAWA locus admodum fortis in eodem margine e regione ostii, quod in dextro margine Kolomaci, et Swinkowki fluentorum vndis iunctum ingredientibus patet.

ACHYR in eadem ripa infra Olesznae fluenti introitum. Hic Worstlo fluuius plurimis, et quidem ad dextram versus occasum, maioribus siluis stipatur.

OLESZNA paulo supra cognominis fluuii ingressum.

PSEZOL, vel Pfizol fluuius ex Moscouiae Ducatu erumpens, et a septentrione ad meridiem proficiscens, cum quo descendenti sequentia loca munita se cernenda offerunt.

HADIACZ oppidum et Krasnopol, quod castellum est.

OLTWA castello et vallis oppidum tutum in dextro margine infra Korol fluuii in eundem influxum.

KOROL, et Mirograd, duo firma oppida ad idem fluentum Korol, quorum illud inferius, et in dextro, hoc superius, et in sinistro margine locatum est.

SULA proximus priori fluuius supra Lubniam Vdai fluuium assumit, et e regione Woronowkae oppidi in Borysthenem præceps ruit.

DRIHALOW castellum ad cognominis fluuioli in Sulam ingressum, in sinistro margine.

Oo oo oo o 2

RUMNE

RUMNE in dextra ripa, oppidum et arx.

GLIASKI oppidum antiquum in eodem margine infra Rumne.

LOCHWICE validis munitionibus septum, et in eadem ripa præcedenti succedens oppidum.

Artepolock
fluvius.

PIASKI validum munimentum ad sinistram fluvioli Artepolock, sinistram Sulæ fluuii, marginem perrumpentis.

SIECA, & Sniatinum duo oppidula ad Sulæ dextram, sub quorum posteriore Sula Vdai fluuii vndis augetur.

Vdai fluuius.

VDAL fluuius supra Dorohinkam oppidum oriundus ab ortu in occasum descendit sinistram ripam longo tractu siluestri vestitus: ad Dorohinkam se flexens, aliquot anfractibus a septentrione in meridiem prolabitur, & inter Sniatinum & Lubniam Sulæ miscetur.

DOROHINKA munitum oppidum et arx ad Vdai dextram.

MONASTERCYCZE oppidum antiquum marginem Vdai utrumque obli-

dens. CHALICA vrbs antiqua ad cuiusdam fluvioli dextram, a præcedente oppido versus occasum recedens.

ISZNIA ab eodem oppido Monastercydze versus occasum recta tendens, & cuiusdam fluvioli principio affidens oppidum munitum.

PRZYLUKA, & Przewlocyna duo oppidula antiqua non munita ad dextram Vdai fluminis.

Leyseker fluv.
Warwa fluv.

SREBRNE oppidum munitionibus vallatum in dextro margine fluenti Leyseker, qui supra Warwam se Vdai fluvibus associat.

WARWA valide munitus locus ad sinistram Vdai fluminis, contiguus ingressui, qui supra eundem fluviolo cognomini in dictum fluuium patet.

ZORAWKA sub cognominis fluvioli accessu & ad sinistram saepe nominati fluminis oppidum antiquum.

PERATIN & Kurinka ad dextram eiusdem fluenti oppidula antiqua.

Mnohe fluv.

CZERNOWKA, oppidum vallis et propugnaculis firmatum in sinistra ora fluvioli Mnohe, qui aliquo spacio sub Mnokoy in Vdai flumen vndas suas effundit.

Montes.

MNOKOY oppidum antiquum in eiusdem fluvioli ripa eadem, paulo supra eiusdem in Vdai ingressum, sub quo Sula & Vdai vndas suas confundunt. Hinc

Sulæ descendens ripam dextram continua montium series comitatur, vno vel altero milliari supra Zolninum se inflectens, ac iterum paruo intervallo a Borysthenis sinistra usque ad Zlotonoszam ascendens.

LUBNIE validis vallis, & propugnaculis se defendens oppidum, quod Sulam a congressu cum Vdai descendente dextro margine attingit.

Siporow. flu.

LUKOMLA simile fortalitium fere medium inter Siporod et Orszicæ fluminum dextram Sulæ ripam perrumpentium accessus, quorum prior inter Lubniam, & Lukomlam aquas suas in Sulam inuectat.

Orszica fluv.

ORSZICA fluuius a borea in meridiem descendit, et sub Iablonoia alios duos fluuios, nimirum Sucha orszicam & Czumchakum eodem cursu ad dextram eius defluentes absorbet, ex quibus prior medium locum inter hæc tria flumina obtinens in Czumchakum paulo supra eiusdem in Orszicam introitum præcipitat.

Czumchak fl.

CZUMCHAK castellum munitum aliquot milliariibus a cognominis fluminis origine distans.

IABLONOIA munitus locus in Orszicæ sinistro margine paulo supra Czumchaki aditum.

ORSZICA munitum oppidum ad dextram fluminis eodem nomine insigniti, vno aut altero milliari supra eiusdem in Vdai flumen influxum.

ZOLNINUM, propugnaculis vallatum oppidum ad dextram Vdai, qua Borystheni appropinquat.

ZHERIN

ZHERIN Dąbrowa ad sinistram Vdai, paulo supra eius exitum, quo e regione Woronoukæ oppidi in Borysthenem euadit.

IEREMIOUWA validis operibus cinctum oppidum sub dictorum montium flexu versus meridiem sedens.

HERKLI et Kropiwna duæ insignes munitiones, quarum illa inter Ieremioukam et hanc fere media est: hæc vero cognomini fluviolo accumbit.

DOMUNTOW, & Bobnowka duo fortalitia exiguo spatio a Borysthenis margine remota, quorum illud inferius, hoc superius est, & paulo infra Supoi fluminis in Borysthenem influxum sedem suam habet.

ZLOTONOSCA firmissimum operibus bellicis, & paludibus oppidum ad eiusdem nominis fluuiolum exitu carentem a Bobnokovia versus ortum secedens, supra quod series montium dicta finem sortitur.

SUPOI fluminis in Borysthenis dextrum marginem introitus paulo inferior est accessu Rosli fluminis ad dextram ingredientis.

Supoi fluv.

PIECZANA & Elmiawow, quorum hoc superius, illud inferius, munitionibus suis dextram Supoi fluminis tuerentur.

IAKOTYNUM octo vel nouem milliariibus Germanicis supra Elmiawouiam in sinistro eiusdem fluminis margine oppidum firmum cum arce.

BYKOF, simile oppidum vno vel altero milliari a Supoi fluminis scaturigine, in eadem ripa.

NEDRA fluuius Supoi proximus ad occasum, tribus defenditur oppidis validis, & a Borea in Austrum delabitur.

Nedra fluv.

BAZAN ad fontes eius sedet.

IERNSPOL ad dextram sequitur.

BEREZAN ad sinistram accumbit, sub quo Nedra proximo fluuiio Trubice vndas suas tradit.

TRUBICE fluuius a Borea itidem in austrum fertur, & fere duobus milliariibus Germanicis sub Pereaslauia Borysthenis sinistram ripam perfodit, ubi e regione Trethymirovia cernitur.

Trubice fluv.

PEREASLAVIA insigne oppidum, firmissimis operibus bellicis tutum, & incolis refertum, dicto fluuiio cingitur.

BARISZOVIA antiquum oppidum ad eiusdem fluminis dextram.

BARIZPOLE firmum oppidum cum arce inter nominatum fluuium, & siluestrem tractum e regione Kiiowæ cum sinistra Borysthenis ripa descendente.

OHULOUIA oppidum munitum a Barizpole versus septentrionem.

SWITELNA simile oppidum ad dextram Trubice fluuii versus occasum Ohuloviam inspectans.

BOBRICA & Kobitz duæ firmæ munitiones ad fluuiolos quosdam, haud multum remotæ a sinistra ripa dicti fluuii, qui hic oritur.

NIZYN, validum et populosum oppidum ad sinistram fluuii cuiusdam, qui haud longe ab Vdai fluminis fontibus oriens, & ab ortu in occasum properans ad Osterze, antiquum oppidum Desznæ flumini se iungit. Anno 1652. sub Casimiro rege, Poloni hunc locum Cosacis eriperunt. Flumen ipsum Kiiouensem palatinatum a Czerniechoviensi ducatu determinat.

Cosacis eripit oppidum a Polonis.

VOLINIÆ PALATINATUS ab occasu Belzensis palatinatum & Chelmensis terram, a meridie Podoliam & Braclaviensem satrapiam, ab ortu Kiiouensem palatinatum, & a septentrione Pinscensem districtum ac albam Russiam attingit. In duos maximos districtus, Cremenecensem, & Luceoriensem diuiditur, ac Senatores tres, palatinum, & castellanum Volhinia, atque Episcopum Luceoriensem, ad comitia regni publica emittere solet. Alii hanc satrapiam in citeriorem & vltiorem diuidunt.

Diviso Senatores.

Pp pp pp p

PILAWITZ

PILAWITZ, & Krasnepole, duo oppida antiqua, in finibus Podoliae a Bogo fluio versus Boream.

OLANOVIA oppidum munitum in iisdem finibus a Krasnepole versus meridiem.

OSTROGA munita ciuitas cum arce, ab Olanovia versus ortum, ad fluuiolum in Bogum delabentem.

Cieceref flu. BERDICZOVIA oppidum antiquum in dextra ripa fluminis Cieceref.

KODNIA oppidum antiquum in finibus Kioviensis palatinatus a Zitomirz versus ortum.

ZITOMIRZ, Zitomiria, ad sinistram fluuii Cieceref, quam *Starovolscius* ad Braclaviensem, typus Dantiscanus ad hunc palatinatum refert. Dicitur fluuius haud longe sub Czernobel se confert in Przpiecz seu Pripetum fluuium.

CZERNIECHOVIA antiquum oppidum a Zytomiria versus septentrionem.

Vfza fluuius. VSZOMIRIA ciuitas ad Vfzam flumen infra Czernobel in Pripetum illabens.

OWRUCZE oppidulum ad fluuiolum, qui alii iungitur, & cum eo in Vfzam se immergit. Omnis hic tractus inter Czerniechoviam, & hunc locum olim paludibus, & stagnis repletus, hodie oppidulis & pagis refertus incolis plurimis affluit.

Slucz flu. SLUCZ, fluuius haud procul a Bogi scaturigine ex fonte suo prorumpens, a meridie in septentrionem properat, et ad Dobrowicam Horino iunctus nomen & vndas amittit. Horinus autem a Pripeto vndis & nomine priuatur, duplici alueo insulam claudente exceptus.

BASILIA ciuitas ad dextram Sluczi haud longe ab eius origine.

KRASLOVIA in eodem margine aliquo intervallo sequitur.

CONSTANTINOWA, in sinistro margine succedit. Constantinoviam *Starovolscius* appellat.

SLVSINIECZ, & Polemno, vel Polemo, oppida duo inter Sluczum & Horinum, flumina.

MIRAPOL ad dextram, Baronovia, Ostrozek, Zwiahel, Kurczicze ad sinistram, Horodnika iterum ad dextram Sluczi ciuitates.

KORZEC oppidum, sub Horodnica Sluczum subeunti fluuiolo adhæret.

Horinus flu. HORIN, vel Horinus fluuius, ab austro in Boream cursum suum promouens ad Dobronicam Sluczum excipit, ut paulo superius dictum est.

AMPOL ad sinistram ripam prope dicti fluuii scaturiginem oppidum.

ZASLAVIA in eadem ripa oppidum & ducatus caput.

OSTROGIUM, ducum Ostrogienfium sedes, in cuius vicinia Dermanum, monachorum Russicorum, seu Græcorum, multa bona possidentium, commoratio, & cœnobium.

ROCHMANOVIA ab Ostrogio versus occasum ciuitas.

IOANNES DUX OSTROGIUS. MIEDEZYRCZEK, Miedieczum, paulo infra Ostrogium, cum quo eandem ripam sinistram Horini infidet, oppidum munitissimum, in quo Franciscanis Conuentualibus, ut *Starovolscius* refert, vltimus de familia *Ioannes Ostrogius* dux, & castellanus Cracouiensis, templum & monasterium, neptis vero ipsius Iesuitis templum, et collegium extruxit sumptuosum, ac in templo mariti sui *Caroli Chodkievicii* ossa reposuit.

DOROHOBUS, et Alexandria, duæ ciuitates, illa ad sinistram, hæc ad dextram Horini ripam.

MARCOWICZA oppidum ad fluuiolum, qui non longe ab Irwa Klewam descendens Horino vndas suas largitur.

KLEBAN ad eiusdem fluuioli dextram.

STANISLAUS RADZIVILLUS. OLKA ciuitas a Klewam versus occasum ad paludem, ad Radivillos perti- nens, in qua dux *Stanislaus Radzivilus*, Lituaniæ Cancellarius supremus, arcem munitissimam

munitissimam, ecclesiam collegiatam elegantissimam, Academiam, et pietatis mon- tem, ut vocari solet, construxit. Anno 1651. Cosaci hanc urbem, cuius *Alber- tus Radivilus* tunc temporis dominus fuit, irrita obsidione tentarunt.

WISNIOWIECZ ducatus cognominis caput, in Podoliae finibus.

IRWA et Opaizypsa, flumina in proximo tractu orti, supra Luceoriam vn- darum commixtione Ster fluuium efficiunt, a nominata vrbe in septentrionem Irwa & Opa- izypsa flumina. cursum suum præcipitantem, et in Pripetum desinentem.

KRZEMIENIECZ, Cremenecia, Cremenecensis territorii caput, ad dextram Ir- wæ fluenti, in eminentissimo scopulo arcem ostentat.

DUBNA ciuitas ad Irwæ sinistram duobus circiter milliaribus infra præce- dentem, cuius possessor fuit *Dominicus Zaslavia* dux anno 1651, quo Rex *Io- annes Casimirus* exercitum Polonicum in expeditionem contra Cosacos ducens, Regis Ioannis Casimiri ex- peditio belli- ca.

Vignancam venit, in locum pascuis et aquis affluentem, ac inde Beresteciam, et

porro Dubnam. *Chmielnicius* vel *Chmelnicus*, Cosacorum præfectus summus, inter Zbarauum, et Visnoveciam castra sua locauerat. Tartarorum Chamus

castra sua Leshoviae habebat, quod oppidulum aliquot mille passibus Berestecia distat, et ad Koniecpolscios pertinet. Die S. Petri et Pauli prælii initium est

factum cum Cosacis et Tartaris, in quo Poloni trecentorum præcipuæ notæ militum iactura victoriam obtinuerunt. Sequenti die ipsum prælium initum,

cui Rex ipse, *Dominicus*, Ostrogii et Zaslavia dux, *Ieremias Michael* dux Visnio- wicensis, cum duobus aliis principibus consanguineis suis, *Sigismundus Prziem-*

scius tormentorum bellicorum præfectus summus, et notarius campestris, *Iacobus Weyher* Marienburgensis palatinus, *Christophorus Hubaldus* Germanicis bellis fa-

mosus, et *Boguslaus Radzivilus* interfuerunt. Victi autem sunt Tartari, et Bru-

cienfes ac Silistrienfes Turcæ, ut Cosacis auxilium ferrent, euocati a *Chmielnicio*, cui, post initam pacem, Czêhrinum sedem Rex concesserat. Cosaci adhuc diu

in castris suis commorati tandem in fugam se coniecerunt, ex quibus cum ru- sticis rebellibus circiter tringinta millia in paludibus, et siluestribus locis tunc

temporis periisse feruntur. In castris Poloni opimam prædam, et 18. tormenta bellica maiora nacti sunt.

KOZIN oppidulum inter Beresteciam, & Dubnam.

BERESTECIA, Beresteczko, oppidulum ad fluuioli in Opaizypsam fluen- tum descendens scaturiginem, olim Pinsiorum ducum, tunc temporis *Vla-*

dislai comitis in Leshno, proprium.

LUCKO vel Luceoria, Luceorienfium districtus primaria ciuitas, ad Ster vel Styri fluuii dextram arce firmatur. Episcopus cum capitulo suo, & Iesuitæ

in arce commorantur. Russicus siue Græcus Episcopus in ipsa ciuitate sedem

habet. Luscum est *Cromeri*. Anno 1074. fere dimidium annum a Polonico Re- ge *Boleslao* obsessum, tandem occupatum. Anno 1431. in bello intestino

duorum fratrum *Wladislai* & *Suidrigellonis* incendio sædatum est, arce tamen in- columi conseruata.

STOIANOVIA inter Opaizypsam & Bugum fluuios oppidulum.

SOCALIA, Sokal, ad dextram Bugi fluuii hic Voliniam & Belzenfem

satrapiam disiungentis oppidum & arx firmissime munita, nobilitatur miraculosa

immagine *Beatae Virginis Mariae*, in templo Fratrum S. Francisci de obseruantia, qui vulgo Bernardini nuncupantur. Templum hoc ob metum hostium ab

ipsis excitatum est, ac propugnaculis firmatum in insula, quam Bugus fluuius

duorum alueorum complexu claudit.

LITOWISZ oppidulum in dextra Bugi ripa inter Socaliam, & Kriloviam.

WLODZIMIERZ, Wladimiria, Volodomiria, Wlodimirz ciuitas accumbens

margini dextro fluuioli Lugi ab ortu in occasum per dextram ripam in Bugum delabentis. Sedes est Episcopi Russici, cuius iurisdictio late patet. Anno 1319. Ge- diminus

diminus Lituaniæ dux, hanc urbem obfessam cum arce & totam regionem occupavit, postquam *Volodomirum*, eius ducem, qui exercitu aduentans eam obsidione liberare moliebatur, occidisset. Anno 1365. *Casimirus II. Magnus* cognominatus, Poloniæ Rex, eam occupavit, & *Kieyfutum Olgerdi* ducis fratrem captivum fecit, qui elapsus eandem Polonis iterum eripuit. Anno 1431. in bello regis *Wladislai & Suitrigellonis* eiusdem fratris incendio conflagrauit.

LUBOMLE oppidum a dextra Bugi ripa versus ortum aliquo spacio recedens.

LOCCAZ oppidulum inter Volodomiriam & Luceoriam.

ALBA RUSSIA.

- Fines.** ALBA RUSSIA meridionales limites habet Volhyniam, et Kiioviensem palatinatum, orientales Moschouiam, septentrionales eandem Moschouiam et Livoniam, atque occidentales Lituaniam ac Podlachiam. Alba dicitur vel ob album incolarum colorem, vel ob campos diutius niuibus opertos, et omnia alba exhibentes; vnde et lupi, vrsi, lepores, vulpes, et reliqua animalia, tam domestica quam siluestria, quæ in aliis locis alium colorem habent, albo colore decorata sunt. Albam Russiam non a niuibus, aut albo incolarum colore, sed ab albis galeris, quibus incolæ vtuntur, dici putat *Brietius in suis Parallelis Geographicis*, sicut Zagathæi virides dicuntur a viridi tulipano, quo capita tegunt. *Starovolscius* tamen priorem sententiam tuetur. Regio omnium rerum, quæ ad victum requiruntur, feracissima, filigine, hordeo, auena, tritico, cicere, cannabi, lino, melle, lupulo, cera, pecoribus, pecudibus, piscibus, avibus, et feris affluit. Has suas diuitias incolæ partim Dunæ fluvii adiumento Rigam in Livoniam, partim Nemeni fluenti opera Regio-montem in Borussiam transportant. Totius regionis palatinatus sunt sex, Novogrodenfis, Minscensis, Mscislaviensis, Smolenscensis, Vitepscensis, et Polocensis.
- Fines.** NOVOGRODENSI PALATINATUS cæteris populosior ab occasu Podlachiae et Trocensi palatinatu, a septentrione eidem, Minscensi, et Mscislaviensi palatinatibus, ab ortu Moschouiae, et a meridie Brestiensis palatinatus territorio Pinscensi et Volhyniae aliqua ex parte finitimus est. Duos Senatores palatinum et castellanum habet. Diuiditur in duos districtus, Novogrodensem et Slonimensem, vterque plura oppida et pagos incolis refertos continet, ex quibus præcipua enarrabimus.
- Novogrodenfis districtus cum Slucensi ducatu, qui sub Novogrodenfi est, Slonimensem districtum ab occasu habet, et vsque Rhaczoviense ac Rzeczyense territorium versus ortum pergit.
- NOVOGRODCUM, Novogrodecum, Nouogrodec, cognomento Sevieriski, seu Nouuigrodt, vt & Novogrodum minus, qua appellatione a maiore Novogrodo in Moscouia distinguitur, huius palatinatus caput, inter Memenum & Vszam fluuios situm, alternis vicibus cum oppido Minsko Parlamentum, siue Curiam iudiciorum supremam totius Lituaniæ habet. Sedes est palatini, vbi præter alia Catholicorum, & Russorum monasteria, Iesuitarum etiam collegium cernitur.
- Conditor.** *Erdivilus* Lituaniæ Princeps, *Montwilonis* filius, in expeditione Russica peruenit ad collem quendam, ac in eo arcis combustæ a Tartaris, ac Novogrodeck appellatæ parietinas offendit. Loci vero commoditate allectus arcem renouari iussit, ac ibidem sedem suam constituens nouæ urbis condendæ initium fecit, primus Dux Novogrodenfis inde appellatus, cui Novogrodia, Brestia, Grodna, & Podlachia tunc temporis parebant. Anno 1314. Ordinis Teutonici in Prussia milites, hac regione ferro & igne vastata, urbem hanc compilatam incenderunt: Arx tamen incolumis conseruata est. Anno 1390. iudem cum Lituanis, Jagellonis hostibus,
- Primus dux Novogrodenfis.**

stibus, hanc eandem urbem, & Vilcomeriam flamma in cineres redegerunt. *Sigismundi* Magni Ducis Lituaniæ filius *Michael*, anno 1452. fato functus, Tartarorum auxilio Severiense territorium Moscoviæ finitimum occupavit, vnde inter ipsum, & *Casimirus III.* Regem Poloniæ, bellum exarsit. Sed Nouogrodia capta a Moschis anno 1477. Principes Russici Seuerienses sponte ad Moschos, vnam cum ipsis religionem profitentes, defecerunt.

NEVIZIA a Nouogrodo vndecim, aut duodecim miliaribus, versus ortum hybernium, aliquo infra Vszæ fluvii originem interuallo ciuitas, & Radivillorum Ducalis sedes, vnde Ducum in Nieswicz titulo vtuntur. *Nicolaus Christophorus Radzivilus*, ob iter peregrini habitu in terram sanctam factum peregrinus cognominatus, aliquot cenobia, & Xenodochia pro pauperibus, vt & Iesuitarum collegium, ac urbis curiam magnifice & multis sumptibus exstruenda curavit.

MYRH arx ab eodem *Radivillo* sumptuose condita, ac inter Nouogrodecum & Neviziam sita, a qua *Radivilli* se comites in Myrh cognominant.

LACHOVICIA oppidum Nesuicia versus meridiem remotum.

MYSA oppidum Lachovicia versus occasum distans.

SLUCENSIS Ducatus, Nouogrodenfi palatinatu versus ortum adhærens superioribus temporibus suos Principes habuit amplissimarum possessionum Dominos; Nunc vero in *Radivillorum* possessionem, Ducum dictorum stirpe deficiente, concessit,

SLUCK, vrbs omnium, quæcunque in Polonia sunt, maxima, sed tota fere lignea, palatio ducali, & Catholicorum templo, paucisque aliis ædibus exceptis. Sub Rege Poloniæ *Sigismundo I. Constantino* Ostrogii Dux, & Lituaniæ Princeps, ac Poloniæ militiæ imperator summus in huius urbis vicinia tres Tartarorum exercitus tribus præliis vicit, & maxima ciade affecit. Hunc in oratione dicti Regis funebri *Cromerus* appellat Principem omnium sæculorum memoria dignissimum. Militiæ strenuus fuit Imperator, qui anno 1514. inter Baszeiam, Scyfrwam, Mscislaviam, & Radoml, ad Soszam fluuiam quadraginta Moscovitarum millia prostravit. Post supra dictam Tartarorum cladem sub nominato Rege ex viginti quatuor mille Tartaris ad Viskiueciam paucissimi euaserunt.

ROHACZOVIENSE territorium inter Slucensem Ducatum, & Moscouiam interest, & ad Sosz fluuium pertingit.

ROHACZOVIA huius territorii caput in apice, quem affluxus Druc fluvii in Borysthenem facit, situm est.

RZECZYCENSE territorium Rohaczoviensi versus meridiem adiacet.

RZECZYCA huius territorii primaria ciuitas ad Wiodraycam fluuium, qua Wiodrayca in Borysthenem adit, appositæ est.

SLONIMENSIS Districtus a Novogrodenfi versus occasum excurrit.

SLONIMUM ad Saczaram fluuium, inde in Memenum decurrentem, in hoc districtu primum locum obtinet.

ROZANA, Rosanna, a dextro margine fluenti Zolwiae, versus ortum aliquanto spatio disiuncta ciuitas, & Sapieharum sedes, plateis admodum rectis, & aedificiorum sumptuosorum splendore nobilitatur.

MINSCENSIS PALATINATUS, Borisouiense territorium etiam complectens, ac omni frugum copia diues Vilnensi palatinatu ab occasu, Novogrodenfi a meridie, Mscislaviensi ab ortu, & Polocensi a Septentrione sepitur. Eius Senatores duo sunt, Palatinus & Castellanus.

MINSCUM in hoc palatinatu primas tenens ciuitas, ad Zaczinum fluuium arce inter aquas sedente se tutatur, vt & alio inferiore, quod priore non minus firmum est. Apud Russos enim in more positum est, vt ciuitates alicuius notæ duplici arce, & quidem, si fieri potest, inferiore & superiore, muniant. Ciuibus politioribus, quam cæteræ ciuitates, habitatur, ob nobilium frequentiam, cum

Vszæ fluv.
Nic. Christophorus Radzivilus.

Vrbs tota fere lignea.

Tartari a Polonis vici.

Vt & Moschi

Saczara fluv.

Zolwia fluv.

Fines.

Zaczinus fluv.

Mos Russorum.

totius Lituaniæ tribunal, seu iudicium supremum ibi celebratur, quod alternatim vno anno Vilnæ, altero Minsci, & tertio Nouogrodii fieri consuevit.

KAIDANOVIA ciuitas a Minsco versus meridiem.

TOLOCZINUM, Smolniam, & Turkum, tria reliqua alicuius notæ, in hoc palatinatu oppida. In cæteris ignobilioribus Religiosi passim sua monasteria, & Magnates palatia habent.

BORISOVIA, Borissow, territorii aut districtus sui princeps ciuitas duabus arcibus hostiles impetus amolens ad Berezinam fluuium, in qua ante Moschorum inuasionem nuperrimam in Lituaniam præsidium Polonicum contra Moschos commorari solebat. Anno 1655. Iulio mense eiusdem Moscovitæ vi potiti sunt.

MSCISLAVIENSIS PALATINATUS versus ortum ad, & circa Solszæ fluuium in Moscouiæ finibus, siluis totus inumbratur, & aquis immergitur, duosque Senatores, cæterarum satrapiarum Lituanicarum more ad comitia publica Regni ablegat. Diuisio eius exhibet duos amplissimos districtus, Mscislauiensem & Modzi-riensem.

Solsz, vel Solsza fluuius, ex hoc palatinatu oriens a septentrione in meridiem sub Kryczouia Mohilouiensem districtum intrat, ex eo Rohaczouienfe territorium ingreditur, ac Rzezycensi terra superata e regione oppidi Loiowogrod Borystheni aquas suas adiungit.

MSCISLAVIA sui territorii primaria ciuitas prope Solsz flumen. Anno 1386. Suentoslaus Smolenscensis Dux eam frustra obsedit, & vitam perdidit.

CLECKUM, Ouruckum, Homlia, Criczouia ad Solszæ fluuium, Osteriskum oppida huius palatinatus præcipua, arcibus pulchris, & bene munitis exornata.

MODZIRIA, vel Modzyrum, Modzyrensis districtus prima ac præcipua, in mediis paludibus sita, agro cingitur innata fecunditate, & accuratior hominum cultu benigne sementem reddenti. Pecorum hic & armentorum, ut & volucrum ac ferarum insignis est affluentia. In nupero bello cum Cosacis gesto, antequam Zborouia cum Chmielnicio pax inita esset, Dux Radivilus Lituaniæ militiæ præfectus summus exercitum suum ad Borysthenem adduxit, ac voluntaria deditione oppidulis Turovia, & Grodeco potitus est: Postea Mozyri arcem a rebellibus defensam occupauit, ut & Bobroiskum ad Berezinam. Loiouium ad Borysthenem cum arce Cosaci ipsi incenderunt, & deseruerunt.

SMOLENSCENSIS PALATINATUS, inter Moschouiam, & Vitepsensem satrapiam, ducatum Severiensem, terram Czerniechouiensem arces septuaginta continentes, & districtum Orsanensem complectitur. Præter Czerniechouiensem etiam districtus Rumnensem, et Sierpicioyiensem Rex Sigismundus III. anno 1611. quo Smolenscum Moschis eripuit, huic satrapie adiecit.

SMOLENSKO, Smolenscum ad Borysthenem, seu Dniepr fluuium, in editiore loco posita huius palatinatus metropolis, muro cingitur sex cubitos lato, & quinquaginta duabus turribus firmo, speculamque habet aut propugnaculum in vrbe media editiori monti insidens. Præter nobilium aulas, & religiosorum tam Russorum, quam Catholicorum templa, & cœnobita, ac Iesuitarum collegium, ut et Russici Episcopi, qui Archiepiscopo Polocensi subiectus est, circiter quater mille ædes ipsam continere Starouossius de suo tempore loquens dicit. Vterque dictus Episcopus Papam Ecclesiæ caput agnoscit. Catholico Romano Episcopum in eadem vrbe constituit Rex Vladislavus IV. vna cum collegio Canoniorum; idque ex destinatione patris sui Sigismundi III. qui conuentum Ord. Præd. fundauerat. Olim hæc ciuitas cum tota regione propriis suis ducibus Russicis paruit. Ex his Suentoslaus, circa annum 1386. Lituaniam inuadens, Witepsensi & Orsanensi districtu direpto & vastato, Mscislauiam oppugnavit, interfectus tamen a Polonis & Lituanis, qui Poloczko recuperato filium eius Georgium Smolenskiis Principem præfecerunt. Anno 1403. Vitoudus M. Dux. Lituaniæ, huius

urbis

urbis arcem, inquam nobiles & ciues cum vxoribus & liberis confugerant, milite suo circumdatam occupauit, cæterisque omnibus oppidis & arcibus in potestatem suam redactis totum hunc Ducatum Smolenscensem in Lituanicam provinciam mutauit. Dux ipse in Vngariam fuga elapsus apud Vngariæ Regem, ac postea Casarem Sigismundum vixit, & tandem in exilio mortuus est. Post Vitoudi obitum, cum Jagellonis, aut Vladislai Regis Poloniæ, frater Suitrigello Lituaniæ adortus esset, ac Vitoudi fratrem Sigismundum Lituaniæ Ducem magnum creauissent, Smolensko, Orsa, Poloczko, Witepskum, & fere tota Russia Lituania a Suitrigellone defecit. Sigismundo anno 1439. a suis occiso, in ipsius locum a Lituanis contra voluntatem Regis fratris sui & Polonorum, substitutus est Jagellonis natu minor filius Casimirus, postea quoque rex factus, qui magno hominum numero interfecto Smolenscum exussit, & arcem, (quæ aut ad Sigismundi filium Mihailem a dicto Rege Casimiro postea bello petum, aut ad nominatum Suitrigellonem, anno 1452. fato functum, defecerat) recuperatam sibi subiecit. Anno 1500. M. Dux Moscouiæ Iohannes, licet filiam suam Helenam Alberto M. Duci Lituaniæ, & Regis Casimiri III. filio nuptum locasset, districtum Smolenscensem vastauit, totum illud territorium, ad flumen Berezinam, quod inter Stryessin, & Rzezicam prope Horwol Borystheni iungitur, & reliquum ipsi appositum, auito iure a suo genero postulans. Ideo & eius iussu Demetrius filius anno 1502. Smolenscum obsedit & cepit, arce excepta, cuius potiri non potuit. Hinc induciis sexennibus gener, iam Poloniæ Rex, socero reconciliatus est. Hoc defuncto, filius Basilus M. Dux Moscouiæ aliquoties arcem frustra adortus est, donec Mihael Glinshy Russicus Princeps, qui apud Regem Alexandrum magna polens auctoritate ab eius fratre & successore Sigismundo I. ad Moschos descuerat, cum exercitu ab eo missus, eam obsessam 20. vel 30. Iulii secundum Calvsum anno 1514. proditione, & pecunia Lituanis rursus extorsit. Sic Moschi potiti sunt validissima hac arce in extremis fere Sarmatiæ finibus sita, vno latere Borysthenis vndas sustinente, altero paludosis, & omnem aditum excludentibus locis insidente, ac propugnaculis terra & lapidibus, quos firmissima ligna querna sepiebant, fartis adeo munita, ut ex trecentis tormentis maioribus, quæ ab Italis & Germanis fusione parata Moschi penes se habuisse feruntur, globorum emissorum nulli penetrare potuerint. Ludov. Decrus de Sigismund. I. tempor. fol. 87. Chytraeus, lib. 1. & 7. Saxon. hanc arcem cum templo situm suum in excelso loco habere, & Ducatum Smolenscensem per quinquaginta milliaria se extendere ait. Eodem quidem anno Rex Poloniæ Sigismundus I. eam obsidione tentauit, sed irrita conatu suo superfedere coactus est, licet 8. Septembris Constantinus Ostrogii Dux Polonici exercitus imperator Moschos maxima clade prostrauisset. Anno 1548. Stephanus Rex per legatos suos a Iohanne Basilide Nouogrodia, Pleseouia, & Smolensci, quæ vrbes cum diuionibus Lituaniæ iuris olim fuerant, restitutionem postulauit. Laurentius Mullerus in historiis Polonicis Lit. D. Num. 11. Smolensci autem recuperandi occasio se postea Polonis obtulit. Basilides, cui Theodorus filius successit, ante vitæ suæ exitum aliam duxerat vxorem, ex qua filium susceperat, Demetrium nominatum, quem puerulum, post Patris haud diu post mortui obitum, regnante Theodoro homine ingenii exigui, Boris, ut affini suo Theodoro succedere posset, interficiendum iussit. Eius autem loco alium occisum, & Demetrium seruatum, ac postea a Coloniensi quodam educatum esse falsè ferebatur. In Lituoniam, ac postmodum in Poloniam veniens a Rege Iesuitarum curæ & institutioni commendatus, ac tandem cum quinque milium millibus in Moscouiam missus est, ubi, Moscouia vrbe feliciter occupata, anno 1605. mense Iulio coronatus; Moscouiæ totius imperium sibi acquisiuit. Ac quia palatini Sendomiriensis auxilio præcipue voti compos factus erat, anno 1656. eius filiam vxorem duxit, quæ magno Polonorum comitatu, & insigni magnificentia ad ipsum in urbem Mo-

Qq qq qq q 2

Icuam

Vrbs exusta,
& arx occupa-
ta.

A Moschis
frustra obessa.

Tandem pro-
dione capta.

Arcis descri-
ptio.

Irrita obsidi-
one a Polonis
tentatur.

Demetrius
falsus.

Duces Smo-
lenenses.

Smolenscum
a Lituaniis
occupatum.

Smolenscum
a Polonis ob-
sillum.

Et captum.

Obsidionis ini-
tium & finis.

Incendium in
arce.

Moschi urbem
recipere fru-
stra conantur.

Altera vice
obsidionem
reperentes
male excipi-
untur.

Moschi pacem
inire, & multa
loca Polonis
tradere co-
gantur.

scuam adducta est. Polonorum pertasi Moschi *Demetrius* cum multis Polonis, tumultu 17. Maii excitato, trucidarunt, exceptis plurimis Magnatibus Polonis, quos Moschorum Principes seruauerunt. Nec mercatoribus pluribus parcitum, apud quos magnum ars alienum *Demetrius* conflauerat. Interea dum de nouo Duce magno eligendo Moschi anno 1610 consilia captant, Poloni Smolenscum obsidione arcta cingunt, & nouum Ducem Magnum, cui *Suscus* nomen, cum fratribus & exercitu Moscouitico, causa liberandæ urbis, aduentantem ingenti prælio fundunt, & ipsum Ducem Suscium cum duobus fratribus captiuum faciunt. Post duorum fere annorum obsidionem Rex *Sigismundus III.* anno 1611. tandem vi urbem recipit, in qua ex octoginta mille hominibus, qui ab initio obsidionis in ea fuisse dicuntur, vix octo millia superfuerunt, vt *Paulus Piascius* narrat, qui urbis mœnia octo vlnas crassa, quindecim alta, & ex caelis lapidibus a terra constructa esse ait. Alia item mœnia ex lateribus composita viginti vlnarum altitudinem attingere, & propugnaculis suis probe firmata esse; vallum vero nullum, nec etiam fossam exterius firmare urbem, Warsouia 220. miliaribus Polonicis distantem. In vrbe illis temporibus octo ædium millia numerata tradit *Stanislaus a Kobierzycko*, & quoniam vrbs ipsa difficulter conseruari poterat, incolas eam incendisse, et se in arcem contulisse, sitam in altero litore, et ipsa vrbe haud multo minorem, utpote quam mœnia octo et triginta turribus firmata circumdant. Obsidio tota 1. Oct. anno 1609. incepta, et 13. Iulii anno 1611. finita, atque ita 20. menses durans, tam morbis, quam ferro, vltra septuaginta hominum millia consumpsisse dicitur. Incendium tunc temporis in arce exorients templum cum omnibus ornamentis, ac ingenti thesauro, ipsam arcem exedit, adeo vt quatuor horarum spatium cædibus se exhaustam, et flamma in cineres redactam senserit. Inter captiuos erat *Sergius* ab altari abreptus, et vulneratus, vt & ipse arcis et urbis præfectus Moschus, *Mihail Borissus Seynius* vel *Sehinus*. Anno 1615. Moschovita imperii sui rectionem commiserunt *Michaëli Federovito*, ac post pacem cum Suecis, quibus pro suppetiis latis pecuniam numerarunt, et aliquot loca tradiderunt, initam, anno 1616. Smolenscum denuo obsidere ausi sunt, repulsi tamen ab *Vladislao* Principe *Sigismundi III.* filio, postea successore, qui anno 1617. in Moscouiam irrumpens Viagmam vsque peruenit, urbem triginta sex miliaribus Moscuæ dimotam, videregressus est, ob ingruentem hyemem, quæ ipsius progressus vteriores inhibuit. Anno 1632. *Mihail Federovicus* M. Dux Moscouiæ ingentem exercitum centum millibus militum, inter quos sex Germanorum erant, constantem, coëgit sub præfecto suo summo *Hermano Sehinio*, quinatione Polonus Russicæ religioni se dederat, et Moscuæ domicilium suum fixerat. Alii hunc præfectum *Mihælem Borissouium Scheinuum* nominant. Hic exercitus necessariis ad bellum rebus omnibus, ac præcipue trecentis tormentis maioribus, inter quæ murales machinæ haud paucae, instructus, Maio mense sequentis anni Smolenscum circumfedit, facili negotio occupasset urbem, crasso quidem muro vndique septam, sed fossis, et propugnaculis plane destitutam, præcipue cum Germani muralibus machinis iam didissent. Sed impetu supersedere iussu *Scheinii* summi præfecti cogebantur, qui in ipsos ad impetum faciendum promptos et paratos, ipsas machinas bellicas maiores dirigi, vt ab impetu arcerentur, mandauit. Interea Polonicus exercitus aduentans, ac omnes aditus, per quos Russis com meatus aduectabatur, obsidens magno isti animali Russico, exercitui nimirum, ventris formandi occasionem ademit, vt tandem post obsidionem anno diuturniorem, Regis *Vladislai* gratiæ et misericordiæ se submittere coactus sit. Dissoluto et dimisso Moschorum exercitu Rex Bialam obsedit, ac tantum Moschis timorem incussit, vt pacem Polonis offerrent, qua ad fluuium Polanowski 13. Iunii anno 1634. inita, Rex deposito titulo Moscouitico, et iure, quod ipsi electo Moscovitarum imperatori competeat, Smolenscum cum

tota

tota diuisione, vt et arces Novogrodecum Siewierskie, Drohobusium, Bialam, Roslaviam, Starodubum, Poczopoviam, Trupieskum, Newesam, Siebieszam, Krasnen, Muromskam, Wieliska Wlofen, & Popowagaram, cum omnibus terris subiectis obtinuit, Moschumque coëgit, vt omni iure, quod sibi in hæc loca, & Lituaniæ ac Livoniæ Ducatus arrogabat, cesserit. Tantus autem Moschorum exercitus sub initium Martii mensis anno 1634. a magnanimo hoc Rege debellatus, ipse *Scheinus*, vel *Sehinus*, Moscoviticæ militiæ præfectus summus, eiusdem anni mense Iunio Moscuæ capitis supplicio affectus, ac filius eius scuticæ ictibus interfectus est. Vide *M. Adami Olearii Itinerarium Orientale, Slesuici anno 1647. impressum fol. 110. 131. Novus Meteranus part. 4. lib. 52. fol. 388.* Smolenscum a Moscovitis sub Duce suo *Michaële Borissouitio Scheinio* anno 1633. obsellum, & seq. 14. 24. Februarii liberatum, ipsumque *Scheinum* 28. Aprilis eiusdem anni, more Moschorum solito, Moscuæ securi caput & vitam amisisse tradit. Durante dicta obsidione anno 1633. incendium cum omnibus, qui in eo erant, in auras disiecit, vnico incenso totum ædificium cum omnibus, qui in eo erant, in auras disiecit, vnico Vice palatino seruato, qui per fenestram ab ictu eiectus incolumis euasit. *Ma-iolinus Bisaccioli Comes Italus historiae suæ fol. 115.* Postea Smolenscum in Polonorum potestate mansit vsque ad annum 1654. licet a diuersis proditum sit, hunc locum diuersis vicibus a Moschis tentatum & ab ipsis occupatum esse, ipse *Thuanus Continuator fol. 374. tradiderit.* Dicto enim anno *Alexius Michaëlis* defuncti *Michaëlis Federovicii* Moscovici imperatoris filius, & successor, federe iunctus Cosacis, qui Poloniam hactenus per aliquot annos Poloniam grauib. bellis afflixerant, Lituaniæ recuperandæ occasionem arripuit, & grandi exercitu eam inuasit, ac Smolenscum obsedit. Interea *Erdmannus* 2500. Polonos et Germanos milites ducens ipsa nocte S. Iohannis, 7000. Moschos Bagdanovæ commorantes et genio indulgentes, oppresit et dissipauit. *Ianussus Radzivilius* in Lituania Moschis, et *Potocki* in Ukraina Cosacis se opponebant, ob debiles tamen vires parum proficientes. Ille septem aut octo millibus Polonorum firmior diuersis vicibus Moschos ad Dunam fluuium in fugam coniecit. Postea viribus omnibus collectis Orsa Polotskiam versus, ac inde Smolenscum perit, vt illud liberaret. Ipso die, quo famosa illa eclipsis solis apparuit, et stellæ in cælo in Lituania visæ sunt, Holowchinam venienti se opposuerunt quadraginta Moschorum millia, quibus fortiter represis, et sequentibus diebus noui equitatus accessu fortioribus tandem cedere coactus est. Smolenscum vero in Moschorum potestatem. 3. Octobris anno 1654. deditione concessit.

Incendium.

Moschi Smo-
lenscum de-
nuo obsi-
dent.

Solis eclipsis.

Moschi Smo-
lenscum oc-
cupant.

DROHOBVSUM, Drohobus, arx & oppidum ad Borysthenem supra Smolenscum.

ORSZA arx & oppidum infra Smolenscum ad eundem fluuium, vbi Orszank fluuius ab eo excipitur. Gymnasium hic habent Societas Iesu fratres. Anno 1386. *Suentoslaus* dux Smolenscensis hunc locum irrita obsidione vexauit.

DOMBROVNA ad idem flumen oppidum non contemnendum.

STARODUBUM aliud in hoc palatinatu oppidum.

VITEPCENSIS PALATINATVS inter Smolenscensem, & Polocensem etiam Mohilouensem districtum, quem Borysthenes permeat, complectitur, ac in duo territoria Vitepscense, Braslaviense distinctum, Senatores, palatinum ac castellatum habet. Palatia et arces nobilium, vt & cætera alicuius notæ loca, fossæ & propugnacula tuentur.

Fines.

Diviso.

WITEPS, Vitepscum, Vitebscum, validum oppidum et propugnaculum inter Vlam et Surassum ad Dunam, vel Dwinam fluuium, Vilna miliaribus 80. distans, quo in expeditione bellica contra Moscovitas rex *Stephanus* anno 1580. peruenit, et arces Velisam, Vsiatam, Vielico Lucam, Nevelam et Zavolotiam occupauit. *Chytraeus, lib. 24. Saxon.* Huius urbis incolæ Beatum *Iosaphatum* Ru-

Rex Step-
hanus.

Rr rr rr r

tenici

tenici ritus Archiepiscopum Polocensem occiderunt, eos ad unitatem ecclesiae Romanæ inducere conantem, ac ciuitatis iure ideo priuati sunt, vt *Starouolscius* indicat. Olim proprios suos duces habuit, vsque ad *Olgierdum* magnum Duce[m] Lituaniae, ad quem matrimonii iure peruenit, & qui in vxoris suae *Vlianæ* memoriam duo templa religionis Graecæ in hac vrbe erigenda curauit. Ab eo autem tempore ciues semper Graecam religionem professi sunt.

VLA insigni munitione famosus locus ad ingressum fluenti cognominis in Dunam, apud quem fluium, *Sigismundo Augusto* Polonicum regnum administrante, Moschovitarum dux *Suiscius* cum triginta mille Moschis anno 1564. a *Nicolao Radivillo* duce in Dubinki & Birse, Polonici exercitus imperatore, caesi sunt.

MOHILOVIA, Mohilow, ad Borysthenem vrbs amplissima, et mercatorum frequentia nobilis, atque ideo Moschouitarum mercibus celebre emporium, quo preciosiores pelles, & alia id genus merces, ex Moschovia deferri solent. Patres Iesuitæ hic collegium habent fundatum ab *Alexandro Gysiewski* palatino Smolenscensi. Anno 1654. a Moschis occupata est hæc ciuitas, quam Poloni anno sequente frustra iterum obsidisse feruntur. In ea obsidione circiter octo hominum millia fetore, fame & ferro periisse scribit *Augustinus Limmerus*. Polonos eam expugnatam occupasse alii tradunt. Anno 1956. eam Moschis ereptam a Colacis Regio monte perscriptum est.

POLOCENSIS PALATINATUS vltimus albæ Russiæ ad Dunam fluium, Litvoniæ, & palatinatui Vitepscensi ac Vilnensi conterminus, palatinum & castellatum, Senatores regni, habet.

POLOCZKO, Polocium, Polocia, olim ducatus caput, secundum *Chytraeum lib. 24. Saxon.* nunc huius palatinatus metropolis, Vilna miliaribus 50. abest, a duobus fluminibus Dwina, & Polotta spaciofo circuitu ambitur, et muris, propugnaculis, vallis, et fossis, & duabus arcibus defenditur. Nonnunquam libera, & sui iuris, quandoque etiam aliis subiecta sub regum Poloniae inlela semper fuit, iisdemque bellis ingruentibus fidelis mansit. Emporium est haud parui nominis, et Russici Episcopi sedes, clara *Iosaphati* Archiepiscopi a Vitepscensibus interfecti, vt in Vitepscensi descriptione diximus, miraculosis reliquiis. Februarii d. 15. anno 1563. occupata vrbs a Moschis, & Iudæi, qui baptismum admittere volebant, in Dwinam coniecti & extincti sunt. Anno 1569. Rex *Stephanus* eam obsedit, ac licet Moschi defensione forti Polonorum vires aliquandiu sustinuerint, ipsis Kal. Octobris recuperavit, postquam Moschi per 16. annos eam in potestate sua habuissent. Rex in ea recuperata collegium Iesuitarum erexit. Porro tres adhuc arces sui iuris fecit, Turoly nempe, Socoly et Sussam. Socoly quinque miliaribus Polocia versus Plescoviam distans, ac fluentis Drysa ac Nissa accumbens diutius cæteris Polonorum vim sustinuit. Anno 1580. potius est idem rex duabus arcibus firmissimis, Velisso, et Vswiatho vel Vswiato: quibus occupatis 26. Augusti aggressus est arcem et oppidum Velikoluko, in quo incolæ sibi timentes 30. templa incendio deleuerant. Arx in edito loco, inter Lowazum fluium, et aliquot lacus, non solum propugnaculis validis, sed etiam Lowazum flui et lato, cespitibusque obducto, munita erat, et qua parte fluente et lacubus libera stabat, ingenti fossa cingebatur. Totum autem circuitum, arcem cum lacubus, et fluente ambientem, campestris planicies complectebatur. Rex tamen locum hunc fortissimum ignibus artificialibus debellauit, et in cineres redegit. Hinc arces, Nevelam inter Velikolukam et Polociam, ac Zarovolociam, aliaque loca plura sibi subiecit, vt et Ostroviam, haud procul a Plescovia ad Serotam fluium sitam, ex lapidibus constructam, et vallis ac arce insigniter munitam vrbeni. Tandem Plescoviam ipsam aggressus, eandem, obsidione soluta, iterum deseruit. Pacem enim 15. Ianuarii anno 1582. cum *Ioanne Basilde* Moschorum Imperatore iniuerat, qua Polociam, cum Velissa et Vswiatho, omnibusque terris, quæ

iisdem

iisdem locis adhærebant, retinuit, Moschis cæteras arces occupatas restituit. De Polocia, et insigni eiusdem mercatura, legatur *Casparus Ens in delie. apodem. per Germ. pag. 307. seqq.*

VSVIATVM ciuitas egregia cum arce Starcicia Velissa, caput sui districtus ad hunc palatinatum pertinentis.

SCLOVIA & Bychovia, Herois *Caroli Chodkievicii*, duæ ciuitates munitissimæ, in quibus munitiones omnes, vt & templa, ac monasteria, hodierno tempore vsitato more ædificandi erecta cernuntur.

GLEBOCIUM, vbi Carmelitarum discalceatorum monasterium.

OZGNA vbi Franciscanorum conuentus. Præter hæc monasteria passim alia, vt et Abbatia ordinis *S. Basilii* cernuntur.

BORUSSIA, SIVE PRUSSIA.

BORUSSIA, longitudine sexaginta, & latitudine quinquaginta milliaria comprehendens, Balthico mari septentrionales, Samogitiæ, Lituaniae, et Podlachiae orientales, Masoviae et Cuiaviae meridionales, ac Poloniae maiori, ac Pomeraniae occidentales fines opponit. Nomen a Boruscis vel Borussis Sarmatiæ Europæ populis derivatum, qui olim sinus Venedici oram incoluerunt, vnde Prussia, quasi Borussia, et nonnullis etiam Pruthenia, vulgo *Pruissen*, vel *Preussen* dicitur. *Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 8.*

Vita procul patria peragenda sub axe Borusco.

Aeneas Sylvius, olim in his regionibus legatus, putat incolas Vlmiganos quondam appellatos esse, item et Alanos, et Gothos, ac Vandalitas eandem hanc religionem occupatam tenuisse. *Mathias Miechoviensis* Polonus, Prussiae nomen deducit a PRUSSIA rege, qui impellente Annibale bellum Romanis indixit, & ab iis domitus in has regiones secessisse fertur. Fabulam esse censet *Brietius in Parallelis Geographicis*. Prutenia nomen accersunt quidam a *Pruteno* rege, quem circa annum a Christo nato quingentesimum Prussiam in sua potestate habuisse, et *Vedemuto* fratri, cuius filii et nepotes huius regionis possessores postea fuerunt, cessisse aiunt. *Herodotus*, qui bis mille, et quod excurrit, annis, nostra tempora antecessit, in lib. suo 3. cui *Thalia* nomen, aliquam harum regionum cognitionem habuisse, aut de ipsis audito aliquid percepisse videtur. In vltima enim Europa, fluium, vt vulgo dicunt, Barbaris Eridanum appellatum, reperiri, vnde succinum, siue electrum apportetur. Cum igitur Pomerelliam quondam Pomeraniae partem, Raddaun, vel Raddunus fluius permeet, ex eo forsitan Graeci Eridanum fecerunt, quandoquidem prope Dantiscum se in Vistulam infundit, et Dantisco succinum, siue electrum in alias regiones transportatur. Imo & ipsi Vistulae olim forte nomen Eridani impositum fuit. Eridanus enim ille, in cuius vicinia succinum reperiri dicitur, neque in regione Attica Graeciae, neque in Italiae districtu, quem Padus poetarum fabulis celebrer pererrat, sed ibi reperitur, vbi succinum inueniri auctores tradiderunt. Nec insula illæ electrides in Pado Italiae fluiuo, nec in Atheniensium mari obuiæ habentur, sed potius inter Dantiscum, qua Vistula, et regium montem seu Koningsbergam, qua Pregela in lacum seu æstuarium Frisch Haff se præcipitat, cernuntur, vt sunt Neringa, maior insula, & cæteræ minores, quas Vistulae brachia complexu suo continent. Vbiq[ue] enim in his oris maritimis, præcipue vero apud Fischhusum, et Lochstetum, litori Neringæ opposito assidentes pagos, insigni copia se offerre succinum siue electrum solet. In Sambia, quæ peninsula, aut potius insula fluiuo Deme, a Nadraviae tractu occiduo semota, extremo apici sui sunt hi pagi, vbi Borea flante in boreali, et Zephro flante in occiduo litore maris recessu aquarum parte magna libero, succinum colligitur. *Pytheas*, qui ducentis

Rr rr rr r 2

et

et quinquaginta post *Herodotum* annis vixit, atque ita mille et octingentis annis presentibus nostris temporibus superior est, de Pomerania et Prussia plus cognitionis, teste *Plinio*, habuisse videtur. Nam in Germania, inquit, litus reperitur succinum exhibens, quod Mentonomen nuncupatum per sex iugerum millia se extendat. Hallucinatus tamen hic, cum lacus *Frisch Haff* vix sexcentorum iugerum longitudine se exporrigat. Metonomen vocabulum forsitan pagus Medenau, Sambiæ insidenti, appellationem suam acceptam fert. Incolas huius litoris succinum offerentis *Pitheas* Guttones appellat, et eos pretiosas has suas merces Teutonibus vendidisse dicit. Vnde coniectura facili patet, has regiones iam multis ante Christum sæculis Teutones, siue Germanos incolas habuisse. Guttones, ipso *Plinio* fatente, Germani fuere, et Teutones, Germanicus populus Balthicumque mare accoluerunt, si *Pomponio Melæ* fides est habenda. Hæc *Micraëlius de antiqua Pomerania* pag. 3. seqq. Ante Cæsaris tempora, et bella in Gallicis regionibus gesta, Æstii, Germaniæ gens, e Rheno in Prussiam, et Livoniam commigrasse, et cum Wendis, seu Venedis, has regiones incoluisse creditur. In Scyros et Hirros diuidebantur, quorum illi hodierni sunt Borussi, et hi Livones. Vicinos habebant quondam Scyri Gothos, Pomereliam Cassubiae partem, et Prussiam, quæ *Iorandi* Ovin, conterminam incolentes, cum quibus postea pars Scyrorum haud exigua regiones peregrinas inuasit. Cæteri, qui domi manserunt, diu ethnicam suam idololatriam conseruantes tandem a Masouia & Polonia principibus subiugati sunt. *Ioachimus Curæus Silesiæ Chronicon. part. 1. pag. 43.* Habitabant olim populi in Borussia, quorum haud parue adhuc sunt reliquæ lingua vtentes, ab Hænetorum, siue Slavorum lingua non multum abludente, quales in nonnullis Liouoniæ locis etiamnum supersunt. Latina vocabula nonnulla mixta erant linguæ horum populorum, de quorum origine nemo quidquam credibilis in lucem protulit, quam *Peucerus*, cui verisimile videtur, eos ex Walachia in has regiones septentrionales, tunc temporis a Slavis in Germaniam, et Poloniam profectis, relictas concessisse, olim ab imperatoribus Græcis ex Italia in Walachiam missos, vt Slavos ab imperio Constantinopolitano depellerent, ex qua regione superatos a Slavis tandem ipsos iterum excessisse arbitratur. Ac licet eorum posterius Barbarorum illorum incolarum feros et incultos mores induerint, remansisse tamen etiam apud ipsos ritus quosdam Italos veteres, quotidianas nimirum in balneis lotiones, exequiarum consuetudines, cadaverum humanorum combustiones, et alias eius farinae ceremonias. In Borussia versus Lituaniam adhuc nostris his temporibus nonnullos inuenies homines feros et barbaros, quorum origo a Scyris, veteribus illis incolis Germanis, repetitur. Proprio suo loquendi idiomate, quod *Kregelicum* vocant, vti solent. Prussorum primam mentionem facit *Helmoldus*, eosque Pruzzos nominat *M. Adamus Bremensis*, quo nomine etiam hodie a Bremensibus, Hamburgensibus, et Lubecensibus appellari consueuerunt. Borussos a quibusdam, eos ad Riphæos montes habitasse dicentibus, perperam vocari censent. Prussacos, et Porussacos, eo quod apud Russos habitauerint, eos dicendos qui opinantur, errant. Variæ huius nominis deductiones ex *Erasmo Stella*, et aliis depromptæ, occurrunt apud *Angel. Werdenhagen part. 3. rerum pub. Hanseat. cap. 24.* Prussietiam a Bructeris deriuantur in *Saurom. Europ.* Veterum Prussorum religio, et mirabiles ritus describuntur apud *Ioh. Isac. Pontanum in Chorographica Regni Daniæ, tractusque eius uniuersi Borealis descriptione fol. 809. seq.*

Quo autem pacto Prussia in ordinis Teutonici potestatem inciderit, ac tandem a Polonis subiugata fuerit, paucis innuere, et simul eiusdem ordinis ortum, progressum ac finem indicare, operæ pretium erit. In obsidione Ptolomaidis anno 1190. in terra sancta a Christianis obsessæ octo peregrini, quinque nimirum Bremenenses, et tres Lubecenses, ex velo cuiusdam nauis Lubecensis tento-

Eius error.

Guttones.

Teutones.

Scyri, Hirri.

Gothi.

Horum populorum origo.

Prussorum prima mentio.

Ordinis Teutonici ortus, progressus & finis.

rium confecerunt, sub eo curam gerentes Germanorum, aut morbo laborantium, aut ab hostibus sauciatorum, ac sequente anno 1191. in ipsa vrbe occupata xenodochium, et templum construxerunt. Ordinem ab ipsis institutum confirmavit Papa *Celestinus III. S. Augustini* regulam fratribus præscribens. Ordinis huius Teutonici fuere Magistri sequentes.

I. *Henricus a Walpot*, sub quo *Baldunus* Rex Hierosolymitanus huic ordini xenodochium, et templum Hierosolymis in monte Sione ædificandum curauit. Anno 1200. in vrbe Ptolemaide mortuus est, postquam decem annos ordini præfuisset.

II. *Otto a Karpen* nobili ciue Bremensi natus, anno 1200 electus, et anno 1206. denatus.

III. *Hermannus a Bart*, eodem anno successit, secundum quosdam nobilis Hofatus, secundum alios Ducis Barsensis filius, et post quadriennem Ordinis administrationem in eadem vrbe Ptolemaide ex viuis excessit.

IV. *Hermannus a Salza*, ex Misnia oriundus nobilis, quem Thuringum fuisse alii tradunt. Hoc magistro summo toti Ordini imperante magnus fratrum numerus accessit, ita vt eorum circiter bis mille numerarentur, cum antea vix 35. aut 40. numero essent. Ac quia Saraceni in terra sancta Christianis superiores fiebant, Venetiis commorari solitus legatos, seu Submagistros suos mittebat, quo eos mitti necessitas postulabat. Tunc temporis Prussi grauib. bellis Masouia Ducis aggressi haut paruum ipsis damnum inferre consueuerant. Anno autem 1220. centum mille militibus Culmiam regionem occuparunt, Masoviam depopulati sunt, vltra ducenta & quinquaginta templa, & monasteria exusserunt, ac innumerabilem hominum multitudinem abduxerunt, adeo vt *Conradus* Masouia Dux non nisi Plocko vrbem solam retinuerit, & magno pretio a Prussis pacem redimere coactus fuerit. Ab imperatore *Friderico II.* igitur, & imperio Romano suppetias petenti auxilio missi sunt fratres Crucigeri, seu Ordinis Teutonici, quibus a magistro hoc summo imperatoris iussu abiegauit, & in Masoviam venientibus regio Culmensis, & Dobrzensis donata sunt, in quibus arces & domicilia ædificauerunt, & Prussis se opposuerunt, atque adeo strenue se gesserunt, vt quinquaginta sex annorum spacio totam Prussiam iugo suo subiecerint. Modo dictus autem magister *Hermannus* post triginta annorum rectionem e vita migravit.

V. *Conradus* Thuringiæ Landgrauis, sub *Friderico II* Cæsare Ordini præpositus, qui post duodecim annorum administrationem Marpurgi in Hassia fato functus est.

VI. *Poppo ab Osterling*, sub *Conrado IV.* Cæsare magnus magister creatus, postquam antea totum septennium Submagistri munus in Prussia gessisset, vbi a Prussis, & Livonibus ipsi multum negotii facescitum est. Nimia senectute oneratus muneris suo renunciasset fertur; alii apud Lignicum Silesiæ urbem a Tartaris occisum dicunt.

VII. *Iohannes a Sangerhausen*, postquam quinque annos Liouoniæ præfuisset, anno 1263. magni magistri onus suscepit, ac duodecim annos cum imperio fuit. Marpurgi eum excessisse ex vita nonnulli, alii Irepiris, putant.

VIII. *Hermannus* Comes Heldrungenensis, sub Cæsare *Rudolpho* Comite Habsburgensi, anno 1275. Fratribus Teutonicis præfectus Venetiis habitauit, & post 8. annorum gubernationem ibidem mortuus & sepultus est.

IX. *Burchardus a Swenden*, anno 1283. sub Cæsare *Rudolpho* Habsburgensi, qui quinto rectionis suæ anno Elbingæ conuentum totius Ordinis celebravit, ac inde Ptolemaidem profectus administrationem inuitis Fratribus deposuit, ac ad equites Ordinis *S. Iohannis* se contulit. Rhodum profectum atque ibidem ex viuis exemptum quidam tradunt. Administratio ipsius septennium duravit.

X. *Conradus a Feuchtwangen* anno 1290. Cæsare *Rudolpho* Habsburgensi regnante

Sf ff ff f

Ordinis Magistri.

I.

1190.

II.

1200.

III.

1206.

IV.

1210.

V.

1240.

VI.

1252.

VII.

1263.

VIII.

1275.

IX.

1283.

X.

1290.

gnante septennem suam administrationem absoluit, ac postquam in Prussia vnum annum moratus fuerat, ad Regem Bohemiæ profectus Pragæ vitam finivit. Anno 1291. Ptolomais, siue Accon, in Palæstina a Christianis amissa est, & præter bona sua ibi perdita Fratres Crucigeri etiam illorum iacturam faciebant, quæ Venetiis, in regno Neapolitano et in Anglia possidebant, quia Cæsari *Adolpho* Nassouio fauere dicebantur. Hactenus autem magni magistri Ordinis modo in terram sanctam, modo in Prusiam, modo in alia regna et regiones, ubi bona sua habebant, proficisci erant soliti, ubique suos Submagistros, siue legatos habentes. Errant autem, qui Ptolemaidis iacturam sub IV. Magistro magno *Hermanno a Salsza* contigisse volunt.

XI.
1297.

XI. *Godofridus* Comes de Hohenlohe, anno 1297. magnus magister constitutus, qui Marienburgum in Prussia condidit, & in Germania vitæ finem inuenit, postquam quinto administrationis anno onus suum, ob fratres, quorum vitam inordinatam durioribus legibus coercere studebat, sibi refragantes, deposuit.

XII.
1302.

XII. *Seifridus a Feuchtwangen*, sub Cæsare *Alberto* Austriæ Duce, primam electionem deprecatus est. Altera vice constitutus magnorum Magistrorum sedem primo Marpurgum in Hassiam, inde Marienburgum in Prusiam, transtulit, ubi anno 1312. post biennem ægritudinem a diarrhœa sublatus est.

XIII.
1312.

XIII. *Carolus Bessartus* Treuirensis, Romano genere natus, sub Cæsare *Henrico III.* administrationem ordinis adeptus eidem tredecim annos præfuit, & Treuiris in Germania diem obiit.

XIV.
1324.

XIV. *Werner von Urselen* Cæs. *Ludovico* Bavarico creatus Ordinis magnus magister anno 1324. ipsa vespere Festi *S. Elisabethæ*, anno 1330. a fratre Ordinis *Iohanne Bindorff*, ut fertur, gladio occisus est.

XV.
1331.

XV. *Luderus* Dux Brunsvicensis, *Wernerum* sequutus magnam Poloniam Calisum vsque Polonis eripuit, & post quadriennem gubernationem in templo Koningsbergæ, dum missam audiret, de vita decessit.

XVI.
1335.

XVI. *Theodoricus* Comes Altenburgensis, octuagenarius anno 1335. Ordini præfectus, cum eidem sex annos præfuisset, Torunii fato functus, & Marienburgi sepultus est.

XVII.
1342.

XVII. *Ludolphus Coning*, sub *Ludovico* Bauaro Imperatore anno 1342. electus, & triennio post mentis impos factus, cum fratres alio magistro eligendo occupati, nihilominus ipsi interea ad mentem redeunti muneris sui continuationem offerrent, onus illud recipere negavit.

XVIII.
1345.

XVIII. *Henricus Dufener* post sexennem rectionem munus suum deposuit.

XIX.
1351.

XIX. *Winricus Kniprode* sub imperatore *Carolo IV.* triginta annos Ordinis magister fuit, & anno 1382. ex vita excessit.

XX.
1382.

XX. *Conradus Zolnerus* sub imperatore *Venceslao* gubernationemactus octo annos eandem gesit, & Christburgi vitam finivit.

XXI.
1490.

XXI. *Conradus a Walrode*, sub prædicto imperatore tres annos Ordini præfuit, homo superbus, & tyrannidem exercens, ac tandem rabie confectus interiit.

XXII.
1493.

XXII. *Conradus a Lünzingen*, quatuordecim annos ordinem summa cum laude administravit, ac Marienburgi terræ mandatus est.

XXIII.
1497.

XXIII. *Vricus a Lünzingen* præcedentis frater, sub *Roberto* palatino imperatore, vir strenuus & bellicosus, 15. Iulii anno 1410. in pugna cum *Jagelloni* Rege Poloniæ cum 600. fratribus occisus est.

XXIV.
1410.

XXIV. *Henricus Reus*, Dominus a *Plauwen* sub imperatore *Sigismundo*, ob tyrannidem & malas artes, quibus deditus erat, a Papa, & Ordine depositus, ac *Lochstetæ* in custodia mortuus est.

XXV.
1414.

XXV. *Michaël Kuchenmeister a Sterrenberg*, sub dicto imperatore, fratribus vehementi diffidio laborantibus octo annos imperavit, & ab ipsis tandem gubernatione sua exutus est.

XXVI.

XXVI. *Paulus Bellizer a Rusdorff* sub eodem imperatore, quo Ordinem Teutonicum regente inter Fratres diuersarum nationum maxima dissensio orta est, dum quæuis natio proprium sibi magistrum creare conabatur. Tandem post decimum nonum administrationis suæ annum munus suum relinquere coactus est.

XXVI.
1422.

XXVII. *Conradus ab Erlingshausen*, anno 1441. sub imperatore *Friderico III.* electus, anno 1550. ex hac vita migravit. Vir pacificus quidem, sed qui immatrem fratrum discordiam sopire non potuit.

XXVII.
1441.

XXVIII. *Ludovicus ab Erlingshausen*, præcedentis filius, sub quo plures vrbes ad Poloniæ Regem defecerunt, et anno 1457 Daniscum ac Marienburgum cum aliis arcibus Poloniæ regi a præfidiariis militibus 47600. florenis vendita sunt.

XXVIII.
1450.

XXIX. *Henricus Reus a Plauwen* anno 1467. Magister proclamatus, ac triennio post Torunii apoplexia mortuus, Morungamque delatus ibidem vitæ finem fecit.

XXIX.
1467.

XXX. *Henricus Reste a Richtenberg*, Regi *Casimiro* homagium præstitit, ac septennio post hydrope obiit.

XXX.
1470.

XXXI. *Martinus Truchses a Wernshausen*, sub *Friderico III.* ut et præcedentes, ad ordinis gubernaculum admotus homagium Regi Poloniæ præstare tandem coactus est, postquam aliquot annis illud facere recusauerat. Post duodecennem administrationem Koninxbergæ diem obiit, & sepultus est.

XXXI.
1477.

XXXII. *Iohannes a Diepen* subditorum non dominus, sed pater, cum Rege Poloniæ ad Wallachos debellandos profectus Leopoli post octennem administrationem expiravit.

XXXII.
1489.

XXXIII. *Fridericus* Saxoniae dux, Landravius Thuringiæ, & Misiæ Marchio, sub *Maximiliano* Imperatore ordinis administrationi præpositus, *Rochlitzii* in Misiæ bienni morbo confectus ad plures abiit, postquam duodecim annos rectione sua consumperat.

XXXIII.
1498.

XXXIV. *Albertus* Brandeburgensis ab Electoribus imperii, Magister ordinis constitutus, auunculo suo *Sigismundo*, Poloniæ regi, homagium præstare negavit. Sed auxilio ab electoribus promisso destitutus, et a Polonis oppressus, tandem, abrogato Ordine, se Poloniæ Regi subiecit, ac Dux Prusiæ factus eiusdem clientelari iure cum posteris suis retinuit possidendam partem eam, quæ hodie Ducalis appellatur. Quatuordecim annos magister magnus fuit, ac postea per quadraginta duos annos Ducatum eundem gubernavit. Sic desit Ordo ille Crucigerorum Fratrum, qui etiam Teutonici, Mariani, & Pauperiani fratres dicti sunt, & ex duobus Ordinibus in vnum coaluerunt. Multum autem negotii ab initio ipsis facessitum est ab incolis, quorum vltimi fuere Nadrouitæ, qui tandem ingente pugna debellati cum vxoribus & liberis in Lituaniam aufugerunt. Anno 1269. Sudauenses Prussi a Samogitis adiuti, Prusiæ magnum damnum intulerunt, ac Crucigeros, a quibus debellati prius fuerant, male mulstarunt. Anno 1279. Lubania, & Culmigeria vrbes a Lituaniis exustæ sunt. Anno 1285. venenati vermes cancris aut scorpionibus similes, quorum ictus incurabiles erant, Prusiam, Samogitiam, & Curlandiam magna clade affecerunt. Postea *Vitenes*, magnus Dux Lituaniæ, duobus exercitibus Prusiam aggressus *Dobereschinam* urbem combussit, & magnum magistrum cum 30. fratribus in prælio occidit. Anno 1311. horrenda depopulatione Ermelandiam vastavit. Anno 1328. *Gediminus* Lituaniæ Dux magnus, *Ethnicus*, *Ladislao*, Poloniæ principi Christiano, Crucigeris bellum inferenti auxilium tulit, ac Borussia vastavit. Cum Crucigeri inducias cum *Ladislao* pacti essent, Lituaniam & Samogitiam inuasit ac sequenti anno, ut *Velonam* arcem ad Nemenum sitam obsidione liberaret, *Fridburgum* ac *Beierum* obsedit, & sclopeto traiectus est, cum nuper admodum Borussia genus id armorum innotuisset. Anno 1342, Lituani Borussia horrenda vastatione scedarunt,

XXXIV.
1511.Ordinis Teu-
tonici finis.Varia Crucia-
gerorum
cum Lituaniæ
& Poloniæ
bella.

Sf sf sf f 2

idemque

idemque in Lituania sequente anno 43. multi Germani Principes, Vngarorum, Bohemorum, & Danorum ope adiuti haud exigua iactura facere conati sunt. Anno 1346. Prussi Samogitiam & Lituaniam longe lateque vastarunt, ac Lituanos prælio superarunt. Idem anno 48. factum a Prussis, quorum regionem Lituanii & Rusi vice versa vastationibus suis pessunderunt. At sequenti a Prussis Lituanii cæsi octodecim millia ex suis desiderarunt. Inde usque ad sexagesimum primum, & porro secutis annis, indefinente bello Crucigeri & Lituanii collisi sunt, serieque longa mutæ concertationes excurrerunt usque ad tempus illud, quo Lituania Poloniæ coniuncta est, & Poloni cum Crucigeris bella gesserunt, donec hi succumbentes Polonorum potestati cessere, sicut ex ante dictis constat.

Authores qui
de Crucigeris
scripserunt.

Qui plura de Crucigerorum ordine nosse cupit, consulat *Munsterum lib. 5. cap. 428. Vitriarium in histor. Oriental. cap. 66. Bernhardum de Luthenburgo de Ordin. milit. Aubatum Miracum in Originibus Ordinum Equestr. cap. 3. Salomonem Neugebauer lib. 3. histor. Polon. pag. 133. Asiatica Chronica lib. 10. cap. 4. Davidem Chytraeum in Saxonia. Christoph. Lehmannum in Chron. Spirens. lib. 5. cap. 77. & Iohannem Limmaeum de iure publico lib. 6. cap. 2. num. 57. seqq.*

Ordinis reli-
quæ.

Ordinis huius Teutonici reliquæ sunt passim in Germania, ac in præcipuis urbibus domos suas habent, quorum magister est Princeps imperii Mergentheimi in Franconia sedem suam habens.

Duces Prus-
siæ Ducalis.

Duces porro Prusiæ Ducalis fuerunt.

I. *Albertus* anno 1567. mortuus.

II. *Albertus Fridericus* anno 1608. vita functus.

III. *Georgius Fridericus* Marchio Onoltzbacensis.

IV. *Ioannes Sigismundus* Elector Brandenburgensis.

V. *Fridericus Vilhelmus* Elector Brandenburgensis, qui 17. Octob. anno 1647. præfens præfenti Regi Vladislao IV. homagium præstitit.

Diuisio Prus-
siæ.

Diuisiōem antiquæ Prusiæ pag. 615. huius opusculi indicauimus. Ordine Teutonico finem fortiente noua partiti exorta eam in Regalem & Ducalem diuisit. Illa etiam Regia & Polonica dicta duplex quoque est, regia proprie dicta & Pomerania seu Pomerellia: regia tres satrapias complectitur, Culmensensem, Marienburgensem, & Varmienensem. Pomerellia in septem territoria diuiditur, & totidem Iudices habet. Territoria sunt Stachouienſe, Tucholiense, Suecense, Derſauienſe, Zucouienſe, Pudense, & Mirachouienſe. His annuerantur Craina, & Cassubia, tractus terræ non contemnendi, in quorum illo priore Abbatia Coronouienſis præpinguis, in isto præfecturæ aliquot regiæ inueniuntur.

Peculiaria.

Tota Prusiæ regio, licet Poloniæ Regni membrum sit, peculiare tamen consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia, comitia, ærarium, ac belli gerendi rationem diuersam antiquitus habet. Regia Prusia Culmensi iure vititur, præter Elbingam, Brunsbergam, & Frauenbergam, quæ urbes Lubecenſe ius obseruant. Qui, iuribus istis breuioribus, aut constitutionibus urbium a

Episcopatus.

Sigismundo Seniore, & Sigismundo Augusto, eius filio, institutis, casus diiudicari nequeunt, Saxónico, Magdeburgensi, aut ipso iure Cæsareo expediri solent, vt *Cromerus* tradit. Quatuor antehac Episcopatus fuere, Varmienſis, Culmensis, Sambienſis, et Pomesanienſis, quorum priores duo Regii, et Catholici, posteriores duo Ducales, et a Papatu auulsi. Senatores regiæ Prusiæ sunt quinque, duo Episcopi, Varmienſis et Culmensis, et tres palatini, Culmensis, Marienburgensis, et Pomerellienſis. Sunt item tres Castellani, Culmensis, Elbingensis, et Dantiscanus.

Senatores.

Qualitas.

Quantum ad qualitatem regionis attinet, eam sequenti elogio decorat *David Fralichius parte 2. Viatorii, lib. 2. pag. 330. Borussia, Sarmatiæ ocellus, Polonici Orbis delictum, vestigialium officina, est regio sacundissima, importationibus, & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum, &c. Est autem regio fluminibus, paludibus et lacubus passim referta, ac ideo piscibus*

omnis

omnis generis abundans, qui in fluminibus, & lacubus capti maximum lucrum incolis exhibent. Flumini præcipuæ notæ numerantur duodecim: Viſtula Silesiam, Poloniā, Masoviam & Prusiam pererrat, ac partim sub Dantisco in mare Balthicum, & partim sub Marienburg, & Elbinga urbibus, lacui Frisch Haff se insinuat. Pregela fluuius in lacum Habus, seu Frisch Haff, exiens, quem supra Tappiaviā Allæ & Angeropi fluuiorum coitus efficit. Nemenus ex alba Russia, per Lituaniā & Samogitiam decurrens in Curonensem lacum aquas suas effundit. Cætera flumina sunt Derevancia, Elbinga, Vefera, Passaria, Oſſa, Drebnica, Liſa, & Lauia. Lacus dulci aqua instructi numerantur bis mille & triginta septem. Frisch Haff, siue Habus, longitudine ad 15. milliaria, latitudine ad duo plus minus se exporrigens, atque inter Dantiscum & Regium montem intercedens oblonga & angusta insula Frisch Nering, quæ & Neringa, a mari Balthico seiungitur. Curonensis lacus, Curisch Haff nominatus, in Prussia Ducali etiam grandis, imo priore maior, insula quoque oblonga & angusta a Balthico mari secernitur, quæ Curisch Nering nomen habet. Cæteri lacus minores minus etiam spaciū aquis suis tegunt. Siluæ plurimæ totam regionem vbique vestiunt, ex quibus, hyberno tempore cuncta niuibz cooperiente, prodire solent vri, ferox animalis genus, grande, viribus admodum validum, collo & capite villosū, anteriore corporis parte altius, posteriore depressius. Eiusmodi animal quatuor ictibus ex sclopeto missis occisum est 28. Februarii, anno 1595, a Marchione *Iohanne Sigismundo*. Spaciū inter anteriorem pedem & tergum tres cum dimidia, inter radices cornuum & caudam quinque vlnas, & quartam partem vnius vlnæ longum fuit, ac pondus dedit vnde viginti centenarios, & quinque libras Norimbergicas, vt *Hennbergerus fol. 251.* scribit. Porro siluæ dictæ etiam omnigenes feras alunt, ac venationibus aptissimæ sunt, lignorumque magnam copiam incolis suppeditant. Metalla quidem non inueniuntur, sed succinum, siue electrum, quod ambra etiam exteris dicitur, magna copia sese offert. Hoc in litus a fluctibus vento motis compulsum nudi homines per vndas obuiam euntes retibus paruis excipiunt, molle & liquidum, sed in aëre mox dureſcens, vt torno aut scalpro conformatum varias figuras induere possit. Agri & pascua sunt admodum pingua, rei que pecuariæ commodum mire promouent. Aëris temperies cum amœnitate incundissima coniuncta est. Merces ex Polonia, Lituania, & Russia transmissæ nauibus per mare in plurimas alias regiones transuehuntur, & vicissim in Poloniā, & Rusiam importantur, quasunque Europa vniuersa & India diues largiri solet. Hinc maioribus diuitiis abundant incolæ, quam cæteri, qui reliquas huius Regni partes incolunt, atque ideo cultiore habitu ac vestitu viuunt, regioque tota cæteris populosior multis oppidis ac pagis abundat, ac ad mercaturam exercendam est aptissima. Hæc in genere de Prussia sufficiant. Particularem descriptionem restat vt expediamus.

Fluvii.
Viſtula.

Pregela.

Nemenus.

Lacus.

Syluæ.

Immanis ma-
gnitudinis
Vrus.

Metalla.
Succinum.

Ager.

Aër.

Merce.

POMERELLIA.

POMERELLIA fines septentrionales Balthicum mare, occidui Cassubiam in Pomerania, et Poloniā maiorem, meridionales eandem, et orientales Viſtulam tangunt. Pomerania parua, & regia quoque vocatur, ac pars olim fuit Pomeraniæ, quo nomine generaliter appellatur, quicquid terrarum inter Viſtulam et Cimbricam Cherſoneſum mari Balthico adiacet, postea peculiaribus nominibus & finibus diuisum. Quondam suis propriis principibus ex Pomeraniæ ducum stemmate oriundis, ac posterioris Pomeraniæ & Cassubiæ principibus appellatis, quos *Micraclius lib. 2. de antiqua Pomerania* describit, subiecta incolæ habuit Vandalos, non cæterorum more longis tunicis Polonicis, sed Germanorum ritu, breuioribus plures plicas habentibus se vestientes, vnde ipsis & regionis nomen Pomerellorum, et Pomerellia ortum esse creditur. Principum vltimus

Fines.

Pomerania
antiqua.

Antiqui prin-
cipes.

Nominis
origo.

Tt tt tt t

mus

Pomerellia
Teutonico
ordini, post
Polonis subie-
cta.

Nomen.

Conditor.

Dantiscum
quando vrbs
sit facta.

Quando ad
Polonos vene-
rit.

mus fuit dux *Mestowynus*, qui a subditis suis rogatus anno 1290. Poloniæ duci *Primislao II.* hanc regionem legauit; unde hic et legitimi hæredes, anteriores Pomeraniæ Duces, ut et generi, qui *Mestowyni* filias duxerant, princeps Rugiæ scilicet, ac *Adolphus* Holfatiæ comes, magnis concertationibus collisi sunt. Litigantibus se admiscuere Marchiones Brandeburgenses, et Teutonicus ordo, qui tandem superior factus has terras ab anno 1310. usque ad annum 1466. in possessione sua habuit. Tandem ad Polonos deuolutæ hactenus Poloniæ Regibus subditæ fuerunt.

DANTISCUM, Dantzig, Gedanum, Godanium, et *Gdanſko* Polonice, Pomerellie metropolis, et ex celeberrimis Europæ emporiis haud minimum, unde sibi nomen adſciuerit, auctores in diuerſas diſcedunt opiniones. *Chuerius lib. 3. de antiqua Germania cap. 34.* petit hanc appellationem a vocabulis Dan, Codan, & Godan, apud antiquos Deum ſignificantibus, unde et mari Balthico ſinus Codani nomen natum, eaque de cauſa hanc urbem antiquitus *Danzke*, *Gdan*, & *Gdanſko* nominatam putat. Hinc Latina nomina Godanium, Codanium, & Gedanum, recte huic vrbi conuenire, Gedanum vero falſum nomen eſſe docet. Prima origine pagum fuiſſe credit, anno Chriſti 1295. demum a *Primislao* Polono in urbem mutatum, & anno 1342, vel 1343. mœnibus cinctum, & antiquiſſimam ſeptentrionalium ciuitatum, licet Torunium, Elbinga, & aliae reclamant, & ipſi praeponantur, quod Dantiscum trans Viſtulam in Caſſubia ſitum ſerius inter Pruſſiae vrbes relatum fuerit. Hinc erroris arguit *Krantzium in Vandalia ſua*, qui nouam hanc urbem ex antiqui Torunii ruinis ſurrexiſſe arguit. Alii a Danis nomen deriuant, quippe conditoribus arcis Dantiſcanae circa annum 1164. eam condere incipientibus; ac ideo Danſwiick, i. e. Danorum reſeſſum, vicum, aut commorationem recte urbem appellatam cenſent. Alii a ſaltando Dantiscum, & Gedanum deducunt, quandoquidem ſaltare Germanis eſt *Dantzen*, unde & Polonos ſuam appellationem petiſſe arbitrantur. *Chronicon Carionis a Melanchthone, & Peucero auctum*, appellatio, inquit, *urbis vel a Gottis, & Danis facta eſt, vel Heneta prorsus portum ſignificat Danis oppoſitum.* *David Fraſichius lib. 3. part. 1. Viatorii, pag. 205. a Suentopolſco* Pomeraniæ principe ad Viſtulam anno 1200, extructam, ac poſtea ob inundationis periculum inde remotam, & Motlaue flauio admotam eſſe tradit. *Daniel Cromerus lib. 2. Chronic. Pomer. cap. 4. pag. 116.* Subieſlaviu, poſterioris Pomeraniæ principem, Dantiſco prima ciuitatis iura conceſſiſſe ſcribit. *Micraelius* regem Daniae arcem in hoc loco condidiſſe, ideo Dantzig, vel Danſwiick, id eſt, Dahnenwiick appellatam narrat, ac Subieſlavo principibus anterioris Pomeraniæ auxilium ferenti bellum intuliſſe, qui tamen illud occupatum validius reddidit, & Zoham arcem Dantiſco duobus milliariſibus remotam, ſedemque ſuam extruxit, ac anno 1185. Dantiscum hinc inde diſperſum in eum locum coëgit, ubi iam vetus ciuitas ſedet. Eius filii *Samborius & Meſtowinus*, Domini vrbs Dantiſci ſolebant appellari. Iunior *Meſtowinus* Pomeraniæ poſterioris totius poſſeſſor tandem euasi. Ei anno 1212. Dantiscum ereptum eſt a Daniae rege *Woldemaro II.*, qui per 17. annos hunc locum in poteſtate ſua retinuit. *Suentopolſcus III Meſtowini* filius, poſtea Dantiſco iterum potitus eſt. Hæc *Micraelius*, qui etiam *lib. 2. pag. 286. ſeq.* indicat, quo pacto haec vrbs a ducibus Pomeraniæ ad Marchiones Brandeburgenses, et ab his in Teutonici ordinis poſſeſſionem, venerit, ac tandem, anno nimirum 1454, certis quibusdam conditionibus ſe *Cafimiro* Poloniæ Regi ſubiecerit. Qui de his plura noſſe deſiderat, alios ſcriptores inſpiciat oportet, ut *Cafimiri Schutzi Chron. Boruſſica. Caſparum Hennebergerum, Davidis Chytraci Chron. Saxonica, Georgii Braun ſecundam partem Theatri urbium, & Ioann. Angeli a Werdenhagen part. 3. de Rebus public. Hanſeaticis, cap. 24. fol. 343. ſeqq.* Hic poſtrems ſcriptor *Petri Bertii lib. 3. rerum Germ. pag. 515.* comiſſos errores reſutat, ac *part. 6. fol. 91. ſeqq.* Dantiſci ab imperio Romano ad Polonos

lonos tranſeuntis hiftoriam narrat. Anno 1361 Lituani arcem Dantiſcanam vi occuparunt. Anno 1432. Polonis exercitu ſuo huc venientibus, equites latitia exultantes, quod ad mare perueniſſent, ſibi mutuo gratulati ſunt, ac marinam aquam vafis hauſtam domum ſecum abſtulerunt. *Martinus Cromerus lib. 10. rer. Polonicar. fol. 484.* Anno 1456. plebs ſeditione mota veterem magiſtratum depoſuit, ac nouum in eius locum repoſuit. Anno 1525. ſenatus religionis mutationem admittere reſuſabat. Maximo tumultu eam ob cauſam oborto, & magiſtratu veteri abrogato, nouus creatus, ac omnes imagines, caterique ornatus ſacri ex templis eieſti ſunt. Rex a ſenatu Gedanenſi inuocatus, & ſequenti anno Dantiſcum veniens ex ſeptuaginta captiuis tredecim capitis ſupplicio affici mandauit, atque ita ſeditionem ſopiuit. *Chytræus lib. 11. Saxoniæ.* Circa annum 1530. ſeptem impudici mercatores nudi, cum totidem meretricibus nudis choream ſaltarunt, quam Adami & Euz tripudium eſſe dicebant. Captos & vehementi virgarum caſtigatione mulctatos, magiſtratus omnibus ſuis bonis priuauit, ex vrbe, & tota iuriſdictione Dantiſcana in perpetuum exilium eiecit, domumque, in qua hoc, et alia eiſmodi facinora, ab ipſis commiſſa erant, demoliri iuſſit. *Olaus magnus Archiepiſcopus Vpſalienſis, lib. 15. c. 11. fol. 527.* qui ſe cum celebri mercatore *Iacobo a Campen* demolitionem domus iſtius, cuius poſſeſſor erat, haud ægre ferente, illam ſæpius viſiſſe teſtatur. Anno 1577. Dantiſcum Poloniæ Rex *Stephanus* obſedit, Dantiſcani Eleſtorum & principum Germanorum interceſſione regi reconciliati, culpamque deprecati, Regiſ commiſſariis fidelitatis iuriurandum præſtiterunt, viginti florenorum millia ad deſtructi cœnobii Olivæ reſtaurationem ſoluerunt, & ducentena florenorum millia quinquennio, ut & ſingulis annis tributum, ſubiectionis debitæ indicium, ſoluendum polliciti ſunt. Rex vero ipſis offenſionem ignouit, priuilegia & immunitates confirmauit, Auguſtinae confeſſionis exercitium liberum permiſit, bona ſiſco adiudicata reſtituit, ac grauamina, ut vocant, in publicis comitiis remouenda promiſit. *Chytræus lib. 23. Saxon. Thuanus Lunderpius lib. 17. Continuat. Sleidani pag. 322.* Anno 1623. circa menſis Iulii initium Rex *Sigismundus III.* Dantiſcum venit, 4. Iul. Tempelburgum, qui locus extra urbem viuariis & hydrauliciſ operibus celebris eſt, inuiſit. 8. eiſdem menſis cum regina, & principe *Vladislao* exceptus ſplendido conuiuium a conſule vrbs *Spemanno*, cuius etiam balneo uſus eſt, operibusque hydrauliciſ, ac ſorum, & aquarum odoratarum ſuauiſſe ſe vehementer delectauit. 9. cœnobium Olivam inuiſit. 11. Weixelmundæ fuit, et 18. iterum Dantiſco diſceſſit. Anno 1626. Sueci Dantiſcanis multum negotii faceſſuerunt, in iſula, quam *Gros Werder* appellatam Viſtulæ brachia complectuntur, et in qua Dantiſcani plures pagos poſſident. Unde Sueci hoſtes declarati ſunt, durauitque hæc vexatio uſque ad annum 1630. quo lites ſopitæ ſunt. *Angelus Werdenhagen in part. 4. Antegreſſu fol. 514. b.* Anno 1632. Dantiſcanis conceſſum eſt a Rege, ut æque ipſis, ac Craſouiſenſibus, et Vilenſibus liceat ad comitia publica legatos ſuos mittere, qui in regis electione votum haberent. Anno 1636. magna tempeſtate exorta, templum *S. Iacobi* cum xenodochio vicino ignis flamma in cineres redactum eſt. Paulo poſt horrenda iterum tempeſtas contigit, ac in via tonitru ancillam quandam iſtu ſuo occidit. Sequenti nocte ædificium et hortus amœnus in cœnobio Oliva incendio periit, *Micrael. lib. 5. Pomer. pag. 348.* Anno 1646. Viſtula exundans aggeres perſegit, pagos plures obruit, multos homines, & beſtias vita priuauit, & Dantiſci multas cellas & conclauia ſubterranea complens mercatoribus magnum damnum intulit. *Tom. 5. Theatr. Europ. fol. 1065. b.* Eodem anno Dantiſcanis magna diſcordia, & ſimultas cum Ieſuitis fuit. *ibid. fol. 1230. b. & 1247. a. 1.* Die 11. Februarii eiſdem anni regia ſponſa, princeps de Niuers Dantiſcum venit, & per aliquot dies ſplendide excepta eſt. Anno 1653. peſtis in hac vrbe vehementer graſſata circa finem Septembris vna peſtis, ſeptimana

Seditiones.

Dantiſcum a
Rege Stepha-
no obſeſſum.

Rex Sigi-
ſmundus
Dantiſcum
venit.

Dantiſcani
vexantur a
Sueciſ.

Tempeſtates.

Inundatio.

Suburbia Dan-
tisci partim
exiit, partim
deleta.

Dantiscani
Suecis se op-
ponunt.

Situs vrbs.

Montes.

Fossæ, & pro-
pugnacula.

Magnitudo
vrbs.

Motlava flu-
men.

Rodaunus flu-
vius.

Vrbs duplex.

septimana 640. homines abstulit. Anno 1655. & 56. cum Sueci Poloniam inuasissent, vrbs multis operibus bellicis longe firmiter est reddita, & plurima ædificia splendida deiecta sunt. Anno 55. mense Nouembri in suburbiis, nempe in nouo horto, Schladelio, & Rosenthalia, quinquaginta circiter ædificia, & multos amœnos hortos euerfos, sequente vero anno 56. totam plateam, quæ Motlawgassen appellatur, Schotlandiam item totam, cum templo Iesuitarum, in Episcopi, & Petershagam in sua propria iurisdictione sitam, a Dantiscanis incendio deletam, ac cætera suburbia deiecta esse, narrat *Augustinus Limmerus in relationibus suis*. Suecis totam Prussiam, & Poloniae haud exiguum partem occupantibus soli Dantiscani se opposuerunt, & suo Regi fideles manserunt. Marienburgum obsidione Suecica liberaturi nimis sero venerunt, ac cœnobium Olivam Suecis iterum eripuerunt. Rex *Casimirus* ipse cum Polonico exercitu anno 56. Dantiscum venit, qui aduentus tamen Dantiscanis haud multum commodi attulit. Sed de vrbs huius ortu, progressu, & rebus gestis hæc pauca sufficiant: Eius descriptionem paucis subiungemus.

Sita est hæc vrbs celeberrima sub latitudinis gradu 54. & min. 22. ac longitudinis gradu 41. secundum *Starovolsium*, (45. secundum alios) ad confluentem trium fluminum Vistulæ, Motlawæ & Rodauni, quem postremum fluvium quidam *Herodoti* Eridanum esse censent. Qua septentrionem spectat, Vistulæ sinistro margini apposita, & insulæ Frisch Nerung, e regione iacenti, opposita est. Versus ortum Motlava & Rodaunus fluvius coniuncti accedunt. Versus meridiem & occasum editioribus montibus cingitur, qui ex arena constantes tam prope vrbi admodum sunt, ut ex ipsis aedes vrbs conspiciantur, et lapides in fossas facile coniici queant. Vnde etiam ipsis fossæ admodum profundæ, cum validioribus, & altioribus vallis, atque propugnaculis obiciuntur, ac propugnaculorum nonnulla pedum 40. altitudinem habere dicuntur. Horum montium sublimitate sua templorum turres superant, atque ideo aptorum, ex quibus vrbi magnum damnum globis illis igneis, quos *Granaten* vocitare solent, inferri potest, nomina sunt: der Hagelsberg, Stoltzenberg, Dolberg, & Bischofsberg. Inter duos priores versus occasum cernitur suburbium Neugarten, quod in Episcopi Cuiaviæ terras aliqua parte se extendit; Schotlandia suburbium, ad eundem Episcopum pertinet. Cum suburbiis autem Dantiscum tantum spatii complectitur, quod trium fere horarum ambitu circumiri potest. Ob Suecorum in Poloniam irruptionem dictos montes magistratus Dantiscanus bellicis operibus anno 1656. & 57. munivit, ac suburbia partim incendio, partim deiectione vastavit. *Frælichius part. 1. Viatorii, lib. 3. pag. 234.* ait; si valli Dantiscani latitudo & altitudo consideretur, nullam in Germania urbem, quantumvis firmissimam inueniri, quæ cum hac comparari queat; Imo Argentoratum ipsum, licet operibus bellicis munitissimum huic cedere affirmat. Versus meridiem & septentrionem pulchra planities utrinque se offert, ac versus ortum flumen, Motlava occurrit, quod tardo cursu urbem pererrans tribus miliaribus supra eam oritur, & quadringentis sub ea passibus Vistulam ingreditur, adeo ut naues per id ad urbem accedere possint, ex quibus onerariæ illæ maximæ inferias in Vistula manere coguntur. Rodaunus celeriore cursu urbem antiquam percurrit, supra cœnobium Vchau ex montibus erumpens, & partim per urbem ruens, partim alio loco supra urbem Motlawæ se iungens. Celeberrima illa cereuisia, *Iopenbier* nominata, coquitur ex hac aqua, in quam supra urbem ex coriariorum locis, et aliis latrinis multæ sordes defluunt, adeo ut Dantisci proverbium sit vulgare, eos, qui Dantisci septennium habitarunt, ex septem illis annis vnum stercore bibendo impendisse. Vrbs duplex est; antiqua & nova: illa magnis turribus, muris et fossis munita portas suas proprias habet, quæ noctu clauduntur, et plateæ tamen eius angustiores sunt, et ædificiorum splendor novæ vrbs ædibus

ædibus non respondet. Hæc vero ædibus ornatior, plateisque latioribus splendidior priorem magnificentia sua superat. Eius plateæ grandes et latæ ædibus editioribus, quæ ascendunt introitum per gradus concedunt, fastigiisque pulchris ornantur, superbiunt. Sub iis cellæ et conclavia habitationi apta, elocantur iis, qui opificia exercent, mercibus et aliis rebus quotidianis vendendis occupati sunt, aut mercatoribus baiulando, et alia seruitia præstando inferiunt. Est platea, quæ longa dicta, *die lange Gasse*, a longitudine nomen inuenit, et magnifica ædificia exterius variis coloribus, et auro picta ostentans pulchritudine omnibus cæteris antecellit. Plateæ tamen haud paucae vtriusque vrbs sordidæ sunt, et lutosæ ob magnam curruum et hominum frequentiam, qui ex Polonia, Casubia, et Prussia merces suas aduectant. Templum cathedrale intus admodum altum, et spatiose ambitu se explicans organum ostentat musicum, grande et artemplum. Tificii magni opus, et initium suum sequenti inscriptione testatur: *Anno Domini millesimo trecentesimo quadagesimo tertio, quarta post Laetare positus est primus lapis muri civitatis, Danzk, et postea proxima feria sexta positus est primus lapis ecclesiæ Beatae Virginis Mariae.* In hoc templo baptisterium cum cancellis id circumdantibus ex orichalco factum cernitur, ut et tabula picta vltimum iudicium repræsentans, et tanto artificio elaborata, ut nullus pictor hodiernus colores illos ad viuum omnia exprimentes imitari posse credatur. Nautam, aiunt, in mari eam inuenisse, quæ non nisi diebus festis maioribus conspicienda exhibetur. Porro diuersa templa cernuntur, ut et tria monasteria, de quorum vno *Cromerus lib. 2. Chron. Pomer. cap.* tradit, quod dux posterioris Pomeraniæ *Suen-topelcus* III. anno 1227. in honorem S. *Nicolai* monasterium Monachorum Dominicanorum nigrorum Dantisci fundaverit, quod extra urbem olim, nunc vero in media vrbe locum habet. Collegium seu gymnasium, in quo *Bartholomeus Keckermannus*, et *M. Petrus Krugerus* docuerunt, vrbi haud exiguum famam conciliauit, multis studiosis ex Prussia, Germania, Polonia Vngaria, et Transilvania confluentibus frequens. A cathedrali templo haud longe abest forum, non quidem magnum, sed exornatum curia magnifica et sumptuosa, cuius turris ubique oculis peruia pulchrum habet horologium, ambulacra amœna, et coronam deauratam, in qua multæ campanæ maiores, et minores ante sonitum campanæ horam indicantis suavi concentu sacram cantilenam concinunt. Sub curia locus est Pontcamer, vel Pfundkammer, appellatus, ubi vectigalia omnibus mercibus, exportandis, et importandis imposita soluuntur. Proxima est nobilium aula, altis fornicibus lapideis constructa, cum duplicibus scamnis ab utroque latere, multis picturis, et cornibus ceruinis decorata, ex quibus vnum triginta sex ramis constat, pro quo Borussiae dux quidam quingentorum florenorum precium obtulit. Pictura quoque omnes mundanas voluptates miro artificio exprimens, et ab Antverpiano quodam pictore, picta, et statuæ elegantes, ut et in medio suspensæ quaedam naues parvæ, 9. 10. & 11. velis artificiosæ confectæ, et omnem apparatus nauticum ostendentes cernuntur. Fornax ferrea miræ altitudinis in eadem aula vetulam ostendit tergo speculum inspicientem, quo signo peregrini opifices se Dantisci fuisse testantur. Hanc aulam frequentant præcipuæ notæ ciues Dantiscani, quisque duos grossos soluentes, ac constituta hora pomeridiana vsque ad nonam vespertinam cereuisiæ Dantiscanæ optimæ, tantum, quantum libet, bibentes. Musica instrumentalis hic bibentes exhilarat, iique qui hanc aulam antehac frequentare, & in bibentium numerum referri voluerunt, antehac Thalerum soluere solebant; plebs tamen vulgaris non admittitur. Omnis generis cereuisiæ in vrbe inueniuntur, adeo ut 30. genera numerentur, ex quibus nonnulla in vrbe cocta sunt, inter quæ melioris notæ illa cereuisia excellit, quæ Doppelbier, jonckerbier, aut duplex cereuisia appellatur. *Philippus Cluverius lib. 1. Germaniæ antiq. cap. 17.* scribit, vidisse se cereuisiam admodum crassam,

crassam, & nigram, annorum sexaginta, quæ ad situm sedendam non adhibebatur, sed ægris tantum propinabatur. Infra forum flumini vicinum est ædificium pulchrum & insigne, ubi libræ publicæ omnes merces vendendæ et emendæ imponuntur. Hoc cum cæteris vicinis foro publico magnum ornamentum affert. Per plateam supra forum transeunti occurrit armamentarium inferius fornicato opere fultum, & pluribus columnis impositum, quod magno circuitu se dilatans versus urbem duobus gradibus lapideis, & rotundis aditum ad superiora conclavia permittit. Inter hos interest magna porta quadrato lapide surgens, & Romanam structuram imitans. Visu digna quoque est, mola illa pulchra octodecim grandibus rotis constans, et singulis horis Vngaricum nummum, seu ducatum, pro vestigali soluens, ut *Frælichius dicto lib. 3. pag. 406. indicat.* Hortus item nobilium pulchro fonte insignis, granaria, & multa alia ædificia, quæ omnia hic recensere nimis longum foret. Suburbia pulchra, & incolis referta, sed iam pleraque in cineribus iacentia, ut in præcedentibus diximus, granariis plurimis abundabant, quinque aut sex solaris aut tabulatis frumentum, & alias merces condentibus, & ex lapidibus constructis. Inter cætera suburbium Schotlandia Episcopo Cuiaviae subiectum, ut *Chytraeus lib. 29. Saxo. fol. 816. & Lundorpius 30. Contin. Sleidani pag. 779.* referunt, aedibus pulchris, & plurimis incolis, præsertim opificibus, affluebat, ita ut Dantiscanis opificibus haud parum incommodi crearent, quippe qui minore precio, quam ciues Dantiscani vendere merces suas solebant, idque nec prohibere Dantiscani poterant, quoniam in ipsos, alienae potestati subiectos, nihil iuris habent. Incolarum urbem inhabitantium magna est multitudo, ex Germanis, Polonis, aliisque nationibus conflata, Germani tamen cæteris numero superiores sunt, et hos Poloni sequuntur, ac utriusque nationis idioma, Germanicum puta et Polonicum, in urbe vsitatum est, adeo ut plures incolæ reperiantur, qui utramque linguam callent. Multi homines, præcipue qui inferioris sunt sortis, in cellis commorationem suam habent, et in conclavibus morantur superiori aedium corpori subiectis, in quæ gradibus aliquot descendendum, sicut in superiorem partem ascendendum est. Ac quamvis tanta tot nationum copia in urbe confusa sit, a magistratu tamen urbis omni laude dignissimo sapienter et prudenter eo dirigantur, ut in pace viuentes omnes prosperitate felici gaudere queant. Porro commodissimus urbis situs ad flumen mari proximum, et conscientiae libertas in negotio religionis a nobilissimo magistratu observata faciunt, ut maximus mercatorum, et aliorum hominum numerus, negotiationis et mercaturæ exercendæ causa, in hanc urbem confluat, ut *Starovolscius ipse*, quamvis hæreticam suo more appellet, hoc tamen elogio laudes urbis decantet: *Gedanum urbs metropolis, maris Balthici emporium celeberrimum, copia & varietate mercimoniorum, partim maritimarum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium ex diversis mundi partibus, & fluvialium, maxime Vistulae præterlabentis opportunitate abundans, adeo ut ædificiorum tam publicorum, quam privatorum pulchritudine, incolarum & externorum multitudine, civium divitiis, propugnaculorum firmitate, machinarumque, & instrumentorum bellicorum numero cum præcipuis Europæ urbibus certare possit.* Negotiationis autem incredibilis indicium est magna navium copia ex omnibus Europæ partibus singulis annis Dantiscum aduentantium, adeo ut sexcentæ aut plures quotannis accedere dicantur. Quanta autem scapharum, & minorum navium Vistula secunda ex Prussia & Polonia Dantiscum multitudo descendat, *Poloniae defensæ Auctor contra Barclaium* testatur, se meminisse dicens, quod vno eodemque tempore eiusmodi navicularum, & ratiarum secundo flumine aduectarum quinque millia numerata sint. Consistit autem ipsa negotiatio præcipue in frumento, cuius quotannis tercenties, et sexagesies quinquies mille onera (Last) vendi, & partim in exterarum regiones

Libra publica.

Armamentarium.

Mola.

Suburbia.

Schotlandia.

Incolæ.

Eorum multitudo.

Pacifica vita.

Magistratus prudentia.

Elogium urbis.

Navium multitudo.

Negotiatio. Frumentum.

giones deportari, partim in urbe consumi creduntur. Tum in lignis, cerevisia, variis pellibus preciosis ex Russia & Moscovia aduectis, piscibus sale conditis ex Dania, & hæcibus ex Hollandia apportatis, panno ex Anglia, aromatibus omnis generis ex Hollandia, Gallia & Hispania missis. Vini tanta in urbe affluentia esse dicitur, ut copia aquam urbis fontanam æquiparet, vel potius superet. Poloni frumentum, & alia ad vitæ sustentationem aduehente, vinum, præcipue maluatium, ac alias merces exterarum coëmunt, & in Poloniam secum auferunt. Ex Italia, locisque aliis sericum, & ex eodem contexti panni apportantur. Hac occasione & his mediis Dantiscum, florentissima et potentissima evasit ciuitas, et emporium celeberrimum, ita ut vna sit ex quatuor ciuitatibus Hanseaticis, quæ hæcenus cæteras Prussiae et Livoniae ciuitates Hanseaticas ad societatis et fœderis Hanseatici conventus publicos inuitandi potestatem habuit, & cum cæteris legatos suos negotiationis causa ad Europæ magnates ablegaverit. Licet enim, ut supra dictum, se Poloniae subiecerit, privilegia tamen et immunitates suas peculiares, ciuitatum imperialium more, habet, quæ ab *Angel. Werdenhagen, in part. 4. Antegressu fol. 513. seqq.* enarrantur. Sedem in conventibus regni Poloniae publicis, et in ipsa Poloniae Regis electione votum habet, atque gubernatione Aristocratica Democratiae mixta utens, a quatuor consulibus, et quatuordecim senatoribus, ex quibus Rex quotannis Burggravium regium eligit, gubernatur. Hi primum urbis ordinem faciunt: alter est Scabinorum, qui civiles et criminales causas disceptant: tertius centum virorum, qui etiam magnus senatus appellatur. In causis navigationem concernentibus, ut et in criminalibus, et iniuriarum actionibus ad regem appellatio non conceditur; In cæteris autem litibus, in quibus de bonis et pecunia controuertitur, ad Regem provocare licet, si quingentorum florenorum precium summa excedat. Urbis reditus annui sunt grandes, ut facile conici potest, cum ingens pecunia quotannis colligatur ex mercium vestigalibus, quæ in loco illo, qui *Pondtkamer*, vel *Pfundtkammer*, sub curia solui solent. Ex his dimidia pars proximis annis ad regem pertinet. Quicquid tribui a ciuibus consentientibus, quod raro, et non nisi necessitate postulante fieri solet, præter ordinaria illa vestigalia soluitur, urbs sibi retinet, et Regem in illius communionem non admittit. Et certe nobilissimus magistratus in iis, quæ ad regem pertinent, soluendis promptum se semper et paratum exhibuit: Sed novas impositiones privilegiis et immunitatibus suis contrarias animose et strenue repudiavit, sicut factum anno 1637, quo Rex *Vladislaus* nouo vestigali navium aduentantes onerare conatus est. Tota illa insula, quæ *Frisch Nerung* appellatur, et se a Vistulae ostio usque ad alterum, quod *Koningsberger Diep* appellatur, & districtus ille, cui *Kleine Werder* nomen est, Dantiscanis patent, qui absolutam in iurisdictionem possidentes omnibus regalibus fruuntur, vestigalia, & tributa imponunt, monetam cudunt, legatos, quocunque volunt, ablegant, ciues, quos volunt, admittunt, conventibus interfunt, ac libero religionis exercitio fruuntur. Triplex autem est religio Dantisci, Lutherana, Reformata, & Catholica. Iesuitæ templum & collégium in suburbio habuerunt episcopali iurisdictioni subiecto, quod forsitan nuperrimo incendio etiam conflagrauit. Dominici, Carmelitæ, & Moniales in urbe ipsa habitant, ut & vicarius episcopalis. Incolæ urbis & ciues sunt humani, civiles, hospitales, sumptuosi, & doctorum hominum cultores. Alios honorant, & ipsi honorari volunt, adeo ut ille facile hic laudem inueniat, & amicos paret, qui vel nautam aliquem vulgarem, aut sulphuratum venditorem, nobilem, aut *Ioncker*, ut vocant, appellare non dedignatur, ut *Balthasar Schuppius in dissertatione de opinione pag. 45.* tradit, præcipue notæ virgines profecto, ut *Frælichius lib. 3. part. 1. Viatorii, pag. 356. refert*, de decori sibi ducunt sponsæ, ut moris est, ad templum deducendæ præire, ac ideo pauperes virgines, vno aut altero grosso conductas, in suum locum substituunt, ideo

Vinum.

Dantiscum vna ex Hanseaticis ciuitatibus.

Politia Dantiscana.

Tres Ordines.

Causæ & lites.

Reditus.

Tributum Regi debitum.

Iurisdicção urbis.

Regalia.

Religiones.

Mores.

Vrbis Insigne

Konigs-
mark.Sueci Nerin-
gum occu-
pant.

Conditor.

Varii casus
huius loci.

Conditor.

Occupata
Danti.

ideo de *Pœlchen Jungfrauen* appellatas. In vestibus, cibo, & potu, ciues sumptuosi sunt, vinum Rhenanum prandentes et cœnantes bibere amant, pisces & carnem, assa excepta, aromatibus et cepis elixant et condiunt, equis, et curribus frequenter utuntur, quibus æstiuo tempore Heligenbornam, et Falckendaliā, quæ loca amœnissima hyberno tempore trahis vesti inuisunt, excurrere solent. Cæteri curribus carentes pedibus se eo delectationis gratia conferunt. Quibus vltior deambulatio aridet, ii in cœnobium Olivam, aut Pautzkam tendunt. Vrbis Dantischi insigne nigram et coronatam habet aquilam, gladium nudum continentem, et fuluo campo, seu fulvæ areæ insistentem.

MUNDA, vel Weiffelmunda fortaliū in apice dextro ostii, per quod Vistula in mare Balthicum se effundit, vnde etiam Weiffel munda, i. e. *der mundt der Weichsel*, os Vistulæ, dicitur. Proximis annis valide munitum Vistulam custodit, & impedit, quominus hostiles naues flumen ingrediantur. Rex *Stephanus* eodem potiri nequirit, licet tunc temporis non ita munitum fuerit. Hoc tempore Illustris Dominus *Königsmarck* celebris exercitus Suecici imperator, & Ducatus Bremenfis Præfectus summus, a Dantischanis in mari captus, cum ad Regem suum in Prusiam naui profectus tempestate in proximas oras coniectus esset, in hoc fortaliū captivus detinetur.

FRISCHNERUNG, insula a Weiffelmunda, & Vistulæ ostio longa quidem, sed angusta extensione vsque ad Koningsberger Tieff, inter huius insulæ, & Sambie apices intercedentem, ac naues Koningsbergam transmittentem, excurrens, a septentrione Balthico mari, & a meridie æstuario, Frisch Haff, clauditur, ac Dantischanis paret. Nonnulli in ea sunt pagi, inter quos Bonensack, Britzlar, Niclaswalde, Kobelgrube, Stuthoff, Vogelsang, &c.

HOVET, vel *het Hoost* fortaliū est in apice situm, vbi Vistula diuortio facto vnum alueum in lacum Frischhaff, alterum sub Dantischo in Mare Balthicum emittit. Occupatum anno 57. a Suecis, qui etiam cæteris locis, excepta Weiffelmunda, occupatis, totam hanc insulam in potestatem suam redegerunt.

KLEINE WERDER, districtus Dantischanorum ad sinistram Vistulæ ripam supra urbem versus ortum, in quo Grebbin arx, & fortaliū apud Stibelau, iudem a Suecis occupatum.

OLIVA, Olive, cœnobium vno milliari Dantischo versus occasum distans, & fundatum anno 1170. a *Sobieslavo* posterioris Pomeraniæ principe, ac Benedictinis Monachis traditum, vt *Micraelius lib. 2. cap. 252.* narrat. Fuit ille princeps *Swantipolei avus*, & anno 1187. diem obiit, in eodem cœnobio sepultus. *Suantiborium*, vel *Samborium* eiusdem filium id condidisse, & septem pagos ipsi donasse, anno 1178. 15. Kal. Aprilis scribunt. *L. Wurfain de num. Septen. ex Hildebrandi Diario Pomeran. pag. 162.* & *Hennebergerus in tabula Borussiae.* *Micraelius* vtrique filio *Samborio* & *Mestowino* donationem illam adscribit. Anno 1224, Prussi ethnici omnes monachos trucidarunt, & monasterium igne deleverunt: *Hennebergerus.* Anno 1234. vel 36. iidem octo monachos cum 36. militibus præfidiariis interfecerunt, & monasterium altera vice incenderunt. Anno 1432. vel 33. Bohemi milites sub Polonis stipendia facientes, illi direpto ignem subiecerunt. Anno 1577. idem Dantischanis demoliti sunt, a Rege *Stephano* 20000 florenos ad eius restaurationem solvere postea coacti. Hodie Cisterciensis ordinis est monasterium.

PAUTZGE, Puokum, *Cromero* Puscum, in Cassubiæ finibus ad sinum maris Balthici ab hoc loco *Pautzkerwick* appellatum, est oppidulum cum arce admodum firmum, quod *Micraelius lib. 2. Pomeran. pag. 247.* & *Caspar. Schutz in Chron. Pruss. a Bugislavo* Pomeraniæ Duce, qui anno 1150. obiit, et Bugustie, vel Buguswick ab ipso denominatum esse aiunt. *Hennebergerus* ortum eius ad annum 1378. refert. Anno 1464. Dani post sex mensium obsidionem hunc locum occuparunt, vt *Cromerus lib. 25.* narrat. 22. septimanarum obsidionem fuisse *Hennebergerus* ait. Anno

1594.

1594. Poloniæ Rex *Sigismundus III.* ex Suecia vela faciens 44. naues huc appulit, ac inde Dantischem magna pompa deductus est. Anno 1626. Pautzke a Suecis occupatum, et anno sequenti 11. Aprilis ab iisdem commeatus penuria laborantibus, Polonis obsidentibus deditioe redditum est. Pertinet autem ad Regem Poloniæ, cuius monitu Dantischanis anno 1544. hunc locum Domino *Koskæ*, eum forsitan oppignorum pecunia redimenti reddiderunt. Anno 1655. cum Sueci post diurnam circumfessionem deseruerunt, hyberna tempestate cedere coacti. Sequente anno parum abfuisse, quin Sueci eius proditione potiti fuissent, præuenti tamen a Dantischanis, quibus a Rege hunc locum postea donatum esse aiunt.

ZERNOWITZ, insigne cœnobium Monialium Præmonstratensis ordinis, ad æstuarium Balthici maris supra Pautzke, in finibus Pomeraniæ, anno 1213. a *Suento pelci* Ducis matre conditum, quod anno 1465. quidam milites, et equites diripuerunt, monialiabus stupratis in fugam cum præda se coniicientes.

HELA oppidulum ad apicem sinus Pautzgerwick. De hoc *Chwervius lib. 3. antiq. German. v. 35. Vocabulum*, inquit, *Heel oppidi in peninsula ante Vistulæ ostium occid. fti, a quo forte dicti the Heler, Helii, forte Graeci fecere ἑλῆποι quasi derivatum a Graeca voce ἑλῆ quæ paludes significat. Alii transpositis literis pro Heluri dixere Heruli, quod apud plerosque obtinuit.* Putat autem Herulos fuisse eosdem cum Lemovis, qui vsque ad urbem Cassubiæ Helam habirauere. Circa Paschatis festum anno 1572. hoc oppidulum incendio oborto confl. grauit.

BRANGAU, Mattern, Mirchau, Carthaus, &c. oppidula aut pagi inter districtum Kleine Werder & Cassubiam.

BITOVIA, Bitaw, Bouta, Bythovia, clientelam iure possidendam Ducibus Pomeraniæ Reges Poloniæ concesserunt, vsque ad mortem vltimi Ducis Pomeraniæ *Bogislai XIV.* anno 1637, quo ad regnum Poloniæ rediit. *Cromerus fol. 534. rer. Polon. scribit, Ericum*, Pomeraniæ & Stetini Ducem, Lemburgum urbem, & Bithow arcem, sibi a Rege Poloniæ concreditas, anno 1460. contra iusiurandum suum, hostibus tradidisse. *Micraelius lib. 3. de antiq. Pomerania fol. 428.* postquam vrbes, ait, ab ordine Teutonico ad *Casimirum* Poloniæ regem defecerunt, hic Duci *Erico II.* Lemburgum, vel Lauenburgum, concredidit. Bis mille Bohemi, qui *Gæste* i. e. hospites appellati, sub Teutonico ordine militabant, ob stipendia male soluta dictis locis potiti sunt, & Cassubiam magno damno multarunt: quæ tamen *Ericus* ipsis iterum eripuit. *Hennebergerus* eadem loca *Erico*, a Rege *Casimiro* ob fidelem operam præstitam, tradita, atque iterum adempta esse, *Sigismundum* vero Regem anno 1526. *Giorgio* & *Barnimo*, Pomeraniæ Ducibus, et fratribus clientelarem illorum possessionem largitam esse, postquam Regi, sorori suæ *Annæ* debitam 14000. Ducatorum dotem remisissent.

LEUENBURG, Lauenburg Lemburg, olim ad Pomeraniam pertinuit, nunc Polonici est iuris, vt præcedens, sicuti modo ibi diximus. Milliari vno ab oppidulo Lantzick distat.

SUCKAU, cœnobium monialium S. Bernhadi ordinis, a Bohemis et Polonis, qui hæretici appellabantur, anno 1433. exustum, et anno 1465. a nonnullis nebulonibus, qui Moniales stuprarunt, direptum. In tabulis huius nominis locus haud longe a Radauni fluminis ortu cernitur.

DERSAVIA, Dersau, Dirschau, Polonis Tsczozovo, Tysciouum, et Tizovia, in Vistulæ sinistro margine probe firmatum oppidum, olim *Sau* appellatum, cuius ortus ad annum 1209. refertur. Tempore *Helmerici* Promagistri Prusiæ cum Pomeranis bellum gerentis euersum est. Comitatus olim fuit caput. *Mestovinus* inter annum 1274. et 88 cœnobium prædicatorum monachorum hic fundavit. Anno 1310 Teutonicus Ordo, post Dantischem captum, hanc urbem exauisit. Circa annum 1432. vel 33. Poloni eam, iam opulentiorē Conicio factam, vastarunt, et decem mille homines captiuos fecerunt, sequiori sexui tamen parentes, vt *Cromerus* testatur.

Xx xx xx x

A Suecis & a
Polonis recu-
peratum.Pædum faci-
nus quorun-
dam militum.Bitoviz variæ
fortuna.Hic & se-
quens locus
olim Pomer-
niæ nunc Po-
loniæ.Faciens, in-
dignum.Varii euen-
tus.

testatur. *Hennenbergerus* hoc attribuit Bohemis sub Polonorum signis militantibus. Anno 1454 Teutonico Ordini se rursus adiunxit, recuperata iterum a Polonis anno 1456. Anno 1577. horribili incendio vastata est. Anno 1626 Rex Sueciæ *Gustavus Adolphus* eam iuris sui fecit, et sequenti Polonicum equitatum ante eam fudit. Restituta autem est Polonis a Suecis, qui eam anno 1655. iterum occuparunt, et firmissimis operibus bellicis munierunt.

MEVE, Meva, Meau, Gnievum, Gnevum, vrbs infra Fers, vel Fersæ fluvii exitum in Vistulam, cuius arcem *Mestowinus* posterioris Pomeraniæ Dux Teutonico ordini sponte dedit, ut *Daniel Cromerus in Chron. Pomer. cap. 12.* indicat. *Martinus Cromerus lib. 10. rer. Polon.* Mevense vel Gnevense territorium ab eodem donatum fuisse Crucigeris, et hos arcem Meuam e vestigio extruxisse ait. *Micraelius lib. 2. Pomer.* tradit, Crucigeros prius circa Meuam, et Dirsouiam impetum in Pomeraniam fecisse, ac *Mestowinum*, pacis impetrandæ causa, ipsis arcem Meuam cum quindecim pagis concessisse. Anno 1454. Meua vrbs, quæ a Crucigeris cum cæteris vrbibus ad Polonos transierat, eorundem exercitui Conitzia aduentanti sponte se dedit. Anno 1463. a Polonis obsessa, et a Crucigeris fortiter defensa sequenti tamen se dedere coacta est. Anno 1596. primarium templum Romano Catholici in suam potestatem redegerunt. Anno 1626 *Gustavus Adolphus* Meuam deditione occupatam sui iuris fecit, et Polonos eam rursus obsidio cingentes profligavit, ac magna clade affecit. Anno 1655. Rex et Sueci eiusdem iterum compotes facti sunt, quibus sequente 56. mense Aprili eadem vrbs, cum Schwetza, Stargardia, Schœneckio, Nakelio, Tauchelio, et Bromberga iterum a Polonis erepta est.

POEPLINIA, Poplinia, Bernhardini Ordinis secundum *Hennenbergerum*, & Cisterciensis *Starovolscio* monasterium, ad Fersam fluvium inter Meuam & Stargardiam anno 1433. in bello Hussitico magna clade affectum est, & anno 1626. in Suecorum potestatem incidit. Danisco 5. milliariibus abest.

STARGARDIA, Stargard, ad modo nominatum flumen supra cœnobium dictum, Stargartha, & Starigrodum *Cromero*, qui ex senatu vrbis tres eam Crucigeris produtione tradidisse anno 1463 refert. Anno 1465. ipsam Poloni exercitu suo circumdedere, & sequente anno cum arce Ofeco (Ofeck) recuperare, licet a Crucigeris, qui omnia circumiacentia oppida & oppidula præsidii suis probe munierant, fortiter defensa fuerit. Anno 1520. a Germanis Ordini Teutonico suppeditas ferenibus occupata est, post ipsorum abitum a Polonis recepta. Primarium templum Romano Catholici anno 1569. sibi arrogarunt. Anno 1655. Suecis se dedit, iisdem sequente anno rursus erepta.

SCHOENEK Schoinicia ad Fersam fluv. supra Stargardiam, *Hennenbergero* arx in bello cum Hussitis destructa, postea restaurata, oppidum cum arce *Starovolscio*, in Suecicis bellis eadem cum cæteris circumiacentibus fortunam expertum.

BISCHMARK novum oppidulum a præcedente versus occasum, quod aliquando totum incendio periit.

KYSCHAW, oppidulum iuxta originem fluvii Belz a Stargardia versus meridiem.

NEUBURG, Neuenburg, Neoburgum, supra Meuam, vno latere Vistulam, altero paludes tangit. Non ita est nova ciuitas, ut nomen eius loquitur, cum *Micraelius lib. 2. pag. 291.* in anno 1310. eius mentionem faciat. Anno 1458. ciues Polonicum præsidium eiecerunt, quasi se ipsos defensuri, unde in Crucigerorum potestatem venerunt. Anno 1464. a Polonis obsessa, & sequentis anni Kal. Febr. recuperata est, ut *Cromerus* narrat. Deditionem anno 64. factam vult *Hennenbergerus*. Anno 1626. a Suecis occupata, & postea Polonis reddita est. Anno 1655. Suecorum potestati cessit, a Polonis sequente recepta.

SCHWETZA, Schwetz, Suecia, Suece *Cromero*, quod nomen a Suecis aliquando

quando hic castra habentibus ortum coniecat *Erasmus Stella*. Oppidulum est, & arx in sinistra Vistulæ ripa a Duce Pomeraniæ *Suantopelco* circa annum 1242. aut 43. ædificatum. Crucigeri anno 1310. post 70. dierum obsidionem eius compotes facti, idem anno 1340. validioribus munitionibus firmarunt. Anno 1454. a Polonis, anno 55. ab Ordine Teutonico, anno 56. iterum a Polonis, anno 1655. a Suecis, anno 56. a Polonis rursus occupata tot vicibus dominos mutavit.

SARTOWITZ ad Vistulam infra Schwetzam, *Hennenbergero* pagus eum locum occupans, cui arx Sartowitz, vel Schartewitz, Ducis *Suantopelci* thesaurum, & pretiosam suppellectilem custodiens imposita erat, ut *Author* ille arbitratur. Circa annum 1242. vel 43. *Theodoricus de Bernheim*, vel *Bernsheim* Crucigerorum *Mareschallus* eam occupavit, & inter alios thesauros inuenit caput S. Barbatæ, (vel totum corpus secundum *Cromerum*) antea cum naufrago Cardinale Pontificio in litus Pomeraniæ eiectum, quod secum Culmam detulit. *Micraelius lib. 2. Pomer. pag. 279.*

VERDON, Vordon, oppidulum ad Vistulam, & sinistram ostii flumen Bro in Vistulam emittentis marginem, cuius Sueci 22. Iulii anno 1656, quia ciues se vehementer opposuerunt, maximam partem in cineres redegerunt.

BROMBERGA Bromberg, Bedgotzi, Bedgoski, Polonis, oppidum ad fluvium Bro, inter Crone & Verdon oppidula, quod etiam in proximo bello Suecorum cum Polonis modo ab his, modo ab illis, oppressum calamitates bellicas sensit.

CRONE oppidulum ad idem flumen inter Slochaw & Tauchel.

TAUCHEL oppidulum cum arce in eiusdem fluminis Bro margine, Polonicis & Borussia bellis olim famosum, & aliquando a Brandenburgicis occupatum, quod Teutonicus Ordo anno 1310. diripuit & incendit. *Vide Micraelium lib. 2. Pomer. pag. 291. seq.* Anno 1623. pertinebat hic locus ad Reginam *Constantiam*, cum eodem anno Rex *Sigismundus* maritus eius huc veniret. Anno 1655. Suecos eius potitos Poloni rursus eiecerunt, Sueci equites 23. Maii anno 1656. sine peditibus eum recuperaturi suburbia incenderunt, et irrito conatu abierunt. Dux eorum *Weissenstein* ex turri quadam emissio globo vulnere non letali læsus est.

CONITZ, Conitzia, supra Tauchel in eiusdem fluvii ripa oppidulum, Choinicia *Cromero*, qui e Crucigeris anno 1310. illud cum cæteris vicinis occupatum esse scribit. Anno 1432. hunc locum Poloni recuperare frustra tentarunt. Sequente 33. idem contigit Bohemis hoc oppidum frustra obsidentibus, quod cæteris vrbibus Polonis se subiicientibus, cum Marieburgo & Stum Crucigeris fidele mansit. Anno 1454. Rex *Casimirus* id obsidens conatu suo frustratus est, magna clade affectus a Crucigerorum exercitu. Anno 1460. Poloni eo potiti sunt, ut *Hennenbergerus* refert. Anno 66. hoc contigisse ait *Cromerus*, qui post longam obsessionem Polonos sagittis ignitis in urbem missis eam incendisse, ut quarta eius pars cum frumento conflagrauerit, atque hoc pacto eam 28. septembris ad deditionem coactam fuisse narrat. Anno 1520. *Wolfgangus a Schoenberg* suppetiarum Germanicarum *Alberto* Marchioni, & Magistro Ordinis Teutonici summo missarum, Dux urbem occupavit, post eius abitum ad Polonos redeuntem. A Suecis occupatam Poloni mense Maio anni 1656. frustra adorti sunt, & suburbia vastauerunt. Rex ipse *Iohannes Casimirus* postea Ducem quendam Anhaltinum Suecicis prædiis imperantem eam dedere coëgit, quod autumno eiusdem anni evenit.

SLUCHOVIA, Slochaw, supra Conitziam ad dictum flumen Bro nonnullis oppidulum, aliis arx, Marienburgensi non cedens, anno 1463. produtione in Polonorum manus fere incidisset. Quæ de causa autem prædiarii milites in ea conseruanda haud parnam operam nauantes Præfecti iussu interfecti sunt, narrat *Cromerus lib. 25. Rer. Polon.* Anno 1464. Stolpenses ex Pomerania astu eam occupare, singulari casu postea recuperatam a Polonis, ut *Cromerus lib. 26. pag. 568. testatur*, cuius rei *Micraelius* non meminit.

Dominii alii
quot vicibus
mutati.

Caput S. Bar-
batæ.

Bro flumen.

Suecorum ir-
ritus conatus.

Conitzie fide-
litas.

Incendium a
sagittis ignitis
excitatum.

Mira Austro-
rum discessio.

meminit. *Hennebergens* vero stratagemate nonnullos Dantiscanos anno 1462. eius compotes factos scribit. Anno etiam 1466. *Citzistzium* quendam Pomeranum equestris ordinis actu in arcem venisse, & eam Crucigeris restituere frustra conatum fuisse. *Herburtus lib. 19. cap. 15.* historiam aliter narrans anno 1475. eundem Pomeranum, quem Martinum Sissovicium appellat, a Polonis inde in Pomeraniam Stolpam usque fugatum, proditores vero arcem tradentes a Rege Poloniae insigni praemio affectos perhibet. Anno 1463. *Ericus* dux Brunsvicensis ab Oliva cenobio discedens, Schlochaviam praeteriit ac Hammersteinum et Sterinum novum petiit. Anno 1656. Sueci hanc arcem occuparunt, quam obsidere Poloni mense Nouembri eiusdem anni inceperunt. Post regis Sueciae abitum ex Polonia cum caeteris ad Polonos reuersa est.

Tyrannis no-
xia.Mora in bello
periculosa.

HAMMERSTEIN, oppidulum iuxta scaturiginem fluminis Bro, cum Fridlandia, hostili praesidio eieeto, Regi Poloniae anno 1466, teste *Cromero*, se subiecit, impulsus tyrannide, qua *Wladislaus Damobotus*, castellanus Naclensis, has vrbeulas affligebat. Anno 1627. duae Sueciae legiones equestres, et vna pedestris a *Ioanne Streiffio*, *Maximiliano Teuffelio*, et *Ketteritzio* in ducatu Megapolitano conscriptae, inde mense Februario discesserunt, ac inter Marchiam et Pomeraniam, Odera flumine traieeto, pedetentim Hammersteinum peruenere, ad regem Sueciae in Prussiam profecturi. Sed diutius, quam par est, hic moratos *Konietpoffcius* militiae Poloniae praefectus summus obsedit, et fame ad deditionem coegit. Militum pars, promissione facta, quod in posterum Poloniae hostes saturi non essent, dimissa, pars sponte exercitui Polonico adiuncta, et tres illi praefecti militares captiui facti sunt.

LANDEK, oppidulum in vicinia Schlochaviae versus occasum, & finibus Pomeraniae contiguum.

FRIDLAND oppidulum Landekio vicinum, & a Polonis ipsis negligentibus, ut fertur, anno 1656. in cineres redactum.

Nacli elogi-
um.

NACKIEL, Naclum, quod alii ad Poloniam maiorem referant, oppidum cum arce firmum in medio flumine Notecz, de quo Pomerani et Poloni saepius inter se decertarunt. *Micraelius lib. 2. Pomeran. pag. 218. 227. 278. 280. 283. 284.* *Cromerus lib. 5. Rer. Polon. Naclum*, inquit, *Pomeranorum vrbs, circa annum 1111. falsile Princeps, natura loci, manuque manita, quae obfessa & per dediti- onem recepta, a Polonis, & iterum anno 1118. Arcem anno 1113. a Polonis obfessam, dicit Micraelius, festoque S. Laurentii ingens praelium commissum, ac Pomeranos quadragies mille, Polonos vero vices mille militum iacturam fecisse. Sententia tandem lata, ut *Cromerus* ait, aut pacto, ut *Micraelius* vult, Polonis subiecta est. Circa annum 1329. aut 31. Crucigeri hunc locum exusserunt. Proximis bellis modo in Suecorum, modo in Polonorum manibus fuit, nunc ab his rursus possessa.*

PRUSSIA REGIA, PROPRIE DICTA.

Fines.

Antiquae
partes.Nobiles.
Weiherorum
prosapia.

PRUSSIA REGIA ab occasu Vistulae termino Pomerelliae, a meridie Masoviae, ab ortu ducali Prussiae, & a septentrione lacui suae aestuario Frisch Haf, seu Habo, confinis est, & complectitur has antiquae diuisionis partes, Culmigeriam, seu ducatum Culmensensem, Micheloviam Pomesaniam, Hockerlandiam, & Varmiam. Hodie in tres palatinatus diuiditur, Culmensensem, Marieburgensem, & Varmiensensem, in quibus magnanobilium copia commorari solet. Inter hos eminet celeberrima dominorum *Weiherorum* prosapia, ab *Ernesto Weihero* descendens, qui sub Rege *Sigismundo II Augusto* cognominato, & Rege *Stephano* aliquot legionum Germanicarum ductor regno Poloniae strenuam operam nauauit, nobile suum stemma magna nominis fama celebrius reddidit, & vxori ex antiquissima & nobilissima *Moresciorum*

sciorum prosapia oriundae matrimonio iunctus filios procreauit *Ludovicum*, *Ioannem*, *Melchiorum*, *Demetrium*, & *Martinum*, qui postremus sub Rege *Sigismundo III.* globi ictu in bello Moscovitico periit.

CULMENSIS PALATINATUS Michaloviense territorium, etiam comprehendens versus Pomerelliam occidentum terminum Vistulam, versus Masoviam, Dribentziam annem meridionalem limitem habet. Ab ortu, & septentrione ducalem Prussiam attingit.

CULM, Colmia, Chelnum, & Culma *Cromero*, huius satrapiae caput, in dextra Vistulae ripa Torunio quinque miliaribus distat, & ciuium infrequentia amplitudini spatiosiori non responderet. Olim a duce Masoviae Teutonico ordini concessa vrbs, ab iis postea ad Regem Poloniae defecit. Germanis in eam imperium obtinentibus hic supremum Borussiae tribunal esse solebat, vnde & Culmensis iuris appellatio nata. Videatur *Hennebergerus in declaratione maioris Tab. Boruss. lit. C. fol. 51.* Annumeratur etiam Hanseaticis vrbibus. *Ioh. Angelus a Werdenhagen part. 3. de rebus pub. Hanseat. cap. 24. fol. 346. a.* In excelsiore loco sita, & anno 1239. aedificari coepit monetae cudendae immunitatem, & duo monachorum cenobia, vnumque sacrarum virginum habet, ac Episcopo suo paret, qui inde Culmensis dictus, in proximo oppido Culmensee ut plurimum commorari solet. Episcopatum fundauit anno 1222. dux Masoviae *Conradus*, eique praefecit primum Episcopum nomine *Christianum*, Cisterciensem monachum, qui in accersendis fratribus Crucigeris duci insignem operam praestitit. Posterioris Pomeraniae dux *Suantopolcus* frustra obsedit hanc urbem, quae anno 1457. proditione occupata ad ordinem Teutonicum, a quo descuerat, reuersa est, postea tamen progressu temporis a Polonis recuperata. Circa festum Paschatis anni 1544. multarum aedium conflagratione fœdata est. *Templa urbis pulcherrima*, inquit, *Starouolscius, preciosisque vestibus sacris ornata, inter quae minimum est illud Monialium, sed omnium, tam quoad possessiones, quam ad casa sacra ditissimum. Vbi inter vestimenta alia, vsui sacrorum dicata, habent quoque casulam, totam diamantibus maximis, pretiosissimisque exornatam, circumductam autem circum circa catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta.* An vero hae diuitiae nuperis bellicis tumultibus intactae manserint, aut alio translatae fuerint, non constat.

ALTHAUS, arx in monte supra Culmam in Vistulae ripa Polonis Starigrodum.

CULMENSEE, Colmensee, milliari vno Culma distans oppidum, in quo sedes, & aula episcopi Culmensis, etiam Lobaviensis dicti, quia vtrique districtui, Culmensi puta, & Lobaviensi in spiritualibus praepositus, nonnunquam etiam in vrbe Lobaw sedem suam habere solet. Episcopatus origo refertur ad annum a Christo nato 1222. ut modo ex *Cromero* narrauimus: Urbis autem ortus secundum *Hennebergerum* ad annum 1251. cuius, ut & totius episcopatus initium fuit cenobium a *Iutta*, *Meinickii* Querfurtensis, qui decimus tertius regionis magister fuit, matre fundatum, & eius sepulchrum continens. Haec vno partu nouem filios enixa, octo aquis submergi iussit, mirabili tamen modo seruatos.

THORUNUM, Torunia, Torn, Turxea *Alberto Crantzio* in sua Vandalia, sub 53. gradu latitudinis, & 45. longit. modico spacio infra Dribentzæ fluminis in Vistulam introitum, ac ad huius dextrum marginem sita ciuitas Hanseatica, & emporium nobile, natura & arte munitissimum obtinet locum, & in duas diuiditur vrbes, veterem & nouam, intermedio muro pluribus turribus firmato sectas, & muris itidem turritis ac lata fossa circumdatas, quarum circuitum vniuersum adhuc vallum ingens ac propugnacula fortissima, vndique fossam & latitudinis & profunditatis haud exiguae, hostilibus incurfionibus opponentia tuentur. Pulchritudine, diuitiis, & incolarum frequentia paucis aliis vrbibus cedens, ac Dantisco 24. miliaribus distans, ponte celebri Vistulam sternit, ac muros vtramque partem circumeuntes,

Yy yy yy y

Fines.

Vrbis, & Epi-
scopatus origoEpiscopi Cul-
mensis sedes.Emporium
nobile.

Muri & turres

Pons.

circumeuntes, ut & intermedium turribus quadratis, ex lateribus constructis, atque viginti passus, ut plurimum, a se inuicem remotis, distinguit. Vtriusque urbis curiæ, & ædificia tam publica, quam priuata, visu sunt digna, in primis templum tam Catholicorum, quam Lutheranorum, siue eorum, qui Augustanæ confessioni se addixerunt; inter quos magistratus, & plerique mercatores, ac incolarum haud pauci, qui exercitio religionis suæ libero hæcenus in suis templis vti sunt. Hi gymnasium quoque habent, cuius rector, primarius quoque est Euangelicorum in vrbe concionator, ut *Frælichius lib. 3. pag. 248. & 416. tradit*. In bibliotheca ipsorum instructissima, duæ *Ciceronis* epistolæ, cereis tabulis inscriptæ, ostenduntur. Societatis Iesu sacerdotes in suo gymnasio iuuentutem docent. *Prætorium urbis*, inquit *Starouolscius*, elegantissimum, in medio foro situm, quale nullibi videbis. *Ingressus enim stuporem iniiciunt pavimenta, parietes, laquearia, trabes, ut nihil ad perfectionem architecturæ requiratur*. Borufforum mos est stanneis vasis ædes suas exornare, qui mos hic incipit ædium parietibus ornamentum eiusmodi vasis concilians, & per totam Borussiam vlitatus. Ac cum Borussia longe melius, quam Polonia, colatur, ideo peregrinantes cultioribus hospitibus ut passim, ita & hic quoque excipi, et lautius tractari solent, commodius etiam vluentes, præsertim Germani, qui ab incolis, et ipsis maximam partem Germanis, quæ hic quoque sunt. Rapæ minores, et liba delicata, ut et botuli, seu farcimina, intelligi possunt. Rapæ minores, et liba delicata, ut et botuli, seu farcimina, quæ hic conficiuntur, hanc urbem celebrem reddunt. Eius ortum *Aubertus Miræus in suo Chronico* ad annum 1232. refert, narratque *Hennebergerus*, anno 1231. magnam quercum fuisse in monte quodam, probe vallatam, et nonnisi vno aditu accedentes abeuntesque admittentem, ac Thoran, quo vocabulo Borussos laceffebant, ut eam adorirentur, si vellent, appellatam, vnde nomen ipsi urbi natum esse aiunt. Alii illud descendisse volunt a turri, quæ prima in *S. Iohannis* templo ædificata traditur, aucta anno 1232. vrbe et templo dicto triennium solum ibi morantibus, ac ob inundationes frequentiores inde ad milliare vnum in ripam fluminis supra illum locum translatis, atque ita anno 1235. ei monti impositis, in quo hodie cernuntur. Eodem anno emporium euasisse hanc urbem perhibet *Ioh. Angel. a Werdenhagen part. 3. de Rebus pub. Hanseat. cap. 24. fol. 345. seq.* Anno 1263. Cænobium *S. Nicolai* Ordinis prædicatorum in noua vrbe ad Muckram flumen, ut et aliud monachorum obseruantium in veteri vrbe ædificatum, et a *Sacra Virgine* denominatum est. In hoc monachus fuit, qui prima urbis organa mulica construxit, duodecim fistulis constantia, et inflata follibus, qualibus fabri ferrarii vtuntur. Accessit postea *S. Bernhadi* monasterium monialibus destinatum. Anno 1410. post Tannenbergense prælium Poloniæ Rex Torunensem arcem octo septimanarum oppugnationibus irritis tentauit. Anno 1439. a Polonis vrbs iterum obsessæ est, quæ anno 1454. ab Ordine Teutonico ad Polonos defecit; Incolæ autem arcem occupatam destruxerunt. Anno 1455. magnus Ordinis magister eam recuperare frustra molitus est. Sequenti 56. in seditione coorta hæud pauci vitæ iacturam fecerunt. Anno 1458. Ordinis Teutonici milites Culma Torunium venientes *S. Laurentii* & *S. Georgii* suburbia diripuerunt, multos homines trucidarunt, & quadraginta viros captiuos abduxerunt. Anno 1485. Poloniæ Rex ciuibus Torunensibus commerciorum ius, & exterarum condendi & promendi immunitatem concessit. 17. Iunii. anno 1501. Rex Poloniæ, *Iohannes Albertus*, Torunii ex vini excessu. Anno 1544. glacies hiberno tempore pontis plus quam dimidiam partem fregit. *Hennebergerus* ex Chronicis cuiusdam *Christophori Falconii* refert, pontem ab vrbe vsque ad insulam in Vistula quingentarum, insulam ipsam totidem, ac ab insula, vsque ad montem, & finem rursus pontem septingentarum & septuaginta vharum longitudinem habuisse, atque ita totam illam longitudinem anno 1556. mille, septingentas, & septuaginta vinas complexam fuisse. Anno 1595. Synodi

Templa.

Gymnasium.

Bibliotheca.

Borussia cultior quam Polonia.

Torunii ortus.

Nomen.

Cænobia.

Res gestæ.

Seditio.

Pons Vistulam sternens.

Synodi hic celebrati supra laudatus *Werdenhagen* mentionem facit. Proxime sequenti 96. cathedrale templum occuparunt Catholici, ipsis anno 1593. a Rege Poloniæ adiudicatum. *Chytraeus lib. 20. & 30. Saxoniae*. Eodem anno, ut tradit *Nicol. Heldvaderus in Sylua Chronol.* in Prussia regali plures concionatores Euangelici ex pagis eieci sunt, atque ipso *S. Iohannis Baptistæ* festo Catholici cathedrale templum Torunii, ut & Meusæ, & Stargardiæ in suam potestatem redegerunt. Anno 1629. Sueci hanc urbem frustra sunt aggressi, ciuibus suburbium incendio delentibus, & urbem strenue defendentibus. Anno 1645. colloquium inter Catholicos, Lutheranos & Calvinianos instituit Rex *Vladislaus IV.* quod tamen fructu sperato caruit. Consule *Tom. 5. Theatr. Europ. fol. 576. b. 595. b. seq. 890. seqq. 917. seq. 930. seqq. & 965. seqq.* Dicto anno Culmenis episcopus per apparitores urbis templorum vsum, excepto altari quodam paruo, Iesuitis iniecit, eo quod eum alii cuidam monachorum Ordini ereptum sibi contra omne ius, & fas arrogauerint. *Ibid. pag. 690. b.* Anno 1655. ut ex *Augustini Limmeri Relatione Lipsiensi pag. 55.* liquet, certis conditionibus in Regis Sueciæ potestatem concessit. 26. Novembris Senatus Torunensis eum extra portam gratulatoria oratione dimidiam circiter horam durante excepit, cui Regiæ Maiestatis nomine *Ericus Oxenstiern*, Regni Cancellarius, elegantissima oratione respondit. Postquam Regis manum Senatus osculatus esset, ipsum in urbem deduxit, interea, dum octoginta tormenta maiora in vallibus locata duabus vicibus exonerata fuerunt, cum Senatu, & magna præcipuorum ciuium frequentia comitatuque ingenti Rex templum ingressus est, atque cultui diuino vacauit, eo finito in curiam grandi pompa se conferens, ubi regio apparatu ab urbis Senatu exceptus est. Mox postea intromissæ sunt quinque legiones Sueciæ, quarum imperium, cum urbis tutela, *Mardefeldio maiori Generali* commissum est. Secundo 56. anno Iesuitæ ex vrbe dimissi sunt, pestis vero vehementer grassata magnam hominum multitudinem abstulit. Torunii haud exiguum ornamentum est celeberrimus ille Astronomus, *Nicolaus Copernicus*, patre *Nicolao Copernico*, & matre *Watzelrodia*, familia Torunensi haud incelebri oriunda natus 19. Ianuarii a. 1472. secundum *Iunonem*, quem tamen erroris conuincit *Mæstlinus*, ad 19. Februarii, et annum 73. eius natiuitatem reiciens. Eius vitam descripsit *Petrus Gassendus* Matheseos Professor regius Parisiis.

Catholici Euangelicos eiciunt, ex pagis.

Torunium in Suecorum potestatem venit

Nicolaus Copernicus.

FRIDECK, Polonis Wambriſha, oppidulum inter Culmensam, & Redam, anno, 1331. conditum, & annis 1410. 1414. & 1464. occupatum.

SCHOENSE, Schonſe, oppidulum & arx secundum *Hennebergerum*. Sunt duobus huius nominis loca, vnum in magna insula *Gros Werder* appellata, & alterum in hoc Culmensi palatinatu, inter *Fridericum* & *Golupum*. *Cromerus lib. 19.* scribit: postquam Poloni oppidulum *Golubum* diripuerunt, & incendissent, Regem Poloniæ *Vladislaum* arcem *Covaloviam*, Germanis *Schonſe* appellatam, obsidione irrita adortum fuisse, Crucigeros vero ipsos oppidulum incendio delensisse. Idem dicit *Hennebergerus*, qui anno 1422. *Schonſeam* quatuor septimanarum obsidio irrita vexatam a Polonis, & a ciuibus ac militibus, oppidum & arcem defendentibus, fortiter propugnatam fuisse narrat.

GOLUP, Golub, Goluba, ad *Dribentzam* fluuium inter Torunium & *Strasburgum* oppidulum cum arce, ubi Poloniæ Regis *Sigismundi III.* soror *Anna* commorari solita fuit, utpote ad quam cum territorio adhærente pertinuit, ut & *Strasburgum*, de quo in sequentibus. Eam anno 1623, hic morantem frater *Sigismundus* inuifit. *Golbam* oppidulum *Cromerus*, arcem *Hennebergerus* nominat, & *Golupi* in *explicatione maioris tabulæ* non meminit. Videatur *Cromerus lib. 24. rer. Polon.*

Anna Sigismundi III. Soror.

MICHELAVIA, paruus districtus inter *Masoviam*, *Dobrinense* territorium, & *Dribentzam*, ad Culmensam palatinatum pertinens.

STRASBURG, *Brodnitza*, *Brodnicia* Polonis, supra *Golupam* in *Dribentza* fluminis

Anna Sigismundi III. Soror.

fluminis ripa dextra oppidum cum arce, quod cum praefectura sua tota, & Golupem possedit Suecica princeps Anna, Regis Poloniae Sigismundi III. soror, hic anno 1525. mortua, quae usque ad vitae finem Augustanae confessioni constanter adhaesit. Ob dilatas a fratre exequias, urbemque a Suecis postea occupatam, insepultum eius mansit corpus usque ad Vladislauum IV. qui hanc suam amitam Torunium deferri, & memorabili exequiarum pompa terrae mandari curauit. Fratris liberalitate, & ordinum Poloniae consensu dictas praefecturas, Brodnicensis nimirum, & Golupensem, in possessione habuit, post eius obitum a Sigismundo rege, uxori suae donatas, praeter consensum tamen regni ordinum. Vnde & regi negotium facessitum a nobilitate, quae Vladislao principi praefecturas illas conferre statuerat. Verum rege dicto principi quadraginta mille florenos, quos Annae sorori singulis annis de suis redditibus dare solebat, concedente, ordines tandem anno 1631. donationem illam consensu suo approbauerunt. Huius oppidi & arcis ortus secundum Hennebergerum fol. 438. incidit in annum a nato Christo 1285. Paucis annis post, 98. nimirum, a Lituanis, S. Michaelis die festo, direptione opibus suis nudatum est. Cromerus lib. 18. rer. Polon. arcem appellat hunc locum, eundemque 1414. a Polonis frustra obsessum narrat. Sed lib. 24. oppidulum & arcem nominans, illud anno 1461. vel 62. primo impetu a Crucigeris occupatum, hanc vero post longiorem obsidionem tandem dicto 62. anno captam refert. 5. Octobris St. N. anno. 1628. Sueci (prodizione Montaigni Galli cuiusdam praesidio militari Polonico praefecti, ut Piascius refert; tertia oppugnatione, ut alii perhibent) hoc oppidum in suam potestatem redegerunt. Eorum copias reliquas sub Baudisio Koniepczkius summus militiae Polonicae praefectus apud oppidulum Ostrodam in ducali Prussia situm, & Strasburgo sex miliaribus distans, cecidit, & Baudisium vulneravit, atque cepit. Anno 29. Poloni hanc urbem cum arce obsederunt, liberatam obsidione a Ioanne Wrangelio Suecorum imperatore militari, qui 9. 19. Febr. prope Gorzno, Episcopi Plocensis oppidulum, Polonorum aciem fudit, ac in fugam coniecit. Postea Arnhemius, militum Caesarianorum praefectus, ex Germania quinque millia peditum, & duo equitum adducens Polonis suppetias tulit, ita ut Sueci apud Trzianam ab illis victi, ac mox altero praelio fusi fuerint, ipseque rex Sueciae captus, sed iterum a Germano quodam liberatus, noctu Marieburgum, militesque ipsius in oppidum Stum euaserint, ut Piascius commemorat. Sequitis sex annorum induciis Strasburgum ad Polonos rediit. Anno 1655. comes Steinbochius, tormentorum bellicorum praefectus, summus hunc locum, quem Prussiae clauem Limmerus nuncupat, 18. Nouembris Suecorum potestati subiecit.

Polonis reditum, & altera vice occupatum.

Episcopus Culmenis & Lobaviensis.

LAUTENBURG, in finibus Masouiae oppidulum. LOBAVIA, Lobau oppidum & arx, ubi Culmenis Episcopus ut plurimum commorari solet, ideo etiam Lobaviensis Episcopus nominatus, sicut etiam circumiacens territorium Lobavia vulgo appellari consuevit. Anno 1545. tota incendio conflagrauit, oborto a candelis, quae in templo non recte extinctae erant. Vide Caspari Hennebergeri explicationem maioris tabulae Borussiae sub lit. L. ubi etiam fol. 263. Culmensium Episcoporum catalogum offendet.

LAVERNICK, oppidulum ad Dribentz in Bretchen oppiduli vicinia, ad Lobaviensem Episcopum pertinens.

BRETCHEN, Bretchen, in Dribentz fluminis ripa, supra Neumarekt, Polonis Grathan nominatum oppidulum, alii arx, anno 1254. aedificata, cui oppidulum, aut municipium adiunctum dicitur.

Rex Sueciae vulneratus.

NEUMARCKT, Nowomiasco Polonis, oppidulum sub praecedente, in margine fluminis Dribentz, anno 1319. aedificatum. Anno 1628. Sueciae Rex aliquot oppugnationibus irritis hunc locum exagitauit, & vulnere in gena laesus est.

REDEN, oppidulum & arx inter Graudentz & Friedeck, Polonis Radzim, quod

quod una cum Torunio, Culma, & Reden anno 1240. restabat Crucigeris, tunc temporis in Borussia ad summas angustias redactis, a Suantopolco, posterioris Poloniarum dace, qui, multis locis ereptis, fere ad incitas redegerat Teutonicum ordinem, non militum solummodo, verum & locorum plurimorum iacturam facientem. Hoc vero oppidulum, & Mars, & Vulcanus, diuersis vicibus, magno damno affecerunt. Kalendis autem Maii anno 1575, incendio exorto, totum in cineres & fauillas abiit.

ENGELSBURG oppidulum inter Redenam & Grudentum GRAUDENTZ, Grudentum, oppidum amoenum, ameno situ cum arce sua incumbens insula, quam Ossae fluminis alueus duplex in Vistulam influens efficit. Poloni Grudschanz appellant, olim Grodeck nuncupatum, de cuius varia fortuna rerum Borussicarum scriptores legendi. Anno 1647, instante, & urgente Domino Gomiski, castellano Chelmenfi, constitutio, seu decretum quoddam sanctum est in comitis Varfaviensibus, de Iesuitis in urbem admittendis, saluis tamen iuribus ciuitatis, & priuatorum. Tom. 5. Theatr. Europaei fol. 1385. b. Anno 1655 Sueci deditione oppido capto fortalium adiunxerunt, & eiusdem loci, ut dictum fuit, mense Nouembri anni sequentis adhuc possessores fuerunt.

Decretum de Iesuitis in urbem admittendis.

LESSEN, Polonice Iaszyn, oppidulum anno 1328. aedificari ceptum, & undique aquis fere circumfusum, cui motus bellici haud exigua damna diuersis vicibus intulerunt. Anno 1454. strenua suorum ciuium et militum defensione Polonorum obsidentium conatus elusit.

MARIEBURGENSIS PALATINATVS, occiduis finibus Vistulam, septentrionalibus Habum, orientalibus Varmiensis palatinatum, & meridionalibus Prussiam ducalem attingit, comprehenditque maiorem insulam, Das Grosse Werder, inclusam duobus Vistulae alueis, quorum dexter, Nagotus nomine, per diuersa ostia in Habum se immittit. Sita est in palustri olim stagnantis Vistulae solo, ut Starouolskius eam describit, operibus, & praealti ac firmi aggeris obiectu effecta, quae magno hominum labore, & non sine periculo ab inundatione fluminis defensatur. Maior vocatur, ut distinguatur a minore, Das Kleine Werder, ad sinistram Vistulae latus sita, quae tota ad Gedanenses pertinet, antiquitus maiore sua parte parochialis ecclesiae propria.

Fines.

Maior insula.

Minor insula.

MARIEBURGV, Marienburg, Margenburg, Nagoto, Vistulae dextro brachio, quod hic ponte sternitur, in Habum, seu Frisch Haff defendenti insidet, ac huius satrapiae princeps est ciuitas, Dantisco 6. & Elbinga 4. miliaribus distans, prospectuque amoenissimo subiectam planiciem ad boream excurrentem, & ob fertilitatem miram admodum cultam intuens. Impurius plateis abundantem, & haud pulchre aedificatam incolunt incolae, plerique Catholicae Romanae fidei addicti, & suauissimum mulsam, ex aqua, melle, & lupulo conficiendi peritia nobiles. Fuit autem olim haec ciuitas summorum ordinis Teutonici magistrorum sedes primaria, ortum suum Crucigeris illis fratribus debens, nomenque acceptum ferens imagini Sanctae Mariae, parem longitudine non habenti, & in fastigio templi arcis dimidia lunae insistenti. Arx ipsa prius, quam ciuitas aedificari cepta, anno nimirum 1281. annumeratur tribus in orbe Christiano arcibus celeberrimis, ut versus indicat vulgaris:

Situs.

Incolae.

Ortus. Nomen. Arx.

Margenburg ex luto, Offen ex saxo, ex marmore Meyland.

Adeo firma & valida esse fertur, ut validior versus septentrionem reperi nequeat, quamuis Ioannes Wilhelmus Neumayerus, in itinere suo tradat, eam anno 1605. munimentis & propugnaculis, hodierno more construi solitis, caruisse, & non nisi muris & turribus versus terram se tutatam fuisse, licet plures eam Poloniae validissimum munimentum indicauerint. Spatiofa et vasta moles, ex lapidibus coctis constructa, interiorem arcem quadrata figura, haud magnifice erectam comprehendens, fossa triplici cincta, et flumini quam proxime admo-

ta.

Res gestæ.
Poloni potiti
Marienburg.

Quod Sueci
ipsis eripue-
runt, & resti-
tuerunt.

Incendium
arcis.

Cometa.

inundatio.

Sueci Marie-
burgum reci-
piunt.

Homicidium
horrendum.

Suantopolus
Crucigeros
vehementer
affligit.

ta. Atergo eius prolixus circuitus, pluribus muris et turribus circumdatus, plura complectitur aedificia grandia, in quibus olim arma, et quævis suppellex militaris reponi solebant. In ædibus arcis anterioribus, Polonia regum custodia militaris commorari consuevit: in ipsa autem arce ut plurimum præcipui ex hostibus captiui asseruantur. Anno 1410. *Wladislaus* Rex Poloniae urbem occupauit, arcem vero frustra adortus est, quam Poloni anno 1454. iterata obsidione irrita tentarunt, sed tandem Rex Poloniae *Casimirus* anno 1457. in suam potestatem redegit cum Gilauia, & Dirlavia, venditam a militibus quatercenties & septuagies septies mille florenis, eo quod ipsis ordo Teutonicus stipendia debita soluere non poterat, ut *Cromerus lib. 24. scribit*. Sed *Casparus Hennebergerus fol. 266. seq.* ducen- ties mille vngaricis, et nouies mille florenis venditam ait. Ac licet ciuitas regi dicto homagium præstiterit, ipsam tamen ordini Teutonico adhaerentem præfidiariis mi- litibus Polonis in arce collocatis tandem se opposuisse dicit, donec de auxilio ne- cessario desperans Dantiscanorum urbem obsidentium viribus resistere amplius non potuerit, & se tandem anno 1460. Polonis dedere coacta fuerit. Huic aspi- pulatur *Cromerus*, urbem, inquit, a Polonis anno 1458. frustra obsessam, & 60. occupatam fuisse. Anno 1626. Sueci hac vrbe potiti sunt, & Polonos auxilium ipsi laturos, ac duodecim mille militibus aduentantes in fugam coniecerunt, ita ut hi quatuor mille militum iacturam fecisse dicantur. Inducis anno 1635. in 26. annos pactis, Sueci hanc urbem Polonis reddiderunt. Incunte vere anni 1644. arx, in qua turris, cuius lapides calce temperata lacte coagmentati feruntur, in- cendio in cineres redacta, nil nisi muros & parietinas seruauit. Funiculum, quo ignis excitari solet, ardentem alicubi reliquerat improvidus quidam balistarius, in festo Corporis Christi exonerandis tormentis bellicis occupatus, cum de tur- ribus, more consueto, fragores, lætitiæ signa, ederet. Anno 1648. Cometa cau- dam suam in septentrionem coniciens quatuor diebus se conspiciendum præbuit. Anno 51. Vistula inter Grudentum & Marienburgum horribili inundatione totam regionem contexit, adeo, ut infra Grudentum quingenti circiter homines, & in ipsa insula maiore circa Marienburgum, et Elbingam aliquot hominum millia in aquis perierint, ac duo pagi toti cum omnibus ædibus, hominibus, et animalibus ablati fuerint, nec vestigium vllum relinquentes, ex quo pagos ibi fuisse conieci potuerit. Anno 1655. Sueci urbem Marienburgum in potestatem suam rede- gerunt. Arcem strenue defenderunt *Iacobus* et *Ludovicus Weyher*, ac liber Baro *Guldenstern*, tandem 2. Martii anno 56. eam dedere coacti, post quam deditionem *Ludovicus Weyher* subitanea morte extinctus est.

STUM, oppidum cum arce, Marienburg, ut fertur, duobus milliariis distans, et anno 1249. vel 1278. secundum alios conditum, anno 1410, 1454, et 1461. quo fere totum incendio periit, a Teutonico ordine ad Polonos peruenit. Anno 1594. *David Trumb* Scotus natione, et ciuis huius vrbs periscelide strangulatus est ab vxore sua, adiuta ab aliis duabus personis, quæ frustum carnis ex corpore eius excisum assauit, et comedit. *Hennebergerus fol. 440. seq.* Anno 1626. et 56. a Suecis hic locus occupatus est.

NEUMARKT locus inter Stum, et Christburg.

CHRISTBURG, oppidulum cum arce inter Stum & Salfeldam, ad Sirgunen fluium, qui ex lacu Preuschmarek oppidulo adiacente descendens se effundit in Drausen lacum, supra Elbingam se explicantem. *Micraetius lib. 1. Pomeran. pag. 283.* Suantopolcum, Pomeraniæ posterioris Ducem, dicit nouo aggressu adortum fuisse Crucigeros hostes suos, iisque deuictis non vno, sed pluribus certa- minibus munimentum Christburg sui iuris fecisse, adeoque strenue se gessisse, ut de ordine Teutonico actum fuisset, nisi nouæ copiae auxiliares ex Germania ad- uentassent; id quod circa annum 1251. aut 52. contigit. Incendio vrbeculam hanc exustam anno 1400. tradit *Hennebergerus*. Anno 1626. in Suecorum pote- statem incidit.

NEUTEICH

NEUTEICH oppidulum in maiore insula ad fluium Schwente, anno 1329. edificatum, anno 1400. incendio sedatum, ac alias diuersis bellis haud exiguo damno affectum.

ELBINGA, vna ex quatuor magnis vrbus Borussiae, Hockerlandiæ caput, Hanseatici fœderis membrum, & emporium celebre, vno latere editiorem locum aspectat, ac altero maiorem insulam intuetur, a qua separatur fluuius Merving inter urbem & insulam dictam intercedente, ac in Habum, seu Frisch Haf, se infe- rente. Ameno admodum situ apposita hæc est ciuitas Elbingæ fluuius, ex lacu Drausen supra ciuitatem locato prodeunte, & modico sub ea spacio cum cæteris Vistulæ brachiis minoribus in Habum se immergente. Pulchra quidem, & amœ- na, sed tamen non adeo grandia aedificia complectens, pulchris & recte ordina- tis plateis, vallisque & propugnaculis admodum firmis exornatur, ac in tres par- tes diuiditur, nouam nimirum & spaciosiorem, ac veterem urbem, quæ a no- ua vallis ac propugnaculis suis nouis, veteribusque muris & turribus, ac fossa in- teriore & exteriori segregatur, ac suburbium, inter quod horrea mercatorum continens, & veterem urbem, Elbinga fluuius interest, duobus pontibus con- stratus, templum primum in vrbe veteri intus excelsiore structura surgens multas imagines antiquas ostentat, & duorum Organorum musicalium concentu gratissimo aures hominum audientium permulcet. Turris oculis peruia artifi- ciosis ambulacris superbit, & hinc inde plura loca deaurata, aliaque viridi colore abducta ostendit. Præter ea visu digna in hac vrbe occurrunt vtriusque vrbs curia, quarum altera in foro pulchra turri insignis est; Libra, siue locus, in quo merces appendi solent, mercatorum domus, siue nobilium aula, & hortus, atque horrea & granaria in suburbio. Anno 1239. hæc vrbs condita esse dicitur. Anno 1454. cum Danisco ab Ordine Teutonico defecit, ac deiecta arce Polo- norum tutelæ se commisit. Hinc strenua defensione repulit anno 1521. *Albertum* Marchionem Brandenburgensem, & Prussiæ summum Magistrum, qui eam re- cipere moliebatur, postea tamen Elbingenses singulari fauore & amicitia complectens, postquam anno 1525. Prussiæ Dux factus erat. Fun- dauit etiam anno 1542. in hac vrbe Academiam, de qua *Starouolscius* more suo indicat, quod ignobilis hætenus fuerit, quia Lutheri discipulis eam gubernandam commiserat. Anno 1577. Rex *Stephanus* ob bellum cum Danti- scanis gestum totam negotiationem in hanc urbem transferre conatus est, eaque de causa a cæteris ciuitatibus Hanseaticis postulauit, ut omisso Danisco in posterum commerciis suis hanc urbem frequentarent. Sed hæc aliquandiu quidem ipsius postulationi satisfaciens nihilominus tamen de pristina, qua Dantiscanos com- plectebantur, beneuolentia nequiquam decesserunt, ita ut Rex voti compos fieri nequiverit, licet Angli iam ante in hac vrbe negotiationem suam exercentes ali- quam in spem Regem erexerant, illas etiam vrbes horum exemplum sequuturas esse. Postea vero Dantiscani reconciliati suo Regi, pristina quoque commercia recuperauerunt. Anno 1592. Senatus Elbingensis Academiam restaurauit, quæ collegio pulchro, 160. pedes longitudine, & latitudine 60. metiente, Biblio- thecamque haud ignobilem continente, instructa est. Foundationis memoria quo- tannis solenni celebratione 24. Novembris iterari solet. Sub collegio locus est, in quo collegii calefactor egenos & pauperes pueros liberalibus artibus, & bo- nis moribus imbuunt. Hi quotidie certis horis ordine per plateas incedunt, can- tantes, & eleemosynam colligentes, in templo præceptorum canenti auxilio sunt, vestes cæruleas, & collegium purgant, & aliis eiusmodi laboribus funguntur. Vestes cæruleas, & pileum rubrum ipsis magistratus suppeditat. Vide *Frælichium lib. 3. part. 1. Via- tonii pag. 244. seqq.* qui & alius cuiusdam ritus in nuptiis vsitari meminit. Anno 1593. Rex Poloniae *Sigismundus III.* templi primarii in hac vrbe possessionem Ca- tholico Romanis adiudicauit, quam tamen anno 1616. vel 18. nacti demum esse videntur.

Zz zz zz zz

Situs.

Elbinga flu-
uius.

Partes rivi-
tatis tres.

Templum
primarium.
Turris.

Curia & alia
visu digna.

Res gestæ.

Academia
fundatio.

et restauratio

Pauperes
pueri.

Templum
primarium
Catholicis
adiudicatum.

videntur. *Sethus Calvisius in Opere Chron. fol. 886. Elbingenses*, inquit, anno 1616. cum Episcopo Varmienfi de templo Parochiali concertant, sed res consensu Regis Pol. componitur, ut tam Episcopus quam Parochus, iuri suo in templo renuncient, illudque civitati relinquunt, qui ex Senatu Senatores duos, & alios duos ex communi plebe praefectos constituent; Soli tamen Romano Catholici in eo sepeliuntur, & cœmeterii pars septentrionalis sepulturae Evangelicorum, residuum Catholicis cedat. &c. Narrat vero *Nicol. Heldvanderus* de anno 1618. quod Catholicis in hac vrbe templum a Rege attributum fuerit. Ex induciis anno 1629. cum Rege Poloniae pactis, Catholicos hoc templum, et Evangelicos religionis suae exercitium liberum retinuisse apparet. Anno 1626. Rex Sueciae *Gustavus Adolphus* hanc urbem voluntaria deditione occupatam dilatauit, et firmissimis operibus bellicis muniuit, quam induciarum 26. Septembris anni 1629. in campo ad villam Altemarck, vulgo *Staritarg*, pactarum vigore Sueci retinuerunt, usque ad annum 1635, quo novis induciis pactis eandem Poloniae Regno reddiderunt ea conditione, ut immunitatibus veteribus, et religionis suae libero exercitio vrbs gauderet, templum vero primum in possessione Catholicorum maneret. Anno 1655. eandem spontanea deditione 12. Decembris in Regis Sueciae *Caroli Gustavi* potestatem concessit. Vtriusque deditionis tam facilis, et promptae causam indicat *Piascius pag. 311.* de anno 1618. ita scribens: *Elbinga civitas, proscriptio Regis adaucta, Ecclesiam Parochialem ritui Catholico restituit; Sed alta mente reposita illa offensa, exinde a Rege, & regno Poloniae alienatiori animo esse coepit.* Deditionis posterioris condiciones recenset *Augustinus Limmmerus in Lipsensi Relatione verna anni 1656. pag. 4. & 5.* Qui de hac ciuitate plura nosse cupit, *Hennenbergerum sub lit. E. a fol. 112 usque ad 127. legat.*

VARMIENSIS PALATINATUS, seu potius episcopatus et principatus singularis, versus septentrionem Habum, siue lacum Frisch Haff, versus occasum aliqua parte Marieburgensem palatinatum tangit: Reliqua parte versus occasum, meridiem, & ortum a Prussia ducali ambitur. Soli fertilitate insignis, ac ideo vrbus, & pagis populosis refertus, nobilitatem habet ab omni regionum magistratum iurisdictione exemptam. Episcopus Varmienfis princeps est & moderator Senatorum Prussiae, qui consilarii terrarum Prussiae vocantur. Senatus hic constat duobus Episcopis, Varmienfi & Culmensi, palatinis tribus, Culmensi, Marieburgensi, & Pomerellensi, tribus castellanis, Culmensi, Elbingensi, & Gedanensi; totidem subcamerariis, Culmensi, Marieburgensi, & Pomerellensi, ac tandem tribus ciuitatibus primariis, Torunensi, Elbingensi, & Gedanensi: Caeteri magistratus Prussiae regalis sunt thesaurarius, praefecti arcium, gladiferi, iudices, et scabini, qui ad senatum supra dictum non pertinent. Episcopi vero duo, ac palatini tres, cum tribus castellanis, comitiis Regni Poloniae publicis interesse solent. Palatini vero maiorem in Prussia, quam caeteri in Polonia, auctoritatem habent.

HEILSBERGA vrbs et arx ad fluvium Alle, in qua sedes Episcopi Varmienfis, ob ciuium copiam, et frequentiam, inter praecipuas Prussiae ciuitates numerari potest, et anno 1240. condita esse dicitur. Variis casibus afflicta est, de quibus *Hennenbergerus* legendus. Anno 1521. incendium eam in cineres redegit. Idem anno 1559. euenit arci, in qua cum saltationi indulgeretur, ignis exortus est, qui eam consumpsit. Inter Episcopos huius loci fuit *Stanislaus Hosius* Cardinalis, qui anno 1579. in Italia vitam finiuit. Ei successit *Martinus Cromerus* Bresensis Polonorum Historicus, in hoc tractatu saepius laudatus. Iuris doctor fuit, et anno 1589. in mensa mortuus est. Hunc sequutus est *Andreas Bathor* Cardinalis, et Regis *Stephani* frater.

BISCHOFFSSTEINA, Bistein. inter Heilsbergam, et Resselam situm oppidulum, anno 1325. extructum, 1455. ab ordine Teutonico occupatum, et 1589. die 12. Aprilis incendio oborto deletum.

RESSELA,

RESSELA, Resta, Ressel, oppidulum cum arce ad lacum Zain, in finibus Ermelandiae, in cuius suburbio anno 1520. sexcenti Tartari occisi sunt. Olim *Ermelandiae* Augustini cenobium habuit. Tartari occisi.

SEEBURG, sub lacu Bissen inter Wartenburgum, et Bistein oppidulum, anno 1400. fulmine tactum, et exustum, ac bellicis damnis subinde exhaustum. Fulmen.

WARTENBURGUM, ad fluvium Bisse, oppidulum arce munitum, et anno 1325. ab *Eberhardo*, Varmienfi Episcopo, conditum, quod anno 1455. ordini Teutonico se dedit, et 1494. mense Decembri cum arce incendio totum est deletum, vnica curia, et nonnullis tabernis exceptis. Grande incendium.

BISCHBURGVM, Bischofsburg, inter lacus in finibus Ermelandiae oppidulum ab Episcopo *Henrico* Helspergenfi conditum, magni belli tempore ab igne consumptum, vt & anno 1571. ac quindecim annis ante ab incendio exoriente deletum.

ALLENSTEIN, Polonis Olsztyn, oppidulum anno 1367. extructum, arcem habet, et praefecturam piscinis 70, vel 77. secundum alios, vt et tot pagis constantem, vt dicitur, quae ad Canonicos Frauenburgenses pertinet. Nomen oppidulo natum a fluuio Alle, ad quem situm est. Dives praefectura.

GVSTADIA, Gustatt, ad idem flumen supra Heilsbergam, in Glottaviensi territorio ab *Hennebergero* locatum oppidulum, quod anno 1325. edificatum in iurisdictione est Episcopi Heilsbergensis, et viros casus subiit, vt *Hennebergerus* docet. Anno 1414. cum bellum Borussiae ferueret, Poloni aliquot exiguas vrbes, et nonnullas arces, videlicet, Nidburgum, Hænsteinum, Allesteinum, Zirgonem, Bischofswerderam, Risemburgum, Creutzburgum, et Gustadiam ceperunt. Arci Helspergenfi *Ioannis* Episcopi, ad quem pertinebat, rogatu, a Poloniae rege paritum est. Anno 1626. Gustadia in potestatem venit Suecorum, inde a Polonis iterum exactorum.

WORMDIT, Polonis Ornetta, *Cromero* Vormitha, vrbs et arx anno 1316 condita in fluuii Passergi, siue Passariae ripa, inter Gustadiam & Melsackum, de qua laudatus *Auctor lib. 15 fol. 549.* peculiarem historiam commemorat. De casibus eius bellicis, & historia filii impii, qui cœcum suum patrem fefellit, videatur *Hennebergerus fol. 459. seq.* Wormitam urbem Polonis anno 1626, Sueci eripuerunt, ereptam mox iterum a Polonis, & anno 27. a Suecis receptam, qui eam, pactis induciis, anno 29. Polonis reddiderunt. Filius impius.

MELSACVM, Melsatia, Melsack, oppidulum arcem habens, & sedens ad Walscham fluvium in Passergum se praecipitem dantem. A Suecis occupatum, & anno 29. Polonis redditum est.

BRVNSBERGA, Braunsberg, modico spacio supra exitum Passergi fluuii in Habum, ciuitas aedificari coepit anno 1255, quo & Koningsberga initium suum habuit. Conditor eius fuit *Bruno* Episcopus, aut, vt alii volunt, Archiepiscopus Pragensis, qui eam sedem constituit Episcoporum Varmienfium, & suo nomine insigniuit. Vrbs est Hanseatica, duplex, populosa, non quidem admodum spaciola, sed probe munita, et commerciorum nomine haud incelebris, ob situm Habo propinquiorem, et portum satis commodum. Collegium habet Iesuitarum a *Stanislaeo Hosio* Cardinali institutum. *Martinus Cromerus* anno 1589. mortuus, rerum Polonicarum scriptor, huius loci Episcopus fuit. Anno 1461. Braunsbergenses Polonicum praesidium ex vrbe eiecerunt, recipientes *Paulum* Episcopum Varmiensem, qui Teutonico ordini addictus erat. Anno 1520. et sequentibus usque ad finem belli pactione inita sopiti in hac vrbe, quam eodem anno occupauit, commoratus est *Albertus*, Marchio Brandenburgensis, vltimus Prussiae magister summus, quo Prussiae res administrante Poloni arces et vrbes Gilgenburgum, Eilauum, Hohensteinum, Morungam, Neidenburgum, Reinam, Albertus Marchio Brandenburgensis.

Aa aa aa aa

Reinam, Lickam, Iohannesburgum, Melsacum, Marienwerderam, quæ vrbs sola ad Vistulam *Alberto* restabat, Hollandiam, Heiligenpeilam, Zintam, & Brandenburgum ipsi eripuerunt, partim eas incendio delentes, partim cum vicinis præfecturis vastantes. Episcopi Varmienfes autem vrbes Wormditam, Reselam, & Heilspergam eiusdem consensu præsidii munierunt. Braunsbergam vero obsidentes occupationis spe frustrati sunt. *Albertus* contra Guttstadiam, Wormitam, & Tolmitum recuperavit, ac Heilspergam, & Elbingam irrita molitione recipere conatus est. *Paulus Piascius* tradit, anno 1626. Regem Sueciæ ab incolis Prussiæ Ducalis in Pillavia propensa voluntate acceptum esse, nec hos vllum impetum sustinuisse. Hinc dimisso præsidio Ducis, suo locum illum firmasse, ac sequenti die naues suas in Habum, seu Frisch Haff, a mari Balthico insula Neringa discretum, & altero latere episcopatum Varmiensem, et agros Elbingenses tangentem appulisse; 8. Iulii in ripam Passeriæ militem suum exposuisse, ac sine vlla vi Brunsbergam occupasse; sequutas mox esse Frauenbergam, Elbingam, ac tertio die Marieburgam, omni præsidio destitutam; item Dirschauam, et Meuam. Brunsbergæ porro dicit, muri partem paucis ante mensibus collapsam huius occupationis omen fuisse, sicut Magdeburgi, ante cuius miserabilem ruinam idem accidit. Induciarum anno 1629. pactarum vi hanc urbem Sueci retinuerunt, ac anno 35. Polonis restituerunt. Quæ porro huius vrbs memorabilia fuerint, prolixè narrata in *Hennebergeri explicatione maioris Tabulæ Prussiæ* inveniuntur.

FRAUENBURGA, Frauenburgum, Frauenburg, Varmia *Cromero*, vrbs non magna, in Habi litore, & vicinia fluvii Schoni, vbi opus Hydraulicum visu dignum cernitur, sita, & anno 1297. extrui cæpta, piscibus variis & delicatis abundat, eosque vili pretio diuendit. Anno 1460. Poloni noctu hanc urbem oppressam diripuerunt, & anno 62. eandem a Crucigeris obsessam obsidione liberarunt. Anno 1626. *Gustavus Adolphus*, Sueciæ Rex eam sibi subiecit, & anno 29. Polonis reddidit, portum tamen & totum Habi litus in sua potestate Sueci retinuerunt, vsque ad annum 35. quo cum Polonis inducias longiores pacti in eorum manus remiserrunt. Anno 1656. Rex Sueciæ, *Carolus Gustavus*, ob pestem Marienburgi, Elbingæ, Thorunii, & in aliis Prussiæ locis grassantem, cum regina vxore sua hic commoratus est. Ecclesia cathedralis insidet monti, vbi & Canonici habitant, partim Poloni, partim Germani nobiles, 70. pagos, totidem piscinas, et duas arces possidentes. In Canonicorum collegio, et senectutis commorationem, et vitæ finem inuenit celeberrimus Mathematicus, *Nicolaus Copernicus*, fato functus 24. Maii anno 1543. cuius epitaphium legitur apud Nicolaum *Heldvaderum part. 2. Sylvæ Chronol. Circuli Balthici pag. 126.*

Frauenburgum a Suecis captum.

Nicolaus Copernicus.

Non parem Paulo veniam requiro,
Gratiam Petri neque posco; sed quam
In Crucis ligno dederis latroni,
Sedulus oro.

TOLKEMITUM, Tolkemit, Tolcremit, Tolmit, oppidulum in Habi litore, modico spacio distans Frauenburgo versus occasum, in Neukirchii vicinia, vbi hominibus nimia curiositate quidvis sciendi cupidus in Habo anguilla ostenditur catenæ alligata. Anno 1356. extructum, 1456. exustum, 1521. a Marchionis *Alberti* militibus, et nupero bello a Suecis occupatum est.

PRUSSIA DUCALIS.

PRUSSIA DUCALIS versus occasum a Vistula inter vtrumque Prussiæ regalis palatinatum Marieburgensem, et Culmensensem, initium capit, et hunc cum Mazovia, et Podlachia a meridie confinem habet, versus ortum Lituaniæ, et Samogitiæ contermina est. In septentrionem prona mari Balthico, Varmienfi Episcopatu, ac Marieburgensi

Marieburgensi palatinatu terminatur. Regali vastior et prolixior, minoribus oppidis, nec incultis, nec immunitis, lacubus, fluuiis, piscinis, siluis, montibus, ac fertilibus locis referta est.

Paret hic Ducatus, latiore spatio, quam regia Prussia, diffusus, Electoribus Brandenburgensibus, clientelari iure Regibus Poloniæ, possessionis huius nomine, obstrictis, ad quos ab *Alberto* Brandenburgensi anno 1567. mortuo, sic vt in generali descriptione Prussiæ indicauimus, deuolutus est, vt *Paulus Piascius fol. 4.* refert. Anno 1609. & II. *Iohanni Sigismundo*, cum iuris clientelaris possessionem aggressurus esset, formula præscripta, in qua, exclusis Culmbacensibus, Onolsbacensibus, & cæteris in Franconia circulo habitantibus Principibus Brandenburgicis, solius Electoris, eiusque fratrum, *Iohannis-Georgii*, Ducis Iägerndorffensis in Silesia, *Ernesti*, & *Christiani Wilhelmi*, Archiepiscopi Magdeburgensis, legitimo matrimonio natis filiis, possessionis illius successio concedebatur, nulla habita ratione pactorum, cum *Alberto* Onolsbacensi a *Sigismundo* I. initorum. Sed inspiciantur, quæ *Ioh. Linneus tom. 4. de iure publico. Imp. Rom. Germ. a pag. 776. ad 813.* hac de re literis prodidit. Modo laudatus *Episcopus Polonus, Piascius, fol. 460.* de anno 1633. sequentia quoque refert: Moris esse, ait, vt præsentis Ducis Prussiæ præsentis Regi fidelitatis ius iurandum præstent. Solitum vero tunc temporis *Vladislaum* Regem ex medicorum præscripto, vt valetudini suæ consuleret, post auditam in conclauis aliquo missam, se conspiciendum exhibere, imo raro ad colloquium alios admittere, nisi eos tantum, quos fidelissimos sibi iudicabat, quibus, exclusis cæteris, occasio oblata, vt etiam maximi momenti negotia sibi vindicarent, ac inde commodum suum priuatum aucuparentur: hinc vsu venisse, vt, ipsis negotium eo dirigentibus, Elector coram plenipotentiaro regio iusiurandum præstiterit. *Fridericus Wilhelmus* Elector, qui 17. Octobris anno 1641. præsens præsentis Regi *Vladislaui IV.* fidelitatis Sacramento se obstrinxit, hætenus Ducalem Prusiam obtinens, anno 1656. ad *Caroli Gustavi* Sueciæ Regis partes transfuit, ac post eius discessum cum exercitu ex Polonia in Daniam, iterum se Polonis adiunxisse dictus est. Maxime tamen id operæ visus est dare, vt reconciliatis Polonis & Suecis suas regiones ex tot malis expediret, & toti Prussiæ pacem exoptatissimam, qua tamen incolis hætenus frui non licet, restitueret. Sed his missis ipsam descriptionem locorum potiorum aggredimur.

Ducalis Prussiæ possessores.

Ius iurandum a Iohanne Sigismundo præstitum.

a Friderico Wilhelmo Electore.

LOCA, in Hockerlandia & Pomesania inter Ermelandiæ episcopatum, & Marieburgensem ac Culmensensem palatinatum.

MULHAUSEN oppidulum in finibus Elbingensibus haud procul a fluuio Schona, infra Hollandiam, inter Elbingam & Melsackum, anno 1356. conditum.

HOLLAND oppidulum cum præfectura, Elbingensi territorio vicina, quatuor circiter miliaribus Elbinga distat, olim Wesela appellatum, & appositum fluuio cuidam, qui haud procul sub eo lacum *Drausen* ingreditur. Anno 1463. Teutonici Ordinis milite & vrbeculam opprimente, Poloni arcem conseruarunt, & ipsam urbem recuperarunt. Anno 1521, cum Elbingam occupare tentaret Marchio *Albertus*, Ordinis Magister, Elbingenses irritati oppidulum opprefferunt, arceque diruta Elbingam tormenta bellica maiora auexerunt. *Werdenhagen part. 3. Rerum-pub. Hanseat. cap. 24. fol. 346. a.* Anno 1543. incendio fere totum deletum est. Anno 1656. die 18. & 19. Iunii Rex Sueciæ et Elector Brandenburgicus in hoc oppidulo vna fuere.

Ab Ordine Teutonico captum. Arx ab Elbingensibus diruta.

LIBSTADT oppidulum, qua Hollandia ortum versus iter tendit, inter Morungam et Wormditum ad *Passerge* flumen sedens, quod anno 1329. conditum, et a Teutonico milite, muros scalis superante, anno 1455. occupatum est.

MORUNGA inter Libstadium, et Salfeldam, arx anno 1280. et oppidulum sine muris anno 1328. conditum.

SALFELDA, Salfeld ad Mebingum lacum, inter Morungam, et Risenburgum sedens oppidulum, in quo memorabilis casus accidit narratus a *Casp. Schutizio lib. 1. Chron.*

Mebingus lacus.

1. Chron. fol. 73. Casp. Henneberg. in Tabula Prussiae fol. 406. & Chron. Brunsvic. part. 1. fol. 233. Sub Ludero Duce Brunsvicensi, et Teutonici Ordinis Magistro, lis erat cum vidua cuiusdam, qui uxorem egregia forma præditam iudici concesserat, ut eo citius, favore eius, causam obtineret, et litem finiret. Iudex, quem mulieris fatietas iam ceperat, ea ad maritum remissa, miræ pulchritudinis filiulam iuenculam petiit a vidua, causam ei seadiudicaturum pollicitus. Negavit hoc vidua, ideo causa sua cadens, ac iniuriam hanc ad principem dictum deferens, qui, cognita causa, viduæ tertiam bonorum iniusti iudicis partem adiudicavit, adulteræ mulieris genæ stigma inuri, eaque in exilium missa, maritum pudicitia vxoriæ proditorem in quatuor partes dissecari, et iniustum illum iudicem vivum equis distrahi iussit. Dictum oppidulum anno 1329. ædificari cæptum, et Bernhardinorum monachorum cœnobio antehac clarum, anno 1455. incendio in cineres collapsum est, in quo restaurato comitia anno 1584. celebrata sunt. Salsfeldensem se scripsit celeberrimus ille Astronomus, *Erasmus Reinholdus*, Prutenicarum tabularum, quas *Alberto* Prusiae Duci dedicavit, auctor, atque ita non Thuringus procul dubio, sed Borussia natione, qui annos 42. natus 19. Februarii anno 1553. in parentum suorum complexu his verbis decessit: *Vixi, & quem dederas cursum, pie Christe, peregi.* *Nicol. Heldvaderus part. 2. silvar. Chronol. Circuli Balth. pag. 154.*

Iniustus Iudex

Princeps iustus.

Sirguna flumen.

Gigantes.

Pacis tractatio

Irrita.

PREUSCHMARCK, olim *Transpore* vocatum oppidulum, cum sua præfectura tangit lacum, ex quo Sirguna flumen erumpit. Anno 1329. maro circumdatum, et anno 1410. Poloniae Regi traditum, Teutonicus Ordo anno 1454. recepit. Locus inter Christburg et Salsfeld occurrit.

ROSENBERGA, Rosenauia et Risenburgo vicinum oppidulum, anno 1319. initium cæpit, anno 1400. incendio perit.

RISENBURGUM, arcem habens oppidulum, et situm inter lacus Sargen, et Libenitz, ac flumen Liebam. *Cromerus* modo Prabutham, modo Vambreznum appellat, et olim Culmenis episcopi sedem fuisse ait. Anno 1414. a Polonis occupatum, et post annum 1422. ab iisdem direptum et incensum narrat. *Lib. 23.* idem *Cromerus* Bischofswerder Prabutham nominat. *Hennebergerus fol. 398.* Risenburgum Polonice Prabutam vocari tradit, tractumque circumiacentem nomen *Resin* habuisse, a Gigantibus incolis quinque vlnas longis. Sedem quoque fuisse Pomesanienfium episcoporum, quorum catalogum fol. 399. recenset. Inter eos fuere *Paulus Speratus*, *Iohannes Aurisaber.*, *Iohannes Draconites*, & *Iohannes Wigandus*. Vnde *Cromerus* hanc sedem Culmenfibus episcopis assignans forsan hallucinatur.

Anno 1628. cum inter Polonos & Suecos de pace ineunda ageretur, mediantibus Ordinibus Belgii federati Generalibus, quibus postea Brandenburgicus Elector accessit, Polonorum nomine huic tractationi interfuerunt episcopus Culmenfis, Regni Poloniae vicecancellarius, *Zamoisky* Palatinus Kioviensis, *Wiesolusky* Lituaniae Ducatus Mareschallus, *Sobiecki* & *Denhof*, qui hic Risenburgi commorabantur. Suecorum nomine aderant *Oxenstierna* Regni Sueciae Cancellarius, *Iohannes Banier a Mulhamer*, & *Ericus Reining*, Stumi tunc morantes. Elector Brandenburgicus ipse cum suis consiliariis *Andrea Kreitzio*, *Koninckseckio*, & *Steinio* in oppidulum Preuschmarck diuerterat, ut eo propior huic actioni adesset. Confoederatarum provinciarum in Belgio Ordines Generales ad hoc negotium conficiendum præcedente anno 27. miserant *Rochum a Honaert*, supremæ Curia in Hollandia Senatorem, *Andream Bickerum* Consulem Amsterodamensem, & *Simonem a Beaumont* Mittelburgi vrbis Syndicum, seu Pensionarium, qui in vrbe Marienwerder hospitia sua habebant. Honichvelt pagus in medietate fere horum locorum sedens ad horum delegatorum omnium congressum destinatus erat. Ac quamvis Ordinum confederatarum provinciarum legati dicti, qui & præcedente anno 27. in reconciliandis partibus aduersariis, cum Sueci Derfauis, & Poloni ad Lubischaviam castra haberent, maximopere desudarunt, hoc ipso 28. anno summam iisdem in

mutuam

mutuam gratiam reducendis operam nauarint, nihil tamen effectum est. Post ipso. Inducia farum vero discessum sequente anno 1629. in campo ad villam Altemarek, vulgo Staritarg 16. septembris inducias iniuerunt. Transfationi interfuere Poloniae Regis nomine, *Iacobus Zadzik*, Episcopus Culmenfis, & Pomesanienfis, Regni Poloniae supremus Cancellarius, *Iacobus Sobieski*, Incisor Regni, Crasnostavienfis, *Iacobus Ossowski de Teczyn*, Dapifer Regni, Antelenfis, & *Magnus Ernestus Denhoff*, Derpatensis capitaneus. Sueciae Regis delegati erant, *Axelius Oxenstierna*, Regni Sueciae Senator, & Cancellarius, *Hermannus Wrangelius*, exercituum Suecicorum Mareschallus, & *Iohannes Bannerius*, Tribunus & Gubernator Hofiensis. Mediatorum vicem obibant *Hercules*, Baro Charnasseus Galliae, & *Thomas Ros*, Angliae Regis legatus, cum Electoris Brandenburgici delegatis, *Andrea Kreitzio*, supremo consiliario, & provinciali Capiteo, *Bernhardo a Kinsing*, provinciae consiliario, & *Georgio Rausoskee*, Consiliario iudicii aulici Ducis Prussiae.

MARIENWERDER, Qui inum *Cromero*, oppidum cum arce ad fluvium Nagot, qua Liebam amnem recipit. In templo cathedrali magnifico nonnulli Prussiae magistri magni sepulchra sua habent. Proxime templum supra Liebam flumen, extructa est multis fornicibus altis latrina a quodam Canonico, qui eam condidit certis de causis, quas *Hennebergerus* enarrat. Hinc proverbium Germanicum natum, *ich thaet in d' Liebe*, i.e. cacarem in Liebam. Anno 1464. Poloni urbem noctu obrutam diripuerunt. Sueci eandem anno 1628, ac iterum anno 1655. mense Decembri occuparunt.

Latrina.

GARDENSEE, alias Schlemmo, inter Marienwerder & Graudentz, lacui cuiusdam accumbens oppidulum, cuius origo aut in annum 1311. 1328. cadit. Situm est in loco, in quo anno 1235. Teutonicus Ordo a Prussis in praelio commissio haud exigua clade affectus fuisset, nisi Dux posterioris Pomeraniae *Suantopoleus* quinque millibus equitum & peditum Borussia in fugam primo coniecisset, ac postea ipsos alio praelii loco victores dissipasset. Anno 1554. Poloni incolis interfectis urbem diripuerunt, & incendio fœdarunt.

Pruss. caesi.

FREYSTATT, inter Lesseniam & Rosenbergam oppidulum.

EYLAVIA Germanica, ad differentiam alterius, quæ Prussica vocata in Nangia offenditur, est oppidulum anno 1328. originem suam nactum, quod arcem habet. Res in ea gestas commemorat *Hennebergerus fol. 128. seqq.*

OSTERODE, oppidum & arx ad Dribenzam fluvium inter Libenthaliam & Hoensteinium, ortum, aut anno 1270. vel 1302. anno vero 1400. incendio in cineres redactum.

HOENSTEINIUM, Hoenstein, Polonis Melfineck inter Osterodam & Pasenheim interiectum oppidulum, anno 1313. ortum. Post victoriam Grunwaldensem anno 1410, qua Teutonici Ordinis exercitus a *Vladislao Jagellone* prostratus est, dictus Rex hunc locum cum Morunga, Preuschmarkio, Zirgonia, & Marieburgo, ubi tamen arce potiri non potuit, sui iuris fecit. Mox nobilitas Borussiae & Pomerelliae, & quatuor Episcopi Borussiae, Culmenfis, Varmienfis, Pomesanienfis, et Sambienfis, voluntaria deditione in Regis potestatem concessere. Sequuti sunt vrbes et arces Dantiscum, Elbinga, Radinum, Torunia, Chelma, siue Culma, Koninxberga, Schwetza, Gneva, siue Mene, Dirsavia, Novum, Brodnitzia, Brandenburgum, Coprivunum, siue Engelsberga, Crabinum, Wenceslavia, Golubum, Grudentum, Allenburgum, Osteroda, Nidburgum, et Zialdovia, anno 1464. a *Conrado*, Masouiae Duce, Ordini Teutonico, qui eam anno 1454. recuperauerat, iterum erepta, Scithnum, Curetnicum, Brathianum, Covale, Hammersteinum, Bithovia, Lemburgum, Hollandia, Piscaria, Rogozinum, Stuma, et Tauchelium. Harum nonnullae a Teutonico Ordine postea recuperatae, nonnullae etiam sponte, ut Dantiscum et Torunia, ad eundem redierunt. *Cromerus lib. 17. fol. 390.*

Teutonicus Ordo caesus multorum locorum iacturam fecit.

Bb bb bb bb

TANNENBERG

TANNENBERG, pagus inter Domeraviam, et Hoensteinium, in cuius campo *Viricus a lungingen*, magister ordinis, cum 40000. militibus cæsus est ab *Vladislao lagellone*, qui victor nihilominus 60000. perdidit. Factum hoc 15. Iunii anno 1410. Vide *Casp. Schutz. lib. 3. Chron. Pruss. Hennebergerum & alios.*

GALINDIÆ LOCA.

GILGENBURG, Polonis Dybrowno, inter Laurenburgum & Hoensteinium, in Tannebergæ vicinia oppidulum, anno 1326. surgere incepit, anno 1410, Tartaris auxilium Polonis ferentibus, incensum, ac anno 1578. itidem incendio fœdatum.

GARDEN, oppidulum inter Gilgenburgum & Neudenburgum, quod olim arcem habuit.

NEVDENBURG, oppidulum cum arce in monte locata, ortum suum ad annum 1238. refert. Anno 1414. Poloni eius potiti sunt.

WILDENBERG, oppidulum ad fluvium, qui haud longe sub eo Walpusch amnis accedentibus undis augetur.

ORTELSBURGVM, arx insignis ad fluvium Walpusch, breui viæ intervallo a Passenheimio remota, quam Poloni *Schitno* vocitant. Exorta est anno 1266. & a Marchione *Georgio Friderico* pluribus conclauibus elegantioribus exornata.

PASSENHEMIVM, oppidulum ad paludem *Schoben*, originem suam anno 1388. acceptam ferens, vbi anno 1458. Crucigeri mense Septembri aliquo damno affecti sunt, quod prodicione factum est. Die 27 Febr. anno 1583. villam tantum, & nouem ædes incendium in hac vrbe reliquas fecit. Horribile facinus filii in hoc loco parentes suos verberibus male tractare soliti, ac ideo a serpentibus consumpti, narrat *Hennebergerus fol. 341. seq.*

SENSBURGVM, oppidulum ad lacum Schoffam, in Sesti & Reinæ vicinia, a priore dimidio tantum milliari distans, quod a Polonis anno 1520. direptum, incensum, ac anno 1568. incendio funditus deletum est.

SEESTEN, Sestum, anno 1328. extractum, postea a Polonis captum, & a Crucigeris receptum oppidulum, a Polonis *Scheshno* vocitatur.

REIN, Polonis Torino, arx celebris ad septentrionalem finem lacus Dolgowischko, qui meridionali sine cum Spirdingo lacu coniunctus est. Vide *Hennebergerum fol. 395.*

SUDAVIÆ LOCA.

IOHANNISBURGVM, Iohansburg, Polonis *Pysch*, ad amnem Pysch, haud magno spacio a dicto lacu Spirdingo oppidulum cum arce elegante pariter & firma.

LICK, ad lacum Satrinde oppidulum, Stradan, versus septentrionem, aspiciens, vbi Marchio *Georgius Fridericus* Brandeburgensis, dux Prussie, anno 1588. scholam illustrem construxit: quod etiam Tilsæ, & Salsfeldæ fecit.

STRADAN oppidulum ad lacum Lazomet, a priore haud longe versus septentrionem remotum.

OLETZKO., Oleskum, ad fines Lituaniæ, & cognomen flumen oppidulum, a quo in campo duobus milliariis distante Sueci & Brandenburgenses milites Tartaros, 22. Octobris anno 1656, fuderunt, & captiuum principem *Boguslaum Radziuivum* liberarunt.

GOLDAP oppidulum ad fluvium Goldorp in Angerburgensi territorio, ad Insterburgensem præfecturam pertinens, cuius ædificandi anno 1564. initium factum est.

BARTONIÆ LOCA.

LETZEN oppidulum et arx inter duos lacus supra Angerburgum, vbi anno

1573

Walpusch
fluv.Horribile in-
cendium &
facinus.

Schoffæ lacus.

Spirding la-
cus.

Satrinde lacus

Lazomet la-
cus.Captivus Ra-
dzivil libera-
tus.

1573. post ingentem pestis grassationem, die solis in bacchanalibus 64. paria ho-
minum nuptias celebrarunt.

RASTENBURGVM ad flumen Guberum arx et oppidulum anno 1319. ædificatum, anno 1348. a Lituanis combustum, ac alias multa ac varia bellicis temporibus passum, vbi anno 1412. cum Anabaptistis disputatio habita est. Anno 1545. hic capite plexus est quidam, a quo parentes sæpe vapulauerunt. Anno 1560. scholam huius loci rector *Valentinus Neukirchen* valde celebrem reddidit.

BARTENSTEIN, oppidulum ad fluvium Allam, primo Rosenthalium appellatum, cuius ciues in Polonico bello se Crucigeris anno 1460. dedidere. An 1331. conditum, olim e regione in opposito margine fluvii in Narangia, quam hic annis a Bartoniam separat, arcem habuit, quæ turbis bellicis destructa est. Plura vide apud *Hennebergerum in explicatione Prussicæ Tabulae maioris, fol. 29. seq.*

SCHIPPENPEIL, olim Schiffenburg, anno 1319. conditum oppidulum, fere solum Alla fluvio cinctum, sub quo Guber amnis in Allam se infundit, anno 1457. incendio totum periit. Anno 1461. a Crucigeris post diurnam obsidionem Polonis deditione ereptum est. Eandem fortunam subiere Rastenburgum, Belau, & arx Morang, eodem anno, vt *Cromerus lib. 24.* indicat, hunc locum *Sipelien* appellans, & procul dubio more suo hoc nomen distorquens.

LEVNEBURG oppidulum supra Schippenpeilam, sub trium fluminum, Guberi nimirum intermedii, & alterius ad sinistram ex lacu Zain descendens, ac tertii ad dextram ex lacu Siltzen defluentis, concursum situm, anno 1326. ionditum, & quater quidem fere totum incendio deletum. In hoc contigit cacus ille Tragicus, quem ex *Hennebergero* doctissimus *Zeiserus* in suis historiis Tragicis commemorat.

BARTEN oppidulum cum arce paululum remota, inter quam & illud, mons ntercedit rudera veteris alicuius arcis sustinens. Arx anno 1365. condita esse dicitur, oppidum fluvio ex lacu Siltzen exeunti & Leunenburgum decurrenti appositum est.

DRINCKFVRT oppidum, vt *Hennebergerus* vult, anno 1403 ædificatum.

ANGERBURGVM, cum arce anno 1312. extracta, oppidum anguillarum piscatu nobile, ad effluxum fluvii Angerap, qui ex magno lacu emergit, ac Georgenburgum in Fregelam se confert.

NORDENBURG oppidulum et arx parua, cum præfectura sua, septentrionali margini lacus Aschwini accumbens.

GERDAVEN, oppidulum & arx ad lacum, quem Omet fluvius transit, exeundo lambens hunc locum anno 1325. structum, & incendio anno 1585. oboriente funditus destructum.

ALLENBURGVM sub Omet fluvii in Allam exitum, & supra fluviorum Almonia, & Schwenæ conuictorum in eundem amnem ingressum, vnde situm quidem amicum habet, sed humidis annis humidiorum, adeo vt frumentum inde damnum capiat.

NATANGIÆ LOCA

FRIDLAND, supra Allenburgum in sinistra annis Allæ ripa anno 1312. erectum oppidulum, & anno 1461. a Polonis occupatum, cuius ciues, Polonico præsidio trucidato, ad Crucigeros redierunt. Horum milites præfidiarii ob stipendia non soluta urbem diripuerunt, incenderunt, & abierunt, *Cromerus* narrat, licet *Hennebergerus* circumstantias aliter referat, nec mentionem faciat loci Holstein, quem *Cromerus* magnam urbem esse dicit a Polonis captam. Anno 1553. Fridlandia, excepto solo templo, in fauillas & cineres incendio redacta est.

DOMINAV, Domnau, Dompna oppidulum cum adiuncto monte & veteri arce, fossis et vallis duplicibus iuxta paludem munitis, ac ipsa arce in piscina aut palude

Bb bb bb bb 2

64 nuptiæ
vni die cele-
bratæ.Pœna homi-
nis qui paren-
tes verbera-
vit.Zain & Sil-
tzen lacus.Calus tragi-
cus.

Angerap fl.

Omet fluv.

Almenia &
Schwenæ fl.Polonicum
præsidium
trucidatum.

palude anno 1400. extructa. Anno 1571. excepto templo, arce, et paucis horreis, totum incendio conflagrauit, plura apud *Hennebergerum* 108. fol. quære.

EYLAVIA Borussia, oppidulum, omni ligna, quæ longe, lateque distrahuntur, copiose suppeditans, eoque nomine famosum.

LANDSBERGA oppidulum anno 1580. ad *Ioannem Iacobum*, hæreditarium dapiferum de Waldpurg, anno 85. Regiomonti ex fato functum, pertinuit.

ZINTEN, ad amnem Straetge oppidulum, cuius fundamenta anno 1313. locata sunt. Duobus incendiis fœdatum anno 1520. die 5. Septembris, et anno 1593. in quo posteriori nonnisi templum, schola et molæ superstites mansere.

HEILIGENPEIL, Heiligpeil, oppidulum impurum et Habi litori propinquum, cuius nomen antiquum est *Schwantomest*, i. e. sancta ciuitas. Anno 1519. igne conflagrauit, vt et anno sequente. Anno 1571. octo mulieres, et inter illas Confulis vxor, ignis supplicio affectæ sunt.

BALGA, nonnullis oppidulum, *Hennebergero* liter. B. fol. 24. arx ad Habum, sub præfectura Fischauiana, quem locum Sueciæ rex anno 1626. in potestatem suam redegit.

CREVTZBURGVM, oppidulum a seditiosis Prussis circa annum 1261. Crucigeris ereptum, quod anno 1414. cum Nidburgo, Hoensteinio, Allesteinio, Zirgone, Bischofswerdera, Risemburgo, et Gutstadio in Polonorum potestatem venit.

MULHAUSEN, famosum indulgentiis Pontificiis antehac ibi venditis, unde factum, vt templum ibi magnificum extructum fuerit, in quo *Margaretha Kunheimin D. Martini Lutheri* filia, cum quinque liberis sepulta est.

BRANDEBURGVM, oppidum non clausum, Habo assidens, ac duobus cum dimidio milliari Regiomonte distans, de quo *Henricus Bunting*, & *Henricus Meybaum* in *Brunsvicensibus Chronicis* fol. 223. sequentia referunt. Anno 1265. Imperium Romanum tristitia noua peruasent, de Ethnicorum Prussorum victoriis frequentibus, & magna Crucigerorum iactura. Ea de causa Otto Marchio Brandenburgensis, et *Albertus*, dux Brunsvicensis, et *Albertus*, Landgravius Thuringiæ Teutonico ordini auxiliares copias adduxere. Humidus tamen & intempestiuus annus ipsis impedimento fuit, quo minus hostes damno afficerent. Copiis ergo suis Teutonico ordini relictis, & vbique in præsidia distributis, re infecta domum reuersi sunt. Marchio extruebat tunc temporis urbem Brandenburgum, quæ antea POCARWIN vocabatur. Hactenus illi. Arcis, cuius adhuc rudera superesse ferunt, extructionem nonnulli anno 1266. assignant. Noua arx in editiore loco sita pulchram & quadratam figuram in aspectum producit. Sub *Friderico*, Miſniæ Marchione, & summo magistro ordinis, *Ioannes a Gablentz* huius loci præfectus, secale agro cuidam inferendum curauit, qui deinde allium produxit, vt *Hennebergerus* fol. 35. refert.

SAMBLE LOCA

KONIGSPERG, Regiomontum, Regiomons, mons Regius, KROLEWIEC Polonis, Ducalis Prussiæ caput, et commodissimo situ Pregelæ fluuio in Habum influenti, sub latitudinis gradu 54. et 40. min. longitudinis vero gradu 47. et 20. min. incumbit, atque ita Dantisco paulo borealior est. Conditorem huius urbis fuisse, quidam aiunt, Bohemiæ Regem *Præmislauum Ottocarum*, qui anno 1255. cum Marchione Brandenburgico *Ottone*, et Episcopo Pragenſi et Olomucenſi *Brunone*, ordini Teutonico suppetias tulit, et Ethnicos Prussos vicit. Verisimilius alii tradunt, in honorem ipsius, qui huius urbis condendæ auctor haud paruum pecuniæ summam ad opus perficiendum donauerat, a Teutonico ordine extructam fuisse, qui ipse etiam urbem Konixbergam in Marchionatu nouo in huius Regis memoriam fundauit, ac eadem de causa Brunsbergam in Prussia erexit, vt

tanquam

tanquam monumentum esset Episcopi *Brunonis*, qui tot Ethnicos ad Christianam religionem conuersos baptizauerat. Olim hæc vrbs tanto, quanto hodie, spacio non diffusa erat. Hodierno namque tempore, suburbii exceptis, in tres partes diuiditur. Vetus enim ciuitas primo ædificiis suis surrexit, cui temporis progressu ceteræ accesserunt. Illa non vsque adeo pulchra est, & templum, veteris ciuitatis templum vocatum, ostendit, in quo *Ioannes Lutherus* primogenitus *Martini Lutheri* filius, cum Pomeraniæ ducis nomine hic legationem obiret, & 28. Octobris anno 1575. e viuis eximeretur, vt *Ioannes Bange* in *Chronicis Thuringicis* pag. 184. a. indicium facit, terræ mandatus est. Vrbs hæc ante incendium anni 1260. paulo remonior fuisse, & eo in loco, in quo nunc S. *Nicolai* templum cernitur, sterisse fertur. Huic adiungitur ab *Hennebergero* & aliis, arx ducalis, quam quidam ad partem illam, quæ *Lebenicht* dicitur referre maluit. Imposita est colli editiori, in qua *Georgius Fridericus* Brandenburgensis Marchio & dux Prussiæ ab anno 1584. vsque ad annum 94. magnificam structuram ab imo fundo extruendam curauit, latitudinē 59. pedes geometricos complectentem, & nullis columnis intermediis suffultam, in cuius fundo est cella 199. pedes geometricos longa & 38. lata; cui impositum & armamentarium, & huic templum aulicum pulcherrime exornatum. In vno latere cernere est Bibliothecam, in qua repositorium quoddam libros in folio & quarto complectitur, cunctos argento circumclusos, ex quibus vnus ab *Alberto* primo duce Borussiae propria manu scriptus in gratiam filii, cui subditos suos bene & Christiane regendi modum & rationem præscripsit, vt *M. Adamus Olearius* in *Itinerario suo Moscovitico & Persico* fol. 48. commemorat. In altero latere conclauia et camera, ducis ac familiæ ducalis se in conspectum dant. Supra templum se conspiciendum exhibet cœnaculum singulari artificio structum, et longitudinem suam per 174. pedes exporrigens, ac in laitudinem intra muros per 59. expandens, quod nullis columnis subiectis sustentatur. Totius igitur structuræ longitudini respondens pulcherrimis picturis, præcipue vero Genealogicis, tabulis Marchionum Brandenburgicorum exornatur, vt et, meatibus aditum et exitum præbentibus, fastigiis Italica structura in altum eductis, duabus turribus, et propugnaculis totum ædificium cingentibus. Proxime arcem duo lacus fluuio Kätzbach vel Kasback, transitum præbent. Altera ciuitatis pars *Kniphoff*, aut *Knesphoff* appellata, conditorem agnoscit *Winricum Kniprad*, vel *Wienrichum, Knipenrode*, magnum ordinis magistrum, qui eam anno 1380. amplificauit, imo integre fere instaurauit. Ædificiorum splendore, præsertim in longa platea, se efferens insulam occupat limosam, et paludosam Pregelæ fluuii diuortii inclusam, et ad mercaturam exercendam plurimum commoditatis afferentem, ex qua diuersis pontibus in ceteras urbis partes transiri potest. In hac parte locum suum habet templum cathedrale olim proprio suo Episcopo, Sambienſi nimirum (ad Sambiam enim hæc vrbs pertinet) subiectum, sed iam post reformationem, Principis iurisdictioni obnoxium, cuius redditus annui ad Academiam, et alios vsus destinati sunt. Primarius tamen huius templi pastor Episcopi titulo vsus est. Fundauit illud *Luderus*, dux Brunsvicensis, ab initio ordinis Commendator, postea anno 1331. decimus quintus magister summus creatus, vt *Chron. Brunſuic. part. 1. fol. 233.* & *Hennebergerus* testantur. Summorum magistrorum, Marchionum Brandenburgicorum, aliorumque magni nominis virorum monumenta in eo cernuntur, ac inter ea *Ambrosii Lobwasseri*, Doctoris iuris, consiliarii ducis Prussiæ, et professoris in Academia ducali, qui anno 1585. ex hac vita migravit, et antequam moreretur, hoc sibi Epitaphium ipse fecit, quod *Nathan Chytraeus* in *delic. Europ. pag. 535. tradit*:

Expertus, Mundi vanas res esse, Nihilque

Hic quoque nunc iaceo pulvis & umbra, Nihil.

Cc cc. cc. cc

Sed

Diviso
Vetus
vrbs.

Lutheri filius.

Arx Ducalis.

Cella

Armamenta-

rium.

Templum. X

Bibliotheca.

Cœnaculum.

Alterâ urbis

part.

Templum

Cathedrale.

Eius funda-

tor.

Monumenta.

Ambrosius.

Lobwasser.

*Sed qui de Nihilo coelumque terramque creavit,
Me cum carne mea non finet esse Nihil.
Hac spe nil mortem feci, Nihil omnia feci,
Nil Nihili vermes posse nocere scio.*

Porro in hac ipsa parte, olim Pregelmunda appellata, sedem habet Academia instituta a Marchione Brandeburgensi Alberto, duce Prussie primo, anno 1544. & privilegiis atque immunitatibus iisdem, quibus Cracouiensis vniuersitas, fruitur, confirmata a rege Poloniae Sigismundo anno 1560. Munus rectoris primus obiit Georgius Sabinus. Proximo bello Germanico, cum alia Academiae collaberentur, hæc magnum incrementum sumpsit. Cum huius insulae fundus admodum lutosus sit, & paludosus, necesse est, ut ædibus palis ex vno arbore confectis, terræque impactis, fundamentum subternatur, adeo ut hæc vrbis pars, ac præcipue pulchræ plateæ ad veterem urbem ducentis ædificia omnia, Dantiscano more ædificata, eiusmodi palis incumbant. Pregela fluius supra urbem in duos dispescitur meatus, sub Kneiphovio iterum coeunt, qui vna per milliæ vnum ab vrbe defluentes Habi aquis miscuntur. Tertia vrbis pars appellatur Koninxberg Lebenicht, exortum suum ad annum 1300. referens. Monialium cœnobium S. Mariæ, & Benedicti in xenodochium ducale mutatum, ita tamen, ut adhuc nonnullæ virgines nobiles, & ciuium filia pauperula, sex nimirum nobiles, & sex ciues in eo alantur, est in hac vrbe, & spatiofa structura se explicat. Plurimi homines vitis corporum laborantes, ut & alii, cum multis pueris & puellis, in hoc ædificio singulari cura sustentantur. Ducale granarium hætenus in eo loco cernitur, in quo cœnobium fuit monachorum, qui a vestitu grysei dicti sunt. Præter hæc visu digna ædificia censentur in hac parte S. Barbaræ templum, ut et nouum, in foro equorum, nobilium hospitium, ac nobilium aula dietum. Quæuis harum vrbium propria sua iurisdictione gaudens, consulem suum habet cum iudice & scabinis peculiaribus, ac propria sua iurisdictione in criminalibus vitur. Causæ appellando ad principis tribunal, & non alio deferuntur. Cunctæ vero tres partes in fertilissima planicie situm habentes, nullos montes aspectant, & spaciofo suo ambitu Dantisci magnitudinem superare feruntur, si spaciofiora suburbia ipsis adiungantur. Onerariæ naues flumine aduerso, licet sexaginta pedibus latior non sit, proxime ad urbem & pontem accedere possunt. Latioribus autem nauibus ex Lituania & Polonia aduehuntur omnis generis merces, ut ligna quadrata ad conficienda dolia, cineres clauellati, mullum, coria, pelles, triticum, secale, hordeum, oryza, millium, cannabis, mel, linum, cera etc. Ligna illa quadrata, & querna, Ktapholz vocitata, in Galliam, Italiam, Angliam, Hollandiam, & plures alias regiones transportantur, ut ex his victores dolia, scrinarii mensas, et alia eiusmodi opera, atque alii alia conficiant. Cineres ex ligno vario comburendo parati, doliis induntur, ac in alias regiones ad smegma conficiendum mittuntur. Ex Polonia, Lituania, et Borussia omnis generis comeatus copiosissime aduehitur, adeo ut sæpe vno die mille & quod excurrit, cursus, seu bigæ, seu trigæ, seu quadrigæ in urbem aduentantes, numerentur. Frumentum coemptum ciues et mercatores in granaria sua reponunt. Ex Suecia, Anglia, Hollandia, aliisque locis apportantur ferrum, plumbum, stannum, pannus, vinum, caseus, butyrum, sal etc. quas merces Poloni et Litvani magna copia Koninxberga petunt, et secum auehunt. Hinc maximum lucrum redundat in incolas, ideo etiam satis elatos, & vestitu luxuriantes, adeo ut & opificum vxores vitis, ex mustelarum Scythicarum pellibus paratis, capita regant, & tam mares quam feminae fericeis vestibus vtantur. Incolarum magna est copia, ut sæpe in vna eademque suburbiorum domo, tam superius, quam inferius, in cellis 5. 6. 7. 8. imo. 10. familiæ habitare soleant. Nec ab incendiis periculum est grande, ob ordinem optimum eo in casu constitutum, & ædes ipsas ut plurimum ex lapidibus coctis constructas.

structas. Lingua Germanica plerisque incolis vernacula, & familiaris, cui & Lingua Polonica, Lituania, & Kregelica accedunt. Hortorum & ædium, ut & aliarum eiusmodi rerum ad voluptatem facientium affluentia non est exigua. Academiae insignia sunt duo aquilæ cum heroë, aut equite studentes musas defendente, & in- Academiae insignia. scriptione versuum a Sabino compositorum:

*Qui regit indomito præstantes Marte Borussos,
Gymnasio Princeps hæc dedit arma suo.
Nempe duas aquilas inuidumque Heroa, cuius
Aonidas forti protegit ense manus.*

Ut etiam huius vrbis res gestas attingamus, nonnullas recensere operæ præcium erit. Anno 1410. Regiomontum a Rege Poloniae occupatum est. Annum 1454. vetus & noua ciuitas, siue Lebenicht, a Rege Poloniae ad ordinem Teutonicum defecerunt, opposuit se Kniphouia, obsessa ideo, & occupata anno 1520. Regiomontum irrita obsidione a Rege Poloniae tentatum est. Anno 1551. Andreas Ofsander primarius Academiae professor, & vrbis veteris concionator, anno 52. mortuus, magnas in Ecclesiis Prussicis turbas excitauit, hominem per essentialem iustitiam, quæ Deus ipse est, et in eo habitat, iustificari docens. Hinc Doct. Ioachimus Moerlinus, ecclesiæ cathedralis Pastor, se Ofsandri affectis opponens, anno 53. vrbe excedere coactus fuit, post rem inter Regem Poloniae, Ducem, & Prussie ordines anno 1566. compositam, sequente 67. Brunsviga Regiomontum reuocatus, & Sambie Episcopus factus. Anno 1558. Ianus hic per plateas circumtulit fercimen 189. vinas longum. Anno 1583. iterum more solito aliud circumtulit, ipso nouo anno ineunte, confectum ex 36. pernis stillis, 434. libras ponderans, et 569. vinas longitudine complectens, cui portando 91. homines adhibebantur, fercimen tale a lanionibus dono datur pisto- Panis ingens. ribus, quo illi contra grandi pane similagineo in duobus furnis coniunctis cocto remunerantur, vniuersi postea vespertino tempore festi trium regum fercimen et panem comedentes, et genio indulgentes. Conficiuntur hæc fercimina ex minoribus, et tenuioribus intestinis porcinis, ac carne ex pernis porcinis desumpta faciuntur, portata a pluribus hominibus, quorum primi et vltimi collum aliquot vicibus cingunt, bis vel ter circumuoluta. Singulis tamen annis iam, obsumptus, quos requirunt, grandiores ac alias nonnullas causas, aut casus coincidentes, parari non solent. Hennebergerus fol. 191. Anno 1633. iuuenis quidam 22. annorum Grimwaldo pago, 7. miliaribus Regiomonte disito oriundus; et Andreas Grunheude nominatus 29. Maii cultrum sic satis longum, forte fortuna deglutiuit, qui ipsi hic Regiomonti, sectione ex stomacho extractus est, ut pristinae sanitati restitutus fuerit. Operationem et curam descripsit D. Georgius Lothus, Electoris Brandenburgici Archiater, et in Academia professor, qui eandem publici iuris fecit. Anno 1636, fulmen tetigit quandam turrin pulueris pyrii plenam, qua funditus eruta, et in auras disiecta tota arx, et ciuitas concubebatur, ac centum circiter ædes vitiosæ reddebantur. Micrasius lib. 5. Pomer. pag. 348. Anno 1649 ex centum studiosis, qui in communitate, ut appellatur, fuerunt, paucorum dierum spacio 76. peste obierunt. Theatr. Europ. part. 6. Kal. Maii eiusdem anni diem obiit Viricus Schoenberger Weidæ, palatinatus superioris oppido natus, et cum annos duos ætatis cum dimidio haberet, a variolis excecatus, qui nihilominus in artibus et disciplinis tantos progressus fecit, ut alios in Philosophia et linguis doceret, collegia Arithmetica haberet, organis, et aliis instrumentis musicis caneret, eadem ipse pararet, ac tormenta bellica, sclopetaque minora tractare nosset. Anno 1653. vna septimana 490. homines a peste grassante sublati sunt. Anno 1656. in feriis pentecostes coorta est ingens seditio contra Polonos, ex vulgi fece pluribus in templum Pontificium irruentibus, illud diripientibus, tam mares, quam feminas omni pretioso ornatu et cunctis vestibus ad indusium vsque denudantibus, et sacri.

facrificulos verberibus male multantibus: Aliis vero Polonorum ædes, commo-
rationes, et diuersoria inuadentibus, et omnis generis malitias exercentibus. Ve-
rum seditione composita nonnulli ex seditionis, Electoris iussu, supplicio capitali
affecti pœnas nequitiae dederunt. Plura scire desiderans consulat *Petrum Bertiu-
m* 3. lib. rer. Germ. pag. 651. *Georg. Braun.* 3. part. *Theatri urbium.* *Casp. Ens*
indelic. Apod. per German. pag. 651. *Werdenhagen* part. 3. *Hanseat.* cap. 24. fol. 346.
David. Froelich. part. 2. *viator lib.* 1. pag. 331. *De Oslandri seditione Chytracum lib.*
17. *Saxon.* fol. 444. seqq. & lib. 21. fol. 559. *Cromerum, Hennebergerum, aliosque au-*
ctores, qui prolixè de hac vrbe tractarunt. *Hennebergerus* anno 1595. in dimen-
sione vrbis, longitudinem eius ab extremo diuersorio Sackheimensi vsque ad
montem auenarium, vbi noui horti finiuntur, 1222. decem pedes Geometricas de-
disse tradit.

Iter Koninx-
berga Pillau-
nam.

PILLAVIA, Pillau, pagus exiguus cum fortalitio quatuor, & munimento no-
uem propugnacula habente ad transitum ex mari Balthico in Habum & Koninxber-
gam, vbi & portus commodus naues excipit. Koninxberga distat septem millia-
ribus, quod iter naue proficiscentibus conficiendum. Terrestri itinere Pillaviam pe-
tentibus, & ab vrbe vno miliari remotis abiegna occurrit silua, trium miliarium
profectione pererranda, donec Forckheimum perueniant. Inde miliari vno con-
fecto Fischausam, ac altero iudem Lochstetum iter faciendum. Pagus est, qui
arcem adiunctam habet, de qua *Hennebergerus* fol. 264. legendus. Inde satis lon-
gum miliare Pillaviam adhuc restat, per siluas maxima ex parte conficiendum. Pa-
gus incolas habet piscatores, ob frequentem Sturionum aut Accipenserum pisea-
tionem, hic admodum celebrem. Proxime pagum mons rotundus exurgit ar-
boribus vestitus, in cuius summitate vectigalium præfectus, seu scriba, ædes habet
sic satis elegantes, in anteriore parte aream viridem præmittentes, ex qua in subie-
ctum mare, & Habum longe lateque prospectus amœnissimus patet. Omnes na-
ues aduentantes hic ancoras demittere, & vectigal impositum soluere coguntur.
Locus amœnitate sua vix vlli alii cedens, ideo Prusiae paradisus dicitur, & cibis
delicatis, aliisque deliciis, quas suppeditat, cum primis nobilitatum. Ab hoc litus se
incuruans portum efficit obiectu arenosi tractus, latitudine fere centum passus exæ-
quantis, & Neringæ Dantiscaë se oppositis, in cuius apice munimentum se-
det, vt & fortalitium, vtrumque occupatum a Sueciæ Rege, *Gustavo Adolpho,* an-
no 1626. In totius huius territorii litore a rusticis succinum siue electrum copiose
mari hauritur, aut reticulis excipitur, ac in loca eum in finem destinata deferunt,
vbi pro singulis doliis succini plenis, dolium sale repletum accipiunt. Vno & di-
midio miliari Pillavia distat locus *Græcke* appellatus, qui maximam succini co-
piam, & quidem Borea tempestatem excitante, si triduum aut paulo amplius du-
rauerit, 10. 15. aut etiam 20. tonnas suppeditat. Ne autem quid succini fraude
a piscantibus auferatur, accuratissima obseruatione ab iis prouidetur, qui pisea-
tioni huic præsumt, eumque in finem patibula in litore erecta cernuntur, quibus affi-
guntur ii, qui succinum furtim auferentes deprehenduntur. Reditus ex succino
Prusiae Ducibus duodecim florenorum millia quotannis afferre solent. Dolium suc-
cino repletum florenis 100. aut 150. vendi solet, prout melius aut vilius fuerit.
Quatuor enim generum esse solet, inter quæ album excellens cætera pretio lon-
ge superat, & raro se offert. Ac licet in toto litore Prusiae inter Dantisum & Me-
melam, vt & ipsa Pomeraniæ ora maritima reperiatur, nullibi tamen, quam hisce
in locis, tanta copia occurrit, vnde etiam hic ipsi acquirendo maior diligentia ad-
hibetur, quam cæteris in locis, vbi tam frequens non offenditur. Borea tempe-
statem excitante rustici proximos pagos incolentes reticulis suis, quæ *Grittel*
appellant, mare turbatum ingressi fluctibus obuiam tendunt, ac herbas, aut mu-
scum, cui succinum inhæret, reticulis illis hauriunt, atque in litus exportant, vbi
succinum a herbis istis segregatur. De succino, Germanis Börnstein, Agtstein, &
Bertio

Succinum.

Bertio Augstein, quia oculis prodest, dicto, videatur *Casparus Schutzius, lib. 1.*
Chron. Pruss. fol. 50. seq. *Munsterus lib. 5. Cosmogr. cap. 449. edit. ult. Cluverius lib.*
3. *antig. Germ. cap. 34. Iodocus Willichius comment. in Tacit. Germ. & Georgius Braun.*
in descriptione Urbis Dantis. Succinum autem a calore, aut ab vrendo etiam
Gelesum appellatur, vnde nonnullis geographis occasio data, vt hanc Prusiae
partem, Sambiam nimirum, Glesariam appellauerint, quibus contradicunt *Clu-*
verius dicto loco, Pontanus in Tr. Vni. boreal. descr. fol. 736. Rer. Dan. qui insulam
Austraniam, seu Strandiam, antiquorum Glesariam esse statuunt. Pontani ver-
ba hæc sunt: *Glesaria Plinii ubi sit, valde dubitatur, fortasse veri similis illi, qui Glesari-*
am esse Ameren, ante Cimbrorum litus positam, existimarunt, in quibus Ortellus fuit, adici-
ens Ameren vocari, quod Latini Glesum ac Succinum. Vel si placet, quæ Ameræ est
proxima, Strandia esto, Strand hodie dicta nomine non admodum a Plinii Austrania
recedente. Ait enim Plinius, Barbaris, quam Glesariam dicit, Austraniam nuncupari,
quamvis in Hillegelandia ad Albis ostium posita (quæ fortassis Taciti in Germania casum
nemus) succinum etiam reperiri indigenæ referunt. Districtus vero, Samlandia di-
ctus hodie, nonnullis Sudauia dicitur, quia ex Sudavia Podlachia vicina nonnulli
incolæ in hanc Sambiam partem olim translati sunt. De his Hennebergerus fol. 445.
In Sambia, in Brusterorth, loco miliare vnum longo & lato, habitant adhuc veri Su-
dauientes, ob perfidiam & defectionem olim eo delati, qui succino colligendo o-
peram dare coguntur. Antiqui somniarunt ex arboribus ortum traxisse succinum,
reuera enascens ex lenta & viscosa materia ex terra, caua & sulphurea erum-
pente, & aqua maris salsa mox indurescente. Æstii & Venedi, Germaniæ popu-
li, & harum regionum incolæ primi, succinum in Illyriam ad Carnos detulerunt,
& Veneris, Adriaticum mare, atque Padum accolentibus, vendiderunt. Nonnul-
li etiam Haimburgium, in Austria & in Hungariæ finibus situm, portarunt.

Succini ortus.

FISCHHAUSEN ad sinum, quem Habus propter Pillaviam Sambiae litus in-
grediens efficit, oppidulum appositum, & anno 1269. fundamenta prima nactum,
sedes fuit episcoporum Sambiae vsque ad Episcopum *Georgium a Polentz,* qui tra-
didit hunc locum Marchioni *Alberto,* Duci Prusiae primo, ac, religione mutata,
Balgam profectus vxorem duxit. Successores ipsius, inter quos *Doct. Ioachimus*
Moerlinus, & D. Tlemannus Heshusius, Koninxbergæ postea morati, & hic districtus
in præfecturam mutatus est, ex qua Professoribus Academiae Koninxbergensis sti-
pendia & frumentum datur. Arx superiori parti vrbeulae accumbens spaciola
se explicat structura, lateribus coctis constante, quam aqua circumdat. Siluæ cir-
cumuicinae alcibus abundant, quæ circa festum S. Egidii libidinis ardore æstuan-
tes capi solent, vide *Hennebergerum fol. 231 seq. Cromerus lib. 3. Rer. Polon. Adalbertus*
Episcopum Pragensem 23. Aprilis anni 997. ab Ethnicis Borussis prope Fisch-
hausium interemptum, corpus vero eius a *Boleslao* Duce, ac postea primo Re-
ge Poloniæ, *Chrobri* cognominato, pecunia redemptum, ac Gnesnam delatum
esse, tradit.

Episcoporum
Sambien-
sium
sedes.

Arx.

S. Adalbertus

WALDAW, oppidulum ad Pregelam fluium, anno 1254. a Rege Bohemiæ
Ottachero Christianam fidem amplecti coactum. In bello Borussico, & Prussorum
defectione a Crucigeris receptum est.

CREMITEN oppidulum ad Pregelam inter Waldaviam, & Tappiaviam in-
tercedens.

TAPIAVIA ad influxum Deme fluii in Pregelam, arx Ducalis olim *Sugurbi*
appellata, cuius initium in annum 1351. cadit. In hac Marchio Brandenburgensis
Albertus Prusiae Dux primus 20. Martii anno 1668. postquam 57. annos his regio-
nibus præfuerat, e vitis excessit.

LABIAVIA, arx ad fluium Deme in lacus Curonensis vicinia, anno 1258. ædi-
ficata, vbi vectigal soluitur, et opus hydraulicum cernitur.

Dd dd dd dd

NADRAVIE

NADRAVIAE LOCA.

Quercus ve-
terrima, &
crassissima.

WELAVIA oppidulum situm, qua Alla, & Pregela vndas suas consociant. In bellis festrenue gesit vsque ad annum 1460. quo annonæ defectu Teutonico Ordini se dedit. Anno 1540. incendium exortum, præter templum, cunctas ædes in cineres redegit. Annis 1542. & 93. maxima tempestas hunc locum afflixit. In Welaviæ vicinia, & via regia Koningsberga Ragnitam ducente, occurrit pagus Oppen famosus quercu veterima in quodam horto admirandæ crassitie, in quā intus caua equi equum suum in gyrum vertere licebat, id quod Marchio Albertus Prusiæ Dux, & filius eius Albertus Fridericus fecerunt. Anno 1595. eandem adhuc incolumem fuisse Hennebergerus testatur, quæ cum adhuc viridis esset, proxime terram crassitie sua 27. vlnas complexa fuit. Exaruit tandem scissa, lacera & collapsa, inscriptione infinita nominum, quæ cuncti eo aduentantes inscribere præsentiae suæ memoriam soliti fuere.

TAPLAUKEN, nonnullis Dablock, arx ad Pregelam inter Welaviam, & Selaviam, in qua 21. Ianuarii anno 1566. canis porcum viuum peperit, diu postea superstitem. Hennebergerus fol. 451

SALAVIA oppidulum in dextra Pregelæ ripa supra Taplauken, anno 1395. conditum, cui vetus nomen Wostopolo, ad Sambiensem Episcopum olim pertinuit.

GEORGENBURGUM, olim Karfawin, arx cum adiuncto pago, quæ anno 1295. extracta esse fertur.

Satorum in-
gens multi-
tudo.

IUSTERBURGUM ad fluvium Iuster, aliis Inster, arx & oppidulum cum præfectura insigni per 13. milliaria in longitudinem, & 8. in latitudinem se extendente, in qua circiter 15. millia sutorum habitare dicuntur. In oppidulo ipso anno 1590. exulto haud pauci etiam habitant. Ex vulgo tam grandiores quam minores natu sibi calceos, ex tiliarum corticibus mira ratione connexos, parant. Tales calcei in septentrionalibus regionibus admodum frequentes sunt.

SCHALAVONIAE LOCA.

Nucum avellana-
rum copia.

TILSA, vel Tilsit arx, & oppidum anno 1552. extractum, vbi nucum avellana-
rum maxima copia nascitur, ut patet ex Hennebergero fol. 463. qui anno 1578. Erasmus Grofferus, Consulem, centum onera, seu 1200. tonnas nucum avellana-
rum, ter mille & sexcentis florenis constantes, Koninxbergam misisse narrat. 6. Maii, anno 1576. horribili tempestate hic locus afflictus est.

RAGNITA, Rangnitum, arx & oppidulum celebre ad Memenum seu Nemenum fluvium, de quo Hennebergerus multa scribit.

Situs.

Origo.

MEMMEL, Memmelburgum, Curlandis Cleupeda, & Cromero Troipes, arx est valida, fossis & vallis ingentibus cincta, cum vrbe a fluio Tange in lacum Curonensem exeunte, & satis profundo alveo naues admittente, circumfusa; Vtriusque dicti fluvii aquis circumludentibus clausæ, origo attribuitur anno 1250. Pertinuit vero quondam hic locus ad Fratres Livonicos, qui anno 1328. eundem Crucigeris tradidere, ita ut postea eius possessio ad Prusiæ Duces pervenerit, licet Sueci aliquandiu quoque hic commorati fuerint. M. Adamus Olearius in Itinera-
rio suo Orientali Suecos adhuc 19. Februarii anno 1635. munimentum quatuor propugnaculis munitum in sua potestate habuisse refert. Sed induciis anno 1635. in 26. annos pactis procul dubio ad Prussiam rediit. Incendia & bella ipsi frequen-
tia damna intulerunt. Anno 1540. sex ædibus exceptis tota conflagrauit, qua de re Hennebergerus videatur. 16. aut 18. milliariibus Koninxberga distare dicitur.

POLANGEN in finibus Curlandiæ oppidulum, quod litori maris Baltici impositum inter Memmelam, & Heiligaviam interest.

LACUS

LACUS, siue Habus Curonensis, Das Curisch Haff, aqua dulci constans, triangulari figura a meridie in septentrionem excurrit, & Sambiæ, ac Nadraviæ litus versus meridiem, Nadraviæ item & Schalavoniæ marginem, versus orientem, la-
uat. Occasui angustum & longum tractum terrestrem obicit tumulis arenariis completum, qui Curisch Nerung appellatus aliquot pagos habet, & Habum hunc a mari Balthico secernit, se a Sambia peninsula vsque ad arcem Memmel per 14, aut 16. milliaria, ut nonnulli volunt, extendentem. Curonensis hæc Neringa, quæ in arcis Memmel vicinia angusto freto naues in Curonensem lacum admittente finitur, Sambiæ est annexa. Sambia vero ipsa quadratam figuram oblongam exhibens peninsula est, aut potius insula a septentrione Curonensi lacu, ab occasu mari Balthico, a meridie Pregela fluio, et ab ortu Deme amni terminata. Hic vero ex Curonensi lacu emergens a septentrione in meridiem recto cursu pro-
perat, Sambiam, & Nadraviam determinat, ac in Pregelam sub Tappiavia exoneratur.

Curonensis
Neringa.

Sambia.

Deme fl.

MEMENUS, siue Nemenus fluvijs, Memmel Germanis, Niemen Polonis ex Lituania erumpit, & per tredecim ostia in Curonensem lacum se effundit. Chronum Sarmatiæ Europæ fluvijs Ptolomæi esse statuunt Pircheimerus, Decius & Cromerus, Erasmus Stella, & Rithaymerus, Pregelam fluvijs Prusiæ, Chronum esse arbitrantur.

SAMOGITIA.

SAMOGITIA versus meridiem Schalavoniam Prusiæ Ducalis extimam partem, in occasu mare Balthicum, in septentrione Curlandiam & Semigalliam, ac in ortu Lituaniam confinem habet. Eam Hennebergerus in sua Tabula Borussia fol. 404. seqq. prolixè describit. Eius incolæ veteres fuere Aestii, origine Germani, qui & Lituaniæ ac Masoviæ partem tenuere. Spaciosa quidem & feracissimi soli regio, sed silvis obducta plurimis, qua colitur, pagos habet, & ciuitates, tam Regis, quam nobilium, pleraque tamen ligneis ædificiis constantes. In pagis ædes oblongæ & humiles in medio focum continent, ac vno conclavi homines & bestias contra aëris ac cæli inclementiam tuentur. Hæ sitæ ut plurimum ad lacus viuos & flumina, stramentis aut asserculis teguntur, & satis viles sunt, quibus nobilium prædia & domus cultu et elegantia antecedunt. Terra ferro non pro-
fcinditur, sed ligno, licet non arenosa, sed satis tenax et fertilis se arationi huic difficiliorem præbeat. Nusquam gentium plus mellis eruitur: Candidum est, et saporis exquisitissimi, ac dulcissimi. Equis in bello ad trahendum onera, et domi in agris colendis adeo parvis utuntur, ut mirum sit, quo pacto laboribus tantis pares esse queant. Quod ad politicum statum attinet, in satrapias Samogitia non est distributa, sed multas præfecturas habet, cum summo rerum politicarum Præfecto, qui vulgo Capiraneus appellatur. Huic Castellanus est adiunctus: In ecclesiam concernentibus rebus Episcopus hic iurisdictionem exercet, Romanam religionem profitens, qui Medniciæ sedem habens in Senatu Regni publico cum Capitaneo, et Castellano locum suum habet, ex quo cæteri urbium Præfecti omnes excluduntur, iis exceptis, qui maiore aliqua dignitate, ut Cancellarii, Marschalci, Palatini aut Castellani, excellunt. Præcipua huius regionis nobilitas a Casarino Columna, cum Palaemone, et alijs ex Italia in has oras transuecto, ortum ducit. Est porro peculiari in hac regione gens sub Eiragoliorum nomine nota, ex qua Lituaniæ Dux Vitenes descendit, alias a dicto Columna ortum suum ducens. In Lituanicis historiis mentio fit arcis Onkaimi in hac regione sitæ, quam a Borussia anno 1301. proditione in potestatem redactam et dirutam, Lituani redintegrarunt, sed Borussia altera vice proditorum auxilio anno 1403. captam denuo diruerunt. Ante Sigismundum Augustum ferarum more vixerunt, ad Polonicam vitam redacti

Fines.

Qualites.

Ædes.

Terra.

Equi.

Politicus sta-
tus.

Ecclesiasticus

Regni Sena-
tores.

Nobilium
origo.

Onkaimi arx
vetus.

Dd dd dd dd 2

Samaitæ

Samaitæ a *Iacobo Lasovio*, qui agris distributis, ad religionem Christianam erudiuit: et lucos sacros exscidit.

CAUNA, Caunum, Kowno, Kaunau, Samogitiæ caput, qua Vilia et Nemenus fluvii aquas suas copulant, situm suum habens, elegantioribus ædificiis exornari cæpit ab eo tempore, quo Germani mercatores hic sedem fortunarum suarum fixerunt. Incolas enim, partim Germanos, partim Lituanos habet, ac castello munitur: Vtrique nomen Caunæ impositum a *Cunasso*, vel *Cuna*, *Palæmonis* filio, conditore suo. In vrbe collegium est societatis Iesu; sunt & monasteria alia. Habitat in ea *Paulus Oderbornius*, verbi divini minister, qui *Iohannis Baslidi* magni Ducis Moscoviæ vitam descripsit. Hunc locum nobilitat mulsu optimum, quod hic costum in varias regiones transmittitur. Sub *Gedimino* Duce Lituaniæ Prussi Iurburgum, & Caunam arces occuparunt. Anno 1362. Crucigeri ex Borussia in Samogitiam irrumpentes urbem expugnarunt, ac arcem destruxerunt, in qua 3000. Lituanorum ignis flamma perierunt. Eidem interitui obnoxia fuere Piafena, & Vielona, destructæ a Prussis, qui sequenti anno totam Lituaniam vastarunt, & nec Samogitiæ pepercerunt. Anno 1376. decem septimanarum spacio Lituaui omnem inter Vistulam & Sanum iacentem regionem in Polonia depopulati sunt. Iphis hac vastatione occupatis Crucigeri interea Samogitiam, & Lituaniam inuasit, ac Kaunam obsidione cinxerunt, quæ tamen irrita fuit. Similis obsidio ipsos quoque anno 1391. vel 92. frustrata esse dicitur, anno 1655. mense Augusto, magnus Dux Moscoviæ hanc urbem occupatam pessime tractavit, & omnia templa, vno cum cœnobio quodam excepto, cumbuffit, vt *Augustinus Limmerus in Lipsiensis relatione autumnali eiusdem anni refert*.

MEDNIKY, Mednicia, propter originem fluvii Wirwitzæ, sedes Episcopi Samogitiæ, cuius episcopatus anno 1413. fundatus est a Rege *Wenceslao*, qui duodecim constituit primarios concionatores, secundum Samogitiæ præfecturas duodecim, qui in vrbe Medniki etiam canonici esse debebant; sic narrat *Cromerus lib. 18. rer. Polon. ut & 15. lib.* vbi duo loca in Samogitiâ Medniki & Velzani ab hostibus anno 1320. exusta esse ait.

ros oppidulum ad fluvium Dubissam.

M A S O V I A.

MASOVIA, Masaw, Masuren, quasi in medietate Polonia constituta, boreales terminos Prussiæ, occidentales Poloniae maiori, meridionales Poloniae minori, & orientales Lituaniæ opponit, et in quatuor partes distribuitur, palatinatus nimirum tres, Plocensem, Masoviensem proprie dictum, Podlachicum, et Dobrinensem terram.

PLOCENSIS PALATINATUS inter Dobrinensem terram, Prussiam, Warsoviensem palatinatum et Vistulam interpositus, quatuor territoria, Plocense nimirum, Zaverense, Mlavense et Stenense comprehendit, ac quinque senatores Regni ad comitia publica ablegat; Episcopum puta Plocensem, vt et palatinum, ac castellanos Plocensem, Racianensem et Sieperensem.

PLOCKO, Polocia, Plosum, Polocko, ad Vistulam inter Wladislaviam, et Varsoviâ ciuitas, ac Episcopi et Palatini Plocensis sedes, eminentiori fluminis Vistulæ ripæ infidet, prospectu amœnissimo fluvium præterlabentem, nauesque præteruehentes, vt et cætera loca subiecta cum pomariis per circuitum vrbis dispositis, ac sapidissimos fructus ferentibus inspectans. Templis, vt *Staravolsius* refert, ditissimis abundat, inter quæ præcipuum in suburbio Monialium *S. Mariæ Magdalænæ* et Benedictinorum, quorum Abbatia, et Basilica eleganter structa ac argenteis, ætatis ornamentis referta est in arce, vbi visitur inter templi eiusdem reliquias caput *S. Sigismundi* Regis, a Rege *Sigismundo III.* illi loco, sub titulo

titulo *S. Sigismundi* erecto donatum, auro puro inclusum, & gemmis ac lapidibus preciosis exornatum. Capitulum hic æquales redditus cum Episcopo habet, nam præpositus ipse integrum territorium possidet, estque supremus dominus nobilitatis in hoc territorio commorantis, sicut & Episcopus est Pultovienfis territorii supremus princeps, a quo ad Regem protocatio non datur. Sed ita nobiles sunt ipsius subditi, sicut alibi Varmienfis Episcopi, aut Cracoviensis in Seuerienfi ducatu. Porro Iesuitæ collegium, in quo iuventus eruditur, habet. In arce gymnasium quoque est sub capituli cura, cuius professores Cracovia euocantur. *Cromerus lib. 4. fol. 71.* narrat, quod interregni tempore post *Micislauum*, patrem *Casimiri*, *Maslauus*, alias *Masos* appellatus, dicti Regis *Micislai* pincerna, homo potens & animosus, Plocensis regionis potitus fuerit, eamque de suo nomine Masoviam, vel Masouiam denominauerit. *Idem lib. 7.* Prussos duce *Conrado*, *Lechi Albi* fratre, hanc regionem regente, Plosum Masouiae caput, igne delevisse tradit. Templum autem præcipuum ibidem in arce cum preciosis ornamentis antea igne subito exorto conflagrasse. Post *Goslat* mortem hic locus per biennium Episcopo caruit: ante urbem incendio consumptam *Conradus*, Masouiae dux, *Cristinum* palatinum, bonis consiliis propositis ingruens malum depellere conantem, vita priuavit. Sequutæ sunt Prussorum inuasionem, quibus sustinendis cum dux *Conradus* par non esset, Teutonicum ordinem in auxilium anno 1227. aduocauit, sicut iam ante dictum est. Anno 1286. Lituaui, & anno 1325. Poloni hanc ciuitatem occupatam exusserunt. Causa mali fuit, quod Masuri, siue Masouiae incolæ, Teutonico ordini adhæserint. Postquam Masouiae duces esse desierunt, hæc vrbs in Polonorum potestatem venit. Incolæ ipsius satis ciuiles patim agros & hortos pomis abundantes colunt, partim mercaturæ ob commodam nauigabilis fluminis opportunitatem studet. Hoc vero Salmonum & Silurorum copiosam piscationem, Martio mense præsertim, suppeditat.

SIEPERCIA, Sieprz oppidum *Beatae Virginis* imagine nobilitatum.

MASOVIENSIS PALATINATUS proprie sic dictus Podlachiam ab ortu, Lublinensem minoris Poloniae palatinatum a meridie, Vistulam ab occasu, & Plocensem palatinatum a septentrione habet, Varsoviaque, regio alias dicitur. Ei propositus est palatinus cum castellanis septem, qui sunt Cynensis, Varsoviensis, Vifnensis, Vifegradensis, Zacrociensis, Ciechanouienfis, & Liuenfis. In spiritalibus partim Episcopo Posnaniensi, partim Plocensi, partim Luceoriensi subiecta est. Ampla admodum prouincia in duodecim territoria distribuitur, Cynense puta, Vifnense, Zembroviense, Varsoviense, Nurense, Vifsegrodiense, Zacrociense, Ciechanouienfe, Lomzense, Rozanense, Macoviense, & Livenfe, quæ omnia ab vrbibus, & oppidis, aut oppidulis, suis primariis denominata sunt. De hac Masouia *Staravolsius*, *Tota*, inquit, *habet 45000. equestrium familiarum, & sola Prasiensis regio 7000. continere perhibetur.* Vetusissimam autem ait Valeriam Romanorum, pro gentiliis insignibus ceruum gestantem, & tam fecundam sobole, vt ad duo millia familiarum prope accedat.

WARSOVIA, Warfau, Varfauia, Warfauia, Masouiae, seu Masurorum caput, inter 44. & 45. longit. & 52. ac 53. latit. gradum, hætenus comitiis Regni Poloniae publicis nobilitata ciuitas, ad Vistulam fedet, spatio sic satis amplo cum suburbiis se dilatat, ædificiis partim vilioribus, partim elegantioribus abundat, ac præter plura templa, duo palatia regia, non tamen vsque adeo magna, comprehendit. Cum regni comitia publica celebrantur, tantus hominum est confluxus, vt magna ipsorum pars in campis ante urbem tentoria sua figere, & ibidem commorari cogatur. Fossa, & duplici muro cincta, & pari fere, quadraginta nempe milliarij intervallo Posnania, et Cracouia distans, atque ita quasi in medio regno sita, duabus constat partibus, veteri, & noua vrbe, quarum illa post Mazoviam a Polonis in potestatem redactam ædificari cæpit, & propriam suam iurisdictionem habet. Vtriusque ædes publicæ & priuatæ multæ quadrato lapide constructæ; suburbia item pulchre ædificata, & oppidulorum instar ipsi vrbis corpori adhærentia,

Ee ee ee ee

rentia,

Suburbia.

Suiscius M.
D. Mosco-
viz.

Arx Regia.

Templa.

Visu digna
extra urbem.Palatium ex-
tra urbem.

Pons ligneus.

Res gestæ.

rentia, ac opificibus artificiosis abundantia. Intus magnatum sunt palatia, & regis *Vladislai IV.* villa regia, pulchritudine & amœnitate singulari excellens; colossus item ab eodem Rege in patris *Sigismundi III.* honorem erectus. In Cracoviensi suburbio appellato, quod Cracoviam spectat, versus Viasdoviam sacellum est iussu regio extructum, quod victoriæ de Moschis trophæum, & monumentum continet, sepulchrum *Ioh. Demetrii Suiscii*, ut *Starovolskius* eum vocat, qui magnus dux Moscoviæ, & tot populorum Asiaticorum imperator, una cum duobus fratribus Gostiniæ in carcere vitam finiuit. Hunc *Stanislaus a Kobierzysko* nominat *Basilium Suiscium*, ac cum fratribus in Gostinensi arce honeste detentum, & dolore, mœstitiaque confectum cum fratre *Demetrio*, custodiæ anno primo diem obiisse narrat. Eorum cadauera, ut idem refert, Warsouiam delata, ac post pactam cum imperatore Moscoviæ pacem, a legatis ipsius, *Vladislai IV.* permissu, in Moscoviam aucta sunt. Porro *Adamus Kisilius* Poloniæ regis legatus, castellanus tunc temporis, ac postea palatinus Kioviensis, Græcæ religioni addictus, anno 1647. *Alexio Michaeli*, cum eidem in imperio Moscovitico successionem gratularetur, marmoream tabulam cum inscriptione, regis sui nomine, donavit, ut idem auctor commemorat. Arx regia, siue palatium Regis, satis spaciofo ambitu quadratam figuram format, conditoremque habet Regem *Sigismundum III.* ac versus orientem situm, lapidibus partim cæsis, partim coctis constructum est. In eo cernuntur historiæ ab Italo pictore illo celebri, *Dolabella* pictæ, ut modo laudatus auctor indicat: occupatio nimirum urbis Smolensci, & actus ille publicus, quo in comitiis Warsoviensibus exercitus Polonici imperator *Zolkievius*, in senatorum regni, & aulicorum regionum præsentia, *Suiscium* magnum ducem Moscoviæ regi captivum tradidit. E regione huius palatii cœnobium occurrit Bernhardinorum in suburbio situm. In veteri vrbe est templum S. *Ioannis* cum canonicatu insigni, fundatum anno 1403. vel 6. a *Ioanne* duce Masoviæ, ut *Martinus Cromerus* lib. 16. scribit. In hoc templo 10. Martii Styli noui, anno 1646. vespertino tempore facta est desponsatio regis *Vladislai IV.* & ducissæ de Nevers, quæ Iasdo wæ in palatio, parno dimidio milliari Warsouia distante, ob regis infirmitatem aliquamdiu commorata fuerat. In nova vrbe duo quoque visuntur templa magnifica, vnum Beatæ Virginis Mariæ, & alterum in canonicorum regularium cœnobio. Extra ciuitatem se spectandum exhibet sacellum S. Trinitatis, vbi emeriti milites aluntur, ac haud procul ab eo sacellum S. Crucis cum xenodochio, ut & aliud S. Spiritus versus occasum, cui ex lateribus, siue lapidibus coctis, constructo, itidem xenodochium adiacet. Palatium regium Iasdo wæ vel Viasdoviam amœnissimum locum occupans, & fere dimidio milliari Warsouia remotum, subiectam Vistulam inspectat, qui fluuius ad Warsouiam satis latus, & profundus, stratus fuit ligneo ponte 1150. passus longo, & a Rege *Sigismundo Augusto* extrui cœpto, ac ab eiusdem sorore *Anna* perfecto. Eius iugum vnum glaciei impetus nimius anno 1603. deiecit, cuius damni reparatu facilis neglectus effecit, ut pons omnino totus perierit, & euanuerit. Est etiam hic Warsouia templum patrum piarum scholarum, in quo repositi sunt cineres *Primi & Feliciani*, Sanctorum Martyrum, Regi *Vladislao IV.* Romæ versanti, Papæ *Urbani VIII.* nomine, a Cardinali *Barbarino* donati. Anno 1607. post comitia regni finita, incendium subitum urbis magnam partem deleuit. Anno 1647. Vistulæ exundatio hanc urbem cum vicinis locis haud parua clade affecit. Anno 1655. sub septembris mensis initium Warsouia regi Sueciæ se dedit, qui huius urbis sine vilius militis iactura potitus est. Arx, & ciuium, qui ex vrbe excefferant, domus, ut ferunt, direptæ sunt: cæteris parcitum est. Sequenti anno Poloni urbem receperunt: iuxta eam sequutum est, 18. 19. & 20. Iulii St. vet. prælium illud memorabile, in quo Rex Sueciæ, & Elector Brandenburgensis vterque præsentis, Regem Poloniæ cum exercitu suo fuderunt. Receptæ Warsouia munimenta, & mœnia Sueci deiecerunt. Locus, vbi prælium illud commissum est, in relationibus

tionibus Prag appellatur, quod nomen tamen in tabulis Masoviæ chorographici non offenditur.

VISSEGRADVM, Wishegrad ad Vistulam in finibus Plocensis palatinatus, ad Cuiaviam *Cromerus* & nonnulli alii referunt. Anno 1329. Teutonicus ordo a Bohemis adiutus Vissegradum & arcem Naclo vi occuparunt, & igne fœdarunt, ac tandem arce Racianzo potiti sunt. Anno 1370. post mortem *Casimiri* Poloniæ regis, *Zemovitus* Masouia dux, hanc arcem cum cæteris, Rava nempe, Gostinino & Sochaczovia, in potestatem suam redegit, ut idem *Cromerus* refert.

CZERVINSCVM, Vissegrado et Vistulæ vicinum, diuite regularium canonicorum Abbatia nobilitatur. Czermienko, et Czermielco in nonnullis tabulis, inueniuntur, in quibus Vissegradum huic loco, ratione fluuii defluentis, præponitur: in aliis tamen subiungitur.

ZAKROCZIMVM territorii sui caput haud procul a Bugi in Vistulam influxu.

PULTOVIA, Pultusk, sedes et domicilium Episcopi Plocensis, et huius urbis, ut et territorii circumiacentis, domini, cui nobiles subditi sunt, ut Varmienfi Episcopo in Prussia, aut Cracoviensi in Severiæ ducatu sui nobiles parent, nec ad Regem appellando causam transferre possunt. Ædes huius loci ex lateribus, aut lapidibus factiis constant, et arx ipsa admodum elegans in insula, flumine navigabili Narew circumfusa, scopulo insidet. Urbem nobilitant collegium canonicorum, templo magnifico ornatum, & Iesuitarum, ac horti & pomaria amœna. Anno 1324. Lituani Masoviam vastarunt, & hanc ciuitatem cum 130. pagis, ac 30. templis exusserunt, eandemque anno 1337. diripuerunt. Anno 1364. aut 65. idem oppidum cum arce incenderunt. *Cromerus*. Anno 1656. Sueci hunc locum occuparunt, quem postea Poloni irriti conatu obsedere.

CAMIENIEC, oppidum in margine fluuii Bugi, & in via, quæ Warsouia per Grodnam viatores Vilnam deducit.

CIECHANOVIA supra præcedens oppidum ad eundem fluuium, quam cum Pultovia anno 1337. *Olgerdus* magnus D. Lituaniæ occupauit, a Masuris postea cæsus. Masouia certe & Dobrinensis regio plurimis inuasionibus & depopulationibus afflictæ fuit a Lituaniis, qui anno 1285. a *Conrado* Masouia ducem, in auxilium vocati, *Ladislao* Cuiaviæ duci Gostiniam eripuerunt, ac postea ex amicis inimici facti, eidem *Conrado* Sochaczoviam, & Plociam ademerunt, ac vbi que incolis magna damna intulerunt.

CZYRSKO, Czerko, supra Warsouiam in Vistulæ ripa, locus nobilis periculo ingenti, in quo versatus est, mense Martio anno 1656. *Fridericus* Marchio Durlacensis, qui a Polonis ad angustias reductus, in collapsum quoddam, & vetus propugnaculum euadens, ædificiis circumiacentibus incendio deletis, ne hostibus vsui forent, se tamdiu defendit, donec ab ipsis relictis, non tamen sine magno discrimine Warsouiam elapsus est.

STENZYCIA, Stęzycz, infra introitum Wieperz fluuii in Vistulam, locus nobilis conuentu Rokossianorum, siue Poloniæ nobilitatis, quæ anno 1606. & 1607. in hoc loco congregata, literis Warsouiam missis regi, difficultates regni significarunt.

VARKA vel WARKA, ad Piltzam fluuium in Sendomiriensis palatinatus confiniis oppidulum optima cereuisia nobile, a quo Warsouiam 7. milliaria numerantur. Anno 1656. a Suecis occupatum, & ut fertur, exustum est.

PODLACHIE PALATINATUS, siue PODLACHIA, vel Podlaffia, inter Lituaniam, Poloniam minorem & Masoviam interposita, a duobus senatoribus, palatino, & castellano regitur, in spiritualibus tota Luceoriensi Episcopo subest, & in tres districtus Drogiczynensem, Mielnicensem, & Bielscenensem diuiditur.

AUGSTOV, Augustowa, ad lacum ex quo Biebrza fluuius in Narew amnem descendit, regi *Sigismundo Augusto* conditori nomen debet, & ducalis Prusiæ fines versus occasum inspectat.

Ee ee ee 2

KNYSSINUM

Episcopi Plocensis ius.

Ædes.
Arx.
Narew fluv.Olgerdus cæsus.
Masouia miser status.

Friderici Marchionis Durlacensis periculum.

Rokossiani.

Fines.
Senatores.
Districtus.

Regis Sigismundi Augusti mors.

Palatium.

Polonis damnum illatum a Suecis.

Castellum pulcherrimum.
Monasterium diuersum.

Biala fluv.

Fines.

Territoria Senatorum.
Dominorum crebra mutatio.

Imago B. Virginis miraculosa.
Poloni a Suecis caesi.

KNYSSINUM, Cnyssin, oppidulum inter paludes siluestres, vbi regium varium esse *David Frælichius* docet. In Chronicis Brunsvicensibus fol. 141. legere est, quod *Sigismundus Augustus* Poloniae Rex et magnus dux Lituaniae 7. Iulii anno 1572. in oppido Lituaniae Knissyn diem obierit. An hic, an vero alius locus sit, hactenus nobis certo non constat.

TYKOCZYŃVM, TYKOCZIN oppidum nobile palatio eleganti inter paludes loco munito sedente, & exstructo a *Christophoro Viesolovio* magni ducatus Lituaniae curiae Mareschalco. Ad fluvium Narew situm habet. *Augustinus Limmerus* in relatione Lipsiensis anni 56. narrat, quod hic locus a praesidio Radivillio, quod duas oppugnationes validas sustinuerat, strenue defensum, 9. septimanarum obsidione, qua Poloni eum tentauerant, liberatus sit, 3. Iulii eiusdem anni a *Bogislao Radzivilio* & *Duglassio*, Suecici exercitus praefecto, qui haud exigua clade Polonos affecerunt.

BIALOSTOCUM, Tycocino 4. miliaribus remotum, castellum pulcherrimum cum templo elegantissimo secundum *Starovolsium*.

SUPRASLUM, paulo inde longius in silvis ditissimum monasterium Russo-rum, in quo Monachi S. Basilii sub obedientia ecclesiae Romanae habitant, vt laudatus auctor notat.

SURASIA, Sarasi, oppidulum ad fluentem Narew, aliquo spacio supra Tycocinum.

VYSOKIE, Wiskokie, a Drogyzino versus ortum in finibus Poloniae, seu Breicianensis palatinatus.

BIELSKO, Bielsco, territorii sui caput ad fluvium Bialam, in Narew flumen inde defluentem, & oppidulum fere medium inter Surasiam, & Viskokiam, quod lignea tantum aedificia habere dicitur.

DROGICZYŃVM, Drohiczyensis territorii primum oppidum in Bugi fluminis margine.

MIELNICUM, cognominis territorii caput supra praecedens oppidum in eiusdem fluminis ripa.

DOBRINENSIS TERRA inter Cuiaviam, Prussiam, et Plocensem palatinatum interest, ac in tria territoria, Dobrinense, Ripinense, et Libnense dispartitur. Senatoribus Regni tribus obedit, castellanis puta Dobrinensi, Ripinensi, et Slonenfi. Saepè dominos mutauit, modo ordini Teutonico, tum Poloniae regibus, postea ducibus Oppellenfibus, mox iterum Teutonico ordini, ac tandem Polonis subiecta: silvis fructuosus, et lacubus piscosis affluit.

DOBRZIN, Dobrinum, ad Vistulam inter Plociam & Wladislaviam scopulo impositum locum: *Cromerus* modo arcem, modo oppidulum, *Bertius* oppidum nominat, qui & oppidula Slonicum, Ripinum, ac Gorzno ad eam peruenire dicit. *Conradus Masoviae* Dux Teutonico ordini hereditario iure possidendam hanc urbem cum tota ditone ad eam pertinente concessit, licet eius possessio postea ad Polonos se deuoluerit. Die quodam Solis anno 1286 cum concioni sacrae interfessent incolae, Lituanos & Prussos hanc urbem inopinato impetu oppressisse, diripuisse, incendisse, ac incolarum magnam copiam interemisse, *Cromerus* lib. 10. narrat. Arcem huius loci an. 1328. Polonis ditione eripuit Teutonicus ordo, qui postea flumine transmissio Wladislaviam obsedit. Eandem an. 1409. iterum occupauit, & arcem Ripinum & Lipna diripuit. An. 1431. totam hanc regionem, vt & totam Cuiaviam misere vastauit.

RIPINUM, Ripinensis districtus praecipuum oppidum.

LIPNA sui cognominis districtus caput.

SKOMPE oppidulum, Skampe *Cromero* lib. 10. vbi cenobium Minoritarum imagine Beatae Virginis Mariae miraculosa celebre.

CIVITZNO oppidum Episcopi Plocensis, vbi 9. 19. Februarii anno 1629. *Ioannes Wrangel* Suecici exercitus imperator, Polonos insigni clade affecit.

FINIS.

XIV.

XIV. POLONIA DEFENSA

CONTRA IOANNEM BARCLAIVM,

VBI, OCCASIONE ISTA, DE REGNO GENTIQUE POLONA MULTA
NARRANTUR. HACTENUS LITTERIS NON TRADITA.

DANTISCI,

SUMPTIBUS GEORGH FORSTERI, S. R. M. BIBLIOPOLAE.

ANNO MDCXLVIII.

Cum Privilegio S. R. M. Poloniae & Sueciae.

P R A E F A T I O.

Nidnanti mihi saepius, tam contumeliose descriptam, aut traductam potius gentem nostram a Ioanne Barclaio, in libro, cui nomen *ICON ANEMORVM*; Deinde vero accusanti incuriam non vindicantium hucusque patriam calumnia tanta atque impostura: Reposuerunt quidam, vt praestarem ipse, quae ab aliis requirerem, subiremque eam laborem, quem honori & gloriae gentis nostrae tam necessario putarem impendendum. Detrectavi aliquoties operam, eo quod ferum nimis videretur, pridem scripta nunc demum resellere; sed contra institere: librum quemcumque nouum semper esse primum legentibus: neque negligentiam imitandam eorum, qui non responderunt recens euulgato: Nec differri debere amplius responsum: cum & silentium non reiectae hucusque calumniae potius in argumentum agnitionis, quam praetiae malignitatis trahatur; Et auctor, nobis tam iniquus, allicit ad lectionem multos, lenocinio stygi, non eruditi certe aut virilis, sed tamen vana specie atque copia, iudicio quorundam amoeni, aut potius luxuriantis. Nempe, postquam a verbis & imitatione antiquorum penitus abstinendum sibi esse duxit, adeo a veteri, id est, vera & propria locutione abiit, vt pigmentis omnibus consumptis, fucum tantum obiecerit imperitis; & ignavis verae eloquentiae censoribus. Subeo igitur his de causis, non illam haerese insamem, sed innociam hanc alteram *εὐνοῦμαχίαν*, ostendamque facile, quae de nobis dixit, falsa & commentitia vt plurimum esse, & aut imperite ac temere, aut maligne ac contemptim scripta. Verba autem eius vno conspectu praemittam, mox partitim omnia expendenda.

FF ff ff ff

IOANNES

(136) Auctor huius libri elegantissimi est *Lucas comes Opalinski*, ex antiqua prolapia oriundus, qui fuit primum succamerarius Polnanensis, deinde Mareschaleus curiae Regni, tempore Regis *Ioannis Casimiri*. Patrem habuit *Petrum Opalinum*, palatinum Poluanensem, matrem *Sophiam Kostzankam*, *Christophori Koskae*, capitanei Biencis filiam, frater eius fuit *Christophorus*, Palatinus Polnanensis, cuius filius *Ioannes Carolus* comes de *Bnin Opalinski*, castellanus Polnanis, procreauit ex *Sophia* comite *Czarnkowska*, *Catharinam*, Reginam Poloniae, *Stanislai*, Regis Poloniae & Ducis Lotharingae consortem, matrem Reginae Galliae. Doctissimus fuit Poloniae *Marcenas* auctor noster, varium Europae linguarum, atque adeo, quod rarum in Polonia, Graeca & Hebraica gnarus. Multas adolescens Europae visitauit Academias, & cum eruditissimorum virorum, tum optimorum librorum accuratorem acquirens notitiam. Sagax etiam fuit ac prudens regni minister, Regi suo semper fidelis. Mortuus a. 1662. Ex uxore *Isabella Teczynska*, Ioannis palatini Cracouienfis filia, progeniuit filios *Stanislauum*, gubernatorem vel praefectum nouae ciuitatis, & *Ioannem*, regni pocillatorem, filiamque vni-

cam, *Sophiam*, quae *Stanislao Lubomirski*, Mareschallo regni, nupsit. Praeter Poloniam defensam edidit sub nomine *PAULI NAEOCELII*, id est, literis transpositis, *Lucas Opalinus de officiis librorum, in quibus Sapiencia Christiana, id est, moralis philosophiae, iurisprudentia, imo & theologiae pleraque & praecipua, noua hactenus ratione atque methodo accurate explicantur. Cracouia in officina typogr. Viduae & heredum Francisci Cezary. Anno 1659. in fol. 317. paginae, qui liber aliquoties iterum typis exscriptus postea fuit, nempe Amstelod. a. 1668. in 12. cura And. Maximil. Fredro, castellani Leopoliensis, & Passaviae a. 1709. in 8. Contra praescriptiones, in his officiis contra heterodoxos occurrentes scripsit *M. Aug. Melchior Heydenreich*, Francohusanus, quod scriptum Iehz an. 1677. in 4. producit. Has praescriptiones contra heterodoxos, eundem esse librum, quem *Niesiecius* sub titulo: *de causa hereticos ac remedijs eiusdem*, opus posthumum ac deperditum credidit, accurate annotat celeberrimus noster Can. Ianczys in relationibus de Bibliotheca Zalusciana part. III. p. 96.*

IOANNES BARCLAIUS
IN
ICONE ANIMORUM
CAPITE OCTAVO.

Hungariæ a septentrione Polonia est, inde ad Oceanum procedens Russiæque contermina. Tot spatiis diffusa regio pæne nullibi in montes assurgit: & a planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* apellant. Campi in immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit: hac discussa segetes crescunt, non in indigenarum tantum usus, sed & mari delatæ, per multa Baltici littoris spacia, sterilibus fundis annisue opem ferunt, sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt, quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum ut in pelago cælum rapit: accedit septentrionis vicinia, & ibi emoriens solis vis, præsertim cum recessit ad brumam. Natura subsidium ad-mouit profundissimas siluas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibis preciosissimæ habentur. Hac duplici ope vtuntur in hyemem. Alio quoque commodo suis siluis obnoxii. Quippe alicubi immensa examina apum feruent. Agrestia illa sunt, nec cuiusquam cura aut pastum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis aut truncis inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuēhant; ipsi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina paludesque, plus iusto quasdam prouincias obruunt, adeo ut æstate vix possint adiri, concretis per hyemem vndis curricula habent, quæ lubrica glacies facile euoluit: ita per regionem feruntur: & hoc est commercii tempus, quo externi ad eos commeant; ceramque & pelles mercantur, ac si quid præter ea sub tam rigido cælo in precium nascitur. Plerumque lapides extruendis domibus defunt, Lignis ad parietes vtuntur, stramentoque operiunt, præterquam in celebribus oppidis arcibusque optimatum, quantum illa regio ferre potest, excultis. Polonis ut plurimum dura vita, cælo aspero, nec populi moribus factis ad nostri seculi venustatem, & hinc aliquando sæuiora ingenia. Diuerforia peregrinos excipiunt, longe a nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta

erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clauo paries fixus est, illic hospites sarcinas quas habent in ordinem appendunt, multo deinde stramento sternitur solum; & hoc in illis diuerforiis pro toro est. Itaque per illam regionem processuri ad iter ita se comparant, quasi domum circumducant. Cibos & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant, ut nudis illis tectis excepti, sua supellectile, & famem & frigora arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem, adeo ut infandæ barbariei legem multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omiserint; Ea scilicet cauerant; ut qui hominem peremisset, solueretur metu iudiciorum, si in iacentis cadauer proiecisset pauculos nummos, quorum numerus eadem lege destinabatur. Nec tam vile fecissent humanæ vitæ precium, nisi sui genii impetu pro leui facinore haberent, humanum cruorem prodigere. Ipsum nomen non tantum seruitutis, sed & iusti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, quibus possit sibi inuicem & impune nocere, quippe Principi non satis iuris est, ut, quod peccauerint, ipse vindicet. Maxime sibi credunt; nec maior libido est libertatis in moribus vitæque inciuili, quam in religionum & cælestium rerum sensu; de quibus, ut placet, sine metu, & sentire volunt, & loqui: scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodie scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; præsertim si in externos incidit, & expertes suarum fortunarum. Sæuire quam decipere promptiores, & ipsi magis fraudibus, quam vi, patent.

Hæc de nobis Barclaius. Et pauca quidem ad iconem animorum, multa vero nimis ad calumniam & opprobrium gentis nostræ. Singula ut pensitemus, ait in primis:

Hungariæ a septentrione Polonia est; inde ad Oceanum procedens Russiæque contermina.

Ieiuna profecto est nimis atque imperita hæc descriptio Poloniæ, quo ad situm, amplitudinem, limitesque eius. Quam tamen leuiter notasse sufficiat. Ne enim rigidus exactor videar, veniam dandam arbitror auctori, cum toto hoc scripto geographicam diligentiam non curasse videatur, animos potius populorum quam regionum situm describens. At sciat hoc tamen lector, quicquid a Baltico littore, & Germaniæ limitibus, tum Carpato monte, ac Tyra fluuio, inde vero campis Ponto Euxino adsit, ac demum ultra Boristhenem amnem Moscoviæ termino, ingenti prorsus terræ marisque ambitu includitur, id, inquam, totum Regni Poloniæ nomine censer. Neque recensebo singillatim prouincias, quæ & quando in hoc corpus communis iam populi coaluere, separatim volumen requirit hic labor, præstandus aliquando patriæ, quando hactenus pauca de nobis, eaque multis erroribus referta Geographi prodidere.

Tot spatiis diffusa regio pæne nullibi in montes assurgit.

Non est montosa Polonia, nisi qua Hungariæ aut Volochiæ adiacet, & pau-

cis præterea locis. Tatri autem, Carpatei, Biesciadicque montes longo certe tractu protenduntur, altitudine Alpibus, aut Pyrenæis, non impares.

Et a planitie factum nomen, quod Scythico verbo *Pole* appellant.

Derivatio & origination hæc nominis nostri, quanquam multorum consensu recepta, merito tamen suspecta est. Quis enim dixerit, populum ex tam leui causa nomen sumpsisse, sibi que viro indidisse? Nam non ab externis impositum hoc ipso fatentur, dum illud a vernaculo nobis verbo deducunt. Vnde probabilior illa mihi videtur, quam Cromerus a Lecho derivat, et Polakos ait dici, quasi posteros Lechi. Cum omnibus fere nationibus commune sit, ab insigni aliquo et celebri duce nomen ducere: Aut quam opinio quorundam assignat, dum a Latine ecclesiæ communione nos Lachos vocari a Russis, qui Græcæ adhaeserunt, etiamnum constet, unde po Lacku significat, secundum Latinum ritum. Et hinc appareret novitium hoc nomen genti, et vna cum Christiana religione ceptum, cuius certe antiquiores scriptores nusquam meminere. Sed cur Scythico verbo *Pole* nos vocari dicat Barclaius, cur non potius Slavonico? & unde didicerit, Scythicum istud esse verbum? Ego certe nescio. Profecto ariolatur, & iam inde a principio probus, innuit, nos Scytharum gentem esse. Atqui ut hunc primum errorem eius ostendam, non pigebit pauca adferre de gentis nostræ origine. Bastranas, Peucinos, Venedos, eas terras incoluisse, ubi nunc Polonia vtraque, & Russiæ nigra pars est, ex Strabone, Plinio, Tacito discimus. Et Philippus Cluverius, exactus sane Geographus, apertis argumentis deducit Bastranorum, Peucinorumque terminos fuisse istos, *Vistulam, Aprum amnem*, vulgo *Wieprz*, a fonte eius linea ducta ad Tyram (seu Dniestr) tum Pontum Euxinum. *Istrum* (id est Danubium) ad Hierassi (id est Druthi) confluentem, & hinc Hierassum, tum Carpathum ad fontem *Vistulae*, v. que ad Oppidum *Ofvvezecim*. Hæc Cluverius. Venedi porro fuerunt, ubi nunc maior Polonia & Prussia est, ad ostium *Vistulae* & mare protensi, unde Venedicus sinus. Satagit quidem idem Cluverius ostendere, Bastranas Germanos fuisse, sed frustra. Firmiter enim assero, quidquid a mari Adriatico, Græciæ veteris, id est, Macedoniæ terminis, tum *Ægei* maris littore, Propontide, Ponto Euxino, Caucasio monte, Caspio mari, inde ad Obium amnem linea ducta; tum vero mari & Albi fluvio, qui veteris Germaniæ terminus fuit, ac denique Danubii parte, gentium nationumque includitur, vnius olim fuisse originis. Causas assertionis meæ habeo istas. Primo Livius Bastranas a Philippo Macedonum Rege accitos ad Italiam populandam dicit, facilemque illis ad mare Adriaticum accessum per Scordiscos, eam ob causam ponit, quia nec aut lingua aut moribus abhorrent. Porro Scordiscorum situs est, inter Danubium & Savum versus Illyricum protensus. Deinde eosdem Bastranas Thracibus permistos dicit Strabo libro septimo, & Pomponius Mela ab Illyrico ceptam oram ad Istrum Pontumque ab una gente, dicit, habitari, sed aliis aliisque prædita & nominibus & moribus. Et Sextus Rufus, qui vixit tempore Valentiniani, totum fere istum tractum adscribit Illyrico, cuius septemdecem provincias ponit. Et denique omnes istos populos Græciæ finibus, & tum Istro ac Ponto adritos, nempe Dacos, Mæsos, Thracas, Pannonas, Getas, tum vero Sarmatas, velut vnius nationis, historici omnes & geographi veteres recensent, & Scythici generis esse, falsò quidam dicunt, ut infra patebit, sed tamen hoc ipso testantur gentis eiusdem fuisse. Tertio urbium nomina, quæ a veteribus illo in tractu ponuntur, idem ostendunt. In itineratio Antonini Augusti inuenio Thraciæ urbem Orudysa, quæ terminatione, non posse inueniri puto nomen, in alia lingua, præterquam Slavonica. Et S. cum Z. coniunctim efferre aliis populis insuetum, frequentissimum Slavis, & præsertim Polonis. Iam apud Ptolomeum in Mæsia vrbs Dausdava, in Dacia Zirdava, quali terminatione ab eodem prope Tyram ponuntur Carfidava & Petridava.

Plautus pseud.

Lib. 3. Cap. 43. Germaniæ antiquæ.

Lib. 40.

In Breviario Rerum Rom.

Et ad Hierassum fluvium (id est Pruthum) Zargidava, Tamfidava. Et in tabula Peutingeriana ad montes Bastranicos, id est Carpatum, Zagadava & Calidava. Cuius desinentiæ & nunc in Poloniæ provinciis multa oppida inveniuntur. In Dalmatia etiam eiusdem Peutingerianæ tabulæ lego oppidum Bierzunno, & aliud Pardua, quæ Slavonica esse apertum. Alia porro vocabula non mirum est Latina aut Græca videri, etenim pronuntiatione primum ab illis vitata, postmodum scripto in terminationes Latinas vel Græcas traducta: Aut novis etiam oppidis nova imposita, quæ per colonias a Romanis deductas, plurima fuisse condita certum est. Possem & quantum argumentum a moribus petere, illosque gentibus istis communes referre, ut equorum & arcus peculiarem & proprium illis vsum. Sed immorari diutius taedet, et satis me puto firmis argumentis omnium istorum populorum originem communem aut cognationem ostendisse. Id est, Illyriorum, Tracum, Bastranarum, Getarum, Sarmatarumque. Dereliquis vero septentrionem versus gentibus, id est, Russis, aut Riscibus, nullum est dubium. Nunc vero ut eosdem populos a Scythiis diversos ostendam, sufficere puto vnicum, sed validissimum cerre, et quod totam hanc causam continet atque conficit, idiomatis ac sermonis argumentum. Nulla enim re melius gentes, aut eiusdem esse originis, aut diversæ, agnoscuntur, quam lingua, quæ vere vinculum est nationum, et certissima generis eiusdem nota ac tessera: præsertim si antiqua sit, et nulla mixtione migrantium populorum corrupta. Talis autem est, quam nunc primigeniam maximam parte retinent gentes, eo quem posui ambitu contentæ. Præcipue autem Russia et Moscovia. Nam et nuli Historici eo novis populis narrant demigrasse. Et non est probabile, tam incultas, tamque desertas regiones ab adventitia aliqua gente, pulsas veteribus et primis colonis, occupatas. Quis enim credat aut putet, loca vix quindecim gradibus a polo arctico distita, nuper vero detecta navigationibus Hollandicis (quarum Diarium nauticum Amstelodami Anno MDXCVIII. editum, vidi ipse et legi) a longinqua & peregrina aliqua natione petita fuisse? certe nihil eam potuit allicere, et scimus semper cultas ac vberes provincias ab incursionibus egentium et inopum populorum, impetitas, non vero e contra. Vnde certum est, gentes quæ ibi sunt, aborigines, ut ita dicam, esse, et a prima terræ illius occupatione, continua successione propagatas; Porro, illæ lingua Slavonica vtuntur, quæ, antiquissima et congenita illis, cum nihil habeat cum Scythiis aut Tartaris, quanquam sibi conterminis, nec cum Turcis, Persis, Arabibus commune (qui omnes nunc sunt veri Scythæ, eiusdem fere sermonis commercio coniuncti) nullaque prorsus vestigia verborum eiusdem notionis; Profecto sat aperte ostendit, diversæ nos omnino gentis ab illis esse, cum plane diversilingues simus; Neque movere quenquam debet veterum auctoritas, qui Sarmatiam cum Scythiis confundunt, & passim omnes septentrionis populos Scythas nominant. Notum est enim quanta imperitia geographi antiquis harum præsertim regionum fuerit, scimus quam falsa, quam diversa, tradant, misceantque. Porro quemadmodum nuperis navigationibus occidentem versus detectæ terræ in vniuersum Indiæ nomine vocantur, partim vero quædam, ad arbitrium inuentorum, insignitæ sunt: Ita Græcos a conterminis Asiæ Scythiis, omnes retro gentes septentrionem versus appellasse Scythas, Strabo autor est lib. 1. quasdam vero non proprio ipsis & peculiari nomine, sed prout libuit, aut ab aliqua nota indigitasse probabile est. Ita enim perpetua geographiæ fraude fit, ut externi imponant nomina populis, neque vera, aut ipsis propria, ac vernacula inquirant. A Græcis vero Romani quoquo modo tradita pro compertis habuere. Cum itaque apud veteres geographos, nulla exacta inquisitio apparet, sed temeraria tantum & incutiosa assertio, nullis rationibus & argumentis fulta, ideo non curandum est, quid ipsi nugantur.

Gg gg gg gg

Et

Tacitus.

Cuiusnam ergo (inquies) sumus originis, quæ gens, quæ natio? Dicam quid sentio. Omnem illum ambitum terræ, quem supra definiui, & gentes illas, quas vnus linguae vinculo dixi contineri, vniuersale & genericum quondam nomen habuisse puto, sed incuria scriptorum ignotum nobis. Nam quod KRANTZIUS dicit, Vandalorum nomen commune his populis fuisse, id certe minime comprobatur, neque mihi persuadet, & apertissimis a CROMERO nostro refellitur argumentis. Certe dum ego omnia expendo, video omnem istam gentem quadrifariam diuidendam. Nempe in Slavones, Getas, Sarmatas, ac Russos. Slavonicum nomen illustre quamuis ac gloriosum (gloria enim & fama nobis SLAWA est) non tamen vetustioribus scriptoribus ante cognitum, quam cum in Romanas provincias irruptionibus cæperunt inclarescere. Certe primi eius meminere Iustinianæ Historiæ scriptores, PROCOPIUS nempe Cæsariensis, & IORNANDES Alanus. Nam constat testimonio & illorum, & GREGORII primi ad Episcopos Illyrici scribentis, Slavos quingentesimo quinquagesimo fere post Christum anno, Illyricum, Thraciam, Mæsiam, Dalmatiamque inuasisse, & ibi sedes posuisse gentis, quæ nunc Slavonica ibidem est, & cognomine & sermone. Quamuis enim illorum populorum antiquitus communem esse dixi originem, tamen ita in mores linguamque Romanam, primum coloniarum deductione, postea vero communione ciuitatis, transuerant, ut vix vlla vestigia priscae gentis retinuerint. Itaque cultura & opulentia, facile inuitarunt, quamuis consanguineos olim populos, ad sui vastationem & occupationem. Huic nomini præcipue accensendi sunt, præter illos, qui in Romanas migrarunt provincias, aut sedibus manentes Poloni. Tum vero qui in Germaniam transgressi, Moravi, Bohemi, Silesii, Pomerani, quos omnes Slavones esse, multi multis argumentis iam comprobauere. Et vetantiquissima his populis cognomina testantur, Venceslai, Vladislai, Stanislai, Boleislai. Vrbium quoque appellationes, ut Vratislavia, Iaroslavia, Preslavia, Braslavia, aliaque complura eiusdem terminationis oppida. Getæ sequuntur, seu Thraces, quibus vetus Pannonia, Mæsia, Dacia, & totus Illyrici tractus adscribendus.

Ovid. de Pont.
Lib. 1.
Eleg. 3.

Quæque aliae gentes ubi frigore constitit Ister

Dura meant celeri terga per amnis equo.

Has vero, ut dixi, nationes multum immutauit Romana inprimis dominatio, tum vero irruptio Hunnorum Scythicæ gentis, & denique Turcici imperii variæ coloniae. Getarum vicina gens tertia, Sarmatæ, quorum veri limites fuerunt isti, (quanquam hæc confundant geographi) ab occidente Boristhenes, nunc Dniepr, a meridie Pontus Euxinus, Caucasus mons, & mare Caspium, tum vero ab ortu Rha fluuius, qui nunc Volga. Idemque ad septentrionem descedens fere totam Sarmatiam ambiebat, & a Russia secernebat. Quæ quarta & vltima est gentis portio. Cuius incolæ veteres geographi Riphæes et Riphæos, et Roxolanos vocant; Eaque continetur alba Russia, et Ducis Moscoviæ ditiones, et septentrionales illæ vsque ad novam Zemlam regiones. Hæc igitur gens est quadrifariam diuisa, quam si vocaueris a principali nomine Slavonicam, non errabis. Illa autem nihil cum Scythis habet commune, quos vltra Europæ terminos, ad Asiaticos nempe populos relegamus, certis ac apertis limitibus ab illis diuisi, lingua omnino dissimiles, moribus, et (quod maxime notandum) religione plane dispares et aduersi. Machometanam enim Turcæ, Tartari, Saraceni, Parthi seu Persæ, Arabes, alique cognati sibi populi auide ac vnanimiter hauserunt, Slavones vero aut Russi, quamuis contermini Scythiæ, desistantur: constantissime post abolitum paganismum Christianæ (quanquam non sine Schismate) adherentes. Ad do vero, nullam linguam latius patere Slavonicam, quod facile agnoscer, qui ab

Adriatico

Adriatico mari ad novam Zemlam (quod nomen Slavonicum plane est, et novam terram denotat) qui, inquam, tractum hunc maximum mensus fuerit. Plura nunc non addo, et hanc curam sepono, exacte magis & vberius aliquando impendendam. Subdit Barclaius.

Campi in immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit.

Omnia hic et multo magis infra ad conciliandum vituperium aucta inuenies. Altissimam niuem Moscouia habet, nos saepe adeo illa non obruimur, ut aduersus frigoris vim, tegi campos et sationes tutari exoptemus. Et profecto quoties nobis nivalis est hyems, Germania illam non minus experitur. Quinimo nihil frequentius apud Historicos veteres legas, quam niuem Gallicam, dici velut illis propriam, ita ut in proverbum venerit, et Petronius *παρουσιν* dicat: *frigidior es nive Gallica*. Et Florus, *Gallios habere quiddam simile cum suis niuibis*, dicit. *quippe primos impetus eorum acres, sed qui mox, cum pugna caluere, velut nives sole liquantur*.

Lib. 11. cap. 4.

Hac discussa segetes crescunt, non id indigenarum tantum v. sus, sed & mari delatæ, per multa Balthici maris spatia sterilibus fundis annisue opem ferunt.

Decuitne vero aliam et secundam Cererem nostram, illam tot terrarum, tot populorum altricem, tam exili ac festina, immo vero, tam infida mentione præterire, & teui nimis præteruolare penna? Quam pauca hæc, quam tenuia, quæ de illa memorat? Dicit per littora tantum Balthica, idque sterilibus fundis & annis illam opitulari. Atqui culta illa tot vrbibus, tot oppidis Batavia, quæ Balthico certe non alluitur mari, nostro potissimum pane victitat. Atqui velut olim Sicilia, ac postmodum Ægyptus, populo Romano annonam alimentaque præbebat, ita nos horreum non Bataviæ tantum, sed multarum sumus nationum. Cum certum sit in Hispaniam quoque & Italiam deferri messes nostras, & frumentatione ista magnam Europæ partem ali ac sustentari. Et ut scias, qua copia & quanta vbertate; audi quæ hac in re comperta habeo. Constat mihi, hyeme decedente, cum nempe liquatis niuibus auctus Vistula faciliorem navigationem præstat, vno appulsu quinque millia nauium Dantiscum secundo flumine aliquando venisse. Et, ut fatear, raro vernum defluxum tam copiosum esse; sed cum aliquoties, prout annis intumuit, navigatio repetatur, non quidem semper pari nauium numero, sed tamen magno satis: puto me dicturum minus, quam res sit, si quatuor millia nauium ponam, computando insimul rates seu trabes connexas, quibus etiam plurimum vitumur. Porro naus oneraria, quales Vistula deuehit, cum maxima est, capit medimnos Romanos veteres (hac enim vtar mensura) bis mille ducentos, cum minima mille. Et, ut quam proxime omnes exæquemus, facile quælibet earum censi poterit, mille quingentorum medimnorum; Quæ summa excrefcit in sex miliones medimnorum. Cum vero medimnus fere (ut inter summum infimumque præmum ponam, & triticum cum siligine alioque grano exæquem) veneat medio nummo Imperiali, quem talerum vocamus; Proventus anni vnus, vno exportu, erunt tres miliones talerorum. Iam vero sciendum est, Dantiscum non deuehi frumenta, nisi e vicinis & aditis Vistulæ regionibus, aut ab accolis aliorum fluminum, quæ eundem Vistulam intrant. Ita ut vix tertiæ partis Poloniæ sit iste proventus, cum in Silesiam quoque ac Pomeraniam conterminam, antequam vtraque provincia esset bello tam exhausta ac deserta, plurimum frugum inferretur: Neque ad rationes istas, nisi exigua pars Russiæ pertinet. Quæ miræ & insuetæ omnino fertilitatis, adeoque alendis & augendis feminibus idonea, ut non modo centesimum fructum (quod de Ægypto Plinius) reddat, sed quod admirandum plane est, vna satione, binam messem (ex deciduis nempe spicis alteram) quandoque adferat.

Gg gg gg gg 2

Nec

Horat. lib. 3.
Ode 24.

Nec cultura placet longior annua.

Nec opus est, ut alter Poëta inquit, *pingui fimo saturare solum*. Sed subactum utique aruum, iniectamque fementem, præciso arboris ramo occant, & vberimum inde referunt prouentum. Cum autem tam ferax ac fecunda regio, affluentiam annonæ, nec ipsa depascere, nec alio deferre queat, sit, ut vilitas eius plerumque sit maxima. Iam Lituania, quæ Magni Ducatus nomine audit, ferax & ipsa, frumenta partim Chronone, quem Niemen vulgo vocant, partim Duna (qui Ptolomeo est Ruben) fluminibus deuehit, idque ea copia, ut ex portu Pilaviensi, certa fide cognitum habeam, quindecim millia *Lastorum*, exteris negotiatoribus vendita. *Last* vero continet medimnos fere quinquaginta. Et exportu Memelensi fementis lini viginū tria millia tinarum, seu doliorum (nam id genus ibi est mensuræ, continens fere medimnos duos & semissem.) Haec ergo paucis descripta vbertas, clare satis ostendit, quantum a vero abierit auctor, dum illam tantum littori Balthico opem ferre dicit. Iam autem, quæ de hyemis atrocitate subiungit, expendamus.

Sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt, quia violentia aquilonis, nullis montibus repressâ, liberum ut in pelago cælum rapit: accedit septentrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præsertim cum recessit ad brumam.

Equidem clima nostrum cum Italiae situ non compono, et hyemem non nego multo nobis acriorem esse. Sed ut apud nos sit saeuitia eius maxima, id vero nego, & Germaniæ pleraque non minorem dico, aliisque populis aequæ ad septentrionem porrectis. Superat vero frigore Suecia & Moscovia multo magis borealis. Sed verba Barclaii videamus. In primis dicit *terram fluminaque hyeme vinciri*. Quid autem istud miri aut magni est, nonne hoc plerisque Europæ populis commune? Certe præcipuos eius celeberrimosque amnes, Rhenum & Danubium, *per hyemem sic gelascere*, dicit Herodianus ex versione Angeli Politiani, *ut camporum in morem perequenterentur*. *Esse autem adeo solidam firmamque glaciem, ut non pedibus modo ungulisque hominum & equorum substat; sed qui hausturi aquam sunt, non tam urnas & vasa secum adferant, quam sicures & dolabras, ut excisam aquam, quasi lapidem, sine ullo vase asportent*. Certe Plinius Panegiristes, eundem Danubium, dicit, *ripas gelu iungere, duratūque glacie ingentia tergo bella transportare*. Sed nempe acrior apud nos duas ob causas hyems, ob septentrionis viciniam, & camporum planitiem. Ista quam imperite dicantur, non mihi, sed omnibus credi volo geographis, quorum consensu Poloniae situs ponitur eodem, cum parte Galliae, & Belgio, climate; ita ut Cracovia, Metropolis nostra, vix vno gradu latitudinis Lutetiam Parisiorum superet, ab Antuerpia autem superetur; & Anglia, Hollandia, multo vero magis Scotia, ac Dania, ad gelidum accedunt axem niualetque Arcton. Iam quo ad causam alteram, physiologia item non omnino constat. Nam & Belgium sub eadem cum Polonia plaga, ac parallelo, minime item montosum, neque a Borea (qui profecto e vicino mari violentior esse deberet) ullo obstaculo defensum esse, non tamen adeo ingentibus frigoribus algere scimus; Et non per totam Poloniam ubique inueniri (ut Lucretius loquitur) *aequor campi plani*, ego tibi affirmo. Cum minor Polonia, tota fere in montes assurgat, nec tamen dispari sit aëris temperie. Alia igitur causa aliquantum intensioris (fatendum enim est) apud nos frigoris deberet assignari. Ego certe, dum illa quæ de Rheno ac Danubio, testimonio veterum dixi, dum quæ Tacitus de Germania prodidit: *Hyemem nempe potissimam anni partem occupare, terram segetes tantum ferre, fructuum vero autumnique, & bona, & nomen, ab incolis ignorari*, cum, inquam, hæc vetera, ei, quæ nunc est, omnium rerum, ac vini etiam, maximæ feracitati comparo; huc iudicio inclino, ut cultura & crebra inhabitazione,

bitatione, non non soli tantum, sed aëris etiam, putem naturam mutari. Cur enim frigidior olim, quam nunc, Germania esset? Certe nihil adferri probabiliter potest, nisi quod antea deserta ac inculta, *nullas prorsus urbes* (ut idem Tacitus inquit) *aut vicos connexis ac coherentibus aedificiis haberet*, neque agriculturam impense curaret. Nunc autem frequentia ac populosa oppida, tum crebra aedificia, & numerosi pagi, ac deinceps pinguis vbique ingesto fimo gleba, omnia ista, inquam, calidius exhalant, aëremque tepefaciunt: Ita ut non ob septentrionis viciniam, solemque, ut Barclaius inquit, emorientem, neque tam ob camporum planitiem, sed potius ob frequentiam minorem oppidorum, frigidior aura potuit antea Poloniae imputari, quæ nunc vbique culta & habitata, multum demittant quæ frigorū saeuitiae. Ita ut eiusdem quamvis climatis regiones, ortum verisus porrectas, longe aëris temperie superet: non alia sane, nisi maioris culturae causa, cum longitudo terræ ad imminuendam vim solis nil possit conferre. Natura subsidium ad nouit profundissimas filuas, quæ & in ignem data frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibus preciosissimæ habentur. Hac duplici ope vtuntur in hyemem.

Ut omnium rerum ad necessitatem vitæ humanæ affluentiam Polonia habet, ita & siluarum, quantum satis est. Adeo ut vivere possit.

Ligna super foco large reponens.

Attamen non tam obsita est arboribus, ut spelæa habeat, aut celebrem illam Herciniam siluam, quam Cæsar nouem dierum itinere latam, longam quadraginta, Mela vero etiam sexaginta dicit. Apud nos non est quid simile, nisi forte in Lithuania ad confinia Moscoviæ, & extrema Russia. In Polonia vero ipsa, vbicumque ager est frumenti ferax, & sationi aptus, excisæ sunt siluæ, & quidem sæpe nimis. Ita ut egregius Poëta, & par omnino veteribus spiritu, ac erudita amœnitate carminis KOCHANOVIVS, Satyrum inducat querentem, se pulsum propria sede, nimio incolarum lucri & quæstus studio, dum pars siluarum cessit agriculturæ, pars in officinas ferrarias, aut vitriarias, absumpta est. Iam vero pellibus vruntur, sed ab extrema Moscovia magno pretio petitis; estque hic luxus inter maximos, qui Poloniam vrgent. cum Zebellinis aut Martibus suffulta vestis, cuius inter nobiles frequentissimus vsus est, constet aliquando prope duobus millibus nummum, quos vulgo taleros vocamus. Et vna pellis, quæ vix sesquipedali est magnitudine, si præstans sit, plus quinquaginta taleris veneat. Sed adnoto quæ sequuntur.

Alio quoque commodo suis filuis obnoxii. Quippe alicubi imensa apum examina feruent. Agrestia illa sunt, nec cuiusquam cura aut pastum aut tectum accipiunt. Vacuis quercuum ramis aut truncis inhaerent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuehant; ipsi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent.

Narratio ista de apibus erronea est, & multifariam falsa. Sciendum enim duplex genus apum in Polonia esse, siluestre & domesticum. Vtrumque autem (qui primus Barclaii error) non est absque diligenti cura, non quidem tanta, quam requirit Varro, cum, *Verno tempore*, inquit, *& aestivo, fere ter in mense mellarius inspicere debet, fumigans leviter eas, & a spurcitiis purgans alveum, & vermiculos prociens*. Præterea ut animadvertat, ne reguli plures exsulant, inutiles enim fiunt propter seditiones; Multo vero minus ea, quam nimis exacte præcipit Columella. Operosum hoc esset, nec fructus inde pensaret laborem, sufficit quod

Hh hh hh hh

bina

Lib. 3.
Cap. 16.

Lib. 9.

bina quotannis inspectione curantur, Autumno nempe, cum detrahatur illis mel, & (vt rustico verbo utar) castrantur aluearia, cum contra frigoris vim muniantur, cum denique alueare ipsum mundum redditur. Vere autem redeunte, par cura redit, dum quomodo hyemem perpeffa, inspicitur, dum alueare iterum mundatur, dum nouis examinibus parantur sedes, excisis ex professo alueis (non, vt Barclaius inquit, fortuito vacuis quercuum ramis) nempe,

Vt cum prima noui ducent examina reges

Vere suo, ludetque favis emissa iuentus,

habeant, quo colonias deducant nouas. Iam vero domesticæ maiorem curam accipiunt, præsertim in Polonia ipsa. Nam in Russia, vbi præcipue res apiaria viget, aliquantum incuriosius habentur. Sepitur nempe locus medio in campo collocandis aluearibus, multa ponuntur vacua, vt noua recipiant examina. Dum vero tempus legendi mellis venerit, quidquid est in alveo excutitur, paucis propagationi ac feturæ relictis. Ingentem vero prouentum hinc esse, verum est. Scio quendam amplas in Russia ditiones possidentem, a subditis decumæ annuæ accepisse mellis cados mille, cadus autem venit sæpe decem aureis nummis. Sed ridiculum est, quod dicit Barclaius, pastum illis non præberi. Homo acutus, hoc nisi addidisset, periculum erat, ne cibaria diurna dari illis putarentur. Dignus profecto ob hanc ἀκριβειαν, qua naturam nobilissimorum insectorum (aues vocat Varro, Aristoteles autem magis splendide πολιτικὰ ζῷα) scrutatus est, vt non cum Domitiano captaret mactaretque, sed pasceret potius muscas. Apparet certe vel hinc, quam accurate ista inquisiuit. Legisset saltem, quæ post Aristotelem Plinius scripsit de celeberrimo hoc regno, an Republ. potius dicam, nescio. Cum & sine Rege esse non possint, illoque amisso, pereat ac dissolvatur civilis societas; & quod Rerumpubl. præcipuum fundamentum est, æqualitatis sint studiofissimæ. Nam (vt Plinius inquit) *nusquam separatim vescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat*. Vnde puto mixtam esse formam, & laudabili prorsus temperamento, principatum legibus deuinctum, populique ac magistratuum auctoritate, ne in tyrannidem abeat, libratum. Præsertim cum inermem aculeo constet supremam hanc potestatem esse; vt beneuolentia nempe potius ciuium (quod Principum est) quam metu (quod tyrannicum) sit tuta ac secuta. Sed non lubet bugoniam (vt Varro loquitur) scribere, aut curam Aristomachi Solensis imitari, qui duodeviginti annis nihil aliud dicitur egisse. Itaque remitto lectorem ad apiarios, & vel historiæ naturalis, vel rei rusticæ scriptores. De potu autem, quem hydromeli, vel aquam mulsam vocamus, hoc addo, non nobis solum, sed & Germaniæ, præsertim in Pomerania & Dania, vsitatum esse, immo & veteribus non ignotum: cum Plinius dicat, *aquam mulsam, longa vetustate transire in vinum*. Quod testatum facit Lithuania, conditam a temporibus Vitoudi Principis asseruans, puto absque exacta Chronologiæ ratione, liquoris vetustate annotata, exemplo veterum, & Horatii, qui *Cadum Marfi memorem duelli*, & testam Consulum nomine, sæpius insignit, vt & alter Poëta, dum inquit,

mihi fundat avitum

Consulibus priscis condita testa merum.

Neque tamen potus iste in deliciis habetur, quinimo fere illo cautiore abstinere; cum suppeditet nobis vinum abunde Hungaria, quæ Poloniæ cella vinaria audit.

Flumina paludesque plus iusto quasdam prouincias obruunt, adeo vt æstate vix possint adiri.

Topographiam totius Poloniæ non ponam; longum hoc est, neque mei institui. Tantum vere & firmiter assero, nullum locum Poloniæ non peruium inueniri, ne dum prouinciam, vt ille falso dicit, vti & istud.

Concretis

Concretis per hyemem vndis, curricula habent, quæ lubrica glacies facile euoluit, ita per regionem feruntur.

Pari omnino aut fide aut peritia. Itane vero, non alia nobis itinerandi ratio, quam hyeme? & curriculisne tantum (puto illum trahas voluisse dicere) vehimur, aut ferimur? Desunt nobis, scilicet, læticæ cultæ omni ornatu, qui adhiberi solet: atqui audacter dicam, non est natio, quæ tam splendide, & tanto vehatur apparatu; Plurima genera sunt currum, forma varia, & aliis insueta regionibus, elegantia vero singularis. Quidquid præterea vsipiam, in Italia, Gallia, Germania, pilentorum, læticarum, qua ad commodum vsu, qua ad splendorem ac luxum inuentum est, Magnates passim ac promiscue vtuntur. Seugibus quidem concoloribus vehi adeo vsitatum, immo obuium est, vt id non ponatur in aliquo lautæ elegantia censu. Et cum in exteris nationibus, vilibus plerumque effedis, quæ strigosi manni, præcisa aut rasa vt plurimum cauda, trahunt, patitiis etiam non indecorum sit vti, apud nos certe puderet, fortis alicuius, aut fortunæ nobilem. Sed cum dixisset nos non posse itinerari, nisi hyeme (quod tam aperte falsum est, vt refutatione non indigeat) tum subiungit:

Hoc est commercii tempus, quo externi ad eos commeant.

Occluso nempe Poloniæ aditu, sublata viarum commoditate, quid mirum est commercia tolli? Hoc certe consequatur necesse est. Sed vt primum commentitium prorsus esse dixi, ita & hoc non ego, sed quicunque tantilla Europæ notitia tinctus, facile falsi condemnabit. Quis enim ignorat, Dantiscano celeberrimo emporio, tum vero Elbinga, Regiomonto, Riga, Sterino, aliisque portibus, ingenti copia omne genus mercium ad nos deferri? Certe Hollandia, mercimoniorum Europæ facile princeps, præcipuam negotiationem apud nos exercet, dum quicquid ex India aduehit, Poloniæ potissimum vendit. Certe Anglia pannificum, maxime nostri causa, curat; Certe aliæ regiones maritimæ, ita commercio nobiscum iunctæ sunt, vt communicatione mutua, quod genitum sit vsquam, id apud nos natum esse videatur. Iam vero terra quot aduehantur merces? Italia non alibi vberius sericum vendit, cuius promiscuus & perpetuus inter nobiles vsus est. Ita vt, absque nobis esset, vnica eius, aut certe præcipua, in fouendis bombycibus æconomia, & artificium conficiendæ telæ ac vestis sericæ, penitus interiret. De Germania non dicam, quæ vicina & adlita nobis, permutat continuo suas opes. Hungaria quoque, vt iam dixi, nobis potissimum vindemiat, & generosum ac nobile merum propinat, ipsa vappam bibit. Iam Asiaticæ, id est, Turcicæ ac Persicæ merces, quanto cumulo ab Armenis aduehantur, non est opus dicere; Nota hæc facile cuius esse possunt. Et Barclaius, vel a popularibus suis Scotis (nam fuit gente Caledonius, Gallus natalibus) scire optime potuit. Natio ista pertæsa miseræ & sterilis patriæ, *Per mare pauperiem fugiens*, apud nos quæstum facit. Antea vilissimi propolæ.

— quorum Cophinus fenumque supellex.

âciculas tantum, cultellos, fibulas, & alia id genus minuta diuendebant, cistas & scrinia dorso baiulantes. Nunc vero (forte postquam falsam Barclaii de impeditis itineribus narrationem agnouere) curru mercimonia deuehant, & per oppidorum nundinas vagantur. *Mercatura autem* (inquit Cicero) *si tenuis est, sordida est*. Vnde illi eo censu habentur, quo Iudæi. Estque omnino nobis clitellarius Scotus, & Iudæus apella. Κρής πρὸς αἰγινήτην. Hæc de externorum apud nos negotiatione; Quæ cum fructuosa esse nequeat, nisi vicissim permutentur merces, idque sit propriè commercium facere; vt penitus præcipuo isto societatis humanæ vinculo, ac commodo spoliaret Poloniam, & insociabilem plane redderet, non solum raro nos adiri, id est, nihil inferri mercium dixit, sed etiam vix aliquid a nobis emi. Addit enim,

Hh hh hh hh 2

Ceram

accuratam
diligentiam.
Ciuitia ani-
malia;

Plinius
Lib. II.

Ibidem.

Lib. II.

Lib. 9.
Ode 14.

Ovidius.

PliniusPaneg.

Iuuenal. sat. 3.

Lib. I. de Off.

Cretenis cum
Ægineta.

Ceram & pelles mercantur, ac si quid præterea sub tam rigido caelo in precium nascitur.

Si de Scolymorrhodia, aut Lusinia, (ita Scotiam forte Euphormio nominat) ista dicerentur, verissima prorsus essent. Ibi enim profecto, ut initio satyræ ipse dixit, *nulla bruma segetes extinguit, nulli aestus adurunt*; Et si causam requiras, non alia potest assignari, nisi quia nulla proveniunt.

Senec. Epi-
gram. secun-
do de Corsica.
Idem Conso-
lat. ad Helvi-
am cap. 6.

Nullaque in insausto nascitur herba solo.

Quid enim tam nudum inveniri potest, quam illud saxum? quid, ad copias respicienti, ieiunius? quid ad ipsum loci situm horridius? quid ad caeli naturam intemperantius. Tali patria oriundus cum sit Barclaius, insultat Poloniae; illi inquam Poloniae, quæ maxima rerum omnium ad usum vitæ copia & vbertate affluit: & quæ vere est, ut cum Poëta compendio dicam, *Terra bonis contenta suis*. Id autem ut ostendam, velut per indicem, breuiter tamen recensere præcipua, quæ apud nos, non sub caelo tantum, ut nugatur, sed etiam solo nascuntur, in pretium. In primis autem, ut a Plutonis regno ordiar; pretii omnis fons, ac origo secunda, argentum, quod Ilcussenses fodinæ, Kielcenses, Chencinenses affatim suppeditant. Sed primæ potissimum. Situm est Ilcussium in minori Polonia, & quatuor milliariibus Cracovia distitum, fere autem integro milliari Polonico circa oppidum, fodinas habens, quas a trecentis iam fere annis excolit, secunda & rara metalli, per tot secula suborientis, opulentia: Cum sæpe anno vno ad sex millia pondo argenti, quas marcas vocamus, extraxerit; plumbi vero ultra quinquaginta millia centenariorum; quod ex rationibus eiusdem oppidi compertum habeo. Magnam vero probabilitatem facit, in illo tractu consimilis terræ positio, natura, color, latius venas istas protendi ac patere. Immo & experimenta idem comprobant, tentata a quibusdam et explorata. Sed quia impendio grandi res egeret (ut nempe subterraneus canal, quem stolam vocant, aquam scaturientem, effuso, qua deuexa est terra, alueo educat) ideo res hætenus dilata est, non sine spe tamen, conatus et euentus quandoque secuturi. Ex iisdem regionibus cadmia fossilis eruitur, ingenti prorsus copia. Metallum vero istud, commixtum æri, efficit Orichalcum. Æs vero ipsum Bozecinum prope non contemnenda vbertate effoditur. Ferri denique maxima copia, pluribus ex officinis prodit. Quæ omnia Dantiscum in exterarum gentium usus deuehuntur. Sunt et montes carbonum fossilium, sed illorum usus nullus, cum abunde sit aliorum. Iam vero, antequam has telluris opes, e visceribus eius petitas, claudam, ingenti prorsus salis prouentu, præfabor iure merito, cum non ineleganti Poëta quodam nostro, dicamque,

*Pande tuos natura sinus, & diuitis antri
Profer inexplicitum terris veltigal, & ingent
Depositum clara Lechia sub luce reponet,
Phoebe pater, si quando tuæ de fontibus undæ
Restinxisse sitim licuit: salis ima petentem
Da calices hausisse novos, da largius urnam
Plenaque Castalis immergere labra fluentis.*

Lib. 21.
Cap. 7.

Ibidem.

Rara omnino istius (quod aliorum opsoniorum opsonium est ac condimentum) apud nos Diuum munere affluentia. Diuum inquam: nam opinio est vulgo recepta, Sanctæ Cunegundis precibus impetratum nobis a Deo istud sal terræ, et, illa indicante, detectam eius venam. Porro *sal aut fit, aut gignitur*, inquit Plinius. Vtrumque vero habet magna vbertate Polonia. Nam factitium et coctilem Russia affatim suppeditat, Samborum et Kolomiam prope, fossilium vero minor Polonia habet. Sed factitius, qui aut igni excocta aqua, aut mari aduso in salinas, Solisque radiis humore siccatum fit, frequens multis populis, et promiscuus est. Metallicus vero, et, ut vulgo dicitur, mineralis, paucis locis inuenitur. Meminit Plinius in citeriore Hispania Eglastæ, et in India Oromaeni montis, ubi lapi-

cidinarum

cidinarum (inquit) more caeditur renascens, maiusque regum veltigal ex eo est, quam ex auro atque margaritis. Profecto Vieliciam aut Bochniam pures illum descripsisse. Vtroque enim loco magnæ molis cylindri solidi salis, velut rupium fragmenta, excinduntur, tanta copia, ut non visibus tantum Poloniae sufficiant, sed & Silesiam Moraviamque sustentent. Et magnum sane prouentum etiam nunc fisco Regio adferunt, sed immensum plane adferrent, nisi maxima pars in usum Nobilitatis absumeretur. Velut enim annonariis legibus, olim populo Romano, frumentum e publico datum, modico aliquo pretio, aut nullo; Ita apud nos equester ordo gratuitum fere sal accipit, habetque hunc velut usum fructum patriæ communis, necessitatibus priuatorum deseruiens. Hæc autem vel sola copia ac vbertas salis, insulsum plane ostendit Barclaium, qui negat aliquid nobis in pretium nasci. Sali adiungo sal nitratum, quod Podolia abunde suppeditat: tum vero aliis e prouinciis sulfur. Adde denique alia, quæ iam terra non abscondit, sed benigne profert, atque alit multiplici fertilitate. In primis autem omne genus frugum, ea, quam paucis attigi, affluentia, tum vero linum, cannabem, lanam, ceram, mel, omnia ingenti numero accumulo. Boum innumera armenta, cum Iaroslaviae sæpe triginta eorum millia, vnus nundinis, vendita fuisse sciam. Equorum item sex septem millia. Porro multæ sunt panegyres, in quibus minori quidem numero, sed tamen grandi satis, aliis populis inaudito, venales sunt. Ita ut quotannis sexaginta millia boum e Polonia ad externos mitti, tutissime possim affirmare, præter id, quod nos absumimus. Quid dicam de siluestri prouentu? Is vero ex rebus variis maximus est. Præcipue e cineribus distillatis, quod vulgo *Potasz* vocant, cuius ad pannificium, aut forsitan tincturam panni, necessarius est usus, itaque magna copia in Angliam aliasque in oras diuenditur. Tum vero pix, secamenta pro doliis, asseres omnis generis; Ita ut, quod Ammianus Marcellinus de Cypro dixit, tanta nempe tamque multiplici omnium rerum copia abundare, *ut nauim onerariam, a fundamento carinae ad supremos usque carbassos, aedificare, omnibusque ornamentis instruat, mari committere possit*, id ego multo potiori iure de Polonia dicam, quæ non vnâ nauem, sed classes integras, nil opis externæ indiga, facile instruere potest. Quod adeo non agnoscit Barclaius, ut etiam dicat,

Plerumque lapides extruendis domibus deesse.

Omnino: Ita ut Scoti vicos oberrantes non habeant, quo se aduersus canum assultus tueantur. Prouide facturi, si e patria peterent hunc thesaurum, quo potissimum diuites sunt. At homo nugator inaudiuit forsitan, non tam crebra nobis ædificia lapide aut cocto latere strui, & hinc sagaciter certe coniecturam fecit lapides deesse. Profecto si viueret, rogarem, ut inquirere diligentius istud vellet, adiretque ipse Poloniam indagatum, curarem certe, ut cum Plautino seruo duceretur ad *latomias lapidarias* quæ pluribus in locis ad elegantiam architecturæ suppeditant, non lapides tantum communes & promiscuos, sed marmor etiam multiplex, & alabastritem. Certe Sigismundus III Rex, Chencinum prope, columnas marmoreas binas excidi iussit, altitudine pedum fere duodequadraginta. Sed dum extrahuntur, & machinæ ponderi non sufficiunt, vna per medium fracta, alteram vero nuper magno molimine Vladislaus Rex statuit Varaviae, & memoriæ patris sui dedicauit. Quod vel vnicum argumento esse potest, non solum ad usum, sed ne ad luxum quidem deesse nobis quidquam, & posse cultissimas quasque gentes omni elegantia æmulari & æquare. Habemus ergo; sed quod iam addit, non vtimur.

Lignis tantum (inquit) ad parietes vtuntur, stramentoque operiunt, præterquam in celebribus oppidis, arcibusque optimatum, quantum illa regio ferre potest, excultis.

li ii ii ii

Præfractæ

Lib. 34

Captiueis

Præfracte nimis negare non possum, superari nos ab aliis gentibus, & splendore, & multo magis frequentia structurarum. Effusa nempe in alium luxum natio nostra, & peracta longæ ædificandi moræ ac molestiæ, minus architectonicam hætenus curauit. Sed ut alia omnis luxuria, ita hæc quoque migrare ad nos videtur. Cum paucis ab hinc annis, multa verè regio splendore structa sint, quorum delineationes, breui puto, vulgabuntur. Certe peritus, quidam artis ac celebris Architectus, Italus natione, cum vidisset quasdam nuperas Poloniae structuras, dixit eam, si pergeret ædificare, ut coepit, intra vnum seculum non æquaturam tantum, sed superaturam etiam hac in parte Italiam ipsam. Nobilium vero domus lateritiæ cultæ satis, & ligneæ non tam viles, ut eas describit Barclaius. Non deest illis nitor & elegantia, neque stramento teguntur, sed scandulis, quibus totam Romam contestam fuisse ad Pyrrhi vsque bellum, auctor est ex Cornelio Nepote Plinius.

Sed hætenus de regionis natura. Nunc promissam picturam animorum imperitus Apelles orditur; in qua pari omnino, aut fide, aut diligentia, versatus est. Putes illum, tamdiu, tantoque studio, fabulas scriptitantem, commentis assueuisse, ita narrare ex fide nihil potest. Prima autem lineamenta, indolis & ingenii nostri, hæc ponit:

Polonis (inquit) ut plurimum dura vita, cælo aspero.

Cælum idem nobis cum cultissimis populis esse, iam dixi. Cuius tamen non ea in animos hominum vis est, quæ in herbas, fructus, olera. Quocunque loco mundi vixeris, æque semper distas ab æthere, site illo oriundum meministi, si eo rediturum cogitas, agnoscas facile nil referre,

— quocunque sub ære nasci.

Duram vero vitam cur nobis imputet, nullam causam video, præter imperitiam. Sequitur nempe suum genium homo semper præcipitis iudicii. Et quia vltimum apud nos Septentrionem, terram sterilem, siluis obsitam, paludibus sædam, seu ipse incuriose credidit, seu maligne ab aliis voluit credi, ideo aptat tali patriæ, indolem incolarum, conformemque suæ terræ facit. Quid respondeam? certe non aliud, quam, prouoco ad eorum testimonium, quibus aliquo vsu innotuimus. Et fidentur dico, non solum ad calumniam reprimendam, sed ad gloriam etiam consequendam, nihil nobis accommodatius fore, quam penitus inspicere. Pateret facile, vitam nos vivere, omni decore, omni honestate cultam, & non Sybaritica quidem molliiæ, omni tamen affluentia commodam. Adeoque ab aliis nationibus non superamur, ut sæpe in iis multa requiramus. Quod tamen non agnoscit, quin immo,

Nec populi (ait) moribus factis ad nostri seculi venustatem.

Quanto verius dixisset, vanitatem! Nam certe, quidquid apud vos venustum & decorum est, repetitis peregrinationibus excerpimus, & velut apes colligimus. Vtinam vero non etiam mellis loco & venena, morbosque varios animorum. Nam quotusquisque cum Vlyssæ præteruehi gnarus (ut ait Epigrammatum scriptor.)

Martialis. *Syrenas hilarem navigantium poenam?*

Certe ut culturae & elegantiae nonnihil, ita et vitiorum a vobis sumpsisse verum est. Non tamen degenerasse omnino in vestros, id est Gallicos mores. Gallia etenim, pulcherrima (fatendum est) regionum, nunc sola fere præbere videtur morem, omnibus (praeter Hispanos) comatis braccatisque Europae gentibus. Et quidquid illa inuenit, aut innouat, id pulchrum decorumque aestimatur. Excitata nempe gentis indoles, prompto ad omnia ingenio, & laudem meruit elegantiae & imitationem. Sed ipsa hoc applausu superba, rigide nimis ab omnibus exigit, suos mores, damnatque contrarios. Cum tamen mea sententia,

Stultus

Stultus & improbus hic amor (sui) est dignusque notari.

Non enim ita ibi viuitur, ut id regulæ instar omnibus esse debeat. Multa in promiscuo vsu sunt, quæ prisca & melioris æui censuram non effugerent. Multa vana, ludicra, dissoluta. Innatum hoc nempe ingenii humanis, ut nimia cultura ineptiant. Et causa in aperto. Nam permittunt sibi omnia. Ideo securi de iudicio aliorum, qui suo multum sibi placent. Ita olim Græculi, dum omnes barbaros vocant, & sua nimis amant æstimantque, scimus quantum in omni vita delirauerint. Ita Romani, eorum exemplo, moribusque corrupti, quantum a prisca illa virtute, gravitate & constantia, abiuerint; vel Senecæ verbis patet; Qui Torpent (inquit) ingenia desidiose iuuentutis, nec in ullius rei honestæ labore vigilatur. Cantandi saltandique obscena studia effeminatos tenent: & capillum frangere, & molliiæ corporis certare cum semenis, & immundissimis se excolere mundiciis, nostrorum adolescentum specimen est. Putes illum plane rationem vitæ eorum, qui nunc in Europa tam culti tamque elegantes audiunt, notasse. Quod ut ostendam, operæ pretium erit asserere, grauis viri, Philippi Cominæ, de Gallicis moribus iudicium. Qui, dum ingenium Ludovici vndecimi describit, Mea quidem hæc est sententia, (inquit) ut arbitrer, plurimum illi profuisse, quod deserto patre, vixit annis sex, apud Philippum Burgundiæ Ducem: Nam si fuisset educatus, ita ut hodie mos est, in Gallia, puto illum ex tot difficultatibus, non fuisse emersum. Sic enim hodie plerumque insituntur, quasi ad ludum facti essent, aut iocum: litterarum nullam cognitionem habent, in vestitu nihil modestum aut graue, in sermone nihil prudens: negotiorum, tam ad vitam priuatam, quam publicam, ignari. Si quis est, qui, tanquam e veterno expergescens, rebus gerendis animum adiciat, hoc sero admodum fit, & amissis propemodum occasionebus. Hæc Gallus de Gallia. Quæ tantum abest, in melius mutata esse, ut putem, corruptos mores, iam a temporibus Cominæ, increuisse, & incuriam hanc, negligentiamque vitæ, plurimum auctam. Ridiculum est, & verum, quod narrabo. Dum Parisiis essem, quæsiui ab hospite de Academia loco (Sorbonam ibi vocant) atque petii, me ut in illam deduceret. Respondit ille, plures esse in vrbe; & num omnes, num aliquam e præcipuis adire esset animus, percontatus est. Ego ratus rudem hominem, & idiotam, Collegia singula, sub nomine Academiae sumere, rogavi, ut præcipua saltem eo die inuiserem, reliqua postmodum aditurus; Sequor itaque præeuntem. Intramus vero amplam domum. Multi iuvenes inerant, quorum pars gladiatoriam exercebat, pars saltabat ad numeros, alii pulsabant testudinem, alii ligneo equo insiliebant, alii denique varie torquebant, iaciebantque hastas. Cum petii, quænam domus hæc esset, respondit, hanc Academiae esse, & hic nobilitatem Gallicam insitui. Istisne tantum artibus, inquam: non, inquit, & toto matutino tempore equitare etiam solent. Auersus ab illo, risi effusissime. Et, o Musæ, inquam, itane gladiatorius ludus, aut palastricon, occupat sacrum vobis Academiae nomen? En profecto novos Academicos, novos Arcefilas, Carneadas, Pirrones, qui non iam nihil sciri posse docerent, sed nihil disci oportere, exemplo suo, & tota vita comprobarent. Etsi enim corpus exercere, & ad arma, ac militaria opera assuefacere, iuuentuti præsertim pulchrum & laudabile: Tamen cum nostra omnis vis, in animo, & corpore, sita sit; animique imperio, & corporis seruitio, magis utamur: plus certe curæ tribuendum erit illi, qui dux atque imperator vitæ mortalium est, ne incultu & bonarum artium inscitia obsolescat. Id vero, Gallica nobilitas non agnoscit, cuius educatio omnis, & cultura, ad corpus refertur. Ita autem educati, quomodo doctrinæ quidpiam, & prudentiæ, multo vero minus sapientiæ habent? Nihil legunt, præter amantium fabulas, id est (ut Lipsius alibi dixit) nugatorum ingeniosos foetus, libros pestilentes, natos blande inspicere, aut interficere iuuentutem. In quo numero ex veteribus Heliodorus est, nuper vero Amadæus, Vrseus, & qui nobis conuiuium facit, & qui

li ii ii ii 2

peccare

Horatius
Serm. l. sat. 3.

Primo Con-
trou.

Lib. l. ex ver-
sione Sleidani.

Salustius bel-
lo Catil.

In Notis Polit.
ad cap. 10.
lib. 1.

Horat. lib. 3.
Ode 7.

Fallax historias monet,

Ioannes Barclaius. Hos secuta infinita prope farrago narrantium, procaces virginum mores, clam parentibus habita cum procis colloquia, furtivas literas, conventiones nocturnas, amplexus, oscula, ac denique fugas etiam, & absque vlla violentia raptus: omnia vero ista, si Diis placet, salua pudicitia atque honestate. Hæc vterque sexus legit, miratur, & imitatur.

Iuuenal.
sat. 6
Horat. lib. 3.
Ode 6.

Attendit Thymele, Thymele tunc rustica disedit

— & fingitur artibus

Iam nunc, & incautos amores,

De tenero meditatur vngi.

Seneca Ludo
in Claudium.

Indecorum vero esset iuueni, non habere virginem, quam procet, quo beatus sit vulnere, qua pereat sagitta: Non spe aut animo connubii, sed vt amore langueat, aut potius se languere simulet, crebro suspirat, continuo adhæreat, confabuletur, officiose saluter, deducat, & omnino otiose insaniat. Hoc agunt omnes, inter speculum, & pectinem, & calamistrum occupati. Si quid diei superest, datur audiendæ histrioniae, vel pilæ ludo. Ita tempus vitæ absument, homines, digni profecto, quos Æacus, post mortem, iubeat cum Claudio, *alea ludere, pertuso fritillo*. Et nisi quandoque bello occuparentur, certe luxuria, lascivia, otio periret,

In cute curanda nimis operata iuventus.

Seneca
Epist. 15.

Iam vero quæ Cominæus memorat de vestitu, hic continuo & in dies mutatur. Nec ille solum, sed capillitium, barba, & hoc forte male habet, quod non tota faciei forma. Quamuis absque hoc satis immutantur, & quem hodie senem vidisti, cras rasa barba, tum capillitio adscito, iuuenem videbis, ita vt sæpe rideam, quæ Medea istos, tam cito recoxisset. Ultra non lubet has amicitias & venustates persequi: quibus carere Poloniam adeo non inficior, vt gratuler etiam patriæ. Non habemus profecto istas delicias, non habemus *Mancipia in magisterium recepta, quo nova artificia docuit fames, qui gressus nostros temperent, qui saltare, canere, ludere, & eiusmodi nugæ docti, alios doceant*: De grauibz & seriis Romanis dicit Cornelius Nepos, *Scimus muscen nostris moribus abesse a persona virorum principum, saltare etiam in vitio ponti*. Hoc quadrat nostræ nobilitati, quæ curis Reipubl. intenta, his artibus non indiget; Illis, qui a publicis negotiis arcentur, conuenit talibus occupari. *Expedi tibi o Caesar* (dicebat Histrion ad Augustum) *populum circa nos distineri*. Nam virtus, culta ac ciuilia ingenia subditurum, tum mentes, ad seria negotia nata, vt ille ait, *ingratæ imperantibus; quibus boni, quam mali suspectiores sunt; semperque his* (vt vere inquit Sallustius) *aliena virtus formidolosa est; & causam puto recte assignat Panegyristes, quia nempe patientiores seruitutis arbitrantur, quos non decet esse nisi seruos*.

Apud Dionem lib. 54.
Tac. in vita
Agric.
Sallust.
Iugurt.

Sed ne videar externos mores reprehendere, proprios vero consulto prætere, paucis rationem vitæ nostræ aperiam. Istud autem inprimis: Nobilitatem Poloniam non esse vrbicolam, et mercatoribus ac opificibus relinquere hanc mansionem. Villas et paternæ rura quisque incolit, magno, vt infra dicam, probitatis integritatisque præsidio. Porro, quamuis ruri habitantibus, non per inertiam vita perit, actioque omnis nostra, partim in Reipubl. procuracione, partim in domesticis negotiis occupatur. Prima, honesta, imo splendida est, altera vero, seria, innocens, ac iucunda. Publica quod attinet: Inprimis comitia obimus, non solum cum suffragii iure, sed etiam cum intercedendi potestate. Magnus vero iste magnatum mentium, gloriæ comparandæ, caritatis erga Patriam testandæ, ac boni publici promouendi, campus est. Hic enim leges conseruamus; hic omnia censemus, vetamus, intercedimus; hic egregia moderatione, interuenerationem Principis, libertatisque patrociniū, bono patriæ consulimus. Huc

potissimum

potissimum institutio omnis nostra aptatur et dirigitur, eo fine iuuentus nobilissima literas discit, vt eas aliquando, magna ingenui, iudicii, et eloquentiæ fama, in vsum Reipubl. promat. Promit autem rara, nec vulgari aliis gentibus, laude. Dum qua equestris, qua senatorii ordinis viri disertissimi, grauissimas sententias, dignas posteritatis memoria, dignas notitia exterorum, promunt ac proferunt; et priscae illius constantiæ, quam olim Roma in suis ciuibz (sed breui tempore, neque sub principatu) venerata, magna edunt specimina. Quam dispar autem aliarum nationum πολιτευμα? vbi in ciuili administratione, nihil come, nihil simplex, nihil honestum, nihil illustre, nil forte, nil liberum. Vbi nobilitas ἀπολιτικοῦται nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. Vbi nulla comitiū potestas, nulla ordinum auctoritas, sed vmbra & vana species consultationis, & muta ac sedentaria tantum, assentiendi necessitas, dum vnus solusque censet, quod omnes sequantur, & omnes improbent, dum imago vera miseri illius senatus, quem tam vidit Roma, cum amisisset non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem, ac speciem pristinae ciuitatis. Et quem ita descripsit poëta.

— Non consule sacrae

Fulserunt sedes, non proxima lege potestas

Prætor adest, vacuæque loco cessere curules.

Omnia Caesar erat.

Vbi nec sentire quæ velis, nec quæ sentias dicere licuit, & cum voce memoria quoque ipsa periisset, si tam in potestate eorum fuisset obliuisci, quam tacere. Sed ne insultare videar alienæ miseriæ, redeo ad narrationem quam incepi.

Et hic quidem primus, vi dixi, campus est Reipubl. capeffendæ. Alter vero non minus celebris, iudicia nempe, vt vocantur, Tribunalia, absque vlla prouocatione. Vbi etiam suprema ciuilis potestatis participes efficimur, accepto arbitrio in bona & honorem conciuum, imo in vitam etiam ipsam. Cum etenim Principes curis imperii distinerentur, & ius dicere ac reddere in tam amplo regno non possent, precibus & necessitati ciuium concessere, vt delegatos iudices sibi crearent, certasque actiones eorum permitterent arbitratui. Legunt itaque, certa & stata die, binos aut singulos, ex quouis districtu: qui, vbi conuenere, annuam potestatem retinent, sed amplam, vt dixi, & Regium quidpiam præferentem. Eximia etenim eorum maiestas ac veneratio, multis legibus asserta, constanti vsu & consensu nobilitatis reuera ac defensa, quæ velut vnicum tutamen ac præsidium libertatis habet iudicia ista. Et quidni habear? Certe seu ad iustitiam exercendam, seu ad vitandam oppressionem vnius, seu ad æqualitatem retinendam facit: iudicia deferre iis, qui abuti potestate tanta non possint. Brevis enim & annua est; & lege canetur, ne prorogari, aut continuari electione queat. Tertia occasio Reipubl. tractandæ est, quam exigit cuiusque munus & officium. Sunt enim Magistri finium regundorum, qui Principes equestris ordinis audiunt. Sunt provinciales Iudices; sunt denique publicæ securitatis custodes, capitanei, vt vocantur; inter istos parata est forensis omnis opera. Deinde extraordinariæ quædam publicæ functiones interueniunt, auctoritate Comitiorum iniunctæ; sed iniunctæ volentibus: nam cogere, & inuito munus quodcunque imponere, nemini fas est. Hæc sunt fere publica pacis negotia quibus occupamur. Bello autem aliquo imminente, promptam multi subeunt militiam. Neque tantum nomina sponte dant, sed pro opibus, equitum peditumque pluribus centuriis & cohortibus, proprio ære scriptis, necessitati publicæ subueniunt. Res est mira, & nescio an vllis gentibus olim & nunc fueta. Certe vt expeditiones veteres non memorem, nuper cum Koniecpolius contra Tattaros moueret, præter ordinarium Reipubl. militem, qui ad subita casuum continuo alitur, octodecem millia lecti militis, vltro a priuatis submissi, in castris habuit, qui eorum sumptu militarunt: Vt vel hinc appareat, ibi communem salutem omnibus esse curæ, vbi Regnum,

Kk kk kk kk

non

tractatio Reipubl. Cice. ad At. lib. 1. Epist. 12. expers maxime negotiorum ciuiliū Idem Epist. ad Octav. Plinius Pa-neg. Cice. ad At. lib. 4. Epist. 15. Lucanus lib. 1.

Tacitus Hist. 1. Idem in vita Agric.

non possessio, non hereditas, non peculium vnius, sed societas legibus deuincta, sed patria communis est. Quam aliter, vbi despotæ illi & domini regnant: vbi nisi emptus, nisi coactus miles militat, vbi nulla subsidia, nisi extorta ab inuitis, & perdere se reputantibus quicquid conferunt in publicum.

Iam vero, vt ad alteram partem veniam vitæ nostræ, tum illorum, qui a publicis curis per interualla vacationem aliquam habent, tum qui procul negotiis ut prisca gens mortalium, sibi viuunt, vtrorumque, inquam, non est animus, secordia atque desidia bonum otium contere. Seria vti dixi, innocens, & amena est occupatio. Aut enim teconomicis laboribus tempus transigitur, dum quisque suum patrimonium diligenti industria excolit, vilius semper reddit, & pro copia exornat; dum non erubescit, alia ruris negotia, quæ infima etiam obliisse magnos viros scimus, gaudent saepius terra (vt Plinius inquit) vomere laureato & triumphali agricola. Aut venationi indulgetur, quæ liberalis plane & iucunda in vsu continuo nobis est. Aut lectioni etiam aliquantum datur, aut amicorum officiis, & mutæ hospitalitati, aut denique solutæ curis edacibus vitæ. Dicunt nempe, & sentiunt tales cum Kochanovio nostro.

Lib. 3.
Eleg. 15.

Patria rura colo: nunc fallax aula valebis;

Nil promissa equidem magna tua illa moror.

Libertas, gemmarum instar mihi, & instar arenæ est,

Lydius aurifera quam vehit amnis aqua.

Hic ego nec nutum alterius, nec limina seruo,

Infringens duris molle latus foribus.

Nec votis exopto famem incaenatus herilem,

Nec cuiquam inturba pugno aperire viam.

Nullius ad leges vitam compono, licetque

Tempora mi arbitrio ponere cuncta meo.

Et alia, quæ ibi celebris poëta eleganter in laudem vitæ rusticæ subiungit. Porro, vt verissime dixit Tragicus,

Seneca
Hypolitoe

Non alia est magis libera, & vitio carens,

Ritusque melius vita quæ priscos colat

Quam quæ relictis manibus campos amat.

Verissime inquam, & vel experimento Poloniae id dicere possis: cuius ego constans probitatis pietatisque studium, mores, vt plurimum, priscae illius integritatis & modestiæ, totam denique vitæ rationem seriis occupationibus deditam, non alteri causæ adscripserim, quam, quod non miscemur vitiis, quæ continua illa & otiosa cohabitatio, vicissim tradit & accipit. Hinc profecto est, quod caremus deprauatione illa et corruptela morum, qua plerumque scatent animi gentium externarum. Hinc quod pacem et quietem publicam patimur, nec conspirationes, factiones, turbas, bella denique ciuilia excitamus: dum enim quisque domi suæ Rex est; dum habet, quo otium honeste ac iucunde transigat; dum mentem rerum præsentium cura occupat; non ille vasta animo concipit, aut meditatatur,

Ibidem.

— non ille Regno servit,

Aut Regno imminet, spei metusque tutus.

Hæc est, contra Barclaii calumniam, morum et consuetudinem Poloniae defensio. Quibus non venustas, vt ille dixit, sed vanitas deest: Seria enim amamus, et illis adhæremus. Vobis, quibus (vt Senecæ verbis dicam) omne ludicrum in pretio, quibus etiam post iuentum canosque puerilitas remanet, et qui senes pila luditis: Vobis, inquam, hæc omnia venusta relinquimus, et frui talibus patimur, sine æmulatione aut inuidia nostra.

Et hinc (inquit) sæuiora ingenia.

Plane, sumus truces, feri, immanes, et denique Scotis similes, quorum sæuissimas

uissimas mentes, & supra humanitatis, odii ac inimicitiarum tenaces, eodem libro describit Barclaius. Caedem caede (inquit) repensare decorum, incendia alternis ignibus vindicare, nec aperto tantum Marte, sed insidiis & fraudibus agere: & denique nihil turpe aut ignobile, modo ulciscantur inimici, reputare. Ecce Thracum mores, aut potius Scytharum (nam sunt ex Geographis, qui Scotos ab illis dicant oriundos.) Ecce Scoti, confessione popularis sui homicidæ, incendiarii, & qui fraudibus grassantur. De nobis puro illum nihil eiusmodi sciuisse & ista scribere tantum, vt tinniat verbis, vere æs Dodonæum. Sæuitia igitur omnis abest. At ingenii Benigna vena est: Ingenii, inquam, ad omnia facilis, erecti, & excitati. Musas certe passim ab exterarum gentium nobilitate spretas, & ad plebeium ordinem, vt plurimum, redactas, nos soli velut proprias putamus splendori natalium; & claritudinem generis, nulla alia ratione magis illustrari censemus, quam doctrina. Vnde prima institutio nobilissimorum adolescentum, literarius ludus & schola est. Hac ad iuentæ maturitatem detinentur, illamque egressi, peregrinationes obeunt eadem cupiditate doctrinæ. Agnoscit hoc sæpe Lipsius, & Schonæo scribens fatetur, hac parte beatam patriam nostram esse. Apud nos (inquit) in omnia alia studia Nobiles versæ. Eademque Epistola, humanitate, elegantia, omni cultu animi nos provocare, dicit, lætissimas quasque gentes. Sed quid ego dico prouocare? immo, vt ipse fatetur, superare. Nam Epistola alia, ad Marcum Velsorum Germanum, (ne putes illum genti abblandiri, quod certe ingenio tanti viri alienum) Mirum, mirum (inquit) Sarmatiam sic excultam hodie, vel supra Hesperiam utramque (gnarus dico) esse. Nostri homines aliter, & veteres Cimbri (Becani hæc assertio) ad Cimmericas ignorantiae tenebras eunt. Huic testimonio tanti viri addo Erasmi Roterodami iudicium, dicentis, nos, & literis, & legibus, & moribus, & religione, & si quid est, quod a Barbariei probro vindicet, cum præcipuis & lautissimis nationibus certare posse.

Horat. lib. 2.
Ode 13.

Centur. 4.
Miscel.
Epist. 7.

Centur. 5.
Miscel.
Epist. 51.

Diuerforia peregrinos excipiunt, longe a nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis est, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet. Nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clauo paries fixus est, illic hospites sarcinas, quas habent, in ordinem appendunt: multo deinde stramento sternitur solum, & hoc in illis diuerforiis pro toro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter se comparant, quasi domum circumdueant, cibos & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; vt nudis illis tectis excepti sua supellectile, & famem & frigora arceant.

Hæc quamuis multum verbis auxit, & more suo (est enim, vt dixi, semper λαλίστα) exaggerauit, non omnia tamen falsa dixit. Non sunt nobis hospitalia quæ mensam apponant peregrinantibus, & quæ lectos præbeant. Sed qui perspectam habuerit rationem morum & consuetudinum Poloniae, adeo istud non mirabitur, aut damabit, vt approbet etiam, & adfateatur aliter fieri non posse. Nam tenuioris fortunæ homines, lautis hospitibus non indigent, exteri vero, præter mercatores, raro nos adeunt. Nobilitas autem tam frequentem & numerosam familiam, tam splendidum famulitium alit, vt fidem res apud externos, & rerum nostrarum ignaros, non inueniat. Certe priuati homines Regum aulas sæpe æmulantur, & stipati incedunt caterua ingenti, quam nullus tam lautus caupo est, qui commode excipere possit. Commeatus in antecessum parandi sunt, qui tot viris, tot equis sufficiant. Id autem & minore impendio fit, quam si in singula capita iniquis illis exactoribus soluendum esset, et commodius multo, cum

loquacissimus

to, cum cibi exquisiti apponantur, et ad arbitrium cuiusque parati; unde etiam in exteris nationibus, qui laute et splendide viuunt, suo coquo et suppellectili v-
tuntur, immo et lectos etiam ferunt. Et nos saepius experti sumus, quam graue sit viles semelaeque dapes, et crambe recoctum pransitare, quod apponunt per-
diti caupones. Qui, ut apud Comicum coquus loquitur,

Plant. Pseud.
Act. 3. sc. 2.

— *Condita prata in patinis proferunt.*

Boves qui conuiuas faciunt, herbasque oggerunt;

Eas herbas herbis aliis porro condiunt.

Teritur synapi scelerata cum illis.

Epist. 87. &
108.

Quam item scdum ac spurcum lecti sordes pati, saepius puris et scabiei, et luis
venereae signa maculasque praferentis? Certe, cum Seneca, *siccum panem, & si-
ne mensa prandium, post quod non sint laundae manus, & lectum, qui resistat corpo-
ri, nullumque eius praebet vestigium*, mallem; quam his spurciis vti. Nam praeterquam in celebribus oppidis, quis neget, ut plurimum, misera hospitia esse? Quod autem de perfossis parietibus addit, falsum est: vti et alia, quae verbis at-
tolit. Nec tanta est molestia, quasi domus circumferenda esset, ut ille imagina-
batur. Vfus ac consuetudo iam istud facile reddidit. Et apte, ac concinne, mira-
que celeritate omnia explicantur, atque conuassantur.

Gens ad ferociam & licentiam nata, quam vocant libetratem.

Ferociam ad Scotos iam ablegauit, agnitam ab ipso Barclaio. De liberta-
tis apud nos modo et statu, dicam infra. Nunc vero legem, qua nos barbaros
facit, a calumnia vindicabo.

Adeo (inquit, ad ferociam sunt nati) ut infandae barbariei
legem, multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omise-
rint. Ea scilicet cauerant, ut, qui hominem peremisset, sol-
ueretur metu iudiciorum, si iniacentis cadauer proiecisset pau-
culos nummos, quorum numerus eadem lege destinabatur.

In hac iniqua criminatione nostri, quid prius accusem nescio. Certe ei et fides, et
peritia, et iudicium deest; et temeraria tantum malignitas superest. Falsum enim quod
metu iudiciorum solutos homicidas, et tantum proici dicit pecuniam in cadauer oc-
cisi. Nam etsi multa pecuniaria est, decisione tamen iudicum constituitur, et (quod
ex imperitia auctor omisit) additur semper, in poenam, grauis et opacus carcer, in
imo et fundo turris, anno integro et sesqui-mense tolerandus, de quo pacisci, et tran-
sfigere, nunquam fas est; Et conuicti transactionis factae, iterum illum subire te-
nentur. Neque haec legum benignitas cuius patrocinator homicidio. In recenti,
ut loquuntur, facto, et crimine, capti, tum inuasores, praedones, capitale sube-
unt supplicium. Qui vero glande e sclopeto occiderit, duplici multa pecunia-
ria, et biennali carcere punitur. Quid hic vero immane? quid infandum? quid
barbarum? Atqui audi, o imperite, et disce, non aequitati naturali, non iuri diui-
no contrariam hanc legem; multis vero gentibus vsitatam; et denique, rectae
rationi valde congruam consonamque esse. Singula haec ut ostendam, et compro-
bem: Fateor quidem deberi poenam omni sceleri, natura id dictante et exigen-
te: sed non certae ultionis, aut vindictae; verum societatis, ad quam homo natus
est, conseruandae causa. Nam appetitus ille reponendi doloris, quem solum vin-
dicta respicit, non est naturae rationali, quam solum hic spectamus, proprius, sed
ei, quam cum brutis habemus communem. Vnde finis verus poenae, ex senten-
tia Theologorum, aut est (dicam hoc verbis Senecae illis consentientis) *ut cum
quem punit, emendet; aut ut poena eius ceteros meliores reddat; aut, ut sublati malis,
securiores ceteri vivant. Emendatio nempe eius, qui peccauit, Exemplum, ne pec-
cent alii. Securitas denique, ne mali noceant bonis. Ad hos vero fines conse-
quendos, non semper poena requiritur capitalis. Quin-imo et ad emendationem
illa*

S. Tom. 2. 2.
Q. 107. Art. 1.
De Clem.
Lib. 1. cap.
22.

illa est optima, quae postquam castigauit, poenitentiae & correctioni locum relin-
quit; Et ad exemplum magis conducit, si longe, si diuturna est: & securitati de-
nique sufficere potest, etiam citra mortem irrogata, si grauis sit & seuera, si non
connuceat, non ignoscat, & ita demum infligatur, ut potestatem adimat nocen-
di. Quae omnia in lege nostra palam est contineri. Ergo hinc apparet illam iu-
ri naturae minime aduersari. Sed diuino forsitan aduersatur, quod aperte mor-
tem irrogari iubet homicidae. Exod. Cap. 20. v. 12, & 15. Leuit. Cap. 24. v. 17. S. Thom. 1. 2.
Verum in promptu est opponere, quod omnium Theologorum consensus, & Ec-
clesiae approbavit auctoritas. Leges nempe Hebraeis datas, alias morales fuisse,
quae praeepto Decalogi potissimum continentur, & quibus omnes tenentur Chri-
stiani. Alias cerimoniales, quibus non modo non tenentur, sed etiam prohiben-
tur vti. Alias denique politicas, & iudiciales, easque nec imperatas, neque pro-
hibitae nobis. Inter istas postremas ponitur haec de homicidiis, a qua ut non di-
scedendum temere concedam: ita hoc audacter affirmo, per illam non esse veri-
tum supremae civili potestati, mitiora sancienti, pro ingenio & natura populo-
rum. Si enim licita ei est, citra peccatum, clementia & remissio poenae, quod
nemo diffitetur: cur non moderatio & temperamentum? Non enim profecto ea
necessitas est supplicii, quae restitutionis. Nam restitutio, quia compensat iniuri-
am, non potest parte inuita a iudice condonari. Poena vero, dum nihil accusa-
tori confert, praeter feram vindictae delictum, ideo & veniae capax est, & mul-
to magis moderationis; quam lex Euangelii minime certe prohibet. Immo cum
repositionem iniuriae, & ultionem adeo arcte restringat, certe multo magis tali-
onem improbare videtur. Quam & in foro Iudaico tum demum exercitam, cum
laedens pacisci nolle, Rabini testantur, & *dentem pro dente, oculum pro oculo* repe-
ti, fas esse dicunt, sed ea cum exceptione, si aliter satisfactio non sequatur, quam
& arbitrio Iudicis putant decernendam. In legibus vero decemuiralibus, recen-
set Lipsius, caput quadragesimum tertium verbis istis: *SI MEMBRUM RVPSIT. NI
CVM EO PACIT. TALIO ESTO.* Sed poena haec duodecim tabularum (inquit Iusti-
nianus) in desuetudinem abiit; quam autem Praetores introduxerunt, in iudiciis fre-
quentatur. Nempe Honoraria, (ut vocabantur) & secundum dignitatem lesi,
vitaeque eius honestatem, pecuniaria multa aestimata. Quod si talio ista ad ter-
rorem tantum data est Hebraeis, nec vnquam in vsu forense habita; si Romanis
etiam nimis rigida visa est; quanto magis decet Christianos, illa, quantum fieri po-
rest, abstinere? qui legem gratiae habemus, omnis patientiae ac mansuetudinis ma-
gistrum. Vnde quidam capitalia supplicia vetita omnino nobis esse docent, fal-
so quidem, sed tamen non barbarie infanda, ut nos accusat Barclauius; quin po-
tius affectata lenitate, & pro ingenio haereticis studio contranitiendi. Tertium po-
tius, multis gentibus legem eiusmodi fuisse vsitatam. Quod certe ostendere per-
quam facile est. Nam *vetustissimi mortalium* (inquit Tacitus) nulla adhuc mala
libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena & correctionibus agebant. Postea vero
corruptis moribus, poenis & seueritate legum opus quidem fuit, sed illas *verisimile
est* (inquit Diodoti concione Thucydides) *mitiores etiam contra maxima scelera,
initio fuisse; donec, cum propter lenitatem contemnerentur, tandem ad mortem plerae-
que processerunt.* Vnde & Plinius, dum inuentores rerum longo ordine recen-
set, *Primum iudicium Capitis in Areopago adum esse*, dixit. Et ante Draconis se-
ueras sanguinariasque leges, puto Graecos, ut plurimum capitali supplicio ab-
stinuisse. Certe Romani valde abstinere, ut leges illae sacrae, tum vero Porcia
Semproniaeque testantur: quibus prohibitum cuiusque Magistratui, ciuem ver-
berare, multo minus securi ferire, *tantumque exilium permissum in damnatos.* Quod
Cicero in Oratione pro domo sua, *ius proprium dicit liberae ciuitatis.* Reges quo-
que Aegyptios (auctor est Diodorus Siculus) damnasse mortis reos, ad metal-
la, aut aliud opus, salutari instituto. Et nunc in Italia, alibique, ad trémes passim
condemnantur.

S. Thom. 1. 2.
Q. 104. Art. 3.

Lib. 4.

Lib. 3. Annal.

Lib. 3.

Lib. 7. cap. 56.

Sallust. Catil.

Habentur ad
finem Histor.
Vngarie
Bonfinii.

condemnantur. Sed quod ad rem meam maxime facit, inter decreta Sancti Stephani Hungariæ Regis, caput 16. de homicidiis recensetur, quod totum adscribam. *Si quis accensus ira, (inquit) ac superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium; sciat, se, secundum senatus nostri decretum, centum & decem daturum auri pensas, ex quibus quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris & mediatoribus condonentur; ipse quidem homicida secundum institutionem Canonum ieiunet.* Quæ lex etsi multo lenior est nostra, non intra multam tantum consistit: tamen excusari potest eo, quod profecto

*Τὰ πρῶτον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ θνητῶν
Pecunia, anima & sanguis est mortalibus:*

Lib. 2.

Et, si hæc sufficiat ad cohibenda facinora, haud opus asperioribus remediis erit. Ecce vero, tot gentium consensus absoluit nos hoc barbaræ legis probro, quod hybrida Barclaius nobis imposuit; ostenditque, ut cum Laetantio dicam, *olim nefas visum, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Quod certe & rectæ rationi congruum consonumque est. Nam seu severitas necessaria est, magis illa exercetur, ac ostenditur, vigentium cruciatu: *Mors enim aerumnarum requies, cuncta mortalium mala dissolvit.* Et, ut Seneca ait, *impunitatis genus est, iam non habere pœnæ locum:* Denique necem virginti, responderi, cum altero Seneca, id est Tragico, potest.

Sallust. Catil.

Seneca de
Clem.

Thiester
Lib. ultimo
Iustit.

De fine pœnæ loqueris, ego pœnam volo.

Seu bonum communitatis spectas; *Nemo dubitat (inquit Quintilianus) quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint; sicut posse interdum conceditur, salvos eos esse, magis e Republica sit, quam puniri.* Seu ad fines alios pœnæ respicis, iam dictum est, ad illos non requiri extrema supplicia. Et denique, si naturam humanam expendis, tot affectibus obnoxiam, & eorum impulsu, ac impetu, labi & abripi facilem: necessario suadebis mitiora, & adhibendam moderationem dices, *quæ sanabilia ingenia distinguere a deploratis sciat.* Sed cum Barclaius inficiam ostendisset suam, improbando legem non certe barbaram, sed humanam potius ac benignam, tum subiungit maligne causam eius, ac dicit:

Seneca de
Clem.

Nec tam vile (inquit) fecissent humanæ vitæ pretium, nisi, sui ingenii impetu, pro levi facinore haberent, humanum cruciorem prodigere.

Pro Roscio.

Solon interrogatus, cur in parricidam nullum assignasset supplicium, respondit, se noluisse pœnam sceleri ponere, quod nunquam sperasset patrandum. *Sapienterque illum fecisse, Cicero ait, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur.* Et cum Spartanus quidam interrogaretur, quare Spartæ in adulteros nulla lex esset, nulla pœna. *Nullus, inquit, apud nos adulter est.* Vides igitur certissimum argumentum innocentiae esse, legum paucitatem, & addo lenitatem: Bonosque mores pœnis non egere, et corruptissima Republ. non plurimas solum, sed atrocissimas etiam leges: Cum nempe flagrans flagitii animus, non levioribus remediis restringendus est, quam libidinibus ardescit. Sed frustra; nam vitio ingenii humani certum est, ea sapienter committi, quæ maxime vindicantur. Itaque in Italia, quamvis adeo non homicidia tantum, sed arma etiam, id est, instrumenta necis vetentur, nullibi tamen frequentiores homicidæ, nullibi sæuiores latrocinia, nullibi crebræ magis, & ex insidiis structæ cædes. Gallia etiam, scimus, quam in cassum prohibet suetas sibi monomachias: Et cum Parisiis essem, in tutum nemini noctu pedem domo efferre, ita omnes plateæ infestæ prædonibus, non modo spoliantibus, sed turcitantibus etiam erant. Imputat igitur nobis, propria aliis nationibus crimina Barclaius, quorum liberabo Poloniam, vel hac vnica, fida certe, & recentis memoriæ, narratione. Annis abhinc quindecim Varsoviam prope solennis electio Regis nostri, nunc feliciter

feliciter imperantis, peragebatur. Ingens omnino mole & gravitate negotiorum, maiestate confusus, numero civium, splendore vario, ac pompâ gentis, legatorum denique nos undique adeuntium veneratione. Quæ omnia, si apud exteros eo apparatu gesta fuissent, nescio quæ non habuissent elogia: ut est mos illorum, qui de magnis maiora loquuntur. Peragebatur, inquam, ista electio, ad quam præcipui e Nobilitate, stipati more gentis frequentissimo comitatu, tota Polonia conuenerant; ita ut numerus ducenta millia hominum facile superaret. In tam numerofo autem populi confluxu, nulli quamvis custodes essent, nulli vigiles; vrbs ipsa Varavia nusquam clausa, & quocunque tempore noctis iis peruia, qui circumcirca castrorum more stativa habuere: adeo tamen secura & tranquilla erant omnia, ut vix quisquam vi peremptus, quin ne spoliatus quidem diceretur; idque toto sesqui mense, quo comitia illa durarunt: pacisque istius, ac quietis publicæ, vnicum præsidium fuit, iudicia huic fini instituta. Quæ res profecto, recte æstimanti, non minus approbat infontem Poloniam, scelerisque purum; quam arbor illa pomifera, metatione castrorum complexa, & intactis fructibus relicta, commendare solet Romani militis disciplinam. Audiamus vero ultra celebrantem Barclaium.

Ipsium nomen (inquit) non tantum seruitutis, sed & iusti ac legitimi regni oderunt.

Verum est, nos odisse seruitutem; Et quidni? pestem illam naturæ humanæ, eiusque corruptæ præcipuam labem, supremam fortunæ aduersæ calamitatem, pœnam suppliciumque extremum mortalis vitæ, & miseriarum denique omnium malorumque secundam genitricem? odimus peius angue, & abominamur hoc generis humani opprobrium; amamus vero, & ut par est, æstimamus, illam, illam non dicam auream, sed quæ omne pretium longe superat; quæ animi præcipua dos, et beatæ vitæ compendium est, libertatem. Felices nos hac sorte! beatam Patriam hoc Dei munere, & tanto beatiorum, quo rarum magis aliis populis decus istud, ignotumque donum.

Nam quæ reuisas limina dulcius

Mavortiarum maxima gentium

Regina LIBERTAS Polono

Orbe magis Litavisque campis?

O Providentis filia consili

O faustitatis mater, & otii

Beata nutrix, o Polonæ

Primus honor columenque gentis,

Quæstæ multo sanguine gloria,

Reperta multo!

Vt pulcherrime cecinit incomparabilis vates Sarbievius nostras. Viuimus nempe securi: violentiæ omnis metusque expertes. Non miles spoliat, non publicanus atterit, non opprimit, non cogit ad onera Princeps. Delectus, tributa, lex maiestatis, vnicum, ut ille ait, *crimen eorum, qui crimine vacant.* Tum delatores, genus hominum, publico exitio repertum, seuera supplicia, carcer, proscriptio, exilium, & denique indicta causa mors: omnia ista ignota sunt nobis, pariter & inuisa. Accedimus ad Rempubl. cum lubet. Non adacti munera subimus, non ponimus sine causa iussi. Tutum est, priuatum agere, vacat periculo, gerere Magistratum, non oper, nobilitas, omisi gestique honores pro crimine, non sinistra erga eminentes interpretatio, nullum ex magna fama periculum, nullum ob virtutes exitium. Ita beati agimus vitam, cui nihil addi potest ad cumulum fortunæ, nisi perpetuitas. Tali vero sorte præditi, non tamen iustum ac legitimum (quod impudenter Barclaius dicit) odimus Regnum. Nunquam fere eo caruit Polonia: quæ (dicam Cromeri nostri verbis) *Vnius principatum semper, præter duo exigua tempora amplexa est, bonis plerumque & moderatis, & a tyrannide*

Lib. i. De Re-
pub. Polona.

nide alienis vfa Principibus. Hanc antiquissimam nempe, naturæ & rationi maxime congruam, vñs commodique maximi, formam regiminis pridem adoptauimus, & constanter hucusque retinemus. Habemus, inquam, Regem, non tamen hæreditas illius, non patrimonium, sed imperium sumus. *Sedem ille Principis occupat, ne sit Domino locus.* Ex legibus habet imperium, non in leges, ciuibzque se datum arbitratur, non sibi ciues. Pulcherrima vero ista & præstantissima Reipubl. forma est, & quæ sola maxime potest esse diuturna. Effatum enim Aristotelis de conseruatione Monarchiarum est, τὸ τὰς μὲν βασιλείας ἀγεῖν ἐπὶ τὸ μετρώτερον. *Vt regna nempe ad mensuram certam, & temperamentum reducantur.* Vnde Theopompus, cum Spartæ Ephoros instituit, quantum detraxisse potestati Regiæ, tantum eius diuturnitati adiecit, dicitur ab eodem Aristotele. Et nonne merito? certe summa illa potestas, quæ Dei imaginem in terris præfert, firma & stabilis esse nequit, si munus suum officiumque non adimplet. Id vero tum demum optime præstabit, si ad Deum, prototypum suum, quam proxime accesserit. Porro, Deus ideo cuncta iuste regit ac gubernat, quia bonitatis sanctitatisque suæ præscripto, quasi lege aliqua adstrictus tenetur. Lex enim, ut ita dicam, ei immutabilis voluntas est, recti & æqui exactissima regula, quam transgredi nullo modo potest. Humana vero natura, cum corrupta & ad malum præceps sit, non iam a propria voluntate legem hanc petere debet, sed alterius, cuius nempe interest illam non aberrare, iudicio scriptam sancitamque, & suo assensu receptam, seruare tenetur. Ideoque leges potestatis velut custodes natæ, quarum standum est præscripto. Quemadmodum autem Diuinæ Maiestati ac potestati nihil detrahit ἀδυναμία τῆς ἀμαρτανῆς: Immo quia delinquere non potentia est, sed infirmitas, addit etiam, multumque naturam commendat; Ita & Regum non minuitur potestas legibus, quæ peccare tantum vetant, sed potius firmatur stabiliturque. Vnde qui illas defugiunt, aperte vim Regni peccandi licentia metiuntur. Ideoque in odio sint necesse est, & præsidium a vi, & terrore tyrannidi parare coguntur. Ego vero (cum Sallustio) cuncta eiusmodi imperia, magis acerba, quam diuturna arbitror, neque quæquam a multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Sed ut pateat non nomine tantum & appellatione nobis Reges esse, & aliis Europæ Regibus potestate æquari, paucis illam edisseram. Scitum autem est illud, triplicia iura (nam Aristotelis partitio maxime perplacet) potestatis ciuilis & imperii esse. Primo consultationem de rebus quibuscunque et negotiis; deinde iudicia sine pro- uocatione; postremo, ius legendorum magistratum. Ad hæc tria, tota regimi- nis ratio, et Reipublicæ administratio, commodè potest reuocari. Nam ius pri- mum consultationis, seu ad pacis tempus pertinet; condendo leges, promulgando edicta, cudendo monetam, publica opera procurando: seu belli suscipiendi, ge- rendi, finiendique negotium sustinet; et tum vitur potestate delectus faciendi, sci- scendi tributi, fœderum ineandorum. Ius alterum iudicandi, aut publica pera- git, maiestatis, perduellionis, peculatus crimina; aut priuatas decedit, iuris et facti, causas. Tertium denique, potestatem creandorum Magistratum, largiendorum ho- norum, beneficiorumque continet. Reges itaque Poloniæ, prima duo iura, con- iunctum cum Senatu et Equestri ordine, habent. Tertium soli, sine partecipe aut socio, obtinent. Comitiorum nempe auctoritate, consultatio omnis peragitur; ita tamen, ut quicquid sancitum sit, nomine Regis promulgetur, et absque eius assensu concludi nihil possit, et ipse supremus sit belli dux, atque Imperator. Iu- diciorum partem sibi ipse retinuit, partem Tribunali concessit, non absimili Galli- co Parlamento. At honores et beneficia cuncta, sacri profanique ordinis, largi- tur ipse ex arbitrio. Ingens vero hoc, et Principum præcipuum munus, tanto vero in Poloniæ regno amplius, ac splendidius, quo beneficiendi occasio, mate- riesque maior est. Plurima sunt etenim, qua honoris et dignitatis, qua com- modi maximi, beneficia; ita ut præfecturæ, quæ Starostas, vocamus, multæ, provinciarum

Plinius Paneg.

Lib. 5. Polit.
cap. 11.peccandi nul-
la facultas.Velleius Pa-
terc.Lib. 4. Polit.
c. 4.

provinciarum ad instar, sint, totusque earum prouentus, possessoribus obtingat, sed ad vitæ tempus tantum concessus, ut, demortuo præfecto, redeat sub arbi- trum Regis, continuamque largiendi, ac beneficiendi, occasionem præbeat. Hinc autem apparet, Reges nostros æqualem plerisque Regibus Europæis potestatem obtinere, alios vero etiam superare. Nam Germaniæ Rex, qui vulgo Impera- tor audit, tum Hungariæ, Bohemiæ, Daniæ, Sueciæ, Angliæ, bellum indicare, tributum sancire, leges ferre ac promulgare, absque comitiis nequeunt: nisi for- te violato iure, & temeratis patriæ institutis. Et hac parte pares sunt Regibus nostris: tam ampla autem, nec circumscripta beneficiendi potestate, etiam multo inferiores. Duo tamen sunt regna, quæ nunc παρβασιλείων præferunt (nam minutos illos tyranniones, quales Italia habet, δημοβόρες sciens omitto) Galli- cum inquam, Hispanicumque. Cæterum, dum vtriusque primam constitutionem expendo, inuenio, in primis regnum Galliæ temperatum fuisse, auctoritate eo- rum, quos *Pares* vulgo vocant. Horum enim tanta fuit olim auctoritas (inquit Vincentius Lupanus) *ut de rebus omnibus ad Rempubl. pertinentibus, ad eos referret Rex; penesque eos esset rerum summa, & æqualis prope cum Rege dignitas.* Idem secundo libro. *Nostrates, inquit, de magnis, grauibz, & ad Rempublicam pertinentibus rebus, consultaturi, celeberrimum trium ordinum conuentum, olim habebant: Nobilitatis, Sa- cerdotii, Plebis. Fuitque tempus, quo omnia ad illum referrentur; nempe, si de pace ineunda, bello inferendo, regni procuratore alicui mandanda, & veltigali exigendo, ageretur, quod, Philippo Valeio regnante, communi trium ordinum consensu sancitum est.* Claudius quoque Sessilius dicit, triplici freno, summam Regum Galliæ po- testatem, coerceri; Religionis nempe, Iurisdictionis, & Politicæ: idque deducit, & explicat. Hispaniæ vero imperium ex multis nuper coaluit regnis, & prouin- ciis, quæ suas leges, ad cohibendam dominationem, habuere; &, nisi illis spo- liata essent, certe Principatus potius, quam adeo solutæ legibus Monarchiæ, for- mam effecissent. Vis nempe, & oppressio, & quidquid strictus tueretur ensis, in causa est tam ex legis dominationis. Alioqui Asiatica tantum regna ista fuere, olim & nunc, indefinitæ, & nullis legibus circumscriptæ, potestatis. Europæis vero populis, ἀνομιᾷ δεσποτία, inuisa semper, & ægre tolerata. *Seruirent ita- que Syria Asiaque & fœtus Regibus Oriens:* (dicebat olim, apud Tacitum, magna- nimus ille, & vere Ciuis.) at nos seruitium pati non possumus, possumus ve- ro Principatum, & Reges, qui non dominationem, & seruos, sed redorem, & ciues cogitent. Et nonne merito hanc imperii formam elegimus? Certe, si eadem a- pud alios obtineret, ista temere bellandi libido, ista concessa populorum latroci- nia, istud, ut Seneca dicit, *occisarum gentium grande scelus*, cessaret facile; neque sub onere, & iugo, tot calamitatum, gernerent miserrimi populi, si absque assen- su eorum bella non susciperentur, & immensæ cupiditati ambitionique Principum, aliquem obicem leges ponere possent. Vti quidem, apud nos ponunt, salutaris prorsus instituto. Non tamen ideo, ut tu Barclai, more tuo, seuignarus erras, seu prudens fallis.

Rex ad patrias leges, vi & armis adigitur.

Quinimmo gratulor patriæ meæ, tales Principes hæcenus ei contigisse, qui non se supra leges esse, sed leges supra se rari, nihilque detrahi hinc maiestati suæ merito reputantes, vi & armis ad obseruationem illarum nusquam fuerunt adi- gendi. Gratulorque iterum, toto isto tempore, quo Polonia Regni nomine cen- setur, nisi semel temeritate paucorum mota in Principem arma, sed tumultuario impetu potius, quam iusto bello; quod intra exiguum tempus, sine clade mutua, sine offensis, placide conquieuit, nullo relicto mali fomite ac scintilla. Non su- mus ergo Monarchomachi, quos pater Barclai prolixo, nimiumque de fortuna Regum sollicito, scripto oppugnauit. Immo quam simus φιλοβασιλαιο ostendit cuiusdam regis nostri dictum, gloriantis, velut propria & non vulgari aliis laudē,

Mm mm mm mm

se

Regnum
summæ
potestatis.
populioros.

Lib. 1.

exlex domi-
natio.
Tacitus
Hist. 4.
Tac. 14.
Annal.Regum
amantes.

Tac. i. Hist.

Plinius Pa-
neg.Plinius Pa-
neg. Plutar.
in septem
Sap. Coniui.
Tyrannum
Senem.
Seneca de
Clem.Non sine
Deo.

se insidiarum metu omni solutum posse in gremio subditorum tutum securumque somnum capere. Et profecto benevolentiae erga Principes publicae, non alibi inuenias maiora certioraque argumenta. Quid maius, quam cum nobis, non, *ut cacteris gentibus, quae regnantur, certa dominorum domus* sit, nec intra illam quæ-
rere Reges, nec tanquam necessario hærede contentos esse oporteat: Cum, in-
quam, *imperaturum omnibus, eligere possimus ex omnibus*; tanta tamen veneratio et amor erga sanguinem regium hæcenus semper fuit, ut illum suffragiis et electio-
ne præterire pæne nefas putaremus. Immo etiam intra claustrum monastici septa inquisimus stirpem regiam; et cum deesset proles mascula, non alia lege Va-
lesio, et post Battorio sceptrum detulimus, quam ut in consortium eius vltimam Jagellonidem assumeret. Et denique illa potissimum ratio maiores nostros impu-
lit ad cooptationem domus Suedicæ, nunc feliciter nobis imperantis, quod nem-
pe materno sanguine Jagellonica esset. Ut vero omittam, quæ plurima adferre possem, Principibus exhibita testimonia grata et amantis Patriæ: certe rarum est et illustre istud, quod nuper post excessum Sigismundi III præcipua Nobilitas to-
to interregni tempore, lugubri et pulla veste usa sit. Ita ut dum isto habitu, tot millium confessum, in comitiis electionis, vidissent gentium exterarum legati, stupuerint ad tantum vel venerationis, vel amoris erga Reges indicium in popu-
lo præsertim libero, et nullius hæreditati subiecto. Et ne finem faciam pro-
ni huius erga Principes affectus ac inclinationis nostræ, facit tuum, Rex serenissi-
me, (nam te hoc loco merito alloquar) tuum, inquam, imperium; quo huic et futuro seculo, ut tranquilli, benigni, moderatique regiminis præberetur exem-
plum, ita a nobis prompti obsequii et publicæ in te benevolentiae rarum statuitur documentum. Non perdis, inquam, o benigne Princeps, operam, dum ita cum ciui-
bus tuis, tanquam parens cum liberis, viuis. Refertur tibi gratia, et quo te, ante-
quam imperares amore omnes sunt prosequuti, eodem in imperio prosequuntur; Quem tamen per singula signa, et argumenta, non opus est recensere: Cum et tibi constet omnium memoria, et nos iactare velut magna non deceat, cum lon-
ge maiora merearis. Satis est, quod isto tuo, nostroque exemplo, potissimum comprobetur, a nullis *magis Principem amari, quam qui maxime dominum gravantur*. Et cum vere Thales dixerit, inter rarissima, quæ videntur, esse *τύραννον γέροντα*: Ita nihil frequentius, quam amorem ciuium, erga bonos benignosque Principes: *neque mirum, eos etiam ultra priuatas necessitudines amari*, quia in illis, nostram vi-
tam, nostram incolumitatem amamus. Vnde cum illi nos tributis et exactioni-
bus, et mille iniuriis non opprimant; nos illis non insidiamur, non seditiones mo-
limur, non rebelliones concitamus: quorum exempla, si vnquam, certe his tem-
poribus, omnibus fere Regnis, adeo crebra ac funesta sunt, ut pudor sit, et vnicum dedecus seculi nostri, nominisque Christiani maximum opprobrium. Certe et Gal-
lia yixdum requieuit, a continuis factionibus tumultuantium aut belligerantium Principum. Hispaniæ imperium ardet vbique ciuilibus armis; et vel maxime tua, o Barclai, Britania Symplegadam more colliditur, cum tot furias facesque belli intestini nuper accendit: tamque longo, tam cruento dissidio euerit im-
perium, et Regem omni iure ac potestate spoliavit. Maxime autem populares tui Scoti, qui Principem, se vltro illis permittentem, scelere turpissimo ac perfidia, post longam licitationem, vendidere Anglis, postquam multis iniuriis et contume-
liis prius captiuum affecerunt. Quamuis istud profecto non sine magna vindicis iustitiæ admiratione. Ut qui delatum populi arbitrio Ecclesiæ dominium, tam a-
uide arripuerunt, illi ab eodem exuti omni potestate, in posterum precario reges sint, aut ne sint quidem, frustra Casaubono Schisma Anglicanum defendente, dum in argumentum diuinæ voluntatis, factum velut approbantis, dicit (in Epistola multifariam falsa ad Frontonem Ducaem Soc. IESV:) *Nam ἐκ ἀδελφῆ* (inquit) *mutationem hanc Anglicanam esse factam, longa pax secuta, quies publica, inaudita felici-
tatis,*

citatis, primo Reginae Elisabethæ, deinde Regis Iacobi, videntur probare. Malacia nem-
pe et Halcedonia brevis ista fuit, his temporibus data, quas videmus, tempe-
states. Cum caput Ecclesiæ male constitutum; alii adigunt ad assensum impio-
rum dogmarum, quæ suo arbitrio condidere: alii nullum regimem, et infinitam volunt, credendi quod velis, licentiam. Vtraque vero ratione, quam male tran-
quillitati eius regni consultum erit, tempus ostendet. Sed ad cæptam Apologiam redeo.

Nobilitas (subdit) tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, qui-
bus possit sibi inuicem, & impune nocere.

Cum multitudo coalescere in vnus populi corpus, nulla re quam legibus possit: Cum ne latrones quidem sine iustitia sociari posse, merito dixerit Cicero. Barclai ta-
men tanta amentia et stupor est, ut populum gentemque sine iure dicat viuere. Nam, dum impunitatem scelerum, et nocendi licentiam nobis imponit, quid ali-
ud nos, nisi *ἀδύνατος* facit? Tanta vero vel inscitia, vel malignitas seipsam satis pro-
dit, et refelli non indiget. Cum præsertim, quæ argumento huic vicina de nobis dixi, satis superque falsi condemnent repetitam hanc calumniam. Addit vero:

Quippe Principi non satis iuris est, ut, quod peccauerint, ipse vindicet.

Ex sententia Lycurgi dixit alibi Cicero: *praemio & poena Rempublicam conti-
neri.* Omnino vere. Nisi quod virtutis studium, commodi specie excitare satius putem, quam metu extorquere. Nam & facilis astimatio est, quanto po-
tiora sint, sponte suscepta, quam terrore expressa officia; Et manifestum, quod præmia bene agere stimulent; pænæ vero iubeant tantum, non peccare. Non satis autem, non delinquere, si & bene mereri non studeas. Ideoque instituto patriæ, Principibus nostris, permissum magis *beneficiis, quam remediis, experiri in-
genia nostra*; quia sufficere ad innocentiam, virtutemque putauimus, si *prosit bonos esse, cum etiam sit satis abundeque, si non noceat.* Accendunt itaque potius volunta-
tes nostras, quam adigunt. Beneficentia, illicium incitamentumque præbent vir-
tutis; præmia ipsi largiuntur, pœnas vero ad leges & magistratus transmittunt; Et denique ea potissimum parte ostendunt potentiam suam, qua proxime ad De-
um accedunt, cui prodesse, non voluntatis tantum est, sed naturæ. Hoc est vi-
le, hoc ciuile imperium. Nam & *Regibus certior est ex mansuetudine securitas*: Et subditi tutiores sunt, constricto non nihil cohibitoque imperantium ferro. *Prin-
cipum enim saeuitia, bellum est*, inquit Seneca. Et scimus quantas illa saepe strages ciuium ediderit, quid lex illa Maiestatis, tam seuerè, tam acerbè exercita, intulerit Reipubl. Romanæ: quam leui, quam indigna, quam iniqua causa, illustrium virorum supplicia memorentur. Scimus vero etiam, quam crebra sint apud ex-
teros: Vbi eminentiorum papauerum capita decutiuntur semper, vbi non vnus Aratus, Silanus aut Seianus vel neci deditur, vel carceri includitur. Nec in-
quirendum,

— quo cecidit sub crimine? quisnam

Delator? quibus iudiciis? quo teste probauit?

Nil horum. Verboſa & grandis epistola venit

A Capreis.

Terrent nos profecto hæc exempla, & ab illis merito cauemus. Solenni illa le-
gis nostræ regula, *Neminem captiuandi nisi iure videtur.* Etsi vero temperamen-
tum istud seueritati nimiae ponit obicem, nihilum tamen officit iustitiæ, neque de-
trahit quidquam auctoritati Principum; quibus potissimum iudicium de capite ciuium committitur; quod cum Senatu quidem peragunt, sed decernere tamen solent, magis expendendo, quam numerando sententias. Quod certe ostendit,

Mm mm mm mm 2

satis

Epist. ad
Erutum.Plinius
Paneg.
IdemSeneca de
Clem.
Seneca de
Clem.Iuuenal.
sat. 10.

fatid esse iuris Principibus ad vindicanda scelera, contra quam Barclaius fueta imperitia dixit.

Maxime sibi (inquit) credunt.

Plaut. Pseud.

Superbe &
arroganter.

Cicero ad
Att. Epist. 18.
lib. 1.
Vigila, & me-
mento diffi-
dere; artus
sunt isti men-
tium.

Hic quid oppugnem nescio, nec quo sensu ista dicantur agnosco. *Mihi ego video, mihi ego sapio, mihi ego credo plurimum*; ait apud Comicum oculatus testis. Oculis enim suis quisque credit maxime. Et alioqui pauci sunt profecto, qui suo diffidant iudicio. Certe non tu ex iis Barclai, cuius confidentia vel hoc scripto apparet, cum imperite, audacter tamen ἀλαζονικῶς καὶ θρασέως dixisti multa. Cæterum, si nobis potissimum credimus, id est, popularibus, conterraneis, & notis hominibus, hoc sensu certe extra culpam sumus. Nam externis quidem & ignotis plus credere, stultitia esset. Et *vaser ille Siculus insusurrat, Epicharmus Cantilenam illam suam νῆφε, καὶ μέμνασθ' ἀπιστῶν, ἀγ-θρα ταῦτα τῶν φρενῶν*. Ergo Scotis diffidimus, utpote lucelli avidis captatoribus, meritoque putamus fidem etiam in quaestu iis esse. Sed non immoror, & propero, ut vindicem Patriam ab infami calumnia, quam per impudentiam maximam inussit Barclaius.

Nec minor (inquit) libido est libertatis in moribus, vitæque in ciuili, quam in religionum, & cælestium rerum sensu; de quibus, ut placet, & sentire volunt, & loqui: scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodiæ scissæ mentes, errorumque omnium labes, quicunque antiqua secula polluerunt.

Qui hætenus nulla laude dignatus est Poloniam, immo omni compleuit vituperio, gentemque nostram fecit,

Iuuenal.

— *Monstrum nulla virtute redemptum*

Avitiis —

Quid miri, si reliqua pari affectu subiungit? Hoc nempe deerat contumeliæ, ut quibus paulo ante iustitiam eripuit, eos nunc religione spoliaret. Verum ut falsitatem eius omnem hætenus reuici, ita & hanc refellere in promptu est. Omnia namque potius eripi patiar Poloniæ, præterquam veram ac germanam pietatem. Immo firmiter & fidenter asseuero, inter omnes Europæ populos, quos hæreseos afflauit contagio, nullam esse præ nostra gentem, quæ Catholicæ religioni constantius adhaererit, nullam quæ cultus Diuini, pietatisque publicæ, antiquam & a maioribus acceptam rationem, maiori studio & ardore, hucusque profiteatur. Denique nullam, quæ maiori prudentia, moderatione, innocentia, in hac seculi præsentis hæresibus infecti calamitate versata sit; et quæ, in religione turbata, immotam pacem in dissensu animorum, consensum ciuium; inter inquieta nouis rebus ingenia, publicam tranquillitatem conseruauit: Eo quidem successu, quem nunc, Regno maxima parte auitæ fidei restituto, læti contuemur. Sed ut id ostendam, (nam profecto meretur res tanta vberius referri) in primis nullam apud nos hæresim natam dico. Peregre venit hoc malum, & incunabula ei primum Germania dedit, deinde illa vere *nurticula* non solum, ut olim Poëta dixit, *Causidicorum*, sed hæreticorum etiam *Gallia*. Ab exteris nempe, a quibus semper aliquid monstri hausimus, hoc venenum. Cui temporibus illis maiores nostri præsentissimum remedium opposuere: ocluso nempe omni aditu nouis doctrinis, & pœna constituta in eos, qui illas disce- rent, adferrent, seminarent. Nam in primis, Vladislao Iagellone, anno MCDXIV, cum nempe in Bohemia noua dogmata pullularent, acribus pœnis hæresis prohibita, confiscatione bonorum, imminutione capitis, & quod sequitur, in captos & pertinaces, capitali supplicio: *Ut nempe* (legis expressa verba) *quos censura Ecclesiæ non terret, humana severitate multarentur*. Paulo post eadem edicta repetita, & sub Sigismundo primo, anno MDXIV, peregrinatio quidem, quæ ante huic fini vetabatur, concessa; sed pœnis & iudicio subiacerere iussus, si quis

rediens

rediens (verba item legis) *qualescunque novas doctrinas aut libros subministraret, & uti illis vellet*. Sigismundi Augusti temporibus, cum iam vicina nobis Germania arsisset hoc incendio, non mirum est, proximum parietem correptum fuisse eadem flamma, quam restinguere non erat tum virium nostrarum. Serpsit malum per totum Reipubl. corpus, legumque auxilio cohiberi non potuit. Itaque post mortem Augusti, interregni tempore, in conuentu publico, cauta dissidentibus securitas. Et Rex Henricus Valesius, eumque secuti Reges omnes iurauere, *pacem & tranquillitatem inter dissidentes de Religione tueri, nec ullo modo quempiam pœnis, in causa religionis, afficere*. Moderatione nempe ista vtendum erat, ne remedia exasperarent malum, cui tollendo impares eramus. Sed tamen iura Ecclesiæ illæsa mansere: honorque sacerdotii, a maioribus nostris ad procurationem Reipubl. admissi, nihilo est imminutus. Neque quicquam decessit Religioni Catholicæ, quæ ab ipso initio Christiani apud nos nominis, tot legibus fundata, & velut iam materfamilias facta, a noua hac, & nuper aduentitia hospite, nullo modo potuit premi, nedum veteri possessione exturbari. Tolerantia nempe hac consultum tantum est, ut inter ciues pax & quies esset; non turbæ, non seditiones, non mutue cædes, non internecina bella, quæ totam Europam hucusque exercent, & misere conficiunt. Cum autem cessarent publica ista odii irritamenta, facile rediit animus, concordia cupidorum, & dissidiorum religionis pertæsus: puduitque, cum quibus patria, sanguine, amicitia, moribus, lege, imperio, coniunctus sis, disiungi opinione de Deo & Diuinis, & se mutuo, velut impios, auersari. Hinc temperato sectæ studio, semoto, qui præcipitare solet ingenia, affectu, expensum, quæ causæ Schismatis? quis ille animus, quæ mens primam fidem erroris accusans ac condemnans? unde potestas ista separati cætus, & nouæ Ecclesiæ institutendæ? quid in pertinaci hoc dissensu, non præceptum, non malignum, non virulentum? Tum deinde quæsiere multi, quænam illa fuisset religio, qua primum maiores nostri in Christianismo instituti? Postquam vero hanc fuisse, quæ nunc a nouitiis istis impugnatur, historia, legum, actorum publicorum, totiusque antiquitatis testimonio, agnitum compertumque est; tum detecta nouitas, & facile spreta; plurimique resipuere, & derelictam repetiere veritatem. Restituta igitur templa, cultusque in illis Diuinus, Catholica pietas aucta, et hæresis maxima parte abdicata. Spes porro manet non vana, redituram & reliquis mentem, & *vnā fidem, vnum baptisma*, indiuisamque Ecclesiam fore, modo persistat Polonia in fraterna ista quiete ac concordia. Et certe nuper Rex noster ad tollendum religionis dissidium, celeberrimum conuentum Torunii indixerat; id decere existimans felicitatem temporum, qua, illo imperante, Polonia fruitur: ut quemadmodum domitis hostibus, pax est patriæ restituta, ita quoque mentium animorumque esset, vno ore, vna lege, ac præscripto Deum venerantium. Quamuis vero votis optimi Principis, & expectationi multorum euentus non responderit; tamen cum ego, nobilitatis nostræ pacata ingenia, dum exoletam prope hæresim, dum studia quiete & mora multum temperata expendo, negotium hoc successurum, nequeo desperare; si ab illo, quantum potest, arcerentur illi, quibus vel fouere expedit, vel certe non est integrum, schisma relinquere. Tales autem sunt Ministri, & ciuitatum delegati: dum illi commodi, existimationis, sacerdotiique retinendi; hi vero mutationis, & turbarum metu, tueri ac defendere malunt qualemcunque modo iam communem & receptam fidei rationem. Oportandum igitur esset, iterum hoc negotium redire ac repeti; semotis, quantum fieri potest, istis, auctoritate Principis; sedulaque magis cura, cum primoribus Nobilitatis transigendum. Neque profecto causam video, cur amoueri non dabeant, aut Ministri, adeo studio litigandi infecti, penes quos nulla est potestas decernendi, quomodo intelligendæ sint scripturæ; aut Ciuitates, quas, & difficile est ad consensum reuocare, & indignum, tanquam æqualis cum nobilibus iuris, ad vnum conuentum vocari. Sed hæc Deo permittenda.

Nn nn nn nn

da.

tenebræ.
impuritas.

Horat. lib. 1.
Ode 35.

Cicero ad Att.
lib. 2. Epist. 17.
inappetens
gloriæ.

Iuuenal.
In libello con-
tra Stoicos ma-
gis inopinato
quam Poetas
diuites.
* Ego solus
Rex sum.
* Nam ex fri-
gore contem-
pisco.

da. Nunc vero, ut isto interuallo ad Barclaium redeam, facile, ex his quæ dixi, apparet, quam inique nos impietatis accuset, et irreligionis; quantoque verius ista, quæ nobis imponit, de aliis Europæ populis, et vel maxime de Britannia, id est, Angliæ et Scotia dicerentur. Scotia, inquam, ubi vere mentium σκοτία est, et spissa caligo, ubi ἀκαθάρσια catarorum, et purissima illa impuritas regnat: ubi vix vllum vestigium Christianæ pietatis, et profanata ac eversa religio omnis vetus: noua vero in diuersa, ut dicit Barclaius, *scissas mentes* ad publicam discordiam agit præcipites, et

Ad arma cessantes, ad arma

Concitat, imperiumque frangit.

Sed pauca, quæ adhuc restant, pari affectu de nobis a Barclai dicta, expendamus.

Quisque (inquit) in suæ familiæ laudem intentus est, præsertim si in externos incidit, & expertes suarum fortunarum.

Certe propriam familiam ornare omni laude, nec contentum esse relicta a maioribus gloria, id demum est generosum esse. Neque puto tam amens fuit Barclaius, ut hoc in vitio poneret. Potius ostentationem in nobis accusat et damnat: *Quod si quid subinane, & non ἀφιλοδοξον*; si, inquam, aliqua iactantia est, profecto non de nihilo est; neque similis illi Scotorum, se passim regia stirpe ortos dicentium; tam vere vique, quam Pallas, aut nescio quis ille Claudii libertus, regibus Arcadiæ oriundus erat. Et cum nemo eorum dignum quidpiam ea, quam fingit fortuna, præferat; omniumque rerum inops, & sæpe mendicus sit; *maiores cachinno excipitur vulgi*, quam ille inopinatus Stoicorum Rex irridetur a Plutarcho: qui cum magnifice dixisset * *Ἐγὼ μόνος εἰμι βασιλεὺς*; mox, egestate fortis suæ admonitus, philosophaster misellus chlamydem poscit, & integumentum, dicitque † *γαργυρῶ καὶ βαμβάκιζω*. Sed, hac occasione, lubet pauca de familiarum laude attexere. Et primo Nobilitatis nostræ decora & ornamenta, deinde opes, postremo splendorem referre. Quæ etsi mira forsitan exteris videbuntur, non opus tamen iudico, anxia veritatis pollicitatione fidem stipulari: Cum in re inquiri & nosci tam facili, & in hac luce temporis, nullus possit esse mendacio locus; cuius vsu cum natura ac consuetudine mea prohibeor, tum patriæ etiam causa: Non minus enim illa falsa prædicatione, quam aperto vituperio læderetur.

Natalium itaque honor apud nos eximius est, et plerisque gentibus antecellit, plures ob causas. Prima est, quia auita nobilitas, et ab ipsa gentis nostræ origine cæpta, sola successione continuatur. Nullum ius adoptionis habemus; Nobilitatis prærogatiua ægre plebeiis hominibus confertur; et externæ, illustres quamuis familiæ, difficulter admodum ad iura gentis admittuntur: consensu nempe vnanimi omnium ordinum, qui nisi magnis meritis obtinetur. Suetonius dicit, Augustum *magni existimasse, sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis, incorruptum seruare populum, ideoque ciuitatem Romanam parcissime dedisse*. Sequitur plane hac parte maximi Principis iudicium Patria nostra, ideoque veterem conseruat nobilitatem, supra aliorum populorum morem, ubi solo arbitrio Regum, homines vilissima sæpe origine, et terræ filii, ad nobilitatis decus extolluntur: ubi (ut Satyricus dixit) *una Quiritum vertigo facit*, et prout complacuit hero

Perfius sat. 5.

— *Momento turbinis exit*

Marcus Dama —

Ubi denique exteri consulto accersuntur, ad supremas dignitates euehantur, ut graues nempe sint patriæ Nobilitati. Apud nos vero (dicam Plinii verbis) *Nobilitas non obscuratur, sed illustratur a Principe; & magnorum virorum Nepotes ac posteris, nec terret ipse, nec pavet, quinimmo honoribus amplificat, atque auget, & in vsum*

Plinius Paneg.

sum Reipublicæ promit. Altera causa est, quod nothos et spurios, nec ad familiæ nomen, nec ad hereditatis sortem, admittamus. Aliter quam apud externos, ubi fere extra probum est, taliter nasci. Et rege præsertim, quamuis extra matrimonii legem, sati, adeo non velant hoc dedecus, ut etiam iactent, præferantque insignia parentum, leui signo addito, id est, linea transuersim ducta: At *fortuna non mutat genus*. Et quantumuis amplæ opes ac dignitas, emaculare certe nequit hanc turpem notam. Vnde nos merito abhorremus, et abominamur flagitia ista tori: adeo quidem, ut si quis concubinam duxerit, prolemque post initum matrimonium susceperit, non spuria illa quidem, sed ignobilis tamen censetur; et hereditatem adire nullo modo potest. Hac ratione consulitur honori intaminato familiarum, quæ vetustissimæ sunt nobis, et omni laude ac dignitate splendidæ. Tertia causa possit assignari, quod titulorum nominumque discrimina illa, quæ antiquis ignota, nunc apud externos passim obtinent, non habemus, et nupera lege vsurpare prohibemur. Non Duces, inquam, Marchiones, Comites, Barones et eiusmodi cognominum quisquilias, fatisciente imperio Romano, id est, ipsa temporum barbarie ortas: Quæ si vltro ab externis Principibus delata quidam acceptauere, aut non spreuerè potius, non tamen ordinem in Republ. faciunt separatum, nec vltra equestrem honorem, vltra claritudinem generis ac splendorem maiorum quidquam eis aut iuris, aut dignitatis accedit. Dignitas enim omnis a magistratibus, muneribus, officiisque publicis manat; et inter vere nobiles, honor natalium per se indistinctus est; magno vbique æqualitatis libertatisque præsidio. Certe et apud Romanos ius imaginum, et patritiorum honor, non aliunde, quam a Magistratibus fuit: Consulatu nempe, Censura, Prætura, Ædilitate. Isque ad posteros sola successione deriuabatur, et non amitti, non adimi poterat. Quid hoc vero, inquires, veræ generis claritudini aut vetustati officit? officit certe plurimum: Titulis enim istis, quibus apud externos honor familiarum constat, non personæ, sed possessiones et patrimonia, stultissima prorsus ratione, insigniuntur. Ita ut Illustri quamuis sanguine, ac stirpe creri, nisi hæredes sint et successores bonorum, amittant titulos parentum, qui ad emptores vili sæpe origine homines, vna cum patrimoniis transeunt. Et ita honor olim virtuti datus, & illi soli debitus, cedit pecuniæ quocunque quæstu comparatæ. Illa & genus & splendorem confert, & efficit, ut solo censu tota nobilitas constet. Ideoque merito suspecta est, & non æquiparanda nobis qui inempto, & gentilitio honore gaudemus. Apud Romanos olim quam aliter! Certe si imagines in atriis collocatæ, id est, *ex- Plinius*
pressi cera vultus maiorum, cum affixis hostium spoliis & rerum gestarum titulis monu- Lib. 35.
mentisque vna cum domo ad emptorem transirent, non tamen in gloriam aut de- Ibidem.
cus emptoris cedebant: quinimo erat hæc (inquit Plinius) stimulatio ingens, ex-
probrantibus testis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Hæc ratio deberet quoque apud externos obtinere, ne aut clarissimorum virorum posteritas, parto a parentibus splendore excideret, aut noui homines in eorum decora et insignia titulorum irreperent. Cæterum antequam hoc de nobilitate finio, leue quamuis, dicendum est tamen (nam id sæpe exteri mirantur) quare nempe omnes videamur esse cognomines, communi illa in ski nominum terminatione. Obiter igitur causam accipe: quia nempe patronymica & possessiua apud nos ita fere desinunt. Vnde exempli causa Hispanicus, nobis est Hiszpański, Polonicus Polski, sic Tenczynius, (quod nomen celeberrimæ apud nos fuit familiæ) Tenczynski, &c.

Opulentiam familiarum dum referam, nominibus earum abstinerebo. Nam singulas recensere longum nimis operosumque esset: paucas excerpte, inuidiæ ac offensæ obnoxium. Hoc vere in vniuersum affirmo, non esse præ nostra gentem, quæ propius ad magnitudinem illam opum Romanarum accedat, æmuletur, & in multis æquet. Possessiones & latifundia agrorum, non dicam, cum Persio, priuatis

Nn nn nn nn 2

Epist. 89.

Lib. 33.
cap. 10.

priuatis hominibus tanta esse, quantum non miluus oberret; sed quæ multorum sui iuris & potestatis in Europa principum ditiones longe multumque superent. Magna illa sunt, & vere admiranda, quæ Lipsius, testimonio veterum, de priuatis Romanorum opibus dixit. Et præcipue dum Senecam adducit, Romanorum auariti-
am insectantem ac dicentem: *Ager uni domino, qui populum cepit, angustus est? Quous- que arationes vestras porrigitis, ne prouinciarum quidem satiatione contenti, circumscribere prædiorum modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni magna- rumque gentium termini, usque ad ostium a fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundis vestris maria cinxistis; nisi trans Hadrianum & Ionium & Ægeum vester villicus re- gnat: Nisi insulae, ducum domicilia magnorum, inter vilissimarum numerentur.* Magna, inquam, ista, & tanti imperii amplitudine digna, illique soli propria. Polonia non tam late regnat, ideoque nec mirum, si etiam priuati angustius possideant. At- tamen multorum auita patrimonium tam ampla sunt, ut si sparsæ peruarias regni partes possessiones iungerentur, facile prouincias viginti, immo & triginta milliario- rum (quæ nobis eiusdem sunt cum Germania mensuræ,) efficerent. Noui multos, qui centum, ducentos, trecentos, & amplius pagos, oppida viginti, immo & triginta possident. Sunt non pauci, qui, e ditibus propriis, mille pedites, equites item mille leuis armaturæ, quos *Kosakos & Dragones* vocamus; immo sunt, qui tria, quatuor millia possunt educere: Inter quos partitus est ager, ut modico addito stipendio ad omnem nutum heri militent. Quo ipso certe ad eam mensuram diuitiarum valde accedimus, quam Crassus definiuit: qui (ut Plinius dicit) *negabat locupletem esse; nisi qui redditu annuo tueri legionem posset.* Reditus vero ipsi ex tam amplis possessionibus maximi sunt, sed non tam pecunia æstimandi (quanquam & ista abunde suppetit) quam copia & affluentia omnis annonæ, omniumque rerum. Immenso quippe illa est, & si eo pretio veniret, eaque parsimonia absumeretur, qua apud exteros, certe facile illos, qui antono- mastice olim diuites vocabantur, quos Plinius recenset lib. 33. cap. 10. facile, in- quam, æquaremus. Paucis quædam libabo. Messes, quas nos sexagenis mani- pulis solemus computare, tam abundantes, tamque opimæ sunt, ut siliginis & tri- tici ex autumnali fatu, multi decem, non pauci viginti millia, immo quidam & multo amplius sexagenarum (liceat mihi sic substantiue efferre,) demerant. Tan- tundem vero ex verna satiatione hordei, auenæ, & omnis generis frugum. Sex- agena vero triturrata duos fere medimnos exhibet; quibus si pensio frumenti, quam coloni annuatim multis in locis magno numero pendunt, addatur, facile inde prouentus ingens poterit æstimari. Quid dicam de aliis commodis, quæ res ru- stica & agricultio suppeditat? quid de varii pecoris numero ac emolumento? Cum in maiori Polonia, ubi res pecuaria viget maxime, triginta ouium millia quidam suis in prædiis hyemauerit? In Russia vero, quot armenta bouum? Moris est, se- prennio quouis redeunte, decumam partem a subditis omnis iumentum ac pecoris exigere. Et compertum habeo, quendam decem millia bouum exdecimasse. Sed cum nimis longa hæc expectatio prouentus videretur, illum ita diuisisse bona, ut in singulos annos plus mille acciperet. Plures autem sunt, qui, si eadem ratio placeret, non quidem tanto numero, sed tamen quotannis quingentos, sexcentos, & amplius habere possent. Piscinas non prætereo, e quibus vberimus quoque petitur prouentus. Earum rationem veteribus ignorat descripsit eleganter & accu- rate Ianus Dubrauius Olomucensis Episcopus. Quanquam non tanta, ut ipse dixit, cura aut impendio res egeat, præsertim in Russia. Non enim ibi in *femi- naria attritus & geniturae causa pisces imponuntur, non tenelli fatus inde petuntur, non piscinae in tres classes diuisæ*, prout ista omnia exacte prorsus requirit Dubrauius. Sed riuu suapte piscosi aggere retinentur, donec ad certam mensuram spatiumque sæpe maximum, & ad integrum aliquando milliare Germanicum stagnauerint. Ita vero per triennium aquæ detentæ, per emissaria siccantur, ingentique piscium numero

Quidius
Epist. 16.

numero possessores beant. Qui etsi vili pretio venduntur, tamen sæpe decem, immo vsque ad triginta millia florenorum vna e piscina redditus adferunt. Mellis prouentum iam antea retuli, quem solum agnouit Barclaius. Commoda item, quæ petuntur e siluis, & alia, quibus non lubet immorari. Finio itaque hanc strictam de opulentia nostra narrationem. Et vere testor, me consulto vbique minora vero dixisse. Nam credi sibi volenti, non modo falsa semper vitanda sunt, sed etiam sæpe nimis mira reticenda; Quia

Tarda solet magnis rebus inesse fides.

Eadem cautela utar, dum narrabo splendorem, aut luxum potius, gentis nostræ. In quo utinam non tam vera essent, non tam magna, tamque modum egressa omnem, quam hæc sunt, quæ referam. Certe mallet, ut veram laudem conti- nentiæ potius & frugalitatis, quam vanam hanc pompæ ac profusionis quæreretur & mereretur patria nostra. Attamen ut purgem illam mendacii notam, quam imponit Barclaius, ostendamque, non falsa a nobis narrari *exteris & expertibus no- strarum fortunarum*, sed potius, quia nos suis opibus moribusque metiuntur, ægre forsan illis credenda; Dico in primis, familiam nos alere supra omnium gentium consuetudinem numerosam, splendidam, per varia genera, officia, ministeria di- stinctam. Modus & ratio eius apud Magnates est fere iste. Aulicos habent, seu honoratiores quosdam famulos, genere nobiles, ætate maturos, moribus graues, rerum peritia aut militaribus studiis insignes. Horum quilibet fere ad rhedam eleganter ornatam, sex equos concolores impensis Domini alit; equum præter ea, more gentis, phaleratum; tum necesse est, tres quatuorue habeat ministros; & præterea, dum seiugibus vehitur, aurigas binos, atque agafones. Aulici isti in iunere læticam domini cum rhedis suis, in vrbe vere equitando, præcedunt egregia pompa, et semper anteambulones et deductores sunt. Mundities vero illis exacta et sumptuosa, vestis serica in promiscuo vsu, immo frequens etiam auro texta. Arma argento culta, et phaleræ, et omnia denique eleganti ac splen- dido ornatu conspicua. Salaria ampla habent, præter id, quod in victum et su- stentationem eorum cum ministris et equis impenditur, alii quingentos taleros an- nuos accipiunt, alii vsque ad mille; quidam vltra annuam pensionem prædia sin- gula, immo sæpe aliquot villas tenent, gratuito sibi concessas. Numerus talium sæpe ad viginti accedit, continuo aulae adhærentium. Nam qui per interualla, & iussi tantum, ac vocati famulantur, illi certe quinquagenarium numerum excedunt, omnesque certis & constitutis pensionibus pacti sunt & obstricti. Aliud genus famulitii est, quos stipatores vocare liceat, nos vocamus, Komornikos; Lecta nempe iuuentus, quæ binis aut ternis aliquando equis meret: omnes item ge- nere nobiles, & ab aulicis ætate tantum dispares, alioqui munditie atque cultu non multum dissimiles. Viginti, triginta aliquando & vltra habentur. His ac- cedunt adolescentes, qui a cubiculo sunt, & qui penitiora circa herum obeunt offi- cia. Et hæc nobilium est manus. Sequitur alia turba famularis. Musici in primis magno numero varique generis. Scio qui in solos symphoniacos Italos annua- tim impendebat quinque, sex millia talerorum, præter mensam, quam illis præ- bebat. Iam vero structores mensæ, promos condos, coquos, & plurimos item officiales aulae, qui tot laboribus sufficiant, longum esset referre singillatim. Po- tius custodum integras centurias, per nationes distinctas recensebo. Commune igitur laute ac splendide vitam agentibus centum, ut vocant, *Dragones* Germaniæ ut plurimum gentis; Kosakos centum, e Volochia fere accitos; centum denique pe- dites, quos Haidukos vocamus, Hungaros natione, continuo alere, & hanc ordi- nariam manum semper præsentem habere, vel securitatis, vel ornamenti causa. Quoties vero domo prodeunt, nempe ad comitia, aut ad alias publicas functiones, triplo, immo quadruplo, maiori vtuntur comitatu. Vnde facile est, facere con- iecturam, quantis impensis tam frequens & tam numerosa aula egeat, quantum

Oo oo oo oo

in

Tac. 3. An-
nal.Lat. Pac. in
Paneg.

in stipendia, quantum in victum & amictum tot hominum erogandum sit; quantum denique constet sustentatio & pabulum equorum, qui magno prorsus numero, & saepe ducenti, trecenti & ultra aluntur. Ad alium splendorem gentis si transirem, si sumptus varios, ac immensos memorarem; si afortos illos nostros recensere, facile appareret, non aliam gentem esse, magis proclivem ad cuncta, quis *pecunia prodigitur*: Magnificos enim apparatus conviviatorum, exquisita cœnarum ingenia, cibos aliarum nationum, & quidquid opiparum, quidquid eruditi luxus ab illis inuentum est, passim & laute usurpamus, *appositas* (vt dixit ille) *daper, non tam sapore, quam sumptu aestimantes*. Condimentis certe ciborum orbe nouo petitis, tanta copia utimur, vt Hollandorum, qui soli ista vendunt, testimonio sciam, plus eorum absumi in Polonia vna, quam in reliqua Europa omni. Vestium vero sumptus quantus sit, testis Italia, quæ ingenti cumulo sericum nobis suppeditat. Et negotiationem hanc apud nos præcipue exercet, alioqui (vt antea dixi) cessatura ab opere, cui soli maxime incumbit. Auro certe ac gemmis, purpura ac bysso nitent ac splendent omnia; & aliarum gentium lautitia adeo longe a nobis est, vt parsimonia mera, sed ostentatione inani artificiose recta, videatur. Verum sufficiant ista, non in laudem certe, sed in assertionem splendoris, quem narratum exteris imminuere, fidemque eius abrogare videtur Barclaius. Vltima vero eius, quæ superest præui in nos affectus aut iudicii nota, iam sequitur ista:

Sauire (inquit) quam decipere promptiores; & ipsi magis fraudibus, quam vi patent.

Iterumne scuitiam obicit & improperat? Iterum hoc probro Patria vindicanda? Non certe: Nam & satis hac de re dictum est, & non lubet cum Balatrone isto *ταυτολογεῖν*. Agnosco vero & amplector nos non esse deceptores: Libenter aliis sagacibus & astutis populis hanc palmam concedimus; & fateamur, illos in omni vita versutiori ingenio esse, quam sit (vt cum Plauto dicam) rota singularis. Non tamen fraudibus eorum patemur, & prudentia munimur, quæ merito *in vitio ponit & omnibus credere & nulli*. Nisi forte a Scotis sæpius nos falsa & adulterina merce deceptos didicit Barclaius. Tales certe homines, & in re vili

Plaut. Pseud.

Vulpinari.

Ouid. de
Ponto,
Eleg. 3.

Qui cauet ne decipiatur, vix cauet, cum etiam cauet.

Alioqui non illa nobis simplicitas est, quæ incautos omnibus efficiat. Scimus fraudulentia ingenia dignoscere, possumusque non modo vitare eorum artes, sed etiam cum illis *ἀλοπεκίζεῖν*. Cum autem a vi nos tutos esse dicit, cur non fortitudinem nobis propriam commendat vberius? Mereretur profecto hanc laudem armis inuicta gens, & nullius vnquam exteri subiecta imperio, nullius subacta potentia, & de qua olim Poëta cecinit:

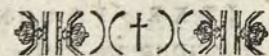
Maxima pars hominum, nec te pulcherrima curat

Roma, nec Ausonii militis arma timet.

Latus lætusque esset campus, euagari per historiarum amœna spacia, & exinde argumenta petere fortitudinis nostræ. Facile esset fusos fugatosque parua manu hostium exercitus, castra capta, expugnatas vrbes memorare, & comprobare, nos vere obicem ac vallum esse, vel (vt proprio elogio utar, quo nos honestauit Pontifex, post Chouinense cum Turcis bellum) *Antemurale orbis Christiani*. Facile, inquam, hæc omnia narrarem, nisi satis essent hæc, quæ hactenus dicta sunt. Cum etiam paene pigeat, tantum operæ in exiguam hanc scripti laciniam impendisse. Vnica est excusatio, quod, etsi leui occasione pronocatus, non leuia tamen, neque hactenus exteris nota, de origine, situ, indole, moribusque gentis & patriæ nostræ dixi.

FINIS.

XV.

XV.

CAROLI OGERII ITER POLONICUM SIVE BORUSSICUM (137)

ANNO 1635. die 17. Maii, quæ Dominicæ Ascensionis sacra erat, illustrissimus Claudius MEMMIVS, Regis Christianissimi extraordinarius Legatus, Gedanum siue Daniscum ingressus est. Vrbs illa est inter Europæ præcipuas, certe vniuersæ illius plagæ longe princeps: alluitur & interfecatur flumio Vistula, magno quidem illo, sed qui alio etiam alueo in mare se exonerat ad oppidum *Kobelsgrube*. Plurimum tritici illo flumio Gedanum vehitur, vnde in Bataviam & alio transportatur: transportantur etiam ligna, aliæque merces, pelles, coria, succinum. Vrbs illa munitissima est, tam fluminis ac mari, quam propugnaculis ad normam extructis, lapide nimirum costili infra vestitis, ac viridi supra gramine, etiam ad conspectus oblectationem, decoratis. Verumtamen mons illi imminet, vnde valde incommodari illa potest. At eum montem, qui vicinus est, habitant illi, muniuntque, si bellum ingruit. In pede montis huius elegans suburbium est, vbi permulti degunt artifices, mediumque interfecat ac diducit flumulus, qui crebris vbique pontibus transitur.

Omnes fere illi sunt Anabaptistæ, nam & istud dogma in hac vrbe propagatum est, vti Lutheri, ac Caluini. Sunt & ibi Catholici ad septem millia: at plures multo sunt Calvinistæ; longe plures Lutherani potentioresque. Vrbs illa quanquam sui iuris sit, habeatque Senatum ac consilium, quo sibi prospicit, subest tamen Regi Poloniæ, qui illi quotannis Burgrauium dat, eum tamen e corpore Senatorum eligere cogitur, præsidetque ille senatui. At, cum solus sit a parte Regis, & e collegio Senatorum, nihil Regis commodis addere potest, ita vt dicis tantum causa, atque ad speciem factus, vere dici possit. Sciam, notaboque postea, quod tributum Regi Poloniæ pendant Gedanenses. Certe grauantur admodum illi, quod portus suus a Suecis ante aliquot annos occupatus sit, exigantque quotannis a mercatoribus quatuordecim centena millia Thalerorum. Id vtiue ægre ferunt vicini principes ac reges. Quod quemadmodum aboleri possit, laborant, eritque inter præcipua huius arbitrii capita.

Gedanum abundat fontibus pulcherrimis, quibus plateæ decorantur, præsertim illo, qui in maiore platea est, ante Basilicam, in qua habetur Senatus: in priuatis ædibus etiam sunt fontes qui diu noctuque fluunt

Oo oo oo 002

(137.) CAROLUS OGERIUS fuit Parisius caularum patronus in sic dicto Parlamento, deinde Gallico legato, comiti de Avaux, ab epistolis. Natus Parisiis anno 1595, litteris operam dedit *Burici & Valentia* in Delphinatu. Ephemerides legationis Domini sui in Sueciam Daniam & Poloniam confecit, sub inscriptione:

CAROLI OGERII EPHEMERIDES SIVE ITER DANICVM, SVECICVM, POLONICVM. Cum esset in comitatu Illustrissimi CLAVDII MEMMII Comi-

tis Anauxii, ad Septentrionis Reges Extraordinarii Legati. Accedunt Nicolai Borbonii ad eundem Legatum Epistole hactenus ineditæ. Lutetiæ Parisiorum, apud Petrum le Petit, Regis Typographum, in via Iacobæa, sub signo Crucis aureæ. M. DC. LVI. cum Privilegio Regis: qui lectu dignissimus vtilissimusque liber est, & simul rarissimus, ex quo iter hoc Polonicum denuo typis exscriptum. Cælebs mortuus anno 1654, die 11. Augusti.

fluunt abundantissime. Domus præcipue ita factæ sunt, ut gradibus ad illas ascendatur: ibi est prothyrum sedilibus ac pavimento ex læui poliroque ad marmoris speciem lapide; unde transeuntes spectant: ianue affabre factæ sunt ac sculptæ, plerisque emblemata insignia insculpta: sententiæ vel Germanicæ, vel Latinæ inscriptæ. Intranibus offert sese vestibulum magnum, altumque. Parietibus incrustationes vel picturæ vndique impressæ, longa in circuitu scamna, super quibus longi circumquaque dispositi assers, quibus crateres vitrei ac vasa figulina picta ac variegata ordine imposita sunt: pendent lychni laquearibus altis ac candelabra, non sine ceruorum cornibus aut boum, si quæ magna comparare sibi possint. In Suecia, Dania, ac ni fallor, etiam in nostra Picardia, hunc cornuum ornatum summe ambiunt æstimantque. Ex hoc vestibulo intratur in cubiculum vel aulam, nam profunda sunt illa ædificia. Aula ab area lumen accipit. Ex vna tantum parte areæ prætensum est angustius ædificium, vbi penus, culina, aliaque huiusmodi. In extrema ac postica domus parte stabula sunt portæque curules. Vicina domus est fere huiusmodi, duæque muro separantur, quo fit ut singulæ areæ tantum lucis admittant, quantum si vnica esset, ac nullo muro diuisa domus. Dixi gradibus ascendere ad illas domos editiores, quæ diuitum sunt, at sub illis fornices sunt, in quibus habitant minores artifices vel caupones; nec incommode, quippe qui ex latitudine viarum satis luminis admittunt.

Est in illa vrbe domus publica, non absumilis Xenodochio S. Geruasii Parisiis, cuius parietes optimis, meo quidem iudicio, picturis, at satis antiquis, decorati sunt, cum multis versibus Latinis ac Germanicis: sunt & multa signa Sanctorum aliorumque heroum, mixtæque historiis fabulæ. Hinc Angelum Michaëlem, D. Christophorum, Sebastianum, similesque: illinc vel etiam permixtum Mercurium, Bacchum, Actæonem, Dianam, cum Nymphis manum pubi admonentibus intueri licet. Templi certe huius designatorem fuisse Ariostum, si quando in Borussia iuerit, libentissime mihi persuaserim. At quid ibi toros diestotæque interdum noctes agant, iucundum est scire. Iugis ibi, ac indefessa sine villo esu compositio. Sodalitium quippe est ab antiquo constitutum, ad quod qui se aggregari ac censeri cupiunt, pro ingressu ac initiis thalerum imperialem pendunt, quo semel illato vestigali, ius illis est in hanc ædem, si velint, quotidie ingredi, ac per totum diem noctemque, si hinc non recedant, cerensiam bibere, quam sibi inuicem propinant. Prostant illic sui que copiam faciunt huius Dionysiaci templi custodes ac veluti sacristæ, accincti linteis; granes illi quidem, liberali fronte, ac lata barba, qui cantharos argenteos implent Danaïdum more, nam illi continuo exhauriuntur. At ne sodalitio nimis graues sint sodales, comotationumque fontes aliquando arecant, cum exeunt aut cum intrant, tres schelinos in fiscum suum inferunt. In hac æde libri vendibiles prostant, qui prætereuntes morantur, occasionemque contemplandorum sodalium præstant. At illi nulla verecundia suffunduntur, qui rem licitissimam ac publica auctoritate sancitam, se iure facere existimant. Ante hanc ædem latissima est platea, vbi honestiores viri, tam ciues, quam nobiles, conueniunt magno numero, aguntque defusis negotiis ac commerciis, quemadmodum fit in Cambio Parisiensi vel Lugdunensi. Ea ipsa die, qua aduenimus, ego & Molæus, quia per sex ipsos menses terram vix attigeramus, inter rupes, & niues, ac maria versati, utque vertiginem a iactatione nostra maritima contractam depelleremus, vrbe sumus egressi, mediisque in hortis, quibus hæc ciuitas Lutetiæ in speciem cingitur, ambulauimus.

XVIII. Cum Sigismundus Electoris Brandenburgici patruelis, qui Mariæburgi erat, aduentum illustrissimi nostri Legati rescivisset, misit ad illum vnum e Consiliariis Electoris cum litteris, quibus de illius aduentu gratulabatur.

XIX. Illustrissimus Legatus misit duos ex suis, alterum ad commissarios Regis

Reges Poloniae cum litteris Latinis, alterum ad commissarios reginæ Sueciæ cum litteris Gallicis, qui itidem ad illum rescripserunt. Poloni in oppido *Mariæ Vvder* degebant, Sueci in pago *Ionasdorff*. Locus, in quem conuenire utrinque debebant, vocatur *Stumischdorff*. Mariæburgum Legatorum mansioni deputatum fuerat, ibique iam Angliæ legatus aderat.

XX. Quæ Dominica fuit, illustrissimus legatus in ecclesia monialium S. Brigittæ missam audiit: ab ipsa S. Brigitta hic conuentus fundatus est; erat quippe illa diues, seque e principe Nericiæ monialem fecit. Eius filia Catharina aliam ecclesiam, quæ vicina est, construxit; illa utique sanctimoniam famam præstans, quam ecclesiam obtinent hodie Lutherani. Post missam auditam, inuisit moniales illustrissimus legatus, illasque gaudio incredibili affecit. Interpretes erant duo religiosi ordinis Cisterciensis, qui directores illarum sunt. Conquestæ sunt, quod Sueci duos earum pagos teneant, unde præcipuus illarum redditus est interceptus. Inter illas vna erat ex iis, quæ ante triginta annos aut amplius, a rege Carolo e cenobio Vvasthanensi, quod prope Nicopiam est in Suecia, expulsæ sunt. Gerunt illæ in capite coronam quinque maculis rubris distinctam, ob vulnera Passionis dominicæ, quæ in S. Brigitta iuuenta sunt. Habent item singulæ annulum, qui profitentibus religionem datur, quoque desponsantur Christo. Eum habebant, quem ipsa S. Brigitta tulerat, quem sibi habere Rex Poloniae Sigismundus, pater huius Vladislai, voluit, caroque emit. In illa ecclesia conciones Germanicæ fiunt a duobus Iesuitis, quorum alter mane, alter a prandio prædicant; habent illi collegium in suburbio vel pago vrbi proximo: matutinam ego prædicationem audieram, in qua contra Iudæos, Lutheranos, & Calvinistas disseruit. Eorum concionandi modus hic est. Legunt Euangelium, ac post præfationem canitur, vel Hymnus vel Psalmus Germanicè. Ambulatque aliquis per ecclesiam, qui pro concionatore stipem postulet, dum prædicat.

A prandio ego & Molæus ad Carmelitas inuimus, vbi concionem Germanicam audiuimus, inde vespertinas preces: postea processioni Dominici corporis adiuimus, primi cereum gestantes, reliquisque ceremoniis. Matutino tempore conciones fiunt lingua Polonica.

XXII. Illustrissimus legatus ad senatum Gedanensem se contulit. Duo illum senatores deduxerunt, reliqui in summis gradibus eum expectauerunt. Ingressus est in illud conclaue, in quo illi Poloniae legatos excipiunt. Legatus in maiore subsellio solus sedens, a sinistra illius in alio subsellio sedebant senatores. Postquam eloquentissime ac facillime suo more perorauit, recessere omnes senatores in aliud conclaue, deliberaturi, quid illi responderent. Reuersis illis, qui syndicus est, iunior idem omnium, satis longam orationem habuit. Latine omnia; omnesque detecto capite, nam cum se legatus regere veller, nudum remanserunt, & ille pariter. Parietes & lacunæ optimis picturis ac distichis Latinis, decorati sunt. Camino inscriptum: est *ad Rempublicam ut ad ignem*. Reduxerunt eodem modo illustrissimum legatum, quo duxerant. Adfuit nobis, cum illustrissimo legato, Colonellus *Duplessir*, Gallus, vir strenuus, ac vulneribus bellicis insignis, qui contra Moscos ac Suecos pro Polonis sæpius depugnauerat.

XXIII. Legati Bataui tres, qui his controuersis disceptandis die Dominica aduenierant, in senatum iuerunt, iidemque a prandio illustrissimum legatum nostrum inuiserunt. Interim ego cum Florido, Molæo & aliis vidi maiorem ecclesiam, amplam illam quidem multis magnisque organis, epitaphiis ac altaribus decoratam, præsertimque vno altari, in quo iudicium vltimum pictum est, clauditurque duabus valuis. Fama est, Imperatorem Rudolphum quadraginta mille thaleros pro hac pictura dare voluisse. Lutherani hanc ecclesiam obtinent. Est item ibi

Pp pp pp pp

baptisterium

baptisterium clathris æneis clausum, quod septemdecim millibus thalerorum constitit: solida enim sunt omnia, tam columnæ, quam statuæ.

XXIV. Illustrissimus legatus noster legatos ordinum Belgii inuasisit, eaque ipsa die Mariæburgum profectus est; remansi ego cum aliquot aliis Dantisce.

XXV. Profecti etiam sumus Dantisce Mariæburgum, per feracissimos ac lætissimos campos: Sparse sunt vndique rusticorum domus exiguis internallis, recte illæ ac commode e latere ædificatæ: horti amoeni, cultissima arua, iugis aquæ riuulis septa ac conclusa: pecorum in pratis infinita multitudo: pagi frequentissimi. Lucundum est ibi videre ciconias in fastigiis domorum ædificantes, plurimæque ligna nidis suis componendis ingerentes. Solent illæ cum abeunt, pullosque abducunt, vnum in nido pro hospite relinquere. Cicures sunt illæ admodum, nec hominum aut canum præsentia terrentur. Pietate sunt maxima tam erga prolem, quam erga parentes infirmos, eos quippe secum vehunt aluntque. Tribus miliaribus a Gedano Vistulam naue transuecti sumus, pari deinde confecto itinere ingressi sumus Mariæburgum.

Alluitur istud oppidum flumine, quod duobus supra miliaribus a Vistula deriuatur, vocaturque *Nogat*, scinditurque rursus antequam influat in mare. Erat olim equitum Borussiae, siue Crucigerorum sedes. Arcem ibi fortissimam extruxerunt, quæ adhuc extat. Antea pertinebat ad Polonos, at Gustauus Rex Sueciæ, nuper illud oppidum occupauit. Cum induciæ factæ sunt, ex pacto depositum est in manibus Electoris Brandenburgici, qui illud obtinet, debetque die 10. Iunii proxima Suecis reddere. Ea die illustrissimus noster legatus, legatus Angliæ, legati ordinum Belgii, legatique Electoris Brandenburgici, inter quos est Sigismundus, eius cognatus, profecti sunt ad locum tractatui destinatum, *Stumischdorf*, duobus a Mariæburgo miliaribus. Sueci in pago *Ionsdorf*, Poloni in oppido *Marien Vverder*, habitant, seque diebus conuentis in tentoria diuersa conferunt, quæ hinc inde sunt in extremitate pagi. In medio pago tentorium est pro mediatoribus: ad singula tentoria milites dispositi sunt, sunt præterea equitum cohortes ex utraque parte; Sueci habent Finlandos, Poloni Tartaros arcibus suis ac pharetris pulchre instructos.

Polonorum comissarii sunt Iacobus *Zadik*, Episcopus Culmenfis & Pomefaniensis, nominatus Cracouiensis, Cancellarius Regni. Christophorus *Radziwil*, Palatinus Vilenfis, magni Ducatus Lituaniæ generalis. Raphaël *de Lesno*, Palatinus Belzenfis: Ernestus *Doenhoff*, castellanus Pernau. Remigius *Zaleski*, Regni Referendarius: cancellarius, uti nostri Episcopi, indutus est: Ernestus *Doenhoff*, more nostro, aut Germano. Cæteri tres in veste Polona.

Suecorum comissarii sunt, Comes *Brahe*; *Vrangel*, Generalis: *Ochaxel-son*, senator; Ioannes *Oxenstiern*, cancellarii filius; Nicodemus.

Statim atque aduenit legatus noster, Poloni eum inuaserunt, reddidit illis in illorum tentorio suas salutationes: Sueci itidem illum inuaserunt, reuisit illos: Conuenerunt deinde in mediatorum tentorium legati, effeceruntque, ut se partes aduersæ salutarerent. Illustrissimus legatus noster cum Hollandiæ legatis ducebat Suecos, quos sibi elegerat, legatus Angliæ ducebat Polonos in medium, qui interiectus erat inter vtrumque illorum tentorium, locum æquis passibus incedentes, seque vicissim magna cautione obseruantes, cum pedetentim aduenissent, priores legati manum pileis admouerunt, quo factum est, ut hinc inde partes aduersæ se detexerint, paucula verba simul collocti. Ut hoc tantum opus inchoarent, totum diem insumpserunt mediatores, redieruntque Mariæburgum ad mediam noctem; ita ut diei Veneris aduentus scrupulum de comedendis carnibus, quæ paratæ erant, plerisque iniecerit.

XXVI. Constituendis domiciliis nostris transeginus.

XXVII. Legati omnes in arcem Mariæburgi, ubi Sigismundus habitat, conuene-

runt, deliberaturi quid facto opus esset. Conclusum est tandem ab illis, ut hæc duæ propositiones partibus fierent, in hæc fere verba:

Virum placeret Vladislao Regi, pro se, Fratribusque suis, iuri, quod in Regno Sueciæ habet, renuntiare, his legibus ac conditionibus, ut, si Christina sine prole moriatur, idem Regnum Sigismundus obtineat.

2. *Ut ditiones in Liuania ac Prussia, per hæc bella a Suecis occupatæ restituantur.*

Has propositiones illustrissimus legatus noster sumpsit, earumque exempla cæteris legatis describi curauit.

XXVIII. Dies Pentecostes fuit, quam pie, si Deo placuit, transeginus. Ecclesia Mariæburgi Catholicorum semper fuerat. In eam per hæc Suecorum bella ante decem annos se Lutherani intruserunt: itaque factum est, ut inter Catholicos ac Lutheranos communis relicta sit. Habent Catholici duo altaria: Lutherani vnum. A summo mane ad horam nonam locum obtinent Catholici: ab nona ad meridiem Lutherani; qui quidem sunt multo maiore numero, maioribusque opibus. Sunt quippe tres aut quatuor tantum in vrbe Catholicorum familiæ, reliqui ex pagis vicinis conueniunt. Vnus sacerdos illis omnibus ministrat, nam officialis, idemque parochus, paralyticus est. Ergo vicarius ille sacerdos omnia munera solus obit, auditque in Paschate septingentos confitentes, & bis in die festo prædicat. Illustrissimus legatus cum posset priuatum Missam audire, ut hanc consolationem miseris Catholicis daret, maluit ad Ecclesiam illam se confere, ubi ille nosque Dominicum Corpus communicauimus. Audiit deinde concionem Polonicam: rediimus aliqui statim post meridiem ad vespertinas preces. Officialem deinde, virum bonum ac doctum in horto sedentem inuimus. Exiguo post tempore in eadem ecclesia, cum iisdem, organis Lutheranos canentes exaudiebamus. Nec istud modo, sed & Caluinistas ex arce egredientes intuebamur; interim dum ille senex, infinitas, quas senserat, quasque timebat, calamitates, nobis recensendo, lacrymas ex oculis nostris eliceret.

XXVIII. Legati ad tractatus locum conuenerunt. Ea die diuersæ partes procuratoria sua ediderunt, eaque in legatorum manibus deposita, Polonorum quidem apud legatum Galliarum, Suecorum, apud legatum Angliæ. Vtrique pars protestata est, ne qualitates, quas Regi diuersæ partis dabat, sibi, vel suo regi Reique publicæ nocerent, si forte tractatus ad optatum finem non peruenirent: quæ protestationes etiam in manibus legatorum depositæ sunt, & quas se recepisse legati scripto testati sunt; in quo scripto siue cautione insertæ erant illæ protestationes, descriptæ ex authentico, quod in manibus legatorum manet. Alia item cautione separata legati polliciti sunt, se (re infecta) procuratoria partibus bona fide restitutos. Scripsi ego cautiones illas, quæ ab legato nostro ac legatis Hollandiæ subscriptæ sunt.

At magna illa die contentio mota est, eo quod Poloni in suo procuratorio omiserant nuncupare Christinam, *Magnam* Principem Finlandiæ, & tantum princ. Finl. scripserant. Petebant Sueci, ut nouum procuratorium a rege Poloniæ mitteretur, nec se ulterius procedere posse. Respondere Poloni, id consilio factum non fuisse, nec istud verbum *Magna*, addere quidquam, vel demere iuri, quod habet Christina in illa prouincia. 2. non agi in hoc tractatu de Finlandia, nec in eo controuerti: agi de Suecia, Liuania, & Prussia. 3. cui bono hæc tituli omissio? Dicebat legatus noster, nec se etiam percipere posse, quamobrem pro hac appellatione Sueci tantopere contenderent, se quidem in Italia didicisse, quod M. Hetruriæ dux, ducis Sabaudia literas accipere recusasset, eo quod *Magni* titulum omiserat. At non id sine ratione factum, quia hic *Magni Ducis* titulus erat illi præcipuus, verum tamen quod ad Christinam, cum reginæ

nomine nuncuparetur, istud M. principis nomen, dignitatem eius non augere Nihilominus quandoquidem id Sueci pertinaciter postulabant, satisfaciendum illis esse, quod & ipsum Polonis laudi tribueretur, qui se tam æquos propensosque ad constituendam pacem exhiberent. At Radzivilius, præcepta collegis suis deliberandi facultate, dixit, se illis arbitrium suum liberum relinquere, adduci se non posse, ut aliud procuratorium a rege petendum existimaret, se suosque collegas a Suecis ludificari, qui hos scrupulos iniicerent. Post infinitos circuitus tota die ob hanc litterulam factos, deuentum est tandem in hanc pactionem, ut cancellarii Poloni manu *Magnæ* nomē adscriberetur. Rediimus in multam noctem.

XXIX. Post egressos ex ecclesia Lutheranos, Missam audiuius. A prandio litteras scripsi ad fratrem, ad sororem, ad D. de *San-Germano*: traditæ sunt illæ Vallæo illustrissimi legati eubiculario, quem in Galliam mittebat.

XXX. Legati ad conuentus locum redierunt. Cum e curru noster descendisset, ad prandium ab illustrissimo Poloniæ cancellario inuitatus est. Omnes commissarii aderant, excepto Radziulio, erant præterea alii septem nobiles. Auugurius, Theologus noster, egoque assedimus. Propinatum est regum Galliæ & Poloniæ incolumitati. Omnes conuiuæ Latine, plerique etiam Italice ac Gallice loquebantur, vinum Hungaricum, Rhenanum, Gallicum, album, rubrum præbitum est, non sine cereuisia. Pisces magni optimique appositi. Plurima inter conuiuas amicitiae beneuolentiæque significatio facta. Iuimus inde in commune mediatorum tentorium, ac sibi inuicem legati ediderunt cautiones, quas partibus pro receptis earum procuratoriis ac protestationibus dabant. Cum legatus noster *Claudii Memmii* nomen subscripsisset, & vulgo nomine *Auauuxii* nuncuparetur, subueritus est, ne Poloni, quibus suam cautionem dabat, istud ignorarent, nec istud nomen agnoscerent. Itaque misit me ad eos, ut peterem, si illa subscriptione essent contenti. Ingredienti ad illorum tentorium vniuersi mihi assurrexerunt, cumque mandatum meum exposuissem cautionemque edidissem, dixissemque, legatum nostrum Cl. Memmium vocari, esseque illustrissimæ illius familiæ nomē, sic omnia instrumenta subscribere solere, si matrimonii contractum faceret, si testamentum conderet, id nomen subscriberet. Vno illi consensu cancellarii ore mihi responderunt, se esse contentos; subiunxit dux Radziulius: hos scrupulos (inquit) faciant Sueci, nos non facimus. Quæsiuit deinde a me palatinus Belzenfis, num illustrissimus legatus e gente Memmia esset, cui Passeratius opera sua omnia nuncupauit? cum annuissem. Non est, inquit, nobis, neque cuiquam, qui litteras amet, ignota gens illa, continuoque recitauit tria aut quatuor carmina Passeratii,

Pace tua, Memmi, nihil ignorare videris.

Accepi inde tacitus apud me omen, Memmium hunc nostrum, quia prudentia & felicitate præditus est, præcipuum pacis huius conciliatorem fore, ut vere Poloni ac Sueci in posterum profiteri possint,

Pace tua, Memmi, fruimur.

Hac die propositiones duæ Mariæburgi, apud quatuor legatos 16. Maii factæ, partibus oblatae sunt ab illustrissimis legatis. Sueci respuerunt illas: hanc autem propositionem fecere, quam ad Polonos illustrissimi legati tulerunt:

Vt Rex Poloniæ iuri hæreditario, quod in Sueciam prætendit, pro se ac suis hæredibus fratribusque, pure ac simpliciter renuntiet. Suecos Borussia relicturos Polono, dum sumptus belli illis refunderentur, Liouoniam retenturos.

Lata est hæc propositio ad Polonos a dominis mediatoribus. At quia & ardua, & iniqua illis visa est, nihil omnino responderunt, dilatus itaque est conuentus ad perendinum. Nos ad mediam noctem Mariæburgum rediimus.

Vltima die Maii Lutherani ac Calvinistæ ieiunium sibi, pro obtinenda pa-

ce indixerunt. Ego cum Theologo nostro ac Molæo ad saltum siue lucum, vrbis proximum, deambulatum iuimus. Nondum albæ spinæ flos patuerat, gemmæ tantum florum apparebant, at folia erant explicata. Multi vndique pascuntur equi, armenta, ac pecora; opimæ, ni Deus auertat, belligeraturis prædæ. Inde ad Reuerendum Officialem iuimus, cordatissimum senem, qui nos cæna excepit.

Prima die Iunii redierunt partes, Legatique Illustrissimi, ad conuentum. A prandio conuenerunt in tentorium commune Legati. Noster postea ad Polonos iuit, ut responsum ab illis quæreret, super propositione a Suecis præcedenti conuentu facta. Nihil illi certi responderunt, præsertim cum viderent, Suecos pertinaciter velle, ut antequam in alios controuersiarum articulos descenderetur, primo & quasi prologi vice, Rex Poloniæ Regno Sueciæ renuntiaret. Huic ego congressui non interfui. At audiui Illustrissimum nostrum Legatum cæteris Mediatoribus referentem, spem esse, ut Poloni regno Sueciæ renuntiare velint, sub bonis conditionibus ac mediis, quæ media vel ab illis expectanda, vel a Suecis, vel certe ab ipsis mediatoribus excogitanda. Hæc itaque mediatores delineauerunt.

1. *Abrogentur leges duræ latae contra domum Sigismundi, ita ut liberum sit Suecis ex eadem Reges sibi sumere.*

2. *Fiat satisfactio Regi Vladislao, & eius Fratribus ex terris Liouoniæ, prout Regi cum Ordinibus Poloniæ conuenerit.*

3. *Fiat firma amicitia inter utrumque Regnum. Et Regina Christina iungatur matrimonio cum marito non inimico Regi & Reip. Poloniæ. Idem faciat Vladislaus vice versa.*

4. *Liberi nascituri ex Vladislao & coniuge eius ex vna parte, Christina atque marito eius, ab altera parte iungantur matrimonio.*

5. *Vt mutua ferantur auxilia contra utriusque partis hostes.*

Cum hæc in pugillaribus meis descripsissem, Illustrissimus Legatus noster cum Hollandis ad Suecos iuit, petiitque ab iis, numquid a propositione, quam Polonis fecerant, discedere vellent, aut saltem eam mitigare, ut facilius pacis constituendæ via iniretur. Negauerunt; petieruntque quodnam fuisset Polonorum responsum, se illud iamdiu expectare, & numquid Regno Sueciæ renuntiare vellent, antequam ultra procederetur. Respondit Legatus, non id gratis, neque tam cito facturos Polonos; spem tamen affulgere, ut id faciant sub bonis mediis ac conditionibus. Interim iussit me legere quinque propositiones a mediatoribus excogitatas, quas Nicodemus me dictante exscripsit. Ad primam statim responderunt illi; Agi nunc de renuntiatione iuris hæreditarii, quam volebant ab Vladislao fieri: de futura electione sermonem fieri non debere: esse incolumem suam Reginam, nullum illi neque dandum, neque designandum successorem. Respondit Legatus, at delenda est illa nota, quæ Sigismundi familiæ aspersa est, cum ex illa neminem in posterum ad Regnum Sueciæ eligi posse, sub pena Maiestatis, decretum est: tollendaque est omnis odii præteriti memoria. Comes *Brahe* replicauit, id factum iri per amnistiam, quæ constituta pace utrique populo iniungeretur. At illa amnistia (inquit Legatus noster) tametsi odia quiescant, non abolebit hanc maculam, ac nisi abrogetur istud decretum, Sigismundi familia, cum qua deinceps Sueci amicitiam se inire velle profitentur, peiore apud illos conditione erit, quam alenissimi mortalium, qui in Sueciæ Reges eligi non prohibentur. Resisterunt pertinaciter Sueci, quod quidem eos iniquissime facere, omnes qui hic Legatis nostris aderamus, vno consensu iudicauimus.

Cum in tentorium commune redierunt Legati, ac dies inclinaretur, concluserunt res proferre in sequentem conuentum, ut de principali negotio, tam

de renuntiatione Regni, quam de provinciis tractarent. Itaque me cum Secretariis Hollandiae ac Brandenburgi, ad Suecos miserunt, ut hoc illis significarem; responderunt illi, se expectare responsum Polonorum, rogareque mediatores, ut illis super hac re satisfaceret, priusquam hinc discederent. Iterum miserunt Illustrissimi Legati ad Suecos Agentem Regis Britanniae, Gordonum, qui eadem, quae nos, inculcarer, nec ille quicquam profecit. Contulit ergo se ad Polonos Legatus noster, dixitque Suecorum mentem; eos responsum velle super renuntiatione Regni pura ac simplici, alioquin ad congressum non redituros. Responderunt Poloni, se renuntiationem puram ac simplicem facturos nunquam, facturos tamen propediem sub honestis ac iustis mediis ac conditionibus. Interim se biduum petere ad concludenda illa media, quae vel scripto ad mediatores mitterent, vel se ad locum conuentus sisterent, praemonerentque Legatos, ut tam illi, quam Sueci adessent. Relata sunt illa ad Suecos per unum ex Legatis Brandenburgicis. At quae differentia sit inter hanc responsonem, & praecedentem? Ea nimirum, quod Legatus Galliae sibi spem affulisse tantum dicebat, quod Poloni renuntiaturi forent, nec quicquam tamen certi responderant: at hac ultima vice Legato eidem praecise responderunt, se renuntiaturos.

Allatum est, incerta tamen fama, triginta naues Anglicanas in fretum Daniæ, quod Oresunda vocatur, peruenisse in auxilium Polonorum.

II. Ianii quieuerunt tam partes, quam mediatores. Auaugurinus se Dantiscum contulit. A prandio cum Theologo nostro, & Varenno, urbis propugnacula iustitiae, hortosque, nec florum nec arborum frugiferarum inopes; pyrorum pomorumque flores explicatissimi erant. Liliū conuallium, Muguet, florebat, tulipæ flauæ ac rubræ.

III. Quæ Dominica erat, ad Ecclesiam nos contulimus. Vbi nebulones quidam, antequam hora nona esset, quæ est praescriptus inter Catholicos ac Lutheranos limes, tintinnabula pulsauerunt; unde factum est, ut Lutherani capite operto, at in silentio tamen, Ecclesiam implerent, quam ob rem apud Burgrauium Illustrissimus Legatus conquestus est. Adiit vero post Missam Reuerendum Officialem, apud quem per horam remansit. A prandio inuisit Illustrissimum Legatum nostrum, Legatus Illustrissimus Angliæ.

IV. Rediimus ad conuentum, conclusum est in tentorio mediatorum, ut Illustrissimus Legatus noster ad Polonos seconferret, sciscitaturus, quid responderent vellent ad conditiones illis propositas. Ederent tandem, quid praestarent, quid a Suecis postularent: fidenter animi sui vota mediatoribus communicarent. Sedebat omnium medius Legatus noster, habebatque a dextris Cancellarium Pol. Radziuium, Pal. Belzensen, D. Doenhoff; a sinistris Legatos Hollandiae & Referendarium Pol. Vocauit me Legatus meus, Hollandi suum item Secretarium vocauerunt, quem comitati sunt Angliæ & Brandenburgi Secretarii. Propositionem suam disertissime ac grauissime fecit noster Legatus, quaesivitque, num Legati Hollandiae aliquid adiungere vellent; nihil illis subiungentibus, inierunt inter se consilium Poloni, cumque resedissent, Cancellarius honesta verba ex more praefatus, subneri se dixit, ne, si quid ipsi priores offerrent, Sueci inde superbiae occasionem caperent. Deinde se ad Regem scripsisse, a quo nondum responsum acceperant. Cum Legati respondissent, se in sinu seruaturus quod ab illis dictum esset, nec ad Suecos relatuus: Se tantum id cupere scire, quænam illorum mens esse possit. Idem Legatum Angliæ & Marchionem Brandenburgensem a Suecis exploratum iuisse, ut deinde mediatores inter se, de mediis ad concordiam conducendis, arbitrari possent. Subiunxit itaque Cancellarius protestatusque est, se, collegasque suos non Commissariorum nomine, nec quasi personas publicas, sed quasi priuatos de negotiis praesentibus sermonem inire.

Aequum

Aequum porro se existimare, ut, quandoquidem id tantopere Sueci contenderent, Rex Vladislaus iuri haereditario, quod in Sueciam habet, renuntiet; at illum iidem ipsi Sueci eodem momento, in Regem Sueciae eligant; Ita ut ipse Regnum Sueciae, vel per se, vel per Vicarium administrare pro libitu possit.

Casimiro Regis fratri, Principatus Finlandiae detur, & Sororidos, uti ex legibus Sueciae cautum est.

Restituantur Polonis duae Provinciae, Liuania, & Borussia: & insuper Esthonia, quae ex pactis cum Rege Ioanne, Sigismundi Patre, factis, Polonis tribui debebat. Restituantur naues captae in bello, tormentaue bellica.

Restituantur ea, quae in portubus ac alibi, sub specie vectigalis, praeter modum constitutum, Sueci receperunt.

Restituantur fructus villarum & pagorum, quos per has inducias ultra constitutos terminos inuaserunt.

Restituantur in Sueciam & in patrimonia sua exules Sueci, quorum nullum aliud crimen fuit, quam quod Sigismundo adhaeserint.

Caeterum, quod ad Christinam pertinet, Regem Vladislaum, qui consanguineus illius est, eius seruandae instituendaeque curam, pro sua pietate, suscepturum.

Subiunxit Dux Radziuius, Legitimos Vladislai pro hac infantula metus, ne homines barbari, crudeles, regnandique auidi, eius vitae insidientur; innotescere omnibus mortalibus, quomodo ab omni aeuo erga Reges suos ipsi se gesserint; semel malos tales praesumi semper debere.

Ut verum fatear, dum haec Poloni serio ac distincte explicabant, interdum meas me aures fallere; interdum me somnare mihi videbar, cum illos tam procul a mente Suecorum, atque ab illis, quæ nobis sperare fecerant, recedere videbam. Credo equidem, eos sic loqui voluisse, ut iniquitati Suecorum aliquid reponerent. Certe cum Legatus noster vna cum Hollandis hac retulit aliis mediatoribus, stupefacti sunt omnes. Statuerunt itaque, adeundos esse Suecos, tentandosque, an aliquid de suis propositionibus remittere vellent, quod si facerent, idem postea Polonis proponeretur. Legatus noster censuit proponi Suecis posse, ut, praeterquam e Borussia, etiam e Liuania cederent. Dixit Angliæ Legatus, eos id facturos nunquam. Sed si tanta pecunia illis detur (inquit Legatus Galliae) ut Sueciae Proceres, quos inter, Liuiam Gustavus partitus est, aliunde patrimonia sibi comparent, nam, si illorum commodis provideatur, facile Liuiam Polonis permissuros, quæ ad Sueciae Regnum olim non pertinuerit. Cum quaereretur, unde tanta pecunia corradī posset. Ex vectigali (inquit Legatus noster) quod in Dantisci portu Sueci obtinet, continetur illud ad aliquot annos. At istud non permittemus (inquiunt Hollandi) neque id permittet Rex meus (inquit Legatus Angliæ.) At permisistis a tot annis (subiunxit Gallus) fecimus id quidem, respondere illi, sed rationes, quæ nos impulerunt, nunc cessant. Iuit inde Legatus noster cum Hollandis ad Suecos: Nec quicquam de his, quæ a Polonis dicta fuerant, attigerunt, petierunt tantum, num aliquid de suis propositionibus remittere vellent? negauerunt; dixeruntque, se nimis iam multa obtulisse. Proposuit Legatus Galliae, num de Liuania decedere vellent, si belli sumptus refunderentur? Responderunt, se nec velle, nec posse, nec proponi illis debere. At inquit Senior ex Legatis Hollandiae, cur ergo vobis Rex Poloniae Sueciae Regnum permittet, gratisne faciet istud? Quid curamus (replicauit Comes Brahe) de illa renuntiatione; numquid vanus Regni titulus duabus feracissimis Prouinciis, quas iure belli possidemus, compensari debet? Vosne Hollandi, Hispaniarum Regi, ut Domini vestri nomen abiiciat, minimam e prouinciis vestris velleris concedere? Non istud quidem imprudenter (respondit Hollandus) nec de contiguis prouinciis faceremus. Sed aliquando

Gades occupauimus, pro quarum recuperatione, si Rex Hispaniae iura, quae in nos prætendit, remittere voluisset, libentissime illi suas Gades restituissemus, quæ Hollandiæ non cohærent, vti Liuania ac Borussia ad Regnum Sueciæ non pertinent. Quid multa? affirmauere Sueci, se Liuiam reddituros nunquam, idque mandatis suis expressissime vetitum. Proximus conuentus ad diem, qui Dominici Corporis festum sequitur, a Legato nostro remissus est.

V. Legatus noster Illustrissimus ad Insulam Marianam, *Marien Vverder*, se contulit, vt Polonos inuideret, quibuscum pransus est: duos tantum e nostris secum duxit. Auaugurius Gedano rediit cum Henrico *Canafilles*, Gallorum Consule.

VI. Illustrissimus Legatus, Legatum Angliæ indeque Legatos Hollandiæ Mariæburgi degentes inuist. Cum Legato pransus est Baro de Dona, cuius Patruus anno 1586. cum Duce Meduanæ, in vtriusque exercitus principis atque conspectu, pugnauerat, atque a Duce in fronte ense vulneratus fuerat, cum prior ille Ducem in galea sclopeto minori attigisset. Refert id etiam Thuanus in historia.

VII. Dominici Corporis festum celebrauimus. Salutaui in Ecclesia Illustrissimum Legatum Canonicus quidam Vvarmiensis, natione Suecus, vir pius grauisque. A prandio Commissarios Suecos habitantes in Ionæ pago, Legatus inuist.

VIII. Ad locum conuentus Commissarii Mediatoresque se contulerunt. Pransus est Legatus noster apud Palatinum Belzensem sub tentorio. Interfui ego huic conuiuio, bibitumque est rite: & quia laute vino Hungarico excepti fuimus, Palatinusque tametsi senex, lætissimum se, Musarumque ac musices studiosissimum exhibuit, ego Varenusque in lætitiæ cantica erupimus. Nihil se-gnius, ad commune mediatorum tentorium conuenit Legatus noster, qui hinc ad Suecos cum Legatis Brandenburgicis iuit; cum inde Legatus Angliæ cum Hollandis ad Polonos iret. Nihil illo die profectum est. Legatus noster, cum hortaretur Suecos, vt ad pacem ineundam faciliores se præberent, illique se iam toties sententiam explicasse dicerent, neque Liuiam se restituere posse affirmarent: Sit istud ergo fixum (inquit Legatus) ne restituere nobis Liuiam, quandoquidem tanto sanguine, tantisque sumptibus illam comparastis, ibique constituis reditus vestros; At vendite nobis illam, pecuniamque aliis vñbus vestris tam publicis, quam priuatis collocare: nunquid istud & pacis perpetuæ & mediatorum Regum gratia facere potestis? Cum statim respondere vellent: Ne properate (inquit Legatus) nobis responsum dare, scribite ad Ordines Sueciæ: qui vobis restituere vetuerunt, non vñque vetuerunt vendere. Cum perseuerarent in sua sententia, dicerentque, Ordines non ita commode conuocari posse, rediit in commune tentorium Legatus, quo etiam reuerfi Angliæ Hollandiæque Legati dixerunt, Polonos duriores etiam quam antea esse factos, qui dicerent; si sibi Liuania & Prussia a Suecis restitueretur, nescire an Rex Vladislaus Regno Sueciæ renuntiare vellet, nam Liuania ac Prussia ad coronam Remque publicam Poloniæ pertinet, Regnum Sueciæ pertinet ad Vladislaum priuato iure, qua de re solus ille statuere potest: Regem intra paucos dies propius aduenturum, cuius voluntatem exploraturi sint, clarius responsum Mediatoribus atque adeo Suecis edituri, qui se ad conuentum non reddituros, sed in suo pago remansuros, donec respondeatur, polliciti sunt. Sub vespere Commissarios Polonos salutauit Illustrissimus Legatus noster, ac Mariæburgum hora nona regressi sumus.

IX. Post maximam diei partem studiis Germanicis insumptam, inclinato iam die, iuxta fluminis, quod Mariæburgum alluit, ripam, subobsuro, at placido tamen, cælo deambulauimus.

X. Quæ

X. Quæ Dominica fuit, Ecclesiam adiuiimus satis tarde; vñde factum est, vt præces nostræ in tempus, quod Lutheranis assignatum est, excurrerint: Scilicet, vt superiore Dominica, se in Catholicos ac præsertim in Legatum, cuius persona apud omnes gentes sancta esse debet, peccasse meminissent. Itaque tametsi nona sonuisset, non nisi postquam Ecclesia excessimus, campanas pulsauerunt.

A prandio ex postulatione Principis Sigismundi, Illustrissimus Legatus noster ad Ionæ pagum se contulit, nonnulla cum Suecis tractaturus super restitutione locorum, inter eos & Marchionem Brandenburgensem facienda, vñque deinceps, neuter ille inter Suecos Polonosque censeret & esse posset. Nihil, quod acceperim hoc colloquio perfectum est, cui non interfui.

XI. Quæ D. Barnabæ dies fuit, Missam in Ecclesia audiuiimus. Festus hic dies apud hos Catholicos non est. Inuist Officialem Legatus noster, quem de professione cogitate audierat. Monuit illum vt maneret, nihil timendum dum adesset Legatus, hoc se facillime a Suecis, qui propediem in urbem restitui ex pactis debebant, impetraturum. At persuaderi infirmus senex non potuit. Petiit deinde Legatus, vt saltem Vicarius maneret, qui valentior erat: Vocatus est itaque Vicarius, qui nec ipse adduci poterat, vt maneret. Promisit denique post multas Legati piissimi rationes, cui lacrymæ idemdem inter loquendum suboriebantur, se cum pusillam suam suppellectilem alio transtulisset, in urbem reuersurum, vt Dominica sequenti officium Diuinum celebraret. Experientia præteritorum temporum hos illis metus incutiebat: nimirum Officialis se ab Suecis ante sex annos fugatum, ac, dum fugeret, in vitæ discrimen ab insectoribus adductum, Vicarium vero suum per nouem hebdomadas in carcere conclusum fuisse asseuerabat. Ac pro sua defensione allegabant idemdem verbum Euangelii, *Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam*. Sub vespere extra ciuitatem deambulauimus.

Ipsa die litteræ allatæ sunt Hamburgo ad Illustrissimum Legatum, quibus narrabatur, vigesima die Maii, Mareschallum Castillonæum, exercitus Gallici Imperatorem, pugna duarum horarum inter Namurcum & Leodium, exercitum Regis Hispaniæ, qui quindecim millium erat, fudisse: septemdecim bellica tormenta capta: septem millia hominum cæsa, ipsumque Marchionem *de Ayetona*, Hispanici exercitus Ducem, aliosque permultos insignes viros: multos itidem esse captiuos factos, inter quos Coloredum, quem in Italia multa crudelia facta commisisse, recordatus est Legatus noster.

XII. Legati Hollandiæ Illustrissimum Legatum nostrum inuiserunt.

XIII. Illustrissimum Legatum in peninsulam arboribus confitam, vt se ab infirmiori valetudine, qua per hunc diem tentabatur, recrearet, deduximus. Illico tam florum, qui ex albispinis exeunt, odore atque conspectu, quam ex deambulationis exercitio, recreatus est.

XIV. Illustrissimus Legatus noster ex postulatione Principis Sigismundi, ad Ionæ pagum iuit, vt a Suecis induciarum prolationem pro duabus amplius hebdomadis impetraret. Noluerunt; Vidimus fortalitium, quod in ripa fluminis constituerunt, ibique tormenta bellica militesque collocatos.

XV. Commissarii Sueci Illustrissimum Legatum ad prandium in diem Dominicam inuitauerunt, quod me Principi Sigismundo significare iussit, vt illi spes fieret, aliquid a Suecis impetrandi. Sub noctem allatæ sunt Legato litteræ ab homine Normanno, vetustæ illæ quidem, nimirum super rebus Daniæ scriptæ.

XVI. Legati Angliæ Hollandiæque ac Brandenburgi, Commissarios Polonos conuenerunt ad Nudorfiam, qui se potestatem dixerunt habere, vt Regno Sueciæ renuntiarent, si Borussia ac Liuania illis restituerentur. Istud retulerunt Legato nostro Brandenburgici. Mane Legatus Angliæ nostrum inuiserat. Toto pomeridiano

Rr rr rr rr

diano tempore ego & Theologus libros Burgravi Mariæburgi euoluimus, ubi Leonardi Marandæi, amici mei, fabulam, quæ *Ariades* inscribitur, deprehendi; permultos in Iesuitas libellos, Thuani ubique historiam in omnibus ferme bibliothecis. In libro Latino *de statu Galliae sub Carolo IX. & aliis*, legi fabulam manu-scriptam, de quadam tabula, quam summus Pontifex ad Cardinalem Lotharingæ mittebat, ubi a Michaële Angelo B. Virginis imago depicta erat, pro qua imagine alia substituta fuit, dolo protestantium scilicet, quæ Cardinalem obscenis amplexibus implicatum exhibebat, &c. In cæna appositus nobis est capio ponderis viginti quatuor librarum, qui triginta tantum assibus emptus fuerat.

XVII. Dum Illustrissimus Legatus apud Suecos cum Legatis Hollandiæ prandio exciperetur, in Ionædorffio; ego ac Theologus statim post meridiem ecclesiam adiimus, ubi Catholici Polonice hymnos cum lacrimis ac suspiriis canebant. Facies illa antiquæ Christianorum persecutionis fuit, videre miseram plebeculam, quæ undique e pagis conuenerat (nam tres aut quatuor tantum sunt in vrbe Catholicorum familiæ) humi ante altare prostratam, quasi iam imminenti carnifici iugulum præberet, timentemque hinc Lutheranos, suos ciues, a quorum impetitione, calumnia, contumelia, vel in ipsa pace non quiescunt, inde ingruentes ac propediem ingressuros Suecos, qui hæreticæ prauitati militarem crudelitatem ex rapiendi trucidandique consuetudine, iam pridem addiderunt. Ascendit interim suggestum Sacerdos pauidus, qui Legati nostri fide ac sponsione remanserat, quem perorantem, trepideque singula verba perpendentem, hæretici, quorum hora instat, toruum intuentur, præsentiaque sua præmunt & abigunt. Notavi ego non sine dolore, dum ille inclinato in genua populo, confessionem generalem dictaret, Lutheranum acolythum, precationum suarum formulas altari proximo imponentem, non sine strepitu ac contemptu: quid nobis absentibus, quos Legati comites sciebant, fieri possit, non debili coniectura æstimabamus. Sacerdotem post peractum officium in hortulum sequuti sumus, ut ei animos, pietate certe non egebat, adderemus. Ipsa die mane in arce Pastor Calvinista suo item gregi vale dixerat, lacrymasque expresserat. Nam istic, ut verum fatear, & pace fœderum nostrorum dictum sit, Sueci reliquarum nationum ac religionum communes hostes ac contemptores audiunt.

Inuissimus postea Christianum Copium, ciuem Mariæburgensem, qui nec paucos, nec inconcinos libros habet, multa ac præclara biblia. Habet ille librum ligneum cera nigra illitum, quales erant illi antiquorum: Habet item plures legum Romanarum optimæque editionis, tam ex Italia, quam Gallia Codices, itemque iuris interpretes. Præsentem etiam ibi fuerunt duo Angli & vnus Hollandus ex Legatorum comitatu.

XVIII. Allatæ sunt litteræ ad Hollandos, quibus victoria Mareſchalli Caſtilionæi confirmabatur. Aliæ item ad Auaugurium, factum accuratius explicantes. Illa die tam ex propria infirmitate, quam ex aëris, qui nubibus & tonitru implebatur, intemperie, somno tædioque oppressus per multas horas super lecto iacui, quod & idem Illustrissimo Legato contigit, qui Principem Sigismundum in arce me incio conuenerat.

XIX. Princeps Sigismundus Illustrissimum Legatum vicissim inuissit, antequam ad Polonos proficisceremur Thorunium. Ea die cenauit cum Legato Gallus e Normania, N. Cabray, qui sub variis Imperatoribus in Germania meruerat, nempe sub Rege Daniæ, & deinde sub Rege Sueciæ. Narrabat ille, ante septendecim circiter annos, Gustauum contra Polonos pugnantem, a cohorte quadam Croatarum captum fuisse, qui illum incognitum ad castra sua abduce-

bant. Cum Sueci de illo vehementer anxii essent, discursarentque vndique, ut illum inuepirent, factum est, ut in illius pugnae trepidatione atque tumultu, quidam eques Suecus imprudens, se in illam Croatarum cohortem contulerit, quasi focii essent, quod cum tandem animaduertisset, vidissetque, Regem suum captiuium, deduci: caute iste, & quasi Croata foret, impune, ac prohibente nemine, ad Regem accessit, continuoque scloppeum illi tradens: En, inquit, *Camrade* (verbum istud Regi familiare erat) hoc tibi do. Arreptum Rex nulla mora, neque deliberatione in alterum Croatam, qui illum ducebat, exonerat, alteri in os manubrium scloppeum impingit, correptaque fuga cum suo liberatore euadit ad suos. Oportuit deinde ut Rex, non sine sollicitudine, hunc suum vindicem, qui se ad stationem suam receperat, exquiri iuberet, ne cogitantem quidem de vlla mercede: a quo cum peteret Rex quid postularet, ut tua (inquit ille) Maiestas det mihi aliquid ad bibendum cum sodalibus meis. Digna scilicet Regis recuperati merces! Contigit id ad milliare prope Mariæburgum, locusque mihi indicatus est.

Eodem fere tempore ad caput Viſtulæ, vulgo *Nogat*, ubi Viſtula scinditur prope Dantiſcum, idem Gustauus ictu mosqueti vulneratus est per armum dextrum, hæſitque illi globus in sinistro nec extrahi potuit, ita ut cruorem ore naribusque euomeret, vnde transfuga quidam, qui illum sic animam quasi efflantem viderat, id ad Generalem Polonorum *Konietpolski* statim nuntiauit, qui siue gaudio, siue alia de causa, in stuporem incidit. Retulerunt istud Legato nostro duo Hollandiæ Legati, qui hic tunc etiam erant, & cum Generali ipsa die cenabant.

Iterum idem Gustauus in Germania, in Croatarum, credo, manus deuenit captiuus, vnde etiam a suis recuperatus est. Ut non mirum sit, hominem (nam & ipsi homines sunt) tam sæpe pericula tentantem, periculis tandem succubuisse. Nemo se tuto diu periculis offerre tam crebris potest. Quem sæpe transit casus, aliquando inuenit. At tanta strenuitate erat Gustauus, ut vulgo iactaret apud suos, vix esse, ut Reges vlli in præliis caderent, nec id fieri solere. Ut id factum esset nunquam, tamen historia teste frequentissime acciderit, docuit pugna Lutzenensis Gustauum ipsam, docebitque posteros, eosdem casus Imperatorem manere, qui gregarium militem, si se Imperatores gregariorum periculis obiciant. Pressi ego perſæpe Stocholmiæ Gustauum tumultum, nec reluctatus est, nec se commouit, permisitque se impune calcari, is ipse, inquam, Gustauus, qui propter epistolam ab Imperatoris Legatis Lubecæ negligentius acceptam, ut alibi narraui, tantos impetus tamque cruentos in Germaniam fecerat.

XX. Legati Hollandi Brandenburgicæ Illustrissimum Legatum nostrum conuenerunt, ut quindecim dies prolatarum induciarum inter Suecos Polonosque, qui ad 25. Iulii perueniebant, ad primam vsque Augusti protraherentur. Iussit me vocari Illustrissimus Legatus, meque onanium mediatorum nomine ad Ionædorffium statim ire. Parui, cumque aduenissem, Secretarius Commissariorum Suecorum obuius mihi factus est, dixitque reliquos abesse, vnum superesse *Axelſon*, qui quidem cum solus esset, nullam haberet respondendi mihi potestatem. Volui tamen illum alloqui, & quod in mandatis datum mihi erat, exequi. Recepit me ille in aula publica, in qua de negotiis agere solebant.

Cum ego illi exposuissem legationem meam, petere nimirum Dominos mediatores, ut vellent inducias ad primam diem Augusti proferre, id iam consensisse Polonos, id sibi persuasisse mediatores, Hollandos præsertim, qui, quod hanc spem animo conceperant, id etiam, ut iam pactum, ad Illustrissimos Belgii Ordines, & ad Principem Arauſiæ scripserant, qua in re metuebant, ne vel mendaces, vel parum prouidi iudicarentur a suis. Secundo, has inducias ob-

aliā item rationem esse proferendas, scilicet, quod Legati Galliae & Hollandiae, ad Regem Poloniae proficisci vellent, qui Thorunii erat, quod iter inundatione & incremento Vistulae incommodum ac longius erat. Itaque maiore tempore illos indigere. Subdidi aliā mediatorum petitionem, nimirum, ut Sueci omnes subsignarent epistolam, qua in illas inducias consenserant, quoniam vnicus Comes Brahe subscripserat. Respondit mihi corniter *Axelsson* ad singula capita, cum tamen praefatus esset, se nihil sine Collegis concludere posse, & vnum, Collegium non facere, primo, hos quatuor aut quinque dies, qui petebantur, magni esse momenti, nec putare consensuros Collegas. Respondi ego, nihil urgere, non ingruere exercitum, non commeatum deduci, non urbem obsidione premi, denique modici temporis moram praedudicium magnum facere non posse, id demum petere non Polonos, sed mediatores, qui tam procul aduenerant, qui tot labores ad hos tractatus promouendos susceperant, me affirmare posse (tamen si idoneus fortasse in rebus tanti momenti fideiussor esse non possem,) nullum Polonum apud Legatum nostrum vidisse, ut credere tandem desisterent, id a Polonis postulari. Replicauit mihi ad haec Commissarius, se cum sociis haec, quae proponebam, communicaturum.

Ad secundum caput, quod ad subscriptionem pertinebat, dixit, nescire se, an etiam suum instrumentum Poloni Commissarii omnes subsignassent, respondit, id verisimile esse, quandoquidem id mediatores vellent, nec eos condiciones iniquas ab altera parte postulare, ab altera non exigere; reliqui ergo illi epistolam, ut illam reformarent, tam in additione dierum, quam in subscriptione. Dedi item dicto Commissario aliā epistolam, quam priuatim Suecis Commissarius scribebat Legatus noster, pro Catholicorum protectione. Redii deinde Mariaburgum ac post relationem Legato meo factam, iui ad Hollandos. Secretarius Hollandorum, qui a Mariana insula redierat, attuleratque consensum Polonorum usque ad primam Augusti, omniumque subscriptionem, inuisit Legatum nostrum. Obtulit Legatus noster, ut, si vellent Hollandi, solus ad Suecos redirem, ostensurus illis Polonorum consensum, si forte ad idem praestandum moueri se paterentur: petierunt Hollandi, ut sineret Legatus noster illorum Secretarium venire mecum, noluit noster, quod quo animo faciebat, ipsi non cogitabant. Optionem tamen illi dabant, ut faceret quod veller, meque vel solum vel suis stipatum mitteret, obtuleruntque mihi tradere Epistolam Polonorum.

XXI. Illustrissimus Legatus inuisit Legatum Angliae. Ac paulo post meridiem profectus est Thorunium: Vesperis Marianam insulam aduenimus, vulgo *Marien Vuerder*. Quae statio Commissarii Polonorum erat, reliqui abierant, supererat Comes Belsensis. Lectos illic nullos inuenimus, decubuimus super scamna, nam in Polonia ac Prussia nulli peregrinantibus lecti dantur in diuersoriis. Oportet suos ferre, vel humi iacere, nec nisi difficulter palea emi aut inueniri potest.

XXII. Summo mane facillimum fuit nobis expergisci; sed quod omnem praeteritae noctis molestiam abstersit, transiit secundum domus nostrae fenestras, cohors peditum Palatini Belsensis: nam isti Palatini cum incedunt, siue in pace, siue in bello, paruos quasi exercitus secum trahunt. Paulo ante amiserat ille coniugem, ac duo hominum millia, qui illi subsunt, veste nigra indui suo sumptu curauerat. Id omnibus huiusmodi Magnatibus in Polonia fieri consuevit. Itaque cohors illa atra veste pulchro ordine incedebat, ac ante vexilliferum incedebant tres pari passu tibicines cum tympanista optime concordēs; ita ut sponsae alicuius deductionem ac pompam potius, quam militum agmen transire, si auribus credas, existimes. Qui post vexillum incedunt, latiore spatio ambulant, ita ut cunei figuram tota cohors efficiat. Praecedebant illi Palatinum ad mansionem ferentinam.

Lustraui.

Lustrauius oppidum ego & Theologus, Ecclesiam praefertim, quae Cathedralis olim erat, ab Lutheranis nunc obtinetur: magna illa est, & praeterea. Super magnum altare suspensa sunt ingentia organa, pertinet illa vrbs ad Electorem Brandenburgensem, qui Canonicorum Episcopique domum obtinet redditusque. A castello Episcopi ad fluuium usque porrigitur longa porticus, altis arcubus lateritiis sustentata, belli, ut arbitror, vsibus commoda, nam ad extremitatem foramen ibi est altum, ad quod adscendi, non nisi per funem, potest. At fabulam populares narrant, fuisse quendam Canonicum istius Ecclesiae, qui mulierem amabat. Is tandem increpatus ab suo Episcopo Collegisque, quod rem illicitam faceret, finxit se poenitere velle, dixitque, parum tamen verecunde, quod amorem incacare proposuerat. Igitur, cum diues esset, hanc longam porticum arcubus impositam aedificauit, & in eius extrema, quae ad fluuium pertingit, parte, veluti turrim quadratam ad duorum, aut trium exapodorum latitudinem, honos sit auribus, latrinam fecit, ad quam quotidie secedebat: Flauius qui in imo est, turrimque subterlabitur, *Liebe*, h. e. amor, nominatur, & hoc commento se, cum amorem incacare deinceps velle promississet, promissis stetit asserere; nec ab dilectae suae mulieris consuetudine destitit. Istius vero luculentae historiae, an Lutherani isti auctores idonei sint, Delphi, credo, adeundi non sunt.

Cum Palatino Belzensi pransus est Illustris. Legatus, egoque cum Anaugurio & Molæo. Filius natus maior Palatini hic remansit per morbum, quem tamen iucunde ac cum suaui Galliae recordatione, allocuti sumus. A prandio prior exiit Legatus noster, expectauimusque Palatinum in oppidulo *Gardensee*. Ibi in illius rhedam Legatus ingressus est. Habebat centum circiter Tartaros equites siue Cosacos, arcubus ac sagittis instructos, huc & illuc ciuissime discursantes, plures rhedas ac currus, in quibus nobilitas sedet non paruo numero. Totum illud iter amenissimum fuit inter prata, riuos, nemora, agros frumentarios ac frugiferos, aduenimus sub vesperam ad Oppidum *Graudentz*. Cœnauit Illustrissimus Legatus apud Palatinum, ego item & Anaugurius. Illuc conuenit Castellanus quidam, qui Palatini sororem duxerat. Magno labore ibi lectum inueni, qui praecedentis noctis damna refarciit; Socii in stramine fuere.

XXIII. Quae vigilia D. Ioannis Baptistae fuit, per nemora ac prata transuiimus (prior Palatinus excefferat) ac infinitas herbas collegimus, recordantes, hunc diem, tam piis hominibus ubique terrarum, quam maleficis religiosum esse. Appensas etiam in domibus rusticorum herbas intuebamur, apud quos hic etiam mos, ut apud nos hactenus seruatus est, nisi quod, ubi abundant Lutherani, ignes solennes excitari vetant. In pago N. ubi nos Palatinus expectabat, pransimus. Deinde post prandium, cum Thorunium commode peruenire possemus, sesquimillari procul substitimus. Ibi in herba iacens Epigramma composui ad Palatinum Belsensem, qui ante aliquot dies elegantissimos versus Legato nostro dederat: Occasionem arripui, quod inter prandium quaesitum fuerat, num in Polonia Ouidius mansisset.

Ad Illustrissimum
PALATINVM BELSENSEM,
SVAVISSIMVM POETAM.

Q Vis porro dubitet, terris an Naso Polonis,
Exilii tempus triuerit omne sui?
Vt non id famae communi murmure constet.
Illius & faciant carmina multa fidem.

Ss ss ss ss

Vl

*Vel te ipso, Belsi, possum conuincere teste,
Belsi, Sarmaticae stirps generosa plagae.
Nam cui tam promptum est Romanos fundere versus,
Cui facilis tanto Musa lepore nitet.
Doctus es ad Musas ipso Nasone magistro;
Tam bona non potuit vena aliunde peti.
Fallor & aut Naso prius non occidit unquam,
Aut in te, Belsi, Naso reuixit adhuc.*

Ibi cum neque palea, neque stabulum, neque horreum commodum, ubi dormire possem, in rheda super veteri stramine dormiui.

XXIV. Ad pagum vicinum se contulit Illustrissimus Legatus, in quo Missam audiuit. Adductae sunt deinde plures rhedae, quibus Thorunium hora secunda post meridiem ingressi sumus. Magnus Regni Secretarius cum Doenhoff, fratre eius, qui inter Commissarios erat, obuius fuit Legato, non sine oratione Latina, ad quam ex tempore appositissime respondit. Cum in urbem aduenit Legatus hospitiumque ingressus est, ab Mareschallo Aulae Regiae conuiuium exceptus est, adfuere illic Auaugurius ac Theologus: Ego interim Iesuitarum Ecclesiam adii D. Ioanni dicatam, musica organisque vndique resonantem. Insignis est illa Ecclesia, ac Parochia multis altaribus, tabulis, labaris, aliisque ornamentis decorata. Ibi est Cenotaphium Nicolai Copernici, qui Thorunii natus erat, fueratque Vvarmiae Canonicus, iunctumque est Epitaphio Alberti Regis, qui anno 1501. apoplexia decessit. Nondum didici, quare hic Mathematicus, cum hoc Rege.

*Nicolao Copernico Thoruniensi absolutae subtilitatis Mathematico, ne tanti Viri,
apud externos celeberrimi, in sua patria periret memoria, hoc Monumentum positum.
Mort. Vvarmiae in suo Canonicatu. Anno 1543. die 4. V. aetat. 73.*

*Non parem Paulo gratiam requiro,
Veniam Petri neque posco, sed quam
In crucis ligno dederas latroni,*

Sedulus oro.

XXV. Ad cenam inuitatus est Illustrissimus Legatus ab Principe Radziuilio, me, Auaugurium, ac Molæum secum duxit. Inuitati sunt vique Legati Hollandiae, qui tribus ante horis aduenerant. Aderant permulti Nobiles Poloni, v. g. Palat. Belzensis filiusque, filius item Radziuilii, duo exfratre nepotes, iam satis ætate prouecti; *Sauafsky*, qui apud Hollandos, alibique, Legatus fuerat; omnesque fere comites legatorum Hollandiae. Lautum fuit conuiuium, herbisque ac acetariis ornatum. Sedebat in media fere mensa Legatus noster, praescindensque cibos ante illum erat, hic est honoratior locus: a dextra Legatos Hollandiae, a sinistra Palatinum Belzensensem habebat. Propinatum est de more incolumitati Regum per quatuor horas. Illa ipsa die Princeps Casimirus, Regis frater, profectus est Viennam, ut pro Imperatore exercitum in Germania regat. Hanc profectionem tam subitam Galli interpretati sumus, quod ille nos non diligeret admodum. Inter hoc conuiuium musica tam instrumentorum, quam vocum conuiuias exilarauit. Eunuchus praesertim Regius, quem ille ex Italia deduxit, nitidissima voce & altissima, omnem strepitum perrumpebat.

XXVI. Illustrissimus Legatus ad audientiam Serenissimi Regis Poloniae ductus est, a magno Secretario & Gerardo Doenhoff. Aderant Regi Magnus Cancellarius, Dux Radziuilius, *Konieczpolzky*, Generalis armorum Praefectus, Palatinus Belsensis, & Palat. Siradiensis, Regi Sigismundo in primis gratus, aliique permulti. Stabat Rex inter illos tecto capite, nullo Vranisco. Ingressus Illustris. Legatus, solitisque corporis demissionibus rite factis, propius accedens,

cum

cum Rex prior se operuisset, se, vique ille, operuit; & quia Regem Italicae linguae callentissimum esse didicerat, Italice illum affatus est, dixitque.

Si ad rite obeundum Legati munus, repraesentanda sibi esset Christianissimi Regis erga Serenissimum Poloniae Regem beneuolentia, se hoc legationis onus suscepturum fuisse nunquam; quippe quod illius digne explicandae ac testificandae omnino impar esset, tamque se remotum esse ab illa facultate, quam foret sui ipsius Interpres, si forte aliquo apud Sereniss. Regem vti opus haberet, ac superesset aliqua lingua, tam scienti Principi incognita. Non debere Serenissimum Regem de Christianissimi Regis amore dubitare, quod paulo tardius ad illi gratulandum misisset, huius morae causam non in longinquitate itineris positam, sed quod Rex Christianis. dissentum bellis aduersus Turcas & Moscuitas Vladislaum, interpellare nolisset. Deinde quod, cum praerideret, tempus induciarum inter Polonos ac Suecos breui transactum fore, tum demum Legatum mittere destinasset, qui non obsequiosa tantum ac solennia gratulationum verba, sed vera ac solida, in procuranda pace, officia Regi Serenissimo exhiberet, ac tametsi per alia regna in transitu fuisset Legatus, ibique per caeli marisque tempestates longiorem moram fecisset, nihilominus hoc illi primum ac praecipuum in mandatis fuisse, ut in Poloniam proficisceretur. Sed in hoc negotio, vti in aliis omnibus, id vltimum in exequendo relictum sit. Regem interim Christianissimum laetissimo animo accepisse, tot victorias ab strenuissimo Vladislao de communibus Ecclesiae hostibus reportatas, & cum omnes Christiani Principes tam insignibus & vtilibus triumphis palmas inferre debuerint, quidni & Rex ipse Christianissimus, qui, quod Ecclesiae primogenitus est, iure quodam praecipui potioris huius communis laetiae partem capere debet. Itaque non penitere Regem Christianissimum, neque Legatum ipsum, quod nunc tantum aduenerit: Nam, si maturius aduenerisset, statim post euectum ad Regiam dignitatem Vladislaum, quid illi gratius ac honorificentius facere potuisset, quam eos illi successus augurari, quorum nunc illi acclamationes ac plausus ingeminat? Gaudeat igitur Sereniss. Rex in pectore, gloriaturque, quod habeat Christianiss. Regem gloriae suae suffragatorem; pergat deinceps, quo pede coeperit: his artibus ad Heroum famam perueniri, hanc esse lacteam viam confertissimis virtutum stellis vndique conspersam, quae ducit ad Deorum sedes. Sed nolle se in hunc Oceanum longius inuehi, quod nisi materiae maiestate vinceretur, libentissime faceret, praesertim cum ex ea stirpe ipse sit, quae erga Reges Remque Publicam Poloniae iam pridem bene animata sit: Auum suum Henricum Memmii hanc celeberrimam Legationem, quae Henrici III. causa a Polonis facta fuerat, Caroli IX. nomine excepisse, ac cum illis pro Rege, pro Regina Matre, proque ipso Henrico tractasse; vnde non inter Rempubl. modo Poloniam, sed inter priuatos hos Legatos, cum Auo beneuolentia contracta sit: cuius occasione & qui Polonis beneuoli fuerint, ad Memmiorum affinitatem ac necessitudinem etiam accessisse; Monucios nimirum, quorum alter Ioannes Monlucius, Episcopus Valentinus, qui hanc Henrici III. Electionem procurauerat, ob politicas artes: Blasius alter Monlucius, Franciae Mareschallus, ob militares virtutes, totum etiam Europae notissimus fuit. Has ob causas, se a Rege Christianiss. e tanto insignium virorum numero, qui illi adsunt, potissimum delectum, ut priuata etiam necessitudine impulsus, Regiae Maiestatis vota ac mandata libentius exqueretur. Polliceri se itaque, si Regiis mandatis perficiendis aliquid suae industriae addere posset, impensissime facturum; sperare, ut felicissimus Rex post duas a fortissimis populis latas victorias, geminamque cum illis stabilitam pacem, tertiam tandem cum his Suecis ineat, ut deinceps, ter Maximus Vladislaus, iure ac merito nuncupetur.

Finita hac oratione, cum omnium circumstantium probatione atque plausu, Rex paucula cum suo Cancellario collocutus est in aurem, ac tum demum Cancellarius graviter comiterque Latine respondit: & post impense laudatum Christianissimum Regem, & late explicatam Serenissimi Poloniae Regis erga illum benevolentiam, subiunxit in fine nonnulla de laudibus Illustris. Legati, tam ipsius priuatis, quam domesticis. Nos, postquam Legatus litteras Regis Reginaeque Christianis. Regi Pol. obtulit, manumque osculatus est, idem omnes ordine fecimus. Eadem die incogitantes Hollandos Legatos Rex ad se vocari iussit, qui illum statim post nos digressos salutauerunt, ac oratione Latina affati sunt: Inde illi inuiserunt Legatum nostrum.

XXVII. Priuatum cum Serenis. Rege colloquium habuit statim post meridiem Legatus noster, fuitque cum illo solus per duas amplius horas. Seden-tes ambo erant tectique.

Mane Illustris. Legatum inuiserat Cancellarius cum Palatino Pomeraniae multisque Nobilibus, nam praclarus est Magnatum Polonorum comitatus, aderat etiam magnus Secretarius, cum multis aliis Ecclesiasticis serica veste indutis, Italicum in morem. Hollandi etiam priuatum Regem conuenerunt.

XXVIII. Post prandium Hollandiae Legatos inuisit noster, inde Gerardum Doenhoff. Ille est, qui Thorunium contra Vrangelum defendit, seruauitque.

XXIX. Koniępol/sky Generalis armorum praefectus, Dux Radziulius, Palatinus Siradiae, alique Primores viri magno comitatu, Legatum nostrum inuiserunt, cumque his ille de negotiis praesentibus, magna animi contentione certauit. A prandio iterum priuato colloquio a Rege exceptus fuit illustrissimus Legatus, a quo cum rediisset, reliquum diem mecum legendo colloquendoque transegit, cum socii mei Vistulam transuecti, in ipsam Poloniam, soli illius usurpandi terendique causa, se contulissent. Sub vesperam duo Brandeburgici Electoris Consilarii Illustris. Legatum conuenerunt.

XXX. Postquam Illustrissimum Legatum de Missa reduximus; ego & Theologus cum Patribus Iesuitis pransimus, qui nos perquam humaniter exceperunt. Inuisit illa die Illustrissimus Legatus magnum Cancellarium, ac Palat. Belsensem. Ego qui interim in lecto decumbebam, vel inuitus a sociis raptus sum ac coniectus in rhedam, quae nos ad vnum aut alterum milliare, in villam Colonelli Plessi vexit. Est ille strenuus Gallus e Normania, qui uxorem duxit e Vienna Austriae oriundam, vnus e Sparorum Suecorum familia viduam Catholicam ac probam, nec inuenistam feminam. Venerat nobiscum alius Gallus item e Normania, nomine de Cabien vel Cabray, vir vtrique strenuus, equitum cohortis ductor, qui sub Gustavo Rege, ac prius sub Rege Daniae meruerat, Caluinista ille est, vti & Plessius; at de religione non admodum solliciti sunt huiusmodi homines, nec de pietate erga propinquos, praeter quorum charitate aestimant vel Suecos, vel Polonos, vel ipsos etiam Moscouitas, si qua pinguioris, aut certioris stipendii spes affulgeat.

Prima die Iulii, quae Dominica fuit, summo mane, rediimus Thorunium, vt Illustrissimo Legato adessamus, qui & ipse supplicationi publicae, quae circa Ecclesiam fieri assolet, adesset. Illic etiam erant plures Palatini, ac imprimis Generalis Armorum Praefectus Koniępol/sky, apud quem pransus est Illustrissimus Legatus.

II. Festum Visitationis B. Mariae apud Polonos solenniter celebrabatur. Plures Episcopi in Ecclesia Iesuitarum Missam dixerunt. Audiui illam M. Cancellarii, quinque Ecclesiasticis rite vestitis, ac fere centum, cum Nobilibus, tum famulis, stipati. Audiui deinde Polonic. concionem, quae fit inter Missarum solennia. Germanica maturius fit hora septima. A prandio ad Ecclesiam Dominicanorum, vbi magnum sodalium Rosarii: post vespertas fit processio, in qua

labara

labara gestant, itemque imaginem pictam B. Virg. quam quatuor sodales succollant; deinde etiam Venerabile Sacramentum. Aderat Praelatus, nomine Lipski, futurus Episcopus Culmensis, in veste ordinaria, multique alii Nobiles. Matronae item Nobiles paucae, quae stellas ex vnionibus in capite gerunt, ac desuper pileos viriles nullius valoris, praetatos ac breui fimbria; breuissimos item habent palliolos rugatos crispantesque, nec est vestis illa admodum decens. Praeterea etiam plebeiae ac rusticae mulieres imam vultus partem linteo inuoluunt, ne infuscentur. Floreis coronis virgines capita sua integunt, vel exornant: quae nuptae sunt, diadema nigrum in fronte habent. Quaedam ex diuoribus ciuium feminis, reticula ex auro & serico in capite gestant. Priuatim ea die cenauit cum Illustrissimo Legato, qui a nemine conspici voluit, ob quaedam expedienda negotia.

III. Ernestus Doenhoff, Castell. Pernau. Illustrissimum Legatum inuisit, deinde Legati Hollandi. A prandio suasi illi, vt Vistulam transiret, transiit, Poloniamque tandem attingimus, nam Thorunium in Borussia est. At tamen idem caelum idemque ferme solum conspiciatur, afficiunt certe oculos animosque nonnulla illa regna & loca, cum primum pedibus aut oculis vsurpantur. En hic Iagellones imperarunt; en huc venit regnavitque Henricus III. en istic etiam Ioannes Monlucius, Pibraccus, alique viri insignes, tantum nomen reliquerunt. En hic quondam etiam ingeniosissimus Poeta Ouidius, si vera est fama, exulauit. Ingredi voluit Illustrissimus Legatus, arcem in ripa fluminis sitam, quae Thorunio imminet, in qua etiam ad perpetuum incolarum militum monumentum, cereuisiam hausimus. Rediimus paulo post in scaphulis, quae in fistulae formam factae sunt, longae nimirum angustaeque, eoque citius transuehantur. Pons quippe dirutus erat, ex impetu fluminis, cum glacies soluuntur.

IV. Legatus Angliae, qui tribus ante diebus aduenerat, priuatimque a Rege exceptus (nam multis antea mensibus in Poloniam aduenerat) ad Legatum nostrum misit salutandi illius gratia, ipsoque die profectus est, vti & Hollandi. Adfuit Missae Illustrissimus Legatus, indeque Serenissimo Regi valedixit priuatim, cum tamen egregiam illi, quam vidi, orationem Latinam publice dicendam composuisset. Intromissi deinde fuimus, manusque Serenissimo Principi osculati sumus, die praecedenti imaginem suam, ad viuum expressam, Illustrissimo legato miserat.

V. Valedixi Patribus Iesuitis, dedique illis imaginem Chalcographicam Eminentis. Card. Richelii cum hac mea subscriptione.

En vobis, Reuerendi Patres, qui rem publicam Gallicam sub Christianissimo Rege administrat. En ille quem inimici nostri oderunt; cuius cum pietatis, doctrinae atque virtutis monumenta, in animis omnium nostrum haerere semper debeat, Ipsius vtrique imaginem, si Gallis bene vultis, libens vobis propono ac voueo, Car. Ogerius Illustris. Cl. Memmii, Domini d' Auauz, a Christianissimo Rege ad Serenissimum Poloniae Regem extraordinarii Legati comes. Thorunii, mense Iulio, Anno 1635.

Hanc imaginem summe venerati sunt illi, quaesieruntque ex me, cuius aetatis, cuius coloris, cuius staturae, quia haec in imagine deprehendi non poterant, ille vir esset. Dicam ingenue quod animaduerti, vel se fingunt illi, vel non sunt tam aduersi Gallis, quam plerique alii, quos illic vidimus, Ecclesiastici: nam, cum socii mei, ipseque praesertim Legatus, plures deprehenderint, qui maleuoli sunt animo erga Galliam, ego certe in ipso Regis Poloniae cubiculo, pridie quam abiremus, cum vno locutus sum; est ipse Coadiutor Archiepiscopatus Gnesnae, quem pro huius dignitatis viro, miratus sum, cur suus erga Austriacos amor tanta perturbatione illum impleveret. Sermo inciderat de re Ducis Aurelianensis, cum Margareta sorore Ducis Lotharingiae; quarebat ille, cur istud matrimonium dirimere Rex Galliae vellet, & cur licitum Gallis esset; leges

T t t t t

Ecclesia-

Ecclesiasticas insuper habere? Respondi ego, quam potui, modeste; Christianissimum Regem nihil tale aggredi velle, ut legibus Ecclesiae vim faceret: non illum, neque Iudices eius super lite matrimoniali, sed summum Pontificem pronuntiatum; confirmaret Pontifex, vel infirmaret, Regem utique paritum.

Deinde non legem Pontificiam modo, sed Regiam & Politicam considerari debere: id vel in ipsa Hispania, quae se tam Catholicam iactat, solere observari, teste Couarruia, Ant. Augustino, aliisque. Ceterum, si in huiusmodi matrimonio, & contra Regias Galliae constitutiones peccatum esset, e dignitate Regis esse, ut istud matrimonium dirimi curaret. Desinerent itaque se angere exteri homines, ad quos ea res non pertinet; nam fortasse etiam ex euentu tale matrimonium, quod ab initio perperam sit contractum, si Regis consensus & Ecclesiae ritus accedat, redintegrari posse. Ad haec nihil ille mihi apposite replicauit, exiuitque cum aliis Nobilibus, nobis insalutatis, quo suam auersi animi significationem magis patefaceret. At de illa re nihil omnino cum Iesuitis egimus, tametsi illos videremus quotidie.

Ista eadem die *Kasnowski*, magnus Regni Cubicularius, Regi inprimis gratiosus, Illust. Legatum inuisit mane. A prandio reuisit illum Legatus aliosque ex praecipuis aulicis, deinde tribus aut quatuor rhedis cum aliquot curribus, ubi impositi erant famuli & impedimenta, profecti sumus Risenburgum versus, quo se iam alii Mediatores contulerant. Penituit nos tam exiguo tempore in illa urbe remansisse, propter multitudinem virorum illustrium, quos nosse cupiebamus, quique itidem se nostri cupidos satis ostendebant, neque urbem etiam satis lustrare potuimus; nam semper Legato nostro adhaerendum erat, qui ab omnibus optimatibus adibatur. Ceterum, ille cum praesertim ex egregiis animi dotibus, tum etiam ex vestium ornamentis, quae plerosque afficiunt, vniuersae Aulae Regique potissimum ipsi gratissimus fuit: nam in decem circiter diebus quibus Thorunii versatus est, quinquies Regem inuisit, quinquies utique elegantissimas vestes, quas Lutetia Dantiscum vehi curauerat, mutauit. Famulos ac pedissequos nouis etiam vestibus induit: nec isti pompae, quotquot eramus comites, tametsi res omnes, quae ad vestitum pertinent, duplo magis quam in Gallia vendantur, deesse voluimus. Discedens Legatus Praestauit sui, h. e. Oeconomi, siue conductoris, uxori, horologium argenteum dedit, aliud item hospitis sui uxori eleganti honestaeque feminae, qui & ipse perhumanus erat, N. Antonius *Heyßmeyer*, ac quatuor aut quinque linguarum sciens.

Profecti Thorunio tria milliaria fecimus, quae sex & septem Gallica superant, mansimusque in pago, in quo Pomeraniae Palatinus erat, qui duos Iesuitas, suos Capelianos, Legatum nostrum salutatum misit. Quia apud illum gratia pollebam, per hos dies iussit mihi rhedae suae culcitrans ad dormiendum sterni, alii in palea iacuerunt.

VI. Vidimus triginta circiter Gallos ex regimento Colonelli *Duplessis*, Dragones illi vocantur, qui pagum nostrum pertransierunt: dicebant, se a duobus annis stipendium nullum accepisse, itaque ex rapto cogi plerumque viuere. Habent perniciosissimos equos mediocres, ense ac bombardam, nulla arma quibus se contegant. Habent aliquot currus, mulieresque, siue coniuges, siue concubinas illis impositas. In villa qua eramus, horrea erant ad condendas messes centum amplius passuum longitudine, in quae sex portis curricula onusta intrant; est quippe illa regio tritici ferax, nec frugiferis arboribus eget. Post prandium profecti sumus hinc, transiimusque per oppidum nomine *Rasiniam*, vulgo *Rasen*, a Suecis incensum ac deuastatum, in ameno tamen situ: inde venimus in oppidum *Lasiniam*, *Lessen*, ab iisdem Suecis dirutum. Nihil est profecto tam miserabile tamque horrendum, quam illarum ruinarum facies; videre homines, qui se ante paucos annos, florentis oppidi ciues fuisse meminerint, in aedificiorum suorum ruderibus atque speluncis

speluncis quasi desolatos, & si quando exteros homines venientes aspiciant, continuo trepidare ac fugere, seque in latibula sua recondere, quasi Suecos semper, aut lupos videant. Id vero nobis aduenientibus factum est, sed cum Illustris Legatus in Parochum loci incidisset (nam omnes sunt ibi Catholici, res miranda!) significauit illi, nos ad illos iuuandos, non etiam fugandos opprimendosque accessisse, seque pacis internuntium esse. Igitur pius Sacerdos domum suam vniuersam Legato permisit, quatuor nimirum parietes luteos ac perfossos, cum stramineo tecto, quod tota illa die perpluerat, nam adhuc restagnabat conclauae. Cum in illud intraui, subridens mihi Legatus. Poriores (inquit ille) non sumus antiqua illa Imperatrice, ausi utique, quemadmodum & illa,

----- *Palatino tegetem praeferre cubili.*

At alia res Legatum nostrum admiratione pene confecit, nam cum a lustrandis Ecclesiae ruinis reuerteretur, conquesti sunt quidam ex nostris, quod quidam Senex, qui aderat in misera ac trita veste, illis tectum commodare noluisse. Cum super hac lite cognosceret Legatus, seque excusaret senex, quaereretque Legatus dicis causa, quinam ille esset, quid ageret, vnde viueret: didicit, illum Scotum esse, ante triginta annos in hoc oppidum venisse, ibique incolis piper, picem, butyrum, aliaque huiusmodi vendere solere, illumque etiam, dum adolelescens esset in Gallia, Henrico IV. per annum militasse. Subiunxit Legato Sacerdos, qui interpres erat, se semper audiuisse, senem illum ex nobili Scotiae familia ortum, habereque etiamnum fratrem, qui alicubi pro Rege Galliae militaret. Petiit Legatus, qui de gregario tantum milite intelligebat, quod nam eius nomen esset? Responsum est, *Hailbron* vocari, ad hanc appellationem, nam testis sum, pene concidit Legatus, iussitque statim omnes e comitatu suo, qui Germanice loquerentur, ut Senem hunc amplius interrogarent. Compertum est denique, hominem Colonelli *Hailbron*, qui pro Rege Christianissimo duodecim hominum millia ducit, verum ac germanum fratrem esse. Illius filio, qui pedibus ac capite nudis soloque indusio amictus erat, ut ibi pauperibus moris est, aureum nummum Legatus donauit, quod idem Legatus Angliae fecerat, quem pari admiratione spectaculum hoc distinuit.

At quis istud suspicari possit? Miseri illi, qui vix praeter nimis calamitatibus hominum mores retinuerunt, quique ferarum in speciem sub antris degunt, fere omnes Latine loquuntur aut intelligunt. Commodum id mihi fuit, nam pauper doliorum artifex, qui Latine sciebat, me in thalamo suo molli pluma linteisque albis excepit, dum ille cum coniuge in vestibulo excubias ageret, cui cum mane sequenti sex grossos, hoc est, tres, aut paulo amplius, nostrates solidos dedissem, ad genua mea se prouoluit, nam neque Poloni, neque Sueci, siue in bello, siue in pace, quicquam soluere hospitibus solent, quamobrem nihil illis quam nuda cubacula offeruntur: ferunt quippe, qui illis in regionibus peregrinantur, suos lectos, ac necessariam suppellectilem.

VII. Missam audiuit Illustrissimus Legatus in sacello suburbano, quod quidam sacellum a pistore quodam, cum omnia Sueci incenderent, seruatum fuit, quod diceret esse Lutheranum, peteretque, ut suis parcerent. Eleemosynas ibi plures, tam in Ecclesiam pauperesque, quam in pastorem fecit Legatus. Aduenimus hora quarta post meridiem Risenburgum, quo iam caeteri Mediatores aduenierant. Mihi Molaeoque idem domicilium, ut alibi, assignatum est.

VIII. Quae dies Dominica fuit, priuatim apud Illustrissimum Legatum preces fecimus, cum supellex Ecclesiastica Mariaeburgi relicta fuisset, nam Risenburgi nulli Catholici sunt. At istuc mihi magni alicuius morbi metus iniectus est, cum enim Senicula quaedam hospes nostra mane in cubiculo nostro flores herbasque odoriferas sparsisset, a quibus tamen non abhorui vnquam, tam fortis tanque densus inuasit mihi cerebrum vapor, ut per horam oculi mihi caliga-

uerint; neque id modo, sed, cum discussa hac nube aliquid vel Germanice vel Latine legere voluisssem, minus intelligerem. Itaque contuli me in domicilium Legati, aliquo vel esu vel potu recreaturus vires meas. Tum vero lingua mihi titubauit, ita ut vnum pro alio peterem. Post prandium ambulationemque dissipatus est, quique fuit ille morbus. Legatus Angliæ nostrum inuisit; Superuenere Hollandici, deinde aliqui e Brandenburgicis. Oeconomus noster ad Commissarios Polonos iuerat, ut Legati nostri nomine moneret illos, num sequenti die in loco intermedio adesse vellent? Promiserunt. Allatae sunt litteræ Lutetiae, quibus tandem victoria de Hispanis a Marschallo Castilionæo narrabatur, datæ illæ erant 1. Iunii.

IX. Omnes Mediatores venerunt ad villam, quæ inter Risenburgum & Marien-Vuerder media erat, illuc etiam Poloni Commissarii se contulere. Dixit ad Polonos Illustris Legatus, cæterorum nomine, tempus tandem esse, ut si quid haberent, quod ad pacem conferre posset, promerent illud, nam nisi ad Suecos aliquid noui afferrent, continuo omnem tractatum abruptum iri: loquerentur itaque, quandoquidem Regis voluntatem nuper clarius intellexissent, ac cum aliis Senatoribus consilium cepissent. Receperunt Commissarii & cum per semihoram deliberassent, reuersi sunt, ac præfata, ut moris est, venia; Cancellarius, quæcunque in his tractatibus facta fuerant, recensuit, ut se faciles ac DD. Mediatoribus morigeros præbuerint, Sueci vero difficiles, morosos ac pertinaces: conclusit tandem, se voluntatem suam Collegarumque suorum clarius aperire non posse, quam si sua ipsi mandata instructionemque exhiberent. Hæc dicens, Illustrissimo Legato nostro, cæteris præsentibus, chartam plicatam dedit, in qua subsequentes articuli, quos ex illa descripsi, erant hoc ordine.

Loca in Prussia & Liuania occupata restituantur.

Leges latae contra domum Regiam, abrogentur, amicitia vero inter Regna firmetur; ut tam Vladislaus Rex uxorem, quam Christina maritum, Regnis suis inuicem amicum sumant, liberi vero ex illis progeniti, matrimonio iungantur, & in Suecia educantur.

Satisfactionem Sacrae Reg. Maestati, & domui Regiae Regni Ordines ex Suecia faciant.

Mutua auxilia protestantur ad inuicem ex conuentione.

Titulum Sueciae Rex usurpet ad vitam.

Exules restituantur.

In vim securitatis, donec conditionibus totaliter satisfiat, Prouincia aliqua Regni Sueciae in possessionem Regis concedatur.

Ex locis quæ dimittentur, tormenta non auferantur, & absata restituantur.

Naues acceptae, tam ad Vismariam, quam ad Pilauiam, quæ sunt, restituantur.

Telonia in Suecia, iuxta morem veterem, soluantur.

Restitutio iniuste extortorum Teloniorum, præter pacta, moderationi Illustrissimorum DD. Mediatorum permittitur, uti etiam damna & iniuriæ priuatis illatae.

Cum hæc coram aliis Mediatoribus legit Legatus noster, petiit; num quid de illis articulis Pol. Commissarii sinerent mutari vel minui? Dummodo, inquit, illi tres primi articuli inconcussi maneant, ac præcise executioni mandentur; quantum ad alios spectat, illos vestro, Illustrissimi Mediatores, arbitrio permitimus. At vno consensu omnes Mediatores, responderunt, tres illos primos articulos a Suecis ferri non posse, nec debere illis proponi, atque adeo nullam sperandam esse pacem.

Post quatuor aut quinque horarum colloquium discessum est, ac valedictum Duci Radziulio, qui in Lithuaniam tendebat. Narratum ibi est, Antuerpiam a Principe Arausicano obsessam, inclusumque Card. Infantem.

X.

X. Transiit summo mane per Risenburgum Princeps Radziulius cum magna impedimentorum multitudine ac serie, pergebat ille in Liuiam.

XI. Qui dies professionis nostræ & Lutetiae anniuersarius erat, litteras scripsi ad Fratrem & amicos.

XII. Festum Risenburgi celebratum est ab Lutheranis, qui hanc urbem soli obtinent, ad consequendam pacem. Adii illorum Ecclesiam Germanicam, audiuique non infacundum Pastorem. A prandio Mariæburgum se contulit Illustrissimus Legatus, distans quinque miliaribus. Statim atque aduenimus, misit me Illustris Legatus ad Commissarios Suecos, ut audientiam peteret in crastinum. Nam hinc excefferant Brandenburgici, ut & Sueci vicissim ex vrbe Memel, secundum pacta conuenta in præcedenti tractatu. Sub noctem Angliæ Legatus, qui præcedenti die venerat, nostrum inuisit.

XIII. Illustrissimus Legatus mane per tres horas cum Commissariis Suecis fuit, quos ad pacem atque ad inducias difficillimos inuenit, quique dicerent identidem. Quandoquidem Poloni restitutionem Borussiae noluerunt, cum illam obtulimus: deinceps, si bellum gerimus, quicquid contingat, non amplius illam restituemus. A prandio Illustrissimum Legatum Brandenburgici inuiserunt, qui & ipsi ad Suecos iuerant. Post cenam Legatum Angliæ noster inuisit. Rumor per hos dies increbuit, Principem Arausiacum in acie ab Hispanis occisum, cum ad obsidionem Antuerpiæ se accingeret; Allatus est hic nuntius Dantisco 9. Iulii sparsusque fuerat a mercatore Lubecensi, qui naue aduenerat. Quamobrem omnes erant valde attoniti.

XIV. Legatus Angliæ, ex nostri consilio, profectus est ad Marianam insulam nuntiaturus Polonis; Suecos habere octodecim millia pedum, & quinque millia equitum, quod a popularibus suis, qui sub Suecis merebant, didicerat: Itemque, ut proponeret illis, Suecos inducias pro annis quinquaginta facere velle: Interim Borussia restitutos, Liuiam retenturos, dummodo Rex Poloniae, titulum Regis Sueciae per has inducias non usurparet. A qua propositione, ut postea retulit Legatus Anglus, Poloni non admodum abhorruere, sed dixerunt, se facultate, istius propositionis acceptandæ, destitui; nouaque Regni rotius diæta, siue Comitatus, opus esse. Nihilominus, se Regi nuntiaturus, Senatoribusque, qui illum comitantur sex numero, more maiorum.

XV. Quæ Dominica fuit, in Ecclesia Mariæburgi Mislæ adfuit Illustris Legatus. Plurimi interea milites Sueci, & ipsi Lutherani celebrantem Sacerdotem intuebantur, cum nostra incredibili patientia, nam poterat eos Legatus expelli iubere. A prandio Comes Brahe, qui pridie ægrotauerat, Legatum nostrum inuisit solus. De nocte Legatus Angliæ rediit e Mariana insula.

XVI. Summo mane Angliæ Legatus nostrum inuisit, illique, quæ cum Polonis egerat, retulit. Legati Hollandici sub vesperam Risenburgo, vbi manserant, rediere.

XVII. Illustrissimus Legatus Mislæ interfuit, atque inde Legatos Hollandos inuisit. A prandio iussu Legati saluum conductum pro Vicario Ecclesiæ Mariæburg. a Dominis Commissariis Suecis petiit, ut tuto ad Marianam insulam, vbi suus Episcopus, Cancellarius nempe Polonus, erat, ire ac redire posset. Id in gratiam Legati concessere illi, tametsi hominem suspicione non carere dicerent: quam suspicionem depuli ego, quantum potui, asserens, esse virum minime malum, ut res est.

XVIII. Illustrissimus Legatum vnum e nostris Elbingam misit, ad salutandum suo nomine Generalem de la Garde, qui oculorum morbo distinebatur, quo minus Mariæburgum venire posset. A prandio inuisit Anglum Legatum, qui litteras satis frigidas a Polonis acceperat. Post cenam venit a Generali de la Garde, Nobilis Gallus N. des Ouches, qui Legato litteras ac salutationes attulit.

Vv vv vv vv

XIX.

XIX. Aliquot paginas historiae Germanicae Ioannis Sleidani in Latinum verti, ut mei in ista lingua profectus, periculum facerem. At tantae est illa difficultatis plena, ut non nisi magno labore, ac post longam consuetudinem addisci possit.

XX. Ego, Auangurius, & Doctor Theologus, post tot pluvios dies, qui praecesserant, deambulatum ad pagum iuimus, cumque in olitoris domo essemus, sex ibi vidimus milites Suecos, quorum panem degustauimus, qui quidem ex terra molli, cui paleae admixtae sunt, confectus nobis videbatur: micam eius ad Solem, vel ad ignem siccant, quam alioquin mandere non possent. Datur illis hic panis ad pondus, quoque humidior est, ac minus coctus, eo magis ponderat. Habent praeterea tres grossos quotidie, qui octodecim denariis nostratibus aequivalent. I nunc, & mirare cur tanta alacritate, his dapibus pasti, in meliores prouincias inuadant. Cum fero reuerteremur, inuenimus militem Gallum, N. *Doisy*, qui nobis fere omnibus litteras ex Suecia attulerat.

XXI. Cum Legati Hollandiae apud nostram essent, allatae sunt Risenburgi a Principe Sigismundo litterae per tubicinem, quibus ferebatur, Legatos Electorales Regem Poloniae adisse super conditionibus ex parte Suecorum propositis, ipsumque illos, nullo alio responso dato, ad Commissarios suos remisisse, quibus voluntatem suam declarauerat. Rogabat interim Legatos Princeps Sigismundus, ut Suecos spe responsi cito faciendi sustentarent. Iussit me noster suo nomine ad Principem Sigismundum rescribere openque suam polliceri, ac deinde me ad Commissarios Suecos misit, ad audientiam in crastinum postulandam. Me Comes *Brahe*, Commissariorum princeps, satis longo sermone distinuit, dixitque, Collegas suos identidem discedere velle, eo quod nullam a Polonis responsum fieret. Cum illum de litteris Principis Sigismundi deque earum tenore monuissem, respondit; nisi categoricum responsum afferretur die sequenti, Collegas statim post visum Legatum nostrum, Elbingam profecturos. At consequentur vos Legati, inquam, si quid deinceps boni a Polonis afferatur. Sed nos, replicauit ille, propositis conditionibus non stabimus, quandoquidem intra statutum tempus illas non acceptauerunt. Comiter ab illo dimissus, fideliter omnia Legato retuli.

XXII. Post auditam Missam, cui magna militum aliorumque Lutheranorum multitudo curiose interfuit, interim dum in domo priuata Angliae & Hollandiae Legati reliquique urbis Caluinistae, post restitutos in arcem Suecos conueniunt. Ingressi sunt urbem, longo rhedarum ordine, tres Electorales Legati, qui statim ab Illustrissimo Galliae Legato audientiam petierunt. Misit ad alios Legatus, si in domum suam conuenire vellent, aduenere continuo Hollandi, excusauit se Anglus, ne forte hunc honorem nobis deferret. Ergo ceteris congregatis, Electorales retulere cum multis, ut solent, praefationibus ac verbis: Regem Poloniae ad has denique conditiones deuenisse, 1. ut inducias pro duodecim tantum annis pacisci vellent. 2. ut interim titulo Regis Sueciae uteretur. 3. ut vel arx vel urbs, vel insula aliqua in Liouonia illi relinqueretur, unde fides Liouonibus fieret, Regem Poloniae illorum recuperandorum spem non abiectisse. Arbitrati sunt inter se Legati, hac methodo, partes conciliandas esse, si dicerent, iniquum esse, quod Rex in Liouonia sibi quicquam relinqui vellent. Ex altera parte, iniquum esse, quod Sueci vellent, ut durantibus induciis, titulum Regis Sueciae suspenderet. Quod ad tertium spectabat, nempe ad terminum induciarum, debere Suecos de quinquaginta annis, quos petebant, demerere, & Polonos duodecim, in quos consenserant, addere.

Itaque post meridiem, Legatus noster solus Commissarios Suecos adiit, fecitque omnium relationem, priuatimque suas ipse rationes addidit, nec quicquam

ab

ab iis euincere potuit. Rediit itaque & ad Angliae Legatum, deinde ad Hollandiae, tum etiam ad Electoris Legatos, ut illis, quae gesserat cum Suecis, referret. Sic factum est, ut idem dies qui mane expectabundos, ac bonorum nuntiorum auidos, meridie laetos ac bene sperantes viderat, vesperi nos desperabundos reliquerit. Plebs interim vniuersa, quae aduentantem bonae spei nuntium libentissime exceperat, computationibus vbique se tradidit immerisque, ita ut non nisi sequenti die emergeret.

XXIII. Summo mane, Hollandi Suecos Commissi inuaserunt, super tributis maris Baltici, quae aboleri, vel relaxari certe, contenderunt. Respondere Sueci, quandoquidem bellum ingrueret, se istud facere non posse. Deinde, hoc pendere a Marschallo Generali *de la Garde*, qui belli, stipendiorumque, ac vetigalium arbiter esset. Itaque re infecta etiam ab Suecis Hollandi redierunt. Meridie, ad Hollandos misit me Illustriss. noster Legatus, a quibus superiora haec didici.

Inde Elbingam profecti sumus, atque in itinere duo fortalitia terrestria a Suecis seruata vidimus. Elbinga sita est in paludibus mediis; tamque natura, quam arte munita est. Fluvium habet quo alluitur, quoque merces non paucae vehuntur. Non illa quidem ampla, sed pulcherrima est, latissimis viis atque plateis; domos habet speciosas ac nitidas ad formam Thorunni atque Dantisci. Dispositione trium tormentorum bellicorum excepti fuimus. Praefectus bellicarum machinarum obuiam venit Legato, cum multis Nobilibus in equis, vbique in portis plateisque magnus militum numerus, tam in ordinem, quam in cateruas dispositus fuerat. Conspirabat huic pompae serenus aer, frequensque populus visendi studio accurrebat. Cum in hospitium peruenit Legatus, Auangurium ad salutandum Marschallum misit, qui, praeter morbo oculorum, domo egredi non potuerat. Interim urbis Magistratus, Legatum satis longa oratione salutauerunt, petieruntque ab illo, quoniam in potestatem Regis Poloniae per haec pacta recidere debebant, ut pro ipsis intercederet. Accusabantur illi Gustauum aduocasse; & hi sunt pia, reformatae ac Euangelicae, si Dis placer, Religionis fructus!

XXIV. Generalem Marschallum inuisit Illustrissimus Legatus, per tres horas integras. Interim Ecclesiam praecipuam lustraui nulla re a Catholicis differentem. A prandio Illustriss. Legatus Epistolam ad Magnum, Gabrielem *de la Garde* scripsit, Marschalli filium. Interim dum scribebat, coram illo, extemporaneum hoc Epigramma feci misique.

Ad te, Magne Comes, dum transit epistola Memmi,

Ingehit Comitem se, mea Musa, viae.

Leeta oculis fuerit cum littera dignior aequis,

Haec demum Musae suscipe vota meae.

Si bellum est inter Suecos, interque Polonos,

Arma tui o utinam! sint potiora Patris.

At bellum ne sit Suecos utinam atque Polonos,

Expugnetque tuum, Memmius, ore Patrem.

Miserunt suum Secretarium ad Illustriss. Legatum Brandenburgici; paulo post venere ad eum Commissarii Sueci, fueruntque per duas simul horas. Sub noctem venit ipse Marschallus Generalis, cum Campi Marschallo *Vrangell*, fueruntque per duas utique horas; ac denique tam longis colloquiis factum est, ut Sueci decem annos, de quinquaginta quos pro induciis stipulabantur, demerent.

XXV. Mane Elbinga profecti fuimus multi Nobiles Illustrissimum Legatum deduxerunt ad fluvium usque, extra suburbium, qui naui transeundus est. Inde cohorte velitum ad mediam Mariaeburgi viam stipati ductique fuimus, alia nos

cohors suscepit successiue, deduxitque Mariæburgum. Litteras inuenit Mariæburgi Legatus, quibus Commissarij Poloni se discessisse scribebant; rescripsit statim ad illas sua manu, iussitque me alias scribere, priuato suo nomine, ad Cancellarium Poloniæ, qui itidem priuatim illi scripserat. Scripsit etiam confestim ad Suecos, misitque ad illos exemplum litterarum, quas a Commissariis Polonis acceperat. Illud idem iussit per suum cursorem significari Legatis Angliæ & Hollandiæ, quos in via obuios habuerat, & quibuscum per horam in nemore collocutus fuerat. Qui quidem ægre ferebant, quod Legatus noster prior ad Polonos, se relictis, transiret, negotiumque solus conficeret.

XXVI. Profecti sumus Mariæburgo mansimusque in oppido *Garnesee*, Lutherano toto, quod est vno vel duobus miliaribus præter Marianam Insulam. Athorana nona, cum Legatum domum deduceremus, superuenit vnus e Brandenb. Legatis, qui ad mediam noctem & ultra Legatum distinxit: dum interim cantu, tædium, noctemque & stellas vigiliarum nostrarum conscias, falleremus.

XXVII. Illustr. Legatus ad Commissarios Suecos, scripsit, vt prolongationem induciarum, pro octo diebus impetraret, id est saluum conductum pro Brandeburgicis Legatis, qui vel Risenburgi, vel Mariæverder, morari cupiebant.

Perreximus transiuimusque per castra Polonorum, vbi illorum tabernacula (*Hutas* vocant Germani) considerauimus. Res illa valde me affecit. Transiuimus deinde præter muros Graudenti, qua in vrbe plurimi Polonorum milites sunt. Substitimus inde in pago, vbi cohortem equitum vidimus, qui *Houffurts* vocantur. Sunt illi omnes Nobiles, lanceisque vtuntur longis ac cauatis, canabique ac colla obfirmatis, illasque in breui theca ab ephippio pendente figunt, habent in latere frameam: in ephippio sclopetos, & aliam frameam, siue enses suspensum. Cæterum galeas, thoracesque, ac reliqua arma ex politissimo ferro. Illorum quisque habet viginti aut triginta equos, quinque præcipuos quibusque vtuntur ipsi in prælio; alios pro comitibus, proque impedimentis, quæ multa sunt; nam omnia quæ ad victum pertinent, secum trahunt.

Ad pagum, qui Thorunio milliari abest, aduenimus, vbi Palatinus Belfensis Illustris. Legatum, quem summe amat, expectauit. Nolu it cum illo cenare legatus, dedit vero illi Auugurium & me; Post lautam cenam remisit nos elegans Palatinus in rheda, reduxitque nos illius filius natu maior, ac in tugurium suum abduxit, vbi pullum Vrsinum, miræ alacritatis ac ioci plenum, exhibuit. Postquam magnam noctis partem hoc spectaculo fefellimus, intrauimus, nescio an hypocaustum, an stabulum dicam, nam mixtæ ibi hominibus pecudes, de loci possessione contendebant. Sex inde Palatini satellites humi iacebant interfectorum in morem: rusticus hinc domus inquilinus cum vxore, liberis, ancillis, palea plumaque inuoluti erant, in scamnis, quæ circa parietes disposita sunt; in vno angulo dormiebat Calvinista *Gernandus*, Baronis Auugurii Secretarius, in alio noster Theologus, ac ne se forte calcibus impeterent, ambos diuidebat ingens Centurio Tartarus, recenti multoque pro sua dignitate, sæno decumbens. Parte alia ad angulum furni, ægrotabat mulier puerpera: canes passim, anseres, porculi, pullique sparsi. Ingressi in hoc cubiculum ego & Auugurius, se ille Theologo, qui grabatum inquilini occupauerat, coniunxit. Relictum ego scamni spatium, vbi ocreas suas, calcaria ac sclopettos quidam congregauerant, intercepti: ac per infelicem noctem, quæ mihi brumali nocte longior visa est, his delitiis incubui. Interea vagiebat infans, ingemebat mater, altum stertebant lassique olidique milites ac lixæ. Qui de nocte ac sine lumine istuc intraueram, miratus sum, cum illuxit, tantam hominum pecudumque stragem ac colluuiem, emerisque, quam potui, mature ac diligenter.

XXVIII.

XXVIII. Euigilaui ante auroram longeque per campos cum tubicine nostro spatiatus sum. Hora deinde octaua Illustr. Legatus ascendit cum Palatino in rhedam magnoque a longo, vt Principum illorum mos est, curruum & equitum ordine Thorunium venimus. Inter eundem vidimus transeuntes peditum cohortes, quæ a Palatino Russiæ, ad hoc bellum mittebantur. Paribus illi omnes vestibus induti erant paribusque armis, mosquetis nimirum muniti. Nullibi certe gentium homines magis ad speciem robustos ac fortes inuenias; nam ore ipso ac incessu terrorem incutunt. Cæterum vniuersi illi a Moschis ac Turcis, horrendas visu cicatrices in capite ferunt, quod quidem rasum est, ideoque vulnera conspicua sunt. Bis mille ac quingentos huiusmodi homines Reipublicæ suis iste sumptibus tribuit, nam id Palatinorum munus est. Illustr. Legatus Thorunium ingressus est hora decima, præsensque apud Palatinum Belfensem, me & Auugurio conuiuiis sumptis, ibi & N. *Guldenstern*, origine Suecus, at incolatu Polonus, qui Gallice optime loquitur, adfuit: Aduenit & post prandium *Bergmannus* e Brandeburgicis Legatis.

Ea ipsa die Thorunium venit Rex Serenissimus Poloniæ, Regiomonto. Venerunt etiam Legati Angliæ & Hollandiæ. *Kazanofski*, Regis Camerarius magnus Legatum inuisit.

XXIX. Quæ Dominica fuit, Illustris. Legatus ad priuatam audientiam Regis se contulit, hora decima matutina, postque meridiem egressus est, salutauimus vique nos Regem manus osculo. Alii deinde Legati priuatim Regem inuiserunt.

XXX. Legati omnes in domo Cancellarij mane conuenerunt, vbi erant Commissarii Poloni. Arbitratus fuerat Cancellarius, vt in hoc congressu omnes starent, propter locorum ambitionem. Nolu it id Legatus noster. Itaque primus venit: alii deinde. Primam sedem occupauit, secundam Legato Angliæ reliquit, alias sequentes Legatis Hollandiæ. Anglus suam reliquit vacuam, vltimamque post Hollandos cepit. Prior deinde Legatus noster egressus est. Plura illic media ad constituendas inducias proposita fuere, quæ tam Hollandi, quam Legatus Galliæ seorsim scripsere, quæque fortasse deinceps inseram.

Aprandio inuitati sunt a Rege Legati omnes, vt in palatium eius conuenerent. Prior aduenit Legatus Galliæ in rheda regia, quæ deinde ad Anglum missa fuit, maluitque pedibus ille venire. Intrauere etiam Hollandi in cubiculum regium, vbi Rex erat cum solis Commissariis & duobus magnis Camerariis, Poloniæ scilicet, qui est *Kazanofsky*, & Lithuaniae, qui est *Radziuilius* iunior, filius nempe Commissarii. At Rex Poloniæ, qui coram tota Aula sæpius professus erat, se nullam causam inuenire, cur Anglus Legatus Gallo non cederet, se prope mensam dorso innitens constituit, atque a dextris primum proximumque Galliæ Legatum habuit, secundo Anglum, tertio Hollandos. A sinistris habuit Cancellarium reliquosque Commissarios. Primus deinde est Gallus egressus omnemque fere secum Aulam abduxit. Interea, cum iste congressus fieret, in antecubiculo regio permulti Nobiles ac Illustris viri, tam Antistites, quam alii, stabant sedebantque, qui inter se ac nobiscum loquebantur. Profecto iucundissimum mihi erat exaudire illos loquentes variis linguis, Polonica, Italica, Anglica, Germanica, Gallica, ac denique, quæ vulgaris appellari potest, Latina. Nec deerant qui Danice & Suecice loqui poterant; sed inter illos Germanica maxime, quæ nobilior est, vi præstat. Si non & Hispanicam loquentes audias, certe permultos ibi tamen Hispanicæ factionis ministros deprehendas atque fautores.

Vltima die Iulij, quæ D. Ignatio sacra est, Missam apud Iesuitas Illustris. Cancellarius celebrauit. Inuisi ego Ioannem Carolum *Konopatfski*, Comitem, virum nobilissimum genere ac virtute, cuius pater Palatinus fuerat, ac Episcopus Culmensis. Dedi illi litteras Marchionis *Rouillaci*, Galli, quibus me per honorificis

Xx xx xx xx

honorificis verbis apud illum commendabat, unde me (qua comitate ac morum suauitate est) humanissime excepit. Est ille vir elegantissimus, decorique imprimis aspectus, qui pro sua virtute ac prudentia, regendae Alexandri, Poloniae Principis, adolescentiae a Serenissimo hoc Rege commissus fuerat. Nuper ille a Rege, Abbatia viginti quinque millium florenorum donatus fuit, seque ideo togae addixit, maximas Ecclesiae dignitates iure ac merito expectaturus; quippe qui doctrinam aliis virtutibus coniunxerit, plurimarumque, linguarum facultatem sibi comparauerit. Utque id facilius conicere liceat, subiiciam hic elegans quod mihi, inter alia multa, sui ipsius Epitaphium recitauit.

Hispaniam peragraui, Italiam perlustravi, Galliam perspexi, Germaniam emensum sum, Belgium vidi, Angliam, Scotiam, Irlandiam, Daniam, Sueciam, Norueg. circuiui, Moscouiam pertransii, in Poloniam redii; ossa ibidem mea depositurus, quibus & Epitaphium confeci.

Ossa diu iactata nimis terraeque marique,

Hic requiem errorum denique repperiunt.

Missam cum illo audiui in altari, cui S. Stanislaus depictus est, ex cuius gente profectum se esse per matrem, vir per sese clarissimus, narrauit. Sed nec leue fuit, ad promouendam meam erga illum benevolentiam, quod se anno 1608. & 1609. Biturigibus mecum literis studuisse recordaretur.

Abbas de Gniewos, qui in Gallia Legatus fuit, Illustriss. Legatum ipsa die inuist, quae admodum pluuia atque obscura fuit.

Ipsa die, Legati Angliae Hollandiaeque Thorunio profecti sunt, Legatus noster, ut praecipitis diligentiae eis meritum minueret, Henricum Canazithes, Dantisci Consulem, ad Suecos misit, qui Legatum Angliae aliquibus horis antuerit, monuitque quid esset Thorunii factum, & ut Marienburgum Elbinga se conferrent, quia Rex Commissarii Poloni Graudentum se conferebant.

Ipsa eadem die, Abbas Konopatky, inuist Illustriss. Legatum nostrum, quem suauissimo colloquio distinxit, mutuaque benevolentiam demeriti sunt. Me Abbas ille deinde in rheda sua, abduxit ad moniales Thorunienteses, ubi duas sorores habet. Est ille conuentus secus ripam Vistulae, constatque octoginta virginibus ex optimis familiis. Non exigium istud fuit mihi amicitiae argumentum, quod dilectissimas sorores, a quibus tam pro sanguinis necessitudine, quam pro egregiis meritis redamatur, ostenderit. Inde longe lateque per urbem ac extra muros, in rheda deambulauimus.

Prima die Augusti, cum Thorunio proficisci vellet ad Suecos Illustriss. Legatus, iussit me ire salutatum suo nomine Abbatem de Gniewos, illique litteras a Domino le Mague scriptas tradere, quibus antiquum aliquot millium, aut circiter aureorum, nomen dissolvere rogabatur, aut saltem dare idoneum aliquod responsum, respondit ille mihi, se non verbis tantum, sed ipso facto velle creditori suo satisfacere, visurumque se Legatum Dantisci, vel alibi in Aula Regis, antequam discederet. Misit interim Palatinus Belsensis ad Legatum nostrum insignem tapetum Turcicum, cuius fundas aureo filo, flosculi ex elegantissimis sericis coloribus erant, quem curiosissime intuitu admiratiq. sumus. Iussit me statim Illustriss. Legatus Nobilissimum ac elegantissimum, Palatinum adire, agereque gratias ac vale illi dicere. Iussit utique me ad Dominum Kasnoski, magni Regis Cubicularium atque illi imprimis gratosum, salutem plurimam suo nomine offerre, rogareque, ut in regia benevolentia Legatum conseruare vellet. Comiter ille mihi respondit, se Regi Christianissimo tam esse deuotum, ut tamen ad pedes sui Regis, ex muneris sui debito, deuinctus semper esset, aduolaturum tamen libenter ad Regis Christianissimi obsequia. Caeterum suo suffragio Legatum erga Serenissimum Pol. Regem non indigere, qui per sese tam clarus ac ob recentia merita, tam gratus esset. Filius deinde Palatini Belzenfis

itemque

itemque nepos Palatini Russiae, Legatum nostrum discedentem salutatum venerunt, atque iste, se ad Regis Galliae exercitus, tria millia militum suis sumptibus ducturum, pollicitus est. Adolescens adhuc est, & iam tamen militiae suae tyrocinium, in obsidione Rupellae, posuerat, ubi cum in morbum incidisset, a Regis medicis diligenter curatus fuit, hancque Regis erga se beneficentiam clare praedicabat. Exiimus Thorunio, ac sequenti nocte Graudenti mansimus, quaternique in pluma fenoque, humi decubimus.

II. Augusti, Quidzini, siue Marien Vuerder, praeimus. Legatum nostrum inuist Princeps Sigismundus, qui huc se receperat, relicto Risemburgo. Reuist illum statim Legatus in castro ubi habitat. Marienburgum fero aduenimus.

III. Legati omnes a prandio in nostri aedibus conuenerunt, perque quatuor aut amplius horas simul remanserunt, Commissarios Suecos expectantes, qui nondum Elbinga redierant, unde illos per litteras suas Legatus noster euocauerat ad faciliorem congressum. Missus denique fui vespere ad illos, cum in colloquio vna essent, in cubiculo Generalis de la Garde: Veneruntque postmodum omnes; petierunt ab illis Legati, quidnam demum articulis, qui Thorunii xxx. Iulii, apud Cancellarium Poloniae a Legato Galliae propositi fuerant, vellent respondere. Itaque lecti sunt illi, a Nicodemo Commissario Sueco, ac dum legeret, Legatus noster cererique mentem Regis Poloniae Commissariis explicabant, eos ego articulos ex autographo hic descripsi.

Piant induciae ad annos

Tam Regi & Regno Poloniae, quam Electori Brandenburgico restituantur loca omnia in Prussia occupata, cum tormentis bellicis & aliis rebus ad Poloniam pertinentibus, veluti suppellectile Ecclesiastica, campanis, &c.

Vt nec in discessu, nec ante discessum, quicquam a subditis exigatur, quae publice, quae priuatim.

Remaneant, durantibus induciis, penes Regnum Sueciae loca in Liuania occupata, uti nunc possidentur, ita tamen ut Euest fluius (influit ille in Dunam) sit limes inter Sueciam & Poloniam. Id includet castrum unicum, & quidem desertum, nomine Marienhaus.

Iura & privilegia, quae ciuitatibus, Collegiis, vel priuatis competierunt, salua manean.

In instrumento praesentis tractatus inscribatur, Vladislaus IV. Rex Poloniae, &c. Et Christina Regina Sueciae, &c.

In Prussia vestigia & commercia relinquuntur eo in statu, in quo erant ante bellum. Amnistia hinc inde.

Naui illa restituitur, quae ab aliquot diebus retinetur in portu Gedanensi.

Religionis exercitium remaneat in eodem statu, in quo erat ante bellum.

Manentibus induciis, in comitiis utriusque Regni agatur de pace perpetua.

Agatur de tempore & loco deducendorum exercituum.

De moderandis & circumscribendis teloniis in Liuania, eodem modo, ut ante bellum.

De modo administrationis iustitiae, in confiniis Lithuaniae & Liuaniae, & eorum locorum Livoniae, qui sunt in potestate Polonorum.

Cautiones dentur tam a Rege, quam Regno Poloniae, Magni Ducatu Lithuaniae, Electore Brandenburgico, & ciuitatibus Gedani & Regiomonti, stantibus induciis, se non permitturos, ut naues vllae portu soluant contra Regnum Sueciae, neque quicquam, per se aut per alios, tractetur in praedictum praesentis tractatus.

Ad has propositiones noluerunt extemplo respondere Sueci, sed promiserunt, se responsuros sequenti die, hora quinta matutina, ut continuo Legati ad Regem Poloniae ire possent.

Xx xx xx xx 2

IX.

IV. Hora condita Illustrissimi mediatores ad castrum, ubi habitant Commisſi Sueci, se contulerunt. Dixerunt Sueci, se in illos articulos consentire, si quatuor conditiones a Polonis sibi concederentur.

1. *Vt Regina Christina nuncupetur Suecorum, Gothorum, ac Vandalorum, & Magna Princeps hereditaria Finlandiae.*

2. *Vt induciae sanciantur pro triginta quinque annis.*

3. *Vt decies centena millia Thalerorum, pro refundendis huius belli sumptibus, a Polonis sibi soluantur.*

4. *Vt Mediatores, huius tractatus fideiussores sint.*

Respondere statim mediatores, quod Regem Poloniae responsurum putauerunt, initoque cum Brandenburgicis consilio, ut scirent quid Dantiscani, quid Regiomontani, qui Brandenburgici Electoris subditi sunt, facere possent, nam Regem Poloniae non soluturum quicquam: tandem Suecis Legatus Galliae centum millia florenorum obtulit. At Comes *Brahe* pro Suecis dixit, pro hac summa manum ori ad mouere non dignari. Conclufum est tandem, quia induciae sequenti die finiebant, ut, si Rex Poloniae in primo articulo consentiret, & quod ad secundum spectabat, si ad viginti quinque annos consentiret, Mediatores possent inducias ad quatuor, aut quinque dies proferre; alioquin belli licentiam fore.

Elegit nos quatuor Illustrisſi. Legatus noster, ut properantius iret, ac cum transiremus per *Marien Vuerder*, misit me ad Principem Sigismundum, Electoris Patrualem, ut illi exponerem, in quo statu res essent. Graudentum deinde perreximus, ubi Rex erat, interimque pertaſſimus castra, ubi variae militum cohortes viam nobis longo ordine praetexebant, velites, quos *Cofaques* vocant, obequitabant, praebantque, quos iucundum nobis erat intueri. Sunt illi ut plurimum recto agilique corpore, paludamentis ferreis induti, sclopetosque in tergo appensos ferunt. Dux illorum ad Legatum nostrum accedens, cum aliquibus non inurbanis pro huiusmodi homine verbis, illum salutasset, in hac verba definens, Regi, inquit, nostro laus & gloria, nobis vero victoria; equum deinde citatissime impulit. Graudentum nocte aduenimus. At Legatus Angliae, qui nos semi hora praecesserat, quasi aliquid boni nuntii allaturus, Regem, qui se lecto tradebat, interpellauit suo damno, nam hanc praecocem salutationem, imprudentiae Rex ipse aulicisque tribuerunt. In Publica Municipum aede sumus diuersati, culcitris ego rhedae, summo Legati beneficio decubui, alii sceno; alii nudo scamno iacuerunt.

Fenum & auena ab Aulae Regiae Marschallo per famulum, qui Latine balbutiebat, Legato nostro oblata sunt; acceptauit: duae deinde pisciculorum scutellae cum pane atro allatae, aspernatus est. Scilicet huiusmodi sunt illae lautitiae, quae aduentibus Galliam Legatis, exhibentur.

V. Quae Dominica fuit, Illustrisſi. Legatus magni Cancellarii Missae in Ecclesia Iesuitarum interfuit, quam ille, quinque sacerdotibus ministrantibus, rite reuerenterque celebrat; cum illo ac Referendario Cancellarii domum se contulit, in quam postmodum alii Legati Palatinique, Belfensis nimirum, Russiae, Siradiae, ac ipse Castellanus Cracouiensis, idemque Generalissimus *Komierpolski*. Hoc dimisso congressu, Legati domum quisque redierunt, Palatini Regem adierunt.

A prandio, hora tertia, Illustrisſi. Legatum Galliae per *Ossolinski*, fratrem eius, qui Legatus nuper Romae fuerat, iussit in castrum euocari. *Kasanski*, qui in Regis gratia maxime florebat, Legatum in imis gradibus excepit: alii deinde Legati adueniunt. Postremo Cancellarius alique Palatini. Nullae in cubiculo sedes positae: at a dextris Regis, Legatus Gallicus stabat, postque illum Anglicus,

cus, inde Hollandici; a sinistris Regis, Cancellarius, & alii. Per septem horas & ad decimam vsque nocturnam, protractum est istud colloquium. Interim & *Kasanski*, qui, ut verisimile erat, ex Regis sensu inprimis loquebatur, nihil nisi bellum spirabat aduersus Suecos, iactabatque, se omnesque Polonos, bellum per triginta annos gerere malle, quam in inducias triginta annorum consentire: deludi suum Regem, cui tam longus terminus proponeretur, quem per valetudinem, insitamque (ut Legato nostro saepius dicebat) familiae suae vitae breuitatem, attingere nunquam posset, atque adeo ius suum in recuperanda Suecia persequi.

Quod ad Christinae titulum pertinet, dolosos esse Suecos, qui illam Principis hereditariae Finlandiae nuncupari velint, nam Principatus Finlandiae ad proximum Regis Sueciae agnatum, ex lege Regni, pertinet, quemadmodum Delphinatus primogenitis Regum Galliae, est attributus: Et sic Christinam etiam, ex hoc capite, Regis Poloniae fratres filiosque anteuertere velle, si Rex moreretur.

Ceterum de refundendis vllis sumptibus, pro deductione Suecici exercitus, ne cogitandum quidem: se utique in cogendo suo exercitu sumptus fecisse. Num ergo sunt Sueci potentiores, aut terribiliores Imperatore Turcarum; at, cum ille in Poloniam penetrasset, velletque aliquam pecuniam quamlibet modicam a Polonis sibi dari, ipseque Vvalachiae Princeps, cuius diuio potissimum infestabatur, illam ultro offerret, noluerunt. Contenti sint, inuasores isti Sueci, millione thalerorum, quem quotannis ex Liuania exigent. Sic fere loquebatur *Kasanski*, intimus Regis amicus ac consiliarius. At alii passim Nobiles Poloni, seu vino, seu iusta ira exarserant, etiam in contumelias erumpebant, praeserim contra Oxenstiernas, Vrangelum, & Nicodemum, quem ludimagistrum identidem appellabant. *Kasanski* quidem, pro sua dignitate, maxime quam poteram, comiter ac leniter respondebam; at aliis, Suecorum rationes non simulate proponebam. Quod idem vicissim faciebamus, cum alloquebamur Suecos, uti nos Legatus noster praemonuerat. Interim discursabat Agens Imperatoris, modo hunc, modo illum prensando; nam ne haec pax inter Suecos, atque Polonos ineatur, timet Imperator, qui non paucos in hac Aula clientes habet ac beneuolos, ac inprimis Palatinum Russiae, qui bis mille & quingentos milites suis sumptibus, in castra adduxerat. Sed nec Rex Galliae amicis ibi caret atque fautoribus, nimirum Palatino Belfensi, aliisque permultis, qui mira de Gallica comitate praedicant.

Discessum est tandem e consilio Regio hora decima, cum neque Palat. Belfensis, nec Senior Legatorum Belgii, pedibus amplius consistere possent, quam ob rem sequenti die uterque lecto decubuit.

Colloquii huius conclusio haec fuit, ut Rex Poloniae, titulum Christinae concederet, Reginae Gothorum, Vandalorum & Suecorum, ac Principis Finlandiae, sine verba hereditariae.

Ut non impediret, quo minus Telonium Dantiscanum, quod in portu Sueci exigebant, ad tres menses exigent, pro refusione suorum sumptuum: qua de re Legati Angliae Belgique ad suos Principales scriberent.

At non ultra viginti quinque annos, inducias, se consentire velle Rex asseuerauit.

VI. Summo mane, Legatus noster Henricum *Canafles* Mariaeburgum misit ad Generalem de la Garde, aliosque Suecos Commissarios, ut illis, quae gesta erant, significaret, peteretque aliquot dierum inducias. Scripsit continuo ad Legatum Generalem, se quinque dies permittere, dummodo id etiam Poloni facerent. Hora quarta serotina, inter *Marien-Vuerder* & *Stumam*, offendimus *Canafles*, ac in media sylua scripsit Legatus ad Generalem Polonorum, ut in hos quinque dies consentiret. Peruenit cursor iste noster, de multa nocte, in Polonorum castra. Nos utique nocte Mariaeburgum venimus.

Yy yy yy yy

VII.

VII. Generalis de la Garde Legatum nostrum inuifit, eumque ad Castrum, ubi iam alii Legati erant, deduxit. Retulerunt Legati, quid cum Rege Poloniae gesserant. Consenserunt in reliqua Commissarii, præterquam in annos. Triginta quinque petebant, quinque dempserunt, ac descenderunt ad triginta. A prandio alii Legati redire ad Polonos, noster propter morbum capitis & ad scribendas Luteriam litteras remansit, tamque acri dolore pressus est, ut media ipsa nocte, omnes urbis Chirurgos atque Medicos iusserit euocari. Tandem aulso genuino, paulisper, dum a cursore Regis Pol. excitaretur, requieuit. Nocte superiori maneque toto Dirfauiæ, quæ Polonorum est, dispersa sunt tormenta in fortalitium Suecorum, quod est ex altera parte Vistulæ; Ignorabant scilicet prolationem induciarum.

VIII. Illustris. Legatus ad Regem Poloniae profectus est, qui illi aciem suam instructam exhibere, per cursorem promisit. Mariæburgi ego remansi, ut me a præcedentibus vigiliis ac laboribus recrearem. Ægre tamen occasionem exercitus lustrandi prætermisi, in quo multa militum genera viderentur. At, credo, iam magnam partem per particulas videramus, præsertim die VI. cum Graudento redimus. Nam Hussariorum cohors, e castris nobis obuia fuit, quo spectaculo nihil vidi vnquam iucundius. Sunt illi Nobiles Poloni omnes, equis præstantibus insident, armis lucidis ac splendidis operni sunt, ac Pardorum, Leonum, Tigridumque pellibus a tergo amicti, longas lanceas gerunt, quæ loribus ab ephippio pendentibus sustentantur, quarum in summitate infra cuspidem, vittæ siue fasciæ fericæ reuinctæ vento impelluntur, hostiumque oculos fallunt. Præclara illa sunt, at risum non teneas, cum illorum tergo longas alas aptatas conspexeris, quibus etiam hostium equos terrere se putant, atque in fugam vertere. Equorum fræna argentea deaurataque sunt, atque a collo orbiculi ac lunulæ argenteæ dependent, lateri frameam, ephippio sclopetos, clauas, malleos, secures, ensesque appendunt. In conflictu primus aut secundus ordo tantum, his lanceis vti potest, aliis inutiles fere sunt, itaque ad alia tela recurrunt. Qui pretiosas pelles non habent, tapetes humeris suis implcant, hoc tam ad speciem, quam ad armorum iuncturas tegendas pertinet. Cæterum homines nostri, tam multa hæc impedimenta omnino improbanda. Egre-dientes e castris camelos pascetes vidimus, quorum tergo sellæ figuram natura impressit. Aiunt, illos maximis oneribus gestandis in primis esse idoneos. Certe, cum hæc intuebar, itemque præcedenti die, cum in Ecclesia Iesuitarum togatos illos Vvaivodas considerabam, Deum adorantes, recordabar illius adorationis, quam Orientales Magi Infanti Christo magna pompa, longoque comitum & camelorum ordine, (si pictoribus ac phrygionibus credimus) exhibuerunt.

IX. Totam diem scribendo legendoque insumpsi, dum interim Rex Poloniae, aciem suam instructam Legatis, quos in castra euocauerat, exhibuit. Post egregium spectaculum, conuenerunt in tentorium Regis Legati omnes, quibus dixit, se inducias permittere non posse, nisi ad viginti quinque annos, itaque Legatis Angliæ Hollandiæque subiratus est, qui eum ad triginta annos venturum Suecis promiserant. In castris ac sub tentoriis decubuit Legatus noster, vii. & præcedenti die fecerat. Lautisque conuiuiis a Generali exercitu exceptus fuit, de quibus omnibus quia testis non fui, non refero.

X. Post meridiem rediit Mariæburgum Illustris. Legatus noster relicto in castris Auangurio, inuifitque Commissarios Suecos per quatuor aut quinque horas. Ibi tandem se ad Consilium Sueciæ scripturos responderunt, ut induciæ ad viginti quinque annos reducerentur, atque adeo cessationem ab armis, pro tribus septimanis, petierunt.

XI. Illustris. Legatus ad Regem Poloniae rediit Graudentum, obtinuitque (ut a cursore, nobis, qui Mariæburgi manseramus, relatum est) sequentem septimanam, pro ampliore tractatu. Lustraui ego interim Suecorum castra ac tentoria, ubi certe humanæ miseræ ac prauitatis imaginem conspexi. Vidi hominum vultus, quos quia nec loqui, nec ratiocinari intelligebam, dubiaui an homines essent, adeo erant horridi, squalidi, impexi, cæterum laceri, nudi pedibus, plerique iuvenes agrestes ineptique: & isti Sueci erant, quos ex agris atque aratro, ad militiam Respublica cogit. Notauit istos, nam tum primum aduenerant, aptare locum tentoriis figendis. Recto illi ordine vexilla figunt, æquo relicto spatio, singulæque cohortes in lineam longam disponuntur, furcillas ibi, vel hastas infigunt, ac deinde huc & illuc discursant, ut ligna, asseres vndique conquirant. Hortorum domorumque sepes euellunt atque asportant, ruinosas aedes disturbant, & nisi a ducibus ac centurionibus suis seuerè arceantur, etiam validas beneque consistentes effringunt, atque ex istis fragmentis nidos sibi, ac speluncas compingunt. Arboribus deinde, salicibus nimirum ac scæno, herbis, palea se integunt. Parte alia Finnos vidi, equites isti sunt, bonosque ac fortes equos alunt. Inuestigabam oculis, vbinam Domini essent, nam qui ipsi equites sunt, equisones ego esse putabam, adeo misera tenuique veste sunt: At eos strenuissimos esse tota est experta Germania. Galea ac thorace armati sunt tantum, nihil habent in brachiis, nihil in coxis, pallium in postilena religant. Si vincunt, diripiunt omnia, & qualibet illis lucro cedunt. Si vincuntur, id nullo operæ pretio sit, nisi quod nocere desinunt; cæterum de illis nulla opima spolia reportantur.

Pedites Germani se in proximo collocauerant, & quia veterani fere sunt illi ac plerumque artifices, tabernacula sua omnium melius construunt, pagos dicerent, tam bene ædificant clauduntque sua pusilla domicilia, ac ut nihil desit, quod bene constitutas familias deceat, etiam coniuges habent ac liberos. Cum ultra pergerem, omnium miserimos vidi Scotos, quos ramusculi arborum perperam ac nulla arte congesti, neque a Sole, neque a pluuia defendunt, nullo ibi ordine iacent, itaque ctemeterium potius, quam castra te videre existimes. Habent illi magna vexilla rubra, in quorum angulo est Crux Santandræana alba, in fundo cæruleo. Aliqui ex illis Catholici sunt, quos Dominica die Missæ adesse vidimus, at nullum, credo, secum in castris pastorem habent. Omnia hæc castra terrestrium propugnaculorum, quæ Mariæburgum circumdant, ambitu continebantur, ciuiumque hortos qui illic erant late deuastauerant.

XII. Quæ Dominica fuit, Missæ adfuimus, indeque in aggerem, qui secundum flumen est, deambulauimus. A prandio Legati Angliæ Belgique Graudento redire, non rediit noster.

XIII. Rediit Mariæburgum Illustris. Legatus e Castris Regis Poloniae, cum quo longo tempore collocutus est, ac iterum exercitum perlustraui. Sub noctem illum inuiferunt Commissarii Sueci.

XIV. Commissarii ac mediatores ad Stumsdorffium se contulerunt, ut intermissos tractatus renouarent. Cum Illustris. noster Legatus mediationis tentorium introiit, ibi iam erat Legatus Angliæ, ac Princeps Sigismundus cum aliis Brandeburgicis. At Hollandi, nescio quo prætextu, tametsi multis ante horis in pagum aduenerant, in tentorium venire noluerant. Iussit itaque me Legatus noster, ut eos suo & communi aliorum mediatorum nomine, inuitarem in tentorium venire. Responderunt mihi illi, se gratias agere Illustris. Legato Galliæ, itemque Legato Angliæ, cæterum, se amplius velle deliberare, an ad tentorium irent. Id retuli Dominis mediatoribus. Itaque manifesta tum fuit æmulatio, quam in Brandeburgicos hætenus conceperant ac celauerant, quæ quidem in causa fuit, ut suadere Suecis conati sint, ut vltius non sinerent Brandeburgicos

Mediatorum vice fungi, sed eos in hostium numero censeri debere, quemadmodum Polonos: At alii Mediatores, Brandenburgicos repudiari non posse contendebant, vel eo maxime, quod ab initio illorum opera ac mediatio admissa fuisset. Interim Illustriss. Legatus Galliae, Secretario Brandenburgicorum dictauit quosdam articulos, qui partibus proponerentur, eos nimirum, qui Thorunii coram Rege Poloniae, in scriptis exarati erant. Illi postea articuli, a Legato Galliae & Brandenburgicis, ad Polonos perlati sunt & examinati, interim venit a Suecis Legatus Angliae, attulitque alios articulos, quos Sueci scripto redegerant. Lecti sunt utrique illi, ac super vnoquoque sententiam suam Poloni dicebant. At id sine ordine factum est. Sed tamen non sine fructu, nam, meo quidem iudicio, praestat in medias res ingredi, quam in praefationibus inutiliter haerere, ut quidam facere consueuerunt, qui tempus absumunt, dum de titulis & nominibus deliberant.

1. Relinquebatur arbitrio Regis Poloniae, an scriberet, *Vladisl. Rex Poloniae*, &c. *Magnus Dux Lithuaniae*, &c. an scriberet, *Rex Poloniae*, *Magnus Dux Lithuaniae*, &c.

2. Sueci volebant sibi restitui sumptus propugnaculorum, quae Pilauiae, Hoftii, alibique fecerant, aut ea demoliri. At Poloni, & Brandenburgici, quorum est Pilauia, dicebant, loca sibi restitui debere in eo statu quo nunc sunt, sine vlla refusione sumptuum, nec permitti debere Suecis, ut ea demolirentur; non esse indulgendum malitiis hominum.

3. Petebant Sueci cautionem dari a Gedanensibus, Pilauensibus, Elbingensibus, Regiomontanis, se non permissuros neque classem, neque nauem instrui aduersus Suecos: Respondebant Poloni ac Brandenburgici, id quidem a Gedanensibus peti posse, at non ab Elbingensibus, neque Regiomontanis, qui portus nullos haberent sibi proprios, quique a mari distarent non paruo intervallo. At id tamen contendebant Sueci, dicebantque, quo plures haberent cautiones, eo securiores inducias fore. Perstabant Poloni ac Brandenburgici, dicebantque, has Ciuitates, Elbingam nimirum & Regiomontum, non habere vlla Regalia, neque portus, & si in his pactis illae interuenirent, periculum fore, ne aliquando hinc aliquid iuris in portibus praetendere vellent, in praedicium Regis Poloniae ac Ducis Prussiae.

4. Sueci vniuersam Liuoniam sibi restitui petunt, vti nunc illam possident. At Poloni volunt excipi eam partem ac ditionem, quae ad Ducissam Curlandiae pro dotalitio suo pertinet, quaeque post eius mortem ad Ducem Curlandiae, eius filium redire debet. Id Sueci nolunt, asseruntque, quicquid intra limites sit Liuoniae atque ab illis possessum est, seruari debere.

5. Ut qui velint Prussiam relinquere, ac bona sua patrimonialia distrahere, ut istud facere possint, idemque illis liceat, qui sunt in Liuonia, quique ex illa migrare volent.

6. Ut exercitus per mare deducatur a Suecis, volunt Poloni, ac Dantiscani praeferrim. Sueci petunt, ut liberum sibi sit terrestri itinere egredi.

7. Petunt Sueci, ut eodem tempore quo exercitus eorum migrabit, eodem Polonorum quoque emigret. At id Poloni negant esse aequum, quum deinceps Prussia ad eos pleno iure pertineat, liberumque illis sit, ibi exercitum habere vel non habere, nec de illa re Suecos debere esse sollicitos.

8. Nolunt Sueci restituere Pilauiam, nisi in fine anni, quandoquidem usque ad finem anni portorium, tam Gedanense, quam Pilauense, pro suorum sumptuum recuperatione exigere debent: nam si restituerent Pilauiam, tunc non haberent potestatem cogendi eos, qui vestigia soluere recusarent. Itaque Legatus noster hortabatur Dantiscanos, ut haec portoria redimere vellent, ac certam summam Suecis tradere, ut statim e Borussia dimitti possent.

9. Sueci petunt, ut, antequam e Borussia discedant, illis tradatur praefensis tractatus ratihabitione Polonorum in comitiis facta: Poloni dicunt, sufficere, si tractatus a Rege atque a Commissariis subsignatus sit, nec expectari debere comitia, quae cum adueherent tamen, ratihabitionem illam dabunt.

10. Sueci Polonique consentiunt, ut intra duos annos locus & dies assignentur, in quibus, stantibus induciis, de pace perpetua agi possit.

11. Poloni petunt, ut vtrinque Legati sint in regno Sueciae & in regno Poloniae, ad negotium perpetuae pacis promouendum, & ad conciliandam populorum beneuolentiam. Nolunt id Commissarii Sueci. Quamobrem? facile est coniecere, nec eundem Delphos.

12. Brandenburgici repetunt quatuor naues, quae Electoris sui erant. At Sueci, quibus haec saepius fuit recantata fabula, surdi sunt.

13. Elbingenses repetunt priuilegia sua, quae in odium illorum defectionis ad Suecos, a Rege Poloniae translata sunt ad Gedanenses; quae quidem sunt, sigillum Prussiae & in comitiis praeminentia, quibus priuilegiis ab antiquo gaudebat Elbinga, pro sua vetustate. Huius petitionis articulum separatim faciunt Sueci, asseruntque, se Elbingenses deserere non posse. Cum id satis acriter disceptaretur in tentorio Polonico, ac Gedanenses fidei suae praemia sibi non eripi debere contenderent, eos increpuit Anglicus Legatus, dixitque, se, qui tum sub Gustavo militabat, probe memorem esse, Gedanenses non fuisse multo meliores his Elbingensibus, sed quia vrbs illorum maioribus viribus pollebat, idcirco non tam facile Gustavo se permisisse, scire quid tum gestum fuerit: At Elbingenses ex sua infirmitate, fortiori cedere fuisse coactos. Certe, cum id Legatus Anglicus palam diceret, coram Cancellario ceterisque Commissariis Polonis, pudorem Senatorum Gedanensium, qui illi pro sua dignitate replicare non audebant, non mediocriter laetit.

Ad quatuor aut quinque horas productum est istud colloquium, in angusto tentorio, ubi stantes nudoque capite in humeni solo, tam Commissarii, quam Mediatores erant. Sub vesperam inuisit Legatus noster Suecos, rediitque cum illis Mariæburgum.

Reuersus de multa nocte Mariæburgum Legatus, inuenit cursorem N. Latour, qui illi multas a Rege Christianissimo attulit litteras, multaque de Aula narrauit.

XV. Quae pluuia admodum vti superior dies fuit, propter beatissimae Virginis assumptionem, quam Lutherani non agnoscunt, Missae cum Illustriss. Legato vniuersi adsumimus. Sub vesperam Legati Angliae, Hollandiaeque nostrum inuiserunt.

XVI. Ad Stumshorffium Commissarii Legatique redierunt. A prandio, ob emulationem, quae inter Hollandos nata erat ac Brandenburgicos, duo fuere pro Mediatoribus posita tentoria. In altero Brandenburgici erant, quos adiit Legatus Angliae. In altero Hollandici, quos Legatus Galliae, qui misit me statim ad Anglum & Brandenburgicos, postulatum, quid facto esset opus; At illi statim ad Gallum Hollandosque transierunt. Tum Gallus cum Brandenburgicis, ad Commissarios Polonos se contulit; Anglus cum Hollandis ad Suecos.

In tentorio itaque Polonorum, cum assedissent; proposuit Legatus noster de ratihabitione, quam Sueci habere volebant, antequam loca Prussiae restituere possent. Poloni contendebant, loca sibi restitui debere statim atque tractatum signassent, quod fieri a se promittebant atque a Rege, ceterisque Senatoribus, qui penes Regem erant. Insistebant contra Sueci, dicebantque, se non fore satis securos, quia in dieta Polonica possent ea omnia rescindi, quae a Rege & Commissariis transacta & signata essent. Ad haec respondebant Poloni; Istud timeri non debere, nec fieri posse, ut in dieta rescinderetur hic tractatus, &

Zz zz zz zz

quacum-

quæcunque a Commissariis gesta essent, ob eam rationem, quod illorum potestas atque auctoritas in speciali lege fundata esset, perquam cauebatur, ratum habitum iri a diæta, quicquid ab illis gestum ac tractatum esset: ac ut dicta lex rescinderetur, opus esse alia lege noua, quæ ne fieret, & Rex, & Commissarii, & reliqui Senatores, qui tractatum hunc signarent, intercederent vetarentque; & hanc esse fundamentalem Reip. Polonæ legem, ut vno vetante ac contradicente lex nulla ferri possit. Itaque periculum nullum esse, ut hic tractatus rescinderetur, cum Rex, Commissarii, ceterique Senatores, qui penes Regem sunt, præcipue Archiepiscopus Gnesnæ, qui Regni Vicarius est ac Interrex itemque Generalis, dictum hunc tractatum tuerentur. Addebant etiam, dicta lege, quæ in vltima diæta facta est, omnem potestatem Reip. in Regem ac Senatores, qui illi assident, quique nominati sunt, fuisse translata, ita ut excepta contributione generali, & bello offensiuo indicendo, omnia illis permissa essent, Dictatorumque Romanorum loco esse constitutos.

Alteram rationem ab exemplis petebant Commissarii Poloni, nimirum in vltimis induciis, quas cum Suecis pepigerant, Suecos illis reddidisse quædam etiam loca, non expectata nec petita ratihabitione comitiarum Poloniæ.

Idem in tractatibus cum Moschis & cum Turcis iniis, discessum ab armis fuisse, loca quæ restitui debebant, restituta; non expectata diæte ratihabitione, quæ tamen cum Comitibus habita postea sunt, subsecuta est. Nullam denique, ab omni æuo, perfidiæ notam Polonis obici posse. Præter hæc propositum est de obsidibus, de sequestro, de deducenda parte exercitus. Pertinaciter Sueci contenderunt, se nulla loca relinquere posse, quin ipsa ratihabitione a Polonis Comitibus illis esset tradita. Interim, dum id fieret, se exercitum retenturos, nisi & ipsi Poloni suum dimitterent. Poloni utique in sua sententia persistere; velle se statim atque tractatus signatus esset, ut Sueci locis Prusiæ decedant. Mariæburgum sero rediimus.

XVII. Ad Generalem *de la Garde*, & Commissarios Suecos in castro habitantes, contulit se Illustris noster Legatus, ut eos ad sequentem congressum præpararet: at illi ob ieiunium quod sibi indixerant, dari ac morosi, Legato minus obsequentes fuerunt.

Hæc ieiunia celebrantur ab illis semel in sex hebdomadis, ac per illam diem non comedunt, nisi hora quinta pomeridiana, tum se poculis ac cibis, quasi Bacchanaliorum dies aduenisset, ingurgitant.

XVIII. Rediere tam Commissarii, quam Mediatore ad tractatum; iuit cum Brandenburgicis Legatus noster ad Polonos, iterumque de illa ratihabitione actum, iterum lectæ explicatæque Poloniæ leges. Propositum est a Legato nostro, ut diuiderentur loca Borussia, & donec ratificatio afferretur, Sueci interim mediam partem locorum Borussia traderent, mediam retinerent. Pilauiam nimirum, Hoffium, & Elbingam, at restituerent Mariæburgum, Braunsbergam, aliasque vrbes, statim atque tractatus a Commissariis signatus esset. Noluerunt Poloni, ac irato similis Palatinus Beizensis colloquium abruptit, iussit adduci sibi currum ut exiret. Continuo iuit ad Suecos Legatus noster cum Brandenburgicis, retulitque Polonorum sententiam. At isti, cum iam audirent tubicines Polonorum, qui receptui canebant, inito breui ac salutari consilio, dixerunt Legatis, se illorum arbitrio permittere, quid de illa ratihabitione statuerent, itemque de termino induciarum, peterent a Polonis, num idem ipsis fieri placeret, ut hoc arbitrium Mediatoribus relinqueretur. Responderunt Commissarii Poloni, quandoquidem Rex in vicinia esset, id ab illo postulandum, rogaueruntque Legatos, ut ad Regem transirent, qui cis Marianam Insulam castra collocauerat. Rediere alii Legati Mariæburgum. At Legatus noster, qui hæc pro sua sagacitate prævidebat, ad Marianam Insulam post Commissarios Polonos se contulit. Ibi in vestimentis

mentis nostris duriter pernoctauimus apud N. *Lahaye*, Gallum, qui nos ad diuersorium suum abduxit.

XIX. Quæ Dominica fuit, Missam a Cancellario Polono celebratam audiuius, ac deinde prædicationem Polonicam. A prandio ad castra nos contulimus, ductusque est a Palatino Bellsensi Legatus noster, ad præclarum Marschalli Curiae tentorium, vbi cum Principe Brandenburgico aliquo tempore moratus est. Interea apud *Kasanshium* Legati Angliæ & Hollandiæ, non sine egregia compositione, conuiati sunt. Ductus est ad tentorium Regium, vbi omnes Palatini aderant, Legatus Galliæ, quem sequebantur adhærebantque Brandenburgici. Ductus est deinde Anglicus cum Hollandis, conclusumque tentorium. Ibi Legatus Galliæ omnibus & dignitatis sui Regis, & industriæ suæ prærogatiuis gausus est; ac longe præ cæteris a Serenis. Rege gratiosè exceptus.

Quod ad rem attinet, noluit Rex controersiam præsentem arbitrio Mediatorum permittere, quoniam id facere initio tractatus Sueci noluerant, cum a Polonis oblatum fuisset. At se consentire, ut Sueci, dum illa ratihabitione quam tantopore flagitant, afferretur, interim Pilauiam seruent: at Elbinga Legato Galliæ, ut sequestro, traderetur cum præsidiariis militibus, dummodo illi Sueci naturales non essent, sed promiscue ex aliis copiis exterorum, qui in exercitu Suecico merent, fumerentur, seque Legato Gallico sacramento obstringerent.

Cæteræ vrbes statim post signatum a se tractatum, & a suis Senatoribus ac Commissariis, statim restituerentur, dumque super illa re deliberarent Sueci, in duos dies armistitii consensit Rex Poloniæ.

Continuo epistolam scripsit Legatus noster ad Suecos, misitque Henricum *Canafthes*, qui vndecima nocturna Generalem interpellauit, at alios Commissarios non nisi mane sequenti allocutus est, qui responderunt; se quidem armistitium recipere, at pro illa die ad locum tractatus sistere se non posse, quod tamen Legatus noster per litteras suas petierat, ac per Auangurium, quem iterum ante diluculum ad eos miserat.

Legatus Galliæ, Hollandiæ, Brandenburgii in *Marien Vuerder* illa nocte decubuerunt. Legatus Angliæ in Stumsdorff.

XX. E Mariana Insula Commissarii Poloni, Legatique Galliæ, Brandenburgii, Hollandiæque ad Stumsdorffium se contulerunt. Interim attulit Suecorum litteras Henr. *Canafthes*, quibus se non satis mature monitos causabantur, itaque se sequenti die venturos. Ostensæ sunt illæ litteræ Polonis, qui discesserunt in sequentem diem. Remansit Legatus noster Stumsdorffii cum Brandenburgicis, reliqui abierunt. Conquesti sunt apud Palat. Belzensem Gedanenses, quod Sueci a suis villicis pecuniam exigerent, aliasque angarias imposerent. Iussus itaque sum a Legato meo id Legatis aliis renuntiare, qui Mariæburgum ibant, ut Suecis significarent.

Interim Legatus noster per Auangurium ad Generalem *de la Garde* scripsit, ut suis Commissariis Suecicis redeundi sequenti die auctor esset. Scripsit item ad Regem Poloniæ Italice, iusserat me Latine scribere, ut vtram mitteret eligeret, suam misit, meam tamen non improbavit. Hac nocte pro bono publico, sceno recenti iacere petuli. Soli, ego, æconomus, & *Canafthes*, cum Legato mansimus, dum alii Mariæburgi cutem curarent.

XXI. Post præteritas pluuias ac nebulas matutinas, purior dies illuxit; Summo ego mane per rorem decurri campos Stumam versus, vnde Stumsdorffium nuncupatum est. Stuma pusillum est oppidum aquis cinctum, vbi ante sex annos quatuor millia Cæsareorum, qui Sigismundo Regi Poloniæ in auxilium venerant, manserunt in obsidione, cum in defendendo oppido quadraginta sani milites essent, ægrotantibus aliis, coactique sunt abire Cæsarei duce Mansfeldio.

feldio. Maturius solito aduenit illa die Stumsdorfium Legatus Angliæ, ac tentorium Suecorum proxime ad tentorium Polonorum collocari curauit. Poloni se satis expectari permiserunt, dubitabaturque an venirent, ob desertum a Suecis superiori die Vadimonium: venerunt tandem. Mediatores ex usu solito operam suam dimiserunt. Anglus & Brandenburgici ad Polonos, Gallus & Hollandici ad Suecos. Proposuit Gallus Suecis, ut Pilauiam retinerent, dum rati habitio afferretur, Elbinga sequestraretur: noluerunt. Proposuit ut Pilauiam & Braunsbergam haberent, sed Elbingam restituerent. Noluerunt. Tandem post multos circuitus, cum e tabernaculo Polonorum citiori gradu Legatus Gallie cum Hollandis erupisset, transfretque inconsultis aliis Mediatoribus, qui in communi tentorio erant, recta via ad Suecos, ingens illum turba, nescio quo subito impulsu, circumstitit, atque ad tentorium Suecorum profecuta est, itaque admissis tantum Legatis ac eorum Secretariis, qui in tentorio communi erant, nihil me oculorum Legatus admonuit, ut praesto essem, & attenderem.

Tum ille anhelans, ac veluti dubius animi, oreque ad indignationem parato, Viri Illustrissimi, inquit, nisi quas tandem vobis propositiones facimus, acceptare volueritis, deserimus nos totum hoc negotium, & in patriam quisque nostram recedimus, testaturi ubique gentium duriciem, & pertinaciam vestram. Desiderauistis responsum Polonorum super duobus articulis, nempe super rati habitatione, & annis induciarum, voluistis utique nos in his duobus articulis constituere arbitros; ac profecto, si id etiam consensisset Rex Poloniae, animus nobis erat pariri quinque annos, de quibus inter vos discrimen erat, cum vos triginta peteretis, Rex Poloniae viginti quinque solum concederet, & sic induciarum terminum in viginti septem annis cum medio statuere; quod ad restitutionem urbium spectat, aliud fortasse, quam quod nunc cupitis, constituissimus. Itaque sic nunc existimauimus in tentorio Polonorum, eosque tamen reluctantes ad id damnauimus, ut dum rati habitio Comitiorum Poloniae afferatur, Pilauiam & Elbingam seruetis. Induciae vero ad viginti sex annos terminentur, nisi id vultis, discedimus, & res vestras belli fortunae committimus. Itaque deliberate statim inter vos, nec quicquam nobis obloquimini. Cum in eandem sententiam nonnulla prudenter subiunxisset Senior Legatorum Hollandiae, breui deliberatione inter se habita, dixit Comes Brahe Commissionis princeps, se Illustrissimis Mediatoribus gratias agere, pro opera tam vtiliter collocata, acceptare condiciones propositas, rogareque illos, ut apud Polonos intercederent in aliis articulis minutionibus, duriores ne essent, praesertim etiam in Spiringii contra Gedanenses lite, quae nisi in pactis generalibus ac publicis contineretur, in priuatis certe comprehenderetur. Petierunt deinde, num placeret Dominis Polonis, ut se mutuo salutarent. Iuit de illo tentorio ad Mediatores alios Illustr. Gallie Legatus, comitantibus illum Hollandicis, indeque ad Polonos, quo se etiam contulit postea Anglus cum Brandenburgicis, concluderuntque, ut Anglus & Brandenburgici Suecos, Gallus & Hollandi Polonos ad medium locum ducerent, ad mutuam salutationem, quod per urbane factum est, datisque inuicem manibus, Cancellarius Poloniae prior aliquot verba praefatus est, quae Comes Brahe excepit. Interea, Legatus noster boni ominis voces ac vota palam concipiebat, & ut reliqua deinceps aequo iure componerent, hortabatur. Ad hoc spectaculum multa hominum millia confestim accurrerunt, qui deinde, ut tam felicem nuntium huc & illuc ferrent, dissipati sunt. Interea tamen rogare Commissarii Poloni Legatum nostrum, ut Regem sequenti die adiret, quo ille annum illum, quem ad viginti quinque a Rege concessos, adiecerant, approbare. Ad de multa nocte ad illum scripserunt, ne Regem adiret, quin Sueci Polonos aliquos quos ceperant, remitterent. Id cum fieri promississet Generalis de la Garde, vir cum aequis pariter ac strenuus, tum etiam Legati nostri studiosissimus, licuit Legato nostro Regem conuenire.

Veniam

Veniam ego discedendi Marienburgum a Legato petii, ut me atrium notium in somnio recrearem, redii itaque in rheda Ioannis Fennich, Burgrauii Marienburgensis. Allatae fuerunt ipsa die Legato inter prandendum, litterae e Gallia a Domino Buthill, Secretario status, ac Patre Iosepho, quibus illi de rebus haecenus gestis gratulabantur, ac super hocce praesenti Borussiae negotio solabantur, quasi illud confici non posse metuerent; nescientes, ut neque nos ipsi sperare audebamus, quid tribus abhinc horis Deus Opt. Max. solus futuri temporis prudens, fieri permetteret.

Communicatae sunt nobis litterae, in tentorio mediatorum, quibus ferebatur, Marschallum de la Force profligasse exercitum Caesaris, interfectum Ioannem de Verd, Galassum vulneratum, Piccolominum in fugam conuersum.

XXII. Augusti, ex mandato Illustr. Legati scripti ad Illustrissimum eius Patrem, de superioris diei successu, scripsi etiam ad fratrem, eiusque accuratissimae Latinae epistolae eadem lingua respondi. Allatus est magnus interea litterarum e Gallia fasciculus, quem postera die ad Legatum tulerunt, Stumsdorfium. Remansi Marienburgi.

XXIII. Actum est Stumsdorfii de minoribus articulis, nec parum, ut mihi nostri retulerunt, tractatus prouectus est. Ea die innumeri Poloni, Hussari praesertim, cum generosis equis ac praclaris ornamentis, Stumsdorfium venerunt, ut splendorem suum Suecis exhiberent.

XXIV. Cum Burgrauio Marienburgensi ad tractatum me contuli, qui nos in via iucundissimis sermonibus oblectauit. Bartholomaei festum erat, itaque mane sacris adfueram. Cum adueni Stumsdorfium, duxit me Illustris Legatus cum Auaugurio ad prandium, quod illi sub pellibus, Palatinus Belzensis parauerat. Missam in Cancellarii tentorio audierat. A prandio, litteris scribendis addixit me Legatus, dum in tentoriis hinc inde articulos pacis discuteret. Sueci ea die, uxores suas ad contemplandos Hussaros adduxerant, non incongruo stratagemate, oculos quippe mediatorii comitatus, a Polonis ad pulcherrimas feminas intuentes conuerterunt. Interim in tractatu non valde processum est. Propositum est de Ducissa Curlandiae, itemque de religione Catholica in Liuania permittenda. Remansit Stumsdorfii Legatus, redii ex eius licentia Marienburgum in rheda Spiringii, cum N. Lacquo, qui Dantisco exulabat, cum ob alias res, tum pro consuetudine quam cum Gustavo & Cancellario Oxensfarna habuerat.

XXV. Iterum Commissarii, de religione Catholica in Liuania permittenda, verba fecere, ac, cum nihil apud Suecos perfici posset, qui Catholicos prorsus aspernantur, utrinque discessunt est.

XXVI. Quae Dominica fuit, statim a prandio Illustr. Gallie Legatus inuisit Generalem de la Garde, cum quo erant alii Commissarii Sueci, in castello Marienburgensi. Per septem horas cum illis remansit, nec tamen eos, ad ea, quae religionem tangunt, mitiores habuit.

XXVII. Reditum est ad tractatus, & cum omnes mediatores in Polonorum tentorio conuenissent, ad eos retulit Legatus noster, quid cum Suecis superiore die egerat. Locutus est deinde Legatus Angliæ, retulitque ea, quae tunc de iisdem Suecis, e quorum tentorio redibat, acceperat. Nimirum, eos quatuor rationibus niti, cur in Liuania Catholicos esse non sinerent, quod pauci ac fere nulli ibi Catholici essent; quod leges Sueciae, in suis diuisionibus Catholicos esse, non paterentur; quod in superioribus induciis, de iis in Liuania permittendis, sermo non fuerat, neque a Polonis postulatum. Quod si qui denique in ea Sacerdotes essent, oporteret ab Episcopis Polonis eos mitti ac dependere, sicque subditos suos potestatibus saltem Ecclesiasticis Polonorum, obnoxios fore. Ad eas rationes N. Sobiesky, Regni Senator, qui nuper aduenerat, petita a Cancellario venia, ordine respondit. Aa aa aa aa a ad

Ad primam quidem, Regem remque publicam Poloniæ, tantam in hac parte, de paucis ac plebeis hominibus curam habere, quantam de optimatibus & plurimis, quorum animæ æque pretiosæ sunt; quia Deus non est personarum acceptor. Ad 2. nimirum leges Suecicas nullam in suis provinciis religionem admittere, quam Confessionem Augustanam; respondebat, neque etiam Liunioniam esse membrum Regni Suecici, neque illam a Rege Poloniæ in perpetuum concedi. Ad 3. argumentum Suecorum non valere, cum dicerent, quia in sexennialibus induciis, de religione in Liunia conseruanda, nihil cautum sit, idcirco in his induciis, quæ viginti quinque annorum sunt, nihil caueri debere, quia modicum illud tempus contemni potuit, magnum istud non debet. Deinde, in sexennialibus induciis, in parte satisfiebat Polonis, cum in tota Prussia religio Catholica permitteretur, neque tamen tunc de religione in Liunia conseruanda oblitus fuerant, sed maluerant illam conseruari, in prouincia ubi erant plures Catholici. Quod ad 4. pertinet, nihil a Suecis timendum esse, nam qui Sacerdotes in Liunioniam mitterentur, tali præditi essent potestate, ut amplius Episcopis Polonis non subessent. At (inquit Legatus Anglicus) dummodo nullum Catholice religionis exercitium fiat, libertatem conscientiae permittent Liunionibus Sueci. Credo equidem, (replicauit Sobieskius) scilicet illam, quam homini nemo eripere potest, hoc est, credere quod libuerit, ac in mente Deum adorare. At non est illa religio sufficiens, opusque est cultu externo, utque Deum mente, & corpore colamus, quia mente & corpore constamus, indigemusque administratione Sacramentorum; quæ in Laicorum potestate non sunt. Itaque si libertatem conscientiae permittunt, id cum effectu permittendum est, nimirum, ut saltem in priuatis ædibus, ritus Catholicos exercere possint.

Adit Suecos Legatus noster cum Hollandicis, & quia nos Suecis in hac parte suspectiores eramus, rogauit Hollandos Legatus, ut se tacente, ipsi mentem ac rationes Polonorum eloquerentur. Locuti sunt itaque Hollandi. At Sueci semper perfliterunt, dixeruntque, se inquisitionem in Catholicos non facturos vnquam, nec facere solere. Imo (inquam ego) qui prior Legato nostro eram, facitis, & id vidimus Stockholmiae, cum Gallos ipsos domus Legati accessu prohibebatis, ne sacris interesse possent. At neminem propterea puniimus (respondit Nicodemus.) Sed tot minas, tot pœnas, inquam, interminamini, ut perinde sit: nam, si cui facies accensas admoueat, idem est, ac si illum baculis acustibus cogas abire, vel ingredi prohibeas. At, inquit ille, nunquam fuit facta Stockholmiae illa Parisiensis laniena. Non illa laniena fuit, replicauit ego, sed iniustitia: quippe tunc temporis, nouæ religionis homines eodem ordine apud nos habebantur, quo sicarii ac venefici. Pœnituit certe me postea quin addiderim. At fuit illa vera & truculenta laniena, cum præcipuos Regni vestri Senatores, qui a partibus Sigismundi stabant, iniquissime occidistis, atque ut crudelitatis vestræ implacabilisque in Catholicos Reges odii, monumenta essent, longis hastilibus pia capita, ad metropolis vestræ portas præfixistis, ubi hodieque conspiciuntur.

Nihil tandem relatum est ex hoc congressu, nisi quod Sueci dicerent, se inquisitionem non facturos in Catholicos. At hoc Polonis non satisfecit, sed ut Suecos ad aliquid explicatius promittendum adigerent, hanc ipsi formulam scripto conceperunt, quam verbis tentis apud Legatos profiterentur, nec in pactis scriberetur, sed tantum fide Commissariorum constaret; verumtamen illius stipulationis, mediatores attestationem Polonis darent. Formula hæc fuit.

Homines Catholice religionis in Liunia, libertate conscientiae gaudebunt, & si qui inuuantur, qui cultu ac ritu Catholico usi fuerint, id illis noxæ & fraudi non erit.

Hanc formulam, Legatus Galliae cum Brandeburgicis ad Suecos tulit; at illi, ne in isto sermone caperentur, subessetque aliqua fraus ac decipula, nihil

prorsus

prorsus respondere voluerunt, nisi illud, quod Comes Brahe repetit sæpius, *Non inquiretur.* Cumque identidem relegerent illud scriptum, audiui Nicodemum aliis admirumurantem dissuadentemque: sunt (inquit ille) verba illa capiosa. Cui cum alii hac in parte fidentius crederent, quia nuper in Batavia ludimagister fuerat. Dixi ego, Bergmannum alloquens, oporteret illa explicari Germanice; exarsit vir grauis Nicodemus, quasi honorem eius læsissem. Vertantur, inquit, potius Gallice, scilicet Latine non intelligimus; Nutu interclusit mihi vocem ac responsionem Legatus, cumque iterum a Commissariis quæuisset, num aliquid in gratiam Legatorum facere vellent, ac se magis explicare super illa stipulatione; renuerunt, egredientemque tentorio Legatum, cui Marchio Sigismundus adhærebat, comitari spreuerunt.

Cum se ad Polonos contulissent illi, referrentque Suecorum pertinaciam; Ecce derепente Sueci imperant tympana tubasque pulsari, ut exirent, Legatis insalutatis. Tum verò excandescere Poloni, contestarique iniuriam sibi fieri; dum adhuc cum mediatoribus deliberant, hunc obtrudi strepitum. Prior Palatinus Belzensis, vir alioquin sapientissimus, ac humanissimus, in has Gallicas voces erupit, *Mars-Dieu! nous pensent-ils étonner par ces tintamarres? Nous leur en rendrons bien d'autres.* Quem Sobieskius excipiens; Puerorum, inquit, ista sint terculamenta, talis est nostra musica, cui ab inuente ætate innutriti sumus: bellum volunt Sueci, bellum habeant. Permulta illa die, quod moris non erat, etiam ex gregariis militibus, in tentoria se intruserant; credo, quia de hoc religionis negotio, quod omnes afficit, agebatur; erupere isti, tumultumque inter Hussaros ac Cosacos, qui promiscui erant, fecerunt: cumque plurimi viro incaluisissent, oblatam iræ occasionem facile susceperunt, ac in aliquot obuios Suecos irruerunt: Qui cum ad suos confugissent, conuerterunt se in Polonos Sueci, qui iam discessum Mariæburgum versus parabant, inuentosque etiam intra se Polonos & incogitantes cæciderunt. Exauditus scloppetorum cum vociferatione tumultus, pepulit e tentoriis Commissarios Polonos ac Legatos, qui medios se in irrumpentes Hussaros coniecerunt. Venerandus ipse tam ætate, quam vtraque, & Politica & Ecclesiastica dignitate Cancellarius, dum eos cohibere vult, equorum pedibus pene obtritus est. Cæteri Commissarii ac Proceres, irruentium equos frænis prehendebant, minisque ac baculorum obiectu prohibebant. Parte alia ad pedites Suecos Legati concursabant, quos vtrique vinum, odium, æmulatio, excitabant. Iam aliquot passus fecerant; iam se conuerterant, ordines duplicauerant, furcillas scloppetorum proiecerant, aut frugerant, ad dispositionem parati. Obiciunt se his Legati, Anglus quidem, linguæ minis ac suasionibus, quia Germanice loquebatur; Gallus vero quod poterat, oblatione corporis & capitis sui. At milites, quorum Præfecti plerique ebrii erant, quique diuersa imperabant; alius, ut se cohiberent; alius, ut in hostes inuaderent, inter se tumultuabantur, vapulabantque ab Officialibus, qui ipsi inter se dissidebant, dum alius Legatis parer, alius illos non agnoscit. Recessit inde etiam iterum atque iterum, ad ingruentes Polonos Legatus noster, quos cum Latine affaretur, Latine illi vel ipsi gregarii respondebant; itaque plus ibi potuit quam apud Suecos. Ego interea, qui prima militiæ meæ tyrocina illa die posui, ad Commissarium Oxenstiernam, qui sub finem tumultus ab itinere redierat, conuersus, postulavi, ut homines suos cohiberet. Tres inquit ille, e nostris interfecerunt, & nostros cohibebimus! reprimant potius illi suos. Aduenit tandem Vrangelijs Campi Marschallus, qui ad peditum Suecorum cohortes accedens, nutu solo, ebrios, iratos, ac tumultuantes compescuit, cumque illos in equo ambiisset, partem abduxit, partem, quæ tentorii custodiæ deputata erat, reliquit. Accessit deinde ad mediatores, qui ab eo duos dies armistitii petierunt, quod inconsultis aliis non ausus est concedere. Inde omnes

Aa aa aa aa a 2

mediato-

Mediatores Cancellarii domum ingressi sunt, ubi erant alii Commissarii Poloni, qui biduum armistitii petunt noluerunt concedere, quin Rex consuleretur.

Fuere permulti qui in hoc tumultu, Mariæburgum se citatissime contulerunt, quales Spiringius alique ex diuersis urbibus, qui se in Regem, Remque publicam Poloniae peccasse meminerant. Ipse Commissarius Nicodemus, qui pertinacia sua, nouisque difficultatibus continuo ferendis, alios ad bellum impellabat, tanto metu perculsus est, ut, cum Mariæburgum pene exanimis cucurrisset, quin aut senis, quibus oppidum cingitur, mœnium & vallorum ordinibus, ipsaque arce ac Generalis praesentia, tutus non fuerit, sed equos etiam, quibus Elbingam usque fugeret, anhelans ac balbutiens postulauerit. Fuit item alius e Primariis Suecis, cuius nomini parco, qui addubitare se diceret, num in crure vulneratus fuisset, ille tamen mature aufugerat. Itaque singulorum propriae sunt virtutes aut vitia, non vniuersarum nationum; quandoquidem apud Suecos, tam meticulosos, tamque segnes, quam alibi, inuenire possis.

XXVIII. Generalis *de la Garde*, Legatum nostrum inuisit, ac de actis diei superioris collocuti sunt, excusauitque, ut potuit, Commissariorum erga Legatos inurbanitatem. Interea reliqui Legati ad castrum iuerunt, noster non iuit, ut se Commissariis Suecis subitum significaret. At illi tandem aliis Legatis concesserunt formulam, quam in tentoriis die superiori respuerant. A prandio omnes Legati Neudorfium se contulerunt ad Commissarios Polonos, ut illis dictam formulam traderent. Poloni formulam mutauerunt, redieruntque Mariæburgum Legati alii, noster remansit Stumsdorfii.

XXIX. Toto matutino tempore, alii Legati in Castello cum Commissariis Suecis fuerunt, a quibus huiusmodi formulam obtinuerunt, quam Legato nostro Anglicus misit per Canasilhem: *Homines Catholici, &c. libertate conscientiarum & religionis gaudebunt.*

Iui & ego cum Eurebeco Consiliario Brandeburgico ad Stumsdorfium, unde iam Legatus noster profectus erat ad castra Regis Poloniae, quo utique nos contulimus: ac inuenimus Legatum nostrum, itemque Principem Sigisfundum, in tentorio regio. Rex voluit addi formulæ, verbum *deuotionis*, ut sic formula conciperetur. *Libertate conscientiarum ac religionis deuotionisque Catholicae.* Statim itaque scripsit Legatus noster ad Anglum per Canasilhem, qui tota nocte Mariæburgum cucurrit.

XXX. Mariæburgum rediimus; cumque sub noctem, Legati omnes in castellum ad Suecos iuissent, Sueci, quia omnes Commissarii non aderant, non responderunt, sed spem fecerunt, se crastina die, cum alii aduenissent, responsum gatis facturos; itaque credidimus negotium feliciter confectum.

Vltima die Augusti diuiserunt se Commissarii; duo cum Generali *de la Garde*, ad Legatum Galliae venerunt; duo ad Legatum Angliae, quibus responderunt, se in formulam a Rege Poloniae conceptam, consentire non posse, seque adduci per Sueciae leges in discrimen capitis, si Catholicae religionis exercitium in Liuania permitterent. Introgressus ego in conclauem, ubi cum Legato nostro colloquebantur, dixi, hanc sententiam eos, sine summa iniquitate, tueri non posse, quorum Doctores, ceterique Germaniae Euangelici, ac Reformati in Christianissimos Reges Galliae scripserant, eo quod libertatem conscientiarum in Gallia pati volebant.

Respondit mihi Oxenstierna, id a Germanis potuisse scribi, a Suecis nunquam, ac per suas leges solam Confessionem Augustanam esse permissam. Replicauit Illustrissimus Legatus, cur ergo, superiori die, sibi ceterisque Legatis consentiendi in formulam spem fecerant? Cum nullum aliud congruum responsum dedissent, discesserunt; statimque omnes Legati, consilium recedendi Daniscum in sequentem diem sumpserunt.

Quod cum intellexissent Commissarii Sueci, ac statim a prandio, omnes Legatos in Castellum venire viderent, ut veniam abeundi peterent, in formulam consenserunt, conuersusque ad me Comes Brahe, quem satis de illo articulo sollicitum per hos dies animaduerteam, dixit; Liuaniae Catholici, antea libertate conscientiarum de facto gauisi sunt: Nunc gaudebunt ex nostra concessione. Petierunt a Legatis suam attestationem, quod non intelligebant illi, per dictam formulam, ullam permissionem celebrandæ in Liuania Missae admittendorumque Sacerdotum, cedere. Recusauit Legatus noster relinquendumque verbis formulæ suum sensum, atque intellectum dixit. Nescio quid ab aliis Legatis, qui & ipsi tantopere a Missa abhorrent, obtinere potuerint. Scripsit continuo Legatus noster ad Polonos, ut sequenti die, ad locum tractatus adessent.

Prima die Septembris, conuentum est ab omnibus, tam Legatis, quam Commissariis Stumsdorfii. Perlecti sunt in tentorio Polono articuli induciarum, quos iam superioribus congressibus inchoauerant. Disputatum est vehementer, super articulo sigillationis pannorum ac societate Anglicana. Nam ex quo Elbingenses a Rege Poloniae defecerant, omnia illorum fere priuilegia ad Gedanenses transiata erant, inter quæ erat illa sigillatio pannorum, sine qua sigillatione nulli panni in tota Polonia vendi poterant. Petebat ergo Legatus Angliæ, ut societas illa, quæ prius Elbingæ vigeat, restitueretur, utque illa sigillationis necessitas tolleretur, quam ob causam valde cum Polonis altercatus est, cum dicerent, se in praesens, istud priuilegium Daniscanum abolere non posse, quod lege comitali latuerat, opusque esse, ut Comitibus antea conuocarentur, quam id emendari posset: tandem, ut illi utcumque satisfacerent, promiserunt, se de ea re postulatos in proximis Comitibus.

Cum vniuersos illos articulos ad finem usque percurrerunt ac discussissent Legati cum Polonis, transierunt ad tentorium Suecorum, ubi breuiter illis proposuerunt, quænam fuerant Polonorum obiectiones. Armistitium prolatum ad tres dies. Rediimus Mariæburgum. Dedit Illustrissimus Legatus Brandeburgicus ingentem fasciculum litterarum ad Baronem *de Rhorte*. Scripsit item ipse ad Electorem, & ad Cancellarium Oxenstiernam, a quibus litteras acceperat.

II. Septembris, quæ Dominica fuit, a prandio Legati per sex, aut amplius horas, in castris apud Suecos, articulos induciarum discussissent, interim ex Legati iussu, ad cubiculum me recepi, ut scriberem.

III. Redierunt omnes ad Stumsdorfium, remansi ego Mariæburgi.

IV. V. VI. & VII. Remansit Illustriss. Legatus Stumsdorfii, ad discutendos omnes articulos, & per hos dies, ut negotium conficerent Commissarii Sueci, Stumæ; Poloni Neudorfii, ipse Cancellarius Polonicus, & Palatinus Belzensis sub tentoriis dormierunt.

Interea oborta est non levis difficultas, propter occupatum quoddam Castellum a Polonis in Liuania, quod illi retinere volebant, eo quod armistitium in Liuania, per hos dies, non innotuerat. Atfuit iste praetextus vniuersis Legatis visus est, qui etiam illud castrum reddi debere arbitrati sunt. De illa re tamen ad Regem referre Commissarii Poloni voluerunt. Itaque interim Commissarii Sueci Legatique omnes Mariæburgum rediere, die septima de multa nocte.

VIII. Propter festum Natiuitatis B. Virginis sacris adsumus, indeque Illustriss. in Castrum iuit, inuisitque Generalem ac aliquos e Commissariis, qui post prandium illum reuiserunt. Confirmavit nuptium de Galassi profligatione ac morte Cancellarius Oxenstierna, litteris, quas ad Generalem scripserat, Magdeburgo datis. Itemque nuntius aduenit de expugnatione Francofurti ad Mœnum, a Suecis facta.

IX. Quæ Dominica fuit, post Missam, ad Stumsdorfium omnes redierunt, & cum Poloni declarassent, se difficultatem illam, de castelli Liuonici occupati-

Bb bb bb bb b

one,

one, Legatorum arbitrio permittere, pax est conclusa, in proximum diem sub-
signanda. Scripsit statim ad Regem Illustriss. noster Legatus, qui quidem Rex
Dantisci erat, illique hunc tam bonum nuntium per Oeconomum suum misit.
Scripsit item ad Generalem *de la Garde*, ut idem illi significaret, ac postularet,
ut nauem Regiam, quæ in portu Gedanensi a multis diebus distinebatur, libera-
ret, uti Commissarii Sueci pridem promiserant, id eo die statim factum iri, cum
pax concluderetur.

X. Articuli pacis in ordinem a Commissariis hinc inde, atque a Legato no-
stro, qui solus hunc suæ laborem, siue honorem suscepit, redacti sunt; ac per
hunc diem de prærogativa Legatorum acriter ac studiose a Commissariis disce-
ptatum est, cum Legatus Gallie præferri, Angliæ æquari cuperet. Eadem fere
inter Electorales & Hollandos æmulatio, quorum tamen maior paritas credebatur,
nisi quod nonnullis, Electorales præstare videbantur.

Certe hanc tam grauem quæstionem, pro sua dignitate tractare, longioris
esset orti, quod tamen aliquando, siue mea, siue aliorum, qui huiusmodi nego-
tiis deputantur, gratia facere conabor. Dicam hic modo Illustrissimum Gal-
liæ Legatum Christianissimi Regis prærogatiuam asseruisse, tribus validissimis ra-
tionibus, quibus resisti, nisi cum summa pertinacia non poterat. Prima qui-
dem a iure, secunda a possessione, tertia ab exemplo. Ius istud sumi potest,
tam ab antiquitate, quam magnitudine ac potentia regni, ab auctoritate Ecclesiæ,
summorumque Pontificum, qui hunc Regibus Christianis, quasi filiis suis ordi-
nem assignauerunt, a longa Regum Gallorum serie, a lege Salica, aliisque infi-
nitis, quæ apud scriptores sunt, rationibus. Secunda ratio, qua nitebatur Le-
gatus noster, erat possessio recens & vetus, quod in Conciliis antiquis, quod in
constituendis Belgii nuperis induciis, Legati Gallie Anglos præcesserint; quod
denique ipse Legatus Claudius Memmius, Venetiis Anglicum Legatum semper
præcesserat. Tertia ratio ab exemplo, erat in promptu: nimirum, quod in in-
duciis sexennialibus, quæ mediatione eorundem Regum sancitæ fuerant, ante
sex annos, Hercules *de Charnacé*, Leg. Gallie, N. Roe, Legatum Angliæ præ-
cesserat. Si his rationibus, quæ ad Regem Christianissimum pertinent, aliquid
addi posset, allegabat Memmius suos priuatum labores, tamque vtiliter collo-
catam operam.

Aduersus istas rationes, nihil afferebat Legatus Angliæ, nisi quod dicebat,
omnes Reges pares esse, ac si qua Gallis honoris, ac ordinis prærogativa tribu-
ta erat, id a Pontificibus Romanis proficisceretur, quorum auctoritati Anglia
pridem renuntiauerat. Quod ad exemplum attinet, eius, quod in sexen. indu-
ciis, factum fuerat, dicebat, eam ob rem fuisse, quod prior Charnacæus, Le-
gatus Gallie, in Prussiam aduenerat. Se vtiq; qui prior aduenerat, eodem
privilegio gaudere debere, saltem apud Polonos; non impedire, quin in in-
strumento Suecorum, quorum Regnum Legatus Gallie adierat, priore loco
scriberetur.

Quod ad Electorales & Hollandos attinebat, difficilior erat illorum contro-
uersia, quippe tam recens Resp. non admodum antiquis rationibus aut exemplis
viri poterat, quibus se Electoribus æqualem ferre posset. Certe, qui toto tra-
ctatus tempore, summa cum æmulatione, Legati Gallici lateri adhaerant, pres-
serantque se, ut illum priores comitarentur, cumque ipse utrosque summa sua
comitate deuinxisset, ac præsertim iura Serenissimi Electoris, studiosissime con-
tra Suecos defendisset, ad neutros tunc, in hac honoris contentione, inclinare
voluit. Itaque ambo se ab illo relinqui indignati sunt, hæcque illi, pro sua æ-
quitate ac studio, fuit repensæ merces. Caterum Hollandi Remp. suam Vene-
tæ comparant, quæ proximum a Regibus honorem obtinere dicitur. At istud
negant

negant Electores, & tamen Reip. Venetæ tribueretur, non vtiq; Hollandicæ
tribui debere, cui sententiæ non inuitus accederem. In hac contentione Eura-
becquius, Serenissimi Electoris Secretarius ac Legatus, non mediocrem operam
ac industriam exhibuit, quatuorque linguarum, quas præter cæteras perfectis-
sime callet, machinis, Polon. Germ. Gallicæ ac Latine, honorem Principis sui
promouere nixus est. Quid autem in hac tanta re effectum sit, scribam postea.

XI. Vti & præcedenti die ac etiam sequenti missam, in Cancellarii tentorio
audiuimus, ac toto mane actum est de Legatorum prærogatiua, cum se in
omnibus Legatus Gallie superiorem esse, Legatus Angliæ in aliquibus tantum,
pati vellet, in reliquis se restitutum profiteretur: namque iste (quod notandum
est) ad superioritatem, neque prætendit, neque sperauit vnquam: ad paritatem
solummodo aspirauit, idque verbo tenus, nam quotidie Gallicus aliquos præce-
dentis actus faciebat, quorum hic meminisse non incongruum erit.

Primo, 21. Maii die, cum in arce Mariæburgi omnes Legati simul conue-
nissent, ut deliberarent inter se, de propositionibus faciendis inter partes, Lega-
tus Gallie prior sedem suam elegit, quod quidem temere factum non fuit, sed
id præcise stipulans est Gallus, antequam iret, cum superiore die Gordonus,
Agens Regis Angliæ, Legatum Gallicum adiisset, cum eoque prolixè de Regum
ac Legatorum prærogatiua, differuisset. Deinde Legati Hollandiæ, quibus in
sua domo Electorales ex humanitate decedebant, in hoc congressu Legato Gallico
adhaerunt assederuntque, cum Electorales Anglico, qui in sinistra parte erat,
assedissent. Præterea deliberationem ibi factam scriptamque Legatus Gallie re-
cepit, exemplaque aliis Legatis describi curauit.

Secundo, in tentoriis semper prior locutus est ac proposuit conclusitque, &
cum se diuiderent Legati, ut duo ad Polonos, duo ad Suecos transirent, elige-
bat ille, comiter tamen, quos adiri mallet, aliisque Legatis fere designabat,
quid dicerent.

Tertio, initio tractatus ac ferme per duos menses, Legato Gallico Hollan-
di adhaerunt, nec passi sunt, ut illum Electorales comitarentur; factum est de-
inde propter æmulationem, quæ inter illos creuit, ut Hollandi voluerint Electro-
rales ab ordine, & nomine mediatorum excludere, cum dicerent, eos inter par-
tes litigantes censerì debere, quæ res cum Electorales valde offendisset; ordi-
nem suum quem hætenus dissimulauerant, recuperare voluerunt, ac tum de-
mum Princeps Sigismundus, qui antea solus in tentorio communi manebat, dum
sui Consilarii, & Assessores Legatum Angliæ comitarentur, voluit & ipse serio,
& in propria persona mediatorum munus obire, exindeque semper cum suis
collegatis Gallico Legato, usque ad finem tractatus adhæsit, ita ut Hollandi,
non sine querimonia, Anglico se adiungere coacti sint.

Quarto Thorunii, Graudenti & in castris, cum Legati simul Regem adie-
runt, priorem Gallum accersit Rex, rhedamque suam ad illum misit, eandem-
que deinde ad Anglicum. Circumstantibus Regem omnibus Palatinis, Galli-
cus Legatus a dextra Regis semper stetit, ac post illum Anglicus, deinde Princeps
Sigismundus, & cum omnes simul ad ianuam cubiculi Regii adessent, Legatus Gal-
lie præsentibus ac sequentibus cæteris prior semper ingressus est, prior vtiq; ac
cæterorum nomine locutus.

Quinto, cum ampliori sermone, coram Rege Commissariisque Polonis
loqueretur Rochus *Hornet*, Senior ac sapientior Legatorum Hollandiæ, prio-
remque, inter differendum, Regem Angliæ nominasset, ac deinde Regem Gal-
liæ, statim se ipse correxit his verbis, *Quem priorem (inquit) nominare debui*; quæ
vox ab omnibus notata, & in veritatis testimonium accepta est, ipso præsentem
Anglico Legato, nec refragante.

Bb bb bb bb b 2

Sexto,

Sexto, per decem & amplius sessiones, in tentorio Polonorum factas, sub finem tractatus (nam apud Suecos non sedebatur) Legatus Galliae semper sedit prior, hoc est, immediate prope Cancellarium Polonicum: nolebat tamen Anglicus immediate post Gallum sedere, sed rogabat Principem Sigismundum, ut secundus esset, ac deinde Anglus tertius sedebat, & donec Gallus aduenisset, nullus sedebat.

Septimo, in domo Legati Gallici, pluries colloquia conuentusque facti sunt ab omnibus Legatis ipsoque Anglo, at in illius domo nullus omnino.

Octavo, litterae tam a Commissariis Polonis quam Suecis, atque ab Electoralibus missae, semper ad Legatum Galliae directae sunt, quas cum ille legerat, ad alios perlegendas mittebat, rescribebatque.

Nono, cum 9. die Iulii, in villam, quae inter Risemburgum & Marianam Insulam sita est, omnes Legati conuenissent, essentque simul in eodem atriis, aduenerunt tandem Commissarii Poloni, quibus ingredientibus, prior obuius ire Legatus Angliae non ausus, nuntium Gallum ad id impulit ac pene hortatus est: cuius rei tam ipsi Poloni, quam alii Legati testimonium perhibere possunt.

Decimo, cum in tentorio communi, de negotio inter Spiringium ac Daniscanos ageretur, iusserunt Legati, ut Daniscani vocarentur, qui cum Legatum Galliae priore loco salutassent; Ipse Legatus Angliae Gallum admonuit, ut eos interrogaret, quod statim fecit, egitque, ut & semper alias, Praesidem, ac mediatorii Senatus Principem.

Vndecimo, dicendum est cum Cicerone; *Consensus omnium gentium vox naturae*. Vniuersi Poloni, vniuersique Sueci consenserunt, hanc praerogatiuam ad Regem Galliae pertinere, hoc esse in usu, hoc ex historia constare, suamque esse sententiam, at nolle se tamen, in re tanti momenti, pronuntiare.

Verum quidem est, Ioannem Oxenstiernam adolescentem viginti quatuor minus annorum, filium Cancellarii Sueci, vnumque e Commissariis, solere dicere, inter conuiuandum, *nullum inter Reges esse discrimen, omnesque pares esse*; quod, meo quidem iudicio, tam temere, sua nimirum imperita iuuentute fretus, dicebat, quam sapienter Solon sua senectute nitebatur, cum aliquid audacius proponeret. Cui quidem adolescenti, cum nonnulli in patris gratiam consenserent, hos etiam rumores spargebant, ita ut ad Legatum Angliae perferrentur. Ego certe, cum dictum Oxenstiernam priuatim alloquerer, confessus est mihi, se a Patre accepisse, in superioribus induciis fanciendis, eandem difficultatem agitatam fuisse, cumque de illa concilianda saepe Commissarii, vtrinque egissent inter se, agnouisse utrosque Regem Galliae, in ea possessione esse, ac in Cancellariis Sueciae ac Poloniae, Galliam ante alia regna, nominatam esse atque praelatam. Cur ergo, inquam, veritatem, quam scitis, libere non proferitis? cur tam strenui in bello, in consiliis estis tam timidi? Tum ille, si ipsi, inquit, Reges Poloniae ac Sueciae coram hic adessent, hanc tantam controuersiam diiudicare metuerent, quomodo vultis ut nos Commissarii, qui Regibus comparandi non sumus, illam disceptare audeamus? At non vos Iudices aut Legis latores hac in re esse volumus, inquam, dicite tantam ac pronuntiate, quid mens vestra sentiat, quid a maioribus, quid a libris, quid ab ipsa fama, & gentium consensu accepistis. Respondit tandem mihi ille, se suosque Collegas, effecisse apud Legatum Angliae, ut Gallum priorem in praefationibus pactorum nominari sineret, dummodo a nullo Legatorum pacta signarentur.

Existimauim profecto, Legatum nostrum, qua industria, qua animis, qua improbo labore consecuturum fuisse omnia quae vellet, nisi Electoralium ac Hollandorum, qui itidem inter se de honore pugnabant, controuersia superuenisset.

Ista

Ista die post meridiem, Generales vtriusque exercitus Strümsdorffium conuenerunt. Aduenit prior Generalis Suecus, quem statim noster Legatus salutatum iuit in tentorium; aduenit deinde Polonus multo maiore numero atque pompa, nam vestes Polonae admodum splendidae sunt. Equos Turcicos splendidissimis ac ditissimis habenis ephippiisque instructos adduxerunt, erant quippe plusquam triginta, quorum ornamenta, lapillis Turcicis ingentibus, vndique, confertimque sparsa erant, ad miraculum ac stuporem omnium nostrum. Hunc item Generalem Legatus noster prior inuisit. Generalis Suecus, qui primus aduenerat, Thuronem Oxenstiernam ex sorore nepotem, paruumque Vrangeliem ad Polonum salutandum misit. Statimque Polonus filium suum quatuordecim annorum, ad Suecum, magna stipante caterua, misit.

Paulo post, vterque Generalis cum Commissariis in loco medio se salutauerunt, ducente Polonos Gallico Legato cum Principe Sigismundo & Electoralibus, Suecos vero ducente Anglico cum Hollandis, qui deinde seorsim a Legatis, in commune tentorium ingressi sunt ac collouti, tam de suis rebus, quam de Legatorum praerogatiua.

XII. Tandem Septembris illuxit dies, quae laboribus nostris finem imponere debuit. Profecto, cum omnes Legati, ob suam aemulationem, animo essent alienissimo, videbatur rem conuenire non posse, stringendosque enses; recordabantur plerique, ominosi Colubri, qui 27. Augusti, quo die tumultus factus est, ad tentorium Mediatorum adrepsit, ibique a militibus casus; quasi diuersarum partium venenum atque odium, in Mediatore ipsos deriuari debuisset. Legatus Angliae, qui Mariæburgo veniebat, permultos Anglos, & Scotos ex Suecicis coheribus adduxerat, aliosque ex exercitu Polonico: Nobis vtiq; plurimi Galli Praefecti, ex eodem exercitu Polonico opitulatum venerant, quos N. la Tour, vir animosus, quem per hos dies Rex Christianiss. ad Legatum miserat, euocauerat. At hi Praefecti, non incongruo stratagemate, prouiderant, ut sui milites satellitio Commissariorum Polonorum deputarentur, quod ab ipsis Polonis ignorabatur. Caterum, in summa anxietate, vtriusque erant Commissarii. Factum tandem est, circa meridiem, ut, cum ante ianuam Anglici Legati Gallus transiret, subito ingressus sit, Anglumque cum suis Praefectis deprehenderit, a quo cum exceptus comiter fuisset, atque ad prandium inuitatus, nulla deliberatione remansit ibi solus Legatus noster, nosque omnes remisit, remotisque arbitris, soli illi duo controuersiam suam diremerunt, consensumque est ab Anglo, dummodo non subsignarentur a Legatis pacta, consensere se, ut Rex Galliae in praefationibus vtriusque partis, prior nominaretur. Huic consensui facillimum nostro fuit se accommodare, quippe qui habebat in mandatis siue instructione, ne se remitteret, praeter ea, quae Charnacæus fecerat, in superioribus induciis paciscendis. At enim Charnacæus prior nominatus fuerat, nec subsignauerat, neque etiam Anglicus. Cum ergo Memmius noster tertius esset, se priore loco in vtroque instrumento nominatum, acquieuit; qua quidem in re superior fuit multo quam Charnacæus, qui prior quam Anglus, in Poloniam aduenerat: Memmius vero postremus aduenerat, quatuor mensibus post Georgium Duglassium, Angliae Legatum.

In hac summa, & quae Principes summe afficit, honoris contentione, fatendum est, Palatinum Belzensem, eiusque filios, & praesertim maiorem natum, fidelissimam ac studiosissimam nobis operam praestitisse, quippe iste omnibus consultationibus intererat, & quaecunque gerebantur, obseruabat, referebatque mihi, vel Auaugurio, si Legatum adire non posset. Ex illius dialectica desumptum fuit non leue argumentum, quod ad Legatum nostrum detuli. Nimirum quod a Colonello Gemma, Anglo, acceperat, in instructione Legati Anglici caueri, ut paritatem cum Gallo seruare niteretur, difficultatem tamen tractatum

Cc cc cc cc c

nocturnam

noctuum, hac in parte, non faceret. Ergo (inquit Palatinides) impune ab hac paritate, saltem in aliquo, Legatus Angliæ desistere potest. At vero in Legati Gallici instructione cautum est, sub poena capitis, ut Regis sui prerogativam servet saltem, ne remittat quicquam ab iis, quæ Charnacæus obtinuit, congruum est itaque, ut, post tam multas contentiones, Legatus Angliæ Gallicum sibi præferri patiatur.

At tamen Legato Galliæ, per præfationes satisfactum esset, semper tamen urgebat, se etiam subscribere velle. Verum tamen Cancellarius Poloniæ professus est, se cum Suecis consensurum, ut sine præfatione Pacta scriberentur, nisi Legati conquiescerent. At, cum identidem instaret Legatus Galliæ, seque rem totam turbaturum assereret, nisi sibi plane satisfaceret, polliciti sunt illi Commissarii Poloni, ut coram ipso Rege, ac Palatinis assistentibus, subscriberet. Cum adhuc dubitaret: Numquid plaris, inquit illi, præsentiam nostri Regis, quam nostram facis? acquieuit. Sic ergo res transacta, ut in communi tentorio præsentibus Commissariis, ac Legatis articuli lecti sint, & cum recessissent Legati, a partibus subsignati. Sic autem se habet:

VERA, ET EX AUTHENTICO DESCRIPTA, FORMULA
PUBLICORUM PACTORVM, DE INDUCIIS VIGINTI SEX ANNORVM,

INTER
REGNA POLONIÆ & SVECIE
SANCITIS.

NOS Serenissimi, ac Potentissimi Principis, ac Domini, Domini VLADISLAI II. Dei gratia Regis Poloniæ, Magni Ducis Lithuanicæ &c. &c. &c. atque inelytæ Reipublicæ Poloniæ Commissarii, Iacobus Zadzick Episcopus Culmensis, & Pomesanice, Nominatus Cracoviensis, Dux Sentyensis, Generalis Præpositus Miechoviensis, Supremus Regni Poloniæ Cancellarius: Raphael Comes de Lesno, Palatinus Belzensis, Rubiesouienfis Præfectus: Magnus Ernestus Doenhoff, Castellanus Pernauiensis, Derpatensis, Oberpoliënsis Præfectus: Remigius de Otok Zaleski, Referendarius Regni: Iacobus a Sobiezin Sobieski, Intisor Regni, Crasnostauensis, Iauorouienfis Præfectus, notum, testatumque facimus Vniuersis, quorum interest, quod cum Induciæ sexennales inter Serenissimos, ac Potentissimos Reges, ac Regna Poloniæ, & Sueciæ, eo inter alia sine, Anno M. DC. XXIX. sancitæ essent, ut interea vel de pace perpetua, vel Induciis longioribus, interueniente, mediatione Serenissimorum ac Potentissimorum Galliæ & Angliæ Regum, aliorumque Principum, loco, & tempore, de quibus per Serenissimum Electorem Brandenburgicum, &c. Vnum ex iisdem Mediatoribus, inter partes conuentum esset, ageretur: inde postquam a sua Serenitate per eiusdem Legatos Illustrissimum Principem Sigismundum, Marchionem Brandenburgicum, & Illustris ac Magnificos Andream a Kreutzen, Consiliarium Ducalis Prussiæ Regentem, & Præfectum Prouincialem; Ioannem Georgium a Sauken, Consiliarium Regentem & Cancellarium: Bernhardum a Konigsbeck, Consiliarium Prouincialem; Georgium a Rauhen, Consiliarium Iudicii Aulici, & Petrum Bergmannum, Consiliarium secretioris consilii, inuitati Stumardorffium, cum Illustrissimis Serenissimæ Reginæ, Regniue Sueciæ Commissariis, Domino Petro Brahe, Comite in Vifinsburg, Libero Barone in Rydholm, & Lindholm; Regni Sueciæ Senatore, Legifero Vestmannicæ, Montanorum, & Dalecarlorum; Hermano Vorangelio, Regni Sueciæ Senatore, & Exercituum Campi Marschallo, hæreditario in Lersholm, Skocloster, Equite Aurato; Achatio Axelii, Regni Sueciæ Senatore & Legifero Nericiæ, hæreditario in Coxholm, &c. Ioanne Oxenshierna Axelii, Serenissimæ Reginæ Consiliaria secretiore, Libero Barone in Kimitho, Domi-

Domino in Fiholm, & Tideon, &c. Ioanne Nicodemi, Serenissimæ Reginæ Secretario, & ad Exercitum Prussicum Commissario Generali, conuenissemus, hac interuentu in primis Serenissimi & Potentissimi Principis & Domini, Domini LVDOVICI XIII. Franciæ & Nauarrae Regis Christianissimi, per Illustrissimum Dominum Claudium de Mesmes, Equitem Auratum, Dominum d' Auaux, Comitem Consistorianum, & Suae Regiæ Maiestatis per Septentrionem extraordinarium Legatum: ac Serenissimi & Potentissimi Principis, & Domini, Domini CAROLI, Magnæ Britannicæ, &c. Regis, Fidei Defensoris, per Illustrissimum Dominum Georgium Douglassum, Equitem Auratum, S. R. M. Legatum: nec non Celsorum ac Præpotentium DD. Ordinum Belgii, per Illustris & Magnificos Legatos, Dominos Rochum Van den Honnert, Primarium in Suprema Hollandiæ, Zelandiæ, Vvestfrisiæque Curia Consiliarium; Andream Bicker, Consulem Ciuitatis Amstelodamensis, & Ioachimum Andree, in Suprema Frisiæ Curia Consiliarium, pacis Tractatum auspiciati essemus, ac diu, multumque agitassemus, eo tandem, diuino Numine fauente, prædictisque Illustrissimis Legatis indefessam operam huic negotio impendentibus, rem deduximus, ut cum præmemoratae Serenissimæ Reginæ, Regniue Sueciæ Commissariis de Induciis ad modum sequentem conuenerimus, statuerimus & concluderimus.

I. Sint Induciæ ex hoc die inter Serenissimum Principem & Dominum, Dominum VLADISLAVM IV. Regem Poloniæ, Magnum Ducem Lithuanicæ, &c. Dominum nostrum Clementissimum, Suae Regiæ Maiestatis Successores, Reges Poloniæ, Magnos Duces Lithuanicæ, Regnumque Poloniæ, & Magnum Ducatum Lithuanicæ, ex vna; & inter Serenissimam Principem & Dominam, Dominam CHRISTINAM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designatam Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, &c. &c. &c. S. R. M. Successores, Reges Suecorum, Regnumque Sueciæ, & Magnum Ducatum Finlandiæ, ex altera parte, annis sequentibus viginti sex, a data præsentium computando, vsque ad primam Iulii, stylo veteri, Anno M. DC. LXI.

II. Sit omnium vtrique ante actorum amnestia. Inprimis Sacra Regia Maiestas, Eiusque Successores, Reges, Regnumque Poloniæ, & Magnus Ducatus Lithuanicæ abstineant durantibus Induciis omni hostilitate aduersus Reginam, Regnumque Suecorum, eisque mediate, vel immediate subiectas Prouincias; Castra, Ciuitates ac Territoria; neque quicquam per se, vel per alios moliantur, aut tentent, tentariue faciant in horum detrimentum, aut præiudicium. Ad eundem modum Serenissima Regina, Eiusque Successores, Reges, Regnumque Sueciæ abstineant durantibus Induciis omni hostilitate, aduersus S. R. Maiestatem, Regnumque Poloniæ, & Magnum Ducatum Lithuanicæ, eisque mediate vel immediate subiectas Prouincias, Castra, Ciuitates, ac Territoria, neque quicquam per se, vel per alios moliantur, aut tentent, tentariue faciant in horum detrimentum, aut præiudicium.

III. Sacra Regiæ Maiestati, ac Reipublicæ Poloniæ, Serenissima Regina, Regnumque Sueciæ reddat eam partem Prussiæ, quam hætenus occupatam possidet: Ita tamen, ut Pillauia Electori Brandenburgico, Duci in Prussia, immediate restituatur, possidenda eodem iure, quod ante hoc bellum habuit.

IV. In restituendis vero locis hoc obseruetur, ut exhibita Commissariis Suecicis S. R. Maiestatis ratificatione, nec non interposita cautione Senatorum, & Commissariorum Polonicorum, lege Comitiali, ad latus Regis a Republica delegatorum, de tradenda primo quoque tempore Reipublicæ ratificatione, Mariæburgum, cum Insula maiori, Stuma, Brunsberga, ac Tolkemito; cum eorum Territoriis, deductis præfidiis, reddantur in manus Commissariorum Serenissimi Regis, ac Regni Poloniæ: Hauptium vero, & Iunckertreil, præsentibus vtriusque partis deputatis solo æquentur, suis cuique fundis, & bonis relictis: Et Exercitus vtrique abducantur intra id tempus, eoque modo & ordine, quo inter Ge-

nerales vtriusque partis conuenerit. Elbingam vero, cum pristino eius Territorio, atque Insula minori, ac munimentis ibi extructis; nec non Pillauiam, cum ea parte Neringiæ, quæ eo spectat, retineat Serenissima Regina, Regnumque Sueciæ, donec ratificatio Reip. Polonæ subsecuta fuerit: qua tradita, illa quoque loca intra dies quatuordecim, deductis sine damno Incolarum præfidiis restituat, hoc obseruato, ut fortalitia omnia, Elbingæ extructa, relinquuntur eo in statu, in quo nunc sunt, & eadem custodia, ut ante hoc bellum.

V. Post restitutionem locorum omnium, vestigalia in eum mox reducantur statum, & in illud ius, in quo erant ante hoc bellum, seruata in omnibus æqualitate, vbi antea fuit.

VI. In Liuania vtraque pars, ut præteritis sexennialibus Induciis possedit, ita hisce quoque possideat.

VII. Sacra Regia Maiestas ac Respublica Polona, receptas in fidem suam Ciuitates, ac Territoria, eorumque Magistratus, Communitates, Ciues, Incolas, & Subditos vniuersos, omni meliori modo indemnes præstet, ac eadem, qua olim, clementia & gratia prosequatur, foueat, ac tueatur: gaudeantque vniuersi & singuli possessionibus, Iuribus, Priuilegiis, Consuetudinibusque suis, tam generalibus ac communibus, quam specialibus, sine exceptione, quibus ante hoc bellum gausi sunt. Præsertim vero Ciuitas Elbingensis in vsu Sigilli Terrarum Prussiæ, & consueto sessionis loco conseruetur, postquam debitum Suae R. Maiestati Iuramentum fidelitatis præstiterit. Saluo manente libero in locis restitutis, ut ante viguit, Euangelicæ Religionis exercitio. Manente quoque libero Catholicæ Religionis exercitio, in templo præsertim Parochiali veteris Ciuitatis Elbingensis, ut ante bellum.

VIII. Cunctæ actiones aduersus illos, qui partes Serenissimorum Regum, ac Reginæ Suæciæ quocunque modo secuti sunt, aut secuti esse insimulantur; cuiuscunque sint status, & ordinis, siue priuati vixerint, vel officio publico functi, ac seruitiis Regum, Regniue Sueciæ obstricti fuerint, vel instituendæ, vel institutæ, cessent; Et si quæ intentatæ sint, tollantur, omnique careant executione in perpetuum. Nec quisquam de iis, quæ belli, induciarumve tempore, & occasione eiusdem belli, vel induciarum intercesserint, cuiquam respondere teneatur. Et si quid in contrarium susceptum, factumve est; aut rescriptum vel decretum aliquod in absentia partis obtentum, id omne sit irritum, nulliusque valoris.

IX. Si cui, aut quibus non placuerit in restitutis Ciuitatibus aut Territoriis manere, sed potius mutato domicilio, ad alios se conferre, liberum sit, in spatio trium annorum, a data præsentium numerando, sua diuendere, aliis elocare, aut pro suo lubitu distrahere, sine vilo impedimento, aut onere sub quocunque prætextu imponendo, saluis antiquis Ciuitatum iuribus, ac consuetudinibus.

X. Si qui Exulum, qui extra Sueciam apud Polonos versantur, & partes Serenissimorum Regum Poloniæ secuti sunt, in patriam redire, quacunque de causa voluerint, saluum quærant conductum: quo impetrato, fruantur beneficio legum, & statutorum Regni Sueciæ.

XI. Acta, Iudicata, & Decreta, cuiuscunque fuerint Instantiæ, vel Iudicii, Inscriptiones, Contractus, Transactiones, aliaque omnia, (quæ statui publico, ut is fuit ante bellum, non derogant, vel hisce pactis per expressum non sunt reseruata,) belli vel Induciarum tempore, siue Magistratuum autoritate, & iudicialiter, siue extraiudicialiter gesta, firmum robur obtineant, æque ac si priore rerum statu omnia acta fuissent, nec vlla vnquam Regiminis, & Magistratuum mutatio interuenisset.

XII.

XII. In locis quocunque tempore iuxta pacta præsentia restituendis relinquuntur bona fide omnia mobilia Ecclesiarum, quæ in præsens reperiuntur, uti sunt vasa ac vestes sacræ, campanæ, aliaque ad vsum ecclesiasticum seruientia: tum libri Cancellariæ, Priuilegia, & acta publica. Si quæ tamen temporum iniuria a milite sunt direpta, aut aliorum negligentia corrupta, vltior in id inquisitio non instituatur, nec quisquam ad restitutionem teneatur. Tormenta item bellica & Bombardæ maiores, quæ tempore occupationis inuentæ fuerunt, & adhuc in restituendis ciuitatibus vel locis sunt, relinquuntur.

XIII. De iis, quæ durante bello, iure fisci cuiquam adempta, & vel fisco illata, vel aliis donata sunt, ita conuenit, ut immobilia, siue Regis & Reipub. siue etiam priuatorum sint bona, quorum donationes vtrunque factæ sunt, si donatoriis iam tradita sint, antiquis possessoribus restituantur: Si vero nondum tradita, mancant penes Dominos; cessantibus de cætero omnibus quæstionibus, actionibusque ratione reddituum, siue ex publicis, siue priuatis bonis perceptorum. Mobilium etiam donationes & largitiones vtrunque factæ, si ante has inducias executioni non fuerint demandatæ, irritæ sint, traditæ vero, possessoribus modernis relinquuntur. Cessantibus quoque eorum nomine omnibus actionibus, irritisque obligationibus, quibus apochæ authenticæ, siue a Regum locum tenentibus, siue ab ipsis donatoriis, sine fraude datæ, dummodo de iisdem donationibus per authenticum instrumentum constet, solutionis factæ opponi possunt.

XIV. Commercia pristina inter vtrumque Regnum, & prouincias subiectas restituantur, & in veteri exercitio conseruentur, redeantque omnia in eum statum, in quo ante hoc bellum fuerunt, ab omnibus nouitatibus, oneribusque hoc bello inductis, vindicata.

XV. Definitio mercium ex Mag. Duc. Lithuanicæ, nulla ratione in flumi, ne Duna impediatur, sitque ea in dicto flumine vestigalium ratio in posterum, quæ fuit ante hoc bellum.

XVI. Subditi fugitiui Magni Ducatus Lithuanicæ & Ducis Curlandicæ, quicunque in Liuania reperti fuerint, suis Dominis reddantur, quod vice versa de subditis fugitiuis ex Liuania in Mag. Ducatu Lithuanicæ, & Ducatu Curlandicæ fieri debet.

XVII. Exercitus omnes, exceptis præfidiariis, tempore supra definito ab vtraque parte ex prouincia deducantur, & quidem Suecicus per mare. Si tamen equitatus intra assignati temporis spatium traiciendo nauium copia non suppetierit, liber illi & innoxius transitus, quam breuissimo itinere, per terram in ditiones ipsorum, sine damno incolarum Regno Poloniæ mediate, vel immediate subiectorum, concedi debet. Quod iudem obseruetur, si aliqui pedites dicti exercitus Suecici dimissi fuerint. Iustitia vero per Præfectos indilata bona fide administratur damnum & iniuriam passis.

XVIII. Iniurias tam personales, quam reales, sub hæc inducias incidentes vna pars de altera non vindicabit, salua iurisdictione ordinaria cuiusque partis, sed iustitia ab Officialibus & magistratibus competenter requiratur, eademque indilata administratur: Seueræ pænæ in violatores pacis, fide publica roboratæ, exercentur, nullæque repressaliæ, aut arresta, tam terra quam mari, ratione cuiuscunque iniuriæ, nisi iustitia pluribus vicibus legitime petita non administratur, admittantur: & si quæ ante hoc bellum, siue etiam durante bello concessa sunt, cassentur, ita tamen, ut quibus concessa sunt, iustitia administratur.

XIX. Quod si quid grauius inciderit, quod violationem pactorum concernere videretur, dentur vtrunque Commissarii, qui loco aliquo ad fines Liuanicæ assignando conueniant, & controuersias exortas sopiant, decidentque.

Dd dd dd dd d

XX.

XX. Pro maiore securitate, & ne quicquam hisce pactis contrarium, durantibus induciis, a quopiam committatur, Ordines Regni Poloniae, & magni Ducatus Lihuaniae promittant & fide iubeant, Regem Poloniae & eius fratres, eorumque Successores ac posteros durantibus induciis, ex Regno Poloniae magnoque Ducatu Lithuaniae, & omnibus eis subiectis prouinciis, atque ditionibus, nihil molituros, multo minus hostile quicquam tentaturos, aduersus Serenissimam Reginam, eiusque successores, Reges, Regnumque Sueciae, eisque subiectas ditiones ac prouincias, ciuitates, castra, munimenta ac territoria: & si quidquam tentauerint, id impedire, ac praeuire teneantur.

XXI. Sacra Regia Maiestas & Respublica Polona aduersus Serenissimam Reginam, eiusque successores, Reges, Regnumque Sueciae, subiectasque ditiones ac prouincias nullis nauibus vel classe maritima vtatur, vel aliis quibuscunque auxilio submittat, durantibus induciis: et Dux in Prussia, Dux Curlandiae, & ex statibus Prussiae regalis ciuitates maiores caueant, se non permissuros, hostile quicquam ex portibus suis Reginae, Regnoque Sueciae, subiectisque ditionibus, ac prouinciis illatum iri directe vel indirecte.

XXII. Durantibus ac currentibus hisce induciis agatur de pace perpetua, loco ac tempore, interuentuque Principum mediatorum, de quibus inter partes cura ac diligentia Illustrissimi Ducis Curlandiae conuenit: Ita tamen, vt si tractatus pacis perpetuae semel, aut iterum non successerit, firmae nihilominus & inuiolabiles maneant induciae, vsque ad exitum hisce pactis praefinitum.

XXIII. Si qui Regum, ac Principum Christianorum hisce pactis ex utraque parte includi voluerint, sit ipsis eius facultas, modo se ad ista, intra quinque ab hinc menses declarauerint.

XXIV. Vt hisce pactis firmitus insistatur, certoque constet, bona fide ea seruatum iri, hoc modo conuenit, vt redditis vtriusque procuratoriis Dominorum Commissariorum, pacta haec manu, & sigillo eorundem roborentur, & inuicem tradantur. Tum vt Sacra Regia Maiestas Poloniae secundum praescriptam formulam eadem quantocius confirmet, & antequam vilius loci fiat restitutio, suam confirmationem tradat. Deinde, vt Serenissima Regina Sueciae solenni instrumento, illa nomine suo, ac Regni Sueciae, per subscriptionem Dominorum Regni Sueciae Administratorum rata habeat: Et Respublica Polona eadem in comitiis primo quoque tempore celebrandis, solenniter approbet; & confecto instrumento ratificet. Quae quidem instrumenta solennia ad formulam praescriptam nulla voce, aut syllaba mutata, per vtriusque partis Commissarios deputatos, quanto citius poterit, ad limites territoriales inter Elbingam, & Marienburgum, sine vlla mora, & excusatione reddi vtriusque ac recipi debent. Ad eundem modum Serenissimus Elector Brandenburgicus, Dux in Prussia, Dux Curlandiae, & ex Ordinibus Regalis Prussiae ciuitates maiores literas suas reuerfales, quibus securitati Serenissimae Reginae ac Regni Sueciae cauebitur, ante restitutionem Elbingae, & Pilauiae tradant. Actum Stumsdorfii, die 12. Septembris stylo nouo, Anno M.DC.XXXV.

Hos articulos die 14. eiusdem mensis, in castris ad Quidzinum, quo omnes Domini mediatores, promouendae Regiae ratificationis causa, conueuerant, proximo a Dominis Commissariis loco subscripsit Christianissimi Regis Legatus, coram Sacra Regia Maiestate, & Dominis Commissariis ac Senatoribus Regni, ad latus Regis Comitiali autoritate praesentibus.

Eosdem vero, die & loco supradictis ratos habuit Sacra Regia Maiestas sequenti modo:

VLADI-

VLADISLAUS IV. Dei gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lithuaniae, &c. etc. etc. Significamus vniuersis quorum interest, dedisse Nos Commissarios nostros plena potestate, ac mandatis instructos ad tractandum, interueniente mediatione Serenissimorum Galliae, et Magnae Britanniae Regum, aliorumque Principum, de pace, aut induciis cum serenissima Principe ac Domina Christina, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designata Regina, Magna Principe Finlandiae, etc. etc. etc. Consanguinea nostra, et Regno Sueciae, qui congressi cum Serenitatis eius & Regni Sueciae Commissariis sequentia pacta, uti verbotenus infra sunt expressa, et inserta, inierunt, statuerunt, et concluderunt.

Hic superscripti articuli ordine fuerunt subscripti, & post finem eorum sequentia verba addita.

Nos itaque VLADISLAUS IV. Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, etc. etc. etc. Promittimus et recipimus nomine Nostro, Successorum nostrorum, et Reipublicae Polonae, singula et vniuersa capita, pactis supra scriptis inserta, et comprehensa, bona et Regia fide, approbare, laudare, et ratihabere: sicut hisce approbamus, laudamus, et ratihabemus: Nec passuros a nostratibus, aut aliis villo modo violari. In quorum maiorem fidem ac certitudinem, hisce manu nostra subscripsimus, et Sigillo Regni nostri muniri iussimus. Datum in Castris ad Quidzinum, die 14. Septembris, stylo nouo, anno 1635.

Hoc pactorum exemplar scitu & permisso Senatus ciuitatis Gedanensis impressum est: eique praeter aliis omnibus, antea in hac vrbe, sine autoritate publica editis, fidem adhibendam esse, idem Senatus censet.

XIII. Cum me summo mane, Marieburgum contulisset, inuisi Legati nomine Generalem de la Garde, cui de hac honorifica pace gratulatus sum. Comiter ille mihi respondit, interque res varias ac graues, quas Legato perferendas dabat, dolere se mihi dixit, quod filium non adduxisset in Borussia, vt illum ad Generalem Poloniae salutandum mittere potuisset, a cuius filio salutat- tus fuerat; (inquit ille) filius meus illius filio doctior est, meliusque Latine loquitur, tamen iunior etiam sit; annui illi libens affectumque paternum, inter res grauissimas & alienissimas erumpentem, demiratus sum. Idem ipso die congressus Legato testatus fuerat, optaueratque magna mercede, filii sui praesentiam emere potuisse, vt illum Generali Polonico vicissim exhiberet, cuius quidem neque comitatum maiorem, neque grandiores equos ac phaleras inuiderat, sed tam celebrem educendi ac quasi ventilandi filii sui occasionem.

XIV. Legati omnes, ad castra Regis Poloniae se contulerunt, separatamque audientiam habuerunt. Italice noster Regem allocutus est, summo circumstantium plausu. Tum vero effectum est, quod Commissarii Poloni promiserant, nam exhibitos, a cancellario pacis articulos & praebita ab ipso Rege penna, Legatus noster subscripsit his verbis; *Claudius de Mesmes Regis Christianissimi Legatus*. Erant adhuc in castris omnes Legati, & Secretarius Hollandiae in ipso Regis tentorio. Articulos etiam Suecorum Marienburgi praesentibus Commissariis ac Generali, subscripsit. Inde Quidzinum, incommodum atque infame nobis omnibus dormitorium, iuimus, quippe qui humi in exigua palea, ter aut quater sordidius, quam in villo nosocomio ibi decubuimus, qui fere semper mos fuit per hanc Legationem Polonicam.

XV. Priuatam audientiam a Rege habuit Legatus noster, ac deinde Regem comitatus est, qui exercitum suum rite instruxit atque lustrauit. Adfuit etiam Hermannus Vrangellus campi Suecici Marschallus, qui aciem totam viginti millibus hominum constare arbitratus est. Equitum, quod etiam alibi me no-

Dd dd dd dd d 2

tare

tare memini, quatuor sunt genera, Hussari, qui lanceas gerunt, qui pelibus Pantherinis supra ferrum amicti, alasque longas quibus hostium equos terreant, ferunt. Secundum genus Reutrorum, *Reistres*, qui sclopetos & enses, armatique sunt toti. Tertium Cosaquorum, qui indutiis ferreis tecti sunt, sclopetosque ferunt, sagittas alii ac pharetras. Quartum genus est Dragonum, miseri illi sunt, quippe qui nullo thorace, neque galea, nudum pectus inimico offerunt, infelicibus etiam ac pusillis equis insident. At tres alii ordines generosos ac validos equos habent, præclaris ephippiis ac stragulis, quæ elunes integunt, instructos: nec duces modo atque præfecti huiusmodi equis utuntur, sed promiscue etiam equites. Rex ipse humanissimo colloquio Legatum nostrum distinxit, perque omnes ordines duxit, & cum ad castra in suum tentorium rediisset, inuitavit illum, ut animi gratia videret, quendam Moscoviticum Legatum, a quo adiri debebat. Itaque quasi incognitus remansit ibi Legatus. Sedit Rex, tecto capite, Barbarumque hominem, tetrico quam potuit ac severo vultu, excepit. At iste longam chartam, qua sua instructio scripta erat, perlegit deditque postea Regi cum litteris sui Ducis, illique respondit Cancellarius, ac cum exiisset, Rex ipse Legato nostro, quid locutus fuerat Moschus, comiter explicuit. Tria Moschi illi Legatorum genera mittunt: maiores quidem, ad quos moris est octingentos circiter equites obuiam mittere; mediocres, e quibus iste erat, ad quos quinquaginta mitti solent. Minimos deinde, quibus nulla vel exigua pompa fieri consuevit. Expostulatum iste venerat, quod in limitibus quidam magnates Poloni, vrbes, arces & pagos contra pacta ædificassent.

Eadem illa die, Rex Poloniæ, insignem ac magni pretii annulum, quem gerebat, digito detraxit, Legatoque dedit, excusans de vilitate muneris, quod superiori die ad illum miserat. Baroni item Auangurio elegantissimum, nec exigui valoris munus dari iusserat. Mea me fors utique in Poloniam comitata est, nam qui per infirmam Secretarii nostri valetudinem, munus illius egeram, assiduamque præter morem meum, measque vires operam, huic negotio impenderam, qui periculis omnibus interfueram, ne gratiarum quidem actione a quoquam honestatus fui. Anglici quoque ac Hollandici Legati.

Plorare suis non respondere fauorem

Speratum meritis.

Istis quippe singulis peluis argentea cum guttulo data est. Anglus suum pridem in diæta munus satis mediocre acceperat. Secretariis vero utrisque, qui assidui ubique fuerant, quorum de pugillaribus nullum, vel temere prolatum verbum exciderat, nihil neque præstitum, neque oblatum. Quid, si etiam, ex illa consueta terrestri dormitione, podagram in feros annos contraxerimus? Apagesis mihi deinceps Sarmatia atque Borussia.

XVI. A Palatino Russiæ ad prandium Legatus fuit inuitatus, in tentorio magnificentissimo, cuius materia licet ex auro puro ac serico constaret, vilis erat profecto, in comparisonem artis atque operis. Persicum opus id erat, floresque ac animalia villosa illo more, qui in Turcicis tapetibus conspiciuntur, affabre facti erant ad miraculum usque. Lautum fuit amplumque istud conuiuium, sed multo etiam magis lætum atque hilare. Aderant Palatinus Belzensis, Lipskius futurus Culmensis Episcopus, Abbas de *Gnieuos*, Comes *Ostrog*, Sobieskius, Ossolinskius, duo filii Palatini Belzensis; filius ac nepos ex fratre Palatini Russiæ, quatuorque alii primariæ nobilitatis, nosque omnes e comitatu Illustrissimi Legati. Præstantius quod appositum fuit ferculum, ex Alce fuit, quam magnam bestiam vocant, cuius pes salutaris Legato a Palatino donatus est. Eum pedem venator statim, cum ictu bombardæ belluam strauit, abscindit, maximæque est ille virtutis, si bellua illa in coitu occidatur, vel certe in tempestate, qua

in

in venerem ruit, uti nunc fit a festo D. Bartholomæi, secundum observationem venatorum.

Sunt inter delicias lautiores labella istius belluæ, ac dum illa comederent, infinita de pendulis domus Austriacæ labris non inurbana diætaria, Romulidæ saturi effuderunt. Incredibilis est Polonorum Nobilium libertas, qui de Imperatoribus ac Regibus, deque suo etiam Rege, liberrime, quæ sentiunt, loquuntur. Cum discederet Legatus, ei Palatinus septem equos rhedarios, paribus maculis aspersos, obtulit, quos cum accipere recusaret: Nisi (inquit Palatinus) eos, Excellentia vestra statim acceptare velit, iubeo accersiri septem scloppetarios, qui eos in oculis vestris macent. Eos itaque Legatus rhedæ suæ aptari permisit, ac torquem aureum Equisoni Palatini donauit. Alit ipse Palatinus, tam est diues atque potens, tria militum millia suis sumptibus, quæ cum famulis, lixis, ac reliquo aulae suæ comitatu, ad sex aut septem millia perueniunt. Prædicauit inter conuiuium Palatinus Belzensis, illum plus habere territorii ac diuionum, quam Dux Heturriæ. Bona illa tam patrimonialia sunt, quam beneficialia, quæ ad hæredes non transeunt, nisi & hæredes beneuolentiam Regis mereantur, a quo beneficia illa, siue feuda, benemeritis dari solent. Itaque ex tam magnis reditibus viuit ille regifico more apparatuque, ac tamen pusillo corpore sit, rugoso vultu, ac sanguinolentis oculis, magnificorum est tamen & liberalium morum, maximæque in Republica auctoritatis. Creditum hæcenus fuerat, eum Austriacis partibus fauere, faueratque semper, at postquam tantam beneuolentiam Legato Gallico testatus est, quem huius legationis initio toruum aspiciebat, longe alia de illo concepta est opinio. Quæ quidem mutatio, tam Legati Gallici virtuti, atque industriæ tribui potest, quam quod Parisiis nuper secundus Palatini filius, ab Illustrissimo Præside Memmio, indeque ab eminentissimo Cardinali Richelio, honorifice exceptus est. Filius eius natu maior, patri nunc adest, qui Galliam peragravit, Galliceque loquitur. Est utique statura breui obesaque, ore etiam inuenusto, quod variolis exesum est, cæterum qui comiter nobiscum, egit, mihi que Christianissimi Regis saluti propinquit.

Ad Generalis *Konieczpolski* tentorium contulit se Illustrissimus Legatus, ut illi vale diceret. Commendauit illi omnes milites Gallos, præsertimque Præfectos qui aderant, *Marcul*, locumtenens, Colonellus, *Fouassy*, & *Angeler*, *Coridon* Maior, Colonellus *Dupleffis*, qui aberat. Comiter respondit Generalis, eos sua virtute, sibi satis iam esse commendatos. Aderat ibi *Potocki*, qui Generali imprimis gratiosus, quem *Tartarorum pestem* vocant. Iste Legato nostro duos Camelos donauit. Salutauimus Generalem, eiusque filium 14. annorum, ingenui modestique oris, cuius mater soror est Palatini Russiæ. At ipse generalis, vir est altæ staturæ, longa barba, qui mos paucorum est, raso capite, annorum 43. habet ille plerumque sub togalonga, tunicam satanicam albam. Summæ est ille nec fucatæ pietatis, vexillo suo Beatam Virginem depictam habet. Nihil nisi infidelium populorum profligationem respirat, quibuscum sæpe manum conseruit, fuitque captiuus Constantinopoli; nec fortis tantum est animo, sed etiam robusto atque exercitato corpore, quippe qui tam fortiter tamque recte sagittam vibret, ut militem thorace ferreo tectum transuerberet. Summæ ille est in Regno potestatis, atque ad Regem proximæ, ab eoque semel constitutus, amplius deponi non potest, quod omnibus officiis & dignitatibus commune est. Est ille præter ea Castellanus Cracouiensis, quo nomine primus est inter Laicos Regni Senator, nam Archiepiscopi & Episcopi Laicos præcedunt, ut alibi accuratius explicabo. Ad hanc tantam dignitatem, quam alioquin ex priuata virtute merebatur, suffragatione N. *Doenhoff*, Palatini Siradiensis, qui Sigismundo gratiosus erat, euectus est: qui quidem Palatinus, istius Generalis sororem duxerat. Adeo potens est per vniuersum orbem fortunæ imperium, ut cum illius

Ee ee ee ee

illius subsidii atque numine, etiam integerrima virtus, ad honorum apicem nisi non possit.

E castris tandem profecti, quia Mariæburgum attingere non potuimus, Stumsdorfii mansimus, ubi, cum in semirato longo horreo, supra segetes dormiremus, densæ, quæ per hanc noctem incubuerant nebulae, vestes nostras ac præsertim lintea penitus madefecerunt. Conspeximus ibi, non sine voluptate, iam maturos novæ pacis fructus, scilicet ædículas instaurari, stabula reparari, atque concludi, supellectilem rusticam, gallinas, anseres, ex arcibus & vrbibus reduci. Optavi certe ego sapius, ut summa aliquando voluptate perfunderer, ruricolæ cuiusdam Borussi personam induere, adeo mihi fors illorum fortunata esse visa est. At inibi tamen, præter nostram expectationem, horridus casus oblatu est. Nam cum Oeconomus Illustrissimi Legati currum a rustico quodam conducere vellet æqua mercede, ac detrectante rustico, æconomus se iure suo abdustrum minaretur, recessit continuo domum vir agrestis ac ferox, insensoque protinus equo, & rapta bombardæ æconomi caput collineavit, ac deinde, cum se intercepti a nostris metueret, aufugit. Insigne profecto, ac plusquam belluinæ ferocitatis exemplum, in eos scire, a quibus tantum, tamque recens beneficium acceperat! nec istud modo, quod toti provinciæ commune fuerat, sed præterea Legatus a Rege vestigialium immunitatem in aliquot annos, pro huius pagi incolis impetrauerat.

XVII. Meridie Mariæburgum rediimus, ubi Savackius, Polonus erat, qui Regiam ratificationem attulerat. At quoniam in sigillo Rex Poloniae, se Suecorum Regem nominabat, eum Sueci remiserunt, ut sigillum mutaretur.

XVIII. Hollandi Legato nostro valedixerunt mane. Anglus a prandio. Illique protinus Dantiscum, iste die sequenti eodem se contulit.

XXI. Rediit Savackius, attulitque sigillum, in quo Cancellarius Poloniæ titulum Sueciæ oblitterauerat. At Sueci dixerunt, id sibi non sufficere, quia imputari illis posset, quod ipsimet literas illas deleuissent, volebant ergo, ut scripto Cancellarius Poloniæ, huius facti attestationem daret, vel novum sigillum, ubi hic titulus omitteretur, apponeret. Respondit a Savackio, novum sigillum cudi non posse, nisi ex auctoritate Comitiorum. Cancellarium vero huius rei attestationem scripto dare non posse, eo quod in tractatu conventum expresse fuerat, ne de illa omissione tituli articulus fieret, nec quicquam scriberetur. Petierunt Commissarii Sueci a Legato nostro, ut illius rei attestationem daret; quod facere noluit ob eam rationem, ne præiudicium Polonis fieret. Rediit itaque Savackius, cum formula cautionis a Legato nostro conceptæ, Cancellario Poloniæ offerenda, quæ res in multam noctem Legatum in Savackii hospitio distinuit.

Dedi ego Savackio literas, ad Agentem Ducis Curlandiæ perferendas.

XX. Stanislaus Koniecpolskius, exercituum Polonicorum supremus Generalis, falcatum ensen ex chalybe Damasceno, auro, gemmisque insignem, ad Illustrissimum Legatum nostrum misit, per Gallum quendam, cuius ope ad machinamenta bellica utebatur, nomine *Beauplan*, quem comitatus est alter Gallus Capitaneus e regimento Arcizevscii, nomine *Nicolai*, certe non absimili vultu a Parisiensibus Nicolais, qui quidem per sexdecim annos captivus apud Turcas, ac Koniecpolskii, dum & ipse victus per duos annos fuit, eiusdem fortunæ confors fuerat. Egregium istud munus comitata est humanissima, & elegantissima, epistola, quam ut ipsius Generalis manu, ita & marte, iure conscriptam dixeris, adeo spirat genium militaris iuxta ac literati viri, quique ut cum Poëta loquar.

Geticum moderatur Apolline, Martem:

Sic autem se habet.

Illustris.

Illustrissime & Excellentissime Domine, Amice observandissime.

Valedictionis officium iterato Illustrissimæ & Excellent. D. V. persolud, persoluturus coram ac strictissime eam amplexurus, si per negotia, quorum concursu premor, si per missionem inductorati militis, quæ ex religione & formula pactorum debetur, liceret. Eam ob rem per præsentem id exequor, atque ex animo Illustrissimæ & Excellentissimæ D. V. non solum felix faustumque iter, verum etiam, tot ipsius laborum ac meritorum digna ac iusta præmia, ex animo cupio voueoque, quæ iam & cælitus sunt decreta, & a Christianissimo ac Potentissimo Rege, omnino speranda. Porro, cum Excellentissimæ Illustrissimæque D. V. summa prudentia, ac sistendo sanguini Christiano accommodata consilia, me ferro accinctum discinxerint, spoliū laborum Illustrissimæ & Excellentissimæ D. V. libens eidem offero, meque ciuem in hoc bello pacatum, ipsius opera agnosco. Susceperit itaque hocce pignus amoris, cultus, ac meæ erga se observantiæ, felicissimeque tractarit, ut potius sanguine hostium Christiani nominis stiller ac rubescat, quam ferrugine vilescat. Cæterum optimam valeditudinem, prosperrimumque rerum successum, Illustrissimæ ac Excellentissimæ D. V. precor, studiaque ac officia mea paratissima defero. Ex castris ad Mariæ Vverder, die 19. Septembris Anno Domini M. DC. XXXV.

Illustrissimæ & Excellentissimæ Dominationis Vestræ.

Amicus & servitor, Stanislaus a Koniecpol, *Koniecpolski*, Castellanus Cracouiensis, exercituum Regni Poloniæ supremus Generalis, Buscensis, Barensis, Couelienis P. Cossierouienis &c. &c. Præfectus.

Respondit illico Legatus, non minus promptè, quam eleganter, in hæc verba:

ILLVSTRISIME ET EXCELLENTISIME Domine, Amice observandissime.

Tantum abest, ut de Excellentia vestra quicquam meruisse existimem, ut etiam, cum me pacis huius conciliatorem gessi, vehementer illi displicuisse metuerim. Nam qui sopiendo huic gravissimo bello incubui, maximam profecto gloriæ segetem, quæ se virtuti vestræ offerebat, præcidisse arbitror. Intellego nunc tamen operam meam, vobis ingratam non fuisse & ex magnifico munere, quod ab Excellentia Vestra mihi allatum est, insigne benevolentiae erga me vestræ argumentum, libentissime agnosco & deosculor. Satis equidem fari non possum, quam incredibili gaudio perfundor, cum eum ensen manu contrecto, quo timendus toto Septentrione, totoque oriente Koniecpolskius, accinctus est. Eum, inquam, ensen, qui gentibus terrori, Christianis spei atque fiduciæ semper fuit. Utinam ex voto Excellentiae vestræ a me, vel a meis, ethnicorum cruore rursus imbui possit. Eo interim uti libet in perrumpendis tot periculis & hostibus, qui reditui meo in Galliam officere volent: atque ego, qui hactenus pacis pararius fui, bellatoris personam induam, dum strenuissimus Polonici exercitus Imperator ciuem aget; ac tandem cum patrios lares contingere mihi Deus dederit, tum vero potiore armamentarii mei loco, fatalem ensen ipse appendam, eumque ad ultimam sanguinis, nominisque mei posteritatem pervenire iubebo. Non cum rubigine deteri, non situ ac pulvere fordescere patiar: ad eum contrectandum assilient, anhelabuntque filii nepotesque mei, donec adultæ ætatis privilegio, eum impune stringere ac vibrare possint; cuiusque erit fortior ac generosior inqoles, eum ego illi iure precipui do, ac prælego. Cæterum, tam est splendidum, tam due magnificum & nobile istud munus, ut nemo deinceps illud viderit, qui non eius pretium summe aestimet; at qui donatoris præstantem virtutem, atque dignitatem clarius

Ee ee ee ee e 2

libenti.

libentiusque, quam ego faciam, praedicet, nemo certe erit in toto orbe terrarum; nemo utique, qui maiori cum obseruantia & obsequio sit

ILLVSTRISS. ET EXCELLENT. D. V.

Mariæburgi die XX.
Septembris Anno Do-
mini M.DC. XXXV.

Amicus & seruator Claudius *de Mesmes*
Comes d' *Auaux*, Christianissimi Regis
per Septentrionem extraordinarius Le-
gatus.

XXI. Quæ dies Diuo Mathæo festa erat, Missam audiui in ecclesia Mariæburgensi, reliquum diem, vti & sequentes, litteris in Galliam scribendis insumpsi: laborabat interea Legatus dolore colico, nihilominus surrexit electo, vt Arciszewscium, qui a Generali, Cancellarioque Poloniae mittebatur, susceperet, qui quidem pro illa sigilli difficultate missus fuerat. Certe ad illius conspectum, quia ex præcipuis ac strenuissimis Poloniae Colonellis erat, creditum est, Suecos mitiores fore; istum enim præcipue delectum, vt, si ambages ac scrupulos amplius quærerent, bellum illis denunciaret.

XXII. Rediit ad Polonos iste Collonellus, relatoque Commissariorum Suecorum responso iterum.

XXIII. Quæ Dominica fuit, sub vesperam reuersus est ad Generalem Sueciæ, indeque ad Legatum nostrum, resque omnis peracta est ad vtriusque partis votum.

Ista die piissimus Legatus noster ad ecclesiam se contulit, ac Dominicum Corpus communicauit, præsentibus infinitis etiam Lutheranis, Calvinistis, Anabaptistis, qui hætenus impune in hanc ecclesiam intrauerunt, verum, quæ deinceps solis Catholicis remanebit: fuitque decantatum canticum *Te Deum laudamus*, ex eoque die aliquot nobiles Poloni, qui recesserant, redierunt, diuinisque sacris interfuerunt.

XXIV. Iacobus Pontus *de la Garde*, Generalis supremus exercituum Sueciæ, cum comite *Petro Brahe* conuenerunt Legatum domum, illique valedixerunt nobisque singulis; donauit etiam Generalis Illustrissimo Legato septem maiores equos albos, rhedæ aptandos. Aliquot ante diebus Generalis vxor, imaginem Reginae Matris Sueciæ recens factam miserat.

Ad Generalem Comitemque salutandos, iuit in castellum cum nobis; omnibus Legatus; iterumque atque iterum manus prensatæ ac vota pro mutua incolumitate facta.

XXVI. Ipse utique Legatus, vt animum, a grauioribus curis relaxaret, camelorum suorum spectaculo vacauit, indeque quid de camelis Plinius narraret, euoluimus. Aduenit sub vesperam Marolius ex exercitu Polonico.

XXIX. Qui dies Diuo Michaeli sacer erat, post missam auditam, Mariæburgo profecti sumus Dantiscum, per serenissimum tempus, perque fertilissimos agros: nullibi tot anseres, tot vaccas pingues ac vberibus distentis videas. Hollandi sunt, qui agros illos exsiccarunt, paludesque inutiles longis canalibus ac riuis effossis in arua, prata, ac hortos frugum plenos commutarunt. Milliari infra Dirsauiam, Vistulam pontone transiuimus. Ibi præsidium aliquot militum Dantiscanorum inuenimus, qui fortalicium terrestre custodiebant. Illud quod e regione, a parte insulæ maioris, Sueci fecerant, iam reliquerant. Paulo post hunc transitum, viginti aut triginta equites e præfidiariis Dantis, nos ad urbem vsque præeesserunt. Milliari ab vrbe, Galli nobiles nonnulli nobis obuiam venire, interque illos apparuit, ex improviso alter e cubiculariis Legati qui e Gallia, quo quatuor ante mensibus fuerat missus, redibat, nobisque omnibus litteras afferebat. Quas ego accepi, illæ me in affectus valde contrarios distraxerunt. Soror quidem de restituta Cornificii Vsfeldii valetudine scripsit, lætatusque sum de tam felici nuncio; virum quippe e primariis Dantiæ familiis ac

per

per sese nobilissimæ virtutis, summe diligo. At frater mihi de N. Bardini, viri doctissimi, indigna ac præmatura morte, quippe qui flumine inter lauandum absorptus est, nuntiauit. Miseratus sum hanc tam luctuosam sortem, & eo magis, quod nouissim per Petri Bonartii litteras, me salutauerat, vicissimque ego salutem illi plurimam, quam vtinam Deus Opt. Max. in animam illius conuertat, impertieram.

XXX. Quæ Dominica fuit, a duobus Dantis Senatoribus Reipublicæ nomine Illustris. Legatus salutatus fuit, qui multis verbis de hac pace, tam vtiliter constituta gratulati sunt. Cum ille comiter respondisset, expostulauit apud illos, de famosis libellis, qui e Belgio ad librarios, Dantis canos allati fuerant, aduersus principes Gallie viros, præsertimque Eminent. Card. At illi statim ad librarios suos ierunt, omniaque exemplaria prehenderunt, atque ad Legatum miserrunt. Iuit postea Illustris. Legatus ad ecclesiam Dominicanorum.

A prandio inuist illum N. *Fourbez*, Legatus Regis Poloniae, qui e Dania redibat, quem Ioannes Vldricus, spurius Regis Dantiæ filius, committatus vsque Dantiscum fuerat, exieratque ipso die quo nos aduenimus. Bergmannus item, Consil. Brandeburgicus, Legatum inuist. Ego postea cum duobus aliis ex nostris ad hortum suburbanum iui, vbi sexcenti alii sunt admodum culti, ornatique, estque ille vrbis egressus amœnissimus.

Prima die Octobris Opalinskius, Polonus Palatini Posnaniensis filius, Illustrissimum Legatum inuist, comitatusque est in ædes, vbi erat N. *Fourbez*, quem Legatus noster vicissim adire voluit. A prandio Legatum inuist Eurebecquius. Ea die increbuit fama, Gallos, Nouarram cepisse, id ferebant litteræ Vienna alatae. Ego, ac Theologus libros euoluimus apud bibliopolam, variaque poemata pro Christianissimo Rege, ac pro Eminentissimo Cardinale Parisiis edita decurrimus.

II. Die Octobris cum animaduertisset Illustris. Gallie Legatus, circumferri per urbem Gedanensem pacta Stumfsdorffiana, veritati rei gestæ non congruentia, quæ malo more iniussuque magistratus, ab Christianissimi Regis Serenissimi Electoris æmulis edi iussa fuerant, vt horum pseudopactorum venditio siteretur, ac prohiberetur, misit me Illustrissimus Legatus ad Senatum Gedanensem, in quem cum a secretariorum aliquo introductus fuisset, sedereque rogatus fuisset in scamnis maioribus, vbi ipsi sedent, omnesque nudo capite essent, stans ego locutus sum, si bene memini, in hæc fere verba: Generosi admodum, ac spectabiles Domini, Illustrissimi Christianissimi Regis Legatus, misit me ad nobilissimas Dominationes vestras, primo, vt illis suo nomine plurimam salutem imperirem, deinde ad rogandum illas, vt velint aliquem ex suis secretariis, vel quempiam alium ad Illustris. Legatum deputare, cum quo de negotio, quod vrget, communicare possit, vt statim ad vos referat, antequam ex hoc loco emigretis. Destinauerat ipse ad clarissimum huius Senatus Præsidentem se conferre, vt de illa re apud eum ageret, sed nuntiatum est, illum hodie rus se contulisse. Iussit itaque me, quia mature factu opus est, ad vos postulatam venire, vt gratiam istam quam petii, illi facere velius, quam quidem cum poterit, referet vobis maximam. Inito prius consilio, iusserunt mihi per syndicum responderi: se Illustris. Legato summe obnoxios, missurosque statim aliquem e suis, qui illum domum conueniret. Statimque secutus me est ille syndicus, cui Illustrissimus Legatus coram Domino Bergmanno Electoris Brandeburgici consiliario, pactorum menda indicauit. Eodemque momento ex Senatus decreto, omnia huiusmodi exemplaria prehensa sunt ac fisco adiudicata.

Excepit illa die prandio Illustris. Legatus nobilem adolescentem Venerum,

ff f f f f f f

nomine

nomine *Prioli*, tresque Gallos, qui Constantinopoli veniebant, ac Marchionem *Isidolum*, qui captivus in Moschonia fuerat, adiutum venerant.

V. Inuasi Dominum *Eurebecquium*, Electoris Brandeb. Secretarium, virum in plurimis linguis facundum, in pluribus scientem.

VI. Adii duos Iesuitas apud Officialem Dantiscanum in ecclesiae maioris vicinia degentes, qui pro Catholicorum ope ibi diuersantur. Habent illi collegium in suburbio Schotlandiae ducentosque circiter Scholasticos. Fuit illa dies Diuo Brunoni sacra; Itaque duo e nostris in Chartusiam, quae quatuor miliaribus distat, iuerunt. A prandio tres Galli, qui Constantinopoli veniebant, Illustrissimo Legato valedixerunt, & cum nautis Hollandis abierunt. *Bergmannus* & *Eurebecquius* Elect. Brand. Consiliarii, Legatum adierunt, ac de rebus Pomeraniae, deque Principum Germaniae inter scribendum titulis fuisse locuti sunt.

VII. Quae Dominica fuit, ac praeterea Diuae Brigittae sacra, Legatus ad Moniales missae audiendae causa se contulit, ubi non mediocrem populi Catholici pietatem contemplati sumus. Inter missae solennia praedicant, ac postea processionem Dominici Corporis faciunt, antequam praefationem dicant, quod alibi fieri non vidi. Adfui precibus vespertinis apud Dominicanos rosarii festum celebrantes.

VIII. In montes Dantisco imminentes ascendimus, vnde tota vrbs facile circumspici potest. Est animus Dantiscanis murum vrbs, ad illorum summum porrigere, ne ab hostibus, si quando ingruunt, occupentur; quod nisi maximo sumptu fieri non potest.

IX. Post prandium funeris cuiusdam matronae pompam contemplatus sum. Priores Scholastici cum suis praceptoribus incedunt veste vulgari. Miserabiles, ac infimae sortis pueri ultimi incedunt, canuntque. Succollatur deinde feretrum ab octo honestioribus, qui ex manu ferta, aureo argenteoque filo facta, gerunt, qualia lectorum columnis praefigimus. Sequuntur deinde filii bini natu maiores, ac postea minores, pileo demisso longisque palliis amicti. Postremus est maritus, qui pallii sinu vultum obnubit, comitantur illum propinqui omnes veste lugubri. Postea incedunt Optimates ac Magistratus in palliis longis ac luctuosis. Longo deinde intervallo eunt feminae, primo filiae, quae singulae ab ancillis sustentantur, vultuique strophium admovent, ut videri non possint. Omnes deinde aliae mulieres binae incedunt, in vestibus nigris, quod visu graue, ac speciosum est; sunt enim pleraeque praestanti statura, magnamque oris, incessusque dignitatem exhibent. Virgines ab huiusmodi caeremoniis arcentur. In templo deinde canunt ac praedicant. Ac tamen ecclesia Lutheranorum sit, Calvinistas nihilominus, qui domestica sepulchra habent, inibi nullo scrupulo sepeliunt.

X. Venit ad Legatum quidam ex Elbingensi ciuitate, qui illi ciuitatis nomine craterem aureum obtulit, quem accipere noluit; at humanissima epistola ad illorum epistolam rescripsit.

XII. Illustrissimus Legatus post dissimulatos, per tres aut quatuor dies, febris paroxysmos, qui illum meridie inter prandium subibant, lecto se tradidit. Hac occasione ego cum illius pharmacopoeo in hortum ciuis cuiusdam iui, ubi multas plantas, herbasque salutare contemplatus sum. Erant ibi maturae sapidaeque ficus, at vuae immaturae, illas nihilominus vel inuito soli genio, ad aliquam tandem maturitatem cura, & cultura sua promouent.

XIII. Cum in curia Mercatorum, ubi perpetua compotatio fit, deambularem, liberosque promercales euoluerem, aggressus me est quidam N. Ruardus, quocum per duas horas collocutus sum Latine, ac deinde Gallice, qui me ad aedes suas adeundas inuitauit. Didici postea ab aliquo, eum esse Arianorum pastorem: sunt quippe Gedani huiusmodi homines, qui clam congregantur, infcio, vel dissimulante Senatu.

XVI. Mane Legatus recreatus a morbo inuisit Dominum N. *Viceconti*, Summi Pontificis Nuntium, qui apud Dominicanos hospitium sumpserat. Legatum reuisit a prandio Nuntius.

XVII. Cum Illustrissimo Nuntio Apostolico, Illustrissimus noster Legatus in eadem rheda ad Oliuense monasterium iuit, quod millari vno, Gedano distat. Est illud Ordinis Cisterciensis. Monachi omnes cum Abbate ante portam ecclesiae Nuntium expectabant, cui Crucem osculandam Abbas praebuit; eademque Abbas manum postea osculatus est, ac deinde singuli Monachi, quorum vnus breuem orationem habuit, ad quam cum breuiter Nuntius respondisset, aqua lustrali omnes nos aspersit. Ingressi sumus deinde ecclesiam canentibus monachis, atque organis, deinde celebrata Missa. Est illa ecclesia longa, atque angusta, marmore, atque picturis optimis decorata, itemque subselliis grandibus ac recte fabricatis. Ibi septuaginta duo Duces Pomeraniae sepulti sunt, quorum imagines pro magna parte visuntur. Nouies fuit illa ecclesia vastata ac direpta. Nouissime a Carolo Caroli filio Sueciae Admiratio, quem nouimus.

Ibi habent lapidem, quem dicunt olim panem fuisse, ac miraculo in lapidem conuersum, quae fuerit huius miraculi causa, nondum dici. Lanto conuiuio a Domino Abbate, qui *Konieczpolskii* propinquus est, excepti fuimus. Adebat Prior Dominicanorum *Gedanensium*. Inde redimus cum Illustrissimo Nuntio ad portas Gedani, praeter quas duo miliaria ipse confecit *Varsauiam* versus.

XVIII. Ego, & Theologus ad disput. Theol. quae in gymnasio *Gedanensi* fiebat, inuimus. Lutheranus adolescens theses defendebat, quas sex Dominicani impugnatum venerant, duo primi de libris Canonicis disputarunt satis confuse. At tertius qui de iustificatione sola per fidem, clare omnino ac Theologice, ita ut Doctorem Lutheranum iugulareret, eoque adigeret, ut a Dominicano postulareret: an Argumentum, quod formabat, in Diui Pauli textu praecise comprehensum esset?

Certe nebulonum illorum amentiam, aut impudentiam satis demirari non possum, qui noctuas nos, ac lucifugas idemtidem appellitent, ut iste in sua praefatione sapius fecerat, & ad conspicuum argumentum, quod & Diui Pauli auctoritate, & vera ratiocinatione nitebatur, pernicacissime nulla allata solutione resistebat. Sed o inauditam barbariem! cum inter loquendum vnus e religiosis Papam nominasset; Incestus scurra Papam, nihil aliud quam monstrum esse, coram Religiosis, quos inuitauerant, coram nobis, quos Christianissimi Legati comites sciebat, impurissimo ore obganniu.

XIX. Ego ab alio Pastore Lutherano domum inuitatus sum ad colloquendum, qui quidem, quia in Anglia atque Gallia humanitatem aliquam didicerat, paululum absterfit indignationem, quam in illum hesternum subulcum conceperam. Dedit iste mihi orationem Latinam, quam coram Belgii Legatis paucis ante diebus habuerat. Vocatur *Ioannes Mochinger*. Vna cum illo in pomeriis ciuitatis deambulaui. Vidi apud illum Biblia Hebraica, breuiori volumine quam vnquam viderim, quae ex Anglia attulerat, optima ac luculentissima editione. Est item ille Rhetoricae Professor, in gymnasio *Gedanensi*, ciuitatis stipendiis.

XXII. Nuptiae celebratae sunt in hospitio Illustrissimi Legati nostri, ad quas ipse inuitatus fuit, eum ego Baroque Auaugurius comitati sumus. Haec fere cerimonia obseruata fuit: matronae singulae in domum nuptialem conueniunt, circa meridiem. Viri deinde cuncti bini incedentes, sponsum adducunt, sistuntque in atrio siue vestibulo domus. Collocatur scamnum in medio. Ingreditur atrium Pastor, seque ad illud scamnum statuit nudo capite, nec labra mouet. Euocantur deinde ex intima domo virgines, quae binae incedunt, inter duas grandiores, quae ultimae sunt, sponsa existit, nigra veste, cum aliae omnes co-

loribus distinctæ sunt; ac circumdato pastore ibi stante, nec se mouente, ex alterâ parte scamni ante illum statuitur sponsa itemque sponsus. Aperto tunc libro, minister Euangelium nuptiale illis legit, ac deinde breui adhortatione facta, verba solennia profert. Tum vero musica instrumenta, vocesque personant. Statuitur inde sponsa prope ianuam, ibique ab ingressis & ingredientibus salutatur, ac donis donatur. Vasculum illi argenteum Legatus donauit, ego, & Auugurius aureos nummos, charta, vt moris est, inuolutos, cum votis, ac omnibus latis. Ad mensam deinde assedimus, paulo ante horam secundam a meridie; ad septimam vsque ipsam edimus ac bibimus. Eius sunt latitudinis illæ mensæ, vt si illas antè intratas mappas videris, theatra esse putes, in quibus fabulam potius, quam conuiuium exhiberi debere suspiceris. At, cum illarum sunt dapæ, compotationeque incaluit, tam eum, qui tibi e regione est, exaudire potes, quam si inter vtrumque fluuius esset interiectus, cum tamen nulla ibi interfluat aqua, sed vini meri cereuiarumque riui, ac cataractæ vndeque restagnant. Adeo ibi magnum est aquæ odium, vt nulla etiam iuscula, vel ossa inferant; feminæ, vt & viri, mutuo sibi propinant: certis intervallis Paranympsi mensas circumeunt, petuntque à conuiuiis, an illis satisfactum sit. Tum etiam illi priores, verbis quibusdam conceptis, felicitatem futuri matrimonii augurantur, ac primario conuiuiæ (Legatus noster is fuit) præbunt. Idem postea versus, ac odas, in sponso gratiam compositas distribuunt, vbi sponsam, quamlibet deformis illa sit, Venere, aut Helena pulchriorem appellant: Maritum vero Apolline, Mercurio, Socrate prudentiorem ac sapienterem; at ille plerumque caupo est, aut stabularius, aut certe mercator minorum gentium, qui pallida sulphurata fractis permutat vitreis. Veste tamen serica nigraque indauntur omnes, ab ipsis Senatoribus hac in parte distingui non possunt, nisi quod plebei isti manicellas lineas (*manchettes*) non solent ferre, alii honoratiores ferunt. Totum conuiuium perpetua vocum instrumentorumque musica exhilarauit. Hora tandem septima pulsante, quædam ex præcipuis feminis, quasi cæteris aliis contineatior foret, potestatem nobis exeundi fecit, iugumque tam longæ comestationis excussimus. Inceperunt deinde chæreæ, in quibus manum conseruimus, ad illorumque morem, qui difficilis non est, saluimus ad multam noctem, non sine renouatione poculorum, quæ, inter tripudiandum, amatores venustuli amasis suis porrigunt. Quid de sponsa deinde factum sit, si quis inquirat: credo, idem, quod in Gallia, aut alibi; priores enim cum Legato discessimus, qui se, cum cubiculum suum attigisset, tum demum beatum esse putauit, illique eo nomine gratulatus sum.

XXIV. Franciscus Floridus, Theologus noster, nunc *Sereniss. Mariæ Lud. Reginae Poloniae, Confessarius, & Canonicus Varsaviensis*, suum in Italiam iter arripuit, impetrata ab Illustrissimo Legato venia, nobisque rite, ac peramanter salutatis, in Dania ac Suecia, vbi nullus Sacerdos consistere audet, eius ope ac ministerio vsi sumus; ac præsertim in ingenti maris Balthici discrimine, quo per tres dies conflictati sumus, illius pietatem, ac prudentiam præsentissimam sensimus. Tandem, cum iam a multo tempore in animum induxisset Italiam adire, nosque in vrbe Catholica, saltem vbi sacerdotibus esse licet, vt sunt nonnulli, reliquisset, cisso Polonico, quatuor rotis, ac duobus equis instructo, cum mercatore Gedanensi, qui natione Gallus erat, N. Ioannes de Vantes, Torunium vsque, quod ad Vistulam est, nobis cernentibus faustumque iter precantibus, discessit. Commendauit ille mihi aliquot libros, quorum catalogum feci, deditque aliquot reliquias S. Eriici Suec. Regis, quas Vpsalia attulerat. Et hic finis illius suauissimi consortii fuit, quod vnam breui in communi patria reintegrari possit.

XXVII. Mercatorem Gedan. N. *Vpogen*, qui argentariam exercet, cum B. Auugurio adi, in cuius atrio non contemnendas tabulas contemplatus sum. Nobis iste, qui tamen optime valebamus, aquam vitæ, quasi deliquium patienti-

bus

bus, quater aut quinquies per semihoram propinavit. Egebat illius pecunia Auugurius, itaque hoc fenore illa nobis accipienda fuit.

Oportuit tamen, vt se Legatus totius summæ capitalis adpromissorem faceret, sub beneficio Auth. *Hoc si debitor.*

XXVIII. Quæ Dominica fuit, ad suburbium Schotland, in ecclesiam Iesuitarum se contulit Illustriss. Legatus, vbi nobiles Polonos, Polonasque, eximiiis torquibus ac carenis ornatas vidimus; colore sunt illæ oleagino, videnturque oleo aut alia pinguedine inunctæ: diuersum fere omnibus erat capitis ornamentum, substructumque auro, vnionibusque ad nostratum rusticarum sponfarum morem: vix ostendebant capillos, nisi quod in fronte, ac sincipite hinc inde, iuxta naturalem, quæ crinibus femineis inest, separationem, atque fissuram discriminati erant, ac diuisi. Erat inter illas noua nupta, quæ isto die in mariti domum duci debebat, quam solennitatem vocant ipsi *transmigrationem*. Post celebratam cum musica, organisque missam, duo Iesuitæ Legatum conuenerunt duxeruntque ad collegium, quod ex altera parte fluuioli est. Hortum vidimus innumeris frugibus confutum, qui in montem excelsum extenditur, vnde omne Gedanum videri potest, liberque patet in multa millaria prospectus, quo amcenior alibi non vidi. Ibi ad benigniorem solem vites longo murorum ligneorum ordine seruerunt, quarum quidem racemi ad Cal. Nouembris incipiunt liuescere, nonnullique etiam muscatelli speciem ferunt: at si ori admoueas, labruscæ sunt tantum ac omphatium. Ex illa vindemia quidam e nostris aliquot uvas succiderunt, quæ in prandio condimentis adhibita, neque hebetis, neque insipidi gustus inuenta sunt.

Pyra certe ac poma prunaque nec pauca, nec contemnenda habent. Noces sunt illis in deliciis, neque passim in agris, sed in hortis illas ferunt, rariore sunt enim quam apud nos: denique domus illa villæ magis rusticæ, quam collegii litterarii speciem habent, adeo gallinis, anseribus, aliisque huiusmodi referta est. Valde illi illustr. Legato, pro constituta pace, gratulati sunt.

A prandio illustr. Legatus Præconsulem ciuitatis inuist, qui nobis absinthii pontici vsum declarauit, stomacho nimirum vtilem, nec hepati aduersum; ori aliquot grana indi debent, ac deinde cum vini haustu sorbentur.

XXX. Vidimus in ecclesia Dominicanorum funus, quod peragebatur nobili feminæ Polonæ, quæ tamen ante sex menses defuncta, nec dum tumulata fuerat. Viri qui aderant, non alia veste, quam ordinaria induti sunt, nisi quod illa nigra est. At mulieres, puellæque longe diuersa, ab solita veste, amiciuntur. Pictoris magis esset istud depingere, quam scriptoris: neque enim vel Latine vel Gallice istiusmodi vestium nomina mihi succurrunt. Certe, illæ, quæ secundo ordine erant, ad Sorbonicorum Doctorum formam accedebant, cum pellibus suis inuoluuntur. Quæ luctuosum habitum non gerebant, longis, ac incommodis, pretiosis tamen vestibus, indutæ erant, quæ humum verrunt. Habent in pileis, qui pellibus farti sunt, vniones, ac breues auri calamos insertos, sub mento linthea habent quasi mappas nostras, quas attollunt ad os, atque ad nasum, aduersus cæli iniurias, diceres eas ægrotare, adeo illis ceruix, ac fauces reuinctæ sunt. Inter missæ sacrificium facta fuit oratio funebris. Ad offertorium mulieres altare ambiunt, atque ad locum suum redeunt, quod item repetunt, postquam dicitur *Agnus Dei*, credo quod in postica altaris parte oblationem suam faciunt, viri non item. Post missam præces aliquas nostris longiores faciunt. Cum ad fossam accederemus, ostensum est nobis cranium adhuc pileo testum, qui quidem pileus integer erat ex serico, nec dum decoloratus, punicei nimirum coloris, & tamen cadauer illic depositum fuerat, ante viginti duos annos.

Feretra sua panno nigro contegunt, ita vt lignum non appareat, alibi colore nigro lignum pingunt crucemque albam, vt vidimus in Suecia apud ipsos Lutheranos.

Gg gg gg gg g

Post

Post conditum cadaver, in mediam ecclesiam conueniunt propinqui, inuitaque omnes viri ac feminae, in circulum, ac duo ex illis aliquot verba faciunt in defuncti commendationem ac superstitum solatium. Illi ipsi erant, quos bi-duo ante in ecclesia Iesuitarum videramus in veste nuptiali, ita ut proxima illius gaudii (quod plerumque fit) luctus occupauerit.

Prima die Nouembris, omnes cum Illustriss. Legato ecclesiam Dominicanorum adiimus, processioni interfuimus, ac Sacrosanctum Domini corpus communicauimus. Alius Polonice, alius Germanice, alius Latine, ceteri Italice confessi sunt: qui Gallice tantum sciuerunt, Theologum nostrum, qui abierat, desiderauerunt.

Ego certe vtiq; illum ob aliam rationem magnopere desideravi, cum istis austeris Patribus, eo quod Lutheri biblia legeram, absoluendi mei scrupulus iniectus esset, cum tamen affirmarem, me ad addiscendam linguam Germanicam solum illa vsurpasse. Redimus deinde ad vespertinas preces officiumque defunctorum, hancque diem totam pie, ex piissimi Legati exemplo transsegimus.

II. Die, supplicationi ac missae, quae fit pro defunctis, diligenter interfuimus. Processio facta fuit, in qua 4. Euangelia, in 4. stationibus recitata sunt, quae de resurrectione mentionem faciunt. Hunc ritum in Gallia vsurpari non memini. Interim Sacerdos qui praest, aquam lustralem vndeque aspergit. Legatus Angliae post meridiem nos inuisit.

III. Praefatus vrbis Dominus Cirenberg, Legatum nostrum adiit. Est ille senex lepidissimi consortii, qui per variorum sermonum occasionem narrauit nobis res miras, quas quidem eo diligentius notaui, quod ab homine sagaci, & Caluinista, hoc est durioris fidei, recitabantur. Prima haec fuit.

Antonius Meidel, Liouonus, Admiralis Sueciae, sub Rege Ioanne, patre Sigismundi, cum pertransiret Lappiam, & quodam die nihil, neque potus, neque cibi inuenisset, haberetque secum seruum vnicum, ac canem, incidit in viduae anculae domum, a qua cum cibum rogauisset, illa se nec panem, nec quicquam aliud ad manducandum habere affirmavit. At, cum mulier e conclaui exisset, illeque omnia rimatus, caseos asseri impositos deprehendisset, partem vnius cani suo fregit ac tradidit, quod cum anus ingrediens animaduertisset, minata est homini infortunium, statimque canis exanimis cecidit, quo spectaculo territus ille ac seruus, edere non sunt ausi: cumque haec canida anima, malefica illius indignationi sufficienter litatum esse crederet, donec sequens illucesceret dies, per hanc noctem in stramine iacere pertulerunt. At circa mediam noctem, tanti dolores Admiralium intulerunt, ut quasi energumenus, ac rabidus, per horam integram volutauerit sese, ac tandem vultus illi omnino toruus remanserit, ita, ut neque loqui, neque manducare posset, sed per calamum tantum iuscula illi, ac liquores infunderentur, si tamen in belluina regione, iuscula homini commoda ac salutaria fieri potuerunt. In hac metamorphosi, cum iter faceret, ac denique ad cuiusdam senis tugurium peruenisset, miseratus eius casum seniculus, petiit, num subleuari vellet ac pristinam faciem recuperare, fierique istud posse, si pares dolores pati vellet in morbo curando, quos in contrahendo sustinisset. Dum in hoc pactum non libenter modo, sed auide etiam consensisset, media nocte cum iisdem acutissimis cruciatibus confectus est per horam, qua transacta restituta est illi pristina forma, relictaque per aliquot horas summa membrorum omnium fatigatio. Hanc portentosam historiam se ab ipso Admiralio audiisse affirmavit nobis Cirenbergius, aliam deinde subdidit.

Scabinus fuit Gedanensis, nomen non memini, cuius institor Stocholmiae cum esset, a muliere quadam amatus fuit, ita ut illum dimittere nolle, persuaderetque omnibus illecebris ac promissis, ut in Suecia remaneret. Tandem, cum ille sepius a Domino suo reuocaretur, consiliumque reuertendi sumpisset, libidino-

sa ac

sa, ac impotens mulier ab illo capillos aliquos poposcit, in absentiae solatium, amorisque pignus: ille, qui amasiae suae mentem, qui maleficorum in illa regione opportunitatem nouerat, quiddam laeuum subueritus, vrsinae pelli, qua vestes inter peregrinandum contegebat, pilos detrahit, suis non ab similes, eosque serico intextos, cum plurima amoris significatione, feminae donat, amantemque (tamen si Dido refragetur) fallit. Scandit naui, pluribusque miliaribus a litore Sueco aberat, cum de multo die stratae pelli Vrsinae decumbit; ac cum iam indormisceret, sentit pellis suae villos sub capite velli; euigilat, nihil videt: somnum repetit; tum illam iterum sibi subtrahi sentit: irascitur, quasi aliquis e sociis illum laceraret: neminem penes se conspici, vigilansque etiam trahi abripique pellem suam videt, quam cum retinere vellet, fortiusque illa traheretur, inclamat, euocatque ad miraculum vectores, ac nautas, quibus cernentibus (stupenda res) pellis vrsina per aërem, quasi altera Calisto iterum ab Ioue in septentrionem rapiatur, transportari atque abripi visa est.

Tertia haec fuit.

Quidam Italus equorum institutor, N. Horatio, qui postea etiam Gedani fuit, Stocholmiae per aliquot annos hanc artem exercuit. Quodam die, cum imprudens domum introisset, in qua debitorem suum pecuniae exigendae causa quaerebat, inuenit illius uxorem, quae doloribus partus vicini conflictabatur, cuique aderat obstetrix, quo spectaculo territus ille, statim aufugit, eodemque momento acutissimis alui, ac pectoris cruciatibus correptus fuit; ita ut in medici cuiusdam, amici sui, domum se recipere cogeretur, ubi, cum praesentissima, ac optima remedia illi adhibita essent, dolores tamen sedari non poterant: cumque in ea re, neque morbi causam, neque curationem inueniret medicus, artis suae vanitatem fateri cogeretur: vxor eius quaesuit ab agrote, quoniam se contulerat, quidve fecerat, cum his torminibus tentatus fuit: respondit ille, se talem domum ingressum fuisse, ubi parturientem mulierem cum obstetrice deprehenderat. Quam domum, cum statim medici vxor adisset, intellexit ipso momento feminam peperisse, narrauitque, quid Horatio contigisset, cumque paulo post domum suam rediisset, inuenit Horatium dolore omnino liberatum. Vnde casum illius, maleficae istius obstetricis, a qua toruum conspectus fuerat, vniuersi, qui apud medicum fuerant, tribuerunt.

Quidam alius, qui in Sueciam nauigauerat, cum cuperet scire, an vxor viveret, quam Gedani reliquerat, quidve ageret, in magum incidit, qui illi se id declaraturum promisit, sub aliqua pecuniae sponione. Magus ignem accendit, in eum se iniicit, insiluitque, credo, quod euauit ex oculis istius, ac post quadrantem horae comparuit, attulitque cultrum, quem e conspectu istius curiosi vxoris rapuerat, affirmavitque illam domi esse ac nere, in cuius rei veritatem cultrum illum, qui homini probe notus erat, exhibuit, ac reliquit. Iste cultro asseruato, cum post aliquot menses Gedanum rediisset, ac quodam die cum vxore colloqueretur, vii plerumque sit otiose inter coniuges, narrauit illa, se tali die quem memorabat, maximo metu correptam fuisse, cum penes se cultellum nemine conspecto, abripi vidisset, quae res illam tam ob miraculum, quam ob subiti euentus significationem, vehementissime terruerat, cum crederet laui quidpiam ac furesti marito contigisse: Infelix quae pro zelotypo, ac suspicaci viro solitudinem tantam conceperat! Quae cum maritus intellexisset, confessus est illi, quae cum mago gesserat, cultrumque illi suum repraesentauit, ac de tempore, quo istud acciderat, de momento ad momentum conuenerunt.

Insignis omni scelerum genere femina, e nobili Ranzouiorum gente, quae & sexus sui modestiam exuerat, & virilem vestem animumque induerat, quae bello,

Gg gg gg gg g 2

bello, quæ facinoribus variis interfuerat; tandem cum hominem Gedani occidisset, in carcerem coniecta fuit. Dictum fuit Præconsuli, auunculo huius Ciremberg, viro docto prudentique, ut ab illius femine maleficis artibus sibi caueret. Semel cum in Senatum iret, iniecta est calide e carcere charta quædam inuoluta, quam cum ab apparitore colligi iussisset, statim ille, qui colligebat, in faciem concidit, ac tamen si aliunde læsus non esset, non potuit nisi sociorum ope subleuari. Aperta est charta, inuentæ sunt in illa aciculæ, crines, & aliæ nugæ. Mulier tandem facinorosa decollata fuit. Id se etiam a suo auunculo sæpius audisse referebat Cirembergius: aliam denique super induxit, quam iam audieram, narrationem.

Quidam, qui e Suecia proficisci vellet, ut quo intenderat, celerius perueniret, ventum emit, de ventis enim tempestatibusque negotiatores ibi sunt: Datum est illi a venditore strophium tribus nodis reuinctum. Primus nodus erat benignus, ac secundi venti, secundus fortioris, tertius tempestatis; quos si solueret, his euentibus certo frueretur. Ingressus est nauim in maxima tranquillitate. Soluit primum nodum strophii: en adspirauit secundus, benignusque ventus, qui cum lentior esset, secundum nodum soluit, continuoque fortior ventus nauem impulit, ita ut intra exiguum tempus ad optatum portum peruenire spes esset. At, cum per incuriam strophium, cui tertius relictus erat nodus, ex hominis istius pera cecidisset, atque a nauta quodam collectus, qui pecuniam in illo nodo inuolutam credidit, solutusque esset, continuo oborta est talis tempestas, ut post magnam iactationem ad scopulos nauis allisa sit, atque confRACTA, vectores tamen ac nautæ, mercatorque iste ventosus, seruati sunt, qui historiam deinde narrauerunt.

Hæc omnia se ab ipsis, quibus acciderant, vel ab hominibus fide dignis, quos nominabat, se accepisse Ioannes Cirembergius, vir grauis Illustrissimo Legato mihi que referebat.

IV. Die Nouembris, quæ Dominica fuit, Illustriss. Legatus adiit Dominicanos, processionique rosarii interfuit, adfuit item illic Princeps Dominicus, adolescens ditissimus, quem e Regum Poloniae stirpe esse aiunt; a sinistra Legati nostri incedebat. Ibi eodem tempore ante missam prædicatio Germanica, eodemque tempore Polonica fit; Germanicæ interfui, canuntque laici psalmos hinc inde vernacula lingua, in locis tam diuersis, sed se exaudiunt inuicem. Post prandium litteras in Sueciam scripsi ad P. Vvibium, aliasque etiam descripsi iussu Legati.

V. Cum satis mane ad Dominicanos iuissem, vidi copiosam plebeculam, quæ Polonice in Monachorum claustro psalmos, hymnosque Polonicos canebant, sine sacerdote vilo.

Ductum est furtus post prandium viduæ cuiusdam Præconsulis, quod e fenestra, ut morem Lutheranum intueretur, conspexit Legatus, quem quidem morem me superius annotare memini.

VI. Litteras nostras in Sueciam conclusimus; scripsit Legatus ad utramque Reginam, ac omnesque Regni Administratores, excepto Cancellario, qui Vismariæ est.

VII. Vniuersi Carolum Anaugurium, qui in Sueciam proficiscebatur, comitati sumus ad ripam Vistulæ. Ibi ascendit in mercatoriam nauiculam, qua remeando flumen, Hostium vsque, in aliud fluminis diuortium descendit, vnde per *Frisch haff* Pilauliam delatus est, ubi nauim bellicam, quæ illum Stocholmiam ferret, ingressus est. Ægre illum dimisimus, cum quo, per annum & amplius, placidissime ac humanissime (uti ille comissimus est) conuixeramus. Maximum ille, ac sincerum Illustrissimo Legato honorem detulit, maximum Legatus retulit, ac cum plurima amoris significatione dimisit. Abduxit secum Franciscum

scum Gernandum, virum valde bonum, doctumque, ex Palatinatu oriundum, in quo nihil nisi Catholica religio desiderari potest, qui utique e Dania omnium peregrinationum nostrarum, ac laborum particeps fuit, testisque assiduus ac idoneus eorum omnium, quæ Stumsdorffii gesta sunt. Alios duos secum duxit, siue milites siue assecclas, Spinæum ac Pratensem. Faxit Deus ut breui rursus conueniamus.

IX. Illustrissimus Legatus cum Ioanne Cirembergio, Senatus Gedanensis Præside, inuisit Illustrissimum Legatum Angliæ, proximo ab vrbe lapide commemorantem, qui nos humanissime excepit, multoque vino proluit.

Ea die aduenit Gedanum Vvrangelli Secretarius, qui rogauit Senatum, ut pedites Suecos, qui in Pomeraniam transire volebant, præterire per suum territorium sinerent, eo quod tres eorum naues militibus Anglis, Scotisque onustæ, per tempestatem perierant, vna tamen ab igne. Huic postulationi adiunxit se Legatus noster. Retulit idem Secretarius, aliam nauem, quæ in Sueciam tendebat, Memeliam fuisse delatam.

X. Adii Vvaltherum *Rosenberg*, Senatorem Gedanensem honestissimum virum, qui Gallice etiam loquitur; Ille mihi Ioannis Ros. filii sui infortunium narrauit, nimirum, eum in naue deprehensum fuisse, quæ sine comæatu, ac diplomate Regio e Gallia soluerat, quæ cum, Dantisco rediens, a classariis Regiis prope Diepam intercepta fuisset, adolescens iste omnibus suis vestibus, pecunia, supellestili, succino, ac cera, quam vendere destinauerat, spoliatus fuerat, cum tamen mercator non esset, sed studiorum peregrinandique ergo in Galliam mitteretur, eæque merces illi in sumptuum quos faceret, pensionisque, quam solueret, subsidium a prouido parente donatæ essent. Petiit a me pius pater, ut Legati nostri litteris iuuaretur, si forte apud Parlamentum Rothomagense gratia, aut auctoritate valeret, nam ibi rem istam disceptari cepisse. Spopondi me apud æquissimum Legatum intercessurum. Pupugit me certe adolescentis casus, siue quod olim Scholasticus fui, siue quod etiam nunc peregrinus cum sim, nolim me in huiusmodi calamitatem incidere.

XII. Aliquot artificum, qui succinum vendunt, officinas iustraui, vbi pusilla naturæ miracula contemplatus sum: in illo quippe, & muscas, & ranas congelatas vidi, aliaque eiusmodi, quæ homines otiosi ac curiosi magno mercentur.

XIII. Offendi in via Ioannem *de Vantes* mercatorem, qui Torunio reuerterat, plurimamque salutem a Theologo nostro mihi referebat: aiebat iste se, milites gloriosos e partibus Imperatoris vidisse, qui super mensa *Ludouicum* debellabant, Galliamque inter se partiebantur, quasi ex diuisione Cæsaris, cum hi Celticam, alii Belgicam, alii vero Aquitanicam sibi sumerent. Commouit certe me hic primum nuntius, sed cum eundem postea Gedani passim in popinis, ab hominibus madidis, atque mero titubantibus recantari intelligerem, desii timere; præsertim cum hæc consilia a Ferdinando, non a Iulio Cæsare perfici debeant.

XIV. Inuisi *Schvartzvvaldt*, scabinum Gedanensem, qui mihi egregiorum pictorum tabulas, quas ex Italia attulerat, ostendit, duæ præsertim, meo quidem iudicio cæteris præstabant: vna D. Magdalene, quæ rota nuda est, nisi quod capillis, vbi opus est, contegitur: altera est Iudithæ, quæ Holophernis caput crinibus gestat, quam mulier vetula, spiranti similis, subsequitur. Ostendit item mihi puerum natantem, e cera Mich. Angeli, argento expressum. Ostendit & equum argenteum, ab insigni sculptore Florentino factum, quem equestris statuæ, quæ in ponte nouo Parisiis est, fictorem esse dicebat. A quo sculptore se audisse sæpius referebat; penitere illum istius equi Parisiensis, cupereque, mille aut amplius aureorum iactura, ne extaret, adeo ex illo tempore, quo eum fudit, in peritiam artis suæ creuerat.

XV. Sub noctem Gordonus, Agens Regis Angliæ, cum suum inuisis-

Hh hh hh hh h

set,

set, nostrum Legatum quam primum salutatum venit, illique narrauit victoriam, quam paucis ante diebus, Bannerius Suecorum in Saxonia Dux, de Saxoniciis retulerat; cæsa nimirum duodecim hominum millia, a Baudisseno ducta. Dixit, Regem Angliæ ad Imperatorem expostulatum misisse, quod Palatinum Rheni in patrimonium suum restituere nollet, vti promiserat, atque adeo eidem Palatino Regem Angliæ exercitum dare, vti se Christianissimo Regi, aliisque fœderatis coniungeret, in tamque magnam amicitiam inter Galliæ, Angliæque Reges, quod Senerii, Legati extraordinarii opera, factum erat.

XVI. Thorunio allatus est a mercatoribus quibusdam nuntius, Galazzum a Duce Bernardo Vveimario in Lotharingia profligatum esse ad triginta hominum millia.

Inuist Cirenbergium Proconsulem Illustriss. Legatus, cuius filiam Constantiam Cirenbergiam, canentem ludentemque instrumento organico audiuit. Formosissima illa est totius vrbis femina, omnium, quæ feminas decent, artificiorum perita, musices vero ad miraculum vsque. Est illa præstantissima voce, canitque ad Italicum morem, qui solus in Polonia, ac Germania notus est. Cum illius fama in Italiam peruenisset, dignam illam iudicauere insignes musici Mediolanenses, cui librum dicarent, nuncupatum: *Flores præstantissimorum Virorum*, intellige de musiciis, a Philippo Lomatia delibati. Cui libro elegantissimam epistolam ad Const. Cirenbergiam præposuerunt. Quidam qui Dantisci fuit, quique nunc in Belgium transit Neranus, in illius laudem suauissimos versus elegiacos conscripsit: meliores certe toto hoc septentrione non legi.

Coram illa Varenus noster cecinit, cuius modulos moremque canendi valde laudauit, confessaque est, se nunquam Gallice canentem quemquam audiuisse. At illa tamen cantionem Gallicam nobis præsentibus cantare ausa est, suo tamen Italico more: doceri se deinde a Varenis postulauit, cumque illo cecinit. Lectissimæ feminae virtutes laudauit impensissime humanissimus Legatus, præsertimque modestiam, non illam vulgarem atque seruilem, sed quæ honestos ingenuosque natales redolet.

XVII. Litteras Latinas scripsi ad quosdam Poloniæ Proceres; Interim dum Illustriss. Legatus ad Regem præcipuosque Palatinos scriberet.

XVIII. Quæ Dominica fuit, Illustriss. Legatus ad ecclesiam Carmelitarum se contulit, qui illum comiter susceperunt. Prædicationi Poloniæ interfuit, missæque, magno plebeculæ concursu. Liberalitatem ibi suam in pauperes religiosos contulit, vti passim facere solet.

XIX. Illustriss. Angliæ Legatus, qui ad primum ab vrbe lapidem diuersatur, Legatum nostrum ad prandium inuitauit. Illum comitati sunt Gordonus, Agens Regis Angliæ, ac Proconsul Cirenbergius. Adfuit isti conuiuio vxor Gordonii ad morem Anglicum vestita, tametsi Dantiscana sit, quæ sua pulchritudine, atque cultu oculos nobis perstrinxit, nam in comparisonem matris eius, quæ Germanico, & sororis, quæ Polonico more indutæ erant, illa e veneris grege conducta videbatur; adeo brachia, papillasque denudauerat, capillos sparserat, atque torserat, pretiosa deinde, ac conspicua veste, ad mollitiem vsque se instruxerat, scilicet illa ex Anglia redibat, vbi per duos menses has artes, tam feliciter didicerat; ad quas etiam quasi suo pte genio, non satis insaniret, ex mariti, qui illam deperibat, persuasione impellebatur, qui hoc ostento tam præclaro vniuersum Gynæum siue Polonicum, siue Germanicum, obscurare credebatur. At dici non potest, quantum inuidiæ inusitati illi habitus, apud seueros populos concilient, quorum feminae reconditis capillis suis, belluarum siue pelles, siue crines pro maximo cultu induunt. Humanissime a Legato Anglico excepti fuimus, ac pro regione lautissime.

XX. Litteras accepi a Domino Fran. Florido Varfauia datas, 8. Nouembris, vbi plura narrantur; scripsit item ad Illustriss. Legatum nostrum, Regem Polo-

niae

loniæ salutauerat, eiusque Fratrem, Carolum, Nyssæ in Silesia Episcopum, itemque sororem Hispanico more vestitam, vultu satis venusto, statura deteriore. Quædam Guldefferna toti gynæceo præstabat.

Misit idem ad me breuiculus Latine scriptum, quo ferebatur Principem Casimirum periculum vitæ vix euasisse cum Gallis decertando, Opolskium interemptum. Coloredum iussu Regis Hungariæ in custodia positum, qui Principem in discrimen duxerit.

XXI. Ego cum Varenno adii Constantiam Cirenbergiam, cum qua per plures horas cecinit. Animaduertimus, diem illam esse vigiliam B. Cecilie, quæ Parisiis tanto musicorum concursu celebratur, quam illi cum virgine, nos cum castissima femina transigimus.

Eadem die insignem Phrygii operis tapetem vidi apud vnum e Præconsubus Dantiscanis, cuius vxor est artifex: tam est opus illud tersum, subtile, ac rite adumbratum, vt optimæ picturæ adæquari possit.

XXII. Descripsi plurimas Illustriss. Legati litteras ad varios Palatinos, addidique vnam ex meis ad Illustriss. ac Reuerendiss. Nuntium Apostolicum, qui est in aula Polonica, vt legendorum aliquot librorum facultatem mihi concederet, quam D. Theodorico, Legati nostri Oeconomo, ferendam dedi.

XXIII. Missus fui ad Gedanensem Senatum ab Illustriss. Legato, vt Legioni Baronis Schut, Sueci, qui Pilauia in Pomeraniam terrestri itinere transire volebat, commeatum daret, quia mare per summas tempestates imperium erat. Didicimus, B. Auangurium per quindecim dies Pilauia moratum esse, ac denique, cum nauem quæ in Sueciam solueret, non inueniret, in Hollandica, Elsingoram vsque profectum. At quod nos valde anxie, relatum est, duabus horis postquam in nauem ascendit, summam tempestatem fuisse obortam.

A prandio Mochingerus, vir πολύγλωττος, Illustrissimus Legatum inuist, ac deinde Dominus Bergmannus.

Prima Decembris duos PP. Dominicanos, viros pios, & doctos, cum quibus non inutiles sermones conseruimus, Illustriss. Legatus prandio excepit. Didicimus ab illis solum istud Gedanense a Ducibus Pomeraniæ Dominicanis datum fuisse, eorumque originem vrbe ista antiquiorem esse, quæ tamen deinde in hanc potentiam creuit, vt monachi pene oppressi sint, ac deleti. Arguitur nihilominus eorum vetustas, ex ædificiorum vetustate, atque ruina imminente.

III. Magnam litterarum copiam e Gallia accepit Illustriss. Legatus, tam a Rege, Ministrisque, quam ab Illustriss. suo Patre, qui vtiq; ad me scribere cum summa comitate non dedignatus est. Datæ erant recentiores litteræ 26. Octobris, accepi item litteras a Fratre meo, atque a Stephano Caminaeo Latinas, Marchio de S. Chamont scripsit ad Legatum nostrum, se ad Regem Daniae proficisci, quod vtiq; mandatum Rex Christianissimus nostro Legato dederat, si Regi Daniae propior esset. Litteras a de la Tour, de cuius salute timebamus, accepimus. Itaque fausta contigerunt omnia, præsertim cum ex Aula impensissimæ laudes Illustrissimo Legato nostro tribuerentur.

V. Illustriss. Legatus Baronem Schut, Suecum, prandio excepit. Ac deinde adiit Vpogen, virum bonum, qui argentariam exercet. Per hos dies impressa fuerat typis Dantisci relatio, quæ impudenti mendacio narrabat, Parisiis tumultum esse factum aduersus Card. Richelium; nec id tantum, sed constare pro certo, quatuor provincias in Regem rebellasse; quæ calumniæ cum expressissime litterarum nostrarum tenore refutarentur; iussit me Legatus Cirenbergium Præconsublem adire, ac suo nomine de illa relatione conqueri. Quo quidem de negotio cum Præconsub apud Senatum postero die retulisset, arcessitus est typographus, qui aliam Stetini impressam relationem exhibuit, vnde hanc fabulam transcripserat,

Hh hh hh hh h 2

rat,

ferat, quod illi excusationis loco fuit. Verum tamen prohibitum, ne deinceps res huius momenti incaute ederet in vulgus.

VII. Illustriss. Legatus Anglicus nostrum adiit, ac postea per serenum frigus extra ciuitatem deambulauimus, didicimusque superiori die, nauim mercatoriam in portu fuisse absorptam, tam vehemens fuerat illa tempestas. Aliquot antea diebus duæ aliæ ibidem perierant, inter quas fuit illa nauis bellica, quæ ad Regem Poloniae pertinebat, quæque a Suecis, dum Stumfsdorffii ageremus, re tenta fuerat. Credo, in illa totam Poloniae classem fuisse positam, nam portus si bi proprios illa non habet. Pilauia, Regiomontum, ac Memelia, ad Electorem Brandenburgensem, quatenus Prussiae Ducalis Dominus est, pertinent. Habet itaque Rex Poloniae tantum locum siue stationem, vbi portus institui potest, quatuor milliariibus, aut quinque a Dantisco in Pomerania; ibi est oppidum *N. Putke*. At enim ea est Polonorum incuria, vt quoniam nunc cum Suecis conuenerunt, de illo por tu instituendo ac classe ædificanda amplius non cogitent.

VIII. Conceptionem Beatæ *MARIÆ* Virginis, apud Dominicanos celebrauimus. A prandio Legatus inuisit *Cetton*, Scotum, qui Admiralius appellatur, nam mare, quod illi subiaceat, nondum deteximus, nescioque cur illi hic titulus tribuatur. Habet uxorem e Belgio, Gallice loquentem; ab illis valde comiter fuit exceptus Legatus.

X. Litteras e Gallia accepit Legatus, quibus ferebatur, Ducem Sabaudia ac Marsch. Crequium a Valentia obfisione recessisse. Relationes Belgicae ferebant, asperrimum fuisse inter Gallos, ac Cæsareos prælium ad Lotharingia limites, incerto tamen rumore. Litteræ Gaillicæ ferebant, ex communi fama desti nari ad conuentum, qui Constantia iniri debet, ex parte Regis Christianissimi Marsch. *d' Estrée*, *Bethune*, *d' Auaux*. Vel etiam aliquos credere nullum con uentum fore, adeo partes ad bellum exarserunt. Aliquot insignes viros ex no stris in velitationibus contra Cæsareos factis cecidisse, Marchionem *N. de Mouy* ac *Caheusacum*, quem noueram, per relationes Gallicas didicimus.

XIII. Sudo serenoque cælo cum duobus scabinis honestis Viris, *Brant* ac *Ferber*, ad Schotlandia pagum, siue Suburbium spatium iui. Diuisum est sub urbium illud inter ciuitatem, ac Remp. Dantiscanam, ex vna parte, & Episcopum, ex altera, suntque ibi plurimi omnium artificiorum fabri. Sunt plures item ecclesiae, Iesuitarum alia, alia Lutheranorum. Sunt & illic Anabaptistarum, quorum ma gnus numerus est, conuenticula, nam publica templa non habent. Interluit pa gum, quam longus est, limpidus fluuius, aggeribus munitus, qui quidem ad ciuita tem, non ad Episcopum, pertinet; ex eo, quia altior est, manant canales, ex qui bus tam multi publici priuati que fontes per Gedanum saliant.

Ea die Illustriss. Legatus a Theodorico, quem Varſauiam miserat, litteras accepit, quibus ferebatur, Regem doluisse, quod illuc ad comitia Legatus Gallia se non contulisset.

XV. Legatus Britannicus Vbaldum, Dantiscanae militiae præfectum, strenuum, celebremque in Germania virum, ad Legatum nostrum salutandum deduxit, ni mirum quia ille Germanice tantum loqui sciebat, ideoque se illi cum summa humanitate comitem, ac interpretem Legatus Britannicus adiunxit. Eius est vir tutis præfectus iste, vt, mercatoris qui pannos vendit, filius cum sit, atque adeo tabernæ ac mercimoniis a natura destinatus, rem militarem tamen tam feliciter ag gressus sit, vt nuper illum Imperator honestissimis litteris ac conditionibus obla tis ad stipendia sua compellauerit; quod recusauit tamen, siue quod Imperatori seruire nolit, siue quod sua sorte sit contentus. Militauit antea sub Suecis, sed illis nunc vehementissime aduersarius est, eo quod Cancell. Oxenstierna Secreta rium eius, qui pecuniam pro stipendiis Vbaldis flagitabat, percussit, nec dignatus sit illius litteris respondere, quod graue in Germania putant. Hanc ab Oxenstierna acceptam

acceptam contumeliam, parum abfuit, quin Vbaldus, in Oxenstierna filio vlcisce retur; nam, cum e tractatu Stumfsdorffico ille rediret, ac per Dantiscum in Pome raniam transiret, misit in Oxenstierna diuersorium aliquos ex officialibus suis V baldus, qui illum superbe aggressi, suum Præfectum mirari dicerent, cur tam fi denter in urbem, in qua ipse imperaret, ingredi ausus esset, præsertim cum illa tam sibi a Cancellario iniuriam non ignoraret. Ad quas voces cum prudenter, ac summis iunior Oxenstierna, alioquin satis superbus, respondisset, se istius rei prorsus ignarum esse, seque apud patrem operam suam collocaturum, vt Vbal do satis fieret, remouit a ceruicibus suis intentatam, ac paratam vltionem. In terea Legatus Britannicus illum sedulo admoneri curauit, vt nisi mature ex vrbe ac dirione illa se eriperet, periculum esse, ne vel ab Vbaldo, vel ab aliis Cæsa reis militibus inuaderetur; cui consilio statim paruit. Dixit Legato nostro Vbal dus, se si litteras, quibus ab Imperatore endebatur, tunc cum Oxenstierna tran siit, accepisset, se ad satiam vindiçtam, Imperatoris partibus accessurum fuisse, captoque Oxenstierna atque Imperatori tradito, fidem suam hoc pignore nexu rum atque addicturum fuisse.

Certe, cum per hos dies Gedanum appuliffemus, quibus iunior Oxenstierna transferat, audiuius viros non ignobiles, qui dicerent, se conuiuium interfuisse, in quo Vbaldus baculum exhibuerat ac sustulerat, quo se Oxenstiernam percus surum fuisse diceret, nisi submisit officialibus suis respondisset. I nunc, ac pro ceribus, ministrisque Regnorum inuide fortunam; quibus ab hominibus nullo rum stemmatum tanta pericula creari possunt.

Memini Comitem *de la Garde*, Suecici exercitus Ducem, dicere Legato no stro, hunc Vbaldum, & Artichausium, Colonellum Polonum, qui Mesuæ oppidu li præfectus erat, plus sibi molestia facturos, si bellum gereretur, quam integros exercitus, ac ipsos siue Saxoniae, siue Brandenburgi Electores.

XVII. Audiuius non ignobilem pictorem, apud quem imaginem B. Vir ginis Alberti *Dürer* inuenimus. Est illa Angelis circum caput septa, dextra Christum infantem, sinistra flosculum album tenet. Minor est illi oculus sinister, quod cur factum esset, cum interrogaret Legatus. Quandoquidem (inquit pi ctor) hoc ita est, recte ac cum summa ratione factum fuisse oportet; neque enim mihi huiusmodi artificem reprehendere licet, at admirari tantum, longissimoque, si possim, intervallo imitari.

Accepit litteras Illustrissimus Legatus a March. *de S. Chamont*, quibus fere batur, hanc pugnam in Lotharingia, de qua rumor vbique peruaserat, veram non esse, Galassumque fame pressum versus Bohemiam recessisse.

Aperitur ea die in tres dies sequentes circum Metropolitanam ecclesiam mercatus, in quo omne genus infantium nugarum proponunt. Huc omnes ma tronæ, ac virgines præcipuæ, ac etiam plebeia confluunt, emuntque, quod filiis, vel cognatis infantibus donent, quibus persuadent, si erga nascentem Christum pii sint, omne genus ludicrorum, ac belliorum illis abunde affuturum, illis ita que hac spe illectis, in vigilia Natalis Dominici ieiunare persuadent, & ante quam dormitum eant, vel lancem, vel corbem mensæ, aut alibi apponunt, quo Christus de nocte munera sua conferat. Interim seruo, aut ancillæ campanulas in tibiis nectunt, qui per tenebras in infantium, qui id auide expectant, cubicu lum cum sonitu se insinuet, ac tum demum pueri puellæque Christum aduentasse autumant; & cum dies illuxit, magno cum gaudio, & exultatione munuscula, qua si cælitus allata, venerantur, ac deinde pertractant, eaque etiam vt plurimum, antequam dies elapsa sit, effrinxerunt.

Eodem artificio famuli suas lances dominis, aut aduenis offerunt, vt suum Chri stum, sic loqui consueuerunt, hoc est, sua Xenia consequantur.

XXV. Pie, vt Christianos decet, natalem Dominicum transegimus. In terfuimus

terfuimus mane concioni Germanicæ, Processioni Dominici Corporis cereos gestantes, ac deinde ad Sacrosanctam mensam inter missarum solennia accessimus. A prandio vespertinis precibus, iterumque processioni, magno populi tam Polonici, quam Germanici concursu. Interim Lutherani in ecclesia maiore suas preces maximo vocom, organorum, aliorumque instrumentorum concentu, ad noctem vsque protraxerunt, quibus ob diei religionem (tamen id maxime ob musicam cuperem) interesse non potui.

XXIX. Petrum Krugerum, insignem Mathematicum, adiit Illustrissimus Legatus cum P. Bergmanno: duas ille nobis sphaeras, ex Copernici mente fabricatas, exhibuit, explicuitque.

Ultima die anni huius 1635. maximo gaudio perfusus sum, cum litteræ Baronis Anagurii ad nos perlatæ sunt, quæ illum Elsingoræ appulisse significabant. Nam horrenda tempestas, cuiusque paris apud homines memoria non extat, per hos dies, quibus e portu Pilaviæ soluerat, non modo mari Baltico, quod periculis ac scopulis infame est, sed & ipsi Oceano incubuerat: quippe in Oceano ad Noruegiæ plagas, sexdecim supra centum naues, octodecim vero in mari Baltico ad Bornholmiam insulam, periisse narrabant. Memorabat mihi per litteras suas Gernandus, discrimen quod in ipsissimo loco, ac freto per eos ipsos dies anno præterito subieramus, in istius recentis comparisonem perexit: guum fuisse. Credo, quia in illius sensu, ac experientia, præsentis, istud recentius erat. Verumtamen in eo maius esse potuit, quod anno superiori, in fortissima, ac munitissima naue, quinquaginta, aut amplius nautas, ac remiges habebamus: cum miseri illi in tenui ligno, ad summum sex aut septem viros haberent, certe, cum istius navigationis historiam intueor in litteris Gernandi, horresco relegendus.

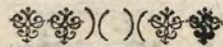
Ea ipsa die litteras Lutetia a fratre, a sorore, a Claudio Richello, atque a P. Bonartio iucundissimas accepi, ac per fausta illorum omnium vota, amicorumque aliorum commendationes, conclusi feliciter (quoniam ita placuit DEO) annum M. DC. XXXV. (138.)

DE

(138) Hic tandem finem imponit itineri suo Polonico optimus OGERIUS, qui non magnopere forte curans Latinitatem, magisque res quam verba ponderans, haud eleganter scripsit Latine, id quod ei, viro pragmatico, & Gallo iter facienti, facile quidem ignoscendum. Nescio vero vtrum hoc ei condonandum, quod tam multa itineri suo, plane haud necessaria, atque adeo nugæ, quibusdam in locis, admiscuerit, nisi forte pro domestico suoque tantum vsu, ephemerides illas conscripserit. Parum enim refert posteros scire, quibus diebus litteras ad fratrem, amicosque in Gallia exararit, siue ab ab iis acceperit, vel quo tempore e lecto surrexerit, atque ambulatum sit expatiatus. Cui bono deinde fuit Cürembergii historiolas, vel potius nugæ, referre, ad quas credendas nullus vntquam phycus verus inducetur, qui melius naturæ leges cognoscit, quam omnes eiusmodi fabularum narratores. Quia mirum, si homo colico morbo, spasmus, vel aliis cruciatibus inopinatus corripitur? Quod si vero vrsina pellis, vel culter, per centum & plura millia artificio quodam

per aërem transportari possit, cur non & homo, aliaque res quæcunque? Et cum hæc fieri possint, cur principes in gerendo bello hoc magno artificio, quo omnia ad animi proposita peragere possent, non vtuntur? Religioni scilicet sibi ducant magis uti, qui certe stulti sunt, quod artem suam tantum apud plebeios pro numulis quibusdam exerceant, multa vero millia aureorum a principibus accipere recusent. Quæ amplius Angliæ regno, quam strophila illa tribus nodis reuincta, deficiunt? Sed Angli sine dubio ignorant, ventos in Suecia emi posse, ibique de ventis & tempestatibus, ut auctor noster ait, esse negotiatores. Quanta phycæ ignorantia! credere, quod venti tempestatesque ab hominum arbitrio dependeant. Quando homo geometriæ expertus tibi narrabit, in pago quodam esse rusticos, qui triangula rectilinea describere sciunt, quorum anguli simul sumti excedant summam 180. graduum, tunc vel ridebis, meliora doctus, vel fidem ignorantem adhibebis, præcipue si testimonium prætoris, viri fide digni, accedat.

Finis Itineris Polonici.

XVI. DE FLVVIO MEMELAE LITHVANIÆ QVI CVRA ET INDVSTRIA

Generosi ac Clarissimi VIRI DOMINI NICOLAI TARLO,
manibus permeabilis factus est.

Carmen elegiacum.

AVCTORE

ADAMO SCHROETHERO SILESIO.

CRACOVIAE

Lazarus Andreae excudebat.

MDLIII.

GENEROSO

AC CLARISSIMO VIRO

Domino NICOLAO TARLO de Szekarzowice, Signifero Præmisliensis S. M. R.
Aulico Hæredi in Arce Laski, &c. Domino suo obseruandissimo,
Adamus Schroetherus Silesius.

NVLII DVBIVM ESSE POTEST, Magnifice ac Generose Domine Tarlo, eam denum veram, perfectam & solidam esse laudem, quæ a viris laudatis proficiscitur. Cum igitur omnium ore, a viris magnis, excellentibus, ac omnino laudatis, ob singulares & animi & corporis tui dotes, ob singularem prudentiam, eruditionem, & doctrinam, plurimarum rerum usum, & experientiam, animique magnitudinem, virtutem, & industriam, cum aliis plurimis & arduis in rebus, tum præsertim maximeque quod iam fortissimo animo, infracta & insuperanda virtute, singulari consilio, & prudentia, & laboris constantia flumini Memelæ, qui prius scopulis eminentioribus innavigabilis, permeabilem & navigationibus aptum perfeceris, te magnis & eximii laudibus euehi, prædicari, & in cælum usque extolli audias: Propterea, quod ex ea re, magna commoda, & infinitæ utilitates, non tam populis Lithuaniae, & negotiatoribus, quam toti regno, regioque ærario prouenturæ sint: iure tibi gratulari debes, diuinitus virtutis tuæ tam graues testes tibi contigisse. Quantam enim voluptatem, optimum & sapientissimum huius regni Principem SIGISMVNDVM AVGVSTVM, ex his tuis meritis coepisse existimas? Qui cum pro sua singulari sapientia intelligat, quibus in rebus vera gloria posita sit, haud dubie felici euentu harum rerum mirifice commotus est. Et quamvis semper plurima præclari ingenii ac voluntatis optimæ, signa in te perspexerit antea, tamen postquam tua virtus, iam quasi ex umbra in solem, ac quodammodo in aciem producta, multo illustrior facta sit, longe maiori studio te complexurus est. Ego igitur cum non solus S. R. M. tuam virtutem admirari, sed & omnes bonos magnificere & laudare videam, veluti vnus de populo, te propter has virtutes, & admiror & amo: meque non exiguum operæ pretium facturum videor, si & meo suffragio, pro qualicunque ingenii mei tenuitate, præclaram tuam famam celebrem

li ii ii ii 12

lebrem

lebrem: indignum videlicet existimans, istam tuam egregiam laudem non ad omnem posteritatem propagari debere. Nam hic honor debetur virtuti, ne patiamur eam oblivione obrui. Et quamvis bona fama ad aliquod tempus durat, tamen nisi haec eadem literis consecrata posteritati commendetur, temporis diuturnitate & iniuria tandem intermoritur. Quae vero literis & Poetarum monumentis mandantur, multo stabiliora sunt, neque ullo ævo obliterari possunt. Quis enim Alexandrum magnum, eiusque praecleara & ingentia facta, qui in breuissimi temporis spatio, totum terrarum orbem subiecit imperio, nosset? Quis diuum Iulium non minori virtute & fortuna praeditum? quis Hectora & Achillem? quis praeterea multos excellentes viros? quorum catalogum hic recensere, per longum foret, quorum aliqui pro salute Patriae & Reipublicae maxima subire pericula non dubitarunt, qui exilia & plurima infortunia, pro iuuanda, amplificanda, & liberanda patria sustinuerunt. Quis, inquam, tot tamque praestantes viros nosceret? quæ nam esset horum per tot saecula memoria? nisi doctorem hominum studio, perpetuae memoriae consecrati essent. Sunt enim multi & magni viri, qui multum virtute prudentia, magnisque animi & corporis dotibus valuerunt, ut vel magnum etiam praestent Achillem, quorum memoria, ob hanc unicam saltem causam, quod literis & sacro Musarum praefonio non comprehensa est, omnino intercidit. Quod et Horat. lib. 4. Od. testatur, inquit: Vixere fortes ante Agamemnona multi, sed omnes illachrymabiles vrgentur, ignotique longa nocte, carent quia vate sacro. Cum itaque et ego videam, tuam Magnific. omni studio, industria, animique viribus, omni denique conatu, in hoc unicum incumbere, huic unico deditam esse, ut virtute et magnanimitate tua, et singulari animi corporisque fortitudine, commoda et utilitates totius amplissimi Regni Sarmatiae amplificare, dilatare, augere, et promouere in dies magis magisque possis, idque nullam aliam ob causam, quam ut honestam et nunquam intermorituram famam, (quæ omnibus diuitiis aliisque rebus pulcherrimis praestat, cuiusque maxima est habenda ratio) tibi compares: hoc breui et exiguo carmine, tuas laudes extollere, et memoriae prodere volui. Et quamvis mei iuuenilis ingenii vires tantæ non sunt, ut animi tui magnitudinem aeternæ memoriae, satis sufficienter commendare possint, malimque ego ipse ex aliis talis quidpiam, quod sit operæ pretium, audire, quam meum sermonem ingerere: tamen magnif. tuam, Vir generosissime, maiorem in modum, pro singulari tua humanitate, oro, ut hoc meum iuuenile ludicrum, pro tua excellenti humanitate, grata animo suscipere, approbare, defendere, et a maleuolorum calumnia, tuo patrocinio vindicare non dedigneris. Sunt enim haec tempora iniquissima nostris studiis, quibus magnanimos viros, qualis et tu es, fauere decet. Omnis et honestarum artium tutela ipsis commissa est. Ad tuam igitur fidem atque humanitatem, licet antea prorsus, ignotus, nulloque familiaritatis usu tibi deuinctus, sed sola egregiae tuae virtutis fama, quæ omnium ore celebratur, adductus & impulsus, confugio, speroque, neque tibi, neque aliis honestis, et candide iudicaturis viris, hoc meum studium (quo primam officiorum meorum significationem exhibere volui) ingratum, sed omnino acceptum fore. Quod si a tua Magnitud. fieri perspexero, posthac, ceu stimulis impulsus, ea quæ maius laudis et gloriae incrementum, non tam tuae Magnificentiae, quam toti Sarmatiae Regno, allatura sunt, aggrediar. Postremo me meaque studia, tibi aliisque bonis et honestis viris, quibus omne meum studium, et industriam animi deferro, humiliter commendo. Deum Optimum Maximum votis ardentibus oro, ut Magnificentia tua Nestoreos feliciter annos valeat, virtutisque tuae egregia laus et gloria, apud omnes, uberiore cum incremento, et gratiarum actione dilatetur, et innotescat.

Datum Cracouiae 6. Calendis Augusti
Anno MDL III.

DE

DE FLUVIO

MEMELA LITHVANIAE QVI CVRA
& industria Generosi, ac Clarissimi viri Domini NICOLAI
TARZO nauibus permeabilis factus est.
Carmen Elegiacum.

AVCTORE ADAMO SCHROETHERO SILESIO.

Est locus vmbrosis circumdatus vndique syluis,
Hic, vbi littoreas Istula voluit aquas.
Quo nullus Grachi incundior extat ad urbem,
Auxiliare liquet numen inesse loco.
Sæpius hic celebres, clarissima turba, Poetæ
Fingunt tranquillæ carmina mentis opus.
Dum pius hic chari laudes meditatur Iolæ,
Complacet & Domino qualibet arte suo.
Dum cupidus teneræ formam canit alter amicæ,
Optat & ut placito possit amore frui.
Hic quoque me Vatum vestigia prima sequentem
Delectat varia conditione locus.
Cuius ad arcanos, viridi sub fronde, recessus,
Mouimus hesternum musica plectra die.
Dumque Sigismundi famamque decusque potentis,
Qui regit imperio, Sarmata regna, cano.
Dumque laboro Ducum mihi conciliare fauorem,
Quemlibet & studiis demeruisse meis,
Dumque precor triplici trinum modulamine numen,
Ut Regni, maneant candida fata, statum.
Dulcibus impletur subito concentibus aër,
Gratius humana voce sonatque melos.
Audio festiuis mulcentem plausibus auras,
Et dare nescio quem, carmina læta, chorum.
Quidquid id est, inquam cælo descendit ab ipso,
Humanæ superat, quodlibet artis opus.
Progrédior, rerum succensus amore nouarum,
Quis precor his præsens (si queat) esse neget?
Progrédior, sonitumque sequor, sonitumque sequendo,
Ad ripas venio lene fluentis aquæ.
Hic Arethusa choros, hic Xantho, Lysis, & Opis
Ducit, & ad numerum commouet apta pedes.
Hic Ephyre, Drymo, fontanaque numina circum
Saltant, his etiam cærulea Doris adest.
Plurima Nereidum ludebat in amne Dearum,
Mirificis aliæ dum cecinere modis.
Præterea niuæ circum caua littora Nymphæ
Nectebant facili, laurea fecta, manu.
Cumque salutare te fluminis Istula regem,
Edidit harmonicas Callianassa notas.
Ipsa sed, o aliis quantum formosior, Ægle
Nescio quos læto protulit ore sonos.
Kk kk kk kk k

Adde

Adde quod & Dryades aderant, hilaresque Napææ,
 Nec Pan, cum Satyris, saltibus aptus, abest.
 Hæc ego conspiciens, propius vestigia verto,
 Nobile concipiens, aure patente, melos.
 Cumque susurrantes dubius spatiarer ad vndas,
 Hæc noua lætitiæ, quid sibi signa velint;
 Nympharumque chorus tantum cur gaudeat, & quæ
 Excitet æquoreas vndique causa Deas.
 Ecce caput raticis vnum pater exerit vndis
 Istula, conspicuum reddit & ore vadum.
 Et quamuis vnam manibus, sceptrumque tenebat,
 Ob maiestatem plusque verendus erat.
 Attamen ut dubium me circum littora vidit
 Humida, solertes ferre, referre pedes.
 Talibus ipse meas implet sermonibus aures.
 Optime Pierii cultor Adame chori,
 Accipe quæ noua sint festiui gaudia plausus,
 Accipe cur resonant carmina læta, Deæ.
 Non abit vlla dies quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniat quidquid numinis vnda fouet.
 Illa Sigismundi, tali mihi Principe dignas
 Enumerat dotes, ingenique decus.
 Omnibus hæc narrat quam lustrus, & omnibus æquus
 Regnet, & in miseros quam pius esse solet.
 Tertia commendat studium virtutis auitæ,
 Et veram pura cum pietate fidem.
 Præterea memorat quam sacras Palladis artes
 Sedulus assidua sedulitate, colat.
 Et quanto semper doctos dignetur honore,
 Quorum mens rerum cognitione nitet.
 Principis vnde sibi nomen sapientis adeptus,
 Et palmam summæ nobilitatis habet.
 Altera Sarmatici canit aurea sæcula Regni,
 Rege sub hoc nullis interitura malis.
 Commemorant aliæ curam, quam strenuus omnem,
 Pectoris & studium concitet omne sui.
 Inclyta ne Regni Respublica corruat vnquam,
 Salua sed ut stabili sit, maneatque pede.
 Ut sua, Posteritas olim, serique nepotes,
 Pectoris infracti Regia facta sciant.
 Hæcque Polonorum dum prospera tempora laudat,
 Lithuanie clarum prædicet illa statum.
 Nam quæcunque prius Litauis incognita terris,
 Priuabant summos vilitate viros.
 Vel quæ tractandis semper nimis ardua rebus
 Visa, vel humana non superanda manu.
 Hæc modo iam partim lucem produxit in ipsam
 Cura Sigismundi consiliumque Ducis.
 Suntque Luthomirski studio, vigilique labore,
 Commoda per varios multa parata locos.
 Ille vir Æmonium virtutibus æquat Achillem,
 Æquat, & egregios nobilitate viros,

Ioannes Lu-
thomirski S.
R. M. curiæ
thesaurarius.

Petrus Chwa-
licowski ma-
gnus Procura-
tor Magni
Ducatus
Lithuanie.

Hic ut tergemini Regis dilatet honorem
 Nititur, & Regni sedulus auget opes,
 Alter & eximia Petrus virtutis alumnus
 Id studet, ut Regni promouantur opes.
 Namque Sigismundo dum vult placuisse potenti,
 Nullum curarum ferre grauatur onus.
 Non abit vlla dies, quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniat quidquid numinis vnda fouet.
 Hæc & plura mihi dum quælibet ore recenset,
 Sarmatiæque rogant, candida fata, Duci.
 Nunc at habent alias ad dulcia iubila causas,
 Cum Nymphis Dryades, Mereidesque Deæ.
 Nunc & habent homines cur dulcia iubila cantent,
 Et reddant Domino, carmina læta, Deo.
 Inter ego claros non vltimus Istula Diuos
 Gaudeo, res fructu non caret illa suo.
 Et tu si Superos tantum Schroetere vereris,
 Ede profecturo gaudia nostra stylo.
 Ortus apud Grodnæ sinuosus Memela fines,
 Saxoso Litauas perluit amne plagas.
 Præterit, & Caunæ loca mercatoribus apta
 Urbis, & inde tuos Prussia stringit agros.
 Inuius hic semper, nec nauibus vtilis vllis
 Et propter rupes & fera saxa, fuit.
 Hunc aggressus erat Heroum maximus ordo,
 Tentauit durum quisque laboris onus.
 Peruius at postquam, nullaque meabilis arte
 Visus, opus fortes destituere manus.
 Regales vero cum posset reddere fructus
 Si foret excultis, nauibus aptus, aquis.
 Ecce, potens, quo se gens fert Tarlouia claram,
 Tarlo, sui studium pectoris omne parat.
 Pectoris omne parat studium, vigilique labore,
 Naturæ solidum frangere tentat opus.
 Tentat, & infracta rem mente fatigat, at illam
 Euentu multi posse carere putant.
 Dum tamen inuidiam spernit virtute parandam,
 Dumque vocat faciles, in sua vota, Deos.
 Vincit & assiduo cedit natura labori.
 Memela nunc spatio liberiore fluit.
 Quique prius rupes, & inutile pondus alebat,
 Nunc vehit omnimodas, nauibus aptus, opes.
 Nunc merces varias, plenis vehit amne phafelis,
 Multaque vicinis fert alimenta locis.
 Hoc opus attulerit Regni quot commoda gazis,
 Et quantum Litauos vilitate iuuet,
 Quantumuis Dryadesque velint, viridesque Napææ,
 Nulla potest certis enumerare notis.
 Præterea Tarlo gelidas ubi Memela ripas
 Stringit, habet gratis pingua rura locis.
 Hæc poterunt Domino maiores reddere fructus,
 Ditabit mira Memela gratus ope.

Kk kk kk kk k 2

Hic

Quantumuis famam tanta virtute paratam
 Non vlllo pretii tempore vincet honos.
 Propterea Schroetere vides, resonantia plectro
 Carmina cæruleas concelebrare Deas.
 Gaudent, seque volunt nostris æquare Deabus,
 Quod vaga iam puro flumine regna colent.
 Sæpe quod humanas poterunt & carpere voces,
 Mulcebit quoties nauita lætus aquas.
 Adde quod & placidas florentia ferta per vndas
 Sæpius a populo prætereunte, ferent.
 Hinc etiam Satyri, syluestria numina, læti
 Ducunt lasciuos per iuga summa choros.
 Lignorum poterunt plenis excludere syluis
 Pondera, quæ cupido deferet amne ratis.
 Sic varios hominum genus hæc aptabit ad vsus,
 Sic Satyrique ferent apta theatra iocis.
 Omnia iam rerum lætantur, & omnia gaudent,
 Turbaque Nympharum, Naiadumque chorus.
 Nulla dies & erit quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniet quidquid numinis vnda fonet.
 Magnificasque ferent miro modulamine laudes
 Tarlonis, summi clara per astra Poli.
 Ante licet magnum sua cognita fama per orbem
 Viuit, & ad Solis vergit vtramque domum.
 Vel quod magnificis, clarisque parentibus ortus,
 Et genus a summis nobile ducit auis.
 Vel sua quod virtus varias laudata per oras
 Existit, pretio nec caret illa suo.
 Multorum mores, multas quod vidit & vrbes,
 Et didicit linguis quatuor ille loqui.
 Quod vacat & sacris, concessa per oria, Musis,
 Palladia multum laudis ab arte ferens.
 Præbet & hospitii depulsis iura Deabus,
 Et doctos certa conditione iuuat.
 His, aliisque licet clarus virtutibus, inter
 Magnanimos habeat nomina clara Duces.
 Attamen ingentes æterno Carmine grates,
 Et sibi dum Nymphæ, Naiadesque parant.
 Audiet ista patens conuexi machina cœli,
 Quidquid & occasus quidquid & ortus habet.
 Iam mercatores quidam, qui commoda Regni
 Tractant, hauserunt auribus illa suis.
 Mirantur, quod, quæ nulli superanda putarant,
 Tarlonis studio iam superata vident.
 Mirantur, laudantque virum, statuuntque trophæa,
 Signa per æternos non abolenda dies.
 Dumque sibi cupidi prosperrima quæque precantur,
 Pocula, proque viri multa salute leuant,
 Quid facient alii, quos Regni publica tangit
 Cura, Palatini? magnanimitique Duces?
 Quotque dabit meritas Maiestas Regia grates?
 Quo dabit & dignum semper honore frui?

Nicolaus
Tarlo.

Præ-

Præmia me certe nam iudice multa meretur,
 Dignus ob id tota posteritate legi.
 Quas Radiuillus ager gratanti pectore grates?
 Cuius fecundos Memela lambit agros.
 Qui Radiuillus habet nullum virtute secundum,
 Princeps, consilio, diuitisque potens.
 Qui licet a claris titulos proauis, atausque
 Et genus inuictæ nobilitatis habet.
 Vt sua vel totum sint nomina nota per orbem,
 Stemmatis & clari, dextera fama, sui.
 Nam sibi nobilitas concessit, & inclyta virtus
 Vt tria cum gemino cornua pisce gerat,
 Cornua, venatrix quibus vitur ipsa Diana,
 Cum generosa truces cuspide figit apros.
 Addita cornigeræ sunt aurca lumina Lunæ.
 Ferreus & fortis calceus vnus equi,
 Heroum quæ sunt insignia vera potentum,
 Magnorum quæ sunt præmia vera Ducum.
 Non tamen hac fuerat palma contentus auorum
 Nec ratus est fortes ista decere viros.
 Sed sibi cura fuit propria virtute, manūque
 Nobilium verum posse parare decus.
 Ergo diuersi dominator Carolus orbis,
 Vidit vt infraçti, fortia facta, viri.
 Hunc quantum potuit signis ornauit opimis,
 Addit & clarò nobile stemma Duci.
 Addidit & titulis Aquilam pernicibus alis,
 Qualem Ferdnandus Cæsar in orbe gerit.
 Insuper adiunxit galeas ex ordine trinas,
 Quamlibet ex merito, pulchra corona decet.
 De quibus ascendit mediam Iouis ales, & huius
 Erectum præstans fert diadema caput.
 Estque leo primæ, rapidum tenet altera Gryphem,
 Ista decent fortes, fortia signa, Duces.
 Este nec immemores vos qui vaga rura tenetis,
 Memela quæ placidis labitur altus aquis.
 Vos duo Slucenses, claro de stemmate fratres.
 Vester vt æterno tempore duret honor.
 Cingite Tarlonis victrici tempora lauro,
 Signaque gratificæ plurima mentis eant.
 Tu quoque nobilium lumenque decusque virorum
 Virszylo, quem Litaui, Sauromatæque colunt.
 Quem tantis opibus, felicia fata, bearunt,
 Diuitis vt superes splendida quæque Mydæ.
 Profer amabilibus gratantia carmina verbis,
 Nobile Tarlonis nomen ad astra ferens,
 Et qui Trocenses recte Radiuille tueris,
 Dum tibi Tarlonis cura laborque placet.
 Et tu, quem summis virtus Heroibus æquat,
 Qui populi curam Wytebiensis agis.
 Edite iam gratam restantia iubila mentem,
 Edite iam multis iubila lata notis.

Nicolaus Ra-
dziwil Dux in
Olika Palati-
nus, Vilnensis.

Georgius &
Simeon Dū-
ces Slucenses.

Georgius
Wyrzyło Ca-
stellanus Vil-
nensis.

Nicol. Radzi-
wil Palatinus
Trocensis.
Stanislaus Ki-
szka Palati-
nus Wyteb-
scensis.

L I I I I I I

Qui

Stanislaus
Kiszgaf, Pocil-
lator Magni
Ducatus Li-
thuaniz.

Hieronymus
Chotkiewitz
Castellanus
Troccensis

Hieronymus
Korycki, Ma-
giſter equitum
S. Regiz Ma-
iſtatis.

Quique tuum Kyſzgal caput inter nubila condis
Virtutis certa dexteritate tuæ.
Gaudia multa velis variis effundere ſignis,
Materiam plauſus cur mediteris, habes.
Tuque potes dignas, præſtans Hieronyme, laudes
Tarlonis grato concelebrare modo.
Et ſibi pro tali ſtudio, talique labore,
Grates ſinceris dicere nominibus.
Nil minus egregia clarus virtute Koryczki
Tarloni grato pectore gratus erit
Vos etiam quibus eſt commiſſa potentia rerum,
Intlyta Sarmatici regna per iſta ſoli.
Si clarum patriæ bene cuſtoditis honorem,
Si quid vos Regni, proſpera ſata, mouent.
Vnanimi meritis perſoluite pectore grates.
Et date ſacrificis, thura Sabæ, focis.
Et, qui Tarlonis, ſummum laudate parentem,
Noluit euentu facta carere ſuo.
Dumque viro ſcelix, fauſtumque rogabit æuum,
Nomina Tarlonis neſcia mortis erunt.
Iſtula qui fluuios inter ſum maximus omnes,
Quos colit, aut vnquam Sarmatis ora colet.
Tarloni ſemper ſcelicia ſata precabor,
Dum mea Sarmaticos vnda rigabit agros.
Nulla dies & erit quin huc mea gaudia Nymphæ,
Et veniet quidquid numinis vnda fouet
Actaque magnanimi referent Tarlonis, vt ille
Longæua poſſit poſteritate frui.
Ergo age quod Nymphæ faciunt viridesque Napææ,
Iſtula quod facio, quis ſibi turpe putet?
Hos & manſuris mandes Schroetere libellis,
Quos tibi ſincero fudimus ore ſonos.
Dixit, & vmbroſis ſubito caput ingerit vndis,
Et ſua Nympharum quælibet antra ſubit.
At poſtquam calamo, quæ iuſſerat ille, notaram,
Scripta dedi rapido noſtra ferenda noto.
Vt quæcunque notis agitata ferentur ad oras
Nobile Tarlonis nomen in orbe canant.

F I N I S.

RE

XVII.
REGNI POLONIÆ
SALINARVM VIELICIENSIVM DESCRIPTIO
CARMINE ELEGIACO.

Iam denuo ab Auctore, Adamo Schroetere, Sileſio,
Poëta Laureato & Philoſopho reuiſa & aucta.

LECTORI

*Quæ ſacra ſint arcana ſalis quis & illis vſus,
Certior hoc lecto carmine LECTOR eris.
Quiſque Salinarum ſit prudens ordo ſtatusque
Hic docet, enumerans pauca, ſed apta, liber.*

CRACOVIAE

Ex Officina Typographica Mathiæ Wirzbięta. Anno
a Chriſto nato 1565.

AQVILA SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ &c.

Candida ſanguineo ſibi quid velit ales in horto?
Ales, quæ ſummi eſt fida miniſtra Iouis.
Seruit vt illa Ioui, ſic ſeruit & illa potenti
Auguſto, Regi, terra Polona, tuo.
Hinc & bellatrix ſequitur victricibus alis
Quo ſua cunque loco caſtra viroſque locat.
Victoremque notat, quia ſanguine candida gaudet,
Hanc in ſanguineam, Dii poſuere domum.

IN VICTO AC POTENTISSIMO,
SIGISMVNDI AVGVSTI, DEI GRATIA REGI POLONIÆ:
M. D. Lithuaniz, Ruſſiz, Pruſſiz, Mazouiz, &c. Domino ac Hæredi.
Regi ac Domino ſuo elementiffimo.

ADAMVS SCHROETERVVS SILEſIVS, POETA LAVREATVS

Conſueverunt plerumque Poetæ non vulgares, SIGISMUNDE AVGVSTE, Rex Sereniffi-
me totius potentis Sarmatiæ ſummum decus et columen, vel Heroas inclytos, quorum,
patrocinio et fauore fruuntur, vel admirandam diſpoſitionem, ſitum, et delicias loco-
rum, in quibus verſantur, ſuis lucubrationibus notiora externis reddere, et poſteri-
tati commendare. Horum ego morem et conſuetudinem, omnibus ingenii mei viribus,
etiam inter grauiora ſtudia, ita obſervare et ſequi ſtudiui, ne quis merito me id, quod
munus et ipſa ſtudiorum meorum ratio poſtulare videtur, neglexiſſe, aut ſilentio præ-
teriiſſe

L I I I I I I 2

teruisse, dicere possit. Quapropter, Rex serenissime, cum in hoc inclyto Polonia Regno Musis humanioribus deditus, diu viam, duabus iam præcipue rationibus adductus, hoc studiorum meorum specimen ingenique sæturam in publicum edere volui. Primum vero, ut quædam huius Regni ornamenta, quæ non parvam sua utilitate laudem merentur, exteris per mea scripta, magis nota esse possint. Deinde ut et multorum clarorum virorum de me susceptæ expectationi satisfaciam. Salinas igitur Wielicenses, admiranda naturæ fecunditate fertiles, quæ vigili prudentia, consilio, ac studio Madignifici, ac Clarissimi viri, Hieronymi Buzinski, multos iam per annos feliciter coluntur, reguntur, semperque in maius euehantur, describendas Musis meis proposui. Has igitur subito notatas calamo, Rex Serenissime, Maiestati tuæ dedico, Regioque tuo subiticio patrocínio, ut multi Maiestatis tuæ auctoritate adducti, hanc descriptionem legant libentius, maioremque scriptis adhibeant fidem. Quamvis vero longe pretiosiori munere dignus es, tamen Regia Maiestas tua, hoc meum exiguum scriptum læto suscipere vultu, ne dedignetur, magisque donantis animum, quam donum ipsum aspicere velit. Sique hoc scriptum meum a Regia maiestate tua clementi susceptum intellexero animo, studebo, ut aliquando scripta, quæ maiorem gloriam et lucem M. T. et potentissimo Sarmatiæ Regno adferant, sequantur. His Sereniss. R. M. T. DEO Optimo Maximo patri luminum, humiliter commendo, qui tibi omnibusque tuis gratiam et pacem, & amplissimum Regni tui incrementum, per Filium suum unigenitum Iesum Christum, in salutem totius Christianæ Reipublicæ felicissime largiatur.

Datum Cracoviæ Idibus Maji Anno M. D. LXIII.

MAGNIFICO, AC SPECTABILI DOMINO,

DOMINO HIERONYMO BUZINSKI Sacræ Regiæ Maiestatis Secretario & Supparo Cracoviensi, Domino & patrono suo optimo.

Q Veni tua te summis virtus Heroibus æquat
Stemmata Buzini, consilioque potens.
Magnanimos inter non ultima fama Polonos
Quos tulit, aut vniquam Sarmatis ora feret.
Qui tantum claris superans virtutibus omnes
Buzinæorum quos tulit alta domus.
Quantum Sol stellas vincit splendore minores,
Et prior est celeres pegasus inter equos.
Felicem quicumque suum post funera nomen
Vivere Pieridum munere posse, videt.
Felicem, quicumque sacer contingere vates
Et potuit Clarias demeruisse Deas.
Herculis ante dies quis nescit & Hectoris ante
Illustres meritis occubuisse viros?
Stemmata qui clari, qui consilioque potentes
Publica priuatis præposuere bonis.
Et charos armis qui defendendo penates
Tristia pro patrio multa tulere solo.
Quique foris domique graues in rebus agendis
Auxerunt patrias commoditate plagas.
Attamen illorum, longæui carmine Vatis
Nomina quod careat, nocte sepulta iacent.
O infelices, o terque quaterque dolendos!
Quorum perpetuis noctibus acta latent.

Quid

DESCRIPTIO CARMINE ELEGIACO

Quid iuuat Heroas virtutibus vndique claros
Insignesque ferò Marte fuisse duces?
Quid iuuat ob patriam, quid charos propter amicos
Tristia diuersis multa tulisse malis?
Ignoti tenebris cum nocte premantur & atra,
Nunc fama miseri, qua celebrentur, egent.
Ne vero Generose tuas Hieronymæ laudes,
Et tua ne patiar nomina nocte premi.
Vt sit proque tuo tibi gratia digna labore,
Qui vigil & regni, Regis & auget opes
Assidua curas dum seduitate salinas,
Nec summum illarum ferre grauaris onus.
Accipe, quem falsi montes genuere libellum,
Accipe de meritis carmina facta tuis.
Quidquid & occasum, quid Solis & incolit ortum
Hic te cum fera posteritate leget.
Qui generosa tuæ mirentur nomina stirpis
Quique tibi fatum molle precentur, erunt.
Tu modo qua bonitate soles, ne desere Musas
Mæcenæ summo sanguine nate, meas.
Sic quem sincero veneraris pectore, Christus
Concedat vitæ, prospera fata, tuæ.

SALINARUM VIELICENSIIUM DESCRIPTIO

per ADAMUM SCHROETERVM SILESIUM, Poetam Laureatum.

Tempora paulatim nocturna minora diurnis
Fecerat igniuomis, Lucifer almus, equis.
Sol in Tauro. Et stellate tuis aries discesserat oris,
Ignea dum tauri regna calentis adit.
Iamque latent Hyades, quæ nomen ab imbre tulerunt,
Hæ quia continuis imbribus ora rigant.
Siculae occulantur.
Pleiadum media cum sole oritur.
Et cum sole simul, nitido procedit ab ortu
Pleiades in medio quam statuere suo.
Tempus odoriferi veris iucundius extat,
Et spirat pulso mitior aura gelu.
Quando nouenarum tibi delphice Phœbe sororum
Talia ductori verba diferta, loquor.
Quod faustum, felixque meis sit & vile ceptis
Phœbe, parens cytharæ dulcisonantis ades.
Sæpius utque soles tenero succurrere vati,
Mite, meum firmet, te duce numen, opus.
Doctarumque choro facilis permittite Dearum,
Aspiret votis dexter ut ille meis.
Utque mihi semper promptas in carmine vires
Præbuit, aonio plectra regente, stylo.
Sic ferat auxilium nostris iam versibus æquum,
Dicter & egregium, voce sonante, melos.
Quid iuuat hic humiles inter sterilesque myricas
Serpere? sublatus iam petat astra caput
Mm mm mm mm m

Qui

Vilifcum.

Sal triplex.

Finis conuen-
tus Cracoui-
ensis.

Qui loca Parnassi superauerit ardua montis,
Cinxerit & lauro non moriente comas.
Effugiet tenebras, vitæque fruatur in ævum,
Contemnetque tuas mors truculenta minas.
Hæc est nobilitas, quæ tendit ad ignea cæli
Astra, nec est ullis interitura malis.
Hancque petam, finem si fors minus æqua petunt
Deneget, attamen id me voluisse fat est.
Non datur optatam cuius contingere metam,
Interdum votis accidit esse parem.
Laudo voluntatem, nec acumen nobile mentis
Improbo, cordatos fors iuuat ipsa viros
Est locus hunc veteres dicunt, nostrique Vilifcum,
Millia qui Grachi distat ab vrbe duo
Huc recto ducam faciles ego tramite Musas,
Hospitio poterunt conueniente frui.
Diuina cultas lustrabimus arte salinas,
Vnde venit triplicis copia larga salis.
Harum præfectos, cultores, atque magistros,
Nil minus & magni grande laboris onus
Experiar, memorique vigil mihi mente reponam,
Sensero quæ scriptis esse notanda meis.
Hæc ut nota magis magno memorentur in orbe,
Nam sunt æterno carmine digna cani.
Auspiciis igitur pulcherrime Phœbe secundis,
Hoc mecum diuas ire iubebis iter.
Quid precor impediat? quid sponte volentibus obstat?
Te duce, nulla suum ferre grauat onus.
Non teneras nimium lædent torpentia plantas
Frigora, nec damno Syrius vltus erit
Diffugere niues, campis & amœna solutis
Gramina iam redeunt, & viret omnis ager.
Vernus & hesperio Zephyrus procedit ab orbe
Pictæque diuersis floribus arua rubent.
Ecce mouent choreas ad concava littora Nymphæ.
Mollibus ornata tempora pura rosas.
Semideæ ridet Dryades, viridesque Napææ,
Dulce sonat gratis & philomela modis.
Hancque iubent Satyri, montanaque numina Panes.
Propositam nobis continuare viam.
Iamque satis Grachi regalia vidimus vrbs
Mcenia, magnifici deliciasque loci.
Cuius ego reputem si splendida quæque decusque
Cultores varia quæ ratione iuuant,
Vix possem paucis procul esse diebus ab vrbe,
Quis tanta nollet commoditate frui?
Sed cum Sarmatici iam nobilis ordo senatus,
Et sua quisque Ducum regna domusque petat.
Nos quoque Grache tuos breue tempus linquere muros,
Posse puto, pretium fama perennis erit.
Nam licet exiguum, paruumque subibo laborem,
Effugiet fummos, attamen ille rogos.

Nobis.

Trecentis an-
nis fuisse sa-
linas.Salinarum di-
gnitas.Sal quid &
vnde.Creationis
modus.

Fructus cæli.

Dies.

Nobiscumque potes comitantibus ire Deabus,
Si placet hos Phœbo fudimus ore sonos.
Annuit, en adsunt ad vota petita sorores,
E quibus Euterpe talibus orsa loqui.
Cultor Apollinei generis Schrötere, quod optas,
Simus ut ad placitum turba parata tuum.
En sumus, & faciles tua iussa capessimus omnes,
Inceptum fauste perficietur opus.
Namque diu volui, voluit chorus idque Dearum,
Quas veneror cultu conueniente, soror.
Perpetuis celebres ut versibus esse Salinæ
Possent, & longa posteritate legi.
Namque Sigismundi florent hoc tempore Regis.
Hunc & inaudita fertilitate beant.
Trecentos quamuis stabiles præclara per annos,
Sint solitæ domino ferre tributa suo.
Hæc tamen idcirco nil decreuere, sed altas,
Dant velut e cornu diuite semper opes.
Semper opes præbent falsas e diuite cornu,
Quæ superant aurum Pannonis ora tuum.
Aurifer his longe cedit Pactolus & Hermus,
Cedit & ipsa rubens diuitis vnda Tagi.
Describunt alii Cyri monumenta Poetæ
Quidquid & egregii, labilis orbis habet
Ille iocos fingit molles, hic nubibus æquat
Regia Mygdonii laudibus æra Mydæ.
Ære quidem fateor venduntur & ære parantur
Omnia, quæ mira conditione iuuant.
Improbo nec tyrio saturatas murice vestes.
Nec gemmas rubei quas tulit vnda maris.
Omnia quæ docto describunt carmine vates,
Dum petit ingenio quilibet alta suo.
Quale sed ipse tibi nomenque decusque parabis?
Commoda si referes ordine certa salis.
Quique Salinarum sit prudens ordo, statusque
Augeat, & falsas quis labor acer opes.
Ergo salis quicunque cupis cognoscere dotes
Vnde sit, & quid sit sal, quid & illud agat.
Da nostris faciles tacitus sermonibus aures,
Ex verbis poteris doctior esse meis.
Esset cum rerum rudis, indiuisaque moles,
Vnicus & toto vultus in orbe foret.
Amplius & nollet, verbum DEVS ipse, latere,
Incepit sacro talibus ore loqui.
Sit cælum: cælumque tuos protrudere fructus
Incipe, sol subito lunaque facta fuit.
Condidit & terram, dedit & sua semina terræ.
Seminis ut fructus pro ratione ferat.
Posthac fecit aquas, his lucidas additur aer,
Seminibus propriis omne repleuit opus.
Diffugiunt radiis tenebræ solaribus actæ,
Et maius voluit lumen habere diem.

Mm mm mm mm m 2

De-

Nox. Decedente suas recipit nox sole tenebras,
Luna tenebrosis frigida gaudet equis.

Cælum. Firmavit cælum varie fulgentibus astris,
Stellifera est duplicis machina rota poli.

Terra. Tellurem voluit solidam, quod posset aratro
(Namque hominem debet terra fouere) coli.

Aqua. Vnda tulit pisces, sal, gemmas, atque metalla,
Ex liquido hæc ortum singula nata trahunt.

Aër. Præterea iussit liberrimus esset ut aer,
Libera quo per eum quælibet iret auis.

Verbum fiat factum triplex corpus. Hæc Verbo DEVS Omnipotens elementa creauit
Quatuor, in sese quicquid & illa fouent.
Cum donis elementa suis, quod credere multis
Durum est, sed verum, crede, probanda loquor.
Non sunt ex nihilo, sed sunt ea condita verbo,
Quod verbum statuit conditor esse triplex.
Isque triplex verbum qui dixit trinus & vnus
In tria diuisum fecit id esse, DEVS.

Sal, sulphur, & Mercurius antiquior, tria prima omnium rerum. In tria, diuisit triplici DEVS omnia verbo,
Corpora, quæ rerum machina grandis habet.
In sal quod primum est, in sulphur Mercuriumque
Hæc tria, sal, sulphur, Mercuriumque nota,
Hæc tria prima nota, tu qui cupis abdita rerum
Discere, quique vigil tollis ad astra caput.

Sal omnibus inest rebus. Si quis forte neget cunctis sal rebus inesse,
Ille neget, claro sole nitente, diem
Ne vero quisquam cælo vagus erret aperto,
Neue putet temere quid fabricasse, DEVM.

Sal ex omni sit cinere. Nec quis mentis inops me dicat falsa locutum,
Exhibeo manibus signa probanda tuis.
Omnia vertantur, vertuntur ut omnia certis
Ignibus in cinerem, sal cinis omnis habet.
Æquora si veritas, pereat si machina cæli,
Quidquid & immenso cum Ioue, terra tenet.
Non plus nec minus inuenies, quam quæ tria dixi,
Cognita sunt veris hæc tria prima sophis.

Sal cur vnum ex tribus primis. Querere si vero quisquam rudis ausit in arte,
Cur sal ex primis, pars fiet vnatribus,
In promptu causa est, sal a putredine seruat
Corpora naturæ cuncta, soluta beat.

Sal destruit corpora. In quo destructum fuerit sal corpore, & illud
Destruit, & mira conditione nocet.

Cancer. Nascitur hinc Cancer, circum sibi proxima rodens,
Externisque lues Gallica missa plagis.

Morbus gallicus. Vlcera quæ vario consumunt corpora morfu,
Hæc a destructo sunt generata sale.

Ulcera. Sal integrum est Balsamum. Integra conseruant salia, & sunt Balsama rerum,
Omne fugant nocuum Balsama fida salis.

Sal externum. Hæc eadem casu si quo lædantur acerbo,
Per salis externi restituuntur opem.
Hinc adhibent medici multis sal nobile curis,
Quis tuto medica tollet ab arte salem?

Salis vsus in medicinis. Nemo, qui diros medicamine tollere morbos
Audet, Apollineæ Doctor & esse scholæ?

Sal commune. Plurima sal per se sanat commune, quod autem
Non mouet, id rebus sal facit ex aliis.
Namque prius dixi, quod in omni corpore sal sit
Quod destructoris vincere possit opus.
Propterea Christus, via, lux, de lumine Lumen,
Dixit Apostolicis talia verba viris.

Sal mundi. Apostoli. Sal estis mundi, quia vos mea dogmata nostis,
Et desiderium pectoris omne mei.
Quæ fidei commissa dedi mysteria vestræ
Hæc per vos, viuunt quicquid in orbe, sciet.
Velle meum gentes, sine felle, docebitis omnes.
Accipient sacrum me tribuente salem.
Utque meæ nullo lædantur dæmonis astu
Vos velut abstergens sal volo Christus, oues.

Sal Reg. 4. Cap. 2. Mortiferas sal sanat aquas, fructuque carentem
Tellurem multa fertilitate replet.

Sal in sacris. Cumque foret superis consuetudo more litandum,
Sal veteres libis apposuerunt suis.
Sal homines potuit diis conciliare supernis
Tempore quo neque thus, myrrha nec vlla fuit

Vxor Lothi in statuam salis. In statuamque salis Lothi cur versa sit vxor,
Hæc committo sacris exentienda viris.

Sal mensæ. Sales. A sale principium mensæ fuit inter amicos,
A sale mens cultos mouit amica sales.

Ex sale fixo vitrum. Ex sale præterea fixo, nitidissima fiunt
Vitra, quibus bibitur nobile sæpe merum.

Sal in cibis. Adde quod humanis nil aptius vsibus vsquam
Est sale, diuersi commoditate cibi.
Cinnama dant quamuis stomacho satis apta sabæi,
Et piper & rubri plurima fila croci.
Attamen haud vllum placabit aroma palatum
Officium nisi sal præstet vbique suum.
Piscibus haud vnquam, vel carne fruere ferina,
Nec reliquæ poterunt membra fouere dapes,
Quidquid & effundit rerum natura creatrix,
Si sal defuerit displicet omne gulæ,
Inde vetus vulgi verbum sonat, viere pane
Cum sale, purpureis ut videre genis.
Felicem patrium tenuis cui mensa salinum
Præbet, & optatæ tempora pacis agit.
Nouit & vpilio, tardi nouere bubulci,
Dulcia qui patriis iugera bobus arant.
Quando salem pecori lambendum quilibet offert,
Quid iuuat herbiuagos vilitate greges.
Nec modo plena domum facit vbera ferre capellas,
Carpere quas audio mouerat ore cibum.

Sal prouocat ad venerem. Quin etiam reddit pingues, nutritque fouetque
Et pecus ad Veneris prouocat omne iocos.
Adde quod & mirum tibi parte videbitur omni,
Quantumuis paucis notius esse velim.

Sal causa in-
venti velleris
aurei.

Cum tamen eximio te sim dignata favore,
Mens mea secretum detegeret omne tibi.
Asper ut Æsonides sociis comitatus Achivis
Aurea phrixæ terga petebat ouis.
Venit & ad sæuos spaciola per æquora Colchos,
Æetis subiit cultaque recta Ducis.
Cumque salutasset curuato poplite Regem,
Audaci tales protulit ore sonos.
Qui premis arbitrio Scythiæ Rex optime gentem,
Quicquid et alta vagi phalidos unda rigat.
Aurea cum sociis peregrinus vellera posco,
Quæ mihi susceptæ causa fuere viæ.
Tum mihi per nemus hoc, piccis quod frondibus atrum
Luce caret, dubio significabis iter:
Ut quam diuerso sequimur discrimine rerum
Incidat in nostras præda petita manus.
Rex ait, Aeolium via devia ducit ad aurum,
Res tua Sisyphii plena laboris erit.
Æripedes tauros, ignem qui naribus efflant,
Cogeris insolito supposituisse iugo.
Terrigenasque viros, vigilemque domare draconem
Est opus, hosque neci qualibet arte dabis.
Talibus auditis commotus Iason abibat,
Et dubia certam mente petebat opem.
Acta sed Æmonium furibundo Colchis amore,
Tutum secretis artibus esse facit.
Ne sit & armatis & toruo præda draconi,
Ducat & ut Martis sub iuga panda boues.
Edocet, & species inclusas pixide quasdam
Colchis amatori præbet amica suo.
In quibus obtinuit primas sal nobile partes,
Æeam primo mouit & illud ouem.
Et vacuus patrias rediisset Iason ad oras
Sal nisi præsentem rite tulisset opem.
Præterea locus est nemoralibus abditus umbris,
Circum dulcisonis undique septus aquis.
Hic ubi littoreas vagus Istula voluit arenas,
Immortale putes numen inesse loco.
Cuius ad arcanos cum nuper sola recessus
Aoniæ facerem dexteritatis opus.
Quod Rex Sarmatiæ leget inclytus atque probabit,
Et sua quod Iuno, lætus hymenque leget.
Ecce Medusæam quatiens gravis Ægida Pallas
Armorum strepitu terrisonante, venit.
Utque solum tetigit volucres delapsa per auras,
Me subito visa gaudet, ouatque Dea.
Aduolat & verbis me sic affatur amicis,
Pieris æternum sit tibi diua decus.
Utque sit ambabus non vltima gratia nobis,
Tu comes exigui Musæ laboris eris.
Fumida recta Dei, quem Lemnia terra veretur,
Auspicio tecum prosperiore petam.

Sal funda-
mentum Ar-
tis.

Salis vsus in
laboribus Vul-
cani.

Vulcanus.

Vt

Ut mihi terribilem clypeum, galeamque minacem,
Armaque diuinæ præparer artis opus.
Armipotente manu quæ vinci nescia reddam,
Bellorum victrix militiæque parens.
Læchus. 1. Ut Læchus varias me sæpius auspice gentes
Vicit & infesto victor ab hoste fuit.
Duxit & augustos augusta laude triumphos,
Et meritis statuit læta trophæa suis.
Sic premer ille suos signis victricibus hostes,
Hæc mea qui digna gesserit arma manu.
Gesta sed illius tu clara volumine reddes,
Illas æternum quod superabit opus.
Turba Poetarum ne desit & inclyta præstes,
Carminibus qui meritum nomen ad astra locent.
Vergilianum. Ut nati natorum & qui nascentur ab illis
Sigismundus. 2. Armorum, fatum molle precentur, hero.
Namque Sigismundo donabimus illa potenti,
Sarmatiæ quem gens edita, Marte colit.
Ut superum dignus merito, diuumque favore,
Hæc gerat in rigidos victor, ouansque Getas.
Iniiciatque feris adamantina vincula Moësis,
Ipforum duro colla prematque iugo.
Recta mones, inquam, sequor en Tritonia Pallas
Efficiam partes prompta, volensque meas.
Regis pruden-
tia & hu-
manitas. Hunc quia Pierides Regem veneramus, & illum
Gratia cum gemina dia sorore fouet.
Hunc ego nutriui sacris Heliconis in umbris
Phocidis & succos me sibi dante, bibit.
Inde quibus Clarias est gloria parta per artes,
Diligit, & summ collocat ille loco.
Officiari. Vol-
cani. Imus & ut proprios secretis Ætna cauernis
Cernitur, apparent Mulciberisque fores.
Ecce DEUS viridi placidam sub fronde quierem
Fessus ab assiduo membra labore, capit.
Protinus & surgit, fortassis numine nostro
Motus, cælestes sensit adesse Deas.
Mouit at ut propius prudens vestigia Pallas,
Ætnæi vultus & stetit ante fabri.
Incipit & causam cur venerit explicat omnem
Regia Sarmatico poscit & arma Duci.
Dum loquitur, veniunt vasti Cyclopes ad antrum
Brontes & Steropes, Lennius, Acmonides.
Ingentesque salis massas & frustra trahebant,
Copia mirabar quid vellet illa salis.
Et quamuis per me potuissem scire, salinas
Attamen his subito rebar inesse locis.
Lennius utque videt dubiam me, protinus inquit,
Illud ab Armenio sal procul orbe venit.
Cum superum variis exaspero tela figuris,
Firmaque magnanimis regibus arma paro
Sal mihi præcipuum curatque facitque laborem
Nam miris soluit, purgat & ara modis.
Nn nn nn nn n 2

Salis vsus in
purgandis &
soluendis me-
tallis.

Nec

Sal in gem-
mis.A sale molli-
ties Alabaſtro
& Saturno,
durities Ada-
manti & Mar-
ti venit.
Sal mare ma-
gnum.

Argo nauis.

Aurum ſine
ſale non di-
ſſoluitur in
aqua n.
Sal facit au-
rum ſpiritu-
ale.Aurum pota-
bile verum.Salis myſte-
ria.Elixir ma-
gnum Philo-
ſophicum.Salis arcana
ſacra.

Nec tam grata forent, vigili licet igne parentur,
Auxilio certi deficiente ſalis.
Quod mihi præterea de gemmis rettulit Indis,
Sal ſuperi ſummo conſtituere loco.
Namque Alabaſtriten mollem, durumque Adamantem
Reddit, id occulta fit ratione ſalis.
Firmat & indurat ferrum plus quam fuit ante,
Molliſcant plumbum munera certa ſalis.
Inſuper & magnum mare, ſal, pars docta ſophorum
Quæ rerum claret cognitione, vocat.
Et mare quod multa falſedine diues abundet,
Sint quod & in puro myſtica tanta ſale,
Quod citius poſſes incertas æquoris vndas
Discere, quam ſacri commoda cuncta ſalis.
Hinc Argoque locum tenet inter ſidera nauis,
Quod tulit electos per freta falſa viros.
Namque viris, nauique fuit commune periculum
Et quod virtutes ſenſerit illa ſalis.
Adde quod in croceam ſol nunquam vertitur vndam
Munere cuiusvis deficiente ſalis.
Sal commune poteſt totum diſſoluere ſolem,
Sal, quod ſol fiat ſpirituſ, agit.
Spirituſ, ut in primum non vertere corpus
Sis quamvis chymica doctus in arte queas.
Hæc eſt, quæ ſummos tollit medicina dolores,
Succurrit ſummis hæc medicina malis.
Hæc Ioue teſte loquor ceriſſima, tu quoque vates
Hæc noſti, manibus ſunt ea facta tuis.
Hæc quamvis medici vulgares irrita dicant,
Quæ poſſunt, dicunt, non ſibi nota, negant.
Quod ſi ſumma ſalis melius myſteria noſſent,
Fixa darent ſtomacho nulla metalla tuo.
Aurea cur pilulas depingit braſtea nigras?
Braſtea, quis, quod non fixa ſit illa, neget?
Sæpe aliquis gemmas, membris temerarius agris
Præbet, quas ſtomachus diſſoluiſſe nequit.
Hic ſi ſumma ſalis melius myſteria noſſet,
Non ſe fraudaret, conſuleretque malis.
Prætereaque Sophis res eſt, quæ maxima mundi
Dicitur, Elixir, eliciturque ſale.
Dicere plura velim, ſed quis mihi vellicat aurem?
Et finem dictis impoſuiſſe iubet?
Nam ſacra ſunt arcana ſalis, quæ ſcire prophanos
Non decet, hæc dignis Dii tribuere viris
Hæc modo ſufficiant, iſto pro tempore, dicam
Plura tibi, quando reſque locusque dabit.
Propterea cum ſint tot tantaque commoda rebus
Omnibus, auxilio proueniantque ſalis.
Iam mihi, iam Muſis tecum libet ire Vilifcum.
Noſtra profeſturis caſtra mouebis equis.
Et qua Sarmaticas potero ratione Salinas
Ad formoſa poli ſidera ferre, feram.

Dixit

Caſimiria.

Mons diui
Benedicti.Sepulchrum
Grachi.Grachus vr-
bis conditor.

Situs Vilifci.

Dixit & impleuit lænis mea pectora flammis,
Lætitiæque dedi plurima ſigna nouæ.
Lætus & iniectis ferratis ora lupatis,
Torqueo, cornipedis tergore veſtus equi.
Mœnia ſed poſtquam veteris regalia Grachi
Liquimus & Clarii culta theatra Iouis.
Utque tuas veniens ſubeo Caſimiria portas,
Transgreſſus ripas Iſtula vaſte tuas.
Ecce mihi ſeſe mons latus & arduus offert
Qui mihi cum Muſis prætereundus erat.
Qui, quod ſacratam Benedicto ſuſtinet ædem,
A cultore ſuo nomen adeptus, habet.
Collis in hoc viridi ſurgens ferit æthera vultu,
Miror an humana ducat ab arte ſitum.
Culmine pyramidi ſimilis, radice rotundus,
Deprimat illius firma columna caput.
Qui velut excubias omnes agat altus in horas
Late Grache tuas vndique ſpectat opes.
Vnde ſuumque trahat ſtructura hæc nobilis ortum,
A populo noſci prætereunte nequit.
Diua ſed Euterpe dubio ſic ſatur Adamo,
Diſce quid iſta ſibi pyramis alta velit.
Omine Cracouiam dextro qui condidit urbem,
Grachus, conſiliis, ære, manuque potens.
Ut diuerſarum numeroſa pericula rerum
Vicerat, aut armis, aut grauitate rogæ:
Utque ſenex vitæ iam mitia fata trahebat,
Extremi metuens funera mœſta thori.
Condere pyramidem viridi de ceſpite iuſſit,
Huc ubi templa pius iam Benedictus habet.
Adque ſuos proceres, meus hæc cum membra relinquet
Spiritus, & cœli ſede fruetur, ait.
Hoc date gramineo corpus mortale ſepulchro,
Me date telluri, me quia terra dedit.
Contineant alios præſtantia marmora Reges
Sculptaque Phidiaco ſplendida ſaxa ſtylo.
Hic igitur vivens ut iuſſerat, ille quieſcit
Sarcophagum, viuus quem ſibi fecit, habet.
Nonne poteſt felix dici, ter & ille beatus?
Cuius in optatam membra locantur humum.
Hæc mihi dum verbis, & plura recenſet amicis,
Phœbus ad oceani labitur actus aquas.
Ne premat & ſubitis me nox inopina tenebris,
Vlterius celerem calcar adurget equum.
Utque ſalis plenum curſu properante Vilifcum
Cultaque magnifici vidimus arua ſoli.
Vidimus & circum cliuſos vndique colles,
Et loca ſpicifera non ſatis apta Deæ.
Qua ſed in heſperias ſol mergitur aureus vndas,
Vrbis habent æquum grata vireta ſitum.
Arx iacet egregiis illic circumdata muris,
Optima magnanimis, conueniensque viris.

Oo oo oo oo o

Sarmatico

Suppa.

Sarmatico *Suppam* dicunt sermone, quod olim
Hoc sit ab exigua nomen adepta casa.

Supparius.

Hinc & Supparium veteres dixere coloni
Primus honoratam quod regat ille domum.
Hanc ubi praterii, venerandaque templa Deorum,
Opposito Suppis ædificata loco,

Templum
Vilicense

Vtque paludosæ superavi dura plateæ,
Sic quod ab assiduis vîsibus esse solet.

Zacharias
Tencha Zie-
tauien.

Ecce meus, dudum qui me præcesserat illuc,
Tencha, prior mentis pars & amata meæ
Vidit vt ingressum fora me resonantia questu,
Inquit, Pierii fontis Adame decus.

Te per Apollineas, quas diligit ipse sorores,
Perque solum, nati quo sumus ambo, precor.

Hoc subeas Christo feliciter auspice tectum
Hospitio poteris non meliore frui.

Albertus Ko-
ciela telona-
rius.

Ille tributa licet vectigal & exigit hospes,
Non tamen idcirco reiiciendus erit.

Integer est vitamque gerit sine crimine puram,
Quaque potest doctis parte placere, placet.

Iamque diu prudens Helyconis amabile numen
Cum Musis summa sedulitate, colit.

Nam Graias quamvis artes, didicitque Latinas
Nil minus Hebræo nouit & ore loqui.

Huc igitur Schrötere veni, venit hesperus, hospes
Ad tua si pateris vota paratus erit.

Optima paruimus socio, rectumque monenti,
Ad stabulum duci pingue iubetur equus.

Hospes equi motus strepitu, citus aduolat, & me
Ominibus saluum gaudet adesse bonis.

Inquit & o quoties votis, precibusque petiui
Vt posses animo notior esse meo.

Illam crede diem niueis signabo lapillis
Quæ te sub nostros duxit amica lares.

Vxor ad hæc læti plausus imitata mariti
Hospitis optati me iubet esse loco.

Hinc mensis fessi discumbimus arte paratis,
Ad partes veniunt vina, dapesque suas.

Multaque de rebus vulgaribus inter edendum
Materiaque placet de grauiore loqui.

Hospes facundo dum plurima differit ore,
Miscet amabilibus seria dicta iocis,

Sic & ait, iuuenes quoniam cognoscere vultis,
Inuenti quæ sit causa & origo salis.

Iam præbere meis faciles sermonibus aures,
Quod loquar historiæ non liber istud habet.

Rex Boleslaus
pudicus.

Ista Boleslaus cum Sarmata Regna teneret,
Nomina cui sancti casta pudoris erant.

Læsus & inuicti fulgente cupidinis arcu
Effet, spumigeræ consilioque Deæ.

Et sociam peteret thalami, quæ ferveret amanti
Gaudia legitimi non abigenda thori.

Magna-

Magnanimum Regni Rex aduocat ille Senatum,
Iussa legunt proceres, conueniuntque Ducem.

Vt venere, thoro Rex talibus orsus ab alto,
Quæ sit conuentus discite, causa, Patres.

Cœlica sanctarum quoties mysteria rerum
Munificique lego certa statuta DEI.

(Nam iussis parere Dei delector, & illa
Donec in hoc fuerit corpore vita sequar)

Grata quod est video superis coniunctio vitæ,
Iuraque certa Deus quod velit esse thori.

Austior vt fiat vasti generatio mundi,
Orbis in omne vagi quæ dominetur opus.

Et ne sectemur vetiti commercia lecti,
Quæ fugit auspiciis pronuba Iuno suis.

Ergo consortem thalami, sociamque pudici
Expeto, sint votis dextera fata meis.

Mittitur ad Belum subito legatio Regem,
Imperii dominum, Pannonis, ora, tui.

Poscit & illius præstantem Sarmata natam.
Exemplum veræ quæ pietatis erat.

Belus Rex
VngariæKunigundis
despondetur
Boleslao.

Annuit ipse parens, Regi despondet & illa
Ipsa sui sequitur iussa verenda Patris.

Cum vero patriis ad nos secessit ab oris,
Liquit & eximii, regna paterna, soli.

Argenti variis cum nollet & ipsa grauari
Dotibus innumeras namque ferebat opes.

Res ait est iucunda quidem nec inutilis aurum
Albaque sub nostris orta metalla plagis.

Historia Ku-
nigundis.

Non tamen hæc cuius fatum lachrymabile donat,
Inque casa raro pauperis esse solent.

Inquit & o talem mihi da pater optime dotem,
Conueniens Iro, quæ sit & apta Mydæ.

Cui si sancta fauent talem tibi numina dotem
Accipe, nil tibi mens nostra negabit, ait.

Protinus ad patris proficiscitur illa salinas,
Promouet inceptum Iupiter æquus iter.

Annulus Ku-
nigundis.

Cum venit e digitis gemmam quam forte gerebat,
Demit, & hanc falsis iniicit illa locis.

Inde Polonorum Kunigundis vt inclyta Regi
Iuncta fauore ducem demeruitque pari.

Nescio quo causa visendi tempore venit,
Hos, ubi nostra modo testæ videntur, agros.

Iussit & has subito terras inscindere ferro,
O quam felici res ea ccepta die.

Annulus, in patrias quem miserat illa fodinas
Cernitur, & puri copia plena salis.

Hinc sal inuentum Regno memoratur in isto,
Reginam meritis hucque tulisse suis.

Hæc est incerti potior sententia vulgi,
Sed caret ista sua, fabula ficta fide,

Huc venisse puto Kunegundis tempore, quosdam
Ingenii summa dexteritate viros.

Oo oo oo oo o 2

Qui

Qui cum vidissent aliis fortasse sub oris,
 Qua ratione secent, inueniantque salem.
 Non sine consiliis hoc tentare periti
 Quodque Phryges superat fertilitate, solum:
 Protinus, aggressi tantum, potiuntur habentque
 Optatis maius, sine carensque bonum,
 Hoc & adhuc felix trecentis floret ab annis,
 Regales quamuis effodiantur opes.
 Floret & annosum diues florebit in æuum,
 Sarmatiæ referens certa tributa duci.
 Sunt tria præterea præfectis munia nostris,
 Quæ nos præcipuo ducimus esse loco.
 Sanguine magnorum Buzinus ortus auorum
 Clarus & ingenii nobilitate sui.
 Qui certis magnum virtutibus æquat Achillem,
 Claraque qui propriæ nomina laudis habet.
 Ille salinarum primus moderatur habenas,
 Hunc & præfectum Suppariumque vocant.
 Hinc est cura prior summarum tradita rerum
 Illius inque humeris omne recumbit onus.
 Illud & insomni studio, vigilique labore
 Officium præstat, Rege iubente, lucens.
 Maior & ut Regni thesaurus & auctor exstet.
 Srenuus id summa sedulitate mouet.
 Idque nouam propter salis exstruit ille fodinam,
 Hæc habet auctoris nomen adepta sui.
 Res hæc auspiciis apparet cæpta secundis,
 Effundet vena feriliore salem.
 Huic immortalẽ Buzinius vndique laudem
 Nomen, & æternum, quo celebretur, habet.
 Nobilis hunc sequitur Regni Camerarius, ingens
 Sarmatico meritis nactus in orbe decus.
 Quem quasi custodem, Regni proceresque Ducesque
 Constituere, salis ne minuantur opes.
 Ille senex postquam lumen vitale reliquit
 Illius curam frater Adamus obit,
 Tertius est montes qui lustrat vbique Magister
 Nomen ab officio conueniente ferens.
 Nocte, dieque vigil curans, ne quid vlla fodinis
 Inferat horrendi, vasta ruina, mali.
 Sed paucos hunc ante dies immitia nostris
 Fata pium terris eripuerunt senem.
 Quem falsi montes & quem fleuere salinæ,
 Continuis & adhuc imbris ora rigant.
 Sed senis ille locus nato concessus Erasmo est,
 Sæpius infirmo qui patre gessit onus.
 Nunc at is eligit placidæ sibi tempora vitæ
 Pacificique colit pingua rura soli.
 Frater & hinc fratri, quod fors ita certa ferebat
 Succedit, grati nomina floris habens.
 Quod bene Dii vertant, illo florente, salinæ
 Florent, nec quicquam quo minuantur, adest.

Tria salinarum præcipua officia.

Hieronymus Buzinski Præfectus salinarum.

Mons nouus Buzenini.

Ioannes Ocieski Cancellarius & Camerarius Regni.

Adam Ocieski Camerarius terræ Cracouiensis.

Stanislaus Morstein montium magister.

Erasmus Morstein succedit patri. Florianus Morstein succedit fratri.

His

Plura officia. His tribus officiis quædam præstantia subsunt,
 Quæ circa curas suntque manentque graues.
 Præfectum grauium commissa potentia rerum
 Aggrauat, innumeris sollicitatque modis.
 Propter id eximia sibi nobilitatis alumnum
 Legit, & huic proprias credidit ille vices.
 Nomine Pyaskonium, claro de stemmate natum,
 Quique decus generi contulit omne suo.
 Hic quantâ rerum multarum mole grauetur,
 Quisquis ab officio computet illa suo.
 Vir bonus & prudens, longosque colendus in annos,
 Dignus & a tota posteritate legi.
 Est etenim fidus Musarum cultor & hospes
 Hunc merito Musæ cur venerentur habent.
 Isque tuum bello Lancieciâ nobilis, ensẽ
 Pectore magnanimus, Marte furente, gerit.
 Iungitur huic dignusque locum statione secundum
 Nobilis Andraas Schadcouienensis, habet
 Hic acceptorum summam rationibus infert,
 Qualibet & vigili sedulitate notat.
 Et ne quem solito fraudet mercedis honore,
 Continet in certis nomina cuncta libris.
 Præterea pretium, quod quisque labore meretur,
 Inscribit tabulis peruigil ille suis.
 Hæc est in nostris non vitima cura salinis,
 Hæc grauat hunc clarum, tempus in omne, virum.
 Attamen ille vacat, concessa per otia Musis,
 Et sacra Pierii pocula fontis amat.
 Nubibus inde suum fama caput intulit altis,
 Nobile phœbea nomen ab arte ferens.
 Turbâ frequens cum nos docilis petit æmula Musæ,
 Hocque cupit tota mente videre solum.
 Excipit & summo doctos complexus amore
 Promouet, & varia conditione placet.
 Qui te cum nostras venisse videbit ad oras
 Signa tibi gratæ plurima mentis erunt.
 Stigarii duo. Sunt duo præterea quibus est hinc nomen adeptum,
 Ad loca quod crebro scandere falsa solent.
 Descendant, quoties roseis aurora capillis
 Aurea formoso semouet astra die.
 Ad partes tunc quemque suas via cognita ducit,
 Imperium certis disposuere notis.
 Vtque laborantes, veluti iussere, laborent,
 Interdum blande, verberibusque monent.
 Et curant superas sal ut reddatur ad auras
 Ictibus excisum quod iacet assiduus.
 Quorum Casparus primum sortitus honorem,
 Inclyta Coschuiçie gloria gentis, habet.
 Illius ut tristes ruperunt flamina Parcæ
 Koncicius partes nobilis hasce subit.
 Nobilitate minor nulli, virtute secundus
 Cuilibet, Aonii magnaue fama chori.

Ioannes Piskowski Pro-supparius & Enlier Lancienensis.

Andreas Schadeck Notarius.

Stigarii duo.

Caspar Coschuiçius Silesius.

Mathias Koncicki succedit.

Pp pp pp pp p

Alter

Ioannes Gutowski

Alter & insigni Gutovius editus ortu
Ducit ab eximiis nobile nomen aus.

Illius ut suasit prudentia suasit & usus
Supparii Bochnæ nunc agit ille vices,

Ioannes Gemolowski a Silnieza.

Huic Gemolcouius succedit origine clara
Natus, Sylniciæ gloria magna domus.

Ioannes Ianitius ponderator.

Hinc est Ianicio, quod ponderat omnia nomen.
Omnibus officium non minus hisce gerens.

Omnem namque salem trutinis examinat æquis,
Et memor expensi cogitur esse salis.

Vir pietate potens, morum gravitate verendus,
Et colit adductas ex Helicone Deas.

Egit in Italia multis studiosus ab annis,
Nactus & est magnum cognitione decus.

Perit Phytii Ioannes Noropinski.

Materia ut vero salis exsiccante necatus
Occidit & medicæ nil valere manus.

Suscipit officium Noropynius ordine recto,
Nobilis ingenio, militiaque grauis.

Austerius facie sed pectore mitis & æquus
Coniuiis animo conueniente placens.

Andreas Grabowski Dispensator. Martinus Wallman.

In Suppis verò Grabonius ardua curans
Dispensatoris nobile præstat opus.

Illius inque locum post fata suprema locatur,
Nomen ab inuicta valle, viroque trahens.

Cracouiæ licet is vitalibus editus auris
Ille tamen vitam Saxone natus agit.

Saxone, nobilium prognato stirpe, Leone
Quem gerit in titulis, ista probante, suis.

Carpimus interea genialis fercula cœnæ,
Hospite tam gratis ora mouente sonis.

Lætæque iucundis iubet interponere mensis
Gaudia, festiuos ore, manuque sonos.

Sed mihi de vestris mens est audire salinis.
Inquam, plura velis explicuisse precor,

Nil minus & læto tollemus brachia plausu.
Sumpturi facili dulcia vina manu.

Tres ad descensum putei. Mons Regius.

Ad nostras trino descenditur ore fodinas,
Sub terrasque tribus faucibus itur, ait.

Nomen habet Regis sacro iunctissima templo,
Quæ primum Regno protulit alma salem.

Mons Seraph.

Altera Seraphii titulum sortitur, habetque
Hoc quæ præcipuas tempore præbet opes.

Illam Seraphius Clariæ celeberrimus artis
Secretum studii cum sequeretur iter.

Sumptibus inuenit propriis, magnoque labore,
Sic voluit Regi perplacuisse suo.

Mons Bonericus. Seuerinus Bonerus.

Tertia magnanimi meritis laudata Boneri,
Inuentoris habet nomina clara sui.

Ille Bonerus erat ad murmur amabile Rheni
Natus & hunc rulerat Teutonis ora virum.

Quale sed hic fuerit lumenque decusque Polonis,
Attulerit nostris commoda quotque plagis:

Id tremuli nouere senes, nouitque iuuentus,
Sarmaticæ matres, Sarmaticæque nurus.

Ipse licet vatam laus immortalis Homerus
Viuat, & Aonia nobilis arte Maro,

Nescio quis tantæ præstantia pondera molis
Audeat ingenio supposuisse suo.

Quod velit illius clarissima facta Boneri
Inter Apollineas astra referre notas.

Puteus aquarum.

Hic & aquæ puteum montis fecere magistri,
Tollitur ad superas hinc salis vnda plagas.

Sal costilis ex aqua inferiore.

Quæ cum ferratis fuerit bene cocta patellis,
Dat purum nobis vtilis illa salem.

Muria.

Tamque fauore potens superum natura fodinis
Est data, perpetuis si premerentur aquis.

Cassa in quibus sal coquitur.

Non tamen inferrent nostris incommoda rebus,
Vnda daret grati plurima plaustra salis.

Muria extra.

Huius & est muria prædiues copia salis
Nunquam sub nostris absolunda casis.

Ea non congelatur frigore.

Illaque cum gelidas est viribus acta sub auras
Natiui tantum nempe caloris habet.

Ut cum frigoribus concresecunt omnia strictis
Sentiat arctoum non tamen illa gelu.

Densior aquis vulgaribus.

Nec mergi patitur gallinæ aut anseris ouum
Quod reliquis forsitan densior esse solet.

Salsaque comportant quidam ramenta ministri,
Fulua quibus numero cedit arena Tagi.

Post soluuntur aquis vulgaribus illa, supernis
Cum fuerint torto reddita fune locis.

E quibus efficiunt nostri sal nobile lymphis,
Infusas labris cum super igne coquant.

Sal costilis e ramentis.

Hasque casas æquis Decius moderatur habenis,
Et subit excocci munia certa salis.

Iustus Ludouicus Decius salis Præfectus.

Regia quem variis cum certa negotia curis
Cogant diuerso sæpius esse loco.

Thomas Turski.

Officio ciuem præfecit Vielicensem
Qui gerat absens sedulitate vices.

Fudit ut has hospes sincero pectore voces,
Hæc ait est nostri summa, caputque status.

Interea Clariæ præclaros artis alumnos
Optabam studiis conciliare meis.

Istaque per puerum generoso carmina misi
Andræ, libros qui rationis habet.

Andræ a Schadeck Notario.

Cum tua clara mihi quæ tendit ad ardua virtus
Et placeat, vera cum pietate, fides.

Raraque naturæ bonitas, moresque verendi,
Et quod Apollinea pectus ab arte nitet.

Inque tui ducant, ferrum ceu magnes, amorem,
Cur te non stabili semper amore colam?

Semper amore colam te vir celeberrime, semper
Ad partes veniet mens mea prompta suas.

Dignus es, at quamuis melioris carmine vatis,
Et tua sunt clario nomina digna stilo.

Pp pp pp pp p 2 Attamen

Attamen ingenium, studiumque probabis Adami,
 Cum mea te memori Pieris ore canet.
 Pectore me tantum iam complectaris amico,
 Et meus officii munere crescat amor.
 Candida sic faueant, vultu tibi fata sereno.
 Inque tuos veniat, nil nisi dulce, lares.
 Cras & vbi lucem, cœlo fugientibus astris.
 Tithoni roseis proferet vxor equis.
 Cum fueris, curis turbaque remotus ab omni
 Sint mihi colloqui tempora pauca tui.
 Aoniæ postquam cultor celeberrimus artis
 Hæc legit digitis scripta notata meis.
 Dixit, honoratos non vltimus inter amicos,
 Hic Schröterus erit tempus in omne mihi.
 Illius & quauis ratione leuabo Camœnas,
 Vt videat Musis, me bene velle suis.
 Meque videre virum nox impedit alta volentem,
 Et graue curarum, sæpe quod instat, onus
 Nil minus vt tractet me molliter hospes Adamum
 Præbibat & fesso pocula multa, iuber.
 Noctis & vt quartam lati transēgimus horam,
 Mollibus intulimus membra leuanda thoris.
 Mane salutabam clarum virtutis alumnum,
 Cui dederam Musæ carmina missa meæ.
 Protinus optato qui me dignatus amore,
 Pectore susceptum candidiore fouet.
 Quantaque præstiterit nostris benefacta Camœnis
 Non capit exiguus, nec brevis ista liber.
 Cum vero lautæ caperemus prandia mensæ,
 Acceptus dominis gratus & hospes eram.
 Suauiter & spatium traduximus omne diei,
 Quisque dedit faciles ad mea vota manus.
 Tunc ego me dixi præfæctis ordine claris
 Velle salinarum mane videre situm.
 Postera lux oritur, tepidis Sol clarus ab vndis
 Formosum nitido rettulit orbe diem.
 Coschwitius nostræ non vltima gloria gentis,
 Ad puteum famulo me properante vocat.
 Hinc ad Seraphii cum veni concaua montis
 Ora, precor claro dextera fata viro.
 Ligna præualido circumdata machina ferro
 Quatuor intrepidis acta mouetur equis.
 Illi prægrandis, robustaque restis adhæret,
 Omnia quæ superis extrahit apta plagis.
 Posthac montanis induti vestibus, imus
 Huc vbi nigra vagis faucibus ora patent.
 Illic turba stetit trepido concussa tremore,
 Inta timens tremulos ad loca ferre pedes.
 Incensis illi stipulis & stramine lustrant,
 Quam sit ad infernum fossa profunda situm.
 Amoui nebulas animo, dubiumque timorem,
 Mens tamen hæc pauidi plena timoris erat.

Machina ex-
tractoria.Indusium
montanumIncenso stra-
mine ostendi-
tur timidus
altitudo.

Ne

Modus de-
scendendi.Fossorum ha-
bitus, Indusi-
um, lampas.
Pera.Varii salina-
rum meatusCamera (vt
vocalur.)
Columnæ ex
sale.Fulcra lignea
quæ a sale in-
durefcunt.
Voluto ban-
corum.
Vfus salis in
ædificiis
Philib. 31. cap.
1. lib. 6. cap.
18. Modus se-
candi.Nullum tem-
poris disci-
men.
Merces pro
labore.

Ne tamen hæc animus meus intentata relinquat,
 Optabam placidos in mea vota Deos.
 Prendimus inde manu sellas & subere textas,
 Ad funem grandem quisquis & arte ligat.
 Coniungunt binos iterumque iterumque sedentes,
 Sic semel innumeri pallida regna petunt.
 Vfibz assueti rutilantem lampada gestant,
 Et ne lædantur, cum pede quisque cauet.
 Dum nos per puteum proni demittimur altum,
 Pars canit, at doctæ nil cecinere Deæ.
 Inquit & Euterpe, non res Schrötere videtur
 Grator, in viridi plectra mouere loco?
 Vt tetigere solum primi, se quilibet apte
 Explicat, vt reliquis possit & esse locus.
 Terricolæ circum fauces stant vndique fratres,
 Indusiis cincti, lampada quisque gerens.
 Grandibus & peris velati membra, lucernis
 In quibus apta ferunt pingua sœua boum.
 Protinus anfractus varii, varique meatus,
 Ostendunt miras significantque vias.
 Non ego tor curuis ambagibus atria Cretæ
 Dadaleas credo composuisse manus.
 Hic licet Ægides comitantia fila sequatur,
 Et faciat tutas has Ariadna vias.
 Non, nisi forsân eat fido comitatus Achatæ,
 Illæsum poterit ferre, referre, caput.
 Dumque ita per totos falsos erramus hiatus,
 Longius & cupidi continuamus iter.
 Venimus ad latas Camæras (sic Sarmata dicit)
 Quæ spatio superant festa theatra suo.
 Quæ velut excelsis firmantur templa columnis.
 Neue ruant solido de sale fulcra premunt.
 Quædam lignorum struibus loca sulta tenentur.
 Sal facit vt pyllos stent, maneatque dies.
 Grandes ad fauces voluntur & vndique massæ
 Quas bancos, vulgi lingua Polona, vocat.
 Credibile est Arabes muros, turresque domosque
 Talibus e massis ædificare salis.
 Scribitur, id fierique potest, modo ficcior esto
 Hic locus, aut pluuiæ dissoluantur aqua.
 Ille latus cuneis findit, ferroque rigenti,
 Hicque secat glebas sub pede sæpe graues.
 Ille ferit stando, iacet hic, sedet ille supinus.
 Et quo quisque potest aptius, illud agit.
 Præterea multi sua nudi membra laborant.
 Nocte dieque frequens quilibet vrget opus.
 Non illic discrimen habet nox atra, diesque
 Æternis premitur noctibus ille locus.
 His igitur merces persoluitur æqua laborum,
 Sic non, pro spacio temporis, æra ferunt.
 Turbaque fossorum cum magnas sedula massas
 Commouet, omne tonat fulminis instar opus.

Qq qq qq qq q

Præ.

ADAMI SCHROETHERI

Præterea montes destillant vndique guttas,
Non tamen hæc aliquid adferet vnda mali.
Illa sed in puteum deducta canalibus altum,
Tollitur ad nostras, vtribus hausta casas.
Paruaque conuerrunt teneri segmenta ministri,
Illaque carpentis ipsa sub ora trahunt.
Inque casis eadem dulces resoluta per vndas,
Albentem tribuunt constituuntque salem.
His igitur multas dum montibus erro per horas,
Vltius fessi vix potuere pedes.
Dumque salis videro tam puros vndique montes
Fulua quibus cedit diuitis vnda Tagi.
Et dum naturæ magnalia spectro, Deique
Quam natura potens & Deus ipse fiet.
En mihi sal sese multo præstantius offert.
Istis quod nunquam rebar inesse locis
Sal, velut albescens niuei, quæ gemma, nitoris
Crytalli præ se corpora pura ferat.
Præterea ne quid longæuo carmine dignum
Ignoto possem præterisse pede.
Coschoicius, qui me fidus comitatur Acharis
Vndique dum lustro falsa theatra loci,
Inquit, Adame tibi referam mirabile dictu,
Non tamen experta res cares illa fide.
Montibus in nostris aqua profiliendo cauernas
Si qua sibi cursu non remorante, facit.
Materia interdum pinguis simul exit, & illam
Vulgo sal nitrum lingua Polona vocat.
Hanc vbi propter eunt fossores, insilit vltro
Ignibus, & flammam concitat illa leuem.
Flamma cauis ardens hinc inde mouetur in antris,
Nec, nisi materia deficiente, perit.
Dum furit, incautum si quem vaga corripit, illum
Lædit, & infesto quo furit igne, necat.
Hanc sed vt effugiat fossorum turba, videndum est
Vt terram pronus quilibet ore premat.
Effugit hanc cautus ratione pericula flammæ,
Consumptusque suis viribus ignis abit.
Dixit, at hæc alta dum mecum mente reuoluo,
Id nitrum dici non bene posse, patet.
Nam nitrum non se sic ignibus iniicit vltro
Illud ad incensum fulguris instar agit.
Murmurat inferiora petens, non tendit in altum
Nec circumfertur, seu vaga flamma, diu.
Materies vero hæc, species calidissima Naphtæ,
Visa mihi est, dico sulphur, & esse salis.
Quis nisi mentis inops, naturæ & luminis experts,
Sulphura non nouit sulphure posse trahi?
Propter id oblatas cupide petit æmula flammæ,
Gaudet & in socio sulphure sulphur agit.
Ignis in igne furit, in sulphure sulphura gaudent,
Id multi tacite præteriere Sophi.

DESCRIPTIO SALINARUM VIELICENSIVM

Naphta mihi credas res est non vltima rerum

Præcipue puro proxima naphta sali.

Hanc mites superi Regno tribuere potenti,
Sarmatici minor munera tanta soli.

Altius barathrum
Nye-
dzialek.

Miror, at inferius nobis immane baratrum
Cernitur, atque die nomina solis habet.

Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam
Tartara nos medio posse videre die.

Istud at vt vidi, vidi nigra tartara Ditis,

Inferior ma-
china extra-
storia.

Moxque dedi timidas corde tremante notas.

Vixque mihi visa est ibi quæ rota lignea stabat,
Qua salis humana frustra leuantur ope.

Hic quæ bis seni mortales munia præstant,
Illa supra quatuor perficiuntur equis.

Hæc ego cum vidi, satis est potuisse videre
Dico, iuuent alios ista theatra viros.

Ad putei vero cum venimus ora patentis,
Languabant tarda corpora nostra mora.

Non patet ex imo Solis lux alma, superni
Nec possunt nostros percipere aure sonos.

Signa volenti-
um exire.

Istibus ingentes strepitus, sonitusque mouemus,
Pulsantes ferro robora querna graui.

Quam primum pedibus nostrum sensere tumultum,
Demittunt restem nosque paramus iter.

Pensilibus vero sellis, vt reddimur auris,
Clamo, salinarum rite valete, lares.

Vos & Apollinea dignabor arundine saluus
Quod nunc optatis perfruor ipse locis.

Vos igitur sacro Libetrices ordine Musæ,
Cum vestrum viuat nec moriatur, opus.

Vidistis Regni claras, celebresque salinas
Splendida quæ superant diuitis æra Mydæ.

Salinz Bochna
& Salinz
Russiæ.

Bochna licet largas, & Russia lata fodinas
Vtraque Sarmatico sub Duce diues, habet.

Has precor æternis faciles mandate libellis,
Schröterum qui me forsân amabit, erit.

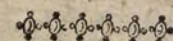
FINIS.

ARMA

MAGNIFICI DOMINI HIERONYMI BUZINSKI,
Secretarii Regii & Supparii Cracouiensis &c.

Sinceri referens formam rosa candida cordis,
Hæc præfens foliis quæ rosa quinque viret.
Indicat, ex animo, Regi, Regnoque fideles
Hæ præclara rosæ sunt quibus arma, viros.

Inclutus in propriis gerit hanc Buzinius armis
Qui fidus Regni Regis & auget opes.

ARMA
GENEROSI DOMINI PIASKOWSKI
 Profupparii Vieliciensis, & Lancienfis Eniferi &c.

Dux gregis est aries, illum Piasconius heros.
 Et gerit antiquos gaudet & inter auos.

Hunc fore praefectum praesciuit prisca veritas.
 Talia praefectos arma decora notant.

GENEROSO AC CLARISSIMO
DOMINO IOANNI PIASKOWSKI
 Profuppario Vieliceni & Lancienfi Enifero &c.

Iane, nouenarum decus immortale fororum,
 Primaque Piasconiz gloria lane, domus.
 Magna tuz quamuis extant praconia gentis,
 Et genus exornant splendida facta tuum.
 Et quamuis totum venerabile nomen in xum
 Clarus ab antiquis ordine ducis auis.
 Inter vt insignes animi virtute Polonos
 Acta tua posses multa referre domus.
 Impiger ipse tamen propriis virtutibus addis
 Antiquo generi lumina clara tuo.
 Excolis ingenium studiis dum pectus honestis,
 Quod multa rerum cognitione niter.
 Hinc maturatur creuit prudentia mentis,
 Qua graue curarum nunc moderaris onus.
 Nunc dum Supparii, quo gens Buzinia gaudet
 Assidua peragis sedulitate vices.
 Lancicia strictum dum bellipotentis & enssem
 Strenuus armifono Marte furente, geris.

Dumque studes curas inter variosque labores
 Pectora doctorum demeruisse virum.
 Dum cupis & sacros tibi conciliare foetas
 Delicias animi vir generose tui.
 Propter id insignis tantorum fama laborum
 Hae tua, perpetuo carmine digna legi.
 Aeternis per me totum cantata per orbem
 Versibus, implebit solis vtramque domum.
 Hincque tuum cunctis dicetur nomen in oris,
 Perpetuaeque tibi nomina laudis erant.
 Namque velur docti semper dixere Poetae,
 Nobilis aeternum est fama patrimonium.
 Victurae nostro si sunt in carmine vires,
 Si me posteritas, per mea scripta, leget.
 Carmine tu mecum, virus tua postulat illud,
 Post tua Piasconi, fata superstes eris.
 Tu modo mitis ades, & nostras allere Musas,
 Dulcia sic grata tempora pacis agas.

GENEROSO AC CLARISSIMO
DOMINO IVSTO LUDOVICO DECIO S. R. M.
 Secretario, ac Carbario Wieliceni &c.

Dignum laude virum, claro si culta lepore
 Musa perire vetat?
 Et si, quam faciunt longae carmine Vatis,
 Fama perennis erit?
 Tu Generose Deci, quem Teutones atque Poloni
 Non sine teste colunt,
 Munere Pieridum post vltimafunera viues,
 Effugiesque rogos.
 Non genus aut praecleara domus, qua clarior ipso
 Sole nitente, nites.
 Id neque magnorum memorabile nomen aurosum
 Nobilitate facit.
 Viuida sed virtus, proprio tibi parta labore
 Ingenique decus.
 Quis nescit quanta curarum mole graueris
 Nocte dieque vigil.
 Dum salis excocti praestantia pondera, dumque
 Munera plura subis,

Dumque Sigismundi secreta negotia Regis,
 Ingeniosus agis.
 Attamen adductas, concessa per oia, Musas
 Ex Helycone colis.
 Quae te pro meritis redamant, venerantur, & alto
 Constitutere loco.
 Aeternumque tibi meditantur carmine nomen,
 Perpetuumque decus.
 Quod neque tempus edax, neque mors, neque tar-
 da verustas
 Illud & ipse meis conabor viribus, vllas
 Auferet e medio.
 Num mihi sint faciles Musae, num Iupiter aequus,
 Si mihi Musa dedit,
 Experiere Deci.
 Hae modo quae paucis iam scripsimus, accipe vultu
 Candidiore precor.

NOBILI AC DOCTISSIMO VIRO DOMINO
ANDREAE a SCHADEK Notario Vieliceni.

Nostrae praecipuum decus Thaliae
 Andrea, generis decore clari
 Ornatisime, quem Iouis nouena
 Aeterno soboles honore dignum,

Postremo minime statu locatum
 Prae cunctis reliquis, amat, colitque
 Qui claram niuibis manent ad arcton.

Si

DESCRIPTIO

Si natura parens amica rerum
 Centum docta mihi dedisset ora,
 Et linguas totidem suauiores,
 Quas vel Cecropiae probent Athenae:
 Quae vel Nestoreo graues lepore
 Blandis flectere vocibus Catones
 Et possent rigidas mouere Tigres.
 Non facundia gratias optima
 Dignas villa tuis referre fastis
 Posset, quae studiis tulere nostris
 Dextra semper opem benigniore,
 Quae si singula gratus actione,
 Tentem dicere facta gratiarum,
 Laudum cresceret illas tuarum
 Aeternos superans libros Homeri.
 Quas vero tua mens honesta laudes,
 Candor mentis & integra, fidesque
 In Christum veneranda, proximique
 Et virtus tua praepotens meretur,
 Per se Pierides tuz fauentes
 Famae, conspicuas ferent per orbem
 Digno carmine, quod probante Phaebo
 Annosum poterit legi per xum.
 Id sunt pollicite sacros per amnes
 Quas ipsis Helycon vires ministrat,
 Nec paruas tibi gratias Poloni
 Insignes meritis graues & armis
 Debent, si modo primum labori
 Victuro datur, vt datur, perenne.
 Quod iam Sarmatici hinc & inde Regni
 Diuersas duplicis populi per oras
 Longaue celebres libro Salinae
 Quod nunquam fuit antea, leguntur.
 Andrea meritis Polona claris
 Gens inuicta tuis, id omne debet.
 Nam Musis graue te nihil iubente,
 Aut vnquam fuit, aut erit, canotis.

IN FELICISSIMUM NATALEM

CLARISSIMI AC NOBILIS VIRI, Domini ANDREAE a SCHADECK,
 Salinarum Vieliciensium Notarii, studiorum fautoris optimi.

Phaebe sacrorum pater alma Vatum
 Ede festiuium resonante plectro
 Carmine, & filis citharae canoris
 Sidera pulles.
 Gratiae, iunctus sua dona Musis
 Adferant, & dum nova signa lata
 Mentis ostendent, sacra quaeque velet
 Tempora Lauro.
 Si quod applausu potiore tempus
 Debuit doctis peragi Camoenis.
 Haec dies totum celebris feratdr
 Laude per orbem.
 Namque Natalis fuit illa, clari
 Festus Andreae, gelida sub Arcto
 Quo fouet nemo melius, benigno
 Pectore Musas.
 Vt ratis multis agitata ventis,
 Vltimam rerum metuens ruinam
 Nauit cura, studioque docti
 Effugit Orcum.

NOBILI AC EGREGIO DOMINO MATHIAE
 Necte Konici nostro generose tacebo
 Carmine, pars animi semper amanda mei.
 Me, mihi crede, tui, quicquam si credis amico,
 Nominis immemorem non videt vlla dies.
 Lucifugo Phoebus nunquid procedit ab ortu
 Accenditque suas noxtebrebra faces.
 Vultus ante meos tua dulcis oberrat imago
 Admonet, & memorem me iubet esse tui.
 Me iubet esse tui memorem, tua nomina saepe
 Miscet amabilibus commemoranda sonis.
 Cum reputo, quanto me sis complexus amore,
 Quam dederis faciles in mea vota manus.
 Tempore Vielisci quo charus amicus & hospes
 Ipse tibi fato candidiore fui.
 Cum, quanto Musas habeas in honore, recorder
 Altius ingenium quae coluere tuum.

SALINARUM VIELICIENSIIUM

At, quod praeteritis ego diebus
 Non praesens fuerim celebriori
 Per te, laticia, licet vocatus,
 Cum tadas DEUS & sacer sacerdos
 Sancirent duce & auspicante Christo
 Sponso legitimis tibi secundo.
 Concedas veniam mihi petenti,
 Curis impediabar inquietis.
 Christus quem veneraris aequiore
 Constanti pectore, te beatiore
 Id cepisse velit benignus hora.
 Anna, quae grauitate, virgo, morum,
 Et forma faciei, gratiaque
 Linguae, virgineoque quae pudore
 Vincit Sulpitiam, sacrum iugalis
 Exemplum fidei, tibi petita
 Multas ante alias, graues vel auro
 Argentouae, queta multa tecum
 Viuat tempora, te colens, amansque
 Vt mentis pietas tua meretur.
 Confort Anna tui pudica lecti
 Te fecunda beet subinde, multa
 Grata prole, thori beatioris.
 Id praestans pietas docet futurum
 Qua deuota DEUM colit parentem
 Et Christum proprio plus redemit
 Qui nos sanguine, qui graues dolores
 Pro nobis subiit crucisque lignum.
 Vos concordia iungat aequiore
 Ambos vinculo, vt vna mens duorum
 Fiat, semper idem perens, volensque,
 DEUS pacifica parens quietis,
 Longaue tribuens vtrique vitam,
 Vestris omnia profutura rebus
 Concedat, tneatur, augeatque
 Qua sanctos benedictione Patres
 Primauo voluit vivere saeculo.

CLARISSIMI AC NOBILIS VIRI, Domini ANDREAE a SCHADECK,
 Salinarum Vieliciensium Notarii, studiorum fautoris optimi.

Sic nouem quando grauiora Musae
 Fata perpella, propria carentes
 Sede, diuersis agitantur oris
 Exulis instar.
 Huius Andreae studio tuentur,
 Hasque ceu charum pater omnis aequus
 Filium summa pietate curat:
 Nutrit alitque.
 Dignus id propter meliore veru,
 Dignus vt toto memoretur aeo,
 Solis, Occasus sciat hunc & Ortus
 Munere Phoebi,
 Illius Musae faciant perenne
 Nomen & claram sine nube famam.
 Qua nihil maius, meliusque terris
 Acta relinquunt.
 Hicque Natalis redeat secundo
 Saepius nobis, bene saluus, astro.
 Grata solennes dabimus quotannis
 Thura per aras.

KONCZYCKI STIGARIO VIELICIENSI &c.
 Cum reputo quam sit tibi nobile mentis acumen
 Quod facit insignes, ingeniosque decet.
 Laudibus extollo felicem terque beatum
 Me tibi qui firmo iunxit amore, diem.
 Nulla tui nostrae venient obliuia menti,
 Donec in hoc calidus corpore sanguis erit.
 Quae loca cunque petam terris peregrinus & alto
 Tu me Konici dulces sequeris onus.
 Hinc quod diuersae gentes mirentur, habebunt,
 Cum de Konicio carmina facta canam.
 Et generosa tua pereant ne nomina fama
 Vindice Pieridum munere tutus eris.
 Tu modo me simili quate Schröterus amore
 Prosequor, obserues, tempus in omne, Vale.

DE SA-

XVIII. DE SALINIS CRACOVIANIS OBSERVATIO

AVCTORE

IODOCO WILLICHIO RESELLIANO

Edita Cracoviæ Anno 1543. nunc vero iterum recusa Dantisci
apud Georgium Försterum Anno 1645. Cum Priuilegio
S. R. M.

Serenissimo & Inuictissimo Domino, Domino VLADISLAO
Quarto, Dei gratia Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Russiae, Prussiae,
Samogitiae, &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque hæredi-
tario Regi, Domino, Domino Clementissimo.

Sacra Serenissima Regia Maiestas, Domine Domine Clementissime.

SVbterraneum Vieliciense incendium exortum anno 1644. die 16. Decem-
bris, me permouit, vt chartas, quas in hoc genere sepositas asseruabam, euol-
uerem. Incidit autem in manus hæc Iodoci Willichii Reselliani observatio,
quam in peregrinatione Prutenica conquisiueram. Quia vero Sacrae Serenis-
simæ Regiæ Maiestatis vestrae auctoritate præstantissimæ mihi tunc Biblio-
thecæ patuerunt, æquum est, hanc observationem sub eodem Sacrae Serenissimæ
Regiæ Maiestatis vestrae nomine, post centum annorum reuolutionem, iterum, isto
præsertim tempore, in lucem proferri. Accipe igitur, Serenissime Rex, beni-
gna & serena fronte. Quantulumcunque enim hoc est, quia tua auctoritate par-
tum, in alium transferri non debet. DEUS Optimus Maximus Sacram Sere-
nissimam Regiam Maiestatem vestram diu felicissime conseruet, cui me studia
que mea humillime commendo. Datum in Miedzyrzecz. 20 Martii. 1645.

Sacra Serenissimæ Regiæ Maiestatis Vestrae

Humillimus cliens
Ioannes Broscius.

IOANNES BROSCIVS Lectori Beneuolo S. P.

Rerum naturæ cognoscendarum sitis multos olim traxit in Sarmaticas regi-
ones, nisi quis auri potius sacram famem potissimam statuatur causam.
Sed vtrumque simul esse potuit. Vtilitate enim plurimi mortalium excitantur
ad inquisitionem causarum: vbi nulla commoda sperantur, quis industriæ in-
tendit nervos? nisi quem priuata contemplationis delectatio ad labores, quibus
Dii omnia vendunt, excitet. At maxima pars mortalium, scientias, & rerum
inquisitionem, prorsus, vt

Vulgus amicitias, utilitate probat.

Cum ergo plurima metallorum genera veteres in Sarmatiæ montibus
reperiri cognouissent, crebræ peregrinationes instituebantur, rei explorandæ cau-
sa. Iosephus Scaliger, scribens in Manilii Astronomica, ad illud libro 4. *Scru-
tari cæca metalla*; hæc addit: τὰς μεταλλείας Romani fatentur se a Bessis didicis-
se; auor Cassiodorus. Claudianus:

Possessi quicquid fluvii euoluitur auri,

Quicquid luce procul venas rimata sequaces

Abdita pallentis fodit solertia Bessi.

Bessos autem vel Bieffos (quorum nomen etiam nunc in montibus Bies-
czad, eorumque incolis, retinetur) Ptolomæus in Sarmatiæ Europæe descrip-
tione

tione ponit ad Carpatum montem. Strabo libro 7. *Corallos & Bessos, Aemi
accolas, usque in Pontum vergere*, scribit: *Bessos autem magna ex parte montem Ae-
mum incolere, & propter latrocinandum latrones vocitari*, refert. Relatione, vti
existimo, dubia Bessos ad Aemum ponit: vel quod genus eiusmodi hominum
vagum esse soleat, facileque a Carpato ad Aemum transire possit. Deinceps
vero cum salis copia Dei beneficio in Polonia innotuisset circa Boleslai Pudici, &
Diux Kunegundis tempora, non est dubium, artifices euocatos fuisse ex illis re-
gionibus, vbi sal reperiretur, nominatim vero ex Thuringia: ex quibus *Vitellio
est, auctor librorum Opticæ, filius Turingorum & Polonorum, qui nominatim suam
Poloniæ terram vocat*, sub altitudine poli 50. graduum. Mihi quidem hoc ar-
gumentis liquidissimis ex antiquorum manuscriptis constat, quod coniectura
olim *Adamus Schröterus* Silesius in Regni Poloniae salinarum Vieliciensium de-
scriptione colligebat, anno 1564. sub Hieronymo Buzinio, salinarum Præfe-
cto.

Huc venisse puto, Kunegundis tempore, quosdam

Ingenii summa dexteritate viros,

Qui cum vidissent aliis fortasse sub oris,

Qua ratione fecent inueniantque salem,

Non sine consiliis hoc tentauere periti,

Quodque Phryges superat fertilitate, solum.

Protinus, aggressi tantum, potiuntur, habentque

Optatis maius sine carensque bonum.

Hoc & adhuc felix trecentis floret ab annis,

Reges quamuis effodiantur opes.

Floret, & annosum diues florebit in æuum,

Sarmatiæ referens certa tributa Duci.

Antiquiora, ante Typographiæ vsum inuentum, non nisi ex antiquis ma-
nuscriptis petenda sunt. At ante Schröterum celebris est plurimorum ex me-
dia Germania migratio in has terras, historiis expressa, ad quos, rem salina-
riam & metallicam magno commodo tractantes, alii Philosophi sæpe pere-
grinabantur: vt Ioachim Vadianus, Iodocus Willichius, Georgius Ioachimus
Rhaticus, suasu Nicolai Copernici, tum propter has, tum propter alias causas.
In hos autem omnes singularis & eximia fuit Bonerorum liberalitas. Nam Rhæ-
ticus auxilio & liberalitate Ioannis Boneri obeliscum 45. pedum Romanorum
ad observationes siderum erexerat: Ioachimi Vadiani extant aliqua in com-
mentariis super Pomponium Melam, quæ etiam ante quadraginta annos Acha-
tius Cmita in descriptione Bochnensi descripserat: Iodoci Willichii observatio de
salis Cracouianis peruenerat ad manus meas in peregrinatione Pruthenica, cum
essem in oppido Ressel, Episcopatus Varmiensis, vna cum Reuerendo Domi-
no Andrea Zagorio, Canonico Varmienfi, qui eandem observationem a cognatis
Willichii impetratam mihi donauerat. Multa præclara hæc observatione con-
tinentur. Quod autem Willichius refert, *Vadiano*, Heluetio Poetæ, Cosmogra-
phiæ, rerumque naturæ observatori diligentissimo, subito eius loci infinitam ne-
dicam satietatem, sed malevolentiam obortam esse; quid istis verbis innuat, non li-
quet. Comparatione tamen locorum ex commentariis Vadiani in Pomponi-
um Melam ambiguitas omnis tollitur. Sæpe locus pro hominibus sumitur.
At Vadianus Polonorum summam humanitatem prædicat. Verba eius placet
describere. *Sarmatia*, quemadmodum Ptolomæus scribit libro tertio, a septen-
trione Oceano Sarmatico & parte terræ in arctos incognita terminatur: ab occasu
Isula, ab ortu confinibus Chersonesi Tauricae, ipsaque Maeotide, & Tanai, adusque
Rhiphaeos, & ignota, quæ supra eos sunt; a meridie Carpatiis montibus: Huius in-
fra pars hodie Polonia dicta, a planitie videlicet terræ, quam ipsi vernacula lingua

Rr rr rr rr r 2

Pole

Pole etiamnum vocant. Orientale eius latus in secundi libri principio pro virili explicuimus. Reliqua sequi calamo non pigeret, nisi hodie reddidissent plerique, inter quos diligentissime Raphael Volaterranus. Coloni plane e Germania profecti videntur: nam cum Boiemi lingua communicant, & sunt cum vitæ sinceritate, tum morum candore mansuetiores, quam ut Scythici sanguinis esse, qui nunc habitant, quispiam existimet: utque in Germania vetusta ferocitas, ita Germanorum in Polonia, Scythica feritas hodie incognita est. Regem habent: is erat, dum hæc scribebam, Sigismundus Casimiri filius, Princeps seculorum dignus memoria. Est enim & bello (ut paucis ambiam) & pace insignis: tanta formæ præstantia, ut dignam regno Maifestatem, vel sola videntibus offerat. Huius mater, longe Lampido illam Lacedæmoniæ vincens, Regis uxor, Regis filia, neptisque, Regis soror, & sex Regum pientissimæ parens, ut alibi sumus testati, existit. Gens ipsa Christiana religione insignis, & optimorum Antistitum hodie custodia incolumis. Qos inter (quos equidem nouerim,) Erasmus est Vitellius, Præsul Plocensis, Ioannes Lubrantius Posnaniensis, Mathias Drewnicus, Vladislauiensis, Ioannes Conarski, Cracouiensis, & candidissimi animi Petrus Tomitius, Premisliensis, viri in uniuersum, cum seorsum literatissimi, & magni Patroni: Id quod in Præsulibus Christianis non naturæ solum, sed etiam gratiæ munus esse videtur. Plura ibi digna lectu reperies. Hoc enim suffecerit ad demonstrationem, loci illam satietatem vel malevolentiam obortam Vadiano, quam Willichius commemorat, non ad homines, sed ad periculi, cum se demitteret, significationem; vel ad aeris subterranei crassitiem esse referendam. Quod sane manifestum fit, ubi profunditatem Bochnensem Vadianus comparat Vieliensi, per scalas, quibus descenditur. Cumque (inquit) Vieliæ fossæ sint, præter cameras, alicubi octodecim scalarum altitudine, quarum nulla breuior sit octo cubitis, multis interim longioribus, constat, Bochnæ, præter primarum faucium immanem profunditatem, in altissimam fossam octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiore, innumera salis excisa copia. Scalas numeravit Ludouicus Decius noster, Regis Sarmatiæ a Secretis, & Ioannis Boneri salinarum Præfecti a rationibus, amoenissimi ingenii, & eximie doctrinæ homo: mihi sane non nullo metu perturbatori, tum & alia demirato, quorum gratia veneram, id ipsum obseruare non dabatur. An vero Vadianus, neglectis aliis propter quæ venerat, per scalas reptans, aliquid otiosum meditabatur? ut possint ibi locum habere illud, *Nox erat*, hoc est, si Chrysippo credimus, dies non erat? Hæc nimirum erat satietas, hæc malevolentia loci, in quo nulla dierum & noctium esset vicissitudo, salis, hoc est, periculis referuissimæ.

Ac quid mirum est, Vadianum exhorruisse, cum & Schröterus circa barathrum Niedzialek metum non dissimularit?

Miror, at inferius nobis immanè barathrum

Cernitur, aque die nomina Solis habet.

Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam,

Tartara nos medio posse videre die.

Istud at ut vidi, vidi nigra tartara Ditis,

Moxque dedi timidas corde tremente notas.

Vixque mihi visa est, ibi quæ rota lignea stabat,

Qua salis humana frustra leuantur ope.

Hic quæ bis seni mortales munia præstant,

Illæ supra quatuor perficiuntur equis.

Hæc ego cum vidi, satis est, potuisse videri,

Dico, iuuent alios ista theatra viros.

Ad putei vero cum venimus ora patenti,

Languebant tarda corpora nostra mora. moxque deinde:

Pensilibus vero sellis ut reddimur auris,

Clamo, salinarum rite valete Lares.

Atqui

Atqui si diutius immorari, salinasque illas philosophice considerare illis fuisset datum, an aliquid ad publicam vtilitatem non potuissent inuenire? aliter enim alii in illas fossas se demittunt, quibus vnica lucri, nulla philosophiæ cura; aliter ii, qui rerum proprietates & causas inquirunt. Illud autem admiratione dignissimum videtur, quod ad salis fodinas ut plurimum sulphurei fontes prope reperiuntur, ut Bochnæ, & Vieliæ, in Swoszowicze: quantula enim hæc distantia est? ac inter ipsas cauernas salis, sæpe naphtha ad ignem prosiliens multos amburit. Et ante aliquot annos ætate feruenti memini, terram inter Cracouiam & Vieliacam arsisse multis diebus. Hæc, lector, præfari libuit. Opto, ut Iodoci Willichii *Dialogi salinares*, qui fortasse alicubi latent, aliquando prodeant. Vale, & Willichium de salinis philosophantem lege, quem, ne iota quidem immutato, exhibeo.

PRÆSTANTISSIMO D. SEUERI-

NO BONERO A Balitz, Præfidi Biecani, Salinarum Regni Sarmatici præfecto, &c. Iodocus Willichius Resellianus

P. S. D.

Qvam verissime a Lucretio salem πονοκείων dictum fuisse, a remedium multitudinem, mihi in animum induco. Nam si quis iustam hac de re rationem inierit, quibusnam morbis tam externis, quam internis, tam communibus, quam singularibus, a capite vsque ad calcem conducere; magnam eius vim comperiet, cuius specimen in nonnullis formis præberi citra negotium potest. Morsus sane a serpentibus, quidni origanum, mel & hyssopum suo libramento salis commisceat victurus? Ictus a scorpionibus quidni ex seminis lini quadrante huic congesto cum oleo aut aceto locum perungat? Si quem pustulæ, papulæ, verrucæ nondum confirmatæ torserint, cur non sebum vitulinum illi in vnguenti speciem addat? si quem oculi cruore suffusi & sugillati, cur non mel cum æquali myrrhæ pondere eidem aut vngendo, aut fouendo adiungat? Quod si horum tibi copia præsens non affuerit, pinatim sal linteolo inuolutus ex aqua feruenti impositus, sugillationibus facilem medicinam dabit, & officium faciet suum. Si infantes oris vlcibus, quæ Græcis sunt ἄφθαι afflicti fuerint, sal linteolo concepto illitus curabit: abscessus quoque gingivarum, qui ὄλκω nominantur, infricatus, plurimum repurgat, siccat, & denique astringit: putridis atque erosis dentibus succurrit sola salis bene mane sub lingua eliquatio. Linguae scabritiem salis comminuti frictio tollit: lepris, furunculis, lichenibus, psoriasis, pruritu, quorum in classe absque controuersia, ut hodie illis nomen inditum est, pustulæ Gallicæ recensentur, idem cum visis passis enucleatis, origano, fermento, & sebo bubalo medetur. Si anginae discruciant & pene strangulant, sal cum aceto & oleo commistus, & ad fauces illitus, extenuat, dissoluitque; si quem voluptuarium podagra enecat, quæ obstat quæso, quo minus eundem tritum cum farina, melle, & oleo, aut emplastri, aut vnguenti modo, vsurpet? Quid multis? quid commodorum salis in morbis curandis horas longa & fastidiosa narratione, delicato lectori consumimus, cum omnium libri huius rei sic pleni sint, ut lecti citius deuorentur, quam attentius perlegantur? Est enim nihil in hac vita, quod officium suum absque sale rite præstaret, cuius vsus in cibis communis ad concitandam appetentiam esse solet. Qua propter iis, qui cibum non sentiunt, ut salsamentis & salsuginosis potius victarent, quam dulcibus, quam glutinosis, optime consultum esse plerique omnes diiudicant. Quantum vero commoditatum pecori offerat, neque opiliones, neque armentarii, cum canalibus affabre paratis salem lambendum proponant, vehementer ignorant, vel quod

ss ss ss ss ss

lactis

lactis copia largior, & gravior in caseo dos sit, vel quod eius acrimonia auiditas lexciretur, & corporis meatus præcipue, ut propter nutrimenti distributionem, inque totum corpus digestionem fiat iter laxius, aperiatur, vel quod obesitas nimia, quam pecori morbosam esse rei pecuariae magistri experientia edocti probe tenent, non minus disiciatur, quam absumatur, vel quod fecunditatem, cum cibo salis omne pecus ad Venerem promptius atque salacius reddatur, aliquantulum promoueat. Quamobrem cum tot & tanta salis commoda sint, quid igitur rerum est, ut Lucretii falsum dictum non summis laudibus exornetur? Mihi quoque iuxta cum aliis nihil esse totis corporibus, tum sale, tum sole vtilius asserere, & *proverbium*, quod est: *Panem cum sale esitare*, omnibus de meliori nota pro necessitate commendare indulgeo. At vero cum tantæ in agro Cracouiano salinæ, non sine DEI Optimi Maximi summa beneficentia adeo extent, optime Bonere, ut non paruam ærario Regio istinc accessionem fieri existimem, maiorem iudico, si accommodatior salis aut coquendi, aut distrahendi ratio haberetur. Siquidem immensus hic est numerus, & sicut Tragæo, ut Iulio Polluci aridet, Neptunus agros in salem vertit, ita Regi Sarmatarum atque amplissimo atque inclitissimo euenit, adeoque ex his salinis ædificia, non secus ac olim apud Hammonitas, (ut qui passim arenis circumdati sunt,) & turres, perinde atque multis retro sæculis in sinu Graiugeno, perquam apposite ex salis quadratis molibus construerentur, propter tantam earum multitudinem & firmitudinem, cuius spectatores seduli eramus. Superiori enim septimana otiosi isthuc iter conuertimus, in primis Reuerendissimus & illustriss. Princeps & Præsul Lubusianus ac Ratisburgensis, D. Georgius; iuxta cum illius Celsitudine, Strenuus, vere nobilis tum genere, tum moribus, Gotfridus a Kanitz, ad pericula fortis, ad usum & disciplinam peritus, ad consilium prudens, ad casum fortunamque felix, amicus mihi, non tam iucundus, quam gratus: Post hos, legationis Marchiæ Proceres, reliqui nobis voluntate, animo, sententiaque coniunctiores, per puteum demissi eramus, deducti postea in interiores salinarum cauernas visi sumus non in campos Elysijs, sed in profundissimum barathrum peruenisse: nunquam tamen ita percussi sumus, ut a mente destituti fuisset: nunquam consilium, quod prius intenderamus, repudiare voluimus: mox Deo ac propitio ac dextro ad superos reuersi, epulati, in Beatas insulas deportati nobis videbamur, maxime cum eius spectaculi & scenæ nobis multa exempla edita fuerant, tam a Principibus quibusdam Germanis, quam a doctissimis viris, nimirum modo a Vadiano, Heluetio Poeta, Cosmographiæ, rerumque naturæ obseruatore diligentissimo, cui subito eius loci infinita, ne dicam, satietas, sed maleuolentia oborta est; modo a Iodoco Ludouico Decio, qui non minus cæteris ornamentis plurimis, quam æstimatione innocentiae floret, in omnibus vitæ partibus moderatissimus, lepore & gratia affluens, quem nunc doloribus oppressum audimus, non tamen misere spiritum ducere; modo ab Anshelmo Ephorino, qui a tuo, præstantissime Bonere, latere vix latum culmum discedere sibi permittit, imo familiarissime ad tuas ædes ventitat, ut sua officia, studia, cogitationes, voluntatem denique omnem deferret, ut morbum subinde recurrentem lepidis narrationibus, salutaribusque medicamentis alleuaret, depelleretque, in cuius familiaritatem me venisse, tam gaudeo, quam qui maxime: modo a te ipso exemplum cepimus, cui omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur, cui earum cura delegata est, cum in eius muneris delegati executione non sis ignauus, sed oppido quam industrius & solers. Proinde non potui non hanc meam obseruationem qualemcunque tu multuaria quadam opera consutam tibi dedicare, quo benigni mei in te herou animi significationem præberem. *Erit tempus, quo grauiora hac de re eodem peno depromentur, cum domum & ad chartaceam meam suppellectilem salus atque incolumis*

lumnis rediero. Nunc vero hanc ipsam animi gratia quam hora succisua, veluti per transennam perspicito. Iudicium tuum, & acutum & nimis exquisitum æquissimo animo expectaturus sum. Bene Vale. Feriis D. Georgii. Anno Domini M. D. XLIII. Cracouia.

De Salinis Cracouianis.

Duo oppidula non longe a iugis montium Sarmaticorum in agro Cracouiano accliu, sunt Viliscum atque Bochnium; illud quidem est Cracouia VIII. M. P. hoc autem xxx. M. plus minus interest, in quorum utroque salinæ insignes & celebres florent, atque a loco illæ Viliscanæ, hæ Bochniæ; a negotiatoribus ut plurimum, ab eius ciuitatis capite, Cracouianæ dici ceptæ sunt, in quibus tantus optimi salis numerus est, quantus in vniuersis Halis Germaniæ nunquam inuenitur, siue Noricorum, siue Sueuorum, siue Hermundurorum, non ita longe a Meliboco. Siquidem sal in iisdem dumtaxat non sine multo labore coctilis habetur; cuius rationem neque Plinius, neque Tacitus satis perspicue intellexisse videntur, quorum prior quidem in Gallia, Germanique ardentibus lignis aquam salinam infundi memoriæ prodidit obscurius, pro eo atque rerum naturalium scriptorem decet: Posterior vero in Hermunduris *Salem progigni* scriptum reliquit, non ut apud alias gentes, *eluuie maris arescente vnda, sed super ardentem arboris struem fusa, ex contrariis elementis igne atque aquis concreta*. Quibus verbis haud obscure significat nunc salem marinum, humore præsertim coacto & assiccato in litore, qualem Hispania & Gallia in diuersas regiones diuendit & distrahit; cui non absimilis est, tum lacustris quod genus est in lacu Tarentino, Cocanico in Sicilia; tum stagnalis, cuiusmodi est Memphiticus, qui extractus, sole exiccatur; nunc coctilem quoque notat, qui non super struem ex salis aquæ affusione conficitur, sed certis focis in labris, Vilisci æneis atque ferreis; Luneburgi plumbeis percoquitur; illic longiora bis tanto sunt atque lata, hic pene quadrata, in singulis casis (sunt enim quadraginta octo,) bina; illic tres palmas profunda, hic vix quinque altitudinem inuenies; illic quaternis horis super craterem in pyramides surrigitur, hic binis percoctus in calathos colligitur. Vilisci quoque duplex sal colligitur, vnus quidem coctilis, alter vero, qui aliis est metallicus, aliis natiuus, aliis saxeus, alibi purioris notæ, alibi minus, iuxta materiei defecate naturam, qui ferreis pistillis, in mortariis contunditur, & in salendi officio si non primas, alteras certe habet. Certum quidem mihi ex phisologia est, id salis genus ex vaporis exhalationisque, non tam per solis calorem, quam natiuum, decoctæ, adeoque nimis perustæ mistione fieri. Quæ enim liquefit, modo nuius naturam, modo vaporis; quæ friabilis est, exhalationis admodum terrestris proprietatem præ se fert, ex cuius copia indies magis atque magis succrescit, cuius hic propter magnum numerum ratio non inuitur, quæ *Μετεωρολόγοις* non potest non esse perspecta. Quare a veteribus obseruatum est, in Phrygia, Cappadocia & Aspendi tantum salis de nocte succrescere, quantum de die excisum est. Notum quoque est, Oromeno Indiæ monte non minus renasci, atque auferri. Liqueat & iuxta Caspias portas, æquor per salis flumina (quæ ibidem sic dicuntur) veluti gelu coiuisset & in salem condensatum esse, sub quo purior amnis defluit. Quisnam redundantibus halitibus id ipsum acceptum non ferret? Quidnam causæ est, cur apud Hammonitas tanta salis copia sub arena (a qua Hammoniæ, & vulgo Armoniæ appellatur,) æstuanti colligatur, noctibusque cum luna succrescat? Visionem autem immodicam Alexandri Magni vel sola peregrinatio ad Iouem, quem sibi, Philippo repudiato, esse patrem voluit, diuini honoris amantissimus, dilucide declarat. Quidnam de Naphthico dices? nonne & hic Naphthæ, multum

salis adnascitur? nimirum cum Naptha olei vice in lampadibus absumitur, mox sal in fundo subsidet: Qua de causa quæso alia, atque irato Deo, ex Asphaltidis adustione, cuius & Moses in Zodomorum & Æmorrhæorum deturbatione meminerat? Proinde cui non manifestum est, ut in his quoque salinis de integro progignatur, etiam nobis propter molis magnitudinem nondum sentientibus? quibus probe cognitis mox dicas licebit, cur Bochniacus sal sit albior & purior, quam Viliscanus, si quidem illic minus glareæ atque argillæ est admixtum, hic autem magis, tamen si qualitas materiei exsiccatæ, & nimis adustæ huic negotio non parum, cum pro exustionis modo subinde fiat permutatio, accommodata sit, cuius multitudinem montes salis utrobique testificantur, nisi quod Bochnii salinæ sint aliquot orgyis altiores, Vilisci laiores circumquaque ad quemlibet mundi cardinem. Quod quisque usu comperiri potest, & interim observabit, ut Bochnii, non secus ac in quibusdam aurariis & argentariis, scalarum auxilio descendatur, per multos anfractus in tantam altitudinem, ut Titanas in meditullio terræ sepultos, sicut Poëtæ fabulantur, delirescere crederes, adeoque Tartarum esse vix abnegares. Vilisci per puteum quendam quadratum, ex lignorum contignatione constructum, inquisitores tantummiraculi & operæ quotidie per funem ductarium asse crassiorem, cui adnexæ sunt sellæ restibus contextæ penfiles, quibus spectatores salinarum insident, demittuntur, orgyis amplius centenis; mox cuilibet integrum, quo volet, expatiari. Semper enim servuli lampada ferentes itineris suscepti duces ultra stadia bina & tricena quoquo versum adsunt. Nam in tanto cuniculorum ambitu est Labyrinthus, qualem nunquam Dædalus vel apud Cretenses, vel apud Cumæos excogitauerat: hic vere Thesei, ut dicitur, filo opus est, hic multi Tiresiæ requiruntur, quorum opera usus per scalas altius aut conscendet, aut descendet. Agnosceres sane istuc veluti in civitate quadam, magnifice extructas quasdam ædes cæcularias, quas per me modo cryptas, modo cauernas, modo mansiones, modo cuniculos voces licebit, qui fulcris falsis magis sustentantur, ne quicquam corrumpat, quam ligneis trabibus, quæ rarissime hic extant, absque dubio ipsius salis natura nunquam computrescentes. Atque hic non minus ædificia construerentur, quam ab Arabibus in suis Carris, cum columnæ & epistylia saliosa aqua conferruminarentur. Quid multis! hic utrumque oppidulum hisce salinis excavatis nititur; in horum cuniculorum vnaquaque crypta servulorum alii nudi, peronati tantum & braccati, ferreis malleis & cuneis, salis magna frustra more lapicidarum exsecant, quæ Latinis sunt micæ, nunc glebæ, nunc segmenta, scammatata, a quibus bancas hic vocari more Germanico non dubito; his præmiolum penditur, non aut diei æstimatione, aut noctis, (sunt enim hic crassiores tenebræ, quam apud Cimærios suos Homerus censuit,) sed segmentorum commensuratione, si quidem in singulos cubitos drachma soluitur. Quare sit, ut non tempus, sed labor, & industria operarii ad calculum vocetur. Alii deinde ministri suis instrumentis ad fauces putei segmenta convoluunt & machina quadam tractoria, qualem vix Vitruvius agnovit, supra terram extrahunt; aliiamenta salis conuerrunt, quæ postea aqua dulci macerata, coquendi salis pro loco & necessitate magnam copiam suppeditant; alii ex fontibus aquam salisam undequeque scaturientem exhauriunt, exhaustam per tubos ad alterum puteum deriuant, deriuatam saccis, qui ex coriis vaccinis consuti sunt, ad focos salinæ res vsque per machinam tractoriam transferunt: huius vero aquæ, cuius apud Hispanos olim muriæ nomen erat, tanta est multitudo, ut maceratu nullo modo, si experientes acceperint, opus esset. Sunt enim ubique fontes, qui ponticulis ex ridiculis substratis iunguntur, atque nisi necessitas urgeret, cum cuniculi suppleti eluerentur, tum vero servulorum labor per exuberantem ultra alueos factos quam impediretur, vix & salem percoquerent. Tantæ sunt rupes solidæ, salis plenissimæ,

plenissimæ, non veræ glebæ sunt, sed montes perpetui, in quibus visuntur aliæ venæ perlucidæ, cum illic sit sal candidus & densus, qui candidissimus & admodum perspicuus est, Crystalli instar; gemma vocatur, & est salis fauilla. Nam sicut gemma in pala vel bulla, aut Crystalloides humor in oculis transluet, emicatque, ita hoc salis genus undique nitet & resplendet, ut plurimum in massis prægrandibus, cuius salis glebas quindenis libris grauioribus aliquoties repertas fuisse, nonnulli asseuerant: Sæpe prima fronte lapides speculares apparent, non aliter atque sal Cappadocus, sed in recessu verissimas sal existit. Sunt & aliæ venæ nigricantes, carboni non candenti, sed extincto perquam similes, ex quibus saltem drachmæ pondo villo quodam diluturum, citam aluum conficere quidam adnotarunt, & si quis animum aduertat, salis flos erit, propter quandam rubiginem, cui hanc facultatem Pedacius Dioscorides designauit. Vilisci salinæ bona ex parte obscuriores sunt, ex copiosiori halituum exustorum copia, Bochnii magis conspicui & albicantes; illic montana cum suis conualibus argumento esse possunt, hic loci & campi vliginosi aliquantulum æquitas. Num vero tam supra sapore salis, quam pondere, a plerisque controuertitur, siquidem primum salem intra cauernas esse amariorem, sed extractum nonnihil dulcescere, non pauci censent. Deinde experientia, quam sæpe appellare mihi in more positum est, quo res iuxta cum ratione testatior sit, testificatur, segmenta scammatata intra mansiones esse multo leuiora, sed in aëre bis tanto esse grauiora; Prioris quidem hæc esset ratio, meo (si quid iudico) iudicio, exhalationem nimis adustam aliquis amaritudinis esse causam; at cum foris aut rore aut imbre externo conspergantur, gratiorem imbibere saporem. Qua de causa veteres tam prudentissimi, quam sapientissimi, constanter pronuntiarunt, *Suauiore salis rores faciunt, copiosum aquilones, & omnem pluuiam dulcescere*: atque agricolarum testimonium accedit, ut rore dulciores pecoribus reddantur herbæ. Posterioris vero hæc decernatur mea sententia, qua aliis viui frui licebit: cum adhuc in Cryptarum mansionibus meatus ex aëris siccitate, caliditate, & subtilitate, qualis est internus, sicut sensui patet, segmenta citra negotium subleuantur, sed simulatque extracta fuerint, magis atque magis per aëris humiditatem exteriorem, iidem meatus obstructi condensantur; id quod saccharacei negotiatores neutiquam ignorant, experientes magis quam scientes, utpote cum saccharum humidum, quod rarius æquo esse soleat, ad fornaces assicant, ut libratione emptori fraudem faciant: Neque minus artifices, qui libros literarios compingunt, experientes comprobant. Hi enim soluti, plumis fere leuiiores sunt, sed malleo & prælo condensati, quanto propter aërem humidiorum conclusum grauioribus? Cæterum Plinio alia est causa, cuius sententia spiritus cuniculorum madidus subleuandis oneribus adest, ad similitudinem aquarum, in quibus onerariæ quoque naues quam facillime mouentur. Quæ sane quam sibi constet, & philosophis sit consona, ipse atque eius sectatores viderint. Perpendant per Musas oro, & animum attendant: Primum, num spiritus madidus suapte natura, ut quicquam subleuet, par sit. Deinde, num aquæ spiritus humiditate tam graues sustineant, & dimoueant. Neque parum quosdam torquet, cur sal sicissimus, sit quoque falsissimus: peritus & non tantum sciens, exhalationem, plusquam satis, imo pene ad extremum adustam vehementius redundare, atque vaporem, respondebit. Neque dissimile illud ipsum est, cur Bochniacus sal sit suauior & candidior, cuiusmodi & Tarentinum fuisse authores memoriæ prodiderunt. Quoniam contrario modo vaporis copia magis exuberat, quam vtilata exhalatio, qui tam candoris quam

T t t t t t

fragilitatis

fragilitatis in eodem auctor est. Neque adeo obscura erit ratio philosopho industrio, ex materiei commistæ conditione atque proprietate, cur Bochniacus sal sit albior atque Viliscanus, cur Memphiticus rubeus, cur Cappadocus croceus, cur in Bactris circa Oxum rufus, cur in Æma purpureus, cur in Lusitania iuxta Strabonem purpureus albeat. Color enim non aliter materię qualitate & temperatura, atque in ipsis metallicis, variatur. Quis non Pannonicum auro plus sulphuris exusti inesse, quam Rhenano diceret; Quis non plus argenti vivi purioris argento aut Sarmatico, aut Germanico, quam Schondaniano tribueret? Proinde & sale & metalla pro materię qualitate, modo, temperie, & mistione, alium atque alium imbibere colorem, nemo veluti a mente destitutus, tantopere admirabitur. Porro de sale factitio, qui ex muria concoquitur, qui ex ligno, veluti hebeno; ex harundinibus, qualis est medicis sal Indus; ex iuncis & herbis, quod genus est pharmacopolis sal alcali vulgo dictus; ex succino & aliis quibuslibet rebus; de nitro tam natio quam factitio, eoque multiplici atque nitrato sulphure in *dialogis salinaribus copiosius plana sunt*. Hoc tamen neutiquam silentio est prætereundum, quod in Viliscanis salinis interdum spectra oberrent, sed non, nisi cum quid gravius, quod DEUS bene vertat, propediem accideret, atque eadem aut Protei, aut Vertumni modo in varias formas se adeo commutant, ut nunc catum, nunc suem, nunc hominem, nunc aliud atque aliud animalis genus vltro citroque cursitans quis diceret: mihi in animum induco, esse quoddam Dæmoniorum genus, (sicut eorundem apud Pfellum & Diuum Augustinum sex sunt formæ,) terrestre, quod neque semper, neque ubique noxium est, sed subinde, ut in quibusdam metallicis, etiam operas concitat, pulverulenta in situlam congerit; ita hic suo varicinio quoque hominem prudentiorem esse efflagitat, quo sibi a futuro periculo diligentius caueat. Meminerit tamen quisque veteris cuiusdam dicti, cuius & Plinius meminisse haud dedignatur: *Ostentorum vires in nostra potestate esse, ac prout quæque accepta sint, ita valere.* CRACOVIAE, per Hieronymum Vietorem. Anno Salutis M. D. XLIII.

FINIS.

Tomi Primi.

INDEX LOCUPLETISSIMUS

res omnes memoria dignas, nec non nomina propria, tum prouinciarum, vrbium, aliorumque locorum, tum hominum in se continens.

Littera n significat adiectas ab editore annotationes.

- Abalus* insula p. 11.
Abbas Ceruinensis Nofellæ oppido præest p. 491.
ebbarum electio p. 157. quomodo in Polonia eliguntur? p. 366.
Abbatia in Satrapia Polnaniensi 437.
Abrahamowicz (Andr.) 64.
Abolutio denegatur cuidam, biblia Lutheri legenti p. 758.
Academia Cracouiensis 130. 134. 440. a Casimiro III. instituta, a Vladislao II Rege Pol. perfecta 535. Vilnensis a Gregorio XIII Pont. R. universitatis titulum accepit 511. Elbingensis ab Alberto Duce Prussiarum fundata, et a Senatu instaurata p. 639. Regiomontana ab Alberto, primo duce Prussiarum instituta p. 402. 457. 650.
Accipitres generosi in silva Sequana. 489.
Accisa Prusorum tributum p. 174.
Acchyr, oppidum p. 603.
Acma, siue Ptolomaida arx p. 54. quid amplius de ea notandum. ibid.
Adalbertus S. in Borussia a Sudinis interficitur p. 28. 479. Archiepiscopus Gnesnensis 392. corpus eius Boleslaus in Poloniam deducit 29. reliquie eius in ecclesia cathedr. Gnesnensi. 51. 437. 555. Cracouiæ docuit. 534. de eo et eius reliquiis scriptorum dissensus 534. prope Fischhausen a Prussis interemptus. 653.
Adamanti durities a Sale venit. p. 734.
Adensko p. 274.
Adolphus cæsar. p. 96.
Administratores Gnesnensis p. 157.
Adel p. 274.
Adoba p. 274.
Aestii populi 499. 616. 655.
Aegidius Episcopus Mutinensis, osia S. Floriani Cracouiæ detulit. p. 354.
Aerarii regni præfetti. p. 401.
Aeris descriptio 780. Aer an in suat in animos. 499.
Aediles in ciuitatibus maioribus, qui vocitentur. p. 154.
Agenor, Rex Lybie et Syriæ 37. secundum alios Phœnicum ibid. n.
Agaso et reliqui regni officiales p. 151.
Agathyrse populi p. 238. 275.
Agrestium hominum fors in Pol. p. 140.
Agricola (Rudolphus) p. 8.
Agricolæ penitus rustralis Regi soluenda dimittitur p. 454.
Alani quales populi fuere p. 19. n. a Sicambriis compressi. 25. eorum pars ad Hispanias usque peruenit. ibid. altera pars Borussia fidei se committit. p. 26. Alani, Litalani, hodie Lithuani dicti 27.
Alania, hodie Lithuania. 554.
Alani in Prussiam remeant. ibid.
Alanus Viduutus, primus Prusorum Rex. p. 26.
Albaster Czernense, 47. in Podolia passim inuenitur. 451. molities ei a sale venit. 784.
Alla, Num. 101. 125. 242. 647.
Allenstein arx et ciuitas 92. 242. 458. 641.
Allenburgum 242. 351. 647.
Albertus Dux Bavarie, oblatum Bohemiarum regnum accipere recusat. p. 10.
Albertus, Marchio Brandeb. Ord. Teuton. Magister. 99. iuramentum Vassalagii de Prussia præstat Regi Sigismundo 99. 169. quod etiam facit, filius Albertus Fridericus p. 100. Albertus Liouonenses pro ingenti pecunie summa liberos declarat p. 105. a rege Sigismundo I Prussiam in feudum accipit p. 354. et 351. 425. Teutonice religionis habitum deponit. 423. 435. Academiam Regiomontanam erigit. 457. copie Alberti Ord. Teut. mag. caduntur apud Pileam p. 482. a Sigismundo Rege Dux Prussiarum creatur. 531. 639. sub ipso finis ordinis Teutonici. 619. gesta eius et negotia cum Polonis. 641. fundat Academiam Regiomontanam p. 650. obiit anno 1648. pag. 653.
Albertus Fridericus, filius Alberti succedit patri. p. 423. 425. 620.
Albertus (Ioannes) Rex Pol. litteras dat super Ducatum Zatorienf. p. 370. expedito eius contra Turcas successu caret, p. 412. Conrado Duci Masouie litem intentat propter Masouiam 481. eius filius, Ioanni et Stanislaui dominatum Masouie permittit. p. 482. obiit diem anno 1506 p. 521. 634.
Albertus (Ioannes) filius Sigismundi III Reg. Pol. fuit Card. et Episcopus Cracouiensis p. 527. obitus eius. 529.
Albertus Imperator. p. 98.
Albertus Dux Brusie. 648.
Albertus Austriae Dux. p. 96.
Aldusia, castrum p. 92.
Alexander Viduutus, frater Vladislai Jagellonis, ducatus Pleseuensis, Novogrodenf. et Smolenscenf. Lithuaniae adiungit p. 283. Dux Valachia profigatur. 405. Lithuania iure beneficiario accipit a patre suo, Vladislao Jagellone p. 416.
Alexander, Rex Poloniae factus 90. articulos pacis Breseuensis privilegio Ducatum Masouie adiungit p. 330. confirmat ecclesiasticis privilegia ab antecessoribus data p. 393. eligitur M. D. Lith. et Rex Poloniae p. 413. 521. Statutum eius. p. 146.
Alexander (Carolus) filius Sigismundi III et Constantia Austriae 571. obitus eius 529.
Alexander Pontifex. p. 99.
Alexander Vigundus. vide: Vigundus
Alexandra, Jagellions Reg. Soror, nubit Semovito, Ploens et Ravenf. principi 481. 569.
Alexandrop oppidum 596.
Alexandria ciuitas palatinat. Volhyn. p. 608.
Alexius (Michael) Federowiczii, magni Duc. Moscouie filius p. 613.
Albis, fluius. p. 132.
Alfungen, arx. p. 114.
Alce, terra Poloniae. p. 127. in Borussia p. 24. in Lithuania frequentes. 414. magna bestia dicta. p. 748.
Algemundus, Dux Novogrodenf. Troynam filius. 565.
Alienationes Regi Poloniae interdictæ p. 146.
Alwangen, arx. p. 108.
Altenburgensis comes. 96. vide Dietericus
Altemurm p. 274.
Altbau arx p. 633. vid. Starogrod.
Alteudo Salinarum, quomodo monstretur timidus p. 792.
Alvernia monasterium. p. 45.
Alyatas Rex Lydorum. p. 41.
Alzin oppidum. p. 605.
Ambe p. 275.
Amorben arx. p. 108. 274.
Amoternum oppidum Pomeran. 460.
Amora p. 274.
Ampol oppidum 606.
Amuratbes II prius victus, postea victor Vladislai III. Reg. Pol. 411.

INDEX

Anatropracti populi p. 238.
Andreas (Ioan.) Vir sacratu strangulatur iussu
 Conradi Ducis Masoviae p. 480.
Andreas Dux Liivoniae p. 579.
Andreas, Rex Hungariae p. 578. 585. ad Tybi-
 scum annem a Bolislaio II Reg. Pol. profligatur p.
 410. Frater eius *Colomanus*, Rex Haliciae 420.
Andreas (Ioach.) Consiliarius in suprema Britiae cu-
 ria p. 743.
Andreas de Sta Cruce. p. 326.
Andreonia abbatia. p. 444. 488. 542.
Andrassowicz (Nicol.) p. 297.
Angermunda arx 108. 114.
Angerap, flumen. 647.
Angerburgum arx et oppid. 242. 319. 350. 647.
Angina remedium. p. 801.
Anglia p. 96. Angliae legatus praerogativam su-
 per Galliae legito praetendit. p. 738. uxorem pulcher-
 rimum habuit 752.
Anglicanum Schisma. 656.
Animalia domestica Poloniae. 129. quondam in
 Borussia 24.
Anze populi p. 239.
Ankowicz (Valent.) p. 64.
Anna, vidua Conradi Duc. Masoviae, a Masoviis
 in arce obsidetur. p. 482.
Anna Sigismundi I. Reg. Pol. filia Stephano Ba-
 thoreo Regi Pol. nubit. 521. 523.
Anna Viltoldi Scrois sepulchrum Warkae. p. 485.
Anna Caroli Archid. Austriae filia vxor Sigismun-
 di III Reg. pol. p. 527.
Anna Catharina soror Vladislai IV. Reg. Pol.
 nubit Philippo Wilh. Palatino Neoburgi 530.
Anna Sigismundi III. Reg. Pol. Soror Golabae com-
 morata p. 635. mortua Brodnitzae p. 636.
Annulus S. Brigittae p. 697. annulus S. Kunegun-
 dis 787.
Ansenavia oppid. 601.
Antemius Augustus p. 3.
Antigenides p. 17.
Antiquum regnum Poloniae. p. 532. antiqua prus-
 sia. ibid.
Antistites Sarmatici, tempore Regis Sigismundi p. 2
Antentus Anapachaniae. 441.
Appellatio iudiciorum p. 162. appellationes, siue
 prouocaciones nobilitatis. 161. appellationes Silesio-
 rum. 162. cognitio Regis de iis ibid. ab urbanis iu-
 dicialis. 164. a Duce Prussiae ad Regem Pol. 367. fri-
 uola in Prussia cohibentur. 362. in rem iudicatam
 transeunt. ibid. appellationes ad supremum tribu-
 nal ciuitatis Magdeb. abolitae a Calimiro M. Rege
 Pol. p. 406.
Aper, amnis, hodie wieprz 664.
Apes eorum abundantia in Polonia p. 3. 129. cu-
 ra eorum p. 658. seq.
Apollinaris (Sidonius) compendium vitae eius. p.
 3. n. II.
Aqua quaedam mirae naturae p. 127. aqua, arden-
 te sole, in salem concreuit. p. 585. aqua calidis Po-
 lonia caret. p. 413. aqua creatio p. 780.
Aquila alba, Stemmatibus Poloniae, origo. 436. 501.
 555. aquila Polonica quid significet? p. 775.
Arandi seminandique modus in Russia alba, Mo-
 scoviae confini. et in M. D. Lith. 82-84.
Arces Poloniae p. 132. ad Vistulam sitae. 124. Regis
 Poloniae in Livonia 114. Regis Sueciae. ibid. Ducis
 Curlandiae. ibid. arces archiepiscopatus Rigensis. 107.
 episcopatus Curlandiae. 108. arces diuinae impenden-
 tes. 105. arx Cracoviensis describitur 394. 536. a Si-
 gismundo III. Rege Pol. splendidior reddita. 537.
 arces in Polonia non ad oblationes aptae. p. 396.
Arensberg, arx 107. 114.

Arenasio, Catlorum. 319.
Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus et Pri-
 mas regni Poloniae p. 148 312. iurisdicatio eius. 159.
 praerogativa. 166. Archiepiscopus Rigensis. 106. 112.
 conspiratio contra eum. 113. capitur et in vincula
 conicitur. ibid. liberatur. 114. Kioviensis p. 452.
Archiepiscopi duo in Polonia. 514.
Gnesnensis auctoritas. 533 514.
Leopoldensis. 402. 580.
Archiepiscopus p. 752.
Argemoratium p. 98.
Argo nauis. p. 784.
Aries arx. p. 106. 114.
Aristoteles p. 134.
Armamentarius Poloniae caret. 475.
Armenia in Polonia. p. 130. 141. Episcopum habent
 Leopoli. 580. seq. in Podolia frequentes. 590.
Arnswald. vid. Choszczno.
Arrianorum et Anabaptistarum doctrina anno
 1647. per totam Poloniam prohibita p. 530. Raco-
 via, eorum sedes 445. eiiciuntur Racouia anno 1643
 p. 540.
Arrepolock, amnis. 604.
Articuli constitutionum bellicarum constituti a
 Greg. Chodkiewiczio, Castell. Vilnensi p. 85-87.
Ascelinus mittitur a Papa Innocentio IV. ad Cha-
 num Tartarorum p. 184. postulatam eius a Chano.
 ibid.
Ascherad arx. p. 106.
Asis, arx 109. 114. 274.
Asracan nobile emporium Moscouiae. 418.
Ascalis, populi. p. 238.
Asragemum copia in silua Sequana p. 489.
Asmonis populi. p. 500.
Avarini populi ad Naruam flumen p. 235.
Aurum genera in Polonia 129. auricula diuina qua-
 lis. ibid. aues niales, vulgo *Sniegule* in agro Loui-
 cienti frequentes. p. 494. 560.
Auugurius (Carol.) in Sueciam proficiscitur. 760.
 763. 760.
Auacius comes vid. Memmius
Augulow oppidum. 57. 483. 659.
Augustinus D. regula illius fratribus Teutonicis
 seruanda imponitur p. 94.
Augustus Sigismundus Rex Polon. p. 105.
Augustus Caesar cum legatis Sarmatarum foedus
 percutit, teste I. Ioro p. 240.
Augustana confessio in Suecia p. 736.
Aulica, ministeria p. 155. aulicorum splendor apud
 Procures Pol. 693. aulici equites. p. 155.
Aurifaber (Ioan.) Episcop. Pomesan. 644.
Aurum potabile verum p. 784.
Auschwitz, id est, Ofuicimia. 541.
Austrania, eadem quae Samlandia p. 532. 652.
Ayetona Marchio de) exercit. Hispanici dux 705.
Axelsson, Suecor. Commissarius p. 707.
Axiace populi, a fluuio Axiace ita dicti. p. 501.
Axiaces, fluu. seu Hypanis. 590. flumen apud
 quod Roxolani a Rege Boleslao I. superati p.
 409. 418.

B

Babia gora. 46.
Babin oppidum. p. 597.
Babko silua. 309.
Bacota. 244.
Badis, castrum p. 109. 114.
Baden p. 244.
Balaskai Tartarorum princeps interemptus a Skir-
 mundo D. Nouogard. 555.
Balaklei arcis vestigia. p. 243.

INDEX

Balanowka oppid. 696.
de Ballicae (Ioh.) Castell. Radom. 313.
Baldwinus Rex Hierosolym. p. 94. templum &
 Xenodochium extruxit Hierosolymis ibid. & p. 617.
Balsa, arx. 90. 319. oppid. Pruss. 351. 553. 648.
Balice, Bonerorum quondam villa 242.
Balneum Polonorum p. 133.
Balneum Viltoldi p. 244.
Balsica oppid. 453.
Balticus sinus 81. 440. Balticum mare insulis
 scatet. p. 427.
de Banczyce (Clem.) 314.
Bancorum in salinis volutio. 793. 804.
Bandera (Bienyako de) 314.
Bannarius (Joh.) Tribunus & gubernat. Hof-
 tensis 645. Suecor. Dux p. 762.
Bar, ciuitas. 60. 244. 593.
Baranowia, arx 445. 545.
de Baranow (Jacob.) 314.
Barbara Ducissa Ofuiciacim. vxor Ianussii. 371.
 seq. Ducissa Radzivilia, Sigismundi II. Reg. vxor.
 415. Stanislai Tarnouii filia 590.
S. Barbara corpus 599. 631.
de Barczew Mieczuy. 314.
Barclai (Ioh.) iconis annorum cap. VIII. cum
 refutatione Lucae Opalmii 662. seq.
Barbarossa vid. Fridericus
Barcland p. 244.
Barenus & Mediol. Ducet. successio ad Sigismun-
 dum I. Reg. Pol. deuoluta. 381.
Bariszonia oppid. antiq. 605.
Barizpole, 605.
Barisouia. oppid. palatinat. Minscens. in Lith.
 455.
Barkonia. 592.
Barz (Herm.) mag. ord. Teut. 95.
Barri populi in Borussia p. 23.
Barren, arx. 647.
Barrenstein oppid. 319. 351. 647.
Bartonia vel Bartenlandia, Prussiae provincia. 91.
 92. 532. loca illius. 446. seq.
Baryce p. 243.
Basemborg, arx. 108. 114.
Basilica S. Ioannis. 96. basilica Livoniae instaura-
 tur p. 104. basilica diui Alberti, in qua Ord. Teut.
 magister Poppo ab Osternau terra mandatus est.
 p. 55.
Bastlia ciuitas 606.
Bastides (Ioan.) Magnus Moschorum dux 103.
 111. 112. 611.
Bastius. Moschorum Dux, profligator a Constant.
 Ostrogio Duce, sub Sigismundo I. Rege Pol. p.
 411. vrbem Smolenscum occupat. 579.
Bastili S. Monachi p. 598.
Bastius Suyki 7 vid. Suyki 237.
Bastarus vel Baltranz. quales populi 237. 499.
 seq. eorum vrbes. 500. fines. 664.
Basterni p. 20. n. 30.
Bathi, seu Bathus, Tartarorum Imperator. 189.
 Hungariam ingreditur & crudeliter deuastat. 183.
 expugnat Strigonium. 184.
Battor 322. Battorea Grifellis, fratris Regis Ste-
 phani filia p. 524. 589. Andreas Battor, Reg. Ste-
 phani frater S. R. E. Cardin. & Episc. Varmien-
 sis 640.
Baudifus, tribunus militum Gustavi R. Suec. 438.
 Suecici exercit. Dux a Koniecpolscio capitur. 636.
Bawsko in Livonia p. 275.
de Bayzen (Scribor). gubernat. Prussiae 327. Ga-
 briel ibid.
Beaplans Scriptor & miles Gallus. 750.

Beaiffima Virginis imago a S. Luca depicta, in
 claro monte p. 529. imago eius miraculosa Czen-
 stochoy. 442.
Bebek. 244.
Bebrias fluv. 488.
Bedgofki, vel Bedgetzi, ciuitas. 631.
Beffarius (Carol.) Ord. Teut. mag. 95. 618.
 quid sub eius magisterio notandum. 95.
Bela IV. Rex Hungariae exercitum colligit, Tarta-
 ris obruitur improviso, & effugit p. 103. 183. fugit
 in Austriam 184. Bela Hungaror. Dux, profligato
 Andrea Rege, a Boleslao II. Reg. Pol. in pater-
 num solum restituitur. 410.
Bela p. 244.
Belyce p. 243.
Belus, Rex Hungar. pater S. Cunegundis p. 787.
Bellarmini. S. R. E. Card. controuersiae prae-
 guntur Thorunii. 458.
Belli gerendi ratio in Polonia 167. 409. leges
 bellicae 167. expeditio bellica non fit sine comitiis.
 168. bellicarum constitut. articuli. 85. seq. belli
 tempore nobilitatis & oppidanorum munia p. 168.
 belli ratio apud Prussos. 174.
Belio. 242.
Belisarius dux exercitus Romani sub Iustiniano
 imperat. domat Vandalos. 42.
Bellum Sacerdotum p. 98. Livonicum p. 113.
Belt ciuitas. 59. 588.
Belgardia ciuitas p. 102.
Benedictus Pontifex. 97.
Benignitas Dei in pios. 159.
S. benedicti mons prope Cracoviam p. 785.
Bendzinum oppidum 541.
Bercad flum. 596.
Berca flumen. 125.
Bereza Monaster. Carthof. 448.
Berdiczonia oppidum. 605.
Beriani. 244.
Bereskoczko ciuitas. 607.
de Bernheim (Theodor.) Crucigerorum Mar-
 schallus 31.
Bernardus Dux Weimar. 752.
Berecina fluu. Lith. 124. 414. 456. 610.
Bergmannus (Petrus) Consiliarius. Sueciae 740.
 753.
Berchholm, arx. 109. 114. & arx *Bersen* 114.
Berkli munitio 93.
Berlinecia p. 592.
Bernholm. Berse, Bersen, Bersari in Curlandia.
 p. 275. Bersari in Pol. 242.
Bersin & Betigola p. 242.
Bersabea solo aequatur a Turcis. 525.
Berthem Gabor, Transylvaniz Princ. instigat Tur-
 cas contra Polonos. p. 585.
Beroldus Cisterciensis Abbas, episcopus Liua-
 niz creatur, p. 104. occiditur. ibid.
Bersid montes Carpathi appellantur p. 38. 248.
Bessarabia. 118.
Bessi populi 238. 243. 798.
Bessowa (Paul. Ioan. de) 328.
Bessensis terra regno adscribitur a Casimiro III.
 Brzesciae a. 1462. p. 299. districtus & ciuitas. 453.
 seq.
Beyhell in Prussia. 351.
Bila oppid. Pol. 238. 494. 528. 560. Lith. 448. flu-
 uis. 46. 56. 540. 543. vrbs. 576.
Biala, nobilis. 280.
Biale lacus. 126.
Bialacerkiem, ciuitas. 77. 245. 453. 602.
Biale Grueki, oppid. 601.
Biale Pole, oppid. 601.

Bialy

Balanowka

I N D E X

Bialy Kamien. 109. 580.
 Bialobriga oppid. 485.
 Bialobok, arx. 584.
 Bialogrod Theodora dicta veteribus. 249
 Bialosur opid. 602.
 Bialostok, castell. 462. 680.
 Bicen, populi. p. 338
 Bibliorbeca in Torunensi asseruntur dux Cice-
 ronis epistola autographa. 634.
 Bicker (Andr.) Consul civit. Amstelodam. p.
 743.
 Biesia vrbs palatinar. Cracov. p. 442. 444.
 Biedostia ciuitas. p. 53. 242. 439. 563.
 Biechów oppid. p. 53.
 Bieganowski (Stanisl.) p. 64.
 Bielko p. 343.
 Bieława, nobilis. p. 385.
 Bielany. 243.
 Bielany vel mons argenteus. 46.
 Bielawski Stanisl. p. 314.
 Bielitzia vrbs. p. 545.
 Bielun Nicl. 290.
 Beilensis districtus iuri Polonico adscribitur.
 296. ad Podlachiam spectat 462.
 Bielunensis (Franciscus) sup. regni Maresch. p.
 65. 497.
 Bielun Anton. 66.
 Bielun oppid. 54. 56. 660.
 Biesiad Montes. 793.
 Biecz ciuitas. 46.
 Biedrzycki (Ioan.) celebris poeta & medicus.
 p. 489.
 Bierza, sedes Ducum Radziuillorum. 448. 573.
 Biliscum pagus. 492.
 Biorster quid significet p. 26.
 Bierwennik fluuius, limes perpetuus inter sa-
 gnum Pol. & nouam Marchiam. p. 308.
 Bierza vrbs. 544.
 Bierzum castell. 493.
 Birbicum fluu. 592.
 Birgela, arx. 93.
 Bischofburg oppid. 641.
 Bischofburgum oppid. 641.
 Bischofwerder in prussia. 851.
 Bischoffstein ciuit. 92. 640.
 Bisens, siue Zubr, fera Poloniz. p. 127. bison-
 tium venatio. 128. bisontes in Borussia. 24.
 Bistris flum. 587. 592.
 Bitouia ciuitas olim Pomeraniz, nunc Poloniz.
 459. 629.
 Biskupice (N. de) 314.
 Blanca filia Philippi Vicecomit. vxor Franc. Sfor-
 tia Duc. Mediol. p. 333.
 Blerus Poloniz mai. pagus. 411.
 Bleszynski (Mich.) 64.
 Blockaus munitio p. 106. 114.
 Blonie oppid. 55. 487. 559. &c.
 de Bnin Andr. Episc. Pofn. 289. Petrus 323.
 Matthias. 385.
 Bobnowka fortalium. 605.
 Bobova p. 243.
 Bobrica munitio. 605.
 Bobrensis arx. 443. 541.
 Bobrosko arx p. 74.
 Bobna ciuitas prope Craeoviam. p. 5. de Sali-
 nis nochmanis p. 7. 46. 243. 443. 543. nochmiz.
 Salinarum profunditas. 809.
 Boczowe oppid. oppid. 585.
 de Bodecin Nicol. p. 498.
 Bodezanow p. 491.
 Bodebnica, domicilium Samboreciorum p. 243
 arx murata. ibid.
 Bodek fluu. 245.

Bodzaninum oppid. p. 444. 445.
 Bodzein 243.
 Bodyn 285.
 Bogdanus Chmielnicius Cosacor. dux 511. Za-
 moscium frustra obsidet 550. vid. Chmielnicki
 Bogislaus Dux Pomeraniz 628. Stolpenfis. 333.
 Bogoria Scotnyc. condidit Lovicium 493. Steti-
 nensis. 395. Bogoria nobilis. 286.
 Bogumilowice (Mich. de) castellan. Sendomir. 286.
 Ioan. Gastellan. Czechov 287. Paulus iudex Cracov.
 287. 314.
 Boguslania. oppid. 602.
 Bogus flumen diuersum a Bugo 125. 504. anti-
 quorum Hypanis vel Axiacus 590. origo 593. 595.
 Bohemia p. 96. bohemi victi per Boleslaum I.
 Reg. Pol. 409. Cracouiam in suam potestatem re-
 digunt. 538. Vislitzam. 545. Gnesnam, ex qua Gau-
 dentii corpus loco S. Adalberti abstulerunt. 554.
 Siradiam occupant. 558. Lenciam. 561. Vladisla-
 uiam 562.
 Bohulania oppid. p. 453.
 Bolemonia. oppid. 494.
 Boleslawiec Boleslawecia, oppid. 243. 418. 558.
 Boleslaus I. Chrabry. primus Rex Polon. 519.
 ab Ottone III. imperatore creatus. 51. 43. 558.
 facta eius 102. columnas in borystheae collocat. ibid.
 Saxonibus bellum infert & Daniam suz subiugat diti-
 oni. ibid. fundat episcopatus 377. redemit corpus S.
 Adalberti martyris 392. remittit ecclesiasticis vesti-
 galia ibid. socius & amicus imperat. Rom. appella-
 tur. 367. episcopum Cracov. iure ducali uti iussit.
 395. Boleslai Gades 102.
 Boleslaus II. audax Stanislai Episcopi. Cracovien-
 sis interfectus. 519. Przemislum expugnat. 514. Ki-
 iouiam. 599. regiam dignitatem perdit. 397.
 Boleslaus III. distortus (Krzywousty) Princ. Po-
 lon. 46. Henricum I. imperat. superauit praelio. 519.
 Boleslaus IV. Crispus, Princ. Pol. 520.
 Boleslaus V. pudicus, Princ. Poloniz 520. in
 Moraviam fugit. 181. contra Tartaros dimicat. ibid.
 episcopatum Cracov. multis beneficiis ditauit. 536.
 Iazyges extirpat 566. vxor eius Kunegundis 785.
 Boleslaus Pius, Dux Calisienf. 554. 555. Dux
 Opolienf. 46. 47.
 Boleslaus, Poloniz princ. eicitur ex Polonia 29
 restituitur a Friderico Barbarossa. ibid.
 Boleslaus, Masouiz princeps. 529.
 Boleslaus Suidrigello. p. 11.
 Boleslany nobilis. 286.
 Bolo fluu. 242.
 Bona terrestria. vid. terrestria.
 Bona Sigismundi Reg. pol. vxor 60. 311. vi-
 nea ab ea plantata 446. fundat Barum 244. 451.
 Bonerus (Seuerinus) 790. laudatur 799. Bonerus
 (Ioan.) Salinar. praefect. p. 4. 7. 8.
 Bonifacius papa. 96. 97.
 Boratinus 13000. Moschos deuincit p. 472.
 Borani populi. 500.
 Borastus (Georg.) Suecus. p. 516.
 Borek oppid. territorii Calisienf. 437. 518.
 Borek (Stanisl.) canonicus Cracov. legatus Sigis-
 mundi I. ad Carolum V. imperat. p. 311.
 Bordewon in Prussia. 324.
 Boris, seu pseudo Demetrius. p. 612.
 Borislaw oppid. 74. 242. 610.
 Borislus, filius Vlodymiri Duc. Rusiz, a fratre 66
 alius. 578.
 Borczowk oppid. 593. 607.
 Borowicz. Borowica, ciuit. 243. 603.
 Borczowka vid. Borczowk.
 Borusci populi. 339.
 Boruscia fines eius et incolz. 19. 20. incolz ad
 Riphos

I N D E X

Riphos montes eam intrare. ibid. anarchia in
 Borussia. animalia borusiz 24. borusiz Rex eli-
 gitor Viduutus Alanus 25. vid. Prussia.
 Borusci populi 615. eorum victus. 21. cum Sudinis
 societatem ineunt ibid. et p. 23. Alanos in tutelam
 recipiunt 26. connubia nulla habere ibid. leges et
 mores sub Viduuto Alano 27. viribus exuuntur a
 Hugone Bructero 28. conspirant cum Polonis. 29.
 Poloniam deuastant 30. christiana redditur per fra-
 tres Teutonicos ibid.
 Borysus, primus Lithuaniz princeps Christianus.
 p. 563.
 Borysthenes, fluuius 30. 102. 126. 452. 455. 456.
 501. 594. 597. 603.
 Borysthenice (Nicol. de) Castellan Zavich. 301.
 Borsowka oppidum. p. 596.
 Borytus vid. Bructerus.
 Bouconce oppid. 554. Bouczowa oppid. 601.
 Botunden p. 451.
 Boun quotannis e Polonia 60000. ad externos mit-
 untur. p. 673. quantitas in Russia. 692.
 Boyhuski (Ioan.) 314. ad Carol. V. imperat. 381.
 Boynar (Nicol.) 285.
 Boyzia p. 90.
 Bozena Archiepiscopus Gnesienf. 567.
 Bozeninus ciuitas. 547. 672.
 Brabe comes. 737. 742.
 Brandenburg, oppidum. 90. 92. 242. 319. 350. 648.
 Brangau pagus. 629.
 Brastavia ciuitas 60. 243. venit in Lithuanorum
 potestatem. 565. 595.
 Branca (Gregor. de) 376.
 Brancius (Sebast.) Episc. posnan. p. 486.
 Braniccki (Petrus) 64. Ioannes Clemens 68.
 Bransko oppidum p. 56.
 Brastawensis palatinat. et vrbs. 453. 459.
 Brastawia ciuitas. 73.
 Bratim 242.
 Brathianum oppid. 258.
 Braunius (David) Sarmatiam Europaeam Matthia
 Strykowski vindicat. p. 31. elogium eius de histo-
 ria Strycovii Lithuana p. 27. n.
 Brau fluuius. 242.
 Bresburg p. 242.
 Brestia ciuitas Cuiaviz 53. Lithuan. 75. 562. 576.
 Brestensis Satrapia, vnum Palatium habet, tres
 castellanos, territoria quatuor p. 439.
 Bresina oppid. 53. 60. 561.
 Breichen oppid. 626.
 Bratnica p. 243.
 Brezanum ciuitas 451.
 Brigitta S. 281. 549. diues fuit. p. 697.
 Bro, flumen. 631.
 Brocus amnis p. 488.
 Brocum, oppidum Masouiz. p. 461. 488.
 Brodnica, vel Strasberg. 242. 317. 324. 458. 625.
 Brody, Ciuitas Volhyn. 453. 588.
 Bromberga (Bedgoski) ciuit. 631.
 Bronzkovius (Bartholom.) p. 444.
 Brosicius (Ioan.) p. 798.
 Brosno (Stanislaus de) 586.
 Brozlow p. 244.
 Bructerus (Hugo) Borusfos comprimit. p. 28.
 Brühl (Henr. Comes ab Ocieszyno) 66. Frideri-
 cus 62.
 Brudezewo (Nicol. de) Subpincerna Calisienf.
 301. Iarand. Castellan. Iunivladislauensis. 313.
 Bruno, Episcopus Pragenf. 641. 648.
 Brunbergu ciuit. 132. 242. 458. 641. vitur iure
 Lubecensi 620. 641. Polonis a Suecis redditur. 742.
 Brusterus Rex ruthenorum ethnici. 88.

Brzeg vrbs ducalis. 243.
 Brzezie. 315. 448. 243. vid. Brestia.
 Brzeze (Nicol.) Subdapifer Cracov. 314.
 Brzeze (Seigneur de) R. Pol. Marechal. 287.
 Ioannes regni Vicecancellar. 301. Stanislaus. ibid.
 Andreas subiudex Brestensis. 314.
 Brzezania ciuit. 242. 585.
 Brzezogomy (Iaroslau) subiudex Iunivladisl. 302.
 Brzojtek. 244.
 Brzozow (Nicol. de) Succamer. Gostiaenf. p. 314.
 Brzozowia ciuit. 244. 451.
 Bucouia silua 411.
 Buczac. (Mich. de) 314. 386. Iacob. ibid.
 Buczac. oppid. 243.
 Buczawa 451. 585.
 Budinus presbyter emendicata stipe templum Cle-
 scoviz exstruit. 458.
 Buffal (Iosephus) 56.
 Bugus flumen. 125. 243. 445. 452. 473. 483. 504.
 origo eius. 522.
 Bukacz. 244.
 Bukowski (Georg.) 64.
 Bulanes populi 500.
 Bulgaria, vnde denominata. 42.
 Bunsdorfus p. 46.
 Burchardus a Swenden, ord. Teut. mag. gesta eius
 et mors. p. 96. 617.
 Burgabii Cracouiz decem 154. 341. Burgrabi-
 rum in ciuitatibus Prussiz officium p. 173.
 Burii populi. 237. 552.
 Burjin. id est, Succinum in Prussia colligitur p. 101.
 Burzinski (Stanisl.) 63.
 Burznic arx p. 114.
 Burziones reponuntur prope Lublinum. 239.
 Busla oppid. 525. 596.
 Buscum ciuit. 244. 588. territorium Buscense 484.
 Buscum ciuit. 53.
 Busow (Dobesl. de)
 Butav p. 242.
 Busbill Secret. Stat. Reg. Gall. 799.
 Buschowice (Stanisl.) 286. 292.
 Butrym 286. 290.
 Butler (Alexand.) 67.
 Buzeniz nouus mons. 728.
 Buzinski (Hier.) Secretar. Regiis. 776. 788. 793
 799.
 Buzin oppid. 603.
 Bychow castrum 77. 243. ciuitas. 456. 457. 599.
 Byczmar 250.
 Byki, arx. 448. 599.
 Bykof arx et oppid. 605.
 Bylmyin. 286.
 Bylow. Georgio duci Pomeran. in feudum datur,
 568. seq.
 Byzgow oppidum. 216.
 Byzbonia arx. 118.
 Byzura ammis. 241. 493. 494. 560. 561.
 C.
 Caczibei, arx ad littus Ouidii lacus. 246.
 Cecilia Renata. Ferdin. II. imperat. filia nobis
 Vladislao IV. Pol. Pegi. p. 530.
 Cadanus Tartarorum dux in Polonia errdelim-
 me seuit. p. 183. persequitur uelam Regem. 184.
 Canobia. vide canobia.
 Calceus lunatus in Masouia vstratus. 495.
 Calentris saltus. p. 464.
 Caligula (Cajus) Rom. Imper. 24.
 Calisium, vrbs maioris poloniz. 51. 557.
 Calisienfis Satrapia p. 116. 437. 245.
 Calixtus pontifex max. p. 15.
 Callistratus p. 23.

Calus.

I N D E X

Caluarie mons prope Landiscoronam. 542.
Caluus mons vid. mons caluus.
Calupa, vrbs Moscor. a Colacis vastatur. 528.
Cameneum, vel *Camienec*, Latine *Saxea* p. 3.
 arx 59. 102. Podolia propugnaculum 60. 131. 245.
 Magis natura, quam arte inexpugnabile 419. 451.
 487. 488. 575. 659. Podolia infestatur a Turcis 529.
 691. oppidum Lithuan. 448.
Cameneus cum 6000. suorum 25000 Tartarorum
 in acie prostravit. 472.
Camenum ciuitas 245. 557.
Cameneec oppid. Masouiz. 56.
Camienensis episcopatus fundatur. 377.
Camra ex Sale. 753.
Camra p. 102. vid. *Camenum*.
Cammerarii et *Succammerarii* regni officia p. 151.
Camionum vicus 493.
Campane ingentes Cracov. et Vilna. 571.
Cancellarii et *Vicecancellarii* Regni officia p. 149.
 401. cancellarii supremi Regni et M. D. Lith. de-
 mortui Regis Sigilla frangunt. 527.
Canazilbes (Henr.) consul Dantiscanus. 722.
Cancauga, oppidum 450. 584.
Candau arx p. 108. 114.
Canionia oppid. 453.
Caninus campus prope Vratislaviam, unde dictus 410.
Canonicorum et *prælatorum* Varmienf. creatio.
 173. Culmenf. quor? ibid.
S. Canius (Ioan.) 441.
Capitanei siue *præfecti*, quale officium habeant
 p. 152. eorum iurisdictio 151. capitanei in terris Prus-
 iæ subiecti iudicio terrestri 362. oppidorum et ciuita-
 tum. 402. Samogitæ. 427. capitanei negligentis pœ-
 na. 163.
Capra multitudinis in ciuitatibus Prussia, quæ
 ita vocentur. p. 173.
Caput cur Poloni radant. 593.
Caprea in Polonia p. 127.
Carambecius, dux Turcarum sub Amurathe II.
 contra Polonos. 411.
Carcinurus fluius. 38.
Carnconius (Stanisl.) episc. Vladislavienf. 116.
 170. 396. 499.
Carnosa, pagus. 493. vid. *Kiernozie*.
Carnifinium vid. *Karnyszyn*.
Carolus cæsar. p. 97.
Carolus IV. Imperat. ducit in matrimon. Elisa-
 betham Boguslai Ducis Stettinens. filiam 395.
Caroli V. Cæsaris legatio ad Sigismundi I. Reg.
 Pol. propter bellum Pruthenicum cum Alberto Mar-
 chione Brandeb. 345. — 347. ad illum epistola Si-
 gismundi I. in causa ducatus Mediolanens. et Bar-
 renf. 380. seq. restituro ducatu Regi gratias agit 381.
Carolus Gustavus, Rex Sueciæ inuadit Cracouiz
 Basilicam sibi Stanislai. 432. occupat Cracouiam
 339. moratur Frauenburgi. 642.
Caromgai, nobile nemus. p. 247.
Carpathii montes p. 1. beskid disti. 38.
Carra, ciuitas Mesopotamiz p. 4. 0.
Carrodunum, vrbs bastarnarum 500. 580. Petro
 Apiano Cracouia videtur 534. aliis Leopoldis. 580.
Casimirus Skirgello vid. *Skirgello*.
Casimirus I monachus in Gallia. 470. Masumty-
 rannum duabus vicibus vincit. 480. in regnum re-
 uocatur. 519.
Casimirus II vulgo magnus dictus, aliis *Casimirus*
 III. Rex Poloniæ 520. arelliam capit. 576 filius Ia-
 gellonis. 521. Dantiscum sibi subiecit. 622. Marienburg
 638. arcem Plocensem extruit. 452. tribunal Cra-
 couiz constituit supremum, vulgo iuris Madeburgi-
 ci iudicium. 406. 516. iudicis varia dat privilegia.
 505. Rusiam meridiocalem in suam potestatem re-

digit. 531. 579. 582. ab eo *Casimirus* pars vrbs Cra-
 couiz dicta. 534. improles decessit. 520.
Casimirus III Rex Pol. p. 10. a Prutenis in de-
 minum alfiscitur 15. in pralio ad Conitium præsens.
 ibid. accipit homagium a Ioanne Stephano, Palat.
 Moldavia. 385. legatos provinciarum introduxit.
 407. expeditio eius contra Matthiam Hungar. Re-
 gem. 412. terram Belzensem regno, anno 1462. ad-
 scribit. p. 299. pacem in terris Prussiz perpetuam
 inuit an. 1460. cum Ludov. ab Erlichshausen, Ord.
 Teut. mag. pag. 315 — 321. 425. emit ducatus Of-
 uicimens. et Zatorienf. a Ianusio Duce et vxore
 eius Barbara. 370 — 373 seq. Venceslaum Ducem
 Osuicim. et Zatorienf. inuadat. 370. magnus Dux
 Lithuania a Polonis rex eligitur. 418.
Casimirus fil. Conradi Prisci, Dux Masouiz. p. 481.
Calimiri (Sancti) corpus Vilna seruatur p. 447.
Casimirus Ioannes vid. Ioannes.
Casimirus, pars vrbs Cracouiz, a *Casimiro* M.
 dicta. p. 47. 130. 394. 440. 534. 785. ciuitas tractus
 Lublinens. 50. 445. 550. oppidum in tractu Pos-
 nienf. 437.
Cassubia, tractus terræ in Pomèrania p. 119. 460.
Castellani officium et nomen. 149. Cracouienfis
 prærogatiua. ibid. Castellani Cracouienfis cur palati-
 num præcedat. 45. Castellani omnes regui et Lithua-
 niz. p. 176. Castellanus quid 396. 401. seq. castellani
 minoribus Lithuania caret 448. Castellanus Cracoui-
 enfis princeps senatus 395. 401. 469. 596. Vilnensis
 415. Castellani maiores et minores 85. sunt. p.
 459. 514.
Castillonæus, Marchallus exercit. Gallici dux. 705
Castoris natura p. 128.
Castrense officium et iudicium p. 161.
Castrum Marienburgense, quo anno erectum. p.
 96. castrorum munimenta apud Polonos. 409.
Catharina, palatini Rauenfis filia, Ioannem et Sta-
 nislaum, Duces Masouiz, iuuenes interemisit dici-
 tur, p. 483. Ostrogia 580.
Catharina, filia Sigismundi Regis Polon. Ioanni
 Sueciæ Regi nubit. 521. Vilna nuptiæ celebrat. 573.
Catharina Ferdinandi I imperat. filia, remittitur
 fratri eius Maximiliano II imperatori, a Sigismundo
 Rege Pol. 521.
S. Catharina. 549. 697.
Catholice religionis exercitium, an in Livonia per-
 mittendum? 734. Masouii catholicæ religioni dedi-
 ti. 497.
Cauci populi. p. 238.
Cauua Polonis Kowno, ciuitas, Samogitæ caput
 656. 771.
Causa regii iudicii p. 161. fori ecclesiastici. 159.
 causarum iudicialium administratores in singulis ter-
 ris a Rege constituuntur. 61. criminales ad Regem
 in comitiis generalibus relegantur. ibid.
Causa expeditionis Reg. Pol. contra magistrum
 Liouonensem. p. 112. causa belli Liouonici. 113.
Causitici in Masouia frequentes. 496.
Caxigereus Scythia, fugatus a Ioan. Zamofcio. p. 472.
Celeritas et obedientia in equestri poloniæ mili-
 tia desiderantur. p. 474.
Cechanonia oppidum 485. 490. 659.
Cechus bohemos princeps p. 391.
Celestinus III Pontifex Rom. nouis equitibus Teu-
 tonicis S. Augustini regulam præscribit. 617.
Cellarius (Ephr.) 468. Andr. ibid. eius descriptio
 regni Pol. et M. D. Lith. p. 497. seq.
Cerevisia Polonorum. 133.
Ceriolus (Frideric.) 500.
Cestis arx p. 90.
Ceruinum vel *Czerwiensk* p. 491.
Cetton (Scotus) 764.

Chabna

I N D E X

Chabna. 76.
Chalica vrbs antiqua. 604.
Chamks, castellum. 492.
Chastouia, ciuitas. 601.
Chamus, vel *Chanus* Tartarorum. 512. 513.
Chamons (Marchio de S.) 703.
Charnace, (Herc. de) legatus Gallia. 738.
Chebdrino (Albert. de) 314.
Chebasia, secret. Reg. Episc. Pomesan. et Cul-
 menf. 425. vid. *Kielbasia*.
Chelm (Petr. de) 314.
Chelma, vel *Culmen*. 321. 458. vid. *Culm*.
Chelma ciuitas, sedes episcop. 59. terra 58. n.
 79. 131. 454. 541. 588.
Chentiny ciuitas et arx. 48. 444. 445.
Chentiny oppidum. 547. 673.
Chersonesus Cimbrica, siue Dania, a Rege Bo-
 leslao subiugatur p. 102. 410. chersonesus Taurica
 p. 1. 42.
Chersanus fluius. 39.
Chestudus, fil. Gedimini M. D. Lith. 416.
Chius in Russia regnauit. 420.
Chmelico pagus. 546.
Chmielnic, oppid. 60. arx. 452. 593.
Chlewicki (Iosefowicz Ioan.) 08.
Chlopi quid. 141.
Chmielecius (Steph.) Dux Cosacorum Tartaros
 anno 1626. profligat. p. 526.
Chmielucki (Bogdanus) Dux Cosacorum 511.
 582. 607. ultra 200000. Cosacos in campum de-
 duxit. 512. obsidet Leopolum. 582. Zborouiam 583.
 Zamofcium frustra. 590. occupat Braclauiam 595.
 Czehrinum ei conceditur. 607.
Chmielnicki (Timotheus) 555.
Chreptomica (Ioan.) 63.
Christburga arx et ciuitas, quo anno erecta. 93.
Christina, Regina Sueciæ. 743. inducias 23. an-
 norum facit cum rege Pol. Vladislao IV. pag. 742.
 de titulo eius disceptatur. 725.
Christianus primus Episcop. Culmenf. 633.
Christianus (Wilhelm) Archiepiscopus Magde-
 burgensis. 643.
Christianus, Ord. Cisterciens. monachus in epis-
 copum Borusiz a Coelestino designatur. p. 29.
Christianorum expeditio in terram sanctam p. 94.
 eorum calamitates et quomodo seruati. ibid.
Christinus Lilliger, dux bello inclutus, iussu Con-
 radi Masouiz ducis occiditur. 479. 495.
Christinus primus Archiepisc. Leopoliensis anno
 1361. p. 583.
D. Christini corpus Pradislau Dux Bohem. Gnes-
 na auferens Morauis donat. 554.
Christinus, Castell. Crac. 285. Krusic. ib.
Christis Reg. Stephani fratris filia, nubit Ioan-
 ni Zamofcio. 589.
Christophoria, arx. 446. 545.
Christouerder, p. 90.
Christophorus Meklent. regulus. 428.
Chronon fluu. Lithuania 414. aliter *Niemen* vel
Memel fluius. 504.
Chronus fluius hodie Pregelus p. 21.
Chrobers, arx. 444. 646.
Chryseletrum, vid. *Succinum*.
Chocia ciuitas. 437. 558.
Chocim an. 1617. Turcis traditur. 525. recupera-
 tur per Carol. Chodkieuicium p. 526. arx fortissi-
 ma. 247.
Chodkieuicius (Ioannes) exercit. Lithuan. dux se-
 cundus, fauor Striycouii p. 37. n. 84. 108. Georgii
 constitutiones bellicæ 84-87. Alexand. Palatinus Neu-
 grodenfis. 297. Gregorius ibid. Ioannes. 415. Livo-
 niz gubernationem accipit. 428. Ioan. Carolus 431.
 432. 455. 456. 463. 474. 472. Ioannes Castell-

Ianus Vilnensis. 498. Carolus Chodkieuicius Tur-
 cis Chocimur eripit. eosque magna clade afficit.
 525. seq. 606. celebris familia in Lithuania 570. eius
 duz ieiuitates Sklauiæ et Bychouia. 615.
Chodorow (Demetr. de) 314.
Choreyca insula in alueo Borysthenis. 247.
Choreus in Russia regnauit. 420.
Chorostow oppidum. 593.
Chosaczno oppidum, restitutum a Vladislao II.
 ordini Teutonico. 312.
Choynice arx. 98. 99.
Chyalikowski (Petrus) M. D. Lith. procurator. 771.
Ciceronis epistolæ duz autographæ seruantur in
 bibliotheca Torunienf. p. 458. 634.
Cicora camp. ibi Cazigereus Scythia cum 70000.
 milit. in Poloniam tendens retunditur a Zamofcio.
 p. 472. ibi etiam Zolkienius cum Skendero Basia
 graui pralio dimicauit. 525.
Cicereff, flum. 600. 606.
Ciechanow ciuitas. 55. vid. *Cechanonia*.
Cieszkowski (Ioseph.) 64. Ignatius. ibid.
Cierzew, auis in Polonia. 413.
Cieruiz vrbs a Giermonono M. Duce Lithuania
 extructa. 566.
Cimbarea filia Semouiti, Plocensis et Rauenfis
 principis, ex matrimonio cum Ernesto, Duce Au-
 striz, progenit Frideric. III. imperatorem. 481. 569.
 alia cimbarea vid. *cymbarcha*.
Cimmerii montes. p. 7. n.
Cintia oppidum 90.
Cinulo princeps Brescensis. 565.
Ciolek, nobilis. 286.
Ciozra munitio. 79.
Circassi 76. circassia oppidum. 453.
Cirenberg, Proconsul vrbs Gedanenfis. 758. eius
 historiæ taxantur. 766. n. 138.
Cisti fluius. 183. 2.
Cistoboci, populi. 235.
Citatio post curiam quid. p. 161.
Ciuitas Polonorum. 133.
Ciuitates in Prussia. 101. earum magistratus et
 administratio. 173.
Ciurano, oppidum. 660.
clauus mons, monasterio et imagine B. Virginis
 a S. Luca picta, insignis. 47. 442. 529. 540.
clara rumba monasterium incendio absumptum.
 443. 540.
cleckum oppidum cum arce. 610.
Clemens Pontifex 96. 97.
clepardia, suburbium cracouienf. 130. 535.
clepidua, vrbs Bastarnarum. 500. pro *Cameneia*
 Podoliz habetur. 590.
clepeda, Germanis *Memel*. 654.
clepouia, vid. *Kleckow*.
clima Poloniæ. 658.
climuntouia monasterium. 445.
clobucii hortu Italico celebres. 445.
Cmerones qui? 140.
Cmiza, Achatius. 799.
cochanouius (Ioan.) 498.
coeslin ciuitas. p. 102.
Coctio Salis in Pol. 803.
crobrinia oppid. 448. 576.
Cedanus Sinus. p. 2.
coelestinus Sam. Pontif. auxilium eius Conradus
 Masouia dux implorat contra Borusfos. 59.
coidanouia, oppidum. 456.
colanum antiqua arx. 577.
colberg ciuitas p. 102.
color gentis Poloniæ albus 389. albus in natu-
 ram animalium transit in Russia alba. 454.
colomanus, Andreas Reg. Hung. filius, Halicienfem
 principatum in suam potestatem redigit. 578. 585.
coloma.

X x x x x x x

I N D E X

colomanus, Rex Haliciz. 420. Tartaris ignotus
colom, oppidum. 427. 558.
colonia, ciuitas. 382. 247. 451.
colonia vid. Kolno.
columna ex Sale. 793.
columnas tres ferreas in *morystene*, item in *Salz*
rip fixit Boleslaus I. Victor 409. in *Osia* flumine. 410.
Columna (Augustinus) verticuli eius a *Starovol-*
scio exhibiti memorantur. 31. n.
columna *Casarius*, originem dedit nobilitati *Samogitiz*. 655.
collatio Sacerdotiorum. 157.
colloquium *Torunense* an. 1645. institutum pag.
 530. 689. colloquia et termini generales p. 101.
commendatio *Prusiz*. 101.
comarna oppidum. 583.
Cometes apparuit in *Sarmatia* p. 179.
cognomina nobilitatis vnde, et qualia. p. 137.
Commercia, quibus cum populis *Poloni* habeant?
 142.
conmeatus non raro deficit in expeditionibus *Pol-*
onorum bellicis p. 475.
Comienca, fluius. p. 247.
comitia regni *Polonia*, *Varfauiz* habentur. 515.
Grodna an. 1577 habita. p. 575. comitialia iudicia p.
 166. comitia vetusta. 165. comitiarum ratio. 164.
 406. seqq.
Comitia *Prusica*. 174.
commissarialia iudicia *Prusica*. 160. 174.
comitatus *Reginz* *Poloniz*. 155. nobilium *Pol-*
onorum. 139. iis *Polonia* non caret. 61.
Comites *Poloniz*. 136.
Comptationum *Polonorum* commoda et incom-
 moda. p. 135.
Conarius (Adam.) episcop. *Posnaniensis* p. 130.
 896. 436. 552.
conenburg arx et ciuitas. 107.
confictus *Moschorum* cum *Teutonicis* acerrimus.
 p. 112.
conitium in *Borussia* praelium ibi inter fratres *Teu-*
tonicos et *Casimirum* III. *Poloniz* regem. p. 16. 631.
confraternitates *Cracoviz*. 441.
coninum Oppid. *Satrapiz* *Posnaniensis* p. 437.
Connubia nulla faere apud antiquos *Borussos*.
 p. 16.
coning (Ludolph.) *Teut. Ord. Mag.* 618.
conradus de *Feuchtwangen* vid. *Feuchtwangen*.
Conradus *Wallenrodensis* vid. *Wallenrod*.
conradus de *Iungingen* vid. *Iungingen*.
conradus *Zolner*. vid. *Zolner*.
conradus ab *Erlingshausen*. vid. *Erlingshausen*.
conradus *Prusiz* magister. p. 105.
conradus II. *Romanor.* imperat. 29.
conradus, *Silesiz* Dux. *Sanctz* *Hedwigis* maritus.
 p. 95.
Conradus *Malouiz* princeps p. 94. legatum ad
Imperatorem *Fridericum* II. mittit, auxilia implo-
 rat. ibid. fratribus ordinis *Teutonici* *Prusiam* con-
 cedit. 95. *Germani* a *Casare* ei in tutelam com-
 mittuntur p. 29. a *Borussis* fugatur semper. ibid.
 equites *Teuton.* in auxilium vocat contra *Prussos*.
 422. 424. 617. *Christinum* belli ducem, infontem
 occidi iubet. 480. *Ioannes* *Ducis* *Ploensis* frater,
 propter iniuriam *Radzimio* illatam, fratensis di-
 uionibus *Sancto* abstinere iuberat 431. donat *Arch-*
episcopo *Gnesnensi* *Lovicum* 493. seq. *Cracouiam*
 frustra obsidet. 538. episcopatum *Culmensis* fun-
 dat. 633.
conradus *Thuring.* Landgr. Mag. Ord. *Teut.* 617.
 a *Feuchtwangen* ib. *Zolnerus*. 618. a *Walrode* ib.
 a *Langingen*. 618. ab *Erlingshausen* 619.
conringii (Herman.) praelatio ad *Starouolscii* *Pol-*
oniam. 430.

consiliarii *Prusiz* ad *Senatum* *Regni* pertinent 171.
consiliarii siue *Senatores* *regni* *Poloniz*. 145. eo-
 rum numerus et diuisio 148.
consilii conuocandi ratio. 148.
conspiratio contra *Archiepiscopum* *Rigensem*.
 p. 113.
consulum *Cracouiensium* creatio. 158. consulum
 iurisdictio. 163. consules, siue *decuriones* ciuitatum
 p. 156.
constantinouia, ciuitas *Volhyn.* 246. 453. 593. 606.
constitutionum bellicarum articuli 85. seq.
constitutiones regiz. 170. in *Prussia*. 169. con-
 stitutiones regni constituunt iura nobilium. 468.
contributio ecclesiasticorum. 169.
controuersiarum inter ecclesiasticum et eque-
 strem ordinem arbitri *Rex*. 166. controuersiarum
 transactiones *Polonorum*. 135.
coruines *Rusica*. 129.
consuberniorum magistr. 156.
conuentus particulares et generales. 165. con-
 uentus publici in terris *Prusiz*, quando celebra-
 tur? 362. debent precedi conventionibus particu-
 laribus palatinatum. 363.
conuicia apud *Malouios* lauta. 495.
conscientia libertas cum effectu permittenda. 734.
csika (Ioan.) *Palatinus* *Sandomiriensis*. 172.
constantinus Dux *Czerniechouensis*, filius *Ol-*
gerdi M. D. *Lith.* 568. Dux *Ostrogii* et *Lith.* prin-
 cept. 669.
constantia, *caroli*, *Austriaz* *Archiducis* filia, *Reg.*
Sigismundi III. uxoris obitus. 526. emit a *Nicolao*
Komorouio comitatum *Liewitzensem* pro 60000.
flor. p. 542. 631.
coprinica, oppidum *Prusiz* regiz. 451.
copernicus (Nic.) *Astronomus* celebris. 635. epi-
 taphium eius 642. 710.
coralia, stagnum, alias *Reyheim*. 280.
coraxynum ciuitas. 445. 545.
corejowa. p. 290.
Coributhus vid. *Koributhus*.
cornland locus. p. 245.
coronatio *Redis* *Poloniz*. 398. seq. 517.
Coronouiensis abbatia. 460.
Cosacorum origo et sedes. 510. propter incurso-
 nes in *Turcas* *Polonis* molesti. 511. *Græcz* religionis
 studiosi, 598. clade *Polonos* afficiunt. 601. *Ducem*
Paulukum tradere coacti. 603. in siluis cincti
Polonis. ibid. *Cosaci* quale militiz genus. 408. *Cosa-*
ci, qui? 453. *Zaporouienfes* sub *Polonis* militant. 472.
cosciwicz (Casp.) *Silesiz*. 789.
cosciwicz, ciuitas *Crusacensis*, pater *Piaſti*. 563.
Coscia, oppidum. 540.
Cosminum 437. vid. *Koschmin*.
costenum, ciuitas olim *Silesiorum*, qua an. 1332.
Poloni potiuntur. 556. nunc oppidum tractus *Pol-*
naniensis. 437.
Coualia, oppidum *Prusiz* regiz. 458. 562.
Cowna, vel *Couna*, ciuitas *Samogitiz*. 462. arx
Counensis. 97.
Coualouia, arx, *Germanis*, *Schonſen* 635.
Cracouia p. 3. minoris *Poloniz* metropolis. 450.
 seq. 130. *Cracouiensis* *Castellani* prerogatiua. 149.
Praefecti. 153. *Borgtabii*. 154. consules. 158. ciui-
 tatis *Cracov.* privilegium. 164. a *Craco* condita, sedes
 regum. 245. 393. 785. urbis memorabilium descri-
 ptio 393. -- 396. 440. seq. *Cracouiensis* arcis ma-
 gnus procurator. p. 152. *Cracouiensis* episcopatus
 fundatio 377. eius praelati quales esse debeant. 395.
Castellanus *Cracouienſ.* primus *Senator*. 395. anti-
 ſtitum *Cracouienſ.* uitas exposuit *Starouolscius* 434.
Palatinatus chorographia 439. *Coronationis* *Regis*
Poloniz locus. a *Craco* circa annum *Christi* 709.
 condita fertur. ibid. 533. eius memorabilia 533-539.
 episcopi in 1078 ecclesias iurisdictio pag. 547. *Crac-*
ouianz

I N D E X

Cracouianz *Salinz*. 309. *Cracouienſis* *Satrapia* 119. *A-*
cademia 120. *Episcopus* *Cracouienſ.* est supremus
Dux *Seueriz*. 443.
Cracus, Princeps *Bohemiz* & *Poloniz* *Craco-*
viam condit. 393. falso habetur pro exule *Romano*.
 397. non procul ab urbe, quam condidisse fertur,
 sepultus. 533.
Crassinius (Ioan.) *Scriptit* *Poloniam*. p. 387-429.
Crayne arx *Moschouiz* 79.
Craina, p. 119. *Craina* tractus terra in *Pomer.*
 460.
Crasnica oppidum 45. 550.
Crasnouia ciuitas. 59. 454. ibid. *Maxi-*
milianus *Archidux* *Austriaz* *Ioanne* *Zamofcio* captus cu-
 ſtoditur. 524. 588. sedes episcopi *Chelmenſis* 588.
Cremona, urbs, in eam prætendit *Sigismundus*
 I. *Rex* *Pol.* ex capite uxoris. 383.
Creacionis modus. 779.
Cremisen, oppidum. 648.
Cremencia ciuitas *Volhiniz*. 453.
Cremen, arx p. 114.
Crepitii, hortu *Italico* celebres. 445.
Cretinga *Monast.* *FF. S. Francis.* de *Obſeru.* 462.
Creusburg ciuitas. 50. 648.
Criborum artifices egregii *Goleſinii*. 486.
Criouia oppidum *Volhiniz*. 453.
Crintice, lacus. p. 125.
Criscus (Albertus) & *Felix*. 492.
Cricus (Andr.) *Episcopus* *Ploenſ.* 490.
Cricouia oppidum 631.
Cromerus (Martin.) *Episcop.* *Varmienſis*. 115.
 n. 113. *Polonorum* *Historicus*. 640. *Episcop.* *Brun-*
berg. 641. laudatur. 390. *Starouolscius* ipsi præ-
 fertur a *Herm.* *Conringio*. 451. Liber eius de re-
 publ. & magistratibus *Polonorum*. 114. 143. aucto-
 ris vitæ compendium 114.
Crone oppidum. 631.
Cronon, siue *Niemen* fluu. p. 38. 39. 97. 101. 448.
 462.
Croſna urbs. emporium *Hungarorum* habet. 451.
 587.
Croſenium arx. 437. vid. *Krotoschin*. 435.
Crucis S. abbatia in monte caluo. 435. 547. 568.
 lignum in caluo Monte. 445.
Crucigeri, siue ordo *Teutonicus*, in *Prusiam* ve-
 niunt. 93. 94. quæ eis primo donatur terra?
 eorum promissa. ibid. origo & principium ordi-
 nis *Teutonici*. ibid. habitus *crucigerorum*. 95. *cruci-*
geri *Hierosolymis* pelluntur. ibid. *Lithuanis* ma-
 gnum damnum inferunt. 97. protigantur & eorum
 5000. caſa. ibid. illorum iugum excutitur. 98. eii-
 ciuntur ex *Prussia* 99. ordinis *crucigerorum* finis. 100.
crucigeri *Liouiz* caſti a *Mendogo*, M. *Duce* *Lithua-*
niz. p. 566. clade affligunt *Vitenem*, M. *Ducem*
Lith. 567. plura vide sub ordine *Teutonico*.
Crumus, dux *Volgarorum* p. 42.
Crupa locus & flumen 247.
Crusco palus piscibus abundans. 489.
Crusmenſe palatium prope *Petricouiam*. 438.
Crusiucia, ciuitas 53. 532. eo sedes regia a *Pol-*
pielo translata 399. a muribus ibi in arce lateritia di-
 citur deuorata. 439.
Crypta, siue meatus subterranei *Kiuiouienſes*.
 76. 452. 569.
Cubicularii & pueri. 155.
Cuduiow locus. 247.
Cuiavia p. 53. 120. in duos palatinatus, *Bresten-*
sem & *Uniuiadslarienſ.* diuisa. 438. *Cuiauiz* *Epi-*
scopus se etiam *Pomeraniz* episcopum scribit. 439.
Cuiavia maioris *Poloniz* provincia. 551. 561. seq.
Culma ciuitas 52. 131. 453. ius *Culmenſe* 131. 164.

Culmenſis 52. 120. episcop. *Culmenſis*
 171. *Culm.* *Colmia*, item *Chelmum*, urbs regia *Prus-*
siz. 633. *Culmenſis* & *Dobrinenſis* ager equitibus
Teuton. a *Conrado*, *Duce* *Malouiz* assignatur.
 424. 480. 617. a *Colmo* dictus. 531. episcopatus.
 633. *Culmenſi* iure *Prussia* regia uirtus, tribus vr-
 bibus exceptis. 620. *Culmenſis* terra *Poloniz* ad-
 dicitur. 316. ius *Culmenſe* in vtraque *Prussia* vi-
 get. 468. *Ecclesia* ad *Gnesnenſem* redit. 321. ius
Culmenſe eruendum statuitur a *Rege* *Sigismundo*
 I. 361. episcopatus fundatus. 377. *Ecclesia* amoris
Gnesnenſis redit. 425. *Culmenſe* territorium con-
 tinet etiam *Michalouienſe*. 458.
Culmenſe, ciuitas. 92. sedes *Episcopi* *Culmenſis*,
 633.
Culmigeriz vid. *Hulmigeriz*.
Cultura nimia homines ineptiunt. 673.
Cunkal, arx. 114.
Luna *Lithu.* & *Samogitiz* Dux. 565. 636. an.
Cunouia oppidum. 444. 445. 547.
Cunegunda vid. *Kunegundis*.
Curlandia p. 56. *Curlandiz* regio, eiusque de-
 scriptio. 107. *Curlandiz* Dux *Vaſallus* *Poloniz*.
 469. 515.
Curnicum. oppidum palatinat. *Posnan.* 437.
Curouia oppidum. 446. 550.
Cursus publicus, *Polonice* *podwoda*. 155.
Curriculorum apud *Ruthenos* descriptio. p. 82.
Curish *haſ*, id est, lacus *Caronenſis* 621. 653.
Nering, insula. ibid.
Cusle, piscaturæ genus, arendatio eius. 319.
Cymbarcha 467.
Cymbri populi. 236.
Cyrſk oppidum 55. 485. 486. 659.
Cyrnenſe territorium in *Malouia*. 481. 486.
Cyrnenſis palatinus obſoleuit. 408.
Cyſſa vid. *Tibiscus*.
Czacaniec, propugnaculum. 596.
Czacki (Felix.) 66. 68.
Czapczaklei, flumen. 247.
Czapliſcius cum *Bogdano* *Chmielnicio* de a-
 gris contendit. 512.
Czapſki (Mich.) 63. 67.
Czapla, Sacerdos a *Conrado* *Prisco* interem-
 tus. 433.
Czarnecki (Ioan.) 65. 550.
Czarnegrudka, antiquum oppidum. 601.
Czarnecstro, ciuitas. 245. 553.
Czarnobilum locus. 245.
Czarnkow (Nicol. de) *Iudex* *Posnan.* 787.
Sandivog. 327. *Stanislaus*. 527. oppid. 245.
Czartcouia oppid. 452.
Czartoryſki (Theodor.) 62. *Augustus* *Alexan-*
der. 63. 68. *Stanislaus*. ibid. *Czartorienſium* *Du-*
um origo a *Constantino* *Czerniechov.* *Duce*. 562.
Czartoryſcum oppidum. 453.
Czapſki caſtrum. 79.
Czechanowicz (Stanislaus de) palatinus *Vi-*
tebscen. 297. *Nicol.* *Ioan.* ibid.
Czechow, oppidum. 47.
Czechowice (Andreas de) 314.
Czechowice locus. p. 247.
Czechus in *Bohemia* conſedit. 501.
Czebrinum *Chmielnicio* *Cosacorum* *Duci* con-
 ceditur. 607.
Czerny (Franciscus.) 63.
Czeremocz fluu. 585.
Czerniecnos oppid. 447. 550.
Czerniechouia antiquum oppidum palatinat. *Vol-*
hyn. 606.

I N D E X

Czerniechouensis prouincia. 454.
Czernichow, ciuitas. p. 247.
Czerkasy ciuitas. p. 247.
Czernomka oppidum. 604.
Czernowice, fortalitium. 593.
Czernobel oppid. 600.
Czermienfk. 55. 491. 659. oppidum.
Czerwonograd oppidum. 594.
Czestochow oppidum 47. 442. 540.
Czizow arx Czizouiorum. p. 246.
Czorstun oppidum & arx. 47. 543.
Czoznowski (Iosephus) 68.
Czapam nobilis. 286.
Czuzkolowicz, Moydilo. nobilis. 286.
Czylensky, flumen. 595.
Czyrsko vid. Cyrsk.
Czyrkasf, ciuitas. 602.
Czuchak, castellum. 604.
Czyzowski (Alexander) 64.
Czyzow (Ioan. de) Castellanus Cracouiensis.
 239. 338. 376. Palatinus Sandomiriensis 313.
 D.
Dablac arx 247. 654.
Damonia terrestria. 306.
Dalen, arx. p. 107. 114.
Damnouia ciuitas. 90.
Danoborus (Vladisl.) Castellonus Naclensis. 632.
Dania, siue Cherfonesus Cimbrica. 102.
Daniam subegit anno 1012. Boleslaus I Rex Pol.
 p. 409. Boleslaus III. 411.
Daniel Rolá, Nobilis. 285.
Danczykowicz Woyslyn. 285.
Damenkowicz Woyschin. 290.
Dapifer et subdapifer regni. 150.
Daniel, ultimus Dux Rusiæ meridionalis. 331.
Lublinum in suam potestatem redigit. 550. Roma-
 ni filius a Papa obtinuit titulum regium et coronam
 420. 579. 585.
Danilow oppidum. 583.
Danielewicz (Nicol.) Polon. thesaur. 454. 588.
Dani conditores arcis Dantiscanz. 622.
Dantiscum siue Gedanum. 2. 94. eius descriptio.
 103. 131. 174. tentatur ab equitibus Teutonicis. 99.
Polonia addicitur. 317. Vladislauensis episcopatu
 continetur 395. commercio exteriorum floret. 413.
 seq. eius descriptio 422. 459. 488. 622. — 628. 695.
 seq. Dantiscani Burggrabi iuramentum. 339. copia
 framenti eo deuehitur. 695. seq.
Dantiscus (Ioannes) p. 2.
Daschow. 247.
Daskienicus (Ostaph.) Cosacorum Dux sub Rege
 Sigismundo I. 510.
Darus, Summus Pontifex S. Albertum in nu-
 merum Sanctorum retulit. p. 29.
Dabrowa (Ioh. Mansyk de) Palat. Leopold. 313.
Dabrowica, domicilium quondam Firleiorum. p.
 248.
Dabrowno oppidum 248. 646.
Dambno nobilis. 301. 314.
Dabski (Antonius) 63. Paulus ibid. Albertus. 64.
Ludovicus. 67.
Davidow oppidum. 247.
Davidowno (Stanisl. de) 314.
Dawxa nobilis. 286.
Debinski. p. 100.
Decima episc. Vladislav. confirmata. 365.
Decius (Ludovicus) p. 7. 791. 796. 800. 802.
Dembno (Iacobus de) 385.
Dembouicia oppid. 445. 544.
Dembowski (Ant. Sebast.) 62.
Demenau in Prussia. 351.

Demetrius M. D. Moscor. a Tartaris, Satelliti-
 bus suis interficitur 524. 567. Regi Polon. socero
 reconciliatur. 611.
Demetrius falsus, vulgo *Boris*, M. D. Mosc. 611.
Demetrius filius Olgerdi, M. D. Lithuan. Kore-
 siorum Ducum pater. 568.
Dendangen arx. p. 114.
Denhof (Magnus Ernest.) Capir. Derpat. 645.
Deraznie oppidum 593.
Derps, vrbs et sedes episcopi. 103. 109. arx. 114.
 episcopatus abolitur. 105. eius descriptio. 127. vid.
 Torpatum.
Derwanria vid. Drwanca.
Derfauia oppidum Pomeraniz. 460. 629.
Descriptio Sarmatarum Asianæ et Europæ 22.
 Store Mathia a Miechow. 177.
Descendendi modus in Salinas 792.
Deszknerhovich (Andr.) 286.
Dgminau, oppidum 647. seq.
Diboua oppidum. 439.
Dies, quomodo creatur. 779.
Diebau olim Nessouia. 568.
Diepen (Iohan.) Ord. Teut. mag. 619.
Dignitarii, vide Officiales. Dignitarii regni, qui
 appellantur. 149.
Dignitas unde manat? 691.
Dinouia, oppidum. 450. 587.
Dirschouia ciuitas et arx. 99.
Difna, arx 79.
Dirrichus Comes Altenburgerensis. 95.
 Vita eius ibid.
Diuerforia in Polonia incommoda, et cur aliter
 fieri nequeant? 679. seq. 708. descriptio eiusmodi
 diuerforii. 720.
Dlugosus (Ioan.) Canon. Cracov. 327.
Dniester fluius 501. vid. Niefter et Tyras.
Dobicia ciuitas cum arce. 47. 443.
Dobelius Medic. Doct. p. 6. n. 14.
Doberschina, vrbs combusta a Vitene M. D. Lith.
 619.
Doblin p. 108. 114.
Dobra oppidum territorii Calisf. 437. 487. 558.
Dobrozoda, oppidum. 451. fortalitium. 595.
Dobrinum. 120. 492. 660.
Dobrinia ciuitas et terra Dobrinensis. 54. 460.
 Dobrinensis et Culmenis ager a Conrado, Maslov.
 Dace, equitibus Teutonicis assignatur. 480. Domi-
 norum crebram mutationem passus. 660.
Dobrzynensis arx ordini Teutonico donata. p. 94.
Dobrilouia, ciuitas. 587.
Dobrzyn vid. Dobrinum.
Dobrosarr, oppidum. 588.
Doenhof (Ernest.) Castell. Pernav. 698. Ger-
 hard 712. 742. Palatin. Siradienf. 749.
Dolabella pictura in arce Varlauiensi. 658.
Dolega nobilis. 286.
Dolina oppid. 58. 451.
Doliua, nobilis. 285.
Dolgerth Palat. Vilnensis. 313.
Dombromilia, oppidum 450. 584.
Dombrouicia 447. vid. Dabrowica.
Dombrowna oppid. 77. 456. 613. vid. Dabrowno.
Dombroua, castellum. 450. 584.
Dominicus Dux Ostrog. 582. Zaslav. 607.
Dominianus caesar, expeditio eius contra Sarma-
 tas. 21.
Domitius Nero. p. 22.
Domumow fortalit. 605.
Domnau, vel Dominau oppid. 647.
Domjcius fluius. 124. 543.
Doniowicz, oppidum. 591.
Don fluius, olim Tanais. i. n. 2.

Donensis

I N D E X

Donenses Cosaci. 512.
Doripruncus Iulianus in Lithuania. 565.
Dopzicium oppidum et arx. 543.
Dormanum monasterium Basiliacorum prope
 Ostrog. in Volhyn. 453.
Dornick 93.
Dorehinka, arx 604.
Dorobofum oppidum. 456. 606. arx 613.
Domaynowicz (Iacob.) 289. Andr. 296.
Doya Konczewicz. p. 290.
Draconites (Ioan.) episcopus Pomesan. 644.
Drausen lacus. p. 126.
Drebnic fluius. p. 93. 101.
Dreschlouia arx et oppidum 91.
Dreuantia flui. 125.
Dreucia, castrum. 445. 547. Dicitur Polonice
 Dr. uic.
Dreucius (Matth.) Vladislav. Præsul. 2. 800.
Dribentza, flumen. 633. 635.
Dribalow castellum. 603.
Drinskurt, oppidum. 647. vel Dringofortia. 91.
Drissa, arx. 79.
Drisciat, arx. 73.
Drogunius salus. 454.
Drobinicum, lazygum metropolis. 57. 428. 660.
Dromicheta, vel Dromichares, Getarum Rex, Ly-
 trachum caput. 500.
Drobienis tractus 57. n. 78. iuri Polonico ad-
 scribitur a Sigismundo I. Vilnæ 1511. p. 294. 295.
 ad Podlachiam spectat. 462.
Druha Munio. 79.
Drusus, Romanorum Dux, primus oceanum sep-
 tentrionalem ingressus est. p. 21.
Drzgon vid. Krishburg.
Drwanca, fluius. limen inter terras Ord. Teut.
 et Regni Polon. 306. 424. 456. vid. Dreuantia.
Dubrauius (Ianus) p. 2.
Dubna ciuit. Volhyn. 453. 588. 607.
Dubinski oppidum 574.
Dubiocia oppid. 249. 450. 584.
Ducarus Pomeraniz 102.
Ducalis Prusiz Ducus. 620.
Duces in polonia, qui fuerunt. 137.
Duces exercitus regni. 150. 403. 515.
Ducia, oppid. 249. 444.
Ducensis (Ioan.) vid. Ioannes.
Duellum siue singulare certamen 162.
Duglasius Comes, exercit. Sueciæ præfectus.
 584.
Duglasius (Georg.) Angliz legatus. 741. 743.
Duna fluius, vulgo Dywina. 39. 427. 455. 463.
 504. 614. 745. antiquis Rubon. 39.
Dunamunt arx inexpugnabilis. 105. 114. 463.
Dunaicz fluius. p. 43. 248.
Dunaigrod oppid. 452.
Duneburg arx ad Dwinam. 106. 114.
Duniatow, ad confluentem Kropiecz et Lipal.
 249.
Dunin (Andr.) Palatin. Brestenf. 314. Petrus de
 Prankowicz 327. Ioh. de Viayd. 373.
Duplestis, colonellus. 697.
Durbini arx. p. 114.
Dürer (Albert.) 765.
Dusmariensis (Henricus) ord. Tent. mag. quid
 de eo notandum. p. 97.
Dyskonopolis hodie Varna ciuit. 411.
Dwischicz lacus. 331.
Dwina fluius 39. 77. 106. Dwina. 110.
Dzwina item ac Dwina.
Dzisina fluu. 528.

Dzierzgonius (Nic. S.) 493.
Dzialin, domicilium Dzialinior. 248.
Dzialinski (Aug.) 63.
Dziekow pag. 47.
Dzialosza Nobilis. 286.
Dzik (Przybisl.) Palatinus Zarnov. 313.

E.

Eberhardus Episcopus Varmiens. 641.
Elbrieras Polonis consueta. 509.
Ecclesiarum fundi ab omni regni militia vacatio-
 nem habent. 393.
Ecclesiastici ordinis distinctio in Polonia 141. 156.
 immunitas a tributis 168. a vectigalibus. 392. a iu-
 risdictione seculari. 393. status in Polonia. 505. in
 Prussia 171.
Ecclesiastica iudicia. 159. Senatores duo Archie-
 piscopi et 15. episcopi 514. iudices 159. fori causæ
 ibid. Ecclesiasticorum bona in terris Prusiz ad eo-
 rum propinquos deuoluuntur. 364. decimæ solui
 debita 350. 355. amplissima in regno possessiones,
 393.
Eilemburga, ciuitas. 93.
Elouia, arx cum ciuitate. 93. 641.
Eragoliorum gens in Samogitia. 655.
Elbinga, ciuitas. 92. 98. describitur 103. 174. 131.
 249. 423. 458. iure Lubecensi vitur 468. Societas
 Elbingæ Anglicana. 737. restituitur Polonis a Sue-
 cis 744. 531. 639. 642. 643. 719. 729.
Elbinga fluius. 101. 126. 649.
Electio Episcoporum. 157. Regis Poloniz. 516.
 seq. non fit nisi scita est consensu M. D. Lith. et vi-
 ce versa 291. responsum datum Oratoribus Ducis
 de Prusia super facultate eligendi Regis 366. seq.
 ritus in electione et coronatione Regis. 398.
Electrides insula quæ? 615.
Elisabetta Pilecia, tertia vxor Vladisl. Jagello-
 nis. 10. Buguslai, Ducis Stettinensis filia, Caroli
 IV. Imp. nubit. 305. Sigismundi I. Regis Pol. filia
 Iohanni Regi Hungariz nupta. 521. Imp. Alberti
 II. filia, nupta Casimiro IV. Regi Polon. ibid. Ce-
 saris filia et neptis, Regis soror et vxor, quatuor Re-
 gum auia. ibid.
Elementorum creatio. 780. primordium rerum,
 ibid.
Elixir philothopicum 781.
Emporium Rigense 106. v. Riga.
Elius oppidum. 597.
Elmiazow, oppid. 605.
Engeliburga. 98. 645.
Engelburg oppidum. 637.
Ensfierorum Equitum Ordo in Liuania. 105.
Episcopus Prusiz 102. 105. Polonia 514. Der-
 pentis Habselenfis et Ofelenfis. 107. episcopi Ma-
 souiensis iurisdiclio 493.
Episcoporum in Polonia electio et nominatio-
 157. reditus ampli 158. in vtrumque Regis latus se-
 dent in Senatu. 393. Cracouienses magnis præroga-
 tiuis ornati a Rege Boleslao Pudico. 395. conf. Cra-
 couia. In Polonia eorum XIII. 402. XV. 459. epi-
 scoporum Prusiz designatio 173. Episcopi Varmien-
 sis et Culmenfis in Senatu Prusiz sunt principes
 171. Episcopi Varmiensis iuramentum ibid. Episco-
 pus Vladislauensis in Pomerania possessiones ha-
 bet, non tamen Prusiz senator p. 171. episcopi to-
 tius regni secundum ordinem. 175.
Epistola Comitales a Rege publicantur. 406.
Epula Polonorum describuntur. 390.
Equestris militia in Polonia incommoda. 474.
 equestris status in ponte nouo Parisiis artificem pec-
 nitet. 761.

Y Y Y Y Y Y Y Y

Equ

I N D E X

Equi Sarmatarum p. 3. Tartarorum ibid. n. feri in Prussia, 24.
Equitatus, Corn. Taciti sententia de Sarmatico. 4.
Equites Poloni Nobiles 135. privilegia eximia adipiscuntur a Vladislao I. Jagellone Rege Poloniz 404. equitum tria genera apud Polonos. 748.
Eradiulus, Nonogrodec conditor, 565. primus Dux Nonogrodens. 608.
Ericus, Pomeraniae 368. et Stettini Dux. 629.
Dux Brunsvicens. 632.
Eridanus, qualis fluvius apud Herodotum, 615.
Erle, arx. 114.
ab Erlingshausen, Conrad. Ord. Teutonici Magister 98. 619. Ludovicus eius successor 98. 619. facit a. 1466. pacem perpetuam cum Casimiro, Rege Poloniz super terris Prussiz 315. forma iuramenti, quo se Regi obstrinxit, 321. seq.
Ernes, arx. 174.
Ernestus, Dux Austrie cum Cimbarea Semoviti, Ducis Masoviz filii progenit Fridericum III. Casarem, 481.
Error quorundam scriptorum. 145.
Erudito Polonorum. 135.
Erulli populi p. 238.
Ervich de Arentary Ioh. 327.
Erythraeon, avis genus apud Plinium, Polonis Cietrzew vocatur. 413.
Est, arx. 109. 114.
Estassichin, v. Stanissinum.
Esthera, Iudza, concubina Casimiri III. Regis Poloniz, 595.
Estlandia, ducatus, 108.
Estmullerus, Medicus Lipsiensis, 6.
Eucharistia sub vna specie vsus defenditur a Iacobbo Gorficio. 499.
Euest, fluvius, 723.
Eurebecquius Electoris Brandenburg. legatus, 739. 754.
Eucare quando liceat in Prussia, 174.
Europa, quot milliariis pateat, 38. denominatio ab Europa Agenoris filia p. 37. eius terminus ibid. eius longitudo et latitudo secundum Striycovium ib. qui corrigitor ibid. n.
Emil, Ioh. 286. 290.
Exactiones et tributa militum mercenariorum, 168.
Exatores tributorum 154. iniusti vbi conveniuntur, 161.
Executio rerum iudicatarum ab ecclesiasticis iudicibus. 159. a terrestribus et Castrensis, 163. executio urbanorum iudiciorum. 164. in iudiciis Prussiz, 363.
Exequia Regum Poloniz. 525.
quae Exportantur e Polonia, 142.
Expeditio Regis Poloniz contra magistrum Equitum Litoniz, 112. bellicae Polonorum expeditiones celebriores. 409. 413. expeditio generalis nobilitatis (Pospolite Ruszenie:) tanquam ultimum remedium suscipitur. 474.
Extranei in Polonia a dignitatibus excluduntur, 404.
Eylania Germanica, 645. Prussica, 648.

F.

Falconius, (Eph.) auctor Chronici, 635.
Falkenburg, p. 250.
Falkenau, castrum, 107. 114.
Familia in Polonia clarissimae quoniam dicantur. 405.
Familiarum in Polonia opulentia, 691. Magnates numerosas familias alunt. 693.
Famuli et pedisequae Nobilis Poloni, 139. ab aulicis distincti. 392.

Farurey, Iohan. 314.
Fastonia Archiepiscopi Kiouiens. residentia, 453.
Federowicz, Mich. in magnum Moscorum Ducem eligitur, 524. 528. Smolenscum obsidet. 611.
Fegfener, castrum et monasterium. 109. 114.
Fekowcze, fortalium. 596.
Feles in Silua Sequana, 489.
Feliciani, Martyris reliquiae Varaviae. 658.
Felin, arx et civitas, 108. 428. cum Magistro castrorum Moschorum Duci proditur. 114.
de Felsten, Nicol. 314.
Fellinium, oppidum, 452. 591.
Femina Nobilium in Polonia, 138. seq.
Feminarum in Masovia mores. 497.
Fera in Polonia, 127.
Ferdinandus Carolus Episcopus Vratislav. 517. 527. principatus Oppolensem et Ratiborensem a fratre Ioh. Casimiro obtinet 531.
Ferdinandus II Imp. filium suum Ceciliam Renatam Vladislao IV. Regi Poloniz in uxorem dat, 529.
Fersa, flumen. 630.
Feuchewangen, Conrad. a) Ord. Teut. Magister 96. 617. seq. Siegfriedus. 96. 618.
Fickel arx. 107.
Filac vel Maichenhausen, arx 114.
Filek, p. 250.
Finis Regni Poloniz, 45.
Finonicus sinus, 282.
Firben, exactio aboletur 332.
Firleus Henr. Archiep. Gnesnens. 437. 442. 447. 550. 553. Nicolaus, Castellanus Biecenens. 499. 500.
Fischusa, civitas 90. sedes olim Episcoporum. Sambienium. 653.
Fizkel, arx 114.
Flemming, (Geo. Comes de) 63. Iosephus 68.
Fleus civitas, 540.
S. Floriani, Martyris, reliquiae Casimiro Regi Poloniz donantur a Lucio III. Pont. Rom. 394. Cracoviz servantur. 533.
Floridus (Franciscus) theologus. 756.
Flumina, Prussiz, 101. 435. Poloniz, 123. 457. 504. Vistulam influentia 123.
Fodina in terra Cracoviensi, 46. metallicae & salinae in Polonia, 533.
Foedus Pruthenorum contra fratres Teutonicos 16.
Felix, arx 114.
Force (N. de la) Marefchallus. 733.
Fori ecclesiastici causae. 159.
Forma iuramenti, quo Ludov. de Erlingshausen, Magister Ord. Teuton. se obstringit Casimiro IV. Regi Polon. 331. sq. Magistri generalis in Prussia, consiliariorum, terrarum Prussiz, civitatum, Capitaneorum &c. 339. Ducis & terrigenarum Ducatus Zatoriensis 376. Masovitarum 378.
Formula publicorum pastorum de induciis 26. annor. inter regna Sueciae & Poloniz Sanctitiae 742. seq.
Forsalitia fere nulla in Polonia. 475.
Fassorum in salinis habitis 793.
Fourbez legatus Pegis Poloniz. 753.
Franken (Christ.) Arrianus refutatur a Iacobbo Gorficio. 499.
Frates Teutonici S. Mariae dicti literas ab Imperatore ad subigendam Prussiam obtinent, 14. de eorum religione, 15. vid. Teutonici equites.
Frauenberga civitas & cathedra. 132.
Frauenburgum oppidum, 92. arx, 114. vrbs Prussiz 322. 642.
Fraustadium, maioris Poloniz civitas, Polonis Wischoua, 555. sq.
Fredede oppidum, 324.

Fredland

I N D E X

Fredland, in Prussia, 351.
Frenus Achat. Canonicus Varmiensis 351.
Frenstach in Prussia 321.
Freyssatz, oppidum, 645.
Friderick arx 93. oppidum, 695.
Fridericus Barbarossa, Imperat. Roman. Poloniam ingressus, vrbes expugnat easque devastat 29. 104.
Fridericus II Imp. fratribus Teutonicis literas concedit ad acquirendam Prussiam, 14. quid sub eo notandum, 95. confirmat donationem provinciae Culmenensis, equitibus Teutonicis factam, 424.
Fridericus III Imp. foedus Pruthenorum approbat, 15. 98. unde natus. 481. offendit Pruthenos, magnam illis multam imponens, 424.
Fridericus II Marchio Brandenburg. recusat oblatum Poloniz regnum accipere 10. Dux Saxoniae, Ord. Teuton. Magister, 99. 619. 648. Hassia Langrauius, infelici morte obit, 556. Marchionis Durlacens. periculum, 659. Dux Lignicensis 359. 348.
Fridericus Albertus, secundus Dux Prussiz 620.
Georgius, tertius Dux Prussiz ibid. Wilhelmus, quartus, ibid. ad Caroli Gustavi Sueciae Regis partes transit. 643. Georgius Marchio Brandenburg. 649.
Friedland oppidum 90. 250. 632. 647.
Frigus & gelu in Polonia, 122. eius causa. 668. sq.
Frisch Nering, insula, 627. sq.
Fructus celi. 779.
Frumenii copia in Polonia, 667.
Fulcrum lignea, quae a sale indurecunt. 793.
Fulstina, oppidum 250. 540.
Funeris Solemnia Dantisci. 754. 757.
Furthomzol, exactio ordinata a Rege Vladislao II. 30. 331. 336.
Fures puniendi mos, 507.
Furliuio Anton. de) Decretorum Doctor. 326.
Furmann, Janus. Castell. Miedzyrzecens. 287.
Fursterberg, Wilh. ultimus Litoniz Magister, 108. 113. sq. Sigismundo Augusto, Regi Poloniz viro se dedit, 473. 428.

G.

Gabinum 493. 560.
Gablenz Ioh. praefect. Vrbs Brandeb. 648.
Gabor Bethlem. Transylvan. princeps Turcas contra Polonos instigat 525.
Gades Boleslai, 202.
Gaiowski, Anton. 64.
Gauia palus 488.
Galassus, Gallus, 733. 737. 752. 755.
Galatia reges Hungarise appellarunt 578. 585.
Galecki, Franc. 64. Ignatius, 67.
Galindia provincia Prussiz, 91. seq. 532. eius loca praecipua 646.
Galingius Borussiz princeps, a quo Galingia nomen habet, 23.
Gallia, omnibus aliis regionibus morem praebet, 674. de eius moribus Galli iudicium, 675. de educatione nobilitatis Gallicae, ibid. Regum potestas parium auctoritate moderata. 685. Galliz legatorum prerogativa super Angliz. 738.
Gambin oppidum. 54.
Gampus, (Victor) Iustus Viennens. 4.
Gamratz, Stanisl. Castell. Polanec. 287.
Ganipoti, 28.
Garczynski Eduard. 64.
Garden oppid. 646.
Garde (Iac. Pont. de la) 717. 733. 736. 747. 752.
Gardensee oppid. 645.
Garnesia civitas 95. 720.

Xy yy yy yy y 2

Garnolinia oppid. Masovior. 461. 486.
Gassenski Alexand. Palat. Smolen. 614.
Gassendus, Petr. vitam Copernici scripsit, 635.
Gastoldus Ioh. 286. 290. 296.
de Gay, Petr. 327.
Gedunum, vrbs, quo anno Regi Poloniz subiecta, 93. 98. oppugnatur. 99. a Crucigeris liberatur, ibid. eius descriptio 103. 131. 250. 317. 622. sq.
Gediminius M. Dux Lith. successore Vitenis 416. 567. conditor vrbs Trocensis, 574. Brescia potitur & Luceonio, 576. 608. Vladislao I. Regi Poloniz contra Crucigeros auxilium dedit. 619.
Gedornoch Kopacz. 286.
Gedruccius Mich. 441.
Geloni populi, 500.
Gembicius petrus, Episc. Cracov. 492.
Gemma salis, 784. sal gemmae. 794. 805.
Gemolowski (silnicza Ioh.) 790.
Genes & familiae nobiles unde appellatur. 137.
Gensilia insignia nobilium Poloniz, 138.
Georgenburgum arx, 106. 532. 654.
Georgius Dux pomeraniae infeudatur, oppidis, Bylow & Lunebourg, a Sigismundo I. Rege Polon. 348. tractat cum Friderico duce Lignic. pacem inter Sigismundum I. & Albertum March. Brandenburg. 348. sq. Dux Smolen. 559. 579. 610. Marchio Onolzbachius & Dux Prussiz 620. Georgius Marchio Brandenburg. accipit expectatium, super Prussiz 350. 355. sq.
Gerdauen oppidum & arx, 647.
Gerdul Nobiles, 286. 290.
Germania situs, 96. pars a Sclavis occupatur 578. cur olim frigidior 669.
Germani in Litoniam veniunt, 104. caesi sub Henrico I. Imp. per Boleslaum III. regem Polonorum 410. eorum sedulitas in Polonia 504. ipsi Poloni non fauent, 508. vrbs Cracoviz rectionem concedit Lescus niger, princeps Poloniz, 537. sq. eos in Poloniam deducit Casimirus magnus 584.
Germanica Eilonia, arx cum ciuitate. p. 93.
Germanicus Caesar 22.
Gertrudis, Leopoldi Austriae Marchionis filia & Boleslai Poloniz principis vxor. 29.
Gerundenia ducatus, describitur 109.
Gerne populi, 500. 502. 635.
Giermonovus, M. Dux Lith. 556.
Gilania, 638.
Gilgenburg oppidum, 641. 646.
Gilsen Robert. 109.
Gimbitus Dux Samogitiz, 565.
Girdauia civitas. 90.
Giuoiros serpentes domestici Samogitar. 505.
Gizycki, Bartholom. 64.
Girmau in Prussia 350.
Gise, Tidemanus, Canon. Varmiens. 361.
Gladifer Regni, 150.
Gladiferi Satrapiarum in Prussia 172.
Glebacium oppidum et monasterium 456. 615.
Glebus filius Wlodimiri Ducis Russiz, a fratre occisus, 578.
Glembocki Ioseph. 64.
Glessaria vel Elechnides insula, 21. 615. 653.
Glessum succinum, in litore, maris Balthici coligitur, 101. vid. succinum.
Gliaski, oppidum, 582.
Gliniani oppidum. 450. 582.
Gliniski v. Michael.
Gluice, oppidum, 375.
Glogovius Paul. decanus Plocensis, 490.
Glowaczom oppid. 485.
Glowin oppidum, 492.

Gle

I N D E X

Glowina Paul. de) Decanus Cracouenf. 327.
Glusinum, oppidum 251. 557.
Gnesina ciuitas, 51. 130. 251. vrbs antiquissima et ante Cracouiam conditam sedes regia, 392. sq. a Lecho condita. 501. 552.
Gnesinensis Archiepiscopi iurisdiclio, 159. 166. priuilegia 392. Regem coronat, 399. Primas regni 402. 416. dignitas. eius 514. 553. Gnesinensis Archiepiscopus fundatio, 377. 392.
Gnesinensis Castellani locus. 147. Oeconomi et administrator p. 157.
Gniw, alias Meua, vrbs 251. 317. 458. 630. 645.
Gnieuouia, oppidum, 439. 564.
Gnieu abbas 722.
Godziemba 286.
Golan, municipium 555. Golau vid. Golubia.
Golanouus Math. Episcop. Vladislav. 562.
Golba arx et ciuitas, 93. oppidulum, 635.
Goldap oppidum. 646.
Goldingen arx et ciuitas, 108.
Goldorp flumen 646.
Golignib, 290.
Golignib, 286.
Gologuri p. 251.
Golz Henr. 67.
Golubia (alias Golau) oppid. 317. 458. 528. 635. 645.
Goluchouia, arx. 437.
de Golubowo. Raph. 314.
Gomer, Japheti filius. 40.
Gomiski, Castellanus Chelmen. 637.
Goniade, oppidum 250. 488.
Gopius, lacus, 53. 125. 438. 561. sq.
de Gora, Sbigneus, Castell. Malogost. 201. Skarbka. 315.
Gorai p. 250.
Gordanus v. Iordanus.
Gorka, comitum a Gorka domicilium. 251.
de Gorka lac. Palat. Posnan. 326. 338.
Gordonus Angliz Regis agens. 739.
Gorscius, (lac.) dialectice artis peritus 496. de eius vita et scriptis. 498. n. 134.
Gorzno, oppidum, 55. 460. 626.
de Goslawice, pasko. 314.
Goslicius, Laurent. de optimo Senatore libellum scripsit, 456. 499.
Gostinimum (alias Gosciniuum) oppidum 54. 428. 435. 493. 560. Ioh. Demetrius Moschor. Magnus Dux vitam ibi finit in carcere. 461.
Gostomia p. 250.
Gostomascius. Ioh. Ord. Cisterc. 431.
de Gostyn, Barthol. 313.
Gottfridus de Hohenlohe, v. Hohenloe.
Gottthardus Kettler v. Kettler.
Gothi, Prussiz partem occupauere. 19. 20. Gothi Alani, 25. Gothi quales populi 235. 500. 616.
Gozdecki, Bernard. 66.
Grabouicia, ciuitas, 59.
Gabroniciense territorium, 454.
Grabonia, 558. 590.
Grabowski Adam. 62. Iohan. 64. Andreas 790.
Grabye, Iarando, Palat. Iunislavslav. 289.
Grabus, inde Grachouia, 538. conditor Cracouia. 785.
Graco ritui additi, multi in Lithuania, 416. et Russia, 419. eorum Metropolitanus Archiepiscop. Kiiouenf. 452.
Granowski, Casimir. 63. 67.
de Grandi, Nicol. 314.
Grarianus, Pontifex. 280. Caspar. 528.
Graudenz, ciuitas, Poloniae adscribitur, 92. 317. 637.

Grecke, locus. vbi succini copia, 652.
Gregorius Pont. Max. 95. - 97. IX. Ordinem Liouicum confirmat, 105. Gregorius IX. Pont. Max. approbat conuentiones inter equites Teutonicos, et Conradum, Ducem Masouia. 424. XIII. Pont. Max. erigit collegium Soc. Ies. Vilnense in vniuersitatem. 447. Gregorii Nazianzeni duo poemata Stanislaus Grepfius edidit. 498. n.
Gretforam gens celebris, 540. 542.
Grepfius, Stanisl. auctor libelli de Siclo, 496. de reliquis eius scriptis, 498. n.
Grifones Butowdum, Nobiles. 286.
Griffenberg, ciuitas, 102.
Gripswalde p. 102.
Grobia, oppidum, 556.
de Grochowicz, Petr. 314.
Grodecia, oppidum, 58. 450. 486. 582.
Grodek aliud, Grodek tertium. p. 251.
Grodense territorium, 458.
Grodna, vrbs Lithuaniae, 73. 448. 495. 771.
Grodziskum, oppid. 495.
Grodzyc, oppid. 55.
Grosfi Pragenfes, siue lati, 144.
S. Grothius. Ioh. 441.
Grubin, arx, 108.
Grudecium, oppidum 591. 594. 597.
Grudeciac p. 250.
Grudentum, ciuitas, 174.
Grunewaldum, Prussiz oppidum, 411.
Grunheude, Andr. iuuenis cultum deglutit, quo extracto sanatus est. 651.
Gruska, oppidum, 596.
Gryphina vidua Lesci Nigri, Principis Polon. principatum Cracouiz et Sendomir. Sororis suz filio Wenceslao, Regi Bohem. dono dat, 538.
Gryphwalde, ciuitas 102. vid. Gripswalde
Grzybow, praefectura, 47.
Grzymala, 285.
Grzymalica, Niemira, 290.
Grzymalka, Nicol. Succamerar. Sanocenf. 314.
Guagninus, Alex. est plagiarius audax, eius vitae compendium, 31. n. 42. dedicatio eius ad Regem Stephanum, p. 31. - 35.
Guberus, flumen, 647.
Gugelenberga, ciuitas, 92.
Guilielmus, Dux Austriae, Cracouia fuit. 9. n. 23.
Guldenstern. Suecus, 721.
Gulogouia, arx Comitum de Lesio. 558.
Gurburga, arx. 92.
Gurzno, oppidum, 460.
Gustauus Adolphus, Sueciz Rex, Bierzam dedicatione cepit, 574. Derfauiam et Meum, 630. Elbingam, 640. Frauenburgum. 642. vulneratur in Nouemiasio, 636. a Croatis captus liberatur, 706. sq.
Gutowski (Ioan.) 790.
Gustadia, oppid. Prussiz, 92. 458. 641. 642.
Gymnasium Cracouienfe, 395. Polnanienfe, 436.
Gedanenfe, 459.

H.

Hanfus (Io. Matth.) Professor Matheos in Academia Vitemberg. 33. n.
Habdaneyca, Nobilis, 286.
Habitudo corporum Polonorum, 135.
Habsel, arx cum ciuitate a Rege Sueciz expugnata, 107. 114.
Habselensis episcopatus, 107.
Habus, alias Frischhaf, 126. 174. 456. 627. 655.
Hadiacz, oppidum, 603.
Hartf in Polonia, 140. sub Rege Henrico, 301. 416.

I N D E X

216. vnde eo venerint? 688.
Hailbronn, Colonellus Regis Galliz. 715.
Halicia, ciuitas, sedes olim Regum et Ducum, 58. 252. 420. 451. eius Duces, 585.
Halicus, Simon, 441.
Hamatobii montes 19. n. 32. populi Hamatobii quoque dicti, 478. 497.
Hammerstein, oppid. 632.
Hanco, Labianus, Decret. Doct. 326.
Hap, lacus, 332. 456.
Haria, prouincia Liouiz, 109.
Harknochius primus Guaginum in suspicionem plagii vocat. p. 31. n.
Harmannus Comes Herdringenf. 95. Ordinis Magister Teuton. constituitur 96.
Harpalia 281. 282.
Harsen, arx, 114.
Harsenium, solo equatur, 743.
Hedow, abbatia, 47. 443.
Hebrici, vid. Iudai.
Hechel, 102.
Heckora filia, 434. 494.
Hedwigis Ludouici Hungar. et Polon. Regis filia 416. 520. ex eius testamento Academia Cracov. incrementa cepit, 531. prima vxor Vladisl. Jagell. M. D. Lith. cum Polonia regnum adeptus, 10. n. 24. Vladislai Lothici, Reg. Pol. vxor 538.
Heiligenheil, oppid. 90. 643.
Heilberg, vrbs Varmiz, 92. 132. 458. 640.
Heilsbergensis episcopatus, 58.
Heli oppid. 129.
Heldanus, antiq. castrum in Prussia. 324.
Helena Ioannis, M. D. Russiz filia, nubi Alber. M. D. Lithuan. 611.
Hilodari Ethiopiae a Stanisl. Varsevicio edita 499.
Hilke flumen, 331.
Helmicus, Promagister Prussiz, 629.
Helmet, arx, 108. 114.
Henricus I. Imperator Romanus, 28. 96. de Vualpot, Xenodochii praefectus, 94. Knieprodiensis, Magister Ord. Teutonici 97. Reuss, Comes Plauenf. eiusd. Ordinis Magist. 98. 618. Comes Richtenbergens. eiusd. Ord. Magist. 98. Sanctae Hedwigis filius, Duk Silesiz in praelio transfusus a Tartaro, 152. Vratislaue tumulatur, 183. Valesius, Rex Poloniae viriusque, 387. 391. a lac. Vchanseio eligitur. 393. 399. clam ex Polonia discedit, 521. seq. eius aduentus Medziereci. 555. Archiepiscop. Gnesinensis, ecclesiasticos in Polonia a iurisdic. seculari liberauit, 392. seq. perpetuae legationis munus, ab Apostolica sede impetrat, 554. Danorum Rex a fratre rucidatur, 410. Vtus, Imper. superatus et fugatus a Boleslao III. Polon. Principe prope Vratislauiam, 410. 519. Dux Vratisl. arce Calisli potitur, 557. a Walpot, primus Ord. Teut. Magister, 617. Dufener, XVIIIus, 618.
Heracles, Iacob. Cyprius, 405. potius Iohannes, 429.
Herberstein, Sigismundus ab) 8.
Herbestus, Benedict, 409.
Herbarius, Ioh. a Fultstein, Castellanus Sanocenf. 315. Legatus Polonorum ad Hebricum Andegav. 521.
Hercynia filia, 669. in Lithuania se extendit, 414.
Herkli, munio, 605.
Hermannus, Episcop. Derpatenf. 113. a Saltzen, Ord. Teuton. Magister, 95. 424. 617. Bart. eiusd. Ord. Magist. 95. 617. Comes Heldringenf. 117.
Hermes, arx, 106.
Hermonasfa, Tyrangilarum vicus, 501.
Hermundorum salinae. 802.
Hermunduri, populi. 239.
Heruli, Lithuaniae olim incolae, 564. iidem cum Lemouis 629.
de Heydek Izider, 538.
Heyle, alias Helle ad Poloniam spectat, 317.
Hierafus, fluius, 500. hodie Prut, 504.
Hieronymus Pragenfis Eremita, relatio eius de relatione veterum Lithuaniae. 12. Virolidi iussu ex Lithuania exire debet, 13.
Hilzen, ad Eklow, Geo. 62. Ioh. 63.
Hizri, populi, 500. 615.
Hirri populi, Sarnicius Siradienf. credit. p. 238.
Hispania regnum monarchicum, 685.
Hilebowicz, Ioh. 296. sq.
Hlinicz Geo. Capit. Breitenf. 296.
Hniezola flum. inaudit. in Tiram. 252.
Hockerlandia, prouincia Prussiz, 92. 532.
Hoesen, arx, 114.
Hoe kirchen, lococ in Tachala Commendat. 336.
Hohenlohe, Gottfr. Comes de 96. Ord. Teut. Magister. Marienburgum condit, 619.
Hohenstein, ciuitas, 92. 645.
Hohenbuehr, bombardae viciales, 330.
Holand in Prussia, arx et ciuit. 93. 324. sq. 643.
Held, Henr. Supremus Hospital. in Elbing. 336.
Holkner, Philipp. 351.
Hollandia Legatorum controuersia cum electoralibus. 738.
Holovacce, oppid. 462.
Homaggi Regi praestandi mos, 100. 302. homagium Palatini Moldauiae 383. seq.
Homicidii iudicium et poena, 154. a nobile perpetrati multa 20. flor. polon. 507.
Homia, oppidum et arx. 610.
Homulius, amnis, 439.
Honnert Roch. Legatus. Hollandiz, 739. 743.
Honoldus Episcop. Cuiuiens. episcopalem sedem Crusiicia Vladislauam transtulit, 561.
Horinus, flum. 606.
Hofius, Stanisl. S. R. E. Cardin. Episc. Varmienf. 102. 115. 132. 171. 418. 422. 458.
Horodlo v. Hrodlo. 540. 641.
Hospitalis Beatae Virginis, 94. primus eius Praefectus, ibid.
Hospitalitas et ciuitas Polonorum, 133.
Hofiko, nobiles, 285.
Honet, vel the Hooft fortalitium 628.
Hrodlo, oppid. 59. 583. ibi vniu. M. D. Lith. cum regno Poloniae an. 1415. facta, 287.
Hrubin, arx, 114.
Hrubulus, Eph. 607.
Hudack, monumentum a Koniecpolscio contra Co-facos, extructum. 511. 557. 603.
Hulmigeri Prussiam incoluerunt, 14. 19. Hulmigeria vnde dicta, 19.
Hungari yllarpant Russia amisfa titulum Regni Haliciae seu Ladomeriz, 420. 578. 585. eorum irruptio in Poloniam a. 1474. 544. dolose Haliciapotiuntur, 578. 585.
Hungaria cruenta vastatio per Bathi, Imperatorem Tartarorum, 183.
Hussari, leuis armaturae milites, 720. 726.
Husuzinum, oppid. 452.
S. Hyacinthus, Ordinis S. Dominici, 394. 441.
Hyades, vnde dicta? 777.
Hydromel, alias Medo, Polonorum potus, 339.
Lithuanorum, 414. Russorum 418. veteribus non ignotam, 670.
Hypanis, fluius, hodie Bogus, 590.
Hypocaustorum qualis vsus in Polonia 132.
I.
Iablonouia, oppid. 604.
Zz zz zz zz z

I N D E X

Iablonowski, Ioseph. Alexand. 63. 68. Iohan-
nes, 63. Rochus 64. Anton. 69.
Iacobus, Archiepiscop. Gnesenf. coronat Pre-
mislaum in Regem Poloniz, 397. Iacintus v. Hya-
cintus.
Iadaldus, 286.
Iagello Vladislaus. vid. Vladislaus II.
Iagellonia Stirps per 200 fere annos in Polonia
regnavit, 143. 398. sq. in Sigismundo Aug. finitur.
521.
Iaka, Iudex Kalissiens. 287.
Iakorum, oppidum cum arce. 605.
Iakowka silva, 494.
Ialbrzyk Wiszlenki, vid. Wiszenski.
Iamno, 279.
Iampol, ciuitas, 596.
Ianiemski, Ignat. 66.
Ianuslaus, Episcop. Vratisl. 542.
Ianitus, Ioh. 790.
de Iankowice, Grotto, Castell. Magolost. 287.
Ianowecia, arx. 445. 547.
Ianonia, oppidum et arx, 448. 452. 576. 582. 594.
Ianowicz, Stanisl. Castell. Troc. 289. Albert
290. Clem. Scheliga, 314.
Ianussius, Dux Oficiacimens. vendit Ducatum Os-
uiciam. et Zatoriens. Casimiro II. Regi Polon. 370.
sq. 373. sq. Dux Ostrogien. et Castell. Cracov.
ciuitas post mortem reliquit. 509.
Iaphes, filius Noe. 39.
Iardanowius, 483. 498.
Iarmowka, oppid. 602.
Iaropelcus, Rusorum Dux, 546. 578.
Iarostauia, ciuitas, nundinis celebris, 450. 584.
Iarostaus, filius Volodimiri Ducis Rusiæ 578.
de Iarostaw, Raph. 336. Spytko, ibid.
Iaroscunia, oppidum, 452. 592. 601.
Iaruga, oppidum 590.
Iasienius Nicol. 499.
Iasiska emporium vini Hungarici. p. 252.
Iaslouecia, oppid. 452. 594.
Iastrebic, seu Lazansky, 286.
Iauus, Palat. Trocens. 290.
Iauoriska, oppid. 450. 582.
Iauusius, Dux Zaslauiens. 657.
Iaworow, oppidum, 582.
Iaxa Eques ex Gryphorum prosapia 47. 540.
Iazlowiec, arx Valachiam versus, 252.
Iazyges, populi habitationes mutantes, 2. n. 479.
487. 488. extirpati, 566.
Iedlina, pagus 393. ibi sanctiones a Vladislao Ia-
gellone in fauorem Equitum Polon. latæ, 404.
Iedlinsko, oppidum 47.
Iegrcnia amnis. 486.
Iegrcziow, oppidum, 47.
Ielstome, Nobiles. 286.
Ienzel, arx, 107.
Ieremiowska, oppid. 604.
Iernopol, 605.
Iesuitæ ex Torunio dimittuntur, 563. in Graudentz.
admittuntur. 637.
Iesupolis, oppidum, 452. 587.
Iezierna, oppidum, 583.
Ieziora, amnis, 486.
Iezouia, castellum, 494.
Ikawa fluu. 252.
Ikaznia, arx et ciuitas, 73.
Ukuszia, ciuitas regia, 443. 541. ibi argenti fodi-
na, 672.
Illustres quosnam Rex Poloniz nuncupet? 506.
Ilouius Stanislaus, Masouius litteratus, 496.
Iljina, fluuius 576.

Ilza, ciuitas, 445. 548.
Imago, B. Virginis a S. Luca, picta, 47.
Impense Regis Poloniz 146.
Imperatoris, Germanici potestas limitata 685.
Imperio, Romano Germanico Polonia aliquan-
do tributaria fuisse creditur, 515. 554.
quæ *Imporantur*, aliunde in Poloniam, 142.
Inbramowice, monasterium, 47.
Incendia diuersa vrbis Cracoviz 538. in salinis
Velicæ, 542. vrbis Lublini, 550. Gnesinæ, 554.
Iaroslauiz, 584. Fridlandiæ, 647. Memelburgi.
654.
Incendium magnum mirabiliter extinctum, 575.
Inciſor, siue fructus Regni, 150.
Indigenatus exteris datur, 137. eum concedere
foli Reipublicæ Polon. compent. p. 174. n. 118.
Incuria, Polonorum, 764.
Inducia, 26. annorum Suecos inter & Polonos, 748.
Industria, vis eius. 18.
Ingenia Polonorum, 133. 464.
Innocentius III. P. M. 95. IV. P. M. legatos ad
Chanam Tartarorum mittit, ne Christianos perse-
quatur, 184. sanctificat Stanislaum Szczepanowium,
Episcopum Cracov. 394. Mendogo M.D. Lith. Chri-
stianam religionem amplexo, coronam mittit, 565.
VIII. Pont. M. 98.
Inſignia, Regnia Thesaurario Regni seruantur.
15.
Inſterburg, 92. 654.
Inomladi, vel Inowloz, vrbeula, 53. 445. 547.
559. 563.
Inowladlauiensis satrapia, 120.
Inuestitura Ducis Prussiz, 100. per vexillum, 335.
350.
Ioannes, Dux Zatoriens. 48. n. 51. Pontifex Ro-
manus, 96. XIII. P. R. episcopus in Poloniam mit-
tit, 391. Teuton. Magist. 98. *Albertus*, Rex Pol-
58. quando mortuus 99. vid. Albertus. *Basilides*, Mo-
narcha Moschor. 103. 611. 614. sq. vid. Basilides. Io-
annes, Dux Masouiz 425. Ioannis Episcopi
corpus Cracouiz. 441. Boleslai filius, Princeps
Plocens. 481. Conradi, Ducis Masouiz filius ro-
bore corporis excellit, 482. sq. Dux Ofuicimiz, 544.
M. D. Mosouiz, 579. 611.
Iohannes a *Campen*, mercator Dantiscanus, dema-
litionem suæ domus non ægre fert, 623. *Casimirus*,
ex Iesuita Rex Poloniz, post fratris Vladislai IV.
mortem. 530. sq. expeditio eius bellica, 589. 607.
Dantiscus, Sigismundi I. Imp. apud Pontif. sum-
mum Orator, 381. 380. 383. *Ducensis*, miraculis clarus
450. Leopoli apud Bernardinos sepultus, 581. *Ge-
orgius* Dux Silesiz in Iägerndorf, 643. ultimus Dux
Ostrogus, Tarnouiz sepultus, 544. 606. a *San-
gershausen*, Ord. Teutonici Magister, 617. *Sigi-
smundus*, Elector Brandeb. quartus Dux Prussiz
620. iusiurandum Regi Polon. præstat, 643.
Iobannisburgum in Prussia, 351. Polonis Pysch
646.
Iordanus, scriptor de rebus Gothicis, 14. 19.
Iorlica, Nicol. supremus Trapiarius in Krisburg
336.
Iosaphatus, B. a Schismaticis Vitebscii occisus,
455. sq. 614. eius reliquæ Polociz, 614.
Iostus, Ludov. Decius, Orator Sigismundi I.
Regis Poloniz, 380.
Irma, flumen, 583. 607.
Isabel, de Arragonia, Dux Mediol. & Barri,
380. sq. 383.
S. Iſaias, Confessor, 441.
Isidolus, Marchio, 754.
Ikawa flum. vbi et Dubno, 252.

Iſania

I N D E X

Iſania, oppid. 604.
Iſali in Lithuaniam veniunt, 565.
Iuanograd, arx, 109. 114. munimentum, 596.
Iuanowhorod, 278.
Iudei in Polonia, 130. 141. immunitates accipi-
unt a Casimiro III. Rege Pol. 505. Lencicia. af-
figuntur, 561. aliisque in locis 563.
Iudex & Subiudex nobilitatis, 151. eorum ele-
ctio, 157. Castrensis, quid? 152.
Iudices ecclesiastici, 159. satrapiarum in Prussia,
172.
Iudicia ecclesiastica in Polonia qualia? 159. ter-
restria. 160. Commissarialia. ibidem. Castrensis.
161. plebis, rusticana, urbana, Magistrorum con-
tuberniorum, scabinorum, 153. scultetorum, 164.
573. comitalia 166. Commissarialia Prussiz, 164. ter-
restria in terris Prussiz quot vicibus seruentur? 7
362.
Iudicii regni consilarii, 162.
Iudiciorum iusta comperendinatio, motio, appel-
latio 162. vrbis exectio, 164. iudiciorum
in Prussia ratio 173. vrbis ibid. commissaria-
lium. 274.
Iudicium Succamerarii, 160. Regium, 161. iuris
supremi seu Teutonici 164. Cracouia a Casimiro
M. constitutum, 510. iudicium & pena homicidii,
164.
Iudicium, iuris supremi creatio, 158. sex ciuita-
tum obsoletum. 175. n. 118.
Iudycki, Mich. 64.
Iuga, flumen, 278.
Iulinum, antiqua pomeraniz vrbs, 102.
Iundzyowicz, Nicol. in Dubizza, 290. 296.
Iutokouia, 592.
de Iungingen Conradus Ord. Teuton. Magist. 97.
eiusdem pax cum Vladislao, Rege Pol. a. 1404. ra-
tione filium regundorum facta, 302. 304. Vlricus,
97. 618. casus cum 40000. militibus 646.
Juniuladlauens palatinus, 439. Juniuladslaw
vel Inowladslaw, ciuit. Cuiav. 503.
Iunkerrail aequatur solo, 743.
Iura flumen, 331. 488.
Iuonius (Nicol. Ghocime) prappositus, capite ple-
xus 525.
Iuramentum Ducis Prussiz Regi Pol. præstan-
dum, 101. Regis pol. Reipublicæ præstandum,
134. Episcopi Varmiens. 171. vid. Forma iuramenti.
Iurgiewicz, Alex. de Holschani 289. Ioh. de
Zabizwie, ibid.
Iurisdictio Archiepiscopi Gnesenf. 159. Capita-
neorum, seu præfeſtor. 161. bellica ibid. Consulium,
163.
Iurouia, oppid. & flum. 586.
Ius, Culmenſe, Magdeburgense, & Teutonicum,
31. 164. in Prussia regia recepta, 170. præfeſtim-
Lubecense in Elbinga, Brusberga et Fraumbur-
go. 468. 620. Saxonium seu Magdeburgense
in causis plebeiorum in Polonia quoque obtinet,
ibid. a Boleslao pudico, principe polon. introdu-
ctum, 557.
Ius vite & necis Nobilitati poloniz in subie-
ctam libi plebem, 404. 406.
Ius reges Coronandi, Gnesna Cracouiam trans-
latum, 538.
Iwanowicz Jof. 68. Iohan. 18.
Izaslau, Princeps, Rusiæ 578.

K

Kabilak, flumen 603.

Zz 22

Kaczowski, Venator Iuniuladsl. 314.
Kaczowice, oppid. 586.
Kadlubko, episcop. Cracov. 47. Vincent. vitam eius
scripsit. Sim. Staravolski, 433. primus Polonorum
historicus, 536.
Kaidanowia, ciuitas, 610.
de Kaffarellis, Anton. 326.
Kakolnik, oppid. 586.
Kaleberg v. Mons calvus.
Kalinow, Mart. de 286. 313. Laurent. Zarzba,
289. Matth. et Iohann. 314.
Kalnik, oppid. 597.
Kalo, Nobil. 286.
Kalusza, oppid. 587. 592.
Kalwaria, Monasterium. 47.
de Kamien, Nobil. 373.
Kamin vid. Camennum.
Kaminica, oppidum et flumen, 595. 601.
Kaminiec, munio. 76.
Kamionka, oppid. et flum. 588.
de Kampa, Petr. Suceamer. Plocens. 314.
Kanclis, arx, 114.
Kamyonibrod, vadum, 331.
Kaniow, 76.
Kaniowia, oppid. 601. munio ad Boryſth. 254.
a Kaniz, Gottfr. 802.
Kanymyr, Stanisl. 314.
Karczew, 486.
Karczewski, Petr. 64. Ioseph. 67.
Karczowin, arx Prussiz, 566. 654.
Karnouius, Stanisl. Archiep. Gnesiens. 427. 557.
Karkis, arx, 108. *Karxbaus*, arx, 114.
de Karpen, Otto, secundus Ord. Teutonici Ma-
gister, 95.
Karfawin, vel Karczowin, vel Georgenburg: arx
654.
Kasimowski, 724.
Kaunam, ciuitatem, demoluntur Moschi, 574.
Crucigeri expugnant, 566.
Kaymen, in Prussia, 350.
Keina, oppid. 437.
Keidanow, arx. 74.
Kelce, ciuitas, 547.
Kemerater, Mart. in Thcrunio Commendator,
336.
Kerkeuicia, Ianuss. 314.
Kertlerus, Gorthard. Dux Curlandiz, 106. 107.
sub clientela Regum Poloniz, 428. a Sigismundo II.
Rege Pol. constitutus, 532.
Keyſtadius, 97.
Kezania, flumen, 594.
Kielbasu, Nicol. 314. Vincent. 321. Barthol. 326.
Kielci, oppidum 445.
Kielcowicz, Ioh. 314.
Kiemus, Lithuaniz dux 565. 595.
Iernozie, arx, olim Lithuan. caput, 565.
Kies vel Vendun, 281.
Kieyſtudi, fratris Olgerdi M. D. Lith. sex filii,
568. captiuis factus a Casimiro Rege Polo-
niz, 608.
Kinsberg, 252. 322.
a Kingſing, Berard. 645.
Kiouia, vrbs, 377. 254. 452. 598. seq. a Tartaris fun-
ditus deletur 180. in potestatem Regis Boleslai I.
venit 409. iterum a Boleslao II. capta, 410. eius an-
tiqua magnificentia in eius ruinis adhuc conspicua,
419. Polonis Cannæ fuit, 599. sq.
Kriouienſes Duces primatum tenebant inter ca-
teros Duces Rusiæ, 451. Cryptæ. ibid.
Kircholmia, arx, 106. ciuitas, Liouoniz, vbi Carol.
Suder.

Zz 22 22

I N D E X

Sudermannus, pater Gustavi, Reg. Suecor. acie vi-
sus a Car. Chodkiewiczio, 463. 472.
Sirempa, arx, 107. 114.
Kisaigrod, oppid. 452. 592.
Kislac, oppid. 57.
Kisagar, Stanisl. Pocillator M. D. Lith. 774.
Kisaka Stanisl. Palat. Vitebs. 773.
Klicze, Jacob. 314.
de Kitzlitz, Henr. 358.
Klebanie, oppid. 59.
Kleiczko, pagus, 489. oppid. 555.
Kleine Werder apud Dantiscum 628. 627.
Klopen, venationis genus in Prussia: terris inter-
dicatur, 364.
Klupelo, castrum, 331.
Kneibach, oppid. 89. Kne paw, ciuitas Prussiz,
325.
Kniprode, Henr. a) decimus nonus Magister Ord.
Teuton. 97. 618. 649.
Knissum, oppid. Podlachia. 452.
Knyazyn, oppid. 56. vbi Sigismundus Aug. Pol.
Rex obiit, 660.
Kobeln, oppid. 601.
Koberzickus, Stanisl. Castell. Dantisc. vitam
Vladisl. IV. Reg. Pol. descripsit, 327.
Kobitz, Muniment. 603.
de Kobylany, Castell. Biecenfis 235. Domarath.
Lublin. 312. Venat. Cracov. 314.
Kochanie, locus supra insulam Choreyca. 254.
Kocula, Albert. 786.
Kodnia oppidum antiquum 606.
Koczyn, Nobil. 235. 290.
Kokmouia, oppid. 596.
Kokmouus Alb. S. J. 447. hist. lit. scripsit. 564.
Kokenhauf, arx & ciuitas, 107. 113. 464.
Kokenbau, 281.
Kola, loh. 314.
Kolczkow, Hieron. 64.
Kolkeno, Mart. de) Castell. Gnesnens. 235.
Kolno, oppid. 489. 587.
Kolubella, vel Kolubiel, 485.
Kola, oppid. 51.
Koluczek, Janus. 301. Nicol. 314.
Lomomyski, Adam. 62. Ioseph. 63. Nicol. ven-
dit Constantinæ reginæ comitatum ziewitzens. pro
6000. florenis, 542.
Lomyski loh. episcop. Cracov. 2. 800.
Lomyszew, oppid. 5.
Lomyski, Matth. 789. 797.
Lomyszew, Gyneth. 23. 290.
Konczewicz, Jacob. Palat. Siradiens. 286. Iohan.
Cancellarius. 239. 315. Przebor. Castell. Rolper.
313. Alexand. Castell. Cracov. 432. 582. 583. in fil-
iis Colacos cingit, 603. duas Suecitas legationes
ad dedicationem cogit, 632. Baudisium, Du. em exer-
citus Suecici caput, 635. Stanislaus, Castell. Craco-
vien. et exercitum Dux supremus 453. 450. 588.
Cracov. Colacos domat, 511. a Turcis captus, Con-
stantinopolim deductus, 525. moritur an. 1546.
515. eius imago, 749. 750. 2.
Konigsek, Consiliarius. Prouinc. 742.
Konigsberg, vrbs Prussiz Ducalis, 89. 319. 350.
355. 423. 457. 643. — 652.
Koninum, oppid. 51. 557.
Konigsmark, exercitus Suecici Dux, in Weix-
munda captiuus retentus, 623.
Konenburg, arx, 114.
Konratowicz, Conrad. 182.
de Konopinski, loh. Carol. Comes, 721.
de Kopkowie, Vrbis. 375.
de Kopylowo, Przedpek. Landens. Castell. 313.
Korczak, Nobil. 285.

Korczyn, oppid. 48.
Kordebog, Petr. Palat. Pofnanienfis 314.
Korco, arx. 76.
Korecius, Barum Colacis eripit, 593.
Korewan, Nobil. 285.
Kormargroda, oppidum, 596.
Korol, Hum. 603.
Koroloka, 594.
Korson, ciuitas ad flumen Ros. 254.
Korostezow, oppid. 601.
Korostezow, ad ostia flum. Fekerow. 254.
Korsonum a Rege Stephano conditum, 602.
Korybutus, Zbarasciorum et Wieszniowiec. pater
568 in Hystico bello a Bohemis Dux electus, 569.
Jerem. Michael, Dux Wieszniowiec, 583.
Korycki, Hier. 774.
Korythnica, Florian. de) 313.
Korzec, oppid. 606.
Kosian, oppid. 50.
Koschmin oppid. 558.
Kosielechus, Andr. 373. cum Severino Bathma-
noretingit incendium in Salisodinis Velicz, 542.
Kosiol, Alb. de) Castell. Breitenf. 285. Christin.
Dapifer Breitenf. 314.
de Kosielec, Janus. Palatinus Gniezouicenf.
286. Nicol. Palat. Breitenf. 301. 314. 327.
de Kosielec, Joh. 33.
Kosikowski Stanisl. 54.
Kosika, Episcop. Culmens. 102.
Kosowski, Ant. 65. Steph. 67.
Korb, Matth. Castell. Naclens. 287.
Koulezek, arx, 586.
Kowalow, oppid. 53.
Kowalewie, 556.
Kowno, Samogitia ciuitas, 655.
Koyfowa, antiquum oppidum, 601.
Kozin, oppid. 607.
Kozlow, arx, 485.
Kronia, antiquum oppid. 601.
Kozeglowy, Castell. Saudec. 286. 313.
Krasicki, loh. Com. 66.
Kraslowa, ciuitas 254. 605.
Krasinski, Anton. 64. Adam. 65. Franciscus. 383.
392. Stanislaus, 428. Ioan. Canon. Cracouienf.
ibid. vid. Chalindus.
Krasna, fortitium 592. flumen, 602.
Krasnobrodia, ciuitas, 590.
Krasnopolsk, oppid. 592. 606. castell. 603.
Krayczewski, Mich. Colacorum dux prope Loie-
wogrodum captus, 600.
Krekborg, arx, 114.
Kregelicum loquendi idioma, 616. 651.
Kreisz, Andr. 645.
Kremitten in Prussia, 350.
Krepietz, fluu. 585.
Krekwowski, Sigism. 68.
Kreutzberg, 107.
Kreutzburg in Prussia, 351.
Kreutzen, Andr. a Consil. Ducal. Pruss. 742.
Kribeza, oppid. 594.
Krilouia, ciuitas, 588. 603.
Krijchburg alias Diczon, districtus, 318. 324.
Krolewiec, Germanis Koenigsberg, Latine Regio-
montum (quæ vide) vrbs Prussiz Ducalis 643. 652.
Kromolow, oppid. 47.
Krolkowo, Nicol. de, 314.
Kropina, munitio, 605. fluu. 254.
Krosno, ciuitas, 59.
Krotoschin, oppidum, 558.
Krugerus, Petr. Mathematicus, 766.
Krusow, Bogusius de 314.
Krysopol, oppid. 596.

Krusow,

I N D E X

Krzyszow ad Bochnam, p. 253.
Krzemieniec, vel Cremenecia, ciuitas, 76. 607.
Krzysznowice, Petr. de) 314.
Kublicium, 597.
Kudack, v. Hudack.
Kubary, oppid. 600.
Kukowites, Lithuan. et Samogit. Dux, 565.
Kukwa Volezko, Nobil. 286.
Kuna, oppid. 597.
Kunczice, locus natalis familie clarissime Mnis-
konum. 253.
Kunheimin Margaretha, Mart. Lutheri filia, Mu-
thausa Prussiz oppido sepulta, 648.
S. Kunegundis historia. 787. eius tempore salis-
copia in Polonia innotescit, 799. vid. Cunegunda.
Kunzberg, in Prussia, 325.
Kurilowia, oppidum 592.
Kurnik, alias Kurzatnick, ad Culmensem distri-
ctum pertinet. 331. 557. Domicilium comitis Sta-
nisl. a Gorka. 253.
Kurów, Petr. de) 314.
Korozuanki, Doblesl. de) 373. Petr. 386.
Kurzbachus, Henr. Legatus Cæsareus ab Erne-
sto Weyhero captiuus factus, spoliatus et vulnera-
tus, 523.
Kusja, Petrus, 183.
Kyselcz, Tribunus Sirad. 314.
Kyerdeyowicz, Hriczo, 314.
Kymben, Geo. 358.
Kyow vid. Kilouia.
Kyschaw, oppid. 630.
Kyszelec, in Prussia, 325.
Kyselin, Gerald. Surgut. vid. Osmorog.
Kzina, vid. Znena.
Kziaz, ciuitas, 46.

L.

Labenez, Nobil. 286.
Labia, arx 90. Labiaua, arx 658.
Labiszyn, Matth. de) Palat. Breitenf. 285.
Labyaw, Prussiz oppid. 319. 351.
Lachouicia fortalit. 455. 476. oppid. 609.
Lacubow locus natalis Orechouiorum, 256.
Lacuius, 733.
Lachouicia, oppid. Lith. 455.
Lacus, celebrioris in Polonia. 126. cuius aqua in
salem concreuit, 451. Habus in Prussia, 457. 655.
vid. Habus et Curonensis lacus. Lacustris sal, 123.
803.
Laczuchow, loh. de) Castell. Zauchost. 287.
Ladawa, flumen, 552.
Ladicium, fortalit. 596.
Ladomeria regnum, idem cum Haliciensf, 420.
eius titulum Hungaria, Reges sibi arrogarunt. 578.
585.
Lagouia, ciuitas. 445. 547.
Lais, arx, 108. 114. 278.
Lampido, quæ Polona 2.
Lancel, 278.
Lancicia, ciuitas, 53.
Lancurum, ciuitas. 450. 476. 584.
Land, oppidum 51. Lande 278.
Landa. Castellani sedes 557.
Landoboren, vid. Nunci municipales.
Landon, arx, 14. 107.
Landek, oppid. 632.
Landsberg, oppid. 308. 319. 351. 336. 648.
Landskrona, arx. 47. 440. 443. arx ab Imp. Ma-
ximil. II. presidio munita, occupatur a Stephano,

Rege Polon. 522. 542.
Landsze, Ludov. de) Marefch. Suprem. 336.
Langonice, oppid. 494.
Langrodia, oppid. 596.
Languinus, Sim. Mscislaw. Dux, 568.
Laniens horrida a Tartaris Sendomiriz perpe-
trata, 545. Parisiensf, 734.
Lankofin, loh. de) Castell. Lancic. 286.
Lapidicina, in Polonia, 673.
Lapsawo, Stanisl. de) Vexillif. Sandom. 314.
Laseius, loh. Archiep. Gnesin. 437. 482. 558. Al-
bert. Palat. Sirad. conferibit suis opibus exercitum,
405. 542. Castellanus, 450.
Lascouus, Mich. 375. loh. Sarmatas ad Christia-
nam religionem erudit, 656.
Lascum, oppid. 558. arx, 450. 584.
Lasczowka, ciuitas, 590.
Lassocki, Ioseph. 63. Anton. 67.
Lassodeki, Geo. Vexillifer Dobrinens. 314. Mi-
chael, ibid. 327.
Lassylo, alias Lassen, 317. 637.
Laticzowia, ciuitas, 432. 503.
Lassorinus mons, alias Renkauka, sepulcrum Cra-
ci, 553.
Latina lingua frequentior vsus in Polonia, quam
in medio latio, 69. 129. 464. Latini quomodo dis-
ferant a Russis, 141.
Latouice, oppid. 486.
Lauenburg vel Leumburg vel Leuenburg ciuitas,
102. 113. 629.
Lauenrik, oppid. 636.
Lauia, fluuius 101. 457.
Laukifiben, Prussiz oppid. 319. 351.
Laurus, Troydeni filius, princeps Lithuanor. 567.
Laumburga, oppid. 102.
Laurentinum, vid. Wawrzyszew.
Lausenbourg, oppid. 636.
Lauterburgia, arx. 93.
Lauzenize, loh. de) Palat. Czynn. 313.
Lauo, fluu. 89.
Lazanky, seu Iastrzebiec, 286.
Lazomer, lacus, 646.
Lazurum in Polonia, 413.
Lebenicht, castrum et ciuitas, 89. ctenob. virgi-
num, 97.
Lebmublia, ciuitas, 93.
Lechus Gnesnam condit, 51. 392. 436. 550. 553.
princeps Polonorum, 391. 443. 356. vixit circa an.
550. Aerz Christianz, 518. Lechus II. 519.
Lestter castrum. 90.
Leczen, 310. 351.
Ledochowski, Franc. 68.
Legati, Prouinciales a Casimiro Rege pol. intro-
ducti, 407.
Legatorum, Galliz et Angliz de prerogatiua di-
sceptatio, 738.
Lehal, castrum et ciuitas, 107.
Leislandia, seu Rigensis prouincia, 105.
Lekjeck, 98.
de Lekna, Troian. 314.
Lekwa, nobiles, 285. 314.
Lelouia oppid. 45. 47. 442. 540.
Lembeyeb, ciuitas Prussiz, 325.
Lemberg, vid. Leopoldis. Lembergum vid. Lauen-
burg.
Lemzel, arx. 114.
Lencicia, vrbs et territorium, 120. 438. 560.
Lenczna, oppidum 447. 550.
Leniowka oppid. 556.
Lenward, arx. 106. 107. 114.

A a a a a a a

L 10

I N D E X

X. Pont. Max. Casimirus pol. principem,
Sanctorum albo inscribit. 447.
Leo, Armenius Dux exercituum Imperat. Con-
stantinopolitani, 42. Rufforum princeps condidit Leo-
polim, 58. 419. 566. 576. 579. 582. Luconienfis
Dux, 576. 600. Leo X. Pont. Rom. dehortatur Si-
gismund. I. Regem pol. a bello contra Prussos 344.
gratias agit, pro deuictis Moscis, 412.
Leopardia, Domicilium Firleiosum ad flumen Ve-
pram. 455.
Leopolis Ruffia polonica Metropolis 58. 131. 255.
419. 580. hereticos nunquam admittit 449.
Leopolienfis, Archiepiscopus, 402.
Lepto, arx et ciuitas, 79.
Lescus I-IV. principes poloniae 518.
Lescus, Albus Rex polonorum. infantis Henrici,
Archiepiscopi Gnesnensis. ecclesiasticos, a iurisdic-
tione seculari eximit, 393. V. et VI. hic niger, ille Al-
bus. 520. 581. sq.
Liski, Adalb. 62.
Lisko, oppid. 45. 587.
Leslaus, Alex. Germanorum Dux, 509.
Lesna ciuitas 95.
Lesuice, oppid. 608.
Lesniensis, 40000. Moschorum in fugam vertit, et
9000 eorum occidit. 472.
Lesno, Comes a.) 427. Raph. de) palat. Belzenf.
693. 735. 742.
Lesnouius, Stanisl. Leonide comparatur, 403.
Lesna, oppid. 563. 637. 714.
Leszek vid. Lescus.
Lgowica, Masouia regiuncula, 482.
Letzen oppid. et arx, 646.
Leuarronia, ciuitas, 447. 550.
Leuburgum, arx, 106. 114.
Leunenburgum, 647.
Lex, de Castellanis e. ante nihil valet, 149.
de homicidio, Hebraeis data, non obstringit, 68.
de legibus et statutis poloniae, 46. sq. regum
potestas non minuitur legibus, 684.
Leysker, flumen, 604.
Letemnicia, arx, 485.
Letisium, oppid. 545.
Letentius, Capito, conditor Glouaczeuie, 485.
Liba, flum. 1278.
Libeda, cum fratribus Scieco, Chio et Choreuo,
in Ruffia regnat, 420.
Libemole, 319.
Libertatis poloniae elogium, 688. conscientiae
effectus, 734.
Libnense, territorium in terra Dobrin: 450.
Libo, Nauarchus Pompeii, 278. ab eo Lithuani
ducunt originem 415.
Libitz, oppid. 600.
Lica, flum. 101. 457.
Libouia, 564.
Lbowlia, ciuitas, 59.
Liconia, 90.
Lichni de) palat. Brestenf. 282. 342.
Lick, oppid. 646.
Lieba, flumen, 645. fabula de illo, 709.
Lida, oppid. 73. 448. 574.
Liebstadt, in Prussia, 319. 351. 648.
Ligonfey, Stanisl. 314.
Ligenburg, Prussiae oppidum, 319. 351.
Ligeza Joh. Palat. Lancie. 286.
Lignitia, ciuitas, 95.
Like, Prussiae oppidum, 319. 351.
Liliger, Christin. vid. Christinus.
Limietes, maioris Poloniae. 436. Prussiae & Polo-

niae, 307. Samogitia & Prussia 331. Liouonia, Sama-
gitia & Ruffia, ibid. 468.
Linconia, oppid. Samogitia, 462.
Lindava, flum. in Tiram illabitur, 256.
Lingua polonica 129. eius diuersitas a Scythica
argumento est, quod Poloni Scythaeque non pro vna
gente habendi, 665.
Linguae exoticae in Poloniae vltima, 69. n. 95. 129.
502. sq. 506. imprimis Slaui, 391. ea Lithuani
non omnes vtuntur, 415.
Lipa, flumen, 256. 585.
Lipna, oppid. 54. 660. arx, 93.
Lipone, duae munitiones, 567.
Lipowie carcer Sacerdotum Cracouienf. 47. 449.
442. 541.
Lipsia Ruffia, patria Sarnicii. p. 256.
Lipki, Procop. 66. Andr. Episcop. Cracouienf.
437. 509. 558.
Lisanka, castell. 602.
Lissa, maioris Poloniae ciuitas, 556.
Lissy, 286.
Litalanus, Viduati primi Borussiae. Regis filius
magno suorum numero Borussiae egreditur, 27.
quae ab eo Litalania dicta, hodierna est Lithua-
nia, 564.
Littera, restium quae? 408. Archiepiscopi Kiiou.
ad S. Petrum scripta, 600.
Lituaor, loh. 289.
Lithuani, antiquitus Litalani nuncupati, 27. Prus-
siam vastant, 97. 98. de eorum originibus moribus-
que 81. 414. 415. eorum idioma a Polonico diuer-
sum, 415. serui sunt ingenio, 505. occupant Calia-
sum, 567. arces quasdam proditione, 588. bella
gerunt cum Crucigeris, 619. sq.
Lithuania describitur, p. 10. sq. 414. sq. 569. &c.
eius fines, 71. 282. 447. vetus 531. 569. sq. histo-
ria, 564. 569. insigne 72. status religionis Vitoldi-
tempore, 12. mores incolarum &c. 81. 414. sq. aran-
di seminandiue modus, 83. vniui Lithuaniae cum
Regno Poloniae a. 1413. inter Vladisl. Jagellonem et
Alexandrum Vitouidum fratrem eius 283-287. eius
Optimates et nobiles se subiciunt Vladislao II. in
euentum mortis Vitouidi, 287. sq. iisdem cum Po-
lonis iuribus gaudent, 284-286. vniui cum Polonia
reiteratur tempore Joannis Alberti Regis Poloniae
et Alexandri, magni Ducis Lithuaniae, 289. etc. Li-
thuania a Masouia per Commissarios dislimitatur,
298-306. sq. vltima inter omnes Europae religio-
nes, Christianam religionem amplectitur, 416. iura
bus vtitur peculiaribus, 458.
Litterberg, vid. Lutberg.
Litowicz, oppid. 607.
Lituo, vid. Litalanus.
Liuicius, flum. 437.
Lino, oppid. 56.
Liouonia eiusque provinciarum et ciuitat. descri-
ptio, 13. sq. 103. sq. 114. eius Episcopatus direpti a mul-
tis principibus 105. primus Magister, ibid. a Ma-
schis Liouonia vastatur, 112. habet octo territoria et
septem Senatores, 453. a Libone Libonia dicta, 415.
sub equitibus Teutonicis Christiana 427. ad Ket-
lerum, Ducem Curlandiae et Semigall. peruenit,
428. an ibi Relig. Catholicae exercitum permitten-
dum? 734.
Liouoniarum, mulierum habitus, 109. Liouonicus
Ordo. vid. ordo. Liouonum bella 95. 112. agrestium
habitus, mores, et idioma, 109. 105. victus et per-
uersitas 110. nobiles Germani sunt. ibid. insignem
victoriam, Moschorum Duce occiso, referunt, 112.
sq. plagae diuinae super Liouoniam veniunt, 112.
Liu, oppid. cum arce, 487.

I N D E X

Louacouia oppid. 601.
Lobauia, oppid. et arx, 636. Lobauienfis Episco-
pus idem qui Culmenfis, 633.
Lobegalsk, exactio abolita 332. 336.
Lobocia, ciuitas cum arce 543.
Lobwasser Ambros. J. V.D. eius epitaph. 649. sq.
Lobzouia, palatium regium 47. 443. 535.
Loca, oppid. 643.
Lochwie, oppid. 604.
Lochytum, 652.
Lode, arx, 107. 114. 278.
Lodau, Nobil. 285. eorum familia, 431. n.
Lodomeria, vid. Ladomeria.
Lobofku, ciuitas, 74.
Loiwogrod, oppid. clade 30000. Cofacorum cla-
rum 600.
Lomza oppid. Masouia, 55. 461. 489.
Longobardi, tritremes mittunt in terram sanctam,
94.
Lopaczinski, Nicol. 68.
Lofice, oppid. 57.
Lorus, Georgii Elect. Brandenb. archiater, 651.
Louicium, flumen 278.
Loshi vxor in statuam salis versa, 781.
Louicium, flumen 278.
Louicium, residentia Archiepiscopi Gnesnensis.
438. 453. sq. 560.
Lowackowski, loh. 408.
Lubacouia, oppid. 58.
Lubartus, Theod. Sanguscorum, Kouelscorum,
et Kofzy corum pater, 508. Gedimini filius, 579.
Volhynia Dux 585. sq.
Lubawa, 321. 458.
Lubecz, 77.
Luben, ciuitas cum arce, 93.
Lubiencki Augustin. 64.
Lubicz, 306.
Lubienki Vladisl. 92. 497. Stanisl. Episcop. Plo-
centis, 497.
Lubino, Andr. Thesaurar. Regni 289. 314. Stanisl.
Episcop. Placens. 477. 492.
Lubinum, Abbatia, 556.
Lublinensis Palatinatus et vrbs 49. 119. 130. 255.
Tribunal ibi permittitur a Vladislao Jagellon. 283.
nundinae in vrbe, 420. 445. 549. vrbs a Mendo-
go, M. D. Lith. deletur, 556.
Lubnica, Mart. de) Castell. Brzezina. 287.
Lubnie, oppid. 604.
Luboml. praefectura. 255.
Lubomirski, Anton. Princ. 63. 66. Stanisl. Palat.
Cracov. 66. 450. eius sedes Visciciz 543. et Lan-
cutum, 584. Franciscus, 67. Joh. Thesaurar. Regni
supr. occiditur a pauperi nobili Nicolai Cuscu, 70.
Dux exercituum Turcas reprimi, 526.
Lubowlia, oppid. 439. Lubowlo arx, 543.
Lubraniec Greg. de) vel Lubrantius) 386. Joh.
Episcop. Pofnaniens. 2. 435. 800. Gymnasium Lubran-
tiani auctor, 552.
Lubsladia, 93.
Lubstow, Nicol. de) 314.
Luburtus, Ruffiam Lithuaniz finitimam, perdo-
muit, 421.
Lucardi, przemislai Reg. Polon. vxor, innocens
vitam amittit. 557.
S. Luca, imago B. Virginis. 442.
Lucemburgum, oppid. 91.
Lucoria, vid. Lucko.
Lucin, castell. 91.
Lucini, III. Pont. Rom. offa S. Floriani Casimi-
ri Regi Pol. dono dat, 364.

Lucko, caput Volhynia, sedes episcopi 76. 255.
420. 453. 607.
Lucouienfis, terra, in Palatinatu Lublin. 446.
Lucinice, oppid. 593.
Ludbranc, Andr. de) 387. 214. Gregor. 373.
Luden, arx, 106. 114. 248.
Ludrus, Dux Brunswic. Ord. Teuton. Magister,
618. 644. 649.
Ludouica, Maria, Caroli Gonzaga Ducis Man-
tuae filia primis nuptiis nubit Vladislao IV. 530.
secundis Iohanni Casimiro, Regi Poloniae, 531.
Ludouicus, Thuringiae princeps, cognomento
Ferreus, 29. Imperator. 96. Rex Hung. et Bohem.
ad pacem inter Regem pol. et Ducem Pruss. hor-
tatur. 348. sq. Rex Hung. et polon. cognomento
Magnus immunitates nobilibus poloniae dat, 404.
520. 579.
Ludouicus. ab Erlichshausen. vid. Erlichshausen.
Ludsen, arx, 106. 114.
Lukomia, arx, 568.
Lukomla, fortalicium. 604.
Lulafch, palat. Troc. 313.
Lulow, oppid. 49.
Luneburgum ciuitas Georgio Duci pomeran. in
feudum datur, 369. Luneburgense sal quomodo
coquatur? 803.
Lufczewski, Math. 67. Valer. et Vladisl. ibid.
Lutberg, alias Litterberg, Poloniae additur, 317.
Lutherani male accipiuntur a Catholicis Craco-
uia. 539. Vielunia, 539. Vilna, 573. Torunii, 635.
in Academia Elbingensis ab Alberto I. Duce Prus-
siae committitur, 458. templa Regiomonti, 457.
Lutbert, Mart. filia Margaretha Kunheimu, 648.
Iohannes, filius. 649.
Lutbomirski, loh. supremus Poloniae Regni The-
saur. 770.
Lutii, populi. p. 239.
Lutimannus. Barth. 12.
Lutzem. 278.
Luxus, Polonorum, 135. 465. 466. 508.
Lwow, vid. Leopold.
Lybestadt, Prussiae oppid. 319. 351.
Lychyn, loh. de) 313.
Lygii, populi 257. 552.
Lyk, flumen, 331.
Lyna, flum. 552.
Lyssowa flou. vultur flumini Styr. p. 256.

M.

Machina in salinis extractoriae descriptio, 792.
795.
Machowiec, Ortho, 327.
Macielom, Domicilium Macielouiorum. 257.
Maczynski, loh. 64.
Maoris, p. 1.
Magdeburgense supremum Tribunal, oppidani in
Polonia eo prouocant, 400.
Magister Prussiae iuramentum Regi praestat. 99.
ciuium, in Polonia, 156. in Prussia, 173. contuber-
norum, eorumque iudicia, 103.
Magistratus Regni, qui sint? 149. terrestres, 150.
pleben, 156. perpetui, 157. equestres. ibid. et ad-
ministratio ciuitatum Prussicarum, 173. Magistra-
tum creandorum ratio, 157. in Prussia 173. eque-
strium electio. ibid. Regni reditus exigui, 158.
Magistrorum Liouoniae exitus, 108.
Magnates Poloniae numerosam et splendidam fa-
miliam alunt, 693.
Magni Ducis Lithuaniae titulus quo iure compe-
tat Regi Poloniae? 417.

I N D E X

Magnus Mosconia Dux, oppugnat Neuhaus in Liouonia, III.
Maiores Polonia 50. sq. 435. - 439. 550. - 564.
 eius Capitaneus, generalis, 152.
Makouia, oppid. 439.
Malczewski Matth. 64.
Maleficarum in Suecia exempla, 755. seq.
Malachowa, Sambor. de) 314.
Malachowski Ioh. 65. Andr. 67. Stanisl. Petrus et Nicolaus. ibid.
Malagoscze oppid. 49. 443. 547.
Male, Albert. de, Palat. Lencic. 289.
Malice, lac. de, Tribunus Leopoliens. 314.
Malogostia, vid. Malagoscze.
Marchio Brandenburg, de Prussia Ducali Regi Poloniae vestigal soluit 457.
Marcomanni hodie Morau. 2. n. 235.
Mare magnum, sal Chymicis, 734.
Mareschalcorum Regni officia, 149. et Cariz, 254. 401.
Margonius, Sigism. 314.
Maria, filia Ludouici M. Regis Hungar. et Polon. Hungariam dotem adfert Sigismundo, March. Brandenb. postea Imperat. Romano, 520. Ducis Halicz Melicis filia. 583.
Marianouia, 592.
Mariaburgensis satrapia 120. cedit Regi Casimiro in pace cum Ord. Teuton. facta, 425.
Mariaburgum, Pomelaniz in Prussia urbs 15. 93. 96. 102. 131. 278. 318. 319. 423. sq. 458. 531. 637. seq. 693. eius Praefectus, 172. a Godofr. Com. de Hohenloe, Ord. Teutonici Magistro condita, 618. Polonia a Suecis redditur, 743.
Marienburg, vid. Marienburgum.
Marienburgus, 278. castrum, 723.
Marienwerder, in Prussia, ciuitas cum arce, 98. 97. 312. 351. 645. 709.
Marina, Palat. Sendomir. filia, Demetrio Moscorum Duci nubit. 527. Caluga laqueo suffocata, 528.
Marinus, Catus. 286.
Markouicza, oppid. 606.
Marmorea columnae prope Chencin. excisae, 678.
Marignis, populi Sarmatici, p. 237.
Marres fera Poloniz, 128.
Marfard, exactio, aboletur, 337.
Marussa, flumen Podoliae, 257.
Martinouia, ciuitas, 526.
Martinus, 58. IV. Pont. Max. 56. Truchses Vetschhausenis, 98. V. Pont. Max. 394.
Maslaus vid. Masos.
Maslauitaw, castell. 602.
Masos, tyrannus, a quo Masouia dicta, 423. bis vicibus a Rege Casimiro vincitur 480. 657. vitam cum principatu amittit. 426.
Masouia in ius Regni Poloniz cedit, 55. fines, 120. 331. 337. 479. 484. sq. 636. a Maslo siue Maslo, tyranno Masouiz dicta, 480. 426. 657. extinctis ducibus in prouinciam redigitur a Sigismundo I. Rege Polon. 426. 484. habet 45000. equestrium familiarum 461. 485.
Masouia duces ius suum in Prussiam Equitibus Teutonibus concedunt, 14.
Masouii doctrina illustres, 498. sq.
Masouiorum religio, 140. statuta, 162. iura confirmantur. 379. Polonicis iuribus vtuntur, salua tamen eorum constitutionibus. 379. mores et instituta, praefertim nobilitatem, 495. seq. feminarum, 497.
Massagera, populi, 479.
Massalski, Ioseph. 65. Ignat. ibid. Ioh. 66. 68.
Matthias, Rex Hung. corrumpit auro proceres

Poloniz, 412. comparatur cum Stephano Rege. 35.
Matronarum Rigenfium habitus, 110.
S. Mauricii lancea Boleslao I. Regi Polon. ab Ottone III. Imp. donata, Cracouiz feruatur, 537.
Maximilianus I. Imp. 99. concordiam inter Regem Poloniz et Magistrum Prussiae confirmat, 343.
Archid. Austriae profligatus et captus a Ioh. Zamolsis. 454. 472. 523. 524. 589. II. Imp. Rex Poloniz electus, praenititur a Stephano Battoreo, 522.
Maznik, flum. 602.
Meislaui Palatinat. Lithuaniz. 77. ciuitas, 610.
Meatus, varii salinarum, 793.
Mebingus, lacus, 643.
Medonaw, in Prussia, 351.
Mediolanensis Barrenf. educatus successio ad Sigismund. I. Regem Polon. deuoluta 381.
Mednicia, residentia Episcopi Samogit. 462. 656.
Medo, siue Mulla aqua, siue Hydromel. 27. 133.
Medziborz, fortalit. 593.
Medziboreum, ciuitas, 555. 606.
Mehlsak, oppid. 99. 322. 458. 641.
Meideli, Anton. Admirali Sueciae sub Rege Joanne portentosa historia. 758.
Meinardus Liouonos in fide Christi instruit, 104.
Episcopus eorum creatus. ibid.
Mela, Pompon. descriptio Sarmatiz. p. 1.
Melaria, arx et ciuitas, 92. vid. Mehlsak.
Melsintus, acriter pugnat, 69.
Melstein, Spikode, 314. Ioh. 376.
Melstunum, arx, 440.
Melstnek, Germanis Haenstein, oppid. 645.
Memel, alias Nemenus fluius, 331. 504. 560. 575. 621. 655. ab And. Schroetero descriptus, 769. 774. castrum, 331.
Memelburg, urbs et arx, 654.
Memelia, ciuitas, 764.
Mennius, Claud. Comes Auauius, ad Reges septentrionales Legatus Regis Galliae. extraord. 695. sq. vid. Auauius.
Memula, arx, 96.
Menapit, populi, 25. n. 39.
Mencinski Adalb. 67.
Mendacus Lithuanorum Rex, 461.
Mendogus magnus Dux Lithuaniz crudelis et Apostata, 566.
Mendonomon, pro lacu Frischaf apud Plinium occurrit, 616.
Mercimonia, Poloniz, 142.
Mercurius, sal et sulphur, tria prima omnium rerum, 680.
Mercenberg, 97.
Mereczum, oppidum Lithuaniz, ubi Vladisl. IV. Rex Polon. obiit, 530. 574. sq.
Mergentheim, in Franconia, sedes hodierni Magistri Ord. Teuton. 620.
Merniek, ciuitas cum arce, 99.
Meschko, vel Dux Masouiz, 377.
Mernusk arx, 331.
Mescislaus, princ. Haliciens. 578. 585.
Mesto, Rex Poloniz, alias Miecislus. 479.
Mestowynus dux vltimus pomeraniz, 622. 630.
Merulla, Poloniz, 123. 145.
Merouastus, populi, 38. n.
Meuz, alias Gnieuam, urbs pomerelliz 96. 317. 460. 630.
Maydenburg, 324.
Mezeros, oppid. 595.
Miczynski, petr. 63. 68.
Mischowski Albert. 65. Mich. 64.
Mischael, B. 462. Sigismundi. M. D. Lith. filius, cum

I N D E X

eam Casimiro III. Rege Polon. bellum gerit, 509.
Moldauia Palatinus, 524. Caropolates Imperator Constantinopolit. 42. n. 47. 57. Sternbergens. Ord. Teuton. Magist. 93. Federowicz, in magnum Ducem Moscouiz eligitur, 524. Smolenscum obdiat, 611. Glinki princeps Kuitiz 579. 611. Jeremias, Dux Wiefniowiecius, 507.
Miebalaw, Nicol. de) palat. Sendomir. 285. Castell. Cracov. 313.
Miechouia prouincia prussiae antiquae 93. cessit Casimiro Regi Pol. in pace cum Equitibus Teut. a. 1466. facta, 425. Culmenis satrapiz subest, 458.
Miechowo, Nicol. de) 314.
Mieczuch, Nobiles, 286. 290.
Miechouia, cenobium, 237. 441. oppidum equit. sepulchri Christi. 540.
Miechouia, Matth. a) scriptor Chronic. 540. eius descriptio Sarmaticum, Europae & Asiae, 177. vita eius, ibid. n. 119.
Miecislus, Dux Opoliens. contra Tartaros dimicat, 181. fugit 182. Dux Polonorum, Christianam fidem amplexus, 391. 479. 519. quando mortuus, 530. sepultus poloniz, 551. cognomento senex Princeps Poloniz, 520. 552. sepultus Calisii 537.
Miedziborz, oppid. 69. 452.
Miechyrace, ciuitas, 50. 552. 602. 606.
Mielca, Gryphorum domicilium natale, 256.
Mielnic, oppid. 57. 560. 432. Districtus regno Poloniae incorporatur 297. ad Podlachiam spectat. 492.
Mikofia, Adamus, 66.
Mikolajewicz, Lubomirscium occidit. 70.
Mikunice, arx, 593.
Milimyn 99.
Militer Polonorum, 196. mercenarii, 168. quare inualuerint? 474.
Militia, Polonorum copiosa, 400. eius ratio, 408. sq. 471. sq. maximam partem nobilibus constat, 510. eius incommodum, 513. immunitatem qui habeat? 102. 157.
Militaria, Polonica et Russica, 118. 498.
Miloslav, Miloi de) 314.
Mingailo, Erduili filius, Dux Lithuan. 565.
Mingyel, Jacob. 285. 290.
Minigal, Rana, Castell. Vilnens. 285. 290.
Ministeria, alicia, 155. vilhora, ibid.
Minor, Polonia, 439. - 447. 532. - 550. cur in contentu publico Regni maiorem antecedit, 45.
Minsk, ciuitas Lithuaniz, 74. 456. 486. 609.
Mir, Wilh. 64.
Mirapol, ciuitas, 606.
Mirogrod, oppid. 603.
Mirza, Thomko de) 314.
Miscow, de) Marchio, 556.
Miskouius, eques Polonus, occidit Ducem Zatoxiensem, 48. petr. Episcop. Plochsk. 426. 458.
Mislenice, oppid. 47.
in Missa sacrificio ritus Polonorum veterum singularis, 391.
Mitridates, 21.
Mittan, Semigalliz caput, 103. 278.
Mlawia, oppid. 54. 492.
Mlocki, Ioseph. 67.
Mniszech, Georg. Comes, curia Regni Mareschal. 50. Johannes, 65. Adam. 66. Ioseph. 67.
Mnohe, flum. 604.
Mnokoy, oppid. antiq. 604.
Mochinger, Joan. pastor Lutheranus Gedani, 755. 73.
Mocra, flumen, 424.
Modus, descendendi in salinas, 793. 804. secantibus ibid.

monachod, Theod. de) Vexillifer posnanienf. 214.
Mogayram, ciuitas, 510.
Mogilanus, Ioach. opponens se falsae doctrinae Andr. Olmudici, 651.
Mogilla, Abbatia, 47. monasterium prope Cracouiam, p. 257. Mogilla vid. Chetramba.
Mogilnica, amnis, 483. oppid. 495.
Moula, Constanus, Princeps Moldauiz, 524.
Mochli, Chocimam in possessione habebant, 525.
Mochilow, arx, 77. urbs Moscauitarum emporio clara, 455. 592. 314.
Mokranowski, Andr. 67.
Molin, 278.
Moldauia, Poloni exuuntur, 525. ipsis redditur, 520. Moldauia Palatinus Casimiro Regi Polon. magnum praestat, 385.
Moluyen, in Prussia, 319. 351.
Molhyzen in Prussia, 324.
Moski, Maximil. 14.
Monacho, S. Basilii instituti, quadragesimali tempore vintant Chryptas Liouienfes, 452.
Monasteria, in Polonia, 132. Cracouienf. 441.
Monasterzka, oppid. & arx, 257. 431. 597. 604.
Monasterio, Petr. 286.
Moneta in Polonia, 131. sq. non euditor sine reipublicae consensu, 404. aurea ab Alexandro decemam & Sigismundo, Regibus Polon. cusa, 471. Pruthenica, 55. 338. 553.
Monetae, eudende ius Sigismundus III. Rex Polon. Ordinibus Regni concedit, 527. Causa eo gaudeat, 633.
Monk-roma, antiquum oppid. 502.
Monko, o, Zegotha de) 314.
Monuzi, Johannes & Balas, 711.
mons, skalica prope Cracouiam, 47. circa Danatiscum, 524. Calus in miori Polonia, 43. 499. 445. montes Carpathi vernaculo sermone Iarpacki 43. Poloniz, 122. maximus in Polonia, 547. Caluariz, 446. clarus, 442. S. Benedicti, 785. montes buzenini, 788. Bonenicus, 700. mons crucis, locus celebris ob peregrinationes. 257.
Montuile, Dux Samogitiz, a Russis caesus 565.
Monwid, Palat. Vilnens. 286. 290.
Montuola, Nobil. 260.
Monzwild, Veibunt 290.
Montigeradomica, 290.
Montonowicz Geo. 290.
Mor chaa, arx, 452.
Morauica, arx, 440. 443.
Moresko, Clem. Castell. Calisienf. 286.
Mord, oppidum, 57.
Morcea, oppidum, 587.
Morova, fluius, 257.
Morski, Anton. 64.
Morslein, Stanisl. 788. Erasmus, ibid.
Mormige, in Prussia, 351.
Merung, ad Prussiam spectat, 319. arx, 600. 647.
Mos, homagii praestandi Regi 100. 302.
Mosib, oppid. 557.
de Moschczona, Petr. 327.
Mosisc, oppid. 584.
Mosiscu, oppidum 450.
Moscorum, clades, 112. 412. 609. petunt sedes a Liouois, ibid. de illis mentio apud Lucanum & Plinium, 427. Vladislau, IV. tunc temporis adhuc Polon. principem Imperatorem eligunt, 527. quod moras necceret, ab ipso deficient ibid. inducis faciunt cum Polonis, 528. repelluntur Smolenscum

I N D E X

seum obfidentes, a Vladislao IV. Rege poloniz
529. 612. expugnant Vilnam, 573. delent Trocum,
& Grodnam, 574. sq. magnam partem poloniz eri-
piunt, 579. Smolenscenti arce potantur. 611. et vr-
be, 613. tria Legatorum genera mittant, 748.
Moscouitarum, nomen recens, 427.
Moscouiticum, Imperium, olim Sarmatia Asiatica,
449.
Moscouiticus, thesaurarius militibus conceditur, 528.
Moscua, vel Moscouia, vrbs, 427. 449. a Polonis
accenta, 527. sq.
Moszczanski, Andr. 63. Theod. 67.
Moszna, oppidum et flumen, 602.
Mozynski, August. 65.
Mozyr ciuitas, 74.
Morio, appellationis genus, 162.
Motlaua flumen, 624.
Motowilufka, oppidum, 601.
Mroga, amnis, 494.
Mscihow, oppidum 75.
Mscislaus, Romanowicz et Mscislaus Mscisla-
wicz, duces Russiz, 179.
Msticzow, natalis locus plazonum, 257.
Mstislaui palat. Lithuaniz 77. ciuitas, 610.
Mstow, oppid. 47. 442. 540.
Mszczonow, pagus, 494.
Mstyszkowski, Johannes, 314.
Muchauyus, amnis, 488.
Muhlbusa, castell. 52. oppid. 643. 648.
Multa pecuniaria homicidium punitur, 507. 680.
Mulsun, vid. medo.
Mumelburgia, castrum, 90.
Mundi sal, quid significet, 781.
Murawca, flum. 593. fortalit. 596.
Muria Caza, in quibus sal coquitur, 791. 794.
Muzza, amnis, 552.
Myenski, Joh. Deputatus Terrz Bielsensis, 296.
Myrb, arx, 455. 609.
Myrkowski, 100.
Myrza, oppidum, 455. 609.
Myzskowski Carolus, 50. 65. Stanisl. 102. Petrus
373. Nicol. 375.

N.

Nabbe, arx 114.
Nackel, oppid. 555. arx. 562. 632.
Nacum, oppid. 437.
Naczo, Nobil. 286. 250.
Nadania, regio Prussiz, 96.
Nadrowia, provincia Prussiz, 90. 532. 654.
Naocelus Paulus, id est, Lucas Opalinus, 601.
Nagera, nobil. 286.
Naihaus, 278.
Naklo, oppid. 51.
Nalecz, 286.
Naoderia, populi in Prussia, 28.
Naphiba, quid? 794. 808. sq.
Napierki, Cosacorum dux, palo transfixus, 47.
Narew, oppid. 57. fluius. p. 258.
Nargen, insula ad Reuel. 279.
Narimundus, M. D. Lith. 567.
Narua, fluius uenenosis carens, 125. 278. 414.
426. 480. in eo serpentes non nascuntur, 491. oppi-
dum, 278.
Nascencia in Prussia, 170.
Naselsko, oppid. 491.
Natalium honor apud Polonos, in quo fundatus
690. sqq.
Narania, provincia Prussiz, 90. 532. 646. a Na-
rangio nomen habet, 28.
Naufragantium bona, quid iuris circa ea in Prus-

sia? 355.
Nauis oneraria, quz Vistula Dantiscum deuehit,
667.
Nazianzenus, vid. Gregorius;
Neapolis, 66.
Nedra, flumen, 605.
Negligentis Capitanei poenz, 163.
Negotatio, externorum apud Polonos, 671.
Neimburgum, ciuitas Pomeran. 93. 460.
Nemelow, 279.
Nemenus, alias Memel, fluius. 101. 455. 457.
560. 621.
Nemia, flum. 593.
Nemur, Nobil. 286.
Nergia, flumen in Varmia, 317. sq.
Neringa, insula, 126. 457.
Nerua, arx et ciuitas, 109. 114. a Moscho possi-
detur, 464.
Nerua, fluius, vid. Narua.
Nesco, mons, 492.
Nessoua, hodie Diehaw, 565.
Neuburg, ciuitas, cum arce. 93. 114. 630.
Neudenburg, oppidum 646.
Neuela, arx, a Ioh. Zamofcio capta, 522. Moschis
redditur, 528.
Neuenbul, arx 106. 114.
Neuenmarker, alias Nouum forum, 93. 636. 638.
Polonis addicitur, 317. 324. 350. 442.
Neugardia, ciuitas, 102.
Neubaus, 107. 111. 114.
Neubuis in Lithuania a Moscho oppugnatur, 111. 114.
Neumarcouia, 97.
Neumul, 278.
Neuschlos, 278. 279.
Neuteich, p. 93. 639.
Newel, 278.
Newenhaus ad Ord. Teuton. pertinuit, 319. vid.
Neuhaus.
Neyburgum, arx et oppid. 91.
Neydenburg, 319.
Neyssoua, in Prussia, 337.
Nicephorus, Imperat. Constantinopolit. 42.
Nicias, 21.
Nicodemus, Ioh. Suecor. Commissarius 736. 745.
Nicolaus IV. pont. Rom. 96. Legatum in Prussiam
mittit, 16. Episcopus Varmienf, se subiecit Casimiro
II. Regi Polon. 340. 342. Dux Ostrogienf. 532.
Niconia, vrbs Tyrangitarum, 501.
Nida, flum. 545. 546.
Niedobur, montes, 592.
Niedwiede, Christ. 181.
Niedzialek barathrum in salinis Vielif. 795. 808.
Niemen, vid. Nemenus.
Niemia flui. prope Russiua fluium ad Tiram.
p. 258.
Niemoiewski Franc. 97.
Nieper, fluius, 124. 258. 501. 504. vid. Borysthenes.
Niepolomice, oppid. cum arce, 47. 259. 443.
Niesler, fluius, 126. 259. 501. 504. 585. 592.
595. Conf. Tyras.
Nieswiec, Ducum Radziuilliorum sedes 258. 455.
606.
Nieswieza fluius, 258.
Nikulnice, oppid. 594.
Nisania, oppid. 439.
Nisaw, arx, 106. 114. 278.
Niszczyczki, Valent. 64.
Nirri Sal, 794.
Niazyn, ciuitas. 605.
Nobiles Poloni, qui sunt, 136. humilioris sortis non

I N D E X

O.

non debent a Magnatibus despici, 70. Liوني sunt
Germani 110. Poloni ciuitates non incolunt et cur?
396. 676. non nisi intra limites poloniz priuatis
sumptibus militat, 400. beneficia quibus gaudent,
vnde profecta? 405. solo equestri titulo contenti,
reliquos spernunt, 415. peculiari iure vtuntur in sta-
tuto et Constitut. Regni contento, 648. non se mi-
scunt plebeiis, 690.
Nobilitas Polona, 136. sq. 403. sq. a quo et quo-
modo conferatur, 137. equalis est, ibid. 467. eius
amissio ibid. 467. signa sine insignia, 138. 467. habi-
tandi et viuendi ratio, ibid. studia 139. 676. prero-
gatiua in salinis, 145. oppida non subfunt iurisdic-
tioni regiz, 163. aliis, quam Lithuana, titulis vti-
tur, 415. prerogatiuis gaudet, 456. sq. 506.
Nobilitas et Plebs Prussica, 170.
Nobilium Polonorum cognomina, vnde? 137.
diuisio in gentes et familias, ibid. prehensio, 163.
strages, 182. signa in archiuo Regni feruantur, 403.
priuilegia, 145. 450. 500. negotia 676. reditus,
692. nobilibus nouiter creatis non licet officiis fun-
gi 173. not. 118. nobiles non habent ius vitz et ne-
cis in subditos. n. ibid.
Nobilium feminarum negotia, 140. Gallorum e-
ducatio, 675.
Nochrofen, arx, 114.
Noe, Patriarcha, singulis filiis singula munia ob-
eunda mandat, 40.
Nogar flumen, 101. caput Vistulae 258. 707.
Nominatio Episcoporum, quomodo fiat? 157.
Norbeitia, arx et oppid. 91.
Nordenburg, arx 91. 319. 647.
Noropinski, Ioh. 790.
Nosellia, oppidulum. 4. i. vid. Naselsko.
Noskowski, Andr. Episcop. Plocenf. 477. 490.
Notarius Regni, quale officium habeat? 151. eius
electio, 157. Castrensis, 152. thesauri 154. Campe-
stris, ibid. Satriapiz, 157. terrestris in Prussia, 302.
Nofcius, fluius, 124. 125. 258. 504. 550. sq. 563.
Norbburg, 279.
Nowagora, 442.
Nowella, oppidum Moschorum copiis ibi supera-
tis a Stanislao Lesnowolio insignie, 495.
Nowogrodecum, vel Nowogardia, vrbs Lithuaniz
13. 74. 278. 455. ab Erdiuido condita, 565. 608.
Nowomestia, ciuitas, 494.
Nowopolia, Koniecpolsiorum nidus, 442. 540.
Nowum forum, vid. Neuenmarkt, et Nowy targ.
Nowe Koniecpolske fortalitum, 596.
Nowemiaslo, 491. 494. 636. 638.
Nowina, 286.
Nowodwor, 258. 488.
Nowy Dwor, Dobrog. de, 314.
Nowogrod, oppid. 596. vrbs Lithuaniz, vid. No-
uogrodecum.
Nowy Targ, oppid. 47. 412.
Nox, quomodo creata? 780.
Noxeratus, petr. 12.
Noyderburg in Prussia, 325.
Nucerinus. Sebast. 441.
Nucum auellanarum copia Insterburgi, 654.
Nudorfum, 705.
Numerus Senatorum Poloniz, 146.
Nuntii, terrestres. in Comitibus, 165. ad comitia
in Prussia, 174. vel municipales, Germanis Land-
Boten, 315.
Nuptiarum ceremoniz Gedani, 755.
Nurecius amnis, 488.
Nurenfis praefectura, 487. sq. oppid. 56.
Nurium, oppidum, 488.
Nurzee, vid. Nurenf, praefectura.

Bb bb bb bb bb 2

Obedientia, et celeritas in equestri milite requi-
ritur, 474.
Oberrinum, Tartarorum clade notum, 261. 412.
Obichow, Joh. de) Castell. Szrzeni. 287.
Odra, Abatia, 556.
Obscuriores salinae Veliscenses Bochniacis, 805.
Osterrich, malefic. exemplum, 759.
Occa, fluius. 528.
Oceanus, Sarmaticus apud Ptolomzum quid? 282.
Ocieceum, arx, 443.
Ocieski, Joh. Cancell. et Camerar. Regni, 788.
Adam. ibidem
Oczakow, 76. 261. 590.
Odenpol, arx, 114.
Odera, fluius. 102. 123.
Odolanouia, oppidum, 437. 558.
Odry, oppidum, p. 260.
Odrawianus, 286. Petrus Palat. Podol. 313. Ma-
souii illi fauent, 483.
Odzielsko, 575.
Oeconomus, Gnesnensis, 167.
Oelonicensis, Dux, 67.
Officia, Senatorum communia, 148. Curiz 154.
Officiales, seu Magistratus Regni 149. 401. 469.
Terrestres, 150. sq. Curiz, 176. extra ordinem Senatori-
um, 469. prouinciarum iudices, ibid. minores triplicis
generis, 515. Regni a Rege Magnifici audiunt, 402.
Ofman, Joh. 327.
Ogerius Carol. Jiter eius Polonicum, 665. 768. va-
pulat edmore, 766. n. 138.
Oginzki Thadd. 63. Ignat. 65. Michael 66. 68.
Andr. 68.
Ogrodzieniec, arx Bonerorum, 260. 440. 540.
Obulouia, oppidum, 605.
Okuniew, pagus, 487.
Okunius. Thom. 495.
Oldentorn, arx, 187.
Oland, ciuitas et arx, 99.
Olanouia oppidum, 605.
Olbrum, oppidum 47.
Olechnowicz, Nicol. Petrus, 297.
Olelkouius, Simon, vltimus Kuouiz Dux, 579.
600.
Oleschinski, Janus, 4. 8.
Olescum, oppidum, 453. 588. 646.
Oleszko, seae quondam Sienieniorum, 261.
Oleski Joh. 386.
Olesko, Alexander Dux Slucensis a Vladimiro,
duce Kuouiz, 568.
Olesnica, oppidum, 446. 546.
Olesnica, Joh. de) Marechal. Regni Poloniz 289.
314. Matth. Judex Jmwladislav. ibid.
Olesnicens, obigneus, episcop. Cracov. 365.
Olesna, oppid. 603.
Olesnicens, praefect. vrbs Vilnensis incendit vr-
bem. 573.
Olesko arx, 75.
Olgerdus, Lithuaniz princeps, Tartaris quas-
dam ciuitates extorquet, 513. 567. 591. Vitep-
scum iure matrimoniali accipite, 614.
Olha, Dux Pereaslauensis 600.
Olika, ciuitas Radziuilliorum 259. 453. 606.
Olua, monasterium prope Dantiscum, 460. 628.
755.
Olkuffia, fodina, 46. 47. 269.
Olla, sponte nascuntur, 123.
Ollenorn, arx, 114.
Olobocum, monast. monialium 437. 558.
Olshu, 276.

Olfinia

I N D E X

Olfinia, arx, 442. 540. 541.
Olfinia, 641.
Olfinia, monumentum, 602.
Oliva, castellum, 601.
Olyka, vid. Olika.
Omet, flumen, 647.
Omager, siue *Los*, 127.
Onatium, arx, 655.
Onnaua, flum. 601.
Opaczyska, flumen, 607.
Opalinus, Lucas, Polonia eius defensa contra Ioh. Barclaium, 311. 34. Petrus, ibid. Christoph. ibid. Joh. Carol. ibid. Stanislaus et Johannes, ibid.
Opatoecia, oppid. 437. 444. 540.
Opatoria, ciuitas, 45. 445. 547.
Opava, 251.
Opere, ludibundum Sacerdotium et equestrium.
Operpal, arx, 108. 114. 279.
Ope, Polonorum, 470.
Opitua aliis Tyras, Phenicum Colonia, 301.
Opitua, parum exercent Poloni, 405.
Opitua, Legatus Pontificis 420. titulum atque coronam regiam adfert Danieli, Duci Rufforum 579.
Opocno, oppid. 48. 547.
Opolia, oppid. 445. 550.
Opole, oppidum Silesiorum p. 260.
Oppida, ad Vistulam sita 124. Prussiz, 132.
Oppidum, in Polonia quid 495. eorum ius, 164.
munia in bello, 118.
Opporow, Petr. de) 301. 314. 327. Henr. 327.
Oprykowie, 512.
Opulencia familiarum Polonorum, 691.
Oratio, ad Paul. II. P. R. nomine Casimiri Regis Poloniae habitas, 223. 330.
Orva, flumen p. 231.
Orzel, flumen, 239.
Orzel, flumen p. 230.
Ordines et status hominum, in Polonia, 136.
Ordinis, ecclesiasticus status in Polonia, 141. dig-
ratio, 156.
Ordo Teutonicus eius historia, 94. sq. in Lio-
niam vocatur, 105. Ordo Liouonicus Teutonico in
Prussia unitus, ibid. exitis illius, 108. 113. conf. Cra-
eigeri et Teutonici Equites. Ordo Senatorum Reg-
ni Pol. et M. D. Lithuaniae. 147. 175.
Oreko, 279.
Orlona, oppid. 53. 250. 561.
Ornetta, oppid. Prussiz. 458. vid. Wormdit.
Orol, flumen ad Ostia Borystenis. 261.
Oromenus, mons Indiz, 303.
Orsa, oppid. clade Basilii, Ducis Mosconiz cele-
bre, 412. 453.
Orscha, arx. 3. 255. oppid. et flumen, 63.
Orska, oppid. 604. flumen, ibid.
Orzymow, vicus, 491.
Orzyce, flumen, 489.
Orzelsburgum, castellum, 91. oppid. Prussiz, 319.
351 532. 645.
Orudyssa, vrbs apud Antonin. Augustum in iti-
nerario, 664.
Orus, vid. Vrs.
Orzeffe, Mislabor. de) 375.
Offa, flumen, 101. apud quod Prussi duabus vici-
cibus celi, 410.
Ostia, insula, eiusque historia, 107. 279. ibi eccle-
sia, 4 s. a Dano possidetur, 454.
Ostia, insula, 500.
Ostianer, Andr. profess. in Acad. Regiomontana
turbas excitat in eccles. 651.
Oficum, oppid. 259. 445. 482. 486. 546. Palat.
541.

Ozkiersko, Gernaf. Ludov. 66. Anton. 68.
Osmannus, Turcar. Imperator, a militibus laqueo
suffocatus, 591.
Osmatonia, fortalit. 602.
Ostiano, oppid. 73. 448. 574.
Osmoreg, familia nobil. 286.
Ossa, flumen, p. 259.
Ossolin, arx murata, domicilium natale Ossolinio-
rum, 250.
Ostecycum, vid. Oficum.
Ostia, vid. Ostia.
Ostianus, Ioh. Stanisl. 64. Thom. 67. Ioseph.
et Alex. ibid. Georg. Dux Imperii Romani Prin-
ceps creatur, 506. Magnus Cancell. Poloniz, 515.
Palat. Sandomir. 545. de Teczyn. 645. 724.
Ossolinum, oppid. 445. 545.
Ostr, flumen. 261.
Opere, Poppo ab) Ordin. Teuton. Magist. 55.
Ostroda, arx et ciuitas in Prussia. 53. 58. 319.
351 645.
Ostercum, oppid. et arx. 610.
Ostrow, oppid. 506. 532. 539.
Ostroga, ciuitas cum arce. 606. Ducum Ostro-
gorum. ibid. et 259.
Ostrogium, ciuitas, 453.
Ostrogia, Cathar. conuex Thomae Zamofii. 454.
Ostrogus, Constant. 609. 611. Dux Polon. sub
Sigismundo I. Rege Pol. Moscos fundit, 412. ab
antiquis Kyoniz ducibus originem ducit 419. Ioh.
vitinus suae gentis 444. 453. Tarnouiz sepultus, 544.
Fedro I. Theodoretus, 595.
Ostrol, p. 260.
Ostrolka, pagus, 485. oppidum regium, 482.
Ostrolga, Vigand. de) Castell. Cynrenf. 314.
Ostroreg Sandomir. Palat. Polnan. 235. 313. Ioh.
de) J. V. D. 301. 326. Stanisl. Palat. Califf. 326. Do-
brog. 327.
Ostroreg domicilium natale gentis Ostrogororum
260.
Ostrow, Grot. de) 376.
Ostrowia, 279. 314. 438. Mosconitis per Polonos
eripitur. 522. 614.
Ostrowski, Ant. 62.
Ostyk, 290. 313.
Ostucina, vrbs, 443. 541. Ducatus, Poloniz in-
corporatur, 48. n. 51. homagium praestat. 370.
Ostyczkowicz, Greg. Curia Marefeh. 289. 295. sq.
Otto III Imp. Boleslaus Chrabry Regem Po-
loniz facit, 143. 392. reliquias ipsi donat 394. 537.
S. Adalberti sepulcrum falso fertur inuissile, 533. sq.
Marchio Brand. inuadit ciuitatem Medzirecium, 535.
Ordini Teuton. auxilio eit, 543. a Karpen, Magist.
Ordinis Teuton. 95. 617.
Ottocarus Przemislaus, Rex Bohemiz, fertur con-
ductor Regii montis, 648. 653.
Oucze, oppid. 586.
Ouczica, flum. 592.
Oues siluestres circa Borysthemem, 418.
Onidii lacus, inter Hypanim et Tiram. 261.
Ouidius, 135.
Ouin, Scyrrorum vel Scerorum regio 499. 616.
Owruce, oppid. 606.
Owruceko, arx, 74. 77. 610.
Oxensterna, Axel. Regni Sueciz Cancell. 645.
736 765. Iohan. 698.
Oyeow, oppidum 47.
Oulau gingiuarum, 801.
Ozguna, oppid. 456. monaster. 615.
P.
Pobianice, oppidum 437. 558.
Pac, Stanisl. 34. n. Ioseph. 63.

I N D E X

Pacinaes, populi ad Borysthemem, 223.
Paczanowia, oppidum, 446.
Pacoslaw, palat. Sandomiriens. 181.
Pacta, Stumsdorfiana falsa, 753.
Paczowie Castell. Plocens. 289.
Pades, 279.
Pachniewski, Episcop. Cracov. 499. 100.
Pagi, in Polonia quales? 132.
Pakofz, Albert de) 314. ciuitas. 564.
Palacem, Dux 500. Italorum in Lithuaniam ve-
nit, 565. eius filii Boreus, Spera et Cuna iidid.
Palatinus, Cracoviensis descriptio, 532. sq. Sen-
domiriensis, 544. sq. Lublinensis, 547. sq. polnam-
ensis, 551. sq. Califfiensis, 557. sq. Siradiensis, 558.
sq. Ravenis, 559. Lenciciensis, 560. Breitenis,
561. sq. Junivladislaviensis 592. sq. Vilnensis 570.
sq. Trocensis 574. sq. Bresciensis. 575. sq. Ruffiz,
580. sq. eius opes, 749. Belzenis, 587. podolia.
590. sq. Braclauensis, 595. sq. Kiouiens. 567. sq.
Volhiniz, 605. sq. Nouogrodens. 608. sq. Min-
scensis, 609. Mscislauiensis, 610. Smolenscensis ib.
Vitepscensis, 613. sq. Culmenf. 633. Mariaburgensis,
637. Varmienfis, 640. Plocensis, 656. Malouienf.
657. podlachiz, 659.
Palatini XII. Republice Polonae 147. 176. poste-
ris Lechi succedunt, 396. 397. 518. XXXIV.
in Senatu Regni poloniz 514. 459. in terris Prus-
siz quanam causas debeant iudicare? 352. magni-
fici a Rege nuncupantur, 402. Cynrenfis appella-
tio obsoleuit, 458.
Palatinorum, officium, 148. auctoritas hodierna,
401. 408. in Prussia maior, 171. 640.
Pampowski, Ambros. 386.
Panczawicze, Paul. de) 327.
Panowce, arx potociorum, 452. frustra a Turcis
tentatur, 526. 591.
Pannorum, sigillatio, 77.
Pansbera, fera poloniz, 121.
Papauia arx. 93.
Papow, Poloniz additur, 317.
Paradisensis, Abbatia, 555.
Parczow, oppidum, 49. 576. ibi parlamentum per-
mittitur a Rege Poloniz Vladislao Jagellone, 286.
Pardua, auis, 129.
Parisiensis, Laniena, 734.
Parnaua, Liouoniz ciuitas, 279. 464.
Parnouia, a Mendogo M. D. Lithuaniae destrui-
tur, 566.
Parysow, I. Parisopolis, 486.
Pasaria, flumen, 101. 125.
Passenheim, in Prussia, et. 325. 645.
Pazelo, Panimpo et Petuns, idola Prussorum, 38.
Paulucus, Dux Cosacorum Varlauiz capite ple-
xus, 511. 603.
Paulus, Episcopus Varmienfis recipitur a ciuita-
te Brunsbergensi, 641.
Paulus, Rudolfensis, Teuton. Ord. Magister, 58.
Pautze, oppid. prope Dantiscum. 623.
Pawolocz, oppidum, ad Ioh. Zamoisium per-
tinens olim. 601.
Paz, in terris Prussiz perpetua inter Casimirum
Regem Poloniz et Ludovic. Magistrum Ordinis Teu-
ton. a. 1466. facta 315. 321. inter Sigismundum I. Re-
gem. Pol. & eundem Ordinem Cracov. 1525. con-
fecta, 348. 354. cum Turcis facta, a polonis violata,
411. poloniz acquisita per Regem Sigismundum I.
412. pax a. 1634. cum Moschis facta, polonia mul-
tum acquirit, 529.
Pecina, locus, 251.
Pebulgen, 279.
Pecunaria, res polonorum, 503. 509. sq.

pecory, 278.
pecorius, Aloyf. Naderhannus, 498.
pedites apud Polonos, 406.
peibus, lacus, 279.
Pelesnica, Andr. de) 183.
pelca, Episcopus Cracov. primum post Archie-
piscop. Gnesnens. locum obtinet. 526.
pelles, ex maribus Scythicis, magni pretii 508. 569.
pelium nobilissimarum copia in Lithuania 414.
Pemburg, 279.
penfo Regia, vulgo Rastralis diminuitur, 404.
penfionum, piscarum nomina, 145.
Peplinia Abbatia Cisterciens. in Pomerania, 460.
Perasin antiquum oppidum 604.
Percastania, ciuitas, 45. 605.
Peregrinatio, proborum in terram sanctam, 94.
Peregrinationes, Polonorum, 134.
peruana recuperata, arx, 108. 114.
pejus, Cracoviz grassatur, 539. Dantisci, 923. Ro-
giomonti, 651.
petra, dux Tartarorum Poloniam vastat, 130.
Petricouia, vrbs maioris Poloniz 52. 457. sq. 559.
petrus, Comes in Dania, 410. Archiepiscopus Gne-
snens. Conrado, Duci Masouiz sacris interdicit, 480.
Apostolus, litera ab Archiep. Kiouienfi ad ipsum
scripta, 600.
peucini, populi, 236. 300. fines eorum, 64.
peunizol. vid. Funtomzol.
philipus II. Imper. 95. Vice Comes Mediol.
38. Vilhelmus, Palat. Neoburg. ducit Annam Ca-
tharinam, sororem Vladislai IV. Regis Polon. 330.
piaczno oppid. 597.
piascko, oppid. cum arce, 601.
Piafki, monument. 604.
piaskowski Ioan. Enifer Lancie. 789. 796.
piatus, ex ciue Crulicensi Princeps, Poloniz
519. ledem regiam Gnesnam refert, 353. 562. eius
stups 500. annos in Polonia regnat, 498.
Piatyhorz, antiq. oppidum. 601.
Piccolominius, 733.
pianni locus pendoneus excitando propugnacu-
lo contra barbaros. 252.
Pieskowa skala, arx, 47. Domicilium quondam
Szafrancorum 211.
Pieczana, oppid. 605.
Pieczary, oppid. 602.
Piemn, arx, 543.
Pierkiel, arx, 114.
Pilawitz, oppid. antiq. 606.
Pilawski, Nicol. 327.
Pilca, ibi copiz Alberti, Ord. Teuton. Magistri
per Stanislaus, Ducem Masouiz, caduntur, 482.
flumen, 545. 559.
Pilcia, arx et oppid. 440. 442. 540. annis 47. 443.
485.
Pilca, Ioh. de) 315. 373. 386.
Pillaua, fortalitum, 652. 723. restituitur Elecho-
ri Brandeb. 743. 744. 764.
Pilna, ciuitas, 48. 545.
Piljudski, Franc. 65.
Pilsen, a. x. 114.
Pincerna Regni, 150.
Pincouia, ciuitas, 444. arx 546. fuit quondam
domicilium Olesniciorum. 252.
Pinscum, ciuitas et districtus, 75. 448. sq. 575.
Pioniskum, ciuitas Archiepiscopi Gnesnensis, 438.
561.
Piorikowicz, Thom. 183.
Piotrawin, vbi S. Stanislaus mortuus excitauit.
251. 550.
Pirkul, 279.
Piracala, 286.

ccccc

515

I N D E X

Piscatura in Polonia, 126. in Prussia 353. sq.
Piscium genera in Polonia 125. sq. et copia, 413.
 in Russia, 419.
Piscina in Polonia et Russia, 126. 692. vberrimi
 ex illis prouentus, 693.
Plagiarii, exemplum in Alex. Guagnino, 31.
Plaster, Constant. 68.
Plaucus Comes, Henricus, vid. Henricus.
Plebei in Polonia qui? 139. a nonnullis honoribus
 ecclesiasticis excluduntur, 141. Magistratus, 150.
Plebs iudicia, 153. in Prussia, 170.
Plebs Polona, 139. 405. sq. Lithuana, 415. sq.
Plece, oppid. 593.
pleidum media cum sole oritur, 777.
Plen, 279.
Pleskonia, 270.
Plesouin, oppid. territorii Califf. 437. 558.
Plesowo, Nicol. de) Vexillif. Califf. 514.
Plessenberg, Wolterus de) Ord. Teut. Magist. 96.
Plocenses Episcopi a suis Principes audiunt. 497.
 n. 134.
Plock, vrbs Masouiz, sedes Episcopi 54. 131. 426.
 450. 492. sq. 556.
Plokyrof, oppid. 593.
Plomace, oppid. 587.
Ploniki, Alex. de) 314.
Plotisk, oppid. 54. 491.
Pluena, Vincent. de) 314. Petrus. 327.
Pobode, Nobil. 286.
Pocurwin, hodie Brandeburgum, 648.
Pociej, Alex. 63. Ludoy. 66. Leon. ibid.
Pocunicia, Cisterciens. Abbatia, 446. 545.
Pocutia, Russiz rubra provincia in districtu Hali-
 censi, 451. 585.
Podbaicia, oppid. 451. 586.
Podborce, 453. 588.
Podkamien, oppid. 588.
Podkaski, Ioseph. 62.
Podkonia, Iwanus, iussu Regis Stephani Leopoli
 capite plexus, 511. 523.
Podlacia provincia, vulgo Podlaffe, 119. in tres
 diuiditur districtus, 462. ad Poloniam venit, 56. an-
 tiquitus Iazygum regio 566.
Podlesia, Lithuaniz, tractus, 575. vid. Polefie.
Podlodowski, Ioh. 386.
Podocum, oppid. cum arce, 451.
Podolia provincia regnum poloniz claudit, 121.
 ibilacus salis, 123. vbertate omnes alias regiones
 superat, 519. 506. tribus distinguitur territoriis, 451.
 590. seq.
Podolinicia, oppid. Palat. Cracou. 439. 442.
Podofki, Ioh. 66. Gabr. et Mich. 67.
Podofye, Dersl. de) 314.
Podymne exactio in terra Belzensi, 300.
Poduode, seu cursus publicus, 155.
Poenz, non militantium, 167. capitanei negligenti-
 tis, 163. verus finis triplex, 680. sq.
Paplinia, Monasterium, 630.
Pogania, alias Hockerlandia, in prussia, 531.
Pohernice, fortalit. 597.
Polachi Poloni appellati, 501. 664.
Polanie, oppid. 49. 446. 546.
Polangen, oppid. 654.
Polefie, regiuncula Masouiz, 486. tractus Lithua-
 niz, 575.
 a Polentz, Geo. Episcop. Sambienf. 653.
Polocia, 78. 279. 456. Moyses enipitur a Rege
 Stephano Battoreo, 522. sub Regum Poloniz tutela
 semper fuit, 612. bis exulta, 657. Episcopus est
 Paltouienfis territorii supremus princeps, ibid.

Poloni, non sunt Scythica gens 1. 564. sed Sla-
 uonica, 390. vel Colonia Germanis 800. religiofa
 2. 140. 513. a Pole. dicti, 43. vel quasi Polachi 501.
 664. cum Lithuanis Prussiam vastant, 98. Christia-
 nam fidem amplectuntur, 391. & monarchiam, 143.
 Regum amantes sunt, 687. sq. quoniam bona ab ex-
 teris accipiunt? 41. cur caput radant? 664.
Polonorum origo. 171. 501. nomen, 117. 501. fini-
 timi, 119. habitandi ratio, 130. mores, & ingenia,
 135. 464. sq. 513. leges, 146. clades, 181. sq. victus
 & vestitus, 403. lingua, 502. diuitiz, 509.
Polonia vnde dicta? 117. 121. antiquitas Sarmatia,
 quibus terminis contineatur? 389. 435. eius magni-
 tudo, longitudo, & latitudo, 3. 113. sq. 498. sq. fi-
 nes, 45. 117. 118. sq. 389. 435. 498. montes 122.
 flumina, vbertas, frigus, 123. solum, 121. origo, 143.
 diuisio, 424. in maiorem & minorem, 50. 123. ma-
 ioris capitaneus generalis, 132. minoris descriptio,
 532. 550. maioris 550-564. flumina, 504. vires, 473-476.
 militia, 510. antiqui populi, 479. 664. hodierni in-
 colz. 504. Princeps potestas, 143. Senatores, 146.
 Consiliarii, ibid. Dignitarii, 149. officiales & Ca-
 pitanei, 150. sq. Reipublice forma qualis, 396. fa-
 pientissime constituta, 397. ex Monarchia Aristocra-
 tia & Democratia constata, 516. *Politia* & Senato-
 res, 513. sq. Episcopi, 644. quid cenleatur nomine
 Regni Poloniz? 664.
Polow, flumen sub Gliniany. 263.
Poloui Gothi, 121. 179. iis in auxilium veniunt
 Russiz duces, ibid.
Pomaria in Polonia, 120.
Pomerania regio, 92. 102. 118. 172. 394. 459. du-
 ces Vasalli Poloniz, 118. territoria 172. Regi Cas-
 miro cedit, 425.
Pomerellia 621. 632.
Pomesa, princeps a quo Pomesania dicta 28. 93.
Pomesania, provincia Prussiz, 53. 531. fines eius
 per flumina ibid. Episcopatus, 644. 132. equitibus
 Teutonicis cedit, 425.
Pomorzany, arx murata. 261.
Pompo, Magister Cruciferorum, in Prussia cadit
 in pralio contra Tartaros, 182.
Pomrazanie, oppid. 494.
Pomyan, Nobil. 286.
Pontarowski, Stanisl. 62. 66. 67. Casimir 65.
 de Pontibus, Comes Germanus, captus a Zol-
 kieui. 472.
Ponto della Guardia, dux Caroli Sueciz Regis, 524.
Popielus, Iunior, princeps Poloniz a muribus de-
 uoratur, 53. 439. 562. regiam sedem Cruficiam
 transfert, 398. Senior, 519.
Poppo, coniux Domitii Neronis, 32.
Poppo, ab Osternau, Ord. Teuton. Magister 95.
 contra Tartaros dimicat, 181. in pralio contra eos
 cadit, 182. Vratislaviae tumulatur, 183.
Poprasna, flumen, 603.
Populi, cum quibus sunt commercia Polonis, 143.
 antiqui Poloniz, 499.
Popruzus, flumen, 124. 261.
Popyen, Marcus, de) 314.
Poradina, siue castrale tributum, 334. 144.
Poraye, Nobiles, 286.
Porchow, 270.
Porobi, cataracta Berystenis. 252.
Porosopia, inter sanctas relata, 565.
Posunia, vrbs maioris Poloniz, sedes Episcopi
 13. 50. 130. 261. 395. 435. 551. sq.
Posunienfis, S. trapi. & Episcopatus, 119. 377.
 396. sq. Senatores, 437.
Posonium, in Hungaria, Germanis Presburg. 4.
Possemanus, Anton. a Gregorio XIII. Pont. Rom.
 mano

I N D E X

mano missus, pacem facit Moscouitis inter & po-
 lonos, 522.
Posuidus, Volhyniz dux, 578.
Posztaris, Regiz in Polonialimite, 144.
Porkona, Dux Cosacorum, iussu Regis Stephani
 vitam amittit, 511. 523.
Poskowitz, Stanisl. Mich. 289.
Posoki, Stanisl. 63. Saies. ibid. Anton. ibid. Eu-
 stach. 66. Mich. 67. Steph. Palat. Braclav. 451.
 Ioh. 452. 551. Nicol. a Cosacis pessime exce-
 ptus, 511. in Borowicza eos oblidet, 606. Tarta-
 rorum pestis, 749.
Porok, castellum, 442. 540. 594.
Poroskowitz, Stanisl. 289.
Porvala, Nobil. 286. 314.
Prabutha, idem quod Risenburgum, 644.
Pracaulia, oppidum, 445.
Pradislau, Vlrici filius Polnamiam spoliatur, &
 incendit, 552. Gnesnam occupat, 554.
Prasectorum, muneris, 152. in 51. 511. 511. 511.
 172. Generales Cracouienfes, 441.
Prasectura, totius Poloniz, 152. sine iurisdic-
 tione, 153. earum reditus & administratio, ibid. Sen-
 domirienfis privilegium, ibid. Posnamienfis 457.
Pragola, flumen, 101. 125. vid. pregel.
Pratum apud Tannaeburg. an. 1410. 15. ad Coni-
 tium, 16. equitum Teuton. contra Moscos. 111.
 14. ad Chmehnik, Tartarorum contra polonos,
 81. contra Silesios, 132.
Pramecz, oppid. 50.
Praslaus, princeps Poloniz, 397. alius huius
 nominis Regiam dignitatem in Polonia reduxit, 397.
 520. Marchio Brandeb. insidiis e medio sublatus,
 537. Ottocarus Rex Bohemor. 648.
Prasilia, vrbs Russiz rubra, sedes Episcopi, 59.
 131. 41. 585. sq.
Prasogastus Archiepiscopi Gnesnenf. 165. Var-
 mienf. diceo-leos, 172.
Praga, vrbs Bohemiae primaria, 56. capta a Boles-
 lao I Rege polon. 409. Pragenfes grossi, siue lati, 144.
Prandicba, S. corpus Cracouiz, 441.
Prankowice, vid. Dunin.
Prasnyz, oppid. 55. 490.
Prasmonius, Laur. Prorex Masouiz. 484.
Prasmonius Regio in Masouia 70000. familiarum &
 quicstr. continet, 451.
Prasna, vid. Prosna.
Prasedit, vid. Porosopia.
Prasclm, metropolis quondam Russiz. 251.
Prasco, siue Ministerialis terrestris, 163.
Prasensio, Nobilium, 103.
Pregel, flum. 101. 125. 504. 621. 650.
Preniatynum, oppid. 588.
Prepeius, arx, ciuitas & flum. 75.
Preusmark, arx, 33. 351.
Priluka, oppid. 597.
Prilusius, Iacob. 282. Einsd. de Prouinciis Polo-
 nicis libellus, 282-338.
Prima tria omnium rerum, sal, sulphur et Mercu-
 rius, 780.
Primar Regni Poloniz, Archiepif. opus Gnesnen-
 sis, 140. 148. eius prerogatiua, 166.
Princeps, Poloniam obibat, 145.
Principis impensa, 145.
Pripesus, flumius, 125. 501. 575.
Prironia, oppid. 442.
Priscorum polonorum diuini cultus augendi studi-
 um 158.
Prinilegium, Duci prussiz a. 1225. datum, 353.
Prinilegia, Nobilitatis Poloniz, 44. sq.
Prubio, flumius ad Hypannum. 203.

Prubozinum, 594.
Procellarius, Regni munus, 401.
Prochnicum, castell. 584.
Proclud, 279.
Proczenskowa, oppidum, 592.
Proprut, flumius, 543.
Proscripsi, in eos lex, 507.
Prasceiue, oppidum, 46. 540.
Prosna, flumen, 504. 550. 557. sq.
Prossuice, Sigismundi I. locus de solo Prossu-
 enfi. 263.
Prouinciarum, legati quando sumferint initium?
 407.
Prouocationes, principis, vbi cognoscantur? 152.
 quibus oppidani vruntur, 154. in Prussia, 173. ab yr-
 b. nis iudicis vbi princeps cognoscat, 154. olim
 ad regem fiebant, 507. a Dicasteris Halensi & Mag-
 deburg. Cracouiam translata, a Rege Calimiro
 M. 515.
Prutem, oppidum, 337.
Prussa, Rex Bithyniz, 87.
Prussia, fines, 87. sq. 457. sq. diuisio in XII. du-
 catus, 39. in ducalem, 118. 422. 457. & regiam, 120.
 422. 457. verus eius diuisio, 121. feudalis quando
 facta? 169. eius vestigia, 170. commercia ibid.
 Senatus 171. Episcop. 102. 173. ciuitatum magistra-
 tus & administratio, ibid. comitia, 174. tributum
 174. liberi qui dicantur? ibidem. vnde dicta? 301.
 iuris Polonici semper extitisse probatur, ibid. li-
 mites eius & Regni Poloniz constituantur, 307.
 Magister eius promittit pacem seruare in Polonia,
 315. pax in terris Prussiz perpetua, 1456. facta, 315.
 321. 425. alia pax de an. 1521. 343-354. Alberto
 Marchioni Brandenburg. in feudum confertur Prussia,
 354-357. an ad Ducem Prussiz electio Regis po-
 loniz pertineat? 355. delectis ad Grunewald equi-
 tibus Teutonicis Prussia in Polonia potestatem ve-
 nit, 411. eadem est, quz Borussia apud Polomaz-
 um, 421. peracta Marianorum equitum tyrannide
 ad Poloniam deficit, 423. 531. descriptio, 457-459.
 iure municipalis, id est, Culmenf. vntur, 478. 620. dux
 eius Vasallus Poloniz 118. 515. vnde distinctio in-
 ter Ducalem & Regiam? 531. 620. verus e noua,
 quibus prouinciis contineatur? 532. 620. historia e-
 ius, 613. 20. peculiaribus legibus vntur 620. Regie
 proprie dicta, 622-642. Duc. lis, 642. sq.
Prussi, bella gerunt cum fratribus Teutonicis,
 96. a Lithuanis vexantur, 97. eorum leges com-
 mercia, viuendi ratio, 159. Magistratus, Consiliarii,
 palatini, 171. infestis Conrado Duci Masouiz, 530. 617.
 adhuc gentiles, S. Adalbertum trucidant, 392. 554.
 Polonorum armis subiguntur, per Boleslaum 1. 409.
 Boleslaum II. 410. Sigismundum I. 412. cum Alanis
 coniunguntur, 504. Christiana fidei defensores, 500.
 victores, 148.
Prussias, Rex, 615.
Prutenus, Rex, 615.
Prutens, quomodo fidem Christianam a fratri-
 bus Teutonicis sumferint. 14. sedus ineunt contra
 hos, 15. Casimirum, Polon. Regem in dominum
 asseunt, ibid. gentilium religio ac mores 89. 53.
 lingua eorum a Liouonic. non dissimilis, ibid. vires bele-
 lis cum equitibus Teutonicis dimittuntur, ibid. Cru-
 cigeri deficiunt ad Polonos, 93. plura vid. sub
 Prusi.
Prutus, flumius, 125. 451. antiquis Hierafus, 450.
 584.
Prutol, flumen, 603.
Psolomida arx, Latine Acona, Germanis Arris,
 dicta 54. eius oblidio an. 11. o. a Christianis facta,
 oceano.

INDEX

occasionem dedit Ordini equitum Teutonicorum, 617. eius iactura sub Conrado a Feuchtwangen, Magistro Ord. 618.
ptolomaeus, Claud. citat. 1. 14. 19.
przeworsk, oppidum (przuorscia) 59. 450. 584.
przeworski, Capitaneus, 317.
przeworski, Anton. 65.
przyna, flumen, alluit Calissium, 437.
przyslaw, 314.
przyslaw, vicus, 485.
przemysci, Adalb. 67. Ch. 553. Sigismund. 607.
przyluka, antiq. oppid. 604.
publina, oppid. 102.
puberter, in Prussia, 350.
pucka, ciuitas, 102. Pomerania, 460.
pultusk, ciuitas, 55.
pultawa, oppid. 603.
pułkoza, Nobil. 286.
pultoniensis, episcopus 460. ciuitas, 461. 489.
 659.
pyryna, Stanisl. 68.
pyrya, amnis, 494.
pyrkowaska, de) palat. Cracov. 313. 448.
pyrk, Germanis Johannisburgum, 646.
pyrkai, vulgo Nani, in Samogitia, 427.
pyrk, oppidum 57. 557.
pyrya, 497.
pyrya, amnis, 489.
pyrya, 21.
pyrkowa, 279.

Q

Quadi, populi 237.
Quartiani milites originem suam debent Regi Sigismundo Augusto. 510. unde dicti 559.
Quidzinum, p. 746. seq. alias Marienwerder. 62.

R

Rabstium, arx, 440. 443.
Raciaz, oppid. 54. 439. 491. 562.
Raciborowicz, Jacob. Castell. Sendom. 181.
Raciensum, vid. Raciaz.
Racouia, Arianorum olim nidus. 445. 546.
Racka, oppidum. 487.
Raczaw, Matth. de) Canon. Vladislau. 329.
Raden, arx, 114.
Raderus, Matth. S. I. Viridarium Sanctorum Radziwiliis, principibus inscripsit, 573.
Radinum, oppidum, 458.
Radow, locus amoenus. 263.
Radomia, ciuitas maioris Poloniae, 48. 445. 547. oppidum 574.
Radominia, flumen, 263. 485.
Radomsko, oppidum, 559.
Radostyce, oppid. 547.
Radostowice, castrum, 74.
Radzanow, oppid. 54.
Radzieionia, arx, & oppid. 53. 438. 439. 562.
Radzieiowice, pagus, 494. Andr. de) Succamer. Sochacov. 314.
Radziouia, 483.
Radzim, oppidum, & arx, 636.
Radziminus, a Conrado, Duce Masouiae omni fortuna spoliatus, ad Ioh. Albertum, Regem Pol. confugit, 481.
Radzinowo, Paul. de) palat. Belzenf. 313.
Radzin, alias Reden, poloniz addicitur, 317.
Radziuilla, Barbara, Sigismundo Augusto Regi Pol. nupta, 521.

Radziuilla, Mich. Casim. princeps, 63. 64.
 Hieron. 65. Carol. 66. Vlricus, ibid. Stanisl. ib.
 Albert. 68. Nicol. 108. Dux in Olyka, 415. Nicol. Cph. peregrinus cognominatus, 455. 609. Nicolaus, septem millibus 30000. Moscorum delet 472. 614. Lutheranus admodum fauet, 571. tres eius filii, 574. Bogisl. ibid. liberatur, 645. Janusf. 30000. Cosacorum victor, 600. Stanisl. 606. Albert. 607. Christoph. 508. 520. 571. 574. Radziuilla, Ducis titulo accepto ab Imperatore, facti rationem Polonis reddere coactus, 506. Nicol. 773. Simon & Georg. Duces Stucenses, ibid.
Radziuillorum familia illustris in Lithuania, 84. 415. 570.
Radziuillowicz, palat. Vilnens. & M. D. exercit. Lithuaniae Cancell. 289. 449. Nicol. in Bielsko, 289. 296. Petr. Succamerat. 290.
Radziuiski, oppidum, 574.
Radzynin, oppidum, 488.
Ragnia, ciuitas in Prussia, 90. 532. 654.
Raigrod, oppid. 488.
Rakow, quodnam siluestris solitudo. 254.
Ralo, Bolfowdus Judath. 290.
Randen, 230.
Rapa, flumen. 46. ex cuius spuma sulphur exsequitur, 544.
Rasconia, solo aequatur a Turcis, 525. 596.
Rasen, vel Rafinia, oppidum, 714.
Raso capite cur Poloni incedant? 509.
Rastawia, fluius in Hypanim incidit. 264.
Rastenburgum, oppidum 62. 645.
Rastralis pensio agricolis soluenda, diminuitur, 404.
Ratno, oppidum 59.
Ratno ciuitas, 54. 488. 494. 559. flum. 163. 498.
Rauamoliceno, oppidum, 559.
Rauenius, latrapia 120. 493. 559.
Reiden, ciuitas cum arce, 93. 636.
Referendariorum, munus, 148. 155.
Regale, tributum, 145.
Regia, Respublica est Polonia, 397. potestas temperata, ibid. 399. lq. 468. opes, 400.
Regia, constitutiones in Prussia, 170.
Regia vestigalia in Prussia ibid.
Regii, termini, quid? 161. iudicii caula, ibid.
Regiorum, redituum quanta pars in usum belli reipublice ceditur. 169.
Regimen, Polonorum, 468.
Regina Polon. coronatio, 144. comitatus. 155 ad. ministri, 156. Cancellarius seu Secretarius, 156.
Regius mons, vrbs Prussiae Polonis Krolewicz, Germanis Koenigsberg 95. 97. 98. 102. 131. 252. 764. Vastata a Mengogo, magno Duce Lithuaniae, 566. describitur, 648-652. vid. Koenigsberg.
Reglewice, Ioh. de) 314.
Regius, Nicol. 500.
Regni, Poloniz origo. 143. vid. Polonia.
Regi, familiaris curam Poloni habent, 135. militaris studium ibid.
Rein, arx, 646.
Reinholdus, Erasmus, celebris Astronomus, natione Prussus, 644.
Religio, antiquorum Prussorum & Sudinorum, 27. hodieorum, 140. polonorum, ibid. 470. Catholicam maxime contra nouatores promouet Sigismundus III. Rex Polon. 526. illi semper Polonia constanter adhæsit, 688. an in Lithuania exercituum eius permittendum? 734.
Reliquia in S. Stanislai templo Cracouiae seruata 394. 441. in Metropolitana Gnesnensi, 487.

80

INDEX

Renkawa, vid. Lastotinus mons.
Renum, arx, 90. 91.
Repin, flumen, 601.
Res nummatia in Polonia, 141. iudicata, eiusque executio, 163.
Resia, oppidum Pruss. 458.
Respublica, Polonorum est regia, 397. vid. Regia.
Resouia, ciuitas, 450.
Reszel, arx & ciuitas. 62. oppidum 641.
Reszum litera, 107.
Rezynski, Surgut. de) 290.
Reuata, vrbs Lauoniae, & sedes episcop. 109. 280.
 427. a Sueco possideretur, 404.
Reuecol, 102.
Reuel, arx, 114.
Rex Poloniae, non nascitur 44. olim Poloniam obire tenebatur 135. primus 143. legitimus quis? 399. comitia indicit & conuocat, 406. auctoritate denatorum retinetur, 467. ius legendorum magistraturae solus exercet. 584. Lithuaniae primus & vltimus Mendogus, 566. Regis potestas, olim laxa, hodie circumscripta, 33. lq. 144. 518. 684. electio & coronatio, 134. 144. 516. annui redditus mediocres, 145. 400. impendit, 146. regum concessu equitibus Teutonicis Prussia conceditur, 95. series a Lecho ad Johannem Casimirum, 518. 531.
Rexheim, 280.
Rha, fluius Moscouiae, idem qui Volga, 42. 418. 577.
Rheus, Henr. comes Plauenfis ord. Teutonici magister. 98.
Rherre, baro de, 737.
Ribini, Gotth. peridia erga filios Vladislai Ducis Malouiae, 481.
Richen, Nicol. 358.
Richelius, Cardin. 763.
Richewerder arx, 91.
Richenbergensis, Henr. comes Ord. Teuton. magister, 98. 619.
Riesenbarga, arx & ciuitas, 98. 93. 644.
Riga, vrbs Liouoniae, 105. 114. 279. 427. 463. Sueci ea potiuntur, 526.
Rigenfis Archiepiscopus ab equitibus Teutonicis male habitus, 113.
Rimach, 230.
Rimanouia, oppidum 451. 587.
Ringen, 280.
Ringolans, Dux Nouogrod. 565. primus M. D. Lithuaniae, ibid. 566.
Riphaces, vid. Riphzi.
Riphzi, montes 20. populi ad Riphæos montes sedes habentes, Prussiam intrarunt 20. iidem qui hodierni Russi, 666.
Ripin, oppidum 54. territorium, 460.
Ritus, singularis Polonorum priscorum in sacrificio 5. Missæ, 391. in electione & coronatione Regum, 398. lq.
Rixuanienfis, arx 446. 545. lq.
Ritwerder, 67.
Ritus Græcus, vid. Græcus.
Robertus, primus Archiepiscopus Gnesn. 391. fal. 10. 429.
Robus Poshanienfis, 441.
Rodaunus, flum. 615. 624.
Rodenpau, arx, 106. 114. 280.
Rodia, 96.
Rodwil, 290.
Rogozno, oppidum Prussiae, 50. 92. 458. Castella. ni sedes 555.
Robaczouia, ciuitas, 609.
Robatium, ciuitas, 58.

Roborb, 331.
Rokomicz, Volko palat. Leopold. 314.
Rokuna, fortalium, 602.
Rokunica, Florian. de) castell. Vishicenf. 285.
Rokoje, quid? 518. sub Sigismundo III. Rege Poloniae, 523. 532. 542.
Rolda, 280.
Roma, 99. a Vandalis a. 459. vastata, 42. regulis contesta, vsque ad Pyrrhi bellum. 674.
Romani in Prussia 87.
Romanorum, exales Lithuani habentur, 415.
Romanouia oppidum, 601.
Romanowicz i. e. Romanorum familia in Masouia, 491.
Romanus, Roxolanorum rex, apud Zauichostum vincitur, 480. 547. arcem Lublinensem frustra obsidet, 550. occumbit, 578. dux Brancensis, 900.
Romer, Alexan. 64.
Romish, 280.
Rop, 280.
Ropp, arx, 114.
Ros, flumen, 597. oppidum, 656.
Ros, Thom. Anglie Legatus, 645.
Rosawa, flumen. 596.
Rosemburgia, ciuitas, 93. 280. 322. 644.
Rosenberg, Wilh. senator Gedanenf. 765.
Rosemburga, ciuitas cum arce, 93. 322.
Rosenbulum, hodie Bartenstein, 647.
Roska, flum. 601.
Rostten, arx, 106.
Rossia, oppid. Lithuaniae, 445. 576.
Rospren, oppidum, 52.
Rosraueius, comes, 436. 487. 552.
Rossia, eadem quæ Russia, 418.
Rossenbeck, 114.
Rossus, flumen, 601.
Rostkowski Joh. 67.
Rostworowski, loh. 67.
Rosw, flum. 553.
Rowazyn, oppid. 600.
Roxolani, gens Sarmatica, 42. 390. cum Mithridate, Ponti rege & Romanis belligerant, 44. superantur a Boleslao I. rege Polon. 409. a Boleslao II. rege Pol. & tributarii fiunt, 410. 420. in Lithuania ritum Græcum sequuntur, 416. iidem qui Russi, 501. 577. lq. 666.
Roxolania, hodie Russia, 390. duplex, 418.
Rozan, ciuitas, 55. 454. 455. 489. 500. Sapieharum sedes, 609.
Rozadowicz, Ann. 64.
Ruardus, Arianorum Pastor, 754.
Rubiesow, ciuitas, 59. 453.
Rubo, flumen, vulgo Dzwina seu Duna. 39. 427.
Rudawa, in Prussia oppidum 47. 140. 350. flum. 534. 538.
Rudawka, amnis, 45.
Rudicum, aula regia in Lithuania, 448. arx, 545. oppidum 574.
Rudolphus, princeps Sagoriz 16. occiditur in pugna 17. comes Habsburgensis 96. dux Brunsvicensis. ibid. dux Saxoniae, 97. Pauli II. P. M. legatus in Germaniam, 327. 340.
Rudzienki Casim. 63.
Rugen, arx, 108. 114.
Rum, insula, 280.
Rumne, arx & oppid. 604.
Rundiffa, fluius, 534.
Ruperrus, Cæsar, 97.
Rupniewski, Stanisl. 64.
Ruricus, in Masouia regnat, 420.
Rusdorf, Paul. Bellizer a) ordinis Teut. Magister.

D d d d d d d

98

I N D E X

98. 619. pacem cum Polonia promittit seruare, 315.
liberum transitum mercatoribus Poloniz per ter-
ras Crucigerorum permittit, 335. 337.
Ruffi, vel Rutheni, quales populi, 13. 42. 44. 57.
97. 499. 501. characteres scribendi accipiunt a Mi-
chaele Curpalato, 57. Visliczam vrbeculam prodi-
tione accipiunt, 546. clade afficiunt Ziubundum,
Lithuania, & Montwilonem, Samogitiz, duces, 565.
Rufforum, religio & Schisma, 141. 298. episcopi,
147. origines & res gestae, 577. 579.
Ruffia, diuiditur in albam, rubram & nigram, 57.
sq. 449. 577. de Ruffia rubra, 121. 449. 454. 580.
Ruffia alba, 82. 454. 456. 608. sq. a Russo appella-
ta 258. Poloniz vnita, ibid. veteribus Roxolonia 90.
Ruffia duces, 121. Poloucis in auxilium veniunt con-
tra Tartaros, 179. quare rex Poloniz Ruffia Duca-
tum vindicat? 410. sq. principales ciuitates, du-
plici munitione firmatae, 456.
Rufficorum, iudicia, 153.
Ruffia, lacus, 331.
Ruffice, pyxides pyriz, in Ruffia permiffae
299.
Rutheni, vid. Ruffi.
Ruthenus, Conftant. dux belli, Masouius natione,
495.
Rymowidowicz, Ioh. 286. 290.
Rytblo, Adam. de) caftell. Gofinenf. 314.
Rytwianenfis arx, 446.
Rytwiony, Ioh. de) Regis Poloniz Marefchallus,
327. capitaneus Sendomiriensis, 376.
Rzeczycia, ciuitas & arx, 73. 77. 609.
Rzemienium, arx, 446. 545.
Rzewufki, Vencesl. 63. 67. Mich. ibid. Franc.
66.
S.
Sabel, arx, 114. 281.
Sabifcb, & Marfchwitz Ioh. Geor. 591.
Sabinius, Geor. primus Rector Academiæ Regio-
montanae, 650.
Sacei, 280.
Sacerdotiorum, collatio, 157.
Sacerdotum, oppida non fubfunt iurisdictioni re-
gie 163. fynedi, feu conuentus, 66.
Saczara, flumen, 609.
Sadofski, 68.
Suka, Nobil. 286. 290.
Sal, tam factitium qum foſſile in Polonia, 672.
de natura foſſilis 6. ingraueſcit ab aere, ibid. falis
montes in Sarmatia, 7. glebarum pondus, 8. fal in
Polonia, inftar ſaxorum excinditur, 43. Lithuania
natiuo caret, 414. in Halicia conficitur 451. Halici-
enſe 585. Coionienſe, 587. Cracouiienſe, 541. o-
mne fal triplex, 778. quid & vnde? 779. omnibus
rebus ineſt, ex omni fit cinere, vnum ex tribus
primis, eius virtutes, 780. eius vſus in medicinis,
in ſacris, in cibis, in laboribus Vulcani, 782. in pur-
gandis, ſoluendisqum metallis, 783. in ædificiis, 793.
in morbis, 801. fal prouocat ad Venerem, 781. cau-
ſa inuenti velleris aurei, 782. eius myſteria & ar-
cana ſacra, 784. Lucretio audit panacea 801.
coſtilis ex aqua inferiore, & ex ramentis, 791.
in Germaniz oris coſtilis, 803. nitri & gemmae 7.
794. factitium, 806. ammoniacum, ibid.
Salinae Sarmaticae, 4. Velifcenſes 6. venas fontales
habent ibid. deſcriptae, 542. 777-793. 803. Bochnia-
ca, operoſiores, 7. 795. 800. 803. ſq. ante Cromerum
& ipſius tempore nulla in Polonia, 122. earum di-
gnitas, 779.
Salinaſores, vel Zuparii, 5. 154.
Sala, fluius, 102. 541.

Salas, 280.
Salatia regnum idem cum Halicienſi, 410.
Salania, arx & oppidum 90. 93. 351. 654.
Salſfeld, ciuitas 93. 351.
Salis, arx 107. 114.
Salmones, piſces in Polonia, 127.
Salomæa, ſoror Leſci albi, principis Polon. vxor
Colomanni ducis Haliciae, 585.
Salza, Hermann. de) Magiſt. Ord. Teuton. 95.
Samaita, vid. Samogitæ.
Samara, flum. 603.
de Sambia, Philipp. Vayſel. 327.
Sambia, prouincia Pruſſia, 89. vid. Samlandia.
Sambienſis episcopatus, 319.
Sambonius, Dominus vrbs Dantiſci, 622. 628.
Samboria, ciuitas, 59. 451. 584. 585.
Sambork, Ioh. de) 375.
Samboren, arx, 114.
Samellowka, oppid. 595.
Samlandia, vel Sambia, prouincia Pruſſia, 532.
615. 648.
Samogita, perperam Maſſagetae dicuntur, 14. n.
28. eorum habitationes, 79. ſuperſtitiones & ritus
gentiles. 80. 97. ſerpentes domeſticos in honore
habent, 505. Samogitarum duces vetuſtiſſimi, 565.
Samogitia, 79. 280. 384. 427. 462. 655. eius li-
mites cum Pruſſia 331. ſq. episcopos & Capitaneus,
427. 462.
Sancel, arx, 107. 114.
Sanctiſones, apud Iedlinam, a. 1330. latæ, 404.
Sanctorum, corpora Cracouiae, 441.
Sandecia, ciuitas, 46. 444. 543. caſtellanus San-
decenſis, 48.
Sadez Monafterium Virginum, 266.
Sanduogius, Theol. Prof. 326. præſectus arcis
Caſilienſis, eam prodiit Henrico, duci Vratiſla-
uienſi 557.
Sandomiria, vrbs, 48. 444. vid. Sendomiria.
Sangerſenſis, Iohannes, Ord. Teut. Magiſt.
95.
Sangaw. Geo. Nobil. 286. 290.
Sangrac, 280.
Sanguſko, Ianuſ. princeps, 65. Ioseph 68.
Sanguſkowicz, dux de Koſſyr, Capitaneus Lu-
ceorienſ. 297.
Sanoc, ciuitas, 587. Sanocenſis diſtrictus, 59. 451.
Sanus, flumen, 124. 420. 450. 451. 493. 544. 583.
587.
Sapieba, Mich. Ant. 65. Petr. 68. Alex. ibid. Leo,
Procanc. M. D. Lith. 448. 576. viginti quatuor 1000.
Moſcorum & Liſonorum vna acie proſternit, 472.
caſus a Suecis, 545.
Sapiebarum, nidus, Roſana, 455.
Saraſka, oppid. 592.
Sarlei, Nic. de) ſub Dapiſ. Breſten. 314.
Sarmatae, eorum mores, 1. 3. 44. equi, 3. agili-
tas equitandi, 4. ad Viſtulam fluium venerunt &
cum Teutonibus amicitiam contraxerunt, 41. cum
iſdem in Pannoniam commigrant, 41. Vandalitæ
appellantur, ibid. iis nulla olim gens bellicoſior,
44. ſedes a Vandalis reliſta occuparunt, 479. vn-
de diſti? 499. eorum regiones, 502. 666.
Sarmatia Europæa Matthiz Strzykowski p. 36.
duplex, Europæa & Aſiatica 38. 177. 179. 499. 577.
illa Polonia, 434. 799. hæc Moſcouia hodierna, 449.
Sarogrod oppid. 452.
Sariovica, arx, 631.
Safow, oppid. 583.
Saffowſki, Ioh. & Nicol. 375.
Sasnowia oppid. 593.

Sarb

I N D E X

Sarellizes, Regis, 155.
Sarrinde, lacus, 646.
Sauackius, 750.
Sauolocie, 280.
Sauomata vid. Sarmatae.
Sawin, oppidum, 488.
Saxonia dux, 96. 99. bellum infert Boleslao, 102.
Saxonicum ius vel Magdeburgenſe a Boleslao Pu-
dico in Polonia introducitur, 537.
Saymo, Vedeneri ducis Pruſſia filius primoge-
nitus, 532. alius Lithuonis frater, 565.
Saynsburg, in Pruſſia, 351.
Sbaras oppidum 597.
Sbigneus, Card. 9.
Sborouia, arx, 446. 546.
Scabinorum, iudicia, 163. in ciuitatibus Pruſſia.
173.
Scala, ciuitas & arx, 593.
Scanderus, Baſſa, cum Zolkieuio pacem Polonis
perniciolaſam init, 525.
Scarbinaria, oppid. 444. 540.
Skarga, Petr. ſ. l. ſtephano & ſigifmundo III.
Regibus Poloniz a concionibus, 520.
Scebreſinum, oppidum, 454.
Scepſium, 120. ibi ritus mira naturæ 127. a Re-
ge Hungaror. oppignoratur, 376. ſq.
Schadek, Jacob. 527. Andr. Notarius 789. 791.
796. ſq. Schadek, oppid. 558.
Schalaunia, prouincia Pruſſia ducal. 654. vid.
Sclauonia,
Scharnberg, arx, 107. 114.
Scharmeuſel, 555.
Scharpouia, prædium, 92.
Scheditz, pagus, 540.
Schenbergk, Criſpinus, 358.
Scheſno, oppid. 640.
Scheſchupa, flumen, 331.
Scheſten, oppid. Pruſſia, 351.
Schuppenpeil, ciuitas, 90. 351. 647.
Schuſimari, in Lithuania a iuribus nobilium ex-
cluduntur, 285. in Ruſſia quo tempore inualuerint?
298.
Schlichtingus, Nobilis Polonus, Arrianismo addi-
ctus, libellum contra Catholicos publicat, 550.
Schenberg, Wolff. occupat Conitziam, 631.
Schenberger, Vlricus, a variolis excæcatus, ad va-
rias artes & ſcientias ſolers & aptus, 651.
Schwænek, arx, 630.
Schoenembergia, arx, 93.
Schoenembergenſis, dux, 99.
Schenſee, oppidum & arx, 92. 635.
Schoincium, oppidum 460.
Schokken, in Pruſſia, 350.
Schonberg, de) in Chelm, Bernard. 327.
Schonberg, in Pruſſia, 351. 322.
Schreier, Adami, Memela & ſalinæ Vielicenſes,
769. 777-795.
Schur, Baro Suecus, 763.
Schwarzwald, ſcabinus Gedanenſis, 761.
Schoenembergia, vid. Schoenembergia.
Schothmank, Kryſtek de) 375.
Schotlandia, ſuburbium Dantiſci, 764.
Schroden, arx, 114.
Schweza, oppidum 630. ſq.
Sciencus, in Ruſſia regnauit, 420.
Sciricius tractus, 120.
Sciricium, Abbatia Cifterciens. 443. 548.
Scordifci, populi, 664.
Scorpionum, iclus, 801.

Dddd dd dd dd 2

Sergius

Sclauonia, prouincia Pruſſia, 532. 654.
Sclouia ciuitas, 615.
Scorus, Parmenſis artifex celebris apud ſtepha-
num, Regem Poloniz, 575.
Scriba, caſtrenſis, 154.
ſculptus ſiue aduocatus heredit. ciuitat. 158.
in ciuitatibus Pruſſia. 173.
Scypion, Jgnat. 68.
Sycrri, Pruſſia populi, 499. 616.
ſcytharum, nomen omnibus populis ſeptentrio-
nalibus commune, 499. 502. Polonis non conuenit,
664. 666.
ſcytho, oppidum, 493.
ſcekarzow, domicilium quondam Tarlonum.
266.
ſcyłowicz, Ioh. 296.
ſebſtionowa, 486.
ſebſticka, 596.
Seberg, oppidum Pruſſia, 458.
ſebora, oppidum. 561.
ſebrowice, flumen, 599.
ſecale, ſatum allium produxit. 648.
ſeghocin, oppidum, 491.
ſeciechouienſis, Benedictin. Abbatia, 445. 547.
ſecreturiorum, Regni Pol. officia, 154. 148.
ſecretarius, Regis primus, 402.
ſeica, ſlauorum 11.
ſeditio, exercitus ſub ſigifmundo III. 52
ſeeburg, oppidum. 92. 641.
ſeeſtem, 646.
ſednicki, Comes Odrowaz. 2. 65.
ſedue, fluius, 280.
ſegenolt, arx & ciuitas, 106. 114. 280.
ſegments, ſalis cur intra manſionem leuiora, in
aere bis grauiora? 805.
ſelecia, oppidum 455.
ſehino, arx Germanis Ortelsburgum, 646.
ſeleberg, arx, 114.
ſelgar, 280.
ſelun, oppidum, 489.
ſemigallia, 280. 108.
ſemouius, filius Conradi Friſci, Ducis Maſouia,
481. Plocenſis, & Raueniſis princeps, ibid. 659.
ſenatoria, auctoritas Regia oppoſita 467.
ſenatorum, dignitas & ordo in ſenatu, 61-68. n.
86. 93. 175. 401. ſenatores quid & qui? 146. 148.
ſatrapia Poſnaniæ. 437. Sendomiriensis, 444. Ruſ-
ſia rubra 449. Pruſſia. 459. Maſouia, 460. ſq. Li-
thonia, 463. ex omnibus prouinciis, 150. 469. Prus-
ſia Regia, 620. eorum princeps, Episcopos. Var-
mieniſis, 640. ſenatores Polon. recuſant honores
ab Imp. Maximil. I. ipſis oblatos, 506. circiter 150.
numerantur, 514.
ſenatus electio, 157. Pruſſia, 171. Gedanenſis, 759.
ſendiſouia, oppidum. 446. 545.
ſendomiria, vrbs minoris Poloniz 130. 544. ſq.
ſedes ſecundo genitorum, cum Reges in Polonia
naſcebantur, non eligeantur. 254.
ſendomiriensis, ſatrapia, 119.
ſenecza, oppid. 602.
ſenemborg, 281.
ſennow, ſantko de) 314.
ſenſburgum, oppidum, 314.
ſenentiurum, executio in iudiciis Pruſſia, 363.
ſepulcrum, Grachi, 787.
ſequana, ſilua, 484. 489. 490.
ſerben, arx, 107. 114. 280.
ſerbi, ad ſinum Venedicum conſederant, 180.
ſerret, fluius, 593.

I N D E X

sergius, in obfisione smolensci a Polonis facta, ab altari raptus & vulneratus, 612.
Seracum, oppidum Masouiae, 401.
Serocyn, pagus, 436.
Serpenes, coluntur ab antiquis Borussis & sedunt 27. a Samogitis, 80. & Lithuanis quoque, 427. Vislicia non nocent. 546. eorum morsus, 801.
Serutus dura plebis Polonae, 407.
Sesuegen, arx, 100. 107. 114.
Sesnikowicz, Minimund. Nobil. 233. 290.
Setock, oppidum 451.
Seerucze, oppidum 594.
Seizen, oppidum cum argentifodinis, 547.
Seubuych oppidum. 542.
Seuerie, ducatus & ciuitas, 442. 541. emuntur aere priuato a Venceslao. Cefnensi duce, 395. ad satrapiam smolensensem pertinent, 456.
Sexuegen 230.
Seynius, Mich. Boryff. Praefectus urbis smolensensis, 612. Hermann. ibid.
Sforzia, Franc. item mouet sigismundo I. Regi Polonae de ducatu Mediolanensi, 385. sq.
Sicambri populi, 25. 39.
Sidlouecia, Ducum Radziuillorum comitatus, 445. 547.
Sidones populi, 500.
Siebesz, 230.
Sieca, oppidum 604.
Siekierzynski, Alex. 68.
Sienunski, Alb. 65.
Sienaua, oppid. a Tartaris occupatur, 513.
Sienno, arx, 78. 254. Dobesl. de) Palat. sandomir. 239. 313.
Siepercia, vid. siepryc.
Siepolka, Magister Cruciferorum in Prussia in praelio contra Tartaros cadit. 182.
Siepryc, oppidum, 430. 422. 657.
Siepcz, oppidum, 54.
Sierakowski Vencesl. 62. Gabr. 64.
Siezaniwa, oppidum antiq. 602.
Siefka, fluuius, 587.
Sigfridus, de Feuchtwangen. vid. Feuchtwangen.
Sigismundus I. Rex Polonae, M. D. Lithuaniae Magistram Prussiae principem secularem creat, 99. bellum gerit cum Alberto magistro Prussiae & Marchione Brandeb. ibid. Constitutiones edit, 170. ab Vladislao III. Rege Pol. accipit confirmationem super Magno Ducatu Lith. 238. sq. ad Imperatorem scribit de repetendo smolensko, 292. Ducatus ad ferenda onera regno vnire promittit, 293. sq. terram Drohicensem iuri Polonico adscribit, 294-296. Legationem mittit ad Leonem X. Pont. Rom. & Carol. V. Imp. de bello Pruthenico, 343. sq. pacem init cum Ordinis Teutonici equitibus 343. 354. 425. terras Prussicas Alberto Marchioni Brandeb. in feudum dat, 354. 357. 423. 425. de religione in dictis terris Ioh. Dantisco, apud Pontif. Rom. Oratori scribit, 361. constitutiones militares & ciuilem ordinem in Prussia concernentes promulgat, 361. 365. infeudat Georgium ducem Pomeraniae, oppidis Bytow, & Lunenburg, 368. sq. Legationem in Moscouiam mittit, 377. sq. scribit ad Carol. V. Imp. in causa successione Mediol. & Barrenf. 381. sq. arcem Cracouensem construit, 384. Basilium Moscouitar. ducem profligat, 412. Seythas, Walachos & Moscouitas secunda vice superat, ibid. Masouiam, extinctis ducibus in prouinciam Polonicam redigit, 427. incolas suo iure viuere permittit, 484. ad annum 81. aetatis peruenit, 521. Zatoriensem ducatum

Poloniae adiecit, 541. cum ipso cessant, Magni ducis Lithuaniae 569. smolenscum frustra obsidet, 571. confirmat Academiam Regiomontanam, 650. eius elogium, 2. 800.
Sigismundus II. vel *Augustus*, ad pacem petendam Crucigeros in Liouonia cogit. 113. constitutiones promulgat, 170. districtum Bielsensem Regno Polonae incorporat. 29. expeditionem suscipit contra Crucigeros Liouoniae, 412. sq. 428. Lithuaniae cum Polonia archus tangit, 418. pontem super Viistulam Varlauae struit, 42. Goth. Kettlerum, Curlandiae & semigalliae in Liouonia ducem creat, 428. suo suo Calimiro sancta. tumbam argenteam fieri curat, 447. pontem Nemeni imponit, 443. recuperat smolenscum, 456. liberum Catholicorum religionis exercitum Regiomonti introducit, 457. quartianos milites constituit, 510. eligitur Rex Polonae, 517. viginti & quinque annos regno praefuit, 521. 600. eius tempore religionum diuersitas, 639. Elogium, 783.
Sigismundus, III. duo itinera facit in Sueciam, quam mittit, 524. bellum in Moldauia infelicibus auspiciis gerit, 525. inducias facit cum Moscis, 528. bellum cum Turcis gerit, primum insuatum, felici tamen exitu, 525. sq. obiit, 526. foedus init cum Sigismundo, Electore Brandeb. 552. smolenscum Moscis eripit, 610. 612.
Sigismundus, patreus Vladislai Jagellonis suigigelloni in Magno Ducatu Lithuaniae subrogatus, 413. frater Vitoldi, M. D. Lith. 569. a suis occisus, 611. Ioannes, Elector Brandeb. quartus Dux Prussiae, 620.
Sigismundus, Imp. 98. pacem inter Poloniae Regem & fratres Teutonicos stabilit, 15.
Signa, volentium exire ex salinis 795.
Sigonus, Carol. praceptor Ioh. Crassini. 388. perperam habetur pro auctore Polonae, Ioh. Crassini nomine edit, 419.
Silejco, Polonae diuisionis, 120.
Silepi, eorum prouocationes, 162. inuadunt Medzircium, 555.
S. smon, Lipnica, 441.
Silua, Polonae, 122.
Siluanus Aeneas postea Pius II. P. R. 9. n. 13. eligitur Episcopus Varmiensis, 15.
Sinatus, in Moscouia regnauit, 420.
Sinus, Codanus, 2. n.
Siradu, urbs maioris Polonae, 52. 437. 558.
Siradiensis, satrapia, 120. 437. 558. nobilium praerogatiua, 52.
Sirokoma, 286.
Sijouicius, Martinus, 632.
Situs Polonae, 435.
Sitiones, Sueciae reguli, 28.
Sixtus, Leopoliensis medicus, 450. IV. P. R. 98.
Skala, oppid. 47. Pieskowa, ibid.
Skalka, mons prope Cracouiam, 47.
Sk. Imierz, oppidum 47.
Sk. Iskim, Ioh. in Frauenburg. 327.
Skurszewo, Stanisl. de) 314.
Ski, terminatio nominum gentilitiorum apud Polonos vnde? 691.
Skiernewice oppidum, 494. 560.
Skirgello, M. Dux Lith. frater Jagellonis, 569.
Skirmundi Ducis Nouogrod. res gestae, 565.
Sklo, pagus. ubi medicarum aquarum scaturigo, 450.
Sklow, arx, 77.
Skompe, oppidum. 450. 650.
Skora, Petrus 314.
Skoraczynski, Stanisl. 64.

skry-

I N D I X

skrynscy, 286.
skwa, vid. Sequana filua,
Slauica lin. guz vsus ingens, 391. non per omnem Lithuaniae, 415. quam late pateat Polonice, 502. 666. sq.
Slaukow, Mart. de) Palat. Califf. 289. Pofnan. 813.
Slaukonia, oppidum, 443. 541.
Slauonici, populi, 43. Slauonicum nomen quando innotuerit vetustioribus scriptoribus? 666.
Slauorum antiquitas, 43. termini, ibid. varietas sermonis, ibid. mores, 44. sq. vnde progressi? 590. iidem qui Vandali, 501. eorum origo, 578. 666.
Slizen, Mich. 66.
Slieszyno, Nicol. de) 314.
Slawnicki, Matth. Canonicus Gnesnens. 361.
Sliven, Geo. 327.
Slonimum, ciuitas 75. 455. 609.
Slonsk, oppidum. 54.
Sluaci, siue Slauones, 592.
Slachonia, oppid. Pomeran. 460. arx. 631.
Slucko, sedes ducum Slucenium, 265.
Slucensis dux insignis in Lithuania, 415. urbs, 453. ducatus ad principes Radziuillios spectat, 609.
Slucz, flumen. 606.
Sludzienicza oppidum & amnis, 562.
Sluck, fluuius p. 259.
Slupcia, oppidum, 15. 437. 445. 547. 557.
Slusiniacz, oppidum 606.
Sluzenia, oppid. 439. 562.
Slazewo, Vasko de) 314.
Smigrod, oppidum, Stadniciorum quondam locus natalis. 267. 544.
Smila, oppid. 603.
Smilten, arx 107. 114.
Smogorzewo, Zemak de) 314.
Smolensko, de ea recuperanda Sigismundi Regis Polonae ad Imperatorem fragmentum epistolae, 292. Catholicum ibi episcopum fundat. Rex Vladislauus IV. 456. Poloni ea potiuntur, 524. 527. 528. a Moschis obfisione cingitur & ab Vladislao IV. liberatur, 529. 612. Ducatus Smolensensis magno Ducatu Lith. adiungitur, 579. urbs a Basilio magno Duce Moscorum occupatur, ibid. urbis fata, 610-613.
Smolice, Petr. de) 314.
Smolnitsky oppid. 456. 610.
Smotrica, flumen. 591. oppid. 592.
Smiatynum, caput Pocutiae, 58. 451. 586. vltima praefectura in ipso aditu Valachiae 268.
Smieguza, id est, aues niales 29. 438. in agro Lovicensi frequentes, 494. 560.
Sobara, oppidum. 561.
Soben, arx 440.
Sobiecki Marcus, signifer aulae regiae vulnus refert apud Lutzen, 278. apud Toropez, 281. Iacob. 643. 733. 742.
Sobiechlausius, posterioris Pomeraniae princeps, 628.
Soborha, Thomko de) 314.
Socalin, ciuitas, 59. 453. 607.
Sochaczynia, ciuitas, 54. 438. 493. 560.
Societas Iesu in Lithuania, 416. eius collegium Vilnense, ibid. 447. Califfense, 437. Leopoliense, 450.
Societas, Anglicana Elbingae, 737.
Sokolouius, vid. Sokolouius.
Sokol, arx 281. 614.
Sokolouia, oppid. 446. 545.
Sokolowka, 597.
Sokolouius Stanislaus inter literatos Masouios numeratur. 496. 498. sq.

Re e e e e e e

Sol, in Tauro, 777.
Solaw, in Prussia. 331.
Soldaw, Franc. 361.
Soleburg, arx & praefectura, 108.
Solecia, oppidum, 439. 445. arx, 548. 564.
Solicouius Ioh. Demerr. ex Polonorum legatis ad Maximil. II. Cael. in Bauaria detentus & Liutaiam deductus, 523.
Solinus, 23.
Solonia, ciuitas, 456.
Solum, Polonae, quale? 121. oppid. 452.
Sollobub, Ant. de Woyna, 65. Ioseph. 68.
Soltik, Carol. & Mich. 63.
Solum, Polonae quale. 121. oppidum. 451.
Somto, arx murata in Hungaria, locus natalis Batoreorum. p. 264.
Sophia, quarta coniux Vladislai Jagell. 10. n. 24.
Sonnenburg, arx, 107. 114.
Somar fluuius, 269.
Sorstenum, arx, 440.
Sosenowski, oppid. 601.
Sosnica, castell. 450. 584.
Sosnowski, Ioseph. 66.
Sossien, arx, 114.
Sost, flumen. 610.
Soreniana, fluuius, 46.
Speitra, in Velicanis salinis, 806.
Speratus Paul. episcop. Pofnan. 644.
Sphydrum, amnis, 486.
Spicinea, oppidum, 597.
Spicimira, oppidum, 53.
Spirkowice, arx, domicilium quondam Miskouitum 265. 440. palat. 443.
Spinola, Bredam obfisione cingit, 529.
Spiridus, lacus, 645.
Sprowa, Petr. Odrowaz de) Palat. Leopold. 289.
Ioh. Iudex Sendomir. 314.
Spuriorum, fors iniqua in Polonia, 691.
Srebrne, oppidum 604.
Srzeniawa, Nobil. 286.
Sremk, oppidum, 50.
Srzelisk, oppidum. 54. 491.
Srzenko, Graf de) Palat. Plocenf. 313.
Strachow, Mosticius de) Castell. Pofnan. 286.
Stradnicki, Aht. 67.
Stragnalis sal, 803.
Stranko, Ioh. Med. Doct. 327.
Stranicki, oppidum, 47.
Stanislauius, oppidum 461. 487.
Stanislaus Martyr a Rege Boleslao an. 1079. occisus 394. 519. 600. canonizatus, 394. eius sepulcrum Cracouiae, 536. Calimiriensis 441. Dux Masouiae 426. Alberti, Teut. Ord. Magistri copias ad Pilcam profligat, 482. Stanislauiam condit, 487. Dux Smolensc. 578. Kiiouienf. 600. Hofius. vid. Hofius.
Stara, Lomza, Matth. de) 380.
Stargarda, Prussiae Regis ciuitas, 102. 317. 458. 460. 630.
Stargardum, 99. 317.
Starodubum, arx Moscorum euerfa, 412. 456. oppidum, 613.
Starogrod, siue Altheaus, Polonae addicitur, 316.
Starogrod, Nicol. de) Castell. Belzenf. 314.
Staroragibius, Alb. episcop. Przemisl. 492.
Starouolscius, Sim. Extraneos in errorem induxit ratione Sarmatae Europae. p. 31. n. elogium de Croniero 114. operum eius recensio, 431. n. 13. Polonia 430. 476.
Starza, 286.
Starzynski, Matth. 67.

Sia-

I N D E X

Starzicia, Veliffa, ciuitas, 456.
Straſounum, oppidum 446. 545.
Stratius, Ioh. ſecretarius Ludouici, Regis Hungariæ, & Bohemiæ, 360. 349.
Stratones, quæ? 135. ſacerdotum, 145.
Stratus religionis in Lithuania. Violdi tempore, 12. hominum in Polonia, 316. Regni Poloniæ mixtus 516.
Stratus, Regni, quid? 162.
Stratum, continet iura nobilium, 458.
Strauiffinum, oppidum, 557. 558.
Strauum oppid. 437.
Strauiffinum, oppidum. 557. 558.
Strawice, oppidum, 602.
Stella, Eraſmus Med. D. eius antiquitates de Boſſia 17. &c. audacter ſcribit, 20. n. 35. iudicium de libro eius, 30. n. 41. idem. 431.
Stenice, oppidum, 547. 659.
Stephanus, Bartoreus Rex, laudes eius. 31. cum Matthia Rege Vngariæ comparatur. 35. Strykoui verba ad Regem *Stephanum* fortunam ſuam concernentia. 37. n. 114. Maximilianum Archiducem Auſtriæ, arce Landſcoronæ deſicit, 47. fundat Collegium Jeſuitarum Vilnæ, 446. erigit arcem Grodnam, 448. Coſacis caſtellum Techimirov adſignat, 511. ab epifcopo Vladislav. coronatur, 518. præuenit Maximil. II. Caſarem. 522. bellum cum Moſcis gerit, ibid. 613. 614. ſenatum Leopoli conſtituit, 582. Koſunium condit, 602. Dantiſcum obſidet, 623. ad reſtaurationem cœnobii Oliuentis 20000. florenorum a Dantiſcanis exigit, 623.
Stephanus, Dux Walachiz, inſidias ſtruit Ioh. Alberto, Regi Poloniæ 411. Pramiliam diripit, 584. Tomſa, vid. Tomſa. Iohannes palat. Moldauiz Caſimiro III. Regi Poloniæ homagium præſtat, 385.
Steenberg Mich. a) Kuchenmeiſter, Ordinis Teut. Magiſter. 618.
Stetinum, ciuitas Pomeran. 102.
Stettinenſis, dux. 97.
Stetum, ciuitas, 324.
Strigarii, in ſalinis Velificenſibus, 789.
Strillicus, dux Vandalitarum, 41. ſq.
Stripatores, ſive ſatellites Regis, 155.
Stripendiarius, miles, qua de cauſa in Polonia inuenerit? 474.
Stipendia, equitum & peditum in bello 168.
Stobnicia, oppidum 446. 546.
Stoiononia, oppidum 607.
Stopolus, vel Suantopolus, Princ. Poloc. 578.
Stoyancze, Czariſ de) 314.
Stradan, oppidum. 646.
Stradomium, pars vel ſuburbium Cracouiz, 394. 535.
Strasburgum, arx, & ciuitas, 92. 266. Polonis Brodnicia ciuitas Pruſſiæ regiæ. 635.
Strzelce. monaſter. monialium, 439.
Strigonium, vrbs Hungariæ a Batho, Tartarorum Imperat. expugnatur, 184.
Striffin, 77.
Striy, oppidum, 58. Strium. 451.
Strizkowſki, (Matthias) Sarmatia Europa ei vindicatur. 31. n. vitæ eius compendium. p. 36. n. quiritatur ad Regem Stephanum p. 37. n.
Strusouici, fratres, 69.
Strzegowo, Stanisl. de) 314.
Strzemyl Laczonum, qui dicuntur Strzemielecki. p. 269.
Strzelce, Nicol. de) Iudex Sandomir. 287. Clemens Watrobka, caſtell. ſandec. 289. caſtell. Biecenſis, 313.

Strzewoſki, Nicol. caſtell. ſandec. 373.
Strygi, Nicol. de) 314.
Stryzow, munitio, 78.
Strybowra, vetuſtum oppidum 601.
Strudia, Polonorum, 134. ſq.
Stuba, flumen. 601.
Stum, arx cum ciuitate 92. 638. 731.
Stumdorfii induciæ Polonos inter & ſuecos a. 1635. factæ, 529. 697. 743. 746.
Sturiones, pilces Poloniæ, 127.
Sualternicum, vide ſuccinum.
Suantopolus, dux Pomeraniæ, 95. conditor vr- bis Gedanenſis 111. 622. 631. delet vrberem Vladislauam, 561. ſq. dux Kiiouiæ, fratriſcida, 578. 599. 610. Meſtouiſ filius, 625. Culmam fruſtra obſidet, 633. 637. Crucigeros vehementer affligit, 638. Pruſſos in fugam coniecit, 645.
Subaria, vnde ita dicta? 21.
Subdapiſer, Regni, 150.
Subislauus, poſterioris Pomeraniæ Princeps, 623.
Subindici electio, 157. territoriorum. ibid.
Submontanus tractus, 119.
Subpincerna, Regni, 151.
Succamerarius, terreſtris, 154. eius iuriſdictio, 160.
Succinum, eius generatio & hiſtoria, 21. 22. 123. pharma, 23. idem quod Glefium, 101. colligitur in Pruſſia, 421. 456. apud Aethiops, 499. hodie Re- giomontanos, 532. 615. 621. qua ratione? 652. ſq.
Sucha, monaſterium, 443. ſuckau cœnobium 629.
Sudania Pruſſiæ provincia, 89. 532. 646.
Sudermannus, Carol. dux, victus apud Kirchol- miam, 463.
Sudini ſocietatem cum Pruſſis ineunt, 23. religi- onem ſuam cum Pruſſis communicant, 27.
Sudinia, 21.
Sudislaus, Pſeſcouiz dux, 578.
Sucus, cur diſſiciliter repellendus? 467.
Suecos inter & Polonos induciæ Stumdorfianæ, 529. 695. ſq. induciæ ſexennes, 526. 645. Sueci Craco- uiam occupant, 539. Sandomiriam, 545. Sapieham prælio ſuperant, ibid. Lublino tributum imponunt. 560. Poſnaniz ſuburbia incendunt, 552. ſq. cum Polonis apud Kleczco conſigunt, 555. Koſtenum incendunt, 556. Vielaniz a Polonis oppreſſi, 559. Polonos in fugam conieciunt, 563. iter exercitus Sueci ibid. Sueci cum Dantiſcanis lites habent, 623. Mariæburgo potiuntur, 638. in Pruſſiam veniunt. 642.
Suetza, oppidulum cum arce ad Viſtulam, 28.
Suffczynſki, Caſp. 64.
Suidrigal, Boleslaus M. dux Lith. 306.
Suidrigello, Dux, 97. Vladislai Jagellonis frater, Lithuania inuadens, repellitur a fratre, 416. 569. 576. 611.
Suinorogus, Magnus Dux Lithuania, 565.
Suintouaba, campus vbi Gediminas, M. D. Lith. ſepultus. 567.
Suiſcius, Magnus Dux Moſcov. 438. 461.
Sukowicz, Royczan. 286. 290.
Sula, flumen. 269. 603.
Sulcana, oppid. alias Grobia, 556.
Sulafki, oppidum, 593.
Sulima, Nobil. 286.
Sulislaus, Vlodiſiri frater, in prælio contra Tarta- ros cadit, 182.
Sulkowſki, Alex. Ioseph. Princ. 66.
Sulonia, oppid. 445. Abbatia Ciſterc. 464. 547.
Sulphur, ex ſpuma fluminis Rapæ excoquitur, 544.

I N D E X

544. ſal & mercurius, tria omnium rerum prima, 780.
Sund, 102.
Sunigal caſtell. Trocenſ. 286. 290.
Sup, flumen, 596.
Supoi, fluius, 605.
Suppa, & ſupparius Cracouiz, 786.
de ſuppliais, capitalibus quid habendum? 681.
Supraſium, Ruſſorum Monaſterium Baſil. in Po- dachia, 462. 660.
Suraffium, oppidum 56. 78. 660.
Suſſa, arx, 60.
Suyſki Baſil. magnus Dux Moſcorum Polonis raditur, 524. 527. 611. 614. 658.
Suzaniara, flumen, 540.
Swantomeſt, oppidum hodie Heiligenpeil, 643.
Swenden Burchard. a) magiſt. Ordinis Teutonici, 96. 617.
Swigacki Andreæ deſcriptio topographica Ducatus Maſouiz, 477. 495. Nicol. 477. 490. Sigismund. 478. ſq.
Swiecz, 317.
Swierczowſki, Ioh. nobilis belli dux, natione Ma- ſouius, 495.
Swinka, Monſtold. de) 286.
Swiniogrod, arx, 60.
Swisloca, caſtrum 74.
Switſina, oppidum 605.
Swolen, oppidum 547.
Swyaniba, flum. 351.
Swyanoſtoſewice, Procop. de) 375.
Swyatlik, vid. Taſſ.
ſymbola, ſive inſignia regni, quæ ſint? 150.
ſynagoga, ludæorum Breſcia, 448.
ſynodi, ſive conuentus ſacerdotum, 166.
Syruc, ſim. 63. 69.
ſzachischoſia, oppidum, 350.
ſzadek, oppidum, 52.
ſzafranec, Petr. ſuccamer. regni, 287.
ſzamotuly, Dobrog. Caſtell. Poſnan. 289. Mie- dzrzec. 313. palat. Poſnan. 314.
ſzarogrod, ciuitas, 593.
ſzarwerk, ſeruitia nauigii Thorunenſis, ita dicti. 310.
ſzczawino, Soſſyn. de) 314.
ſzczaniecki Ioseph. 66.
ſzczekocyn, Ioh. de) caſtell. Lublin. 286. Petrus Vicecancell. Regni, 289.
ſzczercye, oppidum, 47.
ſzczyt, Ioh. 64.
ſzebreſſin, (ſcebreſſinum) ciuitas, 590.
ſzepczycki, Hieron. 62.
ſzolak, Kuczmienſki. czarny, Valachicum. 269.
ſzyling, Ioh. 327.
ſzymanowſki Matth. 67.
ſzyſzkowſki, Mart. Episcop. Cracov. 431. 440.

T

Taborowka, oppidum, 601.
Tacitus, Cornel. ſententia eius de equitatu Sar- matico, 4. de ſale, 7. de Pruſſia incolis, 20. de ſucci- no, 22. n. 36.
Talionis, pena, 681.
Talkofen, arx, 108. 114.
Tamogrodia, oppidum, 454. 590.
Tanais fluius, 1. 20. 38.
Tang, fluius. 269.
Tannenberg, ciuitas. vbi Vladislau Jagello Equi- tum Teutonicorum 40000. cæſit, 646.

Re e e e e

Tapia, arx, 90. 95.
Tapiaua, arx, 653.
Taplauken, arx, 654.
Tarczin, oppidum, 55. 487.
Targowicki, Ioh. 380.
Tarlo, Nicol. 767. 771. ſq.
Tarlouia, oppidum, 445. 547.
Tarnopolia, ciuitas 451. 594.
Tarnest, arx, 108. 114. 231.
Tarnouia, vrbs, 130. domicilium natale eorum a Tarnow. 270. 444. 543. ſq.
Tarnow, de) vel Tarnowſki, Andr. legatus Polo- nus Conſtantinopolim, 31. 36. Ioh. palat. Cracov. 286. 376. 386. 412. Raph. 314. Tarnouius quatu- tuor millibus 22000. Turcarum & Walachorum, ex- dit, 472.
Tartari, ſunt immanes, 3. hippophagi 4. Sarmatiam vaſtant, 95. religio eorum, 141. Polono- rum terras ingrediuntur, & qui his auxilio vene- runt, Ruſſos, in fugam conieciunt, etiam terram Suſdalorum, Smolnenſem &c. deuſtant. 179. ſq. Kiiouiam, metropolim Ruſſiæ, ſanditus delent, 180. Pera & duce Batho, Imperatore eorum, ibid. 600. Polonos clade afficiunt, 181. in Cracouia ſeuiunt, 187. Vratiſlauiam veniunt, ibid. in Morauiam & Hungariam penetrant, 188. aliquot duces Sileſiæ pro- ſternunt, & nouem ſaccos, auriculis carſorum re- plent, 181-183. Titiam flumen tranſnātant, & Belam, Regem fugant, 183. expugnata ſtrigonio redeunt in Tartariam, 184. ad Wiſniowiec cædunt a Si- giſmundo I. Rege Pol. 412. prope Vilnam incolunt, 416. vnde venerint. 512. Cracouiam aliquot vi- cibus incendunt. 538. 538. Sandomiriam oc- cupant, 544. ſq. Polonos apud pagum Chme- lico cædunt, 546. inuſionem faciunt in Pôlo- niam, 547. ſq. Lublinum incendio vaſtant, 550. Siradiam, 558. Zbaraiam obſident, 583. Prz- miſlienſem diſtrictum vaſtant, 584. Buſcum ci- uitatem, fruſtra tentant, 588. Kiiouiam delent, 600. vincuntur cum Coſacis, 607. 609.
Taffminus, flumen. 603.
Taube, Baron de) 109.
Tanchel, oppid. 63.
Taurus, vid. Tarnest. 108.
Tawſigerd, Nicol. 285. 290.
Techinia. Turcarum propugnacul. 525.
Techimirouium caſtellum a Rege ſtephano Co- ſacis inhabitandum conceditur, 511. a Polonis de- nuo eripitur, 602.
Telona, 154.
Telonia, in Polonia, 146. in Pruſſia 353.
Tempeſtatem, experitur Baro Avaugurius, 766.
Templum. s. stanislai, Martyris, Cracouiz, 394. ſq. 440.
Tencha, Zachar, 786.
Tencinii, ex gente Toporum, 405. 445.
Tencinius, (de rēcryn) Ioh. caſtell. Voynic. 313. Andr. 376. Nicol. 386. Ioh. Palat. Cracov. 446.
Tencinum ſeu rēcryn arx, 47. domicilium nata- le Tenciniorum, 270. 440. 540. eius origo a Lecho, 443.
Teriatinum, oppidum, 588.
Teruutis fluius, 39.
Terpatum. vid. Derpt. & Torpatum.
Terra, ſancta, 94. 96. terræ creatio, 780.
Terreſtria iudicia, vbi? 160. nuntii terreſtres, 165.
terreſtria bona in terris Pruſſiæ ignobilis acquirere nequit, 364. Officiales terreſtres, 469.
Teutonicorum, Equitum origo, 94. Magiſtrorum, Ordinis ſeries, 95-99. Moſcos eximia clade afficiunt, 111. Archiepiſcopum Rigenſem obſident, & capiunt, 113.

Re e e e e

I N D E X

173. pacem petunt, & impetrant a Sigismundo Augusto, Rege Pol. ipsos bello adgrediente, ibid. de-
lentur apud Blerum a Vladislao Lothico, rege Pol.
411. apud Grunewald a Vladislao II. Jagellone. ibid.
424. veniunt in Prussiam, invitante eos Conrado, Ma-
souiæ duce, 420. 424. 480. Linoniam ad Christiani-
nam fidem cogunt, 427. Polonos infestant, 480.
occupant Slupciam, 557. stauislinum, 558. deua-
stant Poloniam, 558. 562. Cuiaviam, &c. 563. Gro-
dnam, 575. Lithuaniam depopulantur, 577. Ordinis
huius ortus, progressus & finis, 616-620. sedes
primaria Marienburgum, 637. post cladem apud Gru-
newald, multorum locorum iacturam facit, 645.
Theobaldus, Nuncius Apostol. ad Sigismundum
I. Regem Polon. 344.
Theodoricus, Comes Altenburg. Ord. Teuton.
Mag. 618.
Theodorius Episcopus Prussiar, 68. Ioh. Basilidis
filius, 611.
Theophilus, Dux Poloc. bellum gerit cum patre,
Mendogo, magno Duce Lithuanie 566.
Therma, in Polonia, 127. in pago Sclouia, 582.
Thesaurarii, regni Officia, 150. Curia, 154.
Thesaurus, Moscouiticus, militibus seditionis
a Sigismundo III. Rege Poloniarum relinquitur, 528.
Thimo, Ioh. 327.
Thomasopolis, oppidum, 566.
Thomazouia ciuitas 454. 550.
Thomica, Ioh. Vuyec. de 375.
Thorunium, vrbs Prussiarum regie, 93. 95. 231. 423.
458. 633-635. de medietate nauigii huius vrbs trans-
actio Regis Poloniarum Vladislai II. cum Magistro Prus-
siar, 309. sq. ad Poloniam pertinet per pacem inter
Casim. IV. & Magist. Ord. Teuton. initam. 316. 327.
ibi colloquium de religione a. 1645. habitum, 530.
Thracas, & Getas populi, 664. 666.
de Thur, Petr. Iudex. Lanc. 287. 314.
Thuringia, Poloniarum fossiles suppeditat, 799.
Thurzo, Janus episc. Vratisl. 2. Stanisl. episcop.
Olomuc. ibid.
Ticocinum, oppidum cum palatio, Chrif. Viesio-
louicii M. D. Lith. curia Marefch. 462.
Ticzemnice, oppidum, 587.
Ticzowice, fortalit. 588.
Tiefen, Ioh. de) Ord. Teuton. magist. 98.
Tilfa, arx, 90. oppid. 654.
Tineus, sententia eius de succino, 21.
Tinecium, cœnob. Benedict. 443. 539.
Tismien, flumen, aliud quam Tismienica, 276.
Tisia, flumen, 183.
Tirionia 601.
Titulos, Comitum, Baronum &c. Nobiles Poloni
spemunt, 506. discrimina titulorum apud Polonos
non obtinent, 601.
Tlema Ioh. 375.
Toboro, fluius, 271.
Tolkieminitum, vel Tolmit, oppidum, 92. 642. Po-
lonis a Suecis redditur, 743.
Tolaczinum, oppidum, 456. 610.
Tolsburgum, arx, 19. 114. 281.
Tomakowka, insula in Borystene. 270.
Tomicius, Petr. Episcop. Præmisl. 2. 800.
Tomfeg, Steph. princ. Moldav. auxilio Tartaro-
rum, 525.
Toporow, ciuitas, 588.
Topory, nobiles, 285. sub Ludov. rege Hung.
& Pol. soli septem vexilla habuerunt, 405.
Torhoviſtia, nobile quondam emporium, 220.
Torino, arx, Germanis Rein, 646.
Tornausa, amnis, 592.
Toropce, 281.

Torparum, vrbs Liouoniarum 427. 428. 454.
Torunium, vid. Thorunium.
Tractatus pacis, Suecos inter & Polonos, a. 1628.
icriti, 644.
Trambki, 285.
Transactio Suecos inter & Polonos, an. 1635.
Stumsdorfii, 695. sq.
Transitus, liber omnibus mercatoribus Regni Po-
loniarum per terras Ord. Teuton. ab eius Magistro
permittitur, 335-337.
Transilvani, 2. n.
Trebnicia 96.
Treidera, flumen, 281.
Treiden, vid. Treyden.
Tremboulia, ciuitas, 60. 451. 594.
Treyden arx, 107. 281.
Treshymirouia, vid. Tschimirouia.
Tria, prima omnium rerum, 780.
Tribunal, apud Polonos, quod apud externos Par-
lamentum, 467.
Tribunalia Regni Lublini, 49. n. 57. 285. 445.
507. sq. 559. & Petricouiz, 42. n. 65. 477. 507.
119. sub Rege Stephano, studio Zamolsii fundata,
61. n. 84. 507. 559. in Lithuania Vilna, Minsci & Nouo
grodeci, 447. 455. sq. 610.
Tribunus, Regni eiusque officium, 151.
Tributa, siue exactiones tempore belli impe-
rantur, 108. in Prussia, 173.
Tributum, regale siue rastrale, 145. capitale, 168.
Tricaten, 281.
Triplex verbum, 780.
Trocentis palatinatus & vrbs, 73. 443. 574.
Trocznic, oppidum, 395.
Trogodyra, in septentrionali Lithuania, 500.
Truyn. u., Dux Nouogrodensis, 555.
Troidenus, M. D. Lith. 567.
Trubice, flumen, 605.
Trubecensium ducum origo ab Andrea Winigundo
Olgerdi M. D. Lith. filio. 568.
Truborus, in Masouia regnauit, 420.
Truchsess, Mart. Verschlaufen. 98.
Trumb David Scorus, ab vxore strangulatus
638.
Tryliffa, oppidum. 601.
Trypol, arx, 602.
Trezimski, Felix, 64. Adam ibid.
Trzebinski, Nicol. 64.
Tycow, vid. Derfaui.
Tucholia, oppidum, 445.
Tuccam, vel Tuczkom, arx, 108. 114. 288.
Tuisco, Gomeri filius, 40.
Tulezin, fortalit. 596.
Tulczinka flumen. ibid.
tuliskowo, Janus. de) 314.
Tur, flumen, 270. stagnum, ibid.
Turca, Polonos Moldauia exuunt, & Choci-
mum an. 1617. accipiunt, 525. Polonis cæsis, eorum
duces Constantinopolim captiuos abducunt, 525. a
Carolo Chodkieuicio, & post eius mortem a Sta-
nislao Lubomirfco repulsi, Moldauiam & Choci-
mum reddere coguntur, 526. prope Vilnam habi-
tant, 570.
Turkum, oppidum, 456. 610.
Turki Thom. 791.
Turolinum oppidum, 454.
Tursoni, Stanisl. Antistes Olmucens. 177.
Turzywicher, pars villosa frontis vrorum Masouia,
facilem partum procurare dicitur, 485.
Tuſtan, oppidum, in ipso limite Poloniarum & Hun-
gariz, 270.

Twar-

I N D E X

Twardowski, Ignat. 64.
Twerbush, 285.
Twerzyanski, Ioh. 64.
Tybiscus, flumen, 410. 420.
Tykocinium oppidum, 56. 660. in arce thesau-
rus Regis aſſeruator, ibid.
Tyniecensis, Abbatia, 47.
Tyraugita, populi, 500.
Tyraſ, vel Dnieſter fluius, 59. 125. 451. 504.
585. 595. vrbs, alias Ophinſa, 501.
Tyrſen, 281.
Tyſciouum, vid. Derſaui.
Tyſkiewicz Ant. 62.
Tyſſowice, oppidum 59.
Tyzenbauz Bened. 86.
V
Vaca, amnis in Lithuania, 416.
Vadianus, Joach. commentariolus eius in Pom-
ponium Melam de Sarmatia 1. 1-8. compendium
vitz eius, 8. n. Ioh. laudatur, 799. 802.
Valachia, Princeps, Vafallus olim Poloniarum 118.
469. 515. iam Imperii Ottomannici, 532.
Valdousia, ciuitas, 90. 653.
Valenrodenſis Conrad. Magist. Ord. Teuton. 97.
Valentinianus, Imperator Romanus, 25.
Valentinus, Episcop. Vilnenſ. 416.
Valerianus, episcop. Vilnenſ. 447. 573.
Valisouia, apud Polnamiam, 436.
Valk, 281.
Vambrozium, vel Fredeke, oppidum Culmenſis
diſtrictus 321. idem quod Rifenburgum, 644.
Vandali, gens Slauiæ 479. 501. 621. 666.
Vandalia, hodierna Polonia, 449. 577.
Vandalia, Ducatus, 42.
Vandalia, seu Sarmata a flumio Vandalo dicti,
eorum migrationes, 41. a Belifario domantur, eo-
rum Rege capto. 42.
Vandalus, fluius, idem qui Viſtula, 38. 41.
Vanzel, arx, 107. 281.
Vapouus, Bernard. Poloniarum historicus. 393.
Vargen, in Prussia, 350. in Masouia, 461.
Varka, flumen & oppid. 55. 124.
Varka, inter antiquissima Poloniarum municipia col-
locanda. 272.
Varmia, prouincia Prussiarum Regie, 92. 120. a Var-
mone dicta 532. Varmienſis lacus 126. 174. episco-
pus Princeps Senatorum Prussiarum, 171. 640. tempo-
rarium & ecclesiasticum ius exercet, 422. Dioce-
ſeos Varmienſis prærogatiua, 172. Canoniorum
creatio, 175. Varmienſium libertates. 174. Regi
Poloniarum ſubeſt, 321. 340. sq. reditus eius restitu-
endi 350. vrbs principaliores, 458.
Varna, ciuitas, Polonis funeſta, 411.
Varmienſes, a Varnitis in Prussia dicti, 28.
Varſaui, metropolis Maſſouiz comitiſ Regni
celebrata, 55. 131. 272. 426. 461. 486. 515. 657.
Varſouici Stanisl. & Chriſtoph. 495. 499. sq. 500.
Varia, flumen, 47. 50. 124. 395. 427. 442. 504.
540. 550. 557. sq. oppid. 52. n. 63.
Varremberg, in Prussia, 322.
Vaſalli, Poloniarum qui? 469. 515.
Vaſilko, princeps Ruſſia, 184.
Vaſillo Andr. primus episcopus Varmienſ. 571.
Vbalus, Danſticanæ militiæ Præfectus 764. 765.
Vbertas, Poloniarum, 413. sq. 667.
Vchonie ciuitas 273. 454. 588.
Vchanski, Jacob. Archiep. Gneſnenſis 100. eligit
Henricum Vaſileſium, Regem Polon. 593.
Vdai flumen, 604.
Vedigal magnum e ſalinis 8.
Vedigalia, Regis Poloniarum, 134. sq. 144. eorum
imminutio, 135. 145. clero a Rege Boleslao I. remit-

runtur, 392. a Vladislao II. Jagell. 493. Regia, equi-
tibus Polonicis a Ludouico M. Hungar. & Polon.
Rege, 404.
Vedenurus, princeps Prussiarum, 89. duodecim filio-
rum pater, qui antiqua diuifioni Prussiarum in 12.
prouincias occaſionem dederunt, 531. 615.
Veideaurus, vid. Videaurus.
Veijſen, 281.
Velika, 281.
Velikoluko, arx 614. vid. Wielkoluki.
Velin, vel Felin, 281.
Veliska, ciuitas ſaliſodinis clara prope Craconiam
5. 443. 542. ſalinæ habent venas fontales, 6. 45. ſalina-
rum, Velicentium deſcriptio, auctore Adamo Schæ-
tero, 777-795. Ioh. Willichio, 803. sq.
Velleris aurei inuentio 781.
Venatio, in terris Prussiarum, 364.
Venator, Regni 151.
Venceslaus Imperat. 97. Grodecus, 118. rex Bo-
hem. & Polon. vid. Venceslaus.
Venda, Craci filia, 519. tumultus eius non procul
a Cracouia, 533.
Venda, vrbs Liouoniarum, 464. defenditur a Sapi-
eha, 472.
Vendin, 281.
Vendrogouus, Alb. 498.
Venedi, populi, 282. in Poloniam veniunt, 499.
quales? 500. 578.
Venedicus, Sinus 1. Venedicum mare, 42. 281. ibi
Serbi confederant, 280. tempore Ptolomæi totum
mare Prullicum, 282. hodie mare Balticum. 420.
499. sq.
Venefica exemplum, 758.
Venetia, 96.
Vengrouia, oppidum. 461.
Vengrynowo, Ioh. de) Rogala, 314.
Veni in Strophiole tribus nodis reuincti, 760.
exploſuntur 766. n. 138.
Venslania, arx, 92.
Verba, Regis Poloniarum ad Ducem Prussiarum, 100.
Veprus, vide Wieprz.
Verbum, Fiat. explicatur. 780.
Verd, Iohannes de) 733.
Verder, arx munitissima, 107. 114.
Verdon, oppidum, 631.
Verincus, ciuis Cracouienſis diſtictus, 395.
Vernerus, Vrſellenſ. Ord. Teuton. Mag. 96. 618.
Veſtitus Polonorum, 133. 390. 465. Regis Poloniarum
ſolemnis, 100.
Veſtlandia, 107.
Veyſtein, 281.
Vherce arx, 584.
Vhrowka, 273.
de Viard. vide Dunin.
Viasdum, arx, & oppidum 438. 445. 559.
Vibantuarium, vrbs Baſtarnarum, 500.
Vibor, 281.
Vicecapitaneus, præfectura, 152.
Viceconti Nuncius Apoſtol. 755.
Viſtus Polonorum, 133. 465.
Vidua, Petr. de) Iudex Sirad. 287. 314.
Vidauia, oppidum. 437. 558.
Videaurus, Alanus Prussiarum Rex, 26. 564. ſenten-
tia eius de hoſpitalitate, 27. ſacra a Sudinis accipit
ibid. quatuor filii eius ibid.
Vieliſius, Iohan. 441.
Viellunia, ciuitas, 52. 438. 559.
Vienna, 96.
Viſſelouicius, Chr. M. D. Lith. Curia Mareſch. 462.
Vieuorka, arx, 446. 545.
Vigundus, Alexander, filius Olgerdi M. D. Lith. 568.
Vik, vel Wikenlandia, 281.
Vilgia fluius p. 271.
F f f f f f f f

Vilia

I N D E X

Vilia, flum. 560.
 Vilbaldinus, primus Archiepisc. Gnesnen. 429.
 Vilkomiria, oppidum. 73.
 Vlanow, Scytharum municipium. 271.
 Vilna, metropolis Lithuaniae, 3. 72. 271. 415. 447.
 sq. 570-573. fluvius, 570. Vilnenses Palatinus &
 Episcopus. 72. 416. 447. huius iurisdiclio, 570. episco-
 patus a Jagellone erectus, 569.
 Vinda, arx, Polonis Kiefs. 183.
 Vindelicia, quae regio fuerit? 20.
 Vindom, flum. 281.
 Vinca, Polonorum nullius pretii, 9. 122. 339. 413.
 iis Lithuani quoque carent, 414.
 Vinnica, Ioh. de) 314. Zyland. ibid.
 Vinnica, ciuitas Russiae rubrae, 60. 452. 595.
 Vintburgia, 90.
 Virbna, Steph. de) 183.
 Virtemberg, 281.
 Vires Poloniz, 473-476.
 Virginitas, poena fuit apud Sarmatas 1. 4.
 Virgo, beatissima, vid. B. Virgo.
 Virkolowicz, Voyliuar, 290.
 Virlandia, 109.
 Virscher, 281.
 Virszcho, Nicol. de) castell. Dobrin. 313.
 Vischhausen, in Prussia 351. vid. Fischhausen.
 Visouia oppidum Masouiae, 461.
 Vireslans, Nouogrodiz dux. 578.
 Viskiel, 281.
 Vislicza, arx, 445. 546. 547.
 Visnia, oppidum, 272. 450. 584.
 Vijnice arx. 273. 440. 444. stanisl. Lubomirscii
 sedes, 543.
 Vijnowiec natale solum ducum Vijnouec. 272.
 Vissa flumen, 483.
 Vissegradum, ciuitas 659.
 Visscherod, 77.
 Vissygin, stanisl. 286. 290.
 Vistula, fluvius 1.2. varia eius nomina 38. 101. 124.
 271. effunditur in mare Balthicum, 394. 413. 446.
 458. in Masouia spaciosus, 426. 504. 621. eius inun-
 datio Dantisci, 623. Marienburgi, 638. naues onera-
 rias Dantiscum deuehit, 667.
 Vissnicze, Nicol. de) 314.
 Vita degenz ratio apud Polonos, 676-678.
 Vitebsensis palatinus & vrbs, 77. 281. 613. sq.
 hanc amittit iura ciuitatis post occisum B. Josapha-
 tum. 455. sq.
 Vitellius, Erasmi. episcopus. Plocensis, 2. 800.
 Virenes, Dux Lithuaniae, iugum ducum Kliouien-
 sium excutit, 283. interfecus a stabuli sui praefecto,
 Gedimino, 416. potitur Calissio, 537. Lencicia, sed
 elade afficitur a Casimiro duce Lencic. 560. sub
 praetextu nuptiarum 70. Lith. Primates interemit,
 567. Doberschinum vrbs comburit, 619.
 Vitonstein arx, 109. 114.
 Vitoldus tyrannus M.D. Lith. facinora eius, 16-
 11. sigismundus, II. Caesar diadema ei mittit, status
 religionis in Lithuania, tempore Vitoldi 12. Hierony-
 mum Pragensem ex Lithuania exire iubet, 13. 98.
 Tartaros in Lithuania transplantat, 416. inimicus
 deinde reconciliatus cum Jagellone, Rege Polon.
 568. quoad magnum Ducat. Lith. eius vasallus, 569.
 Vilnam obsidione cingit, 573. Trocum incendit,
 574. Brestiam possidet, 576. smolenscum expugnat,
 610. sq.
 Vitowice, Nicol. 181.
 Vitreolum, in Polonia, 123.
 Vitrouiensis, Abbatia, 438. 559.
 Vitrum, ex sale fixo, 781.
 Vkuetowicz, 290.
 Ukraina, olim deserta, 580.
 Vla fortalit. 79. 614.
 Vladislavia ciuitas Cuiaviae, 53. 131. 396. 439. 561.

Vladislauenfis, episcopus. 171. & Cuiauenfis, nun-
 cupatur, 396. ecclesiae causa sopita, 311. de decimis
 episcopo pendendis, sigismundi I. decretum, 365. sq.
 Vladislavus I. Locticus, siue Cubitalis, Rex Polo-
 niz, relicta Gnesna, sedem regiam Cracouiam trans-
 fert, 393. delet Ordinem Teutonicum apud Blerum,
 411. Idem, 520.
 Vladislavus II. siue Jagello, ex gentili fit Christia-
 nus, 10. habuit quatuor uxores, ibid. n. 24. cum
 equitibus, Teutonicis belligerat, eosque vincit ad
 Tannenberg, 51. Hedwigem Ludov. Regis Polon.
 & Hung. filiam in uxorem ducit, 520. 531. res gestae,
 568. sq. 645. vid. Jagello.
 Vladislavus, III. Rex Hungar. & Poloniz Jagel-
 lonis filius, confirmat iura & privilegium Sigismun-
 do M. D. Lith. 288. sq. magnum Ducatum Lithuaniae
 Casimiro fratri administrandum dat, 416. perit ad
 Varnam, 411. sq. 520.
 Vladislavus IV. Rex Poloniz Bogdanum Chmielni-
 cium, Cosacis praeficit, 211. eius electio 517. vitae
 curriculum. 527. 530. 539. seq. B. Virgini
 Lauretanæ imaginem S. Vladislav dono dat, 529. Epi-
 scopatum Smolenscensem fundat, 610. donatio eius 636.
 inducias facit, cum Christina Sueciae Regina, 743.
 Vladislavus Hermannus, Princeps Polon. 519. II.
 Boleslai fil. princ. Polon. ibid. III. seu Lascionogus,
 princ. Polon. 520.
 Vladislavus Rex Hungariz, frater Sigismundi, Re-
 gis Poloniz, 4. nepos Conradi Prisci filius Casimiri
 Ducis Masouiae, 481. Cuiaviae Dux, 659.
 S. Vladislav imaginem auream Vladisl. IV. Rex
 Pol. B. Virgini Lauret. dono dat, 529.
 Vldericus, praeficitur Bohemis a Boleslao I. Rege
 Poloniz, 409. Ioh. spuris Regis Daniz filius, 753.
 Vlmigau populi. 87. Ulmigeri vid. Hulmigeri.
 Vliana, Ducis Vitepsk. filia, vxor Olgerdi M.D.
 Lith. 568. hunc ducatum ipsi attulit, 614.
 Vlodana, oppidum, 448. 454. 590.
 Vlodimiria, (Wlodzimierz) oppidum, 76. 453.
 sedes episcopi Russici 607.
 Vlodimirus, palat. Cracov. superatur cum suis a
 Tartaris 180. conf. Volodimirus.
 Vman, ciuitas, 596.
 Vnecioua Archiep. Gnesn. 438. 561.
 Voienki, Venator. Bresten. 314.
 Voienoda, seu Palatini, unde dicantur? 149. munus eo-
 rum, 96. suarum diocesium sunt duces, 514. vid. Palat.
 Voinia, oppidum 448. Voinicentis castellani lo-
 cus, 48. 147.
 Vola, de) Nicol. Spoth. 301.
 Volaterranus, Raph. 1.
 Volboria, episcopus Cuiaviae residentia, 438. 560.
 Volcko, Kukwa, 286. 290. Kokuthowicz nobi-
 les, 290. Rokałowicz. 314.
 Volga, fluvius, etiam Rha appellatur, 42. 418.
 Volgari, populi, 42. 75. 501.
 Volhynia 75. Palatinus, 453. iure peculiari vititur, 468.
 Volia castellum, 443.
 Volmaria, ciuitas Liouoniz 106. 114. 46. 4.
 Volodimirus, Dux Kliouiz Olgerdi M.D. Lith.
 filius, 568. dux Russiz, quam inter 12. filios par-
 titur, 578. 599.
 Volquinus, primus Liouoniz Magister, 105.
 Volquius, Nicol. fundator Camaldulensium prope
 Cracouiam, 432. 443.
 Volstinicius, magnus Dux Lithuaniae, 566.
 Vonchocia, oppidum, 445. abbatia Cisterc. 447.
 Vonsdorfia, oppidum, 91.
 Vongroucenfis abbatia, 555.
 Vorcinowo, de) castell. Bresten. 313.
 Vormita, oppidum, 458.
 Vormedirb in Prussia, 322.
 Vpita, ciuitas, 74.
 Upogen, Mercator Gedanens. 756. 763.

Vrasi-

I N D E X

Vratislavia, metropolis Silesiae. oppid. palatin.
 Juniuladslav. 439.
 Vratislauenfis, episcopus. fundatio, 377.
 Vrbahorum, hominum fors in Polonia, 140. &
 agrestium discrimen, ibid.
 Vrbes, ad Vistulam sitae, 124. in Prussia quali iure
 gaudeant, 164. cur paucae illustres? 396. ad comitia
 Legatos mittunt, 406. in Polonia quales? 132.
 Vri, in Prussia 24. 621. in Polonia, 127. praefer-
 tim Masouia, 426. 484. sq.
 Vrsinus, Calp. 2. n. 6. Latinus episc. Hostiensis 394.
 Vroniawy, Iakusz de) 314.
 Vrsorum, in Polonia venatio, 128.
 Vrsendonia, oppidum, 49. 447. 550.
 Vrsari, quale militiae genus? 408.
 Vrsaca munio 79.
 Vrsouia ciuitas, 130. 437.
 Vrsie, oppidum 451.
 Vrsinum, oppidum, 593.
 Vrszycki Bogusl. 64.
 Vrsuatum, ciuitas, 456. 615.
 Vrsza, flumen. 605.
 Vrsomira ciuitas, 605.
 Vulcani, officina, 783.
 Vuerlandia, vid. Varmia.
 Vulgus, apud Polonos ad ebrietatem proclius, 509.
 Vusiuoldus, Volodimir dux, 578.
 Vxul. arx desolata 106. 107. 114.
 Vyryzka, castell. Iuniuladslav. 313. 314.
 Vyszege, Nobiles, 286. 290.
 Vysokie, 273. 660.
 Vysokie Derslaus, Vexillif. Lublan. 314.
 W
 Wachnigrobla, oppidum, 577.
 Wacław, vid. Wenceslaus.
 Wadwice, 286.
 Walaehi, ceduntur a Ioh. Tarnouie. 412.
 Waldburg, Ioh. Iac. de) 643.
 Walewiti, Ioseph. 63.
 Wallmann, Martin. 790.
 Walpor, Henr. de) primus Ord. Teutonici prae-
 fectus 94. sq.
 Walpusch, amnis, 646.
 Wambriun, oppidum, 635.
 Wansel, arx, 114.
 Warka, oppidum 485. 659.
 Wartemberg, ciuitas, 92. 644.
 Warta, vid. Varta.
 Warszewicki vid. Varsouius.
 Warwa, flumen & oppidum. 604.
 Wasilkonia, oppidum 601.
 Wasse, Matth. de) Palat. Calif. 286.
 Waremberg, oppidum. 458.
 Wawrzyszew, 485. vid. Laurentinum.
 Weisenburg, arx & Capitaneatus, 109.
 Weilandia, eadem quae Samlandia 532.
 Weixelmunda, fortalitium, 628.
 Welauia, ciuitas 654.
 Wenceslaus Dux Osuicem & Zatorienf. homa-
 gium praestat Casimiro IV. Regi Polon. 370. Dux
 Cefinenf. ducatum Seuerientem emit, 395. Rex Bo-
 hemiz & Poloniz, 520. 546. 554. Rex Bohemiz
 dono accipit principatum Cracov. & Sendomir. 538.
 recipit Lublinum ex potestate Kusorum, 550.
 Wenden vel Wenedi aut Vinidi. i. vid. Venedi.
 42. 500. 578.
 Wenzek Nobil. 286. Valent. 62.
 Wengrow, oppidum. 56.
 Wera flumen, 491.
 Werbsky, oppidum. 592.
 Werbek arx, 107.
 Werder, das kleine, 628. 637. das groe, 637.
 Wernshausen Mart. de) Truchses Ordinis Teu-
 tonici Magister, 619.
 Werszezynski victorin. 63.
 Werpeck arx, 114.

Wessel, Val. Ad. 64.
 Wesera, flumen, 101.
 Weyher, Ernest. male accepit Henr. Kurtzbachi-
 um Legatum Casareum, 513. eorum nobilis familia
 632. sq. Ludov. subitanea morte extinctus, 638.
 Wielogorscius, Ioh. 498.
 Wielopolski, Ioh. 63.
 Wibur, Finlandiae vrbs 278.
 Wielkoluki, vrbs Moscorum a Rege Stephano ob-
 siderur, 522.
 Wieprz (veprus) fluvius, 454. 547. sq. origo eius 590.
 Wigandus, Ioh. Episcopus. Pomelan. 644.
 Widenberg, oppidum 546.
 Wilhelmus Comes Flandriae, Imperator. 95. Episc.
 Rigenf. a Liouonis incarceratus, 428. Fridericus, Ele-
 ctor Brandeb. dux Prussiae 620. de Furtemberg
 vid. Furtemberg.
 Wilka amniculus. 485.
 Wilkolewicz Woyfznar, 286. 290.
 Wilkonki Franc. 64.
 Willichii Jodoci obseruatio de salinis Cracouianis,
 798-806.
 Winda, arx, 114.
 Wingundus, Andr. Olgerdi, M.D. Lith. filius, 568.
 Winkler, Ioh. decret. Doctor, 327.
 Wiodrayca flumen, 609.
 Wisimirus, princeps, conditor vrbs Gedani, 422.
 Wisitki, pagus, 494.
 Wislow Ianull. de) 286.
 Wislica, ciuitas, 48.
 Wisniz oppidum, 48.
 Wisniouecius, Dux Zbarsii, 583. Ieremias Michas-
 el, ibid. eorum possessio, 595. 607.
 Wisniouecium, castellum, 412. oppidum. 453.
 Wiszelski, Ialbrzyk, Martin. Deputatus Nobili-
 tatis terrae Bielscens. 296.
 Wiszelslein, vid. Vitenstein.
 Wiza, oppidum, 56.
 Wlodimiria vid. Wlodimiria.
 Wlozeczowa, Petr. castell. Dobrin. 285.
 Wodzicki, Petr. 64. Mich. 65.
 Wodzislaw, oppidum, 48.
 Woidlo, locorem Jagellonis ducit, 568.
 Woinlaia, oppidum, 587.
 Woiawice oppid. 588.
 Woldemarus, comes Lublini moritur, 550. Marchia
 Brandeb. 567. II. Daniz Rex, Dantiscum per 17. an-
 nos possidet, 622.
 Wolfgangus, dux Schonemberg. 99.
 Wolkouiko, ciuitas, 75.
 Wollowice Anton. 63.
 Woldarka, oppidum, 602.
 Wolmaria, vid. Volmaria.
 Woloskowicz, Necras in Belzyca, 290.
 Wolki vid. Volscius.
 Wolterus a Plettenberg Liouoniz magister, bel-
 lum gerit contra Moschos, 111.
 Wolkowice oppidum, 592.
 Wormedum, arx & ciuitas, 92.
 Wormira, vrbs & arx, 641.
 Woroniec, castrum, 79.
 Woronicz, Nicod. Casim. 63.
 Woronowka oppid. 597. 603.
 Worzlo, flumen. 603.
 Wostopol, hodie Salauia, oppidum, 654.
 Woyritz, ciuitas, 46.
 Woyuicenfis Castellarius, 48. 147.
 Woyslautus, Ioani. 489.
 wrangelius, Caroli Gustau, Sueciae Regis Dux
 exercituum castra in Pyldry habet, 557. unde dedu-
 cit illa, 563. Strasburgum in Prussia ab obsidione
 liberat. 636. Transactioni cum Polonis, an. 1629. ad-
 est, 645. 698. 735. 742. 747. Polonos clade afficit, 660.
 wrocimowo, Mart. de) vexillif. Cracov. 287. 314.

ff ff ff ff ff

Wschouia

I N D I X

Wschouia Germanis Fraustadt, ciuitas maioris Poloniz, 50. 552. 555.
 wyrzyto, Geo. castell. vilnenf. 770.
 wyszmirzyce, oppidum, 485.
 wysiouia oppid. 488.
 wyszogrod, oppidum & praefectura, 55. 490. 493.
 wyzogrod, oppidum 601. 659.
 wyzicki Sebast. 64.
 X
 Xenodochium, Anconae erectum, 94.
 Xenia in vigilia natalis Dominici dari solita, 765.
 Xianfias, arx, 440. cenobium, 444.
 Xigz, oppidum, 48. 273.
 Xyaz oppidum, 540.
 Z
 Zabiello, Joh. 64.
 Zablerow, (Zablotowia) arx, 586.
 Zabolocia, arx, a Ioh. Zamofcio capta, 522.
 Zabrezis/ki, palat. Nouogrod. 296.
 Zacharias, Episcop. Gedanenf. Nuncius Leonis X. P. M. ad Sigismundum I. 344.
 Zudicynum, ciuitas, 48. 446. 545.
 Zaczinus flumen, 609.
 Zadora, palat. Trocens. 286.
 Zadzicius Jacob. regni Poloniae supremus cancellarius, 433. 446. 645. 698. episc. Culmenf. & Pomesan. 742.
 Zagorius Andr. canonicus varmiens. 799.
 Zakowice, Iacob. de) 314.
 Zakrzewski, Anton. 64.
 Zakroczyum, oppidum 55. Praefectura, 490. 491. 659.
 Zalesie, 273.
 Zaleski, Remig. de Ofok, 242. Regni Referendar. 698. 742.
 Zaluski, Andr. Stanisl. 62. Ioseph. Andr. 65. Ioh. Succamer. Rauensis, 314.
 Zamofcium, ciuitas, 273. 454. 589.
 Zamofciensis, Academia 506.
 Zamofcius, Andr. 63. Joh. Maximilianum, Archiducem Austriae, Regnum Poloniae ambientem superat apud Crasnostauiam, 47. 454. 472. 523. 589. oppugnat Souolocie, 280. fugat 3. millibus suorum Cazigereium, Scytham, cum 70000. hominibus in Poloniam tendentem, 472. Legatus Polonorum ad Henricum Andegauenf. 521. Neuelam & Zobolociam in potestatem suam redigit, 522. Stephano Regi, monumentum Cracouiae exstruit, 537. Stephanum & Sigismundum III. ad thronum promouet, 589. Thomas Ioannis filius, supr. Regni Cancell. 432. 454. 590.
 Zaporouienfes, Cosaci sub Polonis militantes, 472. 510. eorum insula, 512.
 Zanioc, vid. Santoc.
 Zargemba, 286. Laur. Castell. Sirad. 313.
 Zar, flumen, 593.
 Zarki, oppidum, 48.
 Zarnouecia, oppidum, 48. 446. 460. 545.
 Zarnowno, oppidum, 49. 587.
 Zarnow, locus, 273.
 Zaslauia, oppid. ducatus veteris caput, 273. 453. 606.
 Zass, Hinko Swyatlik, 375.
 Zazouienfis, ducatus Poloniae adiungitur 48. n. 51. litera Ioh. Alberti, Reg. super ipso, 370. idem, 541.
 Zauafouia, oppidum cum arce, 451. 586.
 Zauichestium oppidum 49. 444. ibi Roxolanus, Roxolanor. Rex victus, 480. 548. Castellum habet, 544. arce Iagello potitur, 568.
 Zauyerce Mich. de) 375.
 Zawady, Petr. de) 314.
 Zawkrze, oppidum, 490. 491.
 Zbaranski, Geo. castell. Cracov. vltimus suae gen-

tis, 526.
 Zbarasz, ciuitas & arx, 76. 583. 594.
 Zbaszyn, Abrah. de) 314.
 Zbarauia, oppidum, 453.
 Zbarauins, Christoph. 445. 548. Zbarauiorum ducatus 442. 594.
 Zborni, Ignat. 63.
 Zborouia, ciuitas, 274. 450. 583.
 Zborouius Ioh. capitaneus Odolanov. inter legatos ad Henricum Angegav. 521. sq. Samuel, ex Poloniae proscriptus, 522. Regis Stephani iussu capite plexus, 523. Geo. proscriptus, ibid.
 Zborowski Andr. 100. Petr. ibid.
 Zhyemski, Rochus, 63.
 Zdroiow, Zdroiuiorum domicilium natale 273.
 Zebrouius, Nicol. palat. Cracov. 443. Mich. 539. Nicol. 542. 500.
 Zedzeuitus, Ioh. Podoliae dux, 568.
 Zeborg, arx. 114.
 Zelechowo, Andr. de) Palat. Sandom. 314.
 Zelechow, locus natalis Ciolkonum, 273.
 Zembrouia praefectura, 488.
 Zernowicz, cenob. 629.
 Zberin, oppidum, 605.
 Ziborow ciuitas, 597.
 Zidaceonia, ciuitas, 58. 450. 584.
 Zielun, castell. 492.
 Ziemianie qui? 136.
 Ziemienik, Samogit. dux, 80.
 Ziemomyslus, Lesci IV. filius Rex Polon. 519.
 Ziemouitus, Piasli fil. Rex Polon. 519. Maloniz Dux, 659. vid. Siemouitus.
 Zienkowicz, Mich. Ioh. 62.
 Ziewitz oppidum Silesiae proximum, 542.
 Zimnowoda, Ioh. de) 314.
 Zinkouia, oppid. 452. 592.
 Zinkow, arx in Podolia neglecta 273.
 Zintzen, oppidum 648.
 Zirniki, Petr. de) castell. Califf. 319.
 Zirouicii, oppidum miraculosa imagine. B. Virginis clarum, 455.
 Zitomiria, oppidum 452. 606.
 Ziubundus, Lithuaniae dux, 565.
 Zloczouiu oppidum cum monasterio, 438. 450. 583.
 Zlotonosca, ciuitas, 605.
 Zlotoria, oppidum, 488.
 Zmigrodum, 444.
 znena, (Znin) oppid. 555.
 zolkiew, locus natalis Zolkieuiorum. 274.
 zolkienius Stanisl. 80000. Moscorum profligat tribus millibus equitum, 472. transactionem Polonis perniciosum facit cum Scanderio Bassa, 520. eius interemti caput a Turcis Constantinopolim mittitur, 525. accipit insignia imperialia a Moschis pro Vladislao principe Poloniae 527. eius caput a vidua redemptum, 528. Lucas, captiuus Turcis Constantinopolim deducitur, 525.
 zolkwia, oppidum, 450. 583.
 zolner, Conrad. Ord. Teuton. magist. 97.
 zolnium, oppidum, 604.
 zolwia, flumen, 609.
 zorawka, oppidum antiq. 604.
 zuanecia oppidum, 452. 593.
 zukow, 273.
 zukouia, Abbatia Monial. in Pomer. 460.
 zubr, fera, vid. Bifontes.
 zulaia, flumen, 124. insula 458.
 zula, fluuius 274.
 zunda, flumen, 107.
 zupparii vid. Supparii, & Salinadores.
 zychlino, Ioh. de,) 314.
 zycomierz ciuitas, 77.

Mc 4296 / 1

Litt. Polon.

a. general

